

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

INNUMERABILIBUS INDICIBUS LŒCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO

SILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS CONSTAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMP-
TOR, COLLECTIONEM INTEGRAM GRÆCAM VEL LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA EQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCO-LATINÆ TOMUS II.

S. CLEMENS ROMANUS, S. BARNABAS, S. MATTHIAS, S. BARTHOLOMÆUS, APOSTOLI. ANACLETUS PAPA
S. HERMAS, ANONYMUS AUCTOR TESTAMENTI XII PATRIARCHARUM, ANONYMUS AUCTOR
EPISTOLÆ AD DIOGNETUM, CLERI ACHAÏÆ EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDRÆ.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1857.

BR
60
•M33
t. 2
cop. 3

SÆCULUM I.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ

S. CLEMENTIS I,

PONTIFICIS ROMANI,

OPERA OMNIA,

*CUM GENUINA, TUM DUBIA ET ALIENA, QUÆ GRÆCÆ IN PROPRIO IDIOMATE, VEL, DEPERDITO
TEXTU GRÆCO, SYRIACÆ ET LATINE TRANSLATA TANTUM EXISTANT
ET EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR;*

ACCEDUNT

*S. BARNABÆ APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA, S. HERMÆ PASTOR,
ET ALIÆ ÆVI APOSTOLICI RELIQUÆ.*

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT DUO VOLUMINA 20 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SËU PETIT-MONTROUË.

1857

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO II CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.	
Homiliæ viginti.	1
Epitome de gestis S. Petri.	46
Liturgia.	60
S. BARNABAS APOSTOLUS.	
Epistola catholica.	727
S. MATTHIAS APOSTOLUS.	
Fragmenta.	783
S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.	
Sententia brevis.	785
ANACLETUS PAPA.	
Epistolæ et decreta.	789
SANCTUS HERMAS.	
Pastor.	892
ANONYMUS	
Testamenta duodecim patriarcharum.	1025
ANONYMUS ALTER.	
Epistola ad Diognetum.	1167
PRESBYTERI ET DIACONI ACHALÆ.	
Epistola de martyrio S. Andreæ.	1187

ΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ. CLEMENTINA.

Βιβλος ἔχουσα ὁμιλίαις διαφόροις ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κλημεντος ἢ λεγομένη *Κλημέντια*, τούτέστιν *Κλημεντος συγγράμματα*. Περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βιβλος τὰδε· προλόγους τρεῖς, ὁμιλίαις εἰκοσι. — *Liber continens multos diversosque sermones, a sancto Petro apostolo prolatus, conscriptus per beatum Clementem, et CLEMENTINA appellatus, hoc est Clementis Scripta. Completitur autem ista: Prologos tres atque Homilias viginti.*

J. B. Cotelerius e tenebris eruit, Latine vertit notisque illustravit

TESTIMONIA VETERUM DE CLEMENTINIS.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 605.)

I.

S. ATHANASIUS, sive quis alius, in Synopsi sacræ Scripturæ, sub finem.

Τῆς Νέας πάλιν Διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα, καὶ *Κλημέντια*. Ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθιότατα καὶ θεόπνευστα· ταῦτα τὰ ἀναγιγνωσκόμενα, καὶ τὰ ἐξῆς.

Iterum volumina Novi Testamenti quibus contradicitur, sunt hæc, etc. *Clementina*. Ex quibus veteriora et a Deo inspirata, electa atque translata sunt. Hæc sunt quæ leguntur, etc.

II.

Chronicum quod Alexandrinum vocant, Editionis Raderi p. 64.

Ἄγει δὲ περὶ τοῦτου Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰς τὰ *Κλημέντια*, et cætera quæ posuimus supra (t. I) in testimoniis veterum de Recognitionibus; ubi etiam vide aliam locum.

Dicit autem de hoc (Nembrodo) Petrus apostolus in *Clementinis*, etc.

III.

NICEPHORUS CALLISTI, *Historiæ Ecclesiasticæ lib. III, cap. 18.*

Παραγράφεται δὲ ὁ Παμφίλου καὶ τὰ μικρὰ (I. μακρὰ) τοῦτου συγγράμματα· ἃ φησι Πέτρου καὶ Ἀπίωνος διάλογον εἶναι, ἃ μὴδὲ σώζειν τὸν ἀκριβῆ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας χαρακτήρα, φησίν. Ἐγὼ δὲ, εἰ μὴν τὰ νῦν παρ' ἡμῖν *Κλημέντια* ὀνομαζόμενα λέγει, οὐ πείθομαι· ταῦτα γὰρ τῆ Ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπαράδεκτα· εἰ δὲ ἕτερα εἰσι παρὰ ταῦτα, λέγειν οὐκ ἔχω.

Reprobat autem Eusebius Pamphili etiam longa hujus (Clementis) scripta, quæ Petri et Apionis ait esse Dialogum; quæ nec servare accuratum apostolicæ orthodoxiæ characterem dicit. Ego vero, si quidem ea intelligit quæ nunc apud nos *Clementina* nominantur, non assentior: ea enim Ecclesiæ multum accepta sunt: si vero præter ea sint aliqua alia, non habeo dicere.

IV.

Auctor Collectaneorum de dogmatibus fidei ex scriptoribus ecclesiasticis, ms. in celeberrima bibliotheca Claromontana, etiam memoratus a doctissimo viro Philippo Labbe, in conspectu novæ editionis S. Damasceni; caput 1, « Περὶ τῆς ἐν τριάδι καὶ ἐν μονάδι θεολογίας » inchoat per testimonium Clementinorum, hoc pacto:

Τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν *Κλημεντιῶν*.

Ἐπειδὴ δὲ φθάσας εἶπον χειραγωγίαν εἶναι τῶν νοητῶν, τὰ αἰσθητὰ, πρὸς τὸ οἶον ὁδῶ χρησαμένους ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τὴν τῆς θεολογίας ἐκθεσιν ποιήσασθαι· φέρε διαβάθρα χρησώμεθα τῆ εἰκόνι πρὸς εὐσεβειᾶν τοῦ ἀρχετύπου. Ὁ λογικὸς ἄνθρωπος κατ' εἰ-

Sancti Petri principis apostolorum; ex Clementinis,

Quandoquidem vero jam dixi, sensibilia manu-ductionem esse ad intelligibilia, ut quasi via usi, tutam firmamque theologiæ expositionem faciamus; age, obiter utamur imagine ad inveniendum archetypum. Rationalis homo, factus ad imaginem et similitudinem Dei, fert in seipso symbolice factoris

sub imitationem. Habet enim in se Patrem, et Filium, et Spiritum. Et aio quo modo. Mens quidem locum Patris obtinet; Filii vero, qui ex mente gignitur sermo interior; at quæ auditur vox prolationis, Spiritum representat. Et sicut nunquam existit ante sermonem internum mens quæ illum gignit; ita nec ante Deum Verbum, qui genuit illud, Pater. Et iterum, sicut sermo sensibilis non existit ante sensibile nostrum spiritum, ita nec Deus Verbum, ante divinum ac vivificum Spiritum; sicut et superior exemplum demonstravit. *Paucisque interjectis*: Si enim, lux quidem, cum sit solis progenies; similiterque splendor, oculi; aut fons, id quod fluvium producit, nunquam tamen existit, neque sol ante lucem, neque oculus ante splendorem, neque ante fluvium fons; simul enim ac intellexeris solem, simul et cum illo intelliges ex eo progenitam lucem; et simul ac intelliges oculum, simul et cum eo intelliges ex ipso procedentem splendorem; quemadmodum et fluvium una cum fonte intelligimus: eodem quoque modo cogitandum est de Patre, Filio, e. Spiritu sancto.

κόνια γεγονώς Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν, φέροι ἐν αὐτῷ συμβολικῶς τοῦ ποιήσαντος τὴν μίμησιν. Ἐχει γὰρ ἐν αὐτῷ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Καὶ λέγω πως· Ὁ μὲν νοῦς, Πατὴρ τὸ πῶν ἐπέχει· Υἱοῦ δὲ, ὁ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενος λόγος· καὶ ἡ ἐνηχος φωνὴ τῆς προφορᾶς, τὸ Πνεῦμα παρίσταισι. Καὶ ὡς περ οὐ προὔπαρχει ποτὲ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν νοῦς, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν Πατὴρ. Καὶ πάλιν ὡς περ οὐ προὔπαρχει τοῦ αἰσθητοῦ ἡμῶν πνεύματος ὁ αἰσθητὸς λόγος, οὕτως οὐδὲ τοῦ θεοῦ καὶ ζωοποιῦ Πνεύματος ὁ Θεὸς Λόγος· καθὼς καὶ τὸ πρότερον ἀπέδειξε παράδειγμα. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ γὰρ φῶς μὲν ἡλίου γέννημα, ὁμοίως καὶ ὀφθαλμοῦ αὐγὴ, ἡ πηγὴ ποταμοῦ πρόβλημα, οὐ προὔπηρχε δὲ ποτε, οὔτε τοῦ φωτὸς ἡλίου, οὔτε τῆς αὐγῆς ὀφθαλμοῦ, οὔτε τοῦ ποταμοῦ ἡ πηγὴ· ἅμα γὰρ ἐπενήσας ἡλίου, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενον φῶς· καὶ ἅμα ἐπινοήσεις ὀφθαλμὸν, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ προϊούσαν αὐγὴν· ὡς καὶ τῇ πηγῇ τὸν ποταμὸν συνεπινοοῦμεν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

Reliqua vide in Notis. — Cotelerii judicium de Clementinis præmittit Gallandius Dissertationi suæ quæ sequitur.

DE CLEMENTINIS GALLANDII DISSERTATIO PROEMIALIS.

(Vet. Patrum Bibliotheca, t. II, Venetiis, 1766, in-fol., Proleg., p. LV.)

I. CLEMENTINORUM opus non incelebre: quippe antiquis Ecclesiæ scriptoribus memoratum atque excerptum. *Varia hujus operis partitio.*

II. Licet erroribus scateat, fructu tamen haud caret ejus lectio, multiplicis in primis doctrinæ causa, atque ad primarum hæreseon dogmata melius cognoscenda. In multis similia sunt Recognitionibus Clementina; quæ interpolationem quoque passa esse videntur. *Quid Ὁμιλία.*

III. Auctor Recognitionum et Homiliarum Clementinarum, unus et idem esse videtur. *Erat ex secta Nazæorum. Longe aliter sentit de Filio Dei ac Ebionitæ.*

IV. *Duplicem in Christo naturam agnoscit.*

V. *Omnia per eum creata esse docet.*

VI. *Illius cum Ebionitis pugna, ex pluribus aliis principiis perspicitur.*

VII. *De tempore quo scriptum Homiliarum opus existimatur. Quo pacto adornata isthæc editio.*

I. Hoc est de Clementinorum opere JOANNIS BAPTISTÆ COTELERII judicium (*Patres apostolici*, I, 606):

« Inter multa apocrypha quæ Clementi Romano veteres tribuerunt, quorumque causa eum videtur primum historicorum ecclesiasticorum constituere Sozomenus (1), non incelebre istud est: excerptum enim a Joanne Damasceno; nominatim vero memoratur in *Synopsi* Athanasiana, *Chronico Alexandrino*, *Historia ecclesiastica* Nicephori, Anastasii presbyteri vel alterius *Collectaneis*, et Niconis *Pandecte* inferius citanda ad Homil. XII, cap. 25, atque in Epitomen per Metaphrastem redactum est. Conspicuum autem fuisse ab Epiphanio (2), Anastasio

C Antiocheno (3), Maximo (4) et Cedreno (5) colligitur, si cum *Clementinis* nostris (6) citata eorum loca conferuntur. Quin etiam *Clementina* forte nominaverat Nicephorus CP. in *Stichometria* seu *Canone* *Scripturarum*: et ubi nunc legitur, apud Scaligerum et Croium, *Κλημεντος 16'*, in *Criticis* autem *sacris* tom. VIII: *Κλημεντ. 16'*, hoc est, Anastasio Bibliothecario interprete, *Clementis* (XXXII), ibi primitus scriptum erat *Κλημεντια 16'*, aut *Κλημεντια κβ'*. Etenim *Synopsis* dicta, quam Nicephorus sequitur, *Κλημεντια* habet. Si autem retineas *16'*, vel dices variam olim fuisse hujus operis, ut *Recognitionum*, divisionem; fretus au-

(1) Sozom., *Hist.* lib. I, cap. I.

(2) Epiph., *Hær.* xxvi, n. 16.

(3) Anastas., *Quæst.* xx, pag. 242.

(4) Max., *Serm.* 53 et 55.

(5) Cedren., *Compend. hist.*, pagg. 170-173.

(6) *Clement.*, hom. IV, n. 16; hom. II, 32; hom. IV, 4; hom. XI, 8, 11; hom. III, 38 et seq.

claritate Francisci Torriani (qui illud nactus manu scriptum, in epistola ad Hosium cardinalem præliminari *Defensionis pro canonibus apostolorum et epistolis pontificum*, citat ex libro VIII locum quem hic leges homil. XVII, 15, et *Defensionis* lib. V, cap. 22, e libb. VI et VIII loca homil. XI, 22, et hom. XVI, 12; in Explanationibus vero ad *Constit. apost.*, lib. II, cap. 56, laudat e lib. VII locum hom. XVIII, 4), vel dices, cum hocce volumine conjunctum fuisse alium ejusdem farinae librum, verbi gratia illum qui Petri et Apionis disputationes complectebatur.

« Quod si malis corrigere $\alpha\delta$, intelligere poteris viginti homilias, epistolam Petri ad Jacobum cum contestatione, ac epistolam Clementis ad eundem Jacobum. Poteris etiam epistolam Petri separando a contestatione, credere omissam fuisse epistolam Clementis. Certe ex Epiphonio (7), Rufino (8), Photio (9) et Sylloge hac nostra constat, Clementi ascripta apocrypha de peregrinationibus, sermonibus, actibus et disputationibus Petri; deque recognitione Clementis ejusque parentum ac fratrum, varie conscripta fuisse, interpolata, corrupta atque permista; et quibusdam libris præligi solitam epistolam Petri ad Jacobum, aliis Clementis ad eundem aliis utramque; cum tamen idem opus sequeretur, incipiens, *Ἐγὼ Κλήμης*. Quo etiam fit, ut triginta duo Nicephoriani libri complexi forsitan fuerint libros decem *Recognitionum*.

II. « Et vero quædam Clementina, licet nugis, licet erroribus scateant, a semichristiana philosophia, et hæresi, præcipue Ebionitica, profectis; non sine fructu tamen legentur, tum propter elegantiam sermonis, tum multiplicis doctrinæ causa, tum denique ad melius cognoscenda primarum hæreseon dogmata. In multis autem similia sunt *Clementina Recognitionibus*: unde probabiliter existimatum Turriano, ea esse aliam editionem *Ἀναγνωρίσεων*, de qua Rufinus in præfatione; quamquam auctor Synopseos *Periodos Petri a Clementinis* distinguit. Sed et interpolationem factam esse in homiliis istis, idque non semel, conjicio ex his: 1. e simili sorte congenerum apocryphorum; 2. quod ea quæ in *Chronico Alexandrino* et a Maximo proferuntur, non parum diversa sint, nec non quæ a Damasceno interdum; 3. ex hac Eunomianorum corruptela: *Ἐν ἀρχῇ κτίσεως ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἔκτισε καὶ τὸν υἱὸν*; quæ Turrianus in præfatione Græca ad *Constitutiones apostolicas* adducit ex Ammonio; 4. quia locus e *ms. bibliothecæ Claromontanæ* relatus inter testimonia veterum alium a nostro scriptorem magisque pium sapit; cum forte cujus fragmentum *De Spiritu sancto*

habes infra, in Appendice monumentorum ad *Recognitiones Clementis*, num. 4; 5. denique Nicephorus dicit (10), *Κλημένια* esse τῆ ἑκκλησίᾳ εὐπαράδεκτα: id vero laudis nequaquam tribuisset *Κλημεντοῖς*, nisi incidisset in ea repurgata. Idem judicium fero de scholiaste vetere, cujus mentio fit in adnotationibus V. C. Henrici Valesii ad Euseb. *Hist.* lib. III, cap. 38. Sed fortassis Nicephorus et scholiastes ille viderant tantum Simconis Metaphrastæ *Epitomen*, aut aliam ej similem. Cæterum quod in *Synopsi* Athanasii, *Clementina* referantur cum libris Novi Testamenti quibus contradicitur, apud Nicephorum vero CP. cum apocryphis, ratio est lacuna manifesta Athanasiani codicis. Eam tu et ex contextu facile agnosces, et per Nicephorum ac Anastasium complebis.

« *Ὁμιλῆαι* idem sunt atque *κηνύγματα* et *διαλέξεις*, colloquia, sermones, prædicationes, disertationes, Epist. ad Jacobum, cap. 2; Epitom., num. 145; *Clementinorum* I, 20. » Hactenus Cotelerius,

III. Verum quo plenius dignoscatur *Clementinorum* auctor, simulque in primis ab impia Ebionismi labe purgetur, qua ipsum fuisse inquinatum perhibent nonnulli cum veterum tum recentiorum, operæ pretium fuerit disquisitiones hac de re a viro docto perscriptas hic in medium adducere, quas inspexisse studiosum lectorem haud poenitebit. Sic igitur præstantissimi operis auctor (11): « *Homiliarum et Recognitionum Clementinarum* tantæ est similitudo, ut nonnullis unum et idem esse opus, sed non semel editum videatur. Hunc scriptorem circumcisum fuisse, et Mosaicæ legis in ipsa religione Christiana observantem, nemini dubium esse arbitror. Nam cum in *Recognitionibus* tum in *Homiliis* Petrus plurimis in locis inducitur lustrationes Judæas aut ipse usurpans, aut aliis præcipiens, nec cum ethnicis baptismo nondum initiatis comedens. Post epistolam Petri ad Jacobum, inducitur Jacobus graviter sanciens, ut libri *Prædicationum Petri*, nisi fidei circumciso, nemini committantur. Vide *Recognit.* lib. IV, cap. 3; lib. V, cap. 36, et lib. VIII, cap. 1, et homil. I, cap. 19; X, capp. 1 et 26; XI, capp. 28, 29, 30, 31; XIII, capp. 4 et 9.

« Citavit hos libros Origenes (12): quod quidem eorum antiquitatem demonstrat. Scripti sæculo secundo exeunte, ac post annum 170, si eorum parens ex Bardesane mutuatus est, quæ ab Eusebio (13) ex libro Bardesanis deprompta, totidem verbis leguntur lib. IX *Recognit.*, cap. 19.

« Epiphanius, qui hos libros Clementi omnino suppositos non videbat, ab Ebionitis corruptos existimavit (14); eorumque perfidis manibus tribuit

§ 4, pagg. 250-254.

(12) Origen., tom. III, in *Gen. Philocal.* cap. 22, et in *Matth.* xxvi, 6.

(13) Euseb., *Præp. evang.*, lib. VI, cap. 20

(14) Epiph., *Hæc.* xxx, § 15.

(7) Epiph., *Hæc.* xxx, n. 15.

(8) Rufin., præfat. ad libb. *Recognit.* et lib. *De alter. libb. Origen.*

(9) Phot., codd. cxii, cxiii.

(10) Niceph., *Hist. eccl.* lib. III, cap. 18.

(11) Maran., *Divinit. D. N. J. C.*, lib. II, cap. 7,

quæcunque parum congruere cum Clementis doctrina videbantur. Cotelarius homilias Clementinas hæresis Ebioniticæ notis signatas existimat. Tillemontius nullam ad rem utiles putat, nisi forte ad cognitionem Ebionitarum doctrinæ. Videtur eorum opinioni favere, quod sæpe auctor Homiliarum, præsertim vero homil. II, cap. 38, falsa veris permista fuisse in sacris Scripturis pronuntiat : quod quidem de Scripturis iudicium Ebionitis usitatum et solemne fuit, ut recte observat Cotelarius. Sed cum ipse Philo de formatione Evæ ex Adami costa pronuntiare non dubitet (15), *Quod ea de re dictum est, fabulosum esse*; liquet hanc temeritatem Ebionitarum propriam non fuisse, sed dudum a Judæis excogitatum, quo facilius Scripturæ loca quorum subabsurda species videbatur, expedirent. Quamquam fatendum est multo audacius et ineptius loqui auctorem Homiliarum, quam Philonem. Sed quod evidenter probat hunc scriptorem, etsi circumciscus et legis retinendæ studiosus fuit, minime tamen Ebionitam fuisse; ea de Filio Dei in Homiliis et in *Recognitionibus* statuit, quæ ab Ebionitarum hæresi prorsus abhorreat.

« Nemo est qui non perscipiat immanem hujus scriptoris ab Ebionitis discrepantiam, si legat quæ homil. I, cap. 7, a pseudo-Clemente narrantur, audisse se Romæ sub Tiberio, cum quidam publice clamaret : *Viri Romani, audite : Filius Dei adest in Judæa*. Addit se his auditis moleste tulisse neminem ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio dixisse : In Judæam proficiscar, ut cognoscam, utrum iste hæc proferens vera loquatur; nempe *ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐπιθεδήμηκεν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἢ Filium Dei in Judæam advenisse*. » Tanta admiratio ob nuntiatum Filii Dei in Judæam adventum, cum ejus præexistentiam præclare exprimit (nemo enim dixerit Isaiam prophetam advenisse in Judæam), tum magnum aliquod mysterium animo observari demonstrat, quod a Socinianis et Arianis commentis longe discrepet.

« Cum hac Filii Dei notione mirifice quadrat quod verus Propheta (quo nomine Christum designat) visus esse Abrahæ dicitur lib. I *Recogn.*, cap. 33. Similiter Mosi apparuisse narratur cap. 34. Quicumque verum ab eo non didicerunt, hi illud non invenisse et quærentes obiisse dicuntur, homil. II, cap. 6 : *Ὅσοι ποτὲ ἀλήθειαν γινώσκουσι ἐπιστήμησαν, παρὰ δὲ τούτου μαθεῖν αὐτὴν οὐκ εὐτύχησαν, μὴ εὐρόντες, ζητούντες ἐτελεύτησαν*.

« Simon Magus homil. XVII, cap. 4, ut probet Deum ante incognitum a Christo nuntiatum, his verbis utitur : *Nemo novit Patrem, nisi Filius*; tum addit : *Εἰ οὐν αὐτὸς Υἱὸς ἦν ὁ πατὴρ, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, οἷς ἐβούλετο τὸν πατέρα ἠγνώστον ἀπεκάλυπτεν*. « Si ergo qui advenit, ipse Filius erat, post suum adventum, quibus voluit, eum qui cunctis incognitus erat, revelavit. » Hæc Simo-

nis Magi ratiocinatio, e Christianorum principiis petita, argumento est Christum ab eis, non ut simplicem hominem, qui Filius Dei nominatenus dicatur, sed ut ipsum Dei Filium, qui in hunc mundum e caelo venerit, adoratum fuisse.

IV. « Duplicem Christi naturam demonstrant quæ Petrus huic Simonis argumento respondet homil. XVIII, cap. 13 : *Πρῶτον μὲν γὰρ δύνатаι ὁ λόγος εἰρησθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρας νομιζόντας εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν Δαβὶδ· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν Υἱὸν εἶναι, καὶ Υἱὸν Θεοῦ μὴ ἔγνωσάν τε. Ἀδὲ καὶ οἰκείως εἰρηται· οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα· ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Δαβὶδ πάντες ἔλεγον. Τὸ δὲ ἐπάξιατα εἰπεῖν· Ὅς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν· ἐπεὶ αὐτὸν Υἱὸν οὐκ ἤδωσαν. Καὶ τὸ εἰπεῖν· Οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι· ὁρθῶς εἰρηται· Ὅ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὦν Υἱὸς, μόνος ὤρθησθαι, ἵνα οἷς βούληται ἀποκαλύψῃ. Enimvero primum potest testimonium esse dictum ad omnes Judæos, qui putabant patrem Christi esse Davidem, eos non cognovisse Christum Filium (hominis) et Filium Dei. Quare apte dictum est, Nemo novit Patrem, quia pro Deo omnes Davidem dicebant. Et quod subjungit, Nec filium quis novit, quia eum Filium esse nesciverunt. Et quod ait, Quibus voluerit Filius revelare, recte habet. Qui enim ab initio Filius est, solus destinatus est, ut quibus cupit revelet. Accurata sane de Filii æternitate, ejusque ex Patre generatione disputatio. Dei et hominis Filius, ab initio Filius dicitur : et ut pateat quantum inter Patrem et creatorem, inter Filium et rem creatam intersit, Deum Judæi quatenus Patrem Christi, ignorasse dicuntur, quamvis eum ut creatorem omnium probe novissent.*

« Multa in eadem sententiam libri *Recognitionum* suppeditant. Lib. I, cap. 45, hæc leguntur : *Cum esset Filius Dei et initium omnium, factus est homo*. Et cap. 69 : *Nolite putare nos duos ingenitos dicere Deos, aut unum divinum esse in duos, vel, sicut impij dicunt, eundem masculum et feminam sui effectum : sed Filium Dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, sed ex ipso ineffabiliter naturæ. Similiter etiam de Paraclete dicimus*. Et lib. III, cap. 48 : *Noster autem Magister, qui est Filius Dei et hominis, manifeste bonus est : quod autem vere sit Filius, quibus oportuit dictum est et dicitur*. Hinc cap. 2 ejusdem libri indignatur Simon, Deo Filium attribui tanquam animali.

V. Omnia a Filio creata esse, multis locis confirmatur : *Υἱοῦ ἐστὶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς διακοσμήσαντος*, ait Petrus, homil. XVIII, cap. 6, *τὸ ᾧ βούλεται ἀποκαλύψαι τὸν ἐν ἀπορρήτοις Πατέρα*. Ad Filium cæli et terræ constitutorem spectat revelare cui vult ipsius Patrem in absconditis positum. Et homil. XVI, cap. 11 et 12, obijcipienti Simoni duos esse creatores, eo quod dixerit Deus, *Faciamus*, sic respondet Petrus : *Εἰς*

(15) Philo, lib. II *Ley. Allegor.*, tom. I, pag. 70, edit. Londin. 1742.

ἰστῆν ὁ τῆ αὐτοῦ σοφία εἰδῶν. Ποιήσωμεν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ σοφία, ὡς περ ἰδίῳ πνεύματι, αὐτὸς δὲ συνέγραψε. Ἦρώται μὲν ὡς ψυχὴ τῷ Θεῷ ἐκτελεῖται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς χεὶρ δημιουργοῦσα τὸ πᾶν. Unus est qui Sapientiae suae dixit: Faciamus hominem. Huic vero Sapientiae tanquam proprio spiritui semper ipse congaudebat. Unita quidem est Deo, ut anima: ab eo autem extenditur ut manus, universitatem producens. Hinc in his verbis homil. xi, cap. 22: Τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ ἅλα πεποιηκός Θεοῦ τῆρ ἀρχῆρ τῆς ἐκστάσεως ἔχει, legendum puto ἐκτάσεως Spiritus a Deo qui omnia fecit, initium habet extensionis. Aqua per Unigenitum facta dicitur lib. vii Recognit., cap. 8. Vide cap. 7 ejusdem libri, et capp. 34 et 40, lib. viii. Ex quibus patet pseudo-Clementem, quamvis multis Judaismi reliquiis implicatus esset, idem tamen ac ceteros scriptores ecclesiasticos de mundi per Filium creatione sensisse; contra quam placet Socinianis, qui hanc doctrinam, Christianis circumcisis penitus ignotam, a philosophis religionem amplectentibus inductam fingunt.

« Multis aliis rebus declaratur hujus scriptoris cum Catholicis verborum et sententiarum similitudo. Omnia nosse dicitur Christus homil. viii, cap. 21. Solus animas illuminare posse, solus veritatem reterege, homil. ii, cap. 4. Solus Patrem immutabiliter videre, hom. xvii, cap. 16. Τὸ γὰρ ἀτρέπτως Πατέρα ἰδεῖν Υἱὸν μόνον ἔστιν. Nam Patrem immutabiliter videre, solius Filii est. Eadem habent libri Recognitionum, praesertim lib. v, cap. 10, ubi haec legimus: Hic ergo est verus Propheeta, qui in Judaea nobis apparuit, ut audistis: qui stans publice sola jussione faciebat caecos videre, surdos audire; fugabat daemones, aegris sanitatem reddebat, et mortuis vitam. Cumque nihil ei esset impossibile, etiam cogitationes hominum pervidebat: quod nulli est possibile, nisi soli Deo.

« Neque etiam illud principium praetermittendum est, quod huic scriptori cum ceteris scriptoribus ecclesiasticis commune est: deos coli non licere, etiamsi summi et omnipotentis Dei ministri dicantur; sed soli Patri, et Filio et Spiritui sancto hunc honorem deferendum: in quo quidem insaniae notam effugere non potest, si Filium et Spiritum sanctum in rebus creatis numerabat. Primum docet homil. x, cap. 15 et 16, et Recognit. lib. v, cap. 19. Alterum multis locis testatur. De cultu Patris et Filii sic loquitur Petrus lib. x Recognit. cap. 47: Quid enim est in quo adversari praedicationi nostrae quis debeat? aut in quo contra veri honestique fidem sermo praedicationis nostrae deprehenditur? qui dicit honorandum esse Deum et Patrem omnium conditorem, ejusque Filium: qui solus eum et voluntatem ejus novit, cuique soli de omnibus credendum est quae accepit: solus enim est lex et legislator et judex

A justus. Unum et eundem cultum sanctissimae Trinitati adhiberi docent, quae leguntur homil. iii, cap. 72: Σοῦ γὰρ ἔστιν δόξα αἰώνιος, ἕνως, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. Ἀμήν. Ad te enim pertinet aeterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia saecula. Amen. Hinc homil. ix, cap. 23, baptismus administrari dicitur: Τρισυμαχία ἐπονομασία, « Ter beata invocatione: » quod de tribus Personis intelligendum patet ex his verbis lib. i Recognit., cap. 63: Ad ultimum autem, inquit Petrus, admonui eos, ut priusquam progredieremur ad gentes praedicare eis agnitionem Dei Patris, ipsi reconciliarentur Deo, suscipientes Filium ejus. Aliter enim nullo modo eos ostendi posse salvari, nisi per Spiritus sancti gratiam trinæ invocationis dilui baptismate properarent.

VI. « Ibidem Jesus vocatur Christus aeternus. Quod ut intelligatur, quam vim et sententiam habeat, observandum est ita Jesum vocari, ut opponatur Simoni qui se Christum et Stantem dicebat. Ἀρτὶ τοῦ ἔρωτος Χριστοῦ ἡμῶν ἑαυτὲρ ἀναγορεύει. « Pro vero Christo nostro se ipsum praedicat, » inquit Aquila homil. ii, cap. 22. Porro eo nomine majorem se mundi creatore, ibidem declaratur. Cap. 24, sic quaerenti Do-itheo: Dic mihi, si tu es Stans, ut adorem te; respondet Simon: Ego sum; et statim Dositheus cecidit, et adoravit eum. Nicetas cap. 28, sic eundem Simonem alloquitur: Deus esse non potes: time eum, qui vere Deus est. Similiter adoratur Simon, lib. ii Recognit., cap. 11. In eodem libro, cap. 14, per ridiculum vocatur incorruptibilis Deus. Non dubium ergo quin pseudo-Clemens, cum Jesum verum et aeternum Christum esse contendit, omnia ei tribuat quae sibi Simon per summum nefas arrogabat.

« Non dissimulandum est nonnulla his in libris occurrere quae de Christo dicta minus commode, et Rufino visa sunt Eunomii commentis simillima, et Epiphanium adduxerunt, ut Ebionitis a quibus hos libros interpolatos putabat, sententiam Arianæ gemellam affingeret contra totius antiquitatis testimonium, imo contra suum ipsius, qui Christum ab Ebionitis simplicem hominem haberi declarat. Sed cum haec imitati sint Origenes, Methodius et Lactantius, erit tempus de his agendi magis opportunum, cum solvendis sanctorum Patrum difficultioribus locis operam dabimus.

« Ex his autem quae attulimus, facile perspicitur hunc scriptorem non modo nihil habere quod Ebionitarum errorem redoleat, sed etiam de Filii aeternitate, omnipotentia et vera ex Patre generatione recte sentire. Quare quae de Nazaraeis Justinus (16), Hieronymus (17) et Augustinus (18) testantur, eos nimirum Filii divinitatem agnovisse; ea quis in dubium revocet, cum et tantis auctoribus nitantur, et in scriptore legis observationem audacter do-

(16) Justin., Dial. cap. 47.

(17) Hieron., Epist. 80, ad August.

(18) August., lib. De hæres.

cente et prædicante, conceptis verbis legantur? A Præter legis observationem et fidem in Christum Deum, illud etiam huic scriptori cum Nazaræis commune est, quod Pharisæos acriter interdum insectatur, ut homil. xi, capp. 28 et 29 et *Recognit.* lib. 1, cap. 54. » Huc usque doctissimus Maranus.

VII. Unum tamen est, quod hic moneamus. Nimirum, sub harum disquisitionum initium opinatus est V. C. *Recognitionum* et Homiliarum unum et idem opus esse, sed non semel editum, quod pridem insinuaverat Cotelarius ac post annum 170 litteris traditum. Verum antequam hæc describeremus, de *Recognitionibus* jam fuerat nobis demonstratum, illas demum scripto non fuisse consignatas ante annum 216. *Clementinorum* autem auctorem circa annum Christi 250 floruisse, cum B Joanne Millio existimabamus, qui ejus Homilias editas fuisse censet (19) sub idem tempus quo suam *Harmoniam* perscribat Ammonius Alexandrinus.

Cæterum Cotelarii editionem typis excudendam curavimus. Notis Cotelarianis ea passim inteximus quæ animadvertit eruditus Davisius, ad textum potissimum emendandum comparata: paucula etiam ex Joanne Clerico adjecimus: utraque vero ex iterata Patrum Apostolicorum editione Amstælodamensi desumpsimus. Epistolæ sub Clementis nomine Jacobo inscriptæ Græcum exemplar stitimus inter duplicem versionem, alteram Rufini, alteram Cotelarii: eique præterea nonnullas doctissimi Coutantii adnotationes ex ejus *Epistolis Romanorum pontificum* subjecimus: qui et illud observat (20), eandem Epistolam, postquam a Rufino Latinitate donata est, quibusdam antiquis Canonum collectionibus insertam fuisse. Hinc haud miratur, illam anno 441 a concilio Vasensi 1, can. 16, ac subinde a Nicolao I, Joanne VIII, aliisque Clementis nomine fuisse laudatam: qua quidem in re adnotanda præverat Cotelarius.

(19) Mill., Prolegom. ad N. T. Gr., § 670

(20) Coutant., Append. ad *Epist. Rom. pontif.*, p. 5, § 6.

CLEMENTIS ROMANI

QUÆ FERUNTUR

HOMILIÆ VIGINTI

NUNC PRIMUM INTEGRÆ.

Textum ad codicem Ottobonianum constituit, versionem Cotelarii passim correxit, eamque absolvit, selectas virorum doctorum notas suasque subjunxit Albertus Rud. Max. DRESSEL, phil. D.

(GOTTINGÆ, SUMPTIBUS LIBRARIÆ DIETERICHIANÆ. MDCCCLIII, in-8°.)

LECTURIS S.

Duo præstanti doctrina viri, J. B. Cotelarius et J. Clericus, in Homiliis, quæ Clementis Romani nomine circumferuntur, edendis, complures in iisdem emendandis atque interpretandis tanta cum diligentia ac laude versati sunt, ut multorum judicio aliis, quod agerent, reliquisse viderentur aut paucum aut nihil. Verum enimvero, qui ita statuerunt, haud mediocriter errant. Nam quicumque illorum libros excussit accuratius, quantum iis ad perfectionem, quam in hoc genere expetimus, desit, facile animadvertat. Ex nova quoque, quæ vehementer desiderabatur, Schwægleri editione id satis superque probari patet. Adhuc hæc erant. Ac illi quidem, quid unius tantum codicis suppellectile et auctoritate ingenium usque critica efficere posset, non absque successu ostenderunt. Itaque cum vel post tot tantasque virorum doctorum elucubrations atque commentationes scriptoris nostri ratio etiam tunc ea esset, ut in primis ejus textus restitutione in integrum egeret, si e fonte haurire vellemus limpidiore puriorique, factum est ut auxilium inventretur et eo, quo Cotelarius usus est, validius, et cujusvis judicii critici acumine superius. Nam Græcos Vaticanæ bibliothecæ codices perlustranti mihi contigit, ut quindecim abhinc annis in ms. incidere non solum Parisino libro, cui, quæ hactenus Homiliarum innotuerant, debemus, longe præstantius, verum etiam integrus, quippe quod et eorum partem tam diu frustra requisitam præberet. Ac fuit quidem, cum mihi quoque tempus, quæ feliciter inveneram, digne elaborandi propitius concessum fore arbitrarer, si infinitus labor criticus scriptis Patrum apostolicorum emendandis a me susceptus requiescendi initium concessisset. Quam spem grave infortunium fefellit. Nam medici cujusdam Monacensis incuria atque inscitia altero oculo captus, altero debilitatus,

quantum valetudinis viriumque supererat, ad ea contuli, quæ majoris momenti mihi erant absolvenda atque perficienda. Quo facto ad Clementem Romanum reversus jam in limine cognovi, ob recentiorum librorum, qui in auxilium vocandi essent, Romæ penuriam, justis hominum transulpinorum desideriis me non ita satisfacturum esse, ut in summa faciendi voluntate erat et alioqui fieri potuisset. Hæc similiaque cum reputarem, timens ne quid indignum hac ætate mihi excideret, eo fere ventum est, ut a Clemente Romano evulgando desisterem. Attamen amicis, ne inventa mihi oblivione denuo sepelirentur, iterum iterumque adhortantibus tandem cense esse cedendum. Jam enim persuasum mihi est, quæ Homiliis critica adminicula tum e codice reperto, tum ex editione principe attuli, si partem hactenus ineditam addas, coram iis, penes quos hujus rei judicium est, equiparare ea posse quantis notulis explanatoriis adhuc indigere videantur. Ac mentione editionis principis facta non satis mirari possum, quomodo Schwegleri diligentiam et sagacitatem summa necessitas effugerit, eam vel accuratissime revisendi, quo vulneribus in tribus J. Clerici edd. an. 1698, 1700, 1724 textui ejus infictis medela afferretur. Istic nimirum — sileo levioris momenti menda — multæ voces omissæ, plures contra Paris. libri auctoritatem sine ulla causa tacite mutatæ, plurimæ perperam corruptæ. Quæ quidem paucis exceptis non solum a novissimo editore repetita, sed nova errorum congerie aucta sunt. Is enim Clerici recensionem textum editionis pr. genuinum putans, centies Cotelerio hanc illamve lectionem seu bonam seu pravam affinxit, de qua ille ne somnare quidem ausus est. Taceo reliqua, quæ ab aliis intelligi malo, quam a me dici. Ne multa : en tibi recensionem Homiliarum prioribus accuratiorum et, si integritatem spectas, omnibus numeris absolutam. Neque vero illa, quæ novæ huic editioni ornamento est, gloriore integritate : alius quoque invenire potuisset, quæ mihi invenire contigit, quamvis ad unum omnes ea adhuc præterierint. Atqui ea humanæ vitæ conditio est, ut pluries negetur, quin eo aliquis quæsitum eat quo lubentissime velit, secundum Græcum illud :

Ὅδ' παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κορινθῶν ἐστ' ὁ κλοῦς.

Scripti Romæ Kal. Jul. 1852.

CLEMENTIS ROMANI HOMILIARUM CODICES MSS.

1. In *Defensione pro Canonibus apostolorum et Epistolis pontificum* Franciscus Turrianus e ms. quodam Græca citat, quæ in Clementis R. Homiliis reperiuntur. Alia Metaphrasten olent, alia ad Ottoboniani lectionem aut prope accedunt, aut nihil ab ea differunt. Nihilosecius prorsus aliud est ac nostrum et Parisinum. Id satis unus ille locus probat in epistola Turriani ad Hosium cardinalem allatus, quem hic habes in Hom. xvii, 15.

2. Cotelierius exemplar suum accurate, imo religiose, ne litterula quidem mutata, descripsit ex eo codice Homiliarum, qui unus, quantum sciam, temporis injurias pertulit, Parisiensi Regio 1648 (nunc 1196, si recte auguror ex Catal. cod. mss. Bibl. Reg. Par. 1740, tom. II, in quem numeri Cotelieriani non conveniunt). In subsidium adhibuit Clementinam Epitomen, quam et ipsam e cod. Reg. 7 descriptam in opere suo, primus post Turnebum, publici juris fecit. Præterea excussit codd. Reg. 148 et 804, qui continent eandem Epitomen, sed paulo auctiorem ex Homiliarum fragmentis (cf. quæ adnotavimus ad 11, 5 [infra, col. 33] et 333, 18 [col. 295]). Iis subsidiis Cotelierius ita usus est, ut haud pauca codicis sui menda in margine editionis suæ posset emendare. Ita Schweglerus in Præfatione. Ego quidem dubitavi num Cotelierius in describendo codice Paris. ubi illa fide atque religione usus fuerit, qua in hoc genere opus est : id quod ex multis locis cum nostro ejusdem familiæ manuscripto accurate collatis luce clarius apparet. Codex Paris. quanquam in fronte exhibet : *Βιβλος ἔχουσα ὀμιλίας διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, ἡ λεγομένη Κλημέντια, τοῦτέστι Κλημέντος συγγράμματα. Περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βιβλος τὰδε προλόγους τρεῖς, ὀμιλίας εἰκοσι, mutilus tamen desinit in Hom. xix, 14.*

3. Codex ms. qui ad novam Homiliarum editionem conficiendam criticum penum mihi aperuit vel uberrimum, earumque finem hucusque desideratum unicus largitur, ad eam pertinet Vaticanæ bibliothecæ partem, quæ Ottoboniana nominatur. Chartaceus est, formæ quartæ, insigniturque numero 443. Exaratus esse videtur ineunte sæc. xiv, nitida quidem Græca manu, sed ob inusitatas siglas, quibus vitur, passim ambigua et subobscura, nec ubique facili lectu. Quamlibet paginam, si tituli occurrunt illi, versus viginti septem explent. In primo Codicis folio albo appositus legitur numerus 443 ; in sequenti :

Clemens Romanus de Peregrinationibus S. Petri fol. 2.

Ejusdem Clementis Peregrinationum Epitome fol. 161.

Gregorii Nysseni oratio in illud Pauli : Cum subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse filius, etc., fol. 255.

P.

×

19.

In utraque pagina subsequentis folii numerum I in fronte ferentis exstat fragmentum Clementinorum proemii, quod incipit : Αὐτοῦς φρονιμώτερον ἐπιχειροῦσιν desinitque in ἄλλω οὐκ ἄδηποτα. Hoc fragmentum alia manu, eaque sæc. xv exaratum et aliunde excisum puto. Jam invenitur alterum folium album numero carens. In folio, quod sequitur numero 2 distincto, cum prævia inscriptione incipit Epistola Petri ad Jacobum data, cui reliqua Clementina annectuntur. Quæ occurrunt inscriptiones itidemque litteræ initiales Homiliarum sicuti quorundam commatum minio rubro pictæ sunt. Singularum Homiliarum numerus Græcis litteris exprimitur, tertia excepta et decima, ubi est ὀμίλια τρίτη et ὀμίλια δεκάτη. (Cfr. specimen scripturæ ligno incisum in tabula infra annexa.) Ad oram codicis quamplurimæ glossæ prima manu conscriptæ apparent, nullius quidem momenti, si paucas excipias. Adnotavi quæ utiles esse potuerunt. Pluris faciendæ sunt conjecturæ manu recentiori margini distincto caractere appositæ. Habes quoque ad oram notulas rubras : καν' α' usque ad καν' ιγ', easque prima manu tam indistincte tamque inepte conscriptas, ut nullibi cum textu quadrent. Prima invenitur initio Epistolæ Clementis ad Jacobum ex adverso, ultima in margine hom. I, 6, sub finem. Nullæ capitum sectiones. Orthographia haud raro solæca : κριττορα, κυβερνήτης, γυμνιεύοντες, θεώτητι, γρομόνω, πεισθεσθαι, ἐπίστηται, ὑποργεῖν p. ὑπουργεῖν, αἰρῶν p. ἐρῶν, καιρόν p. κενόν, ὑφέξειν p. ὑφέξειν, λοιποῦν p. λυποῦν, ἠύχαρσθησα p. ἠύχαρσθησα, φερωθεις p. φερωθεις, ἄδει p. ἄδη. Multas, quæ etiam in hoc codice reperiuntur, lacunas uncis criticis inclusi conjectandoque explavi.

LITTERÆ EXPLICATÆ.

- O, Ott. — Codex Ottobonianus 445.
 C, Ci — Cotelerius, Cotelerii (Ed. Lnt. Paris. 1672.)
 D — Davisius.
 Cl — Clericus (Ed. Amstelædami 1721.)
 B, Si — Schweglerus Schwegleri (Ed. Stuttgartiæ 1847.)

CLEMENTIS ROMANI

QUÆ FERUNTUR

HOMILIÆ VIGINTI.

1-3 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ ¹. A

ΠΕΤΡΟΣ ΙΑΚΩΒΩ, τῷ κυρίῳ καὶ ἐπισκόπῳ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων Πατρῶς, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰρήνην εἴη πάντοτε ².

I. Εἰδὼς σε, ἀδελφέ μου, εἰς τὸ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέρον σπεύδοντα προθύμως, ἀξιῶ καὶ δέομαι, τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ἅς ἐπεμψά σοι βίβλους μηδενὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἔθνῶν μεταδοῦναι μήτε ὁμοφύλῳ πρὸς πείρας, ἀλλ' ἐάν τις δοκιμασθεὶς ἀξιῶς εὐρεθῆ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν ἀγωγὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν καὶ τοῖς Ἑβδομήκοντα ὁ Μωϋσῆς παρεδῶκε τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρεληφόσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀσφαλείας μέχρι τοῦ δεῦρο φαίνεται. Τὸν γὰρ αὐτὸν οἱ πανταχῇ ὁμοεινῆς ³ τῆς μοναρχίας καὶ πολιτείας φυλάσσουσι κανόνα, κατὰ μηδένα τρόπον ἄλλως φρονεῖν ἢ τῶν ⁴ εἰς ⁵ πολλὰ νεουοσῶν Γραφῶν ἐξεδευσθῆναι δυνηθέντες. Κατὰ γὰρ τὸν παραδοθέντα αὐτοῖς κανόνα τὰ τῶν Γραφῶν ἀσύμφωνα ⁶ πειρῶνται μεταρρυθμίζειν, εἰ δὲ τις τυχὸν μὴ εἰδὼς τὰς παραδόσεις ναρκᾶ πρὸς ⁷ τὰς τῶν προφητῶν πολυσημίους φωνάς· οὐ ἔνεκεν οὐδὲν διδάσκειν ἐπιτρέπουσιν, ἐὰν μὴ πρότερον μάθῃ ⁸ τὰς δεῖταις Γραφαῖς χρῆσθαι διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς εἰς θεός, εἰς νόμος, μία ἐλπὶς.

II. Ἵνα γοῦν ⁹ τὸ ὁμοιον καὶ παρ' ἡμῖν γένηται τὰς Ἑβδομήκοντα, ἡμῶν ἀδελφοῖς τὰς βίβλους μου τῶν κηρυγμάτων ὁδὸς μετὰ τοῦ ὁμοίου τῆς ἀγωγῆς μυστηρίου, Ἵνα ¹⁰ καὶ τοὺς βουλομένους εἰς τὴν διδασκαλίαν ἀναδέξασθαι μέρος ἐφοδιάζωσιν ¹¹. ἐπεὶ ἐὰν

EPISTOLA PETRI AD JACOBUM (21).

PETRUS JACOBO, domino et sanctæ Ecclesiæ episcopo, ab omnium rerum Patre, per Jesum Christum, pax sit perpetuo.

I. Cum sciam te, frater mi, ad id quod communiter omnibus nobis conducit, alacriter festinare, rogo et precor, ut mearum prædicationum quos ad te misi libros nulli ex gentilibus tradas, neque etiam tribuli, ante experimentum: sed si quis probatus et dignus repertus fuerit, tunc ipsi tradas; secundum eum modum, juxta quem Moyses Septuaginta viris cathedræ suæ successoribus tradidit. Idcirco enim cautionis fructus in hunc usque diem apparet. Eadem quippe de unitate Dei et de vitæ institutione normam observant omnes ubicunque sint ejus nationis homines; nec ullo modo possunt aliter sentire, aut abripi extra viam Scripturarum, quæ multa innunt. Nam secundum traditam ipsis regulam Scripturarum dissona nituntur reformare, si quis forte ignarus traditionum ad prophetarum varia significantes voces obtorpescit. Propter quod nemini docere permittunt, nisi prius quo pacto Scripturis sit utendum didicerit. Ideo apud illos est unus Deus, una lex, spes una.

II. Quo igitur simili modo apud nos fiat ac illis Septuaginta, nostris fratribus libros prædicationum mearum pari cum ratione mysterii trade, ut instruant eos qui suscipere munus doctrinæ volunt. Quandoquidem si ita non fit, veritatis sermo nostrer

VARIE LECTIONES.

¹ In Homiliarum codice Bibliothecæ Ottonianæ æque atque in cod. Cotelerii prior procemii pars inscribitur: Περὶ τοῦ μη ἐκδιδόναι τὰ συντάγματα αὐτοῦ τινὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἔθνικῶν διὰ τοὺς παρατηροῦντας, nisi quod in cod. C παραποιῶντας. ² εἰρήνην εἴη dedi ex conjectura, ἐν εἰρήνῃ C, ἐν εἰρήνῃ (sic) εἴη O. Cfr. Ep. Clem. ad Jacobum salut. ³ Lectionem ὁμοεινῆς erui accentu duce ex O. Exstat et in var. lect. ap. Turrianum Pro Epistolis pontificum iv, 1, v, 25. De Turriani codice vide, quæ Cotelerius notavit in judicio de Clementinorum opere. ὁμοεινοὶ idem. ⁴ ἢ τῶν εἰς conjectura librarii in marg. O, ὑπὸ τῶν id. in textu cum C. ⁵ Ἀσύμφωνα C, ex conject., σύμφωνα id. in textu, ut O. ⁶ πρὸ O. ⁷ μάθοι C, minus recte. Qui medio xpo cold. descripserunt, ad unum omnes iotacismum sequentes ideoque οἱ diphthongum eodem modo pronuntiantes ac vocalem η, conjunctivo cum optativo perperam misto locos numero fere innumerabiles corruperunt. ⁸ γοῦν accessit ex O et Turr. Deinde C post ἡμῶν ἀδελφοῖς comma ponit, totumque locum ita vertit: Quo igitur simili modo apud nos fiat nostris fratribus, ac illis Septuaginta. S verba illa traxit ad membrum sequens. In O post ἀδελφοῖς commate non distinguitur, neque ante ἡμῶν. ⁹ Ἵνα O c. Turr. et var. lect. ap. C, in cuj. textu deest. ¹⁰ ἐφοδιάζειν, ἐφοδιάζωσι C O. Importunum illud ἐφοδιάζειν videtur in textum irrepisse e margine. ubi notatum fuerat a non incurioso lectore, tanquam insigne verbum. Cfr. hom. II, 38 C.

VARIORUM NOTÆ.

(21) *Epist. Petri ad Jacobum.* Recte observat Photius Epistolam Petri ad Jacobum pertinere non posse ad Opus cujus initium sit, Ἐγὼ Κλήμης, sive quod Clementis nomen præferat. Ego vero existimo præteritam epistolam aliam esse ab illa Photio memorata, quoniam illa erat de actibus Petri, a Petro ipso

scriptis, et ad Jacobum postulantem missis: hæc vero superiore posterior est, nec de postulatione Jacobi mentionem facit, sed per eam Jacobus monetur, ut prædicationes Petri a Petro missas, caute tradat. Varias lectiones apposui ex Turriano *Pro Epistolis pontificum* lib. iv, init., et lib. v, cap. 25. Cor.

multas in opiniones dividetur. Porro illud non quasi
sim propheta scio, sed quod jam initium mali ipsius
viderim. Siquidem nonnulli ex gentibus legalem
meam rejecerunt prædicationem, inimici hominis
legi contrariam quamdam et nugacem doctrinam
amplexi. Atque hæc superstite me tentaverunt ali-
qui, variis interpretationibus verba mea transfor-
mare, ad eversionem legis; quasi ego etiam ita
sentiam, non audeam tamen libere profiteri: quod
absit! Id enim repugnare est Dei legi, a Moyse pro-
latæ, et a Domino nostro testimonium habenti de
perpetua sua duratione: quoniam sic dixit: *Cælum
et terra transibunt: iota unum aut unus apex non
præteribit a lege*^a. Illud autem dixit, ut omnia eve-
nirent. At illi nescio quo modo sensum meum com-
pertum habentes, quæ ex me audierunt verba, me-
lius me qui ea locutus sum, aggrediuntur interpre-
tari; dicentes iis quos instituunt, id esse senten-
tiam meam, quod ego ne quidem cogitavi. Si au-
tem me adhuc vivo talia ementiri audent, quanto
magis post me idem audebunt facere, qui post me
erunt?

τολμῶσι καταψεύδασθαι, πόσῳ γε μᾶλλον μετ' ἐμέ

III. Ne igitur quid hujusmodi contingat, eapro-
pter oravi et deprecatus sum, mearum prædicationum
quæ ad te misi volumina nemini ante pericu-
lum factum tradas, neque tribuli, neque alienigenæ;
verum si quis post probationem dignus repertus
fuerit, tunc ipsi ex institutione Moysis concedas,
juxta quam Septuaginta viris qui cathedram illius
exceperunt, dedit: ut sic fidem servent et ubique
veritatis canonem tradant, cuncta interpretati ad
traditionem nostram, et ne ipsi ab imperitia pertra-
cti, ab animi conjecturis in errorem inducti, alios
in eandem perditionis foveam adducant. Et quidem
quæ mihi videbantur, pulchre tibi significavi: quod
vero tibi placebit, Domine mi, decenter exsequere.
Vale.

CONTESTATIO PRO IIS QUI LIBRUM ACCIPIUNT.

I. Itaque Jacobus, lecta epistola, convocavit pre-
sbyteros, cumque illis legisset, ait: necessario et
congruenter de veritate stabilienda noster admonuit
Petrus, ut prædicationum suarum nobis missos li-
bros nemini temere concedamus, tantum viro bono

^a Marc. xiii, 31; Matth. v, 18.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Ita O c. Turr. ὡς ὁ προφήτης C. ¹² Μωϋσέος O.
tionis Fragmento. ¹³ Pro οὐδέ lacuna in Fragmento.
c. Turr., ποιήσωσιν C. ¹⁴ Μωϋσέος O et Fragm.
inscriptio, neque locus ei relictus. ¹⁵ Ἰσακῶδος O.

VARIORUM NOTÆ.

(22) *Νόμιμον κήρυγμα*, etc. Cave tibi ab Ebionismo. Cor.

(23) *Διαμαρτυρία*. Redolet, mea quidem sententia, hujusmodi contestatio χρῶσιν primorum hæreticorum, quam illi didicerant a paganis, et a Judæis Essenis. Videsis præcipue Irenæum lib. 1, cap. 23;

μη οὕτως γένηται, εἰς πολλὰς γνώμας ὁ τῆς ἀλη-
θείας ἡμῶν διαιρεθῆσεται λόγος. Τοῦτο δὲ οὐχ ὡς προ-
φήτης ¹¹ ὦν ἐπίσταμα· ἀλλ' ἤδη αὐτοῦ τοῦ κακοῦ
τὴν ἀρχὴν ὄρων. Τινὲς γὰρ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν τὸ δι' ἐ-
μοῦ νόμιμον ἀπεδοκίμασαν κήρυγμα (22), τοῦ ἐχθροῦ
ἀνθρώπου ἀνομόν τινα καὶ φλυαρούδη προσηκάμενοι
διδασκαλίαν. Καὶ ταῦτα ἐτι μου περιόντος ἐπεχείρη-
σάν τινες, ποικιλίαις τισὶν ἐρμηνείαις τοὺς ἐμοὺς λό-
γους μετασηματίζειν, εἰς τὴν τοῦ νόμου κατάλυσιν·
ὡς καὶ ἐμοῦ ⁵ αὐτοῦ οὕτω μὲν φρονούντος, μὴ ἐκ παρ-
ρήσιας δὲ κηρύσσοντος· ὅπερ ἀπίει. Τὸ γὰρ τοιοῦτο
ἀντιπράσσειν ἐστὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ τῷ διὰ Μωϋ-
σέως ¹² βῆθέντι καὶ ὑπὸ Κυρίου ἡμῶν μαρτυρη-
θέντι περὶ τῆς ἀίδιου αὐτοῦ διαμονῆς, ἐπεὶ οὕτως εἶ-
πεν· *Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· ὡτα ἐν
ἡ μία κεφαλαὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου*. Τοῦτο
δὲ εἶρηκεν, ἵνα τὰ πάντα γίνηται. Οἱ δὲ οὐκ οἶδα πῶς
τὸν ἐμὸν νοῦν ἐπαγγελλόμενοι, οὐς ἤκουσαν ἐξ ἐμοῦ
λόγους, ἐμοῦ τοῦ ἐπόντος αὐτοὺς φρονιμώτερον, ἐπι-
χειροῦσιν ἐρμηνεύειν ¹³, λέγοντες τοῖς ὑπ' αὐτῶν κατ-
ηγουμένοις, τοῦτο εἶναι τὸ ἐμὸν φρόνημα, ὃ ἐγὼ
οὐδὲ ¹⁴ ἐνεθυμήθην. Εἰ δὲ ἐμοῦ ἐτι περιόντος τοιαῦτα
ποιεῖν οἱ ¹⁵ μετ' ἐμέ τολμήσουσιν;

III. Ἴνα οὖν μὴ τοιοῦτόν τι γένηται, τοῦτο ἕνεκα
ἤξιωσα καὶ ἐδεήθην, τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ἅς ἐπε-
ψά σοι βίβλους μὴδὲν μεταδοῦναι, μήτε ὁμοφύλω,
μήτε ἄλλοφύλω, πρὸ πείρας, ἀλλ' ἐάν τις δοκιμασθεὶς
ἀξίος εὐρεθῇ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν Μωϋσέως ¹⁶ ἀγα-
γὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν τοῖς Ἑβδομήκοντα παρέ-
δωκε τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρεληφόσιν· ἵνα οὐ-
τως τὰς πίστει φυλάξωσι καὶ πανταχῇ τὸν τῆς ἀλη-
θείας κανόνα παραδώσιν, ἐρμηνεύοντες τὰ πάντα
πρὸς τὴν παράδοσιν ἡμῶν, καὶ μὴ αὐτοὶ ὑπὸ ἀμα-
θείας ¹⁷ κατασπῶμενοι, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν στο-
χασμῶν εἰς πλάνην ἐλκόμενοι. ἄλλους εἰς τὸν ὁμοιον
τῆς ἀπωλείας ἐνέγκωσι βόθυνον. Καὶ τὰ ⁶ μὲν
ἐμοὶ δόξαντα καλῶς ἐσήμανά σοι, τὸ δὲ σοι δοκοῦν,
κύριέ μου, πρεπόντως ἐπιτέλει. Ἐβάρωσο.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ (23) ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΩΝ ¹⁸.

I. Ἀναγνοὺς οὖν ὁ Ἰακώβος ¹⁹ τὴν ἐπιστολὴν, μετε-
καλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ αὐτοῖς ἀναγνοὺς
ἔφη· Ἀναγκαιῶς καὶ πρεπόντως περὶ τῆς ἀληθείας
ἀσφαλίσασθαι ὁ ἡμέτερος ὑπέμνησε Πέτρος, ὅπως τὰς

¹⁸ ἐρμηνεύειν addunt O et Turr., deest in præfa-
tionis Fragmento. ¹⁹ οἱ om. Fragm. Tum τολμήσουσιν O et Fragm.
¹⁷ ἀμαθείας O et Fragm. ¹⁸ Nulla in O et Fragm.

Tertullianum initio Operis *adversus Valentinianos*;
Porphyrum, *De abstinencia*, lib. iv, cap. 13; et Vet-
tium Valentem citatum a Seldeno tum in *Marmo-
ribus Arundellianis*, p. 151, tum *De diis Syris*, p. 55;
itemque Julium Firmicum, in *Præfat.* lib. vii *Ma-
thæos*. Id.

τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων διαπεμφθεὶς ἡμῖν βίβλους ἄνευ μεταδώσωμεν ὡς ἔτυχεν, ἢ ἀγαθῶ τι καὶ εὐλαβεῖ, τῷ καὶ διδάσκειν αἰρουμένῳ ἐμπεριτόμῳ τε ἔντι πιστῶ (24), καὶ ²⁰ ταῦτα μὴ πάντα ὁμοῦ, ἵνα, ἐάν ἐν τοῖς πρώτοις ἀγκύμων φωραθῆ, τὰ δευτέρα μὴ πιστευθῆ. Διὸ μὴ ἑλαττον ἔτεσιν ἐξ δοκιμαζέσθω· καὶ εἰδ' οὕτως, κατὰ τὴν Μωϋσέως ἀγωγὴν, ἀγαγόντα αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν ἢ πηγὴν (25), ὅπερ ἐστὶ ζῶν ὕδωρ, ἔθα ἢ τῶν ²¹ δικαίων γίνεται ἀναγέννησις, μὴ ὀρκίσασι, ἐπεὶ μὴ ἔξεστιν, ἀλλὰ στήναι αὐτῷ κελευῖσαι πρὸς τῷ ὕδατι καὶ ἐπιμαρτύρασθαι, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀναγεννώμενοι κελευσθέντες ἐποιήσαμεν τοῦ μὴ ἀμαρτεῖν χάριν.

II. Λεγέτω δέ· Μάρτυρας ἔχοιμι οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς ²² τοῦτοις δ' ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα **7** οὐ ²³ ἀνευ οὐκ ἀναπνεύω, ὡς αἰεὶ ὑπῆρκος ἔσομαι τῷ τὰς βίβλους μοι ²⁴ τῶν κηρυγμάτων δίδοντι, καὶ αὐτὰς τὰς βίβλους, ἅς ἂν μοι δῶ, οὐ μὴ μεταδῶ τι κατ' οὐδένα τρόπον, οὐ γράψας, οὐ γεγραμμένον δοῦς, οὐ γράφοντι ²⁵ ἀναδιδούς, οὐκ αὐτὸς, οὐ δι' ἄλλου, οὐ δι' ἄλλης τινὸς ἀγωγῆς ἢ ὁλοῦ ἢ μηχανῆς, ἢ ἀμελιῶς ²⁶ φυλάσσων ἢ τιθὼν ἢ νεύων ἢ ἄλλω οἰκωδῆποτε τρόπον ἢ ἐπινοίᾳ ἐτέρῳ αὐτὰ μεταδιδούς. Πλὴν ἐάν ²⁷ δοκιμάσω τινὰ ἄξιον, ὡς αὐτὸς ἐκρίθη, ἢ καὶ πλεῖον δοκιμάσας, πλὴν οὐκ ἑλαττον ἔτεσιν ἐξ' τῷ τε ²⁸ εὐλαβεῖ καὶ ἀγαθῷ, διδάσκειν ἑπαναιρουμένῳ, ὡς παρέλαβον, παραδώσω, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆ τοῦ ἐπισκόπου μου ²⁹ γκύμῃ ποιησάμενος.

III. Ἄλλως δὲ οὐδ' ἂν τέκνον ἢ ἀδελφός ³⁰ ἢ φίλος ἢ ἄλλως πῶς ποτε γένους μοι ἀνήκων, ἐάνπερ ἀνάξιος ἢ, τοῦδε μὴ μεταδοῦναι χάριν, ὡς οὐ προσήκων ³¹. Οὕτε ἐπιβολὴν φοβηθήσομαι, οὐ δύοις κολακευθήσομαι· ἀλλ' εἰ καὶ ὀδύξει μοι ποτε τὰ διδόμενά μοι τῶν κηρυγμάτων βιβλία μὴ ἀληθῆ εἶναι, οὐδ' οὕτως μεταδώσω, ἀλλ' ἀπιδώσω. Ἀποδημῶν δὲ σὺν ἱεροῖς αὐτὰ κομίσω, ἅπερ ἂν τύχῃ κεκτημένος. Εἰ δὲ μὴ βουληθῶ μετ' ἑμαυτοῦ ³² αὐτὰ περιφέρειν, ἐπὶ τῆς οἰκίας μου εἶναι αὐτὰ οὐκ ἔάσω, ἀλλὰ τῷ **8** ἐπιπέμπω μου τῷ τὴν αὐτὴν ἔχοντι πίστιν καὶ ἀπὸ τῶν

et religioso, quique docere voluerit, ac sit fidelis circumciscus; eosque non cunctos simul: quo, si in prioribus improbus inventus fuerit, posteriores in fidem suam non accipiat. Quare non minus annis sex comprobetur: sicque postea, secundum Moysis institutionem, qui libros traditurus est adducat eum ad flumen aut fontem, qui est aqua viva, ubi justorum fit regeneratio; et non quidem ad jusjurandum adigat, quoniam non licet, sed jubeat ipsum astare juxta aquam, et contestari, sicut et cum renascere-mur, jussi fecimus, nos non peccaturos.

II. Dicat autem: Testes habeam cælum, terram, aquam, quibus omnia continentur, atque insuper his omnibus ærem quoque, qui universa pervadit ac sine quo non respiro, quod semper obediens ero illi, qui hos mihi prædicationum libros largitur, quodque hos libros, quos mihi dederit, nemini ullo pacto tradam, non scribam, non scriptos dabo, non scripturo dedam; non ipse, non per alium, nec per aliam quamdam rationem, vel fraudem vel machinam; aut indiligenter custodiam, vel alteri sistens vel permittens, aut alio quocunque modo vel consilio ea scripta alteri concedens. Nisi si aliquem probavero dignum, quemadmodum ipse judicatus sum, vel adhuc magis exploravero, certe non minus annis sex: pio et hono, docendi munus capessenti, sicut ego accepi, tribuam, idque ex episcopi mei sententia faciam.

III. Aliter neque si filius sit aut frater, aut amicus, aut alio quolibet modo ad genus meum pertinens, si indignus exstiterit; ejus gratia non tradam; ut non decet. Nec vero insidias formidabo; non mueribus deliniam. Sed et si aliquando donata mihi prædicationum volumina non esse vera mihi videbuntur, neque sic largiar, sed reddam. Cum autem peregre profectus fuero, ipsa portabo mecum, quæcunque possedero. Quod si noluerim ea mecum circumferre, in domo mea esse non permittam, sed episcopo meo eandem fidem proficenti

VARLE LECTIONES.

²⁰ καὶ οὐ O ultima voce subnotata. ²¹ τῶν inserui c. O et Fragm. ²² πρὸ O et Fragm. Tum δὲ ἅπασιν C. ²³ Ita Oitob. ms., ut maluit S, qui quidem edidit μου c. C. Tum αὐτὰς μοι S, αὐτὰς μοι C. ²⁴ S proponit γράφοντι. Lectionem vulg. confirmant O et Fragm. Dein οὐδ' ἄλλου, οὐδ' ἄλλης O. ²⁵ ἀμελιῶς Fragm. Dein dedi ἢ τιθῶν ἢ νεύων c. O et Fragm., quo evitetur tautologia Clerici lectionis ἢ τι προστιθεὶς (ἢ τιθῶν C) ἢ νοθεύων, et enuntiationis finis habeat, ad quod quadret. ²⁶ ἂν C. ²⁷ τότε C. ²⁸ μου subjuncti c. O. ²⁹ Scribendum, ut videtur, οὐδ' ἂν τέκνον ἢ ἢ ἀδελφός. In sequentibus excidit verbum, a quo pendeat infinitivus μεταδοῦναι S. Lectionem vulg. exhibet O. ³⁰ S conj. προσήκων. ³¹ Ita S. μεθ' ἑαυτοῦ O c. C.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Ἐμπεριτόμῳ τε ἔντι πιστῶ. Quasi incircumciscus non posset esse fidelis et Christianus: quem etnotem Ebionitæ alique hæretici errabant. Cot. (25) Ἀγαγόντα αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν ἢ πηγὴν. In hæresi Ebionæorum S. Epiphanius cap. 17: "Ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέσοι, ἢ ὑπὸ ἔρπετοῦ ὀχθεῖη, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα, καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἑπινομίας τὰς ἐν τῷ Ἠλθαί, τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τοῦ τε ἀλός καὶ τοῦ ὕδατος, τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, φασί, καὶ τοῦ ἄρτου καὶ

ἐλαίου. Καὶ ἀρχεται λέγειν, ἰσθητέ μοι, καὶ ἀπαλλάξατε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἄλγος. Quoties enim aliquis illorum in morbum incidit, aut u serpente morsus est, ad aquas descendit; et appellationes omnes quas Elxai complexus est, invocat, cæli, videlicet, ac terræ, salis et aquæ, ventorum, et angelorum, ut vocant, justitiarum: panis item et olei. Tuncque ita dicit: Adeste mihi, ac dolorem a me depellite. Qui et legendus hæresi 19 Ossenororum, cap. 1, conferendusque cum iis quæ hic habes num. 2 et 4. Id.

et ab iisdem proficiscenti commendabo. Si vero contigerit me ægrotare ac mortem vereri, si absque liberis fuero, similiter agam. Sed et si moriar, filium habens indignum aut nondum capacem, pariter faciant. Scilicet committam meo episcopo, ut si puer adultus fide dignus fuerit, ille tanquam paternum depositum filio reddat, juxta modum contestationis.

IV. Quod autem ita facturum sim, iterum secundo contestor cælum, terram, aquam, quæ omnia complectuntur, ius superque his omnibus cuncta pervagantem aerem, sine quo non spiro, quod perpetuo obtemperabo ei, qui libros mihi prædicationum tribuit, et observabo secundum universa quem admodum contestatus sum, aut adhuc magis. Itaque mihi pacta servanti pars erit cum sanctis: agenti vero contra ea quæ pactus sum inimica mihi sit rerum universitas et cuncta peragrans æther quique est super omnia Deus, quo melior, quo major nullus. Si etiam in cognitionem veniam alterius Dei, hunc quoque nunc juro, me aliter non acturum, sive ille existat, sive ille non existat. Ad hæc omnia, si fallam, ero exsecrandus, vivens et mortuus, atque æterno puniar supplicio. Et post hoc panem ac sal cum largitore sumat.

V. Hæc Jacobo dicente presbyteri timore impaluerunt. Conspicatus ergo Jacobus quod vehementer metuerent, ait: Audite me, fratres et conservi. Si libros unicuique temere præbuerimus, illique a viris quibusdam audacibus corrumpantur, aut interpretationibus pervertantur, sicut jam quosdam fecisse audiistis, restabit ut qui plane veritatem querunt, semper errent. Quocirca præstat, ut libri apud nos maneant, tradanturque eos cum omni supradicta cautione iis qui pie vivere aliosque salvos facere cupiunt. Ac si aliquis post hanc contestationem aliter agat, merito in æternum supplicium incidet. Qua enim ratione qui aliorum perditionis causa exstitit, ipse non peribit? Cum ergo presbyteri sententia Jacobi delectati fuissent atque dixissent: Benedictus sit qui te, ut cunctorum præscius, pulchre nobis constituit episcopum: hæc, inquam, cum dixissent, surgentes precati sumus universorum Patrem ac Deum; cui gloria in sæcula. Amen.

EPISTOLA CLEMENTIS AD JACOBUM.

CLEMENS JACOBO domino et episcoporum episcopo, regenti autem Hierosolymam sanctam Hebræo-

INTERPRETATIO RUFINI.

CLEMENS JACOBO fratri Domini, et episcopo episcoporum, regenti Hebræorum sanctam Ecclesiam, VARIE LECTIONES.

²² παρακαθήσομαι O. ²³ Ita O et ex conject. C, νομῆσαι id. in textu. ²⁴ ἀποδώσει O. ²⁵ μαρτυρίας O. ²⁶ πρό O. ²⁷ μου C. ²⁸ ὅσα C. Subinde scripsi ἢ καὶ c. O, ut jam conj. S. et καὶ C. ²⁹ οὐδ' εἰς C. ³⁰ ὑπόνοιαν C. Postea εἶπε O. ³¹ δέ C. Τὴν ψεύσομαι O c. S, ψεύσωμαι C. ³² ὕδατος O. ³³ ἀγωνιάσαντες C. ³⁴ φίλοι O. Deinceps ἐτυχεν παρασχόμεν C. ³⁵ Ita S, αὐτοὶ C, αὐταὶ O. ³⁶ εὐσεβῶς adjeci c. O. ³⁷ Πατέρι C. ³⁸ Post hæc in O subscriptio: ὄρκος. ³⁹ ἀπὸ Ῥώμης O rubro caractere in marg. salutationi exadversum, et C. ⁴⁰ fratri domini versio Latina Rufini.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Duplex est circa hanc epistolam opinio veterum. Prima Rufini præfatione ad *Recognitiones*,

αὐτῶν ὀρωμένῃ παρακαταθήσομαι ²². Εἰ δὲ καὶ τύχοι με νοσῆσαι ²³ καὶ τὸν θάνατον ὑποπεύσαι, ἐὰν ἀτεκνος ᾶ, ὁμοίως ποιήσω. Ἄλλ' εἰ καὶ τελευτῶ, τέκνον ἔχων οὐκ ἄξιον ἢ μηδέπω δυνάμενον, ὁμοίως ποιήσω. Τῷ γὰρ ἐπισκόπῳ μου παρακαταθήσομαι, ἵνα εἰ μὲν τύχοι ἐφ' ἡλικίας γενόμενος ἄξιος εἶναι τῆς πίστεως, ὡς πατρῴαν παρακαταθήκην τῷ τέκνῳ ἀποδώσῃ ²⁴ κατὰ τὸν τῆς διαμαρτυρίας ²⁵ λόγον.

IV. Ὅτι δὲ οὕτως ποιήσω, πάλιν τὸ δεύτερον διαμαρτύρομαι οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς ²⁶ τοῦτοις ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἄερα, οὐ ἄνευ οὐκ ἀναπνέω, ὡς αἰεὶ ὑπήκοος ἔσομαι τῷ τὰς βίβλους μοι ²⁷ τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ φυλάξω κατὰ πάντα ὡς ²⁸ διεμαρτυράμεν, ἢ καὶ τι πλεῖον. Φυλάσσομαι οὖν μοι τὰς συνθήκας μέρος ἔσται μετὰ τῶν ὁσίων, ποιήσαντι δὲ παρ' ἡμῶν συνεθέμεν, ἐχθρὸν εἶη μοι τὸ πᾶν καὶ ὁ διὰ πάντων διήκων αἰθὴρ καὶ ὁ ὑπὲρ τὰ ὅλα Θεός, οὐ κρείττων, οὐ μείζων οὐδεὶς ²⁹. Ἄλλ' εἰ καὶ εἰς ἑτέρου Θεοῦ ἐπίνοιαν ³⁰ ἰγένομαι, κάκεινον νῦν ἠνυμι ὡς οὐκ ἄλλως ποιήσω, εἴτ' ἔστιν, εἴτ' οὐκ ἔστιν. Πρὸς τοῦτοις δ' ³¹ ἅπασιν εἰ ψεύσομαι, κατάθεμα ἔσομαι ³² ζῶν καὶ θανὼν, καὶ αἰωνίῳ κολασθήσομαι κολάσει. Καὶ μετὰ τοῦτο ἄρτου καὶ ἄλατος ³³ μετὰ τοῦ παραδιδόντος μεταλαβέτω.

V. Ταῦτα τοῦ Ἰακώβου εἰπόντος ὠχρίσαν ἀγωνισάμενοι ³⁴ οἱ πρεσβύτεροι. Συνιδὼν οὖν ὁ Ἰάκωβος, ὅτι λίαν πεφόβηται, ἔφη· Ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι ³⁵. Ἐὰν τὰς βίβλους πᾶσιν ὡς ἔτυχε παράσχωμεν, καὶ αὐτὰ ³⁶ ὑπὸ τολμηρῶν ἀνδρῶν τινῶν νοθευθῶσιν ἢ ταῖς ἔρμηνείαις διαστραφῶσιν, ὡς ἦδη τινὰς ἠκούσατε πεποιηκότας, ἔσται λοιπὸν καὶ τοῖς θνῶτας τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσιν αἰεὶ πλανᾶσθαι. Αὐτὸ δὲ μείνον παρ' ἡμῶν αὐτὰς εἶναι, καὶ μεταδιδόναι μετὰ πάσης τῆς προειρημένης ἀσφαλείας τοῖς θέλουσι ζῆν εὐσεβῶς ³⁷ καὶ ἄλλους σώζειν. Εἰ δὲ τις μετὰ τὸ οὕτως διαμαρτυρησθαι ἄλλως ποιήσῃ, εὐλόγως αἰωνίᾳ ὑποπέσειται κολάσει. Τίνι γὰρ λόγῳ ἄλλων ἀπωλείας αἰτίας γενόμενος αὐτὸς οὐκ ἀπολείται; τῶν οὖν πρεσβυτέρων ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβου γνώμῃ ἠσθέντων καὶ εἰπόντων· Εὐλόγηται ὁ σε ὡς πάντα προειδὼς καλῶς ἡμῖν καταστήσας ἐπίσκοπον· καὶ ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν ἐγεργθέντες προσηυξάμεθα τῷ τῶν ὁλων Πατρὶ ³⁸ καὶ Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν ³⁹.

D

10 ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ ⁴⁰ (26).

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΟΥ, τῷ κυρίῳ ⁴⁰ καὶ ἐπισκόπῳ

ἐπισκόπων (27), διέποντι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀγίαν Ἑβραίων Ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προ-
 νόμῳ ἰδρυθείσας καλῶς, σὺν τε πρεσβυτέρους καὶ δια-
 κόνους καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη εἴη πάντοτε.

I. Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι Σίμων, ὁ
 διὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ τὴν ἀσφαλεστάτην αὐτοῦ
 τῆς διδασκαλίας ὑπόθεσιν τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιος
 εἶναι ὀρισθεὶς καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ
 ἀπευθεὶ στόματι μετονομασθεὶς Πέτρος· ἡ ἀπαρχὴ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν· ὁ πῶν ἀποστόλων πρῶτος, ὃ πρῶ-
 τος ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψεν· ὃν ὁ Χριστὸς
 εὐλόγως ἐμακάρισεν· ὁ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς καὶ
 συνέστιος καὶ συνοδοίπορος· ὁ καλὸς καὶ ἔδοκιμος
 μαθητὴς· ὁ τῆς δύσεως τὸ σκοτεινότερον τοῦ κόσμου
 μέρος ὡς πάντων ἱκανώτερος φωτίζει καλευσθεὶς καὶ
 κατορθῶσαι δυνάμεως, — καὶ δὴ μέχρι τοῦ μηκύνω τὸν
 λόγον, μὴ βουλόμενος ἱησηναί τὸ λυκοῦν, ὃ ἐξ
 ἀνάγκης καὶν βραδὺ πάντως εἰπεῖν με δεῖ; — οὗτος αὐ-
 τὸς, διὰ τὴν ἀμετρον πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν σαφῶς,

A rum Ecclesiam, omnesque quæ ubique Dei provi-
 dentia pulchre fundatæ sunt, cumque presbyteris
 ac diaconis et cæteris omnibus fratribus, pax sit
 semper.

I. Notum tibi sit, domine mi, quod Simon, qui propter veram fidem et firmissimam doctrinæ suæ basim Ecclesiæ fundamentum esse definitus est, atque ob id ab ipso Jesu ore non fallaci trans-nominatus est Petrus; primitiæ Domini nostri; apostolorum primus, cui primo Pater Filium reve-lavit; quem Christus merito beatum prædicavit; vocatus et electus et convictor et comes; bonus ac probatus discipulus; qui Occidentis obscuriorem mundi plagam, ut omnium magis idoneus, illustrare præceptus est, atque id recte perficere potuit. Sed quousque sermonem protraho, nolens significare quod triste est, quod necessario, licet tarde, omnino dicere me oportet? Illic ipse, ob immensam erga homines charitatem, clare, palam, repugnante licet

INTERPRETATIO RUFINI.

in Hierosolymis; sed et omnes Ecclesias quæ ubique Dei providentia fundatæ sunt; cum presbyteris et diaconibus, et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. Notum tibi facio, Domine, quia Simon Petrus, qui veræ fidei merito et integræ prædicationis obtentu fundamentum esse Ecclesiæ definitus est; qua de causa etiam Domini ore divino cognominatus est Petrus; qui fuit primitiæ electionis Domini; apostolorum primus; cui et primo Deus Pater Filium revelavit; cui et Christus competenter beatitudinem contulit; qui et vocatus est, et electus, conviva Domini, et comes effe-ctus, tanquam bonus et probatissimus discipulus; qui Occidentis obscuriorem mundi plagam, velut omnium potentior, illuminare præceptus est, quique et integre potuit implere præceptum. Sed quousque sermo-nem protraho, fugiens indicare quod triste est; quod quidem necesse est, licet tarde, proferre? Hic denique ipse Petrus, qui pro immensa charitate, quam erga omnes homines gerebat, palam cum omni fiducia, adversante etiam tyranno, totius mundi bonum prædicare non destitit, et regem omnium sæcu-lorum per orbem terræ, et usque ad ipsius Romanæ hujus urbis notitiam, ut etiam ipsa salvaretur, invexit: hic, inquam, pro pietate pati volens præsentem vitam finivit.

VARIÆ LECTIONES.

Ἑβραίων om. var. lect. ap. C, et O. εἰς var. lect. ap. C. διὰ c. O. Deest in textu Co-
 telerii, qui quidem subjunxit: *Supple διὰ ex Vita S. Clementis, prout habetur in codice Regio 804. Ex
 Vita ex illo codice sæpe a nobis citabitur, continet autem tum Clementinam Epitomen, impressa auctiore,
 additis non paucis ex opere Clementinorum, sed innoxiiis, tum plurima ex Epistola hac, tum Martyrium
 Clementis, quod edendum curavimus.* Et Ruf. legit ut O. Ita O et ex conject. C, in cuij. textu θέμενος.
 Et cod. Reg. 804 et Ruf. θεμέλιος. Cfr. hom. xvii, 19. πρῶτων O, cui et primo Ruf. ὡς καλὸς Ruf.
 λαποῦν O.

VARIORUM NOTÆ.

eam post Recognitionum libros fuisse scriptam; altera Photii cod. 112, 113, esse dedicationem Operis quod actus Petri, et disputationes cum Si-mone, nec non recognitionem Clementis ejusque paris ac fratrum complectebatur. E quibus duabus sententiis posteriorem malim amplecti: partim ex auctoritate ms. hujusce nostri Clementinorum, et alterius codicis de quo infra: partim ab RR. PP. Carmelitarum Excalceatorum libro, in quo inter Rufini præfationem et Recognitiones collocatur epistola: tum denique quia declaratur ad finem epistolæ, post eam sequi librum de Clemente disser-entem, ejusque peregrinationibus cum Petro, aliisque usque ad pueritiæ cogitationes, ac de ser-monibus atque actibus Petri, ita inscriptum, Κλη-
 μεντος τῶν Πέτρον ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή. Latine Rufino, *Clementis Itinerarium prædicationis Petri*. Idem autem hoc habent argumentum *Reco-gnitiones et Clementina*; idemque titulus prælligitur, Græcus, *Clementinorum homiliis*, Latinus, *Recogni-tionibus* cod. Thuan. Sed objici potest pro Rufino: Epistolæ num. penult. præcipitur Clementi, ut Jaco-bo narret etiam mortem Petri; qua de morte nihil dicitur in Recognitionibus. Respondeo, de *Recogni-tionibus*, nos habere Opus imperfectum, sive eo

modo relictum ab auctore, seu potius injuria tem-porum amissum. Quod vero ad *Clementina* spectat, similiter aio, abesse a ms. Regio finem operis, ibi-que forsitan actum fuisse de morte apostoli Petri. Addi potest quod horum apocryphorum scriptor vel plura promiserit quam peregerit, vel promissis satisfecerit alio libro, forte *Periodis Petri. Cor.*

(27) Ἐπισκόπων ἐπισκόπων. Consule Savaronem ad Sidonii epistolam 1, libri vi; in qua Lupus epi-scopus Tricassinus appellatur Pater patrum et epi-scopus episcoporum et alter sæculi sui Jacobus. Sed et Arnobio in psalmum cxxxviii Petrus est Episcopus episcoporum; Rufino *Historiæ Eusebiana* lib. ii, cap. 1, Jacobus, apostolorum episcopus; Græcis abbatibus et monachis multis in concilio Lateranensi sub Martino I, secretario 2, Martinus papa, sacerdos sacerdotum et Pater patrum; au-ctori *Quæstionum ad orthodoxos* apud Justinum, cap. 119, Paulus, Πατέρων πατήρ: ut et Gregorius Nyssenus concilio Nicæno ii, actione 6, et Clemens noster Anastasio Sinaitæ, quæst. 96, p. 526. Deni-que a Maximo in *Disputatione cum Pyrrho*, Cle-mens Alexandrinus, philosophus philosophorum dicitur. lb.

malo, futurum bonum toti mundo ut indicaret regem, hucusque Romam veniens, et Deo placita doctrina salvans homines, ipse præsentem vitam per vim cum morte commutavit.

II. In ipsis autem diebus, quibus brevi moriturus erat, congregatis fratribus, subito apprehensa manu mea consurgens, coram ecclesia dixit: Audite me, fratres et conservi: Quoniam, sicut edoctus sum ab eo, qui misit me, Domino et magistro Jesu Christo, dies mortis meæ appropinquat, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui meam sermonum cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes exstitit, sicque omnes sermones meos, audivit: breviter dicam, qui in omnibus tentationibus meis particeps, in fide perseverans inventus est: quem plus cæteris expertus sum religiosum, humanum, castum, cruditum, temperantem, bonum, justum, patientem, et scientem fortiter ferre nonnullorum catechumenorum ingratum animum. Quocirca ipsi trado ligandi et solvendi potestatem, ut quodcumque in terris ordinaverit, sit decretum in cælis. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet quod oportet solvi, tanquam qui Ecclesiæ regulam noverit. Ipsum ergo audite, ut scientes quod, qui contristaverit veritatis præsidem, peccat in Christum, et universorum Patrem irritat: quapropter non vivet. Cæterum ipsum præsidem oportet medici locum tenere, non autem feræ bestię furorem habere.

III. Hæc illo dicente, ego procidens rogabam eum, cathedræ honorem et potestatem deprecans. At ille

δημοσίῳ, ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ⁸⁸, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν ὄλω τῷ κόσμῳ μηνῦσαι βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ⁸⁹ γενόμενος, θεοβουλήτῳ διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους, ἀπὸ τοῦ νῦν βίου βιαιῶς τὸ ζῆν μετέλλαξεν (28).

II. Πρὸς αὐταῖς δὲ ταῖς ἡμέραις αἷς ἡμέλλε τελεῦται, συνηθροισμένων τῶν ἀδελφῶν, αἰφνιδίως λαβόμενος μου τῆς χειρὸς ἐγερεῖς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἔφη· Ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι· Ἐπεὶ, ὡς ἐδιδάχθην ἀπὸ τοῦ με ἀποστείλαντος Κυρίου τε καὶ Διδασκάλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ τοῦ θανάτου μου ἡγίκασιν ἡμέραι, Κλήμεντα (29) τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ (30), ᾧ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων πιστεύω καθέδραν, τῷ ἀπ' ἀρχῆς μοι μέχρι τοῦ τέλους συνοδεύσαντι καὶ οὕτως πασῶν μου τῶν ὀμιλιῶν ἐπακούσαντι· συνελὼν ἐρῶ, ὅς ἐν πᾶσι πειρασμοῖς μου κοινωνήσας τῇ πίστει προσκατεργῶν⁹⁰ εὐρέθη· ὃν πλεῖον⁹¹ πάντων πεπειράμαι θεοσεβῆ, φιλάνθρωπον, ἀγνόν, πολυμαθῆ, σώφρονα, ἀγαθόν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναίως εἰδότα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχομένων ἀχαριστίας. Διὸ αὐτῷ μεταδίδωμι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεύειν καὶ λύειν, ἵνα περὶ παντὸς οὗ ἂν χειροτονήσῃ ἐπὶ τῆς⁹² γῆς ἔσται δεδογματισμένος ἐν οὐρανοῖς. Δῆσει γὰρ ὁ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει ὁ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς Ἐκκλησίας εἰδῶς 12 κανόνα. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, ὡς γνόντες ὅτι ὁ τὸν⁹³ ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν Πατέρα τῶν ὄλων παροργίζει· οὗ εἴνεκεν οὐ ζήσεται. Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τον προκαθεζόμενον ἱατροῦ τόπον ἐπέχειν⁹⁴, οὐ θηρίου ἀλόγου θυμὸν ἔχειν.

III. Αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐγὼ προσπεσὼν ἐπεδέβην⁹⁵ αὐτοῦ, παραιτούμενος τὴν τῆς καθέδρας τιμὴν

INTERPRETATIO RUFINI.

II. In ipsis autem diebus, quibus vitæ finem sibi imminere præsensit, in conventu fratrum positus, apprehensa manu mea repente consurgens, in auribus totius Ecclesiæ hæc protulit verba: Audite me, fratres et conservi mei: Quoniam sicut edoctus sum ab eo qui misit me Domino et Magistro meo Jesu Christo, dies mortis meæ instat, Clementem hunc episcopum vobis ordino; cui soli meæ prædicationis et doctrinæ Cathedram credo; qui mihi ab initio usque ad finem comes in omnibus fuit, et per hoc veritatem totius meæ prædicationis agnovit, qui in omnibus tentationibus meis socius exstitit, fideliter perseverans; quem præ cæteris expertus sum Deum colentem, homines diligentem, castum, discendi studiis deditum, sobrium, benignum, justum, patientem, et scientem ferre nonnullorum etiam ex his qui in verbo Dei instruuntur injurias. Propter quod ipsi trado a Domino mihi datam potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et in cælis. (31) Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesiæ regulam noverit. Ipsum ergo audite, scientes quia quicumque contristaverit doctorem veritatis, peccat in Christum, et Patrem omnium exacerbat Deum, propter quod et vita carebit. (32) Ipsum autem qui præest cæteris, oportet medici vicem agere, et non feræ bestię furorem commoveri.

III. Hæc eo dicente, ego procidens ad pedes ejus, rogabam, excusans me, et declinans honorem cathedræ, vel potestatem. At ille respondens: Pro hoc, inquit, ne me rogaveris: hoc enim fieri statutum est

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ πονηροῦ αἰῶνος Ruf. et cod. Reg. 804. Tum ἐσόμενου (futuri sæculi) conj. C. Dein dedi μηνῦσαι c. O et Ruf., μηνῦσας C. ⁸⁹ Leg. τῆς Ῥώμης S. ⁹⁰ προκατεργῶν O. ⁹¹ πλεῖον C. ⁹² τῆς adjuncti c. O. ⁹³ τῆς C, ὁ τὸν τῆς maluit S. Et Epit. c. 145 ut O. ⁹⁴ ἀπέχειν Cl. contra codd. auctoritatem. Deceptus est S de lectione Cotelerii. ⁹⁵ ἐδέβην O.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Αὐτὸς τοῦ βίου βιαιῶς τὸ ζῆν μετέλλαξεν. Secutus est auctor Epistolæ errorem eorum qui Petro Jacobum superfuisset arbitrabantur: quales exstitisse constat ex *Chronico Alexandrino*, in quo Jacobi mors confertur ad annum primum Vespasiani. Cot.

(29) Κλήμεντα. Qui modestiæ ac verecundiæ leges non ignorat, indigne profecto feret, virum qui Clementem inducere non erubuit, subnexa et alia

quæ passim per totam epistolam efferuntur, de se nullo pudore narrantem. Cot.

(30) Χειροτονῶ. Epitom. 145: χειροτονῶ σημερινον. Versio Rufini, *ordino*: ubi tamen qui dicitur Abulias, *ordinabo* videtur legisse, *χειροτονῶ* in futuro 2. Cot.

(31) Citatur in Epist. Leodiensium adversus Paschalem II.

(32) Citant Leodienses ibid.

τι καὶ ἐξουσίαν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· Περὶ τούτου με
 μὴ ἄξιον· τούτο γὰρ γενέσθαι δέδοκται μοι, καὶ
 ταύτη μᾶλλον εἰ παρατηρῆ· ὅτι ἡ τοιαύτη καθέδρα οὐ
 φιλοκαθεδρουῦντος τολμηροῦ χρεῖαν ἔχει, ἀλλ' εὐλαβοῦς
 τὴν τρόπον καὶ πολυμαθοῦς⁶⁷ (33) τὸν λόγον. Δὲς δὲ
 τὴν κρείττονα (34), ὃς ἐμοὶ σου πλεῖον συνώδευσε, καὶ
 τῶν λόγων ἐπήκουσε, καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας
 ἐκμεμάθηκεν, καὶ οὐκ ἀναγκάσω σε καλῶς ποιεῖν οὐ
 θέλοντα· ἀλλ' οὐ δυνήσει·⁶⁸ νῦν τὸν σου κρείττονα
 παρασχέιν· σὺ γὰρ δι' ἐμοῦ (35) τῶν σωζομένων
 ἔθνων ἢ⁶⁹ κρείττων ἀπαρχή. Πλὴν καὶ τὸ ἕτερον
 λόγισαι, ὅτι εἰ⁷⁰ τὸν κίνδυνον τῆς ἀμαρτίας φοβοῦ-
 μενος οὐκ ἀναδέχῃ τῆς Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν,
 εἴ⁷¹ ἴσθι εἰδῶς ὅτι πλεῖον ἀμαρτάνεις, ὅστις τοῖς
 θεοσεβέσιν, ὡσπερ πλέουσι καὶ κινδυνεύουσι, βοηθεῖν
 δυνάμενος, οὐ θέλεις, διασκοπῶν μόνον τὸ ἴδιον καὶ οὐ
 τὸ κοινῇ πᾶσι συμφέρον. **13** Ὅτι δὲ τὸν κίνδυνον πάν-
 τως ἀναδέξασθαι σε δεῖ, ἐμοῦ τούτο ἀξιοῦν μὴ παυομέ-
 νου εἰς τὴν τῶν πάντων βοήθειαν (36), ὁρθῶς ἐπίστα-
 σαι⁷². Ὅσῳ οὖν μοι ταχύτερον συνευδοκήσεις, τοσοῦ-
 τόν με τῆς ἀθυμίας κουφίσεις.

IV. Οἶδα δὲ καὶ αὐτὸς, ὧ Κλήμης⁷³, λύπας καὶ ἀθυ-
 μίας καὶ κινδύνους καὶ φόβους τοὺς ἐξ ἀπειθεύτων
 ἔχλων σοι δωρούμενος, οὐς δυνήσῃ γενναίως φέρειν,
 ἰσχυρῶν τῆς ὑπομονῆς τὸν ἐκ Θεοῦ σοι μέγαν ἀποδιδο-
 μενον μισθόν. Ἀλλὰ καὶ δικαίως συνενθυμήθητί μοι,
 πότε σου τῆς ζυμμαχίας χρεῖαν ἔχει ὁ Χριστὸς, νῦν
 ἢ εὐκὸς κατὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης πόλεμον ἤρατο,
 ἢ εἰς τὸν ἐπὶόντα χρόνον, ὅτε νικήσας βασιλεύσει⁷⁴
 πρῶτα τοῦ λοιποῦ χρεῖαν ἔχων βοηθείας; οὐχὶ καὶ C

INTERPRETATIO RUFINI.

mibi; et eo magis quod excusas: quia hæc cathedra eum qui cupit eam et audacter expetit, non requirit, sed ornatum moribus et in verbo Dei eruditum. Quod si esset alius melior, qui mihi adjutor tam sedulus assidisset, si quis tam plene doctrinæ meæ rationem cepisset, sed et ecclesiasticas dispositiones a me tam plene didicisset, habens alium talem, non te cogeram bonum opus suscipere nolentem. Superfluum ergo est alium quaerere; cum primitias eorum, qui ex gentibus per me salvantur, et præcipue hujus urbis, te primum obtulerim Deo. Sed et illud intueri; quia si periculum peccati timens, suscipere refugium Ecclesiæ gubernacula; certus esto quia amplius peccas, qui populum Dei, velut in fluctibus positum et periclitantem, cum possis juvare, subterfugis, tui tantummodo habens considerationem, et non quod in commune omnibus expedit providens. Sed certus esto quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium, ab obsecrando cessabo. Quanto ergo citius mihi acquieveris; tanto me citius mæroris et tristitiæ labore relevabis.

IV. Novi etiam hoc, o Clemens, quod tibi lædia et molestias, pericula etiam et opprobria ineruditi vulgi indocilisque concilium; quæ tu tamen scio quod fortiter et constanter feres, respiciens ad illam rem, quæ tibi apud Deum patientiæ præparat coronam. Sed et illud te cupio mecum justa ratione perspicere: quando maxime opera tua indiget Christus, nunc cum inimicus adversum sponsam ejus commovet bellum, an in futuro tempore, quando jam Christus post victoriam triumphabit, nec ultra ullius opera indigebit? Quis non etiam parvi sensus intelligat, quod istud est temporis, in quo operam tuam Christus requirit? Tota igitur mente in præsentī necessitate præbe operam tuam, et auxilium in præliis exhibe regi optimo, remunerationes magnificas post victoriam reddituro. Libenter ergo suscipe episcopatus officium,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ μὴ με C. ⁶⁷ φιλομαθοῦς var. leat. Turriani et cod. Reg. 804. Cfr. Hom. III, 65. Tum πλέον O. ⁶⁸ ἐνησῃ O, qui dein κρείττονα. ⁶⁹ Ita O et duo cod. Regii, et C ex Turf. Pro Epist. pontif. II, 14. Deia λογισαί O. ⁷⁰ et deest in cod. Hom. Paris. ⁷¹ σὺ C. ⁷² Ita S ex Ruff., ἐπίσταμαι C et O. ⁷³ Κλήμη O constanter. ⁷⁴ βασιλεύει O.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Πολυμαθοῦς τὸν λόγον. Eodem modo Turrianus proœmio Latino ad *Constitutiones apostolicas*. At in Prolegomenis Græcis in eandem, φιλομαθοῦς τὸν λόγον, quemadmodum codex Regis. Cot.

(34) Δὲς δὲ τὸν κρείττονα. Infra in Clementina homilia 3, cap. 65, rursus Petrus Zachæum sic alloqui fingitur: *Sin vero non vis bonus Ecclesiæ custodi custus, alium pro te indica qui te sit doctior*

A respondit: Hac de re noli me orare: hoc enim fieri statutum est, eoque magis quod excusas; quia hæc cathedra non opus habet temerario sedendi in ea cupido, sed viro moribus sancto et in doctrina erudito. Porro da mihi præstantiorem, qui plus te mecum peregrinatus fuerit, et sermones meos audiverit, ac Ecclesiæ administrationem didicerit; et non cogam te, nolentem bene agere. Sed non poteris nunc meliorem quam tu es exhibere. Tu namque inter eos qui per me ex gentibus servati sunt, locum optimarum primitiarum obtines. Sed et aliud reputa: quod si peccati periculum metuens Ecclesiæ gubernationem non suscipis, certus esto te amplius peccare, qui, cum possis Dei cultoribus, velut navigantibus et periclitantibus, succurrere, id facere recusas, quod tuum est duntaxat considerans, et non quod in commune omnibus expedit. Quod autem periculum omnino suscipere te oportet, me id rogare non cessante in cunctorum subsidium, optime novisti. Quanto ergo citius mihi assensus fueris, tanto me tristitia levabis.

IV. Novi autem etiam ipse, o Clemens, quod tibi concilium molestias et mærores et pericula et probra ab inerudita plebe importanda; quæ fortiter poteris ferre, respiciens ad patientiæ magnam mercedem tibi a Deo reddendam. Sed et illud mecum juste considera: quando tuo auxilio opus est Christo, nunc cum malus adversus sponsam illius bellum suscepit, an in sequenti tempore, quando victoria parta regnabit, nullo amplius subsidio indi-

et fidelior; sed non dabis. Ex utroque autem loco discimus, a prioribus Ecclesiæ sæculis hanc in ea obtinuisse regulam, quæ digniores ac præstantiores ecclesiasticis ministeriis præfici jubet. Cot.

(35) Σὺ γάρ, x. τ. λ. Scriptor noster Clementem ex Hebræis natum non sentiebat. Id.

(36) Ἐμοῦ τούτο ἀξιοῦν, x. τ. λ. Clarum est hæc ad preces sanctorum mortuorum non spectare, sed Rufinus obscurius convertit. Cot.

gens? Nonne etiam exigui ingenii viro claret, quod in præsentī tempore? Omnibus ergo animi viribus in hoc præsentis necessitatis tempore festina opem ferre bono regi, magnas remunerationes post victoriam reddere solito. Læto igitur animo episcopatum suscipe, opportune eo magis quod Ecclesiæ dispositionem a me didicisti, ad fratrum qui ad nos confugerunt salutem.

V. Verumtamen et breviter coram omnibus et propter omnes, quæ ad eam dispositionem pertinent, in mentem tibi revocabo. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere, et maximo studio omnes vitæ occupationes abjicere, ut non sis fidejussor, neque advocatus, neque ullo alio implicitus sæculari negotio. Non enim iudicem et cognitorem pecuniarum vel negotiorum rerumque ad hanc vitam pertinentium constituere te vult Christus, ut, præsentibus hominum curis detentus, tempus non habeas ad separandos juxta veritatis modum homines bonos a malis. Verum illa quidem ii sibi invicem exhibeant qui discunt, et te a sermonibus salvos facere valentibus non avocent. Quemadmodum enim tibi impium est, sæculares curas suscipere, relicto eo quod facere jussus es: ita singulis laicis peccatum est, si sibi invicem etiam in mundanis necessitatibus præsto non sint. Equidem si cuncti non cogitent facere, uti tu, in rebus in quibus id decet, secure et tranquille vivas, a diaconis edoceantur; quo solius Ecclesiæ sollicitudinem geras, tum ad scite eam administrandam, tum ad tradendos sermones

VI. Nam si curis sæcularibus occupatus fueris, et ipsum et auditores decipies. Conducibilia enim

τῶ βραχὺν ἔχοντι νοῦν ἢ δῆλον, ὅτι νῦν; Πάση οὖν προαιρέσει ἐν τῷ τῆς παρουσίας ἀνάγκης χρόνῳ τάχυνον ξυμμαχῆσαι βασιλεὶ ἀγαθῷ, μισθοὺς μεγάλους μετὰ νίκῃ ἀποδιδόναι πεφυκότι. Καίρων οὖν ἐπισκόπησον, εὐκαίρως ταύτη μᾶλλον, ὡς διοικήσῃν Ἐκκλησίας παρ' ἐμοῦ μεμαθηκώς, εἰς τὴν τῶν ἡμῖν προσφευγόντων ἀδελφῶν σωτηρίαν.

V. Πλὴν καὶ βραχεῖα σε ἐπὶ πάντων διὰ πάντας τὰ τῆς διοικήσεως ὑπομνήσαι θέλω. Σὲ μὲν χρὴ ἀνεπιλήπτως βιούντα σπουδῇ μεγίστῃ πάσας τὰς τοῦ βίου ἀσχολίας ἀποσεῖσθαι, μήτε ἐγγυητὴν γινόμενον μήτε συνήγορον μηδὲ ἐτέρῳ τινὶ βιωτικῷ παρεμπλεγμένον πράγματι. Οὐ γὰρ κριτὴν καὶ δικαστὴν χρημάτων ἢ ἀσχολημάτων καθεστάναι σε θέλει τῶν νῦν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ Χριστὸς, ἵνα, συνεχόμενος εἰς τὰς νῦν τῶν ἀνθρώπων φροντίδας, μὴ εὐσκολῆς χωρίζῃ λόγῳ ἀληθείας ἀνθρώπων τοὺς κρείττους ἀπὸ τῶν χειρόνων. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οἱ μανθάνοντες ἀλλήλοις παρεχέτωσαν, καὶ ἀπὸ τῶν σώζειν δυναμένων λόγων μὴ ἀπασχολέτωσαν. Ὡς γὰρ σοὶ ἀσεβὲς ἐστὶ, τὰς βιωτικὰς φροντίδας ἀναδέξασθαι, καταλείψαντα ποιεῖν ὃ ἐκελεύσθης, οὕτως ἐκάστῳ λαϊκῷ ἁμαρτία ἐστὶν, ἐὰν μὴ ἀλλήλοις καὶ ἐν ταῖς βιωτικαῖς χρεῖαις παρίστανται. Καὶ σὲ δὲ περὶ ὧν χρὴ ἀμεριμνον εἶναι οἱ πάντες ποιεῖν ἐὰν μὴ νοῶσιν, παρὰ τῶν διακόνων μανθάνετωσαν. Ἴνα μόνῃς τῆς Ἐκκλησίας τὴν φροντίδα ἔχης, πρὸς τε τὸ διοικεῖν αὐτὴν καλῶς καὶ τὸ τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους παρέχειν.

VI. Ἐπεὶ, ἐὰν βιωτικαῖς μερίμναις ἀσχοληθῆς, καὶ σεαυτὸν καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐνεδρεύσεις· τὰ γὰρ συμ-

INTERPRETATIO RUFINI.

eo maxime quod ecclesiasticas dispensationes a me probabiliter didicisti; ut salus eorum, qui per nos confugerunt ad Deum, nequaquam vacillet.

V. Verumtamen et breviter te de ipsius dispensationis ordine coram omnibus commonere necessarium duco. Te quidem oportet irreprehensibiliter vivere; et summo studio niti, ut omnes vitæ hujus occupationes abjicias; ne fidejussor existas, ne advocatus litium fias, neve in ulla aliqua occupatione prorsus inveniaris mundialis negotii occasione perplexus. Neque enim iudicem aut cognitorem sæcularium negotiorum hodie te ordinare vult Christus; uti ne præfocatus præsentibus hominum curis non possis verbo Dei vacare, et secundum veritatis regulam discernere bonos a malis. Ista namque opera, quæ tibi minus congruere superius exposuimus, exhibeant tibi invicem discentes, id est laici, et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. Sicut enim tibi impietatis crimen est, neglectis verbis Dei studiis, sollicitudines suscipere sæculares; ita unicuique laicorum peccatum est, nisi invicem sibi etiam in his quæ ad communis vitæ usum pertinent, operam fideliter dederint. Te vero securum facere ex his, quibus non debes vacare, omnes communiter elaborent. Quod si forte a semetipsis hoc laici non intelligunt, per diaconos edocendi sunt; ut tibi solius Ecclesiæ sollicitudines derelinquant; quo ipsam, ut dignum est, dispensare sufficiat, et veritatis verbo abundantius possis et studiosius deservire.

VI. Si enim mundialibus curis fueris occupatus, et teipsum decipies, et eos qui te audiunt. Non enim poteris quæ ad salutem pertinent, plenius singulis quibusque cæteris distinguere: et ex eo fit ut tu, tanquam qui non docueris quæ ad salutem hominum pertinent, deponaris, et discipuli per ignorantiam pereant. Idcirco ergo tu quidem ad hoc solum vacato, uti opportune et sine intermissione doceas eos verbum Dei per quod salutem consequi possint. Illi vero cum tanta reverentia tua verba suscipiant, tanquam qui sciant legatum te et præconem esse veritatis, et quodcumque ligaveris super terram, esse ligatum et in cælo, et quodcumque solveris, etiam ibi esse solvendum (Matth. xvi, 19), quoniam quidem

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ βραχὺ (βραχὺν conj. S) νοῦν ἔχοντι C. ⁷⁹ σὲ addidi c. O. Pronomen deesse recte vidit S. βραχέως conj. C. ⁸⁰ τοῦ accessit ex O. Tum ἀποσεῖσθαι O c. Cod. 804, ἀποσεῖσθαι Cod. Clement. Paris. constanter. De hac scripturæ discrepantia C consuli jubet Salmas. Not. ad Inscript. Herodis, p. 64 seq. Cfr. Constit. apost. II, 6. Can. apost. 16. ⁸¹ παρασχεῖτωσαν C. Subinde S: Scribendum haud dubie, nisi forte totum aliquid membrum excidit, πρὸς δ' vel καὶ σὲ. Rufini interpretatio hæc est: « et te nemo occupet ab his studiis, per quæ salus omnibus datur. » ⁸² ἀπασχολήτωσαν C, ἀσχολεῖτωσαν cod. 804, ἀπασχολεῖτωσαν S. ⁸³ καταλείψαντι cod. 804.

φέροντα ἐφοδιάζειν διὰ τὴν ἀσχολίαν οὐ δυνήθεις ⁶¹, ἅ καὶ οὐ, ὡς μὴ διδάξας τὸ συμφέρον, κολασθήσῃ, οἱ δὲ μὴ μαθόντες ἀγνοίας αἰτίας ἀπολούνται. Διὸ σὺ μὲν αὐτοῖς ⁶² εὐσυχλῶν ⁶³ προκαθέσθητι, πρὸς τὸ εὐκαί-
 ρως παρέχειν τοὺς αἰῶζεν αὐτοὺς δυναμένους λόγους, **15** καὶ οὕτως ἐπακουέτωσάν ⁶⁴ σου, εἰδότες ὅτι ὁ τῆς ἀληθείας πρεσβύτης ὁ ἄν ὄρησῃ ἐπὶ γῆς, δέδεται καὶ ἐν οὐρανῷ, ὁ δ' ἄν λύσῃ, λέλυται. Σὺ δὲ δῆσεις ἃ δεῖ δεῖσθαι, καὶ λύσεις ἃ δεῖ λυθῆναι (37). Καὶ τὰ μὲν κατὰ σὲ τὸν προεστῶτα ταυτὰ ἔστι καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια.

VII. Τὰ δὲ κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους ἔστω τάδε. Πρὸ πάντων τοὺς (38) νέους πρὸς γάμον ζευγνύ-
 τωσαν ἐν τάχει ⁶⁵, προλαμβάνοντες τῆς νεαζούσης ἐπιθυμίας τὰ παγιδεύματα. Ἀλλὰ μὴδὲ τῶν ἡδὴ γε-
 ρόντων περὶ γάμου ἀμελήτωσαν· ἐνίοις γὰρ καὶ γηράσασιν ἀλκαία ⁶⁶ ἔνεστιν ἐπιθυμία. Ἴνα οὖν μὴ ἡ
 ἡ κορεία, νομὴν λαβοῦσα καθ' ὕμῶν ⁶⁷, εἰς ὕμᾶς τὴν αὐτὴν ἐμβάλλῃ ⁶⁸ λοιμὸν, προσσφαλλίσεσθε καὶ ἐρευνᾶτε, μὴ πως τὸ τῆς μοιχείας λαθναίνοντως ἐν ὑμῖν ἀναρθῇ πῦρ. Πολὺ γὰρ δεινὸν ἡ μοιχεία, τοσούτων ὅσον τὰ δευτερεῖα ἔχειν αὐτὴν τῆς κολάσεως· ἐπὶ τὰ πρωτεῖα τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσιν ἀποδίδεται, καὶ ἀναφρονῶσιν. Διὸ ὑμεῖς, ὡς Ἐκκλησίας πρε-
 σβύτεροι, ἐξασκήσατε τὴν Χριστοῦ νόμῳ ἐν εἰς σωφροσύνην νόμῳ δὲ λέγω τῆς Ἐκκλησίας τὸ σύστημα. Ἐὰν γὰρ σώφρων καταληφθῇ ὑπὸ νυμφίου βα-
 σίλειος, τιμῆς μεγίστης τεύξεται, καὶ ὑμεῖς με-

A præbere per occupationem non valens, et tu quasi qui utilia non docueris punieris, et qui non edocti erunt, ignorantiae causa peribunt. Quocirca tu quidem fac ut absque occupatione illis præsideas, quo tempestive sermones quibus salvari possint præbeas: sicque te audiant, scientes, legatus veritatis quodcunque ligaverit super terram, ligatum esse et in caelo, et quodcunque solverit, solutum esse. Tu autem ligabis quæ ligari oportet, et solves quæ solvenda sunt. Atque ad te quidem, qui præes, quæ pertinent, ista sunt, et his similia.

VII. Quæ vero ad presbyteros spectant, ista sint. Ante omnia juvenes nuptiis cito jungant, laqueos ferventis in juvenia cupiditatis præveniendos. Sed nec de conjugio jam senum curam abjiciant: nam in nonnullis, etiam cum senuerint, valida inest cupiditas. Ne igitur fornicatio, adversum vos grassandi occasione accepta, pestem in vos invehat, præcavete, et conquirite, ne forte in vobis occulte adulterii ignis fuerit accensus. Multum quippe grave peccatum est adulterium; in tantum ut secundum in pœnis obtineat locum; quandoquidem primus debetur iis qui in errore degunt, quamvis temperanter vivant. Quare vos, velut Ecclesie presbyteri, Christi sponsam ad castitatem exerceate. Sponsam autem dico Ecclesie corpus et congregationem. Si enim pudica inventa fuerit a sponsi rege, maximum honorem consequetur; vosque

INTERPRETATIO RUFINI.

et tu, ut dixi, quæ oportet ligabis, et quæ expedit solves. Ad te quidem qui præes ista sint monita, et his similia.

VII. Ad presbyteros vero sint ista. Ante omnia ut pudicitiae studentes, adolescentes nuptiis jungant; quo calorem ferventis ætatis conjugali lege præveniant. Sed ne in provectioribus quidem curam habere hujusmodi negligant; quia in multis, etiam cum senuerint corpus, concupiscentia viget. Ne forte ergo fornicationis labes, occasione accepta, tanquam venenum pessimum serpat in vobis, cavere et anteveniire necessarium est, ne quod in vobis adulterii occultum calescat incendium. Et quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Secundum namque in pœnis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo, etiamsi sobrie vixerint. Propter quod vos, o presbyteri, Ecclesiam excolite, et adornate sponsam Christi ad pudicitiam. Sponsam autem dico omnem Ecclesie congregationem: quæ si pudica fuerit inventa ab sponso suo, ingentibus ab eo donis et muneribus honorabitur, et vos velut ministri sponsæ, et amici sponsi, ingenti gaudio ac lætitia perfruemini: si vero sponsa hæc reperta fuerit commaculata peccatis; ipsa quidem, tanquam indigna, trudetur a regalibus toris; vos autem pœnas dabit, si forte per vestram negligentiam vel desidiam obrepserit contagio sæva peccati.

VARIE LECTIONES.

⁶¹ ὀνηθῆς O. ⁶² Ita O et cod. Reg. 804, αὐτός C. ⁶³ εὐσυχλῶν conj. C, cuj. codd. ut O εὐσυχολῶν· ἐπακουέτωσαν C. ⁶⁴ Cfr. Const. apost. iv, 11. Epiph. Panar., p. 142. Hom. Clem. iii, 68. ⁶⁵ ἀλκαία O, in cuj. marg. man. rec. παραπλήσια ἐν τῷ ἡ' τῶν Διατάξεων, κεφ. κς'. ⁶⁶ καθ' ὑμῶν O. ⁶⁷ ἐμβάλλῃ O.

VARIORUM NOTÆ.

(37) Σὺ δὲ δῆσεις, etc. Citatur ex τῶν Κλημεν-
 τῶν ms. Regio 940. Lege cap. 2, in epistola Ni-
 colai tom. III Bibliothecæ sanctorum Patrum, et
 apud Balsamonem: *Magnus quoque Petrus ad Cle-
 mentem: Tu quidem ea ligabis quæ ligare oportet, et
 solves quæ solvenda sunt.* Martyrium S. Dionysii
 Αρεοπαγίτης: "Ὁμοῦς πρὸς τοῦ τὸν μακάριον Πέτρον
 διὰ τῆς νίκης τοῦ μαρτυρίου καταξιώθηται τῆς ἐν τῇ
 τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ συνδιαγωγῆς, τῷ μακαρίῳ Κλη-
 μεντὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας παρέθετο, λέγων·
 Ὅσπερ παρὰ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ λύσαι
 καὶ δεῖσθαι ἔμοι δεδώρηται ἐξουσία, οὕτω καὶ τὴν αὐ-
 τὴν ἐξουσίαν αἰωνίως δωροῦμαι σοι καὶ δίδωμι, ἵνα
 ὃν ἄν ὄρησῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένος ἐν τοῖς οὐ-
 ρανῶν. Cot.
 (38) Τοὺς νέους πρὸς γάμον ζευγνύτωσαν ἐν
 τάχει. *Constitut. apostol.*, iv, 11. Item B. Chryso-
 stomus, homil. 59 in *Genesim* his elegantibus et ac-
 commodatis verbis: Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῶν νέων,
 ἀλλ' ἰδόντες τῆς καμίνου τὴν πυρᾶν, πρὶν ἢ εἰς ἀσέλ-
 γειαν ἐγκυλισθῆναι, σπουδάζωμεν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ
 νόμον αὐτοὺς συνάπτειν πρὸς γάμον· ἵνα καὶ τὰ τῆς
 σωφροσύνης αὐτοῖς διατηρηται, καὶ μηδεμίαν λύμην
 δέξωνται ἐξ ἀκολασίας, ἔχοντες ἀρκούσαν παραμυ-
 θίαν, καὶ δυναμένην τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα κα-
 ταστέλλειν, καὶ κολάσεως ἐκτός εἶναι. Verum Ebioni-
 tarum hæreseos *Clementinis* inspersæ mos fuit,
 adolescentulos ad nuptiās ante ætatem cogere, teste
 S. Epiphanio, Panarii p. 142, quem morem a Judæis
 acceperant. Horum de ταχυγάμια lege Georgium
 Syncellum, *Chronographiæ* p. 84. Id.

grandi lætitia, velut invitati ad nuptias, fruimini. Si vero in peccato deprehensa fuerit, ipsa quidem ejicietur; vos autem pœnas dabit, si forte per vestram negligentiam peccatum commissum fuerit.

VIII. Quocirca ante omnia de pudicitia solliciti estote. Quippe apud Deum admodum grave quid censetur fornicatio. Cæterum species fornicationis multæ sunt, ut et ipse Clemens vobis enarrabit. Attamen primum adulterium est, virum non sola sua uti uxore, et uxorem non solo suo uti viro. Si quis castus exstiterit, humanus etiam fieri potest; propter quod æternam consequetur misericordiam. Quemadmodum autem adulterium magnum malum est, ita humanitas maximum bonum. Idcirco diligite omnes fratres vestros sanctis et misericordibus oculis, orphanis quidem parentum, viduis autem virorum curam exhibentes, præbentes alimoniam cum omni liberalitate; ætate vigentibus conjugium providentes; atque inter illos iis qui artem nesciunt, commentis per vitæ instituta occasiones ad vivendi necessitatem; artificii operam, debili misericordiam.

IX. Scio autem vos hæc facturos, modo charitatem vestra in mente statueritis: ad quam introducendam unus est modus accommodatus, mensæ et salis in commune perceptio. Quare studete inter vos frequentius convivia agitare, quantum potestis, ne charitatem amittatis: causa enim est beneficentiæ, beneficentia vero salutis. Cuncti ergo cunctis in Deo fratribus communem vestrum præbete victum, scientes quod, temporalia dando, æterna consequimini. Multo magis nutrites esurientes,

* Eccli. iv, 10.

INTERPRETATIO RUFINI.

VIII. Idcirco igitur ante omnia sobrietatis et pudicitie sollicitudinem gerite. Valde enim apud Deum grave crimen ducitur fornicatio: cujus species sunt quidem plures, sicut et ipse vobis Clemens diligenter exponet. Verumtamen prima species adulterii est, virum propria solummodo uxore non esse contentum, et mulierem non proprio tantum servare se viro. Si ergo castus fuerit quis, potest et humanus et misericors fieri, per quod et ipse æternam a Deo misericordiam consequatur. Sane sicut adulterium venenum cunctis malis perniciosius est, ita amor fraternus et charitas totius boni fastigium tenet. Et ideo diligite omnes fratres vestros, et cum religione et misericordia respicite ad omnes. Orphanis exhibete vosmetipsos parentes. Viduis, virorum curam impendite, cum omni castitate (σωφροσύνης), quæ necessaria sunt præbentes. Juniores tamen viduas (ταῖς ἀκμαίαις) nuptiis copulate. His qui ignorant artificia, exquirite honestas aliquas occasiones, quibus victum necessarium quærant: artificibus vero operam providete, debilibus misericordiam facite.

IX. Scio autem hæc omnia facturos vos, si charitatem præ cæteris et ante omnia in vestro corde figatis: cujus charitatis et recipiendæ et habendæ maximum erit fomentum, si frequenter inter vosmetipsos communem cibum vestrum mensamque faciatis. Et in quantum unusquisque prævalet, crebrius panes ac sales suos cum suis fratribus sumat. Per hæc enim præcipue charitas comparatur, et causa totius boni in hujusmodi communiōne consistit. Ubi autem pax et bonitas, ibi et salus. Propter quod communes facite cibos vestros, cum his qui secundum Deum fratres sunt; quia per hæc temporalia officia, pacis et charitatis fructibus, gaudia æterna merebimini. Multo autem sollicitius esurientes reficite, et sitientibus potum date, nudis vestimentum; ægros visitate; et eos, qui in carcere sunt, prout possibile est, juvate; peregrinos satis prompte in domibus vestris suscipite. Et ne omnia nunc singillatim dicam, omne bonum, ipsa per se si in vobis fuerit charitas, facere vos docebit: sicut e contrario eos, qui a salute alieni sunt, omne malum facere, odium docet.

VARIÆ LECTIONES.

** O c. Ruf. *perfruemini*, ἀπολαύοντες C. ** ἐκβλητός ἐστι O. ** Ita O et cod. Reg. 804, δώσητε C. Subinde ἐι πῶς O et Ruf., μή πως C. ** δέ om. O, in cuj. marg. man. rec. ἐν τῷ ζ' τῶν Διατάξεων, κεφ. κη'. ** τόν C. ** μέγα καὶ κακόν O, qui paulo post om. ἀγαθόν. ** σωφροσύνης Ruf. Idem: juniores tamen viduas nuptiis copulate, » quasi legerit ταῖς ἀκμαίαις S. ** τέχνους O c. cod. 804 et Turriani libro. Vulgatam lect. exhibet et Ruf. In marg. Otobouiani: ἐν τῷ ν' κεφ. β'. ** τῆς Cl, quem S male confundit c. Cot. ** ἡ accessit ex O. Deinde ἄλλων O et cod. 804, ἄλλων C in textu.

ἐξῶς παρέχετε ποτόν⁹⁹, γυμνοὶ ἐνδύμα, τοὺς νοσούντας ἐπισκέπτεσθε, τοῖς ἐν φυλακαῖς ἐπιφαινόμενοι¹⁰⁰, ὡς δύνασθε, βοηθεῖτε, τοὺς ξένους μετὰ πάσης κροθυμίας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους λαμβάνετε. Πλὴν, ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πᾶν καλὸν ἢ φιλοanthropία ὑμῖς ποιεῖν διδάξει, ὡσπερ ἡ μισανθρωπία τοῖς μὴ βουλομένοις σώζεσθαι τὴν κακοπραξίαν ὑποδείκνυσιν.

X. Οἱ πράγματα ἔχοντες ἀδελφοὶ ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν κοσμικῶν¹ μὴ κρινέσθωσαν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας πρεσβυτέρων (39) συμβιβαζέσθωσαν παντὶ τρόπῳ, ἐτόλμως αὐτοῖς πειθόμενοι. Πλὴν καὶ τὴν πειρασίαν οὕτως φεύγετε, ὡς προφάσει προκαίρου κέρους ἀπὸ τῶν αἰωνίων αγαθῶν ζημιῶν δυναμένη. Ζυγὰ, μέτρα, σταθμῖα², τὰ τῶν ῥοπῶν δίκαια ἐπιμελῶς φυλάσσετε, πρὸς τὰ παρακαταθήκας ἐυγνωμεῖτε. Πλὴν ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια μέρη τέλους ποιεῖν ὑπομενεῖτε, ἐὰν ἀχώριστον μνήμην περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ γινομένης κρίσεως ἐν ταῖς κροταῖς ἔχητε. Τίς γὰρ ἂν ἀμαρτήσῃ, πεπληροφορημένος³ ὅτι ἐκ Θεοῦ δίκαιου, τοῦ νῦν **18** μόνου⁴ μακροθύμου καὶ αγαθοῦ, ἐπὶ τῇ τοῦ βίου συντελείᾳ ὠρίσθη γενέσθαι⁵ κρίσις, ἵνα οἱ ἀγαθοὶ τοῦ λοιποῦ πῶν ἀπορρήτων αγαθῶν αἰδίως ἀπολαύσωσιν, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ εὐρεθέντες ὡς κακοὶ, ἀπορρήτου κολάσεως τεύξωνται⁶ τὸν αἰῶνα. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχει, εἰ μὴ ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης ἐνόρκως εἰρήξει⁷ ἔσεσθαι, τάχα ἂν εὐλογον ἦν ἀμφιβάλλειν.

XI. Δὸς προφήτου ἀληθοῦς⁸ ὄντες μαθηταί, ἀπομένοντες τὴν διχόνοιαν ἐξ ἧς γίνεται ἡ κακοπραξία, κροθυμῶς τὸ εὖ ποιεῖν ἀναδέξασθε. Εἰ δὲ περὶ τῶν ἀφιγμένων ἔσεσθαι ἀμφιβάλλει τις ὑμῶν, μὴ αἰ-

A et sitientibus potum date, nudis indumentum; ægrotos visitate; iis qui in carcere sunt intervenientes pro viribus succurrite; peregrinos omnium cum alacritate in domibus vestris suscipite. Verum ne singulatim dicam, omne bonum ut faciatis docebit vos charitas erga homines; quemadmodum apud eos, qui salvi esse nolunt, odium erga homines male agere suggerit.

X. Fratres qui lites habent, apud potestates sæculi non judicentur, sed ab Ecclesiæ presbyteris concilientur quocunque modo, quibus prompte obediant. Ad hæc avaritiam ita fugite, ut quæ occasione temporalis lucri possit æternis bonis privare. Stateras, mensuras, libras, pondera justa sedulo custodite; in depositis bene vos gerite ac fideliter. Atque hæc et similia usque ad finem facere sustinebitis, si de futuro per Deum iudicio memoriam perpetuam corde retineatis. Quis enim peccet, certo persuasus quod a Deo justo; qui nunc solus patiens et bonus est, in consummatione sæculi iudicium fore definitum est? ut boni deinceps ineffabilibus bonis perpetuo fruantur; qui vero peccatores inventi fuerint, tanquam mali inenarrabili supplicio afficiantur in sempiternum. Et ista quidem ita se habere, nisi veritatis propheta futurum jurejurando affirmasset, forte par erat dubitare.

XI. Quocirca cum sitis veri prophetæ discipuli, C deposita vacillatione animi, ex qua mala opera oriuntur, alacriter bene agere recipite. Quod si circa ea quæ futura diximus aliquis vestrum am-

INTERPRETATIO RUFINI.

X. Si qui ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores sæculi non judicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ quidquid illud est dirimatur, et omni modo obediant statutis eorum. Super omnia autem avaritiam fugite, quæ homines, occasione præsentis lucri, ab æternis separat bonis. Pondera, mensuras, stateras, pro locis (τόπων) quibusque æquissima custodite; deposita fideliter restituite. Quæ omnia, et si qua sunt his similia, ita demum sollicite et diligenter implebitis, si futurum Dei iudicium, sine intermissione, in vestro corde volvatis. Quis enim peccare poterit si semper ante oculos suos Dei iudicium ponat? quod in fine mundi certum est agendum, ut tandem qui in hac vita bene egere, consequantur reposita bona; peccatores autem ut consequantur præparatas et reconditas pœnas. De quibus ita futurum dubitare omnino non possumus; siquidem hæc omnia ita esse ventura, verus nobis propheta prædixerit.

XI. Unde et vos, qui estis veri prophetæ discipuli, abjicite a cordibus vestris ante omnia, discordias et animorum dissensiones, ex quibus omne opus malum procedit, et benignitatem ac simplicitatem tota mente servate. Quod si forte alicujus cor, vel livor, vel infidelitas, vel aliquod malum ex his quæ superius memoravimus, latenter irrepserit, non erubescat qui animæ suæ curam gerit confiteri hæc que qui præest, ut ab ipso per verbum Dei, et consilium salubre curetur; quo possit fide integra, et operibus bonis, pœnas æterni ignis effugere, et ad perpetuæ vitæ præmia pervenire.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ποτόν O. Cfr. Hom. III, 69. ¹⁰⁰ Ita O: Legebamus primum ἐπιφαινόμενοι, sed propius inspecto ms. scriptum esseprehendimus ἐπιφαινόμενοι pro ἐπιφαινόμενοι quod exhibet cod. 804, utique legi debere patet ex epistolæ nostræ cap. 12, et ex Hom. XI, 4; XII, 32. C. ¹ κοσμικῶν adjuncti ex marg. O. ubi scriptum est: Ἰσως λείπει κοσμικῶν κατὰ τὸ ἐν τῷ κεφ. μς' τοῦ β' βιβλίου τῶν Διατάξεων. Apud cognitores sæculi. Ruf. Cfr. Hom. III, 69. ² σταθμῖα O. Totum locum Rufinus ita interpretatur: pondera, mensuras, stateras, pro locis quibusque æquissima custodite, unde apparet pro ῥοπῶν legisse eum τόπων, quod idem est in cod. Reg. 804 (et in O). Cotelierius non post σταθμῖα, sed post ῥοπῶν interpunxit: εφο τὰ τῶν ῥοπῶν δίκαια in unum conjunxit. S. ³ πεπληροφορημένος O. ⁴ μόνου haud dubie mutandum in μόνον. In hoc tantum ævo, ait auctor epistolæ, Deus se exhibet μακροθύμου καὶ αγαθόν, in altero ævo exercebit δίκαιοσύνην. S. ⁵ γενέσθαι ὠρίσθη C. ⁶ τεύξονται O. ⁷ εἰρήνης O. ⁸ Ita O c. Ruf., ἀληθῶς C

VARIORUM NOTÆ.

(39) Ἰπὸ τῶν... πρεσβυτέρων. Hoc ipsum Clement. homil. 5, cap. 67, ita explicatur: Si (fratres) de his in quibus injuria afficiuntur, cupiant judicari, apud presbyteros concilientur, et presbyteri conciliationem ad episcopum referant. COUT.

bigit, non erubescat confiteri, si quidem curam A
habet animæ suæ, et a præposito satisflet ipsi ;
sin vero recte credidit, confidens vivat, quasi qui
magnum condemnationis ignem effugerit, et in
æternum bonorum Dei regnum sit ingressurus.

XII. Porro Ecclesiæ diaconi episcopo sint, scite
oberrando, oculi ; singulorum Ecclesiæ hominum
opera perscrutantes, quis peccato proximus sit,
quo a præside admonitione præventus peccatum
forte non perficiat. Ecclesiæ desertores corrigant,
ut non desistant congregati audire sermones, quo
animi molestias, quæ passim cordi ex mundanis
casibus et pravis colloquiis incidunt, verbo veri-
tatis possint purgare ; si etenim multo tempore in-
culti manent, ignis materia fiunt. Quinetiam dia-
coni corpore ægros perquirant et ignorantibus plebi
indificent, ut appareant atque visitent ; et necessaria
ex præsidis sententia præbeant. Hoc vero quam-
vis clam eo fecerint, non peccabunt. Ista equidem
et illis similia diaconis curæ sint.

μένου γνώμη παρεχέτωσαν. Τοῦτο δὲ κἄν λάθρα
οὖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οἱ διάκονοι προνοήτωσαν ¹⁰.

XIII. Qui alios in religione instituunt, ipsi prius
instructi alios instruant : quia de hominum animis
agitur. Oportet quippe ad multas discentium sen-
tentias et voluntates aptari eum, qui verbum Dei
subministrat et docet. Sit ergo necesse est cate-
chista valde doctus, irreprehensibilis, multa exper-

δεσθεὶς ὁμολογήτω, εἴπερ τῆς αὐτοῦ φρονεῖται ψυ-
χῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ προεστῶτος πληροφορηθῆσεται·
εἰ δ' ὀρθῶς πεπίστευκε, θαρρῶν πολιτευέσθω, ὡς
μέγα καταδίκης πῦρ φεύγων καὶ εἰς αἰδίων ἀγαθῶν
Θεοῦ βασιλείαν εἰσερχόμενος.

XII. Οἱ μὲν οὖν τῆς Ἐκκλησίας διάκονοι τοῦ ἐπι-
σκοπού, συνετῶς ¹⁰ βεμβόμενοι (40), ἔστωσαν οἱ ¹¹
ὄφθαλμοί, ἐκάστου τῆς Ἐκκλησίας πολυπραγμονούν-
τες τὰς πράξεις, τίς μέλλει ἀμαρτάνειν, ἵνα, νό-
θεσίᾳ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ προκαθεζομένου, τάχα οὐ
μὴ τελέσῃ ¹² τὸ ἀμάρτημα· τοὺς λειποτάκτας ἐπι-
στρεφέντων, τοῦ μὴ ἐπιλείπειν τοὺς ¹³ συνερχομέ-
νους τῶν λόγων ἐπακούειν, ὅπως τὰς ἐκάστοτε τῇ
καρδίᾳ προσπιπτούσας ἀθυμίας ἐκ τε βιωτικῶν ¹⁹
συμπτώσεων καὶ ὁμιλιῶν κακῶν λόγῳ ¹⁴ ἀληθείας
καθαίρεσθαι δύνωνται· ἐπεὶ γὰρ, ἂν χρόνῳ πολλῷ
χερσεύσωσιν ¹⁵, πυρὸς ἔργον γίνονται. Τοὺς δὲ καὶ
κατὰ σάρκα νοσοῦντας μανθανέντων καὶ τῶν
ἀγνοοῦντι πλήθει προσαντιδάλετῶσαν, ἴν' ¹⁶ ἐπι-
φαίνωνται, καὶ τὰ δέοντα ἐπὶ τῇ τοῦ προκαθεζο-
αὐτοῦ ποιῶσιν, οὐχ ἀμαρτάνουσιν ¹⁷. Ταῦτα μὲν

XIII. Οἱ κατηχοῦντες πρῶτον κατηχηθέντες κατη-
χῆτωσαν ¹⁸· ὅτι περὶ ψυχῶν ¹⁹ ἀνθρώπων τὸ ἔργον·
πρὸς γὰρ τὰς πολλὰς τῶν μανθανόντων γνώμας
συναρμολόγησαι δεῖ τὸν τῶν λόγων ὑφηγητήν. Πολυ-
μαθῆ οὖν καὶ ἀνεπίληπτον, πολυπειρόν ²¹ τε καὶ δῆ-
λον τὸν κατηχοῦντα εἶναι δεῖ, ὡς αὐτοὶ εἴσαθε ²⁰

INTERPRETATIO RUFINI.

XII. Diaconi vero Ecclesiæ, tanquam oculi sint episcopi, oberrantes et circumstrantes cum ver-
cundia, actus totius Ecclesiæ, et perscrutantes diligentius, si quem videant vicinum fieri præcipitio, et
proximum esse peccato ; ut referant hæc ad episcopum, ut commoneri ab eo possit is, qui in præcipitium
lapsus est, ut revocetur et non corruiat in peccatum. Negligentiores quoque, et eos qui rarius ad au-
diendum verbum Dei accedunt, nec sollicitè ad episcopi tractatum conveniunt, ipsi commoneant et
hortentur. Si enim assidui sint ad audiendum, non solum vitæ æternæ ex salubri commonitione capient
lucra, verum et quæcumque illæ sunt tristitiæ vel mæores, qui ex præsentis vitæ necessitatibus, et cla-
tibus temporum veniunt, quæque malorum sermonibus, in corde suo velut jacula delixa circumferunt,
abjiciuntur omnia, prædicatione veritatis, et vitæ æternæ doctrina et eruditione purgata. Alioquin si
multo tempore auditum subtrahant a verbo Dei, ut remaneant in cultu vitiorum, sine dubio spinis erunt
ac sentibus occupati : et quid aliud, nisi ad ignem, talis hæc terra præparabitur ? De his ergo, ut diximus,
diaconibus cura sit. Sed et eos qui secundum carnem ægrotant, sollicitè perquirant, et plebi, si forte
ignorat, indicent de his ; ut et ipsi visitent eos, et quæ necessaria sunt præbeant eis, cum conscientia
ejus qui præest ; quod tamen, etiamsi clam fecerint, non peccabunt. Sed et de peregrinis similiter epi-
scopo suggerant refovendis ; et cætera his similia, quæ ad cultum Ecclesiæ, et disciplinam ejus pertinent,
diaconis curæ sint.

XIII. Qui catechizant, hoc est, qui verbo instruunt incipientes, primo oportet ut ipsi instructi sint :
de anima enim agitur hominum : et oportet eum qui docet, et instruit animas rudes, esse talem, ut pro
ingenio discentium semetipsum possit aptare, et verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet
ergo ipse apprimè esse eruditus et doctus, irreprehensibilis, maturus, impavidus (ἀδειλος) ; sicut ipsi
prohabitis fore Clementem hunc post me. Multum est autem, si ego nunc de singulis, quæ unusquisque
habere debeat, prosequar. Verumtamen illud est quod præ cæteris ab omnibus vobis cupio in commune
servari, ut concordiam teneatis ; per quod solum potestis portum quietis intrare, et civitatem Regis
summi, quæ pax nominatur, habitare.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ αἰδῖαν ἀγαθὴν C. ¹⁰ cum vercundia Ruf., quasi legerit οὖν αἰδοί. (Cfr. Const. apost. II, 44, Hom. III, 67, S. ¹¹ oi addidi c. O. ¹² τελευτή C. ¹³ Expungendum τοὺς, nisi alia corruptela in reliquis lateat. S. ¹⁴ Ita O et Ruf. prædicatione veritatis, λόγια C. ¹⁵ ὡχερσεύσωσι O. ¹⁶ ἴνα C. ¹⁷ Ita O c. S, ἀμαρτάνωσιν C. Tum addidi οὖν c. O. ¹⁸ προνοήτωσαν O. ¹⁹ κατηχῆτωσαν O. ²⁰ ψυχῆς C. ²¹ πέπειρόν C. Subinde ἀδειλον (impavidus) Ruf., quod commendat S. ²² Lectionem εἴσαθε, ut ipsi experiemini, largitus est O. Ita Cotelerii conjectura non opus est, qui infinitivo εἴσαθε exp. esso, post αὐτοὶ deesse δοκιμάσετε vel quid simile opinabatur. Sicut ipsi probabitur fore Clementem hunc post me. Ruf.

VARIORUM NOTÆ.

(40) Συνετῶς βεμβόμενοι. Hac de re Clement. homil. 3, cap. 67, istud constituitur : Diaconi circumambulantes considerent fratrum corpora et animas, atque episcopo denuntient. Quocirca, lib. II

Const. apost., cap. 44, legimus : Sit diaconus episcopi auris et oculus et os, cor pariter et anima : ut episcopus in pluribus quam par est ac minutioribus negotiis non occupetur. Coust.

κλήμεντα μετ' ἐμὲ κατηγεῖν μέλλοντα. Ποῦ γὰρ ἴσιν ἐμὲ ὕν τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Πλὴν ἐὰν ὁμολήσητε, δυνήσεσθε εἰς τὸν τῆς ἀναπαύσεως ἐνεχθῆναι λιμένα, ἔνθα μεγάλου Βασιλέως ἐστὶν εἰρηνικὴ πᾶσι.

XIV. Ἐοικε γὰρ ὅλον τὸ πρᾶγμα τῆς Ἐκκλησίας ἢ μεγάλης, διὰ σφοδρῶς χειμῶνος ἄνδρας φερούσης ἐκ πολλῶν τόπων ὄντας καὶ μίαν τὴν ἀγαθῆς βασιλείας πόλιν οἰκεῖν θέλοντας. Ἐστω μὲν οὖν ὁμῖν ὁ ταύτης Δεσπότης Θεός, καὶ παρεικάσθω ὁ μὲν κυβερνήτης Χριστῷ, ὁ πρωτεύς ἐπισκόπος, οἱ ναῦται πρεσβύτεροι, οἱ τοιχαρχοὶ διακόνους, οἱ ναυστολόγοι τοὺς κατηχούσιν, τοὺς ἐπιθάτους τὸ τῶν ἀδελφῶν πᾶσι, τῷ βυθῷ ὁ κόσμος, αἱ ἀντίπνοιαι τοὺς πειρασμοί, οἱ δὲ διωγμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ παντοδαπαὶ θλίψεις ταῖς τρικυμίαις, τὰ δὲ ἀπόγεια τῶν χειμάρρων καὶ τὰ φυσήματα ταῖς τῶν πλάνων καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν ὁμιλίαις, τὰ δὲ ἀκρωτήρια καὶ τὰ τραχέα τῶν τόπων τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς δεινὰ ἀπειλοῦσι δικασταῖς, διθάλασσοι δὲ καὶ θηριώδεις τόποι τοὺς ἀλογιστοὺς καὶ ἐνδοιάζουσι περὶ τῶν τῆς αἰσθητικῆς ἐπαγγελμάτων. Οἱ ὑποκριταὶ τοὺς πειραταῖς παρεικασμένοι νοεῖσθωσαν πλὴν ἰσχυρὰν ἰλιγγα καὶ ταρταρείαν Ἐχάρυδιν καὶ φόνια προσρήγματα καὶ θαλασσοὺς διαλύσεις μόνας τὰς ἀμαρτίας εἶναι κηρύττετε. Ἦνα οὖν οὐρίᾳ πλέοντες εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐπιζόμενης πόλεως ἀκινδυνότερον ἐνεχθῆτε, ἰππῶς εὐχεσθε· εὐχαὶ δὲ ἐπηχοὶ γίνονται ταῖς εὐχαίαις.

XV. Εὐσταθεύτωσαν οὖν οἱ ἐπιθάται ἐδραῖοι ἐπὶ τῶν ἰδίων καθεζόμενοι τόπων, ἵνα μὴ τῇ ἀταξίᾳ σεισῶν ἢ ἐπεροκλιναῖαν παρέχωσιν. Οἱ ναυστολόγοι τοὺς κινδύνους ὑπομνησκέτωσαν. Οἱ διακονοὶ μηδὲν ἀμελεῖτωσαν ὧν ἐπιστεύθησαν, οἱ πρεσβύτεροι

INTERPRETATIO RUFINI.

XIV. Similis namque est omnis Ecclesiae status navi magnae, quae per undosum pelagus, diversis locis et regionibus viros portat, ad unam potentis regis urbem properare cupientes. Sit ergo navis hujus dominus ipse omnipotens Deus, gubernator vero sit Christus; tum deinde praeceptor officium episcopus impleat; presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum teneant locum: hi qui catechizant nautologis conferantur; epibatis autem, totius fraternitatis multitudo sit similis: ipsum quoque mare hic mundus habetur; ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur; persecutiones ac tribulationes et pericula, fluctibus exaequantur; terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum seu pravae doctrinae verba ducuntur; promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus saeculi sunt iudices, et pericula minantur ac mortes; bithalassa vero loca, quae duplicibus undae fallacis aestibus verberantur, dubiis mente et de promissionum veritate nutantibus conferantur, atque his qui irrationabili fidem nostram ratione discutunt: hypocritae vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex et tartarea Charybdis, et saxa illisa naufragia, ac mortiferae subversiones, quid aliud aestimanda sunt, quam peccata? Restat igitur ut haec navis cursu prospero, tuta possit portum desideratae urbis intrare: ita Deo precem fundere convenit navigantes ut mereantur audiri: audiri autem a Deo ita demum merebitur quis, si orationes ipsae bonis moribus et bonis operibus adjuventur.

XV. Sed ante omnia, cum quiete et silentio epibatae, id est laici, in suis unusquisque resideant locis; ne forte per inquietudinem et inconditis inutilisque discursus, si passim vagari coeperint, vel ab officio nautas impediunt, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis pressa demergatur. Nautologi de mercedibus commoneant: et nihil omnino quod ad diligentiam, vel disciplinam pertinet, diaconi negligant. Presbyteri velut nautae, aptent singula ad instructionem navis diligenter, et instruant quae in tempore requirenda sunt. Episcopus tanquam praeceptor vigilanter et sollicitè gubernatoris verba custodiat Christi. Salvator Dominus, gubernator Ecclesiae suae, diligatur ab omnibus, et ipsius solius praecipis ac jussis credat et obediat omnis Ecclesia: Deo quoque indesinenter supplicetur a cunctis de

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ εἰρηνικὴ O. ²⁰ O in marg. man. rec. ἐν τῷ β' τῶν Διατάξεων, ἐν κεφ. νζ'. ²¹ σφοδρῶς O. ²² τινὰ C. Postea ἔστω μὲν ἡμῖν O. ²³ κυβερνήτης O. ²⁴ περισπαγοῖς O. ²⁵ αἱ adjuuxi ex O. ²⁶ Ita O et ex conjectura C, ἀπόγεια id. in textu. Tum ταῖς ὁμιλίαις O c. S, αἱ — ὁμιλίαι C. τῶν ante ψευδοπροφητῶν accussit ex O. ²⁷ τῶν O. ²⁸ Ita S, ταρταρεία C, ταρταραϊαν O. ²⁹ Conjectaverim νεώς. S. Tum post ἁμαρτίας O praebet αἰτίας. ³⁰ οὐρία O. ³¹ Εὐσταθεύτωσαν C. Postea οἰκιστῶν pro βίων O. ³² ἀμείλιτω σαμ C.

tus et perspicuus; sicut ipsi experiemini fore Clementem, post me catechistae officio functurum. Longum enim est nunc me singula recensere. Verum si concordiam tenueritis, poteritis portum quietis attingere, ubi Regis summi exstat urbs pacifica.

XIV. Similis namque est totus Ecclesiae status navi magnae, quae per validam tempestatem fert viros diversorum locorum unam boni regni civitatem incolendi cupidos. Sit ergo vobis navis Dominus Deus: et assimilentur gubernator quidem Christo, praeceptor episcopo, nautae presbyteris, praefecti laterum diaconis, naustologi catechistis, vectoribus universa fratrum multitudo, mari mundus, venti adversi tentationibus, persecutiones vero et pericula et omnigenae afflictiones decumanis fluctibus, ex continenti venientes torrentes et flatus sermonibus seductorum ac pseudoprophetarum, at promontoria et loca confragosa iudicibus dignitate eminentibus et crudelia minantibus, loca autem bimarina et fera iis hominibus qui ratione carent ac de promissionibus veritatis dubitant; hypocritae piratis similes habeantur: sed et validum vorticem et tartaream Charybdin et cruenta fragmina et mortiferas subversiones sola esse peccata existimate. Quo igitur vento secundo navigantes in urbis speratae portum absque gravi periculo deferamini, orate precibus quae exaudiri dignae sint: preces autem tales fiunt bonis operibus.

XV. Itaque in quiete firmi maneant epibatae, in propriis locis sedentes, ne perturbato ordine concussum et ad alterum latus inclinationem excitent. Diaconi nihil eorum quae ipsis credita sunt negligant. Presbyteri

velut nautæ diligenter præparent unicuique necessaria. Episcopus tanquam proreta vigilanter solius gubernatoris doctrinam secum reputet. Christus ac Salvator ut gubernator diligatur, solusque in iis quæ dicit credatur. Cuncti vero Deum de prospera navigatione orent. Navigantes omnem angustiam expectent, ut qui magnum ac turbidum pelagus transfretent, mundum scilicet: interdum quidem afflicti, persecutionem patientes, dissipati, esurientes, sitientes, nudi, coangustati; rursus autem interdum adunati, congregati, quieti; sed et nauseantes, vertigine affecti, vomentes, hoc est confitentibus delicta tanquam morbidam bilem, peccata dico ex amaritudine profecta et mala ex inordinatis cupiditatibus accumulata, quæ per confessionem veluti evomentes a morbo allevamini, recipientes salutarem ex sedulitate sanitatem.

XVI. Cuncti tamen scitote, plus vobis omnibus episcopum laborare; quoniam unusquisque vestrum suam patitur molestiam, ille vero suam et singulorum. Quocirca, o Clemens, ita præside, ut unicuique pro viribus sis adjutor, qui omnium sollicitudinibus onustus es. Unde quod hanc dispensationem suscipis, scio me gratiam accipere, non dare; sed confide et fortem te præsta, tanquam qui scias quod tibi Deus, in requictis portum appellenti, retribuet summum bonorum, mercedem stabilem, quandoquidem pro universorum salute majorem suscepisti laborem. Adeo ut si multi ex fratribus te ob supremam justitiam odio habuerint, eorum quidem odium nullatenus te lædet, justi autem Dei amicitia multum tibi conducet. Itaque nitere laudem injustitia partam depellere, per justam vero administrationem sectari utilem laudem ex Christo provenientem.

INTERPRETATIO RUFINI.

prosperitate ventorum; ut navigantes omnem tribulationem, et omne periculum superent, tanquam in mare profundum mundi istius, et vitæ humanæ pelagus navigantes: in quo et esuriendum sit et sitientium, nuditatem quoque ferendam; morbos etiam corporis, et ægritudines tolerandas; insuper et hominum insidiis ac dolis sæpe laborandum: quippe qui et dispergendos se nonnunquam noverint, sed aliquando etiam congregandos; vomitus quoque et suggillationes ferendas, cum ex confusione peccatorum, et rejectione criminum, velut male congregati in visceribus fellis, jactura facienda est, et abjicienda prorsus e corde omnis intrinsecus latens amaritudo peccati, si qua forte ex desiderii iniquis, velut ex cibis noxiis congregata est; quam utique cum evomuerit quis et abjecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, si tamen post vomitum quæ ad sanitatem pertinent sumat.

XVI. Verumtamen scitote cuncti, quod supra omnes vos laboret episcopus: quia unusquisque vestrum suum proprium fert laborem; ille vero, et suum, et singulorum. Propter quod, o Clemens, tanquam qui omnibus præesse te noveris, singulos prout potueris juva, et singulorum labores leva, qui et singulorum onus ac sollicitudinem portas. Unde et ego nunc hanc tibi injungens dispensationem, scio quia accipio gratiam magis quam præsto; sed esto confidens, et fortiter ferens; certus quia laboris tui meritum recipies, cum ad portum quietis incolumem: hanc provexeris navem; ibi mercedes et præmia pro omnium salute suscipies, si hic pro omnium incolumitate vigilaveris. Itaque si te multi ex fratribus, propter rigorem justitiæ odio habuerint, ex hoc quidem non læderis, sed ex hujuscemodi odiis amor tibi conciliabitur Dei. Et ideo satage, et refuge ne lauderis ab iniquis, et ne a pessime agentibus diligaris; sed potius, ut propter justam dispensationem et æquissimam regulam disciplinæ, a Christo collaudari merearis.

VARIE LECTIONES.

³⁷ τοῦ Χριστοῦ Ruf. interpunctione mutata. ³⁸ ὁ C. Excidisse fortasse ὡς post σωτήρ suspicatur S. οὐρία O. ³⁹ μέγα C. ⁴⁰ Ita O c. S, ὅτε C. ⁴¹ γυμνιεύοντες O. ⁴² Ita S, ὅτε C, ὅτε O. ὅτε μὲν vitiose in textum irrepsisse putat S. Tum συναλιζόμενοι C. ⁴³ lege ἀπεμούντες, vel, cum O, ἀπερώντες. ⁴⁴ ἀπεμύσαντες C. Dein προθέμενοι pro προσιέμενοι var. lect. ap. C. ⁴⁵ θάρρα O. ⁴⁶ καθότι O. ⁴⁷ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu ἔπακρον. Subinde μισήσουσιν idem. Et Ruf. odio habuerint, ut C. ⁴⁸ ὠήσει C

ὡς περ ναῦται καταρτιζέτωσαν ἐπιμελῶς τὰ χρῆζοντα ἑκάστῳ. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς πρῶτους ἐγρηγορῶς τοῦ κυβερνήτου μόνου τοὺς λόγους ἀντιβαλλέτω. Ὁ Χριστὸς ³⁷ καὶ ³⁸ σωτήρ, κυβερνήτης φιλείσθω, καὶ μόνος περὶ ὧν λέγει πιστευέσθω. Οἱ δὲ πάντες τῷ θεῷ περὶ τοῦ οὐρίου ³⁹ πλέειν προσευχέσθωσαν. Οἱ πλείοντες πᾶσαν θλίψιν προσδοκάτωσαν ὡς μέγα ⁴⁰ καὶ παραχῶδη βυθὸν παραπλέοντες τὸν κόσμον ὅτι; ⁴¹ μὲν ἀθυμοῦντες, διωκόμενοι, σκορπιζόμενοι, πεινῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες ⁴², στενωχωρούμενοι καὶ πάλιν ὅτι ⁴³ μὲν ἐνούμενοι, συναλιζόμενοι, ἡσχάζοντες ἄλλα καὶ ναυτιῶντες, λιγγιῶντες, ἀπεμύντες ⁴⁴, τουτέστιν ἐξημολογούμενοι τὰ παραπτώματα ὡς περ νοσοποιοὺς χολὰς, τὰς ἐκ πικρίας ἀμαρτίας λέγω καὶ τὰ ἐξ ἐπιθυμιῶν ἀτάκτων σωρευθέντα ⁴⁵ κακὰ, ἅτινα τῷ ὁμολογῆσαι ὡς περ ἀπεράσαντες ⁴⁶ κουφίσεσθε τῆς νόσου, προσιέμενοι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας σωτήριον ὑγίειαν.

XVI. Πλὴν γινώσκετε πάντες πάντων ὁμῶν πλείον κάμνοντα τὸν ἐπίσκοπον, ὅτι ἕκαστος ὁμῶν τὴν αὐτοῦ θλίψιν πάσχει, αὐτὸς δὲ τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκάστου. Διὸ, ὦ Κλήμης, ἑκάστῳ κατὰ τὸ δυνατόν προκαθέσθητι βοήθης, τὰς πάντων φορτισθεὶς φροντίδας. Ὅθεν τό σο οἰκονομεῖν **22** ἀναδέξασθαι, χάριν οἶδα εἰληφῶς, οὐ δεδωκώς ἄλλὰ θάρρα ⁴⁵ καὶ γενναίως φέρε, ὡς εἰδὼς ὅτι ἀποδώσει σοι ὁ θεὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως καταντήσαντι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἀναφαίρετον μισθόν, καθ' ὅτι ⁴⁷ ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων σωτηρίας τὸν μείζονα ἀνεδέξω κάματον. ⁴⁸ Ὅστε ἐάν σε πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν διὰ τὴν ἐπ' ἄκρον ⁴⁹ δικαιοσύνην μισήσωσιν, τὸ αὐτῶν μὲν μίσος οὐδὲν σε βλάψει, ἢ δὲ τοῦ δικαίου θεοῦ φίλα πολὺ σε ὠήσει ⁵⁰. Ὅστε περὶ τὸν ἐξ ἀδικίας γινόμενον ἔπαινον ἀποσεῖσθαι, διὰ δὲ δικαίαν διοίκησιν τὸν ἐκ Χριστοῦ ἐπιφελῆ θηρεύειν ἔπαινον.

XVII. Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὰ ⁹⁰ τούτων πλείονα πά-
 ρων τῶ κλήθει προσεμβλέψας, εἶπεν· Καὶ ὑμεῖς δὲ,
 ἀγαπῆτοί μου ἀδελφοί καὶ σύνδουλοι, τῷ προκαθεζο-
 μένῳ ἀληθείας κατὰ πάντα ὑπέιξατε, τοῦτ' ⁹¹ εἰδόν-
 τες, ὅτι ὁ τούτων λυπήσας Χριστὸν, οὐ τὴν καθέδραν
 πεπίστευται, οὐκ ἐδέξατο, καὶ ὁ ⁹² Χριστὸν μὴ δεξά-
 μνος ὡς ἀθετήσας τὸν Πατέρα λογισθήσεται, διὰ τῆς
 ἀγαθῆς βασιλείας ἀποδληθήσεται. Οὐ εἶνεκεν πειρᾶ-
 σθε, κατὰ πάσας συνόδους ἐρχεσθαι ⁹³, ἵνα μὴ ὡς
 λιποπᾶσται ὑπὸ τῆς τοῦ ταξιάρχου ἀθυμίας ἀμαρ-
 τίας ἐγκλημα λάβητε. Διὰ πρὸ πάντων οἱ πάντες τὰ
 ὑπερ' αὐτοῦ φρονεῖτε, τοῦτ' ⁹⁴ εἰδότες ὅτι δι' ἕκαστον
 ὑμῶν ὁ πονηρὸς αὐτῷ μόνῳ τὸ **23** κλεῖον ἐχθραί-
 ων προσπολεμεῖ. Ὑμεῖς οὖν πειρᾶσθε τῇ πρὸς αὐ-
 τὸν στοργῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εὐνοίᾳ διατελεῖν
 καὶ αὐτῷ ἐπακούειν, ἵνα καὶ αὐτὸς κουφίζηται καὶ
 ἡμεῖς σωθῆναι δυναθῆτε.

XVIII. Ἐνια δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν νοεῖν ὀφείλετε, διὰ
 τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι ἐν φανερωῖ λέγειν διὰ τὰς ἐπι-
 βουλὰς οἷον ἐὰν ἐχθραίνῃ τι, μὴ ἀναμένετε αὐτὸν
 εἰπεῖν, τῷ δὲ μὴ προσαμιλλᾶσθε, ἀλλὰ φρονίμως
 ἔπεσθε ⁹⁵ αὐτοῦ τῷ βουλήματι, ἐχθροὶ γινόμενοι οἷς ἐχ-
 θραίνει, καὶ μὴ ὀμιλοῦντες οἷς μὴ ὀμιλεῖ· ἵνα ἕκα-
 στος, ἐπιδικαζόμενος τοῦ πάντας φίλους ἔχειν, αὐ-
 τὸν διαλλάττων σώζηται, τῆς αὐτοῦ ἐπακούων ὀμι-
 λίας. Εἰ δὲ τις φίλος μενεῖ ⁹⁶ οἷς αὐτὸς ἐχθραίνει, καὶ
 λαλεῖ οἷς αὐτὸς οὐκ ὀμιλεῖ, εἰς ἐστὶ καὶ αὐτὸς τῶν
 ἀπορρεῖν ⁹⁷ θελόντων τὴν Ἐκκλησίαν τῷ γὰρ σώματι
 συνὼν ὑμῖν ⁹⁸, τῇ γνώμῃ μὴ ὦν μεθ' ὑμῶν, καθ' ὑμῶν
 ἔστιν, πολλῶν χερῶν τῶν ἐξωθεν φαινομένων ἐχθρῶν,
 μετὰ δοκούσης φιλίας σκορπίων τοὺς ἔσω.

pejor iis qui extra inimici apparent, quippe qui cum apparente amicitia eos qui intra sunt dispergat.

INTERPRETATIO RUFINI.

XVII. Hæc cum dixisset, et his similia quamplurima, rursus respiciens ad populum, dixit: Sed et vos, charissimi fratres et conservi mei, huic qui præsidet vobis ad veritatem docendam, in omnibus obedite, scientes quod si quis hunc contristaverit, Christum, qui ei docendi credidit cathedram, non recipit; et tanquam qui Christum non susceperit, nec Deum Patrem suscepisse judicabitur; et ideo nec ipse suscipietur in regno cælorum. Propter quod satagite, ad omnem collectam et congregationem semper convenire; uti non velut negligentes et desides, a Christo iudice condemnemini. Convenientes vero semper ad Clementem, omnes date operam pro ipso sentire, et summo studio favorem vestrum erga ipsum dependere; scientes quod propter singulos vos ipsum magis solum infestat inimicus, et in ipsum majora suscitavit bella. Oportet ergo vos summo studio niti, ut omnes erga illum vinculo amoris innexi, plenissimo erga eum inhæreatis affectu. Sed et vos quoque ipsi, unanimes in omni concordia perdurate; quo facilius etiam illi obedire omnes pariter in consensu et unanimitate possitis, per quod et vos salutem consequi, et ille possit obtemperantibus sibi promptius impositi oneris pondus evehere.

XVIII. (41) Quædam etiam ex vobis ipsis intelligere debetis, si qua sint quæ ipse, propter insidias hominum malorum, non potest evidentius et manifestius proloqui: verbi gratia, (42) si inimicus est alicui pro actibus suis; vos nolite exspectare ut ipse vobis dicat; cum illo nolite amici esse; sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque commotione obsecundare et avertere vos ab eo, cui ipsum sensitis aversum; sed nec loqui his, quibus ipse non loquitur; ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum amicitias reparare, festinet cæditus reconciliari ei, qui omnibus præest, et per hoc redeat ad salutem, cum obedire cœperit monitis præsentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit cum his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiam volunt; et cum corpore vobiscum esse videatur, mente et animo contra vos est; et est multo nequior hostis hic, quam illi qui foris sunt, et evidenter inimici sunt: hic enim per amicitiarum speciem, quæ inimici sunt gerit, et Ecclesiam dispergit ac vastat.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ τὴν O. ⁹¹ τοῦτα. Cfr. Hom. III, 66, C. ⁹² ὡς C. ⁹³ καὶ (eis in marg.) πάσας συνόδους ἐρχεσθαι C, ἐν πάσαις συνόδοις συνέρχεσθαι var. lect. ap. eumdem. Rufinus propter quod satagite ad omnem collectam et congregationem semper convenire. Tum S. mavult: ἀπὸ τῆς τοῦ ταξιάρχου ἀσουλίας. Cfr. Hom. III, 69. ⁹⁴ τοῦτο C. ⁹⁵ ἔπεσθαι O. ⁹⁶ μὲν ἢ C, male. ⁹⁷ ἀπορρεῖν O. ⁹⁸ ἡμῖν O. Tum idem ἡμῶν, καθ' ἡμῶν, καθ' ἡμῶν pro ὑμῶν, καθ' ὑμῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(41) Hæc citantur in concilio Vasensi I, can. 6. leg. Capitul. I. VII, c. 361.

(42) Citant concilium Metense sub Stephano V, c. 12; Joannes VIII, Ep. 234; Gregorius VII, l. VII, ep. 21.

XIX. Atque his dictis in medio coram omnibus manus mihi imponens in sua cathedra sedere me erubescens compulsi. Cumque sedissem, hoc statim mihi dixit: Rogo te coram omnibus astantibus fratribus meis, ut postquam ex hac, quemadmodum mihi necesse est, vita migravero, Jacobo fratri Domini mittas in epitome, describasque etiam usque ad cogitationes pueritiæ tuæ, et quo modo ab initio usque nunc me comitatus es, sermonibus a me per civitates prædicatis et actibus meis intendens: deinde in fine mortis quoque meæ occasionem, sicut dixi, declarare non pigebit. Neque enim ea res valde ipsum contristabit, gnarum me pie id persolvisse, quod omnino perpeli necesse erat: maxima vero afficietur consolatione, cum didicerit quod post me non ineruditus vir nec vivilicorum ignarus sermonum Ecclesiæque regulam nesciens docentis acceperit cathedram. Imperiti enim ac selectoris sermo audientis vulgi animas interimit.

XX. Unde ego, domine mi Jacobe, his ab eo dictis pollicitus non tardavi, sicut jussus sum, magnam partem sermonum per civitates habiturum, qui jam tibi descripti sunt ac per ipsum missi, in libris breviter comprehendere, quasi indicandi gratia, sicque ad te destinare, cum hac inscriptione: *Clementis Epitome prædicationum Petri in peregrinationibus*. Cæterum exponere ut jussus sum incipiam.

INTERPRETATIO RUFINI.

XIX. Et cum hæc dixisset, in medio, coram omnibus, manus mihi imposuit, et in cathedra sua, ingenti verecundia fatigatum sedere me compulsi. Cumque sedissem, hæc ad me rursus locutus est: Deprecor te, Clemens, coram omnibus qui præsentibus sunt, ut posteaquam, sicut naturale debitum est, vitæ præsentis finem fecero, Jacobo fratri Domini describas breviter, vel quæ ad initium fidei tuæ spectant, vel etiam quos ante fidem animos gesseris; sed et qualiter mihi ab initio usque ad finem, comes itineris et actuum fueris; quæque per singulas civitates me disputante sollicitus auditor exceperis; quique in prædicationibus meis verborum fuerit ordo vel actuum; sed et qui me finis in hac urbe reperit, sicut dixi, omnia quam potes brevissime comprehensa, ad ipsum te destinare non pigeat. Nec verearis ne forte multum de meo exitu contristandus sit, cum me id pro pietate sustinere non ambigat: erit autem ei grande solatium, si didicerit quod post me non imperitus vir aliquis, aut indoctus, atque ignorans divini verbi mysterium, et ecclesiastici ordinis disciplinam, vel doctrinæ regulam nesciens, susceperit cathedram meam. Scit enim quia si indoctus et inscius officium doctoris accipiat, sine dubio discipuli et auditores ignorantiae tenebris obvoluti, in interitum demergentur.

XX. Unde et ego, mi domine Jacobe, cum hæc ab eo præcepta susceperim, necesse habui implere quod jusserat, indicans tibi, et de his ipsis simul, et de illis breviter comprehendens, quæ per singulas quasque urbes digrediens, aut in prædicationis sermone protulerit, aut in gestorum virtute perfecerit; quamvis tibi, de his plurima jam, et plenius ante descripta, ipso jubente transmiserim; sub eo titulo quem ipse præcepit affigi, id est Clementis Itinerarium Prædicationis Petri. Sed et nunc jam exponere quæ præcepit incipiam.

VARÆ LECTIONES.

⁸⁸ Planius *Epit.* c. 147: Ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὁπηνίκα τοῦ ἐνταῦθα μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ κέρκις πρόνοια, πάντα τῷ κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον διαπέμψαι, κ. τ. λ. ⁸⁹ ἐκ παιδός σου cod. 804 et *Epit.* l. c. S. ⁹¹ Ita O c. cod. 804 et *Epit.* l. 1., τὰ τέλει C. ⁹² ὡς προείπον om. O. ⁹³ Ita de conject. C, cuius textus et O exh. πλάως. — ⁹⁴ ἀναίρει C. ⁹⁵ ὀκνήσω O. ⁹⁶ ἐπιγράφας cod. 804 et *Epit.* c. 147, quod præstat.

VARIORUM NOTÆ.

(43) *Ἐκ παιδῶν σου*. Notat Cotelierius in uno C codice Græce haberi ἐκ παιδός σου. Pluris refert expendere qua ratione libri *Recognitionum*, qui sub Clementis ad Jacobum fratrem Domini scribentis conficti sunt, inchoentur. Incipiunt nempe ab his verbis: *Ego Clemens, in urbe Romana natus, ex prima ætate pudicitia studium gessi; dum me animi intentio velut vinculis quibusdam sollicitudinis et mæroris iunexum teneret. Inerat enim mihi cogitatio (incertum sane unde initium sumpserit); crebro enim ad memoriam meam conditionem mortalitatis adducens,*

XIX. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐν μέσῳ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χεῖρας ἐπιθείς εἰς τὴν αὐτοῦ καθέδραν καθεσθῆναι με ἐδυσώπησεν. Καθεσθῆντι δὲ τοῦτό μοι εὐθέως ἔφη· Ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὅπως ὁπόταν τοῦ ἐνταῦθα, ὡς ἐμοὶ ὀφείλεται, ἀπαλλάξω βίου, σὲ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου διαπέμψαι ⁸⁸ ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον μέχρι καὶ **24** τῶν ἐκ παιδῶν σου (43) ⁸⁹ λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ νῦν συνώδευσάς μοι, ἐπακοῶν τῶν κατὰ πλὴν ὑπ' ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἔπειτα πρὸς τῷ τέλει ⁹¹ καὶ τὴν τοῦ θανάτου μου πρόφασιν, ὡς προείπον ⁹², δηλώσαι μὴ ὀκνήσεις. Οὔτε γὰρ λιαν αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδὸτα ὅτι ὁ πάντως ἔδει με παθεῖν εὐσεβῶς ἀπεδόμην, μεγίστης δὲ παραμυθίας ζούεταί, μαθὼν ὅτι μετ' ἐμὲ οὐκ ἀμαθὴς ἀνὴρ καὶ ζωοποιὸς λόγους ἀγνοῶν καὶ Ἐκκλησίας κανὼν οὐκ εἰδὼς τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιστεύθη καθέδραν. Πλάνου ⁹³ γὰρ ὀμίλια τῶν ἀκούοντων δχλων ἀναίρει ⁹⁴ τὰς ψυχάς.

XX. Ὅθεν ἐγὼ, κύριέ μου Ἰακώβε, αὐτοῦ ταῦτα εἰπόντος, ὑποσχόμενος οὐκ ὤκνησα ⁹⁵, ὡς ἐκελεύσθη, τὸ πολὺ τῶν κατὰ πλὴν λόγων τῶν ἤδη σοι προγραφέντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ διαπεμφθέντων (44) ἐν βιβλοῖς ἐπὶ κεφαλαίων ποιῆσαι, ὡς περ σημεῖου χάριν, καὶ ὁδῶς διαπέμψαι σοι, ἐπιγράφαντα ⁹⁶, *Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή*. Πλὴν, τοῦ ἐκτιθέσθαι, ὡς ἐκελεύσθη, ἄρξομαι.

etc. Unde non absurde colligas pseudo-Clementem libris illis id præstare, quod modo præcipitur; cum ab ipsis pueritiæ suæ cogitationibus Jacobo pandendis exordium sumat. Quocirca minime assentendum videtur Rufino, qui epistolam hanc libris *Recognitionum* tempore posteriorem censet. *Cour.*

(44) *Καὶ ὑπ' αὐτοῦ διαπεμφθέντων*. Quasi Petrus ad Jacobum misisset sermones et actus suos, hoc est, librum forsitan Actuum et dissertationum Petri, eum qui a Photio inveniri non potuit. Sed Rufinus solens more suo turbat. *lb.*

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΤΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΕΠΙΤΟΜΗ.

CLEMENTIS

DE PRÆDICATIONIBUS PETRI INTER PEREGRINANDUM EPITOME.

25 'ΟΜΙΛΙΑ Α'.

I. Ἐγὼ Κλήμης, Ῥωμαίων πολίτης ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δεδύνημαι ⁶⁷, τῆς ἐν-
 κίας μου ἐκ παιδὸς ἀπασχολούσης τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπι-
 θυμίαν εἰς τε ἀθυμίας καὶ πόνους. Συνῆν γάρ μοι
 ἰσχυρὸς οὐκ οἶδα πόθεν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, περὶ θανα-
 τῶν οὐκ εἰμι καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μού ποτε,
 τοῦ ἀπέλευτου χρόνου πάντων ⁶⁸ τὰ πάντα εἰς λήθην
 φέροντος, ἔσομαι δὲ οὐκ ὢν, οὐκ ὄντας ⁶⁹ εἰδῶς, οὐ
 γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγνωνῶς, οὐ γινόμε-
 νος· καὶ ἄρα ⁷⁰ ποτε γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ
 γενέσθαι τί ἐπὶ τὸν ἦν; εἰ γὰρ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ
 γέγονε, καὶ λυθῆσεται· καὶ μετὰ λύσειν τί ἄρα ἔσται
 πάλιν, εἰ μὴ τάχα σιγή καὶ λήθη; καὶ ⁷¹ τάχα ἔσται
 τι, ὃ οὐκ νοῆσαι οὐ δυνατόν.

II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ οἶδα πόθεν
 ἐπίστωσ ἐνθυμούμενος, ὀδυνηρὰν εἶχον λύπην τοσοῦ-
 τον, ὡς ὤργιστότα με τήκεσθαι· καὶ **26** τὸ δεινότα-
 τον, εἰ ποτε ἀπώσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελεῖ
 ἰβουλυσάμην. ἀκμαϊότερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγι-
 κτω, καὶ ἤχθρόμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδῶς σύνοικον
 πλὴν ἔχων ἔννοιαν, ἀθανασίας ἀγαθὴν ⁷² αἰτίαν μοι
 γνησομένην ⁷³, ὡς ὕστερον τῇ περὶ ἀπέγνων καὶ
 θῆψ τῷ πάντων δεσποτῇ ἠύχαριστος. Ἰπὸ γὰρ τῆς
 κατ' ἀρχὰς θλιβούσης με, ἐννοίας εἰς τὴν τῶν πραγ-
 μάτων ζήτησιν καὶ εὐρεσιν ἠναγκάσθη ἐλθεῖν· καὶ
 τότε ἐταλάνιζον οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἀγνοίαν μακαρί-
 ζειν ἐκινδύνευον.

III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἡλικίας ὢν ἐν τοιούτοις λογι-
 σμαῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέλαιον, εἰς τὰς τῶν φιλο-
 σοφῶν ἐφορῶν διατριβὰς· καὶ οὐθὲν ἕτερον ἐώρων, ἢ
 ὁμημάτων ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς καὶ ἔρεις καὶ
 φιλοκεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων
 ἐπινοίας· καὶ ὅτε ⁷⁴ μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι
 ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ὅτε δὲ ὅτι θνητὴ. Εἰ ποτε οὖν ἐπε-
 κράτει λόγος ὅτι ἀθάνατος, ἔχαιρον· ὁπότε δὲ ὅτι θνητὴ,
 ἐλυπούμην· πλεῖον δὲ ⁷⁵ ἠθύμουν, ὅτι οὐδ' ὁπότερον
 εἰς τὸν ἔμῳ βεβαιῶσαι νοῦν ἠδυνάμην· πλὴν ⁷⁶ συν-

A

HOMILIA PRIMA.

I. Ego Clemens, civis Romanus, primam æta-
 tem pudice ac temperanter vivere valui, cum a
 pueritia mens mea atque cogitatio inhærentem
 mihi cupiditatem avocaret ad mœrores et molestias.
 Inerat enim consideratio, nescio unde oborta, quæ
 crebro mortis commonebat : quod utique post mor-
 tem non sim, neque usquam mei mentionem quis-
 quam facturum sit, scilicet immenso tempore cun-
 ctorum cuncta in oblivionem adducente, sim autem
 non existens, eos qui sunt non cognoscens; nec
 cognoscens, nec cognitus; quique aliquando non
 fuerim, et tunc non sim? Et au factus sit mun-
 dus; et antequam fieret, quidnam fuerit? Nam si
 semper exstitit, semper erit : si autem factus est,
 etiam dissolvetur : et post dissolutionem quid erit
 iterum, nisi forte silentium et oblivio? Et forsam
 erit aliquid, quod nunc cogitare est impossibile.

II. Hæc atque his similia, nescio unde, indesi-
 menter cogitans, acerbam adeo cepi tristitiam, ut
 pallerem ac tabescerem : et quod molestissimum,
 si quando eam sollicitudinem tanquam inutilem re-
 pellere cogitarem, vehementior multo me urgebat
 affectus : eamque rem ægre ferebam, nesciens quod
 contubernalem præclaram haberem eam cogitatio-
 nem, quæ mihi bona immortalitatis foret causa,
 quemadmodum postea experientia agnovi, et Deo
 cunctorum Domino gratias egi. Cum enim me ab
 initio illa consideratio premeret, ad rerum inquisi-
 tionem et inventionem venire coactus sum : tunc-
 que miseros judicavi, quos principio per ignoran-
 tiam beatos prædicare ausus fueram.

III. Igitur cum a puerili ætate in hujusmodi dege-
 rem cogitationibus, quo aliquid certi addiscerem,
 ad philosophorum adventabam scholas; nihilque
 aliud cernebam, quam dogmatum destructiones
 et astrucciones, item lites et contentiones, et
 syllogismorum artificia, necnon sumptionum exco-
 gitationes : et interdum quidem prævalebat, verbi
 gratia, animam esse immortalem, interdum au-
 tem mortalem esse. Si quando igitur sermo de
 illius immortalitate obtinebat, lætabar; cum vera

VARLE LECTIONES.

⁶⁷ Scripserim c. O δεδυνημένος, sed obstat καὶ copula præcedens. Nominativus absolutus primæ periodi epigraphes modo toti narrationi eleganter præfigeretur. ⁶⁸ πάντως conj. S. ⁶⁹ Fortasse οὐ τὰ ὄντα pro οὐκ ὄντας S. Tum οὐ γὰρ γεγνωνῶς O pr. man. ⁷⁰ ἄρα C. ⁷¹ καὶ ἢ O. ⁷² ἀγαθῆς C. ⁷³ γενομένην C. τῷ ante πάντων excidit e recensione Clerico-Schwegleriana. ⁷⁴ ὅτε μὲν — ὅτε δὲ S O, ὅτε μὲν — ὅτε δὲ C. ⁷⁵ Ita locum sanavi ex O. Prope accedit Epitome, quam admonente Cotelerio S in auxilium vocavit. Vbb. ὅτι θνητὴ, ἐλυπούμην· πλεῖον δὲ ἠθύμουν desunt in textu Ci. ⁷⁶ Rufinus clarius : sed hoc tantum intelligebam, quod sententiæ ac definitiones rerum non pro natura sui ac veritate causarum, sed pro ingenii defendentium falsæ imaginarentur aut veræ.

sermo de mortalitate, tristis eram : magis autem A rursus animum despondebam, quod neutrum possem menti meæ infigere : verum reputabam mecum, sententias controversiarum pro viribus propugnatorum veras aut falsas existimari, non autem tales videri, quales revera sunt. Jam igitur animadvertens comprehensionem non oriri ex rebus ad agitandum propositis, sed pro ingenio disputantium statui dogmata, adhuc magis hisce de rebus perplexus hærebam : quare ex animæ profundo gemebam ; neque enim poteram firmi aliquid decernere, neque de istis sollicitudinem valebam depellere, etsi, quemadmodum dixi antea, id vellem ; quoniam, cum mihi frequenter quietem imperarem, nescio quo modo latenter horum cum voluptate subibat me cogitatio.

IV. Et iterum hæsitans dicebam apud me : Quid inaniter laboro, cum manifesta sit res? Quod si quidem post mortem non ero, nunc, quando sum, contristari me non oportet. Quocirca tristitiam ad illum diem reservabo, in quo, cum futurus non sim, non contristabor. Si autem ero, cur nunc mihi superfluo inest tristitia? Statimque postea alia me subiit cogitatio. Dicebam quippe : Annon illic pejus quidpiam eo quod me nunc cruciat, passurus sum, si pie non vixero, ac secundum quorumdam philosophorum sermones Pyriphlegethonti tradendus sum et Tartaro, quemadmodum Sisyphus vel Tityus vel Ixion vel Tantalus, atque in inferno æternum puniar? Iterumque replicabam dicens : Sed ista non sunt. Rursusque aiebam : At si sunt. Cum igitur, inqueiebam, incerta res sit, multo magis extra periculum est pie me vivere. Et quo pacto iustitiæ gratia, ad incertam respiciens spem, potero corporis voluptates comprimere? Sed nec quidnam sit justum Deo acceptum, plene certoque novi, nec utrum anima immortalis sit cognosco, an mortalis: neque ulla certa ratio invenitur, neque hos mentis motus sedare possum.

V. Quid igitur me facere oportet, nisi hoc? In Ægyptum proficiscar, et adytorum hierophantis ac prophetis amicus efficiar ; magoque quæsito et invento multa pecunia persuadebo, ut animæ evocationem, quam necromantiam vocant, faciat, tanquam videlicet ego de aliquo negotio scisciter : erit autem interrogatio, ut discam utrum anima sit immortalis. At responsio animæ de sua immortalitate non ex loquela ipsius aut mea auditione erit mihi comperta, sed ex sola visione ; ut his ipsis

ενόουν ότι αι δόξαι τῶν ὑποθέσεων παρὰ τοὺς ἐκδικούντας ψευδεῖς ἢ ἀληθεῖς ὑπολαμβάνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φαίνονται. Ἐπιστήσας οὖν ἤδη ποτὲ ὅτι οὐ παρὰ τὰς ἐκδικουμένας 27 ὑποθέσεις ἢ κατάληψις γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικούντας αι δόξαι ἀποφέρονται", ἐτι μᾶλλον ἰλιγγῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. Διὲ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον· οὔτε γάρ τι βεβαιῶσαι οἶός τ' ἦμην, οὔτε τὴν τῶν τοιοῦτων φροντίδα ἀποσεισασθαι ἐδυνάμην, καίπερ βουλόμηνος, ὡς 79 φθάσας εἶπον· ὅτι ἑμαυτῷ πυκνότερον ἡσυχάζειν ἐπιτάσσοντος, οὐκ οἶδ' ὅπως 80 λαθρανόντως μεθ' ἡδονῆς ὁ τῶν τοιοῦτων με εἰσῆρχετο λογισμῶς.

B

IV. Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον ἑμαυτῷ· Τί μεταιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος ; ὅτι εἰ μὲν θανῶν οὐκ εἰμι, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσῆκεν 81. Διὲ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι εἰς τὴν τότε, ὅτε οὐκ ὦν οὐ λυπηθήσομαι. Εἰ δ' ἄρα εἰμι, τί νῦν ἐκ περισσοῦ μοι πρόσσει τὸ λυπεῖσθαι ; Καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἑτέρός με εἰσῆει λογισμῶς. Ἐλεγον γάρ· Μή τί 82 γε τοῦ νῦν με λυποῦντος ἐκεῖ χεῖρον παθεῖν ἔχω, μὴ βεβιωκῶς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἐνίων φιλοσόφων λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ ὡς Σίσυφος ἢ Τίτυδος 83 ἢ Ἰξίων ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ἄδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος ; Πάλιν 84 τε ἀνθυπέφρον. λέγων· Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα. Καὶ πάλιν ἔλεγον· Εἰ δὲ ἔστιν ; Ἀδῆλου 85 οὖν ὄντος τοῦ πράγματος, ἔλεγον, ἀκινδυνότερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πῶς 28 δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν, εἰς ἀθῆλον ἐλπίδα ἀφορῶν, τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονῶν ; Ἄλλ' οὐδὲ τί ποτὲ ἔστι δίκαιον ἄρεσκον 86 Θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἢ θνητὴ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὐρίσκεται, οὔτε τῶν τοιοῦτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι.

V. Τί οὖν χρὴ ποιεῖν ἢ τοῦτο 87 ; Εἰς Ἀἴγυπτον πορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις τε 88 καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρῶν χρήμασι πολλοῖς πείσω, ὅπως ψυχῆς ἀναπομπὴν, τὴν λεγομένην νεκρομαντείαν 89 ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματος τινος πυνθανομένου· ἢ δὲ πεῦσις ἔσται περὶ τοῦ μαθεῖν εἰ ἀθάνατος ἢ ψυχὴ. Ἢ δὲ τῆς ψυχῆς ἀπόκρισις, ὅτι ἀθάνατός ἐστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλήσαι ἢ καὶ ἀκοῦσαι ἔσται 90 μοι γινῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἴνα, αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτήν,

VARIE LECTIONES.

77 Hic quoque legendum est ἀποφαίνονται, ut *Epit.* cap. 3 C. 78 τέ C. Subinde οὐδὲ pro ὅτε O. 79 ὡς om. O. 80 οἶδά πως C. Tum id. μοι p. με. 81 προσῆκει *Epit.* c. 4. Fortasse εἰς τῆνικαῦτα p. εἰς τὴν τότε Cfr. *Epit.* l. c. S. 82 ἔλεγον γάρ, εἰ μὴ C. 83 Τίτυος C. 84 καὶ πάλιν τε O. 85 οὐ δῆλου C. 86 δίκαιον καὶ ἄρεσκον C. 87 Schweglero invito ita interpunctionem mutavi, non invita indole linguæ Græcæ. Edd. distinguunt : Τί οὖν χρὴ ποιεῖν ; ἢ τοῦτο, εἰς, κ. τ. λ. 88 τε accessit ex O, ubi pr. man. scripserat ἱεροφάντες. 89 νεκρομαντίαν O. Legendum τῇ λεγομένη νεκρομαντείᾳ : ars enim mortuos evocandi νεκρομαντεία dicitur ; vid. *Recogn.* 1, 5 (per eam, quam necromantiam vocant) D. Sed et minus apte νεκρομαντεία vocari queat magica ipsa evocatio, quomodo dixerit Cicero, *Tusc.* q. 1, 16 : *Inde ea, quam meus amicus Appianus νεκρομαντεία faciebat.* Stephanus legebat : *In e ea, quæ —νεκρομαντεία faciebat.* C. 90 ἔστι O.

ἀνάγκη καὶ ἰκανὴν ἀπόφασιν ἔχω, ἐκ τοῦ μόνου ἄκουσεν, ὅτι ἔστιν· καὶ οὐκ ἔτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδαι τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἄδηλα ῥήματα. Ὅμως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντέβαλον ²¹ τινι συνήθει φιλοσόφῳ, ὃς συνεβούλευέ μοι, τοῦτο μὴ τολμᾶν, κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἐἴτε γὰρ οὐκ εἰσακούσεται, φησὶν, ἢ ψυχὴ τῷ μάγῳ, σὺ τοῖς **29** ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ ἔπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἶμαι τὰ τῆς εὐσεβείας σοι μηκέτι προχωρεῖν, οὐ εἴνεκεν καὶ ²² ἐτόλμησας. Ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τῆ λύσει θανάτων σωμάτων σκύλλουσι τὰς ψυχάς. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ὀκνηρότερος ²³ μὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐγχειρῆσαι ἐγενόμην, τῆς δὲ ἀπαρχῆς μου οὐκ ἐπαυσάμην βουλής, ἀλλ' ὡς ἐμποδισθεὶς τὴν ὁρμὴν ἠθύμουν.

VI. Καὶ ἵνα μὴ σοι τὰ τοιαῦτα μακρῷ διηγήσωμαι λόγῳ, ἐν τοσοῦτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ἔνοστον μου, φήμη τις ἥρεμα, ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα, ἤρξαντο ἐκάστοτε καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἀγγελος διέτρεχε ²⁴ τὴν κόσμον, τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα σιγῇ στέγειν ²⁵ μὴ δυναμένη. Ἐκάστοτε οὖν πλείων καὶ μείζων ἐγένετο ²⁶, λέγουσα, ὡς τις ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν, Ἰουδαίους τὴν τοῦ αἰδίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαβεῖν λέγει· ἐάν τις αὐτῶν προκατορθώσῃ ²⁷ τὴν πολιτείαν τοῦ δὲ πιστεῦσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεοϊότητος γέμων ταῦτα πνέει, πολλὰ θαυμάσια σημεῖα τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελύσει μόνῃ, ὡς παρὰ Θεοῦ εὐληθῶς τὴν ἐξουσίαν· κωφοὺς γὰρ ποιεῖ ἀκούειν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, **30** κυλλοὺς ποιεῖ περιπατεῖν, χυλοὺς ἀνορθοῖ ²⁸, πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ φωροῖ· ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορώντες αὐτῷ ἰώμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδὲν ἔστιν ὃ ἀδυνατεῖ ποιεῖν. Καὶ ὄσωςγε μᾶλλον ὁ χρόνος προέκοπτεν, πολλὸν μείζων διὰ πλείονων τῶν ἐπιδημούντων καὶ ²⁹ βεβαιότερα ἐγένετο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλὰ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. Ἢδὴ γὰρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγένετο βουλής καὶ σκέψεως ³⁰, τὸ τίς ἂν εἴη ὁ φανείς καὶ τί βούλεται λέγειν.

VII. Καὶ δὴ ποτέ τις πρὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν ¹⁰⁰ φθινοπωρινῇ τροπῇ δημοσίᾳ στάς ἐβόα λέγων· Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἀκούσατε· ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ ἔπεισεν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐάν τὰ ¹ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πατρὸς βιώσωσιν. Διὸ μεταβάλλεσθε τὸν τρόπον ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν

A oculis illam videns sufficientem ac idoneam habeam declarationem quod existat, ex eo solo quod apparuerit; nec amplius incerta auditus verba oculorum poterunt firmitatem evertere. Attamen hanc quoque deliberationem cuidam philosopho, necessario meo, edisserui, qui consilium mihi dedit, id ne auderem, multas ob rationes. Sive enim, inquit, mago non obtemperabit anima, tu, tanquam qui legibus ista facere prohibentibus repugnaveris, male tibi conscius vives: si vero obedierit, præterquam quod mala in conscientia vives, non amplius tibi bene cessura existimo ea quæ ad pietatem pertinent, cujus ergo ista ausus es. Nam Deum aiunt odio eos prosequi, qui animas mortuorum a corporibus separatas divexant. Ego autem his auditis segnior quidem ad illud aggrediendum effectus sum, a consilio tamen quod initio ceperam non destiti, sed velut ab impetu desiderii retardatus dolebam.

VI. Ac ne ista tibi longo sermone explicem, cum in talibus cogitationibus et negotiis ego versarer, sub imperio Tiberii Cæsaris fama quædam sensim, a verna tempestate initio sumpto passimque crevit, et revera bonus Dei nuntius mundum peragravit, Dei voluntatem silentio tegere non valens. Ubique igitur amplior et major fiebat, referens quod quidam in Judæa, principio sumpto a verno tempore, æterni Dei regnum Judæis annuntiet, quo fructurum esse ex illis dicit eum, qui vitam rectam emendatamque ducat: quo autem credatur ipsum divinitatis plenum hæc loqui ac inspirare, multa mirabilia, signa et prodigia edit sola jussione, quasi qui a Deo acceperit potestatem; surdos enim facit audire, cæcos videre, pedibus debiles ambulare, claudos recta incedere: omnem morbum depellit, omnem dæmonem fugat; sed et leprosi scabri, eo eminus tantum viso, sanati abeunt, mortui vero oblati suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major firmiorque per complures advenientes existebat, non amplius, inquam, fama, sed rei veritas. Jam vero et cœtus per loca fiebant consultationis et deliberationis causa, quisnam esset qui apparuisset, et quid vellet dicere.

VII. Cæterum eodem anno, autumnii tempore quidam publice stans clamavit, dicens: Viri Romani, audite; Dei Filius in Judæa adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam, si vitam duxerint ex voluntate Patris qui misit illum. Quocirca mores mutate, a deterioribus ad meliora transite, a temporalibus ad æterna: agnoscite unum esse Deum,

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ἀντέβαλλον C. ²² καὶ mutandum in ταῦτ' vel ἐκεῖν'. S. οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας *Epit.* c. 5. Quæ sequuntur in *Epit.* c. 5, ita leguntur: Ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. ²³ διήρχετο C. ²⁴ Ita O c. *Epit.* c. 6. σιγᾶν, στέγειν C. σιγᾶν καὶ στέγειν S. auctiore Gallandio. ²⁵ ἐγένετο O. ²⁶ προκατορθώσῃ C. Tum deest δὲ in O. ²⁷ κυλλοὺς· χυλοὺς ὀρθοῖ O. ²⁸ καὶ omi. O, qui antea scr. μείζων (sic). ²⁹ Locus haud dubie corruptus. Post σκέψεως *Epit.* c. 6, addidit. ἕνεκα. Sed maxime offendit τὸ: scribe saltem τὸ S. ¹⁰⁰ ἐν præterminis *Cl.* et S. ¹ Dele τὰ, nam prorsus redundat D. ἐάν τὰ κατὰ γνώμην — πράξωσιν *Epit.* c. 7. S.

qui in cœlis est, cujus mundum injuste habitatis ante justos illius oculos: verum si convertamini et juxta voluntatem ejus vivatis, in aliud sæculum sublatis æternique effecti ineffabilibus ipsius bonis perfruemini; sin vero morem non gesseritis, animæ vestræ post dissolutionem a corpore in ignis locum conjicientur, ubi æternum puniæ inutili ducentur pœnitentia. Nam tempus pœnitentiæ præsens est ista singulorum vita. Porro his ego auditis moleste forebam, nullum ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuntio, dixisse: In Judæam proficiscar ut cognoscam utrum iste hæc proferens vera loquatur, nempe Dei Filium in Judæam advenisse, propter bonam æternamque spem, qui voluntatem Patris a quo missus est manifestet: namque quod eum aiunt prædicare, non est exiguum: quorundam enim animas affirmat, utpote immortales, immortalibus bonis fruituras; aliorum vero, in ignem inextinctum projectas, æternum puniendas esse.

VIII. Hæc de aliis cum dicerem, etiam mecum his verbis locutus sum: Quare alios vitupero, qui in eodem crimine negligentia versor? Verum ad Judæam properabo, postquam res meas composuero. Ita vero cum statuissem, multum in dilatione tempus præterit, hujusce vitæ negotiis vix explicari valentibus. Tandem itaque considerata vitæ natura, quod spe implicans festinantibus insidietur, quin etiam quantum temporis abreptum fuerit mihi spebus jactato, quodque sic occupati homines morimur, cuncta mea, prout erant, relinquens ad portum properavi, et in portum veniens atque in altum subvectus ventis adversantibus, pro Judæa Alexandriam appuli, ubi ventorum importunitate detentus ad philosophos ventitabam, atque eum rumorem sermonesque illius qui Romæ visus fuerat referebam. At illi responderunt: Eum quidem, qui Romæ apparuit, nescimus, de illo autem qui in Judæa degit ac Filius Dei a fama dicitur, et audivimus a multis qui illinc veniunt, et de omnibus miraculis quæ loquendo facit accepimus.

IX. Cumque dicerem: Cuperem incidere in aliquem qui eum vidisset, statim duxerunt me, aientes: Est hic quidam, qui non solum vidit eum, sed et ea ex regione oriundus est, vir Hebræus, nomine Barnabas, qui se quoque ait unum esse ex illius discipulis, et hic sedens rerum ab ipso promissarum sermones volentibus ultro refert. Et quidem cum iis progressus sum. Ac veniens cum

προσκαίρων ἐπὶ τὰ αἰῶνια· γυνῶτε ἕνα Θεὸν εἶναι τὸν ἐπουράνιον, οὐ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκείτε ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἐὰν μεταβάλησθε καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν βιώσητε, εἰς ἑτέρον αἰῶνα ἐνεχθέντες καὶ ἀδίοι γινόμενοι, τῶν ἀποβρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, αἱ ψυχὰς ὑμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς βληθήσονται, ὅπου ἀδίκως κολαζόμενοι ἀνωφέλητα 31 μετανοήσουσιν. Ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς ἡ νῦν ἐκάστου ζωῆ τυγχάνει. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἀκούων ἠχθόμην, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τοσοῦτων ὄχλων, τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, εἰρηκεν· εἰς Ἰουδαίαν πορεύσομαι, ἵνα ἴδω εἰ ταῦθ' οὗτος λέγων ἀληθεύει, ὡς ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐπιδηδήμηκε τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀγαθῆς καὶ αἰωνίας ἐλπίδος χάριν, τὴν τοῦ ἀποστειλαντος Πατρὸς βούλησιν ἐκφαίνων· ἐπεὶ καὶ ὅπερ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὧν μὲν γὰρ τὰς ψυχὰς διαθεβαίουσιν αἰωνίους οὐσας αἰωνίων ἀπολαύσειν ἀγαθῶν, ὧν δὲ ἐν πυρὶ ἀσβέστω ριφθείσας τὸν αἰῶνα κολασθήσονται.

VIII. Ταῦτα ἐγὼ λέγων περὶ ἄλλων καὶ ἑμαυτῷ ὠμίλησα λέγων· Τί ἄλλους μέμφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι; Ἄλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὁρμήσω, πρότερον τὸν ἐμὸν διαθείς βίον. Καὶ δὴ οὕτω βουλευσαμένου μου, πολὺς ὁ τῆς παρακῆς ἐγενήθη χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δουκλύτων ὄντων. Πέρας γούν συννόησας ὡδὲ ποτε τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπίδι ἐκπλοκῶν τοὺς σπεύδοντας ἐνεδρεύει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅν ποτε εἰσεκλάπην χρόνον ἐλπίσι δονούμενος, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχελοῦμενοι οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν, τὰ πάντα μου, ὡς ἔτυχεν, ἀφείς εἰς Πόρτον ὠρμησα, καὶ εἰς λιμένα ἐλθόντες¹⁰ καὶ ἀναρχθεὶς ἀνέμων 32 ἔχθραις ἀντὶ τοῦ εἰς Ἰουδαίαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἠνέχθη· καὶ ἀνέμων ἀπορία ἐπισηθεὶς ἐκεῖ συναφοίτων τοῖς φιλοσόφοις, καὶ τὰ τῆς φήμης καὶ τοῦ¹¹ ἐν Ῥώμῃ φανέντος Ἐλεγον τοὺς λόγους. Οἱ δὲ¹² ἀπεκρίναντο, ὅτι· Τὸν μὲν ἐν Ῥώμῃ φανέντα οὐκ ἴσμεν, περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου καὶ Υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης λεγομένου, καὶ παρὰ πολλῶν τῶν κάκειθεν ἐηλυθῶτων ἠκούσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὧν λαλῶν ἐποίει θαυμασίων ἐμάθομεν.

IX. Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος, ἠθελόν τινι συντυχεῖν τῶν ἑωρακῶτων αὐτὸν, εὐθὺς ἤγγόν με λέγοντες, ἔστι τις ἐνταῦθα, οὐ μόνον ἱστορήσας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκεῖθεν γῆς ὑπάρχων, ἀνήρ Ἐθραῖος, ὀνόματι Βαρνάβας, ὃς καὶ ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἑαυτὸν εἶναι λέγει, καὶ ἐνταῦθα που καθεζόμενος τῆς ἐκεῖνου ὑποσχέσεως τοῦς λόγους τοῖς βουλομένοις ἐτοίμως λέγει. Καὶ δὴ συνῆλθον αὐτοῖς. Καὶ ἐλθὼν, σὺν τῷ παρε-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ γυνῶτες O. ¹¹ Ita O c. *Epit.*, ἀπολαύσητε C. κατὰ τὴν τ. σ. p. μετὰ τὴν τ. σ. tacite edidit Cl. repetiitque S. Codd. lectionem in *Annot. cr.* pro conjectura adnotans. ¹² ἐπεὶ adjuncti c. O et *Epit.* ¹³ ριφείσας O, qui dein κολασθήσεται, nota marginali correctum in vulg. ¹⁴ οὕτως C. ¹⁵ ὡδὲ D, ὁ δὴ O, c. C. Tum ἐκπλέκων C, qui tamen ἐμπλέκων conj. ¹⁶ Errat Schweglerus de Cotelerio, ἀποθνήσκομεν eum edidisse asserens: tu Clericum (ed. 1624) intellige. ¹⁷ πόρτον O, πόντον C. Jam Clericus: Forte πόρτον, portum, nempe Romanum: vide *Martyr. Ign.* c. 6, et *Epit.* c. 78. Tum εἰς τὸν λιμένα C. ¹⁸ τέ om. O. ¹⁹ καὶ τῷ O, et ex conject. D, μετὰ τοῦ C. ²⁰ οἱ τ' O. Tum addidi τὸν ante μὲν c. O. Ita legendum esse recte observat S.

σῶτι βῆλω ἔστιν ἑπακούων τῶν λόγων, καὶ συνελκόντων τῆλθῆ¹³ οὐ διαλεκτικῆ τέχνη λέγοντα, ἀλλὰ ἀκόως καὶ ἀπαρασκευάστως ἐκτιθέμενον, ἃ τε ἤκουσε καὶ ἐώρακε τὸν τοῦ Θεοῦ φανέντα ὕβιν πεποιτημένοι τε καὶ εἰρηκέναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων¹⁴ θαυμασιῶν τε καὶ λόγων, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος ὄχλου, παρδείχεν.

X. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰ ἀπανούργως λεγόμενα οἱ ὄχλοι ἡδέως¹⁵ διετίθεντο, **33** οἱ ἐκ παιδείας κοσμητῆς ὁρμώμενοι φιλόσοφοι γελᾶν αὐτὸν καὶ χλευάζειν ἐπεδύλοντο¹⁶, σκώπτοντες καὶ διασύροντες θράσει ἀμέτρη, ὡς μεγάλοις ὄπλοις κεχηρημένοι τοῖς συλλογισμοῖς. Ὁ δὲ ἀπαυθούμενος αὐτῶν τὸν λῆρον οὐ συνέβρεχεν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πεύσει¹⁷, ἀλλ' ἀκαταπλήκτως ὦν ἔλεγεν οὐκ ἀφίστατο. Καὶ ποτὲ τις αὐτῷ ἐπιθέτο, διὰ τί κώνωψ ἐγένετο, καὶ¹⁸ βραχύτατον ἦν, ἐξ πόδας ἔχον, ἔχει¹⁹ καὶ πτερὰ, ἐλέφας δὲ, πᾶ μάλιστα τῶν ζώων, ἀπτερος ὦν, τέσσαρας μόνους ἔχει πόδας. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πεύσιν τὸν ἐμποδισθέντα ἀναλαβὼν λόγον, ὡς πρὸς τὴν πεύσιν ἀποκρινάμενος²⁰, τὸν αὐτῷ ἀπ' ἀρχῆς προκειμένον ἀνελάμβανε λόγον τοῦτ' ἄνθρωπος προσιμῆι χρώμενος καθ' ἑκάστην ἔγκοπήν. Ἡμεῖς τοῦ πέμφαντος ἡμᾶς τοῦ λόγου καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐπιτάλην, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρόμενον ὑμῖν τῶν ἐξ ὑμῶν²¹ παρεστῶτων πολλοῦς, ὦν ἐγὼ τὰ²² εἶδη μέμνημαι, ὡς ἐμφύχους εἰκόνας, ἰκανὰς μαρτυρίας. Λοιπὸν τῆς²³ ὑμετέρας ἐστὶν ἔκστασις, ὑπερέκειν ἢ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμπερὸν οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σιωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκαίων **34** ὑμῶν προδλημάτων τὰς ἀποδείξεις²⁴ ἀποδοῦναι ἡδυνάμην, εἰ φιλαληθῶς ἐπισυθάνασθε. Κώνωπος δὲ καὶ ἐλέφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας νῦν ὑμῖν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν²⁵ εὐκαιρον τοῖς τῶν ὄλων ἀγγουσι Θεόν.

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λόγοντος, ὡς ἐκ συμφωνίας ἀτακτῶν ἠφίεσαν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρον τινὰ δαιμονῶντα. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, εὐσεβεῖ θυμῷ τοῦ λοιποῦ σιγᾶν οὐκ ἔκαρτέρουν, ἀλλὰ μετὰ παρήρησις ἐβόων λέγων. Εὐλόγως ὁ Θεὸς ὑμῖν²⁶ ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίτους προῖων, ὡς ἐκ²⁷ τῶν νῦν τοὺς κριτικῶν νοῦν ἔχοντας πληροφόρων φαίνεται. Ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλῆσεως κήρυκες ἐξαπεστάλησαν, οὐ γραμματικῆν

A *astante multitudine steti sermōnes audiens; atque intellexi vera eum non dialectica arte dicere, sed sine malitia et præparatiōne exponere quæ audierat et viderat a Dei Filio, qui conspectus fuerat, facta et dicta. Multos autem testes miraculorum et sermonum, ab ipso editorum, ex ipsa etiam assistente plebe producebat.*

X. Quandoquidem vero ad dicta minime subdola populus libenter attendebat, ex eruditione sæculari prodeuntes philosophi ridere eum ac subsannare aggressi sunt, immodica audacia cavillantes atque probris incessentes, et quasi armis validis utentes syllogismis. At ille, ineptias eorum repellens, versutæ ipsorum interrogationi non occurrebat; sed B intrepide a sermone suo non desistebat. Et aliquando quidam rogabat eum, cur ita factus esset culex, ut, cum minimum quid sit, et sex pedes habeat, insuper et alas gerat; elephas vero, animalium maximum, cum careat alis, quatuor tantum pedes habeat. Ille autem post interrogationem, abruptum resumens sermonem, quasi ad percontationem respondisset, propositum sibi ab initio sermonem repetiit, hoc solo utens præmio per singulas interpellationes: Nobis demandatum solummodo est, ut vobis sermones et mirabilia gesta illius qui misit nos, referamus; ac pro logica demonstratione testes vobis producimus eorum qui ex vobis hic astant complures quorum ego facies recordor, velut vivas imagines, idonea testimonia. Cæterum in vestra potestate situm est, obsequi, vel fidem non habere. C Ego certe non cessabo vobis exponere quod utile est: quoniam mihi quidem damnum est, tacere; vobis vero, non credere, noxa. Sed et futillium vestrarum quæstionum demonstrationes dare poteram, si veritatis studio interrogassetis. Verum causam diversæ creationis culicis et elephantis nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente quasi ex communi consensu petulantem risum emiserunt, illum nitentes ad silentium et ad angustias redigere tanquam barbarum quemdam insanum. Quæ cum ego intuerer, zelo nescio qua ratione correptus, per iram piam anipulisco tacere non sustinui, sed cum fiducia clamavi dicens: Jure Deus voluntatem suam incomprehensibilem vobis esse voluit, indignos præsciens, sicut ex præsentibus dat plene intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quia enim nunc ejus voluntatis

VARIÆ LECTIONES.

¹³ τῆλθῆς O. Tum ἀπλῶς p. ἀκόως conj. S, ut Ruf. et *Epit.* c. 9. Cæterum cfr. infra ἀπανούργως. ¹⁴ *Legere* γενομένων D. ¹⁵ ἡδέως οἱ ὄχλοι C. ¹⁶ ἐπεδύλοντο C. ¹⁷ Ita C, in calce edit. et S in textu; πεύσει C, πεύση O, πανούργῳ omisso. ¹⁸ Dele καί, quod versu insequenti perperam omissum hic insertit S. ¹⁹ *Leg.* καὶ ἔχει vel καὶ ἔχον S. *Epit.* c. 10: διὰ τί κώνωψ ἐγένετο, καὶ βραχύτατος ὦν, ἐξ πόδας ἔχων καὶ πτερὰ φέρει. ²⁰ S. proponit ἀποκρινόμενος. ²¹ Fort. leg. ἐξ ὑμῶν τῶν S. ²² τὰ excidit ap. Cl. et S. Tum D legi vult εἰκόνας, ἰκανὰς μαρτυρίας λοιπὸν — ὑπερέκειν, x. τ. λ. At nihil mutandum, cl. *Epit.* c. 10. Verba ἰκανὰς μαρτυρίας appositionis locum obtinent. Produco vobis homines multos, testes locupletes, cum sint quasi εἰκόνας ἐμφύχοι. S. ²³ τῆς addidi c. O. ²⁴ ἀπολύσεις scribendum esse putat Cl. Tum ἐδυνάμην C. ²⁵ εἰπεῖν οὐκ ἔστιν C. Tum τὸν τῶν p. τῶν var. lect. in *Epit.* c. 10. ²⁶ ἡμῖν O. Etiam *Rec.* 1, 9, vobis. ²⁷ ἐξ O.

præcnes missi sunt, non grammaticam profiten-
tes artem, sed simplicibus et sinceris verbis consi-
lium ipsius demonstrantes (adeo ut quilibet qui au-
dierit, intelligat quæ dicuntur) neque cum affectu
quodam invido, se ipsum cuicunque præbere nolent-
es, adestis vos, ut, præterquam quod non intelligitis
quod vobis expedit, damno vestro veritatem rideatis,
quæ apud barbaros ad vestram condemnationem
versatur, quamque ad vos advenientem non vultis
hospitio recipere propter libidines vestras, et ver-
borum illius vitiatem, ne arguamini, quod temere
philologi estis seu amatores sermonum, non autem
veritatis amatores philosophi. Quousque ergo discitis
loqui, qui pulchre loqui nescitis? Multa quippe
verba vestra unius verbi pretio non sunt æstimanda.
Quid autem dicet Græca vestra multitulo, unanimis
facta, si iudicium futurum est, ut iste ait? Quare,
Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nonne
audistis, si omnino responsionem accipietis, hæc:
Ego, cum omnes futuras voluntates ante constitu-
tionem mundi cognoscerem, unicuique pro merito
suo latenter præviis occurri; quod autem id ipsum
ita se habeat volens iis qui ad me confugerunt,
plene manifestare, cur ab initio, a primis genera-
tionibus voluntatem meam palam non siverim præ-
dicari, nunc circa sæculi finem præcnes mei consi-
lii misi, qui et irridentur, et contumeliis affecti
deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari,
quique meam amicitiam vehementer repudiarunt.
O magnam injuriam! mortis enim periculum sub-
eunt prædicatores; idque per eos homines qui ad
salutem vocantur.

XII. Porro illud injuste factum adversus præc-
nes meos a principio apud omnes futurum erat, si
a principio ad salutem vocati fuissent qui indigni
sunt. Quod enim nunc ab iis injuriose fit, in de-
fensionem fit justæ mex providentiæ, quod præ-
clare doctrinam honore dignam nolui inutiliter ab
initio ad contumeliam publice exponere, sed eam
statui, ut venerandam, silentio tegi; non quidem
apud eos qui principio digni erant, quibus et tra-
didi, sed apud istos et consimiles, ut cernitis, indi-
gnos, odio me prosequentes, seque nolentes dili-
gere. Et vero nunc, omittentes hunc hominem irri-
dere, a me ipsius repromissionem audite, vel qui
volet mihi percontanti respondeat. Ac ne velut pe-

A ἔπαγγελόμενοι τέχνην, ἀλλ' ἀπλοῖς καὶ ἀπανούργως
λόγοις ²⁸ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐκβαίνοντες, ὡς πάνθ'
ὄντιναοῦν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ
ἐξεῶς τιος φθονεῶς, παρέχειν πᾶσιν ἐαυτὴν μὴ βου-
λομένης ²⁹· πάρεστε ὑμεῖς, πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν
συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν
ὑμετέραν καταδικην ἐν βαρβάρους πολιτευσαμένην
ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι οὐ βού-
λεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λό-
γων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, **35** ὅτι εἰκῆ ³⁰ φιλό-
λογοί ἐστε, καὶ οὐ φιλαλήθεις φιλόσοφοι· μέχρι μὲν
οὖν πότε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς ³¹ λαλεῖν οὐκ
ἔχοντες; Πολλὰ γὰρ ὑμῶν ῥήματα ἐνὸς οὐκ ἔξια λό-
γου. Τί ἄρα ἐρεῖ ὑμῶν τὸ Ἑλληνικὸν πλῆθος μία
ψυχὴ γενόμενον, εἴπερ ἔσται ³² κρίσις, ὡς οὗτος λέ-
γει; Διὰ τί, ὦ θεέ, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας
ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ ἀποκρίσεως κατα-
ξιωθήσεσθε, τάδε ³³· Ἐγὼ, πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ
καταβολῆς κόσμου εἰδὼς προαιρέσεις, ἰδίως ³⁴ ἐκά-
στω πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήντησα·
τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεὶς τοὺς προση-
πευγότας μοι πληροφορησάμενος, διὰ τί ἀπαρχῆς ἐκ-
προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ
εἴασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ³⁵ κη-
ρυκκὰς ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, οἱ ³⁶ καὶ γελῶνται καὶ
ὕβριζόμενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφελεῖσθαι
θελόντων καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλίαν παραι-
τησαμένων. Ὁ μεγάλῃς ἀδικίας! μέχρι πόνου ³⁷ κιν-
δυνεύουσι κήρυκας, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν
C καλουμένων ἀνδρῶν.

XII Τοῦτο δὲ τὸ ἀδικῶς γινόμενον κατὰ τῶν ἐμῶν
κηρύκων ἀπ' ἀρχῆς **36** ἂν εἰς πάντας ἐγίνετο, εἴπερ
ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐκαλοῦντο οἱ ἀνάξιοι. Τὸ γὰρ
νῦν γινόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀδικῶς εἰς ἀπολογίαν τῆς
ἐμῆς δικαίας γίνεταί· προνοίας, ὅτι καλῶς τὸν τιμῆς
ἄξιον λόγον ἀπ' ἀρχῆς δημοσίᾳ εἰς ὕβριν θεῖναι οὐκ
ἠβουλήθη ³⁸ ἀνωφελῶς, ἀλλὰ σιγᾶσθαι αὐτὸν ὡς τι-
μιον ἐβουλεύσαμην, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀξίων,
οἷς καὶ μετέδωκα, ἀλλ' ἀπὸ τούτων καὶ τῶν τοιούτων,
ὡς ὁρᾶτε, ἀνάξιων, τῶν ἐμὲ μισούντων καὶ ἐαυτοὺς
φιλεῖν μὴ βουλομένων. Καὶ νῦν γε παρέντες γελᾶν
τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἐμοῦ πρὸς τὸ τούτου ἐπάγγελμα
D πυνθάνεσθε, ἢ πυνθανομένη μοι ³⁹ ὁ βουλόμενος ἀπο-
κρινάσθω. Καὶ μὴ ⁴⁰ ὡς ἀσελγεῖς κύνες ὕλασσετε, ψόφη

VARIE LECTIONES.

²⁸ λόγοις transcripti ex O, quo Si conjectura ἀπλῶς καὶ ἀπανούργως superflua redditur. Cf. Rec. 1, 9. Tum πάντα ὄντιναοῦν C, πάντα ὄντιναοῦν S. ²⁹ βουλόμενοι conjecit amanuensis ad oram cod. O, cuius textus βουλομένης, ut C. Ibidem πρὸς τῷ O et S c. Epit., πρὸς τὸ C. ³⁰ Ita O c. Epit., εἰ καὶ C, qui εἰκαῖο conj. ³¹ καλῶς accessit ex O et Epit. Deinde: πολλὰ γὰρ παρ' ὑμῶν O. ³² ἔσται O. ³³ Ita O et S auctore D, τὰ δὲ C. ³⁴ Ita S auctore D, εἰδὼς C, deest in O, et absque damno deesse potest. Ep. : x. πρ. εἰδὼς ἐκάστω. Ad oram cod. O hæc scholia : πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰδὼς, προαιρέσεις ὁ θεὸς ἐκάστω πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήντησεν. Et ex adverso : θεὸς ἀπολο-
γούμενος ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως πρὸς τοὺς ἀπίστους. ³⁵ τοῦ βίου vertit C, quasi perinde esset ac τοῦ αἰῶ-
νος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciam. Cl. ³⁶ οἱ C, quod S recte mutavit in
οἱ. At non omittere debebat καὶ γελῶνται. In marg. cod. O alia manus adnotavit : οὐκ εἰσὶ ταῦτα ἐν τῇ
ἐτέρᾳ ἐκδόσει. ³⁷ Ita O et nonnulli codd. Epitomes, φθόνου C. ³⁸ ἐβουλήθη C. ³⁹ πυνθανομένων
βουλόμενος C. ⁴⁰ μὴ accessit ex O. Tum ὕλαττετε C, qui et μόντες p. βύοντες.

ἀτάκῳ βύοντες τῶν σωζέσθαι θελώντων τὰς ἀκοάς, ἄλλοι καὶ θεοστυγεῖς, καὶ τὸν σωζόντα λογισμὸν εἰς ἀπιστίαν ἀπασχολοῦντες. Πῶς συγγνώμης τυχεῖν δυήσαθε, τὸν τὴν θεοῦτητα⁴¹ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλόμενον ὑμῖν εἰπεῖν ὑβρίζοντες, καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ὄντων ἐχρῆν, εἰ καὶ μηδὲν ἀληθεύοντα⁴², διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀποδείξασθαι προαίρεσιν;

XIII. Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πολλὸς τῶν ὄχλων ἐγένετο θρόλλος· καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνήραντό μοι· οἱ δὲ ἡλίθιοι ὄντες δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἐβρυχον τοὺς ὁδόντας. Ἐπεὶ δὲ ἦν ποτὲ ἐσπέρα κατελιθφει, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν Βαρνάβαν, μὴ θέλοντα **37**, βίξ εἰς τὴν ἐμὴν ἦγον οἰκίαν, ἐθα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις αὐτῷ χεῖρας ἐπιβάλη. Καὶ ἡμερῶν ὀλίγων διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθοῦς λόγου βραχέα κατηχήσας με ὀλίγον, ὡς⁴³ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, σπεύδειν ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν· τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἐορτῆς χάριν, καὶ τοῦ λαοῦ τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοεθνεῖσι συνεῖναι θέλων.

XIV. Φανερός δ' ἦν μοι ἀποναρκήσας. Ἐμοῦ γὰρ εἰπόντος· Σὺ μοι μόνον τοὺς τοῦ φανέντος ἀνδρὸς οὓς ἤκουσας⁴⁴ ἐκτίθου λόγους, καὶ γὰρ τῷ ἐμῷ κοσμήσας λόγῳ τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐνὸς ὀλίγων ἡμερῶν συμπλεύσω⁴⁵ σοι· λίαν γὰρ ποθῶ ἐπὶ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον· τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς βίον⁴⁶. ὁ δὲ τῷτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ἱστορήσας τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις, ἐξ αὐτῆς μοι συμπλεύσον· εἰ δὲ μὴ βούλει, τὰ ἄλλα⁴⁷ σημεῖα τῆς οἰκήσεώς μου καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σήμερον ἐρῶ⁴⁸, ἵνα ὅτε βούλει ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν· ἐγὼ γὰρ εὐρον πορεύσομαι ἐπὶ τὰ ἑμαυτοῦ. Καὶ ὁ δὲ ἀδυσώπτηρον ἰδὼν συνῆλθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένους· καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἅπερ ἔλεγε σημεῖα τῶν οἰκήσεων, ἔργα αὐτῶν· Εἰ μὴ ὅτι αὐρίον τι ἀπαιτῶ ὀφειλόμενον μοι, ἐξ αὐτῆς ἂν σοι συνέπλεον· πλὴν τάχιόν σε καταλήξομαι. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ⁴⁹ παραθέμενος αὐτὸν τὰς τοῦ πλοίου ἡγουμένους ὑπέστρεφον λυπούμενος, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

38 XV. Ἡμερῶν δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος οὐχ ὧν λαβεῖν δυνηθεὶς, τάχους ἕνεκα ἀμελήσας τοῦ περιεισεθέντος, ὡς ἐμποδίου ὄντος, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ δεκαπέντε⁵⁰ ἡμερῶν εἰς Καισάρειαν κατήντησα τὴν Στράτωνος. Ἐπιβάντος δὲ⁵¹ μου τῆς γῆς καὶ ξενίαν θηρωμένου, ἔμαθον ὅτι Πέτρος τις λεγόμενος, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ εἰσφανεμένου ἀνδρὸς τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος ὁ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, αὐρίον Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γιθθῶν Σαμαρεῖ ζήτησιν ποιεῖται λόγων. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἐδεήθην τὴν τούτου μοι μνησθῆναι μονήν· καὶ ὁμῶς ἔμαθον καὶ τῷ πύλωνι ἐπέστην. Θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἀντέβαλον⁵² τὶς τε ὧν καὶ πῶθεν

tulantes canes latretis, incomposito strepitu, aures salvari desiderantium obstruentes injusti ac Deo exosi, et servatricem cogitationem avocantes ad incredulitatem. Quo pacto veniam consequi poteritis, eum qui vobis naturam Dei referre promittit, contumelia afficientes; idque hominem, quem oportuerat, etsi nihil vere loquentem, propter bonam ipsius erga vos voluntatem, grate suscipere?

XIII. Quæ cum dicerem, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur: atque alii quidem tanquam Barnabam miserantes mihi favebant: alii vero qui erant stolidi, graviter in me stridabant dentibus. Cumque jam vespera advenisset, Barnabæ manu apprehensa, eum nolentem vi ad meam duxi domum; ubi et feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucosque dies commoratus, nonnulla veræ religionis mihi tradidit rudimenta, quod paucis post diebus properare se diceret ad Judæam propter festum, velletque deinceps cum suis popularibus degere.

XIV. Videbatur autem mihi esse plane percussus. Cum enim ego dicerem: Tu mihi tantum hominis illius qui apparuit, quos audiisti expone sermones, et ego oratione mea illos exornans, Dei consilium prædicabo, sicque postea una navigabo intra paucos dies: admodum enim cupio ad Judææ regionem pervenire: ac forte vobiscum per totam vitam habitabo. Ille his auditis respondit: Tu, si quidem videre nostra, et quod expedit vis discere, mecum statim navigato; si nolis, reliqua signa domicilii mei et quorum volueris tibi hodie dicam, ut quando volueris venire, nobis occurras: ego enim cras ad mea me recipiam. Videns itaque inexorabilem esse, comitatus sum eum usque ad portum; acceptisque ab eo signis quæ dixerat domiciliorum, dixi illi: Nisi cras aliquid quod mihi debetur repetiturus essem, jamjam tecum navigarem; cito tamen te assequar. Et, his dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reversus sum tristis, memor boni et concordis amici.

XV. Aliquot autem dies moratus, ac totum debitum recipere non valens, propter festinationem reliquo neglecto, quod impedimento esset, ipse quoque in Judæam enavigavi, et quintodecimo die Cæsaream Stratonis adveni. Cumque terram tetigissem, et hospitium investigarem, accepi quemdam nomine Petrum, viri illius qui in Judæa conspectus est, quique signa et prodigia fecit, probatissimum discipulum, crastino die cum Simone ex Gitthis Samaritano esse disputaturum. Quibus auditis, rogavi illius mansionem mihi indicari: et simul atque didici, præsto fui ad fores. At illi in domo, cum me viderent, inter se conferebant, quisnam essem, ac

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ θεοῦτητα C. ⁴² ἀληθῆς λέγοντα O. Subsequens διὰ addidit S, auctore Rufino, *Rec.* 1, 9. ⁴³ ὅσον Liber Regius 804, quod præstat. ⁴⁴ Vbb. οὓς ἤκουσας om. O. Idem κατὰ p. κάγω. ⁴⁵ συμπλεύσωσι, omisso σα O. ⁴⁶ Leg. χρόνον ex *Epit.* c. 13. Vid. *Hom.* 11, 28 D. ⁴⁷ ἐπεὶ γε τὰ C. ⁴⁸ γνωρίω C et *Ep.* ⁴⁹ καὶ εἰσίδιτ ap. Cl. et S. ⁵⁰ διὰ δεκαπέντε conj. C, ut est in cod. Reg. 804 et *Epit.* c. 14. ⁵¹ θεασάμενον δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ ἀντέβαλον O, ἀντέβαλλον reliq. omissis C, οἱ δ' ἀντέβαλλον S ex cod. 804, qui addit οἱ δ' ἐν τῷ οἴκῳ. In *Epit.* c. 14: θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ.

unde venirem. Et ecce Barnabas egressus, statim ut vidit, complexus est me, multum gaudens ac lacrymans; apprehensaque manu mea, introduxit in locum ubi erat Petrus, dixitque mihi: Hic est Petrus, quem maximum in Dei sapientia tibi denuntiabam, cui assiduo de te loquebar. Ultra igitur ingredi; quoniam quæ in te bona sunt, vere illi enarravi, simulque manifestum feci propositum tuum, ita ut ipse etiam te videre aveat. Magnum ergo ei munus te manibus meis offero. Quod cum dixisset, oblato me, ait: Hic est Clemens, Petre.

XVI. At bonus Petrus, simul ac nomen audivit, prosiliit et osculatus est, ac sedere me fecit, statimque dixit: Recte fecisti, præconem veritatis Barnabam hospitem excipiendo, magno animo in veri Dei honorem, furorem imperitæ multitudinis non veritus. Beatus eris. Quemadmodum enim tu veritatis legatum ita cum omni honore exceptisti hospitio, ipsa quoque te veritas hospitem, suæ urbis civem constituet: tuncque magnopere lætaberis, quia nunc parvam sceneratus gratiam, bonorum dico sermonum voluntatem, bonorum æternorum, quæque auferri nequeunt, hæres efficieris. Nec vero laborem subeas referendi mihi mores tuos: siquidem omnia tua nobis edisseruit, qui mentiri nescit, Barnabas, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Uique tibi, tanquam sincero amico, id quod res est, breviter dicam: nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percipe sermones veritatis, quos per singulas civitates, ipsam usque Romam, habiturus sum. Tu porro, si aliquid cupis, effare.

XVII. Et ego quid ab initio propositi gesserim exposui, et quo modo quæstionibus inexplicabilibus exhaustus fuerim, cæteraque quæ tibi principio antea declaravi, uti ne eadem iterum scribam. Dixi autem: Paratus quidem sum tecum proficisci; hoc enim nescio quomodo cupio lætus: verum prius volo certior de veritate fieri, ut sciam utrum anima mortalis sit, an immortalis; et si sempiterna sit, an ob ea quæ hic gessit, judicari debeat: item an et quid sit justum ac Deo gratum: præterea factusne sit mundus, et quare factus; et utrum non dissolvatur, an dissolvatur, et an melior futurus, an nec futurus omnino: ac ne singula prosequar, hæc atque consequentia dixi me velle edoceri. At ille ad ea respondit: Breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibebo; et jam nunc audi.

A ἤκω. Καὶ ἰδοὺ Βαρνάβας ἐκβάς ἄμα τῷ ἰδεῖν⁵⁵ περιπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ θαυρῶν· καὶ λαθόμενος μου τῆς χειρὸς εἰσέφερεν ἔνθα ἦν ὁ Πέτρος, λέγων μοι: Οὗτός ἐστι Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῆ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἐπηγγειλάμην⁵⁶ σοι, ᾧ ἀπαύστως σε ἀντέβαλλον. Ὡς εἰσθὶ ἐκ ταυτομάτου, ὅτι τὰ κατὰ σὲ καλὰ ἦντα ἀψευδῶς ἀντέβαλλον⁵⁷, ἄμα καὶ τὴν προαίρεσιν ἐξέφηνα⁵⁸, ὡς αὐτὸν γλίχασθαι καὶ ἰδεῖν σε. Μέγα οὖν αὐτῷ δῶρον σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, προσενέγκας ἔφη: Οὗτός ἐστι Κλήμης, Πέτρε.

B 39 XVI. Ὁ δὲ ἀγαθὸς, προσπηδήσας ἄμα τῷ ἀκοῦσαι τὸ ὄνομα, κατεφίλησεν, καὶ ἔγκαθίστηναι⁵⁹ με ποιήσας ἐξαυτῆς ἔφη· Καλῶς ἐποίησας τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν, εἰς τιμὴν τοῦ ὄντως⁶⁰ Θεοῦ, μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεὶς, οὐ φοθηθεὶς τὸν τῶν ἀπιδεούτων βγλων θυμόν. Μακάριος ἔση. Ὡς γὰρ σὺ⁶¹ τὸν τῆς ἀληθείας πρῶτον οὕτως ἐξένισας πάση τιμῇ, καὶ αὐτῆ σε ἀληθεῖα ξένον ὄντα τῆς ἰδίας πόλεως καταστῆσαι πολίτην· καὶ τότε χαρήσῃ μεγάλως, ὅτι βραχείαν νῦν ἐδάνεισας⁶² χάριν, προαίρεσιν λόγων καλῶν λέγω, καὶ αἰδίων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔση κληρονομός. Καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλειν μοι τὸ σὸν ἦθος· πάντα γὰρ τὰ κατὰ σὲ ὁ ἀψευδής⁶³ ἡμῖν ἀντέβαλε Βαρνάβας, σχεδὸν καὶ ἡμέραν τὴν ἀγαθὴν σου⁶⁴ ποιούμενος μνήμην. Καὶ ἴνα σοι ἐν ἐπιτομῇ, ὡς γνησίῳ φίλῳ⁶⁵, τὸ προκειμένον ἐρῶ, εἰ μή σοι τι ἐμποδίζει, συνόδουσιν ἡμῖν, μεταλαμβάνων τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, ὧν⁶⁶ κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω, μέχρι Πώμης αὐτῆς. Καὶ σὺ δὲ εἰ τι βούλει λέγε.

XVII. Κάγω⁶⁷ ἐξεθέμην τὴν ἐξ ἀρχῆς μοι προαίρεσιν, καὶ ὡς εἰς ζητήσεις ἀπόρους ἐκενώθην, καὶ πάντα ὅσα σοι τὴν ἀρχὴν προεδήλωσα, ὡς⁶⁸ 40 ἴνα μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν γράψω. Ἐλεγον δέ· Σοὶ μὲν ἐτοίμως ἔχω συνοδεύειν· τοῦτο γὰρ, οὐκ οἶδα⁶⁹ ὅπως, χαίρων θέλω πλὴν περὶ ἀληθείας πρῶτον πληροφορηθῆναι θέλω, ἴνα γνῶ, εἰ ἡ⁷⁰ ψυχὴ θνητὴ τυγχάνει, ἢ ἀθάνατός ἐστιν· καὶ εἰ⁷¹ ἀίδιος οὐσα, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα ἔχει κριθῆναι· καὶ εἰ⁷² τί ποτέ ἐστι δίκαιον ἢ ἀρεσκον Θεῷ· καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε, καὶ εἰ οὐ λυθῆσεται, καὶ εἰ λυθῆσεται· καὶ εἰ κρείττων ἔσται, ἢ οὐδὲ ἔσται· καὶ ἴνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, ταῦτά τε⁷³ καὶ τὰ τοῦτοις ἐπόμυνα μαθεῖν εἶπον θέλειν. Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντόμως σοι, ὦ Κλήμης, τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξαυτῆς ἀκούσον.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ Ita S et Epit. εἰδεῖν C. O. ⁵⁶ ἐπηγγελλόμεν C. ⁵⁷ In ms. Clementinorum scriptum habetur ὡς εἰσὶ e quo formari potest ὡς εἰσὶ *ingredere igitur*, ut vertit Rufinus: εἰσὶ p. εἰσθὶ [imo potius εἰσθὶ]: vel ὡς εἰση, ut *cognoscas*. C ὡς (seq. parvula lacuna) ἐκ ταυτομάτου ὅτι πάντα τὰ κατὰ σὲ, x. τ. λ., ἀντέβαλον O. ⁵⁸ Ita S. ἐξέφανα C, O. Deinde leg. ὡς γλίχασθαι καὶ αὐτόν S. ⁵⁹ ἔγκαθίστηναι O, καθεσθῆναι C, καθισθῆναι S. ⁶⁰ ὄντως C. Lectio nostri codicis jam placuit Schweglero. Cfr. Hom. II, 28; III, 3. ⁶¹ Vbh. ὡς γὰρ σὺ om. O; σε p. σύ Cl., non C, ut perperam asserit S. In O deinde ξενίσας πάση τιμῇ, ἀνθ' ὧν αὐτῆ καὶ σὲ ἢ ἀλήθεια. ⁶² δανείσας S. auctore D, ut Epit. c. 15. Tum scripsi λόγων καλῶν (καὶ O) λέγω, καὶ αἰδίων c. O, λόγων καλῶν (l. λέγω), αἰδίων C. ⁶³ ἀψευδέϊς O. ⁶⁴ σου ἀνιδί c. O. ⁶⁵ φίλῳ prætermisit S c. Cl. ⁶⁶ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ὃν C. ⁶⁷ Ἐγὼ C. Idem μου p. μοι. ⁶⁸ οἶδ' O. ⁶⁹ ἢ accessit ex O. ⁷⁰ Ita O c. Epit. c. 16. εἰ ἀθάνατός ἐστι, καὶ C. ⁷¹ καὶ εἰ — sc. ἀίδιος οὐσα ἔχει κριθῆναι. Propterea ὡ comitate distinxit post εἰ. ⁷² τε subiuncti c. O.

XVIII. Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλή ἐν ἀδελφῷ γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους. Τὰ μὲν πρῶτα εἰσαγωγῆ κακῆ, συντροφία πονηρᾶ, συνήθεια δεινῆ, ὀμιλία οὐ καλῆ, προλήψεις οὐκ ὀρθῆ⁷⁰. διὰ ταῦτα πλάνη, εἶτα ἀφοβία, ἀπιστία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα μυρία κακὰ, ὡς περ καπνοῦ πλῆθος, εἰς⁷¹ ἓνα οἶκον οἰκοῦντα τὸν κόσμον, τῶν ἐνδοθεν οἰκοῦντων ἀνδρῶν ἐπεβόλωσαν⁷² τὰς ὁράσεις, καὶ⁷³ οὐκ εἶασαν ἐπαλιεῖντας ἐκ τῆς διαγραφῆς τὸν δημιουργήσαντα νῆσαι θεόν, καὶ τὸ τοῦτῳ δοκοῦν **¶** γνωρίσαι. Διὸ πῶς φιλαλήθεις⁷⁴ ἔσθθεν χρεὶ ἐκ στέρνων βοήσαντας ἐπιουρίαν προσκαλέσασθαι, φιλαλήθεις⁷⁵ λογισμῶ, ἵνα τις, ἐντὸς ὧν τὸν οἶκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσῶν ἀνοίξῃ θύραν, ὅπως θυνηθῆ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἕλλου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ οἴκῳ, ὃ δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὧν ἐκθληθῆναι καπνός.

XIX. Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἀνδρα τὸν ἀληθῆ προφήτην λέγω, ὃς μόνος φωτίζει ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, ὡς⁷⁶ ἂν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἐνιδεῖν⁷⁷ τῆς αἰωνίου σωτηρίας τὴν ὁδόν. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον, ὡς οἶσθα καὶ σὺ μικρῶ τάχιον εἰπῶν, ὡς πᾶσα ἡ⁷⁸ ὑπόθεσις ἀνασκευάζεται καὶ κατασκευάζεται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἐκδικουόντος δύναμιν ἡ αὐτῆ ἀληθείας καὶ ψευδῆ νομίζεται· ὡς μηκέτι τὰς ὑποθέσεις φαίνεσθαι ἴσιν, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικουόντας φαντασίαν λαμβάνειν τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς. Τοῦτου ἕνεκα⁷⁹ προφήτου ἀληθοῦς ὄλον τὸ τῆς εὐσεβείας λέγῃται πρῶγμα, ἵνα ἡμῖν ἐρῆ⁸⁰ τὰ θνα ὡς ἐστιν, καὶ ὡς δεῖ περὶ πάντων πιστεύειν. Ὡστε πρῶτον χρεὶ⁸¹ τὴν προφήτην πάση τῇ προφητικῇ ἐξετάσει δοκιμάσαντα καὶ ἐπιγινώσκοντα τὰ⁸² ἀληθῆ, τοῦ λοιποῦ τὰ πάντα εἰσὼ πιστεύειν, καὶ μηκέτι τὸ καθ' ἓν ἕκαστον τῶν ἐκ αὐτοῦ λεγομένων ἀνακρίνειν, ἀλλὰ λαμβάνειν εἰς βέβαια θντα, δοκῶση μὲν πιστεῖ, ληφθέντα δὲ ασφαλεῖ κρῖσαι· ἀποδείξει γὰρ μὴ τῇ ἀπαρχῆς καὶ⁸³ ἐπιβεῖ **¶** ἐξετάσει τῇ πανταχῶθεν τὰ ὅλα ὀρθῶ εἰρηται λογισμῶ. Διὸ πρὸ πάντων τὸν ἀληθῆ προφήτην ἵσταίν δεῖ, ὅτι ἀνευ τούτου βεβαίον τι προσεῖναι ἀνθρώποις ἀδύνατον.

XX. Καὶ ἡμῶς ἀνέπαυσέ με, ἐκθιμένος μοι τίς ἐστὶ καὶ πῶς εὐρίσκειται, καὶ ἀληθῶς εὐρετόν μοι παρασχῶν εἶδόν, τῶν παρὰ ὀφθαλμοῖς ὀρωμένων ἐμφανεστέρων τῆ τοῦ προφήτου ὀμιλίᾳ τοῖς ὡς δειξας τὴν ἀληθειαν, ὡς ἐκτελιγέτα με θαυμάζειν, πῶς τῶν πᾶσι ζητούμενων ἐμπροσθεν κειμένων οὐδεὶς ἐνορᾷ. Πλὴν γράψας τὸν περὶ προφήτου λόγον, αὐτοῦ κελεύσαντος⁸⁴, ἐπὶ τῆς Καισαρείας τῆς Στρατωνος διαπεμφθῆναι σοὶ ἐπέχεσε⁸⁵ τὸν τόμον, παρὰ σοῦ ἐντολήν ἔχων εἰ-

XVIII. Dei voluntas multas ob rationes occulta fuit. Primum quidem prava institutio, convictus vitiosus, consuetudo pernicioſa, mala colloquia, non recta opinionum anticipatio, et capropter error; dein contemptus, incredulitas, fornicatio, avaritia, inanis gloria, aliaque similia innumera mala, velut ingens fumus unam domum mundum incolentia intus habitantium hominum visum offuscarunt, nec siverunt aspiceret, atque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, neque cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet ut veritatis studiosi intus ex pectore clament, auxiliumque advocent, ratione studium veritatis decente; quo aliquis intra domum fumo plenam consistens accedat foresque aperiat, ut lumen solis extra positum in domum possit intromitti, ignis vero fumus, qui intro est, ejici.

XIX. Hunc igitur adiutorem hominem, verum prophetam dico, qui solus animas hominum potest illuminare, quo ipsis oculis viam æternæ salutis inspicere possimus. Aliter enim fieri nequit, ut nosti, tuque paulo ante dicebas, quod nempe omne argumentum destruitur et astruitur, atque idem juxta propugnatōris facultatem verum et falsum existimatur; adeo ut sententiæ, quales sint, non jam appareant, sed per disputatores speciem accipiant veritatis aut falsitatis. Quocirca totum pietatis negotium vero propheta indiguit, ut nobis quæ sunt quemadmodum sunt diceret, ac quo modo de omnibus oporteat credere. Quare oportet primum, comprobato per omnem prophetiam inquisitionem propheta, cum cognitum erit verum esse, de cætero universa ipsi credere, nec amplius singulatim ejus dicta discutere, sed ea firma certa que præsumere; per fidem quidem, ut videtur, per indubitatum tamen iudicium suscepta: per unam enim ab initio demonstrationem atque exactam disquisitionem, undique collectam, cuncta ratione recta assumpta sunt. Quare ante omnia verus propheta quærendus est; quoniam sine ipso firmi quid apud homines nequit consistere.

XX. Simulque satisfacit mihi, exponens, quis sit, et quo pacto inveniat; vereque inventu facilem eam mihi præbuit; atque per sermones de propheta auribus meis veritate clariorem iis, quæ per oculos cernuntur, reddidit; adeo ut obstupefactus mirarer, quo modo ea quæ omnes quæerunt, coram posita nemo videat. Itaque jussu ipsius de vero propheta conscripsi librum, quem de Cæsarea Stratonis ad te mitti voluit, dicens se a te habere in

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ εἰσαγωγῆ κακῆ συντροφίας πονηρᾶς, συνήθειαι δεινῆ, ὀμιλία οὐ καλῆ, προλήψεις οὐκ ὀρθῆ O. ⁷¹ ἓνα O, ὡς C, εἰς ἓνα οἶκον ἰθρόντα, τὸν κόσμον, τὸν ἐνδοθεν, x. τ. λ. conjecit, D, εἰς ἓνα οἶκον ἐπιεισεθόντα τὸν κόσμον, x. τ. λ. Epit. c. 17. Rufin. Rec. I, 15: *Universam domum hujus mundi replevit.* An ἓνα οἶκον εἰσακοῦντα? ⁷² ἐπιβόλωσαν O. ⁷³ καὶ om. O, qui exh. εἶασαν. Tum τὸν δημιουργὸν συγκατανοῆσαι C. ⁷⁴ φιλαλήθεις C. ⁷⁵ φιλαλήθεις C. Tum S proponit ἐκτὸς p. ἐντὸς. ⁷⁶ Ita S, suffragante O, ἐνειδεῖν C. ⁷⁷ ἢ adjuncti c. O. ⁷⁸ εἶνεκεν C. ⁷⁹ ἐρεῖ O. ⁸⁰ τὰ addidi c. O. ⁸¹ καὶ om. O. ⁸² κελεύσαντα O, ex quo accessit τῆς ante Στρατωνος. ⁸³ Manifesta est hujus loci corruptela. Rufinus ita interpretatur: «Unde jubente eo — librum — conscripsi, eumque ad te ipso jubente transmissi. Dicebat enim, mandatum se accepisse ab te, ut — transmitteret.» Unde crediderim corrigendum esse ἐπέχεσε et εἰπόντος. Si anacoluthia cui ce- cūtur, inserendum saltem οὐ post κατεύσαντος. S.

mandatis, singulorum annorum allocutiones et actiones descriptas ad te destinare. Cæterum uno ac primo die, solummodo jam incipiens de veritatis propheta, in omnibus certum me reddidit; posteaque ita inquit: Considera deinceps quas contra adversarios habiturus sum disputationes; et inferior si recessero, non vereor ne forte tu de tradita tibi veritate ambigas; ut qui scias, me quidem superatum videri, non autem nobis a propheta traditam doctrinam. Spero tamen neque in disquisitionum sermonibus inferiora relaturum me, apud homines mente præditos, amatores, inquam, veritatis, qui discernere valeant quinam sermonum persuasorii sunt, artificiosi et jucundi, quinam vero inculti simplicesque, in sola quam proferunt veritate confidentes.

XXI. Postquam hæc dixisset, respondi: Jam gratias Deo ago, quia sicut volui plenitudinem certitudinis accipere, ita et mihi tribuit. Cæterum quod ad me attinet, noli amplius esse sollicitus, quoniam dubitabo nunquam; in tantum, ut etiam si tu ipse velis aliquando me a fide prophetæ avertere, rem impossibilem perficere non poteris, adeo quod accepi, mente teneo. Neque vero existimes, magnum a me promitti, hoc ipsum, quod nunquam sim hæsitaturus: sed neque ipse ego, nec ullus hominum auditus sermonibus de propheta ambigere unquam de vera doctrina poterit, cum prius audierit intellexeritque quid sit prophetiæ repromissionis veritas. Quare confide de Deo placitæ sententiæ. Omnis quippe devicta est ars malitiæ. Nam adversus prophetiam nihil possunt neque verborum artificia, neque sophismatum excogitationes, non syllogismi, non alia quæpiam machinatio; si veri prophetæ auditor veritatem omnino appetit, non autem veritatis prætextu respicit aliud quidpiam. Itaque, domine mi Petre, anxius ne sis, quasi maximum donum homini sensu carenti tradideris. Sentienti enim gratiam dedisti, eique qui circa traditum verum non poterit decipi. Novi quippe id unum esse ex iis, quæ aliquis cupierit cito accipere, non autem tarde consequi. Scio igitur non contemnendum esse ob celeritatem, quod datum mihi est, quodque est incomparabile ac solum tutum.

XXII. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit: Gratiam Deo habeo, et pro salute tua, et pro meo commodo atque oblectamento. Vere siquidem gaudeo, sciens te quænam sit prophetiæ magnitudo cognovisse. Quoniam ergo, ut dixisti, neque si ipse ego aliquando, quod absit! voluerim te ad aliud dogma transferre, idoneus ad te persuadendum fu-

πὼν, τὰς καθ' ἑκάστον ἐνιαυτὸν ὀμιλίας τε καὶ πράξεις γράφοντα διαπέμπειν σοι. Ὅμως ἐν μιᾷ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἀρχὴν ἤδη μόνον ποιοῦμενος περὶ τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου, περὶ πάντων με ἐπιληροφόρησεν καὶ εἶθ' οὕτως ἔφη· Ἐνόρα τοῦ λοιποῦ τὰς ἐξ ἐμοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἐναντίας γινομένας ζητήσεις· καὶ εἰ τὸ ἥττον ἀπενέγκωμαι, οὐ δέδια μή πως σὺ περὶ τῆς παραδοθείσης σοι ἀληθείας διακριθῆς, εὖ⁸⁵ εἰδὼς ὅτι ἐγὼ ἤτιστα εἶδα, οὐχ⁸⁶ ἢ ὑπόθεσις ἢ διὰ τοῦ προφήτου παραδοθεῖσα ἡμῖν. Πλὴν ἐλπίζω μηδὲ⁸⁷ ἐν τῷ ἐξεταστικῷ λόγῳ τὸ ἥττον ἀπενέγκασθαι πρὸς τοὺς νοῦν ἔχοντας, φιλαλήθεις **43** λέγω, οἵτινες δύνανται γνωρίζειν τῶν λόγων τίνες εἰσὶ πειθαινοί, ἐντεχνόι τε καὶ ἐπιτερπεῖς, τίνες τε⁸⁷ λιτοὶ καὶ ἀπλοὶ, μόνῃ τῇ δι' αὐτῶν ἀληθείᾳ πεποιθότες.

XXI. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπεκρινάμην· Ἦδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ· ὡς γὰρ ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτως μοι καὶ παρέσχεν. Πλὴν τὰ περὶ ἐμοῦ τοσοῦτον ἀμέριμνος⁸⁵ ἴσθι, ὅτι οὐ πώποτε ἐνδοιάσω, τοσοῦτον⁸⁶, ὅσον εἰ καὶ αὐτὸς σὺ βουληθείης ποτὲ τῆς προφητικῆς ὑποθέσεως ἐκστῆσαι με, ἀδυνατιῶν οὐ δυνήσῃ⁸⁷, τοσοῦτον οἶδα ὃ παρελήφα. Καὶ μή τοι⁸⁸ νόμιζέ με σοι μέγα ἐπαγγέλλεσθαι, τοῦτ' αὐτὸ τὸ μή ἐνδοιάσαι ποτὲ· ἀλλ' οὐτ' αὐτὸς⁸⁹ ἐγὼ οὐτε τις ἀνθρώπων τῶν⁹⁰ περὶ προφήτου λόγων ἐπακούσας ἐνδοιάσαι ποτὲ δυνήσεται περὶ τῆς ἀληθοῦς⁹¹ ὑποθέσεως, πρότερον ἐπακούσας καὶ νοήσας, τί ἐστὶ προφητικῆς ἐπαγγέλλας ἀλήθεια. Διδὲ θάρρει τῷ θεοβουλῆτῳ δόγματι. Πᾶσα γὰρ τέχνη κακίας νενίκηται. Πρὸς γὰρ προφητείαν οὐδὲν δύνανται οὔτε τέχνηαι λόγων, οὔτε σοφισμάτων ἐπίνοιαί, οὐ συλλογισμοί, οὐκ ἄλλη τις μηχανή· ἐάν γε ὁ ἐπακούσας προφήτου ἀληθοῦς ἀληθείας ὄντως ὀρέγεται, καὶ οὐ προφάσει ἀληθείας ἑτερόν τι περιθλίβεται. Ὅστε⁹², κύριε μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθήτω τὸ **44** μέγιστον δωρησάμενος ἀγαθόν. Αἰσθημένῳ γὰρ χάριτος ἐδώρησάω⁹³, καὶ μὴ δυναμένῳ ἀπατηθῆναι ἀπὸ τοῦ δοθέντος ἀληθοῦς. Οἶδα γὰρ ὅτι ἐν ἐστίν⁹⁴ ὧν βούλεται τις καὶ ταχέως λαβεῖν καὶ βραδέως μὴ τυχεῖν⁹⁵. Οἶδα οὖν μὴ καταφρονεῖν τοῦ δοθέντος μοι, διὰ τὸ τάχος, ἀσυγκρίτου καὶ μόνου ἀσφαλοῦς.

XXII. Ταῦτα μοῦ εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Χάριν ὀμολογῶ τῷ Θεῷ καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας καὶ περὶ τῆς ἐμῆς⁹⁶ ἀπολαύσεως. Ἀληθῶς γὰρ ἤδομαι εἰδὼς ὅτι ἐπέγνωσ τί ποτ' ἐστὶ προφητείας⁹⁷ μέγεθος. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφησ⁹⁸, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ θελήσω ποτὲ, ὅπερ ἀπειρή, εἰς ἑτερόν σε μεταστήσῃαι δόγμα, οὐχ⁹⁹ ἱκανὸς εἶσομαι πείσαι σε, ἀρξάι τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ εὖ D., ἡ C. O. ⁸⁶ οὐχί C. ⁸⁷ Ita S, μή τε C, O. Tum ἐξετάσται O, mendose. ⁸⁸ τε O, c. S, γε C. ⁸⁹ ἀμέριμον O. ⁹⁰ τοσοῦτον expungendum. S. Tum βουληθείς ποτε O. ⁹¹ Ita O, ἡδυνήσῃ C, σε ἀδυνατήσῃαι vel ἂν ἀδυνατήσῃαι proposuit S. ⁹² τι O. Tum μέ σοι D, μοι σύ C. Rufinus: *tibi me*. Deinde τοῦτο C. ⁹³ αὐτό O. ⁹⁴ τὸν — λόγον C. ⁹⁵ ἀληθείας O, in marg. eadem man. correctum in ἀληθοῦς. Dein τίς ἐστίν C. ⁹⁶ καὶ οὔτε O. ⁹⁷ ἐδώρησας C. ⁹⁸ ἐνεστιν O. ⁹⁹ ἀτυχεῖν (perdere) conj. D, ut evitetur tautologia. Fortasse verba illa loco suo movenda sunt, ut legatur versu insequenti διὰ τὸ τάχος καὶ μὴ βραδέως τυχεῖν. S. ¹⁰⁰ Ita O, c. S, τῆς καὶ περὶ ἐμῆς C. ¹⁰¹ Ita O, c. S, προφητείας C. ¹⁰² ὡς ἔφησ omi. O. ¹⁰³ Ita O, c. S, οὐκ C.

αὔριον παρσείναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητή-
σειν. Ἔστι δέ μοι ἡ αὔριον πρὸς Σίμωνα Μάγον.
Καὶ ταῦτ' ³ εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν
ἕλα, κάμει μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. Εὐλογήσας δὲ ἐπὶ
τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, μετὰ τὸ κορεσθῆναι
καὶ αὐτοῦ τούτου τὸν λόγον μοι ἀποδοῦς, ἐπήγαγε λέ-
γων Δέη σοι ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομωθῆναι μοι,
καὶ βαπτισθῆντα τῆς αὐτῆς μοι μεταλαβεῖν τραπέζης.
Ταῦτα εἰπὼν, ἤσυχάζειν μοι προσέταξεν. Ἦδη γάρ
αὖ καὶ τὸν ὕπνον ἀπῆτει ἡ τοῦ σώματος φύσις.

OMILIA B.

45 I. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἐγὼ Κλήμης,
ἐπὶ τῆς νυκτὸς οὐσῆς διυπνισθεὶς ⁴, καὶ μαθὼν τὸν
Πέτρον ἐρηγοροῦντα καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας ⁵
ἐπαλεγόμενον· οἱ ἦσαν δεκάξ, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα,
ὡς ἕκαστον· ἕξις χρόνου μαθὼν, ἐκθελεῖται ἐβουλευ-
σάμεν, ὅπως ἐπιγνῶς καὶ τίνες ἦσαν· ὧν πρῶτος
Ζαχαρίας ὁ πρῶτος τελώνης, καὶ Σοφωνίας ⁶ ὁ ἀδελφὸς
αὐτοῦ, Ἰωσηφός τε καὶ ὁ τούτου σύντροφος Μιχαῖας,
προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερ ⁷ οἱ δίδυμοι, ἀλλὰ
καὶ Αἰνείας ⁸ καὶ Λάζαρος οἱ ἱερεῖς, προσέτι μὴν τε
καὶ Ελισσαῖος, Βενιαμὴν τε καὶ ⁹ ὁ τοῦ Σαφρά,
ὁμοίως γὰρ Ῥουβίλιος (45) καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι,
Ἀνανίας τε καὶ Ἀγγαῖος οἱ Ἰαμμηνοὶ ¹⁰, ἔτι τε Νι-
κήτης καὶ Ἀκκύλας οἱ ἑταῖροι· πλὴν ἐπεισιῶν καὶ
προσγορεύσας ἐκαθέσθην, αὐτοῦ κελεύσαντος.

II. Ὁ δὲ τὸν προκειμένον ἐκκόψας λόγον ¹¹, ὡσπερ
ἐπαυλούμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐξυπνισθῆ-
με, ὅπως τῶν λόγων ἐπακούσω, αἰτίαν τιθέμενος τὸν
ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλλῶν ¹²· ἐκεῖνον περῆθῆναι μου θέλων,
ἡσχίζεσθαι εἶπεν. Ὅπότεν γάρ ¹³ ἡ ψυχὴ περὶ τὸ
λεῖπον τῷ σώματι ἀσχολεῖται ¹⁴, τὰ προσφερόμενα
μυήματα οὐ κατ' ἀξίαν προσίεται. Τούτου **46** ἕνεκα
ἐπαλεγόμενος, οὐ βούλομαι, οὔτε πᾶνυ διὰ τινος συμφο-
ρῆν ὑπομένοντες, ἢ ἀμέτρως ¹⁵ ὀργιζομένοις, ἢ πρὸς
ἰσσαν ἔρωτος ἐκτετραμμένοις, ἢ τὸ σῶμα καταπε-
πημένοις ¹⁶, ἢ ὑπὸ βιωτικῶν φροντίδων περιωθου-
μένοις, ἢ ἄλλοις τισὶ πάθεισιν ὀχλουμένοις, οἷς ἡ ψυχὴ,
ὡς ἔργη, ὑποπίπτουσα, καὶ τῷ σώματι πάσχοντι συν-
αίτωσα, καὶ τὴν αὐτῆς ¹⁷ φρόνησιν ἀσχαλεῖ.

III. Καὶ μὴ λεγέτωσαν ¹⁸· Οὐ χρὴ οὖν παραμυθίας

turus sum, incipe deinceps ex crastina die mihi in
quæstionibus contra adversarios agitandis adesse
Crastina autem est mihi adversus Simonem. Magum
Atque his dictis, et ipse cibum sumpsit, meque pri-
vatim jussit sumere. Benedicto autem cibo, actis-
que gratias, postquam expletus fuit, illius quoque
rei ratione mihi reddita, subjunxit dicens: Det tibi
Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque
baptizatus ejusdem mecum particeps fias mensæ.
Quibus dictis, quiescere me præcepit. Jam enim et
somnia natura corporis expelebat.

HOMILIA II.

I. Sequenti ergo die ego Clemens, cum adhuc
nox esset, e somno excitatus, ubi intellexissem Pe-
trum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei
dissere (erant autem sedecim, quorum et no-
mina, quippe qui singula sequenti tempore didice-
rim, exponere eo constitui, ut quinam fuerint ad-
discas; quorum primus Zachæus, olim publicanus,
et Sophonias frater ejus, Josephus illiusque sodalis
Michæas, præterea Thomas et Eliezerus gemini, sed
et Æneas Lazarusque sacerdotes, insuperque adhuc
Elisæus, et Benjamin Saphræ filius, itidem Rubilus
et Zacharias architecti, Ananias et Aggæus Jam-
menii, necnon Nicetas et Aquila socii), etiam ingres-
sus, cum salutassem, eo jubente consedi.

II. Ille autem, institutum sermonem interrup-
pens, quasi se purgando rationem reddidit, cur non
expergeretis me, quo verba ipsius audirem, cau-
sam reddens navigationis molestiam, quam a me
consequi dum vult, quiescere permisit. Etenim
quando anima circa id quod corpori deest occupa-
tur, doctrinam oblatam non prout par est amplecti-
tur. Quapropter sermocinari nolo cum iis, qui aut
calamitatis cuiuspiam causa contristantur admo-
dum, aut immodice irascuntur, aut in amoris ra-
biam vertunt se, aut corporis labore defatigati sunt,
aut a curis sæcularibus vexantur, aut aliis turban-
tur affectibus; in quibus hominibus anima, quæmi-
admodum dixi, concidens, et cum corpore ægro-
tante condolens, vacat sua prudentia.

III. Neque dicat aliquis, Non igitur oportet con-

VARIÆ LECTIONES.

³ ταῦτα C. Tum μεταλαβεῖν O. ⁴ O scr. διυπνισθεὶς. ⁵ θεολογίας O. Dein δέκα ἐξ C. ⁶ ἕκαστου O.
⁷ Σοφονίας O. Item Ἰωσηφός. ⁸ Ἐλιέζερ O. ⁹ Ita S, ex consilio Clerici. Cfr. Act. ap. ix, 3, 34. Ἐνείας
C. Αἰνείας O. ¹⁰ καὶ om. O., idem γερούβλιος r. γὰρ Ῥουβίλιος. ¹¹ Forte scribendum Ἰαμμηνοί, a Jam-
nia, ut idem sint Jamneni, qui Jamnitæ II Mach. xii, 9. At lectio Epitomes Ἀμμηνοί exponi potest per
civitatem nomine Amma, de qua Jos. xix, 30. C. ¹² τοῦ προκειμένου ἐγκόψας λόγου O. ¹³ πλοῦς κυλ-
λῶν θ. ¹⁴ γὰρ restitui c. O. et ex Supplendis Cot. ¹⁵ Corrige ἀσχαλεῖται S. ¹⁶ ἀμέτρως O. ¹⁷ ὕβ. ἢ
τὸ σῶμα καταπεπημένοις accesserunt ex O. ¹⁸ Ita S, αὐτῆς C. O. ¹⁹ λεγέτω τις C.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Ῥουβίλιος. Nomen Ruben a Græcis varie ex-
primitur. Dicunt Ῥουβήν, Ῥουβίν, Ῥουβεῖν, Ῥουβίμ,
Ῥουβίμ, Ῥουβείμ, Ῥουβήλος et Ῥουβίλιος. Unde lectio
duplex Constituitur. apostol. lib. vi, cap. 3. Ῥουβηνί-
ται et Ῥουβηλίται, nisi si imperiti librorum mutave-

rint posterius in prius, ut suspicor factum. Sic
etiam in Vita Elisei Ῥουβίμ apud Epiphanium,
Ῥουβίμ Chronici Alexandrini p. 376. Ῥουβήμ in mem-
branis Regiis cod. 4996, et in Dorothei Synopsis
Rubim. Cot.

solutiones et admonitiones iis admovere, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio, quod si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, tempori concealat. Scio etenim, cuncta habere suum tempus. Quare oportet sermones qui animum roborant hominibus ante vexationem tradere; ut si quid forte pravi acciderit, mens prius armata recta ratione possit id quod illatum est perferre. Tunc quippe ei qui per bonum consilium opitulatus est, mens in ipso conflictationis articulo solet concurrere.

IV. Cæterum audiui, Clemens, Barnabam tibi Alexandriae omnino exposuisse doctrinam de prophetia; an id verum nou est? Et ego respondi: Ita est, admodum præclare id fecit. Et Petrus: Non igitur necesse est, ut hoc tempus in iis enarrandis quæ noti insumatur, cum ad alios sermones, quos ignoras, nobis possit inservire. Et ego dixi: Recte ais, Petre. Id tamen mihi pro munere concede, qui semper tecum manere constitui, sermonem de propheta explicare assiduo lubenter audienti. Absque illo enim, sicut a Barnaba accepi, veritas disci non potest.

V. Petrus, eo responso valde delectatus: jam, inquit, finem accepit quæ ad te pertinet emendatio, ut qui cognoscas magnitudinem indubitatæ prophetiæ, sine qua impossibile est cuiquam id consequi quod summe iuvat. Nam cum in rebus multa et varia bona sint ac esse possint, quod omnia beatitudine superat, vel vita æterna, vel perpetua sanitas, vel perfecta mens, vel lumen, vel gaudium, vel immortalitas, vel si quid aliud est aut existere potest excellens in rerum natura: id non aliter possidere est, nisi prius res quemadmodum exstant cognoscantur; ea vero scientia continget nunquam, nisi agnito antea propheta veritatis.

VI. Propheta autem veritatis ille est, qui omnia omnino scit, præterita ut fuerunt, præsentia ut sunt, futura ut erunt; qui est impeccabilis, et misericors; cuique soli edisserendæ veritatis provincia demandata est. Lege, et invenies eos qui a seipsis veritatem se nactos fuisse existimarunt. Id quippe prophetæ proprium est, veritatem indicare; quemadmodum soli proprie competit, diem inducere. Quocirca quotquot veritatem desiderarunt cognoscere, et ab hoc eam discere non obtinuerunt, ea non inventa, in disquisitione obierunt diem. Nam qui veritatem quærit, a sua ignorantia accipere eam quo modo poterit? Licet enim reperit, cum illam non cognoscat, quasi absentem præteribit. Sed nec ab alio similiter ignaro, quamvis scientiam repromittat, veritatem tenere poterit: nisi quod solam discet vitæ conversationem, quæ

και νοουθεσίας προσφέρειν τοῖς φαῦλόν τι πράττουσιν. Φημι, εἰ μὲν ἀνύει τις, προσφέρτω· εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ εἰδέτω. Ἐγὼ γὰρ οἶδα²⁰ ὅτι πάντα καιρὸν ἴδιον ἔχει. Διὸ χρὴ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς τὴν ψυχὴν βλωνύοντας λόγους πρὸ τῆς κακώσεως ἐπιδιδόναι, ἵνα εἰ ποτε ἐπέλθῃ²¹ τι φαῦλον, ὁ νοῦς προωπισμένος ὀρθῶ τῷ λογισμῷ τὸ ἐπενεχθὲν ὑποστῆναι δυνήθῃ. Τότε γὰρ καὶ τῷ διὰ γνώμης ἀγαθῆς βοηθήσαντι παρὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου οἶδεν ὁ νοῦς συντρέχειν.

IV. Πλὴν ἔμαθον, ὦ Κλήμης, ὡς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Βαρνάβας τὸν περὶ προφητείας λόγον τελείως σοι ἐξέθετο· ἢ γὰρ οὐ; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Ναί, καὶ πάνυ καλῶς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν οὐκ ἀναγκαῖον, τὸν νῦν χρόνον δυνάμενον ἡμῖν ὑπηρετεῖν εἰς ἑτέρους λόγους οὐς οὐκ ἐπίστασαι, εἰς οὓς ἐπίστασαι ποιεῖσθαι τὴν ἀσχολίαν. Κἀγὼ²² ἔφην· Ὅρθως ἔφης, Πέτρε. Ἐμοὶ δὲ τοῦτο χαρίζου πάντοτε σοι συνειναί κρίναντι, τὸν περὶ 47 τοῦ²³ προφήτου λόγον ἡδέως ἀκούοντι συνεχῶς ὑφηγεῖσθαι. Ἄνευ γὰρ αὐτοῦ, ὡς ἔμαθον παρὰ Βαρνάβα, τὴν ἀλήθειαν μαθεῖν ἀδύνατον.

V. Ὁ δὲ Πέτρος, ἐπὶ τούτῳ μεγάλως ἠσθεὶς, ἀπεκρίνατο· Ἦδη μὲν ἢ πρὸς σὲ διόρθωσις τέλος εἴληφεν, ἐπεγνωκῶτα²⁴ τῆς ἀπταίστου προφητείας τὸ μέγεθος, ἧς ἄνευ λαβεῖν τι τὸ ἐν ὑπεροχῇ συμφέρον ἀδύνατον. Πολλῶν γὰρ καὶ διαφόρων ἀγαθῶν ὄντων ἐν τοῖς οὖσιν ἢ ἔσεσθαι δυναμένοις, τὸ πάντων μακαριώτατον, εἴτε ἀτιδὸς ἐστὶ ζωὴ²⁵, ἢ παράνομος ὑγίεια, ἢ τέλειος νοῦς, ἢ φῶς, ἢ χαρὰ, ἢ ἀφθαρσία, ἢ καὶ ἄλλο τι· ὃ ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὑπερέχον ὑπάρχει καλὸν ἢ ὑπάρξει δύναται τοῦτο — οὐκ ἄλλως ἐστὶν αὐτὸ κτήσασθαι μὴ πρότερον γνόντα τὰ ὄντα ὡς ἐστὶν· τῆς δὲ γνώσεως οὐκ ἄλλως τυχεῖν ἐστὶν, ἐὰν μὴ πρότερον τις τὸν τῆς ἀληθείας προφήτην ἐπιγνῷ.

VI. Προφήτης δὲ ἀληθείας ἐστὶν ὁ πάντοτε πάντα εἰδὼς, τὰ μὲν γεγονότα ὡς ἐγένετο, τὰ δὲ γινόμενα ὡς γίνεται, τὰ δὲ ἐσόμενα ὡς ἔσται, ἀναμάρτητος, ἐλεήμων, μόνος τὴν ἀλήθειαν ὑφηγεῖσθαι πεπιστευμένος. Ἀναγίνωσκε, καὶ εὐρήσεις τοὺς ἀπ' αὐτῶν²⁶ τὴν ἀλήθειαν εὐρεῖν νομισαντας²⁷. Τοῦτο γὰρ προφήτου ἴδιον, τὸ τὴν ἀλήθειαν μνηστῆν, ὡς περ ἡλίου ἴδιον τὸ τὴν ἡμέραν φέρειν. Διὰ τοῦτο ὅσοι ποτὲ ἀλήθειαν ὀρνῶναι ἐπεθύμησαν, παρὰ θεοῦ τούτου μαθεῖν αὐτὴν οὐκ εὐτύχησαν, μὴ εὐρόντες, 48 ζητούντες ἐτελεύτησαν. Ὁ γὰρ τὴν ἀλήθειαν ζητῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ ἀγνοίας λαβεῖν πῶς ἂν δύνατο; Κἀν γὰρ εὐρη²⁸, οὐκ εἰδὼς αὐτὴν ὡς οὐκ οὖσαν παρέρχεται. Ὅτε²⁹ αὐ παρ' ἐτέρου, τοῦ ὁμοίως ἐξ ἀγνοίας γνώσιν ἔχειν ἐπαγγελλόμενος³⁰, ἀληθείας κρατεῖν δυνατὸς ἔσται³¹, πλὴν πολιτείας μόνης, καὶ ταῦτα ἐκείνης τῆς διὰ τὸ εὐλόγον γνωρισθῆναι δυναμένης, ἥτις ἐκάστῳ, ἐκ

VARIE LECTIONES.

²⁰ Eccle. III, 1. ²¹ ἐπέλθῃ (sic) O. ²² ἐγὼ C. ²³ τοῦ inserui c. O. ²⁴ Prima man. script. in O εἴληφεν ἵπὶ τούτῳ ἐπεγνωκῶτα. ²⁵ Prius ἢ ζωὴ in O. ²⁶ Ita O. c. S, ἀπὸ αὐτῶν C. ²⁷ Post νομισαντας εἰρηδίσσε aliqua videntur. Supple ἐνεδρευθῆναι (cfr. c. 7) vel simile aliquid. S. ²⁸ εὐροι C. ²⁹ ὁμοίως ὡς ἐξ ἀγνοίας· ας· ἔχειν ἐπ. C. ³⁰ δυνατὸν ἐστὶ O.

τῷ μὴ θελειν ἀδικεῖσθαι, τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον ἀδικεῖν
τὴν γνώσιν παρίτησιν.

VII. Πάντες μὲν οὖν ὄσοι ποτὲ ἐζήτησαν τὸ ἀληθές,
τὸ δύνασθαι εὐρεῖν ἑαυτοῖς πιστεύσαντες ³¹, ἐνηδρέυ-
θησαν. Τοῦτο ὅπερ πεπύθασιν καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων
φιλόσοφοι, καὶ βαρβάρων οἱ σπουδαιότεροι. Ἐκ στο-
χασμῶν γὰρ ἐπιβάλλοντες τοῖς ὁρατοῖς περὶ τῶν ἀδήλων
ἀπεφήναντο, τὸ ὅπως ποτὲ παραστάν ³² αὐτοῖς, τοῦτο
ἀληθές εἶναι νομίσαντες. Ὡς γὰρ εἰδότες ἀλήθειαν,
οἱ ἀλήθειαν ἐτι ζητοῦντες, τῶν παρισταμένων αὐτοῖς
ὑπολήψεων ἅς μὲν ἀποδοκιμάζουσιν, ἅς δὲ ³³ κρατύ-
νουσιν, ὥστερ εἰδότες, μὴ εἰδότες ποῖα μὲν ἔστιν
ἀληθῆ, ποῖα δὲ ψευδῆ· καὶ δογματίζουσι³⁴ περὶ ἀλη-
θείας οἱ ἀλήθειαν ἐπιζητοῦντες ³⁵, οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ
ἀλήθειαν ζητῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ πλάνης μαθεῖν αὐ-
τὴν οὐ δύναται. Οὕτε γὰρ, ὡς ἔφην, παρεστηκυῖαν
αὐτὴν ἐπιγνώσιν δύναται ³⁶, ἢν ἀγνοεῖ.

VIII. Πείθει δὲ ἕκαστον ἀφ' ἑαυτοῦ ζητοῦντα μα-
θεῖν οὐ πάντως τὸ ἀληθές, ἀλλὰ τὸ τέρπον. Ἐπεὶ
οὖν ἄλλον ἄλλο τι ³⁷ τέρπει, ἄλλου ἄλλο κρατεῖ ὡς
ἀληθές ³⁸. Τὸ δὲ ἀληθές ἐστὶ τὸ δοκοῦν τῷ προφήτῃ,
οὐ τὸ ἐκάστῳ ἴδῃ ³⁹. Πολλὰ γὰρ ἂν ἦν τὸ ἕν, εἰ τὸ
τέρπον ἀληθές ἦν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο
καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, οὐ φιλόσοφοι, διὰ στο-
χασμῶν τοῖς πράγμασιν ἐπιδάντες, πολλὰ καὶ διά-
φορα ἔδογματίσαν, τὴν οἰκειαν τῶν ὑποθέσεων ἀκο-
λουθίαν ἀλήθειαν εἶναι νομίσαντες, οὐκ εἰδότες, ὅτι
αὐτῶν ψευδεῖς ἀρχὰς ἑαυτοῖς ὀρισσαμένων, τῇ μὲν ⁴⁰
ἀρχῇ αὐτῶν τὸ τέλος συμφωνίαν εἰληφεν.

IX. Ὅθεν δεῖ, πάντα παρελόμενον, μόνῳ τῷ ⁴¹ τῆς
ἀληθείας πιστεύειν ἑαυτὸν προφήτῃ, ὃν πάντες
κρίναι δυνάμεθα, εἰ προφήτης ἐστὶν, κἂν πάνυ ἀμα-
θεῖς ὦμεν, καὶ σοφισμῶν ἰδιώται ⁴², καὶ γεωμετρίας
ἄπειροι, καὶ μουσικῆς ἀμύητοι. Εὐκολωτέραν ⁴³ γὰρ
τὴν περὶ αὐτοῦ εὐρεσιν ὁ θεὸς τέθεικε ⁴⁴ πᾶσιν, ὡς
πάντων κτηδεμών· ἵνα μήτε βάρβαροι ἐξασθενῶσιν
αὐτὸν, μήτε Ἕλληνες ἀδυνατώσιν εὐρεῖν. Ῥαβία μὲν
οὖν ἡ ⁴⁵ περὶ αὐτοῦ εὐρεσις ὑπάρχει. Ἔστι δὲ ἡδε.

X. Εἰ προφήτης ἐστὶν, καὶ δύναται εἰδέναι ὡς
ἐγένετο ⁴⁶ ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα, καὶ
τὰ εἰς τέλος ἐσόμενα· ἐὰν ἡμῖν ἢ τι προειρηκώς, ⁴⁷
εἰς τέλος ἐγνωκάμεν γεγεννημένον ⁴⁸, καλῶς αὐτῷ
ἐκ τῶν ἡδὴ γεγεννημένων καὶ τὰ ἐσόμενα ἐσεσθαι
πιστεύομεν, οὐ μόνον ὡς γινώσκοντι, ἀλλὰ καὶ προ-
γινώσκοντι. Τίνι οὖν, κἂν βραχὺν νοῦν ἔχοντι, οὐ
φαίνεται, ὡς χρῆ τούτῳ παρὰ πάντας πιστεύειν τὰ
τῷ θεῷ δόξαντα, ὅς μόνος παρὰ πάντας ἀνθρώπους ⁴⁹
καὶ μὴ μαθῶν ἐπίσταται; Διὸ, ἂν τῷ τοιοῦτῳ, λέγω

A scilicet propter consensum cum ratione sciri potest,
quæque singulos, ex eo quod nolunt injuria affici,
docet non oportere alteri injuriam facere.

VII. Quotquot igitur verum quæsierunt, se cre-
dentes illud per ipsosmet inventuros, decepti sunt.
Idque Græcis philosophis et barbarorum sapientibus
configit. Nam, conjecturis considerantes visibilia, de
rebus obscuris pronuntiarunt; quod sibi quoquo
modo videbatur, id verum esse arbitrati. Quasi
enim gnari veritatis, qui adhuc eam quærun, opi-
nionum quæ sese offerunt alias abjiciunt, alias re-
tinent, ac si cognoscerent; ignari quæ vera sint,
quæ falsa; et de veritate decernunt, qui veritatem
inquirunt, nescientes quod qui veritatem quærit, a
suo errore non potest eam addiscere. Neque enim,
ut dixi, præsentem eam potest recognoscere, quam
ignorat.

VIII. Porro cum, qui a seipso quærit discere,
persuadet non sane quod verum est, sed quod de-
lectat. Quando igitur alium aliud oblectat, alterum
alteri pro vero tenetur. Verum autem id est, quod
prophetæ videtur, non vero quod unicuique placet.
Nam si verum esset quod delectat, multa esset
id quod unum est; quod fieri nequit. Propterea
Græcorum philologi, non philosophi (*amatores ser-
monum, non sapientiæ*), per conjecturas res aggressi
multa et varia docuerunt: rati propriam hypothe-
seon consequentiam esse veritatem; nec scientes
quod, cum sibi falsa principia definivissent, cum
principio eorum finis concordavit.

IX. Unde oportet, omnia prætereundo, soli veri-
tatis prophetæ se ipsum credere, de quo omnes
dijudicare possumus, an sit propheta, etsi valde
simus imperiti, ac in sophismis rudes et ignari
geometriæ, atque in musica non initiati. Deus
quippe, ut omnium curator, cunctis facillimam fe-
cit illius inventionem: quo ad eum reperiendum
neque barbari essent invalidi, neque Græci impo-
tentes. Itaque facilis est de ipso inventio. Hæc
autem est.

X. Si propheta est, et potest scire quo modo
factus sit mundus, quæque in eo consistunt, quæ-
que aliquando erunt: si aliquid nobis prædixit,
quod scimus evenisse, recte ei ex iis quæ jam facta
suerunt, futura quoque credimus fore, tanquam
non solum scienti, verum et præscienti. Cui ergo
quanquam exiguum ingenium habenti, non apparet
de consiliis Dei ei præ omnibus credendum qui solus
præ omnibus hominibus ea novit, licet non didicerit?
Quare tali, præcognitionem, inquam, habenti per

VARIÆ LECTIONES.

³¹ In cod. 804 post πιστεύσαντες additur μὴ δεόμενοι τῆς θείας διδασχῆς. ³² Ita O c. S., ποτὲ τὸ παρα-
στάν C. ³³ ἅ μὲν — ἅ δὲ C. ³⁴ Fortasse ἐτι ζητοῦντες, ut supra S. ³⁵ Vbh. οὕτε γὰρ, ὡς ἔφην, παρε-
στηκυῖαν αὐτὴν ἐπιγνώσιν δύναται non leguntur in O. ³⁶ τί inserui c. O. ³⁷ Lege ἄλλου ἄλλος κρατεῖ ὡς
ἀληθές D. ³⁸ εἶδει O. Tum addidi et c. eodem et ex conjectura Ci. ³⁹ μὲν om. O. ⁴⁰ τῷ non omittit
Athabani Cl. et S. ⁴¹ ἰδιώτων O. ⁴² Ita S., εὐκολωτέραν C., εὐκολωτέραν O. ⁴³ Ita O, c. S., τέθηκεν C.
⁴⁴ ἡ excidit ap. S. Idem περὶ αὐτοῦ ex conject. Ci., cujus text. περὶ αὐτοῦ, ut C. ⁴⁵ ἐμένετο edidit Cl,
non C., ut minus accurate scr. S. ⁴⁶ Ita O, c. S., γεγεννημένων C. ⁴⁷ ἀνθρώπους om. O.

divinitatem spiritus quæ in ipso existit, si quis A noluit veri cognitionem tribuere, et eam alteri cuiquam tradit, nunc mens inops est, qui ascribat non prophetæ scientiam quam noluit prophetæ concedere?

XI. Quare ante universa omni iudicio oportet per prophetica promissionem prophetam querere; eoque cognito reliquis doctrinæ ejus sermonibus adharere sine ulla dubitatione, atque confidendo de bonis quæ sperantur, juxta primum iudicium vivere; sciendo videlicet, quod qui ea verba protulit, ita natura comparatus est, ut mentiri nequeat. Quamobrem si de cætero aliquid ab eo dictorum nobis non recte dictum videatur, scire oportet, non ab eo prave dictum esse, sed nos id quod bene dictum erat, non intellexisse. Neque enim ignorantia recte cognitionem dijudicat: sicuti nec scientia vere potest judicare præscientiam; verum præscientia ignorantibus tribuit scientiam.

XII. Quocirca, amice Clemens, si quæ ad Deum pertinent cognoscere cupis, ab isto solo potes discere, quia solus novit veritatem. Aliorum enim si quis aliquid cognoscit, ab eo, aut ab ejus discipulis traditum accepit. Est autem ejus sententia et vera prædicatio: Deum unum esse, cujus mundus opus est, quique justus cum sit, aliquando certe unicuique pro actionibus retribuet.

XIII. Necesse quippe est ut qui asserit Deum natura omnino esse justum, etiam credat immortales esse hominum animas. Quoniam ubi erit justitia ejus, quando aliqui, cum pie vixissent, interdum male habiti per vim e medio sublatis sunt, quidam vero, ubi omnino impii extitissent, atque vitæ luxu ac deliciis indulgissent, communi tamen hominum morte obierunt? Quandoquidem igitur, absque ulla contradictione, Deus, bonus cum sit, justus etiam est, nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima post separationem a corpore sit immortalis, ut malus quidem, in inferno positus, tanquam qui hic bona receperit, ibi pro iis quæ deliquit, puniatur, bonus autem, hic pro delictis castigatus, illic quasi in sinu justorum constituitur honorum hæres. Quoniam igitur Deus justus est, constat inter nos, iudicium quoque fore, et animas esse immortales.

XIV. Si quis vero, quemadmodum Simoni Samaritano placet, Deo justum esse noluit concedere, cui jam tribuere potest ut justus sit, vel esse possit? Nam si id cunctorum radix non habet, prorsus

δὲ τῶ πρόγνωσιν ἔχοντι διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος θεϊότητα, τὸ ἀληθὲς εἰδέναι μὴ δίδόναι τις θέλοι, τινὲ ἐτέρῳ δοῦς εἰδέναι, οὐκ ἐνδεὴς ὑπάρχει φρενῶν, ἀποδεδωκῶς τῷ μὴ προφήτῃ & προφήτῃ εἰδέναι δοῦναι οὐκ ἐβουλήθη;

XI. Ὅθεν πρὸ πάντων πάσῃ κρίσει διὰ τῆς προφητικῆς ἐπαγγελίας τὸν ⁴⁸ προφήτην ζητεῖν δεῖ, καὶ γνόντα, τοῖς λοιποῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγοις ἀνευδοκίως ἔπεσθαι, καὶ θαβρῶντα περὶ τῶν ἐπιζομένων, πολιτεύεσθαι τῇ πρώτῃ κρίσει, γνόντα οὖν ⁴⁹, ὅτι ὁ ταῦτα εἰπὼν πρὸς τὸ ψεύσασθαι φύσιν οὐκ ἔχει. Διὸ, ἐάν τι τοῦ λοιποῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ βηθέντων δοκῇ ἡμῖν ⁵⁰ μὴ καλῶς εἰρησθαι, εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐκ αὐτῷ ⁵¹ εἴρηται κακῶς, ἀλλ' αὐτὸ ἡμεῖς καλῶς ἔχον οὐκ ἐνοήσαμεν. Ἄγνοια γὰρ γνῶσιν οὐκ ὀρθῶς κρίνει, ἅτε δὴ οὕτε γνῶσις πρόγνωσιν ἀληθῶς κρίνειν πέφυκεν: ἀλλ' ⁵² ἡ πρόγνωσις τοῖς ἀγνοοῦσι παρέχει τὴν γνῶσιν.

XII. Ὅθεν, ὦ φίλε Κλήμη, εἴγε τὰ τῷ Θεῷ διαφέροντα γνῶναι θέλεις ⁵³, 51 παρὰ τοῦτου μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδε τὴν ἀλήθειαν. Τῶν γὰρ ἄλλων εἴ τις ἐπίσταται τι, παρὰ τοῦτου, ἢ τῶν τοῦτου μαθητῶν λαβὼν ἔχει. Ἔστι δὲ ⁵⁴ αὐτοῦ τό τε βούλημα καὶ ἀληθὲς κήρυγμα, ὅτι εἰς Θεὸς, οὗ κόσμος ἔργον, ὅς, δίκαιος ὢν, πάντως ἐκάστῳ πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτέ.

XIII. Ἀνάγκη γὰρ, πάσῃ φύσει ⁵⁵ δίκαιον εἶναι λέγοντα τὸν Θεόν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθάνατους εἶναι πιστεύειν. Ἐπεὶ, ποῦ τὸ ⁵⁶ δίκαιον αὐτοῦ, ὅπου τινὲς, εὐσεβῶς βιώσαντες, κακοχηθέντες ἐνίοτε βιαίως ἀνηρέθησαν, ἐνίοι δὲ, ἀσεβεῖς πάνυ γεγενημένοι, ἐν πολυτελείᾳ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων θάνατον ἐτελεύτησαν; Ἐπεὶ οὖν χωρὶς πάσης ἀντιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν καὶ δίκαιός ἐστιν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιος εἶναι γνωσθήσεται, ἐὰν μὴ ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ, ἢ ὁ μὲν ⁵⁷ κακὸς, ἐν ᾗδῃ γενόμενος, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβὼν, ἐκεῖ περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθῆ, ὁ δὲ ἀγαθὸς, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἡμαρτε κολασθεῖς, ἐκεῖ ὡς ἐν κληρονομίᾳ δικαίων, ἀγαθῶν ⁵⁸ γληρονόμος καταστή. Ὅτι τοίνυν ὁ Θεὸς δίκαιος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστὶν ὅτι καὶ κρίσις ⁵⁹ γίνεται καὶ ψυχὰς ἀθάνατος τυγχάνουσιν.

XIV. Εἰ δὲ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ Σίμωνι δοκεῖ, τὸ δικαίον εἶναι ⁶⁰ Θεῷ 52 μὴ θέλοι δοῦναι. τινὲ ἐτι τοῦτο ⁶¹ δοῦναι δύναται, ἢ καὶ τὸ γενέσθαι δύνασθαι; Τῆς γὰρ βίβης τῶν ὄλων τοῦτο οὐκ ἐχούσης, ἀνάγκη

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ τὸ O. ⁴⁹ γνόντα, οὖν C, cujus conjecturam γνόντα οὖν, ὅτι exhibet O; γνόντα ὅτι S. ⁵⁰ ὁμῖν O, quocum dedi μὴ καλῶς. Deest μὴ ap. C, qui propterea conj. κακῶς. S. οὐ καλῶς. ⁵¹ αὐτό C. Tum deest κακῶς in O. ⁵² ἀλλά O. ⁵³ θέλης C. ⁵⁴ Ita O, c. S., τε C. ⁵⁵ γὰρ πᾶσα, φύσει C. ⁵⁶ ποῦ τό O et Epit. c. 25, τοῦτο C. Cfr. etiam hom. iii, 17 sub finem. ⁵⁷ ἴνα μὲν C, ἴνα μὲν ὁ S Dein ἄδει O. ⁵⁸ O addi, ὢν ante ἀγαθῶν. Tum ἐπεὶ τοίνυν p. ὅτι τοίνυν Epit. c. 25, quod unice rectum. Ἐπεὶ protasin resumit. S. ⁵⁹ κρίσις O. ⁶⁰ τὸ δικαίον εἶναι C, τὸ δίκαιον εἶναι Epit. c. 25. Notum est illud loquendi genus ex huius Peripateticorum, de quo exposuerunt Trendelenburgius in Museo Rhenano 1828, in-4, 457 seqq. (quæ commentatio inscripta est: Das τὸ ἐν εἶναι, τὸ ἀγαθὸν εἶναι bei Aristoteles, ein Beitrag zur arist. Begriffsbestimmung und zur griech. Syntax) et ad Arist. De anim. p. 471 seqq., deinde Waltz ad Arist. Org. 67, C, 12. Vide infra hom. x, 19; Θεῷ εἶναι, xvi, 17; ἀπειρῶ εἶναι S. ⁶¹ τοῦτό τις C.

ἔστι νοεῖν, ὅτι ⁶³ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ὡς ἐν καρποῖς εὐρεῖν ἀδύνατον. Εἰ δὲ ἔστιν ⁶⁴ εὐρεῖν ἐν ἀνθρώποις, πόσω μᾶλλον ἐν Θεῷ; εἰ δὲ οὐδαμοῦ, οὕτε παρὰ Θεῷ, οὕτε παρὰ ἀνθρώποις ἔστιν εὐρεῖν τὸ δίκαιον, πάντως οὐδὲ τὸ ἄδικον. Ἄλλ' ἔστι τὸ δίκαιον. Δικαιοσύνης γὰρ οὐσης τὸ ἄδικον ⁶⁵ λέγεται ὡς περ παραβαλλομένης τῆς δικαιοσύνης αὐτῇ καὶ ἐναντίας ἔχειν εὐρισκομένης, ἀδικία λέγεται.

XV. Ἐνθεν γοῦν διδάσκων ὁ Θεὸς ⁶⁶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν, εἰς ὧν αὐτὸς, θεῶς καὶ ἐναντίως διεῖλε πάντα τὰ τῶν ἄκρων, ἐπαρχῆς ⁶⁷ αὐτὸς εἰς ὧν καὶ μόνος Θεὸς, ποιήσας οὐρανὸν καὶ γῆν, ἡμέραν καὶ νύκτα, φῶς καὶ πῦρ, ἥλιον καὶ σελήνην, ζῶην καὶ θάνατον. Μόνον δὲ ἐν ποταμοῖς αὐτεξούσιον τὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν, ἐπιτηδεδίηται ἔχοντα δίκαιον ἢ ἄδικον γενέσθαι· ὅ καὶ τὰς τῶν συζυγιῶν ἐνήλλαξεν εἰκόνας, μικρὰ τὰ πρῶτα παραθήμενος αὐτῷ, μεγάλα δὲ τὰ δεύτερα, οἷον κόσμον, αἰῶνα. Ἄλλ' ὁ μὲν παρῶν κόσμος πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἐσόμενος αἰετός. Πρώτη ἀγνοια, δευτέρα γνώσις. Οὕτως καὶ τοὺς τῆς **53** προφητείας ἡγεμόνας ⁶⁸ διέταξεν. Ἐπεὶ γὰρ ὁ παρῶν κόσμος θηλύς ἐστιν, ὡς μήτηρ τέκνων τίκτων ψυχᾶς, ὁ ἐσόμενος αἰὼν ἀρῆν ἐστίν, ὡς πατήρ ἀποδεχόμενος τὰ αὐτοῦ τέκνα· διὰ τούτου οἱ ⁶⁹ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφητῆται ἐπομένως, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὄντες υἱοὶ, ἀνθρώπων ⁷⁰ τῆν γνώσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον εἰ ἠπίσταντο οἱ ἐν θεοσεβείᾳ ἄνθρωποι, οὐκ ἂν ποτε ἐπλανήθησαν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἂν ἐγνωκίσαν ὅτι ὁ ⁷¹ Σίμων, ὁ νῦν πάντας θρυλλῶν, πλάνης καὶ ἀπάτης ἐστὶ συνεργός. Ὁ δὲ λόγος τοῦ προφητικοῦ κανόνος οὕτως ἔχει.

XVI. Ὡς ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς εἰς ὧν, ὡς περ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πρῶτον ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, εἶτα τὴν γῆν, καὶ οὕτως κατὰ τὸ ⁷² ἕξης πάσας τὰς συζυγίας συνεστήσατο· ἐπὶ μέντοι ἀνθρώπων οὐκ ἔτι οὕτως, ἀλλὰ πάσας ἐναλλάσσει τὰς συζυγίας. Ὡς γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρῶτα κρεῖττονα, τὰ δεύτερα ἥττονα, ἐπ' ἀνθρώπων τὸ ἐναντίον εὐρισκομεν, τὰ πρῶτα χείρονα, τὰ δεύτερα κρεῖττονα. Αὐτίκα γοῦν ἀπὸ Ἀδάμ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένου ἐγένετο τις πρῶτος ἄδικος Κάιν, δεύτερος δίκαιος Ἀβέλ. Πάλιν δὲ ἀπὸ τοῦ κατ' ὕμᾶς λεγομένου Δευκαλιῶνος (46) πνευματῶν εἰκό-

A necesse est cogitare, illud quoque in hominum natura, tanquam in fructibus non posse reperiri. Si autem inveniatur in hominibus, quanto magis in Deo? Quod si justitia nusquam, neque apud Deum, neque apud homines reperitur, plane neque reperietur injustitia. At justitia existit. Nam, exstante justitia injustitia quoque dicitur: quæ ita vocatur, quasi cum ea justitia comparetur, eique inveniatur contraria.

XV. Inde igitur Deus homines rerum veritatem docens, qui ipse unus est, bifariam et contrario divisit omnia extrema, cum ipse ab initio unus sit ac solus Deus, qui fecit cælum et terram, diem ac noctem, lucem et ignem, solem et lunam, vitam atque mortem; in his autem solum hominem liberum condidit, aptitudine præditum ut justus vel injustus fiat: cui et alternavit conjugationum imagines; primo illi apponens parva, deinde vero magna; sicut mundum, ævum. Et quidem hic mundus temporalis est, at futurus æternus. Prima est ignorantia; secunda cognitio. Sic enim prophetiæ ductores ordinavit. Quia enim præsens mundus femina est, quasi mater liberorum procreans animas, futurum ævum mas est, tanquam pater liberos suos excipiens; propterea in hunc mundum prophetæ consequenter veniunt tanquam filii futuri sæculi, notitia habentes hominum. Porro hoc mysterium si cognovissent homines pii, nunquam aberrassent, sed et nunc deprehendissent, Simonem qui omnes conturbat, erroris ac fraudis esse cooperarium. Sermo autem prophetiæ regulæ ita habet.

XVI. Ut in principio Deus, qui unus est, tanquam dextra et sinistra, primo fecit cælum, deinde terram, ita deinceps omnes conjugationes constituit. In hominibus autem non amplius sic; sed cunctas alternat conjugationes. Ut enim ab eo prima meliora sunt, secunda deteriora; contrarium apud homines nascimur, prima pejora, secunda præstantiora. Itaque statim ab Adamo, qui secundum Dei imaginem factus fuerat, primus ortus est iniquus Cain, secundus justus Abel. Iterum vero ab eo, quem vos Deucalionem vocatis, spirituum duæ imagines missæ

VARIÆ LECTIONES.

⁶³ Post ὅτι sine dubio excidit ἐν S. ⁶⁴ δὲ ἔστιν O, c. S, δὲ ἔστιν C. ⁶⁵ τὸ δίκαιον cod. 804. ⁶⁶ ὁ Θεὸς διδασκαλῶν C. ⁶⁷ ἀπ' ἀρχῆς O. ⁶⁸ ἡγεμόνας C. ⁶⁹ οἱ adjuncti c. O. Idem ἐσόμενοι. ⁷⁰ Ita plane scriptum exstat in cod. Ottob. — Ms. ανων, ut in eo so. et per compendium scribi nomen ἄνθρωπος. Non temere tamen hoc loco aliquis leget aut corriget αλωτων. C. — Fortasse totum colon, transpositis verbis, sic legendum: Διὰ τούτου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφητῆται ἐπομένως, οἱ ὄντες υἱοὶ ἀνθρώπων, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τῆν γνώσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. Veri prophetae prophetis falsis semper succedunt (ἐπομένως ἐπέρχονται) secundum regulam syzygiarum. Atque illi quidem etiam aliis locis appellantur υἱοὶ ἀνθρώπων, hi γεννητοὶ γυναικῶν, cfr. hom. II, 17; III 22 seqq. 26. S. ⁷¹ ὁ add. c. O, in quo τῆς ἀσθενοῦς ἀριστερᾶς p. πλάνης καὶ ἀπάτης. ⁷² κατὰ τὸ om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) Τοῦ κατ' ὕμᾶς λεγομένου Δευκαλιῶνος. Notus est lusus in nomine Deucalionis apud Theophilum Antiochenum lib. III, ad Autolyceum p. 129,

quasi Noe hominibus sui temporis dixerit, Δεῦτε, καλεῖ ὕμᾶς ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν. Cur.

sunt, impuri, inquam, et puri, nemper niger corvus, et deinde columba alba. Item ex principe gentis nostræ Abrahamo duo primi nati sunt, primus Ismael, postea Isaac qui a Deo benedictus est. Ex eodem similiter Isaaco duo adhuc exstiterant, impius Esau, et pius Jacob. Ad hunc modum ordine primus, ut mundo primogenitus, pontifex, deinde legislator.

XVII. Ita etiam quæ ventura erat conjugatio circa Eliam, sponte dimissa est ad aliud tempus, commenta se alias opportune seipsa fruituram. Quare primus venit, qui *inter natos mulierum*; deinde secundus advenit, qui *inter filios hominum*. Hunc sequendo ordinem fieri poterit, ut intelligatur ad quam seriem pertineat Simon, qui ante me primus venit ad gentes; et ad quam ego pertineo, qui veni post illum, et successi velut lumen tenebris, velut ignorantia scientia, velut morbo sanitas. Ita quippe, ut nobis dixit verus propheta, primo venire oportet falsum evangelium ab impostore quodam, et sic deinde, post sancti loci eversionem, verum Evangelium ad correctionem futurorum hæreseon clam mitti. Et post hæc, circa finem, iterum primus veniet Antichristus, tuncque verus Christus noster Jesus apparebit; post quem, orto sole æterno, cuncta tenebrarum evanida fient.

XVIII. Cum ergo, sicut dixi, conjugationis canonem quidam nesciant, inde ignorant qualis existat Simon, qui ante me prodiit. Nam si cognosceretur, non ei haberetur fides. Jam vero quia ignoratur, non recte creditur: et qui opera inimicorum facit, diligitur, et hostis quasi amicus receptus fuit, et qui est mors, velut salvator desideratus est, et qui ignis, lumen existimatus, quique seductor est, auditur quasi vera prædicans. His auditis ego Clemens: Quisnam est, dixi, iste tantus deceptor, scire vellem. Et Petrus respondit: Si cupis discere, licet tibi cognoscere ab iis a quibus et ego cuncta illius accurate rescivi.

XIX. Justa quædam apud nos est, Syrophœnissa, genere Chananitis, cujus filiola gravi morbo detinebatur; quæque ad Dominum nostrum accessit, clamans et supplicans ut filiolæ suæ mederetur. At ille, etiam a nobis rogatus, dixit: Non licet sanare gentes, quæ canibus ideo similes sunt quod diversis utuntur et cibis et operibus, cum regni mensa filiis Israelis tradita sit. Illa vero postquam id audiisset, et per illud quod de ejusdem mensæ micis cadentibus (velut canis) particeps facta fuit, mutasset

Α νες δύο 54 ἀπεστάλησαν, ἀκαθάρτου λέγω καὶ καθαροῦ, ὃ τε κόραξ ὁ μέλας, καὶ ἡ λευκὴ περιστερὰ δευτέρα. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ἡμῶν Ἀβραὰμ δύο πρῶτοι γενόμενοι, πρῶτος Ἰσμαὴλ, εἶτα Ἰσαὰκ ὁ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εὐλογημένος. Ἀπὸ δὲ τοῦ αὐτοῦ Ἰσαὰκ ὁμοίως πάλιν δύο, Ἠσαῦ ὁ ἀσεβὴς καὶ Ἰακώβ ὁ εὐσεβής. Οὕτως τῇ τάξει ἦ ὁ πρῶτος, ὡς πρωτότοκος τῷ κόσμῳ, ὁ ἀρχιερεὺς, εἶτα ὁ νομοθέτης ἦ.

XVII. Ὅμοίως ἡ γὰρ πρὸς Ἠλίαν ἦ συζυγία ὀφειλουσα ἐλθεῖν ἐκοῦσα ἀπαλείφθη εἰς ἕτερον καιρὸν, ἄλλοτε εὐκαιρῶς αὐτὴν ἀπολαύειν ἦ βουλευσαμένη. Διὸ καὶ ὁ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν πρῶτος ἦλθεν, εἶτα ὁ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων δεύτερος ἐπήλθεν. Ταύτῃ τῇ τάξει ἦ ἀκολουθοῦντα δυνατὸν ἦν νοεῖν τίνος ἐστὶ Σίμων, ὁ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὰ ἔθνη πρῶτος ἐλθὼν, καὶ τίνος ὦν τυγχάνει, ὁ μετ' ἐκείνων ἐληλυθώς, καὶ ἐπελθὼν ὡς σκότῳ φῶς, ὡς ἀγνοίᾳ γνῶσις, ὡς νόσῳ ἰασις. Οὕτω δὲ, ὡς ὁ ἠλθὴς ἡμῖν προφήτης εἰρηκεν, πρῶτον ψευδὲς δεῖ ἐλθεῖν εὐαγγέλιον ὑπὸ πλάνου τινός, καὶ εἶθ' οὕτως μετὰ καθαιρέσειν τοῦ ἀγίου τόπου εὐαγγελίου ἀληθοῦς κρύφα διαπεμφθῆναι εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐσομένων αἰρέσεων· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει πάλιν πρῶτον Ἀντιχριστὸν ἐλθεῖν δεῖ, καὶ τότε τὸν 55 ὄντως Χριστὸν ἡμῶν Ἰησοῦν ἀναφανῆναι, καὶ μετὰ τοῦτον ἁλωνίου φωτός ἀνατελιαντος, πάντα τὰ τοῦ σκότους ἀφανῆ γενέσθαι.

XVIII. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, τὸν κανόνα τῆς συζυγίας ἀγνοοῦσι τινες, ἐνθεν οὐκ ἐπίστανται τίς τυγχάνει ὁ ἐμοῦ προοδεύσας Σίμων. Εἰ γὰρ ἐγινώσκετο, οὐκ ἂν ἐπιστεύετο. Νῦν δὲ ἀγνοοῦμενος οὐκ ὀρθῶς πιστεύεται⁸¹· καὶ ὁ τὰ μισούντων ποιῶν ἠγάπηται, καὶ ὁ ἐχθρὸς ὡς φίλος ἀποδέδεκται, καὶ θάνατος ὦν ὡς σῶζων πεπότηται, καὶ πῦρ ὦν φῶς νομόμισται, καὶ πλάνος ὦν ὡς ἀληθεύων ἀκούεται. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης· Τίς ἄρα τυγχάνει, ἔφην, οὗτος ὁ τοσοῦτος ὦν ἀπατεῶν⁸², μαθεῖν ἤθελον. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφην· Εἰ θέλεις μαθεῖν, πάρεστί σοι τὸ γινῶναι, παρ' ὦν κάγω τὰ κατ' αὐτὸν πάντα ἠκρίβωκα.

XIX. Ἰουστὰ τις ἐν ἡμῖν ἐστὶ Συροφονικίσσα, τὸ γένος Χαναανίτις, ἧς τὸ θυγάτριον ὑπὸ χαλεπῆς νόσου συνείχετο, ἧ καὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν προσήλθε βοῶσα καὶ ἰκετεύουσα, ὅπως αὐτῆς τὸ θυγάτριον θεραπεύσῃ. Ὁ δὲ, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἀξιώθεις, εἶπεν· Οὐκ ἔξεστιν ἰδοῦναι τὰ ἔθνη, τοικῶτα κυσίαν, διὰ τὸ διαφόροις χρῆσθαι⁸³ τροφαῖς καὶ πράξεσιν, ἀποδομένης τῆς κατὰ τὴν βασιλείαν⁸⁴ τραπέζης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, καὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, ὡς κύνων, ψυχῶν ἀποπιπτόντων συμμεταλαμβάνειν⁸⁵,

VARIÆ LECTIONES

⁷⁹ τοῦ accessit ex O. ⁸⁰ οὗτος τῇ τέξει C, in marg. οὕτως τ. τ. pro conjectura; οὕτως (sic) τῇ τάξει O. Dein πρωτότοκος C. ⁸¹ Aaron et postea Moyses. Exod. vi. 20, vii. 7, Num. xxvii. 59, et I Paralip. vi. 3, xviii. 15. C. ⁸² De Joanne Baptista dicto Elia Matth. xi. 14; xvii. 12, 13; Luc. i. 17. C. ⁸³ ἀπολαβεῖν O. Tum inserui ὁ c. eodem, Cfr. Matth. xi. 11. Credner, Beitrage I, 286, 305. ⁸⁴ Ita O, ut jam proposuerat D. Tum scripsi ἦν ex conject., ἦ C, ἦν O. ⁸⁵ ὁ adjuncti c. O. ⁸⁶ Cfr. Baur., Paulus p. 219. S. ⁸⁷ τοῦτο C. ⁸⁸ πεπίστευται C. ⁸⁹ Ita de conject. C, in cuij. textu ἀπαταίω, ut O. ⁹⁰ χρῆσθαι O, c. S, χρῆσθαι C. Cfr. tamen Lob. Phryn., p. 61. S. ⁹¹ βασιλείον O. ⁹² Post συμμεταλαμβάνειν deest δευμένη sequentis ob vocis ὁμοιοτέλευτον. D.

56 μεταθεμένη ὅπερ ἦν, τῷ ὁμοίως διατασσάσθαι τοῖς τῆς βασιλείας υἱοῖς, τῆς εἰς τὴν θυγατέρα, ὡς ἠξίωσεν, ἐτιγνεν ἰάσεως. Οὐ γὰρ ἂν ἐθνικὴν οὖσαν καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ μένουσαν ὁ τὴν ἀρχὴν διὰ τὸ μὴ εἶναι θεραπεύειν ὡς ἐθνικὴν μείναςαν ἐθεράπευσεν.

A quod erat, utpote eodem ac filii regni usa victu, filiae sanitatem quam petierat obtinuit. Neque enim ethnicam, atque eodem in vitæ genere permanentem, sanitate donasset qui id initio non fecerat, quod non liceret in ethnica facere.

XX. Αὕτη οὖν, τὴν νόμιμον ἀναδεξαμένη πολιτείαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς ἐναντία φρονούντος ἡμῖν μετὰ τῆς λαθείσης θυγατρὸς ἰδίων οἴκων ἐκδέβληται. Ἡ δὲ εὐγκωμονοῦσα πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ἐν παρουσίᾳ βίου ὑπάρχουσα, αὕτη μὲν χήρα ἐμεινεν, τὸ δὲ θυγάτριον αὐτῆς ἀνδρὶ τινι εὐγκωμονοῦντι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν καὶ πένθητι ὄντι συνηρμόσατο. Ἡ δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς προφάσει γάμου στερηθεῖσα, ὅν παιδας ὠνησαμένη καὶ παιδεύσασα, εἰς υἱῶν ἔχει τόπον. Ἄτινα τῷ μάγῳ Σίμωνι ἐκ παιδῶν συμπαιδευθέντα, πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐκμεμαθήκασιν. Ἰσοπύτη γὰρ αὐτῶν ἦν ἡ φίλα, ὡς καὶ συσπεῦσαι αὐτῶ ἐν πᾶσιν οἷς βούλοιο αὐτοῖς ἐνοῦν.

XX. Illa ergo, vitam, quæ juxta legem ducitur, amplexa, a suo viro, contraria nobis sentiente, cum sanata filia e domo propria ejecta est. Diligens autem ea quæ pepigerat, et abundans opibus, ipsa quidem mansit vidua, filiam vero suam viro ad veram fidem propenso ac pauperi conjugem dedit. Cuique propter filiam nuptiis se abstineret, duos pueros emens ac educans pro liberis habuit. Qui pueri una cum Simone Mago a teneris annis educti, cuncta illius didicerunt. Tanta quippe inter eos erat amicitia, ut cum illo in omnibus concurrerent, in quibus vellet se illis adunare.

XXI. Οὗτοι τῷ ἐνταῦθα ἐπιδημήσαντι Ζακχαίῳ συντυχόντες, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας δι' αὐτοῦ μεταλαβόντες λόγου, ἐπὶ τοῖς πρώτοις νεωτερισμοῖς μεταμελήθentes, ταχέως τοῦ Σίμωνος καταγρόντες, πάντα αὐτῷ συνεδότες, ἅμα τῷ ἐπιδημήσει με ἐνταῦθα, μετὰ τῆς ἀναθερψαμένης αὐτοῦς 57 προσελθόντες βοι, ὅπ' αὐτοῦ συσταθέντες μοι, καὶ ἔκτοτε πάντοτε σύνεσιν μοι, τῶν τῆς ἀληθείας ἀπολαύοντες μαθητῶν. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Πέτρος, μεταπεμφάμενος, ἐκίλευσεν αὐτοῖς πάντα μοι τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐκριβῶς ἐκτίθεσθαι. Οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυράμενοι μὲν ψεύσασθαι ἐξετίθεντο.

XXI. Hi Zacchæum ibi agentem nacti, ac veritatis sermonem ab eo discentes, acta de prioribus facinoribus pœnitentia, brevique Simonem damnantes, ut omnium illius sibi conscii, statim ac ego eo profectus sum, accesserunt ad me una cum eorum educatrice, et a Zacchæo mihi sunt commendati, atque ex eo tempore mecum semper commorantur, præceptorum veritatis participes. Hæc cum dixisset Petrus, vocatis illis præcepit, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter exponerent. At illi, Deum attestati, se nullatenus mentituros, enarrarunt.

XXII. Ὡς πρῶτος ὁ Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως: Ἄκουσον, ὦ φίλτατε ἡμῖν ἀδελφε, ὅπως ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῆς, τίνας τε ὦν, καὶ τίς καὶ πόθεν, τίνα τὲ ἐστὶν ἃ πράττει, καὶ πῶς καὶ διὰ τί. Σίμων οὗτος πατρὸς μὲν ἐστὶν Ἀντωνίου, μητρὸς δὲ Ῥαχὴλ, Σαμαρεὺς τὸ ἔθνος, ἀπὸ Γιτθῶν πόλεως, τῆς πόλεως ἀπεχούσης σχοίνους ἑξ. Οὗτος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγωνῶς, Ἑλληνικῆ παιδείᾳ πάνυ ἐξασκήσας ἑαυτὸν καὶ μαγείᾳ πολὺ δυναθὴς καὶ φρενωθεὶς, θέλει νομιζεσθαι ἀνωτάτην τῆς ἐκείνου καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ. Ἐπίστευσε δὲ καὶ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀνισσόμενος, Ἐσῶτα προσαγορεύει. Ταύτη δὲ τῇ προσαγορείᾳ χέρηται, ὡς ἢ στησόμενος ἀελ, καὶ αἰτίαν φθορᾶς, ὥστε τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ οὕτε Θεὸν, τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον εἶναι λέγει, οὕτε νεκροὺς ἐγερθῆσεσθαι πιστεύει. 58 Τὴν Ἱερουσαλήμ ἀρκεῖται, τὸ Γαριζὶν ὅρος ἀντεισφέρει. Ἀντὶ τοῦ

XXII. Et prior Aquila cœpit ita dicere: Audi, charissime nobis frater, ut accurate cognoscas omnia viri illius, cujusnam sit, et quis et unde, et quænam sint quæ facit, et quo modo, quamque ob causam. Hic Simon patre quidem Antonio, matre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex Gitthis, vico qui sex schœnis ab urbe distat. Is, Alexandriæ ad Nilum versatus, Græca disciplina cum multum se exercuerit, et arte magica polleat, mente elatus, se vult existimari esse virtutem supremam, ipso quoque Deo mundi conditore superiorem. Interdum vero se Christum significans, Stantem appellat. Eam autem appellationem usurpavit, quasi qui exstititur semper sit, nec habeat corruptionis causam, ut corpore concidat. Neque vero Deum, mundi creatorem, supremum esse ait; nec mortuos excitatum iri credit. Hierosolymam negat, montemque Garizimum substituit. Pro vero

VARIÆ LECTIONES.

56 O. 57 τὴν αὐτὴν πολιτείαν O. 58 μὴ θεραπεύων scribendum esse conj. D. Aut etiam verba ἐθνικὴν μείναςαν mutanda sunt in τούτῳ μὴ ποιήσας. S. Tum ἐθνικὴν, ἐθνικὴν μείναςαν ἐθεράπευεν C. αὕτη οὖν αὕτη ἡ νόμιμον O. Ita S, αὕτη C, O. 59 ἐκμεμαθήκασιν O, c. S, ἐκμαθήκασιν C, quod ipse postea emendavit. Tum deprompsi ἢ ex O. 60 βούλοιο O, c. S, βούλαιτο C. 61 ἐπιδημή O. 62 αὐτοῖς προσελθόντες ἔκτοτε σύνεσιν O, interpositis verbis omissis. 63 ἐκέλευσε πάντα sine αὐτοῖς O. 64 τὰ om. C. 65 deest in O. Cotelierium edidisse μετὰ τ. ἀν. male notat S: in Clericum animadvertendum est. Ita Ruf. et O., γένος, ἀπὸ Γετθῶν C. Et Epit. c. 25 Γετθῶν, var. lect. ibidem Γητθῶν. 66 Vbi. τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγωνῶς Ἑλληνικῆ παιδείᾳ recepi ex O. 67 φρενωθεὶς O, qui subinde θέλει cum Epit. c. 25, θέλειν C. 68 Ἐσῶ ὅτε O. Cfr. Bauarii Gnosin p. 404 seq. 308. S. 69 προσηγορέα C. 70 ὥστε inscruit S. et Epit. l. c. 71 Ita S, ex Epit. l. c., οὐ C, O. Deinde ἐγερθῆσεσθαι p. ἐγγεγῆσθαι c. O. 72 Γαριζέιν C.

Christo nostro seipsum prædicat. Legem propria præsumptione aliter interpretatur. Et iudicium dicit quidem fore verum non exspectat; persuasum enim habens, Deum non esse iudicaturum, usque ad Deum ipsum impietatem suam ausus est extendere. Unde nonnulli, nescientes quod pietate erga Deum ut prætextu abutens, veritatem occulte deprædatur, qui ut credenti credunt eam, quæ quomodocunque ab eo dicitur, spem ac iudicationem, pereunt.

XXIII. Ut autem ipse religionis opinionem invaderet, factum est ita. Joannes quidam exstitit, qui singulis diebus baptizaret, quique Domini nostri Jesu secundum conjugationis rationem fuit præcursor: et quemadmodum Dominus habuit duodecim apostolos, duodecim mensium solis gerentes numerum, similiter is triginta viros principes habuit, menstruam lunæ rationem implentes. Quo in numero una quædam erat mulier dicta Helena; ut ne hoc quidem absque mysterio esset. Cum enim mulier dimidium sit viri, imperfectum tricenarii constituit numerum, sicut et in luna, cujus incessus non perfectum mensis cursum conficit. Porro horum triginta Joanni primus ac probatissimus erat Simon: qui quidem quo minus post mortem Joannis princeps declaratus sit, hoc in causa fuit.

XXIV. Nam ipso peregre in Ægyptum profecto, propter magiæ exercitationem, Joanne occiso, Dositheus quidam principatum appetens, cum ipsius Simonis mortem falso annuntiasset, factus est sectæ successor. At Simon paulo post reversus, et eum locum tanquam proprium affectans vehementer, nactus Dositheum locum quidem non repetiit, sciens hominem qui contra ipsius voluntatem occupaverat principatum, non depositum iri. Quare per simulatam amicitiam brevi quidem in secundum a Dositheo locum irrepit. Non multos autem post dies, intra numerum triginta condiscipulorum collocatus, cœpit Dositheo derogare, tanquam qui non germane doctrinam traderet. Idque eum asserebat non invidia facere, sed inscientia, et aliquando Dositheus, Simonis artificiosam sentiens obtrectationem, eo tendentem, ut aboleretur plurimum opinio, neque amplius ipse putaretur esse Stans, furore commotus, cum ad scholam solito convenisset, virga Simonem inventum verberat: at per

Α δντως ¹¹ Χριστοῦ ἡμῶν ἑαυτὸν ἀναγορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἰδίᾳ προλήψει ἀλληγορεῖ ¹². Καὶ κρίσιν ἔσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ δέ· οὐ γὰρ ἂν ὑπὸ Θεοῦ κριθῆσθαι πεπεισμένος ¹³, μέχρι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀσεθεῖν ἐτόλμα. Ὅθεν ἔνιοι, μὴ εἰδότες ὅτι, προκαταλύματι ¹⁴ τῆ θεοσεβείᾳ κεχρημένος, ὑποσυλῆ τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ὅπως ποτὲ ὑπ' ¹⁵ αὐτ. ἰ ἐλπίδα καὶ κρίσιν λεγομένην ἔσεσθαι, ὡς πιστῶ ¹⁶ πιστεύοντες ἀπόλλυνται.

XXIII. Τὸ δὲ παρεισεθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς ἀσεβείας ¹⁷ λόγον γέγονεν οὕτως· Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστῆς ¹⁸, ὃς καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ κατὰ τὸν τῆς συζυγίας λόγον ἐγένετο πρόδοος· καὶ ὡσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόνασιν δώδεκα ἀπόστολοι, τῶν τοῦ ἡλίου δώδεκα μηνῶν φέροντες τὸν ἀριθμὸν, ὡσαύτως καὶ αὐτῶ ἑξαρχοὶ ἄνδρες γεγόνασι τριάκοντα, τὸν μηνιαίων τῆς σελήνης ἀποπληροῦντες λόγον. Ἐν ᾧ ἀριθμῷ μία τις ἦν γυνὴ λεγομένη Ἑλένη, ἵνα μὴδὲ τοῦτο ἀναικονόμητον ἦ (47). Ἦμισυ γὰρ ἄνδρος οὔσα ¹⁹ ἦ γυνὴ, ἀτελεῖ τὸν τῆς τριακοντάδος τέθεικεν ἀριθμὸν, ὡσπερ καὶ τῆς σελήνης ²⁰, ἧς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς ²¹ οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. 59 Τούτων δὲ τῶν τριάκοντα τῷ Ἰωάννῃ ²² πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων, ὃς καὶ τοῦ μὴ ἄρξαι αὐτὸν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ²³ Ἰωάννου αἰτίαν ἔσχε ταύτην.

XXIV. Ἀποδημῶντος γὰρ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὴν τῆς μαγείας ἐπάσκησιν, τοῦ Ἰωάννου ἀναίρεθέντος, Δοσίθεος ²⁴ τις, τῆς ἀρχῆς ὀρεγόμενος, θάνατον αὐτοῦ ψευδῆ καταγγείλας, διαδέχεται τὴν αἵρῃσιν. Ὁ δὲ Σίμων, μετ' οὐ πολὺ ἐπελθὼν καὶ τοῦ τόπου ὡς ἰδίου μεγάλως ἀντεχόμενος, τῷ Δοσίθεῳ συντυχῶν τὸν μὲν τόπον οὐκ ἀπήτει, εἰδὼς ὅτι ὁ φθάσας τῆς ἀρχῆς παρὰ προαίρεσιν οὐ καθαιρεῖται. Διὸ μετὰ προσποιητοῦ φίλας ἐπ' ὀλίγον μὲν εἰς τὸν δεῦτερον τοῦ Δοσίθεου τόπον δίδωσιν αὐτόν. Ταχὺς δὲ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς τριάκοντα συμμαθηταῖς, ὑποδιαβάλλειν ἤρξατο τὸν Δοσίθεον, ὡς μὴ παραδιδόντα γνησίως τὰ μαθήματα. Καὶ τοῦτο ποιεῖν ἔλεγεν αὐτὸν οὐχ ὡς φθονοῦντα, ἀλλ' ὡς ²⁵ ἀγνοοῦντα. Καὶ ποτε ὁ Δοσίθεος, ὑπαισθόμενος τὴν τοῦ Σίμωνος ἐντεχον διαβολὴν, λύουσας ²⁶ αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ὑπόνοιαν, τοῦ μὴ αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν Ἐστώτα, θυμῶ ἐπὶ τὴν συνήθη ²⁷ παραγενόμενος διατριβὴν, βάβδρον παίει εὐρών τὸν Σίμωνα· ἡ δὲ, ὡσπερ καπνοῦ 60 τοῦ Σίμωνος διελθεῖν

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ὄντος O. ¹² ἀλληγορεῖς O. ¹³ πεπιστευμένοις O. ¹⁴ προκαταλύματι C, προκαλύματι D. Cæterum πρόλημμα eodem sensu occurrit. Cfr. hom. viii, 25. S. ¹⁵ ὑπὸ O. ¹⁶ πιστῶ C. ¹⁷ αὐτὸν τὸν τῆς θεοσεβείας C. ¹⁸ ἡμεροβαπτιστής O. ¹⁹ ἡ adjuncti c. O. ²⁰ Legatur ἡ σελήνη, quod postulat orationis series. D. ²¹ μή O. ²² τῷ Ἰωάννῃ om. O. ²³ τοῦ om. O. ²⁴ Δοσίθεός O, constanter, Δωσίθεός C. Idem subinde τις, ut voluit S, τε C. ²⁵ ὡς addidi c. O. ²⁶ Lege φύουσας, quæ de illo apud multos suspitionem crearet. D. Rufini versio (Recogn. ii, 141) hæc est: Verum Dositheus, ubi sibi derogari sensit a Simone, verens ne opinio sua obscuraretur apud homines, qui eum putabant ipsum esse Stantem. Cum hac interpretatione constare potest lectio vulgata, modo αὐτοῦ τὴν νοιέται in τὴν αὐτοῦ. Eodem sensu προσεκλύειν legitur hom. iii, 2, ἐκλύειν xvii, 6. Quid ὑπόνοια significet, intelligitur ex seqq. S. ²⁷ συνήθειαν O.

VARIORUM NOTÆ.

(47) Ἴνα μὴδὲ τοῦτο ἀναικονόμητον ἦ. Similitudo corona quæ Simonis Magi dicebatur, imper-

fectam referebat rotunditatem, ad modum lunæ in cornua cocantis, ut nemo ignoret. Cot.

ἰδῶς σῶμα. Ἐπὶ τούτῳ ²⁰ καταπλαγείς ὁ Δοσίθεος λέγει αὐτῷ· Εἰ σὺ εἶ ²¹ ὁ Ἴστῆς, καὶ προσκυνῶ ²² σε. Τοῦ Σίμωνος εἰπόντος· Ἐγὼ εἰμι, ὁ Δοσίθεος, ἐαυτὸν γνοῦς οὐκ ὄντα τὸν Ἴστῆα, περὶν προσεκίνησεν, καὶ τοῖς εἰκοσιεννέα ἐξάρχουσιν συγκαταβαλὼν ἐαυτὸν εἰς τὸν ἐαυτοῦ τῆς ὑπονομίας τόπον ἔστησε τὸν Σίμωνα, καὶ οὕτως μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ὁ Δοσίθεος, ἐκείνου στάντος, αὐτὸς περὶν ἐτελεύτησεν.

XXV. Ὁ δὲ Σίμων, τὴν Ἑλένην παραλαβὼν, ἐκπεριέρχεται ²³, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο, ὡς ὄραξ, ἀναστατεῖ τοὺς ὄχλους. Αὐτὴν δὲ τὴν Ἑλένην ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων ²⁴ οὐρανῶν κατενηγομένη λέγει τῷ κόσμῳ, κυρίαν οὖσαν, ὡς παμμήτορα ²⁵ οὐσίαν καὶ σοφίαν, ἣς ἔνεκεν, φησὶν, Ἕλληνας τε καὶ βάρβαροι ἐμαγέσαντο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀληθείας (48)· ἡ γὰρ ὄντως οὖσα τότε παρὰ τῷ πρωτιστῷ ὑπῆρχε Θεῷ. Πῆν τοιαῦτά τινα Ἑλληνικοῖς μύθοις συμπλεκόμενα πθανῶς ἀλληγορῶν ἀπατᾷ πολλοὺς, ἐξαιρέτως πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ἤδειμεν ὅτι μαγία ταῦτα ποιεῖ, ἠπατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνεργοὶ αὐτοῦ ἦμεν τὸ καταρχὰς ²⁶, ὅτι τὰ τοιαῦτα ποιῶν τὸ τῆς θεοσεβείας οὐκ ἠδίκηκε μέρος, νῦν **61** ὅτε πολυμαθὴς ²⁷ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀπατᾷ ²⁸ ἐπιχειρεῖν ἤρξατο, ἀπέτηχεν αὐτοῦ.

XXVI. Καὶ γὰρ μαιφρονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ἔτι ὡς φίλος ²⁹ φίλοις ἐξέφηρνε ³⁰, ὅτι παιδίου ψυχὴν τοῦ ἰδίου σώματος χωρίζας ἀπορρήτοισι ὄρκου, συνεργὸν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν δὲ ³¹ παῖδα διαγράφας ἐπὶ εἰκόνας, ἐνδοτέρῳ οἰκῷ ὅπου αὐτὸς ἔπειτα ἀναθεθεμιμένην ἔχει, φάσκων, ποτὲ τούτων ἐξ ἄρας πλάσας ³² θελαῖς τροπαῖς καὶ τὸ εἶδος ἀναγράφας ἀποδεδωκέναι ³³ πάλιν τῷ ἀέρι. Τὴν δὲ πρᾶξιν ἔφηγετο οὕτως πεποιηκέναι. Πρῶτον τὸ ἀνθρώπου πνεῦμα λέγει, τραπὲν εἰς θερμὴν φύσιν, τὸν περιεχόμενον αὐτῷ σικύας δίκην ἐπισπασάμενον συμπεῖν ³⁴ ἄρα, εἶτα ἐνδοθεν τῆς τοῦ πνεύματος ἰδέας ³⁵ γενόμενον αὐτὸν τρέψαι εἰς ὕδωρ· ὑπὸ δὲ τῆς ³⁶ συνεχείας τοῦ πνεύματος χυθῆναι μὴ δυνάμενον, εἰς αἵματος φύσιν μετατρέπειν ἔφασκε τὸν ἐν αὐτῷ ἄρα, ὃ δὲ ἅμα πῆξαν τὰς σάρκας ποιῆσαι· εἶθ' οὕτως **D**

A corpus Simonis, quasi per fumum, visa est virga transire : super quo obstupefactus Dositheus ait ad eum : Dic mihi si tu es Stans, ut adorem te. Cumque Simon respondisset, Ego sum, Dositheus, vādens se non esse Stantem, cecidit et adoravit eum ; atque in numerum viginti novem principum virorum se dejiciens, in eum locum qui ei opinione tributus fuerat constituit Simonem : sicque non multo post Dositheus, illo stante, ipse concidens, defunctus est.

XXV. Simon vero, accepta Helena, circuit ; et usque ad præsens, ut vides, turbas decipit ac commovet. Helenam vero dicit de supremis cælis in mundum deductam fuisse, atque esse dominam, B quasi cunctorum genitricem essentiam ac sapientiam : pro qua, inquit, Græci et barbari confixerunt, imaginem opinantes veritatis ; quæ enim revera est, tunc apud illum primum omnium habitabat Deum. Et hæc atque alia his similia, ex Græcis fabulis conficta, persuasibiliter interpretans, decipit multos : cum præcipue edat multa prodigiosa miracula ; ita ut, nisi cognovissemus, illa eum per magiam efficere, ipsi quoque fuisset decipi. Illius equidem adjutores principio eramus, quando, ista faciens, religionis partes injuria non afficiebat. Jam vero, cum vesanus cœpit imponere velle viris religiosiis, ab eo recessimus.

XXVI. Etenim cæde se inquinare cœperat ; sicut ipse adhuc amicis nobis velut amicus patefecit, quod cum pueri animam a proprio corpore separasset infandis adjuramentis, futuram adjutricem ad eorum quæ ipse vellet representationem, pueroque in imagine delineato, consecratam haberet imaginem in æde interiori, ubi ipse dormiret : dicens se aliquando hunc ex aere formasse, divinis conversionibus, et, imagine ejus depicta, rursus aeri reddidisse. Rem vero ita factam interpretatur. Ait quod primo hominis spiritus, versus in naturam calidi, circumstantem aerem, sicut cucurbitula facit, attractum imbibit : quem deinde intra spiritus formam positum ipse Simon in aquam vertit ; cumque aer in spiritu consistens ob spiritus continuitatem effundi nequeat, eundem convertit in san-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ τούτου O. ²¹ εἶ om. O. ²² Ita O, c. S., προσκύνω C. ²³ περιέρχεται C. ²⁴ ἀνωτάτων C. ²⁵ Ita D, suffragante O, παμμήτορα C. ²⁶ κατ' ἀρχάς O. ²⁷ Ita S, ex Epit. c. 27. πολυμαθὴς C, πολὺ μαθὴς O. ²⁸ ἀπατᾷ O, c. C, ἀπατῶν Cl et S, qui conjecturam suam in recensione Coteleriana jam evulgatam invenire potuisset. ²⁹ ὡν φίλος scribendum esse conjecit ex Epit. c. 27 : ὡς αὐτὸς ἔτι φίλοις οὖσιν ὕμνῳ ὅσα φίλος ἐξέφανεν. S. ³⁰ Ita S, ἐξέφανεν C, O. ³¹ δέ om. O. ³² Fortasse leg. πλάσαι S. ³³ Post ἀποδεδωκέναι C ex h. λέγει, quod ejeci c. O. ³⁴ τοῦ C, qui deinceps θερμοῦ. ³⁵ Ita O et ex conject. C, συμπεῖν id. in textu. ³⁶ εἰδέας C. Tum S αὐτὸν in versione falso refert ad Simonem, cum referendum sit ad aerem. Quare frustra conjicit, scribendum esse infra πῆξαντα p. πῆξαν. ³⁷ τῆς ; addidi c. O. Tum εἰς αἵμ. φύσιν C.

VARIORUM NOTÆ.

(48) Alludit noster ad eorum sententiam, qui non Helenam, sed ejus duntaxat imaginem Troiæ fuisse statuerunt, cum Græci barbarique sibi multas, ejus causa, clades facerent. Vid. Plat. *De Rep.* II, § 586, C : ὡς περὶ τὸ τῆς Ἑλένης εἰδῶλον ὑπὸ τῶν

ἐν Τροίᾳ Στησίχορος φησι γενέσθαι περιμάχτητον ἀγνοία τοῦ ἀληθοῦς |, Sexti. *Emp.* adv. *Matth.* VI, § 180, 255 et Barnesium ad *Eurip. Hel.* v. 35. D. Add. c. Schol. ad *Lycophr.* v. 115, et interpr. ad *Herod.* II, 112 seqq. S. DRESSER.

guinem : et ex sanguine concreto carnem fecit ; sicque postea carne solidata, hominem non e terra, sed ex aere protulit. Atque hunc in modum sibi persuadens potuisse a se creari novum hominem, ait se eum, resolutis conversionibus, rursum aeri reddidisse. Quæ cum aliis diceret, credebatur ; a nobis vero, qui adfueramus ejus mysteriis, pie non credebatur. Quapropter, damnata, impietate abcessimus ab eo.

XXVII. Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus Nicetas ait : Necesse est, frater noster Clemens, ea me commemorare, quæ ab Aquila prætermittuntur. Primo equidem Deus testis est, nos in nullo opere impio eum adjuvisse, sed, illo faciente, tantum spectasse ; et quandiu opera innoxia edebat, delectabamur sane ; quando autem quæ per magiam fiebant, per divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos, dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa nobis promitteret ; primum quidem fore ut templum nobis et statuæ erigerentur, atque dii existimaremur, et a populis coleremur, et a regibus magnificeremur, atque donaremur publicis honoribus, nec non infinita vi pecuniæ ditesceremus.

XXVIII. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modo ut cum eo viventes pravum ejus molimen taceremus, quo fraus ei succederet ; attamen assensum non sumus : quinimo consilium dedimus, ut ab ista vecordia desisteret, dicentes ei : Nos, Simon, amicitiam, quam tecum a pueritia contraximus, memores, teque amantes, utilia consulimus : cessa ab hujusmodi audaci facinore : deus esse non potes ; time eum qui vere Deus est ; cognosce te esse hominem, breveque esse tempus vitæ tue. Quanquam admodum locuples vel etiam rex evadas, exiguo vitæ spatio pauca sunt quibus fruearis : et quæ impie parta sunt, cum cito fugiant, æternum supplicium homini sceleroso comparant. Quare auctores tibi sumus, Deum vercaris, a quo judicari debet uniuscujusque anima pro iis quæ hic gessit.

XXIX. Hæc ille audiens risit. Cumque diceremus : Cur nos irrides, qui tibi utilia suademus ? Rideo, inquit, stultam opinionem vestram, quod credatis immortalem esse animam hominis. Et ego respondi : Non miramur, o Simon, si fallere nos conaris ; sed obstupescimus, qua ratione etiam teipsum decipias. Effare mihi, Simon, etsi aliorum nemo compertum habeat animam esse immortalem, tu tamen et nos habemus ; tu quidem, ut qui eam a corpore humano diremistis, qui collocutus es, qui imperasti ; nos vero, ut qui adfuimus, et imperium audivimus, et quod jussum est vidimus

ἅ τῆς σαρκὸς παγεύσης, ἀνθρώπων οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ ἐξ ἀέρος ἀναδείξαι. Καὶ οὕτως ἑαυτὸν πείσας καινὸν ἀνθρώπων ἔδύνασθαι ποιῆσαι, τὰς τροπὰς ἀναλύων πάλιν ἀποδεδικῶναι ἔλεγε τῷ ἀέρι. Καὶ ταῦτα μὲν ἄλλοις λέγων ἐπιστεύετο, ὑφ' ἡμῶν δὲ τῶν ἐπὶ τελετῇ συμπαρόντων εὐσεβῶς ἠπιστεύετο. Διὸ, ἀσεβείας καταγρόντες, ἀπέστημεν αὐτοῦ.

XXVII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη· Ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφεῖ ἡμῶν Κλήμης, τὰ παραλειφθέντα τῷ Ἀκύλῳ ἐμὲ ὑπομῆσαι. Πρῶτον μὲν γὰρ μάρτυς ὁ θεὸς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἡμεῖς συνειργασάμεθα ἀσεβῆς, ἀλλ' ὅτι, αὐτοῦ πράσσοντος, ἰστορήσαμεν καὶ μέχρις ὅτε ἀδολῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο, καὶ ἐτεροπόμεθα ὅτε δὲ τὰ μαγεῖα γινόμενα θεϊότητι ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔλεγεν, οὐκ ἔτι αὐτοῦ ἠνεσχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἐπαγγελλόμενον ἡμῖν, πρῶτον μὲν ναὴν καὶ ἀνδριάντας ἡμῶν κατασκευασθῆναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι, καὶ ὑπὸ ὄχλων προσκυνηθῆναι, καὶ ὑπὸ βασιλέων δοξασθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιοθῆναι καὶ χρήμασιν ἀπειριόριστοις πλουτήσαι.

XXVIII. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μείζονα νομιζόμενα ἡμῖν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ τῆς ἐγγειρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ἵνα αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης προκόπη, καὶ ὅμως οὐ συνθέμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύεσθαι συνεβουλεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· Ἡμεῖς, Σίμων, τῆς ἐκ παιδῶν φιλίας πρὸς σὲ μεμνημένοι, στέργοντές σε, τὰ συμφέροντα συμβουλεύομεν· παῦσαι τῆς τοιαύτης τόλμης· θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν ὄντως θεόν· γινώθι ὅτι ἄνθρωπος εἶ καὶ ὅτι σου μικρὸς ἐστὶν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. Κἂν μεγάλα πλουτήσῃ καὶ βασιλεύσῃ, τῷ τῆς ζωῆς σου μικρῷ χρόνῳ ὀλίγα τυγχάνει πρὸς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀσεβῶς πορισθέντα, εὐθὺς φεύγοντα, αἰωνίαν κόλασιν περιποιεῖται τῷ τετολημῶτι. Διὸ φοβέσθαι σοὶ τὸν θεὸν συμβουλεύομεν, ὑφ' οὗ κριθῆναι ἔχει ἢ ἐκάστου ψυχῆ περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα.

XXIX. Ὁ δὲ, ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. Ἡμῶν δὲ εἰπόντων· Τί ἡμῶν τὰ σοὶ συμφέροντα συμβουλεύοντων καταγέλας ; Ἐφη· Γελῶ ὁμῶν τὴν μωρὰν ὑπόληψιν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν. Καγὼ ἔφη· Οὐ θαυμάζομεν, ὦ Σίμων, εἰ ἡμᾶς ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπεπληγμένα τίνι λόγῳ καὶ ἑαυτὸν ἀπατᾶς. Λέγε μοι, ὦ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφῆται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς, σὺ μὲν ὡς ἀνθρώπου σώματος χωρὶς αὐτὴν καὶ προσομιλήσας καὶ ἐπιτάξας ; ἡμεῖς δὲ ὡς συμπαρόντες καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες καὶ τὸ κελυσθῆναι ἑναργῶς ἰστο-

VARIAE LECTIONES.

ἄλλ' C. ἄπεστημεν ἀπ' αὐτοῦ C. ἰστορήσαμεν C. Decet καὶ ante ἐτεροπόμεθα in O. θεότητι C. οὐκ ἔτι C. ἴτα *Epist.* c. 29 et O, ναὴν ἀνδριάντας ἡμῶν καταξιοθῆναι C. μείζονα addit *Epist.* c. 29, quam seq. S. Non Cot., ut S parum accurate adnotat, sed Cl eadidit ὑπέχετο. παύεσθαι C. ἴτα *cod.* 804 et O, τε C. μέγα C. τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν C, qui deinceps ἀπατᾶν ἡμᾶς. ἴτα c. S, κελυθέν C. Ante Σίμων addidi καὶ ὁ c. O.

ρήσαντες. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ἐγὼ μὲν οἶδα τί λέγετε, ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴσασθε περὶ τίνων διαλέγεσθε. Καὶ ὁ 64 Νικητής ἔφη· Ἐπεὶ οἶδας, λέγε, εἰ δὲ μὴ οἶδας, μὴ δέξαι ἡμᾶς τῶν λέγειν σε μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς δὲ μὴ, ἀπατάσθαι δύνασθαι. Οὐ γὰρ ἐσμεν οὕτως νήπιοι, ἵνα πανούργον ἐνσπεύρης ἡμῖν⁶⁵ ὑποψίαν τοῦ νομίζειν σέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, καὶ οὕτως ἐπιθυμία κολαζομένους ἡμᾶς ὑποχειρίους λαβῶν ἔχης.

XXX. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὅτι μὲν ἐχώρισσα ψυχὴν ἀνθρωπείου σώματος, οἶδ' ὑμᾶς εἰδότες, ὅτι δὲ οὐχ ἢ τοῦ τεθνεώτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἐπεὶ μὴ ὑπάρχει, ἀλλὰ δαίμων τις, ὑποκρινόμενος αὐτὸς εἶναι ψυχὴ ἐνεργεῖ, οἶδα ὑμᾶς ἀγνοούστας. Καὶ ὁ Νικητής ἔφη· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ⁶⁶ ἠκούσαμεν ἀπίστα, τούτου δὲ τοῦ λόγου ἀνοητότερον οὐ προσεδόκησαμεν ἀκοῦσαι. Εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρινεται τοῦ τεθνεώτος εἶναι⁶⁷ ἢ ψυχὴ, τίς τῆς ψυχῆς χρεῖα γίνεται, ἵνα χωρισθῇ τοῦ σώματος; Οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμεν σου, τοῦ σαφένους τὴν ψυχὴν ὀρκίζοντος; Πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὀρκιζόμενου, ἕτερος μὴ ὀρκισθεὶς ὡς φοβηθεὶς ὑπακούσει; Οὐκ ἐξετασθεὶς⁶⁸ δὲ καὶ σὺ ὅφ' ἡμῶν ποτε, διὰ τί ἐνίοτε καὶ παύονται αἱ παρεδρία⁶⁹ (49), ἔφη· Ὅτι ψυχὴ, πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον, ὃν ἔμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἕδην πορεύεται· προσετίθησθε δὲ λέγων, ὅτι τῶν ἰδίων θανάτων τελευτησάντων αἱ ψυχαί, ἐπειδὴ αὐτοὶ εἰς ἕδην χωρήσασαι φρουροῦνται, οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται (50);

65 XXXI. Ταῦτα τοῦ Νικητοῦ⁶⁴ εἰπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν ἔφη· Ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὀρκιζόμενον, τί φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὄρκους; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Κόλασιν γὰρ παρακούσασα, οἶδα μέλλειν παθεῖν. Καὶ ὁ Ἀκύλας ἔφη· Οὐκοῦν, εἰ ὀρκιζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι γίνονται, καὶ κρίσις πάντως γίνεται. Ὅποτε⁶⁵ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξει ὀρκισθέντας καταδικασθῆναι, παρακούσαντας, φῆς⁶⁶, πῶς οὐ παύθησιν οὐ ἀναγκάζειν, τῶν ἀναγκασομένων ἐπὶ παρακούσας οὐ θάυμα⁶⁷, ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστίν, ἵνα σὺ μὲν δίκην δῶς περὶ ὧν ἠνάγκασας, τὸ δὲ⁶⁸ ἀναγκασθῆν ὑπὸ συγγνώμῃν γένηται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως 69 τὸν ὄρκον προτιμήσαν. Ὁ δὲ, ταῦτα⁶⁹ ἀκούσας, ὠργί-

clare. Et Simon dixit : Ego quidem scio quid dicatis, vos autem nesciis de quibus loquamini. Et dixit Nicetas : Quandoquidem scis, edissere : quod si nescis, ne existimes decipi nos posse, dum ais te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo enim stolidi non sumus, ut nobis vafra inferas suspicionem, qua existimemus aliquid ineffabilium cognosci a te, etque sic nos, cupiditate detentos, in tuam potestatem redactos teneas.

XXX. Respondit Simon : Quod quidem disjuxerim animam ab humano corpore, novi vos scire ; quod vero non anima defuncti ministret, cum non existat, sed aliquis dæmon, qui se simulat esse animam, operetur, novi vos ignorare. Et Nicetas excepit : In vita nostra multa incredibilia audivimus, hoc tamen sermone amentiozem nos audituros non speravimus. Nam si dæmon fingit se esse animam mortui, quis fuit animæ usus, ut a corpore separaretur ? Nonne ipsi præsentés audivimus te, cum animam e corpore adjurando evocares ? Et qua ratione, uno adjurato, alter non adjuratus tanquam veritus obedit ? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, cur interdum cessarent assessiones, respondisti : Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit ; ac subjuxisti animas eorum qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc sæcedentes custodiuntur, difficulter permitti venire ?

XXXI. Hæc Nicetas cum protulisset, ipse Aquila iterum dixit : Cuperem a te id unum discere, Simon, sive anima sit, sive dæmon id quod adjuratur, cujusnam metu adjurationes non contemnit ? Et Simon respondit : Etenim pœnas persoluturam se intelligit, si non obtemperet. Atque Aquila excepit : Itaque si anima adjurata venit, etiam judicium fit. Si ergo animæ sunt immortales, omnino et judicium est. Quamobrem si eos quoque, qui in malæ actionem sunt adjurati, tumque non obtemperarunt, condemnandos ais, quomodo tu non timuisti cogere, cum, qui coguntur, propter contumaciam pœnas iuant ? Nam te jam non esse multatum pro iis, quæ designasti, eo evenit, quoniam judicium nondum est, ut tu quidem pœnas des eorum ad quæ coegisti, quod autem coactum est, veniam accipiat,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ ἐνσπεύρης ἐν ἡμῖν C. ⁶⁵ τούτῳ subjuncti e O. ⁶⁶ εἶναι τοῦ τεθνεώτος C. ⁶⁷ ἐξητάσθης O. ⁶⁸ προσετίθησθε O. ⁶⁹ νικήτη O. ⁷⁰ ὡς ἂν C, ὡς ἂν S, c. Cl. ⁷¹ φῆς add. Epit. c. 32, quam seq. S. ⁷² οὐ θαύμα accessit ex O et Epit. c. 32. ⁷³ Adsunt in O post δὲ vnb. ταῦτα ἀκούσας expuncta. Tum id. συγγνώμης. ⁷⁴ τούτων C.

VARIORUM NOTÆ.

(49) Αἱ παρεδρία. Inter spiritus paredros animæ mortuorum ponebantur. Præter *Recognitiones* lib. II, cap. 13, et lib. III, cap. 44, testem damus Justinum *Martyrem Apologia* II, p. 65 : Νεκρομαντεῖται μὲν γὰρ, καὶ αἱ ἀδιαφθόρων παιδῶν ἐποπτεύσεις, καὶ ἄλλων ἀνθρωπίνων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγαις ὀνειροπομπῶν καὶ πάρεδροι, καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδόντων, πεισάτωσαν ὑμᾶς ὅτι

καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἶσιν αἱ ψυχαί. Cor. (50) Οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται. Unde Tertullianus *De anima* cap. 57 : *Publica jam littera est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humatione dispunctas, evocaturam se ab inferum incolatu pollicetur.* Vide si lubet Porphyrium lib. II *De abstinentia*, cap. 47; Servium ad *Æneid.* IV, 386. Id.

quia maiō facinori adjuramentum prætulerit. Simon vero his auditis, ira percitus, mortem, nisi quæ gesserat taceremus, minatus est.

XXXII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Clemens interrogavi, quænam essent miracula quæ faceret. Ilii vero responderunt mihi : Facit ut statuæ ambulent : in igne volutans se, non uritur ; interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens fit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas occlusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacra formarum omnigenum exhibet ; facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista memorantes audiens mirabar. Testabantur autem multa talia se vidisse ipsi qui aderant.

XXXIII. His ita enarratis, præclarus Petrus et ipse cœpit dicere : Considerare vos oportet, fratres, regulæ conjugationis veritatem, a qua regula qui non recesserit, non poterit errare. Quoniam scilicet, ut diximus, omnia cernimus sese habere bipartito ac contrarie, et quemadmodum primo est nox, deinde dies, et primum ignorantia, postea cognitio, et primo morbus, inde sanitas ; ita primum error mundum occupat, sicque post veritas supervenit, ut medicus morbo. Statim itaque ac Deo amica gens nostra ab Ægyptiorum vexatione liberanda fuit, prius per eam virgam quæ in serpentem versa fuerat, quæque tradita erat Aaroni, morbi facti sunt, sicque postea precibus Moysis sanitates sunt inductæ. Et nunc quoque, cum gentes ab idolorum cultu liberari deberent, iterum malitia, quasi ipsa imperans, anticipavit, suumque velut serpentem misit in adjutorium, videlicet quem cernitis Simonem, qui mira facit ad stuporem ac deceptionem, non tamen signa salutaria ad conversionem ac salutem. Quocirca vos oportet, ex miraculis quæ sunt, factores attendere, quis cujusnam sit operarius. Si inutilia miracula edit, malitiæ est minister ; sin vero utilia, boni est præses.

XXXIV. Porro inutilia miracula sunt, quæ edidisse Simonem dixistis, quod, inquam, statuas faciat ambulare, quod supra carbones ignitus volutet se, quod draco fiat, in capram transformetur, quodque in aere volat, ac similia alia, quæ cum ad sanandos homines non fiant, ad multos fallendos natura comparata sunt. Miracula vero misericordis veritatis humanitatis plena sunt, qualia Dominum

Α σθη, θάνατον ἡμῖν ἀπειλῆσας, εἰ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα σιωπῶμεν.

XXXII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπιθόμην, τίνα ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δὲ ἑλεγόν μοι, ὅτι ἀνδριάντας (51) ποιεῖ περιπατεῖν καὶ ἐπὶ πῦρ κυλιόμενος οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται· καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ποιεῖ· ὄφις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσοῦν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον ἄλλοι, ἐν δειπνοῖς ἐθῶλα παντοδαπῶν ἰδεῶν ἰσχυροῦσιν· τὰ ἐν οἰκίᾳ σκευὴ ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν βλέπεσθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα αὐτῶν λεγόντων ἀκούων ἐθαύμαζον. Ἐμαρτύρουν δὲ πολλὰ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ παρόντες ἰστορηκέαι.

XXXIII. Τοῦτων οὕτως ῥηθέντων ὁ καλὸς Πέτρος καὶ αὐτὸς τοῦ λέγειν ἤρξατο· Συνορᾶν ὑμᾶς δεῖ, ἀδελφοί, τοῦ τῆς συζυγίας κανόνος τὴν ἀληθειαν, οὐ μὴ ἀριστάμενός τις οὐκ ἔχει πλανηθῆναι. Ἐπεὶ γάρ, ὡς ἐφάμεν ἡμῶν, δικαίως καὶ ἐναντίως πάντα ἔχοντα ὁρῶμεν, καὶ ὡς πρώτη νύξ, εἴτα ἡμέρα, καὶ πρῶτον ἄγνοια, εἴτα γνῶσις, καὶ πρῶτον νόσος, εἴτα ἰασις, οὕτως πρῶτῳ τὰ τῆς πλάνης τῷ βίῳ ἔρχεται, εἴθ' οὕτως τὸ ἀληθὲς ἐπέρχεται, ὡς τῇ νόσῳ ὁ ἰατρός. Διότι καὶ γοῦν τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν ἔθνους ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακουχίας μέλλοντος λυτροῦσθαι, πρῶτον διὰ τῆς ὀφιωθεῖσης βλάβου, ἧτις τῷ Ἀαρὼν ἐδόθη, αἱ νόσοι γίνοντο, καὶ εἴθ' οὕτως εὐχαῖς Μωυσέως αἱ ἰάσεις ἐπεφέροντο. Καὶ νῦν δὲ τῶν ἐθνῶν μελλόντων ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ εἶδος λυτροῦσθαι θρησκείας, ἡ κακία πάλιν, ὡς αὐτὴ βασιλεύουσα, προλαβοῦσα πρῶτον τὸν ἑαυτῆς ὡσπερ ὄφιν ἐπεμψε σύμμαχον, ὃν ὁρᾶτε Σίμωνα, ποιοῦντα θαυμάσια πρὸς κατάπληξιν καὶ ἀπάτην, οὐ σημεῖα ἰατρικὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ σωτηρίαν. Διὸ καὶ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν γινομένων τεράτων τοὺς ποιοῦντας νοεῖν δεῖ, τίς τίνος ἐστὶν ἐργάτης. Ἐὰν ἀνωφελῆ ποιῇ τέρατα, κακίας ἐστὶν ὑπουργός· ἐὰν δὲ ἐπωφελῆ πράττη, τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶν ἡγεμὼν.

XXXIV. Τὰ μὲν οὖν ἀνωφελῆ ἐστὶ σημεῖα, ὅσα αὐτοὶ Σίμωνα εἰρήκατε πεποιτηκέαι· λέγω δὲ τὸ ἀνδριάντας αὐτὸν ποιεῖν περιπατεῖν, καὶ τὸ ἐπ' ἀνθρώπων αὐτὸν πεπυρωμένων κυλιεσθαι, καὶ δράκοντα γίνεσθαι, εἰς αἶγα μεταμορφωθῆναι, εἰς ἀέρα πτήναι, καὶ ὅσα τοιαῦτά τινα, εἰς ἰασιν ἀνθρώπων μὴ γινόμενα, προσαπατᾶν φύσιν ἔχει πολλοῦς. Τὰ δὲ τῆς οἰκτιρμοῦ ἀληθείας σημεῖά ἐστι φιλάνθρωπα, ἅτινα

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ εἰδεῶν C. ⁷¹ πολλοὶ C. ⁷² Hanc constructionem non admittit lingua Græca, nam scribi debuit αὐτοὺς παρόντας. Sed facilius est emendandi ratio : prorsus enim legendum αὐτόθι παρόντες. D. Sed potest etiam lectio cod. Reg. ferri, est enim ordo verborum πολλοὶ αὐτοὶ παρόντες ἐμαρτύρουν τὰ τοιαῦτα (nempe ἑαυτοῦς) ἰστορηκέαι. Cl. Fortasse pro αὐτοὶ ponendum est adverb. loci αὐτῇ (idem ac τῆδε) vel αὐτοῦ. ⁷³ Cfr. cap. 15 seqq. ⁷⁴ καὶ om. C. ⁷⁵ Μωυσέος O. ⁷⁶ μετὰ tacite scripsit Cl, repetiitque S contra cod. auctoritatem. ⁷⁷ προλαβοῦς O. ⁷⁸ O in textu πεπληρωμένων, in marg. ead. man. correctum in πεπυρωμένων. ⁷⁹ πρὸς ἀπατᾶν C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀνδριάντας, etc. Anastasius Quæstione 20, p. 242. Cedrenus *Synopseos* pag. 175. Nicephorus *Hist. eccl.* lib. 11, cap. 27. Cot.

ἰκούσατε τὸν Κύριον πεποικηκότα, καὶ μετ' ἐκείνων εὐχίς κατορθοῦντα· ὧν ⁶⁰ οἱ πλείστοι παρεστήκατε, οἱ μὲν νόσων παντοίων ἀπαλλαγέντες, οἱ δὲ ⁶¹ δαιμόνων, οἱ δὲ ὀρθωθέντες χεῖρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμούς ἀπολαβόντες, οἱ δὲ τὰς ἀκοὰς καὶ ἄλλα ὅσα ἀνθρώπος ποιεῖν δύναται, φιλανθρώπου πνεύματος Γίως ⁶² γενόμενος.

XXXV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὑπὸ τὸν ἄβρον ἐπεισιῶν ἡμῖν Ζαχαρίας προσαγορεύσας ἐφη Πέτρω· Ἀνατίθεται Σίμων τὴν ζήτησιν εἰς τὴν αὔριον ἡμέραν· ἡ γὰρ σήμερον τὸ δι' ἕνδεκα ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει **68** Σάββατον (52). Καὶ πρὸς τοῦτον ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Δέγε Σίμων· Ἐπεὶ τελείως θέλεις ⁶³, μετὰ τοῦ γινώσκειν, ὅτι σοὶ ἡμεῖς, ὅτε βούλει, θεοφιλεῖ Προνοίᾳ ἀπαντᾶν ἐτοιμῶς ἔχομεν. Καὶ ὁ μὲν Ζαχαρίας ταῦτα ἀκούσας ἀντιβάλλειν ἐξῆκει τὴν ἀπόκρισιν.

XXXVI. Ὁ δὲ, ἰδὼν με ἀθυμοῦντα καὶ τὴν αἰτίαν ἐκθόμενος καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ οὐκ ἄλλοθεν ποθεν εἶσαν ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ζήτησιν ἀναβολῆς, ἐφη· Ἀγαθῆ (53) Θεοῦ προνοίᾳ ὁ ⁶⁴ προεληφώς διοικεῖσθαι τὸν κόσμον, ὧ φησι Κλήμης, αὐτὸς οὐκ ἀχθεται ἐπὶ τοῖς ὅπως ποτε ⁶⁵ ἀπαντῶσι πράγμασιν, ἀποδεδωκὼς ἔτι ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος οἰκονομίας συμφερόντως τὴν ἔκθεσιν τὰ πράγματα ⁶⁶ λαμβάνει· ὅθεν δίκαιον αὐτὸν εἶναι γνοῦς καὶ εὐσυνειδήτως βιοῦς, τὸ προσπίπτων ⁶⁷ λυπηρὸν οἶδεν ὀρθῶ τῷ λογισμῷ ἀποσειεσθαι ⁶⁸ τῆς ψυχῆς, ὅτι πρὸς ἀγαθὸν τινος ἀγνώστου συνεπινοούμενον ἔλθειν ἔχει. Καθ' οὖν δὲ τοῦ μάγου Σίμωνος ἡ τῆς ζητήσεως ὑπέρθεσις μὴ σε λυπεῖτω. Ἦσως γὰρ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας εἰς τὴν σὴν γέγονεν ὠφέλειαν. Διὸ ὡς ἰδίῳ σοὶ ὄντι ⁶⁹ οὐκ ὀκνήσω λέγειν.

XXXVII. Τῶν ἡμετέρων τινὲς ἑταῖροι ⁷⁰ τῷ Σίμωνι προσποιητῶς συνέεισιν, ὡς πεισθέντες τῇ ἀθεωτάτῃ ⁷¹ αὐτοῦ πλάνῃ, ὅπως, μανθάνοντες αὐτοῦ **69** τὰς βουλάς, ἐκφαίνωσιν ἡμῖν, πρὸς τὸ δύνασθαι δεῖνῳ ἀνδρὶ εὐκλείως συναρμόσασθαι. Καὶ νῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον, ἧς μέλλει ζητήσεως ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· καὶ γνοῦς ἐπὶ τούτῳ τῷ μὲν Θεῷ ὑψαρίστησα ⁷²· σὲ δὲ ἐμακά-

A fecisse audiistis, meque post illum prece edidisse, quibus multi adfuistis, alii multiplicibus morbis aut dæmone liberati, alii vel manibus vel pedibus firmati, alii visu vel auditu donati : et quæcumque alia edere potest vir ad spiritum hominum amantem pertinens.

XXXV. Quæ cum dixisset Petrus, sub auroram ad nos ingressus Zacchæus salutans Petro ait : Differt Simon disputationem in diem crastinum; nam hodiernus inter undecim dies ipsius Sabbatum est. Ad quem Petrus respondit : Dic Simoni : Quando demum voles : et scias, nos paratos esse tibi, cum volueris, divina Providentia occurrere. Equidem Zacchæus, his auditis, responsum ut daret, egressus est.

XXXVI. Petrus vero, me videns tristem, causamque rogans, cum a me audiisset non aliunde ortam quam ex disputationis dilatione, ita locutus est : Qui mundum optima Dei providentia gubernari existimat, amice Clemens, is non ægre fert quomodocumque occurrentia negotia, secum reputans, quod per Numinis dispensationem res congruenter exitum sortiuntur : unde sciens Deum esse justum, et bene sibi conscius vivens, accidentem molestiam novit ab animo recta ratione abjicere, quoniam ea in fine ad aliquod bonum ignotum perveniet. Et nunc igitur disputationis cum Simone C Mago dilatio te non contristet. Fortassis enim a Dei providentia in tuam utilitatem contigit. Quocirca, cum mihi sis amicus peculiaris, non tardabo tibi narrare hæc.

XXXVII. Nostri quidam sodales cum Simone versantur simulate, quasi impiissimo illius errori adhareant, quo, illius consilii compertis, nobis ea declarent, sicque cum viro callido apte et congruenter possimus agere. Atque nunc ab illis accepi, quæ de re in disputatione locuturus sit : ob quam notitiam Deo gratias egi : te vero beatum iudico, quod

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ὧν non pendet a παρεστήκατε, ut perperam vertit C, sed ab οἱ πλείστοι, et referri debet ad ἡμεῖς, quod latet in ἰκούσατε. S. ⁶¹ δὲ ap. C deesse, male asserit S; excidit autem ex Clerici recens. ⁶² Ἰδίως excidit ap. Cl et S. ⁶³ ἐπὶ τέλει, ὡς θέλεις conj. D, ἐπιτέλει, ὡς θέλεις conj. Cl, ἐπιτελείως θέλεις O. ⁶⁴ ὁ prætermisit S. ⁶⁵ ὅπως ποτε O. ⁶⁶ τὰ πρ. τ. ἐκθ. C. ⁶⁷ Ita D, accedente O, προπίπτων C. ⁶⁸ Ita O, c. S, ἀποσειεσθαι C. ⁶⁹ Ita O, c. D; ἰδίως ὄντι τε conj. C, in euj. textu ἰδίως οἶόντι. ⁷⁰ ἕτεροι O. ⁷¹ ἀθεωτάτῃ O, c. S; ἀθεοτάτῃ C. ⁷² ὑψαρίστησα O, qui postea ὑπέρθεσιν.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Ἡ γὰρ σήμερον τὸ δι' ἕνδεκα ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει Σάββατον. In Recognitionibus suis Rufinus vel aliter legit, vel prave interpretatus est. Differt, inquit, Simon certaminis diem in undecimam mensis præsentis, quæ est post septem dies : lib. I, cap. 20. Loci porro obscuri ac difficillissimi hic queat esse sensus : hodiernus enim dies Sabbatum ipsius Simonis est, quod singulis quibusque undecim diebus recurrit. Sed de isto Sabbato Simoniano legisse me memoria non teneo. Cot.

(53) Ἀγαθῆ. E Clementinis loca multa excerptit Joannes Damascenus, ut referret in sacra sacra Electa.

D Hoc ego præstantissimum opus, *Parallelis* ejusdem Patris nec omnino simile, nec prorsus dissimile, tractavi quidem pro libito in *Bibliotheca PP.* soc. Jesu, editis ac ineditis libris instructissima; sed quia maximi otii immensique laboris erat cuncta investigare cum ad Clementem, tum ad Ignatium spectantia, pauca solummodo subnotavi, quæ primo conspectu sese obtulerunt. Itaque a voce ἀγαθῆ usque ad ἔλθειν ἔχει, inibi nactus sum cap. Ἡερὶ παιδείας παρὰ Θεοῦ, etc., sub hęc titulo, Κλήμεντος Ῥώμης. Id.

dilata fuerit disputatio ; nam sermonum, qui ab ipso ad imperitorum iudicium proferentur, tu, ante disputationem a me instructus, poteris esse auditor firmus ac stabilis.

XXXVIII. Multa quippe mendacia contra Deum accepit Scriptura, hac ratione : cum propheta Moyses ex Dei consilio septuaginta electis legem cum explicationibus tradidisset, ut et ipsi eos qui vellent e populo instituerent, non multo post scripta lex recepit quædam falsa contra unicum Deum, creatorem cæli et terræ omniumque in iis contentorum ; id auso diabolo facere ob justam quamdam rationem. Atque hac ratione et iudicio accidit, ut deprehenderentur qui auderent contra Deum scripta lubenter audire, quive amoris causa erga Deum adversus ipsum dicta non modo non crederent, sed neque omnino sustinerent audire, etsi vera forent, multo tutius rati periclitari ob fidem boni ominis, quam ob sermones infaustos ac blasphemos vivere cum prava conscientia.

XXXIX. Itaque Simon capitula contra Deum in Scripturis tentandi gratia apposita vult, ut audio, in medium progressus adducere, quo a charitate erga Deum, quotquot miseros poterit, abigere valeat. Palam enim dicere nolumus, in Scripturas ea capitula intrusa esse ; nam conturbaremus imperitam plebem, et ita improbi hominis Simonis voluntatem faceremus. Nondum enim discernendi vi præditi, aut fugient iros velut impios, aut, quasi non solum blasphema capitula falsa sint, etiam a doctrina nostra secedent. Quare necesse habemus, assentiri falsis capitulis, et de iisdem vicissim interrogando ad angustias illum redigere ; benevolis autem et candidis, post experimentum fidei, securisim tradere solutionem capitulorum diciturum ad verens Deum, quæ quidem unam ac brevem viam et rationem habet. Ista autem est.

XL. Omne dictum vel scriptum contra Deum mendacium est. Quod autem id vere, non vero solum honoris gratia dicamus, sed etiam veritatis, paulo post procedente sermone certam rationem afferam. Unde tu, charissime Clemens, contristari

Α ρισα ἐπὶ τῇ τῆς ζητήσεως ὑπερθέσει· τῶν γὰρ μελλόντων⁹³ λόγων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς διάκρισιν τῶν ἀγνοούντων λέγεσθαι, σὺ, πρὸ τῆς ζητήσεως ἐφοδιασθεὶς ὑπ' ἐμοῦ, ἀπτωτος ἀκροατῆς γενέσθαι δυνήσῃ.

XXXVIII. Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προσέλαβον αἱ Γραφαὶ (54) λόγῳ τούτῳ· τοῦ προφήτου Μωϋσέως, ⁹⁴ γνῶμῃ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτοὶ τισὶν ἐδομηκοντα τὸν νόμον σὺν ταῖς ἐπιλύσεσι παραδεδωκότες πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐφοδιάζειν τοῦ λαοῦ τοὺς βουλομένους, μετ' οὐ πολὺ γραφεὶς ὁ νόμος προσέλαβέ τινα καὶ ψευδῆ κατὰ τοῦ μόνου⁹⁵ Θεοῦ, τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς δημιουργήσαντος, τοῦτο τοῦ πονηροῦ δικαίῳ τιμὴ λόγῳ⁹⁶ ἐνεργῆσαι τετολημχότες. Καὶ τοῦτο γέγονε λόγῳ καὶ κρίσει, ὅπως ἐλεγχθῶσι, τίνες τολμῶσι τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ⁹⁷ γραφέντα φιληκῶς ἔχειν, τίνες τε στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα μὴ μόνου ἀπιστεῖν, ἀλλὰ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἀκούειν ἀνέχεσθαι, κἄν ἀληθῆ τυγχάνῃ, πολλῶν κρίναντες ἀσφαλέστερον περὶ εὐφημοῦ πίστεως κινδυνεύειν, ἢ ἐπὶ βλασφημίαις λόγοις δυσσυνειδήτως⁹⁸ βιοῦν.

XXXIX. Ὁ οὖν Σίμων τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς περασμοῦ 70 χάριν προσκειμένας περιχοπὰς αὐτὰς, ὡς μανθάνω, βούλεται, ἐλθὼν εἰς μέσον, λέγειν, ὅπως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν στοργῆς ὅσους δύναται τλαιπύρους ἀποστήσαι δυνήσῃ. Δημοσίᾳ γὰρ αὐτὰς λέγειν προσκεῖσθαι ταῖς βίβλοις οὐ βουλόμεθα, ἐπεὶ πύραντες⁹⁹ ἀμαθεὶς ἔχλους¹⁰⁰ τοῦ πονηροῦ Σίμωνος τὸ θέλημα ποιῶμεν. Μήπως¹ γὰρ τὸ διακριτικὸν ἔχοντες φεύζονται ἡμᾶς ὡς ἀσεβοῦντας· ἢ ὡς οὐ² μόνον τῶν βλασφημῶν περιχοπῶν ψευδῶν οὐσῶν, ἀποστήθονται τοῦ λόγου. Διὸ ἀνάγκην ἔχομεν, συγκατατιθέμενοι ταῖς ψευδέσι περιχοπαῖς, περὶ αὐτῶν ἀντιπυθάνομενοι, εἰς ἀπορίαν αὐτὸν μὲν φέρειν, τοῖς δὲ εὐγνωμονοῦσι τῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ ρηθεισῶν περιχοπῶν, μετὰ πείραν πίστεως, ἰδίᾳ παρέχειν τὴν³ ἐπιλοσιν, ἥτις μίαν καὶ σύντομον ἔχει τὴν ὁδόν. Ἔστι δὲ ἡδε.

XL. Πᾶν λεχθὲν ἢ γραφὲν κατὰ τοῦ Θεοῦ ψευδὸς ἐστίν. Ὅτι δὲ ἀληθῶς τοῦτο οὐ μόνον εὐφημίας ἐνεκεν λέγομεν, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας, μετὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ λόγου πληροφορήσω. Ὅθεν σὺ, φίλατέ μοι Κλήμης, ἐπὶ τῶ τὸν Σίμωνα πρὸς τὴν ζήτησιν μίαν

VARIÆ LECTIONES.

⁹³ τῶν μελλόντων γὰρ O. ⁹⁴ Μωυσεὸς O. ⁹⁵ μόνου O. Ita legendum jam vidit D. Cfr. infra cap. 40, 45 ; hom. iii, 6, νόμου C. ⁹⁶ λόγῳ om. O. ⁹⁷ τοῦ Θεοῦ O, c. S, τὸν Θεόν C. ⁹⁸ Ita O, c. S, δυσσυνειδήτως C. ⁹⁹ Ita C in marg. in cuij. textu ἐπιπύραντες, ut O. ¹⁰⁰ ἀμ. ἔχ. αὐτοῦ C, ἀ. β., ὅθεν αὐτοῦ O. ¹ μήπω O. ² οὐ om. O. Mox οὐσῶν ἀλλ' ἀποστήθονται λόγου C. ³ Errat S de C, qui exh. τὴν ut O, ταῖς Cl.

VARIORUM NOTÆ.

(54) Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προσέλαβον αἱ Γραφαί. Falsa veris permista fuisse in sacris Scripturis dicitur passim hoc in Apocrypho, impie juxta ac stulte : ex veterum hæreticorum deliramentis, qui, teste S. Irenæo lib. iii, cap. 2, cum ex Scripturis arguerentur, in accusationem convertebantur ipsarum Scripturarum, quasi non recte haberent, neque essent ex auctoritate, et quia varie essent dictæ. Sic apud S. Epiphanium Ebionæi Moysis Pentateuchum integrum non admittunt, sed quædam illius rejiciunt, majoremque legis partem

contumeliis incessunt ; Abrahamum quidem cum Isaaco, Jacobo, Moysæ et Aarone, usque ad Jesum Nave filium recipientes, sed postea Samsonem, Samuelem, Davidem, Salomonem, Eliam, Elisæum, Isaiam, Jeremiam, Danielem, Ezechielem, alios, omnesque prophetas detestati. Ptolemaitæ vero Pentateuchum cum legibus divinis humana mandata complecti affirmant. Et Appelleiani a Christo volunt fuisse indicatum, quid in sacris litteris ab ipso dictum fuerit, quid a demiurgo. Lege de Ebionæis Methodii *Constitutum*. or. 8. p. 110. C. or.

την ἐνεστῶσαν ὑπερθέσθαι ἡμέραν οὐκ ὀφείλεις λυ-
πεῖσθαι. Σήμερον γὰρ πρὸ τῆς ζητήσεως προσφο-
δαζόμενος περὶ τῶν ἔν ταῖς Γραφαῖς προσκειμένων
περιποῶν, ἐπὶ τῆς ζητήσεως περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ καὶ
ἀγαθοῦ, τοῦ καὶ τὸν κόσμον πεποιηκός, 71 δια-
κριθῆναι οὐκ ὀφείλεις· ἀλλὰ καὶ θαυμάσις ἐπὶ τῆς
ζητήσεως, πῶς οἱ ἀσεβεῖς, τὰ πλήθη τῶν ὑπὲρ Θεοῦ
εἰρημένων ἐν ταῖς Γραφαῖς παραλιπόντες ἔ, τὰ κατ'
αὐτοῦ εἰρημένα περιδλεπόμενοι χαίροντες φέρουσι
καὶ οὕτως οἱ ἀκραταὶ ἀγνοίας αἰτίαι, τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ
πιστεύσαντες, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀπόβλητοι ἴ γίνον-
ται. Διὸ σὺ προφάσει ὑπερθέσεως τὸ μυστήριον τῶν
Γραφῶν μαθῶν, κερδήσας εἰς Θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν,
ἀπαρὰ βλήτως χαρήσῃ.

XLl. Καγὼ Κλήμης ἀκούσας ἔφη· Ἀληθῶς χαί-
ρω καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ κατὰ πάντα εὐεργετῇ
Θεῷ· πλὴν αὐτὸς εἶδεν ὅτι ἄλλο τι φρονεῖν οὐ δυνα-
σμαι, ἢ ἔ τὰ πάντα ὑπὲρ Θεοῦ φρονεῖν. Ὅθεν μὴ με
ὑπολάθῃς ὡς ἀμφιδάλλοντα τοῖς ὑπὸ Θεοῦ ῥηθεῖ-
σιν ἢ καὶ ῥηθησομένοις 10 πυνθάνεσθαι, ἀλλ' ἵνα
μαθῶν καὶ αὐτὸς ἄλλον εὐγνωμόνως 11 μαθεῖν θέλον-
τα δαδάσαι δυναθῶ. Διὸ λέγε μοι, τίνα ἐστὶ τὰ προσ-
κείμενα 12 ψευδῆ ταῖς Γραφαῖς καὶ πῶς, ὅτι ἦντως
ψευδῆ τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Καὶ εἰ
μὴ μοι ἐπέθου, ἐγὼ τῇ τάξει ἐξῶν τῶν λόγων παρ-
εἶχον τὴν ἀπόδειξιν, ἣν ὑπεσχόμην. Πλὴν ἀκουσον,
πῶς αὐτοῦ πολλὰ καταψεύδονται αἱ Γραφαί, ὡς εἰση
ἐντυγχάνων αὐταῖς.

XLII. Παραδείγματος δὲ ἕνεκεν 13 τὰ ῥηθησόμενα
ἐνάρκως εἴξει. Οὐκ 72 ὀμαι δὲ, ὧ φίλε Κλήμης, εἰ
δυναστεῖται τις, κἄν βραχειάν τινα πρὸς Θεὸν στορ-
γῆν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀποσώζων, παραδέξασθαι ἢ
κἄν ἀκοῦσαι τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα. Πῶς δὲ ἐστὶν
αὐτὸν τινα μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν (55) καὶ δοῖον
γενέσθαι, προειληφότα ὅτι πολλοὶ εἰσι θεοὶ καὶ οὐχ
εἷς; Εἰ δὲ καὶ εἷς, ἐν πολλοῖς ἀτοπημασιν εὐρίσκων
αὐτὸν, τίς ὅστις 14 σπουδάσει γενέσθαι, τὴν τῶν
ἄλλων ἀρχὴν διὰ τὰ ἴδια τῆς φύσεως ἀτοπήματα, ἐλ-
πίσας μὴ ἐπέρχεσθαι τὰ ἄλλων ἀδικήματα;

XLIII. Διὸ ἀπειθῶ 15 πιστεύειν, ὅτι ὁ τῶν ὄλων Δε-
σπότης, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν
αὐταῖς, ἑτέροις συνάρχει, ἢ ὅτι ψεύδεται· εἰ γὰρ ψεύ-
δεται, καὶ τίς ἀληθεύει; ἢ ὅτι πειράζει ὡς ἀγνοῶν,
καὶ τίς προγινώσκει; Εἰ δὲ ἐνθυμῆται καὶ μετα-
μελεῖται 16, καὶ τίς νῦν τέλειος καὶ γνώμη ἔμμονος;
Εἰ δὲ ζηλοῖ, καὶ τίς ἀσύγκριτος; Εἰ δὲ σκληρύνει
καρδίαν, καὶ τίς σοφίζει; Εἰ δὲ τυφλοῖ καὶ κωφοῖ,
καὶ τίς δίδωκεν ὄρα καὶ ἀκούειν; Εἰ δὲ ἀποστερεῖν
συμβουλεύει, καὶ τίς δικαιοσύνην νομοθετεῖ; Εἰ δὲ
ἐμπικρίζει, καὶ τίς εὐκρινής; Εἰ δὲ ἀδυνατεῖ, καὶ τίς

non debes, quod Simon ad disputationem unius
hunc diem intermiserit. Hodie enim ante disputa-
tionem instructus de capitulis Scripturæ appositis,
inter disputandum de uno Deo et bono, mundique
creatore, hæsitare non debes: sed et in discepta-
tione miraberis, quo pacto impii plurima in Scri-
pturis pro Deo dicta relinquunt, et respicientes ad
ea, quæ contra ipsam scripta sunt, hæc læti profes-
runt, sicque auditores ignorantæ ergo, quæ contra
Deum sunt, credentes, ab illius regno ejiciuntur.
Quocirca tu, occasione dilationis Scripturarum
mysterium discens, lucratus non peccare in Deum,
incomparabili gaudio afficeris.

XLl. Et ego Clemens, eo audito, dixi: Revera
gaudeo, et gratias habeo benefico prorsus Deo, qui
etiam scit me aliud sentire non posse, nisi cuncta
pro eo. Quocirca ne credas, me, quasi de Dei ver-
bis vel de iis quæ dicturus es dubitem, interrogare;
sed ut audiendo ipse quoque alium candide audire
desiderantem docere valeam. Idcirco expone mihi
quænam sint mendacia in Scripturis exstantia, et
quo modo vere mendacia sint. Ac Petrus respondit:
Licet me non interrogasses, ego ordinem prose-
quens sermonum exhibuissem demonstrationem,
quam promiseram. Igitur audi, quo pacto multa in
Deum mentiantur Scripturæ, quemadmodum eas
legendo intelliges.

XLII. Exempli autem gratia, quæ dicuntur, suf-
ficient. Et vero, amice Clemens, nescio an quis-
quam, qui vel exiguam erga Deum charitatem et
benevolentiam conservet, poterit recipere vel etiam
audire quæ contra eum dicuntur. Quæ enim ratione
is idem animam monarchicam habeat et sancte vi-
vat, qui est præventus opinione, multos esse deos,
non unum? Vel si unus est, eum in multis defectibus
inveniens quis nitetur esse sanctus, quando qui-
dem sperabit, omnium principium Deum propter
naturæ suæ vitia, non vindictam sumpturum de
aliorum delictis?

XLIII. Quare absit, ut credatur, quod omnium
rerum Dominus, qui cælum ac terram omniaque
illis contenta condidit, cum aliis imperet, aut quod
mentiat: nam si mentitur, quis verum dicit? aut
quod tentet, quasi ignorans: quis enim præcogno-
scet? Si autem considerat, et pœnitentiâ ducitur, ec-
quis mente perfectus atque consilio stabilis? Si
æmulatur, quis incomparabilis? Si iadurat corda,
quis erudit? Si cæcitatem et surditatem inducit, quis
dedit visum et auditum? Si fraudare suadet, quis
justitiam administrat? Si illudit, quis est sincerus?

VARIÆ LECTIONES.

ἔ τῆν Θ. ἔ Θεοῦ ἀσερῖψι ex Θ. ἔ παραλειπόντες C. ἔ ἀπόβλητοι C. ἔ ἢ om. O, qui deinde φρονῶν. ἔ ῥή-
μασιν C. ὑπὸ σοῦ ῥηθεῖσιν scribendum censet D. ἔ ῥηθησομένων O. ἔ γνωμόνως O. Idem δυναθῆ. ἔ ἴτα
O et S ex conject., προκείμενα C. Post πῶς S crediderit aliquid excidisse, velut ἵνα μάθω. ἔ ἕνεκα O.
ἔ αὐτὸν τίς, οὐχ ὅστις O. Tum legendum esset αὐτὸν, οὐ τίς ὅστις. ἔ Διὸ εἰ μὲν ἀπειθῶ O. ἔ μεταμελεῖται O.

VARIORUM NOTÆ.

(55) *Μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν*. Monarchicum
animum appellat, vel eum qui dominetur in corpus,

vel qui monarchiæ et unius principatui faveat.
Cot.

Si invalidus est, quis est omnipotens? Si injustus est, quis justus? Si mala creat, quis bona faciet? Si mala facit, quis bona?

XLIV. Si vero montem pinguem appetit, cujusnam erunt cuncta? Si mentitur, quis verax est? Si in tabernaculo habitat, quis immensus? Si desiderat nidorem, sacrificia, vietimas et libationes, quis nullius indigens, quis sanctus, quis purus, quis perfectus? Si luminibus ac lucernis delectatur, quis luminaria in caelo constituit? Si in caligine ac tenebris et procella atque fumo versatur, quis tanquam lumen maximum ævum illuminat? Si cum tubis et vociferationibus et jaculis et sagittis advenit, quis est omnium exspectata tranquillitas? Si ipse bella diligit, quis pacem vult? Si mala ipse condit, quis facit bona? Si durus ipse, quis humanus? Si fidelis non est in promissis, cui credetur? Si malos amat et adulteros et homicidas, quis erit justus iudex? Si eum pœnitet, quis est constans? Si denique malus eligit, quisnam admittit bonos?

XLV. Quocirca, o filii Clemens, inhiibe te, ne aliud de Deo sentias, quam quod ipse solus sit Deus et Dominus et pater bonus ac justus creator, patiens, misericors, nutritor, beneficus, humanitatis legislator, castitatis consiliarius, æternus, æternitatis auctor, incomparabilis, in bonorum animis habitans, imperceptus et perceptus, qui in infinito magnum ævum tanquam centrum fixit, qui cælum expandit et terram compegit, aquam recondidit, astra in caelo disposuit, terram fecit scatere fontibus, fructus produxit, montes in altum sustulit, mari terminos dedit, ventos ac flatus ordinavit; quique corpori ambienti in immenso pelago, per spiritum consilii sui, securitatem tribuit.

XLVI. Hic noster iudex est, in quem intuendo oportet animas nostras emendare, omnia pro eo cogitare, ipsi benedicere; atque pro certo habere, quod sua patientia improbitatem cunctorum in publicum adducens solus existit bonus. Isque in fine universi unicuique facinorum contra rationem admissorum justus præsidebit iudex.

XLVII. His ego Clemens auditis dico: Vere illud religio est, vere illud pietas. Iterumque aio: Cupere igitur scire, quapropter eo modo scripti sunt libri sacri. Memini quippe te dixisse id factum ad coarguendos eos qui aliquid, quod dictum sit adversus Deum, temere credituri erant. Sed quoniam concedis nobis, quærere ex te uti lubet, interrogare audemus, te jubente. Si quis, charissime Petre, in animum induxerit dicere nobis: Veritatem continent quæ in Deum dicta ac scripta sunt, licet tibi videantur falsa: quo modo illi respondebimus?

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ δέ deest in O. ¹⁸ κνίσσης C., quam formam S tacite commutavit in κνίσσης, ut scr. O. Vide Dindorfium in Hom. Tum προσχύσεων O. ¹⁹ όλολυγμών C. ²⁰ άστοργος αυτός C. ²¹ έστι O. ²² Ad oram cod. Ottob. al. man. γρ. κέντρων. ²³ Cι άσφαλής post βουλής Metaphrasten redolet, abundatque; άσφαλές conj. S. Deest in O. ²⁴ In O pr. m. in marg. έγον. Eadem varietas occurrit infra c. 52. ²⁵ άληθώς τούτο O. ²⁶ Ρος πει O præbet τό. ²⁷ Vbb. πυνθάνεσθαι σου ώς βουλόµεθα accesserunt ex O. ²⁸ εάν om. O, qui tum scr. δοκεί

πάντα δύναται; Εί δέ άδικεί, και τίς δίκαιος; Εί δέ κακά κτίζει, και τίς αγαθά πράξει; Εί δέ και ¹⁷ κακά ποιεί, και τίς αγαθά;

XLIV. Εί δέ τὸ πῶν δρος ἐπιθυμεί, και τίνος τὰ πάντα; Εί ψεύδεται, και τίς ἀληθεύει; Εί ἐν σκηνῇ οἰκεῖ, και τίς ἀχώρητος; Εί δέ ὀρέγεται ⁷³ κνίσσης ¹⁸ και θυσιῶν και θυμάτων και προσχύσεων, και τίς ἀπροσδεής και τίς ἅγιος και τίς καθαρὸς και τίς τέλειος; Εί λύχνοις και λυχνίαις τέρπεται, και τίς τοὺς φωστῆρας ἔταξεν ἐν οὐρανῷ; Εί ἐν γνόφῳ και σκότῳ και θυέλλῃ και καπνῷ σύνεστιν, και τίς φῶς ὦν φωτίζει τὸν μέγιστον αἰῶνα; Εί διὰ σαλπίγγων και ἀλαλαγμῶν ¹⁹ και βολιδῶν και τοξευμάτων προσέρχεται, και τίς ἡ τῶν ὄλων προσδόκιμος γαλήνη; Εί πολέμους αὐτὸς ἀγαπᾷ, και τίς εἰρήνην θέλει; Εί τὰ κακά αὐτὸς κτίζει, και τίς αγαθά δημιουργεῖ; Εί αὐτὸς άστοργος ²⁰, και τίς φιλόθρωπος; Εί αὐτὸς πιστὸς οὐκ έστι περὶ ὧν ὑπιοχνεῖται, και τίς πιστευθήσεται; Εί αὐτὸς πονηροὺς και μοιχοὺς και φονεῖς ἀγαπᾷ, και τίς έστι ²¹ δίκαιος κριτής; Εί αὐτὸς μεταμελεῖται, και τίς βέβαιος; Εί αὐτὸς κακοὺς ἐκλέγεται, και τίς αγαθοὺς προσέεται;

XLV. Διδ, ὦ τέκνον Κλήμης, ἐπεχε, μη ἄλλο τι φρονήσης περὶ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὅτι αὐτὸς ὁ μόνος έστι Θεὸς και Κύριος και πατήρ αγαθὸς και δίκαιος δημιουργὸς, μακρόθυμος, ἐλεήμων, τροφεὺς, εὐεργέτης, φιλοφροπῖαν νομιστεύων, ἀγγελίαν συμβουλεύων, αἰώνιος, αἰωνίους ποιῶν, ἀσύγκριτος, ταῖς τῶν αγαθῶν ψυχῆς οἰκισζόμενος, ἀχώρητος και χωρούμενος, ὃ ἐν ἀπειρῶν τῶν μέγαν αἰῶνα ὡς κέντρον ²² πῆξας, ὃ οὐρανὸν ἐφαπλώσας και γῆν πιλώσας, ὕδωρ ταμειύσας, ἄστρα ἐν οὐρανῷ διαθείς, πηγὰς γῆς βρύσας, καρποὺς ἐκφύσας, ὄρη ὑψώσας, θάλασσαν περιορίσας, ἀνέμους τε ⁷⁴ και πνεύματα διατάξας, ὃ τὸ περιέχον σῶμα ἐν ἀπειρῶν πελάγει πνεύματι βουλής ²³ ἀσφαλίσάμενος.

XLVI. Οὗτος ἡμῶν δικαστής, εἰς ὃν ἀποδλέποντας χρῆ τὰς ἐαυτῶν κατορθοῦν ψυχὰς, πάντα ὑπερ ²⁴ αὐτοῦ νοοῦντας, αὐτὸν εὐφημοῦντας, πεπεισμένους ὅτι τῇ αὐτοῦ μακροθυμίᾳ πάντων τὴν προπέτεια εἰς φανερόν ἄγων ὁ μόνος αγαθὸς έστιν. Και οὗτος ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ἐκάστῳ τῶν τετολημηκότων ἂ μη ἐχρῆν δίκαιος προκαθεσθήσεται κριτής.

XLVII. Ταῦτα ἐγὼ Κλήμης ἀκούσας, ἔφην· Ἄληθῶς τοῦτο θεοσέβεια, τοῦτο ἀληθῶς ²⁵ εὐσέβεια. Πάλιν τε ἔφην· Ἦθελον μαθεῖν οὖν, διὰ τί οὕτως ἐγράφησαν αἱ Βίβλοι. Μέμνημαι γάρ ὡς ἔφης, ὅτι εἰς ἐλεγχον τῶν μελλόντων τολμᾶν πιστεύειν τι ²⁶ λεγόμενον κατὰ τοῦ Θεοῦ. Πλὴν ἐπεὶ χάριζῃ ἡμῖν πυνθάνεσθαι σου ὡς βουλόµεθα ²⁷, πυνθάνεσθαι τολμῶμεν, σου κελεύσαντος· εἰ τις βουληθεῖ, φιλιτατε Πέτρε, λέγειν ἡμῖν Ἄληθῆ έστι τὰ γεγραµµένα, εάν ²⁸ σοι ψευδῆ δοκῇ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ ρηθέντα· πῶς ἀποκριθῶμεν αὐτῷ;

XLVIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὖ ²⁹ εἶπας πυθόμενος, εἰς γὰρ σὴν ἀσφάλειαν ἔσται· πλήν ἀκουσον. Ἐπειδὴ πολλά ἐστί τὰ ὑπὸ τῶν Γραφῶν **75** εἰρημένα κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ἐπιείγον τῆς ὥρας διὰ τὴν ἐσπέραν ³⁰, ἕνα ὃν βούλη λόγον πύθου καὶ ἐπιλύσομαι, δεῖξας αὐτὸν ψευδῆ· οὐχ ³¹ ὅτι μόνον κατὰ τοῦ Θεοῦ εἴρηται, ἀλλ' ὅτι ὄντως ψευδὴς ἐστίν. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Μαθεῖν θέλω πῶς τῶν Γραφῶν (56) ἀγνοεῖν τὸν Θεὸν λεγουσῶν ³², σὺ γινώσκοντα αὐτὸν ἀποδείξαι δύνασαι.

XLIX. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εὐκόπως ἐλεγχθῆναι δυνάμενον προέπεινας ἡμῖν· πλήν ἀκουσον, πῶς οὐδὲν ἀγνοεῖ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ προγινώσκει. Ὁ δὲ πυνθάνομαι τοῦ, πρῶτον ἀπάκριναί μοι· ὁ τὰς Βίβλους γράψας καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη καὶ ὅτι οὐ προγινώσκει ὁ Θεὸς, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὐ; Κἀγὼ ^B ἔφην· Ἄνθρωπος. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄνθρώπων οὐκ ὄντι, πόθεν δυνατὸν ἦν εἰδέναι ἀψευδῶς, πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς οὐ προγινώσκει;

L. Κἀγὼ αἰσθόμενος ἤδη τὴν ἐπίλυσιν ὑπομειδιῶν ἔφην· Ὅτι προφήτης ἦν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφην· Εἰ οὖν ὁ προφήτης, ἄνθρωπος ὢν, οὐδὲν ἠγνόει, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι τὴν πρόγνωσιν, πῶς ἂν ³³ αὐτὸς ὁ δεδωκώς ἄνθρώπων τὸ προγινώσκειν, Θεὸς ὢν, ἠγνόει; Κἀγὼ ἔφην· Ὁρθῶς ἔφης. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐτι οὖν, ἔφην, εἰς αὐτὸ συνδιαπόρησόν μοι. Ἄμολογημένου ἡμῖν ὅτι ὁ Θεὸς πάντα προγινώσκει, ἀνάγκη πάσα, τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν ψευδεσθαι, τὰς δὲ γινώσκειν αὐτὸν λεγούσας ἀληθεύειν. Κἀγὼ ἔφην· Ἀνάγκη οὕτως ἔχειν.

76 LI. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφην· Εἰ οὖν τῶν Γραφῶν ἅ μὲν ἐσὶν ἀληθῆ, ἃ δὲ ψευδῆ, εὐλόγως ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν διεγεν· Γίνεσθε τραπεζῖται ³⁴ δοκίμοι· ὡς τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς, τινῶν μὲν δοκίμων ὄντων λόγων, τινῶν δὲ ³⁵ κειδόμενων. Καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ψευδῶν Γραφῶν πλανημένοις οἰκείως τῆς πλάνης ἐξέφην ³⁶ τὴν αἰτίαν λέγων ³⁷· Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν (57). Οὐ εἰνεκεν ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Κἀγὼ ἔφην· Πάνυ καλῶς.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ εὖ D, suffragante O, σύ C. ³⁰ Malim διὰ τὸ ἐπιείγον τῆς ὥρας πρὸς τὴν ἐσπέραν, sede præpositionum mutata D. ³¹ οὐχ C, οὐχ S. ³² λεγουσῶν τὸν Θεόν. C. ³³ οὖν C. ³⁴ Ita O, c. S, τραπεζῖται C, qui refert ad hom. iii, 50, xviii, 20. Epiph. hæc. 44, 2, et ad notas suas in *Constit. ap.* ii, 36. Adde secundum S, quæ præbent Credner, Beitrage I, 295, 327. Heinichen Euseb. *Hist. eccl.*, tom. III, Excurs. ix. p. 389. ³⁵ δὲ S, O, τε C, non C, uti vult S, sed CI deinceps plunoménous. ³⁶ Ita S, ἐξέφανε C, O. ³⁷ Cf. Marc. xii, 24, Matth. xxii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

(56) Πῶς τῶν Γραφῶν. In *Eclogis* Damasceni, de **D** quibus paulo ante dicebamus, cap. Περὶ τοῦ ἀφευκτον εἶναι τὸν Θεὸν καὶ ἀπερίγραπτον, etc. Ἐρωτήτης Κλήμεντος πρὸς τὸν ἄγιον Πέτρον. Πῶς τῶν Γραφῶν λεγουσῶν ἀγνοεῖν τὸν Θεόν, ὡς ἡ περὶ τὸν Ἄδὰμ ζήτησις ἐμφαίνει, σὺ λέγεις πάντα αὐτὸν γινώσκειν; Ἀπόκρισις· Ὁ τὰς Βίβλους γράψας, καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὐ; Ἀπόκρισις Κλήμεντος· Ἀνθρώπος ἦν. Ἐρώτ. Πέτρος· Ἀνθρώπων οὐκ ὄντι πόθεν δυνατὸν εἰδέναι ἀψευδῶς πῶς πρὸ ἀνθρώπου ὁ κόσμος ἐκτίσθη; Ἀπόκρ. Ὅτι προφήτης ἦν. Πέτρος· Εἰ οὖν προφήτης ἄνθρωπος ὢν, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι πρόγνωσιν, οὐδὲν ἀγνοεῖ, πῶς αὐτὸς ὁ δεδωκώς ἄνθρώπων τὸ προγινώσκειν, Θεὸς ὢν, ἠγνόει ἄλλω (i. ὁ ἄλλω) δεδωκώς; Κλήμης· Ὁρθῶς ἔφης. Πέτρο. Εἰ οὖν ὁ Θεὸς

μόνος πάντα, ὡς ἀποδέδεικται, προγινώσκει, ἀνάγκη πάντα τὰς λεγούσας αὐτὸν Γραφὰς ἀγνοεῖν τι, μὴ νοεῖσθαι παρὰ τινῶν, πῶς ταῦτα εἰρηται περὶ Θεοῦ τοῦ διδάσκοντος ἄνθρωπον γνῶσιν. Qui locus admodum observari debet, ob manifestam in eo interpolationem. Cot.

(57) *Μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν*, etc. Mirare hic quoque impudentiam hæreticam, in pervertendis sacre Scripturæ testimoniis. Nam Marci xii, 24, habetur duntaxat : Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Matth. vero xii, 29 : πλανᾶσθε, etc. Quod autem Ebionæi Evangelium Matthæi, quo solo utebantur, mutilationibus. additionibus, mutationibus adulteraverint, locuples testis est Epiphanius. Ib.

LII. Respondit Petrus: Recte itaque non credo adversus Deum, nec adversus justos in lege memoratos, impiam præsumens opinionem. Ut enim mihi persuasum, neque Adamus transgressor fuit, quem Dei manus parturierunt: neque Noe ebrius, qui præ omni mundo justus inventus est: neque Abrahamus tres simul habuit uxores, qui propter castitatem donatus est liberorum multitudine: neque Jacobus quatuor duxit, quarum et duæ sorores, qui duodecim tribuum pater exstitit, et Magistri nostri adventum futurum designavit. Moyses non erat homicida, nec ab idolorum sacerdote didicit judicare, qui omnibus sæculis legem Dei prophetavit, et ob rectam intelligentiam testimonium fidelis dispensatoris accepit.

LIII. Sed et horum similiumque solutionem in tempore tibi exhibebo. De cætero, quoniam, ut vides, instat vespera, quæ hodie dicta sunt, sufficient. Attamen quoties voles, de quibus placebit, fidenter percontare: nos latè confestim explicabimus. Quibus dictis surrexit. Sicque sumpto cibo in somnum versi sumus; nox enim advenerat.

HOMILIA III.

I. Post duas igitur dies, tertio autem illucescente quo disputandum erat cum Simone, ego Clemens expergefactus comitesque, sub secundum gallorum cantum invenimus lucernam adhuc lucentem, Petrum vero genibus flexis orantem. Completa igitur prece, conversus cernensque nos ad audiendum paratos dixit:

II. Scire vos volo, quod qui ex nostro consilio manent cum Simone, ut inepta illius addiscentes nobis subjiciant, quo ad variam ejus malitiam aptare nos possimus, ipsi miserunt, et nobis ista declararunt: Simon hodie, quemadmodum promisit, paratus est, venire coram omnibus, ut ostendat ex Scripturis: hunc qui cælum et terram omniaque in iis exstantia condidit, non esse Deum supremum; sed alium existere quemdam incognitum et supremum, ut in ineffabilibus existentem Deum deorum, qui duos miserit deos, ex quibus alter mundi creator, alter legis dator. Atque hæc dicere molitur, ut rectam fidem eorum subvertat, qui unum ac solum Deum creatorem cæli et terræ adoraturi sunt.

III. Hæc audiens quo modo non moleste tulissem? Quocirca et vos mecum consistentes fratres scire volui, non mediocriter animo me dolere, dum video, diabolus quidem ad homines tentandos vigilare, homines vero plane negligere salutem suam.

LII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο ⁸⁰. Οὐκοῦν εὐλόγως οὔτε κατὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύω, οὔτε κατὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφέντων δικαίων, ἀσεβῶς φρονεῖν παραλαμβάνων ⁸¹. Ὡς γὰρ πέπεισμαι, οὔτε Ἀδὰμ παραβάτης ἦν, ὁ ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν κυοφορηθείς· οὔτε Νῶε μέθυσος ἦν, ὁ ὑπὲρ ⁸² πάντα τὸν κόσμον δίκαιος εὐρεθείς· οὔτε δὲ Ἀβραὰμ τρεῖς ἄμα συνῆει ⁸³ γυναῖξιν, ὁ διὰ σωφροσύνης πολυτεχνίας καταξιωθείς· οὔτε Ἰακώβ τετράσιν ἐκοινωνεῖ, ὧν δύο καὶ ἀδελφαί ⁸⁴ ἐτύγχανον, ὃς δεκαδύο φυλῶν ὑπάρξας πατὴρ καὶ τὴν τοῦ Διδασκάλου ἡμῶν παρουσίαν ἐσημανεῖν ἐλθεῖν οὐ Μωϋσῆς φονεὺς ἦν, καὶ παρὰ ἱερέως εἰδῶλων ⁸⁵ χρίνειν ἐμάνθανεν, ὁ παντὶ **77** τῷ αἰῶνι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον προφητεύσας καὶ δι' ὀρθὴν φρόνησιν πιστὸς οἰκονόμος μαρτυρηθείς.

B LIII. Πλὴν καὶ τούτων σοὶ τὴν ἐπιλυσιν μετὰ τῶν ὁμοίων ἐπὶ καιροῦ παρέξω. Τοῦ δὲ λοιποῦ, ὡς ὄραξ, ἐπειδὴ ἐσπέρα κατελιφεν, τὰ σήμερον βηθέντα αὐτάρκως ἐχέτω. Ἄλλοτε δὲ εἰ ⁸⁶ βούλει, περὶ ὧν θέλεις, θαρρῶν ἡμῶν πυθάνου, καὶ ἡμεῖς χαίροντες ἀόκνως ἐπιλύσομεν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐγήγερται. Καὶ οὕτως τροφῆς μεταλαβόντες εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν. Κατεῖληφει γὰρ ἡ νύξ.

OMILIA Γ.

I. Δύο μὲν οὖν διεληθουσῶν ἡμερῶν, ἐπιφωσκούσης δὲ τρίτης, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι τῷ Σίμωνι ἐξυπνισθείς ἐγὼ Κλήμης καὶ οἱ συνόντες ἑταῖροι ⁸⁷ ὑπὸ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων φωνάς, εὐρομεν τὸν μὲν λύχον ἐπιφαίνοντα, τὸν δὲ Πέτρον γονυκλινῆ προσευχόμενον. Συντελέσας οὖν τῆς δέησιν, ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀκοῦσαι ἐτοιμῶς ἔχοντας, ἔφη·

II. Γινώσκειν ὑμᾶς θέλω, ὅτι οἱ καθ' ἡμετέραν πρόνοιαν συνόντες τῷ Σίμωνι, ὅπως τὰς βουλὰς αὐτοῦ μανθάνοντες ὑποδάλλουσιν ἡμῖν, ἵνα δυνώμεθα πρὸς τὴν τῆς κακίας αὐτοῦ ποικιλίαν ἀρμόσασθαι, αὐτοὶ πέμψαντες ἐδήλωσαν ἡμῖν λέγοντες· Σίμων σήμερον, καθὰ συνετάξατο, ἐτοιμὸς ἐστὶν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἐπὶ πάντων ἐλθὼν ἀποδεικνύειν, μὴ τοῦτον **78** εἶναι Θεὸν ἀνώτατον, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ⁸⁸ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἄλλον τινὰ ἀγνωστον καὶ ἀνώτατον, ὡς ἐν ἀπορρήτοις ὄντα Θεὸν Θεῶν· ὃς δύο ἐπέμψε Θεοὺς, ἀπ' ὧν ὁ μὲν εἰς ἔπτιν ὁ κόσμον κτίσας, ὁ δὲ ἕτερος ὁ τὸν νόμον δούς. Καὶ ταῦτα μηχανάται λέγειν, ὅπως τῶν τὸν ἕνα καὶ μόνον μελλόντων σέθειν Θεόν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν, τὴν ὀρθὴν προεκλύσῃ ⁸⁹ πίστιν.

III. Ταῦτα ἀκούσας πῶς οὐκ ἂν ἠθύμησα; Διὸ καὶ ὑμᾶς ⁹⁰, τοὺς συνόντας μοι ἀδελφοὺς, εἰδέναι ἠθέλησα, ὡς οὐ μετρίως τὴν ψυχὴν ἀλγῶ, ἐνορῶν τὸν μὲν πονηρὸν πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἐγρηγορότα, τοὺς δὲ ἀνθρώπους τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας πάνυ ἀμελοῦντας.

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁰ Vbh. πάνυ καλῶς. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο des. in O. ⁸¹ παραλαμβάνει O, in euj. marg. al. πιαν. νόθα κατὰ νόμου λεγόμενα. ⁸² ἔγον O. Vid. supra c. 46. ⁸³ Melius συνῆν S. ⁸⁴ Vbh. πολυτεχνίας — ἀδελφαί desiderantur in O. ⁸⁵ εἰδῶλου C. ⁸⁶ ἀλλ' ὅτε δέ C. ⁸⁷ ἕτεροι C. ⁸⁸ τὰ transcripsi ex O, qui vocabula ἀγνωστον καὶ non exhibet. ⁸⁹ προσεκλύσει C. ⁹⁰ ἡμᾶς O.

Ἐμνηρανῆσατο γὰρ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν μέλλουσι περὶ τῶν ἐπιγεῶν ξοάνων πείθεσθαι ⁸⁹ ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ἑτέρων πολλῶν θεῶν δόξας εἰσενεγκεῖν, ὅπως ἐὰν παύσωνται τῆς κάτω ⁹⁰ πολυθεομανίας, ἑτέρως ἢ καὶ χεῖρον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας λέγειν ἀπατηθήσονται· ἵνα μηδέποτε τὰ τῆς μοναρχίας προτιμήσαντες οὐκίποτε ἐλεύσους τυχεῖν δυνηθῶσιν. Ταύτης δὲ τῆς τάλμης ἕνεκα ὁ Σίμων ταῖς ψευδέσι τῶν Γραφῶν περικοπαῖς ὠπλισμένος πολεμεῖν ἡμῖν προσέρχεται. Καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι ἀφ' ὧν οὐ ⁹¹ πεπίστευκε προφητῶν τοιαῦτα δογματίζειν κατὰ τοῦ ὄντως Θεοῦ οὐ περιβόηται.

IV. Καὶ ἡμῖν μὲν τοῖς ἐκ προγόνων παρεληφθῶσι τὸν τὰ πάντα κτίσαντα **79** σέβειν Θεόν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀπατηῶν δυναμένων βίβλων τὸ μυστήριον, ^B ὡδὲν δυνησεται, τοῖς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, τὴν πολυθεον ὑπάληψιν σύντροπον ἔχουσιν, καὶ τῶν Γραφῶν τὰ ψευδῆ οὐκ εἰδῶσιν, πολλὴ δυνησεται· οὐ μόνον αὐτοὺς, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ κενόν ⁹² τινα ὁμοιον ὄνειρον, πλουσίως κεκοσμημένον ὑφηγήσεται· μῦθον, πιστευθήσεται, τῶ ἐκ παίδων τὸν νῦν αὐτῶν τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα ἐπισθῆναι λαμβάνειν ⁹³. Σπάνιοι δὲ τινες οἱ μὲν αὐτῶν ἔσονται, ὡς ἐκ πλήθους ὀλίγοι, οἵτινες δι' εὐγνωμοσύνην οὐ θελήσουσι κατὰ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ κακὸν λόγον αὐτῶ ⁹⁴ κἂν ἀκούσαι μόνον· οἷς μόνους ἀπὸ ἐθνῶν οὔσι σωθῆναι γενήσεται. Μὴ οὖν ἡμῖν ⁹⁵ τις τὸν Σίμωνα παντελῶς μεμφέσθω, ἢ καὶ ἄλλον τινά· οὐδὲν γὰρ ἀδίκως γίνεται, ὅπου καὶ τὰ τῶν Γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἔχοντα τυγχάνει.

V. Καγὼ Κλήμης ἀκούσας ἔφη· Πῶς λέγεις, κύριε, καὶ τὰ τῶν Γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἔχειν; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Τὰ ψευδῆ τῶν Γραφῶν αἰτήματι κακίας δικαίῳ τινὶ λόγῳ γραφῆναι συνεχωρήθη. Εὐλόγως δὲ ⁹⁶ λέγω οὕτως. Ἐν ταῖς θεολογίαις ὁ πονηρὸς τοῦ ἀγαθοῦ τὸν Θεὸν οὐκ ἐλαττον ἀγαπῶν ἐνὶ μόνῳ ἀπολείπεται τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι καὶ τῶν ἀγνοίας αἰτία ἀσεβοῦντων οὐ συγγνώσκων, σποργῆ τῇ πρὸς τὸ ἀσεβούμενον, **80** τῶν ἀσεβοῦντων ἐπιθυμεῖ τὸν ἡλεθρον, ὁ δὲ ⁹⁷ τὴν ἑσπιν αὐτοῖς προσφέρειν. Ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἰδοῦναι πάντας θέλει ⁹⁸ ταῖς μεταμελείαις, οὐκ εἰ δὲ μόνους τοὺς ἐγνωκότας τὸν Θεόν· τοὺς δὲ ἀγνοούντας οὐκ ἰσθαι, οὐχ ὅτι οὐ θέλει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔξεστιν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς υἱοῖς τῆς βασιλείας ἀγαθὰ τοῖς διὰ τὸ ἀδιάκριτον ἄλογοις ζώοις ^D παρεκασθεῖσι παρασχεῖν.

VI. Τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, τοῦ τὸν κόσμον πεποικῶτος καὶ ἡμᾶς κτίσαντος καὶ πάντα παρεσχηκότος, τοιαύτη πέφυκεν φύσις, παντὸς ἤδη ποτὲ ⁹⁹ ἐντὸς ὄρων θεοσεβείας ὄντος, καὶ μὴ βλασφημοῦντος αὐτοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, σποργῆ τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς

A Gentilibus enim, qui terrena simulacra credituri erant non esse deos, machinatus est introducere opinioniones de multis aliis diis; ut si a terrestri multorum deorum cessarent insaniam, alia vel peiori fraude contra Dei monarchiam ac unitatem loqui compellerentur, ne, doctrinam de uno principatu maximi facientes, unquam possint consequi misericordiam. Ille ob audax facinus Simon falsis Scripturarum sectionibus armatus venit ad nos oppugnandos. Quodque gravissimum est, ista adversus Deum verum ex prophetis, quibus tamen non credit, docere non veretur.

IV. Et quidem adversus nos, qui a majoribus cultum omnium conditoris Dei accepimus nec non Scripturarum decipere valentium mysterium, nihil poterit: contra vero gentiles, in multorum deorum opinione nutritos, ignorantesque Scripturæ mendacia, valebit plurimum: non modo ipse, sed et si quis alius ethnicis vanam aliquam in Deum fabulam, similem somnio opulenterque ornatam enarraverit, credetur; quod a pueritia mens eorum solita est sermones adversus Deum suscipere. Rari autem inter eos erunt, ut e multitudine pauci, qui ob æquum animum nolent malo in omnium conditorem Deum sermoni vel aurem duntaxat præbere; quibus solis ethnicis salvari contingeret. Nemo igitur nobis de Simone penitus conqueratur, vel de quocumque alio. Nihil enim injuste accidit; quandoquidem et Scripturarum mendacia jure ad hominum C probationem posita sunt.

V. Quo audito ego Clemens dixi: Qua ratione, ais, domine, et Scripturarum mendacia merito ad hominum probationem posita fuisse? Ille vero respondit: Mendacia Scripturarum, ex malitiæ postulatione, justa ratione permissa sunt scribi. Merito autem dico sic. In theologia et religione malus, non minus diligens Deum quam bonus in uno tantum a bono superatur, quod nolens parcere iis, qui ex ignorantia impii sunt, amore in illud quod non colitur, irreligiosorum desiderat interitum, bonus vero ipsis offerre sanitate. Vult enim cunctos penitentia sanare: servat autem eos tantum qui Deum cognoscunt; at eos qui eum ignorant non sanat, non quod nolit, sed quia non licet bona filiis regni præparata tribuere hominibus, qui ob discretionis privationem assimilati sunt brutis animantibus.

VI. Unius ac solius Dei, qui mundum fecit et nos creavit et omnia præbuit, ea natura est, ut animam cujuslibet intra pietatis limites positi et sanctum ejus Spiritum non blasphemantis, ad se, charitate erga hunc hominem, adducat, per respectum

VARIAE LECTIONES.

⁸⁹ πείθεσθαι U. ⁹⁰ κάτω non omittere debebat S. Subinde O, πολυθεομανίας. ⁹¹ οὐ non est in O. ⁹² κενόν O, qui deinde ὄνειρον c. D. (ὄν εἶρω C), sed statim πλουσίως (πλουσίω C, πλουσίως de conjectura). ⁹³ κεκοσμηθέντα p. κεκοσμημένον U. ⁹⁴ Ita O et C in marg., λαμβάνει in textu. ⁹⁵ αὐτό C mutari vult in αὐτόν vel αὐτό. Frustra. Cfr. hom. III, 9. S. ⁹⁶ ὁμῶν C. ⁹⁷ δέ om. O. ⁹⁸ οὐδέ p. ὁ δέ O. Tum προσφέρειν sc. ἐπιθυμεῖ S, c. D, προσφέρειν C, O. ⁹⁹ θέλει πάντας O. ⁹⁹ Ita S, c. D, Ille conj. εἰδήποτε, C. O, οὐδέποτε. Subinde ἐντὸς ὄρων O in textu, ad oram man. al. ἴσως ἐκτός. C elidit ἐντὸς ὄρων. Tum βλασφημοῦντος scr. O.

sui in illam amoris. Licet peccatrix sit, ita comparata est, ut, postquam condigne de actis punita fuerit, salutem consequatur. Si quis vero Deum negaverit, aut alia quadam ratione in eum verbo existerit impius, ac postea egerit pœnitentiam, castigabitur quidem pro iis quæ in eum deliquit, salvus autem erit, quia conversus dilexit. Fortassis etiam pietatis ac orationis magnitudo vel et pœnas effugiet, cum homo pro delicti venia ignorantiam et pœnitentiam attulerit. Qui autem non ducuntur pœnitentia, per ignis supplicium finem quoque accipient, etsi in reliquis omnibus sint sanctissimi: verum, ut dixi, certo tempore plurimum igne æterno vexati, exstinguentur. Non enim amplius sempiterni esse possunt, postquam impie se gesserunt erga æternum ac solum Deum.

VII. Impietas autem in illum est, in ea circa religionem opinione mori, qua dicatur alium esse Deum, seu ut majorem, seu ut minorem, vel quomodocunque præter eum qui vere est. Nam qui vere est, ille est, cujus formam humanum gerit corpus: propter quam rem cœlum et omnia astra, quamvis secundum essentiam præstantiora, servire sustinerunt ei, qui secundum essentiam minor est, propter Numinis formam. Tantum Deus hominem præ omnibus beneficio affecit: ut intuitu plurimorum beneficiorum, illorum auctorem diligens, per dilectionem eam et in secundo ævo salvus esse possit.

VIII. Sufficiens ergo est ad salutem eharitas ho-

αὐτὸν ἔφerein τὴν ψυχὴν, ὅπ' αὐτοῦ εἰς αὐτὴν ἔρωτος ἰδέα. Κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖ, μετὰ τὸ κατ' ἀξίαν κολασθῆναι ὧν ἔπραξε ὡς ἐσθλαί φύσιν ἔχει. Εἰ δέ τις αὐτὸν ἀρνήσεται ἢ ἑτέρως πως λόγῳ εἰς αὐτὸν ἀσεβῆσει, ἔπειτα μετανοήσει ἢ κολασθῆσεται μὲν ἐφ' ὧν εἰς αὐτὸν ἤμαρτεν, σωθῆσεται δὲ, ὅτι ἐπιστρέψας ἡγάπησεν. Ἰσως δὲ ἢ τῆς εὐσεβείας ὑπερβολὴ καὶ τῆς ἰκεσίας ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθῆσεται, συγγνώμης τῆς ἁμαρτίας μετὰ τῆς μετανοίας δεδωκώς τὴν ἀγνοίαν. Οἱ δὲ μὴ μετανοήσαντες διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἔξουσιν (58), κἂν ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ὁσιώτατοι ὦσιν· ἀλλ', ὡς ἔφη, μεμετρημένου αἰῶνος τὸ πέμπτον πυρὶ αἰωνίῳ κολασθέντες ἀποσεβῆσονται. Εἶναι γὰρ εἰς αἰὲ οὐκ εἶτι δύνανται οἱ εἰς τὸν αἰὲ καὶ μόνον ἀσεβήσαντες θεόν.

VII. Ἡ δὲ εἰς αὐτὸν ἀσεβεία ἐστὶ τὸ ἐν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ ὄντα τελευτᾶν λέγοντα ἄλλον εἶναι θεόν, ἢ ὡς κρείττονα, ἢ ὡς ἥττονα, ἢ ὅπως ποτὲ λέγοντα παρὰ τὸν ὄντως ὄντα. Ὁ γὰρ ὄντως ὧν οὗτός ἐστιν, οὗ τὴν μορφήν τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα, οὐ εἵνεκεν οὐρανὸς καὶ πάντες οἱ ἀστέρες ὑπέμειναν δουλεύειν, κατ' οὐσίαν κρείττονες ὄντες, τῷ κατ' οὐσίαν χειρόνι, διὰ τὴν τοῦ Κρείττονος μορφήν. Τροσοῦτον ὁ θεὸς ὑπὲρ πάντας εὐηργέτηκε τὸν ἀνθρώπον, ἵνα εἰς τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τὸν εὐεργέτην ἀγαπήσας ὑπὸ αὐτῆς ἀγάπης καὶ εἰς τὸν δεῦτερον αἰῶνα διασωθῆναι δυνήθῃ.

VIII. Αὐτάρχης οὖν (59) εἰς σωτηρίαν ἢ εἰς θεόν

VARIAE LECTIONES.

Ἰτα S, εἰς αὐτὸν C, O. αὐτόν O. Ἰτα edidi c. O, ὧν ἔπραξεν κολασθεῖσαν C, repugnante grammatica; κολασθῆναι jam proposuit D. S eo inclinat, ut credat, excidisse aliquid post κολασθεῖσαν, velut ἐπιστρέψαι, cfr. hom. II, 6, XI, 16. Frustra. ἀρνήσεται C. Idem ἀσεβῆση. μετανοήσῃ C. Tum ἐφ' ὧ (sic) O. τῆ τῆς εὐσ. ὑπερβολῆ conj. D, ἢ τῆς pro ἢ τῆς εὐσ. O. Qua lectione recepta legerim: ἢ τῆς εὐσ. ὑπερβολῆ καὶ τῆς ἰκεσίας ἥττον κακῶς παθήσεται, ἢ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθῆσεται. συγγνώμη (pro peccati venia) conj. D. Legendum potius foret ex Si opinione ἀντι vel ὑπὲρ συγγνώμης, nisi totus locus corruptelae manifestus esset. περιττόν. C in imagine. οἱ om. O. καὶ ante μόνον excidit ap. S. Minus accurate scr. S, C. exh. τελευτῶν, quod est ap. Cl. Malim πάντα. S. τὸν adjuncti c. O.

VARIORUM NOTÆ.

(58) Διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἔξουσιν. Ad explicationem erroris hoc loco contenti et infra cap. 59, et hom. VII, 7; XVI, 10, maxime facient, præter Justinum Dialogi p. 223 et 224; Irenæum lib. II, cap. 64; Arnobium lib. II, p. 66 et 109, Heraldinæ editionis; verba Origenis de Heracleone hæretico Valentiniano, tom. XVIII in Joannem p. 255, si ut mihi videntur accipienda, intelligantur: Οὐκ οἶδα δὲ ὅπως, inquit, εἰς τὸ, Ἡμελλεν ἀποθῆσκειν, κινήθεις οἶεται ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γέννη. Καὶ οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι ἡγέται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἶναι τὸ ἐνδύμεγον ἀφάρσιν φαρτῶν, καὶ ἀθανασίαν θνητῶν ὄντα ὅταν (est duplex lectio, prava et recta; ideoque expunge ὄντα quod solum habet Liber Regis) κατεπόθη (lege cum eodem ms. καταπόθη) ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νίκος (ms. νεῖκος). Quæ vertunt: Nescio autem quo modo motus in ea verba, erat enim inopitatus (Joan. IV, 47), existimet subverti eorum opinionem qui animam immortalem ponunt; eodem conjici existimans tum animam, tum corpus et interire in gehenna: nec immortalem esse existimat He-

racleon animam, sed apte habentem ad salutem, ipsam dicens esse corruptibile illud, quod induit incorruptibilitatem; et mortale, quod induit immortalitatem, cum mors ipsius animæ absorpta fuerit in victoriam (I Cor. XV, 53, 54). Mea vero sententia est, Heracleonem, ut probaret animam esse mortalem, assumpsisse oraculum Christi (Matth. X, 28): Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη. Sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Quasi eo significaretur animam in igne inferni funditus interire. Quocirca illud: εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα (seu, ut rectius in codice Regio, καὶ τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα) ἀπόλλυσθαι ἐν γέννη, qui mihi credit interpretabitur sic: Ad idem conferre existimans etiam illud, Animam et corpus perire. Cæterum aliis multis Clementinorum locis aperte docetur immortalitas animarum cum suppliciorum perennitate; potissimum homil. II, cap. 13, et homil. II, cap. 11, adeo ut necesse sit pseudo-Clementem istum vel pugnantiæ scripsisse, vel hic fuisse interpolatum. Cor.

(59) Αὐτάρχης οὖν. Eclogæ Damasceni, sæpe numero memoratæ, et memorandæ, capite Περὶ ἀγά-

ἀνθρώπων στοργή. Εἰδώς δὲ ⁷³ ὁ πονηρὸς, ἡμῶν ^A σκευδόντων τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν πιστεύειν μέλλουσιν ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ ἐν ψυχαῖς σπείρειν τὴν ἀθανατοποιῶν πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπων ⁷⁴ στοργήν, αὐτὸς ὁ πονηρὸς κατὰ τῶν ἀγνοούντων ἰκανὸν ὄπλον ἔχων πρὸς ὀλεθρον σπουδάζει πολλῶν θεῶν ἢ καὶ ἐνὸς ὡς κρείττονος **82** σπείρει τὴν ὑπόληψιν, ἵνα συλλαβόντες καὶ συμπεισθέντες ἅ μὴ θέμις, ἀποθανόντες ὡς ἐπὶ μοιχείας ἐγκλήματι, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποβληθῶσιν.

IX. Ἄξιός οὖν τῆς ἀποβολῆς πᾶς κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας αὐτὸ μόνον κἂν ἀκούσαι τι τοιοῦτον θελήσας. Εἰ δὲ ὡς Γραφαῖς τεθαβρῆκώς κατὰ τοῦ Θεοῦ τολμᾷ τις κἂν ἀκούειν, πρῶτον ἐκεῖνός μοι συνενθυμείτω ⁷⁵, ὅτι, ἂν τις εὐλογον ἑαυτῷ δόγμα ὡς βούλεται ἀναπλάσῃ, ἔπειτα αὐταῖς ἐγκύψῃ ⁷⁶, δυνατός ἔσται πολλὰς ὑπὲρ οὐ ἐπλάσατο δόγματος ἀπ' αὐτῶν μαρτυρίας φέρειν· πῶς οὖν ἐπὶ ταῦταις κατὰ τοῦ Θεοῦ θαρβῆν ἔστιν, ἐν αἷς ἡ πάντων βουλή εἰσενύσσεται;

X. Αὐτίκα γοῦν Σίμων αὐριον ἡμῖν συζητεῖν ⁷⁷ μέλλων δημοσίᾳ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας τολμᾷ ⁷⁸, θέλων πολλὰς ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν φωνὰς ἐνεργεῖν, ὅτι ⁷⁹ πολλοὶ εἰσὶ θεοὶ, εἷς δὲ τις οὐχ ὁ τὸν κόσμον κτίσας, ἀλλὰ ⁸⁰ τοῦτου ἀνώτερος· καὶ ὁμῶς τὰς ἀποδείξεις ἐγγράφους ἔχει παρασχεῖν. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν πολλὰς περικιπὰς δεῖξαι σαφῶς ἔχομεν, ὅτι εἷς ἔστιν ὁ ⁸¹ Θεὸς οὗτος ὁ τὸν κόσμον κτίσας, καὶ ἄλλος ⁸² οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ εἰ τις ἄλλως πῶς εἰπεῖν θελήσει, ἔξει καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν ὡς βούλεται **83** C modo dicere voluerit, habebit etiam is ex ipsis, prout volet et de quibus volet, probationes dare. Omnia quippe Scripturæ dicunt : ne ullus eorum, qui ingræte quærunt, inveniatur veritatem, sed inveniatur quod cupit ; veritate gratis hominibus reservata. Gratitude autem est, servare charitatem erga eum qui existendi nobis auctor fuit.

XI. Ὅθεν πρὸ πάντων εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι οὐδαμῶς αὐτὴν εὐρίσκει, εἰ μὴ ἂν ἀπὸ προφήτου ἀληθείας. Προφήτης δὲ ἀληθὴς ἔστιν ὁ πάντα πάντοτε εἰδώς, ἔτι δὲ καὶ τὰς πάντων ἐννοίας, ἀναμάρτητος ὡς περὶ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ μὴ ἀπλῶς διαλαμβάνειν, ἀλλ' εἰ δύναται ἀνευ ἐτέρας προφάσεως συνεστάναι αὐτοῦ ἢ πρόγνωσις. Ἄ γὰρ οἱ ἱατροὶ προλέγουσιν, ὑποβεβλημένην ὕλην ἔχοντες τοῦ νοσοῦντος ^D τὸν σφυγμὸν, καὶ οἱ μὲν πτηνὰ, οἱ δὲ θύματα, καὶ ἄλλοι ἄλλας ὕλας πολλὰς διαφόρους ὑποβεβλημένας ἔχοντες προλέγουσιν, καὶ προφηταὶ οὐκ εἰσίν.

XII. Εἰ δὲ βουληθεῖ τις λέγειν, τὴν διὰ τῶν τοιού-

minum erga Deum. Videns autem malus festinare nos, ut in eorum animis, qui ex gentibus credituri sunt, insemimus immortalitatis operatricem charitatem hominum in unum ac solum Deum, ipse, inquam, diabolus, contra imperitos sufficienter ad necem armatus, nititur multorum deorum sive unius tanquam præstantioris opinionem inserere : quo homines, tenendo ac credendo quæ non licet, moriantur quasi in adulterii crimine, et a regno Dei ejciantur.

IX. Itaque dignus est qui abjiciatur, quicumque contra Dei monarchiam vel tantum quid simile audire voluerit. Si vero, quasi Scripturis confidat, contra Deum vel audire aliquis audeat, primo illud mecum consideret : si quis dogma aliquod sibi probabile pro voluntate confinjerit et postea Scripturas fuerit intuitus, ex iis poterit multa testimonia pro fictitio suo dogmate proferre ; quo modo igitur in iis adversus Deum confidere fas sit, in quibus cunctorum placitum invenitur ?

X. Nunc ergo Simon, cras nobiscum publice disceptaturus, contra Dei monarchiam aggreditur, multasque ex ipsis Scripturis voces afferre vult, de eo quod multi dii sint et unus quidam, non quidem creator mundi, sed illo superior. Simulque argumenta ex Scripturis exhibebit. Et nos quoque ex iis ipsis multa evidentia capitula ostendere possumus, quod unus sit Deus hic qui orbem condidit, nec alius sit præter eum. Sed et si quis alio quocunque modo dicere voluerit, habebit etiam is ex ipsis, prout volet et de quibus volet, probationes dare. Omnia quippe Scripturæ dicunt : ne ullus eorum, qui ingræte quærunt, inveniatur veritatem, sed inveniatur quod cupit ; veritate gratis hominibus reservata. Gratitude autem est, servare charitatem erga eum qui existendi nobis auctor fuit.

XI. Unde ante omnia scire oportet, non aliunde inveniri veritatem, quam a veritatis propheta. Propheta autem verus is est qui omnia omnino, atque etiam cunctorum cogitationes novit, estque impeccabilis, ut qui de Dei judicio sit certissimus ; quocirca nos debemus de ejus præscientia non simpliciter judicare, sed si absque alia causa consistere potest præscientia ipsius. Quædam enim prædicunt medici, quia subjectam materiam habent ægrotantis pulsum ; item alii aves, alii victimas, alii alias multas et varias materias subjectas dum habent, prædicunt, nec sunt prophete.

XII. Quod si quis dicere voluerit, præscientiam

VARIÆ LECTIONES.

δὲ addidi c. O, ὁ εἰδώς conj. D. ⁷³ ἀνθρώπων accessit ex O. ⁷⁴ Ita S., συνενθυμήτω C, συνενθυμήτω O. ⁷⁵ ἐγκύψῃ O, c. S, ἐγκύψει C. Subinde δυνατόν O. ⁷⁷ συζητεῖν C. ⁷⁸ τολμᾷ O. ⁷⁹ ἐχ- (sic) ὅτι p. ὅτι O. ⁸⁰ ἀλλὰ om. O. Tum ὁμῶς S, ὁμῶς C, O. ⁸¹ ὁ inserui c. O. ⁸² ἄλλο O. ⁸³ τὴν C.

VARIORUM NOTÆ.

πρὸς καὶ φόβου περὶ Θεόν, etc. Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης. Αὐτάρκῃς εἰς σωτηρίαν ἢ εἰς Θεὸν ἀνθρώπων ἀγάπη. Εὐγνωμοσύνη γὰρ ἔστι, τὸ

πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἷτιον, ἀποσώζειν στοργήν- ὑφ' ἧς καὶ εἰς δεύτερον καὶ ἀγῆρω αἰῶνα διασωζόμεθα. Inf. cap. 10. COT.

per has prædictiones similem esse præscientiæ veræ et nativæ, multum fallitur. Illæ enim præsentia tantum indicant, idque si veraces fuerint. (Quin et mihi eæ prosunt : demonstrant enim esse præscientiam.) At illius, qui solus et verus est, præscientiam solum præsentia cognoscit, sed et ad futurum usque sæculum infinitam extendit prophetiam : nec ullo indiget ut intelligatur, nec obscura et dubia prædicat, ita ut verba alium prophetam exigant interpretem, sed clara profert et simplicia ; quemadmodum Doctor noster, cum esset propheta, innato ac perpetuo spiritu omnia omnino noverat.

XIII. Ideo fidenter futura exposuit, casus dico, loca, terminos. Nam cum sit inculpatus propheta, immenso animæ oculo omnia occulta spectat et novit. Si vero et nos, ut multi, admittamus verum quoque prophetam non semper, sed interdum, quando habet spiritum, tunc ideo præscire ; cum autem non habet, ignorare ; si ita existimemus, et decipiemus nos et aliis insidiabimur. Nam id ad eos pertinet, qui a spiritu inordinato furiose concitantur et ad aras bacchantur atque ingurgitantur nidore.

XIV. Etenim prophetiam ostentare volenti si concedatur, ut, cum mendax deprehensus fuerit, tunc credatur spiritu prophetiæ sancto caruisse, non facile arguetur falsus esse propheta ; nam in paucis iis, in quibus, utpote multa loquens, veritatem attigerit, credetur spiritum possidere ; etsi prima ultima dicat, et ultima prima, præterita ut futura, futura ut præterita, item consequentiam non habentia, vel ex aliis compilata et transformata, nec non quædam imminuta, informia, stulta, dubia, inopinata, obscura, totam clamantia conscientiæ pravitatem.

XV. At præceptor noster non talibus ius est præstigiis, sed, ut supra retuli, propheta qui erat, innato ac perpetuo spiritu omnia penitus cognita videns, clare, ut antea dixi, exposuit, casus, loca, præstituta tempora, modos, terminos. Sic igitur de templo prædixit : *Videtis has ædificationes ?*

των προρρήσεων ἡ τῆς ἐμφύτης προγνώσει ὁμοίαν εἶναι, πολὺ ἠπάτηται. Τὰ γὰρ τοιαῦτα παρόντα μνησθεὶς μόνον, καὶ ταῦτα εἰ ἀληθεύει· ἄλλως δέ μοι καὶ αὐτὰ εὐχρηστεῖ, πρόγνωσιν γὰρ εἶναι συνίστησιν. Ἡ δὲ τοῦ μόνου καὶ ἀληθοῦς πρόγνωσις οὐ μόνον τὰ παρόντα ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀπέραντον ἐκτείνει τὴν προφητείαν, καὶ οὐδὲν δέεται πρὸς ἐπίγνωσιν, μὴ προφητεύων ἀμαυρὰ καὶ ἀμφίβολα, ἵνα ἄλλου προφήτου χρεῖαν ἔχη τὰ λεγόμενα πρὸς ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ ῥητὰ καὶ ἀπλᾶ, ὡσπερ ὁ Διδάσκαλος ἡμῶν καὶ προφήτης ὢν ἐμφύτης καὶ ἀενάῳ πνεύματι πάντα πάντοτε ἠπίστατο.

XIII. Διὸ θεαβρόχως ἐξετίθετο περὶ τῶν μελλόντων ἐσεσθαι, λέγω δὲ πάθη, τόπους, ὄρους. Προφήτης γὰρ ὢν ἀπταιστος, ἀπέριψεν ψυχῆς ὀφθαλμῶν πάντα κατοπτεῶν ἐπίσταται λαμβάνων. Εἰ δὲ παραδεξόμεθα ἡμεῖς, ὡς οἱ πολλοὶ, ὅτι καὶ ὁ ἀληθὴς προφήτης οὐ πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε, ὅτε ἔχει τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο προγινώσκει, ὅποτε δὲ οὐκ ἔχει, ἀγνοεῖ, — ἐὰν οὕτως ὑπολάβωμεν, καὶ ἑαυτοὺς ἀπατώμεν καὶ ἄλλους ἐνεδρεύομεν. Τὸ γὰρ τοιοῦτον μανικῶς ἐνθουσιῶντων ἔστιν ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας (60), τῶν παρὰ βωμοῖς μεθύοντων καὶ κνίσσης ἐμπορουμένων.

XIV. Τινὲ γὰρ προφητείαν ἐπαγγέλλεσθαι θέλοντι ἐὰν συγχωρηθῆ πιστεύεσθαι ἐν οἷς ψεύστης φωρᾶται, ὅτι τότε τὸ τῆς προγνώσεως ἀγιον οὐκ εἶχεν πνεῦμα, οὐκ εὐέλεγκτος ἔσται ψεύστης ὑπάρχων προφήτης· ἐν οἷς γὰρ ὡς πολλὰ λέγων ὀλίγα ἐπιτυγχάνει, τότε τὸ πνεῦμα ἔχειν πιστεύεται, ὅτι τε τὰ πρῶτα ἔσχατα λέγει, καὶ τὰ ἔσχατα πρῶτα, τὰ γενόμενα ὡς ἐσόμενα, τὰ ἐσόμενα ὡς ἤδη γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθα, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ὀφρημένα καὶ μεταμορφωμένα, ἢ δὲ μεμειωμένα, ἀνεῖδα, ἀνόητα, ἀμφίβολα, ἀδοξα, ἀδηλα, πάσης κεκραγῶτα δυσσυνειδησίας.

Ἐπεὶ δὲ ἡμέτερος διδάσκαλος οὐδὲν τι τοιοῦτο ἐγορητεύσατο, ἀλλ' ὡς φθάσας εἶπον, προφήτης ὢν ἐμφύτης καὶ ἀενάῳ πνεύματι πάντοτε ἐπιστάμενος θεαβρόχως ἐξετίθετο, ὡς προέλεγον, σαφῶς, πάθη, τόπους, ἐμπροθέσμους, τρόπους, ὄρους. Αὐτίκα γοῦν περὶ τοῦ ἀγιασματος (61) προλέγων

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ D legi vult προρρήσιν. Recte. ⁶¹ ἐπίσταται O. ⁶² Ita D, καὶ C, O. ⁶³ ῥήτα D, ἄρρητα C, O. Sic infra c. 26 : ῥητὰ προφητεύει, σαφῆ λέγει. ⁶⁴ ψυχῆ (sic) O. Tum λαμβάνοντα conj. C, ac ita vertit. ⁶⁵ παραδεξόμεθα C. ⁶⁶ Ita O c. S, ἐνθουσιῶντων C. ⁶⁷ ὅτι τε C, O, ὅτε D. Proximum καὶ add. c. O. ⁶⁸ ἢ οὐκ O. ⁶⁹ προεφητεύσατο C. ⁷⁰ ἐπιστάμενος C. Deinde ὢν p. ὡς O. ⁷¹ Ita D, προέλεγεν C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας. Scribendum crediderim ὑπὸ πνευμάτων ἀταξίας ; a spiritibus inordinatis, qui ad aras inebriantur et ingurgitantur nidore. Credebant veteres deos participes fuisse τοῦ βίου τε, κνίσσης τε. Τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς, ut ait Jupiter apud Homerum *Iliad.* Δ, 49. Postea vero philosophi malos dæmonas sanguinis et nidoris pabulo gaudere statuebant. Infra cap. 59, Τὸ ἐπὶ κνίσσης σαρκῶν ἡσθῆναι οὐκ ἀγαθόν. Vide modo Porphyrium *De abstinent.* lib. II, cap. 42 ; et Tertullianum *Apol.* cap. 22, 23. Davis.

(61) Περὶ τοῦ ἀγιασματος, etc. Auctor *Operis imperfecti in Mattheum*, ad cap. xxiv, vers. 15.

D *Fuit enim exercitus alienigenarum, et Romani imperatoris stans circa Hierusalem, quæ usque tunc fuerat sancta. Hoc et Petrus apud Clementem exponit. Leg. Recognitionum lib. I, cap. 39, 64, 65. Sed et futura apernit illis omnium ; verba sunt Lactantii lib. IV, cap. 21, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicaverunt ; et ea prædicatio in memoriam scriptu permansit ; in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, et civitates eorum solo adæquaret, ipsos autem fame sitiique confectos obsideret, etc. Cot.*

ἔφη· Ὁράτε τὰς οἰκοδομὰς ταύτας; Ἀμὴν ὁμῖν λέγω^α, λίθος ἐπὶ λίθον οὐ μὴ ἀφθεῖθῃ ὧδε, ὃς οὐ μὴ καθαυρεθῇ· καὶ οὐ μὴ παρελθῇ ἡ γενεὰ αὕτη, καὶ ἡ^β καθαίρεισι ἀρχὴν λήψεται. Ἐλεύσονται γὰρ καὶ καθιοῦσιν ἐνταῦθα, καὶ περιχαρακώσουσι, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐνταῦθα κυττασφάξουσιν. Ὅμοιος καὶ τὰ ἐξῆς εἶρηκε σαφέως φωνῇ, ὅτινα αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν^γ ἔχομεν· ἵνα ἔφ' ὧν ὁ λόγος ἐβρέθη, καὶ τὸ ἔργον γένηται. Πρὸς γὰρ πίστιν ἀκούοντων τὸν λόγον τῆς ἀποδείξεως ὁ τῆς ἀληθείας ποιεῖται προφήτης.

XVI. Πλὴν πολλοὶ εἰσι τῆς πλάνης κήρυκες, ἕνα^δ τὸν τῆς κακίας ἡγεμόνα ἔχοντες· ὃ λόγῳ ὁ^ε τῆς ἀληθείας καὶ αὐτὸς εἰς ὧν τῆς εὐσεβείας ἡγεμὸν ἐν ἰδοῖς καιροῖς τοὺς πάντας καθαροὺς εὐρεθέντας ἔξει προφήτας. Ἡ δὲ πολλῇ τῶν πεπλανημένων αἰτία γέγονεν αὕτη^ε· τὸ μὴ πρότερον νοῆσαι τὸν τῆς συζυγίας λόγον, ὃν ἰδίᾳ ὑμῖν ἐκάστοτε οὐ παύσομαι ἐκτιθέμενος κεφαλαιωδῶς· πολὺ γὰρ τὸ κατ' εἶδος λέγειν. Ὑμεῖς οὖν τῶν λεγομένων γένεσθὲ μοι φιλαληθεῖς χρισταί.

86 XVII. Τοῦ δὲ λέγειν ἀρξομαι ἡδη. Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότες τὸ μέγα καὶ ἅγιον τῆς προγνώσεως αὐτοῦ πνεῦμα εἰ μὴ τῷ ὑπὸ χειρῶν αὐτοῦ κυφορηθέντι ἀνθρώπῳ δῶν τις ἐσχηκέναι, πῶς εἶε ἐτέρῳ τῶν^ε ἐκ μουσαρῶς σταγόνος γεννηθέντι ὁ ἀπενέμων οὐ τὰ μέγιστα ἀμαρτάνει· κἂν ὀπὸ νόθου Γραφῆς κατὰ τοῦ πάντων Πατρὸς δεινὰ νοεῖν ἀπατηθεῖη· ὁ γὰρ εἰκόνα, καὶ ταῦτα αἰωνίου βασιλείως, ὀβρίσας, τὴν ἀμαρτίαν εἰς ἐκεῖνον ἀναφερομένην ἔχει, οὐπερ καθ' ὁμοίωσιν ἢ εἰκῶν ἐτύγγανεν οὐσα. Ἀλλὰ, φησὶν, ἀμαρτήσαντα κατελείπει τὸ θεῖον πνεῦμα. Οὐκοῦν συνήμαρτεν· καὶ πῶς ὁ τοῦτο λέγων οὐ κινδυνεύει; Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀμαρτήσαι εἰλήφει τὸ πνεῦμα. Ἀδίκους ἄρα δέδοται· καὶ ποῦ τὸ δίκαιον; Ἀλλὰ δίκαιοι καὶ ἀδίκους ἐπιχορηγείται. Τοῦτο πάντων ἀδικιώτατον. Οὕτως πᾶν ψεῦσμα, κἂν μυρία ἐπινοίας βοηθῆται, τὸν Ἐλεγγον κἂν ἐν μακρῷ χρόνῳ λαβεῖν ἔχη^ε.

XVIII. Μὴ ἀπατάσθε. Ὁ Πατὴρ ἡμῶν οὐδὲν ἠγνόει. Ὅπως καὶ ὁ δημοστὰς κείμενος νόμος, ἄγρολας^ε ἐγκληματι διὰ τοὺς ἀναξίτους σκέπων αὐτὸν, τοὺς^ε ἀληθείας γλιγομένους ἐπ' αὐτὸν ἀναπέμπει λέγων· Ἐξέτασον τὸν πατέρα σου καὶ ἐρεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἀναγγελοῦσί^ε σοι. Τοῦτον ἐχρῆν^ε τὸν πατέρα ζητῆσαι, τούτους τοὺς πρεσβυτέρους ἐπιζητῆσαι^ε. Ἀλλ' οὐκ ἐζητήσας, τίνας ἐστὶν ὁ τῆς βασιλείας χρόνος, τίνας ἢ 87 τῆς προφητείας καθέδρα, καίτοι αὐτοῦ ἑαυτὸν μνημόνος τῷ λέγειν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως ἐκάθησαν^ε ὁ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν ὅσα λέγωσιν ὑμῖν,

• Matth. xxiv, 2, 34; Luc. xix, 43. ^b Deut. xxxii, 7. • Matth. xxiii, 2, 3.

VARIÆ LECTIONES.

^α λέγω om. O. ^β Insuper ἡ c. O. ^γ ἰδεῖν O c. S, εἶδειν C. ^δ Ita O c. D, ἵνα C. Cfr. hom. vii, 3. ^ε de prompsi ex O. Ibidem εἰς ὧν καὶ αὐτός C. ^ε αὕτη S, O, αὕτη C. ^ε Ita S. Cfr. hom. iii, 28. τῷ C, O. ^ε τυγγάνη O, pr. man. ^ε Lege ἔχει S. ^ε Ita O et ex conject. C, euj. textus ἀγνοία. Cfr. hom. ii, 48 et 38. ^ε τῆς O. ^ε ἐρούσι O. ^ε Vocabula τούτους τοὺς πρεσβυτέρους ἐπιζητῆσα: recepi ex O. Matth. xxiii, 2. ^ε ἐκάθησαν O, ex quo adjuncti οὖν.

Amen dico vobis, lapis super lapidem non relinquetur hic, qui non destruetur: et non preteribit generatio hæc, quin destructio initium sumat. Venient enim et sedebunt hic et vallo circumdabunt, et filios vestros jugulabunt hic^a. Pariter clara voce sequentia pronuntiavit quæ ipsis oculis videmus: ut in quibus sermo dictus fuit, et res eveniret. Nam veritatis propheta ob auditorum fidem sermonem demonstrationis facit.

XVI. Verumtamen multi sunt erroris præcones, unum habentes malitiæ ducem: qua ratione qui unus veritatis juxta ac pietatis dux est, propriis temporibus omnes puros inventos habebit prophetas. Præcipua vero erroris multorum causa hæc est, quod non prius conjugationis doctrinam intellexerunt, quam vobis seorsum non cessabo frequenter et summatim exponere. Longum enim est singula dicere. Vos igitur dicendorum mihi estote veritatis amantes judices.

XVII. Jam vero dicere incipiam. Si quis homini, a Dei omnium auctoris manibus formato, non concesserit, magnum et sanctum præscientiæ illius spiritum possidere, quo modo, si alteri ex impura stirpe nato id tribuerit, non plurimum aberrabit? Nec illi puto veniam dandam, licet ab adulterina Scriptura in fraudem inductus sit, ut adversus omnium Patrem dura cogitaret. Qui enim imaginem, eamque æterni Regis, affecerit injuria, peccato se implicabit, in eum referendo, ad cujus similitudinem imago illa facta est. Sed, inquit, post peccatum reliquit illum divinus Spiritus. Igitur cum illo peccavit: et quo pacto, qui hoc dicit, non periclitatur? Sed postquam peccavit, accepit spiritum. Injustis ergo traditur: et ubi justitia? Sed justis ac injustis suppeditatur. Id omnium injustissimum est. Sic quodlibet mendacium, mille licet adjuvetur excoitationibus, confutationem demum sortietur.

XVIII. Ne decipiāmini. Pater noster nihil ignoravit. Quandoquidem et publice posita lex, quæ illum ignorantiae culpa ob indignos onerat, propter veritatis cupidus ad eundem remittit, dicens: Interroga patrem tuum et dicet tibi, seniores tuos et annuntiabunt tibi^b. Hunc oportebat patrem, hos seniores quærere. Sed non quæsiisti, cujusnam sit tempus regni, cujusnam prophetiæ cathedra. Quamvis ipse seipsum significet dicendo: Super cathedram Moysis sederunt Scribæ et Pharisei: omnia igitur, quæcunque dixerint vobis, audite illos^c. Illos autem dixit, velut eos, quibus credita erat

clavis regni, hoc est cognitio, quæ sola potest aperire vitæ portam, per quam solam in vitam æternam datur ingredi. Sed ait: Sane clavem quidem possident, at intrare volentibus non præbent.

XIX. Propter hoc, inquam, ipse e cathedra surgens, velut pater pro filiis, quæ a sæculo in occulto dignis sunt tradita prædicans, misericordiam usque ad ipsas gentes extendens, misertusque omnium animarum, proprium sanguinem neglexit. Futuri quippe sæculi rex esse consecutus circa hoc sæculum, quod lege accepit regnum, accuratus est in promissis. Quodque eum maxime contristat, hoc est, quoniam ab iis per ignorantiam oppugnatur, propter quos tanquam filios bellum suscepit. Verumtamen etiam osoros dilexit, sedit incredulos, benedixit conviciantibus, et oravit pro inimicis. Neque solum ista ut pater fecit, sed et discipulos suos, affectos ut erga fratres, similia facere docuit. Hoc pater, hoc propheta; hoc rationi est consentaneum, illum suis filiis imperare, ut per patris erga filios amorem, perque insitum honorem filiorum erga patrem, oriri possit æterna pax. Cum enim bonus imperat, apud subjectos verum gaudium ob imperatorem nascitur.

XX. Verum ad primum veritatis sermonem redeo. Si illi homini, qui Dei manibus productus fuit, nolit quis concedere ut sanctum Christi spiritum habuerit, quo pacto, si alteri ex impura stirpe nato eundem concesserit habere, non plurimum impius est? Maxime vero pius fuerit, si alteri quidem eum spiritum non tribuerit, sed ei soli assignarit, qui ab initio sæculi, formas una cum nominibus mutans, percurrit sæculum, donec nactus sua tempora, propter labores Dei misericordia unctus, requiem in æternum possideat. Hic honore donatus est imperandi et dominandi omnibus, quæ versantur in aere, terra et aquis: ad hæc ipsius a quo homo factus est statum habuit, animæ fragile vestimentum, quo immortalis esse posset.

XXI. Idem, qui solus verus propheta est, unicuique animali apte ad naturam, sicut ejus creator, propria imposuit nomina. Quod enim nominavit,

A *ἀκούετε αὐτῶν. Αὐτῶν δὲ, εἶπεν, ὡς τὴν κλειῖα τῆς βασιλείας πεπιστευμένων, ἥτις ἐστὶ γνῶσις, ἣ μόνῃ τὴν πύλῃν τῆς ζωῆς ἀνοίξαι δύναται, δι' ἧς μόνῃς εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν εἰσελθεῖν ἐστιν. Ἄλλὰ ναί, φησὶν, κρατοῦσι μὲν¹⁰ τὴν κλειῖν, τοῖς δὲ βουλομένοις εἰσελθεῖν οὐ παρέχουσιν.*

XIX. Διὰ τοῦτο, φημί, αὐτὸς τῆς καθέδρας ἐγερεθεὶς¹¹, ὡς πατὴρ ὑπὲρ τέκνων, τὰ ἀπ' αἰῶνος ἐν κρυπτῶ ἀξίους παραδιδόμενα κηρύσσων, μέχρις αὐτῶν ἐθνῶν τὸν ἔλεον ἐκτείνων καὶ ψυχὰς πάντων ἐλεῶν, ἰδίῳ αἵματι ἡμέλει. Μέλλοντος γὰρ αἰῶνος βασιλεὺς εἶναι κατηξιωμένος πρὸς τὸν νῦν ἐμπροθέσμιος¹² παρεληφῶτα νόμῳ τὴν βασιλείαν. Καὶ τὸ μέγιστον ὑπερ αὐτὸν λίαν ἐλύπει ἐστὶ τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ ὧν ὡς τέκνων τὴν μάχην ἐποιοεῖτο, ὑπ' αὐτῶν ἀγνοίας
B *αἰτία ἐπολεμεῖτο. Καὶ ὁμως ἡγάπα καὶ τοὺς μισούντας, καὶ ἔκλαιε¹⁴ τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ εὐλόγει τοὺς λοιδοροῦντας, ἠύχετο ὑπὲρ ἐχθραίνόντων. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἐποίει ὡς πατὴρ, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητάς¹⁵, ὡς πρὸς ἀδελφοὺς ἔχοντας, τὰ ὅμοια ποιεῖν ἐδίδασκεν. 88* Τοῦτο πατὴρ, τοῦτο προφήτης· τοῦτο εὐλογονεῖ τὸ αὐτὸν ἰδίῳν τέκνων βασιλεῦσαι, ἵνα τῇ ἐκ πατρὸς πρὸς τέκνα στοργῇ καὶ τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα ἐνδιαθέτῃ τιμῇ αἰώνιος¹⁶ εἰρήνη γενέσθαι δυναθῇ. Τοῦ γὰρ εὐλόγου βασιλεῦστος, ἐπὶ τοὺς βασιλευμένους ἀληθῆς χαρὰ περὶ τοῦ βασιλεύοντος γίνεται.

XX. Πλὴν ἐπὶ τὸν πρῶτον τῆς ἀληθείας ἐπάνειμι¹⁷ λόγον. Ἐὰν τῷ ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ τὸ ἅγιον Χριστοῦ μὴ δῶ τις ἔχειν πνεῦμα,
C *πῶς ἐτέρῳ τινὶ ἐκ μουσαρᾶς σταγόνας γεγεννημένῳ διδοὺς ἔχειν οὐ τὰ μέγιστα ἀσθεῖ; Τὰ δὲ μέγιστα εὐσεβεῖ¹⁸, ἐὰν ἐτέρῳ μὲν μὴ δῶ¹⁹ ἔχειν, ἐκείνῳ δὲ μόνον ἔχειν λέγοι, ὅς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος (62) ἅμα τοῖς ὀνόμασι μορφᾶς ἀλλάσων τὸν αἰῶνα τρέχει, μέχρις ὅτε ἰδίῳν χρόνων τυχῆν, διὰ τοὺς καμάτους Θεοῦ ἐλέει χρισθεὶς, εἰς αἰὲ²⁰ ἔξει τὴν ἀνάπαυσιν. Οὗτος ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν πάντων τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῆ καὶ²¹ ὕδασι τετιμηται· πρὸς τοῦτοις δὲ αὐτοῦ τοῦ²² πεποιηκότος τὸν ἀνθρώπον τὴν πνοὴν ἔσχεν, ψυχῆς ἀρρήκτον περιβολὴν, ὅπως ἀθάνατος εἶναι δυναθῇ.*

XXI. Οὗτος αὐτὸς μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προφήτης (63) ἐκάστῳ ζῶν κατ' ἄξίαν τῆς φύσεως, καθὼς
D *ὁ πεποιηκὼς αὐτὸν²³, οἰκείως τέθεικε τὰ ὀνόματα.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ita O c. marg. Ci, in cuj. textu κρατοῦμεν. Cfr. Luc. xi, 52; Matth. xxiii, 13. Credner, Beitr. I, 317.
¹¹ Explanavit hunc locum et a Schliemann vindicavit Baurius *Annal. Theol.* Tubing. 1844, p. 505. S.
¹² ἀπὸ O. ¹³ Legendum, si quid video, ἐμπροθέσμιος. At deest aliquid. O νῦν ἐμπροθέσμιος παρεληφῶτος νόμῳ τὴν βασιλείαν est diabolus. Cf. hom. xv, 7. — Etiam Neander, ut postea cognovi, hunc locum sic explicat, *Gnost. Syst.* p. 411. Post βασιλείαν excidisse putat τὴν μάχην ἐποιοεῖτο, quod idem in versu insequenti legitur. S. ἐμπροθέσμιος O. ¹⁴ ἐκλαίει C. ¹⁵ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς O. ¹⁶ αἰωνία C. ¹⁷ ἐπόρα μοι C, ἐφόρα μοι S. ¹⁸ εὐσεβῆ C et S, licet nostram lectionem commendet. ¹⁹ δῶ O. Dein ἀπ' ἀρχῆς S, O, ἀπαρχῆς C. ²⁰ εἰσαεὶ C. ²¹ καὶ c. O, deest in cod. Hom. Paris. teste C. ²² τοῦ adjuncti c. O. Idem deinceps palmariam largitus est lect. ἀρρήκτων p. ἀρρήκτων Vulg. ²³ Ita C, O, αὐτὸ legendum censet S.

VARIORUM NOTÆ.

(62) Ὁς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος, etc. Hæc conferas velim cum Epiphano, hæresi 30, quæ est Ebionitarum cap. 3. Cor.

(63) Μόνος ἀληθῆς ὑπάρξας προφήτης. Inferius viii, 40. Id quoque observatum in Ebionæis et

Sampsæsi seu Elcesæsi ab Epiphano, quod Christum in Adamo ponerent. Vide eum vol. I, p. 53, 127, 162, 461, 462. Periculose Methodius *Contra* orat. 3. Id.

Εἶ τι γὰρ ἐπωνόμασεν, τοῦτο ἦν καὶ ἐκ τοῦ πεποιη-
κός ὄνομα τῷ γεγενημένῳ. 89 Διὸ πῶς ἔτι φωτοῦ
χρεῖαν εἶχε προσλαβεῖν, ἵνα τί ποτέ⁸⁸ ἔστιν ἰδη κα-
λὸν ἢ κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μὴ φαγεῖν; Ἄλλὰ ταῦτα
πιστεύουσιν οἱ ἄκριτοι, οἱ ἄλογον θηρίον Θεοῦ τοῦ⁹⁰
κτίσαντος αὐτούς τε καὶ τὰ πάντα ἐνεργητικώτερον⁹¹
γεγενῆσθαι οἰηθέντες.

XXII. Πλὴν τοῦτω⁹² σύζυγος συνεκτίσθη θήλια
φύσις, πολὺ ἀποδέουσα αὐτοῦ, ὡς οὐσία μετουσίας⁹³,
ὡς ἡλιου σελήνη, ὡς φωτὸς τὸ πῦρ. Αὕτη τοῦ νῦν
κόσμου ὡς θήλια ὁμοίου ἄρχουσα, πρώτη προφήτις
εἶναι πεπίστευται, μετὰ πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν προφητείαν ἐπαγγελλομένη. Ὁ δὲ ἕτερος,
ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἔρσην ὢν, καὶ τὰ διαφέροντα ὡς
ἄρσενι τῷ μέλλοντι αἰῶνι προφητεύει⁹⁴.

XXIII. Δύο οὖν ἡμῖν γενεαὶ ἔστισαν προφητεῖαι·
ἡ μὲν ἀρσενική⁹⁵ καὶ διωρίσθω, ὅτι ἡ μὲν πρώτη
ἔρσην οὐσα δευτέρα τοῦ λοιποῦ τέτακται κατὰ τὸν τῆς
προόδου λόγον, ἡ δὲ δευτέρα θήλιος οὐσα πρώτη ὠρί-
σθη ἔρχεσθαι ἐν τῇ τῶν συζυγιῶν προελύσει. Ἡ
μὲν οὖν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐσα, ὡς θήλια τοῦ
νῦν κόσμου⁹⁶ ἐπαγγελλομένη⁹⁷, ἀρσενική εἶναι πι-
στεύεσθαι θέλει. Διὸ κλέπτουσα τὰ τοῦ ἀρσενος σπέρ-
ματα, καὶ τοῖς ἰδίῳ τῆς σαρκὸς σπέρμασιν ἐπισκέ-
πουσα⁹⁸, ὡς ὅλα ἴδια συνεκφέρει τὰ γεννήματα, 90
τοῦτ' ἔστι τὰ χρήματα⁹⁹, καὶ τὸν παρόντα ἐπίγειον
πλοῦτον ὡς προῖκα δώσειν ἐπαγγέλλεται, τῷ τα-
χεῖ τὸ βραδύ¹⁰⁰, τὸ βραχὺ τῷ μείζονι ὑπαλλάξει θέ-
λουσα.

XXIV. Πολλοὺς μέντοι θεοὺς λέγειν καὶ ἀκούειν οὐ
μόνον τολμῶσα, ἀλλὰ καὶ αὕτη γενέσθαι πιστεύουσα,
καὶ ἐλπίζει τοῦ γενέσθαι, ὃ μὴ ἔχει φύσιν, καὶ ὃ
ἔχει προσπολλύουσα, καὶ ὡς θήλια ἐμμηνοῖς¹⁰¹ γι-
νομένη προφάσει θυσῶν αἰμάσσεται, καὶ οὕτως τοὺς
φαύοντας αὐτῆς μολύνει. Ἐπὶ δὲ συλλαβοῦσα τοὺς
προσκαίρους τίκτη¹⁰² βασιλεῖς, τοὺς αἶμα πολὺ χέον-
τας ἐγείρει πολέμους. Τοὺς δὲ παρ' αὐτῆς μαθεῖν¹⁰³
ἀλήθειαν ὀρεγομένους τῷ τὰ πάντα λέγειν ἐναντία
καὶ πολλὰ καὶ διαφόρους παρέχειν ὑπουργίας, ζη-
τούντας ἀεὶ¹⁰⁴ καὶ μηδὲν εὐρίσκοντας μέχρις αὐτοῦ
θανάτου καθίστησιν. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἀνθρώποις τυ-
φλοῖς θανάτου κεῖται πρόφασις· πλάνα γὰρ καὶ
ἀμφίβολα καὶ λοξὰ προφητεύουσα τοὺς πιστεύοντας
ἀπατᾷ.

XXV. Διὸ¹⁰⁵ τῷ πρωτοτόκῳ αὐτῆς ἀμφοτερίζον
ἐπέθηκεν ὁ νόμος ὄνομα¹⁰⁶, καλέσασα Κάιν· ὃ διχῆ
ἔχει τῆς ἐρμηνείας τὴν ἐκδοχὴν. Ἐρμηνεύεται γὰρ

A hoc et erat nomen rei creatæ ex creatore. Itaque quo
modo adhuc necesse habuit arborem attingere, ut
sciret quidnam sit bonum vel malum, si mandatum
accepit non edendi? Verum hæc credunt qui judi-
cio carent, qui arbitrantur brutum animal potentius
fuisse Deo, ipsorum omniumque conditore.

XXII. Cæterum cum eo conjux creata est natura
feminea, multum eo deterior; distans ab eo, tan-
quam substantia ab accidenti, tanquam a sole luna,
tanquam a luce ignis. Illa huic mundo velut femina
simili imperans, prima prophetissa esse meruit, et
cum omnibus qui inter natos mulierum sunt prop-
hetiam annuntiat. Alter vero, quasi filius hominis,
mas est, et futuro sæculo velut masculino egregia
prophetat.

XXIII. Duæ igitur nobis sint generales prophe-
tiae: altera quidem mascula; ut certum sit quod
prima mascula est, et ut secunda deinceps ratione
progressus collocatur, secunda vero, quæ est fe-
mina, prima in conjugationum adventu venire de-
finita est. Ea ergo, cum inter natos mulierum sit,
ut femina præsentī mundo annuntiatrix, mascula
esse credi vult. Quare semina masculi suppilans,
suisque carnis seminibus obtegens tanquam omnia
sua comproducit germina, hoc est opes: et terre-
stres has divitias quasi dotem daturam se pollice-
tur, et tardum cum veloci, parvum cum magno vult
commutare.

XXIV. Et vero multos deos non solum dicere et
audire sustinuit, sed et ipsa talem se futuram cre-
didit: atque spe evadendi, quod natura non pote-
rat, etiam quod habebat perdidit; et quasi femina
in menstruis sacrificiorum occasione cruentatur,
sicque tangentes eam inquinat. Cum autem conce-
pit, ac temporales reges genuit, bella suscitatur quæ
multum sanguinis fundunt. Porro cupidus descendæ
ab ea veritatis, quod contraria omnia dicit, et
multa et varia præbet ministeria, quærere semper
nihilque invenire usque ad mortem facit. Ab initio
enim cæcis hominibus posita est mortis occasio;
falsa siquidem et dubia et obliqua prædicat, sicque
credentes decipit.

XXV. Quocirca primogenito suo lex ambiguum
imposuit nomen, et Cainum vocavit. Quod nomen
duplici interpretationis sensu accipitur. Exponitur

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ποτ' O. Lectionem κακὸν, εἰ ἐνετέλλετο μὴ φαγεῖν: erui ex notula marginali cod. O, in cuij. textu
hægitur, uti ap. C: κακόν; ἐνετέλλετο; Ultimum interrogandi signum in punctum mutavit S. ⁸⁹ τοῦ πρᾶ-
τερμισit S. ⁹⁰ ἐνεργητικώτερον O. ⁹¹ Quod S adnotat, C edidisse τοῦτο, intellige de Cl. ⁹² Sensus
εἰσαγίται, ut voluit D: ὡς οὐσίας μετουσίας. ⁹³ Ita O, ut jam recte viderunt D et Neander, πρωτεύει C.
⁹⁴ ἀρσενική C. ⁹⁵ τῷ νῦν κόσμῳ D. ⁹⁶ ἐπαγγελλομένου O. Subinde ἀρσενική C. ⁹⁷ ἐπισκέπτουσα O.
⁹⁸ ῥήματα C. ⁹⁹ τὸ βραδύ, quod deest in cod. Paris. et O, addidit S auctore D. C volnerat: τῷ τα-
χεῖ τὸ βραδύ, τῷ μείζονι τὸ ἥττον ὑπᾶλλ. x. τ. λ. ¹⁰⁰ ἐν μηνίοις C. ¹⁰¹ Ita O c. S, τίκτηι C. ¹⁰² Ita et O
in textu, μαθῆ in marg. Cum eodem omisi Ci τὰ ante ἐναντία. Articulum delendum esse jam notavit S.
¹⁰³ αἰεὶ C. ¹⁰⁴ Δι' ὃ C. ¹⁰⁵ Dedi ἐπέθηκεν ὁ νόμος ὄνομα λογices ratione inductus, ἐπέθηκεν ὄνομα C.
ἐπέθηκεν ὁ νόμος O.

enim et *possessio* et *æmulatio*, quod in futuris æmulaturus esset vel mulierem, vel possessiones, vel amorem parentum erga illam. Quod si nullum eorum sit, etiam sic recte possessionis nomen sortitus est. Nam cum primum possedit, quod et ipsi commodum fuit. Fuit autem homicida et mendax, et cum peccatis quiescere neque a principatu voluit. Sed et qui ex illius successione progressi sunt, primi adulteri exstiterunt; et psalteria citharasque temperabant, nec non bellicorum armorum excusores facti sunt. Idcirco et posteriorum prophetia, adulteris et psalteriis plena, clam per voluptates ad bella concitavit.

XXVI. Qui vero inter filios hominum insitam prophetiam animæ propriam obtinebat, expresse ut masculus, futuri sæculi spem indicans, filium suum vocavit Abel, quod absque ulla ambiguitate vertitur *luctus*. Filiis enim suis tribuit flere fratres suos qui decepti fuerint. Non mentitur, dum promittit illis consolationem in futuro sæculo. Ait unum illum Deum rogandum esse: deos nec ipse dicit, neque alteri dicenti credit. Bonum quod habet servat, ampliusque auget. Sacrificia, sanguinem, libationes odit: castos, puros, sanctos diligit. Exstinguit ararum ignem, bella abolet, docet pacem, castitatem præcipit, peccata expiat, nuptias sancit, continentiam concedit, omnes ad pudicitiam adducit, misericordes facit, justitiam decernit, eorumque perfectos consignat, et requietis sermonem profert; certa prophetat, clara dicit, ignem supplicii æternum frequenter commemorat, regnum Dei assidue annuntiat, cælestes divitias ostendit, gloriam perpetuam pollicetur, peccati indulgentiam opere demonstrat.

XXVII. Quid opus est verbis? Mas totus veritas est, femina tota seductio: qui autem ex masculo et femina ortus est, partim mentitur, partim vera prædicat. Femina enim, proprium sanguinem velut rubrum ignem albo masculi cingens semine, alienis fulcimentis imbecillitatem ossium suorum firmat: ac temporario carnis flore delectata brevibus-

καὶ κτήσις ⁶⁴ (64) καὶ ζῆλος, ὡς ζῆλοῦν αὐτοῦ μέλλοντος ἐν τοῖς ἐσομένοις ἢ γυναῖκα ἢ κτήματα ἢ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργὴν (65). Εἰ δὲ ἄρα **91** μὴδὲν τούτων γένηται, καὶ οὕτως τὸ κτῆμα λέγεσθαι καλῶς ἐπιτέτευκται. Αὐτὸν γὰρ πρῶτον ἐκτέησται, ὅπερ αὐτῆ ⁶⁵ καὶ ἐχρησίμωσεν. Φονεὺς γὰρ ἦν καὶ ψεύστης καὶ μετὰ ἁμαρτιῶν ἡσυχάζειν μὴδὲ ἐπὶ τῶ ἄρχειν θέλων. Ἐτι μὴν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τούτου διαδοχῆς προεληλυθότες πρῶτοι μοιχοὶ ἐγένοντο· καὶ ψαλτήρια καὶ κιθάρας ἠρμόσαντο ⁶⁶, καὶ χαλκεὺς ὄπλων πολεμικῶν ἐγένοντο. Διὸ καὶ ἡ τῶν ἐγγόνων προφητεία, μοιχῶν καὶ ψαλτηρίων γέμουσα, λανθανόντως διὰ τῶν ἡδυπαθειῶν ὡς τοὺς πολέμους ἐγείρει.

XXVI. Ὁ δὲ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων προφητεῖαν ἐμφυτον ψυχῆς ἰδίαν ἔχων, ῥητῶς ὡς ἄρσην ⁶⁷ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὰς ἐλπίδας μνηύων, τὸν αὐτοῦ υἱὸν προσηγόρευσεν Ἀβὲλ, ὃ ἀνευ πάσης ἀμφιβολίας Πένθος ἐρμηνεύεται. Πενθεῖν γὰρ τοῖς αὐτοῦ υἱοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν. Ἀψευστεῖ ⁶⁸ αὐτοῖς ἐν τῇ μέλλοντι αἰῶνι παράκλησιν ὑπισχυόμενος ⁶⁹. Θεὸν ἕνα μόνον αἰτεῖν λέγει· θεοὺς οὐτε αὐτὸς ⁷⁰ λέγει, οὐτε ἄλλω λέγοντι πιστεύει. Καλὸν δὲ ἔχει τηρεῖ καὶ ἐπὶ πλείονα αὔξει. Θυσίας, αἰματά, σπονδὰς μισεῖ· ἀγνοὺς, καθαρὸς, ὁσίους ἀγαπᾷ. Πῦρ βωμῶν σθένυσιν, πολέμους καταργεῖ, εἰρήνην ⁷¹ διδάσκει, σωφροσύνην ἐντέλλεται, τὰς ἁμαρτίας καθαίρει, γάμον νομιστεύει, ἐγκράτειαν συγχωρεῖ, εἰς ἀγνείαν πάντας ἄγει, ἐλεημονικοὺς ποιεῖ, δικαιοσύνην νομιστεύει, τοὺς **92** τελείους αὐτῶν σφραγίζει, καὶ τὸν τῆς ἀναπαύσεως λόγον ἐκφαίνει, ῥητὰ προφητεῖ, σαφῆ λέγει, πῦρ αἰώνιον κολάσεως πυκνῶς ὑπομιμνήσκει, βασιλείαν Θεοῦ συνεχῶς καταγγέλλει, πλοῦτον οὐράνιον μνηύει, δόξαν ἀναφαίρετον ὑπισχνεῖται ⁷², τῆς ἁμαρτίας τὴν ἄφρασιν ἐργῶ δεικνυσιν.

XXVII. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Ὁ ἄρσην ⁷³ ὅλως ἀληθεῖα, ἢ θῆλεια ἢ πλάνη, ὃ δὲ ἐξ ἄρσενος καὶ θῆλειας γεγονὸς ἃ μὲν ψεύδεται, ἃ δὲ ἀληθεύει. Ἡ γὰρ θῆλεια, ἰδίω αἵματι ὥσπερ ἐρυθρῶ πυρὶ περιβάλλουσα τὸ τοῦ ἄρσενος λευκὸν σπέρμα, ἄλλοτριος ἐρείσασιν ὁστέων τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς συνίστησιν, καὶ τῷ τῆς σαρκὸς προσκαίρω ἀνθεὶ τέρπουσα, καὶ βρα-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ Ita O, et ex conject. C, cuj. cod. κτήσις. Cfr. Gen. iv, 1. ⁶⁵ Ita O, c. D, αὐτῆ C. ⁶⁶ καὶ κιθάραι C, qui postea scr. δι' ὁ. ⁶⁷ ἄρσην O. ⁶⁸ ἀψευστεῖν O. Qua lectione recepta scribendum esse videtur: Πενθεῖν γὰρ τοῖς αὐτοῦ υἱοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν, ἀψευστεῖν αὐτοῖς, κ. τ. λ. Eo spectat Ci conjectura ἀψευδῆ, quam S parum intellexit. ⁶⁹ Ita conj. C, idem in textu ut O: ὑπισχυόμενος. Deinceps λέγειν, θεοὺς C; λέγων, θεοὺς S c. D. ⁷⁰ αὐτοῦς O. ⁷¹ εἰρήνην in O additur ad oram. ⁷² Ita D probante, O ὑπόσχεταί C. Et ὑπόσχεταί legi posse notat Cl. ⁷³ Non C, sed Cl ἄρσεν: unde S corrigendus. Tum ὅλος O.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Ἐρμηνεύεται κτήσις. Ratio etymologiæ declaratur Gen. iv, 1, hincque apud multos Patres. Sed paululum detorquet S. Ambrosius lib. 1 *De Abele et Caino* cap. 1. Cain dictus est acquisitio, quod omnia sibi acquireret: post Philonem; cujus hæc sunt initio libri de sacrificiis Abelis et Caini; Κάιν ἐπιχλοῦμενος κτήσις, παρὰ τὸ τὰ πάντα κτήσθαι δοκεῖν, ut mittam alia ejusdem libri. Quod deterius potiori insidari soleat p. 161. Notandum autem est, Evam hic et apud Chrysostomum ac Theopropium, imponere nomen Caino; cap. vero 42,

Adamum, ut et in Theodorito, Eucherio, atque Isidoro: juxta illud B. Augustini xv, *De civitate Dei*, c. 47: Cain autem interpretatur possessio; unde dicitur est quando natus est, sive a patre, sive a matre ejus: « Acquisivi hominem per Deum. » Cot.

(65) Ἡ τῆρ τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργή. Facile erat corrigere Ἀβὲλ. Sed nos in istis Apocryphis ægre quidquam mutamus. Quis enim scit an non alludatur ad aliquam fabulam de uxore Abelis, aut alia muliere? Id.

χειας ἡδοναῖς τοῦ λογισμοῦ τὴν ἰσχὴν ὑποσυλῶσα, ὡς πλεοναὶς εἰς μοιχείαν ἀγει, καὶ οὕτως τοῦ μέλλοντος καλοῦ στερίσκει νυμφίου. Νύμφη γὰρ ἐστὶ ὁ πῆξ ⁸³ ἀνθρώπος, ὁπότεν τοῦ ἀληθοῦς ⁸⁴ προφήτου λευκῶ λόγῳ ἀληθείας σπειρόμενος φωτίζεται τὸν νοῦν.

XXVIII. Διὸ ⁸⁵ ἐνδὸς μόνου τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου ἀκούειν δεῖ, εἰδὸτα ὅτι ὁ παρ' ἐτέρου σπαρὲς λόγος, μοιχείας ἐγκλημα λαβὼν ⁸⁶, ὡς ὑπὸ νυμφίου ⁸⁷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκβάλλεται. Τοῖς δὲ τὸ μυστήριον εἰδῶσιν ὑπὸ ψυχικῆς μοιχείας καὶ θάνατος γίνεται. Ὅπότεν ⁸⁸ ἡ ψυχὴ ὑφ' ἐτέρων σπαρῆ, τότε ὡς κερνεύσασα ἢ μοιχευσαμένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐγκαταλείπεται. **93** καὶ οὕτως τὸ ἐμψυχον σῶμα, τοῦ ζωοποιῦ πνεύματος χωρισθέντος, εἰς ⁸⁹ γῆν ἀναλύεται, καὶ τοῦ ἀμαρτήματος ἢ κατ' ἀξίαν κόλασις ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ ἀποδίδεται τῇ ψυχῇ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάλυσιν· ὡσπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἢ ἐπὶ μοιχείᾳ φωραθεῖσα πρῶτον τῶν οὐκων ἐκβάλλεται, εἰθ' ὕστερον ἐπὶ καταδίκη κρίνεται.

XXIX. Τοῦ Πέτρου τοῦτον μέλλοντος ἡμῖν τελείως ἐκφαίνειν τὸν μυστικὸν λόγον ⁹⁰, Ζαχαρίας ἦκε λέγων· Ἦδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκδάντα διαλεχθῆναί σε. Πολὺς γὰρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀναμένει σε ὄχλος, οὗ ἐν μέσῳ ὡς πολέμαρχος ὑπ' αὐτοῦ δορυφορούμενος ἔστηκε Σίμων. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρεῖν ⁹¹ μοι καλεύσας ὡς μήπω εἰληφότεν τὸ πρὸς σωτηρίαν βάπτισμα, τοῖς ἡδη τελείως ἔφη· Ἐγερόντες εὐξώμεθα, ἵνα ὁ θεὸς τοῖς ἀνεκλείπτους αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ μοι ὁρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων ἀνθρώπων. Καὶ τότε ⁹² εἰπὼν εὐξάμενος, ἐξῆς εἰς τὸν ὑπαιθρὸν τῆς αὐλῆς τόπον μέγαν ὄντα, ἐνθα συνεληλυθότες ἦσαν πολλοὶ τοῦ ἐποπτεῦσαι χάριν, τῆς διακρίσεως ⁹³ αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σπεύδειν τοῦ ἀκούειν σπουδαιότερους πεποικυίας.

XXX. Στάς οὖν, καὶ ἰδὼν μετὰ πάσης ⁹⁴ ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σίμωνα δὲ τὸν Μέγαν εἰς μέσον ἐστῶτα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐτοίμοις ⁹⁵ ἔχουσι δεξιὰς δεῖναί. **94** τῇ τοῦ θεοῦ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτοῦ μεγάλην τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεάν ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς, τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος ἀξέουδης ὑπάρχων προφήτης, ταύτην ἡμῖν ἐνετείλατο προφάσει προσηγορίας πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι, ἵνα, ἐὰν ἢ τις ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἢ εἰρήνη, εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ θελοῖ, τότε ἡμεῖς ἀποτιναζόμενοι εἰς μαρτυρίαν τῶν ποδῶν ἡμῶν τὸν ἐκ τῶν ὁδῶν κοινορτὸν, ὃν διὰ τοῦς καμάτους βαστάξαντες ⁹⁶ ἠνέγκαμεν πρὸς ὑμᾶς ἔπος σαθῆτε, εἰς ἐτέρων ἀπίωμεν οἰκίας καὶ πόλεις.

• Matth. x, 12; Marc. vi, 11; Luc. x, 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ C hæc vertit, quasi legi voluerit πᾶς ὁ. S. Tum ὁπότε' ἂν Vulg. ⁸⁴ ἀληθοῦ O. ⁸⁵ Δι' ὁ C. ⁸⁶ ἢ O c. D, λαβεῖν C. ⁸⁷ In O esse videtur μοιχείας. ⁸⁸ ὁπότε' ἂν C. ⁸⁹ τὰ εἰς O. Legerim τότε εἰς. ⁹⁰ Cι τοῦτον ante λόγον omisi c. O. ⁹¹ ὑποχωρησαί C. Dein ὡς μήπω μοι pro ὡς μήπω O. ⁹² ταῦτ' C. ⁹³ D vocem διακρίσει verti vult per excellentiam vel eminentiam, cf. I Cor. iv, 7. ⁹⁴ πολλῆς C. ⁹⁵ ἐτοίμοις edit. Cl et S contra auctoritatem: codd. ⁹⁶ κάμπους βαστάξαντες O.

que voluptatibus vim mentis deprædata plures in adulterium ducit, sicque privat præclaro sponso, quem habituri erant. Nam quilibet homo sponsa est, quando veri prophetæ candido veritatis sermone conspersus mente illuminatur.

XXVIII. Quapropter unum solum veritatis prophetam auscultare oportet, sciendumque est quod ab alio seminatus sermo, adulterii sumpto crimine, tanquam a sponso e regno ejus ejicitur. Iis autem qui mysterium cognoverunt, per animæ adulterium et mors contingit. Scilicet cum anima ab aliis semen acceperit, tunc velut fornicata aut adulterium operata deseritur a spiritu: atque ita corpus animatum, ablato vivificatore spiritu, in terram dissolvitur, et peccati condigna supplicia tempore judicii retribuuntur animæ post separationem a corpore. Quemadmodum inter homines, quæ in adulterio deprehensa est, primum ædibus ejicitur, ac deinde condemnatione mulcatur.

XXIX. Cumque Petrus hunc ipsum mysticum sermonem perfecte nobis declaraturus esset, Zachæus venit dixitque: Jam nunc, Petre, tempus est ut exeam ad disserendum. Multa enim turba in atrio congregata operitur te, in cujus medio tanquam belli dux ab eadem protectus ac stipatus constitit Simon. Quo audito, Petrus orationis gratiâ scedere me jussit, ut qui nondum accepissem salutis baptismi, et ad jam baptismo perfectos dixit: Surgentes oremus, ut Deus pro suis perpetuis miserationibus opituletur mihi, qui prodeo ob salutem hominum quos creavit. Utque hæc locutus est, oratione facta, exiit in atrii locum subdiale et magnum, quo multi convenerant spectandi causa; nam ejus disputatio fecerat, ut diligentiores festinarent ad audiendum.

XXX. Stans ergo, cernensque universum populum universo cum silentio oculos in ipsum conjicere, ac Simonem Magum in medio stare, hunc in modum loqui cœpit: Pax sit omnibus vobis, qui parati estis dexteram dare veritati Dei, quam, magnum nempe ac incomparabile ejus munus in hoc mundo, ut salutationis causa vobis ante sermones doctrinæ acclamemus, præcepit nobis qui misit nos verus excellentis boni propheta; quo si aliquis inter vos sit filius pacis, per doctrinam nostram pax eum complectatur; si quis autem vestrum eam accipere nolit, tunc nos, excusso in testimonium pulvere pedum nostrorum, quem collectum ex itinerum laboribus salutis vestræ ergo attulimus, ad aliorum domos ac civitates abeamus.

XXXI. Ac vere dicimus vobis : tolerabilis erit in die iudicii, manere in terra Sodomorum et Gomorrhæ, quam in loco incredulitatis; primo quidem, quia quod rationi convenit, ex vobis non intellexistis; secundo, quoniam cum de nobis audissetis, non venistis ad nos; tertio, quia etiam cum venissemus, nobis non credidistis. Quare gratificantes vobis ultro, oramus, ut pax nostra veniat super vos. Si ergo eam habere vultis, oportet vos alacri animo suscipere, ut injuriam non faciatis et vobis factam feratis fortiter: quod hominis natura non sustinebit, nisi prius eminentis boni acceperit notitiam, id autem est, cognoscere justam ejus qui cuncta exsuperat naturam, quod punit, ut injuria affectos ulciscatur, et pios beneficis in sempiternum afficit.

XXXII. Vos igitur, ut gratos Dei servos decet, ex vobis quod rationi consentaneum est intelligentes, vitam ei placentem amplectimini, ut sic, amantes cum et ab eo amati, quod bonum est possideatis perpetuo. Illud enim ipse solus maxime potest prestare, qui non existentia ad existentiam adduxit, cælum creavit, terram compegit, mare conclusit, quæ in inferis sunt recondidit, cunctaque replevit aere.

XXXIII. Hic solus unam ac primam simplicemque substantiam quadrupliciter et contrarie convertit: ac deinde commiscens mille inde produxit mista, quo contrarias in naturas mutatae ac permixtae res vitæ voluptatem per oppositionem procurarent. Ipse etiam solus populos angelorum et spirituum putu voluntatis condidit, iisque implevit cælos: sicut et quod videmus firmamentum condecoravit stellis, quibus semitas definivit cursumque ordinavit: terram, propter frugum incrementum, compegit: mare autem conclusit, habitationem in siccis locis secernendo: quæ apud inferos sunt recondidit, animarum locum nuncupans; cuncta vero replevit aere, ut omnia animalia respirationem vitæ necessariam haberent liberam.

XXXIV. O magnam Dei ac prudentem manum, in omnibus omnia facientem! Infinita quippe volatiliū multitudo per eum exstitit, adeoque varia, respectu alterius omnino diversa, dico autem colores, rostra, ungues, aspectum, sensus, voces, cæteraque omnia. Quot autem etiam sunt variaz plantarum species, coloribus, qualitatibus, odoribus innumeris distinctæ! Quot vero terræ et aquæ animalia, quorum impossibile est recensere figuras, formas, situs, colores, vivendi rationes, sensus

XXXI. Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν ἀνεκτότερον ἔσται γῆ⁶⁶ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατελεῖν· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ εὐλογον ἀφ' ἐαυτῶν (66) οὐκ ἐνοήσατε· δεύτερον, ὅτι, ἀκούσαντες τὰ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἤλθετε πρὸς ἡμᾶς· τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν ἠπειθήσατε. Διδ⁶⁷ φειδόμενοι ὑμῶν προῖκα εὐχόμεθα⁶⁸ τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν θέλετε, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τὸ μὴ ἀδικεῖν ἀναδέξασθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι γενναίως φέρειν, ὅπερ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἀνύποσταίη⁶⁹, ἐὰν μὴ πρότερον τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος τὴν γνώσιν λάβῃ, ὅπερ ἐστὶν τὸ εἰδέναι τοῦ πάντα ὑπερέχοντος τὴν δικαίαν φύσιν, ὅτι ἀδικουμένους ἐκδικῶν⁷⁰ τιμωρεῖ, καὶ τοὺς εὐσεβοῦντας εἰς αἰὲ εὐεργετεῖ.

B

95 XXXII. Ὑμεῖς οὖν ὡς Θεοῦ δούλοι εὐγνώμονες, ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εὐλογον νοοῦντες, τὴν αὐτῷ ἀρέσκουσιν ἀναδέξασθε πολιτείαν, ἵνα οὕτως αὐτὸν φιλοῦντες καὶ φιλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς αἰὲ τὸ συμφέρον ἔχοιτε⁷¹. Αὐτῷ γὰρ μόνῳ τὸ παρασχεῖν δυνατώτατόν ἐστιν, τῷ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι συστήσασθαι, οὐρανὸν δημιουργήσαντι, γῆν πλώσαντι, θάλασσαν περιορίσαντι, τὰ ἐν ἕδῃ ταμειύσαντι καὶ τὰ πάντα ἀέρος⁷² πληρώσαντι.

XXXIII. Οὗτος μόνος τὴν μίαν καὶ πρώτην⁷³ μονοειδῆ οὐσίαν τετραχῶς καὶ ἐναντίως ἔτρεψεν· εἴτα μίξας κράσεις ἐξ αὐτῶν ἐποίησεν, ἵνα εἰς ἐναντίας⁷⁴ φύσεις τετραμμένοι καὶ μεμιγμένοι τοῦ ζῆν ἦδῶν ἐκ τῆς ἀντισυζυγίας ἐργάζωνται. Ὅμως⁷⁵ αὐτὸς μόνος δῆμους ἀγγέλων καὶ πνευμάτων βουλήσιν νεύματι δημιουργήσας, ἐπλήσεν τοὺς οὐρανούς· ὡς καὶ τὸ φαινόμενον στερέωμα ἀστράσιν ἐκόσμησεν, οἷς καὶ τριβούσιν ὄρισε καὶ δρόμον ἔταξεν· γῆν ἐπλώσεν εἰς καρπῶν αὐξησιν· θάλασσαν δὲ περιώρισε, ἐν ἀνύδροις οἰκησιν ἀφορίσας· τὰ ἐν ἕδῃ ταμειεῖ, ψυχῶν χῶρον ὀνομάσας· τὰ δὲ πάντα ἐπλήσεν ἀέρος, ἵνα πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸ ζῆν ἀδεῶς ἀναπνεῖν ἔχοι⁷⁶.

XXXIV. Ὁ τῆς μεγάλης Θεοῦ φρονίμου χειρὸς, τῆς ἐν πᾶσι πάντα 96 ποιούσης! μυρίος γὰρ ἄλλοις πτηνῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγένηται, καὶ οὗτος ποικίλος, πρὸς τὸν ἕτερον κατὰ⁷⁷ πάντα ἐξηλλαγμένος, λέγω δὲ τὰ τε χρώματα, ῥάμφη, ὄνυχας, βλέμματα, γνώμας, φθέγματα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. Πόσαι δὲ καὶ φυτῶν διάφοροι ἰδέαι, χρώμασι καὶ ποιότησι καὶ ὀσμαῖς ἀπείροις⁷⁸ διωρισμένα! Πόσα δὲ τῆς χέρσου ζῶα καὶ τῶν ἐν ὕδασι⁷⁹, ὧν ἀδύνατον εἰπεῖν σχήματα, μορφάς, θέσεις, χρώματα⁸⁰, βλοῦς, γνώμας,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ τῆ O. ⁶⁷ δι' δ C. ⁶⁸ Ita O et S c. *Epit.* c. 35, εὐχόμεθα C. ⁶⁹ ὑποσταίη O c. S, ὑποστειῆ C. ⁷⁰ ἐκδικῶν O c. D, ἐδικεῖν C. ⁷¹ Leg. ἔχητε S. ⁷² ἀέρι C. ⁷³ Fortasse scribendum πρώτως S. ⁷⁴ ἐναντίοις O. ⁷⁵ Ita S. ὁμως C, O. ⁷⁶ ἐχῆ (sic) O. ⁷⁷ Cl κατὰ sine causa ac tacite mutavit in μετά, quod repetiit S. ⁷⁸ ἀπείρω O. ⁷⁹ Scribe τὰ ἐν ὕδασι. D. ⁸⁰ χρώμα C.

VARIORUM NOTÆ.

(66) *Πρῶτον μὲν ὅτι τὸ εὐλογον ἀφ' ἐαυτῶν*, etc. Respicit ad decantatissimos Hesiodi versus. *Opera et dierum* v. 291 et seq. Cot.

φύσεις, ὄχλον· ἔτι τε ὁρέων πλήθη καὶ ὕψη, λίθων διαφορὰς, μυχοῦς ⁸¹ φοβερούς, πηγὰς, ποταμοὺς, λίμνας, θαλάσσας, λιμένας, νήσους, ὕλας, οἰκουμένην τε πᾶσαν καὶ αἰκίητους τόπους.

XXXV. Πόσα δὲ καὶ ἄλλα ἀγνωστα τυγχάνει, στοχασμὸν ἀνθρώπων ἐκπεφευγῶτα! Τῶν δὲ ἐν καταλήψει ὄντων τίς ἀνθρώπων ἕνα ὄρον οἶδεν! Λέγω δὲ, πῶς οὐρανὸς εἰλεῖται, πῶς ἄστρα φέρεται, καὶ τίνας ἔχουσι τὰς μορφὰς καὶ τοῦ ζῆν τὴν σύστασιν, τίνες τε οἱ τοῦτων ἀερώδεις τρίβοι. Πόθεν τε καὶ τὰ ἀνέμων πνεύματα περιωθεῖται, καὶ διαφόρους ἔχει τὰς ἐνεργείας. Πῶς ⁸² ἀνελλιπῶς βρῦουσιν αἱ πηγαί, καὶ ἀένας: ⁸³ ποταμοὶ γινόμενοι εἰς θάλασσαν καταντῶσιν, καὶ οὔτε ὄθεν ἔρχονται κενούνται ⁸⁴, οὔτε ὅπου ἀπέρχονται πληροῦσιν. Μέχρι ποῦ τοῦ ἀπεράντου τερτάρου τὸ ἀπειρον βάθος· ἐπὶ τίνι ἄρα ἐπαυρεῖται ὁ πάντα περιέχων οὐρανός, πῶς **97** νέφη ἐξ ἀέρος βρῦει, καὶ εἰς ἀέρα συμπίνεται· τίς φύσις βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, χιόνων, χαλάζης, ὀμίχλης, κρυστάλλων, καταιγίδων, ἡμβρων, νεφῶν αἰωρουμένων· καὶ πῶς φυτὰ, ζῶα κλάσσει· καὶ ταῦτα διαφοραῖς ἀναριθμηταῖς πάσῃ ἀκριβεῖα συνέχῳς ἀποτελούμενα ⁸⁵

XXXVI. Ὅμως ἐάν τις τὸ πᾶν ἀκριδῶς λογισμῶ συνιῶ ⁸⁶, εὐρήσει δι' ἀνθρώπων τὸν Θεὸν πεποιηκότα. Οἱ γὰρ ἡμβροὶ καρπῶν ἕνεκα γίνονται, ἵνα ἄνθρωπος μεταλάβῃ ⁸⁷, καὶ ζῶα τραφῇ, ὅπως ἀνθρώπων χρησιμεύῃ· καὶ ἥλιος φαίνει καὶ ⁸⁸ τὸν ἀέρα εἰς τέσσαρας τροπὰς τρέπει, ἵνα ἕκαστος καιρὸς τὰ ἴδια ἀνθρώπων παρασχῇ· καὶ πηγαὶ βρῦουσιν ⁸⁹, ἵνα πόμα ἀνθρώποις δοθῇ. Ἄλλ' ἔτι μὴν κατὰ τὸ δυνατόν τίς ἐπὶ τῆς κτίσεως κυριεύει; Οὐχὶ ἄνθρωπος, ὃς σοφίαν εἰληψεν, γῆν γεωργεῖν, θάλασσαν πλεῖν, νηκτὰ, πτερυγὰ, θηρία ἀγρεύειν, ἀστρῶν δρόμον λογιστεύειν, γῆν μεταλλεύειν, θάλασσαν σῆθειν, πόλεις ἐγείρειν, βασιλεῖς ⁹⁰ ὀρίζειν, νόμους τάσσειν, δικάζειν, Θεὸν ἀόρατον νοεῖν, ἀγγέλων ὀνόματα γνωρίζειν, δαίμονας ἀπελαύνειν, νόσους φαρμακείαις πειρᾶσθαι παύειν, κατὰ δ' ἰοδύλων ἔρπετῶν ἐπασιδὰς εὐρίσκειν, ἀντιπαθείας ἐπινοεῖν;

XXXVII. Εἰ δὲ εὐγνωμονεῖς ⁹¹, ἄνθρωπε, νενοηκὸς τὸν ἐν πᾶσιν εὐεργετήσαντά σε Θεὸν, καὶ ἀθάνατος ἀν ἧς, τῶν διὰ σὲ κτισθέντων δι' εὐγνωμοσύνην **98** τὸ διαμένειν ἐχόντων. Καὶ νῦν δὲ γενέσθαι δύνασαι ἱεραρτος, ἐάν ἐπιγυῖς ὃν ἑλαθες, ἐάν ἀγαπήσης ὃν κατέλειπες ⁹², ἐάν αὐτῷ μόνῳ προσεύχῃ, τῷ ⁹³ σῶμά σου καὶ ψυχῇ κλάσαι καὶ σώσαι δυναμένῳ ⁹⁴. Διὸ πρὸ πάντων ἔννοο, ὅτι οὐδεὶς αὐτῷ συνάρχει, οὐδεὶς τῆς αὐτοῦ κοινωνεῖ ὀνομασίας, τοῦτο δ' ἡ λέγεται Θεός. Μόνος γὰρ αὐτὸς καὶ λέγεται καὶ ἔστιν.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ μύχους C. πηγὰς p. πηγὰς O. ⁸² πόθεν C. ⁸³ ἀένας C. ⁸⁴ κενούται C. ⁸⁵ Ita marg. Ci, cuj. textus ἀποτελουμένη, ut O. ⁸⁶ συνιῶ O c. S, συνεῖδη C. ⁸⁷ μεταλάβῃ om. O. ⁸⁸ ἵνα τ. ἀέρα εἰς τ. τ. ἔρπει, καὶ ἵνα, x. τ. λ. C. ⁸⁹ βρῦουσιν S, O, βρῦουσιν C. ⁹⁰ Λογε βασιλείας Cl. ⁹¹ εὐγνωμόνεις O. ⁹² κατέλειπες C. ⁹³ τὸ C. ⁹⁴ δυναμένῳ καὶ σώσαι O. Dein ἐν τῷ p. ἔννοο Cl, von C, ut falso annotavit S.

ac instinctus, naturas, multitudinem . ut nec montium frequentiam et altitudines, lapidum diversitates, antra terribilia, fontes, fluvios, paludes, maria, portus, insulas, silvas, universumque orbem habitabilem, una cum locis inhabitabilibus.

XXXV. Quanta vero et alia ignorantur, humanique animi aciem fugiunt! Eorum autem quæ cognoscuntur, quis hominum vel unam novit definitionem! Quo modo, inquam, cœlum volvitur; quo modo astra decurrunt, et quas habent formas undeque vivunt, ac quænam eorum aeris semitæ. Item unde ventorum flatus obtruduntur, variasque habent vires. Quo modo indesinenter fontes scatent et fluyii perpetui ad mare descendunt; et nec unde veniunt vacuitas fit, nec quo abeunt plenitudo. Quousque pervenit immensi tartari infinitum profundum. Super quo suspenditur cœlum, quod omnia continet. Qua ratione nubes ex aere diffluunt, et in aerem imbibuntur. Quæ natura tonitruum et fulgurum, nivium, grandinis, nebulae, glaciæ et crystallorum, procellarum, imbrium nubiumque suspensarum. Et quo pacto plantæ formentur et animalia, atque hæc innumeris diversitatibus omnique diligentia continue confecta.

XXXVI. Itaque qui universum accurate consideraverit, inveniet, hominis causa id factum fuisse a Deo. Nam imbres propter fruges sunt, ut homo sumat et bestia nutrietur, quo homini inserviant; sol apparet ac luget, et aerem in quatuor anni tempestates vertit, ut unaquæque tempestat quæ habet homini largiatur; fontes scaturiunt, ut potus præbeatur hominibus. Ad hæc, quisnam, quantum fieri potest, dominatur in creaturam? Nonne homo? qui industriam accepit colendi terram, navigandi mare, capiendi pisces, aves, feras; expendendi astrorum cursum, scrutandi terram, findendi mare, condendi urbes, designandi reges, ferendi leges, judicandi, Deum invisibilem cognoscendi, sciendi nomina angelorum, expellendi dæmones, tentandi remediis morbos sedare, inveniendi incantationes adversum venenatos serpentes, animadvertendi rerum mutuo se abigentium repugnantiam.

XXXVII. Quod si gratum te præstas, homo, et intelligis tibi in omnibus beneficium Deum, etiam immortalis evades, resque tua causa conditæ obgratitudinem perseverare habebunt. Et vero nunc incorruptus fieri potes, si quem ignorasti agnoscas, si quem reliquisti diligas, si ei uni supplices, qui corpus tuum et animam supplicio afficere et servare potest. Quare ante omnia cogita, neminem cum illo imperare, neminem cum eo communem habere appellationem, id nempe quod vocatur Deus. Solus

enim ipse et dicitur et est : alium vero neque arbitrari neque dicere licet : et eum, qui id ausus fuerit, perpetua manet animæ pœna.

XXXVIII. Quæ cum Petrus dixisset, Simon extra turbam voce magna inquit : Quid astantem tibi imperitam multitudinem vis mentiendo decipere, dum persuades ei, deos nec arbitrari licitum esse, nec dicere, cum publici Judæorum libri multos esse deos asseverent? Et vero nunc coram omnibus ex iis libris tecum disputare volo de eo, quod deos existere sit existimandum : et prius de eo Deo quem protulisti, ostendens eum non esse supremum ac omnipotentem, quia improvidus futurorum est, imperfectus, indigens, non bonus, multis millibus gravibusque subjectus affectibus. Unde hac re demonstrata ex Scripturis, quemadmodum ego assero, restat, ut sit alius in Scriptura non commemoratus, præcius futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis affectibus liber. Ille autem, quem loqueris, mundi opifex contrariis oppositus est.

XXXIX. Statim ergo qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creatur et cognitionem boni vel mali non habuisse traditur, et transgressor invenitur, et ejicitur e paradiso morteque mulctatur. Simili quoque modo, qui finxit illum; quandoquidem undique non videt, in Sodomorum exitio ait : *Venite et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant; sin minus ut sciam* ^a; en, ignarum se ostendit. Et cum dicit de Adamo : *Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua attingat lignum vitæ, et comedat, et rivet in æternum* ^b; dicendo, ne forte, ignorat; addendo autem, ne forte comedens vivat in æternum, invidet quoque. Cum scriptum est : *Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem, et pœnitentia ducitur et ignorat* : nam illum, *secum reputavit*, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem finem diligenter explorare

^a Gen. xviii, 21. ^b Gen. iii, 22.

A "Αλλον δὲ οὐτε νομῖσαι, οὐτε εἰπεῖν ἔξεστιν· εἰ δέ τις τολμήσειεν, αἰδίως τὴν ψυχὴν κολασθῆναι ἔχει.

XXXVIII. Τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, ὁ Σίμων (67) ἔξω τοῦ ὄχλου βοῆ μεγάλη· ἔφη· Τί ψευδόμενος ἀπατῶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην ὄχλον, πειθῶν αὐτὸν θεοὺς μῆτε νομίζειν, μῆτε λέγειν ἔξδν εἶναι, τῶν παρὰ Ἰουδαίους δημοσίων βιβλίων πολλοὺς θεοὺς εἶναι λεγουσῶν; Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βιβλίων περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν συζητῆσαι ⁶⁸ θέλω πρότερον περὶ οὗ ἔφης θεοῦ, δείξας μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ⁶⁹ ἀνωτάτω καὶ πάντα δυνάμενον ⁷⁰, καθὼ ἀπρόγινωστός ἐστιν, ἀτελής, ἐνδεής, οὐκ ἀγαθός, καὶ πολλοῖς μυρίοις ⁷¹ χαλεποῖς ὑποκείμενος πάθεσιν. Ὅθεν τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν Γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως ⁷² περιλείπεται εἶναι, προγινωστός, τέλειος, ἀνευδής, ἀγαθός, πάντων χαλεπῶν ⁷³ ἀπηλλαγμένος παθῶν. Ὅν δὲ σὺ φῆς δημιουργόν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ⁷⁴ τυγχάνει.

XXXIX. Αὐτίκα γοῶν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγινώς Ἀδάμ καὶ τυφλὸς κτίζεται (68) καὶ γινώσιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ οὐκ ἔχων παραδέδοται, καὶ παράβατης εὐρίσκεται καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὅμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ πανταχόθεν βλέπει, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ (69) λέγει· Δεῦτε καὶ καταβάντες ἰδῶμεν, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινῶ καὶ ἀγνοοῦντα ἑαυτὸν ⁷⁰ δείκνυσιν. Τῷ ⁷¹ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ· Ἐκβάλλωμεν αὐτὸν, μήπως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἄψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγη καὶ ζήσεται ⁷² εἰς τὸν αἰῶνα· τῷ εἰπεῖν μήπως, ἀγνοεῖ τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, μὴ πως φατῶν ζήσεται ⁷³ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ φθονεῖ (70). Καὶ τῷ γεγράφθαι· Ὅτι ἐνεθυμήθη ὁ θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ μετανοεῖ καὶ ἀγνοεῖ· τὸ γὰρ ἐνεθυμήθη σκέψις ἐστίν, ἢ ⁷⁴ τις δι' ἀγνοίαν ὧν βού-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ νομίζειν καὶ συζητῆσαι C. ⁶⁹ τὴν C. ⁷⁰ Scripsi δυνάμενον, ut τὸν art. habeat, quo referatur; δυναμένην C, O. Post δυναμένην in *Epit.* c. 36 additur πρόνοιαν. S δύναμιν excidisse putat. Tum καθ' ὅ C. ⁷¹ Delevi Ci καὶ ante μυρίοις c. O. ⁷² Fortasse leg. ἀγράφος S. ⁷³ ὑποκείμενον O. Haud male. ⁷⁴ αὐτόν C, αὐτόν S. ⁷⁵ τῷ *Epit.* c. 35, τό C, O. Tum ἑαυτόν O. ⁷⁶ ζήσεται S. Tum τὸ εἰπεῖν — τὸ δὲ C. ⁷⁷ ζήσεται S. Tum τὸ γεγράφθαι C. ⁷⁸ ἢ D, ἢ C, O et *Epit.* Illud exprimit versio Ci.

VARIORUM NOTÆ.

(67) Ὁ Σίμων. In Cedreno p. 170, 171. Sed et notabiliter Moses Bar-Cepha *Commentariorum de Paradiso* parte iii, cap. 1: *Objicit Simon Magus, inquit: Deus ille qui Adamum condidit, impotens erat atque imbecillus: neque enim efficere potuit, ut maneret Adamus, qualem esse volebat, etc., per totum caput, quod concludit his verbis: Porro de Simone Mago illud scire pretium est, esse qui dicant, ipsum in speciem quidem assensisse Mosis legi, sed plures interim deos possuisse, quorum unus sit imbecillus atque impotens, is qui Adamum finxit scilicet; alter vero hoc superior, major, potentior. Alios autem putare Simonis Magi sententiam fuisse, mundum a vana causa ortum esse; atque ideo illum hujusmodi* D *absurda turpiaque dictu collegisse, quibus apud eos qui in vera fide durarent, mundi auctorem Deum suggillaret: propterea corporum quoque resurrectionem perfide illum negasse.* Tom. I *Bibliothecæ Patrum.* Cot.

(68) *Τυφλὸς κτίζεται.* Meminit Philastrius hæreticorum quorundam, qui Adamum et Evam dicebant cæcos fuisse antequam gustassent de arbore; posteaque aperuisse oculos, et vidisse nuditatem suam. Id.

(69) *Ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ.* Vide locum Glycæ in Nota 73 infra. Id.

(70) *Καὶ φθονεῖ.* Moses Bar-Cepha capite superioris citato. Id.

λεται τὸ τέλος ἀκριβεῖσαι θέλει, ἢ ἐπὶ τῷ μὴ κατὰ ^A γνώμην ἀποδάνει μεταμελομένου *. Καὶ τὸ γεγράφαι· *Καὶ ὡσφράνθη Κύριος ὀσμὴν* 100 εὐωδίας, ἐνδοῦς ἐστίν, καὶ τὸ ἐπὶ κνίσση ἰ σαρκῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέγραπται· *Καὶ ἐπειράσε Κύριος τὸν Ἀβραάμ, κακοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.*

XL. Ὅμως * ὁ Σίμων πολλὰ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ^{ἐδοκεῖ} δεῖκνυεῖν τὸν Θεὸν παντὶ πάθει ὑποκείμενον. Καὶ ὁ Πέτρος πρὸς * ταῦτα ἔφη· Εἰ μὴδὲν ἀγαπᾷ ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς ἐφ' οἷς ἀμαρτάνει ἑαυτὸν ἐλέγγειν, ἀποκρίναι μοι. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Οὐκ ἀγαπᾷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πῶς ¹⁰ οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ Θεός, εἴπερ αὐτοῦ λήμματι ¹¹ τὰ κατ' αὐτοῦ κακὰ δημοσίᾳ γραφέντα προσε- ^B τέθη; Καὶ ὁ Σίμων· Ἐνδέχεται μὴ ¹² κατὰ προαίρεσιν αὐτοῦ ὕψ' ἐτέρας δυνάμεως τὸν κατ' αὐτοῦ γραφῆναι Ἐλεγχον. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς ἑαυτὸν ἤλεγξεν, ὡς φθάσας συνωμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἐστίν, εἰ δὲ ὕψ' ἐτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξεταστέον, μὴ τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὄντα ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέβαλεν ¹³.

XLI. Καὶ ὁ Σίμων· Πρόδηλος εἶ φεύγων, ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὸν κατὰ Θεοῦ σου ἀκοῦσαι Ἐλεγχον. Καὶ ὁ Πέτρος· Αὐτὸς μοι φαίνεται τοῦτο ποιῶν. Ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται. Ὅθεν **101** ἐγὼ τῇ τάξει χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφεῖα νοηθῆ- ^C ναι, πρόδηλός εἰμι τὴν εὐθειαν ὀδεῦειν θέλων. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁμολόγησον πρῶτον, εἶγε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστί, καὶ οὐκ ἐστὶ τῶν ἄλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς Γραφὰς πάση ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ ὑστερον ζητήσομεν τὸν συγγραφεῖαντα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ δόξω, ἀντιλέγειν σου τῇ ἀταξίᾳ μὴ θέλων ¹⁴, ζητεῖν, ἀποκρίνομαι. Ἐγὼ φημι ὅτι εἰ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ εἶη, οὐπω τὸν Θεὸν δείκνυσι μοχθηρὸν. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πῶς τοῦτο συστήσαι δύνασαι;

XLII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι ταῖς αὐτὸν κακῶς λεγούσαις φωναῖς ¹⁵ τὰ ἐναντία γέγραπται, οὐ ¹⁶ εἵνεκεν ^D οὐδ' ὀπίπερον βεβαιωθῆναι δύναται. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς οὖν, τῶν Γραφῶν τῶν μὲν αὐτὸν κακὸν λεγούσων ¹⁷, τῶν δὲ ἀγαθὸν, τὸ ἀληθὲς ἐστὶν ἐπιγνώναι; Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅσαι τῶν Γραφῶν φωναὶ συμφωνοῦσι τῇ ὕψ' αὐτοῦ γενομένη κτίσει, ἀληθεῖς εἰσὶν· ὅσαι δὲ ἐναντίαί, ψευδεῖς τυγχάνουσιν. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πῶς δύνασαι ἐναντιουμένας ταυταῖς δεῖξαι τὰς Γραφὰς; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τὸν Ἀδάμ τυφλὸν λέγεις γεγενῆσθαι, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλό-

vult, aut convenit eam ob rem poenitenti, quæ non secundum sententiam contigit. Quod etiam scriptum est, et odoratus est Dominus odorem suavitatis ^a, indigentis est, et nidore carnum delectari, non est boni. Tentare autem, sicut scriptum est: *Et tentavit Dominus Abrahamum* ^b, mali est, ac ejus qui ignoret exitum patientiæ.

XL. Sicque Simon multis ex Scriptura locis assumptis videbatur probare, Deum omni perpassioni esse obnoxium. Et Petrus ad hæc dixit: An qui malus ac plane improbus est, nullatenus velit se ipse arguere in iis quæ peccat, responde mihi? Respondit Simon: Minime velit. Excepit Petrus: quo modo igitur malus ac improbus esse potest Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illum conscripta publice apposita sint. Ac Simon: Fieri potest ut illius reprehensio contra ipsius sententiam ab alia virtute sit scripta. Dixit Petrus: Primum ergo hoc quæramus. Si suo quidem consilio se reprehendit, ut tu prius ultro confessus es, improbus non est; sin vero alia virtute, inquirendum est ac omnibus viribus examinandum, num quis eum, qui solus bonus existat, omnibus malis subjecerit.

XLI. Et Simon: Manifestum est te reprehensionem Dei tui ex Scripturis nolle audire. Ac Petrus: Tu ipse id facere mihi videris. Qui enim ordinem quæstionis fugit, examen verum fieri non vult. Unde ego, qui ordine utor, et volo primum considerari scriptorem, manifeste cupio recta via incedere. Tum Simon: Primo fatere, an vera sint quæ scripta sunt in mundi opificem nec sit omnium supremus, cum juxta Scripturas omni nequitiae subjaceat, et postea scriptorem quæramus. Petrus autem: Ne videar inquirere, nolens confusioni tuæ contradicere, respondeo. Ego aio quod, etiamsi quæ adversus Deum scripta sunt, essent vera, non tamen etiam sic Deum ostenderent esse improbum. Et Simon dixit: Quo modo potes hoc astruere?

XLII. At Petrus: Quoniam contraria scripta sunt iis vocibus quæ Deo obloquuntur: quapropter neutrum potest certum ac firmum reddi. Tum Simon: Qua ergo ratione verum cognoscere licet, cum ex Scripturis aliæ Deum malum dicant, aliæ bonum? Et Petrus: Quæcunque Scripturarum verba cum creatione ab ipso facta concordant, vera sunt, quæcunque vero cum ea pugnant, falsa. Excepit Simon: Qui ostendere potes sibi contrarias esse Scripturas? Respondit Petrus: Adamum dicis cæcum formatum fuisse; quod tamen ille non

* Gen. viii, 21. ^b Gen. xii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

* μεταμελομένου, quod spectat ad σχέψις D, μεταμελημένου C, μεταμελουμένου *Epit.*, μεταμελομένου O. ¹ Ita S. Idem est Ottonoboniani κνίσσει, C κνίσση. ² Ita S, ὄμως C, O. Post γραφῶν *Epit.* c. 38 adjungit κακῶς ἐκλαμβάνων. ³ πρὸς prætērmisit S c. Cl. ⁴ Subnotatum est ἐαυτὸν in O, ad cuj. oram al. man. ἴσως πῶς. ⁵ Ita O c. D, λήμματι C, θελήματι *Epit.* Tum προστέθη *Epit.* ⁶ μὴ S, ex *Epitome*; deest in C, O. ⁷ ὑπέβαλεν *Epit.* ⁸ Ita S c. var. lect. *Epitomes* θέλειν C, D. ⁹ γραφαῖς O. ¹⁰ τοῦ S c. Cl, ματῆ. ¹¹ λεγουσῶν κακῶς O.

erat. Non enim cæco præcipiens ostendisset, ac dixisset : *De ligno autem scientiæ boni et mali ne gustetis*. Et Simon : *Cæcam dixit mentem ipsius*. Ac Petrus : *Qua ratione mente cæcus esse poterat, qui, antequam gustasset fructum, convenienter creatori ipsius propria omnibus animalibus imposuit nomina?* Simon vero : *Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit serpentem uxorem ejus decepturum?* Rursum Petrus : *Si prænotionem non habuit Adamus, quomodo filiis suis, simul ac nati sunt, nomina imposuit secundum futuras actiones?* et primum vocavit, Cain, quod exponitur *æmulatio*, qui etiam æmulatione ductus interfecit fratrem suum; Abel, quod nomen vertitur *luctus* : super eo siquidem primo hominum occiso parentes luxerunt.

XLIII. Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotionem habuit, multo magis qui condidit eum Deus. Et falsum est quod fuit scriptum *secum reputavit Deus*, quasi usus fuerit ratiocinatione propter ignorantiam : porro autem et hoc : *Tentavit Dominus Abraham*, ut cognosceret an is sustineret : et illud : *Descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui venit ad me, perficiant : sin minus, ut sciamb*. Ac ne sermonem longius protraham, quotquot voces ei obijciunt ignorantiam, vel aliquid aliud malum, per alias voces contraria affirmantes evertuntur ac falsæ probantur. Quod autem revera præscit, ideo dicit Abrahamo : *Sciendo scies, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua; et in servitutem illud et affligentet deprimet eos quadringentis annis : gentem autem, cui servient, ego judicabo : post hæc vero stabunt huc cum multo apparatu : tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senectute bonu : quarta vero*

^a Gen. xii, 1. ^b Gen. xi, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ita S, γεύσθησε C, γεύσεσθαι O. ¹¹ τό O. ¹² Ottohoniani μέλλοντα ἀπατᾶν superfluum reddit Di conjecturam ἀπατήσοντα. Αὐτοῦ (αὐτοῦ S) ἀπατᾶν C. ¹³ ὁ om. O. ¹⁴ ἐπέθηγεν deus ar. C, ἐπιτέθεικεν C in marg. ex Epit. ¹⁵ τὸν om. O. ¹⁶ τῷ addidi c. O. ¹⁷ χρυσάμενος conj. D. ¹⁸ Vñh, ἐτι μὴν c. O. additius superflua fit conjectura Ci, qui ejiciendum esse ei putabat. ¹⁹ Ita S, ἀγνοίας C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(71) *Ἐπιθεὶς ὀνόματα*. Clementinianis sua interserit Gedrenus : in quo (id obiter monebo) p. 171, l. 51, perperam scriptum habetur, ὃ καὶ τὴν γνῶσιν ἀδιάφορον παρέσχεν, cum recte apud eundem p. 5, l. xi, ὃ καὶ τὴν γύμνωσιν ἀδιάφορον παρέσχεν. Cot.

(72) *Ἀπατᾶν δεῖν*. Lege ex *Epitomes* cap. 40, ἀπατήσοντα δεῖν. Davis.

(73) *Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ*. Hinc vel ex *Epitome* Michael Glycas *Annalium* parte iii, p. 235 : Ὁ μέντοι Σίμων καὶ τὰδε πρὸς τοὺς ἄλλοις τῷ κορυφαίῳ διαλεγόμενος εἶπεν· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὴν τοῦ ὄφως ἀπάτην; καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηγεν ὀνόματα; τὸν μὲν γάρ, Κάιν ὠνόμασεν, ὃ ἐστὶ ζῆλος· ζῆλῶσας γὰρ ἀνείλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· τὸν δὲ, Ἀβὲλ ἐκάλεσεν, ὃ ἐστὶ πένθος. Ἐπ' αὐτῷ γὰρ φωνευθέντι ἐπένησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὸ πλάσμα προσγίνωσκε, πολλῶ μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτὸς· εἰ καὶ ὁ παράφρων ἐκείνος, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὴν Γραφήν, ὅτι ἐπέτραξεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ὅτι κα-

Α μένος ἐδείκνυε λέγων· Ἄπο δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκων καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ γεύσεσθε ¹⁰. Καὶ ὁ Σίμων· Τυφλὸν ἔλεγε τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο, ὃ πρὸ τοῦ γεύσεσθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι **102** αὐτὸν οἰκεία πᾶσι τοῖς ζώοις ἐπιθεὶς ὀνόματα (71); Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὸν ¹¹ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ μέλλοντα ἀπατᾶν ¹² ὄφιν (72); Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν ὁ ¹³ Ἀδάμ (73), πῶς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις, ἅμα τῷ γεννηθῆναι, τὰ ὀνόματα ἐπέθηγεν ¹⁴, τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Κάιν, ὃ ἐρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζῆλῶσας ἀνείλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ¹⁵ Ἀβὲλ, ὃ ἐρμηνεύεται πένθος (74)· ἐπ' αὐτῷ γὰρ τῷ ¹⁶ πρώτῳ φωνευθέντι ἐπένησαν (75) οἱ γονεῖς.

XLIII. Εἰ δὲ Ἀδάμ ἔργον Θεοῦ ὑπάρχων πρόγνωσιν εἶχεν, πολὺ μᾶλλον ὁ δημιουργήσας αὐτὸν Θεός. Καὶ ψεῦδός ἐστι τὸ γεγράφθαι· ἐνεθυμήθη ὁ Θεός, ὡς λογισμῶ χρησαμένου ¹⁷ διὰ τὴν ἀγνοίαν. Ἐτι μὴν ¹⁸ καὶ εἰ ἐπέτραξε Κύριος τὸν Ἀβραάμ, ἵνα γνῶ εἰ ὑπομένει. Καὶ τὸ γεγραμμένον· Καταβάτετε Ἰδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν, τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ, συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, Ἰνα γνῶ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηχανῶν τὸν λόγον, ὅσαι ποτὲ φωναὶ ἀγνοίαν ¹⁹ αὐτοῦ καταλέγουσιν ἢ ἄλλο τι χαλεπὸν, ὄφ' ἑτέρων φωνῶν τὰ ἐναντία λεγουσῶν ἀνασκευαζόμεναι ψευδεῖς εἶναι ἐλέγχονται. Ὅτι δὲ ὅντως προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· Γινώσκων γνῶσιν, ὅτι ἀροικὸν ἐστὶ τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, καὶ **103** κακώσουσι καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς τετρακόσια ἔτη· τὸ δὲ ἔθνος ᾧ ἂν δουλεύσωσι κρινῶ ἐγώ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὡς μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς, σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου

ταβάς ἐπὶ Σόδομα βίβωμαι, εἶπεν ἀγνοίαν εἶχει τὸν Θεόν. Cot.

(74) *Κάιν, ζῆλος*. Ἀβὲλ, πένθος. Et cap. 25, 26, parique modo apud Euseb. *Præparat. evangel.* lib. ii, cap. 6, aliosque. Additur a Hieronymo, Caini nomen significare lamentationem; Abelis vero, vaporem (perperam in Beta ediderunt pavorem), vanitatem, miserabilem. Ambrosius lib. i, *De Abele et Caino* cap. 1. *Abel, qui omnia refert ad Deum*; ex Philone Judæo tractatu : Quod deterius potiori insidarii soleat : Ἀβὲλ, ἀναφέρων ἐπὶ Θεὸν πάντα, et de sacrificiis Abelis et Caini; ὁ Ἀβὲλ· ἀναφέρεται γὰρ ἐπὶ Θεόν. Legi quoque ista in *Interpretationibus nominum Hebraicorum*, cod. Reg. 772, 938, 1004 : Ἀβὲλ, ἀπὸ Θεοῦ. Κάιν, κτήμα, ἢ ζῆλοτυπία. Ἀβὲλ, ἀτμίς, ἢ πένθος, ἢ ἀναφέρων, ἢ σχολίσμα. Ἀβὲλ, ἀπὸ Θεοῦ, ἢ ἀναφέρων ἐπὶ Θεόν, ἢ ἀτμίς, ἢ πένθος. Κάιν, ζῆλοτυπία. In.

(75) *Ἐπένησαν*. Per totos quidem annos cæctum, si nugivendulis fides. Vide Cl. J. A. Fabricii *Cod. pseud.* l. V, p. 109 et seq. Davis.

ματ' εἰρήνης, τραφείς ἐν γήρῃ καλῶ· τετάρτη δὲ ἡ γενεῆ ἀποστραφίσονται ὡς· οὐκ ἂν ἀπακλήρωνται αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν.

XLIV. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς ἃ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ λαοῦ προσημαίνει, καὶ τὴν διασπορὰν τὴν εἰς τὰ ἔθνη προδηλοῖ; Εἰ δὲ Μωϋσεὶ ἃ αὐτὸς δέδωκε προγινώσκειν, πῶς αὐτὸς οὐκ εἶχεν; Ἔχει δὲ. Εἰ δὲ ἔχει, ὡσπερ καὶ ἐδείξαμεν, περισσὸν ἔστι τὸ γεγραμμένον· ἐνεθυμήθη, καὶ μετεμελήθη· καὶ τὸ, καταβάς θύομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν ἃ καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἃ τινὰ πρὸ τοῦ γενέσθαι, ὡς ἀποβαίνειν ἤμελλεν, προγινώσκοντα, οἰκονομῆσαι σοφῆ ἀμεταμέλητον ἃ λαμβάνει τὴν ἐκβάσιν.

XLV. Τὸ δὲ θυσῶν αὐτῶν μὴ ὀρεχθῆναι, φαίνεται ἐκ τοῦ τοὺς ἐπιθυμήσαντας κρεῶν ἅμα τῷ γεύσασθαι ἀναιρεθῆναι, καὶ χωσθέντας ἐπὶ τῷ τάφῳ βουτῶν ἐπιθυμῶν προσαγορευθῆναι. Ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ θύσει ζώων χαλεπαίνων, θύεσθαι αὐτὰ μὴ θέλων, θυσίας ὡς ἐπιθυμῶν οὐ προσέτασεν, καὶ ἀπαρχὰς ἃ οὐκ ἀπῆται. Ἄνευ γὰρ θύσεως ζώων οὐτε θυσίαι τελούνται, οὐτε ἃ ἀπαρχαὶ δοθῆναι δύναται. Πῶς δὲ σκότω καὶ γνόφῳ καὶ 104 θύελλῃ ἃ συνεῖναι δυνατόν ἃ (καὶ γὰρ τοῦτο γέγραπται) τῷ καθαροῦν συστήσαντι οὐρανὸν, καὶ φῶς φαίνειν δημιουργήσαντι τὸν ἥλιον, καὶ πᾶσι τοῖς ἀναριθμήτοις ἄστροις ἃ ἀμεταμέλητον ὄρισαντι τῶν δρόμων τὴν τάξιν. Οὕτως, ὡς ἃ Σίμων, τὸ τοῦ Θεοῦ χειρόγραφον, λέγω δὲ τὸν οὐρανὸν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν τὴν τοῦ πεποιηκότος δεικνύσει γνώμην.

XLVI. Οὕτως αὖ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος Θεοῦ διάβολοι φωναὶ καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐταῖς ἐναντιῶν φωνῶν ἀκυροῦνται, καὶ ὑπὸ τῆς κτίσεως ἐλέγχονται· οὐ γὰρ ὑπὸ χειρὸς προφητικῆς ἐγράφησαν· διὸ ἃ καὶ τῆ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ χειρὶ ἐναντία φαίνονται. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Πῶς τοῦτο ἀποδείξει δύνη;

XLVII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος (76) διὰ Μωϋσεως ἃ ἐβδομήκοντα σοφοὶ ἀνδράσιν ἀγράφως ἐδόθη παραδεδοσθαι, ἵνα τῆ διαδοχῇ πολιτεύεσθαι δύνηται. Μετὰ δὲ τὴν Μωϋσεως ἃ ἀνάληψιν ἐγράφη ὑπὸ τινος, οὐ μὴν ὑπὸ Μωϋσεως ἃ. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· Καὶ ἀπέθανε Μωϋσῆς, καὶ θάψαν αὐτὸν ἐγγὺς οἴκου Φογορ, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς σήμερον. Οἷον τε ἃ ἦν ἀποθανόντα Μωϋσῆν γράφειν, ἀπέθανε Μωϋσῆς; ἐπεὶ ἐν τῷ μετὰ Μωϋσεως ἃ χρόνῳ, ὡς γε ἔτη που πενταχόσια ἢ καὶ πρὸς, ἐν τῷ κτισθέντι ναῦ κείμε-

ἃ Gen. xv, 15-16. ἃ Deut. xxxiv, 5.

VARIÆ LECTIONES.

ἃ Μωϋσῆς Ο. ἃ Μωϋσῆ Ο. ἃ Vbb. εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν accesserunt ex O. ἃ ἀμεταμέλητα C. ἃ Neanderi conjecturam ἀπαρχὰς (Gnost. syst. p. 382) confirmat O, ἀπ' ἀρχῆς C. Ad oram cod. Utob. νόθα κατὰ τοῦ νόμου. ἃ οὐτ' αἱ C, οὐθ' αἱ S. ἃ σκότος καὶ γνόφος καὶ θύελλα O. ἃ Ita S, auctore D, ἐδύνατο C, O. Hanc lectionem retinet Neander Gnost. syst. p. 398, et addit ἐπὶ post γέγραπται. Cfr. Psal. lvi. ἃ ἥλιον πᾶσιν, τοῖς ἀν. ἄστροις C. ἃ ὁ C, ὡ S. ἃ δὲ ὁ C. Tum addidi τῆ c. O. ἃ Μωϋσεως O.

VARIORUM NOTÆ.

(76) Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος. Apud Epiphanium, Ptolemaeus hæreticus Pentateuchi quædam tribuit Deo, alia Mosi, alia denique senioribus populi. In eodem Na-

XLIV. Quid vero, nonne et Moyses delicta populi prænuntiat et dispersionem in gentes prædicit? Si autem Deus Moysi præscire concessit, quo modo præscientiam ipse non habeat? Habet profecto. Quod si habet, ut et ostendimus, modum excedit quod scriptum est: *Secum reputavit, et, pœnitentia ductus est*; et illud: *Descendens videbo an secundum clamorem eorum, aliaque ejusmodi, quæ prius, quam accidissent, præcognita quemadmodum eventura erant, prudenti administratione non pœnitendum sortita sunt exitum.*

XLV. Sacrificia autem ab eo non expeti, apparet ex eo quod, qui carnes desideraverant, simul ac gustarunt interfecti sunt; iisque in sepulcro aggestis, locus appellatus est *tumulus concupiscentiæ*. Qui ergo ab initio immolationem animalium ægre tulit, quia ea mactari nolebat, sacrificia, quasi appeteret, non præcepit, nec primitias exegit. Nam sine animalium jugulatione nec sacrificia celebrantur, nec primitiæ offerri possunt. Quo modo autem poterat in tenebris, et caligine, et procella versari (hoc etenim scriptum est), qui purum serenique constituit cælum, et solem ut lucem exhiberet creavit, atque omnibus innumerabilibus stellis cursuum irrevocabilem ordinem definivit. Ita, Simon, Dei chirographum, cælum inquam, puram et stabilem opificis ostendit sententiam.

XLVI. Sic voces erga conditorem cœli Deum calumniosæ per voces contrarias similiter dictas infirmantur, et a creatione arguuntur, neque enim ex manu prophetica scriptæ sunt; quare omnia Creatoris manus contrariæ deprehenduntur. Et Simon dixit: quo pacto id poteris ostendere?

XLVII. Respondit Petrus: Dei lex per Moysen septuaginta viris sapientibus absque scripto data est, ut cæteris traderetur, utque per successionem observari posset. Post Moysis vero assumptionem scripta est ab aliquo, non autem a Moysese. In ipsa enim lege scriptum est: *Et mortuus est Moyses, et sepelierunt eum prope domum Phogor: et nemo cognovit sepulcrum ejus usque in præsentem diem*. Potuitne mortuus Moyses scribere, *mortuus est Moyses*? Quandoquidem tempore post Moysen, quasi quingentis annis aut circiter, in exstructo

zaræi asserunt Moysen aliam accepisse ac scripsisse legem ab ea quæ vulgo circumfertur. De loco autem Deut. xxxiv 5, consulendi sunt interpretes. Cq.

templo posita lex reperitur, et post alios similiter quingentos annos remansit : sicque sub Nabuchodonosore perit incendio. Et tamen post Moysen scripta, et sæpe deperdita etiam Moysis præscientiam professa est, quia ille ejus abolitionem prævidens non composuit eam : qui autem composuerunt quod abolitionem non præviderent, in ignorantia sunt deprehensi, ideoque prophetæ non erant.

XLVIII. Tum Simón : Quandoquidem, quæ ad Deum pertinent, ut dixisti, intelligenda sunt ex comparatione ad creationem, quo modo reliqua legis, quæ ex Moysis traditione et vera sunt, sed falsis permista, dignosci possunt? Ad hæc Petrus : Quoddam, inquit, capitulum in scripta lege secundum Dei providentiam salubriter commemoratum est, ut clare appareret, quænam e scriptis vera sint, quænam falsa. Et Simon : Quoddam illud sit, nobis indica.

XLIX. Respondit Petrus : Jam dico. Scriptum est in primo legis volumine, circa finem : *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de senioribus ejus ; donec veniat cujus est : et ipse expectatio gentium*. Si quis ergo eum, qui venit post defectum principis ac ducis de Juda, quique a gentibus expectandus erat, potest cognoscere, ille per capitulum et per ea, quæ evenerunt, agnoscat verum esse illum qui venit, cujus doctrinæ acquiescens sciet, quænam in Scripturis vera sint et quænam falsa. Ac Simon : Intelligo, quod Jesum vestrum dicis quasi a Scriptura prophetatum : id ergo ita habere concedatur. Dic itaque quo modo vos docuerit discernere Scripturas.

L. Et Petrus : Quod vera cum falsis mista fuerint, memini ab eo, cum Sadducæos accusaret, dictum ita : *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis virtutem Dei*. Si autem objecit, eos vera Scripturarum nescire, falsa quoque Scripturarum esse apparet. Sed et dicendo : *Estote probi trapezitæ*, ostendit, in Scripturis et probos contineri sermones et adulterinos. Cumque ait : *Quare non intelligitis quod in Scripturis rationi consonum est?* firmiorem reddit animum hominis qui candide intelligere vult.

LI. Quod autem Scripturarum propositum ad

^a Gen. XLIX, 10. ^b Matth. XXII, 29.

Λ νος εύρίσκειται, και μεθ' **105** ετερα που πεντακοντα ετη φερεται, και επι του Ναβουχοδονοσορ ούτως εμπρησθεις ^α απόλλυται. Καί θμως μετά Μωυσην γραφεις και πολλακις απολωλως την του Μωυσεως ^β πρόγνωσιν και ουτος ωμολόγησεν, ότι τον αφανισμὸν αὐτου προειδὼς οὐκ εγραψεν· οι δε γραφαντες τῶ τον αφανισμὸν μη προεγνωκεναι ἐπ' ἀγνωστίας ἐλεγχθέντες, προφηται οὐκ ησαν.

XLVIII. Καί ο Σίμων· Ἐπειδή τὰ περὶ Θεοῦ, ὡς ἐφης, ἐκ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν παραβολῆς ἐστι νοῆσαι, πῶς τὰ λοιπὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐκ παραδόσεως Μωυσεως ^α ὄντα και ἀληθῆ τυγχάνοντα και τοῖς ψευδέσι μεμιγμένα ἐπιγνώναι ἐστι δυνατόν; Καί ο Πέτρος ἐφη· Περικοπή τις ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ μετὰ τὴν ^β τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἀπαιστωσ ἐπενημνεύθη, ὥστ' ἀν σαφῶς δεῖξαι τῶν γεγραμμένων ποῖά ἐστιν ἀληθῆ, ποτα δὲ ψευδῆ. Καί ο Σίμων· Τίς ἐστὶν αὕτη, μήνυσον ἡμῖν.

XLIX. Καί ο Πέτρος ἐφη· Αὐτίκα ἐρῶ. Γέγραπται ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ νόμου βιβλίῳ πρὸς ^α τοῖς τελευταίοις· *Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἡγήμενος ἐκ τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ οὗ ἐστιν· και αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν*. Ἐάν τις οὖν τὸν, μετὰ τὸν ^β ἐξ Ἰουδα ἐκλείψαι ἀρχοντα και ἡγούμενον, ἐηλυθότα και ὑπὸ ἐθνῶν προσδοκᾶσθαι μέλλοντα νοῆσαι δυνηθῆ, οὗτος τὴν περικοπήν ^γ ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἀληθῆ τὸν ἐηλυθότα **106** ἐπιγνώναι· οὗ τῆ διδασκαλίᾳ πειθόμενος γνώσεται τίνα ἐστὶ τῶν Γραφῶν τὰ ἀληθῆ, τίνα δὲ τὰ ψευδῆ. Καί ο Σίμων· Συνίημι ότι τὸν ^δ Ἰησοῦν ὑμῶν λέγετε, ὡς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Γραφῆς προφητευθέντα· δεδόσθω τοιγαροῦν οὕτως εχειν. Λέγε τοίνυν, πῶς ὑμᾶς διακρίνειν τὰς Γραφὰς ἐδίδαξεν;

L. Καί ο Πέτρος· Ὅτι μέμικται τὰ ἀληθῆ τοῖς ψευδέσιν, μέμνημαί που αὐτὸν αἰτιώμενον τοὺς Σαδδουκαίους εἰπεῖν· *Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μη εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὗ ^α εἴτεκεν ἀγνοεῖτε τῆς δυνάμει τοῦ Θεοῦ*. Εἰ δὲ τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν ἀγνοεῖν αὐτοὺς ὑπέβαλεν, δῆλον ὡς ὄντων ψευδῶν. Ἄλλὰ και ἐν τῷ φῆναι· *Γίνεσθε τραπεζῖται ^β δόκιμοι*, ὡς δοκίμων και κιβδήλων λόγων ὄντων. Καί τῷ ^γ εἰπεῖν· *Διὰ τί οὗ νοεῖτε τὸ εἶλορον τῶν Γραφῶν* (77); βεβαιότερον τοῦ αὐθαίρετως εἶγνω· μονοῦντος τίθησι τὸν νοῦν ^δ.

LI. Τὸ δὲ και τῶν Γραφῶν προκειμένον ^ε ἐπὶ

VARIAE LECTIONES.

^α εμπρησθέν O. ^β Μωυσεός O. Ita constanter. Tum οὕτως mavult S. ^γ Μωυσεός O, qui deinde τυγχάνοντα. ^δ τὴν om. O, qui tum scr. προνοία ἀπαιστω. ^ε πρὸ O. ^ζ τὸν om. C. ^η Locus mancus. Suppleri potest hoc modo : Δυγήσεται οὗτος διὰ τὴν περικοπήν, κ. τ. λ. C. Locum mancum esse non puto, sed non-nihil corruptus est, atque hac ratione sanandus : νοῆσαι· δυνηθῆ οὗτος τῆ περικοπῆ ἐκ τῶν, κ. τ. λ. D. ^θ τὸν prætermisit S. ^ι τοῦ S. c. Cl. sine codd. auctoritate. ^κ Ita O c. S, τραπεζῖται. Cl. ^λ τῷ S, O, τό C. ^μ ἴν (id est Ἰησοῦν) O. ^ν προκειμένων C.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Διὰ τί οὗ νοεῖτε τὸ εἶλορον τῶν Γραφῶν. Verba cujusdam apocryphi. Forte Evangelii Ebionitarum. Cot.

γραμματεῖς καὶ διδασκάλους πέμπειν, ὡς τοῦ ὄν-
 τως ⁸⁰ νόμου εἰδότας τὰ ἀληθῆ, δηλόν ἐστιν. Τὸ δὲ
 καὶ εἰπεῖν αὐτόν· Οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νό-
 μον, καὶ φαίνεσθαι αὐτὸν καταλύοντα, σημαίνοντος
 ἦν, ὅτι, ἂ κατέλυσεν, οὐκ ἦν τοῦ νόμου. Τὸ δὲ καὶ
 εἰπεῖν· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, ὡσα
 δὲ ⁸¹ ἢ ἡ μία κεφαλαὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νό-
 μου· τὰ πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς παρερχόμενα ἐσήμανε
 μὴ ὄντα τοῦ ὄντως νόμου.

107 LII. Ἐπεὶ οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἐτι συνε-
 στώτων παρῆλθον θυσίαι, βασιλείαι, αἱ ἐν γεννητοῖς
 γυναικῶν προφητεῖαι, καὶ ὅσα ⁸² τοιαῦτα, ὡς οὐκ ὄντα
 θεοῦ προστατάγματα, ἐνθεν γούν λέγει· Πᾶσα φυτεία,
 ἢ οὐκ ἐρύτευεν ὁ Πατήρ ὁ οὐράνιος, ἐκρίω-
 θήσεται. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀληθῆς ὢν προφήτης ἐλε-
 γεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ πύλη τῆς ζωῆς· ὁ δὲ ἐμοῦ εἰσ-
 ερχόμενος εἰσέρχεται εἰς τὴν ζωὴν· ὡς οὐκ οὐ-
 σης ἑτέρας τῆς σώζειν δυναμένης διδασκαλίας. Διὸ ⁸³
 καὶ ἐβόα λέγων· Δεῦτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶν-
 τες, τουτέστιν, οἱ τὴν ἀληθεῖαν ζητοῦντες καὶ μὴ
 εὐρίσκοντες αὐτήν. Καὶ πάλιν· Τὰ ἐμὰ πρόβατα
 ἀκούει ⁸⁴ τῆς ἐμῆς φωνῆς. Καὶ ἄλλοτε· Ζητεῖτε
 καὶ εὐρίσκετε, ὡς μὴ προδήλως κειμένης τῆς ἀλη-
 θείας.

LIII. Ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανῶν ⁸⁵ μάρτυς φωνὴ ἠκού-
 σθη λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ⁸⁶ ὁ ἀγα-
 πητός, εἰς ὃν εὐδόκησα, τούτου ἀκούετε. Καὶ
 πρὸς τοῦτους ἐπιπλείον αὐτοῦ ⁸⁷ πεπλανημένους
 ἐλέγξει θέλων τοὺς προφήτας, παρ' ὧν δὴ μαθητη-
 κέναι ἐδεβαίον, ἐπιθυμοῦντας ἀληθείας καὶ μὴ με-
 μαθηκότας τελευτήσαντας ἀπεφῆγατο εἰπών· Πολλοὶ
 προφήται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς
 βλέπετε, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ὑμεῖς ἀκούετε, καὶ ἀμὴν
 λέγω ὑμῖν, οὐτε εἶδον ⁸⁸, οὐτε ἤκουσαν. Ἐτι μὴν
 ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι περὶ οὗ Μωϋσῆς προσφῆτευσεν
 εἰπών· Προφήτην ἐγερεῖ ⁸⁹ ὑμῖν Κύριος ὁ **108**
 Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς περὶ καὶ ἐμὲ,
 αὐτοῦ ἀκούετε κατὰ πάντα· ὅς ἂν δὲ ⁹⁰ μὴ ἀκούσῃ
 τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἀποθανεῖται.

LIV. Ὅθεν ἀδύνατόν ἐστιν ἀνευ τῆς τούτου διδα-
 σκαλίας ἀληθεῖα συζύση ἐπιστῆναι, κἂν τὸν αἰῶνά τις
 ζητῇ, ἐνθα τὸ ζητούμενον οὐκ ἐστιν· ἦν δὲ καὶ ἐστιν ἐν
 τῷ Ἰησοῦ ἡμῶν λόγῳ. Πλήν ἀληθῆ ⁹¹ τοῦ νόμου εἰδὼς
 Σαδδουκαῖοις πυνθανομένοις, καθ' ὃν λόγον Μωϋσῆς
 ἐπὶ συνεχώρησεν γαμεῖν, ἔφη· Μωϋσῆς κατὰ τὴν
 σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν. Ἀπ' ἀρ-
 χῆς γὰρ οὕτως οὐκ ἔγένετο. Ὁ γὰρ κτίσας ἀπ' ἀρ-
 χῆς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐ-
 τόν.

⁸⁰ Matth. xiii, 2.

⁸¹ Matth. v, 17.

⁸² Matth. xxiv, 35; v, 18.

⁸³ Matth. xv, 13.

⁸⁴ Joan. x, 9.

⁸⁵ Matth. xi, 28.

A scribas et doctores remittit, clarum est remittere
 tanquam ad eos qui veræ legis vera cognoscebant.
 Quod etiam ipse ait: Non veni solvere legem^b,
 et tamen conspicitur solvere, id significantis est, ea
 quæ solvit non pertinuisse ad legem. Sed et di-
 cendo: Cælum et terra transibunt, sed iota unum
 aut unus apex non præteribit a lege^c; manifesta-
 vit, veræ legis non esse illa quæ ante cælum et ter-
 ram transierunt.

LII. Quando igitur cælo et terra adhuc stantibus
 transierunt sacrificia, regna, prophetiæ, quæ inter
 natos mulierum, et quæ his similia, quasi quæ non
 essent Dei mandata; inde ergo ait: Omnis planta-
 tio, quam non plantavit Pater celestis, eradicabitur^d. Propter hoc ipse, verus propheta, dixit:
 B Ego sum porta vitæ: qui per me introit, introit in
 vitam^e, quia non est alia doctrina, quæ possit
 salvum facere. Quocirca clamabat, dicens: Venite
 ad me, omnes qui laboratis^f, hoc est, qui quæritis
 veritatem, nec invenitis eam. Et iterum: Oves
 meæ vocem meam audiunt^g. Et alias: Quærite
 et invenietis^h; quod veritas clare non sit po-
 sita.

LIII. Sed et de cælis testis vox audita est, di-
 cens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi
 complacui: ipsum auditeⁱ. Et adhuc magis demon-
 strare volens ipsos prophetas errasse, a qui-
 bus sedidicisse affirmabant, eos mortuos esse in de-
 siderio et non in cognitione veritatis pronuntiavit, his
 verbis: Multi prophetæ et reges cupierunt videre
 quæ vos videtis et audire quæ vos auditis: et amen
 dico vobis, neque viderunt neque audierunt^j. Dixit
 præterea: Ego sum de quo Moyses prophetavit, di-
 cens: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus
 noster ex fratribus vestris, sicut me; ipsum in om-
 nibus audite. Qui autem non audierit prophetam
 illum, morietur^k.

LIV. Quare impossibile est, sine ipsius doctrina
 salutiferæ insistere veritati, quamvis in æternum
 quis quærat, ubi quod quæritur non consistit, con-
 sistit autem et consistit in Iesu nostri sermone.
 Itaque cum sciret vera legis, Sadducæis interro-
 gantibus, qua ratione Moyses matrimonium cum
 septem contrahere permisisset, respondit: Moyses
 ad duritiam vestram permisit vobis. Ab initio enim
 non fuit sic. Qui enim ab initio creavit hominem, mas-
 culum et feminam fecit eum^l.

^a Joan. x, 27.

^b Matth. vii, 7.

^c Matth. xvii, 5.

^d Matth. xiii, 17; Luc. x, 24.

^e Joan. v, 46; Act. iii, 22.

^f Matth. xxii, 23; xix, 8, 4.

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ ὄντος C. ⁸¹ δὲ add. c. O. ⁸² ὅσα excidit ap. Cl et S. ⁸³ δι' ὃ C. πρὸς μὲ om. O. ⁸⁴ ἀκούουσι (sic) O.
⁸⁵ οὐρανοῦ O. ⁸⁶ μου ὁ Υἱός C. ⁸⁷ τοῦς O. ⁸⁸ Ita O c. S, ἴδον C. ⁸⁹ ἐγγεργη O. ⁹⁰ καὶ O. ⁹¹ τὰ ἀληθῆ
 O, in cujus marg. monetur: νόθα κατὰ νόμου.

LV. Iis vero qui arbitrantur, quemadmodum A docent Scripturæ, Deum jurare, dicit: *Sit sermo vester, est, est; et non, non; quod enim his abundantius est, a malo est* ^a. Et iis qui dicunt, Abrahamum, Isaacum et Jacobum esse mortuos, ait: *Non est Deus mortuorum, sed viventium* ^b. Iis autem qui Deum putant esse tentatorem, sicut aiunt Scripturæ, dicit tentatorem esse diabolum, qui et tentavit eum: Iis vero qui Deum suspicantur non præscire, inquit: *Scit enim Pater vester cælestis, quia his omnibus indigetis, antequam petatis eum* ^c. Et iis qui juxta Scripturas credunt Deum non omnia cernere: *Orate, inquit, in abscondito, et Pater vester, qui videt abscondita, reddet vobis* ^d.

LVI. Existimantibus porro Deum non esse bonum, ut aiunt Scripturæ, ita locutus est: *A quo es vobis filius petet panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut et piscem petet, nunquid serpentem ei porriget? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona dona dare filiis vestris, quanto magis Pater cælestis dabit bona petentibus se et facientibus voluntatem suam* ^e? Asserentibus autem, eum in templo esse, dixit: *Nolite jurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus* ^f. Et præsummentibus, Deum sacrificiis delectari, ait: *Deus misericordiam vult, et non sacrificia, agnitionem suam, et non holocausta* ^g.

LVII. Ad eos autem, qui secundum Scripturas Deum esse malum credunt, ait: *Ne me dicatis bonum, unus etenim bonus est* ^h. Et rursus: *Estote boni et misericordes, sicut Pater, qui in cælis est, qui solem oriri facit super bonos et malos, et pluviam demittit super justos et injustos* ⁱ. Ad eos vero, qui in eam fraudem inducti sunt, ut cum Scripturis censeant multos esse deos, sic loquitur: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est* ⁱ.

LVIII. Itaque Simon, intelligens quod Petrus eum cogeret Scripturis uti quemadmodum docuit Jesus, inquisitionem noluit versari circa sermonem de Deo, licet Petrus rogatu ipsius consilium mutasset, inquisitionemque concessisset per interrogationem ac responsionem fieri. Cæterum disputatio per tres dies duravit. Quarto autem illucescente, Simon D nocte versus Tyrum Phœnicis profugit. Nec multis

LV. Τοῖς δὲ νομιζουσιν, ὡς αἱ Γραφαὶ διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ὀμνύει, ἔφη· Ἔστω ὑμῶν τὸ ναί, ναί, καὶ ^α τὸ οὐ, οὐ· τὸ γὰρ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ ποτηροῦ ἐστίν. Καὶ τοῖς λέγουσιν ὅτι Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ ^β Ἰακώβ ἀπέθανον ^γ, ἔφη· Οὐκ ἐστὶν Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Τοῖς δὲ οἰομένοις ὅτι ὁ Θεὸς πειράζει, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· ὁ πονηρὸς ἐστὶν ὁ πειράζων, ὁ καὶ αὐτὸν πειράσας· τοῖς δὲ ^δ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ προγινώσκει, ἔφη· Οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ^ε ὁ οὐράνιος ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων, πρὶν αὐτὸν ἀξιώσετε. Τοῖς δὲ πιστεύουσιν, ὡς αἱ **109** Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι μὴ πάντα βλέπει, ἔφη ^{στ}· Ἐν τῷ κρυπτῷ ἐδ-χεσθε, εἶπε ^ζ, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ βλέπων τὰ κρυπτὰ, ἀποδώσει ὑμῖν.

LVI. Τοῖς δὲ οἰομένοις αὐτὸν μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· Τίνα ὑμῶν ^α αἰτήσῃ υἱὸς ἀρτοῦ, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄψιν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς, ποτηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτουμένοις αὐτὸν καὶ τοῖς ποιούσι τὸ θέλημα αὐτοῦ; Τοῖς δὲ αὐτὸν ^β διαβεβαιούμενοις ἐν ναῦ εἶναι, ἔφη· Μὴ ὀμόσητε τὸν οὐρανὸν, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ^γ, μήτε τὴν γῆν, ὅτι ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐστίν. Τοῖς δὲ προλαβοῦσιν, ὅτι θυσιῶν ὀρέγεται ὁ Θεός, ἔφη· Ὁ Θεὸς ἔλεος θέλει καὶ οὐ θυσίας, ἐπιλήρωσιν αὐτοῦ καὶ οὐχ ὀλοκαυτώματα.

LVII. Τοῖς δὲ πειθομένοις κακὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· Μὴ με λέγετε ^α ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἰς ἐστίν. Καὶ πάλιν ^β· Γίνεσθε ἀγαθοὶ καὶ οἰκτιρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπ' ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς, καὶ φέρει ^γ τὸν δετὸν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Τοῖς δὲ ἠπατημένοις πολλοὺς θεοὺς ὀνομαεῖν, ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου ^δ Κύριος εἰς ἐστίν.

110 LVIII. Ὅμως ὁ Σίμων, συνιδὼν ὅτι Πέτρος αὐτὸν συνάγει ταῖς Γραφαῖς χρῆσθαι ὡς Ἰησοῦς ἐδί-δαξεν, εἰς τὴν ^α περὶ Θεοῦ λόγον ἐξέτασιν γενέσθαι οὐκ ἠθέλησεν, καίτοι γε μεταθεμένου τοῦ Πέτρου, ὡς αὐτὸς Σίμων ἤξιωσεν, πρὸς πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν. Πλὴν ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκρά-τησεν ἡμερῶν (78). Ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης νύχτιος ὡς ἐπὶ Τύρον τῆς Φοινίκης ἐξώρμησεν. Καὶ οὕ-

^a Matth. v, 37.

^b Matth. xxii, 32.

^c Matth. vi, 8, 32.

^d Matth. vi, 6.

^e Matth. vii, 9-11; Luc. xi, 11-13.

^f Matth. v, 34, 35.

^g Matth. ix, 13; xii, 7.

^h Matth. xix, 17; Luc. xviii, 19

ⁱ Luc. vi, 36; Matth. v, 45.

ⁱ Marc. xii, 29.

VARIAE LECTIONES.

^α καὶ inserui c. O. ^β καὶ om. O. hic et post Ἰακώβ. ^γ Ita conj. C, ἀπέθανεν id. in textu, ut O. Vhb. οὐκ ἐστίν—ὡς αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη des. in O. ^δ δεῖ προtermiserunt Cl et S. ^ε ὑμῶν om. O. Tum ἀξιώσητε C. ^{στ} ἔφη om. C. ^ζ Ita S, εἰπὼν C, O. ^η ὑμῶν excidit ap. Cl et S. ^θ Repetuntur Vhb. δὲ αὐτὸν in O. ^ι Θεοῦ ἐστὶν Cot. ^κ λέγε O. ^λ Credner, Beir. I, 309 S. ^μ φέρε O, mendose. ^ν ὑμῶν C. ^ξ Ita S., τὸν C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(78) Ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν. Constit. apostol. lib. vi, cap. 8: Καὶ τρίτον ἐπ' αὐ-τῶν διαλεχθεῖς αὐτῷ. Cot.

μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἤλθον τινες τῶν προδόντων, Πέτρω λέγοντες· Σίμων μεγάλη θαυμασία ἐν Τύρῳ ποιῶν πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατοικήσαντων, καὶ σε πολλὰς διαβολαῖς μισεῖσθαι ἐποίησεν.

LIX. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ τῶν ἀκρατῶν τὸν ἄγγελον συνελθεῖν ἐποίησεν· ὁμῶς συνελθοῦσιν εἶπη· Ὁρμῶντός μου ⁸² εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρῦξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς οὐρανὸν ἐκτίσεν καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν αὐταῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν σωθῆναι θνητῶσιν, προλαβοῦσα ἡ κακία τῶν ⁸³ τῆς συζυγίας νόμου προαπέστειλε Σίμονα, ἵνα οἱ ἄνθρωποι, ἐάν τοὺς πολλοὺς θεοὺς λέγειν παύσωνται, καταγόντες τῶν ἐπὶ γῆς λεγομένων, ἐν οὐρανῷ πολλοὺς θεοὺς εἶναι νομίσωσιν ⁸⁴. ἵνα μηδέποτε τὸ τῆς μοναρχίας τιμῆσαντες καλὸν εἰς τὸ παντελὲς μετὰ κόλασιν ἀπολωσῶνται. Καὶ τὸ δεινότερον, ἐπεὶ ἀληθῆς λόγος ἀπαράβλητον ἰσχύον ἔχει, προλαμβάνων ταῖς διαβολαῖς πείθει αὐτοὺς αὐτὸ, **III** μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀναδέξασθαι μου ⁸⁵· μὴ πως ὁ διαβάλλων αὐτοὺς τῶν δυτικῶν διάβολος ἐλεγχθῆ, καὶ ὁ ἀληθῆς λόγος ἀναδειχθῆς πιστευθῆναι θνητῶν. Χρὴ οὖν με ταχέως αὐτὸν ἐπικαταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διαβολὴ ἐγχερονίσασα παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ ⁸⁷.

LX. Ἐπεὶ οὖν δεῖ τινα ὀρίσαι ἄντ' ἐμοῦ τὸν ἐμὸν ἀναπληροῦντα τόπον, μὴ προαιρέσει δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ ⁸⁸ οἱ πάντες, ὅπως τῶν θντων ἐν ἡμῖν τὸν ⁸⁹ κρείττονα αὐτὸς πρόδηλον ποιήσῃ, ἵνα ἐπὶ τῆς Χριστοῦ καθέδρας καθεσθῆς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν εὐσεβῶς οἰκονομή. Τίς ἄρα ὀρισθήσεται; Θεοῦ γὰρ βουλῇ ⁹⁰ ἀναδείκνυται μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ἐν καταστάσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ, τοῦ δίδονα αὐτοῖς τὰς τροφὰς ἐν καιρῷ αὐτῶν, μὴ ἐνοουόμενον καὶ λέγοντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν· καὶ ἀρξῆται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τε ⁹¹ πόρων καὶ μεθύοντων· καὶ ἔξει ὁ κύριος ⁹² τοῦ δούλου ἐκεῖνου ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ ἀπιστοῦν αὐτοῦ μέρος μετὰ τῶν ὑπακροτῶν θήσει. ⁹³

LXI. Εἰ δὲ τις τῶν παρεστῶτων, διοικεῖν δυνάμενος τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων, ὑποστέλλεται, τῆς αἰτοῦ ἀναπαύσεως φρονιζῶν μόνης, καὶ αὐτὸς προσδοκᾷ ἀκοῦσαι· Δοῦλε ποτηρὸν καὶ ὀκνηρὸν, ἔδει σε τὸ **II** ἀργύριον μου προβαλεῖν ἐπὶ τῶν τραπεζιτῶν, καὶ ἐγὼ ἂν ἐλθὼν ἐπραξα τὸ ἐμὸν· ἐκβάλετε ⁹⁴ τὸν ἀρχεῖον τοῦ δούλου εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Κατεὐλόγησας. Σοῦ γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπε, τοὺς λόγους μου ὡς ἀργύριον ἐπὶ τραπεζιτῶν βαλεῖν ⁹⁵ καὶ ὡς χρήματα δοκιμάσαι. Τὸ οὖν πλῆθος τῶν πιστῶν δεῖ ἐν τινι πεθεσθαι, ἵνα οὕτως ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν θνητῶν. Τὸ γὰρ εἰς ἀρχὴν μίαν λῆγον ἐξουσίας, μοναρχίας

A post diebus venerunt quidam eorum, qui praesolebant, et dixerunt Petro: Simon magnas praestigias Tyri edendo multos incolarum percussit, teque multis calumniis odiosum reddidit.

LIX. Quae postquam audivit Petrus, insequenti nocte auditorum turbam fecit convenire, atque congregatis dixit: Cum ego properarem ad gentes quae multos deosasserunt, praedicaturus et docturus, unum esse Deum creatorem caeli et terrae omniumque quae in iis continentur, quo dilecto possent salutem consequi, praeveniens malitia ex conjugationis lege praemisit Simonem, ut homines, si forte multos deos, damnatis iis qui in terra dicuntur, desinerent affirmare, jam multos in caelo existere putarent; quo, dum monarchiae seu unitatis Dei bonum nullatenus in pretio habent, in perpetuum post supplicia intereant. Quodque pessimum est, quia verus sermo incomparabilem habet vim, anticipans Simon calumniis persuadet hominibus ne me ullo modo recipiant, ne forte, qui calumniatur, revera esse calumniator deprehendatur, et ne verus sermo, cum fuerit patefactus, credi possit. Oportet ergo me cito hominem assequi, ut ne calumnia diutius immorata omnes penitus invadat.

LX. Quoniam igitur necesse est aliquis constituat qui meum suppleat locum, uno animo Deum cuncti oremus, ut eorum qui inter nos sunt praestantissimum manifestet, quo sedens in Christi cathedra ipsius Ecclesiam pie administret. Quis autem designabitur? Dei quippe pronuntiatur consilio beatus ille homo, quem constituet ejus dominus super famulitium conservorum suorum, ut det illis cibum in tempore, qui non cogitat ac dicit in corde suo: Moram facit dominus meus venire: si enim sic coeperit percutere conservos, manducans et bibens cum meretricibus ac ebriosis, veniet dominus servi illius in hora qua non sperat et in die quo nescit, et dividet eum, partemque ejus infidelem ponet cum hypocritis. ⁹⁶

LXI. Quod si quis astantium, cum possit hominum improbitatem regere, tamen detrectat, de sua solum quiete sollicitus, et ipse expectet audire: *Serve male et piger, oportuit te tradere pecuniam meam nummulariis, et ego veniens exegissem quod meum est. Ejicite inutilem servum in tenebras exteriores* ⁹⁷. Et merito. Tuum enim, inquit, est, o homo, probare verba mea, tanquam apud nummularios argentum et pecuniam pendere. Itaque fidelium multitudo uni debet credere, ut ita possit vivere concorditer. Quod enim in unius potestatis imperium desinit, monarchiae representatione, fa-

⁸² Matth. xxiv, 48; Luc. xii, 42. ⁸³ Matth. xxv, 26; Luc. xix, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² ἐπισημῶντός μου p. ὀρμῶντός μου O. ⁸³ αὐτῶ C. ⁸⁴ νομίσουσιν C. ⁸⁵ Lege μὲ S. ⁸⁶ ἐπικρατήσει O. ⁸⁷ τοῦ Θ. δεηθῶμεν C. ⁸⁸ τὸν om. C. ⁸⁹ Ita O c D, βουλῆ C. ⁹⁰ τέ praetermiserunt Cl et S. ⁹¹ ἐκείνου excidit ap. Cl et S. ⁹² ἐμβάλετε O. ⁹³ βαλεῖν adjuncti c. O.

cit ut subjecti per bonum ordinem fruuntur pace : A qui vero omnes volunt imperare, nec uui soli cedere, ob divisionem penitus concidant necesse est.

LXII. Sed et te persuadeant quæ ante oculos posita obversantur. Scilicet nunc, cum multi per omnem terram sicut reges, assidue bella oriuntur. Unusquisque enim occasionem ad bellum sumit ex alterius imperio. Si autem unus esset mundi imperator, ille desinente bellandi causa æternam obtineret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam consequentur, unum Deus in illo sæculo constituit universi regem, ut per monarchiam pax exoriatur stabilis. Debent itaque cuncti unum tanquam viæ ducem sequi, sicque Dei imaginem honorare : is autem ductor scire debet viam, qua intratur in sanctam civitatem.

LXIII. Quem vero alium ex astantibus eligam, quam Zacchæum, apud quem et Dominus noster ingressus mansit, iudicans dignum esse qui salvaretur? Quo dicto manum præsentem Zacchæo injiciens, cogebat eum in sua cathedra sedere. At Zacchæus accedens ad pedes ejus rogabat ut principatu ipsum liberaret : simulque pollicebatur ac dicebat : Quæcunque qui præest facere debet, faciam, tantum mihi dona non habere hoc nomen : vereor enim principatus nomen inducere, quoniam acerba invidia et periculo abundat.

LXIV. Dixit Petrus : Si hoc vereris, noli princeps vocari, sed constitutus (seu præfectus), eam quippe appellationem Dominus concessit per hæc verba : *Beatus ille homo, quem ejus dominus constituet super famulitium conservorum suorum* ^a. Quod si omnino refugis agnosci pro eo qui habeat gubernandi potestatem, ignorare videris, professam præsentis potestatem inultum valere ad persuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tanquam potestatem adepto credunt singuli, conscientiam pro magna necessitate habentes. Quid vero, nonne et certo scis, te non ut principes gentium imperare debere, sed ut servum ministrare hominibus, ut patrem tueri injuria affectos, ut medicum visitare, ut pastorem custodire, uno verbo, cunctas pro eorumdem salute suscipere curas? An putas ignorare me, quales te compellam labores sumere, dum te volo a plebe judicari, cui placere nemo ullo studio potest; cum maxime fieri queat, ut, qui bene operatur, Deo gratus existat. Quocirca oro te, ut alacri-

^a Matth. xxiv, 44; Luc. xii, 44.

εικόνη, τοὺς ὑπείκοιτας αἰτία εὐταξίας εἰρήνης ἀπολαύειν τῆθσίν· τὸ δὲ ⁶⁶ πάντας φιλαρχοῦντας ἐνὶ μόνη ὑπέξαι μὴ θέλειν, καὶ αἰτία ⁶⁶ διαιρέσεως (79) πάντως καὶ περιπεσεῖν ⁶⁷ ἔχουσιν.

LXII. Ἄλλ' ἔτι μὴν παιθέτω τὰ παρ' ὀφθαλμοῖς τιθέμενα ⁶⁸, πῶς νῦν πολλῶν κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὄντων βασιλέων συνεχῶς πόλεμοι γίνονται. Ἐχει γὰρ ἕκαστος πρόφασιν εἰς πόλεμον τὴν ἐτέρου ἀρχήν. Ἐὰν δὲ εἰς ἡ τοῦ παντὸς ἡγεμῶν, οὐ εἵνεκεν πολεμεῖ οὐκ ἔχων ἀδίων τὴν εἰρήνην ἔχει. Πέρας γοῦν ὁ Θεὸς τοῖς καταστουμένους αἰωνίου ζωῆς ἕνα ἐν τῷ τότε αἰῶνι βασιλέα τοῦ παντὸς καθίστησιν, ἵνα αἰτία μοναρχίας ἀπρωτος εἰρήνη γένηται ⁶⁸. Χρὴ οὖν ἐνὶ τινι ὡς ὀδηγῷ τοὺς πάντας ἔπεσθαι, ὡς εἰκόνα Θεοῦ πρατιμῶντας, τὸν δὲ ὀδηγὸν εἶναι τῆς εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν εἰσιούσης εἰσά-
B δου ἐπιστήμονα.

LXIII. Τίνα δὲ ἄλλον αἰρήσομαι τῶν παρόντων, ἢ Ζαχαῖον, πρὸς **113** ὃν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ⁶⁹ εἰσῶν ἀνεπαύσατο, τοῦ σώζεσθαι κρίνας ἄξιον εἶναι; Καὶ τοῦτο εἶπόν, παρέστωτι τῷ Ζαχαίῳ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἐδιόξετο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ καθέσθηναι καθέδραν. Ὁ δὲ Ζαχαῖος προσπετὼν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐδέετο, ὅπως τοῦ ἀρχεῖν αὐτὸν ἀπολύσῃ, μετὰ τοῦ ὑπισχνεῖσθαι καὶ λέγειν, ὅτι ὅποσα ποτὲ χρὴ τὸν ἀρχοντα ποιεῖν, ποιήσω, μόνον μοι τὸ ὄνομα τοῦτο μὴ ἔχειν χάρισαι· εὐλαβοῦμαι γὰρ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνδύσασθαι ὄνομα· πικροῦ γὰρ φθόνου καὶ κινδύνου γέμει.

C LXIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ τοῦτο εὐλαβῆ, ἀρχὼν μὲν μὴ καλοῦ, ἀλλὰ ὁ καθεστὼς, τοῦτο τοῦ Κυρίου δωδωκὸς λέγεσθαι, τῷ εἰπεῖν· *Μακάριος ὁ ἀνθρώπος ὁ ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπειᾶς τῶν συνδούλων αὐτοῦ*. Εἰ δὲ παντελῶς οὐ θέλεις γνωσθῆναι ὅτι ἐξουσίαν δικιχέσεως ἔχεις, ἀγνοεῖν μοι ἔοικας, ὅτι ἡ ὁμολογουμένη τοῦ προκαθεζομένου ἐξουσία πολὺ τι δύναται πρὸς δυσωπίαν τοῦ πληθους. Ὡς ¹ γὰρ εἰληφῶτι τὴν ἐξουσίαν ἕκαστος πείθεται, ὡς μεγάλην ἀνάγκην τὴν συνείδησιν ἔχων. Τί δὲ οὐχὶ καὶ ἀσφαλῶς γινώσκεις, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἀρχοντες τῶν ἐθνῶν ἀρχεῖν ἔχεις, ἀλλ' ὡς δοῦλος αὐτοῖς ὑπηρετῶν, ὡς πατὴρ ἀδικουμένοις ², ὡς ἱατρὸς ἐπισκεπτόμενος, ὡς ποιμὴν φυλάσσων, συνελὼν ἐρῷ, τὰς πάσας ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας φροντιδᾶς ἔχων; ³ Ὅτι οἶμαι ἀγνοεῖν με, οἷους καμάρτους ἀναδέξασθαι σε βιάζομαι, ὑπὸ δχλων κρίνεσθαι **114** σε ἀξίῶν, ὡς ἀρέσαι τινὰ ἀμήχανον; Θεῷ δὲ εὐπράττοντα ³ δυνατώτατον. Διδόμομαι προθύμως ἀναδέξασθαι, διὰ Θεὸν ⁴, διὰ Χριστὸν, ὑπὲρ τῆς ἀδελφῶν

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Legendum τῷ δὲ S. ⁶⁶ αἰτίαν var. lect. ap. Turrian. *Pro epist. pontif.* v, 9. ⁶⁷ πεσεῖν C. ⁶⁸ γινώμενα C. ⁶⁸ γένηται O. Ita legendum esse notat S, quanquam et ipse repetit lect. Ci γεγένηται. ⁶⁹ ἡμῶν deest ap. C. ¹ τῷ conj. D.—Seq. τὴν add. c. O. ² διαχρῶμενος conj. D, ἀνώμενος vel ἀδικῶν οἶων conj. CL Ego scribendum putaverim ἀδικουμένου S. ³ Θεὸν δὲ εὐπράττοντα πείθειν C. ⁴ διὰ Θεὸν om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(79) *Kal αἰτία διαιρέσεως*. Habet Turrianus lib. v, Pro epistolis pontificum cap. 9, αἰτίαν, *mimera* bene. Cor.

σωτηρίας, ὑπὲρ αὐτῶν ὁ οἰκονομίας καὶ σῆς ὤφε- A
 λείας.

LXV. Καὶ τὸ ἕτερον δὲ λόγισαι, ὅτι, ὡσπερ κάμα-
 τον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν
 οἰκονομεῖν, τοσοῦτω μείζων ὁ μισθός· ἀλλ' ἔτι μὴν
 καὶ ἡ κόλασις μείζων τῷ δυνάμει καὶ ἀπειθήσαντι.
 Βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδῶς σε τῶν παρεστῶ-
 των, δανείζειν ὁ καλὰς γνώμας, ἃς παρὰ τοῦ Κυρίου
 πεπίστευσαι· Ἰνα, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὸ καὶ πιστὸ,
 ἀκούσης, καὶ μὴ ὡσπερ ὁ τὸ ἐν ἀποκρύφας τάλαν-
 τον, ἔγκλημα λαθῶν κολάσει ὑπεύθυνος ἀναφανῆς.
 Εἰ δὲ μὴ βούλει ἀγαθὸς φύλαξ καταστῆναι ὁ τῆς Ἐκ-
 κλησίας, ἕτερον ἀντὶ σοῦ μῆνυσον, σοῦ πολυμαθέστε-
 ρον καὶ πιστότερον. Ἄλλ' ὁ οὐ δώσεις· σὺ γὰρ καὶ τῷ
 Κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις ἰστορή- B
 σας, καὶ διοίκησιν Ἐκκλησίας μεμάθηκας.

LXVI. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἐστὶ κελεύειν ἃ δεῖ, τῶν
 ἀδελφῶν ὁ, ὑπείκειν καὶ μὴ ἀπειθεῖν. Ὑπειξαντες
 μὲν οὖν σωθῆσονται, ἀπειθήσαντες δὲ ὑπὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ ὁ κολασθῆσονται, ὅτι ὁ προκαθεζόμενος Χριστοῦ
 τόπον πεπίστευται. Αἰδῆτοι τιμὴ ἢ ὕβρις τοῦ προκα-
 θεζομένου εἰς Χριστὸν φέρεται, 115 ἀπὸ δὲ Χριστοῦ
 εἰς Θεὸν ὁ ἀναφέρεται. Τοῦτο δὲ εἰρηκα, ἵνα καὶ
 αὐτοὶ ὁ ἀδελφοὶ τῆς πρὸς σὲ ἀπειθείας τὸν κίνδυνον
 αὐτῶν ὁ μὴ ἀγνωσίωσιν, ὅτι ὃς ἂν σοι κελεύσαντι
 ἀπειθήσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ ὁ, Χριστῷ δὲ ἀπειθήσας
 Θεὸν παραργίζει.

LXVII. Χρὴ οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πόλιν ἐν ὕψει
 οἰκοδομημένην ὁ, φιλόθεον ἔχειν τάξιν καὶ διοίκησιν C
 καλῆν. Πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος ὡς ἀρχῶν περὶ ὧν
 λέγει ἀκουέσθω· οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελευόμενα γί-
 νεσθαι ὁ σπουδαζέτωσαν· οἱ διάκονοι ἐκπεριερχόμε-
 νοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκε-
 πτέσθωσαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀντιβαλλέτωσαν· οἱ λοι-
 ποὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν· εἰ
 δὲ κρίνεσθαι θέλουσι περὶ ὧν ἀδικοῦνται, ἐπὶ τῶν
 πρεσβυτέρων συμβιβαζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν
 οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ προσαναφερέτωσαν.

LXVIII. Νέων δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν ὁ τοὺς
 γάμους, ἀλλὰ καὶ τῶν προδεηκότων, μὴ πως ζέουσα
 ἢ ὄρεξις προφάσει πορνείας ἢ μοιχείας λοιμὸν προσ-
 ενέγκῃ ὁ τῆ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὲρ πᾶσαν γὰρ ἁμαρ-
 τίαν ἢ τῆς μοιχείας ἀσέβεια Θεῷ ἐστύγηται, ὅτι οὐ
 μόνον αὐτὸν τὸν ἁμαρτήσαντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς D
 συνεστωμένους καὶ συναμιλλωμένους· λύσση γὰρ
 ἔοικεν, ὅτι τῆς ἰδίας μανίας μεταδιδόναι φύσιν ἔχει.
 Σωφροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπι-
 τελεῖν μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ 116 οἱ πάν-
 τες ἢ γὰρ τοῦ μοιχησαμένου ἁμαρτία ἐπὶ τοὺς πάν-
 τας ἔλθειν βιάζεται. Τὸ ὁ οὖν σπευδεῖν σωφρονεῖν τοὺς

ter episcopatum suscipias, propter Christum, pro
 fratrum salute, pro eorumdem gubernatione, et tua
 utilitate.

LXV. Aliud etiam reputa, quod, sicut labore et
 periculo non caret, gubernare Ecclesiam Christi,
 eo major est merces, sed et major pœna ei qui
 potest, recusat tamen. Cupio igitur, qui te sciam
 astantium eruditissimum, fœnori des pulchras sen-
 tentias, quæ tibi a Domino traditæ sunt; ut au-
 dias: *Euge serve bone et fidelis*, et non, quemad-
 modum qui unum talentum abscondit, opprobrium
 feras, et obnoxius supplicio declareris. Sin vero non
 vis bonus Ecclesiæ constitui custos, alium pro te
 indica, qui te sit doctior ac fidelior. Sed non dabis,
 tu enim et cum Domino versatus es ac vidisti mira-
 bilia opera, et Ecclesiæ administrationem didicisti.

LXVI. Tuæ igitur partes sunt, jubere ea, quæ
 oportet; partes fratrum, subjicere se et non refragari.
 Subjicientes ergo se salvi fiunt: refragantes
 vero a Christo punientur; quoniam qui præsidet,
 Christi locum accipit. Quare præidentis sive hon-
 nor sive contumelia ad Christum refertur, et a
 Christo ad Deum. Id autem prolocutus sum, ut
 ipsi quoque fratres non ignorent, quanto in periculo
 versentur qui tibi non obtemperabant. Nam qui tibi
 jubenti non obtemperabit, Christo non obediet, et
 dum non obedit Christo, Deum ad iram incitat.

LXVII. Oportet ergo ut Ecclesia, velut civitas in
 excelso ædificata, Deo dignum habeat ordinem præ-
 claramque administrationem. Ante omnia episco-
 pus, velut rector, in iis quæ dicit audiatur; pre-
 sbyteri curent fieri quæ jubentur; diaconi circum-
 ambulantes considerent fratrum corpora et animas,
 atque episcopo denuntient; reliqui omnes fratres
 affici injuria suscipiant libenter; quod si de iis, in
 quibus injuria afficiuntur, cupiunt judicari, apud
 presbyteros concilientur, et presbyteri conciliatio-
 nem ad episcopum referant.

LXVIII. Non modo autem juvenes ad matrimo-
 nium compellant, sed et natu provectos, ne fervens
 cupiditas per fornicationem vel adulterium pestem
 in Ecclesiam inferat. Super omne enim peccatum
 impietas adulterii odio a Deo habetur: quia non
 solum interficit ipsum peccatorem sed et conve-
 scentes ac congressos. Rabie quippe est similis,
 quandoquidem a natura habet, ut suam communi-
 cet insaniam. Ergo propter castitatem festinent nu-
 ptias conciliare non modo presbyteri, verum etiam
 omnes; nam mœchi delictum ad omnes necessario
 venit. Prima ergo misericordia est, fratres ad pu-

• Matth. xxv, 21.

VARIE LECTIONES.

ὁ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν C. ὁ δανίζει O. ὁ μὴ non omittere debbat S e. Cl. ὁ D legi
 vult κατασταθῆναι. ὁ ἀλλὰ O. ὁ τοὺς ἀδελφούς O. ὁ Κυρίου C. ὁ τοῦ Χρ. εἰς τὸν Θεόν C.
 ὁ Ita D approbante O; αὐτῷ C, qui conj. αὐτόν. ὁ Ita S, ἀπειθῆ C, O. ὁ οἰκοδομημένην C, ὁ ψκοδο-
 μημένην S. ὁ γινέσθαι C. ὁ Post κατεπειγέτωσαν repeluntur in O vbb. τὸν δὲ συμβιβασμὸν expuncta
 ὁ προσενέγκοι C. ὁ τοῦ C.

dicitiam impellere, quoniam animæ est medela, at A αδέλφους, τοῦτο πρώτη ἐλεημοσύνη· ψυχῆς γὰρ ἐστὶ
cibus corporis est recreatio. θεραπεια· ἡ γὰρ τροφή τοῦ σώματος ἀνάπαυσις
ἐστίν.

LXIX. Cæterum si fratres vestros diligatis, nihil eorum auferetis, imo vestra communicabitis: esurientes nutrietis, sitientibus præbebitis potum, inductis nudos, visitabitis ægrotantes, carcere inclusis succurretis pro viribus, peregrinos in vestra tecta suscipietis lubenter, neminem odio prosequemini. Quo modo autem pie vivere oporteat, vos attentos vester docebit animus. Verum ante omnia, si et vobis dicere necesse sit, frequenter convenite, utinam singulis horis, alioquin conventus statis diebus. Nam si hoc feceritis, intra muros estis asyli; perditionis quippe initium est ista desertio. Ne igitur quis, prætextu quod animo erga fratrem pusillo ac iniquo sit, desistat convenire. Si enim aliquis vestrum a congregatione destiterit, cum iis reputabitur qui Christi dissipant Ecclesiam, et ut ejus discipulorum inimicorum princeps punietur atque cum adulteris ejicietur; nam tanquam adulter, per spiritum in ipso existentem, prætextu quodam sumpto, seipsum separavit, et malo locum contra se dedit, ut ovem raperet, nimirum extra caulas inventam.

LXX. Porro episcopum vestrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne cessetis: scitote quod per illum adducimini ad Christum, et a Christo ad Deum. Adducenti ergo multipliciter retribuite. Honorate Christi thronum. Quandoquidem et Moysis C cathedram honorare jussi estis, quamvis in ea præsidentes peccatores habeantur. Atque hæc quidem vobis sufficienter sint dicta. Zacchæo autem qua ratione inculpate vivat, superfluum puto dicere; cum etiam illius qui me docuit probus sit discipulus.

LXXI. Verum, fratres, nonnulla ut audiat expectare non oportet, sed ex vobis ipsis quod æquum est intelligere. Zacchæus solus, se totum quo vobis vacet tradens, cum ventrem habeat, sibi que non provideat, quo modo potest cibum necessarium comparare? Nonne vero justum est, ut omnes vos victus ejus curam geratis, neque expectetis ut petat a vobis? hoc etenim mendico convenit, potius autem peribit fame, quam id facere sustineat. Et qua ratione vos pœnas non dabit, si non reputaveritis, dignum esse operarium mercede

— LXIX. Ὅμως ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὧν δὲ ἔχετε μεταδώσετε ἡπεινῶντας γὰρ θρέψετε, διψῶσι ποτὸν παρέξετε ἡ, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψασθε, τοῖς ἐν εἰρηκαῖς ὡς δυνατὸν βοηθήσετε, ξένους εἰς τὰ ἑαυτῶν σκηνώματα προθύμως ἀποδέξεσθε, μηδένα μισήσετε. Ὡς δὲ δεῖ εὐσεβεῖν, εὐγνωμονοῦντας ὑμᾶς ὁ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. Πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέργεσθε, εἶθε ἡ καθ' ὄραν, ἐπεὶ γε ἐν ταῖς νενομισμέναις τῆς ἡ συνόδου ἡμέραις. Ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῆτε ἡ, ἐντὸς τειχῶν ἀσυλλας ἐστέ· ἀρχὴ γὰρ ἀπωλείας ἀποταξία. Μήτε οὖν προφάσει B μικροψυχίας τῆς ἡ πρὸς ἀδελφῶν ἀπολείπεσθω τις τοῦ συνεδρεῖν. Ἐὰν γὰρ τις ὑμῶν ἡ ἀπολειφθῆ τοῦ συνάγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν λογισθήσεται, καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται καὶ ἡ μετὰ μοιχῶν ἀποληθήσεται ἡ· ὡς γὰρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προφάσει 117 τινὸς ἑαυτὸν ἀφώρισεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτοῦ χώραν ἔδωκε πρόβατον ἀρπάσαι ἡ, ὡς μανδρῶν ἐξω εὐρεθέν.

LXX. Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τὴν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμητε, εἰδότες ἡ ὅτι προφάσει τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς Χριστὸν φέρετε, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν ἀναφέρετε ἡ· καὶ τῷ προσενέγκαντι πολυπλασίως ἀνταποδίδετε ἡ. Θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμῆσετε ἡ· ὅτι καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμῶν ἐκελεύσθητε, κὰν οἱ προκαθεζόμενοι ἁμαρτωλοὶ νομιζῶνται ἡ. Καὶ ταῦτα μὲν ὅμως αὐτάρκως εἰρηται· αὐτῷ δὲ, πῶς ἀμέμπτως βίουν, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν, ὅποτε τοῦ κάμει διδάξαντος δοκιμὸς ὑπάρχη μαθητῆς.

LXXI. Πλὴν, ἀδελφοί, ἐνιαοῦ χρὴ ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν. Ζακχαῖος μόνος ἡ ὁμῖν ὄλος ἑαυτὸν ἀσχολεῖν ἀποδεδωκώς, κοιλίαν ἔχων καὶ ἑαυτῷ μὴ εὐσυχῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν; οὐχὶ δὲ εὐλογόν ἐστὶ πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόνοιαν ἡ ποιεῖν, οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὑμᾶς αἰτεῖν, τοῦτο γὰρ προσαιτουντός ἐστίν· μᾶλλον δὲ θευνθήσεται λιμῷ, ἢ τοῦτο ποιεῖν ὑποσταῖ ἡ. D 118 Ἦως δὴ καὶ ὑμεῖς οὐ δικὴν ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἀξίος ἐστὶν ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν ὁ δωρεὰν παρασχεθεὶς λόγος

VARIÆ LECTIONES.

ἡ μεταδώσθε C. Tum idem θρέψετε. ἡ παρέχετε (lege παρέξητε D) C, qui deinde exh. ἐνδύσετε — ἐπισκέψασθε — βοηθήσθε — ἀποδέξασθε — μισήσθε. ἡ συνέργεσθε, εἶθε p. συνέργεσθε, εἶθε O. ἡ ταῖς O. ἡ Ita O c. S, ποιεῖτε C. Tum ἀσυχίας p. ἀσυλλας O. ἡ Ita O c. S. τῆ C. ἡ ὑμῶν O pr. man. ἡ Vbb. καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται, accesserunt ex O. Subsequens καὶ addidi ex conjectura. ἡ βληθήσθε O, qui tum μοιχόν. ἡ ἀρπάσει S. Tum εὐρεθέντα C. ἡ ἰδότες O. ἡ C legi vult φέρεσθε et ἀναφέρεσθε, atque hanc scripturam in versione Latina secutus est. Rectius D proposuit φέρεται et ἀναφέρεται (sc. ἡ τιμῆ), cfr. supra c. 66, ubi idem legitur iisdem pene verbis. Præterea cum Cl scribendum προφάσει τῆς (sc. τιμῆς) πρὸς αὐτόν. Vertendum itaque: Scientes, quod sub specie honoris in ipsum (episcopum) collati fertur (honor ille) in Christum et i. Christo ad Deum refertur S. ἡ ἀνταποδίδεται O. ἡ τιμῆσθε C. Tum Μωϋσέως O. ἡ Ita O c. Turriano l. c., νομιζονται C. ἡ Fortasse legendum μόνος S. Tum ὄλος O. ἡ ἀποπρόνοιαν p. αὐτοῦ πρόνοιαν O. ἡ Ita O c. S, ὑποστή C.

πωλείται ; Μὴ γένοιτο. Εἴ τις γὰρ ἔχων, πόθεν ζῆν, λάθῃ ²⁸, οὗτος πωλεῖ τὸν λόγον, εἰ δὲ μὴ ἔχων τοῦ ζῆν χάριν λαμβάνει τροφήν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλαβεν ἐν τε δειπνοῖς καὶ φίλοις, οὐδὲν ἔχων, ὁ εἰσαυθὶς τὰ πάντα ²⁹ ἔχων, οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀκολουθῶς οὖν τιμᾶτε πρεσβυτέρους, κατηχητάς, διακόνους χρησίμους, χήρας εὐβδωκυίας, ὀρφανοὺς ὡς Ἐκκλησίας τέκνα· ἀλλὰ καὶ ὅποτε χρεῖα τινὸς πόρου πρὸς τι ³⁰ ἀναγκαῖον γένοιτο, ἅμα οἱ πάντες συμβάλλασθε. Εἰς ἀλλήλους εὐσεβεῖτε, μὴ ὀκνοῦντες πᾶν ὀτιοῦν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὑπομένειν.

LXXII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε χεῖρα τῷ Ζαχαρίῳ λέγων Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ὄλων, ὁ Πατήρ καὶ Θεὸς, σὺ διαφύλαξον ποιμένα μετὰ ποιμνῆς. Σὺ ἢ κρῶσαις, σὺ ἢ δύναμις. Ἡμεῖς τὸ βοηθούμενον, ^B σὺ ὁ βοηθός, ὁ ἰατρός, ὁ σωτήρ, τὸ τεῖχος, ἡ ζωὴ, ἡ ἐλπίς, ἡ καταφυγὴ, ἡ χαρὰ, ἡ προσδοκία, ἡ ἀνάπαυσις· συνελὼν ἐρῶ· σὺ ἡμῖν τὰ πάντα. Πρὸς αἰώνιον ὑπαρξίν σωτηρίας συνέργησον, ῥῦσαι, φύλαξον. Πάντα δύνασαι. Σὺ γὰρ Ἄρχων ἀρχόντων, καὶ Κύριος κυρίων, Δεσπότης βασιλέων. Σὺ ὁδὸς ἐξουσίαν τῷ προκαθεζομένῳ, λύειν ἂν δεῖ λύειν, καὶ δεσμεῖν ἂν δεῖ δεσμεῖν. Σὺ σφίσιον· σὺ ὡς δι' ὄργάνου ³¹ δι' αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου ὡς καλὴν **119** νόμφην διαφύλαξον. Σοῦ γὰρ ἐστὶν δόξα αἰώνιος, ἕνος, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι ³², εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. Ἄμην.

LXXIII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ ταῦτα ἐφη Ὅσοι ποτὲ βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἀρξασθε, καὶ καθημέραν ³³ χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ^C ὧν θέλετε πυνθάνεσθε. Ἐτι γὰρ ἡμερῶν δέκα ὑμῖν ἐπιμείναι θέλω. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίσειν ἀρξάμενος, ἐμὲ φωνήσας καὶ Ἀκύλαν καὶ Νικήτην ³⁴ ἐγὼ Μέλλων ἐπὶ τὴν Τύρον ὀρμαῖν μεθ' ³⁵ ἡμέρας ἐκτὰ βούλομαι ἐξαυτῆς ὑμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῇ Χανανίτιδι ³⁶ Βερνίκῃ (80) Ἰούστῃς θυγατρὶ λανθανόντως ἐπιξενωθέντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίρωνα ἀκριβῶς μαθόντας ³⁷ γράψαι μοι. Πολὸν γὰρ μα συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸ ἀρμόσωμαι. Διὸ ἐξ-αυτῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ ³⁸ βαπτίζοντα εὐδὸν ἐάσαντες, καθὼς ἐκέλευσεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προήξαμεν τῆς Φοινίκης.

ὍΜΙΛΙΑ Δ'.

I. Καισαρείας δὲ τῆς Στράτωνος ἐξιὼν ἐγὼ Κλή- ^D ρης, ἅμα Νικήτης τε ³⁹ καὶ Ἀκύλας, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν **120** Πέτρου τοῦ ἀποστολῆτος ἡμᾶς, ἐξενίσθημεν παρὰ Βερνίκῃ

³⁹ Luc. x, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ λάθοις C. ²⁹ εἰς αὐθὶς πάντα C. ³⁰ τι addidi e. O. ³¹ Vbb. δι' ὄργάνου, quæ male exciderant e textu Schwegleriano, reposui c. O. In eodem seq. mendum δι' αὐτῶ. ³² Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. O. ³³ καθ' ἡμέραν C. ³⁴ Νικήταν O. ³⁵ καθ' O. ³⁶ Χανανίτιδι ³⁷ μαθόντας textui dedi ex O. ³⁸ ὅς O. ³⁹ τε add. c. O, ἅμα Νικήτη καὶ Ἀκύλᾳ εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύεσθε Cod. Reg. 804.

VARIORUM NOTÆ.

(80) Βερνίκῃ. Idem nomen Bernices seu Berenices, mulieri αἰμορροούσῃ, quam sanavit Christus, tribuitur ab alio fabulatore Joanne Antiocheno Ma-

A sua *? Nec dicat aliquis an ergo gratis datus sermo venditur? Absit! Nam si quis, qui habet unde vivat, accipit, hic vendit sermonem: non peccat vero, si non habens accipiat cibum ad victum, sicut et Dominus in cœnis et apud amicos accepit, qui nihil habebat, in posterum tamen omnia possidebit. Convenienter igitur honorate presbyteros, catechistas, diaconos utiles, viduas recte viventes, orphanos velut filios Ecclesiæ. Sed et cum ad necessarium opus erit pecunia, omnes pariter conferite. Mutuo exerceat pietatem, nec pigeat omnia pro salute vestra sustinere.

LXXII. Quibus dictis, manum Zachæo imposuit, dicens: Here ac Domine omnium, Pater et Deus, tu pastorem cum grege custodi. Tu causa, tu potestas. Nos sumus ii qui adiuvantur; tu adjutor, medicus, servator, murus, vita, spes, refugium, gaudium, expectatio, requies; breviter dicam, tu nobis omnia es. Ad consequendam salutem æternam opitulare, libera, custodi. Cuncta potes. Tu enim es Priniceps principum, et Dominus dominorum, Herus regum. Tu antistiti da potestatem solvendi quæ oportet solvere et ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tanquam per instrumentum Ecclesiæ Christi tui velut pulchram sponsam tutare. Ad te enim pertinet æterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia sæcula. Amen.

LXXIII. Quæ cum dixisset, postea inquit: Quicumque baptizari vultis, ex crastino die jejunaꝛ incipite, et singulis diebus manus impositionem accipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobiscum manere. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me et Aquilam et Nicetam, et dixit: Tyrum profecturus post septem dies volo vos statim abire, et apud Chananzæam Berenicen Justæ filiam clam hospitari, atque diligenter eam percontatos mihi perscribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multum enim proderit mihi, ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur deserentes eum baptizantem, quemadmodum jusserat, in Tyrum Phœnicæ præcessimus eum.

HOMILIA IV.

I. Cæsarea ergo Stratonis egressus ego Clemens simulque Nicetas et Aquila in Tyrum Phœnicæ intravimus, et juxta Petri mandatum, qui miserat nos, hospitati sumus apud Berenicem, Justæ Cha-

lala, apud Damascenum orat. 3, pro sacris imaginibus. Cor.

nauaxæ filiam, quæ lubentissime nos suscepit; atque multo erga me honore et dilectione erga Aquilam et Nicetam concertans, ut familiaris gaudens ac confidens, magna nos humanitate prosecuta est, nosque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quod hortaretur ut faceremus breues inducias, Recte, inquam, agis, dum charitatis implere munia festinas. At ipsi præferri debet timor erga Deum nostrum; veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem nostram anteponeere earum saluti.

II. Audimus enim quod Simon Magus, in disputatione quam cum domino nostro Petro Cæsareæ habuit superatus, statimque aufugiens, hic multa perpetrat mala. Apud omnes enim sibi obvios Petrum falso calumpians, multorum abripit animas. Nam cum ipse sit magus, eum magum appellat: et cum sit impostor, impostorem eum proclamat; cumque in disputatione per omnia victus cesserit ac fugerit, vicisse se profitetur; frequenterque præcipit Petrum non esse audiendum, quasi videlicet sollicitus, ne a pessimo illudantur mago.

III. Hæc accipiens dominus noster Petrus præmisit nos futuros verborum illius exploratores: ut si ita habeat, ipse scribentibus nobis edoceatur, et adueniens arguat eundem cominus de calumniis erga se. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet, ideo, corporis nostri refectione ad breve tempus neglecta, a te quæ hic degis certo scire volumus, an vera siunt quæ audivimus: jamque nobis singula edissere.

IV. Berenice vero rogata: Hæc quidem, inquit, eo modo se habent, quo audivistis: cætera vero ejusdem Simonis, quæ forte ignoratis, audite: phantasmata enim et spectra ac simulacra in medio foro quotidie ostendens totam obstupescit civitatem: et procedente eo statuæ moventur, ac multæ umbræ præeunt, quas ipsas dicit esse animas defunctorum. Multos autem, qui eum præstigiatores nitebantur ostendere, cum sibi conciliasset, tum postea, prætextu convivii, mactato bove ipsisque in escam dato, variis implicuit morbis, dæmoni-

Α θυγατρὶ τῆς Χαγααντίδος ὅς τούστις ἦτις ἀσμενέστατα ἡμᾶς ἀπέδεξατο, καὶ πολλῇ μὲν τῇ πρὸς μὲ τιμῇ ἀγωνιώσα, στοργῇ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλιαν καὶ Νικήτην, διὰ χάραν ὡς συνήθης παρῴρησαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἡμᾶς δεκτικῶς κατήπειγεν. Συνιδὼν οὖν ὅτι βραχεῖαν ἡμῖν ὑπέρθεσιν ποιῆσθαι ἐπέτρεπεν, ὀρθῶς μὲν, ἔφην, ποιεῖς, ἐπισπεύδουσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποπληρῶσαι ὅς μέρη. Προτιμητέος δὲ ταύτης ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος δέδωκεν ὅς γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες τῆς ἐκείνων σωτηρίας προτιμᾶν τὴν ἡμετέραν ἀνάπαυσιν.

II. Πυνθανόμεθα ὅς γὰρ ὅτι Σίμων ὁ Μάγος, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἤτηθεις, παραχρῆμα ἀποδράς ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπράσσεται ὅς. Πᾶσι γὰρ τοῖς ὑπεναντίοις παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχὰς. Μάγος τε ὅς γὰρ αὐτὸς ὢν, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν, πλάνον ἐκείνον ἀποκηρύσσει, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἐπὶ πάντων τὸ ἦττον ἀπενεγκάμενος καὶ φυγῶν αὐτὸς φάσκει νενικηκέναι ὅς, καὶ τοῦ Πέτρου μὴ δεῖν ἀκούειν πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν κηδόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγου.

III. Ταῦτα οὖν μαθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος προπέστειλεν ἡμᾶς 121 ἐξεταστὰς τῶν λεχθέντων αὐτῶ ἐσομένων· ἵνα εἰ οὕτως ἔχοι, γραφάντων ἡμῶν αὐτὸς μάθοι ὅς, καὶ ἐπελθὼν ἐξελέγησιν αὐτὸν ἐκείνον ἀντικρυς ἐφ' ὧν αὐτὸν διέβαλλεν. Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν ὁ κίνδυνος ἡμῖν πρόκειται, τούτου ἕνεκεν, τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διαιτωμένης βουλόμεθα ἀψευδῶς μαθεῖν, εἰ ἄπερ ἠκούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει· καὶ λέγοις ἂν ἤδη ἡμῖν ἕκαστα.

IV. Ἡ Βερνίκη δὲ ἀξιοθελεία ὅς· Ταῦτα μὲν οὕτως, ἔφην, ἔχει ὡς ἠκούσατε, τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Σίμωνα, ἄπερ ἴσως ἀγνοεῖτε, ἀκούσατε· φαντάσματὰ τε γὰρ καὶ ἐνδάλματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ φαίνεσθαι ποιῶν δι' ἡμέρας πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν (81), καὶ προϊόντος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινεῦνται, καὶ σκιαὶ πολλαὶ προηγούνται, ὥσπερ αὐτὸς ὅς ψυχὰς τῶν τεθηγκότων εἶναι λέγει (82). Πολλοὺς δὲ γόητα αὐτὸν ἐλέγχειν πειρωμένους διαλλάξας πρὸς ἑαυτὸν, ἔπειθ' ὕστερον ὅς προφάσει εὐωχίας, βεῦν θύσας καὶ ἐστίασας αὐτοῦς, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν καὶ

VARIE LECTIONES.

ὅς Χανααντίδος C. ὅς ἀποπληρῶν C. ὅς Ita S suffragante O, in cuj. marg. sec. man. notavit ἴσως δεῖ. Apud C δέδεικεν. ὅς Ita O c. S. πυνθανόμεθα C. ὅς κακὰ τὰ πράσσεται O. Subinde C: Malim in omnibus enim contrariis. ὅς te inserui c. O. Idem om. Vbh. ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν πλάνον ἐκείνον. ὅς νενικηκέναι O. ὅς μάθη C. Tum ἐκείνων O. ὅς ἀξιοθεῖ O. Idem om. conject. Ci. ἔχει, in cuj. textu ἔχειν. ὅς αὐτὸς S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτὸς C, O. Deest vox apud Anastasium, Cedrenium et Nicephorum. ὅς ἑαυτὸν εὐθύστερον C.

VARIORUM NOTÆ.

(81) Excerptunt hæc Anastasius Sinaita, Cedrenus et Nicephorus. Quorum locos apposuit et discrepantiam orationis enotavit Schliemannus. Clem. p. 341, S. BLESSEL.

(82) ὥσπερ αὐτὰς ψυχὰς τῶν τεθηγκότων εἶναι λέγει. Memoratus codex, αὐτὸς, ut in Epitome.

Videndi, Anastasius, Cedrenus, Nicephorus: primus quæst. 20, p. 242; secundus Compendii historici p. 173, tertius Hist. eccl. lib. II, cap. 27. Ac forte in loco Cedreni rectius scribetur: καὶ ἐστίασας αὐτοῦς, διαφόροις καὶ δυσίατοις νόσοις καὶ δαιμόσιν ὑπέβαλε. Cot.

δαίμοσιν ὑπέβαλεν καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, πολλοὺς κακώσας θεὸς εἶναι ὑποληφθεὶς, πρὸς τῷ ⁶¹ φοβερὸν εἶναι καὶ προτεινῆται.

V. Ὅθεν οὐκ ὀλομαι δυνήσασθαι τινα τοσοῦτον ἀναρθὲν πῦρ σβέσαι. Οὐδὲ γὰρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦτο οὕτως **122** ἔχειν διαβεβαιούται ἕκαστος. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς χάριν παρακαλῶ μηδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν Πέτρος ἔλθῃ, ὃς μόνος δυνήσεται πρὸς ⁶² τοσαύτην δυναστείαν, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, ἀνταγωνίσασθαι. Τοσοῦτον γὰρ πεφόδημαι τὸν ἄνδρα, ὡς, εἰ μὴ καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεὶς τὸ ἤττον ἀπνέγκατο, συνεβούλευσα ἂν ὑμῖν καὶ αὐτὸν πείθειν ὡς Πέτρον, μὴ πειρᾶσθαι ἀντεξετάζεσθαι τῷ Σίμωνι.

VI. Κἀγὼ ἔφη· Ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ ἠγνόει ὅτι αὐτὸς μόνος κατισχύει τῆς ἐκεῖνου δυναστείας, οὐκ ἂν ἡμᾶς προπέμπων ἐνετέλλετο, λανθανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμανθάνοντας αὐτῷ γράφειν. Ὅμως ἐπεὶ ἐσπέρα κατελήφει, ἄλλων μεταλαβόντες ὑπνώσαμεν. Ἔωθεν δὲ τις τῆ Βερνίκῃ συνηθῆς ἐλθὼν ἔφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδώνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλειοπέναι Ἀππίωνα, τὸν Πλειστονίκην ⁶³, ἄνδρα Ἀλεξανδρέα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστήμην, ὃν πρὸς πατρός μοι φίλον ὄντα ⁶⁴ ἐζέγγων, καὶ Ἀνουδιῶνα τὸν Διοσπολίτην τινὰ ἀπτολόγον, καὶ Ἀθηνόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ Ἐπικούρω ⁶⁵ ἀρεσκόμενον λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, ἔωθεν πάντα γράψαντες καὶ Πέτρῳ διαπέμφαντες, εἰς περίπατον ἀπετραπόμεθα. C

VII. Καὶ Ἀππίων ἀπηνητήσατο ⁶⁶ ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων **123** ἐταίρων ⁶⁷ τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα, καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με προσαγορεύσας καὶ καταφίλησας ἔφη· Οὗτός ἐστι Κλήμης, περὶ οὗ ὑμῖν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς ἐλευθεροπρεπείας ⁶⁸ πολλὴν ἐποιούμην λόγον, ὅτι ἀπὴρ πρὸς γένους Τιβερίου Καίσαρος ὢν καὶ πάσης Ἑλληνικῆς παιδείας ⁶⁹ ἐξησχημένος, ὅπῃ βαρβάρου τινός, τὴν προσηγορίαν Πέτρον, τὰ τῶν ⁷⁰ Ἰουδαίων ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. Ὅθεν ἀξιώσασθαι μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· καὶ ἐφ' ὧν αὐτοῦ πυνθάνομαι. Λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὰ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, καταλιπὼν ⁷¹ μὲν τὰ πάτρια, ἀπαλίνας δὲ εἰς ἔθνη βάρβαρα. D

VIII. Κἀγὼ ⁷² ἀπεκρινάμην· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποστείρομαι. Ἡ μὲν ⁷³ γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅτι, ἐν οἷς ὁμοίαις ⁷⁴ καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἢ ἔγνωσιν οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα φιλίας προφάσει ἐνεργεῖν ἀγωνίζεται. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ἀγνωσία

busque subiecit : ac ne plura proloquar, multos affligendo deus esse creditur, et, præterquam quod formidabilis est, etiam honore afficitur.

V. Quocirca non puto a quoquam ignem tantum accensum posse exstingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, sed singuli confirmant rem ita se habere. Quare ea gratia, ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversus eum, ante quam Petrus venerit, qui cum sit Domini nostri Jesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare. Tantum quippe metuo hunc hominem, ut, nisi alias cum domino meo Petro disceptans discessisset inferior, consilium dedissem vobis, ipsum quoque Petrum persuaderetis ne cum Simone disputare niteretur.

VI. Et ego respondi : Si dominus noster Petrus ignoraret quod ipse solus adversus ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandasset, ut clam Simonis gesta discentes ei scriberemus. Porro cum nox venisset, sumpto cibo dormivimus. Mane vero aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigasse, ex suis autem discipulis reliquisse Appionem Plistonicem, virum Alexandrinum, arte grammaticum, paternum meum amicum mihi cognitum, et Annubionem quemdam Diospolitam, astrologum, atque Athenodorum Atheniensem Epicurææ sectæ addictum. Nos autem edocti res Simonis mane cuncta cum scripsissemus et ad Petrum misissemus, ad ambulatorem convertimus gradum.

VII. Et occurrit nobis Appion, non solum cum prædictis duobus sociis, sed et cum aliis viris triginta circiter. Ac simul atque me vidit, salutans et osculatus ait : Hic est Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam, qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis; et coram vobis eum interrogo. Respondeat mihi, quandoquidem arbitratur, quod se, ut pietatem coleret, dediderit, quo modo non maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros mores.

VIII. Et ego respondi : Tuam quidem in me præclaram voluntatem habeo acceptam; at ignorantem amolior. Scilicet, præclara quidem voluntas est, quod in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis : verum cognitio non recte habens prætextu amicitiae insidiari nititur. Dixit Appion :

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ Ita O c. D, τό C. ⁶² Post πρὸς est αὐτόν in O expunctum. ⁶³ Πλειστονίκον O. ⁶⁴ ὄντα O et ex conj. C., in cuj. textu ὄν. Davisii notulam eo spectantem S non intellexisse videtur. Tum Διοσπολίτην S, O, Διοσπολίτην C. ⁶⁵ Ita ex conj. C, qui in textu Ἐπικούρω ut O. ⁶⁶ ἀπηντάσατο O. ⁶⁷ ἐτέρων O. Idem καθ' ἐτέρων. ⁶⁸ Ita intellige lectionem Οὐτοβοῖνι ἐλευθεροπρεπείας cum cod. Reg. 804, ἐλευθεροπρεπείας C. ⁶⁹ Repone πάσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν, uti semper loquuntur idonei scriptores. Vide Epit. c. 46. D. ⁷⁰ τῶν inserui c. O. ⁷¹ Ita O c. Cl et S, καταλειπὼν (sic) C. Dein ἔθνη cod. Reg. 804. ⁷² Ἐγὼ C. ⁷³ ἡμᾶς p. ἢ μὲν O. ⁷⁴ δοκεῖν O.

Num ignorantio tibi videtur, patrios ritus servando sentire cum Græcis? Et ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnino debet servare patria instituta, sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si sint impia. Usu enim venire solet, ut aliquis, patre impio natus, velit vivere pie, patris mores sequi nolens. Excepit Appion: Quid ergo? patrem tuum ais malæ vitæ exstitisse? Respondi ego: Non quidem erat malæ vitæ, sed malæ opinionis. Et Appion: Quæ illius fuerit mala sententia, cupio audire. Et ego dixi: Quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion sciscitatus est: Quænam sunt hæ Græcorum falsæ ac pravæ fabulæ? Respondi: Non recta de diis opinatio; quam, si æquo animo fers, cum discendi cupidus audies.

IX. Quare ante dissertationem jam secedamus in quietiorem aliquem locum, ubi vobiscum disseram. Quod autem velim seorsum colloqui causâ hæc est, quia non accedunt sincere plerique, neque etiam omnes philosophi, ad judicandum de rebus. Multos siquidem novimus, eorum quoque qui de se ob philosophiæ professionem magnifice sentiunt, inani gloria duci, aut lucri cupiditate non autem, virtutis amore indui pallio: qui, si non invenerint id propter quod philosophantur, vertunt se ad cachinnos. Ob istos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo soli simus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum possidebat frondibus elegantissime ornatum, dixit: Quandoquidem vehementer adurit astus, paululum a civitate ad hortos meos secedamus. Et progressi condescerunt, ubi pura erant gelidorum laticum fluentia, et arborum omnigenum tegmen viride. Ibi ego lubens sedi, et reliqui circa me; qui silentes, pro voce qua me rogaturi erant, per fixos in me oculos clare videbantur quam promiseram demonstrationem poscere. Itaque sic loqui cœpi:

XI. Multa est, viri Græci, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Veritas enim sincere quæsitâ invenitur: consuetudo autem, quæcunque assumatur, seu vera, seu falsa, temere a se ipsa confirmatur; neque cum vera est, lætatur is qui as-

A σοι ⁷⁵ εἶναι δοκεῖ, τὰ πάτρια ἔθνη φυλάττοντα τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Τὸν εὐσεβεῖν ⁷⁶ προαιρούμενον οὐ πάντως φυλάσσειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἐὰν ᾗ εὐσεβῆ, ἀποσελεσθαι **124** δὲ ἐὰν ἀσεβῆ τυγχάνῃ. Ἐνδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς ὄντα, εὐσεβεῖν βουλόμενον, τῷ μὴ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν σεβάσματα ⁷⁷. Καὶ ὁ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο· Τί οὖν; τὸν οὖν πατέρα ἔφησ κακοῦ βίου γεγονέναι; Κἀγὼ ἔφην· Κακοῦ μὲν οὐκ ἦν βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. Καὶ ὁ Ἀππίων· Τίς ἦν ἡ κακῆ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκούσαι θέλω. Κἀγὼ ἔφην· Ὅτι τοῖς ⁷⁸ τῶν Ἑλλήνων ψευδέσι καὶ ⁷⁹ κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐπίθετο· Τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ψευδεῖς τε ⁸⁰ καὶ κακοὶ μῦθοι; Κἀγὼ ἔφην· Ἡ περὶ θεῶν οὐκ ὀρθῆ δόκησις, ἦν ἐὰν μακροθυμῆς, ἀκούσῃ μετὰ τῶν φιλομαθῶν.

B Διδὸν περὶ τῶν διαλόγων εἰς τινα ἡσυχώτερον ⁸¹ ὑποχωρήσωμεν ἤδη τόπον· ἐνταῦθα ὑμῖν διαλεχθήσομαι. Τοῦ δὲ ἰδιολογεῖσθαι με βούλεσθαι αἰτία γέγονεν αὐτῷ ⁸², ἐπειδὴ οὐχ οἱ πολλοὶ οὐδὲ οἱ φιλοσοφούντες αὐτοὶ ἅπαντες γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν ὄντων κρίσει. Ἴσμεν γὰρ πολλοὺς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγαλοφρονούντων ⁸³ κενοδοξοῦντας, ἢ χρηματισμοῦ χάριν περιβεβλημένους τὸν τρίβωνα καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἕνεκεν, οἵπερ, ἐὰν μὴ εὐρωσι δι' ὃ φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. Διὰ δὲ τοὺς τοιοῦτους ἐπιτιθεῖόν τινα πρὸς τὸ ἰδιάζειν τόπον ἐπιλεξώμεθα.

C X. Καὶ τις ἐν αὐτοῖς πλούσιος ἀνὴρ, καὶ διὰ τῶν τῶν χωρὸν τινα **125** περὶ ἑαυτὸν κεκτημένος παμμήνων φύλλων ⁸⁴, ἔφην· Ἐπειδὴ σφόδρα καύμα ἐπιφλέγει, βραχὺ τῆς ⁸⁵ πώλεως εἰς ἐμοὺς κήπους ὑποχωρήσωμεν. Καὶ δὴ προῖοντες ἐκαθέζοντο, ἔνθα ἦν καθαρὰ ψυχρῶν ναμάτων ρεύματα καὶ δένδρων παντοίων χλοερὰ σκέπη. Ἐνθα ἐγὼ ἀσμένως ἐκαθεζόμεν καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμὲ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τῆς μελλούσης ἀξιοῦν με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμὲ δῆλοι ἦσαν τῆς ὑποσχέσεως ⁸⁶ τὴν ἀπόβειξιν ἀπαυτοῦντες. Καὶ δὲ οὕτως λέγειν ἠρέξάμην·

D XI. Πολλὴ τις, ὡς ἄνδρες Ἕλληνες, ἡ διαφορὰ τυχάνει (83) ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. Ἡ μὲν γὰρ ἀληθὴς γνησίως ζητούμενη εὐρίσκειται, τὸ δὲ ἔθος, ὁποῖον ἂν παραληφθῆ, εἴτε ἀληθὲς εἴτε ψευδές, ἀκρίτως ὅφ' ἑαυτοῦ κρατύνεται, καὶ οὕτε ἀληθεῖ ⁸⁷ ὄντι

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ἀγνωσίας sine σοι O. ⁷⁶ ἀσεβεῖν O in textu, ἴσως εὐσεβεῖν al. man. in marg. ⁷⁷ Ita scripsi c. O verborum μὴ τῷ ordine inverso, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν C. Tum μὲν post ὁ om. O. ⁷⁸ τοῖς deest in O. ⁷⁹ καὶ om. O. ⁸⁰ τε inserui c. O. ⁸¹ Ita O c. S, ἡσυχώτερον C. ⁸² αὐτῷ S, O, αὐτῆ C. ⁸³ μέγα φρονούντων O. ⁸⁴ παμμιούσων φύλλων C. Prior vox dubio procul est barbara, nec satis liquet quid sit reponendum. Forte παμμίκτων φύλλων, nam postea παντοίων δένδρων meminit. D. Crediderim legi posse παμμήνων φύλλων, ut significetur arbores per omnes menses foliis abundantes, etiam media æstate. Cl. Præterea conjectaverit aliquis παμμιούρων. Sed maxime placet, quod propositum Lobeckius Aglaoph. p. 107, παμπλούσιον φύλλων S, παμμιούσων φύλλων O. Cotelerius vocem παμμιούσων in calce editionis suæ mutavit in παμμούσων. ⁸⁵ Ita O c. S, βραχὺ τῆ C, qui conjecit βραχὺ τι. ⁸⁶ ὑποθέσεως S. ⁸⁷ Ita conj. C, in cuius textu ἀληθές. Et O. ἀληθές, in marg. al. man. ἴσως ἀληθεῖ.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Διαφορὰ τυχάνει. Totum caput eodem modo habetur in *Eclōgis* Damasceni capite Περὶ συνηθείας πονηρᾶς, etc., nisi quod omittitur vox

τύχη, et πατρίαν scribitur, item rectius ἀληθεύοντι Cot.

αὐτῷ ἡδεῖται ὁ παραλαβὼν, οὔτε ψευδεὶ ἀχθεται. Οὐ γάρ κρῖσει, ἀλλὰ προλήψει ὁ τοιοῦτος πεπίστευκεν, γνώμη τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλων τύχη τὴν ἰδίαν ἐπέδωκώς ἐλπίδα. Καὶ οὐκ ἔστι βρβδῖως ἀποδύσασθαι τὴν πάτριον περιβολὴν, κὰν πάνυ αὐτῷ δεικνῆται μωρὰ καὶ καταγέλαστος οὔσα.

XII. Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν κακοῦ δαίμονος **126** χαλεπωτάτην ὑπόθεσιν εἶμαι λέγω. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰσηγήσαντο, καὶ τούτους κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ἵνα ὁ τὰ ἑμοῖς πράττειν θέλων μὴδὲ αἰδῆται¹, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπου ἴδιον, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμένων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ ἀσέμνους βίους· τῷ δὲ μὴδὲ αἰδεῖσθαι οὐδὲ ἐλπίδα μετανοίας ὁ τοιοῦτος ἐμφαίνει. Ἄλλα δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν², παρ' ἣν μὴδὲν πάσχειν τις ἢ ποιεῖν δύναται³. Ὅμοιος οὖν καὶ τοῦτο τῷ πρώτῳ ταῦτόν ἐστιν. Νομίσας γὰρ τις ὅτι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὔτε πάσχειν οὔτε ποιεῖν τι δύναται⁴, βρβδῖως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔρχεται, καὶ ἀμαρτῶν οὐ μεταμελεῖται ἐφ' οἷς ἡσέθηκεν, ἀπολογίαν φέρων ὅτι ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἐξηναγκάζετο· καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι⁵ μὴ δυνάμενος, ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνει οὐδὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχει.

XIII. Ἄλλοι δὲ ἀπρόνοητον φορὰν εἰσηγούνται, ὡς εἰτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστηκότος⁶ δεσπότου. Ταῦτα δὲ οὕτω νομίζειν, ὡς εἰρήκαμεν, πασῶν δοξῶν τυγχάνει οὔσα χαλεπωτάτη. Ἦς γὰρ οὐκ ἔντος τοῦ ἐφεστώτος καὶ προνοουμένου καὶ ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν⁷ **127** ἀπονεμότος, πᾶν ὅτι δύνανται διὰ τὴν ἀφοβίαν εὐκόλως δρῶσιν⁸. Ὅθεν ὁ βρβδῖως, ἡ τάχα οὐδὲ ὄλωσι τὰ τοιαῦτα φρονούντες σαρφρονίζονται· τὸν γὰρ ἐπιστρέφοντα κίνδυνον οὐ προρῶνται. Ὁ δὲ τῶν, ὡς ἡμεῖς φάτε (84), βαρβάρων Ἰουδαίων λόγος εὐσεβεστάτος ἐστίν, ἵνα Πατέρα καὶ Διμουρητὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῆς φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένους χαριζόμενον τὰ ἀμαρτήματα, δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μετὰ τὴν μετανοίαν⁹ κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἐπεξιώντα.

XIV. Οὗτος ὁ λόγος, εἰ καὶ μῦθος ὢν τυγχάνει, εὐ-

A sumit, neque cum falsa, contristatur. Non enim iudicio, sed præsumpta opinione is credidit, incerta fretus fortuna, majorum scilicet placito suam ipsius spem confusus. Nec facile est exuere hæreditarium sententiæ amictum, licet ei penitus ostendatur stultus ac ridiculus.

XII. Jam igitur ego universam Græcorum doctrinam dico esse perniciosissimam mali dæmonis disciplinam. Alii enim illorum induxerunt multos deos, eosque malos omnibusque obnoxios perturbationibus : ut qui similia patrare velit, non erubescat, quod est hominis proprium, dum pro exemplo habet fabulosorum deorum pravos et inhonestos mores ; ex eo autem quod neque erubescit, pœnitentiæ is nec spem ostendit. Alii vero fatum seu genesin invexerunt, præter quam nemo quidquam vel facere vel pati potest. Similiter ergo et hoc idem est cum primo. Existimans enim aliquis, neminem præter genesin quidquam vel pati vel facere posse, facile ad peccandum accedit, et post peccatum non ducitur pœnitentia impie gestoruni, affertque pro defensione, quod a genesi ita facere coactus sit : et quasi qui nequeat corrigere genesin, neque verecundiam habet in peccatis.

XIII. Alii vero introducunt providentiæ expertem casum, ac si omnia sponte sua circumferantur, domino nullo præsidente. Hæc autem ita censere, ut diximus, omnium sententiarum est perniciosissima. Tanquam enim nullus sit præses ac provisor singulisque pro merito distributor, omne quod fieri potest, facile ob metus vacuitatem perpetrant. Quare vix, ac ne vix quidem, qui ista opinantur, honestam ducunt vitam : quia ingruens, quo converti poterant, periculum non prævident. At vero doctrina eorum, quos barbaros Judæos vocatis, maxime est pia ; quæ unum Patrem et Opificem totius hujus mundi inducit, natura bonum ac justum : bonum quidem, ut qui pœnitentibus veniam delictorum concedat, justum autem, ut qui unicuique post pœnitentiam pro factorum meritis irroget.

D XIV. Hæc doctrina, etiam si fabula esset, cum

VARIÆ LECTIONES.

¹ γάρ om. O. ² τύχη om. Joan. Damascenus, qui totum caput repetiit in *Eclogis* : atque delendam eam vocem censet D, S. Tum add. ἰδίαν c. O et ex Supplendis Cotelerii. ³ πατρῶν Joan. Dam. Tum δεικνύται S. δείκνεται C, O. ⁴ Ita O c. S, αἰδεῖται C. ⁵ Cfr. hom. xiv, 3, 4. Γένεσις signi: ficit in libro nostro astrologicum καὶν¹ statum sive constellationem, in qua quis natus est, τὸ τῆς γενέσεως διάθεμα. Hom. xiv, 6. Astrologia est τῆς γενέσεως ἐπιστήμη. Hom. xiv, 5. S. ⁶ Ita D, τι — δύνασθαι C, O. ⁷ *Epiit.* c. 49 : καὶ παρ' αὐτὴν οὐτε πάσχειν τινα δύνατον εἶναι φασιν, οὔτε ποιεῖν. ⁸ Ita scripsi c. O, οὐδεὶς οὔτε πάσχειν ἔχει C, qui οὔτε ποιεῖν ex *Epiit.* reponendum esse recte vidit ; οὐδεὶς οὔτε ποιεῖν οὔτε πάσχειν ἔχει S. ⁹ Ita O c. S. καθορθῶσαι C. ¹⁰ ἀφεστηκότος O, in marg. al. man. ἐφεστηκότος. ¹¹ καταξίαν O. Tum δύνανται cod. Reg. 804, δύναται C. O. ¹² δράσει O. ¹³ μὴ μετανοοῦντι cod. Reg. 804 et *Epiit.* c. 50, quod præstat. Tum καταξίαν O. Idem deinde ἐπεξιώντα c. cod. Reg. 804. (*Epiit.* c. 50), ἐπαξίοντα C.

VARIORUM NOTÆ.

(84) Ὅς ἡμεῖς φάτε. Non soli gentiles appellati Judæos et Christianos, barbaros ; sed et ipsi Judæi atque Christiani eo se nomine donasse repeniuntur. Disces ex Josepho in prologo librorum *De bello Judaico*. Justino Martyre Apologia 2, Tatiano *Oratione ad Græcos*, Clemente Alex. multis in lucis, et Origene in tomis *contra Celsum*. Ethnicorum vero actorum illustria sunt testimonia duo : alterum Ame-

lii Platonici, qui apud Eusebium *Præparat. evang.* lib. xi, cap. 19, et Cyrillum lib. viii *contra Julianum* p. 285 ; per barbarum intelligit Joannem evangelistam. Aliud Porphyrii in Opere adversus Christianos : Ὀριγένης δὲ Ἕλληνας ἐν Ἕλλησι παιδευθεὶς λόγους, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξέθηκε τὸ λήμμα. *Hist. eccl.* Eusebii lib. vi, cap. 19. Cot.

pia sit, vitæ non esset inutilis. Singuli namque dum expectant futurum erga se Dei cuncta intuentis iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt. Quod si adeo vera sit doctrina, æterno supplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, simulque pro beneficio largitur futura a Deo bona æterna et ineffabilia.

XV. Sed ad primam revertor Græcorum ac gentilium opinionem, quæ deos fabularum multos, et omnibus obnoxios perturbationibus. Ac ne in res certas multum insumam temporis, dum uniuscujusque eorum qui apud vos dii nominantur impios actus recenseo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis. Bacchi, Herculis, ac singulorum, quos neque ipsi ignoratis, utpote in Græcorum litteris instituti, quas vitas edocti estis, ut tanquam deorum æmulatores similia peragatis.

XVI. Sed ab ipso maximo rege Jove ordiar; illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut soletis referre, devoratis, et adamantina falce demessis patri Cælo genitalibus, pietatis erga parentes et amoris in liberos iis qui deorum mysteria æmulantur ostendit exemplum. Ipse vero Jupiter patrem suum vincit in Tartaro conclusit, et alios deos punit. Pro iis autem, qui nefandam patrare volunt obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen: infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amoribus, rapit Ganymedem; adulteris autem in adulterio opem ferens, ipse sæpe mæchus invenitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, congregans cum sororibus, Junone, Cerere, Venere cælesti, quam nonnulli Dodonam vocant; iis vero qui cum filiabus commisceri cupiunt, cum Proserpina congressus exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit, ut ab impiis hominibus propter exasperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius divinitate persuasum fuerit.

XVII. Homines quidem indoctos æquum videatur circa has opiniones haud multum indignari. Iis autem, qui in litteris instituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui grammatici et sophistæ esse gestientes has actiones diis dignas esse affirmant. Cum enim ipsi incontinentes sint, fabularum accepto prætextu, quasi numinum imitatores, libere perpetrant turpia.

Α σθεῖς γε ὦν, οὐκ ἀσυμφορος ἂν εἴη τῷ βίῳ. Ἐκαστος γὰρ προσδοκίᾳ τοῦ κριθῆσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν ὀρμὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ καὶ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος, ἀπέπληξε μὲν τὸν σωφρόνως βεβιωκότα τῆς αἰωνίου κολάσεως, προσευεργέτηκε ¹⁰⁰ δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αἰδίοις τε καὶ ἀπορρήτοις γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

XV. Πλὴν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρωτίστην τῶν Ἑλλήνων δόξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς θεοὺς εἶναι μυθολογοῦσαν¹. Καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ σαφῆ² πολλὴν ἀναλίσκω χρόνον, ἐκάστου τῶν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσθεῖς πράξεις εἰσηγούμενος, πάντας μὲν οὐκ ἂν εἴπωμι αὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ **128** Ἡρακλέους³ καὶ τῶν καθ' ἓνα ἕκαστον, ὦν⁴ οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὀρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν τὰ ὁμοία πράττητε.

XVI. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἀρξομαι, οὗ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνον τὰ ἴσα τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιὼν, τῇ⁵ ἐξ ἀδάμαντος ἄρητῃ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τέκνα⁶ φιλίας τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσι τὸν ὑπογραμμῶν⁷ ἔδειξεν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δῆσας καθείρξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει θεούς. Τοῖς δὲ ἀρρήτουργεῖν θέλουσι τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπειν⁸ ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονὴ⁹ βρέφος γὰρ καταπιεῖν ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν Γανυμήδην¹⁰ ἀρπάξει¹¹ μοιχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν αὐτὸς πολλὰς μοιχὰς εὐρίσκειται¹² ἀδελφοφοροεῖν¹³ δὲ προτρέπει ἀδελφαῖς συνελθῶν, Ἡρὰ καὶ Δήμητρι καὶ τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ, ἦν τινες Δωδώνην¹⁴ λέγουσι τοῖς δὲ θυγατρὰς μίγνυσθαι βουλομένους Περσεφόνην συνελθούσας παράδειγμα πονηρῶν ἐκ **129** τῶν μύθων γίνεσθαι. Ἄλλα τε¹⁵ μυρία ἡσέδηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν θεός¹⁶ εἶναι ὁ μῦθος δογματισθῇ.

XVII. Ἰδιώταις ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπόληψεων ἀνανακτεῖν μετρίως εὐλογον. Τοῖς δὲ ἐκ παιδείας ὀρμώμενοις τί δεῖ καὶ λέγειν; ὦν τινες ¹⁷ γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιοῦντες εἶναι τὰς τοιαύτας πράξεις θεῶν ἀξίας εἶναι βεβαιοῦσιν. Αὐτοὶ γὰρ ἀκρατεῖς ὄντες, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαθόμενοι, ὡς δὲ μιμηταὶ τῶν κρειττόνων ἀσεμνα διαπραττόμενοι παρῆρησιάζονται.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ προσευεργέτηκε O. ¹ Vhb. τὴν πολλοὺς καὶ — μυθολογοῦσαν des. in O. Adnotat S, C edidisse πανταπαθεῖς, quod quidem non nisi de Clerico recte intelligitur. ² σαφᾶλῃ C. ³ Ita S, Ἡρακλέως C, Ἡρακλέος O, qui subinde scr. καθένα. ⁴ Sede pronominum mutata, scribendum: οὓς (sc. ἔρωτας) οὐδὲ αὐτοὶ ἀγν., παιδ. ἑλλ. ὀρμ., ὦν ἐπαιδεύθητε βίους. D. ⁵ ἅμα τῇ cod. Reg. 804. ⁶ πρὸς τὰ τέκνα C. ⁷ τῶν ὑπογραμμῶν cod. Reg. 804. ⁸ Γανυμήδην O. ⁹ ἀδελφοκτονεῖν C, ἀδελφοφαμεῖν Epit. c. 51, ἀδελφοκοιτεῖν conj. S ex analogia vocis ἀρβροκοιτεῖν. ¹⁰ Leg. Διώνην. Hæc vox haud raro (v. Jacobi Lex. Myth. p. 260), illa nunquam Venerem significat. Eandem conjecturam proposuisse video Valckenarum Diatr. in Eurip. p. 163 edit. Lips. Infra hom. v. 15 eodem iterum mendo legitur Κύπρις, ἦν καὶ Δωδώνην λέγουσιν, ubi vide quæ adnotavit Cl. Etiam Epitome c. 51, hæbet Δωδώνην S. ¹¹ γέ C. ¹² Fortasse θεός. S. ¹³ Ita S, O c. cod. Reg. 804, ὧ τινες C, qui conj. οἱ τινες.

XVIII. Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῶ ἔλαττον οἱ κατ' ἄγρὸν βιούντες ἐξαμαρτάνουσιν, οὐκ εἰσηγμένοι ἵππων ἄνωγες δι' ὧν εἰσηχθήσαν οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ παιδείας κακῆς ἀσεβεῖν μεμαθηκότες. Οἱ γὰρ ἐκ παιδὸς διὰ τῶν τοιούτων μύθων μανθάνοντες γράμματα, εἰ ἀπαλῆ οὖση τῇ ψυχῇ τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτῶν συμφύουσι νοῦν· ὅθεν, ἐπυξηθείσης τῆς ἡλικίας, ὡς κακὰ σπέρματα καταβληθέντα τῇ ψυχῇ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ ἴσχυοντο βρῆδως ἐστὶ τὰ ἐν ἐβρίζωμένα ἀσεδήματα, ὅποταν ἄνθρωποι αὐτοῖς χαλεπὰ εἶναι νοῆται. Ἐν οἷς γὰρ (85) ἕκαστος ἐκ παιδῶν ἐθίζεται, τούτοις ἐμμένειν ἔδεται, καὶ οὕτως, τῆς συνήθειας οὐ πολὺ ἔλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυναμένης, δυσμετάβλητοι γίνονται πρὸς τὰ μὴ ἀπ' ἄρχῆς αὐτοῖς καταβληθέντα τῇ ψυχῇ κακά.

130 XIX. Διὸ χρὴ καὶ τοὺς νέους μὴ τοῖς διαφείρουσιν ἀσκεῖσθαι ἱππομαθίαις, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς ὄντας ἐπιμελῶς ὑποστέλλεσθαι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστομῆς μυθολογίας. Πολὺ γὰρ ἀμαθίας χεῖρονά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἄγρὸν οἰκούντων, διὰ τὸ μὴ παιδευθῆναι τὰ παρ' Ἑλλήνων ἔλαττον ἀμαρτανόντων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὲ τοὺς τοιούτους μύθους αὐτῶν καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ βιβλία· εἴθε δυνατὸν ἦν, καὶ τὰς πόλεις. Κακῶν γὰρ μαθημάτων γέμοντες καὶ πνέοντες τοῖς συναμιλλομένοις, ὡς περὶ λύσσαν, τοῖς πλησίον μεταδιδόσιν ὧν πεπνῶθασιν αὐτοί. Τὸ δὲ χαλεπώτατον, ὅστις παρ' αὐτοῖς πλείον πεπαιδεύεται, πολλῶ τοῦ κατὰ φύσιν οὗτος φρονεῖν ἐκείτραπται.

XX. Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι εἶναι ἀξιοῦντες τὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀδιάφορα εἶναι, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι χαλεπαίνοντας ἀνοήτους λέγουσιν. Οὐ γὰρ ἐστίν, φασί, τὰ τοιαῦτα τῇ φύσει ἀμαρτήματα, ὅσα θεοῖς ἀπηγόρευται νόμοις ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχῆς γενομένων σοφῶν, διὰ τὸ εἰδέναι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εὐριπίστῳ ψυχῇ ἐπὶ τῆς τοιούτοις μεγάλως ἀχθόμενοι πρὸς ἀλλήλους πόλεμον αἰροῦνται. Ὅν ἕνεκα νόμον θέντες οἱ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἀμαρτήματα ἀπηγόρευσαν. Γελοῖον δὲ ὅπως ὑπαλαμβάνειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἀμαρτήματά εἰσι τὰ θορύβων 131 καὶ φόβων καὶ ταραχῆς πάσης αἰτία; ἢ γὰρ οὐκ ἐκ μοιχείας ἀνακίπτουσι βίον περιγραφὰς, οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγαῖαι, δόλοι, ἀπορίαι καὶ ἄλλα πλείω κακά;

XXI. Ἀλλὰ διὰ τί, φησὶν, ὁ ἀνὴρ, ἐὰν ἀγνοῇ τὴν

XVIII. Quocirca multo minus iis aberrant illi qui ruri degunt, non prave instituti in iis, quibus imbuti sunt qui ista audent, quique a mala eruditione impietatem didicerunt. Nam qui a puero per has fabulas edocti sunt litteras, eum adhuc tener est animus, impias putatorum eorum actiones menti suæ inserunt: quare adulta ætate, instar malorum seminum in animam dejectorum, fructum ferunt: et quod est omnium gravissimum, facile non excinduntur radicatæ impietates, quando illi viri facti eas graves noxiasque esse intelligunt. In quibus enim unusquisque a teneris assuescit, iis gestit immorari: sicque, quia consuetudo non multo minus valet quam natura, ægre convertuntur ad ea bona, quæ principio in ipsorum animos non fuerunt injecta.

XIX. Quare oportet, ut pueri corruptricibus non exerceantur disciplinis, et qui in flore ætatis sunt, diligenter cohibeantur Græcorum audire fabulas. Multo enim, quam inscitia, pejor est eorum scientia; quemadmodum ex rusticis ostendimus, qui, quod Græcam non acceperunt eruditionem, peccant minus. Fugere igitur oportet tales illorum fabulas, et theatra, et libros, et, utinam fieri posset etiam civitates. Malarum enim institutionum homines pleni et spirantes, congregantibus proximis, tanquam rabiem, quæ ipsi passi sunt tradunt. Et quod est pessimum, quicumque apud eos magis est institutus, plus ab ea, quæ secundum naturam est, ratione deflexus est.

XX. Quidam autem inter eos, qui et philosophi esse gloriantur, ista peccata faciunt indifferentia, eosque, qui talibus succensent actionibus, stultos dicunt. Non enim, inquit, hæc natura sunt peccata, quæ per latas leges interdicta sunt a primis sapientibus, scilicet quibus exploratum erat, homines mobili facile animo, circa talia vehementer offensus, bellum in se mutuo suscepturos: quapropter sapientes, lege posita, ista velut delicta prohibere. Ita vero arbitrari est ridiculum. Qua enim ratione peccata non sunt, quæ tumultus producent, et homicidia, omnemque conturbationem? Nonne enim ex adulterio oriuntur festinæ mortes, familiarum perturbationes, magiæ, fraudes, angustia, et plura alia mala?

XXI. Sed cur, inquit, vir si ignorat uxorem suam

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ εἰσηγόμενοι O. ¹⁷ ἴτα S, οὐτα C, O. ¹⁸ ὅποτ' ἄν C. Tum νοῆται O c. S, νοεῖται C. ¹⁹ ἀσκεῖσθαι var. lect. ap. Joan. Dam. accedente O, quam lectionem merito commendat C, ἀρκεῖσθαι idem in textu. ²⁰ Διὸ τοῖς S. ²¹ λύσσαν O. Tum μεταδιδόσιν C. ²² ἴτα S, τῷ C, τοι O. Reponendum puto: πολλῶ τῶν κατὰ φύσιν οὗτος φρονεῖν ἐκείτραπται. D. ²³ ἴτα O c. D, οὕτως C. ²⁴ ἴτα et O, sec. man. in margine, καὶ ἀφόρα in textu. ²⁵ Inde a verbis γελοῖον δὲ Clemens suo nomine refutat eam sententiam, quam antea exposuerat. S. ²⁶ πάσης παραχῆς C. ²⁷ Vib. οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγαῖαι, δόλοι, ἀπορίαι accesserunt ex O; var. lect. ap. C post περιγραφὰς add. οἰκῶν καταλύσεις, μαγαῖαι, δόλοι, ἀπορίαι.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Ἐν οἷς γὰρ..... μυθολογίας. Subjunguntur capiti 11 a S. Damasceno, a quo citantur eum quibusdam parvi momenti varietatibus, si demas

hanc, omnino certe amplectendam ἀσκεῖσθαι, exerceri, pro ἀρκεῖσθαι. COT.

cit ut subjecti per bonum ordinem fruuntur pace : qui vero omnes volunt imperare, nec uui soli cedere, ob divisionem penitus concidunt necesse est.

LXII. Sed et te persuadeant quæ ante oculos posita obversantur. Scilicet nunc, cum multi per omnem terram sint reges, assidue bella oriuntur. Unusquisque enim occasionem ad bellum sumit ex alterius imperio. Si autem unus esset mundi imperator, ille desinente bellandi causa æternam obtineret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam consequentur, unum Deus in illo sæculo constituit universi regem, ut per monarchiam pax exoriatur stabilis. Debent itaque cuncti unum tanquam viæ ducem sequi, sicque Dei imaginem honorare : is autem dactor scire debet viam, qua intratur in sanctam civitatem.

LXIII. Quem vero alium ex astantibus eligam, quam Zacchæum, apud quem et Dominus noster ingressus mansit, iudicans dignum esse qui salvaretur? Quo dicto manum præsentem Zacchæo injiciens, cogebat eum in sua cathedra sedere. At Zacchæus accidens ad pedes ejus rogabat uti principatu ipsum liberaret : simulque pollicebatur ac dicebat : Quæcunque qui præest facere debet, faciam, tantum mihi dona non habere hoc nomen : vereor enim principatus nomen inducere, quoniam acerba invidia et periculo abundat.

LXIV. Dixit Petrus : Si hoc vereris, noli princeps vocari, sed constitutus (seu præfectus), eam quippe appellationem Dominus concessit per hæc verba : *Beatus ille homo, quem ejus dominus constituet super famulitium conservorum suorum*^a. Quod si omnino refugis agnosci pro eo qui habeat gubernandi potestatem, ignorare videris, professam præsentis potestatem multum valere ad persuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tanquam potestatem adepto credunt singuli, conscientiam pro magna necessitate habentes. Quid vero, nonne et certo scis, te non ut principes gentium imperare debere, sed ut servum ministrare hominibus, ut patrem tueri injuria affectos, ut medicum visitare, ut pastorem custodire, uno verbo, cunctas pro eorumdem salute suscipere curas? An putas ignorare me, quales te compellam labores sumere, dum te volo a plebe judicari, cui placere nemo ullo studio potest; cum maxime fieri queat, ut, qui bene operatur, Deo gratus existat. Quocirca oro te, ut alacri-

^a Matth. xxiv, 44; Luc. xii, 44.

εικόνι, τοὺς ὑπείκοντας αἰτία εὐταξίας εἰρήνης ἀπολαύειν τῆθῆσιν· τὸ δὲ ⁹⁹ πάντας φιλαρχούντας ἐνὶ μόνῳ ὑπεῖξαι μὴ θέλειν, καὶ αἰτία ⁹⁹ διαίρεσως (79) πάντως καὶ περιπεσεῖν ⁹⁷ ἔχουσιν.

LXII. Ἄλλ' ἔτι μὴν πειθέτω τὰ παρ' ὀφθαλμοῖς τιθέμενα ⁹⁸, πῶς νῦν πολλῶν κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὄντων βασιλέων συνεχῶς πόλεμοι γίνονται. Ἔχει γὰρ ἕκαστος πρόφασιν εἰς πόλεμον τὴν ἐτέρου ἀρχήν. Ἐὰν δὲ εἰς ἡ τοῦ παντὸς ἡγεμῶν, οὐ εἵνεκεν πολεμεῖ οὐκ ἔχων ἀδίων τὴν εἰρήνην ἔχει. Πέρας γοῦν ὁ Θεὸς τοῖς καταξιομένοις αἰωνίου ζωῆς ἕνα ἐν τῷ τότε αἰῶνι βασιλέα τοῦ παντὸς καθίστησιν, ἵνα αἰτία μοναρχίας ἀπρωτος εἰρήνη γένηται ⁹⁸. Χρὴ οὖν ἐνὶ τινι ὡς ὀδηγῶ τοὺς πάντας ἔπεσθαι, ὡς εἰκόνα Θεοῦ πρατιμῶντας, τὸν δὲ ὀδηγὸν εἶναι τῆς εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν εἰσιούσης εἰσόδου ἐπιστήμονα.

LXIII. Τίνα δὲ ἄλλον αἰρήσομαι τῶν παρόντων, ἢ Ζακχαῖον, πρὸς **113** ὃν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ¹⁰⁰ εἰσῶν ἀνεπαύσατο, τοῦ σώζεσθαι κρίνας ἀξίον εἶναι; Καὶ τοῦτο εἰπὼν, παρεστῶτι τῷ Ζακχαίῳ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἐδίδαξτο ἐπὶ τὴν αὐτοῦ καθέσθην καθέδραν. Ὁ δὲ Ζακχαῖος προσπεσὼν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐδέετο, ὅπως τοῦ ἀρχεῖν αὐτὸν ἀπολύσῃ, μετὰ τοῦ ὑπισχεῖσθαι καὶ λέγειν, ὅτι ὅποσα ποτὲ χρὴ τὸν ἀρχοντα ποιεῖν, ποιήσω, μόνον μοι τὸ ὄνομα τοῦτο μὴ ἔχειν χάρισαι· εὐλαβοῦμαι γὰρ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνδύσασθαι ὄνομα· πικροῦ γὰρ φθόνου καὶ κινδύνου γέμει.

LXIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Εἰ τοῦτο εὐλαβῆ, ἀρχὸν μὲν μὴ καλοῦ, ἀλλὰ ὁ καθεστὼς, τοῦτο τοῦ Κυρίου δεδωκότος λέγεσθαι, τῷ εἰπεῖν· *Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ*. Εἰ δὲ παντελῶς οὐ θέλεις γνωσθῆναι ὅτι ἐξουσίαν διοικήσεως ἔχεις, ἀγνοεῖν μοι ἔοικας, ὅτι ἡ ὁμολογουμένη τοῦ προκαθεζομένου ἐξουσία πολὺ τι δύναται πρὸς δυσωπίαν τοῦ πληθους. Ὡς ¹ γὰρ εἰληφότε τὴν ἐξουσίαν ἕκαστος πείθεται, ὡς μεγάλην ἀνάγκην τὴν συνειδησιν ἔχων. Τί δὲ οὐχὶ καὶ ἀσφαλῶς γινώσκεις, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἀρχόντες τῶν ἐθνῶν ἀρχεῖν ἔχεις, ἀλλ' ὡς δούλος αὐτοῖς ὑπηρετῶν, ὡς πατήρ ἀδικουμένους ², ὡς ἱατρὸς ἐπισκεπτόμενος, ὡς ποιμὴν φυλάσσων, συνελὼν ἐρῶ, τὰς πάσας ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας φροντίδας ἔχων; Ὅτι οἷσι ἀγνοεῖν με, οἷους καμάτων ἀναδέεσθαι σε βιάζομαι, ὑπὸ δυχλῶν κρίνεσθαι **114** σε ἀξίῳν, οἷς ἀρέσαι τινὰ ἀμήχανον; Θεῷ δὲ εὐπράττοντα ³ δυνατώτατον. Διὸ δέομαι προθύμως ἀναδέεσθαι, διὰ Θεὸν ⁴, διὰ Χριστὸν, ὑπὲρ τῆς ἀδελφῶν

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ Legendum τῷ δὲ S. ⁹⁹ αἰτίαν var. lect. ap. Turrian. Pro epist. pontif. v, 9. ⁹⁷ πεσεῖν C. ⁹⁸ γινόμενα C. ⁹⁹ γένηται O. Ita legendum esse notat S, quanquam et ipse repetit lect. Ci γεγένηται. ¹⁰⁰ ἡμῶν deest ap. C. ¹ τῷ conj. D.—Seq. τὴν add. c. O. ² διακηδόμενος conj. D, ἀνώμενος vel ἀδικῶν ἰδῶν conj. CL Ego scribendum putaverim ἀδικούμενος S. ³ Θεὸν δὲ εὐπράττοντα πεθεῖν C. ⁴ διὰ Θεὸν om. O.

VARIORUM NOTÆ.

(79) Καὶ αἰτία διαίρεσως. Habet Turrianus lib. v, Pro epistolis pontificum cap. 9, αἰτίαν, minas bene. Çor.

σωτηρίας, ὑπὲρ αὐτῶν * οἰκονομίας καὶ σῆς ὤφε- A
λαίας.

LXV. Καὶ τὸ ἕτερον δὲ λόγισαι, ὅτι, ὡσπερ κάμα-
τον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν
οἰκονομεῖν, τοσοῦτῳ μείζων ὁ μισθός· ἀλλ' ἔτι μὴν
καὶ ἡ κόλασις μείζων τῷ δυνάμει καὶ ἀπειθήσαντι.
Βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδῶς σε τῶν παρεστῶ-
των, δανείζειν * καλὰς γνώμας, ἃς παρὰ τοῦ Κυρίου
πιστεύουσαι. Ἰνα, Εὐ, δοῦλε ἀγαθὸ καὶ πιστὸν,
ἀκούσης, καὶ μὴ ὡσπερ ὁ τὸ ἐν ἀποκρύφῳ τάλαν-
τον, ἔγκλημα λαβὼν κολάσει ὑπεύθυνος ἀναφανῆς.
Εἰ δὲ μὴ βούλει ἀγαθὸς φύλαξ καταστῆναι * τῆς Ἐκ-
κλησίας, ἕτερον ἀντὶ σοῦ μήνυσον, σοῦ πολυμαθέστε-
ρον καὶ πιστότερον. Ἄλλ' * οὐ δώσεις· σὺ γὰρ καὶ τῷ
Κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θαυμασίου πράξεις ἰστόρη- B
σας, καὶ διοίκησιν Ἐκκλησίας μεμάθησας.

LXVI. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἐστὶ κελεύειν ἃ δεῖ, τῶν
ἀδελφῶν ¹⁰, ὑπέκειν καὶ μὴ ἀπειθεῖν. Ὑπείξαντες
μὲν οὖν σωθῆσονται, ἀπειθήσαντες δὲ ὑπὸ τοῦ Χρι-
στοῦ ¹¹ κολασθήσονται, ὅτι ὁ προκαθεζόμενος Χριστοῦ
τόπον παρίστυται. Διὸ ἦτοι τιμὴ ἢ ὕβρις τοῦ προκα-
θεζομένου εἰς Χριστὸν φέρεται, **115** ἀπὸ δὲ Χριστοῦ
εἰς θεὸν ¹² ἀναφέρεται. Τοῦτο δὲ εἰρηκα, ἵνα καὶ
αὐτοὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς πρὸς σε ἀπειθείας τὸν κίνδυνον
αὐτῶν ¹³ μὴ ἀγνοῶσιν, ὅτι ἃς ἂν σοι κελεύσαντι
ἀπειθήσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ ¹⁴, Χριστῷ δὲ ἀπειθήσας
θεὸν παραργίζει.

LXVII. Χρὴ οὖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς πόλιν ἐν ὕψει
οἰκοδομημένην ¹⁵, φιλόθεον ἔχειν τάξιν καὶ διοίκησιν
καλὴν. Πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος ὡς ἀρχὴν περὶ ὧν C
λέγει ἀκουέσθω· οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελεύμενα γί-
νεσθαι ¹⁶ σπουδαζέτωσαν· οἱ διάκονοι ἐκπεριεργόμε-
νοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκε-
πέσθωσαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀντιβαλλέτωσαν· οἱ λοι-
ποὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν· εἰ
δὲ χρένεσθαι θέλουσι περὶ ὧν ἀδικοῦνται, ἐπὶ τῶν
πρεσβυτέρων συμβιβαζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν
οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ προσαναφέρτωσαν.

LXVIII. Νέων δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν ¹⁷ τοὺς
γάμους, ἀλλὰ καὶ τῶν προβεθηκότων, μὴ πως ζέουσα
ἢ δρεξίς προφάσει πορνείας ἢ μοιχείας λοιμὸν προσ-
ενήγκῃ ¹⁸ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὲρ πᾶσαν γὰρ ἁμαρ-
τίαν ἢ τῆς μοιχείας ἀσέβεια θεῷ ἐστύχηται, ὅτι οὐ
μόνον αὐτὸν τὸν ἁμαρτήσαντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς D
συνεστωμένους καὶ συναμιλλωμένους· λύσση γὰρ
ἴσκειν, ὅτι τῆς ἰδίας μανίας μεταδίδοναι φύσιν ἔχει.
Σωφροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπι-
τελεῖν μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ **116** οἱ πάν-
τες· ἢ γὰρ τοῦ μοιχισαμένου ἁμαρτία ἐπὶ τοὺς πάν-
τας ἔλθειν βιάζεται. Τὸ ¹⁹ οὖν σπεύδειν σωφρονεῖν τοὺς

ter episcopatum suscipias, propter Christum, pro
fratrum salute, pro eorundem gubernatione, et tua
utilitate.

LXV. Aliud etiam reputa, quod, sicut labore et
periculo non caret, gubernare Ecclesiam Christi,
eo major est merces, sed et major poena ei qui
potest, recusat tamen. Cupio igitur, qui te sciam
astantium eruditissimum, foenori des pulchras sen-
tentias, quæ tibi a Domino traditæ sunt; ut au-
dias: *Euge serve bone et fidelis* *, et non, quemad-
modum qui unum talentum abscondit, opprobrium
feras, et obnoxius supplicio declareris. Sin vero non
vis bonus Ecclesiæ constitui custos, alium pro te
indica, qui te sit doctior ac fidelior. Sed non dabis,
tu enim et cum Domino versatus es ac vidisti mira-
bilia opera, et Ecclesiæ administrationem didicisti.

LXVI. Tuæ igitur partes sunt, jubere ea, quæ
oportet; partes fratrum, subjicere se et non refragari.
Subjicientes ergo se salvi fient: refragantes
vero a Christo punientur; quoniam qui præsidet,
Christi locum accepit. Quare præsentis sive hon-
nor sive contumelia ad Christum refertur, et a
Christo ad Deum. Id autem prolocutus sum, ut
ipsi quoque fratres non ignorent, quanto in periculo
versentur qui tibi non obtemperabunt. Nam qui tibi
jubenti non obtemperabit, Christo non obediens, et
dum non obedit Christo, Deum ad iram incitat.

LXVII. Oportet ergo ut Ecclesia, velut civitas in
excelso ædificata, Deo dignum habeat ordinem præ-
claræque administrationem. Ante omnia episco-
pus, velut rector, in iis quæ dicit audiatur; pre-
sbyteri curent fieri quæ jubentur; diaconi circum-
ambulantes considerent fratrum corpora et animas,
atque episcopo denuntient; reliqui omnes fratres
affici injuria suscipiant libenter; quod si de iis, in
quibus injuria afficiuntur, cupiunt judicari, apud
presbyteros concilientur, et presbyteri conciliatio-
nem ad episcopum referant.

LXVIII. Non modo autem juvenes ad matrimo-
nium compellant, sed et natu provectos, ne servens
cupiditas per fornicationem vel adulterium pestem
in Ecclesiam inferat. Super omne enim peccatum
impietas adulterii odio a Deo habetur: quia non
solum interficit ipsum peccatorem sed et conves-
centes ac congressos. Rabiei quippe est similis,
quandoquidem a natura habet, ut suam communi-
cet insaniam. Ergo propter castitatem festinent nu-
ptias conciliare non modo presbyteri, verum etiam
omnes; nam mæchi delictum ad omnes necessario
venit. Prima ergo misericordia est, fratres ad pu-

* Matth. xxv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

* ὑπὲρ τῆς αὐτῶν C. * δανίζει O. * μὴ non omittit debet S e. Cl. * D legi
vult κατασταθῆναι. * ἀλλὰ O. * ¹⁰ τοὺς ἀδελφούς O. ¹¹ Κυρίου C. ¹² τοῦ Χρ. εἰς τὸν θεόν C.
¹³ Ita D approbante O; αὐτῶν C, qui conj. αὐτόν. ¹⁴ Ita S, ἀπειθῆ C, O. ¹⁵ οἰκοδομημένην C, ὀικοδο-
μημένην S. ¹⁶ γινέσθαι C. ¹⁷ Post κατεπειγέτωσαν repetuntur in O vbb. τὸν δὲ συμβιβασμὸν expruicta.
¹⁸ προσενήγκαι C. ¹⁹ τοῦ C.

dicitiam impellere, quoniam animæ est medela, at A
cibus corporis est recreatio.

LXIX. Cæterum si fratres vestros diligatis, nihil eorum auferetis, imo vestra communicabitis: esurientes nutrietis, sitiētibz præbebitis potum, inductis nudos, visitabitis ægrotantes, carcere inclusis succurretis pro viribus, peregrinos in vestra tecta suscipietis lubenter, neminem odio prosequemini. Quo modo autem pie vivere oporteat, vos attentos vester docebit animus. Verum ante omnia, si et vobis dicere necesse sit, frequenter convenite, utinam singulis horis, alioquin conventus statis diebus. Nam si hoc feceritis, intra muros estis asyli, perditionis quippe initium est ista desertio. Ne igitur quis, prætextu quod animo erga fratrem pusillo ac iniquo sit, desistat convenire. Si enim aliquis vestrum a congregatione destiterit, cum iis reputabitur qui Christi dissipant Ecclesiam, et ut ejus discipulorum inimicorum princeps punietur atque cum adulteris ejicietur; nam tanquam adulter, per spiritum in ipso existentem, prætextu quodam sumpto, seipsum separavit, et malo locum contra se dedit, ut ovem raperet, nimirum extra csulas inventam.

LXX. Porro episcopum vestrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne cessetis: scitote quod per illum adducimini ad Christum, et a Christo ad Deum. Adducitur ergo multipliciter retribuite. Honorate Christi thronum. Quandoquidem et Moysis C
cathedram honorare jussi estis, quamvis in ea præsidentes peccatores habeantur. Atque hæc quidem vobis sufficienter sint dicta. Zacchæo autem qua ratione inculcate vivat, superfluum puto dicere; cum etiam illius qui me docuit probus sit discipulus.

LXXI. Verum, fratres, nonnulla ut audiatis exspectare non oportet, sed ex vobis ipsis quod æquum est intelligere. Zacchæus solus, se totum quo vobis vacet tradens, cum ventrem habeat, sibi que non provideat, quo modo potest cibum necessarium comparare? Nonne vero justum est, ut omnes vos victus ejus curam geratis, neque exspectetis ut petat a vobis? hoc etenim mendico convenit, potius autem peribit fame, quam id facere D
sustineat. Et qua ratione vos pœnas non dabit, si non reputaveritis, dignum esse operarium mercede

ἀδελφούς, τοῦτο πρώτη ἐλεημοσύνη· ψυχῆς γάρ ἐστι θεραπεία· ἡ γὰρ τροφή τοῦ σώματος ἀνάπαυσις ἐστίν.

— LXIX. Ὅμως ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὧν δὲ ἔχετε μεταδώσετε²⁰. πεινῶντας γὰρ θρέψετε, διψῶσι ποτὸν παρέχετε²¹, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψασθε, τοῖς ἐν εἰρκταῖς ὡς δυνατόν βοηθήσετε, ξένους εἰς τὰ αὐτῶν σκηνώματα προθύμως ἀποδέξεσθε, μηδένα μισήσετε. Ὅς δὲ δεῖ εὐσεβεῖν, εὐγνωμονοῦντας ὑμᾶς ὁ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. Πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέρχεσθε, εἶθε²² καθ' ὧραν, ἐπεὶ γε ἐν ταῖς νενομισμέναις τῆς²³ συνόδου ἡμέραις. Ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῆτε²⁴, ἐντὸς τειχῶν ἀσυλλας ἐστέ· ἀρχὴ γὰρ ἀπωλείας ἀποταξία. Μήτε οὖν προσάσει μικροψυχίας τῆς²⁵ πρὸς ἀδελφὸν ἀπολειπέσθω τις τοῦ συνεδρεῦειν. Ἐὰν γὰρ τις ὑμῶν²⁶ ἀπολειπῆθῃ τοῦ συνάγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν λογισθήσεται, καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται καὶ²⁷ μετὰ μοιχῶν ἀποβληθήσεται²⁸. ὡς γὰρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προσάσει 117 τινὸς ἐαυτὸν ἀφώρισεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτοῦ χώραν ἔδωκε πρῶτον ἀρπάσαι²⁹, ὡς μανδρῶν ἔξω εὐρεθῆν.

LXX. Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τιμὴν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμητε, εἰδότες³⁰ ὅτι προσάσει εἴς Θεὸν αὐτὸν εἰς Χριστὸν φέρετε, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ τῆς Θεοῦ ἀναφέρετε³¹. καὶ τῷ προσενέγκαντι πολυπλασίως ἀνταποδίδοτε³². Θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμῆσατε³³. ὅτι καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμῆν ἐκελεύσθητε, καὶ οἱ προκαθεζόμενοι ἁμαρτωλοὶ νομίζονται³⁴. Καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν αὐτάρκως εἰρηται· αὐτῷ δὲ, πῶς ἀμέμπτως βιοῦν, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν, ὅποτε τοῦ κάμει διδάξαντος δόκιμος ὑπάρχη μαθητῆς.

LXXI. Πλὴν, ἀδελφοί, ἐνταῦθα χρὴ ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν. Ζακχαῖος μόνος³⁵ ὑμῖν ὅλος ἐαυτὸν ἀσχολεῖν ἀποδεδωκώς, κοιλίαν ἔχων καὶ ἐαυτῷ μὴ εὐσυχῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν; οὐχὶ δὲ εὐλογόν ἐστὶ πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόνοιαν³⁶ ποιεῖν, οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὑμᾶς αἰτεῖν, τοῦτο γὰρ προσαιτουτότος ἐστὶν· μᾶλλον δὲ τεθνήξεται λιμῶ, ἢ τοῦτο ποιεῖν ὑποσταῖ³⁷. 118 Πῶς δὴ καὶ ὑμεῖς οὐ δίκην ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἀξίος ἐστὶν ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν ὁ δωρεὰν παρασχεθεὶς λόγος

VARIAE LECTIONES.

²⁰ μεταδώσητε C. Tum idem θρέψητε. ²¹ παρέχετε (lege παρέψητε D) C, qui deinde exh. ἐνδύσατε — ἐπισκέψασθε — βοηθήσητε — ἀποδέξασθε — μισήσητε. ²² συνέρχεσθε, εἶθε p. συνέρχασθε, εἶθε O. ²³ ταῖς O. ²⁴ Ita O c. S, ποιεῖτε C. Tum ἀσυχίας p. ἀσυλλας O. ²⁵ Ita O c. S. τῆ C. ²⁶ ὅμων O pr. man. ²⁷ Vhb. καὶ ὡς τῶν κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ὑπάρξας κολασθήσεται, accesserunt ex O. Subsequens καὶ addidi ex conjectura. ²⁸ βληθήσεται O, qui tum μοιχόν. ²⁹ ἀρπάσει S. Tum εὐρεθέντα C. ³⁰ ἰδότες O. ³¹ C legi vult φέρεσθε et ἀναφέρεσθε, atque hanc scripturam in versione Latina secutus est. Rectius D proposuit φέρεται et ἀναφέρεται (sc. ἡ τιμῆ), cfr. supra c. 66, ubi idem legitur iisdem pœne verbis. Præterea cum Cl scribendum προσάσει τῆς (sc. τιμῆς) πρὸς αὐτόν. Vertendum itaque: Scientes, quod sub specie honoris in ipsum (episcopum) collati fertur (honor ille) in Christum et a Christo ad Deum refertur S. ³² ἀνταποδίδοται O. ³³ τιμῆσατε C. Tum Μωϋσέος O. ³⁴ Ita O c. Turriano l. c., νομίζονται C. ³⁵ Fortasse legendum μόνους S. Tum ὅλος O. ³⁶ ἀδοτῶν πρόνοιαν p. αὐτοῦ πρόνοιαν O. ³⁷ Ita O c. S, ὑποστή C.

πωλείται; Μὴ γένοιτο. Εἴ τις γὰρ ἔχων, πόθεν ζῆν, λάβῃ ²², οὗτος πωλεῖ τὸν λόγον, εἰ δὲ μὴ ἔχων τοῦ ζῆν χάριν λαμβάνει τροφήν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλαβεν ἐν τε δειπνοῖς καὶ φίλοις, οὐδὲν ἔχων, ὁ εἰσαυθὶς τὰ πάντα ²³ ἔχων, οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀκολουθῶς οὖν τιμᾶτε πρεσβυτέρους, κατηχητάς, διακόνους χρησίμους, χήρας εὐβελιωκυίας, ὀρφανούς ὡς Ἐκκλησίας τέκνα· ἀλλὰ καὶ ὅποτε χρεῖα τινὸς πόρου πρὸς τι ²⁴ ἀναγκαῖον γένοιτο, ἅμα οἱ πάντες συμβάλλεσθε. Εἰς ἀλλήλους εὐσεβεῖτε, μὴ ἀνοῦντες πᾶν ὀτιοῦν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὑπομένειν.

LXXII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπέθηκε χεῖρα τῷ Ζαχαρίῳ λέγων· Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ὄλων, ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς, σὺ διαφύλαξον ποιμένα μετὰ ποιμνῆς. Σὺ ἡ πρόφασις, σὺ ἡ δύναμις. Ἡμεῖς τὸ βοηθούμενον, σὺ ὁ βοηθός, ὁ λατρός, ὁ σωτὴρ, τὸ τεῖχος, ἡ ζωὴ, ἡ ἐλπίς, ἡ καταφυγὴ, ἡ χάρις, ἡ προσδοκία, ἡ ἀνάπαυσις· συνελθὼν ἐρῶ· σὺ ἡμῖν τὰ πάντα. Πρὸς αἰώνιόν ὑπαρξίν σωτηρίας συνέργησον, ῥύσαι, φύλαξον. Πάντα δύνασαι. Σὺ γὰρ Ἄρχων ἀρχόντων, καὶ Κύριος κυρίων, Δεσπότης βασιλέων. Σὺ δὸς ἐξουσίαν τῷ προκαθεζομένῳ, λύειν ἃ δεῖ λύειν, καὶ δεσμεῖν ἃ δεῖ δεσμεῖν. Σὺ σφίσιον· σὺ ὡς δι' ὄργανου ²⁵ δι' αὐτοῦ τῆν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου ὡς καλὴν **119** νόμφην διαφύλαξον. Σοῦ γὰρ ἔστιν δόξα αἰώνιος, ὕμνος, Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι ²⁶, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. Ἀμήν.

LXXIII. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, μετὰ ταῦτα ἐφη· Ὅσοι ποτὲ βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἀρξασθε, καὶ καθημέραν ²⁷ χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ὧν θέλετε πυνθάνεσθε. Ἐτεῖ γὰρ ἡμερῶν δέκα ὡμῖν ἐπιμεῖναι θέλω. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ φωνήσας καὶ Ἀκύλαν καὶ Νικήτην ²⁸ ἐπη· Μέλλων ἐπὶ τὴν Τύρον ὁρμᾶν μεθ' ²⁹ ἡμέρας ἐπὶ βούλομαι ἐξαυτῆς ὑμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῆ Χανανίτιδι ³⁰ Βερνίκῃ (80) Τοῦστος θυγατρὶ λανθανόντας ἐπιξενωθέντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα ἀκριβῶς μαθόντας ³¹ γράψαι μοι. Πολὺ γὰρ ρα συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸ ἀρμόσωμαι. Διὸ ἐξ-εωτῆς πορεύεσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ ³² βαπτίζοντα εἶδὼν ἑάσαντες, καθὼς ἐκέλευσεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προσηύμεν τῆς Φοινίκης.

ὍΜΙΛΙΑ Δ'.

I. Καισαρείας δὲ τῆς Στρατόνος ἐξῶν ἐγὼ Κλή-
μης, ἅμα Νικήτης τε ³³ καὶ Ἀκύλας, εἰς Τύρον τῆς
Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν **120** Πέτρου
πρὸ ἀποστελλαντος ἡμᾶς, ἐξενίσθημεν παρὰ Βερνίκῃ

²² Luc. 1, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²² λάβοι C. ²³ εἰς αὐθὶς πάντα C. ²⁴ τι addidi c. O. ²⁵ Vhb. δι' ὄργανου, quæ male exciderant e textu Schwegleriano, reposui c. O. In eodem seq. mendum δι' αὐτῶ. ²⁶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύμα-
τος. O. ²⁷ καθ' ἡμέραν C. ²⁸ Νικήταν O. ²⁹ καθ' O. ³⁰ Χανανίτιδι ³¹ μαθόντας textui dedi ex O.
³² δὲ O. ³³ τε add. c. O, ἅμα Νικήτη καὶ Ἀκύλᾳ εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορεύομεθα Cod. Reg. 804.

VARIORUM NOTÆ.

(80) Βερνίκῃ. Idem nomen Bernices seu Berenices, mulieri ἀιμορροούσῃ, quam sanavit Christus, tribuitur ab alio fabulatore Joanne Antiocheno Ma-

A sua *? Nec dicat aliquis an ergo gratis datus sermo venditur? Absit! Nam si quis, qui habet unde vivat, accipit, hic vendit sermonem: non peccat vero, si non habens accipiat cibum ad victum, sicut et Dominus in cœnis et apud amicos accepit, qui nihil habebat, in posterum tamen omnia possidebit. Convenienter igitur honorate presbyteros, catechistas, diaconos utiles, viduas recte viventes, orphanos velut filios Ecclesiæ. Sed et cum ad necessarium opus erit pecunia, omnes pariter conferite. Mutuo exercete pietatem, nec pigeat omnia pro salute vestra sustinere.

LXXII. Quibus dictis, manum Zacchæo imposuit, dicens: Here ac Domine omnium, Pater et Deus, tu pastorem cum grege custodi. Tu causa, tu potestas. Nos sumus ii qui adiuvantur; tu adjutor, medicus, servator, murus, vita, spes, refugium, gaudium, expectatio, requies; breviter dicam, tu nobis omnia es. Ad consequendam salutem æternam opitulare, libera, custodi. Cuncta potes. Tu enim es Princeps principum, et Dominus dominorum, Herus regum. Tu antistiti da potestatem solvendi quæ oportet solvere et ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tanquam per instrumentum Ecclesiam Christi tui velut pulchram sponsam tutare. Ad te enim pertinet æterna gloria, laus, Patri et Filio et Spiritui sancto, in omnia sæcula. Amen.

LXXIII. Quæ cum dixisset, postea inquit: Quicunque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite, et singulis diebus manus impositionem accipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobiscum manere. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me et Aquilam et Nicetam, et dixit: Tyrum profecturus post septem dies volo vos statim abire, et apud Chananzæam Berenicen Justæ filiam clam hospitari, atque diligenter eam percontato mihî perscribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multum enim proderit mihî, ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur deserentes eum baptizantem, quemadmodum jusserat, in Tyrum Phœnicis præcessimus eum.

HOMILIA IV.

I. Cæsarea ergo Stratonis egressus ego Clemens simulque Nicetas et Aquila in Tyrum Phœnicis intravimus, et juxta Petri mandatum, qui miserat nos, hospitati sumus apud Berenicen, Justæ Cha-

lala, apud Damascenum orat. 3, pro sacris imaginibus. Cot.

nauzæ filiam, quæ lubentissime nos suscepit; atque multo erga me honore et dilectione erga Aquilam et Nicetam concertans, ut familiaris gaudens ac confidens, magna nos humanitate prosecuta est, nosque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quod hortaretur ut faceremus breves inducias, Recte, inquam, agis, dum charitatis implere munia festinas. At ipsi præferri debet timor erga Deum nostrum; veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem nostram anteponeere earum salutem.

II. Audimus enim quod Simon Magus, in disputatione quam cum domino nostro Petro Cæsareæ habuit superatus, statimque aufugiens, hic multa perpetrat mala. Apud omnes enim sibi obvios Petrum falso calumpians, multorum abripit animas. Nam cum ipse sit magus, eum magum appellat: et cum sit impostor, impostorem eum proclamatur; cumque in disputatione per omnia victus cesserit ac fugerit, vicisse se profitetur; frequenterque præcipit Petrum non esse audiendum, quasi videlicet sollicitus, ne a pessimo illudantur mago.

III. Hæc accipiens dominus noster Petrus præmisit nos futuros verborum illius exploratores: ut si ita habeat, ipse scribentibus nobis edoceatur, et adueniens arguat eundem cominus de calumniis erga se. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet, ideo, corporis nostri refectione ad breve tempus neglecta, a te quæ hic degis certo scire volumus, an vera sint quæ audivimus: jamque nobis singula edissere.

IV. Berenice vero rogata: Hæc quidem, inquit, eo modo se habent, quo audivistis: cætera vero ejusdem Simonis, quæ forte ignoratis, audite: phantasmata enim et spectra ac simulacra in medio foro quotidie ostendens totam obstupescit civitatem: et procedente eo statuæ moventur, ac multæ umbræ præeunt, quas ipsas dicit esse animas defunctorum. Multos autem, qui eum præstigiatorum nitebantur ostendere, cum sibi conciliasset, tum postea, prætextu convivii, mactato bove ipsisque in escam dato, variis implicuit morbis, demoni-

θυγατρίτης Χαριαντίδος⁸⁰ Τούστης ἦτις ἀσμενίστατα ἡμᾶς ἀπεδέξατο, καὶ πολλῇ μὲν τῇ πρὸς μὲ τιμῇ ἀγωνίῳσα, στοργῇ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλαν καὶ Νικήτην, διὰ χάραν ὡς συνήθης παρρησιαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἡμᾶς δεκτικῶς κατήπειγεν. Συνιδὼν οὖν ὅτι βραχεῖαν ἡμῖν ὑπέρθεσιν ποιῆσθαι ἐπέτρεπεν, ὁρθῶς μὲν, ἔφη, ποιεῖς, ἐπισπεύδουσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποπληρῶσαι⁸¹ μέρη. Προτιμητέος δὲ ταύτης ὁ πρὸς τὸν θεὸν ἡμῶν φόβος⁸² δέδωκεν⁸³ γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες τῆς ἐκείνων σωτηρίας προτιμᾶν τὴν ἡμετέραν ἀνάπαυσιν.

II. Πυθωνώμεθα⁸⁴ γὰρ ὅτι Σίμων ὁ Μάγος, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἡττηθείς, παραχρημα ἀποδράς ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπράσσειται⁸⁵. Πᾶσι γὰρ τοῖς ὑπεναντίας παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχὰς. Μάγος τε⁸⁶ γὰρ αὐτὸς ὢν, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν, πλάνον ἐκείνον ἀποκηρύσσει, καὶ ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἐπὶ πάντων τὸ ἥττον ἀπενεγκάμενος καὶ φυγῶν αὐτὸς φάσκει νενικηκέναι⁸⁷, καὶ τοῦ Πέτρου μὴ δεῖν ἀκούειν πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν κηδόμενος, ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγου.

III. Ταῦτα οὖν μαθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος, ἀπέστειλεν ἡμᾶς 121 ἐξεταστὰς τῶν λεχθέντων αὐτῷ ἐσομένους ἵνα εἰ οὕτως ἔχοι, γραψάντων ἡμῶν αὐτὰς μάθοι⁸⁸, καὶ ἐπελθὼν ἐξελέγξῃ αὐτὸν ἐκείνον ἀντικρὺς ἐφ' ὃν αὐτὸν διέβαλεν. Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν ὁ κίνδυνος ἡμῖν πρόκειται, τοῦτου ἕνεκεν, τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διαιωμένης βουλόμεθα ἀφευδῶς μαθεῖν, εἰ ἄπερ ἠκούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει: καὶ λέγοις ἂν ἦδη ἡμῖν ἕκαστα.

IV. Ἡ Βερνίκη δὲ ἀξιώθεισα⁸⁹ Ταῦτα μὲν οὕτως, ἔφη, ἔχει ὡς ἠκούσατε, τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Σίμωνα, ἄπερ ἴσως ἀγνοεῖτε, ἀκούσατε: φαντάσματὰ τε γὰρ καὶ ἐνδάλματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ φαίνεσθαι ποιωὺν δι' ἡμέρας πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν (81), καὶ προϊόντος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινεῖνται, καὶ σκιὰι πολλαὶ προηγούνται, ἅπερ αὐτὸς⁹⁰ ψυχὰς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει (82). Πολλοὺς δὲ γόητα αὐτὸν ἐλέγχειν πειρωμένους διαλλάξας πρὸς ἑαυτὸν, ἔπειθ' ὕστερον⁹¹ προφάσει εὐωχίας, βοῦν θύσας καὶ ἐστίασας αὐτοὺς, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν καὶ

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ Χαριαντίδος C. ⁸¹ ἀποπληρῶν C. ⁸² Ita S suffragante O, in cuj. marg. sec. man. notavit ἴσως δεῖ. Apud C δέδεικεν. ⁸³ Ita O c. S. πυθωνώμεθα C. ⁸⁴ κακὰ τὰ πράσσειται O. Subinde C: Malim in omnibus enim contrariis. ⁸⁵ τε inserui c. O. Idem om. Vbb. ἀποκαλεῖ, καὶ πλάνος αὐτὸς ὢν πλάνον ἐκείνον. ⁸⁶ νενικέναι O. ⁸⁷ μάθη C. Tum ἐκείνων O. ⁸⁸ ἀξιώθει O. Idem om. conject. Ci. ἔχει, in cuj. textu ἔχειν. ⁸⁹ αὐτὸς S ex cod. Reg. 804 et Epit. c. 45, αὐτὰς C, O. Deest vox apud Anastasium, Cedrenum et Nicephorum. ⁹⁰ ἑαυτὸν εὐθύστερον C.

VARIORUM NOTÆ.

(81) Excerptunt hæc Anastasius Sinaita, Cedrenus et Nicephorus. Quorum locos apposuit et discrepantiam orationis enotavit Schliemannus. *Clem.* p. 341, S. BLESSEL.

(82) Ἄπερ αὐτὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει. Memoratus codex, αὐτὸς, ut in *Epitome*.

Videndi, Anastasius, Cedrenus, Nicephorus: primus quæst. 20, p. 242; secundus *Compendii historici* p. 173, tertius *Hist. eccl.* lib. II, cap. 27. Ac forte in loco Cedreni rectius scribetur: καὶ ἐστίασας αὐτοὺς, διαφόροις καὶ δυσιείοις νόσοις καὶ δαιμόσιν ὑπέβαλε. Cot.

κίμωσιν ὑπέβαλεν· καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, πολλοὺς ἀπὸ τῆς θεοῦ εἶναι ὑποληφθεὶς, πρὸς τῷ ⁶¹ φοβερὸν εἶναι καὶ προτετίμηται.

V. Ὅθεν οὐκ οἴομαι δυνήσεσθαι τινα τοσοῦτον κινδυνὸν πῦρ σβέσαι. Οὐδὲ γὰρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν κείνος ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦτο οὕτως **122** ἔχειν ἐκβεβαίωται ἕκαστος. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ἡμᾶς χεῖρον παρακαλῶ μηδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτόν, πρὶν ἢ Πέτρος ἔλθῃ, ὃς μόνος δυνήσεται πρὸς ⁶² τοσαύτην δυναστείαν, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκκινήματος ὑπάρχων μαθητῆς, ἀνταγωνίσασθαι. Τοσοῦτον γὰρ πεφόβημαι τὸν ἄνθρωπον, ὡς, εἰ μὴ καὶ ἄλλοι πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεὶς τὸ ἦντον ἐπιγέγκατο, συνεβούλευσα ἂν ὑμῖν καὶ αὐτὸν πείθειν ἂν Πέτρον, μὴ περᾶσθαι ἀντεξετάζεσθαι τῷ Σίμωνι.

VI. Κἀγὼ ἔφη· Ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ ἡγήσεται ἡμεῖς μόνος κατισχύει τῆς ἐκείνου δυναστείας, οὐκ ἂν ἡμᾶς προπέμπων ἐνετέλλετο, λαμβανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμανθάνοντας αὐτῷ γράφειν. Ὅμως ἐπεὶ ἐστέρᾳ κατελήφει, ἄλλων μεταλαβόντες ὑπνώσαμεν. Ἔωθεν δὲ τις τῇ Βερνίκῃ συνήθης ἔλθων ἔφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδῶνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλειπομένων Ἀππίωνα, τὸν Πλειστονίκην ⁶³, ἄνδρα Ἀλεξανδρεῖα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστήμην, ὃν πρὸς πατρός μοι φίλον ὄντα ⁶⁴ ἐπέγνω, καὶ Ἀνουσιῶνα τὸν Διοσπολίτην τινὰ ἀστρολόγον, καὶ Ἀθηνόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ Ἐπιχοῦρω ⁶⁵ ἀρεσκόμενον λόγῳ. Ἡμεῖς δὲ, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, ἔωθεν πάντα γράψαντες καὶ Πέτρῳ διαπέμψαντες, εἰς περιπατοῦν ἀπετραπόμεθα. **C**

VII. Καὶ Ἀππίων ἀπηντήσατο ⁶⁶ ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων **123** ἐταίρων ⁶⁷ τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἐτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα, καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με προσαγορεύσας καὶ καταφιλήσας ἔφη· Οὗτός ἐστι Κλήμης, περὶ οὗ ὑμῖν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς ἐλευθεροπρεπείας ⁶⁸ πολλὴν ἐποιούμην λόγον, ὅτι ἀνὴρ πρὸς γένους Τιβερίου Καίσαρος ὢν καὶ πάσης Ἑλληνικῆς παιδείας ⁶⁹ ἐξησκημένος, ὑπὸ βαρβάρου τινός, τὴν προσηγορίαν Πέτρον, τὰ τῶν ⁷⁰ Ἰουδαίων ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. Ὅθεν ἀξίως συναγασσάσθαι μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· καὶ ἐφ' ὑμῶν αὐτοῦ πυθάνομαι. Λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὰ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδώκεναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, καταλιπὼν ⁷¹ μὲν τὰ πάτρια, ἀπαλίνας δὲ εἰς ἔθνη βάρβαρα. **D**

VIII. Κἀγὼ ⁷² ἀπεκρινάμην· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέου ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποσιώμαί. Ἡ μὲν ⁷³ γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅτι, ἐν εἰς δοκεῖς ⁷⁴ καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἢ ἢ γνῶσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα φίλας προφάσεις ἐνεργεῖν ἀγωνίζεται. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ἀγνωσία

busque subiecit : ac ne plura proloquar, multos affligendo deus esse creditur, et, præterquam quod formidabilis est, etiam honore afficitur.

V. Quocirca non puto a quoquam ignem tantum accensum posse exstingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, sed singuli confirmant rem ita se habere. Quare ea gratia, ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversus eum, ante quam Petrus venerit, qui cum sit Domini nostri Jesu Christi probatissimus discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare. Tantum quippe metuo hunc hominem, ut, nisi alias cum domino meo Petro disceptans discississet inferior, consilium dedissem vobis, ipsum quoque Petrum persuaderetis ne cum Simone disputare niteretur.

VI. Et ego respondi : Si dominus noster Petrus ignoraret quod ipse solus adversus ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandasset, ut clam Simonis gesta discentes ei scriberemus. Porro cum nox venisset, sumpto cibo dormivimus. Mane vero aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigasse, ex suis autem discipulis reliquisse Appionem Plistonicem, virum Alexandrinum, arte grammaticum, paternum meum amicum mihi cognitum, et Annubionem quemdam Diospolitam, astrologum, atque Athenodorum Atheniensem Epicurææ sectæ addictum. Nos autem edocti res Simonis mane cuncta cum scripsissemus et ad Petrum misissemus, ad ambulationem convertimus gradum.

VII. Et occurrit nobis Appion, non solum cum prædictis duobus sociis, sed et cum aliis viris triginta circiter. Ac simul atque me vidit, salutans et osculatus ait : Hic est Clemens, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam, qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis; et coram vobis eum interrogo. Respondeat mihi, quandoquidem arbitratur, quod se, ut pietatem coleret, dederit, quo modo non maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros mores.

VIII. Et ego respondi : Tuam quidem in me præclaram voluntatem habeo acceptam; at ignorantem amolior. Scilicet, præclara quidem voluntas est, quod in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis : verum cognitio non recte habens prætextu amicitiae insidiari nititur. Dixit Appion :

VARIE LECTIONES.

⁶¹ Ita O c. D., τό C. ⁶² Post πρὸς est αὐτόν in O expunctum. ⁶³ Πλειστονίκιον O. ⁶⁴ ὄντα O et ex conject. C., in cuj. textu ὄν. Davisii notulam eo spectantem S non intellexisse videtur. Tum Διοσπολίτην S, O, Διοπολίτην C. ⁶⁵ Ita ex conject. C., qui in textu Ἐπιχοῦρω ut O. ⁶⁶ ἀπηντήσατο O. ⁶⁷ ἐτέρων O. Idem καθ' ἐτέρων. ⁶⁸ Ita intellige lectionem Ουοβονιανὶ ἐλευθεροπρεπείας cum cod. Reg. 804, ἐλευθεροπρεπείας C. ⁶⁹ Repone πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν, uti semper loquuntur idonei scriptores. Vide Epist. c. 46. D. ⁷⁰ τῶν inserui c. O. ⁷¹ Ita O c. Cl et S, καταλειπὼν (sic) C. Dein ἔθνη cod. Reg. 804. ⁷² Ἐγὼ C. ⁷³ ἡμᾶς p. ἢ μὲν O. ⁷⁴ δοκεῖν O.

Num ignorantio tibi videtur, patrios ritus servando sentire cum Græcis? Et ego respondi: Qui vitam ple agere statuit, non omnino debet servare patria instituta, sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si sint impia. Usu enim venire solet, ut aliquis, patre impio natus, velit vivere pie, patris mores sequi nolens. Exceptit Appion: Quid ergo? patrem tuum ais malæ vitæ exstitisse? Respondi ego: Non quidem erat malæ vitæ, sed malæ opinionis. Et Appion: Quæ illius fuerit mala sententia, cupio audire. Et ego dixi: Quod falsis ac pravus Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion sciscitatus est: Quænam sunt hæc Græcorum falsæ ac pravæ fabulæ? Respondi: Non recta de diis opinatio; quam, si æquo animo fers, cum discendi cupidus audies.

IX. Quare ante dissertationem jam secedamus in quietiorem aliquem locum, ubi vobiscum disseram. Quod autem velim seorsum colloqui causa hæc est, quia non accedunt sincere plerique, neque etiam omnes philosophi, ad judicandum de rebus. Multos siquidem novimus, eorum quoque qui de se ob philosophiæ professionem magnifice sentiunt, inani gloria duci, aut lucri cupiditate non autem, virtutis amore indui pallio: qui, si non invenerint id propter quod philosophantur, vertunt se ad cachinnos. Ob istos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo soli simus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum possidebat frondibus elegantissime ornatum, dixit: Quandoquidem vehementer adurit astus, paululum a civitate ad hortos meos secedamus. Et progressi condescerunt, ubi pura erant gelidorum laticum fluentia, et arborum omni genum tegmen viride. Ibi ego luhens sedi, et reliqui circa me; qui silentes, pro voce qua me rogaturi erant, per fixos in me oculos clare videbantur quam promiseram demonstrationem poscere. Itaque sic loqui cœpi:

XI. Multa est, viri Græci, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Veritas enim sincere quæsitæ invenitur: consuetudo autem, quæcunque assumatur, seu vera, seu falsa, temere a se ipsa confirmatur; neque cum vera est, lætatur is qui as-

Α σοι ⁷⁰ εἶναι δοκεῖ, τὰ πάτριον ἔθνη φυλάττοντα τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Τὸν εὐσεβεῖν ⁷¹ προαιρούμενον οὐ πάντως φυλάσσειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἐὰν ἦ εὐσεβῆ, ἀποσεῖσθαι **124** δὲ ἐὰν ἀσεβῆ τυγχάνη. Ἐνδέχεται γὰρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς ὄντα, εὐσεβεῖν βουλούμενον, τῷ μὴ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν σεβάσματα ⁷². Καὶ ὁ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο· Τί οὖν; τὸν οὖν πατέρα ἔφησ' κακοῦ βίου γεγονέναι; Κἀγὼ ἔφη· Κακοῦ μὲν οὐκ ἦν βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. Καὶ ὁ Ἀππίων· Τίς ἦν ἡ κακὴ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκούσαι θέλω. Κἀγὼ ἔφη· Ὅτι τοῖς ⁷³ τῶν Ἑλλήνων ψευδέσι καὶ ⁷⁴ κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐπίσθετο· Τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ψευδεῖς τε ⁷⁵ καὶ κακοὶ μῦθοι; Κἀγὼ ἔφη· Ἡ περὶ θεῶν οὐκ ὀρθὴ δόκησις, ἦν ἐὰν μακροθυμῆς, ἀκούση μετὰ τῶν φιλομαθῶν.

IX. Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων εἰς τινα ἡσυχώτερον ⁸¹ ὑποχωρήσωμεν ἥδη τόπον· ἐνταῦθα ὑμῖν διαλεχθήσομαι. Τοῦ δὲ ἰδιολογεῖσθαι με βούλεσθαι αἰτία γέγονεν αὕτη ⁸², ἐπειδὴ οὐχ οἱ πολλοὶ οὐδὲ οἱ φιλοσοφῶντες αὐτοὶ ἀπαντες γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν ὄντων κρίσει. Ἴσμεν γὰρ πολλοὺς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγαλοφρονούντων ⁸³ κενοδοξούντας, ἢ χρηματισμοῦ χάριν περιβεβλημένους τὸν τρίβωνα καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἕνεκεν, οἵπερ, ἐὰν μὴ εὐρωσι δι' ἃ φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. Διὰ δὲ τοὺς τοιοῦτους ἐπιτηδείον τινα πρὸς τὸ ἰδιάζειν τόπον ἐπιλεξώμεθα.

X. Καὶ τις ἐν αὐτοῖς πλουσίος ἀνὴρ, καὶ διὰ τῶν τῶν χωρῶν τινα **125** περὶ ἑαυτὸν κεκτημένος παμμήνων φύλλον ⁸⁴, ἔφη· Ἐπειδὴ σφόδρα καύμα ἐπιφέγει, βραχὺ τῆς ⁸⁵ πώλειος εἰς ἐμοὺς κήπους ὑποχωρήσωμεν. Καὶ δὴ προϊόντες ἐκαθέζοντο, ἐνθα ἦν καθαρὰ ψυχρῶν ναμάτων βεύματα καὶ δένδρων παντοίων χλοερὰ σκέπη. Ἐνθα ἐγὼ ἀσμένως ἐκαθεζόμεν καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμὲ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τῆς μελλούσης ἀξιοῦν με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμὲ δῆλοι ἦσαν τῆς ὑποσχέσεως ⁸⁶ τὴν ἀπόδειξιν ἀπειτούντες. Καὶ δὴ οὕτως λέγειν ἠρξάμην·

XI. Πολλὴ τις, ὡς ἄνδρες Ἕλληνες, ἡ διαφορὰ τυγχάνει (83) ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. Ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια γνησίως ζητουμένη εὐρίσκεται, τὸ δὲ ἔθος, ὁποῖον ἀν παραληφθῆ, εἴτε ἀληθές εἴτε ψευδές, ἀκρίτως ὑφ' ἑαυτοῦ κρατύνεται, καὶ οὕτε ἀληθεῖ ⁸⁷ ὄντι

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ ἀγνωσίας sine σοι O. ⁷¹ ἀσεβεῖν O in textu, ἴσως εὐσεβεῖν al. man. in marg. ⁷² Ita scripsi c. O verborum μὴ τῷ ordine inverso, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν C. Tum μὲν post ὁ om. O. ⁷³ τοῖς deest in O. ⁷⁴ καὶ om. O. ⁸⁰ τε inserui c. O. ⁸¹ Ita O c. S, ἡσυχώτερον C. ⁸² αὕτη S, O, αὕτη C. ⁸³ μέγα φρονούντων O. ⁸⁴ παμμιοῦσων φύλλον C. Prior vox dubio procul est barbara, nec satis liquet quid sit reponendum. Forte παμμήνων φύλλον, nam postea παντοίων δένδρων meministi. D. Crediderim legi posse παμμήνων φύλλον, ut significentur arbores per omnes menses foliis abundantes, etiam media æstate. Cl. Præterea conjectaverit aliquis παμμυρῶν. Sed maxime placet, quod proposuit Lobeckius Aglaoph. p. 107, παμπλούσιον φύλλον S, παμμιοῦσων φύλλον O. Cotelierius vocem παμμιοῦσων in calce editionis suæ mutavit in παμμοῦσων. ⁸⁵ Ita O c. S, βραχὺ τῆ C, qui conjecit βραχὺ τι. ⁸⁶ ὑποθέσεως S. ⁸⁷ Ita conj. C, in cuius textu ἀληθές. Et O. ἀληθές, in marg. al. man. ἴσως ἀληθεῖ.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Διαφορὰ τυγχάνει. Totum caput eodem modo habetur in *Eclógis* Damasceni capite Περὶ συνηθείας πονηρᾶς, etc., nisi quod omittitur vox

τύχη, et πατρίων scribitur, item rectius ἀληθεύοντε Cot.

αὐτῶν ἤδεται ὁ παραλαβὼν, οὕτε ψευδεὶ ἀχθεται. Οὐ γάρ ^α κρίσει, ἀλλὰ προλήψει ὁ τοιοῦτος πεπιστευκεν, γάρμη τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλην τύχη ^β τὴν ἰδίαν ἐπιδοῦναι ἐλπίδα. Καὶ οὐκ ἔστι βραδίως ἀποδύσασθαι τὴν πάτριον ^γ περιβολήν, κὰν πάνυ αὐτῷ δεικνῆται μωρὰ καὶ καταγέλαστος οὔσα.

XII. Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν κακοῦ δαίμονος **126** χαλεπωτάτην ὑπόθεσιν εἶναι λέγω. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰσηγήσαντο, καὶ τούτου κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ἵνα ὁ τὰ ἔμοικε πράττειν θέλων μὴδὲ αἰδῆται ^α, ὅπερ ἔστιν ἀνθρώπου ἴδιον, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμένων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ ἀσέβητους βίους· τῷ δὲ μὴδὲ αἰδέσθαι οὐδὲ ἐλπίδα μετανοίας ὁ τοιοῦτος ἐμφαίνει. Ἄλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν ^β, παρ' ἣν μὴδὲν πάσχειν τις ἢ ποιεῖν δύναται ^γ. Ὁμοίως οὖν καὶ τούτου τῷ πρώτῳ ταυτόν ἔστιν. Νομίσας γὰρ τις τίς παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὔτε πάσχειν οὔτε ποιεῖν τι δύναται ^δ, βραδίως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔρχεται, καὶ ἀμαρτῶν οὐ μεταμελεῖται ἐφ' οἷς ἡσέθηκεν, ἀπολογίαν φέρων ὅτι ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἐξηναγκάζετο· καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι ^ε μὴ δυνάμενος, ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνει οὐδὲ τὸ αἰδέσθαι ἔχει.

XIII. Ἄλλοι δὲ ἀπρονόητον φορὰν εἰσηγοῦνται, ὡς αὐτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστηκότος ^α δεσπότητος. Ταῦτα δὲ οὕτω νομίζειν, ὡς εἰρήκαμεν, πασῶν δοξῶν τυγχάνει οὔσα χαλεπωτάτη. Ὡς γὰρ οὐκ ἔντος τοῦ ἐφεστώτος καὶ προνοουμένου καὶ ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ^β **127** ἀπονέμετος, πᾶν ^γ ὅτι δύναται διὰ τὴν ἀφοβίαν εὐκόλως δρῶσιν ^δ. Ὅθεν οὐ βραδίως, ἢ τάχα οὐδὲ ὄλως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονούντες σφρονοῦνται· τὸν γὰρ ἐπιστρέφοντα κίνδυνον οὐ κρονοῦνται. Ὁ δὲ τῶν, ὡς ἡμεῖς φατε (84), βαρβάρων Ἰουδαίων λόγος εὐσεβεστάτος ἔστιν, ἕνα Πατέρα καὶ δημιουργτὸν τοῦ παντός εἰσηγούμενος, τῆ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένης χαρίζομενον τὰ ἀμαρτήματα, δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μετὰ τὴν μετάνοιαν ^ε κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἐπεξίοντα.

XIV. Οὗτος ὁ λόγος, εἰ καὶ μῦθος ὢν τυγχάνει, εὐ-

sumit, neque cum falsa, contristatur. Non enim iudicio, sed praesumpta opinione is credidit, incerta fretus fortuna, majorum scilicet placito suam ipsius spem confisus. Nec facile est exuere haereditarium sententiae amictum, licet ei penitus ostendatur stultus ac ridiculus.

XII. Jam igitur ego universam Graecorum doctrinam dico esse perniciosissimam mali daemoneis disciplinam. Alii enim illorum induxerunt multos deos, eosque malos omnibusque obnoxios perturbationibus: ut qui similia patrare velit, non erubescat, quod est hominis proprium, dum pro exemplo habet fabulosorum deorum pravos et inhonestos mores; ex eo autem quod neque erubescit, poenitentiae is nec spem ostendit. Alii vero fatum seu genesin invexerunt, praeter quam nemo quidquam vel facere vel pati potest. Similiter ergo et hoc idem est cum primo. Existimans enim aliquis, neminem praeter genesin quidquam vel pati vel facere posse, facile ad peccandum accedit, et post peccatum non ducitur poenitentia impie gestorum, assertque pro defensione, quod a genesi ita facere coactus sit: et quasi qui nequeat corrigere genesin, neque verecundiam habet in peccatis.

XIII. Alii vero introducunt providentiae expertem casum, ac si omnia sponte sua circumferantur, domino nullo praesidente. Haec autem ista censere, ut diximus, omnium sententiarum est perniciosissima. Tanquam enim nullus sit praeses ac provisor singulisque pro merito distributor, omne quod fieri potest, facile ob metus vacuitatem perpetrant. Quare vix, ac ne vix quidem, qui ista opinantur, honestam ducunt vitam: quia ingruens, quo converti poterant, periculum non praevident. At vero doctrina eorum, quos barbaros Judaeos vocatis, maxime est pia; quae unum Patrem et Opificem totius hujus mundi inducit, natura bonum ac justum: bonum quidem, ut qui poenitentibus veniam delictorum concedat, justum autem, ut qui unicuique post poenitentiam pro factorum meritis irroget.

XIV. Haec doctrina, etiam si fabula esset, cum

VARIÆ LECTIONES.

^α γάρ om. O. ^β τύχη om. Joan. Damascenus, qui totum caput repetiit in *Eclogis*: atque delendam rem vocem censet D. S. Tum add. ἰδίαν c. O et ex Supplendis Cotelerii. ^γ πατρίαν Joan. Dam. Tum κεκνήθηται S. δείκνυται C. O. ^δ Ita O c. S, αἰδέται C. ^ε Cfr. hom. xiv, 3, 4. Γένεσις significat in libro nostro astrologicum caeli statum sive constellationem, in qua quis natus est, τὸ τῆς γενέσεως διάγραμμα. Hom. xiv, 6. Astrologia est τῆς γενέσεως ἐπιστήμη. Hom. xiv, 5. S. ^α Ita D, τι — δύνασθαι C, O. *Epit.* c. 49: καὶ παρ' αὐτὴν οὕτε πάσχειν τινὰ δυνατόν εἶναι φασι, οὔτε ποιεῖν. ^β Ita scripsi c. O, οὐδεὶς οὔτε πάσχειν ἔχει C, qui οὔτε ποιεῖν ex *Epit.* reponendum esse recte vidit; οὐδεὶς οὔτε ποιεῖν οὔτε πάσχειν ἔχει S. ^γ Ita O c. S. καθορθῶσαι C. ^δ ἀφροσύνητος O, in marg. al. man. ἐφεστηκότος. ^ε καταξίαν O. Tum δύναται cod. Reg. 804, δύναται C. O. ^α ὁράσει O. ^β μὴ μετανοοῦντι cod. Reg. 804 et *Epit.* c. 50, quod praestat. Tum καταξίαν O. Idem deinde ἐπεξίοντα c. cod. Reg. 804. (*Epit.* c. 50), ἐπαξίοντα C.

VARIORUM NOTÆ.

(84) Ὅς ἡμεῖς φατε. Non soli gentiles appellabant Judaeos et Christianos, barbaros; sed et ipsi Judaei atque Christiani eo se nomine donasse reperiantur. Discos ex Josepho in prologo librorum *De bello Judaico*. Justino Martyre Apologia 2, Tatiano *Oratione ad Graecos*, Clemente Alex. multis in locis, et Origene in tomis *contra Celsum*. Ethnorum vero auctorum illustria sunt testimonia duo: alterum Ame-

lii Platonici, qui apud Eusebium *Præparat. evang.* lib. xi, cap. 49, et Cyrillum lib. viii *contra Julianum* p. 285; per barbarum intelligit Joannem evangelistam. Aliud Porphyrii in Opere adversus Christianos: Ὀριγένης δὲ Ἕλληνας ἐν Ἕλλησι παιδαγωγείας λόγους, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τὸ λημμα. *Hist. eccl.* Eusebii lib. vi, cap. 49. Cot.

pia sit, vitæ non esset inutilis. Singuli namque dum exspectant futurum erga se Dei cuncta intuentis iudicium, ad temperate vivendum majorem impetum capiunt. Quod si adeo vera sit doctrina, æterno supplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, simulque pro beneficio largitur futura a Deo bona æterna et ineffabilia.

XV. Sed ad primam revertor Græcorum ac gentium opinionem, quæ deos fabulatur multos, et omnibus obnoxios perturbantibus. Ac ne in res certas multum insumam temporis, dum uniuscujusque eorum qui apud vos dii nominantur impious actus recenseo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis. Bacchi, Herculis, ac singulorum, quos neque ipsi ignoratis, utpote in Græcorum litteris instituti, quas vitas edocti estis, ut tanquam deorum æmulatores similia peragatis.

XVI. Sed ab ipso maximo rege Jove ordiari; illius quidem pater Saturnus, liberis suis, ut soletis referre, devoratis, et adamantina falce demessis patri Cælo genitalibus, pietatis erga parentes et amoris in liberos iis qui deorum mysteria æmulantur ostendit exemplum. Ipse vero Jupiter patrem suum vincit in Tartaro conclusit, et alios deos punit. Pro iis autem, qui nefandam patrare volunt obscenitatem, Metin cum genuisset absorpsit: porro Metis erat semen: infantem enim absorberi impossibile. In defensionem vero eorum qui puerorum indulgent amoribus, rapit Ganymedem; adulteris autem in adulterio opem ferens, ipse sæpe mæchus invenitur. Ad sorores etiam ducendas invitat, congregians cum sororibus, Junone, Cerere, Venere cælesti, quam nonnulli Dodonam vocant; iis vero qui cum filiabus commiseri cupiunt, cum Proserpina congressus exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impie gessit, ut ab impiis hominibus propter exasperantem intemperantiam fabulosum dogma de illius divinitate persuasum fuerit.

XVII. Homines quidem indoctos æquum videatur circa has opiniones haud multum indignari. Iis autem, qui in litteris instituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui grammatici et sophistæ esse gestientes has actiones diis dignas esse affirmant. Cum enim ipsi incontinentes sint, fabularum accepto prætextu, quasi numinum imitatores, libere perpetrant turpia.

Α σθεῖς γε ὦν, οὐκ ἀσύμφορος ἂν εἴη τῷ βίῳ. Ἐκαστος γὰρ προσδοκίᾳ τοῦ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπύπτου Θεοῦ πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν ὀρμὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ καὶ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος, ἀπήλλαξε μὲν τὸν σωφρονῶς βεβιωκότα τῆς αἰωνίου κολάσεως, προσευεργέτηκε ¹⁰⁰ δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αἰδέοις τε καὶ ἀπορρήτοις γιγνομένοις ἀγαθοῖς.

XV. Πλὴν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρωτίστην τῶν Ἑλλήνων δόξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς θεοὺς εἶναι μυθολογούσαν ¹. Καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ θαφῆ ² πολλὸν ἀναλίσκω χρόνον, ἐκάστου τῶν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς πράξεις εἰσηγούμενος, πάντας μὲν οὐκ ἂν ἐπιμι αὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ **B 128** Ἡρακλέους ³ καὶ τῶν καθ' ἓνα ἕκαστον, ὧν ⁴ οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὀρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν τὰ ὅμοια πράττητε.

XVI. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἄρξομαι, οὗ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιῶν, τῆ ⁵ ἐξ ἀδάμαντος ἄρηγῃ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τέκνα ⁶ φιλίας τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσι τὸν ὑπογραμμὸν ⁷ ἔδειξεν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα θήσας καθείρξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει θεοὺς. Τοῖς δὲ ἀρρήτουργεῖν θέλουσι τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν· ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονὴ βρέφος γὰρ καταπιεῖν ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν Γανυμήδη ⁸ ἀρπάξει· μοιχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὐρίσκειται· ἀδελφοφθορεῖν ⁹ δὲ προτρέπει ἀδελφαῖς συνελθῶν, Ἡρᾶ καὶ Δήμητρι καὶ τῆ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ, ἦν τινες Δωδώνῃ ¹⁰ λέγουσι· τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις Περσεφόνη συνεληλυθῶς παράδειγμα ποιηρὸν ἐκ **129** τῶν μῦθων γίνεται. Ἄλλα τε ¹¹ μυρία ἠσέθηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν θεός ¹² εἶναι ὁ μῦθος δογματισθῆ.

XVII. Ἰδιώταις ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπολήψεων ἀγανακτεῖν μετρίως εὐλόγον. Τοῖς δὲ ἐκ παιδείας ὀρμώμενοις τί δεῖ καὶ λέγειν; ὧν τινες ¹³ **D** γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιοῦντες εἶναι τὰς τοιαύτας πράξεις θεῶν ἀξίας εἶναι βεβαιοῦσιν. Αὐτοὶ γὰρ, ἀκρατεῖς ὄντες, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαβόμενοι, ὡς δὲ μίμητα τῶν κριτιτῶν ἀσεμνα διαπραττόμενοι, παρῆρσιάζονται.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ προσευεργέτηκε O. ¹ Vbb. τὴν πολλοὺς καὶ — μυθολογούσαν des. in O. Adnotat S, C edidisse πανταπαθεῖς, quod quidem non nisi de Clerico recte intelligitur. ² ἀσφαλῆ C. ³ Ita S, Ἡρακλέως C, Ἡρακλέος O, qui subinde scr. καθένα. ⁴ Sede pronominum mutata, scribendum: οὓς (sc. ἔρωτας) οὐδέ αὐτοὶ ἀγν., παιδ. ἑλλ. ὀρμ., ὧν ἐπαιδεύθητε βίους. D. ⁵ ἅμα τῆ cod. Reg. 804. ⁶ πρὸς τὰ τέκνα C. ⁷ τῶν ὑπογραμμῶν cod. Reg. 804. ⁸ Γανυμήδη O. ⁹ ἀδελφοκτονεῖν C, ἀδελφογαμῖν Epi. c. 51, ἀδελφοκοιτεῖν conj. S ex analogia vocis ἀρβρονοχοτεῖν. ¹⁰ Leg. Διώνην. Hæc vox haud raro (v. Jacubii *Lex. Myth.* p. 260), illa nunquam Venerem significat. Eandem conjecturam proposuisse video Valckenarium *Diatr. in Eurip.* p. 163 edit. Lips. Infra hom. v, 13 eodem iterum inendo legitur Κύπρις, ἦν καὶ Δωδώνην λέγουσιν, ubi vide quæ adnotavit Cl. Etiam *Epitome* c. 51, habet Διώνην S. ¹¹ γέ C. ¹² Fortasse θεός. S. ¹³ Ita S, O c. cod. Reg. 804, ἦ τινες C, qui conj. οἱ τινες.

XVIII. Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῶ ἕλαττον οἱ κατ' ἄγρῶν βιοῦντες ἐξημαρτάνουσιν, οὐκ εἰσηγγμένοι ἕκαστος δι' ὧν εἰσῆχθησαν οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ παιδείας κακῆς ἀσεβεῖν μεμαθηκότες. Οἱ γὰρ ἐκ παιδῶς διὰ τῶν τοιοῦτων μύθων μανθάνοντες γράμματα, εἰ ἀπαλῆ οὐσῆ τῆ ψυχῆ τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτῶν συμφύουσι νοῦν· ὅθεν, ἐπεξηθείσης τῆς ἡλικίας, ὡς κακὰ σπέρματα καταβληθέντα τῆ ψυχῆ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι οὐδὲ ἕκκοπήναι βρῆδὴς ἐστὶ τὰ ἐνεργεζόμενα ἀσεδήματα, ὅπῃ ταν ἄνδρωθεῖσιν αὐτοῖς χαλεπὰ εἶναι νοῆται. Ἐν οἷς γὰρ (85) ἕκαστος ἐκ παιδῶν ἐθίζεται, τούτοις ἐμμένειν ἡδεταί, καὶ οὕτως, τῆς συνηθείας οὐ πολλὸ ἕλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυναμένης, δυσμετάβλητοι γίνονται πρὸς τὰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῖς καταβληθέντα τῆ ψυχῆ καλὰ.

130 XIX. Διὸ χρὴ καὶ τοὺς νέους μὴ τοῖς διαφθεירוσιν ἀσχεῖσθαι ἡ μαθήμασιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀμῆς ὄντας ἐπιμελῶς ὑποστέλλεσθαι τῆς Ἑλλήνων ἐπακοῦειν μυθολογίας. Πολὸν γὰρ ἀμαθίας χεῖρονά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἄγρῶν οἰκονόμων, διὰ τὸ μὴ παιδευθῆναι τὰ παρ' Ἑλλήσιν ἕλαττον ἀμαρτανόνων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὴ τοὺς τοιοῦτους μύθους αὐτῶν καὶ τὰ θέατρα καὶ τὰ βιβλία· εἴθε δυνατόν ἦν, καὶ τὰς πόλεις. Κακῶν γὰρ μαθημάτων γέμοντες καὶ πνέοντες τοῖς συναμιλλωμένοις, ὥσπερ λύσσαν ἡ, τοῖς πλησίον μεταδίδασιν ὧν πεπόνθασιν αὐτοί. Τὸ δὲ χαλεπώτατον, ὅστις παρ' αὐτοῖς πλεῖον πεπαιδεύεται, πολλῶ τοῦ κατὰ φύσιν οὕτως φρονεῖν ἐκείτραπται.

XX. Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι εἶναι ἀξιοῦντες τὰ τοιαῦτα ἀμαρτήματα ἀδιάφορα εἶναι, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσι χαλεπαίνοντας ἀνοήτους λέγουσιν. Οὐ γὰρ ἐστίν, φασί, τὰ τοιαῦτα τῆ φύσει ἀμαρτήματα, ὅσα θεοῖς ἀπηγόρευται νόμοις ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχὰς γενομένων σοφῶν, ἐὰν τὸ εἰδέναι, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εὐρίπιστῃ ψυχῆ ἐπὶ ταῖς τοιοῦτοις μεγάλως ἀχθόμενοι πρὸς ἀλλήλους πόλεμον αἴρονται. Ἐν ἕνεκα νόμον θέντες οἱ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα ὡς ἀμαρτήματα ἀπηγόρευσαν. Γελοῖον δὲ οὕτως ὑπολαμβάνειν. Πῶς γὰρ οὐχ ἀμαρτημάτα εἰσι τὰ θορύβων 131 καὶ φόνων καὶ παραχῆς πάσης αἵτια; ἢ γὰρ οὐκ ἐκ μοιχείας ἀνακύπτουσι βίων περιγραφαί, οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορία καὶ ἄλλα πλείω κακά;

XXI. Ἄλλὰ διὰ τί, φησὶν, ὁ ἀνὴρ, ἐὰν ἀγνοῇ τὴν

XVIII. Quocirca multo minus iis aberrant illi qui ruri degunt, non prave instituti in iis, quibus imbuti sunt qui ista audent, quique a mala eruditione impietatem didicerunt. Nam qui a puero per has fabulas edocti sunt litteras, cum adhuc tener est animus, impias putatorum deorum actiones menti suæ inserunt: quare adulta ætate, instar malorum seminum in animam dejectorum, fructum ferunt: et quod est omnium gravissimum, facile non excinduntur radicate impietates, quando illi viri facti eas graves noxiasque esse intelligunt. In quibus enim unusquisque a teneris assuescit, iis gessit immorari: sicque, quia consuetudo non multo minus valet quam natura, ægre convertuntur ad ea bona, quæ principio in ipsorum animos non fuerunt injecta.

XIX. Quare oportet, ut pueri corruptricibus non exercentur disciplinis, et qui in flore ætatis sunt, diligenter cohibeantur Græcorum audire fabulas. Multo enim, quam inscitia, pejor est eorum scientia; quemadmodum ex rusticis ostendimus, qui, quod Græcam non acceperunt eruditionem, peccant minus. Fugere igitur oportet tales illorum fabulas, et theatra, et libros, et, utinam fieri posset etiam civitates. Malarum enim institutionum homines pleni et spirantes, congregientibus proximis, tanquam rabiem, quæ ipsi passi sunt tradunt. Et quod est pessimium, quicumque apud eos magis est institutus, plus ab ea, quæ secundum naturam est, ratione deflexus est.

XX. Quidam autem inter eos, qui et philosophi esse gloriuntur, ista peccata faciunt indifferentia, eosque, qui talibus succensent actionibus, stultos dicunt. Non enim, inquit, hæc natura sunt peccata, quæ per latas leges interdicta sunt a primis sapientibus, scilicet quibus exploratum erat, homines mobili facile animo, circa talia vehementer offensos, bellum in se mutuo suscepturos: quapropter sapientes, lege posita, ista velut delicta prohibere. Ita vero arbitrari est ridiculum. Qua enim ratione peccata non sunt, quæ tumultus producent, et homicidia, omnemque conturbationem? Nonne enim ex adulterio oriuntur festinæ mortes, familiarum perturbaciones, magiæ, fraudes, angustia, et plura alia mala?

XXI. Sed cur, inquit, vir si ignorat uxorem suam

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ εἰσηγγόμενοι O. ¹⁷ Ita S, οὕτως C, O. ¹⁸ ὅπῃ ταν C. Tum νοῆται O c. S, νοῆται C. ¹⁹ ἀσχεῖσθαι var, lect. ap. Joan. Dam. accedente O, quam lectionem merito commendat C, ἀρκεῖσθαι idem in textu. ²⁰ Διὸ τῶν S. ²¹ λύσσαν O. Tum μεταδιδούσιν C. ²² Ita S, τῶν C, τοῖ O. Reponendum puto: πολλῶ τὸν κατὰ φύσιν οὕτως φρονῶν ἐκτέτραπται. D. ²³ Ita O c. D, οὕτως C. ²⁴ Ita et O, sec. man. in margine, καὶ διάφορα in textu. ²⁵ Inde a verbis γελοῖον δὲ Clemens suo nomine refutat eam sententiam, quam antea exposuerat. S. ²⁶ πάσης παραχῆς C. ²⁷ Vbb. οἰκῶν ἀναστάσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορία accesserunt ex O; var. lect. ap. C post περιγραφαί add. οἰκῶν καταλύσεις, μαγείαι, δόλοι, ἀπορία.

VARIORUM NOTÆ.

(85) Ἐν οἷς γὰρ..... μυθολογίας. Subjunguntur capiti 11 a S. Damasceno, a quo citantur cum quibusdam parvi momenti varietatibus, si demas

hanc, omnino certe amplectendam ἀσχεῖσθαι, exercet, pro ἀρκεῖσθαι. Cot.

adulterare, zelotypia non effertur, non irascitur, non tumultuatur, non bella ciet? Itaque ista non sunt natura mala, verum iniqua hominum opinio gravia ea facit. Ego autem aio, quod, quamvis illa non accidant incommoda, ex consuetudine cum adulterio sit, ut vel maritus deseratur, vel et uxor insidias struat, vel labore viri parta mœcho præbeat; utque peregre profecto conjuge, cum illa ex adultero conceperit, metu reprehensionis uteri fetum nitatur labefacere, fiatque infanticida, vel, dum perdit, ipsa simul pereat. Quod si, cum ea manente viro, ex mœcho concipiens parit, educatus puer patrem nescit, eum vero qui non est, esse putat; sicque moriens, qui pater non est, alieno filio bona sua derelinquit. Quanta autem et alia mala ex adulterii natura oriri solent! Nescimus tamen malorum occulta. Quemadmodum enim rabiosus canis, quos tangit, interimit, occultissimam rabiem communicans, ita et adulterii absconditum malum, etsi ignoretur, posteritatis procurat excisionem.

XXII. Verum hoc nunc relinquamus. Illud certe scimus omnes, plerumque eam ob causam homines effrenate irasci, propterea bella exorta, factas domorum eversionses, ac urbium expugnationes, aliaque innumera. Quare ego ad sanctum Judæorum Deum sanctamque eorumdem legem confugi; cum fidem certo iudicio habuissem, quod ex Dei justo iudicio et lex fixa sit ac definita, et anima omnino pro meritis eorum, quæ gessit, aliquando recipiet.

XXIII. Hæc cum dixissem, Appion orationi subiecit: Quid enim? nonne, inquit, et Græcorum leges mala prohibent, et adulteros puniunt? Ego respondi: Ergo Græcorum dii, quod contraria legibus faciunt, supplicium merentur. Quo modo autem et coercere me poterō, dum existimo deos ipsos primos una cum adulterio cuncta flagitia perfecisse, nec pœnas dedisse, quas ideo magis dare debebant, quia non serviunt cupiditati? Quod si cupiditati obnoxii fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint nobis pro scopo non dii sed iudices, in quos respiciendo, peccare metuemus. At ego excepi: Non simile est, o Appion. Qui enim ad hominem respicit, spē latendi audebit peccare: qui vero Deum omnium inspectorem metæ loco animæ suæ proposuit, gnarus quod eum latere non possit, clam quoque peccare supersedebit.

XXIV. Quæ cum audisset Appion, dixit: Intellexeram, ex quo accepi tibi cum Judæis esse consuetudinem, te mutavisse sententiam. Præclare enim a quodam dictum est: *Corrumpunt mores do-*

† I Cor. xv, 33. Est Menandri versus, qui legi debet: Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὴ ὀμίλια κακαί.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ οὕτως C. ²⁰ πάντες O. Tum ἐπὶ τούτῳ var. lect. ap. C. Subsequitur mendum τὰς p. τούς in O. ²¹ τε add. c. O, qui subinde exh. ἐπὶ τούτῳ c. D, ἐπὶ τούτων C. ²² ἀγαθῶ *Epit.* c. 51. Subinde τῶ Ἰουδαίων C. ²³ ἀσφαλῆ C. ²⁴ καταξίαν O. ²⁵ ἐπέκειντο O. In eodem desiderantur vbb. καὶ ὁ Ἀππίων. ²⁶ οὐκ ἐθ' C. *Isa* O est ἅπασι inter ὦ et Ἀππίων expunctum. ²⁷ σέ om. O.

αὐτοῦ γυναῖκα μοιχευομένην, οὐ ζηλοῦ, οὐ θυμοῦται, οὐ θορυβεῖ, οὐ πολεμεῖ; Οὕτως οὐκ ἐστὶ τῇ φύσει τὰ τοιαῦτα κακὰ, ἀλλὰ ἡ ἄλογος ἀνθρώπων δόκησις ταῦτα δεινοποιεῖ. Ἐγὼ δὲ φημι, ὅτι, κὰν μὴ τὰ δεινὰ ταῦτα συμβαίη, ἐνδέχεται συνηθεῖα τῇ πρὸς τὸν μοιχὸν ἢ τὸν ἄνδρα ἀπολιπεῖν, ἢ καὶ συνοικοῦσαν ἐπιβουλεύσαι, ἢ τὰ τοῦ ἀνδρὸς κόπῳ πεπορισμένα τῷ μοιχῷ παρασεῖν· καὶ ἀποδημούντος τοῦ ἀνδρὸς συλλαβοῦσαν ἐκ τοῦ μοιχοῦ, διὰ τὸ αἰδεῖσθαι τὸν ἔλεγγον, τὸ κατὰ γαστρὸς φθειραὶ θελήσαι, καὶ γενέσθαι τεκνοκτόνον, ἢ καὶ φθείρουσαν συμφοραρῆναι. Εἰ δὲ, συνόντος τοῦ ἀνδρὸς, ἐκ μοιχοῦ συλλαβοῦσα τέκνοι, ἀνατραφεῖς ὁ παῖς τὸν μὲν πατέρα ἀγνοεῖ, τὸν δὲ οὐκ ὄντα νομίζει, καὶ οὕτως ὁ μὴ πατήρ τελευτῶν ἄλλοτριῷ παιδί τὸν ἑαυτοῦ καταλείπει βίον. Πόσα δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐκ τῆς μοιχείας φυσικῶς ἀνακύπτειν φιλεῖ! καὶ οὐκ ἴσμεν τὰ κρύφια τῶν κακῶν. Ὡσπερ γὰρ ὁ λυσσῶν κύων τούτους ἀναιρεῖ ὥσπερ ἄν ψαύσῃ, τῆς ἀφανεστάτης λύσσης μεταδίδους, οὕτω ²⁸ καὶ τῆς μοιχείας τὸ κρύφιον κακὸν, κὰν ἀγνοῖται, τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάζεται.

132 XXII. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλείψω. Ἐκεῖνο δὲ ἅπαντες ²⁷ ἴσμεν, ὡς ἐκίπαν ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἄνδρας ἀνεπισχέτως δυσχεραίνοντας, πολέμους τε ²⁸ ἐπὶ τούτῳ ἐγηγεγμένους, καὶ οἰκῶν γενομένας ἀνατροπὰς, καὶ πόλεων ἀλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία. Διὰ τοῦτο ἐγὼ τῷ ἁγίῳ ²⁹ τῶν Ἰουδαίων Θεῷ καὶ νόμῳ προσέφυγον, ἀποδεδικώς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ ³⁰ τῇ κρίσει, ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὤρισταί, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ³¹ ὧν ἐπραξεν ὀπουδήποτε ἀπολαμβάνει.

XXIII. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Ἀππίων ἐπήνεγκε τῷ λόγῳ· Τί γὰρ, οὐχὶ καὶ οἱ Ἕλλήνων, ἔφη, νόμοι τὰ φαῦλα ἀπαγορεύουσιν, καὶ τοὺς μοιχοὺς κολάζουσιν; Κἀγὼ ἔφη· Οὐκοῦν οἱ Ἕλλήνων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις πράξαντες κόλασιν ὀφείλουσιν. Πῶς δὲ καὶ σφρονίζειν ἑμαυτὸν δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων, ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἅμα τῇ μοιχείᾳ τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ δίκην οὐ δεδώκασι, ταύτῃ μᾶλλον ὀφείλοντες δίδοναι, ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμῶ; εἰ δὲ ὑπέκειντο ³², πῶς ἦσαν θεοί; Καὶ ὁ Ἀππίων· Ἔστωσαν ἡμῖν σκοποὶ μηκέτι θεοὶ, ἀλλ' οἱ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες, φοβηθῶσόμεθα ἁμαρτάνειν. Κἀγὼ ἔφη· Οὐκ ἐστ' ³³ ὁμοιον, ὦ Ἀππίων. Ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἄνθρωπον ἔχων τὸν σκοπὸν ἐλπιδὶ τοῦ λαθεῖν τολμήσει ἁμαρτάνειν, ὁ δὲ Θεὸν παντεπόπτην τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ **133** ὀρισάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ λάθρα ἁμαρτεῖν παραιτησεται.

XXIV. Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας ἔφη· Ἦδεῖν ἐξ ὅτε ἤκουσα Ἰουδαίους σε ³⁴ προσομιλοῦντα, ἡλωῶσθαι τὴν γνώμην. Καλῶς γὰρ εἰρηταί τινι· Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὀμίλια κακαί. Κἀγὼ ἔφη·

Ὁυκοῦν ἐπανορθοῦσιν ἦθη ἄχρηστα ὀμιλία καλαί. **A** Καὶ ὁ Ἀππίων ἐφη· Σήμερον πεπληροφορήμην τὴν σὴν ἐπιγνώμαι ἐνοτασιν· διὸ σοὶ πρώτῳ εἰπεῖν συνεχωρήσαμεν. Αὐριον δὲ ἐναυῖθα, εἰ σοὶ φίλον ἐστίν, ἐπὶ τῶν αὐτῶν φίλων συνελθόντων ἀποδείξω, ὅτι οἱ θεοὶ ἡμῶν οὐτε μοιχοὶ ὄντες τυγχάνουσιν, οὐτε φονεῖς, οὐτε παιδῶν φθορεῖς, οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατρᾶσι πλησιάσαντες· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι, τὰ μυστήρια μόνους τοὺς φιλομαθεῖς εἰδέναι θέλοντες, μύθοις οἷς εἰρηκας αὐτὰ προεκάλυψαν ³⁵. Ζῆνα γὰρ τὴν ζέουσαν οὐσίαν εἶναι φυσιολογοῦσιν, Κρόνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ Πέαν τὴν αἰεὶ βέουσαν τοῦ ³⁶ ὕδατος φύσιν. Πλὴν, ὡς ὑπεσχόμην, αὐριον, τὸ καθ' ἕκαστον ³⁷ εἶδος ἔωθεν ὑμῖν συνελθοῦσιν ἀλληγορήσας, τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἐκφανῶ. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἐφη· Αὐριον, ὡς ὑπέσχεο, οὕτως ποιήσον· ἦδη δὲ ἐντεῦθεν καὶ **B** πρὸς αὐτὰ, ἃ μέλλεις λέγειν, ἄκουσον.

XXV. Αἱ τῶν θεῶν πράξεις εἰ μὲν, ἀγαθαὶ οὐσαι, κακοῖς μύθοις προεκαλύφθησαν, πολλῆ τοῦ σκεπασαντος δεικνύεται κακία, ὅτι τὰ σεμνὰ **134** ἀπέκρυψε κακοῖς διηγήμασιν, ἵνα μή τις αὐτῶν ζηλωτῆς γένηται· εἰ δὲ ἀληθῶς ἀσεβῆ διεπράξαντο, ἐχρῆν τοῖναντίον ἀγαθοῖς μύθοις ³⁸ αὐτὰ ἐπισκέπειν, ἵνα μὴ οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἰς κρείττονας ἀφορῶντες, ἀμαρτάνειν ἐπιχειρῶσιν ἐκείνοις παραπλήσια. Ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ἀρχὴν λαμβάνοντες τῆς πρὸς τοὺς ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντας λόγους ἀγάπης. Καὶ γὰρ συνεχῶς καὶ ἐσπουδασμένως ἀξιούντες πάντως με εἶψ' ὑστεραῖα ἐλθεῖν ἀπεπλήκθησαν.

ὍΜΙΛΙΑ Ε΄.

I. Τῇ μὲν οὖν ἐν Τύρῳ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, καθὰ συνεταξάμεθα, εἰς τὸν ἡσυχίον τόπον ³⁹ ἐλθὼν, τοὺς μὲν ἐτέρους μετὰ τινῶν καὶ ἄλλων ἰδὼν καὶ προσαγορεύσας, Ἀππίωνα δὲ μὴ ἑωρακῶς, ἠρόμην τοῦ μή παρεῖναι ἐκείνον τὴν αἰτίαν. Καὶ τις ἐφη, δυσαρβύστωσ ἀπτόν ἀπ' αὐτῆς ἐσπέρας ἐσχηκέναι τὸ σωματίον. Ἐμοῦ δὲ φησαντος, εὐλογον εἶναι παραχρήμα ὀρησαντας ἐπισκέψασθαι αὐτόν, σχεδὸν οἱ πάντες ἤξιον πρότερον διαλεχθῆναι με αὐτοῖς, εἶθ' οὕτως κάκεινον ἐπισκέψασθαι δύνασθαι ⁴⁰ αὐτόν. Μῖδς οὖν πάντων γνώμης γενομένης, λέγειν ἠρξάμην.

II. Ἐχθὲς ⁴¹, ἐντεῦθεν ἀπαλλαγείς, ὦ φίλοι, ὁμολογῶ ὅτι, πάνυ φροντίζων ὑπὲρ τῆς πρὸς Ἀππίωνα μελλούσης ἐσεσθαι ζητήσεως, ὑπνον τυχεῖν **135** οὐκ ἰδυνάμην. Ἀγρυπνοῦντος δὲ μου εἰσέδραμε τὰ ἐν Πώμῃ πρὸς αὐτόν μοι μεμηχανημένα. Ἦν δὲ τοιαῦτα· Ἐκ παιδὸς ἐγὼ Κλήμης ἀληθείας ἐρῶν, καὶ ζητῶν τὰ ψυχῇ διαφέροντα, καὶ εἰς ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς δαπανῶν τοὺς χρόνους, καὶ μὴθὲν τέλειον εἶρεῖν δυνάμενος, ὑπὸ τῆς ἀνοίας ἐξώκειλα ⁴² εἰς νόσον. Καὶ δὴ ἐμοῦ κατακειμένου, ὁ Ἀππίων ἐπιδημαί τῇ Πώμῃ, πατρικὸς ὢν μοι φίλος, καὶ ἐπιξενοῦται ἐμοί, καὶ κληθήρη μαθὼν πρὸς ἐμὲ εἰσέρχεται, ὡς ἱατρικῆς οὐκ ἀμύητος, καὶ πυνθάνεται τῆς

C

HOMILIA V.

I. Sequentē igitur apud Tytum die, quemadmodum pacti eramus, in quietum locum adveniēns, ceteros quidem cum quibusdam et aliis intuitus cum salutassem, Appionem vero non viderem, causam cur ille non adesset rogavi. Et aliquis respondit, illum ex ipsa vespera ægroto jacuisse corpusculo. Cumque ego dixissem, æquum esse ut statim profecti eum visitaremus, fere cuncti deprecāti sunt, ut prius eis edissererem; sic enim postea posse fieri ut illum inviseremus. Quia ergo una erat omnium voluntas, loqui cœpi.

II. Heri hinc abiens, o amici, multum, fateor, sollicitus de futura adversus Appionem disceptatione somnum capere non potui. Vigilante autem me occurrerunt, quæ Romæ contra illum commentus fui. Sunt autem hæc. A puero ego Clemens veritatis studiosus, quærensque animæ utilia, et in confutationes ac probationes tempus insumens, nihilque valens veri invenire, in morbum ex mentis impotentia deveni. Cumque decumberem, Romam advenit Appion, paternus amicus, et apud me hospitatur: audiensque in lecto me jacere, ad me ingressus est, tanquam medicæ artis non imperitus; atque rogat causam decubitus. Ego vero hominem

VARIE LECTIONES.

³⁵ προεκάλυψεν O, mendose. ³⁶ τοῦ οὐν. O. ³⁷ καθέκαστον scr. O. ³⁸ μύθοις add. c. O. Idem ἐπισκέπειν, p. ἐπισκέπειν. ³⁹ τόπον μου est in O. ⁴⁰ δύνασθαι textui reddidi, postquam omissum erat a Cl et S. ⁴¹ χθὲς O. ⁴² ἐξώκειον O.

non Ignorabam summo Judæos prosequi odio, adeo ut et contra eos multos scripserit libros ; nunc certe Simonem ipsum in amicitiam admisit non quidem ob discendi studium ac eruditionem , sed quia novit eum esse Samaritanum et Judæorum hostem, adversus quos etiam sit progressus, ideo eum sibi conciliavit, quo possit aliquid ab illo contra Judæos discere.

III. Hæc ego sciens de Appione, simul ac causam morbi petiit, respondi simulate, me juvenum more affectum dolere animo. Ad hæc ille dixit : Fili, tanquam patri confusus narra, quinam sit animi tui morbus. Cumque iterum flicte vehemens ducerem suspirium, quasi veritus fateri amore, silendo et vultum demittendo suspicionem dedi ejus quod indicari volebam ; at ille revera me mulierem deperire persuasus dixit : Nihil in vita est, cui non possit adhiberi remedium. Ipse enim ego, adhuc juvenis, cum in amorem incidissem elegantissimæ mulieris, non modo impossibile judicabam illa frui, verum neque salutare unquam sperabam : et tamen nactus aliquem Ægyptium, magicis in artibus peritissimum, et contracta cum eo amicitia, amorem meum declaro : ac non solum ille se mihi ad cupita omnia tradidit ; sed largissima mihi gratificans, etiam carminis per quod politus fui scientiam non invidit : atque per illius hominis occultam demonstrationem, persuasus magistri munificentia, et semel potitus, amare cessavi.

IV. Unde si et tu tale quid hominum more pateris, mihi confusus deponere curas. Intra enim septem dies omnino te mulieris faciam compotem. His ego auditis, meum respiciens ad scopum, aio : Ignosce mihi non penitus credenti magiam exstare : multos quippe jam expertus sum, multa pollicitos ac mentitos. Attamen movet me ac in spem adducit promissio tua. Vereor autem, dum cõgito, forte dæmones interdum magis ad mandata non obedire.

V. Respondit Appion : Mihi concede, ut hæc plus quam tu cognoscam. Ne tamen nihil videaris ex me audivisse de eo quod dixisti, discere, qua ratione cogantur dæmones obsequi mandatis magorum ; nam sicut fieri non potest, ut miles duci contradicat, et sicut ipsi duces non possunt imperatori non obtemperare (si quis enim præpositis resistat, omnino pœnas solvet), ita fieri nequit, ut dæmones angelis ducibus suis non subserviant ; per quos adjurati cedunt tremantes, ut qui bene noverint se non obsecutos omnino puniri. Ipsi quoque angeli,

κατακλίσεως την αιτίαν. Ἐγὼ δὲ τὸν ἄνδρα οὐκ ἄγνοῶν ⁴³ πᾶν Ἰουδαίου δι' ἀπεχθείας ἔχοντα, ὡς καὶ πολλὰ βιβλία κατ' αὐτῶν συγγεγραφεῖναι ⁴⁴· καὶ αὐτὸν Σίμωνα νῦν οὐ διὰ φιλομάθειαν ⁴⁵ εἰς φιλίαν προσιέμενον, ἀλλ' ἐπειδὴ Σαμαρεῖα αὐτὸν οἶδε μισοῦσαίον τε ὄντα καὶ κατὰ Ἰουδαίων προελθηθότα, διὰ τοῦτο αὐτὸν προσωκειώσατο, ἵνα δύναιτο κατὰ Ἰουδαίων τι παρ' αὐτοῦ μανθάνειν.

III. Ταῦτα ἐγὼ προειδώς ⁴⁶ περὶ τοῦ Ἀππιωνος, ἅμα τῷ πυθέσθαι αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς νόσου προσποιητικῶς ⁴⁷ ἀπεκρινάμην, ὅτι τὰ νέων πάσχω καὶ ἀλγῶ τὴν ψυχῆν. Ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἔφη· Τέκνον, ὡς πατρὶ θαρσῆσας λέγε, τίς σου τῆς ψυχῆς ἡ νόσος ; Ἐμοῦ δὲ προσποιητικῶς ⁴⁸ πάλιν ἀναστενάζαντος, ὡς δὴ περὶ ἔρωτος εἰπεῖν αἰδουμένου, διὰ γε τῆς σιωπῆς **136** καὶ τοῦ κατανεύειν ⁴⁹, περὶ οὗ ἤθειον ἐνδείκνυσθαι, παρεῖχον τὴν ὑπόνοιαν· ὁ δὲ, ἐρῶν ⁵⁰ με γυναικὸς ἀληθῶς ἀναπεισθεὶς, ἔφη· Οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ βίῳ βοηθείας τυχεῖν μὴ δυνάμενον. Καὶ γὰρ αὐτὸς, ὅτε νέος ἤμην ⁵¹, ἐρασθεὶς γυναικὸς ἀξιολογωτάτης, οὐ μόνον αὐτῆς ⁵² τυχεῖν ἡγοῦμένην ἀδύνατον εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ προσαγορεύσαι ποτε ἡλιπίζον· καὶ ὅμως, περιτυχῶν τινι Αἰγυπτίῳ, πᾶν τὰ μάγων ἀκριβοῦντι, καὶ φιλωθεὶς ἐκφαίνω μου τὸν ἔρωτα, καὶ οὐ μόνον ἑαυτὸν μοι παρεῖχε πρὸς πᾶν ὃ ἐβουλόμην, ἀλλὰ θαυμάσιον πρὸς με φιλοσιμούμενος καὶ τὴν ἐπαοιδὴν, δι' ἧς ἔτυχον, διδάσκειν οὐκ ἐφθόνησεν· ἐκ δὲ τῆς ἐκείνου λαθραίας ὑποδείξεως, πεισθεὶς τῇ τοῦ διδάξαντος ἀφθονίᾳ, καὶ ἅπασι ἐπιτυχῶν, ἐπαυσάμην τοῦ ἔρωτος.

IV. Ὅθεν, εἰ καὶ σὺ τοιοῦτόν τι πέπονθας ἀνθρωπίνως, θάρσησον ἡμῖν πρὸς τὸ ἀμέριμον· ἐντὸς γὰρ ἡμερῶν ἐπτά πάντως αὐτῆς ἐπιτυχεῖν σε ποιήσω. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ, εἰς τὸν ἐμὸν ⁵³ σκοπὸν ἀποδιδέπων, ἔφη· Σύγγνωθί μοι μὴ πᾶν πιστεύοντι μαγείαν ὑφessestάναι· πολλῶν γὰρ πολλὰ ἐπαγγελιομένων καὶ διαψευσαμένων ἤδη πεπειράμαι. Πλὴν δυσωπεῖ ⁵⁴ με καὶ εἰς ἐλπίδας ἀγεί ἡ σὴ ὑπόσχεσις. Δέδοικα δὲ ἐνθυμούμενος, μὴ ἄρα οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ἐντοσε πρὸς τὰ κελεύόμενα οὐχ ὑπέκουσιν.

V. Καὶ ὁ Ἀππιὼν ἔφη· Ταῦτα ἐμοὶ σου μᾶλλον συγχῶρει εἰδέναι. **137** Πλὴν ἵνα μὴ δοκῆς, πρὸς ὃ ἔφη, μὴδὲν ἀκηχοῦναι παρ' ἐμοῦ, μάθε πῶς ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ὑπέκτειν περὶ ὧν κελεύονται· ὡς γὰρ ἀδύνατόν ἐστι στρατιωτῆν ἀντεῖπειν τῷ ἡγουμένῳ, αὐτοῖς τε τοῖς ἡγουμένοις οὐχ οἶδόν τε παρακοῦσαι βασιλέως· (εἰ γὰρ τις ἀντιρεῖ τοῖς ἐφεστηκόσιν, πάντως τιμωρίας ἀξιοῦται·) οὕτως ἀδύνατόν ἐστι τοὺς δαίμονας μὴ ὑπουργεῖν ⁵⁵ τοῖς αὐτῶν ἡγουμένοις ἀγγέλοις, καθ' ὧν ὀρκεῖσθαι νοὶ φρίττοντες εἰκουσιν, εὐ εἰδότες ὅτι ἀπειθήσαν-

VARIAE LECTIONES.

⁴³ D legi vult ἄγνοῶ. At oratio est ἀνακλόουθος, cum verbo προιδῶν resumatur participium ἄγνοῶν. Alioquin scribendum esset ἡγνοῶν. S. ⁴⁴ ἀναγεγραφεῖναι C. ⁴⁵ Ejeci c. O. αὐτὴν post φιλομάθειαν. Tum προσιέμενον D, προσέμενον C, O. ⁴⁶ προειδώς scripsi ex conject., προιδῶν C, προιδώς O. Tum τῷ O, c. D, τοῦ C. ⁴⁷ προσποιητῶς C. ⁴⁸ προσποιητῶς C. ⁴⁹ κάτω νεύειν C. ⁵⁰ Ita O, et ex conject. C, qui ἐρῶν in textu. Vbb. *Nihil in vita est—unquam spe* (rabam) Cotelierianæ versionis reddidi, cum excidissent ap. S. ⁵¹ Ita O in marg., ἤμιν in textu. Idem ἀξιολογωτάτος. ⁵² αὐτῆν, S invita grammatica. ⁵³ ἐμοῦ C. ⁵⁴ Ita O c. S, δυσωπεῖ C. ⁵⁵ ὑπουργεῖν O.

εις ⁸⁶ πάντως κολάζονται. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγε-
λοι, κατὰ τοῦ κρείττονος ὑπὸ μάγων ἠρκεζόμενοι,
ὕπαικουσιν, μήπως ἀπειθείας κριθέντες ἀπολωνται.
Εἰ γὰρ μὴ πάντα ἐμφυχα ὄντα καὶ λογισμένα προσέω-
ρα τὴν ἐκ τοῦ κρείττονος δίκην, σύγχυσις ἂν ἐγε-
γόνει, τῶν πάντων στασιαζόντων πρὸς ἄλληλα.

VI. Κάγῳ ἐφην· Οὐκοῦν ὀρθῶς ἔχει τὰ ὑπὸ ποιη-
τῶν καὶ φιλοσόφων λεγόμενα ⁸⁷, ὡς ἐν ἄδου αἱ ψυ-
χαὶ τῶν ἀσεβῶν, κριθέσαι ἐφ' οἷς ἐτόλμησαν, κολά-
ζονται, οἷον Ἰξίονος καὶ Ταντάλου Τιτυοῦ τε καὶ
Σισύφου καὶ τῶν Δαναοῦ θυγατέρων καὶ ὅσοι ποτὲ
ἄλλοι ἐνταῦθα ἠσέθησαν; Καὶ πῶς, εἶγε ταῦθ' οὕτως
μὴ ἔχη ⁸⁸⁻⁸⁹, δυνατόν ἂν μαγεῖαν ὑφεστάναι; Τοῦ δὲ
εἰπόντος, οὕτω τὰ ἐν ἄδου ἔχειν, ἐγὼ ἐπιθόμην· Διὰ
τὶ δὴ καὶ αὐτοὶ μαγεύειν ⁹⁰ οὐ πεφοβήμεθα, ἐπὶ
μοιχείας πεπεισμένοι τὴν ἐν ἄδου δίκην; μοιχεία ⁹¹
γὰρ βιάσασθαι τὴν μὴ θέλουσαν οὐ συντίθεμαι εἶναι
δίκαιον. Εἰ δὲ τις αὐτὴν **138** πείθειν ἐπαγγέλλεται,
πρὸς τοῦτο, μετὰ τοῦ καὶ χάριν ὁμολογεῖν, ἐτοίμως
ἔχω.

VII. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐφην· Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτόν εἶναι,
εἴτε μοιχεία αὐτῆς ἐπιτύχοις ⁹², εἴτε πείσας λόγους;
Κάγῳ ἐφην· Οὐ πάντως ὁμοιον· πολὺ γὰρ ἀφέστη-
κεν ἀλλήλων ἑκάτερον· ὁ μὲν γὰρ ἄκουσαν γυναῖκα
τῆ τῆς μοιχείας βία ἐπαναγκάσας, ὡς ἐπιβουλεύσας
σώφρονι, χαλεπωτάτην ὑπέχει τὴν δίκην· ὁ δὲ λόγῳ
πείσας, καὶ ἐπὶ τῆ αὐτῆς ἐξουσίᾳ καὶ βουλή ποιησά-
μενος τὴν αἵρεσιν, οὐκ ἐδιάσατο. Ἦττον δὲ οἷμαι
κολασθῆσθαι τὸν πεπεικότεν τοῦ βιασαμένου· τοιγαρ-
ῶν, εἰ μὲν πείσαι δύνασαι, χάριν ἐξω ἐπιτυχῶν, ἄλ-
ως δὲ ἡδίων ⁹³ μοι τεθνάναι μᾶλλον, ἢ τὴν μὴ βου-
λομένην βιαίως ἐπαναγκάσαι.

VIII. Καὶ ὁ Ἀππίων, ἀληθῶς διαπορῶν, ἐφην· Τί
με χρὴ πρὸς σὲ λέγειν; Ποτὲ μὲν γὰρ ὡς ὑπὸ ἔρω-
τος ἐνοχλούμενος εὐχῆ ἐπιτυχεῖν, ποτὲ δὲ ὡς οὐκ
ἔρων ⁹⁴ τῆς ἐπιθυμίας προτιμᾶς τὸν φόβον, καὶ οἷμαι
πείσας μὲν ὡς ἀνυμάρτητος ἔσεσθαι ἀνεύθυνος, βία
δὲ τῆ τῆς μοιχείας ἐπιτυχῶν ὀφείξειν ⁹⁵ δίκην. Ἄλλ'
ἄρκεῖς ὡς τὸ τέλος παντὸς πράγματος κρινεται,
ὅτι γέγονεν, οὐ τὸ πῶς γέγονε δοκιμάζεται. Καὶ σὺ
δὲ, ἐν μοιχεύσει, οὐ δῆπου, μαγεῖζ μὲν δυνηθεῖς, ὡς
ἀσεθῆς ⁹⁶ κριθῆσῃ, πείσας δὲ, τῆς κατὰ τὴν μοι-
χείαν ἀμαρτίας ἀπολυθῆσῃ; Κάγῳ ἐφην· Διὰ τὸ ἐρᾶν
πάντως μοι προκειμένου **139** τυχεῖν τῆς ἐρωμένης,
ἀνάγκη μὲν μοι ἐλέσθαι θάτερον, αἰρήσομαι δὲ, εἰ ⁹⁷
οὐκ ἔχω, κολακεῦσαι μᾶλλον, ἢ μαγεῦσαι. Ἄλλ' οὐδὲ
κολακεῖζ πείθειν αὐτὴν ῥάδιον· πάνυ γὰρ ἐστὶν ἡ
γυνὴ φιλόσοφος.

IX. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐφην· Ταύτη μᾶλλον εὐελπίς
εἰμι πείθειν ⁹⁸ αὐτὴν δυνησέσθαι, ὡς αὐτὸς θέλεις,
εἴπερ γε προσομιλήσαι αὐτῆ δύναμεθα. Κάγῳ ἀπε-
κρινάμην· Ἀδύνατον. Καὶ ὁ Ἀππίων ἐπέθετο, εἰ

A per Deum ab magis adjurati, obediunt, ne inobse-
quentiæ rei pereant. Nisi enim cuncta anima et
ratione prædita justitiam Numinis præviderent,
oriretur confusio, omnibus nempe mutua seditione
laborantibus.

VI. Et ego dixi: Vera itaque sunt quæ a poetis
et philosophis narrantur, in inferis animas impio-
rum judicari, et pro facinoribus puniri? Exempli
gratia animas Ixionis, Tantali, Tityi, Sisyphi et
Danai filiarum, nec non alios omnes quicumque hic
vixerunt impie. Ac quomodo, si hæc non ita se ha-
bent, poterit magia subsistere? Cumque ille re-
spondisset, ita esse de inferis, ego interrogavi: et
cur ipsi magiam exercere non timemus, qui certi
sumus de pœnis adulterii apud inferos? Stupro si-
quidem nolentem feminam comprimere, justum
esse non assentior. Sed si quis persuasurum se il-
lam pollicetur, ad id ego sum paratus, insuperque
habeo gratiam.

VII. Excepit Appion: Nonne tibi videtur idem
esse, sive per magiam ea potiaris, sive per verbo-
rum suadela? Respondi ego: Non omnino par
est: multum quippe distat unum ab altero; qui
enim invitam mulierem per vim magiæ cogit, tan-
quam insidiator pudicæ gravissimas dabit pœnas:
qui vero sermone persuasit, atque in ejus arbitrio
ac voluntate posuit electionem, is non intulit vim.
Minus autem, opinor, punietur qui suavitatem
magiæ coegit. Quocirca si quidem persuadere potes,
gratiam habebis compos factus: aliter vero dulcius
mihi mori quam nolentem vi adigere.

VIII. Et Appion vere dubius animi dixit: Quid
me tibi effari oportet? Interdum enim quasi amoris
impatiens frui desideras; interdum vero, quasi non
ames, metum interponis cupidini, et existimas,
quod, si persuaseris, impune tanquam qui non
peccaveris evades; sin vero per magicam vim com-
pos voti fias, pœnas dabis. Sed ignoras, cujuscun-
que negotii finem judicari, et factum, non facti
modum expendi. Et vero tu si adulterium commi-
seris, nunquid, per magiam compos, tanquam im-
pius condemnaberis, per suasionem vero, ab adul-
terii peccato absolveris? Et ego respondi: Cum
amem, omninoque mihi proponam frui amata, ne-
cesse quidem est ut alterum eligam, malim vero,
si facultas est, adulatione uti, quam magia. Sed
nec blanditiis facile erit mulierem ad consensum
adducere, valde enim sapientiæ studiosa est.

IX. Et Appion: Eo magis, inquit, bona me spes
habet, posse ei persuaderi, quemadmodum cupis;
si cum ea colloqui detur. Ego respondi, fieri nequit.
Appion autem sciscitatus est, num posset ad eam

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ ἀπειθήσαντες C1, Ottoboniani ἀπειθείσαντας idem valet, ἀπελθήσαντες C. ⁸⁷ φλεγόμενα O, mendose. ⁸⁸⁻⁸⁹ O legit in indicativo ἔχει. ⁹⁰ μαγεῖαν C. Tum ἐπὶ μοιχεία O. ⁹¹ Leg. μοιχεία c. D, cl. capp. 7 et 8. ⁹² ἐπιτυχῶν C. Verum jam vidit S. Idem πείσας mendose. ⁹³ ἡδίων S. O, ἡδαιόν C. ⁹⁴ αἰρῶν O. ⁹⁵ ὀφείξειν O. ⁹⁶ ἀσεθῆσας C. ⁹⁷ εἰ addidi c. O: quam particulam deesse jam suspicatus est S. ⁹⁸ Ita S, πείσειν C O.

scribi. Et ego dixi id quidem fieri posse. Tum Appion : Jam nocte hac conscribam libellum, inæchiæ laudem ; quem tu a me acceptum ad eam mittes ; et spero quod flexa consentiet. Atque Appion compositam eam epistolam mihi dedit, de qua nocte ista cogitavi quamque opportune recordatus sum me habere una cum aliis libellis, quos mecum defero. Hæc cum narraſsem, astantibus ostendi epistolam, cupidisque audire recitavi. Legens autem dixi : Hæc est, o viri, Græcorum disciplina, quæ largam præbet ad audaciter peccandum occasionem. Epistola vero ita habebat.

X. Amator amatæ (absque nominibus propter leges a stultis hominibus saucitas) jussu Amoris, antiquissimi omnium pueri, salutem dicit. Cognovi te animum ad studium sapientiæ applicare, et ob virtutem æmulari meliorum vitam. Quinam vero meliores sint, quam inter omnia dii, et inter homines philosophi? Illi namque soli sciunt quænam ex actionibus natura sint malæ aut bonæ, et quænam per legum decreta tales, cum non sint, habeantur. Jam ergo adulterium, quod dicitur, nonnulli actionem malam esse crediderunt, licet omnimode bona sit ; nam ad generis multiplicationem jussu Cupidinis exercetur. Est autem Cupido deorum omnium antiquissimus ; absque enim Cupidine non elementorum, non deorum, non hominum, non brutorum animantium, non cæterorum omnium congressus vel generatio fieri potest ; omnes etenim Amoris sumus instrumenta. Sed ipse per nos opifex, ad cunctorum quæ gignuntur animas adveniens. Unde non quando ipsi volumus, sed quando ab eo jubemur, illius voluntatem facere desideramus. Quod si, qui ejus voluntate cupimus, cupiditatem propter id quod vocatur pudicitia nitamur comprimere, quo modo dum omnium deorum hominumque antiquissimo refragamur, non maximam impietatem admittemus?

XI. Universa itaque ipsi aperta sint ostia, et omnes molestæ ac ascititiæ solvantur leges, zelytypis hominibus positæ, qui mente capti, nec volentes æquum intelligere, insuperque et dictos adulteros suspicati, a Jove ipso per Minoem et Rhadamanthum juste illuduntur latis legibus. Nam Amorem animis accedentem coercere non possumus. Neque enim voluntarius est amantium affectus. Ipse itaque Jupiter, harum legum lator, innumeris concubuit cum mulieribus ; et quidem propter quosdam sapientes viros beneficis in liberorum procreatione factus nonnunquam congressum suum hominibus donavit, apud eos vero, qui gra-

A επιστεῖλαι αὐτῇ δυνατόν ἐστιν. Καγὼ ἔφην· Δυνατὸν τοῦτο γὰρ. Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· Ἐπι⁹⁹ τῇ νυκτὶ ταύτῃ συγγράψω βιβλίον, μοιχείας ἐγκώμιον, ὅπερ σὺ παρ' ἐμοῦ λαβὼν διαπέμφεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι πισθεύσεια συνθήσεται. Καὶ συγγράφας ὁ Ἀππίων ἐκείνο τὸ βιβλίον ἐίδου ἐμοί, περὶ οὗ καὶ ἐν τῇ νυκτὶ¹⁰ ταύτῃ ἐνενόησα, καὶ εὐκαίρως¹¹ ἔχειν αὐτὸ ὑπαμνήσθην, σὺν ἄλλοις βιβλίοις οἷς μετ' ἐμαυτοῦ¹² ἐπιφέρομαι. Διηγησάμενος δὲ ταῦτα εἰδείξα τοῖς παροῦσι τὸ βιβλίον, καὶ βουλομένοις ἐπακοῦσαι ἀνέγνων, καὶ δὴ ἀναγνοὺς ἔφην· Αὕτη ἐστίν, ἄνδρες, ἡ τῶν Ἑλλήνων παιδεία, γενναίαν ὑπόθεσιν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. Τὸ δὲ βιβλίον ἦν οὕτως ἔχον.

X. Ὁ ἐρῶν τῇ ἐρωμένη (ἀνωνύμως διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἀνοήτων ἀνθρώπων νόμους) ἐπιταγαῖς Ἐρωτος τοῦ πάντων πρεσβυτάτου παιδὸς χάριν¹³. 140 Ἐργων σε φιλοσοφία¹⁴ προσανέχουσαν, καὶ ἀρετῆς ἕνεκα τὸν τῶν κρείττωνων ζηλοῦσαν βίον. Τίνες δὲ ἂν εἴεν κρείττονες, ἢ θεοὶ μὲν ἀπάντων, ἀνθρώπων δὲ οἱ φιλόσοφοι ; Οὗτοι γὰρ μόνοι ἴσασιν, τῶν ἔργων ποῖα μὲν ἐστὶν φύσει κακὰ ἢ καλὰ, ποῖα δὲ τῇ τῶν νόμων θέσει, οὐκ ὄντα, νομίζονται. Αὐτίκα γοῦν τὴν λεγομένην μοιχείαν πρᾶξιν τινες ὑπεκλήφασιν εἶναι κακὴν, καίτοι καλὴν κατὰ πάντα ὑπάρχουσαν· εἰς γὰρ τὴν τοῦ βίου πολυγονίαν ἐπιταγαῖς Ἐρωτος γίνεται. Ἐρως δὲ ἐστὶν ὁ πάντων θεῶν πρεσβυτάτος· ἀνευ γὰρ δὴ Ἐρωτος οὐ στοιχείων, οὐ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, οὐ ζῶων ἀλόγων, οὐ τῶν λοιπῶν ἀπάντων μίξις ἢ γένεσις¹⁵ γενέσθαι δύναται· πάντες γὰρ τοὶ ὄργανα ἐσμὲν τοῦ Ἐρωτος. Αὐτὸς δὲ¹⁶ ὁ δι' ἡμῶν τεχνίτης παντὸς τοῦ γεννωμένου ψυχαιῶς ἐπιδημιῶν ἐστὶ νοῦς. Ὅθεν οὐκ αὐτὸ θέλοντες, ἀλλ' ὅταν ὑπ' αὐτοῦ κελυσθῶμεν, τὸ ἐκείνου βούλημα ποιεῖν ἐπιθυμοῦμεν. Οἱ δὲ¹⁷ ἐκείνου βουλή ἐπιθυμοῦντες, χάριν τῆς λεγομένης σωφροσύνης κρατεῖν τῆς ἐπιθυμίας ἐπιχειρήσωμεν¹⁸, πῶς τῷ πάντων πρεσβυτάτῳ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀντιπράττοντες¹⁹ οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβήσωμεν ;

XI. Ἄλλὰ πᾶσαι μὲν ἀνεψήθωσαν²⁰ αὐτῷ θύραι, πάντες δὲ μοχηροὶ 141 καὶ θεοὶ λυέσθωσαν νόμοι, ζηλοτύποις ἀνθρώποις κείμενοι, οἷτινες, ὑπὸ ἀνοίας κρατούμενοι καὶ τὸ εὐλογον νοεῖν μὴ βουλόμενοι, προσέτι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους μοιχοὺς ὑφορώμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Αἰδὸς διὰ γὰρ τοῦ Μίω καὶ τοῦ Παδαμάνθους²¹ εὐλόγως θεοῖς παίζονται²² νόμοις. Ἐρωτα γὰρ ἐπιδημήσαντα ψυχαιῶς οὐκ ἐστὶν ἐπισελεῖν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐκούσιον τὸ τῶν ἐρώντων πάθος. Αὐτίκα γοῦν ὁ Ζεὺς αὐτὸς, ὁ τούτων νομοθέτης, μυρίαὶς συνήλυθεν γυναίξιν, καὶ ὑπ' ἐνίων μὲν σοφῶν εὐεργέτης πρὸς τεκνοποιίαν, ἐνίοτε τὴν αὐτοῦ μίξιν²³ ἀνθρώποις δωρούμενος· παρ' οἷς δὲ

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ἐπι conj. D. ¹⁰ καὶ omitttere non debet S c. Cl. ¹¹ Hanc Cj conjecturam confirmat O, εὐκαίρως C. in textu. ¹² Ita S, μεθ' ἑαυτοῦ C, O. ¹³ Leg. χάριτι S. ¹⁴ Ita O, et ex conj. C, φιλοσοφίαν id. in textu. ¹⁵ γέννησις C. ¹⁶ δὲ add. c. O. ¹⁷ δ' C. Vel hic legendum Εἰ pro Οἱ, vel infra ἐάν ponendum ante χάριν. Ed. PATR. ¹⁸ ἐπιχειρήσωμεν O. ¹⁹ Post ἀντιπράττοντες in O legitur ἀνεψήθωσαν, quod ex sequentibus perperam irrepsit. ²⁰ ἀνεψήθωσαν O, ut jam proposuit S; ἀνεψήθησαν C. ²¹ Παδαμάνθος O. ²² Ita O c. S; παίζονται C. ²³ πρὸς τεκνοποιίαν ἐνοήθη, τὴν αὐτοῦ μίξιν legendum censet D.

ἐπὶ τῇ χάριτι ἡπίστατο ⁸⁶, ἀγνοούμενος μετεμορφοῦτο τὴν ἰδέαν, ἵνα μήτε αὐτοὺς λυπῆ, μήτε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσι νόμοις ἀντιπράττειν δοκῆ. Δεῖ οὖν, τῇ φιλοσοφίᾳ προσανέχουσαν, καλοῦ βίου χάριν μιμῆσθαι τοὺς ὁμολογουμένους κρείττους· ὧν αἱ μίξεις μῦραι γέγονασιν.

III. Καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν χρόνον παραναλίσκειν μάτην εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς πλειονὰς, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἄρξομαι τὰς ἐνίων μὴνύειν κοινωνίας· πασῶν γὰρ ὑπομνησθῆναι διὰ τὸ πλῆθος ἀδύνατον. Ἄκουε τοίνυν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Διὸς, διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀνθρώπων ζηλοτυπίαν, τὰς διὰ τῆς μεταμορφώσεως λανθάνουσας κοινωνίας. Ἐν πρώτοις γὰρ τῆς διαφοροῦ μίξεως τὴν ὑπονοουμένην ⁸⁷ 142 τῆς μοιχείας ἀμαρτίαν σοφοῖς λῦσαι θέλων, ὅποτε ἐμελλε γαμεῖν καὶ ὡς ἐπὶ πρώτῃ εὐνή κατὰ τοὺς πολλοὺς μοιχοὺς εἰδῶς, οὗ γινόμενος ⁸⁸, διὰ τῆς δοκούσης, ὡς ἔφην, ἀμαρτίας τὸν ἀναμάρτητον γάμον ἐπορίσατο. Ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ Ἦραν οὖσαν γαμεῖ, ὁμοιωθεὶς ⁸⁹ κόκκυρος ⁹⁰ περὶ, ἐξ ἧς Ἦθη τε καὶ Ἰλιθῆα (86) ἐγένετο. Τὴν Μῆτιν γὰρ χωρὶς τῆς πρὸς τινα μίξεως ἀποκρίσκει, ὡς καὶ Ἦρα τὸν Ἦραιστον.

III. Ἐπὶ δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης αὐτῷ γενομένη (87) ἀπὸ τῆς Κρόνου ἐκτομῆς, Ἐρως καὶ Κύπρις, ἦν καὶ Δωδώνη (88) λέγουσιν· μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιότῃ τῇ Νυκτέως, Σατύρῳ παρεικασμένος, 143 ἐξ ἧς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γέγονασιν. Ἀλκμήνῃ τε ⁹¹ τῇ Ἀμφιτρύωνος ἡνακὶ συνέρχεται, ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρύωνι τῷ γενημακῶτι, ἐξ ἧς Ἑρακλῆς ἐγένετο. Καὶ Αἰγίνῃ τῇ

A tiam non intelligebant, clam mutabat formam, ut nec illos contristaret, nec a se positus legibus videretur derogare. Quæ ergo philosophiæ incumbis, præclaræ vitæ gratia imitari debes eos qui ex confesso optimi sunt; quorum infiniti exstiterunt concubitus.

XII. Et ne^o tempus frustra impendam in plures demonstrationes, ab ipso Jove, deorum ac hominum parente, incipiam quorundam indicare complexus: cunctos enim memorare, ob multitudinem impossibile est. Audi ergo magni ipsius Jovis ob stolidorum hominum zelotypiam clancularios per transformationem coitus. In primis enim variæ mistionis sive mœchiæ subdolum peccatum dum sapientibus solvere vult, quando uxorem ducturus fuit, et ut in primo concubitu juxta plures mœchos sentiens, ibi cum fuit, per creditum, ut dixi, peccatum contraxit inculpatum matrimonium. Nam Junonem sororem suam in uxorem accepit, assimilatus avi cuculo, ex qua natæ sunt Hebe et Ilithya. Metin namque absque ulla penitus mistione peperit, sicut et Juno Vulcanum.

XIII. Adhuc vero cum sorore miscetur, progenita ex Cælo et Mari, vel ex Saturni virilibus exsectis (unde Cupido et Cypris), quam et Dodonam vocant; miscetur etiam cum Antiope Nyctei filia, similis factus Satyro; ex qua orti Amphion et Zethus. Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, specie Amphitryonis mariti sumpta: unde genitus Hercules. Et cum Ægina filia Asopi consuescit,

VARIE LECTIONES.

⁸⁶ Ita O c. S., [ἐπίστατο C. Caterum totus locus corruptus est. D eum sic vult restitui: ἡπίστατο ἀγθομένοις, μετεμορφοῦτο κ. τ. λ., quod interpretatur: Apud eos vero, quos hocce beneficium moleste ferre novit, formam mutavit. Ci versio, quam ego retinui, constare cum græcis verbis nullo modo potest. Quæ sit loci sententia, apparet ex seqq. S. Fort. leg. ἡπίστατο. Ed. PATROL. ⁸⁷ Vbh. τῆς διαφοροῦ μίξεως τὴν ὑπονοουμένην largitum est exemplar Ott. ⁸⁸ Retinui Ci textum et versionem, etsi ille corruptelæ manifestus; hæc perversa et ne Græcis quidem verbis consentanea sit. At ego nihil video medelæ ex conjectura. Haud enim acquiescere possum in ea emendatione, quam D proposuit, dum scribi jubet κατὰ τ. π. μοιχοῖς ἑοικῶς, οὗ γινόμενος, quod vertit: Ut multi censent, mœchis similis, non revera tamen mœchus factus. Malim scribere μοιχοῖς τὸ εἶδος οὗ γινόμενος. S. ⁸⁹ ὁμοιωθεῖσαν O. ⁹⁰ Ita O c. marg. Ci, cujus textus κόκκυρος. Deinde Ἰλιθῆα C in textu, Εἰλεῖθια Oi in marg. ⁹¹ τέ inserui c. O. Idem om. τῷ ante Ἀμφιτρύωνι.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ἐξ ἧς Ἦθη τε καὶ Ἰλιθῆα. Apollodorus lib. 1 Bibliothecæ: Ζεὺς γαμεῖ Ἦραν, καὶ τεκνοῖ Ἦθην, Εἰλεῖθιαν, Ἀργην. Ilithyæ autem nomen Græce variis modis pingi solet, per I, Ei, E, H, in prima syllaba, i, ei, η, in secunda, ut, ei, in tertia, et per accentum vel acutum in antepenultima, vel circumflexum in penultima, aut acutum: sed usitatio^r meliorque scriptura est Εἰλεῖθια. Vide Etymologicum magnum. Addo, in Theopompi loco rectius apud Suidam voce Καταπλήξ, legi Εἰλεῖθια, quam apud Harpocratem eadem voce, Εἰλέθια. COT.

(87) Ita O c. marg. Ci et D, γενομένης C in textu. Qui quidem adnotat: « Non repugnabo, si quis intelligere voluerit exsectionem, quam fecisse, non quam passus esse dicitur Saturnus. Utrumque enim tradunt fabulæ, Saturnum et genitalia patri Urano seu Cælo abscondisse, et genitalibus privatum fuisse per Jovem filium.» Schol. Apoll. Rhod. IV, 985: Τιμαῖος δὲ ἐκ τοῦ δρεπάνου, ᾧ ἐξέτεμεν τοῦ Οὐρανοῦ τὰ αἰδῶια ὁ Κρόνος, ἢ ὁ Ζεὺς τὰ τοῦ Κρό-

νου. Tum ἐκτομῆς (ἐξ ἧς Ἐρως καὶ Κύπρις) ἦν scribi vult D. Recte. Idem verba ἐξ Οὐρανοῦ mutanda esse putat in ἐκ Κρόνου. Licet enim, ait, ex demessis Cæli virilibus et in mare projectis ortaretur Venus, quemadmodum docet noster hom. vi, 2 (ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ — ἡ Ἀφροδίτη ἐγένετο), ea tamen Jovis non soror, sed amita censeatur, nisi scriberetur ἐκ Κρόνου. Confirmat hanc scripturam auctor *Recogn.* x, 20: Jupiter desecta Saturni genitalia in mare projecit. Mirari aliquis possit, Cypriam loco nostro venditari pro filia Aphroditæ: at idem legitur *Recogn.* l. c.: Aphroditæ, quam apud nos Venerem appellat, ex cujus concubitu, quæ erat utique soror, hunc ipsum Jovem ferunt genuisse Cyprin, ex qua aiunt et Cupidinem natum. S.

(88) Nemø unquam Venerem aut Cyprin Dodonam vocavit, sed multi Dionæ filiam dixerunt. Itaque legerim Διώνης sc. θυγατέρα. Cl. Cfr. Hom. iv 16.

mutatus in aquillam; ex qua nascitur Æacus. Cum Amalthea vero Phoci concumbit, speciem ursi referens. Et in Acrisii Danaen forma auri influxit; ex qua exortus evolavit Perseus. Propter Callistonem Lyeaonis filiam in serum leonem versus est, aliumque peperit Arcadem. Europam Phœnicis per taurum inivit; ex qua procreati sunt Minos et Rhadamanthys et Sarpedon. Eurymedusam Acheloi, fornicata factus; ex qua Myrmidon. Hersæi nympham, mutatus in vulturem, ex qua veteres illi sapientes qui in Sicilia. Imam terrigenam apud Rhodum in inbrem transformatus vitiauit; e qua suscepit Pargæum, Cronium, Cytum; cum Cassiopeia se junxit, assimilatus marito ejus Phœnici; de qua illi natus est Anchinus. Ex Nemesi Thestii filia, quæ et Leda putatur, in cyenum seu anserem mutatus genuit Helenam, et iterum in stellam conversus Castorem et Pollucem produxit. Utque Lamia potiretur, transformatus est in upupam.

XIV. Idem Mnemosynen, pastori similis factus, matrem fecit Musarum. Semelem Cadmi filiam, mutatus in ignem, ducit; ex qua Bacchum procreat. Ipse, forma draconis accepta, Proserpinam filiam comprimit, quæ et uxor fratris sui Plutonis esse existimatur. Et cum aliis pluribus etiam non mutata forma concumbit; hominibus, qui zelytiam quasi de peccato non habent, sed probe sciunt quod sæpe ac honorifice cum mulieribus eorum mistus generet, iis inquam hominibus donans Mercurios, Apollines, Bacchos, Endymiones et alios,

XV. Sed ne tempus in narrationem infinitam et inexplicabilem impendam: omnium cum Jove deorum multos munificosque invenies concubitus. At stulti homines adulteria deorum vocant: qui tamen dii ne quidem a consuetudine cum masculis tanquam turpi abstinerunt, sed et illam ut honestam consecrati sunt. Ipse etenim Jupiter Ganymedis amore ducitur; Neptunus Pelopis; Apollo Cinyræ, Zacynthi, Hyacinthi, Phorbantis, Hylæ, Admeti,

Ἀσσωπῷ⁹⁹ πλησιάζει, γενόμενος ἀετὸς, ἐξ ἧς¹⁰⁰ Ἀλακὸς τίττεται. Ἀμαλθεῖα δὲ τῇ Φώκου ὁμοιωθεὶς ἄρκτω συνευνάζεται. Καὶ Δανάη τῇ Ἀκρίστου χρυσὸς ἐπεβύβη, ἐξ ἧς Περσεὺς ἀνέπτει¹⁰¹. Καλλιστοὶ τῇ Λυκάωνος ἡγριωθὴ λέων, καὶ ἄλλον τίττει Ἀρχάδα. Εὐρώπῃ τῇ Φοίνικος διὰ ταύρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Μίνως καὶ Ῥαδάμανθυς καὶ Σαρπηδῶν¹⁰² ἐξέφυσαν¹⁰³. Εὐρυμεδούσῃ τῇ Ἀχελῷου, μύρμηξ γενόμενος, ἐξ ἧς Μυρμιδῶν¹⁰⁴. Ἐρσαίου νόμφῃ, γενόμενος γυψ, ἐξ ἧς οἱ ἐν Σικελίᾳ πάλαι σοφοί. Εἶμα τῇ¹⁰⁵ γηγενεῖ ἐν Ῥόδῳ διὰ ὄμβρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Παργάτος, Κρόνιος, Κύτος· καὶ Κασσιόπειαν¹⁰⁶ ἐνόμφευσεν, ὁμοιωθεὶς τῷ γήμαντι Φοίνικι, ἐξ ἧς Ἀγγέλιος¹⁰⁷ αὐτῷ ἐξέφυ· Νεμέσει τῇ 144 τοῦ¹⁰⁸ Θεστίου, τῇ καὶ Ἀθήξ νομισθεῖση, κύκνος ἢ χῆν γενόμενος Ἑλένην ἐτεκνώσατο, καὶ αὖθις, ἀστὴρ γενόμενος, Κάστορα καὶ Πολυδεύκην ἐξέφηνεν¹⁰⁹. Λαμίᾳ ἐπεμορφώθη ἔποψ.

XIV. Μνημοσύνην, αὐτὸς εἰκασθεὶς ποιμένι, Μουσῶν ἀποφαίνει μητέρα· Σεμέλην τὴν Κάδμου πυρσοπῶν¹ γαμεῖ, ἐξ ἧς Διόνυσσον τελεῖ. Περσεφόνην αὐτὸς ἐκνυμφεῖ τὴν θυγατέρα, αὐτὸς ὁμοιωθεὶς δράκοντι, καὶ τῇ² γυναικὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πλούτωνος εἶναι νομισθεῖση. Καὶ ἄλλαις πολλαῖς καὶ ὄχι μεταμορφώσεως μίγνυται, ζῆλον τῶν ἀνδρῶν οὐκ ἔχόντων ὡς ἐφ' ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' εὐεϊδῶτων ὅτι ἀφθόνως ταῖς γυναιξίν αὐτῶν κοινῶν γεννᾷ, χαριζόμενος αὐτοῖς Ἑρμείας, Ἀπόλλωνας, Διονύσους, Ἐνδυμίωνα καὶ ὄσους ἄλλους εἰρηχαμεν, ἐκ μίξεως αὐτοῦ κάλλι διαπρεπεστάτους.

XV. Καὶ ἴνα μὴ εἰς ἄπειρον⁴ ἐξήγησιν τὸν χρόνον διαπαντῶ, πάντων μετὰ Διὸς θεῶν ἀφθόνους εὐρήσεις κοινῶνας· οἱ ἀνόητοι δὲ μοιχεύειας λέγουσι τῶν θεῶν, μὴδὲ τῶν ἀρρένων τὰς μίξεις φυλασσομένων ὡς αἰσχρὰς, ἀλλὰ ἐπιτηδεύοντων καὶ τοῦτο ὡς εὐπρεπές. Αὐτίκα γοῦν αὐτὸς ὁ Ζεὺς Γανυμήδους⁵ ἐρᾷ· Ποσειδῶν Πέλοπος· Ἀπόλλων Κινύρου⁶, Ζακύνθου, 145 Ἰακίνθου, Φόρβαντος, Ὑλα, Ἀδμήτου, Κυπαρίσου⁷, Ἀμύκλα, Τρωίλου, Βράγχου Τυμναίου, Πάρου Πο-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Ita O, et C ex conjectura, Ἀσκληπιῷ in textu. Vulgo enim Æginae pater Asopus, non Æsculapius perhibetur. ¹⁰⁰ ὡς O, mendose. Deinde Ἀμαλθεῖα O, et ex conject. C, cujus textus Ἀμαλθεῖς. At ex quibus fontibus sua hauserit auctor Homiliarum, nescire me fateor. Magis etiam mireris ea, quæ tradit auctor *Recogn.* x, 22: Mantheam Phoci (stuprat) mutatus in ursum, ex qua nascitur Arctos. S. ¹⁰¹ Ita scripsi cum O. Emendationem ἀνέπτει prius vidit D, Καλλιστοὶ S; ἀνέπτει et Καλλιστῷ C. Tum Λυκάωνος O. ¹⁰² Σαρπηδῶν O. ¹⁰³ ἐξέφυ O. ¹⁰⁴ Μυρμηδῶν O. Recte C. Ἐρσαίου mutari vult in Αἴτην (cfr. *Recogn.* x, 22: Thalam Ætnam Nympham, mutatus in vulturem, ex qua nascuntur apud Siciliam Palisci), et πάλαι σοφοί in Παλικοί. Conferas, quæ de derunt Servius et Heynius ad Virg. *Æn.* ix, 584. S. ¹⁰⁵ εἶματῃ O. Leg. Ἰμαλία, cl. Diod. Sic. v, 55: ὅτι δὲ Ζεὺς λέγεται ἐρασθῆναι μιᾶς τῶν Νυμφῶν, Ἰμαλίας ὀνομαζομένης, καὶ τρεῖς ἐξ αὐτῆς τεκνώσαι παῖδας, Σπαρταῖον (al. Παρταῖον), Κρόνιον, Κύτον. S. ¹⁰⁶ Ita conjecit C, qui exh. Ὀσπίαν in textu; Καστίαν O. ¹⁰⁷ Commutavi Ottoboniani ἀγγέλιος in Ἀγγέλιος. Apud C, Ἀγγέλιος. S prophanit' Ἀτύμιος. ¹⁰⁸ τοῦ adjuncti c. O, qui exh. θεστίου ut cod. Hom. Parisin. Θεστίου conj. C. Tum ὀνομασθεῖση p. νομισθεῖση mavult Valekenarus *Diatr. in Eurip. reliq.* p. 68. Ed. Lips. ¹⁰⁹ Leg. ἐξέφυσεν S. Deinde Λαμίᾳ conj. C, cujus textus Λαμίᾳ, in O δαμίᾳ. ¹ πυρσοπῶν dedi ex conjectura, πυρσοῶν C, πυρσοῦν S, πυρσοῶν O. Tum in eodem vox τελεῖ bis exarata apparet. ² Fortasse αὖθις. S. ³ Verba καὶ τῇ x. τ. λ. ad sequentem periodum trahere voluerat Cotelerius; at scribendum auctore Davisio καὶ τὴν (sc. Περσεφόνην) γυναῖκα — νομισθεῖσαν. S. ⁴ Ita marg. Ci, qui in textu ἄπειρον, ut O. ⁵ Γανυμήδους O. ⁶ Κινύρου O. ⁷ Κυπαρίσου O. Deinceps scripsi Τυμναίου (Τιμναίου O), Τιμνίου ex conject. C, cujus cod. Τυμναίτο.

τινάς (89), Ὀρφῆως· Διόνυσος δὲ Λαόνιδος, Ἀμπέ-
λου, Ὑμναίου*, Ἑρμαφροδίτου, Ἀχιλλέως· ὁ δὲ
Ἀσκληπιὸς Ἱππολύτου· καὶ Ἡφαιστος Πηλέως· Πάν
ἔξ Δάφνιδος¹⁰· ὁ δὲ Ἑρμῆς Περσέως, Χρύσου, Θέρσου,
Ὀδρύσου· Ἡρακλῆς δὲ Ἀδδῆρου (90), Δρύοπος, Ἰο-
κάστου, Φιλοκτήτου, Ὑλα, Πολυφήμου, Αἰμονός, Χώ-
νου, Εὐρυσθέως¹¹.

XVI. Πάντων οὖν σοι τῶν ἐπισημοτέρων θεῶν ἐκ
μέρους τοὺς ἔρωτας παρεθέμην, φιλότατη, ἔν¹² εἰδῆς,
ὅτι μόνοις ἀνθρώποις τοῖς ἀνόητοις περὶ τοῦτο γίνε-
ται ζηλοτυπία. Διὸ καὶ θνητοὶ τυγχάνουσιν, καὶ λυ-
πηρῶς τὸν βίον διατελοῦσιν, ὅτι τὰ δόξαντα τοῖς θεοῖς
κατὰ αὐτοὺς διὰ τὸν αὐτῶν ζῆλον κακὰ εἶναι ἀπεφῆ-
ναντο. Μακαρία οὖν ἔσθι τοῦ λοιποῦ, μιμουμένη
θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Ἀνθρώποι γάρ, τὴν νομιζο-
μένην σωφροσύνην ἰδόντες¹³ σε διαφυλάσσουσιν, διὰ
ἐπιβίον πάθος ἐπαινοῦσι μὲν, οὐκ ὠφελοῦσι δὲ· θεοὶ¹⁴
ἔξ, ἐξομοιουμένην σε ἑαυτοῖς ὄρωντες, καὶ ἐπαινε-
σοῦσι καὶ ὠφελήσουσιν.

XVII. Λόγισαι γάρ μοι, πόσας ἠμεῖψαντο ἐρωμέ-
νας· ὧν τὰς μὲν κατηστέρισαν, τινῶν δὲ καὶ τέκνα
καὶ συνεργοὺς εὐηργέτησαν. Αὐτίκα γοῦν Ζεὺς κατη-
στέρισεν Καλλιστώ, τὴν λεγομένην Ἄρκτον μικρὰν, ἣν
καὶ Κυνόσουραν¹⁵ 146 προσαγορεύουσι τινες (91).
Ποσειδῶν δελφίνα διὰ τὴν Ἀμφιτρίτην ἐνέταξε τῷ οὐ-
ρανῷ· καὶ Ὀρίωνα, τὸν Εὐρύαλης τῆς Μίνω, δι' Εὐρύα-
λην τὴν μητέρα τῶν ἀστρῶν κατηξίωσεν· Διόνυσος τὸν
Ἀριώδη στεφάνον. Ζεὺς τὸν ἀετὸν συνεργήσαντα
ἐπὶ τῇ Γανυμήδους ἀρπαγῇ, καὶ αὐτὸν τὸν Γανυμή-
την ἐν Ὑδροχόου τιμῇ ἔταξεν· καὶ ταῦρον δι' Εὐρώ-
πην ἐτίμησεν. Ἀλλὰ καὶ Κάστορα καὶ Πολυδεύκτην
καὶ Ἑλένην Λήδα χαριζόμενος ἐποίησεν ἀστέρας·
καὶ Περσέα διὰ Δανάην· καὶ Ἀρκάδα¹⁶ διὰ Καλλι-
στώ· πικρὸν, τὴν καὶ Δίκην, διὰ Θέμιν· Ἡρακλέα
δὲ Ἀλκμήνην. Καὶ οὐκέτι μηκύνω πλέον· μακρὸν
ἔσθι κατ' εἶδος λέγειν, ὅσους διὰ πολλὰς ἐρωμένας
ἐηργετήχασιν οἱ θεοὶ ταῖς πρὸς ἀνθρώπου κοινω-
νίαις, ἃς οἱ ἀνόητοι ὡς κακὰς πράξεις ἀπαγορεύου-
σιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἡδονὴ ἐστὶν ἡ μεγάλη ἐν ἀνθρώ-
ποις ἀπόλαυσις.

XVIII. Τί δέ; καὶ τῶν σοφῶν οἱ περιδότηοι οὐχ

A Cyparissi, Amyclæ, Troilli, Branchi Tymnæi, Pari
Potniensis, Orphei; Bacchus vero Laonidis, Ampeli,
Hymenæi, Hermaphroditii, Achillis; Æseulapius au-
tem Hippolyti; Vulcanus Pelei; Pan Daphnidis;
at Mercurius Persei, Chrysæ, Thersi, Odrysi; Her-
cules denique Abderi, Dryopis, Iocasti, Philoctetis,
Hylæ, Polyphomi, Hæmonis. Choni atque Eury-
sthei.

XVI. Omnium itaque illustriorum deorum tibi
amores ex parte proposui, charissima, ut agnosce-
res, apud solos homines stolidos oriri ea ex re zelo-
typiam. Quare et mortales sunt, vitamque in tristitia
transigunt: quia quæ a diis judicantur bona,
ipsi zelo suo ducti mala esse censent. Igitur deinceps
eris beata, si deos imiteris, non homines. Nam
homines, intuiti te servare quam putant castitatem,
propter affectum proprium laudant quidem, at non
adjuvant: dii vero, cum te spectabunt sibi similem,
simul laudabunt ac opem ferent.

XVII. Cogita enim mihi, quam multas remone-
rati fuerint amicas: ex quibus alias quidem retu-
lerunt in numerum stellarum, aliarum vero et libe-
ros et adjuutores beneficiis affecerunt. Jam ergo
Jupiter Callistonem stellam fecit, quæ vocatur Ur-
sa minor, quamque Cynosuram appellant nonnulli.
Neptunus in cælo collocavit Delphium, Amphitrites
gratia: et Orionem ex Euryale, Minois filia, na-
tum propter matrem Euryalen astris donavit. Bac-
chus coronam Ariadnæ. Jupiter aquilam, qua in
rapiendo Ganymede usus fuerat: ipsumque Gany-
medem in Aquarii honore constituit: ac taurum
honoravit ob Europam. Quin et Castorem, Pol-
lucem ac Helenam, Ledæ gratificans, stellas fecit:
et Perseum, propter Danaen: et Arcadem, propter
Callistonem: virginem, quæ et Dice, ob Themim:
Herculem, propter Alcmenam. Et ne adhuc magis
producam sermonem; longum enim est singula
referre, in quot alios, multarum amicarum ergo,
benefici exstiterint dii, per humanos complexus;
quos stulti ut mala opera prohibent, ignari vo-
luptatem maximum esse inter homines commo-
dum.

XVIII. Quid vero? Nonne et sapientium cele-

VARIÆ LECTIONES.

* Ita O. c. marg. Ci, cujus textus Ὑμναίου. * Ἀγγιλέως O. ¹⁰ Δάφνι O. ¹¹ Ita S., Εὐρυστέως C, Εὐ-
ρωθέως O. ¹² ἔνα C. ¹³ ἰδότες O. Idem διαφυλάττουσαν. ¹⁴ Ita O, et ex conject. C. in cujus textu θεοῖς.
¹⁵ κυνὸς οὐραν C. ¹⁶ Ita O et C ex conject., Ἄρκια cod. Hom. Parisiensis. Dein τὴν O, et ex conject. C,
qui τῇ in textu, τε in marg. Cot.

VARIORUM NOTÆ.

(89) Βράγχου Τυμναίου πάρου ποτινίως. Ita D plura nihil necesse. Cot.
in ms. Unde confici queat, Βράγχου Τυμνίου, Πά-
ρου Ποτινίως. Branchi Tymnii, Pari Potniensis; aut
Βράγχου Ἀτυμνίου, Πάρου Ποτινίως; aut quid si-
mile. Erant enim Branchidæ in agro Milesio, testi-
bus Herodoto, Strabone, Pausania; et Miletum ac
Tymnum in Caria ponit Stephanus: quare Bran-
chus Tymnius forsitan dictus fuerit, quem multi
Thessalum faciunt. Atymnium autem amatum esse
ab Apolline tradit Nonnus *Dionysiaca* lib. xix et
xix. Verum in his corruptis atque ignorabilibus

(90) Ἡρακλῆς δὲ Ἀδδῆρου. Apollodorus lib. II.
De diis, Abderum appellat Ἡρακλέους ἐρωμένον,
Herculis amasium; Ἡρακλέος φίλον Tzetzes Chiliade
2. In Stephano Byzantio: Ἀδδῆρα, ἀπὸ Ἀδδῆρου
τοῦ υἱοῦ Ἡρίμου, Ἡρακλέους ἐρωμένον. Cot.

(91) Καλλιστώ, τὴν λεγομένην Ἄρκτον μικρὰν
ἦν καὶ κυνὸς οὐρανῶν προσαγορεύουσιν τινες. Apud
alios Callisto nomine Ἄρκτου μεγάλης, Ursæ maj-
oris gaudet; ad distinctionem Ursæ minoris, seu Cy-
nosuræ. Ib.

berrimi voluptatem maximi fecerunt, et cum quibus placuit mulieribus commisti sunt? Inter quos primus ille Græciæ magister, de quo ipse Apollo pronuntiavit: *Omnium hominum Socrates sapientissimus*; nonne in civitate optimis legibus gubernata, Lacedæmone, communes uxores proponit? et sub pallio pulchrum occultat Alcibiadem? Et vero Socraticus Antisthenes de mœchia quæ dicitur non repellenda scribit. Sed et hujus discipulus Diogenes, an non palam ac libere cum Laide concumbit, ea mercede ut illam ferat humeris? Nonne Epicurus effert voluptatem? Nonne Aristippus unguentis delibutus totum se Veneri addicit? Nonne Zeno promiscuum innuens coitum, dicit deum esse in omnibus, ut intelligentibus exploratum sit, cum quovis misceatur aliquis, cum semetipso misceri, frustra que prohiberi vocata adulteria, vel concubitus cum matre aut filia aut sorore aut liberis? Chrysippus autem in amatoriiis epistolis et Argivæ imaginiis meminit, apponens ad Jovis pudenda os Junonis.

XIX. Scio, hæc veritatis ignaris terribilia et turpissima videri, at non Græcorum diis ac philosophis, non Bacchi et Cereris mysteriis. Verum super his omnibus, ne cunctorum deorum et philosophorum vitiiis referendis tempus insumam, duo tibi sint maximi scopi, inter deos quidem Jupiter, inter homines autem philosophos Socrates. Reliqua vero ex iis, quorum his litteris mentionem feci, intelligens, cave ne amatorem tuum contristes: quoniam sicut quæ diis et heroibus feceris contraria, impietatis damnaberis, congruensque feres supplicium. Si vero omni te præbueris amatori, tanquam deos imitata ab iis beneficium repor-

ηδονην προκρίνουσιν, και αἷς ἐβουλήθησαν ἐμίγησαν; ὡν πρῶτος ἡ ὁ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλος, περὶ οὗ αὐτὸς ὁ Φοῖβος ἔφη· Ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος· οὐκ ἐν τῇ εὐνομιωτάτῃ πόλει, τῇ Λακεδαιμονίᾳ (92), κοινὰς προτιθῆσι τὰς γυναῖκας, 147 και ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει (93); και ὁ Σωκρατικὸς δὲ Ἀντισθένης περὶ τοῦ δεῖν τὴν λεγομένην μοιχείαν μὴ ἀποσεκασθαι ἡ γράφει· Ἀλλὰ και ὁ τοῦτου μαθητῆς Διογένης Λαίτι οὐκ ἐπὶ μισθῷ τῷ φέρειν αὐτὴν ἐπ' ὤμων δημοσίᾳ κοινωεῖ μετὰ παρῆρησίας; Οὐκ Ἐπίκουρος ἡδονην προκρίνει; Οὐκ Ἀριστιππος μυρισηβελς ἔδων αὐτὸν Ἀφροδίτῃ χαρίζεται; Οὗ Ζήνων ἀδιαφορεῖν αἰνισσόμενος διὰ πάντων τὸ θεῖον εἶναι ἡ λέγει, ἵνα γνώριμον τοῖς συνετοῖς γένηται, ἵνα ᾧ ἂν τις μιγῇ, ὡς ἑαυτῷ μίγνυται, και περισσὸν τὸ ἀπαγορευεῖν τὰς λεγομένας μοιχείας, ἢ μίξεις μητρὸς ἢ θυγατρὸς ἢ ἀδελφῆς ἢ παιδῶν; Χρύσιππος (94) δὲ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιστολαῖς και τῆς ἐν Ἀργεῖ εἰκόνας μέμνηται, πρὸς τῷ τοῦ Διὸς αἰδοίῳ φέρων τῆς Ἥρας τὸ πρόσωπον ἡ.

XIX. Οἶδα ὅτι ταῦτα τοῖς ἡ ἀληθείας ἀμυήτοις φοβερά και ἀσχίστα καταφαίνεται, ἀλλ' οὐ τοῖς ἡ ἑλλήνων θεοῖς και φιλοσόφοις, οὐ τοῖς Διονύσου και Δήμητρος ἡ μυστηρίοις. Ἀλλ' ἐφ' ἅπασιν τοῦτοις, ἵνα μη πάντων θεῶν και φιλοσόφων τοὺς βίους λέγων παραναλίσκω τοὺς χρόνους, δυο ἔστωσάν σοι μέγιστοι σκοποί, θεῶν μὲν Ζεὺς, ἀνδρῶν δὲ φιλοσόφων Σωκράτης. Τὰ δὲ λοιπὰ, ὡν σοι γράψας ὑπέμνησα, συνεῖσα ἔπεχε, μήποτε ἐραστὴν σου 148 λυπήσῃς· ἐπεὶ ὡς θεοῖς και ἡρώσιν ἡ τὰ ἐναντία πράξασα, ἀσεβῆς κριθεῖσα, τὴν προσήκουσαν ὀφείξεις τιμωρίαν. Ἐὰν δὲ παντὶ ἐραστῇ ἑαυτὴν παρασχῆς, ὡς θεοὺς μιμουμένη τῆς παρ' αὐτῶν τεύξευ εὐεργεσίας. Τὰ δὲ λοιπὰ, φιλατήη,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ πρῶτον O. ¹⁸ Ita O c. marg. Ci, cuj. textus ἀποσεκασθαι. ¹⁹ Λαίτι om. O. Dedi ἐπὶ μισθῷ τῷ c. eodem, ἐπὶ τε μισθῷ τῷ C, ἐπὶ τῷ μισθῷ τοῦ D. ²⁰ ἵναυ conj. C. ²¹ Leg. ὅτι ᾧ S. ²² C referat ad Theoph. ad Autol. III, p. 122. ²³ τῆς C. ²⁴ τῆς O. ²⁵ Δημητρεας C. Subinde μυσταῖς conj. S, qui et lectionem Ottob. Δήμητρος proposuit. ²⁶ ἐρῶσιν O, ἡρώσιν D.

VARIORUM NOTÆ.

(92) Ἐν τῇ εὐνομιωτάτῃ πόλει τῇ Λακεδαιμονίᾳ. Observat Theodoritus sermone *De legibus*, Platonem hæc in parte suscepisse Lycurgi leges. Cor. — Observavit quidem Theodoritus *Théráp.* IX, p. 125, *Platonem* ex imitatione Lycurgi τὰς εὐνόμους εἰς τοὺς γάμους παρανομίας suæ Reip. civibus indulsisse. Vides etiam Ciceronem apud Nonium, v. *Proprium*. Sed ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ κοινὰς προτιθῆναι γυναῖκας nullo modo dici potest Socrates: nam Lacedæmoniorum non fuit legislator; at suam πόλιν λόγῳ ἔκτισεν, eaque statuit, quæ tali Reip. convenire videbantur. Aut ergo vehementer erravit noster, aut, ejectis vocibus τῇ Λακεδαιμονίᾳ, legendum: Οὐκ ἐν τῇ εὐνομιωτάτῃ πόλει κοινὰς προτιθῆσι τὰς γυναῖκας. Vide Platoneum lib. v. *De rep.*, p. 322, ed. Cantabr. Davis. — Suspiciari quis possit plura hinc excidisse verba et collatam Platoniceam rempublicam cum Spartana, hoc circiter sensu: Ὡσπερ Λυκούργος ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ τὰς παρθένους γυμνάς, ὡσαύτως κοινὰς προτιθῆσι τὰς γυναῖκας: *Ut Lycurgus Lacedæmone virgines nudas: ita et prostituit mulieres communes.* CLER. — S: Verba τῇ Λακεδαιμονίᾳ, quæ scioli ejusdem manum redolent, expungenda esse censeo c. D: ἡ εὐνομιωτάτῃ πόλει haud dubie signi-

ficat Platonis rempublicam, in qua Socrates disputationi præest. Ita sæpe legitur apud Aristotelem ὁ Σωκράτης ἐν τῇ πολιτείᾳ, cfr. *Polit.* II, 1, 2 (Ὡσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος· ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα και τὰς γυναῖκας εἶναι). II, 2, 11. II, 3, 1 (ἐν τῇ πολιτείᾳ διώριεν ὁ Σωκράτης περὶ γυναικῶν κοινωίας). IV, 3, 12. V, 10, 1. VIII, 7, 8. Stahr. Minus bene suspicatur Cl. excidisse aliqua, atque totum locum sic esse restituendum: Ὡσπερ Λυκούργος ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ τὰς παρθένους γυμνάς, ὡσαύτως κοινὰς προτιθῆσι τὰς γυναῖκας. DRESSSEL.

(93) Καὶ ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει. Videantur Luciani *Amores*. Cor.

(94) Χρύσιππος. Præter Diogenem Laertium, Theophilus Antiochenus lib. III *ad Autolycom* p. 122: Χρύσιππος δὲ ὁ πολλὰ φλυαρήσας πῶς οὐχὶ εὐρίσκειται, σημαίνων τὴν Ἥραν στόματι μαρῶ συγκρίνεσθαι τῷ Διὶ; et p. 118, 119, e ms. Regio: Τὴν τε Ἥραν ἴδιαν ἀδελφὴν μὴ μόνον τὸν Δία γαμεῖν, ἀλλὰ και διὰ στόματος ἀνάγκου ἀρρήτοποιεῖν; ubi editiones nullo sensu: ἀδελφὴν αὐτῶν μὴ μόνον τὸν Δία γάμου. Id.

μενημένη περὶ ὧν σοι ἐξέφηνα μυστηρίων, διὰ γραμμάτων μοι τὴν σὴν δεῖξον προαίρεσιν. Ἐρῶσό μοι.

XX. Ἐγὼ τοίνυν τότε ²⁷ λαβὼν τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ τοῦ Ἀππιωνος, ὡς ὄντως διαπέμφων αὐτὸ τῇ ἐρωμένῃ, ἐπλάσάμην ὡς ἐκείνης πρὸς ταῦτα ἀντιγραφάσης, καὶ τῇ ὕστερα ²⁸ ἐλθόντι αὐτῷ ἐπέδωκα τῷ Ἀππιῶνι ὡς ὄθην τὴν παρ' ἐκείνης ἀντιγραφῆν, οὕτως ἔχουσιν·

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς ²⁹ πρὸς Ἀππιῶνα ὡς παρὰ τῆς ἐρωμένης.

XXI. Θαυμάζω πῶς, ἐπὶ σοφία με ἐπαινέσας, ὡς ἀνητῶν γράφεις. Εἰς γὰρ ὅν πάθος ³⁰ πείσαι με θέλῃσας ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς μυθολογημάτων ἐπαίσει τὰ παραδείγματα, Ἐρωτα τὸν πάντων ³¹ πρεσβύτατον, ὡς ἐφης ³², ἐπὶ πάντων θεῶν καὶ ἀνθρώπων, βλασφημῆσαι μὴ φοβηθεῖς, ὅπως τὴν ἐμὴν φθίρης ψυχὴν, καὶ τὸ ἐμὸν σῶμα περιουδρίσης. Ἐρῶς γὰρ θεῶν οὐκ ἔστιν ἀρχηγέτης, ὃ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. Εἰ γὰρ ἐκῶν ἐπιθυμεῖ, αὐτός ¹⁴⁹ ἔστιν ἑαυτοῦ πάθος καὶ κόλασις, καὶ θεὸς οὐκ ἂν εἴη ὁ πάσων ἐκῶν· εἰ δὲ ἄκων ἐρᾷ τῆς μίσεως, καὶ τὰς ἡμετέρας διερχόμενος ψυχὰς ὡσπερ δι' ὀργάνων τῶν ἡμετέρων σαυμάτων εἰς τὰς τῶν νοητῶν φέρεται συνουσίας, ὃ τοῦτον ἐρᾷ ποιῶν καὶ φέρων μεῖζων αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ φέροντος ἐτέρῳ πῶς φερομένου, μεῖζων ἄλλος ὁ φέρων ἐκεῖνον εὐρίσκεται· καὶ εἰς ἀπέραντον ἐπαναφορὰν ³³ τῶν ἐρίωντων γίνεται, ὃ ἔστιν ἀδύνατον. Οὕτως οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ φέρων, οὔτε ὁ φερόμενος, ἀλλ' αὐτοῦ ³⁴ ἐρίωντος τὸ ἐπιθυμητικὸν ἔστι πάθος, ἐλπίδι αὐξόμενον καὶ ἀπογνώσει μειούμενον.

XXII. Οἱ δὲ κρατεῖν ἀλοχρᾶς ἐπιθυμίας μὴ βουλόμενοι τῶν θεῶν καταφεύδονται, ἵνα περὶ ὧν πράττουσιν, τοὺς θεοὺς ὡς προτέρους δράσαντας ὑποδεικνύντες, ἀπαλλάσσονται ³⁵ τῆς μέμψεως. Εἰ γὰρ παιδοποιίας ἔνεκεν, καὶ οὐκ ἀσελγείας, οἱ λεγόμενοι θεοὶ τὰς μοιχείας ἐπετέλουν, τί καὶ τοῖς ἄρσεσιν ἐμίγνυτο ³⁶; Ἀλλὰ χαριζόμενοι, φησὶν, ταῖς ἐρωμέναις κατηστέριζον ³⁷ αὐτάς. Οὐκοῦν πρὸ τούτου οἷα ἦσαν ἀστέρες, μέχρις ὅτε ἀσελγείας προφάσει ὑπὸ μοσχῶν ὁ οὐρανὸς ἄστρους ἐκοσμήθη; Πῶς δὲ καὶ οἱ τῶν κατηστερισμένων ³⁸ ἐκγονοὶ ἐν ἄδου κολάζονται, ὃ τε Ἄτλας βαρούμενος, καὶ ὁ Τάνταλος ἐξῆ ³⁹ ἀνώμενος, καὶ ὁ Σίσυφος ἐρείδων πέτραν, Τίτιδος τὰ σπλάγγνα διορυττόμενος, Ἰξίων περὶ τροχῶν ἀπαύστως κυλινδούμενος; ¹⁵⁰ πῶς δὲ καὶ οἱ ἔρασταὶ θεοὶ ὄντες, οὐς ἐμίλιαν, κατηστέριζον ⁴⁰, ἑαυτοῖς (95) τοῦτο μὴ χαρισάμενοι;

XXIII. Οὐκ ἄρα ἦσαν θεοὶ, ἀλλὰ τυράννων αἰνίγ-

VARIAE LECTIONES

²⁷ Τότε adjuncti c. O. ²⁸ Ita O c. marg. Ci, in cuj. textu ὕστερα. ²⁹ ἐπιστολῆ O. ³⁰ πάθος om. O ³¹ παίδων O. ³² Vhb. ὡς ἐφης des. in O. Subinde ἐπὶ τῆς C, ἐπιθεῖς in marg. ³³ ἐπαναφορὰ conj. Cl. ³⁴ Ita O c. S. ἀπαλλάσσονται C. ³⁵ ἐμίγνυτο O c. S, ἐμιγνοῖτο C. ³⁶ κατηστέριζον C. ³⁷ κατεστέριζον C. ³⁸ δίκαι O. ³⁹ κατεστέριζον C.

VARIORUM NOTÆ.

(95) Leg. αὐτοῖς, sc. τοῖς ἐρωμένοις. Cur, inquit, dii mulieribus a se adamatis, quas inter astra retu-

A tabis. Ceterum, charissima, memor a me relatorum mysteriorum mihi per litteras tuam Indica voluntatem. Vale.

XX. Ego igitur hoc libello ab Appione tum accepto, quasi vere missurus ad amatam, tanquam illa rescripsisset confinxi, et postridie venienti tradidi Appioni velut mulieris rescriptum, quod ita habet :

Rescriptum ad epistolam ad Appionem tanquam ad adamata.

XXI. Miror qua ratione, cum me de sapientia laudes, tanquam stultam compellas. Nam dum cupis ad tuum me adducere affectum, ex deorum fabulis sumpsisti exempla, Amorem, (quem omnium antiquissimum dixisti, et supra cunctos deos et homines) non veritus infamare, quo meum corrumperes animum, meumque contumelia afficeres corpus. Amor enim non est deorum princeps ac ductor, is qui in cupiditatibus versatur; nam si sponte cupit, ipse est sui perpessio et supplicium, nec deus est, qui voluntarie patitur: sin. vero in vitus appetit concubitum, et nostras pervadens animas tanquam per corporum nostrorum instrumenta fertur ad congressum eorum quæ sub intelligentiam cadunt, qui eum inducit ad amandum, major est eo: iterumque cum hic qui inducit in alium inducatur amorem, major alius qui hunc inducit reperitur, et in infinitum amantium numerum fit progressus; quod fieri non potest. Igitur neque est qui inducit, neque qui inducitur; sed est ipsius amantis affectus concupiscens, qui spe augetur et desperatione minuitur.

XXII. Qui vero turpem nolunt cupiditate coercere, de diis mendaciter tingunt; ut in iis quæ perpetrant deos primos esse auctores ostendendo culpa liberentur. Si enim suscipiendæ sobolis gratia et non libidinis ergo, qui dii vocantur, adulteria commiserunt, cur cum masculis quoque miscebantur? Sed ut gratificarentur, inquit, mulieribus adamatis, illas in astra converterunt. Igitur antea astra non erant, usque dum lasciviæ occasione cœlum stellis exornaretur? Et quomodo in stellis rellatarum liberi ac nepotes apud inferos puniuntur? Atlas gravatus pondere, Tantalus enectus siti, Sisyphus petram retinens, Tityus pertusus viscera, Ixion circa rotam indesinenter volutatus. Quomodo vero ut amatores dii eos, quos polluerant, inter astra retulerunt, sibi autem id muneris non sunt largiti?

XXIII. Non ergo erant dii, sed tyrannorum ve-

lerunt, non id quoque largiti sunt, ut eorum posteros (ἐκγόνους) a pœnis infernis liberarent? S.

lamina. Saturni namque in Caucasiis montibus, non in cœlo, sed in terra, sepulcrum ostenditur, hominis feri ac liberorum voratoris. Item lascivi Jovis, fabulosi, quique similiter Metin filiam deglutivit, in Creta cernitur sepulcrum, et in Acherusia palude Plutonis ac Neptuni, Solis vero Astris, et Lunæ Carris; Mercurii apud Hermopolin, Martis in Thracia, Veneris apud Cyprum, Liberi apud Thebas, aliorumque aliis in locis. Itaque eorum qui dii vocantur, sepulcra comparent. Homines enim erant, iique improbi et magi. Aliter siquidem non facti fuissent monarchæ ac domini. Jupiter, inquam, fabulosus et Bacchus, nisi per transformationem, quos et quas volebant, ad id quod volebant compulsi essent (98).

XXIV. Quod si eorum æmulanda est vita, non modo illorum adulteria, sed et mensas imitemur. Nam Saturnus liberos suos absorpsit, pariterque Jupiter suam filiam. Et quid opus est verbis? Pelops omnium deorum epulum fuit. Unde et nos ante nefarium conjugium deorum peragamus epulum simile; sic enim dignum fuerit conjugio epulum. Verum id nemo facere sustinuerit, ut nec ego mœchari. Ad hæc vero mihi amoris velut potentis dei minaris indignationem. Amor deus non est, qualis videtur; sed est cupiditas, quæ ex temperamento animalis, propter successionem vitæ, accidit per omnium opificis providentiam, ne universum genus aliquando deficiat, sed ut occasione voluptatis ex morituri hominis substantia iterum alius nascatur, legitimo productus matrimonio; quo patrem suum cognoscat, quem in senectute nutriet: quod facere nequeunt qui ex adulterio geniti sunt, cum naturalem non habeant erga genitores benevolentiam.

XXV. Quandoquidem igitur et propter legitimum progeniei incrementum, sicut dixi, amoris oritur cupiditas, oportet ut parentes, de castitate solliciti, liberos suos, antequam veniat cupiditas, erudiant in libris, qui bonam mentem ingenerare valeant, eos-

ματα. Κρόνου γὰρ ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν (96), οὐκ ἐν οὐρανῷ, ἀλλ' ἐν γῆ τάφος τις δείκνυται, ἀνδρὸς ἀγρίου καὶ τεκνοδόρου. Ἄλλα καὶ τοῦ ἀσελγοῦς Διὸς, τοῦ μυθικοῦ ⁴⁰, τοῦ ὁμοίως τὴν θυγατέρα Μῆτιν καταπιόντος, ἐν Κρήτῃ θεωρεῖται τάφος· καὶ ἐν τῇ Ἀχερουσίᾳ δὲ λίμνῃ Πλούτωνος καὶ Ποσειδῶνος (97)· Ἠλίου δὲ ἐν Ἀστροῖς καὶ Σελήνης ἐν Καρκοῖς· Ἑρμοῦ δὲ ἐν Ἑρμουπόλει· Ἄρεως ⁴¹ ἐν Θράκῃ· Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ· Διονύσου ἐν Θήβαις· καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις τόποις. Πλὴν φαίνονται αὐτῶν τῶν λεχθέντων οἱ τάφοι. Ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν, καὶ ταῦτα μοχθηροὶ καὶ μάγοι. Οὐδὲ γὰρ ἄλλως μονοκράτορες ἐγεγόνεισαν, Ζεὺς λέγω ὁ μυθικὸς καὶ Διόνυσος, εἰ μὴ τῇ μεταμορφώσει, ὧν ἤθελον ἐπεκράτουν ⁴², εἰς ὅπερ αὐτοὶ ἤθελον.

XXIV. Εἰ δὲ τούτων δεῖ ζηλοῦν τοὺς βίους, μὴ μόνον τὰς μοιχείας, **151** ἀλλὰ καὶ τὰς ⁴³ τραπέζας αὐτῶν μιμῶμεθα. Ὁ γὰρ Κρόνος τὰ αὐτοῦ τέκνα κατέπιεν, καὶ Ζεὺς ὁμοίως τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. Καὶ τί δεῖ λέγειν; Πέλοψ πάντων θεῶν δειπνον ἐγένετο. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸ τῶν ἀθεμίτων γάμων ὁμοιον δειπνον τοῖς θεοῖς ἐπιτελέσωμεν· οὕτω γὰρ ἂν εἴη τὸ δειπνον τῶν γάμων ἄξιον. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν ὑποσταίῃ ⁴⁴ ποτὲ, ὡς οὐδὲ ἐγὼ τὸ μοιχῆσασθαι. Πρὸς τούτοις δὲ μοι Ἐρωτος ὡς δυνατοῦ θεοῦ ἀπειλεῖς χόλον· Ἐρως θεὸς οὐκ ἔστιν, οἷος δοκεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ζῶου κράσεως πρὸς διαδοχὴν τοῦ βίου, κατὰ πρόνοιαν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργήσαντος, συμβαίνουσα ἐπιθυμία, ἴνα τὸ πᾶν γένος μηδεπώποτε ἐπιλείπῃ ⁴⁵, ἀλλὰ προφάσει ἡδονῆς ἐκ τῆς τοῦ μέλλοντος τελευτῆν οὐσίας πάλιν ἄλλος γέννηται, νομίμῳ προεκπεφυκῶς ⁴⁶ γάμῳ, ὅπως τὸ ⁴⁷ γηροτροφεῖν τὴν αὐτοῦ πατέρα γνῶσῃ· ὅπερ ποιεῖν οἱ ἐκ μοιχείας γεγονότες οὐκ ἂν ἐδύναντο, φύσιν στοργῆς πρὸς τοὺς γεννήσαντας οὐκ ἔχοντες.

XXV. Ἐπεὶ οὖν διαδοχῆς ἕνεκεν καὶ ⁴⁸ γνησίας ἐπαυξήσεως, ὡς ἔφη, ἡ ἐπιθυμία συμβαίνει ἡ ἐρωτικῆ, χρὴ τοὺς γονεῖς, σωφροσύνης προνοουμένους, τοὺς αὐτῶν παῖδας πρὸ τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σωφρονιστῶν βιβλίων προπαιδεύειν ⁴⁹, καὶ τοῖς κρείττοσιν

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ μυθοῦ O. ⁴¹ Ἄρεος O. ⁴² Ita O c. S, ἀπεκράτουν C. ⁴³ Vbb. Τὰς μοιχείας, ἀλλὰ καὶ repetuntur in O post ἀλλὰ καί. ⁴⁴ ὑποσταίῃ dedi ex conject., ὑποστήῃ C, ὑποστήῃ S, qui legi vult ὑποστήῃ, ὑποσταί O. ⁴⁵ μὴ δὲ πώποτε ἐπιλείπῃ O. ⁴⁶ Ita O c. S, προεκφυκῶς C. ⁴⁷ τό O, et C ex conjectura, τὸ μὴ in textu. ⁴⁸ καὶ add. O. ⁴⁹ Ita O c. S, προπαιδεύειν C.

VARIORUM NOTÆ

(96) Ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν. Et hom. vi, D phratem ac Tigrim. Legi quoque posset Πατάρους, ob Apollinem Patareum. Sed Ἄτροις certa lectio est, quia hom. vi, 34, Sol jacere dicitur in Mesopotamia, hoc est inter duos memoratos fluvios. C. Ἄτροις probat Lobeck l. c. S. Ad oram codicis nosiri posita est manu recentiori emendatio his verbis, ὡς ἰομαι καρχίνους. Ego autem legerim Κάραϊς, ex hom. vi, 24, ubi habetur ἐν Κάραϊς. Certe ad Carras deus Lunus colebatur, testantibus Herodiano et Spartiano in Anton. Caracalla; Luna, testante Ammiano l. xxiii. Κάραϊς autem Theodoretu H. E. iii, 21, et Sozomeno vi, 53, sunt Κάραϊ. C.

(97) Post καὶ Ποσειδῶνος Lobeckius Aglaoph. p. 576 excidisse censet ἐν Τήνῳ. S. In hom. vi, 24, ἐν Πάτραϊς p. ἐν Ἀστροῖς. Εἰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πάτραϊς memorat Pausanias in Archaiicis. Ad lectionem Ἀστροῖς propius accedit Ἄτροις. Τὰ Ἄτρα autem seu αἱ Ἄτραϊ oppidum est inter Ἐυ-

(98) Viro maxime inter cooperatores nostros Græce perito, sic vertere placeret: nisi transformantes se in ea quæ vellent, ea quæ ipsi vellent ussequerentur. Judicet lector eruditus. Ἐδ. PATROL.

αὐτοὺς προεθίζειν λόγοις· ἔτι δευτέρα φύσις ἢ συνήθεια· πρὸς τοῦτοις δὲ πυκνῶς αὐτοὺς τὰς κολάσεις ὕπομνησκειν τὰς ἐκ τῶν νόμων, ἵνα, ὡσπερ χάλινῳ τῷ φόβῳ χρώμενοι, ταῖς ἀτόποις μὴ συντρέχωσιν ἡδοναῖς· προσήκει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἐπακμάσαι γάμψ τὸ φυσικὸν τῆς ἡλικίας εὐτροφορεῖν πάθος, πρότερον κείσαντας εἰς εἶδος ἑτέρας γυναικὸς μὴ ἀτενίζειν.

XXVI. Ὁ γὰρ νοῦς ἡμῶν, ὁπόταν ἡ τὰ πρῶτα τῆ εἴρεσι τὸ εἶδος τῆς ἐρωμένης ἀπομάχεται, ὡσπερ ἐν κατόπτρῳ ἐνορῶν ἀεὶ τὴν μορφήν, διὰ τῆς μνήμης βασιανίζεται· καὶ μὴ τυγχάνων μὲν τῆς ἐπιθυμίας, τῆς ἐπιτυχίας μελετᾷ τὰς ὁδοὺς, ἐπιτυχῶν δὲ, μᾶλλον αὖξεται, ὡσπερ τὸ πῦρ τῆς ὕλης εὐποροῦν, καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν τῆ ψυχῇ τοῦ ἐρῶντος πρὸς τὸ πάθος προσεντετυπωμένος μὴ προὔπαρξῃ φόδος. Ἡ γὰρ ὕδωρ πῦρ κατασθένυσιν, οὕτως καὶ φόδος τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας ἐστὶ σθεσθήριος. Ὅθεν ἐγὼ ἐκ τινος Ἰουδαίου τὰ θεῶν πρέποντα καὶ νοεῖν καὶ ποιεῖν ἐκμαθούσα, εὐάλωτος πρὸς μοιχείαν ὑπὸ ψευδῶν μύθων οὐ γίνομαι. θέλοντι δὲ σοὶ καὶ σπουδάζοντι σωφρονεῖν, φλεγμαινούση ψυχῇ πρὸς ἔρωτα, βοηθείη θεὸς καὶ τὴν ἱσιν παρασχολή.

XXVII. Ἐπακούσας δὲ ὁ Ἀππίων τῆς ὑποκρίτου ἀντιγραφῆς, ἔφη· Μὴ τί ἀλόγως Ἰουδαίους μισῶ; νῦν γοῦν ταύτην τίς ποτε συντυχῶν Ἰουδαίος, καὶ εἰς τὴν ὀρησκίαν μεταγαγῶν ἀνέπεισε σωφρονεῖν, καὶ ἀδύνατόν ἐστι τοῦ λοιποῦ αὐτὴν εἰς κοινίαν ἑτέρου τινὸς συνελθεῖν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὸν θεὸν ὡς παντεπόπτῃ τῶν πράξεων προλέμενοι σφόδρα σωφρονεῖν ἐγκατεροῦσιν, ὡς λαθεῖν μὴ δυνάμενοι.

XXVIII. Ταῦτα ἀκούσας, ἔφη τῷ Ἀππίωνι· Νῦν αὖ τὰ ἀληθῆ ὁμολογήσω. Ἐγὼ γυναικὸς οὐκ ἠράσθην οὐδὲ ἄλλου τινὸς, πάνυ μου τῆς ψυχῆς δεδαπανημένης πρὸς ἄλλας ἐπιθυμίας καὶ πρὸς ἀληθῶν ἰσχυμάτων εὐρεσιν. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν, πολλὰς γνώμας εὐσεβῶν διασκοπήσας, πρὸς οὐδένα αὐτῶν ἔνευσα, ἢ πρὸς τὸ Ἰουδαίων μόνον, ἐμπόρου τινὸς αὐτῶν ἄναξ κατ' ἀσκοντος ἐνταῦθα τῆ Ῥώμῃ ἐπιδημητήσας, καὶ ἐκ τινος συντυχίας ἀγαθῆς ἀπλοῦστερόν με τὸ μοναρχικὸν φρόνημα παραθεμένου.

XXIX. Ἀκούσας δὲ μου τῆς ἀληθείας ὁ Ἀππίων, ἐ ἀλόγως μισῶν τὸ Ἰουδαίων, καὶ τί ποτέ ἐστιν αὐτῶν τὸ πιστὸν οὔτε εἰδῶς οὔτε εἰδέναι θέλων, ἀκρίτως ἔρισθεις τῇ σωπῇ ἐξ αὐτῆς ἦδη τῆς Ῥώμης ἀπηλάσαστο· καὶ ἔκτοτε νῦν πρῶτον αὐτῷ συντετυχηκῶς, τὴν ἐξ ἐκεῖνου τοῦ χρόνου θυμὸν ὑποπτέω εἰκότως. Πᾶν ἐφ' ὧμῶν αὐτοῦ πεύσομαι, τί ἂν ἔχοι λέγειν περὶ τῶν λεγομένων θεῶν, ὧν οἱ βίοι, παντοπαθεῖς εἶναι μυθολογούμενοι, πρὸς τὴν τοῦ ὁμοίου μίμησιν ἐπιτηδῆς ᾄδονται δημοσίᾳ, ὧν πρὸς τοῖς ἀνθρωπίνους πάθεσιν, ὡς ἔφη, καὶ οἱ κατὰ τόπον δείκνυνται τάφοι.

A que probis præassuefaciant sermonibus, quia consuetudo est altera natura : ad hæc autem frequenter in eorum memoriam revocent legum pœnas : quo metu tanquam freno usi absurdis non consentiant voluptatibus. Convepit ergo ut, antequam ferreat cupiditas, naturali ætatis affectui per connubium satisfiat ; persuademusque illis prius, ne formam alterius mulieris contemplantur.

XXVI. Etenim mens nostra, cum primum sibi impresserit cum voluptate adamatæ imaginem, quasi in speculo semper formam intuens, per memoriam torquetur, et si quidem voto non fruitur, potiendi artes meditatatur ; sin autem fruitur, crescit cupiditas, sicut ignis materia abundans, præsertimque quando in amatoris animo timor ante affectum impressus non præexistit. Nam sicut aqua exstinguit ignem, ita etiam timor vim habet exstinguendi pravam cupiditatem. Quocirca ego, ut quæ a quodam Judæo didicerim et cogitare et facere quæ Deum decent, per falsas fabulas in stuprum adduci non possum. Tibi vero, cupienti ac studente caste vivere, animæque ad amorem flagranti, Deus auxilium præbeat, atque tribuat medicinam.

XXVII. Audito autem fictitio scripto, Appion dixit : An sine ratione Judæos odi? Nunc ergo hanc aliquis Judæus nactus, adductamque ad suum cultum, in castitate degere persuasit, et deinceps impossibile est ut ea in cujusdam complexus veniat, quia isti, Deum tanquam omnium operum inspectorem sibi proponentes, pudicitiam admodum retinent, velut qui non possint latere.

XXVIII. Quæ cum audivissem, dixi Appioni : Jam tibi verum fatebor. Ego mulierem non amavi neque quid hujusmodi ; animus quippe meus in alia omnino consumitur desideria, scilicet, in reperiendis veris dogmatibus. Et huc usque animo ad varias philosophorum opiniones adjecto, ad nullum illorum inclinavi, nisi ad Judæorum religionem, cum ex illis mercator aliquis linteorum hic Romam advenisset, et bono quodam casu mihi simpliciter sententiam de uno Dei principatu commendasset.

XXIX. Appion vero, a me accepta veritate, qui legem Judæorum inique oderat, nec quæ esset illorum fides sciebat aut volebat scire, absque judicio iratus clam statim Roma discessit, et ex eo nunc primum illum nactus, iram temporis illius merito vereor. Attamen coram vobis interrogabo, quid dicere habeat de vulgaribus diis, quorum vitæ, quas omnibus vitiis subjectas referunt fabulæ, palam de industria ad imitationem canuntur, quorumque præter humanos affectus, ut dixi, etiam sepulcra per loca ostenduntur.

VARIÆ LECTIONES.

ἡδονῆς O. ἡ ὁπότ' ἂν C. ἡ καὶ inserui c. O. ἡ Turbatus est, ut opinor, ordo verborum, qui sic videtur constituendus : θέλοντι δὲ σοὶ καὶ σπουδάζοντι σωφρονεῖν βοηθείη θεὸς, καὶ φλεγμαινούση ψυχῇ τὴν ἱσιν παράσχοι. D. S. textum vulgatum posse retineri existimat, dummodo scribatur φλεγμαινούσης ψυχῆς. ἡ Ita O c. B., φλεγμαινούση C. Tum παράσχοι O. ἡ D. legi vult ταύτη (sc. γυναικί). ἡ αὐτὴν om. O. ἡ πρὸς τῶν ἀληθῶν C. ἡ λέγει Cl. non C., ut parum accurate assertit S.

XXX. *Ista cum a me alii ante audivissent, et consequentia desiderarent discere, convenerunt me, ut Appionem invisuri. Et vero eum jam lotum invenimus, mensa parata. Quare pauca examinavimus circa doctrinam de diis. Ille vero nostram, opinor, intelligens voluntatem, crastina die se aliquid de diis dicturum promisit, eumdemque nobis indicavit locum, in quo esset locuturus. Nos autem cum promissione, gratis illi actis, singuli domum reversi sumus.*

HOMILIA VI.

I. Tertio autem die ad præfinitum Tyri agrum eum familiarissimis ego veniens Appionem nanciscor, in medio Anubionis et Athenodori sedentem, unaque plures alios eruditos viros, qui nos opperiebantur. Attamen nihil veritus salutans concedi ex adverso Appionis, qui non multo post loqui cœpit: Volo, primum incipiens hinc, jam cito venire ad quæstionem. Ante quam tu, fili Clemens, adesses nobis, Anubion hic et Athenodorus, qui heri una cum aliis audierunt te disserentem, narraverunt mihi, quo modo Romæ tibi ut amanti occurrens multa contra deos mentitus fuerim, illos prædicans pædicones, lascivos, stupratores matrum, sororum, filiarum, innumerisque obnoxios adulteriis. Sed te oportuit, fili, scire me talia non ex animo scripsisse, sed amore tui vera occultasse; quæ si nunc desideras, audi a me.

II. Antiquorum hominum sapientissimi, omnem veritatem per laborem edocti, indignos divinarumque disciplinarum non cupidos celarunt scientiæ traditionem. Neque enim ex Cœlo illiusque matre Terra progeniti sunt duodecim liberi, quemadmodum fabula enumerat, mares quidem Oceanus, Cœus, Crius, Hyperion, Japetus, Saturnus; feminæ vero Theia, Themis, Mnemosyne, Ceres, Tethys, Rhea. Neque Saturnus adamantina falce exsecta patri Cœlo virilia, ut fertis, in mare projecit; sed neque ex Cœli exsectione per fusi sanguinis guttas orta est Venus. Neque etiam Saturnus ex Rhea primo sibi genitum Plutonem absorbit, propter Promethei oraculum veritus, ne ex eo concubitu natus infans fortior ipso existeret, privaretque ipsum regno. Non secundo genitum Neptunum similiter absorpsit. Non post hos natum Jovem mater Rhea occultavit, nec expetenti Saturno lapidem ad devorandum tradidit. Non is devoratus prius absorptos trusit et coegit exire, primum quidem, qui primus absorptus fuerat, Plutonem, postea Neptu-

XXX. Ταῦτα οἱ ἕτεροι προακούσαντες ἐμοῦ καὶ μαθεῖν τὰ ἐξῆς ποθοῦντες, **154** συνήλθον μοι, ὡς ἐπισκεψόμενοι Ἀππίωνα. Καὶ δὴ λελουμένον αὐτὸν ἤδη καταλαμβάνομεν ἐφ' ἐτοίμῳ τραπέζῃ. Διόπερ ὀλίγη ἡκριβολογησάμεθα εἰς τὸν περὶ θεῶν λόγον. Ὁ δὲ, οἶμαι, συνελθὲς ἡμῶν τὴν προαίρεσιν, εἰς τὴν ἐπιούσαν ἔχειν ὅτι εἰπέην ὑπέσχετο περὶ θεῶν, καὶ τὸν αὐτὸν προεδήλωσεν ἡμῖν τόπον, ὡς ἐκεῖ διαλεξόμενος. Ἡμεῖς δὲ σὺν τῇ ὑποσχέσει, χάριν ὁμολογήσαντες αὐτῷ, οἴκαδε ἕκαστος ἀπεχωρήσαμεν.

ὍΜΙΛΙΑ Γ'.

I. Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ προωρισμένον τῆς Τύρου χωρίον σὺν τοῖς οικειοτάτοις ἐλθὼν ἔγωγε⁶¹, εὗρισκω τὸν Ἀππίωνα, Ἀνουβίωνός τε καὶ Ἀθηνοδώρου καθεζόμενον μέσον, καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῶν ἐκ παιδείας ἀνδρῶν ἡμᾶς ἀναμενόντων. Καὶ ὁμοῦ οὐδὲν⁶² καταπλαγείς, προσαγορεύσας ἀντικαθέζομαι τῷ Ἀππίωνι, ὅς μετ' οὐ πολὺ λέγειν ἤρξατο· Βούλομαι πρῶτος ἀρχάμενος ἐντεῦθεν ἤδη ταχέως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ζητούμενον. Πρὸ τοῦ σέ, τέκνον Κλήμης, ἡμῖν παρεῖναι, Ἀνουβίων οὗτος⁶³ καὶ Ἀθηνώδωρος, οἱ γὰρ ἄμα τοῖς ἄλλοις ἐπακούσαντές σου διαλεγόμενος, ἀφηγήσαντό μοι⁶⁴ πῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, συνερχόμενός⁶⁵ σοι ὡς ἐρῶντι, πολλὰ τῶν θεῶν κατεψευσάμην, εἰπὼν αὐτοὺς παιδραστάς, ἀσελεγείς, μιγνυμένους μητράσιν, ἀδελφάς, θυγατέρας, καὶ μυρίαῖς μοιγείαις ἐνεχομένους⁶⁶. **155** Ἄλλ' ἐχρῆν σε, ὦ τέκνον, εἰδέναι, ὅτι μὴ τοιαῦτα περὶ θεῶν φρονῶν⁶⁷ ἔγραφον, ἀλλὰ **C** στοργῇ τῇ πρὸς σέ τὰ ἀληθῆ λέγειν ἀπεκρυπτόμην, ἄπερ, εἰ νῦν ἐθέλεις, παρ' ἐμοῦ ἀκουσον.

II. Τῶν πάλαι ἀνδρῶν οἱ σοφώτατοι, πᾶσαν ἀληθειαν αὐτοὶ καμάτῳ⁶⁸ μεμαθηκότες, τοὺς ἀναξίους καὶ μὴ ὀρεγομένους θεῶν μαθημάτων ἀπεκρύψαντο τὴν ἐπιστήμην λαθεῖν. Οὐτε γὰρ ἀπ' Οὐρανοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς γεγῶνασι παῖδες δώδεκα, ὡς ὁ μῦθος καταριθμεῖ· ἄρβρνες μὲν, Ὀκεανὸς, Κόϊος, Κρόνος⁶⁹, Ὑπερίων, Ἰαπετός, Κρόνος· θῆλειαι⁷⁰ δὲ, Θεά, Θέμις, Μνημοσύνη, Δημήτηρ, Τηθύς, Ῥέα. Οὐτε τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἄρπη τὰ αἰδοῖα Κρόνος Οὐρανοῦ τοῦ πατρὸς ἐκτεμῶν, ὡς φατε, εἰς βυθὸν ἀπέβριψεν· ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Οὐρανοῦ σταγόνων ρυέντος αἵματος ἡ Ἀφροδίτη ἐγένετο. Οὐδ' αὖ Κρόνος τῇ Ῥεᾷ μιγείς καὶ γενήσας Πλούτωνα πρῶτον κατέπειν, διὰ τινὰ Προμηθέως θεσμὸν δεδιώς, μήποτε γεννηθὲν ἐξ αὐτοῦ βρέφος, γενναίτερον αὐτοῦ γενόμενον, ἀφέλῃται αὐτὸν τῆς βασιλείας⁷¹. Οὐ τὸν Ποσειδῶνα δεύτερον γενήσας ὁμοίως κατέπειν· οὐ μετὰ τοὺς τὸν Δία γεννηθέντα ἡ μήτηρ κατακρύψασα ἡ Ῥέα ἀπαίτησαντι τῷ Κρόνῳ καταπειν λίθον⁷² ἀντέδωκεν. Ὅς, οὐ καταποθείς, τοὺς προκαταποθέντας θλίψας ἐξέωσεν⁷³, ὡς προελθεῖν πρῶτον μὲν

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ δι' ὅπερ C. ⁶¹ D proponit ἤκειν. ⁶² ἐγὼ γὰρ C. ⁶³ οὐδέ O. ⁶⁴ Ita O et C ex conject., οὕτως in textu. ⁶⁵ ἀφηγήσαντό μοι S, mendose. ⁶⁶ συνερχόμενος C, συνεργούμενος S. ⁶⁷ ἀνεχομένους C. ⁶⁸ φρονῶν desideratur in O. ⁶⁹ Pro Ci καμάτων D legendum censet διὰ καμάτων: conjectura jam superflua. ⁷⁰ Ita S, auct. D. Cfr. Hes. Theog. 154, 375, κρόϊος C, O. ⁷¹ θῆλαι O, Tuin. id. θεα sine accentu, θεά conj. C. Cfr. Hes. Theog. 135, 371. Apollod. 1, 2, 4. Dein τυθύς O. ⁷² Lege τὴν βασιλείαν S. ⁷³ λίθον addidi c. O. ⁷⁴ Ita S, ἐξώσεν C, ἐξώσαν O.

156 τὸν πρῶτον καταποθέντα Πλούτωνα, ἐπ' αὐτῷ Ἀ
 δὲ ⁷⁴ Ποσειδῶνα, καὶ τρίτον τὸν Δία. Οὐδὲ γὰρ, ὡς
 φασιν, μητρὸς προνοίᾳ διασωθεὶς ὁ Ζεὺς, καὶ εἰς
 οὐρανὸν ἀναβὰς, τὸν πατέρα τῆς βασιλείας καθεῖλεν.
 Οὐ πατρὸς ⁷⁵ ἀδελφοὺς ἐκλόασεν. Οὐκ εἰς πόθον γυ-
 ναικῶν θνητῶν κατήλθεν. Οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατρᾶσιν,
 οὐκ ἀδελφῶν γυναιξίν, οὐ παισὶν αἰσχρῶς συνεγένετο.
 Οὐδὲ Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν, ἵνα ἀπ' ⁷⁶ ἐγκεφάλου
 μὲν τὴν Ἀθηνᾶν ἀναφύσῃ ἐκ τῆς Μῆτιδος, ἐκ δὲ τοῦ
 μηροῦ τὸν Διόνυσον τέκῃ, ὃν ὑπὸ Τιτάνων ἐσπαρά-
 ρχαι λέγουσιν. Οὐ δειπνον ἐπὶ τῷ Θέτιδος καὶ Πηλέως
 γάμῳ συντελεῖ. Οὐ τὴν Ἐριν τῶν γάμων ἀπέωσατο.
 Οὐκ αὐτῇ ⁷⁷ ἢ Ἐρις, ἀτιμασθεῖσα, μάχην καὶ στάσιν
 τοῖς ⁷⁸ ἐστνωμένοις ἐπενόησεν. Οὐ μῆλον χρύσειον ἐκ
 τῶν Ἑσπεριδῶν κήπων λαβοῦσα ἐπέγραψεν, δῶρον
 τῇ καλῇ. Ἐπειτα μυθολογοῦσιν ὡς Ἦρα τε καὶ
 Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη εὐρίσκουσι τὸ μῆλον, καὶ φι-
 λωκεῖν οὐσιν ἐρχονται πρὸς ⁷⁹ τὸν Δία· αἷς αὐτὸς μὲν
 οὐκ ἔκρινεν, δι' Ἑρμοῦ δὲ πρὸς τὸν ποιμένα Πάριν
 κριθησομένης περὶ κάλλους ἐξέπεμφεν. Ἄλλ' οὕτε
 ἐκριθῆσαν θεαί, οὕτε ὁ Πάρις τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ μῆλον
 ἀπέδωκεν. Οὐκ Ἀφροδίτῃ, τιμηθεῖσα, τῷ τῆς Ἑλένης
 αὐτὸν ἀντειμίσησε γάμῳ. Οὐ γὰρ ἂν τῇ τῆς θεᾶς
 τιμῇ ⁸⁰ πρόφασις ἐγένετο παμφύλου πολέμου, καὶ
 ταῦτα ἐπ' ὠλέθρῳ τοῦ τὴν τιμὴν ἀπειληφότος καὶ
 ἀγχιστεύοντος τῷ τῆς Ἀφροδίτης γένει. Ἄλλ' ὡς
 ἔφην, ὦ τέκνον, ἔχει τινὰ **157** λόγον τὰ τοιαῦτα
 οἰκεῖον καὶ φιλόσοφον, ἀλληγορικῶς φρασθῆναι δυνάμε-
 νον· ὥστε σε ἀκούσαντα θαυμάσαι. Κάγω ἔφην·
 Δόμοι μὴ με ἀναβαλλόμενος βασανίσῃς. Καὶ δὲ ἔφην·
 Μῆδ' ἐν φοβηθῆς, οὐ γὰρ ὑπερβῆσομαι, ἀλλ' ἄρξομαι
 ἢ ἢ λέγειν.

III. Ἦν ποτε ὅτε οὐδὲν κλῆν χάος καὶ στοιχείων
 ἀτάκτων ⁸¹ ἔτι συμπεφορημένων μίξις ἀδιάκριτος,
 οὗτο καὶ τῆς φύσεως ὁμολογούσης, καὶ τῶν μεγάλων
 ἀνδρῶν οὕτως ἔχειν νενοηκότων. Καὶ μάρτυρα τῶν
 μεγάλων ἐν σοφίᾳ τὸν μέγιστον Ὅμηρον αὐτὸν σοὶ
 παρέξομαι, εἰπόντα περὶ τῆς ἀνεκαθεν συγχύσεως·

Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοιθε ⁸².

ὡς ἐκαῖθεν ἀπάντων τὴν γένεσιν ἐσχηκότων, καὶ
 μετ' ⁸³ ἀνάλυσιν τῆς ὑγρᾶς καὶ γηίνης οὐσίας εἰς τὴν
 πρῶτην πάλιν ἀποκαθισταμένων φύσιν, ὃ ἔστι χάος.
 Ἡσίοδος δὲ ἐν τῇ Θεογονίᾳ λέγει·

Ἦτοι μὲν πρῶτιστα χάος ἐγένετο ⁸⁴

Τὸ δὲ ἐγένετο (98') δῆλωσι· ⁸⁵ γεγενῆσθαι ὡς γενητὰ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ δὲ transcripsi ex O. ⁷⁵ πατέρος C. ⁷⁶ ἐπ' O. ⁷⁷ οὐκ αὐτῇ C, οὐκ αὐτῇ (sic) Cl, οὐκ αὐτῇ O. ⁷⁸ τὴν
 O. ⁷⁹ ἐπὶ O. ⁸⁰ Ita scripsi c. O, qui quidem pr. man. in textu exh. τῇ τῆς θεᾶς τιμῇ, ap. C, ἢ τ. θ. τι-
 μῇ. ⁸¹ Leg. ἀτάκτως. D. ⁸² Ita O. c. S., γένησθε C. Cfr. *Iliad.* vii, 99. ⁸³ μετὰ O. ⁸⁴ V. Hes. *Theog.*
 116. S. ⁸⁵ δῆλον ὅτι C.

VARIORUM NOTÆ.

(98') Τὸ δὲ ἐγένετο. Eodem modo Hesiodus intel-
 ligitur apud Philonem Judæum libro Περὶ ἀφθαρ-
 τίας κόσμου, p. 491. Verba Philonis digna sunt quæ
 hic legantur: Πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος
 ἵνα νομίζουσι τὸν Ἡσίοδον, γενητὸν καὶ ἀφθαρτον
 αἰόμενοι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι· γενητὸν

num, tertium Jovem. Neque, ut aiunt, matris con-
 silio servatus Jupiter, ac in cœlum ascendens, patrem
 regno depulit. Nec patris fratres supplicio affecit.
 Non in amorem devenit mortalium feminarum. Non
 cum sororibus vel filiahus, non cum fratrum uxori-
 bus, non cum pueris turpiter concubuit. Neque
 filiam suam Metim deglutivit, ut a cerebro quidem
 Minervam produceret ex Metide, ex femore vero
 gigneret Bacchum, quem a Titanibus ferunt dis-
 cerptum fuisse. Non cœnam in Thetidis et Pelei
 nuptiis celebravit. Non discordiam expulit e nuptiis.
 Non discordia probro affecta pugnam et seditionem
 epulantibus commenta est. Non accepto ex hortis
 Hesperidum malo aureo inscripsit: *Donum pulchræ*.
 Postea fabulantur, quod Juno, Minerva et Venus
 malum invenerint et contendentes venerint ad Jo-
 vem, quas ipse quidem non judicaverit, per Mer-
 curium vero miserit ad pastorem Paridem, de pul-
 chritudine judicandas. Sec nec deæ judicatæ fue-
 runt, neque Paris Veneri pomum tradidit. Non
 Venus, honorem consecuta, Paridem Helenæ con-
 jugio vicissim honoravit. Neque enim deæ honor
 causa fuisset belli inter tot gentes, idque in per-
 niciem ejus qui honore affectus fuerat, quique ad
 genus Veneris jure propinquitatis pertinebat. Verum
 sicut dixi, o filii, hæc rationem quamdam habent
 propriam et philosophicam, quæ per allegoriam
 potest explicari, adeo ut tu, cum audieris, admire-
 ris. Et ego dixi, oro ne me mora torqueas. Ille
 respondit, nihil timeas. Non enim differam, sed jam
 incipiam loqui.

III. Exstitit aliquando tempus, cum nihil erat,
 præter chaos et elementorum confusorum, adhuc
 aggestorum, misturam promiscuum. Id enim fate-
 tur natura, atque ita habere, asserunt viri magni.
 Et inter sapientia præstantes præstantissimum,
 Homerum, tibi afferam, dicentem de prima confu-
 sione:

Vos equidem cuncti tellus fatiis et unda:

tanquam hinc omnia ortum habeant, atque post
 substantiæ humidæ ac terrenæ dissolutionem in
 primam iterum restituantur naturam, hoc est in
 chaos. Hesiodus vero in *Theogonia* dicit:

Primo nempe Chaos factum fuit:

Per illud, *factum fuit*, clarum est quod significet, ea

μὲν, ὅτι φησὶν

Ἦπου μὲν πρῶτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
 Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ.
 Ἄφθαρτον δὲ, ὅτι διάλυσιν καὶ φθορὰν οὐ μεμῆνυκεν
 αὐτοῦ. COT.

ut genita ortum habuisse, non autem ut ingenita semper exstitisse. Orpheus autem chaos ovo comparat, in quo primorum elementorum erat confusio. Hoc Hesiodus chaos proponit, quod Orpheus ovum dicit genitum, ex infinita materia productum, factuinque ita :

IV. Cum materia quatuor genera complectens haberet animam, et totum immensum quoddam profundum semper flueret ac temere ferretur et innumeras imperfectas mistiones subinde profunderet, atque ideo illas ob confusionem solveret, nec non hiaret, quasi ad generationem animalis non posset compingi, aliquando contigit, ut illud infinitum pelagus, per propriam naturam concussu motu naturali, ordinate ab eodem ad idem instar vorticis flueret, substantiasque misceret; sicque mirum in modum, quod omnium optimum ac maturissimum erat atque ad generationem animalis aptissimum, velut in fornace per mediam decurreret universitatem, et per cuncta ferentem vorticem iret ad profundum, circumfusumque spiritum attraheret; nec non quasi in maximam fecunditatem conceptum faceret discretam compositionem. Quemadmodum enim in humido fieri solet bulla, ita orbiculatum undique comprehensum est corpus. Deinde ipsum in seipso conceptum, a divino qui assumpserat spiritu subiectum, in lucem prodiit maximum hoc gerimen seu fetus, tanquam ex omni immenso profundo progenitum opificium animatum, simile ovis per rotunditatem et avibus per celeritatem.

V. Saturnum igitur mihi puta esse tempus, Rheam vero illud humidæ substantiæ, quod fluit: quia per tempus versata omnis materia, velut ovum, cælum quod rotundum est quodque omnia complectitur, peperit. Quod ovum principio fecunda medulla plenum fuit, quippe quod posset elementa et omnigenas species procreare, attamen omnigenam ex una substantia unaque specie tulit imaginem. Sicut enim in pavonis fetu unus quidem ovi videtur color, postestatem autem mille in se habet perficiendi animalis colores: ita et quod ex immensa materia genitum est ovum animatum, ex subjecta semperque fluente materia commotum, omnimodas exserit mutationes. Intra enim circumferentiam aliquod animal, quod est masculofemina, per inexistentis divini spiritus providentiam formatur, quod Phantem

σημαίνει, σὺ τὸ ἀεὶ εἶναι ὡς ἀγέννητα. Καὶ Ὅρφεός ἔστι δὲ τὸ χάος ὡς παρεικαίει, ἐν ᾧ τῶν πρώτων στοιχείων ἦν ἡ σύγχυσις. Τοῦτο Ἡσίοδος χάος ὑποτίθεται, ὅπερ Ὅρφεός ὡς λέγει γενητόν, ἐξ ἀπείρου τῆς ὕλης προεβλημένον, γεγονὸς δὲ οὕτω ἂν.

158 IV. Τῆς τετραγενοῦς ὕλης ἐμφύχου οὐσης, καὶ ὄλου ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ βέοντος (99), καὶ ἀκριτως φερομένου, καὶ μυρίας ἀτελεῖς κράσεις εἰς ἄλλοτε ἄλλως ἔπαναχόντος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὰς ἀναλύοντος τῇ ἀταξίᾳ, καὶ κεχρηγὸς καὶ εἰς γέννησιν ζώου δεθῆναι μὴ δυναμένου, συνέθη ποτὲ αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, ὑπὸ ἰδίας φύσεως περιωθουμένου κινήσει φυσικῇ, εὐτάκτως βυθῆναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ, ὡς περ ἰλιγγα, καὶ μίξαι τὰς οὐσίας, καὶ οὕτως ἐξ ἀκουστοῦ τῶν πάντων τὸ νοστιμώτατον, ὅπερ πρὸς γέννησιν ζώου ἐπιτηδεύτατον ἦν, ὡς περ ἐν χώνῃ κατὰ μέσου βυθῆναι τοῦ παντός, καὶ ὑπὸ τῆς πάντα φεροῦσης ἰλιγγος χωρῆσαι εἰς βάθος, καὶ τὸ περιεκείμενον πνεῦμα ἐπισπάσασθαι, καὶ ὡς εἰς γονιμώτατον συλληφθὲν ποιεῖν κριτικὴν σύστασιν. Ὅσπερ γὰρ ἐν ὑγρῷ φιλεῖ γίνεσθαι πομφόλυξ, οὕτως σφαιροειδὲς πανταχθὲν συνελήφθη κύτος. Ἐπειτα αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ κηθῆν, ὅπῃ τοῦ παρεληφρότος θεωδῶς πνεύματος ἀναφερόμενον, προέκυψεν εἰς φῶς μέγιστόν τι τοῦτο ἀποκύημα, ὡς ἀνὲκ παντός τοῦ ἀπείρου βυθοῦ ἀποκεχυμένον ἐμφύχον δημιούργημα, καὶ τῇ περιφέρειᾳ τῶν ὡν προσεικός, καὶ τῷ τάχει τῆς πησσεως.

159 V. Κρόνον οὖν τὸν χρόνον μοι νοεῖ, τὴν δὲ ῥέαν τὸ βέον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ὅτι χρόνον φερομένη ἡ ὕλη ἅπαντα ὡς περ ὡν τὸν πάντα περιέχοντα σφαιροειδῆ ἀπεκύχσεν οὐρανὸν ὅπερ κατ' ἀρχὰς τοῦ γονίμου μυελοῦ πληρὴς ἦν, ὡς ἀνὲκ στοιχεῖα καὶ χρώματα παντοδαπὰ ἐκτεκεῖν δυνάμενον, καὶ ὁμῶς παντοδαπὴν ἐκ μιᾶς οὐσίας τε καὶ χρώματος ἑνὸς ἔφερε τὴν φαντασίαν. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ τοῦ ταῶ γεννήματι ἐν μὲν τοῦ ὡς χρώμα δοκεῖ, δυνάμει δὲ μυρία ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοῦ μέλλοντος τελεσφορεῖσθαι χρώματα, οὕτως καὶ τὸ ἐξ ἀπείρου ὕλης ἀποκηθὲν ἐμφύχον ὡν, ἐκ τῆς ὀποκειμένης καὶ ἀεὶ βεούσης ὕλης κινούμενον, παντοδαπὰς ἐκφαίνει τροπὰς. Ἐνδοθεν γὰρ τῆς περιφέρειας ζῶντι ἀρρενώθηλυ εἰδοποιεῖται προνοῖα τοῦ ἐνότος ἐν αὐτῷ θελοῦ πνεύματος, ὃν φάνητα Ὅρφεός καλεῖ, ὅτι αὐτοῦ φανέντος τὸ πᾶν ἐξ

VARIÆ LECTIONES.

Ἐφ. Cfr. Lobeck *Aglaoph.* p. 475seqq.; Brandis *Hist. philos. Græc. rom.* I. 60, 67. S. ὅτι οὕτως S. ἔκράσεις ἄλλοτε ἄλλως, deleta præpositione, legi vult D. ὡς C. ἐξ ἐκάστου scribit D, probante Lobeckio *Aglaoph.*, p. 475. Quod C. vertit *mirum in modum*, nescio unde hanc interpretationem hausit. S. Sequens τῶν inserui c. O. εἰς excidit ap. Cl et S. συνελήθη mavult Lobeck l. l., p. 475. S. Tum κύτος conj. C; vυκτός uterque hom. codex. κατεληφότος recte scr. Lobeck l. l. S. πλῆρες ἦν ὡσαν C.

VARIORUM NOTÆ.

(99) Ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ βέοντος. Et quibusdam interpositis: αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους, etc. Pertinent huc loca *Recognitionum* lib. x, cap. 17 et 31, etc. Itemque verba Porphyrii libro *De antro Nym: harum*, sub finem: Πόντος δὲ, καὶ θάλασσα καὶ κλύδων, καὶ παρὰ Πλάτωνι ἡ ὕλη σύστασις. Cæ-

terum et apud Platonem *materiæ congeries, pontus, mare ac procellarum æstus appellatur*. Nicéphorus in Synesio p. 365: Βυθὸν δὲ φασὶ τὴν ὕλην. At que hinc Bythus Valentinianorum. Vide in *Chronographia* Georgii Syncelli p. 29. Cot.

αὐτοῦ διαμψεν, τῷ φέγγει τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν στοιχείων πυρός ἐν τῷ ὑγρῷ τελεσφορουμένου. Καὶ οὐκ ἄπιστον, ὅτι καὶ ἐπὶ λαμπυρίδων (100), δειγματος εἴνεκα⁹⁸, ἡ φύσις ἡμῖν ὁρᾶν ὑγρὸν φῶς ἐδωρήσατο. *pro gratia, natura nobis concessit humidum lumen contemplari.*

VI. Τὸ μὲν οὖν πρωτοσύστατον ὠδὸν ὑποθερμανθέν ἐπὶ τοῦ ἔσωθεν ζῶου ῥήγνυται, ἔπειτα δὲ μορφωθὲν⁹⁹ πρὸς ἔξωθεν ὁποῖόν τι καὶ Ὀρφεὺς λέγει·

... κραναίου⁹⁷ σχισθέντος πολυχανθῆος ὠοῦ (1)·

160 καὶ οὕτω μεγάλη δύναμις αὐτοῦ τοῦ προελθυθῆος φανέντος, τὸ μὲν κύτος⁹⁸ τὴν ἀρμονίαν λαμβάνει καὶ τὴν διακόσμησιν ἴσχει, αὐτὸς δὲ ὡς περ ἐπ' ἀκρωτηρίας οὐρανοῦ προκαθέζεται, καὶ ἐν ἀποβρήτοις τὸν ἔσπερον περιλάμπων αἰῶνα. Ἡ δὲ τοῦ κύτους (2) ἐνδοθεν γόνιμος ὑπολειφθεῖσα ὕλη, ὡς ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ ὑποκειμένη ἕως φυσικῶς⁹⁹ ὑποζέουσα ἡ θερμότης, τὰς¹⁰⁰ πάντων διεκρίνει οὐσίας. Τὸ μὲν γὰρ κατώτερον αὐτῆς πρῶτον ὡς περ ὑποστάθμην ἐπὶ τοῦ βάρους εἰς τὰ κάτω ὑποκεχώρηκεν¹, δὲ διὰ τὴν ὀλκότητα καὶ διὰ τὸ ἐμβριθὲς καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλήθος Πλούτωνα προσηγόρευσαν (3), ἕδου τε καὶ νεκρῶν βασιλέα εἶναι ἀποκηνηάμενοι.

VII. Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρώτην καὶ πολὺ⁹ βυκαρὰν καὶ τραχείαν οὐσίαν ἐπὶ Κρόνου τοῦ χρόνου καταποθῆναι λέγουσι φυσικῶς, διὰ τὴν κάτω ὑπνόστησιν αὐτῆς. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην ὑποστάθμην τὸ σπῆρμα ὕδαρ καὶ πρώτη ἐπιπολάσασαν ὑποστάσει Ποσειδάωνα προσηγόρευσαν. Τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον τὸ καθαρώτατον καὶ κορυφαῖοτάτον ἄτε διαυγὲς δν² πῦρ^C Ζῆνα ὠνόμασαν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζέουσαν φύσιν· ἀνωφερὲς γὰρ ὄν τὸ πῦρ πρὸς μὲν τὰ κάτω ἐπὶ χρόνου τοῦ Κρόνου οὐ καταποθῆ, ἀλλ' ὡς ἔφη, ἡ πυρώδης οὐσία ζωτικὴ τε καὶ ἀνωφερὲς οὐσα εἰς αὐτὸν ἀνέπτει 161 τὴν ἀέρα, ὅς καὶ φρονιμώτατός (4) ἐστὶ διὰ τὴν καθα-

A Orpheus vocat, quia cum apparuisset, universum ex ipso fulsit, nimirum splendore ignis elemento-rum excellentissimi in humiditate perfecto. Neque id incredibile, quandoquidem et in cicindelis, exem-

VI. Ovum igitur quod primo constitit, cum calefactum esset, rumpitur ab intus posito animali; postea vero forma accepta prodit illa species, quam et Orpheus describit:

... *disrupta testa ovi quod cuncta tenebat;*

et sicque per magnam illius qui prodiit ac apparuit potestatem, moles quidem cohærentiam accipit et ordinem digestionemque consequitur, ipse autem velut in vertice cæli præsidet, et in arcanis immensum illustrat sæculum. Molis vero intus secunda relicta materia, ut etiam per multum tempus usque ad naturale subjectum calor fervefaciens cunctorum discrevit substantias. Infimum etenim illius, primo tanquam sæx, pondere ipso in inferiora cessit, quod propter gravitatem et pondus et subjectæ substantiæ copiam Plutonem appellaverunt, quem inferorum mortuorumque regem pronuntiarunt.

VII. Hanc itaque primam multoque sordidam atque asperam substantiam a Saturno seu tempore fuisse devoratam aiunt; convenienter naturæ, scilicet ob illius substantiæ recessum ad inferiora. Post primum vero sedimentum confluentem aquam et primæ sæci supernatantem Neptuni nomine donarunt. Tertium autem reliquum, purissimum ac eminentissimum, quod nempe esset ignis lucidus, nominaverunt Jovem, propter ferviditatem ipsius naturam. Cum enim ignis in sublime feratur, cum inferioribus quidem a tempore Saturno non est absorptus, sed quemadmodum dixi, ignea substantia,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ εἴνεκα C. ⁹⁹ μορφωθῆς O. ⁹⁷ κραναίου c. O, κραναίου cod. Ci, in cuj. marg. conject. κραμαίου p. κεραμίου S : ἀμαίου ex conject. scr. Lobeck l. i. p. 479. Ἡρακαταίου conj. Hermannus ap. Loh. In collectione sua fragmentorum Orphicorum Hermannus hoc fragmentum prætermisit. Deinde post σχισθέντος Lobeck addit ὑπέκ. ⁹⁸ κύτος O. ⁹⁹ ὑποκειμένης ἕως φυσικῆς C. ¹⁰⁰ τὰς O et ex conject. C, τῆς id. in textu. S. Cæterum tota periodus baud sana. Sensus flagitat, ut legatur τὴν... γόνιμον ὑποληφθεῖσαν ὕλην... ἡ θερμότης εἰς τὰς π. δ. οὐσίας. ¹ ὑπεχώρησεν C. ² πολλὴν C.

VARIORUM NOTÆ.

(100) *Λαμπυρίδων*. Lucentes vespere per arva cicindela. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci vero *lampyridas*, incredibili benignitate naturæ. Plinius lib. xviii, cap. 26. Cot.

(1) *Πολυχανθῆος ὠοῦ*. Rufinus, *Recognit.* x, 17, 30: *Ovi immanis*: Ὑπερμεγεθὲς ὠόν. Athenagoras, *Legatione pro Christianis*, p. 18. In Hesychio, et Theocriti Scholiaste, πολυχανθῆα· πολλὰ χωρούσαν, πολυχώρητον. De ovo autem isto didicerat Orpheus ab Ægyptiis, qui ex ore Dei prodiisse dicebant ovum, hoc est mundum, ut legere est apud Eusebium, *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, p. 115. Sed et πρωτογένου ὠοῦ meminit Helladius Besantinus codice 279 Photianæ Bibliothecæ. Hic, πρωτοσύστατον ὠόν. Vide nos superius ad *Recognit.* x, 17. Videnda quoque Phœnicum Theologia, *Præparat. evang.* lib. i, cap. 10, p. 33. Id.

(2) *Ἡ δὲ τοῦ κύτους*. Periodus imperfecta vel corrupta. Quid si minima mutatione reponatur, τὰς πᾶντων διεκρίνει οὐσίας? Iste sensus emergit: *Mo-*

D *lis vero intus secunda relicta materia, ut et multo in tempore usque ad naturale subjectum calor fervefaciens, cunctorum substantias discrevit. Vide cap. 12. Id.*

(3) *Καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλήθος, Πλούτωνα προσηγόρευσαν*. Nam Πλούτων deduci solet a πλοῦτος et πλοῦτος a πολὺς. Cuius etymologiæ Platonis rationes varias habes in *Etymologico magno*, Platonis *Cratylō*, Ciceronis lib. ii *De natura deorum*, Eusebii *Præparat. evang.* lib. iii, cap. 11, ejusdem *Oratione de laudibus Constantini*; item apud Lucianum, Fulgentium, Cornutum aliosque. Id.

(4) *Intelligentiam aeri primus assignavit Diogenes Apolloniates. Καὶ μοι δοκεῖ, ait apud Simplic. in Phys. fol. 33, τὸ τὴν νόησιν ἔχον εἶναι ὁ ἀήρ καλεόμενος*. Plura dabunt Brandis., *Hist. phil. Græc. Rom.* i, 280. Panzerbieter, *De Diog. Apoll.*, fragm. IV-VI. S. — DRESSER.

utpote vitalis et in altum tendens, in aerem evolvit, qui et prudentissimus est propter puritatem. Suo igitur calore Jupiter, hoc est substantia fervida, haurit quod relictum est in subjecto humido, scilicet tenuissimum divinumque spiritum, cui Metis

Α ῥόητα. Τῆ οὖν ἰδίᾳ θερμότητι * ὁ Ζεὺς, τοῦτέστιν ἡ ζέουσα οὐσία, τὸ καταλειφθὲν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ὑγρῷ, τὸ ἰσχυρότατον * καὶ θεῖον ἀνιμάται * πνεῦμα, ὅπερ Μῆτιν ἐκάλεσαν. nomen dedere.

VIII. Ad ætheris autem verticem veniens, et ab eo imbibitum, velut humidam sicco permistum, quando perpetuum indidit palpitationis motum, gignit intelligentiam, quam et Palladem a palpitando cognominant; quæ est artificiosissima prudentia, qua usus æthereus artifex universum mundum fabricatus est. Ab ipso autem penetrante Jove, seu fervidissimo æthere, aer ad hæc usque loca pervenit, quem Junonem nuncupant. Atque ideo ex ætheris purissima substantia delapsa, tanquam femina ratione puritatis, comparatione præstantioris soror Jovis rite existimata est, ut quæ ex eadem substantia genita sit; uxor vero, quod velut mulier subjaceat.

VIII. Κατὰ κορυφῆς δὲ * αὐτοῦ ἐλθὼν τοῦ αἰθέρος καὶ συμποθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὡσπερ ὑγρὸν θερμῷ μιγνῶν, τὸν ἀεικίνητον παλμὸν ἐμποιῆσαν, γεννᾷ τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ Παλλάδα ἐπονομάζουσι διὰ τὸ πάλ्लεσθαι' (5), τεχνικωτάτην οὖσαν φρόνησιν, ἣ χρώμενος τὸν πάντα ἐτεχνήσατο κόσμον ὁ αἰθέριος τεχνίτης. Ἄπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ διτχοντος Διὸς, τοῦ θερμοτάτου αἰθέρος, ὁ ἀήρ μέχρι τῶν ἐνταῦθα δικνεῖται τόπων, ἣν ἐπονομάζουσιν Ἑραν. Καὶ διδ' * ὁ δὲ τῆς τοῦ αἰθέρος καθαρωτάτης οὐσίας ὑποβεδηκυῖα, ὡς θήλεια τὴν καθαρότητα, πρὸς σύγκρισιν τοῦ κρείττονος ἀδελφῆ Διὸς κατὰ τὸ εἶδος ἐνομίσθη, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας γεγεννημένη· γαμετῆ δὲ διὰ τὸ ὡς γυναῖκα ὑποκεῖσθαι.

IX. Sumitur autem Juno quidem pro aeris bona temperie, quare et secundissima est: Minerva vero, quam et Palladem vocant, cum ob summum calorem nihil possit producere, credita est virgo. Similiterque interpretantur Dianam, quam pro infimo aeris recessu accipiunt, quamque, quia ob summum frigus sterilis est, similiter virginem appellavere. Liberum vero, tanquam qui mentem turbet, nominant turbidam eam inebriantemque compagem, quæ a superioribus inferioribusque vaporibus oritur. At aquam terra inferiorem, cum natura sit una et omnes terrestres motus trajiciat atque in multa dividatur, quasi concisam, Osirin nuncuparunt. Et vero sumunt Adonin pro pulchris temporibus, Venerem pro concubitu et generatione, Cererem pro terra, Proserpinam pro seminibus, et Bacchum quidam pro vite.

IX. Παραλαμβάνεται δὲ ἡ μὲν Ἑρα πρὸς ἀέρος * εὐκρασίαν, διδ' * καὶ γονιμωτάτη ἐστίν· ἡ δὲ Ἄθηνᾶ, ἣν καὶ Παλλάδα λέγουσιν, διὰ τὸ ἀκρῶς θερμὸν γένεσιν τινοσ ποιῆσαι μὴ δυναμένη, παρθένος ἐνομίσθη· ὁμοίως 162 δὲ καὶ Ἄρτεμις ἐρμηνευομένη, ἣν εἰς τὸν κατώτατον μυχὸν τοῦ ἀέρος παραλαμβάνουσιν, καὶ δι' ἀκρότητα κρύους ἀγονοῦσαν ὁμοίως παρθένον ἐκάλεσαν. Διόνυσον δὲ ὡς φρενῶν θολωτικὸν * ὀνομάζουσι τὴν ἀπὸ τῶν ἄνω τε καὶ κάτω ἀτμῶν θολερὰν καὶ μεθύουσαν σύστασιν. Τὸ δὲ κατωτέρω τῆς γῆς ὕδωρ, ἐν ᾧ τῆ φύσει, καὶ διὰ πάντων τῶν χερσαίων πόρων διεῖρον * καὶ εἰς πολλὰ διαιρούμενον, ὡσπερ συγχοπτόμενον, Ὅσιριν ἐκάλεσαν. Λαμβάνουσι δὲ καὶ Ἄδωνιν εἰς ὥρατους καιροὺς, Ἄφροδίτην εἰς μίξιν καὶ γένεσιν, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην * εἰς σπέρματα, καὶ Διόνυσον τινεσ εἰς ἄμπελον.

X. Atque omnia hujusmodi pariter aliquam ejusdem generis habere allegoriam existimato. Apollinem vero puta esse circumeuntem solem, Jovis foetum, quem et Mithram vocaverunt, qui anni am-

X. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως τοιαύτην τινὰ ἀλληγορίαν ἔχοντα νοεῖ μοι· Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε (6), γονὴν ὄντα τοῦ Διὸς, ὃν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα

VARIAE LECTIONES.

* θερμότητά O. * ἰσχυρότατον C. * Ita D, ὃν ἰμᾶτι C, ὀνόματι O. * καὶ O. * Cfr. Lobeck Agl. p. 550 seqq. S. * ὡς O. * θερμῶν O. * δι' ὁ C. * θολωτικὸν C. Cum O omisi; Ci τὴν ante θολερὰν. * διέρπον conj. D, διτχον conjectare possint alii secundum S. * Δήμητραν εἰς τὴν (leg. γῆν), Κόρην C, Δήμητρα εἰς γῆν, Κόρην S, Δήμητρα καὶ τὴν Κόρην O.

VARIORUM NOTÆ.

(5) Παλμὸν... πάλ्लεσθαι. Palpitationem, vibrationem. Palpitare, vibrare. Vulgare Etymum. Pari modo Apollinem ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλ्लειν τὰς ἀκτίνας dietum vult Plato, teste Macrobio lib. 1 Saturnal., cap. 17: ἀπὸ τῆς τῶν ἀκτίνων πάλ्लεως. Porphyrius apud Eusebium, Præparat. evang. lib. III, cap. 11: ἀπὸ τοῦ πάλ्लειν τὰς ἀκτίνας τὰς ἰδίας. In Etymologico. Est enim Minerva virtus solis, Porphyrio in cap. eodem Macrobbi. Alii per Minervam summum ætheris cacumen intelligunt, apud Macrob. lib. III, cap. 4; idque convenit cum his nostri Operis verbis, κατὰ κορυφῆς ἐλθὼν τοῦ αἰθέρος, et cum iis quæ Cornutus, Martianus, multique de Minerva scripsere. Minervam alii ætherium verticem, et summitatis ipsius esse summam dixerunt. Arnobius, lib. III: Æthe-

ris partem superiorem Minervam tenere dicunt. Et: Minervam summum æthera esse dixerunt. Augustinus, De civitate Dei lib. IV, cap. 10, et lib. VII, cap. 16. Potest etiam hic πάλ्लεσθαι sumi in sensu passivo, juxta illud Etymologici: Παλλάς· ἡ Ἄθηνᾶ. Ἡ παρὰ τὸ ἀναπεπάλθη ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς. Cot. (6) Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε. Allusio ad aliud Apollinis veriloquium apud Platonem in Cratylō, Ἀπόλλων quasi ἀπολλῶν, hoc est ὀμοπολῶν: aut ad hæc Macrobbiana: Cleanthes ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολάς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id est, quia intra circumnatum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu la-

περίοδον (7). Αὐταὶ δὲ αἱ μεταμορφώσεις ¹⁴ τοῦ πανταχῆ διήκοντος Διὸς αἱ πολλαὶ νοεῖσθουσάν σοι τροπαί, τὰς δὲ μυριάς αὐτοῦ ¹⁵ γυναίκας ἐνιαυτοῦς ἢ γενεάς ἐπινοεῖ. Ἄπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ αἰθέρος ἢ δικνουμένη ¹⁶ τὸν ¹⁷ ἀέρα δύναμις, ἐκάστῃ ἐνιαυτῷ καὶ γενεᾷ συνουσιάζουσα, διαφόρως αὐτὸν τρέπει, καὶ οὕτως γενᾶ ἢ φθεῖρει τὰ ὄρατα. Καὶ παῖδες μὲν λέγονται οἱ **163** ὠραῖοι καρποί, αἱ δὲ πρὸς τοὺς ἄφρονας δείξεις ¹⁸ αἱ κατ' ἐνίουσιν καιροῦς ἀκαρπία.

XI. Ταῦτα τοῦ Ἀππιωνοῦ ἀλληγοροῦντος, σύννοους ὦν ἐγὼ ἔδοξα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις μὴ παρακολουθεῖν. Διὸ ¹⁹ τὸν λόγον ἐγκόφας ἔφη μοι· Εἰ μὴ παρακολουθεῖς οἷς λέγω, τί καὶ τὴν ἀρχὴν διαλέγομαι; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Μὴ με ὑπολάμβανε ἀναισθητός ἔχων τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων. Πάνυ γὰρ αὐτὰ συνήμι, ὅτι οὐ πρῶτον αὐτῶν ἀκηκούς. Ἴνα δὲ γινῶσθε ²⁰ οὐκ ἀγνωστὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα, τὰ μὲν σοι ῥηθέντα ἐπιτεμοῦμαι, τῶν δὲ παραλειφθέντων σοι κατ' ἀκολουθίαν, ὡς παρ' ἐτέρων ἤκουσα, ἀποπληρώσω τὰς ἀλληγορίας. Καὶ ὁ Ἀππιων ἔφη· Ποίησον οὕτως ὡς λέγεις.

XII. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Παρήμι νῦν ἐπ' ἀκριβῆς λέγειν τὸ ἐκ τῆς ἀπείρου ὕλης κατ' ²¹ ἐπιτυχίαν κράσεως ἀποκηθὲν ἔμφυχον ὄν, οὐ βαγέντος κατὰ τινὰς ἀρρένοθῆλος ἐξέθορον Φανῆς. Καὶ πάντ' ἐκεῖνα ἐπιτενοῦμαι, μέχρις οὗ τὸ βαγὲν κύτος τὴν ἀρμονίαν ἔλαβεν, ὑπολειφθείσης αὐτοῦ μελιδούσου ὕλης· καὶ τὸν λόγον τῶν ὑπ' ²² αὐτῆς ἔνδοθεν γενομένων ἐπιτεφραλαίων ²³ μετὰ τῶν ἀκολουθῶν ἐπιτρέχω. Ἐγενήθη γὰρ, ὡς λέγεις, ἐκ Κρόνου καὶ Ῥέας, ὑπὸ τε χρόνου καὶ ὕλης, τὰ μὲν πρῶτα Πλούτων, ὡς ἢ ²⁴ κάτω παραχωρήσασα ὑποστάθμη· δεύτερα δὲ Ποσειδῶν ἡμίσειά ²⁵ ἐστὶν **164** ὕγρα οὐσία ἐπιπολάσασα τῇ κάτω ἄλωτάτῃ ²⁶ φύσει. Ἡ δὲ τρίτη ἀνωτάτῃ τε καὶ αἰθῆρ οὐσα, ὅσπερ ἐστὶ Ζεὺς, ἥτις ²⁷ οὐ κατε-

bitum complet. Ipsæ autem Jovis ubique pervadentis transformationes multæ a te intelligantur temporum conversiones. Plurimas vero illius feminas annos vel ætates reputa. Vis enim quæ ab ipso æthere per aerem vadit, cum singulis annis ac sætatibus congressa varie illum convertit, sicque gignit aut corrumpit fruges. Et filii quidem dicuntur fructus maturi : apparitiones autem ad stultos vocantur quorundam temporum sterilitates.

XI. Quæ cum Appion allegorice exponeret, ego cogitabundus visus sum dicta ab eo non assequi. Quocirca sermonem interrumpens dixit mihi : Si quæ loquor non assequeris, cur et omnino dissero? Respondi ego : Noli suspicari me non percipere sensum verborum tuorum. Plane enim ea intelligo, ut qui non nunc primum audierim. Quo autem cognoscas, quæ profers a me non ignorari, quæ quidem dixisti, in compendium redigam, quæ vero omisisti, eorum ordine, ut ab aliis accepi, supplebo allegorias. Et Appion : Fac, inquit, ita ut dicis.

XII. Et ego subjecti : Prætereo nunc accurate referre ovum animatum, ex infinita materia per adeptam temperationem progenitum, quo disrupto juxta nonnullos exsiliit Phanes masculo-femina. Et cuncta illa præcido, usque dum rupta moles coherentiam accepit, remanente illius medullosa materia. Et sermonem de iis quæ intus ab ea facta sunt abbrevians, cum consequentibus percurro. Natus enim est, ut dicis, ex Saturno et Rhea, id est, ex tempore et materia, primo quidem Pluto, velut fax quæ infra secessit : secundo autem Neptunus dimidia est humida substantia, inferiori naturæ ponderosissimæ supernatans. Tertia vero soboles suprema est atque æther, scilicet Jupiter, quæ absorpta non

VARIE LECTIONES.

¹⁴ μεταμορφώσεις O in textu, μεταμορφώσης al. man. ad oram. ¹⁵ αὐτῶν O. ¹⁶ διηγουμένη CI et S, qui conj. δικνουμένη, ut jam evulgaverat C. ¹⁷ τῶν O. ¹⁸ ἀρρένας μίξεις palmaria est conj. C. ¹⁹ δε δ C. ²⁰ κατὰ O. ²¹ Leg. fort. ἐπ'. S. ²² ἐπὶ κεφαλαίων O. ²³ ἢ add. c. O. ²⁴ Ποσειδῶν ἡμίσεια scripsi ex conjectura. Ποσειδῶν, ὅς ἢ τις C, Ποσειδῶν ὅς ἡμεις (sic) O, Ποσειδῶν, ὅστις legi vult D. ²⁵ Ita S, ἀνωτάτῃ C, O. Comparativus ἀλωτέρος occurrit hom. ix, 15. Tum ὡσπερ C, ὅσπερ vel ὅσπερ jam propositum S. ²⁶ ἥτις (sic) O.

VARIORUM NOTÆ.

ius ad ortus refertur. Quo loci nota connecti in versione binas lectiones, ἀναπολάς et ἀνατολάς, ἀναπολεῖν et ἀνατολεῖν, cum originis ratio posteriorem excludat. Cor.

(7) Ὅν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπελοῦντα περίοδον. Hanc in rem singularis est locus Hieronymi ad caput III Amosi prophetæ. *Basilides omnipotentem Deum portentosum nomine appellat Ἄδραξας, et eundem secundum Græcas litteras, et apud cæcis numerum dicit in solis circulo contineri : quem ethnici sub eodem numero aliarum litterarum vocant Μίθραν, seu potius Μείθραν, aut quod alii legunt Μήθρην* : ut idem numerus constet : nimirum 365, qui in Ἄδραξας, et in Μείθρας ac Μήθρην invenitur. De Mithra alii multa subministrabant. Ego vero duntaxat proponam doctis examinanda verba corrupta et obscura Porphyrii lib. IV *De abstinentia*, cap. 16, ubi ex Pallade scriptore rationem reddens cur Mithræ mysteriis initiati nominibus animalium appellarentur, ait : Τὴν κοινήν φωνὴν ὀλεσθαι, ὡς πρὸς τὴν τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἀποταίνειν τὴν δὲ ἀληθινήν ὑπόληψιν καὶ ἀκριβῆ

περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν αἰνίττεσθαι, ὅς παντοδαποῖς περιέχεσθαι πύμασι λέγουσι. Καὶ γὰρ Λατίνων τινὰς τῇ σφῶν διαλέκτῳ ἀπρους, καὶ σκώπρους, λασούρους τε καὶ μερούλους καλεῖν. Quid, amabo, sibi volunt voces, σκώπρους, λασούρους? Scribendum est σκρόφους et λάρους, quod conjectabam? ut primum sit Scrophæ cognomen, proprium familiaris Romanæ Tremelliorum, in Varrone et Macrobio; posterius vero, prænomen Lartis. Nam Lar Herminii consulis, Tolumnii Velentium regis, et Forsennæ regis Clusinorum prænomen, Græcis est Λάρος : putaveruntque forsitan Græcorum nonnulli non mediocri errore, deduci hoc vocis a Iaro ave. Hæc si vera non videbuntur, alia libenter accipiemus. Restat ut Latinam interpretationem subnectamus. *Vulgus existimare, hoc ad zodiaci circulum respicere : veram tamen opinionem et accuratam esse, quæ censet illud de animabus humanis aliquid subinnuere, quas omne genus corporibus circumdatis aiunt. Etenim Latinos (f. Λατίνους) aliquos, na lingua Apros et Scrofas, Lares (pro Lartes) atque Merulas appellare. Ib.*

fuit, sed cum esset calida vis, haberetque naturam A sursum vergentem, sicut impetu quodam in superiore ac maxime principalem aethera evolavit.

XIII. Saturni autem vincula sunt caeli ac terrae compages, ut alios interpretantes audivi. Abscissio vero membrorum genitalium est elementorum se junctio ac discretio : quoniam omnia a sua natura abscissa fuerunt et separata, ut singula seorsum collocarentur : nec amplius gignit tempus, sed quae per illud genita sunt, naturali ordine faciunt successiones. At quae ex pelago emersit Venus, est humidi fecunda substantia, cum qua mistus calidus spiritus coitus cupidinem indit, et mundi perficit venustatem.

XIV. Convivium autem nuptiale, cum Jupiter cenam celebravit propter Thetidem Nereidem et B eximium Peleum, hanc habet allegoriam, ut scias, Appion, etiam sine te ista nos audivisse. Convivium itaque mundus est ; duodecim vero illi regionum caeli fulcimenta sunt, quae signa vocant : Prometheus, providentia, per quam omnia facta sunt : Peleus, limus, qui e terra ad hominis generationem excogitatus est, ei cum Nereide, id est aqua, commistus. Ex amborum vero mistura, aquae et terrae, primus non genitus, sed formatus est perfectus ; et quod uberibus labia non admoverit, Achilles nuncupatus fuit ; est autem ille robur, quod propter amorem cupiditatis, Polyxenae, ut quae a veritate aliena sit ac peregrina appetat, serpentis veneno interficitur, irrepente morte ex sagitta per calcaneum et vestigium.

XV. Juno igitur, Minerva, Venus, Discordia, malum, Mercurius, iudicium et pastor hanc habent significationem. Juno, honestas : Minerva, fortitudo : Venus, voluptates : Mercurius, sermo rerum interpres : pastor Paris, impetus expers rationis et barbarus. Si ergo in flore aetatis intellectus, animae pastor, barbarus sit, qui utilia deserens, fortitudi-

πάθη, ἀλλὰ θερμῆ οὔσα ἰσχύς καὶ ἀνωφερῆ ἔχουσα τὴν φύσιν, ὡσπερ ὑπὸ τίνος ῥίπτῃς εἰς τὸν ἄνω ἡγεμονικώτατον ἀνέπτῃ αἰθέρα.

XIII. Δεσμά δὲ τὰ Κρόνου ἐστὶν ἡ σύμπηξις οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡς καὶ ἄλλων ἀλληγορούντων ἀπὸ κλασικῆς ἢ δὲ ἀπρὸς τὴν τῶν μοιρῶν ὁ τῶν στοιχείων χωρισμὸς καὶ διάκρισις, ὅτι πάντα ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ἀπετήθη καὶ ἀφωρίσθη²⁷, καθ' ἑαυτὰ τετάχθαι ἕκαστον καὶ οὐκ ἔτι γενεῖ χρόνος, ἀλλὰ τὰ γεννηθέντα δι' αὐτοῦ νόμῳ φύσεως ποιεῖται τὰς διαδοχάς. Ἡ δὲ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνακύψασα Ἀφροδίτη, ἡ ἐκ τοῦ ὕγρου γόνιμος οὐσία, ἥ τὸ θερμὸν πνεῦμα μίγνεν τὸν τῆς μίξεως ποιεῖται ἔρωτα, καὶ τελεσιουργεῖ τοῦ κόσμου τὸ κάλλος.

XIV. Τὸ δὲ συμπόσιον τὸ γαμήλιον, εὐθα τὸ δεῖπνον ἐτέλει Ζεὺς, ὑπὲρ τε τῆς Νηρηίδος²⁸ θείδος καὶ τοῦ καλοῦ Πηλέως ἀλληγορίαν ἔχει ταύτην, ἵνα γινῆς ὅτι καὶ ἄνευ σου, Ἀππίων²⁹, τὰ τοιαῦτα ἡκούσαμεν. Τὸ μὲν δὴ συμπόσιον ὁ κόσμος· οἱ δὲ δώδεκα, τὰ³⁰ οὐράνια τῶν μοιρῶν 165 περιστηρίγματα, ἃ τινὰ ζώδια καλοῦσιν· Προμηθεὺς ἡ προμήθεια, ὅφ' ἦς τὰ πάντα ἐγένετο· Πηλεὺς πηλὸς ὁ ἀπὸ γῆς εἰς ἀνθρώπου γένεσιν περινηθεὶς³¹ καὶ μίγξις τῇ Νηρηίδου, τούτεστιν ὕδατι. Ἐκ δὲ τῆς τῶν δύο μίξεως, ὕδατος τε καὶ γῆς, ὁ πῶτος, οὐ γεννηθεὶς, ἀλλὰ πλασθεὶς τέλειος καὶ³² διὰ τὸ μαζοῖς χεῖλη μὴ προσενεγκεῖν Ἀχιλλεὺς προσηγορεύθη (8)· Ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ³³ ἀκμή, ἥτις ἐὰν ἐπιθυμῶν, Πολυξένην (9), ὡς ἀληθεῖας ἀλλοτριαν οὖσαν καὶ ξένην³⁴, ἐπιθυμῆ, ἢ ὄψεως ἀναιρεῖται, βέλει κατὰ πτέρναν καὶ κατὰ ἔχνος ἐνέροντος τοῦ θανάτου.

XV. Ἦρα τοίνυν καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη καὶ Ἔρις καὶ μῆλον καὶ Ἑρμῆς καὶ κριεὶς καὶ ποιμὴν τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑπαινίσταται· Ἦρα σεμνότης· Ἀθηνᾶ ἡ ἀνδρεία· Ἀφροδίτη αἰ ἡδοναί· Ἑρμῆς ὁ ἐρμηνευτικὸς λόγος· ὁ ποιμὴν Πάρις ἡ ἀλόγιστος ὄρμη καὶ βάρβαρος. Ἐὰν οὖν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὁ τὴν ψυχὴν ποιμαίνων λογισμὸς τύχη ἔν

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἀφωρίσθη O. Tum leg. καὶ καθ' ἑαυτὰ τετάχθαι, ἕκαστον. S. ²⁸ Νηρηίδος O. ²⁹ Ἀππίων S. ³⁰ τὰ adj. c. O. D : Cotelerii versionem non satis capio. Legendum videtur οὐράνιοι τῶν Μοιρῶν περιστηρίγματα, duodecim caelestes (sive dii) sunt Parcarum fulcimenta. Astrologos enim ex Zodiaci signis fata nascentium praedixisse nemini latet. Vide Achil. Tat. Isag. ad Arat. Phaen. c. 25, p. 145. ³¹ Scribe παραληφθεὶς cum Davisio, vel quod ego praetulerim, παραπλασθεὶς vel simile aliquid S. ³² καὶ male omisit S c. Cl. Tum προσενεγκεῖν O. ³³ Cotelerius legi vult καὶ ἀκμή, ἥτις ἐρᾶν ἐπιθυμῶν, quod etiam vertendo expressit. At ea scriptura neque Graeca est, neque Cotelerii versio ex ea efficitur. Quare Davisius locum corruptissimum ita restituendum esse putavit : Ἔστι δ' αὐτὸς κατ' ἀκμὴν, ἥ τις ἐὰν ἐπιθυμῆ ἔχειν Πολυξένην, quod interpretatur : Est vero ipse in aetatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Parum apte. Meo quidem iudicio sic scribendum : Ἔτι (non ἔστι) δ' αὐτὸς κατ' ἀκμὴν ἦδης, ἔχειν ἐπιθυμῶν Πολυξένην, — ἀναίρεται, (vel etiam κατ' ἀκμὴν ἡλικίας ἐπιθυμῶν Πολυξένην : nam verbum ἐπιθυμῶν a scriptoribus aetatis inferioris cum accusativo conjungi notum est cf. Hom. xvii, 12). S. ³⁴ Virgulam delevi post ξένην et addidi ἐπιθυμῆ c. O, in quo ἐπιθυμῆ.

VARIORUM NOTÆ.

(8) Διὰ τὸ μαζοῖς χεῖλη μὴ προσενεγκεῖν, Ἀχιλλεὺς προσηγορεύθη. Verba ex verbis Apollodori lib. iii Bibliothecæ : Ὀνόμασεν Ἀχιλλεῖα, ὅτι τὰ χεῖλη μαστοῖς οὐ προσήνεγκε. Latine rem sic expressit Tertullianus, De pallio cap. 4 : Quandoquidem labiis vacuerat ab uberum gustu ; ubi consulendæ Notæ magni illius Salmasii, qui tamen in eo audiendus non est, quod Etymologici verba sollicitat, non animadvertens in his duplicem conjungi originem, hæc a χεῖλη et aliam in Eustathio quoque a χιλός D seu χιλῆ. Sed hæc levia sunt, nec digna quæ nos morentur. Cot.

(9) Ἔστι δὲ αὐτὸς κατ' ἀκμὴν ἥτις ἐὰν ἐπιθυμῶν Πολυξένην. Sensus constabit, si modo legas : Ἔστι δὲ αὐτὸς κατ' ἀκμὴν, ἥ τις ἐὰν ἐπιθυμῆ ἔχειν Πολυξένην· Est vero ipse in aetatis flore, quo tempore si quis ducere cupiat Polyxenam. Videlicet, Paris cum Deiphobo Achillem juvenem peremit, dum Polyxenæ conjugium speraret. DAVIS.

βάρβαρος, καὶ παραλιπῶν τὰ συμφέροντα, ἀνδρείαν τε καὶ σωφροσύνην παρωσάμενος, μόνος ἔληται τὰς ἡδονὰς καὶ μόνῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ τὴν νίκην ἀποδῶ, ὡς παρ' αὐτῆς τὰ τέρποντα ἀντιλαμβάνων, ἐπ' ὀλέθρῳ ἑαυτοῦ τε **166** καὶ τῶν αὐτοῦ ὁ μὴ ὀρθῶς κρίνας τὴν τέρψιν λήφεται. Ἔρις δὲ ἐστὶν ²⁶ ἡ φιλονεικοῦσα κακία. Τὸ δὲ τῶν Ἑσπερίδων χρυσοῦν μῆλον ὁ πλοῦτος ἂν εἶη, ὅς ἐνίοτε καὶ τοὺς σῶφρονας, ὡς περ τὴν Ἥραν, πρὸς βῆθυμιαν ²⁷ ἐπίσταται ²⁸, καὶ τοὺς ἀνδρείους, ὡς περ τὴν Ἀθηνᾶν, εἰς τὰ μὴ αὐτοῖς πρόποντα φιλονεικοτέρους ²⁹ ἀπεργάζεται, καὶ ψυχῆς κάλλος, ὡς περ Ἀφροδίτην, προφάσει τρυφῆς ἀπολλύει. Συντόμως ἐρῶ πάντας εἰς κακὴν ἔριν ἀνερεθίζει ὁ πλοῦτος.

XVI. Ὁ δὲ τὸν τοῦ πλοῦτου ἡγεμόνα καὶ φύλακα ἔριν ἀνελῶν Ἡρακλῆς ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφος ἐστὶν ³⁰ τὸς (10), ὅς ³¹ πάσης κακίας γυμνὸς ὢν ἐκπερινοσεὶ τὸν κόσμον, ἐπιδημῶν ταῖς ψυχαῖς καὶ σωφρονίζων τοὺς ἐντυγχάνοντας, λέγω δὲ ἀνθρώπους εὐκότας λέουσι τολμηροῖς ἢ ἐλάφοις δευλαῖς ³² ἢ κάπροις ἀγρίοις ἢ ὑδραῖς πολυτρόποις. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα ἀλλῆσαι λέγεται Ἡρακλῆς, νοερός ἀρετῆς ἐστὶν αἰνίγματα. Αὐτάρκως δὲ ³³ νῦν ἐχέτω τὰ εἰρημένα. Εἰς γὰρ ἕκαστον εἰπεῖν οὐδὲ ὁ σύμπασι χρόνος ἀρκέσει ³⁴.

XVII. Πλὴν, θαυμάζω πῶς ταῦτα σαφῶς καὶ εὐσεβῶς καὶ ὠφελίμως ἀκαλύπτει καὶ τῇ εὐθείᾳ δηλοῦσθαι θυνάμενα, οἱ πλαγίως ἀποκρύφοντες αἰνίγμασι καὶ μύθοις αὐτὰ προκαλύφοντες κακοῖς ὑπὸ σοῦ ἔμφρονες καὶ σοφοὶ εἶναι λέγονται, οἵτινες ὡς περ ὑπὸ κακοῦ ³⁵ ἀπαισθηθέντες δαίμονος σχεδὸν **167** τοὺς πάντας ἐνδρέυσαν ἀνθρώπους. Ἡ γὰρ οὐκ ἐστὶ ταῦτα αἰνίγματα, ἀλλ' ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, καὶ ἐλέγχειν αὐτοὺς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς μίμησιν προτιθέναι ἢ αἰνιγματωδῶς ἐλέγχθαι ³⁶ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς πεπραγμένα ³⁷, καὶ ἡμαρτον, ὡς Ἀππίων, οἷοι οἱ ὑπὸ σοῦ ὀνομαζόμενοι σοφοὶ τὰ σεμνὰ ἀσεμνοῖς μύθοις καλύφοντες ἀμαρτεῖν τοὺς ἀνθρώπους προετρέψαντο, καὶ ταῦτα ὑβρίζοντες οὐκ αἰσθόμενοι εἶναι ἐνόμισαν.

XVIII. Διόπερ ³⁸ μὴ σοφοὺς, ἀλλὰ κακοῦς δαίμονας τοὺς τοιοῦτους νόμιζε, οἵτινες κακὰς ὑποθέσεις ἔργων καλῶν προεβάλλοντο, ἵνα οἱ θέλοντες μιμηταὶ γενέσθαι τῶν κρεττόνων τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ζηλώσει ³⁹

A nem repellens ac temperantiam, solas eligit voluptates, solique cupiditati tradat victoriam, ut qui ab ea vicissim dulcia consequatur, ad sui suorumque perniciem, qui non recte judicari, oblectationem praeferet. Discordia vero est contentiosa malitia. Hesperidum autem pomum aureum divitiarum sint, quae interdum etiam temperantes, ut Junonem, ad discordiam impellunt, et fortes, ut Minervam, ad ea quae illos non decet contentiosiores reddunt, animique pulchritudinem, sicut Venerem, praestant deliciarum pessumdant. Uno verbo dicam : cunctos ad malam discordiam instigant divitiae.

B XVI. Porro Hercules, qui divitiarum duce et custodem serpentem interimit, intellectus est sincerus et philosophicus, qui omnis sceleris purus mundum circuit, ad animas adveniens, et obvius castigans, homines dico, leonibus audacibus similes vel timidis cervis vel feris apris vel hydrys multiplicibus. Itemque caetera omnia, quae debellasse dicitur Hercules, innuunt vim animi. At nunc quae dicta sunt sufficiant. Ad singula enim referenda omne non satis esset tempus.

XVII. Caeterum miror cur, cum haec clare, pie ac utiliter, aperta rectaque via potuissent declarari, ii qui illa obliquis celaverunt aenigmatibus atque turpibus occultarunt fabulis, dicantur a te cordati ac sapientes exstitisse. Qui sane velut a malo producti daemone omnes fere homines seduxerunt. Aut enim haec non sunt aenigmata, sed peccata deorum vera, tum non oportuit illos ostendere, neque principio ea hominibus proponere imitanda : aut aenigmatice ostensa sunt, quae a diis vere facta non fuerant, et deliquerunt, Appion, quos vocas sapientes, dum honesta inhonestis fabulis velantes ad peccandum homines incitarunt, idque cum contumelia eorum, quos et credebant deos.

XVIII. Quocirca non sapientes, sed daemones pravos istos existima, qui mala operum honorum argumenta praetenderunt, ut ii qui cuperent praestantiorum fieri imitatores, vulgatorum deorum

VARIAE LECTIONES.

²⁶ ἐστὶν om. O. ²⁷ Leg. ἐπιθυμίαν. Non enim Junonem socordem, sed ejus potiundi cupidam fecit τῶν Ἑσπερίδων μῆλον. D. ²⁸ ἐπίσταται D, ἐπίσταται C, παράγειν ἐπίσταται O. ²⁹ φιλονεικοτέρους O. ³⁰ ὅς O c. S. ε C. ³¹ δευλαῖς C. ³² δὲ excidit ap. Cl et S. ³³ Malim ἀρκέσειεν. S. ³⁴ ἐλεγχθῆναι O. ³⁵ Sensus postulare videtur ἀψευδῶς πεπραγμένα, vere facta. D. Nequaquam. Recte sibi opponuntur τὰ ἀληθῆ τῶν θεῶν ἀμαρτήματα, εἰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς, sive οὐκ ἀληθῶς πεπραγμένα. S. Idem Ἀππίων. ³⁶ Δι' ὅπερ C. Tum reposui vbb. ἀλλὰ κακοῦς in Ed. Schwegleriana ommissa.

VARIORUM NOTÆ.

(10) Ὅστιν ἀνελῶν Ἡρακλῆς, ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφος ἐστὶν τὸς, etc. Cornutus : Ἡρακλῆς δὲ ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς δλοῖς λόγος, etc. In Collectaneis Constantini Porphyrogenetae, excerpta ex Joannis Antiocheni Historia Chronica, ipso initio : Ὅτε τὸν Ἡρακλῆα τὸν τῆς Ἀλκμήνης, φιλόσοφον ἱστοροῦσαν, etc. Tria loca integra conferre oportet pretium

fuerit : quorum ultimum feliciter emendavit aet oram libri sui ὁ μακαρίτης Joannes Tarinus, vir summo ingenio, summa eruditione, summa virtute. Ubi enim legitur, ἐνίκησε τὸν υἱὸν τῆς φαύλης ἐπιθυμίας, apposuit Ἴδον. Ἴδς autem, hoc est venenum, optime quadrat ad fabulam illic relatam draconis ab Hercule occisi. Cor.

æmularentur gesta, quæ pridie disserens non ocului, parricidia, inquam, liberorum cædes, impios cum matribus, filiabus, sororibus concubitus, indigna adulteria, masculorum initus, et impuras nefandasque libidines, cum innumeris aliis ejusdemmodi illicitis commisionibus. Inter quos homines maxime impii sunt, qui hæc facinora cupiunt videri vera, quo similia facientes non erubescant. At si pie agere voluissent, oportuit, sicut modo dixi, ut, etsi dii vere admisissent de iis decantata flagitia, propter reverentiam erga deos obtegerent res inhonestas fabulis quibusdam decentioribus, et non e contrario, quemadmodum ait, bonis eorum operibus malas et turpes admoverent formas quæ etiam allegorice explicatæ multo cum labore vix possunt intelligi: et quando a nonnullis fuerunt intellecta, illis quidem pro magna molestia præbuerunt non errare, cum licuisset molestia et labore non premi; eos vero qui aberrarunt, funditus perdididerunt. Laudo itaque illos, qui fabulas ad honestiores trahunt allegorias, ut qui ex Jovis capite prudentiam prosiliisse innuunt. Certe illud mihi videtur probabilius, inventa esse contumeliosa hæc ab improbis hominibus, qui honorem divinum abstulerunt.

XIX. Porro omnium deorum non invenimus poeticam allegoriam esse consequentem. Statim ergo in mundi dispositione poetæ aliquando dicunt naturam, aliquando mentem ducem exstitisse totius opificii. Etenim ex natura primam ortam esse elementorum motionem ac commisionem, at per mentis providentiam dispositam fuisse. Et quidem illi, affirmantes orbem a natura conditum, cum id nequeant certo demonstrare propter artificiosum mundi opus, innectunt quoque mentis providentiam, ut et eos qui omnino sapiunt possint abripere. Nos autem ad illos dicimus: Si mundus a natura fortuito operante factus est, quomodo jam proportionem ac ordinem accepit, cum id a sola eccellente prudentia fieri queat, atque comprehendi a sola scientia hæc pernoscere ac perficere valente? Quod si universa a prudentia acceperunt compagem et dispositionem, quod necessario aliter se habere non potuit, quo pacto adhuc possibile fuit, ut hæc casu fieri contingeret?

XX. Qui ergo deorum gesta turpioribus allegoriis voluerunt explicare, velut, Metin a Jove fuisse absorptam, ii in angustias inciderunt, ignari quod, qui de diis ex obliquo [physicas protulerunt interpretationes, deorum quoque ipsorum existentiam

A πράξεις, ὡς διαλεγόμενος τῇ πρὸ ταύτης ἡμέρᾳ οὐκ ἀπεκρυφάμην, λέγω δὲ πατροφονίας, τεκνοκτονίας ¹⁶⁶, μίξεις ἀσεβείας μητέρων, θυγατέρων, ἀδελφῶν, μοιχείας τε ¹⁶⁷ ἀπρεπείας καὶ ἀρρένομιξίας καὶ μισαρᾶς ἀρρήτουργίας, πρὸς ἄλλαις μυρίαῖς τοιαύταις ἀθεμίτοις μίξεσιν ¹⁶⁸. ὧν ἀσεβέστατοι ¹⁶⁹ οἱ ταῦτα ἀληθῆ δοκεῖν εἶναι θέλοντες, ἵνα τὰ ὅμοια ποιοῦντες μὴ αἰδῶνται ¹⁷⁰. Οἵπερ εἶγε εὐσεβεῖν ἐβούλοντο, ἐχρήν αὐτοῦς, ὅπερ ἀρτίως εἶπον, εἰ καὶ ὄντως οἱ θεοὶ τὰ περὶ αὐτῶν ἡδόμενα διεπράξαντο κακὰ, τιμῇ τῇ ¹⁷¹. **168** πρὸς θεοὺς εὐπρεπεστέροις τισὶ μύθοις τὰ ἄσεμνα ¹⁷² ἐπισκῆπειν, καὶ μὴ τούναντιόν, ὡς φατε, καλῶν αὐτοῖς πράξεων γεγεννημένων κακὰ καὶ ἀσεμνα περιβάλλειν σχήματα, ἃ τίνα καὶ ¹⁷³ ἀλληγορούμενα καὶ διὰ καμάτων μόγις νοηθῆναι δύναται: καὶ ὅταν νοηθῇ τισιν, ἐκείνοις μὲν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ μόχθου παρέσχον τὸ μὴ πλανηθῆναι, ἐξὸν δὲ ¹⁷⁴ μὴ μοχθῆσαι, τοὺς δὲ πλανηθέντας ἄρδην ἀπώλεσαν. Πλὴν τοὺς εἰς τὸ σεμνότερον ἀλληγοροῦντας αὐτάς ¹⁷⁵ ἀποδέχομαι, ὥσπερ τοὺς ἐκ τῆς Διὸς κεφαλῆς αἰνιξαμένους ἀναπηθῆσαι τὴν φρόνησιν. Ἴσως δὲ ἐκεῖνο μοι πιθανώτερον, ὅτι ὑπὸ ¹⁷⁶ μοχθηρῶν ἀνδρῶν, δόξαν θεῶν ἀπενεγκάμενων, ἐκείναι ἐτολμήθησαν ¹⁷⁷ αἱ ὕβρεις.

XIX. Ἀπάντων δὲ τῶν θεῶν τὴν ποιητικὴν ἀλληγορίαν οὐκ ἀκόλουθον εὐρίσχομεν. Αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ὄλων ποτὲ μὲν φύσιν λέγουσιν ποιηταί, ποτὲ δὲ νοῦν ¹⁷⁸ ἀρχηγὸν γενέσθαι τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἐκ φύσεως μὲν γὰρ τῶν στοιχείων τὴν πρώτην κίνησιν καὶ σύμμιξιν γεγενῆσθαι, ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ νοῦ προνοίας διακεκοσμηθῆσαι ¹⁷⁹. Καὶ ἀποφηνάμενοι μὲν οἱ μὲν ¹⁸⁰ φύσει δεδημιουργῆσθαι τὸ πᾶν, μὴ δυνάμενοι δὲ ¹⁸¹ ἀνεπιλήπτως τοῦτο ἀποδεικνύουσι διὰ τὸ τῆς δημιουργίας ἐντεχνον, παρεμπλέκουσι **169** καὶ τοῦ νοῦ τὴν πρόνοιαν, ὡς συναρπάσαι καὶ τοὺς πάνυ σοφοὺς δυνάμενοι. Ἡμεῖς δὲ φάμεν πρὸς αὐτούς: Εἰ μὲν ἐξ αὐτομάτου φύσεως ὁ κόσμος γέγονεν, πῶς ἔτι ἀναλογίαν καὶ τάξιν εἰληφεν, ἅπερ ὑπὸ μόνης ὑπερβαλλούσης φρονήσεως γενέσθαι δυνατόν ἐστὶ, καὶ καταληφθῆναι ὑπὸ ἐπιστήμης τῆς μόνης ταῦτα ἀκριβοῦν δυναμένης; Εἰ δὲ φρονήσει τὰ πάντα τὴν σύγκρασιν καὶ διακόσμησιν εἰληφεν, ὅπερ ἀνάγκη μὴ ἄλλως ἔχειν, πῶς ἔτι ἐκ **D** τοῦ αὐτομάτου συμβῆναι ταῦτα γενέσθαι δυνατόν ἦν,

XX. Οἱ τοίνυν τὰ θεῖα ἐπὶ τὸ αἰσχρὸν ἀλληγοροῦσιν ¹⁸² θελήσαντες, οἷον τὴν Μῆτιν καταποθῆναι ὑπὸ Διὸς, εἰς ἀπορίαν ἐμπεπτώκασιν, οὐ συνιέντες, ὅτι οἱ πλαγίως φυσιολογήσαντες περὶ θεῶν καὶ τὸ εἶναι θεοὺς ἀνῆρήκασιν, τὰ εἶδη αὐτῶν διὰ τῆς ἀλληγο-

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁶ τεκτον (sic) τεκνοκτονίας O, priore voce subnotata. ¹⁶⁷ τε inserti c. O. Tum ἀρρένομιξίαις C. ¹⁶⁸ D. conj. πράξεις. ¹⁶⁹ ἀσεβέστεροι C. ¹⁷⁰ Ita O c. S, αἰδοῦνται C. ¹⁷¹ τῆς O. ¹⁷² μὴ σεμνά C. ¹⁷³ ὄχηματα, ἃ τίνα C, σχήματα jam D recte conjecit. ¹⁷⁴ δέ om. O, sed præbet subsequens μή, quod non est in textu Ci. Idem μή in marg. ¹⁷⁵ αὐτούς C, αὐτά S. ¹⁷⁶ ὑπὸ S, deest ap. C et in O. ¹⁷⁷ Ita O c. S, ἐτόλμησαν C. Aliam præterea emendandi rationem proponit D, qui scribi vult μοχθηρῶν ἀνδρῶν — ἐκείναι τὸλμαι ἦσαν αἱ ὕβρεις. ¹⁷⁸ S. Notum est Anaxagoræ πάντα διεκόσμησε νοῦς ap. Simpl. Phys. fol. 33 b. Schaubach, Anax. fragm. fr. VIII, De Stoicis cfr. Diog. Laert. VII, 134, 137. ¹⁷⁹ Ita O c. S, διακεκοσμηθῆσαι C. ¹⁸⁰ ἀποφηνάμενος μὲν φύσει O. Tum δεδημιουργῆσθαι S, O, δεδημιουργεῖσθαι C. ¹⁸¹ δέ S, O, μὲν C. ¹⁸² ἀλληγοροῦσιν O.

ρίας εἰς τὰς τοῦ κόσμου ὀυσίας διαλύσαντες. Πιθανότερον οὖν λέγειν, ὅτι οἱ ὑπ' αὐτῶν ἄδόμενοι θεοὶ κακοὶ τινες γεγονάσι μάγοι, οἵτινες ἀνθρώποι: ὄντες μοθηροί, μαγεῖα μεταμορφούμενοι γάμους διέλυον, βίους διέφθειρον, τοῖς δὲ πάλαι, οὐκ εἰδῶσι τί ποτ' ἐστὶ ἡ μαγεία, δι' ὧν ἐπραττον ἐδόχουν εἶναι θεοί· ὧν κατὰ πόλεις καὶ οἱ μύθοι καὶ οἱ τάφοι φαίνονται.

XXI. Αὐτίκα γοῦν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι Κρόνου τινὸς σῆμα ἡ ἀνθρώπου δείκνυται, τυράννου ἀγρίου καὶ τεκνοκτόνου. 170 Ὁ δ' ἐκείνου υἱὸς, Ζεὺς τὸ ὄνομα, χεῖρων γενόμενος, μαγείας δυνάμει κοσμοκράτωρ ἀναφανείς πολλοὺς διαλύει γάμους, καὶ τὸν πατέρα σὺν τοῖς θεοῖς ἡ καλᾶζει, καὶ οὕτως τελευτήσαντος τὸν τάφον Κρήτης ἐπιδεικνύσιν ἡ ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ κείνται ἡ Ἡλιος μὲν τις ἐν Ἀτροις ἡ, Σελήνη δὲ τις ἐν Κάραις ἡ Ἑρμῆς ἐν Αἰγύπτῳ τις ἀνθρώπος ἡ Ἀρης ἐν Θράκῃ ἡ Ἀφροδίτη ἐν Κύπρῳ ἡ Ἀσκληπιὸς ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων φαίνονται τάφοι.

XXII. Οὕτω προφανῶς τοῖς ὀρθῶς νοοῦσιν ἀνθρώποι γεγενῆσθαι ὠμολόγηται. Καὶ οἱ μὲν συγχρονοῦντες αὐτοῖς, ὑπαισθόμενοι αὐτοὺς θνητοὺς γεγονέναι, ἀμελέστερον αὐτοῖς ἀποθανοῦσι προσεῖχον, ὁ δὲ πολὺς χρόνος δόξαν θεῶν αὐτοῖς περιέθηκεν. Καὶ μὴ θαύμαζε, εἰ οἱ κατ' Ἀσκληπιὸν καὶ Ἡρακλέα γενόμενοι ἐξηπατήθησαν, ἢ κατὰ Διόνυσον ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τῶν τότε, ὅπου καὶ Ἐκτορα ἐν Ἰλίῳ καὶ Ἀχιλλέα ἐν Λευκῇ τῇ νήσῳ οἱ ἐκεῖ προσκυνοῦσιν, Πάτροκλον ἡ Ὀπουντίου, τὸν Μακεδόνα ἡ Ἀλέξανδρον ἡ Ρόδιου.

XXIII. Ἀλλὰ καὶ παρ' Αἰγυπτίοις ἐτι καὶ νῦν ἀνθρώπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται (11). Καὶ τοῦτο μὲν ἥττον ἐστὶν ἀτέθημα, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου θείας τιμὰς νομίζουσιν Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ τὸ πάντως γελοιοτάτον, ὅτι καὶ πτηνὰ καὶ ἕρπετὰ καὶ ζῶα πάντα προσκυνοῦσιν. Οὐδὲν 171 γὰρ χρίσει νοοῦσιν ἢ ποιοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ πάντων αἰσχιστον ἰδέ μοι, τὸν δι' αὐτῶν ὄντα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων λέγουσι Ἀθήναι συνεσηματισμένον, ὃν ἡ πολλοὶ Δία ἀναγράφαντες ἐν πίνακι δημοσίᾳ ἀνατιθέασιν. Πρὸς δὲ τὴν ἐκδικίαν ταύτης τῆς ὕβρεως ἤθελον, εἰ τὸν τοῦ χειροῦ βασιλέα αὐτῶν

A sustulerunt, eorum genera per allegoriam in mundi substantias dissolvendo. Verisimilius ergo est dicere quod ab iis decantati dii quidam fuerunt improbi magi, qui cum essent homines nequam, per magiam transformati matrimonia diremerunt, vitæ rationes vitiarunt, veteribus autem, qui nesciebant quid esset magia, propter illa quæ faciebant, dii esse visi sunt, quorum interitus et sepulcra per urbes cernuntur.

XXI. Jam ergo sicut alias retuli, in Caucasii montibus ostenditur Saturni cujusdam hominis tumulus, feri tyranni ac liberorum interfectoris. Cujus filius, Jupiter nomine, patre pejor, per magiæ vim mundi dominus declaratus, multa dissolvit matrimonia, patrenque cum patruis supplicio afficit; sicque mortui bustum Cretenses ostendunt. In Mesopotamia vero jacent Sol quidam Atris, et quædam Luna Carris, Mercurius in Ægypto aliquis homo, Mars in Thracia, Venus in Cypro, Æsculapius Epidauri, et aliorum multorum similium visuntur sepulcra.

XXII. Atque ita eos homines fuisse, aperte confitebuntur quotquot recte judicabunt. Et quidem, qui eadem cum ipsis vixerunt ætate, intelligentes eos homines exstitisse, intelligentius aunderunt: longum vero tempus opinionem quod dii essent illis adjecit. Neque mireris, si decepti fuerint, qui vixerunt temporibus Æsculapii et Herculis aut Bacchi aut alterius cujusvis tunc florentis, cum et Hectorem in Ilio, et Achillem in Leuce insula incolæ adorent, Patroclum Opuntii, Alexandrum Macedonem Rhodii.

XXIII. Sed et apud Ægyptios nunc quoque homo ante mortem ut deus colitur. Atque hæc quidem minor est impietas, quod homini vivo divinos honores decernunt Ægyptii, verum quod maxime est ridiculum, eorundem cultus est erga aves, serpentes, cunctaque animalia. Nihil enim ex judicio cogitant vel faciunt hominum plerique. Rem vero omnium turpissimam mihi vide: eum, qui juxta illos deorum hominumque est pater, aiunt cum Leda fuisse nequiter conjunctum, quem Jovem multi depingentes in tabula publice consecrant. Ad cujus contumetiæ vindictam, vellem, regem suum

VARIÆ LECTIONES.

ἡ ποτὲ ἐστὶν C. Tum vhb. μεταμορφούμενοι γάμους διέλυον, βίους διέφθειρον repetuntur in O expuncta. ἡ Hanc Ci conjecturam expr. S, σχῆμα uterque Hom. codex. ἡ Ita D, θεοῖς C, O. Cfr. c. 2: οὐ πατέρος ἀδελφούς ἐκόλασεν. ἡ ἐπιδεικνύουσιν O. ἡ μὲν τις, ἐν Πάτραις C, μέντις ἐν Ἀτραις O. Ci comma post τις recte deletit S. Deinceps Αἰγύπτῳ τις Θ. ἡ Malliq d δέ. S. Tum ἰδέ O. c. S, ἰδέ C. ἡ Ἀθήναι om. O. Subinde: An συνεῖναι σχηματισμένον, C in notis. ἡ Leg. ὁ. De re cfr. Mülleri Archæol. § 128, 1, 351, 4. Tum χῆνα γράψαντες cfr. hom. v, 13, scribi vult Valckenarius, Diatr. in Eurip. reliq., p. 68, ed. Lips. Is vir doctissimus totum locum sic restituit: Τὸν δι' αὐτῶν ὄντα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ὃν οἱ πολλοὶ Δία λέγουσιν, Ἀθήναι συνεσηματισμένον χῆνα γράψαντες ἐν πίνακι δημοσίᾳ ἀνατιθέασιν. S.

VARIORUM NOTÆ.

(11) Παρ' Αἰγυπτίοις ἐτι καὶ νῦν ἀνθρώπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται. Et hom. II, c. 6. Eleganter, ut omnia, Minucius Felix: Ægyptiis sane hominibus sibi quem colant eligunt, illum unquam propitiis, illum de omnibus consulunt, illi victimas cædunt: et ille, qui cæteris deus, sibi certe

homo est, velit nolit; nec enim conscientiam suam decipit, si fallit alienam. Idem traditur a Porphyrio Περὶ τῆς τῶν ἐμύλων ἀπογῆς, lib. IV, num. 9, citantque Porphyrium Eusebius lib. III Præparat. evang., cap. 4, 12, ac Theodoritus, sermone contra Græcos. Cot.

temporalem in turpi complexu pictum (de illo facientes quod de Jove facere audent) palam proponerent, quo vel ab ira temporarii imperatoris, idque hominis, discerent per suum supplicium, quemadmodum oporteat convenientem deferre honorem. Ista autem tili refero, non quasi ipse jam cognoscam eum, qui vere est Deus, sed æquo animo profiteor, quod licet non noverim quid sit Deus, attamen quod sit Deus clare mihi videor scire.

XXIV. Principio itaque quatuor prima elementa non possunt esse Deus, quæ ab alio facta sunt: non mistura, non temperies, non generatio, non omnis hæc quæ ambit visibilis moles, neque quod ad inferos confluit sedimentum; non supernatans aqua, non fervida substantia, non aer qui ab ea hucusque protenditur. Nam quatuor elementa, si a se invicem separata fuerunt, non potuerunt absque magno artifice ad animalis generationem misceri, sin vero semper mutuo fuerunt conjuncta, sic quoque ab artifice mente ad proprietatem membrorum et partium animalis adaptantur, quo possint singulorum ad singula servare proportionem, et habitudinem recte conformatam obtineant, utque interiora omnia convenientem accipiant cohærentiam. Similiter et uniuscujusque propria loca cum omni elegantia mens artifex disponit. Compendio dicam: et in omnibus aliis, quæ animal habere debet, nihil deest magno huic animali totius orbis.

XXV. Ita necessario intelligi debet quemdam esse ingenitum artificem, qui elementa vel distantia eonjunxerit, vel præsentia mutuo ad animal producendum affabre miscuerit, unumque perfecerit ex cunctis opus. Fieri enim non potest, ut absque majori quadam mente sapientissimum opus absolvatur. Sed nec amor esse potest cunctorum opifex; non cupiditas, non vis, non quid aliud ejusmodi; quæ omnia, casui obnoxia, venire et abire solent. Neque etiam quod ab alio movetur Deus est, neque quod a tempore aut natura mutatur ac in nihilum resolvitur.

XXVI. Quæ cum ad Appionem proloquerer, e Cæsarea advenit Petrus, et concursus multitudinis in Tyro facti sunt, festinantis ipsi occurrere gratiamque adventus profiteri. Et Appion quidem secessit cum Anubione et Athenodoro solis; reliqui vero omnes Petro obviam ituri prodivimus. Primus autem ego ante portas eum excipiens ad hospitium duxi. Ubi cum fuimus, plebem quidem dimisimus, ei vero roganti, ut acta narrarem, nihil abscondidi; sed Simonis indicavi calumnias et portentosas

γράφαντες ἐπὶ αἰσχρᾶς πλοκῆς, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Διὸς τετολμήκασαι ποιῆσαι, οὕτω ποιήσαντες ἀνέθεσαν δημοσίᾳ, ἵνα κἂν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ προσκαίρου βασιλέως, καὶ ταῦτα ἀνθρώπου ὄντος, μάθωσι κολασθέντες, ὡς δεῖ τὴν δέουσαν ἀπονέμειν τιμὴν. Ταῦτα δέ σοι λέγω, οὐχ ὡς αὐτὸς ἤδη ἐπιγινούς τὸν ὄντως Θεὸν ⁷¹, ἀλλ' εὐγνωμονῶν ὁμολογῶ, εἰ καὶ τί θεὸς οὐκ οἶδᾳ, ἀλλ' οὖν γε σαφῶς ὅτι θεὸς ⁷² νομίζω εἶδέναι.

XXIV. Αὐτίκα γοῦν τὰ πρῶτα τέσσαρα στοιχεῖα θεὸς εἶναι οὐ δύναται ⁷³, τὰ ὑπὸ ἄλλου γενόμενα· οὐχ ἡ μίξις, οὐχ ἡ κρᾶσις, οὐχ ἡ γένεσις, οὐ τὸ πᾶν περιέχον ὄρατὸν κύτος· οὐδ' ἦ ἐν τῷ ἕξει συρρέουσα ὑποστάθμη· οὐ τὸ ἐπιπολάζον ὕδωρ· οὐχ ἡ ζέουσα οὐσία· οὐχ ὁ ἐξ αὐτῆς μέχρι τῶν ἐνταῦθα διήκων ἄηρ. Τὰ τε γὰρ στοιχεῖα τέσσαρα, εἴτε ἀλλήλων διεστάλκει, ἀνευ τινὸς μεγάλου τεχνίτου μιγῆναι πρὸς ζῶου γένεσιν οὐκ ἐδύνατο, **172** εἶτε αἰεὶ ἀλλήλοις συνῆπτε ⁷⁴, καὶ οὕτως ὑπὸ τεχνίτου νοῦ πρὸς τὸ οἰκεῖον τῶν τοῦ ζώου μελῶν καὶ μερῶν συναρμολόγεται, ἵνα τὴν ἐκάστου πρὸς ἕκαστον ἀναλογίαν ἀποσώζειν δύνηται, καὶ τὴν ἕξιν εὐπερίγραφον ἔχη, καὶ τὰ ἐνδοθεν πάντα τὴν προσήκουσαν ἀρμονίαν λαμβάνη· ὁμοίως τε ⁷⁵ καὶ τοὺς οἰκείους τόπους ἐκάστου μετὰ πάσης εὐμορφίας ὁ τεχνίτης νοῦς ἀκριβοῦς. Συνελὼν ἐρῶ· καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ποτὲ ζῶον δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλειπε ⁷⁶ τῷ μεγάλῳ τούτῳ ζῳῷ τῆς ὅλης περιφορᾶς.

XXV. Οὕτως ἀνάγκη τινὰ εἶναι νοεῖν ⁷⁷ ἀγέννητον τεχνίτην, ὃς τὰ στοιχεῖα ἢ διεστώτα συνήγαγεν ⁷⁸, ἢ συνόντα ἀλλήλοις πρὸς ζῶου γένεσιν τεχνικῶς ἐκέρασε καὶ ἐν ἑκ πάντων ἔργον ἀπετέλεσεν. Ἀδύνατον γὰρ ἀνευ τινὸς νοῦ μείζονος πᾶν σοφὸν ἔργον ἀποτελεῖσθαι. Οὐδὲ μὴν ἔρω ⁷⁹ εἶναι δύναται πάντων τεχνίτης, οὐκ ἐπιθυμία, οὐκ ἰσχύς, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἃ τινὰ παθητὰ συμβαίνειν καὶ ἀποβαίνειν πέφυκεν. Ἄλλ' οὐδὲ τὸ ὑφ' ἑτέρου φερόμενόν ἐστι θεός, οὐδέ γε τὸ ὑπὸ χρόνου ἢ φύσεως ἀλλοιούμενον καὶ εἰς τὸ μηκέτι εἶναι ἀναλυόμενον.

XXVI. Ταῦτά μου διαλεγόμενου πρὸς τὸν Ἀπίωνα, ἀπὸ Καισαρείας **173** ἐπέστη Πέτρος, καὶ συνδρομαὶ τῶν δχλων ἐγένοντο ἐν τῇ Τύρῳ, σπευδόντων ὑπαντᾶν αὐτῷ καὶ χάριν τῇ ἐπιδημίᾳ ὁμολογεῖν. Καὶ ὁ μὲν Ἀπίων ὑπεχώρει μετ' Ἀνουβίωνος ⁸⁰ καὶ Ἀθηνοδώρου μόνων, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὡς ἀπαντησόμενοι ⁸¹ τῷ Πέτρῳ ὠρμήσαμεν. Πρῶτος δὲ ἐγὼ πρὸ τῶν πύλων ἀποδεξάμενος αὐτὸν ἐπὶ τὴν ξενίαν ἤγον. Ὡς δὲ ἐγενόμεθα, τοὺς μὲν δχλους ἀπελύσαμεν, αὐτῷ δὲ ἀξιώσαντί με τὰ πραχθέντα λέγειν οὐδὲν ἀπεκρυ-

VARLE LECTIONES.

⁷¹ θεός O. ⁷² Ita O c. S., Θεὸν C. ⁷³ δύναται O. Tum ἀπ' ἄλλου S. ⁷⁴ τὰ τε γὰρ στοιχεῖα τὰ δ' εἶτε αἰεὶ ἀλλήλοις συνῆπτον O, intermediis vocabulis omissis. ⁷⁵ τε S., τὸ C, O. ⁷⁶ ὅσα ποτε ζῶον δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλειπε C. ⁷⁷ νοῦν O. ⁷⁸ τὰ στοιχεῖα ἠδίστως ἢ συνήγαγεν O, συνήγαμεν ex Cotelerio minus accurate notat S, cum exstet ap. Cl. ⁷⁹ Secundum Parmeniadem et Empedoclem. Cf. Karsien, *Parmeniid. reliq.* v. 131. *Emped. reliq.*, p. 345 sqq. Arist. *Metaph.* I, 4, 1. S. ⁸⁰ Ἀνουβίωνος O. Tum μόνων ὤ. ⁸¹ ἀπαντησόμενοι O, ad ὀνiam correctum in ἀπαντησόμενοι.

επόμεν, ἀλλ' ἐμψυον τὰς τε τοῦ Σίμωνος διαβολὰς καὶ τὰς τερατώδεις φαντασίας ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένας, καὶ ὅσας ἐπεμψεν νόσους ἑαυτῶν μετὰ τὴν ἐκ τῆς βουθυσίας ἐστίασιν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν νοσούντων οἱ μὲν αὐτῶν κατέμειναν ἐν τῇ Τύρῳ, οἱ δὲ τῷ Σίμωνι ἔμα τῷ ἐμὲ ἐλθεῖν συνεξεληλύθεισαν εἰς τὴν Σιδῶνα, ὡς ὑπ' αὐτῶν θεραπευθῆσόμενοι, καὶ ὅτι ἐμάνθανον μηδένα αὐτῶν ἰάσεως τετυχηκέναι ὑπ' αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς Ἀππιωνᾶ μοι γεγενημένην διάλεξιν τῷ Πέτρῳ διηγησάμην. Ὁ δὲ στοργῆς καὶ προτροπῆς χάριν ἐπαινέσας με καὶ εὐλογήσας, ἁλῶν μεταλαβὼν, διὰ τοῖς καμάτους τῆς ὁδοπορίας τῇ ἀναγκαιωτάτῃ ἤσυχον τοῦ ὑπνοῦ ἑαυτὸν ἐπέτρεπεν.

ὍΜΙΛΙΑ Ζ' (12).

I. Τῇ τετάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιθεμίας, ὑπὸ τὴν 174 ἄρθρον προεληλυθότε τῷ Πέτρῳ ἐπήντων πλησιόχωροι τε οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτῆς Τύρου κάμπολλοι, καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες, Ὁ Θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεεῖτω, διὰ σοῦ θεραπευέτω. Ὁ δὲ Πέτρος ἐστὶ ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσιν ὀρεῖσθαι, καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ οὕτως ἔρηξε·

II. Θεῷ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ σῶμα πᾶν οὐ λείπει πρόφασιν πρὸς σωτηρίαν τῶν σώζεσθαι θελόντων. Ὅθεν μηδὲ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσι φαύλοις ὑπὸ προπετείαις τις αὐτὸν ὡς μὴ φιλήθρωπον αἰτιάσθω. Τῶν γὰρ συμβαινόντων ἀνθρώπων τὰ τέλη ἀνθρώποις μὲν ἀγνωστα, ὡς ἐπὶ κακῷ ὑποπευόμενα, Θεῷ δὲ ὡς ἀποδησόμενα εὐτυχῶς γινώριμα. Ἀλίκα γοῦν Σίμων ἀριστερὰ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὢν καὶ τῶν τὸν Θεὸν οὐκ εἰδόντων ἐπὶ κακοποιᾷ τὴν ἐξουσίαν ἔχων νόσοις ὑμᾶς περιβαλεῖν ἠδυνήθη, αἷτινες διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθὴν πρόνοιαν γενέσθαι συγχωρηθεῖσαι ἠνάγκασαν ὑμᾶς, τὸν ἰδοῦναι δυνάμενον περιβλεψάμενους καὶ εὐρόντας, προφάσει τῆς τοῦ σώματος θεραπείας τὰ Θεῷ δοκοῦντα ἀναδεξαμένους, πεισθῆναι φρονεῖν, ἵνα οὕτως ἅμα τοῖς σώμασι σωθῆσομένοις καὶ τὰς ψυχὰς σώας ἔχητε.

III. Μανθάνω οὖν, ὡς βουθυθήσας ἐστίασιν ὑμᾶς ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, καὶ οὕτως ὑμεῖς οἴνη πολλῇ παρεχθέντες ἅμα τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸν ἄρχοντα αὐτῶν ἐφιλοφρονεῖσθε, καὶ οὕτως ὑμῶν οἱ πλείστοι ὑπὸ τῶν παθῶν 175 κατελήφθησαν, ἀγνοίας αἰτίας καθ' ἑαυτῶν ἰδίαις χερσὶν ἐπισπασάμενοι τὸ τοῦ δέθρου ξίφος. Οὐ γὰρ ἂν τὴν καθ' ὑμῶν ἐσχον ἐξουσίαν οἱ δαίμονες, εἰ μὴ πρότερον τῷ ἄρχοντι αὐτῶν ἐμελλάτοιο ἐγεγόνειτε. Οὕτω γὰρ ἀπαρχῆς ὑπὸ τοῦ πάντα κτίσαντος Θεοῦ δυσὶν ἐκάστῳτε ἄρχουσι, δεξιῷ

A praestigias ab ipso editas, quotque morbos immiserit post illud ex immolato bove convivium, et quod ex aegrotis alii quidem illic apud Tyrum permanserint, alii vero simul ac ego veni egressi sint cum Simone in Sidonem, tanquam ab eo sanandi, quodque audierim nullum eorum ab ipso sanatum fuisse; sed et meam adversus Appionem disputationem Petro retuli. At ille prae amore et exhortandi gratia in me laudem ac benedictionem contulit; et cibo sumpto se somni quieti, quae ob itineris; fatigationem maxime erat necessaria, tradidit.

HOMILIA VII.

I. Quarto vero die nostri apud Tyrum adventus sub diluculum egresso Petro processerunt obviam non pauci finitimi, ac ex ipsa Tyro quamplurimi, et acclamabant dicentes: Deus per te nostri miseretur, per te nos cures. Petrus vero stetit in excelso lapide, ut ab omnibus posset conspici, cumque religioso more salutasset ita exorsus est:

II. Deo creatori caeli et mundi non deest occasio ad salutem eorum qui servari volunt. Quocirca neque in iis, quae videntur mala, aliquis per temeritatem illum velut hominum non amantem insimulet. Eorum enim, quae mortali accidunt, fines quidem hominibus incogniti sunt, ac de malitia suspecti, Deo autem cogniti, ut cessuri feliciter. Itaque Simon, qui sinistra Dei virtus est, potestatemque habet ad maleficientiam in eos qui Deum nesciunt, vos potuit morbis implicare, qui morbi per bonam Dei providentiam evenire permissi coegerunt vos, ut, quæsito eo qui sanare valeret et invento, occasione corporalis medelae placita Deo susciperetur atque crederetur, ut sic una cum servatis corporibus et animas habeatis salvas.

III. Audio utique, cum bove mactato convivium vobis in medio dedisse foro, sicque vos multo vino abrepti una cum pravus daemonibus principem eorum complexi estis, atque ita vestram plurimi morbis capti sunt, per ignorantiam in se propriis manibus attracto pernicii gladio. Neque enim adversum vos daemones habuissent potestatem, nisi prius cum eorum principe fuissetis epulati. Principio siquidem illa per universorum conditorem Deum lex praefinita est duobus utrinque ducibus,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ὅσους O. ⁸¹ αὐτῶν C. ⁸² Ita O c. S, συνεξεληλύθεισαν C. ⁸³ ὑπ' αὐτοῦ C. ⁸⁴ ὑπ' αὐτοῦ πετυχηκέναι C. ⁸⁵ τῇ πρᾶξι c. O. Idem postea τὸν ἄρθρον. ⁸⁶ ἐπὶ οἴμ. O. ⁸⁷ μὴ deest in O. ⁸⁸ ἀνθρώπων C, ἀνθρώποις in marg. Vocem ἀνθρώπων delendam censet D, συμβαινόντων παθῶν proponit S: conjecturae jam superfluae. ⁸⁹ ὑποπτενόμενα O. Tum idem ἀποδησόμενα c. D, ἀπόσπαστα C, idem f. ἐπεσόμενα vel ἀποσπασόμενα in marg. ⁹⁰ ἐστίασεν Erit. c. 54. ⁹¹ ἀπ' ἀρχῆς O.

VARIORUM NOTÆ.

(12) Homiliæ septimæ alteram inscriptionis partem ap. C. obviam EN ΤΥΡῶ Δ', quæ scholion redolet, misit c. O. Dress.

dextro et sinistro, ut non habeat alter illorum potestatem, nisi prius conviva cujuscumque fuerit, quem beneficio vel injuria cupit afficere. Sicut ergo perceptis sacrificiis, quæ dæmonibus fuerant oblata, venistis in servitutem illius qui malitiæ princeps est, ita si ab iis abstinueritis et ad Deum per bonum dextrumque principem confugeritis, honoribus sacrificii expertibus facientes quæ vult, probe scitote, quod cum corporis sanitate animas quoque possidebitis sanas. Ipse namque solus, per sinistram occidens, per dextram potest vitam largiri; pariterque et percutere, et jacentem erigere ^a.

IV. Propterea primum a præcursore Simone decepti ratione animæ mortui estis Deo et corpore fuistis afflicti, potestis autem similiter iterum per poenitentiam, ut dixi, Deo placita amplexi et corpore convalescere, et animam recuperare. Porro Deo placita sunt: eum precari, petere ab illo tanquam ab eo qui cuncta æqua lege tribuit, dæmonum mensa sese abstinere, non gustare carnem demortuam, sanguinem non attingere, ab omni illuvie mundari. Reliqua autem uno verbo, quæcumque Judæi, erga Deum religiosi homines, audierunt, et vos cuncti audite, in multis corporibus unam mentem adepti: quæ unusquisque sibi desiderat bona, eadem et de proximo statuat ^b. Sic autem unusquisque vestrum bonum cogitaverit, si ista apud se repetat: Non vis interfici? alterum non interficias; non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptam ne constupra; non vis quidpiam rerum tuarum furto auferri? nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsis quod rationi consentaneum est intelligimini atque facientes, Deo chari effecti consequemini sanitatem: alioquin et in presenti sæculo corporibus torquebimini, et in futuro puniemini animabus.

V. Hæc a Petro paucis diebus edocti et sanati baptizati sunt. Deinde inter cætera illius miracula reliqui omnes in medio foro passim in cinere et sacco sedebant, agentes poenitentiam de prioribus delictis. Et qui Sidonem incolebant, ista audientes similia fecerunt, miseruntque ad Petrum supplicaturos, quod ipsi propter morbos non possent ad illum venire. Igitur Petrus cum per paucos dies Tyri commoratus esset cunctosque illius civitatis homines instruxisset, et liberavisset omnigenis morbis, ac instituisset ecclesiam, atque ex presbyteris, qui eum sequebantur, ipsis episcopum constituisset, Sidonem appulit. At Simon, audiens quod adventaret Petrus, confestim ad Berytum aufugit cum Appione et sociis.

^a Deut. xxxii, 39; I Reg. ii, 6. ^b Matth. vii, 12.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ Ita D, δεξιόν τε καὶ εὐωνύμων C, δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων O. ⁹⁵ μή O et de conject. C, in cuius textu deest. ⁹⁶ Ita ex conject. C, ἔστιν uterque Hom. codex. ⁹⁷ αἵματα O. ⁹⁸ Hanc Ottohoniani lectionem commendat C ex conject., sed ex h. ἀπολύεσθαι in textu. Deinde ὡς οἱ C, ὅσοι (f. ὅσα) C, οὐ ol S. ⁹⁹ D emendat βουλέσθω ¹⁰⁰ Τοιαῦτα C. ¹ Forte leg. καὶ ἐπί. Vulgatam saltem scripturam laud sanam esse facile apparet. S. ² τῷ S. ³ μετὰ O. Idem deinde ἑαυτοῦ.

τε καὶ εὐωνύμῳ ⁹⁴, ὠρίσθη νόμος, μή ⁹⁵ ἔχειν ἐκάτερον αὐτῶν ἐξουσίαν, ἐὰν μὴ πρότερόν τινι δημοπρατοῦς γένηται, ὃν εὐποιῆσαι ἢ κακῶσαι βούλεται. Ὡςπερ οὖν δαίμοσιν ἀποδοδομένων θυμάτων μεταλαμβάνοντες τῷ τῆς κακίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε, οὕτως, ἂν τούτων παυσάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δεξιῶν ἡγεμόνων προσφύγητε, ἀθύτοις τιμαῖς ποιῶντες ἂ βούλεται, εὖ ἴστε ὅτι σὺν τῇ τοῦ σώματος ἰάσει καὶ τὰς ψυχὰς ὑγαινούσας ἔχετε. Αὐτὸς γὰρ μόνος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναίρων διὰ τῆς δεξιᾶς ζωοποιῆσαι δύναται ὁμοίως δὲ καὶ πατάξαι, καὶ ἀναστῆσαι κείμενον.

IV. Διὰ τοῦτο πρῶτον ὑπὸ τοῦ προδρόμου Σίμωνος προπατηθέντες, Θεῷ τὰς ψυχὰς ἀπεθάνετε καὶ τὰ σώματα ἐπατάχθητε· δύνασθε δὲ ὁμοίως τὸ δεύτερον, διὰ τῆς μετανοίας, ὡς ἔφην, τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα ἀναδεξάμενοι καὶ τὰ σώματα ἀναρρώσασθαι καὶ τὰς ψυχὰς ἀναλαβεῖν. Ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ τὸ αὐτῷ προσεύχεσθαι· αὐτὸν αἰτεῖν ⁹⁶ ὡς πάντα νόμῳ κριτικῇ δίδοντα· τραπέζης δαιμόνων ἀπέχεσθαι· νεκρὰς μὴ γεύεσθαι σαρκός· μή **176** ψαύειν αἵματος ⁹⁷· ἐκ παντὸς ἀπολούεσθαι ⁹⁸ λύματος· τὰ δὲ λοιπὰ ἐνὶ λόγῳ, ὡς οἱ Θεὸν σέβοντες ἤκουσαν Ἰουδαῖοι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσατε ἅπαντες, ἐν πολλοῖς σώμασι μίαν γνώμην ἀναλαβόντες· ἕπερ ἕκαστος ἑαυτῷ βούλεται καλὰ, τὰ αὐτὰ βουλεύεσθω ⁹⁹ καὶ τῷ πλησίον. Οὕτω δ' ἂν ὑμῶν ἕκαστος νοήσειε τὸ καλὸν, εἰ ἑαυτῷ διαλεχθεῖη τὰ τοιαῦτα· Οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἕτερον μὴ φονεῖσθαι· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑπ' ἑτέρου μοιχευθῆναι γυναικα, τὴν ἑτέρου μὴ μοιχευε γαμετήν· οὐ θέλεις τι τῶν σὼν κλαπήναι, ἑτέρου μὴ κλέπτει μηδὲν. Καὶ οὕτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὐλογον συννοοῦντες καὶ ποιῶντες, Θεῷ προσφιλεῖς γενόμενοι, ἐπιτεύξεσθε τῆς ἰάσεως, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι βασανισθήσεσθε τὰ σώματα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι κολασθήσεσθε τὰς ψυχὰς.

V. Ταῦτα ¹⁰⁰ ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες καὶ ἰαθέντες ἐβαπτίσθησαν. Ἐπειτα ¹ τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ θαύμασιν οἱ λοιποὶ πάντες ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς πανδημεὶ ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου ἐκαθίζοντο, μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις. Καὶ οἱ ἐν Σιδῶνι ταῦτα ἀκούσαντες τὰ ὅμοια ἐποίησαν, καὶ ἰκέτας πρὸς τὸν Πέτρον ἀπέστειλλον, ὡς αὐτοὶ διὰ τὰς νόσους πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν μὴ δυνάμενοι. Ὁ Πέτρος δὲ ἡμερῶν οὐ πολλῶν ἐνδιατρίψας τῇ ^D Τύρῳ, καὶ κατηχῆσας τοὺς ἐν αὐτῇ **177** ἅπαντας, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, ἐκκλησίαν τε συστήσάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὤρμησεν εἰς Σιδῶνα. Ὁ δὲ Σίμων μαθὼν ἔρχοντα τὸν Πέτρον εὐθὺς ἀπέδρα εἰς Βηρυτὸν μετ' ² Ἀππίωνος καὶ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων.

VI. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐν κλίμαις φέροντες πρὸ αὐτοῦ ἐτίθεσαν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Μὴ τοῖνον νομίσητε ἐμὲ τι δύνασθαι πρὸς ὑμετέραν ἰασιν, ἄνδρα θνητὸν καὶ αὐτὸν πολλοὺς πάθειν ὑποπεσεῖν δυνάμενον· ὑψηγεῖσθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὐ σωθῆναι δυνήσεσθε οὐ φθονῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας Προφήτου μαθὼν τοὺς προωρισμένους τοῦ Θεοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου ὀρισμούς, λέγω δὲ ἐπὶ ποταμοῖς κακαῖς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἔταξεν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος κακῶσθαι, ὁμοίως δὲ ἐπὶ ποταμοῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ὤρισε πρότερον πιστεύσαντας αὐτῷ ἰωμένῃ τὰ σώματα σώζεσθαι, ἔπειτα καὶ τὰς ψυχὰς ἑπανορθῶσαι· πρὸς τὸ ἀνώλεθρον.

VII. Ταύτας τοῖνον τὰς τε ἀγαθὰς καὶ κακὰς πράξεις· εἰδὼς προμηνῶ ὑμῖν ὡς ὁδοὺς δύο, ὑποδεικνύων διὰ ποταμοῦ μὲν βαδίζοντες ἀπόλλυνται, ποταμὸν δὲ ὀδεύοντες ἀποσώζονται, Θεῷ ὀδηγούμενοι. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀπολλυμένων ὁδὸς πλατεία, μὲν καὶ ὁμαλωτάτη, ἀπολλύουσα δὲ ἄνευ τοῦ πόνου, ἣ δὲ τῶν σωζομένων στενή μὲν καὶ τραχεῖα, σώζουσα δὲ πρὸς τῷ τέλει τοὺς διαπορευθέντας ἐπιπότως. Τούτων δὲ τῶν δύο ὁδῶν προκαθίσταται **178** ἀπιστία καὶ πλίστις· καὶ ὀδεύουσι διὰ μὲν ἀπιστίας οἱ τὰς ἡδονὰς προκρίναντες, δι' ἧς [ποιούντες δὲ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ καὶ ἀμελήσαντες εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ, ἐλάθοντο ἡμέρας κρίσεως¹], οὐδὲ ζητεῖν τὸ συμφέρον οὐ διεφύλαξαν. Ἄγνοοῦσι μέντοι ὡς οὐκ ἀνθρωπίνως ὅμοια τὰ Θεοῦ βουλήματα· πρῶτον μὲν γὰρ οἶδε τὰ πάντων διανοήματα, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἔγχειρῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐνοῆσαι ἔκαστος εὐθύνεται. Πολλῶν δὲ ἦντο ἀσεβοῦσιν οἱ ἐγχειροῦντες καλὰ κτεῖν καὶ ἀποτυγχάνοντες, τῶν μηδὲ ὅλως ἐγχειρούντων τοῖς καλοῖς. Ὅτι αὐτῷ τῷ Θεῷ ἔδοξεν, τὸν ἐν γνῶσει τῶν καλῶν παραπίπτοντα², κατὰ λόγον τῶν ἀνθρωπίνων παραπτωμάτων, μετρίως κολασθέντα³ σωθῆναι. Οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τοῦ γινῶναι τὸ κρεῖττον ἐξημεληχότες, καὶ μυρία ἕτερα πράξουσι καλὰ, ἐν ἧ δὲ αὐτὸς ὤρισε θρησκείᾳ μὴ γένωνται, ἀμελείας ἐγγίγναι λαβόντες τῇ μεγίστῃ ἀποσθεσθήσονται κολάσαι· παντελῶς⁴.

VIII. Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθεῖσα θρησκεία ἐστὶν αὕτη· τὸ μόνον αὐτὸν σέβειν, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας ῥήματι πιστεύειν προφήτῃ, καὶ εἰς ἀφεσιν ἀμαρτιῶν βαπτισθῆναι, καὶ οὕτως διὰ τῆς ἀγνωστῆς βαφῆς ἀναγεννηθῆναι Θεῷ διὰ τοῦ σώζοντος ὕδατος· τραπεζῆς δαιμόνων μὴ μεταλαμβάνειν, λέγω δὲ εἰδωλοθύτων, νεκρῶν, πνικτῶν, θηριαλῶτων, αἵματος· μὴ ἀκαθάρτως **179** βιοῦν, ἀπὸ κοίτης γυναικὸς λουεσθαι, αὐτὰς μέντοι καὶ ἀφεδρον φυλάσσειν, πάντας δὲ σφραγισθῆναι, εὐποιεῖν, μὴ ἀδικεῖν· παρὰ τοῦ πάντα δυναμένου Θεοῦ ζωὴν αἰώνιον προσδοκῶν· εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν συνεχῆς αἰτουμένους αὐτὴν λαβεῖν. Τοιαῦτα

¹ *Math. vii, 13.*

VARIE LECTIONES.

• *τε C.* • *Vbb.* ὑμῖν ὡς bis leguntur in *O.* • *ποταμὸν C.* • *Lacunam in cod. Ottob. post δι' ἧς obviam verbis explere tentavi, quæ præcedunt unicus inclusa.* • *πολλῶν O.* ut conj. *C.* in *cuj.* textu πολλῶν. • *τῶν ἐν τῷ τ. κ. παραπίπτοντων C.* Aut post ἔδοξεν addendum ἐπὶ περὶ, aut scribendum τῶς— *παραπίπτοντας censuit D.* • *κολασθέντας C.* • *παντελῶς O.* quod et *S.* proposuit legendum, *παντελεῖ C.*

VI. Cæterum cum Petrus Sidonem ingressus esset, multos in lectis allatos coram ipso posuerunt. Ille autem dixit ad eos: Ne vero existimetis me aliquid posse ad curationem vestram, qui sim ipse quoque homo mortalis, et in multa possim incidere adversa: docere autem vos modum quo salvi esse possitis, non gravabor, qui ipse etiam a veritatis Propheta didici præfixos a Deo ante mundi constitutionem terminos, in qualibus, inquam, malis operibus disposuerit ut homines a malitiæ duce affligantur, sed similiter in qualibus bonis operibus decreverit ut, qui in eum velut medicum crediderint, prius corpore curentur, deinde et anima instaurantur ad salutem.

VII. Has ergo cognoscens bonas et malas actiones prænuntio vobis quasi duas ostendens vias, per quam quidem gradientes pereant, per quam vero incedentes salventur, ducti a Deo. Via igitur pereuntium lata est et planissima, perditque absque labore; at via servatorum angusta est et aspera, tandemque liter faciente servat cum labore multo. Cæterum his duabus viis præsidet incredulitas et fides, proficiscuntur autem per incredulitatem quidem qui voluptates prætulere, propter quas [quod Deo displicet facientes neque curam animæ salutis gerentes diei iudicii obliti sunt] neque quod utile est curaverunt quærere. Itaque ignorant, Dei consilia similia non esse humanis. Primo etenim novit Deus cogitationes omnium, et non ob solam operationem, sed et propter cogitationem unusquisque iudicatur. Multo autem minus impii sunt, qui nituntur bona intelligere et aberrant, quam qui nullatenus aggrediuntur bona. Quia Deo placuit, ut qui in cognitione boni lapsus fuerit, iuxta rationem humanorum lapsuum, modice castigatus servetur. At qui omnino intelligere neglexerunt, etsi operentur innumera alia præclara, ideo quod in religione a Deo definita non exstiterint, indiligentiæ sumpto crimine per maximum penitus interibunt supplicium.

VIII. Porro ab eo definita religio hæc est: Eum solum colere, ac soli credere Prophetæ veritatis, in remissionem peccatorum baptizari, sicque per intinctionem purissimam renasci Deo in aqua salutari; nihil sumere de mensa dæmonum, hoc est de idolothytis, mortuis, suffocatis, a bestia captis, sanguine; non impure vivere, lavari post concubitum cum muliere, feminas vero custodire etiam legem purgationis, cunctos autem temperantes esse, benefacere, non afflicere injuria; a Deo omnipotente expectare vitam æternam; petendo illius adeptionem orationibus et precibus continuis. Hæc et in

Sidone Petro suadente, cum paucis diebus multi ibi quoque pœnitentiam egissent, ac credidissent, atque sanati essent, ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris, qui eum consecabantur, constituisset illis episcopum, Sidone egressus est.

IX. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus est, atque plebs accedens ad Petrum: Fer opem, inquebat; timuimus enim, dixerunt, ne omnes omnino periremus. Tunc Simon, commento excogitato, una cum Appione, Anubione, Athenodoro cæterisque sodalibus publice multitudini adversus Petrum acclamabat: Fugite, o viri, hunc hominem; magus est: mihi credite; et terræ motum is vobis fecit, ipse morbos excitavit, ut vos perterreat, quasi ipse sit Deus. Atque multa ejusmodi pars Simonis contra Petrum fluxit, velut eum qui humanas vires supergrederetur. Cumque plebs se in silentio tenuisset, Petrus subridens terrorem incutiente libertate dixit: Viri, quæ ab istis dicuntur, fateor me posse Deo volente efficere: ad hæc paratus sum, nisi mihi habueritis fidem in his quæ loquor, universam vestram funditus evertere civitatem.

X. Cumque turba timore esset commota atque promississet se quod ab ipso imperaretur facturam: Nemo vestrum, inquit Petrus, neque commercium cum istis magis habeat, neque cum iis jungatur. Plebs autem simul ac breve mandatum audivit, fustibus sumptis eos persecuta est, donec penitus urbe pepulisset. Et ingressi quicumque ex iis ægrotabant et a dæmonibus vexabantur, se ad pedes Petri projecerunt. Ille vero hæc cernens eorumque stuporem volens solvere ad eos inivit:

XI. Ego, si terræ motus et quidquid volo possem facere, non dico quod Simonem cum sociis suis exterminassem (non enim ad hominum internecionem missus fui), sed cum mihi amicam reddidisset, ne veræ detrahens meæ prædicationi multis impedimento esset ad salutem. Quod si mihi credite, ipse est magus, ipse calumniator, ipse malitiæ minister in eos qui nesciunt veritatem. Atque ideo peccatoribus ægritudines potest efficere, cum eos peccatores adjuutores habeat potestatis contra ipsos. Ego autem Dei omnium auctoris servus sum, dextrique ejus Prophetæ discipulus. Quocirca qui sum illius apostolus, vera prædico; bono enim ministrans etiam morbos depello; nam secundus missus sum, quandoquidem præcedit morbus, sequitur vero sanatio. Per illum ergo maleficum magum, Deo increduli, ægrotastis; per me autem, modo in eum credatis, sanabimini. Sic enim experimento

καὶ ἐν τῇ Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παραινούντος, ἡμέραις ὀλίγαις πολλῶν χἀκεῖ μετανοησάντων καὶ πιστευσάντων, καὶ θεραπευθέντων ἐκκλησίαν συνέστησεν, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καταστήσας αὐτοῖς ἐπίσκοπον, ἐξῆει τῆς Σιδῶνος.

IX. Ὡς δὲ εὐθὺς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὄχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ· Βοήθει, ἔλεγον· πεφοβήμεθα γάρ, ἔφασαν, μὴ ἄρα ἄρῃν πάντες ἀπολώμεθα. Τότε ὁ Σίμων, τολμήσας ἅμα τῷ Ἀππίωνι καὶ Ἀνουβίῳ καὶ Ἀθηνοδώρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις αὐτοῦ, θημοσίῃ τοῖς ὄχλοις κατὰ τοῦ Πέτρου ἐβόα· Φεύγετε, ἄνδρες, τὸν ἄνδρα τούτον· μάγος ἐστί· πιστεῦσατε, καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς ἐποίησεν ὑμῖν¹², καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν αὐτὸς, ἵνα ὑμᾶς καταπλήξῃται¹³, καὶ αὐτὸς ὢν Θεός. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὡς ὑπὲρ δυνάμιν ἀνθρωπίνην δυνάμενου τοῦ Πέτρου κατεψεύδοντο οἱ περὶ τὸν Σίμωνα. Ἦσυχίαν δὲ αὐτῷ¹⁴ παρασχόντων τῶν ὄχλων ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδιάσας καταπληκτικῇ τῇ παρρησίᾳ· Ἄνδρες, εἶπεν, ἄπερ οὗτοι λέγουσιν, Θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ, πρὸς δὲ τοῖς ἐτοιμοῖς εἰμι, ἐὰν μὴ πειθῆσθε¹⁵ μοι περὶ ὧ λέγω, τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἐκβαθεῦσαι πόλιν.

180 X. Τῶν δὲ ὄχλων φοβηθέντων καὶ¹⁶ ποιῆσειν ἐπαγγελιαμένων, ὅπερ ἂν ὑπ' αὐτοῦ κελεύωνται. Μηθεὶς ὑμῶν, ἐφη ὁ Πέτρος, μήτε ὁμιλεῖτω τοῦτοι τοῖς γόησιν, μήτε ἀναμιγνύσθω. Οἱ δὲ ὄχλοι ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τοῦ κελεύματος τοῦ συντόμου¹⁷ ξύλα λαθόντες ἐδίωκον αὐτούς, ἕως αὐτοῦ παντελῶς τῆς πόλεως ἐξήλασαν. Καὶ εἰσελθόντες οἱ νοσοῦντες αὐτῶν καὶ δαιμονῶντες πρὸς ποσὶ τοῦ Πέτρου ἑαυτοῦς ἐβρίπτουν. Ὁ δὲ ταῦτα βλέπων, καὶ τὴν κατάπληξιν αὐτῶν ἀναλῦσαι θέλων, πρὸς αὐτούς ἐφη·

XI. Ἐγὼ σεισμοὺς καὶ πᾶν ὃ τι βούλομαι εἰ εὐδυνάμην ποιεῖν¹⁸, Σίμωνα οὐ λέγω ὅτι μετὰ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων¹⁹ ἐξωλόθρευον (οὐ γὰρ ἐπὶ φόρῳ ἀνθρώπων ἀπέσταλμαι), ἀλλὰ φίλον ἑμαυτῷ αὐτὸν ἂν ἐποίησάμην, ἵνα μὴ μου τὸ ἀληθὲς διαβάλλων κήρυγμα πολλοῖς ἐμποδίξῃ πρὸς σωτηρίαν. Εἰ δὲ μοι πιστεύετε²⁰, αὐτὸς ἐστὶ μάγος, αὐτὸς διάβολος, αὐτὸς κακίας ὑπηρετῆς κατὰ τῶν ἀγνοούντων τὸ ἀληθές. Καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτάνουσι²¹ νόσους ἐνεργεῖν δύναται, συνεργοὺς ἔχων τοὺς ἁμαρτάνοντας τῆς κατ' αὐτῶν δυνάμεως. Ἐγὼ δὲ Θεοῦ²² τοῦ πάντα πεποτηχότος εἰμι δοῦλος, τοῦ δεξιῦ αὐτοῦ Προφήτου μαθητής. Αὐτὸ ἐκείνου ἀπόστολος ὢν ἀληθεῖως· ἀγαθῷ γὰρ ὑπηρετῶν καὶ νόσους ἀπελαύνων· ἐπέμφθη γὰρ δεύτερος· ἐπεὶ προηγεῖται μὲν νόσος, ἔπεται²³ δὲ ἰασις. Δι' ἐκείνου μὲν οὖν τοῦ 181 κακοποιοῦ μάγου τῷ Θεῷ ἀποστήσαντες ἐνοσήσατε²⁴, δι' ἐμοῦ δὲ, ἐὰν τε αὐτῷ πιστεύσητε, ἰαθήσεσθε· οὕτως

VARIÆ LECTIONES.

¹² ἡμῖν ἰΟ. ¹³ Ita O c. D. καταπλήξῃ τε C. Tum ἄλλα p. πολλά idem; qui deinceps conj. ὡς ὑπὲρ, in textu ὡσπερ, in O ὡς πέρ. ¹⁴ αὐτῷ O c. D, αὐτῶν C. ¹⁵ Ita O c. S, πειθῆσθε C. ¹⁶ Ci ἐτέρως ante ποιῆσειν omisi c. O. Si retinere velis, legendum auct. S, aut μὴ ἐτέρως, aut, quod præstat, ἐτοίμως. Epit. c. 58, habet προθύμως. Ci versio ferri non potest. ¹⁷ συντόμῳ cod. Reg. 804. ¹⁸ ποιεῖν εἰ εὐδυνάμην C. ¹⁹ Hanc Ci conjecturam confirmat O, ἐτέρων cod. Hom. Parisin. ²⁰ Ita O c. D, πιστεύεται C. ²¹ ἁμαρτάνουσι D, O, ἁμαρτανούσας C. ²² ἐγὼ δὲ τοῦ Θεοῦ C. ²³ Ita D, ἔπεται C, O. ²⁴ In O prius scriptum erat ἐνοσήσατε. Deinde idem om. τε.

γῆρ τοῦ δυνατοῦ τὴν πείραν ²⁵ λαβόντες, ἐπὶ τὸ εὐ-
κλειν τραπόμενοι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀνασωθῆναι δυνη-
θήητε.

III. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, οἱ πάντες γονυπετεῖς
πρὸ τῶν αὐτοῦ ἔκειντο ποδῶν. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν
ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος ἴασατο
τοὺς πάντας ἐκ νόνης εὐχῆς. Οὐκ ὀλίγων δὲ ἡμε-
ρῶν παραμείνας τοῖς Βηρυτιοῖς, καὶ πολλοὺς τῇ μο-
ναρχικῇ θρησκείᾳ συνεθίσας ²⁶ καὶ βαπτίσας, ἀπὸ
τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον
αἰσῆς καταστήσας, εἰς τὴν Βίβλον ²⁷ ἐξῆει. Καὶ
τενόμενος ἐκεῖ καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων οὐδὲ μιᾶς ²⁸
ἡμέρας αὐτοῖς προσέμεινεν, ἀλλ' εὐθέως εἰς Τρί-
πολιν ὄρμησεν, ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς ἐπιμείνας,
καὶ θεραπεύσας οὐκ ὀλίγους, καὶ ταῖς Βίβλοις αὐτοῦς
ἐκασήσας, κατ' ἴχνος τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν
ἠπαύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐχ ὑποφεύ-
γειν κρηνημένους.

ὍΜΙΛΙΑ Η΄.

I. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσιόντι τῷ Πέτρῳ, οἱ φι-
λομαθέστεροι ἐκ τε τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, Βηρυτοῦ
τε καὶ Βίβλου, καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων **182** πολλοὶ
συνεισῆσαν. Οὐκ ἥμισυ δὲ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πό-
λεως ὄχλων συνδρομαὶ ἐγίνοντο, ἱστορεῖν βουλομένων
αὐτόν. Συνετύγχανον οὖν ἡμῖν ἐν τοῖς προαστείοις
οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντες ἀδελφοί, τὰ τε ἄλλα τὰ
κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ πραττόμενα τῷ Σίμωνι ἐξα-
κριβῶσαι, ὅπως ἐλθόντες ὑφηγήσονται. Ἀποδεξά-
μενοι αὐτὸν ἐπὶ τὴν Μαροῦνου ²⁹ ἦγον οἰκίαν.

II. Ὁ δὲ ἐπ' αὐτῷ τῷ τῆς ξενίας πυλῶνι ἤδη γε-
γονός, ἐπιστραφεὶς τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο, μετὰ τὴν
ἐπιούσαν περὶ θεοσεβείας αὐτοῖς διαλεχθῆναι. Εἰσελ-
θόντας δὲ αὐτοῦ, οἱ πρόδοι τοῖς συνεληλυθόσι ξενίας
πύρρειζον. Οὐκ ἀπελείποντο δὲ οὐδὲ οἱ ἀποδεχό-
μενοι καὶ ξενίζοντες τῆς τῶν ἀξιούντων προθυμίας.
Τούτων δὲ ³⁰ οὐδὲν εἰδὼς ὁ Πέτρος, ἀξιώθεις ὑφ'
ἡμῶν τροφῆς μεταλαβεῖν, ἔφη, μὴ μεταλήψεσθαι
πρότερον αὐτοῦ, πρὶν ἢ ³¹ τοὺς συνεληλυθότας αὐτῷ
ἐκναπαύσασθαι. Ἀποκρινομένων δὲ ἡμῶν, ὅτι
ἐρῆ τοῦθ' οὕτως γεγενῆσθαι, προφάσει τῆς πρὸς σὲ
σπουδῆς σπουδῆ πάντας ³² αὐτοῦς ὑποδεξαμένων, ὡς
πῶς μὴ ἐσχηκότας οὖς ξενίσωσιν ³³ ὑπερβαλλόντως
λελογησθαι· ὁ Πέτρος, ἀκούσας καὶ ἡσθεὶς τῆς
ἐξείας φιλανθρωπίας ³⁴, εὐλόγησας αὐτοῦς ἐξῆλθεν,
καὶ θαλάσση λουσάμενος εἰσῆλθεν ³⁵, καὶ σιτίων σὺν
τοῖς πρόδοις μεταλαβὼν, ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης
ἐκώσεν.

III. Τὰ δὲ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρούων φωνὰς
ἐκπνεύσας εὔρεν ἡμᾶς ἐγρηγορούσας ³⁶, ἦμεν δὲ σὺν
αὐτῷ οἱ πάντες ἑκαδέκα, αὐτὸς ὁ Πέτρος, **183**
πῆγῶ ὁ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ
προσδεύσαντες δώδεκα. Προσαγορεύσας οὖν ἡμᾶς
ἔφη· Σήμερον τοῖς ἔξω μὴ σχολάζοντες ἀλλήλοις
ἱστέν εὐσχολοί. Διὸ ἐγὼ μὲν ὑμῖν τὰ μετὰ τὴν

A factio illius qui potens est, ad bene faciendum
conversi, etiam secundum animas salvi esse po-
teritis.

XII. Quæ cum dixisset, cuncti ad genua ac-
cidentes jacebant ante pedes illius. At ille, sublatis
in celum manibus, Deumque comprecatus, cun-
ctos precatione sola curavit. Non paucos autem
dies apud Berytios commoratus, cum multos reli-
gioni erga unum Deum consuefecisset, nec non
baptizasset, uno ex presbyteris qui eum seque-
bantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum
abiit. Quo cum pervenisset, comperto quod Simon
ne uno quidem die illos exspectasset, sed statim in
Tripolim evasisset, paucos dies apud eos moratus,
curatisque multis, ac in Scriptura exercitatis, ad
Tripolim per vestigia Simonis processit, certus
cum insequi, non subterfugere.

HOMILIA VIII.

I. Cum autem Petrus Tripolim ingrederetur,
qui discendi erant cupidiores ex Tyro, Sidone,
Beryto ac Byblo, et multi ex finitimis simul intra-
runt. Maximi etiam ex ipsa civitate hominum con-
cursus fiebant, desiderantium videre illum. Igitur
obviam facti sunt nobis in suburbiis, qui ab ipso
ideo missi fuerant, ut profecti explorarent narra-
rentque tum urbis alias res, tum Simonis gesta.
Et excipientes illum in domum Maroonis duxe-
runt.

II. Is vero jam fores hospitii tenens, conversus,
multitudini promisit, se post diem crastinum de
cultu Dei illis verba facturum. Ingresso autem eo,
qui præmissi fuerant, hospitia iis qui simul vene-
rant ordinabant. Nec vero qui hospitio suscipie-
bant, alacritate erant inferiores iis qui hospitia
postulabant. Quorum cum nihil sciret Petrus, ro-
gatus a nobis, cibum sumere, nequaquam se sum-
pturum dixit, nisi prius qui eum fuerant comitati
interquiescerent. Respondentibus autem nobis, Id
jam ita factum est, eis, propter amorem erga te,
omnes ipsos studiose suscipientibus, adeo ut, qui
non habuerunt, quos hospitio reciperent, supra
modum fuerint contristati, Petrus audita re, de-
lectatus prompta humanitate, benedictis iis egressus
est : cumque lavisset in mari, ingressus est, et
postquam cibum cum præcursoribus sumpsisset,
nocte adveniente somno se dedit.

III. Sub secundum vero gallorum cantum experge-
factus nos invenit vigilantes ; eramus autem omnes
cum eo sedecim, ipse Petrus et ego Clemens, Nicetas
et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant. Sa-
lutatis ergo nobis dixit : Hodie quia aliis oocupati non
sumus, nobis vacemus. Quocirca ego quidem vobis
quæ apud Tyrum post digressum vestrum gesta

VARLÆ. LECTIONES.

²⁵ πείραν C. ²⁶ Alius præferet συνεθίσας, nec immerito C ; συνεσθίσας O. ²⁷ Βύβλον Epit. c. 58.
²⁸ ἡμίμας O. ²⁹ Μαροῦνου Epit. c. 59. ³⁰ δέ om. O. ³¹ πρὶν ἢ C. ³² Fort. leg. πάντων. S. ³³ ξενίσω-
σιν O. ³⁴ Μαιμ τῇ ὀξείᾳ φιλανθρωπία. S. ³⁵ εἰσελθὼν C. ³⁶ ἀγρηγορούσας O. Tum ἔξ καὶ δέκα C.

sunt, enarrabo : vos autem mihi quæ hic a Simone perpetrata sunt, diligentius exponite. Cum igitur nos mutuo specialibus narrationibus donassemus, ingressus est quidam e familiaribus, hunc nuntium Petro afferens : Simon, ubi didicit te advenisse, versus Syriam profectus est, turbæ autem, quæ unam hanc noctem velut annuum tempus opinantur, nec possunt præstitutum a te diem expectare, pro foribus stant, et per cœtus ac circulos de Simonis calumniis inter se invicem colloquuntur, qui cum eas in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te multis de criminibus præsentem esset convicturus, cognito adventu tuo se noctu in fugam conjecerit : sed et te audire desiderant ; nescio enim unde rumor incidit, quasi hodie sis ad illos locuturus. Ne igitur multum fatigati præter rationem dimittantur, quid tibi faciendum sit, ipse cognoscis.

IV. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit : Videtis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifesto impleantur. Memini enim eum dicere : *Multi venient ab oriente et occidente, a septentrione et meridie, et recumbent in sinibus Abraham, Isaaci et Jacobi* ^a. Sed et *Multi*, inquit, *vocati, pauci vero electi* ^b. Quod ergo ipsi veniant vocati, id adimpletum est. Quia vero hoc non est eorum proprium, sed est Dei qui eos vocavit ac fecit venire, in eo solo mercedem non consequuntur, quoniam ipsorum proprium non est, sed ejus qui permovit. Quod si post vocationem bona opera faciant, quod eorum est proprium, tunc pro eo recipient mercedem.

V. Neque enim Hebræi, Moysi credentes, et quæ ab eo dicta sunt non custodientes, salvantur, nisi quæ sibi dicta sunt custodiant. Nam quod Moysi crediderint, non ex illorum ortum est voluntate, sed ex Dei qui Moysi dixit : *Ecce ego accedo ad te in columna nubis, ut audiat populus quando loquor ad te, et tibi credant in æternum* ^c. Cum ergo Hebræis et iis, qui ex gentibus vocati sunt, a Deo datum sit credere veritatis doctoribus, relictumque sit singulorum proprio judicio, bona opera exercere, merces bene operantibus juste rependitur. Neque enim Mosis, neque Christi adventu opus fuisset, si a se ipsis quod rationi consentaneum est voluissent intelligere : sed nec magistris credendo eosque dominos vocando salus acquiritur.

VI. Et ideo ab Hebræis quidem qui Moysen

^a Matth. viii, 11 ; Luc. xiii, 29. ^b Matth. xx, 16. ^c Exod. xix, 9.

A ἀπὸ Τύρου ²⁷ ἔξοδον γεγενημένα διηγῆσομαι, ὑμεῖς δὲ ²⁸ ἐμοὶ τὰ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Σίμωνος πεπραγμένα καὶ ἀκριθέστερον ἐξηγήσασθε ²⁹. Ἀμειψαμένων οὖν ἀλλήλους ταῖς ἐν μέρει διηγήσεσιν, εἰσῆει τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλον Πέτρῳ· ὅτι Σίμων μαθὼν σε ἐπιδημήσαντα τὴν ἐπὶ Συρίαν ὤρμησεν ὁδόν, οἱ δὲ ὄχλοι τὴν μίαν ταύτην νύκτα ὡς ἑνιαυτοῦ χρόνον ἠγγασάμενοι, καὶ ἀναμένειν τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν μὴ δυνάμενοι, πρὸ τῶν ἱερῶν ἐστήκασιν, κατὰ συντάξεις ³⁰ καὶ συλλόγους ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος διαβολῆς διαλαλοῦντες, ὅτι μετεωρίσας αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ πολλοὺς κακοὺς σε ἐλέγξειν ἐλθόντα ὑποσφόμενος, ἐπιδημήσαντα γνοὺς νύκτωρ ἔφυγεν· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκούσαι σου. Οὐκ οἶδα πόθεν φήμη τις ἐπέπεσεν, ὡς μλλοντός σου σήμερον αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Ἴνα οὖν μὴ ἐπὶ πολὺν καμώντες ἀλόγως διαλύωνται, τί χρὴ σε ποιεῖν, αὐτὸς γινώσκεις.

IV. Καὶ ὁ Πέτρος, θαυμάσας τῶν ὄχλων τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὑρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελοῦνται. Μήμενμαι γὰρ αὐτοῦ εἰπόντος· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, ἀρκοῦν τε καὶ μεσημβρίας, καὶ ἀνακληθήσονται εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ **184** Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ, φησὶν, κλητοὶ, ὄλλοι δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μὴν οὖν ἐλθεῖν αὐτοὺς κληθέντας πεπληρωται. Ἐπεὶ δὲ ³¹ οὐκ αὐτῶν ἐστὶ τοῦτο ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ καλέσαντος αὐτοὺς Θεοῦ καὶ ἐλθεῖν πεποιηκός, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ μισθὸν οὐκ ἔχουσιν, ὅτι μὴ αὐτῶν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργήσαντος. Ἐὰν δὲ μετὰ τὸ ³² κληθῆναι καλὰ πράξωσιν, ὅπερ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον, τότε ἐπὶ τούτῳ μισθὸν ἔξουσιν.

V. Οὐδὲ γὰρ Ἑβραῖοι Μωϋσεὶ ³³ πιστεύοντες, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ ῥηθέντα μὴ φυλάσσοντες, σώζονται, ἐὰν μὴ τὰ ῥηθέντα αὐτοῖς φυλάξωσιν. Ὅτι καὶ τὸ ³⁴ Μωϋσεὶ πιστεῦσαι αὐτοὺς οὐχὶ τῆς αὐτῶν βουλῆς γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰρηκότος Μωϋσεὶ ³⁵· Ἰδοὺ παραγίνομαι ἐγὼ πρὸς σὲ ἐν στυλῳ νεφέλης. Ἴνα ἀκούσῃ ὁ λαὸς λαλοῦντός μου πρὸς σὲ, καὶ σοὶ πιστεῦσωσιν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπεὶ οὖν Ἑβραῖοις τε καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κεκλημένοις τὸ διδασκάλους ἀληθείας πιστεῦσαι ἐκ Θεοῦ γέγονεν, τῶν καλῶν πράξεων ἰδίᾳ κρίσει ἐκάστην ποιεῖν ἀπολελειμμένων, ὁ μισθὸς τοῖς εὖ πράσσουσι δικαίως ἀποδίδεται. Οὕτε γὰρ ἂν Μωϋσεῶς, οὔτε τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρουσίας χρεῖα ἦν, εἴπερ ἀφ' ἐαυτῶν τὸ εὐλογον νοεῖν ἐβούλοντο, οὐδὲ ἐν τῷ πιστεῦειν διδασκάλους καὶ κυρίους αὐτοὺς λέγειν, ἡ σωτηρία γίνεταί.

VI. Τούτου γὰρ (13) ἔνεκεν ἀπὸ μὲν Ἑβραίων τῶν

VARIAE LECTIONES.

²⁷ ἀπὸ τοῦ Τύρου C. ²⁸ τε O, qui subinde ἐμοὶ τὰ c. S, τὰ ἐμοὶ C. Proximam καὶ non est in O. ²⁹ διηγῆσασθε O. ³⁰ συστάσεις C. ³¹ ἐπεὶ δὲ S, O, ἐπειδὴ C. Tum τούτο c. O, ut proponit S, τό C. ³² μετὰ τό O, ut Epit. c. 62, μετὰ τοῦ C in textu. Ad oram Ottoboniani : νόθα, et paulo post : νοθευόμενα, quod ad subsequētia spectat. ³³ Μωϋσῆ O. ³⁴ τό O, ut mavult S, τῷ C. Tum Μωϋσῆ O. ³⁵ Μωϋσῆ O.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τούτου γὰρ x. τ. λ. Vide ne nugatori Ebionæo fidem habeas. COT.

Μωϋσῆν ^α διδάσκαλον **185** εὐληφῶτων καλύπτεται ἡ ἰσχυρία αὐτοῦ, ἀπὸ ^β δὲ τῷ Ἰησοῦ πεπιστευκῶτων ὁ Μωϋσῆς ἀποκρύπτεται. Μίαις γὰρ δι' ἀμφοτέρων διδασκαλίας οὐσης τὸν τοῦτων τιμὴ ^γ πεπιστευκῶτα ὁ θεὸς ἀποδέχεται. Ἀλλὰ τὸ πιστεύειν διδασκάλῳ ἐνεκα τοῦ ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ ^δ θεοῦ λεγόμενα γίνεσθαι. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει· Ἐξομολογοῦμαι ^ε σοι, Πάτερ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν ^{στ} καὶ κρυφώτερον, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ τοῖς ἁπλοῦσι. Οὕτως αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς μὲν ἐκρυψε διδάσκαλον, ὡς προεγνωκῶσιν ἃ δεῖ πράττειν, τοῖς δὲ ἀπεκάλυψεν, ὡς ἀγνοοῦσιν ἃ χρὴ ποιεῖν.

VII. Οὕτε οὖν Ἑβραῖοι περὶ ἀγνοίας Ἰησοῦ καταδικάζονται, διὰ τὸν κρύψαντα, ἐάν γε πράττοντες τὰ ἐκ Μωϋσεως ^ζ, ὃν ἠγνόησαν μὴ μισήσωσιν· οὐτ' αὖ ^η ἀπ' ^θ ἐθνῶν ἀγνοήσαντες τὸν Μωϋσῆν διὰ τὸν καλύψαντα καταδικάζονται, ἐάν περ καὶ οὗτοι πράσσοντες τὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ βηθέντα μὴ μισήσωσιν ὃν ἠγνόησαν. Καὶ οὐκ ἐν τῷ τοῦ διδασκάλου κυρίου καλεῖν, τὰ δὲ δοῦλῶν μὴ ποιεῖν, ὠφελούνηται τινες. Τοῦτου γὰρ ἐνεκεν ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν πρὸς τινὰ πικρότερον Κύριον αὐτὸν λέγοντα, μηδὲν δὲ ποιῶντα ὡς αὐτὸς προσέταξεν ^ι, ἔφη· *Τί με λέγεις, Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖς ἃ λέγω;* Οὐ γὰρ ὠφελήσει τινὰ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν. Ἐκ παντὸς **186** οὖν πρόπου καλῶν ἔργων χρεῖα. Πλὴν εἴ τις ^κ καταξωθῆι τοῦ ἀμφοτέρους ἐπιγνώμῃ ὡς μίαις διδασκαλίας ὑπ' αὐτῶν κεκηρυγμένης, οὗτος ἀνὴρ ἐν θεῷ κλοῦσιος καθήρηθηται, τὰ τε ἀρχαῖα νέα τῷ ^λ χρόνῳ, καὶ τὰ καινὰ παλαιὰ ὄντα νενοηκῶς.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, οἱ ὄχλοι, ὡς περ ὑπὸ τινος κληθέντες, εἰσῆσαν ἐνθα ὁ Πέτρος ἦν. Ὁ δὲ τὸν πολὺν ὄχλον ἰδὼν ὡς περ ποταμοῦ ἤσυχον βεῦμα πρᾶως προτρέοντα, ἔφη τῷ Μαροῶνι· Ἰδοὺ σοι τόπος ἐνταῦθα τοῦς ὄχλους χωρεῖν δυναμένος; τοῦ δὲ ^μ Μαροῶνου εἰς τόπον ὑπαιθρον κεκηρυγμένον προάγοντος αὐτὸν, εἶποντο οἱ ὄχλοι. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑψηλῆς ^ν, ἐπιστάς, ἄμα τῷ τὸν ὄχλον θεοσεβεῖ εἶπε προσπαροῦσαι, εἰδὼς πολλοὺς ἐκ τῶν παρεστῶτων ὄχλων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνοχλούμενους, βρύχοντάς τε μετ' ὀλιμωγῆς καὶ πίπτοντας μετ' ἰκεσίας, ἐπιτιμῆσας ^ξ αὐτοῖς καὶ ἡσυχίαν ἔχειν προστάξας καὶ τὴν ἴασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι ὑποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἠρξάτο οὕτως·

IX. Ἀρχόμενος τὸν ὑπὲρ θεοσεβείας λόγον ποιῆσθαι τοῖς παντελῶς ἀγνοοῦσι τὰ ^ο πάντα, καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀντικειμένου ἡμῖν Σίμωνος διαβολῶν ἐσπιλωμένοις τὸν νοῦν, ἀναγκαῖον ἠγασάμην πρῶτον, ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν μέμφεσθαι τὸν τὰ πάντα πεποιη-

^α Matth. xi, 25. ^β Matth. vii, 21. ^γ Matth. xiii, 52.

VARIAE LECTIONES.

^α Nihil mutandum. Cf. Lob. *Phryn.* p. 156. Habemus in *Clementinis* etiam dativum Μωϋσῆ hom. xvii, 418. S. ^β ἀπὸ D, O, ὑπὸ C. Tum in O, τοῦ, man. sec. supra τῷ ante Ἰησοῦ, ap. C τῶν. ^γ τινὰ C. ^δ τοῦ om. O. ^ε ἐξομολογοῦμαι O. ^{στ} ἐκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν C. καὶ copula etiam adest in l. c. N. T. ^ζ Μωϋσεως O. ^η ἀπὸ O. ^θ προσέτασεν C. ^ι εἴ τις O c. Cl, ἡ τις C. ^κ δὲ om. Tum τόπον *Epit.* c. 62, τῶν C, O. Deinde αὐτόν om. O. ^λ Ita O c S, ὑψηλῆς C. ^μ τὰ deest in O.

A præceptorem acceperunt, absconditur Jesus : ab iis vero qui in Jesum crediderunt, Moses occultatur. Cum enim una sit per utrumque doctrina, eum qui alterutri credit recipit Deus. Verum fides in magistrum ideo est, ut quæ a Deo dicta sunt peragantur. Quod autem hoc ita se habeat, ipse Dominus noster ait: *Confiteor tibi, Pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et senioribus, et revelasti ea parvulis lactentibus* ^a. Sic Deus ipse illis quidem abscondit doctorem, ut quiscerent quæ essent facienda, his vero revelavit, ut qui quæ agere oporteat ignorarent.

VII. Neque ergo Hebræi de ignorantia Jesu condemnantur, propter eum qui abscondit, si, facientes a Moyse præscripta, quem nesciunt odio non habeant : neque rursum qui ex gentibus sunt, de ignorato Moyse condemnantur, propter eum qui occultavit, si et ipsi per Christum dicta facientes, quem ignorant odio non prosequantur. Nihilque cuiquam proderit, magistris nomen dominorum dare, non facere autem opera servorum. Nam idcirco Jesus noster ad quemdam, qui cum frequenter Dominum vocabat, nihil tamen ab eo mandatorum faciebat : *Quid, inquit, mihi dicis, Domine, Domine, et non facis quæ jico* ^b? Neminem quippe juvabit dicere, sed facere. Omni itaque modo opus est bonis operibus. Cæterum si cui donatum fuerit, et Jesum et Moysen cognoscere, tanquam una doctrina ab utroque prædicata, hic vir in Deo dives censebitur, qui vetera nova tempore, et nova, quæ vetera sunt, intelligit ^c.

VIII. Hæc Petro dicente omnis multitudo, quasi ab aliquo evocata, ingressa est ubi erat Petrus. Ut autem ille vidit turbas, velut amnis placidum fluentum leniter commeantes, dixit Marooni : Ubi hic tibi locus est, qui magis possit capere hanc multitudinem? Et Maroone deducite eum in subdilem horto excultum locum, secutæ sunt turbæ. Petrus autem super basim statuæ non ad modum excelsum consistens, simul atque populum more religioso salutasset, videns multos astantis plebis a dæmonibus et pluribus morbis jam diu molestatos, ac stridere cum ululatu, et procidere cum supplicatione, increpitis iis, silentiumque tenere jussis, nec non pollicitus curationem post habitum sermonem, ita loqui cœpit :

IX. Incipiens de vero Dei cultu facere sermonem ad eos qui penitus ignorant omnia, quorum mens per adversarii nostri Simonis calumnias fœdata est, necessarium duxi, primo sermonem habere de eo, quod non oporteat omnium creatorem Deum cul-

pare, non aliunde incipiens, quam ab ista quæ A
 videtur ab eo opportune subjecta fuit occasio,
 ut cognoscatur quod recta ratione complures a mul-
 tis dæmonibus obsessi sunt et a diversis difficilibus-
 que morbis comprehensi, ut per hoc quoque appa-
 reat justitia Dei. Et qui per ignorantiam illum ac-
 cusarunt, si nunc, discentes quid sentiendum sit,
 per bonam prædicationem et bona opera a priori
 crimine se revocent, causam mali facinoris igno-
 rantia, ut veniam consequantur, ascribentes.

X. Ita vero habet : Cum Deus, qui solus bonus
 est, cuncta bene creasset ac homini ad imaginem
 suam facto tradidisset, is homo conditoris sui spi-
 rans divinitatem, cum esset verus propheta et uni-
 versa cognosceret, in honorem Patris qui omnia B
 illi concesserat, et ob salutem ex se futurorum filio-
 rum, tanquam germanus pater benevolentiam erga
 a se signandos liberos conservans, quos cuperet ad
 eorum utilitatem diligere Deum et a Deo diligi, iter
 quod ad illius duceret amicitiam demonstravit, do-
 cuitque quibusnam hominum actionibus solus
 omniumque Dominus Deus delectetur : et ostensis,
 quæ illi placerent, legem æternam cunctis sanxit,
 quæ nec ab hostibus consumi posset, nec ab illo
 impio interpolanda esset, nec uno in loco abscon-
 deretur, sed a cunctis posset legi. Erant ergo illis,
 ex obedientia legis, cuncta affatim, fruges pulcher-
 rimæ, anni completi, sine tristitia, sine morbis, cum
 saluberrima aeris temperie tuto donati.

XI. At illi, quia nondum mala experti fuerant,
 ad ipsum honorum donum sensu destituti, per cibo-
 rum et deliciarum abundantiam ad ingrati animi
 vitium declinaverunt, ut arbitrarentur non existere
 Providentiam, quod nullo præcedente justitiæ labore
 bona ut mercedem recepissent, utpote nullo ex
 ipsis in casum aliquem vel morbum aut ullam ne-
 cessitatem delapso : adeo ut, quemadmodum solent
 homines a prava aberratione afflicti, Deum, qui eos
 poterat sanare, despicerent. Verum enimvero sta-
 tim post contemptum, ex metus vacuitate et securâ
 voluptate procedentem, velut ab harmonia quadam
 consequenter adaptata, justa eos invasit punitio, D
 quæ bona quidem ut noxia expulit, mala vero ut
 adjutura contra induxit.

XII. Nam ex cœli incolis spiritibus ii, qui infi-
 mam regionem habitant angeli, offensi ingrato
 hominum erga Deum animo postulant, in vitam
 hominum venire liceat, ut vere homines facti, per

κότα Θεόν⁶⁰ τὸν λόγον ποιήσασθαι, τὸν 187 οὐκ ἄλλο-
 θεν ἀρχόμενος, ἢ ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ πρόνοιαν ὑπ' αὐ-
 τοῦ εὐκαίρως ὑποβληθείσης προφάσεως· ἵνα γνωσθῆ,
 ὡς εὐλόγως οἱ πολλοὶ ὑπὸ πολλῶν δαιμόνων συνεσχέ-
 θησαν καὶ ὑπὸ ἀλλοκότων παθῶν κατελήφθησαν,
 ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τὸ τοῦ Θεοῦ δίκαιον φανῆ. Καὶ
 οἱ δι' ἄγνοιαν μεμφόμενοι αὐτὸν, κἂν⁶¹ νῦν μαθόντες
 ὡς δεῖ φρονεῖν, δι' εὐφημίας τε καὶ εὐποιίας τοῦ
 προτέρου ἐγκλήματος ἑαυτοὺς ἀνακαλέσονται⁶²,
 αἰτίαν τοῦ κακοῦ τομμήματος τὴν ἄγνοιαν εἰς τὴν
 συγγνώμην προθέμενοι.

X. Ἐχει δὲ οὕτως· Τοῦ μόνου ἀγαθοῦ Θεοῦ τὰ
 πάντα καλῶς πεποιτηκός καὶ παραδεδωκός τῷ
 κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενομένῳ⁶³ ἀνθρώπῳ, ὁ γεγονώς
 τῆς τοῦ πεποιτηκός αὐτὸν πνέων θεϊότητος, ἀληθῆς
 Προφήτης ὢν καὶ εἰδὼς τὰ ὅλα, εἰς τιμὴν τοῦ πάντα
 αὐτῷ δωρησαμένου Πατρὸς καὶ εἰς σωτηρίαν τῶν ἐξ
 αὐτοῦ γενομένων υἱῶν, ὡς πατὴρ γνήσιος πρὸς τοὺς
 ὑπ' αὐτοῦ γενομένους παῖδας ἀποσώζων τὸ εὖνον,
 βουλόμενος αὐτοὺς πρὸς τὴν συμφέρον αὐτοῖς φιλεῖν
 Θεὸν καὶ φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τὴν πρὸς φίλων
 αὐτοῦ ἀγούσαν ἐξέφηγεν ὁδὸν, διδάξας ποίας ἀνθρώ-
 πων πράξεις οὐ μόνος καὶ πάντων δεσπότης Θεὸς
 εὐφραίνεται, καὶ τὰ ἐκεῖνον δοκοῦντα ἐκφήνας νόμον
 αἰώνιον ὥρισεν τοῖς⁶⁴ ὅλοις, μήθ' ὑπὸ πολεμίων⁶⁵
 ἐμπρησθῆναι δυνάμενον, μήθ' ὑπὸ ἀσεβοῦς τινος
 ὑπονοθευόμενον, μήτε ἐνὶ τόπῳ ἀποκεκρυμμένον,
 ἀλλὰ πᾶσιν ἀναγνωσθῆναι δυνάμενον. Ἦν οὖν αὐτοῖς
 ἐκ τῆς πειθαρχίας τοῦ νόμου πάντα ἀφθονα, τὰ τῶν
 καρπῶν κάλλιστα, τὰ 188 τῶν ἐτῶν τέλεια καὶ
 ἄλυπα καὶ ἄνοσα, μετὰ πάσης τῆς τῶν ἀέρων εὐ-
 κρασίας ἀδεῶς δεδωρημένα.

XI. Οἱ δὲ ἐπεὶ μὴ πρῶτον τῶν κακῶν ἐπειράσθη-
 σαν, πρὸς αὐτὴν⁶⁶ τῶν ἀγαθῶν δωρεὰν ἀναισθήτως
 ἔχοντες, ὑπὸ τῆς ἀφθονοῦ τροφῆς καὶ τρυφῆς εἰς
 ἀχαριστίαν ἐξετρέποντο, ὡς νομίσαι, αὐτοὺς μηδ' εἶ-
 ναι Πρόνοιαν, ἐπεὶ μὴ πρότερον καμόντες ἐπὶ δικαιο-
 σύνης ὡς μισθὸν τὰ ἀγαθὰ εἰλήφεσαν, ἅτε μηδενὸς
 αὐτῶν ἦ πάθει τὴν ἰσχύον ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ ὑπο-
 πεσόντος· ἵνα, ὡς ἀνθρώποις φίλον ἐστὶν ὑπὸ τῆς
 κακῆς διαμαρτίας⁶⁷ κακωθεῖσιν, ἑαυτοὺς τὸν ἴσθαι
 δυνάμενον περιβλέψονται Θεόν. Ἀλλὰ γὰρ εὐθέως
 μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀφοβίας καὶ ἀσεβοῦς τρυφῆς κατα-
 φρόνησιν, ὥσπερ ἐξ ἀρμονίας τινὸς ἀκολούθως ἐφηρ-
 μοσμένης, δικαία τις αὐτοῖς ἀπήνησε τιμωρία, τὰ
 μὲν γὰρ⁶⁸ ἀγαθὰ ὡς βλάψαντα ἀπωθούσα, τὰ δὲ κακὰ
 ὡς ὠφελήσαντα ἀντισπέρουσα.

XII. Τῶν γὰρ τὸν οὐρανὸν ἐνοικούντων⁶⁹ πνευμάτων
 οἱ τὴν κατωτάτω χώραν κατοικούντες ἄγγελοι, ἀχθε-
 σθέντες ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων εἰς Θεὸν ἀχαριστίᾳ,
 αἰτοῦνται εἰς τὸν ἀνθρώπων ἔλθειν βίον, ἵνα ὄντως

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ Θεόν O, ut legi jubet et C, in cuj. textu Θεοῦ. ⁶¹ καὶ C. ⁶² ἀνακαλέσονται C. ⁶³ γενομένῳ O. ⁶⁴ τοῖς
 excidit ap. Cl (edd. 1698, 1724) et S. ⁶⁵ μήτε πολέμων C, μήθ' ὑπὸ πολεμίων D, μήτε πολεμίοις conj.
 S, μήτε πολέμῳ O. ⁶⁶ τὴν C. ⁶⁷ δι' ἀμαρτίας O, S : Locum multifariam corruptus. Dativus ἑαυτοῖς οἰ-
 fendit contra leges linguæ Græcæ, et quid ἴσθαι sibi velit, difficile est intellectu; denique περιβλέπεσθαι
 non idem significat, quod despiciere. Conjectaverim esse scribendum ἀδεῶς τὸν τιμωρεῖσθαι δυνάμενον πα-
 ραβλέψονται Θεόν. ⁶⁸ γάρ om. O, ad cuj. oram monetur : vocetur. ⁶⁹ ἐνοικούντων Cl (1698 et 1724),
 ἐποικούντων S.

ἄνθρωποι γενόμενοι, ἐπὶ πολιτεία πλείονι τοὺς εἰς αὐτὸν ἀχαριστήσαντας ἐλέγξαντες αὐτόθι τῇ κατ' ἀξίαν ἔκαστον ὑποβάλλωσι τιμωρίῃ. Ὅποτε οὖν **189** αἰτήσαντες ἔλαβον, πρὸς πᾶσαν ἑαυτοὺς μετέβαλλον ⁶⁹ φύσιν, ἅτε θειωδεστέρας ὄντες οὐσίας καὶ βραδύως πρὸς πάντα μετατρέπεσθαι δυνάμενοι. Καὶ ἐγένοντο λίθος τίμιος, καὶ μαργαρίτης περίβλεπτος, πορφύρα τε εἰς τύχοι καλλίστη, καὶ χρυσοῦς ἑνδοξος, καὶ πᾶσα ⁷⁰ πᾶσιτιμος ὕλη. Καὶ τῶν μὲν εἰς χεῖρας, τῶν δὲ εἰς κλῖπον ἐνέπιπτον, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκόντες ἐκλέπτοντο. Μετεβάλλοντο δὲ καὶ εἰς τετράποδα καὶ εἰς ἑρπετά, ἡκιά τε καὶ πτηνά, καὶ εἰς πᾶν ὅπερ ἦθελον. Ἄτινα ⁷¹ καὶ οἱ παρ' ὑμῖν ποιηταὶ ἀφοβίας αἰτίη ὡς ἔτυχεν ἔβουον, ἐνὶ ⁷² τοῖνον τὰς πάντων πολλὰς καὶ διαφόρους πράξεις ἀπονέμοντες.

XIII. Πλὴν ὅτε ταῦτα γενόμενοι τοὺς διαρπάσαντας αὐτοὺς πλεονέκτας ἤλεγξαν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἑαυτοὺς μετέβαλλον ⁷³, ἵνα ὁσίως πολιτευόμενοι καὶ τὸ δυνατόν τοῦ πολιτεῦσθαι δείξαντες τοὺς ἀχαρίστους ⁷⁴ εὐθύναις ὑποβάλλωσιν, ἐπειδὴ ὄντως τὰ πάντα ἀνθρώποι ἐγίνοντο καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον τὴν ἀνθρωπίνην, ὑπὸ ταύτης κρατούμενοι εἰς γυναικῶν μίξιν ὤλισθον, αἷς συμπλακέντες καὶ μισασμῶν παγέντες καὶ τῆς πρώτης δυνάμεως παντελῶς κενωθέντες τὰ ἐκ πυρὸς τραπέντα μέλη εἰς τὸ πρῶτον αὐτῶν τῆς ⁷⁵ ἰδίας φύσεως ἀμίαντον μετασυγκρίναι οὐκ ἐξίσχυσαν. Τῷ γὰρ βάρει τῷ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς σάρκα, τειστήσαντος αὐτοῦ τοῦ ⁷⁶ πυρὸς, τὴν ἀσεβοῦσαν ὠδεύσαν ὄδον κίτω· σαρκὸς γὰρ αὐτοὶ δεσμοῖς πεπεδημένοι **190** κατέσχηται ⁷⁷ καὶ ἰσχυρῶς δέδεται, οὐ ⁷⁸ ἔκεν εἰς οὐρανοὺς ἀνελεῖν οὐκέτι ἐδυνήθησαν.

XIV. Μετὰ γὰρ συνουσίαν, ⁷⁸ ὃ τὸ πρῶτον ἐγίνοντο ἀπαιτηθέντες καὶ παρασχεῖν μηκέτι δυνήθεντες, διὰ τὸ ἄλλο τε μετὰ μισῶν ἑαυτοὺς ⁷⁹ ποιῆσαι μὴ δύνασθαι, ἀρέσκειν τε ταῖς ἐρωμέναις βουλόμενοι, ἀπ' ἑαυτῶν τοὺς τῆς γῆς μυελούς ὑπέδειξαν, λέγω ἔτι τὰ ἐκ μετάλλων ἄνθη, χρυσὸν, χαλκὸν, ἄργυρον, σίδηρον καὶ τὰ ὅμοια, σὺν τοῖς τιμιωτάτοις ἅπασιν λίθοις. Σὺν τούτοις δὲ τοῖς μαγευθεῖσιν ⁸⁰ λίθοις καὶ τῆς τέχνης τῶν πρὸς ἕκαστα πραγμάτων παρέδοσαν ⁸¹, καὶ μαγείαν συνυπέδειξαν ⁸² καὶ ἀστρονομίαν ἐπέδειξαν, δυνάμεις τε ῥιζῶν καὶ ὅσα ποτὲ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἐννοίας εὐρεθῆναι ἀδύνατον, ἔτι δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ τῶν ὁμοίων χύσιν, τὰς τε τῶν ἐσθίων ⁸³ ποικίλας βαφάς. Καὶ πάνθ' ἀπλῶς, ὅσα περ ⁸⁴ πρὸς κόσμου καὶ τέρψεώς ἐστι γυναικῶν, τῶν ἐν σαρκὶ δεθέντων δαιμόνων ἐστὶν εὐρήματα ⁸⁵.

XV. Ἐκ δὲ τῆς νόθου μίξεως αὐτῶν ἀνθρώποι ἐγένοντο νόθοι, πολλῶν γε τῶν ἀνθρώπων κατὰ κορυφὴν μείζους, οὓς οἱ ⁸⁶ μετὰ ταῦτα γίγαντας ὠνόμασαν, οὓς δρακοντόποδες ὄντες καὶ πρὸς θεὸν πόλεμον ἀράμενοι, ὡς οἱ βλάσφημοὶ τῶν Ἑλλήνων ἄδουσι μῦθοι, ἀλλὰ θηριώδεις τὸν τρόπον, καὶ μείζους μὲν

multam conversationem redargutis qui in Deum ingrati fuerant, confestim unumquemque merito afficerent supplicio. Quando igitur quod petierant acceperunt, in omnem se mutarunt naturam, ut qui divinioris essent substantiæ, facileque in omnia possent converti. Et facti sunt lapis pretiosus, et margarita conspicua, et purpura si quæ pulcherrima, et aurum insigne, ac omnis magnifica materia. Atque in aliorum quidem manus, in aliorum vero sinum inciderunt, et ab iis sponte rapiebantur. Sed et transformati sunt in quadrupedes et serpentes, pisces et aves, ac in quodcumque volebant. Quæ vestri etiam poetæ, quod nihil timeant, pro libito canunt, uni nempe omnium multa et varia opera tribuentes.

XIII. Cæterum quando hæc facti raptores suos avaros ostenderunt, et in hominum naturam mutaverunt se, quo sancte viventes et vitam sanctam esse possibilem monstrantes ingratos pœnis subderent: quoniam, inquam, vere omnino homines existebant et habebant concupiscentiam humanam, ab ea subjugati in feminarum concubitum lapsi sunt, quibus commisti, et piaculo confixi, atque a prima virtute vacuati penitus, ex igne conversa membra in primam naturæ suæ puritatem non valuerunt instaurare. Nam per pondus ex carnali concupiscentia ortum, ipso igne desinente, per impiam viam infra incesserunt. Siquidem, carnis vinculis compediti, detenti sunt ac fortiter ligati, propter quod non potuerunt amplius in cælos ascendere.

XIV. Etenim post concubitum, quod ante fuerant repetere jussi nec amplius valentes præstare, quoniam aliud non poterant post inquinamentum facere, et adamatis mulieribus placere cupientes, pro se ipsis viscera terræ ostenderunt, decus, inquam, metallorum, aurum, æs, argentum, ferrum et similia, cum omnibus pretiosis lapidibus. Cum his autem præstigiosis gemmis tradiderunt et artes ad singula pertinentes, et magicas scientias monstraverunt, et astronomiam docuerunt, item stirpium vires, nec non quæcumque humana mens non potuisset invenire, adhuc et auri argentique ac similiarum fusionem, atque vestium diversas tincturas. Denique omnia prorsus, quæ ad ornatum et oblectationem mulierum spectant, dæmonum in carne ligatorum sunt inventa.

XV. Ex adulterina autem illarum conjunctione nati sunt homines spurii, multo hominibus statura majores, quos postea gigantes nominaverunt, non anguipedes et adversus Deum bellum adorti, ut impie Græcorum decantant fabulæ, sed feri moribus, et hominibus quidem mole corporis majores,

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ μετέβαλον C. ⁷⁰ πᾶσι O. ⁷¹ ἀπερ O. Postea c. eodem αἰτίη, ut voluit S., αἰτίαν vulgo. ⁷² ἐνὶ O absque spiritu et accentu. ⁷³ μετέβαλον C. ⁷⁴ Vbb. δείξαντες τοὺς ἀχαρίστους desiderantur in O. ⁷⁵ Mendium πῆν S male attribuit Cotelerio: exstat ap. Cl. ⁷⁶ αὐτῶν C. ⁷⁷ κατέχονται C. ⁷⁸ Ita O et C ex conject., ἔν id. in textu. ⁷⁹ αὐτοῦς C. ⁸⁰ μαγευθεῖσι O. ⁸¹ Ita O c. S, παρέδωσαν C. ⁸² μαγείας ὑπέδειξαν C. ⁸³ ἐσθιμάτων O. ⁸⁴ εὐρήματα O. ⁸⁵ οἱ inserui c. O. Dein τοῦτο C.

utpote ex angelis orti, angelis vero minores, ut ex feminis geniti. Deus ergo, cervens illos ad feritatem exasperatos, quibusque ad satietatem mundus non sufficeret (nam ad hominum proportionem et ad usus humanos conditus est orbis), ne victus inopia ad naturæ repugnantem esum animalium conversi insontes esse viderentur, quasi id ex necessitate auferent, illis Deus omnipotens manna pluit ex varia cupiditate, atque omni desiderato frui sunt; at illi, ob spuriam naturam puro cibo non delectati, solum sanguinis gustum appetebant. Quare et primi carnes degustarunt.

XVI. Qui vero cum illis degebant homines, tunc primum idem æmulatione ducti fecerunt. Ita vel boni vel mali non nascimur, sed fimus; et assuefacti vix retrahimur. Porro cum brutæ animantes tunc deficerent, nothi homines etiam humanas ederunt carnes: non enim jam longe aberant a violanda sua carne, qui prius in aliis speciebus carnem gustaverant.

XVII. Per multum vero sanguinem fusum purus aer impuro fœdatus vapore et insalubris factus ipsum spirantes reddidit morbis obnoxios, ut deinceps homines immaturi morerentur. Terra autem ideo valde polluta tunc primum animalia venenata et nocentia fecit ebullire. Cunctis ergo ad deteriora propter feros dæmones vergentibus, Deus illos tanquam malum fermentum tollere decrevit, ne a malo semine per seriem unaquæque ætas præcedenti assimilata, pariterque impia, futurum salvandorum hominum sæculum aboleret. Quapropter postquam uni viro justo, cum tribus ex illo natis cumque illorum uxoribus atque filiis, ut in arca evaderent prænuñtiasset, aquam diluvii immisit, ut omnibus consumptis, mundus purgatus ei, qui in arca servatus fuerat, in secundum vitæ humanæ principium purus redderetur. Atque ita evenit.

XVIII. Quia ergo mortuorum gigantum animæ humanis animabus erant majores, ut quæ ex ratione corporum excellent, tanquam novum genus novum nomen acceperunt. Quibus superstibus in mundo, quo modo vivendum, a Deo per angelum sancita est lex. Cum enim essent genere spurii, ex igne angelorum et mulierum sanguine, et ideo proprium quoddam genus essent concupituri, justa aliqua lege præoccupati sunt. Missus enim ad eos

ἀνθρώπων τὰ μεγέθη, ἐπέπερ ἐξ ἀγγέλων ἐγένοντο, ἀγγέλων **191** δὲ ἐλάττους, ἐπέπερ ἐκ γυναικῶν γεγένηγτο⁸⁶. Ὁ οὖν θεὸς, εἰδὼς αὐτοὺς πρὸς τὸ θηριώδες ἐξηγγρωμένους, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν πλησμονὴν τὸν κόσμον οὐκ ἔχοντας⁸⁷ (14) αὐτάρκη (πρὸς γὰρ ἀνθρώπων ἀναλογίαν ἐδημιουργήθη καὶ χρῆσιν ἀνθρωπίνην), ἵνα μὴ ἐνδείξῃ τροφῆς⁸⁸ ἐπὶ τὴν παρά φύσιν τῶν ζώων βορὰν τρεπόμενοι ἀνεύθυνοι δοκῶσιν εἶναι, ὡς δι' ἀνάγκην τοῦτο τετολημηκότες, μάννα αὐτοῖς ὁ παντοδύναμος θεὸς ἐπέμυθρυσεν⁸⁹ ἐκ ποικιλῆς ἐπιθυμίας, καὶ παντὸς οὐπὲρ ἐβούλοντο ἀπῆλυσον· οἱ δ' ⁹⁰ ὑπὸ νόθου φύσεως, τῷ καθαρῷ τῆς τροφῆς οὐκ ἀρεσκόμενοι, μόνης τῆς τῶν αἱμάτων γεύσεως ἐγλίχοντο. Διὸ καὶ πρῶτοι σαρκῶν ἐγεύσαντο.

XVI. Οἱ δὲ σὺν αὐτοῖς ἄνθρωποι τὸ ὅμοιον τότε πρῶτον ποιεῖν ἐζήλωσαν. Οὕτως εἶτε ἀγαθοὶ εἶτε κακοὶ οὐ γεννώμεθα⁹¹, ἀλλὰ γινόμεθα· καὶ ἐθισθέντες δυσασπαστάως ἔχομεν. Τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τότε ἐπιλιπόντων, οἱ νόθοι ἄνθρωποι καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν ἐγεύσαντο⁹², οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἦν μακρὰν, τὴν ἰσὴν διαφθεῖραι σάρκα, πρότερον ἐν ἐτέραις μορφαῖς αὐτῆς⁹³ γευσάμενοι.

XVII. Ἐπὶ δὲ τῇ πολλῇ τῶν αἱμάτων ρύσει ὁ καθαρὸς ἀῆρ ἀκαθάρτου ἀναθυμιάσει μιανθεὶς καὶ νοσήσας τοὺς ἀναπνεύοντας αὐτὸν νοσήδεις ἀπειργάζετο⁹⁴, ὡς τοὺς ἀνθρώπους λοιπὸν ἀώρους ἀποθνήσκειν. Ἡ δὲ γῆ ἐκ τούτων **192** σφόδρα μιανθεῖσα πρῶτον τότε τὰ ἰοδόλα καὶ λυμαντικά ζῶα ἐξέβρασεν. Τῶν οὖν πάντων πρὸς τὸ χεῖρον χωρησάντων διὰ τοὺς θηριώδεις δαίμονας, ὁ θεὸς αὐτοὺς ὡσπερ κακὴν ζύμην ἐξελεῖν ἐβουλεύετο, ἵνα μὴ ἀπὸ σπορᾶς κακῆς⁹⁵ κατ' ἀκολουθίαν ἐκάστη γενεὰ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐξομοιούμενη, ὁμοίως ἀσεβοῦσα, τὸν ἐσόμενον αἰῶνα σωζομένων ἀνδρῶν κενώσῃ. Τοῦτου δὴ ἔνεκεν ἐνὶ τινι δικαίῳ μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ τριῶν, σὺν ταῖς αὐτῶν γυναιξίν, ἅμα τοῖς υἱοῖς⁹⁶, ἐν λάρνακι διασωζέσθαι προαγγελίας ὕδωρ εἰς κατακλυσμὸν ἐπέκλυσεν, ἵνα πάντων ἀναλωθέντων ὁ κόσμος κατεκκαθαρισθεὶς αὐτῷ τῷ ἐν λάρνακι διασωθέντι εἰς δευτέραν βίου ἀρχὴν καθαρὸς ἀποδοθῇ, καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο.

XVIII. Ἐπεὶ οὖν αἱ τῶν τεθνεώτων γιγάντων ψυχαὶ τῶν ἀνθρωπίνων⁹⁷ ψυχῶν μείζους ἦσαν, ἅτε δὴ καὶ τοῖς σώμασιν ὑπερέχουσαι, ὡς⁹⁸ καινὸν γένος καινῷ καὶ τῷ ὀνόματι προσηγορεύθησαν. Οἷς ἐπιλοιποῖς τῷ κόσμῳ ὡς δεῖ βιῶν, ὑπὸ θεοῦ δι' ἀγγέλου νόμος ὠρίσθη. Ὑντες γὰρ νόθοι τῷ γένει ἐκ πυρὸς ἀγγέλων καὶ αἵματος γυναικῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἰδίῳ τινὸς γένους ἐπιθυμεῖν μέλλοντες, δικαίῳ τινὲ προελήφθησαν νόμῳ. Ἐξεπέμφθη γὰρ αὐτοῖς ὑπὸ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ γεγένηγτο O. ⁸⁷ Ita correxit C, cujus cod. ἔχοντας, ut O. ⁸⁸ Ita dedi ex conject. ἐνδείξῃ τροφαῖς O, ἐν διατροφῇ C. Postea τραπόμενοι O. ⁸⁹ Ita S. Idem est cod. Οἱ ἐπώνυθρυσεν, ap. C ἐπόνυθρυσεν. ⁹⁰ Ita S. οἱθ' C, O. ⁹¹ οὐκ ἐγεννώμεθα C. ⁹² ἐγεύσαντο S. Tum ἰδίαν p. ἰσὴν C. ⁹³ Ita O c. S, αὐτοῖς C. Subinde γευσάμενοις C. ⁹⁴ ἀπειργάζετο S O, ἀπεργάζετο C. ⁹⁵ Vox κακῆς a S omissa in textum rediit ex O. ⁹⁶ λοιποῖς C. ⁹⁷ ἀνθρωπείων O. ⁹⁸ ἕως O. Idem deinde προσηγορεύθησιν οἷς ἐπιλήτοις sine interpunctione.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Οὐκ ἔχοντας*. Pro οὐκ ἔχοντας. Vitium calligraphi, non typographi. Ex more autem Ebionitice

disseritur de abstinentia a carnibus; et adnectuntur fabulæ cognitæ juxta ac incognitæ. COT.

τοῦ Θεοῦ ὁ ἄγγελός τις, τὴν αὐτοῦ βουλὴν μηνύων **A** est a Deo quidam angelus, illius voluntatem declarans, his verbis :

XIX. Τάδε δοκεῖ τῷ παντεπόπτη Θεῷ, μηδενὸς ἀθροῦσαν ὑμᾶς κυριεύειν, μηδὲ παρενοχλεῖν μηδενί, ἐὰν μὴ τις ἐκὼν ἑαυτὸν ὑμῖν καταδουλώσῃ, **193** προσκυνῶν ὑμᾶς καὶ θύων καὶ σπένδων καὶ τῆς ὑμετέρας μεταλαμβάνων τραπέζης, ἢ ἕτερον τι ὧν οὐ χρὴ ἐκτελῶν, ἢ αἷμα χέων, ἢ σαρκῶν νεκρῶν ¹⁰⁰ γεύομενος, ἢ θηρίου λειψάνου ἢ τμητοῦ ἢ πνικτοῦ ἢ ἄλλου τινὸς ἀκαθάρτου ἐμπιπλάμενος ¹. Τῶν δὲ νόμῳ ἐμῷ προσφευγόντων οὐ μόνον οὐ ψεύσεται, ἀλλὰ καὶ τιμὴν δώσετε, καὶ ἐκ προσώπου φεύξεσθε ². Ὅτι γὰρ ἂν αὐτοῖς δικαίως οὐσι καθ' ὑμῶν δοκῆ, τοῦθ' ὑμᾶς δεήσει παθεῖν. Ἐὰν δὲ τινες τῶν ³ ἔμοι προκειμένων ἐξαμάρτωσιν, ἢ μοιχευσάμενοι ⁴ ἢ μαγεύσαντες ἢ ἀκαθάρτως βίωσαντες ἢ ἄλλο τι τῶν ἔμοι μὴ ὁκνούντων πράξαντες, τότε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως πάσχειν τι αὐτοὺς ὑφ' ὑμῶν ἢ ὑφ' ἐτέρων δεήσει ⁵ οἷς καὶ μετανοήσασιν, τὴν μετάνοιαν κρίνας, εἴτε ἀξία ⁶ ἐστὶ συγγνώμης εἴτε καὶ οὐ, τὴν ἀπόφασιν ποιήσομαι. Ταῦτα οὖν μνημονεύειν καὶ ποιεῖν ⁷ ὀφείλετε, εἰ εἰδότες, ὅτι οὐδὲ αἱ ἐνθυμήσεις ὑμῶν λαθεῖν αὐτὸν δυνήσονται.

XX. Τοιαῦτα παρακελεύσάμενος αὐτοῖς ὁ ἄγγελος ἀπηλλάγη. Ὑμεῖς δὲ ἐτι τοῦτον ἀγνοεῖτε τὸν νόμον, ὅτι προσκυνῶν τις δαίμονας ἢ θύων ἢ τραπέζης αὐτοῖς κοινῶν ὑπόδουλος αὐτοῖς γενόμενος, ὡς ὑπὸ κακῶν δεσποτῶν πάσης τῆς ἐξ αὐτῶν μεθέξει τιμωρίας ⁸ καὶ διὰ τὴν ἀγνοίαν ταύτην τοῖς αὐτῶν βωμοῖς προσφθαρέντες καὶ αὐτῶν ἐκπληρωθέντες ὑπὸ τῆν **C** αὐτῶν **194** ἐξουσίαν γεγονάτε, καὶ παντὶ τρόπῳ ὑβριζόμενοι τὰ σώματα ἀγνοεῖτε. Εἰδέναι δὲ ὑμᾶς χρὴ ὅτι οὐδενὸς οἱ δαίμονες ἔχουσιν ἐξουσίαν, ἐὰν μὴ πρότερον τις αὐτοῖς ὁμοδίατος ⁹ γένηται. Ὅποτε οὐδὲ ὁ αὐτῶν ἀρχὴν παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν κινούμενον ¹⁰ νόμον ποιεῖν τι δύναται, διὸ ἐξουσίαν τινὸς οὐκ ἔχει μὴ προσκυνήσαντος αὐτόν· ἀλλ' οὐδὲ λαθεῖν τις παρ' αὐτῶν δύναται τι ὧν θέλει, ἀλλ' οὐδὲ βλαβῆναι οὐδὲν, ὡς ἐκεῖθεν δυνασθε ¹¹ μαθεῖν.

XXI. Τῷ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν βασιλεὶ προσεβόησεν ὁ πρόσκαιρος βασιλεὺς, καὶ ¹² οὐ βίαν πικρῶν, οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλὰ προτρέπων καὶ ἀναπειθῶν, ὅτι τὸ πεισθῆναι ἐπὶ τῇ ¹³ ἐκάστου κείτῃ ἐξουσίᾳ. Προσελθὼν οὖν, ὡς τῶν παρόντων ὧν ¹⁴ βασιλεὺς, τῶν τῶν μελλόντων βασιλεὶ ἐφη· Πᾶσαι αἱ τοῦ νῦν **D** κόσμου βασιλείαι ὑποκείνται ἐμοί, ἐτι τε ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἀργυρὸς καὶ πᾶσα ἡ τρυφή τοῦ κόσμου τούτου ὑπὸ ταῖς ἐμαῖς ἐστὶν ἐξουσίαις· διὸ περὶ προσκύνησίν μοι, καὶ δώσω σοι πάντα ταῦτα. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰδὼς, ὅτι μετὰ τὸ ¹⁵ προσκυνῆσαι καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ εἶχεν ἐξουσίαν, καὶ οὕτως ¹⁶ τῆς μελλούσης θείας καὶ βασιλείας αὐτόν ¹⁷ ἀφήρει. Καὶ πάντα εἰδὼς οὐ μόνον αὐτόν οὐ προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν

XIX. Hæc visa sunt omnium inspectori Deo, vos in neminem hominum dominari, neque ulli molestiam inferre, nisi quis volens se vobis in servitutem subjecti, adorans vos, et sacrificans, et libans, et vestræ cœnæ particeps, aut quidpiam aliud quod non deceat perficiens, vel fundens sanguinem, vel gustatis mortuis carnibus, vel feræ reliquiis, secto, suffocato, aut alio immundo repletus. Eos vero qui ad legem meam confugiunt, non modo non tangetis, sed et honore donabitis, et coram fugietis, quodcumque enim ipsi, utpote iustis, contra vos placuerit, id vos necesse erit pati. Quod si nonnulli ex illis, qui mihi adhærent, aberrarint, vel adulterantes, vel magiam exercentes, vel impure viventes, vel aliquid aliud eorum quæ mihi displicent operati, tunc oportebit, ut ipsi ex jussu meo aliquid patiantur aut a vobis, aut ab aliis. Quibus et pœnitentibus, pœnitentiam ponderans, an ea veniam mereatur nec ne, sententiam pronuntiabo. Hæc ergo reducere in memoriam et facere debetis, probe gnari, quod nec cogitationes vestræ eum latere poterunt.

XX. Hæc postquam illis suasisset angelus, abiit. Vos autem adhuc illam ignoratis legem, quod qui colit dæmones, vel sacrificat, vel cum illis mensa communicat, sub servitute eorum redactus, tanquam a malis dominis omnes ex illis feret pœnas. Et propter hanc ignorantiam, qui ad eorum aras perniciose accessistis atque iis expleti estis, venistis sub eorum potestatem : et cum corpora omni modo fuerint contumeliæ objecta, nescitis. Scire autem vos oportet, in nullum dæmones habere potestatem, nisi quis prius conviva eorum fuerit. Quandoquidem neque princeps illorum aliquid potest facere contra legem a Deo in eos latam. Quare nullius habet potestatem, qui non ipsum adoraverit. Sed nec quis potest aliquid eorum, quæ cupit, ab illis consequi, neque etiam lædi ullatenus, ut isthinc discere potestis.

XXI. Nam ad nostrum pietatis regem accessit aliquando temporalis rex, non vi facta, neque enim licebat, sed hortans et suadens, quia persuaderi in uniuscujusque situm est arbitrio. Accedens ergo, ut rerum præsentium rex, ad futurarum regem dixit : Omnia præsentis mundi regna mihi subjacent, et præterea aurum et argentum omnesque istius mundi deliciæ sub meâ sunt potestate, quare cadens adora me, et dabo tibi ea omnia. Hæc porro dicebat, quia noverat, quod post adorationem habuisset in illum potestatem, sicque et futuro honore ac regno privasset. At qui omnia sciebat, non modo illum non adoravit, sed nec quidquam illius donorum voluit accipere. Se enim cum suis oppri-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ ὑπ' αὐτοῦ p. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ O. ¹⁰¹ νεκρῶν prætermiserunt Cl (edd. 1695, 1724) et S. Subinde γεύομενος O c. S., γευομένων C. Tum θνητοῦ p. τμητοῦ C. ¹ ἐμπιπλώμενος C. ² Ita O c. S., φεύξεσθε C. Subinde ἔτι O. ³ τῶν om. O. ⁴ ἐξαμαρτώσιν, ἢ μοιχευσάμενοι C. ⁵ ἀξί (sic) O. ⁶ ποιεῖν excidit ap. S. ⁷ ὁμοδίατον O. ⁸ κείμενον O. Tum δι' ὁ C. ⁹ δύνασαι C. ¹⁰ καὶ transcripsi ex O. ¹¹ τῇ S, O, τοῦ C. ¹² ἐν Cl, non C, ut falso scribit S. ¹³ τοῦ O. ¹⁴ οὕτως C. ¹⁵ Ita S, ἐαυτόν C, O.

gneravit, quod est, non licere posthac quicquam ab ipso traditorum vel tangere. Respondit ergo: *Scriptum est, Dominum Deum tuum revereberis, et illi soli servies* ^a.

XXII. Cæterum impiorum rex, cum regem piorum ad suam adducere voluntatem plurimum conatus esset nec potuisset, finem fecit, et in reliqua vita illum nitebatur captare. Vos vero prænitam ignorantes legem ob mala opera sub illius estis potestate. Quocirca corpore et anima maculam geritis: et in præsentem quidem a morbis et dæmonibus illudimini, in futuro autem animabus puniemini. Hoc vero non vos soli ab ignorantia passi estis, sed et nonnulli ex nostra gente, qui in malis operibus a malitiæ duce occupati, postea velut ad cœnam a patre filii nuptias celebrante invitati, non obedierunt ^b. In locum autem eorum, qui propter occupationem denegaverant, qui filio nuptias celebrabat pater per veritatis Prophetam jussit nobis, ut progressi ad exitus viarum, id est ad vos, indueremus puram vestem nuptialem, quæ est baptisma, quod in remissionem sicut peccatorum vestrorum, et ut bonos in Dei cœnam inducat ex pœnitentia, licet initio ab epulis abfuerint.

καὶ ^c τοὺς ἀγαθοὺς εἰς τὸ Θεοῦ δεῖπνον εἰσάγειν ^d τῆς εὐχαρίας.

XXIII. Si vultis itaque ut fiat vestimentum divini spiritus, enitimini primo exuere sordidam præsumptionem vestram, quæ est immundus spiritus, et impurum amiculum. Non potestis autem alia ratione deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini: atque ita puri corpore et anima effecti futuro perpetuo regno fruemini. Igitur nec idolis credite, nec mensæ eorum impuræ participes estote, non occidite, non adulterate, non odio prosequimini quos non decet, non furtum facite, neque omnino capessite ulla prava facinora. Alioquin futurorum spe privati in præsentem quidem sæculo a malis dæmonibus et a gravibus morbis vexabimini, in futuro autem ignis æterni feretis supplicium. Quæ ergo hodie vobis dicta sunt, sufficiant. De cætero qui vestrum morbis afflictamini, ad recipiendam sanitatem manete, ex aliis vero, qui vultis, cum pace abite.

XXIV. Hæc cum dixisset, omnes permanserunt, alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem recipent. Petrus autem duntaxat imponens illis manus et precatus sanavit: adeo, ut qui subito cu-

^a Matth. iv; Luc. iv. ^b Matth. xxii.

A ὑπ' αὐτοῦ δεδομένων ^e λαβεῖν τι ἠθέλησεν· ἑαυτὸν γὰρ σὺν τοῖς ἑαυτοῦ κατενεχυράζεν, ὅπερ ἐστίν, μὴ ἐξείναι τοῦ λοιποῦ τῶν αὐτῶ ^f ἀποδοθέντων μηδὲ ψαῦσαι **195** ἔτι. Ἀποκρινάμενος οὖν ἔφη· Γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ λατρεύσεις μόνω.

XXII. Πλὴν ὁ τῶν ἀσεβῶν ^g βασιλεὺς κατὰ πολλὰ τῶν τῶν εὐσεβῶν βασιλεία πρὸς τὸ ἑαυτοῦ βούλημα παράγειν πειρώμενος καὶ μὴ δυναθεὶς ^h ἐπαύσατο, πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας θηρεύειν αὐτὸν ἐπιχειρῶν. Ὑμεῖς δὲ τὸν προορισθέντα νόμον ἀγνοοῦντες διὰ τῶν κακῶν πράξεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐγένεσθε. Διὸ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐμιάνθητε· καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε παθῶν καὶ δαιμόνων ἐνυδρίζεσθε, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ⁱ τὰς ψυχὰς κολασθησομένους ἔξετε. Τοῦτο δὲ οὐχ ὑμεῖς μόνοι ὑπὸ ἀγνοίας πεπόνθατε, ἀλλὰ καὶ τινες τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οἷτινες ἐπὶ κακαῖς πράξεσιν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος προληφθέντες, ἔπειτα ὡσπερ ἐπὶ ^j δεῖπνον ὑπὸ πατρὸς υἱῷ τελούντος γάμου κληθέντες οὐχ ^k ὑπήκουσαν. Ἄντι δὲ τῶν ἀπειθησάντων διὰ τὴν Πρόληψιν ὁ τοὺς γάμους τῷ υἱῷ τελῶν πατὴρ διὰ τοῦ προφήτου τῆς ἀληθείας ἐκέλευσεν ἡμῖν, εἰς τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν ἐλθοῦσιν, ὃ ἐστὶ πρὸς ὑμᾶς, καθαρὸν ἔνδυμα γάμου περιβαλεῖν, ὅπερ ἐστὶ βάπτισμα, ὃ εἰς ἀφεσιν γίνεταί τῶν πεπραγμένων ὑμῖν κακῶν, ἐκ τῆς μεταμελείας, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπελείψθησαν

C **196** XXIII. Ἐνδύμα σὺν εἰ βούλεσθε ^l γενέσθαι θεοῦ Πνεύματος, σπουδάσατε πρῶτον ἐκδύσασθαι τὸ ρυπαρὸν ὑμῶν πρόλημμα, ὅπερ ἐστὶν ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ μιαρὸν περίβλημα. Τοῦτο δὲ οὐχ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαροὶ σώματι τε καὶ ψυχῇ γενόμενοι τῆς ἐσομένης αἰδίου βασιλείας ἀπολαύσετε ^m. Μῆτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μῆτε τραπεζῆς αὐτοῖς κοινωνεῖτε μιαρᾶς, μὴ φονεύσητε, μὴ μοιχεύετε, μὴ μισήσητε οὐδὲ μὴ δίκαιον, μὴ κλέπτετε, μηδὲ κακαῖς ⁿ τισὶν ὅλως πράξεσιν ἐπιβάλλεσθε.

Ἐπεὶ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν στερηθέντες τῆς ἐλπίδος ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπὸ τε κακῶν δαιμόνων καὶ χαλεπῶν παθημάτων συνελασθήσεσθε, ἐν δὲ τῷ ἐσομένῳ αἰῶνι αἰδίῳ κολασθήσεσθε πυρὶ. Τὰ μὲν οὖν σήμερον ὑμῖν ῥηθέντα αὐτάρκως ἔχει. Λοιπὸν δὲ, ὑμῶν οὐ μὲν ^o ὑπὸ παθημάτων ὄχλούμενοι πρὸς τὴν ἴσιν παραμείνατε, τῶν δὲ ἄλλων οἱ βουλόμενοι μετ' εἰρήνης πορεύεσθε.

XXIV. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ἴσασθαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυχάνοντας. Ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπέθηκε ὄνον καὶ εὐξά-

VARLÆ LECTIONES.

^e δεδομένων in text. recepi c. O. ^f αὐτῶ non legitur in O. S. Tum fort. leg. ἔτι τι. Deinde C non recte vertit *oppigneravit* et *ab ipso traditorum*. Vertere debet: *oppigneravisset* et *ipsi traditorum*. ^g ἀσεβῶς O. in marg. sec. man. ἴσως εὐσεβῶν. ^h καὶ ἠδυναθεὶς C. ⁱ τοῖς μέλλουσιν C. ^j ὑπὸ O. ^k οὐχ add. c. O. ^l κακῶν καὶ C. ^m εἰσάγει C. ⁿ εἰ βούλεσθε O et (secundum Clericum) C. ex conjectura, textus Ci ἐβούλεσθε. ^o Ita O et Epit. c. 4, ἀπολαύσητε C. ^p μὴ δεκασταῖς O. ^q οὐ μὲν accessit ex O.

μνος ἰάσατο· ὡς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέν-
τας γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ἱστορήσαντας ὑπερ-
θωμάσαι τε καὶ εὐφημήσαντας τὸν Θεὸν βεβαίᾳ ἐλ-
πίδι πιστεύσαι, ἅμα τε τοῖς ²⁹ θεραπευθεῖσιν ἐπὶ τὰ
ἐπιπῶν ἀπιέναι, ἐντολήν **197** ἔχοντας πρωίτερον
ἢ ὑπεραῖζ συνελθεῖν. Ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν, ἐκεῖ
μείνας ὁ Πέτρος μετὰ τῶν ³⁰ συνήθων, τροφῆς μετα-
λαβῶν διακνέπαιεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνῳ.

ὍΜΙΛΙΑ Θ'.

I. Τῇ μὲν οὖν ³¹ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς
ἐταίροις ἐξῶν καὶ ἐπὶ τὸν πρὸ μιᾶς τόπον ἐλθὼν καὶ
ἐπιστῆς ἤρξατο λέγειν· Ὁ Θεὸς τοὺς πάλαι ἀνθρώπους
ἀσεβήσαντας πάντας ὕδατι διαφθειρας, ἐκ πάντων
ἐνεύσεθῆ εὐρών, ἐν λάρνακι μετὰ τριῶν αὐτοῦ ³²
νιῶν καὶ γυναικῶν σωθῆναι ἐποίησεν. Ὅθεν τυνιδεῖν
ἐπὶ αὐτοῦ τὴν φύσιν, ὄχλου μὲν ἀσεβούντων μὴ ³³
φροντίζουσαν, ἐνὸς δὲ εὐσεβοῦς σωτηρίας οὐκ ἀμε-
λῶσαν. Πασῶν οὖν μείζων ³⁴ ἐστὶν ἀσέβεια τὸ τὸν
μόνον πάντων καταλείψαντα Δεσπότην, πολλοὺς τοὺς
οὐκ ὄντας ὡς ὄντας ³⁵ σέβειν θεοῦς.

II. Ἐν οὖν (ἐμοῦ ὑμῖν ὑφ' ἡγουμένου καὶ δεικνύν-
τος, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ μέγιστον ἀμάρτημα, ὃ πάντας
ἡμᾶς ἀπολέσαι δύναται) τὸν ὑμέτερον ὑποδράμη ³⁶
νοῦν, ὅτι οὐκ ἀπόλλυσθε, πολλοὶ ὄντες ὄχλοι, ἠπά-
τησθε· ἔχετε γὰρ τοῦ πάλαι κατακλυσθέντος κόσμου
τὸ ὑπόδειγμα· καίτοι ἐκείνων μὲν τὸ ἀμάρτημα
πολύ ἦν τὸν κατ' ὑμᾶς. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰς **198**
τῶν ὁμοίων ³⁷ ἠσέβουν, ἢ φονεύοντες ἢ μοιχεύοντες·
ἡμεῖς δὲ εἰς τὴν τῶν ὄλων ἀσεβεῖτε Θεὸν, ἀντ' αὐτοῦ
ἢ καὶ σὺν αὐτῷ ἀψυχα ἀγάλματα σέβοντες, καὶ τὸ
θεῖον αὐτοῦ ὄνομα πάσῃ ἀναισθήτῳ ὕλῃ ἐπιβρί-
ζαντες. Πρῶτον μὲν οὖν δεδουτυχήκατε, μὴ γνωρί-
σαντες τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ μοναρχίας καὶ πο-
λυαρχίας, ὅτι ἡ μὲν μοναρχία (15) ὁμοιοῖας ἐστὶ παρ-
τακτικῆ, ἡ δὲ πολυαρχία πολέμου ἐξερραστικῆ. Τὸ
γὰρ ἐν αὐτῷ οὐ μάχεται, τὰ δὲ πολλὰ πρόφασιν ἔχει
τῆν ³⁸ πρὸς ἕτερον μάχην ἐπιχειρεῖν.

III. Αὐτίκα γοῦν, εὐθύς ³⁹ μετὰ τὸν κατακλυσμόν,
ὁ Νῶε τριακόσια καὶ πενήκοντα ἐπιζήσας ἔτη μετὰ
τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων ὄχλων ἐν ὁμοιοῖα διετέλει,
τῷ μόνῳ Θεοῦ κατ' εἰκόνα ὑπάρχας βασιλεῦς. Μετὰ
ἔτη αὐτοῦ τελευταῖα πολλοὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας
ὠρέθησαν, καὶ πρὸς τὸ βασιλεῦσαι σπεύδοντες
τὸ πῶς δυναθεῖν ἕκαστος ἐπενόει. Καὶ ὁ μὲν πολέ-
μῳ, ἄλλος ὄδῳ, ἕτερος πειθοῖ ⁴⁰, καὶ ἄλλος ἄλλως,
ὡς εἰς τις ἀπὸ γένους ὦν Χάμ, τοῦ ποιήσαντος τὸν ⁴¹

^a Gen. ix, 28.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ Ita S., βεβαίᾳ ἐλπίδος πιστεύειν, ἅμα τοῖς C., βεβαίᾳ ἐλπίδι πιστεύειν, ἅμα τοῖς O. ³⁰ μενόντων
p. μετὰ τῶν C. ³¹ οὖν add. c. O. Tum id. ἐταίροις, ut legi vult C., cujus text. ἐτέροις. ³² αὐτοῦ adjuncti
c. O. ³³ οὐ O. ³⁴ Ita O. c. S., μείζον C. ³⁵ Vhb. ὡς ὄντας ap. S non exstant. ³⁶ ὑποδράμη log. censet
D. suffragante O, ἀποδράμη C. Postea ὄχλοι; O. ³⁷ ὁμοίως O. ³⁸ Fortasse leg. τοῦ. S. ³⁹ εὐθύ C. Tum
εὐθὺ καὶ pro τριακόσια C., qui quidem genuinam Oitoboniani Lect. jam vidit existare in Gen. ix, 28.
⁴⁰ Ita O. c. S., πειθῶ C. ⁴¹ τὸν assumpsi ex O. Tum S: leg. Mesraim, cfr. Rec. iv, 27: Ex quibus
nunc Cham nomine, cuiusdam ex filiis suis, qui Mesraim appellabatur. Chron. Alex. p. 62. Ra.l.: οὗτος
Mesraim ὁ Αἰγύπτιος—οἰκῆτωρ γίνεταί Βάκτρων.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Ἡ μὲν μοναρχία, etc. Usque ad finem χα-
ρισ. In scripto Damasceno exstant ecloga περὶ

A rati fuerant, lætarentur, qui autem viderant, ma-
gnopere mirarentur, simulque laudarent Deum, ac
firma spe crederent, atque una cum iis qui sanati
fuerant, ad sua abirent, mandato accepto, ut ma-
turius postridie convenirent. Cumque discessissent,
ibi manens Petrus una cum familiaribus, cibo sum-
pto, se somno refecit.

HOMILIA IX.

I. Sequenti quidem die Petrus una cum sedali-
bus egressus et ad locum præcedentis diei veniens
ac consistens cæpit dicere : Deus homines olim
impios cunctos cum per aquam perdidisset, ac
unum ex omnibus pium invenisset, in arca eum
cum tribus filiis et eorum uxoribus salvum fecit.
Unde apparet divina natura, quæ impiorum quidem
negligit multitudinem, unius vero pii salutem non
despicit. Cunctarum ergo maxima est impietas,
solum omnium dominam relinquere, et multos qui
non sunt, quasi sint, deos venerari.

II. Si ergo (dum vobis enarro ac ostendo, id ma-
ximum esse peccatum, quod vos omnes possit per-
dere) vestræ menti subveniat, vos non perituros,
quia plurimi estis, erratis ; habetis quippe mundi
olim diluvio inundati exemplum ; et vero illorum
peccatum multo erat minus vestro. Illi namque in
pares impie se gesserunt, aut occidendo, aut adul-
terando : vos autem in omnium Deum estis impii,
pro eo vel cum ea inanima colentes simulacra, sa-
crumque ejus nomen projicientes ad omnem sensu
carentem materiam. Primo itaque infeliciter vobis
cessit, quod differentiam inter unius ac multorum
principatum ignoratis, quoniam unius principatus
concordiæ faciendæ vim habet, principatus vero
multorum effector bellorum est. Quod enim est
unum, secum non pugnat ; quæ vero sunt multa, occa-
sionem habent se invicem aggrediendi certamine.

III. Statim itaque post diluvium Noe annis tre-
centis et quinquaginta superstes ^a in concordia
cum filiorum vixit multitudine, fuitque solius Dei
ad imaginem rex. Post mortem vero illius multi
posterorum regnum appetierunt, et regnandi studio
unusquisque modum excogitavit quo posset regnare.
Hic quidem bello, alius dolo, alter suada et alius
aliter. E quibus unus exstitit de genere Chami, pa-
tris Mesraini, ex quo Mesraimo Ægyptiorum

ἀναρχίας. (Parallelorum lib. 1, cap. 22.) Vide su-
perius homil. 3, cap. 62. Cor.

et Babyloniorum et Persarum gentes creverunt. A Μεστρήμ ἐξ οὐπερ τὰ Ἀτυπτιῶν καὶ Βαβυλωνίων καὶ

Περσῶν ἐπλήθυσε φύλα.

IV. Ab hoc genere oritur aliquis, per successionem in magicis institutus, nomine Nebrodus, qui ut gigas contraria Deo sentire elegit : eum Græci Zoroastren appellaverunt. Hic post diluvium, regni cupidus, cum magnus esset magus, regnantis nunc mali quæ mundum dirigit stellam magicis artibus coegit ad sibi dandum imperium. Illa vero, utpote princeps et illius quod adigebatur habens potestatem, cum ira ignem regni effudit, ut et adjurationem admitteret et eum qui primo coegerat puniret.

IV. Ἐκ τοῦ γένους τούτου γίνεται τις κατὰ διαδοχὴν μαγικὰ παρειληφώς, ὀνόματι Νεβρώδ, ὡς περ γίγας ἐναντία τῷ Θεῷ φρονεῖν ἐλόμενος, ὃν οἱ Ἕλληνες (16) Ζωροάστρην προσηγόρευσαν. Οὗτος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν 199 βασιλείας ὄρεχθεὶς καὶ μάγας ὦν μάγος, τοῦ νῦν βασιλευόντος, κακοῦ τὸν ὠροσκοποῦντα 43 κόσμον ἀστέρα πρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας ὅσον μαγικαῖς ἠνάγκαζε 44 τέχναις. Ὁ δὲ, ἅτε δὴ ἀρχὸν ὦν καὶ τοῦ βιαζομένου 45 τὴν ἐξουσίαν ἔχων, μετ' ὀργῆς τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ (17), ἵνα πρὸς τε τὸν ὀρκισμὸν εὐγνωμονήσῃ, καὶ τὸν πρῶτως ἀναγκάσαντα τιμωρήσῃται 46.

V. Ex hoc igitur e cœlo in terram decedente fulgure, sublatus e medio Nebrodus magus propter rem quæ contigerat, Zoroastres nominatus est, quod in eum viva irruisset astri defluxio. Sed stulti homines illius temporis, putantes propter amicitiam erga Deum fulmine accessitam fuisse animam illius, corporis reliquiis defossis, templo quidem sepulcrum honorarunt apud Persas, ubi acciderat ignis delapsio, ipsum vero tanquam deum coluerunt. Hoc exemplo et reliqui ibi eos qui fulmine obierunt, velut amicos Dei sepultos templis honorant, eriguntque simulacra propriam mortuorum speciem referentia. Inde æmulati sunt idem qui per loca imperium tenebant, quorum plerique sepulcra eorum quos amaverant, licet fulmine non interiissent, honorantes templis et statuis, arasque dedicando, C præceperunt illos velut deos adorari. Multo autem post propter longum tempus a posterioribus vere dii esse crediti sunt.

V. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ἐξ οὐρανοῦ χαμαὶ πεσοῦσθης ἀστραπῆς ὁ μάγος ἀναιρεθεὶς Νεβρώδ, ἐκ τοῦ συμβάντος πρᾶγματος (18) Ζωροάστρης μετωνομάσθη, διὰ τὸ (19) τὴν τοῦ ἀστέρος κατ' αὐτοῦ ζῶσαν ἐνεχθῆναι ῥοήν. Οἱ δὲ ἀνόητοι τῶν τότε ἀνθρώπων, ὡς διὰ τὴν εἰς Θεὸν φιλίαν 46 κεραυνῷ μεταπεμφθεῖσαν τὴν ψυχὴν νομίσαντες, τοῦ σώματος τὸ λείψανον κατορύξαντες, τὸν μὲν τάφον ναῦ ἐτίμησαν ἐν Πέρσαις, ἔνθα ἦ τοῦ πυρὸς 200 καταφορά γέγονεν, αὐτὸν δὲ ὡς θεὸν ἐβρήσκουσιν. Τούτῳ τῷ 47 ὑποδείγματι καὶ οἱ λοιποὶ ἐκέιστε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες ναοὶς τιμῶσιν (20), καὶ τῶν θενεύτων ἰδίων μορφῶν ἰσθᾶσιν 48 ἀγάλματα. Ἐντεῦθεν ὁμοίως ἐξήλωσαν καὶ τῶν κατὰ τόπους οἱ δυναστεύοντες 49, ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν αὐτοῖς ἡγαπημένων καὶ μὴ κεραυνῷ θνησκόντων τοὺς τάφους ναοὶς καὶ ξοάνοις τιμῶντες καὶ βωμοὺς ἀνάπτοντες ὡς θεοὺς προσκυνεῖσθαι προσέταξαν. Πολλῶν 50 δὲ ὕστερον, διὰ τὸν πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ὄντων θεοὶ εἶναι ἐνομίσθησαν.

VARIE LECTIONES.

43 Imo potius ὠρονομοῦντα S. 44 ἠνάγκαζε C. 45 S. C vertit: *illius, quod adigebatur*, hoc est τοῦ πυρὸς. Rectius: *illius, qui adegerat*. 46 τιμωρήσῃτε O. 47 δοιλίαν O, cui voci subiota est in marg. respondet φιλίαν man. sec. 48 τῷ, quod S omisit, textui reddidi c. O. 49 ἰσθῶσιν O. 50 δυναστεύσαντες C, quæ lectio etiam pr. man. apparet in marg. codicis O. 50 Ita O et ex conject. C, in cuj. textu πολλῶν. Tum μεταγενεστέρων O.

VARIORUM NOTÆ.

(16) Rec. IV, 27 : Hunc gentes, quæ tunc erant, Zoroastren appellaverunt, admirantes primum magicæ artis auctorem, cujus nomine etiam libri super hoc plurimi habentur. Hic ergo astris multum ac frequenter intentus et volens apud homines videri deus, velut scintillas quasdam ex stellis producere et hominibus ostentare cœpit, quo rudes atque ignari in stuporem miraculi traherentur; cupiensque augere de se hujusmodi opinionem, sæpius ista moliebatur, usquequo ab ipso dæmone, quem importunius frequentabat, igni succensus concremaretur. DRESSSEL.

(17) Τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ. Vide cap. 6. Ignem regni Zoroastreum commemorant post *Chronici Alexandrini* dicti auctorem p. 88, Michael *Glycas Annalium* parte II, p. 129; *Georgius Cedrenus in Compendio Historiarum* p. 13, et *Suidas* voce Ζωροάστρης. Quin etiam rem ignotam non fuisse *Ammiano Marcellino* ostendunt ea quæ de magis dicit lib. XIII, p. 253 : *Feruntque, si justum est credi, etiam ignem cœlitus lapsum apud se sempiternis foveolis custodiri, cujus portionem exiguam ut fastam præxisse quondam Asiaticis regibus dicunt*. Atque hinc videtur originem sumpsisse mos ferendi

ignem ante Persarum reges; quos postea imitati sunt imperatores Romani. Cor.

(18) Antinorum Hadriani respicere videtur auctor *Homiliarum*. S. DRESSSEL.

(19) Τὸ ἀδύναμις c. O. Cfr. *Recogn. IV, 28*: « Hinc enim et nomen post mortem ejus Zoroaster, hoc est vivum sidus, appellatum est ab his, qui post unam generationem Græcæ linguæ loquela fuerant repleti. » Ad quem locum plura dedit Cl. Cfr. præter ea *Diog. Laert. Proœm. § 8* : Δείνων ἐν τῇ πέμπτῃ τῶν ἱστοριῶν μεθερμηνευμένον φησι τὸν Ζωροάστρην ἀπρόσβυτον εἶναι. Φησὶ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἐρμόδωρος, ubi vide, quæ adnotaverunt *Mer. Casaubonus* et *Menagius*. S. Id.

(20) Καὶ οἱ λοιποὶ ἐκέιστε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας, ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες, ναοὶς τιμῶσιν. Mos quippe erat, isque testatissimus, ut κεραυνοπλήγης, sacro fulminis igne icti, non cremarentur, sed quo loco extincti fuerant eodem terra conderentur : locum autem sacrum censebant, templum vocabant, et aris, sacrificiis, cæteroque cultu dignabantur. Testimonia proferre non necesse habeo. Sed ad vocem θεοφιλεῖς, vide nos supra in *Recognit. IV, 28*. Cor.

VI. Ὅμως τῆς ἀπάρχης ἑ μιάς οὐσης βασιλείας ἅ κολαί διαιρέσεις τοῦτον ἐγένοντο τὸν τρόπον. Πέρσαι πρῶτοι τῆς ἐξ οὐρανοῦ πεσοῦσης ἀστραπῆς λαβόντες ἀθράκας τῆ οἰκείᾳ διεφύλαξαν τροφῇ, καὶ ὡς θεὸν ὠράνιον προτιμήσαντες τὸ πῦρ ὡς πρῶτοι προσκυνήσαντες ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς πρώτη βασιλείᾳ τετίμηται. Μεθ' οὗς Βαβυλώνιοι ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πυρὸς ἀθράκας κλέψαντες καὶ διασῶσαντες εἰς τὰ ἑαυτῶν, καὶ προσκυνήσαντες, καὶ αὐτοὶ ἀκολούθως ἐδασίλευσαν. Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως πράξαντες, καὶ τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθαῖ ἑ καλέσαντες, ὃ ἐρμηνεύεται Ἡφαίστος (21) [ἢ 201 Ὀσίρις], οὗ τῷ ὀνόματι καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς πρῶτος βασιλεύσας προσαγορεύεται. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον χρῆσάμενοι καὶ οἱ κατὰ τὸν βασιλεύσαντες, καὶ ἱδρυμα ποιήσαντες καὶ βωμοὺς εἰς τιμὴν τοῦ πυρὸς ἀνάψαντες, τῆς μὲν βασιλείας οἱ κλειστοὶ ἀπεσβέσθησαν.

VII. Τοῦ δὲ τὰ ξάνα σέβεινα οὐκ ἐπαύσαντο, διὰ τὴν κακίην τῶν μάγων ἐπίνοιαν, εὐρόντων αὐτοῖς προφάσεις, κρατεῖν αὐτοὺς πρὸς τὴν ματαίαν λατρείαν δυναμένας· ἱδρῦσαντες γὰρ αὐτὰ μαγικαῖς τελεταῖς ἰορτὰς αὐτοῖς ὤρισαν ἐκ τε θυμάτων, σπονδῶν, αὐ-

VARIAE LECTIONES.

ἡ ἀπάρχης O, qui comina ponit post οὐσης. ἡ πρῶτοι βασιλείας C. ἡ Φθαῖ O, legat, qui voluerit, Φθαῖ, ex Suida. Cl. Lacunam cod. Ott. post Ἡφαίστος explevi duce Jamblichō *De myster. Ægypti.* viii, 3. Ἑλληνες δὲ εἰς Ἡφαίστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθαῖ, τῷ τεχνικῷ μόνον προσβάλλοντες—ἀγαθῶν δὲ ποιητικὸς ὢν, Ὀσίρις κέκληται.

VARIORUM NOTÆ.

(21) Τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθαῖ καλέσαντες, ὃ ἐρμηνεύεται Ἡφαίστος. Leget qui voluerit Φθαῖ, ex Suida. Φθαῖ, inquit, ὃ Ἡφαίστος παρὰ Μεμφίτις. Καὶ παροιμία, (ὃ Φθαῖ σοι λελάληκεν.) οἱ δὲ Ἀθῶν ἔσαν, ὡς σταφίς ἀσταφίς, σταχὺς ἀσταχὺς. At voce Ἀφθᾶς, Aphtham Bacchum interpretatur, memorix forsan errato. Verba enim Eusebii sunt, *Præpar. evang. lib. iii, cap. 11, ex Porphyrio*: Τὸν δὲ θεὸν τοῦτον (Κνήφ, τὸν δημιουργόν) ἐκ τοῦ στόματος προτεσθαί φασιν (Αἰγύπτιοι) ὄν, ἐξ οὗ γενᾶσθαι θεόν, ὃν αὐτοὶ προσαγορεύουσι Φθαῖ, οἱ δὲ Ἕλληνες, Ἡφαίστον. *Hunc porro deum Cneph, opificem, ex ore ovum effudisse narrat Ægyptii, ex eoque natum esse deum, qui ab iis Phtha, Ἡφαίστος (Vulcanus) a Græcis nominetur.* Adde præceptorī disipulum, Porphyrio Jamblichum, qui libro *De mysteriis*, ubi de Ægyptiorum opinione circa Deum atque deos, ita loquitur, ex versione Ficini (non autem Scutelli segmento 8, cap. 5): *Secundum vero alium ordinem (Mercurius) præponit deum Emephiis cælestibus, tanquam ducentem, quem ait intellectum esse seipsum intelligentem, atque in se intelligentias convertentem.* Huic unum impartibile anteponit, quod appellat primum exemplar, aut expressionem, aut effigiem, quod Ichthon appellat: in quo est primum intelligens, et intelligibile primum, quod solo silentio colitur. Præter hoc autem rerum apparentium opificio alii duces præsumunt. Nam opifex intellectus, qui et veritatis est dominus, atque sapientia, quatenus in generationem progrediens occultam latentium rationum potentiam traducit in lucem, Amum Ægyptiaca lingua vocatur: quatenus autem sine mendacio peragat omnia, et artificiose simul cum veritate, Phtha nuncupatur. Græci vero hunc Vulcanum nominant, artificiosum duntaxat considerantes. Quantum vero effectus est bonorum, appellatur Osiris, aliasque denominationes habet propter potentias actionesque differentes. Quorum en Græca ex codicibus Regiis 1208, 2416, 2422: Κατ' ἄλλην δὲ τὰς ἐν προτάττει (Ἐρμῆς) ἐξ ὧν τὸν Ἡμήφ (f. Κνήφ), τῶν ἐπουρανίων θεῶν ἡγού-

VI. Cæterum cum initio unum esset regnum, multæ divisiones ad hunc factæ sunt modum. Primi Persæ delapsi e cælo ignis prunas sumptas proprio conservarunt alimento, atque ignem ut cælestem deum colentes, tanquam qui primi adorassent, ab ipso igne primo regno decorati sunt. Post quos Babylonii, de igne ibi posito prunas furati, cum in patriam detulissent atque adorassent, et ipsi consequenter regnarunt. Item Ægyptii, postquam similiter fecissent, atque ignem lingua sua Phthao appellassent, quod idem est ac Vulcanus [vel Osiris], cujus nomine et primus apud illos rex appellatur. Pari igitur modo usi et qui per loca regnaverunt, et statuas ac delubrum facientes, atque aras in ignis honorem accedentes, a regno quidem plerique deciderunt.

VII. A cultu tamen simulacrorum non cessarunt, præter malas magorum excogitationes, illis causas invenientium, quæ eos in vano cultu retinerent. Nam simulacra magicis cæremoniis erigentes festa instituerunt ex sacrificiis, libationibus, tibiis, et

μενον· ὃν φησιν νῦν εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν νοῦντα, καὶ τὰς νοήσεις εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα. Τοῦτου δὲ τὸ ἐν ἡμερῆς, καὶ ὃ φησι πρῶτον μάγευμα προτάττει, ὃν καὶ εἰκῶν ἐπινομάζει. Ἐν ᾧ δὴ τὸ πρῶτον ἐστὶ νοῦν, καὶ τὸ πρῶτον νοητὸν, ὃ δὴ καὶ διὰ σιγῆς μόνης θεραπεύεται. Ἐπὶ δὲ τούτοις τῶν ἐμφανῶν δημιουργίας ἄλλοι προσεστήκασιν ἡγεμόνες. Ὁ γὰρ δημιουργικὸς νοῦς, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ σοφία ἐρχόμενος μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κερυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων, Ἀμοῦν κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γλῶσσαν λέγεται· συντελών δὲ ἀψευδῶς ἕκαστα, καὶ τεχνικῶς μετ' ἀληθείας φασίν· (f. Φθαῖ) Ἕλληνες δὲ εἰς Ἡφαίστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθαῖ, τῷ τεχνικῷ μόνον προσβάλλοντες. Ἀγαθῶν δὲ ποιητικὸς ὢν, Ὀσίρις κέκληται. Καὶ ἄλλας δι' ἄλλας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἐπινομίας ἔχει. Denique nomen proprium Χομαεφθᾶ regis Thebæorum, exponitur κόσμος φιλήφαιστος, apud Georgium Syncellum *Chronographiæ* p. 109. Habent autem hic præclaram etymologiam Ἡφαίστος α Φθαῖ, qui hujusmodi deductionibus oblectantur. Nam si quisquam est parum fidens ingeniosæ arti, eamque suspectam magis habens, quam certam, is ego sum. Cor.—Φθαῖ, aut plenius Ἀφθᾶ vocasse videntur Ægyptii Ἡφαίστον, quæ vox ex Ægyptia detorta, quod apud eos ἸἜΝ Ἀφᾶ, ut apud Hebræos, coquere significat; quod artis coquendorum metallorum eum putarent inventorem fuisse. CLER.—Longe a veritate aberrat Cler. Nihil prorsus est commune voci Ægyptiacæ cum Hebræico, quod allegat verbo. Veram genuinamque significationem nominis φθαῖ habes in Jablonski *Pantheo Ægypti*, p. 50. « Est vero, ait doctissimus ægyptologus, interpretatio hæc adeo facilis et obvia, adeoque se sponte et ultro offert, ut qui mediocres tantum in studio linguæ Ægyptiacæ progressus fecit, aberrare hic plane nequeat. Nam φθαῖ significat *desipientem, discernentem, ordinantem*. Sic etiam interpretatur cel. Lacrozius, in *Thes. epistolico*, tom. III, p. 155. *Tempe: Constitutor sive ordinator rerum.* DEACIL.

plausibus, quorum gratia decepti stulti homines, quamvis regno suo sublato, a concurrentibus non desistent superstitionibus: in tantum veritati propter voluptatem errorem præferunt. Qui et post crapulam ad aras contractam emittunt ululatus, nimirum anima ex profundo, velut in somniis, ipsis prænuntiante futuram de talibus operibus vindictam.

VIII. Cum ergo multæ in vita præterierint religiones, adsumus boni negotiatores religionis a maioribus nobis traditæ et servatæ, eam vobis apportantes, quasi semina stirpium ostendentes, ac sub vestra ponentes censura et potestate. Quod vobis placebit, eligite. Si ergo nostra delegeritis, non solum dæmones et morbos ab iis immissos poteritis effugere, sed fugatis utrisque et a dæmonibus suppliciter rogati etiam futuris bonis perpetuo fruemini.

IX. Alioquin contra in hac quidem vita per dæmones atrocibus morbis illudemini; quando autem animæ vestræ e corpore migrabunt, in æternum pœnas solvent, profecto non quod Deus condemnet, sed quod mala opera hoc mereantur iudicium. Nam dæmones potestate per ipsis traditum cibum accepta, vestris manibus in vestra immittuntur corpora. Ubi enim latuerunt multo tempore, etiam cum anima commiscetur. Et propter negligentiam eorum, qui sibi providere aut non cogitant, aut non volunt, eorundem anima, cum a corpore separatur, dæmoni unita necessario ab eo in loca quæ ipse vult defertur. Quodque gravissimum est, quando in omnium consummatione dæmon primo in expiationis ignem traditus fuerit, necesse est, ut ei quidem permista anima infandum in modum vexetur, dæmon vero gaudeat. Illa siquidem, quæ ex lumine est, extraneam ignis flammam non ferens torquetur; hic autem, qui in generis sui est substantia, valde lætatur, cum animæ ab ipso deglutitæ vinculum factus sit ruptu difficillimum.

X. Quod autem dæmones gestiunt in corpora hominum intrare, hæc causa est. Cum sint spiritus et appetant cibos et potus ac libidinem, nec possint capere, quia, cum spiritus sint, indigent organorum ad usum necessariorum, in hominum ingrediuntur corpora, ut tanquam ministrantia membra nacti quæ cupiunt possint obtinere, sive cibos, per dentes hominis, sive libidinem, per genitalia illius.

ἄλλων τε καὶ κρότων, ὧν προφάσει οἱ ἀνόητοι ἀπατώμενοι, καίτοι τῆς βασιλείας αὐτῶν ἀφαιρεθείσης, αὐτοὶ τῶν συνελθουσῶν ἠθρησκείων οὐκ ἀπολείπονται· ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἀληθείας, διὰ τὴν ἠδυσπάθειαν, προετίμησαν τὴν πλάνην ἡ. Οἱ καὶ μετὰ μέθην παραδῶμιον ἐπολολύζουσιν, τῆς ψυχῆς ἐκ βήθους ὡσερ δι' ὄνειρων αὐτοῖς τὴν μέλλουσαν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις αὐτῶν πράξεσι προαγγελλούσης τιμωρίαν.

VIII. Πολλῶν οὖν ἐν βίῳ παρελθουσῶν θρησκείων πάρεσμεν φέροντες ὑμῖν, οἱ ἀγαθοὶ ἔμποροι ἐκ προγόνων ἡμῖν παραδοθείσης καὶ φυλαχθείσης θρησκείας ἡ, ὡς σπέρματα φυτῶν δεικνύοντες καὶ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κρίσει καὶ ἐξουσίᾳ τιθέντες. Τὸ ὑμῖν δοκοῦν ἐπιλέξαθε. Ἐὰν μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα ἡ ἐλησθε, οὐ μόνον ἡ δαίμονας καὶ τὰ ἐκ δαιμόνων πάθη φυγεῖν δυνήσεσθε, 202 ἀλλὰ αὐτοὶ αὐτὰ ἡ φυγαδεύοντες, καὶ ἰκτετεύομενοι ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῶν εἰσαεὶ ἐσομένων ἀγαθῶν ἀπολαύσετε.

IX. Ἐπέειπε τοῦναντίον ἐν μὲν τῷ νῦν βίῳ ὑπὸ δαιμόνων ἀλλοκότοις πάθεσιν ἐνουβριζόμενοι, ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ σώματος ἀπαλλαγῇ καὶ τὰς ψυχὰς εἰσαεὶ κολασθησομένας ἔξετε, τὰ ἀληθῆ (22) οὐ Θεοῦ καταδικάζοντος, ἀλλὰ κακῶν πράξεων τοιαύτην ἐχουσῶν κρίσιν. Οἱ γὰρ δαίμονες, διὰ τῆς αὐτοῖς ἀποδοθείσης τροφῆς ἐξουσίαν ἔχοντες, ὑπὸ τῶν ὑμετέρων χειρῶν εἰς τὰ ὑμέτερα εἰσκρίνονται ἡ σώματα. Ἐνδομυχήσαντες γὰρ πολλῶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ψυχῇ ἀνακίρνανται ἡ. Καὶ διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἑαυτοῖς ἡ βοθηθῆναι μὴ νοούντων ἡ καὶ μὴ βουλομένων, τούτων αὐτῶν ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος λύσει ἡ ψυχὴ τῷ δαίμονι ἠνωμένη ἀνάγκην ἔχει φέρεσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς οὐδὲ βούλεται τόπους. Τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον, ἐπάν ἡ ἐν τῇ τῶν ὄλων συντελεῖα ὁ δαίμων τὰ πρῶτα εἰς τὸ καθάρων πῦρ ἀποδοθῆ, ἡ συγγραθεῖσα αὐτῷ ψυχῇ ἀνάγκην ἔχει αὐτῇ μὲν ἀπορρήτως κολάζεσθαι, ὁ δὲ δαίμων ἡδεσθαι. Ἡ γὰρ ἐκ φωτὸς οὐσα, τὴν ἀλλόφυλον τοῦ πυρὸς φλόγα μὴ φέρουσα, βασανίζεται, ὁ δὲ ἐν τῇ τοῦ γένους αὐτοῦ ὦν οὐσία, μεγάλως ἡδεται, δεσμὸς δύσρηκτος γενόμενος τῆς ὑπ' αὐτοῦ συμποθείσης ἡ ψυχῆς.

X. Τὸ δὲ ἡ τοὺς δαίμονας γλίχεσθαι εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰσοδεῖν 203 σώματα, αἷτια αὐτῆ. Πνεύματα ὄντες καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοντες εἰς βρωτὰ καὶ ποτὰ καὶ συνουσίαν, μεταλαμβάνειν δὲ μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ πνεύματα εἶναι καὶ ἡ δεῖσθαι ὀργάνων τῶν πρὸς τὴν χρῆσιν ἐπιτηδεῖων, εἰς τὰ ἀνθρώπων εἰσίσαι σώματα, ἡνα, ὡσερ ὑπουργούντων ὀργάνων τυχόντες, ὦν θέλουσιν ἐπιτυχεῖν δυνατοὶ ὦσιν, εἴτε βρω-

VARIAE LECTIONES.

ἡ παρελθουσῶν O. ἡ διὰ excidit e recens. Clerico-Schwegleriana. ἡ Fort. leg. τῆς πλάνης S. ἡ Conjectaverim παραδοθείσαν καὶ φυλαχθείσαν θρησκείαν, cl. Rec. iv, 14. S. ἡ Vbd. κρίσει καὶ ἐξουσίᾳ — ἐὰν μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα des. in O. ἡ μόνον O, conj. etiam S, μόνους C. ἡ τοιαῦτα p. αὐτοὶ αὐτὰ C. ἡ Ita S, εἰσκρίνεται C, O. ἡ ἀνακίρνανται S, O, ἀνακίρνατα C. ἡ αὐτοῖς O. ἡ ἐπάν S, O, ἐπ' ἡν C. ἡ συμποθείσης D, O, συμπαθείσης C, qui conj. συμπαγείσης. ἡ τοῦ δὲ scribit Schliemannus Clein. p. 166, 569. Recte. Cf. Hom. iv, 9. S. Dein deest τῶν in O. ἡ καὶ S, O, desideratur ap. C. D legi vult πνεύματα ὄντα δεῖσθαι.

VARIORUM NOTÆ.

(22) Cotelierius hæc male vertit: vera non quod Deus condemnet. Eodem modo τὰ ἀληθῆ (= τὰ ληθῶ;) usurpatur hom. xi, 12, 29; xiv, 7. S. DRESSSEL.

τῶν διὰ τῶν ⁶⁶ ἀνθρώπου δδόντων, εἰτε συνουσίας, **A** διὰ τῶν ἐκεῖνου αἰδοίων. Ὅθεν πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων φυγὴν ἡ ἔνδεια καὶ ἡ νηστεία καὶ ἡ κακοχία ἐκείσετάτων ἔστι βοήθημα. Εἰ γὰρ τοῦ μεταλαμβάνειν χάριν εἰσερχονται εἰς ἀνθρώπου σῶμα, δηλονότι ⁶⁹ κακοχία φυγαδεύονται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕνια δεινότερα τυγχάνοντα προσφιλονεικῆσαντα, καίτοι τιμωρούμενα, τῷ τιμωρουμένῳ προσμένει σῶματι, διὰ τοῦτο χρῆ προσφεύγειν Θεῷ εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν, ἀπεχομένους πάσης ⁷⁰ ἀκαθάρτου προφάσεως, ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ εἰς ἱσιν αὐτοῦ ἐπιψαῦσαι δυνηθῆ, ὡς ἀγνοῦ καὶ πιστεύοντος.

XI. Δεὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τὸ ⁷¹ Θεῷ προσπεφυγεῖν ὁμολογεῖν, καὶ διαμαρτύρασθαι ⁷² τὴν τοῦ δαιμονος οὐκ ἀπάθειαν, ἀλλὰ βραδυτήτα ⁷³. πάντα γὰρ τῷ πιστεύοντι γίνονται, ἀπιστοῦντι δὲ οὐδέν. **B** Ὅθεν εἰσὶ οἱ δαίμονες, εἰδότες ὡν ἐπικρατοῦσι τῆς πίστεως τὴν ποσότητα, ἀναλογούσαν ἐπιμετροῦσιν αὐτῶν τὴν ἐπιμονήν. Διὰ τοῦτο τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπιμένουσιν, τοῖς δὲ δυσπίστοις ἐμβραδύνουσιν, τοῖς δὲ παντάπασι πιστεύουσι καὶ εὖ **204** πράττουσιν οὐδὲ πρὸς ροπήν ὥρας συνεῖναι δύνανται. Ἡ γὰρ ψυχὴ τῇ πρὸς Θεὸν πίστει ὡς εἰς ὕδατος φύσιν τραπέισα τὸν δαίμονα ὡς σπινθῆρα πυρὸς ἀποσβέννυσιν. Κάματος οὖν ἔστιν ἐκάστῳ ἐκνοηθῆναι ⁷⁴ τὴν τοῦ ἑαυτοῦ δαίμονος φυγὴν. Ἀνακινάμενοι γὰρ ταῖς ψυχαῖς, ὅπως τις τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀμελήσῃ ⁷⁵, ἐθυμῆσεις πρὸς ἃ βούλονται ⁷⁶ ὑποβάλλουσιν εἰς τὸν ἐκάστον νοῦν.

XII. Ὅθεν πολλοί, οὐκ εἰδότες πῶθεν ἐνεργοῦνται, ταῖς τῶν δαιμόνων κακαῖς ὑποβαλλομέναις ἐπινοαῖς **C** ὡς τῷ τῆς ψυχῆς αὐτῶν λογισμῷ συντίθενται. Διδ πρὸς τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους ἐλθεῖν ὀκνηρότεροι γίνονται, καὶ αὐτοὺς ⁷⁷ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐνεδρεόντων δαιμόνων ἀναλισκόμενοι ἀγνοοῦσιν. Ὑπὸ μὲν οὖν τῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνδομυχούτων δαιμόνων ἐπιδίδοται αὐτοῖς ἐθυμῆσθαι, ὡς οὐ δαίμονος ἐνοχλοῦντος, ἀλλὰ σωματικῆς νόσου, οἷον ἡ ὕλης δραμείας, ἡ χολῆς, ἡ φλέγματος, ἡ αἵματος ἀμετρίας ⁷⁸, ἡ μήνιγγος φλεγμονῆς, ἡ ἄλλου τινός. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν, οὐδ' αὐτὸ ἀπήλακται δαίμονος εἶδος εἶναι. Ἡ γὰρ καθόλου καὶ γεώδης ψυχὴ, αἰτία (25) πᾶτων τῶν βρωτῶν διεικνομένη, ὑπὸ τῆς πλείονος τροφῆς ἐπὶ πλείον προσληφθεῖσα, αὐτὴ μὲν ὡς συγενεῖ ἐνοῦσα τῷ πνεύματι, ὅπερ **205** ἔστιν ἀνθρώπου ψυχῆ, τὸ δὲ τῆς τροφῆς ὑλῶδες τῷ σώματι ἐνωθὲν **D** ὡς δεινὸς αὐτῷ ὑπολείπεται ἰός. Διδ ἐπὶ πάντων καλῶν ἡ ἀνάρκεια.

XIII. Τινὲς δὲ τῶν κακούργων δαιμόνων ἄλλως ἐνεδρεύουσιν. Τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ὅτι ⁷⁹ εἰσὶν ἐμφαίνοντες,

Unde ad fugandos dæmonas abstinentia et jejuntum et afflictio aptissimum est auxilium. Si enim ad fruendum ingrediuntur in corpus hominis, patet illos fugari afflictione. Verum quia quidam molestiores, ubi contenderint, quamvis fuerint castigati, tamen in castigato corpore permanent, ideo ad Deum oportet confugere precibus et orationibus, atque omni impura occasione abstinendo, ut Dei manus in illius sanitatem possit accedere, tanquam puri ac fidelis.

XI. Oportet autem in precibus confiteri confuisse nos ad Deum, atque attestare dæmonis non indolentiam, sed tarditatem; cuncta enim fideli fiunt, infideli vero nihil. Unde ipsi dæmones, scientes eorum quos obtinent fidei quantitatem, ex proportione suam metiuntur mansionem. Quocirca in infidelibus perseverant, in iis autem qui ægre credunt inmorantur; cum iis vero, qui penitus crediderunt et sancte vivunt, nec ad momentum temporis possunt consistere. Anima quippe per fidem in Deum quasi in aquæ naturam conversa, dæmonem velut scintillam ignis exstinguit. Labor itaque est unicuique, ut intelligat dæmonis sui fugam. Siquidem cum animabus conjuncti, quo aliquis salutem suam negligat, cogitationes ad quæ volunt in cuiusque mentem injiciunt.

XII. Quare multi, nescientes unde inspirentur, pravus dæmonum suggestionibus tanquam animæ suæ considerationi consentiunt. Quapropter ad illos adeundos, qui ipsos servare possint, fiunt segniores; eosque, ab insidiantibus dæmonibus capti, ignorant. Itaque per latentes in eorum animabus dæmones datur illis intelligi, se non a dæmone vexari, sed a corporis morbo, exempli gratia vel ab acri materia, vel a bile, vel a pituita, vel a nimio sanguine, vel ab inflammata cerebri membrana, vel ab alio quopiam. Quod etsi esset, neque ipsum desineret esse dæmonis species. Universalis enim ac terrestri anima, propter omnes cibos penetrans, ex nimio alimento nimis assumpta, ipsa quidem unitur spiritui tanquam affini, hoc est hominis animæ; quod autem in nutrimento crassum est, cum corpore unitum ut grave illi relinquitur venenum. Quocirca in omnibus bona est frugalitas.

XIII. Alii vero malitiosorum dæmonum insidiantur aliter. Nullatenus enim manifestant se, ne contra

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τῶς C. Tum id. δδόντας et τὰ ἐκεῖνου αἰδοῖα. ⁶⁹ ἔπλον ὅτι C. ⁷⁰ Ci τε ante πάσης omisi c. O. ⁷¹ τῷ C. ⁷² διαμαρτύρασθαι O. ⁷³ βραδυτήτα C. Tum δέ om. O. ⁷⁴ ἐκνοηθῆναι C. Deinde τοῦ ἐν αὐτῷ p. τοῦ ἑαυτοῦ O. ⁷⁵ ἀμελήσει O. ⁷⁶ βούλονται O, ut voluit S. βούλεται C. ⁷⁷ Ita S. τοὺς absque accentu cod. Ci, qui καὶ τούτους proposuit, τοὺς O. ⁷⁸ ἀμετρία O. ⁷⁹ Pro ὅτι S legi vult ὄλως. Tum inserui εἰσὶν c. O. Deinde ἡ delendum putat S.

VARIORUM NOTÆ.

(25) S: ἡ διὰ conj. Neander *gnost. Syst.* p. 418. Vocem αἰτία explicavit Crednerus in commentatione sua de Essenis et Ebionæis (Winer, *Zeitschr. für*

wiss. Theol. 1829) p. 282. τῷ, ante βρωτῶν adscripti c. O. DRESSSEL.

illos adhibeatur diligentia, opportune autem, occasione iræ, amoris aut alterius cujuscumque repente seu gladio, seu laqueo, seu præcipitio, seu alio quodam contumeliam inferunt corpori, et in fine punitioni subji- ciunt deceptas ab ipsis eorum animas, quibuscum fuere permisti, sicut diximus, abeundo in ignem expiatorium. Alii vero homines aliter insidias passi non accedunt ad nos, decepti malignorum dæmonum inspirationibus, tanquam a diis ipsis ista propter religionem erga eos patientur, possint vero per sacrificia in gratiam cum iis redire, quodque non debeant nobis accedere, sed contra fugere ac odio prosequi. Sicque oderunt ac refugiant eos, qui illorum potius miserentur, quique illos ad beneficia insequuntur.

XIV. Dum igitur nos odio habent et fugiunt, insidiis appetuntur, ignari unde ipsis contingat, ut contraria salutis suæ sentiant. Neque enim nos, si nolint ad salutem propendere, cogere eos possumus, quia tantam nunc non habemus in ipsos potestatem, neque ipsi a seipsis pravam dæmonis inspirationem possunt intelligere: nesciunt enim unde sibi malorum suggerantur cogitationes. Sunt autem illi, quos dæmones qua volunt forma apparentes, terrent. Interdum vero ægrotis remedia præscribunt. Atque ita ab iis, quos prius deceperunt, deorum honorem reportant. Et quod dæmones sint, multos latet, non tamen nos, qui eorum scimus mysterium, quam ob causam hæc faciant, ut in somniis se transforment adversus illos qui in eorum sunt potestate, et alios quidem terreant, alios vero moneant oraculis et poscant sacrificia, ac secum vesci jubeant, quo illorum de- gliant animas.

XV. Quomodo enim tetri serpentes suo habitu passeris attrahunt, sic et dæmones eos, qui mensæ illorum participes sunt, per cibos et potus cum mente eorum temperati ad suam trahunt voluntatem, transformantes se in somnis juxta formas simulacrorum, ut errorem augeant. Nam simulacrum neque animal est, neque divinum habet spiritum; qui vero apparuit dæmon, specie abusus est. Quot similiter homines per somnium ab aliis visi sunt et inter vigilandum obvisi facti, factaque comparatione cum somni viso, non consonerunt? Adeo ut insomnium hoc jam non sit apparitio, sed accessio vel dæmonis vel animæ, quæ ex præsentibus et cupiditate

• Congruentius Græco verteretur: *quæ instanti timori vel cupiditati formas attribuit.* EDIT. PATROL.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ η τε C, ητε S. ⁸¹ καθεστᾶσιν C, καθιστᾶσιν S. ⁸² ἡπατημένους O. ⁸³ Ita S, qui οὕτως conj., ὁμως C, O. ⁸⁴ ἐλεώντας C. ⁸⁵ τοὺς δαίμονας dedi ex conject., τοῦ δαίμονος C, qui conj. τοῦ δαίμονος, ut est in O, τὸ δαίμονος S. ⁸⁶ συμπίνωσιν S, O, συμπίνουσιν C. ⁸⁷ δι' αὐτῶν p. ἴδιον αὐτῶν O. ⁸⁸ εἰδέας C. ⁸⁹ Ita C ex conject. in marg., πόσις id. in textu, ut O. ⁹⁰ Ita in marg. C, qui in textu ὑπερσυναντήσαντες, ut O. ⁹¹ ἐπιφανέη O. ⁹² τὰ melius abesset. S. Deinde παροῦσι C ex conject., παρία in textu.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Cotelerius in versione vehementer labitur. Cæterum Græca quoque haud sana sunt. Fortasse verba εἶσιν δὲ mutanda sunt in ἄλλους δὲ cui emendationi fidem facit *Recognitionum* liber, cujus paraphrasis hæc est: *Aliis etiam dæmones in visu per*

A ὅπως ἡ κατ' αὐτῶν σπουδὴ μὴ γένηται, εὐκαίρως δὲ ὀργῆς προφάσει, ἔρωτος, ἢ ἄλλου τινὸς, ἦτοι ⁸⁰ εἴφει, ἢ βρόχῳ, ἢ κρημνῷ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τὸ σῶμα ἀφηνιδίως ἐνυθρίζουσιν, καὶ εἰς τέλος κολασθησομένας καθεστῶσι ⁸¹ τῶν ἀνακεκραμένων τὰς ἡπατημένας ⁸² αὐτοῖς ψυχὰς, ὡς ἔφαμεν, εἰς τὸ καθάρσιον. χωρήσαντες πῦρ. Ἄλλοι δὲ ἄλλως ἐνεδρευόμενοι οὐ προσίασιν ἡμῖν, ταῖς τῶν κακούργων δαιμόνων ἐνθυμήσεσιν ἀπατῶμενοι, ὡς ὑπὸ μὲν τῶν θεῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχοιτες διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀμέλειαν, θυσίαις δὲ αὐτοὺς διαλλάσσειν δυνάμενοι, καὶ ὅτι μὴ χρὴ αὐτοὺς ἡμῖν προσιέναι, ἀλλὰ τοῦναντίον φεύγειν καὶ μισεῖν. Καὶ ὁμῶς ⁸³ μισοῦσι καὶ φεύγουσι τοὺς μᾶλλον ἐλεοῦντας ⁸⁴ καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς διώκοντας.

B XIV. Μισοῦντες οὖν καὶ φεύγοντες ἡμᾶς ἐνεδρευόνται, οὐκ εἰδότες πόθεν αὐτοῖς τὰ ἐναντία τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ φρονεῖν γίνεται· οὔτε γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς μὴ βουλομένους πρὸς σωτηρίαν νεύσαι βιάσασθαι δυνάμεθα, ἐπεὶ μὴ τοσαύτην νῦν κατ' αὐτῶν ἐχομεν ἐξουσίαν, οὔτε αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν κακὴν τοῦ δαίμονος ἐνθύμησιν νοῆσαι δύνανται, οὐ γὰρ ἴσασιν ὅθεν αὐτοῖς **206** αἱ τῶν κακῶν ἐνθυμήσεις ὑποβάλλονται. Εἰσὶν δὲ (24) οὗτοι, οὓς οἱ δαίμονες καθ' ἑς βούλονται μορφὰς ἐπιφανινομένοι φοβοῦσιν. Ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τοῖς νοσοῦσι θεραπείας συντάσσουσιν, καὶ οὕτως τοῖς προηπατημένοις θεῶν δόξαν ἀποφέρονται. Καὶ τοὺς δαίμονας ⁸⁵ εἶναι τοὺς πολλοὺς λαθάνουσιν, ἀλλὰ οὐχ ἡμᾶς τοὺς εἰδότες αὐτῶν τὸ μυστήριον, τίνος ἕνεκα τοιαῦτα πράττουσιν, ἑαυτοὺς κατ' ἄναρ καθ' ὧν τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι μεταμορφοῦντες, καὶ οὓς μὲν φοβοῦσιν, οἷς δὲ χρηματίζουσι· καὶ θυσίας ἀπαίτουσι καὶ συνεστιᾶσθαι κελεύουσιν, ἵνα αὐτῶν τὰς ψυχὰς συμπίνωσιν ⁸⁶.

C XV. Ὡς γὰρ οἱ δεινοὶ ὄφεις τοῖς αὐτῶν πνεύμασι τοὺς στρούθους ἐπισπῶνται, οὕτω καὶ αὐτοὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τῆς αὐτῶν τραπέζης, διὰ γὰρ τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἀνακραθέντες αὐτῶν τῷ νῷ, εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ⁸⁷ ἐπισπῶνται βούλημα, μεταμορφοῦντες ἑαυτοὺς κατ' ἄναρ κατὰ τὰς τῶν ζώων ἰδέας ⁸⁸ ἵνα τὴν πλάνην αὐξήσωσιν. Τὸ γὰρ ζῴον οὕτε ζῶν ἐστίν, οὔτε θεῖον ἔχει πνεῦμα, ὃ δὲ ὀφθαλμοῖς δαίμων τῇ μορφῇ ἀπεχρήσατο. Πόσοι ⁸⁹ κατ' ἄναρ ὁμοίως ἄλλοις ὠφθησαν, καὶ ὕπαρ συναντήσαντες ⁹⁰ ἀλλήλοις πρὸς τὸ κατ' ἄναρ ἀντιβάλλοντες οὐ συνεφώνησαν; ὥστε οὐκ ἔτι **207** ἄναρ ἐπιφάνεια ⁹¹ ἐκείνο ἐστίν, ἀλλ' ἡ δαίμονός ἐστιν ἡ ψυχῆς τὰ ⁹² ἐπιγενήματα τοῖς παροῦσι φόβοις καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀπο-

διδοῦσης τὰς ἰδέας⁹⁵. ἢ γὰρ, φόβῳ τὸν νοῦν πλη- A
γίττα, δι⁹⁶ ὀνείρων τὰς ἰδέας ἀποκυλισκεῖ. Εἰ δὲ
τὰ ἕβανα οἰεσθε ὡς ἔμπνοα ὑπάρχοντα τὰ τοιαῦτα
ἐνεργεῖν δύνασθαι, ἐπὶ ζυγοῦ ἐπιστήσαντες αὐτὰ,
ἰσὺν βυτῶν τοῦ κανόνος, τὸ ἀντιῆροπον ἐπὶ τῆς ἐτέρας
πλάστιγγος θέντες, ἀξιώσατε αὐτὰ ἢ ὀκτώτερα γε-
νέσθαι ἢ κουφότερα, καὶ οὕτως ἐὰν γένηται, ἔμπνοά
ἔστιν· ἀλλ' οὐ γίνεται· εἰ δὲ ἔσται, οὕτω τὸ τοιοῦτο
θεός ἐστιν. Καὶ γὰρ δακτύλῳ δαίμωνος τοῦτο γενέσθαι
δύναται. Καὶ πάλωλκας κινούνται, καὶ θεοῦ λέγονται.

XVI. Ὅτι δὲ πρὸς τὰς προλήψεις ἢ ἐκάστου ψυ-
χῆ ἰδέας⁹⁷ δαιμόνων ἀπεικονίζεται, καὶ οὐχ οἱ λεγόμε-
νοι θεοὶ ἐπιφαίνονται, σαφές ἐστιν ἐκ τοῦ Ἰουδαίου
μὴ ἐπιφαίνεσθαι. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς οὖν χρημα-
τίζουσι τὰ μέλλοντα προσημαίνοντες; καὶ τοῦτο
φεῦδός ἐστιν. Δεδόσθω δὲ ἀλήθειαν⁹⁸ εἶναι, οὕτω τὸ
τοιοῦτο θεός ἐστιν· οὐ γὰρ εἰ τι⁹⁹ μαντεύεται, θεός
ἐστιν· οἱ καὶ πύθωνες μαντεύονται, ἀλλ' ὄφ' ἡμῶν
ὡς δαίμονες ἐκρίζουμένοι φύγαδεύονται. Ἄλλ' ἐρεῖ
τις· Ἐνίοις θεραπείας προστάσσουσιν. Ψεῦδός ἐστιν·
δεδόσθω δὲ οὕτως ἔχειν, οὕτω τὸ τοιοῦτο θεός ἐστιν·
καὶ γὰρ ἰατροὶ ἰῶνται πολλοὺς, καὶ θεοὶ οὐκ εἰσὶν.
Ἄλλὰ φησὶν· ἰατροὶ οὐ πάντως ἰῶνται ἐκείνους,
ὡν τὴν πρόνοιαν ποιοῦνται, οὗτοι δὲ καὶ χρηματί-
σαντες²⁰⁸ ἰῶνται. Ἄλλ' ἰσασιν οἱ δαίμονες τὰ θν-
πως πρὸς ἕκαστον πάθος προσοικειωμένα⁹⁹ βοηθή-
ματα· διὸ ἰατροὶ ἐπιστήμονες ἰᾶσθαι δυνάμενοι, καὶ
ταῦτα τὰ⁹⁹ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἰσθῆναι δυνάμενα, ἀλλὰ
καὶ μαντικὰ ὄντα καὶ εἰδῶτα πότε ἕκαστον ἐξ αὐτο-
μάτου θεραπεύεται, τότε συντάσσουσι τὰς θεραπείας, C
ἢ αὐτοῦς ἐπιγράφουσιν.

XVII. Ἐπεὶ διὰ τί¹⁰⁰ μετὰ πολὺν χρόνον χρημα-
τίζουσι τὰς ἰάσεις; διὰ τί δὲ, εἰ πάντα δύναται,
ἄνευ τοῦ προσφέρειν τι¹ τὴν ἰασιν οὐ ποιοῦνται;
τίνας δὲ ἕνεκα, τισὶ μὲν εὐξαμένοις θεραπείας προσ-
τάσσουσιν, ἐνίοις δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ οἰκειστοίροις οὖσιν οὐ
χρηματίζουσιν; οὕτως ὁπόταν ἐξ αὐτομάτου θεραπεία
μέλλῃ γίνεσθαι, ἐπαγγέλλονται, ἵνα αὐτοῦς ἐπιγρά-
ψωσιν. Ἄλλοι δὲ νοσήσαντες καὶ εὐξάμενοι ἐξ αὐτο-
μάτου ὑγιάναντες, οὓς ἐπεκαλέσαντο, ἐπέγραψαν,
καὶ ἀναθήματα ἐποίησαν. Οἱ μέντοι γε μετ' εὐχὴν
διαρρησάντες τὰς ἀποτυχίας ἀναθεῖναι οὐ δύνα-
ται. Πλὴν εἰ οἱ συγγενεῖς τῶν τεθνεώτων ἢ² ἐξ
αὐτῶν τινες ἀνεζήτησαν³ τὰς ἀποτυχίας, πλείονας
ἢ εὐρήχητε τὰς ἀποτυχίας τῶν⁴ ἐπιτευγμάτων. D
Ἄλλ' οὐδὲς προειλημμένος αὐτοῖς τὸν κατ' αὐτῶν
ἰεργον ἐκφάναι θέλει, αἰδούμενος ἢ φοβούμενος,
ἀλλὰ τούναντίον, τὰ πιστὰ αὐτῶν ἀποτήματα συγ-
κρίβουσιν.

209 XVIII. Πόσοι δὲ καὶ καταφεύδονται χρημα-

A formas seu ideas exprimit : illa enim timore
mentem percussa per quietem ideas parit. Si au-
tem existimatis statuas, utpote vivas et spirantes,
ista posse efficere, in æquilibri statera imponite
eas et in altera lance par pondus collocate, tunc-
que rogate illas ut aut graviiores fiant aut levio-
res, atque si ita evenerit, vivunt : sed non eveni-
et : quod etsi fieret, nondum hujusmodi res
esset numen. Etenim dæmonis digitus effici po-
test. Et vermes moventur, nec tamen dicuntur dii.

XVI. Quod autem ex anticipazione anima unius-
cujusque ideas dæmonum effingat, non vero qui
dicuntur dii appareant, clarum est ex eo quod
a Judæis non cernuntur. Sed objiciet aliquis :
Quo modo igitur responsa dant, futura prænuntian-
tes ? Et hoc falsum est ; sed verum esse con-
cedatur, nondum id deus est. Non enim, si quid
vaticinatur, deus est. Nam et Pythones præsa-
giant, verum a nobis, ut dæmones, eradicati fugantur.
At dicet quispiam : Nonnullis remedia tribuunt.
Falsum est ; sed ita habere concedatur, non-
dum id est deus. Etenim medici multos curant,
nec dii sunt. Sed, inquit, medici non omnes
illos sanant, quorum curam suscipiunt, hi vero et
per oracula sanant. At sciunt dæmones, quæ vere
ad unumquemque morbum apta sunt remedia.
Quare cum sint periti medici, mederi valentes,
idque morbis, qui ab hominibus possunt cognosci,
cumque vates sint, sciuntque quando quisque mor-
bus ex se ipso curetur, ita dant remedia, ut sibi
eventum attribuant.

XVII. Alioquin cur post multum temporis pro-
mittunt curationes ? Cur vero si cuncta possunt,
absque rei alicujus admotione non reddunt sani-
tatem ? Quam etiam ob causam nonnullis quidem
precantibus remedia imperant, quibusdam vero,
interdumque magis familiaribus, non dant respon-
sa ? Scilicet quando sanitas ultro recuperanda est,
pollicentur, ut sibi sanationem vindicent. Alii vero
ægroti, post preces casu recepta sanitate, iis quos
invocaverant adscripserunt et donaria appende-
runt. Qui autem post votum decepti expirantur,
infertunia non possunt dedicare. Quod si mortuo-
rum affines vel eorum aliqui, quoties voti sui com-
potes facti non fuerint, indagarent, plura inveniretis
adversa quam prospera. Sed nullus iis præoccu-
patus eorum redargutionem vult eloqui, reveritus
aut metuens, imo contra, explorata illorum crimina
occultat.

XVIII. Quam multi vero et oracula ementiuntur

* Legere mallet cum Cotelerio curari, et in Græco ἰαθῆναι. EDIT. PATROL.

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ ἰδέας C. ⁹⁶ διὰ C. ⁹⁷ εἰδέας C. ⁹⁸ Ita scriptura cod. Octob. explicanda esse videtur. Accusativo opus
esse, jam vidit S, ἀλήθεια vulgo. ⁹⁹ Fort. leg. τις S. ⁹⁹ προσοικειωμένα O. ⁹⁹ τὰ delet S. Tum ἰαθῆναι C,
ἰαθῆναι Cl. Labitur Schwæglerus quod ad lectionem Cotelerii. — Deinde μαντικὰ ὄντα καὶ εἰδῶτα ad dæ-
monas referendum est, de quibus sæpe, quasi τὰ δαιμόνια præcesserit, neutro genere loquitur auctor ho-
miliarum Supra c. 10, et infra c. 19, 20. S. ¹⁰⁰ δύναται p. διὰ τί O. Tum idem πολὺν χρόνον χρόνον χρη-
ματίζουσι. ¹ τις O. ² ἢ addidit D. ³ συνεζήτησαν C. Post ἀποτυχίας perperam puncto majiori distinxit
tal. Verum restituit D. Tum εὐρήχητε S, O, εὐρήχητε C. ⁴ τῶν O.

curatationesque ex iisdem factas, quas juramentis quoque confirmant? Quot autem mercede ipsos se tradiderunt, qui commentis quibusdam nonnulla sponte passi atque ita prædicantes cum e morbo per remedium convaluerint, oraculo promissam fuisse sanitatem asserunt, ut stolidum cultum stabiliant? Quam multa porro ex illis principio per magicam artem peracta sunt, ut per somnia et oracula prædicerentur? attamen longo tempore hæc quoque fraus desiit. Quot autem jam ista firmare cupientes præstigiis utuntur? Cæterum si quid vaticinatur vel curat, non id statim deus est.

XIX. Nam Deus omnia potest. Is enim est bonus ac justus, nunc in cunctos patiens, ut qui voluerint, pœnitentia de malis a se commissis acta et vita pie transacta, eo die quo universa judicabuntur pro merito percipiant. Quapropter nunc incipite, propter bonam cognitionem, persuasi a Deo, resistere vestris pravis cupiditatibus et cogitationibus, quo possitis primam, quæ humano generi tradita fuit, salutarem observantiam revocare. Sic enim vobis continuo orientur bona, quibus acceptis ab experientia malorum deinceps cessabit. Sed ei qui dedit agite gratias, cum pacis rege perpetuo ineffabilium bonorum regnum habituri. In præsentem vero, perenni flumine vel fonte aut etiam mari loti in ter beata invocatione non solum latitantes in vobis spiritus poteritis expellere, sed ipsi non amplius delinquendo et Deo indubitate credentes aliorum malis spiritus ac truculentos dæmones gravesque morbos abigetis. Et interdum ubi solum inspexeritis vos, fugient. Agnoscunt enim eos qui se tradiderint Deo. Quare honorantes eos ac veriti fugiunt, sicut heri vidistis, quo modo cum egodistulissem post allocutionem orare pro iis qui morbis afflictabantur, dæmones propter honorem religionis exclamarunt et ne parvo quidem tempore potuerunt sustinere.

XX. Nolite ergo arbitrari, nos alterius esse naturæ, ideoque dæmonas non timere. Unius enim ejusdemque vobiscum sumus naturæ, at non religionis. Quare vobis non multum, sed omnino meliores vos quoque fieri similes non invidemus, imo contra consilium damus, gnari quod hi omnes eos qui Deo conjuncti sunt, ignotum mirumque in modum honorant ac metuunt.

XXI. Sicut enim Cæsaris tribuno subjecti milites propter eum, qui potestatem dedit, ei qui potestatem accepit, honorem deferunt, in tantum, ut qui præpositi sunt dicant huic, veni, et veniat, et alteri, vade, et vadat: sic et qui se Deo tradiderit

* Matth. viii, 9.

Ατισμούς και θεραπείας ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσθείας, και ταύτας βεβαιοῦνται μετὰ ὄρκων; πόσοι δὲ ἐπὶ μισθῷ ἑαυτοὺς ἐξέδωκαν, δι' ἐνίων ἐπινοῶν πάσχειν τινὰ ἀναδεξάμενοι, και οὕτως κηρύξαντες, αὐτῶν τὸ πάθος ἀντιπαθεῖα ἀποκατασταθέντες, κερηματοῖσθαι τὴν θεραπείαν λέγουσιν, ἵνα τὸ ἀναίσθητον ἐπιγράψωσι σέβασμα; πόσα δὲ αὐτῶν ἐκ καταρχῆς μαγικῆ τέχνη ἐτελέσθη, ἵνα ὀνειροπολῆ και χρηματίζη; και ὁμως μακρῷ χρόνῳ και ταῦτα διεφώνησεν. Πόσοι δὲ νῦν τὰ τοιαῦτα κρατοῦνται θελοντες γοητεῦσθαι; Πλὴν οὐκ εἴ τι ἑ μαντικὸν ἐστὶν ἡ θεραπευτικόν, τοῦτο θεὸς ἐστίν.

XIX. Ὁ γὰρ θεὸς πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸς και δίκαιος, νῦν πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἷς ἔπραξαν κακοὺς μεταμεληθέντες και καλῶς * πολιτευσάμενοι, ἐν ἡμέρᾳ ἧ τὰ πάντα κρίνεται τῶν * κατ' ἄξιαν ἀπολαύσωσιν. Διὸ νῦν ἄρξασθε, ἀγαθῆς γνώσεως αἰτία θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ὑμῶν ταῖς κακαῖς ἐπιθυμίαις και ἐννοαίς, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῇ ἐνθρωπότητι παραδοθεῖσαν ¹⁰ σωτήριον θρησκείαν. Οὕτω γὰρ ὑμῖν ἐξαυτῆς ¹¹ ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθὰ, ἃ τινὰ λαθόντες πείραν τῶν κακῶν τοῦ λοιποῦ καταλείψετε. Ἄλλὰ τῷ δεδωκότι **210** εὐχαριστήσατε, μετὰ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως εἰσαεῖ τῶν ἀπορρήτων βασιλεύοντες ¹² ἀγαθῶν. Ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἀενάῳ ¹³ ποταμῷ ἡ πηγῇ ἐπεὶ γε κἂν θαλάσση ἀπολουσάμενοι ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασῆα οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνησθεσθε, ἀλλ' αὐτοὶ μηκέτι ἁμαρτάνοντες και θεῷ ἀνευδοκίᾳ πιστεῦσθαι τὰ ἄλλων κακὰ πνεύματα και δαιμόνια χαλεπὰ σὺν τοῖς δεινοῖς πάθεσιν ἀπελάσατε. Ἐνίστα δὲ μόνον ἐνιδόντων ¹⁴ ὑμῶν φεύξονται. Ἰσασι γὰρ τοὺς ἀποδεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ θεῷ. Διὸ τιμῶντες αὐτοὺς πεφοβημένοι φεύγουσιν, ὥσπερ ἐχθρὸς ¹⁵ ἐωράκατε, πῶς ἐμοῦ ἀναθεμένου μετὰ τὴν προσομιλίαν εὐξασθαι ὑπὲρ τῶν πασχόντων αὐτὰ τὰ πάθη, τῇ πρὸς τὴν θρησκείαν τιμῇ ἀνέκραγεν, βραχεῖαν ὥραν στέξει μὴ δυνηθέντα.

XX. Μὴ οὖν νομίσητε ὅτι ἡμεῖς ἄλλης φύσεως ὄντες κατὰ τοῦτο δαίμονας οὐ φοβούμεθα. Τῆς γὰρ αὐτῆς ὑμῖν ἐσμεν φύσεως, ἀλλ' οὐ θρησκείας. Διὸ ὑμῶν οὐ πολὺ, ἀλλὰ τὸ πᾶν κρείττονες ὄντες και ὑμᾶς ¹⁶ τοιοῦτους γενέσθαι οὐ φοβοῦμεν, ἀλλὰ τὸναντίον συμβουλεύομεν, εἰδότες ὅτι τοὺς θεῷ προοικειωθέντας ταῦτα πάντα ἀγνώστως προτιμᾶ και φοβεῖται.

XXI. Ὅσπερ γὰρ τρόπον Καίσαρος χιλιάρχῳ οἱ ὑποκείμενοι στρατιώται διὰ τὴν τοῦ δεδωκότος ἐξουσίαν τὸν εὐληφῶτα οἴδασι τιμᾶν, τοσοῦτον **211** ὥστ' ἂν τοὺς ἐφεστῶτας λέγειν τούτῳ, ἔλθε, και ἔρχεται ¹⁷, και ἄλλῳ, πᾶρῶου, και πορεύεται ¹⁸: οὕτως

VARIÆ LECTIONES.

* Ita O c. S. κερηματοῖσθαι C. * νῦν transcripsi ex O. † οὐκ εἴ τι O c. D, οὐχί τι C. ‡ καλῶς, quod exh. cod. Reg. 804, deest in utroque Hom. codice. Μεταμεληθέντες και κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ βιώσαντες habet Epit. c. 66. § τῶν adjungunt cod. Reg. 804 et Epit. c. 66. ¶ παραδοθεῖσαν ἐντολήν cod. Reg. 804. †† ἐξ αὐτῆς O. Drin πείραν D, πείρα C, D. ††† Ita O et C ex conject., βασιλεύοντες id. in textu, ἀπολαύοντες Epit. l. c. †††† ἀενάῳ C. ††††† Fortasse leg. ἐπόντων sola presentia propelluntur vertunt Recognit. iv, 32. S. †††††† χθρὸς O. Tum fortasse leg. ἐπιθεμένου, S. ††††††† ὑμᾶς S, O, ὑμεῖς C. †††††††† ἔρχεσθαι O. ††††††††† πορεύεσθαι O.

καὶ ὁ Θεῷ ἑαυτὸν ἀποδοῦς, πιστὸς ὢν, δαίμοσι τε καὶ πάθει μόνον λέγων ἀκούεται, καὶ ὑποχωροῦσι δαίμονες, πολὺ ἰσχυρότεροι ὄντες τῶν κελευόντων. Ἀφράστῳ γὰρ δυνάμει τὸν ἐκάστου νοῦν ὁ Θεὸς ὑποτάσσει ἢ βούλεται. Ὡς γὰρ τὸν Καίσαρα πεφόβηται ὄντα ἄνθρωπον πολλοὶ ἡγεμόνες μετὰ πασῶν τῶν παρεμβολῶν καὶ πόλεων, τῆς ἐκάστου καρδίας¹⁹ τῶν ὄλων εἰκόνα προτιμᾶν σπευδούσης· Θεοῦ γὰρ βουλῆ τὰ πάντα δεδουλωμένα φόβῳ τὴν αἰτίαν οὐκ ὀδῶν· οὕτω καὶ τὸν Θεῷ προσφεύγοντα καὶ τὴν δικαίαν πίστιν ὡςπερ εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ βασιάζοντα καρδίᾳ πάντα τὰ παθοποιὰ πνεύματα τιμᾶ καὶ φεύγει, φυσικῇ τιμῇ ὀδῶν πεφοβημένα.

XXII. Ἄλλ' ὅμως κἄν²⁰ πάντες δαίμονες μετὰ πάντων τῶν παθῶν ὑμᾶς φεύγωσιν, οὐκ ἔστιν ἐν πύτῳ μόνῳ²¹ χαίρειν, ἀλλ' ἐν τῷ δι' εὐαρεσίαν τὰ ὄνόματα ὑμῶν ἐν οὐρανῷ ὡς αἰεὶ ζώντων ἀναγραφῆναι. Οὕτω καὶ τὸ θεῖον ἅγιον Πνεῦμα χαίρει, ὅτι τὸν θάνατον νενίκηκεν ἄνθρωπος· τὸ γὰρ²² δαίμονας φυγαδεύειν εἰς τὴν ἄλλου ἰασίν γίνεται. Ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐχ ὡς ἀρνούμενοι τὸ μὴ δεῖν ἄλλοις βοηθεῖν, ἀλλ' ὅτι μὴ χρῆ ἐπὶ τοῦτῳ τυφωθέντας ἑαυτῶν ἀμελεῖν. Ἐσθ' ὅτε δέ²³ τινες ἀνόμους ἀνδρας **212** δαίμονες φεύγουσι δι' ὄνομα τίμιον· καὶ ἐνεδρεύονται ὃ τε ἀπελάσας καὶ ὁ ἱστορήσας. Ὁ μὲν ἀπελάσας, ὡς διὰ δικαιοσύνην προτιμηθεὶς, οὐκ εἰδὼς τοῦ δαίμονος τὸ κακοῦργον· ἅμα τε γὰρ τὸ ὄνομα τετίμηκεν, καὶ τῇ φυγῇ τὸν ἀσεβῆ εἰς οἴησιν δικαιοσύνης περιβαλὼν τοῦ μὴ μετανοεῖν ἠπάτησεν. Ὁ δὲ ἱστορήσας, ὡς εὐσεβεῖ συγχρησάμενος τῷ ἀπελάσαντι, πρὸς τὴν ὁμοίαν πολιτείαν σπεύσας ἀπολλυταί. Ἐνλοτε δὲ καὶ τοῖς μὴ Θεῷ προσκειμένους ὄρκους φεύγειν ὑποκρίνονται, ἵνα ἀπατήσαντες αὐτούς, ὅτε θέλουσιν, ἀνέλιπον²⁴.

XXIII. Καὶ τοῦτο οὖν ὑμᾶς εἰδέναι βουλόμεθα, ὅτι ἐν μὴ τις ἑαυτὸν ἐκῶν²⁵ δαίμοσι δοῦλον ἐκδῶν, ὡς τάχον εἶπον, ὁ δαίμων τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει. Ἐνα οὖν Θεὸν σέβειν ἐλόμενοι καὶ τραπέζης δαιμόνων ἀποσχόμενοι καὶ σωφροσύνην μετὰ φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης ἀναδεξάμενοι καὶ τρισμακαρίζῃ ἐπονομασίᾳ εἰς ἄφρον ἀμαρτιῶν βαπτισάμενα, τῷ²⁶ ὅσον δύνασθε ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς ἀγνεΐας ἑαυτούς ἐπιτιδόναι²⁷, δύνασθε κολάσεως αἰδίου ρυσθένους αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονόμοι καταστῆναι. Ταῦτα εἶπον τοῖς ὑπὸ παθῶν ὄχλουμένοις προσθέναι ἐκέλευσεν, καὶ οὕτως πολλοὶ πέρα τῶν ἐχθῶν²⁸ θεραπευθέντων συνεληλυθότες προσήσαν²⁹. Ὁ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς καὶ εὐξάμενος ἐξαυτῆς ἰασάμενος, ἐντειλάμενος **213** αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπεριότερον³⁰ συνεδρεύειν, αὐτὸς λουσάμενος καὶ τροφῆς μεταλαβὼν, ὑπνωσεν.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Post καρδίας C inserendum putat τοῦ vel Θεοῦ. Cfr. e. g. hom. xi, 24. Fortasse τῶν ὄλων mutandum in τὸν Θεοῦ S. ²⁰ Ita O c. marg. Ci, in cuius textu καὶ. ²¹ μόνον O. ²² Ita locum corruptum atque mancum sanavi c. O. Ap. C est οὕτω τὸ θεῖον ἅγιον. Ita conject. Θεοῦ ἅγιον vel Θεοῦ ὄνόματα non opus est. ²³ δὲ subnotatur in O, ad cuij. oram διά. ²⁴ θελήσωσιν ἀνελώσιν C. ²⁵ ἐκῶν addidi c. O, subinde ἐκδῶ S, ἐκδῶ C, O. ²⁶ Ita S, τό C, O. ²⁷ ἐπιτιδόντες O. ²⁸ χθῆς O. ²⁹ Ita O c. S, προσήσαν C. ³⁰ ὑπεριότερον Cl et S, qui hic et infra mavult ὑπεριότερον.

A estque fidelis, dæmonibus ac morbis duntaxat loquens auditur, et recedunt dæmones, qui multo fortiores sunt iubentibus. Ineffabili quippe vi Deus mentem singulorum subdit cui vult. Nam quemadmodum Cæsarem, qui homo est, metuunt duces plurimi cum omnibus castris et urbibus, singulorum corde imaginem Domini cunctorum venerari properante: Dei siquidem voluntate omnia timore in servitutem redacta causam nesciunt: ita et eum qui ad Deum confugit, et fidem justam, velut illius imaginem, in corde portat, cuncti morborum auctiores spiritus honorant et fugiunt, naturali quadam ratione perterriti.

XXII. Attamen licet cuncti dæmones cum omnibus morbis vos fugiant, in eo solo non est gaudendum, sed in eo quod propter beneplacitum nominum vestra in cælo, tanquam semper viventium, descripta sunt. Sic etiam sanctus Dei Spiritus gaudet, quod homo mortem vicerit; nam quod dæmones fugantur, in alterius sanitatem fit. Hæc vero dicimus, non quasi negemus aliis esse succurrendum, sed quia non oportet, ut eam ob rem elati negligamus nos. Contingit autem aliquando, ut dæmones viros quosdam impios fugiant propter venerandum nomen, tuncque insidiis appetuntur et qui expellit et qui cernit: qui expellit, quasi propter justitiam fuerit honoratus, nesciens dæmonis malitiam; simul enim ac nomen honore prosecutus est, et fuga sua impium in opinionem justitiæ injecit, atque ita ad pœnitentiam non agenda fraude induxit. Qui vero cernit, dum commercium habet cum expellente tanquam cum homine pio, ad similem vivendi rationem festinans perit. Interdum vero et eos, qui ad Deum non referunt adjurationes, fugere simulant, ut deceptos, cum velint, interimant.

XXIII. Et hoc igitur vos scire volumus, quod nisi quis sponte se ipsum dæmonibus servum tradat, quemadmodum dixi modo, dæmon non habet potestatem in eum. Itaque unius Dei cultum amplexi, dæmonum mensa abstinentes, temperantiam cum humanitate ac justitia consecrati et ter beata invocatione in remissionem peccatorum baptizati, pro viribus ad puritatis perfectionem vos tradendo, potestis ab æterna eripi damnatione, et honorum æternorum constitui hæredes. Quæ postquam dixisset, eos qui ægritudinibus vexabantur jussit accedere, et ita multi propter eos, quos hesternio die curatos viderant, congregati accesserunt. Ille vero impositis super eos manibus et precatus confestum sanavit, præcepitque cum iis, tum aliis, ut majori mane convenirent: atque lotus, ciboque sumpto, somno se tradidit.

HOMILIA X.

I. Tertio itaque apud Tripolim die maturius e somno suscitatus Petrus ingreditur in hortum, ubi ingens erat aquæ receptaculum, in quod continue plurima fluebat unda. Ibi lotus sicque postea precatus consedit : nos vero circumsedentes ac in eum respicientes, quasi qui aliquid desideraremus audire, animadvertens dixit :

II. Multa mihi videtur esse differentia inter ignaros et errantes. Qui enim ignorat, videtur mihi similis esse homini ad præclaram civitatem pergere nolenti, incscitia bonorum ibi positorum ; qui vero errat, homini scienti quidem civitatis bona, sed qui in itinere suscepto semitam mutaverit ideoque aberrarit. Ad eum igitur modum puto magnam esse differentiam inter idolorum cultores et eos qui in vera religione peccant. Nam idolorum cultores vitam æternam nesciunt, quam ideo nec appetunt : quod enim ignorant, non possunt diligere. Qui autem unum Deum colere sibi proposuerunt, et æternam vitam bonis datam edocti sunt, si quid contra voluntatem Dei aut crediderint aut fecerint, assimilantur iis qui ex supplicii civitate eruperunt, ut venirent ad urbem felicitatis, atque itinere a recta via aberrarunt.

III. Hæc cum nobis edissereret, ingressus est is qui ad hujusmodi referenda destinatus erat ex nostris, ut nuntiaret illi : magna hominum multitudo, domine mi Petre, pro foribus stat. Ejus ergo permissu intravit magna hominum frequentia. Ille vero surgens et in basi hesternæ positus, cum religionis ritu salutasset, dixit : Dei, creatoris cœli et terræ omniumque iis contentorum (ut verus nos docuit propheta) ad imaginem et ad similitudinem homo factus, constitutus est ut imperaret ac dominaretur, dico autem in ea quæ sunt in aere, terra et aquis, quemadmodum ex ipsa re cernere est. Nam industria sua quæ in aere versantur dejicit, quæ in profundo degunt extollit, quæ terram incolunt venatur, quamvis robore multum eo præstantiora, elephantos inquam et leones ac his similia.

IV. Quandiu ergo justus existit, omnibus malis superior fuit, ac velut in corpore immortalis experimentum doloris capere non poterat. Ubi autem peccavit, sicut die hesterno et illum præcedente ostendimus, tanquam factus servus peccati cunctis perpressionibus subjacuit et omnibus bonis justo judicio privatus est. Haud enim æquum fuisset, ut relicto datore data apud ingratos manerent. Unde per exsuperantem misericordiam, quo una cum prioribus futura quoque æterna perciperemus bona,

A

'OMIAIA Γ '.

I. Τῇ μὲν οὖν ἐν Τριπόλει τρίτῃ ἡμέρᾳ ὀρθρίῳρον ²¹ ἐξ ὑπνου ἐγεγρηθεὶς ὁ Πέτρος εἰς τὸν κήπον εἰσῆει ²², ἐνθα ἦν ὕδροχοεῖον μέγα, εἰς ὃ διηνεκῶς πλοῦσιον ἔβρεεν ὕδωρ. Ἐκεῖ λουσάμενος, εἶθ' οὕτως εὐξάμενος ἑκαθέστη, ἡμᾶς δὲ περικαθεζομένους καὶ εἰς αὐτὸν ἀτειζόντας ὡσπερ ἀκούσαι τι βουλομένους συνελθὼν, ἔφη·

II. Πολλὴ μοι δοκεῖ εἶναι διαφορὰ τῶν ἀγνοούντων πρὸς τοὺς πεπλανημένους. Ὁ γὰρ ἀγνοῶν εὐκταίη μοι δοκεῖ ἀνδρὶ ἐπ' εὐθουμένην πόλιν μὴ ὀρμᾶν ²³ βουληθέντι, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ ἐκεῖ καλὰ, ὃ δὲ πεπλανημένος μαθόντι μὲν τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἀγαθὰ, ἐν δὲ τῷ ὀρμᾶν κατὰ τὴν ὁδὸν τρίβον παραλλάξαντι καὶ διὰ τοῦτο πλανωμένῳ. Οὕτως οὖν μοι δοκεῖ πολλὴν διαφορὰν εἶναι τῶν εἰδῶλα σεβόντων πρὸς τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀλωμένους. Οἱ τε γὰρ εἰδῶλα σεβόντες ἀγνοοῦσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οὐ εἴλεκεν οὐδὲ ὀρέγονται αὐτῆς· ὃ γὰρ μὴ ἴσασιν, ἀγαπᾶν οὐ δύνανται. Οἱ δὲ τὸν **214** ἕνα θεὸν σεβεῖν ἐλόμενοι καὶ αἰώνιον ζωὴν τοῖς ἀγαθοῖς δεδομένην μεμαθηκότες, ἐάν τι παρὰ τὰ δοκοῦντα τῷ θεῷ ἢ πιστεύσωσιν ἢ ποιήσωσιν, εἰκασί τοῖς τὴν ²⁴ μὲν πόλιν τῆς τιμωρίας ἐκβεθηκόσιν, ἐλθεῖν δὲ εἰς τὴν εὐθουμένην ²⁵ [ἐπιθυμοῦσιν], καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς εὐθείας πλανηθεῖσιν.

III. Ταῦτα αὐτοῦ διαλεγόμενου ἡμῖν εἰσῆει τις τῶν ἡμετέρων ὃ ἐπὶ τῷ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγων ²⁶· πολλοὶ ὄχλοι, κύριέ μου Πέτρε, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασιν. Ἐπιτρέψαντος οὖν αὐτοῦ πολλὸς ἐπεισῆλθεν ὄχλος. Ὁ δὲ ἐγεγρηθεὶς καὶ τῇ ἐχθῆς ²⁷ βάσει ἐπιστάς, τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας, ἔφη· Θεοῦ τοῦ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκότος, ὡς ὃ ἀληθὴς ἡμῖν εἶρηκε ²⁸ προφήτης, ὃ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν γεγωνῶς ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν κατεστάθη, λέγω δὲ τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῆ καὶ ὕδασι, ὡς ²⁹ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἔστι συνιδεῖν, ὅτι τῇ ἑαυτοῦ συνέσει τὰ μὲν ἐν ἀέρι φέρει κάτω, τὰ ἐν βυθῷ ἀνάγει ἄνω, τὰ ἐν γῆ ἀγρεύει, καὶ τοῖ γε κατ' ἀλκὴν αὐτοῦ πολλῶ μείζονα ὄντα, λέγω δὲ ἐλέφαντας καὶ λέοντας καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ³⁰.

IV. Ὅτε μὲν τοι δίκαιος ἐτύγχανεν, καὶ πάντων παθημάτων ἀνώτατος **215** ἦν, ὡς ἀθανάτῳ σώματι τοῦ ἀλγεῖν πείραν λαβεῖν μὴ δυνάμενος, ὅτε δὲ ἤμαρ-τεν, ὡς ἐχθῆς ³¹ καὶ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐδείξαμεν, ὡς δοῦλος γεγωνῶς τῆς ἀμαρτίας πᾶσιν ὑπέπεσε τοῖς παθήμασι, πάντων καλῶν δικαίᾳ κρίσει στερηθείς. Οὐ γὰρ εὐλόγον ἦν, τοῦ δεδωκότος ἐγκαταλειφθέντος τὰ δοθέντα παραμένειν τοῖς ἀγνώμοσιν. Ὅθεν ἐξ ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ εὐσπλαγχνίας πρὸς τὸ ἀπολαβεῖν ³² ἡμᾶς ἅμα τοῖς πρώτοιις καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια

VARIAE LECTIONES.

²¹ δεκάτη O. ²² ὀρθριώτερον CI et S. ²³ εἰσῆει S, O, εἰσῆει C. Tum ὕδροχοεῖον S, ὄδροχῶδιον C, O. ²⁴ ἔρψιν Ὁ in textu, quod in marg. ead. man. correxit in ὀρμᾶν. Subinde βουληθέντι ex conj. Ci, cuj. textus βούλεσθαι, ut O. ²⁵ τὴν om. O. Tum idem ἐκβεθηκόσιν, ut conj. C, in cuj. textu ἐκβεδοηκόσι. Subinde inserui δὲ c. O. ²⁶ εὐθουμένην O, cuj. lacuna subsequenti inserpsi [ἐπιθυμοῦσιν]. Deinde τῆς εὐθείας id. c. D, τὴν εὐθείαν C. ²⁷ τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῷ ἀπαγγελεῖν αὐτῷ, ὃ τὰ τοιαῦτα καθεστηκῶς λέγειν C. ²⁸ χθῆς O. ²⁹ ὡς ἀληθὴς εἶρηκεν ἡμῖν C. ³⁰ Vbh. ὕδασι ὡς bis exarata sunt in O. ³¹ Iia O c. CI, τῶν τούτοις παραπλήσιον C. ³² χθῆς O. ³³ πρὸς τὸ ἀπολαβεῖν C ex conj. et, πρὸς τῷ ἀπολαβεῖν id. in textu.

ἀγαθά, τὸν αὐτοῦ ἔπεμψε προφήτην. Ο δὲ προφήτης πρὸς ὑμᾶς λέγειν ἡμῖν ⁴⁴ ἃ δεῖ φρονεῖν καὶ ποιεῖν ἐνεπιλατα. Ἔλεσθε οὖν, ὃ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κείται ἐξουσία. Ἄ μὲν οὖν δεῖ φρονεῖν, ἐστὶ ταῦτα τὸν πάντα πεποιηκότα σέβειν Θεὸν· ὃν ἂν ἀπολάβητε τῷ νῷ, ἀπ' ⁴⁵ αὐτοῦ ἀπολήψεσθε ἅμα τοῖς πρώτοις καλοῖς καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια ἀγαθά.

Ἰ. Πείσαι οὖν ἑαυτοὺς πρὸς τὰ συμφέροντα δυνήσθε, ἐάνπερ τῷ ἐμφωλεύοντι ἐν τῇ ὑμετέρᾳ καρδίᾳ δεινῷ ὄφει ὡσπερ ἐπάδοντες λέγητε· *Κύριον τὸν θεὸν φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις*. Ἐκ παντὸς οὖν λογισμοῦ συμφέρει τὸ αὐτὸν μόνον φοβεῖσθαι, οὐχ ὡς ἀδικον, ἀλλ' ὡς δίκαιον. Καὶ γὰρ ἀδικόν τις φοβεῖται, μὴ ἀδίκως ἀναιρεθῆ, καὶ τὸν δίκαιον, μὴ ⁴⁶ ἀμαρτίᾳ φωραθεὶς τιμωρηθῆ. Δύνασθε οὖν ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ πολλῶν τῶν ἐπιπλαθῶν ⁴⁷ ἀπαλλιτῆναι φόβων. Ἐνα γὰρ τὸν πάντων κύριον καὶ ποιητὴν ἐξ ἑνὸς μὴ φοβῆσθε ⁴⁸, πάντων τῶν κακῶν δούλοι ἐπὶ τῷ **216** ἑαυτῶν βλάβῃ ἔσσεσθε, λέγω δὲ δαιμόνων καὶ κατήμάτων καὶ παντὸς οἴῳ ⁴⁹ ἃ τινὶ τρόπῳ βλάπτειν δυναμένου.

ἸΙ. Θαρσύναντες οὖν πρόσιτε ⁵⁰ τῷ Θεῷ, οἱ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῷ πάντων ἀρχεῖν καὶ κυριεύειν γεγενημένοι, οἱ τινες ἔχετε αὐτοῦ ἐν μὲν τῷ σώματι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως τε ἔχετε ἐν τῷ νῷ τῆς γνώμης τὴν ὁμοιότητα. Ἐπεὶ οὖν ἀλόγοις ζώοις εἰκότα ⁵¹ πράξαντες ἐκ τῆς ψυχῆς [ὕμῶν] ⁵² τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν ἀπωλέσατε, ὡσπερ χοῖροι γενόμενοι δαιμόνων αἰτήματα ἐγένεσθε. Ἐάν οὖν τοῦ Θεοῦ νόμον ἀναδέξησθε ⁵³, ἄνθρωποι γίνεσθε. Οὐ γὰρ οἷον ἀλόγοις ἐστὶν εἰπεῖν· *Οὐ φορεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ τὰ ἕξῃς*. Διὸ μὴ φθονήσητε ἑαυτοῖς εἰς τὴν πρώτην ἀνακαλούμενοι εἰσελθεῖν εὐγένειαν ⁵⁴. Δυνατὸν γὰρ ἐστὶν, ἐάν τῷ Θεῷ [(25)] διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐξομωθῆτε ⁵⁵. Καὶ διὰ τὴν ὁμοιότητα υἱοὶ ἐκείνου εἶναι λογισθέντες πάντων δεσπότηαι ἀποκαταστήναι δυνήσεσθε.

ἸΙΙ. Ἀρξάσθε οὖν ἀποδύεσθαι τῶν κενῶν εἰδώλων τὸς ἐπιπλαθεὶς φόβους, ὅπως τὴν ἀδικον φύγητε δουλείαν. Δεσπότηαι γὰρ γεγονάσιν ὑμῶν ἐκεῖνοι, οἱ καὶ εἰς δούλους ὑμῖν ἀχρηστοὶ τυγχάνουσιν. Λέγω δὲ περὶ ὕλης τῶν ἀψύχων ἀγαλμάτων τῶν μηδὲ πρὸς τὸ δουλεύειν ὑμῖν χρησιμεύοντων. Οὐτε γὰρ ἀκούει, οὐτε βλέπει, οὐτε αἰσθάνεται, ἀλλ' οὐδὲ μὴν ⁵⁶ κινήθηναι **217** δύναται. Εἰ γὰρ βούλεται τις ὑμῶν οὕτως ὀρᾶν ὡς ὀρᾶ, καὶ ἀκούειν ὡς ἀκούει, καὶ αἰσθάνεσθαι καὶ κινεῖσθαι; ἀλλ' ἀπειλή τοιαύτη λοιδορίᾳ λοιδορεῖν πάνθ' **D**

^a Matth. iv, 10. ^b Exod. xx, 13; Matth. xix, 18.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴ ὃ δὲ προφήτης ἡμᾶς πρὸς ὑμᾶς λέγειν ἡμῖν Ο. ⁴⁵ Ita D, ὅπ' C, O. ⁴⁶ Fort. addendum ἐφ' post μὴ S. ⁴⁷ ἐπιπλαθῶν O in textu, ἐπιπλαθῶν in marg. ⁴⁸ Ita S, φοβεῖσθε C, O. ⁴⁹ ὅ C. ⁵⁰ Ita O et C ex conject., id. προσίτε in textu. ⁵¹ Ita conj. C, cuj. textus εἰσκατε, ut O, S: Porro ἐκ addidi de conject., cum nullum aliud remedium invenire potuissem. C emendat τῇ ψυχῇ. ⁵² τῆς ψυχῆς p. τῆς ψυχ[ῆς ὕμῶν] C, sine lacuna. ⁵³ ἀναδέξασθε O. ⁵⁴ ἀγένειαν O. ⁵⁵ ἐξομωθῆτε O. ⁵⁶ μὲν Cl et S, qui legit vult ut vñ—conjectura ap. C jam hui expressa, accedente O. Subinde ἢ γὰρ p. et γὰρ conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(25) Ἐάν τῷ Θεῷ. Hoc caput cum 25, et homil. seq. 4 ac homil. xii, 26, delibat simul Damascenus ep. Περὶ ἀγαθοεργῶν καὶ ἀγαθοποιῶν. Cot.

A suum misit prophetam. Qui propheta nobis præcepit, ut diceremus vobis quæ sentire et facere debetis. Eligite ergo et capessite. Id in vestra situm est potestate. Equidem quæ sentire debetis, ista sunt: omnium auctorem Deum venerari, quem si mente receperitis, ab ipso cum prioribus commodis futura quoque perpetua bona consequemini.

V. Vosmet igitur ad utilia poteritis persuadere, si ad latitantem in vestro corde horridum serpentem velut incantantes dixeritis: *Dominum Deum reverberis, et illi soli servies* ^a. Ex tota ergo mente convenit eum solum vereri, non ut iniquum, sed ut justum. Etenim iniquum quis veretur, ne inique de medio tollatur, justum vero, ne in peccato deprehensus pœnas det. Potestis itaque per timorem erga illum effugere multos noxios metus. Unum enim cunctorum dominum et Creatorem nisi timeatis, omnium malorum servi magno vestro incommodo eritis, dæmonum inquam et morborum omnisque rei quæ aliquo modo potest nocere.

VI. Cum fiducia ergo ad Deum accedite, qui principio ad cunctis imperandum et dominandum facti estis. Qui ipsius fertis in corpore imaginem, pariter feratis in mente sententiæ similitudinem. Quoniam igitur facientes similia cum brutis animantibus ex anima vestra humanam animam perdidistis, instar porcorum effecti dæmonum facti fuistis petiitio. Itaque si Dei legem receperitis, fietis homines. Neque enim brutis animantibus dici potest: *Non occides, non adulterabis, non furaberis* ^b, et sequentia. Quare ne vobis invadeatis, ut ad primam revocati introeat nobilitatem. Fieri enim id potest, si Deo per bona opera similes efficiamini. Et per similitudinem filii ejus esse reputati, in dominium cunctorum restitui poteritis.

VII. Incipite ergo deponere vanorum idolorum noxios metus, ut iniquam effugiatis servitutem. Domini namque vestri facti sunt illi, qui et ad servitium vobis fuissent inutiles. Loquor autem de materia inanimorum simulacrorum, quæ ne ad serviendum quidem vobis usui esse possunt. Nam neque audiunt, neque vident, neque sentiunt, sed nec possunt moveri. An enim vellet aliquis vestrum sic videre ut vident, et audire ut audiunt, et sentire, et moveri? Sed absit hac contumelia afflicere

hominem quemlibet, qui Dei circumfert imaginem, A etiamsi similitudinem perdidit.

VIII. Deos igitur vestros aureos et argenteos vel ex alia factos materia in primam suam naturam restituite, in pocula dico et pelves et reliqua omnia quæ vobis ad ministerium possunt esse utilia; atque hæc vobis initio data bona reddi poterunt. Sed forsitan dicetis, non permittunt nobis id facere præpositorum leges. Bene, quia leges, et non ipsorum futilium numinum quæ non est virtus. Qua ergo ratione deos existimastis, qui humanis legibus defenduntur, a canibus servantur, a populis custodiuntur? et hoc si idola fuerint aurea vel argentea vel ænea: nam lapidea aut fictilia ipsa sui vilitate manuntur, quia nemo hominum lapideum vel fictilem furari avet Deum. Adeo ut magno subjiciantur B periculo, qui ex pretiosiore materia constant dii vestri. Et quo modo dii sunt, qui furto auferuntur, qui conflantur, appenduntur, qui custodiuntur?

IX. O miserorum mortalium mentes, qui mortuis magis mortua verentur! Neque enim possum ea mortua dicere, quæ nunquam vixerunt. Nisi forte sepulcra sunt antiquorum hominum. Interdum enim ingressus aliquis loca ignota nescit, utrum quæ videt templa sint hominum mortuorum monumenta, an vocatorum deorum: interrogans vero et audiens, ea esse deorum, adoravit pudore non suffusus, quod, nisi percontando didicisset, propter æquam similitudinem velut mortui præterisset sepulcrum. Sed non oportet ut in hac superstitione multam afferam probationem. Facile enim est volenti intelligere, quod nihil sit, nisi quis forte nullo latenus videat. Attamen vel nunc audi simulacrum non audire, ac intellige, non intelligere. Nam illud mortalis hominis manus fecerunt. Si autem, qui fecit, obiit, quo modo ab illo factum non destruetur? Cur itaque adoras mortalia opus, omnino sensu destitutum? cum, qui mentem habent, ne animalia quidem adorent, nec elementa a Deo condita colant atque adulentur, cælum dico, solem, lunam, astra, terram, mare et cuncta iis contenta: D

ὄντινούν ⁸⁷ ἄνθρωπον, εἰκόνα περιφέροντα θεοῦ, εἰ καὶ τὴν ὁμοιότητα ἀπώλεσεν.

VIII. Τοὺς γοῦν θεοὺς ὑμῶν τοὺς χρυσοῦς καὶ ἀργυρέους ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τίνος ὕλης γεγενημένους, εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν φύσιν ἀποκαταστήσατε, εἰς τὰ φιάλας ⁸⁸ λέγω καὶ λεκάνας καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα ὑμῖν πρὸς ὑπηρεσίαν χρήσιμα ⁸⁹ εἶναι δύναται· καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀπαρχῆς δοθέντα ἀγαθὰ ἀποκατασταθῆναι δυναθήσεται. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖτε· Οὐκ ἐῴσιν ἡμᾶς τοῦτο ποιῆσαι οἱ τῶν ἐφεστῶτων νόμοι. Καλῶς, ὅτι νόμοι, καὶ οὐκ αὐτῶν τῶν εἰκῶν σεβασμάτων ἢ μὴ οὐσα δύναμις. Πῶς οὖν αὐτοὺς θεοὺς νομοῖκατε, ὅτ' ⁹⁰ ἀνθρωπίνων νόμων ἐκδικουμένους, ὑπὸ κινῶν φρουρουμένους, ὅτ' ἄγλων φυλασσομένους; καὶ ταῦτα ἐὰν χρύσεια ἢ ἀργύρεα ἢ χάλκεα· τὰ γὰρ λίθινα ἢ ὀστράκινα ὑπὸ τῆς ἀτιμίας φυλάσσεται, ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπων λίθινον ἢ ὀστράκινον ὀρέγεται· ἐκπλαί Θεόν. Ὅστε μεγάλῳ κινδύνῳ ὑπόκεινται οἱ ἐκ πολυτελεστέρως ὕλης γεγενημένοι ὑμῶν θεοί. Πῶς δὲ καὶ θεοὶ εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι (25');

IX. Ὡ τῶν τάλαιπῶρων ἀνθρώπων φρένες, νεκρῶν νεκρότερα δεδιότων **218** οὐδὲ γὰρ νεκρὰ αὐτὰ λέγειν δύναμαι, τὰ μηδέποτε ζήσαντα, ἐκτὸς εἰ μὴ ⁹¹ τάφοι ἀρχαίων ἀνθρώπων εἰσιν. Ἐνίστε γὰρ ἐπιθάς τις ἀγνώστοις τόποις οὐκ οἶδεν, οὐς ὀρθῶς ναοὺς πότερόν ποτε νεκρῶν ἀνδρῶν μνηματὰ ἐστίν, ἢ τῶν λεγομένων θεῶν· πυθόμενος δὲ καὶ ἀκούσας ὅτι θεῶν ⁹², προσεκύνησεν οὐκ αἰδουμένος, ὅτι εἰ μὴ ἐξετάσας μεμαθήκοι ⁹³, διὰ τὸ ἴσον τῆς ὁμοιότητος, ὡς νεκροῦ μνημεῖον ἀνὰ παραελλύθει. Πλὴν ὅτ' ἡμεῖς πρὸς τῆς ⁹⁴ τοιαύτης δεισιδαιμονίας πολλὴν παρέχειν ἀπόδειξιν. Ἐφάσον γὰρ ἐστὶ τῷ θέλοντι νοῆσαι, ὅτι οὐδέν ἐστιν, ἐκτὸς εἰ μὴ τις οὐ βλέπει. Πλὴν καὶ νῦν ἀκουσον, ὅτι οὐκ ἀκούει, καὶ νόησον, ὅτι οὐ νοεῖ. Χεῖρες γὰρ αὐτὸ θανόντος ἀνθρώπου ἐποίησαν. Εἰ δὲ ὁ ποιήσας ἐτελεύτησεν, πῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ γεγονός οὐ λυθήσεται; Τί οὖν θνητοῦ ἔργον προσκυνεῖς, παντελῶς ἀναίσθητον δν; ὅποτε οἱ λογισμοὺς ἔχοντες οὐδὲ τὰ ζῶα προσκυνοῦσιν, οὐδὲ στοιχεῖα τὰ ὑπὸ θεοῦ γεγενημένα κολακεύουσιν, λέγω δὲ οὐρανόν, ἥλιον, σελήνην, ἀστραπὴν ⁹⁵, θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁρθῶς κρινόντες, μηδὲ ⁹⁶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα προσκυνεῖν,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ Ita C c. D, ὅτι οὖν C. ⁸⁸ φιάλοις O. ⁸⁹ χρήσιμον O. ⁹⁰ ἐπὶ O, ut mox ὑπὸ ἄγλων. ⁹¹ Nisi vocibus transpositis legas ἐκτὸς εἰ μὴ τάφοι omnino rescripserim εἰκὸς τάφοι. Tempia fuisse mortuorum sepulcra, ex Clementis Προτροπικῷ docet Euseb. *Præp. evang.* II, 6; Cyrill. in *Jull.* x, p. 341; Theodoret. *Therapeut.*, VIII, p. 115. Ed. Sylb. D. εἰ μὴ ἐκτὸς C, O. ⁹² Ita O c. E, Θεόν C, Θεοῦ conj. D, C, cum totum locum perperam distinxisset, corrigere voluerat οὐκ αἰδέσθη. Debat saltem scribere ἡδέσθη. At quæ sit verborum conjunctio, recte explanavit D, quem ego secutus sum. S. ⁹³ μεμαθήκει C. Tum id. ἴσον. ⁹⁴ πρὸς τῆς conj. C, πρὸς τὴν τῆς uterque hom. codex. ⁹⁵ Fort. ἀστρα, γῆν, ex *Recogn.* v, 16, C. ⁹⁶ μὴ δεῖν conj. D.

VARIORUM NOTÆ.

(25') Πῶς δὲ καὶ θεοὶ εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι. *Recognitio-* num I. v, c. 15: *Qui ergo jurari possunt, qui ab hominibus custodiri, qui constari et appendi et malleis cædi; isti hominibus sensum habentibus dii debent videri?* quasi Rufinus præter φρουρούμενοι legerit σφυρούμενοι. Urgentur autem eadem ista argumenta a sanctis Patribus, iis præsertim qui adversus gentes, et apologias pro Christianis scripserunt. *Deus æreus*

vel argenteus, de immundo vasculo, ut sæpius factum Ægyptio regi, constat, tunditur malleis, et incudibus figuratur. Quæ verba magni oratoris Minucii Felicis eo protuli, ut monerem iis inserendam esse virgulam post *sæpius*: neque enim *sæpius* Amasis rex ex immundo vasculo idolum fecit, sed semel, referente Herodoto in *Euterpe* cap. 172. Sensus itaque est, et *sæpius* id factum, et factum quoque Ægyptio ab rege. *Cot.*

ἀλλὰ τὸν τούτων δημιουργὸν καὶ πάροχον σέβειν ἄρθρον. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ αὐτὰ χαίρει, ὅτι τὴν τοῦ πεποιηκότος τιμὴν οὐδεὶς αὐτοῖς προσήφεν.

219 X. Αὐτοῦ γὰρ μόνου ἐστὶν ἡ ἔντιμος δόξα τοῦ μόνου ἀγενήτου, ὅτε ἅ τὰ λοιπὰ πάντα γενητὰ τυγχάνει. Ὡς οὖν τοῦ ἀγενήτου ἴδιον τὸ θεὸς εἶναι, οὕτως πᾶν ὀτιοῦν γενόμενον θεὸς τῷ ὄντι οὐκ ἐστίν. Πρὸ πάντων οὖν ἐννοηθῆναι ὀφείλετε τὴν τοῦ ἐν ὑμῖν ἀπεικονίαν ὀφείλων κακοῦργον ἐπίνοιαν, ὅς φρονίμως ἡμῶν ἀπατᾷ ὑποσχέσει κρείττονος λογισμοῦ, ἔρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νοτιαῖον μυελόν (26) καὶ μέγα κέρδος ἡγούμενος τὴν ὑμετέραν ἀπάτην.

XI. Εἰδὼς ἄρθρον γὰρ τὸν ἀπαρχῆς νόμον, ὅτι ἐὰν ὁμᾶς εἰς ὑπόνοιαν τῶν ἁγίων δῆποτε λεγομένων θεῶν ἐνέγκῃ, μόνον ἵνα εἰς τὸ τῆς μοναρχίας ἀγαθὸν ἀμάρτητε **70**, κέρδος αὐτῷ γίνεται ἡ ὑμῶν καταστροφή. Λόγω δὲ τούτῳ ὅτι γῆν ἤσθε καταδικασθεὶς, τὸν δι' ἀμαρτίαν εἰς γῆν λυθέντα, γῆν γενόμενον, ἐσθλείν ἔχει ἐξουσίαν, τῶν ψυχῶν ὑμῶν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς αὐτοῦ γαστέρα χωρουσῶν. Ἴνα οὖν ταῦτα πάθητε, πᾶσαν τὴν καθ' ὑμῶν ὑμῖν ὑποβάλλει οἴσησιν.

XII. Ἄπ' αὐτοῦ γὰρ πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς μοναρχίας ἀπεικονίαι τῶν νῶν ὑμῶν ἐπὶ βλάβῃ ἐνσπείρονται ὀφθαλμοί. Πρῶτον μὲν ἵνα μὴ τοὺς **71** τῆς θεοσεβείας ἀκούσαντες λόγους τὴν τῶν κακῶν αἰτίαν ἀπελάσσετε ἄγνοιαν, **220** προσφάσει γνώσεως ἐνεδρεύει, τοὺς τὰ μὲν **72** πρῶτα μὲν τῇ κατὰ πάντων προλήξει χρώμενος, ἢ τις ἐστὶ τὸ νομίζειν καὶ **74** κακῶς βεβουλεύσθαι **75**, ὅτι ἐὰν μὴ τις ἀκούσῃ τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου, οὐκ ἐστὶν ἔνοχος τῇ κρίσει. Διὸ καὶ οὕτως ἀπατῶμενοι τινες ἀκούειν οὐ θέλουσιν, ἵνα ἄγνοῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἡ ἄγνοια αὐτὴ καθ' αὐτὴν **76** ἱκανὸν θανάσιμον ἐστὶ φάρμακον. Οὐ γὰρ, εἰ τις προσλάβῃ θανάσιμου φαρμάκου ἄγνοῶν, οὐκ ἀποθνήσκει. Οὕτως φυσικῶς αἱ ἀμαρτίαι ἀναίρουσι τὸν ἀμαρτάνοντα, καὶ ἄγνοῶν πρᾶσση **77** ἂ μὴ δεῖ.

XIII. Εἰ δὲ ἐπὶ παρακοῇ λόγων κρίσις γίνεται, πολλῶν μὲλλον ὁ θεὸς ὀλοβρεύσει τοὺς μὴ θελήσαντας τὴν εἰς αὐτὸν θρησκείαν ἀναδέξασθαι. Ὁ γὰρ μὴ θελήσων μαθεῖν ἵνα μὴ ἔνοχος ᾖ, ἥδη ὡς εἰδὼς κρίνεται. Ἔγνω γὰρ ὁ μὴ ἀκούσαι θέλει· ὥστε οὐδὲν δύναται πρὸς ἀπολογίαν ἐπίνοια **78** πρὸς καρδιογνώστην **D**

recte judicantes, nec ab ipso creata coli debere, sed eorum opificem et largitorem Deum esse adorandum. In hoc quippe et ipsa gaudent, cum honorem creatoris nemo ipsis attribuit.

X. Ad ipsum enim solum pertinet eximia gloria, qui solus increatus est, quoniam reliqua omnia creaturæ sunt. Sicut ergo increati proprium est, Deum esse, ita quidquid creatum est, Deus vere non est. Ante omnia ergo intelligere debetis malignum vos intus decipientis dæmonis commentum, qui perite seducit vos promissione mentis melioris, serpitque e cerebro vestro in dorsi medullam, et lucrum magnum computat deceptionem vestram.

? XI. Scit enim primam legem, quod, si vos in opinionem vulgatorum deorum inducat, solummodo ut contra monarchiæ bonum peccetis, lucrum ipsi fiat vestra subversio. Hac vero ratione, quod terram edere condemnatus fuerit, eum qui peccati causa in terram resolutus est, terram factum potestatem habet manducandi, animabus vestris in igneum illius ventrem abeuntibus. Ut ergo ista perpetiamini, omnem vobis contrariam suggerit opinionem.

XII. Ab ipso enim cunctæ quæ contra Dei monarchiam sunt, sententiæ fallaces perniciose inscuntur menti vestræ. Primo quidem, ne pietatis verba audientes malorum causam ignorantiam expellatis, insidias prætextu cognitionis struit: suggerens primum et una in omnes utens præsuppositione, quæ est ut, malo accepto consilio, putetur, quod si quis non audierit veræ religionis sermonem, non sit reus iudicio. Quare ita decepti quidam nolunt audire, ut ignorent: nescientes ignorantiam ipsam per se esse validum venenum ac lethale. Nam si quis mortiferum pharmacum per ignorantiam sumat, non ideo non moritur. Sic peccata naturaliter interimunt peccatorem, licet ex ignorance faciat quæ non oportet.

XIII. Si autem de eo erit iudicium, quod non sit obeditum sermoni, multo magis Deus eos perdet, qui noluerint ejus religionem suscipere. Nam qui noluit discere, ne esset reus, jam ut peritus iudicatur. Agnovit enim quod noluit audire, adeo ut istud commentum nullatenus ad excusationem va-

VARIÆ LECTIONES.

70 ὅτι O. **71** Participium εἰδὼς recte connectendum est cum enuntiatione antecedenti, cum qua grammaticè cohæret. S. Tum ἀπ' ἀρχῆς O. Idem præp. εἰς bis exhibet. **72** τῶν S. ὧν C, O. Tum ἐνέγκῃ μόνον, ἵνα S., quod in Adnot. cr. emendari vult in ἐνέγκῃ, μόνον ἵνα. Atqui ita jam eviderunt C et Gl. **73** Ita C in marg., ἀμάρτη in textu, ut O. Tum γίνηται C, O. **74** Ἄπ' ex conject. Ci, deest in utroque Hom. cod. **75** Scripsi ἵνα μὴ τοὺς, duce libro Ottob., in quo habes ἵνα τοὺς μὴ, x. τ. λ., ἵνα τοὺς C. Qui cum μὴ deesse recte monuisset, non expectares lect. μὴ τοὺς in edit. Schweg. evulgatam. **76** Fort. scrib. γνώσεως ἐνεδρεύει ἀλλῆς, τὰ μὲν, κ.τ.λ. Gl. *Recogn.* v, 18: *Occasione alterius scientiæ.* **77** καὶ add. S. **78** Ita O c. S., βεβουλεύσθαι C. **79** κατ' αὐτὴν C. **80** Ita O c. Joan. Damasc. (Mss. cap. Περὶ μυστηρίων), qui hoc caput et sequens excerpit: καὶ—πρᾶσσει cod. *Hom.* Parisin. καὶ ἄγνοῶν πρᾶσσει C. **81** *Callidias Recogn.* v, 18. Fort. leq. ἀγγίνοια S.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἐρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νοτιαῖον μυελόν. Rufinus ex sensu magis quam ad verbum: *Serpit per sensus vestros; atque ab ipso vertice incipiens, per interiores dilabitur medullas*, *Recognit.* v, 17. Quid si allusum ad id quod

aiunt, ex humanorum cadaverum medulla corrupta serpentes nasci? qua de re Plutarchus in Cleomene extremo: seu potius ad id quod in Plinio legitur lib. x, cap. 66, *anguem ex medulla hominis spinæ gigni?* Cor.

leat apud cordis cognitorem Deum. Quocirca fugite
vafra cogitationem, vestrae menti a serpente sug-
gestam. Ut vero aliquis vere ignarus praesentem
vitam finierit, culpa non carebit, quod in toto vitae
tempore non agnovit beneficiorum ciborumque
argitorem, et, velut sensu carens, multumque in-
gratus, indignus servus e regno Dei rejicietur.

XIV. Subjicit iterum vobis nequissimus serpens
existimationem, ut hoc cogitetis ac dicatis, hoc
ipsum quod plerique vestrum dicunt: Scimus et nos,
unum esse omnium Dominum, sed et isti dii sunt.
Sicut enim unus est Caesar, habet autem sub se
administros, consulares, praefectos, tribunos, cen-
turiones, decanos: eodem modo, cum unus sit
magnus Deus, instar Caesaris, et isti, ad similitu-
dinem minorum potestatum, dii sunt, ei quidem
subjecti, nostri tamen gubernatores. Audite igitur,
qui ex hac susceptione per eum velut gravi veneno
estis infecti, pravam intelligo allati exempli suspi-
cionem ut sciatis quid bonum et quid malum;
nondum enim perspexistis, quoniam nec quae pro-
ponitis intelligitis.

XV. Si enim dicitis, quod ad similitudinem Cae-
saris Deus in locum subjectarum potestatum habet
quos putatis deos, neque sic vestrum sequimini
exemplum. Nam si sequeremini, id scire oportuit,
quia sicut non licet nomen Caesaris dare
alteri, dico autem vel consuli vel praefecto vel tri-
buno vel alteri cuiquam (etenim qui dederit non
vivet et qui acceperit occidetur), ita ex vestro
exemplo Dei nomen alteri nefas est imponi, alio-
quin et qui tentaverit vel accipere vel tradere inter-
ibit. Quod si contumelia homini illa poenas dat,
multo magis, qui alios deos dicunt, tanquam in
Deum contumeliosi aeterno subjicientur supplicio.
Et merito, quia nomen quod in monarchiam ejus
vobis ad honorandum traditum est, omni qua po-
tuistis affecistis contumelia. Non enim vere nomen
ejus est Deus: at vos, qui illud quondam accep-
istis, tractatis contumeliose, quod vobis conces-
sum fuit; ut quemadmodum eo usi fueritis, id ad
verum illius nomen referatur. Vos autem illud omni
exposuistis opprobrio.

XVI. Itaque vestrorum Aegyptiorum primi, qui
de rerum caelestium scientia gloriantur et de astro-
rum natura se jactant judicare, illud nomen per
malam in se latentem opinionem omni ejus igno-
miniae, quantum in ipsis fuit, subjecerunt. Nam
alii eorum bovem qui dicitur Apis colendum tra-

A Θεόν. Διὸ φεύγετε τοῦ θραυεὺς τὴν πανοῦργον ὑποβα-
λομένην ὑμῶν τῷ νῦ ἐνθύμησιν. Ἴνα δὴ ὃ καὶ δυ-
τως ἀγνοήσας τις τὸν παρόντα βίον τελευτήσῃ, ἐγ-
κλήμα ἔξει, ὅτι βιώσας χρόνον οὐκ ἐργῶ τις αὐτῷ τε
καὶ τῶν αὐτῶ ὃ ἐπιχορηγηθεισῶν τροφῶν ὑπῆρξεν
εὐεργέτης, καὶ 221 ὅτι ὃ ὡς ἀναίσθητος καὶ ἀχά-
ριστος πολὺ ἀνάξιος δοῦλος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποδοκιμά-
ζεται ὃ βασιλείας.

XIV. Πάλιν τε ὃ ὑποβάλλει ὑμῖν ὁ δεινὸς θραυς ὑπὸλη-
ψιν, τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν τοῦτο αὐτό, ὃ ὃ σκεδὸν οἱ
πλείστοι ὑμῶν λέγουσιν. Ἴσμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι εἰς
ἐστὶν ὁ πάντων Κύριος, ἀλλὰ καὶ οὗτοι θεοὶ εἰσιν.
Ἵνπερ γὰρ τρόπον εἰς ἐστὶν ὁ Καῖσαρ ὃ, ἔχει δὲ
ὑπ' αὐτὸν τοὺς διοικητὰς, ὑπατικοὺς, ἐπάρχους, χι-
λιάρχους, ἑκατοντάρχους, δεκαδάρχους ὃ, τὸν αὐτὸν
τρόπον ἐνὸς θραυτος τοῦ μεγάλου Θεοῦ ὡσπερ Καῖσαρ
καὶ οὗτος ὃ κατὰ τὸν τῶν ὑποκειμένων ἐξουσιῶν λό-
γον θεοὶ εἰσιν, ὑποκείμενοι μὲν ἐκείνῳ, διοικούντες
δὲ ἡμᾶς. Ἀκούσατε οὖν οἱ ταύτῃ τῇ ὑπονοίᾳ ὃ ὡς
δεινῷ ἀπολειφθέντες ἰπὺ ὑπ' αὐτοῦ, λέγω δὲ τοῦ πα-
ραδείγματος τὴν κακὴν ὑπόνοιον, ὅπως εἰδῆτε τί
καλὸν καὶ τί πονηρὸν· οὕτω γὰρ ἀνεβλέψατε, ὅτι οὐδὲ
τοῖς προβαλλομένοις ὑπ' ὑμῶν ἐνορᾶτε.

XV. Εἰ γὰρ φατε, ὡς εἰς ὃ τὸν τοῦ Καῖσαρος
λόγον τὸν Θεὸν ἔχειν τὰς ὑποκειμένας ἐξουσίας,
τοὺς λεγομένους θεοὺς, οὐδ' οὕτως τῷ ὑμῶν στοιχεῖτε
παραδείγματι. Εἰ γὰρ ἐστοιχεῖτε, ἔχρη τούτῃ ὃ εἰ-
δέναι, ὅτι, ὡς οὐκ ἐξεστὶ τὸ Καῖσαρος ὄνομα ἐτέρῳ δοῦ-
ναι, λέγω δὴ ἡ ὑπάτω ἡ ἐπάρχῳ 222 ἡ χιλιάρχῳ ἡ ἐτέ-
ρῳ τινὶ (ὅτι ὁ διδοὺς ἐξ ἤσεται, καὶ ὁ λαμβάνων ἀνα-
ρεθῆσεται), οὕτως ἐκ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος
τὸ ὃ Θεοῦ ὄνομα ἐτέρῳ δοθῆναι οὐκ ἐξεστὶν· ἐπεὶ καὶ
ὁ πειραθεὶς ἦτε λαβεῖν ἦτε ὃ δοῦναι ἀπόλλυται. Εἰ
δὲ ἡ ἐπ' ἀνθρώπου ὃ ὕβρις δίκην παρέχει, πολλῷ
μᾶλλον οἱ ἐτέρους θεοὺς λέγοντες ὡς Θεὸν ὕβρισαντες
αἰωνίῳ ὑποκείσονται κολάσει. Καὶ εὐλόγως, ὅτι τὸ εἰς
τὴν αὐτοῦ μοναρχίαν παραδοθὲν ὑμῖν ὃ τιμᾶν ὄνομα
πάσῃ ἡ ἡδυνήθητε ὑπεβάλετε ὕβρι· οὐ γὰρ τὸ ὄνομα
ἐστὶν αὐτοῦ ὄνομα Θεοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς τέως ὃ παρι-
ληφότες ὕβρισατε ὁ ἐδόθη ὑμῖν, ἵνα ὡς ἂν αὐτῷ χρή-
σησθε, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὄνομα λογισθῆ· ἡμεῖς δὲ
αὐτὸ πάσῃ ὕβρι ὑπεβάλετε.

D XVI. Αὐτίκα γοῦν τῶν Αἰγυπτίων ὑμῶν οἱ ἀρχη-
γέται, οἱ περὶ μετεωρολογίας αὐχρύντες καὶ τῶν
ἀστρων τὰς φύσεις διακρίνειν ἐπαγγελλόμενοι, ὑπὸ
κακῆς αὐτοῖς ἐνδομυχοῦσης ὑπονοίας πάσῃ αὐτῷ ὃ
ἀτιμία ὄσον τὸ κατ' αὐτοὺς ὃ ὑπέβαλον. Οἱ μὲν γὰρ
αὐτῶν παρέδοσαν βοῦν τὸν λεγόμενον ἼΑπιν ὃ σέβειν,

VARIAE LECTIONES.

Ἵν δὲ C. ἐάν p. ἵνα proponit S. ζ ὃ αὐτοῦ conj. D. Tum ἐπιχορηγηθεισῶν D ex conjunct., appro-
bante O, ἐπιχορηγηθεισῶν C. ὃ Fortasse leg. ἐτι vel ἐπί S. ὃ ἀποδοκιμάζεται S. ὃ δὲ scribit Schliemann-
nus Clem. p. 156, 569. S. Tum ἄλλο p. τοῦτο conj. S. Cfr. *Recogn.* v, 19: *aliam... opinionem.* ὃ τοῦ τὸ
αὐτὸ οὐ O, τοῦτο οὐ C, qui conj. τοῦτο δ. Correxī interpunctionem Ci. ὃ Καῖσαρ O. ὃ δεκαρχοῦς C.
ὃ Ita S, αὐτοῖ C, O. *isti, Recogn.* l. c. ὃ Lect. Ottob. suspicatus est S, expressit tamen ταύτην τὴν
ὑπόνοιαν c. C. Tum ἀπαλειφθέντες idem, ἐπαλειφθέντες S. ὃ Fortasse leg. ὡσεὶ S. ὃ τοῦτο C. ὃ τοῦ C.
ὃ πεισθεῖς εἴτε λαβεῖν εἴτε O. ὃ ἐπ' ἀνθ. conj. C, ἀπ' id. in textu, ut O. ὃ ἡμῖν O. ὃ τὸ ὡς C quod
deleat vult D, τοῦτο S. Jam nihil mutandum. ὃ αὐτὸ add. c. O. ὃ αὐτοὺς O et C ex conjunct., αὐτοῦ
idem in textu S. Fort. scribendum αὐτοὺς αὐτό. ὃ ἀπην O.

οὐ δὲ τράγον, οὐ δὲ ἀλουργον, οὐ δὲ ὄφιν⁹⁹, ἀλλὰ καὶ ἄβητον καὶ κρόμμυα καὶ γαστρῶν πνεύματα καὶ ὄχρως (27) καὶ ἀλόγων ζώων μέλη. Καὶ ἄλλοις μυριοῖς πάνυ αἰσχροῖς ἀτοπήμασιν.

223 XVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἐγέλασεν ὁ παρεστηκὼς ὄχλος. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη πρὸς τὸν γέλωτα· Γελάετε ὑμεῖς τὰ ἐκείνων, οὐκ εἰδότες πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ ἐκείνων γελάμενοι. Πλὴν τὰ ἀλλήλων γελάετε, τὰ γὰρ ἴδια ὑπὸ συνηθείας κακῆς εἰς ἀπάτην ἀφέντες οὐ βλέπετε. Ὅτι δὲ ὄντως ὀρθῶς¹⁰⁰ καταλείπετε τῶν Αἰγυπτίων, σύμφημι, ἐπεὶ ἄλογα ζῶα λογικοὶ ὄντες προσκυνοῦσιν, τὰ πάντως θηήσκοντα. Πῶς δὲ κακῆνοι ὑμῶν καταγελώντες λέγουσιν, ἀκούσατε· Ἡμεῖς, φασίν¹, εἰ καὶ θηήσκοντα προσκυνούμεν, ἀλλὰ γε² κἂν ζήσαντά ποτε, ὑμεῖς δὲ τὰ μηδέποτε ζήσαντα σέβεσθε. Πρὸς τούτους, φασίν, τοῦ ἐνὸς θεοῦ τιμᾶν θέλοντες τὴν μορφήν καὶ μὴ εὐρόντες ποία ἐστίν, πᾶσαν μορφήν προτιμᾶν εἰλόμεθα· καὶ ὅμως τοιαῦτά τινα λέγοντες ὀρθότερον ὑμῶν οἴονται φρονεῖν.

XVIII. Διὸ καὶ ὑμεῖς ἀποκρίνεσθε³ πρὸς αὐτούς· Ψεύδεσθε, οὐ γὰρ τιμῆ τῇ πρὸς τὸν ὄντως Θεὸν αὐτὰ σέβεσθε, πᾶσαν γὰρ ἂν μορφήν προσεκυνεῖτε οἱ πάντες, οὐκ ὡς ἐποιεῖτε· οἱ μὲν γὰρ ὑμῶν κρόμμυον⁴ ὑπονόησαντες εἶναι τὸ θεῖον καὶ γαστρὸς πνεύματα σέβοντες πολεμοῦσιν⁵· καὶ οὕτως ὁμοίως οἱ πάντες ἐν τῇ προτιμῆσαντες τὰ ἄλλων ψέγεται. Διαφόρῳ δὲ γνώμῃ τοῦ αὐτοῦ ζώου μελῶν ὅς μεν ἄλλο σέβει, ἕτερος δὲ τὸ⁶ **224** ἕτερον. Πλὴν αὐτῶν ἔτι τὰ τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ πνεύματα, αἰδοῦμενοι ἐπὶ τῷ προδήλῳ αἰσχροῦ, εἰς ἀλληγορίας αὐτὰ⁷ ἄγειν πειρῶνται, δι' ἑτέρας ἀπονοίας τὰ τῆς ἀπάτης αὐτῶν θανάσιμα κρατύνειν βουλόμενοι. Ὅμως καὶ⁸ τὰς ἀλληγορίας διελέξασμεν⁹ ἂν, εἴπερ ἐκεῖ ἤμεν, ὧν τὸ τοσοῦτον μωρὸν ἐπεκράτησε πάθος, ὡς¹⁰ μεγίστην τῇ ἐπινοίᾳ ἐμπικῆσαι νόσον. Οὐ γὰρ χρὴ τὴν ἐμπλαστον προσφέρειν ἐπὶ τὸ ὑγιεινὸν μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πάσχον. Ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς διὰ τοῦ γελάσαι τὰ Αἰγυπτίων ἐφάνητε μὴ παθόντες¹¹ τὰ ἐκείνων, περὶ οὗ ὑμεῖς¹² πεπόνθατε, εὐλογον ἦν παρόντα με ὑμῖν τὴν ἴσασιν τοῦ ἐν ὑμῖν πάθους παρέχειν.

XIX. Ὁ Θεὸς σέβειν αἰρούμενος πρὸ πάντων εἶναι ὀφείλει. τί μόνον τῆς Θεοῦ φύσεως ἰδίον ἐστίν, ὁ ἄλλῳ προσεῖναι ἀδύνατον, ἵνα, εἰς τὸ ἴδιωμα αὐτοῦ ἀποβλέπων καὶ παρ' ἑτέρῳ αὐτὸ μὴ εὐρίσκων, ἑτέρῳ¹³ θεῷ εἶναι μὴ ἀπατηθῆ δουναί ποτε. Ἔστι δὲ ἴδιον Θεοῦ, τοῦτον μόνον εἶναι, ὡς πάντων ποιητὴν, οὕτως

didere, alii hircum, alii felem, alii serpentem, sed et piscem et cepas et ventris crepitus et cloacas et brutarum animantium membra. Et mille aliis subdiderunt illud nomen pravis turpitudinibus.

XVII. Hæc dicente Petro, risit quæ'astabat multitudo. Et Petrus ad risum dixit : Ridetis illorum sententiam, nescientes multo magis vos ab illis irrideri. Attamen alii aliorum res deridētis, nam proprias, per malam consuetudinem in fraudem inducti, non cernitis. Quod vero recte Ægyptios irrideatis fateor : quandoquidem animalia ratione carentia ipsi ratione præditi adorant, eaque omnino mortalia. Quo modo autem et illi vos deridendo loquantur, audite. Nos, inquam, etsi mortalia adoremus, tamen quæ aliquando vixerunt : at vos quæ nunquam vixerunt colitis. Ad hæc, aiunt, unius Dei honorare volentes formam, nec invenientes qualis ea sit, omnem formam colendam censuimus. Porro hujusmodi quædam locuti rectius vobis se putant sentire.

XVIII. Quapropter et vos iis respondete : Falsum dicitis, non enim in honorem veri Dei colitis illa, quia omnes omnem adoraretis formam et non ut facitis. Nam qui vestrum cepam esse numen existimant, et qui colunt ventris crepitus, inter se bella gerunt, similique modo cuncti, unum quid maximi facientes, cæterorum cultum improbat. Variante quoque sententia ex membris ejusdem animalis unus unum veneratur, alius aliud. Sed et inter illos aliqui, qui adhuc aliquid bonæ mentis retinent, erubescunt de manifesta turpitudine nituntur cuncta ad allegorias trahere, et per aliam dementiam volunt erroris sui confirmare mortiferum virus. Cæterum confutarem et allegorias, si illic essemus, quarum adeo invaluit stulta affectio, ut maximum animo creaverit morbum. Non enim oportet emplastrum inferre in partem corporis sanam, sed in morbidam. Quandoquidem igitur vos, ridendo Ægyptiaca, declarastis vos idem quod illi non pati, circa id in quo vos ægrotatis, æquum est ut ego coram vobis remedium vestri morbi præbeam.

XIX. Qui Deum colere vult, ante omnia scire debet quid solum divinæ naturæ proprium sit, quod alteri non possit inesse ; ut in proprietatem ejus respiciens, eamque non reperiens apud alium, nunquam fraude inducatur ad tribuendam alteri divinitatem. Est autem proprium Dei : illum solum

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ ὄφιν O. Tam id. ἰσθὺν καὶ κρόμυα. S. Plura congegit de hac Ægyptiorum superstitione C, ad *Recogn.* v. 20. ¹⁰⁰ ὀρθῶς ὄντως O. ¹ Ita S., φασίν. C, O. ² ἀλλ' οὖν O. ³ Ita S., ἀποκρίνασθε C, O. ⁴ κρόμμυον O. Tam καὶ οἱ p. καὶ legi vult S. ⁵ ποιοῦσι O. Tum ὑμῶν p. ὁμοίως conj. S. ⁶ τὸ textui reddidi postquam omissum erat a S. Idem proponit τινές p. ἔτι. ⁷ αὐτὰ O et in marg. C, αὐτὰς id. in textu. Tum ἐπινοίας p. ἀπονοίας O. ⁸ ὁ μὲν p. ὅμως καὶ O. ⁹ διελέξασμεν O. Idem om. τὸ ante τοσοῦτον. Quod si retineri velis, lege saltem τοσοῦτον μωρὸν ἐπεκράτησε τὸ πάθος. ¹⁰ ὡς S. deest in O, C, ὥστε Galland. ¹¹ παθόντες C. ¹² Tum ὑμεῖς O, et ex conject. C, qui in textu ὑμᾶς. ¹³ τῷ C, τῷ S, qui lect. Ottob. jam suspicatus est. Idem interpungendum censuit ut interpunximus c. O. Ap. C puncto distinctum est post ἐστίν.

VARIORUM NOTÆ.

(27) Rufinus : cloacas. Verti etiam potest canales, rivos, aquas decurrentes ac semper fluentes, juxta illud Cæsarii Resp. ad Interrog. 19 : Παρ' Ἑλλησι

κρῆναι καὶ κρόμμυα καὶ γαστρὸς πνεύματα μεμνηνότες ἐκθειάζονται C. Tum ἐχθροῖς p. αἰσχροῖς C. DRESSEL.

esse, ut omnium creatorem, ita et optimum. Potentius quippe est quod facit eo, quod fit; magnitudine, quod infinitum est, finitis; specie pulcherrimum; felicitate beatissimum; mente perfectissimum. Similitate autem et in aliis ipse incomparabiliter eminent. Cum ergo, sicut dixi, Dei sit proprium, cunctis esse meliorem, ab ipso autem factus sit, qui omnia complectitur mundus, penitus necessario dici debet, nullam rerum ab eo creatarum posse cum ipso conferri et exæquari.

XX. Porro mundus, qui non est incomparabilis et eximius atque omni ex parte nullo indigens, Deus esse nequit. Sin vero totus mundus, in quantum conditus fuit, Deus esse nequit, quanto magis illius partes non recte Dei nomen accipient? Partes autem dico, quos vocatis deos, nimirum ex auro, argento, ære, lapide, vel alia quacunque materia factos, insuperque mortalis manus opificia. Attamen videamus præterea, qualiter per os hominis importunus serpens deceptos inductionibus inciat.

XXI. Dicunt enim multi: In nostris numinibus non aurum neque argentum nec lignum aut lapidem adoramus: scimus namque et nos ista nihil esse, præter inaniam materiem et mortalis hominis artificium, sed spiritum qui in illis residet, deum asserimus. Vide ista proferentium malignitatem: nam quia, quod apparet, convinci facile potest, quod nihil sit, ad id quod non videtur confluunt, quasi in re incerta nequeant confutari. Nobiscum tamen ex parte isti conflitentur, quod dimidium simulacrorum suorum deus non sit, sed sensu carens materia. Superest igitur, ut probent, qua ratione credamus in illis versari divinum spiritum. Verum id ita esse nobis nequeunt demonstrare, quia non est. Et ipsis apparuisse non credimus. Nos illis ea divinum spiritum non habere per argumenta probabimus, ut veritatis studiosi, audita confutatione opinionis ea spiritu prædita affirmantis, a rabioso errore se avertant.

XXII. Primo quidem si ea velut spiritum habentia colitis, etiam antiquorum hominum sepulcra adoratis, quos in confesso est divinum non habuisse spiritum. Ita neque in hoc vera loquimini. Porro si vere spirarent vestra numina, per se moverentur, vocem emitterent, araneas insidentes ablegarent, insidiatores suos et fures abigerent, donariorum prædones facile comprehenderent. Jam vero nihil horum faciunt dii, sed instar reorum custodiuntur, præsertim qui sunt pretii majoris, quemadmodum principio diximus. Quid enim, nonne

Α και κρείττονα. Κρείττον ἐστὶ δυνάμει μὲν τὸ ποιῶν τοῦ ποιουμένου ¹⁴, πρὸς μέγεθος τὸ ἄπειρον τοῦ πεπερασμένου· πρὸς εἶδος τὸ εὐμορφότατον, πρὸς εὐδαιμονίαν τὸ μακαριώτατον, **225** πρὸς νοῦν τὸ τελειώτατον ¹⁵. Ὅμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ¹⁶ ἀπαραβλήτως τὴν ὑπεροχὴν ἔχει. Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφη, ἴδιον Θεοῦ τὸ αὐτὸν εἶναι τῶν ὄλων κρείττονα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πάντα λέγειν, μηδὲν ¹⁷ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων αὐτῷ δύνασθαι τὴν ἴσην ἔχειν σύγκρισιν.

XX. Ὁ δὲ μὴ ἔχων τὸ ἀπαραβλήτον καὶ ἀνυπέβλητον καὶ πάντη πάντοθεν ἀνευδὲς αὐτὸς εἶναι οὐ δύναται. Εἰ δὲ ὁ πᾶς κόσμος τοῦτο εἶναι οὐ δύναται, καθὼ γηγένηται, πῶς ¹⁸ γε μᾶλλον τὰ μόρια αὐτοῦ οὐκ ἂν εὐλόγως κληθεῖη Θεός; Μόρια δὲ λέγω τοὺς ὑφ' ὧμῶν λεγομένους θεούς, ἐκ ¹⁹ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε καὶ λίθου ἢ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης ἡστυνοσοῦν ²⁰ γεγονότα, καὶ ταῦτα ὑπὸ θνητῆς χειρὸς δεδημιουργημένα. Ὅμως δὲ πρὸς ταῦτα ἴδωμεν ²¹, οἷα δι' ἀνθρώπου στόματος ὁ δεινὸς ὄφις φαρμάσσει τοὺς ἐπιγμοῖς ²² τοὺς ἐξαπατωμένους.

XXI. Λέγουσι γὰρ οἱ πολλοί: Τῶν σεβασμάτων ἡμῶν σέβομεν οὐ τὸν χρυσὸν οὐδὲ τὸν ἀργυρον οὐδὲ ξύλον ἢ λίθον· ἴσμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτι ταῦτα οὐδὲν ἐστὶν ἢ ἀψυχοῦ ὕλης καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ τέχνη· ἀλλὰ τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτοῖς πνεῦμα, τοῦτο θεὸν λέγομεν. Ὅρα τῶν ταῦτα λεγόντων τὴν κακοῦθιαν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ φαινόμενον εὐέλεγκτόν ἐστιν, ὅτι οὐδὲν **226** ἐστὶν, κατέφυγον ἐπὶ τὸ ἀόρατον, ὡς ἐπ' ἀδήλωτιν ἔλεγχθησαν μὴ δυνάμενοι. Πλὴν συνομολογοῦσιν ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ μέρους, ὅτι τὸ ἡμισυ τῶν παρ' αὐτοῖς ἰδρυμάτων θεὸς οὐκ ἐστὶν, ἀλλ' ἀναίσθητος ὕλη. Λοιπὸν δὲ περιλείπεται δεῖξαι αὐτούς ²³, πῶς πιστεύομεν ὅτι θεῖον ἔχει πνεῦμα. Ἄλλ' ἐπιδείξαι ²⁴ ἡμῖν οὐ δύναται ὅτι ἐστὶν, ἐπεὶ μὴ ἐστὶν. Καὶ αὐτοῖς ἐωρακέναι οὐ πιστεύομεν. Ἡμεῖς αὐτοῖς ὅτι θεῖον οὐκ ἔχει πνεῦμα ²⁵, τὰς ἀποδείξεις παρέξομεν, ὅπως τοῦ δοκεῖν αὐτὰ ἔμπνοα εἶναι οἱ φιλαλήθεις ²⁶ τὸν ἔλεγχον ἀκούσαντες τῆς λυσσώδους ὑπονοίας ²⁷ ἀποτραπῶνται.

XXII. Τὸ μὲν δὴ πρῶτον, εἰ ὡς ἔμπνοα ὄντα σέβετε αὐτὰ, καὶ ²⁸ αἰωνίων ἀρχαίων τάφους προσκυνεῖτε, τῶν ὁμολογουμένων οὐδὲν ²⁹ πνεῦμα θεοῦ ἐσχηκότων. Οὕτως οὐδὲ κατὰ τοῦτο ἀληθεύετε. Πλὴν εἰ ὄντως ἔμπνοα ἦν τὰ σεβάσματα ὧμῶν, ἀφ' ἐαυτῶν ἂν ἐκινεῖτο, φωνὴν ἂν εἶχεν, τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀράχνην ἀπεσεῖετο, τοὺς αὐτοῖς ἐπιβουλεῦσαι θέλοντας καὶ κλέπτοντας ἀπεωθεῖτο ἂν, τοὺς τὰ ἀναθήματα ἀποσυλῶντας συνελάμβανεν ἂν βρᾶδιως. Νῦν δὲ τούτων οὐδὲν ποιοῦσιν, ἀλλ' ³⁰ ὡς κατὰ δίκην, καὶ μάλιστα οἱ τιμιώτεροι αὐτῶν, φρουροῦνται, ὡς καὶ

VARLE LECTIONES.

¹⁴ κρείττων ἐστὶν μὲν δυνάμει τοῦ ποιεῖν τοῦ λοιποῦ C, κρείττον ἐστὶ μὲν δυνάμει τὸ ποιῶν τοῦ ποιητοῦ D, κρείττον ἐστὶ δυνάμει μὲν τὸ ποιῶν τοῦ ποιούντος O, quam ultimam vocem converti in ποιουμένου. Tum περυνασμένου p. πεπερασμένου C, περαιομένου S c. Cl. ¹⁵ τελειώτατον C. ¹⁶ αὐτό S. ¹⁷ Vhb. ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος, ἀνάγκη πᾶσα λέγειν, μηδὲν non exstant in O. ¹⁸ ἀνευδὲς Θεὸς εἶναι οὐ δύναται, καθ' ὃ γηγένηται πῶς C. ¹⁹ ἐκ om. O. ²⁰ Ita scripsi duce Ottob., qui habet τινοςοῦν. Ap. C τινὸς οὖν. Nostrum jam vidit S. ²¹ ἴδωμεν O c. S, εἴδωμεν C. ²² ὑπεγμοῖς C. ²³ αὐτοῖς O. ²⁴ ἐπιδείξαι O. ²⁵ πνεῦμα ascripti ex O. ²⁶ φιλαλήθεις C. ²⁷ ἀπονοίας conj. D. Subinde ἀποτραπῶνται O. ²⁸ Leg. τι καὶ (cur etiam). S. Subinde ἀνθρώπων p. αἰωνίων conj. C. ²⁹ ὁμολογουμένως ὡς οὐδέ C. ³⁰ ἀλλὰ O.

την ἀρχὴν εἰρήκαμεν. Τί δὲ οὐ φόρους καὶ τέλη ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαίτουσιν ὑμᾶς οἱ δυνάσται, ὡς πολλὰ καρπιζομένους τῶν ἐκεῖ; τί δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ²¹ ἀηρηπάγησαν **227** καὶ συντριβέντες διενεμήθησαν; Οὐχὶ καὶ τῶν ἔξω θρησκευόντων αὐτοὶ πλέον οἱ ἱερεῖς, ἐπὶ τῇ ἀχρήστῳ θρησκείᾳ ἑαυτῶν κατεγνώκτες, τῶν ἀναθημάτων πολλὰ ὑφαιροῦνται;

XXIII. Ναί, φησὶν, ἀλλὰ προνοία αὐτῶν ἐφωράθησαν. Ψευδός ἐστίν. Πόσοι γὰρ οὐκ ἐφωράθησαν αὐτῶν; Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐνίους συνειληφθαι δύναμιν αὐτοῦ ²² ἔχειν λέγουσιν, πεπλάνηται. Καὶ γὰρ τῶν τυμβωρύχων τινὲς μὲν εὐρίσκονται, τινὲς δὲ λαυθάωσιν. καὶ οὐ δῆπου γε τῇ τῶν νεκρῶν δυνάμει ²³ οἱ συλληφθέντες ἐφωράθησαν. Τοιοῦτὸν τι καὶ περὶ τῶς κλεπτομένους καὶ συλωμένους θεοὺς ἔστιν ἡμῖν νοεῖν. Ἀλλὰ, φησὶν, οὐ πεφροντικασίαν τῶν **B** ζοίκων αὐτῶν οἱ ἐν αὐτοῖς ὄντες θεοί. Τί οὖν αὐτὰ ὑμεῖς τημελεῖτε σμήχοντες καὶ πλύνοντες καὶ καθαίροντες, στεφανοῦντες, ἐπιθύοντες; Διόπερ ἐντεῦθεν συνοήσατε μηδὲν ²⁴ ὀρθῶ λογισμῶ ποιοῦντες. Ὡς γὰρ τοῖς νεκροῖς ἐπικλιάζετε, οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἐπιθύετε καὶ σπένδετε.

XXIV. Οὐκέτι μὲν τοι τοῦτο οὐδὲ τῷ τοῦ Καίσαρος καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐξουσιῶν συμφωνεῖ παραδείγματι, διοικητὰς αὐτοὺς λέγειν, ὅποτε ὑμεῖς αὐτῶν τὴν πᾶσαν ποιεῖσθε πρόνοιαν, ὡς προείπον, κατὰ πάντα τημελοῦντες ὑμῖν ²⁵ τὰ ἰδρύματα. Αὐτὰ γὰρ οὐκ ἐν δυνάμει οὐδὲν ποιεῖ. Ἐπεὶ εἶπατε ἡμῖν, τί διοικοῦσιν, τί ποιοῦσι τοιοῦτον, ὁποῖόν τι οἱ κατὰ τόπον ἡγοῦμενοι; τί δὲ ἐνεργοῦσι τοιοῦτον, ὁποῖον οἱ **C** τοῦ θεοῦ ἀστέρες; εἰ μὴ **228** τι φαίνουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, οἷς λύχνους ὑμεῖς ἄπτετε; Μὴ ²⁶ ὥσπερ τὰ νεφελῶν φέρει, καὶ αὐτοὶ φέρειν ὁμβροὺς δύνανται, οἱ μὴδὲ ἑαυτοὺς κινεῖν δυνάμενοι, ἐὰν μὴ ἀνθρωποὶ ἐπιλάθωνται; Ἡ καρποὺς παρέχονται τοὺς αὐτοὺς τῇ γῆ τοῖς πόνοις ὑμῶν, οἷς θυσίας ²⁷ χορηγεῖτε; Οὕτως οὐκ ἐν δύνανται.

XXV. Εἰ δὲ καὶ ποιεῖν τι ἐδύναντο, οὐκ ἂν αὐτοὺς ὀρθῶς θεοὺς ἐλέγετε, ὅποτε οὐδὲ τὰ στοιχεῖα ὀνομάζειν ἔξεστι θεοὺς, δι' ὧν τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖται. Ἀλλὰ τὸν μόνον τάξαντα αὐτὰ, πρὸς τὴν ἡμετέραν χρῆσιν ἐκτελεῖν τὰ πάντα, καὶ κελεύσαντα ἀνθρώπων ἰηρητεῖν, μόνον ὀρθῶ λόγῳ θεῶν ὀνομάζομεν. Οὐ ²⁸ τῆς εὐεργεσίας ὑμεῖς μὴ αἰσθανόμενοι τὰ ὑμῖν δοῦλα ἀπονεμηθέντα στοιχεῖα καθ' αὐτῶν δεσπόζειν ἀνηγορεύσατε. Καὶ τί περὶ στοιχείων δεῖ λέγειν; Ὅποτε καὶ ἄψυχα ἀγάλματα πεποιηκότες οὐ μόνον προσκυνεῖτε, ἀλλ' ὡς δούλοι κατὰ πάντα αὐτοῖς ὑποτετάχθαι ἀξιοῦτε. Διὰ τοῦτο, δι' ὧν παρεφρονήσατε ²⁹, δαίμονων ὑποχείριον γεγονάτε. Πλὴν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τὸν θεῶν ἐπιγνώσεως ἐκ τῶν καλῶν πράξεων δύνασθε

A principes a vobis tributa et vectigalia pro iis exigunt, quod multum inde emolumentum capitis? Nonne sæpe ab hostibus rapti sunt, et post fracturam distributi? Nonne plus quam cultores, qui extra sunt, ipsi plerumque sacerdotes, se de inutili cultu damnantes, subripiunt multa donaria?

XXIII. Ita est, dicit aliquis, sed deorum providentia isti homines deprehensi sunt. Falsum est. Quot enim eorum non sunt deprehensi? Quod si ex quorundam comprehensione deos potestatem habere concludunt, errant. Etenim ex sepulcrorum effossoribus nonnulli inveniuntur et nonnulli latent, neutiquam tamen mortuorum potestatis est, quod illi capiantur. Pari modo de furibus deorum debemus censere. Sed, dicetur, curam non gerunt simulacrorum suorum, qui in eis resident dii. Cur ergo vos ea curatis, abstergentes, lavantes, purgantes, coronantes et sacrificiis colentes? Quocirca inde reputate, vos recta ratione non agere. Quemadmodum enim mortuos defletis, ita et diis vestris sacrificatis et libatis.

XXIV. Equidem non amplius illud convenit cum exemplo Cæsaris et potestatum sub illo positarum, deos dicere administratores, quandoquidem iis omnem curam impenditis, sicut jam dixi, in omnibus vobis foventes simulacra. Ipsa enim cum nihil possint, nihil faciunt. Alioquin dicite nobis, quidnam administrant, quid huiusmodi agant, quale agunt locorum præfecti? Quid vero tale operentur, quale Dei astra? An lucent sicut sol, quibus lucernas accenditis? Possuntne ut nubes imbrem ferunt ita et ipsi pluviam dare, qui ne ipsos quidem se movere valent, nisi ab hominibus prehendantur? Num terræ pro laboribus vestris eos ipsos præbent fructus, quibus ei sacrificia exhibebis? Sic nihil possunt.

XXV. Sed etsi valerent aliquid facere, non recte eos diceretis deos, quoniam nec licet elementa deos appellare, per quæ suppeditantur bona. Sed eum solum recta ratione Deum nominamus, qui unus elementa ordinavit, ut ad nostrum usum cuncta perficerent, quique præcepit inservire homini. Cujus vos beneficium non sentientes, quæ vobis serva tributa sunt elementa, dominos vestros renuntiastis. Et quid de elementis loquor? Cum inania quoque signa, quæ fabricastis, non modo adoretis, sed et velut servi omnino illis subijci cupiatis. Ideo per dementia vestram redacti estis in dæmonum potestatem. Verum per agnitionem Dei et bona opera potestis iterum heri effici, et dæmo-

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Ita C in marg., πολέμων in textu, ut O. ²² αὐτοῦ S O, ἑαυτοῦ C. ²³ δύναμιν, O mendose. ²⁴ μηδέ C. ²⁵ ὑμῶν C. ²⁶ Leg. ἢ S. ²⁷ παρέχονται; τὸν αὐτὸν πρόπον τῆς γῆς τοῖς πόνοις ὑμεῖς θυσίας conjecit et versione expressit C, παρέχονται, ὃν τρόπον ἢ γῆ; τοῖς πόνοις, κ.τ.λ. D παρέχονται, οἷς αὐτοῖς τῆς γῆς τοῦς (vel πόρους), κ.τ.λ. προσηύρετ S. ²⁸ οὐ add. c. O. ²⁹ διὰ τοῦτο ἑαυτοῦς δι' ὧν π. C. Si ἑαυτοῦς retineri velis, legendum esse videtur auctore S. : ὑποχειρίους πεποιηκότες, ut accusativus ἑαυτοῦς habeat, unde pen-deat, aut etiam καθ' ἑαυτοῦς corrigendum.

nibus velut servis imperare, ac sicut filii Dei constituit æterni regni hæredes.

XXVI. His dictis, jussit dæmoniacos et morbis occupatos ad se adduci, quibus oblati manus imponens ac precatus incolumes eos dimisit, admonens illos reliquamque turbam, ut hoc in loco assidui essent, per dies quibus immoratus disseveret. Postquam ergo alii abscessere, Petrus ubi in aquis quæ ibi stuebant corpus diluisset, una cum volentibus humi sterni jussit sub arborum densa fronde propter umbram, et unumquemque ordine fecit recumbere : atque ita cibum sumpsimus. Cum ergo juxta Hebræorum solitam fidem benedixisset et gratias egisset Deo pro sumpta recreatione, quia multum adhuc diei supererat, percontari de quibus vellemus permisit. Et vero nostrum, qui viginti eramus, unicuique speciatim interroganti dedit solutionem. Vespere autem jam facto, in latissimam hospitii ædem ingressi cum ipso illic omnes dormivimus.

HOMILIA XI.

I. Itaque quarto apud Tripolim die Petrus surgens nosque inveniens vigilantes, ubi salutasset, abiit ad aquæ fluentis locum, ut lotus oraret. Idem nos quoque consequenter fecimus. Post communes vero preces, cum sedissimus, de castitate disseruit. Et postquam dies illuxit, plebi ingressum permisit. At, multitudine ingressa atque pro more salutata, cœpit dicere :

II. Quandoquidem multa adversum vos a vobis profecta incuria mens plurimas et noxias superstitionum opiniones germinavit, et facti estis velut terra defectu agricolæ silvescens, multo ad purgationem indigetis tempore, ut traditum vobis sermonem verum tanquam præclaram sementem mens suscipiens pravus sollicitudinibus non suffocet, nec ad salutifera opera reddat infructuosum. Quare oportet, ut qui salutis suæ curam suscipiunt, frequentissime audiant quod peccata ex multo tempore aucta brevi quod restat tempore per continuam diligentiam ad expiationem possint referri. Cum ergo unicuique incertus sit suæ vitæ terminus, festinate multas e cordibus vestris extrahere spinas, non vero paulatim, neque enim repurgari poteritis, quia estis ager spinis horrens.

III. Non aliter vero multum studium suscipere ad purgationem vestram sustinebitis, nisi vobis irati increpetis vos ob ea in quibus, velut inutiles servi, iusidiis petiti estis et malis vestris cupiditatibus consensistis, at justam iracundiam in men-

δεσπόται γενέσθαι πάλιν, καὶ δαίμοσιν ὡς δούλοις ἐπιτάξαι, καὶ ὡς υἱοὶ Θεοῦ αἰωνίου βασιλείας κληρονόμοι καταστήναι.

XXVI. Ταῦτα εἰπὼν ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας καὶ νόσοις ἐγκατελιγμένους 229 αὐτῷ προσφέρεισθαι, προσενεχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς καὶ προσευξάμενος ἀπέλυσεν αὐτοὺς ὑγιαίνοντας, ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς ὄχλους ἐναυθα παρεδρεύειν, ὅσων ἂν ἡμερῶν ἐπιδημῶν διαλέγῃται 230. Τῶν οὖν ἄλλων ἀναχωρησάντων ὁ Πέτρος ἐν τῷ ἐκεῖ ὑδροχοεῖν 231 λουσάμενος σὺν τοῖς θελήσασι, χαμὰ στρωθῆναι κελύσας ὑπὸ τινὰ πυκνὴν τῶν δένδρων κόμην διὰ τὴν σκιάν, κατ' ἄξιαν ἕκαστον κατακλιθῆναι ἐποίησεν· καὶ οὕτως τροφῆς μετελάβομεν. Εὐλογήσας οὖν καὶ ἐπευχारीστῆσας τῷ Θεῷ ἐπὶ τῷ εὐφρανθῆναι κατὰ τὴν Ἑβραίων συνήθη πίστιν 232, ἐτι πολλῆς οὐσῆς ὥρας πυνθάνεσθαι ἡμᾶς περὶ ὧν θέλομεν ἐπέτρεψεν. Καὶ ὁμῶς εἶκοσιν 233 οὖσιν ἡμῶν ἐν μέρει ἕκαστῷ πυθόμενῳ ἐπέλυσεν. Ἦδη δὲ ἐσπέρας ἐπικαταλαβούσης εἰς τὸν εὐρύτατον τῆς ξενίας οἶκον εἰσελθόντες ἅμα αὐτῷ ἐκεῖ οἱ πάντες ὑπνώσαμεν.

'ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

I. Τῇ μὲν οὖν τετάρτῃ ἐν Τριπόλει ἡμέρᾳ ὁ Πέτρος ἐγερθεὶς καὶ ἐγρηγορότας ἡμᾶς 234 εὐρῶν, προσαγορεύσας ἐξῆει εἰς τὸ ὑδροχοεῖον, ὅπως λουσάμενος εὐξῆται. Ὁμοίως τε καὶ ἡμεῖς ἀκολουθῶς ἐποίησαμεν. Συνευξαμένοι οὖν καὶ προκαθεσθεῖσι τὸν περὶ τοῦ δεῖν ἀγευεῖν ἐποιεῖτο 230 λόγον. Καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμέρα γεγόνει, τοῖς ὄχλοις εἰσελθεῖν ἐπέτρεψεν. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ ὄχλου πολλοῦ 235, συνήθως προσαγορεύσας λέγειν ἤρξατο·

II. Ἐπειδὴ πολλῇ τῇ καθ' ὑμῶν ὕφ' ὑμῶν γενομένη ἀμελείᾳ ὁ νοῦς τὰς πολλὰς καὶ βλαβεράς τῶν θρησκειῶν ὑπονοίας ἐξέφυσεν, καὶ γεγονάτε ὡσπερ γῆ 236 ἀπορία γεωργοῦ χερσεύσασα, πολλοῦ πρὸς κάθαρσιν δεῖσθε χρόνου, ἵνα τὸν μεταδιδόμενον 237 ὑμῖν λόγον ἀληθῆ ὡσπερ καλὸν σπόρον ἁ νοῦς λαθὼν μὴ κακαῖς φροντίσι συμπνίξας ἀχαρπὸν καταστήσῃ 238 πρὸς τὰ σῶζειν δυνάμενα ἔργα. Διὸ χρὴ τοὺς πεφροντικότητας τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας συνεχέστερον ἐπακοῦσιν, ὅπως τὰ 239 ἐκ μακρῶν χρόνων ἀποπήματα πληθυνθέντα βραχεῖ τῷ περιλειπομένῳ χρόνῳ συνεχεῖ σπουδῇ πρὸς κάθαρσιν ἀναλογῆσαι δυναθῆ. Ἐπειδὴ 240 οὖν ἕκαστος ἀθῆλον ἔχει τοῦ ἰδίου χρόνου τὸ τέλος, σπεύσατε τὰς πολλὰς τῶν καρδιῶν ὑμῶν ἐξελεῖν ἀκάνθας· μὴ κατ' ὀλίγον· οὐ γὰρ δυναθῆσθε καθαρῆθαι, ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐχερσεύσατε.

III. Οὐκ ἄλλως δὲ τὸ πολὺ τῆς σπουδῆς πρὸς κάθαρσιν ὑμῶν ἀναδέξασθαι ὑπομενεῖτε 241, ἐὰν μὴ γε αὐτοῖς ὀργισθέντες ἐπιπλήξῃτε περὶ ὧν ὡς ἀχρεῖοι δούλοι 242 ἐνηδρεύθητε συνθέμενοι ταῖς κακαῖς ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἵνα τὴν δικαίαν 243 ὑμῶν ὀργὴν τῷ νῷ

VARIE LECTIONES.

229 διαλέγεσθαι O. 230 Ita O c. S, ὑδροχοεῖον C. 231 πίστιν om. O. 232 ἡμᾶς S, O, ὑμᾶς C. Tum ἐξῆει S, O. ἐξῆει C. Dein ὑδροχοεῖον S, ὑδροχοεῖον C, ὑδροχοεῖον O. 233 Ita O, et ex conject. D. πολλοὺς C. 234 γῆ Cl. : errat S de lectione Ci. 235 In O prius erat διδόμενον p. μεταδιδόμενον. 236 καταστήσει C. 237 τα om. O. 238 ἐπι C. 239 Ita et S leg. censet, quanquam dedit ὑπομένετε c. C. 240 δούλοι flagitante sensu add. c. O. 241 κακίαν O. Deinceps ὀργὴν add. S ex conject. Ci. Tum χερσεύσασα C, χερσεύσασα S.

ὡς πῦρ χειρτευσάση ἀρούρη ἐπαφείναι **231** δυνήθητε. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔχετε δίκαιον πῦρ, τὴν κατὰ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν ὄργην λέγω, μάθετε ἀπὸ ποιῶν καλῶν ⁵⁵ ἐνηδρεύθητε, καὶ πρὸς ποιῶν κλάσιν κατηρητίσθητε, καὶ ὑπὸ τίνος ἠρατήθητε, καὶ οὕτως ὑμῶν ὁ νοῦς νήφας, καὶ ὡσπερ πῦρ ὑπὸ τῆς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς διδασκαλίας ἐξαφθείς εἰς ὄργην, τὰ κακὰ ⁵⁶ τῆς ἐπιθυμίας ἀναλῶσαι δυνήθητε. Πιστεύσατέ μοι, ὅτι θελήσαντες πάντα κατορθώσαι δυνήσεσθε.

IV. Θεοῦ τοῦ ἀράτου ἐστὲ εἰκῶν. Ὅθεν οἱ εὐσεβεῖν βουλόμενοι μὴ τὰ εἰδῶλα λεγέτωσαν Θεοῦ εἰκόνα ⁵⁷ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖν αὐτὰ σέβειν. Εἰκῶν γὰρ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ εἰς Θεὸν εὐσεβεῖν θέλων ἄνθρωπον εὐεργετῆ, ὅτι εἰκόνα Θεοῦ τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα. Τὴν δὲ ὁμοίότητα οὐκέτι πάντες, ἀλλ' ⁵⁸ ἀγαθῆς ψυχῆς ὁ καθαρὸς νοῦς. Πλὴν ὡς ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν γεγονότα τοῦ Θεοῦ, εἰς τοῦτον ὑμᾶς εὐσεβεῖν ⁵⁹ λέγομεν, ἵνα εἰς Θεὸν, οὐπὲρ ἐστὶν εἰκῶν, ἡ χάρις λογισθῆ. Τιμὴν οὖν τῆ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, προσφέρειν δεῖ οὕτως, πεινῶντι τροφήν, διψῶντι ποτὴν, γυμνητεύοντι ⁶⁰ ἐνδύματα, νοσοῦντι πρόνοιαν, ξένην στέγην, καὶ τῷ ἐν εἰρακτῇ ὄντι ἐπιφαινόμενον ⁶¹ βοῦθῆν ὡς δυνατόν ἐστίν. Καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πάντα ὅσα ἑαυτῷ τῆς θέλει καλὰ, ὡσαύτως ἄλλω χρῆζοντι παρεχέτω, καὶ **232** τότε αὐτῷ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα εὐσεβήσαντι δύναται ἀγαθῆς λογισθῆναι μισθός· ἢ λόγῳ εἰ καὶ ταῦτα ποιεῖν μὴ ἀναδέχεται ⁶², ὡς ἀμελήσας τῆς εἰκόνας κολασθήσεται.

V. Οἷον οὖν ἐστὶ λέγειν ποτὲ, ὅτι εὐσεβείας τῆς εἰς Θεὸν χάριν πᾶσαν μορφήν ⁶³ σεβόμενοι, τὸν ἄνθρωπον τὴν ὄντως εἰκόνα Θεοῦ ὄντα ἐν πᾶσιν ἐνουβρίζετε ⁶⁴, φονεύοντες, μοιχεύοντες, κλέπτοντες καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα ἀτιμάζοντες; Ἐχρῆν δὲ μηδ' ἐν ⁶⁵ κίβδον πράττειν, δι' ὃ ἄνθρωπος λυπεῖται ⁶⁶. νῦν δὲ πάντα πράττετε, δι' ἃ ⁶⁷ ἄνθρωπος ἀθυμεῖ, ἀδικία γὰρ καὶ ἀθυμία γίνεται. Διὰ τοῦτο φονεύετε ⁶⁸ καὶ ἀφαιρεῖσθε τὰ αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἴσπε, ἅπερ παθεῖν οὐ θέλετε. Ὑμεῖς δὲ ἐρπετῶ τινι κακουργῶ πρὸς κακίαν ἀπατηθέντες ὑπονοεῖ πολυθέου γνώσεως, εἰς μὲν τὴν ὄντως εἰκόνα, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀσεβεῖτε, εἰς δὲ τὰ ἀναίσθητα εὐσεβεῖν δοκεῖτε.

VI. Τινὲς δὲ λέγουσιν, εἰ μὴ ἤθελεν αὐτὰ εἶναι, ⁶⁹ εἰς ἃν ἦν, ἀλλ' ἀνηρέτο ⁷⁰ ἄν. Φημι γὰρ, τοῦτο πάντως ἐστὶν, ὅταν πάντες τὴν αὐτῶν πρὸς αὐτὸν εἰς ζωὴν προαίρεσιν, καὶ οὕτως ἀλλαγὴ τοῦ νῦν γενήσεται κόσμου. Πλὴν εἰ καὶ οὕτως ἠθέλετε ⁷¹ αὐτὸν ποιῆσαι, ἵνα μηδὲν τῶν προσκυνουμένων **233** ὑπὴρ-

tem vestram, quasi ignem in arvom silvescens, possitis immittere. Si ergo non habetis justum ignem, iram dico adversus cupiditates malas, animadvertite a qualibus bonis per insidias abstracti fueritis, ad quale supplicium præparati et a qua re seducti. Atque ita mens vestra sobria facta, et quasi ignis a doctrina ejus qui misit nos incensus ad iracundiam, poterit cupiditatem consumere. Mihi credite, modo velitis, poteritis emendare cuncta.

IV. Dei qui cerni nequit imago estis. Unde qui pie vivere cupiunt, ne dicant idola esse Dei imaginem, ideoque coli ea oportere. Nam Dei imago homo est. Qui in Deum pie se gerere vult, homini benefacit, quia Dei imaginem portat hominis corpus; similitudinem vero non omnes gerunt, sed bonæ animæ pura mens. At tamen, quia nos scimus hominem factum fuisse ad imaginem et ad similitudinem Dei, hortamur sitis erga illum pii, ut in Deum, cujus est imago, gratia referatur. Honorem ergo imagini Dei, id est homini, deferre oportet hunc in modum, præbendo esurienti cibum, sitienti potum, nudo indumentum, ægro providentiam, peregrino tectum, in carcere posito visitationem ac pro viribus auxilium. Et ne singula recenseam: quæcunque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat. Tuncque ipsi, in Dei imaginem pietatem exercenti, bona potest imputari merces: qua ratione, si ista facere recuset, quasi qui contempserit imaginem, punietur.

V. An igitur dici potest, propter pietatem erga Deum coli omnem formam, si hominem, veram Dei imaginem, in omnibus contumelia afficitis, occidendo, adulterando, furando, in multis aliis indigne accipiendo? Oportebat autem ne unum quidem malum committere, per quod homo contristetur; nunc vero cuncta facitis quibus homo angitur. Injuria enim etiam anxietas fit. Ideo interficitis et res illius aufertis et quæcunque alia scitis, quæ non vultis pati. Vos autem a maligno quodam serpente ad malitiam decepti, per suspicionem sententiæ multos deos inducentis, in vera quidem imagine seu homine impii estis, in rebus vero sensu destitutis pii vobis videmini.

VI. Nonnulli autem dicunt, si nolisset Deus ea esse, utique non exstitissent, sed fuissent sublata. Ego quoque fateor, id omnino futurum, quando omnes suam erga Deum ostenderint voluntatem, tumque hujus mundi fore mutationem. Verum tamen, etiamsi vultis illum ita facere ut nihil eorum

VARÆ LECTIONES.

⁵⁵ Haud male D corrigit ὑπὸ ποιῶν κακῶν ut infra hom. xi, 11. ⁵⁶ Ita conj. C, qui exh. κατὰ in textu, ut O. ⁵⁷ εἰκόνας leg. censet S. ⁵⁸ ἀλλά O. ⁵⁹ ἀσεβεῖν ὑμᾶς p. ὑμᾶς εὐσεβεῖν O. ⁶⁰ γυμνητεύοντι O. ⁶¹ Ita O c. S. (cfr. hom. xii, 32), ἐπιφαινόμενοι C. ⁶² ἀναδέχητε O. ⁶³ Addendum ἐστε post μορφήν. S. Tum τοῦ p. τὴν O. Forsan scribendum est τὴν τοῦ ὄντως Θεοῦ εἰκόνα ὄντα. ⁶⁴ ἐνουβρίζοντες C. ⁶⁵ μηδὲν p. μηδ' ἐν O. ⁶⁶ λυπεῖται O. ⁶⁷ & S, O, ἃ C. Tum καὶ ἄν p. καὶ idem. Dein. τοῦ p. τοῦτο O. ⁶⁸ Ita S, φονεύσθε C, O. Tum ἀφαιρεῖσθαι O. Deinde ἐστὶν p. ἴσπε conj. D. ⁶⁹ ἀνήρητο O. Postea ascripsi πάντες c. eodem. ⁷⁰ οὕτως, εἰ θέλετε C. Ac D scribendum putabat πλὴν εἰ καὶ οὕτως θέλετε αὐτὸν ποιῆσαι. Verum tamen si sic vultis eum facere S. Mea quidem sententiā delendum εἰ post πλὴν.

quæ adorantur supersit, dicite nobis quid rerum non adorastis? Nonne alii ex vobis solem, alii lunam, alii aquam, terram alii, vel montes, vel arbores, vel semina, alii etiam hominem, ut in Ægypto, adorant? Oportuit ergo Deum nihil relinquere, sed neque vos ipsos, ut nihil esset quod coleretur, neque quod coleret. Vere hoc fieri optat qui intra vos latet pessimus serpens, nec parcit vobis. Sed non ita erit. Nihil enim peccat illud, quod adoratur, vim quippe patitur ab adoratore. Nam licet ab omnibus hominibus injustum feratur iudicium, at non a Deo. Siquidem æquum non est, ut idem supplicium recipiat, qui patitur et qui facit, præterquam si ille ultro admittat solius honore dignissimi honorem.

VII. Sed, inquit, oportebat eos qui adorant a vero Deo periri, ne alius hoc faceret. Verum autem Deo sapientior, ut ei, tanquam prudentior, consilium des? Novit quid faciat. Tolerat enim omnes impios, velut misericors et benignus pater, sciens, ex impiis pios fieri. Et multi e cultoribus rerum impurarum ac sensu carentium, conversi, ea colere cessarunt et delinquere, atque apud verum Deum per preces Græcorum quoque multi salvati sunt.

VIII. At Deus principio oportebat efficere, ut nullatenus de talibus cogitarem. Hæc dicentes ignoratis, quid sit libertas arbitrii, et qua ratione sit possibile vere bonos esse. Quia qui suo proposito bonus est, vere est bonus, qui vero ab alio coactus fit bonus, vere non est, quoniam non propria electione est quod est. Cum ergo uniuscujusque libertas perficiat vere bonum, et vere malum perpetret, in unoquoque fieri quod inimicum vel quod amicum est, per rerum operumque occasiones molitus est Deus. Non, inquit, sed quidquid cogitamus ipse nos facit cogitare. Desinite. Cur amplius blasphematis, qui hoc dicitis? Si enim omne, quod cogitamus, ab ipso menti nostræ inspiratur, ipsum dicitis causam fornicationum, libidinum, avaritiæ omnisque blasphemiarum. Cessate maledicere, qui debetis benedicere, eique omnem impertiri honorem. Nec dicitis: Deus honore non indiget. Quamvis enim ille nullius indigeat, attamen debuistis, respiciendo

Α χεν, εἶπατε ἡμῖν, τί τῶν ὄντων οὐκ ἐθρησκιάσατε, οὐχ οἱ μὲν ὑμῶν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ τὰ ὄρη, οἱ δὲ φυτὰ, οἱ δὲ τὰ σπέρματα, οἱ δὲ καὶ ἄνθρωπον, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, προσκυνοῦσιν; Ἐχρῆν οὖν τὸν θεὸν μηδὲν εἶσαι, ἀλλὰ μηδὲ ὑμᾶς⁷⁰, ἵνα μηδὲν ἂν ᾦν τὸ προσκυνούμενον, μήτε τὸ προσκυνοῦν. Ἀληθῶς τοῦτο γενέσθαι βούλεται⁷¹ ὁ ἐν ὑμῖν δεινὸς ἐνδομουχῶν⁷² ὄφις, ὃς οὐ φείδεται ὑμῶν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔσται⁷³. Οὐδὲν γὰρ ἀμαρτάνει τὸ προσκυνούμενον⁷⁴ βίαν γὰρ πάσχει ὑπὸ τοῦ προσκυνεῖν αὐτὸ θέλοντος. Εἰ γὰρ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἄδικος γίνεται χρίσις, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ θεοῦ. Οὐ γὰρ δίκαιον ἔστι τὴν αὐτὴν τιμωρίαν ἀναδέξασθαι τὸν πάσχοντα καὶ τὸν διαθέμενον, ἐκτὸς εἰ μὴ αὐτὸς ἐκίων ἀναδέξεται⁷⁵ τὴν τοῦ μόνου τιμωτάτου τιμὴν.

VII. Ἀλλὰ, φησὶν, ἐχρῆν αὐτοὺς τοὺς προσκυνοῦντας ἀναρῆσθαι ὑπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ, ἵνα ἄλλος τοῦτο μὴ ποιῇ. Ἄλλ' οὐκ⁷⁶ εἰ σοφώτερος τοῦ θεοῦ, ἵνα αὐτῷ ὡς φρονιμώτερος γνώμην δῶς. Οἶδεν ὁ ποιεῖ. Πᾶσι γὰρ ἐν ἀσεβείᾳ οὐσι μακροθυμεῖ, ὡς ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος πατήρ, εἰδὼς ὅτι καὶ ἐξ ἀσεβῶν εὐσεβεῖς γίνονται. Καὶ αὐτῶν τῶν σεβόντων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀνάσθητα πολλοὶ νῆψαντες τὰ μὲν⁷⁷ αὐτὰ σέβειν καὶ ἀμαρτάνειν ἐπαύσαντο, τῷ δὲ ὄντως θεῷ πρὸς ταῖς εὐχαῖς [ἐχόμενοι πολλοί]⁷⁸ καὶ Ἑλληνες ἐσώθησαν.

234 VIII. Ἀλλὰ τὴν⁷⁹ ἀρχὴν ἔδει ποιῆσαι ἡμᾶς μηδὲ ὅλως περὶ τοιούτων ἐνθυμείσθαι⁸⁰. Ταῦτα λέγοντες ἄγνωεῖτε τί ἐστὶ τὸ αὐτεχούσιον, καὶ πῶς δυνατόν (28) ἐστὶν ἀγαθὸς τῷ ὄντι εἶναι. Ὅτι ὁ ἰδίᾳ προαιρέσει ὢν ἀγαθὸς ὄντως ἀγαθὸς ἐστίν, ὁ δὲ ὑφ' ἐτέρου ἀνάγκη⁸¹ ἀγαθὸς γενόμενος ὄντως οὐκ ἐστίν, ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστίν ὁ ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν τὸ ἐκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεικνύει τὸ ὄντως κακόν, ἐν ἐκάστῳ γενέσθαι ἐχθρὸν ἢ φίλον διὰ τῶν ὑποθέσεων ὁ θεὸς ἐμηχανήσατο. Οὐ, φησὶν, ἀλλὰ πᾶν ὃ ἐνθυμούμεθα, αὐτὸς ἡμᾶς ποιεῖ νοεῖν. Παύσαθε. Τί πλεῖον βλασφημεῖτε οἱ τοῦτο λέγοντες; Εἰ γὰρ πᾶν ὃ τι ἂν⁸² ἐνθυμηθῶμεν, ἀπ' αὐτοῦ ἐνεργούμεθα, αὐτὸν αἰτίον λέγετε πορευῶν, ἀσελγιῶν, πλεονεξιῶν καὶ πάσης βλασφημίας. Παύσασθε δυσφημοῦντες, οἱ εὐφημεῖν καὶ πᾶσαν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμειν ὀφειλοντες. Καὶ μὴ λέγετε· Οὐκ ἐπιδικάζεται ὁ θεὸς τιμῆς. Εἰ γὰρ αὐτὸς οὐδενὸς ἐπιδικάζεται, ἀλλ' οὖν γε ὑμᾶς⁸³ ἐχρῆν εἰς τὸ δίκαιον ἀφορώντας

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ μὴ δὲ ἡμᾶς O. ⁷¹ βούλεται γενέσθαι C. ⁷² ἢ α O et ex conject. C, in cuij. textu ἐνδομουχῶν. ⁷³ ἔστι O. ⁷⁴ ἀναδέξεται O. ⁷⁵ ἢ α O c. S, ἀλλὰ οὐκ C. ⁷⁶ τὸ μὲν C. Tum ὄντως p. ὄντως Cl. Falsus est S de C. ⁷⁷ Lacuna cod. Orlonboniani ita expleta, sententiarum nexus, ap. C. perturbatus, jam logices rationi respondet. ⁷⁸ ἀλλ' οὐ O, qui signum interrogandi habet post ἡμᾶς. ⁷⁹ ἐνθυμείσθε O. ⁸⁰ ἢ α S., ἀνάγκης C, Θ. ⁸¹ ἂν excidit ex utraque Clerici editione et ap. S. ⁸² ἢ α Cl. ἡμᾶς O c. C. Idem delinδo πᾶσιν ἡμᾶς, Cl. πᾶσιν ὑμᾶς.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Καὶ πῶς δυνατόν. Ista Clementis sic apud Maximum proferuntur: Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαίρεσιν οἰκείαν. Ὅ γὰρ ὑφ' ἐτέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γενόμενος, οὐκ ἀγαθός. Ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστίν, ὃ ἐστίν. Τὸ γὰρ ἐκάστου ἐλεύθερον, ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεικνύει τὸ ὄντως κακόν. Ὅθεν ἰδίᾳ τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἐμηχανήσατο ὁ θεὸς φανερωῖν τὴν ἐκάστου διάθεσιν. Fieri non potest ut quisquam sit constanter bo-

nus, nisi ex animi sui proposito proprio. Qui enim ab altero ex necessitate factus est bonus, bonus non est; quia non ex instituto sit, quod est. Libera enim cuiusque voluntas, quod revera bonum est efficit, et revera malum ostendit; unde Deus per istas occasiones voluit cuiusque affectionem patefacere. Quæ, inter Clementis Romani alia, leguntur in Eclogis Jo. Damasceni mss. collegii Claromontani cap. De hmine et libertate. Cot.

τῶν ἐν πᾶσιν ὑμῶν εὐεργετήσαντα εὐχαριστοῦ ἀμείψασθαι φωνῇ.

IX. Ἄλλὰ, φησὶν, κρεῖττον ποιούμεν, ἅμα αὐτῶν καὶ πᾶσιν εὐχαριστοῦντες. Ἄλλὰ ταῦτα λέγοντες οὐκ ἴστε τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβουλὴν. Ὡς γὰρ, ὅποτεν ἕνα κείμενον πολλοὶ ἰατροὶ θεραπεύειν ἐπαγγέλλονται²⁹ μηδὲν **235** δυνάμενοι, εἰς δὲ τις δυνάμει ἀσθενῶς τὴν αὐτοῦ ἀντίδοτον μὴ προσφέρει, λογισάμενος ὅτι, ἂν αὐτὸς θεραπεύσῃ, ἄλλοι ἐπιγράφονται, ὅτω καὶ ὁ Θεὸς, μετὰ πολλῶν ἀξιούμενος τῶν μηδὲν δυναμένων, οὐκ εὐεργετεῖ. Τί οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτεῖ, ἐάν γε αὐτοῦ θεραπεύοντος ἄλλος ἐπιγράφεται³⁰; Φημί, εἰ καὶ μὴ ἀγανακτεῖ, ἀλλ' ὧν γε οὐ θέλει³¹ τῆς ἀπάτης συνεργὸς γενέσθαι. Αὐτῷ γὰρ εὐεργετήσαντος καὶ τὸ μηδὲν ποιῆσαν εἰδῶν ὡς δυνήθην πιστοῦται. Ἄλλὰ καὶ γὼ φημί σοι, εἰ³² μὴ φυσικῶς ἰδίχρητο πρὸς ἀνάσθητα ἐπισημῶν (29), ἴσως ἂν καὶ τοῦτο ὑπομεμενῆκει· διὸ νήψατε (30) ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τὰ εὐλογα νοεῖν. Ὁ Θεὸς γὰρ ἀνευθεῖς ὧν αὐτὸς οὐδένα δέχεται, οὔτε βλάπτεται. Ἡμῶν γάρ ἐστι τὸ ὠφελεῖσθαι ἢ βλάπτεσθαι. Ὑπερ γὰρ τρόπον Καῖσαρ³³ (31) οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμενος ὠφελεῖται, ἄλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφημοῦντος δλεθρος, οὕτως οἱ Θεὸν εὐφημοῦντες αὐτὸν μὲν οὐδὲν ὠφελούσιν, ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· ὁμοίως καὶ οἱ βλασφημοῦντες αὐτὸν μὲν οὐκ ἀδικοῦσιν, αὐτοὶ δὲ ὀλοθρεύονται.

X. Ἄλλὰ, φησὶν, οὐχ ὁμοίως ἐπ' ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Σύμφημι καὶ γὼ, **236** ὅτι οὐχ ὁμοίως. Μείζων γὰρ ἡ κόλασις ὡς μείζον³⁴ ἀσεβήσαντι, ἤτων δὲ τῶν εἰς τὸν ἥτονα ἀμαρτήσαντι. Ὡς οὖν πάντων μείζων ὁ Θεός, οὕτως μείζονα ὠφέξει κόλασιν ὁ εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας, ὡς εἰς μείζονα ἀμαρτήσας, οὐκ αὐτοῦ ἀστέγειρος ἀμυνομένου, ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτούσης καὶ φυσικῶς ἐπεξερχομένης. Οὐ γὰρ δώσει τῶν βλασφημῶν οὐχ ἥλιος τὸ φῶς, οὐ γῆ τὸ καρπὸς, οὐ πηγὴ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἐν ἕδῃ τῆ ψυχῇ ὁ ἐκεῖ καθεστὼς ἄρχων τὴν ἀνάπαυσιν, ὅποτε καὶ ὧν ἐπὶ³⁵ τῆς τοῦ κόσμου προθεσμίας ὠφετώσης παραγανακτεῖ πᾶσα ἡ κτίσις. Διὸ οὔτε³⁶ τελείου

aequitatem, eum, qui omnibus vos cumulavit beneficiis, grata remunerari voce.

IX. Sed, inquit, melius facimus, qui ei omnibusque simul gratias agimus. Verum hæc dicendo non intelligitis structas vobis insidias. Quemadmodum enim, quando unum ægrum multi medici, qui nihil possunt, promittunt curare, unus, qui revera potest mederi, remedium suum non porrigit, secum reputans, quod, etsi ipse sanaverit, attribuetur aliis: ita et Deus, una cum multis qui nihil possunt rogatus, non præstat beneficium. Quid ergo, inquit, Deus ideone indignatur, si, cum ipse curet, ascribatur alteri? Respondeo, licet non indignetur, attamen non vult esse erroris adjutor. Postquam enim ipse benefecit, etiam idolum, quod nihil egit, tanquam efficax fidem accipit. Sed et ego tibi dico, nisi propria et naturali injuria afficeretur, quando una cum sensum non habentibus timetur ac adoratur, forte hoc etiam sustineret; quapropter curæ sit vobis, ut rationi consentanea pro salute vestra intelligatis. Deus enim sibi sufficiens nullo indiget, neque læditur. Nostrum quippe est juvari aut lædi. Nam sicut Cæsar neque maledictis læditur, neque gratiarum actionibus juvatur, sed, qui gratias agit, securitatem habet, qui maledicit interitum: ita qui Deum laudibus prosequuntur, ipsum nequaquam adjuvant, sibi vero ipsis salutem afferunt, parique modo, qui conviciis appetunt, ei quidem non faciunt injuriam, ipsi vero pereunt.

X. Sed, inquit, non similiter in homine et Deo. Et ego fateor, quod non similiter. Majus enim supplicium ut magis impio: minus autem ei, qui in minorem peccavit. Sicut ergo maximus omnium est Deus, ita maximas dabit poenas, qui in eum impius exstiterit, quoniam adversus maximum deliquit. Neque Deus propria manu ulciscetur, at omnis creatura in ea re indignabitur et naturaliter vindicabit. Non enim blasphemo dabit lucem sol, non fructus terra, non aquam fontes, non tribuet animæ in inferis requiem, qui ibi constitutus est princeps: quando nunc quoque, adhuc subsistente prælnita mundi tempore, ægre fert universa creatura. Ideo

VARIE LECTIONES.

²⁹ Ita O c. S, ἐπαγγέλλοντα C. Particulam δὲ seq. utriusque hom. codd. auctoritas tuetur: quapropter non delenda ut censet S. ³⁰ ἐπιγραφῆ C. ³¹ λέγει Cl. et S contra codd. auctoritatem. Schwegleri conjectura θάλει vulgata lectio est ap. C. ³² εἰ O et ex conj. C in cuj. textu ἤ. ³³ Καῖσαρ O. ³⁴ τῶ εἰς μείζονα conj. D, τῶ μείζον scr. Schliemannus Clement. p. 250, 569. ³⁵ ἔτι conj. C. ³⁶ Cotelerio post διὸ εἰς deesse videtur οὐρανός. Forte tamen scripsit noster διὸ οὔτε νέφη τοὺς ὑπερὸς παρέχει. Videsis Eustasium in Hexæom. p. 5. Ego sane, quid sibi velint τέλει ὑπερὸς, non capio. D.

VARIORUM NOTÆ.

(29) Per me licet sensu activo sumere ἐπισημῶν ac vertere: Nisi naturaliter injuria afficeretur, qui ad sensu destituta attonitus stupet. C. Recte: nam alias non intelligitur, quid sibi velit φυσικῶς ἰδίχρητο. C. fr. C. 10. S. DRESSER.

(30) Ὑπομεμενῆκει, δι' ἃν ἤψατε C. Lectio ex O. allata locum nimia corruptela prius laborantem ita dilaciat, ut conjecturam non amplius opus sit. Id.

(31) Ὑπερ γὰρ τρόπον Καῖσαρ. Sæpe dicke Elogæ cap. Περὶ βλασφημοῦντων καὶ μεγαλοβήμωνων καὶ πταιόντων εἰς τὸν Θεὸν ἐξ ἀνοίας. Τοῦ

ἀγίου Κλήμεντος Ῥώμης. Ὁν τρόπον ὁ βασιλεὺς, οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε εὐχαριστούμενος ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα μεγαλύνεται· ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφημοῦντος ὁ δλεθρος· οὕτως οἱ Θεὸν μὲν εὐφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ μεγαλύνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκείαν δόξαν, ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· οἱ δὲ βλασφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ βλάπτουσιν, ἑαυτοὺς δὲ ὀλοθρεύουσι. Καὶ μείζων ἡ κόλασις, ὅση μείζων ἡ ἀσέβεια, ὡς καὶ πάντων κρεῖττων ὁ Θεός, ὑπὲρ ὅν πᾶσα ἡ κτίσις ἀγανακτεῖ. COT.

que nec cælum sufficientem mittit imbrem, neque A terra fructus dat, unde plurimi pereunt. Ipse etiam aer furore accensus ad pestem producendam convertit se. In bonis tamen, quibus fruimur, misericordia sua Deus ad benignitatem erga nos cogit creaturam. Ita vobis, qui cunctorum opificem inhonestatis, omnis creatura succenset.

XI. Nam etsi per solutionem a corpore effugiatis penam, quo modo animam vestram, quæ immortalis est, per mortem poteritis fugere? Immortalis enim est etiam impiorum anima, quibus melius esset, non mortalem eam habere. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo supplicio, neque moriens, in malo suo finem non habet accipere. Sed forsitan dicet vestrum aliquis: Terres nos, Petre. Docete igitur nos, quo pacto tacentes proferamus vobis res quemadmodum sunt, aliter enim vobis eas non possumus indicare. Quod si tacuerimus, decipiemini a malis per ignorantiam; sin vero loquimur, suspecti sumus, quasi vos falsam ob causam terreamus. Quo pacto igitur malum eum incantabimus, qui intra animam vestram latet, callideque vobis inimicas Deo subserit opiniones prætextu amicitiae erga Deum? Reconciliemini vobiscum; namque pro vestra salute sit ad eum cum bonis operibus perfugium. Inimicitia quædam ad Deum est, quæ in vobis cum ratione pugnat cupiditas; quia suspitione prudentiæ corroborat inscitiam.

XII. Alii vero dicunt: Deus nostri curam non gerit. Hoc quoque falsum est. Nam si vere curam C non gereret, neque solem suum oriri faceret super bonos et malos, neque pluviam suam demitteret super justos et injustos*. Dicunt alii: Magis pii sumus, qui et ipsum et simulacra colimus. Non puto, ei, qui ita loquitur, si diceret regi: Eumdem tibi tribuo honorem, quem mortuis et abjecto fimo: non puto, inquam, ei bene cessurum. Sed inquiet aliquis, fimum vocas nostra numina? Ita aio. Inutilia enim vobis ea reddidistis, dum in deos ascribitis. Cum forsitan illorum materia ad aliquid aliud,

* Matth. v, 45.

VARIE LECTIONES.

δ' inserui c. O. ** ξιν conj. D. Ego malim χρῆσιν, quod propius accedit ad lectionem vulgatam, et fidem accipit ex Rufini interpretatione hac: *aeris temperies temeratur*. S. ** ἐπάσομεν O. ** Ita D, τῆ... φίλι C, O. ** γίνεται om. O. ** Fort. scribendum ἐχθρά, vel addendum ἢ post Θεῶ S. ** τις add. c. O. ** τῆ reposui, postquam exciderat ap. Cl. et S. Subinde ἐβρίμενη C. ** ἀπαλλάξει C.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Ἀθάρατος γὰρ ἡ ψυχὴ. Ut Clementis sententia citatur a Maximo, *Locorum communium sermone* 55, ut Clementis Romani, in Damasceno ms. cap. Περὶ ψυχῆς καὶ νοῦ, ad hunc modum: Ἀθάρατοι πάσαι αἱ ψυχαι, καὶ τῶν ἀσεβῶν, αἷς ἀμεινον ἦν μὴ ἀφάρτους εἶναι. Κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσέβητου πυρὸς ἀπεράντων τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσαι, ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσιν. *Immortales omnes animæ sunt, etiam impiorum, quibus melius esset non esse corruptioni non obnoxias. Nam per ignem inextinctum cruciata perpetuo supplicio, nec morientes, suo ipsarum malo sui finem accipere non possunt.* Recognitionum lib. v, cap. 28: *Immortales namque sunt etiam impiorum animæ,*

ὕετους παρέχει, οὔτε γῆ τοὺς καρπούς, διὸ οἱ πλείονες λυμαινόνται. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἄρ θυμῷ ὑπεκκαϊόμενος πρὸς λοιμῶδη πρᾶξιν** μεταβάλλεται. Πλὴν ὅσων ἀπολαύομεν ἀγαθῶν, τῷ αὐτοῦ ἐλεῖν εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν βιάζεται τὴν κτίσιν. Οἱ τως ὑμῖν τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν ἢ πᾶσα κτίσις χαλεπαίνει.

XI. Κἂν γὰρ τῆ τοῦ σώματος λύσει τὴν κλίσιν ἐκφύγητε, πῶς τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἀφάρτον οὔσαν διὰ τῆς φθορᾶς φυγεῖν δύνησεσθε; ἀθάνατος γὰρ ἡ ψυχὴ (52) καὶ τῶν ἀσεβῶν, οἷς ἀμεινον ἦν μὴ ἀφάρτον αὐτὴν εἶναι. Κολαζομένη γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσέβητου πυρὸς ἀπεράντων τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσα, ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτῆς τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχει. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ 237 τις ὑμῶν· Φοβεῖς ἡμᾶς, Πέτρε. Διδάξατε οὖν ἡμᾶς, πῶς σιγῶντες ἐροῦμεν τὰ ὄντα ὡς ἔστιν, ἄλλως γὰρ αὐτὰ ὑμῖν σημαίνειν οὐ δυνάμεθα. Ἐάν τε τιγῆσωμεν, ἐνεδρεῦσεθε ὑπὸ τῶν κακῶν διὰ τὴν ἀγνοίαν· ἐάν τε λαλήσωμεν, ὡς ἐπὶ ψευδῆ ὑποθέσει φοβούμεν ὑμᾶς ὑποπτευόμεθα. Πῶς οὖν ἐπάσομεν** τῷ εἰς τὴν ἡμετέραν κακῷ ἐνδομυχοῦντι καὶ πανούργως ὑποπτεῖροντι ὑμῖν τὰς Θεῷ ἐχθραίνουσας ὑπονοίας προφάσει τῆς πρὸς Θεὸν φιλίας**; Διαλλάγητε ἑαυτοῖς· ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας γίνεται** ἢ μετὰ εὐποίας πρὸς αὐτὸν καταφυγῆ. Ἐχθρα** ἔστι Θεῷ ἐν ὑμῖν ἄλογος ἐπιθυμία, ὑπονοεῖ γὰρ φρονήσεως τὴν ἀγνοίαν κρατύνει.

XII. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· Οὐ πεφρόντικεν ἡμῶν ἰ Θεός. Καὶ τοῦτο ψεῦδός ἐστιν. Εἰ γὰρ ὄντως οὐκ ἐφρόντιζεν, οὐκ ἂν οὐδὲ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνέτελλεν ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, οὔτε τὸν ὑετὸν αὐτοῦ ἔφερεν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ἔτεροι δὲ λέγουσιν· Εὐσεβέστεροί ἐσμεν, καὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἀγάλματα σέβοντες. Οὐκ ὀμῶμαι, εἰ τοῦτο λέγων τις** ἐρεῖ βασιλεῖ· Τὴν ἔστην σοι ἀπονέμω τιμὴν, οἷαν καὶ τοῖς νεκροῖς καὶ τῆ** ἐβρίμενη κοπρίᾳ· οὐκ ὀμῶμαι εἰ καλῶς ἀπαλλαγῆσεται**. Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Κοπρίαν λέγεις τὰ σεβάσματα ἡμῶν; Ναί φημι, ἄχρηστα γὰρ ὑμῖν αὐτὰ ἐποίησατε, εἰς τὸ σέβειν καταριθμήσαντες, τῆς οὐ-

σας αὐτῶν ἴσως εἰς ¹⁰⁰ ἄλλο τι ἢ εἰς **238** χρῆσιν **A** κώρου, εὐχρηστησάσης. Νῦν δὲ οὐδὲ ¹ εἰς τοῦτο χρησιμεύει, ὅτε μετασχηματίζαντες προσκυνεῖτε. Πῶς δὲ καὶ ² εὐσεβέστεροι εἶναι φατε, οἱ πάντων ἀσεβέστατοι, ταύτη αὐτῇ τῇ μιᾷ καὶ ἀσυγκρίτῃ ἀμαρτία ψυχῆς· ἑλισθον ὀφειλοντες τῷ ἀληθεῖ ³, ἐὰν ἐπιμείνητε; Ὡς γὰρ εἰ τις υἱὸς πολλὰ εὐεργετούμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐτέρῳ τινὶ τῷ μὴ πατρὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ πατρὶ ἀποδώῃ ⁴ τιμὴν, πάντως ἀποκληρονόμος γίνεταί· ἐπὶ δὲ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς βιούς εὐχαριστῆ ἰσὶ ταῖς εὐεργεσίαις, εὐλόγως κληρονόμος γίνεταί.

XIII. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· Ἀσεθεῖν μέλλομεν, ἐὰν τὰ παραδόντα ἡμῖν ἐκ πατέρων σεβάσματα καταλείψωμεν ⁵. ὁμοίον γάρ ἐστι τῷ παραθήκῃν φυλάξαι. Ὑποκὴν τοῦτῳ τῷ λόγῳ κἀν ληστοῦ τις ἢ πατρὸς ἢ **B** αἰχροβίου, οὐκ ὀφείλει ὁ υἱὸς νήψας τὸ κρεῖττον εἶσθαι, ἵνα μὴ ἀσεθήσῃ, καὶ μὴ τὰ ἴσα τοῖς γονεῦσι πᾶν ἀμαρτάνῃ ⁶. Πῶς δὲ ἀνόητοι οἱ λέγοντες· Ταῦτα προσκυνούμεν, ἵνα μὴ αὐτῷ ὀχλῶμεν; ὡς ὀχλουμένου θεοῦ ἐφ' οἷς εὐφημεῖται, μὴ ὀχλουμένου δὲ ἐφ' οἷς ἀχριστούμενος βλασφημεῖται. Διὰ τί οὖν, ὅπῃσιν ἔπαθ' ὑεσὺ γένηται, πρὸς οὐρανὸν τὰ πάντα ἀφορῶντες εὐχὰς καὶ λιτάς ἀπονέμετε; καὶ ὅταν ἐπιτύχητε, τὰχον ἐπιλανθάνεσθε; ἀμήσαντες γὰρ ἢ τρυγῆσαντες εὐθέως τὰς μηδὲν ⁷ οὐσὶν εἰδώλοις τὰς ἀπαρχὰς **239** ἀπονέμετε, τὰχον ἐπιλανθάνομενοι τοῦ εὐεργετησάντος θεοῦ. Καὶ οὕτως εἰς ἄλση ⁸ καὶ εἰς τοὺς ναοὺς γενόμενοι θυσίας ἐπιτελοῦντες εὐχαρισθε. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν ὡμῶν λέγουσιν· Παρηγορίας καὶ τοῦ εὐχαρισθεῖσθαι **C** χάρην καλῶς ταῦτα ἐπιτινόνταί.

XIV. Ὁ ἀνόητοι! ὑμεῖς τοῦ λεγομένου γίνεσθε ⁹ ἄκατοι χρισταί. Ἐἴπερ γὰρ καὶ ἐχρῆν ἐνταῦθα εἰς εὐφρασίαν σώματος ἑαυτὸν δοῦναι ποία εὐωχία, ἀμείνων ἦν ἢ ἐν ποταμοῖς ¹⁰ καὶ ὕλαις καὶ ἄλσεσιν, ἴθα εἰλαπίνας καὶ συμπόσια καὶ κατασχοιοί τόποι, ἢ ἴσῳ ἀπόνῃα δαιμόνων, καὶ χειρῶν τομαί, καὶ αἰβώων ἀποκοπαί, καὶ ὀστροί, καὶ μανίαι, καὶ τριχῶν κήμαι, καὶ κόμποι, καὶ ἐνθουσιασμοί, καὶ δολοφυαί, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ μεθ' ὑποκρίσεως εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων γινόμενα, ὅπως τὰς ὡμῶν ¹¹ ὀφειλομένης εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας καὶ νεκρῶν νεκροτέρους προσηύχητε;

XV. Καὶ διὰ τί χαίροντες ταῦτα ποιεῖτε; Ἐπεὶ αὐθελὲς ὑμῖν ὁ ἐμφωλευὼν εἰπεῖν ὄφρις ¹², ὃς ἐνέσπειρεν ὑμῖν τὴν ἀκαρπὸν ἐπιθυμίαν, λέγων ὑπομνήσῃ. Ἔχει δὲ οὕτως· Παρὰ τῇ τοῦ θεοῦ θρησκείᾳ κηρύσσεται νῆφειν, σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλότρη μὴ νοσφίξεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπιεικῶς ¹³, εὐσταθῶς, πράως, κολάζειν ἑαυτὸν μᾶλλον ἐν ταῖς ἐνδείαις, ἢ **240** μὴ ἔχοντα ἐτέρου ἀδικίας ἀφελόμε-

vel ad fimum, suisset utilis. Nunc vero neque ad hoc prodest, quando a vobis transfiguratam colitis. Qua autem ratione vos et magis pius dicitis, qui omnium estis impiissimi, hoc ipso uno et incomparabili peccato interitum animæ merentes coram illo, qui verus est, si perseveretis. Exempli gratia si quis filius, plurima beneficia a patre consecutus, alteri qui pater non sit debitum patri honorem deferat, plane exhæredabitur. Cum vero ex sententia patris vivens gratias de beneficiis egerit, merito hæres relinquetur.

XIII. Alii vero dicunt, impii erimus, si nobis a patribus tradita numina dereliquerimus: idem enim est ac depositum servare. Igitur hac ratione, si aliquis ortus sit ex patre latrone aut obscæno, non debet filius frugi esse, melioremque vitam amplecti, ne impius evadat, peccetque eadem cum parentibus non agendo. Quam stulti autem sunt, qui dicunt: Hæc adoramus, ne Deo simus molesti! Quasi Deo molesta sint ea quibus laudatur, non molesta vero, quibus ingræte accipitur et inflammatur. Cur ergo, cum imbris acciderit remora, in cælum omnino intuiti preces ac supplicationes assignatis? et quando obtinuistis, cito obliviscimini. Facta enim messe aut vindemia, statim ad idola, quæ nihil sunt, primitias defertis, celeriter Dei immemores, beneficii auctoris. Sicque in memoribus et in templis positi sacrificia celebratis, atque genio indulgetis. Quapropter nonnulli ex vobis dicunt: Solatii et bonæ tractationis causa præclare ista excogitata sunt.

XIV. O stolidi! Vos hujus dicti estote justi iudices. Si enim oportebat hic se ad corporis voluptatem alicui tradere oblectationi, melior erat ea, quæ in fluviis et silvis et lucis, ubi computationes et convivia et loci umbrosi, quam ubi dæmoniaca amentia, et manuum sectiones, abscissiones venendorum, rabidus furor, insania, sparsi crines, strepitus stridoresque, afflatus fanatici, ululatus, omniaque illa quæ cum simulatione ad terrorem amentium flunt, ut debitas illis preces et gratiarum actiones offeratis, idque iis, qui mortuis magis sunt mortui.

XV. Et cur læti ista facitis? Quoniam intus latens serpens vobis non vult edicere, qui infructuosam inseruit cupiditatem, dicam ego atque memorabo. Ita autem habet: Apud religionem Dei prædicatur agere sobrie, sibi temperare, iram tenere, non subripere aliena, juste vivere, cum bono jure, tranquille, leniter, se in indigentia potius continere ac reprimere, quam cum non habeas, alterius bonis

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ εἰς, quod dicitur in utroque Hom. cod., addidit D. Subinde scripsi ἄλλο τι ἢ εἰς c. O ut conj. D, ἄλλο τι, εἰς C, quod mutari voluit in ἄλλοτε, εἰς. Tum εὐχρηστησάσης O. ¹ οὐδέ om. O. ² καὶ inserui c. O. ³ τὸ ἀληθῆ C. Subinde ἐὰν καὶ ἐπιμείνητε O. ⁴ ἀποδώ C. ⁵ λείψωμεν C. ⁶ Vhb. καὶ μὴ τὰ ἴσα τοῖς γονεῦσι πᾶν ἀμαρτάνῃ textui reddidi, cum prætermisisset in ed. Schwegleriana. Subinde πῶς δὲ S. ⁷ μηδὲν O. ⁸ ἴτα O, ut conj. S, καὶ οὕτως εἰς ἀσλ. Καί C. ex conj. S., εἴσασι cod. ipsius, in cuj. marg. ἴσασι. Ref. Rec. v. 30: In templis aut lucis. ⁹ γίνεσθε S, γένεσθε C, O. ¹⁰ Ita explicandum esse videtur Οὐλοβοισαὶ ἀμείνων ἦν· οἱ ἐν ποταμοῖς, ap. C ἀμείνων ἢ ἐν ποταμοῖς. ¹¹ ὡμῶν S, αὐτῶν C, O. ¹² ὄφρις om. O. ¹³ ἐπιεικῶς O.

injuste ablati expleri. Apud vocatos autem deos A contraria peraguntur. Et nonnulla in admirationem justitiæ denuntiatis, quæ licet omnia præcepta exsequeremini, una Dei ignoratio sufficit ad punitionem vestram. Cæterum convenientes ad loca quæ vos iis assignatis, alacriter inebriamini, et aras accenditis, quarum nidor vagatus cæcos surdosque spiritus vi sua ad odoratus locum ducit. Sicque ibi alii fanaticis furoribus, alii absurdis cibis replentur, ad libidinem vertuntur alii, ad furta alii et adulteria. Nam fusi illic sanguinis vapor et vini libatio etiam satiat impuros spiritus, qui intra vos occultati omnia hæc reddunt suavia, atque per somnia vos falsis spectris irretiant, innumerisque perpressionibus puniunt. Nam occasione sacrarum, ut vocant, hostiarum repleti estis truculentis dæmonibus, qui caute vos inscios perimunt, ut non sentiat factas insidias. Prætextu siquidem cujuspiam injuriæ vel calamitatis, amoris, iræ, mæstitiæ, aut laqueo aut aqua suffocant, e loco præcipiti dejiciunt, homicidio sui, aut apoplexia, aut alio morbo e vita cogunt migrare.

XVI. Ex nobis autem nullus tale quid potest pati, sed a nobis dæmones torquentur, quandoquidem in aliquem ingressi, ut tardius egrediantur, rogant nos. Sed dicet aliquis: In has perpressiones incidunt interdum etiam quidam Dei cultores. Aio id fieri non posse. Ille enim, de quo loquor, cultor Dei est, qui vere est Dei cultor, non qui duntaxat dicitur. Qui autem vere est, traditæ sibi legis perficit opera. Si quis impie egerit, pius non est. Quemadmodum si alienigena legem servet, Judæus est; qui vero non servat, est gentilis. Judæus enim, Deo credens, legem implet, per quam fidem etiam alia mala montibus similia et gravissima transfert a. Qui vero non exsequitur legem, clarum est, quod non credendo in Deum sit transfuga, ideoque peccator velut nequaquam Judæus propter peccatum a calamitatibus subigitur, quæ ad puniendos peccatores constitutæ sunt. Nam consilio Dei, quod ab initio sancitum fuit, illius cultores juste propter delicta pœna consequitur. Quod sit, ut, postquam pœna de peccato velut debito per vexationem rationem repetierit, conversos homines in cunctorum judicio puro repræsentet. Sicut enim improbis præsentibus deliciæ in damnum futurorum bonorum cedunt, ita supplicia lapsis in peccatum Judæis mittuntur ad exactionem, ut recepta hic delicti pœna a futura illic æterna damnatione liberentur.

a Matth. xvii, 19.

VARIE LECTIONES.

¹⁵ παραγγέλλεται O. ¹⁶ ἐνθουσιασμοῦ C, ἐνθουσιασμοῦ D. ¹⁷ αὐτῆ C. Lectionem Ottoboniani præsigit S. ¹⁸ ἐνδομοχοῦντα O. ¹⁹ παρακαλοῦσιν C. ²⁰ ὃν prætermisit S c. Cl. ²¹ Sede vocabuli mutata lego: Ἐὲν ὁ ἄλλ. τ. v. πρ. Ἴ. ἐστ. μὴ πράξας δὲ Ἰουδαίος, Ἐλλην. Ὁ γὰρ πιστεύων Θεῷ ποιεῖ τὸν νόμον. Hoc modo elegans nasci videtur antithesis. D. ²² ἔδλον ὅτι C. Tum λειποτακτεῖ O. ²³ οὐκ O. ²⁴ Ita O c. S. παραστήσει C. ²⁵ ἀπολαύοντας D., qui insuper exemplis comprobavit, vocem ἀπολαύειν conjungi posse cum casu accusativo, atque haud raro sumi in malam partem. S. ἀπολαθόντες C, O.

νον κορεσθῆναι. Παρὰ δὲ τοῖς λεγομένοις θεοῖς τὰ ἐναντία γίνεται. Καὶ ἕνια εἰς κατάπληξιν δικαιοσύνης παραγγέλλετε ¹⁵, ἅπερ εἰ καὶ πάντα ποιεῖτε τὰ παραγγέλματα, μία ἢ πρὸς Θεὸν ἄγνοια ἰκαυῆ τυγχάνει πρὸς τὴν καθ' ὑμῶν τιμωρίαν. Πλὴν συνερχόμενοι εἰς τοὺς ὕφ' ὑμῶν αὐτοῖς δοθέντας τόπους ἡδέως μεθύσκεσθε καὶ βωμοὺς ἀνάπτετε, ὧν ἡ κνίσσα βεβομένη καὶ τὰ τυφλά καὶ κωφὰ πνεύματα διὰ τῆς ἐξουσίας ἄγει εἰς τὸν τῆς ὀσφρήσεως αὐτῶν τόπον. Καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖ οἱ μὲν ἐνθουσιασμῶν ¹⁶, οἱ δὲ βρωτῶν ἀλλοκώτων ἐμπίμπλονται, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ ἀσεγγαίνειν τρέπονται, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπᾶς καὶ φόνους. Ἡ γὰρ τοῦ ἐκεῖ αἵματος ἀναθυμιασῆς καὶ ἡ τῶν ὀνων σπονδὴ καὶ αὐτὰ ¹⁷ κορεῖ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα, ἃ τινὰ ἐνδομοχοῦντα ¹⁸ εἰς ὑμᾶς φιληδόνως ἔχειν τὰ ἐκεῖ ποιοῦσιν, καὶ δι' ὀνειρῶν ὑμᾶς φαντασίαις ψευδέσαι περιβάλλουσιν, καὶ μυρίοις παθήμασι τιμωροῦσιν. Προφάσει γὰρ τῶν λεγομένων ἰεροθύτων χαλεπῶν δαιμόνων ἐμπίπλασθε, οἱ καὶ φρονίμως ὑμᾶς λαθρόντως ἀναίρουσιν, ἵνα μὴ συνῆτε ὑμῶν τὴν ἐπιβουλήν. Προφάσει γὰρ τινος ἐπηρείας ἡ ἔρωτος ἡ ὀργῆς ἡ λύπης ἡ ἀγχόνῃ ἡ ὕδατι πνιζάντες ἡ ἀπὸ κρημνοῦ ῥίψαντες ἡ αὐτοχειρία ἡ ἀποπληξία ἡ ἑτέρῳ τινὶ πάθει τοῦ ζῆν μεθιστάσιν.

XVI. Ἡμῶν δὲ οὐδεὶς τοιοῦτόν τι παθεῖν δύναται, ἀλλ' αὐτοὶ ὕφ' ἡμῶν κολάζονται, ὁπόταν εἰς τινα εἰσόντες βραδέως ἐξιέναι ἡμᾶς παρακαλῶσιν ¹⁹. **241** Ἄλλ' ἐρεῖ τις: Ἰσως τοιοῦτοῖς πάθεσιν καὶ θεοσεβῶν τινες ὑποπίπτουσιν. Φημί ὅτι τοῦτο ἀδύνατον. Θεοσεβῆς γὰρ οὗτός ἐστιν: ὃν ²⁰ ἐγὼ φημι, ὃ ὄντως θεοσεβῆς, οὐκ ὅς ἂν μόνον λέγεται, ὃ δὲ ὄντως ὧν τοῦ δοθέντος αὐτῷ νόμου ἐκτελεῖ πᾶς πράξις. Ἐάν τις ἀσεβῆσθαι, εὐσεβῆς οὐκ ἐστίν. Ὅνπερ τρόπον ἔάν ὁ ἀλλόφυλος τὸν νόμον πράξῃ, Ἰουδαίος ἐστίν· μὴ πράξας δὲ, Ἐλλην. Ὁ γὰρ Ἰουδαῖος πιστεύων Θεῷ ποιεῖ τὸν νόμον ²¹, δι' ἧς πίστεως καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὄρεσιν εὐκρίτα καὶ βαροῦντα μεθίστησι πάθη. Ὁ δὲ μὴ ποιῶν τὸν νόμον δηλονότι ²² ἐκ τοῦ μὴ πιστεῦειν Θεῷ λειποτακτεῖ, καὶ οὕτως ὡς οὐχί ²³ Ἰουδαῖος ἁμαρτωλὸς διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπικρατεῖται ὑπὸ τῶν εἰς τὸ τιμωρεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας καθιστώτων παθῶν. Βουλῆ Θεοῦ τῇ ἀπαρχῆς ὀρισθῆσθαι δικαίως τοῖς σέβουσιν αὐτὸν παραπτωμάτων χάριν ἡ ἑτιμωρία ἔπεται, ὃ γίνεται, ἵνα ὡς ὀφειλῆμα διὰ τῆς βασιάνου ἀπαίτησασα τὴν ἁμαρτίαν τοὺς ἐπιστρέψαντας καθαρῶς ἐν τῇ τῶν ὄλων παρασῆσθαι ²⁴ κρίσει. Ὡς γὰρ τοῖς κακοῖς ἡ ἐνταῦθα τρυφὴ εἰς ζημίαν αἰωνίων ἀγαθῶν γίνεται, οὕτως αἱ τιμωρίαι τοῖς παραπίπτουσιν Ἰουδαίους πέμπονται εἰς ἐκπραξίν, ἵνα ἐνταῦθα ἀπολαύοντες ²⁵ τὸ παράπτωμα τῆς ἐκεῖ ἀπαλλαγῶσιν αἰωνίας κολάσεως.

242 XVII. Ὑμεῖς δὲ ταῦτα εἶπεν οὐ δύνασθε, ἅ ἄνθρωποι· ὅπου πάντες ἢ ἀνταπόδοσις γίνεται. Οὐ ἐνεκεν ἀγνοούντες τὸ συμφέρον ὑπὸ τῶν προσωκαίρων ἡσυχῶν μὴ λαβεῖν τὰ αἰώνια ἐνεδρεύσατε. Διὸ ἡμεῖς τοῦ συμφέροντος ὑμῖν τὰς ἀποδείξεις ποιεῖν περιώμεθα, ἵνα πληροφορηθέντες περὶ τῶν τῆς θεοσεβείας ἐπιτηδεύματων διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων δυναθῆτε σὺν ἡμῖν τὸν ἄλυτον αἰῶνα κληρονομήσαι. Μέχρι μὲν οὖν χωρίστε²⁵ ἡμᾶς, μὴ χαλεπαίνετε ἡμῖν²⁶ ὡς ψευδομένοι περὶ ὧν ὑμῖν θέλομεν καλῶν. Τὰ γὰρ ἡμῖν νομισθέντα ἀληθῆ περὶ ἀγαθὰ, ταῦτα ὑμῖν εἴρειν οὐκ ἐφθονήσαμεν, ἀλλὰ τούναντιον ἐσπεύσαμεν συγκαληρονομοῦν ὑμᾶς ποιῆσαι ἀγαθῶν, ὧν ἡμεῖς νενομίσαμεν²⁷. Οὕτω γὰρ χρὴ πρὸς τοὺς ἀπίστους λέγειν. Ὅτι δὲ ἀληθεύομεν ὅντως περὶ ὧν λέγομεν, οὐκ ἕως θνήσκεισθε εἰδέναι, ἐὰν μὴ πρότερον φιλαληθῶς ἵπασθητε.

XVIII. Διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος, κἂν τὰ μυρία ὑμᾶς ὁ ἐν ὑμῖν ἐνδομυχῶν²⁸ ὄφεις, κακοὺς ὑποβαλῶν λογισμοὺς καὶ ἀσυχολίας, ἐνεδρεύειν θέλῃ²⁹, ἀλλ' οὖν γε ὑμεῖς θεθετε ταύτη μᾶλλον προσφιλοεικοῦντες αὐτῷ συνεχῶς ἡμῶν³⁰ ἐπακούειν. Δεῖ γὰρ συνεδρεύοντας ὑμᾶς τοὺς σφόδρα ἡπατημένους εἰδέναι, πῶς χρὴ ἐπιβεῖν αὐτῷ. Ἄλλως δὲ ἀδύνατον. Ἐπαδεῖν δὲ³¹ λέγω, τῷ λογισμῷ ἀντιτάσσεσθαι ταῖς κακαῖς αὐτῶν συμβουλίας· **243** μεμνημένους, ὅτι ὑποσχέσει γνώσεως ἀπ' ἀρχῆς τῷ κόσμῳ θάνατον ἐξεργάσατο³².

XIX. Ὅθεν ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης πολλὸν τὸν κόσμον πεπλανημένον εἰδὼς καὶ τῇ κακίᾳ συνθέμενον ἰδὼν οὐκ ἠγάπησε τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην, ὡς ἐκ πλάνης συνοῦσαν³³. ὅτι εἰς τέλος ἐπιφέρεται πᾶσι τὰς πρὸς κακίαν ὁμογνωμονοῦσιν, παραθεῖς³⁴ ἀντὶ εὐθείας, τοῖς νηψασίν ὡσπερ πῦρ ἐμβαλῶν τὴν κατὰ τὴν ἐνεδρεύσαντος ὀργὴν μαχαίρᾳ τοικουῖαν, προτείνας δὲ³⁵ λόγον ἀναιρεῖ τὴν ἀγνοίαν τῇ γνώσει, ὡσπερ τέμνων καὶ χωρίζων ζῶντας ἀπὸ τῶν νεκρῶν. Τῆς μὲν οὖν κακίας ὑπὸ τῆς νομίμου γνώσεως νικημένης πόλεμος συνεῖχε τὸ πᾶν. Σωτηρίας γὰρ χάριν υἱὸς ὑπέβησας ἀπειθοῦς ἐχωρίζετο πατρός, ἢ καὶ πατρὸς τέκνου, ἢ τεκοῦσα θυγατρὸς, ἢ θυγάτηρ μητρὸς, καὶ ἀπᾶς οἱ³⁶ συγγενεῖς συγγενῶν καὶ φίλοι συνήθων.

XX. Καὶ μὴ τις λεγέτω· Πῶς τοῦτο δίκαιον, χωρίζεσθαι γονεῖς τέκνων καὶ τέκνα γονέων; Δίκαιον δὲ³⁷ καὶ πᾶν. Εἰ γὰρ συνόντες, μετὰ τοῦ μηδὲν αὐτοὺς ὀφελεῖν, καὶ συναπώλλυντο αὐτοῖς, πῶς οὐ δίκαιον, καὶ³⁸ χωρισθῆναι τὸν σώζεσθαι θέλοντα ἀπὸ τοῦ μὴ θέλοντος, συναπολέσθαι δὲ³⁹ βουλομένου; πρὸς τοῦτος οὐδὲ αὐτοὶ οἱ τὸ κρεῖττον νενοηκότες χωρισθῆ-

²⁵ Matth. i, 34.

XVII. Vos vero hæc dicere non potestis, quia non creditis, quæ illic sunt esse quemadmodum dicimus, dico autem, ubi cunctis fiat retributum. Quocirca quod est utile ignorantes, a temporariis voluptatibus, ne æterna accipiatis, decipimini. Quare nos conamur, commodi vobis probationes afferre, ut plene certi de pietatis promissionibus per bona opera possitis nobiscum sæculi quod tristitia vacat hæredes existere. Donec igitur cognoscatis nos, ne nobis succenseatis, tanquam mentiamur circa bona quæ vobis cupimus. Quæ enim putavimus vera et bona, ea ad vos afferre non invidimus; sed contra festinavimus, reddere vos bonorum, quæ novimus, cohæredes. Ita quippe ad infideles loquendum est. Quod autem plene veros proferamus sermones, non aliter poteritis scire, nisi prius cum veritatis studio audiat.

XVIII. Quapropter nunc, licet serpens, quem intus habetis latentem, mille vobis tendat insidias, pravas subjiendo cogitationes et impedimenta, attamen eo magis obsistere ei debetis, et assidue nos audire. Oportet enim, ut vos, qui fuistis valde decepti, convenientes cognoscatis, quo modo ille incantandus sit. Aliter vero fieri nequit. Incantare autem dico, mente repugnare pravis dæmonum consiliis memores, cum promissione scientiæ mundo ab initio mortem procreasse.

XIX. Unde veritatis propheta, sciens mundum errasse plurimum, et malitiæ consensisse intuitus, non expetivit pacem cum illo, ut ex errore consistentem; sed usque ad finem cunctos in malitia consentientes oppugnat, et veritatem in locum erroris proponit, ac resipiscentibus velut ignem immittit iram adversus insidiatorem, quæ gladio similis est^a, objectoque sermone ignorantiam cognitione interimit, quasi scindens ac separans vivos a mortuis. Itaque dum malitia per legitimam cognitionem vincebatur, bellum cuncta tenuit. Nam propter salutem filius credens a patre incredulo separavit se, vel pater a filio, genitrix a filia, filia a matre, atque omnino propinqui a propinquis et amici a familiaribus.

XX. Neque dicat aliquis: Quomodo id justum fuerit, separari parentes a liberis, liberos a parentibus. Justum est, et valde. Nam si una morati, præterquam quod nihil eis prodérant, etiam cum illis peribant, quo pacto æquum non est separari eum, qui salvari vult, ab eo qui non vult, sed una perire cupit. Ad hæc, non illi, qui quod præstat

VARIE LECTIONES.

²⁵ χωρίζετε C. ²⁶ ὑμῖν Cl. Fallitur S. de lectione Cl. ²⁷ νενοίκαμεν C. ²⁸ Ita O et ex conject. C. in conj. textu ἐνδομυχῶν. ²⁹ Ita S., θέλει C. Ambigo de scriptura libri Ottob. non plena. ³⁰ ὑμῶν O. ³¹ δὲ om. O. ³² Vhb. μεμνημένους, ὅτι ὑποσχέσει γνώσεως ἀπ' ἀρχῆς τῷ κόσμῳ θάνατον ἐξεργάσατο largitus est O. ³³ Non continuo pacem mundo in erroribus posito dedit. *Recogn.* vi, 4. Unde conjectaverim esse scribendum συνεστῶτα S. ³⁴ Post παραθεῖς deest aliquid, supple ἀληθειαν vel similem aliquam vocem. Cfr. *Recogn.* vi, 4: Sed ignorantia ejus ruinis scientiam veritatis opposuit. Deinde ego post πλάνης commato distincti, non, ut C., post νηψασιν S. ³⁵ δὲ add. c. O. ³⁶ καὶ O. ³⁷ καὶ accessit ex O. ³⁸ καὶ O.

intelligunt, vellent separari, imo simul manere, A aliosque meliorum expositione juvare. Unde increduli, dum volebant audire, ipsi contra eos pugnant per separationem, persecutionem, odium. Qui vero ista sustinebant, miserati eos, qui ipsis per ignorantiam insidiabantur, doctrina prudentiæ orabant pro vexatoribus suis, scientes causam delicti esse ignorantiam. Ipse enim Magister clavis confixus orabat Patrem, ut ejus interfecto-ribus dimitteret peccatum, dicens : *Pater, dimitte illis peccata sua. Non enim sciunt quæ faciunt* *. Imitantes ergo Magistrum et ipsi in iis quæ patiebantur orabant pro afflictoribus, quemadmodum edocti fuerant. Sic non odio parentum separabantur, quandoquidem et pro iis, qui nec erant parentes, nec propinqui, sed inimici, preces continuas fundebant, eosque, prout jussi erant, nitebantur diligere.

XXI. Mihi autem dicite vos, quo modo parentes diligatis? Equidem si velut justitiam semper intuiti, bene est : sin vero temere, non amplius bene. Potestis enim parvam ob causam eorum hostes fieri. Quod si gnari diligitis, dicite, quid sint parentes. Respondebitis : originis auctores. Cur ergo cunctarum rerum originem Deum non amatis, si justo judicio hoc suscepistis facere ? Sed et jam dicetis, illum non novimus. Quare igitur non percontati colitis sensu destituta ? Quid vero ? etsi difficile erat vobis cognoscere quid sit Deus, at quid non sit Deus, non potuistis non scire, ut reputaretis, neque lignum, neque lapidem, neque æs, neque aliud quid ex corruptibili constans materia Deum esse.

XXII. Nonne enim ferro cælata sunt simulacra, C et ferrum quod sculpsit igne emollium est, et ignis aqua exstinguitur ? An non vero aqua per spiritum movetur, atque spiritus a Deo cunctorum opifice initium existentiæ habet ? Sic enim dixit Moyses propheta : *In principio creavit Deus cælum et terram : terra autem erat invisibilis et incomposita et tenebræ erant super abyssum, et spiritus Dei ferebatur super aquas.* Qui spiritus, dicente Deo, velut manus ipsius cuncta fecit, lucem separavit a tenebris, et post cælum invisibile visibile expandit, ut superiora ab angelis lucis habitarentur, inferiora vero ab homine una cum omnibus propter ipsum factis administrarentur.

XXIII. Nam propter te hominem Deus aquam quæ supra faciem terræ erat jussit secedere, ut tibi terra fructus posset producere : et fecit meatus, quo fontes tibi præberet, ac apparerent fluminum

* Luc. xiii, 34.

ναί 244 ἤθελον, ἀλλὰ συνεῖναι καὶ ὠφελεῖν αὐτοὺς τῇ τῶν κρειττόνων ὑφηγησεί, ὅθεν οἱ ἀπειθεῖς ἐπακούειν αὐτῶν μὴ θέλοντες αὐτοὶ αὐτοὺς ἐπολέμουν, χωρίζοντες, διώκοντες, μισοῦντες. Οἱ δὲ ταῦτα πάσχοντες, ἐλεοῦντες αὐτοὺς ** ὑπὸ ἀγνοίας ἐνεδρευομένους, διδασκαλίᾳ φρονήσεως ἠύχοντο ὑπὲρ τῶν τὰ ** κακὰ αὐτοὺς διατιθεμένων, τὴν ἀγνοίαν τοῦ ἀμαρτήματος αἰτίαν εἶναι μεμαθηκότες. Αὐτὸς γὰρ ὁ Διδάσκαλος προσηλωθεὶς ἠύχετο τῷ Πατρὶ, τοῖς αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἀφεθῆναι τὸ ἀμάρτημα, εἰπὼν· *Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, οὐ γὰρ οἶδασιν ἃ ποιοῦσιν.* Μιμηταὶ οὖν γινόμενοι τοῦ Διδασκάλου καὶ αὐτοί, ἐν οἷς ἐπάσχον, ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων ἠύχοντο, ὡς ἐδιδάχθησαν. Οὕτως οὐ γονεῖς μισοῦντες ἐχωρίζοντο, ὅποτε καὶ ὑπὲρ τῶν μη γονέων μηδὲ συγγενῶν, ἐχθρῶν δὲ γενομένων, ἐποιοῦν συνεχεῖς εὐχὰς ** καὶ ἀγαπᾶν πειρῶνται ** ὡς ἐκελεύσθησαν.

XXI. Εἶπατε δέ μοι ὑμεῖς, πῶς τοὺς γονεῖς ἀγαπᾶτε ; εἰ μὲν ὡς τὸ δίκαιον ἀεὶ σκοποῦντες, συνεύχομαι, εἰ δὲ ὡς ἔτυχεν, οὐκέτι, δύνασθε γὰρ καὶ μικρὰ προφάσει τούτων γενέσθαι ἐχθροί. Εἰ δὲ εὐδοτε ἀγαπᾶτε, εἶπατε ὑμεῖς, τί εἰσι ** γονεῖς. Ἐρεῖτε· Γένους ἀρχηγέται. Διὰ τί οὖν τῶν ὄλων γένος οὐκ ἠγαπήσατε, εἴπερ δικαίω φρονήματι τοῦτο ποιεῖν ἐπανεἴλεσθε ; Ἄλλ' ἔτι καὶ νῦν ἐρεῖτε· Οὐχ ἐωράκαμεν αὐτόν. Διὰ τί οὖν μὴ ζητήσαντες τὰ ἀναίσθητα κολακούμετε ; Τί δέ ; εἰ καὶ δύσκολον ἦν ὑμῖν 245 γνῶναι εἰ θεός, τὴ μέντοι τί οὐ θεός μὴ εἰδέναι οὐκ ἐδύνασθε, ἵνα λογισάσθε ὅτι θεός ἐστιν οὐ ξύλον, οὐ λίθος, οὐ χαλκός, οὐκ ἄλλο τι ἐκ φαρτῆς γεγονὸς ὕλης.

XXII. Ἦ γὰρ οὐχ ὑπὸ σιδήρου ἐτορευθήσαν καὶ C τορευσας ** σίδηρος ὑπὸ πυρός ἐμαλάχθη, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸ ** σθένεται ὑπὸ ὕδατος ; τὸ δὲ ὕδωρ οὐχ ὑπὸ πνεύματος τὴν κίνησιν ἔχει, καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ ὅλα πεποικηκός Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκτάσεως ** ἔχει ; Οὕτως γὰρ ὁ προφήτης εἰρηκε Μωϋσῆς· *Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκευάστως· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.* Ὅπερ καὶ λέγοντος τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμα, ὡς περ χεῖρ αὐτοῦ τὰ πάντα δημιουργεῖ, φῶς ἀπὸ σκοτούς χωρίζον **, καὶ μετὰ τὸν ἀόρατον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον ἐφαπλώσαν **, ἵνα τὰ ἄνω τοῖς τοῦ φωτός ἀγγέλοις οἰκηθῆ, τὰ δὲ κάτω ὑπὸ ἀνθρώπου ἅμα τοῖς δι' αὐτὸν γενομένοις πᾶσι διοικηθῆ.

XXIII. Διὰ γὰρ σὲ τὸν ἀνθρώπον ὁ θεός ἐκέλευσε τὸ ἐπὶ προσώπῳ τῆς γῆς ὑποχωρῆσαι ὕδωρ, ἵνα καρπούς ἡ γῆ σοι προσενέγκαι δυναθῆ, καὶ τρηδόνας ἐποίησεν, ἵνα σοι παράσχη ** ἔπιπλάς καὶ ποταμῶν βεῖθρα

VARIÆ LECTIONES.

** ἐλεῶντες, ἑαυτοῦς C, ἐλεοῦντες ἑαυτοῦς S. ** τὰ transcripsi ex O. ** γονέων μὲν ὄντων ἐχθρῶν δὲ γενομένων ἐποιοῦντο τὰς εὐχὰς O. ** πειρῶνται O. ** ἡμῖν, τί ἐστιν C. ** ἐτορευθήσαν, καὶ ὁ τορευσας; C. Cfr Turrian. *Pro epist. pontif. lib. v, cap. ult.* ** αὐτό om. O. ** ἐκστάσεως C. ** χωρίζων O. ** ἐφαπλώσας; O. ** παράσχη O.

φανῆ και ζῶα ἐκδρασθῆ⁸⁰, συνελθὼν ἐρῶ, ἵνα πάντα
 σοι παραστῆναι δυναθῆ. Ἡ γὰρ οὐ διὰ σέ ἀνεμοὶ
 πρὸς καρπῶν ἐπιγονθὴν πνέουσι⁸¹ και ὕετοὶ φέρον-
 ται²⁴⁶ και τροπαὶ γίνονται; Αὐτίκα γοῦν ἥλιος και
 σέλην ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀστροῖς⁸² διὰ σέ τὰς ἀνα-
 τολὰς και δύσεις ἐκτελοῦσιν, και ποταμοὶ και λί-
 μναι ἅμα ταῖς πάσαις πηγαῖς⁸³ ὑπηρετοῦσιν. Ὅθεν
 σοι τῷ ἀνασθῆτω ὡσπερ ἡ μελῶν ἐδόθη τιμὴ, οὐ-
 τως ἀχαριστήσαντι ἡ μελῶν διὰ πυρὸς κόλασις
 προτοίμασται, ὅτι γινῶναι οὐκ ἠθέλησας ὅν πρὸ
 πάντων εἶδει γινῶναι.

XXIV. Καὶ⁸⁴ νῦν δὲ ἐκ τῶν ἡττόνων ἐπίγκωθι
 τῆν τῶν ὄλων αἰτίαν, λογιζάμενος ὅτι τὰ πάντα τὸ
 ὕδωρ ποιεῖ, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπὸ πνεύματος κινήσεως τὴν
 γίνεσθαι λαμβάνει, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τῶν ὄλων
 θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει. Καὶ οὕτως εἶδει λογισασθαι,
 ἵνα ἐπὶ λόγῳ εἰς θεὸν κατανηθῆσαι δυναθῆς, ὅπως
 ἐπιγινῶς σου τὸ γένος⁸⁵, και πρωτογόνῳ ἀναγεννη-
 θεῖς ὕδατι και⁸⁶ κληρονόμος καταστῆς τῶν πρὸς
 ἀφρασίαν γεννησάντων σε γονέων.

XXV. Διὸ ἐτοίμως πρόσσελθε ὡς υἱὸς πατρὶ, ἵνα
 τῶν ἀμαρτημάτων σου ὁ θεὸς τὴν ἀγνοίαν αἰτίαν ὀθῆ.
 Εἰ δὲ και μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις ἢ βραδύνεις,
 ἀκαίρῳ θεοῦ ἀπολλῆ κρίσει, τῷ μὴ θελήσει μὴ θελη-
 θεῖς· και μὴ τοι νομίση, ὅτι ἐάν⁸⁷ πάντων τῶν
 ποτε γενομένων εὐσεβῶν εὐσεθέστερος γένῃ, ἀβάπτι-
 στος ᾗ ἦς, ἐλπίδος τυχεῖν δυναθῆς ποτέ. Ταύτη γὰρ
 μᾶλλον πλείονα ὑπέξεις κόλασιν, ὅτι καλά ἔργα οὐκ
 ἐπίκτησας καλῶς. Καλὴ γὰρ εὐποία, ὅσπῳτάν ὡς θεὸς
 ἐκείσευς γίνηται. Σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις, **247** ὡς ἐκεῖ-
 νη ἔδοξεν, βαπτισθῆναι, τῷ σὺ θελήματι ὑπηρετῶν
 ἐχθραίνεις τῇ ἐκείνου βουλή.

XXVI. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Τί συμβάλλεται πρὸς
 εὐπέθειαν τὸ βαπτισθῆναι ὕδατι; Πρῶτον μὲν, ὅτι
 τὸ ὕδωρ θεῷ πράττει· δεύτερον δὲ, ἐξ ὕδατος ἀνα-
 γεννηθεῖ; Θεῷ, αἰτίᾳ φόβου⁸⁸, τὴν ἐξ ἐπιθυμίας
 πρώτην σοι γενομένην καταλλάσσει⁸⁹ γένεσιν, και
 οὕτως σωτηρίας τυχεῖν δύνῃ· ἄλλως δὲ ἀδύνατον.
 Οὕτως γὰρ ἡμῖν ὤμοσεν ὁ προφήτης εἰπὼν⁹⁰·
 Ἄμην ὑμῖν λέγω, ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε ὕδατι
 ᾧ ὄντι, εἰς ὄρομα Πατρὸς, Υἱοῦ, ἀγίου Πνεύματος,
 οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
 νῶν. Διὸ προσέλθετε. Ἔστι γὰρ τι ἐκεῖ ἀπαρχῆς
 ἐπισημον, ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι, και⁹¹ τοὺς βαπτι-
 ζομένους ἐπὶ τῇ τρισμακαρία ἐπονομασίᾳ και⁹² ῥύε-
 ται τῆς ἐσομένης κόλασεως, ὡσπερ δῶρα προσφέρον
 τῷ θεῷ ὡς ἄν⁹³ ἀπὸ τοῦ βαπτισματος αὐτῶν τῶν βα-

⁸⁰ Joab. III, 5.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ ἢ α O et ex conject. C, cuj. textus ἐκδρασθῆ. ⁸¹ πνέουσι ἄσκριpsi c. O. ⁸² ἀστροὶ om. O. ⁸³ πά-
 σαις p. πάσαις πηγαῖς C, qui conj. θαλάσσαις. Lectio Otoboniani quamlibet conjecturam reddit super-
 fluan. ⁸⁴ K & C. ⁸⁵ ἐπιγινῶς αὐτοῦ γ. C, ἐπιγινῶς σαντοῦ γ. D. ⁸⁶ και om. O. ⁸⁷ κἄν scr. Schliemannus
Clem., p. 226, 569. S. ⁸⁸ ἢ α O c. S, αἰτίᾳ φόβου C. Hæc vbb. non sunt in codice Turrianus, neque agno-
 scuntur a Rufino; quare ea D esse putat a mala manu. S. ⁸⁹ ἀποτέμνη alia man. O. ἢ α et Turrianus;
Raf. Rec. vi, 9; *amputatur*. ⁹⁰ Cfr. Schw. *Mont.* p. 184; *Nachap. Zeitalter* 1, 218 sq.; *Zeller: Ann.*
Theol. Tubing. 1845, p. 613; 1847, p. 132; *Frank. Wurtemb. St.* tom. XVIII, p. 71 sq., XIX p. 179; *Hil-*
genfeld: D. Clem. Rec. u. Rom. p. 166; D. *Ev. Joh.* p. 151; *Krit. Unters.*, p. 358; *Ritschl: Ann. Theol.*
Tub. 1851, p. 514. ⁹¹ και O c. D, qui locum ita vult restitui: Καὶ τοὺς βαπτ. ἐπὶ τῇ τρ. ἐπον. ῥύεται
 και τῆς ἐσ. καλ. Apud C και deest ante τοὺς βαπτισζομένους, S ὁ τοὺς βαπτισζομένους. ⁹² και om. O.
⁹³ ὡς ἄν D, ὅτ' ἄν C, ὅταν O.

undæ, et animalia exirent, uno verbo ut omnia se
 tibi possent offerre. Aut non propter te venti spi-
 rant, ad fructuum productionem, et imbres defe-
 runt, et anni tempestates sunt? Jam vero sol et
 luna cum aliis stellis propter te oriuntur et occi-
 dunt, fluvii et stagna cum omnibus fontibus tibi
 subserviunt. Unde tibi sensu carenti quemadmo-
 dum major præstitus est honor, ita ingrato major
 præparata est ignis pœna, quod scire nolueris,
 quem ante omnia oportuit cognoscere.

XXIV. Sed vel nunc ex minoribus agnosce cuncto-
 rum causam, considerans, quod omnia aqua produ-
 cit, aqua vero a spiritu accipit motus originem, spi-
 ritus autem ab universorum Deo initium habet. Atque
 ita oportet reputare quo per rationem ad Deum possis
 pervenire, ut agnoscens tuum genus et regeneratus
 aqua primigenita etiam hæres efficiaris parentum
 qui te ad incorruptionem genuerunt.

XXV. Propter quod prompte, tanquam filius ad
 patrem, accede, ut Deus causam peccatorum tuo-
 rum ponat ignorantiam. Quod si postquam vocatus
 es, non vis, aut cunctaris, justo Dei judicio peri-
 lis, et quia tu noluisti, nolet te Deus. Nec vero pu-
 tes, quod et si omnium, qui unquam fuerunt pii,
 piissimus sis, non fueris autem baptizatus, spem
 adipisci aliquando poteris. Eo enim majores dabis
 pœnas, quod bona opera non bene feceris. Præ-
 clara enim res est, bona operari, quando juxta
 mandatum Dei fit. Tu vero, si, ut illi placet, nolis
 baptizari, tuæ voluntati obsequens illius consilio
 repugnas.

XXVI. Sed aliquis forsân dicet: Quid confert
 ad pietatem, aqua baptizari? Primo quidem, quia
 id quod Deo placuit facis. Secundo vero per aquam
 Deo renatus, timoris causa primam nativitatem
 quam ex concupiscentia traxisti permutas, sicque
 salutem consequi potes: aliter autem impossibile
 est. Ita enim nobis juravit propheta dicens: *Amen*
dico vobis, nisi renati fueritis aqua viva, in nomine
Patris, Filii, Spiritus sancti, non introibitis in re-
gnum cœlorum. Quocirca accedite. Ibi namque
 est aliquid ab initio misericors, quod fertur super
 aquam, et eos qui in ter heata invocatione baptizati
 sunt eripit de futuris suppliciis, et quæ post ba-
 ptismum facta sunt a baptizatis bona opera Deo
 offert quasi donum. Quare confugite ad aquam.

hæc enim sola vim ignis potest extinguere. Ad quam qui nondum vult venire, adhuc rabidum gerit spiritum, cujus gratia non vult pro sua salute adire aquam vivam.

XXVII. Accede igitur, sive justus sis, sive injustus. Nam tibi, si justus es, solum deerat baptizari in salutem, sin injustus in remissionem eorum, quæ in ignorantia prius perpetrasti. Si vero injustus, relinquitur, ut baptismatis bona opereris juxta impietatis proportionem. Quapropter, sive justus es sive iniquus, festina nasci Deo, quia dilatio affert periculum; nam incertum est præstitutum morti nostræ tempus. Patri, qui te ex aqua genuit, similitudinem per bona opera ostende. Tanquam veri studiosus verum Deum honora ut patrem. Honor autem ejus est, ut ita vivas, sicut ipse, qui justus est, desiderat. Porro justus voluntas est, injustitiam non facias. Et est injustitia, occidere, adulterare, odisse, fraudare, cæteraque his similia, quorum multæ sunt species.

XXVIII. Verumtamen istis adjiciendum est aliquid, quod quidem cum reliquis hominibus non est commune, sed proprie competit religioni Dei. Dico autem, in puritate degere, ad uxorem suam quando in purgatione est non accedere: hoc quippe jubet Dei lex. Quid vero? Nisi puritas in religione Dei esset consecrata, vos ut canthari cum voluptate viveremini. Quare, tanquam homines aliquid amplius brutis animantibus habentes, nimirum esse rationales, cor quidem a malis purgate per caelestem intellectum, lavacro autem corpus diluite. Nam inter vere bona est mundities. Non quasi cordis puritate præcedat castitas corporis, sed quia post bonum sequitur quod mundum est. Etenim magister noster quosdam nostrorum Pharisæorum et Scribarum, qui sunt separati, et legis instituta, ut Scribæ, plus cæteris cognoscunt, redarguebat tamen velut hypocritas, quod ea sola quæ ab hominibus videntur purificarent, cordis vero puritatem quam solus Deus aspicit relinquerent.

XXIX. Hac ergo ipsa voce usus est, revera ad hypocritas inter eos loquens, non vero ad omnes. Nam præcepit, ut quibusdam obediretur, quod iis commissa fuisset Moysis cathedra^a. Verum ad hypocritas dixit: *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia mundatis calicis et paropsidis quod exterius est, intus autem ea plena sunt squaloris. Pharisæe cæce, munda prius calicis et paropsidis*

^a Matth. xxiii, 2.

ππισθέντων τὰς εὐποίας. Διὸ προσφεύγετε τῷ ὕδατι, τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς ὄρμην σβέσαι δύναται. Τούτῳ ὁ μῆπω προσελθεῖν θέλων ἐστὶ τὸ τῆς λύσεως φέρει πνεῦμα, οὐ ἕνεκα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ⁶⁴ σωτηρίᾳ ὕδατι ζῶντι προσελθεῖν οὐ θέλει.

XXVII. Πρόσελθε οὖν, κἀν δίκαιος ᾖς, κἀν ἀδίκος. Δικαίῳ γὰρ ὄντι **248** σοι μόνον εἰπετε τὸ πρὸς σωτηρίαν βαπτισθῆναι, ἀδίκῳ δὲ πρὸς τὸ βαπτισθῆναι⁶⁵ εἰς ἀφεσιν τῶν ἐν ἀγνοίᾳ προπεπραγμένων⁶⁶. Ἄδίκῳ δ' ὑποκαταλείπεται κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀσθείας ἢ ἐπὶ τὸ βάπτισμα εὐποιεῖται. Διὸ εἴτε δίκαιος εἶ, εἴτε ἀδίκος, σπεῦσον γεννηθῆναι Θεῷ, ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον φέρει διὰ τὸ ἄδηλον⁶⁷ εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν, τῷ ἕξ ὕδατος⁶⁸ γεννῶντί σε πατρὶ διὰ τῆς εὐποίας τὴν ὁμοιότητα δείξας. Ὡς φιλαλήθης τὸν ἀληθῆ Θεὸν τιμῶν ὡς πατέρα. Τιμῆ δὲ αὐτῷ τὸ ζῆν σε ὡς αὐτὸς δίκαιος ὢν θέλει. Δικαίου δὲ θέλημα τὸ μὴ ἄδικεῖν. Ἄδικία δὲ ἐστὶν φονεῦσθαι, μισεῖν, πλεονεκτεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια⁶⁹ τούτων δὲ εἶδη πολλά.

XXVIII. Πλὴν τούτοις συνεισφέρειν δεῖ τι ποτε, ὃ κοινότητα πρὸς ἀνθρώπους μὲν οὐκ ἔχει, ἴδιον δὲ θρησκείας Θεοῦ τυγχάνει. Λέγω δὴ τὸ καθαρεύειν, τὸ ἐν ἀφ᾽ ἑδρῶ οὐσῆ τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ μὴ κοινοῦσθαι, ὅτι τοῦτο ὁ Θεοῦ κελεύει νόμος. Τί δέ; εἰ μὴ καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θρησκείᾳ τὸ καθαρεύειν ἀνέκειτο, ὡς ὡς οἱ κἀθάροι⁷⁰ ἠδέως ἂν ἐκυλλεσθε. Διὸ ὡς ἀνθρώποι ἔχοντες τι πλεῖον τῶν ἀλόγων ζώων, τὸ λογικὸν⁷¹ εἶναι, τὴν μὲν καρδίαν τῶν κακῶν οὐρανίῳ καθάρσατε λογισμῶ, λουτρῶ δὲ πλύνετε⁷² τὸ σῶμα. **249** Κατὰ γὰρ τὰ ἀληθῆ τὸ καθαρεύειν, οὐχ ὡς ὅτι προηγείται τῆς κατὰ τὴν καρδίαν καθάρσεως ἢ τοῦ σώματος ἀγνεία, ἀλλ' ὡς⁷³ ὅτι ἔπεται τῷ ἀγαθῷ τὸ καθάριον. Καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἐνίους τῶν ἐν ἡμῖν⁷⁴ Φαρισαίων καὶ γραμματέων, οἱ εἰσιν ἀφωρισμένοι (33) καὶ τὰ νόμιμα ὡς γραμματεῖς τῶν ἄλλων πλεῖον εἰδότες, ὁμῶς διήλεγχεν αὐτοὺς ὡς ὑποκριτάς, ὅτι, μόνον τὰ ἀνθρώποις φαινόμενα ἀγνεύοντες, τὰ τῆς καρδίας καθαρὰ καὶ Θεῷ μόνῳ ὀρώμενα παρέλιμπανον.

XXIX. Ῥητῇ οὖν ταύτῃ ἴφωνῃ ἐχρήσατο, τὰ ἀληθῆ πρὸς τοὺς ὑποκριτάς αὐτῶν λέγων⁷⁵, οὐ πρὸς πάντας. Ἐνίων γὰρ καὶ ἐπακούειν ἔλεγεν, ὅτι τὴν Μωϋσεως ἐπιστεύθησαν καθέδραν. Πλὴν πρὸς τοὺς ὑποκριτάς ἔλεγεν: *Ὅσα ἡμῖν⁷⁶, γραμματεῖς καὶ Φαρισαιοὶ, ὑποκριταί, ὅτι καθαρῖστε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐξῶθεν, ἔσωθεν δὲ γέμει ῥύπου⁷⁷. Φαρισαῖς τυφλὸς, καθάρισον πρῶτον τὸ*

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁴ Ita S, αὐτοῦ C, O. ⁶⁵ Vhb. ἀδίκῳ δὲ πρὸς τὸ βαπτισθῆναι accesserunt ex O, in euj. marg. man. rec. τῷ pro τῷ. ⁶⁶ πεπραγμένων C. Subinde ἀδίκῳ δ' add. S. c. Rufino Rec. vi', 9: *injusto vetero.* ⁶⁷ ἀδελφόν O. ⁶⁸ ὕδατι O. ⁶⁹ Arist. *Hist. anim.* v, 19, 552, a, 17: *Οἱ δὲ κἀθάροι ἦν κυλλοῦσι κόπρον, ἐν ταύτῃ φωλεύουσι τε τὸν χειμῶνα.* S. Tum ἀνεκυλλεσθε p. ἂν ἐκυλλεσθε C. ⁷⁰ λογικόν C, τῷ λογικῷ εἶναι conj. S. ⁷¹ πλύνετε C. Tum τὸ ἀληθές O. Deinceps fuit lacuna in O inter καθάρσειεν et ὅτι, quam al. man. partim explevit verbis οὐχ ὡς inscriptis. ⁷² ἀλλά ὡς C. ⁷³ ὡμίεν C. ⁷⁴ ὡμίεν C. ⁷⁵ ὡμίεν C. ⁷⁶ ῥύπου C. ⁷⁷ ῥύπου C.

VARIORUM NOTÆ.

(33) Ἀφωρισμένοι. Id significat nomen Φαρισαῖοι. Suspecta autem Ebionismi et Judaismi suntu quæ his capitibus dicuntur de lavatione Cor.

ποτηρίου και της καροφίδος τὸ ἔσωθεν, ἵνα γέ-
 ρηται και τὰ ἔξω αὐτῶν ⁷⁷ καθαρά. Καὶ ἀληθῶς·
 φωτισθέντος γὰρ τοῦ νοῦ τῆ γνώσει, ὁ μαθὼν δύναται
 ἀγαθὸς εἶναι, ὃ παρέπεται τὸ καθαρὸν γενέσθαι·
 ἐκ τῆς ἔσω γὰρ διανοίας ἡ τοῦ ἔξω σώματος ἀγα-
 θῆ γίνεται πρόνοια. Ὡς ἀπὸ γε τῆς κατὰ τὸ σῶμα
 ἀνασθησίας τῆς διανοίας πρόνοια γενέσθαι οὐ δύνα-
 ται, οὕτως ὁ καθαρὸς και τὸ ἔξω και τὸ ἔσω καθαῖραι
250 δύναται· ὁ δὲ τὰ ἔξω καθαίρων πρὸς ἀνθρώ-
 πων ⁷⁸ τὸν ἔπαινον ἀφορῶν τοῦτο ποιεῖ, και ἐπαίνω-
 πων ἱστοροῦντων παρὰ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἔχει.

XXX. Τίτι δὲ οὐ φαίνεται, ὅτι κρείττον ἐστι γυ-
 ναικὶ ἐν γυναικείois οὐση μὴ συνελθεῖν, ἀλλὰ κα-
 θαρέσιση και βαπτισθεῖση; Ἀλλὰ και μετὰ κοινω-
 νίαν βαπτίζεσθαι δεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὀκνεῖτε,
 ἀναπολήσατε πῶς τὰ τῆς ἀγνείας μέρη μετεδιώκετε,
 ὅτι ἀναισθητοὶ εἰδῶλοισ ἐθηρσκειυετε ⁷⁹. Αἰσχύνθητε
 ὅτι ἐνταῦθα, ὅπου ἔχρη, οὐ τὸ πλεῖον λέγω, ἀλλὰ
 μόνον και ὄλον τὸ τῆς ἀγνείας ἀναδέξασθαι, ὀκνηρό-
 τεροι γίνεσθε. Νοήσατε οὖν τὸν ἐκεῖ ὑμᾶς πεποιη-
 κῆτα, και διανοηθῆσαθε τίς ἐστιν ὁ ἐνταῦθα ὄκνον
 πρὸς ἀγνείαν· ὁ μὲν ἐμβάλλων.

XXXI. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· Χρῆ οὖν ἡμᾶς ποιεῖν
 ὅσα ἐν εἰδῶλοισ ἐποιοῦμεν; Φημί σοι, οὐχ ὄλα, ἀλλ'
 ὅσα καλῶς ἐποιεῖτε, και ἐνταῦθα πλεῖον. Ὅ τι γὰρ
 ἐν καλῶς γίνηται ἐν τῆ πλάνη, ἀπὸ τῆς ἀληθείας
 ἤρηται, ὡς, εἰ και τι ἐν τῆ ἀληθείᾳ κακῶς γένοιτο,
 ἀπὸ τῆς πλάνης ἐστίν. Ἀπολάθετε οὖν ὑμῶν παν-
 ταγέθεν τὰ ἴδια, μὴ τὰ ἀλλότρια, και μὴ λέγετε·
 Εἰ τι ποιοῦσεν οἱ πεπλανημένοι καλῶν, ποιεῖν οὐκ
 ἔσειλομεν. Τούτω γὰρ τῷ λόγῳ, ἐὰν μὴ φονεύῃ τις
 εἰλωλα σέδων, φονεύειν ὀφειλομεν, ὅτι ὁ ἐν πλάνη ὢν
 οὐ φονεύει ⁸⁰;

XXXII. Οὐχί· ἀλλὰ ⁸¹ τὸ πλεῖον, ἐὰν οἱ ἐν πλάνη
 μὴ φονεύωσιν, **251** ἡμεῖς μὴ ⁸² ὀργιζώμεθα· ἐὰν
 ὁ ἐν πλάνη μὴ μοιχεύῃ, ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν μηδὲ
 ἐθυρηθῶμεν ⁸³. ἐὰν ὁ ἐν πλάνη τὸν ἀγαπῶντα
 ἔρατῆ, ἡμεῖς και τοὺς μισοῦντας· ἐὰν ὁ ἐν πλάνη
 ἀνεῖξη τοῖς ἔχουσιν, ἡμεῖς και τοῖς μὴ ἔχουσιν.
 Ἀπαξοπλῶς ὀφειλομεν οἱ τὸν ἀπειρον αἰῶνα ἐπι-
 ζῶντες κληρονομεῖν, τῶν τὸν παρόντα μόνον εἰδόντων,
 τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων καλῶν κρείττω ⁸⁴ ποιεῖν,
 εἰδότες, ὅτι, ἐὰν αὐτῶν τὰ ἔργα τοῖς ἡμετέροις ἐν
 ἡμέρᾳ κρίσεως ἀνακριθέντα ἴσα ⁸⁵ τῆ εὐποιᾶ
 εἴρεθῆ, και ἡμεῖς ἐναισχυνηνα ἔχομεν, αὐτοὶ δὲ,
 διὰ πλάνην τὰ κατ' αὐτὸν ⁸⁶ ποιήσαντες, ἀπολέσθαι.
 Τὸ δὲ αἰσχυνηνα κατὰ τοῦτο εἰρηκα, ὅτι μὴ πλεῖον
 ἐπαῖσαμεν αὐτῶν ὢν και πλεῖον ἐγνώκαμεν. Εἰ δὲ
 αἰσχυνηνα ἔστιν, τὴν εὐποιαν αὐτοῖς ἴσην δεῖξαν-
 τας ⁸⁷ και οὐ πλεῖον, πόσω γε ⁸⁸ μᾶλλον, ἐὰν αὐτῶν
 τῆς εὐποιίας τὸ ἥττον δεῖξωμεν;

⁸⁰ Matth. xxiii, 25.

A *interius, ut et illorum exteriora munda fiant* .
 Et vere. Nam mente per scientiam illustrata, qui
 didicit potest esse bonus; quam rem consequitur
 puritas, quia ex interiori intellectu fit exterioris
 corporis bona provisio. Quemadmodum ex corporis
 neglectu mentis provisio fieri nequit, ita qui purus
 est, et quod exterius est et quod interius potest pur-
 gare: qui vero exteriora purgat, ad hominum lau-
 des aspiciens, id agit, ac propter cernentium laudes
 nihil a Deo recipit.

XXX. Cui vero non apparet, melius esse ad
 mulierem menstrua patientem non accedere, sed
 ad purificatam et lotam? Oportet etiam post con-
 cubitum lavari. Quod si hoc facere vos piget,
 B *animo repetite, quo pacto castimoniam munia pro-*
sequabimini, quando sensus expertia idola cole-
batis. Erubescite, quod hic, ubi oportuit, non
dico majorem; sed singularem et integram ample-
cti castitatem, signiores estis. Cogitate igitur eum,
qui vos illic constituerat, et intelligetis quis hic
vobis segnitiam ad castimoniam imminuat.

XXXI. Sed dicet aliquis vestrum: Oportet ergo
 nos facere quæcunque apud idola egimus. Aio
 tibi: Non omnia, sed quæcunque bene faciebatis,
 atque hic majorem in modum. Quidquid enim bene
 fit in errore, a veritate pendet, sicut et si quid
 male fiat in veritate, ex errore venit. Recipite igitur
 quæ undique ad vos pertinent, non quæ sunt
 aliena, et ne dicatis: Si quid boni faciunt qui er-
 rant, facere nos non debemus. Hac siquidem ra-
 tione, si non occidat idolorum cultor, debemus oc-
 cidere, quia qui in errore versatur non occidit?

XXXII. Minime: imo potius, si illi qui errant
 homicidium non faciunt, nos ne irascamur: si
 errans non mœchatur, nos primitus ne quidem
 concupiscamus: si ille amantem amat, nos etiam
 inimicos diligamus: si ille mutuum dat iis qui
 habent, nos etiam non habentibus. Omnino sane
 debemus, qui æterni sæculi hæreditatem spera-
 mus, in bonis operibus superare eos, qui præsens
 tantum sæculum norunt: gnari quod, si opera
 illorum cum nostris operibus in die iudicii collata
 pariter meriti reperiantur, confusio nobis erit, et illi
 D *per errorem quod ad futurum sæculum operati in-*
teribunt. Fore autem nobis confusionem, in eo
dixi, quod non amplius fecerimus quam illi, qui-
bus amplius intelleximus. Quod si confusio erit,
si in operibus bonis nos illis æquales ostendemus,
non superiores, quanto magis, si in iisdem operi-
bus nos inferiores exhibuerimus?

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ αὐτοῦ Ο. ⁷⁸ Ἰτα Ο c. S, ἀνθρώπους C. ⁷⁹ ἐθηρσκειυετε S, O, θρησκειυετε C. ⁸⁰ Post φονεύει puncto
 distinguit C. ⁸¹ Οὐχί ἄλλο C, Οὐχί ἀλλά S, et Ruf. Rec. vi, 13 non ita est, sed. Dein ἐάν S, ἵνα O c.
 C. qui conj. ἵνα et οί. ⁸² μή O et ex conj. C, in cuj. cod. deest. Tum μὴ μοιχεύῃ O, μοιχεύει C, qui
 quidem recte μήδεεσε vidit. ⁸³ ἐπιθυμηθῶμεν conj. C., quod non Græcum est. Lectio vulg. recte se habet.
 S. ⁸⁴ κρείττον C. ⁸⁵ Ἰτα O et in marg. C, ὅσα in textu. ⁸⁶ καθ' αὐτῶν C. καθ' αὐτούς leg. putat S.
⁸⁷ Ita scripsi ratione habita lect. Ottob. δεῖξαντα, ap. C δεῖξαντες. Verum jam vidit S. ⁸⁸ πῶς γε C.

XXXIII. Quod autem vere in die iudicii cum A bonis operibus errantium comparentur actiones cognoscentium veritatem, nos docuit qui nescit mentiri, dicens ad eos quidem qui negligebant venire et audire illum : *Regina Austri surget cum generatione ista, et condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, et non creditis* ^a. Ad eos vero e populo, qui nolebant ad illius prædicationem agere pœnitentiam, dixit : *Viri Ninivite surgent cum generatione hac et condemnabunt illam, quia audientes egerunt pœnitentiam ad prædicationem Jonæ, et ecce plus hic, et nemo credit* ^b. Sicque ad omnem eorum impietatem opponens ethnicorum bene operantes, in condemnationem eorum qui in vera religione bonorum operum æqualia non faciebant errantibus, admonebat cordatos, ut non solum bonitatem gentilium æquarent operibus, sed etiam vincerent. Mihi autem fluxit hic sermo, occasione accepta ex eo, quod oportet servare tempus purgationis et post concubitus corpus abluere, nec inficiari hanc castimoniam, licet qui a veritate aberrant, illam exsequantur : quandoquidem qui in errore bene agunt, et veræ religionis homines condemnant, et non salvantur, quia castitatem colunt propter errorem, non vero propter pietatem in verum Patrem ac Deum cunctorum.

XXXIV. Quod cum dixisset, turbas dimisit, et ex more cum familiaribus cibo sumpto quievit. Ita ergo faciens et quotidie disserens, accessiones firmas legi Dei adduxit, putatos deos cum credita genesi confutans, ostendensque temerarium rerum casum nequaquam esse, sed mundum ex Providentia gubernari.

XXXV. Completis ergo tribus mensibus, cum per dies jussisset me jejunare, ducens ad fontes maris vicinos ut in perenni aqua baptizavit. Sic igitur fratribus nostris feriatis ac lætis pro mihi a Deo concessa secunda nativitate, Petrus paucis post diebus conversus ad presbyteros coram omni Ecclesia præcepit, dicens : Qui misit nos Dominus noster et propheta, narravit nobis, quemadmodum diabolus quadraginta diebus cum eo collocutus, nihilque contra valens, promiserit se ex suis sectatoribus apostolos ad fraudem faciendam missurum. Quare ante omnia memores estote illum apostolum vel magistrum vel prophetam fugere, qui

^a Matth. xii, 42. ^b Luc. xi, 32.

XXXIII. Ὅτι δὲ ὄντως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῶν τῶν πεπλανημένων εὐποιίας αἱ τῶν ἀλήθειαν ἐργασίων ἰσάζονται πράξεις, αὐτοὺς ἡμᾶς ὁ ἀψευδὴς ἐδίδαξεν, εἰπὼν πρὸς μὲν τοὺς ἀμελοῦντας ἔλθειν καὶ ἐπακούειν αὐτοῦ· *Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν, ὅτι* ^α ἦλθεν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶνος ὧδε, καὶ οὐ πιστεύετε. Πρὸς δὲ **252** τοὺς ἐν τῷ λαῷ μὴ θέλοντας μετανοῆσαι ἐπὶ τῷ κηρύγματι αὐτοῦ εἶπεν· *Ἄνδρες Νινευῖται* ^β ἐγερθήσονται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινούσιν αὐτήν, ὅτι ἀκούσαντες μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωῆ· καὶ ἰδοὺ πλεῖον ὧδε, καὶ οὐδεὶς πιστεύει. Καὶ οὕτως πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν αὐτῶν **B** ἀντιπαραθεὶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ^γ πεποιηκότας, εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ μὴδὲ τὸ ἴσον καλὸν τοῖς πεπλανημένοις πεποιηκότων, τοὺς ἔχοντας λογισμὸν ἐνουθέτει, μὴ μόνον ὅσα τοῖς ἔθνεσι τὰ καλὰ ἴσως ποιεῖν, ἀλλὰ τὸ πλεῖον. Ὁ δὲ λόγος μοι ἐρρήθη, πρόφασιν λαβὼν ἐκ τοῦ θεῖν φυλάσσειν τὴν ἀφ᾽ ἑδρον, καὶ ἀπὸ κοινωνίας βαπτίζεσθαι, μὴ ἀρνεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἀγγελίαν, κἂν οἱ πεπλανημένοι αὐτὴν πράττωσιν ^δ, ὅτε εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ εἰσὶν οἱ ἐν πλάνῃ ποιῶντες καλῶς μετὰ τοῦ μὴ σώζεσθαι· ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀγγελίας αὐτῶν ἐστὶ διὰ τὴν πλάνην, καὶ οὐ διὰ θρησκείαν τοῦ ὄντως Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων.

XXXIV. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους, καὶ συνήθως ἁλῶν σὺν τοῖς φιλότοις μεταλαβὼν, ἡσύχασεν. Οὕτως οὖν ποιῶν καὶ διαλεγόμενος ἐκάστοτε, προσαγωγὰς (34) κατὰ τὸ βέβαιον προσέφερε τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ, τοὺς νομιζομένους μετὰ τῆς νομιζομένης γενέσεως ἐλέγχων, καὶ ὅτι αὐτοματισμὸς μὲν οὐκ ἐστὶν, ἀλλὰ κατὰ Πρόνοιαν διοικεῖται ὁ κόσμος.

XXXV. Τριῶν ὅων μηνῶν πληρωθέντων, νηστεῦσαι μοι κελεύσας ἡμερῶν, **253** ἀγαγὼν με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὐσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀέναον ^α ἐβάπτισεν ὕδωρ. Οὕτως οὖν εὐωχηθέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μου ἀναγεννήσει, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς πρεσβυτέροις ἐπιστρέφων ἐπὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐνετεῖλατο λέγων· Ὁ ἀποστειλάς ἡμᾶς Κύριος ἡμῶν καὶ προφήτης ὑφηγήσατο ἡμῖν, ὡς ὁ πονηρὸς τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθεὶς αὐτῷ καὶ μὴδὲν δυνηθεὶς πρὸς αὐτὸν, ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐπηκόων ^β ἐπηγγέλλετο πρὸς ἀπάτην ἀποστόλους πέμψαι. Διδὸν πρὸ πάντων μέμνησθε ἀπόστολον ^γ ἢ διδάσκαλον ἢ προφήτην φεύγειν

VARIE LECTIONES.

^α ὅτι om. O. ^β Νινευῖται O. ^γ Post ἔθνῶν addendum fort. εὐ vel καλῶς post πεποιηκότας S, ^δ πρᾶττωσιν S O, πρᾶττουσιν C. ^ε Ita O c. S, ἀέναον C. ^{στ} Leg. ὑπηκόων S. ^ζ ἀποστόλους O. Tuii addidi φεύγειν ex conjectura, inseripsique lacunæ in O obviæ voc. [ἀκριβῶς]. Tacet C de cod. Parisiensi.

VARIORUM NOTÆ.

(34) Προσαγωγὰς προσέφερεν. Ad verbum sic verte : *Divinæ legi firmas adduxit accessiones* ; hoc est, homines nonnullos ita convertit, ut in poste-

rum divinæ revelationi ex animo crederent et adhererent. DAVIS.

μη πρότερον [ἀκριβῶς] ἀντιβάλλοντα αὐτοῦ τὸ κήρυγμα Ἰακώβου τῷ λεχθέντι ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου καὶ πεπιστευμένῳ ἐν Ἱερουσαλήμ τὴν Ἑβραίων διέπειν Ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ⁹⁶ μαρτύρων προσεληλυθότα πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μη ἡ κακία ἢ τῷ Κυρίῳ προσδιαλεχθεῖσα ⁹⁷ ἡμέρας τεσσαράκοντα, μηδὲν θυγηῖσα, ὑστερον, ὡς ἀστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς πασοῦσα, καθ' ὑμῶν ἐκπέμψῃ κήρυκα, ὡς οὖν ⁹⁸ ἡμῖν ἐν Σίμωνι ὑπέβαλε προφάσει ἀληθείας ἐπ' ὀνόματι ⁹⁹ τοῦ Κυρίου ὑμῶν κηρύσσοντα, πλάνην τε ἐνσπεύροντα ¹⁰⁰. Ὅς χάριν ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς εἶπεν· Πολλοὶ ἐλεύσονται πρὸς με ἐν ἐνδύμασι ²⁵⁴ *προβάτων*, ἔσθωθ' ἂν εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε ¹ αὐτούς.

XXXVI. Καὶ ταῦτα εἰπὼν τοὺς μὲν προπομποὺς ² ἐξέπεμψεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκεῖ τὴν ἐπομένην ἐπιμένειν εἰπὼν. Τῶν οὖν πορευθέντων ὁ Πέτρος πολλῶν πεπεισμένων ὄχλων νόσους, πάθη, δαιμονίας ἀπελάσας, καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ ³ θαλάσῃ πλησίον ὄσας κηγάς βαπτίσας, καὶ εὐχαριστίαν κλάσας ⁴, Μαρσόνην τὸν ἀποδεξάμενον αὐτόν, ἦδη λοιπὸν τέλειον ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὄρισας καὶ διακόνους δεῖξας καὶ χηρικὰ συστηαίμενος, ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ ⁵ συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας τῇ τάξει προσομιλήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαρσόνῃ πείθεσθαι συμβουλεύσας, ἦδη τριῶν μηνῶν πληρωθέντων τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐπορεύετο ὄντων πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς ⁶.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΒ'.

I. Ἐχθάντες οὖν τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἔλθειν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὁρθοσίᾳ ἐμείναμεν ἔλθόντες. Καὶ ²⁵⁵ διὰ τὸ πλησίον εἶναι ἢ ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκαίων τοῦ κηρύγματος, μίᾳ ἡμέρας ἐκεῖ μέναντες, ἀπήραμεν εἰς Ἀντάραδον ⁷. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτη καὶ Ἀκύλᾳ προσομιλεῖ λέγων· Ἐπειδὴ πολὺς ὄχλος τῶν συνοδοιπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον ἡμῖν εἰσοῦσι κατὰ πάντων ἐπισπάται, ἀναγκαίως ἐσκεψάμενη φροντίσαι, ὥς μήτε οὗτοι λυπηθῶσι κωλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς, περιθλεπτοὶ γινόμενοι, φθόνῳ τῷ τῆς κατὰ ⁸ ὑποπέσωμεν. Τοῦτου ἕνεκεν βούλομαι σε τὸν Νικήτην καὶ Ἀκύλαν προοδεύειν μου κατὰ συστήματα ὡς σπαράξοντες, μανθάνοντες ⁹ τὰς τῶν ἐθνῶν εἰσερχόμεναι πόλεις.

II. Οἶδα δὲ ὅτι ἀθυμεῖτε, τοῦτο ποιεῖν ἀκηχοῦτες,

¹⁰ *Matth. vii, 15.*

VARLÆ LECTIONES.

⁹⁶ μη μετὰ conj. Schliemannus *Clem.* p. 535, et S. Tum μαρτυρίων suspicatus est C. Idem subinde προσεληλυθότι, ex conject. προσεληλυθότα. In O προσεληλυθότων. ⁹⁷ προδιαλεχθεῖσα C. Tum μ' p. τεσσαράκοντα O. ⁹⁸ οὖν leg. cens. Schliemannus. *Clem.* p. 90 et S. ⁹⁹ ὀνόματος O. Deinde τε S, δὲ C. O. ¹⁰⁰ ἐνσπεύροντα ὑποβάλλη C. ¹ ἐνδύματι C. Lectionem Ottob. confirmat hic et paulo post *Matth. vii, 15.* Tum addidi εἰσι c. eodem cod. ² ἐπιγνώσκετε C. ³ προπόμπους C. ⁴ τῇ om. O. ⁵ Ita O et in marg. C, cuij. cod. καλέσας. *Liber Ottob. constanter* Μαρσόνην. ⁶ ἢ O. Tum τῇ τάξει D, τὴν τάξιν C. O. *Epiit. c. 69* hac exhibet: Ὑπὲρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεως. ⁷ Vbll. πάντων ἡμᾶς προπεμπόντων μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς accesserunt ex O. ⁸ Ἀντάρων O. ⁹ λανθάνοντας vel λανθανόντως conj. et vertit C. τε addi vult S.

non prius prædicationem suam doctrinamque accurate contulerit cum Jacobo, dicto Domini mei fratre, cui creditum est Ecclesiæ Hebræorum Hierosolymitanæ regimen, nec ad vos venerit cum testibus. Ne forte malitia, quæ cum Domino per quadraginta dies disceptavit, nec quidquam potuit, deinceps velut fulgur e caelo in terras delapsa contra vos mittat præconem, sicut nobis immisit Simonem, prætextu veritatis in nomine Domini nostri prædicantem atque errorem seminantem. Qua de causa qui misit nos, dixit: *Multi venient adversus me in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: a fructibus eorum cognoscetis eos*.

XXXVI. Atque his dictis, eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, in Antiochiam Syriæ emisit, jubens ut ibi tempus secuturum exspectarent. Iis itaque profectis, Petrus ingenti hominum multitudine ad fidem adducta, morbos, ægritudines, dæmones expulit, in fontibus maris vicinis baptizavit, et eucharistiam fregit: cumque Maroonem hospitem suum, jam omnino perfectum, in episcopum constituisset, duodecim presbyteros designasset, fecisset diaconos, quæ ad ordinem viduarum pertinent stautisset, pro communi bono ac de eo, quod Ecclesiæ ordini conducebat, esset collocutus, et consilium dedisset ut episcopo Marooni obedirent, jam tribus mensibus completis, vale dixit Tripolitanis Phœniciæ, et iter versus Antiochiam Syriæ ingressus est, omnibus debito cum honore nos comitantibus.

HOMILIA XII.

I. Egressi ergo Tripolim Phœnicis, ut Antiochiam Syriæ veniremus, eo die Orthosiam profecti ibi mansimus, et quia esse prope urbem, e qua egressi fueramus, cum omnes fere prædicationem evangelicam prius audiissent, unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Quia vero multi erant nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est dicens: Quandoquidem magna comitantium multitudo non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus conflat, necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum, neque nos, dum sumus spectabiles, invidiam in malitiæ invidiam. Quocirca volo te Nicetam atque Aquilam ante me iter habere, per duos globos sparsim, et clam gentium ingredi civitates.

II. Vobis autem, scio, molestum est, quod id fa-

clendum audieritis, duorum non integrorum dierum spatio a me separari. Vos igitur cognoscere volo, quod nos, qui persuasimus, vos qui credidistis multo amplius diligimus, quam vos diligatis nos persuasores. Itaque mutuo amore flagrant incolimitatis curam geramus pro viribus, non citra rationem facientes quæ cupimus. Ad hæc vero nulla die a me disputante aberitis. Per singulas enim quasque insigniores provinciarum civitates proposui, sicut etiam vos scitis, per dies residere et disceptare. Nunc ergo in Laodiceam nobis proximam præcedite, et post biduum et triduum, quantum ad propositum meum spectat, attingam vos. Ad portas autem vos soli recipite me, metu murmuris, ut sic absque strepitu etiam ingressi una vobiscum simus. Et inde similiter, cum dies ibi aliquot transegerimus, alii pro vobis ulterius per vices præcedent et hospitia præparabunt.

III. Hæc dicente Petro, necessario acquieverunt, dicentes: Non valde nos, domine, contristat hoc agere, quoniam a te iubetur. Primo quidem, quia Dei providentia delectus es, dignus qui cuncta præclare cogites atque consulas. Ad hæc vero, quia plerumque per biduum tantum necessitate præcedendi a te aberimus: illud autem spatium quamvis longum sit, dum te non videmus dominum nostrum Petrum, attamen cogitamus, multo molestius laturos, qui longius præmissi sunt, utpote iussos te diutius per urbes exspectare, et anxios quod aspectu desiderabilis vultus tui per multum tempus sint privati. Et nos non minus illis tristes facere quemadmodum jubes propter utilitatem non moramur. Et his dictis præcessere, accepto mandato, ut in primo hospitio alloquerentur multitudinem simul iter agentem, quo sparsim et a se mutuo divisi ingrederentur civitates.

IV. His igitur profectis, ego Clemens valde gavisus sum, quod me secum esse voluisset. Atque hæc ad eum verba profero: Gratias ago Deo, quod me non emiseris, ut alios: nam præ dolore enectus fuisset. Ille vero: Quid autem, inquit, si quæ necessitas exegerit mitti te aliquo doctrinæ gratia, tu quia aliquandiu a me utiliter eris separatus, ideo morieris? Nonne potius, tecum reputans, ferenda esse quæ propter necessitatem tibi imposita sunt, æquo animo sustinebis? Aut ignoras, amicos una esse recordatione, licet corporibus separentur, sicut nonnulli corpore præsentibus, quod eorum non recordentur, animo peregrinantur ab amicis?

A ἀπολείπομενοι¹⁰ μου διάστημα οὐδ' ὄλων ἡμερῶν δύο. Εἰδέναι οὖν ὑμᾶς θέλω, ὅτι πολλαπλάσιον ἀγαπῶμεν ἡμεῖς οἱ πείσαντες ὑμᾶς τοὺς πεισθέντας, ἢ περ¹¹ ὑμεῖς ἡμᾶς τοὺς πεπεικότας. Ἀλλήλους οὖν στέργοντες, τῷ¹² μὴ ἀλόγως ποιεῖν ἃ θέλωμεν, τῆς ἀσφαλείας, ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν, φροντίζωμεν. Πρὸς τοῦτους δὲ οὐδεμιᾶς ἡμέρας διαλεγόμενου μου ἀπολιμπάνεσθε¹³. Εἰς γὰρ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἐπαρχιῶν πόλεις προήρημαι, ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς, ἡμερῶν ἐπιμένειν καὶ διαλέγεσθαι. Καὶ τὸ νῦν εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἡμῖν Λαοδικεῖαν προᾶξατε, καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς, ὅσον ἐπὶ τῇ ἐμῇ προαιρέσει, καταλήφομαι ὑμᾶς. Ἐπὶ δὲ τῶν πυλῶν ἐκδέξασθέ με ὑμεῖς μόνοι, **256** διὰ τὸν θρόνον¹⁴, ἵνα οὕτως ἀσφορητῶ συνεισελθόντες ἅμα ὑμῖν ὦμεν. Κἀκεῖθεν ὁμοίως μετὰ τὸ ἐπιμεῖναι ἡμερῶν ἄλλοι ἀνθ' ὑμῶν εἰς τὰ ἐπέκεινα κατὰ ἐφημερίας προᾶξωσιν, τὰς ξενίας ἑτοιμάζοντες.

III. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἠναγκάσθησαν συνθέσθαι λέγοντες· Οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ κελεύεσθαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα καλῶς νοεῖν¹⁵ τε καὶ συμβουλεύειν ἄξιον ὡν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης· πρὸς τοῦτους δὲ ἐπὶ¹⁶ τὸ πολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦ προᾶγειν ἀπολιμπανόμεθά σου· καὶ αὗται μὲν πολλὰ πρὸς τὸ μή σε τὸν κύριον ἡμῶν ὀρᾶν Πέτρον, πλὴν λογιζόμεθα, ὅτι πλείον λυπηθήσονται οἱ πολὺ μακρὰν προπεμπόμενοι, ὡς ἐπὶ πλείον ἀναμένειν σε κατὰ πόλιν κεκελευσμένοι¹⁷, ἀνιώνενοι ἐν τῷ ἐπὶ πλείον ἐστερηθῆναι τοῦ ὀρᾶν σου τὸ περιπόθητον πρόσωπον. Καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔλαττον¹⁸ ἐκείνων ἀθυμοῦντες, ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον ποιεῖν οὐκ ἀντιλέγομεν. Ὅμως¹⁹ ταῦτα εἰπόντες προῆξαν, ἐντολὴν ἔχοντες, ἐν τῷ πρώτῳ πανδοχείῳ προσομιλήσαι τῷ συνοδοιποροῦντι δὴλω, ὅπως σποράδην ἀλλήλων γενόμενοι εἰς τὰς πόλεις εἰσέρχονται.

IV. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης μεγάλως ἔχαιρον, ὅτι σὺν **257** αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπον· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξάπισταλκας, ὡς τοὺς ἑτέρους, ἐπειδὴ²⁰ ὀδυνώμενος ἀν διαπεφωνήκειν. Ὁ δὲ²¹ ἔφη· Τί δέ; εἰ καὶ χρεῖα τις ἔσται πεμφθῆναι σέ που²² μαθημάτων χάριν, σὺ, διὰ τὸ πρὸς ὄλιγον ἀπολιμπάνεσθαι μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο τεθνήξῃ; Οὐχὶ δὲ, προσομιλήσας σεαυτῷ φέρειν τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προσταγέμενα²³, εὐθύμως ὑποσταίης²⁴; ἢ οὐκ οἶσθα ὅτι σύνεισιν οἱ φίλοι ταῖς μνημαῖς, καὶ ταῖς σώμασιν ἀπολιμπάνονται²⁵, ὡς ἔνοι, συνόντες τοῖς σώμασιν, ἀμνημοσύνης αἰτία ταῖς ψυχαῖς²⁶ ἀποδημοῦσι τοῖς φίλοις;

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἀπολιπόμενοι C. ¹¹ ἢ εἴπερ p. ἢ περ C. Lectionem in O obviā prævidit D. ¹² Ita O c. D, τὸ C. Tum ὀλέομεν O. ¹³ ἀπελιμπάνεσθε O. ¹⁴ θρόνον O. ¹⁵ ποιεῖν cod. Reg. 804 et Ruf. ¹⁶ ἐπεὶ O. Tum ἀνάγκη τοῦ προᾶγειν conj. C, ἀνάγκη τοῦτο προᾶγειν id. in textu, ut O, ἀνάγκη τοῦ πράττειν τοῦτο cnd. Reg. 804. *Epitomes* c. 74 hæc habet: Ἐπειτα δὲ, ὅτι ὡς ἐπιπολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν ἡμᾶς ἀπολιμπανόμενους σου. Fortasse nostro loco post τοῦτους δὲ addendum ἔστι secundum S. ¹⁷ κεκελευσάμενοι O. Tum ἐστερηθῆναι τὸ ὀρᾶν C, minus recte. ¹⁸ ἐλάττονα O. ¹⁹ Ita S., ὁμως C, O. ²⁰ ἐπεὶ O. ²¹ ἢ O, mendose. ²² ποι λέγει vulg S. ²³ προσταγέμενα cod. Reg. 804 et O, προσταθέντα C. in textu, προσταθέντα in marg. ²⁴ Ita O c. cod. Reg. 804, ὑποστέης C. Tum οἶσθα cod. Reg. 804 ἤσθα C, O. Post οἶ O exh. el. ²⁵ ἀπολιμπάνονται C. Tum ἐνοι O, c. cod. Reg. 804 et *Epit.* c. 72, ἐνοις C. ²⁶ Ita cod. Reg. 804 et *Epit.* l. c., τὰς ψυχὰς C, O.

V. Κάγω ἀπεκρινάμην· Μὴ τοῖνον νομίσης, κύριε, ἅτι τὰ λύτης πάσχειν ἤμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἠρόφῃ τινι λογισμῷ. Ἐπεὶ γὰρ σε, κύριέ μου, ἀντὶ πάντων ἔχω, πατρός τε καὶ μητρός καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, αἰτίων μοι γενόμενον διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας, ἀντὶ πάντων ἔχω σε παραμυθίας τῆς μεγίστης τυγχάνω. Πρὸς τούτους, δεδιώς μου καὶ τῆς ἀκμῆς τῆν ἐκ φύσεως ἐπιθυμίαν, ἠγωνίων, μὴ πως ἀπολειφθῆς σου, ἀνθρώπος ὢν νεώτερος, ὅσπερ²⁷ νῦν οὕτως ἐστάσεως ἔχω, ὡς ἂν μὴ κατὰ τινὰ χόλον Θεοῦ ἀποστῆναι σου ἀδύνατον εἶναι²⁸, ἤττων **258** ἐπιθυμίας ἔσομαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλῶν ἄμεινον καὶ ἀσφαλέστερον συνεῖναι μέ σοι, τούτῳ, ᾧ²⁹ ὁ νοῦς μου αἰδεῖσθαι εὐλόγως προέληθεν, διὸ πάντῃ σοι³⁰ συνεῖναι εὐχομαι. Πρὸς τούτους δὲ μέμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Εἴ τις βούλεται μοι συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς συνοδεύετω³¹. Εὐσεβῶς δὲ ἔφη, τὸ μηδένα λυπεῖν κατὰ Θεὸν, οἷον ἀπολιπόντα³² γονεῖς, γυναῖκα ὁμόφρονα, ἢ ἐτέρους τινὰς τῇ θεοσεβείᾳ προσκειμένους. Ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτηδεῖός εἰμι σοι συνοδοιπόρος, ᾧ εἰ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, τὰς δούλων μοι ὑπηρεσίας συγχωρεῖς ποιεῖν.

VI. Καὶ ὁ Πέτρος, ἀκούσας, γελοιάζων ἔφη· Τί οὖν κεί, Κλήμης, μὴ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκης σε εἰς δούλων μοι ταγῆναι τόπον; Ἐπεὶ τίς τὰς καλὰς καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐπομένων μοι δακτυλίων καὶ ὑποδήσεων φυλάξει; Τίς δὲ καὶ τὰ ἡδέα καὶ πολυτελῆ ἔσθια³³ προετοιμάσει, ἅτινα, ποικίλα ὄντα, πολλῶν καὶ τεχνικῶν³⁴ δεῖται μαγεῖραι, καὶ πάντα ἐκεῖνα ὅσα ἐκτεθηλυμένων³⁵ ἀνθρώπων ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ ἐκ πάσης πλεονεξίας πορισθέντα ἐτοιμάζεσαι; Πλὴν ἡ³⁶ τοιαύτη σε προαιρέσις ὑπεισηλθεν, ἵσως μὴ συνέντα καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, ὅτι ἄρῳ μόνῳ καὶ ἐλαταῖς χρῶμαι, καὶ σπανίως λαθάνεις, καὶ ὅτι ἱμάτιόν μοι καὶ τριβώνιον (35) ὑπάρχει τοῦτ' ³⁷ αὐτὸ δὲ περιδέθημαι, καὶ ἐτέρου χρεῖαν οὐκ ἔχω οὐδὲ **259** ἄλλων τινῶν. Ἐν γὰρ τούτοις καὶ περισησέομαι. Ὁ νοῦς γάρ μου, τὰ ἐκεῖ πέρα ὀρών αἰώνα ἀγαθὰ, οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα κινεῖται. Πλὴν, σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζω ἐπαινώ, πῶς ἀνὴρ ἐκ πολυτελῶν ἐθῶν ὑπάρχων βριδῶς τοῖς ἀναγκαίοις τὸν σεαυτοῦ ὑπήλασας βίον. Ἡμεῖς γὰρ ἐκ παιδῶν, ἐγὼ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σύνζυγος καὶ κατὰ Θεὸν ἀδελφός ὢν ἐμὸς, εὐ μόνον ἐν ὄργανῷ ἀνατραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας καὶ κατωχίας εἰς ἐργασίαν³⁸ ἐθιθέντες, εὐμαρῶς νῦν τὰς τῶν ὁδῶν φέρομεν σκύλασις. Ὅθεν, εἰ ἐπιθῶ

V. Et ego respondi : Noli autem putare, domine, quod istum mororem insipienter sim perpessus, quinimo admodum recta ratione. Quoniam enim te, domine mi, pro omnibus habeo, pro patre, matre, fratribus et cognatis, qui per Deum auctor mihi fuisti agnoscendæ servatricis veritatis, in locum omnium habens te maxima fruor consolatione. Præterea veritus juvenutis meæ naturalem concupiscentiam anxius eram, ne forte, qui homo juvenis sum, disjunctus a te (qui nunc ita animum induxi, ut absque divina quadam aera non possim a te divelli), a cupiditate vincerer. Sed quia multo melius ac tutius est, me manere apud te, hominem quem animus meus merito revereri instituit, idcirco omnino tecum esse opto. Ad hæc memini te apud Cæsaream dixisse : Si quis vult me comitari, pie comitetur. Pie autem dicebas, neminem tristitia secundum Deum afficere, velut relinquendo parentes, uxorem unanimem, aut alios veræ religioni addictos. Unde ego prorsus tibi sum aptus itineris comes, a quo si maximam velis inire gratiam, ministeria servorum obire mihi concedes.

VI. Hoc audito, Petrus subridens ait : Quid ergo putas, Clemens, quod non ipsa necessitate tu in servorum locum mihi redigeris? Nam quis elegantis ac multas sindones cum adjunctis annulis et calceis mihi custodiet? Quis vero et suavia exquisitaque opsonia præparabit, quæ cum varia sint, multos ac peritos postulant coquos : et omnia illa, quæ apud effeminatos homines cupiditati, tanquam inmani bestię, per omnem quæsitæ luxum ac fraudem parantur? Sed forsân hoc te subitit propositum, quia non intellexeris atque ignores vitæ meæ rationem, qui pane solo et olivis utor, rareque oleribus, quique vestimentum ac pallium habeo hoc ipsum quo amictus sum, et alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abunde mihi est. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nihil eorum quæ hic sunt aspiciat. Attamen tuum egregium approbo institutum, mirorque ac laudo, quo modo cum sis vir in vita sumptuosa educatus, facile vivendi rationem immutaveris et ad sola necessaria traduxeris. Nos enim a puero, ego et Andreas, qui ejusdem mecum sanguinis est, meusque secundum Deum frater, non solum in pupillatu educati, verum etiam propter inopiam et ærumnas ad laborem assuefacti, expedite nunc iti-

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ὅσπερ D, ὅπερ C, O. Tum ὡς ἂν μὴ D, ἄν C, O, ὡς — εἰ μὴ — *Epit.* c. 73; ὡς ἄν conj. S. Deinceps ἀποστῆναι O. c. *Epit.* l. c., ἀποστῆναι C. ²⁸ ἴτα *Epit.*, εἰ C. O. ²⁹ τοῦτ... (sic) pro τούτῳ ᾧ O. ³⁰ πάντοτε σοι O. ³¹ εὐσεβῶς συνοδεύετω om. O. Idem λυπεῖν c. cod. Reg. 804, λυποῦν C, λυπῆσαι *Epit.* c. 73. ³² ἴτα *Epit.* l. c., ἀπολιπόν C. O. ³³ ἔσθια; *Epit.* c. 74 et O, ἔψη C. ³⁴ τεχνικῶν *epit.* ³⁵ ἐκτεθηλυμένων S. ³⁶ πλὴν εἰ cod. Reg. 804 et O. Tum συνέντα *epit.* ³⁷ τοῦτο C. ³⁸ ἐργασίαν cod. Reg. 804 et O.

VARIORUM NOTÆ.

(35) *Τριβώνιον*. *Tribunarium* dicitur non semel in *Narratione* de Apollonio Tyrio, Augustæ *Vindelicorum* edita, pro *tribonarium* : *Ne despicias tribunarii perpetualem*. Est autem *τριβώνιον* seu *τριβόνιον* *grammaticorum* filii τὸ παλαιὸν καὶ τετριμμένον τὸ

ἱμάτιον κατατετριμμένον ῥάκος παλλίων. In *Ausonio*, *epigramm.* 52, *tribon*. Paulo ante *Liber Regis*, πλὴν εἰ τοιαύτη. Et sub finem capituli, *ἐργασίαν*. *Cot.*

nerum vexationes ferimus. Quare si crederes mihi, A
servorum officia me, hominem operarium, tibi im-
pendere concederes.

VII. At ego hæc audiens contremui et collacry-
mavi, quod talem habuisset orationem vir, quo
cuncti hujus ætatis homines ratione scientiæ ac
pietatis minores sunt. Tum ille lacrymantem me
videns causam lacrymarum percontabatur. Et ego
 respondi : Quid tantum peccavi, ut mihi hujus-
modi proferres sermonem? Et Petrus excepit : Si
malum est, quod dixi, ut serviam tibi, tu prior
peccasti, hoc mihi postulans facere. Et ego : Non
est, inquam, simile : me enim hoc agere decet
omnino, te autem, qui es Dei præco et nostras ser-
vas animas, id mihi facere grave est. Et Petrus
respondit : Acquiescerem tibi, cum Dominus noster, B
qui ad salutem totius mundi venit, unusque om-
nium est nobilissimus, servitutem sustinuerit, ut
nos suaderet non erubescere fratribus nostris ser-
vorum exhibere ministeria, quamvis admodum
nobiles simus. Tum ego dixi : Si putem, quod te
sim superaturus oratione, stultus sum : verumtam-
en ago gratias providentiæ Dei, quia parentum
loco habere te merui.

VIII. Et Petrus interrogavit : Nemone vere ex
genere tibi superest? Respondi : Sunt quidem multi
et potentes viri, atque ex prosapia Cæsaris. Nam
patri meo, utpote una educato, cognatam Cæsar
ipse junxit uxorem, de qua tres liberi orti sumus,
duo quidem ante me, qui cum essent gemini, ad-
modum sibi invicem similes erant, ut ipse pater
aiebat mihi : ego enim neque illos neque genitri-
cem valde novi, sed quasi per somnium obscuram
eorum formam recolo. Mater ergo mea Mattidia
dicebatur, pater autem Faustus, fratrum vero alter
Faustinus vocabatur, alter dicebatur Faustianus.
Cum igitur tertius ego post eos natus essem, ma-
ter (quemadmodum pater meus referebat) somnium
vidit, quod nisi festum duobus filiis suis gemi-
nis assumptis urbem Romam fuisset egressa, et
abfuisset annis duodecim, ipsa cum iis letho pes-
simo esset interitura.

IX. Pater igitur, qui liberorum amans erat, cum
servis et ancillis, ac dato sufficienti viatico, in na-

^a Matth. xi, 28.

μοι, ἐμοὶ ἂν συγκεχωρήσεις, ἀνδρὶ ἐργάτῃ, σοὶ τὰ
δούλων ἀποπληροῦν μέρη·

VII. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπί-
δακρυς, οἷον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὐ πάντες οἱ τῆς νῦν
γενεᾶς ἄνθρωποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ
ἤττους ⁹⁹ τυγχάνουσιν. Ὁ δὲ, ἰδὼν με σύνδακρυν, τῶν
δακρύων ἐπέθετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ ἔφην· Τί τοιοῦτον
ἤμαρτον, ἵνα μοι τοιοῦτον ¹⁰⁰ εἴπῃς λόγον; Καὶ ὁ Πέ-
τρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μὲν κακῶς εἴρηκα τὸ δουλεῦσαι
σοι, σὺ πρῶτος ἤμαρτες, τοῦτ' ¹⁰¹ ἐμοὶ ποιῆσαι ἀξίω-
σας. Κἀγὼ ἔφην· Οὐχ ὁμοίον ἐστίν· ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦτο
ποιεῖν πρέπει πάνυ, σοὶ δὲ τῷ τοῦ Θεοῦ κήρυκι τὰς
ἡμετέρας αἰζόντι ψυχὰς χαλεπὸν τοῦτο ποιεῖν ἐμοί.
Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Συνεθέμην ἂν σοι, ἐπεὶ ¹⁰²
ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ **260** παντὸς τοῦ
κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος ὑπὲρ πάντας εὐγενῆς ὢν,
δουλείαν ὑπέμεινε, ἵνα ἡμᾶς πείσῃ μὴ αἰδεῖσθαι τοὺς
ἀδελφοὺς ἡμῶν τὰς δούλων ποιεῖν ὑπηρεσίας, κἀν
πάνυ εὐγενεῖς τυγχάνωμεν. Κἀγὼ ἔφην· Εἰ μὲν νο-
μίζω σε νικήσαι ¹⁰³ λόγῳ, ἀνόητός εἰμι, πλὴν χάριν
ἔχω τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι σε εἰς γονέων τόπον
ἔχειν κατηξιώθην.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπυνθάνετο· Οὐδεὶς δὲ σου ¹⁰⁴
ἀληθῶς πρὸς γένους ¹⁰⁵ ὑπάρχει; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην·
Εἰσὶ μὲν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρος πρὸς
γένος ὄντες. Ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ
αὐτὸς Καίσαρ συγγενίδα ¹⁰⁶ προσηρμόσατο γυναῖκα,
ἀφ' ἧς τρεῖς ἐγενόμεθα υἱοὶ, δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἱ
καὶ δίδυμοι ὄντες πάνυ ὁμοιοὶ ἀλλήλοις ἐτύγγανον, ὡς
αὐτὸς ὁ πατὴρ ἔλεγέ μοι. Ἐγὼ γὰρ οὐτε αὐτούς, οὔτε
τὴν τεκοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι, ἀλλ' ὡσπερ δι' ὄνειρον
ἀμαυρὸν αὐτῶν τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ἡ μὲν οὖν μήτηρ
μου Ματτιδία ¹⁰⁷ (36) ἐλέγετο, ὁ δὲ πατὴρ Φαῦστος, τῶν
δὲ ἀδελφῶν καὶ αὐτῶν ὁ μὲν Φαυστίνος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ
Φαυστινιανὸς ἐλέγετο. Ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννη-
θέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ ὄνειρον ἐωράκει, ὡσπερ ὁ
πατὴρ μου ὑφηγεῖτο, ὅτι, ἐάν μὴ, τοὺς διδύμους υἱοὺς
αὐτῆς ἐξαυτῆς παραλαβούσα, τὴν Ῥωμαίων πρὸς
ἀποδημίαν ἐξέλθῃ ¹⁰⁸ πόλιν ἐπ' ἔτη διόδεκα ¹⁰⁹, πανο-
λεθρήν μόνον ἅμα αὐτοῖς ἀποθανεῖν ἔχει.

261 IX. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ, φιλότεχνος ὢν, σὺν
τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς καὶ εἰς

D

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ Ita *Epit.* c. 75 et O, ἤττους cod. Reg. 804, ἤττον C. ¹⁰⁰ Post τοιοῦτον repetuntur vhb. ἤμαρτον ἵνα μοι τοιοῦτον in O. ¹⁰¹ τοῦτο C. ¹⁰² Rufinus hæc ita interpretatur : *Acquiescerem tibi, nisi Dominus noster — passus esset*, quasi legerit et μή S. ¹⁰³ νικήσειν *Epit.* ¹⁰⁴ σοι *Epit.* c. 76, quod præferendum esse videtur. Cfr. hom. xii, 45. ¹⁰⁵ Ita O e. *Epit.* l. c. et cod. Reg. 804. Huc accedit ed. pr. Cotelerii, cuius πρὸς γένους in utraque Clerici ed. permutatum est cum πρὸς γένος. Unde Schweglerus emendandus. ¹⁰⁶ αὐτὸν Καίσαρ συγγενῆ O. *nobilis adæque familiæ* Rufinus, quasi legisset συνευγενίδα C. ¹⁰⁷ Ita O c. C et cod. Reg. 804, Ματτιδία *Recogn.* et *Epit.* ¹⁰⁸ ἐξέλθῃ C. ¹⁰⁹ δέκα C, Ruf., *epit.* c. 76. Tum πανολεθρήν O et *Epit.* l. c. In cod. Reg. 804 ἔχοι p. ἔχει.

VARIORUM NOTÆ.

(36) *Ματτιδία*. Sic quoque sæpe dictus dicendus-
que codex. At in *Recognitionibus* et *Epitome*, im-
pressis manique exaratis, *Ματθιδία*, *Matthidia*, qua
modo apud Nicephorum, et Græci in Menæo. Ex-

cipe tamen membranas *Recognitionum* penes P. Pe-
titum : exhibent enim *Matthidia*. Chronologus Alu-
siodorensis monachus *Matidiam* vocat. Ultima ca-
pitis voce codex, ἔχοι. Cot.

πλοῖον ἐμβαλόμενος ⁸⁰, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευ-
 θροσμούς ἐξέπεμψεν ⁸¹, ἐμὲ δὲ μόνον υἱὸν εἰς πα-
 ραμυθίαν ἔσχε μεθ' ἑαυτοῦ. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ⁸² εὐχα-
 ριστῶ, πολλὰ, ὅτι καμὲ ὁ ἄνθρωπος μὴ κεκελεύει ἅμα
 τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκθῆναι πόλιν. Περαιωθέν-
 τος οὖν ἐνιαυτοῦ ὁ πατὴρ ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρή-
 ματα τοῖς αὐτοῦ, ἅμα τε καὶ μαθεῖν ⁸³ τὸ πῶς διά-
 γουσιν. Οἱ δὲ ἀπελθόντες οὐχ ὑπέστρεψαν. Τρίτῳ
 δὲ ἐνιαυτῷ ὁ πατὴρ ἀθυμῶν ἐτέρους ὁμοίως ἔπεμ-
 ψε ⁸⁴ μετ' ἐφοδίων, οἵτινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἦλθον
 ἀγγέλλοντες, μήτε μου τὴν τεκοῦσαν ἢ τοὺς ἀδελ-
 φούς ἑωρακέναι, μήτε μὴν αὐτούς ⁸⁵ Ἀθήναις ἐπι-
 θεημηκέναι, μήτε ἄλλου τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπε-
 ληλυθῶτων κλιν ἴχνος ⁸⁶ εὐρηκέναι.

X. Ὁ μὲν οὖν πατὴρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ
 πολλῆς λύπης ἐκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς
 ποῦ ὄρησας ἐπὶ ζήτησιν αὐτῶν γένηται, ἐμὲ τε
 παραβῶν καὶ εἰς πόρτον καταβάς, πολλῶν πυκνότε-
 ρον ἐκπνῴαντο, ποῦ ἕκαστος αὐτῶν εἶδεν ⁸⁷ ἢ ἤκου-
 σεν ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν ⁸⁸ γενόμενον ναυφράγιον.
 Καὶ ἄλλος ἀλλαχῇ ἔλεγεν. Ὁ δὲ ἀντεπνῴαντο, εἰ
 ἑώραξαι πῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκδεδρα-
 σμένον. Τῶν ⁸⁹ οὖν πολλὰ **262** λεγόντων ἑωρακέναι
 πῶματα κατὰ πολλοὺς τόπους ⁹⁰, ὁ πατὴρ ἀκούων
 ἐστέναξεν. Πλὴν ὑπὸ σπλάγγνων θορυβοῦμενος ἀλό-
 γιστε ἱκνῴαντο, ὅτι τοσοῦτον μέγεθος θαλάττης
 ἐρευνᾶ ἐπειράτω. Πλὴν συγγνωστός ἦν ⁹¹, ὅτι τῇ
 ἐρῆς τοὺς ζητούμενους στοργῇ ἐλπίσιν ἐβουκολεῖτο
 κεναῖς. Καὶ δὴ ποτε ὑπὸ φροντιστὰς ποιήσας με καὶ
 εἰς Ῥώμην καταλείψας δωδεκαετῆ, αὐτὸς, δακρύων
 εἰς πόρτον καταβῶν καὶ εἰς πλοῖον ἐμβάς, ἀναχθεῖς,
 ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐπορεύθη. Καὶ ἔκτοτε εἰς τὴν σῆ-
 μαρον ἡμέραν οὔτε γράμματα ἐδεξάμην παρ' αὐτοῦ,
 οὔτε εἰ ζῆ εἶτε ⁹² τέθνηκε σαφῶς ἐπίσταμαι. Μᾶλ-
 λον δὲ ὑπονοῶ ὅτι καὶ αὐτὸς τέθνηκέ που ⁹³, ἢ ὑπὸ
 λύπης νικηθεῖς ἢ ναυαγίῳ περιπεσών. Τούτου ⁹⁴
 ἔδειγμα, ὅτι ἤδη λοιπὸν ἔκτοτε εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν,
 ἐφ' ἧς ⁹⁵ οὐδεμίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν
 ἔκουσα.

XI. Ὁ δὲ Πέτρος, ἀκούων ταῦτα, ὑπὸ συμπαθείας
 ἰάκρυσεν, καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίους ἔφη.
 Ταῦτα εἰ τις πεπόνθειεν ⁹⁶ θεοσεβῆς, οἷα ὁ τούτου
 πέπονθε πατὴρ, εὐθέως τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ τὴν
 αἰτίαν προσῆπτεν ἐπιγράφων τὸν πονηρὸν ⁹⁷. οὕτω
 καὶ τοῖς τάλαιπῶροις ἔθνεσι συμβαίνει πάσχειν, καὶ
 ἀγνωσκῶμεν οἱ θεοσεβεῖς. Τάλαιπῶρους δὲ αὐτοὺς εὐ-
 λόγως εἴρηκα, ὅτι ἐνταῦθα ἀλῶνται καὶ τῆς ἐκεῖ ἐλ-
 πίδος οὐ τυγχάνουσιν. Οἱ **263** γάρ ἐν θεοσεβείᾳ πά-
 σγοντες τὰ θλιβερά εἰς ἐκπραξίν παραπτωμάτων πά-
 σκουσιν.

A vem conjectos Athenas etiam erudiendos misit; me
 vero solum filium ad consolationem secum retinuit.
 Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quod me
 quoque somnium non jusserit una cum matre urbe
 Roma excedere. Anno igitur completo, pater ad
 suos Athenas misit pecuniam, simulque sciscitatum
 quo modo agerent. Qui vero abierunt, non reversi
 sunt. Tertio autem anno moestus pater alios ablega-
 vit similiter cum rebus ad victum necessariis, qui
 quarto anno regressi nuntiant, neque meam ma-
 trem se, neque fratres vidisse, sed neque ipsos
 Athenas pervenisse, neque usquam alicujus, qui
 cum ipsis fuerant, vel vestigium a se repertum.

X. Pater ergo hæc audiens et multa tristitia ob-
 stupefactus, nesciensque quo tenderet ac illos quæ-
 reret, assumpto me, ac in portum descendens,
 multos frequentius percontabatur, ubi quisque eo-
 rum vidisset vel audisset a quatuor annis naufragium
 contigisse. Atque varii vario in loco accidisse
 referebant. Ille vero iterum rogabat, num vidissent
 corpus mulieris cum pueris a mari ejectum. Cumque
 illi multa se multis locis cadavera vidisse dicerent,
 pater audiens ingemiscebat. Verum naturali affectu
 perturbatus præter rationem sciscitabatur, qui tantam
 maris vastitatem scrutari conaretur. Attamen
 venia dignus erat, quod charitate erga eos, quos
 quærebat, spesubi lætaretur inanibus. Denique me
 sub magistris positum, annos natum duodecim,
 Romæ reliquit, et ipse flens descendit ad portum,
 navique conscensa subvectus ad inquisitionem pro-
 fectus est. Atque ex eo tempore usque in hodiernum
 diem neque litteras ejus accepi, neque si vivat aut
 defunctus sit certo novi. Sed magis suspicor illum
 quoque obiisse, aut tristitia victum, aut naufragio
 involutum. Cui rei argumento est, jam ab eo tem-
 pore vigesimum annum esse, ex quo nihil de eo
 veri audiverim.

XI. Petrus vero hæc audiens, commiserationis
 affectu lacrymas fudit: statimque ad familiares
 qui aderant ait: Hæc si quis in Dei cultu positus
 pertulisset, quæ hujus pertulit pater, confestim reli-
 gioni attribuisset causam, et diabolo ascripsisset.
 Ita etiam miseris gentilibus contingit pati, et igno-
 ramus qui pii erga Deum sumus. Miseros autem eos
 dixi merito, qui et hic vagantur in erroribus et ab
 spe futura fraudantur. Dei enim cultores cum in-
 commoda patiuntur, ad expiationem delictorum
 perferunt.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ ἐμβαλλόμενος C. ⁸¹ ἐξέπεμψας O, mendose. ⁸² ἐπὶ τούτῳ var. lect. ap. C. Scriptura Ottobonia-
 ni nec plena est, neque certa. ⁸³ Post μαθεῖν excidit fortasse γλιγόμενος, quod addit Epit. S. ⁸⁴ ἐπεμ-
 ψεν ὁμοίως C. ⁸⁵ αὐτούς Recogn. vii, 9, αὐταῖς C. O. Tum μήτε S, μηδέ C O. ⁸⁶ ἴχνος O. ⁸⁷ Ita O
 c. S. Iden C. Tum ἤκουσαν O. ⁸⁸ ἐνιαυτῶν O. In eodem deest ναυφράγιον. Cod. Reg. 804 et Epit. scr.
 ναυάγιον Sed hom. xv, 3 legitur ναυαγία. Tum ἄλλο p. ἄλλος O. ⁸⁹ τῶν O. ⁹⁰ τόπους O c. cod. Reg.
 804. τρόπους C. ⁹¹ οὖν O. Tum πρό p. πρός idem. ⁹² ἢ C. ⁹³ που om. O. Tum ναυφραγίῳ C. ⁹⁴ τούτου
 S, ex Epit., τούτο C O. ⁹⁵ ἀφ' οὗ Epit., ἀφ' ὧν O, qui tum om. τινά, scribitque ἀλήθεια. ⁹⁶ πεπόνθει
 S. In O esse videtur πέπονθοι ἐν θεοσεβείᾳ p. π. θεοσεβῆς. ⁹⁷ τῷ πονηρῷ cod. Reg. 804 et Epit. Sed
 cfr hom. ix, 16, 17, 18. Ad oram Ottoboniani hoc scholion exstat: Ἰσως δεῖ προάπτειν πρὸς τὴν σύνταξιν
 ἐπιγράφων τὸν πονηρὸν.

XII. Ista postquam dixisset Petrus, unus ex nostris audacia sumpta pro omnibus rogavit eum, ut die crastina maturius in Aradum, oppositam Insulam, quæ triginta, opinor, nec totis stadiis distat, navigarem, ad videndas ibi duas columnas vitæas maximam molem habentes. Petrus ergo, ut erat clementissimus, concessit, dicens: Cum e navi egressi fueritis, ne una multi procedatis ad spectationem eorum quæ cupitis: nolo enim civium concursus ad vos fieri. Atque sic navigantes momento horæ in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha eo progressi sumus, ubi erant columnæ vitææ; simulque cum columnis alius aliud ex Phidiæ operibus spectabat.

XIII. Unus autem Petrus necesse non putavit quæ ibi erant invisere, sed attentius considerans mulierem quamdam, extra pro foribus sedentem et victus gratia mendicantem: Mulier, inquit, quod tibi membrum deest, ut tantam contumeliam susceperis, petendi, inquam, stipem et non potius manibus tuis, quas a Deo accepisti, operans quotidianum cibum quæris? At illa suspirans respondit: Utinam mihi quidem essent manus, quæ possent laborare! nunc autem mihi solam manuum speciem servant, cum sint emortuæ, morsibus meis vexatæ. Et Petrus interrogavit: Quæ vero fuit causa, ut grave hoc malum sustineres? Tum illa respondit: Animi imbecillitas, nec aliud quidquam. Si enim forti animo fuissem prædita, erat præcipitium, erat pelagus, unde me dejiciens poteram malis dolorem mihi afferentibus finem imponere.

XIV. Tum Petrus inquit: Et quid? Putasne mulier, quod qui semetipsos perimunt, omnino a suppliciis liberantur, annon potius animæ eorum, qui ita moriuntur, majoribus puniuntur apud inferos pœnis, propter sui homicidium? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique contemptis pœnis mori eligere, ut horam saltem unam viderem mihi exoptatissimas. Et Petrus dixit: Quidnam sit, quod te excruciet, scire velim, mulier. Si enim me docueris, pro ea gratia certam te faciam de animæ vita apud inferos, et pro præcipitio vel profundo medicamentum tradam ut sine cruciatu valeas vitam commutare.

XV. Tunc mulier, quæ ambiguum sermonem non intelligeret, promissione gratanter accepta cepit dicere hunc in modum: Genus quidem et patriam

XII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος εἰς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, ἄριον ὀρθραίτερον ⁶⁶ (37) εἰς Ἀραδὸν, τὴν κατέναντι νήσον, εἰσπλεύσαι, τριάκοντα, οἶμαι, οὐδ' ὀλοὺς ἀπέχουσαν σταδίου, ὡς ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖ ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα ἐχόντων πάχη. Ὁ οὖν παιθῆνος Πέτρος συνεχώρησεν εἰπὼν· Ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐβήτε, μὴ ἅμα πολλοὶ εἰσέρχεσθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γὰρ βούλομαι στρέμματα γίνεσθαι εἰς ἡμᾶς ⁶⁷ τῶν πολιτῶν. Καὶ οὕτω ⁶⁸, πλεύσαντες ῥοπή ὥρας, κατήχθημεν εἰς τὴν νήσον. Ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους, εἰσηγίμεν ἐνθα οἱ ἀμπελῆνοι στύλοι ἦσαν, ὁμῶς ⁶⁹ ἅμα αὐτοῖς ἄλλος ἄλλο τι ⁷⁰ τῶν Φεβίου ἐργῶν ἐθεώρει.

XIII. Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἠγήσατο ἐπὶ τὴν τῶν ἐκεῖ ἱστορίαν ⁷¹ γενέσθαι, γυναῖκί δὲ τινὲ ἐξω πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένη καὶ τροφῆς χάριν μεταίτουση πυκνὰ, κατανοήσας, ἔφη· Γύναι, τί σοι τῶν μελῶν λείπει, ὅτι τοσαύτην ὕβριν ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον ταῖς ὑπὸ Θεοῦ ⁷² σοι δωρημέναις χερσὶν ἐργαζομένη τὰς ἐφημέρους πορίζῃ ⁷³ τροφάς; Ἡ δὲ, στενάχασα, ἀπεκρίνατο· Εἶθε γὰρ ἦσαν μοι χεῖρες ὑπουργεῖν **264** δυνάμεναι! νῦν δὲ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν φυλάττουσιν, νεκρὰ τυγχάνουσαι, ὑπὸ δηγμάτων ἐμῶν βεβασανισμένα. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπύθετο· Τίς δὲ ἡ αἰτία τοῦ σε τὸ χαλεπὸν τοῦτο πεπονθέναι ⁷⁴; Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο· Ψυχῆς ἀσθένεια καὶ πλέον οὐθέν. Εἰ γὰρ ἀνδρείον εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνός, ἦν ⁷⁵ βυθός, ὅθεν ἔμαυτην βίψασα, τῶν ὀδυνῶντων με παύσασθαι ἠδυνάμην κακῶν.

XIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί οὖν; ⁷⁶ οφεί, γύναι, ὅτι πάντως οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλασσονται, ἢ μήτι ⁷⁷ χεῖρονι κολάσει ἐν ἔθῃ αἰ τῶν οὕτως θνησκόντων ψυχαὶ περὶ τῆς αὐτοκτονίας κολάζονται; Ἡ δὲ ἔφη ⁷⁸. Εἶθε ἐπεταίσμη, ὅτι ὄντως ἐν ἔθῃ ψυχαὶ εὐρίσκονται ζῶσαι, καὶ ἡγάπων, τῆς κολάσεως καταφρονήσασα, θανεῖν, ὅπως τοὺς ἐμοὺς περιποθήτους ἴδω ⁷⁹ καὶ μίαν ὄραν! Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε, μαθεῖν ἤθελον, γύναι. Ἐὰν γὰρ με διδάξης, ἀντὶ ταύτης τῆς χάριτος πληροφορήσω σε, ὅτι ἐν ἔθῃ ζῶσιν αἱ ψυχαὶ, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ φάρμακον δώσω ⁸⁰, ὅπως ἀβασανίστως τοῦ ζῆν τὸν βίον (38) μεταλλάξαι δυνατόν.

XV. Καὶ ἡ γυνή, τὸ ἀμφοβόλως ῥηθὲν μὴ συνείσα, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἠσθεῖσα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Γένος μὲν καὶ πατρίδα εἰπεῖν ⁸¹, οὐκ **265** οἶμαι πείσαι

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Ita O c. S, ὀρθραίτερον C. ⁶⁷ ἡμᾶς O c. cod. Reg. 804 et *Epi.* c. 80, ἡμᾶς C. ⁷⁰ οὕτως C. ⁷¹ Ita S, ὁμῶς C, O. ⁷² ἄλλο ἄλλοτι O. ⁷³ ἱστορία O, in quo deinde θυρωρῶν. ⁷⁴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ C. ⁷⁵ πορίζεις C. ⁷⁶ πεπονημένα O. ⁷⁷ ἢ C. ⁷⁸ Μὴ τῇ p. μήτι C. ⁷⁹ Ὁ bis exh. ἔφη ⁸⁰ εἰδῶ O. ⁸¹ δώσω S, O, δῶ C. ⁸² Fort. εἰπαῖσα S.

VARIORUM NOTÆ.

(37) Insulam Aradum, urbi Antarado ex adverso sitam, memorant Herod. vii, 98. Strab. xvi, 753. Casaub. SCHWEGEL.

(58) Videtur τὸν βίον esse interpretatio τοῦ ζῆν. Est autem ἀμφοβόλον, quia quod Petrus intelligebat de mutatione vitæ in melius, id Matthiæ de com-

mutatione vitæ cum morte interpretabatur. Lege cap. 18. Cor. Fallitur C, cum τὸν βίον interpretationem esse censet τοῦ ζῆν, nam βίον ζῆν dicunt Plato optimique scriptores alii. Licet igitur hæ voces in *Epi.* cap. 82 et infra c. 18 non existant, omnino tamen sunt retinendæ. DAVIS.

καὶ δυνήθηναί τινα. Πλὴν καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν, ἢ μόνον ⁸³ τὴν αἰτίαν, ἧς ἔνεκεν ὀδυρωμένη ἔημισαι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας· κλῆν τὰ κατ' ἐμαυτῆν, ὡς δυνατὸν ἀκοῦσαι σε, διηγήσομαι. Ἐγὼ, πᾶν εὐγενῆς ὑπάρχουσα, δυνάστου ⁸⁴ τινὸς προσταγῆ ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ ὑπάρχοντι ἐγενόμην γνή. Καὶ μετὰ δίδυμα τέκνα ἔσχον ἕτερον υἱόν. Ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς μανεῖς οὐκ ἔλαττον ἠγάπησέν μου τῆς τάλαιπύρου ⁸⁵, σφόδρα σωφρονεῖν ἀγαπήσας. Καὶ βουλομένη ⁸⁶ μήτε τῷ ἐραστῇ συνθέσθαι, μήτε τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ ἀναθέσθαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτα, ἐλογισάμην, ἵνα ⁸⁷ μήτε μοιχραμένη ἐμαυτῆν μισῶ, μήτε τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς τὴν κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν πολέμιον καταστήσω, μήτε ὅλον γένος μέγα ὄν εἰς ὀνειδισμὸν πᾶσιν ὑποβάλω ⁸⁸. ὡς ἔφη, ἐλογισάμην τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παίδων ἐκθῆναι ἐπὶ χρόνον τινὰ, ἕως ἂν καὶ ὁ μιὰρὸς ἴσως παύσεται τοῦ ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὑβρεὶ κολακεύοντός με. Τὸν μόνον ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μείναι εἰς παραμυθίαν κατέλιπον.

XVI. Πλὴν ⁸⁹, ἵνα ταῦτα οὕτως γένηται, ἐπενόησα θειρον κλάσασθαι, ὡς δὴ τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰρηκότος· Γύναι, ἐξαυτῆς ⁹⁰ ἅμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις ἐπὶ χρόνον τινὰ, μέχρις ὅτε μηνύσω ἐπαυθῆναι σε ἐνταῦθα, ἐκθῆναι τὴν πόλιν· ἐπεὶ ἅμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσι σου τοῖς τέκνοις **266** αἰφνιδίως κακῶς τελευτήσεις. Ὅμως οὕτως ἐπόησα. Ἄμα γὰρ τῷ τῶν θειρον ψεύσασθαι με τῷ ἀνδρὶ, αὐτὸς περιφροῦς γενόμενος, μετὰ τῶν ἐμῶν ⁹¹ δύο υἱῶν, δούλων αὐ καὶ παιδικῶν καὶ χρημάτων συγχῶν κατὰ πλοῦν ⁹² εἰς Ἀθήνας με ἐξέπεμψεν, ἐκπαιδεύσαι τοὺς υἱοὺς, ἕως ἂν, ἔφη, τῷ χρηματίζοντι δόξῃ ἐπανίεναι σε πρὸς ἐμέ. Ὅμως ἅμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέουσα ἐπὶ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τούτους ἀπορρίφθῆσα ⁹³ τοὺς ἄνους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ ⁹⁴ περιέπεσα. Πάντων δὲ θανόντων, ἡ ἀτυχῆς ἐγὼ μόνη ἐπὶ σφοδροῦ κύματος βραπισθείσα ⁹⁵, ἐπὶ πέτρῃς ἐβρίβην, ἐφ' ἧς καθεσθείσα ἡ ἀθλίη ἐλπιδί τοῦ τὰ ⁹⁶ τέκνα με ἴσως εὐρεῖν, εἰς τὸν ⁹⁷ βυθὸν ἐμαυτῆν οὐκ ἐβρίβη τότε, ὅτε, τὴν ψυχὴν μεμεθυμένην τοῖς κύμασιν ἔρυσσα, τοῦτο ποιῆσαι βραδίως ἐδυνάμην.

XVII. Πλὴν ἐπειδὴ ὀρθρος ἐγένετο, μεγάλη βοῶσα καὶ γοερά κωκύουσα ⁹⁸ περιεβλεπόμην, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν τάλαιπύρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. Ἐλέησαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, γυμνήν ἰδόντες, ἐνδύσαντές με τὸ πρῶτον, τὸν βυθὸν ἀνηρέυνων, τὰ ἐμὰ ζητῶντες τέκνα. Καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἠύρισκον ⁹⁹ ὡς ἐζήτων, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσαι διηγούοντο ἐκάστη τὰ ἑαυτῆς κακὰ, ἵνα τῇ ¹⁰⁰ τῶν ὁμοίων συμφορᾷ παραμυθίας τύχῳ, ὅτι με μᾶλλον ἐλύπει. Οὐ γὰρ ἔφην οὕτω **267** κακῇ

A si proferrem, nou arbitror me posse alicui persuadere. Sed et quid ad te attinet id cognoscere, nisi tantum causam, ob quam dolore affecta morsibus manus meas mortuas reddidi. Tamen mea, quoad audire potes, referam. Ego admodum nobilis, principis cujusdam viri imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus : et post duos geminos liberos alium suscepi filium. Sed frater mariti mei, magna correptus insania, adamavit me miseram, quæ caste vivere cupiebam admodum. Cumque nec vellem amatori consuetire, nec viro meo amorem fratris ejus erga me exponere, statui, ut neque adulterans polluerem me, nec viri mei torum contumelia afficerem, neque fratrem fratri redderem inimicum, neque totam familiam, quæ magna erat, in opprobrium cunctis darem ; statui, inquam, urbe cum meis geminis pueris ad quoddam tempus discedere, donec et impurus amor illius, qui mihi ad dedecus meum assentabatur, finem accepisset. At alterum filium, ut apud patrem in solatium maneret, reliqui.

XVI. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium fingere, quasi aliquis mihi noctu astitisset ac dixisset : Mulier, confestim una cum geminis tuis pueris urbe discede ad aliquod tempus, donec rusus indicavero, ut redeas huc ; alioqui cum marito cunctisque tuis liberis de repente peribis male. Atque ita feci. Statim enim ut somnium ementitum viro enarravi, extimuit, et me cum duobus meis filiis cumque servis et ancillis atque multa pecunia Athenas per navem misit, ut natos erudirem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit te redire ad me. Cæterum ego misera una cum liberis navigans ventorum vi projicior in hæc loca, et navi noctu dissoluta in naufragium incidi. Cumque omnes interissent, una ego infelix, magnis agitata fluctibus, in saxum ejecta sum : ubi cum infortunata sederem, spe reperiendi natos meos vivos in profundum me non præcipitavi tunc, quando animum habens doloris fluctibus ebrium hoc facere facile poteram.

XVII. Verum postquam dies exortus est, cum clamore magno et miserabili ululatu circumspiciebam, quærens infelicitium natorum cadavera. Igitur miseratione commoti incolæ, nudam intuiti, cum primo me induissent, scrutati sunt maris profundum, quærendo natos meos. Et quia nihil inveniebant eorum quæ indagabam, nonnullæ hospitales mulieres consolandi me gratia accesserunt, et suas singulæ enarrabant miserias, ut simillium calamitate solatium caperem : quod me magis contrista-

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ μήτην O. ⁸⁴ δυνατοῦ Epit. ⁸⁵ τάλαιπυρίας O. ⁸⁶ βουλομένη S., βουλομένης C, O. Subinde μήτη O et Epit., μή C. ⁸⁷ ἵνα om. O. ⁸⁸ ὑποβάλω O. ⁸⁹ οὕτως ταῦτα C. ⁹⁰ ἐξ αὐτῆς O con-
stanter. ⁹¹ ἐμῶν deest in O. ⁹² ἀπορρίφθῆσα O. ⁹³ ναυραγίῳ C. Subinde περιέπεσον cod. Reg.
804. ⁹⁴ βραπισθείσα cod. Reg. 804, et Epit. c. 34. ⁹⁵ τὰ inserui c. O. ⁹⁶ τό S. ⁹⁷ Vhb. βραδίως ἐδυνάμην
— γοερά κωκύουσα desiderantur in O. ⁹⁸ Vide de hoc augmento etsi rarissimo Lobeckium ad Phryg.
p. 108. S. εὔρισκον O et Epit. ⁹⁹ τῇ ascripsi ex O. Deinde δ δὲ μᾶλλον με C. Etiam in Epit. δ δὴ p.
108.

bat : Non enim, inquebam, adeo mala sum, ut ex aliorum calamitatibus consolationem accipiam. Et cum me multæ hospitiō cuperent recipere, una quædam paupercula hic habitans extorsit mihi tugurio ejus succedere, dicens : Confide, mulier : etenim vir meus, homo nauta, in mari adhuc juvenis obiit : atque ex eo die, quamvis multi me sollicitarint ad nuptias, ego desiderio viri mei malui in viduitate agere : Erunt ergo communia, quæcunque manibus quærere poterimus.

XVIII. Et ne longa ac minus utili narratione utar, habitavi cum ea, propter amorem ejus erga maritum. Sed non multo post mihi infelici laceratæ morsibus resolutæ sunt manus, illa vero quæ me susceperat, tota morbo quodam occupata et colligata domi jacet. Quoniam ergo mulierum, quæ prius miserabantur, elanguit affectus, ac ego et illa clausa domi ambæ debiles et calamitosæ sumus, ex multo tempore hic, ut vides, sedeo, stipem petens, et, si quid forte accepero, etiam ad illam pariter miseram ad cibum defero. Atque hactenus mæxæ quidem res sufficienter sunt dictæ. Tu nunc quid moraris implere quod promiseras, te daturum medicamen? quo etiam illi obitum cupienti tradam, et sic ego quoque possim, ut ais, vitam commutare.

XIX. Hæc dicente muliere, Petrus multa cogitatione stare suspensus videbatur. Et ego superveniens : Dudum, inquam, per omnia loca discurrens quærebam te : et nunc, quid agimus? At Petrus præcepit mihi, ut ad naviculum præcederem, ibique illum opperirer. Et quia contradici ei imperanti non poterat, quod jussit feci. Ipse vero, sicut mihi cuncta posterius enarravit, suspicione quadam exigua corde pulsatus interrogabat mulierem, dicens : Refer mihi, femina, genus et civitatem ac filiorum nomina, et jam medicamentum tibi do. At illa vim sustinens neque volens referre et medicamenti accipiendi cupida finxit alia pro aliis, et ait, se quidem esse Ephesiam, virum autem Siculum, sed et filiorum nomina similiter immutavit. Tum Petrus, existimans eam verum proferre, ait : Heu! mulier, putabam grande aliquod gaudium hodierno die me apportaturum, suspicabar enim te esse quamdam mulierem, quam sentiebam, cujusque res audivi et probe novi. At illa adjurabat, dicens : Rogo, mihi referas, ut sciam, an sit ulla inter mulieres me infelicio.

XX. Tum Petrus mentiri nesciens præ miseratione erga illam verum cœpit dicere : Est sane quidam adolescens, sectator meus, piorum religiosorumque sermonum cupidus et Romanus civis, qui mihi narravit, quod patrem habuerit et duos ge-

Α είναι, ὡς ¹⁰⁰ ταῖς ἄλλων συμφοραῖς παραμυθίας τύχω. Καὶ δὴ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἄγειν ἄξιουσῶν ¹, μάλιστα τῶν ἐνταῦθα πενήχηρὰ πολὺ βίασαμένη εἰς τὸ ταυτῆς ἔλθειν θνήσκασε σκῆνωμα, εἰποῦσά μοι· Θάρβει, γύναι, καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἀνὴρ ναύτης ὢν κατὰ θάλασσαν ² τέθνηκεν, ἐν τῇ νεαζούσῃ τυγχάνων ἡλικία· καὶ ἔκτοτε, πολλῶν με ἀξιούντων, πρὸς γάμον ἐγὼ χηρεύειν εἰλόμην, τὸν ἐμὸν ποθοῦσα ἄνδρα. Ἔσται δὲ ἡμῖν κοινὰ ἃ διὰ χειρῶν ἀμφοτέραι πορίζειν δυνάμεθα.

XVIII. Καὶ ἵνα μὴ σοι μυχύνω τοὺς οὐκ ἀναγκαίους λόγους, συνώκησα αὐτῇ διὰ τὴν φιλανδρίαν. Καὶ μετ' οὐ πολλὸ ἐμοῦ τῆς ταιλαιπώρου αἱ χεῖρες ὑπὸ τῶν διημάτων ³ παρεῖθσαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με γυνή, ὅλη ὑπὸ πάθους τινὸς πάλυθεῖσα, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐβήπταται. ^B Ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν πάλαι γυναικῶν ἔλεος παρήμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον ἀμφοτέραι ἐπιτινεῖς τυγχάνομεν, ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνταῦθα, ὡς ὄρεξ, καθέζομαι προσαιτοῦσα, καὶ ὢν ἀν εὐπορήσω ⁴ καὶ τῇ συνταλαιπώρῳ ⁵ εἰς τροφὰς κομίζω. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτάρκως εἰρήσθω. Λοιπὸν σὺ κωλύεις ⁶ τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τοῦ δοῦναι τὸ φάρμακον; ὅπως γὰρ κελίην ἐπιθυμοῦση θανεῖν ὄω, καὶ οὕτως κάγω τοῦ ζῆν, ὡς ἔφη, μεταλλάξαι δυνηθῶ.

XIX. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὑπὸ λογισμῶν πολλῶν ὁ Πέτρος **268** μετέωρος ἐδόκει Ἰστασθαι. Ἐγὼ δὲ ἐπελθὼν ἔφη· Ἐκ πολλοῦ σε περιεργόμενος ζητῶ· καὶ τὰ νῦν τί ποιοῦμεν; Ὁ δὲ Πέτρος προστάξέ μοι προάξαντι μένειν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ σκάφους. Καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν αὐτῇ καλεύσαντι, ἐποίησα τὸ προσταχθέν. Ὁ δὲ Πέτρος μικρὰ τι ὑποψία, ὡς αὐτὸς μοι πάντα ὑστερον διηγήσατο, παλλόμενος τὴν καρδίαν ἐπυθάνετο τῆς γυναικὸς, λέγων· Εἰπέ μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν καὶ τῶν τέκνων τὰ ὀνόματα, καὶ ἤδη δίδωμί σοι τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ, βίαν πάσχουσα κατεῖπεν οὐ θέλουσα, τὸ δὲ φάρμακον λαθεῖν ἐπιθυμοῦσα, ἐσοφρίσατο ἄλλα ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν· καὶ ὁμῶς ἔφη, αὐτὴν μὲν Ἐφesiaν εἶναι, τὸν δὲ ἄνδρα Σικελὸν, ὁμῶς καὶ τῶν τριῶν τέκνων ἠλλάξε τὰ ὀνόματα. Καὶ ὁ Πέτρος, νομίσας αὐτὴν ἀληθεύειν, ἔφη· Οἴμοι, γύναι, ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν τὴν σήμερον ἄγειν ἡμέραν, ὑποπτεύσας σέ τινα εἶναι, ἦν ἐνόμιζον, ἧς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. ^D Ἡ δὲ ἐξώρχιζε λέγουσα· Δέομαι, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἴ ἐστι τις ἐν γυναιξίν ἀθλωτέρα ἐμοῦ.

XX. Καὶ ὁ Πέτρος, ψευδεσθαι οὐκ εἰδὼς, ὑπὸ ἔλεους τοῦ πρὸς αὐτὴν τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο· Ἐμοὶ τις λοιπὸν ἤδη ⁷ νεανίας ὢν παρέπεται, τῶν τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος λόγων, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολιτῆς, ὅστις μοι διηγήσατο ⁸, πῶς, πατέρα ἔχων καὶ ἀδελφοῦς

VARLÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ ὡς O et ex conject. C, in cuj. textu deest. ¹ ἀξιουσῶν O. ² θάλατταν O. ³ δειγμάτων O. ⁴ Ita O c. Epit., εὐπορήσω C ⁵ ταιλαιπώρῳ O. ⁶ S. Leg. τί σε κωλύει. Cfr. e. g. hom. xiii, 5. Epit. habet σὺ μὴ κωλύσης. ⁷ ἤδη om. O. ⁸ διηγείται: C.

ἴο διδύμους, οὐδένα τούτων ὄρα. Ἡ τε γὰρ μήτηρ, φησὶν, ὡς ὁ πατήρ διηγεῖτό μοι⁹, θνεῖρον ἰδοῦσα, τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξῆλθεν μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς 269 τέκνων, ἵνα μὴ κακῶ μόρῳ τελευτήσῃ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκθάσῃ, οὐχ εὐρίσκειται. Ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατήρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκθάς¹⁰ οὐχ εὐρίσκειται.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα ὡς ὑπ' ἐπιλήθειας ἀπέφυξεν ἡ γυνή. Ὁ δὲ Πέτρος προσεῖπεν καὶ ἐπισχῶν νήφειν αὐτὴν παρεκλεῦσατο, ὀμιλοῦν αὐτὴν πείθων τί ποτὲ ἐστὶν ὃ πάσχει. Ἡ δὲ ὡσπερ ἐκ μέθης τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος παρεῖσα, ὑπέστρεψεν¹¹ ἑαυτὴν, ὑποστῆναι δυνήθεισα¹² ὃ μέγθος τῆς ἐπιζομένης χαρᾶς, καὶ τρέψασα αὐτῆς τὸ πρόσωπον. Πού ἐστιν, ἔφη, οὗτος ὁ νεανίας; Ὁ δὲ, ἦδη ὄλον συνιδὼν τὸ πρᾶγμα, ἔφη. Εἰπέ μοι εἰ πρῶτον, ἀλλως γὰρ τοῦτον ἰδεῖν οὐχ ἔχεις. Ἡ δὲ σπεύδουσα¹³. Ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη. Τί τούτῳ ὄνομα; Ἡ δὲ φησὶν Κλήμης. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπεν. Αὐτὸς ἐστὶν, καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πρὸ μικροῦ μοι λαλήσας, ᾧ ἀναμένειν με ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. Ἡ δὲ προσπετοῦσα τῷ Πέτρῳ παρεκάλει σπεῦδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον ἔλθειν. Καὶ ὁ Πέτρος. Εἰ μοι τηρεῖς τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. Ἡ δὲ ἔφη. Πάντα ποιῶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς δεῖξόν. Δόξω γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ δύο μου εἰκταῦθα τεθνηκότα ὄραίν τέκνα. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη. Ὅταν αὐτὸν ἴδῃς, ἡσύχασον μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκθῶμεν. Ἡ δὲ ἔφη. Οὕτως ποιήσω.

270 XXII. Λαθόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος ἦγεν¹⁴ ἐπὶ τὸ πλοῖον. Ἐγὼ δὲ, ἰδὼν αὐτὸν χειραγωγούντα γυναῖκα, ἐγέλασα, καὶ προσελθὼν, εἰς τὴν αὐτοῦ, ἀνετ' αὐτοῦ χειραγωγῆν αὐτὴν ἐπειρώμεν. Καὶ ἅμα τῷ ἀψασθῆναι με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλοῦσα ὡς μήτηρ μέγα καὶ περιπλακεῖσα, σφόδρα κατεφίλει με τὸν υἱὸν αὐτῆς¹⁵. Ἐγὼ δὲ, ἀγνοῶν ὄλον τὸ πρᾶγμα, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην¹⁶ αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, ἐπικραινόμην.

XXIII. Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη. Ἐα, τί ποιεῖς, τέκνον Κλήμης, ἀποσειόμενος τὴν σὴν θνητὴν τεκούσαν; Ἐγὼ δὲ, τοῦτο ἀκούσας περιδακρυς γενόμενος καὶ καταπεσίση τῇ τεκούσῃ προσπεσὼν κατεφίλου. Καὶ γὰρ ἅμα τῷ βῆθῆναι μοι τοῦτο ἀμαυρῶς¹⁷ πως τὸ εἶδος ἀκαλούμην. Πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἱστορῆσαι τὴν προσαιτήτριαν γυναῖκα, λέγοντες ἀλλήλους, ὅτι αὐτὴν ἐπέγνω ὁ υἱὸς, ἀνὴρ ἀξιόλογος. Βουλομένους οὖν ἡμῖν ἑξαυτῆς σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐπαίειν ἡ μήτηρ ἔφη. Τέκνον μοι ποθεινόν, εὐλογόν ἐστιν ἀποτάξασθαι τῇ ὑποδεξαμένη με γυναίκεϊ, ἥτις, πενιχρὰ οὖσα καὶ ὄλη παρσιμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρβεται. Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας ἐθαύμασεν¹⁸, καὶ πάντες αἱ περιεστῶτες ὄχλοι, τῆς γυναικὸς τὸ ἀγαθὸν φρόνημα. Καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν ὁ Πέτρος τισὶ πορευθῆναι καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλήνης κομίσαι. Καὶ

Aminos fratres, ex quibus nullus ei compareat. Nam mater, inquit, sicut mihi edisseruit pater, somnio viso Romana urbe ad tempus excessit cum geminis suis natis, ne misera morte interiret, atque cum illis egressa non invenitur. Vir autem illius, hujus vero pater, et ipse ad quaerendam eam profectus nequaquam reperitur.

XXI. Hæc cum dixisset Petrus, mulier, quæ animum intenderat, stupore exanimata est. Tum Petrus accedens, eamque tenens, ad se rediret hortatus est, suavitque ut fateretur quidnam esset quod ei contigerat. Illa vero, velut ex ebrietate toto corpore resoluta, quo posset magnitudinem sperati gaudii sustinere, semetipsam reparavit : simulque affricans vultum : Ubi est, inquit, ille adolescens? At Petrus jam intelligens rem totam : Dic, inquit, mihi tu prior, aliter enim eum non videbis. Tum illa festinans ait : Ego sum adolescentis mater. Et Petrus : Quod ei nomen est? Illa vero : Clemens, ait. Petrus : Ipse est et ipse erat qui paulo ante mecum loquebatur, quem jussi me in navi exspectare. Tunc illa procidens ad pedes Petri rogabat, ut ad navem festine procederet. Petrus autem : Si mihi, inquit, servas fidem, hoc quoque agam. At illa respondit : Omnia faciam, tantum mihi ostende unicæ meum natum. Putabo enim per ipsum geminos meos liberos, qui hic mortui sunt, videre. Ac Petrus dixit : Cum videris eum, quieti mane, usque quo egrediamur ab insula. Illa excepit : Sic faciam.

XXII. Et accepta manu ejus Petrus ducebat eam ad navem. Quem ego videns manu ducere mulierem risi. Accedens tamen, honoris erga eum gratia, proprio manu illam ducere cœpi. Simul autem ac manum ejus contigi, ut mater, ululatu ingenti reddito, in amplexus meos irruit meque filium suum vehementer deosculata est. At ego ignorans omne negotium quasi insanientem repellebam : sed et reveritus Petrum me coercui.

XXIII. Tum Petrus dixit : Eheu, quid agis fili Clemens, repellis eam quæ vere mater tua est? Ego vero, ubi hoc audivi, lacrymis obortis concidi supra jacentem matrem et osculabar eam. Simul enim ac id mihi dictum fuit, subobscuræ genitricis formam revocabam. Multitudo interim concurrebat plurima ad videndam mendicam mulierem; dicebantque mutuo : Agnovit eam filius, vir eximius. Itaque cum vellemus confestim cum matre ex insula exire, mater ait : Fili, mihi exoptate, æquum est ut vale dicam mulieri quæ me suscepit, quæ egens et tota paralytica domi jacet. His auditis, Petrus et omnes, qui plurimi aderant, admirati sunt bonum femine consilium. Et continuo jussit Petrus abire quosdam, ac deferre mulierem in lectulo. Cumque fuisset allata, positusque fuisset lectus, cuncta ple-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Vbi. διηγεῖτό μοι non sunt in O. ¹⁰ Ante ἐκ θ in O est ἐκθασου expunctum. ¹¹ ὑπέστρεψεν O. ¹² δυνήθειναι C, perperam. ¹³ Vocab. ἡ δὲ σπεύδουσα des. in O. ¹⁴ ἦγεν O et Epit. c. 90, ἤγειρεν C. ¹⁵ αὐτῆς υἱόν C. ¹⁶ Ita O c. S, ἀμαυρῶσας C, qui in marg. conj. ἀμαυρῶς ἂν vel ἀμαυρῶσαν. ¹⁷ ἐθαύμασεν C.

be audiente Petrus ait : Si veritatis ego sum præco, ad fidem eorum qui assistunt, ut sciant unum esse Deum opificem mundi, surgat continuo sana. Et statim ut hæc dixisset Petrus, mulier surrexit sanata et procidit ad pedes Petri, atque amicam suam ac familiarem osculata percontabatur quid istud esset. At illa breviter omne ei recognitionis negotium exposuit, et qui audierunt obstupefacti sunt. Tuncque mater hospitem curatam videns rogavit, ut ipsa quoque sanitatem acciperet. Ille autem manu imposita ipsam etiam curavit.

XXIV. Sicque postea Petrus de Deo ac de Dei religionem sermonem habuit et in fine addidit : Si quis hæc vult diligenter cognoscere, Antiochiam, ubi per multos dies residere statui, veniens, quæ ad salutem suam pertinent discat. Non enim, qui negotiandi aut militandi causa patriam relinquere solentis et ad loca multum dissita abire, propter æternam salutem vel trium dierum iter suscipere noletis. Itaque post Petri concionem ego mulieri, quæ sanata fuerat, coram omni populo mille drachmas ad victum dedi et commendavi eam cuidam bono viro, primario oppidi, qui sponte id cum gaudio facere proposuit. Sed et aliis multis pecuniam distribui, gratiasque egi illis mulieribus, quæ matri quondam solatium præbuerant : et post hæc una cum matre, Petro, cæterisque sodalibus Antiaradum enavigavi, atque ita ad hospitium processimus.

XXV. Ubi cum essemus et sumpsissemus cibum ac de more gratias egissemus, atque adhuc tempus superesset, ego dixi Petro : Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mea mater, quæ hospite mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus : Itane, o Clemens, vere existimasti, humanitatis opus factum a tua genitrice, quando ei quæ ipsam ex naufragio receperat gratiam retulit : an ut matri plurimum gratificareris, hunc dixisti sermonem ? Si enim non ut rem gratam faceres, sed ut veritatem loquereris, effatus es, videris mihi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospitem, quæ matrem tuam e naufragio suscepit, ausim hominum amantem appellare. Misericordia enim commota, impulsæ est ad bene fa-

A ὁμῶς ἐνεχθείσης καὶ τεθείσης τῆς κλίνης, πάντων τῶν δχλων ἀκούοντων, ἔφη ὁ Πέτρος· Εἰ ἀληθείας κῆρυξ ἐγὼ τυγχάνω, εἰς τὴν τῶν παρεστῶτων πίστιν, ἵνα γινώσκῃ ὅτι εἰς ἐστὶ Θεὸς, ὁ τὸν κόσμον 271 ποιήσας, ἑξαυτῆς ἐγεργήτω ὑγιῆς. Καὶ ἅμα τῷ εἰπεῖν Πέτρον ταῦτα ἡ γυνὴ ἠγέρθη ὑγιασθεῖσα, καὶ τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν, καὶ τὴν συνήθη φιλίην καταφιλήσασα ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο. Ἡ δὲ ὄλον αὐτῇ¹⁸ τὸ πρῶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ συντόμως διηγῆσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλήγησαν. Τότε καὶ ἡ μήτηρ, τὴν ξενόδοχον θεραπεύεισαν θεωρήσασα¹⁹, παρεκάλεε καὶ αὐτῇ λάσεως τυχεῖν. Ὁ δὲ, ἐπιθείς τὴν χεῖρα, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

B XXIV. Καὶ εἰθ' οὕτως ὁ Πέτρος περὶ Θεοῦ καὶ τῆς αὐτῷ διαφορῆσης θρησκείας ὁμιλήσας, προσθεὶς ἐπὶ τέλει, ὅτι· Εἰ τις βούλεται ταῦτα ἀκριβῶς μαθεῖν, εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου πλείονων ἡμερῶν περιμένειν ἔκρινε, ἐλθὼν τὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν μανθανέτω. Οὐ γὰρ δὴ εἰ²⁰ ἐμπορίας ἕνεκα ἡ στρατείας πατρίδας καταλιμπάνειν ὀδοῦτε καὶ εἰς μακροὺς ἀπέρχεσθαι τόπους, διὰ δὲ αἰώνιον σωτηρίαν μηδὲ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν πορευθῆναι θελήσετε²¹. Μετὰ μὲν οὖν τὴν προσομιλίαν Πέτροῦ ἐγὼ τῇ ὑγιασθεῖσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ δχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς ἐδωρησάμην, παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῶ τινι ἀνδρὶ, πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν προσηρημένῳ. Ἐτι δὲ καὶ ἄλλαις πολλαῖς²² ἀργυρία διανείμας, ταῖς ποτε τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις εὐχαριστήσας, 272 διέπλευσα εἰς Ἀντιάραδον, ἅμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταῖροις²³· καὶ οὕτως εἰς τὴν ξενίαν ὠρμήσαμεν.

C XXV. Γενομένων δὲ ἡμῶν²⁴ καὶ τροφῆς μεταλαμβάνοντων καὶ συνήθως εὐχαριστησάντων, ἔτι ὥρας ὀσσης, ἔφη ἐγὼ τῷ Πέτρῳ (39)· Φιλανθρωπίας ἔργον, κύριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμὴ ἐποίησε μήτηρ, τῆς ξενόδοχου ὑπομνησθεῖσα γυναικὸς. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄρα γε, ὦ Κλήμης, ἀληθῶς νερόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηθήναι τὴν σὴν τεκοῦσαν, καθ' ὃ τὴν ἀπὸ ναυαγίου²⁵ αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἡμεῖς φητο, ἡ ὡς μητρὶ μεγάλῃ²⁶ χαριζόμενος τοῦτον εἰρηκας τὸν λόγον ; Εἰ δὲ οὐχ ὡς χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύον ἔφη, ἔοικας μοι ἀγνοεῖν τί ποτ' ἐστὶ²⁷ φιλανθρωπίας μέγεθος, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀνευ τοῦ φυσικῶς πεῖθοντος, ἡ²⁸ πρὸς ὁῶν δήποτε στοργῆ, καθὼ ἀνθρωπὸς ἐστὶν. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ξενόδοχον τὴν ἀπὸ ναυαγίου ἀποδεξαμένην²⁹ τὴν σὴν τεκοῦσαν οὕτω φιλανθρωπὸν εἰπεῖν τολμῶ. Ὑπ' ἐλέου γὰρ κολακευθεῖσα,

VARLE LECTIONES.

¹⁸ αὐτῆς O. ¹⁹ ἱστορήσασα C. ²⁰ εἰ addidit S de conjectura, εἰ γὰρ δὴ cod. Reg. 804, εἰ γὰρ Epit. Subinde ἐμπορίας O. Τὴν στρατηγίας p. στρατείας idem. ²¹ Ita S, θέλειν uterque Hom. cod., θέλετε cum. Reg. 804, προθυμήσεσθε Epit. ²² ἄλλοις πολλοῖς C. ²³ Ita O c. Epit., ἑτέροις C. ²⁴ Epit. addit ἐπὶ τὸ αὐτό. ²⁵ ναυαγίου C. ²⁶ μεγάλῳ O. ²⁷ ποτὲ ἐστὶ C. ²⁸ ἡ om. O. ²⁹ ὑποδεξαμένην O.

VARIORUM NOTÆ.

(39) Ἐφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ. Hæc verba usque ad ista ποῖα δ' οὐκ ἦν, citantur a Nicone monacho Palæstino in Pandectæ interpretationum divinatorum mandatorum, serm. 24 et 39, cum hoc titulo : Τὰ Κλημένεια, et Ἐκ τῶν Κλημεντικῶν, hoc est

ex Opere dicto Clementina. Ornat bibliothecam Regiam optimus liber, qui collectus est ex divinis Scripturis, sacris canonibus, testimoniis sanctorum Patrum, aliisque monumentis ecclesiasticis, nec non legibus civilibus. Cot.

ἐπέπειστο³⁰ εὐεργέτης γενέσθαι γυναικὸς ναυαγίῳ περιπεσοῦσης, τέκνα πενθοῦσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης³¹ καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὀλοφρομένης. Ἐν τῶσαύταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς³² οὐσης, τίς καὶ ἀσεβῶν ἰδὼν οὐκ ἂν ἠλέησεν; Ὅστε οὕτω φιλοφροσύνης³³ ἔργον πεποιηκυῖα φαίνεται οὐδὲ ἡ ἐλεῶν ἡ γυνή, ἀλλὰ ὑπ' ³⁴ ἐλέου τοῦ ἐπὶ μυρίαῖς συμφοραῖς πρὸς εὐεργεσίας κεκινημένη³⁵. πόσῃ γε μᾶλλον ἡ σὴ τεκοῦσα, βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν³⁶ ξενόδοχον ἀμειψαμένη, φιλοφροσύνης ἔργον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ φίλας; Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας καὶ φιλοφροσύνης, ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ δὲ φιλοφροσύνη ἀνευ τοῦ φυσικῶς περὶθοντος πάντα ἀνθρώπου, καθὼς ἀνθρώπος ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ. Εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενόδοχον καὶ ἐχθροὺς ἀδικήσασα; ἐλεοῦσα³⁷ εὐεργετεῖ³⁸, φιλόφρονος ἂν ἦν³⁹ εἰ δὲ⁴⁰ διὰ τὴν φιλίαν ἡ ἐχθρὰ, καὶ διὰ τὴν ἐχθρὰν ἡ φιλία, ἡ⁴¹ κοινότης τοῦ τινὸς αἰτίου φιλία ἐστὶν ἡ ἐχθρὰ, οὐ τὸ ἀνθρώπου.

ciendum mulieri naufragium passæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, destitutæ, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem quis videns, etiam ex impiis, non miseratus fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus nec mulier hospita videtur peregisse, sed ad benefaciendum mota fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Quanto magis parens tua, facultatibus abundans et hospitam remunerata, non humanitatis opus effecit, verum charitatis seu amicitie? Multa enim intercedit differentia inter charitatem et humanitatem, quia charitas quidem ex remuneratione est, humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quia homo est, diligit ac beneficiis afficit. Itaque si hospes, quæ miserta est, etiam B hostes male de ea meritis miserata beneficio afficeret, humana esset: sin vero propter quid amica est vel inimica et propter quid inimica vel amica, hæc alicujus rei, quæ causa sit, amica est vel inimica, non autem hominis.

XLVI. Κάγω ἀπεκρινάμην· Ὅδ δοκεῖ σοι οὖν φιλόφρονος εἶναι καὶ ἡ ξενόδοχος, ξένην ἦν οὐκ ἠπίετο εὐεργετήσασα; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἶπεν ἐπίσταμαι, φιλόφρονον δὲ οὐ τοῖα λέγειν, ἅτε θὴ οὕτε τὴν τεκοῦσαν φιλόφρονον ὑπ' αὐτῶν γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπεισται. Ἡ καὶ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται καὶ εὐνοῖ⁴², καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς, οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἐγγύς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλόφρονι, ὅτι ἀνευ τοῦ τι θηρᾶσθαι λαβεῖν⁴³ εὐεργετῆται. Πλὴν οὕτω φιλόφρονος ἐστίν. Κάγω ἔφην· Ἐπὶ ποταμοῖς οὖν πράξει φιλόφρονος εἶναι τις δύναται; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπεὶ ὁρῶ σε πληθύνον ἀκοῦσαι, τί ποτε⁴⁴ ἐστὶ⁴⁵ φιλοφροσύνης ἔργον, οὐκ ὀκνήσω λέγειν. Φιλόφρονος ἐστὶν ὁ καὶ ἐχθροῖς εὐεργετῶν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, ἀκούσον. Φιλοφροσύνη ἐστὶν ἀβρενθῆλος, ἥς τὸ θῆλυ μέρος ἐλεηροσύνη λέγεται, τὸ δὲ ἄβρεν αὐτῆς ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἀνομομασται, πλησίον δὲ ἀνθρώπων ἐστὶν ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ ὁ τις⁴⁶ ἀνθρώπος, ἀνθρώπος γὰρ ἐστὶ καὶ ὁ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ φίλος. Ἰπὸ οὖν τὸν φιλοφροσύνην ἀσχοῦντα μιμητὴν εἶναι τοῦ θεοῦ, εὐεργετοῦντα δικαίους καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ἐλεῶν πᾶσιν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τὸν τε ἕλιον καὶ τοὺς ἀστῆρας αὐτοῦ παρέχων⁴⁷. Εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν, κακοὺς δὲ μηκέτι, ἢ καὶ κολάζειν, κριτοῦ⁴⁸ ἔργον πράττειν ἐπιχειρεῖς⁴⁹, οὐ τὸ τῆς φιλοφροσύνης σπουδάζεις ἔχειν.

XXVI. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, hominum autem amantem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum, quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsa sit. Nam sicut qui cupidine inflammatur, a consuetudine mulcetur et concubitu, qui amore seu amicitia prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseretur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est, quoniam absque muneris ullius captatione ad præstandum beneficium fertur. Nondum tamen humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus est, qui etiam inimicis bene facit. Quod autem ita habeat, audi. Humanitas est masculofemina, cujus feminea pars misericordia dicitur, quod vero in illa est masculum, dilectio erga proximum nominatur, proximus autem homini est quilibet homo, et non hic vel iste homo; homo enim est etiam malus et bonus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatore Dei esse, et de justis atque injustis bene mereri, sicut ipse Deus cunctis in hoc mundo solem imbresque suos præbet. Quod si velis hos punire, judicis munus implere niteris, non

hous quidem benefacere, non autem malis, vel non habere humanitatem conaris.

XXVII. Et ego dixi: Igitur Deus, qui aliquando judicaturus est, ut nos doces, non est humanus?

XLVII. Κάγω ἔφην· Ἄρα γε καὶ ὁ Θεὸς, μέλλον τινὲς⁵⁰ κρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς⁵¹, οὐ φιλόφρο-

VARIE LECTIONES.

³⁰ πέπειστο O, qui subinde scr. εὐεργέτης. Tum ναυφραγίῳ C. ³¹ μεμονωμένης O. ³² Voc. ὀλοφρομένης. Ἐν τῶσαύταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς non exstant in O. ³³ ὑπ' O. c. S, ὑπὸ C. ³⁴ Ita Epit. κεκινημένην C. κεκινημένης O. ³⁵ τὴν prætermisit S c. Cl. ³⁶ ἐλεῶσα C. ³⁷ εὐεργετεῖ S. ³⁸ εἰ δὲ Epit., εἰ δὲ C, ἢ O. Tum διότι p. διὰ τι Epit., quod præferendum. ³⁹ ἡ assumpsi ex O. ⁴⁰ In O. expungitur ἐν αἰετῆς. ⁴¹ ποτε ἐστίν C. ⁴² ὅτι εἰς p. ὅτις C. ⁴³ Nonnulli Epitomes codd. παρέχει ut legendum consuet. ⁴⁴ Tum θέλης C. ⁴⁵ ἐπιχειρεῖς πράττειν C. ⁴⁶ Ita Epit. 95, τότε uterque Hom. cod. ⁴⁷ ἡμᾶς om. O.

Ac Petrus : Pugnantis loqueris. Nam quia judicabit, ideo humanus est. Diligens enim ac miseratus injuria affectus, plectit eos qui injuriam intulerunt. Et ego : Itaque, inquam, si ipse bonis beneficio et injuriosos quia injurii erga homines fuerunt castigo, humanus sum. Et Petrus respondit : Si una cum prænotione haberes quoque judicandi potestatem recte id faceres, per acceptam quidem potestatem, condemnans eos quos Deus creavit, per prænotionem vero, inculpate, in judicando tum alios tanquam justos absolvens, tum alios tanquam injustos damnans. Et ego dixi : Recte locutus es ac vere; fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, recte judicet. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant, nonnulli vero boni hostium calumnia mali esse creduntur. Sed et si quis potestate torquendi præditus judicet, neque sic juste omnino habebit judicare. Quidam enim homicidæ, quæstionis tormenta perferentes, dimissi sunt velut innoxii, alii vero, qui erant innocentes, cum tormenta ferre non potuissent, contra se mentiti velut rei supplicio affecti sunt.

XXVIII. Tum Petrus : Atque hæc, inquit, modica sunt, audi vero majus. Cum aliqui homines peccant vel bene agunt, eorum quæ nunc operantur alia quidem ipsorum propria sunt, alia vero aliena, æquum autem est unumquemque pro delictis propriis dare pœnas, aut pro meritis propriis mercedem ferre. Fieri autem nequit ut quispiam, nisi solus propheta prænotionem habens, ab aliquo gesta sciat, quænam ejus propria sint et quænam non sint. Videt enim cuncta quæ fiunt. Et ego : Vellem, inquam, audire, quo modo ex criminibus aut bonis operibus alia quidem sunt propria, alia vero aliena.

XXIX. Respondit Petrus : Veritatis propheta dixit : *Oportet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est ut etiam veniant mala : væ autem illi per quem veniunt* ^a. Porro si per malos veniunt mala et per honos bona inferuntur, ut proprium unicuique inesse debet bonum vel malum, et ex iis quæ prius operatus est; quod veniunt secunda bona vel mala, quæ,

^a Matth. xviii; Luc. xvii.

VARIE LECTIONES

⁴⁷ κρίνει C. ⁴⁸ τιμωρεῖται O, ultimis tribus litteris subnotatis. Vhb. τοὺς ἡδικηκότας εὐεργετῶ in eodem desunt. ⁴⁹ Vhb. τὰς βασάνους ἀθῶοι ὄντες desiderantur in O. ⁵⁰ νῦν omi O c. cod. Reg. 804, et Epit. ⁵¹ ἔχοντα p. ἔχοντι τὰ O. ⁵² ὁ τῆς adjuncti ex O. ⁵³ εἶναι, quod deest ap. Joan. Damascenum *Parall. sacr.* 1, 28, ubi nostra excerpta leguntur, deleri vult D. Fortasse τὸ post ἐκάστῳ mutandum in ὡς, atque verba ἐξ ὧν προέπραξεν infra collocanda post ἐλθεῖν secundum S. ⁵⁴ S : διὰ τὸ scribit Neander *Gnost. syst.* p. 413. Idem post αἰρέσεως excidisse contendit μη.

VARIORUM NOTÆ.

(40) *Πρόγνωσις* hoc loco non est *prænatio*, ut D rum, lib. 1, cap. 28 : Κλήμεντος ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ὁ Κύριος ἔφη· Ἐὰν ἀγαθὰ δεῖ ἐλθεῖν· μακάριος δὲ οὐ ἔρχονται. Ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ δεῖ ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ οὐ ἔρχονται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν κακὰ ἔρχονται, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ ἔρχονται, προσεῖναι δεῖ ἐκάστῳ τὸ δίκαιον, τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, καὶ ἐξ ὧν προέπραξε διὰ τοῦ ἐλθεῖν τὰ δευτέρα, ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἅτινα ἴδια αὐτοῦ τῆς προαιρέσεως ὄντα, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας προελθεῖν ὑποκονήματα. Cot.

(41) *Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο.* Apud Joannem Damascenum ms. *Eclogarum* capite Περὶ ἀγγέλλοντος καὶ μετὰζόντος ἀποκρισιν, quod est *Parallelo-*

πὸς ἔστιν; Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸναντίον λέγεις. Ἐπεὶ γὰρ κρίνει⁴⁷, διὰ τοῦτο φιλόανθρωπός ἐστιν. Φιλῶν γὰρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἡδικημένους, τιμωρεῖ⁴⁸ τοὺς ἡδικηκότας. Κἀγὼ ἔφη· Οὐκ οὖν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικούντας καθ' ἡ ἀνθρώπους ἡδικησαν τιμωρῶ, **275** φιλόανθρωπός εἰμι; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν (40) ἔχειν εἶχες καὶ τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν, ὁρθῶς ἂν τοῦτο ἐποίησες, διὰ μὲν τὸ εἰληφέναι τὴν ἐξουσίαν καταδικάζων οὐς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε, διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν ἀπταιστως ἐν τῷ κρίνειν οὐς μὲν ὡς δικαίους δικαίων, οὐς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κἀγὼ ἔφη· Ὁρθῶς ἔφης καὶ ἀληθῶς· ἀδύνατον γὰρ τίνα πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντα ὁρθῶς κρίναι. Ἐνίοτε γὰρ φαίνονται τινες ἀγαθοὶ, ἀθέμιτα κρύφα διαπρασσόμενοι, ἔνιοι δὲ ἀγαθοὶ ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβάνομενοι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἐξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὕτως τὸ πάντως δικαίως αὐτῷ δικάζει ἐγίνετο. Ἐνίοτε γὰρ, φονεῖς ὄντες, τὰς βασάνους ὑπομείναντες, ὡς ἀθῶοι, ἀπελύθησαν, ἕτεροι δὲ, ἀθῶοι ὄντες⁴⁹, τὰς βασάνους μὴ ὑπομείναντες, ἑαυτῶν καταψεύσασθενοι, ὡς αἴτιοι ἐκολάσθησαν.

XXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Μετρίως, ἔφη, ἔχει καὶ ταῦτα, τὰ δὲ μείζον ἀκουσον. Ἐνίων ἀνθρώπων ἄμαρτανόντων ἢ εὐπράττοντων, ὧν νῦν⁵⁰ ποιοῦσιν ἢ μὲν ἴδια αὐτῶν ἐστίν, ἢ δὲ ἀλλότρια, δίκαιον δὲ ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἴδιοις ἁμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι ἢ ἐπὶ τοῖς ἴδιοις κατορθώμασιν εὐεργετεῖσθαι. Ἀδύνατον δέ τινι, πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν ἔχοντι, τὰ⁵¹ **276** ὑπὸ τίνος γινόμενα εἰδέναι, ποῖά ἐστιν αὐτοῦ ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἦν· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γινόμενα βλέπεται. Κἀγὼ ἔφη· Ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων ἢ κατορθωμάτων ἢ μὲν ἴδια, ἢ δὲ ἀλλότρια.

XXIX. (41) Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ τῆς⁵² ἀληθείας προφήτης ἔφη· *Τὰ ἀγαθὰ δεῖ ἐλθεῖν δεῖ, μακάριος δὲ, φησί, δι' οὗ ἔρχεται. Ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ ἀνάγκη ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται.* Εἰ δὲ διὰ κακῶν κακὰ ἔρχεται, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἐκάστῳ τὸ ἴδιον, τὸ ἀγαθὸν εἶναι⁵³ ἢ κακὸν, καὶ ἐξ ὧν προέπραξεν, διὰ τοῦ⁵⁴ ἐλθεῖν τὰ δευτέρα ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἅτινα ἴδια αὐτοῦ τῆς αἰρέσεως ὄντα ὑπὸ

εἰς τῷ Θεοῦ προνοίας διελεθῆναι ⁵⁵ ὕκονόμενται. Ἐπει ⁵⁶ κρισις αὐτῆ Θεῷ, ὡστερ ἐπ' ἀγῶνος τὸν διὰ πάσης κακουχίας διεληλυθότα καὶ ἀμεμπτον εὐρεθέντα, ἐκείνον ζωῆς αἰωνίου καταξιοῦσθαι. Οἱ γὰρ ἐν ἀγαθῆς ἰδίᾳ βουλήῃ προκόψαντες ὑπὸ τῶν ἰδίᾳ βουλήῃ ἐν κακίᾳ ⁵⁷ παραμεινάντων πειραζόνται, διωκόμενοι, μισούμενοι, λοιδορούμενοι, ἐπιθυουλεύμενοι, τυπτόμενοι, πλεονεκτούμενοι, διαβαλλόμενοι ⁵⁸, ἀγγαρευόμενοι, ἐπηρεαζόμενοι, πάντα ἐκείνα πάσχοντες, ἐῖ ὡν εὐλόγως δοκεῖ τὸ ὀργίζεσθαι γίνεσθαι ⁵⁹ καὶ πρὸς ἡμῶν ὄρμηξιν.

277 XXX. Ὁ δὲ διδάσκαλος εἰδὼς, ὅτι οἱ ταῦτα ἁμαρτίας ποιῶντες ἐκ προτέρων ἁμαρτημάτων κατὰ δικαιοσύνην εἰσιν, καὶ ὅτι διὰ καταδικῶν τὸ τῆς κακίας πνεῦμα ταῦτα ἐνεργεῖ, τοὺς μὲν ἀνθρώπους, καθὰ ⁶⁰ ἀνθρώποι εἰσιν, καὶ δι' ἁμαρτίας ὄργανα γινομένους ^B κακίας, ἐλεεῖν συνεβούλευσεν ⁶¹, ὡς φιλανθρωπίαν ἀποτίσειν, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς ἔστιν, ἀδικουμένους καὶ ἀπολλεῖν ⁶² τῆς καταδικῆς τοὺς ἀδικούντας, ἵνα ὡστερ οἱ νήφοντες τοῖς μεθύουσι βοηθῶσιν, εὐχαίς, ἡσταιαῖς, εὐλογίαις, μὴ ἀνθιστάμενοι, μὴ ἀμυνομένοι, ἵνα μὴ ἐπὶ τὸ πλεῖον αὐτοὺς ἁμαρτεῖν ἀναγκάσωσιν. Τοῦ γὰρ παθεῖν πάντως κεκριμένου τι ⁶³, οὐκ εὐλογον ἀνανακτεῖν ἐκείνῳ, δι' οὗ τὸ παθεῖν γίνεται, λογιζόμενον, ὅτι, εἰ καὶ ἐκείνους οὐκ ἐξακούρησεν αὐτὸν, διὰ τὸ πάντως κακουχηθῆναι μέλλειν ἢ ⁶⁴ ἑτέρου τὸ παθεῖν ἦν. Τί οὖν ἀνανακτῶ τῷ διαθεμένῳ, ἐμοῦ πάντως παθεῖν κεκριμένου; Ἄλλ' ἔτι μὴν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς κακοῖς προφάσει ἀμύνης ποιῶμεν, παρὰ τὸ πρῶτοι, δεῦτεροι τὸ αὐτὸ τοῖς κακοῖς ⁶⁵ αἱ ἀγαθοὶ πράσσομεν. Καὶ ὡς ἔφη, οὐ χρὴ ἀνανακτεῖν, ὡς εἰδότα ⁶⁶ ὅτι Θεοῦ προνοία οἱ κακοὶ τοὺς ἀγαθῶς τιμωροῦσιν. Οἱ οὖν τοῖς ⁶⁷ τιμωροῦσιν χαλιπαίνοντες, ὡς τοὺς ἀποστόλους Θεοῦ ὑβρίζοντες, ἁμαρτάνουσιν τιμῶντες δὲ καὶ τὰ ἐναντία τοῖς ἀδικεῖν ἠμωμένοις **278** διατιθέμενοι αὐτοὺς, εἰς τὸν Θεὸν τὸν οὕτω βουλευσάμενον εὐσεβοῦσιν.

XXXI. Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἀπεκρινάμην· Οὐκοῦν οἱ ἀδικούντες οὐκ εἰσιν αἵτιοι, ὅτι κρῖσει Θεοῦ ἀδικουσί ὡς δικαίους. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Καὶ πάνυ ἁμαρτάνουσιν, πρὸς γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν ἑαυτοὺς ἀποδεδώκετε· Ὅθεν εἰδὼς ἀπ' αὐτῶν ⁶⁸ ἐκλέγεται τιμωρεῖν ὡς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι μεταμεληθέντας ^D ἁμαρτίας, ἵνα τοῖς μὲν δικαίοις διὰ τῆς τοιαύτης τιμωρίας τὰ πρὸ τῆς μετανοίας πραχθέντα ἀφεθῆ κακὰ. Τοῖς δὲ τιμωροῦσιν ἀσεβέσι κακουχεῖν ἐπιθυμοῦσι καὶ μετανοεῖν μὴ θέλουσιν εἰς ἀναπλήρωσιν ἰδίας ⁶⁹ κολάσεως δικαίους κακουχεῖν συνεχωρήθη·

A cum a propria hominis sint voluntate, ut exoriantur, divina instituit Providentia. Itaque hoc est Dei iudicium, ut qui per omnem vexationem, velut in agone, transierit et inventus fuerit inculpatus, is donetur vita æterna. Nam qui in bonis propria voluntate profecerunt, ab iis qui sua quoque voluntate in mala tractatione perseverant, tentantur, exagitantur, odia, convicia, insidias, verbera, fraudes, calumnias, villa patiuntur, afficiuntur contumeliis, cunctaque illum perferunt, per quæ justa videtur esse ira et ultio.

XXX. Magister vero sciens, quod qui hæc injuste faciunt, ex prioribus peccatis rei sunt, quodque per fontes spiritus malitiæ ista efficit, hominum, quatenus homines sunt, etsi propter peccata facti fuerint malitiæ instrumenta, misereri suasit suis, tanquam misericordiæ cultoribus, utque, quantum in se est, injuria affecti injuriam facientes a damnatione absolvant; quo velut sobrii ebriis succurrant, per orationes, jejunia, benedictiones, non resistendo, non vindicando, nec eos cogant amplius peccare. Cum enim aliquis omnino ad patiendum condemnatus est, non est æquum ut illi irascatur per quem patitur, eum secum reputans, quod, etsi ille non afflisset eum, tamen quia omnino affligi debet, per alium pati sibi contingeret. Cur ergo indignor adversus auctorem, qui plane ad perperessionem sum destinatus? Sed et adhuc, si eadem cum improbis prætextu ultionis faciamus, præterquam quod primi non sumus, secundi idem facimus ac mali, nos qui boni dicimur. Et quemadmodum aiebam, indignari non oportet, cum scias a malis bonos per Dei providentiam castigari. Qui ergo ultores ægre ferunt, tanquam qui a Deo missos contumelia afficiant, delinquent; qui vero in pretio habent, et contrarie sentiunt erga eos, qui ipsis injuriam inferre putantur, in Deum qui ita statuit pii sunt.

XXXI. Et ego ad hæc dixi: Itaque qui faciunt injuriam, rei non sunt, quoniam Dei iudicio injuria justos afficiunt. Respondit Petrus: Valde peccant, quippe qui se ad peccandum dedant. Unde sciens Deus ex iis illos punire deligit, qui de prioribus peccatis juste agunt pœnitentiam, ut justis quidem per has pœnas dimittantur quæ ante pœnitentiam fecerunt mala. Impiis vero qui castigant et vexare cupiunt, nec pœnitentiam volunt agere, ad implenda delicta permittitur justos castigare et affligere. Nam absque Dei voluntate neque passer in la-

VARLE LECTIONES.

⁵⁵ προελθεῖν, quod præferendum, cod. Joan. Damasceni, δι' αὐτοῦ ἐλθεῖν conj. Neander l. c. ⁵⁶ Ita Otoboniani ἐπὶ interpretor, ἐπὶ οὖν C, ἐπει οὖν D. Deinde αὐτῆ Θεῷ C, αὐτῆ Θεοῦ (cum hæc ita se habeat, Dei hoc iudicium) D. ⁵⁷ Ita O c. cod. Reg. 804. κακουχία C. ⁵⁸ διαβαλλόμενοι, μισούμενοι· λοιδορούμενοι· ultimis duabus vocibus expunctis p. διαβαλλόμενοι O. ⁵⁹ δοκεῖν τὸ ὀργίζεσθαι γίνεσθαι cod. Reg. 804. Tum ἄμυνοι O. ⁶⁰ καθὼ O. ⁶¹ συνεβούλευσεν C. ⁶² ἀδικουμένους ἀπολλεῖν cod. Reg. 804. ⁶³ τινός cod. Reg. 804. ⁶⁴ δι' C. ⁶⁵ Vbb. προφάσει — τοῖς κακοῖς non sunt in O. Ex Cot. versione liquet, illum prescribendum statuisse παρὰ τὸ μὴ πρῶτοι, δεῦτεροι. Sed adjectione particulæ negantis haud opus est. D. Tum πράσσομεν S, O, πράσσωμεν C, πράσσοντες cod. Reg. 804. ⁶⁶ εἰδότας cod. Reg. 804. ⁶⁷ Vbb. οἱ οὖν τοῖς om. O. ⁶⁸ ἀπάντων p. ἀπ' αὐτῶν C. ⁶⁹ ἰδίας cod. Reg. 804, τὴ δὲ C, O.

queum incidere potest. Sic justorum etiam capilli Deo numerati sunt.

XXXII. Ille autem justus est, qui propter rectam rationem pugnat cum natura. Verbi gratia, cunctis a natura insitum est, diligentes diligere: justus conatur etiam diligere inimicos et conviciantibus benedicere, ac præterea orare pro hostibus, injuriam inferentes miserari. Quocirca se priorem injuria affici patitur, item maledicentibus benedicit, verberantibus condonat, cedit persequentibus, salutatur eos qui non salutant, cum non habentibus communicat quæ habet, irascentem flectit, inimicum conciliat, contumacem hortatur, incredulum instituit, lugentem consolatur, exagitatus sustinet, ingratis acceptus non indigne fert, propensus est ad diligendum proximum tanquam se, paupertatem non timet, verum sua non habentibus dividens fit pauper. Sed nec peccantem ulciscitur. Qui enim proximum velut se diligit, quemadmodum ipse, cum peccavit, scit nolle in se animadverti, ita nec peccatores castigat, et sicut vult demulceri, benedici, honorari, omniumque delictorum veniam accipere, hoc ipse proximo facit, quem velut se amat. Uno verbo, quod sibi cupit, cupit et proximo. Hæc enim est Dei ac prophetarum lex, hæc veritatis doctrina. Itaque charitas erga omnem hominem perfecta pars est mascula humanitatis. At misericordia pars est illius feminea. Quæ est esuriëntem alere, potum sitiënti dare, nudum vestire, visitare languentem, hospitem recipere, carcere conclusum pro viribus invisere et juvare, omnino denique calamitosi misereri.

XXXIII. Ego vero audito hoc dixi: Hæc quidem facere possumus, at inimicis benefacere omnesque eorum injurias tolerare, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit: Recte locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Dixi ego: Quo modo igitur mente potest concipi? Respondit Petrus: Humanitas, dilecte Clemens, acquiri potest, si quis plene sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, æterni supplicii liberationem illis producere: sicque etiam ut benefici admodum diligantur. Porro via humanitatem accipiendi, amice Clemens, unica est, nimirum timor Dei. Nam qui timet Deum, non quidem potest principio diligere proximum tanquam se: etenim ad hoc præceptum non accedit anima; at timore erga Deum amantium opera potest peragere, sicque postea, ubi opera di-

• Matth. vii, 12.

ἀνευ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς οὐδὲ στρουθὸς ἐν παγίδι ἔμπροσθεν ἔχει. Οὕτως δικαίων καὶ αἱ τρίχες τῆ Θεῶ ἐναριθμοῖ εἰσιν.

XXXII. Δίκαιος δὲ ἐστὶν ἐκεῖνος, ὁ τοῦ εὐλόγου ἕνεκα τῆ φύσει μαχόμενος. Οἷον ἴ, πᾶσι πρόσθεσιν ἐκ φύσεως φιλοῦντας φιλεῖν· δίκαιος πειράται καὶ ἐχθροὺς ἀγαπᾶν καὶ λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, ἐτι μὴν καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν εὐχεσθαι, ἀδικοῦντας ἔλεειν ἴ. Διὸ καὶ προαδικεῖσθαι ἴ ἀπέχεται, καὶ ὁμῶς καταρωμένους εὐλογεῖ, τύπτουσι συγχωρεῖ, διώκουσιν ὑποχωρεῖ, μὴ ἀσπαζομένους ἀσπάζεται, τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὧν ἔχει κοινωνεῖ, ὀργιζόμενον πεθεῖ ἴ, τὴν ἐχθρὸν διαλλάσσει, τὸν ἀπειθῆ παρακαλεῖ, τὸν ἀπιστον 279 καταγγεῖ, τὸν πενθοῦντα παραμυθεῖται, ἐπηρεαζόμενος στέγει, ἀχαριστοῦμενος ἴ οὐκ ἀγαν ἀκτεῖ. Εἰς δὲ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀποδεδωκώς, πενίαν οὐ πεφόδηται, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ μριζῶν τοῖς οὐκ ἔχουσι πένης γίνεται. Ἄλλ' οὐδὲ μὴ ἀμαρτάνοντα ἴ τιμωρεῖ. Ὁ γὰρ τὸν πλησίον ἀγαπῶν ὡς ἑαυτὸν, ὡς αὐτὸς ἀμαρτήσας ὀδε τιμωρηθῆναι μὴ θέλει, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας τιμωρεῖ. Καὶ ὡς θέλει κολακεῦσθαι καὶ εὐλογεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι καὶ πᾶντα τὰ ἄμαρτήματα αὐτῷ συγχωρεῖσθαι, τοῦτο αὐτὸς τῷ πλησίον ποιεῖ, ὡς ἑαυτὸν ἐκεῖνον ἀγαπῶν. Ἐνὶ λόγῳ, ὃ θέλει ἑαυτῷ, θέλει καὶ τῷ πλησίον. Οὗτος γὰρ ἐστὶ Θεοῦ νόμος καὶ προφητῶν, αὕτη ἴ τῆς ἀληθείας ἡ διδασκαλία. Καὶ αὐτὰ μὲν ἀγάπη ἡ πρὸς πάντα ἄνθρωπον τελεία τὸ ἄρβρον μέρος ἐστὶν τῆς φιλανθρωπίας, τὸ δὲ ἑλεῖν τὸ θῆλυ μέρος ἐστὶν αὐτῆς. Ὑπερ ἐστὶ πεινῶντα θρῆψαι καὶ ποτὸν διψῶντι παρασχεῖν καὶ γυμνὸν ἐνδύσαι καὶ νοσοῦντα ἐπισκεψασθαι καὶ ξένον βέβησθαι, τῷ ἴ ἐν εἰρκτῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιφαινόμενον βοθηεῖν, ἀπαξ ἀπλῶς τὸν ἐν συμφοραῖς ἐλεῆσαι.

XXXIII. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας ἔφην· Ταῦτα μὲν δυνατόν πράττειν· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτῶν ὑποφέροντα ἐπῆρειαν, οὐκ ὀλομαι ἴ δυνατόν ἀνθρωπεῖα προσεῖναι φύσει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ὁρθῶς ἔφης· ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὐσα ἡ φιλανθρωπία πολλοῦ δίδοται. Κἀγὼ ἔφην· Πῶς 280 οὖν ἴ σύνεστιν ἐν νῷ λαβεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ταύτην, ὧ φιλὲ Κλήμης ἴ, λαβεῖν ἐστὶν, ἐὰν πληροφρηθῆ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν ἴ κακοχούντες; οὗς μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς αὐτοῖς αἰτιοὶ γίνονται· προσετί· δὲ αὐτοῖς ὡς εὐεργέτας σφόδρα ἀγαπήσουσιν. Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ ταύτην λαβεῖν, ὧ φιλὲ Κλήμης ἴ, μία τίς ἐστὶν, ἥπερ ἐστὶ φόβος Θεοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸν φοβούμενος τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾶν μὲν καταρχὰς οὐ δύναται· ἐπεὶ τὸ τοιοῦτον κελεύειν ἴ οὐ προσέρχεται τῇ ψυχῇ· τῷ μέντοι πρὸς Θεὸν φόβῳ τὰ ἀγαπῶντων ποιεῖν δύναται, καὶ εἶθ' οὕτως πρί-

VARIAE LECTIONES.

ἴ ἐμπαιγίδι cod. Reg. 804. Cfr. Luc. xii, 6, 7. ἴ Fort. addendum εἰ post οἷον. cfr. hom. xvi, 40. S. ἴ ἐλεεῖ O. ἴ προαδικεῖσθαι D, προαδικεῖσθαι C, O, πρὸς ἀδικεῖσθαι alter cod. Ci, in quo subin. te ἀνέχεται, ut exh. O. ἴ ὀργιζόμενος ποθεῖ cod. Reg. 804. ἴ ἀχαριστοῦμενος O. ἴ ἀμαρτάνοντας cod. Reg. 804. ἴ τὰ inserui c. O. ἴ αὕτη S, O, αὐτῆ C, αὐτῆ Cl. ἴ τῷ O c. D. τῶν O. ἴ οἰεμαι O. ἴ οὖν O et ex conject. C, in cuij. textu οὐ. ἴ Κλήμη O. ἴ πρόσκαιρον O. ἴ Κλήμη O constanter. ἴ ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κελεύσαντι C. Tum ἡ ψυχῆ p. τῆ ψυχῆ legi vult S.

ἔσται τὰ ἀγάπης τὸ ἀγαπᾶν ὡς νόμφη οὐσα προσφέρεται ὡς νομφίω τῷ φόβῳ· καὶ οὕτως τοὺς φιλανθρωποὺς τίκτουσα λογισμοὺς ἀθάνατον τίθησι τὸν κεκτημένον, ὡς εἰκόνα Θεοῦ ὁμοίαν, ὑπὸ φοροῦσ ὑβρισθῆναι μὴ δυναμένην τὴν αὐτοῦ φύσιν. Ὅμως τὸν τῆς φιλανθρωπίας ἐκθεμένου ἡμῖν λόγον, ἐσπέρας ἐπιχαταλαβοῦστος, εἰς ὕπνον ἐγράφημεν.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΓ΄.

I. Ὁρθρου δὲ γενομένου ὁ Πέτρος εἰσιὼν ⁸⁷ ἔφη· Ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς αὐτοῦ μητρὸς Μαρτιδίας ⁸⁸ καὶ τῆς ἡμῶν γυναίκος ἅμα ἐπὶ τοῦ ὄχηματος **281** κεισέσθωσαν. Καὶ ὁμῶς οὕτως ἐγένετο. Ὁρμούντων ἡμῶν τὴν ἐπὶ ⁸⁹ Βαλανίας ὁδόν, ἐπέθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατήρ διάγει. Κἀγὼ ἔφη· Ἐπὶ τὴν ζήτησίν σου καὶ τῶν διδύμων ἀδελφῶν μου Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανοῦ ἐκθάς, ἀνεύρετός ἐστιν. Οἶμαι δὲ ἐκ τοῦ πλείστου τελευτήσῃα αὐτὸν, ἢ ναυφραγίῳ περιπέσῃα, ἢ ἐν ὁδῷ σφαλέντα ⁹⁰, ἢ ὑπὸ λύτης μαρηνέντα. Ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρυς γενομένη ἐστράφη λυπηθεῖσα, τῇ δὲ πρὸς ἐμὲ εὐρέσει ⁹¹ χαίρουσα τὴν ἐκ τῆς ὑπομνήσεως λύπην μετριῶς ἀπήμιλυνεν. Ὅμως οὖν κατηντήσαμεν εἰς Βαλανίας. Τῇ δὲ ἐπιχώσῃ ἡμέρᾳ ⁹² εἰς Πάλτον ἤλυθον, κἀκεῖθεν εἰς Γάβαλαν· τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν. Καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἤγον ἐπὶ τὴν ξενίαν. Ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν· Ἄξιον, ἔφη, ἐταῦθα ἡμερῶν ἐπιμεῖναι. Ὡς γὰρ ἐπίπαν τὸ εὐχθὸς δυνατώτερόν ἐστι τίκτειν ⁹³ τοὺς ζητουμένους. Ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυθάνοντό μου, εἰς εἴη αὕτη ἡ ξένη γυνή. Κἀγὼ ἔφη· Ἐμὴ μήτηρ, ἢ ἐπιγῶναί μοι ὁ Θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ κυρίου μου ἰωρήσατο.

II. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος πάντα αὐτοῖς ἐπὶ κεφαλῶν ἐξέθετο, ὡς ἅμα τῷ ⁹⁴ αὐτοῦ προοβῆσαι ἐγὼ Κλήμης τὸ ἐμὸν γένος αὐτῷ **282** ἐξεθέμην, καὶ τῆς μητρὸς τὴν ἐκ τῆς τοῦ ὄνειρου πλαστής· ⁹⁵ προφάσεως μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων γενομένη ἀποδημίαν, ἔτι τε καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἐπὶ ἡσπριν αὐτῆς ἀποδημίαν· ἔπειτα καὶ ὡς αὐτὸς Πέτρος μετὰ τὸ ἀκούσῃαι ταῦτα εἰσελθὼν εἰς τὴν νῆσον καὶ τῇ γυναικὶ συντυχῶν καὶ προσαιτούσαν ἰδὼν, καὶ τῷ προσαιτεῖν τὴν αἰτίαν πυθόμενος, ἔγνω [τὸ] ⁹⁶ αὐτῆς γένος, ἀναστροφὴν, τὸν πλαστὸν ὄνειρον, καὶ τῶν τέκνων τὰ ὀνόματα, ἐμοῦ τε τοῦ καταλειφθέντος παρὰ τῷ πατρὶ καὶ τῶν αὐτῇ συμπορευθέντων διδύμων τέκνων, καὶ οὕς ⁹⁷ ἐν βυθῷ ὑπενοεῖτο τεθνηξέναι.

III. Τούτων οὖν κεφαλαιωδῶς ῥηθέντων ὑπὸ Πέτρου, ὁ Νικήτης καὶ ὁ Ἀκύλας ἐκπλαγέντες ἔλεγον·

A lectionis fecerit, charitas velut sponsa timori velut sponso adjungitur : atque ita humanitatis gignens cogitationes immortalem reddit possessorem, velut imaginem Deo similem, cujusque natura nequeat a corruptione ludibrio haberi. Ceterum postquam humanitatis doctrinam nobis exposuit, vespera succedente, ad somnum nos contulimus.

HOMILIA XIII.

I. Exorto autem mane ingressus Petrus ait : Clemens cum matre sua Mattidia et mea uxore simul in curru consideant. Statimque ita factum est. Cumque per viam quæ Balanæas ducit pergereamus, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Respondi : Ad requirendum te ac geminos fratres meos Faustinum et Faustinianum profectus, non amplius comparuit : puto autem eum a longo tempore obiisse, vel incidentem in naufragium, vel in via circumventum, vel e dolore tabem passum. At illa audiens lacrymis obortis suspiravit præ tristitia, verum ob me inventum gaudens de mœnore ex commemoratione orto paululum remisit. Itaque venimus Balanæas. Sequenti vero die Paltum profecti sumus, et inde Gabalam, aliaque die Laodiceam devenimus. Et ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas et Aquila, et osculati ducunt ad hospitium. Petrus autem videns pulchram magnamque civitatem, Æquum est, inquit, hic aliquot dies commorari. Nam fere semper multitudo efficacior est ad producendos quos quærimus. Tum Nicetas et Aquila requirebant a me, quænam esset peregrina ignotaque ea mulier. Et ego respondi : Mater mea est, quam agnoscere donavit mihi Deus, per dominum meum Petrum.

II. Hæc cum ego dixissem, cuncta eis Petrus summatim exposuit : quod postquam illi præcessissent, ego Clemens genus meum ipsi enarraverim, et matris cum geminis suis filiis prætextu ficto somnii protectionem, præterea patris ad quærendam matrem iter, deinde quo modo ipse Petrus ubi hæc audiisset, insulam ingressus mulierem invenerit, quam mendicare videns, et causam mendicationis postulans, cognoverit illius genus, educationem, fictum somnium, liberorum nomina, meum scilicet, qui relictus fueram apud patrem, et geminorum naturam, qui cum ea iter susceperant, denique suspirationem de horum obitu in mari.

III. His ergo summatim a Petro relatis Nicetas et Aquila stupefacti dixerunt : Here ac Domine om-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ Leg. Θεῷ, ut et hom. xviii. 19, ubi idem mendum repetitur. D. ⁸⁸ εἰσιὼν ὁ Πέτρος C. ⁸⁹ Μαρτιδίας O. ⁹⁰ ἐπὶ τὴν cod. Reg. 804. Subinde in O esse videtur βαλαναίας. ⁹¹ Ita uterque Hom. cod. et Epit., σπαγέντα melius conj. C. ⁹² εὐρέσει O. ⁹³ ἡμέρᾳ om. O, qui deinde scr. εἰς πάλταν. Tum id. ἑτάλα c. cod. Reg. 804, et Epit. ⁹⁴ Ita O et ex conj. C, qui in textu τίκτειν. ⁹⁵ τῷ adjuncti c. O. ⁹⁶ λαθῆς conj. D. At lectio vulgata nulla eget emendatione, si c. O legas πλαστῆς προφάσεως pro Cι πλαστῆς καὶ προφάσεως. S. verum jam vidit. ⁹⁷ Pro [τὸ] lacuna parvula in O. Nil certi constat de cod. Parisiensi. Tam ἀναστροφὴν conj. C, cujus textus ἀνατροφὴν, ut O. ἀνατροφὴν etiam legit interpres. ⁹⁸ ὡς var. lect. ap. C, ὡς bene uterque Hom. cod. Dein τεθνηξότων p. τεθνηξέναι: O.

nium, verumne est hoc, an est somnium? Tum Petrus ait: Nisi dormimus, verum est. At illi paululum remorati et cogitabundi dixerunt: Nos sumus Faustinus et Faustinianus, et ab initio, cum narrare cœpisti, alter alterum insipientes, plurimum circa nos considerabamus, num ad nos pertinerent quæ dicebantur, reputantes multa similia accidere in vita hominum, quocirca tacuimus, licet cor nostrum palpitaret. Intûiti autem in fine sermonis, dicta pertinere ad nos, tunc nos declaravimus. Et postquam hoc dixissent, lacrymantes ad matrem accedebant, eamque dormientem nacti protinus complecti volebant. Petrus vero prohibuit, dicens: Sinite me, adducam vos et exhibebo matri, ne forte multo et subito gaudio in animi stuporem incidat, utpote quæ etiam dormiat, spiritumque somno habeat occupatum.

IV. Igitur ubi somnium ad satietatem cepit ac exporrecta est mater, Petrus, adductis illis, cœpit ei de Dei cultu disserere prius dicens: Scire te volo, mulier, religionis nostræ observantiam. Nos unum colimus Deum, qui fecit quem cernis mundum: illius et legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, parentes honorandos, colendam temperantiam, et pie vivendum. Ad hæc non vivimus indifferenter, nec e gentiliū mensa cibum sumimus, neque cum iis possumus comedere, quod impuram vitam agunt. Verum cum eis persuaserimus sentire ac facere ea quæ ad veritatem spectant, et baptizaverimus eos in ter beata quadam nominis invocatione, tunc una cum eis vescimur. Alioquin etiam si pater sit, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quivis alius naturali amore eharus, nusquam audemus ac possumus cum ipso cibum sumere. Hoc quippe religionis causa præcipue facimus. Ne ergo tibi injuriosum videatur, si tecum filius cibum non capiat, usque quo non eadem cum illo sentias et agas.

V. Quibus illa auditis: Et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quæ prius quam te viderem, illos quos vocant deos aversata sim, per hanc ratiocinationem, quia mihi multa fere quotidie ipsis immolanti in adversis rebus non adfuerunt. De adultério autem quid verbis opus est? cum neque quando dives eram, deliciæ me in hoc deceperint, neque subsequuta paupertas potuerit ad eo veniendum cogere, quod pudicitiam meam velut maximum decus capesserem, cujus gratia in tantam calamitatem de-

Α Ἄρα γε, Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν πάντων, τοῦτο ἀληθὲς ἢ δνειρός⁹⁸ ἐστίν; Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Εἰ μὴ κοιμώμεθα⁹⁹, ἀληθὲς τυγχάνει. Οἱ δὲ, βραχὺ μείναντες καὶ σύννοι¹⁰⁰ γενόμενοι, ἔφασαν· Ἡμεῖς ἐσμεν Φαυστίνοσ καὶ Φαυστινιανός, καὶ ἀπαρχῆς σου διαλεγόμενοι ἀλλήλοισ ἐμβλέποντες πολλὰ περὶ ἐαυτῶν κατεστοχαζόμεθα, μὴ ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρῃ¹ τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνονται ἐν τῷ βίῳ· διὸ ἐσιωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος τοῦ λεγομένου ἀποβλέψαντες², ὅτι ἡμῖν διαφέρει τὰ λεγόμενα, τότε ἐαυτοὺς²⁸³ ὤμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτ³· εἰπόντες μετὰ δακρύων, ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμωμένην εὐρόντες ἤδη περιπλέκεσθαι⁴ ἐβούλοντο. Ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυεν αὐτοὺς εἰπών· Ἐάσατέ με, προσαγάγω ὑμᾶς παραστήσαι τῇ μητρὶ, μὴ πως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰφνιδίου χαρᾶς εἰς ἔκστασιν ἔλθοι φρενῶν, ἅτε δὴ κοιμωμένη καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὑπνοῦ ἀπησυχολημένον ἔχουσα.

IV. Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχεν ὕπνου, διεγερθεῖσα τῇ μητρὶ ὁ Πέτρος ἤρξατο περὶ τῆς θεοσεβείας αὐτῇ διαλέγεσθαι πρότερον λέγων⁵· Γινώσκεις σε θεῶν γύναι, τῆς ἡμετέρας θρησκείας τὴν πολιτείαν. Ἡμεῖς ἕνα Θεὸν σέβομεν, τὸν πεποιηκότα τὸν ὄρατον κόσμον, καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις, αὐτὸν σέβειν μόνον καὶ τὸ αὐτοῦ ἀγιάζειν ὄνομα, τιμᾶν τε γονεῖς, καὶ σωφρονεῖν, βιοῦν τε σεμνῶς⁶. Πρὸς τούτοις δὲ ἀδιαφόρως⁷ μὴ βιούντες τραπέζης ἐθνῶν οὐκ ἀπολαύομεν, ἅτε δὴ οὐδὲ συνεσιᾶσθαι αὐτοῖς δυνάμενοι, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς βιοῦν. Πλὴν ὅπταν αὐτοὺς πείσωμεν τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ ποιεῖν, βαπτίσαντες αὐτοὺς⁸ τρισμακαρίζ τινὲ ἐπονομασίᾳ, τότε αὐτοῖς συναυλιζόμεθα⁹. Ἐπεὶ οὐδ' ἂν⁹ πατὴρ τυγχάνῃ, ἢ γυνή, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως στοργὴν ἔχων, συνεσιᾶσθαι αὐτῷ τομῶν δυνάμεθα. Θρησκεία²⁸⁴ γὰρ διαφερόντως¹⁰ τοῦτο ποιοῦμεν. Μὴ οὖν ὕβριν ἡγήσῃ τὸ μὴ συνεσιᾶσθαι σοὶ τὸν υἱόν, μέχρις ἂν μὴ τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονῆς¹¹ καὶ ποιῆς.

V. Ἡ δὲ ἀκούσασα ἐφη· Τί οὖν κωλύει σήμερόν με¹² βαπτισθῆναι; ἥτις πρὸ τοῦ σε ἰδεῖν τοὺς λεγόμενους θεοὺς ἀπεστράφη, λογισμῶ τούτῳ, ὅτι πολλὰ σχεδὸν καθ' ἡμέραν¹³ θουούση αὐτοῖς ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθισάν μοι. Περὶ δὲ μοιχείας τί δεῖ¹⁴ καὶ λέγειν; ὅποτε οὐδ' ὅτε ἐπλούτου, τρυφή με τοῦτο¹⁵ ἠπάτησεν, οὐδ' ἢ μετὰ ταύτην πενία ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν ἀναγκάσαι δεδύνηται, ἀντιποιουμένην¹⁶ μοι τῆς σωφροσύνης ὡς μεγίστου κάλλους¹⁶, ἧς ἕνεκα εἰς τὸσαῦτην ἦλθον περιστάσιν. Ἄλλ' οὐδ' οἶμαι σε;

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ δνειρον O. ⁹⁹ Ita et *Epit.*, μινώμεθα (*insani sumus*). *Rufin. Recogn.* vii, 28. ¹⁰⁰ Ita S., σύννοος C. O, quam formam ille librariis deberi putat: esse enim ætatis infimæ, quæ Lob. *Phryn.* p. 453 hujus vitii attulerit exempla. ¹ διαφέρει O et C in *Corrigendis*, διαφέρῃ in textu. ² ἀποβλέψαν O. Tum αὐτοὺς C, αὐτοὺς S. ³ τοῦτο C. ⁴ περιπλέκεσθαι O mendose. ⁵ ἤρξατο προσαγαγῶν λέγειν C, intermediis omis- sis. ⁶ ἡδέως O, supra σεμνῶς, ap. C ἡδέως. Hanc lectionem corruptela laborare recte vidit S, qui proposuit ἀγίως. ⁷ διαφόρως cod. Reg. 804. ⁸ Ita O c. *Epit.*, συναυλιζόμεθα C. ⁹ Ita O c. cod. Reg. 804 et *Epit.*, οὐδαμῶ C. Deinde τυγχάνῃ O c. *Epit.*, τυγχάνει C. τέκνον om. O. ¹⁰ διαφερόντες conij. S. ¹¹ Scripsi ἂν μὴ τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονῆς c. O, ἂν τὰ αὐτῷ φρ. C, qui deesse αὐτὰ recte suspicatus est, ἂν τὰ αὐτὰ φρ. *Epit.* ¹² με σήμερον C. ¹³ καθημέρων O. Subinde θουούση *Epit.*, θουούσης C, O. αὐτοῦ p. αὐτοῖς O. ¹⁴ πρὸς τοῦτο *Epit.*, quod in textu poni vult D. Frustra. Cf. e. g. *Xen. Anab.* v, 7, 11· εἰ τις ἐξαπατηθῆναι οἶεται· ταῦτα S. ¹⁵ ἀντιποιουμένης *Epit.* ¹⁶ καλοῦ O.

κρίε μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλείων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμῶν γίνεται. Ὅθεν ἐγὼ ἐνεθυμιά σωφρονήσασα, ἐνεθυμιά πρὸς ἡδονὰς ἑμαυτὴν οὐκ ἀποδίδωμι. Ἀλλὰ μὴδὲ νῦν μου κακουχίας ἀπηλλάχθαι νομίης ἡ ψυχὴν, τὴν ποσῶς παραμυθίας τυχοῦσαν ἐκ τὴν Κλήμεντος ἐπίγνωσιν. Ἀντισειρομένη γὰρ ἔξ τῶν δύο τέκνων μου βαρυθυμία ¹⁸ καὶ τὴν ποσῶς ἀμαυροὶ χαράν. Λυπεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦτους παραπολέσθαι, ὅσον τὸ χωρὶς τῆς θαλάσσης εἰς Θεὸν εὐσεβείας διαφθαρῆναι μετὰ γὰρ τῶν ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σώματα ¹⁹. Ὁ δὲ τούτων πατήρ, **285** ἐμὸς δὲ σύμδιος, ὡς παρὰ Κλήμεντος μαθόν, ἐπὶ τε τὴν ἐμὴν καὶ ²⁰ τῶν υἱῶν ζητήσιν ἐκτός, τοσοῦτος ἔστιν ἀφανής ἔστιν· πάντως δὲ ἐτελεύτησεν. Καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης μετρητῶν φιλότεκνος ἦν. Ὅθεν πάντων ἡμῶν τῶν ²¹ ὑπὲρ πάντα αὐτῷ ἡγαπημένων στερηθείς ὁ γέρον ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διεφώνησεν.

VI. Τῆς μητρὸς ταῦτα λεγούσης, κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεσιν ²², ἀκούοντες οὐκέτι στέγειν ἐδύναντο οἱ παῖδες, ἀλλ' ἐγεθνόντες περιεπλέκοντο αὐτῇ, πολλὰ δακρύοντες καὶ καταφιλοῦντες. Ἡ δὲ ἔφη· Τί θέλει τοῦτο εἶναι; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Παράστησον, ὡ γύναι, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὅπως τῶν σῶν ἀπολαύσης τέκνων. Οὗτοι γὰρ εἰσι Φαυστίγος καὶ Φαυστιανός, οἱ υἱοὶ σου, οὓς ἐν βυθῷ τεθνάναι ἐλεγε. Πῶς δὲ ζῶσιν, ἐπὶ βυθοῦ ²³ θανόντες ἐν τῇ χαλεπότητι ἐκείνη νυκτι, καὶ πῶς νῦν ὁ μὲν αὐτῶν Νικήτης λέγεται, ὁ δὲ Ἀκυλίας, αὐτοὶ σοι εἰπεῖν ὀνείδονται· σὺν σοι γὰρ ἡμεῖς μαθεῖν ἐχόμεν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ, χαρεῖσά σφόδρα, ὑπὸ ἐκλύσεως ὀλίγου διεφώνει. Ὅτε δὲ αὐτὴν ἀνακατήσμεθα, ἐκαθέσθη, καὶ αὐτῆς γενομένη ἔφη· Παρακαλῶ, τέκνα μου ποθεῖν, εἶπατέ ἡμῖν τὰ μετὰ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην νύκτα συμβάντα ὑμῖν.

286 VII. Καὶ ὁ Νικήτης, τοῦ λοιποῦ Φαυστίνο-²⁴, ἤρξατο λέγειν· Τῆς αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς τοῦ πλοίου, ὡς εἶπα, διαλυομένου, ἡμᾶς ἄνδρες τινές, ἐν τῷ βυθῷ ληστεύειν μὴ φοβούμενοι, ἀνέλιοντο ²⁵, καὶ ἐν πάτρῃ θέντες καὶ κώπαις ἐλαύνοντες, ὅτε μὲν παρὰ τῆν ἕρπον, ὅτε δὲ καὶ τροφὰς μεταπεμπόμενοι εἰς τὴν Στρατωνοῦ ἦγον Καισάρειαν· κάκει δακρύοντες ²⁶ ἡμᾶς ἐμῶν, φόβω τε καὶ πληγαῖς, ὅπως μὴ τι προπετὲς λάβωμεν τῶν αὐτοῖς μὴ δοκούντων, ἔτι τε ²⁷ καὶ τὰ δόματα ἡμῶν ἀλλάξαντες, πωλήσῃαι ἡδυνήθησαν. Γυνὴ ἔτις Ἰουδαίας ²⁸ προσήλυτος, ἀξιόλογος πάνου, ὄνοματι Ἰουστὰ, ὄνησαμένη ἡμᾶς εἰς τέκνον ἐφύλαττεν τόπον, καὶ πάσῃ Ἑλληνικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευεν. Ἡμεῖς δὲ ἐφ' ἡλικίας ἑμφρόνες γενόμενοι καὶ τὴν

A veni. Sed nec te arbitror, domine mi Petre, ignorare, majorem cupiditatem ex læta fortuna oriri. Unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in afflictione me voluptatibus non tradam. Neque vero nunc animum meum existimes ægritudine esse liberum, qui nonnihil consolationis per Clementis agnitionem nactus fuerit. Succelens namque tristitia ex duorum liberorum interitu nata etiam hoc aliquantum gaudium obscurat. Etenim non tamen circa eos dolemus, quod in mari obierint, quam quod extra divinam religionem mortui, perierint corpore et anima. Pater autem eorum meusque vir, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progressus, tæti annis non comparet: prorsus vero interit. Etenim infelix ob continentiam diligebat me, et erat amans liberorum. Quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, orbatus senex præ maximo dolore occubuit.

VI. Matrem vero hæc locutam liberi audientes, non amplius secundum Petri admonitionem se continere potuerunt: sed surgentes complexi sunt eam, et cum multis lacrymis osculati. At illa dixit: Quid hoc sibi vult? Respondit Petrus: Advoca fortiter, o femina, animum tuum, ut natis tuis fruaris. Isti enim sunt Faustinus et Faustianus, filii tui, quos in profundo periisse dicebas. Quo modo autem vivant in illa horribili nocte mortui in pelago, et quo modo nunc alius ipsorum Nicetas et alius Aquila nominetur, ipsi tibi exponere poterunt; et una tecum etiam hos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit, mater, vehementer gavisa, deliquo propemodum exanimata est. Postquam vero illam refocillavimus, sedit, atque in semetipsam regressa ait: Obsecro vos, dulcissimi filii, dicite nobis, quæ acciderint vobis post illam perniciosam et crudelem noctem.

VII. Tunc Nicetas, qui et nunc Faustinus, cœpit dicere: In illa ipsa nocte, cum navis, quemadmodum nosti, fuisset resoluta, viri quidam, qui in mari latrocinari non verentur, ceperunt nos, et naviculæ imposuerunt, et remigando aliquando ad terram deferebant, aliquando et cibos accersebant, sicque Casaream Stratonis perluxerunt: ibique nos in lacrymas effusos fame, metu, verberibus affligentes, ne quid temere contra suam sententiam loqueremur; immutatis etiam nostris nominibus, vendiderunt. Porro mulier quædam apud Judæos proselyta, honesta admodum, Justa nomine, cum nos emisset, habuit loco filiorum, atque omnibus Græcis disciplinis studiose erudit.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ νομίσειν O. ¹⁹ ἀπόλεια C, qui conj. ἀπολείας ἀθυμία. In *Epit.* ἀθυμία. ²⁰ Cfr. *Epit.* c. 102. Ap. C hæc periodus ita sonat: Παραινέσωμεν (παραινιάζομεν vel παραινιάζομεν id. ex conj. , παραμυθήσομαι — ἑμαυτὴν var. lect. ap. euandem, παρακαλέσομαι D) γὰρ περὶ αὐτῶν ὅτι (οὐχ ὅτι proponit C, ad *Epit.* referens) ἐν θαλάσῃ διεφώνησαν, ἀλλ' οὐχ (οὐχ addidit D) ὅτι πρὸς τοῦτοις ἐκτός τειχῶν θρησκείας Θεοῦ φαράντες τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀπόλιντο. ²¹ καὶ τὴν C. ²² τῶν addidi c. O. ²³ Vbh. κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεσιν post οὐκέτι rectius collocat *Epit.* ²⁴ βυθοῦ conjectura ad oram Ottoboniani, in cuius leitu σου, ut C. τέκνα μου ποθεῖν, τέκνα γλυκύτατα, τέκνα καρδίας καύσων τῆς ἐμῆς, εἶπατέ μοι O. ²⁵ Vbh. τοῦ λ. Φαυστίνος om. O. ²⁶ ἀνέλιοντο C. ²⁷ δάκνοντες conj. D, *affligentes nos fame.* *Epit.* in *Recog.* C. ²⁸ δεσσε aliquid putat. ²⁹ δέ C, ³⁰ Ἰουδαίος C.

Nos vero per ætatem prudentes facti, et religionem amavimus, et litteris gnæviter operam dedimus, ut cum reliquis gentibus disputantes, eas de errore possemus arguere. Sed et perdidicimus philosophorum decreta, maxime quæ a pietate in Deum alienissima sunt, Epicuri, inquam, et Pyrrhonis, quo magis possemus confutare.

VIII. Cæterum una cum Simone quodam mago educati, ratione amicitia in fraudem fere inducti fuimus. Fertur enim quædam de aliquo homine fama, qui ubi apparuerit, universa piorum multitudo in regno vivet perpetuo ac citra molestiam. Sed hæc tibi, mater, diligentius in tempore exponentur. Nos interim cum pene jam deciperemur a Simone, quidam collega domini nostri Petri, Zachæus nomine, accedens monuit ne falleremur a Mago, et Petro advenienti nos obtulit, ut ab ipso perfecte quæ spectant ad cultum Dei doceremur. Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos consecuti sumus bona, illa et tu percipias, quo possimus cibum et mensam habere communem. Ea igitur causa fuit, o genitrix, propter quam existimasti nos obiisse, quod in ea difficillima nocte a piratis in pelago rapti sumus, tuque nos periisse credidisti.

IX. Postquam hæc dixisset Faustinus, mater nostra procidit ad pedes Petri, rogans et obsecrans, ut et ipsam ad hospitam suam evocatam sine mora baptizaret, Uli et ne una, inquit, dies excludatur, ex quo natos meos recepi, in qua cum eis non sumpserim cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecaremur, Petrus ait: Quid putatis, me immisericordem esse solum, quod nolim vos matris convivio sociari, hodie illam baptizans? Sed necesse est eam vel una die ante baptismum jejuna: et hoc, quia omnino quemdam pro se locuta est sermonem, quem ego idoneum fidei illius interpretem habeo: alioqui multis ipsam diebus oportebat lustrari.

X. Et ego: Dic nobis, inquam, qualem protulerit sermonem, qui fidem illius patefecerit. Respondit Petrus: Ille sermo est, quo rogavit ut hospita et benefica simul baptizaretur cum ipsa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit præstaretur hæc gratia, nisi prius erga baptismum tanquam erga magnum munus esset affecta. Unde ego reprehendo plurimos, qui cum baptizati fuerint, et credere se dicant, nihil tamen dignum fide agant, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, vel filios, vel amicos) ad hoc hortentur. Nam si crederent, vi-

θηθησκειαν ἡγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐπιπονήσαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι ἐλέγχωμεν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνώμεθα. Ἀλλὰ καὶ τὰ φιλοσόφων ἠκριθώσαμεν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἀδωτάτα, λέγω δὴ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πυρρῶνος, ἵνα μᾶλλον ἀνασκευάζωμεν δυνώμεθα.

VIII. Σίμωνι δὲ τινι μάγῳ σχεδὸν σύντροφοι γενόμενοι, φιλίας ὁδῶ ἀπατηθῆναι ἐκινδυνεύσαμεν. Ἔστι δὲ τις περὶ ἀνθρώπου τινὸς λόγος, οὗ φανέντος ἐν βασιλείᾳ τῶν θεοσεβησάντων ὄχλου: ἀθανάτως καὶ ἀλύπτως βιώσασαι ἔχει ὁμοῦ ταῦτα μὲν σοι, μήτηρ, ἐπὶ καιροῦ ἀκριθέστερον ἐκτεθήσεται. Πλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατάσθαι ὑπὸ τοῦ Σίμωνος ἑταῖρός τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου, Ζαχαρίας λεγόμενος, προσηχάμενος ἐνουθέτησε μὴ ἀπατηθῆναι τῷ Μάγῳ, ἐπελόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, ὅπως πληροφορήσας ἡμᾶς περὶ τῶν τῆ θεοσεβείᾳ διαφερόντων. Διὸ καὶ σὲ, μήτηρ, εὐχόμεθα, ἵνα ὦν ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ σὺ μεταλάβῃς, ὅπως κοινῶν ἀλῶν καὶ τραπέζης μεταλαβεῖν δυνηθῶμεν. Αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, τεκοῦσα, δι' ἣν ἐνόμιζες ἡμᾶς τεθνάναι, τῷ ἐκεῖνη τῆ χαλεπότητι νυκτὶ ὑπὸ πειρατῶν ἀρθῆναι ἐν πελάγει, σὲ δὲ νομίζειν ἡμᾶς ἀπολωλέναι.

IX. Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ ἡμῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιούσα, ὅπως αὐτὴν τε καὶ τὴν ξενόδοχον αὐτῆς μεταπεμφάμενος ἐξαυτῆς βαπτίσῃ, ἵνα, φησὶ, μηδεμίαν τὴν ἡμέραν ἄμοιρος γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα, καθ' ἣν ἂν οὐ συνεστιασθῆναι αὐτοῖς. Ταῦτα οὖν καὶ ἡμῶν τῆ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος ἔφη: Τί νομίζετε, ἐγὼ μόνος ἀσπλαγχνός εἰμι, ὅτι μὴ βούλομαι ὑμᾶς συνεστιαθῆναι τῆ μητρὶ, βαπτίσας αὐτὴν σήμερον; ἀλλὰ καὶ μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεύσαι αὐτὴν δεῖ. Καὶ ταῦτα ἐπεὶ ἀπλῶς τινὰ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐφθέγγετο λόγον, ὃν ἐγὼ τῆς πίστεως αὐτῆς ἱκανὸν ἐρμηνεῖα συνείδων ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι εἶδε.

X. Κἀγὼ ἔφη: Εἰπέ ἡμῖν τίνα ἐφθέγγετο λόγον, ὃς τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφηνεν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη: Ἡ ἀξίωσις αὐτῆς τοῦ συμβαπτισθῆναι αὐτῆ τὴν ξενόδοχον καὶ εὐεργέτιν. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῆ ὑπ' αὐτῆς ποθομένη δοθῆναι παρεκάλει, εἰ μὴ πρῶτον αὐτὴ διετέθη ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῆ τοῦ βαπτισματος ὀρωπῆ. Ὅθεν ἐγὼ πολλῶν καταγινώσκω, ὁπόταν βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν λέγοντες, μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μηδ' οὐδ' ἀγαπῶσιν, λέγω δὴ γυναῖκας αὐτῶν ἢ υἱοὺς ἢ φίλους, πρὸς τοῦτο προτρέπωνται. Εἰ γὰρ πεπιστεύκασι ζωὴν αἰώνιον σύν

VARIE LECTIONES.

²⁹ Ita Epit., λέγω δὲ C, O. ³⁰ φίλοις O. ³¹ Recogn. viii, 33: Fertur enim in religione nostra sermo de Propheta quodam per quem immortalis et beata vita creditibus danda promittitur. Hunc ergo nos rivabamus Simonem. Sed hæc tibi, mater, opportunius exponentur. ³² ὄχλου C, qui conj. ὄχλου, in O ὄχλων. ³³ μήτηρ S, O, μήτηρ C. ³⁴ ἐκτεθήσεται S, c. Cl. ³⁵ ἡμᾶς πληροφορήσας C. ³⁶ μερῶν O. ³⁷ κοινῆ C. ³⁸ τὸ conj. S, satis bene. ³⁹ ἐν ἡμῆ p. καθ' ἣν ἂν οὐ C. Subinde συνεστιασθῆναι Epit. c. 106 et O, συνεστίασθην C. Tunc ταυτά S, ταῦτα C, O. ⁴⁰ εὐσπλαγχνός O. Alia man. præmisit μὴ in marg. ⁴¹ Ita O c. S. συνεστιασθῆναι C. ⁴² λόγον om. O. ⁴³ ἀφελληνισθῆναι C. ⁴⁴ ὁ C, φ D. ⁴⁵ ἐξέφηνεν D, ἐξέφανε C, O. ⁴⁶ βαπτισθῆναι: O. Cum eod. αὐτίδι καὶ post ξενόδοχον. ⁴⁷ Ita O c. S, διετέθη C. ⁴⁸ ὁπότ' ἂν C.

iam æternam cum bonis operibus a Deo propter baptismum donari, absque dilatione, quos diligenter, ad eum suscipiendum exhortarentur. Sed dicet vestrum quis: Diligunt eos, ac de iis sunt solliciti. Id stultum est. Nam cur tandem eos ægrotare videntes, aut in mortis viam abduci, aut quædam alia molesta sustinere, gemunt atque miserantur? Ita si credidissent ignem æternum manere eos qui Deum non colunt, non cessarent monere vel tanquam de infidelibus dolere, dum eos cernunt incredulos, certi futuræ illorum pœnæ. Nunc ergo hospitem accersitam interrogabo, num legem nostram velit amplecti, et prout consequens fuerit agamus.

XI. At vestra mater, quoniam, ut decet fidelem, in baptismum animata est, vel uno die ante baptismum jejunet. Illa vero jurabat, dicens: Duobus superioribus diebus, dum narro mulieri recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum capere nequivi; nisi quod hesternæ die paulum aquæ sumpsi. Juramento autem testimonium præbuit uxor Petri, dicens: Vere nihil gustavit. Et Aquila, magis vero deinceps Faustinus, ait: Nihil ergo obstat quin baptizetur. Tum Petrus subridens, respondit: Sed non est hoc jejunium baptismi, quod non propter illum susceptum est. Et Faustinus excepit: Sed forte volens Deus matrem nostram nec una die, agnitis nobis, separari a consortio mensæ nostræ, præordinavit hoc jejunium. Sicut enim pudicitiam servavit in ignorantia, faciens quod veritatem decet, ita et nunc Deus forsans providit, eam ante unum diem jejunare pro vero baptismo, ut a primo die agnitionis nostræ nobiscum posset salem seu cibum capere.

XII. Tum Petrus: Non nos, inquit, vincat matris, prætextum nacta Providentiam et matris affectum: sed magis vos et ego vobiscum hodie in jejunio permaneamus; et cras baptizabitur. Neque enim hodiernæ diei hora ad baptismum apta est. Itaque sic fieri omnes consensimus.

XIII. Hac ergo vespera cuncti frui sumus Petri doctrina, qui nobis ostendit per occasionem matris, quo modo pudicitiae fines sint boni, fines vero mœchie exitiales, et ita natura comparati, ut toti generis perniciem inferant, etiamsi non statim, tamen licet tarde. In tantum autem, inquit, pudicitia Deo placet, ut etiam his, qui in errore sunt positi, nonnihil gratiæ pro illa in præsentem conferat vita. Nam

ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ βαπτισματι⁹⁹, ἀνυπερθέτως οὐκ ἤγάπων προστρέποντο βαπτισθῆναι. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· Ἀγαπήσιν αὐτοῦς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τοῦτο εὐηθές ἐστιν. Ἐπεὶ τί δὴ ποτε νοσοῦντας ὀρῶντες, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον⁹⁹, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ἐλεοῦσιν⁹⁹; Οὕτως εἰ πεπιστεύκεισαν αἰώνιον πῦρ μένειν τοῦς⁹⁹ τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νοθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ὀρῶντες, ὡς περὶ ἀπίστων ὀδυνώμενοι, τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροφορημένοι. **289** Καὶ τὰ νῦν τὴν ξενοδόχον πέμφας ἐπανακρινῶ⁹⁹ εἰ τὸν νόμον τὸν δι'⁹⁹ ἡμῶν ἀγαπᾶν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἂ δεῖ πράξομεν.

XI. Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν, ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, κἂν μίαν πρὸ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω ἡμέραν. Ἡ δὲ ὤμνηεν· Δύο τῶν διεληθουσῶν ἡμερῶν, τῇ γυναικὶ τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν διηγουμένη, ὑπὸ τῆς πολλῆς χαρᾶς τρεφῆς μεταλαβεῖν⁹⁹ οὐκ ἔδυνήθη, ἢ ἐχθὲς μόνον βραχέος ὕδατος. Ἐμαρτύρησέ⁹⁹ τε τῷ ὄρχῳ ἢ γυνὴ Πέτρου λέγουσα· Ἀληθῶς οὐκ ἐγεύσατο. Καὶ ὁ Ἀκύλας, μᾶλλον δὲ τοῦ λοιποῦ Φαυστίνος⁹⁹, ἔφη· Οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει αὐτὴν βαπτισθῆναι. Καὶ ὁ Πέτρος γελάσας ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο νηστεία βαπτίσματος, δ⁹⁹ μὴ δι' αὐτὸ γέγονεν. Καὶ ὁ Φαυστίνος ἀπεκρίνατο· Ἴσως οὖν ὁ Θεὸς, βουλόμενος ἡμῶν τὴν μητέρα μηδεμίαν ἡμέραν μετὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν χωρῆσαι τῆς ἡμετέρας τραπέζης, πρόφρονόμησεν τὴν νηστείαν. Ὡς γὰρ ἐσωφρόνει ἐν ἀγνοίᾳ τὸ πρέπον τῇ ἀληθείᾳ ποιήσασα, οὕτω⁹⁹ καὶ νῦν ὁ Θεὸς Ἴσως ἠκονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς νηστεύσαι⁹⁹ ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος, ἵνα ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τοῦ γνωρῆσαι ἡμᾶς σὺν ἡμῖν ἄλλῃ μεταλαβεῖν δυνήθῃ.

290 XII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μὴ ἡμᾶς νικᾶτω ἡ κακία, πρόφρασιν εὐροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τεκούσης στοργῆν· ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς κἀγὼ σὺν ὑμῖν διαμεινωμεν τὴν σήμερον ἐν νηστείᾳ⁹⁹, καὶ αὐριον βαπτισθῆσεται. Οὐδὲ γὰρ ἡ ὥρα τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς βάπτισμα. Καὶ ὁμῶς οὕτως γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοκῆσαμεν.

XIII. Αὐτῆς οὖν τῆς⁹⁹ ἑσπέρας τῆς Πέτρου εἰ πάντες διδασκαλίας ἀπελαύομεν, δεικνύντος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ τὴν μητέρα προφάσεως, τίνι λόγῳ τὰ τέλη τῆς σωφροσύνης καλὰ, τὰ δὲ τῆς μοιχείας χαλεπὰ ὄντα ὄλω γένοι⁹⁹ ἢ θλεθρον ποιεῖν φύσιν ἔχει, κἂν μὴ ταχέως, ἀλλ' οὖν γε κἂν βραδέως. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ, φησὶν, τὰ τῆς σωφροσύνης ἀρέσκει τῷ Θεῷ, ὅτι⁹⁹ καὶ τοῖς ἐν πλάνῃ οὔσι βραχείαν τινα ὑπὲρ

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ Vbb. ἐπὶ τῷ βαπτισματι recepi ex O. ⁹⁹ θανάτῳ C. ⁹⁹ ἐλεῶσιν C. ⁹⁹ ἐπεὶ τοῦς var. lect. ap. C. ⁹⁹ ἀνακρινῶ C. ⁹⁹ τὸν δι' om. var. lect. ap. C. ⁹⁹ τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν O, qui om. vbb. οὐκ ἔδυνήθη. ⁹⁹ Ita conj. C. conj. textus μαρτυρᾷ ut Epit., μαρτυρῆσο O, ἐμαρτύρει nonnulli codd. Epit. ⁹⁹ Φαυστινιανός O. ⁹⁹ ἢ C. Tum Φαυστινιανός p. Φαυστίνος O. ⁹⁹ ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρῆσαι τῆς τραπέζης, πρόφρονόμησεν τὴν νηστείαν. Ὡς γὰρ ἐσωφρόνησεν ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρέπον τῆς ἀληθείας ποιήσασα, οὕτως C. ⁹⁹ ἠκονόμησεν πρὸ μιᾶς νηστεύσαι αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ C. ⁹⁹ τὴν σήμερον διαμεινωμεν C. Epitome ut O. ⁹⁹ τῆς inserui c. O. ⁹⁹ χαλεπὰ ὄντα, ὄλω γένοι p. χαλεπὰ ὄντα ὄλω γένοι O. Tum id. πέμφας p. φύσιν ἔχει. ⁹⁹ Fortasse ὥστε, vcl ὅσον — ἀπονέμειν S.

futura beatitudo illis solum retribuitur, qui baptizati sunt propter spem in eum, qui que pudicitiam et justitiam servant. Quemadmodum vidistis quæ matri vestræ contigerunt, bona, inquam, quæ in fine obtinuit. Forte enim si adulterasset, e medio fuisset sublata. Quocirca pudicam miseratus Deus necem ei imminentera avertit, et ablatos liberos reddidit.

XIV. Verum fortasse dicet aliquis : Quot ob pudicitiam periere ? Dico : Quia non senserunt. Certe enim oportet ut, quæ sentit aliquem vel amasium vel amatiorem, fugiat statim commisionem cum eo, tanquam ignis flammam, vel canem rabidum. Quemadmodum fecit quæ vos peperit, revera pudicitiam bonum diligens. Propter quod servata vobiscum regni sempiterni accepit cognitionem. Mulier quæ pudice cupit vivere, scire debet, sibi a malitia invideri, multosque se amoris causa habere insidiatores. Uno autem pudicitiam affectu casta permanens, sumpta de omnibus victoria salutem consequetur. Etenim licet quis cunctas excoluerit virtutes, ob unicum adulterii peccatum dabit pœnas, inquit propheta.

XV. Mulier pudica, Dei voluntatem faciens, primæ suæ creationis præclaram est commemoratio ; quia Deus qui unus est, homini uni unam creavit mulierem. Adhuc vere amplius manet pudica, si creationis non obliviscatur, futurum supplicium prævideat, nec ignoret æternorum honorum amissionem. Pudica mulier, iis delectata qui volunt salvi fieri, est pium exemplum cultoribus Divinitatis : utpote bonæ vitæ lex. Quæ cupit pudice agere, occasiones maledicti amputat : si vero non data occasione tanquam ab inimico male audit, a Deo benedicatur ac vindicatur. Pudica Deum desiderat, Deum diligit, Deum oblectat, Deo gloriam defert ; hominibus occasionem obloquendi non præbet. Mulier pudica excellenti dignitate replet Ecclesiam atque bono odore : et præterea magistrorum laus est, adiutrixque pudicitiam colentibus.

XVI. Pudica mulier tanquam sponso Filio Dei ornatur, vestita sacro lumine. Ipsi autem decus in anima est, honesta vita. Unguentum vero olet, bonam famam. Præclare amicta est, pudorem induta ; atque pretiosis margaritis redimita, castificis sermonibus. Candida autem est, ut animo illustrata. In optimum intuetur speculum, quæ in Deum aspiciat. Pulchro ornatu utitur, timore erga Deum animam instituens. Egregia mulier, non quæ auro irretita est, sed quæ a temporariis cupiditatibus soluta. Pudica mulier a magno Rege desideratur, desponsatur, custoditur, diligitur. Pudica non præ-

A αὐτῆς ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀπονέμει χάριν (ἡ γὰρ ἐκεῖ σωτηρία μόνοις τοῖς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα βαπτισθεῖσι καὶ σωφρονῶς δικαιοπραγοῦσιν ἀποδίδεται). Ὡσπερ ἐγνώκατε ἐπὶ τῆς ὑμετέρας μητρὸς γενόμενα, λέγω δὴ τὰ ἐπὶ τέλει καλά. Ἴσως δὲ εἰ ἐμοιχῆσατο, ἀνήρητο ἄν. Διδὼ σωφρονήσασα ἐλθέσας, ὁ Θεὸς τὸν κατ' αὐτῆς ἀπέστρεψεν φόβον, καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τέκνα ἀπέδωκεν.

XIV. Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἴσως· Πόσοι διὰ σωφροσύνην ἀπώλοντο ; Φημὶ ἀναίσθησίας αἰτίαι· χρῆ γὰρ τὴν αἰσθανομένην ἢ ἐρωμένου ⁶⁶ τινὸς ἢ ⁶⁶ 291 ἐραστοῦ παρ' αὐτὸ φυγεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιμίξεως, ὡς πῦρ φλέγον ἢ λυσοῦντα ⁶⁷ κύναι· ὄνπερ τράπον ἐποίησεν ἡ ὑμᾶς τεκοῦσα, τὸ τῆς σωφροσύνης δυνως ἀγαπήσασα καλόν. Διδ ⁶⁸, φυλαχθεῖσα σὺν ὑμῖν ⁶⁸, B αἰωνίου βασιλείας ἔλαβε τὴν ἐπίγνωσιν. Ἡ σωφρονεῖν βουλομένη γυνὴ εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι φθογουμένη ὑπὸ κακίας προφάσει ἔρωτος πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐπιθούλους. Μιᾶ δὲ τῇ πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐνοστάσει σιμνὴ μείνασα, τὴν κατὰ ⁷⁰ πάντων νίκην λαβοῦσα σωθῆναι ἔχει. Καὶ γὰρ εἰ πάντα καλά διαπραξάτω τις, μιᾶ τῇ πρὸς τὸ μοιχῆσασθαι ἁμαρτίᾳ κολασθῆναι δεῖ ⁷¹, ὁ προφήτης ἔφη.

XV. Ἡ σώφρων γυνή, τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ποιῶσα, τῆς αὐτοῦ πρώτης κτίσεως ἀγαθὴ ὑπόμνησις γίνεται· ὅτι εἰς ὧν ὁ Θεὸς ἐν ⁷² ἀνθρώπων μίαν ἔκτισε γυναῖκα. Ἐτι δὲ μᾶλλον σώφρων μένει, ἐὰν τῆς κτίσεως ⁷³ μὴ ἐπιλανθάνηται, καὶ τὴν κόλασιν προβλέπῃ, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ζημίαν μὴ ἀγνοῇ. Ἡ σώφρων γυνή, ἐπὶ τοῖς αἰδέσασθαι θέλουσιν ἡδομένη, παράδειγμα εὐσεβῆς τοῖς θεοσεβοῦσι τυγχάνει· ἀγαθοῦ γὰρ βίου νόμος ἐστίν. Ἡ σωφρονεῖν θέλουσα τὰς προφάσεις τῆς λοιδορίας ἐκκόπτει, ἐὰν δὲ μὴ παρέχουσα πρόφασιν λοιδορεῖται ⁷⁴ ὡς ὑπὸ ἔχθρου, ὑπὸ Θεοῦ εὐλογεῖται καὶ ἐκδικεῖται. Ἡ σώφρων τὸν Θεὸν ποιεῖ, τὸν Θεὸν φιλεῖ, τὸν Θεὸν τέρπει, τὸν Θεὸν δοξάζει· ἀνθρώποις πρόφασιν πρὸς λοιδορίαν οὐ παρέχει. Ἡ σώφρων γυνὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαθῇ τιμῇ μυρίζει καὶ ἐπὶ σεμνότητι ²⁹² δοξάζει· Ἐτι δὲ καὶ διδασκάλων ἔπαιγός ἐστιν, καὶ συνεργὸς αὐτοῖς σωφρονοῦσι τυγχάνει.

XVI. Ἡ σώφρων γυνὴ ὡς νυμφίῳ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ ⁷⁵ κοσμεῖται, ἐνδεδυμένη τῷ σεμνῶν φῶς. Ἐστὶ δὲ αὐτῇ κάλλος ἢ ⁷⁶ ἐν τῇ ψυχῇ εὐνομία. Μύρον δὲ πνέει τῆς ἀγαθῆς φήμης. Καλὰ φόρεα ἡμφιεσται ⁷⁷, τὴν αἰδῶ· καὶ τιμίους μαργαρίτας περιέχειται, τοὺς σωφρονίζοντας λόγους. Λευκὴ δὲ τυγχάνει, ὅταν ⁷⁸ τὰς φρένας ἢ λελαμπρυμένη. Καλῶ ἐσόπτρω ὄρεται, εἰς τὸν Θεὸν ἐμβλέπουσα ⁷⁹. Καλῶ κόσμῳ χρῆται, τῷ πρὸς Θεὸν ⁸⁰ φόβῳ τὴν ψυχὴν νουθετοῦσα. Καλὴ ἡ γυνὴ, οὐχ ἡ χρυσῷ πεπεδημένη, ἀλλ' ἡ τῶν προσκαίρων ἐπιθυμιῶν λελυμένη. Ἡ σώφρων γυνὴ μεγάλῳ Βασιλεῖ περιπόθητός ἐστιν, αὐτῷ μεμνηστευ-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ γενόμενου p. ἢ ἐρωμένου O. ⁶⁶ ἔadd. D. Τὴν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιμίξιαν O. ⁶⁷ λυσοῦντα O, bene. ⁶⁸ δὲ· ὅ C. ⁶⁸ ἡμῖν C. ⁷⁰ ὑπὸ C. ⁷¹ δὴ O, δεῖν conj. C. ⁷² Ita D. ἐν C, O. ⁷³ κτήσεως O. Deinde λαμβάνη C. ⁷⁴ λοιδορεῖται O. ⁷⁵ νυμφίῳ υἱῷ Θεοῦ C. ⁷⁶ ἢ ἀσκριπὶ ex O. Fort. legendum αὐτῆς κάλλος ἢ ἐν κ. τ. λ. secundum S. ⁷⁷ φορεῖ· ἡμφιεσται C. ⁷⁸ ὅτ' ἄν C. ⁷⁹ ἐμβλέπουσα O. ⁸⁰ Θεόν S add. ex conject. Ci.

ται, αὐτῷ τετήρηται, ὅπ' ⁸¹ αὐτοῦ ἡγάπηται. Ἡ σώ- A
φρων εἰς τὸ θέλεισθαι προφάσεις οὐ παρέχει, ἢ τῷ
αὐτῷ ἀνδρὶ. Ἡ σώφρων ὑπὸ ἐτέρου θελομένη λυ-
πείται. Ἡ σώφρων τὸν ἄνδρα ἐνδιαθέτως φιλεῖ, καὶ
καταφιλεῖ, καὶ κολακεύει, ἀρέσκει, δουλεύει, πρὸς
πάντα αὐτῷ πείθεται, παρεκτός ⁸² τοῦ ἀπειθεῖν
θεῷ. Ἡ γὰρ πειθομένη Θεῷ ἄνευ φυλάκων καὶ τὴν
ψυχὴν σωφρονεῖ καὶ τὸ σῶμα καθαρεύει.

XVII. Ἀνόητος οὖν πᾶς ἀνὴρ ὁ τὴν ἑαυτοῦ γυ-
ναῖκα χωρίζων φόβου Θεοῦ. Ὅτι ἡ Θεὸν μὴ φοβου-
μένη οὐδὲ τὸν ἄνδρα φοβεῖται. Ἐὰν Θεὸν τὸν ἄορατα
βλέποντα μὴ φοβῆται, πρὸς τὸν μὴ ὄραντα πῶς σω-
φρονήσει ⁸³; **293** πῶς δὲ σωφρονήσει ἢ μὴ συνερ-
χημένη πρὸς τοὺς σωφρονίζοντας ἀκοῦειν λόγους;
πῶς δὲ καὶ νοουθεσίας τυχού; πῶς δὲ σωφρονήσει
ἐκφυλάκων, ἐὰν τὴν ἐσομένην κρίσιν τοῦ ⁸⁴ Θεοῦ
ἢ διδασθῆ, μὴδὲ τὴν ἐπὶ μικρᾷ ἡδονῇ αἰώνιον ζη-
μίαν πληροφορηθῆ; διὸ τούναντίον ἀκουσαν αὐτὴν
πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἀεὶ εἰσέρχεσθαι ^{85, 86} λόγον
ἀνάγκασον, κολάκευσον.

XVIII. Πολὺ δὲ κρεῖττον, εἰ χειραγωγήσας ἤξεις·
ἵνα καὶ ἀφ' αὐτῶν σώφρων γένῃ· θελήσεις γὰρ σώφρων
γενέσθαι, ἵνα γνώσῃ ⁸⁷ σεμνοῦ γάμου τὸ τέλος, καὶ
ὡς ἀκήσεις, εἰ ἀγαπᾷς, λέγω δὲ ⁸⁸ πατὴρ γενέσθαι,
ἵνα τέκνα φιλεῖν καὶ ὑπὸ ἰδίων φιλεῖσθαι τέκνων.
Ὁ ⁸⁹ σώφρων γυναικα ἔχειν θέλων καὶ αὐτὸς σω-
φρονεῖ, τὴν ὀφειλομένην εὐνήν ἀποδίδωσιν, ταύτη
σκεπάζεται, ταύτη σύνεστιν, σὺν αὐτῇ πρὸς τὸν σω-
φρονίζοντα ἐρχεται λόγον, οὐ λυπεῖ, οὐκ εἰκῆ μά-
χεται, ἑαυτὸν μισητὸν οὐ ποιεῖ, ἀ δύναται καλὰ παρ-
έχει, ὃν μὴ ἔχει, τῇ κολακείᾳ τὸ λείπον ⁹⁰ ἀποπλη-
ρᾷ ⁹¹. Ἡ σώφρων γυνὴ (42) κολακευθῆναι οὐκ ἀνα-
μέλει, κύριον τὸν ἄνδρα γνωρίζει, πενομένου ⁹² τὴν
πενίαν φέρει, πεινῶντι συμπεινᾷ, ἀποδημοῦντι συν-
ποδημεῖ, λυπούμενον παραμυθίζεται, κἂν προῖκα
μείζονα ἔχη, ὡς μηδὲν ἔχουσα ὑπόκειται. Ὁ δὲ **294**
ἄνθρωπος κἂν πένητα ἔχη γυναικα, μεγάλην προῖκα
ἡρεσθῶ αὐτῆς τὴν σωφροσύνην. Ἡ σώφρων γυνὴ
ἀνταρξία βρωμάτων καὶ ποτῶν χρῆται, ἵνα μὴ λι-
πιθέτος τοῦ σώματος τῷ βάρει ⁹³ πρὸς ἐπιθυμίας
ἀρέσκει, κατασπάσῃ τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἔτι μὴ σὺν
ἀνδρὶ οὐκ ἰδιάζει, καὶ τοὺς γέροντας ὑποπτεῖ, γέ-
ματα ἀτάκτους ἀπωθεῖται, Θεῷ μόνῃ ἑαυτὴν ἀπονέ-
μωσα οὐ σφάλλεται, σεμνοὺς λόγους ἀκούουσα ἤδεται,
τοὺς δὲ μὴ ἐπὶ σωφροσύνη ⁹⁴ λεγομένους ἀπωθεῖται.

VARLE LECTIONES.

⁸¹ ὑπὸ C. ⁸² παρ' ἐκτός C. ⁸³ πρὸς τὸν μὴ ὄραντα πῶς σωφρονήσει scripsi de conjectura, πῶς τὴν
ἀόρατον προαὶ σωφρονήσει col. Hom. Parisin., πῶς τὸν ἀόρατον προῖκα σωφρ. conj. C, et ex his col-
latis lectionibus suam versionem composuisse videtur interpres; πρὸς τὸν ἄνδρα ὄρατον παρέσται σω-
φρονήσει; conj. D. Præterea aliquis possit coniecere πῶς τῷ ἀνδρὶ ἀόρατος (vel ἀφυλακτος) οὕσα σωφρ.
S. πῶς τὴν ἀόρατον προαίρεισιν σωφρονήσει O. Tum lege πρὸς τὸ τοὺς. D. ⁸⁴ τοῦ omi. O, qui pergit Θεοῦ
κρίσιν μὴ διδ. ^{85, 86} ἔρχεσθαι O. ⁸⁷ Post γνώσῃ in O. exstat τε subnotatum. ⁸⁸ δέ O. ⁸⁹ ἢ O. ⁹⁰ λυπούν
C. ⁹¹ Malim ἀναπληροῖ S. ⁹² Ita O et cod. Tur. (Cfr. Turr. Const. apost., p. 95), πενομένη C.
⁹³ τὸ βάρος vel τὰ βάρη conj. D. ⁹⁴ σωφροσύνης C.

VARIORUM NOTÆ.

(42) Ἡ σώφρων γυνὴ. Adi ad Constitutiones apo-
stolicas Turriani Latine tantum impressas Antuer-
pæ pag. 95, in margine. Ulpianus: *Quid enim tam*

bet ocasiones ut appetatur, nisi viro suo. Pudica
ab alio cupita, dolet. Pudica marito defert sin-
cerum ac suavem amorem, blanditur, placet, ser-
vit; in omnibus ei obsequitur, nisi quando inobse-
quens foret Deo. Nam quæ Deo credit ac obtempe-
rat, absque custodibus et animo casta et corpore
pura est.

XVII. Amens ergo est omnis maritus, qui uxorem
suam a timore Dei separet. Quoniam, quæ
non timet Deum, nec maritum metuit. Si Deum
ininspectabilia cernentem nequaquam vereatur, quo
modo illum qui ea non videt verebitur? An gra-
tuito castitatem colet? Qua vero ratione casta erit,
quæ non convenit ad audiendos castifcos sermo-
nes? Et quo pacto instruetur? Quo modo etiam
temperanter se geret absque custodibus, si futu-
rum Dei iudicium non edoceatur, neque sibi plene
persuadeat æternum ob exiguam voluptatem sup-
plicium? Quare contra invitam coge, ut ad doctri-
nam castitatis effectricem semper accedat, vel adu-
lationibus vince.

XVIII. Multo autem melius erit, si manu eam
ducens venias, quo ipse etiam pudicus fias; desi-
derabis enim fieri, ut cognoscas finem honesti ac
venerandi matrimonii, neque pigebit, si cupis esse,
inquam, pater, tuos liberos diligere, et ab iis di-
ligi. Qui mulierem pudicam habere vult, et ipse
pudice vivit, ac debitum persolvit concubitus, cum
ea vescitur, moratur, ad castificam doctrinam ve-
nit; non contristat, non temere litigat, se non facit
odiosum, quæ potest bona præstat, quando vero
non habet, assentatione quod deest supplet. Mulier
pudica adulationem non expectat, virum pro do-
mino habet ac dominum vocat, eo paupere fert
paupertatem, cum esuriente esurit, cum peregrin-
ante peregrinatur, tristem consolatur, quamvis
majorem habuerit dotem, tanquam nihil habens
mijcitur. Maritus autem licet pauperem uxorem
duxerit, magnam dotem putet pudicitiam ipsius. Mu-
lier pudica nimio non utitur cibo ac potu, ne ci-
bus, pinguefacto corpore, pondere animam trahat
ad cupiditates illicitas. Præterea cum juvenibus
nequaquam sola manet, ac senes reveretur; in-
compositos risus removet; se soli Deo tradens
non decipitur; honesta verba audiens delectatur,
ea vero, quæ ad pudicitiam non tendunt, repellit.

*humanum est, quam ut fortuitis casibus mulieris
maritum, vel uxorem viri participem esse? COT.*

XIX. Testis est Deus : multa homicidia unum A adulterium; et quod grave est, homicidiorum illius horror ac impietas non cernitur. Nam fuso sanguine corpus mortuum jacet, et calamitatis magnitudine omnes stupent. At neces animarum per adulterium, cum sint magis horribiles, quia tamen ab hominibus non videntur, aggressoribus occasionem indesidis impetus præbent. Cognosce, homo, cujus spiritum habeas ad vivendum, et ne illum patiaris pollui. A solo adulterio polluitur Dei spiritus : atque ideo ille ad ignem trahit hominem qui polluit. Festinat enim contumeliosum tradere æterno supplicio.

XX. Hæc cum diceret Petrus, videretque bonam pudicamque Mattidiam flere præ gaudio, arbitratus dolere eam de toleratis casibus, ait : Confide, mulier. Cum multi multa mala pertulerint propter adulterium, tu propter pudicitiam passa es, ideoque non interiisti. Sed et si obiisses, animæ salutem fuisses consecuta. Patriam Romam pudicitia ergo reliquisti : sed hac occasione invenisti veritatem, æterni regni diadema. In mari periclitata es, at non mortua; verum licet mortua fuisses, ipsum tibi pelagus propter pudicitiam fuisset morienti baptismus ad animæ salutem. Ad paucum tempus orbata es liberis, qui cum e legitimo essent semine, inventi sunt in meliore sorte. Fame pressa mendicasti cibum : sed stupro tuum corpus non fœdasti. Corpus affixisti : at servasti animam. Adulterum fugisti, ne mariti cubile macularas : verum qui fugam vidit Deus, propter pudicitiam locum viri supplebit. Ad tristitiam et solitudinem redacta, privata es ad breve tempus tum marito, tum liberis : sed hi omnes tibi relinquendi erant per mortis necessitatem : præstat autem, quod propter castitatem volens privata es, quam si invita postea periisses in peccatis.

XXI. Multo igitur melius est, priora molesta esse ac dura. Etenim quando adsunt, spe quod præteribunt, non admodum contristant, imo potiorum expectatione gaudium præbent. Ante omnia autem scire te volo, quantum pudicitia Deo placeat. Mulier pudica est Dei electio, Dei beneplacitum, Dei gloria, Dei filia. Tot prærogativas habet pudicitia. Nisi lex esset, ut ne justus quidem absque baptismo in-

XIX. Μάρτυς Θεός, πολλοὶ φόνοι μοιχεία (43) μία⁹⁹. καὶ τὸ δεινὸν, ὅτι τῶν φόνων αὐτῆς τὸ φοβερόν καὶ ἀσεβὲς οὐ βλέπεται. Ὅτι, αἵματος χυθέντος, νεκρῶν κεῖται σῶμα, καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς θεινὸν πάντας ἐκπλήττει. Τῆς δὲ μοιχείας⁹⁹ οἱ τῆς ψυχῆς φόνοι φοβερώτεροι ὄντες, ἐπεὶ μὴ ἀνθρώποις βλέπονται⁹⁷, τοῖς τολμῶσιν ἄοκνον τὴν ὄρμην παρέχουσιν· γινώθι, ἀνθρώπε, τίνοις πνοῇν ἔχεις πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὐ μὴ αὐτὴν μιλανθῆναι θελήσῃς. Ὑπὸ μοιχείας μόνῃς μιλανταὶ ἢ Θεοῦ πνοῇ· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ τὸν μιλαντα εἰς πῦρ κατασπᾶ, Σπεύδει γὰρ τὸν ὕβριστὴν αἰωνίῳ παραδοῦναι κολάσει.

XX. Ταῦτα λέγων ὁ Πέτρος, τὴν⁹⁸ ἀγαθὴν καὶ σώφρονα Ματτιδίαν⁹⁹ ὑπὸ χαρᾶς δακρύουσαν ἰδὼν, ὡς ἐπὶ ὑποσχέσει τῶν γεγονότων λυπηθῆναι νομίσας, ἐφη· Θάρσει, γύναι· πολλῶν πολλὰ κακὰ παθόντων διὰ μοιχείαν, **295** σὺ διὰ σωφροσύνην πέπονθας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐτελεύτησας (44). Εἰ δὲ καὶ τεθήγκεις, σεσωσμένην ἂν εἶχες τὴν ψυχὴν. Πατρίδα Ῥώμην ἔλειπες διὰ σωφροσύνην· ἀλλὰ τῇ ταύτης προφάσει ἀλήθειαν εὔρες, τὸ διάδημα τῆς αἰδίου βασιλείας. Ἐν βυθῷ κενιδύνουενκας, καὶ οὐκ ἐτελεύτησας, καὶ εἴτε¹⁰⁰ τετελευτήκεις, αὐτὸς σοι ὁ βυθὸς διὰ σωφροσύνην θησκούση βάπτισμα ἐγίνετο πρὸς ψυχῆς σωτηρίαν. Τέκνων ἀπελείφθης πρὸς ὄλιγον, ἄτινα γνησίας ὄντα σπορᾶς ἐν τοῖς κρεῖττοσιν εὐρηται. Λιμῶνττουσα τροφᾶς πρᾶσητῆσας¹, ἀλλὰ πορνεία σῶμα σὸν οὐκ ἐμίανας. Σῶμα σὸν ἐδασάνισας, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐσωσας. Μοιχὸν ἐφυγες, ἵνα μὴ κοίτην ἀνδρὸς μιάνῃς², ἀλλὰ διὰ τὴν³ σωφροσύνην ὁ τὴν φυγὴν εἰδὼς Θεὸς τὸν ἀνδρὸς ἀποπληρώσει τόπον. Λυπηθεῖσα καὶ μονωθεῖσα πρὸς ὄλιγον ἀνδρὸς καὶ τέκνων ἀπελείφθης, ἀλλὰ τούτους πάντας ἀπολιπεῖν⁴ εἶχες προθεσμίᾳ θανάτου⁵· κρεῖττον δὲ ὅτι διὰ σωφροσύνην ἐκούσα ἀπελείφθης, ἢ⁶ εἴπερ ἄκουσα μετὰ χρόνον ἐπ' ἁμαρτίαις αὐταῖς ἀπωλλύου.

XXI. Πολλῶ ὄν ἄμεινον τὰ πρῶτα⁷ εἶναι θλιβερά. Καὶ γὰρ ὅτε πάρεστιν, ἐλπιδὶ τοῦ παρελθεῖν οὐ πάνυ λυπεῖ, προσδοκίᾳ τε τοῦ κρεῖττονος καὶ χαίρειν παρέχει. Πρὸ πάντων δὲ εἰδέναι σε θέλω, πόσον τὸ σωφρονεῖν ἀρέσκει Θεῷ. Ἡ σώφρων γυνὴ Θεοῦ ἐκλογὴ, Θεοῦ εὐδοκία, Θεοῦ **296** δόξα, Θεοῦ τέκνον. Τοσοῦτον ἀγαθὸν⁸ σωφροσύνη. Εἰ μὴ ὅτι νόμος ἦν, μηδὲ δίκαιον ἀβάπτιστον⁹ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

VARLÆ LECTIONES.

⁹⁹ μία μοιχεία C. ⁹⁸ τῆ δὲ μοιχείᾳ conj. D. ⁹⁷ Ita D, βλέπεται C, O. ⁹⁶ τὴν adjuncti c. O. ⁹⁵ Ματτιδίαν O. ¹⁰⁰ εἰ O. ¹ προσήτιδι O. ² μιανῆς C. ³ τὴν om. O. ⁴ ἀπολείπειν C. ⁵ In O esse videtur μιλανθῆναι. ⁶ ἢ addidit D. Subinde ἤπερ p. εἴπερ O. Tum idem om. αὐταῖς scribitique ἀπωλλύου, c. S, ἀπολλύου C. ⁷ πρῶτα⁷ O. ⁸ Ita O et ex conj. C, in cuj. textu τοσοῦτον ἀγαθῶν. S insuper conjicit τοσοῦτων ἀγαθῶν ἀτίον. ⁹ δίκαιον καὶ ἀβάπτιστον O. Cfr. hom. xiii, 15.

VARIORUM NOTÆ.

(43) *Μοιχεία*. De adulterio emendes velim locum S. Methodii, in opere *De libero arbitrio*, Combessianæ editionis, p. 353 : Ἐτερος προσῆν, ὃς τοῦ πλησίον γυναῖκα παίζειν ἤθελε, ληστεύων γάμον ἀλλότριον, καὶ ἐπὶ παράνομον κοίτην τραπήναι παρορμῶν, τὸν γεγαμηκότα, γνήσιον (ἴμο ἀγνήσιον vel μὴ γνήσιον) πατέρα γίνεσθαι θέλων. Hoc est : *Aderat alius, qui proximi uxori cupiebat illudere, alienum matrimonium prædatus, et incitans eam ut ad concubitum illicitum verteretur, e marito volens facere patrem*

non verum. Cot.

(44) In *Clementinorum* ms. hic ad marginem recentiori manu scriptum cernitur : Ὅτι εἰ καὶ ἔθνικῆ ἀβάπτιστος, διὰ τὴν σωφροσύνην ἐδικαιοῦτο. Parique modo infra, δικαιούνται μὲν ἐξ ἔργων, ἢ διὰ σωφροσύνην, ἢ δι' ἐλεημοσύνην, ἢ διὰ δικαιοσύνην, οἱ ταῦτα μετερχόμενοι. Βασιλείαν δὲ Χριστοῦ μόνοι οἱ βαπτισμένοι εἰς ἅγαν Τριῖδα, x. τ. λ. Quæ omnina ad Pelagianam hæresim pertinere videntur ; ut et nonnulla alia Clementi ascriptis operibus inserta. Cot.

θεοῦ εἰσελθεῖν, τάχα που τῶν ἔθνῶν οἱ πεπλανημέ-
νοι διὰ σωφροσύνην μόνον σωθῆναι ἐδύναντο. Διὰ
τοῦτο λίαν ἀθυμῶ περὶ τῶν ἐν πλάνῃ σωφρονούτων,
οἱ ἄνευ ἐλπίδος ἀγαθῆς σωφρονεῖν ἐλόμενοι πρὸς τὸ
βαπτισθῆναι ὀκνηρῶς ἔχουσιν. Διὸ οὐ σώζονται· οἱ
ὄνομα Θεοῦ κεῖται, ἀδάπτιστον εἰς τὴν αὐτοῦ βασι-
λείαν μὴ εἰσελθεῖν. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τούτων
κλιόμενα, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

I. Ὁρθρίατερον ¹⁰ δὲ πολλῶ τοῦ καθήμεραν ὁ Πέ-
τρος διυπνισθεὶς εἰσῆει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐξυπνίσας ἔφη·
Φρασεῖνος καὶ Φαυστινιανὸς ἅμα Κλημέντι μετὰ τῶν
ἐκείνων ἀκολουθησάτωσάν μοι ¹¹, ὅπως ἐν σκεπινῶ ¹²
τῆς θαλάσσης τόπῳ ἐλθόντες ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι
εἰς τὴν δυνηθῶμεν. Πλὴν ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν ¹³ γενομένων
ἡμῶν, μετὰ τῶν πετρῶν τινῶν γαληνοῦ καὶ ¹⁴ καθαρῶ
τόπου εὐπορησάντων ἐδάπτισεν αὐτήν. Ἡμεῖς δὲ οἱ
ἐδέεσθαι, τῶν γυναικῶν χάριν ἅμα ἀδελφῶν καὶ ἄλλοις
τισὶν ὑποχωρήσαντες καὶ λουσάμενοι, **297** ἐλθόντες
ἐπὶ ¹⁵ τὰς γυναικᾶς παρελάβομεν. Καὶ οὕτως ἐν κρυ-
φαῖ ὄπῳ πορευθέντες εὐχόμεθα. Ἐπειτα ὁ Πέτρος
τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψεν, δι' ἄλλης ὁδοῦ
ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν κελεύσας, ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν
συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταῖς αὐταῖς γυναῖξιν ¹⁶ ἐπέτρε-
ψεν. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν ξενίαν καὶ ἀναμένοντες
αὐτὸν ἐλθεῖν ἀλλήλοις διελεγόμεθα. Μετὰ ἰκανὰς δὲ
ἡμέρας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, τὸν ὄχρον ἐπ' εὐχαριστίᾳ κλά-
σας καὶ ἐπιθεὶς ἄλας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκεν,
καὶ ¹⁷ μετ' αὐτήν ἡμῖν τοῖς υἱοῖς αὐτῆς. Καὶ οὕτως
αὐτῇ συνεστειλάθημεν καὶ τὸν Θεὸν εὐλογήσαμεν.

II. Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος, τὸν ὄχλον εἰσεληλυθότα
ἴδων καὶ καθεσθὲς καὶ παρακαλοσθῆναι ἡμᾶς κελεύ-
σας, ὑφηγεῖται τὰ πρῶτα πείθων ἡμᾶς, τίνι λόγῳ
προσέμεμας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ αὐτὸς
βραβύνας ἐπέηλθεν. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγε τοιαύτην.
Ἄμα τῶ ὑμᾶς, φησὶν, ἀποστῆναι, γέρων συνεστῆει
ἐργάτης, περιέρχως ¹⁸ κλέπτων ¹⁹ ἑαυτὸν, καὶ προ-
κατασκοπῆσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὕστερον ὠμολόγει,
πρὸς τὸ ἰδεῖν τι ἂν πράττειμεν εἰς τὸν σκεπινὸν τόπον
εἰσελθόντες, λάθρα ἐκβάς ἠκολούθησεν· καὶ ²⁰ ἐν εὐ-
καίρῳ τόπῳ προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἔφη· Ἐκ
πάλου σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν θέλων ἠδοῦμην,
μήπως ὡς περιέρχῳ μοι χαλεπαίνης· νῦν δὲ τὰ ἐμοὶ
ἠκούοντα ἀληθῆ, εἰ βούλει, λέγω. Κἀγὼ ἀπεκρινά-
μην **298** λέγει ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ
ἀπαξόμεθα σε, κἂν τῷ ὄντι μὴ καλὸν ᾖ τὸ λεγόμε-
νον, ἐπειπερ ἀγαθῇ προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν
εἰπεῖν ἠθέλησας.

III. Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσ-
ση ὑμᾶς λελουμένους εἰς ²¹ τὸν ἀπόκρυφον τόπον

A grediatur in regnum Dei, forte qui erant in gen-
tibus, propter solam pudicitiam possent salvari.
Quocirca vehementer anxius sum de iis qui in er-
rore vivunt pudice, quod sine bona spe pudicitiam
consecrati, ad baptismum recipiendum se gerant
segniter. Quare salvi non fiunt; quia Dei decretum
positum est, ne in ipsius regnum ingrediat expers
baptismi. Quæ postquam protulit, et his plura, ad
somnia conversi sumus.

HOMILIA XIV.

I. Multo autem maturius, quam quotidie solebat,
Petrus experrectus ad nos ingressus est, quos ex-
pergefecit, ac dixit: Faustinus et Faustianus
unaque Clemens cum suis me sequantur, ut veni-
entes ad oblectum maris locum clam possimus
eam baptizare. Itaque ubi fuimus in littore, inter
saxa quedam, quæ tranquillum et mundum locum
præhebant, baptizavit illam. Nos autem fratres, mu-
lierum gratia, una cum fratre et aliis nonnullis se-
cessimus et lavimus; ac profecti ad mulieres rece-
pimus ipsas. Sicque in locum occultum progressi
illuc precati sumus. Postea Petrus mulieres ob mul-
titudinem præmisit, jubens ut per alteram viam
irent ad hospitium, solisque virorum nobis permisit
matrem ac mulieres comitari. Venientes ergo ad
diversorium et præstolantes adventum illius collo-
quebamur invicem. Post multas vero horas Petrus
regressus panem in eucharistiam fregit, et cibo po-
sito matri primum dedit, ac post eam nobis filiis
ejus. Atque ita cum ea comedimus, Deumque lau-
dibus prosecuti sumus.

II. Tum deinde Petrus, ingressum populum vi-
dens, cum sedisset, nosque jussisset assidere,
enarravit primo ac docuit, qua ratione nobis post
baptismum præmissis ipse tarde rediisset. Causam
vero hanc dicebat: Simul atque vos, inquit, dis-
cessistis, senex operarius advenit, curiose occultans
se, nobisque prius observatis (sicut ipse postea
fessus est), ut videret, quidnam ingressi locum ob-
lectum ageremus, clam exiit et secutus est, atque
in opportuno loco conveniens me ac salutans ait:
Jam diu te sequens et alloqui cupiens, verebar ne
mihi tanquam curioso irascereris, nunc autem quæ
mihi videntur vera, si vis profero. Et ego respondi:
Dic nobis quod tibi videtur esse bonum, et lauda-
bimus te, licet re vera, quod dixeris, bonum non
fuerit, quoniam prudenti consilio id, quod tibi
visum est bonum, volueris proloqui.

III. Tum senex ita cœpit dicere: In mari vos
lavisse vidi, et post hoc ad secretum secessisse

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Ita O c. S, ὀρθρίατερον C. Cfr. hom. xii, 12; xvi, 21; xvii, 1; xix, 1. Tum καθ' ἡμέραν idem.
¹¹ ἀκολουθησάτωσάν μοι O. ¹² σκεπινῶ O, et posthac. Tum id. Τὰ τοῦ βαπτίσματος σχεδιάσωμεν (in
maris παρεμβέν καὶ νόθον) p. ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι αὐτήν δυνηθῶμεν. ¹³ τὸν αἰγιαλὸν C. ¹⁴ καὶ
Ἐπι. 110 et O. deest in textu Qi. ¹⁵ ἐπὶ supplēvi ex O. ¹⁶ καὶ ταῦταις ταῖς γυναῖξιν O, καὶ ταῖς ἄλλαις
γ. conj. S. ¹⁷ καὶ add. c. O. Ex eodem reposui ἡμῖν, quod transiit S. Tum συνεστειλάθημεν C. ¹⁸ πε-
ρίεργος Epit. ¹⁹ κλέπτων O. Sequens καὶ ex Epit. et O, deest ap. C. ²⁰ καὶ inserui c. O. ²¹ ὑπό O.

locum : accedens ergo, et observans de occulto, quid in secretum ingressi ageretis, cum orantes inispexissem, secessi : et vos miseratus opperiri cœpi, usquequo egressos alloquerer, ac docerem ne arretis. Quia neque Deus est, neque providentia, sed genesi omnia subjacent, sicut ego ex iis, quæ mihi acciderunt, manifestissime comperi, in disciplina matheos jam pridem diligenter eruditus. Noli ergo errare, fili. Sive enim ores, sive non, quæ genesis tua continet, hæc tibi accidit necessario. Nam si preces possent aliquid, vel bona opera, ipse inter feliciores essem. Ac nunc, nisi te decipit hæc paupercula mea vestis, dictis meis non diffidas. Cum olim in magna bonorum abundantia versarer, multa tum diis immolabam, tum egenis largiebar : attamen dum oro et pie vivo, fatum non potui effugere. Et ego dixi : Quanam sunt, quæ tibi contigerunt? Ille vero respondit : Non necesse est nunc dicere : forte in fine audies, quisnam ego cum essem, et ex quibus ortus, in quales incurrerim vitæ calamitates. Sed nunc,

IV. Ego dixi : Si genesi cuncta subsunt, hocque ita esse persuasum habes, tecum pugnancia cogitas et consulis. Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus, cur frustra laboras, id fieri consulendo, quod esse nequit? Quinetiam si natiuitas subsistit, noli in eo navare operam, ut persuadeas mihi, ne colam astrorum etiam Dominum, qui et si velit non fieri aliquid, fieri nequit. Semper enim, quod subest, ei, quod præest ac duclt, pareat necesse habet. Certe venerari eos, qui dii putantur, genesi dominante superfluum est. Neque enim præter id, quod fato placet, quidquam fit, neque ipsi quidpiam facere possunt, qui universali genesi suæ sint subjecti. Si genesis existit, repugnat, id quod non est primum, imperare : aut subiectum esse non potest ingenuum, cum, utpote ingenuum, nihil habeat se antiquius.

V. Hæc cum inter nos loqueremur, ingens astitit hominum multitudo. Tuncque ad eos respiciens dixi : Ego cum genere meo accepi a maioribus cultum Dei, et præceptum habeo ne ortui adhaream, astrologicæ inquam disciplinæ : idcirco ad eam animi non applicui. Unde astrologiæ quidem non sum peritus : quorum autem peritiam habeo, illa exponam. Quia genesin ex ipsa geneseos scientia confutare nequeo, volo alia ratione ostendere, per Dei providentiam res administrari, et unumquemque secundum ea quæ faciat, præmium vel pœnas esse nacturum : sive nunc, sive posthac, nihil mea

A ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν λάθρα κατεσκεπών τὸ τί ἂν ἐν κρυφαίῳ εἰσιόντες πράττοιτε, καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον ²², ὑπεχώρησα· ἐλεήσας δὲ ὑμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως ἐξιοῦσι ²³ προσομιλήσας πείσω μὴ ἀπατάσθαι. Οὐτε γὰρ θεὸς ἔστιν, οὔτε πρόνοια, ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἐκ πολλῶν ²⁴ ἀκριδῶν τὸ μάθημα. Μὴ οὖν ἀπατῶ, τέκνον. Εἴτε γὰρ εὐχῆ, εἴτε μὴ, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως πάσχειν ἀνάγκην ἔχεις· εἰ γὰρ εὐχαί τι ἐδύναντο ²⁵ ἢ τὸ εὖ ποιεῖν, αὐτοὺς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἦμην. Καὶ νῦν εἰ μὴ σε ἀπατᾷ ἡ πενιχρά μου αὐτῇ ἐσθῆς, οὐκ ἀπιστήσεις ²⁶ οἷς λέγω. Ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὦν περιουσία, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθουον, καὶ δεομένους παρεῖχον, καὶ ὁμῶς εὐχόμενός τε καὶ εὐτεδῶν τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐκ ἠδυνήθην. Κἀγὼ B ἔφην· Τίνα ἐστὶν ἡ πέπονθας ²⁷; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὐκ ἀνάγκη λέγειν νῦν, ἴσως ἐπὶ τέλει ἀκούση, τίς τε ὦν ἐγὼ καὶ τίνων, ἐν ποταῖς βίου περιστάσεσι γέγονα. Νῦν δὲ οἷτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πληροφορηθῆναί σε θέλω.

omnia subjici genituræ, volo tibi esse persuasissimum.

299 IV. Κἀγὼ ἔφην· Εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' ²⁸ οὕτως ἔχειν ²⁹ πεπληροφόρησαι, σεαυτῷ ἐναντία νοῶν συμβουλεύεις. Εἰ μὲν γὰρ ³⁰ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατόν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοποιεῖς, συμβουλεύων γενέσθαι ὃ γενέσθαι ἀδύνατόν ἐστιν; ἀλλ' ἔτι μὴν εἰ γένεσις ὑφέστηκεν, μὴ σπεῦδε πειθῆν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν καὶ τῶν ἀστρων δεσπότην, οὗ θελόνοτος καὶ μὴ γενέσθαι τι, γενέσθαι ἀδύνατον ³¹. Αἰεὶ γὰρ τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πείθεσθαι ἀνάγκην ἔχει. Τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἐστιν. Οὐτε γὰρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένην τι ³² γίνεται, οὔτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύνανται, τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γένεσει. Εἰ γένεσις ἔστιν, ἀντίκειται τὸ μὴ πρῶτον ἀρχειν, ἢ ³³ ὑποκείσθαι οὐ δύναται τὸ ἀγένητον, ὡς ἀγένητον ἑαυτοῦ πρᾶσύτερον μὴδὲν ἔχον.

V. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολὺς παρέστη δῆλος. Καὶ τότε ἐγὼ εἰς τὸν δῆλον ἀποδέλων ἔφην· Ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φύλον ἐκ προγόνων θεῶν σέβειν παρελιθῶς καὶ παράγγελμα ἔχων γενέσει μὴ προσανέχειν, λέγω δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθηματι, διὰ τοῦτο οὐ προσέσχον. Ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἶμι ἐμπειρος, ὦν δὲ εἶμι, ὑφηγησῶμαι. Ἐπειδὴ ³⁴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν οὐ ³⁵ δύναμαι, 300 βούλομαι ἄλλω τρόπῳ ἀποδείξαι, ὅτι κατὰ Πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα, καὶ ἕκαστος, πρὸς ἃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύχεται· εἴτε δὲ ³⁶ νῦν εἴτε αὔθις, οὐθέν

VARIÆ LECTIONES.

²² εἶδον S O, ἰδὼν C. ²³ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu ἀξιοῦσι. ²⁴ πολλοῦ C. ²⁵ δύναται C. ²⁶ Ita O c. S, ἀπιστήσης C. ²⁷ πέπονθε O. ²⁸ τοῦτο C. ²⁹ ἔχον C. ³⁰ γὰρ prætermis. S c. Cl. ed. 1638 et 1724. ³¹ Ita O c. *Epit.* et marg. Ci, δυνατόν in textu, quod ut sanam lect. repetit S, dummodo οὗ θελόνοτος referas ad ἐμέ. ³² τι O. c. *Epit.*, deest in textu Ci. ³³ ἢ et τὸ ἀγένητον cod. Reg. 804, desunt in utroque *Hom.* cod. ³⁴ ἐπειδὴ γὰρ cod. Reg. 804. ³⁵ οὐ add. D ex conject. c. nonnullis *Epitomes* codicibus. Verba ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν οὐ δύναμαι desiderantur in O. ³⁶ δὲ transcripsi ex O.

μοι διαφέρει, πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ἂν ἐπραξεν. Ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, εἶπιν αὕτη. Τῶν παρεστῶτων εἰ τις ὀφθαλμῶν ἐστέρηται, ἢ κωλὴν ἔχει ²⁷ τὴν χεῖρα, ἢ χωλὸν τὸν πόδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ σῶμα, ὃ ὑποστροφῆν πρὸς ἑαυτὸν οὐκ ἔχει, καὶ παντὸς λατρικοῦ ²⁸ ἐπαγγέλματος ἐκτὸς ἐστίν, ὃν οὐδὲ ἀστρολόγοι ἰσθαι ἐπαγγέλλονται, ὅτι μὴ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτων τι γέγονεν· ἐγὼ δὲ Θεοῦ δεηθεὶς τὴν ἑαυτοῦ παράστω ²⁹, ὅποτε ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτο ³⁰ οὐδέποτε λαβεῖν ἠδυνήθη· τούτου οὕτως γενομένου οὐκ ἀμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλαστημούντες; Καὶ ὁ γέρον ἀπεκρίνατο· Βλασφημείν γάρ ἐστι τὸ λέγειν γενέσει ὑποκεισθαι τὰ πάντα; καὶ ἀπεκρινάμεν· Καὶ πάνυ. Εἰ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγεια ἐξ ἀπέρων γίνονται, οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ Θεοῦ ἐτάγησαν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικοὶ γένηται, αἱ πάντων ἀμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται, τὸν τὴν γένεσιν θέντα ἐν τοῖς ἀστροῖς.

VI. Καὶ ὁ γέρον ἀπεκρίνατο· Ἀληθῶς μεγάλως ³¹ ἐτης, ἀλλὰ πάση σου **301** τῇ ἀπαραδίτητῃ ἀποδείξει ἢ ἐμὴ ἐμποδίζει συνείδησις. Ἐγὼ γὰρ ἀστρολόγος ὢν καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας, εἶτα ³² φιλιωθείς τινα πρὸς γένος ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου τὴν γένεσιν ἀκριβῶς ³³ ἠπιστάμεν, καὶ ἱστορήσας ἀκολούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας αὐτῶν τῇ γενέσει ἔργω ³⁴, σοὶ λόγῳ πελθεσθαι οὐ δύναμαι. Ἦν γὰρ τῆς γενέσεως αὐτῆς τὸ διάθεμα, ποιοῦν μοιγάδας, ἰσίων δούλων ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὕδασι θηνησκύσας. Ὁ καὶ οὕτως ³⁵ γέγονεν. Ἐρασθεῖσα γὰρ τοῦ ἰσίου δούλου, καὶ μὴ φέρουσα τὸν ψόγον, φυγοῦσα σὺν αὐτῷ, ἐν ἄλλοδαπῇ ὀρμήσασα καὶ κοίτης αὐτῷ κοινώσασα, κατὰ θάλασσαν ³⁶ διεφθάρη.

VII. Καγὼ ἀπεκρινάμεν· Καὶ πῶς ἄρα ³⁷ γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα ἐν ἄλλοδαπῇ γενομένη τὸν δούλον ἔγημεν, καὶ γήμασα ³⁸ ἐτελεστέησεν; Καὶ ὁ γέρον Ἀσφαλῶς οἶδα τάληθ, οὐχ ὅτι ἔγημεν, ἀπὸτε οὐδὲ ἔρα ἐγίνωσκον, ἀλλὰ μετὰ τὴν αὐτῆς ἀπαλειψῆν καὶ ³⁹ ἀδελφὸς ὁ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐμοὶ διηγήσαστο πάντα τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα, καὶ ⁴⁰ ὡς σιωπῶν ὢν, ἄτε δὴ καὶ ⁴¹ ἀδελφὸς, οὐκ ἐβουλήθη μᾶλλον τὴν κοίτην, καὶ πῶς βουλομένη καὶ αἰδουμένη αὐτὴν τὸν ψόγον ἢ τάλαινα (οὐκ ἐστὶ γὰρ αὐτὴν μέμφασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα ποιεῖν τε ⁴² καὶ πάσχειν ⁴³ ἠναγκάζετο) ⁴⁴ ὄνειρον εἶτε ἀληθῆ εἶτε ψευδῆ ἐπλάσαστο οὐκ ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γὰρ αὐτὴν **302** εἰρηκέναι· Ὡς ὅτι ἐν ὀράματι ἐπιστάς τις ἐκέλευσέ μοι ἅμα τέκνους ἐξαντῆς τὴν Ῥωμαίων ἐκθῆναι πῶλιν. Ὁ δὲ ἀνὴρ σῶζεσθαι αὐτὴν σὺν τοῖς υἱοῖς σπεύδων αὐτίκα αὐτοὺς παιδευθησομένους ⁴⁵ εἰς τὰς Ἀθήνας; ἐξέπεμψε σὺν τῇ μητρὶ καὶ δούλοις, τρίτον δὲ νεώτερον υἱὸν

interest : nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratio autem, non esse genesin, hæc est. Ex astantibus si quis oculis sit orbatus, aut inutilam habeat manum, vel pedem claudum, vel in corpore aliquid aliud, quod et redire ad integritatem non valeat, et sit supra omnem magicam artem : quem neque astrologi se profiteantur sanatos, quoniam ab omni saculo nihil tale contigit : ego vero Deum precatus sanitatem prabuero, quandoquidem id nullatenus potuit per genesin corrigi : hoc ita facto, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum maledicta et blasphemias conjiciunt ? Respondit senex : Scilicet, id est maledicta conferre, dicere geniturae subijci univ- versa ? Excepi ego : Omnino est. Nam si omnes hominum errores et impietates et impudicitiae ex stellis oriuntur, stellæ autem ad ea faciendâ a Deo constitutæ sunt, quo cunctorum flagitiorum sint effectrices, omnium peccata ad eum referuntur, qui in astris posuerit genesin.

VI. Et senex respondit : Admodum vere locutus es ; sed omni tuæ incomparabili probationi mea obstat conscientia. Ego enim, qui astrologus sum, et Romæ primum habitavi, amicus postea factus cujusdam qui erat ex genere Cæsaris, viri illius uxorisque ejus genituram accurate notam habui ; cumque viderim res, prout ferebat eorum genesis, revera evenisse, sermone a te nequeo persuaderi. Habebat enim mulier talem constellationem, quæ adulteras facit, et servos proprios amare, in peregrinatione et in aquis defungi : quod et ita factum est. Incidit namque in amorem servi sui, et opprobrium non ferens fugit cum ipso ; ac peragre profecta, illique commista, perit in mari.

VII. Et ego respondi : Unde igitur scis, quod illa fugiens, in alieno solo posita, servo nupserit, et post nuptias fuerit defuncta ? Et senex : Certissime, inquit, scio, revera non quod nupserit servo, quandoquidem neque quod cum amaret, agnoveram : sed postquam profecta est, etiam frater viri ejus mihi enarravit omnem illius amorem ; quod ipse, qui honestus erat, utpote frater, noluerit totum maculare, et quo modo volens, ac ipsum atque opprobrium verita illa infelix (neque enim imputandum ei est, quia eam genesis facere illa et perpeti compulsi) iunxerit omnium, verumans a falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse : Astilit mihi quidam per visum, qui jussit me cum liberis sine mora urbe Roma egredi. At vir pro salute ejus filiorumque sollicitus confestim eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis : habens vero tertium filium, qui erat junior, sibi

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἔχει addunt Epit. et cod. Reg. 804. In O est : ἢ κωλὴν τὴν χεῖρα ἔχοι. ²⁸ ἰσθαι O. ²⁹ παρασχῶ C., παρέξω Epit., παρασχῶσω eoiij. S. Subinde ὅποτε ὁ ἐκ O. ³⁰ τοιοῦτον O. ³¹ μεγάλως omiserim c. O. ³² εἶτα add. c. O. Subinde φιλωθείς C. ³³ ἀκριβῶς recepi ex O. ³⁴ ἀκολούθως τῇ γενέσει αὐτῶν τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας ἔργω C. ³⁵ οὕτω C. ³⁶ κοινώσασα αὐτῷ, θαλάσση p. κοίτης αὐτῷ κρινώσασα. x. θάλασσαν C. ³⁷ πῶς p. καὶ πῶς ἄρα D. ³⁸ γημάσασα O. ³⁹ ὁ C. ⁴⁰ καὶ καὶ O. ⁴¹ καὶ O c. Epit., ὁ C. Tum recepi τὴν ex O, qui scr. μᾶλλον. ⁴² τε add. c. O. ⁴³ ἠναγκάζετο, O. ⁴⁴ παιδευθησομένως O.

enim retinuit; is enim, qui responsa in somnis dederat, cum eo manere illum permiserat. Cæterum multo elapso tempore ab ea literas non accepit; cumque sæpe Athenas misisset, assumpto me, qui ei omnium essem conjunctissimus ac fidissimus, ad eam quærendam profectus est. Multos equidem cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quod in prisca sua felicitate me omnium habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexisset. Itaque Roma solvimus, sicque in has Syriæ partes devenimus et appulimus ad Seleuciam. Atque ita e navi egressis nobis, ille non multos post dies præ animi dolore obiit, ego autem huc veniens, victum ab eo tempore ad hunc usque diem manibus comparo.

VIII. His a senè dictis intellexi ex oratione ejus, senem, quem obiisse dixerat, illum ipsum esse patrem vestrum. Noli ergo de vestris rebus cum eo sermonem conferre, donec communicassem vobiscum. Nisi quod ubi hospitium ejus didicissem, meumque indicassem, explorandi causa, hoc tantum percontatus sum, quod esset seni nomen? ille autem, Faustus, inquit; item quod nomen geminis filiiis? ille vero respondit, Faustinus et Faustinianus; et quodnam tertio filio? At ille dixit, Clemens; denique quo nomine vocaretur eorum mater? et ait, Mattidia. Ego igitur ex miseracione colærymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi communem perceptionem hæc vobiscum communicarem. Porro ante cibum sumptum nolui narrare, ne forte victi dolore baptismi diem in luctu duceretis, quando etiam angeli offeruntur lætitia. Hæc Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata sunt ferat. Neque enim hodie vobis interiiit pater, sed jam olim, sicut vos conjectura recte facta dixistis.

IX. Ista Petro loquente mater ferre non valens clamavit et dixit: Hei mihi, o vir; tu nos diligens mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspicimus, et adhuc capimus cibum. Nondum autem hoc uno ejulato finito, ecce senex ingreditur, et simul atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens ad uxorem: Hei, inquit, quidnam hoc est? Quam video? Accedens vero et diligentius aspiciens ac visus complexus est. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare nisi, et alter alteri loqui cupientes vocem non potuerunt emittere, nec continere in expletam lætitiã. Verum non multo

A ἔχων ἔσχε παρ' ἑαυτοῦ⁸³, ὡς δὴ τοῦ χρηματισαντος κατ' ἄναρ συνειναι αὐτὸν αὐτῷ ἐπιτρέψαντος. Πολ-
λου δὲ χρόνου διελθόντος οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ'
αὐτῆς. Αὐτὸς πολλὰκις πέμψας εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ πα-
ραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γνησιώτερον ὄντα, ἐπὶ
τὴν ζήτησιν αὐτῆς⁸⁴ ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ
καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμνον⁸⁵ προθύμως,
μεμνημένος ὅτι τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνῶν
μὲ πάντων εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς φίλους
ἀγαπῶν⁸⁶. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ
οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγενόμεθα μέρη⁸⁷,
καὶ εἰς Σελεύκειαν παρεβάλομεν⁸⁸, καὶ οὕτως ἐκβάλ-
των ἡμῶν τοῦ πλοίου μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐκείνος
μὲν⁸⁹ ἀθύμωτος ἐτελεύτησεν. Ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἔλθων,
τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο πο-
ρίζομαι⁹⁰.

VIII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, σύννοια⁹¹, ὅτι,
ὃν ἔλεγεν γέροντα τεθνάναι⁹², οὗτος αὐτὸς ἦν, ἐξ ὧν
ἔλεγεν, ὁ πατὴρ ὁ ὑμέτερος. Οὐκ ἐβουλήθη οὖν⁹³ τὸ
καθ' ἑμᾶς αὐτῷ συναντιβαλεῖν, μέχρις ἂν ὑμῖν προσ-
ανάθωμαι. **303** Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ξενίαν αὐτοῦ κα-
ταμαθῶν καὶ τὴν ἐμῆν δὲ⁹⁴ μηνύσας, ἀκριβείας ἕνεκα,
τοῦτο μόνον ἐπιθύμηγν, τί ὄνομα τῷ γέροντι; Ὁ δὲ
ἔφη, Φαῦστος. Τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς; Ὁ δὲ ἀπε-
κρίνατο, Φαυστινός καὶ Φαυστινιανός. Τί δὲ τῷ τρίτῳ
υἱῷ; Ὁ δὲ εἶπεν, Κλήμης. Τί δὲ τῇ τοῦτων μητρὶ
ὄνομα; Ὁ δὲ ἔφη, Ματτιδία⁹⁵. Ὑπὸ συμπαιδείας
οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς δόλους
ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τῆν ἄλων κοινωνίαν ταῦτα
προσανάθωμαι ὑμῖν. Πρὸ δὲ τοῦ ἄλων μεταλαβεῖν εἰ-
πεῖν ὑμῖν οὐκ ἐβουλήθη, μή πως ὑπὸ λύπης νικη-
θέντες ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες δια-
τελέσητε, ὅποτε καὶ ἄγγελοι χαίρουσιν. Ταῦτα τοῦ
Πέτρου λέγοντος, ἑδακρύομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μη-
τρὸς. Ὁ δὲ δακρῦοντας ἰδὼν ἡμᾶς⁹⁶ ἔφη· Ἔγω ἕκα-
στος ὑμῶν φόβῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν γενναίως φερέτω
τὰ λεχθέντα. Οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ
πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔκταλα⁹⁷, ὡς ὑμεῖς στοχαζόμενοι
εἰρήκατε.

IX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέ-
ρουσα βῶσα ἔφη· Οἴμοι⁹⁸ ἄνερ, ἡμᾶς ἀγαπῶν κρί-
σει μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες φῶς ὁρώ-
μεν, καὶ τροφῆς ἄρτι⁹⁹ μεταλαμβάνομεν. Οὕτω δὲ
τῆς μιᾶς ταύτης ὀλοολυγῆς παυσαμένης, ἰδοὺ καὶ¹⁰⁰ ὁ
γέρον ἐσφει, καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυ-
γῆς τὴν αἰτίαν πυθάνεσθαι εἰς τὴν γυναῖκα ἐμβλέ-
ψας **304** ἔφη· Οἴμοι¹⁰¹ τί θέλει τοῦτο εἶναι; τίνα ὁρῶ;
προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβέστερον ἐνιδῶν καὶ ὀραθεὶς
περιπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίῳ διεφώνουν
ἀμφοτέροι. Καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίζ-
συσχεθέντες ἐκ¹⁰² τῆς ἀπλήστου χαρᾶς οὐκ ἐδύνατο

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ ἔσχε παρ' αὐτῷ C. Tum δὲ p. δὴ Cl. Errat S de C, qui et ipse δὴ. ⁸⁴ αὐτῆς assumpsi ex O. ⁸⁵ συν-
καμνον C. ⁸⁶ ἀγαπῶν Epit., ἀγαπῶντα C, O. ⁸⁷ μέρη ἐγενόμεθα C, insequente καὶ omisso. ⁸⁸ παραβαλόν-
τας suspicatur S. ⁸⁹ Ad. ἐκείνος μὲν ex O, quocum omisi ἑαυτὸν ἀποδοῦς ante τὰς διὰ. ⁹⁰ ἔκτοτε μέχρι
τοῦ δεῦρο πορίζω τροφὰς C. ⁹¹ συνιδῶν O. ⁹² τεθνάναι γέροντα C. Sequens οὗτος adscripsi c. O. Vein ὁ
ὑμέτερος πατὴρ C. ⁹³ οὖν om. O. ⁹⁴ δὲ inserui c. O. ⁹⁵ Ματτιδία O. ⁹⁶ ἡμᾶς ἰδὼν C. ⁹⁷ ἐν πάλαι
O. ⁹⁸ Ita Epit. et O., οἴμοι C. Tum μὲν αὐτὸς accessit ex O. ⁹⁹ ἄρτι add. c. O., qui om. seq. δὲ
¹⁰⁰ καὶ recepit ex O. ¹⁰¹ Ita Epit. et O., οἴμοι C. ¹⁰² συσχεθέντες, καὶ C. Tum in O. ἐδύσαντο, ad oram p.
ἐδύσαντο.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη ὅ· Τί οὖν ἐστὶ τὸ κρατοῦν σε, μὴ εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἔλθειν, λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα ὅ· Πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ κρατοῦντα· τῶς μὲν πεπεισμένους ἀσχολιᾶν ἡ ἀγορασμῶν, πράξεων, γεωργιῶν, φροντίδων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀπιστοῦντας ὁ δὲ, ἀφ' ὧν εἶ καὶ σὺ, ὑπολήψεις τοῦ νομίζειν, ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι, ἢ τὸ γενέσει τὰ πάντα ὑποκείσθαι ἢ αὐτοματισμῶ, ἢ τὰς ψυχὰς θνητὰς εἶναι ὅ, ἢ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ψευδῆ ὡς οὐκ ὀπίσθι προνοίας.

IV. Ἐγὼ δὲ προνοία Θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐκ τῶν περὶ σὲ γενομένων ὅ εἶναι λέγω, τοσοῦτοις ἔτσι τὴν διάστασιν σοῦ τε καὶ τῶν σῶν γενέσθαι. Ἐπεὶ γὰρ σὺν σοὶ ὄντες ἴσως τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων ὅ οὐκ 309 ἂν ἐπήκουσαν, ὠκονομήθη σὺν μητρὶ ἢ ἀποδημία καὶ ναυάγιον ὅ καὶ θανάτου ὑπόνοια καὶ ἀπρασίαι· ἔτι τε καὶ ἐκπαιδευθῆναι αὐτοὺς τὰ Ἑλλήνων καὶ ὅθεα δόγματα, ἵνα μᾶλλον ὡς εἰδότες ταῦτα ἀνασκευάζειν δυνατοὶ ὦσιν· ἐπὶ τούτοις ὃ φιλεῖσαι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, καὶ ἐμοὶ ἐνωθῆναι δυνήθηται, πρὸς τὸ συλλαβεῖσθαι ὅ μου τῷ κηρύγματι· ἄλλ' ἔτι μὴν συνελθεῖν καὶ τὸν ἀδελφὸν Κλήμηνα, καὶ οὕτως τὴν μητέρα ἐπιγυνωσθῆναι, καὶ ὑπὸ θεραπείας τῆς θεότητος ὅ πληροφρονηθῆναι, καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐθύ τὰ διδύμα τέκνα ὅ ἐπιγυνωσθέντα καὶ ἐπιγινόντα καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας σοι συντυχεῖν, καὶ τοὺς σοὺς ἀπολαβεῖν. Τοσαύτην οὖν ταχεῖαν ἀρμονίαν πανταχόθεν συνδραμούσαν εἰς ἓνα γνώμης σκοπὸν οὐκ οἶμαι ἀπρονοήτων εἶναι.

V. Καὶ ὁ πατήρ τῷ Πέτρῳ ἤρξατο λέγειν· Μὴ ἠμίξει, φίλτατέ μοι Πέτρε, ἐν ἐνοίᾳ μὴ ἔχειν περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυσσόμενου λόγου. Πέρας ὅ γοῦν ταύτης τῆς παραγωγικῆς νυκτὸς πολλὰ τοῦ Κλήμεντος προερεπούμενά μοι ὅ τῇ ὑπὸ σοῦ κηρυσσόμενῃ ἀληθείᾳ συνθέσθαι, ἀπεκρινάμην· Τί γὰρ καινότερον ἐπιλλεσθαι δύναται τις παρ' ὃ οἱ ἀρχαῖοι παρήγεσαν; Ὁ δὲ ἤρμα γελάσας ἔφη· Πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, μεταξύ τῶν τῆς ὅ θεοσεβείας 310 λόγων καὶ τῶν τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος ὅ ἀπόλειψιν ἔχει τὴν ὅ ἐκ προφητείας, ὃ δὲ τῆς φιλοσοφίας πηλλυλογίας παρέχων ἐκ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάειν ὅ τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ὁμῶς ταῦτα εἰπὼν δειγμάτως χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι λόγον ἐξέθετο ὅ, ὅπερ αὐτῷ ὑφηγήσω ὅ, ὃς ἀδικιώτατός μοι μᾶλλον

A consentanea. Tum Petrus : Effare ergo, inquit, quid te contineat, ne ad nostram venias fidem, ut circa illud incipiamus loqui. Multa quippe sunt quæ retinent, fideles quidem occupationes mercaturæ, rerum gerendarum, agriculturæ, sollicitudinum et similia, incredulos vero, ex quibus tu quoque es, creditæ opinionēs, vel deos qui revera non sunt, existere, vel cuncta genesi aut casui temerario subjacere, vel animas mortales esse, vel et doctrinam nostram esse falsam, nulla nimirum existente providentia.

IV. Ego vero cuncta per Dei providentiam gubernari affirmo ex iis quæ tibi acciderunt, quod tot annos tu ac tui fuistis separati. Quia enim, si tecum mansissent, forte non audiissent sermones veræ religionis, provisa est peregrinatio cum matre, item naufragium et mortis suspicio et venditio; præterea illos erudiri in Græcis ac impiis dogmatibus, ut melius tanquam periti possent ea evertere; ad hæc dilexisse pietatis doctrinam et mihi potuisse advenari, ad pereipiendam prædicationem meam; sed et adhuc convenire fratrem Clementem, sicque agnosci matrem, et recuperata sanitate plene persuaderi de cultu divinitatis, nec multo post statim genos filios, agnitos et agnoscentes, sequenti quoque die tibi occurrere, teque tuos recipere. Tantam igitur adeoque celerem coheræntiam, undique concurrentem ad unam consilii metam, non puto absque providentia contigisse.

V. Et pater cœpit dicere Petro : Ne arbitreris, charissime Petre, me prædicatam a te doctrinam in mente non habere. Denique hac præterita nocte, cum Clemens multis hortaretur me ad amplectendam veritatem quam prædicās, respondi : Quid enim novi præcipere quis potest præter id quod antiqui monuerunt? At illo, postquam leniter risit, ait : Magnum discrimen est, pater, inter religionis ac philosophiæ sermones. Nam sermo veritatis ex prophetia demonstratur, philosophiæ autem sermo, elegantiam exhibens orationis, ex conjecturis videtur asferre demonstrationes. Hisque dictis exempli gratia doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam ei enarraveras, quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum

VARIE LECTIONES.

ἔφη deest in O. Tum scripsi κρατοῦν σε, μὴ εἰς c. eodem, κρατοῦν σε εἰς C, μὴ alios inserere notans in margine. Hic et infra C var. lect. apposuit duorum codd. Regiæ Bibliothecæ 148 et 804 Clementinam Epitomen continentium, sed vulgata longiorem ex Clementinorum laciniis. Non omnes repetivi, cum sint plerumque, ut recte notat S., non tam lectionis varietates, quam interpretamenta. ὅ Vhb. λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα non legitur in O. ὅ ἀσχολια bene C. Tum πράσεων conj. D. Frustra : πράξεις apud scriptores ætatis inferioris sunt munera officii. S. ὅ ἀπιστοῦντας D, ἀπιστοῦσι C, O. Codices Regii 148 et 804 hæc habent : Ἀπιστοῦσι δὲ πολλοί, ὡς καὶ σὺ ὑπολαμβάνεις. Καὶ γὰρ ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι λέγετε ἢ, x. τ. λ. ὅ εἶναι accessit ex O. ὅ Ita var. lect. ap. C et Epit., λεγομένων C, O. ὅ τὸν — λόγον C. ὅ ναυεραγίῳ C in textu, ναυφράγιον ex conject., ναυάγιον var. lect. in marg. Tum πράσις vel πεπράσθαι p. ἀπρασίαι conj. C, ἀφασίαι (stupores) legi vult D. In duobus Ci codd. et in O des. vhb. καὶ ἀπρασίαι. ὅ καὶ om. var. lect. ap. C. ὅ συλλαμβάνεσθαι var. lect. ap. C. Cotelerius hæc perperam interpretatur : συλλαμβάνεσθαι τι σημαίνει succurrere alicui. Debebat vertere : ad adjuvandam prædicationem meam. S. ὅ τὴν θεότητα O. Idem εὐθύς. ὅ τέκνα deest in O. Tum τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ var. lect. ap. C. ὅ τέρας Cl. Falsa notat S de C, qui exhibet πέρας. ὅ προερεπούμενον με bene C. Tum add. συνθέσθαι c. O et var. lect. ap. C. ὅ τῶν τῆς recepi c. O, var. lect. ap. C et Epit. 125. ὅ λόγος accessit ex O. ὅ τὴν add. c. O, var. lect. ap. C et Epit. ὅ περιστῶν C, παριστῶν S. ὅ ἐξέθετο λόγον C. ὅ Cfr. nom. xii, 25 seqq.

aliebat esse, et ei qui maxillam tuam percussit, alteram quoque opponere, et ei qui auferit tuum pallium, tradere et maforte, et cum eo, qui ad unum milliare adigit, per duo proficisci, atque alia similia ^a.

VI. Respondit Petrus : Atqui hoc existimasti iniquum, quod æquissimum est. Ac si lubet audi. Et pater dixit : Prorsus lubet. Tum Petrus : Num tibi videtur, cum duo reges inimici sunt et divisas regiones tenent, si quispiam ex iis, qui subjecti sunt alteri, in alterius regione deprehendatur, ideoque mereatur mortem, et colapho, non autem capite puniatur, pœnam evadat, num videtur humanus, qui veniam dedit ? Et pater ait : Admodum. Dixit Petrus : Quid vero, si is ipse etiam alicui proprium vel aliud quid auferat, et in furto comprehensus si duplum det, cum quadrupli sit debitor, insuperque mortis, qui nempe in adversarii finibus captus sit, nonne tibi videtur, humanum esse eum, qui duplum accepit et mortem illi remisit ? Et pater ait : Clarum est. Ac Petrus : Quid vero, nonne oportet, ut, qui in alterius regno versatur, idque pessimi hostis, vitam conservandi gratia omnibus aduletur, et vi adigentibus magis cedat, non salutantes salutet, inimicos sibi conciliet, cum irascentibus non contendant, sua omni audacter petenti præbeat et faciat quæcumque sunt hujusmodi ? Tum pater : Cuncta potius merito sustinebit, si his vitam præfert.

VII. Et Petrus : Nonne igitur ii, quos dicebas affici injuria, ipsi sunt finium transgressores, in quantum versantur in regno alterius, et in tantum defraudatores sunt, in quantum possident ? Sed qui videntur facere injuriam, unicuique ex contraria parte tanta gratificantur, quanta eis permittunt habere. Hæc quippe ad eos pertinent, qui præsentia elegerunt. Et adeo humani sunt, ut illis vitam donent. Atque exemplum ita quidem habet. Audi jam ipsam rem. Veritatis propheta adveniens docuit nos, quod omnium creator ac Deus duobus quibusdam duo regna distribuit, bono et malo, dans malo quidem regnum hujus mundi cum lege, ita ut habeat potestatem injuriosos puniendi, bono autem largitus futurum perpetuum sæculum. Unumquemque vero hominum liberum fecit, quique habeat potestatem se tradendi cui velit, aut præsentia malo, aut futuro bono. Ex quibus, qui præsentia eligunt, potestatem habent ut divites sint, in deliciis ac voluptatibus vitam agant, et similia omnia pro viribus percipiant. Nam futurorum bonorum nullum

^a Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

εφαίνετο. Καὶ τὸ πῶς ἐρῶ. Δίκαιον ἔφασκεν εἶναι καὶ τῷ τύποντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα παρατιθέναι καὶ τὴν ἑτέραν, καὶ τῷ αἶροντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον προσδιδόναι καὶ τὸ μαφόριον ²⁸, ἀγγαρεύοντι δὲ μίλιον ἐν συναπέχεσθαι δύο, καὶ ὅσα τοιαῦτα

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο · Ἄλλ' ἐνόμισας ἀδικον ὃ τι δικαιοτάτων ἐστίν. Εἰ σοι φίλον ἐστίν, ἀκουσον. Καὶ ὁ πατὴρ ²⁷ ἔφη · Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος · Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένως τὰς χώρας ἔχόντων, εἴ τις ἐκ τῶν τῶ ἐνὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρα φωραθῆι, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλων ²⁸, ἐὰν ῥαπίσματι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται μὴν ²⁹ ὁ ἀπολύσας φιλόανθρωπος εἶναι ; Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη · Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη · Τί δὲ, εἰ καὶ ἰδίον τί ³⁰ τινος αὐτὸς οὗτος ἀφέληται, ἢ καὶ ἀλλότριον ³¹, καὶ ἐπὶ τούτῳ συλληφθεὶς ἐὰν διπλάσιον δῶ, τετραπλάσιον ὀφείλων ³², καὶ τὸ θανεῖν, ὡς ἐν **311** τοῖς τοῦ ἐναντίου ἀλοῦς ὄροις, οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαθῶν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας φιλόανθρωπος τυγχάνει ; Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη · Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος · Τί δέ ; οὐ χρῆ τὸν ἐν ἑτέρου βασιλείᾳ ὄντα ³³, καὶ ταῦτα πονηροῦ τινος ἐχθροῦ, τοῦ ζῆν χάριν πάντας κολακεύειν, καὶ ἀγγαρεύουσιν ἐπὶ πλείον ὑπέκειν, μὴ προσαγορευόμενος προσαγορευεῖν, ἐχθροῦς διαλλάσσειν, ὀργιζομένους μὴ φιλονεικεῖν, τὰ ἑαυτοῦ ἀδεῶς ³⁴ παντὶ αἰτοῦντι παρέχειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ; Καὶ ὁ πατὴρ · Πάντα μᾶλλον εὐλόγως ὑποσταίη ³⁵, εἴπερ τούτων τὸ ζῆν προκρίνει.

VII. Καὶ ὁ Πέτρος · Οὐκοῦν ³⁶ οὐκ ἀδικεῖσθαι ἔλεγε, αὐτὸ παροριστα τυγχάνουσιν, καθὼ ³⁷ ἐν ἑτέρου εἰσὶ βασιλείᾳ, καὶ τοσοῦτον πλεονέκται εἰσίν, ὅσον κεκτημένοι εἰσίν ; Οἱ δ' ³⁸ ἀδικεῖν νομιζόμενοι τοσαῦτα ἐκάστῳ τῷ ἐξ ἐναντίας ὄντι χαρίζονται ³⁹, ὅσα ἂν αὐτοῖς ἔχειν συγχωρῶσιν. Αὐτῶν γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῶν τὰ παρόντα ἐλομένων. Καὶ εἰς τοσοῦτον φιλόανθρωποι εἰσιν, ὡς τὸ ζῆν αὐτοῖς συγχωρεῖν. Καὶ τὸ μὲν παράδειγμα οὕτως ἔχει. Ἄκουε δὴ ⁴⁰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ὁ τῆς ἀληθείας παρὼν προφήτης ⁴¹ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς καὶ Θεὸς δούσι τισιν ἀπένειμε βασιλείας δύο, ἀγαθῷ τε καὶ πονηρῷ, δούς τῷ μὲν κακῷ τοῦ παρόντος κόσμου μετὰ νόμου τὴν βασιλείαν, ὡστ' ἂν ἔχειν ἐξουσίαν κολάζειν τοὺς ἀδικούντας · τῷ **312** δὲ ἀγαθῷ τὸν ἐσόμενον αἰῶνα ⁴² αἰῶνα. Ἐκαστον δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλεύθερον ἐποίησεν ἔχειν τὴν ἐξουσίαν ἑαυτὸν ἀπονέμειν ᾧ βούλεται, ἢ τῷ παρόντι κακῷ ἢ τῷ μέλλοντι ἀγαθῷ. Ὡν οἱ ἐλόμενοι τὰ παρόντα ἐξουσίαν ἔχουσι πλουτεῖν, τρυφᾶν, ἡδεσθαι, καὶ πᾶν ὃ τι ἂν δύνωνται. Τῶν γὰρ ἐσομένων ἀγαθῶν οὐδὲν ἐξουσίαν. Οἱ δὲ τὰ τῆς με-

VARIAE LECTIONES.

²⁸, ²⁹ Vid. Suicer *Thesaur.* s. v. Credner, *Beitræge* 1, 308. S. Tum adjuncti ἐν c. l. O. ²⁷ ὅς p. ὁ πατὴρ O. ²⁸ Ita optime S, ὀφείλων absurde O, *Epit.* barbarice ὀφειλῶς ²⁹ μὴν om. O. ³⁰ τί ascripti ex O et *Epit.* ³¹ ἄλλο τι C. Insequens καὶ inserui c. O. ³² ὀφείλων S, O, ὀφειλῶς C, qui notat : Pœna quadrupl. in furto sancit legibus plurimis. ³³ τοὺς ἑτέρου βασιλείᾳ ὄντας p. τὸν (ἐν C add. ex conjec.) ἑτέρου βασιλείᾳ ὄντα O. ³⁴ Fortasse ἡδέως. S. ³⁵ Ita O c. S, ὑποστῆθαι C. Cfr. hom. iii, 51, 71, xii, 4. ³⁶ οὐκοῦν C. ³⁷ καθὰ C. ³⁸ ὡσιν οἱ p. εἰσίν · c. l. C, ὡσιν ; οἱ S. ³⁹ Ita O c. S, χαρίζονται ὁ ⁴⁰ δέ O. ⁴¹ προφήτης παρὼν C. ⁴² ἰδίον O.

λώσης βασιλείας κρίναντες λαβεῖν, τὰ ἔνταῦθα ὡς ἄλλοτριου βασιλείας ἴδια ὄντα αὐτοῖς νομίζεσθαι οὐκ ἔξεστιν, ἢ ὕδατος μόνου καὶ ἄρτου καὶ τούτων μετ' ἰθρύτων ποριζομένων πρὸς τὸ ζῆν (ἐπειδὴ ἐπολεῖ ἀποθανεῖν οὐκ ἔξεστιν), ἔτι δὲ καὶ περιβολίου ἴνδς, γυμνὸν γὰρ ἔστάναι οὐκ ἐφίεται, ἐνεκεν τοῦ παντὸς ὀρώντος οὐρανοῦ.

A possidebunt. Qui vero futurum regnum maluerunt accipere, iis non licet presentes res, utpote alieni regis, suas existimare, si excipias duntaxat aquam et panem, ita tamen ut cum sudoribus ad vivendum comparentur (neque enim ultro licitum est mori), si etiam excipias unum vestimentum; non enim permittitur nudum consistere, propter cuncta perspicuens caelum.

VIII. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀκριθεῖ τοῦ πράγματος λόγον ἀκούσαι θέλης, οὓς μικρῶ τάχιον εἰρηκας ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ μᾶλλον ἀδικοῦσιν. Ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ τὰ ἐσόμενα ἐλόμενοι ἐν τοῖς παροῦσι σύνεισι τοῖς κακοῖς, κατὰ πολλὰ τῶν ἰσων αὐτοῖς ἀπολαύοντες, αὐτοὶ τε τοῦ ζῆν, τοῦ φωτὸς, τοῦ 313 ἄρτου, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἱματίου καὶ ἄλλων τοιοῦτων τινῶν. Οἱ δὲ ἀδικεῖν ὑπὸ σοῦ νομισθέντες τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀνίστανται οὐδὲν συνυπέχουσι. Καὶ ὁ πατήρ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Νῦν με δεῖ πείπειας ὅτι οἱ ἀδικεῖντες αὐτοὶ ἀδικεῖνται, οἱ δὲ ἀδικούμενοι μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν, ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὄλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα, ὅτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν πολλὰ τοῖς τὰ ἐσόμενα ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, ὅτι τὰ ὅμοια οὐ παρέχουσι ἐκεῖ τοῖς ἐνταῦθα αὐτοῖς συγκαχωρητέον, ἀ αὐτοὶ αὐτοῖς συνεχώρησαν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐδὲ ταῦτα ἀδικον, διὰ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν ἕκαστον ἐξ παρόντα ἀιρεῖσθαι ἢ τὰ μέλλοντα, εἴτε μικρὰ εἴη, εἴτε μεγάλα. Ἰδέξ κρίσει καὶ βουλή ὁ ἐλόμενος οὐκ ἀδικεῖται, λέγω δὴ οὐδ' ἂν τὰ μικρὰ ἔληται, ἐπεὶ πρόκειτο τὰ μεγάλα. Προέκειτο γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ μικρὰ. Καὶ ὁ πατήρ εἶπεν· Ὅρθως εἶπες, καὶ γὰρ εἴρηται τινι Ἑλλήνων σοφῶ· Αἰτία ἐλομένων, Θεὸς βλατίος (45).

VIII. Si ergo accuratam huius negotii rationem audire cupias, quos paulo ante dixisti injuria affici, ipsi potius nocent. Quoniam illi quidem, qui elegerunt futura, usum rerum praesentium simul cum malis hominibus accipiunt, cum aliis percipientes, nempe ipsam vitam, lucem, panem, aquam, indumentum et alia quaedam huiusmodi, Qui vero a te putantur facere injuriam, in futuris bonis nulla ex parte cum aliis viris degent. Et pater ad haec respondit: Nunc quando persuasisti mihi, eos, qui injuriam faciunt, injuriam pati, eos autem, qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere, adhuc amplius res omnium iniquissima mihi videtur, quoniam ii quidem, qui videntur conferre injuriam, multa iis concedunt qui futura elegerunt; qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam inferunt, quia hominibus, qui hic ipsis concessere, non praebent illic eadem, quibus illi ipsos donarunt. Et Petrus. Neque hoc iniquum est, quandoquidem unusquisque potestate praeditus est anteponendi vel praesentia vel futura, sive parva sint, sive magna. Qui proprio judicio et consilio deligit, non afficitur injuria, neque, inquam, licet parva praeferat, quando et magna prostabant. Nam ei proposita etiam erant quae exigua sunt. Et pater ait: Recte locutus es.

Enim dictum est a quodam inter Graecos sapiente:

Culpa deligentium est, Deus culpa caret.

IX. Ἄλλ' ἔτι μὴν καὶ τοῦτόν μοι διέλεθε τὸν λόγον. Μνήμηται τὸν Κλήμента εἰπόντα μοι, ὅτι τὰ ἀδική-

IX. Sed et adhuc hanc mihi enarra rationem. Memini Clementem mihi dicere, nos injurias et af-

VARIAE LECTIONES.

λαβεῖν, τὰ O, λαβεῖν τῶν C. Locum mendosum Schliemannus Clem. p. 239 sic emendat: τοῖς δὲ — κρίναι λαβεῖν, τὰ ἐντ. ὡς ἄλλ. βασι., ἴδια ὄντα αὐτοῖς — ὕδωρ μόνου καὶ ἄρτον — περιβόλαιον ἐν — ἐμοι malim: οἱ δὲ βασιλείως ἴδιοι ὄντες οὐδενὸς ἐξουσίαν ἔχουσιν, εἰ μὴ, κ. τ. λ. vel οὐδὲν αὐτοῖς λογιζέσθαι ἴσως ἔχουσιν ἐκτὸς, κ. τ. λ. S. νομίζεσθαι exh. etiam O, sed ad oram: ἴσως νοσιζέσθαι ἢ εἰσὼν νομίζεσθαι. Schliemannus l.c. scribit φροντί' at nihil mutandum cl. Lobeck Phryn. p. 5. S. ἔρεται O. Fort. πάντ' ἐφορώντος. S. θέλεις O. Subinde οὓς Q et ex conject. C, in cuj. textu ὡς. Cotelarius reponit καλοῖς, eamque lectionem in sua versione dedit expressam, Sed sana est vulgata. Mendum suspicatus est vir doctissimus, quod τοῖς κακοῖς non masculinam, ut par erat, sed neutram potestatem tribuerit, D, Neque O approbat Ci conjecturam καλοῖς, cum exhibeat κακοῖς. Tum ἀπολαύοντες O c. D, ἀπολαβόντες C. Cfr. hom. xi, 16. Lege ἐν τοῖς ἐσομένοις τοῖς ἀγ. ἀνδ., quemadmodum supra legebatur ἐν τοῖς παροῦσι φύνειν τοῖς κακοῖς S. ὅτε οἱ, O. ὄλων C. Fortasse οὔτοι. S. ὅδ' S. ἔδ' C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(45) Καὶ γὰρ εἴρηται τινι Ἑλλήνων σοφῶ· αἰτία ἐλομένων, Θεὸς ἀνάτιος. Pari modo apud Lucia-num de mercede conductis in fine: Μνήμησο τοῦ σοφῶ λέγοντος, ὡς Θεὸς ἀνάτιος, αἰτία δὲ ἐλομένου. Et ut eiusdem veterum profertur in pseudo-Origenis Comment. ad Job cap. xxxviii. vers. 7. Scripsit Plato lib. x De republica paulo ante finem: Αἰτία ἐλομένου, Θεὸς ἀνάτιος: sicque citatur a Justino Martyre Apolog. II, pag. 81; Clemente Alexandrino Strom. v. p. 613, ac Theodorito de Evangelica veritate ex Graeca seu gentili philosophia serm. 6. Suis vero cum verbis miscol Clementis laudatus Pædagogii cap. 8, necnon Eusebii Præparat. evang. lib. vi, cap. 250, et adversus Hieroclem p. 542, 544. Denique Basilidii Nazianzeni eo alludens locus est Invectiva

D prima contra Julianum p. 68: Ἀνάτιον γὰρ παντάπασι κακῶν τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῆ φύσει τυγχάνον, καὶ τοῦ προελομένου τὰ τῆς κακίας. Justia itaque censura Ammonii Hermiae Commentario in librum Aristotelis De interpretatione: Καθάπερ ὁ ἀπαιδεύτως παρ' Ὀμηρῶ λέγων
Ἐγὼ δ' οὐκ ἀτιός εἰμι,
Ἄλλὰ Ζεὺς, καὶ Μῆτρα, καὶ ἠεροφίτις Ἐρινύς.
II. T. 86, 87. Cot. — Par huic impia vox illa Dianæ ad Theseum, cum inscius, V: nere ita voleate, perdidit filium Hippolytum, apud Euripidem:
Ἀνθρώποι δὲ,
Θεῶν διδόντων, εἰκδς ἐξμαρτάνειν.
V. 1453, 1454. DRACH.

fictiones ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus : Recte ita habet. Nos enim, qui futura maluimus, quæ plura possidemus, seu vestes, seu cibos, seu potiones, seu alia quæpiam, peccata possidemus, quia nihil debemus habere, uti paulo ante sermone declaravi. Omnibus possessiones peccata sunt. Earum qualitercunque privatio ademptio est delictorum. Dixit pater : Recte habet, quemadmodum divisisti duos fines duorum regum, ut quis quod vult eligat ex iis quæ in alterutrius sita sunt potestate. Quid vero, an et afflictiones juste patimur? Et Petrus : Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur terminus est, sicut dixi, ut nemo aliquid habeat, multis autem multæ suppetunt possessiones, quæ aliter et peccata, ideo per eximiam Dei humanitatem afflictiones inducuntur iis qui non pure vivunt, ut propter aliquantam erga Deum charitatem per temporaria supplicia æternis pœnis liberentur.

X. Tum pater : Quid enim, nonne multos impios videmus pauperes? An propterea et illi inter eos qui salutem consequuntur numerandi sunt? Et Petrus : Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, si, quæ non oportet, appetat. Sic quoque nonnulli voluntate divites opum sunt pauperes, et tanquam facultatum cupidi puniuntur. Sed nec quod aliquis sit pauper, statim justus est. Potest quippe pauper esse pecunia, at eam cupere, aut id facere quod præcipue non oportebat. Nam vel idola colit, vel blasphemat, vel fornicatur, vel indifferenter vivit, perjurus, mendax, aut infidelis. Cæterum Magister noster fideles pauperes beatos prædicavit^a, eosque non velut aliquid largientes : neque enim habebant; sed quia, cum nihil peccarent, ubi id solum, quod inopiæ ergo eleemosynam non faciebant, condemnari non poterant. Tum pater : Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videntur recte habere : quare statui totam ordine audire doctrinam.

XI. Et Petrus : Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram religionem pertinent debeo ordine exponere doctrinam, ab ipso incipiens Deo, et ostendens ipsum solum dici debere Deum, alios

^a Matth. v, 3.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ παθήματα O. ⁸⁶ ἐσθήτα C. ⁸⁷ Εἰ γὰρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν οἶδε τοῖς ἔχουσιν ἁμαρτήματα p. πᾶσι τὰ κτήματα ἁμαρτήματα O. Idem scr. ὁπίσωποτε. ⁸⁸ Ita O c. S, διείλας C. Occurrit forma εἰλάμη (Lob. *Phryn.* p. 183), non autem, quantum sciam, aoristus act. εἶλα. S. Tum p. τὰ sensus postulat εἶναι, esse in cuiusvis potestate. D S maluerit ὄντος. ⁸⁹ Dedi καὶ τὰ πάθη c. O, κατὰ πᾶσιν (lectio monstruosa) C, παντάπασιν S ex conjectura. ⁹⁰ τό D, τοῦ C, O. ⁹¹ Ita O c. S, ὑπάρχη C. Tum omisi Cι τὰ ante ἄλλως c. O. ⁹² τοῦ Cι et S. ⁹³ δέ Cι et O, δὴ C. ⁹⁴ εἶτα ahd. c. O. ⁹⁵ ἡ τοῦ πένητος πενία, ἐν ὀρέγεται (ὀρέγγεται var. lect. ap. C.) ὧν οὐ χρῆ. ὥστε (ὡσπερ conj. S) τινὲς τῆ προαίρεσει πλουτοῦσιν C. ⁹⁶ Credner, *Beitr.* i. 307. S. ⁹⁷ Ita S ὅτι μὴδὲν ἁμαρτάνοντες C et O qui om. seq. καὶ a S additum. τὴν ἐλ. S, O, τῆς ἐλ. C. ⁹⁸ ἔχουσι O.

VARIORUM NOTÆ.

(46) *A κεκτήμεθα πλίστορα, etc. Duriusculè sunt hæc adversus divitias dicta : unde a Metaphraste molliuntur *Epitome* cap. 127. Certè apud Epiphanium hæresi 30, cap. 17, Ebionæi gloriantur se esse ac vocari πτωχοῦς. Inveni autem usurpatum commu-

ματα καὶ τὰ πάθη⁸⁵ εἰς ἀφῆσιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔχει καὶ οὗτος. Ἡμεῖς γὰρ οἱ ἐλόμνοι **314** τὰ ἐσόμενα, & κεκτήμεθα πλίστορα (46), εἴτε ἐσθήματα⁸⁶ εἴτε βρώματα, εἴτε ποτὰ, εἴτε ἄλλα τινὰ, ἁμαρτίας κεκτήμεθα, διὰ τὸ δεῖν μὴδὲν ἔχειν, ὡς μικρῷ τάχιον διεῖλον τὸν λόγον. Πᾶσι τὰ κτήματα ἁμαρτήματα⁸⁷. Ἡ τούτων ὄπως ποτὲ στέρησις ἁμαρτιῶν ἐστὶν ἀφαίρεσις. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ἀκολούθως ἔχει, καθὼς δύο διεῖλας⁸⁸ ὄρους τῶν δύο βασιλείων, τὰ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτῶν ὄντων αἰρεῖσθαι ὁ βούλεται. Τί δὲ καὶ τὰ πάθη⁸⁹ εἰ δικαίως πάσχομεν; καὶ ὁ Πέτρος· Δικαιώτατα. Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν σωζομένων ὄρος ἐστὶν, ὡς ἔφην, τὸ⁹⁰ μὴδὲν μὴδὲν ὑπάρχειν, ὑπάρχει⁹¹ δὲ πολλὰ πολλοῖς κτήματα, καὶ ἄλλως ἁμαρτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγεται τὰ πάθη τοῖς μὴ εἰλικρινῶς πολιτευομένοις, ἵνα διὰ τὸ ποτῶς⁹² φιλόθεον προσακαίροις τιμωρίας αἰωνίων σωθῶσι κολάσεων.

X. Καὶ ὁ πατήρ· Τί δὲ⁹³ οὐ πολλοὺς ἀσεβεῖς ὀρώμεν πένητας; Εἶτα⁹⁴ παρὰ τοῦτο καὶ οὗτοι τῶν σωζομένων εἰσὶν; Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γὰρ ἀποδεκτὴ ἡ πενία ὧν μὴ προσήκεν ὀρεγομένη. Ὅστε τινὲς τῆ προαίρεσει πλουτοῦσι πενόμενοι⁹⁵ χρήμασι, καὶ ὡς πλεονεκτεῖν ἐπιθυμοῦντες τιμωροῦνται. **315** Ἄλλ' οὐδὲ ἐν τῷ πένητι εἶναι τίνα πάντως δικαίως ἐστὶν. Δύναται γὰρ πτωχὸς μὲν τοῖς χρήμασι εἶναι, ἐπιθυμεῖν δὲ ἢ καὶ πράττειν ὁ προηγουμένως οὐ χρῆ. Ἡ γὰρ εἰδῶλα σέβει, ἢ βλασφημεῖ, ἢ πορνεῦει, ἢ ἀδιαφόρως ζῆ, ἢ ἐπιπορῶν, ἢ ψευδόμενος, ἢ ἀπίστω βιούς. Πλὴν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν πιστοὺς πένητας ἐμακάρισεν⁹⁶, καὶ αὐτοὺς οὐχ ὡς παρεσχηκότας τι, οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἀλλ' ὡς μὴδὲν ἁμαρτάνοντας⁹⁷, καὶ ἐπὶ μόνῳ τῷ τὴν ἐλεημοσύνην μὴ ποιεῖν, διὰ τὸ μὴ ἔχειν, καταδικασθῆναι οὐκ ἔχοντας⁹⁸. Καὶ ὁ πατήρ· Ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται, διὸ καὶ προαίρεσεως ἐγενόμην τῆ τάξει παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

XI. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπεύδοντι σοὶ τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν θρησκείαν μαθεῖν, ὀφείλω τῆ τάξει τὸν λόγον ἐκθεῖναι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ Θεοῦ, καὶ δεικνύς ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν Θεόν,

ἐτέρους δὲ μήτε λέγειν⁶⁶ μήτε νομίζειν, καὶ ὅτι ὁ Α
παρὰ τοῦτο ποιῶν αἰωνίως ἔχει κολασθῆναι, ὡς εἰς
αὐτὸν τὸν τῶν ὀλων δεσπότην ἀσεβήσας τὰ μέγιστα.
Καὶ ταῦτα εἰπὼν καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένοις καὶ
νοσοῦσι καὶ δαιμονιώσι⁷⁰ τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς καὶ εὐξά-
μενος καὶ ἰασάμενος ἀπέλυσε τοὺς ὀχλους. Καὶ εἶθ'
ὁπως εἰσιῶν τῶν συνηθεστέρων⁷¹ ἄλων μεταλαβὼν
ἔκωσεν.

316 'ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'.

I. Ὁρθρον δὲ ἐξῆλθὼν ὁ Πέτρος καὶ ἐπιστάς ἐπὶ τὸν
σῆθη τοῦ διαλέγεσθαι τόπον ὄχλον πολὺν συνεστῶτα
εἶπεν⁷². Καὶ ἄμα τῷ μέλλειν διαλέγεσθαι αὐτὸν εἰσῆλ-
θαι τῶν αὐτοῦ διακόνων λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιο-
χείας ἐληλυθώς ἐπ'⁷³ αὐτῆς ἐσπέρας, μαθὼν ὑπο-
σπόμενόν σε τὸν περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον⁷⁴,
ἐπαρῆς ἐστὶ μετὰ γε⁷⁵ Ἀθηνοδώρου τοῦ Ἐπικου-
ρεῖου διαλεγόμενῳ σοὶ ἐπελθεῖν, πρὸς τὸ ἀντιλέγειν
δημοσίᾳ πρὸς τοῖς ὑπὸ σοῦ ὀπίσσωτε ὑπὲρ μοναρχίας
λεγόμενοις λόγοις. Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος,
ὡς αὐτὸς εἰσῆλθαι Σίμωνα μετὰ Ἀθηνοδώρου καὶ ἄλ-
λων τῶν τῶν ἐταίρων⁷⁶, καὶ πρὸ τοῦ τι τὸν
Πέτρον φθῆξασθαι αὐτὸς προλαβὼν ἔφη·

II. Ἐμαθὼν εὖς ὑπέσχου ἐχθὲς⁷⁷ τῷ Φαύστῳ, εἰς
τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον ποιούμενος,
καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ τῶν ὀλων δεσπότη, ὅτι
αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν Θεὸν⁷⁸, ἄλλους δὲ μήτε λέγειν
μήτε νομίζειν, ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν αἰωνίως κολ-
ασθῆναι ἔχει. Πρὸ πάντων δὲ ἀληθῶς καταπέπληγ-
μαί σου τὴν ἀπόνοιαν⁷⁹, ὅτι ἤλπισας εἰς τὴν σὴν
βουλῆσιν μεταπειῖσαι ἄνδρα σοφόν, καὶ ταῦτα πρε-
σβύτην. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύξη τῶν σῶν βουλευμάτων,
κατὰ μᾶλλον, παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς 317 ψευδεῖς
σοὺ διελέχοντος λόγους. Ἰσως γὰρ ἐμοῦ μὴ παρόντος
ἠπατήθη ἂν ὁ σοφὸς γέρον, ἰδιώτης ὢν τῶν παρὰ
τοὺδαίους δημοσίᾳ πεπιστευμένων⁸⁰ βίβλων. Καὶ τὸ
νῦν τοὺς πολλοὺς ὑπερβήσομαι λόγους, ἵνα τῆς ὑπο-
σπόμεός σου τάχισιν τὸν ἐλεγγον ποιήσωμαι. Δὲ ἔφ'
ἡμῶν αὐτῶν τὰς Γραφὰς εἰδόντων, ὅ ὑπέσχου λέγειν,
ἔρξει. Εἰ δὲ τὸν ἐλεγγον αἰδούμενος ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν
τῆ⁸¹ ὑπόσχεσιν παραλιπεῖν θέλεις, αὐτάρκης καὶ
ὁπως ἢ ἀποδείξεις ὅτι ψεύδῃ⁸², καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς
Γραφᾶς εἰδόντων εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησας. Καὶ νῦν δὲ τί
σε ἀνιμένω λέγειν, μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς
ὑποσπόμεός σου τὴν παρεστῶτα γέροντα; Καὶ ταῦτα
εἰπὼν ἐμβλέψας τῷ πατρὶ ἔφη· Εἰπέ μοι; ἀνδρῶν
πάντων τιμῶντατε, οὐχὶ οὗτος ὁ ἀνὴρ ὑπέσχετό σοι
δεῖξαι σήμερον, ὅτι εἷς ἐστὶ Θεὸς καὶ οὐ χρὴ ἕτερόν
τινα λέγειν ἢ νομίζειν Θεόν⁸³, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα
ποιῶν, ὡς τὰ μέγιστα ἀμαρτάνων, αἰωνίως κολασθῆ-
ναι ἔχει; Ἥ γὰρ οὐκ ἀποκρίνη μοι⁸⁴;

III. Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καλῶς ἂν τὴν μαρτυρίαν

A vero nec dici nec existimari, hominem autem, qui
secus fecerit, perpetuo supplicio multandum, ut
qui in ipsum universorum Dominum maxime im-
pius exstiterit. Atque his dictis, cumque aliqua
perpessione infestatis, ægrotantibus et dæmoniis
imposuisset manus, item precatus esset ac eos cu-
rasset, diinisit populum. Et postea ita ingressus,
solito admodum cibo percepto, se somno dedit.

HOMILIA XVI.

I. Mane vero egressus Petrus, cum venisset ad
locum, in quo disserere solebat, ingentem hominum
multitudinem convenisse vidit. Et simul ac ipse
jam esset locuturus, introivit quidam ex ejus dia-
conis, dicens: Simon, qui ab Antiochia ipsa ve-
spera venit, audiens te promississe de monarchia
seu principatu unius verba esse facturum, paratus
est una cum Athenodoro Epicureo tibi disserenti
intervenire, ut palam impugnet omnia quæcunque
pro monarchia a te quomodocunque proferentur
verba. Hæc dicente diacono ecce ingressus est Si-
mon cum Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus:
et, ante quam Petrus aliquid proferret, ipse anti-
cipans ait:

II. Comperi, te heri Fausto pollicitum esse, quod
hodie habito sermone ordine esses ostensurus, et
incipiendo ab ipso universorum domino, eum solum
dicendum esse Deum, alios vero neque dicendos,
neque existimandos, quoniam, qui secus fecerit,
perpetuo supplicio multabitur. Ante omnia autem
C vere recordiam tuam demiratus sum, quod spera-
veris te posse in tuam sententiam adducere virum
sapientem, ad hæc senem. At quæ vis non obtine-
bis, me potissimum præsentem tuosque redarguente
falsos sermones. Forte enim absente me deceptus
fuisset sapiens senex, cum imperitus sit Hærorum
qui Judæis palam sunt traditi. Et nunc multis
verbis supersedebo, ut citius promissionem tuam
confutem. Quocirca coram nobis Scripturarum per-
ritis quod pollicitus es incipe dicere. Sin autem re-
prehensionem veritus coram nobis vis promissum
omittere, etiam sic sufficiens erit probatio, quod
fallas, quandoquidem coram hominibus Scripturas
callentibus non ausus sis loqui. Et vero jam eur-
D exspecto ut dicas, qui maximum habeo testem pol-
licitationis tuæ astantem senem? Et post hæc verba
patrem intuitus, ait: Dic mihi, virorum præstantis-
sime, nonne iste homo tibi pollicitus est ostensu-
rum se hodie unum Deum esse, nec alium dicendum
aut habendum Deum, illum autem, qui secus fecerit,
tantquam peccatorem maximum perpetuo suppli-
cio multandum esse? An enim non respondes mihi?

III. Respondit pater: Ecce a me testimonium

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ λέγειν (sic) O. ⁷⁰ δαιμονιώσι C. ⁷¹ συνήθων O, quod præstat. ⁷² Ita O c. S., ἴδεν C. ⁷³ ἐπ'
D, ἀπ' C. O. ⁷⁴ λέγων O. ⁷⁵ γε om. O. Tum διαλεγόμενῳ O c. Epit., διαλεγόμενος C. ⁷⁶ τῶν
ἐταίρων om. O. ⁷⁷ χθὲς O. ⁷⁸ Θεόν ad illi cum O et Epit. ⁷⁹ πρόνοιαν C, ὑπόνοιαν Epit. ⁸⁰ πεπι-
στευμένων O, qui deinde τὰ νῦν. ⁸¹ σὴν Cl et S invitis codd. ⁸² Ita O c. D, ψευδῆς C, qui conj. ψεύ-
εις. Epit. ψευδῆ τὰ ὑπεσχημένα. Cfr. infra c. 8. ⁸³ Θεόν O. ⁸⁴ ἢ γὰρ οὐκ; ἀποκρίναί μοι conj. D.

postulares, Simon, si antea Petrus negasset. Nunc autem non verebor dicere quæ dicenda sunt. Arbitror te ira constrictum ac inflammatum velle disputationem suscipere: porro neque convenit te hoc facere, neque nos tali præbere aurem, quoniam id pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Atque nunc, ex Græca eruditione sciens, quo modo gerere se debeant discipulantes, commonebo. Uterque vestrum dogma suum exponat, et alternis verba fiant. Quod si solus Petrus explicet suam sententiam, tu vero tuam reticcas, fieri potest, ut aliquis a te prolatus sermo et tuam et illius opinionem premat, atque ut uterque vestrum, licet revera sit illo sermone victus, non videatur tamen superatus, sed is solus, qui suam opinionem exposuit, ille vero, qui non exposuit, non videatur pariter esse superatus, humo superasse existimetur. Et Simon respondit: Faciam quemadmodum dicis: verum valde timeo, ne jam ipsius verbis occupatus non sis iudex veri studiosus.

IV. Et Pater respondit: Ne me cogas temere ac iudicta causa tibi assentiri, ut iudex videar veritatis amans. Quod si vera audire cupis, tua potius sententia præoccupatus sum. Ac Simon: Quomodo es præoccupatus, qui nescis quid sentiam? At pater: Facile est illud cognoscere: et quonam pacto, audi. Follicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserat. Cæterum qui promittit se falsi redarguturum assertorem unius Dei, is non idem affirmat ac ille evidentissime vera loquens. Si enim idem diceret cum eo, qui ementita loquitur, ipse quoque esset mendax: si vero contraria dicere se ostendit, tunc verus est. Non alia ergo ratione prædicatorem unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multos deos esse censes. Atqui multos deos esse ego quoque aio. Idem igitur, quod tu, ante disceptationem dico, et pro te potius sum occupatus. Quare non debes de me esse anxius, sed Petrus, quia adhuc contra atque ille sentio. Propterea post disputationem vestram spero, quod veri studiosus iudex, deposita anticipationem, prævalenti consensurus sim orationi. Hæc cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

V. Porro Petrus dixit: Ego, sicut controversiæ arbiter pronuntiavit, agere sum paratus: jamque absque ulla mora meam de Deo sententiam explicabo. Unum ego esse Deum assero, conditorem cæli et terræ omniumque iis contentorum. Ac alium neque dicere, neque extimare licet. Tum Simon: Ego autem aio, a Scripturis quæ apud Judæos creduntur, dici multos deos, nec de eo succensere

α παρ' ἐμοῦ ἀπήτεις, Σίμων, εἰ πρότερον ἤρνεῖτο ὁ Πέτρος. Νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν ἃ δεῖ λέγειν. Οἶμαι σε ὀργῇ πεπερησμένον διαλεχθῆναι θέλειν, ὅπερ ἀνοικεῖόν σοι τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἡμῖν τοιοῦτον ἐπακούειν, ὅτι μάχην ἐστὶν ἱστορῆσαι, καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὠφελείσθαι. Καὶ νῦν ἐξ Ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς χρὴ τοὺς ζητοῦντας ποιεῖν, εἰδὼς ὑπομνήσω. Ἐκάτερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκθέσω, καὶ εἰς ἕτερον οἱ λόγοι γενέσθωσαν. Ἐὰν δὲ Πέτρος μόνος ἐκθῆται τὸ ἑαυτοῦ φρόνημα, σὺ δὲ τὸ σὺν σιωπᾷ, ἐνδέχεται τίνα λόγον ὑπὸ σοῦ βηθέντα θλίβειν τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ σὺν φρόνημα, καὶ ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὑπὸ τοῦ λόγου ἡττηθέντας μὴ φαίνεσθαι ἡττημένους, ἀλλὰ τὸν ἐκθέμενον τὸ φρόνημα, τὸν δὲ μὴ ἐκθέμενον ὁμοίως ἡττημένον μὴ πρόδηλον εἶναι, ἀλλὰ καὶ νενικηκέναι νομίζεσθαι. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Ποιήσω ὡς λέγεις, ἀθυμῶ δὲ μήπως ἦδη προελημμένος αὐτοῦ τοῖς λόγοις οὐ φιλαλήθης ἔση κριτής.

IV. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Μὴ με βιάζου ἀκρίτως συνθέσθαι σοι, ἵνα δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτής, εἰ δὲ τάληθῆ ἀκούσαι θέλεις, τῷ σὺ φρονήματι μάλλον προελημμαι. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς προεληψαι, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; Καὶ ὁ πατὴρ· Τοῦτο βέβαιόν ἐστιν εἰδέναι, καὶ πῶς, ἀκουσον. Ἐλέγξει ὑπέσχου Πέτρον ἕνα θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψεύδεται, ὃ δὲ τὸν ἕνα λέγοντα ψεύσματος ἐλέγξει ἐπαγγελλόμενος, πάντως εὐδὴλον ὡς ἐκεῖνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει. Εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ αὐτὸς ψεύδεται, εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, τότε ἀληθεύει. Οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύστην λέγεις, εἰ μὴ τι ἂν ὅτι πολλοὺς δοξάζεις θεοῦς. Θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι καγῶ λέγω. Τὸ αὐτὸ οὖν σοι πρὸ τῆς ζητήσεως λέγων, σοὶ μάλλον προελημμαι. Καὶ κατὰ τοῦτο ἀγωνίσθω περὶ ἐμοῦ οὐκ ὀφείλεις, ἀλλὰ Πέτρος, ὅτι ἀκμήν αὐτῷ τὰ ἐναντία φρονῶ. Ὡς περὶ μετὰ τὴν ὑμετέραν ζητησὶν ἐπιβίωω φιλαλήθης ὡν κριτής, πρόληψιν ἀποδυσάμενος, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος ἡρέμα βοήσας ἐπαίνου ἐκ τῶν ὄχλων ἐγένετο ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

V. Καὶ ὁμῶς ὁ Πέτρος εἶπεν· Ἐγὼ, ὡς ὁ τῶν λόγων μεσίτης εἰρηκεν, ποιεῖν ἑτοιμὸς εἰμι, καὶ ἦδη ποτὶ πρὸ πάσης ἀναβολῆς τὸ ἐμὸν περὶ Θεοῦ ἐκθῆσομαι φρόνημα. Καγῶ ἕνα θεὸν εἶναι λέγω, τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα. Ἄλλον τε οὔτε λέγειν, οὔτε νομίζειν ἐξεστίν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ δὲ φημι τὰς πεπιστευμένας Γραφὰς πρὸς Ἰουδαίους πολλοὺς λέγειν θεοὺς, καὶ μὴ χαλε-

VARIÆ LECTIONES.

ὁ om. O. ἴτα O et ex conject. C, qui πεπρωμένον in textu, ὀργῆς πεπλησμένον Epist. 131 approbante. ἴτα σοὶ τε O. Idem c. cod. Reg. 804 τοιοῦτον p. τοιοῦτον. Tum ὑπακούειν C. καὶ ὑφ' ἐτέρῳ κρινόντι τοὺς λόγους δοτέον O. Clerici mendam θλίβειν repetiit S. ἑαυτοῦ C. ἡττομένον O. εἰ γὰρ τάληθῆ βούλει μαθεῖν O. ἐλέγξειν S. τὸν adjunxi c. O, qui om. ψεύσματος. ὡς ἀληθεύων, τὸ αὐτὸ p. πάντως εὐδὴλον ὡς ἐκεῖνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ C. δοξάζεις C. φημί O. Lectionem λέγων, σοὶ ejusdem cod. jam vidit C, in conj. textu λέγω σοί. ὅπερ C. δὲ om. O.

παίνειν ἐπὶ τούτῳ τὸν Θεόν, τῷ αὐτὸν διὰ τῶν Γραφῶν αὐτοῦ πολλοὺς θεοὺς ¹⁰⁰ εἰρηκέναι.

A Deum, quoniam ipse per Scripturas suas plures deos prolocutus est.

VI. Statim ergo in prima legis voce illos similes ac se prædicare dignoscitur. Ita enim scriptum est, quod, cum primo homini præceptum fuisset a Deo, ut de cunctis arboribus paradisi comederet, non comederet tamen de arbore cognoscendi bonum et malum, serpens per mulierem, promittendo illis divinitatem, comedere persuasos fecit aspicere, sicque postquam aspexerunt, Deus istis dixit : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis* ^a. Itaque serpens, quando dixit : *Eritis sicut dii* ^b, quasi dii existant, locutus apparet, eo magis quod Deus summi addiderit testimonium, iis verbis : *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*. Ita qui multos esse deos asseruit serpens, mentitus non est. Præterea per illud quod scriptum est : *Diis non detrahes, et principibus populi tui non maledices* ^c, plures deos significat, quibus nec maledici vult. Sed et alibi scriptum est : *Si ausus est Deus alius ingredi, et accipere sibi gentem de media gente, sicut ego Dominus Deus* ^d. Illud : *Si ausus est Deus alius*, tanquam sint alii, dixit. Et alias : *Dii, qui caelum et terram non fecerunt, pereant* ^e : velut non perituri sint illi qui fecerunt. Et alio loco ait : *Attende tibi, ne vadens servias diis aliis, quos ignoraverunt patres tui* ^f : tanquam alii dii sint, quos sequi non debeant, loquitur. Et iterum : *Nomina deorum aliorum non ascendent in labia tua* ^g. Hic quoque multos deos dicit, quorum non vult proferri nomina. Rursumque scriptum est : *Dominus Deus tuus ipse est Deus deorum* ^h. Et adhuc : *Quis similis tibi, Domine, in diis* ⁱ ? Ac rursus : *Deus deorum Dominus* ^k. Iterumque : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat* ^l. Unde miror, qua ratione, tot Scripturarum vocibus multos esse deos testantibus, tu affirmaveris non oportere nec dicere, nec esse existimare. De reliquo, si quid adversus clare dicta habes effari, coram omnibus eloquere.

B
C
D

VII. Respondit Petrus : Breviter audi ad ea quæ objecisti : Eadem lex, quæ sæpe deos nominat, ipsa Judaico populo ait : *En, Domini Dei tui est caelum cæli, et omnia quæ in eis sunt* ^m, dans comprehendere, quod licet dii existant, sub eo sunt, id est, sub Deo Judæorum. Et iterum : *Quia Dominus Deus tuus ipse est Deus in cælo sursum et in terra*

^a Jos. xxiii, 7, apud LXX.

^b Deut. x, 17.

^c Psal. lxxxv, 8.

^d Psal. xlix, 1.

^e Jer. lxxxi, 1.

^f Deut. x, 14.

VI. Αὐτίκα γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ φωνῇ τοῦ νόμου φαίνεται καὶ ἑαυτῷ **320** αὐτοὺς ὁμοίους ¹ λέγων. Οὕτως γὰρ γέγραπται, ὡς ὅτι τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, ἐντολὴν ἔχοντι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φαγεῖν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ φαγεῖν, ὁ ὄφις διὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ γενέσθαι αὐτοὺς θεοὺς φαγεῖν αὐτοὺς πείσας, ἀναβλέψαι ἐποίησεν· καὶ εἶθ' οὕτως ὁ Θεὸς ἀναβλέψας αὐτοὺς ἔφη· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδάμ, ὡς εἰς ² ἡμῶν. Ὁ μὲν οὖν ὄφις εἰπὼν· Ἔσσεσθε ὡς θεοί, ὡς ἦσαν θεῶν εἰρηκῶς φαίνεται· ταύτῃ μῆλλον ἤ ³ καὶ Θεὸς ἐπεμαρτύρησεν εἰπὼν· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδάμ ὡς εἰς ⁴ ἡμῶν. Οὕτως ὁ τοὺς πολλοὺς εἰπὼν ὄφις εἶναι θεοὺς οὐκ ἐψεύσατο. Πάλιν ⁵ ἂ ἐ γεγράφη· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις καὶ φηστας τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἔρεις, πολλοὺς σημαίνει θεοὺς, οὓς οὐδὲ κακολογεῖσθαι θέλει. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι που γέγραπται· Εἰ ἐτόλμησε Θεὸς ἕτερος εἰσελθεῖν, καὶ λαθεῖν ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἔθνους, ὡς ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. Τῷ ⁶ εἰπεῖν, εἰ ἐτόλμησε Θεὸς ἕτερος, ὡς ἦσαν ἐτέρων εἰρηκῶν. Καὶ ἄλλοι· Θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· ὡς μὴ τῶν πεποιημάτων ἀπολλύσθαι μελλόντων ⁷. Καὶ ἄλλοι που λέγει· Ἔσερσασαυτῷ, μὴ πορευθεὶς λατρεύσης θεοῖς ἐτέροις, οἳ οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες σου, ὡς ἦσαν **321** θεῶν ἐτέρων, οἳ καὶ μὴ ἐξακολουθεῖν αὐτοὺς λέγει. Καὶ πάλιν· Ὀνόματα θεῶν ἐτέρων οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου. Καὶ ἐνταῦθα πολλοὺς θεοὺς λέγει, ὡς τὰ ὀνόματα ὀνομάζεσθαι οὐ θέλει. Καὶ πάλιν γέγραπται· Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτος Θεός τῶν θεῶν. Καὶ πάλιν· Τίς ὁμοίός σοι, Κύριε, ἐν θεοῖς ; Καὶ πάλιν· Θεός θεῶν Κύριος. Καὶ πάλιν· Ὁ Θεός ἐστὶ ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦ διακρίνει ⁸. Ὅθεν θαυμάζω πῶς τισούτων φωνῶν ἐγγράφως μαρτυρουσῶν πολλοὺς εἶναι θεοὺς, σὺ διαβεβαίωσαι ⁹· μὴ δεῖν μήτε λέγειν μήτε εἶναι νομίζειν. Λοιπὸν πρὸς τίσπερ ῥηθέντα εἰ τι ¹⁰ ἔχεις εἰπεῖν, ἐπὶ πάντων λέγε.

VII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Συντομώτερον ἄκουε πρὸς ¹¹ εἰρηκῶς. Αὐτὸς ὁ νόμος ὁ πολλάκις εἰπὼν θεοῖς, αὐτὸς τῷ Ἰουδαίῳ ὄχλῳ λέγει· Ἰδοὺ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, συμπεριλαβὼν, ὅτι εἰ καὶ εἰσὶ ¹² θεοί, ὅτι αὐτὸν εἰσιν, τουτέστιν ὑπὸ τῶν τῶν ¹³ Ἰουδαίων θεῶν. Καὶ πάλιν· Ὅτι Κύριος ὁ Θεός σου,

^a Gen. iii, 23.

^b Gen. iii, 5.

^c Exod. xxxii, 28.

^d Deut. iv, 34.

^e Jer. x, 11.

^f Deut. xiiii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ Pro viih. καὶ μὴ χαλεπαίνειν — πολλοὺς θεοὺς lacuna est in O. Ex C reposui τῶν ante γραφῶν a Cl et S omissum. ¹ Ita O et ex conject. S, in cuius textu Ci ὁμοίως. Tum apposui γὰρ ex O. ² ἔξ addidi c. O. ³ ἢ O, D, ἢ C. ⁴ ἔξ adjecti c. O. ⁵ πάλιν τοῦ (τὸ Cl.) γεγράφηται C. ⁶ τὸ C. ⁷ Vbl. εἰς ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ὡς τῶν, quæ desunt in utroque Hom. cod., add. C ex seq. c. 8. ⁸ πεποιηκότες, ἀπολέσθωσαν p. πεπ. ἀπ. μελλόντων O. ⁹ διακρίνει O. ¹⁰ διαβεβαίωσαι O. ¹¹ εἰ textui reddidi c. O ; prætermissum erat a Cl et S. ¹² τῶν add. c. O.

deorsum, et non est alius præter eum^a. Et alibi Scriptura dicit Judæorum populo: Dominus Deus tuus ipse est Deus deorum^b, ita ut, quamvis dii existant, sub Judæorum Deo sint. Et aliis verbis de eo ait Scriptura: Deus magnus et verus, qui non accipit personam, neque sumet munera, facit iudicium pupillo et viduæ^c. Scriptura Deum Judæorum nuncupando magnum et verum et facientem iudicium, alios pusillos nec veros denotavit. Sed et altero quodam in loco Scriptura dicit: Vivo ego, dicit Dominus, non est alius Deus præter me. Ego primus, ego novissimus, præter me non est Deus^d. Ac rursus: Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies^e. Et adhuc: Audi Israel, Dominus Deus vester Dominus unus est^f. Sicque multa testimonia cum juramento consignant, Deum unum esse, et præter illum non esse Deum. Unde miror, qua ratione, cum tot loca testentur unum esse Deum, tu multos esse affirmes.

θαυμάζω, πῶς τοσούτων μαρτυρουσῶν φωνῶν ἕνα

VIII. Et Simon: Principio ea mihi tecum fuit conditio, ut ex Scripturis convincerem te mendacii, dicentem nequaquam multos vocari debere deos. Quocirca multis Scripturarum vocibus ostendi, ab ipsis Scripturis divinis plures pronuntiari deos. Tum Petrus: Ipsæ, quæ multos deos pronuntiant, Scripturæ, eadem adhortatæ nos sunt his verbis: Nomina deorum aliorum non ascendent in labia tua^g. Sic præter id, quod scriptum est, non locutus sum, Simon. Et Simon: Audi ad hoc et tu Petre. Peccare mihi videris, qui diis detrahis, cum Scriptura dicat: (Diis) non detrahes, principibus populi tui non maledices^h. Ac Petrus: Non pecco, Simon, consequenter Scripturis perditionem eorum prænotans: ita enim scriptum est: Dii qui cælum et terram non fecerunt, pereantⁱ, atque sic ille locutus est, non quasi quidam dii fecerint ea, et non pereant, quemadmodum interpretatus es. Unus enim declaratur Creator eo quod initio scriptum est: In principio creavit Deus cælum et terram^k. Nec dixit: Diis. Et alibi ait: Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum^l. Atque in alio loco scriptum est: Cæli ipsi peribunt, tu autem permanebis in æternum^m.

IX. Dixit Simon: Ad hoc quod ego multos esse deos ostendi ex Scripturis, quarum verba manifesta exhibui, tu itidem vel plura testimonia ex iisdem Scripturis attulisti, probans unum esse Deum, eumque Judæorum. Et ad id quod dixi: Non oportet

^a Deut. iv, 39.

^b Deut. x, 18.

^c Ibid., 17.

^d Deut. iv, 39.

^e Deut. vi, 13.

^f Ibid., 4.

οὗτος θεός ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἄλλη που λέγει ἡ Γραφή τῷ Ἰουδαίῳ βγαλῶ· Κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεός τῶν θεῶν, ὡς περ¹¹ ὅτι εἰ καὶ εἰσι θεοί, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων θεόν εἰσιν. Καὶ ἄλλη που περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ Γραφή· Ὁ θεός ὁ μέγας καὶ ἀληθινός, ὃς οὐ λαμβάνει εἰς¹² πρόσωπον, οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρον, ποιῶν κρίσιν³²² ἔργων καὶ χήρα. Μέγαν δὲ καὶ ἀληθινὸν καὶ κρίσιν ποιῶντα τὸν τῶν¹³ Ἰουδαίων ἡ Γραφή εἰπούσα θεόν, τοὺς ἄλλους μικροὺς καὶ οὐκ ἀληθινοὺς ἐσήμανεν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη που λέγει ἡ Γραφή· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οὐκ ἔστι θεός ἕτερος πλὴν ἐμοῦ. Ἐγὼ πῶτος, ἐγὼ μετὰ ταῦτα, πλὴν ἐμοῦ θεός οὐκ ἔστιν. Καὶ πάλιν· Κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ πάλιν· Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ θεός ἡμῶν¹⁴ Κύριος εἰς ἐστίν. Καὶ ὁμῶς πολλὰ φωναὶ μεθ' ἄρκου ἐπισφραγίζουσιν, ὅτι εἰς ἐστὶν ὁ θεός, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός. Ὅθεν εἶναι θεόν, σὺ πολλοὺς εἶναι λέγεις.

VIII. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁ λόγος τὴν ἀρχὴν ἦν μοι πρὸς σέ, ἀπὸ Γραφῶν ἐλέγξαι σε, ὅτι ψεύδη λέγων μὴ πολλοὺς¹⁵ δεῖν φθέγγεσθαι θεοὺς. Ὅθεν πολλὰς ἐγγράφους ἔδειξα φωνάς, ὅτι αὐταὶ αἰθεῖται Γραφαὶ πολλοὺς φθέγονται θεοὺς. Καὶ ὁ Πέτρος· Αὐταὶ αἰ πολλοὺς φεγγόμεναι θεοὺς Γραφαί, αὐταὶ παρήνευσαν ἡμῖν εἰπούσαι· Ὅνόματα θεῶν ἐτέρων οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου. Οὕτως ὁ παρά τὸ γεγραμμένον ἔφη, ὃ Σίμων. Καὶ ὁ Σίμων· Ἀκούσον πρὸς αὐτὸ καὶ σὺ, ὦ Πέτρε. Ἀμαρτάνειν μοι δοκεῖς, ὅτι αὐτῶν καταλέγεις, τῆς Γραφῆς λεγούσης· οὐ κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντας¹⁶ τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἐρεῖς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐχ ἀμαρτάνω, Σίμων, ἀκολούθως ταῖς Γραφαῖς τὴν ἀπίλειαν αὐτῶν προσσημαίνων· **323** οὕτω γὰρ γέγραπται· Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· καὶ τοῦτο εἰπῶν οὐχ ὡς ἐνίων πεποιηκότων, καὶ μὴ ἀπολλυμένων, ὡς ἡρμήνευσας¹⁷. Δηλοῦται γὰρ εἰς ὁ πεποιηκὼς τῷ ἀπαρχῆς γεγράφαι· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Οἱ θεοί. Καὶ ἄλλη που λέγει· Ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Καὶ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ¹⁸ γέγραπται· Οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμενεῖς εἰς τὸν αἰῶνα.

IX. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρὸς τὸ ἐμὲ δεῖξαι πολλοὺς εἶναι θεοὺς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, φωνάς σαφεῖς παρέστησα, σὺ δὲ τοσαύτας¹⁹ ἢ καὶ πλείονας φωνάς ἀπὸ τῶν αὐτῶν Γραφῶν ἐνήνοχας, δεικνύων ὅτι εἰς ἐστὶ θεός, καὶ οὗτος Ἰουδαίων. Καὶ πρὸς τὸ εἰπεῖν με· Οὐ δεῖ

^g Jos. xiii, 7, apud LXX.

^h Exod. 22, 28.

ⁱ Jer. x, 11.

^k Gen. x, 1.

^l Psal. xviii, 2.

^m Psal. ci, 26

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ὡς O. ¹² εἰς om. O. ¹³ τῶν accessit ex O. ¹⁴ ἡμῶν C. ¹⁵ πολλοὺς O ex conject. D, αὐτὰ C. ¹⁶ ἀρχοντα O, ex quo accessit seq. σου. ¹⁷ ἐρμήνευσας C. Tum τῷ O c. S, τὸ C. Subinde ἀπ' ἀρχῆς O. ¹⁸ Textui reddidi τόπῳ a Cl et S omissum. ¹⁹ γραφῶν. ἄς σαφεῖς παρέστησα, σὺ δὲ ἀς αὐτάς C.

κακολογεῖν θεοὺς, ἐπήγαγες πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ πεποιηκώς, ὅτι οἱ μὴ πεποιηκότες ἀπολέσθαι ἔχουσιν. Πρὸς δὲ τὸ εἰπεῖν με, ὅτι δεῖ θεοὺς λέγειν καθὼς ²⁰ καὶ αἱ Γραφαὶ αὐτοὺς λέγουσιν, καὶ πρὸς τοῦτοις ²¹ ἔδειξας, ὅτι μὴ δεῖ αὐτῶν ὀνόματα φθέγγεσθαι, τῷ τὴν αὐτὴν Γραφὴν εἰπεῖν ²², ὀνόματα θεῶν ἐτέρων μὴ φθέγγεσθαι. Ἐπεὶ οὖν αὐταὶ ²³ αἱ Γραφαὶ πολλοὺς λέγουσιν εἶναι θεοὺς, καὶ ἄλλοτε ἓνα μόνον εἶναι, καὶ ὅτε μὲν μὴ κακολογεῖσθαι, ὅτε δὲ κακολογεῖσθαι, **324** πρὸς τοῦτο τί δεῖ λογιῶσθαι, ἢ ὅτι αὐταὶ ἡμᾶς αἱ Γραφαὶ πλανῶσιν;

X. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Οὐ πλανῶσιν, ἀλλ' ἐλέγχουσιν, καίεις φανερὸν ἄγουσι τὴν ἐν ἐκάστῳ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐνθυμοχούσαν ²⁵ ὡσπερ ὄφρα κακὴν προαίρεσιν. Πολλοὺς γὰρ καὶ διαφόρους τύποις εἰκυῖαι πρόκεινται. Ἐκα- **B** στος οὖν κηρῷ εἰκυῖαν τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔχων, περιβεβήμενος αὐτὰς καὶ πάντα εὐρῶν ἐν αὐταῖς, ἐπιὸν Θεὸν εἶναι θέλει ²⁶, τὴν, ὡς ἔφη, κηρῷ εἰκυῖαν προαίρεσιν ἐπιβαλὼν ἀπομάσσειται. Ἐπεὶ οὖν ὅτι ²⁷ ἂν βούληται τις περὶ Θεοῦ φρονεῖν, ἐν αὐταῖς εὐρίσκει, τοῦτου χάριν ὁ μὲν πολλῶν θεῶν ἰδέας ²⁷ ἀπομάσσειται ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ ὄντως ²⁸ ἀπεμαζέμεθα ἰδέαν ²⁸, ἐκ τῆς ἡμετέρας μορφῆς τὸν ἀληθῆ ἐπιγινώσκον τύπον. Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐνδοθεν ἡμῶν ψυχὴ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα πρὸς ἀθανάσιον ἡμφιεσται. Ταύτης τὸν γεννήτορα ἐὰν καταλίπω, δικαίᾳ κρίσει καὶ αὐτὴ με καταλιπεῖν ἔχει, αὐτῷ τῷ ²⁹ τολμήματι γωρίασσα ἄδικον, καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου δικαίως κατα- **C** λείψει με· καὶ οὕτως τὴν ψυχὴν μετὰ κόλασιν, τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπολειφθεὶς ³¹ βοηθείας, φθαρήσομαι. Εἰ δὲ ἐστὶν ἕτερος, πρῶτον ἐνδοσάτω ἐτέραν ἰδέαν ³², ἐτέραν μορφήν, ἵνα διὰ τῆς τοῦ σώματος καινῆς μορφῆς τὸν καινὸν ἐπιγνώ Θεόν. Εἰ δὲ καὶ τὴν μορφήν ἀλλάξῃ ³³, μὴ **325** καὶ τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν; Εἰ δὲ καὶ ³⁴ ἀλλάξῃ, οὐκ ἔτι ἐγὼ εἰμι, ἄλλος γενόμενος καὶ μορφή καὶ οὐσία. Ἄλλος οὖν πλαττέτω, εἰ ἄλλος ἐστίν. Οὐκ ἐστὶ δέ. Εἰ δὲ ἦν, ἐπλασεν ἄν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐπλασεν, ὡς οὐκ ὦν τὸν ὄντα τῷ ὄντι καταλιπέτω. Οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ἢ μόνῃ γνώμῃ Σίμωνος. Ἐγὼ ἄλλον Θεὸν οὐ παραδέχομαι, πλὴν τὸν κτίσαντά με μόνον.

XI. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐπεὶ πυκνότερόν σε ὀρῶ τὸν λόγον ποιούμενον ὑπὲρ τοῦ πλάσαντός σε Θεοῦ, μάθε **D** ἐπ' ἐμοῦ, πῶς καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβεῖς. Οἱ πλάσαντες δύο φαίνονται, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει· *Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· **D** Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν ²⁵. Τὸ ποιήσωμεν δύο σημαίνει, ἢ πλείονας, πλὴν οὐχ ἓνα.*

XII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἷς ἐστὶν ὁ τῆ αὐτοῦ σοφία εἰπόν· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον.* Ἡ δὲ σο-

^a Gen. 1, 26.

²⁰ καθ' ὅ C. ²¹ τοῦτο O. Tum δεῖ conj. C, qui in textu δεῖν ut O. ²² εἰπεῖν om. O. ²³ C vertit quasi legi voluerit αἱ αὐταὶ S. ²⁴ Ita O c. Cl, ἐνδομοιογούσαν C. Vid. Hom. xi, 6 et 11. ²⁵ λέγει Cl et S, mendose. ²⁶ ὅ τε O. Deinceps βούλεται C. ²⁷ εἰδέας C. ²⁸ ὄντως C. ²⁹ εἰδέαν C. ³⁰ τῷ inserui c. O. ³¹ ἀπολειφθεὶς conjectavit C, ἀπολειφθεῖστος idem in textu, ut O. ³² εἰδέαν C. Deinde dedi ἓνα — ἐπιγνώσε O ἐπιγνώων C; rectum jam vidit S. ³³ ἀλλάξει O. ³⁴ Deesse videtur ταύτην post εἰ δὲ καὶ. S. οὐκέτι. ³⁵ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν C.

VARIAE LECTIONES.

X. Petrus respondit: Non decipiunt, sed redarguunt, ac in publicum proferunt malam erga Deum voluntatem, in unoquoque instar serpentis latitantem. Multis enim ac variis typis similes jaent. Unusquisque ergo ceræ consimilem habens voluntatem suam, dum Scripturas perlustrat, cunctaque in illis invenit, qualem Deum esse vult, talem exprimit immissa voluntate, quæ, ut dixi, assiniatur ceræ. Quia ergo quidquid vult aliquis de Deo sentire, in Scripturis offendit, ea gratia ille quidem multorum deorum imagines ex iis effingit, at nos Dei veri speciem expressimus, ex nostra formaverum agnoscentes exemplar. Sed et nobis insitana anima illius imagine ad immortalitatem induta est. Ejus parentem si relinquo, justo judicio ea quoque me relinquet, ipso facinore indicans injustum, et, ut quæ veniat a justo, juste me deseret, sicque animam post punitionem perdam, deficiente auxilio ab ea orto. Si autem est alius Deus, primum aliam speciem induat, aliam formam, ut per corporis novam figuram novum agnoscam Deum. Sed et si figuris figuram mutet, nunquid et animæ substantiam? Quod si eam quoque mutaverit, non amplius ego sum, qui alius factus fui tum figura, tum substantia. Alios ergo creet, si alius est. Porro non est. Si enim esset, creasset utique. Cum ergo non creaverit, tanquam qui non existit, revera existentem existenti relinquat. Nullus quippe est, nisi sola Simonis opinione. Ego alium Deum non recipio, præter eum solum qui me condidit.

tanquam proprio spiritui, ipse semper congaudebat. Unita quidem est Deo, ut anima, ab eo autem extenditur, velut manus, universitatem producens. Propter hoc vero et unus homo conditus est, ab eo autem etiam sexus femineus processit. Cumque unitas sit genere, dualitatem facit. Nam per extensionem et contractionem unitas dualitas esse censetur. Itaque recte facio deferendo omnem honorem uni Deo, tanquam parentibus. Dixit Simon: Quid vero, et si Scripturæ alios deos aiunt, non admittes?

XIII. Petrus respondit: Si Scripturæ, si prophetæ deos dicunt, in tentationem audientium dicunt, ita quippe scriptum est: *Si surrexerit apud te propheta, dans signa et prodigia, et evenerit signum illud ac prodigium, dixerit vero tibi: Eamus et colamus deos alienos, quos nescierunt patres tui, non audietis prophetam illum: in primis sicut manus tuæ ad lapidandum eam. Tentavit enim te avertere a Domino Deo tuo. Quod si dixeris in corde tuo: Quo modo fecit signum hoc vel prodigium, cognoscens cognoscas, quia tentator tentavit, ut sciat an timeas Dominum Deum tuum*^a. Et vero quia tentator tentavit, dictum est, aliter autem id post transmirationem in Babylonem apparet. Neque enim qui cuncta novit Deus, sicut ex multis ostendi licet, tentavit, ut ipse sciret, qui præciterit omnia. Si vero cupis, de ea re sermonem faciamus; et demonstrabo Deum præscium esse. Illum autem ignorare; cum falsum sit, id quoque ad tentationem scriptum ostenditur. Ita nos, o Simon, neque ab ullo alio scandalum pati possumus, nec ad multos deos admittendos fraude inducimur, nec ulli sermoni assentimur contra Deum dicto. *ναὶ δυνάμεθα*^b. οὕτε πολλοὺς θεοὺς ἀποδέξασθαι ἀπατώμεθα, οὐδὲ λόγῳ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένην συντιθέμεθα.

XIV. Scimus enim ipsi quoque, angelos a Scripturis vocatos esse deos. Dico autem exempli gratia eum, qui in rubo locutus est, et qui cum Jacobo luctatus est, item eum, qui natus est Emmanuel, qui que dictus fuit Deus fortis. Sed et Moyses deus Pharaonis exstitit, revera tamen homo erat. Et præterea idola gentium. Nobis autem unus est Deus, unus creaturarum auctor omniumque exornator, cuius Christus filius est, cui credentes ex Scripturis falsa agnoscimus. Atque adhuc ex patribus instructi de iis quæ in Scripturis vera sunt, unum solum novimus creatorem cælorum et terræ, Deum Judæo-

^a Deut. xiii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ ἢ δὲ σοφία p. ἢ δὲ σοφία, ἢ C. ²⁶ μία C. Tum ἕκτασιν O et ex conject. C, in cuius textu ἕκτασιν. In O στολήν p. συστολήν. ²⁷ εἰ deest in O. ²⁸ ἀνόντων O. ²⁹ διδούς σοι C. ³⁰ εἶδέναι C. Seq. σου ὁμ. O. ³¹ ἐπέπρασεν S. ³² Scripsi βούλει c. O invito Schweglero, qui commendat vulgatum βούλη ex ejus opinione conjunctivum. Cfr. hom. xix, 6. Tum add τὸν ante λόγον c. O. ³³ Post δυνάμεθα Schliemannus Clem. p. 149, 569, addit φέρειν, emendatione superflua. S. ³⁴ τῶν S, O, τόν C.

VARIORUM NOTÆ.

(47) *Ἡ δὲ σοφία*, etc. Redolere hæc Ebionismum fatebitur mecum qui ea contulerit cum Epiphaniæ, dictæ hæreseos cap. 3, 16, 17 et 29. Cot. — Confer que de divina sapientia dicta sunt Prov. viii, 22 seqq. DRACH.

(48) *Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετακείσταν*. Tunc

φία (47), ἢ ²⁵ ὡς περ ἰδίῳ πνεύματι αὐτὸς ἀεὶ συνέχαιρον, ἦν ὡς ψυχὴ τῷ Θεῷ, ἐκτείνεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς χεὶρ, δημιουργοῦσα τὸ πᾶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἄνθρωπος ἐγένετο, ἀπ' αὐτοῦ δὲ προήλθε καὶ τὸ θῆλυ. Καὶ μονὰς ²⁷ οὕσα τῷ γένει δυὰς ἐστίν. Κατὰ γὰρ ἕκτασιν καὶ συστολήν ἡ μονὰς δυὰς εἶναι νομίζεται. Ὡστε ἐν τῷ Θεῷ, ὡς γονεῦσιν, ὀρθῶς τοῦ τὴν πᾶσαν προσαναφέρων τιμῆν. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Τί δὲ, εἰ ²⁸ καὶ αἱ Γραφαὶ ἑτέρους θεοὺς λέγουσιν, οὐ παραδέξῃ;

326 XIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐἴτε αἱ Γραφαὶ εἴτε προφήται θεοὺς λέγουσιν, εἰς πειρασμῶν τῶν ἀκουόντων ²⁹ λέγουσιν. Οὐτὴν γὰρ γέγραπται· Ἐὰν ἀναστῆ ἐν σοὶ προφήτης, διδούς ³⁰ σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ ἔλθῃ τότε σημεῖον ἐκείνου καὶ τὸ τέρας, ἐρεῖ ^B δὲ σοὶ· Πορευθέντες λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οἷς οὐκ ἠδεδούκαμεν οἱ πατέρες σου, οὐκ ἀκούσεσθε τοῦ ἀροφήτου ἐκείνου· ἐν πρώτοις ἐστῶσαν αἱ χεῖρές σου λιθοβολῆσαι αὐτόν. Ἐπέπρασεν γὰρ σε ἀποστήσαι ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Ἐὰν δὲ εἰπῇς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Πῶς ἐποίησεν τὸ σημεῖον ἐκείνου ἢ τὸ τέρας, γινώσκων γινώσκῃ, ὅτι ὁ πειράζων ἐπέπρασεν, *ὡδεῖν*³¹, εἰ φοβῆ Κύριον τὸν Θεόν σου. Ὅτι δὲ ὁ πειράζων ἐπέπρασεν, εἰρητο, ἕτερος δὲ μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετακείσταν (48) φαίνεται. Οὐ γὰρ ἂν ὁ τὰ πάντα γινώσκων Θεός, ὡς ἐκ πολλῶν ἐστὶ δεῖξαι, ἐπέπρασεν ³², ἵνα γνῶ αὐτὸς, ὁ τὰ πάντα προγινώσκων. Εἰ δὲ βούλει ³³, περὶ τοῦτου τὸν λόγον ποιησώμεθα, καὶ δεῖξω προγινώσκοντα τὸν Θεόν. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν αὐτὸν ψεῦσμα ἐστίν, καὶ τοῦτο πρὸς πειρασμῶν γραφὴν ἀποδείκνυται. Οὕτως ἡμεῖς, ὦ Σίμων, οὐτε ἀπὸ Γραφῶν οὐτε ὑπ' ἑτέρου τινὸς σκανδαλισθῆναι δυνάμεθα ³⁴. οὕτε πολλοὺς θεοὺς ἀποδέξασθαι ἀπατώμεθα, οὐδὲ λόγῳ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένην συντιθέμεθα.

XIV. Ἴσμεν γὰρ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀγγέλους θεοὺς λεχθέντας. **327** Λέγω δὲ ὡς ὅ ἐπι τῆς βάτου λέλησας, καὶ τῷ Ἰακώβ παλαίσας· ἀλλὰ καὶ τὸν γενόμενον Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν λεγόμενον Θεὸν Ἰσχυρόν (49). Ἄλλὰ μὴν καὶ Μωϋσῆς θεὸς Φαραὼ ἐγενήθη, τῷ ἂν ὄντι ἄνθρωπος ἦν. Ἐτι δὲ καὶ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν. Ἡμεῖν δὲ εἰς Θεός, εἰς ὁ τὰς κτίσεις πεποιτηκώς καὶ διακοσμήσας τὰ πάντα· οὗ καὶ ὁ Χριστὸς υἱός, ὃ πατὴρ ὁμοῦ ἀπὸ τῶν Γραφῶν τὰ ψευδῆ ἐπιγινώσκομεν. Ἐτι δὲ καὶ ἐκ πατέρων ἐφοδιαζόμενοι τῶν Γραφῶν τὰ ἀληθῆ ἕνα μόνον οἶδαμεν τὸν πεποιτηκῶτα τοῦτε οὐρανοῦ καὶ τῆν γῆν, Θεὸν Ἰουδαίων καὶ πάντων τῶν ³⁴

ἀεὶν αὐτὸν αἰρουμένον. Τοῦτον καὶ θεωρεῖτε λογισμῶν ἅληθῆ⁴⁶ δογματίσαντες οἱ πατέρες παρέδωσαν⁴⁷ ἡμῖν, ἵνα εἰδῶμεν, ὅτι εἰ τι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγεται, ψευδὸς ἐστίν. Ἄλλὰ καὶ ὑπερβαλλόντως τι ἐρῶ· εἰ τοῦτο οὕτως ὡς ἐφη, οὐκ ἔχει, ἐμοὶ γένοιτο καὶ τοῖς ἀληθῆς⁴⁸ ἀγαπῶσιν, περὶ εὐφημίας τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς Θεοῦ κινουέμεν.

XV. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἐφη· Ἐπειδὴ καὶ τῶν τὰ σημεῖα καὶ τέρατα διδόντι προφήτῃ, ἄλλον δὲ θεὸν λέγοντι φησὶ μὴ δεῖν πιστεύειν, μετὰ τοῦ εἰδέναί ὅτι καὶ θάνατον ὀφείλει, οὐκ οὖν καὶ ὁ διδάσκαλός σου σημεῖα καὶ τέρατα δεδωκώς εὐλόγως ἀνηρέθη. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίθη· Ὁ⁴⁹ Κύριος ἡμῶν οὐτε θεοῦ εἶναι ἐφθέγγετο παρὰ τὸν χριστῶνα τὰ πάντα, οὐτε ἑαυτὸν⁵⁰ θεὸν εἶναι ἀνηγόρευσεν, Ἰδὼν δὲ Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα διακοσμήσαντος³²⁸ τὸν εἰπόντα αὐτὸν εὐλόγως ἐμακάρισεν. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν τὸν ἀπὸ Θεοῦ θεὸν εἶναι; καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· πῶς τοῦτο εἶναι δύναται, φράσον ἡμῖν. Τοῦτο γὰρ ἡμεῖς εἰπεῖν σοι οὐ δυνάμεθα, ὅτι μὴ ἠκούσαμεν παρ' αὐτοῦ.

XVI. Πρὸς τούτοις δὲ, τοῦ Πατρὸς τὸ μὴ γεγεννησθῆναι ἐστίν, Ἰδοῦ δὲ τὸ γεγεννησθαι· γεννητὴν δὲ ἀγεννητῆ καὶ αὐτογεννητῆ⁵¹ οὐ συγκρίνεται. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Εἰ καὶ τῆ γενέσει οὐ ταυτὸν⁵² ἐστίν; Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ὁ μὴ κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ⁵³ ὡν τικ τὰς αὐτὰς αὐτῶ πάσας ἔχειν προσωνομίας οὐ δύναται. Καὶ ὁ Σίμων· Τοῦτο λέγειν ἐστίν οὐκ ἀποδεικνύειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί οὐ νοεῖς, ὅτι τὸ⁵⁴ μὲν αὐτογεννητὸν τυγχάνει ἢ καὶ ἀγεννητὸν, τὸ δὲ γεννητὸν ὃν τὸ αὐτὸ⁵⁵ λέγεσθαι οὐ δύναται, οὐδ' ἂν τῆς αἰτῆς οὐσίας ὁ γεγεννημένος τῶ⁵⁶ γεγεννηκότι [αὐτῶν]. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο μάθε· Τὰ ἀνθρώπων σώματα ψυχὰς ἔχει ἀθανάτους, τὴν τοῦ Θεοῦ πνοὴν ἡμψισμένας, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθούσαι⁵⁷ τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσι (50), θεοὶ δὲ οὐκ εἰσίν. Εἰ δὲ θεοὶ εἰσι,

A rum omniumque qui eum voluerint colere. Hinc pia consideratione verum majores præscripserunt ac tradiderunt nobis, ut sciamus, si quid contra Deum proferatur & mendacium esse. Sed et aliquid supra modum loquar : Si hoc non se habet quemadmodum dixi, mihi et veritatis amatoribus contingat, ut in Dei creatoris nostri laudibus periculum subeamus.

XV. His auditis Simon ait : Quandoquidem etiam signa ac prodigia danti prophetæ, alium vero deum prædicanti, dixisti non oportere credi, imo notum habere, illum mereri mortem, igitur et Magister tuus, qui signa et prodigia dedit, merito interfectus est. Et Petrus respondit : Dominus noster neque deos esse præter cunctorum opificem pronuntiavit, neque se Deum esse prædicavit, sed eum, qui ipsum dixerat Filium Dei constitutoris omnium, jure appellavit beatum. Respondit Simon : Non ergo tibi videtur, eum, qui ex Deo est, Deum esse? Et Petrus dixit : Qua ratione id esse possit, nobis effare. Hoc quippe nos tibi non possumus dicere, quoniam ab illo non audivimus.

XVI. Ad hæc, Patris est, non fuisse genitum, Filii vero, genitum esse. Genitum autem cum ingenito vel per se genito non confertur. Dixit Simon : Nunc ob generationem idem est? Excepit Petrus : Qui per omnia idem non est cum aliquo, non potest easdem omnes cum eo habere appellationes. Et Simon : Hoc dicere non est probare. Tum Petrus : Quare non intelligis, quod ille quidem per se genitus est, vel et ingenitus, hic vero, quia est genitus; idem dici nequit, neque si ejusdem substantiæ genitus cum eum gignente. Sed et hoc discite : Hominum corpora habent animas immortales, Dei spiritum indutas, quæque a Deo profectæ ejusdem quidem substantiæ sunt, non sunt tamen dii. Sin vero dii sunt, hac ratione cunctorum hominum animæ, mor-

VARIAE LECTIONES.

⁴⁶ ἀληθῆς ὃν C. ⁴⁷ παρέδωσαν O. Idem εἰδῶμεν. ⁴⁸ ἀληθῆς C. ⁴⁹ ὁ om. O. ⁵⁰ αὐτὸν C. ⁵¹ αὐτὸ γεννητῶ O. ⁵² ταύτῃ O. ⁵³ τῶ αὐτῶ (sic) O. ⁵⁴ ὁ S. ⁵⁵ Ita D, ὄντα αὐτὸν C, ὄν, τὰ αὐτὰ J. ⁵⁶ τὸ t. Vox [αὐτῶν] a me addita explet lacunam cod. O. ⁵⁷ προελθούσι O. Idem εἰσι c. Cl, ἐστίν C. Ad oram libri Otiob. κατὰ τὸν Ὀριγῆνη.

VARIORUM NOTÆ.

(50) *Τὴν τοῦ Θεοῦ προ·ν ἡμψισμένας*, et τῆς *μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσι*. Ethonæis gnostica permisceat. Hi enim hæretici, teste S. Augustino, dicebant animarum substantiam Dei esse naturam; animasque ex Dei procedere substantia. Præiverat Augustino Irenæus per gnosticorum verba : *Jam enim non habiturum eum animas sanctas, ut rursum demittat eas in sæculum, sed tantum eas quæ sunt ex substantia ejus, id est, quæ sunt ex insufflatione* : lib. 1, cap. 24. Quibus omnibus lux ex Theodorito *Hæret. solut.* lib. v, cap. 9 : Ἐκεῖνο δὲ τὸ ἐμφύσημα, οὐ μέρος τι τῆς θείας οὐσίας φαίμεν, κατὰ τὴν Κέρδωνος καὶ Μαρκίωνος λύτταν. *Inspirationem porro illam, non divinæ substantiæ partem aliquam fuisse dicimus; juxta Cerdonis et Marcionis insaniam.* Mitto istis recentiores Manichæos et Priscillianistas. Sed concedi mihi velim, ut paucis digrediar in locum, deploratæ valetudinis apud Origenem tom. xiv, in Joannem, editionis V. Cl. Petri Danielis Huetii p. 216, ubi πνοὴ ἵσως memoratur : Τοῦτοδὲν τί μοι φαίνεται, καὶ περὶ

τὸ, *Πνεῦμα ὁ Θεός*. Ἐπεὶ γὰρ εἰς τὴν μέσσην καὶ κοινότερον καλουμένην ζωὴν ὄντες τοῦ περὶ ἡμᾶς πνεύματος, τὴν καλουμένην σωματικώτερον πνοὴν ζωῆς, ζωοποιούμεθα ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ὑπολαμβάνω ἂν ἐκεῖνου εἰληφθαι τὸ πνεῦμα λέγεσθαι τὸν θεὸν, πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμᾶς ἄγοντα. Τὸ πνεῦμα γὰρ κατὰ τὴν Γραφὴν λέγεται ζωοποιεῖν φανερὸν ὅτι ζωοποιῶσιν, οὐ τὴν μέσσην, ἀλλὰ τὴν θεϊοτέραν. Nam participium ὄντες Græcum non est; ὑπὸντος vero, quod legisse videtur Perionius, sensu caret : itemque ὄντες Ferrarii. Scripserim ego ὄντος, ac verterim ad hunc modum : *Tale quid mihi videtur et de iho* : Spiritus est Deus (Joan. iv, 24). *Nam quia cum spiritus noster spectet ad mediam et vulgarij appellatam vitam, quæ magis corporaliter vocatur flatus vite, vivificamur a spiritu; inde sumptum fuisse arbitror, ut Deus qui nos ducit ad veram vitam, spiritus dicatur. Spiritus enim, secundum Scripturam, dicitur vivificare : plane non vivificatione media, sed ea quæ diviniore est.* Cor.

tuorum, vivorum, gignendorum, dii erunt. Quod si amore contentionis erga me dixeris, eas quoque esse deos, quid hoc jam magni erit Christo, dici Deum? Id enim habebit, quod omnes habent.

Χριστῷ, τῷ Θεῷ λέγεσθαι; τοῦτο γὰρ ἔχει, ὃ καὶ πάντες ἔχουσιν.

XVII. Nos Deum dicimus, cujus proprium in alio esse nequit. Velut enim qui infinitus est undique, propter hoc dicitur immensus, et omnino est necesse, eum immensum ideo vocari, quia non potest alius ut ipse esse infinitus, (sin autem aliquis hoc dixerit possibile, errat; nec enim duo undique infinita simul existere possunt, terminaretur enim alterum ab altero), itaque natura comparatum est, unum esse Ingenitum. Quod si in figura est, sic quoque unum est incomparabile. Quare et Altissimus vocatur, quia, omnium supremus, cuncta sibi subjecta habet.

XVIII. Et Simon: Num nomen illius ineffabile est, Deus, quod omnes appellant; quoniam adeo et de nomine contendis, ne alii detur? Respondit Petrus: Scio, hoc non esse illi nomen ineffabile, sed nomen quod ex convento hominum dicitur, quod si alteri dederis, etiam illud quod non effertur possis alteri tribuere, et id quidem ratione voluntatis. Nomen, quod dicitur, indicto prægreditur. Hoc modo contumelia et in illud quod nondum prolatum est redundat, quemadmodum honor cognitum in adhuc incognitum refertur.

XIX. Et Simon dixit: Scire velim, Petre, an vere credas hominis formam ad formam Dei esse effictam. Et Petrus: Vere, o Simon, ita habere plane mihi est. Ac Simon: Quomodo potest mors corpus solvere, maximo sigillo conformatum? Tum Petrus: Dei justus est forma. Cum ergo cæperit inique agere, insita species fugit, sicque corpus dissolvitur, ut forma non amplius appareat, ne justus Dei forma ab injusto corpore habeatur. Atqui solutio non fit circa sigillum, sed circa sigillatum corpus. Porro circa eo, qui signavit, signatum non solvitur. Sic citra judicium neque mori licet. Et Simon: Quæ ergo fuit necessitas, Dei formam homini e terra excitato tradere? Ac Petrus: Factum est propter humanitatem Dei creatoris. Quandoquidem ratione substantiæ cuncta præstantiora sunt humana carne, æther inquam, sol, luna, sidera, aer, aqua, ignis, uno verbo cætera omnia, quæ ad ministerium hominis facta, licet substantia potiora, tamen lubenter sustinent ei qui substantia deterior

Α τούτῳ τῷ λόγῳ πάντων ἀνθρώπων, τῶν τε ἀποθανόντων καὶ ζώντων καὶ γεννησομένων ἡ αἰ ψυχὰ θεοῦ ἡ τυγχάνουσιν. Εἰ δὲ προσφιλονεικῶν μοι ἐρεῖς, καὶ αὐτὰς θεοῦ εἶναι, καὶ τί τοῦτο ἔτι ἡ μέγα καὶ

329 XVII. Ἡμεῖς θεὸν λέγομεν, οὗ ἐστὶν ἴδιον τὸ ἄλλῳ προσεῖναι μὴ δυνάμενον. Ὡσπερ γὰρ ἀπειρος ὢν πανταχόθεν διὰ τοῦτο λέγεται ἀπέραντος, καὶ ἀνάγκη πᾶσα, ἐτέρου μὴ δυναμένου ὡσαύτως ἀπείρου εἶναι, μὴ εἶναι ἴδιον τὸ καλεῖσθαι ἀπέραντον ἢ, (εἰ δὲ τις λέγει δυνατόν εἶναι ψεύδεται· δύο γὰρ πανταχόθεν ἀπειρα συνυπάρχειν οὐ δύναται· περαιούται γὰρ τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἐτέρου), οὕτως ἡ φύσις ἐστίν, ἐν εἶναι τὸ Ἄγεννητον. Εἰ δὲ ἐν σχηματὶ ἐστίν, καὶ οὕτως ἐν ἐστὶ τὸ ἄσύγκριτον. Διὰ τοῦτο καὶ Ὑψιστος λέγεται, ὅτι πάντων ἀνώτερος ὢν τὰ πάντα αὐτῷ ὑποκειμένα ἔχει.

XVIII. Καὶ ὁ Σίμων· Μὴ γὰρ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ ἀπόρρητον ὄνομα, τὸ θεός, ὅπερ πάντες λέγουσιν, ὅτι τοσοῦτον καὶ περὶ ὀνόματος δισχυρίζη, ἵνα μὴ ἄλλῳ δοθῇ; Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ἐπίσταμαι ὅτι τοῦτο οὐκ ἐστὶν αὐτῷ τὸ ἀπόρρητον ὄνομα (50'), ἀλλὰ τὸ κατὰ συνθήκην ἀνθρώπων λεγόμενον, ὅπερ εἰ ἐτέρῳ δοῖσιν, καὶ τὸ μὴ λεγόμενον ἐτέρῳ προσάψεις, καὶ ὡς τῆς προαιρέσεως λόγῳ. Τὸ λεγόμενον ὄνομα τοῦ μὴ λεγομένου πρόσδος ἐστίν. Τοῦτῳ τῷ λόγῳ ἡ ὑβρις καὶ εἰς τὸ μῆπω βῆθην λογίζεται, ὡς λόγῳ ἡ πρὸς τὸ ἐγνωσμένον τιμῆ εἰς τὸ μῆπω ἐγνωσμένον ἀναφέρεται.

XIX. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Ἦθελον εἰδέναι, Πέτρε, εἰ ἀληθῶς πιστεύεις, **330** ὅτι ἡ ἀνθρώπου μορφή πρὸς τὴν ἐκείνου μορφήν διατετύπεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀληθῶς, ὦ Σίμων, οὕτως ἔχειν πεπληροφόρηται. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς θάνατος τὸ σῶμα λύει δύναται, σφραγίδι μεγίστη διατετυπωμένον; Καὶ ὁ Πέτρος· Θεοῦ δικαίου ἐστὶ μορφή. Ἐπὶ οὖν ἀδικεῖν ἄρξεται, ἢ ἐν αὐτῷ ἰδέα ἡ φεύγει, καὶ οὕτως τὸ σῶμα λύεται, ἵνα ἡ μορφή ἀφανῆς γένηται, ὅπως μὴ δικαίου μορφήν Θεοῦ ἢ ἀδικον ἔχη σῶμα. Ἡ μέντοι λύσις οὐ περὶ τὴν σφραγίδα γίνεται, ἀλλὰ περὶ τὸ σφραγισθὲν σῶμα. Ἄνευ δὲ τοῦ σφραγισσαντος τὸ σφραγισθὲν οὐ λύεται. Οὕτως ἄνευ κρίσεως οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν ἐξεστίν. Καὶ ὁ Σίμων· Τίς οὖν ἀνάγκη ἦν, τὴν τοιοῦτου μορφήν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερόντι δοῦναι ἀνθρώπῳ; Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τὴν τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ φιλανθρωπίαν γέγονεν· ἐπεὶ γὰρ τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ πάντα κρείττονα τυγχάνει τῆς ἀνθρώπου σαρκός, λέγω δὴ τὸν αἰθέρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ, τὸ

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ γεννηθησομένων C. ⁵¹ θεοῖ add. c. O. Tum μοι S, O, μου C. ⁵² ἔτι om. O, τὸ p. τῷ legi vult S. ⁵³ τὸ ἴδιον C. ⁵⁴ ὡς αὐτὸς ἀπέρω εἶναι, τὸ καλεῖσθαι ἀπέραντος C. Schliemannii conjecturam ἀπείρου (Clem., p. 144, 569) a Schweglero vilipensam confirmat cod. O. ⁵⁵ οὕτως S, O, ἥτως C. ⁵⁶ καὶ conj. S. ⁵⁷ τὸ O et ex conj. C, in cuj. textu τε, S τι. ⁵⁸ Dedi προσάψεις, καὶ c. O, προσάψας C, προσάψεις D. ⁵⁹ εἰδέα C, qui deinde οὕτως. ⁶⁰ Θεοῦ μορφήν C. ⁶¹ Pro διὰ τὴν τοῦ in O occurrunt hæc verba alia manu expuncta: τοῦτο διὰ τὴν τοιοῦτου μορφήν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερόντι δοῦναι ἀνθρώπῳ. Tum repetitur καὶ ὁ Πέτρος. ⁶² δὴ S, δὲ C, O.

VARIORUM NOTÆ.

(50') Ἀπόρρητον ὄνομα. Hoc est nomen Tetragrammaton, Iehoua, quod Græcis Patribus etiam dicitur ὀρθρον, ἄφραστον. S. Greg. Naz. vero multo feliciter, ὡς τε ψφ καταληπτόν, οὕτε λόγῳ βῆτόν. De

hujusmodi SS. nomine diffuse disseruimus in opere nostro *De Harmonie entre l'Église et la Synagogue*, t. II, pag. 518 et seqq. DRACH.

πῦρ, ἐν λόγῳ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἃ τινα εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπου γενόμενα καὶ κατ' οὐσίαν κρείττονα ἢ τῆς ἡδῶς ὑπομένει δουλεύειν τῷ κατ' οὐσίαν χείρονι, διὰ τὴν τοῦ Κρείττονος μορφήν. Ὡς γὰρ οἱ πῆμιον ἡ ἀνδριάντα βασιλέως τιμῶντες τὴν τιμὴν ἀναφερομένην ἔχουσιν εἰς ἐκεῖνον, οὐπερ ὁ πηλὸς τὴν μορφήν τυγχάνει ἔχων, οὕτως ἡ πᾶσα κτίσις τῷ ἀπὸ γῆς γενομένῳ ἀνθρώπῳ χείρουσα δουλεύει, εἰς τὴν ἐκείνου ἀφορῶσα τιμὴν.

331 XX. Ἴδὲ ἡ, οἶψ Θεῷ, Σίμων, ἀχαριστεῖν ἡμᾶς πείσαι θέλεις· καὶ βασταάζει σε ἡ γῆ, ἰσως δὲ ἰδεῖν ἡ βουλομένη, τίς σοι τὰ ὅμοια φρονεῖν τολμήσῃ. Πρῶτος γὰρ αὐτὸς ἐτόλμησας, ὃ μηδὲς ἐτόλμησεν πρῶτος ἐφθέγγω, ἃ πρῶτως ἠκούσαμεν. Πρῶτοι καὶ μόνοι ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἡ τοιαύτῃ σου ἀσεβείᾳ τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ἱστορήσαμεν, καὶ οὐκ ἄλλου τινὸς, ἢ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, εἰς ὃν ἀσεβεῖν ἐτόλμησας. Καὶ χάσματα γῆς οὐκ ἐγενήθη, καὶ πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ οὐ κατεπέμφθη, καὶ εἰς ἐμπρησμόν ἀνδρῶν οὐκ ἐπέζηθεν, καὶ οὐτὸς οὐκ ἐπεχέθη ἡ, καὶ θηρῶν πλῆθος ἀπὸ δρυμῶν οὐκ ἐπέμφθη, καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἡμᾶς διὰ ἕνα ἀμαρτάνοντα ὡς ἐπὶ μοιχείας πνευματικῆς, τῆς κατὰ σάρκα χείρονος ἡ ὑπαρχούσης, ἢ Θεοῦ ὄργῃ ὀλέθριος οὐκ ἦρατο. Οὐ γὰρ ἔστιν ὁ ἡ τότε ἐπέξελλῶν τὰ ἀμαρτήματα οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίστης Θεός; Ἐπεὶ καὶ νῦν τὰ μέγιστα βλασφημούμενος τὰ μέγιστα ἐπέζηγες. Ἀλλὰ τοῦναντίον μακροθυμεῖ, εἰς μετάνοιαν καλεῖ, συντελοῦντα βέλη πρὸς συντέλειαν τῶν ἀσεβῶν ἐν τοῖς θῆσαυροῖς ἀποκαίμενα ἔχων, ἃ τινα ἐπαφήσει ὡς ζῶα ἐμψυχα, ὅταν ἡ ἀναποδοῦναι χρίσιν τοῖς ἡ αὐτοῦ προκαθεσθῆ. Διὸ φοβηθῶμεν θεὸν δίκαιον, οὗ τὴν μορφήν πρὸς τιμὴν τὸ ἡ ἀνθρώπου βασταάζει σῶμα.

332 XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Ἐπειδὴ ὄρω σε σοφῶς αἰνισσόμενον ἢ τὰ γεγραμμένα κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐν ταῖς ἡ βίβλοις οὐκ ἀληθῆ τυγχάνει, αὐριον ἀπὸ τῶν τοῦ ὀλασκάλου σου λόγων δεῖξω τὸν ἡ δημιουργὸν μὴ ἀνώτατον λέγοντα εἶναι ἡ Θεόν. Καὶ ὁ Σίμων ταῦτα εἰπὼν ἐζήληθεν. Ὁ δὲ Πέτρος τοῖς παρεστῶσιν ὄχλοις ἔφη· Ὁ Σίμων κἂν μὴδὲν ἕτερον περὶ Θεοῦ βλάψαι ἡμᾶς δυναθῆ, ἀλλ' οὐν γε ἡ ἐμποδίζει ὑμῖν ἀκούειν τοῖς τὴν ψυχὴν δυναμένους καθαίρειν λόγους. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἡ πολὺς ψιθυρισμὸς ἐγένετο τῶν ὄχλων λεγόντων· Τίς δὲ ἀνάγκη ἔξιν αὐτὸν ἐκαῦθα εἰσώντα τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας λέγειν; Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἔφη· Γένοιτο μέχρι Σίμωνος ἀρχετὸν γενέσθαι τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πειρασμὸν ἀνθρώπων λόγον. Ἐσοῦνται ἡ γὰρ, ὡς ὁ Κύριος εἶπεν, ψευδαπόστολοι, ψευδεῖς προφήται, αἰρέσεις, φιλαρχίαι· αἱ τινες, ὡς στοχάζομαι, ἀπὸ

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ πάλιν O. ⁷² οὕτως C. ⁷³ Ita O c. S., εἶδε C. ⁷⁴ ἰδεῖν S., O εἰδεῖν C. ⁷⁵ τολμήσει O. Malim τολμήσαι. Tum adjecti αὐτὸς c. O. ⁷⁶ τῇ adscripti ex O. ⁷⁷ ἐπεχέθη O. ⁷⁸ τῆς κατὰ σάρκα χείρονος D. improbatante O, κατὰ σάρκα χείρονος C in textu, χείρονος in marg. ⁷⁹ ὁ om. O, interpungens post ἔστιν. ⁸⁰ Ita O et ex conjeci. C., in cuij. textu ἔστι. ⁸¹ τοῦ C. ⁸² ποτε ἐν p. ἐν ταῖς C. Ad oram cod. Ott. ὄλα κατὰ νόμον. ⁸³ τὸ C. ⁸⁴ λέγοντα εἶναι idem quod λέγειν. Alioquin aliquid mutandum esset in textu S. ⁸⁵ γε om. O. ⁸⁶ εἰπόντος om. O. ⁸⁷ Cfr. Credner Beitr. 1, 291, 518 S.

VARIORUM NOTÆ.

• Legendum τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ, si versioni Latine fides. EDIT. PATROL.

tes exordium, ad eadem cum Simone contra Deum A proferenda cooperabuntur. Atque hæc pronuntians cum lacrymis, manu advocavit multitudinem, quæ cum accessisset, manus imposuit, et precatus est, sicque dimisit, monens convenire maturius. Ista inquam ac suspirans ingressus est, nec cibo sumpto ivit cubitum.

HOMILIA XVII

I. Sequenti ergo die Petrus, cum Simone disceptaturus, maturius expectatus oravit. Simulque ac precem finivit, Zacchæus ingressus est ac dixit : Simon extra sedet, cum quibusdam suis, circiter triginta, disserens. Et Petrus ait : Sinatur loqui, donec multitudo conveniat, tuncque incipiamus quæstionem, ut sic, auditis quæ ab eo dicta fuerint, ad ea aptantes nos, egressi disputemus. Atque eo modo factum est. Egressus igitur nec multo post reversus Zacchæus Petro retulit sermones Simonis contra ipsum.

II. Dixit autem : Accusat te, Petre, quasi malitiæ ministrum, et magia multum valentem, ac hominum animas deterius idololatria fascinantem. Et quidem quod magus sis, hoc visus est afferre argumentum, dicendo : Conscius mihi sum, me ne unius quidem verbi recordari ex iis quæ cum eo disputaturus apud me perpendi. Nempe quando ipse disserit, et ego mentem applico, ut revoce in memoriam, quænam sint quæ cogitavi descendens ad colloquium cum eo, nec quidquam eorum, quæ dicit audio. Quando ergo nihil ejusmodi cum ullo alio patior, quam cum illo solo, qua ratione non sum ab eo incantatus? Illud vero, quod, quæ docet pejora sint idololatria, clarum erit mentem habenti, postquam indicavero. Nulla enim alia utilitas est, quam ut anima omnigenis idolis libera reddatur. Nam speciem imaginata timore ligatur, et credens se aliquid pati, elanguet, et alienatur, seu a dæmone insanit, ac dæmoniaco furore correpta multis sobria videtur.

III. Id vobis Petrus præstat, pollicendo sapientes facere. Prætextu siquidem unius Dei videtur quidem liberare vos multis anima carentibus idolis, quæ non multum nocent cultoribus, quod ipsis oculis cernuntur esse lapidea, vel ænea, vel aurea, vel ex alia quadam inanima materia. Quare cum anima sciat, id quod cernitur, nihil esse, non simili modo per aspectabile a timore potest imagina-

του τὸν Θεὸν βλασφημοῦντος Σίμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι (51) εἰς τὸ ὅτι τὰ αὐτὰ τῷ Σίμωνι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγειν συνεργήσουσιν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν μετὰ δακρῶν, τῇ χειρὶ προσεκαλεῖτο τοὺς ὄχλους, οἷς προσελθούσιν τὰς χεῖρας ἐπιτιθεῖς ὅτι καὶ εὐχόμενος ἀπέλευεν, λέγων 333 ὀρθρῖαιτερον συνέρχεσθαι. Ταῦτα εἰπὼν καὶ σενάδων εἰσελθὼν οὕτε τροφῆς μεταλάδων ὑπώκωσεν.

'OMIAIA IZ.

I. Τῆς μὲν οὖν ἄλλης ἡμέρας ὁ Πέτρος πρὸς Σίμωνα ζητεῖν μέλλων ὀρθρῖαιτερον ὅτι ἐξυπνισθεὶς ἠύξατο, καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι ὁ Ζαχαρίας εἰσῆμι λέγων Σίμων ἔξω καθέζεται, μετὰ ἰδίων αὐτοῦ τινων ὡς τριάκοντα διαλεγόμενος. Καὶ ὁ Πέτρος ἐξη- Ἔάσθω ὅτι λαλεῖν, μέχρις ὅτε ὅτι πλήθος γένηται, καὶ τότε ζητεῖν ἀρρώμεθα, ἵνα οὕτως ἡμεῖς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἀκούσαντες, πρὸς αὐτὰ ἀρμολάμενοι, ἐξεληθόντες διαλεχθῶμεν. Καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο. Ἐκδὲ οὖν καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν εἰσελθὼν ὁ Ζαχαρίας ἀντέβαλλε τῷ Πέτρῳ τοὺς ὑπὸ Σίμωνος κατὰ Πέτρον ὅτι ῥηθέντας λόγους.

II. Ἐλάγε δέ· Αἰτιᾶται σε, Πέτρε, ὡς κακίας ὄντα ὑπηρέτην, καὶ μαγεῖν πολὺ δυνάμενον, καὶ εἰδωλολατρείας ὅτι χεῖρον τὰς τῶν ἀνθρώπων φαντασιούοντα ψυχὰς. Εἰς τὸ μὲν οὖν μάγαν εἶναι σε ταύτην ἐδόκει φέρειν ἀπόδειξιν, λέγων Σύννοια ἐμαυτῷ, ὅτι ὡν κατ' ἐμαυτὸν σκέπτομαι, ἐλθὼν συζητεῖν αὐτῷ, οὐδὲ ἕνα μνημονεύω λόγον. Αὐτοῦ γὰρ διαλεγόμενου, κάμου τὸν νοῦν ἀσχολοῦντος εἰς τὸ ἀναπολῆσαι, τίνα ἔστιν ἡ ἐλογισμένη 334 ἐλθὼν λέγειν πρὸς αὐτὸν, οὐδ' ὅτι οὖν ὡν λέγει ἐπακούω ὅτι. Ἐπεὶ οὖν ἐπ' ἄλλου τινὸς τοιοῦτο τι οὐ πάσχω, ἢ ἐπ' αὐτοῦ μόνου, πῶς οὐχὶ μαγεύμενος ὑπ' αὐτοῦ τυγχάνω; Τὸ δὲ ὅτι, ἢ ὅτι ἀνδιδάσκη, εἰδωλολατρείας χεῖρον ἔστιν, τῷ γὰρ νοῦν ἔχοντι, ἐμοῦ μνημόσαντος σαφὲς ἔσται. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ὠφελήθηναί ἔστιν ὅτι, ἢ τὸ τὴν ψυχὴν εἰδῶν παντοδαπὸν ἐλευθέραν γενέσθαι. Φανταζομένη γὰρ εἶδος δεσμεῖται φόβῳ, καὶ φροντίζει τοῦ παθεῖν τι μαραινεται, καὶ ἀλλοιουμένη δαιμονῶν ὅτι, καὶ δαιμονῶν τὰ τοῖς πολλοῖς σωφρονεῖν δοκεῖ.

III. Τοῦτο ὑμῖν Πέτρος ὑποσχέσει τοῦ σωφρονεῖν παρέχει. Προφάσει γὰρ ἐνὸς Θεοῦ δοκεῖ μὲν ὑμᾶς πολλῶν ἀψύχων ἀπαλλάσσειν εἰδῶλων, ἢ ὅτι πάντοτε τοὺς σέβοντας ἀδικεῖ, τῷ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ὅτι ἐρᾶσθαι λθῖνα ὄντα ἢ χάλκεα ἢ χρύσεια ὅτι καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀψύχου ὕλης. Διὸ τῷ ὅτι εἰδέναι, ὅτι τὸ βλεπόμενον οὐδὲν ἔστιν, οὐχ ὁμοίως τῷ ὀρατῷ ὑπὸ φόβου φαντασιουῖσθαι δύναται ἡ ψυχὴ. Πάντῳ δὲ διδασκαλίᾳ

VARIÆ LECTIONES.

ἢ τὸ αἰδ. S. probante O. ἢ Ita S., ἐπιτιθὼν C. Ambigo de Otoboniani scriptura truncata. Deinde ὀρθρῖαιτερον S, O, ὀρθρῖαιτερον C. προσέρχεσθε p. συνέρχεσθαι O. ἢ Ita O c. S, ὀρθρῖαιτερον C. ἢ Pro ἔάσθω lacuna in O. ἢ δ του (sic) p. ὅτι O. Tum p. οὕτως lacuna in eodem. ἢ κατὰ Πέτρον D, τῷ Πέτρῳ C, O. Deleri hæc vhb. vult C. ἢ εἰδωλολατρείας O. ἢ Ita O et ex conject. C, in euj. textu ἐπακούων. ἢ ἀ conj. C, approbante O; deest in cod. hom. Parisiensi. εἰδωλολατρείας O. ἢ ὠφελήθηναί ἔστιν S. ἢ καὶ φρονεῖσθαι εὐπαθεῖν τι μαραινεται καὶ ἀλλοιούται ἢ δαιμονῶν C. ἢ ὀφθαλμῷ O. ἢ χαλκία ἢ χρύσεια O. ἢ τῷ S, O, τὸ C.

VARIORUM NOTÆ.

(51) Ἀπὸ Σίμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι. Hoc una voce laudant ecclesiastici scriptores, adeo ut personatus iste Petrus de eo, quod jam factum vi-

derat, quasi futuro conjecturam fecerit. Vide sis Irenæum lib. 1, c. 23, 2; lib. III, Præfat. et Eusebium H. E. lib. II, 43. Davis.

εις φοβερὸν θεὸν ἀποβλέπουσα τῶν κατὰ φύσιν ἐκβα-
 θραύεται. Καὶ ταῦτα ἐγὼ λέγω, οὐχ ὅτι ὑμᾶς εἰδῶλα
 εἶδεν παραινῶ, ἀλλ' ὅτι Πέτρος φοβερῶν ἰδεῶν ὁ
 δοκῶν ἀπαλλάσσειν ὑμῶν τὰς ψυχὰς, φοβερωτέρα
 ἔδει ὅτι ἕκαστον ὑμῶν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ νοῦν, θεὸν
 ἐν μορφῇ εἰστηγούμενος, καὶ ταῦτα ἄκρως δίκαιον,
 335 ὅ ἔπειτα τὸ φοβερὸν καὶ τῇ συννοουσῇ ψυχῇ τὸ
 φρικῶδες, δυνάμενον καὶ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἐκλύ-
 σαι τοὺς τόνους. Ἐν γὰρ τοιοῦτῳ καθεστῶς χειμῶνι
 ὁ νοῦς ὡς βυθὸς Ἰπ' ὁ ἀνέμου σφοδροῦ θολοῦται τὸ
 λαμπρὸν. Διὸ εἰ ἐπ' ὠφέλεια ὑμῶν προσέρχεται, μὴ
 ὑμῶν τοὺς ἐξ ἀψύχων μορφῶν ἠπίως ὁ γινομένου
 φόβου ἐκλύειν δοκῶν φοβερῶν θεοῦ ἀντεισφερέτω
 μορφῇ. Μορφὴν δὲ ἔχει θεός ὁ; Εἰ δὲ ἔχη, ἐν σχή-
 ματι ἔστιν. Ἐν σχήματι δὲ ὧν πῶς οὐ περιόριστός
 ἐστιν; Περίοριστος δὲ ὧν ἐν τόπῳ ἔστιν. Ἐν τόπῳ
 ἂν ἦτων ἔσσι τοῦ περιέχοντος αὐτὸν τόπου. Ἦ-
 των ἂν τις ὧν πῶς πάντων ἔστιν ὁ ὁ μείζων ἢ
 χρείτων ἢ ἀνώτατος; Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.
 nente illum loco. Denique qui est aliquo minor,
 supremus? Atque hæc quidem ita.

A tionibus deludi. At fallaci doctrina decepta dum
 terribilem Deum respicit, ex iis quæ natura habet
 excidit funditus. Atque hæc dico, non quod idola
 colere suadeam, sed quia Petrus, dum videtur ani-
 mas vestras eripere formidabilibus speciebus, men-
 tem uniuscujusque vestrum formidabili idea reddit
 fanaticam, Deum in forma introducens, eumque
 summe justum, quam ideam sequitur terror, et
 animæ cogitantis horror, valens etiam rectæ rati-
 onis vigorem solvere. In hac quippe procella animus
 constitutus velut mare a vehementi vento infusca-
 tur et splendorem perdit. Quocirca si ad utilitatem
 vestram advenit, ne, dum videtur timores vestros ex
 inanimatis formis leniter ortos resolve, in locum
 eorum terribilem Dei formam inducat. An vero
 B Deus habet formam? Quod si habet, in figura con-
 sistit. In figura autem consistens, quo modo non
 est circumscriptus? Et circumscriptus, in loco ver-
 satur. Cæterum in loco existens, minor est conti-
 nente illum loco. Denique qui est aliquo minor, aut
 præstantior, aut

IV. Ὅτι δὲ ἀληθῶς οὐδὲ τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου
 αὐτοῦ ρηθέντα πιστεύει, φανερὸν ἐστίν. Τὰ γὰρ ὁ
 ἐναντία αὐτῷ κηρύσσει. Ἐκείνου γὰρ εἰπόντος τινί,
 ὡς μακάριος· *Μὴ με λέγῃς ἀγαθόν, ὁ γὰρ ἀγαθός*
εἰς ἔσται. Ἀγαθὸν δὲ εἰπὼν οὐκ ἔτι ἐκεῖνον λέγει
 τὸν δίκαιον, ὃν αἱ Γραφαὶ κηρύσσουν, ὃς ἀπο-
 κτείνει ὁ καὶ ζωοποιεῖ, ἀποκτείνει μὲν τοὺς ἀμαρ-
 τάνοντας, ζωοποιεῖ δὲ τοὺς κατὰ γνώμην αὐτοῦ
 βούοντας. Ὅτι δὲ ἔντως οὐ τὸν Δημιουργὸν ἔλεγεν
 ἀγαθόν, τῷ διανοηθῆναι δυναμένῳ σαφέζ ἐστίν. Τοῦ
 γὰρ Δημιουργοῦ ἔγνωσμένον καὶ τῷ πλασθέντι Ἀδάμ,
 καὶ τῷ εὐαρεστήσαντι αὐτῷ ὁ Ἐνώχ, καὶ πῶ ὑπ'
 αὐτοῦ δικαίῳ ὀραθέντι Νῶε, ὁμοίως καὶ τῷ Ἀβραάμ
 336 καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆ καὶ
 ἰσῶ καὶ ἄλλῳ τῷ κόσμῳ, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πέτρος
 Ἰησοῦς ἐλθὼν ὁ ἔλεγεν ὁ Ὅυδεις ἔγνω τὸν Πατέ-
 ρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις οἶδεν ὁ
 εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκα-
 λιφᾶται. Εἰ οὖν αὐτὸς Υἱὸς ἦν ὁ πατὴρ, ἀπὸ τῆς αὐ-
 τοῦ παρουσίας οἷς ἐβούλετο τὸν πᾶσιν ἄγνωστον
 ἀπεκάλυπτεν. Καὶ οὕτως τοῖς πρὸ αὐτοῦ πᾶσιν
 ἔγνωστος ἦν ὁ Πατήρ, οὐχ οὕτως ὁ ὧν ὁ πᾶσιν
 ἔγνωσμένος.

IV. Quod autem vere neque quæ a Magistro suo
 dicta sunt credat, manifestum est. Nam contraria
 ei prædicat. Scilicet ille, sicut audio, cuidam dixit:
 Ne me dicas bonum, bonus enim unus est. Bonum
 vero aïens, non amplius illum inquit, qui
 justus est, quemque Scripturæ prædicant, qui oc-
 cidit, et vivere facit, occidit quidem peccatores,
 vivere autem facit eos, qui secundum ejus volunta-
 tem agunt. Porro quod revera Creatorem non dixit
 bonum, ei qui poterit considerare clarum erit. Cum
 enim Creator notus fuerit et Adamo qui ab eo for-
 matus est, et Enocho qui ei placuit, et Noæ qui ei
 justus esse apparuit, similiter et Abrahamo, Isaaco,
 Jacobo, sed et Moysi, ac populo, totique mundo,
 magister ipsius Petri; Jesus, veniens dixit: Nemo
 novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis no-
 vit, nisi Pater, et quibus vult Filius revelare. Si
 ergo, qui advenit, ipse Filius erat, post suum ad-
 ventum quibus voluit eum, qui enuctis incognitus
 erat, revelavit. Sicque omnibus ante eum ignotus
 erat Pater, proindeque non est ille omnibus cog-
 nitus.

V. Καὶ τοῦτο εἰπὼν Ἰησοῦς οὐδὲ αὐτὸς ἐαυτῷ
 συμφωνεῖ. Ἐνίστε γὰρ ἄλλαις φωναῖς τῶν ἀπὸ τῶν
 11 Γραφῶν φοβερὸν καὶ δίκαιον συνίστησι θεὸν λέ-
 γων· *Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τοῦ ἀποκτείνοντος ὁ τὸ*
σῶμα, τῇ δὲ ψυχῇ ὁ μὴ δυναμένου τι ποιῆσαι·
φοβηθῆτε δὲ τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν
εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς βαλεῖν. Ναὶ λέγω

D V. Atque hoc dicens Jesus neque ipse secum
 consentit. Interdum enim aliis Scripturarum voci-
 bus timendum ac justum commendat Deum, aïens:
 Nolite timere eum, qui occidit corpus, animæ autem
 nihil potest facere, sed timete eum qui potest et cor-
 pus et animam in gehennam ignis mittere. Utique dico
 vobis, hunc timete. Quod autem vere hunc ti-

ἃ Matth. xix, 17.
 ἂ Deut. xxxii, 39.

ἃ Matth. xi, 27.
 ἂ Matth. x, 28.

VARIE LECTIONES.

ἃ εἰδῶν C. ἂ εἰδέξ C. ἃ ὑπό O. ἄ ἠπίους O. Tum recepi φόβους c. cod. et ex conject. Ci, in cujus
 cod. deest. ἂ ὁ θεός O, articulo quidem subnotato. ἃ ἢ C. ἄ δέ O. ἂ ἀποκτείννει O, et paulè
 post. ἃ αὐτῷ om. O. ἃ Πέτρος ἰσῶν ἐλθὼν p. Πέτρος Ἰησοῦς ἐλθὼν O; quæ quidem vbb. li-
 post. subnotata sunt. ἃ Cfr. Crehner, Beitr. 1, 248, 314. Schwegler, Nachapost.-Zeitalter 1, 254, 20. S.
 ἃ εἶδεν O. Dein βούληται S, O, βούλεται C. ἃ οὔτος O. ἃ τόν O. ἃ ἀποκτείννοντος O. ἃ τὴν ψυχὴν
 p. τῇ δὲ ψυχῇ O. Tum inserui δὲ c. eodem.

mendum esse dixerit ut justum Deum, ad quem A et injuria affectos ait clamare, parabolam ad eam rem proferens interpretationem subjungit, dicens : Si ergo judex iniquitatis ita fecit, quod sæpissime rogaretur, quanto magis Pater faciet vindictam clamantium ad se die ac nocte? An, quia patiens est erga illos, putatis quod non faciet? Profecto, dico vobis, faciet, et cito ^a. Cæterum qui vindicantem et remunerantem dicit Deum, justum eum natura confirmat, et non bonum. Præterea confitetur Domino cœli et terræ ^b. Quod si Dominus est cœli et terræ, admittitur esse Conditor; qui autem Conditor est, justus est. Aliquando bonum dicendo, aliquando justum, neque sic consonat. Tertium vero quid sapiens illius discipulus heri affirmabat, operationem visione potiore esse, ignarus, evi- B dentiam posse esse humanam, certum vero esse apud omnes, visionem ad Divinitatem pertinere.

VI. Hæc atque his paria, Petre, Simon extra stans dum multitudini edisserit, plures mihi videntur conturbare. Quocirca exi statim, et vi veritatis falsos ejus dissolve sermones. Quibus a Zacchæo dictis, Petrus pro more precatu egressus est, cumque in eodem loco, in quo superiori die, constitisset, ac ex religionis consuetudine populum salutasset, ita cœpit loqui : Dominus noster Jesus Christus, utpote verus Propheta (quemadmodum in tempore ea quoque de re demonstrationes afferam), circa ea, quæ ad veritatem spectant, breves fecit sententias, propter hæc duo, primum, quia ad pios loquebatur, scientes ab eo per sententiam prolata credere. Neque enim nova erant ad eorum consuetudinem, quæ dicebantur. Secundo autem, quia habens præfinitum prædicationis tempus probationibus non utebatur, ne in sermones omne illud tempus innumeret, sicque ei contingeret, ut dum occuparetur in interpretationibus paucorum verborum, quæ cum labore animi possent intelligi, doctrinam veritatis non multum promoveret. Itaque de quibus volebat pronuntiabat, ut populo valenti intelligere, ex quibus nos etiam sumus, qui quando (id quod raro accidit) ab eo dicta non percipiebamus, seorsum sciscitabamur, ne quid eorum quæ D dicebat nobis esset obscurum.

VII. Sciens ergo, nos cuncta ab eo prolata cognoscere, ac posse demonstrationes præbere, quando misit nos ad imperitas gentes, ut eos baptizarem in remissionem peccatorum ^c, præcepit, ut prius

ὁμῖν, τοῦτον φοβήθητε. Ὅτι δὲ ὄντως τοῦτον φοβηθῆναι ἔλεγεν ὡς δίκαιον Θεόν, πρὸς ὃν καὶ ἀδικουμένους βῶθῶν λέγει, παραβολὴν εἰπὼν ἐπάγει τὴν ἑρμηνείαν λέγων· Εἰ οὐτ' ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας ἐπόλησεν οὕτως, διὰ τὸ ἐκάστοτε ἀξιώθη- ναι, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ποιήσει τὴν ἐκδικη- σιν τῶν βουδύτων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός; ἢ ¹⁸ διὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς δοκεῖτε ὅτι οὐ ποιήσει; Ναί ¹⁹, λέγω ὑμῖν, ποιήσει, καὶ ἐν τάχει. Ὁ δὲ ἐκδικοῦντα **337** καὶ ἀμειβόμενον λέγων Θεόν δίκαιον αὐτὸν τῇ φύσει συνίστησιν, καὶ οὐκ ἀγαθόν. Ἔτι δὲ καὶ ²⁰ ἐξομολογεῖται τῷ Κυρίῳ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Εἰ δὲ Κύριός ἐστιν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁμολογεῖται δημιουργός, δημιουργός δὲ ὢν δίκαιός ἐστιν. Ποτὲ μὲν ἀγαθὸν λέγων, ποτὲ δὲ δίκαιον, οὐδ' οὕτως συμφωνεῖ. Τρίτον δὲ ὁ σοφὸς αὐτοῦ μαθητὴς ἐχθὲς ²² δισχυρίζετο, ἐνάργειαν ὀπτασίας ἐκωνωτέραν εἶναι, οὐκ εἰδώς ὅτι ἡ ἐνάργεια ²³ ἀνθρωπεῖα εἶναι δύναται, ἢ δὲ ὀπτασία θεότητος εἶναι ὁμολογεῖται.

VI. Ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοία, Πέτρε, ὁ Σίμων τοῖς ὄχλοις ἔξω ἐστὼς καὶ ²⁴ διαλεγόμενος, τάρασσιν μοι δοκεῖ τοὺς πλείονας. Διὸ ἐξαυτῆς ἐξῆθι, ἀληθείας δυνάμει τοὺς αὐτοῦ ψευδεῖς ἐκλύων λόγους. Ταῦτα τοῦ Ζακχαίου εἰπόντος ὁ Πέτρος συνήθως εὐξάμενος ἐξῆθι, καὶ εἰς τὸν πρὸ μιᾶς τόπον στάς, καὶ τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας τοὺς ὄχλους, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Ἀληθὴς ὢν προφήτης ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ²⁵, ὡς ἐπὶ καιροῦ καὶ περὶ τοῦτου πληροφόρησά, περὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ διαφερόντων συντόμως τὰς ἀποφάσεις ἐποιεῖτο, διὰ δὴ ταῦτα ²⁶, ὅτι πρὸς θεοσεβεῖς ἐποιεῖτο τὸν λόγον, εἰδόμενος τὰ ἀποφάσει ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερόμενα πιστεύειν οὐδὲ γὰρ ἦν ξένα τῆς αὐτῶν συνηθείας τὰ λεγόμενα. Δεύτερον δὲ ὅτι προθεσμίαν ἔχων κηρύττει τῷ τῆς ἀποδείξεως οὐκ ἐχρήτο λόγῳ, **338** ἵνα μὴ εἰς λόγους ²⁷ τὸν πάντα τῆς προθεσμίας δαπανῶ ²⁸ χρόνον, καὶ οὕτως αὐτῷ συμβῆσεται, εἰς ὀλίγων λόγων ἐπιλύσεις ἀσχολουμένῳ, τῶν ὑπὸ πόνου ψυχῆς νοεῖσθαι δυναμένων, τοὺς ἀληθεῖα διαφέροντας μὴ ἐπὶ πλείον εἰσφέρειν ²⁹ λόγους. Ἐπειθὴ περὶ ὧν ἤθελεν ἀπεφαίνετο, ὡς λαῶ νοεῖν δυναμένῳ, ἀφ' ὧν ἔσμεν καὶ ἡμεῖς, οἱ ὅποτε κατὰ τὸ σπάνιον οὐκ ἐνόησαμέν τι ³⁰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ρηθέντων, ἰδέα ἐπυθανόμεθα, μὴ ἡμῖν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντων ἀνόητον ³¹ ἦ.

VII. Εἰδὼς οὖν ἡμᾶς πάντα εἰδόμενος ³² τὰ ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντα καὶ τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν δυναμένους, εἰς τὰ ἀμαθῆ ἔθνη ἀποστέλλων ἡμᾶς, βαπτίζειν αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐνετελατο ἡμῖν πρότερον δι-

^a Luc. xviii, 6. ^b Matth. xi, 25. ^c Matth. xxviii, 19.

VARLÆ LECTIONES.

¹⁸ et O. ¹⁹ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu καί. Excidit ap. Cl et S. ²⁰ καί om. O. ²¹ χθὲς O. Tum ἐνάργειαν conj. Cl., ἐνέργειαν C, O. ²² ἐνάργεια ex conject. Cl, ἐνέργεια C, O. ²³ καὶ melius abesset. S. ²⁴ Χριστός; add. c. O. ²⁵ Post ταῦτα excidit fortasse πρῶτον μὲν. S. ²⁶ λόγον O. ²⁷ δαπανᾶ O. ²⁸ ἐκφέρειν proponit S. ²⁹ τι deesse vidit S : jam accessit ex O. Postea μὴ c. Credner. Beitr. i, 297; ἵνα uterque hom. col., ἵνα μὴ conj. C. ³⁰ μὴ ἀνόητον p. ἀνόητον O. ³¹ εἰδόμενος πάντα C.

ἴδῃ αὐτούς· ἀφ' ὧν ἐντολῶν αὐτῆ ³³ πρώτη καὶ Ἀ μεγάλη τυγχάνει, τὸ φοβηθῆναι Κύριον τὸν Θεὸν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύειν. Θεὸν δὲ φοβεῖσθαι ἐκείνον εἶπεν, οὐ οἱ ἄγγελοι ³⁴ τῶν ἐν ἡμῖν ἐλαχίστων πιστῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐστήκασιν θεωροῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς διαπαντός. Μορφὴν γὰρ ἔχει (52), διὰ πρῶτον καὶ μόνον κάλλος καὶ πάντα μέλη, οὐ διὰ χρῆσιν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ὀφθαλμοὺς ἔχει, ἵνα ἐκεῖθεν βλέπῃ ³⁵ πανταχόθεν γὰρ ὄρα, τοῦ ἐν ἡμῖν βλεπτικοῦ πνεύματος ἀπαρβλήτως λαμπρότερος ὢν τὸ σῶμα ³⁶, καὶ πινός ³³⁹ στιλπνότερος, ὡς πρὸς σύγχρισιν αὐτοῦ τὸ ἡλίου φῶς λογισθῆναι σκότος. Ἄλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο ὠτα ἔχει, ἵνα ἀκούῃ, πανταχόθεν γὰρ ἀκούει, νοεῖ, κινεῖ ³⁷, ἐνεργεῖ, ποιεῖ. Τὴν δὲ καλλίστην μορφήν ἔχει δι' ἄνθρωπον, ἵνα οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ ³⁷ αὐτὸν ἰδῶν δυνήθωσιν, ἵνα χαρῶσι δι' ἃ τινὰ ³⁸ ταῦτα ὑπέμειναν. Τῆ γὰρ αὐτοῦ μορφῆ ὡς ἐν μεγίστῃ σφραγίδι τὸν ἄνθρωπον διετυπώσατο, ὅπως ἀπάντων ἀρχῆ καὶ κυριότη, καὶ πάντα αὐτῷ δουλεύῃ. Διὰ κρίνας εἶναι τὸ πᾶν αὐτὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον, αὐτὰς ὁρατός, ἡ δὲ αὐτοῦ εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος ὁρατός ³⁹, ὁ αὐτὸν σέβειν θέλων τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ τιμᾶ εἰκόνα, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ὅτι ἂν οὐκ οὐκ ποιήσῃ ⁴⁰ ἄνθρωπον, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν, εἰς ἐκείνον ἀναφέρεται. Διὰ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ κρίσις πᾶσι κατ' ἀξίαν ἀπονέμουσα ἐκάστῳ προελεύσεται ⁴¹. Τὴν γὰρ αὐτοῦ μορφήν ἐκδικεῖ.

VIII. Ἄλλὰ ⁴² ἔρει τις· Εἰ μορφήν ἔχει, καὶ σχῆμα ἔχει καὶ ἐν τόπῳ ἐστὶν· ἐν τόπῳ δὲ ὢν καὶ ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενος ὡς ἦττων, πῶς ὑπὲρ πάντα ⁴³ ἐστὶ μέγας; Πῶς δὲ καὶ πανταχῆ εἶναι δύναται, ἐν σχήματι ὢν; Πρὸς τὸν ταῦτα λέγοντα πρῶτον ἐστὶ εἰπεῖν· Τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ αἱ Γραφαὶ ⁴⁴ φρονεῖν παύσαι· καὶ πιστεῦειν ἡμεῖς δὲ ἀληθεῖς γινώσκουμεν τὰς ³⁴⁰ ἀποφάσεις· ⁴⁵ μαρτυρομένας ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ κατὰ κέλευσιν τὰς

^a Math. xviii, 10. ^b Math. v, 8.

VARIAE LECTIONES.

³³ Ita O. c. Cl, αὐτῆ C. ³⁴ ἄγγελοι οἱ C. ³⁵ βλέπει O. ³⁶ ὄνομα pro σῶμα O, sed in marg. pr. man. γρ. βμα. ³⁷ κινεῖ deest in O. ³⁸ τὴν καρδίαν O. ³⁹ διὰ τινὰ O. ⁴⁰ ὁρατός addidi c. O: quæ emendatio Davisoni conject. ὁρατῆ p. ὁ ἄνθρωπος superfluum reddit. ⁴¹ ποιήσῃ C. Subinde ἀνθρώπων O. ⁴² Cotelierius hæc vertit, quasi legi voluerit προσελεύσεται. S. ⁴³ Ἄλλ' C, qui deinde exh. ἔχη. ⁴⁴ πάντας O. ⁴⁵ αἱ γραφαὶ et καὶ S addidit auct. C. Post πιστεῦειν in O lacuna sequitur, cui al. man. inscripsit οἱ περὶ σίμονα. Vacuum tamen hoc additamento non expletur. ⁴⁶ ἀποφάσεις ex margine Ottoboniani in text. posui.

VARIORUM NOTÆ.

(52) *Μορφήν γὰρ ἔχει*, etc. Hic fuse, et alibi locorum istius apocryphi favetur Anthropomorphitarum errori: quem antiquissimum ostendit Origenes cum in fine libri primi in *Epistolam ad Romanos*, tum apud Theodoritum questione 20, in *Genesis*. Et vero notatu dignissimus est posterior locus: quippe ex quo colligi datur librum Melitonis Sardensis *Περὶ ἐνωμάτων Θεοῦ* memoratum Eusebio *Hist. eccl.* lib. iv, cap. 26, et Hieronymo *Catalogi cap. 24*, non fuisse de Deo incarnato, sed de Deo corporeo. Ait Origenes: Προδιαληπτέον πρότερον, πῶς συνίσταται τὸ κατ' εἰκόνα, ἐν σώματι, ἢ ἐν ψυχῇ. Ἰδόμεν δὲ πρότερον οἱ; χρῶνται οἱ τὸ πρῶτον λέγοντες· ὢν ἐστὶ καὶ Μελίτων, συγγράμματα καταλείποντες περὶ τοῦ ἐνώματων εἶναι τὸν Θεόν. Μέλη γὰρ Θεοῦ ὀνομαζόμενα εὐρίσκοντες, etc. Prius dis-

doceremus illos: ex quibus mandatis hoc primum et magnum est, timere Dominum Deum, et ipsi soli servire. Illum vero Deum timere jussit, cujus angeli, qui sunt minimorum apud nos fidelium, in caelo stant, semper contemplantes faciem Patris ^a. Formam enim habet, propter primam et solam pulchritudinem; habet omnia membra, non propter usum: non enim ideo habet oculos, ut inde videat, quia cernit undique, corpore incomparabiliter lucidior nostro visuali spiritu, et omni luce splendidior, adeo ut ei comparatum solis lumen pro tenebris reputetur. Sed nec ideo habet aures, ut audiat, quia omni ex parte audit, intelligit, movet, operatur, facit. Pulcherrimam autem formam habet propter hominem, quo mundi corde illum ^B videre possint ^b, ut pro iis quæ passi sunt latentur. Nam ad suam formam velut ad maximum sigillum hominem effluxit, ut omnibus imperaret ac dominaretur, et cuncta ei servirent. Quare arbitratus se esse omnia, sui que imaginem esse hominem (ille enim inaspectabilis, imago autem illius hominivisibilis): qui eum vult colere, aspectabilem ejus honorat imaginem, hoc est, hominem. Quod quisque ergo homini fecerit, sive bonum, sive malum, in Deum refertur. Quapropter et judicium ejus, cunctis pro merito retribuens, ad unumquemque perveniet. Nam sui formam ulciscitur.

VIII. Sed dicet aliquis: Si formam habet et figuram habet et in loco est; in loco autem existens, et ab ipso contentus velut minor, quo modo super omnia magnus est? Qua vero ratione ubique esse potest, qui est in figura? Ad ista objicientem primo responderi debet: Hæc de eo sentire ac credere Scripturæ suadent. Nos autem veras earum sententias cognoscimus, quibus testimonium perhibuit Dominus noster Jesus Christus, propter cujus

cutiendum est, ubi consistat illud: Ad imaginem, in corpore, an in anima. Et in primis, videamus, quibus utantur qui prius asserunt: e quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo quod Deus corporeus sit. Membra enim Dei appellata cum referunt, etc. Gennadius cap. 4 libri De ecclesiasticis dogmatibus: Nihil in Trinitate credamus corporeum, ut vult Melito et Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus et Audianus: nihil sibi invisibile, ut Origenes; nihil creaturis visibile, ut Fortunatus. Posteriora verba, etsi extrarem, ideo prioribus subjunxi, ut monerem voces a creaturis quæ post sibi invisibile ponuntur in libris editis, esse variam lectionem ad creaturis quod sequitur. Certe absunt a mss. etiam meo, et ab Alcuini Confessione, sensumque inturbant. Cor.

jussum necesse est ut vobis demonstramus ita habere. Ac primum de loco dicam. Et Dei locus est, quod non existit, Deus autem existens est, quod autem non existit, cum eo quod existit non comparatur. Quo modo enim locus ens esse potest? nisi si secundum spatium sit, velut caelum, terra, aqua, aer, et si aliquid aliud est corpus, quod illius repleat inane: quod ideo inane dicitur, quia nihil est. Hoc enim, *nihil*, nomen ei est magis proprium. Nam quod dicitur inane, instar est vasis quod nihil continet, praeter ipsum vas vacuum. Itaque cum inane sit, non locus est, sed in quo ipsum versatur vacuum, si quidem vas sit. Omnino enim oportet, ut quod existit, in eo sit quod nihil est. Id autem quod non existit voco illud, quod a nonnullis locus appellatur, cum nihil sit. Et quo pacto nihilum cum ente confertur? nisi forte econtrario, ut ens quidem non sit, id autem quod non existit, locus dicatur. Sin vero etiam est aliquid, cum multa exempla ad probationem exire ex me festinent, uno solo uti volo, ut ostendam, non statim continens contento esse praestantius. Sol figura orbicularis est, et ab aere totus ambitur, attamen hunc illustrat, calefacit, secat: et, si ab eo abest, hic tenebris involvitur, et quaecumque hujus pars solis expers est tanquam mortua frigescit, item ab illius ortu iterum illuminatur, atque, ubi ab illo focus fuerit, tunc majori ornatur decore. Et haec ille facit per sui communicationem, circumscriptam habens substantiam. Quid ergo adhuc impedit Deum, ut solis omniumque creatorem et Dominum, quo minus in figura, forma et pulchritudine existens, participationem sui in infinitum extensam habeat?

IX. Unus est ergo Deus revera, qui in praestantissima forma praesidet, bisque est superiorum ac inferiorum cor, quod et a se velut a centro profudit vitalem et incorpoream virtutem, omnia cum astris ac regionibus caeli, aeris, aquae, terrae, ignis, et si quid aliud est, ostenditurque esse substantia infinita altitudine, interminata profunditate, immensa latitudine, ter in infinitum vivificam et pro-

A ἀποδείξεις ὑμῖν ὅτι τοῦ οὕτως ἔχειν ἀνάγκη παρέχειν. Πρῶτον δὲ περὶ τόπου ἐρῶ. Καὶ Θεοῦ τόπος ὅτι τὸ μὴ ὄν, Θεὸς δὲ τὸ ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν τῷ ὄντι οὐ συγκρίνεται. Πῶς γὰρ τόπος ὄν εἶναι δύναται; Ἐκτός ἐστι μὴ δευτέρα χώρα εἶη, οἷον οὐρανός, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, καὶ εἰ ἄλλο τι ἐστὶ σῶμα, ὃ ἂν καὶ αὐτὸ πληροῖ τὸ κενόν, ὃ διὰ τοῦτο κενὸν λέγεται, ὅτι οὐδὲν ἐστίν. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ, τὸ οὐδὲν, οικειότερον ὄνομα. Τὸ γὰρ λεγόμενον κενὸν τί ποτ' ὡς σκευὴς ἐστὶν οὐδὲν ἔχον, πλὴν αὐτὸ τὸ σκευὸς κενὸν ὄν οὐκ αὐτὸ ἐστὶ τόπος, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κενόν, εἴπερ σκευὴς ἐστίν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τὸ ὄν ἐν τῷ μὴ ὄντι εἶναι. Τοῦτο δὲ, τὸ μὴ ὄν, λέγω ὃ ὑπὸ τινων τόπος λέγεται, οὐδὲν ὄν. Οὐδὲν δὲ ὄν τῷ ὄντι πῶς συγκρίνεται; Ἐκτός ἐστι μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις, ἵνα τὸ μὴ ὄν μὴ ᾖ, τὸ δὲ μὴ ὄν τόπος λέγεται. Εἰ δὲ καὶ ἐστὶ τι, πολλῶν παραδειγματικῶν σπειδόντων ἐξ ἐμοῦ προελθεῖν εἰς ἀπόδειξιν ἐνὶ μόνῳ χρήσασθαι θέλω, ἵνα δείξω, ὅτι οὐ πάντως τὸ περιέχον τοῦ περιεχομένου κρείττον ἐστίν. Ὁ ἥλιος σχῆμά ἐστι περιφερὲς καὶ ὑπὸ ἀέρος ὅλος περιέχεται, ἀλλὰ τοῦτον ἐκλαμπρύνει, τοῦτον θερμαίνει, τοῦτον τέμνει, κἀνάπη αὐτῷ, σκότῳ 341 περιβάλλεται, καὶ οὐ ἂν αὐτοῦ μέρος ἀπῶν γένηται, ὡς νεκρούμενον φύχεται, ὑπὸ δὲ τῆς αὐτοῦ ἀνατολῆς πάλιν φωτίζεται, καὶ ὅπου ἂν αὐτῷ περιθάληται, καὶ κάλλι τῷ μείζονι κοσμεῖται. Καὶ ταῦτα ποιεῖ τῇ αὐτοῦ μετουσίᾳ (53), τὴν οὐσίαν περιωρισμένην ἔχων. Τί οὖν ἐπι κωλύει τὸν Θεόν, ὡς τοῦτο καὶ πάντων δημιουργὸν καὶ δεσπότην ὄντα, αὐτὸν μὲν ἐν σχήματι καὶ μορφῇ καὶ κάλλι ὄντα, τὴν ἀπ' αὐτοῦ μετουσίαν ἀπειρώς ἐκτεταμένην ἔχειν;

IX. Εἷς οὖν ἐστὶν ὁ ὄντως Θεός, ὃς ἐν κρείττονι μορφῇ προκαθέζεται, τοῦ ὄντος τε καὶ κάτω δις [καθ]υπάρχων καρδία, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὡσπερ ἀπὸ κέντρου βρούσα τὴν ζωτικὴν καὶ ἀσώματον δύναμιν, τὰ πάντα σὺν τε ἀστροῖς καὶ νόμοις οὐρανοῦ, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, πυρὸς καὶ εἰ ἄλλο τι ἐστίν, δεικνύται οὐσία ἀπειρός εἰς ὕψος, ἀπέραντος εἰς βάθος, ἀμέτρητος εἰς πλάτος, τρισεπάπειρος τὴν ἀπ' αὐ-

VARIAE LECTIONES.

ἢ μὲν Ο. ὅτι Ο interponitur: ἐρῶ καὶ Θεοῦ τόπος. Ἄτοῦ πληροῦν C. πληροῖη conj. S. σκευὴς κενόν, εἴπερ p. σκευὴς κενόν ὄν οὐκ αὐτὸ ἐστὶ τόπος, ἀλλ' ἐν ᾧ ἐστὶν αὐτὸ τὸ κενόν, εἴπερ C. Ita O c. S. λέγεται C. σκότῳ Cler., non Col., ut minus accurate asserit. ἀπῶν S, λάμπρον C, λαμπρόν O. Davisius ita locum corruptum emendat, ut scribat ὃ ἀνὰ τοῦ μέρος ἀμοιρον (ex eo malim ἀλαμπῆς) γένηται. S. παραθάληται C. περιωρισμένην O c. S, περιορισμένην C. Ita O et in marg. C, qui in textu exh. ἔχει. ὃς O et ex conj. C, cui. cod. δεις. Sequitur in O parvula lacuna, quam excipit ὑπαρχων sine spiritu. Ego propterea scripsi [καθ]υπάρχων. S censet, vocem δις esse delendam. atque ejus loco infra post δύναμιν addendam praepositionem εἰς. De sententia refert ad Baurium *Dreieinigkeitslehre* I, 152. ὁμοῖς conj. C, μόνοις uterque Hom. cod. τρις (Cod. τρεῖς) ἐπ' ἀπὸ C. pro qua conj. S proponit τριπλῶς vel τρισσῶς vel τρισσῶθεν, interpunctionem. qua C sensum loci perturbavit, pravissimam cum jure arguens. Ad oram cisl. Octob. notatur: Ἐκ τούτων ἴσως ἐστὶν νοεῖν τὸ παρα τῷ ἀγίῳ Παύλῳ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους Ἐπιστολῇ, τί τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ ὕψος. Μᾶλλον δὲ ἐκ τῶν τοῦ Διονυσίου κεφ. θ'. Εἰ: ὅτι ὁ Θεός ὡς ἐν ἀπειρῳ μέσος ἐστὶ τοῦ παντός ὑπαρχων ὄρος, συμφωνεῖ τοῦτο τῷ Διονυσίῳ ἐν κεφαλαίῳ περὶ τελείου καὶ ἐνός λέγοντι περὶ τοῦ θεοῦ. καὶ πᾶσαν μὲν ἀπειρίαν ὀρίζον. Ex adverso: Ἀπειρός αἰὼν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦτο ὁρᾷ τὸ τῆς Σοφίας ἐν β' κεφ. Καὶ εἰκόνα τῆς αειδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν, ἦγουν ἀνθρώπων. Postea: Καὶ ὁ Διονύσιος οὕτως ἔφη. Καὶ ἐξ αὐτῆς δηλοῦντι τῆς ὑείας ζωῆς καὶ αἰ ψυχῆ τὸ ἀνώλεθρον ἔχουσιν.

VARIORUM NOTAE.

(53) Μετουσία. Est μετουσία hic consortium, ac praesentia ad locum. Cot.

τῷ ζωοποιῶν καὶ φρόνιμον **342** ἐκτείνουσα φύσιν. Αὐτοῦ οὖν τὸ ἐξ αὐτοῦ πανταχόθεν ἄπειρον ⁶⁶ ἀνάγκη εἶναι καρδίαν, ἔχον τὸν ὄντως ὑπὲρ πάντα ἐν σχήματι, ὅς, ὅπου πότε ἂν ᾖ, ὡς ἐν ἀπειρῷ μέσος ἐστίν, τοῦ παντός ὑπάρχων ὄρος. Ἀπ' αὐτοῦ οὖν ἀρχόμεναι αἱ ἐκτάσεις ⁶⁷ ἐξ ἀπεράντων ἔχουσι τὴν φύσιν. Ὡς ὁ μὲν ἀπ' αὐτοῦ λαβὼν τὴν ἀρχὴν διικνεῖται ⁶⁸ εἰς ὕψος ἄνω, ὁ δὲ εἰς βάθος κάτω, ὁ δὲ ἐπὶ δεξιᾶν, ὁ δὲ ἐπὶ λαίαν, ὁ δὲ ἔμπροσθεν, ὁ δὲ ὀπίσθεν, εἰς οὗς αὐτὸς ἀποβλέπων ὡς εἰς ἀριθμὸν πανταχόθεν ἴσον ⁶⁹ χρονικῶς ἐξ διαστημάτων συντελεῖ ⁷⁰ τὸν κόσμον, αὐτὸς ἀνάπαυσις ὧν καὶ τὸν ἐσόμενον ἄπειρον αἰῶνα εἰκόνα ἔχων, ἀρχὴ ὧν καὶ τελευτῆ. Εἰς αὐτὸν γὰρ τὰ ἐξ ἄπειρα τελευτᾷ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν εἰς ἄπειρον ἵκταισιν ⁷¹ λαμβάνει.

X. Τοῦτο ἐστὶν ἑβδομάδος μυστήριον. Αὐτὸς γάρ ^B ἐστὶν ἡ τῶν ὄλων ἀνάπαυσις, ὅς ⁷² τοῖς ἐν μικρῷ μισομένοις αὐτοῦ τὸ μέγα αὐτὸν χαρίζεται εἰς ἀνάπαυσιν. Αὐτὸς ἐστὶ μόνος, πῆ μὲν καταληπτὸς, πῆ δὲ ἀκατάληπτος, πῆ δὲ ἀπέραντος ⁷³, τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐκτάσεις ἔχων εἰς ἄπειρον. Οὕτως ⁷⁴ γὰρ καταληπτὸς ἐστὶ καὶ ἀκατάληπτος, ἐγγὺς καὶ μακρὰν, ὡς ἐν ὧν κάκει, ὡς **343** μόνος ὑπάρχων. Καὶ διὰ ⁷⁵ τοῦ πανταχόθεν ἀπειροῦ νοδὸς τὴν μετουσίαν ἔχων, ἦν πάντων ἀναπνεύουσαι αἱ ψυχαί, τὸ ζῆν ἔχουσιν· καὶ χωρισθῶσι τοῦ σώματος, καὶ ⁷⁶ τὸν εἰς αὐτὸν εὐρεθῶσι πῆθον ἔχουσαι, εἰς τὸν αὐτοῦ κόλπον φέρονται, ὡς ⁷⁷ ἐν χειμῶνι ὥρας οἱ ἀτμοὶ τῶν ὀρῶν ὑπὸ ⁷⁸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων ἐλκόμενοι φέρονται πρὸς αὐτὸν ἀθάνατοι. Ὅταν οὖν στοργὴν συλλαβεῖν δυνάμεθα, ἐὰν τὴν ^C εὐμορφίαν αὐτοῦ τῷ νῷ κατοπτεύσωμεν! Ἄλλως δὲ ἀμύχανον. Ἀδύνατον γὰρ κάλλος ἀνευ μορφῆς εἶναι, καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ ἔρωτα ἐπισπᾶσθαι τινα, ἢ καὶ ὁκέιν θεὸν ὀρᾶν εἶδος οὐκ ἔχοντα.

XI. Τινὲς δὲ τῆς ἀληθείας ἀλλότριον ὄντες, καὶ τῆ ^D κακίᾳ συμμαχοῦντες, προβάσει δοξολογίας ἀσχημάτιστον αὐτὸν λέγουσιν, ἵνα ἄμορφος καὶ ἀνείδος ⁷⁹ ὡς μηδὲν ὄρατος ᾖ, ὅπως μὴ περιπόθητος γένηται. Νοῦς γὰρ εἶδος οὐχ ὀρῶν Θεοῦ κενός ἐστὶν αὐτοῦ. Πῶς δὲ ⁸⁰ καὶ εὐχεταί τις, οὐκ ἔχων πρὸς τίνα καταρῆγη, εἰς τίνα ἐρείσῃ ⁸¹; ἀντιτυλίαν γὰρ οὐκ ἔχων εἰς κενὸν ἐκθαυρεῖται. Ναί, φησὶν, οὐ χρὴ θεὸν φοβεῖσθαι, ἀλλὰ ἀγαπᾶν. Φημί κάγω. Ἀλλὰ τοῦτο παρῆξι ἐκάστης εὐποίας εὐσυνειδήσια. Ἡ δὲ εὐποία **344** ἐκ τοῦ φοβεῖσθαι γίνεται. Ἄλλ' ὁ φόβος, φησὶν, ^D ἐκπλήσσει τὴν ψυχὴν. Ἄλλ' ἐγὼ φημι ὅτι οὐκ ἐκπλήσσει, ἀλλ' ἐξυπνίζει καὶ ἐπιστρέφει. Ἰσως δὲ ὀρθῶς

vidam protendens divinam naturam. Hoc igitur ex illo undique infinitum necessario est cor, habetque in figura eum qui vere cuncta superat, qui ubique fuerit, velut in infinito medius est, universique terminus. Ab eo igitur incipientes extensiones ex immensis habent naturam. Quorum alter quidem, ab eo initium accipiens, penetrat in altitudinem supra, alter vero in profunditatem infra, alter ad dextram, alter ad sinistram, alius ante, alius retro, in quos ipse respiciens tanquam in numerum undique æqualem sex temporis spatiis mundum perficit, cum ipse sit requies, futurumque immensum sæculum habeat imaginem, principiumque sit ac finis. In eum siquidem sex infinita desinunt, et ab eo infinitam capiunt extensionem.

X. Hoc est hebdomadis mysterium. Ipse enim est cunctorum requies, qui et imitantibus in exiguo magnum ejus opus se in quietem donat. Ipse est solus, modo quidem comprehensibilis, modo incomprehensibilis, modo sine limitibus, extensiones suas habens in infinitum. Hoc enim modo est comprehensibilis et incomprehensibilis, prope et longe, hic atque illic existens, ut qui solus sit. Et per infinitæ undecunque mentis participationem, qua cunctorum animi respirant, vivere habent; et si separentur a corpore, atque in Deum amorem habere inveniantur, in illius feruntur sinum, sicut hiberno tempore vapores montium, a solis radiis tracti, ad eum feruntur perpetui. Quam ergo charitatem concipere possumus, si præclaram illius formam mente intuemur! Aliter autem fieri nequit. Impossibile enim est, ut sit pulchritudo sine forma, utque aliquem ad sui dilectionem pertrahat, aut ut quis speret Deum videre carentem forma.

XI. Quidam vero alieni a veritate et malitiæ socii prætextu laudationis Deum figuræ expertem aiunt, ut forma et specie carens, nemini aspectabilis sit, ne exoptatus fiat. Mens quippe non intuita Dei speciem vacua illo est. Et qua ratione precetur aliqua, non habens ad quem confugiat, in quem innitatur? Nam renixum non habens, in inani funditus corruit. Næ, inquit, non oportet Deum timere, sed amare. Fateor. Verum id præstabit uniuscujusque boni operis bona conscientia. At bene operari ortitur ex timore. Sed, ait, timor percellit animam. Contra ego, Non percellit, inquam, at expergefacit ac convertit. Forte vero recte diceretur non oportet

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Affiam hujus loci interpretationem proposuit Neander, *Gnost. syst.*, p. 396. Interpungit enim non post καρδίαν, sed post εἶναι, ut ἄπειρον prædicati locum oblineat. S. In cod. Ottoboniano interpungitur post ἄπειρον et καρδίαν. ⁶⁷ Ita margo Cl. ἐκτάσεις uterque Hom. cod. ⁶⁸ ἴσ. δίκνεῖται O in marg., ἄβινται in textu, ut C. ⁶⁹ ἴσον C. ⁷⁰ συντελεῖ O. ⁷¹ Ita O et in marg. C, ἵκταισιν in textu. ⁷² ὡς C. Deinde τό c. O, ut legi vult Neander, *Gnost. syst.*, p. 397; τι C. ⁷³ Vbb. πῆ δὲ ἀκατάληπτος, πῆ δὲ ἀπέραντος accesserunt ex O. ⁷⁴ οὕτως C. ⁷⁵ διὰ addidi auctore Davisio. Retinet vulgatam lectionem Neander, l. c., p. 397, dum ad τὴν μετουσίαν supplet διδούς S. Deinde scripsi μετουσίαν ἔχων ἦν c. O, μετουσίαν, ἦν C, μετουσίαν, ἦ S. auctore D, qui etiam mavult πάντως p. πάντων, interpunctio facta non post αἱ ψυχαί, sed post ἀναπνεύουσιν (ἀναπνεύουσαι C, O). ⁷⁶ καὶ εἰ O. ⁷⁷ O in marg. καὶ cum signo ad locum ante ὡς referente. Ego maluerim ὡς καὶ. S. leg. censet χειμῶνος ὥρα. ⁷⁸ ἀπὸ Cl et S. Distinctionem forte præponendam esse voci ἀθάνατοι putat C, ut per hyperbaton referatur ad animas, vel virgulam ponendam post ἐλκόμενοι. S. illam vocem a librario quodam ascriptam esse opinatur. In O ad oram νόθα περι μορφῆς Θεοῦ, ad sequentia spectans. ⁷⁹ ἀνίδος O. ⁸⁰ πῶς δὲ om. O. ⁸¹ ἐρείσει O.

tere Deum vereri, nisi nos homines multa alia metueremus : dico autem similitum insidias, ad hæc feras, serpentes, morbos, calamitates, dæmones aliaque infinita. Qui ergo a nobis postulat, ut non timeamus Deum, nos iis liberet, quo neque ea metuamus. Quod si non potest, quid impedit, quo minus per unum erga justitiam timorem mille eripiamur terroribus, et per brevem erga Deum fidem innumeratas et nostras et aliorum perpressiones transferamus, insuperque accipiamus honorum mercedem, atque propter timorem cuncta conspicientis Dei, nihil mali agentes, etiam in hac vita degamus cum pace?

XII. Sic grata in verum Dominum servitus reliquos omnes in libertate constituit. Si ergo potest quis absque timore Dei non peccare, ne timeat. Licet enim charitate erga eum, quod ipsi displiceat, non facere. Etenim, ut timeatur, scriptum est, et, ut diligatur, præceptum est, quo unusquisque pro temperie sua convenienti utatur remedio. Timete ergo illum, quia est justus. Sive igitur veriti, sive diligentes, ne peccetis. Utinam autem timens aliquis illicitis cupiditatibus dominetur, aliena non desideret, humanitatem exerceat, temperans sit, juste agat. Video enim nonnullos in timore ejus imperfectos plurima peccare. Itaque metuamus Deum, nec tantum quia justus est. Nam injuria affectorum misertus injuriam inferentes punit. Sicut igitur aqua exstinguit ignem, ita et timor cupiditatem malorum evertit. Qui timoris vacuitatem facit, neque ipse timet; qui vero non timet, neque iudicium fore credit, cupiditates auget, magus est, alios in iis, quæ ipse facit, criminatur.

XIII. His auditis, Simon interruptens ait : Scio ad quem ista dicas : sed ne ego eadem ad te redarguendum loquens tempus impendam in quæ nolim, ad nobis definita responde. Gloriatu es, ac dixisti, te abunde intelligere Magistri tui res, quoniam præsens vidisti ac audiisti eum evidenter, nec posse quempiam alium simile quid per spectrum aut visionem habere. Quod vero hoc falsum sit ostendam. Qui clare audit aliquem, non omni ex parte persuadetur de dictis. Habet enim mens ejus cogitare, num ille mentiatur, utpote homo, secundum quod apparet. At visio, simul ac contigit, fidem facit cernenti, quod Divinitas sit. Ad hoc mihi primum responde.

XIV. Et Petrus ait : Aliud proposuisti dicere, et aliud locutus es. Proposuisti enim, quod possit aliquis audiens plus intelligere et in rerum fidem ve-

ἐλέγετο μὴ δεῖν θεὸν φοβεῖσθαι, εἰ μὴ πολλὰ ἕτερα ἢ ἀνθρώποι φοβοῦμεθα. λέγω δὲ τὰς ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπιβουλὰς, ἔτι τε θηρία, ἐρπετὰ, νόσους, πάθη, δαιμονίας καὶ ἄλλα μυρία. Ὁ οὖν ἡμᾶς ἀξίων μὴ φοβεῖσθαι θεὸν, τοῦτων ἡμᾶς βυσάσσω, ἵνα μὴδὲ ταῦτα φοβώμεθα. εἰ δὲ οὐ δύναται, τί ἡμῖν φρονεῖ, ἐν φόβῳ, τῷ πρὸς τὸ δίκαιον, μυρίων ἀπαλλαγῆναι φόβων, καὶ βραχίαι τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει μυρία πάθη καὶ ταυτῶν καὶ ἄλλων μετατιθέσθαι δυνατὸν γενέσθαι, μετὰ τοῦ καὶ ἀμοιβῆν ἀγαθῶν προσδέχσθαι, καὶ αἰτία φόβου τοῦ πάντα ὀρώντος θεοῦ μὴδὲν κακῶς πράσσοντας καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν.

XII. Οὕτως ἡ πρὸς τὸν ὄντως δεσπότην εὐγνώμων δουλεία τοὺς λοιποὺς πάντας ἐλευθέρους τίθησιν. εἰ μὲν οὖν τινι δυνατὸν ἐστὶ, ἀνευ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν θεὸν μὴ ἀμαρτάνειν, μὴ φοβεῖσθαι. Ἐξεστὶ γὰρ ἀγάπη τῇ πρὸς αὐτὸν ὃ αὐτῷ μὴ δοκῇ μὴ πράττειν. Καὶ γὰρ φοβηθῆναι γέγραπται, καὶ ἀγαπᾶν παρηγγελεται· ἵνα πρὸς τὴν αὐτοῦ ἕκαστος κρᾶσιν ἐπιτηδεύῃ χρησῆται φαρμάκῳ. φοβεῖσθε οὖν αὐτὸν, ὅτι δίκαιός ἐστιν. εἴτε οὖν φοβοῦμενοι, εἴτε ἀγαπῶντες, μὴ ἀμαρτάνετε. γένοιτο δὲ φοβοῦμενόν τινα ἡδονῶν ἀνόμων κρατεῖν δύνασθαι, ἀλλότρια μὴ ἐπιθυμεῖν, φιλανθρωπίαν ἀσκεῖν, σωφρονεῖν, δικαιοπραγεῖν. Ὅρῳ γὰρ τινὰς ἀτελεῖς τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ πλείστα ἀμαρτάνοντας. φοβηθῶμεν οὖν τὸν θεόν, μὴ μόνον ὅτι δίκαιός ἐστιν. Ἐλεῶν γὰρ τοὺς ἡδικομήνους τιμωρεῖ τοὺς ἡδικοχότας. Ὡς οὖν ὕδωρ πῦρ σβέννυσιν, οὕτως καὶ φόβος τὴν τῶν κακῶν ἐπιθυμίαν ἀναίρει. Ὁ ἀφοβίαν διδάσκων οὐδ' αὐτὸς φοβεῖται, ὃ δὲ μὴ φοβοῦμενος οὐδὲ κρίσιν ἔσσεσθαι πιστεύει, τὰς ἐπιθυμίας αὐξάνει, μαγεύει, ἄλλους ἐφ' οἷς αὐτὸς πράσσει διαβάλλει.

XIII. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούων ἐπικρίψας ἐφη· οὐδὲ πρὸς τίνα ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐτὸς τὰ αὐτὰ λέγων πρὸς τὸ ἐλέγχειν σε δαπανῶ τὸν χρόνον εἰς ἃ μὴ θέλω, πρὸς τὰ ὀρισθέντα ἡμῖν ἀπόκριναι. Ἐπιγγελω, ἱκανῶς νενοηκέναι σε τὰ τοῦ διδασκάλου σου λέγων, διὰ τὸ παρόντα ἐναργεῖα ὄρξην καὶ ἀκούειν αὐτοῦ, καὶ ἐτέρῳ τινὶ μὴ δυνατὸν εἶναι ὄραματι ἢ ὄπτασι εἶχεν τὸ ὅμοιον. Ὅτι δὲ τοῦτο ψευδὸς ἐστίν, δείξω. Ὁ ἐναργῶς ἀκούων τινὸς οὐ πάνυ πληροφορεῖται ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. Ἐχει γὰρ ὁ νοῦς αὐτοῦ λογισασθαι, μὴ ἄρα ψεύδεται, ἀνθρώπος ὢν τὸ φαινόμενον. Ἡ δὲ ὄπτασι ἅμα τῷ ὀφθέντι πίστιν παρέχει τῷ ὀρώντι, ὅτι θεϊότης ἐστίν. Πρὸς τοῦτό μοι πρῶτον ἀπόκριναι.

346 XIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· εἰς ἄλλο προτείννας εἰπεῖν, εἰς ἕτερον ἀπεκρίνου. Προτείννας γὰρ ὡς μᾶλλον δύνασθαι τίνα πλείον νοεῖν [καὶ πίστιν

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ δὴ S. Tum δὲ p. τὰ C. ⁷⁶ De hoc loquendi modo D confert hom. xviii, 12. Tum εἰ δ' O. S manuit πρὸς τὸν, propter αὐτόν, quod sequitur. ⁷⁷ καὶ adjuncti c. O. ⁷⁸ κακόν C. ⁷⁹ τοῖς λοιποῖς conj. C, τῆς λοιπῆς (sc. δουλείας) commendat D, τοῦ λοιποῦ proponit S. ⁸⁰ Ita O c. marg. Ci, in cuj. textu (Ed. 1672) μὴ φοβεῖσθαι. ⁸¹ In O αὐτό rec. man. correctum in vulg. Idem doxé. ⁸² φοβεῖσθαι οὖν αὐτὸν ἐστίν C. ⁸³ Ὅσος requirit τοῦ — φόβου S. ⁸⁴ ἀπόκριναι conj. C, ἀποκρίνασθαι uterque Hom. cod. ⁸⁵ Ita Ci, ἐναργεῖα C, O. ⁸⁶ ὀφθῆναι C. θεϊότητος p. θεϊότης commendat S. Cfr. hom. xvii, 5. ⁸⁷ ἐφη om. O. ⁸⁸ ἀπεκρίνω O. ⁸⁹ In O τίνα διὰ, quas voces excipit unius versus lacuna; jam sequitur : παρ' ὀπτασίας. Idem cod. unius vocis vacuum præbet inter ἐναργεῖας et ἐπιβαλῶν. Utramque lacunam conjectando explevi.

λαμβάνεσθαι] παρ' ὀπτασίας ἀκούοντα, ἢ γὰρ παρὰ τῆς ἐναργείας [ἀκούοντα], ἐπιβαλὼν δὲ ἐπειθεὶς ἡμᾶς, ὅτι ἀσφαλτέστερός ἐστιν ὁ ὑπ' ὀπτασίας ἀκούων τοῦ παρ' αὐτῆς ὀπτασίας ἀκούοντος. Πέρασ γοῦν διὰ τοῦτο ἐμοῦ ἰκανώτερον ἐφασκεις εἰδέναι τὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὸ ὀπτασίας αὐτοῦ ἀκηκῶς τὸν λόγον. Πλὴν ἐγὼ εἰς τὸ ἀπαρχῆς προταθὲν ἀποκρινάμεν. Ὁ προφήτης, ὅτι προφήτης ἐστίν, πληροφορορήσας πρῶτον περὶ τῶν ἐναργῶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, ἀσφαλῶς πιστεύεται, καὶ ἄληθης ὡν προεπιγνωσθεὶς, καὶ, ὡς ὁ μανθῶν θέλει, ἐξετασθεὶς καὶ ἀνακριθεὶς ἀποκρίνεται. Ὁ δὲ ὀπτασία πιστεύων ἢ ὀράματι καὶ ἐνυπνίῳ, ἐπισφαλῆς ἐστίν. Ἄγνοεὶ γὰρ τίνι πιστεύει. Ἐνδέχεται γὰρ αὐτὸν ἢ δαίμονα κακὸν εἶναι, ἢ πνεῦμα πλάνον, ἐν τῷ λέγειν ὑποκρινόμενον εἶναι ὃ μὴ ἐστίν. Εἰ δ' ἄρα τὶς βουληθεὶ πυνθάνεσθαι τὸ τίς ἂν ἢ ὁ φανερός, δύναται λέγειν ἑαυτῷ ὃ βούλεται. Καὶ οὕτως ὡς πολλὸς ἀστράψας, μέινας ὅσον θέλει, ἀποσθένυται, μὴ παραμείνας τῷ πυνθανομένῳ εἰς ἀνάκρισιν ὅσον ἤθελεν. Διὰ δὲ ἐνυπνίων ὀρῶν τις οὐδὲ πυνθάνεσθαι δύναται περὶ ὧν βούλεται. Οὐ γὰρ ἰδίας ἐξουσίας ἐστὶν ὁ λογισμὸς τοῦ κοιμωμένου. Ἐνθεν γοῦν πολλὰ ἡμεῖς ὑπάρ ἐπιθυμοῦντες ἢ μαθεῖν κατ' ἄρᾳ περὶ ἐτέρων πυνθανόμεθα, ἢ καὶ μὴ πυνθανόμενοι περὶ τῶν μὴ διαφερόντων ἡμῖν ἀκούομεν, καὶ δι-υπνισθέντες ἀθυμοῦμεν, ὅτι περὶ ὧν ἐπεθυμοῦμεν μαθεῖν, οὐτε ἠκούσαμεν, οὐτε ἐξητάσαμεν.

XV. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Εἰ φῆς τὰς ὀπτασίας μὴ εἰκότως ἀληθεύειν, ἀλλ' οὖν γε τὰ ὀράματα καὶ τὰ ἐνύπνια θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται, περὶ ὧν ἂν εἰπέιν θῆ. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Ὁρθῶς ἐφης, ὅτι θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται. Ἄδηλον δὲ εἰ ὁ ἰδὼν θεόπεμπτον ἔωρακεν ὄνειρον. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐὰν ἢ ὁ ἑωρακὼς δίκαιος, ἀληθὲς ἔωρακεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἐφης. Τὶς δὲ δίκαιος, εἰ ὀράματος χρῆσθαι, ἵνα μάθῃ ἢ εἰ μαθεῖν, καὶ ποιῇ ἢ εἰ ποιεῖν; Καὶ ὁ Σίμων· Τοῦτό μοι ἔδξ, ὅτι μόνος ὁ δίκαιος ὄραμα ἀληθὲς ἰδεῖν δύναται, καὶ ἀποκρίνομαι σοι εἰς αὐτό. Ἔμοι γὰρ κέριται, ὅτι ἀσεβῆς ἀληθῆ ὄνειρον οὐχ ὄρᾳ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τοῦτο ψεῦδός ἐστιν, καὶ περὶ τούτου ἀγράφως καὶ ἐγγράφως ἀποδείξει δύναμαι, πείσαι δὲ οὐκ ἐπαγγέλλομαι. Ὁ γὰρ πρὸς ἔρωτα μοχθηρὰς νεύσας γυναικῶς εἰς ἐτέρας κατὰ πάντα καλῆς πρὸς συμβίωσιν νόμιμον τὸν ἑαυτοῦ οὐ μετατίθησι νοῦν. Ἐνίστε καὶ ἑαυτοῖς συνειδότες τὴν κρείττονα, προειλημμένοι ἀγαπᾶσαι τὴν χεῖρονα. Τοιοῦτόν τι καὶ σὺ πάσχων ἀγνοεῖς. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη· Παρελόμενος ταῦτα, εἰς ἢ ἐπηγγείλω λέγε. Ἔμοι γὰρ ἀδύνατον εἶναι δοκεῖ ἀσεβεῖς ἀνθρώπους ὑπὸ θεοῦ ἢ ὄρηποτε ὄνειροπολεῖσθαι τρόπον.

XVI. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Μέννημαί ἐμαυτοῦ, ὡς ἐπηγγείλαμην δεῖξαι, καὶ ἀγράφως καὶ ἐγγράφως

nire per visionem, quam per evidentiam, aggressus autem suadebas tutiorem esse eum, qui in visione audit, illo, qui audit per evidentiam. Denique ideo te potentiozem dicebas res Jesu cognoscere, quam ego, ut qui ipsius verba per visionem audiisses. Verum ego ad id, quod primitus propositum est, respondebo. Propheta, quia propheta est, primo certitudinem dans de iis, quæ clare dicit, tuto creditur, præcognitus verus esse, ac, quemadmodum qui docetur cupit, inquisitus et interrogatus respondet. Qui vero visioni eredit aut spectro et insomnio, incertus est. Ignorat enim cui credat. Nam potest esse aut malus dæmon, aut spiritus fallax, qui in verbis simulat esse quod non est. Sin autem quis velit percontari, quisnam sit qui apparuit, potest sibi, quidquid vult dicere. Sicque tanquam malus, ubi coruscavit, mansitque quantum voluit, exstinguitur, nec permanet cum sciscitante ad interrogationem, quantum hic vult. Per insomnia vero qui videt, neque percunctari potest, de quibus lubet. Neque enim in propria potestate sita est cogitatio dormientis. Inde igitur vigilando nos discendi avidi, multa in somnis de aliis quærimus, vel non requirentes audimus res ad nos nequaquam pertinentes, et e somno excitati dolemus, nos de iis quæ scire avebamus neque audisse neque explorasse.

XV. Ac Simon : Si dicas visiones non omnino vera prædicare, attamen visa et insomnia, quæ a Deo mittuntur, falsa non sunt in rebus quas vult proloqui. Petrus ait : Recte dixisti, quod non falsa proferant quæ a Deo mittuntur. Verum incertum est, an qui vidit somnium a Deo missum conspexerit. Tum Simon : Si justus sit ille qui vidit, verum intuitus est. Et Petrus : Probe locutus es. Quis vero justus, si viso indigeat ad discenda quæ discere oportet, et facienda quæ fieri debent? Atque Simon : Hoc mihi concede, quod solus justus verum visum possit cernere, et ad illud tibi respondeo. Mihi enim exploratum est, verum somnium ab impio non videri. Tum Petrus : Hoc falsum est. Atque ea de re sine Scripturis et per Scripturas possum afferre demonstrationem, persuadere autem non polliceor. Nam qui in amorem pravæ mulieris propendet, in alterius undique præclaræ dilectionem ad legitimum convictum non transfert animum. Et aliquando, qui sunt sibi conscii præstantioris femina, occupati deteriorum diligunt. Tale quid tu quoque pateris ac ignoras. Dixit Simon : His sublati, loquere quæ promisisti. Mihi namque videtur impossibile, ut impii homines a Deo somnia ullo modo cernant.

XVI. Et Petrus : Mei, inquit, sum memor, quod promiserim ostendere, et ea de re absque Scriptu-

VARLE LECTIONES.

⁹⁰ παρ' αὐτοῦ τῆς O. ⁹¹ ἀποκρίνομαι O. ⁹² καὶ inserui c. O. ⁹³ ἢ ἄρα C, εἰ ἄρα D. ἢ ante ὃ add. c. O. ⁹⁴ ὀρῶντες p. ὀρῶν τις O. ⁹⁵ οἱ παρεπιθυμοῦντες p. ὑπάρ ἐπιθυμοῦντες C. ⁹⁶ ἐπεθυμοῦμεν O, ut conj. S, ἐπιθυμοῦμεν C. ⁹⁷ ἐζητήσαμεν conj. Schliemannus, Clem., p. 191, 569. S. ⁹⁸ εἰδὼν O. ⁹⁹ Pro τίς O præbet lacunam. ¹⁰⁰ χρῆσθαι O. Tum ποιῇ ex conj. Ci ποιεῖν uterque hom. cod. ¹ Non legitur πρὸς in Turriani epistola proliminari ad Hosium, ubi locum citat. C. Deest etiam in Ottob.

ris ac per Scripturas demonstrationem exhibere. Et nunc loquentem audi. Novimus multos (si quidem æquo animo accipis, alioquin astantes iudices habeo) idolorum cultores et adulteros ac omnino peccatores conspexisse visa atque vera somnia, nonnullos vero dæmonum visiones. Non enim dico a mortalium oculis videri posse incorpoream Patris aut Filii speciem, quia maximo lumine resplendet. Unde ab homine in carnem converso non cerni, non est invidentis Dei, sed miserantis. Nam qui viderit, vivere non potest. Luminis quippe exsuperantia cernentis dissolvit carnem, præterquam si Dei ineffabili virtute caro vertatur in luminis naturam, quo possit lumen videre, aut luminis substantia in carnem mutetur, ut possit videri a carne. Nam Patrem intueri absque conversione, ad solum Filium pertinet. Ad justos autem non simili modo. In resurrectione enim mortuorum, quando corporibus mutati in lumen erunt angelis æquales, tunc poterunt cernere. Denique et si angelorum aliquis, ut videatur ab homine, missus fuerit, mutatur in carnem, ut per carnem cerni possit. Incorpoream siquidem virtutem non solum Filii, sed nec angeli nemo potest cernere. Sin vero nonnullus visionem conspexerit, mali dæmonis eam esse intelligat.

XVII. Cæterum et ab impiis visa et insomnia vera conspici, manifestum est, atque ex Scripturis possum demonstrare. Denique in lege scriptum est, quemadmodum impius Abimelechus, cum justis Abrahami uxorem vitare cuperet, a Deo audierit in somno, sicut ait Scriptura, ne illam tangeret, quod cohobaret cum viro. Sed et Phrao, homo impius, somnium vidit de frumenti abundantia et sterilitate, cui cum Joseph explicaret, a Deo asseruit venisse somnium. Nabuchodonosor autem, idolorum cultor, quique jussit ut Dei cultores mitterentur in ignem, somnium vidit, quod omnium sæculorum longitudinem complectebatur. Nec dicat aliquis: At nullus impius visum per vigiliam cernit. Falsum est. Ipse certe Nabuchodonosor, qui jusserat tres viros in ignem mitti, cum in fornace quartum intueretur, ait: Quartum video, velut Filium Dei. Et tamen qui visiones et spectacula et insomnia conspexerunt vera, impii erant. Sic non statim ex eo, quod quis cernat visa et insomnia, omnino pius est. Næm pio in mente innata et pura scaturit veritas, non quæ per somnum affectatur, sed quæ per intelligentiam bonis conceditur.

Α περί τούτου τὴν ἀποδείξιν παρέχειν. Καὶ νῦν λέγοντος ἀκουε. Ἵσμεν πολλοὺς, (εἴ γε εὐγνωμονεῖς ἐπὶ γε τοὺς παρεστῶτας κριτὰς ἔχω), εἰδῶλα σέβοντας καὶ μοιχεύοντας καὶ κατὰ πάντα ἀμαρτάνοντας ὄραματα καὶ ἀληθεῖς ὀνειρούς ὀρώντας, ἐνίους δὲ καὶ δαιμόνων ὀπτασίας. Τὴν γὰρ ὁ Ἄσαρχον (54) ἰδέαν οὐ λέγω δύνασθαι Πατρός ἢ Υἱοῦ ἰδεῖν, διὰ τὸ μέγιστον φωτὶ καταυγαζέσθαι τοὺς θνητῶν ὀφθαλμούς. Ὅθεν τὸ μὴ ὁραθῆναι τῷ εἰς σάρκα τετραμμένῳ ἀνθρώπῳ οὐ φθονοῦντός ἐστι Θεοῦ, ἀλλ' ἔλεοῦντος. Ὁ γὰρ ἰδὼν ζῆν οὐ δύναται. Ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτός τὴν τοῦ ὀρώντος ἐκλύει σάρκα, ἐκτός ἐι μὴ Θεοῦ ἀπὸρρήτῳ δυνάμει ἢ σὰρξ εἰς φύσιν τραπῆ φωτός, ἵνα φῶς ἰδεῖν δυνηθῆ, ἢ ἢ τοῦ φωτός οὐσία εἰς σάρκα τραπῆ, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὁραθῆναι δυνηθῆ. Τὸ γὰρ ἀτρέπτως Πατέρα ἰδεῖν Υἱοῦ μόνου ἐστίν. Δικαίων δὲ οὐχ ὁμοίως. Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν, ὅταν ὁ τραπένης εἰς φῶς τὰ σώματα ἰσάγγελοι γένωνται, τότε ἰδεῖν δυνησονται. Πέρας γοῦν καὶ ἀγγέλων τις ἀνθρώπῳ ὀφθῆναι πεμφθῆ, τρέπεται εἰς σάρκα, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὀφθῆναι 349 δυνηθῆ. Ἄσαρχον γὰρ δύναμιν, οὐ μόνον Υἱοῦ, ἀλλ' ὁ οὐδ' ἀγγέλου ἰδεῖν τις δύναται. Εἰ δὲ ἴη τις ὀπτασίαν, κακοῦ δαίμονος ταύτην εἶναι νοεῖτω

XVII. Πλὴν οὐ καὶ ἀσεβεῖς ὄραματα καὶ ἐνύπνια ἀληθῆ βλέπουσιν, δηλόν ἐστιν, καὶ ἐγγράφως ἀποδείξαι δύναμαι. Πέρας γοῦν ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὡς ὁ Ἀβιμέλεχ, ἀσεβῆς ὢν, τὴν τοῦ δικαίου Ἀβραὰμ γυναῖκα ἐπὶ κοινωνίᾳ μᾶναι θελήσας, ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπνον, ὡς ἡ Γραφὴ λέγει, μὴ θιγῆναι αὐτῆς, ὅτι ἀνδρὶ συνωκηκυῖά ἐστιν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Φαραὼ, ἀσεβῆς ἀνὴρ, ἐώρακεν ὄνειρον περὶ τε πυρῶν εὐφορίας καὶ ἀφορίας, ὧ ὁ Ἰωσήφ ἐπιλύων παρὰ Θεοῦ ἔφη τὸν ὄνειρον γεγενῆσθαι. Ναβουχοδονόσορ δὲ, ὁ εἰδῶλα σέβων, καὶ τοὺς θεὸν σέβοντας εἰς πῦρ κελεύσας βληθῆναι, ὄνειρον ὅλου μήκουσ αἰῶνος ὄρα. Καὶ μὴ λεγέτω τις· Ἄλλ' ὄραμα ἐρηγορώς ὁ οὐδεὶς ἀσεβῶν θεωρεῖ. Ψεῦδός ἐστιν. Αὐτὸς γοῦν ὁ Ναβουχοδονόσορ τρεῖς ἀνδρας κελεύσας βληθῆναι εἰς πῦρ, ἐνιδὼν τῇ καμίνῳ τέταρτον¹⁰ ἔφη· Τὸν τέταρτον ὄρω ὡς Υἱὸν Θεοῦ. Καὶ ὁμοίως ὀπτασίας τε καὶ ὄραματα καὶ ἐνύπνια ὀρώντες ἀληθῆ, ἀσεβεῖς ἦσαν. Οὕτως ὁ πάντως ἐκ τοῦ ὄρα¹¹ τινὰ ὄραματα καὶ ἐνύπνια καὶ ὀπτασίας πάντως εὐσεβῆς ἐστίν. Τῷ γὰρ εὐσεβεῖ ἐμφύτῳ καὶ καθαρῷ ἀναβλύζει τῷ νῷ τὸ ἀληθές, οὐκ ὄνειρον σπουδαζόμενον¹², ἀλλὰ συνέσει ἀγαθοῖς διδόμενον.

VARLÆ LECTIONES.

² γὰρ transcripsi ex O. Tum εἰδέαν C. ³ ἐώντος C. ⁴ Ita S, δίκαιοι C, O. In O nota marginalis, φεῦγε νόθα ταῦτα, ad Vbb. antecedentia spectans. ⁵ ὅτ' ἄν C. ⁶ ἀλλ' add. c. O. Ex eodem accessit ἰδεῖν. ⁷ Ita S, qui confert Schæfer Gregor. Corinth. 990, θίγειν C, O. ⁸ εὐφημίας καὶ ὁ p. εὐφορίας καὶ ἀφορίας ὧ ὁ O. ⁹ ἐρηγορόν O. ¹⁰ Ita O et marg. Ci, qui in textu exh. τεταρτώτατον. ¹¹ σπουδαζόμενον O c. D, σπουδαζόμενα C.

VARIORUM NOTÆ.

(54) Ἄσαρχον. Nota ἄσαρχον, non ἀσώματον, propter id quod scribebamus paulo ante, ad caput 7 hujus homiliæ; Deo enim tribuerunt nonnulli

corpus tenue, velut lumen, non autem corpus carneum. Cor.

350 XVIII. Οὕτως γὰρ κάμω ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἁποκαλύφθη ὁ Υἱός. Αἰδὸ οἶδα τίς δύναμις ἀποκαλύψως, ἀπ' ἑαυτοῦ μαθῶν. Ἄμα γὰρ τῶν Κύριον εἰπεῖν¹³, *Τίνα αὐτὸν λέγουσιν;* καὶ ἄλλους ἄλλο τι λέγοντας αὐτὸν ἀκηκοῦτος ἔμου, ἐπὶ τῆς καρδίας ἀνέβη· οὐκ οἶδα οὖν πῶς εἶπον· *Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ.* Τὸν δὲ μακαρίσαντά με μηνύσαι μοι, τὸν ἀποκαλύψαντα Πατέρα εἶναι, ἐμὲ δὲ ἔκτοτε μαθεῖν, ὅτι τὸ ἀδιδάκτως, ἀνευ ὀπτασίας καὶ ὄνειρων μαθεῖν ἀποκαλύψις ἐστίν. Καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχει. Ἐν γὰρ τῇ ἐν ἡμῖν ἐκ Θεοῦ τεθείσῃ σπερματικῶς [καρδίᾳ]¹² πάντα ἐνεστὶν ἡ ἀλήθεια, Θεοῦ δὲ χειρὶ σκέπεται καὶ ἀποκαλύπτεται, τοῦ ἐνεργούντος¹⁴ τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστου εἶδός. Τὸ δὲ ἐξωθεν δι' ὀπτασιῶν καὶ ἐνυπνίων δηλωθῆναι τι, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀποκαλύψως, ἀλλὰ ὀργῆς, φαίνεται. Πέρας γοῦν γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ ὅτι ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ εἶπεν· *Ἐὰν ἀναστῆ ἡ προφήτης ἐξ ὑμῶν, δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων ἀπὸ γνηριστησῶμαι, αὐχ οὕτως δὲ ὡς Μωϋσῆ τῷ θεράποντί μου, ὅτι ἐν εἶδει καὶ οὐ δι' ἐνυπνίων λαλήσῃ πρὸς αὐτόν, ὡς εἶπες λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον.* Ὅρξ πῶς τὰ τῆς ὀργῆς δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων, τὰ δὲ **351** πρὸς φίλον στόμα κατὰ στόμα, ἐν εἶδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων καὶ ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων¹⁵, ὡς πρὸς ἐχθρόν.

XIX. Εἰ¹⁷ μὲν οὖν καὶ σοὶ ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν δι' ὀραματος ὄφθεις ἐγνώσθη καὶ ὠμίλησεν, ὡς ἀντικειμένῳ ὀργιζόμενος, διὸ δι' ὀραμάτων καὶ ἐνυπνίων ἡ καὶ δι' ἀποκαλύψεων ἐξωθεν οὐδὲν ἐλάλησεν. Εἰ¹⁸ τις δὲ δι' ὀπτασίαν πρὸς διδασκαλίαν σοφισθῆναι δύναται; Καὶ εἰ μὲν ἐρεῖς· Δυνατόν ἐστίν, διὰ τί ὄλω ἐνιαυτῷ¹⁹ (55) ἐγρηγορήσει παραμένον ὠμίλησεν ὁ Διδάσκαλος; πῶς δὲ σοι καὶ πιστεύομεν αὐτόν, κἂν ὅτι ὠφθη σοι; Πῶς δὲ σοι καὶ ὠφθη, ὅποτε²⁰ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τῆ διδασκαλίας φρονεῖς; Εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνου μὴ ὤρας ὄφθεις καὶ μαθητευθεὶς ἀπόστολος ἐγένου, τὰς ἐκείνου φωνὰς κήρυσσε, τὰ ἐκείνου ἐρμήνευε, τοὺς ἐκείνου ἀποστόλους φίλει, ἐμοὶ τῷ συγγενομένῳ αὐτῷ μὴ μάχου. Πρὸς γὰρ στερεὰν πέτραν βντα με, θεμέλιον Ἐκκλησίας, ἐναντίος ἀνθέστηκάς μοι²¹. Εἰ μὴ ἀντικείμενος ἦς, οὐκ ἂν με διαβάλλων τὸ δι' ἐμοῦ κήρυγμα ἐλοιδορήεις²². Ἰνα, ὃ παρὰ τοῦ Κυρίου αὐτὸς παρὼν ἀκήκοα, λέγων μὴ πιστεύωμαι, δηλὸν ὅτι ὡς ἐμοῦ καταγνωσθέντος καὶ ἐμοῦ²³ εὐδοκιμοῦντος. Ἡ εἰ κατεγνωσμένον με λέγεις, Θεοῦ τοῦ ἀποκαλύψαντός

^a Matth. xvi, 16.

^b Num. xii, 6; Exod. xxxiii, 11.

XVIII. Sic enim et mihi a Patre revelatus est Filius. Quare novi, quæ sit revelationis vis, a me ipso edoctus. Nam simul ac Dominus interrogavit, quem eum dicerent, et ego alios aliud quid esse eum respondentes audivi, in cor meum ascendit, nec vero scio, qua ratione dixerim : *Tu es Filius Dei tibi* a. Ille autem beatum me prædicans indicavit mihi, eum, qui revelaverat, Patrem esse, atque ex eo tempore didici, revelationem esse, quando absque præceptore et visione ac somniis erudimur. Ac vere ita habet. Siquidem in corde, quod in nobis posuit Deus, universa instar seminis inest veritas, tegitur vero ac revelatur manu Dei operantis ac singulorum meritum cognoscentis. Extrinsecus autem per visiones et insomniis aliquid B declarari, apparet non esse revelationis, sed iræ. Denique in lege scriptum est, Deum iratum Aaroni et Mariæ dixisse : *Si surrexerit propheta ex vobis, per visiones ac insomniis ei apparebo, non autem sic, quemadmodum Moysi famulo meo, quoniam in specie, non autem per insomniis loquar ad hunc, velut si quis loquatur ad amicum suum* b. Cernis quo modo, quæ ex ira, per visa sint et insomniis, quæ vero ad amicum, os ad os, in specie, et non per ænigmata visa et insomniis, sicut ad inimicum.

XIX. Itaque si tibi etiam Jesus noster in viso conspectus apparuit ac locutus est, tanquam adversario iratus, ideo per visa et insomniis, vel quoque per extrinsecas revelationes disseruit. An vero potest aliquis per visionem institui ad doctrinam? C Quod si dicas posse, quare per annum integrum cum vigilantibus permanens collocutus est Dominus? Et quo pacto tibi hoc ipsum credamus, quod tibi apparuerit? Et quo modo tibi apparuerit, cum contraria illius doctrinæ sentias? Sin vero, ab illo per unam horam visitatus ac edoctus, factus es apostolus, voces illius prædica, illius scita interpretare, illius apostolos ama, mihi qui cum eo versatus sum ne bellum indicas. Nam contra me, firmam petram et Ecclesiæ fundamentum, adversarius restiisti c. Nisi esses adversarius, profecto de me detrahens, prædicationem meam probris non insectareris, ut, qui dico quæ ipse astans a Domino audivi, non credar, quasi scilicet condemnationem merear, quamvis laudari debeam. Aut

^c Matth. xvi, 18.

VARIE LECTIONES.

¹² ἐστὶ O. ¹³ Post τεθείσῃ Schliemannus, *Clem.*, p. 190, 569, addit καρδίᾳ, conjectura secundum Schweglerum parum probabili, elegantissima quidem ex mea opinione. Etiam parvula lacuna, quam in ms. Otob. habes post σπερματικῶς deesse aliquid satis probat. ¹⁴ Cotelerii interpretatio non potest constare cum textu Græco, nisi post ἐνεργούντος addatur particula καὶ. At nihil mutandum. Tu verte : *Qui operatur tantum, quantum meretur unusquisque sciens*. S. ¹⁵ διὰ C. ¹⁶ Vbb. τὰ δὲ πρὸς — καὶ ἐνυπνίων desiderantur in O. ¹⁷ εἰ S, O, ἡ C, de quo fallitur S. ¹⁸ ἡ scribit Schliemannus *Clem.*, p. 192, 569. Idem legi vult ὀπτασίας p. ὀπτασίαν. S. ¹⁹ Cfr. Neander, *Kirch. Gesch.*, 1, 2, 625; Hilgenfeld, *Hall. allg. Lit. Ztg.*, Nr. 80, p. 659; Baur, *Kanon. evang.*, p. 363 S. ²⁰ ὠφθησαν πότε O. ²¹ ἐναντίος ἀνθέστηκάς μοι O. ²² Ita O c. S, ἐλοιδορήεις C. ²³ Leg. μὴ. Cotelerii versio stare non potest. S. Sequens εἰ om. O. Idem κατεγνωσμένον et antea καταγνωσθέντος c. S, καταγνωσμένον et καταγνωσθέντος C.

VARIORUM NOTÆ.

(55) Ὁλοσ ἐνιαυτῷ. Quasi Christus unum duntaxat annum prædicaverit, et cum apostolis convi-

xit, juxta sententiam minus veram multorum-ex antiquis, hæreticorum pariter et Catholicorum. Cor.

si me reum dicis, Deum qui mihi Christum revelavit accusas, et in eum qui me propter revelationem beatum prædicavit inveheris. Sed si quidem vere cupis adminiculari veritati, primum a nobis disce, quæ nos ab eo didicimus, et factus veritatis discipulus fias noster adjutor.

XX. His auditis Simon dixit: Absit ut ego vel illius vel tuus sim discipulus. Neque enim ignoro, quæ cognoscere oportet: ea vero tanquam disciturus interrogabam, ut agnoscerem, an posses ostendere visionem evidentia esse inefficaciorem. At tu quemadmodum voluisti locutus es, nec demonstrasti. Et nunc, veniens cras ad sermonem de Deo, quem Creatorem affirmas, probabo illum non esse supremum ac bonum, tuum quoque Magistrum eadem mecum dixisse, te autem arguam non intellexisse. Atque post hæc dicta exiit, volens audire ad ea quæ proposuerat.

HOMILIA XVIII.

I. Mane autem, cum Petrus ad disputationem processisset, Simon anticipans dixit: Heri discedens promisi tibi, me hodie rediturum, disceptaturum, ac ostensurum, quod mundi opifex non sit supremus Deus, sed hic alius sit, utpote solus bonus, et huc usque incognitus. Statim ergo, Creatorem eundem et legislatorem esse dicis, nec ne? Si igitur legislator est, justus est, si justus, non est bonus, bonus si non est, alium prædicavit Jesus dicendo: *Ne me dicas bonum. Nam bonus unus est, Pater, qui in cælis habitat.*^a Porro non est consonum, ut legislator justus sit ac bonus. Ait Petrus: Primum dic nobis, in quibus actionibus bonum putes esse bonum, et in quibus justum esse justum, ut sic ad scopum verba destinemus. Et Simon: Tu prius effare, quid arbitraris bonum, quid justum.

II. Tum Petrus: Ne contentiosius disputans tempora insumam, dum juste postulo ut meis respondeas propositionibus, quemadmodum tibi videtur, ipse ad interrogata responsiones afferam. Ego aio bonum esse eum, qui largitor est, sicut video a Creatore fieri, qui præbet solem bonis et malis, atque imbrem justis ac iniquis^b. Et Simon dixit: Hoc iniquissimum est, eadem justis atque injustis præbere. Ac Petrus: Tu ergo deinceps nobis edisere, quo modo agens bonus esset. Simon: Te oportet dicere. Petrus: Ego dicam. Si nempe eadem præbens bonis ac justis et præterea malis ac iniquis, secundum te nec justus est, tu eum, si bonis

^a Matth. xix, 17. ^b Matth. v, 45.

A μοι τὸν Χριστὸν κατηγορεῖς, καὶ τοῦ ἐπὶ ἀποκαλύψει μακαρίσαντός 352 με καταφέρεις²⁶. Ἄλλ' ἐπεὶ²⁷ περ ἀληθῶς τῇ ἀληθείᾳ συνεργῆσαι θέλεις, μάθε πρῶτον παρ' ἡμῶν, ἃ ἡμεῖς παρ' ἐκείνου ἐμάθομεν, καὶ μαθητῆς ἀληθείας γεγωνὸς γενοῦ ἡμῖν συνεργός.

XX. Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Ἄπειθ μοι τὸ εἶτε²⁶ ἐκείνου, εἶτε σου γενέσθαι μαθητὴν. Οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶ ἃ δεῖ γινώσκειν· ἃ δὲ ὡς μαθητῶν ἐπιθυμῶν, ἵνα ἴδω²⁷ εἰ δύνασαι ὀπτασίας ἐνεργεῖαν ἐνεργεστέραν²⁸ δεῖξαι. Σὺ δὲ ὡς ἠθέλησας, εἴπας, οὐκ εἰδείσας. Καὶ νῦν αὐριὸν σοι εἰς τὸν περὶ Θεοῦ, οὗ δισχυρίζη δημιουργοῦ, ἐλθὼν καὶ διαλεχθεὶς δεῖξω μὴ αὐτὸν εἶναι ἀνώτατον καὶ²⁹ ἀγαθόν, καὶ τὸν οὖν δὲ Διδάκκαλον τὰ αὐτὰ μοι εἰρηκέναι, σὲ δὲ μὴ νουοικέναι³⁰ ἐλέγξω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθε, εἰς ἃ προέτεινεν οὗ θελήσας ἀκοῦσαι.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

I. Ὁρθρου δὲ, προσελθόντος τοῦ Πέτρου εἰς τὸ διαλεχθῆναι, ὁ Σίμων προλαβὼν ἔφη· Ἐχθὲς²⁶ ἀπαλλασσόμενος εἰς τὴν σήμερον ὑπεσχόμεν σοι ἐπανελθὼν καὶ συζητήσας δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ τὸν κόσμον δημιουργήσας 353 ἀνώτατος²⁷ Θεός, ἀλλ' ἕτερος, ὃς καὶ μόνος ἀγαθὸς ὢν καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἀγνωστός ἔστιν. Αὐτίκα γοῦν τὸν Δημιουργὸν αὐτὸν καὶ νομοθέτην φησὶ εἶναι, ἢ οὐ²⁸; Εἰ μὲν οὖν νομοθέτης ἔστιν, δίκαιος τυγχάνει, δίκαιος δὲ ὢν ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ἕτερον ἐκφρασσει ὁ Ἰησοῦς τῷ λέγειν· *Μὴ με λέγῃς ἀγαθόν.* Ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἰς ἔστιν, ὁ Πατὴρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὗ συμφωνεῖ δὲ τῷ νομοθέτῃ δικαίῳ ὄντι καὶ ἀγαθῷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον ἡμῖν εἰπὲ, ἐπὶ ποίαις πράξεσι δοκεῖ σοι ὁ ἀγαθὸς εἶναι, ἐπὶ ποίαις δὲ καὶ ὁ δίκαιος²⁹, ἵνα οὕτως κατὰ σκοποῦ τοὺς λόγους πέμπωμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Σὺ πρῶτον εἰπὲ, τί σοι δοκεῖ τὸ ἀγαθόν, ἢ καὶ τὸ δίκαιον.

II. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ ἐριστικώτερον διαλεγόμενος δαπανῶ τοὺς χρόνους, ἀπαιτῶν δικαίως τῶν ἐμῶν προτάσεων²⁶ σε τὰς ἀποκρίσεις ποιῆσθαι, ὡς σοι δοκεῖ αὐτὸς ὢν ἐπιθυμῶν ποιήσομαι τὰς ἀποκρίσεις. Ἐγὼ φημι ἀγαθὸν εἶναι τὸν παρεκτικὸν [ἐκείνον ἐν τοιούτοις],²⁷ ὅσον ὡς αὐτὸν ὀρῶ ποιοῦντα²⁸ τὸν Δημιουργὸν, παρέχοντα τὸν ἥλιον ἀγαθοῖς²⁹ καὶ τὸν ὕετὸν δικαίοις καὶ ἀδίκοις. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Τοῦτο ἀδικιώτατον, ὅτι τὰ αὐτὰ δικαίοις καὶ ἀδίκοις παρέχει. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ λέγε, πῶς ποιῶν ἀγαθὸς ἂν ᾖ. Καὶ ὁ Σίμων· Σὲ δεῖ λέγειν. Καὶ ὁ Πέτρος· 354 Ἐγὼ λέξω. Ὁ²⁷ μὲν τὰ αὐτὰ παρέχων ἀγαθοῖς καὶ δικαίοις, ἐτι²⁸ τε κακοῖς καὶ ἀδίκοις,

VARIAE LECTIONES.

²⁶ Leg. καταφρονεῖς. Quod Cotelerius in versione dedit, id e Græcis verbis non efficitur. S. καταφέρη O. ²⁷ Malim et S. ²⁸ μοι, εἶτε C. ²⁹ εἶδῶ C. Tum ὀπτασίαν ἐνεργείας O in textu, ἴσ. ὀπτασίας ἐνεργείαν al. man. in marg., quod præstat; ὀπτασίαν ἐνεργείας C, ὀπτασίαν ἐνεργείας Cl. ³⁰ ἀνεργεστέραν conj. Cotel. Debat scribere ἀνεργεστέραν. Ego malim ὀπτασίας ἐνεργείαν S. Dein εἴπας p. εἴπας C. ³¹ καὶ inserui c. O. ³² χθὲς O. ³³ ἀνωτάτω O. Sequens καὶ in eodem deest. ³⁴ οὐ S. O, οὐχ C. ³⁵ O bis exh. δίκαιος. ³⁶ προ... (sic) O; at ead. man. lacunam in marg. ita explere tentavit: ἴσως προσημέντων, quod man. recentior correxit in μάλλον δὲ — προτάσεων. ³⁷ Vhb. [ἐκείνον ἐν τοιούτοις], ascripti ex conjectura pro vacuo Olob. ³⁸ ποιῶν τὰ O. ³⁹ Leg. ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς, ita legit interpres bene. Ed. Ρ. Α. Τ. Ρ. Ο. ⁴⁰ et C. ⁴¹ et S. c. Cl.

κατὰ οὐδὲ δίκαιός ἐστιν, καὶ εἰ ἀγαθοὺς ἀγαθὰ παρέχεν, κακοὺς τε κακὰ, δίκαιον ἂν αὐτὸν εὐλόγως εἴη. Ποῦ οὖν εἶναι πράξει χρώμενος ἂν ᾖν, εἰ μὴ ταύτη ἤρηται ὁδῷ, κακοὺς μὲν παρέχων τὰ πρόσκαιρα, ἔν δὲ μεταβάλλωνται, ἀγαθοὺς δὲ αἰώνια, ἐάν γε ἐμμενωσιν; Καὶ οὕτως τῷ ⁸⁰ μὲν πᾶσι παρέχειν, διαφόροις δὲ χαρίζεσθαι τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐστίν, καὶ μακρόθυμον ταύτη μᾶλλον, εἰ ἀμαρτωλοὺς μὲν μετανοοῦσι χαρίζεται τὰ ἀμαρτήματα, εὖ πράξει δὲ καὶ ζωὴν αἰώνιον ὑπογράφει. Κρίνων δὲ εἰς τέλος, καὶ τὸ κατ' ἄξιον ἀπονέμων ἐκάστῳ δίκαιός ἐστιν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα ὀρθῶς οὕτως ἔχει, ὁμολόγησον· εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι ὀρθῶς ἔχειν, διέλεξον ⁸⁰.

III. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ἄπαξ ἔφη· πᾶς νομοθέτης, εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶν, δίκαιός ἐστιν. Καὶ ὁ Πέτρος· ^B Εἰ ἀγαθὸν ἐστὶ μὴ θεῖον νόμον, δικαίον δὲ τὸ θέσθαι, καὶ οὕτως ὁ Δημιουργὸς ἀγαθός ἐστι καὶ δίκαιος· ἀγαθὸς μὲν, ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως ⁸¹ ἐγγράφως οὐ φαίνεται τεθεικῶς τὸν νόμον· ἀπὸ δὲ Μωϋσέως εἰς τοὺς δεῦρο χρόνους, ὡς γέγραπται, καὶ δίκαιός ἐστιν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἀπὸ τῶν τοῦ διδασκάλου σου φωνῶν δεῖξον ⁸², ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστίν, ἀγαθὸν εἶναι καὶ δίκαιον ⁸³. Ἐμοὶ γὰρ ἀδύνατον φαίνεται, τὸν νομοθέτην ἀγαθὸν ὄντα τὸν αὐτὸν καὶ δίκαιον ⁸⁴ εἶναι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ καὶ δίκαιόν ἐστιν, ἐπάκουσον. Αὐτὸς ὁ διδασκαλὸς ἡμῶν τῷ εἰπόντι Φαρισαίῳ· *Τι ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω*; πρῶτον ἔφη· *Μὴ με λέγε ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἰς ἐστίν, ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*· εὐθύς ⁸⁵ ἐπάξας λέγει· *Εἰ δὲ θελήσεις εἰς ^C τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντολάς*. Τοῦ δὲ εἰπόντος· *Ποῖας*; ἐπὶ τὰς ⁸⁶ τοῦ νόμου παρέπεμψεν. Οὐκ ἂν δὲ ἕτερόν τινα ἀγαθὸν σημαίνων ἐπὶ τὰς τοῦ ⁸⁷ δικαίου ἀνέπεμψεν ἐντολάς. Ὅτι δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο ἐστίν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἕτερον, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ, ἀλλ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ δίκαιον ⁸⁸, ἀγνοεῖς. Ἀγαθὸς γὰρ ἐστὶ μετανοοῦσι μὲν ⁸⁹ νῦν μακροθυμῶν καὶ ὑποδεχόμενος αὐτοὺς, δίκαιος δὲ ἐστίν, ὅταν ⁹⁰ κρίνων τὰ κατ' ἄξιον ἐκάστῳ ἀπονέμη.

IV. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πῶς οὖν ἐγνωσμένου τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ καὶ τὴν Ἀδὰμ πλάσαντος, καὶ τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐγνωσμένου, προσέτι δὲ ⁹¹ δικαίους καὶ ἀδίκους καὶ ἄλλῳ τῷ κόσμῳ, ὁ διδασκαλὸς σου μετὰ πάντας ἐκείνους ἐηλυθῶς λέγει· *Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὡς οὐδὲ τὸν Πῶν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι*; Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἔλεγεν, εἰ μὴ Πατέρα τινὰ ἐν ἀπορρήτοις ὄντα ἀνήγγειλεν ⁹²⁻⁹⁴. ὅν καὶ ὕψιστον ὁ νόμος λέγει, ἀφ' οὗ οὔτε ἀγαθὴ οὔτε

^a Luc. xviii, 18.

^b Matth. xix, 17.

bona tribueret, malisque mala, justum merito prae-dicares. Quali ergo adhuc actione utendum ei esset, si non uteretur hac via, malis quidem dans temporalia, si forte convertantur, bonis vero sempiterna, modo perseveraret. Sicque largiendo cunctis, praestantioribus autem gratiam faciendo, iustitia ejus bona est, et eo magis magnanima, si peccatoribus quidem poenitentiam agentibus peccata condonat, bene operantibus autem etiam vitam aeternam definit. Judicans vero in fine, et pro merito singulis retribuens, justus existit. An itaque haec recte se eo modo habeant, profiteri; sin minus tibi ita esse videtur, refuta.

III. Respondit Simon : Semel dixi : omnis legislator, ad justitiam respiciens, justus est. Et Petrus : Si boni est, non ferre legem, justus vero, ferre, ita etiam Creator bonus est ac justus. Bonus quidem, quoniam a temporibus Adami usque ad Moesem scriptam legem tulisse non cernitur, justus vero, quoniam a Mose usque ad hanc aetatem tulit, sicut scripta est. Tum Simon : Ex tui praceptoris vocibus ostende, ejusdem esse, bonum esse ac justum. Mihi quippe videtur impossibile, ut legislator, qui bonus sit, idem justus existat. Et Petrus : Quod bonum ipsum quoque justum sit, audi : Doctor noster quaerenti Pharisaeo : *Quid faciens vitam aeternam possidebo* ^a? primum respondit : *Ne me dicas bonum. Nam bonus unus est, Pater qui est in caelis*; et statim intulit haec verba : *Si autem volueris in vitam ingredi, serva mandata* ^b. Illo autem aiente : *Quae* ? ad legis mandata remisit. Non certe alium quemdam bonum significans ad justum remisisset eum praepcepta. Aliud vero esse justum, et aliud bonum, etiam ipse confiteor. Sed ignoras ad eundem pertinere, bonum esse ac justum. Bonus enim est, dum poenitentibus nunc aequanimus est eorumque susceptor, justus autem est, quandoquidem judicans pro merito singulis retribuet.

IV. Et Simon : Quo modo ergo, inquit, cum cognoscatur Creator, qui et Adamum formavit, et a justis sub lege viventibus agnitus est, sicut etiam a justis et a toto mundo, Magister tuus, qui post eos omnes venit, ait : *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filium quis novit, nisi Pater, et quibus voluerit Filius revelare* ^c. Ista autem non dixisset, si non annuntiasset quemdam Patrem in arcanis existentem, quem et altissimum lex appellat, a quo neque bona neque mala audita est vox ^d

^c Matth. xi, 27.

^d Thren. iii, 38.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ τὸ Ο. ⁸¹ ἔχη, ὁμολόγησον C. Vbb. εἰ δὲ οὐ δοκεῖ σοι ὀρθῶς ἔχειν· διέλεξον descripsi ex O. ⁸² Μωϋσέως O. Sic deinde. ⁸³ δεῖξω O. ⁸⁴ Ita Cl, ἀγαθῶν εἶναι καὶ δικαίῳ C, O. ⁸⁵ καὶ δίκαιον καὶ p. καὶ δίκαιον O. ⁸⁶ Adde δ' post εὐθύς S. ⁸⁷ εἰς add. c. O. Tum τήρει p. τήρησον idem. ⁸⁸ ἐπὶ τὰς O et ex conject. C, in cuius textu ἐπιστάς. Tum id. ἐπεμψεν p. παρέπεμψεν. ⁸⁹ τοῦ adjeci c. O. ⁹⁰ Ita Cl, ἀγαθῶν εἶναι καὶ δικαίῳ C, O. ⁹¹ μὲν inserui c. O. Tum ἀποδεχόμενος C. ⁹²⁻⁹⁴ ὅτι ἂν C. Tum ἀπονέμει O. ⁹⁵ δὲ textui reddidi cum excidisset ap. Cl et S. ⁹⁶⁻⁹⁸ ἀνήγγειλεν C.

(quemadmodum in Lamentationibus Jeremias testatur), qui secundum numerum filiorum Israel, quando ingressi sunt in Ægyptum septuaginta, et secundum terminos gentium eas circumscriptis septuaginta linguis, et Filio suo, qui et Dominus vocatur et cælum ac terram constituit, Hebræos partem dedit, eumque Deum deorum esse definiuit: deorum autem dico, qui alias gentium acceperunt portiones. Leges igitur prodierunt ab omnibus dictis diis ad suas portiones, quæ sunt reliquæ gentes. Pari autem modo et a Filio cunctorum Domino apud Hebræos posita lex processit. Hoc vero ita habere definitum est, ut si quis ad alicujus legem confugerit, ad illius partem pertineat, cujus recepit legem servare. Nemo cognovit altissimum in arcanis positum Patrem, sicut nec Filium ejus, quod Filius sit. Statim ergo tu, quæ propria sunt ignoti Altissimi, tribuens Filio, ignoras quod Filius sit, qui est Pater Jesu Christi apud vos dicti.

V. His a Simone prolatis Petrus ait ad eum: Potesne, quod ita credas, ipsum contestari, non quem nunc in arcanis prædicas, sed quem credis, nec confiteris? Alia enim pro aliis decernens vias agis. Quocirca si contestaris, a te credi quæ loqueris, tibi respondebo. Sin vero perseveras disceptare mecum de iis quæ non credis, per inane me cogis percutere. Et Simon dixit: A quodam ex discipulis tuis audiui [hæc ita esse constituta]. Excepit Petrus: Ne falsum testeris. Respondit Simon: Ne mihi convicium facias, protervissime. Tum Petrus: Usque quo protuleris eum qui dixit, mendax es. At Simon: Existima me hæc finxisse vel ab alio didicisse, ad ea responde mihi. Nam si everti non potuerint, compererim esse veritatem. Et Petrus: Si est humanum figmentum, non respondeo ad illud: sin autem hujusce rei opinione tanquam veræ detineris, id ipsum mihi confitere, et habeo ego quoque aliquid quod de eo dicam. Simon: Prorsus arbitror hoc ita habere. Tu si quid ad illa habes dicere, responde.

A κακή **356** ἠκούσθη φωνή (ὡς ἐν τοῖς θρήνοις καὶ Ἱερεμίας μαρτυρεῖ), ὅστις κατ' ἀριθμὸν (56) τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἱ εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, οἱ εἰσὶν ἑβδομήκοντα, καὶ πρὸς τὰ ὄρια τῶν ἐθνῶν περιγράφας γλώσσας (57) ἑβδομήκοντα, τῷ αὐτοῦ Υἱῷ τῷ καὶ Κυρίῳ λεγομένῳ, καὶ ὁ οὐρανὸν καὶ γῆν διακομήσαντι, τοὺς Ἑβραίους ἔδωκε μερίδα, καὶ αὐτὸν θεὸν θεῶν εἶναι διώρισεν, θεῶν δὲ ὁ λέγω, οἱ τινες τὰς ἄλλας τῶν ἐθνῶν εἰλήφασιν μερίδας. Νόμοι οὖν προήλθον ἀπὸ τε πάντων τῶν λεχθέντων θεῶν ταῖς αὐτῶν μερίσιν, ἃ τινὰ ἐστὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα ἔθνη. Ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ πάντων Κυρίου ὁ παρὰ Ἑβραίοις καίμενος προήλθε νόμος. Τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ὠρίσθη, ἵνα, εἴ τις νόμῳ τινὸς προσφύγῃ, ἀπὸ τῆς ἐκείνου ἢ γένηται μερίδος, οὗ δὴ καὶ τὸν νόμον πράττειν ἀνεδέξατο. Οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀποβήτοις ὕψιστον Πατέρα ὄντα, ὡς οὐδὲ τὸν τοῦτου Υἱὸν, ὅτι Υἱὸς ἐστίν. Ἀδύτικα γοῦν σὺ τὰ τοῦ ἀποβήτου ὁ ὕψιστου θια διδοὺς τῷ Υἱῷ οὐκ οἶδας ὅτι Υἱὸς ἐστίν (58), Πάτηρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

V. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος ὁ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτόν· Δύνασαι αὐτὸν ἐκείνον διαμαρτύρασθαι, ὅτι οὕτως πιστεύεις, οὐχ ὅν νῦν ἐν ἀποβήτοις **357** λέγεις, ἀλλ' ὅν σὺ πιστεύων οὐχ ὁμολογεῖς; Ἄλλα γὰρ ἀντ' ἄλλων ὀρίζων φλυαρεῖς. Διὸ ἐὰν διαμαρτύρησθαι, ἃ λαλεῖς, ταῦτα πιστεύεις, ἀποκρίνομαί σοι. Εἰ δὲ ἐστηκας συζητῶν ἐμοὶ ἢ μὴ πιστεύεις, κατὰ κενὸν με παῖεν ἀναγκάζεις. Καὶ ὁ Σίμων εἶπε· Παρὰ τίνος τῶν σῶν μαθητῶν ἀκήκοα [ταῦτα οὕτως ὀρισθῆναι]. Καὶ ὁ Πέτρος εἶπε· Μὴ ψευδομαρτύρει. Καὶ ὁ Σίμων εἶπε· Μὴ με λοιδορεῖ, προπετίσταις. Καὶ ὁ Πέτρος Νόμιζε ἐμὲ ταῦτα πλάσαι ἢ καὶ παρὰ ἄλλου με ὁ ἀκηκοέναι· πρὸς ταῦτά μοι ἀπρίκριναι. Ἐὰν γὰρ ἀνατραπήναι μὴ δυναθῆ, ἔμαθον τοῦτο εἶναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἀνθρώπινόν ἐστι πλάσμα, οὐκ ἀποκρίνομαι εἰς αὐτὸ· εἰ δὲ ὑπονοεῖται αὐτοῦ κεκράτησαι ὡς ἀληθούς, τοῦτο αὐτὸ μοι ὁμολόγησον, καὶ ἔχω τι καὶ αὐτὸς περὶ τοῦτου λέγειν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄπει μοι δοκεῖ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχειν. Σὺ πρὸς ταῦτα εἰ ἔχεις τι λέγειν, ἀπόκριναι.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶ Reposui κατὰ Cl et S prætermisum. ⁵⁷ δὴ S. ⁵⁸ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu ἐκείνων. ⁵⁹ ἀποβήτου om. O. ⁶⁰ Vbb. [ταῦτα οὕτως ὀρισθῆναι] lacunæ inscripsi, quæ in ms. Ottob. h. l. occurrit. ⁶¹ με adjuncti c. O. Deinde ἀνατραπήσαι Cl et S. ⁶² Post δοκεῖ in O est εἶναι subnotatum. Cum eodem textui reddidi οὕτως, quod ap. S exciderat. Deinde εἰ ἔχεις O, ἔχεις C, εἰ ἔχεις conj. S.

VARIORUM NOTÆ.

(56) Ὅστις κατὰ ἀριθμὸν, x. τ. λ. Pari modo D libellus titulum habet in Codice meo ms. *De significationibus Veteris et Novi Testamenti*. COT.
(57) Γλώσσας conj. C., quod recte improbat Davisius. Gentes enim, ait vir doctissimus, fuisse septuaginta, totidemque linguas, communis erat Hebræorum sententia. De septuaginta nationibus conferas, quæ Cotelerius adnotavit ad *Recogn.*, II, 42. Gieseler, *Entstehung der schriftl. Evang.*, p. 128; Schneckenburger, *Ueber den Ursprung des ersten kanon. Evang.* p. 15. Egil præterea de loco nostro Neander, *Gnost. syst.*, p. 378. S. DRESSER.
(58) Οὐκ οἶδας ὅτι Υἱὸς ἐστίν, Πάτηρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ.

VI. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐὶ τοῦτο οὕτως ἔχει ⁶², τὰ ἅμῃματα ἀσεβείς. Ἐὶ γὰρ Υἱοῦ ἐστὶ, τοῦ οὐρανὸν καὶ γῆν διακοσμήσαντος, τὸ ὅ βούλεται ἀποκαλύπτειν ⁶³ ἐν τῷ ἀπορρήτοις αὐτοῦ Πατέρα, σὺ μέγιστα, ὡς ἔφη, ἀσεβείς ἀποκαλύπτων οἷς ἐκσίνος οὐκ ἀπεκάλυψεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄλλὰ αὐτὸς με βούλεται ἀποκαλύπτειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ νοεῖς ἅ λέγω, Σίμων. Πλὴν **358** ἀκούσας σὺνες. Τῷ ⁶⁴ εἰπεῖν· Οἷς ἄν βούληται ⁶⁵ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψει, οὐ διδασκαλίᾳ τινὰ τοιοῦτον μαθεῖν λέγει, ἀλλὰ ἀποκαλύψει μόνον. Ἀποκαλύψις ἐστὶ τὸ ἐν πάσαις καρδίαις ἀνθρώπων ἀπορρήτως κείμενον κεκαλυμμένον, ἀνευ φωνῆς τῆ αὐτοῦ βουλῆ ⁶⁶ ἀποκαλυπτόμενον. Καὶ οὕτως γίνεται γινώσκειν, οὐ διδασκάνειν, ἀλλὰ συνένειν. Τῷ μὲντοι συνένειν ⁶⁷ οὐκ ἔξεστιν, ἄλλω τοῦτο ἀποδειξάν, ἐπεὶ μὴ αὐτὸς ἐδιδάχθη, οὔτε ἀποκαλύψαι δύναται, ἐπεὶ μὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἐκτὸς εἰ μὴ ἑαυτὸν λέγει εἶναι τὸν Υἱόν. Σὺ δὲ οὐκ εἰ ὁ ἐστὼς Υἱὸς. Ἐὶ γὰρ Υἱὸς ἦς, πάντως ἄν ἤδης ⁶⁸ τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τοὺς ἀξίους. Σὺ δὲ οὐκ οἶδας. Ἐὶ γὰρ ἠπίστασο, εἰ τῶν ἐπισταμένων ἄν ἐποίησας ⁶⁹.

VII. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὁμολογῶ, οὐ συνῆκα πῶς λέγεις, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἄν ἐποίησας ⁷⁰. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐὶ οὐ συνῆκας, οὐδὲ τὸν ἐκάστου νοῦν εἰδέναι δύνη, καὶ εἰ ἀγνοεῖς ⁷¹, οὐδὲ τοὺς ἀξίους τῆς ἀποκαλύψεως ἐπίστασαι, οὐκ εἰ Υἱὸς· ὁ δὲ Υἱὸς οἶδεν δὲ, ὡς βούλεται, ὡς ἀξίους οὔσιν, ἀποκαλύπτει. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Μὴ ἀπατώ, οἶδα τοὺς ἀξίους, καὶ Υἱὸς εἶμι. Τοῦτο μὲντοι, τί ποτ' ἐστὶν, οἷς βούλεται ἀποκαλύπτει, οὐ συνῆκα ὡς λέγεις· τὸ δὲ μὴ συνένειν οὐκ ὡς μὴ εἰδὼς εἶπον, ἀλλ' ὡς εἰδὼς **359** ἐπεὶ οἱ παρεστῶτες οὐ συνῆκαν, ἵνα αὐτὸ σαφέστερον εἴπησ, ὅπως νοήσωσιν ὧν ἔνεκεν καὶ τῆς ἐστῆσιν ποιούμεθα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐγὼ σαφέστερον αὐτὸ εἰπεῖν οὐ δύναμαι, σὺ αὐτὸς ὡς νοήσας φράσον. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ τὰ σὰ οὐκ ἀνάγκην ἔχω λέγειν. Καὶ ὁ Πέτρος· Φαίνη μοι, Σίμων, μὴ σιωπῆς αὐτὸ, καὶ ὁμολογεῖν μὴ θέλων, ἵνα μὴ ἐν ἀνοσίᾳ φωραθῆς ⁷² ἐλεγχθῆς μὴ ὧν σὺ ὁ ἐστὼς Υἱὸς. Τοῦτο γὰρ αἰνίσση, κἂν σαφῶς αὐτὸ εἰπεῖν μὴ θέλῃς· ὥστε ἐγὼ μὲν τὰς σὰς βουλὰς ἐξ ὧν αἰνίσση ἐπίσταμαι, προφήτου ἀληθοῦς μαθητῆς ὧν, οὐ προφήτης. Σὺ δὲ καὶ τὰ σαφῶς λεγόμενα μὴ συνιών Υἱὸν ἑαυτὸν εἰπεῖν θέλεις, ἀνθιστῶν ⁷³ ἡμῖν. Καὶ ὁ Σίμων· Ἄρω σου πᾶσαν πρόφασιν· ὁμολογῶ, αὐτὸ οὐ συνένειν, τί ποτ' ἐστὶν, καὶ οἷς ἄν βούληται ⁷⁴ ὁ Υἱὸς ἀποκαλύπτει. Λέγε τοίνυν αὐτὸ σαφέστερον.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ κἂν σχήματι αὐτὸ ὁμολόγησας μὴ συνένειναι, πρὸς ὃ πυνθάνομαι σου,

VI. Et Petrus ait : Si hoc ita habet, maxime impius es. Nam si ad Filium, cœli et terræ constitutorem, spectat revelare, cui vult, ipsius Patrem in absconditis positum, tu, sicut dixi, maxime es impius, qui revelas quibus ille nequaquam revelavit. Ac Simon : Sed ille vult ut revelem. Atque Petrus : Non intelligis, Simon, quæ aio. Verum audi, et intellige. Quando dicit : *Quibus vult Filius revelabit*, eo significat, illum hominem non discere per doctrinam, sed per solam revelationem. Est autem revelatio, cum, quod in omnibus hominum cordibus arcane velatum positum est, absque voce per illius voluntatem revelatur. Sicque cognoscere accidit non discendo sed intelligendo. Atqui intelligenti non licet, alteri hoc ostendere, quandoquidem nec ipse edoctus est, verum etiam non potest revelare, quia ipse non est Filius, nisi si se dicat esse Filium. Tu autem non es stans Filius. Nam si Filius esses, omnino cognosceres hac digno revelatione. Tu vero ignoras. Si enim scires faceres quæ faciunt qui sciunt.

VII. Dixit Simon : Fateor, non intelligo quo modo dicas, *faceres quæ faciunt qui sciunt*. Et Petrus : Si non intellexisti, etiam non potes uniuscujusque scire mentem : et si ignoras, etiam non revelationis dignos cognoscis ; ac si non cognoscis, non es Filius. Filius autem novit : quare quibus vult, tanquam qui digni sint, revelat. Et Simon dixit : Ne decipiaris, novi dignos, nec Filius sum. Porro quid hoc sit, *quibus vult revelat*, non intellexi quemadmodum dicas : non intelligere autem dixi, non tanquam ipse nesciens, sed velut sciens quod astantes non intellexerint, ut illud clarius efferas, quo percipiant, quibus de causis nos controversiam habeamus. Et Petrus : Ego clarius hoc nequeo dicere, tu, ut quillud perceperis, effare. Et Simon : Egotua dicere necesse non habeo. Petrus : Videris mihi, Simon, illud non intelligere, nec velle confiteri, ne in ignorantia deprehendaris et arguaris quod non stans sis Filius. Id enim obscure significas, cum tamen aperte dicere nolis : sicut ego quidem tua consilia ex iis quæ innuis cognosco, qui sum veri prophetæ discipulus, non propheta. Tu vero clare dicta non intelligens te Filium dicere vis, resistens nobis. Et Simon : Tollam omnem tuum prætextum : fateor, hoc non intellexi quidnam esset, *et quibus vult Filius revelat*. Dic ergo illud evidentius.

VIII. Tum Petrus : Quandoquidem, etsi fecte, hoc fassus es non intelligere, ad id quod te inter-

VARIE LECTIONES.

⁶² ἔφη C. ⁶³ Explanavit hunc locum contra Schliemannum Baurius, *Annal. theol.*. Tubing., 1844, p. 552, S. ⁶⁴ τῷ S, τὸ C O. ⁶⁵ Ita O, c. S, βούλεται C. ⁶⁶ τῆς—βουλῆς C, ταῖς—βουλαῖς S, auctore Dav. ⁶⁷ συνένειν C. ⁶⁸ ἤδεις O. Ad verb. οἶδας notat S : Nihil mutandum. Cfr. Lob., *Phrym.*, p. 236. ⁶⁹ ἐποίησας S, O, ἐποίησας C, ποιήσας conj. D. ⁷⁰ Ita O c. S, ἐποίησας C, ποιήσας conj. D. ⁷¹ S refert ad Lob., *Phrym.*, p. 359. Tum ἀγνοεῖς S, O, ἀγνοῆς C. ⁷² Ita O c. D, φωραθῆς C. Pro ἐστὼς legitur in O ἐτ cum parvula beana, ead. man. in marg. ἰσως ἕτερος. ⁷³ ἀνθεστῶς C. Tum ἄρω O. ⁷⁴ βούληται S, O, βούλεται C.

VARIORUM NOTÆ.

Vult Simon Magus Deum creatorem esse filium ignoti dei sui, patrem vero Jesu Christi nostri. Hoc nonni, quia aliter acceptum a viro docto Francisco

Turriano in *Explanationibus ad Constitutiones apostolicas*. Cot.

rogo, mihi responde, ac disces. Dic mihi : ais Filium, quicumque sit, justum esse, vel non? Respondit Simon : Justissimum. Et Petrus : Cum autem justus sit, cur non omnibus revelat, sed quibus vult? Ac Simon : Quoniam qui justus est, justis revelare vult. Petrus : Nonne igitur necesse est ab eo cognosci mentem singulorum, ut revelet dignis? Simon : Omnino necessarium est ita habere. Tum Petrus : Itaque ille solus merito revelare definitus est, qui solus uniuscujusque mentem novit, et non tu, qui ne ea quidem quæ a nobis dicuntur potes intelligere.

IX. Id Petrum dicentem populus laudibus prosecutus est. At Simon, in lapsu deprehensus, præ pudore erubuit, atque fricata fronte dixit : Jam me magnum aiunt a Petro non tantum victum, sed et rationibus pressum. Non autem licet quis ratiocinationibus prematur, abreptus veritatem in ipso victam habet. Neque enim infirmitas defendentis veritas est superantis. Attamen aio tibi, me omnes astantes judicavisse dignos, qui in arcanis Patrem cognoscerent. Quare cum palam ipsis revelo, tu per invidiam mihi illos beneficio afficere cupienti succenses.

X. Dixit Petrus : Quoniam, ut præsentī multitudini gratum faceres, ita locutus es, ego dicam non grate, sed vere. Dic mihi, quo modo dignos esse cognoscis astantes universos, quandoquidem tibi indicanti ne unus quidem præbuit assensum? Nam quod me contra te laudaverint, non est consentientium tibi, sed mihi, cui et laudem tanquam bene locuto tribuerunt. Verum quia Deus, utpote justus, singulorum mentem dijudicat, quod tu dixisti verum esse, id noluit per sinistram dextris dari, qua ratione, qui aliquid a fure accipit, et ipse reus est. Itaque eam ob causam quod a te afferebatur, noluit eos accipere, sed per Filium, qui ad revelandum præstitutus est. Cui enim convenit Patrem revelare, præterquam soli Filio, quia is tali revelatione dignum cognoscit? Sic non est hoc docere aut doceri, sed ineffabili manu ei revelari, qui illud scire dignus sit.

XI. Et Simon : Multum, inquit, conducti ad victoriam ei, qui bellum gerit, propriis uti armis. Quod enim quis amat, etiam sincere potest defendere : sincere autem defensum non vulgarem vim habet. Ideo deinceps quod vere sentio exponam. Aio quamdam in arcanis virtutem esse, cunctis ignotam, ipsi quoque mundi opifici, sicut et ipse Jesus dixit, nesciens quid loqueretur. Interdum enim ex multiloquio aliquis scopum veritatis attingit, ignorans quid dicat. Intelligo autem et de illo, quod pronuntiavit : *Nemo novit Patrem*. Et Petrus : Ne

Ἀπόκριναί μοι, καὶ μαθήσῃ. Λέγε μοι φῆς τὸν Υἱὸν δίκαιον εἶναι, ὅστις ποτ' ἔστιν, ἢ οὐ; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Δικαιοτάτον. Καὶ ὁ Πέτρος· Δίκαιος δὲ ὢν διὰ τί μὴ πᾶσιν ἀποκαλύπτει, ἀλλ' οἷς βούλεται; Καὶ ὁ Σίμων· Ὅτι δίκαιος ὢν τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτει βούλεται. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν ἴδιαν ἀνάγκη αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἐκάστου νοῦν, ἵνα ἀξίοις ἀποκαλύπτῃ; Καὶ ὁ Σίμων· Ἀνάγκη πᾶσα ὅπως ἔχειν. **360** Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν αὐτὸς μόνος εὐλόγως ἴδιαν ἀποκαλύπτειν ὠρίσθη, μόνος τὸν ἐκάστου νοῦν εἰδὼς, καὶ οὐ σὺ ὁ μηδὲ τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα δυνάμενος συνίεναι.

IX. Τοῦτο τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπὸ μὲν τῶν ὀχλῶν ἔπαινος ἐγένετο. Ὁ δὲ Σίμων κατάφωρος γεγωνὼς, αἰδεσθεὶς ἠρυθρίασε, καὶ τὸ μέτωπον τρίψας ἔφη· Ἀλλ' ἐμὲ μάγον λέγουσιν ὑπὸ Πέτρου νικῶμενον ἴδιαν, ἀλλὰ καὶ συλλογίζομενον. Οὐκ εἰ τις δὲ συλλογισθεῖ, συναρπασθεὶς τὴν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν νεικημένην ἔχει. Οὐ γὰρ ἡ ἀσθένεια τοῦ ἐκδικούοντος ἀλήθειά ἐστι τοῦ νικωμένου ἴδιαν. Πλὴν φημί σοι, ὅτι ἐγὼ τοὺς παρεστῶτας πάντας ἀξίους ἔκρινα γινῶναι τὸν ἐν ἀπορρήτοις Πατέρα. Διὸ δημοσίῳ μου αὐτοῖς ἀποκαλύπτουτος, σὺ αὐτὸς ἴδιαν διὰ φθόνου ἐμοὶ τῷ εὐεργετῆρι αὐτοῦς θέλοντι χαλεπαίνεις.

X. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐπειδὴ ἀρεσκόντως τοῖς παροῦσιν ὀχλοῖς οὕτως ἔφη, ἐγὼ ἐρῶ οὐκ ἀρεσκόντως, ἀλλ' ἀληθῶς. Λέγε μοι, πῶς ἀξίους ἐπίστασαι τοὺς παρεστῶτας πάντας, ὅπου σοι ἐκφαίνονται οὐδ' εἰς συνθέτο; τὸ γὰρ ἐμοὶ ποιήσασθαι κατὰ σοῦ τὸν ἔπαινον οὐκ ἔστι συγκαταθεμένων σοι, ἀλλ' ἐμοὶ, ὃ καὶ τὸν ἔπαινον ὡς ὀρθῶς εἰρηκῶτι ἀπένειμαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δίκαιος ὢν βραβεύει τὸν ἐκάστου νοῦν, ὃ φῆς ἀληθῆς εἶναι, **361** οὐκ ἂν ἐβουλήθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῖς δεξιῶς τοῦτο δοθῆναι, ὃ λόγῳ ὁ παρὰ κλέπτου τι λαβὼν καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός ἐστιν. Ὡστε τοῦτου ἕνεκεν τὸ ὑπὸ σοῦ φερόμενον οὐκ ἠθέλησεν αὐτοὺς λαβεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸ ἀποκαλύπτειν ἴδιαν ὀρισμένου Υἱοῦ. Τίτι γὰρ εὐλογόν ἐστιν ἀποκαλύπτειν τὸν Πατέρα, ἢ Υἱὸν μόνον, διὰ τὸ εἰδέναι τῆς τοιαύτης ἀποκαλύψεως τὸν ἀξίον; Οὕτως οὐκ ἔστι τοῦτο διδάξαι ἢ διδάχθῆναι, ἀλλ' ἀφράστῳ χειρὶ ἀποκαλυφθῆναι τῷ τοῦτο εἰδέναι ἀξίον.

XI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πολὺ συμβάλλεται πρὸς νίκην τῷ πολεμοῦντι τὸ ἴδιαν χρῆσασθαι ὅπλοις. Ὅγρη φιλεῖ τις, καὶ γνησίως ἐκδικεῖν δύναται, γνησίως δὲ ἐκδικούμενον οὐ τὴν τυχοῦσαν ἰσχὺν ἔχει. Διὸ τοῦ λοιποῦ ὅπερ ὄντως φρονῶ ἐκθήσομαι. Φημί τινα δύναμιν ἐν ἀπορρήτοις εἶναι ἀγνωστον πᾶσι, καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργῷ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἰρηκεν, οὐκ ἐπισταμένος ὁ ἐφθέγγετο. Ἐκ πολυλαλιᾶς γὰρ ἐνίστο· εὐστοχεῖ τις πρὸς τὸ ἀληθές, οὐκ εἰδὼς ὃ λέγει. Λέγω δὲ καὶ περὶ τούτου, ὃ εἰρηκεν· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ τὰ ἐκείνου εἰδέναι μηκέτι

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ οὐκ οὖν C. ⁷⁹ Post πᾶσα in O repetuntur vhb. αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἐκάστου νοῦν ἵνα, sed expuncta. ⁸⁰ εὐλόγως deest in O. ⁸¹ νικῶμενος O. Deinde οὐκ εἰ τις O c. D, οὐχί τις C. ⁸² Fort. νικηφόρος S. ⁸³ αὐτὸς conj. C, αὐτοῖς id. in textu ut O. Deinde χαλεπαίνεις O et ex conj. C, conj. textus χαλεπαίνεις ⁸⁴ ἀλλὰ O. ⁸⁵ ἀλλὰ O. ⁸⁶ Pro litteris ποκα vocis ἀποκαλύπτειν in O spatium apparet vacuum. Ita pauli post. ⁸⁷ πολυλογίης O.

ἰσηγίλλου. Καὶ ὁ Σίμων ⁶⁶· Τὰ ἐκείνου οὐκ ἐπαγγέλλομαι πιστεύειν, εἰς δὲ τὰ ἐπιτευχθέντα ⁶⁶ αὐτῶν ἀλλήγομαι σοι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἴνα μὴ σοι δῶ πρόφασις φησὶν, ζητήσω σοι ὡς θέλεις. Πλὴν μαρτυροῦμαι πάντας ὅτι οὐδὲ ἄν νῦν ἐφης λόγον οὐ πιστεύεις. οὐδὲ ⁶⁷ γὰρ ἀφρονεῖς. Καὶ **362** ἵνα μὴ με δόξης ζήτεσθαι, ἀνοίξομαι σοι τὰ σά, ἵνα εἰδῆς ⁶⁸ ὅτι πρὸς εἴθετα διαλέγη.

A *amplius profitearis, te illius doctrinam cognoscere. Et Simon: Ejus doctrinam non profiteor me credere, at de iis, in quæ casu incidit, edissero tibi. Tum Petrus: Ne dem tibi prætextum ad fugam, quæstionem tecum habebō sicut vis. Veruntamen omnes testor, quod neque illum, quem nunc dixisti, sermonem credas. Novi namque tuam sententiam. Et ne me arbitreris falsum dicere, significabo tibi tua, ut scias te cum sciente disceptare.*

II. Ἦμεῖς, ὦ Σίμων, ἐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως, ἐπιτεταυχθέντα ἀγγέλους, τὸν μὲν ἐπὶ τῶν κτίσει κόσμον, τὸν δὲ ἐπὶ τῶν θέσθαι τὸν νόμον· οὐδ' ὅτι αὐτῶν ⁶⁹ ἕκαστος εἶπεν, ἐφ' οἷς ἐποίησεν, ὡς αὐτὸς ὦν αὐθέντης, αὐτὸν ἠγγεῖλεν· οὐδ' ὁ ἐστὼ; ⁷⁰ στησόμενος ἀντικείμενός. Μάθε, πῶς ἀπιστεῖς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἦν φησὶ δυνάμειν ἐν ἀπορήτοις εἶναι, ἀγνοίας γέμει. Ἦν γὰρ ἀγνωμοσύνην τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀποσταλέντων ἀγγέλων οὐ προσεγίνωσκεν. Καὶ ὁ Σίμων, τοῦ Πέτρου ταῦτα λέγοντος, μεγάλως ὀργισθεὶς ἐπέκοψε λέγοντα, εἰπὼν· Τί φλυαρεῖς, τολμηρὸς καὶ πάντων προπετέστατα, ἐπ' ὄχλων εὐμαθῆ ⁷¹ ἐκφαλίων ἀτεχνῶς τὰ ἐπιρήματα; Καὶ ὁ Πέτρος· Τί φθονεῖς εὐεργετῆσθαι τοῖς παρόντας ἀκρατάς; Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν ⁷² ἡμῶς τὴν τοιαύτην ἐπίγνωσιν εὐεργεσίαν εἶναι; Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁμολογῶ. Τὸ γὰρ ψεῦδος γνωσθὲν εὐεργετῆται, ἀγνοίας αἰτία μὴ περιπεσεῖν αὐτῶν. Καὶ ὁ Σίμων· **363** Φαίνη μοι μὴ δυνάμενος εἰπεῖν εἰς ἀεὶ ἐπ' ἀρετῆνά σοι. Λέγω δὲ ⁷³ ὅτι καὶ ὁ Διδάσκαλός σου ἐν ἀπορήτοις τινὰ λέγει εἶναι Πατέρα.

XII. Nos, o Simon, ex magna virtute, quæ et domina vocatur, non dicimus missos fuisse duos angelos, unum quidem ad creandum mundum, alium vero ad ferendam legem, neque quod uterque veniens eorum, quæ fecit, se supremum auctorem prædicaverit, neque quod stans sit staturus ut adversarius. Audi quo modo hac etiam in re incredulus sis. Virtus, quam in arcanis ais esse, ignorantie plena est. Nam ingratum animum ab ipsa missorum angelorum non præcivit. Ac Simon, Petro hæc dicente, vehementer iratus loquentem interrupit dixitque: Quid blateras, temerarie omnium protervissime, et coram populo docili temere patefacis arcana? Et Petrus: Cur invides astantibus auditoribus hoc beneficium? Simon: Non igitur confitearis, hujusmodi agnitionem beneficium esse? Petrus: Fateor. Nam mendacium cognitum eo beneficio efficit, ut in illud per ignorantiam non incidamus. Simon: Videris mihi non posse respondere ad ea quæ tibi proposui. Aio autem, quod et Magister tuus quemdam dicit esse in arcanis Patrem.

XIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀποκρινοῦμαι εἰς ὃ θέλεις περὶ τοῦ· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐδὲ τὸν υἱὸν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ υἱός ἀποκαλύψαι ⁷⁴. Πρῶτον μὲν θαυμάζω, πῶς, τοῦ λόγου τούτου μυρίας ⁷⁵ ἔχοντος ἐπιτόχας, σὺ τὸ ἐπικινδυνότερον ἐξελέξω μέρος, πρὸς ἐγνωσάν τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πάντων ἔφης εἰρησθαι τὸν λόγον. Πρῶτον μὲν γὰρ δύναται ὁ υἱός εἰρησθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρα κηρύσσοντας εἶναι Χριστοῦ τὸν ⁷⁶ Δαβὶδ, καὶ αὐτὸν δὲ ἂν Χριστὸν υἱὸν ὄντα, καὶ υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐγνωκέναι ⁷⁷. ὡς καὶ αἰκίως εἴρηται· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, καὶ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν Δαβὶδ πάντες ἔλεγον, τὸ δὲ ἐπίθετα εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ τὸν υἱὸν τις οἶδεν, ἐπεὶ εἰπὼν υἱὸν ὄντα οὐκ ἤδεισαν ⁷⁸, καὶ τὸ εἰπεῖν, οἷς ἂν βούληται ὁ υἱός ἀποκαλύψαι, ὀρθῶς εἴρηται· ὁ γὰρ ἐπ' ἀρχῆς ὦν υἱὸς μόνος ὤρισθη, ἵνα οἷς βούληται ἐπισημῶν. Καὶ οὐτως δύναται Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος αὐτὸν μὴ ἀγνοεῖν, οὐδὲ Ἐνώχ ὁ εὐαρεσθήσας μὴ

XIII. Et Petrus dixit: Respondebo ad id quod vis, de illo: *Nemo novit Patrem, nisi Filius, neque Filium quis novit, nisi Pater, et quibus voluerit Filius revelare.* Primo quidem miror, qua ratione, cum hoc dictum innumeros habeat sensus, tu periculosiorem elegeris partem, aiens prolatum fuisse in ignorantiam Creatoris omniumque sub eo positorum. Enimvero primum potest testimonium dictum esse in omnes Judæos, qui patrem Christi putabant Davidem esse, atque Christum ejus filium, quique Filium Dei non cognoverant. Quare apte dictum est: *Nemo novit Patrem, quia pro Deo omnes Davidem aiebant: et quod subjungit, sicut nec Filium quis novit, dictum est, quia eum Filium esse nesciverunt, et quod ait: Quibus voluerit Filius revelare, recte habet, qui enim ab initio est Filius, solus destinatus est, ut quibus cupit revelet.* Et sic non potest Adamus, primus creatus homo, illum ignorasse, neque Enoch, qui placuit, nescuisse, nec Noe,

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Vbb. καὶ ὁ Σίμων om. O. ⁶⁷ ἐπιτεταυχθέντα C, ἐπιτεταυχθέντα S. ⁶⁸ οἶδεν O. ⁶⁹ ἔφης O. ⁷⁰ αὐτῶν scripsi ex conject., ut sequentia stare possint, εἰαυτὸν C. O. Tum add. ὡς ante αὐτὸς c. O. Lectionem utriusque Hom. cod. ὦν αὐθέντης αὐτὸν S frustra mutavit in ὡς αὐθέντην αὐτὸς. ⁷¹ Vbb. οὐδ' ἐπίτοχος, x. τ. λ. absque distinctione in ms. Id est: *Neque stans, alteri oppositus et adversarius, staturus ai.* Quem sensum ut potui expiscatus sum, partim ex orationis serie, partim ex aliis horum apocryphorum locis, hom. II, 22, 24; III, 2; XVIII, 1. *Epit. c. 25. Recogn., II, 7; III, 47. C.* Mihi quidem, coll. præsertim loco hom. II, 22, nostra sic videntur esse restituenda: οὐδ' ὅτι (vel etiam ὅτι σὺ coll. hom. XVIII, 7) ὁ ἐστὼς στησόμενος ἀεὶ καὶ μὴ χεισόμενος (vel πεσοόμενος). S. Co lex Ott. confirmat lectionem a C exhibitam. ⁷² ἀμαθῶς C. ⁷³ οὐκ οὐν C. ⁷⁴ δὲ S, δὲ C, O. ⁷⁵ ἀποκαλύψαι O c. D, ἀποκαλύψει C. ⁷⁶ μυρίας O. ⁷⁷ τὸν O et in marg. C, τοῦ in textu. ⁷⁸ Leg. ἐγνωκόςας. Idem proposuit Schliemannus, *Clem.*, p. 200, 5-9 S. ⁷⁹ ἔφησαν O, qui tum scribit βούληται.

justus, non agnovisse, nec Abrahamus, amicus, non intellexisse, nec Isaacus non percepisse, neque Jacobus, qui luctatus est, non credidisse, denique non potest fieri, quin cunctis in populo dignis ille fuerit revelatus.

XIV. Sin vero, sicut ais, Deus nunc revelandus est cunctis, ut cognoscatur, per Jesum, quo modo non iniquissimum dicis, illos quidem non cognovisse, qui mundi fuerunt septem columnina, quique justissimo Deo accepti esse potuerunt, et vero nunc tot impios ex gentibus omnino cognoscere? Illi, cunctis hominibus præstantiores, digni habiti non sunt qui cognoscerent? Et quo modo id bonum est, quod non est justum? nisi si eum bonum appellare volueris, non qui juste operantes beneficiis afficit, sed qui amat iniquos, quamvis non credant, adeo, ut iis et abscondita revelet, quæ justis noluerit revelare. Nam hujusmodi res nec bono, nec justo competit, sed piorum osori. Num tu, Simon, es Stans, qui ista sic nondum dicta proferre audes?

XV. Et Simon super eo indignatus ait: Tuum Magistrum reprehende, dicentem: *Confiteor tibi, Domine cæli et terræ, quia quæ erant occulta sapientibus, revelasti ea parvulis lactentibus*. Ac Petrus: Sic quidem, inquit, non prolata sunt ea verba; dicam tamen prius, quasi ita prolatum sit, ut tibi visum fuit. Dominus noster, tametsi dixisset: *Quæ erant occulta sapientibus, ea parvulis revelavit Pater*, neque sic alium Deum et Patrem præter mundi Creatorem credebatur significare. Possunt enim ipsam Creatoris arcana esse, quæ significat, cum eam Isaias dicat: *Aperiam os meum in parabolis, et eructabo abscondita a constitutione mundi*. Prophetam igitur confiteris, qui occulta non ignorabat, quæ Jesus a sapientibus abscondita esse affirmat, revelata vero parvulis? Quo pacto autem Creator ignoravit, cum propheta ipsius Isaias non ignoraverit? Porro Jesus noster revera non dixit: *Quæ erant abscondita*, sed, ut videtur, asperius locutus est, dixit enim: *Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis lactentibus*. Dicit: *abscondisti*, quasi aliquando ea cognita fuerint illis. Nam apud eos reposita erat clavis regni cælorum, hoc est, arcanorum notitia.

^a Matth. xi, 25.

^b Psal. LXXVII, 2; Matth. xiii, 35.

εἰδέναι, ὡς Νῶε ὁ δίκαιος μὴ ἰπίστασθαι, οὕτως Ἀβραὰμ ὁ φίλος μὴ συνέναι, οὐκ Ἰσαὰκ μὴ νενηκέναι, οὐκ Ἰακώβ ὁ καλαισως μὴ πεπιστευκέναι καὶ πᾶσιν τοῖς ἐν τῷ λαῷ ἀξίους μὴ ἀποκακαλύφθαι.

364 XIV. Εἰ δὲ, ὡς φησὶ, ἔσται διὰ τὸ εἰδέναι διὰ τοῦ Ἰησοῦ νῦν πᾶσιν ἀποκαλύπτεσθαι, πῶς οὐκ ἀδικώτατον λέγεις, ἐκείνους μὲν ⁹⁹ μὴ ἐγνωκέναι, ἐπὶ στίλους ὑπέβησαντες κόσμῳ, καὶ δικαιοτάτῳ Θεῷ εὐαρεστήσαι δυναμένους, καὶ τοσούτους δὲ νῦν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀσεβεῖς ὄντας κατὰ πάντα γινώσκαι; οὗτοι πάντες κρείττονες ¹⁰⁰ γινώσκαι οὐ κατηξιώθησαν; καὶ πῶς ἐπὶ τοῦτο ἀγαθόν, ὃ μὴ δίκαιόν ἐστιν; ἐκτός εἰ μὴ ἀγαθὸν θέλῃ ¹ λέγειν οὐ τὸν εὐεργετοῦντα τοὺς δικαιοπραγήσαντας, ἀλλὰ τὸν ἀγαπῶντα τοὺς ἀδίκους ², καὶ μὴ πιστεύουσιν, οἷς καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτειν, ἃ δίκαιος ἀποκαλύψαι οὐκ ἤθελεν. Τὸ γὰρ τοιοῦτον οὕτε ἀγαθὸν, οὔτε δίκαιον προσήκει, ἀλλὰ τῷ εὐσεβεῖ; μεμιστοῦ. Μὴ τι σὺ εἶ, Σίμων, ὁ Ἐσθῆς, ὃ ταῦτα οὕτως μὴ ποτε βηθέντα εἰπεῖν ἀποθρασυόμενος;

XV. Καὶ ὁ Σίμων ἐπὶ τοῦτω ἀγανακτήσας ἔφη· Τὸν σὸν Διδάσκαλον αἰτιῶ εἰπόντα· Ἐξομολογούμεαι σοι, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἄπερ ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὕτως μὲν, ἔφη, ὁ λόγος οὐκ ἐλέχθη· ἐρῶ δὲ πρῶτον, ὡς οὕτως εἰρημένον ὡσπερ σοι ἔδοξεν. Ὁ Κύριος ἡμῶν, εἶπερ καὶ εἰρήκει· Ἄ τινα ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ταῦτα νηπίοις ἀπεκάλυψεν ὁ Πατήρ, οὐδ' οὕτως ἄλλον Θεὸν καὶ Πατέρα σημαίνειν ἐνομιζέτο παρὰ τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον. Ἐνδέχεται γὰρ αὐτοῦ εἶναι τοῦ δημιουργοῦ τὰ κρυπτὰ ἃ ἔλεγεν, τῷ καὶ τὸν **365** Ἡσαΐαν (59) εἰπεῖν· Ἄνοιξω ³ τὸ στόμα μου ⁴ ἐν παραβολαῖς, καὶ ἐξερεύσομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβλήτης κόσμου. Τὸν οὖν ⁵ προφήτην ὁμολογεῖς, ὃς ⁶ κεκρυμμένα οὐκ ἤγνοι, ἃ τινα ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ σοφῶν ἀποκεκρύφθαι ⁷ λέγει, νηπίοις δὲ ἀποκακαλύφθαι; Πῶς δὲ ὁ δημιουργὸς ἠγνοεῖ, τοῦ προφήτου αὐτοῦ μὴ ἀγνοούντος τοῦ ⁸ Ἡσαΐου; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν τῷ ὄντι οὐκ εἶπεν· Ἄ τινα ἦν κρυπτὰ, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν τραχύτερον εἴρηκεν, εἶπε γάρ· ⁹ Ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ἀπέκρυψας, ὡς ποτε ἐγνωσμένων αὐτοῖς. Παρ' αὐτοῖς γὰρ ἡ κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπέκειτο, τουτέστιν ἡ γνώσις τῶν ἀπορρήτων.

^c Matth. xi, 25; Luc. x, 21.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ μὲν excidit ap. Cl (ed. 1698, 1724) et S. ¹⁰⁰ κρείττονος C, κρείττονες id. in marg. κρείττωνός O; οὗτοι πάντες τὰ κρείττονα, x. τ. λ. proposuit S. ¹ θέλει O. ² Voc. τοὺς ἀδίκους exciderunt ap. S. Tum ὡς p. οἷς conj. D. ³ Credner, Beitr., i, 313. S. ⁴ De Isaiâ cfr. Credner, Beitr. i, 303. S. εἰπεῖν ἀνοίξω (ἀνοιξὼν cod.) C ex conject., ἐνοεῖν ἀνοίξω O. ⁵ μου om. O. Idem ἐρεῦξομαι. ⁶ νῦν p. τὸν σὸν C. ⁷ ἀποκαλύφθαι O, quod al. man. in marg. mutavit in ἀποκεκρύφθαι (sic), κεκρύφθαι C. ⁸ τοῦ assumpti ex O. Tum ἄτινα ἦν C, in marg. ἄτινα οὐκ ἦν in textu, quod etiam in O esse videtur. ⁹ Recte notat C, addenda esse h. l. vrb. ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καί, coll. verbis sequentibus hom. viii, 6.

VARIORUM NOTÆ.

(59) Τὸν Ἡσαΐαν. Locus merito notandus; quia confirmat quod ex Hieronymo ad Matthæi caput xiii, et ad Psalmum LXXVII, atque ex Anonymo ad eundem Psalmum, relato in Expositione Græcorum Patrum in Psalmos, discimus, vetres codices

non paucos, Matthæi xiii, 35, insigni mendo scriptum habuisse, Græce δὲ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, Latine per *Isaiam prophetam*, pro δὲ Ἀσάφ τοῦ προφήτου, per *Asaph prophetam*, vel pro δὲ προφήτου, per *prophetam*, quo modo nunc legimus. Cot.

XVI. Καὶ μὴ λέγε· Ἡσέθησεν εἰς τοὺς σοφοὺς ἅπας αὐτὰ ἀπ' αὐτῶν. Μὴ γένοιτο τοῦτο ὑπολαβεῖν. Οὐ γὰρ ἡσέθησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκρυπτον¹⁰ τὴν γῶνιν τῆς βασιλείας, καὶ οὐτε αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὐτε αἱ; βουλομένοις εἰσελθεῖν παρέσχον, τούτου ἕνεκεν κατὰ τὸ δίκαιον, ὡς ἀπέκρυψαν αὐτοὶ τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν θελώντων, οὕτω καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀπεκρύθη τὰ ἀπόβητα, ἵνα, ὡς ἐποίησαν, ὁμοίως καὶ αὐτοῖς γένηται, καὶ ὡς μέτρῳ ἐμέτρησαν, μετρηθῆ αὐτοῖς τὸ ἴσον¹¹. Τῷ γὰρ ἀξίῳ τοῦ γῶναι, **366** ὁ δὲ μὴ οἶδεν, ὀφείλεται, τοῦ δὲ μὴ ἀξίου, κἄν δοκῆ ἔχειν, ἀραιρεῖται, κἄν ἐν τοῖς ἄλλοις ἢ σοφός, καὶ δίδοται τοῖς ἀξίοις, κἄν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μαθητείας ὡσεὶ νήποι.

XVII. Εἰ δὲ τις ἐρεῖ· Οὐδὲν ἦν ἀπόκρυφον τοῖς υἱαῖς; Ἰσραὴλ, διὰ τὸ γεγράφθαι (60)· *Οὐδὲν σε ἔλαθεν, Ἰσραὴλ, μὴ γὰρ εἰπαίης, Ἰακώβ, ἀπεκρύθη ἡ ὁδὸς αὐτῷ ἐμοῦ*· συνιέναι ὀφείλει τις ὅτι τὰ διαφέροντα τῇ βασιλείᾳ ἀπεκέρυπτο ἀπ' αὐτῶν, ἡ δὲ εἰσφέρουσα εἰς τὴν βασιλείαν¹² ὁδός, ἢ τις ἐστὶ πολιτεία, ὡς ἀπεκέρυπτο. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λέγει· *Μὴ γὰρ εἰπαίης ὅτι ἀπεκρύθη αὐτῷ ἐμοῦ ἡ ὁδός*. Ὁδὸς δὲ ἡ πολιτεία ἐστίν, τῷ καὶ τὸν Μωϋσῆν λέγειν· *Ἴδού τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου*. Καὶ ὁ Διδάσκαλος συμφώνως εἶπεν· *Εἰσεέλθετε διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, δι' ἧς εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν ζωὴν*. Καὶ ἄλλαχού που, ἐρωτήσαντός τινος· *Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω*¹³; τὰς τοῦ νόμου ἐντολάς ὑπέδειξεν.

XVIII. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἡσαΐαν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· *Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν*, οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας ἄλλον παρὰ τὸν ἐγνωσμένον Δημιουργὸν¹⁴ ἠνίσσεται Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐγνωσμένον ἄγνωστον ἔλεγεν ἐτέρῳ αἰνίγματι, ὡς τὴν διάθεσιν, τὴν δικαίαν τοῦ ἐγνωσμένου Θεοῦ, ὁ λαὸς ἀγνωστὸν ἠμίρτανεν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ **367** κρεθίθησθεσθαι οὐχ ὑπελάμβανεν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν· *Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν*, ἐπαγαγὼν λέγει· *Ὁθαί ἔθνος ἁμαρτωλῶν, λαός¹⁵ πλήρης ἁμαρτιῶν*. Τῇ γὰρ πρὸς τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγνωσίᾳ¹⁷, ὡς ἔφην, μὴ φοβούμενοι πληρεῖς ἐγένοντο ἁμαρτιῶν, μόνον ἀγαθόν, ὡς μὴ ἐπεξερχόμενον αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας, εἶναι ὑπελήφθητε.

XIX. Καὶ τινες μὲν οὕτως ἠμίρτανον, ἐκ τῆς διὰ τὸ ἀγαθὸν ἀκριτοῦ ὑπολήψεως. Ἄτεροι δὲ ἐκ τῶν

XVI. Neque objicias: Impius existit circa sapientes, occultans ea ab illis. Absit suspicari hoc. Non enim impius existit: sed postquam absconderunt cognitionem regni, et neque ipsi ingressi sunt, neque volentibus intrare concesserunt a eorum ob causam juste, quemadmodum ipsi vias absconderunt a volentibus, ita et ab ipsis abscondita sunt arcana, ut, quemadmodum fecerunt, similiter et illis fieret, et, qua mensura mensi sunt, aequali iis mensuraretur^b. Nam digno cognoscendi debetur id quod nescit: ab indigno autem, licet videatur habere, aufertur^c, quamvis in aliis sit sapiens, et dignis datur, tametsi tempore quo discunt parvuli sint.

XVII. Quod si aliquis dicat: Nihil erat Israelitibus occultum, quia scriptum est: *Nihil te latuit, Israel; non enim dicas, Jacob, abscondita est via a me*^d, intelligere debet quis quæ ad regnum pertinent abscondita fuisse ab illis, ut viam quæ inducit in regnum, quæ est ratio bene vivendi, non fuisse absconditam. Ideo etenim ait: *Non enim dicas, abscondita est a me via*. Via autem bona vitæ ratio est, ut etiam ex his Moysis verbis colligitur: *Ecce posui ante faciem tuam viam vitæ et viam mortis*^e. Et Magister concordi voce dixit: *Intrate per angustam et arctam viam, per quam in vitam ingrediemini*^f. Et alibi, interrogante quodam: *Quid faciens vitam æternam possidebo*^g? legis mandata ostendit.

XVIII. Ex eo autem quod Isaias in persona Dei dicit: *Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit*^h; non ideo Isaias alium, præter cognitum Creatorem, significavit Deum, sed cognitum ignotum dixit alia occulta significatione, quia populus, justam cogniti Dei dispositionem ignorans, peccaverat, nec se a bono Deo judicandum censuerat. Propterea postquam dixit: *Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit*, subjungit: *Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis*ⁱ! Nam ob ignorantiam justitiæ divinæ, ut aiebam, non timentes, pleni facti sunt peccatis, bonum duntaxat, ut peccata eorum non vindicaturum, Deum arbitrati esse.

XIX. Et nonnulli quidem ita peccaverunt ex opinione, non fore judicium, propter Dei bonitatem.

^a Luc. xi, 52.

^b Matth. vii, 2.

^c Luc. viii, 18.

^d Isa. xl, 27.

^e Deut. xxx, 15.

^f Matth. vii, 13, 14.

^g Luc. xviii, 18; Matth. xix, 16.

^h Isa. i, 3.

ⁱ Ibid., 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀπέκρυβον C. ¹¹ τῷ ἴσῳ C. ¹² τὸ γῶναι, ὁ O, τοῦ γῶναι, τὸ C, quod D mutavit in δ. ¹³ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσφέρουσα C. ¹⁴ κληρονομήσει O. ¹⁵ δημιουργόν non exstat in O. ¹⁶ Pro voce λαός lacuna est in O cum accentu gravi. In eod. bis scribitur γάρ, ultimum expunctum. ¹⁷ τῇ ἀγνωσίᾳ (sic) p. ἀγνωσίᾳ O. Tum idem φοβούμεν, sequente lacuna pro litteris α.

VARIORUM NOTÆ.

(60) Διὰ τὸ γεγράφθαι. Nota in apocrypho Opere indiligentem, seu potius temerariam plerumque divinatorum eloquiorum allegationem. COT.

Alii vero contra. Nam Scripturarum adversus Deum A voces iniquas et falsas rati veras esse, veram ipsius divinitatem ac virtutem nescierunt. Quapropter, quasi ipse ignoret, et cædibus gaudeat, et sacrificiorum donis pravos dimittat, præterea et decipiat et mentiat, cunctaque iniqua faciat, ipsi, ut Deum imitati, peccando pie agere crediderunt. Quare immutabiles ad melius exstiterunt, et admoniti non conversi sunt. Nihil enim verebantur, quasi per hæc opera Deo essent similes.

XX. Cæterum ad eos, qui Deum talem putant, merito quis asserat dictum fuisse : *Nemo novit Patrem, nisi Filius, sicut nec Filius, nisi Pater* ^a. Et jure. Nam si cognovissent, nunquam libris revera ad tentationem scriptis contra Deum. credentes peccassent. Sed et alio quodam in loco ait, volens apertius eis ostendere causam cur errarent : *Ideo erratis, nescientes vera Scripturarum, propter quod ignoratis et virtutem Dei* ^b. Quocirca oportet ut omnis homo, qui salvus esse desiderat, fiat (quemadmodum dixit Magister) iudex librorum ad tentationem scriptorum. Ita enim locutus est : *Estote prohi, trapezitæ*. Opus autem est trapezitis, quia probis adulterina permista sunt.

XXI. His a Petro dictis, Simon se perculsum sermone de Scripturis simulans, tanquam attonitus dixit : Absit a me et ab amicis meis, tuos audire sermones. Et quandiu quidem nesciebam te ista de Scripturis sentire, sustinebam et colloquebar, nunc autem abscedo. Oportuerat sane principio me recessisse, quoniam audiivi te dicentem : Ego contra mundi Conditorum nihil cuilibet loquenti credo, nec angelis, nec prophetis, non Scripturis, non sacerdotibus, non doctoribus, non ulli alteri, quamvis signa quis edat et prodigia, quamvis in aere insigniter fulgeat, vel per visa aut per insomnia revelet. Quis ergo te potest a sententia deducere, seu bene seu male, ut aliud quid sentias præter quæ visa sunt tibi, qui adeo enixe ac immote in tuo iudicio permanes.

XXII. Et Petrus ad Simonem hæc loquentem ac egressurum ait : Adhuc audi a me hoc, et vade quo cupis. Simone vero converso ac remanente, Petrus : Novi, inquit, quo modo tunc audiens perculsus sis, quia dixi : Quicumque contra Deum mundi creatorem quodlibet locutus fuerit, non credo. Nunc audi insuper majus aliquid : Si revera qui mundum creavit Deus eo animo esset, quo Scripturæ denotant, quin adeo, si incomparabiliter

^a Math. xi, 27. ^b Marc. xii, 24.

έναντιών. Τὰς γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν Γραφῶν φωνὰς, ἀδίκους οὐσας καὶ ψευδεῖς, ἀληθεῖς ὑπολαμβάνοντες, τὴν ἄντως αὐτοῦ θεϊότητα καὶ δύναμιν οὐκ ἤδεισαν. Διόπερ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ καὶ φόνους χαίροντος καὶ θυσῶν δώροις τοὺς πονηροὺς ἀφιέντος, ἔτι δὲ καὶ ἀπατώντος καὶ ψευδομένου καὶ πάντα ἄδιστα ποιούντος, αὐτοὶ ὡς ὁμοία Θεοῦ ¹⁰ ποιήσαντες, ἀμαρτάνοντες, ἰσχυρίζοντο εὐσεβεῖν. Διὸ ¹¹ καὶ ἀμειψόμενοι εἰς τὸ χρεῖττον ἦσαν, καὶ νοθευόμενοι οὐκ ἐπεστρέφοντο. Οὐ γὰρ ἐφοβοῦντο, ὡς τῷ Θεῷ διὰ τῶν τοιούτων πράξεων ἐξομοιοῦμενοι.

XX. Πρὸς δὲ τοὺς τοιοῦτον αὐτὸν ²⁰ νομιζόντας εἶναι εὐλόγως ἂν τις λέγοι ²¹ εἰρησθαι· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, ὡς οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις ὀδεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ ἠπίσταντο, οὐκ ἂν ταῖς ἄντως πρὸς πειρασμὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ γραφείσας βίβλοις πιστεύοντες **368** ἡμάρτανον. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαγῆ που λέγει, θέλων σαφέστερον αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ὑποδείξαι· Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε ²², μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν Γραφῶν, οὐ εἰνεκα ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διὸ δεῖ πάντα ἄνθρωπον σωθῆναι θέλοντα γενέσθαι, ὡς ὁ Διδάσκαλος εἶπεν, κριτὴν τῶν πρὸς πειρασμὸν γραφειῶν βιβλίων. Οὕτως γὰρ εἶπεν· Γίνεσθε τραπεζίται δόκιμοι. Τραπεζιτῶν δὲ χρεῖα, οἱ τοὺς δοκίμοι καὶ τὰ κίβδηλα ἀναμειγμένα.

XXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἐπὶ τοῖς βηθεῖσι περὶ τῶν Γραφῶν προσποιησάμενος ἐκπεπληχθαι, ὡς πτοηθεὶς ²³ ἔφη· Ἀπίθη μοι καὶ τοῖς ἐμὲ φιλοῦσιν, τῶν σῶν ἐπακούειν λόγων. Καὶ μέχρι μὲν ὅτε οὐκ ἤδειν σε ταῦτα περὶ τῶν Γραφῶν φρονούντα, ἠνευχόμεν καὶ διελεγόμεν, νῦν ²⁴ δὲ ἀφίσταμαι. Ἐδει μέντοι τὴν ἀρχὴν ὑποχωρῆσαι με, ὅτι ἤκουσά σου λέγοντος· Ἐγὼ κατὰ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον οὐδὲν οὐδὲν πιστεύω λέγοντι, οὔτε ἀγγέλοις, οὔτε προφήταις, οὐ Γραφαῖς, οὐκ ἱερεῦσιν, οὐ διδασκάλοις, οὐκ ἄλλῃ οὐδενί, κἂν σημεῖα τις καὶ τέρατα ποιῆ, κἂν ἐν ἀέρι ἐπιφανῶς ἀστράπτῃ, ἢ δι' ὀραμάτων ἢ δι' ἐνυπνίων ἀποκαλύπτῃ. Τίς οὖν σε μεταπεισαι δύναται ²⁵, εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς ²⁶, ἕτερόν τι φρονεῖν παρὰ τὰ δόξαντά σοι, ἰσχυρῶς οὕτω ²⁷ καὶ ἀκινήτως τῇ σεαυτοῦ γνώσει ἐνδιαμενόντα.

369 XXII. Καὶ ὁ Πέτρος ταῦτα εἰπόντι τῷ Σίμωνι, ἐκβαίνειν μέλλοντι, ἔφη· Ἐτι τοῦτό μου ἄκουσον, καὶ πορευοῦ ὅπου θέλεις. Τοῦ δὲ Σίμωνος ἐπιστραφέντος καὶ ἐπιμέναντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Οἶδα πῶς τότε ἀκούων κατεπλάγης, ὅτι ²⁸ εἶπον· Ὅστις ποτ' ἂν ἦ κατὰ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ λέγων ὅτι οὐκ οὐ πιστεύω. Τὸ ²⁹ δὲ ἐπὶ τούτου μείζον νῦν ἄκουσον. Ἐὰν τῷ ὄντι ὁ τὸν κόσμον κτίσας Θεὸς τὴν γνώμην τοιοῦτος ³⁰ ὢν τυγχάνῃ, ὅποσον αἱ Γραφαὶ

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ Θεῷ legi vult D. ¹¹ δι' ὁ C. Tum ἀμετάθετοι O et ex conj. C., ἀμετάθετον idem in textu. ²⁰ O exh. με expunctum post αὐτόν. ²¹ λέγοι O c. S, λέγων C. ²² πλανᾶσθαι O. Tum εἰνεκεν C hom. ii, 51; iii, 50. ²³ ποιηθεὶς O. ²⁴ τὰ νῦν p. νῦν O. ²⁵ μεταπεισις (seq. lacuna) αται p. μεταπεισαι δύναται O. ²⁶ καλῶς εἴτε κακῶς O. ²⁷ οὕτως C. Subinde καὶ (seq. lacuna) ται τῇ p. καὶ ἀκινήτως τῇ O. ²⁸ ὅτι S, ὅτι & O et in textu C, qui conj. ὅτι ἂν. Subinde εἶπεν O. Idem ἂν ἢ c. S, ἂν εἰ C. ²⁹ τοῦ C. Lectionem Οὐβονιανι conj. etiam S. ³⁰ τοιοῦτον O, τυγχάνῃ idem c. S, τυγχάνει C.

καταλέγουσιν, καὶ εἰ ἄλλως πως ἀπαραδλήτως κακός ἐστιν, ὡς οὐτε αἱ Γραφαὶ εἰπεῖν ἰσχυσάν, οὐτε ἄλλοις κἀν ἐνοήσασαι δυνατός ἐστιν, ὁμοίως ἐγὼ οὐκ ἀποστήσομαι τοῦ³¹ αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ τὸ αὐτοῦ βούλημα ποιεῖν. Εἰδέναι γάρ σε θέλω καὶ πεπεισθαι, ὅτι ὁ εἰς τὸν αὐτοῦ ποιητὴν οὐκ ἔχων στοργὴν, οὐδ' εἰς ἕτερον ἔχειν ποτὲ δύναται. Εἰ δὲ ἔχει³² πρὸς ἕτερον, παρὰ φύσιν ἔχων, ἐκ πονηροῦ τὸν τῶν ἀδίκων ἔρωτα ἔχων ἀγνοεῖ, ὡς μὴδ' ἐκείνον βεβαίως φυλάξει δυνάμενος. Καὶ εἰ ἄρα ἐστὶ τις ἕτερος ὑπὲρ τὸν δημιουργὸν, ἀποδέξεται³³ με ὡς ἀγαθὸς ταύτη μᾶλλον, ὅτι τὸν ἐμὸν ἀγαπῶ πατέρα, σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδώς, ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω πατέρα³⁴, κατέλιπες ἐπ' ἐλπίδι μείζονι, οὐ φροντίσας τοῦ εὐλόγου. Οὕτως εἰ καὶ αὐτοῦ κρείττονα εὐρήσης³⁵, οἶδεν **370** ὅτι καὶ αὐτὸν καταλείψεις ποτὲ, καὶ μᾶλλον ὅτι μὴ γέγονέ σου πατήρ, ὅποτε καὶ τὸν θνῶτος σου πατέρα κατέλιπας.

XXIII. Ἄλλ' ἔρεις· Οἶδεν ὅτι οὐκ ἐστὶν ἕτερος ὑπὲρ αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο καταλειφθῆναι οὐ δύναται. Χάρις οὖν τῷ μὴ εἶναι· τὰ δὲ τῆς γνώμης οἶδεν ἔτοιμα πρὸς ἀγνωμοσύνην. Εἰ δὲ εἰδώς ἀγνώμονά σε ἀποδέχεται, ἐμὲ δὲ εὐγνώμονα ἐπιστάμενος οὐ προσέειπε. ἀλόγιστός ἐστι κατὰ τὸν σὸν λόγον, τῷ εὐλόγῳ μὴ κειρημένος. Οὕτω πονηρίας, ὡς Σίμων, ὑπουργὸς ὢν ἀγνοεῖς. Καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Πόθεν οὖν τὸ πονηρὸν πέφυκεν, εἶπέ μοι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ σήμερον, ἔφη, ἐκβαίνεις ἐφθασας, καὶ ἔφης τοῦ λοιποῦ ὡς βλασφημίου μὴ ἀκούειν ἐμοῦ, αὐριον, εἴγε θέλεις³⁶ μαθεῖν, ἐλθόντι ὑψηγήσομαι³⁷, καὶ ὡς θέλεις ἐξετασθῆναι με συγχωρήσω ἄνευ φιλονεικίας. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὡς ἂν μοι δόξῃ ποιήσω. Καὶ τοῦτ'³⁸ εἶπὼν ἐπορεύθη. Τῶν δὲ συνεσελεύθησαν αὐτῷ οὐδεὶς συνεξῆλθεν, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ προσπεσόντες Πέτρον ἤξιον, ἐπὶ τῷ³⁹ συνηρπάσθαι τῷ Σίμωνι συγγνώμης τυγχάνειν, καὶ ἀποδεχθῆναι μετανοοῦντας. Ὁ δὲ Πέτρος προσέειπεν⁴⁰ αὐτούς τε τοὺς μεταμελομένους καὶ τοὺς ἄλλους ὄχλους, ἐπέθηκε τὰς χεῖρας⁴¹ εὐχόμενος, καὶ ἰώμενος αὐτῶν τοὺς πάσχοντας, καὶ οὕτως⁴² ἀπολύων παρήγγελλεν αὐτοῖς, περὶ τὸν θρόνον ταχύνειν. Καὶ τοῦτ'⁴³ **371** εἶπὼν καὶ εἰσελθὼν μετὰ τῶν συνήθων τὰ εἰωθότα πρὸς τὴν ἐπιείγουσαν ἡσυχίαν ἐποίησεν, καταλαβούσης ἑσπέρας.

ὍΜΙΛΙΑ ΙΘ'.

I. Τῆς δὲ ἄλλης ἡμέρας⁴⁴ ὀρθριότερον προελθὼν ὁ Πέτρος, καὶ ἰδὼν τὸν Σίμωνα σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἀναμένοντα αὐτὸν, προσαγορεύσας τὸ πλῆθος ἤρξατο διαλέγεσθαι. Ἄμα δὲ τῷ ἀρξασθαι ὁ Σίμων ἐκκόψας ἔφη· Τὰ μακρὰ σου ταῦτα παρὲς προοίμια εἰς τὸ προκείμενον πυνθανομένη μοι ἀπόκριται⁴⁵. Ἐπειδὴ συννοῶ

D

HOMILIA XIX.

I. Sequenti vero die maturius procedens Petrus, ac videns Simonem cum aliis pluribus ipsum expectare, postquam salutasset populum, cœpit disserere. Simul vero ac incœpit, Simon interrumpens, ait : Omissis his tuis longis præfationibus ad propositum interroganti mihi responde. Quoniam in-

VARIÆ LECTIONES.

³¹ τοῦ O, ut legi voluit S, τὸν C. ³² ἔχη C. ³³ Ita O c. S; hic et paulo post, ἀποδέξεται C utrobivis. ³⁴ Posi πατέρα Vbh. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέξεται εἰδώς ὅτι τὸν φύσει σου ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω πατέρα repetuntur in O. Tum idem φροντίσω p. φροντίσας. ³⁵ εὐρήσεις O. Cfr. Lob., Phryg., p. 721 S. ³⁶ θέλεις O. ³⁷ διηγῆσομαι C. ³⁸ τοῦτο C. ³⁹ τῷ S, O, τὸ C. ⁴⁰ ὁ (seq. lacuna) προσέειπεν p. ὁ δὲ Πέτ. προσέειπεν O. ⁴¹ Pro ὡς χεῖρας lacuna in O. ⁴² καὶ οὕτως bis legitur in O. ⁴³ τοῦτο C. Tum τὴν συνήθη pro τῶν συνήθων. ⁴⁴ ἡμέρας O. Subinde ὀρθριότερον idem c. S, ὀρθριότερον C. ⁴⁵ ἀποκρίθητι O.

telligo (sicut ex iis quæ ab initio audivi habeo **A** compertum) quod nihil aliud tibi propositum sit, quam omni machina ostendere, Creatorem esse unum inculpatum Deum, tantoque flagres desiderio sententiam confirmandi, ut et quædam Scripturarum capitula, quæ aperte illum accusant, falsa dicere audeas, ea de causa institui hodie probare, impossibile esse ut omnium conditor sit inculpatus. Probationem vero inchoare possum jam, siquidem ad id, quod sciscitabor a te, mihi respondeas.

II. Ais aliquem malitiæ principem esse, nec ne? Nam si dixeris non esse, ex multis, iisque a Magistro tuo prolatis, habeo ostendere quod sit. Si vero æquo animo confessus fueris esse malum, consequenter sermonem faciam. Et Petrus: Fieri nequit, ut vocem Magistri mei denegem, quare fateor malum esse, quia sæpe illum existere testatus est qui cuncta vere prædicavit Magister. Statim itaque conlitetur, per quadraginta dies collocutum tentavisse ipsum ^a. Et alibi novi eum dixisse: Si *Satanas Satanam ejiciat, adversus se divisus est; quo modo ergo steterit regnum* ^b? Et quod viderit Satanam sicut fulgur cadentem de cælo, declaravit ^c. Atque alibi ait: *Qui vero malum semen seminat, est diabolus* ^d. Et iterum: *Nolite dare occasionem malo*. Quin etiam consilium dedit his verbis: *Sit vestrum, Est, est, ac Non, non; quod autem his abundantius est, a malo est* ^e. Sed et in oratione quam tradidit, dictum habemus: *Libera nos a malo* ^f. Et alio quodam in loco denunciavit dicere impiis: *Discedite in tenebras exteriores, quas paravit Pater diabolo et angelis ejus* ^g. Ac ne in longum producarn orationem, sæpius scio Magistrum meum docuisse esse diabolum. Quocirca ego quoque fateor illum existere. De cætero, si quid habes consequenter dicendum, sicut promisisti, eloquere.

III. Et Simon: Quoniam igitur æquo animo confessus es malum existere, ex Scripturis, dic nobis, quo modo factus sit, si factus est, et a quo, et quare. Ac Petrus: Ignosce mihi, Simon, non audeo dicere quod scriptum non est. Vel si tu scriptum affirmas, ostende. Sin vero, quatenus non legitur, etiam tu id non potes ostendere, cur de rebus non scriptis pronuntiandi subimus periculum? Si enim non cre-

^a Marc. i, 13.

^b Matth. xii, 26.

^c Luc. x, 18.

^d Matth. xiii, 39.

⁴⁶ προαίρειν C. ⁴⁷ Vhb. πρὸς δ (c. I.) — εἰν γὰρ non leguntur in O. ⁴⁸ ὁμολογήσεις O. ⁴⁹ ἐκβάλλει O c. textu N. T., ἐκβάλλη C. ⁵⁰ στήκει O. ⁵¹ Ita locum corruptum restitui c. O; λόγον ὑπέχειν (dictum præbere = dicere) idem significat ac εἰπεῖν. Utitur autem forma Medii non sine malitia. Lectio Ci a S repetita εἰπεῖν ὑπέσχετο τοῖς ἀσεβέσιν monstrum est. ⁵² Pro διὸ lacuna in O. ⁵³ Pro λέγε lacunam præbet O. ⁵⁴ ἢ (sic) O. ⁵⁵ καὶ C. ⁵⁶ ἢ C.

VARIÆ LECTIONES.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Testimonium forsân Ebionitici evangelii, affîne dicto apostolico: *Μῆτε διδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ*, Ephes. iv, 27. Equidem observavi, nec in *Clementinis* nec in *Recognitionibus*, quæ apocry-

σε, ὡς ἀπ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς ἐπακηκοῦς ἐπίσταμαι, ἔτι μῆθὲν ἑτερόν σοι πρόκειται, ἢ πάση μηχανῇ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν δεῖξαι μόνον ἀμεμπτον εἶναι θεόν, καὶ τοσοῦτον προαιρέσεως ⁴⁶ πόθον ἔχοντα διςχυρίζεσθαι, ὡς καὶ ἐνιας τῶν Γραφῶν περικοπὰς σαφῶς καταλεγούσας αὐτοῦ τολμᾶν ψευδεῖς λέγειν· οὐ εἴνεκεν προήρημαι σήμερον ἀποδείξαι, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν πάντων δημιουργὸν ὄντα ἀμεμπτον εἶναι. Τῆς δὲ ἀποδείξεως ἤδη ἀρξασθαι δύναμαι, εἴν γε πρὸς δ πυθθάνομαι σου, ἀποκρίνη μοι.

II. Φῆς τινα κακίας ἡγεμόνα εἶναι, ἢ οὐ; Ἐάν γάρ ⁴⁷ εἴπης μὴ εἶναι, **372** ἐκ πολλῶν καὶ τῶν τοῦ Διδασκάλου σου ἀποδείξει ἔχω, ὅτι ἐστίν· εἰ δὲ εὐγνωμονῶν ὁμολογήσης ⁴⁸ εἶναι τὸν πονηρὸν, ἐπομένως ποιήσω τὸν λόγον. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄδύνατόν ἐστὶ μοι φωνῆν τοῦ ἐμοῦ ἀρνήσασθαι Διδασκάλου, διδ καὶ ὁμολογῶ εἶναι τὸν πονηρὸν, ὅτι πολλάκις αὐτὸν ὑπάρχειν ὁ πάντα ἀληθεύσας εἰρηκε Διδάσκαλος. Αὐτίκα γοῦν ὁμολογεῖ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθέντα παπειρακέναι αὐτόν. Καὶ ἄλλη που οἶδα αὐτὸν εἰρηκότα· *Εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει* ⁴⁹, εἴψ' εἰν τὸν ἐμπερίσθη, πῶς οὖν αὐτοῦ στήκει ⁵⁰ ἢ βασιλεύει; Καὶ ὅτι ἐώρακε τὸν πονηρὸν ὡς ἀστραπῆν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδήλωσεν· Καὶ ἄλλοθι εἴψ'· Ὅ δὲ τὸ κακὸν σπέρμα σπείρας ἐστίν ὁ διάβολος. Καὶ πάλιν· *Μὴ δότε* (61) *πρόφασιν τῷ πονηρῷ*. Ἄλλὰ καὶ συμβουλεύω εἰρηκεν· Ἔστω ὑμῶν τό ναί, ναί, καὶ τό οὐ, οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. Ἄλλὰ καὶ ἐν ἧ παρέδωκεν εὐχῇ ἔχομεν εἰρημένον· *Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*. Καὶ ἄλλη που εἰπεῖν ὑπέσχετο τοῖς ἀσεβοῦσιν ⁵¹· Ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἠτοίμασεν ὁ Πατήρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μῆκύνω τὸν λόγον, πολλάκις οἶδα τὸν Διδάσκαλόν μου εἰπόντα εἶναι **373** τὸν πονηρὸν. Διδ ⁵² καγὼ σύμφημι αὐτὸν ὑπάρχειν. Λοιπὸν εἰ τι ἔχεις ἐπομένως λέγειν, ὡς ὑπέσχεο, λέγε ⁵³.

III. Καὶ ⁵⁴ ὁ Σίμων· Ἐπεὶ οὖν εὐγνωμονήσας ὁμολογήσας εἶναι τὸν πονηρὸν, ἀπὸ Γραφῶν, ἡμῖν ⁵⁵ λέγε τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνας, καὶ διὰ τί. Καὶ ὁ Πέτρος· Σύγγνωθί μοι, Σίμων, μὴ τολμῶντι εἰπεῖν δ μὴ γέγραπται. Εἰ σὺ φῆς γεγράφθαι, δεῖξον. Εἰ δὲ, καθὰ μὴ γέγραπται, οὐδὲ σὺ δεῖξαι δύνη, διὰ τί περὶ τῶν μὴ γραφέντων ἀποφαινόμενοι **D** κινδυνεύομεν; Εἰ ⁵⁶ γὰρ οὐ πεπιστεύκαμεν κριθήσε-

^e Math. v, 37; Jac. v, 12.

^f Matth. vi, 13.

^g Matth. xxv, 30.

σθαι, μή ⁸⁷ μόνον περι ὧν ποιούμεν, ἀλλ' οὐχί καὶ Α
περὶ ὧν πιστεύοντες λαλοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο τολμη-
ράτερον περὶ Θεοῦ διαλεγόμεθα; Ὁ δὲ Σίμων, συνεί-
δει πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ εἰρηκεν, ἔφη· Ἐμὲ Ἐα
κινδυνεύειν, σὺ δὲ, ἦν φῆς βλασφημίαν, πρόσασιν
πρὸς ὑποχώρησιν μὴ λάμβανε. Συνοῦς γὰρ σε βου-
λόμενον ὑποστέλλεσθαι, ὅπως τὸν ἐπὶ τῶν ἔχλων ἔλεγ-
χον ἐκφύγῃς, ὅτε μὲν ὡς δεδιώς βλασφημίας ἀκοῦσαι,
ὅτε δὲ ἐπεὶ μὴ γέγραπται πῶς καὶ ⁸⁸ ὑπὸ τίνος καὶ
ἐὰν εἰ γέγονεν ὁ πονηρὸς, ὅτι μὴ χρῆ πλείον τῆς Γρα-
φῆς τολμᾶν λέγειν διὰ καὶ ὡς εὐλαθεῖς τοῦτο μόνον
βεβαίως, ὅτι ἐστίν. Ταῦτα δὲ μηχανώμενος σεαυτὸν ⁸⁹
ἀπατῆς, οὐκ εἰδώς ὅτι, εἰ βλασφημία ἐστὶ περὶ ⁹⁰
πονηροῦ ἀκριβοῦν, ἡ αἰτία περὶ ἐμὲ τὸν κατηγοροῦν
τυχήσει, **374** οὐ περὶ σὲ τὸν συνηγοροῦντα τῷ Θεῷ.
Καὶ εἰ ἀγραφὸν ἐστὶ τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο Β
ζητεῖν οὐ ⁹¹ θέλεις, εἰσὶ τινες ὁδοὶ ἰκαναί, δυνάμεναι
ὡς ἤτερον Γραφῶν δεῖξαι τὰ ζητούμενα. Αὐτίκα γοῦν
ὡς ἀνάγκη τὸν ⁹² πονηρὸν, ὃν καὶ σὺ φῆς ὑπάρχειν,
ἢ γενητὸν εἶναι ἢ ἀγένητον;

IV. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀνάγκη Καὶ ὁ Σίμων·
Ὀικῶν εἰ γενητός ἐστιν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα πε-
πηκώς γέγονε Θεοῦ, ἢ ὡς ζῶον γεννηθεὶς, ἢ οὐ-
σιωδῶς προβληθεὶς, καὶ ἔξω τῆ κράσει συμβεθη-
κώς (82) Εἰ γὰρ ἐκτός ἦν αὐτοῦ ἡ ὕλη ἔμφυχος οὕσα ἢ
ἐκτός, ὅθεν γέγονεν, ἢ δι' αὐτοῦ τοῦ ⁹³ Θεοῦ, ἢ ἀφ'
ἑαυτοῦ, ἢ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων συμβέβηκεν, ἢ τῶν πρὸς
παισίν, ἢ αἰεὶ ἦν. Πάσης οὖν ὁδοῦ, ὡς οἶμαι, ἐν-
ταῦθα διηρημένης πρὸς τὴν εὑρεσιν αὐτοῦ, ἀνάγκη C
μὴ τινὲς αὐτῶν ⁹⁴ ὀδεύουσιν εὐρετὸν αὐτὸν εἶναι.
Ἐπίστην οὖν ὀδεύσαι δεῖ ζητοῦντα γενέσιν, καὶ εὐρόντα
ὡς αἰσίων ὑπὸ μὲμψιν αὐτὸν εἶναι νοεῖν. Ἡ γὰρ; πῶς
οὐ ⁹⁵ δοκεῖ;

V. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐμοὶ δοκεῖ, ἐὰν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
γενῆ γεγονώς, μήπω δεῖν τὸν ποιητὴν ⁹⁶ ποιήσαντα
ὅτι μὲμψιν εἶναι, μήπως τὸ χρήσιμον αὐτοῦ πάν-
τες ἀναγκαῖστατον ⁹⁷ εὐρεθῆι· εἰ δὲ καὶ μὴ γεγονώς
ἐκλήθηθε ⁹⁸, **375** ὡς ἀεὶ ὢν, οὐδ' ἐν τούτῳ ὁ δη-
μιουργὸς μεμπτός, ἢ μὴ τῶν ὄλων ἐστὶν ὁ κρείτ-
των ⁹⁹, εἰ καὶ ἀνάρχῳ ἀρχῇ τέλος ἐπιθεῖναι διὰ τὸ μὴ
ἔχειν οὐ δεδύνηται, ἢ δυνατὸς ὧν οὐκ ἀνα-
ταίει τὸν, ἀδικῶν χρίνας ἀρχὴν μὴ εἰληφότι τέλος
ἐπιθεῖναι, καὶ κακῶ πεφυκότι ¹⁰⁰ συγγνώμην, διὰ τὸ D
ὡς τὸ γενέσθαι μὴ δύνασθαι, καὶ εἰ τοῦ γενέσθαι τὸ
ἀδυνατεῖν ἔχει. ¹⁰¹ Εἰ δὲ ἀγαθὸν ποιῆσαι θέλων μὴ δύ-

dimus iudicium fore, nonne duntaxat de iis quæ
operamur, non vero de iis quæ credentes loquimur,
ac ideo audacius de Deo disserimus? At Simon,
animadvertens Petrum adversus vesaniam suam
dixisse, ait : Me sine periclitari, tu vero, quam ais
blasphemiam, pretextum ad secessum ne accipias
Intelligo enim, vis subtrahere te, quo effugias re-
prehensionem coram populo, interdum vero, quia
non scriptum est, quo modo et a quo et quare fa-
ctus sit malus, quoniam non oportet audere plus di-
cere, quam Scripturæ : quocirca velut religiosus
duntaxat asseris eum existere. Porro hæc commen-
tus teipsum decipis, nesciens quod, si blasphemiam
est, de malo diligenter inquirere, culpa circa me
accusatore est, non circa te defensorem Dei. Ac
si scriptum non est, quod quæritur, ideoque recu-
sas quærere, sunt quædam idoneæ viæ, quæ pos-
sunt non minus, quam Scripturæ, quæsitâ demon-
strare. Statim ergo, nonne necesse [est, malum,
quem et tu fateris existere, aut factum esse aut
infectum?

IV. Et Petrus respondit : Necessè est. Ac Simon :
Igitur si factus est, ab ipso cunctorum creatore
factus est Deo, vel tanquam animal genitus, vel se-
cundum substantiam prolatus, vel extra per tempe-
rationem effectus. Nam si extra Deum erat materia
animata aut inanima, unde factus est, vel per ipsum
Deum, vel a seipso, vel ex non exstantibus conti-
git, vel est de numero relativorum, vel semper fuit.
Omni ergo via, ut puto, hic divisa ad illius inven-
tionem, necessario per unam quamdam earum prog-
redientibus obvius erit. Singulas igitur oportet
percurrere, quærendo ortum, et auctore invento
culpæ obnoxium esse eum intelligere. Nonne? quo
modo tibi videtur?

V. Et Petrus : Mihi videtur, quod, licet a Deo
factus appareat, non tamen ideo culpandus sit con-
ditor, nam forte utilitas illius maxime omnium re-
peritur necessaria. sin vero infectus ostendatur,
velut semper existens, neque in hoc creator ac-
cusandus vel non omnium est optimus, si potestati
principium non habenti finem imponere nequit, quia
eam non habet naturam : aut, si potest, non eum
perimit, quoniam iniquum iudicat, initium non ha-
benti finem imponere, item ei qui natura malus est
non parcere, quod aliud esse non possit, quanquam
esse cupiat. Si vero bonum eum volens facere non

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ f. C. Tum οὐχί post ἀλλ' add. D. ⁸⁸ καὶ deest in O. ⁸⁹ ἐαυτὸν O. Dein ὅτι εἰ C ex conject., ὅτι ἢ
in textu, ὅτι εἰ ἢ O. ⁹⁰ περὶ om. O. ⁹¹ οὐ excidit ap. Cl et S. ⁹² τό O. Tum idem γεννητὸν, et postea
γεννητός—γεννηθεὶς. ⁹³ τοῦ adjuncti c. O. Tum [συμ]βέβηκεν C. ⁹⁴ ἀνάγκην μὴ τινὲς αὐτῶν
⁹⁵ οὐ excidit ex utraque Clerici edit. et apud S. ⁹⁶ ποιητὴν transcripsi ex O. In eodem μὲμψιν cum
⁹⁷ a trium litterarum p. μὲμψιν. ⁹⁸ ἀναγκαῖότερον C. ⁹⁹ δευχθῆται cum lacuna trium litterarum præ-
¹⁰⁰ sente p. ἀποδειχθῆται O. Tum αἰεὶ C. Deinde ἐπεὶ O et ex conject. C, in cuj. textu ἐπὶ p. ἢ μὴ, quod
¹⁰¹ f. S. Ita O c. marg. Ci, qui in textu exh. ὁ κρείττων. Subinde ἢ καὶ p. εἰ καὶ O. Tum ἐπιθεῖναι C.
¹⁰² εἰσιν C. Idem δεδύνηται εἰ ἀνάται ἀβ[τόν], quod S recte correxit in ἀνάται, x. τ. λ. In O ἀνεπεὶ
¹⁰³ ἔστι. ¹⁰⁴ Cot. hæc vertit quasi post πεφυκότι addi voluerit μὴ. S. ¹⁰⁵ ἔχει O.

VARIORUM NOTÆ.

(82) Συμβεβηκώς, [ἢ] C, qui annotat : Superiores
Regi oræ ad hunc finem lacerae sunt usque
scripturam. Panca ergo, quæ deerant, supplevi et

uncis inclusi. Præsens autem locus videri queat mu-
tilus, si conferatur cum simili in cap. 9. Deinceps
addidi οὕσα c. O. DRESSER.

potuerit, sic quoque bonus est, quia vult nec potest tamen; et in quo potestate caret, omnium est potentissimus, quoniam alteri posse non competit. Quod si alius quis potentiam habet, et non emendat, in eo quod potentia præditus non corrigit, malus esse intelligitur, non coercens eum, quasi ejus operibus delectetur. Sin autem nec ille potest, melior est, qui, cum ea potestate destitutus sit, tamen pro viribus nos beneficiis afficere non negligit.

VI. Et Simon: Quando de singulis quæ proposui locutus fueris, tibi malitiæ auctorem declarabo; tum et ad quæ dixisti respondebo tibi, quemque ais Deum inculpatum, culpæ subjacere ostendam. Ac Petrus: Quoniam ex iis, quæ ab initio loqueris, animadverto te nihil aliud conari, quam uti Deum, tanquam malitiæ principem, culpæ subjicias, statim per omnes quas volueris vias te comitando manifestare, Deum extra omnem culpam esse. Dixit Simon: Ista profers, velut amans Deum quem arbitraris, sed verax non es. Et Petrus: Tu vero profers, sicut malus, odio prosequens Deum quem ignoras, blasphemias dimittens voces. Simon: Memor esto, quod me malitiæ principi comparaveris. Petrus: Fateor, falsus sum, comparans te malo. Coactus enim fui, quoniam non inveni tibi æqualem, aut pejorem quam tu. Eam ob causam te malo comparavi: nam etiam malitiæ principe multo pejor es. Nam malum nemo ostendere potest Deo obloqui; te vero confidenter detrahere cuncti, quotquot adsumus, videmus. Ac Simon: Qui veritatem acquirit, nulli ullo modo debet gratificari aliquid præter id quod est. Alioqui cur et principio acquirit? Quid vero, nonne ego quoque possum, omisso rerum diligenti examine, in laudes Dei, quem ignoro, omne meum tempus impendere?

VII. Tum Petrus: Non adeo beatus es, ut eum laudibus ac hymnis efferas, sed nec hoc bonum facere potes. Nam eo plenus esses. Sic enim, qui mentiri nescit, noster doctor prædicavit: *Ex abundantia cordis os loquitur*, a. Unde tu, abundans mala voluntate propter ignorantiam, detrahis de solo bono Deo, necdum pro merito eorum quæ efflutiisti pateris. Si judicium fore non credis, forte et neque Deum putas existere. Unde, tantam ejus non capessens patientiam, te magis ac magis ad vecordiam extendis. Et Simon: Ne speres quod me timore dimoturus sis, ne a te quæram exemplorum veritatem. Ego enim adeo veritatis sum appetens, ut ejus

a Matth. xii, 34.

ναίτο, καὶ οὕτως ἀγαθὸς ἐστίν, ὅτι θέλει μὲν, οὐ δύναται δέ· καὶ ἐν ᾧ ἀδυνατεῖ πάντων ἐστὶ δυνατότατος, ὅτι μὴ ἐτέρῳ τὸ δυνατόν καταλείπεται. Εἰ δὲ ἐστὶ τις ἕτερος δυνατὸς, καὶ μὴ κατορθῶν ⁷², ἐν ᾧ δυνατὸς ἂν μὴ κατορθοῖ, πονηρὸς ἂν ὠμολόγηται, μὴ παύων αὐτὸν, ὡς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις ἡδόμενος. Εἰ δὲ οὐδ' αὐτὸς δύναται, κρείττων ⁷³ ὁ πρὸς τῷ ἀδυνατεῖν κατὰ τὸ δυνατόν εὐεργετεῖν ἡμᾶς ⁷⁴ οὐκ ὀκνῶν.

VI. Καὶ ὁ Σίμων· Ὅταν ⁷⁵ εἰς ἕκαστον ἂν προτεῖνα διαλεχθῆς, σοὶ τῆς κακίας τὸν αἴτιον δεῖξω. Τότε ⁷⁶ σοὶ καὶ πρὸς ἃ εἰρηκας ἀποκρινοῦμαι, καὶ ἂν φῆς θεὸν ἀμειπτον, ὑπὸ μέμψιν εἶναι ἀποδείξω. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς φθέρῃσιν συνῶ σε μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντα, ἢ ὡς κακίας ἡγεμόνα τὸν θεὸν ὑποβάλλειν μέμψει, προσηρημαί πάσαις αἰς **376** βούλει ⁷⁷ ὁδοῖς συνοδεύων δεῖξαι τὸν ⁷⁸ θεὸν πάσης μέμψεως ἐκτὸς ὄντα. Καὶ ὁ Σίμων ἐφη Ταῦτα ὡς ἀγαπῶν θεὸν ἂν νενόμικας λέγεις, ἀλλ' οὐκ ἀληθεύεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ δὲ ὡς κακὸς μισῶν θεὸν, ἂν ἡγνόνσας, βλασφημοῦς ἀφῆς ⁷⁹ φωνᾶς. Καὶ ὁ Σίμων· Μνημόνευε ὅτι με κακίας ἡγεμόνι παρείκασας. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅμολογῶ, ἐψευσάμην παρείκασας σε τῷ πονηρῷ, ἡναγκάσθην γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ εὐρεῖν τὸν σοὶ ⁸¹ ἴσον ἢ καὶ χειρόνα. Τοῦτου ἕνεκα τῷ πονηρῷ σε παρείκασα. Σὺ γὰρ ⁸² καὶ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος πολλῶ πονηρότερος τυγχάνεις. Τὸν γὰρ πονηρὸν οὐδεὶς κατεῖποντα θεοῦ δεῖξαι δύναται, σὲ δὲ τολημῶς καταλέγοντα οἱ πάντες παρόντες ἰστοροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁ ἀλήθειαν ⁸³ ζητῶν οὐδὲν οὐδὲν ὄφελει παρὰ τὸ ἂν χαρίζεσθαι. Ἐπεὶ τί καὶ τὴν ἀρχὴν ζητεῖ; Τί δὲ καὶ ἐγὼ οὐ δύναμαι, παρὲς ἀκριβοῦν τὰ πράγματα, εἰς ἐγκώμιον οὐ μὴ ἐπίσταμαι θεοῦ τὸν πάντα μου δαπανᾶν χρόνον;

VII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὕτε τοσοῦτον ⁸⁴ εἰ μακάριος αὐτὸν ὀμνεῖν, οὕτε μὴν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ποιῆσαι δύνασαι. Αὐτοῦ γὰρ πλήρης ἂν ᾖς. Οὕτω γὰρ ὁ ἀφειδῆς ἡμῶν εἶπε διδάσκαλος· Ἐκ περισσεύματος καρδίας στόμα λαλεῖ. Ὅθεν σὺ ⁸⁵ περισσευόμενος προαιρέσει κακῆ, ἀγνοίας αἰτίας, καταλέγεις **377** τοῦ μόνου ἀγαθοῦ θεοῦ, καὶ μήπω ⁸⁶ κατ' ἀξίαν πάσχων ἂν ἐτόλμησας λέγειν. Εἰ κρίσιν οἶε ⁸⁷ μὴ ἔσθαι, τάχα δὲ μηδὲ ⁸⁸ εἶναι θεὸν νομίζεις. Ὅθεν τῆς τοσαύτης αὐτοῦ μακροθυμίας οὐκ ἀντιλαμβανόμενος ἐπὶ πλεῖον πρὸς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἐκτείνεις. Καὶ ὁ Σίμων· Μὴ ἐλπίζε φόβῳ δυσωπήσειν με, μὴ ζητεῖν σοὶ τῶν παραδειγμάτων τὰ ἀληθῆ. Ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον

VARLE LECTIONES.

⁷² Ita O c. C, κατορθῶν utraque Clerici editio. Errat S de C. ⁷³ κρείττων O et margo C, κρείττω textus. Tum τῷ p. τῷ C. ⁷⁴ ἡμᾶς εὐεργετεῖν C. ⁷⁵ ὅτ' ἂν C. Idem διαλεχθῆς ex conject., διαλεχθεὶς in textu, ut O. ⁷⁶ Ita O et ex conject. C, in cuij. textu πότε. ⁷⁷ βούλει dedi c. O p. vulg. forma σοῖα βούλη. ⁷⁸ τὸν adjunxi c. O. ⁷⁹ ἀφῆς C ἀφῆς (sic) id. ex conject., ἀφῆς S. Deinceps ἡγεμόνι O et ei conjunct. C, qui in textu exh. ἡγεμόνα. ⁸¹ Lectionem Ottoboniani σοὶ (σόν C) S. quoque proposuisti video. Proximum κατ' om. O. ⁸² [ἐπεὶ γ]άρ p. σὺ γάρ C. ⁸³ ἀληθειαν (sic) O. ⁸⁴ Ita O c. S in marg. τοσοῦτος in textu. In margine utriusque edit. Clerici: f. τοσοῦτο. Unde lapsus Schweigleri. ⁸⁵ Pro lacuna in O. In eodem pr. man. scripserat προαιρέσιν. ⁸⁶ Pro μήπω lacuna in O. ⁸⁷ ἢ [κρί]σιν οἶε C ἢ x. οἶη S. Uterque post ἔσθαι ponit punctum. ⁸⁸ μηδὲ καὶ] C, μηδὲ σὺ mavult S.

ἀληθείας ὀρέγομαι, ὡς αὐτῆς ἕνεκα μὴ ὀκνησαί με ἄλλ' αἰ τὸ κινδυνεύειν ἀναδέχεσθαι. Πλὴν πρὸς τὰ ἀπαρ-
τῆς σοι ὄπ' ἐμοῦ προταθέντα, εἶγε εἰπεῖν ἔχεις, ἤδη
λέγε.

VIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπειδὴ τολμᾶν ἡμᾶς ἀναγ-
κίσεις, τὰς τοῦ Θεοῦ τέχνας ἀκριβῶς ἐφευρόντας λέ-
γειν, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους τοὺς μὴδὲ τῶν ὁμοίων τὰς
τέχνας ἀκριβῶσαι δυναμένους, διὰ γούν τοὺς παρ-
ετώτας, ἀντὶ τῆς εὐσεβεστάτης σιγῆς, περὶ ὧν θέ-
λεις διαλεχθῆσομαι. Συνομολογῶ σοι εἶναι τινα κακίας
ἡγεμόνα, οὗ ἢ τὴν γένεσιν ἢ ἢ Γραφῆ οὐτε ἀληθές,
οὐτε ψευδές· εἰπεῖν ἐτόλμησεν. Πλὴν συνδιαπορήσω-
μεν πολλαχῶς τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ
τῶν δοκούντων τὸ εὐφημότερον ἐλώμεθα, ἐπεὶ ἐκ τῶν
εἰρημίων λαμβάνεται τοῦτο βεβαίως, ὃ ἢ μὲν ὅτι Θεῷ
τὸ εὐφημότερον πρέπει δοῦναι, ταύτῃ μᾶλλον, πασῶν
ὑποκειμένων καθαρθεισῶν, καὶ ἄλλης ἰκανῆς καὶ ἀκιν-
δυνόερας παρακειμένης ὑποψίας. Πλὴν ἤδη σοι πρὸ
τῆς 378 ζητήσεως ὑπισχνούμαι, ὅτι πᾶσα ὁδὸς ζη-
τήσεως ἀμεμπτον αὐτὸν μόνον δύναται δεῖξαι τὸν
θεόν.

IX. Πλὴν, ὡς ἔφη, ὁ πονηρὸς εἶγε γεννητός ἢ
ἔστιν, ἢ ὡς ζῶον γεγέννηται ἢ, ἢ οὐσιωδῶς ὑπ' αὐ-
τοῦ προέβληται, ἢ ἔξω κέχραται, ἢ τῇ κράσει συμ-
βέβηκεν αὐτοῦ ἢ προαίρεσις, ἢ ἀνευ κράσεως καὶ
θεοῦ βουλῆς συνέβη γενέσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ὑπὸ
θεοῦ ἐκ τοῦ μηδαμῆ ἢ μηδαμῶς γέγονεν, ἢ ἐκτὸς ἦν
θεοῦ ἢ ἕλη ἀψυχὸς οὐσα ἢ ἐμφυχὸς ὅθεν γέγονεν, ἢ
ἐκτὸν δημιουργήσας, ἢ ὑπὸ θεοῦ γεγονὸς, ἢ τῶν
πρὸς τί ἐστιν, ἢ αἰεὶ ἦν, εἰπεῖν γὰρ αὐτὸν μὴ εἶναι
ὡς ἐπινοήματα, συνομολογήσαμεν γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν.
Καὶ ὁ Σίμων· Καλῶς πάσας αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς διείλες,
τὸ κερφαίον αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐμὸν ἐστὶ τὴν διαίρεσιν
ἀνακρίναντα δεῖξαι σοι τὸν δημιουργὸν ὑπὸ μέμφειν
όντα. Σοὺ δὲ ἔργον ἀποδείξει αὐτὸν, ὡς ὑπέσχησαι ἢ,
τίτῃς μέμφεις ἐκτὸς ὄντα θαυμάζω δὲ εἰ δυνήσῃ.
Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ πονηρὸς ἢ, εἰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ζῶον
γεγέννηται ἢ, ἀκολουθῶς τῆς αὐτῆς τοῦ προβάλλον-
τος κακίας τυγχάνει. Καὶ ὁ Πέτρος ἢ· Οὐ πάντως.
Ἐγὼ μὲν γὰρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὄντας,
καὶ κακοὺς ἢ γεννήσαντας, ἄλλους δὲ ὑπάρχοντας
κακοὺς ἢ, καὶ ἀγαθοὺς ἐσχηκότας, ἐτέρους δὲ
κακοὺς ὄντας, καὶ ἀγαθοὺς προβάλλοντας, ἄλλους δὲ
ἀγαθοὺς ὑπάρχοντας, καὶ 379 κακοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ἢ
τεκνύσαντας. Αὐτίκα γούν ὁ πρῶτος δημιουργηθεὶς
ἄνθρωπος ἐγέννησε τὸν ἀδικον Κάιν καὶ τὸν δίκαιον
Ἄβελ. Πρὸς ταῦτα ὁ Σίμων ἔφη· Ἀνοήτως ποιεῖς
περὶ Θεοῦ διαλεγόμενος καὶ ἢ ἀνθρωπίνους χρώμενος
παραδείγμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Σὺ οὖν ἡμῖν λέγε περὶ
θεοῦ, ἀνθρωπίνους μὴ χρώμενος παραδείγμασιν, μετὰ
τοῦ μὲνται νοηθῆναι δύνασθαι τὰ λεγόμενα· ἀλλ' οὐ
ἐπινοήσῃ.

A causa non pigeat me etiam periculum suscipere.
Porro ad ea, quæ primitus a me tibi sunt propo-
sita, siquidem habes dicere, jam dicito.

VIII. Et Petrus : Quoniam nos cogis, ut audeam
divinas artes diligenter inquirentes exponere,
idque nos homines, qui nec similibus artes vale-
mus exacte cognoscere, astantium certe causa,
pro maxime pio silentio, de quibus cupis disseram,
fateor tecum quemdam esse malitiæ principem,
cujus ortum Scriptura neque vere, neque falso ausa
est indicare. Cæterum una multis quæramus mo-
dis, quo pacto factus sit, si factus est, et eorum
quæ videbuntur, quod honestius erit ac religiosius,
eligamus : quandoquidem jure hoc firmiter sumit-
ur, id quidem decere Deo tribuere quod laudabilis
est, eo magis, cum cunctis suspicionibus purgatis
alia idonea minusque periculosa in promptu sit
opinio. Verum jam tibi ante disceptationem profiteor,
quod omnes investigationis viæ inculpatum eum
solum possunt ostendere Deum.

IX. Itaque, ut dixisti, malus sic factus est, aut
ut animal genitus est, aut secundum substantiam
ab ipso est prolatus, aut extra temperatus fuit, aut
per temperationem contigit ipsius voluntas, aut
sine temperatione et Dei consilio accidit fieri ex non
exstantibus, aut a Deo nullo penitus modo factus
est, aut extra Deum erat materia inanima vel ani-
mata, unde ortum habet, aut seipsam creavit, aut
a Deo factus est, aut de relativorum est numero,
aut semper fuit ; nam eum non esse, dicere non
possumus, quia in eo quod existat consensimus.
Et Simon : Bene cunctas ejus vias divisisti et
summam ejus. Superest ut ego divisionem perpen-
dens ostendam tibi Creatorem culpæ affinem esse.
Tuum vero est demonstrare, sicut professus es,
eum omni culpa carere. Miror autem si poteris.
Primum equidem malus, si a Deo ut animal genitus
est, consequenter ejusdem malitiæ est cum prola-
tore. Et Petrus : Non necessario. Cernimus enim
multos homines, qui, etsi boni, malos tamen ge-
mulerunt, alios vero, qui mali sunt, et bonos susce-
perunt, alios autem, qui mali bonos simul ac
D malos producant, alios denique, qui cum boni sint,
et malos et bonos procreant. Statim ergo primum
creatus homo genuit iniquum Cainum et justum
Abelem. Ad hæc dixit Simon : Stolide facis, dum
de Deo disserens etiam humana adhibes exempla.
Et Petrus : Tu igitur nobis de Deo loquere, huma-
nis nec utere exemplis, ita tamen ut quæ dicis
possint intelligi ; sed nequaquam poteris.

VARIE LECTIONES.

ἢ om. O. ἢ [οὐ] C. ἢ inserui c. O. ἢ τό O. Tum εὐφημότερον δοῦναι πρέπει C. ἢ εἰ
γεννητός C, ἢ γεγεννητός O. Tum idem ζῶον, in marg. man. rec. ἴσως ζῶον. ἢ Ita O et ex conj. C,
C, γεγέννηται id. in textu, γενέται Cl. Errat S de lectione codicis Cotelarii. ἢ Θεοῦ, [ἢ] μηδαμῶς C,
qui postea legendum esse putabat ex p. ἢ, cum in mscr. post θεοῦ appareret ἢ cum initio litteræ x.
ἢ ὑπέσχεο O. ἢ Pro ἢρός, εἰ lacuna in O. ἢ Ita O. et ex conj. C, in cujus textu γεγέννηται. ἢ ἢ
Πέτρος C. ἢ [κακίους C. ἢ [κα]κοὺς ὑπάρχοντας C. ἢ Post ἀγαθοὺς C addi vult τε καὶ κακοὺς, et
ita verit. ἢ καὶ inserui c. O. Idem scr. παραδείγμασιν.

X. Jam ergo, quid principio dixisti? Si ex Deo A malus genitus est, ejusdem cum eo existens substantiæ, etiam Deus malus est. Cumque ostenderim per illud quod ipse tradidisti exemplum, ex bonis malos oriri atque ex malis bonos, non admisisti, humanum prolocutus exemplum esse. Unde et nunc neque ego Deum genitum esse recipio, quia gignere hominum est, non Dei. Sed nec bonus vel malus, justus vel injustus esse potest Deus, neque etiam prudens, aut animal, aut quæcunque alia possunt inesse hominibus, nam ista hominum sunt. Et si non oportet inter quærendum de Deo, dare ei quæ hominibus insunt bona, nihil restat intelligere aut loqui, nisi solum quærenda ipsius voluntas, quam ipse nobis permisit considerare, ut, quando judicabimur, inexcusabiles simus in iis quæ cognoscantes non servavimus.

XI. Et Simon audiens dixit: Non extorquebis a me, ut, de substantia ejus silens, de sola ejus inquiram voluntate. Datur enim et de illius substantia intelligere ac loqui, ex bonis, inquam, quæ hominibus insunt. Exempli gratia, homini inest vivere ac mori; sed Deo non mori, at vivere, et vivere in perpetuum. Adhuc insitum est hominibus, bonos esse et malos: Deo, esse incomparabiliter bonum. Et ne multum sermonem protraham: eorum, quæ habent homines, præstantiora in æternum possidet Deus. Ait Petrus: Dic mihi, Simon, adest hominibus, gignere malos et bonos, ac facere mala et bona? Simon respondit: Adest. Excepit Petrus: Quoniam ita affirmasti, eorum, quæ habent homines, præstantiora oportet Deo tribuere: cum ab hominibus gignantur mali et boni, Deus solos bonos potest gignere: præterea, cum homines faciant mala et bona, ipse solum bona facere oblectamento habet. Atque ita de Deo, an non, quæ hominum sunt dicere aut tacere est, vel ex iis, quæ homines obtinent, bonis, æquum est ei largiri posteriora? Sicque omnium honorum solus est auctor.

XII. Et Simon: Igitur si Deus solorum bonorum auctor est, quid deinde intelligere debemus, nisi quod malum alia quædam genuerit potestas, aut forte ingenitum sit. Et Petrus: Neque alia virtus genuit malum, neque malitia ingenita est, quemadmodum ad finem ostendam. Nunc enim propositum est mihi demonstrare, ut initio promisi, Deum omni modo esse inculpabilem. Concessimus ergo, Deum ex iis, quæ insunt hominibus, præstantiora citra comparationem habere. Ex quo fit, ut productor sit quatuor substantiarum, calidi,

X. Ἀτύχα γοῦν τί τὴν ἀρχὴν ἔλεγε; Ἐὶ ἐκ Θεοῦ ὁ πονηρὸς γεγέννηται⁴, τῆς αὐτῆς αὐτῶ ὦν οὐσίας, καὶ πονηρὸς ἐστίν. Ἐμοῦ δὲ δεῖξαντος ἐξ οὐπερ⁵ αὐτὸς ἔδωκε παραδείγματος, ὅτι ἐξ ἀγαθῶν κακοὶ γίνονται καὶ ἐκ κακῶν ἀγαθοὶ, οὐ παρεδέξω, ἀνθρώπων φήσας εἶναι τὸ παράδειγμα. Ὅθεν καὶ νῦν ἐγὼ οὐδὲ τὸ γεγεννησθαι⁶ Θεὸν παραδέχομαι, ὅτι τὸ γεννᾶν ἀνθρώπων ἐστίν, οὐ Θεοῦ. Ἄλλ' οὔτε ἀγαθὸς ἢ κακὸς, ἢ δίκαιος ἢ ἀδίκος εἶναι δύναται ὁ Θεός, οὔτε μὴν⁷ φρόνιμος ἢ ζῶων ἢ ὅσα ἄλλα ἀνθρώποις προσεῖναι δύναται· ἀνθρώπων γὰρ τὰ τοιαῦτα. Καὶ εἰ μὴ χρὴ ζητοῦντας περὶ Θεοῦ διδόναι αὐτῶ τὰ ἀνθρώποις προσόντα καλὰ, οὐδὲν ἐστὶ τοῦ λοιποῦ νοεῖν ἢ λέγειν, ἢ ταῦτ' ἄλλο μόνον ζητεῖν, τὸ τῆς προαιρέσεως **380** αὐτοῦ, ἣν αὐτὸς συνεχώρησεν ἡμῖν νοεῖν, ὅπως κρινόμενοι ἀναπολόγητοι ὦμεν περὶ ὧν γινόντες οὐκ ἐφυλάξαμεν.

XI. Καὶ ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· Οὐ δυσωπήσεις με, περὶ⁸ τῆς οὐσίας αὐτοῦ σιωπήσαντα, περὶ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ζητεῖν μόνως. Ἔστι γὰρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, λέγω δὴ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων⁹ προσόντων καλῶν. Οἷον πρόσσεστιν ἀνθρώπων τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ οὐ τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν αἰωνίως. Ἔτι μὴ πρόσσεστιν ἀνθρώποις τὸ κακοὶ εἶναι καὶ ἀγαθοὶς, τῷ δὲ Θεῷ τὸ ἀσυγκρίτως¹⁰ ἀγαθῷ εἶναι. Καὶ ἵνα μὴ ἐπὶ¹¹ πάλυ μυχῶν τὸν λόγον, τῶν προσόντων ἀνθρώποις τὰ κρεῖττονα αἰωνίως πρόσσεστι τῷ Θεῷ. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Λέγε μοι, Σίμων, πρόσσεστιν ἀνθρώποις γενεῖν κακοὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ποιεῖν κακὰ καὶ ἀγαθὰ; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρόσσεστιν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐπεὶ οὕτως ἔφη¹², τῶν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρεῖττονα ἀπονέμειν δεῖ τῷ Θεῷ· ἀνθρώπων γεννώντων¹³ κακοὺς καὶ ἀγαθοὺς, ὁ Θεὸς ἀγαθοὺς μόνους γενεῖσθαι δύναται, ἔτι τε τῶν ἀνθρώπων ποιούντων¹⁴ κακὰ καὶ ἀγαθὰ, αὐτὸς μόνον τὰ ἀγαθὰ ποιῶν τέρπεται. Οὕτως περὶ Θεοῦ, ἢ οὐ δὴ τὰ ἀνθρώποις προσόντα λέγειν καὶ σιωπᾶν ἐστίν, ἢ τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν¹⁵ εὐλογόν ἐστιν ἀπονέμειν αὐτῶ τὰ κρεῖττονα; Καὶ οὕτως πάντων καλῶν μόνος ἐστίν αἴτιος.

381 XII. Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν, εἰ ὁ Θεὸς μόνον τῶν καλῶν αἴτιος ἐστίν, τοῦ λοιποῦ τί ἐστὶ νοεῖν, ἢ ὅτι τὸν¹⁶ πονηρὸν ἐτέρα τις ἐγέννησεν ἀρχή, ἢ ἄρ' ἐγέννητόν¹⁷ ἐστίν. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὕτε ἐτέρα τις δύναμις ἐγέννησε τὸν πονηρὸν, οὔτε ἀγέννητόν ἐστίν τὸ κακόν, ὡς ἐπὶ τέλει δεῖξω. Νῦν γὰρ ἀποδείξει μοι πρόκειται, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσχόμην, ὅτι κατὰ πάντα¹⁸ τρόπον ὁ Θεὸς ἀμειψτός ἐστίν. Δεδούκαμεν οὖν ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ἀνθρώπων προσόντων τὰ κρεῖττονα ἀσυγκρίτως ἔχει. Αἰδὸ καὶ ἐνδέχεται αὐτὸν προβολέα γενέσθαι τῶν τεσσάρων οὐσκῶν, θερμῶ

VARIE LECTIONES.

⁴ Ita O et ex conject. C, cuj. textus γεγένηται. ⁵ ἐξ οὐπερ C. Item παραδείγματος. ⁶ Legendum γεγεννηθέναι, aut etiam Θεὸν mutandum in αὐτόν (sc. τὸν πονηρὸν). S. ⁷ μὲν Cl. Falsus est S de Cl. φρόνημος ser. O. ⁸ περὶ D O, πρὸ C. ⁹ ἀνθρώπων O. ¹⁰ Ita S, τὸ ἀσυγκρίτως O, τῷ ἀσυγκρίτως C, τὸ ἀσυγκρίτως conj. idem. ¹¹ εἰς C. ¹² ἢς p. οὕτως ἔφη O c. praevia lacuna. Idem προσόντων ἀνθρώπων. ¹³ In O γενν cum seq. lacuna p. γεννώντων. ¹⁴ [ποιούν]των C. Idem μόνος p. μόνον τὰ. ¹⁵ π[ερ], ἢ οὐ, διὰ τὰ (τῶν ex conject.) ἀνθρώπων προσόντων καλῶν] p. περὶ Θεοῦ ἢ οὐ δὴ τὰ ἀνθρώπων προσόντων λέγειν καὶ σιωπᾶν ἐστίν, ἢ τῶν ἀνθρώπων προσόντων καλῶν C. ¹⁶ τὸν S, coud. τό ¹⁷ εἰ ἄρα γεννητόν O, ἀγέννητό; mavult S ¹⁸ πάντα addidit S ex conject. Ci.

λέγω¹⁹ και ψυχροῦ, ὑγροῦ τε και ξηροῦ. [Ἐφ]υ μὲν ὡς πρῶτα ἀπλῆ και ἀμιγῆ ὄντα²⁰ πρὸς οὐβέτερον ἔχειν τὴν ὄρεξιν, προβληθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ και (63) ἔξω κραθέντα γενέσθαι ἕξω, προαίρειν ἔχον²¹ ἀλοθρεῦσαι κακοῦς. Καὶ οὕτως ζῶν αὐτοῦ πάντων γεγενημένων²², ὁ πονηρὸς οὔτε ἀλλοθὲν ἐστίν, οὔτε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάντα πεποικηκός Θεοῦ τὴν κακίαν εἰληφεν, παρ' ᾧ ὑπάρχειν ἀδύνατόν ἐστίν, ὅτι αἱ μὲν οὐσίαι, οὐβέτεραι²³ οὔσαι, πεφιλοκρινημένοι ἐξ αὐτοῦ προβέδληνται, **382** και ἔξω αὐταῖς κραθείσαις ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τέχνης βουλήσει συμβέδηκεν ἢ πρὸς τὴν τῶν κακῶν ὄλεθρον ἐπιθυμία· ἀγαθοῦ δὲ ἢ συμβέδηκεν κακία ὄλοθρεῦσαι οὐ δύναται, οὐδ' εἰ βουληθεῖ, νόμῳ γὰρ κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων τὴν ἐξουσίαν ἔχει²⁴. Ἄγνωτων²⁵ οὖν τὰ ἕκαστα τῶν τρόπων τὴν κατ' αὐτῶν λαμβάνει διάπειραν, και διελέγξας τιμωρεῖ. Καὶ ὁ Σίμων²⁶ ἔφη· Δυνατὸς οὖν ὑπάρχει ὁ Θεὸς κερνᾶν²⁷ τὰ στείχια, και ποιεῖν κράεις πρὸς ἃς βούλεται γενέσθαι προαιρέσεις²⁸, ἀι τί μὴ ἀγαθῶν προαιρητικὴν ἐποίει τὴν ἕκαστου κρᾶσιν;

XIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Νῦν²⁹ ἡμῖν ὁ λόγος πρόκειται δειξίαι πῶς ἐγένετο ὁ πονηρὸς, εἰπερ γέγονεν, και ὑπὸ τίνος· τὸ δὲ εἰ ἀμέμπτως, ὁπότεν διεξίω³⁰ τὸν νῦν ἡμῖν προκείμενον λόγον. Τότε τὸ πῶς και διὰ τί ἐγένετο δειξίαι, και ὅτι ἀμέμπτος ὁ πεποικηκὸς πληροφωρήσω. Πλὴν ἐφαμεν ὑπὸ Θεοῦ προβεδληθῆναι τὰς³¹ εἰσπαρὰς οὐσίαις. Καὶ οὕτως βουλή τοῦ συγκρίναντος³² συμβέδηκεν ὡς ἠθέλησεν ἢ τῶν κακῶν προαιρέσεις³³. Εἰ γὰρ παρὰ τὴν προαίρειν αὐτοῦ ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς οὐσίαις ἢ και προφάσεως συμβεδήκει³⁴, **383** οὐκ ἦν ἂν τῷ Θεῷ τὸ τῆς βουλής βέβαιον· ἢ πῶς αὐτοῦ μὴ βουλομένου ἡγεμόνες ἀεὶ³⁵ κακίας συμβήσονται προσπολεμοῦντες αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν³⁶. Ἀλλὰ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀδύνατον. Οὐδὲν γὰρ ζῶν³⁷ και ταῦτα ἡγεμονικὸν ἐκ συμβεδηκός γεγενῆσθαι δύναται· ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ γινόμενον ὑπὸ τίνος γίνεσθαι.

XIV. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ἢ³⁸ ὄλη αὐτῷ σύγχρονος οἷα και ἰσοδύναμος ὡς ἔχθρὰ προβάλλει αὐτῷ ἡγεμόνας, ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ³⁹ ἀιδίως ἐστίν ἢ ὕλη, οὐδὲ ἔχθρὰ τινὸς

A inquam, et frigidī, humidī et sicci. Ita autem comparatum est ut ea, cum sint prima simplicia et misturæ expertia, ad neutrum habeant appetentiam, prolata vero a Deo atque extra temperata exstiterint animal, voluntatem habens perdendi malos. Sicque, cunctis ex eo genitis, malus neque aliunde est, nec ab ipso omnium creatore Deo malitiam desumpsit (apud quem existere impossibile est), quia substantiæ neutræ existentes exacte ac distincte ab eo productæ sunt, iisque extra temperatis ab ipsius arte voluntarie contigit desiderium pessundandi improbos; bonos autem quæ accidit malitia perdere non potest, neque si vellet. Nam legitime contra peccatores habet potestatem. Ignorans igitur singulorum mores diabolus facit adversum illos experientiam, et convictos punit. Tum Simon dixit: Qui ergo potest Deus miscere elementa, et temperationem facere ad quas vult esse voluntates, cur non bonorum appetentem fecit uniuscujusque temperiem?

XIII. Et Petrus: Nunc nobis demonstrandum est quo modo factus fuerit malus, si quidem ortum habuit, et a quo: illud vero, utrum citra culpam, exponam, postquam finiero mihi nunc propositum sermonem. Tum quo modo et cur factus sit ostendam, etiam quod inculpatus sit creator. plene certum dabo. Verum diximus prolata a Deo fuisse quatuor substantias. Atque ita ex consilio coagmentantis contigit ut voluit malorum electio. Si enim præter illius voluntatem, aut ex alia quapiam substantia vel et causa evenisset, non utique Deo firrum fuisset propositum, atque metuendum, ne forte accideret, ut eo nolente principes semper malitiæ adversarentur ipsius consiliis. Sed hæc ita haberi nequeunt. Nullum quippe animal et præterea principale ex accidenti fieri potest. Necesse enim est, ut omne, quod fit, ab alio fiat.

XIV. Ac Simon: Quid vero, si materia, ipsi tempore et potestate æqualis, profert ei, ut quæ sit inimica, principes decretis illius obsistentes? Et Petrus: Si materia æterna est, neque ulli est

VARIE LECTIONES.

¹⁹ τε p. λέγω C. Pro [ἔφ]υ est ταῦτα in O. ²⁰ [ὄν]τα C, qui tum scr. οὐθ' ἕτερον ἔχει (f. ἔχειν), — οὐδὲν ἕτερον ἔχειν S, οὐβέτερον ἔχει O. Subinde ὄρεξιν C. ²¹ ἔχον O et ex conject. C, in cuius textu ἔχον. ²² γεγενημένων O. ²³ οὐθ' (sic) ἕτεραι C, ὡς ἕτεραι p. οὐβέτεραι S. ²⁴ τὴν ἐξουσίαν p. τὴν ἐξουσίαν ἔχει C, ἔχει ἐξουσίαν S. ²⁵ ἀγνωσόντων p. ἀγνωσῶν οὖν (deleto puncto post ἐξουσίαν) conj. et vertit l. Tum τὸν ἕκαστου τρόπον p. τὰ ἕκαστα τῶν τρόπων O. λαμβάνει ἐμπειρίαν edidit C. ²⁶ τιμωρεῖ και ἐ Σίμμον C. ²⁷ ὑπάρχ[ων συ]κιρνᾶν C, qui tum exh. κρᾶ[σιν] p. κράσεις. Jam sequitur in O πρὸς ἃ βούλεται πρὸς ἃς βούλεται p. πρὸς ἃς βούλεται. ²⁸ προ[αί]ρεςεις C. Tum προ[αί]ρειν supplēvit idem, προ[αί]ρητικὴν D, ut exaratum legitur in O. ²⁹ νοῦν O. Tum add. δειξίαι c. eodem. ³⁰ διεξίω O. πῶς p. πῶς Cl et S. ³¹ τὰς adjuncti c. O. ³² βουλ (seq. lacuna) γκρίναντος p. βουλή τοῦ συγκρίναντος O, qui tum scr. προαίρειν p. προαίρεςεις. ³³ ρεσιν c. antecedente lacuna p. προαίρειν O. ³⁴ [συ]μβε[δ]ήκει C. [κρᾶ]σιν p. βουλής idem. ³⁵ ἀεὶ C. Tum συμβήσονται O, συμβή[σων]ται C. ³⁶ [βουλ]ήμασιν C. ³⁷ ζῶν C. ³⁸ ἢ add. c. O. ³⁹ εἰ O, et ex conject. C, in cuij. textu εἰς.

VARIORUM NOTÆ.

(63) [x]at C. Tum ζῶν O, al. man. mutatum in ζῶν. Hoc pertinet ad illud adulterii genus, quod Recognitionibus insertum fuisse dicit Rufinus in prosulo De adulteratione librorum Origenis, ut naturam diaboli cæterorumque dæmonum non pro-

positi voluntatisque malitia, sed excepta ac separata creaturæ produxerit qualitas. Neque vero dubito, quin per Rufinum novo adulterio vetus obductum fuerit. Eum vide *Recogn.* viii, 55, 56. Cot.

inimica; quod enim semper existit, etiam perpassio-
nis expers est, expers autem perpassionis beatum
est, beatum vero existens inimicitarum capax esse
nequit, cum propter æternam creationem non vereat-
ur quoquam privari. Quo modo autem non potius
diligat creatorem materia, cum fructus procreans
appareat, ut nutriantur omnia ab ipso condita?
Nonne potius eum ut sibi superiorem timet, quo-
modo et terræ motibus tremens constitetur, et
perturbatis undis Domino naviganti a marique
serenitate imperanti haud cunctanter obediens
acquievit^b? Nonne etiam dæmones simul territi
ac venerabundi egressi sunt, alii vero eorum, ut
in porcos intrare sibi liceret, prius petendum puta-
bant, quippe qui absque illius consensu ne in suos
quidem ingrediendi haberent potestatem^c?

XV. Et Simon: Quid vero, si anima quidem
privata indolem habeat mala ac bona ingignendi?
Respondit Petrus: Hac ratione neque bona est,
neque mala, quia animæ ac sensus expers agit
sine consilio. Quare et hoc intelligi potest, quo-
modo animæ expers procreet anima tanquam
prædita, et quamvis sensu carens corpora artifi-
ciosa cum animalium tum plantarum operari vi-
deatur. Tum Simon: Quid vero, si Deus animam
ei indiderit, nonne reus fit ipse illorum, quæ sibi
gignit malorum? Et Petrus: Si Deus eam anima-
vit secundum suam voluntatem, ejus spiritus eam
operatur, neque Deo inimica ultro existere potest,
neque æqua pollere potentia; aut fieri nequit,
ut quodcumque per eum fiat, secundum ejus gigna-
tur voluntatem. At dices: Ipse est auctor mali,
si per eam operetur mala. Ast qualia intelligis mala?
Reptilia veneno infecta, et plantas letiferas, vel dæmo-
nes, vel etiam alia, quæ hominibus nocere queant?
Quæ quidem ejusmodi mala non essent, si homo non
peccavisset, unde mors supervenit. Nam cum homo
peccati expers existebat, venenum reptilium non
operabatur, neque nocivarum plantarum vires, ne-
que dæmones injurias inferebant, neque aliud ma-
lum natura ei insitum erat; verumtamen immor-
talitatis, ut dixi, ob peccatum jactura facta, aptus
ad quamvis calamitatem recipiendam redditus est.
Si autem dices: Cur igitur humana natura initio
mortis capax est reddita? tibi respondeo: Propter
liberum ipsius arbitrium. Si enim non essemus
morti obnoxii, ob spontaneum peccatum nos im-

^a Matth., xxvii, 52; viii, 23.

^b Matth. viii, 26; Luc. viii, 24.

ἄστιν· τὸ γὰρ αἰεὶ⁶⁰ ὄν καὶ ἀπαθὲς ἐστίν, ἀπαθὲς
δὲ ὄν μακάριον ἐστίν, μακάριον δὲ ὄν ἐχθρὰς δεκτι-
κὸν γενέσθαι οὐ δύναται, ἀδίδω κτίσει⁶¹ στερηθῆναι
τινος μὴ πεφοβημένη. Πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον ἀγαπᾷ
τὸν δημιουργὸν ἢ ὕλη, ὅποτε (64) φαίνεται καρποῦς
ἐκφύουσα εἰς τροφήν πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενη-
μένων; Πῶς δ' οὐχ ὡς κρείττονα πεφοβῆται, ὡς καὶ
διὰ τῶν σεισμῶν τρέμουσα ὁμολογεῖ, καὶ ὡς μέγαρα
κυματουμένη τῷ Διδασκάλῳ πλέοντι καὶ γαλήνην ἐπι-
τάξαντι τάχιστα πειθεῖσα ἠσύχασεν; Τί δὲ καὶ οἱ
δαίμονες οὐ μετὰ τὸ φοβεῖσθαι καὶ προτιμᾶν ἐξ-
έβαινον, ἄλλοι δὲ εἰς χοίρους εἰσελθεῖν³⁸⁴ πρότερον
παρακαλοῦντες ἠξίουσαν, ὡς μηδὲ τοῦ εἰς χοίρους
εἰσελθεῖν ἀνευ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως ἐξουσίαν
ἔχοντες;

B XV. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ἄψυχος οὖσα φύσιν ἔχει
ἐμφύειν τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ; Καὶ ὁ Πέτρος· Κα-
τὰ τὸν λόγον τοῦτον οὔτε ἀγαθὴ ἐστίν, οὔτε κακὴ,
ὅτι μὴ προαιρέσει πράττει ἄψυχος οὖσα καὶ ἀναίσθη-
τος. Διὸ καὶ ἐνταῦθα διδεδειν ἐστίν, πῶς ἄψυχος οὖσα
ἐμψυχος⁶² προβάλλει, καὶ ἀναίσθητος οὖσα τεχνικὰ
σχήματα, τὰ τε ζῶων καὶ φυτῶν δημιουργοῦσα φαί-
νεται. Καὶ ὁ Σίμων· Τί δὲ εἰ ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐνεψύ-
χωσεν αὐτήν, οὐκ αὐτὸς αἰτιὸς ἐστίν ὧν αὐτὴ τίθει
κακῶν; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ὁ Θεὸς αὐτήν ἐνεψύχωσε
κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν, τὸ αὐτοῦ πνεῦμα αὐτὴν
ἐργάζεται, καὶ οὐκέτι τῷ Θεῷ ἐχθρόν τι ἐστίν ἢ ἰσο-
δύναμον· ἢ ἀδύνατον, ὅτι πᾶν τὸ γινόμενον ὑπ' αὐ-
τοῦ, ὡς θέλει, γίνεται. Ἄλλ' ἔρεις· Αὐτὸς τῆς κακίας
αἰτιός, εἴπερ αὐτὸς δι' αὐτῆς ἐργάζεται τὰ κακὰ.
C Ποῖα ἔρα ἔρεις τὰ κακὰ; Ἐρπετὰ ἰοδόλα⁶³ καὶ βο-
τάνας θανασίμους, ἢ δαίμονας, ἢ καὶ ἄλλα τινὰ τῶν
ἀνθρώποις ὀχλεῖν δυναμένων; Ἄπερ τὰ [νῦν χρι]στε-
πὰ⁶⁴ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἡμαρτήκει ὁ ἄνθρωπος, οὐ
εἶνεκεν θανάτου παρεισήλθεν ἄναμαρτήτου⁶⁵ γὰρ θν-
τος τοῦ ἀνθρώπου οὐχ ἔρπετῶν ὁ ἰδὸς εἰργάζετο, οὐ
τῶν κακῶν βοτανῶν αἱ ἐνέργειαι, οὐ δαιμόνων ὀχλή-
σεις γίνοντο, οὐδὲ³⁸⁵ ἄλλο τι πάθος αὐτῷ προσ-
εἶναι φύσιν εἶχεν· δι' ἁμαρτίαν δὲ ἐκπεσὼν τοῦ ἀθά-
νατος εἶναι, ὡς ἔφην, παντὸς πάθους γέγονε δεκτικὸς.
Eἰ δὲ ἔρεις· Διὰ τί οὖν κατ' ἀρχὰς ἐγένετο ἡ ἀνθρω-
πεία φύσις θανάτου δεκτικὴ; Φημί σοι· Διὰ τὸ αὐ-
τεξουσίον. Εἰ γὰρ οὐκ ἦμεν θανάτου δεκτικοί, ἐπὶ
D αὐτεξουσίᾳ ἁμαρτήματι τιμωρεῖσθαι ὡς ἀθάνατοι
οὐκ ἐδυνάμεθα. Καὶ οὕτως διὰ τὸ ἀπαθὲς πλεῖόν τι,
καὶ τῇ προαιρέσει ἦμεν κακοί⁶⁶, ἢ καὶ δικαιοσύνη

^c Matth. viii 31.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ αἰεὶ C. ⁶¹ ἀδίδω κτήσει conj. C, ἀδιδότηι proposuit D, δι' ἀδιδότητα mavult S. ⁶² Post ἐμψυχῶ; O repetit οὖσα expunctum. ⁶³ O commate distinguit post ἐρπετὰ et ἰοδόλα. ⁶⁴ Lacunam codicis excipiunt litteræ λεπόν (sic). ⁶⁵ Pro ἀναμαρτήτου lacuna in O, sed ad oram man. rec. ἰσως ἀναμαρτήτου. ⁶⁶ Ita man. rec. ad oram codicis, in euj. textu κακόν. Subinde ἢ καὶ p. ἢ καὶ idem.

VARIORUM NOTÆ.

(64) Hucusque ms. Cotelerii. At tria jam peracta sunt lustra, ex quo in cod. Ottoniano inveni reliquam *Clementinorum* partem (inde a vbb. hom. xix, 14, φαίνεται καρποῦς ἐκφύουσα εἰς τροφήν πάν-

των usque ad hom. xi, 23 ὀρμήσειν Ἀντιόχειαν ἐσπευσεν) hactenus incognitam, quam nunc primum evulgavi. Lacunas quæ occurrunt, conjectando explevi uncisque inclusi. DRESSER.

ἐξησθένει, τῶν κακῶς ἐχόντων προαιρέσεις ἀπαθείας A mortales puniri non possemus. Et hoc modo, si
αἰτία τιμωρηθῆναι μὴ δυναμένους. ex consilio mali essemus, etiam justitiæ ob in-
dolentiam magis immineretur, cum qui mala foveant consilia immunitatis causa pœnis affici non
possent.

XVI. Καὶ ὁ Σίμων πρὸς ταῦτα ἔφη· Περὶ πονηροῦ
τι ἐτι ἔχω ἕτερον λέγειν. Ἡ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν
ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καὶ κατὰ τοῦτο κακὸς ὁ ποιήσας, ὃς
τὸ μὴ ὄν ἐποίησεν εἶναι, καὶ ταῦτα δυνάμενος αὐτὸν
ἀγαθὸν ποιῆσαι τῷ τὸν γινόμενον μηδὲν πρὸς κακίας
προαίρειν ἰδίαν κεκτηθῆσθαι φύσιν. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸ
ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν ποιῆσαι προαίρειν ἔχοντα, ὁμοίον
ἐστὶν ᾧ προειρηκαμεν λόγῳ, ὅτι πρὸς τὸ χαίρειν αὐ-
τὸν κακοῖς τὴν κρᾶσιν ποιήσας αὐτὸς αἰτιος φαίνεται
τῷ γενομένου. Μιᾶς οὖν οὐσίας τῆς ἀμφοτέρων ἐπιλύ-
σεως, τὸ διὰ τί χαίρειν αὐτὸν ἐπ' ὀλέθρου κακῶν B
ἐποίησεν ὕστερον ἐροῦμεν. Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ αὐτεξου-
σίως ἐποίησε καὶ τοὺς ἀγγέλους, ὁ δὲ πονηρὸς ἀπέ-
στη τοῦ δίκαιος εἶναι, καὶ διὰ τί ἀρχῇ τετίμηται; Ὁ τι-
μῆσας, δι' οὗ⁴⁷ τετίμηκεν, ὡς κακοῖς χαίρων φαίνεται.
Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἀποστάντα αὐτὸν ὁ Θεὸς ἄρχειν τῶν
ὁμοίων κατέστησε 386 νόμῳ, τὴν τιμωρίαν ἐπάγειν
τοῖς ἀμαρτάνουσι κελεύσας αὐτῷ, οὐκ ἄδικός ἐστιν.
Εἰ δὲ τι καὶ ἀποστάντα τετίμηκεν, τὸ χρῆσιμον ὁ τι-
μῆσας προείδεν, ὅτι καὶ ἡ τιμὴ πρόσκαιρος, καὶ ὅτι
δικαίον τοὺς κακοὺς ὑπὸ κακοῦ ἄρχεισθαι καὶ ἀμαρτάν-
ωντας ὑπ' αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι.

XVII. Καὶ ὁ Σίμων· Μῆτι ἀεὶ ὢν καὶ οὕτως ἀναίρει-
ται τὰ τῆς μοναρχίας, συναρχούσης καὶ ἐτέρας τῆς κατὰ C
τὴν ὕλην δυνάμεως; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ διάφοροί εἰσι ταῖς
οὐσίαις, διάφοροί εἰσι καὶ ταῖς δυνάμεσιν, καὶ ὁ κρείττων
ἄρχει τοῦ ἥττονος. Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς εἰσὶν οὐσίας, τότε ἰσο-
δύναμοι τυγχάνουσιν, καὶ ὁμοίως ἀγαθοὶ ἢ κακοί. Ὅτι δὲ
οὐκ εἰσὶν ἰσοδύναμοι, οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας⁴⁸ φαίνονται·
ὑπὸ γὰρ τοῦ Δημιουργοῦ ἡ ὕλη εἰς οἶον ἠθέλησε κόσ-
μου ἠγέθη σχῆμα. Καὶ μῆτι γε ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀεὶ
ἦν οὐσία, οὐσα ὕλη⁴⁹ ὡς Θεοῦ ταμεῖον. Οὐ γὰρ ἔστιν
εἰπεῖν, ὅτι⁵⁰ ἦν [ταμεῖον], ὅτε ἀκτῆμων ἦν ὁ Θεός,
ἀλλὰ ἀεὶ ἦν μόνος ἄρχων αὐτῆς. Διὸ καὶ ἄθλιος μύ-
[θος]⁵¹, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑποθέσει καλῶς ἂν λέγοιτο
ὅπως καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ [ἀθλίου.] Καὶ ὁ Σίμων
ἔφη· Τί οὖν ἑαυτὸν ἐποίησεν ὁ πονηρὸς; Καὶ οὕτως
ἀγαθὸς ὁ Θεός, ὅτι, εἰδὼς αὐτὸν ἐπὶ κακῷ ἐσόμενον, D
γινόμενον αὐτὸν οὐκ ἀνείλεν, ὅτε ὡς ἀτελὴς ἀναίρεθῆ-
ναι δυνατὸς ἦν; Εἰ γὰρ ἐξαίφνης συμβέβηκε καὶ ταῦτα
τέλειος, καὶ διὰ ταῦτα τέλειος 387 καὶ διὰ ταῦτα
προσπολεμεῖ τῷ δημιουργῷ, ὡς ἐξαίφνης ἰσοδύναμος
αὐτῷ γεγώνως.

si subito simul cum eo factus fuerit, et id quidem finitus eoque perfectus, ob ipsam causam bellaretur
contra creatorem, cui nimirum ab initio par natus erat potentia.

XVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀδύνατα λέγεις· καὶ γὰρ
κατ' ἄλλῳ γινόμενον αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν ὑπ' αὐτοῦ προαι-
ρέσει ἀνελεῖν ἠδύνατο. Καὶ προγεννώσκων γίνεσθαι αὐ-
τὸν οὐ καλὸν, οὐ⁵² συνεχώρει, εἰ μὴ πρὸς αὐτῷ χρῆ-

XVI. Ad hæc Simon : De malo aliud quid dicere
habeo. Nimirum si Deus eum ex nihilo fecit, hæc
quoque ratione creator est malus, utpote qui non
existentem ejusmodi fecerit, quamvis liceret, eum
facere bonum, si genitum ita creasset, ut propria
natura propensitate ad malum non possideret.
Tum Petrus : Quod fecerit ex nihilo propensitate
præditum non differt ab illo, quod supra diximus,
eum quia malis gauderet mistione composita cau-
sam esse videri eorum, quæ proveniunt. Cum ead-
em sit utriusque solutio, posthac explicabimus,
cur ita ordiatum sit, ut malorum pernicie gaudere
videatur. Et Simon : Si et angelos liberæ potestatis
fecit, malus autem justus esse destitit, cur impe-
rio honorabatur? Nimirum is qui honoravit, ob quem
honoravit, malis gaudere videtur. Tum Petrus :
Si post defectionem Deus, ut similibus regna-
ret, lege constituit ei præcipiens, ut pœnas pecca-
toribus infligeret, non ideo injustus est. Quod si
etiam post defectionem eum honoravit, utile inde
proventurum prævidit, qui honoravit; nam et hon-
or temporalis est, et justum malos a malo regi at-
que peccatores ab eo puniri.

XVII. Tum Simon : Si sempiternus non fuit, an-
non eo ipso et monarchiæ et reliquæ ex materia
provenientis potentia consortium deletur? Et Petrus :
Si substantiis differunt, differunt etiam facultatibus,
et potentior imperat inferiori. Sin autem ejusdem
sint substantiæ, eadem potentia præditi existunt, et
quidem simili modo vel boni sunt vel mali. Sed
cum pari potentia non utantur, ejusdem quoque
substantiæ non esse videntur; materies enim a
Creatore impensa fuit, in qualem mundi formam
ille voluit. Neque contendere potest, semper existisse
substantiam, quippe quæ, ut materies, fuerit Dei
cella penaria. Non enim licet dicere, eam fuisse
cellam penariam, cum inops esset Deus; at vero
semper is exstitit solus illius dominus. Quam ob
rem et æternus solus, ideoque bene ea diceretur
esse vere existentis et domini atque sempiterni. Tum
Simon : Quid, inquit, si semetipso creaverit ma-
lus? An Deus et hoc modo bonus est, ut, etsi cogni-
tum habebat, versaturum eum in malo, non dele-
verit, qui non absolutus exstingui poterat? Etenim

XVIII. Excepit Petrus : Dicis, quæ fieri non pos-
sunt; neque enim eum paulo ante genitum ut ini-
micum e consilio ipse exstinguere potuit. Ac cum
prævideret, eum non bonum futurum, non sibi as-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Lex. fortasse δι' ὄν. ⁴⁸ Vbb. οὐ τῆς αὐτῆς οὐσίας addidi de conjectura. ⁴⁹ οὐσα οὐχ ὕλη O. ⁵⁰ ὅτι
non est in cod. ⁵¹ μο (sine accentu) seq. lacuna O. ⁵² οὐ adjuncti ex conjectura.

sociasset, nisi cognovisset, ita eum sibi fieri utilem. Neque subito per semetipsum perfectus evadere potuit. Nam is qui nondum erat, formare se ipse non potuit, neque perfectus facultatem habet ex nihilo oriundi, neque eum ortum æqua potentia præditum recte aliquis dixerit. Respondit Simon: An non forte illorum est, quæ ad finem aliquem creabantur? Hoc modo malignum non est malum perenne, ut aqua quidem igni, bona autem suo tempore terræ sitienti; quomodo et ferrum bonum in agricultura, malum autem ad necem perpetranda: etiam desiderium ad matrimonia ineunda haud pravum, ad adulterium autem noxium; ut et occidere nefas, quamvis pulchrum ex occidentis consilio; et avaritia malum, quamvis dulce avaro, et, quæcunque sunt huiusmodi, eodem se modo habent. Sed hac ratione neque malum est malum, neque bonum contingit esse bonum, cum alterum operetur alterum. Qui autem id, quod male fieri videtur, auctorem delectat, ei vero dolores creat, qui patitur? Et si quis ob nimium sui amorem quantum fieri potest sese oblectans male facere putatur, cui non res esse videtur injusta, si ob illum amorem per justum iudicem gravius patitur?

XIX. Et Petrus: Ipsi viriliter nos castigare debemus, quando libido ad alterius noxam vult impellere, scientes quippe malum delere posse improbos, ut qui ab initio eorum accepit potestatem. Neque hoc malum iis qui mala perpetrarunt; ast pœnam animas eorum post peremptionem expectantem pro male prædispositis omni cum jure aliquis dicat duram. Quare, ut dixi, evitetur oportet alia injustitia pro brevi voluptate, ne ob parvam lætitiæ æterna luatur pœna. Tum Simon: An forte non existit, quod natura malum est aut bonum, sed modo differt et more? Ita apud Persas mos est matrimonium ineundi cum matribus, sororibus, filiabus, alias autem ducere sævissimum appellatur. Unde malorum non definitorum Dei iudicium non esse potest pro omnibus. Et Petrus dixit: Hoc subsistere nequit: nam omnibus execrandum videtur coitus cum matribus, si etiam Persæ, qui partiuncula sunt generis humani, iniquitatem exosi eorum moris non capiant. Ita et Britanni palam coram omnibus coeunt sine pudore; alii humana carne vescuntur sine fastidio; alii ea quæ canes et alia nefanda perpetrant. Hoc modo non iudicandum est de sensu secundum naturam perverso. Nam et occidi malum est, etiamsi non omnes ita dicant, cum nemo ipse sibi dolores parere velit, nec pœna ob furtum sibi inflictæ ullus delectetur. Si quis ergo nullatenus concedit peccatum existere, necessario et tertium iudicium ob ea recte expectandum est. Quæ cum Petrus dixisset,

Α σιμον γινόμενον ἠπίστατο. Καὶ τέλειος ἐξαίφνης ἀπ' ἑαυτοῦ γενέσθαι οὐκ οἶός τε ἦν. Ἐαυτὸν γὰρ ὁ μῆπω ὢν πλάττειν οὐκ ἐδύνατο, καὶ τέλειος οὐτε ἐξ οὐκ ἑνῶν γενέσθαι· τι οὐσίαν ἔχειν⁸⁸ δύναται, καὶ γεννητῶν ὑπάρχοντα τῷ ἀεὶ ἰσοδυναμεῖν οὐκ ὀρθῶς ἂν εἴποι τις. Καὶ ὁ Σίμων· Μῆτι οὖν τῶν πρὸς τί ἐστιν; Καὶ οὕτως πονηρὸν οὐκ⁸⁹ ἔστι κακὸν μένον ὡς ὕδωρ πυρὶ, ἀγαθὸν δὲ τῇ εὐκαίρως διψώσῃ γῆ· ὡσπερ γε καὶ σίδηρος εἰς μὲν γεωργίαν καλῶς, εἰς δὲ φόνους κακός· καὶ ἡ ἐπιθυμία δὲ εἰς μὲν γάμους οὐ κακῆ, εἰς δὲ μοιχείαν χυλεπῆ· ὡς καὶ τὸ φονεῦσαι κακὸν, ἀλλὰ τῷ φονεύσαντι πρὸς ὃ βεβούλευται καλόν, καὶ ἡ πλεονεξία κακόν, ἀλλὰ τῷ πλεονεκτοῦντι ἡδύ· καὶ ὅσα τοιαῦτα τυγχάνει τοῦτον περιέχει τὸν τρόπον. Τοῦτω δὲ τῷ λόγῳ οὕτε τὸ κακὸν κακὸν ἔστιν, οὕτε τὸ ἀγαθὸν ἀγαθὸν τυγχάνει· ἐκότερον γὰρ τὸ ἕτερον ἐργάζεται. Μῆτι γε⁹⁰ τὸ δοκοῦν κακῶς γίνεσθαι εὐφραίνει μὲν τὸν ποιῶντα, κολάζει δὲ τὸν πάσχοντα; Καὶ εἰ ἄδικον δοκεῖ τὸ ἑαυτὸν ἀγαπήσαντα εὐφραίνειν ὡς δυνατόν ἔστιν, καὶ διὰ τοῦτο χυλεπὰ **388** πείσσειαι ὑπὸ δικαίου δικαστοῦ περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἡγαπηκέναι, τί⁹¹ οὐκ ἄδικον φαίνεται;

XIX. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐαυτὸν χρὴ κολάζειν τότε τῇ ἐγκρατείᾳ, ὅταν ἡ ἐπιθυμία πρὸς ἑτέρου βλάβην ὀρμήσαι θέλῃ, εἰδὸτα ὅτι⁹² ὁ πονηρὸς τοὺς μὲν κακῶς ἀνελεῖν δύναται, ἀπ' ἀρχῆς τὴν κατ' αὐτῶν εὐληθῶς ἐξουσίαν. Καὶ οὕτω τοῦτο κακὸν τοῖς κακὰ πράξασιν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν ἀναίμακον τὰς ψυχὰς αὐτῶν κολαζομένης διαμένειν, τοῦτο ὄντως εἶναι χυλεπὸν δικαίως τῶν κακῶς προδιωρισμένων ὀρθῶς ἔχειν εἴποι τις⁹³. Οὐ εἶνεκεν παραιτεῖσθαι χρὴ, ὡς ἔφη, βραχείας χάριν ἡδονῆς ἄλλον ἄδικον πρὸς τὸ μὴ αὐτὸν τινα ὀλίγης χάριν ἡδονῆς ἀδελφῆ περιβαλεῖν κολάσει. Καὶ ὁ Σίμων· Μῆτι οὖν οὐκ ἔστι τῇ φύσει πονηρὸν ἢ ἀγαθόν, ἀλλὰ νόμῳ διαφέρει καὶ ἔθει; [Οὕτω]⁹⁴ παρὰ Πέρσαις ὄνιον τὸ γαμεῖν μητέρας, ἀδελφὰς, θυγατέρας, ἀλλὰς δὲ ὡσπερ χυλεπῶ[ατον ἀ]γορεύεται. Ὅθεν τῶν κακῶν μὴ ὀρισμένων πᾶσι τὴν ἐκ Θεοῦ κρίσιν προσδοκῆν οὐκ ἔστιν. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Οὐ δύναται τοῦτο συστήναι· πᾶσι γὰρ φαίνεται, ὅτι τὸ μητρᾶσι μίγνυσθαι μυσαρὸν, κἂν Πέρσαι, μῦριον ὑπάρχοντες τοῦ παντός, ὑπὸ κακοῦ ἔθους τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν πράξεως τὸ ἄνομον μὴ ἀντιλαμβάνονται⁹⁵. Ὡς καὶ Βρεττανοὶ ἐμφανῶς ἐπὶ πάντων κοινωνοῦσιν, καὶ οὐκ αἰδοῦνται· καὶ ἄλλοι σάρκας ἀνθρώπων ἐσθίουσιν, καὶ οὐ μυσάττονται· **389** καὶ ἕτεροι τὰ κυνῶν καὶ ἄλλα ἄβῆρητα πράσσουν⁹⁶. Οὕτως οὐ χρὴ αἰσθηθεῖν ὑπὸ ἔθους τοῦ κατὰ φύσιν ἐκτραπέσει τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι. Καὶ γὰρ τὸ φονεῦσθαι κακὸν ἔστιν, κἂν μὴ πάντες λέγωσιν, ὅτι μηδεὶς αὐτοπαθεῖν θέλει, καὶ κλοπῇ οὐδὲς ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ κολάσει ἡδέεται. Κἂν οὖν ἐνὸς οὐ-

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ἔχει Ο. ⁸⁹ οὐκ adjuncti ex conjectura. ⁹⁰ Ita leg. notat O in margine, μήτι γε in textu. ⁹¹ τί⁹¹ O. ⁹² ὅτι ascripti ex conjectura. ⁹³ Δικαίως τὸν κακῶς προδιωρισμένον (sic) ὀρθῶς ἔχειν εἰπόντος O. ⁹⁴ Supra lacunam, quam explevi νεφ, [οὕτω] signa * apparent. Fortasse legendum [ἢ] nonne et signum interrogandi in fine enuntiationis ponendum. ⁹⁵ ἀντιλαμβάνονται O. ⁹⁶ καὶ ἕτεροι κυνῶν καὶ ἄλλοι ἄβῆρητα πράσσουν O.

ἐπίπετε ὁμολογουμένου εἶναι ἁμαρτήματα, ἐξ ἀνάγκης; A respondit Simon : Dic mihi, an de malo ita tibi vi-
καὶ τρίτην κρίσιν πρὸς τὰ ἁμαρτήματα ὀρθῶς ἔστι deatur?
προσοκῶν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· Οὕτως σοι δοκεῖ τὰ κατὰ τον πονηρὸν εἶναι;
Εἰπέ μοι.

XX. Καὶ ὁ Πέτρος· Μεμνήμεθα τοῦ Κυρίου ἡμῶν
καὶ διδασκάλου, ὡς ἐντελλόμενος εἶπεν ἡμῖν· Τὰ
μυστήρια ἔμοι καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου φυλάξατε.
Δὲ καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς κατ' ἴδιαν ἐπέλυε τῆς
τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὰ μυστήρια ⁸². Σοὶ δὲ, πο-
λεμοῦντι ἡμᾶς καὶ μηδὲν ἕτερον διασκοποῦντι ἢ τὰ
ἡμέτερα εἶτε ἀληθῆ ἦντα, εἶτε ψευδῆ, τὰ ἀπόρρητα
λέγειν, ἀσεβεῖν ἔστιν. Ἄλλ' ἵνα μὴ δόξωσί τινες τῶν
παρεστώτων, ὅτι ἀδυνατῶ πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ῥηθέντα
ἀποκρίνασθαι (προφάσεως διαμηχανώμαι), ἐρῶ πρὸ-
τερον πυνθανόμενός σου, εἰ τὸ μὴ ἀλγεῖν ἦν, τί ἂν
ἔστιν ἢ ὁ πονηρὸς. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Οὐδέν. Καὶ ὁ
Πέτρος· Ἄρα γε τὸ πονηρὸν τὸ ἀλγεῖν ἔστι καὶ τὸ
θανεῖν; Καὶ ὁ Σίμων· Φαίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος ⁸³.
Οὐκ ἄρα ὑπάρχει τὸ πονηρὸν ἀεὶ, ἀλλ' οὐδὲ μὴν
ὑπάρχει δύναται· τὸ γὰρ ἀλγεῖν καὶ θανεῖν τῶν
συμβαίνοντων ⁸⁴ ἔστιν, ὧν οὐθέτερόν ἐστι παρουσίας
390 εὐσθελείας. Τί ⁸⁵ γάρ ἐστιν ἀλγεῖν ἢ τὸ ἀναρμοσ-
τεῖν; Τί δὲ θάνατος ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος;
Οὐτ' ὀν ἁρμονίας οὐσης τὸ ἀλγεῖν ἔστιν· τὸ γὰρ θανεῖν
οὐδὲ ὅπως τῶν ὑπαρκτῶν ἔστιν, ὅτι θάνατος οὐδὲν
ἔστιν, ὡς ἔφην, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος, οὐ
συβάνατος, τὸ μὲν σῶμα φύσει ἀναίσθητον ὄν λύεται,
ἢ δὲ ψυχὴ αἰσθητὴ οὐσα ζῶσα ὑπάρχει. Ὅθεν ἁρμο-
νίας οὐσης οὐκ ἀλγεῖν ἔστιν, οὐκ ἀποθανεῖν, ἀλλ' οὐδὲ
μὴν βοτάναι θανάσιμοι, οὐκ ἐρπετὰ ἰοδόλα, οὐδὲ ἄλλο
τι τοιοῦτον, οὐ τὸ τέλος θάνατος. Ὅθεν ἀθανασίας
ἐπικρατούσης εὐλόγως πάντα γεγονότα φανήσεται.
Ὅπερ καὶ οὕτως ἔσται, ὅποταν δικαιοσύνης αἰτία
ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος γένηται τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰ-
ρημ[α]τικῆς ἐπικρατούσης βασιλείας· ὅτε αὐτοῦ καὶ ἡ
κράσις εὐκρατός ἐστιν, ἵνα μὴ ὀξείας [φύ] ὀρμᾶς·
εἰ τε καὶ γνώσις ἀπταιστος, ἵνα μὴ τι τῶν κακῶν
ὡς ἀγαθὸν π[ικροποιού]ν ⁸⁶ τὸ ἀλγοῦν ἔσται, ἵνα μὴ
θητὸς ᾖ.

XXI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ταῦτα μὲν ὀρθῶς ἔφης·
πλὴν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ οὐ δοκεῖ σοι παντὸς πάθους
ἐκτικὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Λέγω δὲ ἐπιθυμίας, ὀρ-
γῆς, λύπης καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ὁ Πέτρος· Καὶ
ταῦτα τῶν συμβαινόντων ἔστιν, οὐ τῶν ἀεὶ ὄντων,
χρησίμως δὲ τῇ ψυχῇ συμβαινόντα νῦν εὐρεθῆσεται. ^D
Ἦτε γὰρ ἐπιθυμία ἐκ τοῦ πάντα καλῶς δημιουργή-
σαντος συμβαίνειν τῷ ζῶντι γεγένηται, ἵνα ὑπ' αὐτῆς
ἀγόμενον πρὸς κοινωνίαν τὴν ἀνθρωπότητα ⁸⁷ πλη-
θύνῃ, ἀφ' ἧς πλῆθος ἐκλογῆς κρείττωνων γίνεται
391 πρὸς αἰώνιον ζωὴν ἐπιτήθειον ⁸⁸. Πλὴν ἄνευ
ἐπιθυμίας τὴν πρὸς γυναῖκα κοινωνίαν οὐδεὶς ἂν ἀνε-
ξέτατο· νῦν δὲ προφάσει ἡδονῆς ὡς ἑαυτῷ χαρίζο-
μενος ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐκεῖνου βούλημα ποιεῖ. Πλὴν

* Marc. iv, 34.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² Cfr. hom. xvii, 6. ⁸³ Vbh. καὶ ὁ Πέτρος desiderantur in O. ⁸⁴ συμβαινόντων O, qui deinde in textu
ἀσθελείας, in margine γρ. εὐσθελείας. ⁸⁵ τὸ O. ⁸⁶ Scripsi π[ικροποιού]ν ob analogiam cum seq. par-
ticipio, etsi π[ικροποιού]ν usui melius respondisset. ἀλγῶν p. ἀλγοῦν O. ⁸⁷ ἀνθρωπότηταν O. ⁸⁸ ἐπιτή-
θειος O.

imple non agit, sed in adulterium prorumpens impietatem committit, ideoque castigabitur, ut qui male usus sit eo, quod bene fuerit ordinatum. Simili modo etiam iracundiæ concessa a Deo est vis nos aggrediendi, ut ea excitemur ad peccatorum ultionem. Verumtamen immodice qui ea utitur, injuste agit, recte ea utens justum peragit. At lucui quoque subjecti sumus, quo doloris esse possumus participes obitus propinquorum, mulieris, vel liberorum, vel fratrum, vel genitorum, vel amicorum aliorumve. Commiserationis enim expertes hominis naturam exuissemus. Simul reliqua omnia apta esse reperientur, si considerentur modo a me indicato.

XXII. Tum Simon : Cur autem et homines præmature moriuntur, et morbi periodici veniunt, insuper et dæmones, insanix et calamitates multiformes magna castigandi facultate præditæ existere pergunt? Excepit Petrus : Quia homines omnino libidini suæ indulgentes inconsiderate coeunt, et ita seminibus alieno tempore sparsis ex naturali indole innumerabilia procreantur mala. Debebant potius reputare, uti tempus definitum sit ad plantandum et seminandum aptum, ita et constitutos fuisse dies ad coitum idoneos. Hinc certe aliquis Moysis traditis peritus populum ob peccata accusans, noviluniorum secundum lunam et sabbatorum filios appellabat. At vero in principio mundi homines et longævi erant morbique immunes. Sed usu negligenter derelicto, filii illorum vicissim ob ignorantiam, ut non licuit, miscentes se, innumerabilibus calamitatibus liberos suos reddiderunt obnoxios. Quare et magister noster de illo, qui a nativitate cæcus erat et per eum vidit, interrogantibus, utrum hic peccaverit an genitores ejus, ut cæcus nasceretur, respondit : Neque hic in aliquo peccavit, neque ejus genitores, sed ut in eo manifestaretur Dei potestas, quæ ignorantix peccata sanat *. Ac profecto ignorantix causa ejusmodi res eveniunt, quod videlicet ignoretur quando conjugæ uti oporteat, et an libera sit a menstrua pollutione. Jam vero calamitates, quarum antea mentionem fecisti, ex ignorantia proveniunt, non e malo peracto. Concede insuper non peccantem et accipe non patientem, atque etiam alios patiendi immunes ad ei serviendum aptos invenies. Exempli gratia Moyses propter pietatem totius vitæ tempus consummavit mali expertus, et Ægyptios ob peccata patientes precibus sanavit.

XXIII. Tum Simon : Hæc quidem ita sese habeant. Sed inæqualitas inter homines nonne tibi videtur injustissima? Alter enim mendicat, alter divitiis abundat, alter ægrotat, alter nimia valetudine fruitur, et quæ hujusmodi innumerabilia in humana

* Joan. ix, 2, 3.

ἂν τις τῆ ἐπιθυμίᾳ χρῆται πρὸς νόμιμον γάμον, οὐκ ἀσθελεῖ, πρὸς μοιχείαν δὲ ὁρμῶν ⁶⁹ δυσσεβεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τιμωρεῖται, ὅτι τῷ ⁷⁰ καλῶς τεθνήτι ἐχρήσατο κακῶς. Ἐτι τε ὁμοίως ἡ ὄργη ἐν ἡμῖν ἐξάπτεσθαι φύσιν ἔχειν εἰληφε παρὰ Θεοῦ, ἵνα πρὸς ἀμυναν ἀμαρτημάτων ὑπ' αὐτῆς ἐλκώμεθα. Πλὴν ἀμέτρῳ αὐτῆ τις χρησάμενος ἀδικεῖ, κατ' ἀξίαν δὲ χρωόμενος τὸ δίκαιον ἐκτελεῖ. Ἄλλὰ καὶ λύπης ἐσμέν δεκτικοί, ἵνα τὸ συμπαθητικὸν ἔχωμεν ἐπὶ τε θανάτῳ οἰκείων, γυναικὸς ἢ τέκνων ἢ ἀδελφῶν ἢ γονέων ἢ φίλων ἢ ἄλλων τινῶν. Ἐπίπερ, εἰ τὸ συμπάσχειν οὐκ εἴχομεν, ἀπάνθρωποι ἂν εἴμεν ⁷¹. Ὅμως καὶ τὰ ἄλλα πάντα οἰκείως εὐρεθήσεται ἔχοντα, ἂν γε δι' ὃ ἔλεγον ⁷² ἐπινοηθῆ.

XXII. Καὶ ὁ Σίμων· Διὰ τί δὲ καὶ ἄωροι τελευτῶσιν, καὶ περιοδικὰ νόσοι γίνονται, ἔτι μὴν καὶ δαιμόνες καὶ μανίαι καὶ πάθη παντοδαπὰ κολάζειν μεγάλως δυνάμενα ὑπάρχει; Καὶ ὁ Πέτρος· Ὅτι οἱ ἄνθρωποι τὰ πάντα αὐτῶν τῆ ἡδονῆς χαρίζομενοι ἀπαρτηρήτως κοινωνοῦσιν καὶ οὕτως ἡ τῶν σπερμάτων καταβολὴ ἀκαίρως ἐπιδοθεῖσα φυσικῶς τὰ μύρια ἐκφύει κακὰ. Ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς λογίζεσθαι, ὅτι, ὡς τοῦ φυτεῦσαι καὶ σπείρειν καιρὸς ἐπιτήδειος ὄρισται, οὕτω καὶ τοῦ κοινωνῆσαι ἐπιτηρησιμοὶ ἡμέραι προσφαιώνται. **392** Ἐνθεν γοῦν τις ἐκ τῆς Μωϋσεως παραδόσεως μεταθικῶς, αἰτιώμενος τὸν λαὸν ἐπὶ ἀμαρτίας, υἱοὺς νεομηγιῶν τῶν κατὰ σελήνην καὶ σαββάτων ἀπεκάλει. Ἄλλὰ καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι πολυετείς τε ἦσαν καὶ ἄνοσοι. Ὅποτε δὲ ἀμελήσαντες τὴν παρατήρησιν ἀπέλιπον, ἔκτοτε κατὰ διαδοχὴν υἱοὶ ἀγνοίας αἰτίαι [ὡς] μὴ δεῖν κοινωνοῦντες ὑπὸ μύρια πάθη τὰ ἑαυτῶν τιθέασιν τέκνα. Ὅθεν καὶ [Διδάσκ]αλος ἡμῶν περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς πηροῦ καὶ ἀναβλέφαντος παρ' αὐτοῦ ἐξετάζων ἐρωτήσασιν], εἰ ⁷³ οὗτος ἡμαρτεν ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ, ἀπεκρίνατο· οὔτε οὗτός τι ἡμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα δι' αὐτοῦ φανερωθῆ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγνοίας ἰωμένη τὰ ἀμαρτήματα. Καὶ ἀληθῶς ἀγνοίας αἰτία τὰ τοιαῦτα γίνεται, ἥτοι τῷ μὴ εἰδέναι πότε δεῖ κοινωνεῖν τῆ γαμετῆ, εἰ καθαρά ἐξ ἀφ᾽ ἑδρου τυγχάνει. Πλὴν ἂ προεῖρηκας πάθη ἐξ ἀγνοίας ἐστίν, οὐ μέντοι ἐκ πονηροῦ εἰργασμένου. Προσέτι δὲ ὁδὸς τὸν μὴ ἀμαρτάνοντα καὶ λάβε τὸν μὴ πάσχοντα, καὶ πρὸς τὸ μὴ πάσχειν καὶ ἄλλους αὐτὸν θεραπεῦσαι δυναμένους εὐρήσεις ⁷⁴. Αὐτίκα γοῦν Μωϋσῆς διὰ εὐσεβείαν ἀπαθῆς τὸν πάντα τῆς ζωῆς διετέλεσε χρόνον, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους δι' ἀμαρτίας πάσχοντας εὐχαῖς ἴδο.

XXIII. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐστὼ μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν. Οὐ δοκεῖ σοι ἀδικωτάτη ἢ ἐν ἀνθρώποις ἀνωμαλία; Ὅς μὲν γὰρ πένεται, ὃς δὲ πλουτεῖ, **393** καὶ ὃς μὲν νοσεῖ, καὶ [ὃς δὲ] ὀγιαίνει, καὶ ὁμῶς τοιαῦτα τινα μύρια ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Καὶ ὁ Πέτρος·

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ ὁρμῶν O. ⁷⁰ τὸ O. ⁷¹ ἂν εἴ (subnotatum) εἴμεν O. ⁷² λέγον (sic) O. ⁷³ ἐν absque spiritu O, qui dein ἐγεννήθη. ⁷⁴ εὐρησ O, qui dein διὸ p. διὰ.

Οὐ συνορᾷς, ὦ Σίμων, ὅτι πάλιν ἐκτὸς τοῦ σκοποῦ τὸν λόγον πέμπεις; Περὶ πονηροῦ γὰρ ἡμῶν διαλεγόμενων, σὺ ἐκτροπήν ποιήσας περὶ τῶν δοκούντων ἀτοπημάτων τὸν λόγον εἰσηγγήσας. Πλὴν καὶ εἰς αὐτὸ ἐρῶ. Ὁ κόσμος δρᾶνόν ἐστι τεχνικῶς γεγενῆς⁷⁸, ἵνα τῷ ἐσομένῳ ἀβήρην αἰωνίως ἡ θήλεια τίκτη δικαίους αἰωνίους υἱούς. Οὐκ ἐδύναντο δὲ εὐσεβεῖς⁷⁹ ἐνταῦθα ἀποτελεσθῆναι, εἰ μὴ ἦσαν οἱ ἐνδεδεῖς οἷς ἐπικουρήσουσιν. Ὁμοίως τε καὶ διὰ τοῦτο εἰσὶ καὶ νοσοῦντες, ὧν προνοήσουσιν. Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦτον περιέχει τὸν λόγον. Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκοῦν ἠτύχηται τοῖς ταπεινοῖς; Πρὸς γὰρ τὸ ἀποτελεσθῆναι δικαίους αὐτοὶ κακωχοῦνται. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ ἦν αἰώνιος ταπεινότης αὐτῶν, ἀτυχία ἂν ἦν μεγίστη. Ἀλλὰ πρὸς τῷ κλήρῳ τὰ ταπεινώματα καὶ ὑψώματα ἀνθρώποις γίνεται. Ἡ δ' ἂν μὴ ἀρέσχη ὁ κλήρος, ἐνεστὶν ἐκκλητικῶς χρησάμενον καὶ νομίμως διαδικασάμενον τὸν ὑπ' αὐτοῦ ὑπαλλάξαι βίον. Καὶ ὁ Σίμων· Τίς οὗτος ὁ κλήρος, καὶ ἐκκλητικός ἐστιν. Πλὴν ἂν ἐπιτρέψῃς, δεῖξαι σοὶ δυνάμεθα, πῶς ἀναγεννηθεὶς καὶ τὴν γενεὴν ὑπαλλάξας καὶ νομίμως βιώσας αἰωνίου τεύξεω σωτηρίας.

A vita reperiuntur alia. Et Petrus : Nonne vides, Simon, te iterum extra propositum sermonesmittere? Nobis enim de malo colloquentibus, digrediens disceptationem de iis tu introducis, quæ sibi contradicere videntur. Nihilominus tibi respondebo. Mundus est opus artificiose factum, ut masculo in æternum futuro femina pariat justos ac æternos filios. At pii hic ad perfectionem venire non possent, nisi pauperes existerent, quibus auxilium ferrent. Simili modo et ægrotantes adsunt, quibus provideant. Et eo spectant reliqua. Tum Simon : Quid ergo, pauperes nonne infelices sunt? Male nimirum patiuntur, ut justis ad perfectionem veniant. Et Petrus : Si eorum humilitas esset æterna, infortunium esset maximum. Sed humiliationes et exaltationes hominibus sorte attribuuntur. Cui autem sors non placet, illi licet vitam, qua electa utitur, recte dijudicatum per semetipsum commutare. Tum Simon : Quænam est illa sors, et ea quidem electa? Et Petrus : Hoc alius disquisitionis argumentum est. Verumtamen, si non veteris, tibi ostendere possumus, quomodo generatione commutata iterum natus tu recte vivendo æternam salutem adipisci valeas.

XXIV. Καὶ ὁ Σίμων ταῦτα ἀκούσας εἶπεν· Μῆτι νομίζεις, ὡς ἐπειθὴ εἰς ἕκαστον κεφάλαιον ζητῶν [σε] συνεπιθέμην ὡς πληροφωρούμενος ἐφ' ἑτέρον ἐρχόμενον κεφάλαιον; ἀλλ' ἀγνοίας σοὶ τὸ πείθεσθαι παρεῖχον, ἵνα ἐπ' ἄλλο ἐλοῖς κεφάλαιον, ὅπως πάσης ἀγνοίας σου μαθῶν μὴ στοχαζόμενος καταγινώσκω σου. Ἀλλὰ πεπληροφορημέ[νων] νῦν ἴδῃ τριῶν ἡμερῶν μοι συγχώρησον, καὶ ἐλθὼν δεῖξέ μοι μηδὲν εἰδότα. Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος καὶ ἐξίναται μέλλοντος ὁ ἐμὸς εἶπεν πατήρ· Βραχέα μου, Σίμων, ἐπακούσας, ὡς σοὶ φίλον ἐστίν, πορεύου. Μέμνημαι, ὡς τὴν ἀρχὴν πρὸ τῆς ζητήσεως, ὡς μήπω πειράν μου λαβὼν, προλήψεις μου κατέφερες. Καὶ νῦν δὲ ἐπαλλήλως ἀκούσας τῆς ζητήσεως καὶ Πέτρον ἐν ὑπεροχῇ γινὼς καὶ αὐτῷ τὸ ἀληθεύειν νῦν δοῦς, τί σοὶ φαίνομαι ὀρθῶς κρίνειν εἰδὼς, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ ὀρθῶς κρίναντά με φαίης, μὴ συνθῆ, ἵνα μὴ φαίνῃ προειλημμένος, ὁ καὶ μετὰ ὁμολογίαν ἡττων συνθέσθαι μὴ θέλων. Εἰ δ' ἄρα μὴ ὀρθῶς τὸν Πέτρον ἐν ὑπεροχῇ τῆς ζητήσεως ἀπεφαινόμην, σὺ ἡμᾶς πείσον, πῶς οὐκ ὀρθῶς ἐκρίναμεν, ἢ τοῦ ζητεῖν αὐτῷ ἐπὶ πάντων μὴ παύσῃ, ἐπεὶ ἔσται σοὶ ἕκαστοτε ἡττωμένῳ καὶ συντιθεμένῳ. Ἦ δὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχεις ἀπὸ πάντων τῶν ἀκροατῶν ἀπὸ μεγίστης τιμωρίας καταγινωσκομένου καὶ ἀσχημονοῦντι ὑπὸ συνειδήσεως τὴν σεαυτοῦ ἀλέγειν ψυχὴν· τὸ γὰρ νενικῆσθαι ἔργῳ εἰδόμεν, τὸν δὲ ἐπαγγελλόμενόν σου λόγον ἠκούσαμεν. Πέρας γοῦν οὐκ οἴμαι, σὲ ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐλθεῖν, ὡς ὑπέσχεο, ἀλλὰ πρὸς τῷ δοκεῖν μὴ αἰτιῶσθαι ἐξίων ἐπανελθεῖν ὑπέσχησαι.

XXIV. Quibus auditis Simon respondit : An non intelligis, quomodo capitulatim disquirens tibi ad proximum progredienti caput consenserim quasi satisfactus? Sed dedi occasionem inscitiam tibi persuadendi, ut ad aliud capitulum progressus tota ignorantia tua cognita non conjectans te dijudicem. Sed tres cum jam præterierint dies, mecum disserere et continuando ego ostendam te nihil scire. Hæc cum Simon locutus esset et exire vellet, pater meus dixit : Paululum me ausculta, Simon, et postea, si lubet, proficiscere. Memini te in initio disputationis, quasi me non cognoveris, divinationes meas contempsisse. Sed jam cum alterius partis disquisitionem audiverim, rectene tibi statuere videor an non, si Petrum te superiorem crediderim, eumque verum dicere constet? Si quidem recte me censere dicis, noli pacisci, ne videaris quamvis præoccupatus vel ex consensu et victus nolite concedere. Sin Petrum in disputatione superiorem esse non recte ostendebam, persuade nobis, quomodo non recte censuerimus, aut noli cessare a disquisitione coram omnibus, cum tibi alterutrum eligere licebit, aut superari aut componere. Sed tu fortasse pudere coram omnibus auditoribus maximam putas pœnam ei, qui dijudicatus est, quia partes male egerit; et ex conscientia dolorem patiat; nam victum te esse re ipsa scimus, cum orationem a te prolatam audiverimus. Præterea quoque non credo te venisse ad disputationem, quemadmodum promiseras, sed, ne arguaris, reducturum te exiens promisisti.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ γεγονὼς Ο. ⁷⁹ Ita scrib. monet amanuensis codicis Ο in margine, ἀσεβεῖς in textu. ⁷⁷ τοῦ Ο. ⁷⁸ νῦν ἐξ Ο. ⁷⁹ πέτρος Ο, qui deinde καὶ τί p. τί. ⁸⁰ ἵνα μὴ φαίνῃ dedi ex conjectura, ἐξ οὐ φαίνῃ Ο. ⁸¹ ἡτταν Ο. ⁸² συνειδήσεως Θ. ⁸³ αἰτιῶσθαι Ο. ⁸⁴ ὑπέσχηται Ο.

XXV. Ac Simon, cum hæc audisset, præ ira dentibus stridens tacite abiit. Petrus autem cum non paucum temporis dici superesset, ægrotis ad sanandum manibus impositis, multitudinem dimisit, cumque familiaribus domum ingressus consedit. Tum comitum unus, cui Sophoniæ nomen: Benedictus, inquit, sit Deus, qui te, Petre, elegit, ut probi sapientiæ acquiescere possent. Nam vere magnifice et cum patientia contra Simonem disputasti. Nunc a te petimus, ut et nobis de malis colloquaris, sperantes genuiniorum tibi nobis facturum sermonem, non autem jam hac hora, sed cras, si tibi placet: etenim parcendum tibi est ob labores, quos in disquisitione pertulisti. Respondit Petrus: Scire vos volo, inter ipsos labores eum acquiescere, qui lubenter laborat, cum, qui invitus operetur, in ipsa quiete vel maxime laboret. Itaque maximam mihi recreationem præbetis, si me de iis colloqui facitis, quæ mihi in deliciis sunt. Ita de consilio ejus satisfacti et lassitudini indulgentes rogavimus ut in noctem differret, quemadmodum mos ei erat cum familiaribus colloquendi. Ac postea cibo sumpto ad somnum conversi sumus.

HOMILIA XX.

I. Ubi noctu surrexit, nobis expergefactis consedit secundum morem et dixit: Interrogate me, de quibus lubet. Tum Sophonias primus ei dicere incœpit: Explica nobis discere cupientibus, quid reapse de malo sit sentiendum. Et Petrus: Jam, inquit, in disputatione cum Simone habita id demonstravi, licet variis in capitulis non perspicue apparuerint, quæ de eo disserui; multa quippe capitula quibus vis deesse videtur æquo veritati, etiam multitudini notitiam aliquam veri suppeditant: ita ut si nunc vobis dicam, quæ tum Simoni dixi per multa capitula, nolite credere, vos eodem modo honorari ac illum. Et Sophonias: Recte, inquit, dicis; nam si nunc nobis ex multis tunc perhibitis capitulis definis, quod verum sit clarius ostendes.

II. Tum Petrus: Jam audite, inquit, veritatem de recta mali harmonia. Deus duobus regnis definitis duo quoque æva constituit, malo præsentem mundum assignans, quia brevis temporis spatium permanet celeriterque transit, bono autem se daturum promisit mundum futurum, grandem quippe atque æternum. Ac hominem creavit libero arbitrio præditum, ut facultate polleret inclinandi ad agenda, quæ ei placèrent. Et corpus ejus tripartitum est, cum originem ducat ex femineo; nam affectum est cupiditate, ira, luctu et quæ ad ea pertinent. Simili modo spiritus cum non trium generum sit, sed triplex, ortus ex masculo et capax est ratiocinandi, cognoscendi, metuendi et eorum,

XXV. Ὁ δὲ Σίμων ταῦτα ἀκούσας ὑπὸ ὀργῆς τοῖς ὀδόντας βρούζας, σιωπῶν ἐπορεύθη. Ὁ δὲ Πέτρος ἔτι ὥρας οὐκ ὀλίγης οὔσης τὸν πολλὸν ὄχλον χειροθετήσας πρὸς Ἰασίν καὶ ἀπολύσας, μετὰ τῶν συνηθετέρων εἰσιῶν οἴκοι ἐκαθέσθη. Καὶ δὴ τις τῶν ἀκολουθῶν Σοφωνίας⁸⁸ ὄνομα ἔφη· Εὐλόγηται, Πέτρε, ὁ Θεὸς, ὁ ἐκλεξάμενός σε καὶ σοφίας ἀναπαύσεως μὲν ἔνεκεν τῶν εὐγνωμόνων· ἀληθῶς γὰρ μεγάλως καὶ ἀνεξικάκως διεiléχθης⁸⁹ πρὸς Σίμωνα. Καὶ ἡμῖν δὲ περὶ πονηρῶν διαλέχθηναί σε ἀξιούμεν, ἐλπίζοντες γνησιωτερόν σε ἡμῖν τὸν περὶ αὐτοῦ ἐκφάναι λόγον, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτῆς ὥρας, ἀλλ' αὐριον, εἰ σοι φίλον ἐστίν· συγγινώσκομεν γὰρ σοι διὰ τοὺς ἐκ τῆς ζητήσεως καμάτους. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰδέναι ὑμᾶς θέλω, ὅτι ὁ μετὰ ἡδονῆς ποιῶν τι ὑπ' αὐτῶν τῶν καμάτων ἀναπαύεται, μὴ ποιῶν δὲ ἂ βούλεται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀναπαύσεως κάμνει τὰ μέγιστα. Ὅστε μοι τὰ μέγιστα τῆς ἀναπαύσεως χαρίζεσθε τὰ ἐμοὶ φίλα διαλέγεσθαι ποιούντες. Πλὴν ἐπὶ τῇ προαιρέσει αὐτοῦ ἐξαρκεσθέντες καὶ τοῖς καμάτοις συγγινόντες εἰς τὴν νύκτα⁹⁰, ὡς αὐτῷ ἔθος ἦν πρὸς τοὺς γνησιωτέρους λέγεσθαι, τὴν ὑπέρθεσιν γενέσθαι ἡξιώσαμεν. Καὶ δὴ ἄλλων μεταλαβόντες εἰς ὕπνον [ἐτρά]πημεν.

396 'OMIAIA K'.

I. Νύκτωρ δὲ διαναστάς καὶ διυπνίσας ἡμᾶς, καθέσθεις συνήθως ἔφη· Πυνθάνεσθέ μου, περὶ ὧν βούλεσθε. Καὶ ὁ Σοφωνίας αὐτῷ πρῶτος ἤρξατο· Πῶς δυνάσθε ὁ περὶ πονηροῦ λόγος ἔχει, ἐπιθυμοῦσιν ἡμῖν μαθεῖν ὑφήγησαι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἦδη μὲν, ἔφη, καὶ διὰ τῆς πρὸς Σίμωνα διαλέξεως ἐξέφηνα, τῷ δὲ σὺν ἐτέροις κεφαλαίοις τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρηκέναι οὐ πάνυ σαφῶς ἐφωτίσθη· πολλὰ γὰρ κεφάλαια ἰσодυναμεῖν δοκοῦντα τῷ ἀληθεῖ αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς τοῖς πλείοσι παρέχει τινὰ γνώσιν· ὥστε, ἐὰν νῦν ὑμῖν εἴπω, ἂ τότε μετὰ πολλῶν εἰρήκειν κεφαλαίων τῷ Σίμωνι, μὴ οἰηθῆτε ἴση αὐτῷ τιμῇ τετιμηθῆσαι. Καὶ ὁ Σοφωνίας· Ὅρθως, ἔφη, λέγεις· εἰ νῦν γὰρ ἡμῖν ἐκ πολλῶν τῶν τότε εἰρηκένων κεφαλαίων ἀφορίζεις, αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ποιήσεις φανερώτερον.

II. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀκούσατε, ἔφη, τοιγαροῦν τῆς περὶ τοῦ πονηροῦ ἀρμονίας τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Θεὸς δύο βασιλείας ὄρισας καὶ δύο αἰῶνας συνεστήσατο, Δὲ χρίνας τῷ πονηρῷ δεδοσθαι τὸν παρόντα κόσμον διὰ τὸ μικρόν τε αὐτὸν εἶναι καὶ παρέρχεσθαι ὀξέως, τῷ δὲ ἀγαθῷ σώσειν ὑπέσχετο τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ἅτε δὴ μέγαν δντα καὶ αἰῶνα. Τὸν οὖν ἀνθρωποῦν αὐτεξούσιον ἐποίησεν, ἐπιτηδειότητα ἔχοντα νεύειν πρὸς ἄς βούλεται πράξεις. Καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐστὶν τριμερὲς, ἐκ θηλείας ἔχον τὴν γένεσιν. **397** Ἐχει γὰρ ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, λύπην καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Τὸ δὲ πνεῦμα καὶ αὐτὸ οὐ τριτογενὲς ὄν, ἀλλὰ τριμερὲς, ἐκ τοῦ ἄρρενος ἔχει τὴν γένεσιν, καὶ δεκτικόν ἐστὶ λογισμοῦ, γνώσεως, φόβου καὶ τῶν τού-

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ Σοφωνίας O, ut etiam infra constanter. ⁸⁹ Nolui scribere διελέχθης. ⁹⁰ νύκταν O.

τοῖς ἐπορεύων. Ἐκατέρω δὲ τῶν τριάδων μίαν ἔχει τὴν ρίζαν, ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐκ φυραμάτων δύο, θηλείας τε καὶ ἀρρένος. Διὸ δὴ καὶ δύο αὐτῶ ὄδοι προτετέθησαν, νόμου τε καὶ ἀνομιίας· δύο τε βασιλείαι ὠρίσθησαν, ἡ μὲν οὐρανῶν λεγομένων, ἡ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς νῦν βασιλεύοντων. Ἀλλὰ καὶ δύο βασιλεῖς ἐτάχθησαν, ὧν ὁ μὲν τοῦ παρόντος καὶ προσκαίρου κόσμου νόμῳ βασιλεύειν χειροτονεῖται, ὃς καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ πονηρῶν χαίρειν ἐκράθη· ὁ δὲ ἕτερος, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς ὑπάρχων τοῦ ἐσομένου αἰῶνος, στέργει πᾶσαν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν τοῖς παρούσι τὴν παρρησίαν ἔχειν οὐ δυνάμενος, [ἀλλ'] ὡς τίς ποτ' ἐστὶ λανθάνειν πειρώμενος τὰ συμφέροντα συμβουλεύει.

III. Τῶν δὲ δύο τούτων [ὁ ἕτερος] τὸν ἕτερον ἐκδιάζεται, Θεοῦ κλεύσαντος. Ἐκαστος δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐξουσίαν ἔχει, [ἐκείν]ω αὐτῶν, ᾧ βούλεται, πεθεσθαι πρὸς τὸ πράσσειν ἀγαθὰ ἢ κακὰ. Πλὴν ἐὰν τὰ ἀγαθὰ τις πράσσειν ἔληται, τοῦ ἐσομένου ἀγαθοῦ βασιλῆως γίνεται κτήμα· εἰ δὲ φαῦλα πράξειε τις, τοῦ παρόντος ἵπεται πονηροῦ ὑπηρετήμα. Ὅς δι' ἁμαρτίας κρίσει δικαίᾳ τὴν κατ' αὐτοῦ λαβὼν ἐξουσίαν καὶ πρὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος θελήσας αὐτῇ χρῆσθαι· ἐν τῷ νῦν βίῳ κολάζων ἡδεται, καὶ ὡς ἰδὲ χαριζόμενος ἐπιθυμῆται τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἐκτελεῖ. Ὁ δὲ ἕτερος ἐπὶ δικαίων ἐξουσίᾳ χαίρειν δημιουργηθεὶς, δίκαιον εὐρῶν μεγάλως εὐφραίνεται, σῶζων αὐτὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτὸς δὲ ὡς ἐαυτῷ χαριζόμενος τὴν ὑπὲρ τούτων εἰς Θεὸν ἀναφέρει χάριν. Ἔξεστι δὲ παντὶ ἀδίκῳ μεταμεληθέντι σωθῆσθαι, καὶ παντὶ δικαίῳ ἀνδρὶ ἐπὶ τελευταίας ἁμαρτίας δίκην ὑπέχειν. Πλὴν οἱ δύο ἡγεμόνες οὗτοι ταχέως χεῖρές εἰσι Θεοῦ προλαμβάνειν ἐπιθυμοῦσαι, τὸ αὐτοῦ θέλημα ἐπιτελεῖν. Ὅτι δὲ τοῦθ' οὗτος ἔχει, εἰρηται καὶ τῷ νόμῳ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· κατὰ δὲ, καὶ γὰρ ἰσομαι. Ἀληθῶς γὰρ ἀποκτείνει καὶ ζωογονεῖ. Ἀποκτείνει μὲν διὰ τῆς ἀριστερᾶς, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἐπὶ κακῶσαι τῶν ἀσεβῶν χαίρειν κραθέντος πονηροῦ. Σώζει δὲ καὶ εὐεργετεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τοῦ ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ σωτηρίᾳ δικαίων χαίρειν δημιουργηθέντος ἀγαθοῦ. Εἰσι δὲ οὗτοι τὰς οὐσίας ἔχοντες οὐκ ἐξωθεν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἑτέρα τις ἀρχή. Οὐ μὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ζῶα προεβλήθησαν, ἀλλὰ οὕτως γὰρ αὐτῶν ἦσαν· οὕτε συμβεβηκόσιν αὐτομάτως παρὰ τὴν αὐτοῦ βούλην γεγονότες. Ἐπεὶ τὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μέγιστον ἀνήρητο ἄν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μὲν προεβλήθησαν· τὰ πρῶτα στοιχεῖα τέσσαρα τὸ τε θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν τε καὶ ξηρὸν. Ὅθεν δὴ καὶ πατὴρ τυγχάνει πάσης οὐσίας οὐσης γνάμης τῆς κατὰ τὴν κρᾶσιν· ἐξω γὰρ κραθεῖσιν αὐτοῖς ὡς τέκνον ἢ προαίρεσις ἐγεννήθη. Ὁ οὖν πονηρὸς πρὸς τῷ 399 τοῦ ἐνεστῶτος κόσμου τέλει ὑποργήσας ἀμέμπτως τῷ Θεῷ, ἅτε δὴ οὐ μίᾳ οὐ-

quæ huc pertinent. Utrique autem triadum eadem radix est, ita ut homo duabus commistionibus, feminei cum masculino, compositus sit. Quapropter etiam duæ viæ, æquitatis ac iniquitatis, propositæ, duo quoque regna definita sunt, alterum cœlorum appellatum, alterum eorum, qui nunc in terra regnant. Ac similiter duo reges constituti sunt, quorum alter præsentī ac temporaneo mundo regnare et perniciæ malorum gaudere loge tenetur; alter autem, rex et ipse, futuri quidem ævi, universam diligit naturam humanam: qui libertatem agendi etsi in præsentī non habet, nihilominus de utilibus suadendis latenter sollicitus est.

III. Horum duorum, Deo ordinante, alter alteri vim infert. Quisque autem hominum facultatem habet, eorum cui vult obediendi ad bona perficienda aut mala. Ac si quis bona facere sibi eligit, proprietas redditur futuri boni regis; sin quis iniqua perpetret, præsentis mali sit adjutor. Qui quidem cum propter peccata justo iudicio eum puniendi acceperit facultatem et ante ævum æternum ea uti cupiat, in hac vita castigando gaudet et quasi suo ipsius desiderio gratificans Dei voluntatem perficit. Alter vero conditus, ut justorum imperio gaudeat, bono quodam invento magnopere lætatur, cumque vitæ æternæ salvat, et ipse vero quasi sibi indulgens amorem erga eos in Deum refert. Attamen quivis injustus converti potest atque salvari, quilibet vir justus peccata commissa poena luere. Hi quidem duo duces veloces Dei manus sunt ad anticipandum promptæ, ut ejus voluntatem exsequantur. Quod ita se habere, dictum est etiam in lege ex ipsius Dei persona: *Ego occidam et ego vivere faciam; percutiam et ego sanabo*. Nam vere occidit et vivificat. Occidit autem sinistra, id est per malum, qui lætari tenetur impiorum exitio. Vivificat autem et benefacit dextra, id est per bonum, qui ita creatus est, ut beneficentia et salute justorum gaudeat. At hi facultate pollentes non extra Deum existunt; alius enim extra eum principatus est nullus. Neque autem ex Deo ut animalia projecti sunt, cum aqua pollerent potestate ac ille: neque exstiterunt per semetipsos contra illius voluntatem geniti, cum ita summum imperium ei tolleretur. Sed ex Deo quidem projecta sunt priora quatuor elementa, calidum et frigidum, humidum et siccum. Quare etiam pater est cujusvis materiæ, ut quæ mixtura evenerit secundum ejus sententiam; commistis enim ipsis consilium extra nascebatur ut fetus. Malus igitur in fine præsentis mundi integre coram Deo vivens, cum jam non pertineat ad solam iniquitatis substantiam, instauratus potest bonus fieri. Etenim jam non amplius male agit,

^a Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ παρόντος Ο. ¹⁰⁰ Vñ. αὐτῇ χρῆσθαι add. ex conjectura. ¹⁰¹ χάριν Ο. ¹⁰² ἀποκτενεῖ scr. Ο. Itz et subinde. ¹⁰³ δημιουργηθέντα Ο. ¹⁰⁴ τό Ο.

quoniam malus est, cum lege facultatem accepit male agendi.

IV. Quæ cum Petrus locutus esset, Michæas, qui et ipse ex comitum numero erat, interrogavit: Unde igitur sit, ut homines delinquant? Respondit Petrus: Quia ignorant se pro iis, quæ male egerint, in iudicio penitus duros esse pœnam. Unde, quemadmodum alias dixi, etiam prolem habentes cupiditati indulgent, ut evenit in occisione tenerorum infantium vel in alio decipiente peccato. Nam, ut modo indicavi, se iudicatum iri nescientes, quia nihil est, quod ipsos terreat, properant ad libidini temere atque illicitæ satisfaciendum. Ideo non Deus injustus est, quippe qui cupiditatem ad vitam propagandam bene ordinaverit; at ipsi sceleratissimi, quippe qui abusi sint eo, quod in cupiditate bonum est. Ita censeri debet etiam de ira; qua qui recte utitur, ut licitum est, non impie agit, sed ultra modum progrediens iudicio obnoxius peccat.

V. Iterumque Sophonias excepit: Longanimitas tua, domine mi Petre, nobis animum addit, ob majorem firmitatem de aliis multis te interrogandi. Quare omnino cum fiducia te exploramus. Memini quippe Simonem heri tecum disputantem asseruisse, malum, si a Deo genitus sit, consequenter esse delere ejusdem essentialis ac genitoris, ideoque bonum, neque malum. Ac tu respondisti, nequaquam rem ita sese habere, cum multi ex bonis gignerentur mali, sicuti ex Adam duo exstitissent, alter bonus, alter malus. Simoni autem arguenti, te exemplis uti humanis, respondisti, neque illud, Deum gignere, eo modo esse admittendum, quippe quod exemplum et ipsum sit humanum. Ego autem Sophonias Deum gignere admitto, malum gignere eum non concedo, etiamsi inter homines boni gignant malos. Nec tamen credo, me absurde alia eorum, quæ hominum sint, Deo attribuere, alia non, cum alterum, gignere, concesserim, non ita alterum, dispari modo gignere. Nam homines liberos ut par est dissimiles ipsorum consiliis hanc ob causam procreant. Cum quatuor partibus componentur, secundum varia anni tempora varie eorum corpora vertuntur, ita ut in corpore humano secundum quodvis tempus id, quod anni tempori proprium sit, crescat aut decrescat congruentem misturam delens. Nam semina temperatorum non semper ita permanentium alias aliter commista segregantur, eaque secundum temporis missionem et consilia sequuntur sive bona sive mala. At tale quid de Deo non est statuendum. Nam cum immutabilis sit atque æternus, quando creare vult, procreatum ejusdem modi ac creatorem esse oportet, quod ad substantiam scilicet et mentem. Sed si quis eum quoque

σίας ὡν τῆς πρὸς κακίαν μόνης, μετασυγκριθεὶς ἀγαθὸς γενέσθαι δύναται. Οὐδὲ γὰρ νῦν κακὸν τι ποιεῖ. καὶ τοὶ κακὸς ὢν, νομίμως κακοῦχρῆν εἰληφῶς τὴν ἐξουσίαν.

IV. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαίας, καὶ αὐτὸς τῶν ἀκολουθῶν τις ὢν, ἐπίβητο· Πόθεν ὢν τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀμαρτάνειν; Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν, ὅτι περὶ ὧν πράσσοσι κακῶς, κρισεως γε]νομένης πάντως κολασθῆναι ἔχουσιν. Ὅθεν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς ἄλλοτε εἶπον], διαδοχῆν βίου ἔχοντες, ταύτην πληροφοροῦσιν, ὡς ἔτυχεν ἡμ[έρων] παιδῶν φθορᾶ, ἢ ἄλλη τινὶ κατασκευασθῆ ἀμαρτία. Τῷ γὰρ ἀγνοεῖν, ὅτι κρίνονται, ὡς φθάσας εἶπον, διὰ τὸ ἀφοβὸν τὴν ἐπιθυμίαν οὐ νομίμως πληροῦν ἐπιέγονται. Ὅστε οὐχ ὁ θεὸς κακὸς, ὁ καλῶς θεὸς τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα διαδοχῆ βίου γένηται, ἀλλ' αὐτοὶ ἀσεβέστατοι, οἱ τῷ καλῷ τῆς ἐπιθυμίας χρησάμενοι κακῶς. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ὀργῆς ἔστι λογίσασθαι, ὅτι δικαίως μὲν αὐτῇ τις χρησάμενος, ὡς ἔξοστιν, εὐσεβεῖ, παρὰ δὲ τὸ μέτρον ἐξεληθῶν καὶ ἐαυτῷ τὴν κρίσιν λαθῶν ἀσεβεῖ.

V. Καὶ ὁ Σοφωνίας πάλιν ἔφη· Ἡ μακροθυμία σου, κύριέ μου Πέτρε, παρῆρσιαν ἡμῖν χαρίζεται, ἀκριβείας χάριν κατὰ πολλὰ πυνθάνεσθαι σου. Διὸ θαρρόυντες παντὶ τρόπῳ τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα. Μέννημαί τοίνυν, ὡς χθὲς Σίμων πρὸς σὲ τὴν ζήτησιν ἔχων ἔφη, ὅτι ὁ πονηρὸς, εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ γεννῆται⁹⁴, ἀκολουθῶς τῆς αὐτῆς τῷ προβαλόντι τυγχάνει οὐσίας, **400** καὶ ἀγαθὸς ὀφείλει εἶναι, καὶ οὐ κακὸς. Σὺ δὲ ἀπεκρίνω, μὴ πάντως οὕτως εἶναι, καθότι πολλοὶ ἐξ ἀγαθῶν, κακοὶ γεννῶνται, ὡσπερ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὁποῖοι τινες ὄντες δύο ἐγεννήθησαν, ὧν ὁ μὲν ἦν κακὸς, ὁ δ' ἀγαθός. Τοῦ δὲ Σίμωνος αἰτιασάμενος, ὅτι ἀνθρωπίνως ἐχρήσῃ παραδείγμασιν, ἀπεκρίνω, ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ οὐδὲ τὸ γεννησθαι θεὸν παραδέξασθαι δεῖ· ἀνθρώπινον γὰρ καὶ τοῦτο τὸ παράδειγμα. Ἐγὼ δὲ Σοφωνίας τὸ μὲν γεννησθαι θεὸν παραδέχομαι, τὸ δὲ κακὸν γεννησθαι οὐ προσέμαι, κτὲν τῶν ἀνθρώπων οἱ ἀγαθοὶ κακοὺς γεννῶσι. Καὶ μὴ τοὶ νομίμως με ἀλόγως τῶν ἀνθρώπων διαφερόντων ἔνια μὲν τῷ θεῷ ἀποδίδουσι, ἔνια δὲ οὐ, ἐπειδὴ τὸ μὲν γεννησθαι δίδωμι, τὸ δὲ ἀνόμοιον αὐτοῦ γεννησθαι οὐκ ἀποδίδωμι. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώποι κατὰ τὸ εἶδος ἀνόμοιους ταῖς ἐαυτῶν γνώμαις γεννῶσιν υἱοὺς διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἐκ τεσσάρων γὰρ συνεστῶτες μερῶν κατὰ τὰς διαφόρους τροπὰς διαφόρως τρέπονται τὰ σώματα, ὡς καὶ⁹⁵ ἐν ἀνθρωπείῳ σώματι καθ' ἕκαστον καιρὸν τὸ τῆς τροπῆς ἴδιον αὐξανόμενον ἢ ἐλαττούμενον τὴν σύμμετρον κρᾶσιν ἀθετεῖ. Τῶν γὰρ συγγραμάτων⁹⁶ οὐχ ὡσαύτως ἀεὶ διαμενόντων τὰ σπέρματα ἄλλοτε ἄλλην ἔχοντα κρᾶσιν ἀποκρίνονται, οἷς πρὸς τὴν τοῦ καιροῦ κρᾶσιν καὶ αἱ γνώμαις ἔπονται εἴτε ἀγαθαί, εἴτε κακαί. Ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔστι τι τοιοῦτον λογίσασθαι· ἀτρεπτον γὰρ καὶ ἀεὶ ὢν, ὅπ[όταν]⁹⁷ προβάλλειν βουληθεῖη, ἀνάγκη

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ γενένηται O. ⁹⁵ καὶ ὡς p. ὡς καὶ O. ⁹⁶ Ita ad oram cod., συγγραμάτων in textu. ⁹⁷ ἔπ' (sic) seq. lacuna O. Fortasse scribendum ὅπη ἂν vel ὅπως ἂν.

πᾶσα τὸ προβαλλόμενον αὐτῷ ὡσαύτως [εἶναι] τὰ πάντα τῷ γεγονηκῶτι, τὴν τε **401** οὐσίαν λέγω καὶ τὴν γνώμην. Εἰ[δὲ θελήσ]ιέ τις καὶ αὐτὸν τραπετὸν λέγειν, οὐκ οἶδα, πῶς καὶ ἀθάνατον εἰπεῖν δύναται αὐτόν.

VI. Ταῦτα ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ βραχὺ ἐπὶ συνουσίας γενόμενος ἔφη· Οὐκ οἶμαι, τινὰ δύνασθαι περὶ πονηροῦ διαλεγόμενον μὴ αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ τὸ θέλημα ποιεῖν. Ὅθεν τοῦτο αὐτὸ εἰδὼς, οὐκ οἶδα τί πράξω, πῶτερον σιωπήσω ἢ λαλήσω. Εἰ μὲν σιωπήσαιμι, γέλωτα πρὸς τοὺς πολλοὺς ὀφλήσαιμι ἂν, ὅτι ἀλήθειαν ἐπαγγελλόμενος κηρύσσειν τὸν περὶ κακίας λόγον ἀγνοῶ· εἰ δὲ εἰποίμι, φοβοῦμαι, μὴ ἄρα οὐκ ἀρέσκη θεῷ ζητεῖσθαι τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν μόνον. Πλὴν καὶ ὑμῖν εἰς τὸν Σοφωνίου λόγον τὰς ἐμὰς ὑπολήψεις ποιήσω φανερωτέρας. Συντίθειμαι καὶ γὰρ, ὅτι οὐ πάντα τὰ ἀνθρώπων ἀποδιδόναι δεῖ τῷ θεῷ. Αὐτίκα γοῦν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες τὰ σώματα τραπετὰ οὐ τρέπονται, ἀλλὰ χρόνῳ ὑπὸ τῶν τροπῶν ἀλλοιοῦσθαι ῥᾶσι ἔχουσιν. Ὁ δὲ θεὸς οὐχ οὕτως· ὑπὸ γὰρ τοῦ ἐμφύτου πνεύματος αὐτοῦ ἀπορρήτην δυνάμει, ὅποσον ἀνβούληται, γίνεται τὸ σῶμα. Καὶ ταύτη μᾶλλον ἐστὶ πιστεῦσαι, ἢ καὶ ὁ ἀήρ παρ' αὐτοῦ τοιαύτην εἰληφῶς φύσιν ὑπὸ τοῦ αὐτὸν διήκοντος ἀσωμάτου νοῦ εἰς ὄρσον τραπεῖς καὶ παχυθεῖς γίνεται ὕδωρ, ὕδωρ δὲ παγὲν λίθοι καὶ γῆ, καὶ λίθοι δὲ συρβήξαντες πᾶρ ἐξάπτουσιν. Τοιοῦτον κατὰ μεταβολὴν καὶ τροπῆν ὁ ἀήρ ὕδωρ τὰ πρῶτα γενονὺς εἰς πῦρ ἔληξε διὰ τῶν τροπῶν, καὶ τὸ ὕγρον εἰς τὴν ἐναντίαν φύσιν μετετρέπη. Τί δέ; οὐχὶ καὶ τὴν Μωϋσέως **99** ῥάβδον ὁ θεὸς ἐτρέψεν εἰς ζῶον, ποιήσας ὄφιν, ἢ πάλιν μετέστρεψεν εἰς **402** ῥάβδον; καὶ δι' αὐτῆς **C** ἃ τῆς τραπεύσης ῥάβδου τὸ Νεῖλου ὕδωρ ἐτρέψεν εἰς αἷμα, ὃ καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς ὕδωρ; Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ὄντα, ἐμφυσημάτι πνοῆς μετέστρεψεν εἰς σάρκα, καὶ πάλιν μετέστρεψεν εἰς χοῦν. Οὐχὶ δὲ Μωϋσῆς αὐτὸς σὰρξ ὢν εἰς μέγιστον ἐτρέπη φῶς, ὡς μὴ δυνηθῆναι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀντιβλέψαι αὐτῷ; Πολλῶ οὖν μᾶλλον ὁ θεὸς ἑαυτὸν τρέπτειν, εἰς ὃ βούλεται, δυνατώτατός ἐστιν.

VII. Ἄλλ' ἴσως τις ὑμῶν ἐνόησεν, ὅτι ἄλλος μὲν ἐκ ἄλλου γενέσθαι τι δύναται, αὐτὸς δὲ τις ἑαυτὸν, εἰς ὃ βούλεται, μετατρέπειν οὐ δύναται, καὶ ὅτι τὸ τρέπεσθαι τοῦ γηρῶντός ἐστι καὶ ἀποθανεῖν [φύσιν] ἔχοντος, ἀλλὰ περὶ ἀθανάτων τοῦτο οὐ χρὴ νομίζειν. **D** Ἡ γὰρ οὐκ ἄγγελοι ἀγήρω **99** [ὑπάρχοντες] καὶ πυρώδους οὐσίας εἰς σάρκα μετετρέπησαν, καὶ οἱ παρὰ τῷ Ἀβραάμ [ξενι]σθέντες, ὧν καὶ τοὺς πόδας ὡς ὁμοουσίῶν ἀνθρώπων ἄνθρωποι ἐνιψαν; Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰακώβ ἀνθρώπῳ ὄντι ἄγγελος ἐπάλαισεν εἰς σάρκα τραπεῖς, ἵνα αὐτῷ συγχρωτισθῆναι δυνηθῆ. Καὶ ὁμῶς παλαίσας ἐπὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν βουληθεὶς ἐτρέπη. Ἦθῃ εἰς πῦρ μεταβαλλόμενος τοῦ Ἰακώβ **100** τὸ πλατὺ νεῦρον οὐκ ἔκκυσσε μὲν, ἐφλεξε δὲ καὶ χυλὸν ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἕτερόν τι γενέσθαι, ὃ τι

A mutabilem dicere velit, haud sane intelligo, quomodo eum immortalem affirmare queat.

VI. Quibus auditis cum Petrus paululum cogitabundus sedisset, respondit : Non credo posse aliquem de malo loqui, nisi faciat simul mali voluntatem. Quare, cum hoc ipsum sciam, dubito, quid faciam, utrum sileam an loquar. Si enim taceam, risum apud multos moveam, ut qui, veritatem me explicaturum professus, de malitia loqui nesciam; sin loquar, timeo ne Deo displiceat disquisitio de malo instituta, quippe cui non nisi disquisitio de bono placeat. Attamen quæ ad Sophoniæ interrogationem respondi; etiam clarius vobis explicabo. Ego quoque concedo, non omnia quæ hominum sint, Deo esse attribuenda. Jam quidem homines, quibus corpora immutabilia sunt, non mutantur, sed indolem habent cum anni tempore variandi. At non ita Deus; nam illius spiritu ei innato arcana vi corpus fit, quale ipse vult. Quod eo magis credendum, cum aer per eum, id est per incorpoream mentem in eum diffusam, facultatem acceperit, ut in liquorem versus et concretus aqua fiat, aqua autem concreta mutetur in lapides et terram, et lapides confrecti ignem accendant. Hoc modo aer post translationem et commutationem primum quidem aqua factus per conversiones cessabat in ignem, et humidum in contrariam naturam mutabatur. Quid vero? Nonne Deus etiam Moyses virgam in animal vertit, serpentem faciens, quem iterum in virgam mutavit? Et ipsa illa virga aquam Nili convertit in sanguinem, quem redire fecit in aquam. Sed hominem quoque, qui limus erat, spiritu inflato in carnem veritatem quam iterum mutavit in limum. Sed nonne et Moyses, qui caro erat, in maximum permutatus est ignem, ita ut filii Israelis eum aspicere non possent? Multo magis igitur Deus semetipsum mutare in quodcumque ei placet potentissimus est.

VII. At fortassis vestrum aliquis existimat, alium quidem fieri aliquid posse per alium, sed ipsum in quodlibet se convertere non valere, esseque etiam commutari senescentis et morti obnoxii, id quod non censendum sit de immortalibus. Nonne enim angeli quoque perennes atque igneæ substantiæ caro facti ab Abrahamo hospitio excepti sunt, quorum vel pedes ut ejusdem hominum essentia homines lavabant? Sed etiam cum Jacobo, qui homo erat, angelus luctabatur, in carnem commutatus, ut posset cum eo conversari. Similiter postquam luctatus erat, ex voluntate sua propria iterum induit naturam. Jam vero in ignem transformatus Jacobi nervum femoris non quidem combussit, sed inflammavit claudumque fecit. At-

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ Μωϋσέως Ο. ¹⁰⁰ Codicis scripturam ἀγήρωσ mutare nolui. ¹⁰⁰ Ιακώων Ο.

tamen is, qui ex voluntate aliud fieri nequit, utpote subditus ipsius naturæ, mortalis est; sed qui suæ ipsius naturæ imperans potis est fieri quidquid et quandocunque vult, ita ut novus eveniat, est immortalis. Quare multo magis Dei potestas essentiam corporis quando et in quodcumque vult convertit, et similis substantiæ, non autem æquæ, commutatione peracta procreat. Ita creator et in aliam essentiam commutata in se revertere potest, cum ex illius mutatione filius progenitus sine creatoris voluntate aliud quid fieri non possit, nisi ille annuat.

VIII. Hæc cum Petrus dixisset, Michæas, et ipse ex comitum numero unus: Velim, inquit, a te discere, num etiam bonus eodem modo genitus sit, quo malus: si enim æquo modo facti fuerint, fratres mihi esse videntur. Respondit Petrus: Non geniti fuerunt simili modo, si me ab initio dixisse recordaris, mali quadruplicem substantiam corporis secundum genera divisam a Deo procreatam, sed extra eam secundum creatoris voluntatem ad misionem consilium malis gaudens esse temperatum. Ac ita statuendum substantiam quadruplicem ex Deo prolatam ejus quidem esse creaturam, et ipsam sempiternam. Cur autem extra essentiam ab eo temperatam congregiendi propositum malis gaudens postea gignebatur? Et hac quidem ratione neque a Deo, neque ab alio quodam creatum, sed ne ex eo quidem prolatum, neque sponte progressum est, neque semper fuit, ut ante misionem essentia, sed mistura secundum Dei voluntatem extra existit. Quæ quidem ita sese habeant oportere, sæpe affirmavimus. Sed bono ex optima Dei commutatione nato, nec extra existenti misione, filium esse contingit ei, qui est. Verum hæc cum scripta non sint, sed nonnisi conjecturis confirmata, haud plane ea ita se habere a nobis comprobetur. Nam alias mens ea, quæ jam omnino præoccupavit, perquirere cessaret. Atque præterea memini, hujusmodi res non omnibus, sed solis experientia probatissimis mihi esse revelandas. Neque sine difficultate de iis mutuo aliquid affirmetis, neque audeatis pronuntiare cum certitudine ineffabilium cognitionem, sed in silentio tantum remanete cogitabundi; nam inter loquendum forsitan is, qui loquitur, peccat inscitia, pœnamque dabit, cum, etiamsi ad semetipsum, pronuntiaverit silentio veneranda.

IX. Quæ cum Petrus dixisset, Lazarus, qui et ipse erat unus ex comitibus: Dic nobis, inquit, quomodo hæc consentiant: qui rationi consentaneum esse potest, malum ipsum a Deo justo ad impios vindicandos constitutum postea inter an-

θελει, μη δυνάμενος, ὡς ὑποκείμενος τῇ αὐτοῦ φύσει, θνητός ἐστιν· δυνάμενος δέ τις γενέσθαι, ὅτε θέλει, ὁ θέλει, ὡς αὐτῆς τῆς φύσεως δεσποτεύων, εἰς τὸ νεάζειν ὑποστρέφων, ἀθάνατός ἐστιν. Ὅθεν πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὅτε θέλει 403 τοῦ σώματος τὴν οὐσίαν εἰς ὃ θέλει μετατρέπει καὶ ὁμοούσιον μὴ παρουσίᾳ τροπῇ προβάλλει, ἰσοδύναμον δὲ οὐ. Ὅτι ὁ μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἑτέραν οὐσίαν τραπέντα πάλιν ἐφ' ἑαυτὸν τρέπει δύναται¹, ὁ δὲ προκληθείς τῆς ἐξ ἐκείνου τροπῆς τε καὶ τέκνον ὑπάρχων ἄνευ τοῦ προβάλλοντος βουλής ἄλλο τι γενέσθαι οὐ δύναται, εἰ μὴ ἐκεῖνος θέλει.

VIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Μιχαῆας², καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ἐπομένων ἐταίρων, Ἐβουλόμην, ἔφη, καὶ αὐτὸς μαθεῖν παρὰ σοῦ, εἰ ὡσπερ ὁ πονηρὸς γίγονεν, οὕτω γεγένηται καὶ ὁ ἀγαθός. Εἰ δὲ ὁμοίως γεγόνασιν, ἀδελφοί εἶναι μοι δοκεῖ. Καὶ ὁ Πέτρος Ὅχι ὁμοίως γεγόνασιν, εἴπερ μέμνησαι ὧν ἐν ἀρχῇ εἶπον, ὅτι τοῦ πονηροῦ ἡ τετραγενῆς τοῦ σώματος οὐσία παφυλοκρινημένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προεβλήθη, ἔξω δὲ αὐτῆς κατὰ τὴν τοῦ προβαλόντος βουλήν ἐκράθη³ πρὸς τὴν κρᾶσιν ἢ κακοῖς χαίρουσα προαίρεισι. Ὡς νοεῖν, ὅτι Θεοῦ μὲν τέκνον ἡ τετραγενῆς ἐξ αὐτοῦ προβληθεῖσα οὐσία, ἢ καὶ αὐτὴ οὐσία αἰεί. Διὰ τί⁴ δὲ ἔξω ὑπ' αὐτοῦ κραθείσης οὐσίας ἡ συμβεηκυῖα κακοῖς χαίρουσα προαίρεισι ἐπεγίνετο; καὶ οὕτως οὐτε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, οὐτε ἐφ' ἑτέρου τινός, ἀλλ' οὕτε⁵ ὑπ' αὐτοῦ προεβλήθηται, οὐτε ἀπομάτως προεβλήθη, οὐτε αἰεί ἦν, ὡς ἡ πρὸ τῆς συκράσεως οὐσία, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἔξω τῆς κρᾶσεως 404 συμβέβηκεν. Καὶ ὅτι ἀνάγκη τοῦ⁶ οὕτως ἔχειν, πολλάκις εἰρήκαμεν. Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καλλίστης τροπῆς γεννηθεὶς καὶ οὐκ ἔξω κρᾶσει συμβεηθῆκώς τῷ ὄντι υἱός ἐστιν. Πλὴν ἐπεὶ ταῦτα ἄγραφα τυγχάνει καὶ στοχασμοῖς πεπιστωμένα, μὴ πάντως ἢ[μὴν] οὕτως ἔχειν βεβαιούσθω. Εἰ δὲ μὴ γε, ὁ νοῦς ὡς πάντως προσηλωφώς [τὸ ἀληθές] τοῦ ζητεῖν παύεται. Κάκεινά μοι μνημονεύεται⁷, ὅτι τὰ τοιαῦτα [με πᾶσι]ν οὐ δεῖ λέγειν, ἀλλὰ τοῖς μετὰ πείραν δοκιμωτάτοις. Οὐ δὲ πρὸς ἀλλήλους βραδύως ἰσχυρίζεσθαι δεῖ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲ τολμᾶν ὀφείλετε λέγειν ὡς ἀκριβοῦντες τὴν τῶν ἀποβόητων εὐρεσιν, ἀλλὰ σωπιῶντας χρῆ ἐνθυμεῖσθαι μόνον· ἐν γὰρ τῷ λέγειν ἴσως οὐκ ὡς ἔχων⁸ ὁ φθεγγόμενος ἁμαρτήσεται, καὶ δίκην ὑφέξει ὡς τολμήσας, κἂν πρὸς ἑαυτὸν, φθέξασθαι τὰ σιγῇ τετιμημένα.

IX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, Λάζαρος τις τῶν ἀκολουθῶν καὶ αὐτὸς ἔφη· Τὴν συμφωνίαν ἡμῖν εἰπέ· πῶς δυνατόν, εὐλόγον εἶναι, τὸν ὑπὸ Θεοῦ δικαίου καταστάνα πονηρὸν ὥστε τῶν ἀσεβησάντων εἶναι τιμωρὸν, τοῦτον αὐτὸν ὑστερον μετὰ τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων σὺν τοῖς

VARIE LECTIONES

¹ ὅτι ὁ μὲν προβάλλων καὶ εἰς ἑτέραν πάλιν οὐσίαν ἐφ' ἑαυτὸν τραπέντα δύναται Θ. ² Cfr. supra c. 4. ³ Haud dubie aliud nomen proponendum est ex illis quæ habes hom. II, c. I. ⁴ κραθείση Θ. ⁵ τί; p. διὰ τί Θ. ⁶ οὐδέ pr. οὕτε Θ. ⁷ μνημονεύετε Θ. ⁸ ἔχων Θ.

ἀμαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον πέμπεσθαι ; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέμνημαι εἰρηκότος αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου. Καὶ ὁ Πέτρος· κάγω, ἔφη, ὁμολογῶ, ὅτι ὁ πονηρὸς πονηρὸν οὐδὲν ποιεῖ κατὰ τοῦτο, καθὼς τὸν δὴντα αὐτῷ νόμον ἐκτελεῖ. Καὶ τοὶ προαίρεσιν ἔχων κακὴν, ὁμῶς φόβῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν οὐδὲν ἀδίκως πράττει· διαβάλλων δὲ διδασκάλους ἀληθείας εἰς ἐνδραν τῶν ἀκρίτων καὶ διάβολος ὁ αὐτὸς ὀνομάζεται. Τὸ δὲ τὸν ἀψευδῆ διδασκαλον **405** ἡμῶν εἰπεῖν, αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ σὺν τοῖς ἀπατηθεῖσιν ἀμαρτωλοῖς εἰς τὸ σκότος τὸ κατώτερον ἀπελθεῖν, τοιοῦτόν τινα ἔχει λόγον. Ὁ πονηρὸς σκότῳ χαίρειν κατὰ τὴν κρᾶσιν ὁ γεγωνῶς, μετὰ τῶν ὁμοδοῦλων ἀγγέλων εἰς τὸ τοῦ Ταρτάρου σκότος κατελθὼν ἴβεται· φίλον γὰρ πυρὶ τὸ σκότος. Αἱ δὲ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ φωτὸς καθαροῦ σταγόνες οὔσαι, ὑπὸ ἄλλοφύλου πυρὸς οὐσίας συμπινόμεναι καὶ φύσιν τοῦ ἀπαθανεῖν οὐκ ἔχουσαι, κατ' ἀξίαν κολάζονται. Εἰ δὲ ὁ τῆς κακίας ἡγεμῶν, ἄνθρωπος ὢν, οὐ πέμπεται εἰς τὸ σκότος ὡς μὴ τούτῳ χαίρων, τότε οὐ δύναται ὁ κακὸς αὐτοῦ χαίρουσα κρᾶσις μετασυγκριθῆναι εἰς ἀγαθῶν προαίρεσιν. Καὶ οὕτως ἀγαθὸς συνεῖναι κριθῆσεται ταύτῃ μᾶλλον, ὅτι, κακοὶ χαίρουσαν λελογχῶς κρᾶσιν, αἰτία τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν φόβου οὐδὲν παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ διεπράξατο. Καὶ μήτι γε τὴν τοῦ ἀρχιερέως Ἀαρὼν βάρβδον γενέσθαι ὄφιν καὶ πάλιν ἀντιτραπήναι εἰς βάρβδον, τοῦτο εἰς τὴν τοῦ πονηροῦ ὑστερον γενησομένην τῆς τροπῆς μετασύγκρασιν ¹⁰ μυστηριωδῶς ἡ Γραφή ἐσομένην προεδήλωσεν ;

gelos suos cum peccatoribus in infimas tenebras mitti. Namque et hoc ipsum Magistrum asseruisse memini. Tum Petrus : Et ego, inquit, affirmo malum nihil mali facere, quatenus perficit quæ ei iussa sunt. Quamvis ad mala inclinet, nihilominus timore Dei nihil mali facit ; sed quia magistros veritatis ad incautos decipiendos calumniatur, et ipse appellatur diabolus. Quod autem verax noster Magister dixit, illum atque angelos suos cum seductis peccatoribus in infimas tenebras abire, ita intelligendum est. Malus secundum missionem ita creatus, ut tenebris gaudeat, cum angelis conservis in Tartarum descendens lætatur ; nam igni gratæ sunt tenebræ. Sed hominum animæ, quæ puri luminis stillæ sunt, ignis quidem essentialis alius generis absorptæ, immunes tamen naturæ moriundi, secundum quod meruerunt puniuntur. Si autem malitiæ dux, ut homo, non mitteretur in tenebras, ac si eis non gauderet, mistio ejus malis gaudens in boni consilium converti non posset. Et ita bonus ibi interesse eo magis judicabitur, cum misionem malis gaudentem nactus propter timorem Dei nihil contra ejus legem perfecerit. Ac nonne commutatione virgæ summi sacerdotis Aaronis in serpentem et reversione ejus in virgam Scriptura mystice præsignificavit spectare eam ad futuram mali conversionis commisionem ?

C

X. Μετὰ δὲ τὸν Λάζαρον Ἰωσήφ, ὃς καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ἀκολουθῶν, ἔφη· Ὁρθῶς πάντα εἰρη[ηκας]. Κάμολ τοῦτο βουλομένῳ μαθεῖν παράσχου· διὰ τί πᾶσθ τῶν αὐτῶν λόγων [μεταβίβως] ; οἱ μὲν πεῖθονται, οἱ δὲ ἀπειθοῦσιν. Καὶ ὁ Πέτρος, Οὐ γὰρ εἰσιν, ἔφη, οἱ λόγοι ἐπυδαῖ, ἵνα πάντως **406** ἀκούσας τις πιστεύσῃ. Τῷ δὲ τινὰς μὲν πείθεσθαι, τινὰς δὲ μὴ, συνειτῶς δείκνυται τὸ αὐτεξούσιον. Ταῦτα εἰπόντα οἱ πάντες εὐλογήσαμεν.

X. Post Lazarum Joseph, et ipse unus comitum, dixit : Recte omnino locutus es. Et mihi discere cupienti hoc explica : cur eosdem omnibus sermones impertiris, cum aliis quidem persuadeatur, alii autem non credant ? Et Petrus : Sermones, inquit, haud sane incantamenta sunt, quibus, qui audit, omnino credat necesse est. Quod aliis persuadetur, aliis non, manifestam probat arbitrii libertatem. Hæc elocuto nos omnes benediximus.

D

XI. Καὶ δὴ μέλλουσιν ἡμῖν ἐστιᾶσθαι ὑπεισέδραμεις λέγων· Ἀππίων ὁ πλειστονίκης σὺν Ἀννουβίῳ ἦκεν ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας, καὶ ξενίζεται παρὰ Σίμωνι. Ὁ δὲ πατὴρ ἀκούσας καὶ χαρεὶς ἔφη Πέτρῳ· Εἴ μοι ἐπιτρέπεις, πορεύομαι προσαγορεύσων Ἀππίωνα καὶ Ἀννουβίωνα ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους μου γεγενημένους. Τυχὸν γὰρ Ἀννουβίωνα πείσω, Κλήμεντι διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ ὁ Πέτρος, Ἐπιτρέπω, ἔφη, καὶ ἐπαίνῳ τὰ φίλων τε πληροῦντα μέρη. Πλὴν ἐννοεῖ μοι, ὡς κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πανταχόθεν συντρέχει τὰ πρὸς τὴν σὴν πληροφορίαν οἰκεῖν ἀποτελοῦντα τὴν ἁρμονίαν. Τοῦτο δὲ εἶπον διὰ τὴν Ἀννουβίῳ χρησίμως σοι γενομένην ἐπιδημίαν. Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀληθῶς συνορῶ τοῦτο ἔχον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα ¹¹.

XII. Ἡμεῖς δὲ οἱ συνόντες τῷ Πέτρῳ δι' ὅλης νυκτὸς

XI. Et cum nos ad edendum præpararemus, ingressus est quidam nuntians : Appion plistonices cum Annubione nuper Antiochia venit, hospesque receptus est a Simone. Quibus auditis pater gavisus Petro dixit : Si mihi permittis, ibo salutatum Appionem et Annubionem, quippe qui a prima ætate fuerint mihi amici. Fortasse etiam Annubioni persuadebo, ut de genesi cum Clemente disputet. Et Petrus : Permitto, inquit, et laudo, amici officio te velle satisfacere. Verumtamen reputa, quomodo ex Dei providentia ad plenam persuasionem tuam harmonice perficiendam omnia undique concurrant. Hoc autem dico, quia Annubionis adventus tibi expedit. Et pater : Rem ita sese habere et ego profecto video. Quibus dictis, ad Simonem profectus est.

XII. Nos autem, qui cum Petro eramus, continuo

• Matth. xxv, 41.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ χαίρουσαν τὴν κρᾶσιν p. χαίρειν κατὰ τὴν κρᾶσιν O. ¹⁰ χαίρων. Τὸ δὲ, δύναται p. χαίρων, τότε οὐ δύναται O. ¹¹ Malim μετασύγκρισιν. ¹² Ad Anubionem. Ruf. Recogn. x, 52.

interrogando ob voluptatem atque suavitatem ditorum totam noctem vigiles permansimus. Et cum jam auroresceret, Petrus me ac fratres meos intrens, dixit: Hæsito, quid patri vestro visum sit. Hoc Petro dicenti pater intervenit, reperitque eum nobis de se loquentem. Quem cum mærentem videret, post salutationem ad se ipsum excusandum exposuit, quam ob causam foris dormisset. Nos vero eum intuentes expavimus, vultum quidem Simonis videntes, vocem autem Fausti patris nostri audientes. Et cum eum fugeremus atque exhorresceremus, obstupuit pater, quod tam austere ac inimice eum eo ageremus. Solus autem Petrus formam ejus naturalem vidit nobisque dixit: Cur exsecrantes refugitis a patre vestro? Cui nos una cum matre respondimus: Simon iste nobis esse videtur, vocem habens patris nostri. Et Petrus dixit: Vobis quidem vox ejus præstigiis non mutata sola cognoscitur; verum oculis meis non fascinatis vultus quoque, qualis est, apparet, non Simonis, sed Fausti patris vestri. Tum jam patrem respexit eique dixit: Propria facies illis in te non apparet, sed Simonis prætervissimi nobisque inimicissimi.

XIII. Hæc Petro loquente advenit quidam ex iis, qui Antiochiam præmissi fuerant, eique dixit: Scire te volo, mi domine, Simonem, Antiochiæ publice multa prodigia edentem, magum te appellare ac præstigiatorum, incolasque ad tantum excitasse odium, ut quis desiderio anhelet vel carnibus suis vescendi. Quapropter nos, præmissi cum fratribus nostris Simoni a te adjunctis, cum civitatem vehementer contra te commotam videremus, occulte convenimus, quid fieri oporteret considerantes. Et cum incerti hæsitarem, Cornelius centurio, quem Cæsareæ Dominus a demone liberavit, ab imperatore ad provinciæ præfectum missus supervenit. Qui a nobis clam accersitus ac de causa mæstitiæ nostræ certior factus et ut juvaret rogatus promississime promisit se eum fugaturum, si quidem cæptum ipsi adjutarem. Cumque polliciti essemus sedulo nos omnia facturos: Ego, inquit, per multos meos amicos evulgabo me venisse ad eum capiendum, cum Cæsar multis magis sublati de eo certior factus me ad id misisset, ut et ipsum eodem modo, quo prius præstigiatores, puniret. Et qui ex vestris cum eo versantur, quasi occulte undique audierint, referant ei, me ad capiendum eum esse emissum. Quibus auditis fortasse pavore correptus aufugiet. Cum aliud quid facere cogitarem, simul ita evenit. Etenim cum et ex multis alienis clam nuntiantibus, tanquam ingens beneficium ipsi conferrent, et insuper ex familiaribus nostrorum simulatis illud audivisset et hanc esse suorum sententiam putaret, sibi cavendum esse cognovit. Antiochia igitur aufugiens cum

A ἐπαλλήλως πυνθανόμενοι ὑπό τε ἡδονῆς καὶ χαρῆς τῶν λεγομένων νήφοντες ἐνυκτερεύσαμεν. Ἦδη δὲ πῶς νυκτὸς ὑπαυγαζομένης, Πέτρος ἐμβλέψας ἐμοὶ τε καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἔφη· Διαπορῶ, τί ἔδοξε τῷ ὑμετέρῳ πατρί. Καὶ λέγοντος τοῦτο ἤκειν ὁ πατὴρ αὐτόθι, τὸν Πέτρον ἡμῖν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον καταλαβὼν· καὶ ἀθυμοῦντα ἰδὼν προσαγορεύσας ἀπελογήσατο, δι' ἣν αἰτίαν ἔξω κεκοίμηται. Ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἐξεστήκειμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὁρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀκούοντες Φαύστου. Καὶ 407 δὴ ψευγόντων ἡμῶν αὐτὸν¹³ καὶ συγούτων ἐξεπέπληκτο ὁ πατὴρ ἐπὶ τῷ οὕτως ἀπηνῶς καὶ ἐχθρῶς αὐτῷ χρῆσθαι. Μόνος δὲ Πέτρος τῆν κατὰ φύσιν αὐτοῦ ὄρων μορφῆν πρὸς ἡμᾶς ἔφη· Τίνος ἔνεκα βδελυσσόμενοι ἀπωθεῖσθε τὸν ὑμέτερον πατέρα; Ἡμεῖς δὲ καὶ ἡ μήτηρ ἔφαμεν·
B Σίμων ἡμῖν οὗτος φαίνεται φωνὴν ἔχων τοῦ ἡμετέρου πατρὸς. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ὑμῖν μὲν ἡ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ μόνῃ γινώριμός ἐστιν, ἐμοῦ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς ἐστιν ὁρατὸν, ὅτι μὴ ἐστὶ Σίμων, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος πατὴρ. Τότε δὴ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρὶ ἔφη· [Ἰδὼν σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἡμῖν [ἐχθρίστου].

XIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγόμενου ἐπεισθεῖ τις τῶν προόδων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας [ὑποστραφεῖς] λέγων Πέτρον· Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου, ὅτι Σίμων ἐν τῇ Ἀντιχείᾳ δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν μάγον σε¹³ ὀνομάζων καὶ γόητα καὶ πρὸς τοσοῦτον αὐτοῦς μίσους παρεσκευάσεν, ὡς γλίχῃσθαι πάντα ἀνθρώπων τῶν¹⁴ ἐκεῖ ἐπιδημησάντων σαρκῶν αὐτῶν ἀπογεύσασθαι σου. Ὅθεν ἡμεῖς οἱ πρόδοι μετὰ τῶν ὑπὸ σοῦ τῷ Σίμωνι ὑποβεβλημένων ἀδελφῶν ἡμῶν, πολὺ κατὰ σοῦ βρόχουσαν τὴν πόλιν ἐωρακότες, κρύφα εἰς τὸ αὐτὸ γενόμενοι σκοποῦμεν¹⁵, τί χρῆ ποιεῖν. Καὶ δὴ ἐν ἀπορίᾳ ἡμῶν ὄντων ἐπεδήμησε Κορνήλιος ἑκατόνταρχος, ὑπὸ Καίσαρος πεμφθεὶς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, ὃν ἐν Καισαρείᾳ δαιμονῶντα 408 ἴασατο ὁ Κύριος. Οὗτος μεταπεμφθεὶς ὑφ' ἡμῶν κρύφα καὶ τῆς ἀθυμίας τὴν αἰτίαν παρ' ἡμῶν μαθὼν καὶ βοηθεῖν ἀξιώθεις προθυμότερα ὑπέσχετο φοβήσας φυγαδεύειν αὐτὸν, ἐάν γε αὐτοῦ τῷ ἔγγειρῆματι ὑπουργήσωμεν. Ἡμῶν δὲ ἐτόλμως πάντα ποιήσιν ὑποσχομένων ἔφη· Ἐμοῦ διὰ πολλῶν φίλων κρύφα εἰς σύλληψιν αὐτοῦ ἐληλυθέναι περισκοποῦντος καὶ ζητεῖν αὐτὸν φάσκοντος, καθότι Καῖσαρ πολλοὺς μάγους ἀνελεῖν καὶ τὰ κατ' αὐτὸν μαθὼν ἐμὲ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ζητησιν ἐπεμφεν, ὅπως καὶ αὐτὸν ὡς καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ μάγους κολάσῃ. Καὶ οἱ ὑμέτεροι οἱ συνόντες αὐτῷ ὡς δὴ κρύφα ποθὲν ἀκηκόετες προσαναφερέτωσαν, ὡς ἐμοῦ ἔνεκα τοῦ συλλαβεῖν αὐτὸν ἀπεσταλμένου. Καὶ τυχὸν ταῦτα¹⁶ ἀκούσας φοβηθεὶς φεύξει. Ἐπεὶ τοίνυν ἕτερόν τι ποιεῖν ἐπινοήσαμεν, ὁμῶς οὕτως ἐγένετο. Ὑπὸ τε γὰρ πολλῶν τῶν ἔξω εἰς τὰ μεγάλα αὐτῷ χαριζομένων λάθρα λεγόντων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐνδον ὑποβλητῶν ἡμετέρων ἀκηκόως καὶ ὡς παρ' ἰδίων γνώμην εἰληφῶς ὑπο-

VARIAE LECTIONES.

¹³ Ita scripti c. Ruf. x, 53, αὐτῶν O. ¹⁴ τε O. ¹⁵ τὴν O. ¹⁶ σκοποῦ καὶ O, in quo subit: de repetuntur vbb. πολὺ κατὰ σοῦ βρόχουσαν. ¹⁶ αὐτόν O.

σπείσθαι ἔγνω· Ἀποδράς οὖν τῆς Ἀντιοχείας μετὰ Ἀθηνόδωρου ἐββάδε ἐλήλυθεν, ὡς ἀκηκόαμεν. Διὸ συμβουλευόμεν σοι μήπω ἐπιθῆναι τῆς πόλεως ἐκεῖνης, μέχρις ἂν εἰδῶμεν, εἰ τῆς κατὰ σοῦ διαβολῆς ἐκεῖνου ἀπόντος ὑπολήσαι δυνήσονται.

XIV. Ταῦτα τοῦ προόδου ἀπαγγελλαντος, ὁ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεμίλησας ἔφη· Ἀκούεις, Φαῦστε, ὑπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου ἡ μεταμόρφωσίς σου γέγονεν, ὡς ἦδη φαίνεται. Καίσαρος γὰρ νομίσας ἐπὶ κακῷ αὐτὸν ζητεῖν, φοβηθεὶς ἔφυγε τὴν ἑαυτοῦ σοι περιθεὶς μορφήν, ὅπως ἀποθάνοντος σου τοῖς σοῖς τέκνοις ἡ λύπη γένηται. Ταῦτα ὁ πατὴρ ἀκούων, κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἔφη· Ὁρθῶς ἐστοχάσω, Πέτρο· Ἀνουβίων¹⁷ [γὰρ οικειός] μοῦ με φίλων μυστηριωδῶς τὴν ἐπιβουλήν ἐξέφηγεν. Καὶ οὐκ ἐπίστευ[σα ὁ ταλαίπωρος], ἐπειδὴ τοῦ παθεῖν ἡμῶν ἄξιος.

XV. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος μετ' οὐ πολὺ [Ἀνουβίων ἦλθε] πρὸς ἡμᾶς τὴν Σίμωνος ἡμῖν δηλῶν φυγὴν, καὶ ὡς αὐτῆς νυκτὸς ἐπὶ Ἰουδαίαν ὤρμησεν. Ἔβρε δὲ τὸν πατέρα ἡμῶν κοπιόμενον καὶ μετὰ ὀδυρμῶν λέγοντα· Οἱμοί, οἱμοί ὁ τάλας, μάγον αὐτὸν ἀκούων ἠπίστου. Ὁ ταλαίπωρος πρὸς μίαν ἡμέραν ἐπαρῶσθεὶς συμβίῳ καὶ τέκνοις ταχέως ἐπὶ τὴν πρῶτην τῆς ἀγνοίας ἦλθον συμφορᾶν. Καὶ ἡ μήτηρ ὀδυρομένη τὰς τρίχας κατέτιλλεν. Ἡμεῖς δὲ περὶ τῆς τοῦ πατρὸς ἀλλοιώσεως ἀδημονοῦντες ἐστένομεν, ὅ τι ποτὲ ἦν συνοῆσαι μὴ δυνάμενοι. Ἀνουβίων δὲ ταῦτα ἀκούων καὶ ὀρῶν ἀχανῆς ἔστη. Ὁ δὲ Πέτρος ἡμῖν τοῖς τέκνοις ἐπὶ πάντων ἔφη· Πιστεύσατέ μοι, οὗτός ἐστι Φαῦστος ὁ πατὴρ ὑμῶν. Διὸ δὴ κελεύω ὑμῖν, ὡς πατρὶ προσέχειν. Παρέξει γὰρ ὁ Θεὸς πρόσφασίν τινα, δι' ἧς τὴν Σίμωνος ἀποδυσάμενος μορφήν τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν προδήλως ἀναδείξει πάλιν¹⁸. Ταῦτα ἡμῖν εἰπὼν καὶ τῷ πατρὶ προσεμίλησας ἔφη· Ἐγὼ σοι ἐπέστρεψα, προσαγορεύσαι Ἀππίωνα καὶ Ἀνουβίωνα, ἐπειδὴ ἐκ παιδῶν σοι φίλους εἶναι ὁμολογεῖς, οὐχὶ Σίμωνι τῷ Μάγῳ συνομιλεῖν.

410 XVI. Καὶ ὁ πατὴρ, Ἥμαρτον, ἔφη, ὁμολογῶ. Καὶ Ἀνουβίων· Καὶ αὐτὸς ἐγὼ, ἔφη, σὺν αὐτῷ δέομαι σοι, συγγνώμην γέροντι εὐγενεῖ καὶ ἀγαθῷ ἠπατημένῳ. Παῖτριον γὰρ γέγονεν ὁ δυστυχῆς τοῦ περιβοήτου. Πλὴν ὡς γέγονε¹⁹ φράσω. Ὁ ἀγαθὸς γέρον ἦλθε προσαγορεύσων ἡμᾶς. Ἐτυγχάνομεν δὲ αὐτῆς ὥρας κατὰ ταυτὸν οἱ ἐκεῖ παρόντες ἀκούοντες Σίμωνος, ὃς ἀποδιόρασκεν ἤθελε αὐτῇ νυκτὶ ἀκηχῶς, ἐπελημήσειεν ποθὲν τινὰς ἐνταῦθα τῇ Λαοδικείᾳ²⁰ ἐκ προσταγῆς βασιλικῆς ζητοῦντας αὐτόν. Φαῦστῳ δὲ εἰσιόντι τὸν ἴδιον θυμὸν ἐπέστρεψε²¹ φήσας οὕτως πρὸς ἡμᾶς· ἄλλων αὐτὸν ἐλθόντα συμμετασχεῖν ὑμῖν ποιήσατε· ἐγὼ δὲ μύρον τι σκευάσω, ἵνα δειπνήσας καὶ ἀναλαβῶν τι ἴδιον χρίσας πρόσωπον τὴν ἐμὴν πᾶσιν ἔχειν δόξῃ²² μορφήν. Ὑμεῖς δὲ βοτάνης τινὸς βλαῆς προεναλειψάμενοι ὑπ' ἐμοῦ οὐκ ἀπατηθήσεσθε ὑπὸ τῆς τήνης²³ αὐτοῦ μορφῆς, πλὴν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὁ Φαῦστος δόξει εἶναι Σίμων.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ἀνουβίων (sic) O. ¹⁸ πάλαι O. ¹⁹ γέρον O. ²⁰ Λαοδικία O. ²¹ ἐπέστρεψε addidi ex conjectura. Cfr. Ruf. x, 58. ²² δόξει O. ²³ Sic barbarice in archetypo. Si ξένης iegeris, una littera mutata, sensui et grammaticæ forte erit consultum. Ed. PATR.

A Athenodoro huc venit, ut audivimus. Itaque tibi suademus, ne ad oppidum illud ascendas, donec viderimus, num illo egresso populus calumniæ contra te disseminatæ oblivisci possit.

XIV. Quæ cum is, qui præcessit, nuntiasset, Petrus in patrem nostrum respiciens dixit: Audis, Fauste, metamorphosin tuam per Simonem Magum factam esse, ut am apparet. Nam cum putaret, ad pœnam se a Cæsare quæri, territus fugit ac suum tibi vultum affinxit, ut te morte sublato illis tuis tristitia pareretur. Ac pater, hæc audiens, lacrymans et ejulans exclamavit: Recte divinasti, Petre! Etenim Annubion amicus me diligens sub mysterio quodam insidias collocatas mihi indicavit. Verum ego B infelix non credebam, nam dignus eram qui paterer.

XV. His a patre dictis, haud multo post Annubion ad nos venit, Simonem fugisse nuntians et illa nocte Judæam petiisse. Ac cum patrem nostrum inveniret afflictum et cum lacrymis dicentem: O me miserum, qui magum esse illum audiens non crediderim! Per unam diem ab uxore et filiis cognitus ad priorem erroris miseriam celeriter infortunatus reversus sum. Mater vero plangens capillos evulsit. Nosque de patris permutatione stupentes ingemimus, nec quid rei esset intelligere potuimus. Annubion autem hoc videns stabat silentio defixus. Tum Petrus nobis filiis coram omnibus dixit: Mihi credite, hic est Faustus pater vester. Propterea vos hortor, ut habeatis eum quomodo C patrem. Deus enim præbebit occasionem aliquam, qua Simonis vultu exulo patris vestri evidenter recuperare possit effigiem. Quibus ad nos dictis patrem intuens: Ego tibi, inquit, permisi, ut Appionem et Annubionem salutatum ires quia eos a pueris tibi amicos esse asserebas, non ut Simoni Mago conversareris.

XVI. Et pater: Peccavi, inquit, fateor. Ac Annubion: Ego quoque, inquit, simul cum eo te rogo ut seni generoso et bono decepto ignoscas. Namque infelix ludibrium factus est decantati illius hominis. Sed jam narrabo quomodo acciderit. Bonus hic senex venit ad nos salutandos. Contigit autem ut illa hora cum Simone essemus, qui ipsa nocte fuga se salvare volebat, cum audisset, adesse quosdam in hac Laodiceæ civitate, qui ex imperatoris præcepto eum quærerent. Et postquam omnem suum furorem contra Faustum ingressum converterat, ita ad nos locutus est: Illum, qui advenit, mensæ consortem vobiscum faciatis, ego vero unguentum quoddam componam, quo suam ipsius faciem post cœnam perunctus omnibus meum vultum circumferre videatur. Vos autem herbæ ejusdam succo a nie prius peruncti non fallimini de commutato illius vultu; at cæteris omnibus Faustus esse videbitur Simon.

XVII. Quæ cum ille prædixisset: Quodnam, inquam, tibi lucrum veniet ex hujuscemodi machinatione? Ac Simon respondit: Primum quidem, illo capto, qui me quærunt, investigatione contra me iura desistent. Si vero etiam manu regia sublatus fuerit, magnopere lugebunt filii ejus, qui me derelicto ad Petrum sese contulerunt, eique collaborant. Jam enim tibi, Petre, verum conlitor, timore Simonis me esse impeditum, quominus Fausto hæc significarem. Verum enimvero ne tempus quidem Simon nobis dedit secretis colloquendi; alias pravum Simonis consilium ei patefexissem. Interea media nocte exsurgens Simon Judæam fuga petiit cum comitibus Appione et Athenodoro. Tunc ego valetudinis incommoda finxi, ut domi remanens post illorum profectionem celeriter eum ad suos remitterem, si forte apud vos aliquo modo posset occultari, ne a Simonis investigatoribus captus ejus loco regio odio periret. Itaque nocte intempesta eum ad vos misi, sollicitusque noctu perveni, ut eum viderem ac velocius redirem, priusquam supervenirent, qui Simonem comitati sunt. Et conversus ad nos: Ego Annubion, inquit, patris vestri verum video vultum, quippe qui a Simone perunctus fuerim, sicuti antea enarravi, ut vera Fausti facies meis oculis appareret. Unde stupeo atque admiror Simonis magiam, quod vos circumstantes patrem vestrum non agnoscitis. Flentibus autem patre et matre nobisque ipsis de communi calamitate, commiseratione commotus flebat et Annubion.

XVIII. Tum Petrus patri vultum se restitutum nobis promisit ad eum dicens: Audivisti, Fauste, quæ ad nos spectant. Si ficta in te vultus imago utilis nobis fiat et tu nos adjuveris ad ea, quæ mandabo, tunc propriam tibi restituam faciem, si prius feceris quæ tibi jussero. Ac patri dicenti: Quæcunque possum, lubenter perficiam, si modo meis effigiem meam reddas, Petrus respondit: Ipse auri- bus tuis audisti ex iis, qui a me præmissi Antiochia redierunt, quomodo Simon illic versatus multitudinem vehementer contra me excitavit, magum et cæde pollutum, deceptorem et præstigiatores muncupans, ita ut vehementer cupiant illic omnes vel carnibus meis vesci. Fac ergo quæ tibi præcipiam, et, Clemente apud me relicto, cum uxore tua et Faustino ac Faustiniانو, filiis tuis, duc nos Antiochiam. Erunt autem tecum et alii quidam, quos ad adjuvandum meum consilium idoneos credidero.

XIX. Quando igitur simul cum iis Antiochiæ ver-saris et Simon quidem esse videris, palam prædica-penitentiam tuam, atque dic: Ego Simon vobis

XVII. Ἐκεῖνον δὲ ταῦτα προλέγοντος ἔφη· Τί νῦν σοι ἐκ τῆς τοιαύτης μηχανῆς ἐστι κέρδος; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἐμὲ ζητοῦντες παύσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀνααιρεθῆι, μέγιστον πένθος ἔξουσιν οἱ τοῦτου παῖδες, οἱ τινες ἐμὲ καταλιπόντες, προσφυγόντες τῷ Πέτρῳ συνεργούσιν. Νῦν γάρ σοι, ὦ Πέτρε, ὁμολογῶ τὰ ἀληθῆ, ὅτι ἐφοδούμην τὸν [Σίμωνα, τῷ 411 Φαύ]στῳ τοῦτο μηνύειν²². ἀλλ' οὐδὲ καιρὸν ἡμῖν ὁ Σίμων ἐδίδου πρὸς τὸ ἰδιάζειν· [εἰ μὴ]²³ αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακὴν ἀνέφηνα βουλήν. Πλὴν ἐν μέσῃ γε νυκτὶ ἀναστὰς ὁ Σίμων τὴν²⁴ ἐπὶ Ἰουδαίαν ἐποίητο φυγὴν, προπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀππιωνοῦ καὶ Ἀθηνοδώρου. Τότε ἐγὼ δυσαρέστως ἔχειν τὸ σῶμα ὑπεκρινάμην, ὅπως μείνας μετὰ τοῦ ἐκεῖνους πορευθῆναι εὐθὺς αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἐαυτοῦ ἐπανελθεῖν ποιήσω, εἴ που δύναίτο παρ' ὑμῖν κρυπτόμενος λαθάνειν μήπως ὑπὸ τῶν Σίμωνος ζητούντων ὡς Σίμων ληφθεὶς ὑπὸ βασιλικῆς ὀργῆς ἀποθάνῃ. Ἄωριος οὖν αὐτὸν ἐξαπέστειλα πρὸς ὑμᾶς, καὶ κηρόμενος αὐτοῦ νύχιος ἦλθον ὀφθόμενός τε αὐτὸν καὶ τάχιον ἀπελευσόμενος, πρὶν τοὺς πέμφαντας [τὸν Σίμωνα] ἐπανελθεῖν²⁵. Καὶ προσδύψας ἡμῖν ἔφη· Ἐγὼ Ἀνουβίων τὴν τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἀληθῆ μορφήν ἐσὼ ἐναλειψάμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος, ὡς προεδιηγησάμην²⁷, ἵνα τοῖς ἐμοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ ἀληθὴς Φαύστου φαίνεται μορφή. Ἐκπεπληγμένος οὖν σφόδρα θαυμάζω τὴν Σίμωνος μαγίαν, ὅτι ἐστῶτες τὸν ὑμῶν οὐ γνωρίζετε²⁸ πατέρα. Κλαιόντων δὲ τοῦ τε πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων ἡμῶν συμφορᾷ, συμπαθήσας καὶ ὁ Ἀνουβίων ἐδάκρυσε.

XVIII. Τότε καὶ ὁ Πέτρος τῆς τοῦ πατρὸς μορφῆς τὴν ἀποκατάστασιν 412 ἡμῖν ἐπηγγελάτο εἰπὼν πρὸς αὐτόν· Ἦκουσας, ὦ Φαῦστε, τὰ καθ' ἡμᾶς. Ὅταν οὖν ἡμῖν χρήσιμος ἡ περιχειμένη σοι πλάνος μορφή γένηται καὶ ὑποργήσῃς ἡμῖν, πρὸς δὲ κελεύομεν, τότε καὶ γὰρ σοὶ τὴν ἀληθινὴν σου μορφήν ἀποδώσω πρότερον ποιήσαντι τὰ παρ' ἐμοῦ σοι λεγόμενα. Τοῦ δὲ πατρὸς εἰπόντος· Πᾶν ὅ τι ἀν μοι δυνατόν ἢ προθυμότερον ποιήσω, μόνον τὴν ἐμὴν τοῖς ἐμοῖς ἀπόδος μορφήν· ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· αὐτὸς ἰδίως ὡσὶν ἀκήκοας τῶν προδῶν μου ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐληλυθότων καὶ εἰπόντων, ὡς ἐκεῖ γεγονώς ὁ Σίμων ἰσχυρῶς τοὺς ὄχλους κατ' ἐμοῦ παρώξυνε, μάγον καὶ μαιφόνον, πλάνον τε καὶ γόητα ἀποκαλῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς γλίχεσθαι πάντας τοὺς ἐκεῖ τῶν ἐμῶν ἀπογεύσασθαι σαρκῶν. Ποίσεις οὖν, ὡς ἐγὼ λέγω, καταλιπὼν Κλήμεντα παρ' ἐμοῦ καὶ προαγαγὼν ἡμᾶς εἰς Ἀντιοχείαν μετὰ τῆς συμβίου σου, ἔτι δὲ Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανῶ τῶν υἱῶν σου. Συνέσονται δὲ σοὶ καὶ ἄλλοι τινὲς, οὓς ἐγὼ κρίνω δυνατοὺς ὑποργῆσαι τῷ ἐμῷ θελήματι.

XIX. Μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ [γενόμενος], ἐν ὅσῳ ὡς Σίμων φαίη, δημοσίᾳ κήρυξεν τὴν σεαυτοῦ μετα[μέλειαν εἰπὼν·] Ἐγὼ Σίμων ταῦτα ὑμῖν

VARIE LECTIONES.

²² ὅτι ἐφοδούμην τότε, τῷ Φαύστῳ τοῦτο μηνύειν Ruf. ²³ Codicis lacuna desinit in litt. μῶν. Τημ ἐφάνη p. ἀν ἐφηνα idem. Alius conjectaverit: [!σως συνόντων ἢ] μῶν αὐτῷ τὴν ἐκ τοῦ Σίμωνος κακὴν ἀν ἐφάνη βουλήν. ²⁴ τὸν O. ²⁵ ἐπανελθῶν O. ²⁷ ὡν προδιηγῆσάμεν p. ὡς προεδιηγησάμεν O. ²⁸ γνωρίζω O.

κηρύσσω ὁμολογῶν²⁰, ἀδίκως καταψεύ[σασθαι τὰ τοῦ Πέτρου· οὐ γάρ] ἐστι πλάνος, οὐ μαιφόνος, οὐ γόης, οὐδὲ ὅσα ποτὲ φαῦλα περὶ αὐτοῦ λέγων ἐφθανον ὑπὸ θυμοῦ ἐλαυνόμενος. Δέομαι ὑμῶν αὐτὸς ἐγὼ, ὁ τοῦ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἵτιος αὐτῶ γεγονώς, παύσασθε μισούντες αὐτόν· τοῦ γὰρ ὑπὸ θεοῦ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἀπεσταλμένου ἀληθοῦς προφήτου **413** ἀληθῆς ἐστὶν ἀπόστολος. Διδὲ καὶ αὐτὸς συμβουλεύω, αὐτῶ ὑμᾶς πείθεσθαι περὶ ὧν κηρύσσω, ἐπεὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις ἀρῆν ἀπολείται. Δι' ἣν δὲ αἰτίαν ὑμῖν ταῦτα ὡμολόγησα, εἰδέναι ὑμᾶς θέλω. Ταύτης τῆς νυκτὸς ἄγγελοί με τοῦ θεοῦ, τὸν ἀσεβῆ, ὡς ἐχθρὸν ὄντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίζου. Παρακαλῶ οὖν, μὴ ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἄλλοτε ἐπελθὼν κατὰ Πέτρου ἐπιχειρῶν λέγω, μὴ ἀποδέξησθέ με. Ἐξομολογοῦμαι γὰρ ὑμῖν· ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ γόης. Ἐξέσσι γὰρ ἰσως, μετανοήσῃ ἀπολύσαι τὰ προπεπραγμένα μοι ἁμαρτήματα.

XX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου ὑποτιθεμένου, οἶδα, ἐφη ὁ πατήρ, ὃ τι βούλει. Διδὲ μὴ κάμνε. Ἐμοί γὰρ οὐχ ἤττον μελήσει ἐκεῖσε ἐλθόντι διαλεχθῆναι, ἢ χρῆ περὶ σοῦ διαλέγεσθαι. Καὶ ὁ Πέτρος πάλιν ὑπετίθετο· ὅταν σὺν νόησιν τὴν πόλιν μεταβαλομένην τοῦ μίσους, ἐκθυμούσαν δὲ ἰδεῖν ἡμᾶς, πέμψας δήλωσόν μοι, καὶ αὐτόθι ἐπικαταληφόμεθά σε. Γενόμενος δὲ ἐκεῖ αὐτήμερον τὴν ἄλλοτριαν σου μορφήν ἀπελάσας τὴν σὴν τοῖς σοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀπλακῶς φαίνεσθαι πηγήσω. Ταῦτα εἰπὼν συνείναι αὐτῶ τοὺς υἱούς, ἀδελφοὺς δὲ ἐμοὺς ἐποίησε καὶ Ματθιδίαν²⁰, τὴν μητέρα ἡμῶν, καὶ τῶν γνησιωτέρων τινὰς συναπέρχεσθαι ἐκέλευσεν. Ἡ δὲ μήτηρ συναπελθεῖν αὐτῶ ὀκνηρῶς εἶδε λέγουσα²¹· Μοιχὰς γὰρ εἶναι δοκῶ τῆ Σίμωνος συνοῦσα μορφῇ. Εἰ δ' ἄρα συναπέρχεσθαι αὐτῶ ἀναγκασθῆσομαι, ἀδύνατον ἐπὶ τῆς αὐτῆς τύχης κλίνης²¹ συγκατακλιθῆσεσθαι. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ συναπελθεῖν αὐτῶ πεισθῆσομαι. Ὁκνούσαν δὲ αὐτὴν ἀπελθεῖν **414** ὁ Ἄνουθίων προέτρειπεν αὐτὴν εἰπὼν· Πείσθητι ἐμοί τε καὶ Πέτρῳ καὶ αὐτῇ δὲ τῇ φωνῇ, ὅτι [Φαῦστός] ἐστὶν, ὁ σοὶ σύμμιος, ὃν οὐκ ἐλαττόν σου ἀγαπῶ. Καὶ αὐτὸς αὐτῶ συμ[πορεύσομαι]. Ταῦτα τοῦ Ἄνουθίωτος εἰπόντος, ἡ μήτηρ συνελθεῖν ὑπέσχετο.

XXI. Ὁ δὲ Πέτρος [ἐφη]· Δικαιότατα ὁ θεὸς τὰ πράγματα ἡμῶν οἰκονομεῖ. Ἐχομεν γὰρ μεθ' ἡμῶν Ἄνουθίων[α ἀστρολόγον]. Οὗτος γὰρ ἡμῖν ἐπισημήσασιν τῇ Ἀντιοχείᾳ περὶ γενέσεως τοῦ λοιποῦ ὡς φίλος γνησιώτερον διαλεχθήσεται. Καὶ δὴ τοῦ πατρὸς ὑπὸ νύκτα μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος σὺν τῶ Ἄνουθίῳ ἡρμήσαντος ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιόχειαν, ὄρθρου τῆς ἄλλης ἡμέρας πρὶν προελθεῖν Πέτρον ἐπὶ τῶ διαλέγεσθαι, ἐπανήλθον εἰς τὴν Λαοδικίαν τὸν Σίμωνα προπέμψαντες Ἀππίων καὶ Ἀθηνώδωρος ἐπιζητούντες τὸν πατέρα. Ὁ δὲ μαθὼν ἐκέλευσεν αὐτοὺς εἰσερχεσθαι. Εἰσδάντων δὲ καὶ καθεσθέντων καὶ, Ποῦ Φαῦστος; εἰπόντων, ἀπεκρίνατο Πέτρος· Οὐκ ἴσμεν· αὐτῆς γὰρ ἐσπέρας πρὸς ὑμᾶς ἔλθων οὐκέτι τοῖς οἰκειοῖς ἐφάνη· χθὲς δὲ ὄρθρου καὶ

A annuntio atque fateor me inique de Petro mentitum esse; non enim ille est deceptor, aut cæde pollutus, aut præstigiator, aut quæ alia cuncta de eo mala protuli furor incitatus. Obsecro ego vos ipse, qui odii vestri contra eum noxius sum auctor, ut id deponatis; nam ille est veri ad salutem mundi a Deo missi prophetae verus apostolus. Quapropter et ipse suadeo ut ei credatis in iis de quibus loquor, ne forte oppidum vestrum funditus pereat. Verum enimvero scire vos volo, cur hæc confitear. Dei angeli me impium, quod inimicus essem nuntio veritatis, hac nocte vehementer flagellarunt. Hortor ergo ne mihi credatis, etiamsi alias veniens Petrum calumnier. Confiteor enim vobis: egometipsum sum magus, ego deceptor, ego præstigiator. Sic forsanelicet peccata prius a me commissa pœnitentia delere.

XX. Quæ cum Petrus patri mandasset: Intellico, inquit, quid velis. Quare ne ultra labores. Nam curæ mihi erit, cum illic venero, ut de te loquar, quæ annuntiare me oportet. Deinde Petrus mandatis subjunxit: Quando autem urbem odio desistere vides ac desiderio nos videndi capi, nuntium mihi mitte, et statim ad te properabimus. Et cum eo venero, alienam formam a te fugabo, tuamque tuis et aliis omnibus clare apparere faciam. Quibus dictis filios ejus, meos fratres, et Matthidiam matrem nostram et sodalium quosdam una cum eo proficisci jussit. Sed mater invita cum eo abire videbatur dicens: Profecto adultera mihi esse viderer, si vultui Simonis essem conjuncta. Itaque si cogor, ut cum eo abeam, fieri tamen non poterit, ut in eodem lectulo jaceam. Nescio tamen, an vel persuaderi mihi possit, ut simul cum eo proficiscar. Tum Annubion præter voluntatem abeuntem ita hortatus est: Crede mihi et Petro et voci ipsi, esse eum Faustum conjugem tuum, quem ego non minus diligo quam tu ipsa. Ego et ipse cum eo proficiscar. Quæ cum Annubion dixisset, mater se una cum reliquis venturam promisit.

XXI. At Petrus: Deus rebus nostris optime consult; habemus enim nobiscum Annubionem astrologum. Hic cum nobis de genesi ut amicus disputabit familiaris, quando Antiochieæ erimus. Et cum pater sub noctem cum iis, quos Petrus ordinaverat, simul cum Annubione perrexisset ad vicinam Antiochiam, mane sequentis diei, antequam Petrus ad disputandum egressus esset, Laodiceam venerunt Appion et Athenodorus, Simonis comites, patrem quærentes. Qua re cognita, introire eos jussit. Qui cum ingressi essent atque consedisent, ac ubi Faustus esset quæsiissent, Petrus respondit: Nescimus; nam ex vespero illo, quo ad vos ivit, nulli suorum rursus apparuit. Meri autem mane et Simon eum quærebat, cumque nihil responderemus, nescio quid

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ὁμολογῶν Ο. ²⁰ Ματθιδίαν Ο. ²¹ λέγουσα supplevi ex conjectura. [Lege εἶχε pro εἶδε.] ²¹ an leg. τῆς καὶ κλίνης?

ei in mentem venerit, Faustum se esse contestanti. Quod cum nemo crederet, flens et dolens minabatur, occisurum semetipsum et versus mare properavit.

XXII. Quæ cum Appion ejusque comites audissent, ululatu edito plangebant dicentes : Cur eum non excepistis? Et cum Athenodorus mihi dicere vellet : Iste Faustus erat, pater tuus, Appion præveniens : Comperimus, inquit, a quodam, incidisse eum in Simonem exhortantem, ut Petro relicto comes sibi fieret, eique promississe, veritatem se revelaturum, ipso Fausto eum obsecrante, filios suos se posthac nunquam velle videre, quippe qui Judæi facti essent. Quæ cum audissemus, eum quærendi causa huc venimus. Sed quia hic non reperitur, verum dixisse videtur, qui retulit, quæ vobis prius enuntiavimus. Ego autem Clemens, perspecto Petri consilio, seminandi in illos suspicionem, senem apud ipsos sibi esse quærendum, ut timore repleti fugerent, ad adjuvandum ejus consilium concurrere Appioni dicens : Audi, Appion charissime : Nos, quæ bona esse credimus, etiam patri tradere studemus. Quæ si accipere nolit, sed potius nos exsecrans fugit, durius aliquid eloquar : etiam nos de eo non curamus. Quæ cum enuntiassem, quasi crudelitatem meam ægre ferentes abierunt et Simonis vestigia, ut crastino die comperimus, quam celerrime insequentes Judæam petierunt.

XXIII. Interea cum decem præterissent dies, venit quidam Antiochia a patre missus nuntians, quomodo palam Simonem cum ipsius vultu accusans Petrumque laudibus extollens toti Antiochenorum civitati desiderium injecerit illum videndi. Ex quo omnes cupere dixit, eum secum habere. Nonnullos autem ob nimium erga Petrum amorem in patrem sævientes Fausto ut Simoni adeo manus injicere velle. Propterea eum timentem, ne perimeretur, statim misisse, qui Petrum rogaret, ut ad eum festinaret, si vivum vellet et amorem civitatis superabundanti opportune appareret. Quibus cognitis Petrus ad deliberandum in concione multitudinem coegit, et, episcopo ex comitibus ordinato, postquam per tres dies Laodiceæ baptizaverat atque sanaverat, ad vicinam Antiochiam pergere properavit.

A Σίμων αὐτὸν ἐζήτησεν, καὶ ἐπεὶ μὴδὲν ἀπεκρινάμεθα πρὸς αὐτὸν, οὐκ οἶδα, τί ἔδοξεν αὐτῷ Φαῦστον αὐτὸν εἰπόντι. Μὴ πιστευθεὶς δακρύων καὶ κοπόμενος ἀποκτείνειν αὐτὸν ἀπειλήσας ὡς ἐπὶ θάλασσαν ὤρμησεν.

XXII. Ταῦτα ἀκούοντες ὁ τε Ἀππίων καὶ οἱ οὖν αὐτῷ ἐπολοῦξαντες ἐκόψαντο λέγοντες· Διὰ τί οὐ παρεδέξασθε αὐτόν; Καὶ ἅμα τῷ βούλεισθαι τὸν Ἀθηνόδωρον εἰπεῖν μοι· Φαῦστος ἦν, ὁ πατήρ σου, ὁ Ἀππίων 415 ὑποφθάτας αὐτὸν εἶπεν· ἐμάθομεν παρά τινος, ὅτι εὐρῶν αὐτὸν ὁ Σίμων ἐξώρμησε [ἵνα τὸν Πέτρον καταλιπὼν αὐτῷ συνοδοιπορήσῃ ὑπισχυμένῳ ἀποκαλύπτειν] τὰ ἀληθῆ, αὐτοῦ Φαῦστου παρακαλέσαντος αὐτόν, ὅτι μὴ ἤθελεν ὄρᾶν τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς Ἰουδαίους γεγενημένους. Ἡμεῖς δὲ ταῦτα ἀκούσαντες τούτου ἔνεκεν ἤλαθμεν ζητοῦντας αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα οὐκ ἔστι, φαίνεται ἀληθεύσας ὁ εἰπὼν ἡμῖν, ὡς οὖν παρ' αὐτοῦ ἀκούσαντες εἰρήκαμεν ὑμῖν. Ἐγὼ δὲ Κλήμης, συνομήσας τὴν τοῦ Πέτρου προαίρεσιν, ὅτι ὑπόνοιαν αὐτοῖς ἐνσπεῖραι θέλει, ὡς τὸν γέροντα ζητεῖν μέλλων παρ' αὐτοῖς, ἵνα φοβηθέντες φύγωσιν, συνέδραμον αὐτοῦ τῷ βουλήματι, καὶ πρὸς τὸν Ἀππίωνα, Ἄκουσον, ἔφη, φιλατέ μοι Ἀππίων· ἡμεῖς τὰ νομισθέντα ἡμῖν καλὰ ὡς πατρὶ δοῦναι ἐσπούσαμεν. Εἰ δὲ αὐτὸς οὐκ ἐβουλήθη λαθεῖν, ἀλλὰ τὸναντιον βδελυξάμενος ἡμᾶς ἐφυγεν, τραχύτερόν τι ἔρω· οὐδὲ ἡμεῖς αὐτοῦ φροντίζομεν. Ἐμαῦ ταῦτα εἰπόντος ὡς ἐπ' ὠμότητι δυσχεράναντες ἀπήσσαν, καὶ ὡς ἐμάθομεν τῆς ἄλλης ἡμέρας 33 [ὡς τάχιστα] κατ' ἵχνη Σίμωνος ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν ὤρμησαν.

C XXIII. Πλὴν ἡμερῶν δέκα διελθουσῶν [ἦκέ τις] ἐκ τῆς Ἀντιοχείας παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγγέλων 34 ἡμῖν, πῶς ὁ πατήρ δημο[σίᾳ] αὐτοῦ μορφῆς κατηγορῶν, Πέτρον εὐλογῶν τὴν πᾶσαν Ἀντιοχείαν πόλιν εἰς πᾶθον μετέθηκεν. Καὶ ἐκ τούτου πάντας ἐπιθυμῶν αὐτὸν ἰδεῖν ἀπήγγελλεν 35· ἐνίοις δὲ καὶ χαλεπαίνοντας αὐτῷ ὡς Σίμωνι διὰ τὴν πρὸς Πέτρον ὑπερβάλλουσαν 416 στοργὴν καὶ χεῖρας θέλειν ἐπιβαλεῖν τῷ Φαύστῳ ὡς Σίμωνι. Διὸ μήπως ἀναιρεθῆ δεδοικῶτα, ἐξαυτῆς ἔλθειν πέμφαντα ἀξιούων τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ζῶντα ἐπικαταλάβῃ, καὶ τῇ πόλει ἀκμαζούσῃ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν εὐκαίρως ἐπιφανῆ. Πέτρος δὲ ταῦτα ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκκλησιάζειν πλείστους συναγαγὼν καὶ ἐπίσκοπον ἐκ τῶν ἀκολούθων καταστήσας, βαπτίσας καὶ λαζάμενος ἡμερῶν ἐπιμείνας τριῶν τῇ Λαοδικεῖᾳ ἐπὶ τὴν πλησίον ὀρμήσειν 36 Ἀντιοχείαν ἐσπευσεν.

VARIE LECTIONES.

33 δόξαν O, qui deinde εἰπὼν p. εἰπόντι. 34 ἡμῶν O. 35 ἀγγέλων O. 36 ἀπήγγελλο Θ. 37 Fortasse legendum ὀρμήσαι. Post ἐσπευσεν in cod. O puncto distinguitur apponiturque ἄμην. Quo intelligitur, amanuensem opus suum putavisse omnino absolutum, quamvis vetus Rufini versio *Recognitionum* enarrando ulterius progrediatur.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ (1),

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ, ΕΠΙΛΗΜΙΩΝ ΤΕ ²⁷, ΚΑΙ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΡΥΦΑΙΟΥ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΤΟΜΗ, ΕΝ ²⁸ Η ΚΑΙ Ο ΑΥΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΒΙΛΗΠΤΑΙ ΒΙΟΣ, ΠΡΟΣ ΙΑΚΩΒΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.

CLEMENTIS

EPISCOPI ROMANI,

De actibus, peregrinationibus et prædicationibus sancti apostolorumque principis Petri, Epitome, in qua ejusdem Clementis vita continetur, ad Jacobum Hierosolymorum episcopum.

(COTTELENIUS, *Patres apostolici* * 733.).

MONITUM.

Ex homiliis *Clementinorum*, et *Recognitionum* libris, tum ex Epistola Clementis ad Jacobum, Clementis Martyrio, atque Narratione Ephraimi, composita fuit ista *Epitome*, per eos homines qui doctrinæ ac pietatis suæ esse duxerunt, quidquid superfluum, falsum, periculosum videbatur, id omne aut tollere, aut mutare et corrigere. Ter autem factam fuisse hujusmodi compendiariam compagem invenio in mss. codicibus Regiæ bibliothecæ. Prima compago est hæc, a me post Turnebum edita, post Perionium versa, exstans in Regiis libris numero septem. Secunda continetur exemplari 148, estque superiori paulo auctior; per additamenta scilicet a *Clementinis* petita, quæ ad oras posuimus. Tertiam codex 804 complectitur. Longe ea præcedentibus est auctior, ex assumptis itidem *Clementinorum*, necnon Epistolæ ad Jacobum, interdum cum Paraphrasi: et connexum habet Martyrium Clementis, subjunctum vero Ephraimi Opusculum, cujus brevitate collectionis cunctas varietates et additiones cum nullæ margines capere possent, plerasque omnes præterire eoacti sumus. Porro unius trium dictarum editionum auctorem Simeonem Metaphrastem ostendit marginalis nota posita in ms. Photio quondam Maximi Margunii. Testatur enim Hoeschelius eo in codice, ad Photianam capite 113, *Myriobibli* censuram, de opere continente tum Petri acta et cum Simone Mago disputationes, tum Clementis ad suos recognitionem, μυρίων δὲ ἀποτημάτων ἡ πραγματεία γέμει, ἀσκριπύμνυμν cerni hoc, ἀλλ' ἐπηγορθωκώς ταύτην ὁ Μεταφραστής πλοῦτον καὶ ταυτότητα τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀπέθετο. Cur vero suspicer priorem potius editionem quam duas alias ad Metaphrastem pertinere, causa est, quod in multo pluribus Græcorum menologiis et hagiologiis appareat.

ΚΛΗΜΗΣ ΙΑΚΩΒΩ (2) τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπισκόπῳ, Ἄ καὶ ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, τῷ τὴν Ἱερουσαλήμ ²⁹ ἁγίαν τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν διέποντι, καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προνοίᾳ ἰδρυθείσας ³⁰ καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἐκκλησίας, σὺν τε πρεσβυτέροις καὶ διακόνις καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνῃ εἶη πάντοτε.

I. Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ Κλήμης Ῥωμαίων πολίτης ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν δυναθῆς ζῆσαι σωφρόνως, λογισμὸν τε δεξάμενος, οὐκ

CLEMENS JACOBO domino et episcopo, et episcoporum episcopo, regenti Hierosolymam sanctam Christianorum Ecclesiam, atque Christi Dei nostri Ecclesias, quæ ubique Dei providentia præclare fundatæ sunt; una cum presbyteris, et diaconis, et cæteris omnibus fratribus, pax sit semper.

I. ³¹⁻³² Notum tibi sit, domine mi, quod ego Clemens, qui civis Romanus sum, et primam vitæ ætatem pudice ac moderate transigere valui, eum

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ al. καὶ περιόδων τοῦ. Al. ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων. ²⁸ al. αἷς. ²⁹ al. διέποντι δὲ τὴν ἐν Ἱερ. ³⁰ al. ἰδρυθείσας. ³¹⁻³² *Clementina*, hom. 1, c. 1, etc. *Recogn.* l. 1, c. 1, etc.

VARIORUM NOTÆ.

(1) *Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης*. Titulus hoc pacto conceptus exstat in duobus scriptis libris: *Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης Ἰακώβῳ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων, περὶ τῶν πράξεων καὶ περιόδων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, αἷς καὶ ὁ αὐτοῦ βίος συμπεριβιληπταί*. Additur in textu: *Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων Ἐπιτομή*. Quod habet inscriptio *Clementinorum*, quod-

que solum pro titulo exhibet unum exemplar. Alio modo quatuor codices: *Βίος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος (vel μάρτυρος) Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης, βαθῆ τοῦ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου*. Cot.

(2) *Κλήμης Ἰακώβῳ*. Superscriptionem cum sex primis vocabulis quæ eam sequuntur sumpsit compactor ex Epistola ad Jacobum. Iv.

suimo percepissem cogitationem, quæ nescio unde in me irrepserat, crebrasque mihi de morte commentationes pariebat, cum laboribus et anxietatibus vivebam. Reputabam enim num, cum mortuus fuero, non ero, nullusque erit unquam qui mei mentionem faciat, tempore nimirum cuncta oblivioni tradente? Cum autem non fuero, an quodammodo futurus sum, eos qui non sunt cognoscens; nec cognoscens, nec cognitus; quique non fuerim, non sim? Et aliquandone factus sit mundus; et ante quam fieret, quidnam erat? Nam si semper fuit, semper etiam erit: sin vero ortum habet, quidnam erit iterum? quod nunc impossibile mihi

II. Hæc atque his similia, nescio unde, indesinenter animo volutans, perpetuo semper mœrore afficiebar, in tantum ut pallerem ac tabescerem: et quod gravissimum erat, si quando harum rerum sollicitudinem abjicere tanquam vanam cogitarem, vehementius multo me premebat affectus: et eam rem moleste ferebam, nesciens quod contubernalem haberem præclaram cogitationem, quæ immortalitatis mihi causa exstitit, ut postea ex rerum exitu agnovi, et Deo cunctorum effectori gratias egi. Cum enim ab initio me illa cogitatio vexaret, ad rerum inquisitionem venire coactus sum: et quos principio per ignorantiam beatos prædicabam, postea veluti miseris non cessavi lugere.

III. Igitur cum a puero in hujusmodi versarer considerationibus, ad philosophorum adventabam scholas, ut inde aliquid certi discerem: sed et sic, nihil aliud ab eis studiose coli videbam, quam dogmatum destructiones et adstructiones, contentionesque, et syllogismorum artificia, itemque summptionum excogitationes: et aliquando quidem prævalebat, verbi gratia, quod anima immortalis sit; aliquando vero, quod mortalis. Et quidem quando ea opinio, quæ animam facit immortalem, superior erat, gaudebam: quando autem ea, quæ mortalem censet, mœrore afficiebar: rursusque magis animam despondebam, quod nec utriusque partis quispiam mentem meam poterat confirmare: tantum intelligebam sententias controversiarum, pro viribus propugnatorum, vel falsas, vel veras judicari, non vero prout ipsæ se habent in seipsis revera, comprehendendi: propter quod plus adhuc in negotia æstuabam dubitatione, ac ex animæ profundo gemebam: neque enim de hujusmodi curam rejicere cavi; neque firmum quid valebam retinere.

IV. Iterum ergo angustiis hæsitationis pressus, dicebam apud me: Quid inaniter laboro, cum manifesta sit res? Quod, si quidem post mortem non ero? nunc, quando sum, contristari non oportet: quocirca tristitiam ad illud tempus reservabo, quo, cum futurus non sim, non contristabor: si autem forte ero, cur mihi nunc superflue inest tristitia?

A οἶδα πῶθεν ἐπεισελθόντα μοι, καὶ περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενον ὑπομνήσεις, πόνοις τὸ λοιπὸν καὶ ἀθυμίαις συνέζων. Ἄρα γὰρ, ἐλογιζόμενην, ὅτι θανὼν οὐκ εἰμί; καὶ οὐδεὶς ἔσται μου ποτὲ μνήμην ποιούμενος, τοῦ χρόνου πάντα τῇ λήθῃ παραδιδόντος; ἄρα δὲ μὴ ὦν, πῶς ἔσομαι¹; τούς οὐκ ὄντας εἰδὼς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγρονῶς, οὐ γινόμενος; Καὶ ἄρα ποτὲ ἴ γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα καὶ ἦν; Εἰ γὰρ ἦν αἰεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθῆσεται πάντως· καὶ μετὰ λύσιν ἄρα τί ἔσται πάλιν; ὃ νῦν ἀδύνατόν μοι νοῆσαι,

B II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, οὐκ οἶδα πῶθεν, ἀπαύστως διενθυμούμενος, ἀπαυστον εἶχον αἰετὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον, ὡς ὠχριακότα με τήκεσθαι· καὶ τὸ δεινότατον, εἴποτε καὶ ἀπάσασθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, ὡς ματαίαν, ἐλογισάμην, ἀκμαίτερόν μοι μάλλον τὸ πάθος ἐγένετο· καὶ ἠχθόμεν ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδὼς σύνοικον καλὴν ἔχων ἔνοιαν, ἀθανασίας αἰτίαν μοι γενομένην, ὡς ὕστερον ἔργων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ θεῶν τῶν πάντων ἡγαρίστησα ποιητῆ. Ἰπὸ γὰρ τῆς καταρχᾶς με πιεζούσης ἔνοιᾶς, ἠγακάστην εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζήτησιν· καὶ οὗς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνουν, ὕστερον ταλανίζειν οὐκ ἔπαυσάμην.

C III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἐν τοιοῦτοις ὦν λογισμοῖς, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβάς, ὥστε τι βέλαιον ἐκεῖθεν μαθεῖν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον² ἔωρων, ἢ δογματικῆ ἀνασκευᾶς καὶ κατασκευᾶς, ἐριδᾶς³ τε καὶ συλλογισμῶν τέχνας, καὶ δὴ καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καὶ ποτὲ μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ· ποτὲ δὲ, ὅτι θνητῆ. Καὶ ὅτι μὲν λόγος ἐπικρατῶν ἦν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ἔχαιρον· ὅτε δὲ ὅτι θνητῆ, ἠνιώμην· πλέον δὲ πάλιν ἠθύμουν, ὅτι οὐδ' ὀπότερον⁴ τις τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἠδύνατο. Πλὴν ἐνεγόνουν ὅτι αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων, παρὰ τοὺς ἐκδικούντας, ἢ ψευδεῖς, ἢ ἀληθεῖς ἀποφαίνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν αὐταὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἀληθείας καταλαμβάνονται· παρ' ᾧ⁵ καὶ ἐτι μάλλον ἐν τοῖς πράγμασιν ἰλιγυῖων, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον· οὕτε γὰρ οἶός τε ἦν ἀποβαλέσθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, καίτοιγε σφόδρα βουλούμενος, ὡς ἤδη φθάσας ἐγνώρισσα, οὕτε βεβαίον τι καταλαβεῖν ἠδυνάμην.

D poteram, licet valde cuperem, ut jam supra indideram, licet valde cuperem, ut jam supra indi-
IV. Πάλιν γοῦν ἀπορούμενος ἔλεγον ἑμαυτῷ· τί ματαιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος; Ὅτι εἰ μὲν θανὼν οὐκ εἰμί, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσήκει. Διδὸς τῆρῳ τὸ λυπεῖσθαι τῆνικαῦτα, ὅτε οὐκ ὦν οὐ λυπηθήσομαι· εἰ δὲ ἄρα εἰμί, τί νῦν μοι ἐκ παρῶσού πρόσεστι τὸ λυπεῖσθαι; Καὶ εὐθέως μετὰ τούτου ἕτερος ἐπεισθεῖ μοι λογισμός. Ἐλεγον γὰρ, μή τί γε

VARIE LECTIONES.

¹ Drest in uno ms ² al. ἄρα ποτὲ. ³ al. τῶν σπουδαζομένων. ⁴ al. ἔρις. ⁵ al. ὀπότερες. ⁶ al. παρ' ᾧ.

ἔρα τοῦ νῦν με λυποῦντος χεῖρονα ἐκεῖ πείσομαι, μὴ βεβιωκῶς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθῆσομαι κατ' ἐνίων φιλοσόφων λόγους, Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίτυφος, ἢ Τιτυδῶς, ἢ Ἴξιων, ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ἄδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; Πάλιν δὲ ἀνθυπέφρον λέγων, ὡς ἀδῆλου θντος τοῦ πράγματος, ἀκινδυνότερον ἔστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιώναί με, καὶ τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονῶν, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς, ὅτι ποτὲ ἔστι δίκαιον καὶ ἀρέσκον θεῶν, πεπληροφόρημαι, ὅτε εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητή.

A Statimque postea alia me subit cogitatio. Dicebam quippe: ne forte ibi pejora eo quod nunc me cruciat patiar, si non vixero pie; ac secundum quorundam philosophorum sententias tradar Pyriphlegethonti et Tartaro, quemadmodum Sisyphus, vel Tityus, vel Ixion, vel Tantalus, atque in inferno æternum puniar? Rursus autem excipiebam, dicens: in re quæ incerta est, tutius multo est me pie vivere, et voluptates corporis vincere, quamvis absolute et certo pleneque non sciam quidnam justum sit ac Deo gratum, nec utrum immortalis sit anima, an mortalis.

V. Τοῦτων οὖν τῶν λογισμῶν στρεφόντων μου τὴν ψυχὴν, εἰς Αἴγυπτον πορεύσομαι, εἶπον, καὶ τοῖς τῶν ἄδου ἱεροφάνταις καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρῶν, χρήμασι πείσω πολλοὺς, ψυχῆς ἀνατομῆν τὴν λεγομένην νεκρομαντίαν ¹² ἐργάσασθαι, ἐμοῦ δῆθεν ὡς περὶ πράγματός τινος κινθάνεσθαι βουλομένου· ἢ δὲ πεῦσις ἔσται, περὶ τοῦ μαθεῖν ἄρα εἰ ἀθάνατος ἢ ψυχὴ. Τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι: ὅτι ¹³ ἀθάνατός ἐστιν, ἔστι ¹⁴ μοι γυνῶνα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἔστιν. Ἰδῶν γὰρ αὐτὴν αὐτοῖς ἡμῶσιν, ἰκανὴν ἔξω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὀφθαλμῶν ὤτα ποιήσομαι. Ὅμως φιλοσόφῳ τινὶ τῶν συνήθων, καὶ ταύτην ἐκοινωνῆν τὴν γνώμην, ὃ δὲ συνεβούλευέ μοι μὴ λυσιστέλης εἶναι τοῦτο τολμῆσαι δυοῖν ἕνεκα. Εἰ τε γὰρ, ἔρη, πάντως οὐχ ὑπακούσεται ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, καὶ εἰ τοῖς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας, δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ καὶ εἰσακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἶμαι καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας μηκέτι σοι προχωρεῖν, οὐ ἕνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας. Ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἄκνηρτερος μὲν ἐπὶ τὸ ἐγγεῖρημα ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐννοίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστήναι οὐχ ἡδυνάμην.

B magoque quæsito ac invento, multa pecunia ei persuadebo, ut animæ evocationem, quam necromantiam vocant, faciat, tanquam videlicet de negotio aliquo percontari velim: porro erit percontatio, ut discam utrum anima sit immortalis. Id autem prorsus cognoscam, non ex eo quod respondebit se esse immortalem, sed ex eo duntaxat quod illam existere videbo: nam oculis meis cernens eam, satis magnam habebō certitudinem, nec jam plus fidam auribus, quam oculis. Verumtamen cum philosopho quodam ex familiaribus meis hoc quoque consilium communicavi: is vero monuit me, non expedire ut id auderem, duas ob causas. Si enim, inquit, plane mago non obedierit anima, tu quoque, ut pote qui legibus hæc agere velantibus adversatus fueris, male tibi conscius vives; sin autem paruerit, præterquam quod vives male tibi conscius, etiam quæ ad pium cultum pertinent (cujus rei gratia talia aggressus fueris), non jam tibi bene cessura existimo. Divinitatem enim aiunt infestam esse iis, qui animas, postquam a corporibus suis dissolutæ sunt, vexant. Ego vero his auditis, segnior quidem ad propositum factus sum, sed illa superiore cogitatione omnino non poteram abstinere.

VI. Καὶ ἵνα μὴ σοι τὰ τοιαῦτα μακρὸν ἀποτείνω λόγον, ἐν τοσοῦτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν θντος μου, φήμη τις ἡμέρα, Τιβερίου Καίσαρος τὰ Ῥωμαϊκὰ διέποντος σκήπτρα, ἕαρος ἦδη ἀρχομένου, ἠδύκην ὀπόσαι ἡμέραι, καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἀγγελος διήκει τὸν κόσμον, τὸ τοῦ Θεοῦ σιγῆ βούλημα στέγειν οὐ δυναμένη· μᾶλλον δὲ καὶ πλείων ἐκάστης ἡμέρας καὶ μελίων ἐγένετο, λέγουσα ὡς τις ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ ἐξ ἐαρινῆς τροπῆς λαθὼν τὴν ἀρχὴν, Ἰουδαίαν ¹⁵ τὴν τοῦ ἀδίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαύειν μέλλει ¹⁶, ἐάν τις αὐτῷ ἀρίστην διὰ πάντων ἐπιδείξηται πολιτείαν· τοῦ δὲ πιστεῦσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος γέμων ταῦτα διδάσκει, πολλὰ θαυμάσια, τέρατά τε καὶ σημεῖα ἐργάζεται, ῥήματι μόνῳ κωφοὺς ἀκούειν ποιῶν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ πᾶσαν νόσον ἀπε-

VI. Ac ne de his tibi longum sermonem faciam, cum in talibus considerationibus ac negotiis versarer, Tiberio Cesare Romana sceptra tractante, post initium veris, fama quædam sensim diebus singulis percrebuit, et revera bonus Dei nuntius mundum pervasit, Dei voluntatem silentio tegere non valens: sed et per singulos dies amplior et major fiebat, sic referens: Quidam in Judæa, initio sumpto a verno tempore, æterni Dei regnum inibi prædicat, quod percepturus sit, qui optimam per omnia vitam ipsi exhibebit: ut autem credatur, eum divinitatis plenum docere ista, ¹⁷ multa mirabilia, prodigia et signa edit, solo verbo faciens audire surdos, cæcos videre, claudos ambulare; et omnem morbum depellit, omnemque dæmonem fugat: quin etiam leprosi eminus tantum intuentes

VARIÆ LECTIONES.

¹² al. νεκρομαντίαν. ¹³ al. αὐτὴν ὅτι. ¹⁴ al. ἔστιν. ¹⁵ al. Ἰουδαίῳ. ¹⁶ al. λέγει. ¹⁷ I. *Recogn. I.*, c. 10.

eum, sanati abeunt, mortui oblati suscitantur, nihilque est quod facere nequeat. Atque quo plus temporis præteribat, eo major ac firmior per complures illuc advenientes existerat, non amplius, inquam, fama, sed ipsa rei veritas. Jam vero et cælius per loca fiebant, ut consultaretur ac dispiceretur, quisnam esset is, qui apparuisset, et quid vellet dicere.

VII. Cum autem annus ad autumnum jam vergeret, homo quidam stans in loco publico: Viri, inquit, Romani, audite: Dei Filius in Judæa adest, cunctis volentibus promittens vitam æternam si fecerint quæ jubet is qui misit illum. Quapropter convertimini a deterioribus ad meliora, a temporariis ad æterna; et agnoscite Deum, qui in tribus Personis unus est, cujus mundum injuste incolitis ante justos ejus oculos. Verum si convertamini, et secundum voluntatem illius vivatis, in aliud sæculum sublatis, æternique effecti, ineffabilibus ejus bonis perfruemini: sin vero morem non gesseritis, postquam ex hac vita migrabitis, in locum ignis conjiciemini, ubi æternum puniti, frustra ducemini pœnitentia: nam pœnitentiæ tempus in præsentis uniuscujusque vita consistit. Hæc igitur ille dixit. Ego vero cum audissem, ægre ferebam quod nemo ex tanta multitudine, audita tam magna nuntiatione, dixisset: In Judæam profleiscar, ut videam an iste vera loquatur, dum ait, Dei Filium advenisse in Judæam, propter sempiternam ac bonam spem, qui Patris a quo missus est voluntatem annuntiet: quandoquidem et id quod aiunt eum prædicare, non est exiguum: quorumdam enim animas affirmat, ut pote immortales, immortalibus etiam ac æternis bonis fruituras; quorumdam vero, in ignem inexstinctum projectas, æternum puniendas.

VIII. Cum ita erga cæteros affectus essem, hæc quoque ad meipsum dicebam: Quare vero alios incuso, qui in eodem cum illis crimine negligentiae versor? nec, dispositis prius rebus meis, in Judæam vado, testis eorum omnium futurus ipse? Itaque dum hoc consilium agitare, multum interim temporis terebatur, negotiis hujus sæculi me ad se pertrahentibus, nec valente me ab iis expediri. Sed tandem, cum vitam considerassem, quam instabilis sit ac inæqualis, cumque dein omne præteritum tempus in memoriam revocassem, quod modo subblandiente mihi semper spe, hucusque permansissem, quodque sic omnes homines occupati moriamur; cuncta mea prout erant relinquens, confestim

A λαύνει, καὶ πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λαπρὸ ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ, ἰώματα ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ προσφερόμενοι ἐξεγείρονται, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃ μὴ δυνατὸς εἶη ποιεῖν. Καὶ ὅσῳ γε μᾶλλον ὁ χρόνος προέκοπτε, πολὺ μείζων ¹⁴ διὰ πλείονων τῶν ἐπιδημούντων καὶ βεβαιότερα καθίστατο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλ' αὐτῆ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. Ἦδη γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο, βουλῆς καὶ σκέψεως ἕνεκα, τὸ τίς ἂν ὁ φανεὶς εἶη, καὶ τί βούλεται λέγειν.

VII. Ἄρτι δὲ τοῦ ἔτους πρὸς τὸ φθινοπωρινὸν ἀποκλίνοντος, ἀνὴρ τις δημοσίᾳ στᾶς, Ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι, ἀκούσατε· ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ ¹⁵ πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ^B πράξωσι. Διὰ μεταβάλλεσθε ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν προσκαιρῶν ἐπὶ τὰ αἰώνια, καὶ γινώτε τὸν ἐν τρισὶν Ἰησοῦσάσιν ἕνα Θεὸν ¹⁶, οὗ τὸν κόσμον ἀδικῶς οἰκεῖτε ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν. Ἄλλ' ἐὰν μεταβάλλησθε ¹⁷, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βίωσθε βούλησιν, εἰς ἕτερον ἐνεχθέντες ¹⁸ αἰῶνα, καὶ αἰδιοὶ γινόμενοι, τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, μετὰ τὴν ἐνθὲν ἀποβίωσιν, εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς ἐμβληθήσησθε, ὅπου αἰδίως κολαζόμενοι, ἀνόνητα μεταμληθήσησθε. Ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς, ἡ νῦν ἐκείνου ζωὴ τυγχάνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶπεν. Ἐγὼ δὲ ἀκούων ἠχθόμενος, ὅτι μηδεὶς ἐκ τσοῦτου πλήθους τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, εἰς Ἰουδαίαν, εἶπε, πορεύεσθαι, ἵνα ἴδω, εἰ οὗτος ἀληθεύει λέγων, ὡς ἄρα Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπιδημήματι τῇ Ἰουδαίᾳ αἰωνίας τε καὶ ἀγαθῆς χάρις ἐλπίδος, τὴν τοῦ πέμψαντος Πατρὸς βούλησιν καταγγέλλων· ἐπεὶ καὶ ὅσῳ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὦν μὲν γὰρ τὰς ψυχὰς διαβεβαιούται, αἰωνίους οὖσας, αἰωνίων ἀπολαύσεσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν· ὦν δὲ ἐν πυρὶ ἀστέστῳ ῥιφείσας, εἰς αἰῶνα ¹⁹ κολασθήσεσθαι. ²⁰

VIII. Οὕτω περὶ τῶν λοιπῶν ἔχων, τοιαῦτα καὶ πρὸς ἐμαυτὸν εἶπον. Τί δὴ ποτε μέμφομαι τοὺς ἄλλους, ἐν ἰσῷ τῆς ἀμελείας ὦν ἐκεῖνους ἐγκλήματι, καὶ ὡ πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον, εἰς Ἰουδαίαν ἀφικνοῦμαι, μάρτυς τῶν τοιούτων αὐτὸς γενησόμενος; οὕτως οὖν βουλευσαμένη, πολλὸς ὁ μεταξὺ διετρίβετο ^D χρόνος, τῶν βιωτικῶν με πραγμάτων πρὸς ταῦτα περισπώντων, καὶ δυσεκλύτων μοι γινομένων. Τέλος γοῦν συννοήσας τὸν βίον ὅπως ἄστατός ἐστι καὶ ἀνώμαλος, εἶτα καὶ τὸν προτοῦ χρόνον ἅπαντα διαμνημονεύσας, ὅπως ὑποσαινούσης με αἰὲ τῆς ἐλπίδος εἰς δεῦρο παρέμεινα, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι πάντες ἀνθρώποι θνήσχομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἔτυχεν ἀφέλι, εἰς Πόντον (3) εὐθύς ὤρμησα, καὶ εἰς τὸν λιμένα

VARIE LECTIONES.

¹⁴ al. μείζων. ¹⁵ al. inser. νῦν. ¹⁶ al. inser. πατρός. ¹⁷ Τὸν ἐν τρισὶν Ἰησοῦσάσιν ἕνα Θεόν. Pia interpolatio, sed parum necessaria. Similiter alibi. Cot. ¹⁸ al. μεταβάλλησθε. ¹⁹ al. ἀναχθέντες. ²⁰ al. αἰῶνα· ²¹ al. κολάζεσθαι.

VARIORUM NOTÆ.

(3) Forte Πόντον, *Portum*; nempe, Romanum. Vide *Martyrium Ignatii*, n. vi, et infra, n. LXXVIII CLER.

ἔλθων τε καὶ ἀναχθεις, ἀνέμων ἀντιπνοαῖς, ἀντὶ τοῦ A
εἰς Ἰουδαίαν κατὰραι, προσώκειλα τῇ Ἀλεξανδρείᾳ.
Ἐκεῖ δὲ συνεφοίτων τοῖς φιλοσόφους, πνευμάτων
ἐπηρείας ἤδη μοι τὸν πλοῦν ἐπεχούσης, καὶ τὰ περὶ
τῆς φήμης, ἣν ἔφανεις ἐν Ῥώμῃ διήγγειλε, καὶ τίνα
γε ἂ καταγγέλλοι, σαφῶς ἕκαστα καταλέγειν ἤξισον.
Οἱ δὲ, Φανέντα μὲν, εἶπον, ἐν Ῥώμῃ τοιοῦδε τινὰ
ὄως οὐκ ἴσμεν· περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γενομένου,
καὶ Υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης κηρυττομένου, παρὰ
πλλῶν τῶν ἐκεῖθεν ἐληλυθόντων, ἤκουσαμεν, καὶ
περὶ πάντων ὧν ἐποίει καὶ ψιλῶ τῷ ῥήματι θαυμα-
σιῶν ἐμάθομεν.

IX. Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· ἐβουλόμην τινὲ τῶν** ἐωραχό-
των αὐτὸν συγγενέσθαι, καὶ ὅσα ποθῶ μαθεῖν ἀκούσαι
περὶ αὐτοῦ, ὑπολαβόντες ἐκεῖνοι, Ἔστι τις ἐνταῦθα, B
φασίν, οὐ μόνον ἱστορήσας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκεῖ-
θεν γῆς ὑπάρχων, ἀνὴρ τίμιος ὀνόματι Βαρνάβας, ὃς
ἔνα καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἑαυτὸν εἶναι λέγει, καὶ
ἐνταῦθ' αὖτε καθεζόμενος, τὰ παρ' ἐκείνου ὑπεσχη-
μένα τοῖς τῶν τοιούτων ἀξίοις, ἐτοίμως τῷ βουλο-
μένῳ διέξεισι. Καὶ δῆτα τὸν τότεν καταλαβὼν εἰς ὃν
ὁ ἀνὴρ εἰώθει καθέζεσθαι, καὶ μέρος καὶ αὐτὸς τοῦ
περιστηχότος πληθους γενόμενος, ἔστην ἐπακούων
τῶν λεγομένων, καὶ συνενδύων τάληθῆ οὐ διαλεκτικῇ
τινὲ τέχνη διδάσκοντα τοῦτον, ἀλλ' ἀπαρασκευάστως
οὕτω καὶ ἀπλῶς ἐκτιθέμενον, ἃ τε ἤκουσε καὶ ἐώρακε
τὸν τοῦ Θεοῦ φανέντα Υἱὸν πεποιηκέναι τε καὶ εἰρη-
κέναι. Πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομέ-
νων θαυμασιῶν τε καὶ λόγων, ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶ- C
τος ὄχλου παρείχετο.

X. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀπανούργως λεγό-
μενα ἠδέως οἱ ὄχλοι διέκειντο, οἱ ἐκ παιδείας κο-
σμητικῆς ὀρμώμενοι φιλόσοφοι, χλευάζειν αὐτὸν καὶ
γελᾶν ἐπειρῶντο, σκώπτοντες ἀμέτρον θράσει, καὶ
διασύροντες, καὶ οἷα μεγάλοις ὄπλοις τοῖς συλλογι-
σμοῖς κατ' αὐτοῦ χρώμενοι. Ὁ δὲ ἀπυθούμενος αὐτῶν
τὸν λῆρον, οὐ συνέτρεχεν αὐτῶν τῇ πανούργῳ πεύ-
σει, ἀλλὰ καὶ ἀκατάπηκτος ὧν λέγειν οὐκ ἄφιστατο.
Καὶ ποτὲ τις διαπαίζων δῆθεν αὐτὸν ἐπυνθάνετο·
Διὰ τί, ὦ νέε διδάσκαλε, κώνωψ ἐγένετο, καὶ βραχύ-
τατος ὢν, ἐξ ἑξῆς ἔχων καὶ πτερὰ φέρει· ἐλέφας
δὲ τὸ μέγιστον ζῶον ἄπτερος ὢν, τέσσαρας μόνους
ἔχει πόδας; Ὁ δὲ τὴν διδασκαλίαν πρὸς τὴν ἐρώτησιν
μικρὸν ἐπισχῶν, οὐδεμίαν μὲντοι τῷ ἐρωτήσαντι πρὸς D
ταῦτα μεταδούς ἀποκρίσεως, τὸν ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ
προκειμένον αὔθις ἀνελάμβανε λόγον· τούτῳ μόνῳ
προοίμῳ καθ' ἑκάστην ἐγκοπὴν χρώμενος· Ἡμεῖς
τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμασιότητας
πράξεις εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐντολὴν, καὶ ἀντὶ
τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν
τῶν ἐνταῦθα παρεσιῶτων πολλῶν· λοιπὸν τῆς ὑμε-
τέρας ἐστὶν ἐξουσίας, ὑπέκειν ἢ ἀπειθεῖν. Τοῦ δὲ
λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον, οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν
ζημία τὸ σιωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. Ἐδυ-
νάμην μὲν οὖν καὶ εἰκαίων ὑμῶν προβλημάτων ἀπο-
δοῦναι τὰς ἀποδείξεις, εἴγε φιλαλήθως ἐώρων ὑμᾶς
περὶ τούτων πυνθανομένους· κώνωπος δὲ καὶ ἐλέ-
φαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας, νῦν

A ad mare properavi; et in Pontum veniens, atque
subvectus, ventis adversantibus, pro Judæa ad
quam deferri cupiebam, Alexandriam appuli. Ibi
autem ad philosophos ventitabam (ventorum
quippe vis adhuc navigationem inhibebat), peteban-
que ut singula clare enarrarent de eo rumore,
quem is qui Romæ conspectus fuerat annuntiasset,
ac quænam ille divulgasset. At illi responderunt :
Talis quispiam an Romæ visus fuerit, plane nesci-
mus; de eo autem qui in Judæa degit, et Filius
Dei esse a fama prædicatur, audivimus a multis qui
illinc venerunt, et intelleximus de mirabilibus om-
nibus quæ solo etiam verbo edidit.

IX. Et cum dicerem cupere me in colloquium ve-
nire cum aliquo eorum qui illum vidissent, atque
de eo audire quæcunque scire cuperem; excipientes
illi dixerunt : Est hic quidam, qui non solum vidit
eum, sed et ex ea regione oriundus est, eximius,
nomine Barnabas, qui se etiam ait unum esse ex
discipulis illius; et hic alicubi sedens, quæ ab illo
promissa sunt; talium dignis, ei qui velit narrat
ultra. Et quidem ad locum in quo vir sedere solitus
erat veni, atque ipse quoque pars fui circumstantis
multitudinis, stetique audiens quæ dicebat : ac in-
tellexi vera eum non dialectica ulla arte docere,
sed adeo sine præmeditatione ac simpliciter expo-
nere quæ audierat et viderat Dei Filium, qui appa-
ruit, fecisse ac dixisse. Multos autem testes verbo-
rum ac mirabilium quæ ab ipso proferebantur, ex
ipsa assistente plebe producebat.

X. Verum quia ad ea quæ ab ipso candide dice-
bantur, libenter populus acquiescebat; philosophi,
utpote qui ex hujusce mundi disciplina prodierant,
Iudificari eum ac ridere ordiebantur, immodica au-
dacia cavillantes atque probris incessentes, et ad-
versus eum utentes syllogismis tanquam armis po-
tentibus. At ille ineptias eorum repellens, versute
ipsorum interrogationi non occurrebat, verum im-
perterritus non desinebat loqui. Et aliquando qui-
dam jocundus rogabat eum : Quare, o nove do-
ctor, ita factus est culex, ut minimus existens, et
sex pedes habens, insuperque alas gerat; elephas
vero, maximum animal, cum careat alis, quatuor
tantum pedes habeat? Ille autem doctrina ad inter-
rogationem paulisper cohibita, nullo tamen de his
dato responso ad eum qui interrogaverat, sermo-
nem quem ab initio sibi proposuerat resumpsit;
hoc solo utens proæmio in unaquaque interpella-
tione : Nobis demandatum solummodo est, ut vobis
sermones ac mirabilia facta illius qui misit nos
enarremus; ac pro demonstratione dialectica, tes-
tes vobis producimus eorum qui hic adstant mul-
tos : cæterum in vestra potestate est, obsequi, vel
fidem non habere. Ego certe non cessabo vobis ex-
ponere quod utile est : quoniam mihi quidem
damnum est, tacere; vobis vere noxa, non cre-
dere. Equidem possem reddere rationes futillium
vestrarum quæstionum, si viderem vos de istis

veritatis studio percontari : verum causam diversæ creationis culicis et elephantī, nunc vobis aperire intempestivum esset, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente, illi communi consensu, multum ac petulantem risum emiserunt, ad stuporem ac consilii inopiam nitentes eum redigere, veluti barbarum quemdam ac insanum. Quæ cum ego intuerer, animo cœpi incallescere, ac zelo nescio qua ratione correptus, tacere non potui, sed cum fiducia dixi : Jure Deus, o homines, voluntatem suam incomprehensibilem vobis fecit, indignos vos præsciens, sicut inpræsentiarum dat plene intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quandoquidem enim nunc ejus voluntatis præcones missi sunt, qui non arte aliqua et verborum rhetorico ornatu, sed simpliciter tantum et absque calliditate consilium ejus repræsentant, adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur; adestis vos, ut non intelligatis quod vobis expedit, utque damno vestro rideatis veritatem, quæ inter barbaros ad vestram condemnationem versatur, quamque ad vos advenientem non vultis hospitio recipere, propter libidines vestras, et verborum illius vilitatem, ne arguamini, inconsulto philologi esse, amatores sermonum, non autem veri philosophi, sapientiæ studiosi. Quosque ergo discitis loqui, qui bene loqui nescitis? Multa enim verba quæ profertis, unius verbi pretio non sunt æstimanda. Quid autem et dicit Græca vestra multitudo, unanimis aliquando facta, si judicium futurum est, ut iste ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicasti nobis? Nullatenus audiemini : vel forte et aliquam responsionem reportabitis, hujusmodi : Ego cum omnes futuras voluntates, ante constitutionem mundi cognoscerem, unicuique pro merito suæ latenter prævius occurri : quod autem id ipsum ita se habeat, volens iis qui ad me confugerunt, plene manifestare, cur ab initio, a primis generationibus voluntatem meam palam non siverim prædicari; nunc circa finem sæculi, præcones mei consilii misi; illi vero et irridentur, et contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, meamque amicitiam vehementer repudiarunt. O magnam injuriam! invidiæ etiam periculum subeunt salutem vocantur.

XII. Quæ cum dicerem, aliaque his consentanea, multum in plebe ortum est murmur : atque alii quidem Barnabam miserantes, mihi favebant; alii vero, qui erant stolidi, graviter in me stridebant dentibus. Porro cum jam vespera advenisset, Bar-

ὑμῖν οὐκ εὐκαιρον εἰπεῖν τοῖς ²⁶ τῶν ὄλων ἀγνοοῦσι Θεόν.

XI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐκ συμφωνίας ἐκείνου πολλὸν καὶ ἀτακτον ἠφίσσαν γέλωτα, εἰς ἀμηχανίαν αὐτὸν ἐμβάλλειν πειρώμενοι, καθάπερ βάρβαρον τινα καὶ μαινόμενον. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὄρων, διαθερμαίνομαι τὴν ψυχὴν, καὶ ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληθθεῖς, σιγᾶν οὐχ ὑπέμενον, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, εὐλόγως, εἶπον, ὁ Θεὸς ὑμῖν, ὡ οὗτοι, ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίους ὑμᾶς προιδὼν, ἐξ ὧν νῦν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφορῶν φαίνεται. Ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλήσεως κήρυκες ἐξαπεστάλθησαν, οὐ τέχνη τινὶ καὶ ῥητορικῆς λόγων, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω καὶ ἀπανουργεῦτως ²⁷ τὴν αὐτοῦ βούλησιν παριστῶντες, ὡς πάντα ὄντιναοῦν τὸν ἀκούσαντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, πάρεστε νῦν ὑμεῖς πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ καταδίκῃ πολιτευσάμενην ἐν βαρβάροις ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπισημήσασαν ξενίσαι οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὰ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, ὅτι εἰκὴ φιλόλογοί ἐστε, καὶ οὐκ ἀληθεῖς φιλόσοφοι. Μέχρι μὲν οὖν ποτε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες (4); Πολλὰ γὰρ παρ' ὑμῶν ῥήματα. ἐνδὸς οὐκ ἀξία λόγου. Τί δὲ ἄρα καὶ ἔρει ὑμῖν ²⁸ τὸ Ἑλληνικὸν πλήθος μία ψυχὴ ποτε γινόμενον, εἴπερ ἔσται κρίσις ὡς οὗτός φησι; Διὰ τί, ὦ Θεέ, τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; Οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ τινὸς ἄρα καὶ ἀποκρίσεως καταξιωθήσεσθε, ὡς, ἐγὼ πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου προαιρέσεις εἰδὼς, ἐκάστῃ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἀξίον λαυθανόντως προαπήνησα· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεῖς τοὺς προσπεφευγῆσθε μοι πληροφορῆσαι, διὰ τί ἀπαρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ²⁹ κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, οἱ καὶ γελῶνται, καὶ ὑβρίζομενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφελεῖσθαι βουλομένων, καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλίαν παραιτησαμένων. Ὡ μεγαλῆς ἀδικίας, ὅτι μέχρι φθόνου ³⁰ κινδυνεύουσι οἱ τοῦ Θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

prædicatores Dei, idque per eos homines, qui ad

XII. Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκούοντα, πολλὸς τῶν ὄλων ἐγένετο θρόλλος· καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνῆραν μοι· οἱ δὲ ἡλίθιοι ὄντες, δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἔβρουχον τοὺς ὀδόντας. Ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ ἡ ἑσπέρα κατέλαβε, τῆς χειρὸς λαβῶν τῶν

VARIE LECTIONES.

²⁶ al. add. τόν. ²⁷ al. ἀπανουργως. ²⁸ I. ὑμῶν ex mss. ²⁹ Vertit Cotelerius, quasi periinde esset ac τοῦ αἰῶνος, sententia postulante, sed sine exemplo, quod quidem sciam. CLER. ³⁰ al. φόνου.

VARIORUM NOTÆ.

(4) Οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες. Verte : Qui bene loqui non potestis; quia boni nihil didicerunt. CLER.

Βαρνάβαν, καὶ μὴ βουλόμενον βίαι εἰς τὴν ἔμψιν ἦγον αὐτὸν εἰς οἰκίαν, ἔνθα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μὴ τις ἀπὸ χειρᾶς ἐπιβάλλῃ ¹¹. Καὶ ἡμέρας ὀλίγας σὺν ἐμοὶ διατρέψας, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου βραχέα με κατήχησε ¹². σπεύδειν ¹³ γὰρ ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν ἀρκεῖσθαι τῆς ἑορτῆς χάριν, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ σκεῖναι τοῖς αὐτοῦ ὁμοθνήσκειν ἐθέλων.

XIII. Ἐμοῦ δὲ λίαν τῆς ἐκείνου γλώττης κρεμαμένου, καὶ σφοδρῶς ἐγκειμένου, καὶ οὐκ ἀνιέντος, ἀλλὰ τὴν λοιπὴν ἀπαιτοῦντος διδασκαλίαν, καὶ λέγοντας· σὺ μόνον οὐδὲ ἤκουσας τοῦ φανέντος Θεοῦ ἐκίβου μοι λόγους, καὶ γὰρ τῷ ἐμῷ λόγῳ κοσμήσας, πῶ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν. Εἶθ' οὕτως καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκπεύσω μοι. Λίαν γὰρ ποθῶ παρὰ τὸν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον. Τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον. ^B Αὐτὸς τούτων ἀκούσας, εὐθὺς ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ἰστοῦσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον ἐθέλεις, ἐξαυτῆς μοι, φησὶ, σύμπλευσον· εἰ δὲ μὴ βούλει, ἀλλὰ τὰ σημεῖα τῆς οἰκῆσέως μου, καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοὶ σήμερον γνωριῶ, ἵνα ὅτε καὶ βούλει παραγενόμενος εὐρησῇ ἡμᾶς· ἐγὼ γὰρ αὐριον ἐπὶ τὰ ἑμαυτοῦ πορεύσομαι. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον οὕτως ἰδὼν τὸν Βαρνάβαν, συνῆλθον αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ λιμένος· καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἄπερ ἔλεγε σημεῖα τῶν οἰκῆσεων, φημὶ πρὸς αὐτόν· Ὡς εἰ μὴ αὐριον ἐμελλόν ἐπαίτησαι τί τῶν ὀφειλομένων μοι, ἐξαυτῆς ἂν καὶ συνέπεσον σοὶ· πλην ἀλλὰ τάχιόν σε καταλήψομαι. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου ἡγουμένοις, ὑπέστρεφον μετὰ λύπης, μεμνημένοι τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

XIV. Ἡμέρας δὲ διατρέψας, καὶ τὸ χρέος δι' ὃ καὶ ἐπεσχέθη οὐχ ὄλον λαθεῖν δυνηθεὶς, ἀμελήσας τοῦ περιλειπομένου διὰ τὸ ταχὺ τὸν ἄνδρα καταλαθεῖν, ὡς ἐμποδίου μοι γενομένου, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ διὰ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, τῇ Στρατώνος ἐπιδημίῳ Καισαρείᾳ. Ἐπιθάντος δέ μου τῆς γῆς, καὶ ξενίαν ἐπιζητοῦντος, μανθάνω Πέτρον τινα λεγόμενον, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ φανέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα ποιοῦντος, τὸν δοκιμώτατον μαθητὴν, αὐριον Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γαλιλαίας ¹⁴ Σαμαρεῖ, μέλλειν ἰέναι πρὸς διαλέξεις. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐδεήθη τὴν τούτου μοι μνησθῆναι μόνην. Καὶ ὁμῶς ἔμαθον, καὶ τῷ πωλῶνι ἐπέστην. Θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ, ἀντιβάλλοντες ἦσαν, τίς τε εἶμι, καὶ πόθεν ἦκω. Καὶ ἰδοὺ Βαρνάβας ἐκβὰς, ἅμα τῷ ¹⁵ ἰδεῖν περιεπλάκη μοι, πολλῶν χαίρων καὶ δακρύων. Καὶ λαβόμενός μου τῆς χειρὸς, εἰσήγεν εἰς τὴν οἰκίαν. Εἶτα καὶ τὸν Πέτρον ὑποδεικνύς, οὕτως ἔστιν, ἔλεγε, Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἐπηγγελλόμεν ἦν σοὶ, Κλήμη, ὃ πάντα τε καὶ τὰ κατὰ σὲ κἀκὰ καὶ τὴν προαίρεσιν ἀεὶ διηγούμην, ὡς ἐντεῦθεν γλίχασθαι καὶ αὐτὸν ἰδεῖν σε, καὶ τὴν σὴν ἐπιποθεῖν συντυχίαν. Μέγα οὖν αὐτῷ ὄντι σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, προσαγαγὼν, ἔφη· οὗτός ἐστι Κλήμης, ^C ^D ^E ^F ^G ^H ^I ^J ^K ^L ^M ^N ^O ^P ^Q ^R ^S ^T ^U ^V ^W ^X ^Y ^Z ^{AA} ^{AB} ^{AC} ^{AD} ^{AE} ^{AF} ^{AG} ^{AH} ^{AI} ^{AJ} ^{AK} ^{AL} ^{AM} ^{AN} ^{AO} ^{AP} ^{AQ} ^{AR} ^{AS} ^{AT} ^{AU} ^{AV} ^{AW} ^{AX} ^{AY} ^{AZ} ^{BA} ^{BB} ^{BC} ^{BD} ^{BE} ^{BF} ^{BG} ^{BH} ^{BI} ^{BJ} ^{BK} ^{BL} ^{BM} ^{BN} ^{BO} ^{BP} ^{BQ} ^{BR} ^{BS} ^{BT} ^{BU} ^{BV} ^{BW} ^{BX} ^{BY} ^{BZ} ^{CA} ^{CB} ^{CC} ^{CD} ^{CE} ^{CF} ^{CG} ^{CH} ^{CI} ^{CJ} ^{CK} ^{CL} ^{CM} ^{CN} ^{CO} ^{CP} ^{CQ} ^{CR} ^{CS} ^{CT} ^{CU} ^{CV} ^{CW} ^{CX} ^{CY} ^{CZ} ^{DA} ^{DB} ^{DC} ^{DD} ^{DE} ^{DF} ^{DG} ^{DH} ^{DI} ^{DJ} ^{DK} ^{DL} ^{DM} ^{DN} ^{DO} ^{DP} ^{DQ} ^{DR} ^{DS} ^{DT} ^{DU} ^{DV} ^{DW} ^{DX} ^{DY} ^{DZ} ^{EA} ^{EB} ^{EC} ^{ED} ^{EE} ^{EF} ^{EG} ^{EH} ^{EI} ^{EJ} ^{EK} ^{EL} ^{EM} ^{EN} ^{EO} ^{EP} ^{EQ} ^{ER} ^{ES} ^{ET} ^{EU} ^{EV} ^{EW} ^{EX} ^{EY} ^{EZ} ^{FA} ^{FB} ^{FC} ^{FD} ^{FE} ^{FF} ^{FG} ^{FH} ^{FI} ^{FJ} ^{FK} ^{FL} ^{FM} ^{FN} ^{FO} ^{FP} ^{FQ} ^{FR} ^{FS} ^{FT} ^{FU} ^{FV} ^{FW} ^{FX} ^{FY} ^{FZ} ^{GA} ^{GB} ^{GC} ^{GD} ^{GE} ^{GF} ^{GG} ^{GH} ^{GI} ^{GJ} ^{GK} ^{GL} ^{GM} ^{GN} ^{GO} ^{GP} ^{GQ} ^{GR} ^{GS} ^{GT} ^{GU} ^{GV} ^{GW} ^{GX} ^{GY} ^{GZ} ^{HA} ^{HB} ^{HC} ^{HD} ^{HE} ^{HF} ^{HG} ^{HH} ^{HI} ^{HJ} ^{HK} ^{HL} ^{HM} ^{HN} ^{HO} ^{HP} ^{HQ} ^{HR} ^{HS} ^{HT} ^{HU} ^{HV} ^{HW} ^{HX} ^{HY} ^{HZ} ^{IA} ^{IB} ^{IC} ^{ID} ^{IE} ^{IF} ^{IG} ^{IH} ^{II} ^{IJ} ^{IK} ^{IL} ^{IM} ^{IN} ^{IO} ^{IP} ^{IQ} ^{IR} ^{IS} ^{IT} ^{IU} ^{IV} ^{IW} ^{IX} ^{IY} ^{IZ} ^{JA} ^{JB} ^{JC} ^{JD} ^{JE} ^{JF} ^{JG} ^{JH} ^{JI} ^{JJ} ^{JK} ^{JL} ^{JM} ^{JN} ^{JO} ^{JP} ^{JQ} ^{JR} ^{JS} ^{JT} ^{JU} ^{JV} ^{JW} ^{JX} ^{JY} ^{JZ} ^{KA} ^{KB} ^{KC} ^{KD} ^{KE} ^{KF} ^{KG} ^{KH} ^{KI} ^{KJ} ^{KL} ^{KM} ^{KN} ^{KO} ^{KP} ^{KQ} ^{KR} ^{KS} ^{KT} ^{KU} ^{KV} ^{KW} ^{KX} ^{KY} ^{KZ} ^{LA} ^{LB} ^{LC} ^{LD} ^{LE} ^{LF} ^{LG} ^{LH} ^{LI} ^{LJ} ^{LK} ^{LL} ^{LM} ^{LN} ^{LO} ^{LP} ^{LQ} ^{LR} ^{LS} ^{LT} ^{LU} ^{LV} ^{LW} ^{LX} ^{LY} ^{LZ} ^{MA} ^{MB} ^{MC} ^{MD} ^{ME} ^{MF} ^{MG} ^{MH} ^{MI} ^{MJ} ^{MK} ^{ML} ^{MM} ^{MN} ^{MO} ^{MP} ^{MQ} ^{MR} ^{MS} ^{MT} ^{MU} ^{MV} ^{MW} ^{MX} ^{MY} ^{MZ} ^{NA} ^{NB} ^{NC} ND ^{NE} ^{NF} ^{NG} ^{NH} ^{NI} ^{NJ} ^{NK} ^{NL} ^{NM} ^{NN} ^{NO} ^{NP} ^{NQ} ^{NR} ^{NS} ^{NT} ^{NU} ^{NV} ^{NW} ^{NX} ^{NY} ^{NZ} ^{OA} ^{OB} ^{OC} ^{OD} ^{OE} ^{OF} ^{OG} ^{OH} ^{OI} ^{OJ} ^{OK} ^{OL} ^{OM} ^{ON} ^{OO} ^{OP} ^{OQ} ^{OR} ^{OS} ^{OT} ^{OU} ^{OV} ^{OW} ^{OX} ^{OY} ^{OZ} ^{PA} ^{PB} ^{PC} ^{PD} ^{PE} ^{PF} ^{PG} ^{PH} ^{PI} ^{PJ} ^{PK} ^{PL} ^{PM} ^{PN} ^{PO} ^{PP} ^{PQ} ^{PR} ^{PS} ^{PT} ^{PU} ^{PV} ^{PW} ^{PX} ^{PY} ^{PZ} ^{QA} ^{QB} ^{QC} ^{QD} ^{QE} ^{QF} ^{QG} ^{QH} ^{QI} ^{QJ} ^{QK} ^{QL} ^{QM} ^{QN} ^{QO} ^{QP} ^{QQ} ^{QR} ^{QS} ^{QT} ^{QU} ^{QV} ^{QW} ^{QX} ^{QY} ^{QZ} ^{RA} ^{RB} ^{RC} RD ^{RE} ^{RF} ^{RG} ^{RH} ^{RI} ^{RJ} ^{RK} ^{RL} ^{RM} ^{RN} ^{RO} ^{RP} ^{RQ} ^{RR} ^{RS} ^{RT} ^{RU} ^{RV} ^{RW} ^{RX} ^{RY} ^{RZ} ^{SA} ^{SB} ^{SC} ^{SD} ^{SE} ^{SF} ^{SG} ^{SH} ^{SI} ^{SJ} ^{SK} ^{SL} SM ^{SN} ^{SO} ^{SP} ^{SQ} ^{SR} ^{SS} ST ^{SU} ^{SV} ^{SW} ^{SX} ^{SY} ^{SZ} ^{TA} ^{TB} ^{TC} ^{TD} ^{TE} ^{TF} ^{TG} TH ^{TI} ^{TJ} ^{TK} ^{TL} TM ^{TN} ^{TO} ^{TP} ^{TQ} ^{TR} ^{TS} ^{TT} ^{TU} ^{TV} ^{TW} ^{TX} ^{TY} ^{TZ} ^{UA} ^{UB} ^{UC} ^{UD} ^{UE} ^{UF} ^{UG} ^{UH} ^{UI} ^{UJ} ^{UK} ^{UL} ^{UM} ^{UN} ^{UO} ^{UP} ^{UQ} ^{UR} ^{US} ^{UT} ^{UU} ^{UV} ^{UW} ^{UX} ^{UY} ^{UZ} ^{VA} ^{VB} ^{VC} ^{VD} ^{VE} ^{VF} ^{VG} ^{VH} ^{VI} ^{VJ} ^{VK} ^{VL} ^{VM} ^{VN} ^{VO} ^{VP} ^{VQ} ^{VR} ^{VS} ^{VT} ^{VU} ^{VV} ^{VW} ^{VX} ^{VY} ^{VZ} ^{WA} ^{WB} ^{WC} ^{WD} ^{WE} ^{WF} ^{WG} ^{WH} ^{WI} ^{WJ} ^{WK} ^{WL} ^{WM} ^{WN} ^{WO} ^{WP} ^{WQ} ^{WR} ^{WS} ^{WT} ^{WU} ^{WV} ^{WW} ^{WX} ^{WY} ^{WZ} ^{XA} ^{XB} ^{XC} ^{XD} ^{XE} ^{XF} ^{XG} ^{XH} ^{XI} ^{XJ} ^{XK} ^{XL} ^{XM} ^{XN} ^{XO} ^{XP} ^{XQ} ^{XR} ^{XS} ^{XT} ^{XU} ^{XV} ^{XW} ^{XX} ^{XY} ^{XZ} ^{YA} ^{YB} ^{YC} ^{YD} ^{YE} ^{YF} ^{YG} ^{YH} ^{YI} ^{YJ} ^{YK} ^{YL} ^{YM} ^{YN} ^{YO} ^{YP} ^{YQ} ^{YR} ^{YS} ^{YT} ^{YU} ^{YV} ^{YW} ^{YX} ^{YY} ^{YZ} ^{ZA} ^{ZB} ^{ZC} ^{ZD} ^{ZE} ^{ZF} ^{ZG} ^{ZH} ^{ZI} ^{ZJ} ^{ZK} ^{ZL} ^{ZM} ^{ZN} ^{ZO} ^{ZP} ^{ZQ} ^{ZR} ^{ZS} ^{ZT} ^{ZU} ^{ZV} ^{ZW} ^{ZX} ^{ZY} ^{ZZ} ^{AA} ^{AB} ^{AC} ^{AD} ^{AE} ^{AF} ^{AG} ^{AH} ^{AI} ^{AJ} ^{AK} ^{AL} ^{AM} ^{AN} ^{AO} ^{AP} ^{AQ} ^{AR} ^{AS} ^{AT} ^{AU} ^{AV} ^{AW} ^{AX} ^{AY} ^{AZ} ^{BA} ^{BB} ^{BC} ^{BD} ^{BE} ^{BF} ^{BG} ^{BH} ^{BI} ^{BJ} ^{BK} ^{BL} ^{BM} ^{BN} ^{BO} ^{BP} ^{BQ} ^{BR} ^{BS} ^{BT} ^{BU} ^{BV} ^{BW} ^{BX} ^{BY} ^{BZ} ^{CA} ^{CB} ^{CC} ^{CD} ^{CE} ^{CF} ^{CG} ^{CH} ^{CI} ^{CJ} ^{CK} ^{CL} ^{CM} ^{CN} ^{CO} ^{CP} ^{CQ} ^{CR} ^{CS} ^{CT} ^{CU} ^{CV} ^{CW} ^{CX} ^{CY} ^{CZ} ^{DA} ^{DB} ^{DC} ^{DD} ^{DE} ^{DF} ^{DG} ^{DH} ^{DI} ^{DJ} ^{DK} ^{DL} ^{DM} ^{DN} ^{DO} ^{DP} ^{DQ} ^{DR} ^{DS} ^{DT} ^{DU} ^{DV} ^{DW} ^{DX} ^{DY} ^{DZ} ^{EA} ^{EB} ^{EC} ^{ED} ^{EE} ^{EF} ^{EG} ^{EH} ^{EI} ^{EJ} ^{EK} ^{EL} ^{EM} ^{EN} ^{EO} ^{EP} ^{EQ} ^{ER} ^{ES} ^{ET} ^{EU} ^{EV} ^{EW} ^{EX} ^{EY} ^{EZ} ^{FA} ^{FB} ^{FC} ^{FD} ^{FE} ^{FF} ^{FG} ^{FH} ^{FI} ^{FJ} ^{FK} ^{FL} ^{FM} ^{FN} ^{FO} ^{FP} ^{FQ} ^{FR} ^{FS} ^{FT} ^{FU} ^{FV} ^{FW} ^{FX} ^{FY} ^{FZ} ^{GA} ^{GB} ^{GC} ^{GD} ^{GE} ^{GF} ^{GG} ^{GH} ^{GI} ^{GJ} ^{GK} ^{GL} ^{GM} ^{GN} ^{GO} ^{GP} ^{GQ} ^{GR} ^{GS} ^{GT} ^{GU} ^{GV} ^{GW} ^{GX} ^{GY} ^{GZ} ^{HA} ^{HB} ^{HC} ^{HD} ^{HE} ^{HF} ^{HG} ^{HH} ^{HI} ^{HJ} ^{HK} ^{HL} ^{HM} ^{HN} ^{HO} ^{HP} ^{HQ} ^{HR} ^{HS} ^{HT} ^{HU} ^{HV} ^{HW} ^{HX} ^{HY} ^{HZ} ^{IA} ^{IB} ^{IC} ^{ID} ^{IE} ^{IF} ^{IG} ^{IH} ^{II} ^{IJ} ^{IK} ^{IL} ^{IM} ^{IN} ^{IO} ^{IP} ^{IQ} ^{IR} ^{IS} ^{IT} ^{IU} ^{IV} ^{IW} ^{IX} ^{IY} ^{IZ} ^{JA} ^{JB} ^{JC} ^{JD} ^{JE} ^{JF} ^{JG} ^{JH} ^{JI} ^{IJ} ^{JK} ^{JL} ^{JM} ^{JN} ^{JO} ^{JP} ^{JQ} ^{JR} ^{JS} ^{JT} ^{JU} ^{JV} ^{JW} ^{JX} ^{JY} ^{JZ} ^{KA} ^{KB} ^{KC} ^{KD} ^{KE} ^{KF} ^{KG} ^{KH} ^{KI} ^{KJ} ^{KL} ^{KM} ^{KN} ^{KO} ^{KP} ^{KQ} ^{KR} ^{KS} ^{KT} ^{KU} ^{KV} ^{KW} ^{KX} ^{KY} ^{KZ} ^{LA} ^{LB} ^{LC} ^{LD} ^{LE} ^{LF} ^{LG} ^{LH} ^{LI} ^{LJ} ^{LK} ^{LM} ^{LN} ^{LO} ^{LP} ^{LQ} ^{LR} ^{LS} ^{LT} ^{LU} ^{LV} ^{LW} ^{LX} ^{LY} ^{LZ} ^{MA} ^{MB} ^{MC} ^{MD} ^{ME} ^{MF} ^{MG} ^{MH} ^{MI} ^{MJ} ^{MK} ^{ML} ^{MM} ^{MN} ^{MO} ^{MP} ^{MQ} ^{MR} ^{MS} ^{MT} ^{MU} ^{MV} ^{MW} ^{MX} ^{MY} ^{MZ} ^{NA} ^{NB} ^{NC} ND ^{NE} ^{NF} ^{NG} ^{NH} ^{NI} ^{NJ} ^{NK} ^{NL} ^{NM} ^{NN} ^{NO} ^{NP} ^{NQ} ^{NR} ^{NS} ^{NT} ^{NU} ^{NV} ^{NW} ^{NX} ^{NY} ^{NZ} ^{OA} ^{OB} ^{OC} ^{OD} ^{OE} ^{OF} ^{OG} ^{OH} ^{OI} ^{OJ} ^{OK} ^{OL} ^{OM} ^{ON} ^{OO} ^{OP} ^{OQ} ^{OR} ^{OS} ^{OT} ^{OU} ^{OV} ^{OW} ^{OX} ^{OY} ^{OZ} ^{PA} ^{PB} ^{PC} ^{PD} ^{PE} ^{PF} ^{PG} ^{PH} ^{PI} ^{PJ} ^{PK} ^{PL} ^{PM} ^{PN} ^{PO} ^{PP} ^{PQ} ^{PR} ^{PS} ^{PT} ^{PU} ^{PV} ^{PW} ^{PX} ^{PY} ^{PZ} ^{QA} ^{QB} ^{QC} ^{QD} ^{QE} ^{QF} ^{QG} ^{QH} ^{QI} ^{QJ} ^{QK} ^{QL} ^{QM} ^{QN} ^{QO} ^{QP} ^{QQ} ^{QR} ^{QS} ^{QT} ^{QU} ^{QV} ^{QW} ^{QX} ^{QY} ^{QZ} ^{RA} ^{RB} ^{RC} RD ^{RE} ^{RF} ^{RG} ^{RH} ^{RI} ^{RJ} ^{RK} ^{RL} ^{RM} ^{RN} ^{RO} ^{RP} ^{RQ} ^{RR} ^{RS} ^{RT} ^{RU} ^{RV} ^{RW} ^{RX} ^{RY} ^{RZ} ^{SA} ^{SB} ^{SC} ^{SD} ^{SE} ^{SF} ^{SG} ^{SH} ^{SI} ^{SJ} ^{SK} ^{SL} SM ^{SN} ^{SO} ^{SP} ^{SQ} ^{SR} ^{SS} ST ^{SU} ^{SV} ^{SW} ^{SX} ^{SY} ^{SZ} ^{TA} ^{TB} ^{TC} ^{TD} ^{TE} ^{TF} ^{TG} TH ^{TI} ^{TJ} ^{TK} ^{TL} TM ^{TN} ^{TO} ^{TP} ^{TQ} ^{TR} ^{TS} ^{TT} ^{TU} ^{TV} ^{TW} ^{TX} ^{TY} ^{TZ} ^{UA} ^{UB} ^{UC} ^{UD} ^{UE} ^{UF} ^{UG} ^{UH} ^{UI} ^{UJ} ^{UK} ^{UL} ^{UM} ^{UN} ^{UO} ^{UP} ^{UQ} ^{UR} ^{US} ^{UT} ^{UU} ^{UV} ^{UW} ^{UX} ^{UY} ^{UZ} ^{VA} ^{VB} ^{VC} ^{VD} ^{VE} ^{VF} ^{VG} ^{VH} ^{VI} ^{VJ} ^{VK} ^{VL} ^{VM} ^{VN} ^{VO} ^{VP} ^{VQ} ^{VR} ^{VS} ^{VT} ^{VU} ^{VV} ^{VW} ^{VX} ^{VY} ^{VZ} ^{WA} ^{WB} ^{WC} ^{WD} ^{WE} ^{WF} ^{WG} ^{WH} ^{WI} ^{WJ} ^{WK} ^{WL} ^{WM} ^{WN} ^{WO} ^{WP} ^{WQ} ^{WR} ^{WS} ^{WT} ^{WU} ^{WV} ^{WW} ^{WX} ^{WY} ^{WZ} ^{XA} ^{XB} ^{XC} ^{XD} ^{XE} ^{XF} ^{XG} ^{XH} ^{XI} ^{XJ} ^{XK} ^{XL} ^{XM} ^{XN} ^{XO} ^{XP} ^{XQ} ^{XR} ^{XS} ^{XT} ^{XU} ^{XV} ^{XW} ^{XX} ^{XY} ^{XZ} ^{YA} ^{YB} ^{YC} ^{YD} ^{YE} ^{YF} ^{YG} ^{YH} ^{YI} ^{YJ} ^{YK} ^{YL} ^{YM} ^{YN} ^{YO} ^{YP} ^{YQ} ^{YR} ^{YS} ^{YT} ^{YU} ^{YV} ^{YW} ^{YX} ^{YY} ^{YZ} ^{ZA} ^{ZB} ^{ZC} ^{ZD} ^{ZE} ^{ZF} ^{ZG} ^{ZH} ^{ZI} ^{ZJ} ^{ZK} ^{ZL} ^{ZM} ^{ZN} ^{ZO} ^{ZP} ^{ZQ} ^{ZR} ^{ZS} ^{ZT} ^{ZU} ^{ZV} ^{ZW} ^{ZX} ^{ZY} ^{ZZ}

A nabæ manu apprehensa, eum licet nolentem, vi ad meam domum duxi, ubi et feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucosque dies mecum moratus, nonnulla vere religionis rudimenta me docuit: aiebat enim quod properaret venire ad Judæam propter festum, ut qui vellet in posterum cum suis popularibus degere.

XIII. Ego vero cum valde ab illius lingua penderem, ac vehementer instarem, nec desisterem, sed reliquam doctrinam postularem, ac dicerem: Tu tantum mihi expone Dei qui apparuit, quos audisti, sermones; et ego oratione mea eos ornans, voluntatem Dei prædicabo; sicque postea intra paucos dies navigabo tecum: admodum enim cupio ad Judææ regionem venire: ac forte vobiscum toto vite meæ tempore habitabo; ille his auditis, illico respondit, ac dixit: Tu, si quidem videre nostra, et quod expedit cupis discere; mecum statim navigato: sin vero non vis navigare, ego hodie signa domicilii mei, eorumque quos convenire desideras indicabo; ut quando volueris venire, nos invenias: ego namque cras ad mea me conferam. Et vero cernens Barnabam adeo esse inexorabilem, comitatus sum eum usque ad portum, acceptisque ab eo signis quæ dixerat domiciliorum, aio ad illum: Nisi cras repetendum mihi esset aliquid eorum quæ mihi debentur, profecto jamjam tecum navigarem; attamen cito te assequar. His dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reversus sum cum tristitia, memor boni

XV At Petrus, postquam nomen audivit, memoria repetens Barnabæ narrationes, confestim, eo habitu quo erat, prosiliit, meque benigne ac germane exosculatus, atque assidere faciens: Recte fecisti, inquit, qui veritatis præconem Barnabam hospitio exceperis in veri Dei honorem; admodum excelso te gessisti animo, qui imperitorum furorem non fueris veritus. Revera enim beatus es tu, quod veritatis legatum ita omni cum honore susceperis hospitem: pro quibus factis, ipsa quoque veritas te qui hospes es, suæ urbis civem designabit, tuncque magnopere lætaberis; quia parvam gratiam nunc sæneratus, bonamque doctrinæ voluntatem, eris hæres commodorum æternorum, bonorumque quæ auferri non possunt. Nec vero laborem subeas referendi mihi mores tuos: omnia enim quæ ad te pertinent, amator iste veritatis Barnabas indicavit, fere quotidie bonam tui mentionem faciens. Et ut tibi, tanquam vero amico, breviter rem aperiam; nisi tibi aliquid impedimento est, iter nobiscum habe, ac percipe sermonem veritatis, quem per singulas civitates habiturus sum, Romam usque ipsam.

XVI. Ego vero ad illum: Paratus quidem sum proficisci tecum, inquam: hoc namque nescio quo modo constitui lætus: verum cupio prius certior de veritate fieri; ut sciam, utrum anima immortalis sit, an mortalis; et si est sempiterna, num ob ea quæ hic gessit, judicari debeat; item, quidnam sit justum ac Deo gratum; præterea, factusne sit mundus, et quare factus; et an sit dissolvendus, necne, an melior futurus, an nec futurus omnino, ac, ne singula prosequar, hæc atque his similia vellem discere. Ille autem, divino spiritu cognoscens quid sibi vellent ea verba, citum responsum dedit, ut et cito me ad veritatem revocaret. Atque ego, inquit, breviter tibi, o Clemens, rerum scientiam exhibebo: et jam nunc audi.

XVII. Dei voluntas multas ob rationes hominibus occulta fuit. Primo quidem quod illi detinerentur prava institutione, convictu vitioso, consuetudine perniciosa, malis colloquiis, non recta opinionum anticipatione, atque eapropter errore; dein contemptu, incredulitate, fornicatione, avaritia, inani gloria, aliisque similibus; quæ cum in mundum, tanquam plurimus fumus in unam domum, intraverint, intusque habitantium hominum visum offuscarent, eos non sinunt aspicere, neque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipse se pinxit, nec cognoscere quod ei placet. Quocirca oportet veritatis studiosi, intrinsecus ex animæ profundo, ad auxilium vera ratione vocent Deum solum, Dominum autem nostrum et Salva-

XV. Ὁ δὲ ἤνικα τοῦ ὀνόματος ἤκουσεν, εἰς μνήμην ἐλθὼν τῶν Βαρνάβα διηγημάτων, ἐξήλατό τε ὡς εἶχεν εὐθύς, καὶ προσηνώς με καὶ γνησίως καταφιλήσας, καὶ παρακαθισάμενος· Καλῶς ἐποίησας, ἔφη, τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν εἰς τιμὴν τοῦ ὄντος ²⁶ Θεοῦ, καὶ λίαν μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδέσθεις τὸν ²⁷ τῶν ἀπαιδευτῶν θυμόν. Μακάριος γὰρ ὡς ἀληθῶς σὺ, τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτὴν οὕτω ξενίσας πάσῃ τιμῇ· ἀνθ' ὧν αὐτῆ καὶ σε ἡ ἀλήθεια ξένον ὄντα, τῆς ἰδίας πόλεως καταστήσει πολίτην· καὶ τότε χαρῆσθαι μεγάλως, ὅτι βραχέϊαν νῦν χάριν δανείσας καὶ ἀγαθὴν λέγων προαιρέσειν, καλῶν αἰδίων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔσθι κληρονόμος. Καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλον μοι τὸ σὸν ἦθος· πάντα γὰρ τὰ κατὰ σὲ ὁ φιλαλήθης οὗτος ἀνὴρ ὁ Βαρνάβας ἀπήγγειλε, καθ' ἡμέραν σχεδὸν τὴν ἀγαθὴν σου μνήμην ποιούμενος. Καὶ ἵνα σοι, ὡς γνησίῳ φίλῳ, δηλώσω κατ' ἐπιτομήν τὸ προκείμενον, εἰ μὴ σοὶ τι ἐμποδίζει, συνόδευσον ἡμῖν, μεταλαμβάνων τὸν ²⁸ τῆς ἀληθείας λόγον, ὃν ²⁹ κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω μέχρι Ῥώμης αὐτῆς.

XVI. Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτόν, Σοὶ μὲν ἐτοιμὸς ἔχω συνοδεύειν, εἶπον· τοῦτο γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως χαίρων προήρημαι· πλὴν περὶ ἀληθείας βούλομαι πρῶτον πληροφορηθῆναι, ἵνα γνῶ, εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητῆ· καὶ εἰ ἀίδιος οὖσα, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐν ταῦτα, ἔχει κριθῆναι· καὶ τί ποτὲ ἐστὶ δίκαιον ἢ ἀρίσκον Θεῷ, καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε, καὶ εἰ λυθῆσεται· καὶ εἰ οὐ λυθῆσεται, καὶ ³⁰ κρείττων ἔσται, ἢ οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, ταῦτά τε καὶ τὰ τοῦτοις ἐπόμενα μαθεῖν ἤθελον. Ὁ δὲ, ³¹ τί ταυτὶ βούλεται τὰ ῥήματα τῷ θεῷ πνεύματι γνοῦς, ταχέϊαν τὴν ἀπόκρισιν ἐποιεῖτο, ἵνα καὶ ταχύ με πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγάγηται ³². Καί, Συντόμως ἐγὼ σοι, ἔλεγεν, ὦ Κλήμη, τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξαυτῆς ἄκουε.

XVII. Ἡ τοῦ Θεοῦ βουλὴ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐν ἀδήλῳ γέγονε τοῖς ἀνθρώποις· Πρῶτα μὲν διὰ τὸ κρατηθῆναι αὐτοὺς εἰσαγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρῆ, συνηθείᾳ δεινῇ, ὁμιλίᾳ κακῇ ³³, προλήψει οὐκ ὀρθῇ, καὶ διὰ ταῦτα πλάνῃ· ἔπειτα ἀφοβίᾳ, ἀπιστίᾳ, πορνείᾳ, φιλαργυρίᾳ, κενοδοξίᾳ, καὶ ἄλλοις τοιούτοις, ἃ δὴ καθάπερ καπνοῦ πλῆθος εἰς ἕνα οἶκον ἐπεισελθόντα τὸν κόσμον, καὶ τῶν ἐνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν ἐπιθολώσαντα τὰς ὀράσεις, ἀναβλέψαι αὐτοὺς οὐκ ἔβ, καὶ τῇ διαγραφῇ τὸν δημιουργήσαντα κατανοῆσαι θεόν, καὶ τὸ τοῦτω δοκοῦν γνωρίσαι. Διὸ χρὴ τοὺς φιλαλήθεις ἔσωθεν ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκκαλέσασθαι πρὸς ἐπικουρίαν ἀληθεῖ λογισμῶ τὸν μόνον θεόν, Κύριον δὲ ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ παρ' αὐτοῦ γνῶσιν λαβεῖν, ἵνα τις ἐν τῷ ὧν ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Lege τοῦ ὄντος Θεοῦ, ejus, qui revera Deus est, ut infra, num. xxix. CLER. ²⁷ al. inser. οὐ φοβηθείς. ²⁸ al. τῶν. ²⁹ al. λόγων, ὧν. ³⁰ al. καὶ εἰ. ³¹ al. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντόμως σοὶ ὡ. ³² al. ἐπαγάγηται. ³³ οὐ καλῇ.

ὄκω τῷ πεπλησμένῳ καπνοῦ, τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἅ
 σμῖ, προσίων ἀνοίξει δυνηθῆ θύραν, ὡς τὸ μὲν
 ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσκριθῆναι τῷ ὄκω, τὸν δὲ
 ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὄντα ἐκβληθῆναι καπνόν· ὅπως δια-
 διέψαντες οἱ ἄνθρωποι πιστεύσωσιν εἰς ἕνα Θεὸν
 Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ
 Υἱὸν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως γεννη-
 θέντα, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀρρή-
 τως ἐκπορευόμενον, ἕνα Θεὸν γνωρίζοντες ἐν τρισὶν
 Ὑποστάσεσιν, ἀναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἄδιον,
 ἄκτιστον, ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἀπλοῦν, ἀσύνθετον,
 ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, ἀπερί-
 ληπτον ⁴⁵, ἀπειρον, ἀκατανόητον, ἀγαθόν, δίκαιον,
 παντοδύναμον, πάντων κτισμάτων δημιουργόν, παν-
 τοκράτορα, πάντεσπόστην, πάντων προνοητήν, ἐξου-
 σιαστὴν, καὶ κριτὴν· καὶ οὕτως ἀναγεννηθέντες δι' ^B
 ὕδατος τε καὶ πνεύματος, συγκληρονόμοι καταστῶσι
 τῶν πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναγεννηθέντων υἱῶν τοῦ Θεοῦ.
 provisorem omnium, dominatorem, ac judicem; atque ita aqua et spiritu renati cohæredes consti-
 tuantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem ⁴⁶.

XVIII. Διὸ πρὸ παντὸς ζητήματος καὶ αὐτὸς, ὦ
 Κλήμη, ἐτοίμως ὡς υἱὸς πατρὶ πρόσελθε, ἕνα καὶ
 τῶν ὁρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων ἀφευδῶς τὴν γνώσιν
 Θεὸς παράσχῃ σοι. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ
 θέλεις, ἢ βραδύνεις, δικαίᾳ Θεοῦ κρίσει ἀπόκληρος ⁴⁷
 ἔσῃ, τῷ μὴ θελῆσαι μὴ θεληθεῖς. Καὶ μὴ τοι νομίσης
 ἵτι κἄν πάντων τῶν ποτὲ γενομένων εὐσεβῶν εὐσε-
 βίστατος γένῃ ⁴⁸, μὴ φθάσεις ⁴⁹ δὲ τελειωθῆναι διὰ
 βαπτίσματος, ἐλπίδος ἀγαθῆς τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ.
 Ταῦτη γὰρ πλείονα μᾶλλον ὑφέξεις τὴν κόλασιν, ὅτι
 καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω καλῶς ⁵⁰. Οὐδὲ γὰρ καλὸν
 τὸ καλὸν, ὃ φασιν (5), ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. Σὺ
 δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν βαπτισθῆναι, τῷ
 σῶ μᾶλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθραίνεις πάντως
 τῇ ἐκεῖνου βουλῇ. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖς· Καὶ τί συμβάλ-
 λεται πρὸς εὐσέβειαν τὸ βαπτισθῆναι με ὕδατι;
 Πρῶτον μὲν ὅτι τὸ δόξαν Θεῷ πράττεις. Δεύτερον δὲ,
 ἔτι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσαι (6) Θεῷ
 καὶ τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρώτην σοι γενομένην καταλ-
 λίσσεις γέννησιν· καὶ οὕτω σωτηρίας τυχεῖν δυνήσῃ,
 ἄλλως δὲ ἄρα ἀδύνατον. Οὕτω γὰρ ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ
 καὶ ἀφθαρσίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν ἐνανθρωπήσας Θεὸς
 Λόγος εἶπεν ἡμῖν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀνα-
 γεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελ-
 θῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ πρόσελθε ^D
 τῷ βαπτίσματι· τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς

tozem Jesum Christum, et ab eo cognitionem acci-
 piam; ut aliquis intus positus in domo fumi plena,
 in hoc, inquam, mundo, accedens possit aperire
 fores; quo lumen solis, quod extra est, intromit-
 tatur in domum; ignis vero fumus, qui intro est,
 ejiciatur ⁴⁵; ut homines, cum perspexerint, cre-
 dant in unum Deum Patrem omnipotentem, et in
 unigenitum ejus Filium ex eo ante sæcula inenar-
 rabili modo genitum, et in Spiritum sanctum ex
 eodem ineffabili ratione procedentem; atque unum
 Deum cognoscant in tribus Personis, principio
 carentem, finis expertem, æternum, perpetuum, in-
 creatum, immutabilem, variationi non obnoxium,
 simplicem, non compositum, incorporeum, invis-
 ibilem, intactilem, incircumscripsum, incomprehen-
 sibilem, infinitum, non valentem perspicere, bonum,
 justum, potentem omnia, creaturarum omnium
 opificem, omnipotentem, inspectorem cunctorum,
 atque ita aqua et spiritu renati cohæredes consti-
 tuantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem ⁴⁶.

XVIII. Quapropter ante omnem quæstionem tu
 quoque, o Clemens, prompte tanquam filius ad
 patrem accede, ut et visibilium et invisibilium co-
 gnitionem vere tibi præbeat Deus. Quod si postquam
 vocatus es, non vis, aut cunctaris; justo Dei judicio
 exhæres eris; et quia noluit, nolet te Deus. Ne-
 que vero existimes, quod etsi omnium qui unquam
 fuerunt pii, piissimus sis, baptismi autem consum-
 mationem non fueris assecutus, bonam spem ad-
 pisci aliquando poteris. Eo enim majores pœnas
 dabis, quod bonis operibus non bene usus sis. Nam,
 ut aiunt, bonum non bonum est, quando non bene
 agitur. Tu vero si, quemadmodum Deo placet,
 nolis baptizari, ac tuæ potius voluntati obsequeris;
 profecto illius consilio repugnans. Sed forte dices:
 Et quid ad pietatem conferet, si aqua baptizet?
 Primo quidem, quia id quod Deo placuit facis. Se-
 cundo vero, quia per aquam et spiritum renasce-
 ris Deo, atque primam nativitatem quam ex con-
 cupiscentia traxisti permutas: sicque salutem
 consequi poteris; aliter autem fieri nequit. Ita
 enim, qui propter salutem et immortalitatem gene-
 ris nostri incarnatus est Deus Sermo, dixit vobis:
 Amen, dico vobis; nisi renati fueritis aqua et spiritu,
 non introibitis in regnum cælorum ⁵¹. Quocirca ad
 baptismum accede: siquidem hic solus vim ignis

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ *Recogn.* 1, 69. ⁴⁶ al. ἀκατάληπτον. al. ἀπερίληπτον, ἀκατάληπτον. ⁴⁷ *Clement.* hom. 11, c. 24, etc. *Rec.* 1, vi, c. 8, etc. ⁴⁸ ἀποκληρώσῃ. ⁴⁹ al. εὐσεβέστερος γένῃ, ἀβάπτιστος δὲ ἦς, ἐλπίδος τυχεῖν. ⁵⁰ al. φθάσης. ⁵¹ al. ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Καλὴ γὰρ εὐποία, ὅπῃ ἂν ὁ Θεὸς ἐκέλευσε γίνε-
 ται. ⁵¹ *Joan.* 111, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(5) Ὁ φασιν. *Deuteron.* xvi, 20: *Juste quod jus-
 tum est persequeris.* *Sapient.* vi, 11: Ὁι φυλάξαντες
 ὁσίως τὰ δόξα ὁσιωθήσονται. Ad verbum in *Vita
 Lucæ junioris* tom. 11. Auctarii Combefisiani pag.
 985, τὸ γὰρ καλὸν, οὐ καλὸν, φασιν, ὅταν μὴ καλῶς
 γίνωτο, et apud *Gregorium Nazianzenum*, orat. 33,
 p. 531, τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται.
 Parique modo *Zonaras* ad *Canonem Gangrensem*

14, et *Balsamon* in *Responsis ad Marci interroga-
 tiones* cap. 6, necnon *Origenes* in *Catena Lucæ* ms.
 ad cap. 1. vers. 6, ubi tamen in edita a *Cornelio* no-
 men *Simeonis* apponitur, nescio an ob Ἐὴ quod ad
 marginem codicis *Regii* apparet, estque σημειώσαι.
 C. 1.

(6) Ἀναγεννᾶσαι. Lege ἀναγέννησιν in *Indicativo*.
 C. L. E. R.

potest extinguere. Neque differ; quoniam dilatio solet afferre periculum, propterea quod incertum sit præstitutum morti nostræ tempus.

XIX. ⁵⁵ Postquam hæc dixisset, Equidem, inquam, modo gratias ago Deo Patri, et unigenito ejus Filio, et sancto ejusdem Spiritui, quia ut certus fieri volui, ita et mihi tribuit. Cæterum de me deinceps securus esto. Nunquam enim dubitabo de ullo eorum quæ a te prolata sunt. Igitur, Domine mi Petre, ne animo anxio sis, tanquam non sentienti homini maxima bona donaveris. Scio quippe hoc tale et adeo magnum esse, ut quilibet illud et celementer velit accipere. Sentio enim mihi velociter datum charisma. Hæc postquam locutus sum, Petrus dixit: Gratiam habeo Deo, et pro salute tua, et pro commo meo. Itaque per trium mensium dies jejuna, et baptismum accipies. Incipe ergo a die crastina. Erit autem mihi cras cum Simone Mago disputatio. Neque ambigas, mihi adesse in adversantium controversiis. His dictis, ipse etiam cibum sumpsit, meque jussit privatim sumere. Benedicto autem cibo, actisque gratis, subjunxit, dicens: Det tibi Deus, ut in omnibus mihi similis efficiaris, utque baptizatus, ejusdem mecum particeps fias mensæ. Eoque pronuntiato, quiescere me præcepit: jam enim et tempus ad somnum vocabat.

XX. ⁵⁶ Sequenti ergo die, ego Clemens, cum adhuc nox esset, e somno excitatus, ubi intellexi Petrum vigilare, et cum iis qui una erant de cultu Dei disserere (erant autem numero sexdecim; quorum hæc sunt nomina: Zacchæus, qui olim publicanus, et Sophonias frater ejus; Josephus, illiusque sodalis Michæas; præterea Thomas et Eliezerus gemini; Eneas sacerdos; Lazarus sacerdos, quem a mortuis excitavit quatruiduanum Dominus noster Jesus Christus; Elisæus, Benjamin filius Saphræ, itidem Rubilus et Zacharias architecti, Ananias et Aggæas Ammeni; necnon Nicetas et Aquila socii): ego quoque ingressus sum, et postquam salutassen, jubente eo consedi.

XXI. Ille autem institutum sermonem interrumpens, et quasi se purgans, rationem reddidit cur non expergefecisset me, quo verborum ipsius essem auditor: cujus rei causam, navigationis molestiam assignabat: illam enim concoqui volens, me quiescere permisit. Siquidem quando anima, inquit, circa id quod corpori deest occupatur, vel aliqua calamitate premitur, non multa cum diligentia solet attendere iis quæ dicuntur. Et propter hoc nolo

A ὁρμῆν σθέσαι δύναται. Καὶ μὴ ἀναβάλλου· ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον οἶδε φέρειν, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν.

XIX. Ταῦτα ἐκείνου εἰπόντος, Ἐγὼ μὲν, ἔργη, ἤδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὅτι ὡς ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτω μοι καὶ παρέσχε. Πλὴν περὶ ἐμοῦ τὸ λοιπὸν ἀφροντις ἔσο. Οὐδέ ποτε γὰρ ἐνδουάσω ⁵⁵ πρὸς τι τῶν ὑπὸ σοῦ λαληθέντων ὥστε, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναστήσῃς μέγιστα δωρούμενος ἀγαθά. Οἶδα γὰρ ὅτι τοιοῦτόν ἐστι καὶ οὕτω μέγιστον, ὅσον ἂν τις καὶ ταχέως λαβεῖν βούλοιο. Αἰσθάνομαι γὰρ τοῦ δοθέντος μοι διὰ χάριτος χάρισματος. Ταῦτά μοι εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· Χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ περὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσεως. Πλὴν νήστευσον τριῶν μηνῶν ἡμέρας, καὶ λαμβάνεις τὸ βάπτισμα. Ἄρξαι τοίνυν ἀπὸ τῆς αὔριον. Ἔστι δέ μοι ἡ αὔριον πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον διάλεξις. Καὶ μὴ ὀκλάσης παρεῖναι μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητήσεσι. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν, ἰδίᾳ κάμει μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. Εὐλογήσας δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, ἐπήγαγε λέγων· Δῶψοι σοὶ ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομοιωθῆναι μοι, καὶ βαπτισθέντι ⁵⁶ τῆς αὐτῆς μοι κοινωνῆσαι τραπέζης. Οὕτως εἰπὼν, ἡσυχάζειν μοι προσέταξεν· ἤδη γὰρ που καὶ ὁ καιρὸς πρὸς ὕπνον ἐκάλει.

XX. Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἐγὼ Κλήμης, ἔτι τῆς νυκτὸς ἐχούσης, διῦπνισθεὶς, καὶ μαθὼν τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα, καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας διαλεγόμενον, οἱ ἦσαν ἑκακίδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὧν καὶ τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα, Ζακχαῖος ὁ ποτε τελῶνης, καὶ Σοφωνίας ⁵⁶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰωσήφος τε καὶ ὁ τούτου σύντροφος Μιχαῖας, προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερὸς οἱ δίδυμοι, καὶ Ἐνέας ὁ ἱερεὺς, καὶ Λάζαρος ὁ ἱερεὺς, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Ἐλισαῖος, Βενιαμὴν ὁ τοῦ Σαφρᾶ, ὁμοίως γε Ῥεῦβίλος καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, Ἀνανίας ⁵⁷ τε καὶ Ἀγγαῖος ⁵⁸ οἱ ἀμμηνοὶ ⁵⁹. Ἐτι τε Νικήτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἐπαύροι· εἰσῆλθον γὰρ ⁶⁰ καὶ προσαγορευσάσας ἐκαθέστην, ἐκείνου κελεύσαντος.

XXI. Ὁ δὲ τὸν προκειμένον ἐκκόψας ⁶⁰ λόγον, ὕσπερ ἀπολογούμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀψύπνισέ με, ὅπως ἀκροατῆς τῶν αὐτοῦ γένωμαι λόγων· καὶ τούτου αἰτίαν τὸν ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλῶν ἐποιεῖτο· ἐκείνον γὰρ πεφθῆναι θέλων ⁶¹, μὲ ἡσυχάζειν ἀφήκεν. Ὅπου ἂν γὰρ (7) ἡ ψυχὴ, φησὶ, περὶ τὸ λειπὸν ἀσχολῆται τῷ σώματι, εἴτε τινὶ συμφορᾷ συνέχεται, οὐ μετὰ πολλῆς εὐθεῖας προσέχειν ἀκριβεῖς τοῖς λεγομένοις. Τούτου δὲ ἕνεκεν οὐδέ

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ *Clement.* hom. 1, c. 21, etc. *Recogn.* l. 1, c. 18, etc. ⁵⁶ al. ἐνδοιάσω. ⁵⁷ al. βαπτισθέντα. ⁵⁸ *Clement.* homil. 11, c. 1, etc. *Rec.* l. 11, c. 1, etc. ⁵⁹ Σοφωνίας. ⁶⁰ *Leges Aitēias*, ut ad *Clementina* diximus. *CLER.* ⁶¹ al. Ἀγγαῖος. ⁶² al. ἱαμμηνοὶ et ἀμμηνοὶ et ἱαμμηνοὶ. ⁶³ al. ἐγκόψας. ⁶⁴ al. πεφθῆναι μοι θέλων.

VARIORUM NOTÆ.

(7) Ὅπου γὰρ. Excerptam sententiam hanc, ut Κλήμεντος πάππα Ῥώμης, legere est in ms. Regio 1500. *CLER.*

βούλομαι διαλέγεσθαι τοῖς ἢ λύπη κατεχομένοις, ἢ ἄ
 ἐμπερως ὀργιζομένοις, ἢ τὸ σῶμα πεπονηκόσιν, ἢ
 βωτικαῖς φροντίσιν, ἢ ἐτέρῳ πάθει τινὶ διανοχλου-
 μένοις.

A sermocinari cum iis qui aut ægritudine detinentur,
 aut immoderate irati sunt, aut corpore ægrotant;
 aut sæcularibus curis, vel alio quopiam affectu ob-
 turbantur.

XXII. Καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι οὐ χρὴ παραμυθίας
 καὶ νοθεσίας λόγους προσάγειν τοῖς φαῦλον τι πράτ-
 τουσι. Φημί γάρ, ὡς εἰ μὲν ἀνύει τις, προφερέτω·
 εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ τέως παραχωρεῖτω. Καιρὸς γάρ,
 ὡς Σολομώντι δοκεῖ, *παρεῖ πράγματι*. Διὸ χρὴ τὸς
 τῆν ψυχὴν βωννύοντας λόγους, πρὸ τῆς κακώσεως
 τῶν ἀνθρώπων ἐπάγειν· ἵνα εἰ ποτέ τι ⁶¹ φαῦλον ἐπέλ-
 θοι, προωπισμένος ὁ νοῦς, ὀρθῶ τῷ λογισμῷ δυνηθεῖη
 τὸ ἐπενεχθὲν ὑποστῆναι. Ὅθεν, ὦ φίλε Κλήμη, εἶγε
 τὰ τῷ Θεῷ διαφέροντα γινῶναι θέλεις; παρὰ τοῦ
 Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 τοῦ διδάσκοντος ⁶² ἀνθρώπων γινῶσιν, παρὰ τούτου
 μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδεν ἀλήθειαν. Τῶν
 γὰρ ἄλλων εἰ τις ἐπίσταται τι, παρὰ τούτου ⁶³ μόνου,
 ἢ τῶν τούτου μαθητῶν λαβῶν ἔχει.

XXII. ⁶² Neque dicat aliquis, non oportere conso-
 lationis et admonitionis verba iis admovere, qui
 mali aliquid habent ac gerunt. Aio enim, quod
 si quidem aliquis proficit, adhibeat; sin minus, in-
 terim tempori cedat. *Tempus* enim est, ut Salo-
 moni videtur, *omni rei* ⁶³. Quare oportet sermones
 qui animam confirmant, hominibus ante vexationem
 inferre; ut si quid forte pravi acciderit, mens
 prius armata, recta ratione possit id quod illatum
 est, perferre. Unde, amice Clemens, si cupis quæ
 ad Deum pertinent cognoscere, a Domino et Deo
 et Salvatore nostro Jesu Christo, qui humanum
 genus docet scientiam; ab eo solo discere potes;
 quia solus novit veritatem. Aliorum enim si quis
 aliquid cognoscit, ab eo uno, aut ab ejus discipu-
 lis traditum accepit.

XXIII. Ἔστι τε αὐτοῦ τὸ βούλημα, ὅτι εἰς Θεὸς ἐν
 τρισὶν ὑποστάσεσιν, οὗ ὁ κόσμος ἔργον ὁ πᾶς, ὃς δι-
 καιος ὢν, πάντως ἐκάστῳ πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει
 ποτὶ. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα. φύσει δίκαιον εἶναι λέγοντα
 τὸν Θεὸν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι
 πιστεύειν. Ἐπεὶ ποῦ τὸ δίκαιον αὐτοῦ; ὅπου τινὲς
 εὐσεβῶς βιστεύσαντες, καὶ κακουχηθέντες, βιαίως
 ἀηρέθησαν· ἐνιοὶ δὲ ἀσεβεῖς παρὰ πολὺ γεγεννημένοι,
 ἐν πολυτελείᾳ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώ-
 πων ἐτελεύτησαν θάνατον. Ἐπεὶ οὖν χωρὶς ἀπάσης
 ἐπιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν, δίκαιός ἐστιν, οὐκ ἄλλως
 ἢ δίκαιος εἶναι γνωσθήσεται, ἐὰν μὴ ἡ ψυχὴ μετὰ
 τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ἦ, ἵνα μετὰ τὸ
 ἀπλαθεῖν τὸ ἴδιον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, ὁ μὲν κα-
 κὸς, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαθῶν, ἔχει περὶ ὧν
 ἤμαρτε κολασθῆ· ὁ δὲ ἀγαθὸς, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἡ-
 μαρτε κολασθεῖς, ἔχει ὡς ἐν κόλποις δικαίων, κληρο-
 νόμος τῶν ἀγαθῶν καταστῆ· ἐπεὶ τοίνυν ὁ Θεὸς δι-
 καιος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστιν, ὅτι καὶ κρίσις γίνεται,
 καὶ αἱ ψυχὰι ἀθάνατοι τυγχάνουσιν. Εἰ δὲ τις, ὡς τῷ
 Σαμαρεῖ δοκεῖ Σίμωνι, καὶ οὐχ ὡς ὁ τῆς ἀληθείας
 βούλεται λόγος, τὸ δίκαιον εἶναι μὴ θέλοι δοῦναι Θεῷ,
 τίς ἐτι τοῦτό τις δοῦναι δύναται;

XXIII. ⁶⁷ Est autem ejus sententia: Deum unum
 esse in tribus personis, cujus totus mundus opus
 est, quique justus existens, aliquando certe uni-
 cuique pro actionibus retribuet. Necessè quippe
 omnino est, ut qui asserit Deum natura esse ju-
 stum, etiam credat immortales esse hominum ani-
 mas. Quoniam ubi erit justitia ejus? quando ali-
 qui, cum pie vixissent, tamen male habiti, per
 vim e medio sublatis sunt: quidam vero, postquam
 valde impii exsistissent, atque vitæ luxui ac deliciis
 indulsissent, communi tamen hominum morte
 obierunt. Quandoquidem igitur absque ulla con-
 traditione Deus, bonus cum sit, justus etiam est;
 nec aliunde justus esse cognoscetur, nisi anima post
 separationem a corpore, sit immortalis; ut quando
 in resurrectione suum corpus recuperarit, malus
 quidem, tanquam qui hic bona receperit, ibi pro
 iis quæ deliquit puniatur; bonus autem, hic pro
 delictis castigatus, illic quasi in sinu justorum, hæ-
 res bonorum constituatur: quandoquidem igitur
 Deus justus est, constat inter nos, judicium quo-
 que fore, et animas esse immortales. Si quis vero,
 quemadmodum Samaritano Simoni placet, et non
 ut veritatis doctrina vult, Deo concedere nolit,
 D justum esse, cui jam aliquis id tribuere potest?

XXIV. Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης, καὶ τίς ἄρα
 τυγχάνει, ἔφην, οὗτος ὃν λέγουσι Σίμωνα Σαμαρεί-
 τῆν, μαθεῖν ἤθελον. Ὁ δὲ Πέτρος· Εἰ θέλεις μαθεῖν,
 ἔφη, πάρεστί σοι τοῦ γινῶναι παρ' ὧν κατὰ πάντα τὰ
 κατ' αὐτὸν ἐπιθόμην. Καὶ μεταπεμφόμενος ἐκέλευσεν
 Ἀκύλαν τε καὶ Νικήτην πάντα μοι ἀκριβῶς τὰ κατὰ
 τὸν Σίμωνα διηγῆσασθαι. Οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυρά-
 μενοι μὴδὲν παρεκκλίνειν τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ'
 αὐτὸν ἐξετίθειντο. Καὶ πρῶτος Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν
 οὕτως· Ἀκουσον, ὦ φίλτατε ἀδελφῆ, ὅπως καὶ αὐτὸς

XXIV. His auditis, ego Clemens, Et quisnam
 est, dixi, iste quem aiunt, Simon Samaritanus,
 scire vellem. Respondit autem Petrus: Si cupis
 discere, licet tibi ab iis cognoscere, a quibus et ego
 cuncta illius intellexi. Vocatusque Aquila et Nice-
 ta, præcepit eis, ut mihi omnia ad Simonem per-
 tinentia diligenter enarrarent. At illi, Deum atte-
 stati se nullatenus a veritate declinatueros, hunc
 in modum res ejus exposuerunt. Ac prior Aquila
 cœpit ita dicere: Audi, charissime frater, ut tu

VARIÆ LECTIONES.

⁶² Clement. hom. II, c. 12, etc. ⁶³ Eccl. III, 1. ⁶⁴ al. τινὰ. ⁶⁵ Deest in al. ⁶⁶ Deest in al. ⁶⁷ I. Re-
 cogn., I. VIII, c. 6.

quoque accurate cognoscas omnia viri illius; cujusnam sit, et quis, et unde; et quænam sint quæ facit, et quo modo, quamque ob causam.

XXV. ⁶⁸ Simon igitur patre quidem Antonio, matre vero Rachele ortus est; natione Samaritanus, ex Giithis, vico qui non minus quam sex schœnis ab urbe Samaritanorum distat. Illic Alexandriæ Ægypti commoratus, ac in Græca doctrina plurimum exercitatus, et arte magica pollens, atque insolentia elatus, se vult existimari esse virtutem summam, ipso quoque superiorem Deo qui totum orbem produxit. Interdum vero se Christum significans, Stantem appellat. Eamque appellationem usurpavit, quasi qui semper constiturus sit, nec habeat corruptionis causam qua corpore concidat. Nec vero Deum mundi conditorem, supremum esse ait: nec mortuos aliquando excitatum iri credit. Hierosolymam negat, montem Garizimum substituit. Pro vobis Christo Deo nostro, seipsum prædicat. Legem, propria præsumptione aliter interpretatur; et judicium fore quidem dicit, verum non expectat.

XXVI. Ut autem ipse religionis opinionem invaderet, factum est ita. Joannes quidam exstitit qui singulis diebus baptizaret: et quemadmodum Domino fuerunt duodecim discipuli, duodecim mensium solis gerentes numerum; sic ei quoque fuerunt triginta viri principes, menstruum lunæ rationem implentes; inter quos et una quædam erat mulier, vocata Helena; ut ne hoc quidem absque præmeditatione esset. Cum enim mulier dimidium sit viri, imperfectum tricennarii constituit numerum; sicut et in luna, cujus incessus non perfectum mensis cursum conficit. Porro horum triginta, Joanni primus ac probatissimus erat Simon.

XXVII. ⁷⁷ Post mortem autem Joannis, Simon, assumpta Helena, oberrat, plebem conturbans, dicensque eam Helenam de supremis cœlis in terras delatam esse: cujus gratia, inquit, Græci et barbari bellum gesserunt, imaginati speciem veritatis: et edens multa prodigiosa miracula; ita ut nisi cognovissemus eum illa per magiam efficere, ipsi quoque fuisset decepti. Nunc autem quando vesanus ille voluit etiam imponere hominibus religiosis, ab eo secessimus. Etenim cæde se inquinare cœperat; sicut nobis adhuc amicis velut amicus patefecit; quod cum pueri animam a suo corpore separasset, infandis quibusdam adjuramentis futuram adjutricem ad eorum quæ ipse vellet representatio-

A ἀκριθῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῆς, τίνας τε ὄν, καὶ τίς, καὶ πόθεν, καὶ τίνα ἐστὶν ἃ πράττει, καὶ ὅπως, καὶ διὰ τί.

XXV. Σίμων οὖν ⁶⁸ πατὴρ μὲν ἐστὶν Ἀντωνίου, μητρὸς δὲ Ῥαχήλ, Σαμαρεὺς τὸ γένος ⁷⁰, ἀπὸ Γιθῶν ⁷¹ τῆς κώμης, οὐ μείον ἢ σχολίους ἕξ τῆς Σαμαρῶν πόλεως ἀπεχούσης. Οὗτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Ἀἴγυπτον γεγονώς, Ἑλληνικῇ τε παιδείᾳ πάνυ ἐαυτὸν ἐξασκήσας, καὶ τῇ μάγῃ τέχνῃ πολλὰ δυνθεὶς, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεὶς, θέλει νομιζεσθαι τις εἶναι δύναμις ἀνωτάτω ⁷², καὶ αὐτοῦ τὸν κόσμον πάντα παραγαγόντος Θεοῦ. Ἐνίοτε δὲ καὶ Χριστὸν ἐαυτὸν αἰνιττόμενος ⁷³ προσαγορεύει (8). Καὶ ταύτῃ δὴ τῇ προσηγορίᾳ κέχρηται, ὡς δὴ συστησόμενός τε ἀεὶ, καὶ φθορᾶς αἰτίαν, ὥστε τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. Καὶ οὕτε Θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον λέγει εἶναι· οὕτε νεκροὺς ἐγγιγέρθαι ⁷⁴ πιστεύει ποτέ. Τὴν Ἱερουσαλήμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζεῖν ὄρος ἀντεισφέρει. Ἀντὶ τοῦ ἦντως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐαυτὸν ἀναγορεύει. Τὰ δὲ τοῦ νόμου ἴδια, προσλήψει ⁷⁵ ἀλληγορεῖ, καὶ κρίσιν ἐσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ δέ.

XXVI. Τὸ δὲ παρεισελεθῆν αὐτὸν τῆς ⁷⁶ θεοσεβείας λόγον, γέγονεν οὕτως. Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστής· καὶ ὡσπερ τῷ Κυρίῳ γεγόνασι ἐδώκα μαθηταὶ τὸν τοῦ ἡλίου δωδεκάμηνον φέροντες ἀριθμὸν, οὕτω καὶ αὐτῷ ἑξαρχοὶ γεγόνασιν ἄνδρες τριάκοντα, τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης λόγον ἀποπληροῦντες, ἐνοῖς καὶ μία τις ἦν γυνὴ καλουμένη Ἑλένη, ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾗ. Ἥμισυ γὰρ ἄνδρος οὔσα ἡ γυνὴ, ἀτελεὶ τὸν τῆς τριακοντάδος τίθησιν ἀριθμὸν· ὡσπερ ἄρα καὶ τῆς σελήνης, ἧς ἡ πορεία τοῦ μηνὸς οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. Τούτων δὲ τῶν τριάκοντα, τῷ Ἰωάννῃ πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων.

XXVII. Μετὰ δὲ τὴν τελευταίην Ἰωάννου, τὴν Ἑλένην ὁ Σίμων παραλαβὼν, περιέρχεται, τοὺς ἄλλους ἀναστατῶν, αὐτῶν τε τὴν Ἑλένην λέγων ἀπὸ τῶν ἀνωτάτω οὐρανῶν κατενεχθῆναι τῷ κόσμῳ· ἧς ἕνεκα Ἑλληνες τε, φησὶ, καὶ βάρβαροι ἐμαχέσαντο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀληθείας· καὶ πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ἥδειμεν ὅτι μαγεία ταῦτα ποιεῖ, ἠπατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. Νῦν δὲ ὅτε πολυμαθῆς ⁷⁸ ἀπατῶν ἤθελε καὶ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ, ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ γὰρ μαιφρονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ἐτιφλοῖς οὔσιν ἡμῖν οἷα φλοῖς ἐξέφανεν, ἔτι παιδιοῦ φυγῆν τοῦ ἰδίου σώματος χωρίσας, ἀπορρήτοισι ὄρκοις τισὶ, συνεργῶν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν παῖδα διαγράψας ἐπιεικόνος, ἐν τινὶ ἐνδοτέρῳ οἰκῷ, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ *Clement.* hom. 11, cap. 18, 21, etc. ⁶⁹ Σίμων οὖν. al. Σίμων οὗτος, ut *Clementin.* 11, 22. *COT.* ⁷⁰ al. ἔθνος. ⁷¹ al. Γηθῶν et Γηθῶν. ⁷² al. ἀνωτάτῃ. ⁷³ al. *Clement.* inser. ἐστῶτα. ⁷⁴ al. ἐγεθθῆσθαι. ⁷⁵ al. ἴδιᾳ προσλήψει ut *Clement.* ⁷⁶ al. εἰς τὸν τῆς. ⁷⁷ *Clement.* hom. 11, c. 25. *Recognit.* 1. 11, c. 12, etc. ⁷⁸ al. πολὺ μαθεὶς et πολυμαθεὶς.

VARIORUM NOTÆ.

(8) Χριστὸν ἐαυτὸν αἰνιττόμενος προσαγορεύει. Mirum in nullo exemplari ante προσαγορεύει ῥονι ἐστῶτα, quod et *Clementina* habent. et sequentia

postulant. An vocem non intellexit metaphrastes? Vide nos ad *Recognit.* 1. LXXII. *COT.*

ἀναυτὸς ὕπνοι, ἀνατεθειμένην ἔχει. Διὸ, ἀσέβειαν αὐ-
τῷ καταγρόντες, ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ.

XXVIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐ-
τοῦ Νικήτης Ἄνγκαιον, ἀδελφὸν Κλήμη, ἔφη, τὰ
καρλαίφθοντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομνήσαι. Πρῶτον
μὲν γὰρ ὁ Θεὸς μάρτυς, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ ἡμεῖς συνετ-
ρασάμεθα ἀσεβῆς, ἀλλ' ὅτι αὐτοῦ πράσσοντος ἱστορή-
σαμεν. Καὶ μέχρις ὅτε ἀδελφῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο,
ἐτερπόμεθα ὅτε δὲ τὰ μαγεῖα τιλὶ γινόμενα, θεότητι
ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔλεγεν, οὐκ ἔτι αὐτοῦ
ἠνεχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἡμῖν ἐπαγγελομένου·
πρῶτον μὲν ναὶν καὶ ἀνδριάντας ἡμῶν κατασκευα-
σθῆναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι ⁸⁰, καὶ ὑπὸ βασιλέων ⁸¹
θεωσθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιασθῆναι, καὶ ^B
γρήμασι ἀπεριοριστοῖς πλουτῆσαι.

XXIX. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μείζονα νομιζόμε-
να, ἡμῖν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ τὸ τῆς
ἐγγιρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ὅπως αὐτῷ τὰ τῆς
ἀπίτης προκόπη. Καὶ ὁμως οὐ συνεθέμεθα· ἀλλὰ
καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύσασθαι συνεβου-
λεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· Παῦσαι τῆς τοιαύτης τολ-
μῆς· θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν ὄντως Θεόν·
γινῶθι ὅτι ἀνθρώπος εἶ, καὶ ὅτι σου μικρὸς ἐστὶν ὁ τῆς
ζωῆς χρόνος. Καὶ μέγα πλουτήσης, ἢ καὶ βασιλεύσης,
τῷ μικρῷ σου χρόνῳ τῆς ζωῆς ὀλίγα τυγχάνει πρὸς
ἐπιλαυσιν· καὶ ἀσεβῶς ζήσαντα αἰώνια κλάσις πε-
ριμένει. Διὸ φοβεῖσθαι ⁸² τὸν θεὸν συμβουλευόμεν, ^C
ὅρ' οὐ χριθῆναι ἔχει ἡ ἐκάστου ψυχῇ περὶ ὧν ἔπραξεν
ἐν αὐτῷ.

XXX. Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. Ἡμῶν δὲ
εἰπόντων· Τί τῶν ⁸³ τὰ σοι συμφέροντα συμβουλευόν-
των καταγελᾷς; ἐκεῖνος· Γελῶ ὑμῶν, ἔφη, τὴν μω-
ρὴν ὑπόληψιν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ
ἀνθρώπου ψυχὴν. Κἀγὼ ἔφη· Οὐ θαυμάζομεν, ὦ
Σίμων, εἰ ἀπατᾷ ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπληττό-
μεθα ⁸⁴ τίνι λόγῳ καὶ σεαυτὸν ἀπατᾷς. Λέγε οὖν ἡμῖν,
ὦ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφόρηται
ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς;
οὐ μὲν, ὡς ἀνθρωπεῖου σώματος χωρίσας αὐτὴν, καὶ
προσομιλήσας καὶ ἐπιτάξας· ἡμεῖς δὲ, ὡς συμπάρων-
τες, καὶ τὴν ἐπιταγὴν ἀκούσαντες, καὶ τὸ κελευθὲν ⁸⁵
ἐναργῶς ἱστορήσαντες. Καὶ ὁ Σίμων· Ἐγὼ μὲν οἶδα τί ^D
λέγετε· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνος ⁸⁶ διαλέγεσθε.
Καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφη· Ἐπεὶ οἶδας, λέγε· εἰ δὲ μὴ
οἶδας, μὴ δοκεῖ ἡμᾶς τῷ λέγειν σὲ μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς
δὲ μὴ, ἀπατᾶσθαι δύνασθαι. Οὐ γὰρ ἔσμεν οὕτω νήπιοι,
ἵνα πανούργον ἐνοσπίρης ἡμῖν ὑποψίαν, καὶ τῷ ⁸⁷ νο-
μίζειν σὲ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, ⁸⁸ ὅ ποχείρους
λόγους ⁸⁹.

XXXI. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Ὅτι μὲν ἐχώρισα ψυχὴν
ἀνθρωπεῖου σώματος, οἶδα ὑμᾶς εἰδόντας· ὅτι δὲ οὐκ

nein; puero in imagine delineato, consecratam ha-
beret imaginem in quadam interiori aede, in qua ipse
caperet somnum. Quapropter, damnata ejus impie-
tate, abscessimus ab eo.

XXVIII. ⁷⁹ Hæc cum Aquila dixisset, frater ejus
Nicetas : Necessè est, frater Clemens, inquit, ea me
commemorare, quæ ab Aquila prætermissa sunt.
Primum equidem Deus testis est, nos in nullo opere
impio adjuvisse eum; sed illo faciente, tantum spe-
casse. Et quandiu opera innoxia edebat, delectaba-
mur : quando autem quæ per magiam fiebant, per
divinitatem se facere, ad pios homines decipiendos,
dixit, non amplius eum passi sumus, quamvis multa
nobis promitteret; primum quidem, fore ut tem-
plum et statuæ nobis exstruerentur, diique existi-
mæremur; item a regibus magnificæremur atque
donæremur publicis honoribus; nec non infinita vi
pecuniæ ditesceremus.

XXIX. Hæc, et alia quæ putantur majora, nobis
pollicebatur, modo ut cum eo viventes, pravum ejus
molimen taceremus, quo fraus ei succederet. Atta-
men assensi non sumus : quinimo consilium dedi-
mus, ut ab ista recordia desisteret; dicentes ei :
Cessa ab hujusmodi audaci facinore. Deus esse non
potes : time eum qui vere Deus est; cognosce te
esse hominem, breveque esse tempus vitæ tuæ.
Quanquam admodum locuples, vel etiam rex eva-
seris, exiguo vitæ tuæ spatio pauca sunt quibus
frueris : et viventem impie, æterna pœna manet.
Quare auctores sumus, Deum verearis, a quo Judi-
cari debet uniuscujusque anima, pro iis quæ hic
gessit.

XXX. Hæc ille audiens, risit. Cumque dicere-
mus : Cur eos irrides, qui tibi utilia suadent? Ille :
Rideo, inquit, stultam opinionem vestram, quod
creditis immortalem esse hominis animam. Et ego
 respondi : Non miramur, o Simon, si fallere nos
conaris, sed obstupescimus, qua ratione etiam te
ipse decipias. Effare igitur nobis, Simon; licet alio-
rum nemo compertum haberet, animam esse im-
mortalem; tu tamen et nos habemus : tu quidem,
ut qui eam a corpore humano diremistis, qui collo-
cutus es, qui imperasti : nos vero, ut qui aduimus,
et imperium audivimus, et quod jussum esse vidi-
mus clare. Ad hæc Simon : Ego quidem scio quid
dicatis; vos autem nescitis qua de re loquamini. Ac
ego Nicetas dixi : Quandoquidem scis, edissere :
quod si nescias, ne existimes decipi nos posse, dum
ais, te quidem scire, nos autem nequaquam. Adeo
enim stolidi non sumus, ut nobis vafra inseras
suspicionem; redigasque nos in tuam potestatem,
existimantes aliquid ineffabilium cognosci a te.

XXXI. Respondit Simon : Quod quidem disjun-
xerim animam ab humano corpore, novi vos scire :

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ *Clement.* hom. II, c. 27, etc. ⁸⁰ al. inser. καὶ ὑπὸ βχλων προσκυνηθῆναι. ⁸¹ al. βασιλέως. Paulo post
μείζονα abest a duobus mss. Cot. ⁸² al. φοβεῖσθαι σοι et σε. ⁸³ al. ἡμῶν. ⁸⁴ al. ἐκπληττόμεθα. ⁸⁵ al.
κελευσθέν. ⁸⁶ al. τίνων. ⁸⁷ al. τοῦ. al. ἐκ τοῦ. Cot. ⁸⁸ al. πρæρον. καὶ οὕτως ἐπιθυμῖα κολαζόμενους
ἡμᾶς. ⁸⁹ al. λαδῶν ἐρηγῶ

quod vero non anima defuncti ministret, sed aliquis dæmon, qui se animam esse simulat, novi vos ignorare. Et ego Nicetas excepi: In vita multa incredibilia audivimus: hoc tamen sermone ameniorem nos unquam audituros non speravimus. Nam si dæmon fingit se animam mortui esse, quinam erat animæ usus, ut a corpore separaretur? Nonne ipsi præsentibus audivimus te, cum animam e corpore adjurato evocares? Et qua ratione, uno adjurato, alter non adjuratus, tanquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando a nobis rogatus, quam ob causam interdum cessarent assensiones, respondisti: Quia anima, completo super terram tempore quod in corpore peractura erat, ad inferos vadit: ac subjunxisti, animas eorum, qui propria morte obierunt, quoniam in inferis hinc secedentes custodiuntur, non facile permitti venire?

XXXII. Hæc Nicetas cum protulisset, Aquila iterum dixit: Cuperem a te id unum discere, Simon; sive anima sit, sive dæmon, id quod adjuratur; cujusnam tandem metu, adjurationes non contemnit? Et Simon: Pœnas, inquit, persoluturam se intelligit anima, si non obtemperet. Aquila vero: Itaque si anima adjurata venit, etiam judicium fiet. Si ergo animæ sunt immortales, omnino et judicium erit. Quamobrem si eos quoque qui in malam actionem sunt adjurati, tumque non obtemperarunt, condemnandos ais; quo modo tu non timuisti, eos cogere, cum qui coguntur, propter contumaciam puniantur? Nam te jam non esse mulctatum pro iis quæ designasti, mirum non est: eum judicium nondum sit, ut tu quidem pœnas des eorum ad quæ coegisti; quod autem coactum est, veniam accipiat, quia malo facinori adjuramentum prætulit. Simon autem, his auditis, ira percitus, mortem, nisi taceremus, nobis minatus est.

XXXIII. Postquam Aquila hæc dixit, ego Clemens interrogavi, quænam essent miracula quæ faceret. Illi vero responderunt: Facit ut statux ambulent, in igne volutans se, non uritur, interdum volat, ex lapidibus panes facit, serpens fit, in capram transformatur, duas facies ostendit, in aurum convertitur, portas oclusas aperit, ferrum solvit, in conviviis simulacra formarum omnigenum exhibet, facit ut in domo vasa sponte ferri ad ministerium videantur, nec cernantur qui ferunt. Ista memorantes audiens, mirabar: testabantur autem ipsi talia se vidisse.

XXXIV. His ita enarratis, venit Zacchæus, et ista Petro significavit: Jam nunc, Petre, tempus est, ut ex eas ad disserendum cum iis qui conveniunt. Multa enim turba in atrio congregata te op-

A ἡ τοῦ θεθνεῶτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἀλλὰ δαίμων τις ὑποκρινόμενος ἔστιν εἶναι ψυχὴ ἡ, εἶδα ὑμᾶς ἀγνοῦντας· Καὶ ἐγὼ Νικητῆς ἔφη· Πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἠκούσαμεν ἀπιστά· τοῦ δὲ τοιούτου λόγου ἀνοητέστερον οὐ προσεδοχῆσαμεν ἀκοῦσαι ποτε. Εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρίνεται ἡ τοῦ θεθνεῶτος εἶναι ψυχὴ, τίς ἄρα τῆς ψυχῆς χρεία, τοῦ χωρισθῆναι τοῦ σώματος; Οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμεν σου, τοῦ στήθους τὴν ψυχὴν ἐξορκίζοντος; πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὀρκιζομένου, ἕτερος μὴ ὀρκισθεὶς, ὡς φοβηθεὶς, ὑπακούει; Οὐκ ἄρα δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεταζόμενος ποτε πρὸς ἡμῶν, τίνας χάριν ἐνίοτε καὶ παύονται αἱ προσεδρεῖται, εἰρηκας, ὅτι ψυχὴ πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον ὃν ἐμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ἄδην πορεύεται· προσετιθεὶς δὲ λέγων, ὅτι τῶν ἰδίων θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ πρὸς ἄδην αὐτοῖσι χωρήσασαι φρουροῦνται, εὐκόπως ἔλθειν ἀφίενται;

XXXII. Ταῦτα τοῦ Νικητῆτος εἰπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν ἔφη· Ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὀρκιζόμενον, τί δὲ καὶ φοβούμενον οὐ παραπέμπεται τοὺς ὄρκους; Καὶ ὁ Σίμων· Κόλασιν, φησὶ, παρακούσασα οὐδε μέλλειν παθεῖν. Καὶ ὁ Ἀκύλας· Οὐκ οὐκ εἰ ὀρκιζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις ἄρα γίνεται. Εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι, πάντως ἐστὶ καὶ κρίσις. Ὡστε εἰ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξει ὀρκισθέντας, εἴτα καὶ παρακούσαντας καταδικασθῆναι φῆς, πῶς οὐ πεφόβησαι σὺ τοὺτους καταναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακοῇ κολάζομένων; τὸ γὰρ ἦδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἷς ἔδρασα, οὐ θαῦμα· ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστίν, ἵνα σὺ μὲν δίκην δῶς περὶ ὧν ἠνάγκασας, τὸ δὲ ἀναγκασθῆν ὅπῃ συγγνώμην γένηται, ὡς τῆς κακῆς πράξεως τὸν ὄρκον προσιμῆσαν. Ὅ ἐξ τούτων ἀκούσας ὠργίσθη, θάνατον, εἰ μὴ σιωπῶμεν, ἡμῖν ἀπειλήσας.

XXXIII. Ταῦτα τοῦ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπηρώμην· τί δ' ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. Οἱ δὲ Ἀνδριάντας, εἶπον, ποιεῖ περιπατεῖν· καὶ κυλιόμενος ἐπὶ πῦρ οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται, καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ποιεῖ, ἕρις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον λυεῖ, ἐν δειπνοῖς εἶδωλα παντοδαπῶν ἰδεῶν παρίσθησι· τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκευὴ ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ὄρασθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. Ταῦτα λεγόντων, ἀκούων ἔθαύμαζον· ἐμαρτύρουν δὲ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ ἱστορημένοι ἔσθαι.

XXXIV. Τούτων οὕτω βηθέντων, ἦκε Ζακχαῖος τοιαῦτα τῷ Πέτρῳ διασαφῶν· Ἦδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκθάνατον σε διαλεχθῆναι τοῖς συνελθοῦσι. Πολλὸς γὰρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀνα-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ al. inser. ἐπεὶ μὴ ὑπάρχη; vel ἐπεὶ μηδὲ ὑπάρχει. ⁹¹ al. inser. αὐτός. Al. αἰδ. ἐνεργεῖ. ⁹² al. ὁ μὴ. ⁹³ al. οὐκ εὐκόλως. Clement. οὐκ εὐκόπως. ⁹⁴ al. ἡ. ⁹⁵ I. s. *Recogn.* II, 9. Anast., Cedren., Niceph. ⁹⁶ al. add. αὐτῶν. ⁹⁷ al. inser. παρόντες. ⁹⁸ Clement. hom. III, cap. 2°, etc. *Recogn.* I, II, c. 49, etc.

μὲν σε ὄχλος, οὗ ἐν μέσῳ καθάπερ τις πολέμαρ-
 ρος⁹⁹ ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενος ἔστηκε Σίμων. Ὁ
 ἔ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρήσας μοι κε-
 λεύσας¹⁰⁰ μήπω τὸ σωτήριον βάπτισμα δεξαμένῳ,
 αἰς ἥδη τελείοις· Ἀναστάντες, ἔφη, εὐξόμεθα, ἵνα
 θεὸς τοῖς ἀνεκλείπτους αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ
 μοι ὀρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέν-
 των ἀνθρώπων. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, εὐξάμενος ἐξῆει
 εἰς τὸν ὑπαιθρον τῆς ἀλῆς τόπον μέγαν ὄντα, ἔνθα
 συνεληλυθότες ἦσαν πολλοὶ, ἵν' ἀκουσταὶ γένωνται
 τῶν λεγθησομένων. Στάς οὖν καὶ ἰδὼν μετὰ πάσης
 ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σί-
 μωνα δὲ τὸν Μάγον εἰς μέσον ἐστῶτα τοῦ λέγειν
 ἤρατο οὕτως·

XXXV. Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐτοίμοις
 ἔχουσι δεξιὰς διδόναι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτοῦ
 μεγάλῃ τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρ-
 χουσαν ὄρωσαν, ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς Κύριος Ἰησοῦς
 Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ταύτην ἡμῖν ἐνε-
 τειάτω τὴν προσηγορίαν, πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας
 λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι· ἵνα ἐάν τις ἦ ἐν ὑμῖν
 εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ
 αὐτὸν ἢ εἰρήνην· εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ
 θέλοι, τότε καὶ ἡμεῖς ἀποτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν
 τῶν ποδῶν ἡμῶν εἰς μαρτύριον, εἰς ἐτέρων ἀπίω-
 μεν· οἰκίας καὶ πόλεις. Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν·
 Ἀνεπίτερον ἔσται ἢ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν
 ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατρι-
 βεῖν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν οὐχ οἶοί τε γε-
 γήκατε τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνώνα· δεύτερον, ὅτι τὰ
 καθ' ἡμᾶς ἀκούσαντες, οὐκ ἤλθετε μέχρις ἡμῶν·
 τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν ἠπειθήσατε. Διὸ
 φειδόμενοι ὑμῶν, προῖκα εὐχόμεθα τὴν εἰρήνην ἡ-
 μῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ οὖν ταύτην ἔχειν ἐθέλετε,
 δεῖ ὑμᾶς προθύμως τοὺς περὶ τῆς εὐσεβείας δέξασθαι
 λόγους, καὶ τὴν Θεῷ ἀρέσκουσαν πολιτείαν ἐπανε-
 λίσθαι, ἵν' εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσαντες, τῶν
 αἰωνίων ἀγαθῶν γένησθε κληρονόμοι.

XXXVI. Καὶ τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, καὶ
 περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, καὶ πόσα παρὰ
 τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἀγαθὰ ἐδωρήθη, καὶ παρ-
 αίνεσαντος πολλὰ περὶ μοναρχίας, ὁ Σίμων ἐξω τοῦ
 ὄχλου βοῇ μεγάλη ἔφη· Τί ψευδόμενος ἀπατᾶν θέλεις
 τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην ὄχλον, πείθων αὐτούς,
 θεοὺς μῆτε ὀνομάζειν, μῆτε λέγειν ἐξ ἑνὸς εἶναι; τῶν
 θεῶν παρὰ Ἰουδαίοις δημοσίων βιβλίων πολλοὺς θεοὺς
 λεγουσῶν. Καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι
 τῶν βιβλίων περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν, συζητήσαι
 βούλομαι· πρότερον περὶ οὗ ἔφησθε Θεοῦ, δεῖξας μὴ
 εἶναι τὴν ἀνωτάτω καὶ πάντα δυναμένην Πρῶοιαν,
 καθ' ἣ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελής, ἐνδεής, καὶ ὄλος
 αἰσθητός. Ἀμέλει καὶ τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν
 Γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως περιλείπεται
 εἶναι θεός, προγνωστικός, τέλειος, ἀνεκδέχης, ἀγαθός,

peritur; in quorum medio tanquam aliquis belli
 dux ab iis protectus ac stipatus constitit Simon.
 Hoc audio Petrus, cum orationis gratia secedere
 me jussisset, qui nondum consecutus fueram salu-
 tare baptisma; ad jam perfectos ac baptizatos,
 Surgentes, inquit, oremus, ut Deus pro suis per-
 petuis miserationibus opituletur mihi prodeunti ob
 salutem hominum ab ipso creatorum. Utque hoc
 dixit, oratione facta, exiit in atrium locum subdia-
 lem et magnum, quo multi convenerant, ut fierent
 auditores eorum quæ dicenda essent. Stans ergo,
 cernensque universum populum summo cum silen-
 tio oculos in ipsum conjicere, ac Simonem Magum
 in medio stare, hunc in modum loqui cœpit:

XXXV. ¹ Pax sit omnibus vobis, qui parati estis
 dexteris dare veritati Dei; quam, magnum nempe
 ac incomparabile ejus munus in hoc mundo ut in
 salutationem vobis ante sermones doctrinæ accla-
 memus præcepit nobis qui misit nos Dominus
 Jesus Christus, Filius Dei vivi; quo si aliquis inter
 vos sit filius pacis, per doctrinam nostram pax
 eum complectatur; si quis autem vestrum eam
 accipere nolit, tunc et nos excusso pedum nostro-
 rum pulvere in testimonium, ad aliorum domos ac
 civitates abeamus ². Ac vere dicimus vobis: Tole-
 rabilius erit in die judicii, fuisse in terra Sodom-
 orum et Gomorrhæ, quam in loco incredulitatis:
 primo quidem, quia non potuistis ex vobis agnos-
 cere veritatem: secundo, quoniam de nostris cum
 audieritis, non venistis usque ad nos: tertio, quia
 etiam nobis ad vos profectis non credidistis. Quare
 gratificantes vobis, ultro oramus, ut pax nostra
 veniat super vos. Si ergo eam habere vultis, oportet
 vos alacri animo suscipere habitos de pietate
 sermones, atque Deo placitam amplecti vitam; ut,
 pia justaque vita transacta, æternorum honorum
 hæredes sitis.

XXXVI. ³ Quæ cum Petrus dixisset, ac de ope-
 ribus Dei docuisset, quantaque bona a Deo homini
 sint donata; atque multa monuisset de monarchia,
 id est unius Dei principatu, Simon extra turbam
 voce magna inquit: Quid astantem tibi imperitam
 multitudinem vis mentiendo decipere, dum per-
 suades eis, deos nec nominare licitum esse, nec
 dicere? cum publici Judæorum libri multos deos
 asseverent? Et vero nunc coram omnibus, ex iis
 libris tecum disputare volo de eo, quod deos exis-
 tere sit existimandum: et prius de eo Deo quem
 protulisti, ostendo eum non esse supremam ac om-
 nipotentem Providentiam; quia improvidus futuro-
 rum est, imperfectus, indigens, ac omnino non
 bonus. Quo, nimirum, demonstrato ex Scripturis,
 quemadmodum ego assero, restat ut sit alius Deus

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ al. πολέμαρχης. al. ταξιαρχος. ¹⁰⁰ al. inser. μικρόν. ¹ *Recogn.* l. 11, c. 30. ² *Math.* x, 12. *Marr.* vi, 11; *Luc.* x, 5. ³ al. ἀπίωμενοι. ⁴ *Clement.* hom. 111, c. 58, etc. l. s. *Rec.* 11, 37. *Celren.*

in Scriptura non commemoratus, præsciis futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis liber : ille autem quem loqueris, mundi opifex, contrariis oppositus est.

XXXVII. Statim ergo, qui ad ejus similitudinem factus est, Adamus, etiam cæcus creatur, propter quod et transgressor invenitur, aique a Deo ejicitur, morteque mulctatur. Simili quoque modo, qui finxit illum, quandoquidem cuncta non videt, in Sodomorum exitio, Venite, inquit, et descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui ad me venit, perficiant ; sin minus, ut sciam ⁸, et ignarum se ostendit. Quando autem dicit de Adamo : Ejiciamus eum, ne forte extensa manu sua attingat lignum vitæ, et comedat, et vivet in æternum ⁹ ; invidet. Cumque scriptum est : Secum reputavit Deus, quod fecisset hominem ¹⁰ ; et pœnitentia ducitur, et ignorat : nam illud, secum reputavit, consideratio est, qua aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem, finem diligenter explorare vult ; aut est pœnitentis de re quæ præter sententiam contigit. Quod etiam scriptum est : Odoratus est Dominus odorem suavitatis ¹¹ ; indigentis est, et nidore carnum delectatum fuisse, non boni. Tentare autem, sicut scriptum est : Tentavit Dominus Abrahamum ¹² ; mali est, ac ejus qui ignoret exitum patientiæ.

XXXVIII. Sicque Simon, multis Scripturæ dictis, male assumptis probare nitebatur Deum periude ac homines omni perpeccioni obnoxium esse. Tum Petrus : An, inquit, qui malus ac plane improbus est, nullatenus velit se ipse arguere in iis quæ peccat, responde mihi. Simon respondit : Minime velit. Et Petrus : Quo modo igitur malus ac improbus esse potest Deus, cum ipsius voluntate opprobria in illum conscripta, publice proposita sint ? Ac Simon : Fieri potest, ut illius reprehensio citra ipsius sententiam ab alia Virtute sit scripta. Dixit Petrus : Primum ergo hoc quæramus. Si suo quidem consilio se reprehendit, ut tu prius ultro confessus es, improbus non est : sin vero alia Virtute, inquirendum est ac omnibus viribus examinandum, num quis eum qui solus bonus existat, omnibus malis subjecerit.

XXXIX. Et Simon : Manifestum est te nolle audire ex Scripturis reprehensionem Dei tui. Ac Petrus : Ipse id facere mihi videris ; qui enim ordinem quæstionis vitat, examen verum fieri non vult. Unde ego qui ordine utor, et volo primum scriptorem considerari ; manifeste cupio recta via incedere. Tum Simon : Primo fatere, an vera sint quæ scripta sunt in mundi opifcem ; nec sit omnium supremus, cum juxta Scripturas omni nequitiae sit obnoxius ; et postea scriptorem suæremus. Petrus

πάντων ἀππλλαγμένος κακῶν· ὃν δὲ σὺ φῆς δημιουργόν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος τυγχάνει.

XXXVII. Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγονὼς Ἀδάμ, καὶ τυφλὸς κτίζεται ⁸, ἐφ' ᾧ καὶ παραβάτης εὐρίσκειται, καὶ τοῦ ὁ Θεοῦ ⁹ ἐκβάλλεται, καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. Ὁμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ τὰ πάντα ὄρα, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ· Δεῦτε, λέγει, καὶ καταβάντες ἴδωμεν, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται, εἰ δὲ μὴ, ἴνα γινώσκω καὶ ἀγνοοῦντα ἑαυτὸν δείκνυσι. Τῷ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ· Ἐκδάλωμεν αὐτὸν, μὴ πως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἄψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ζήσῃ, καὶ ζήσει ¹⁰ εἰς τὸν αἰῶνα, φθονεῖ ¹¹. Καὶ τῷ γαγράφῃ, ὅτι· Ἐρεθυμήθη ὁ Θεὸς ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· καὶ μετανοεῖ, καὶ ἀγνεῖ· τὸ γὰρ ἐρεθυμήθη, σκέψις ἐστὶ, ἥ τις δι' ἄγων ὦν βούλεται, τὸ τέλος ἀκριβῶσαι θέλει, ἥ ἐπὶ τῷ παρὰ ¹² γνώμην ἀποβάνει μεταμελουμένου ¹³. Καὶ τὸ γεγράφῃ ὅτι ¹⁴· Ὁσφράνθη Κύριος ὀσμήν εὐωδίας, ἐνδεοὺς ἐστὶ, καὶ τὸ ἐπὶ κλίση σαρκῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. Τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέγραπται ὅτι ¹⁵· Ἐπειράξε Κύριος τὸν Ἀβραάμ, κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

XXXVIII. Ὁμῶς ὁ Σίμων πολλὰ τῆς Γραφῆς πικρῶς ἐκλαμβάνων, δεικνύειν ἔσπευδε παντὶ πάθει τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως τὸν Θεὸν ὑποκείμενον. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ μὴδὲν ¹⁶ ἀγαπᾷ, φησὶν, ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς, ἐφ' οἷς ἀμαρτάνει ἑαυτὸν ἐλέγγειν, ἀποκρίναί μοι. Καὶ ὁ Σίμων· Οὐκ ἀγαπᾷ, ἔφη· Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ Θεός, εἴπερ αὐτοῦ θελήματι τὰ κατ' αὐτοῦ θεῖνά ¹⁷ δημοσίᾳ γραφέντα προετέθη ; Καὶ ὁ Σίμων· Ἐνδέχεται μὴ κατὰ προαίρεσιν αὐτοῦ ὑφ' ἑτέρας Δυνάμεως τὸν κατ' αὐτὸν γραφῆναι ἐλέγγων. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. Εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς ἑαυτοῦ ἠλέγγεν, ὡς φθάσας σὺ πρότερον ὠμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἐστίν· εἰ δὲ καὶ ὑφ' ἑτέρας Δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξεταστέον, μὴ τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ἔντα, ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακῶς ὑπέλαβε ¹⁸.

XXXIX. Καὶ ὁ Σίμων· Πρόδηλος εἰ φεύγων ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἀκούσαι τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ σου ἐλέγγων. Καὶ ὁ Πέτρος· Αὐτός μοι φαίνεται τοῦτο ποιεῖν· ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων, ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται. Ὅθεν ἐγὼ τῇ τάξει χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλός εἰμι τὴν εὐθεῖαν ὀδεύειν θέλων. Καὶ ὁ Σίμων· Ὁμολόγησον πρῶτον, εἰ γε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστί, καὶ οὐκ ἐστὶν ὁ τῶν ὄλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς Γραφὰς πάση ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ ὑπε-

VARIAE LECTIONES.

⁸ al. add. καὶ γινώσκων ἀγαθοῦ τυχόν ἢ κακοῦ μὴ ἔχων γνωρίζεται. ⁹ Forte τοῦ θεοῦ παραδείσου, *e divino paradiso*. СЪЕР. ¹⁰ al. παραδείσου. ¹¹ Gen. xviii, 21. ¹² Gen. iii, 22. ¹³ Gen. vi, 6. ¹⁴ al. ζῆση. ¹⁵ al. καὶ φθονεῖ. ¹⁶ al. μὴ κατὰ. al. κατὰ. ¹⁷ al. μεταμελουμένου. ¹⁸ al. Καί. ¹⁹ Gen. viii, 11. ²⁰ al. Καί. ²¹ Gen. xxii, 1. ²² al. μή. ²³ al. κακά. ²⁴ ὑπέβαλε *Clement*.

ρον ζητήσωμεν ²³ τὸν συγγράψαντα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἰνα μὴ ἴδῃς ²⁴, ἀποκρίνομαι. Ἐγὼ φημι ὅτι τὰ δοκούντά σοι ταῦτα κατὰ Θεοῦ γεγράφηται, ἀληθῆ μὲν ἴσθιν· ἀλλὰ καὶ οὕτως, ὅπου τὸν Θεὸν δείκνυσι μοχθηρόν. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο συστήσαι δύνασαι;

XL. Καὶ ὁ Πέτρος· Τὸν Ἀδάμ τυφλὸν λέγεις γεννηθῆναι, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλόμενος εἰδείκνυε λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκαι καλὸν καὶ πονηρὸν, μὴ γούσησθε. Καὶ ὁ Σίμων μεταβαλὼν· Τυφλὸν ἔλεγε ^a τὸν νοῦν αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς ἠδύνατο εἶναι, ὁ πρὸ τῷ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ, συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσιν ἐπιθεῖς τοῖς ζώοις ὀνόματα; Καὶ ὁ Σίμων· Εἰ πρόβρωσιν εἶχεν Ἀδάμ, διὰ τί οὐ πρόεργον τὸν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπατήσαντα ὄφιν; Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ πρόβρωσιν μὴ εἶχεν Ἀδάμ, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἔμα τῷ γεννηθῆναι, καὶ τὰ ὀνόματα ἐπιτέθεικε; τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Κάϊν, ὃ ἐρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζηλώσας ἐπίεσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀβελ, ὃ ἐρμηνεύεται ἀπὸ θένος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρῶτον φονευθέντι ἐπέθησαν οἱ γουεῖς. Εἰ δὲ Ἀδάμ ἔργον Θεοῦ ὑπάρρων πρόβρωσιν εἶχε, πολλῶ μᾶλλον ὃ δημιουργήσας αὐτὸν Θεός. Σὺ δὲ, ὦ Σίμων, κακῶς νοῦν τὰς θείας Γραφάς, φημίητι.

XLl. Τὸ δὲ γεγράφηται· Ἐρεθυμήθη ὁ Θεός, ὡς λογισμῶ χρησαμένου διὰ τὴν ἀγνοίαν· ἔτι μὴ καὶ Ἐπειράζε Κύριος τὸν Ἀβραάμ, ἵνα γινῶ εἰ ὑπερέκει· καὶ τό· Καταβάντες ἴδωμεν εἰ κατὰ τὴν κρητὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γινῶ· καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, σαφῆ τὴν διάνοιαν καὶ διάγνωσιν αἰ βήσεις ἔχουσιν αὐται, μὴ καταγινώσκουσαι τοῦ Θεοῦ ἀγνοίαν, κἂν τὴν σὴν τοῦτο διαφεύγη διάνοιαν ²⁵· ὅτι ἔστιν ὡς προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· Γινώσκων γινῶσθε ὅτι ἀπόρριον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ· καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, κακώσουσι, καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς ἔτη τετρακόσια· τὸ δὲ ἔθνος ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι κρινῶ ἐγὼ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὡς μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς· σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τρεφεῖς ἐν γῆρα καλῷ· τετάρτη δὲ γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὡς. Ταῦτα δὲ πάντως μετὰ πολ- ^b λῶς ²⁶ ἄρα συμβῆσθαι μέλλοντα γενεάς ²⁷, προγινώσκωντός ἐστι καὶ σαφέστατα εἰδότες.

XLII. Ἡ μὲν οὖν περὶ τούτων ζήτησις, καὶ εἰς τρίτην παρετίετο τὴν ἡμέραν, ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης, φυγὰς ὁ Σίμων εἰς Τύρον ὤχετο. Καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀφικοντό τινες ἐκεῖθεν ἐπαγγέλλοντες ²⁸ τῷ Πέτρῳ, ὅτι Σίμων μεγάλη θαυμάσια ἦν Τύρῳ ποιῶν, πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατέπληξε, καὶ σὲ

^aMallem legere ἔλεγον, Latine, dixi. EDIT. PATROL.

VARLE LECTIONES.

²³ al. ζητήσωμεν. ²⁴ al. add. ἀντιλέγειν σου τῇ ἀταξίᾳ, μὴ θέλων ζητεῖν. ²⁵ Clement. hom. III, c. 42, etc. ²⁶ Gen. II, 17. ²⁷ Gen. VI, 6. ²⁸ Gen. XXII, 1. ²⁹ Gen. XVII, 21. ³⁰ al. ἀμβλωπιαν. Gen. XV, 13. ³¹ al. καὶ τὰ πολλὰς. ³² al. γενεάς. ³³ Clement. hom. III, c. 58, etc. ³⁴ al. ἐπαγγέλλοντες.

A autem: Ne id de me videatur, respondeo. Ego aio, ista, quæ tibi censentur adversus Deum scripta, vera quidem esse; verum etiam sic, non ostendere Deum esse improbum. Qui ergo, inquit Simon, hoc potes astruere?'

XL. ²⁴ At Petrus: Adamum dicis cæcum formatum esse; quod tamen ille non erat. Non enim cæco præcipiens ostendisset, ac dixisset: *De ligno autem scientiæ boni et mali ne gustetis* ²⁵. Et Simon invertens respondit: Cæcam dixit mentem ipsius. Ac Petrus: Qua ratione mente cæcus esse poterat, qui antequam gustasset fructum, convenienter creatori ipsius, propria omnibus animalibus imposuit nomina? Simon vero: Si Adamum prænotionem habuit, quare non prænovit serpentem qui ejus uxorem decepit? Rursus Petrus: Si prænotionem non habuit Adamus, quo modo filiis suis, simul ac nati sunt, etiam nomina imposuit secundum futuras actiones? primum vocaus, Cain, quod interpretatur *æmulatio*; qui etiam, æmulatione ductus interfecit fratrem suum Abel, quod interpretatur *luctus*; super eo siquidem primo occiso, parentes luxerunt. Quod si Adamus, qui Dei opus erat, prænotione præditus fuit; multo magis qui condidit eum Deus. Tu autem, o Simon, cum male intelligas divinas Scripturas, obturato ore tace.

XLl. Porro quod scriptum est: *Secum reputavit Deus* ²⁶, quasi utatur ratiocinatione propter ignorantiam; et adhuc: *Tentavit Dominus Abrahamum* ²⁷, ut cognosceret an is ferret patienter: illud etiam: *Descendentes videamus, an secundum clamorem ipsorum, qui venit ad me, perficiant; sin minus, ut sciam* ²⁸: ac ne sermonem longius protraham, clarum sensum ac intellectum habent ea testimonia, nec Deum de ignorantia arguunt; licet id tuam fugiat intelligentiam. Quod autem revera præsciat, ideo dicit Abrahamo: *Sciendo scies, quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua; et in servitutem redigent illud, et affligent, et depriment eos quadringentis annis: gentem autem cui servient, ego iudicabo: post hæc vero exibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senectute bona: quarta vero generatione revertentur huc* ²⁹. Et sane ista quæ post multas generationes eventura erant, ostendunt quod prænoscat, et manifestissime ac certissime sciat.

XLII. ³⁰ Itaque de istis rebus inquisitio ad tertium quoque diem producta est. Quarto autem illuc cescente, Simon in Tyrum fuga se abripuit. Nec multis post diebus quidam illuc venerunt, ita renuntiantes Petro: Simon, magnas præstigias Tyri edendo, multos incolarum perculit; teque pluribus

calumniis odiosum effectit. Quæ postquam audivit Petrus, insequenti nocte, omni populo congregato: ²⁵ Quandoquidem, inquit, cum ego properarem ad gentes, quæ multos deos asserunt, ut prædicarem ac docerem unum esse Deum in tribus personis, creatorem cæli et terræ, omniumque quæ in iis continentur, quo homines, dilecto eo, possent salutem consequi; præveniens diabolus, Simonem præmisit, ut persuaderet hominibus cunctis, colere deos qui non sunt, utque recusarent credere in unum Deum qui universa condidit, tum visibilia, tum invisibilia; idcirco oportet me cito assequi eum, ne doctrina Simonis, diutius innotata, omnes penitus invadat.

XLIII. Quare necesse est aliquis pro me locum meum supplicat. Atque cuncti Deum intente oremus, ut eum qui dignus sit, Deus designet. ²⁶ Quibus dictis, imposuit manus Zachæo, et ait: Here Domine, Pater Domini Deique ac Salvatoris nostri Jesu Christi; per Spiritum tuum sanctum ac adorabilem, tu hunc tuere, qui pastor sit populi tui, quem elegisti. Hæc ubi dixisset, ad populum inquit: Quicumque baptizari vultis, ex crastino die jejunare incipite. Post tres autem dies, cum baptizare cœpisset, vocavit me Clementem, Nicetam, et Aquilam, ac dixit:

XLIV. Tyrum profecturus post septem dies, volo uti vos celeriter eo advenientes, et apud Chananæam Berenicen, Justæ filiam clam hospitati, omnia quæ ad Simonem pertinent investigetis, ac diligenter mihi perscribatis. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur relinquentes eum baptizantem, in Tyrum Phœnicis profecti sumus: ²⁷ et apud prædictam Chananæam diversati, acceptique ab ea splendide ac honorifice, statim de Simone locuti sumus, his verbis: Simon iste Magus, in disputatione, quam cum domino nostro Petro Cæsareæ habuit, superatus, statim eo habitu quo erat, huc se profugus contulit; atque in eum maledicta conjiciens simpliciorum animas abripit: cumque ipse magus sit, illum magum appellat; et cum sit impostor, apostolum impostorem proclamat; quique in omnibus devictus fuit, seque in fugam turpiter conjecit, vicisse se profitetur.

XLV. Berenice autem, ipsa quoque ita rem habere testata est; et reliqua alia per se addidit. Phantasmata enim, inquit, postquam is huc advenit, et spectra ac simulacra quotidie in medio foro faciens, totam obstupescit civitatem: ²⁸ nam statuz quidem moventur quando ipse pertransit; et vero sæpe umbræ ei præeunt, quas et defunctorum animas nominat. Multos porro qui eum præstigiatorem dicebant, cum postea ad convivium vocasset, et bovem mactasset, ipsisque in escam dedisset; variis morbis implicuit; atque dæmones eis immisit: in summa, multos affligendo, deus esse existi-

A ²⁵ πολλὰς διαβολὰς μισητὸν ἐποίησε. Ταῦτα ἀκούσας, ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ πάντα τὸν λαὸν συναθροίσας Ἐπειδὴ, φησὶν, ὁρμώντός μου εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρύξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἷς ἐστι θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι σωθῆναι δυναθῶσι· προλαβὼν δὲ διάβολος, Σίμωνα προαπέστειλεν, ἵνα πείσῃ πάντα ἄνθρωπον λατρεύειν τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ἀρῆσονται πιστεῦειν εἰς ἓνα θεὸν τὸν ποιήσαντα πάντα, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· χρῆ με ταχέως αὐτὸν καταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Σίμωνος ἐγχερονίσασα, παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ.

XLIII. Δεῖ οὖν ἀντ' ἐμοῦ τινὰ τὸν ἐμὸν ἀνακληρῶσαι τόπον. Καὶ πάντες τοῦ θεοῦ ἔκτενῶς δεηθῶμεν, ὅπως τὸν ὄντα ἄξιον ὁ θεὸς ἀναδείξῃ. Καὶ ταῦτα εἰπόν, ἐπέθηκε χεῖρας τῷ Ζαχαρίῳ, καὶ φησὶ· Δέσποτα Κύριε ὁ Πατήρ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ Πνεύματός σου τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ, σὺ διαφύλαξον τοῦτον, ποιμαίνειν τὸν λαόν σου, ὃν ἐξελέξω. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸν λαὸν ἔφη· Ὅσοι βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἀρξάσθε. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ Κλήμεντα φωνήσας καὶ Νικήτην καὶ Ἀκύλαν, ἔφη·

XLIV. Μέλλοντί μοι πρὸς τὴν Τύρον ὁρμῆν μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ, βούλομαι τὸ τάχος ὑμᾶς ἐκεῖ γενομένους, καὶ παρὰ τῇ Χαναανίτιδι ²⁷ Βερνίκῃ, Ἰούστης θυγατρὶ λανθανόντως ἐπιξενωθέντας, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα πάντα διερευνησαμένους, ἀκριδῶς γράφαί μοι. Διὸ ἑξαυτῆς πορευέσθε μετ' εἰρήνης. Καὶ δὴ βαπτίζοντα καταλιπόντες αὐτόν, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορευόμεθα· καὶ παρὰ τῇ προειρημένῃ Χαναανίτιδι ²⁸ καταγθέντες, καὶ δαψιλοῦς ²⁹ παρ' αὐτῇ ξενίας ³⁰ καὶ φιλοτίμου τυχόντες, περὶ τοῦ Σίμωνος αὐτίκα διελεγόμεθα· Σίμων οὗτος ὁ μάγος, εἰπόντες, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἠτήθηεις, φυγὰς ἐνταῦθα ὡς εἶχεν εὐθὺς ἀπέδρα, καὶ λοιδορούμενος αὐτῷ, συναρπάζει τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς· καὶ μάγος ὢν αὐτὸς, μάγον ἐκείνον ἀποκαλεῖ· καὶ πλάνος ὢν οὗτος τὸν ἀπόστολον πλάνον ἀποκηρύττει· ³¹ καὶ διὰ πάντων αὐτὸς ἠτήθηεις, καὶ φυγῇ αἰσχυρῶς ἑαυτὸν ἐπιτρέψας, φάσκει νενικηκῆναι.

XLV. Ἡ Βερνίκη μὲν οὖν, οὕτω καὶ αὐτὴ ταῦτα ἔχειν εἶπε καὶ ἄλλα δὲ παρ' ἑαυτῆς τὰ λειπόμενα προσετίθει. Φαντάσματα γάρ, ἔφη, μετὰ τὸ τῆδε αὐτὸν ἐπιστῆναι, καὶ ἰσθλάματα καθ' ἐκάστην ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ ποιῶν, πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν· ὡς ἀνδριάντας μὲν αὐτοῦ διερχομένου κινεῖσθαι, καὶ σκιάς πολλάκις ³² αὐτοῦ προηγεῖσθαι, ὃς καὶ τῶν τεθνηκότων ψυχὰς αὐτὸς ὀνομάζει. Πολλοὺς δὲ αὐτὸν καὶ γόητα λέγοντας, ὕστερον εἰς εὐωχίαν δῆθεν καλέσας, βούν τε θύσας, καὶ αὐτοὺς ἐστιάσας, διαφόροις περιέβαλε νόσοις. Καὶ δαίμονας δὲ αὐτοῖς ἐνήκε· καὶ ὅλως πολλοὺς κακώσας, θεὸς εἶναι νενόμισται. Ὅθεν

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Rec. l. iii, c. 65, etc. ²⁶ Clement. hom. iii, c. 72, etc. ²⁷ al. Χαναανίτιδι. ²⁸ Clement. hom. iv, c. 1, etc. ²⁹ al. Χαναανίτιδι. ³⁰ al. δαψιλῶς. ³¹ Desst in al. ³² al. ἀνακηρύττει. ³³ Anastasius, Coirenus, Nicephorus. ³⁴ al. πολλὰς.

ἐκδομαί δυνήσεσθαι τινα, τοσοῦτον πῦρ ἀναφθὲν κατασέσαι. Διὸ τοῦ μὴ κινδυνεύειν ὑμᾶς ἕξ ἡμεῶν παρακαλῶ, μηδὲν ἐχειρήσητε πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀφίκηται, ὃς τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητῆς, δυνήσεται μόνος πρὸς τοσαύτην δυναστείαν ἀναγωνισασθαι.

XLVI. Ταῦτα τῆς Βερνίκης εἰπούσης, ἡμεῖς ἔωθεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα γράψαντες, εἰς περίπατον ἐτραπόμεθα. Καὶ δὴ καὶ Ἀππίων ὑπαντᾷ ἡμῖν μεθ' ἐτέρων τριάκοντα, Ἀππίων ἐκεῖνος, οὗ πρόσθεν ἐμνήσθημεν. Καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με, προσαγορεύσας τε καὶ κατασπατάμενος· Οὗτός ἐστι Κλήμης, ἔφη τοῖς μετ' αὐτοῦ, περὶ τοῦ ἁ πὸν ἐν εὐγενείᾳ τε καὶ τρόπων ἑλευθερίᾳ πρὸς ὑμᾶς ἐπιούμην λόγον· ὅτι ἀνήρ γένος τε ὢν ἀπὸ Καίσαρος Τιβερίου, καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν παιδείαν ἐξῆσκημένος, ὑπὲρ βαρβάρου τινὸς τὴν προσηγορίαν Πέτρου, τὰ Χριστιανῶν ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. Ὅθεν ἀξιώ, συναγωνισασθέ μοι πρὸς τὴν τούτου διδρῶσιν. Ἐφ' ὑμῶν γὰρ αὐτοῦ πυνθάνομαι, καὶ λεγέτω μοι· ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεωκένας νομίζει, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, τὰ πάτρια μὲν καταλιπὼν, ἀποκλίνας δὲ εἰς ἔθνη βάρβαρα καὶ ἀλλόκοτα.

XLVII. Κάγῳ πρὸς αὐτόν· Τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου, φημι, ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι· τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποσειομαι. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅτι περὲν οἷς δοκεῖς καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναι με θέλεις· ἡ δὲ γνώσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα, προφάσει γὰρ φιλίας λαμβάνεις πρὸς ἀπάτην ἡμᾶς ἐκκαλούμενος. Καὶ ὁ Ἀππίων· Οὐκοῦν ἀγνωσία σοι δοκεῖ τὰ πάτρια, ἔφη⁶⁶, φυλάττουσα, τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; Κάγῳ· Τὸν εὐσεβεῖν προσηρημένον, ἀπεκρινάμην, οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖ· ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν ἢ εὐσεβῆ, ἀποσεισθαι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα. Ἐνδέχεται γὰρ τινα πατὴρ ἀσεβοῦς⁶⁷ ὄντα, καὶ βουλόμενον εὐσεβεῖν, μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἐθέλειν μιμεῖσθαι, καὶ κατ' ἴχνος αὐτοῖς ἔπασθαι. Καὶ ὁ Ἀππίων· Τί οὖν; τὸν οὖν πατέρα φησὶ οὐκ ἀγαθοῦ γεγονέναι βίου; Κάγῳ ἔφη, ὅτι· Κακοῦ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν εἴποιμι, πλὴν ὅτι τοῖς ψευδέσι καὶ κακοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὅς· Τίνες οἱ μῦθοι οὗτοι; φησὶν. Ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν· Ἡ περὶ τὸν θεὸν, εἶπον, οὐκ ὀρθῆ δόκησις, ἦν ἐὰν μακροθυμῆς, μετὰ τῶν ἄλλων ἀκούσῃ φιλομαθῶν⁶⁸.

XLVIII. Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων, εἰς τινὰ πλεονα παρεχόμενον ἡσυχίαν ὑποχωρήσωμεν τόπον. Καὶ δὴ προῖόντες ἐνθα ναμάτων ἦν ψυχρῶν καθαρὰ βρέματα, καὶ δένδρων παντοίων χλοερῶν τέρψις⁶⁹, ἔκαθεζόμεθα. Ἐπεὶ δὲ πάντες ἦσαν ὀρώντες ἀτενῶς εἰς ἐμέ, οὕτω τοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀρχομαι λόγου.

XLIX. Πολλὴ τις, ὡ ἄνδρες, διαφορὰ τυγχάνει ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς θεοὺς κακοὺς καὶ πολυπαθεῖς ἠγγήσαντο, ἵνα οἱ εἰς ἑμοῖα πράττειν θέλοντες, ἐκείνους ἔχωσι τοῦ κακοῦ

• *Lege* περὶ οὗ. *EDIT. PATROL.*

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ al. ὑμῶν. ⁶⁷ al. ἔθνη. ⁶⁸ al. μὴ πατὴρ εὐσεβοῦς. ⁶⁹ al. φιλομαθῶς. ⁷⁰ al. τέρψις. ⁷¹ l. *Recogn.*

l. x. c. 50.

matus est. Quocirca non puto quemquam valituum exstinguere tantum ignem accensum. Quare, ea gratia ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam adversus eum tentetis, antequam apostolus Petrus venerit, qui, Domini ac Dei nostri Jesu Christi probatissimus Discipulus, poterit solus contra tantam potentiam dimicare.

XLVI. His a Berenice dictis, nos mane cuncta de Simone cum scripsissemus, ad ambulationem convertimus gradum. Et continuo Appion cum aliis triginta occurrit nobis, Appion is, cujus ante mentionem fecimus. Ac simul atque me vidit, salutans ac osculatus, Hic est, ait illis qui cum eo erant, Clemeus, de quo multum ad vos sermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quod vir, ex genere Tiberii Cæsaris, et in omni Græca disciplina exercitatus, a barbaro quodam qui vocatur Petrus, fraude compulsus esset ad peragendos ac prædicandos Christianorum ritus. Quare rogo, adjuvate me in illo corrigendo. Nam coram vobis eum interrogo; ac respondeat mihi, quandoquidem arbitratur quod se ut pietatem coleret, dederit, quo modo non et maxime impius sit, qui patrios dereliquerit, declinaverit vero ad barbaros atque alienos et monstrosos mores.

XLVII. Et ego ad illum: Tuam quidem in me, inquam, præclaram voluntatem, acceptam habeo; at ignorationem amolior. Scilicet præclara quidem voluntas est, dum in iis, quæ tibi bona videntur, me versari cupis: verum cognitio non recte habet; ignoras enim quod prætextu amicitiae, nos in fraudem voces. Et Appion: Num ergo ignoratio tibi videtur, inquit, patrios ritus servando, cum Græcis sentire? Ad quæ ego respondi: Qui vitam pie agere statuit, non omnimodis debet patria instituta servare; sed servare quidem, si pia sint, abjicere vero, si ita se non habeant. Usu enim venire solet, ut aliquis patre impio natus, et volens vivere pie, nolit patris mores imitari, eosque ad vestigium consecrari. Ad hæc Appion: Quid ergo? patrem tuum ais non bona vita fuisse. Respondi ego: Mala quidem eum vita fuisse non dixerim; nisi quod falsis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Et ille: Quænam, inquit, sunt istæ fabulæ? Ego vero excipiens, dixi: Non recta de Deo opinio, quam, si æquo animo fers, cum aliis discendi cupidus audies.

XLVIII. Quare ante dissertationem, secedamus in aliquem locum, qui majorem quietem præbeat. Et eo progressi, ubi pura erant gelidorum laticum fluentia, et viridum omnis generis arborum oblectatio, consedimus. Cumque omnes me fixis oculis intuerentur, hunc in modum alloqui eos cœpi.

XLIX. ⁷⁰ Multa est, o viri, differentia inter veritatem atque consuetudinem. Ex Græcis enim alii multos deos malos pluribusque perturbationibus obnoxios induxerunt; ut qui similia patrare veint,

illos malitiæ patronos habeant. Alii vero fatum seu A
genesis et natale invexerunt; ac præter illud, ne-
que pati neque facere quemquam posse aiunt; ut
cum existimaverint neminem præter genesis quid-
quam vel facere vel pati posse, facile ad peccan-
dum accedant, et post peccatum non ducantur pœ-
nitentia impie gestorum. Alii autem præsentem re-
rum statum providentiæ expertem esse decernunt;
atque sua sponte universitatem hanc ferri censent,
Domino nullo præsidente: quod sane omnium est
durissimum; ita Deum blasphemare, et ab omni
universæ naturæ expellere providentia, ut et asse-
ratur neminem esse qui præfectus sit, ac provideat,
et universis pro merito attribuat. Quare qui ista
opinantur, non facile honestam vitam ducunt:
quia impendens periculum non prævident.

L. At vero doctrina eorum, quos barbaros voca-
tis, maxime pia est; quæ unum Deum, et opificem
totius hujus mundi introducit; natura bonum ac
justum: bonum quidem, ut qui pœnitentibus del-
icta condonet: justum autem, ut qui unicuique
non pœnitenti, pro factorum meritis retribuat. Sing-
uli namque, dum expectant futurum erga ipsos
Dei cuncta intuentis judicium, ad temperate viven-
dum majorem impetum capiunt: et qui vitam mo-
deratam traduxit, æterno supplicio liberatur.

LI. ⁵¹ Porro, dum uniuscujusque eorum, qui
apud vos dii nominantur, impios actus redarguo,
Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis, Bacchi, Hercu-
lis, ac singulorum (quos neque ipsi ignoratis, ut-
pote in Græcorum litteris instituti; quas vitas edo-
cti estis, ut tanquam deorum æmulatores similia
peragatis) et ab ipso primum, si videtur, maximo
rege Jove ordiar. ⁵² Illius quidem pater Saturnus,
liberis suis, ut fertur, devoratis, et adamantina falce
demessis patri genitalibus, pietatis erga parentes,
et amoris in liberos, iis qui deorum mysteria æmu-
lantur specimina ac exemplaria præbuit. Ipse vero
Jupiter patrem suum vinctum, in Tartarum præci-
pitavit, et alios deos punit. ⁵³ Pro iis autem qui ne-
fandam patrant obscenitatem, Metin cum genuisset
absorpsit: porro Metis erat semen; infantem enim
absorbere impossibile. In defensionem vero eorum
qui puerorum indulgent amoribus, Ganymedem rap-
it. Et adulteris in adulterio opem ferens, ipse sæ-
pe mœchus invenitur. Ad sorores etiam ducendas
invitat, ipse congregiendi cum sororibus, Junone, et
Cerere, et Venere cœlesti quam nonnulli Dodonam
vocant. Iis vero qui cum filiabus commisceri vol-
lunt, cum Proserpina congressus, exemplum im-
probum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera
impie gessit; ut ab impiis hominibus propter exsu-
perantem intemperantiam fabulosum dogma de illius

συνηγόρους. Ἄλλοι δὲ εἰμαρμένην εἰσηγήσαντο τὴν
λεγομένην γένεσιν, καὶ παρ' αὐτὴν οὕτε πάσχειν τινὰ
δυνατὸν εἶναι φασιν, οὕτε ποιεῖν· ἵνα νομίσαντες ὅτι
παρὰ γένεσιν οὐδεὶς οὕτε ποιεῖν, οὕτε πάσχειν ἔχει,
ῥηδίως ἐπὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔρχονται, καὶ ἀμαρτάνον-
τες, μὴ μεταμελῶνται ἐφ' οἷς ἡσέθηκασιν. Ἄλλοι δὲ
ἀπρονοήτα δογματίζουσι τὰ παρόντα, καὶ αὐτομάτως
φέρεισθαι τὸ πᾶν εἰσάγουσι, μηδεὸς ἐφεστηκὸς δε-
σπότης· ὁ δὲ ἡ⁵¹ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατον, οὕτω
τὸν θεὸν βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκβάλλειν
προνοίας, ὥστε μηδὲ εἶναι λέγειν τὸν ἐφεστώτα καὶ
προνοούμενον, καὶ ⁵² τὰ κατ' ἄξιαν τῷ παντὶ ἀπονέ-
μοντα· ὅθεν οὐ ῥηδίως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονούντες σω-
φρονίζονται. Τὸν γὰρ ἐπερχόμενον κίνδυνον οὐ προ-
ρῶνται.

B
L. Ὁ δὲ τῶν, ὡς ἡμεῖς φατε, βαρβάρων λόγος, εὐσε-
βέστατος ἐστίν, ἕνα θεὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παν-
τὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγα-
θὸν μὲν, ὡς μεταμελομένοις συγχωροῦντα τὰ ἀμαρ-
τήματα· δίκαιον δὲ, ὡς ἐκάστῳ μὴ μετανοοῦντι, κατ'
ἄξιαν τῶν πεπραγμένων, ἀποδιδόντα. Ἐκαστος γὰρ
προσοχίᾳ τοῦ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπτου
θεοῦ, πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν ὁρμὴν ⁵³ λαμ-
βάνει καὶ ὁ σωφρόνως βεβιωκώς, τῆς αἰωνίου λυτρώ-
ται κολάσεως.

LI. Ἐκάστου δὲ τῶν παρ' ἡμῖν λεγομένων θεῶν τὰς
ἀσεβεῖς διελέγχων πράξεις, τοῦ Διὸς τε καὶ Ποσει-
δῶνος ⁵⁴, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπολλωνος, Διονύσου ⁵⁵
τε καὶ Ἡρακλέους, καὶ τῶν καθ' ἕνα ἕκαστον (ὃν
οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὁρμώμε-
νοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν,
τὰ ὁμοία πράττητε), καὶ ἀπ' αὐτοῦ γε πρότερον, εἰ
δοκεῖ, τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἀρξομαι. Τοῦ ὁ μὲν
πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγεται, καταπίων,
τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἄρητῃ τοῦ πατρὸς τὰ μόρια θείας,
τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ τέκνα φι-
λίας, τοῖς τὰ μυστικά τῶν θεῶν ζηλοῦσιν, εἰκόνας
καὶ τύπους παρέσχετο. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ
πατέρα δέσας ⁵⁶, κατέρραξεν εἰς Τάρταρον, καὶ
τοὺς ⁵⁷ ἄλλους κολάζει θεούς. Τοῖς δὲ ἀβήτορσι
ἐθέλουσι, τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν, ἦν δὲ ἡ Μῆ-
τις γονή· βρέφος γὰρ καταπιεῖν, ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ
ἀπολογίας παιδεραστῶν, Γανυμήδην ἀρπάξει. Καὶ
μοιχοῖς ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν, αὐτὸς πολλακίς μοι-
χὸς εὐρίσκειται. Ἀδελφογαμεῖν ⁵⁸ δὲ προτρέπεται,
ἀδελφαῖς αὐτὸς συνεισελθὼν, Ἡρᾷ, καὶ Δήμητρει, καὶ
Ἀφροδίτῃ τῇ οὐρανίᾳ, ἣν τινες Δωδώνην λέγουσι.
Τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις, Περσεφῆ-
νη συνεληλυθώς, παράδειγμα πονηρὸν ἐκ τῶν μύθων
γίνεται. Ἄλλα τε μυρία ἡσέθηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσ-
σεβῶν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν, καὶ θεὸς
εἶναι τοῖς ἰδιώταις ὁ μῦθος δογματισθῇ. Τούτων οὐκ

VARIE LECTIONES.

⁵¹ al. δὴ που. ⁵² deest in al. ⁵³ al. ἀφορμὴν. ⁵⁴ Rec. l. x, c. 17, etc. ⁵⁵ al. Ποσειδῶνος. ⁵⁶ al. Διονυσίου. ⁵⁷ Clementina, hom. v, c. 12, etc., hom. 6, c. 2. ⁵⁸ Epiphanius hæc. 26, n. 16. ⁵⁹ al. δῆσας. ⁶⁰ Καὶ τοὺς. Lege ὅπου καὶ τοὺς ἄλλους, ubi et alius Deus punit: nam κατέρραξεν non convenit cum κολάζει. Vide hac de re Hesiodi Theogoniam. CLER. ⁶¹ al. ἀδελφοκτονεῖν.

ἀ, ἔτυγεν ἐγὼ καταγνοῦς, τῷ μόνῳ ἀγαθῷ Θεῷ προσ-
φυγον, ἀποδοτικῶς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ τῇ κρίσει,
ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὄρι-
σται, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ὢν ἔπραξεν
ἔπου δὴ ποτε ἀπολαμβάνει.

A divinitate imperitis persuasum fuerit. ⁶² His ego non temere condemnatis, ad Deum qui solus bonus est confugi; cum fidem certo iudicio habuissem, quod ex Dei justo iudicio, et lex fixa sit ac definita, et anima omnino pro dignitate eorum quæ gessit aliquando receptura sit.

LII. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Ἀππίων ⁶³ ἐπήνεγκε τῷ λόγῳ· Τί γάρ; οὐχὶ καὶ Ἕλληνας καὶ Ἑλλήνων νόμοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς μοιχοὺς τε καὶ ἄλλως τὰ ἐναντία πράττοντας τιμωρεῖσθαι νομοθετοῦσι; κατὰ ἔφην· Οὐκοῦν οἱ Ἕλλήνων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις διαπραξάμενοι, κλάσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ὀφειλοῦσι. Πῶς δὲ σωφρονίζειν ἑμαυτὸν ἐπιθροῦμαι, ὑπολαμβάνων ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἅμα τῇ μοιχείᾳ, τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ ἄκην οὐ δεδώκασι, ταύτῃ μᾶλλον ὀφειλοντες δοῦναι, ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ· εἰ δὲ ὑπέκειντο, πῶς ἦσαν θεοί; Καὶ ὁ Ἀππίων· Ἔστωσαν ἡμῖν σκοποὶ μηκέτι ⁶⁴ θεοὶ, ἀλλὰ ⁶⁵ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες, φοβηθησόμεθα ἀμαρτάνειν. Κατὰ ἔφην· Οὐκ ἔστιν ἕξιον, ὡς Ἀππίων. Ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπων τὸν σκοπὸν ἔχων, ἐλπιδί τε λαθεῖν, ἀμαρτάνειν πάντως τολμήσειεν· ὁ δὲ Θεὸν παντεπότητην τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ὀριζάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ λάθρα ἀμαρτάνειν παραιτήσεται.

LII. Hæc cum dixissem, Appion orationi subjecit: Quid enim? nonne Græci etiam, Græcorumque leges ista prohibent; et adulteros, eosque qui alia repugnantia committunt, puniri sanciunt? Et ego respondi: Igitur Græcorum dii contraria legibus facientes, non leve supplicium merentur. Quo modo autem me coercere poterō, dum existimo deos ipsos primos una cum adulterio cuncta flagitia perfecisse, nec pœnas dedisse, quas ideo magis dare debebant, quia non serviunt cupiditati: quod si ei obnoxii fuerunt, quo pacto dii erant? Et Appion: Sint nobis pro scopo, non dii, sed iudices; in quos respiciendo, peccare metuemus. At ego excepi: Non est simile, o Appion. Qui enim ad hominem collimat, spe latendi, delinquere omnino audebit: qui vero Deum omnium inspectorem metæ loco animæ suæ proposuit, gnarus quod eum latere non possit, clam quoque peccare supersedebit.

LIII. Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας· Ἦθειν, ἔφη, ἐξ ἕτερου Χριστιανῶς σε προσομιλοῦντα, ἡλλοιωθῆαι ⁶⁶ τὴν γνώμην. Καλῶς γὰρ εἰρηται τινι· *Φθείρουσιν ἡθὴ χρηστὰ ὀμιλοῦνται κακά*. Κατὰ πρὸς αὐτόν· Οὐκ οὖν ἐπανορθοῦσιν ἡθὴ μὴ χρηστὰ ὀμιλοῦνται κακά. ⁶⁷ Ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ὡσπερ ἴδμενοι τοῖς ὕπ' ἐμοῦ λεγομένοις· ὅθεν καὶ τῇ ὑστεραία ἐξῴσαντες ἀφικέσθαι πάλιν, τὸ γε νῦν ἔχον ὑπερώρου ⁶⁸. Τῇ δὲ ἐπαύριον προελθούσῃ τῷ Πέτρῳ ἀπήντησαν ⁶⁹ πληθιόχωροι τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοί· καὶ ἐπεφώνον λέγοντες· Ὁ Θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεείτω ⁷⁰, διὰ σοῦ ⁷¹ θεραπευέτω. Στάς οὖν ὁ Πέτρος ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσι καταφανῆς εἶναι, καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ, οὕτως ἤρξατο·

LIII. Quæ cum audisset Appion, Intellexeram, inquit, ex quo audiui tibi cum Christianis esse consuetudinem, mutavisse te sententiam. Præclare enim a quodam dictum est: *Mores bonos colloquia corrumpunt mala*. ⁶⁷ Et ego ad illum: Ergo mores non bonos colloquia bona corrigunt. ⁶⁸ Hæc me dicente, qui aderant, non obscure videbantur delectari iis quæ a me dicebantur: unde et cum rogastet, ut postredie iterum conveniretur, impræsentiarum discesserunt. Postero autem die, Petro egresso processerunt obviam non pauci finitimi, ac ex Tyro ipsa complures; et acclamabant, dicentes: Deus per te nostri misereatur, per te nos curet! Stans ergo Petrus in excelsio lapide, ut omnibus posset esse conspicuus, postquam religioso more salutasset, ita exorsus est:

LIV. Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, οὐ λείπει πρόφασιν πρὸς σωτηρίαν τῶν σῶζεσθαι βουλομένων· δυνατὸς γὰρ ἔστι καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα σῶσαι. Μανθάνω οὖν, ὡς βουδότησας Σίμων ὁ Μάγος, εἰσίστασεν ὑμᾶς ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, καὶ οἶκον πολλῷ κορέσας, ὀλεθρίους πάθει καὶ δαίμοσι παραδέδωκεν. Ἄλλ' ὡσπερ οὖν τῶν δαίμονων ἀποδομομένων θυμάτων μεταλαβόντες, τῷ τῆς καρδίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε· οὕτως ἂν τούτων πωσάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσέλθητε, εὐ ἴσατε, ὅτι σὺν τῇ τοῦ σώματος ἰάσει, καὶ τὰς ψυχὰς ὑγαινούσας ἐξετε, τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα μετερχόμενοι Ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ, τὸ αὐτῷ τε προσεύχεσθαι, καὶ τραπέζης δαιμο-

LIV. Deo, conditori cæli, terræ, ac maris, non deest occasio ad salutem eorum qui servari cupiunt: potest enim et animas nostras et corpora servare. ⁶⁹ Audio utique, Simonem Magum bove mædato convivium vobis in medio foro dedisse, ac vino multo expletos perniciosius morbis ac dæmonibus tradidisse. At certe sicut perceptis sacrificiis quæ dæmonibus oblata fuerant, malitiæ duci servire coacti estis: ita si, iis relictis, ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, accesseritis, profecto scitote, vos cum corporis sanitate, etiam animas sanas habituros esse; Deo placita consecretando. Cæterum Deo placita sunt; eum precari, dæmoniorum mensa abstinerere, sanguinem non attingere seu

VARLE LECTONES.

⁶² Clement. hom. iv, c. 22, etc. ⁶³ al. Ἀπίων. ⁶⁴ al. μὴ ἔτι. ⁶⁵ al. ἀλλὰ ἔτι. ⁶⁶ al. ἡλλοιωθῆαι. ⁶⁷ Menander. l. 1; I Cor. xv, 35. ⁶⁸ Clement. hom. iv, c. 25. ⁶⁹ al. ἀνεχώρου. al. ὑπενεχώρου. ⁷⁰ al. ἀπῆντων. ⁷¹ al. ἐλεήτω. ⁷² al. inser. καί.

gustare, ab omni inquinamento immaculatos se conservare; in multis corporibus una mente gradientes, quod unusquisque sibi vult, id et de proximo cogitare ac cupere. Ait enim: ⁷⁵ Non vis interfici, alterum non interficias: non vis uxorem tuam ab alio constuprari, alterius nuptiam ne constupra: non vis quidpiam omnino rerum tuarum furto auferri, nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipsi quod rationi consentaneum est intelligentes, ac connectati, Deo chari eritis, et sanitatem assequemini.

LV. ⁷⁶ Hæc a Petro paucis diebus edocti, deinde et curationem adepti, ad sacrum baptismum accesserunt. Quæ cum Sidonii audiissent, supplicaturos ad Petrum miserunt, et acciverunt eum ad se; quia nempe ipsi propter morbos ad illum venire non poterant. Igitur Petrus postquam paucos dies Tyri commoratus esset, morbisque omnigenis eos liberavisset, et instituisset Ecclesiam, atque ex presbyteris qui eum sequebantur episcopum ipsis constituisset, Sidonem profectus est. Rursusque Simon Magus, comperto jam adventare Petrum, ultro aufugit, et ad Berytum cum Appione ejusque sociis se contulit.

LVI. Cæterum ubi Petrus Sidonem ingressus est, multos in lectis portaverunt, ac in conspectu ejus posuerunt. At Petrus ad eos: Ne existimetis, inquit, me aliquid posse ad curationem vestram, qui sum ipse quoque homo mortalis, ac multis perpersionibus obnoxius: docere autem vos modum quo salvi esse poteritis, non gravabor; utpote qui ipse quoque a Christo edoctus sim, et discipulus Boni Filii exstiterim. ⁷⁸ Hæc et in Sidone Petro suadente iis qui convenerant, cum paucis diebus multi ibi quoque pœnitentia ducti fuissent, ac credidissent, dein et sanitate donati essent, Ecclesiam instituit; et postquam aliquem ex presbyteris qui eum connectabantur constituisset episcopum, Sidone egreditur.

LVII. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus est: atque plebs accedens ad Petrum, ut ferret opem rogabat. Timuimus enim, dicebant, ne funditus periremus. Tunc et Simon, audacia sumpta, et commento una cum Appione, Annubione, Athenodoro, cæterisque omnibus sodalibus excogitato, publice multitudini clamabat, Petrum ostendens: Fugite hunc, o viri, omni studio ac festinatione, fugite, dicens, Magus est, mihi credite; et terræ motum is ipse apud vos fecit, morbosque excitavit, ut vos perterreat, Deusque apud vos palam habeatur. Cumque populus se intra silentium tenuisset, Petrus subridens, plurima cum libertate: Viri, inquit, quæ ab istis dicuntur, me posse, Deo volente, efficere, fateor: ad hæc paratus

Α νίων ἀπέχεσθαι, μὴ ψαύειν αἵματος, ἐκ παντὸς μιάσματος ἀσπίλους ἑαυτοὺς συντηρεῖν, ἐν πολλαῖς σώμασι μὴ γνῶμῃ στοιχοῦντας, ὅπερ ἕκαστος ἐαυτῷ θέλει, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ πλησίον φρονεῖν. ⁷⁵ Φησὶ γάρ· Οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἕτερον μὴ φονεύσης· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑφ' ἑτέρου μοιχευθῆναι γυναῖκα, τὴν ἑτέρου μὴ μοιχευε γαμετῆν· οὐ θέλεις τι τῶν σῶν ὅλως κλαπῆναι, ἑτέρου μὴ κλέπτε μηδέν. Καὶ οὕτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὐλογον συννοοῦντές τε καὶ μετιόντες, Θεῷ προσφιλεῖς ἔσεσθε, καὶ τῆς ἰσάεως ἐπιτεύξεσθε.

LV. Τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιώθεντες, τῷ ἱερῷ προσήλθον βαπτίσματι. Ταῦτα καὶ Σιδώνιοι μαθόντες, ἰκέτας πρὸς τὸν Πέτρον ἔσταλλον⁷⁶, μετάκλητον ποιοῦντες πρὸς αὐτοὺς, ἅτε δὴ διὰ τὰς νόσους ἀδυνάτως αὐτοὶ ἔχοντες πρὸς ἐκείνον φοιτᾶν. Ὁ Πέτρος τοίνυν ἡμέρας ὀλίγας ἐνδιατρίψας τῇ Τύρῳ, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, Ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὤρμησεν εἰς Σιδῶνα· Σίμων δὲ πάλιν ὁ Μάγος ἤκοντα ἤδη τὸν Πέτρον μεμαθηκῶς, φεύγειν ἠγγάπα, καὶ πρὸς Βηρυτὸν ἐχώρει μετὰ Ἀππιωνοῦ καὶ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ.

LVI. Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐπὶ κλινῶν φέροντες εἰς ὄψιν ἐτίθεισαν. Ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτοὺς· Μὴ με νομίσητε, ἔφη, δύνασθαι τι πρὸς ὑμετέραν ἰασιν, ἀνθρωπον ὄντα θνητὸν καὶ αὐτὸν, καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκείμενον· ὑψηλῶς σασθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὗ σωθῆναι δυνατοὶ ἔσεσθε, οὐ φθονῶ⁷⁷, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὑπὸ Χριστοῦ διδαχθεῖς, καὶ μαθητὴς ἐκείνου τοῦ ἀγαθοῦ γενόμενος. Τοιαῦτα καὶ ἐν Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παραινούντος τοῖς συνιοῦσιν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πολλῶν κακῶν μετανοία χρησαμένων καὶ πιστευσάντων, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιώθέντων, Ἐκκλησίαν συνέστησε, καὶ τῶν συνεπιπέμων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καταστήσας⁷⁸ ἐπίσκοπον, ἐξέειπε τῆς Σιδῶνος.

LVII. Ὅς δὲ εὐθύς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὄχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ, βοηθεῖν ἐδέοντο. Πεφοβήμεθα γάρ, ἔλεγον, μὴ καὶ παντελῶς ἀπολώμεθα. Τότε καὶ ὁ Σίμων τολμήσας Ἀππιωνίῃμα καὶ Ἀνουβίῳ⁸⁰⁻⁸¹, Ἀθηνοδώρῳ τε, καὶ ὄσοι ἕτεροι ἦσαν αὐτῷ προσηταιρισμένοι, δημοσίᾳ τοῖς ὄχλοις ἐβόα, Πέτρον ὑποδεικνύς· Φεύγετε τοῦτον, ὦ ἄνδρες, πάση σπουδῇ, φεύγετε· μάγος ἐστὶ, λέγων, πιστεύσατε· καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς οὕτως ἐν ὑμῖν εἰργάσατο, καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν, ἵνα ὑμᾶς καταπλήξῃ, καὶ θεὸς ἀντικρυς παρ' ὑμῖν νομισθῇ. Ἦσυχίαν δὲ τοῦ κατὰ παρασχόντος, ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδίσσας, μετὰ πολλῆς μάλα τῆς παρῆρησίας· Ἄνδρες, ἔφη, ἄπερ οὗτοι λέγουσι, Θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τοῦτοις ἔτοιμὸς εἰμι

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ Matth. vii, 12, l. *Recogn.* l. viii, c. 56. ⁷⁶ al. deest in al. ⁷⁷ *Clem.*, hom. vii, c. 5, etc. ⁷⁸ al. ἀπέστειλλον, al. ἀπέστειλαν. ⁷⁹ al. εὐ φρονῶ. ⁸⁰ *Clement.* hom. vi, c. 8, etc. ⁸¹ al. inser. αὐτοῖς. ⁸⁰ ⁸¹ al. Ἀνουβίῳ, melius. Tres scripti codices Ἀνουβίῳ, pro Ἀνουβίῳ. Anubio enim et Anubius idem nomen, ab Anubi Ægyptiorum deo deductum. Sub finem capitis unus scriptus, πεισθῆτέ μοι. Cot.

(πειθισθῆ⁸⁹ μοι περὶ ὧν λέγω) τὴν πᾶσιν ὑμῶν ἐκ βάρων αὐτῶν ἀναστρέψαι πόλιν.

LVIII. Τῶν δὲ ὄχλων ὑποπληξάντων· εἶτα⁸³ προθύμως ἐπαγγελλομένων τὰ ὑπ' αὐτοῦ κελεύσματα πράττειν, ὁ Πέτρος· Μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη, τὸ ἐξῆς ὀμιλεῖτω⁸⁴ μάγοις, μηδ'⁸⁵ ὄλως εἰς λόγους ἐρχέσθω. Οἱ δὲ ὄχλοι ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσαν, τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα εὐθύς ἐπετίθεντο, καὶ πάντας ἐν ὀλίγῳ τραυματίας ποιήσαντες, οὐκ ἀνήκων αὐτοὺς παίοντες, ἕως παντελῶς τῆς πόλεως ἐξεδιώξαν. Ἐπειτα προσιόντες ὅσοι νόσους αὐτῶν καὶ δαίμοσι προσεπάλαιον, πρὸ τῶν αὐτοῦ ποδῶν ἔκαιντο. Ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ Θεῷ προσευξάμενος, ἴασατο πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. Οὐκ ὀλίγας δὲ τινὰς ἡμέρας παραμείνας εἰς Βηρυτίους, καὶ πολλοὺς τῆ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πίστει καταρτίσας τε καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύβλον⁸⁷ ἐξῆι.

LIX. Καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὤρμησεν, αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, καὶ θεραπεύσας τῶν ἐν Βύβλῳ⁸⁸ πολλοὺς, καὶ τὴν εὐσέθειαν αὐτοῦ⁸⁹ ἐκδιδάξας, κατ' ἔχνος τοῦ Σίμωνος εἰς Τρίπολιν ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μάλλον, οὐκ ὑποφεύγειν προφηρημένος. Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσόντι τῷ Πέτρῳ, τῶν φιλομαθεστέρων πολλοὶ συνήλθον ἐκ τε τῆς Τύρου, καὶ Σιδῶνος, καὶ Βηρυτοῦ, καὶ Βύβλου⁹¹· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων πλείους συνέβησαν, ἰστορησαὶ Πέτρον βουλούμενοι. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν, οἳ καὶ ἦσαν ὑπ' ἐκείνου προεκπεμφθέντες, διηγούντο ἡμῖν τὰ τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὰ πραττόμενα παρὰ Σίμωνος ἀκριβῶς· ἀποδεξάμενοι τε ἡμᾶς, ἐπὶ τὴν Μαροῦνου (9) ἦγον οἰκίαν.

LX. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπ' αὐτῷ ἤδη τῷ τῆς ξενίας πύλων γεγωνῶς, ἐπιστραφεὶς, τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο αὐρῶν περὶ θεοσεβείας διαλεχθῆναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσῆλθε, μὴ μεταλαβεῖν πρότερον ἔφη τροφῆς, πρὶν ἢ τοὺς συνεληλυθότας διαναπαύσασθαι· ἀποκρινάμενος δὲ ἡμῶν, ὅτι σπουδῆ πάντας αὐτοὺς διαναπαύσομεν⁹², ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ εὐλογήσας ἡμᾶς, ἐξῆλθε, καὶ λουσάμενος ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ εἰσελθὼν, εἶτα καὶ σιτίων μεταλαβὼν, ἐσπέρας καταλαβούσης ὑπνῶσεν.

LXI. Ἄρτι δὲ περὶ τὰς δευτεραίας τῶν ἀλεκτρούων ὥρᾳς ἀναστὰς, καὶ εὐρῶν ἡμᾶς ἤδη ἐγρηγορότας, οἳ καὶ ἦμεν σὺν αὐτῷ πάντες ἑκκαίδεκα, αὐτὸς φημι Πέτρος, κάγω Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ προοδεύσαντες δώδεκα, μετὰ τὸ προσαγορευσαί πάντας, εἰσῆι τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλων αὐτῷ,

VARIAE LECTIONES.

⁸³ al. πρᾶρον. ἐὰν μὴ. al. πειθισθῆ. ⁸⁴ al. πρᾶρον. κατ'. ⁸⁵ al. ὀμιλήτω. ⁸⁶ al. μηθ'. ⁸⁷ *Clement.* hom. vii, c. 12. ⁸⁸ al. Βίβλου. ⁸⁹ *Clement.*, hom. vii, cap. ult., et hom. 8, c. 1, etc. *Rec. l. iv. c. 1. etc.* ⁹⁰ al. Βίβλω. ⁹¹ al. αὐτοῖς. ⁹² al. Βίβλου. ⁹³ Διαναπαύσομεν. *Legi queat ex Clementinis et Recognitionibus*, διανεπαύσαμεν. *COT.*

VARIORUM NOTÆ.

(9) *Μαροῦνου*. Nomen est Syriacum sat notum, vel propter monachum illum, sive male, sive recte sentientem, a quo dicti *Maronitæ*. De eo Eutychius

A sum (fidem mihi habete in his quæ loquor) universam vestram ab ipsis fundamentis evertere civitatem.

LVIII. Tum turba consternata est : dein prompto animo promittit se ab ipso imperata facturam ; et Petrus : Nemo vestrum, inquit, posthac cum magis commercium habeat, neque usquam in colloquium veniat. Vulgus autem postquam hæc audivit, confestim Simonem sociosque ejus adorti sunt ; cunctisque brevi vulneratis, eos verberare non destiterunt, donec penitus urbe expulissent. ⁸⁴ Postea accedentes quicumque ex iis cum morbis ac dæmonibus collectabantur, ante pedes illius jacebant. Ille vero, sublatis in cælum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione sola curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cum multis fide in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum consummasset, necnon baptizasset ; uno ex presbyteris qui eum sequebantur ipsis in episcopum constituto, in Byblum abiit.

LIX. ⁸⁵ Quo postquam pervenisset, comperto quod Simon in Tripolim evaserat, ipse breve tempus apud eos commoratus, curatisque multis Bybli incolis, ac doctrina pietatis eis tradita, ad Tripolim per vestigia Simonis processit ; certus eum insequi, non subterfugere. Porro cum Petrus Tripolim ingrederetur, multi eorum qui discendi cupidiores erant, ex Tyro, Sidone, Beryto, ac Byblo concurrerunt : ex ipsa etiam maxime civitate plerique omnes confluxere, desiderio videndi Petrum. Quidam autem fratrum, qui et ab eo præmissi fuerant, enarrabant nobis accurate, tum statum urbis, tum Simonis gesta : et excipientes nos, in domum Maroonis duxerunt.

LX. Petrus vero jam fores hospitii tenens, conversus, promisit multitudini, cras se de Dei cultu verba facturum. Ac postquam introiit, non prius se quidquam cibi esse percepturum affirmavit, quam eos qui convenerant refecisset : nobis autem respondentibus, quod eos omnes studiose essemus refecturi, Petrus audita re, et laudatis ac benedictis nobis, exivit ; cumque lavisset in mari, ac ingressus esset, posteaque cibum sumpsisset, nocte ⁹³ adveniente, somno se dedit.

LXI. Jam vero ad secundum gallorum cantum surgens, inveniensque nos jam vigilantes ; qui et eramus cum eo omnes sedecim ; ipse, inquam, Petrus, et ego Clemens, Nicetas et Aquila, atque duodecim qui prægressi fuerant ; postquam salutavisset omnes ; ingressus est quidam ex familiaribus,

hunc nuntium ei afferens : Simon Magus, ubi didicit te Tripoli esse, in Syriam ipse abiit : multitudo autem unam hanc noctem esse anni ambitum arbitrata, nec valens præstitutum a te tempus expectare, pro foribus stat, per cœtus et circulos de Simonis improbitate mutuo colloquens; qui cum eos in spem adduxisset, atque pollicitus esset quod te præsentem multis de criminibus esset convicturus, cognito adventu tuo se de nocte in fugam dederit : sed et eadem plebs te audire desiderat.

LXII. Et Petrus, admiratus vulgi studium, respondit : Videtis, fratres, quo pacto Domini nostri verba manifeste compleantur. Memini enim eum dicere : *Multi venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et mari, ac recumbent cum Abrahamo, Isaaco et Jacobo*⁹⁵. Sed et *Multi*, inquit, *vocati*; *pauci vero electi*⁹⁶. Itaque quod veniant, non est eorum proprium, sed est Dei qui vocavit : si vero post vocationem bona opera fecerint, hoc eorum erit proprium, et convenientem assequentur mercedis retributionem.⁹⁷ Hæc dixit : cumque ingentem turbam videret, leniter velut placidum fluentum amnis affluere, Marooni ait : Ubi hic tibi locus est, qui hanc multitudinem capere possit? Et Maroone ducente eum in locum horto excultum ac subdiallem, secutæ sunt et turbæ.

LXIII. Petrus autem, super basim statuæ non admodum excelsam stans; simul atque populum more religioso salutasset; cernens multos astantium, a dæmonibus jam diu molestatos; ac stridere cum ululatu, et procidere cum supplicatione; increpatis iis, silentiumque tenere jussis, pollicitus curationem post habitum sermonem, ita loqui cœpit :

LXIV. Deus, qui solus bonus est, cunctaque præclare fecit, propter salutem generis humani, misit unigenitum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei placita vulgaret, legemque daret æternam; ut illam perpetuo custodientes, et baptizati in remissionem peccatorum, vita sempiterna donemur.⁹⁸ Erctimini autem primo, ut sordidum indumentum vestrum, scilicet, infidelitatis, exuatis; quod non alia ratione potestis deponere, nisi prius in bonis actionibus baptizemini : atque ita, puri corpore ac anima effecti, futuro perpetuo regno fruamini. Itaque nec idolis credite, nec mensæ eorum participes estote; non occidite; non adulterate, non flagrate odio mutuo; nec furtum facite; neque omnino aggredimini ulla prava facinora.

LXV. Hæc cum dixisset, atque ex Scripturis monuisset multa, omnes permanserunt; alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui sanitatem reciperent. Petrus autem duntaxat imponens illis manus, et comprecatus, unicuique immunitatem a morbo

ἄστυ Σίμων ὁ Μάγος μαθῶν σε τῇ Τριπόλει ἐπιδημῶσαντα, τὴν ἐπὶ Συρίαν αὐτὸς ὄρχετο· τὰ δὲ πλήθη τῆν μίαν ταύτην νύκτα ἐνιαυτοῦ περίοδον ἠγγράμμενοι, τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν οὐ δυνάμενοι ἀνεμένειν, πρὸ τῶν θυρῶν ἐστήκασι, κατὰ συστάσεις καὶ συλλόγους, ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος μοχθηρίας διομιλοῦντες, διδ⁹⁵ μετεωρίσας αὐτούς, καὶ ὑποσχόμενος ἐπὶ πολλοῖς σε κακοῖς ἐλθόντα ἐλέγξειν, ἐπιδημῶσαντα γνοῦς, νύκτωρ διέφυγε· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκοῦσαί σου.

LXII. Καὶ ὁ Πέτρος θαυμάσας τῶν ὄχλων τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ Κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελειοῦνται. Μέννημα γὰρ αὐτοῦ εἰρηκότος, ὅτι· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης⁹⁵· καὶ ἀνακληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ, φησί, κλητόν, ὀλίγοι δὲ ἐκλεχτοί. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν οὐκ αὐτῶν ἐστὶν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ κεκληκότος Θεοῦ· ἐν δὲ μετὰ τὸ κληθῆναι τὰ ἀγαθὰ πράξωσι, τοῦτο αὐτῶν ἴδιον, καὶ τῆς προσηκούσης τεύξονται μισθαποδοσίας. Ταῦτα εἶπε, καὶ τὸν πολὺν ὄχλον ἰδὼν πρῶως καθάπερ ἡσχύν τι ῥεῦμα ποταμοῦ ἐπιρρέοντα, ἔφη τῷ Μαροῶνῃ· Πού σοι τόπος ἐστὶν ἐνταῦθα, τοὺς ὄχλους χωρὶν δυνάμενος; Τοῦ δὲ Μαροῶνου εἰς κεκητησμένον τόπον καὶ ὑπαιθρον αὐτὸν ἄγοντος, εἶποντο καὶ οἱ ὄχλοι.

LXIII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐπὶ τίνος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ μετεώρου στάς, ἅμα τῷ τὸν ὄχλον θεοσεβῆ ἔθει προσαγορευσαί, ἰδὼν πολλοὺς τῶν παρεστώτων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν⁹⁶ χρόνων ἐνοχλουμένους, βρῶχοντάς τε μετ' οἰμωγῆς καὶ πίπτοντας μετὰ ἰεσίας, ἐπιτιμῆσας αὐτοῖς καὶ ἡσχίαν ἔχειν ἐπιτάξας, καὶ τὴν ἴσασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι καθυποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως·

LXIV. Ὁ μόνος ἀγαθὸς Θεὸς, τὰ πάντα καλῶς πεποιηκῶς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐξᾠπέστειλε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὰ ἐκεῖνον δοκοῦντα ἐκφάναι, καὶ νόμον αἰώνιον δοῦναι, ἵνα φυλάσσοντες αὐτὸν διὰ παντὸς, καὶ βαπτισθέντες εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν, τῆς αἰωνίου ζωῆς καταζῶθῶμεν. Σπουδάσατε δὲ πρότερον ἐκδύσασθαι τὸ ῥυπαρὸν ὑμῶν ἐνδύμα τῆς ἀπιστίας, ὅπερ οὐκ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, εἰ μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαρὸν σώματι καὶ ψυχῇ γενόμενοι, τῆς ἐσομένης ἀβδίου βασιλείας ἀπολαύσατε. Μῆτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μῆτε τραπέζης αὐτῶν κοινωνεῖτε⁹⁸· μῆ φονεύετε, μῆ μοιχεύετε, μῆ μισεῖτε ἀλλήλους, μῆδὲ κλέπτετε, μῆδὲ κακαῖς τισι πράξεσιν ὅλως ἐπιχειρεῖτε.

LXV. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πολλὰ παραινέσαντος, οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ἱστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυχόντας. Ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς μόνον, καὶ προσευξάμενος, τὴν ἀπαλ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ al. ὅτι. ⁹⁶ Καὶ θαλάσσης. pro καὶ νότου. Luc. xiii, 29, ex psalmi. cvi, 3, ubi videndi Interpretes. Cor. ⁹⁷ Matth. viii, 11; Luc. xiii, 29. ⁹⁸ Matth. xx, 16. ⁹⁹ Clement., hom. viii, c. 8, etc. Rec., l. iv, c. 7, etc. ¹⁰⁰ al. πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν. ¹⁰¹ Clement., hom. viii, cap. 23. ¹⁰² al. inser. μαρὰς.

λαγήν ἕκαστον τοῦ πάθους παρέσχετο· ὡς τοὺς μὲν A παραχρήμα θεραπευθέντας· ὑπερβαυμάσαι τε καὶ ἄλλαν ὑπέρ τούτου προσενεχεῖν τῷ Θεῷ. Βεβαίως οὖν πιστεύσαντες ἅμα τοῖς θεραπευθεῖσιν, ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν· ἀπῆρσαν τοῦτο λαβόντες ἐντολήν, ὥστε πρωΐαιτερον συνελθεῖν.

LXVI. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς συνοῦσιν ἑταίροις ἐξιών, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον πάλιν ἰλθών· Ὁ Θεὸς, ἔλεγε πρὸς αὐτούς, πάντα δύναται. Ἐκεῖνος γὰρ ἴσθιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἷς ἔπραξαν κακοὶς μεταμεληθέντες, καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ βιώσαντες, ἐν ἡμέρᾳ ἢ τὰ πάντα κρίνεται [Ἰσ. κρινεῖται], τῶν κατ' ἄξιαν ἕκαστος ἀπολαύσῃ. Διὸ νῦν ἄρξασθε γνώσεως ἀγαθῆς, Θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ταῖς ἑαυτῶν· ἐπόποις ἐπιθυμίαις, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι B τὴν πρώτην τῇ ἀνθρωπότητι νεμηθεῖσαν χάριν. Ὡτω γὰρ ὑμῖν ἐξαυτῆς ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθὰ· καὶ τῷ θεώκασι· εὐχαριστήσατε· εἰς ἀεὶ τῶν ἀποβρήτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι τῇ μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικλησεί προτέρων, εἰ τις κηλὶς, εἰ τις σπῆλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζει ψυχαῖς. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα· πνεύματα ὑμῖν ἀποδιώξαι δυνήσεσθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέροις ἐνοχλοῦντα δαιμόνια, πῦν τοῖς ἄλλοις πάθεισιν ἀπελάσετε. Ταῦτα εἰπὼν, τοῖς ὑπὸ τινων παθῶν ὀχλουμένους ἐκέλευσεν αὐτῷ προσιέναι· καὶ χειρας αὐτοῖς ἐπιθεῖς, καὶ ἐξαυτῆς ἰασάμενος, ἐνετεῖλατο¹⁰ ὀρθροῖαιτερον συνελθεῖν.

LXVII. Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ περὶ ἕρθρον ἀναστάς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, ἐκαθέσθη· ἡμᾶς δὲ περικαθέρομένους, καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, ὡσπερ ἀπῶσαι τι βουλομένους, συνελθὼν, ἔφη· Πρὸ πάντων, ὦ φίλοι, ὁ Θεὸς σέβειν αἰρούμενος, εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν οὗτος¹² γνωρίζεται· ἔστι δὲ βίον αὐτοῦ καὶ ἐξαιρετον, τὸ πάντων κτισμάτων εἶναι δημιουργὸς¹³, πάντα περιέχων, πάντα τε περιρρῶν, ὡς ὑπὲρ πάντα ὢν, καὶ πάντα δημιουργήσας. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πολλὰ περὶ θεοσεβείας διδάξας, ἐκέλευσε τοὺς δαιμονώνας, καὶ νόσους τισὶ κατελιγμένους αὐτῷ προσεφέρεσθαι· προσενεχεῖσιν δὲ τὰς χειρας ἐπιθεῖς, καὶ προσευξάμενος, ἀπέλυσε ὑγιαίνοντας.

LXVIII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ πάλιν ἡμέρᾳ διαναστάς, καὶ προσευξάμενος, εἶτα καὶ σὺν ἡμῖν καθεσθεὶς, λέγειν D ἔφατο οὕτως· Τὸν μέλλοντα προσιέναι τῷ Θεῷ χρὴ νῆφειν, χρὴ σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλότρια μὴ νομίζεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπιεικῶς, εὐσταθῶς, τρώξαι· κολάζειν ἑαυτὸν¹⁶ ἐν ταῖς ἐνδελαις, ἢ μὴ ἔχοντα ἐτέρου ἀφελόμενον κορροσθῆναι· καθαρὸν εἶναι τῆς καρδίας, καὶ ἀγνὸν τῷ σώματι, καὶ μὴ ὁμοιοῦσθαι οἷς Φαρισαίοις, πρὸς οὓς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφησεν· Ὁὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ

A praebruit : adeo ut qui subito curati fuerant, summpere mirarentur, simulque gloriam Deo pro ea re offerrent. Cum ergo firmiter credidissent, una cum iis qui sanati fuerant, ad sua abierunt, in mandatis accipientes, ut maturius convenirent.

LXVI. Sequenti ergo die Petrus una cum sodalibus qui cum eo erant egressus, rursusque ad eum locum veniens, dixit ad eos : Deus omnia potest². Is enim est bonus ac justus, nunquam in cunctos patiens ; ut qui voluerint, poenitentia de malis a se commissis acta, et vita secundum id quod ei placet transacta, singuli in die quo universa judicabuntur, pro merito percipiant.³ Quapropter nunc incipite, bona cognitione, a Deo persuasi, vestris resistere absurdis cupiditatibus ; quo possitis primam, quae humano generi tributa fuit, gratiam revocare. Sic enim vobis continuo orientur bona ; et ei qui dedit agetis gratias perpetuo, ineffabilia bona possidentes ; abluti prius in beata Trinitatis invocatione, si quis naevus, si quae macula in animabus vestris exstet. Ita namque, non solum latitantes in vobis spiritus expellere poteritis, sed et daemonia alios infestantia perpersionesque alias abigetis⁶. Quae postquam dixisset, eos qui aliquibus aegritudinibus vexabantur ad se jussit accedere : impositisque manibus super eos, cum illos confestim sanasset, praecipit ut majori mane convenirent.

C LXVII. Tertio autem die, Petrus diluculo surrexit, factaque prece sedit : et, animadvertens nos circumsedere, oculisque intentis eum aspicere, quasi aliquid audire cupientes, dixit¹⁴ : Ante omnia, o amici, is qui Deum colere vult, scire debet, quod ille in tribus personis cognoscitur ; proprium autem illius ac praecipuum est, omnium creaturarum esse opificem, omnia continere, omniaque terminare, ut qui super omnia sit, cunctaque effecerit. His dictis, multisque de pietate erga Deum expositis¹⁵, jussit daemonicos, et morbis occupatos ad se adduci : quibus oblati, et manus imponens, ac precatus, incolumes dimisit.

LXVIII. Rursum autem sequenti die exurgens, et comprecatus, cum deinde nobiscum sedisset, hunc in modum cepit loqui :¹⁸ Qui ad Deum accedere desiderat, sobrius esse debet, debet sibi temperare, iram tenere, aliena non subripere ; juste vivere, cum bono jure, tranquille, leniter ; se, in indigentia potius continere ac reprimere, quam cum non habeat, alterius bonis ablatis expleri ; corde mundus esse, et purus corpore¹⁷ ; nec assimilari Pharisaeis, ad quos Dominus et Deus noster

VARIAE LECTIONES.

¹ al. praepron. γενέσθαι περιχαρεῖς, τοὺς δὲ ἰστορήσαντας. ² al. ἐπανήεσαν. ³ *Clement.*, hom. ix, cap. 19. ⁴ *Rec.*, lib. iv, cap. 32. ⁵ *Deest* in al. ⁶ al. εὐχαριστήσατε. ⁷ Εὐχαριστήσατε. al. εὐχαριστήσατε. *Cot.* ⁸ al. ἐνδομυχοῦντα. ⁹ *Clement.*, hom. ix, c. 23, etc. *Rec.*, l. v, c. 36. ¹⁰ al. inser. πάλιν. ¹¹ *Clement.*, hom. x, c. 19. *Rec.*, l. v, c. 22. ¹² al. ὁ εἰς Θεός. ¹³ al. δημιουργόν. ¹⁴ *Clement.*, hom. x, c. 26. *Rec.* l. v, c. 36. ¹⁵ *Clement.*, hom. xi, c. 15 ; *Rec.* l. v, c. 32. ¹⁶ al. inser. μᾶλλον. ¹⁷ *Rec.* l. vi, c. 10, etc. *Clement.*, hom. xi, cap. 29, etc.

Jesus Christus dixit : *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ; quia mundatis calicis et paropsidis quod exterius est, intus autem ea plena sunt sordibus. Pharisæe cæce, munda prius calicis et paropsidis interius, ut et illius exterius mundum fiat*¹⁸. Vere enim qui interiora purgaverit, exteriora quoque purgare potest : qui vero exteriora purgat, ad hominum laudes aspiciens, id agit ; sed apud Deum mercedem non habet.

LXIX. ¹⁹ His dictis, et aliis pluribus de castimonia ; cum jam tres menses, quibus jejunare me præceperat, completi essent, ducens me ad fontes maris vicinos perenni aqua baptizavit, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : cumque panem accepisset, benedixisset, ac fregisset ; communicavit nos intemeratis ac vitalibus sacramentis. Atque ita feriat ac læti fratres nostri pro mihi a Deo concessa secunda nativitate, gloriam et gratiarum actionem Deo detulimus. Et multa turba congregata, Petrus depulsis morbis, afflictionibus, ac dæmonibus, nec non baptizatis compluribus, ubi Maroonem hospitem suum, jam omnibus numeris absolutum, in episcopum constituisset, duodecim presbyteros designasset, diaconos fecisset ; collocutus cum episcopo de communi bono ac utilitate, deque ecclesiastico ordine atque concentu, vale dixit Tripolitanis Phœnices, et iter versus Antiochiam Syriæ ingressus est.

LXX. ²⁰ Egressi vero Tripolim Phœnicia, ut Antiochiam Syriæ veniremus ; eo die Orthosia mansimus : et quia est prope urbem e qua egressi fuimus, cum omnes fere prædicationis evangelicæ sermonem prius audivissent ; unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Cum autem multi essent nobiscum iter facientes, Petrus Nicetam et Aquilam allocutus est, dicens : Quandoquidem magna comitantium multitudo, non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus attrahit ; necessario curandum esse judicavi, ut neque ipsi contristentur, dum prohibentur esse nobiscum ; neque nos, dum sumus spectabiles, aliis efficiamur auctores invidiæ. Quocirca volo te Nicetam, una cum Aquila, ante me iter habere, per duos globos, sparsim.

LXXI. Ista Petro dicente, responderunt Nicetas et Aquila : Non valde nos, domine, contristat id agere, quoniam a te imperatum est. Primo quidem, quia Dei providentia delectus es, qui merearis cuncta præclare cogitare atque consulere : deinde vero quod ut plurimum biduo nos hoc facere necesse sit, a te absentes ; illud autem spatium quanvis longum sit, dum te dominum nostrum non videamus, attamen ut jubes, quia utile est, non contradicimus. Hæc postquam dixerunt, antegressi sunt.

Ἀφαισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καθαρίζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐξώθεν, ἐσωθεν δὲ ῥέμει ῥύπον. Φαρισαῖς τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἐσωθεν, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐξω αὐτοῦ καθαρόν. Ἄληθώς γὰρ ὁ καθάρας τὸ ἐσω, καὶ τὸ ἐξω καθάραι δύναται· ὁ δὲ τὰ ἐξω καθαίρων, πρὸς ἀνθρώπων ἐπαινον ἀφορῶν, τοῦτο ποιεῖ, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ μισθὸν οὐκ ἔχει.

LXIX. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἕτερα πλείονα περὶ ἀγνισμοῦ, τῶν τριῶν ἡδὴ μηνῶν πληρωθέντων, ὡν νηστεύσαι με ἐκέλευσεν, ἀγαγὼν με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσῃ πλησίον οὐσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀένναον ἐδάπτισεν ὕδωρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ λαβὼν ἄρτον εὐλογήσας²⁰, καὶ κλάσας, μετέδωκεν ἡμῖν τῶν ἀχράντων καὶ ζωοπιῶν μυστηρίων. Καὶ οὕτως εὐωχηθέντες οἱ ἀδελφοὶ ἡμῖν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μου ἀναγεννήσει, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν ἀποδεδώκαμεν²¹ τῷ Θεῷ. Πολλοῦ τε ὄχλου συναθροισθέντος, νόσους, πάθη, δαίμονας ἀπέλασας ὁ Πέτρος, καὶ βαπτίσας πολλοὺς, Μαρῶνην τὸν ἀποδεξάμενον²² αὐτὸν, ἡδὴ λοιπὸν τέλειον²³ ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας, καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὀρίσας, καὶ διακόνους δέξας, ὑπὲρ τε τοῦ κοινῶ καὶ συμφέροντος, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν τάξεώς τε καὶ ἀρμονίας συλλήσας τῷ ἐπισκόπῳ, τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ὁδὸν ἐπορεύετο.

LXX. Ἐκθάντες²⁴ δὲ τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἔλθειν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὁρθωσία ἐμείναμεν· καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι ἧς ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκοῶτων τὰ τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μέιναντες, ἀπήραμεν εἰς Ἀντάραδον. Πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτη καὶ Ἀκύλᾳ προσωμίει λέγων· Ἐπειδὴ ὁ πολὺς ὄχλος τῶν συνοδοιπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον εἰσιούσι κατὰ πᾶν ἡμῖν ἐπισπάται, ἀναγκαίως ἐσκεψάμεν φροντίσαι, ὅπως μὴτε οὗτοι λυπηθῶσι κλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μὴτε ἡμεῖς περιδλεπτοὶ γενόμενοι, φθόνου τοῖς ἄλλοις καταστῶμεν αἴτιοι. Τοῦτου ἕνεκα βούλομαι σε τὸν Νικήτην ἅμα Ἀκύλᾳ, προοδεῦειν μου κατὰ συστήματα δύο σποράδην.

LXXI. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἀπεκρίναντο Νικήτης καὶ Ἀκύλας· Οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ προστετάχθαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα καλῶς νοεῖν τε καὶ συμβουλεύειν βέβηκον ὡν, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης· ἔπειτα δὲ, ὅτι ὡς ἐπιπολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο πράττειν ἡμᾶς ἀπολιμπανομένους σου· καὶ αὐταὶ δὲ πολλαὶ πρὸς τὸ μὴ σε τὸν κύριον ἡμῶν καθορᾶν, πλὴν ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον οὐκ ἀντιλέγομεν. Ταῦτα εἰπόντες, προῆγον.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Matth. xxii, 25. ¹⁹ Clement, hom. x, c. 35. Rec., l. vi, c. 15. ²⁰ al. εὐχαριστήσας. ²¹ al. ἀποδεδώκασι. ²² al. ὑποδεξάμενον. ²³ Clement, hom. xi, c. 1, etc. Recogn., l. vii, c. 1, etc. ²⁴ al. οὐν.

LXXII. Πορευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης Α' ἔχαιρον, ὅτι σὺν αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. Ἀμέλει καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξαιστέλαις ὡς τοὺς ἐταίρους²⁸, ἐπεὶ ὀδυνώμενος ἐν διαπεφωνήκειν. Ὁ δὲ ἔφη· Τί δαί· εἰ καὶ χρεῖα τις ἔσται πεμφθῆναι σέ που, σὺ διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαί μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο τεθνήξῃ; οὐχὶ δὲ προσομιλήσας σεαυτῷ, φέρεται τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προσταττόμενα, εὐθύμως ὑποίσεις; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι σύνεισιν οἱ φίλοι ταῖς μνήμαις, καὶ τοῖς σώμασιν ἐκεῖνων ἀπολιμπάνονται, ὡς ἐνιοὶ συνόντες πρὸς σώμασι, μακρὰν ἀφεστήκασιν ταῖς ψυχαῖς;

LXXIII. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Ἀλλὰ μὴ με νομίσης, κύριε, ὅτι τὰ λύπης πάσχειν ἐμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ὀρθῶς ἔχοντι λογισμῷ. Ἐπεὶ γάρ σε ἀνὶ πάντων εἰλόμην, πατρός καὶ μητρός, ἀδελφῶν ἅμα καὶ συγγενῶν, αἰτιὸν μοι γενόμενον διὰ τὸν θέν τῆς σωζούσης ἀληθείας· οὕτω καὶ ἤς ἐμελλον ἐκ πάντων ἀπολαύειν παραμυθίας, διὰ σοῦ μόνου καρπύμαι. Δέδοικα γὰρ ὅπως ἀπολειφθῆναι σου, μήποτε διὰ τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ἀκμὴν, ἤττων ἐπιθυμίας γέωμαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτως ἐνοστάσεως ἔχω, ὡς ἀποστῆναι σοι ἀδύνατον εἶναι, εἰ μὴ κατὰ τινα χόλον Θεοῦ τοῦτο γένηται. Καὶ γὰρ μὲμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· Εἴ τίς μοι βούλεται συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς καὶ συνοδεύετω. Εὐσεβῶς δὲ ἔφη, τὸ μηδένα ἰσπῆσαι κατὰ Θεόν, οἷον, ἀπολιπόντα γονεῖς, γυναῖκα, πρὸς δὲ, καὶ ἐτέρους τινὰς τῶν εὐσεβεῖν ἑλομένων. Ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτήδειός εἰμι σοι συνοδοιπρός, ὃ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, εἰ²⁹ τὰς τῶν δούλων ὑπηρεσίας ἐπιτρέποις ποιεῖν.

LXXIV. Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, μετὰ τινὸς φησὶ μεδιάματος· Τί σὺν οἰεῖ, Κλήμη, μὴ ὄπ' αὐτῆς ἀνάγκης εἰς δούλων σε ταγῆναι τόπον; ἐπεὶ τίς τὰς κτάς μοι καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐπομένων ἱακυλλίων καὶ τῶν ὑποδημάτων φυλάξει³⁰; Τίς δὲ καὶ τὰ ἴδρα καὶ πολυτελεῆ ὄψα προετοιμάσει; ἢ τινα πακίλια ὄντα πολλῶν δεῖται καὶ τεχνικῶν μαγείρων· καὶ πάντα ἐκεῖνα, ὅσα ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ προεπρεπίζονται. Πλὴν ἡ τοιαύτη σε προαιρεῖς ἱπισπῆσθαι, ἴσως μὴ συνιέντα, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοῦντα βίον, ὅτι ἄρτω μόνῳ καὶ ἐλαίαις χρῶμαι, καὶ σπανίως³¹ λαχάνοις· καὶ ὅτι ἱμάτιόν μοι καὶ τριβώνιον ἐν ἔστι τοῦτο³² αὐτὸ, ὃ περιδέδημαι, καὶ ἐτέρου χρεῖαν οὐκ ἔχω, οὐδὲ ἄλλων τινῶν. Ἐν γάρ ποῦτος καὶ περισσεύομαι. Ὁ νοῦς γάρ μου τὰ ἐκεῖ πάντα ὁρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ἐνταῦθα οὐδενὸς ἐπιτρέφεται. Ὅμως σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀπέδομαι, καὶ θαυμάζων ἐπαινώ, πῶς ἀνὴρ ἐκ πολυτελῶν ἐθῶν ὑπάρχων, βρδῶς τοῖς ἀναγκαίοις τὸν πεντοῦ ὑπήλλαξας βίον. Ἡμεῖς γάρ ἐκ παίδων, ἐγὼ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σὺναιμος, οὐ μόνον ἐν ὀρφανίᾳ τρεφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας εἰς ἐργασίαν ἐθιπέντες³³, εὐμαρῶς φέρομεν νῦν τὰς μακρὰς ταύτης ὁδοπορίας. Ὅθεν εἰ ἐπιθέου μοι, ἐμοὶ ἂν συγχωρήσεις τὰ δούλων ἀποπληροῦν σοι.

LXXII. His igitur profectis, ego Clemens gavisus sum, eum me secum esse voluisse. Itaque ad eum dixi : Gratias ago Deo, quod me non emiseris, ut sodales ; nam prae dolore enectus fuisset. Ille vero : Quid autem, inquit, si quae necessitas jusserit ut aliquo mittaris ; tu quia aliquandiu a me utiliter eris separatus, ideo morieris ? Nonne potius, tecum reputans, ferenda esse quae propter necessitatem juberis, aequo animo feres ? Aut nescis amicos una esse recordatione, licet corporibus inter se disjungantur ; sicut nonnulli corporibus praesentes, animis procul sunt dissiti ?

LXXIII. Et ego respondi : Verum ne de me arbitreris, domine, quod istum mœrorem insipienter sine perpessus, quinimo admodum recte se habente ratione. Quoniam enim te pro omnibus accepi, pro patre, matre, fratribus, et cognatis ; qui per Deum auctor mihi fuisti, ut agnoverim servatricem veritatem : sic et consolatione, quam ab omnibus consecutus fuisset, per te unum fruor. Vereor quippe omnino a te abesse, ne per ætatis fervorem, a cupiditate vincar. Et ideo ita in animum induxi, ut a te non possim discedere, nisi hoc divina quadam ira eveniat. Etenim memini te Caesareæ dicere : Si quis vult mecum iter facere, pie quoque una iter habeat : pie autem dicebas esse, neminem tristitia secundum Deum afficere, veluti relinquendo parentes, uxorem, nec non alios piam vitam consectantes. Unde ego prorsus tibi sum aptus itineris comes, a quo et maximam inibis gratiam, si ministeria servorum obire permiseris.

LXXIV. Hoc audito, Petrus, cum leni risu dixit : Quid ergo putas, Clemens, quod non te ipsa necessitas in servorum ordinem rediget ? Nam quis mihi elegantes ac multas sindones seu vestes linteas, cum adjunctis annulis et calceis custodiet ? Quis vero et suavia exquisitaque obsonia præparabit ? quae cum varia sint, multos ac solertes coquos postulant : et omnia illa, quae tanquam immani bestiae, cupiditati apparantur. Sed forsitan hæc te subit sententia, quod non intellexeris, quodque ignores vitæ meæ rationem ; qui solo pane et olivis utor, raroque oleo ; quique unum habeo vestimentum, ac pallium, hoc ipsum quo amictus sum, et alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abunde mihi est. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nullius eorum quae hic sunt curam suscipit. Tuum tamen egregium institutum approbo ; mirorque ac laudo, quo modo vir in vita sumptuosa educatus, facile vivendi rationem immutaveris, et ad sola necessaria traduxeris. Nos quippe a puero, ego et Andreas frater, non solum in pupillari conditione educati, verum etiam propter inopiam ad laborem assuefacti, expedite nunc has longas ferimus peregrinationes. Quare, si crederes mihi, servorum officia me tibi impendere concederes.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ Clementina et Recognitiones, ἐτέρους. COT. ²⁹ al. τῶ. ³⁰ al. ἐνεπισθεντες

³¹ al. εἰ μοι. ³² al. διαφυλάξει. ³³ al. σπανίους.

LXXV. Id ego audiens, contremui et collacry-
mavi: quia talem habuisset orationem vir, quo
cuncti hujus ætatis homines ratione scientiæ ac pie-
tatis sunt inferiores. At ille, cernens me illacry-
mantem, causam rogabat. Ego autem ad illum: Et
quidnam peccavi, inquam, ut hunc sermonem audi-
rem? Statimque Petrus: Si male locutus sum, cum
proposui servire tibi; tu prior deliquisti, qui prior
in animo habuisti hoc agere. Et ego respondi: Non
est similis ratio: siquidem me valde decet id facere;
te vero nullatenus, qui es Dei præco, cuique animas
hominum pascere commissum est. Tum Petrus di-
xit: Dominus noster, qui ad salutem totius mundi
venit, quique unus supra cunctos veram et solam
nobilitatem obtinet, servire ac ministrare susti-
nuit²⁴; ut doceret nos, ne indecorum putemus ser-
vilia ministeria proximis exhibere, quamvis nobiles
simus, quamvis plurimum eos antecellamus. Ego
excepi: Si existimem quod te oratione sim supera-
turus, amens sim plane ac stultus: verumtamen
gratias divinæ Providentiæ habeo, te loco parentum
mihi donatum fuisse.

LXXVI. Tum Petrus: Verene, inquit, nullus tibi
superest ex genere? Et ego respondi: Sunt quidem
plures ac magni viri, ad Cæsarem genere attinentes.
Nam patri meo, ut pote una educato, Cæsar uxorem
cognatam junxit: ex qua tres liberi orti sumus; duo
quidem ante me; qui et gemini cum essent, admo-
dum inter se similes erant, sicut mihi narrabat pa-
ter: ego quippe neque illos, neque genitricem valde
novi, sed quasi per somnium obscuram eorum for-
mam mihi repræsentato. Igitur mater quidem mea
Matthidia dicebatur, pater autem Faustus; fra-
tres vero, alter Faustinus, alter Faustianus vocaban-
tur. Cum igitur post eos tertius ego natus essem,
mater, quemadmodum pater referebat, somnium vi-
dit, quod nisi confestim assumptis duobus filiis suis
geminis, Roma decennium abesset, ipsa cum iis
morte pessima esset interitura.

LXXVII. Pater igitur, qui liberorum amans erat,
cum servis et ancillis, ac dato sufficiente viatico, in
navem impositus, Athenas etiam erudiendos misit:
me vero solum ad consolationem secum retinuit.
Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quod me
quoque somnium non jusserit una cum matre, urbe
Roma excedere. Itaque eo anno transacto, pater suis
Athenas misit pecuniam, simul cognoscere gestiens
quò modo vitam agerent. Qui autem abierant, non
redierunt. Tertio rursus anno pater anxius alios ab-
legavit similiter cum rebus ad victum necessariis:
qui quarto anno redeunt ac nuntiant se nec matrem
meam, nec fratres usquam vidisse, neque ullius
eorum qui cum iis discesserant vel vestigium repe-
risse.

LXXVIII. Hæc ergo audiens pater, et præ multo

LXXV. Ἐγὼ δὲ ἀκούσας, σύντρομος ἐγεγόνην καὶ
ἐπίδακρυς, οἶον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς
νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι, τῷ²⁴ τῆς γνώσεως καὶ εὐσε-
βείας λόγῳ²⁵, ἤττους εἰσίν. Ὁ δὲ ἰδὼν με σύνδα-
κρυν, ἐπυθάνετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ πρὸς αὐτόν· Καί
τί τοιοῦτον ἤμαρτον, φημί, ἵνα καὶ τοιοῦτον ἀκούσαι
με²⁶ λόγον; Καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς· Εἰ κακῶς εἶρηκα
δουλεῦσαι σοὶ προσεβόμενος, σὺ πρῶτος ἤμαρτες,
πρῶτος τοῦτο καὶ ποιήσαι προθυμηθεῖς. Κἀγὼ ἔφη·
Οὐχ ὁμοίως ἔχει. Ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ λίαν προσήκει
τοῦτο ποιεῖν· σοὶ δὲ οὐδαμῶς, ἅτε Θεοῦ κήρυκι ὄντι,
καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων ποιμαίνειν πεπιστευμένῳ. Καὶ
ὁ Πέτρος, Ὁ Κύριος ἡμῶν, εἶπεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ παν-
τὸς τοῦ κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος τε ὑπὲρ πάντας τὴν
ἀληθῆ καὶ μόνην εὐγένειαν ἔχων, δουλεῖν ἡμέ-
B σκετο, ἵν' ἡμᾶς πείσῃ, μὴ δι' αἰσχύνῃς ποιεῖσθαι, τὸ
δουλικᾶς προσφῆρειν τοῖς πλησίον ὑπηρεσίας, κἀν εὐ-
γενεῖς ὡμεν, κἀν πλείστον αὐτῶν διαφέρωμεν. Κἀγὼ
ἔφη· Εἰ λόγῳ σε νικήσειν οἴομαι, ἄφρων εἰμι κατὰ
τὸ φανερὸν καὶ ἀνόητος· πλὴν ἀλλὰ χάριν οἶδα τῆ τοῦ
Θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι περ εἰς γονέων μοῖραν ἔχειν σε
κατηξίωμαι.

LXXVI. Καὶ ὁ Πέτρος, Οὐδεὶς δὲ σοὶ ἀληθῶς, ἔφη,
πρὸς γένους ὑπάρχει; Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσὶ μὴν
πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρι προσήκοντες
κατὰ γένος. Ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ²⁷
Καίσαρ γυναῖκα συγγενῆ συνηρμόσατο· ἀφ' ἧς τρεῖς
ἐγεγόνεθα υἱοί· δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἱ καὶ διδυμοί
ὄντες, κομιθῆ ὁμοιοὶ ἀλλήλοισ ἐτύγχανον, ὡς ὁ πα-
τήρ ἐξηγεῖτό μοι. Ἐγὼ γὰρ οὐτε αὐτοῖς, οὐτε τὴν τε-
C κοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι· ἀλλ' ὡσπερ δι' ὄνειρων
ἀμυδρὸν αὐτῶν καὶ τὸ εἶδος ἀναφέρω. Ἡ μὲν οὖν
μήτηρ μου Μαθιδία ἐλέγετο· ὁ δὲ πατήρ, Φαῦστος·
οἱ ἀδελφοί, ὁ μὲν Φαυστίνος, ὁ δὲ Φαυστιανὸς
ἐκαλεῖτο. Ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννηθέντος αὐτοῖς,
ἡ μήτηρ ὄνειρον ἐωράκει, ὡς ὁ πατήρ ὑφηγεῖτο,
ὅτι ἐὰν μὴ τοὺς διδύμους αὐτῆς υἱοὺς ἐξαυτῆς
παράλαβουσα, τῆς Ῥωμαίων ἀποδημήσει πάλως
ἐπὶ ἔτη δέκα, πανολεθρίῳ σὺν αὐτοῖς ἀποθανεῖται
θανάτῳ.

LXXVII. Ὁ μὲν οὖν πατήρ φιλότεχνος ὢν, σὺν τε
δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς, καὶ εἰς πλοῖον
ἐνθήμενος, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευθησομένους
ἐξέπεμψεν· ἐμὲ δὲ μόνον εἰς παραμυθίαν ἔσχε παρ'
D ἑαυτῷ. Καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶ πολλὰ, ὅτι καμὲ ὁ
ὄνειρος μὴ κεκελεύει ἅμα τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων
ἐκδηγαίαν πόλιν. Τοῦ ἐνιαυτοῦ τοίνυν ἐκείνου περι-
ελθόντος, ὁ πατήρ ἐπέμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς
ἐαυτοῦ, μαθεῖν ἅμα γλιχόμενος πῶς ἄρα διάγουσιν.
Οἱ δὲ ἀπελθόντες, οὐκ ἐπανῆλθον. Τρίτῳ δὲ πάλιν
ἐνιαυτῷ ὁ πατήρ ἀθυμῶν, ἐτέρους ἐπέμψεν ὁμοίως
σὺν ἐφοδίοις· οἱ τινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἤχον ἀπαγ-
γέλλοντες, μήτε μου τὴν τεκοῦσαν, ἢ τοὺς ἀδελφοὺς
ὄλωσ ἑωραχέναι²⁸, μηδὲ ἄλλου τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς
ἀπεληλυθότων κἀν ἴχνος εὐρηχέναι.

LXXVIII. Ὁ μὲν οὖν πατήρ, ταῦτα ἀκούσας, καὶ

VARIAE LECTIONES.

²⁴ al. τῶν. ²⁵ al. λόγων. ²⁶ al. ἀκούσαιμι. ²⁷ Μαθη. xx, 28. ²⁸ al. inser. αὐτοῦ. ²⁹ al. inser
μητε μὴν αὐταῖς Ἀθήναις ἐπιδημηχέναι.

ὕπὸ πολλῆς λύπης ἐκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς ἂν ὄρμησας κατὰ ζήτησιν ἐκείνων ἐξέλθοι, ἐμὲ παραλαβὼν, καὶ εἰς πόντον ²⁷ καταβάς, πυκνότερον ἐπυθάνετο, ποῦ τις ἴδοι ἢ ἀκούσειεν ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν ἀπαντήσαν ναυάγιον. Καὶ ἄλλος ἀλλαγῆ ἔλεγεν. Ὁ δὲ πάλιν ἀντεπυθάνετο, εἰ ἐωράκασι σῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβεβρασιμένον τῇ γῆ. Πολλῶν οὖν πολλὰ λεγόντων ἐωρακέναι πτώματα κατὰ διαφόρους καιροὺς, ὁ πατὴρ ἀκούων ἐστέναζε. Πλὴν ὑπὸ τῶν σπλάγγων νενικημένος ²⁸, ἀλόγιστα ἐπυθάνετο, τσοῦτον θαλάσσης βυθὸν πειρώμενος ἔρευαν· ὅμως συγγωστὸς ἦν, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τοὺς ζητουμένους σοφίην, ἐλπίσιν ἐβουκολεῖτο κεναῖς. Καὶ δὴ ποτε ὑπὸ φροντισταῖς καταλιπὼν με καὶ ἐπιτρόποις, δωδέκατον ἦδη γεγονότα ἔτος, αὐτὸς διακρύων εἰς πόντον κατήλθε· καὶ εἰς πλοῖον ἐμβάς, εἰς ἐπιζήτησιν ἐκείνων ἐξέπλευσε· καὶ ἐξ ἐκείνων μέχρι καὶ νῦν οὔτε γράμματα παρ' αὐτοῦ ἐδεξάμην, οὔτε ²⁹ ἐν ζῶσιν αὐτὸν εἶναι ἢ τεθνηκόσιν ὄλωσ ἐπίσταμαι. Ῥοπή δὲ μοι πλείων πρὸς τοῦτο τῆς διανοίας, ὅτι τέθνηκε που, ἢ ὑπὸ λύπης ἤττων γενόμενος, ἢ ναυαγίῳ περιπεσὼν· τοῦτο δὲ τεκμηρίῳ χρωμαι, ὅτι ἐξ ἐκείνου ἦδη λοιπὸν εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ἔχνος οὐδὲν ἀληθείας ἐμοὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσται.

LXXIX. Ταῦτα ἀκούων ὁ Πέτρος, ὑπὸ συμπαιδείας ἰδῶκε καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίως εἶπεν· Εἴ τις πέπνηθεν εὐσεβῆς ἀνὴρ οἷα ὁ τούτου πατήρ, εὐθέως ἂν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ, τῷ πονηρῷ ἐπέγραφε τὴν αἰτίαν. Οὕτω καὶ τοῖς τλαιπιῶροις ἔθνεσι συμβαίνει πάσχειν, καὶ ἀγνωσοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. Ταλαιπῶρους δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἶρηκα, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πλανῶνται, καὶ τῆς ἐκείθεν ἐλπίδος ἀποτυγχάνουσι· τὰς γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ τὰ λυπηρὰ πάσχουσιν, ἔκτισις αὐτὰ γίνεται τῶν παραπτωμάτων.

LXXX. Οὕτως εἰπόντος τοῦ Πέτρου, εἰς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, αἴριον ὀρθριότερον εἰς Ἄραδον ³⁰ τὴν κατέναντι νῆσον ἐκπλεῦσαι, τριάκοντα οἶμαι οὐδὲ ὄλους σταδίους ἀπέχουσαν, ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖσε ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα πάχῃ φερόντων. Ὁ γοῦν πειθῆνιος Πέτρος ἐπένευσεν, οὕτως εἰπὼν· Ἐπὼν τοῦ πλοίου ἐκῆτε, μὴ ἅμα πάντες εἰσέρχησθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γὰρ βούλομαι ὑμᾶς τὰς τῶν πολιτῶν ὄψεις πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν. Καὶ οὕτω πλεύσαντες, μιᾶς ὥρας καθήχθημεν εἰς τὴν νῆσον. Ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους εἰσήμεν ἐνθα οἱ ἀμπέλιναι στύλοι ἦσαν· ἡμῶς καὶ μετὰ τῶν στύλων, ἄλλο μὲν ἄλλο τι τῶν Φειδίου ἔργων θεώρουε.

LXXXI. Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἠγγήσατο ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκεῖ γενέσθαι· γυναικὶ δὲ τινὶ ἔσω πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένη, καὶ τροφῆς χάριν μεταιούση ³¹, προσχὼν ἔφη· Γύναι, τί σοι τῶν οἰκίων ἄλλεῖται μελῶν, ὅτι τοσαύτην ὕβριν ἀνεδέξω, ἴγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον ταῖς ὑπὸ τοῦ

A dolore obstupescens, nesciensque quo eorum quærendorum causa tenderet, assumpto me, ac in portum descendens, frequentius sciscitabatur, ubi quispiam vidisset vel audisset intra quatuor annos naufragium contigisse. Atque varii vario in loco accidisse referebant. Ille autem iterum rogabat, num vidissent corpus mulieris cum pueris in terram a mari ejectum. Cumque multi se multa diversis temporibus cadavera spectasse dicerent, pater audiens ingemiscebat. Verum naturali affectu devictus, præter rationem percontabatur, qui tantum maris profundum scrutari conaretur : tamen venia dignus erat, quod charitate eorum quos quærebat, spebus lactabatur inanibus. Denique me sub magistris et procuratoribus relinquens, jam duodecim annos natum. ipse in portum flens descendit ; navique conscensa, ad illorum inquisitionem enavigavit : atque ex eo tempore usque adhuc nec litteras ab eo accepi, nec inter vivos, an inter mortuos sit prorsus novi : eo tamen plus mens mea propendet ut existimem eum obiisse, vel tristitia superatum, vel naufragio involutum : qua in re hoc utur argumento, quod jam ab eo tempore vigesimus annus sit, ex quo nullum veritatis vestigium de eo accepi.

LXXIX. Cum hæc audiisset Petrus, commiserationis affectu lacrymas fudit, statimque ad familiares, qui aderant, dixit : Si quis piæ religioni deditus vir, ea pertulisset, quæ hujus pater ; continuo religioni et diabolo ascripsisset causam. Ita etiam miseris gentilibus pati contingit ; et ignoramus, qui pii erga Deum sumus. Eos autem miseros merito appellavi ; quia et hic in errore versantur, et spe futura excidunt. Quando enim viri religiosi afficiuntur incommodis, ea illis ad delictorum persolutionem cedunt.

LXXX. Hunc in modum locuto Petro, unus ex nostris, audacia sumpta, pro omnibus rogavit eum, ut postridie diluculo in Aradum oppositam insulam (quæ triginta, opinor, nec totis, stadiis distabat) navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas, maximam molem continentes. Petrus ergo, qui erat morigerus, annuit, ita dicens : Cum ex navi egressi fueritis, ne una omnes procedatis ad spectationem eorum quæ cupitis : neque enim volo ut civium oculos in vos convertatis. Atque sic navigantes, hora una in insulam delati sumus. Et descendentes ex scapha, eo progressi sumus ubi columnæ viteæ erant : simulque cum columnis, alius quidem aliud quodpiam ex Phidiæ operibus spectabat.

LXXXI. Unus autem Petrus necesse non putavit quæ ibi erant invisere : sed animadvertens mulierem quamdam extra pro foribus sedentem, et victus gratia mendicantem : Mulier, inquit, quoniam membrorum tuorum cares, quod tantam contumeliam suscepisti, mendicandi, inquam, ac non potius a

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ Εἰς πόντον. Romanum nempe, ad ostia Tiberis. Vide ad num. VIII. CLER. ²⁸ al. κενινημένως. ²⁹ al. οὐτ' ὤς. ³⁰ al. Ἀντάραδον. ³¹ al. ἐπαιτούση.

Deo tibi concessis manibus laborans, quotidianum cibum comparas? Illa vero profundum ac vehementem gemitum trahens, respondit: Utinam quidem mihi essent manus, quæ certe possent operari: nunc autem mihi solam manuum figuram servat, ipsæque emortuæ sunt. Ac Petrus interrogavit: Quæ vero causa fuit, ut tam grave malum sustineres? At illa ad eum: Animi imbecillitas, nihilque aliud. Si enim forti animo fuisset prædita, erat præcipitium, aut pelagus; quare me dejiciens, poteram malis dolorem afferentibus finem imponere.

LXXXII. Tum Petrus inquit: Quid enim? putasne, mulier, omnes sui interfectores, supplicio liberatum iri? an non potius animas eorum qui ita moriuntur, majori supplicio in inferis propter sui homicidium afficiendas? At illa: Utinam, inquit, persuasum mihi esset, revera in inferis animas vivas reperiri; utique nihili reputans pœnas, mori eligere, quo vel exiguo tempore intuerer mihi exoptatissimos. Ad hæc Petrus: Et quidnam est quod te excruciat? Scire enim valde aveo. Ac me si certiore feceris, tibi firma tradam documenta, quod animæ in inferis vivant; et pro præcipitio vel profundo, tibi dabo medicamen, per quod a vita sine dolore decedas.

LXXXIII. Et mulier, quæ sermonem non intelligeret, eumque duntaxat prout optabat arriperet, ita disserere cœpit: Genus quidem et patriam si tibi exponerem, non arbitror me unquam posse persuadere: sed et quid ad te attinet id cognoscere? nisi tantum causam, ob quam dolore affecta, morsibus manus meas mortuas reddidi. Attamen mea, quoad audire potes, referam. Ego nobilissimis orta parentibus, potentis cujusdam imperio, nupsi viro qui erat illius propinquus: et duos geminos liberos sustuli, tertiumque insuper edidi. Porro cum mariti mei frater formam meam deperiret, et amore meo sumptuose captus esset, atque misera ego caste vivere admodum cuperem, et neque vellem amatori consentire, neque etiam viro meo amorem fratris erga me exponere; cumque mecum reputassem, ut nec viri torum contumelia afficerem, nec fratrem fratri redderem inimicum, et magnæ familiæ probum inferrem; statui, ab urbe cum geminis meis pueris ad quoddam tempus abesse, donec impurus amor illius qui mihi ad dedecus assentabatur, finem acciperet: at alterum filium, ut apud patrem in solatium maneret, relinquendum censui.

LXXXIV. Verum quo hæc ita fierent, in animum induxi, somnium fingere, quasi aliquis mihi noctu astitisset, ac dixisset: Confestim una cum geminis tuis pueris, o mulier, Roma discede ad aliquod tempus, donec tibi rursus indicavero ut redeas; alioqui cum viro cunctisque tuis liberis repente poribus male. Simul autem ac somnium ementitum

Α Θεοῦ σοι δεδωρημέναις χερσὶν ἐργαζομένη, τὰς ἐφημέρους πορίζῃ τροφάς; Ἡ δὲ βύθιον τι στενάσασα καὶ περιπαθὲς, ἀπεκρίνατο· εἴθε γὰρ ἦσαν μοι χεῖρες ὑπουργεῖν ὁλῶς δυνάμεναι· νῦν δὲ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν ἀποσώζουσι, νεκρὰ καὶ αὐταὶ τυγχάνουσαι. Καὶ ὁ Πέτρος, Τίς δὲ ἡ αἰτία, ἤρετο, τοῦτό σε τὸ χαλεπώτατον πεπονηθέναι; Ἡ δὲ πρὸς αὐτόν· Ψυχῆς ἀσθένεια, καὶ πλέον οὐδέν. Εἰ γὰρ ἀνδρείον εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνός, ἢ βυθός, ἴδεν ἑμαυτὴν βίβασα, τῶν ὀδυνῶντων με παύσασθαι τῆ δυνάμει κακῶν.

Β LXXXII. Καὶ ὁ Πέτρος ἐφη· Τί οὖν; οἰεῖ, γύναι, ὅτι πάντες οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσασιν ἀπαλλάσσονται, ἢ ^α μὴ τῆ χειρὸν κολάσει ἐν ἄδου αἰτῶν οὕτως θνησκόντων ψυχὰς τῆς αὐτοκτονίας χάριν κολάζονται; Ἡ δὲ, Εἴθε ἐπεπίεσην, ἐφη, ὅτι ὅπως ἐν ἄδου ^β ψυχὰς εὐρίσκονται ζῶσαι· καὶ ἡγάπων ἀνὰ πρὸ οὐδὲν ^γ θεμένη τὴν τιμωρίαν, ἀποθανεῖν, ὥστε τοὺς ἐμοὶ περιποθήτους θεάσασθαι καὶ βραχύ. Καὶ ὁ Πέτρος πρὸς ταῦτα· Καὶ τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε; Διψῶ γὰρ ^δ μαθεῖν. Καὶ εἰ μοι διδάξεις, πίστευσι σοὶ παρέξω βεβαίαις, ὅτι ἐν ἄδου ζῶσιν αἱ ψυχὰς, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ, ὀρέξω σοὶ φάρμακον, δι' οὗ τοῦ ζῆν ἀνωδύτως ἀπαλλαγῆσι.

Γ LXXXIII. Καὶ ἡ γυνὴ τὸ ῥηθὲν οὐ συνείσα, ἡδέως δὲ μόνον ἀρπάσασα τὸ λεχθὲν, λέγειν ἤρξατο οὕτως· Γένος μὲν καὶ πατρίδα σοὶ διηγῆσασθαι, οὐκ οἶμαι ποτε πείσειν ἑμαυτὴν δυνήθηναί· πλὴν ἀλλὰ καὶ σὸς τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν; ἢ μόνον τὴν αἰτίαν τῆς ἔνεκεν ὀδυνωμένη, δῆγμασι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας. Ὅμως τὰ κατ' ἑμαυτὴν ὡς δυνατὸν ἀκούσαι σε διηγῆσομαι. Ἐγὼ πάνου ἐξ εὐγενῶν οὔσα, δυνατοῦ τινὸς προσταγῆ, ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτοῦ τυγχάνοντι ἐγενόμενη γυνὴ καὶ διδύμων υἱὸς ἔχουσα, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις υἱὸν ἔσχον. Ὅδὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφός ἐπιμαυεῖς μοι τῆ ὄψεως, καὶ τῆ ἐμῶ ἔρωτι κατ' ἄκρας ἀλούς, καὶ τοὶ σωφρονεῖν σφόδρα τῆς τάλαιπύρου φιλοσύνης, καὶ μήτε συνθέσθαι τῷ ἐραστῆ βουλομένης, μήτε δὲ τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ πάλιν ἀναθέσθαι τὸν ἐπ' ἐμοὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔρωτα, πρόπον εἶναι λογισαμένης, ὡς ἀν μήτε τὴν τοῦ ἀνδρὸς κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν ἐκπολεμώσω, καὶ τῷ ἐκείνου γένει μεγάλῳ ὄντι ὀνειδισμὸν ἐπαγάγω, τὴν πόλιν δ' ἐλογισάμην μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παιδῶν ἐπὶ χρόνον τινὰ καταλιπεῖν, ἕως καὶ ὁ μαρτὸς ἔρω; παύσεται ^δ τοῦ πρὸς ὑβριν με κολακεύσαντος ^ε· τὸν μὲν τοὶ ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μείναι εἰς παραμυθίαν ἔγων καταλιπεῖν.

Δ LXXXIV. Πλὴν ἵνα ταῦτα οὕτω γένηται, ἐπενόησα καὶ ὄνειρον πλάσασθαι, ὡς δὴ τις νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰπόντος· Ἐξαιτῆς ἅμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις, ὧ γύναι, ἐπὶ χρόνον τινὰ μέχρως ὅτε μὴ γύσω σοὶ πάλιν ἐπανελθεῖν, ἐκῆθι τὴν Ῥωμαίων· ἐπεὶ ἅμα ἀνδρὶ καὶ πασὶ σου τοῖς τέκνοις, ἐκ τοῦ αἰφνιδίου κακῶς τελευτήσεις. Ἄμα δὲ τῷ τὸν ὄνειρον

VARIÆ LECTIONES.

^α al deest in al. ^β al. ἄδη. ^γ οὐδένος. ^δ al. τοῦ. ^ε al. παύσεται. ^{στ} al. κολακεύοντος.

με ζεύσασθαι ^α πρὸς τὸν ἄνδρα, αὐτὸς περίφοβος γενόμενος, τοὺς τε δύο υἱοὺς, δούλους τε καὶ παιδίσκας, καὶ χρήματα συχνὰ ἐν πλοίῳ ἐνθέμενος, εἰς Ἀθήνας ἐξέπεμψεν, ἐντειλάμενος τοὺς υἱοὺς ἐκπαίδεῦσαι με, Μέχρις ἂν, φησὶ, τῷ χρηματίζαντι δόξῃ ἐπαυέναι σε. Καὶ δὴ σὺν ἅμα τέκνοις ἢ τάλαινα κλέουσα, ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τοὺτους ἀπορρίφεισα τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ περιεπέσομεν. Πάντων δὲ θανόντων, ἢ ἀτυχῆς ἐγὼ μόνῃ ὑπὸ σφοδροῦ κύματος ριπισθεῖσα, ἐπὶ πέτρας ἐρρίφην· ἐφ' ἧς καθεσθεῖσα ἐλπιδὶ τοῦ τὰ τέκνα με ζῶντα εὐρεῖν, εἰς τὸν βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἔρριψα τότε, ὅτε καὶ τὴν ψυχὴν εἶχον τοῖς τῆς λύπης κύμασιν ἡδὴ μεμεθυσμένην, καὶ πράξαι τοῦτο εὐπετῶς ἠδυνάμην.

LXXXV. Πλὴν ἐπειδὴ ὄρθρος ἐγένετο, μεγάλη βροῦσα, καὶ γοερὰ κωκύουσα περιεβλεπόμεν, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν ταλαιπώρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. Ἐλεήσαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, καὶ γυμνὴν ἰδόντες, ἐνέδυσαν. Εἶτα καὶ τὸν βυθὸν ἀνηρεύον, τὰ ἐμὰ τέκνα ζητοῦντες. Ἐπεὶ δὲ μὴ εὕρισκον, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθούσαι, δηγοῦντο ἐκάστη τὰ ἑαυτῆς κακὰ, ἵνα τῇ τῶν ὁμοίων συμφορᾷ, παραμυθίας μέρος ἐν τοῖς ἐμοῖς εὕροιμι· ὃ δὴ με καὶ μάλλον ἐλύπει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ πλεῖστον κατήσθεις, γυναικῶν καὶ ἄλλων ἀκούουσαν συμφορᾶς. Καὶ δὴ καὶ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἄγειν ἀξιούσων, μία τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ, πολλὰ βιασαμένη, εἰς τὸ ἑαυτῆς ἐλθεῖν ἀνέπεισε καταγῶγιον, θάρσει, λέγουσα· καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἀνὴρ, ναύτης δὲ οὗτος ἦν, κατὰ θάλασσαν τέθνηκε πάνυ νεώτερος ὢν· καὶ ἐξ ἐκείνου πολλῶν με ἀξιούντων εἰς γάμον ἐλθεῖν, ἐγὼ γηρεύειν εἰλόμην, τὸν ἐμὸν ἄνδρα ποθοῦσα· ἔσται δὲ κοινὰ ἡμῖν, ἃ διὰ χειρῶν ἀμφοτέρων πορίζειν δυνάμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκέλευν.

LXXXVI. Ἐγὼ δὲ, ἵνα μὴ σοι μηκύνω τοὺς ὑπὲρ τοῦτο λόγους, συνψήκησα ταύτη διὰ τὴν φιλανδρίαν. Οὐ πολλὸν τὸ ἐν μέσῳ, καὶ τῆς ταλαιπώρου μὲν αἱ χεῖρες ἐμοῦ ὑπὸ τῶν δηγμάτων παρήθησαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με αὐτῇ γυνὴ ὑπὸ πάθους τινὸς ὅλην συνδεθείσα, σχεδὸν ἀκίνητος ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐρρίπεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν πάλαι γυναικῶν ἔλεος ἡδὴ παρήκμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον, ἀμφοτέρων συμφορᾶς ἐπίσης κερήμεθα, καθέζομαι νῦν, ὡς ὄρας, ἐνταῦθα προσαιτούσα, καὶ ὢν ἂν εὐπορήσω, κοινὰ ποιούμενῃ καὶ τῇ συνταλαιπώρῳ. Καὶ τὰ μὲν ἐμὰ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. Λοιπὸν ^α σὺ μὴ κωλύτης τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τοῦ δοῦναι τὸ φάρμακον, ὅπως καὶ τῇ συνοίκῳ θανεῖν ἐπιθυμούσῃ, τοῦ δοθέντος κοινωνήσω, αὐτῇ τε μετασχούσα, τῆς ζωῆς ταύτης θάπτον ἀπαλλαγῶ.

LXXXVII. Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὁ Πέτρος

A viro narravi, timore magno commotus, me et duos filios, servosque et ancillas, atque multam pecuniam in navem imponens, Athenas misit, jussitque ut natorum eruditioni vacarem, Quoad, inquit, visionis auctori placuerit redire te. Itaque ego misera, una cum liberis navigo, et ventorum vi projicior in hæc loca, navique noctu dissoluta, in naufragium incidimus. Mortuis autem omnibus, una ego infelix, magnis jactata fluctibus, in saxum ejecta sum: in quo sedens, quia me natos vivos reperituram sperabam, in pelagus me non dejeci tum, cum et animum habebam doloris fluctibus jam ebrium, et hoc facere facile poteram.

LXXXV. Verum ubi illuxit, plurimum clamans et miserabiliter ejulans, circumspiciebam, quærens infelicium liberorum meorum cadavera. Igitur misericordia ducti regionis illius homines, et nudam intuiti, induerunt. Ac deinde maris profundum scrutati sunt, quærentes natos meos. Et quia non inveniebant, nonnullæ hospitales mulieres consolaui mei gratia accesserunt, et sua singulæ mala enarrabant, ut similibus calamitate partem consolationis in meis adversitatibus nanciscerer: quod certe me magis torquebat, animumque plus lacerabat, dum aliarum mulierum calamitates audirem. Cæterum cum multæ me hospitio recipere cuperent, quædam ejus loci paupercula, multa vi adhibita persuasit ut ad suum domicilium pergerem: Confide, dicens, etenim vir meus erat ipse nauta, in mari admodum juvenis obiit, atque ab eo tempore, licet multi rogarint me ut nuptias contraherem, ego viri mei desiderio, agere in viduitate malui: erunt autem inter nos communia, quæcunque manibus ambæ poterimus comparare. Atque ipsa hactenus.

LXXXVI. Ego vero: Ne tibi sermonem de his in longum protraham, cum ea habitavi, propter amorem quo maritum prosequeretur. Nec multum tempus intermedium fuit, quando et meæ manus, infelicis mulieris, morsibus debilitatæ sunt, et ea mulier quæ me susceperat, morbo quodam tota occupata, fere immobilis domi jacuit. Quoniam ergo misericordia mulierum, quæ olim commiserescebant, jam vigorem amisit, ac ego, et illa clausa domi, ambæ miseriis ex æquo utimur; nunc, ut vides, hic sedeo stipem petens, et quæ mihi suppeditantur, communia facio cum illa pariter misera. Ac meæ quidem res hoc modo se habent. Superest, ut te non inhibeas in complendo eo quod promisisti, daturum te pharmacum; quo et cum contubernali, mortem optante, quod dederis communicem, et ego sumens, hac vita citius liberer.

LXXXVII. Hæc dicente muliere, Petrus cogita-

VARLÆ LECTIONES.

^α al. διαζεύσασθαι. ^α al. inser. οὖν.

tionibus stare suspensus videbatur. Ego vero superveniens, et magistrum cum muliere colloquentem ita nactus : Jamdudum, inquam, oberrans quærebam te; et nunc quid faciendum est? Petrus autem imperavit, ut præcederem, ac in navi expectarem. Et quia non licebat contradicere ei qui ita præceperat, quod fuerat jussum feci. At Petrus, ut ipse mihi cuncta postea exposuit, suspicione exigua in pectore pulsatus, interrogabat mulierem, dicens : Refer mihi, femina, genus et civitatem, atque etiam liberorum nomina, statimque medicamentum tibi tradam. Illa vero, quæ cogerebatur, ac nollet quidem dicere, et tamen pharmacum accipere cuperet, id commenta est, ut pro aliis diceret alia, simulque se Ephesiam esse pronuntiavit, virum Siculum; similiter quoque trium puerorum nomina commutavit. Tum Petrus, arbitratus eam verum dicere : Heu, mulier, inquit, existimabam me magnam lætitiâ hodierno die allaturum, suspicatus te quamdam esse, cujus res audivi, et probe novi. At illa adjuravit eum, dicens : Oro te, refer mihi, quo sciam, utrum inter mulieres sit alia quæpiam me infelicio.

LXXXVIII. Et Petrus, mentiri nesciens, et alio cui misericordia erga illam adductus, quod verum erat cœpit dicere : Est mihi quidam juvenis, o mulier, sermonum ad cultum Dei spectantium cupidus, et civis Romanus, qui mihi narravit quo modo, cum haberet patrem, ac duos fratres geminos, neminem eorum videret. Nam mater, quemadmodum, inquit, mihi commemorabat pater, viso insomnio, ex urbe Roma ad quoddam tempus una cum geminis suis natis exivit, ne misera morte decederet; atque cum illis egressa, nunc non invenitur : ejus autem vir, pater vero meus, is quoque ad quærendam eam digressus, nec ipse inveniri potest.

LXXXIX. Ita cum Petrus dixisset, mulier, quæ ad ea animum applicuerat, stupore exanimata est. Petrus autem, ut expergisceretur ipsam hortatus, quidnam esset quod pateretur interrogavit. At illa, quasi ex ebrietate se recolligens, cum os fricasset : Et ubi est, inquit, ubi memoratus juvenis? Intelligens autem rem Petrus : Tu mihi dic prius, inquit : aliter enim eum videre non poteris. Illa vero festinans, ait : Ego sum adolescentis mater, et nomen illi est Clemens. Quo Petrus audito : Is ipse est, inquit, is ipse est; atque is erat, qui paulo ante accessit, et mecum locutus est, quemque in navi expectare jussi. Tum illa ad Petri genua prociens, rogabat ut ad navem properaret. Et Petrus : Si mihi, inquit, servas pacta, hoc quoque agam. Illa autem respondit : Omnia faciam; tantum mihi filium unigenitum ostende : per eum quippe videre mihi videbor et duos meos qui hic mortui sunt natos. Ac Petrus : Sed cum videbis eum, quieta mane, donec ex insula egressi fuerimus.

A ὑπόλογισμῶν ἵστασθαι μετέωρος ἐδόκει. Ἐγὼ δὲ ἐπιτάξας καὶ τὸν διδάσκαλον τῇ γυναικὶ κοινολογοῦμενον οὕτω καταλαβών, Ἐκ πολλοῦ σε περιεργόμενος, ἔφη, ἐξήτουν· καὶ τὰ νῦν, τί ποιητέον; Ὁ δὲ Πέτρος προσέταξέ μοι προσαγαγόντι μένειν ἐπὶ τοῦ πλοίου. Καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἔην οὕτω κελεύσαντι, τὸ προταχθὲν ἐποίησεν. Ὁ δὲ Πέτρος· μικρὰ τινὶ ὑποψία, ὡς αὐτός μοι πάντα ὑστερον διεγήσατο, παλλόμενος τὴν καρδίαν, ἐπυνοθάνετο τῆς γυναικὸς λέγων· Εἰπέ μοι, γύναι, τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῶν τέκνων δὴ τὰ ὀνόματα, καὶ παραχρῆμα δίδωμί σοι τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ βιαζομένη μὲν, καὶ εἰπεῖν οὐκ ἐθέλουσα, τὸ φάρμακον δὲ ὁμῶς ἐφιμεμένη λαβεῖν, ἐσοφίσαστο ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν ἕτερα, καὶ ὁμῶς αὐτὴν μὲν Ἐφesiaν εἶναι ἔφησε, τὸν ἄνδρα δὲ Σικελὸν, ὁσαύτως δὲ καὶ τῶν τριῶν παίδων ἠμειψε τὰ ὀνόματα. Καὶ ὁ Πέτρος οἰηθεὶς αὐτὴν ἀληθεύειν, Ὁμοί, γύναι, φησὶν, ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν ἔχει σήμερον ἄγειν ἡμέρην, ἵνα ὀπολασθῶν σὲ τινα εἶναι, ἥ τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. Ἡ δὲ ἐξώρκισσε λέγουσα· Δέομαι σου, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξὶν ἄλλη ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

LXXXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος ψεύδεσθαι οὐκ εἰδώς, καὶ ἄλλως ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν ἐλκόμενος, τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο· Ἐμοὶ τις ἐστὶ νεανίας, ὃ γύναι, τῶν⁸⁰ τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος λόγων⁸¹, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολίτης, ὅστις μοι διηγεῖται, πῶς⁸² πατέρα τε ἔχων καὶ ἀδελφοὺς δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὄρα. Ἦτε γὰρ μήτηρ, ὡς ὁ πατήρ, φησὶ, διηγεῖτό μοι, ὄνειρον ἰδοῦσα, τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξῆι μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μὴ κακῶς τελευτήσῃ θανάτῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκθάσῃ νῦν οὐχ εὐρίσκεται· ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατὴρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκθάσ, οὐδὲ οὕτως⁸³ εὐρίσκεται.

LXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα τὸν νοῦν αὐτοῖς⁸⁴, ὑπὸ ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνὴ. Ὁ δὲ Πέτρος νῆφειν αὐτὴν παρακελευσάμενος, Τί ποῖ ἐστὶν ὁ πάσχεις, διεπυνοθάνετο. Ἡ δὲ, ὡς περ ἐκ μέθης ἀνενεγκούσα, καὶ τὸ πρόσωπον τρίψασα· Καὶ ποῦ ἐστὶν, ἔφη, ποῦ⁸⁵ ὁ θρυλλούμενος νεανίας; Συνεὶς δὲ ὁ Πέτρος τὸ ὄραμα, Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, ἔφη· ἄλλως γὰρ εἶδεν τοῦτον οὐ δύνασαι. Ἡ δὲ σπεύδουσα, Ἐγὼ, φησὶν, ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ εἰμι, καὶ Κλήμης αὐτῷ ὄνομα. Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, Αὐτός ἐστιν⁸⁶, εἶπεν, αὐτός ἐστι· καὶ οὕτως ἦν ὁ πρὸ μικροῦ προσελθὼν καὶ λαλήσας μοι, ὃν καὶ ἀναμένειν ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. Ἡ δὲ προσπεσοῦσα τῷ Πέτρῳ, ἠξίου σπεῦδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Καὶ ὁ Πέτρος, Εἰ μοι τηρεῖς, ἔφη, τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. Ἡ δὲ, Πάντα ποιῶ, φησὶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς γνώρισον, ὁδὲ γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ τὰ δύο μου τὰ ἐνταῦθα τεθνηκότα τέκνα ὄρα. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄλλ' ἔταν αὐτῶν ἔσης, ἡσύχασον, μέχρις ἂν τῆς νῆσου ἐκβῶμεν.

VARLÆ LECTIONES.

⁸⁰ al. τόν. ⁸¹ al. λόγον. ⁸² al. ὄς. ⁸³ οὕτως. ⁸⁴ al. ἐαυτῆς et αὐτῆς. ⁸⁵ al. ποῦ ἐστίν. ⁸⁶ deest in ai.

XC. Λαβόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος, ἤγεν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Ἐγὼ δὲ ἰδὼν χειραγωγούντα γυναῖκα, ἐγέλασα. Καὶ προσελθὼν, εἰς τιμὴν αὐτοῦ, ἀν' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. Καὶ ἄμα τῷ ἄψασθαί με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλούξασα ὡς μήτηρ μέγα, καὶ περιπλακείσα, σφόδρα κατεφίλει με τὸν αὐτῆς υἱόν. Ἐγὼ δὲ τὸ πρᾶγμα ὅπερ ἦν ἀγνοῶν, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην. Αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, πικρίας ἐπληρούμην.

XCI. Ὁ δὲ Πέτρος, Ἔα, φησὶν, ὦ Κλήμη. Τί γὰρ καὶ ποιεῖς, οὕτω τὴν σε τεκοῦσαν ἀποσειόμενος; Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἀκούσας, περιδρακρὺς γενόμενος, καὶ καταπεσοῦση τῇ τεκούσῃ προσπεσὼν, κατεφίλου. Καὶ γὰρ ἄμα τῷ ῥηθῆναι μοι τοῦτο, ἀμυδρῶς πῶς τὸ εἶδος ἀνεκαλούμην. Πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἱστορῆσαι τὸ θαῦμα, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς διὰ στόματος ἦν, ὅπως ἀνὴρ οὕτως ἀξιόλογος, τὴν προσαιτεῖν γυναῖκα, μητέρα ἑαυτοῦ ἀνεγνώρισεν. Βουλομένοις οὖν ἡμῖν σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαλεῖν, ἢ μήτηρ, ἢ τέκνον μου ποθεινόν, εἶπεν, εὐλογόν ἐστι συντάξασθαι καὶ τῇ ὑποδεξαμένη⁵⁷ γυναικί, ἥτις πενιχρὰ οὖσα, καὶ ὅλη παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐβρίπτει. Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἐθαύμασε, καὶ⁵⁸ πάντες οἱ περιεστηκότες⁵⁹ ὄχλοι τὸ τῆς γυναικὸς φρόνημα⁶⁰. Καὶ εἰδὼς ἐκέλευσέ τισι πορευθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλίνης κομίσαι, ἥς ἐναγθεισὸς⁶¹, τεθῆναι μὲν ἐπιτάττει τὴν κλίνην· αὐτὸς δὲ ὑπὸ ταῖς πάντων ἀκασαῖς, εἰ ἀληθείας κῆρυξ ἐγὼ, ἔφη, ἐγεροθῆτω ἐξ-αυτῆς ὑγιής, εἰς τὴν τῶν παρестώτων πίστιν, ἵνα γῶσιν ὅτι εἷς ἐστι Θεὸς ὁ τὸν κόσμον ποιήσας. Ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· καὶ ἡ γυνὴ εὐθὺς⁶² ὑγιὴς ἀναστῆσα τῆς κλίνης, τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν· εἶτα καὶ τὴν συνῆθη καὶ φίλην καταφιλήσασα, ἐπυθάνετο τί εἴη τοῦτο. Ἦ δὲ ὅλον αὐτῇ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ διηγήσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. Τότε ἡ μήτηρ τὴν ξενοδόχον λαθεῖσαν παραδόξως ἰδοῦσα, παρεκάλει καὶ αὐτὴ θεραπείας τυχεῖν. Ὁ Πέτρος δὲ τὴν χεῖρα ἐπιθεῖς, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

XCII. Εἶθ' οὕτως περὶ εὐσεβείας διαλεχθεὶς, ἐπὶ τῷ τέλει δὲ καὶ προσθείς· Ὡς εἰ τις βούλεται ταῦτα μαθεῖν ἀκριβῶς, εἰς Ἀντιόχειαν ἀφικόμενος, ὅπου πλείους ἡμέρας ἔκρινα παραμένειν⁶³, ἐκεῖ ταῦτα καὶ μανθάνετω. Εἰ γὰρ ἐμπορίας ἔνεκεν ἢ στρατείας, οἰκίας⁶⁴ καταλιμπάνειν οἴδατε, καὶ εἰς μακροῦς ἀπελθῆναι⁶⁵ πόρους⁶⁶, αἰωνίας δὲ χάριν ζωῆς, οὐδὲ τριῶν ἡμερῶν ὄδον οἴχεσθαι προθυμήσεσθε⁶⁷; Οὕτως εἰπὼν, τῶν λόγων κατέπαυσε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγὼ τῇ ὑγιασθεισῇ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὄχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς δωρησάμενος, εἶτα καὶ παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῷ τινὶ ἀνδρὶ πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς τοῦτο⁶⁸ πράττειν προρηρημένῳ· ἔτι δὲ καὶ ἄλλαις πολλαῖς ἀργύρια διανείμας· ταῖς ποτε τὴν μητέρα παραμυθησάμεναις· εὐχαριστήσας τῷ Κυρίῳ,

XC. Tenens ergo illius manum Petrus, eam ad navigium duxit. Quem ego videns manu deducere mulierem, risi : et accedens, in honorem illius, pro ipso manu ducere eam volui. Et simul atque tetigi manum ipsius, magno tanquam mater clamore edito, meque complexa, vehementer me filium suum deosculata est. Ego autem, ignorans quidnam rei esset, tanquam insanientem repellebam; simulque reveritus Petrum, plenus eram amaritudine.

XCI. Tum Petrus : Sine, inquit, o Clemens. Quid enim agis, ita repellens eam quæ te peperit? Id cum ego audissem, multum lacrymans, et matri quæ se dejecerat accidens, osculabar. Nam statim ac id mihi dictum fuit, subobscura formam genitricis recolebam. Magna ergo hominum multitudo concurrat ad videndum miraculum; iisque omnibus in ore erat, quo modo adeo memorabilis vir mulierem mendicam suam matrem recognovisset. Porro cupientibus nobis ex insula cum matre exire, dixit mater : Fili mi optatissime, æquum est, ut vale dicam mulieri quæ me suscepit, quæque pauper et tota paralytica, domi jacet. Quod audiens Petrus, cum ingenti quæ aderat multitudine, admiratus est mulieris prudentiam; statimque nonnullis præcepit, ut irent, et mulierem in lectulo portarent. Qua ilata, jussit quidem poni lectum; ipse vero cunctis audientibus : Si, inquit, veritatis sum præco, surgat continuo sana, ad fidem eorum qui astant, ut cognoscant unum esse Deum opificem mundi. Atque hæc quidem ille dixit, confestimque mulier ex lecto surrexit sana, et procidit ad pedes Petri, ac postea familiarem et amicam deosculata, sciscitabatur quidnam hoc esset. Illa vero totum ei negotium recognitionis exposuit; et cuncti qui audierunt obstupefacti sunt. Tunc mater, hospitem mirabiliter sanatam cernens, rogavit, ipsa quoque medelam acciperet. Petrus autem, manu imposita, ipsam etiam curavit.

XCII. Et postea de pietate disseruit, atque in fine addidit : Si quis hæc vult diligenter cognoscere, Antiochiam veniat, ubi complures dies manere statui, et ibi discat ea. Si enim negotiationis causa vel militiæ, relinquere domos soletis, et ad longos labores proficisci, an non æternæ vitæ gratia, vel trium dierum iter aggredi in animum inducetis? Ita locutus, sermoni finem imposuit. Deinde autem ego, postquam mulieri quæ curata fuerat, coram omni populo, mille drachmas ad victum dedi; insuperque bono cuidam viro, civitatis primario, qui sponte id cum gaudio facere proposuit, commendavi eam : et præterea aliis etiam multis, quæ matri quondam solatium præbuerant, pecuniam distribui : gratis Deo actis, Antaradum, cum matre,

VARIE LECTIONES.

⁵⁷ al. ἰμπερ. με. ⁵⁸ al. ἀλλὰ καὶ. ⁵⁹ al. περιεστῶτες. ⁶⁰ al. ἀγαθὸν φρόνημα. ⁶¹ al. ἐνεγθεισῆς. ⁶² deest in al. ⁶³ al. περιμένειν. ⁶⁴ al. πατρίδας. ⁶⁵ al. τόπους. ⁶⁶ al. προθυμηθήσεσθε et προθυμηθήσεσθαι. ⁶⁷ al. τούτω.

Pet'o, cæterisque sodalibus enavigavi; atque ita ad hospitium processimus.

XCVI. * Cum autem una essemus et sumpsissemus cibum, restaretque adhuc aliquid temporis, ego dixi Petro: Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mater mea, quæ hospitæ mulieris recordata fuerit. Respondit Petrus: Itane, o Clemens, vere existimas, humanitatis opus factum a genitrice tua, quando ei quæ ipsam ex naufragio receperat gratias retulit; an ut matri gratificareris, hoc dixisti? Si enim non ut rem gratam faceres, sed ut veritatem loquereris effatus es, videris mihi ignorare quænam sit magnitudo humanitatis, quæ est amor in quemlibet, quatenus hominem, et absque ullo naturali affectu. Sed nec hospes quæ matrem tuam ex naufragio suscepit, humana a me dicitur. Misericordia enim compressa, impulsæ est ad bene faciendum mulieri naufragium passæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, destitutæ, multumque calamitates suas lamentanti. In tantis ergo adversitatibus versantem, quis videns, non, etiam ex impiis, miseratus fuisset? Quare nequaquam humanitatis opus, nec mulier hospita erga eam peregrisse videtur; sed ad beneficium mota fuisse misericordia ex plurimis adversis orta. Etenim parens tua, facultatibus abundans, et hospitam remunerata, non humanitatis, verum amoris opus efficit. Multa autem intercedit differentia aiaorem inter et humanitatem: quia amor quidem ex remuneratione est; humanitas vero absque ulla naturali propensione hominem omnem, quatenus homo est, diligit, ac beneficiis afficit. Itaque si ea hospes quæ miserta est, etiam hostes male de ea meritis miserata, beneficio afficeret, humana esset: sin vero propter quid amica est vel inimica; hæc amica, alicujus rei quæ causa sit, amica est vel inimica, non autem hominis.

XCVII. Et ego respondi: Non ergo tibi videtur esse humana, saltem hospes, quæ in peregrinam quam non noverat, beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem misericordem appellare novi, humanam autem non audeo dicere, quandoquidem nec matrem amantem liberorum: quippe quæ a partus doloribus et ab educatione ad diligendum compulsæ sit. Quemadmodum enim qui cupidine inflammatur, a consuetudine mulcetur; et qui amore prosequitur, a remuneratione: ita et qui miseretur, a calamitate. Attamen misericors humano vicinus est: quoniam absque ullo quæstu ac munere, ad præstandum beneficium fertur; sed nondum humanus est. Et ego dixi: Ob quas igitur actiones humanus quis esse potest? Respondit Petrus: Quia video te cupidum audiendi, quodnam sit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus ille est, qui etiam erga inimicos placide ac

A διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον ἄμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις· καὶ οὕτως εἰς ἕνδιαν ὤρμησαμεν.

XCVIII. Γενομένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ τροφῆς μεταλαβόντων, τεινομένης ἔτι τῆς ὥρας, ἔφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ· Φιλανθρωπίας ἔργον, κέριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμὴ πεποίηκε μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομησθεῖσα γυναικός. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄρα γε, ὦ Κλήμη, ἀληθῶς νενόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκέναι τὴν σε τεκοῦσαν, καθ' ὃ τὴν ὑπὸ ναυαγίου αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἡμέψατο· ἢ ὡς μητρὶ χαριζόμενος τοῦτο εἰρηκας; Εἰ δὲ μὴ χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων φησ, Ἐοικάς μοι ἀγαεῖν τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας μέγεθος, ἢ τις ἐστὶν ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος ἢ πρὸς οἶον δὴ ποτε στοργῆ, καθ' ὃ ἀνθρωπός ἐστιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ξενοδόχος ἢ ὑπὸ ναυαγίου τὴν ⁷⁰ τεκοῦσαν ὑποδεξαμένη, φιλάνθρωπος ἂν ⁷¹ παρ' ἐμοὶ ⁷² λέγοιτο. Ὑπὸ γὰρ ἐλέους κολασθεῖσα ἐπέπειστο ⁷³ γενέσθαι γυναικὸς εὐεργετί, ναυαγίῳ περιπεσοῦσης, τέκνα πενθούσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης, καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὀλοφυρομένης. Ἐν τῶν ταύταις οὖν αὐτὴν συμφοραῖς οὔσαν τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐλέησειε ⁷⁴ καὶ τῶν ἀσεβῶν; Ὅστε οὐπω φιλανθρωπίας ἔργον οὐδὲ ἡ ξενοδόχος γυνὴ πεποιηκυῖα πρὸς αὐτὴν φαίνεται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐπὶ μυρίαῖς συμφοραῖς ἐλέου πρὸς εὐεργεσίαν κεννημένη. Καὶ γὰρ ἢ σε τεκοῦσα βίου εὐπορήσασα καὶ τὴν ξενοδόχον ἄμειψαμένη, οὐ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ φιλίας ἐποίησεν ἔργον. Πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας τε καὶ φιλανθρωπίας· ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ φιλανθρωπία δὲ ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος, πάντα ἀνθρώπων, καθὼς ἀνθρωπός ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ· εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενοδόχος αὕτη, καὶ ἀδικήσαντας ἐχθρούς ἐλεοῦσα εὐεργετεῖ, φιλάνθρωπος ἂν εἴη· εἰ δὲ διότι ⁷⁵ φίλη ἢ ἐχθρὰ ἢ φίλη τοιαύτη ⁷⁶, τοῦ τίνος αἰτίου φίλη ἐστὶν ἢ ἐχθρὰ, οὐ τοῦ ἀνθρώπου.

XCVIII. Κάγω ἀπεκρινάμην· Οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλάνθρωπος εἶναι κἀν ἡ ξενοδόχος, ξένην ἦν οὐκ ἠπίστατο εὐεργετήσασα; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλάνθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, ἅτε δὴ μηδὲ τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· ὑπὸ ὠδίνων γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπειστοι· ὥσπερ γὰρ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται, καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς· οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν, ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. Πλὴν ἐγγύς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλάνθρωπῳ· ὅτι ἄνευ τοῦ τι θηρᾶσαι καὶ λαβεῖν, εὐεργετεῖν πείθεται· οὐτω δὲ καὶ φιλάνθρωπος. Κάγω ἀπεκρινάμην· Ἐπὶ ποίαις οὖν πράξεσι φιλάνθρωπός τις εἶναι δύναται; Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἐπεὶ ὁρῶ σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω εἰπεῖν· φιλάνθρωπος ἐκεῖνός ἐστιν καὶ ἐχθροῖς ἡμέρωσ καὶ εὐεργετικῶς προσφερόμενος. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, σαφῶς ἀκουε. Τὴν φιλανθρωπίαν ἐκ δύο μοι νόει συγχεῖσθαι μερῶν· ὧν τὸ μὲν αὐτῆς

VARIAE LECTIONES.

* Clement., hom. xii, c. 25 etc. ⁶⁹ al. καθό, al. καθ' ὅτι ἐπί. Al. καθότι τὴν ἀπό. ⁷⁰ al. inser. α. ⁷¹ deest in al. ⁷² Παρ' ἐμοί. Unus liber παρ' ἐμοῦ, qui etiam κατακλασθεῖσα exhibet, ubi κολασθεῖσα. Cot. ⁷³ al. πέπειστο. ⁷⁴ ἠλέησε. ⁷⁵ al. δι' ὅτι, al. διάτι. ⁷⁶ al. καὶ διὰ τι ἐχθρὰ ἢ φίλη, ἢ τοιαύτη.

ἀλημοσύνη, τὸ δὲ ἀγάπη ἐστὶν ἢ πρὸς τὸν πλησίον· πλησίον δὲ ἀνθρώπου ἐστὶν, ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ εἰς εἰς ἀνθρώπος· ἀνθρώπος γὰρ ἐστὶ καὶ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς, καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος. Χρὴ οὖν τὸν φιλοφροσύνη ἀκούοντα, μιμητὴν εἶναι Θεοῦ, εὐεργετοῦντα⁷⁷ δὲ δικαίους τε καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τὸν τε ἥλιον καὶ τοὺς ὑετοὺς αὐτοῦ πᾶσι παρέχων⁷⁸. Εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν, κακοὺς δὲ κολάζειν, κριτοῦ ἔργον πράττειν ἐπιχειρεῖς.

A munifice se gerit. Quod autem ita habeat, manifeste audi. Mihi cogita, humanitatem ex duabus partibus constare; quarum una quidem, misericordia sit; altera vero, dilectio in proximum; proximus autem homini est, quilibet homo, nedum unus homo; homo enim est, etiam malus, et bonus, hostis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatore[m] Dei esse, et de justis atque injustis bene mereri; sicut ipse Deus in hoc mundo solem imbresque suos cunctis præbet⁷⁹. Quod si vis bonis quidem benefacere, malos vero punire, iudicis munus implere poteris.

XCV. Κἀγὼ ἔφην· Ἄρα γε καὶ ὁ Θεὸς ποτε^{78*} μέλων κρῖνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς, οὐ φιλόφροσύνη ἐστὶ (10); Καὶ ὁ Πέτρος· Τούναντιον λέγεις. Ἐπειδὴ γὰρ κρῖνει, φιλόφροσύνη ἐστὶ· φιλῶν γὰρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἡδικομένους, τιμωρεῖται τοὺς ἀδικήσαντας. Κἀγὼ ἔφην· Οὐκοῦν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' ὃ ἀνθρώπους ἡδίκησαν τιμωροῦμαι, φιλόφροσύνη εἰμι. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν, ἐφεῖτό σοι καὶ ἡ τοῦ κρῖνειν ἐξουσία, ὁρθῶς ἂν τοῦτο ἐποίησ· διὰ μὲν τοῦ ἐληφέναι τὴν ἐξουσίαν, καταδικάζων οὐς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε· διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν (11) ἀπταίστως ἐν τῷ κρῖνειν, οὐς μὲν ὡς δικαίους δικαίων, οὐς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. Κἀγὼ ἔφην· Ὅρθῶς ἔφης καὶ ἀληθῶς· ἀδύνατον γὰρ τίνα πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντα κρῖνειν ὁρθῶς. Ἐνίστα γὰρ φαίνονται τινες ἀγαθοί, ἀθέμιτα κρύφα διαπραττόμενοι· ἔνιοι δὲ ἀγαθοί, ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβανόμενοι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦ βασανίζειν καὶ ἀνακρῖνειν ἐξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὕτως ἔξει πάντως τὸ δικαίως δικάζειν· ἔνιοι γὰρ φονεῖς ὄντες, εἶτα τὰς βασάνους ὑπενεγκόντες, ἀφειθήσαν ὡς ἀθῶοι· ἕτεροι δὲ πάλιν ἀθῶοι τυγχάνοντες, τὰς βασάνους οὐχ ὑπομείναντες, καὶ διὰ τοῦτο καταφευσάμενοι ἑαυτῶν, ὡς αἰτιοὶ ἐκολάσθησαν.

XCVI. Καὶ ὁ Πέτρος, Ἐχει μετρίως καὶ ταῦτα, ἔφη· τὸ δὲ μεῖζον ἀκούσον. Ἐνίων ἀνθρώπων ἀμαρτανόντων ἢ εὖ πραττόντων, ἃ μὲν ὦν ποιοῦσιν βιά ἐστὶν αὐτῶν, ἃ δὲ καὶ ἀλλότρια· δίκαιον δὲ ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἰδίῳ ἀμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι, ἢ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι ἀμοιβῆς ἀξιοῦσθαι· ἀδύνατον δὲ τινὲ πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν (12) ἔχοντι ὑπὸ τίνος γενόμενα εἰδέναι σαφῶς, ποῖα μὲν αὐτοῦ

XCIV. Et ego dixi: Igitur et Deus, qui tum iudicaturus est, ut nos doces, non est humanus? Ac Petrus: Pugnancia loqueris. Nam quia iudicat, humanus est: diligens enim ac miseratus injuria affectos, injuriam inferentes plectit. Et ego, Itaque, inquam, si ipse bonis benefacio, et injuriosos quia injurii erga homines fuerunt castigo, humanus sum. Et Petrus respondit: Si una cum prænotione concederetur tibi et iudicandi potestas, recte id faceres: per acceptam quidem potestatem, condemnans eos quos Deus creavit; per prænotionem vero inculpate in iudicando, tum alios tanquam justos absolvens, tum alios tanquam injustos damnans. Et ego dixi: Recte locutus es ac vere: fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, iudicet recte. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant: nonnulli vero boni, hostium calumniam mali esse creduntur. Sed et si quis potestate torquendi et quæstionem habendi præditus iudicet, neque sic poterit omnino juste iudicare: quidam enim, cum homicidæ essent, postea quæstionis tormenta sustinentes, dimissi sunt, velut innocii; et alii rursus, qui innocentes erant, cum tormenta ferre non potuissent, ideoque contra se mentiti fuissent, tanquam rei affecti sunt supplicio.

XCVI. Tum Petrus: Atque hæc, inquit, modica sunt; audi vero majus quidpiam. Quando aliqui homines peccant, vel bene agunt; eorum quæ operantur, alia ipsorum propria sunt, alia etiam aliena: æquum vero est unumquemque pro delictis propriis dare pœnas, aut pro recte factis præmio donari. Fieri autem non potest, ut quispiam, nisi solus propheta, qui prænotionem habet, ab aliquo

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁷ deest in a1. ⁷⁸ a1. παρέχει. ^{78*} Sic. [F. leg. ποτε, Lat. vero aliquando loco tum. Ed. PATA. ⁷⁹ Matth. v, 45.

VARIORUM NOTÆ.

(10) Οὐ φιλόφροσύνη ἐστὶ. Melius vertisset nosser: *hominum amans*, quam *humanus*, ambiguitatis vitandæ causa. Sed ubique verba lectori adnumerat, non appendit. Vir doctus, qui ex ore *Henr. Valesii* excepit versionem Historicorum ecclesiasticorum, animadvertit virum summum interdum nimium a verbis abscedere, sed ipse nimis adhærens perpetuo βαρβαρίζει, nec semper feliciter potestatem vocum Græcarum exprimit. Hoc obiter et semel, quod sexcenties dici potuit, hic adnotandum censui. CLER.

(11) Τὴν πρόγνωσιν. Hic vox πρόγνωσιν non est prænotio; iudex enim prænosse delicta minime ne-

cesse habet, sed tantum scire præterita; neque enim pœnas sumit de futuris flagitiis, sed de præteritis. Igitur πρόγνωσιν, apud hunc scriptorem, est hoc loco τῶν πρότερον γεγονότων γνώσις, seu cognitio eorum quæ prius facta sunt ab iis, de quibus sententia fertur. An vero usquam alibi hæc vox hoc significato occurrat, satior me ignorare. Id.

(12) Πρόγνωσιν. Hic quoque hac voce significatur τῶν γενομένων γνώσις, ut sequentia verba ostendunt; neque enim cum prævisione futurorum in prophetis conjuncta fuit cognitio præteritorum; ita ut posterior e priore sequeretur. CLER.

gesta certo sciat; quænam quidem ejus propria sint, quænam vero non sint. Et ego, Vellem, inquam, audire, quo modo ex criminibus alia quidem sint propria, alia vero aliena. Et Petrus mihi respondit: Dominus noster Jesus Christus Filius Dei dixit: *Oportet ut veniant bona. Beatus autem, inquit, per quem veniunt. Similiter necesse est, ut etiam veniant mala: væ autem illi per quem veniunt*⁸¹. Porro si per malos veniunt mala, et per bonos bona inferuntur; inesse unicuique oportet, sive bonum sive malum gesserit, ut et quod a Spiritu dictum fuit: *Qui reddet unicuique secundum opera ejus*⁸², verum sit prorsus ac indubium.⁸³ Sed tamen qui virtutem omnino affectat, debet, quemadmodum dixit Christus, inimicos quoque diligere; et præterea pro illis orare, et conviciantibus benedicere, et calumniantibus condonare⁸⁴. Sic enim diligens erit mandatorum custos; atque veniæ omnium peccatorum ob charitatem erga proximum accepta, e vita discedet.

XCVII. ⁸⁵ His ego auditis: Multa, inquam, facere possumus, ad inimicis benefacere, omnes eorum injurias tolerando, ut insit in humana natura, impossibile puto. Tum Petrus respondit: Recte locutus es. Cum enim humanitas causa sit immortalitatis, multo constat. Nam si quis certo sibi persuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, liberationis ab æterno supplicio illis auctores esse, eos tanquam beneficos amore complectetur. Aliter autem nemo potest hoc mandatum perficere, nisi valde Deum diligat, et in illius timore sit institutus. Ait enim: *Initium sapientiæ, timor Dei*⁸⁶. Qui autem timore Dei imbutus fuerit, ad charitatem omnino perveniet, eodemque loco habebit proximum, quo seipsum. Ista postquam Petrus dixit, vespera succedente, ad somnum nos contulimus.

XCVIII. ⁸⁷ Exorto autem mane, ingressus Petrus, ait: Clemens cum matre sua Matthidia et mea uxore simul in curru considant. Pergentibus autem nobis per viam quæ Balanæas ducit, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Dixi ego: Ad indagationem tui et geminorum liberorum Faustini et Faustini egressus, incompertus manet: puto autem eum mox obiisse; vel enim incidisse in naufragium, vel in via cecidisse vel dolore exedente tabem esse passum. Illa vero audiens, et in lacrymas effusa, ingemuit quidem, ac ægre habuit: verum quod me invenisset, multum de mœrore de-

εστιν ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἔστι. Κάγω εἶπην· Ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων⁸⁵, τὰ μὲν βία, τὰ δὲ ἀλλότρια. Καὶ ὁ Πέτρος μοι ἀπεκρίνατο· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶπεν· Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δὲ, φησί, δι' οὗ ἐρχεται (13). Ὁμοίως ἀνάγκη καὶ τὰ κακὰ ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἐρχεται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν ἐρχεται τὰ κακὰ, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἐκάστῳ⁸⁶, εἴτε ἀγαθὸν ἔπραξεν, εἴτε φαῦλον, ἵνα καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· Ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀληθὲς ἢ πάντως καὶ ἀναμφλογον. Πλὴν ἀλλὰ τὸν ἀρετῆς ὅλως ἀντιποιούμενον, δέον ἐστὶν ὡς ὁ Χριστὸς εἰρηκε, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν· εἰ μὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι, καὶ τοὺς λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, καὶ ταῖς ἐπιηράζουσι συγχωρεῖν. Οὕτω γὰρ ἀκριβὴς ἔσται φύλαξ τῶν ἐντολῶν, καὶ τὰ ἁμαρτήματα πάντα διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης συγχωρηθεὶς, ἀπελεύσεται.

XCVII. Τούτων ἀκούσας αὐτὸς, Πολλὰ⁸⁷ μὲν πράττειν⁸⁸ δυνατόν, εἶπην· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτῶν ὑποφέροντα τὴν ἐπήρειαν, οὐκ οἶμαι δυνατόν ἀνθρωπιεῖα προσεῖναι φύσει. Καὶ ὁ Πέτρος, Ὁρθῶς εἶπης, ἀπεκρίνατο. Ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὐσα ἡ φιλανθρωπία, πολλοῦ δίδοται. Ἐὰν γὰρ πληροφρηθῆ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν κακουχοῦντες οὐς μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς αὐτοῖς⁸⁹ αἰτίαι γίνονται, ὡς εὐεργέτας αὐτοὺς ἀγαπήσουσιν. Ἄλλως δὲ ἀδύνατόν τινα τὴν τοιαύτην ἐντολὴν κατορθῶσαι, εἰ μὴ σφόδρα τὸν Θεὸν ἀγαπῶν εἴη, τῷ τούτου φόβῳ παιδαγωγούμενος. Φησὶ γάρ· Ἀρχὴ σοφίας φόβος Θεοῦ⁹⁰. Τῷ ἐκείνου δὲ φόβῳ στοιχειωθεὶς τις, εἰς ἀγάπην ἤξει πάντως, καὶ οὕτως ἔξει καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐσπέρας ἐπι καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν.

XCVIII. Ὁρθρου δὲ γενομένου⁹¹, εἰσιῶν ὁ Πέτρος εἶπεν· Ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς Μαθιδίας, καὶ τῆς ἐμῆς γυναίκος, ἅμα ἐπὶ τοῦ ὄχηματος καθεζέσθωσαν. Ὁρμώντων δὲ ἡμῶν τὴν ἐπὶ Βαλαναίας⁹² ὁδόν, ἐπίθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατὴρ διάγει. Κάγω εἶπην· Ἐπὶ ζήτησίν σου καὶ τῶν διώμων υἱῶν, Φαυστίνου τε καὶ Φαυστινιανοῦ ἐξελεθῶν, ἀνεύρετος μένει· οἶμαι δὲ τάχα καὶ τελευτῆσαι αὐτόν, ἢ ναυαγία περιπεσόντα, ἢ ἐν ὁδῷ σφαλέντα⁹³, ἢ τηκεδόνι λύπης μαρασμὸν ὑπομείναντα⁹⁴. Ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρυς γενομένη, ἐστέναζε μὲν καὶ λυπηρῶς εἶχε· τῇ δ' ἐμῇ εὐρύσει τὸ πολὺ τῆς λύπης

VARLÆ LECTIONES

⁸⁵ al. add. ἢ κατορθωμάτων. ⁸⁶ Matth. xviii; Luc. xvii. ⁸⁷ al. add. τὸ ἴδιον. ⁸⁸ Rom. ii, 6. ⁸⁹ Clement. hom. xii, cap. 32. ⁹⁰ Matth. v; Luc. vi. ⁹¹ Clement., hom. xxi, c. 33. ⁹² al. τ' ἄλλα. ⁹³ al. πρᾶρον. εἶναι. ⁹⁴ al. αὐτῆς. ⁹⁵ Prov. i, 7. ⁹⁶ al. κυρίου. ⁹⁷ Clement. hom. xiii, c. 4, etc., Recogn. l. vii, c. 25, etc. ⁹⁸ διαγενομένου. ⁹⁹ al. Βαλανίας. ¹⁰⁰ Quid si σφαγέντα. ¹⁰¹ al. ὑπομείναι.

VARIORUM NOTÆ.

(13) Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δὲ, φησὶ, δι' οὗ ἐρχεται, etc. Vix crediderim, in exemplari Ebionitico Matthæi, ita lectum. Verisimilius mihi videtur citari hic textum loci, aut potius collectio-

nem Ebionitæ; quasi diceret: Ut dixit Christus oportere esse scandala: sic etiam oportet esse bona; et quemadmodum dixit: Væ scandalorum auctori, ita et euge dicet rerum bonarum auctori. b.

παρεμβαίτω. Κατηντήσαμεν οὖν εἰς Βαλαναίας⁹⁷ (14), A καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰς Πάλτον⁹⁸ ἤλθομεν, ἀκαίθην εἰς Γάβαλα. Τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν. Καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἤγον ἐπὶ τὴν ξενίαν⁹⁹. Ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν, Ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμέρας ἡμᾶς προσμεῖναι. Δυνατὸν γὰρ ἐν τῷ πλήθει, καὶ τινὰς εὐρέσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος ἀξίους. Ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυνθάνοντό μου, τίς ἂν εἴη ἡ ξένη αὐτῆ γυνή. Κάγῳ ἔφη· Ἐμὴ μήτηρ, ἣν ἐπιγυνῶναί μοι ὁ θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ Κυρίου μου ἐδώρησατο.

XCIX. Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος αὐτοῖς ἐν κεφαλαίῳ πάντα ἐξέθετο, ὅσα τε παρὰ τῆς μητρὸς ἀκούσειε, καὶ ὅσα πρότερον παρ' ἐμοῦ μάθοι, περὶ B τοῦ πεπλασμένου ὄνειρου περὶ τε τῆς ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ καὶ τῶν υἱῶν ναυαγίας, καὶ ὅπως ὕστερον ὁ πατήρ εἰς ἀναζητήσιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν διδύμων αὐτῆς παίδων ἐκβάς, ἀχρι τῆς δεύρο διέμεινεν ἀγνωστος, κινδύνῳ τυχὸν καὶ αὐτὸς θαλαττίῳ περιπεσών.

C. Τοῦτων οὕτω κεφαλαιωδῶς βηθέντων ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ὁ Νικήτης καὶ Ἀκύλας καταπλαγέντες· Ἄρά γέ, Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, εἶπον, ἀληθές, ἢ θειρὸς ἐστὶ ταῦτα; Καὶ ὁ Πέτρος, Εἰ μὴ κοιμώμεθα, ἔφη, ἀληθές τυγχάνει. Οἱ δὲ βραχὺ μέιναντες, καὶ ὡς περ ἐπὶ συννοίας γενόμενοι, Ἡμεῖς ἐσμεν Φαυστίκας καὶ Φαυστινιανὸς, ἔφασαν· καὶ ἀπαρχῆς, σοῦ βαλεγομένου, ἀλλήλοισι ἐμβλέποντες, πολλὰ περὶ αὐτῶν κατεστοχαζόμεθα, μὴ ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρῃ τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ καὶ ἐσωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. Πρὸς δὲ τὸ τέλος νῦν τῶν λεγομένων ἰδόντες, καὶ γνόντες ἀκριβῶς, ὅτι περ ἡμῖν διαφέρει τὰ εἰρημένα, τότε ἑαυτοὺς ἀνωμολογήσαμεν. Καὶ τοῦτο εἰπόντες, μετὰ δακρῶν ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμωμένην εὐρόντες, περιπλέκεσθαι ἤδη ἐβούλοντο. Ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυσεν αὐτοὺς, εἰπὼν· Ἐάσατέ με, αὐτὸς ὑμᾶς τῇ μητρὶ προσάγαγε, μήπως ὑπὸ τῆς πολλῆς ἀφρονείας χαρᾶς, καὶ εἰς ἔκστασιν ἔλθοι φρονῶν, ἅτε ἐγὼ καὶ κοιμωμένη, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἀπηχολημένον ἔχουσα.

CI. Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχε τοῦ ὕπνου, διεγερθεῖσθαι τῇ μητρὶ, ὁ Πέτρος περὶ θεοσεβείας αὐτῇ διαλεχθεὶς πρότερον καὶ εἰπὼν· Γινώσκειν σε θέλω, γύναι, τῆς ἡμετέρας πίστεως τὴν ἀκριβείαν. Ἐνα γὰρ θεὸν σέβωμεν τὸν πεποιηκότα οὐρανὸν τε καὶ γῆν, καὶ ὃν ἕρξαι κόσμον· καὶ τοῦτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις αὐτὸν σέβειν μόνον, καὶ τὸ αὐτοῦ ἀγαθῆν ἔνομα, τιμᾶν τε γονεῖς καὶ σωφρονεῖν, βιούντας ἀνεπιλήπτως, καὶ τραπέζης ἐθνικῆς μὴ μετέγειν, διὰ τὸ ἀκαθάρτους αὐτοὺς πολιτεύεσθαι. Ὅταν δὲ πείσωμεν αὐτοὺς τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ

trahebat. Pervenimus ergo Balanæas : et sequenti die Paltum ivimus, et inde Gabala ; aliaque die Laodiceam devenimus. Cum ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas et Aquila ; et osculati, ducunt ad hospitium. Petrus autem pulchram et magnam civitatem videns : Æquum est, inquit, nos hic aliquot dies commorari : fieri enim potest, ut in tanta multitudine quidam reperiantur Christi sorte ac partibus digni. Cæterum Nicetas et Aquila percontabantur me, quænam esset illa mulier extera. Et ego dixi : Mater mea est, quam ut agnoscerem, Deus mihi per dominum meum Petrum concessit.

XCIX. Hæc postquam dixi ; Petrus illis cuncta summam exposuit ; tum quæ ex matre audivisset, tum quæ antea ex me comperisset ; nimirum, de somnio confecto, de naufragio una cum liberis facto, et quemadmodum postea pater ad investigationem uxoris atque geminorum ejus natorum profectus, usque adhuc manserit ignotus, fortassis ipse quoque in maris discrimen delapsus.

C. His ita capitulatim a Petro relatis, Nicetas et Aquila stupore percussi dixerunt : Here ac Domine omnium, verumne est quod narratur, an somnium ? Et Petrus, Nisi dormimus, inquit, res ita habet. At illi paululum morati, ac velut cogitabundi : Nos, inquierunt, sumus Faustinus et Faustianus : atque ab initio tuæ narrationis, alter alterum inspicientes, plurimum circa nos considerabamus num quæ dicebantur ad nos pertinerent ; reputantes, multa similia in vita contingere : quocirca et silivimus, cum cor nostrum palpitaret. Nunc vero in fine sermonis, videntes ac probe scientes, quæ a te dicta sunt, ad nos pertinere, tunc nos declaravimus. Atque hoc dicto, cum lacrymis properabant ad matrem, eamque dormientem nacti, protinus complecti volebant. Sed Petrus prohibuit, dicens : Sinite me ; ipse vos ad matrem adducam ; ne forte multo gaudio repente adveniente, in animi stupore incidat ; utpote quæ etiam dormiat, spiritumque somno habeat occupatum.

CI. Cæterum postquam somnum ad satietatem cepit, ac experrecta est mater, Petrus ad illam prius sermonem habuit de cultu Dei, ac dixit : Scire te volo, mulier, nostræ fidei disciplinam¹⁰⁰. Unum enim Deum colimus, effectorem cæli et terræ, et hujus quem vides mundi ; ejusque legem servamus, quæ in primis continet, ipsum solum colendum esse, sanctificandum nomen ejus, honorandos parentes, temperanter vivendum et inculpatè ; nec mensam cum gentilibus communem habendam, quod impuram vitam degant. Cum autem eis persuasimus

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ al. Βαλανέας. ⁹⁸ al. Πάλταν. ⁹⁹ al. οἰκίαν. ¹⁰⁰ l. Rec. l. x, c. 47.

VARIORUM NOTÆ.

(14) *Balanæas*, etc. De situ horum Syriae locorum vide quæ collegit Christoph. Cellarius. *Geogr. Ant.* lib. III, cap. 21. **CLEA.**

sentire ac facere ea quæ ad veritatem spectant, sacro baptismo in ter beata quadam nominis invocatione eis donato, tum demum una cum illis etiam vescimur. Alioqui nec si pater sit, aut mater, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quisvis alius naturali amore charus, cum ipso cibum sumere licitum est nobis. Hoc quippe præsertim ob fidem agimus. Ne igitur contumeliam existimes, quod nunc tecum filius cibum non capiat, usquequo tu eadem nobiscum sentias et agas.

CII. His illa auditis, ait : Quid ergo impedit hodie me baptizari ? quæ et ante quam viderem te, eos qui dicuntur esse dii aversata sum, per hanc rationationem, quod cum multa fere quotidie ipsis immolarem, mihi in adversis rebus non adfuerint. De stupro autem quid oportet me dicere ? quandoquidem nec divitem deliciæ me ad hoc pellexerint ; nec subsecuta paupertas eo venire me compulerit ; ut quæ pudicitiam velut maximum bonum capesserem ; cuius gratia et in tantam calamitatem deveni. Sed nec te arbitrator, domine mi Petre, ignora, majorem cupiditatem ex lata fortuna oriri : unde ego quæ in secundis rebus temperate vixi, in afflictione me voluptatibus non dedo. Neque vero nunc animum meum existimes ægritudine esse liberum, qui aliquantum consolationis nactus est per Clementis recognitionem. Succedens namque tristitia ex duobus liberis meis nata, hoc quaecunque gaudium obscurat. Non enim adeo nos contristat, eos in mari male periisse, quam sine pietate erga Deum, una cum animis interiisse eorum corpora. Pater autem eorum, meusque maritus, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberis progressus, tot annis non comparet : prorsus vero et ipse obiit. Etenim miser, ob continentiam diligebat me et erat amans liberorum : quare cunctis nobis, a se super omnia dilectis, orbatus senex, præ maximo dolore occubuit.

CIII. Matrem vero hæc locutam audientes liberi, non amplius, secundum Petri admonitionem, se continere potuerunt : sed exsurgentes, tum complectebantur eam, et cum lacrymis deosculabantur. Ob quod mater attonita, quid hoc sibi vellet, præ stupore juxta atque ignorance rerum, interrogabat. Statimque Petrus dixit : Advoca, o mulier, fortiter mentem tuam, ut natis tuis fruaris jucunde. Illi enim sunt Faustinus et Faustianus, quos aiebas in pelago obiisse, quosque dum luges, vitam tuam is luctus non vitalem efficiebat. Qui vero alter eorum Nicetas, alter Aquila vocetur, ipsi auspicio dicant et doceant. Hæc Petro dicente, mater, gaudio immodico repleta, propemodum et spiritu defecit : attamen recolligens se, ac velut sui compos facta : Filii mei optatissimi, inquit, filii dulcissimi,

ποιεῖν, τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀξιώσαντες ἐν τρισμακαρίᾳ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε δὴ αὐτοῖς καὶ συναλιζόμεθα ¹. Ἐπεὶ οὐδ' ἂν πατὴρ ἢ μήτηρ τυγχάνῃ, ἢ γυνὴ, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως τὴν στοργὴν ἔχων, συνεσιδῶσθαι αὐτῷ θεμιτὸν ἡμῖν. Πίστει γὰρ διαφερόντως τοῦτο ποιούμεν· Μὴ οὖν ὕβριν ἡγήσῃ, τὸ μὴ νῦν συνεσιδῶσθαι σοὶ τὸν υἱόν, ἔχρας ἂν ² τὰ αὐτὰ ἡμῖν φρονῆς καὶ ποιῆς.

CII. Ἡ δὲ ἀκούσασα, ἔφη· Τί οὖν κωλύει με σημερον βαπτισθῆναι ; Ἥτις καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν σε, τοῖς λεγομένοις θεοῖς ἀπεστράφην λογισμῶ τοιοῦτῳ, ὅτι πολλὰ σχεδὸν καθ' ἡμέραν θυοῦσθ μοι τοῦτοις, ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθασάν μοι. Περὶ δὲ μοι ^B χεῖρας τί δεῖ με καὶ λέγειν ; ὅπῃ δ' ἂν οὐδὲ πλουτῶσαν τρυφή με πρὸς τοῦτο ἠπάτησεν· οὐδὲ ἡ μετὰ ταῦτα πενία ἐπὶ τοῦτο γε ἐλθεῖν κατηγάγκασεν, ἕτε δὴ τῆς σωφροσύνης ὡς μεγίστου καλοῦ ἀντιποιομένης μου· ἤς ἔνεκα, καὶ εἰς τοσαύτην ἦλθον περιστάσιν. Ἄλλ' οὐδὲ σε ὄμμαι, κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλειὸν ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεται· ὅθεν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν δυσθυμίᾳ πρὸς ἡδονὰς ἑαυτὴν οὐκ ἐκδίδωμι. Ἄλλὰ μηδὲ νῦν κακουλίας ἀπὴλλάχθαι νομίσης μου τὴν ψυχὴν, τὴν ποσὶς παραμυθίας τυχοῦσαν, διὰ τὴν Κλήμεντος ἀναγνώρισιν. Ἀντισειροχόμενη γὰρ ἡ ἐκ τῶν δύο μου τέκνων ἀθυμία ³, καὶ τὴν ποσὶς ἀμαυροῖ χαρὰν. Αὐταὶ γὰρ ἡμᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ τοῦτους παραπολέσθαι, ὅσον καὶ ^C χωρὶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας διασφαρῆναι μετὰ γε τῶν ψυχῶν αὐτοῖς καὶ τὰ σῶματα. Ὅ δὲ τούτων πατὴρ, ἐμὸς δὲ σύνευνος, ὡς παρὰ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπὶ τε τὴν ἐμὴν καὶ τῶν υἱῶν ζήτησιν ἐκδῶς, τοσοῦτοις ἔτεσιν ἀφανῆς ἐστὶ πάντως δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεῦτῃσε. Καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν, φιλότεκνος ἦν· ὅθεν πάντων ἡμῶν τῶν ὑπὲρ πάντα ἡγαπημένων αὐτῷ στερηθεὶς ὁ γέρων, ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διαπεφώνηκε.

CIII. Τῆς δὲ μητρὸς ταῦτα λεγούσης ἀκούσας οἱ παῖδες, οὐκέτι κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου παραίνεσιν ἠδυναντο στέγειν· ἀλλ' ἀναστάντες περιεπλέκοντο τότε αὐτῇ, καὶ δάκρυσι ^D κατεφίλουν. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἡ μήτηρ καταπλαγείσα, τί θέλοι τοῦτο εἶναι, ὑπὸ ἐκστάσεως ὡσπερ καὶ ἀγνοίας τῶν γινομένων, ἠρώτα. Καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς, Παράστησον, ὦ γύναι, εἶρηκε, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὥστε τῶν σῶν ἡδέως ἀπολαῦσαι τέκνων. Οὕτοι γὰρ εἰσι Φαυστίνος καὶ Φαυστινιανός, οὓς ἔλεγες ἐν βοῦθῷ τεθνᾶναι, καὶ ὧν τὸ πένθος ἀδιώτων ἐτίθει σου ⁴ τὴν ζωὴν. Πῶς δὲ αὐτοῦ ὁ μὲν Νικίτης, ὁ δὲ Ἀκύλας καλεῖται, αὐτοὶ καλῶς λεγέτωσάν τε καὶ διδασκέτωσαν. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἡ μήτηρ ἀμέτρον πλησθεῖσα χαρᾶς, μικροῦ ἂν ἀπολλοίπει καὶ τὴν πνοήν· ἀνενεγκοῦσα δὲ ὄμωκ, καὶ ὡσπερ ἑαυτῆς ⁵ γενομένη, Τέκνα μου ποθεινὰ, ἔφη,

VARIE LECTIONES.

¹ al. συναλιζόμεθα. ² al. πρᾶρον. μή. ³ al. βαρυθυμία. ⁴ al. τό. ⁵ al. σὺν δάκρυσι. ⁶ al. σοὶ. ⁷ al. ἐφ' ἑαυτῆς. al. ἐν ἑαυτῇ.

εἶνα γλυκυτάτα, τέκνα καρδίας καύσωνες τῆς ἐμῆς, **A** filii ardores cordis mei, dicite mihi quænam vobis
εἶπαί μοι, τίνα δὴ τὰ κατὰ * τὴν χαλεπὴν ἐκείνην
νύκτα συμβάντα ὑμῖν.

CIV. Καὶ ὁ Νικητῆς αὐτίκα τὸν λόγον ἀναλαβὼν,
οὕτως ἔφη· Ἡμῖν, ὦ μήτηρ, ὡς οἶσθα, τοῦ πλοίου
κατὰ τὴν νύκτα * διαβράγνεντος, ἄνδρες τινὲς ἐν τῷ
βοθῷ ληστεύειν οὐ δεδοικότες, ἡμᾶς ἀνελόμενοι, καὶ
τινὲς ἐνθήμενοι σκάφει, ἔπειτα δὲ κίωπαις χρώμενοι,
εἰς τὴν Στράτειον ἦγον Καϊσάρειαν· κάκει σφόδρα
συγερομένους ἡμᾶς τῷ λιμῷ, πρὸς δὲ καὶ περιδεεῖς
ὄντας, μὴ τι καὶ προπετὲς καὶ τῶν αὐτοῖς οὐ δοκούν-
των φθειγώμεθα, ἐκείνοι τὰ ὀνόματα ἡμῶν διαμεί-
φαντες, εἰς δουλείαν ἀθλίως ἀπέδοντο. Γυνὴ δὲ τις
ἡμᾶς Ἰουδαίους προσήλυτος ἀξιόλογος πάνυ, ὄνομα
Ἰούστα ὄνησαμένη, ἐν τέκνων ἐφύλαττε μοῖρα, καὶ
κίση ἑλληνικῆ παιδεία μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευσεν. **B**
Ἡμεῖς δὲ γενόμενοι ἐφ' ἡλικίας ἔμφρονες, καὶ τὴν
θρησκίαν ἠγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιλοπονή-
σαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι, ἐλέγ-
χειν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνατῶς ἔχωμεν, ἠκριθώσαμεν
δὲ καὶ τὰ φιλοσόφων, ἐξαιρέτως τὰ ἀθεϊώτατα. Λέγω
ἢ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πύρρωνος, ἵνα καὶ μᾶλλον
ἀνασκευάζειν δυνώμεθα.

CV. Σίμωνι δὲ τινι Μάγῳ σχεδὸν γενόμενοι σύντρο-
φοι, φιλίας ὁδοῦ ἀπατηθῆναι ἤθη ἐκινδυνεύομεν.
Ἵθως ταῦτα, μήτηρ, ἐπὶ καιροῦ σοι ἀκριδέστερον
ἐκτεθήσεται. Πλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατάσθαι ὑπὸ τοῦ
Σίμωνος, ἐταίρος τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου Ζακ-
χαῖος λεγόμενος, προσηκόμενος ἐνουθέτησε μὴ συνθέ-
σθαι τῷ μάγῳ· ἐπαλθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, **C**
ὅπως ἡμᾶς πληροφορήσας πείσῃ περὶ τῶν τῆ θεοσε-
εῖς διαφερόντων. Διὸ καὶ σὲ, μήτηρ, εὐχόμεθα, ὡς
ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ αὐτὴν με-
τασχεῖν, ὅπως κοινῶν ἁλῶν καὶ τραπέζης δυνηθῶμεν
μεταλαβεῖν. Αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐνόμιζες
ἡμᾶς ἐν τῇ θαλάσῃ τεθνᾶναι ¹¹.

CVI. Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ
ἡμῶν προσέπεσε τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιούσα,
ὅπως αὐτὴν τε καὶ τὴν ξενόδοχον αὐτῆς μεταπεμψά-
μενος βαπτίσῃ· Ἴνα, φησὶ, μηδεμίαν τις ἀμοιβὴς ἡμέ-
ρα γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα,
καθ' ἣν ἂν οὐ συνεστιαθῆιν αὐτοῖς ¹². Καὶ ἡμῶν δὲ
τὰ ὅμοια τῇ μητρὶ συνεκετευόντων, ὁ Πέτρος ἔφη·
Τί οἰεσθε, μόνος ἐγὼ ἀσπλαγχνός εἰμι, ὅτι μὴ βούλο-
μαι συνεστιαθῆναι ὑμᾶς τῇ μητρὶ, σήμερον βαπτί-
σας αὐτὴν ¹³; Οὐ μὲν οὖν. Ἀλλὰ κλῖν μίαν ἡμέραν
πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεύσαι αὐτὴν δεῖ· ἐπεὶ ¹⁴
καί τις ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐφθέγγετο ἡ μήτηρ· τάχα γὰρ
εἰ μὴ τοῦτο, πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀγνισθῆναι
ἔδει ¹⁵.

CVII. Ἐρομένην οὖν μοι, τί ἄρα καὶ φθειγασμένη
τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφηγεν ¹⁶, ὁ Πέτρος ἔφη· Ἀπό-
χρη καὶ μόνον αὐτῆς ἡ ἀξίωσις τοῦ συμβαπτισθῆ-

CIV. Tum Nicetas, confestim resumpto sermone
ita inquit : Quando nobis, o mater, quemadmodum
scis, navigium noctu disruptum est, homines qui-
dam qui in mari prædas agere non verentur, cepe-
runt nos, et scaphæ imposuerunt; posteaque remis
usi, duxerunt Cæsaream Stratonis : atque ibi vehe-
menter fame compressos, ut metu affecti nihil præ-
ceps, quodque iis displiceret loqueremur; illi, no-
minibus nostris mutatis, in servitum misere tra-
diderunt. Porro mulier quædam apud Judæos pro-
selyta, valde laudabilis, nomine Justa, cum nos
emisset, habuit loco filiorum, omnibusque Græcis
disciplinis studiose erudit. Nos vero per ætatem
facti prudentes, et religionem amavimus, et litteris
gnaviter operam dedimus; ut cum reliquis gentibus
disputantes, eas possemus de errore arguere ¹⁰.
Perdidicimus etiam philosophorum decreta, maxime
quæ a pietate in Deum alienissima sunt : Epicuri,
inquam, et Pyrrhonis; quo et magis possemus con-
futare.

CV. Cæterum una cum Simone quodam Mago
educati, ratione amicitia, in fraudem fere inducti
fuimus. Verum ista tibi, mater, in tempore diligen-
tius exponentur. Sed cum decipiendi essemus per
Simonem, familiaris quidam domini nostri Petri,
Zacchæus dictus, accedens monuit ne mago assen-
tiremur, Petroque advenienti obtulit, ut nos plene
atque certo quæ spectant ad cultum Dei doceret.
Quare etiam te oramus, mater, ut quæ nos conse-
cuti sumus bona, illa et tu percipias; quo communi
sale ac mensa uti possimus. Ea igitur causa est,
propter quam nos in mari periisse existimavimus.

CVI. Hæc cum Faustinus prolocutus fuisset,
mater nostra prociudit coram Petro, rogans et obs-
crans, uti se suamque hospitem accersitam, bap-
tizaret : Ut, inquit, ex quo natos meos recepi,
nullus dies excludatur, in quo cum iis non sumpserim
cibum. Cumque nos eadem quæ mater comprecar-
emur, Petrus ait : Quid putatis, unus ego immi-
sericors sum, quod nolim vos cum matre vestra
D vesci, hodie eam baptizans? Minime vero. Sed
oportet, ut ipsa, ante quam baptizetur, saltem uno
die jejuset : quandoquidem et nonnulla pro se lo-
cuta est mater : quod si non esset, multis diebus
eam necesse fuisset expiari.

CVII. Interroganti ergo mihi, quidnam ea locu-
ta, fidem suam indicasset, Petrus respondit : Suffi-
cit duntaxat illius postulatio de hospita et benefica,

VARLÆ LECTIONES.

* μετά. * al. inser. ἐκείνην vel ταύτην. ¹⁰ Recogn. l. viii, c. 7. ¹¹ al. add. τότε, ἐν
ἐκείνῃ τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ ὑπὸ πειρατῶν ἀχθῆναι ἐν πελάγει. ¹² al. μὴ συνεστιαθῆσαι αὐτοῖς· ταῦτα
οὖν καὶ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλεσάντων, ὁ Πέτρος· ἔφη· τί νομίζετε ἐγὼ, μόνος. ¹³ al. deest in al.
¹⁴ al. ἀκλίως. ¹⁵ al. ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀπεληνισθῆναι ἔδει. ¹⁶ Κάγω εἶπον· εἰπέ ἡμῖν, τίνα
ἐφθέγγετο λόγον, ὅς τῃν. ¹⁷ Deest in al.

ut secum baptizaretur. Neque enim id dilectæ suæ tradi postulasset, nisi prius erga baptismum tanquam erga magnum donum fuisset affecta. Quare ego multos damnare non dubito; quod cum ipsi baptizati fuerint, et profiteantur se credere, nihil faciant dignum fide, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, et filios, atque amicos) ad hoc exhortentur. Nam si crederent, vitam æternam cum bonis operibus in baptismo a Deo donari, plane eos quos diligenter, ad illum suscipiendum hortarentur. Quando denique eos vident ægrotare, aut in mortis viam abduci, aut alia molesta sustinere, gemunt, ac ducuntur commiseratione. Ita si crederent, ignem perpetuum manere eos qui Deum non colunt, non cessarent monere, vel super illis plorare et graviter dolere, dum eos cernunt non habere fidem. Atque nunc hospitam evocatam interrogabo, num legem nostram velit amplecti: et ita consequenter quæ oportet faciemus. Mater autem vestra, quoniam prout decet fidelem, in baptisma animata est, ante baptismum jejunet uno die.

CVIII. At illa jurabat, se duobus superioribus diebus, dum narrat mulieri recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum non cepisse; nisi pridie duntaxat paulum aquæ. Cui juramento et uxor Petri testimonium præbuit, dicens, vere eam nihil gustasse. Et Aquila ait: Nihil ergo impedit, eam, domine mi, hodierno die baptizari. Tum Petrus: At hoc, non est baptismi jejunium; quandoquidem nec propterea factum est. Et Faustinianus: Sed fortasse Deus volens matrem nostram ne uno quidem post recognitionem die a nostra mensa separari, hoc jejunium præstruxit. Sicut enim in ignorantia servavit pudicitiam, id quod veritatem decet faciens, ita et nunc Deus forte providit, eam ante unum diem, in ignorantia jejunare, pro vero baptismo; ut a primo die quo nos agnovit, nobiscum posset etiam salem seu cibum percipere.

CIX. Tum Petrus: Ne nos, inquit, vincat malitia, prætextum nacta Providentiam et matris amorem; sed potius vos, et ego vobiscum, hodie in jejunio permaneamus, et cras baptizabitur. Hunc in modum locutus est Petrus, cunctique orationi assensi sumus. Multo autem maturius quam quotidie solebat, Petrus experrectus, ad nos ingressus est, quos somno excitavit, ac dixit: Fau-

Α ναι αὐτῇ τὴν ξενοδόχον καὶ εὐεργέτιν ¹⁸. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῇ ὑπὸ αὐτῆς ποθουμένη δοθῆναι ¹⁹ ἤξιον, εἰ μὴ πρότερον αὐτῇ διετέθη ὡς ἐπὶ μεγάλη τῇ τοῦ βαπτίσματος δωρεᾷ ²⁰. Ὅθεν ἐγὼ πολλῶν ἔχω καταγινώσκειν ²¹, ὅπῳτ' ἂν αὐτοὶ βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες ²², μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μηδὲ οὐδ' ἀγαπῶσι, λέγω δὴ γυναίκας ἑαυτῶν καὶ υἱοὺς ἅμα καὶ φίλους, εἰς τοῦτο προτρέπονται. Εἰ γὰρ πεπιστεύκασι ζωὴν αἰώνιον σὺν ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν Θεόν ²³ ἐπὶ τῷ βαπτίσματι, πάντως ἂν καὶ οὐδ' ²⁴ ἡγάπων προτρέποντο βαπτισθῆναι. Ἐπεὶ ²⁵ τι δῆποτε νοσοῦντας ὀρῶντες, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον ²⁶, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ²⁷ κατελεοῦσιν. Οὕτως εἰ ²⁸ ἐπιστεύκεισαν αἰώνιον πῦρ περιμένειν τοὺς τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νουθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ἠρῶντες, δακρῦόντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ χαλεπῶς ὀδυνώμενοι. Καὶ τὰ ²⁹ νῦν τὴν ξενοδόχον τέμψας ἀνακρινῶ εἰ τὸν νόμον ἡμῶν ἀγαπᾶν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἂ δὲ πράξομεν. Ἡ δὲ μήτηρ ὧμων ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, νηστευσάτω ἡμέραν ³⁰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

CVIII. Ἡ δὲ ὤμνυε δύο τῶν διελευσῶν ἡμερῶν τῇ γυναικὶ ³¹ διηγουμένη τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν, ὑπὸ πολλῆς χαρᾶς, τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν ³², ἢ ἄλλ' ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ³³ κατελεοῦσιν. Οὕτως εἰ ³⁴ ἐπιστεύκεισαν αἰώνιον πῦρ περιμένειν τοὺς τὸν Θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νουθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ἠρῶντες, δακρῦόντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ χαλεπῶς ὀδυνώμενοι. Καὶ τὰ ³⁵ νῦν τὴν ξενοδόχον τέμψας ἀνακρινῶ εἰ τὸν νόμον ἡμῶν ἀγαπᾶν αἰρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἂ δὲ πράξομεν. Ἡ δὲ μήτηρ ὧμων ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, νηστευσάτω ἡμέραν ³⁶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

CIX. Καὶ ὁ Πέτρος· Μὴ ἡμᾶς ³⁷, ἔφη, νικάτω ἡ κακία πρόφασιν εὐροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ³⁸ τῆς τεκουσῆς στοργῆν ³⁹· ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς, καὶ γὰρ σὺν ὑμῖν διαμείνωμεν τὴν σήμερον ἐν νηστείᾳ ⁴⁰, καὶ αὐριον βαπτισθήσεται. Οὕτως ἔφη Πέτρος, καὶ οἱ πάντες τῷ λόγῳ συνευδοκῆσάμεν ⁴¹. Ὁρθρίωτερον δὲ πολλῶ τῷ καθ' ἡμέραν ὁ Πέτρος διῦπνισθεις, εἰσῆγει πρὸς ἡμᾶς, καὶ διαναστήσας, Φαυστίνος, εἶπε ⁴²,

VARLÆ LECTIONES.

¹⁸ al. αὐτὴν τῇ ξενοδόχῳ καὶ εὐεργέτιδι. ¹⁹ al. παρεκάλει. ²⁰ al. αὐτῇ τῇ τοῦ βαπτίσματος προσῆλθε δωρεᾷ. ²¹ καταγινώσκω. ²² al. λέγοντες. ²³ Deest in al. ²⁴ al. ἀνυπερθέτως οὐδ'. ²⁵ al. add. ἀλλ' ἐρεῖ τις ὧμων· ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. Τοῦτο εὐηθὲς ἐστίν. Ἐπεὶ. ²⁶ al. θανάτῳ. ²⁷ al. ἐλεοῦσιν. ²⁸ al. πεπιστεύκεισαν. ²⁹ al. ὡς περὶ ἀπίστων ὀδυνώμενοι· τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροφορημένοι. Καὶ τὰ. ³⁰ al. inser. κἀν μίαν. ³¹ al. inser. Πέτρον vel τῇ ξενοδόχῳ. ³² al. add. ἡδυνήθη. ³³ al. ἐμαρτύρει. ³⁴ al. αὐτὴν βαπτισθῆναι. ³⁵ al. τῇ. ³⁶ al. ὁ μή. ³⁷ Deest in al. ³⁸ Φαυστίνος. ³⁹ al. add. ἀπακρίνατο. ⁴⁰ al. χωρῖσαι. Duo mss. χωρῆσαι. Cot. ⁴¹ al. ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρῖσαι τῆς τραπέζης. ⁴² al. τῆς ἀληθείας. ⁴³ al. ὡμᾶς. ⁴⁴ al. ἡ. ⁴⁵ al. στοργῇ. ⁴⁶ al. νηστεύοντες. ⁴⁷ al. add. οὐδὲ ἡ ὥρα τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς τὸ βάπτισμα. Καὶ ὁμῶς οὕτω γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοκῆσάμεν. ⁴⁸ Clement. hom. xiv, c. 1, etc. Rec. l. vii, c. 38, et l. viii, c. 1, etc. ⁴⁹ al. ἐξυπνία. ἔφη.

καὶ Φαυστινιανὸς ἅμα Κλήμηντι μετὰ τῶν οικειῶν ἀκολουθησάτων μοι, ὅπως ἐν σκεπειῶ τῆς θαλάσσης τόπω γενόμενοι ⁸⁰, τὰ τοῦ βαπτίσματος σχεδιάσωμεν.

CX. Ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν οὖν γενομένων ἡμῶν ⁸¹, καὶ μεταξὺ πετρῶν τιῶν γαληνοῦ καὶ καθαροῦ τόπου εὐπορησάντων, ἐβάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡμεῖς δὲ ⁸² καὶ σὺν ἡμῖν ὅσοι παρῆσαν, τῶν γυναικῶν χάριν ὑπεχωρήσαμεν. Ἐπειτα ὁ Πέτρος τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψε δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν ⁸³, μόνοις ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἡμῖν συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταύταις ἐγκλεισάμενος. Ἐλθόντες οὖν ⁸⁴ ἐπὶ τὴν ξενίαν, καὶ ἀναμένοντες αὐτὸν ⁸⁵ ἀφικέσθαι, ἀλλήλοις διελεγόμεθα ⁸⁶. Μετὰ ἰκανὰς δὲ ὥρας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, καὶ ἄρτον λαβὼν, εὐχαριστήσας, εὐλόγησας, ἀγιάσας, κλάσας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκε ⁸⁷, καὶ μετὰ ταύτην, ἡμῖν τοῖς υἱαῖς ⁸⁸. Καὶ οὕτως αὐτῇ συνεισιτάθημεν ⁸⁹, καὶ τὸν δίδοντα τροφὴν Θεὸν εὐλόγησαμεν.

CXI. Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος, τὸν ὄχλον εἰσεληλυθὴς ἰδὼν, καθίσας αὐτὸς, καὶ ⁹⁰ ἡμᾶς δὲ παρακαθεσθῆναι κελεύσας, ὑφηγεῖτο τίνι λόγῳ προπέμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸς βραδύνας ἐπῆλθε. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγεν ⁹¹ εἶναι τοιαύτην. Ἄμα τῷ ὑμᾶς, φησὶν, ἀποστήναί ⁹² μου, γέρων τις συνῆει ⁹³ περιέργος, κλέπτων ἑαυτὸν ⁹⁴, καὶ βουλόμενος ἔρῃ ⁹⁵, αὐτὸς μὴ ὀρθῶσαι· καὶ προκατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὑστερον ὁμολόγησε, πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν καὶ πράττοιμεν εἰς τὸν σκεπειῶν τόπον γενόμενοι, λάθρα ἐκθάς, ἔχολούθησεν. Εἶτα ⁹⁶ ἐν εὐκαιρῳ τόπῳ ⁹⁷ μοι προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἔφη· Ἐκ πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν ἐθέλων ⁹⁸, ἡδοῦμην, μήπως ὡς περιέργῳ μοι χαλεπήνης· νῦν δὲ τὰ δοκούντα ἐμοὶ ἀληθῆ, λέγω, εἰ βούλει. Κάγω ἀπεικρινάμην· Λέγε ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ ἀποδεξόμεθά σε, ἂν τῷ ὄντι μὴ καλὸν ᾖ τὸ λεγόμενον, ἐπεὶ περ ἀγαθῆ προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν εἰπεῖν ἠθέλησας.

CXII. Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσση ὑμᾶς λελουμένους εἰς τὸν ἀπόκρυφον τόπον ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν, λάθρα κατεσκόπων τὸ τί ἂν ἐν κρυφῇ ⁹⁹ πράττοιτε. Καὶ ἐπειδὴ εὐχαμένους εἶδον, ὑπεχώρησα, καὶ ἐλεήσας ¹⁰⁰ ὑμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως ¹⁰¹ πείσω μὴ ἀπατάσθαι· οὔτε γὰρ Θεὸς ἐστίν, οὔτε πρόνοια· ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οὗς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἀκριβῶν ἐκ πολλοῦ τὸ μάθημα. Μὴ οὖν ἀπατῶ· εἴτε γὰρ εὐχη, εἴτε ¹⁰² καὶ μή, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως παθεῖν ἂν ἔχῃς ¹⁰³. Αἱ γὰρ εὐχαὶ εἰ ἐδύνατό τι, ἢ τὸ εὐποιεῖν, αὐτὸς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἦμην. Καὶ νῦν εἰ μὴ σὲ ἀπατᾷ ἡ πενιχρά μου αὕτη ἐσθῆς, οὐκ ἀπι-

stinus et Faustinianus, unaque Clemens, cum suis me sequantur, ut venientes ad oblectum maris locum, baptismi ritus peragamus.

CX. Cum igitur fuimus in littore, inter saxa quaedam, quæ tranquillum et mundum locum præbebant, baptizavit eam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nos autem, et quotquot nobiscum aderant, mulierum gratia secessimus. Postea Petrus mulieres, ob multitudinem, præmisit, ut per alteram viam irent ad hospitium; jussitque nos solos ex viris matrem easque comitari. Venientes ergo ad diversorium, et præstolantes adventum illius, colloquebamur invicem. Post sat multas vero horas Petrus regressus, accepit panem, gratias egit, benedixit, consecravit, fregit, et matri primum dedit, ac post eam nobis ejus filiis. Atque ita cum ea comedimus, Deumque cibi largitorem laudibus prosecuti sumus.

CXI. Tum deinceps Petrus, ingressum populum videns, cum ipse consedisset, nosque jussisset asidere, docebat qua ratione nobis post baptismum præmissis, ipse tarde rediisset. Causam vero hanc esse dicebat. Simul atque vos, inquit, a me discessistis, senex quidam curiosus venit, occultans se, atque volens cernere nec ipse cerni: cumque nos prius observasset, sicut ipse postea fassus est, ut videret quidnam in oblecto loco positi ageremus, clam exiit, et secutus est. Postea in opportuno loco me conveniens, ac salutans, dixit: Jamdiu te sequens, et alloqui cupiens, verebar ne me tanquam curiosum zępe ferres: nunc autem quæ mihi vera videntur, si vis, profero. Et ego respondi: Eloquentur nobis quod tibi videtur esse bonum; et laudabimus te, licet revera quod dixeris, bonum non fuerit; quoniam prudenti consilio, rem quæ tibi visa est bona, volueris proloqui.

CXII. Tum senex ita effari cœpit: Vidi vos, postquam in mari lavissetis, ad occultum locum secessisse; adii, clam speculatus sum quidnam in abdito ageretur: cumque vos orantes aspexissem, secessi; et vestri misertus, exspectavi, ut persuaderem ne fallamini. Neque enim Deus est, neque Providentia: sed genesi cuncta subjacent; quemadmodum ex iis quæ mihi acciderunt, plene persuasus sum, jampridem mathesim diligenter edoctus. Ne ergo fallaris: sive enim preceris, sive non, ea quæ ortus portendit, necessario accident tibi. Nam si preces possent aliquid, aut bona opera, ipse inter primores essem. Ac nunc, nisi te decipit

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ ἰθὺντες, βαπτίσει αὐτὴν δυνθῶμεν. Πλὴν ἐπὶ τῶν αἰγιαλῶν γενομένων. ⁸¹ deest in al. ⁸² al. οἱ ἀδελφοὶ τῶν γ. χ. καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπεχ. ⁸³ al. κελεύσας ἀνδρῶν τε μόνοις ἡμῖν σ. τ. μ. καὶ ταῖς αὐταῖς γυναῖξιν. ⁸⁴ ἔλθ. ⁸⁵ al. εἰς. ⁸⁶ al. ἐλθεῖν. ⁸⁷ al. διελεγόμεθα. ⁸⁸ deest in al. ⁸⁹ al. add. αὐτῆς. ⁹⁰ hæc desunt in al. ⁹¹ al. καθεστῆαι καί. ⁹² deest in al. ⁹³ deest in al. ⁹⁴ al. συνεισῆει ἐργάτης. ⁹⁵ al. ἑαυτὸν, προχρ. ⁹⁶ al. βουλόμενος ὄρων. ⁹⁷ al. εἰσελθόντες· εἶτα. ⁹⁸ deest in al. ⁹⁹ al. θέλων. ¹⁰⁰ al. κρυφαῖα εἰσάγοντας. ¹⁰¹ al. ἐλεήσας δέ. ¹⁰² al. inser. ἐξουσίαι προσομιλήσας. ¹⁰³ deest in al. ¹⁰⁴ al. ἀνάγκην ἔχεις.

hæc pauperula mea vestis, dictis meis non diffides. Cum olim in magna prosperitate vitæ versarer, multa tum diis immolabam, tum egenis largiebar : attamen dum oro, ac pie vivo, fatum non potui effugere. Atque ego ad illum : Et quænam sunt, quæ tibi contigerunt ? Ille vero respondit : Non necesse est ut nunc dicam : forte autem in fine audies, quisnam ego cum sim, et ex quibus natus, in quales incurrerim vitæ calamitates. Sed nunc quod omnia subjiciantur genituræ, volo tibi proferre argumenta.

CXIII. Et ego dixi : Si genesi cuncta subsunt, hocque ita esse persuasum habes ; tecum pugnantia cogitas et consulis. Etenim si contra natale ne sentire quidem possumus, cur frustra laboras, id nobis consulendo, quod fieri omnino nequit ? Quin etiam si nativitas subsistit, noli in eo navare operam, ut persuadeas mihi, ne colam astrorum Dominum, qui et si velit non fieri aliquid, fieri non potest ; semper enim quod subest ei, quod præest ac ducit, pareat necesse habet. Certe venerari eos qui dii putantur, genesi dominante, superfluum est. Neque enim præter id quod fato placet, quidquam fit ; neque ipsi quidpiam facere possunt, qui universali genesi suæ sint subjecti.

CXIV. Hæc cum inter nos loqueremur, ingens hominum multitudo ingressa est ; ad quam Petrus respiciens, dixit : Ego et genus meum, accepimus a majoribus cultum Dei, et præceptum habemus ne ortui confidamus, astrologicæ inquam disciplinæ : idcirco ad eam animum non applicui. Quare astrologiæ non sum peritus : quorum autem peritiam habeo, ea exponam. Aio quippe, per Dei providentiam administrari omnia, et unumquemque secundum ea quæ fecit, præmium vel supplicium esse nacturum. Sive autem nunc, sive et posthac, nihil mea interest : nisi quod omnino unusquisque fructum eorum quæ gesserit percipiet. Demonstratio autem, non esse genesim, hæc est : Ex astantibus, si quis oculis sit orbatas, aut manum habeat mutilatam, aut pedem claudum, aut in corpore aliquid aliud, quod a medicis curari non possit, neque ab astrologis, quoniam nec ab omni sæculo tale quid contigit, ego, Deum precatus, remedium præstabo. Ea vero re, quemadmodum aio, facta, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum ma-

στήσεις οὐκ λέγω. Ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὦν εὐθηνία, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθουον, καὶ δεομένοις παρείχον· καὶ ὁμοῦ εὐχόμενός τε καὶ εὐσεβῶν, τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐ δεδύνημαι. Καγὼ πρὸς αὐτόν· Καὶ τίνα ἔστιν ἃ πέπονθας ; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Οὐκ ἀνάγκη μοι λέγειν νῦν· ἴσως δὲ, ἐπὶ τέλει ἀκούσῃ, τίς τε ὦν ἐγὼ, καὶ τίνων, ἐν ποίαις βίου περιστάσει γέγονα. Νῦν δὲ ὅτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πιστεῖς σοι παρασχεῖν βούλομαι.

CXIII. Καγὼ ἔφην· Εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' οὕτως ἔχειν πεπληροφόρησαι, σ. αὐτῶ τάναντια νοῶν συμβουλεύει. Εἰ μὲν γὰρ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατὸν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοπονεῖς συμβουλεύων ἡμῖν, ὃ γενέσθαι πάντως ἀδύνατον. Ἄλλ' ἔτι μὲν εἰ γενέσει ὑφέστηκε, μὴ σπευδε πείθειν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν τῶν ἀστρῶν Δεσπότην, οὐ βέλοντος καὶ μὴ γενέσθαι, γενέσθαι ἀδύνατον· ἀλλ' ἂν τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πειθεσθαι ἀνάγκην ἔχοι. Τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττὸν ἔστιν. Οὕτε γὰρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ τι γίνεται, οὕτε αὐτοὶ τι ποιεῖν δύνανται, τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει.

CXIV. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολλὸς ἐπεισῆλθεν ὄχλος· καὶ Πέτρος εἰς αὐτὸν ἐπιβλέψας ἔφη· Ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φύλον, ἐκ προγόνων Θεὸν σέβειν παρελιφότες, καὶ παράγγελμα ἔχοντες γενέσει μὴ προσανέχειν, φημί δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι. Διὰ τοῦτο καὶ οὐ προσέσχον. Ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἶμι ἔμπειρος· ὦν δὲ εἶμι, ὑψηγῆσομαι. Φημί γὰρ ὅτι κατὰ Θεοῦ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πάντα, καὶ ἕκαστος πρὸς ἃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύχεται. Ἐἴτε δὲ νῦν, εἴτε καὶ αὐθις, οὐδὲν μοι διαφέρει· πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ὧν ἔπραξεν. Ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, ἔστιν αὕτη· Τῶν παρεστώτων εἴτις ὀφθαλμῶν ἐστέρηται, ἢ πεπρωμένην ἔχει τὴν χεῖρα, ἢ χωλὸν ἄρα τὸν πόδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ τὸ σῶμα ἰατροῖς οὐ θεραπευθῆναι δυνάμενον οὐδὲ ἀστρολόγοις, ἐπεὶ μηδὲ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτόν τι γέγονεν, ἐγὼ τοῦ Θεοῦ δεηθεὶς παρέξω τὴν θεραπείαν. Τοῦτου δὲ, ὡς ἐγὼ φημι, γενομένου οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν βλασφημοῦντες ; Καὶ ὁ γέρον ἀπεκρίνατο· Βλασφη-

VARIE LECTIONES.

⁷¹ al. περιουσία. ⁷² al. οὐκ ἠδυνήθη. ⁷³ al. ἔφην· τίνα. ⁷⁴ deest in al. ⁷⁵ al. πληροφόρηθῆναι σε θέλω. ⁷⁶ al. ἔγον. ⁷⁷ al. ἐναντία. ⁷⁸ al. γενέσθαι. ⁷⁹ al. ἀδύνατόν ἔστιν. ⁸⁰ al. καὶ τῶν ἀστέρων. ⁸¹ al. ad. τι. ⁸² deest in al. ⁸³ deest in al. ⁸⁴ Post γενέσει, additur in cod. 804, ex *Clementinorum* xiv, 4 : Εἰ γένεσις ἔστιν, ἀντίκειται τὸ μὴ πρῶτον ἀρχειν ἢ ὑπόκεισθαι οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγεννητον, ἐαυτοῦ πρεσβύτερον μηδὲν ἔχον. Liber vero cxlviii, hic interpolatus fuit, ad hunc modum : Εἰ γ. ε. α. καὶ τῷ πρῶτῳ τὸ ἀρχειν. Ἐπειὶ ὑπόκεισθαι αὐτῷ οὐ δύναται τὸ ἀγέννητον ὡς ἀγέννητον, etc., scilicet in vocibus καὶ τῷ πρῶτῳ τὸ εἰ ἐπεί et αὐτῷ οὐ. Cot. ⁸⁵ al. ἐπισυνῆλθεν Αἰ. παρέστη. ⁸⁶ al. τότε ἐγὼ εἰς τὸν ὄχλον ἀποβλέπων, ἔφην· Ἐγὼ. ⁸⁷ al. παρελιφός. ⁸⁸ al. ἔχον. ⁸⁹ al. λέγω. ⁹⁰ al. ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν οὐ δύναμαι, βούλομαι ἄλλῃ τρῶπῳ ἀποδείξαι, ὅτι κ. π. δ. τὰ πράγματα. ⁹¹ al. deest in al. ⁹² al. ὀφθαλμῶν. ⁹³ al. κυλλὴν τὴν χεῖρα ἔχει. ⁹⁴ al. ἔχοι. ⁹⁵ deest in al. ⁹⁶ al. ὃ ὑποστροφῆν πρὸς Ἰασιν πάλιν οὐκ ἔχει, καὶ παντός ἱαματικῷ ἐπαγγέλματος ἐκτός ἔστιν· ὃν οὐδὲ ἀστρολόγοι ἴασασθαι ἐπαγγέλλονται· ὅτι μὴ δὲ ἀπό. ⁹⁷ al. Ἰασιν. ⁹⁸ al. ὅποτε ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτον οὐδέποτε λαβεῖν ἠδυνήθη. Τοῦτου οὕτω γενομένου.

μὲν γὰρ ἔστι, τὸ λέγειν γενέσθαι ὑποκείμενα τὰ πάντα, ἅπαντα ἑκείνῳ· καὶ πάντων. Εἰ γὰρ καὶ πάσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσελγείαι ἐξ ἀστέρων, ὡς σὺ φησὶ, γίνονται· τὸ δὲ τοῦ ἀστέρος ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ Θεοῦ τέτακται, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικοὶ γένωνται, αἱ πάντων ἁμαρτίαι πάντως ἄρα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὸν τὴν γένεσιν ἐνθέντα τοῖς ἀστροῖς.

CXV. Καὶ ὁ γέρων· Ἄληθώς· ἔφησ· ἀλλὰ πάσῃ σου τῇ ἀπαραβλήτῳ ἀποδείξει ἡ ἐμὴ ἐμποδίζει συνειδήσει. Ἐγὼ γὰρ ἀστρολόγος ὢν, καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας, εἶτα φιλιωθείς τινι πρὸς γένους ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβουλῆς τὴν γένεσιν ἀκριβῶς ἠπιστάμην, καὶ ἱστορήσας ἀκολούθως τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας αὐτῶν τῇ γενέσει, λόγοις μόνις οὐκ ἔχω σοὶ πείθεσθαι. Ἦν γὰρ τῆς γενέσεως αὐτοῖς τὸ διάθεμα, ποιοῦν μοιχάδας, ἰδίων ἑλλήνων ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὕδατι θησκούσας· ὃ καὶ οὕτω γέγονεν. Ἐρασθείσα γὰρ τοῦ ἰδίου ὄλου, καὶ τὸν φύγον φέρειν οὐ δυναμένη, φυγοῦσα ἐν ἄλλοδαπῇ, καὶ κοίτης αὐτῆς κοινωθήσασα, κατὰ βλάσαν διεφθάρη.

CXVI. Κάγω ἀπεκρινάμην· Καὶ πῶς ἄρα γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα, ἐπ' ἄλλοδαπῆς γενομένη τὸν ὄπλον ἔγημε, καὶ γήμασα ἐτελεύτησε; Καὶ ὁ γέρων· Ἀσφαλῶς οἶδα τάληθῆ, οὐχ ὅτι ἔγημεν, ὅποτε οὐδὲ ἐπὶ ἡρα ἐγίνωσκον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκείνης ἀπαλλαγὴν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, πάντα μοι τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα διηγήσατο, καὶ ὡς σεμνὸς ὢν, ἔτε δὴ καὶ ἀδελφὸς, οὐχ ἐβουλήθη μιᾶναι τὴν κοίτην. Καὶ πῶς βουλομένη, καὶ αἰδομένη πάλιν αὐτὸν τε καὶ τὸν φύγον ἢ τάλαινα· οὐκ ἔστι γὰρ αὐτὴν μέμφασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα καὶ πάσχειν καὶ κτείνῃ ἡγαγκάζετο· ἠνείρον εἶτε ἀληθῆ, εἶτε ψευδῆ ἐλάσατο οὐκ ἔχω λέγειν. Ἐλεγε γὰρ αὐτὴν εἰρηκέναι, ὅτι ὄναρ αὐτῆς τις ἐπιστάς ἐκέλευσεν ἐξ αὐτῆς ἅμα τέκνοις τῆς Ῥωμαίων ἐκθίνας πόλεως· ὃ δὲ ἄνηρ οἰζώσασα ταύτην σὺν τοῖς υἱοῖς σπειδῶν, αὐτίκα παιδευθησομένους αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξέπεμψε σὺν μητρὶ καὶ δούλοις· τρίτον δὲ υἱὸν ἔχων παρ' αὐτῆς, ὡς δὴ τοῦ χρηματίσαντος ἐν ὄνειρῳ οὐκ ἔστιν αὐτῆς ἐπιτρέψαντος. Πολλοὺ παρεληλυθότος χρόνου, ὡς οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ' αὐτῆς, αὐτοῦ πολλάκις πέμφαντος εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ παραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῆς γνησιώτατον ὄντα, ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτῆς ἐπορεύθη. Πολλὰ μὲν οὖν αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμον προθύμως, μειωημένος ὅτι τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνόν με πάντων εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς

ledicta et blasphemias conjiciunt? Respondit senex: Scilicet, id est maledicta conferre, dicere geniturae subjici universa? Tum ego ad eum: Omnino est. Nam si omnes hominum errores, et impietates, et impudicitiae, ex stellis, quemadmodum tu ais, oriuntur; ut autem ea faciant stellae, a Deo constitutam fuit, quo cunctorum flagitiorum effectrices sint; omnium certe delicta ad eum omnino referuntur, qui in astris posuerit genesisim.

CXV. Et senex: Verum ais; sed omni tuae incomparabili demonstrationi mea obstat conscientia. Ego enim, qui astrologus sum, et Romae primum habitavi, postea amicus factus cujusdam qui erat ex genere Caesaris, viri illius uxorisque ejus genituram probe callui; cumque viderim, res prout ferebat eorum genesis, evenisse, solis verbis a te nequeo persuaderi. Erat enim ortus mulieris positura, quae efficeret adulteras, amore servorum suorum captas, et peregre in aqua pereuntes: quod et ita contigit. Nam quae servum suum deperiret, nec ferre posset opprobrium, solum fuga vertens, et cum eo concubens, in mari periit.

CXVI. Ego respondi: Et quoniam modo scis, illam fugientem, et in alieno solo positam servovississe, ac interiisse post nuptias? Atque senex: Certo novi, revera non quod nupserit, cum nec amore captam esse scirem: verum postquam illa discessit, frater viri ejus omnem mihi illius amorem enarravit; quod ipse, qui sanctus et honestus erat, utpote etiam frater, noluerit torum maculare; et quo modo volens, ac rursus ipsum atque dedecus verita, illa infelix (non enim licitum est queri de ea, quoniam ex natali haec cum facere tum perpeti cogebatur), somnium finxerit; verumne an falsum, non habeo dicere. Aiebat siquidem ipsam dixisse quod in somnis quidam sibi astitit, qui eam jussit cum liberis illic urbe Roma excedere: at vir illam cum filiis incolumem evadere satagens, festim eos erudiendos Athenas misit cum matre et servis; tertium vero filium retinuit apud se, quia qui per somnium ediderat oraculum, cum eo manere permiserat. Multo autem elapso tempore, ut ab ea litteras non accepit, cumque saepe Athenas misisset; assumpto me, qui ei omnium essent conjunctissimus ac fidissimus, ad quaerendam illam profectus est. Multos equidem cum ipso in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quod in prisca sua felicitate me omnium habuisset socium, ac supra omnes amicos dilexisset. Itaque Roma

VARIAE LECTIONES.

¹ al. ἀπεκρινάμην. ² al. deest in al. ³ γίνονται· οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα. ⁴ al. ἐτάγησον. ⁵ al. ἁμαρτίαι εἰς. ⁶ al. θέντα ἐν. ⁷ Clement., hom. xiv, c. 6, etc. *Recogn.*, l. ix, c. 32, etc. ⁸ al. add. ἀπεκρινάτο. ⁹ al. inser. μέγα. ¹⁰ deest in al. ¹¹ deest in al. ¹² al. inser. ἔργω, σοὶ λόγῳ πείθεσθαι οὐ δύναμαι. ¹³ al. μόνον. ¹⁴ al. αὐτῆς. ¹⁵ al. deest in al. ¹⁶ al. μὴ φέρουσα, φυγοῦσα σὺν αὐτῶ, ἐν. ¹⁷ al. ὀρμήσασα, καὶ κοινωθήσασα αὐτῶ, θαλάσση διεφθάρη. ¹⁸ al. deest in al. ¹⁹ al. deest in al. ²⁰ al. αὐτῆς. ²¹ al. deest in al. ²² al. ποιεῖν καὶ πάσχειν. ²³ al. ὡς ὅτι ἐν ὀράματι ἐπιστάς τις. ²⁴ al. praepon. μοί. ²⁵ al. τῆν. ²⁶ al. πόλιν. ²⁷ al. αὐτήν. ²⁸ al. ἔσχε παρ' αὐτῶ. ²⁹ al. κατ', ὄναρ. ³⁰ al. αὐτὴν αὐτῶ. ³¹ al. δὲ χρόνῳ διελεύθοντος. ³² al. συνέκαμον. ³³ al. πάντως.

continuo solvimus, sicque in has Syriæ partes devenimus. Nec multos post dies, ille quidem præ animi dolore migravit a vita; ego vero huc veniens, victum ab eo tempore ad hunc usque diem manibus comparo.

CXVII. His a senē dictis, intelligens ex oratione ejus, senem quem dixerat, ipsum esse patrem vestrum, nolui cum eō conferre sermonem ea de re, donec communicassem vobiscum: nisi quod cum hospitium ejus didicissem, meumque indicassem, explorandi causa, hoc tantum percontatus sum, quod esset seni nomen. Ille autem: Faustus, inquit; item quod nomen geminis filiis; ille vero respondit: Faustinus et Faustinianus; et quodnam tertio filio; at ille, Clemens, dixit; denique quo nomine vocaretur eorum mater; et ait, Matthidia. Ego igitur ex miseratione collacrymans, dimissa turba, veni ad vos, ut post cibi communem perceptionem hæc vobiscum communicarem. Porro ante cibum narraŕe, opportunum non censui; ne forte dolore victi, haptismi diem in luctu duceretis, quando etiam angeli efferuntur lætitia. Hæc Petrus cum diceret, omnes una cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait: Nunc unusquisque vestrum, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata sunt ferat. Neque enim hodie vobis interit pater, sed jam olim, sicut vos, conjectura recte facta, dixistis.

CXVIII. Ista Petro loquente, mater ferre non valens, magno clamore edito: Hei mihi, o vir; quantum nos diligens, ipse quidem mori voluisti; nos vero vivimus, et lucem aspiciamus, et adhuc capimus cibum. Nondum hoc uno ejuslatu finito, ecce senex ingreditur; et simul atque clamoris causam sciscitari vellet, respiciens ad uxorem: Hei! inquit; quidnam hoc est? Quam video? Accedens vero et diligentius aspiciens, ac visus, complexus est. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare nisi, et alter alteri loqui cupientes, vocem emittere non potuerunt, nec ob inpletam lætitiā reprimere se. Multoque post mater ad eum: Habeo te, Fauste, omni modo suavissimum. Et qua ratione vivis, de cujus morte paulo ante audivimus? Cæterum hi sunt filii, Faustinus et Faustinianus, ac exoptatus Clemens. Quæ cum dixisset, nos tres in ipsum incumbentes, eumque deosculati, formam illius obscure agnovimus.

CXIX. Hæc cum videret Petrus: Tu es Faustus, inquit, hujus vir, ejusque liberorum pater? Ille

α φίλους ἀγαπῶν. Καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγεγόμεθα μέρη. Καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας²⁶, ἐκεῖνος μὲν ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν· ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἰθὺν, τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἔκτοτε καὶ εἰς δεῦρο²⁷ πορίζομαι.

CXVII. Ταῦτα τοῦ γέροντος εἰπόντος, συνιδὼν ὅτι ὄν ἔλεγε γέροντα²⁸, οὗτος ἦν, ἐξ ὧν ἔλεγεν, ὁ πατὴρ ὁ ὑμέτερος, οὐκ ἔβουλήθην αὐτῷ²⁹ συναντιβαλεῖν, μέχρις ἂν ὑμῖν προσανάθωμαι. Πλὴν τὰ κατὰ τὴν ξενίαν αὐτοῦ καταμαθὼν, καὶ τὴν ἐμὴν³⁰ δὲ μηνύσας, ἀκριθείας ἕνεκα, τοῦτο μόνον ἐπιθόμην, τί τῷ γέροντι ὄνομα· ὁ δὲ ἔφη· Φαῦστος· τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Φαυστένος καὶ Φαυστινιανός· τί δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ· ὁ δὲ, Κλήμης, εἶπε. Τί δὲ τοῦτων μητρὶ ὄνομα· Ματθιδία³¹, φησί. Ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς δακρυοὺς, ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν τῶν ἄλλων³² κοινωλίαν ταῦτα προσανάθωμαι ὑμῖν. Πρὸ δὲ τῶν ἄλλων³³ εἰπεῖν ὑμῖν οὐ³⁴ δέον ἔκρινα, μή πως ὑπὸ λύπης κηθόντες, ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διατελέσητε, ὅποτε καὶ ἀγγελιοὶ χαίρουσι. Ταῦτα τοῦ Πέτρου λέγοντος, ἔδακρύομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μητρὸς. Ὁ δὲ δακρύνοντας ἡμᾶς ἰδὼν, ἔφη· Νῦν ἕκαστος ὑμῶν φέδω τῷ πρὸς τὸν Θεὸν γενναίως φερέτω τὰ εἰρημένα³⁵. Οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὡς ὑμεῖς εἰρήκατε στοχαζόμενοι³⁶.

CXVIII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα, μέγα ἀνέκραγεν³⁷. Οἱμοί, ἀνερ³⁸, ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς, κρίσει³⁹ μὲν αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες τὸ φῶς ὁρῶμεν, καὶ τροφῆς⁴⁰ ἄρτι μεταλαμβάνομεν. Οὕτω⁴¹ τῆς μιᾶς ταύτης ὁλολυγῆς παυσαμένης, ἰδοὺ καὶ ὁ γέρον ἐσίγη· καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι, εἰς τὴν γυναῖκα ἐμβλέψας ἔφη· Οἱμοί, τί θέλει⁴² τοῦτο εἶναι; Τίνα ὁρῶ; Προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριθέτερον ἐνιδὼν⁴³, καὶ ὁραθεὶς περιεπλέκετο. Οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς ἀφινιδίῳ διεφώνονσιν ἀμφοτέροι, καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίζ συσχεθέντες ἐκ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς ἐπέχειν⁴⁴ ἑαυτοὺς οὐκ ἔδύναντο. Καὶ μετὰ⁴⁵ πολὺ⁴⁶ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ⁴⁷. Ἔχω σε, φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα⁴⁸ γλυκύτατον. Πῶς ἄρα⁴⁹ ἔῃς, ὄν ὡς τεθνεῶτα μικρῷ⁵⁰ πρόσθεν ἠκούσαμεν; Πλὴν οὗτοί εἰσιν⁵¹ οἱ υἱοί, Φαυστένος καὶ Φαυστινιανός, καὶ⁵² ὁ ποθεινός Κλήμης. Ταῦτα εἰπούσης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς προσπεσόντες αὐτῷ, καὶ καταφιλοῦντες, τὴν ἐκεῖνου μορφήν ἀμυδρῶς πως καταμανθάνομεν⁵³.

CXIX. Ἄ καὶ βλέπων ὁ Πέτρος· Σὺ⁵⁴ εἰ φαῦστος⁵⁵, εἶπεν, ὁ ταύτης ἀνὴρ καὶ τῶν αὐτῆς παίδων

VARIE LECTIONES.

²⁶ deest in al. ²⁷ al. μέχρι τοῦ δεῦρο. ²⁸ al. συνειδὼν μὲν ὅτι ὄν ἔλεγε τεθνήσκει γέροντα αὐτός. ²⁹ al. δὲ τὰ καθ' ὑμᾶς αὐτῷ. ³⁰ deest in al. ³¹ ὁ δὲ ἔφη· Ματθ. ³² al. τῶν ἄλλων μεταλαβεῖν. ³³ al. οὐκ ἔβουλήθη. ³⁴ al. λαχθέντα. ³⁵ al. σχολαζόμενοι. ³⁶ βούσα ἔφη. ³⁷ deest in al. ³⁸ deest in al. ³⁹ al. inser. δέ. ⁴⁰ al. θέλοι. ⁴¹ al. ἰδὼν. ⁴² al. κρατεῖν. ⁴³ al. μετ' οὐ. ⁴⁴ deest in al. ⁴⁵ al. add. ἔφη. ⁴⁶ al. πρᾶρον. μοι. ⁴⁷ al. τεθνηκότα μικρῷ τάχιον ἦκ. ⁴⁸ al. ἡμῶν. ⁴⁹ deest in al. ⁵⁰ καταμανθ. ⁵¹ al. ταῦτα β. ὁ Π. ἔφη· Σὺ. ⁵² deest in al.

πατήρ; Ὁ δὲ, Ἐγὼ εἰμι, ἔφη. Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς οὖν ἄ μοι τοὺς σεαυτοῦ ⁶⁵, ὡς περὶ ἄλλου διηγήσω πόρους, εἰπὼν καὶ λύπην καὶ τάφον; Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Συγγενής ⁶⁶ ὢν Καίσαρος, καὶ γενέσθαι κατάφορος ⁶⁷ οὐκ ἐθέλων, ἐπ' ἄλλω τινὶ τὴν ἐξηγήσιν ἀνετυπώσασθαι, ἵν' αὐτοῖς ⁶⁸ ὅστις εἰμὶ μὴ ἐπιγνωσθῶ. Ἥθειν γὰρ ὅτι εἰ ἀναγκώριμος γένωμαι, οἱ κατὰ τὴν τόπον ἡγούμενοι ταῦτα μαθόντες, ἀνακαλέσονται ⁶⁹, Καίσαρι κεχαρισμένα ποιῶντες, ⁷⁰ καὶ τὴν τοῦ βίου ⁷¹ πάλιν εὐδαιμονίαν μοι περιθήσουσιν, ὅπερ ἂν προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην ⁷², ⁷³ ἀνευ τῶν ἐμοὶ φιλάτων τέκνων πολιτεύεσθαι ἢ ζῆν ὄλω μὴ ἀνεγόμενος.

CXX. Καὶ ὁ Πέτρος ⁷⁴. Ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἐβουλεύσω. Περὶ δὲ γενέσεως ἄρα ψευδόμενος διῆσχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθεύων ἐθεθαίους; Καὶ ὁ πατήρ· Οὐ βέβησομαι, ἔφη, πρὸς σέ ⁷⁵ ὡς ἀληθῶς ἄρα οὐσης γενέσεως ἐθεθαίουν. ⁷⁶ Ἐχω γὰρ οὐκ ἀμύητος τοῦ θεωρήματος· πλὴν ⁷⁷ ἀλλὰ καὶ συνῆν μοι τις ἀστρολόγος ἀνὴρ ἀριστος Αἰγύπτιος, Ἀννουβίον ὄνομα ⁷⁸, ὅστις ἐν ταῖς ἀποδημίαις κατ' ἀρχάς μοι φιλιωθείς ⁷⁹, τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλου. Καὶ ὁ Πέτρος ⁸⁰. Οὐκοῦν ἔργω πέπεισαι ⁸¹ οὖν, ὅτι οὐ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν; Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ἀνάγκη με πάντα τὰ τὸν ἐμὸν ὑπερβαίνοντα οὖν κατὰ μέρος ἐκθέσθαι σοι, ἵνα παρὰ σοῦ πάλιν τάληθῇ μάθω καὶ βέβαια· πολλὰ ⁸² πταίειν οὐδα τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ ⁸³ δὲ καὶ τῆς ἀληθείας εἰπὸς ἐφικνεῖσθαι· ἀλλὰ μὴ πως ⁸⁴ ἂ μὲν ἀκριβοῦσιν, ἀληθεύουσιν· ἂ δὲ πταλοῦσιν, ἀμαθία πάσχουσιν· ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι, τοῖς δὲ δι' ἀμαθίαν ψεύδεσθαι ⁸⁵ μόνην, διὰ τὸ μὴ πάντα ⁸⁶ περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἀπεχε, ἔφη, μὴ πως ⁸⁷ περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ὡς ἐπιτυγχάνοντες ⁸⁸, καὶ οὐχ ὡς ἀκριβοῦντες ἄρα πρὸς λέγουσιν ⁸⁹. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποβαίνειν τινά. Καὶ ὁ γέρων ⁹⁰. Πῶς οὖν ἔστι περὶ τοῦτου με πιστωθῆναι, τὸ εἶτε ⁹¹ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὐ;

CXXI. Ἀμφοτέρων οὖν σιωπῶντων, ἐγὼ ⁹² Κλήμης· Ἐπειδὴ τὸ μάθημα, ἔφη, ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὁ δὲ κύριος καὶ ⁹³ πατήρ οὐχ οὕτως, ἔθελον εἰ αὐτὸς Ἀννουβίον παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς ποιήσασθαι ⁹⁴ λόγον. Οὕτω γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερὸν ἔλθειν ἠδύνατο, τυχίτου πρὸς ὁμοτέχων τὴν ζήτησιν ἀσχηχότος. Καὶ ὁ πατήρ ἀπεκρίνατο· Ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἀννουβίον συντυχεῖν; Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔφη· ἐκεῖ γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν Μάγον ⁹⁵ ἐπιδημεῖν, ⁹⁶ καὶ παρεπόμενος Ἀννουβίον, ἀχώριστός ἐστιν.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ al. εαυτοῦ. ⁶⁶ al. προσγενής ὑπάρχων. ⁶⁷ al. κατάφορος. Al. περίφορος μὴ θέλων, εἰς ἄλλου πρὸς τὴν. ⁶⁸ al. αὐτὸς. ⁶⁹ al. ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες. ⁷⁰ deest in al. ⁷¹ deest in al. ⁷² al. ὅταν ἀπει. ⁷³ οὐ γὰρ ἐδυνάμην περὶ τῶν ἐμοὶ ἡγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὴν τοῦ βίου ἐαυτὸν ἀποδοῦναι δόξαν. ⁷⁴ al. add. ἔφη. ⁷⁵ al. ἀληθῶς ὡς οὐσης. ⁷⁶ al. εἰμὶ γὰρ οὐκ ἀμύητος. ⁷⁷ deest in al. ⁷⁸ al. ὄνοματι. ⁷⁹ al. φιληθείς. ⁸⁰ al. add. ἔφη. ⁸¹ deest in al. ⁸² al. ὑποτρέχοντά μοι εἰς τὸν οὖν ἐκτίθεσθαι σοι, ἵνα πρὸς αὐτὰ ἀκούων, μανθάνειν ἔχω, πολλά. ⁸³ πολλάκις. ⁸⁴ al. ἀληθεύειν· ὑποκτεῖω οὖν μήπως. ⁸⁵ deest in al. ⁸⁶ al. πάντως. ⁸⁷ al. ἔπαχε Al. ἀπεκρίνατο· ἀπεχε, μὴ πως. ⁸⁸ al. ἐπιτυγχάνουσι. ⁸⁹ al. ἀκριβοῦντες λέγουσιν. ⁹⁰ al. add. ἔφη. ⁹¹ al. πληροφορηθῆναι· εἶτε. ⁹² deest in al. ⁹³ al. καὶ ὁ. ⁹⁴ al. ἐποησάμην. ⁹⁵ al. ὄντα. ⁹⁶ deest in al.

A vero ait : Ego sum. Et Petrus : Quare ergo tuos mihi labores, tanquam de alio enarrasti, referens et dolorem et exsequias? Tum pater respondit : Cum essem cognatus Cæsaris, et nollem deprehendi, de alio quodam narrationem effinxi, ut a vobis quis essem non agnosceret. Sciebam enim, quod si recognitus essem, loci præsidis, his comperitis, ut rem gratam Cæsari facerent, me essent revocaturi, et pristina felicitate circumdaturi; cui tota intentione antea renuntiavi, sine charissimis mihi liberis, in republica versari, aut vivere omnino non sustinens.

CXX. Tum Petrus : Hæc quidem fecisti quemadmodum placuit. Sed de genitura, fingensne affirmabas; an veluti verum dicens asserebas. Et pater : Non mentiar, inquit, apud te : tanquam vere sit genesis, confirmabam. Non enim rudis sum in mysteriis hujus disciplinæ : sed et mecum versatus est quidam astrologus, vir præstantissimus, Ægyptus, nomine Annubion, qui in peregrinationibus ab initio mihi amicis effectus, uxoris meæ ac liberorum mortem indicavit. Et Petrus : Nunquid ergo nunc reipsa persuasum habes, genesis non consistere? Pater respondit : Necesse est ut omnia quæ per mentem meam transeunt, tibi exponam singulatim, quo a te vicissim vera discam et certa. Animadverti errare in multis astrologos, in multis quoque eos veritatem attingere : verum forte in iis quæ comperta habent, vere dicunt; in iis autem in quibus errant, id ignorantia patiuntur : quare suspicor, constare disciplinam; illos autem per solam incitiam falsa prædicare; eo quod non omnes possint de omnibus habere scientiam. Et Petrus : Cave, inquit, ne cum verum dicunt, veluti casu assequentes, et non tanquam certo scientes, prædicant. Omnino enim necesse est, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum senex : Qua ergo ratione certus hac in re esse possum, an constet, nec ne, id quod ad genesis pertinet?

CXXI. Cum igitur uterque taceret, ego Clemens : Quia, inquam, mathematicas disciplinas penitus novi; dominus autem et pater non item; cuperem, si ipse Annubion adesset, coram patre disputationem habere. Ita quippe res palam venire posset, dum artis peritus adversus ejusdem artis hominem quæstionem agitare. Respondit pater : Ubi ergo potest cum Annubione congressus et colloquium haberi? Et Petrus : Antiochiæ, inquit. Ibi enim audio Simonem Magum esse; quem Annubion as-

sectatus, non deserit. Quando ergo illic erimus, si eos nanciscamur, coram eo disceptatio fiet. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes, nocte superveniente, ad somnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedit; deinde nos quoque, illo iubente. Patremque intuitus Petrus: Percipio, inquit, te idem sentire quod uxor ac liberi; ut et hic cum eis convivas, et illic post animæ a corpore disjunctionem, una cum eisdem in letitia degas. An non enim maxime te atque illos contristaret, si una non essetis? Excepit pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo, hic invicem separatos esse molestia afficit; hoc ubi post mortem plane fiet, quanto magis molestam erit te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis; illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem, æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

CXXIII. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos animæ puniantur; quoniam anima simul atque a corpore discedit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi: nonne tibi videtur, te quidem qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere; illos vero, qui persuasum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum angere? Tum pater: Recte dicis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis? fidei assentiens; non pudore inquam, sed æquitate; de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo, et iudicando utrum ea ita necne habeant. Ac si quidem ita est, ut dicimus; et hic una cum charissimis delectaberis, et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in verborum tuorum disceptatione ostenderis, quæ a nobis afferuntur falsam esse fabulam; etiam illos idem tecum sentientes accipies, sisque pulchre facies. Ut enim vana spe inniti desistant efficies, eosque falsarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi consentanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit nostræ te fidei assentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, sollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ sunt, fortuito, quasi nequaquam existat providentia, evenire. Cujus quidem rei documentum manifestissimum, quæ tibi liberisque tuis ac uxori acciderunt. Nam si apud te

Ἐπὶ οὖν ἐκεῖ γενόμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, ἢ ζήτησις ἐπ' ἐκείνου γενήσεται. Καὶ ὁμοῦς πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χάριος πληρωθέντες, καὶ Θεῷ πολλὴν χάριν ὁμολογούντες, ἐσπέρας καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

CXXII. Ὁρθρου δὲ γενομένου, ὁ πατήρ μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν ἐθα ὁ Πέτρος ἦν, καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη· ἔπειτα καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ ὁ Πέτρος τὸν πατέρα προσέειπε· Σπεύδω σε, ἔφη, ὁμόφρονα γενέσθαι γυναῖκα καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίαιτος ἦς, καὶ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν, συνὼν ἐν εὐφροσύνῃ διάγῃς. Ἡ γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σέ τε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καὶ πάνυ γε. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρισθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως γενόμενον, πόσω γε μᾶλλον λυπήσει, σὲ μὲν ἀνδρα σοφὸν ὄντα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κεχωρισθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυῖσθαι, τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονούντα αἰώνως μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

CXXIII. Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὦ φίλτατε, τὸ ἐν ἄδου ψυχᾶς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν ὅτε περὶ τούτου πεπισμέναι, ἀπόχρυναί μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν τῇ κολαίᾳ διαπιστοῦντα μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ περὶ σοῦ πεπιστούμενους, ὡς ἄρα οὐ μικρὸν ἔχεις ἀνάγκην, ἐκ περισσοῦ ἀνιάσθαι; Καὶ ὁ πατήρ· Ἀκολούθως λέγεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συνθέμενος, οὐ δυσωπῶ λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη, περὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει ἢ οὐ. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὕδα συναπολαύσεις τοῖς φιλετάτοις, καὶ συναναπαύσει. Εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σου σκέψει δεξιῆς τὰ ὑπ' ἡμῶν λεγόμενα ψευδῆ τινα μῦθον εἶναι, καὶ ὁμογνώμονάς σου λάβοις αὐτοὺς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις· τοῦ τε γὰρ κεναῖς ἐλπῖσι ἐπαρεῖδεσθαι πάσις, καὶ φόβῳ αὐτοὺς ψευδῶν ἀπαλλάξεις.

CXXIV. Καὶ ὁ πατήρ· Πολλὰ φαίνῃ μοι εὐλογα λέγων. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί οὖν ἔστι τὸ κωλύον συνθέσθαι σε τῇ ἡμετέρῃ πίστει; Οὔτε γὰρ ἀσχολίας ἀγορασμῶν, οὔτε πράξεων, οὔτε γεωργιῶν, οὐ φροντίδων, οὐδενὶ τούτων κατέχη· δύνασαι δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἐγένετό τι τῶν ἐντων, οἷα προνοίας οὐκ οὐσης. Καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα γεγεννημένα. Εἰ γὰρ παρὰ σοὶ ὄντες καὶ εἰς δεῦρο ἐτύγχανον, οὐκ ἂν

VARIAE LECTIONES.

⁹⁵ al. ὡς. ⁹⁶ al. γενέσθαι δύναται. ⁹⁷ al. πλησθέντες. ⁹⁸ al. εὐχαριστήσαντες, ἐσπέρας. ⁹⁹ al. ὁμολογήσαντες. ¹⁰⁰ al. inser. ἡμῶν. ¹ deest in al. ² al. τῷ πατρί. ³ al. συνόντα ἀλυπον ἔσεσθαι. ⁴ deest in al. ⁵ al. ὀφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσω. ⁶ al. inser. οὐ. ⁷ Clemente, Rom. xv, c. 1, etc. ⁸ al. ψυχῆν. ⁹ al. ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ. ¹⁰ al. αὐτοὺς δὲ πεπιστούμενους, ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιάσθαι. ¹¹ deest in al. ¹² al. οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτοὺς ὁμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τοῦ κεναῖς. ¹³ al. φόβῳ. ¹⁴ deest in al. ¹⁵ al. φαίνεις. ¹⁶ al. add. ἔφη.

τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ἐδέξαντο, οὐκ ἂν ἐπιγνώναί τὴν ἀλήθειαν ἠδυνήθησαν. Διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον ὠκονομήθη, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπόνοια· προσέτι δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ τούτων ἀσκησις, ἔν' ὧς πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἶτα μεταβαλόντες πρὸς τὴν εὐσεβείαν, δυνατοὶ ὧσιν ἐτοίμως αὐτὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐκλείας· καὶ ἃ κακῶς τηνικαῦτα κατὰ τῆς εὐσεβείας προὔθάλλοντο, τούτους καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρῆσαι·ντο. Εἴση δὲ καὶ αὐτὸς σαφῶς ἀπὸ γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὧν μετὰ σαφῶς ¹⁷ ἡ Πρόνοια περὶ σὲ ἠκονήσεν, ὡς ἄρα οὐδὲν τῶν γινομένων αὐτομάτως οὕτως καὶ εἰκῆ γίνεται· ἀλλ' ἔχειν ἐστὶν ἡ ἐφεσπῶσα καὶ τὸδε τὸ πᾶν συγκρατοῦσα διηγεκῶς καὶ συνέχουσα, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

A hucusque mansissent, non suscepissent verbum pietatis, veritatem non potuissent agnoscere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quoque provisum est, ac mortis acerbæ suspicio: prætereaque eorum in Græcis disciplinis exercitatio; ut qui illas prius edocti, et postea ad veram religionem conversi fuissent, expedite magnaue cum facilitate possent easdem confutare; et quas aliquando male contra religionem objecerant, his bene et tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac post longum tempus recognitione, et iis quæ interim aperte Providentia circa te constituit, manifesto intelliges, nihil eorum quæ sunt, casu ita et temere fieri, sed Providentiam præesse, ac semper continere atque conservare hanc universitatem, licet multa superent mentem nostram.

CXXV. Ἐπεὶ τούτων ἤκουσεν ὁ πατήρ, τὸν λόγον ἀναλῶν, Μὴ νόμιζε, εἶρηκε, κύριέ μου Πέτρε, ὡς πάντῃ μου διαπέφυγε τὸν νοῦν, ἡ περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένου λόγου δύναμις· ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Κλήμεντος πολλὰ δι' ἄλης νυκτὸς ὀμιλοῦντός μοι ¹⁸, ὥστε συνθέσθαι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ πάντα τρῖπον εἰς τοῦτο ἐνάγοντος· Τί δαί, πρὸς αὐτὸν ἐφην ἐγὼ, δύναται τις ἐντέλλεσθαι τι καινότερον, παρ' ὃ πρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρήνευσαν; Κάκεινος ἡρέμα γέλασας· Πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, εἶπε, μετὰ τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος τὴν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀποδείξειν· ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοιχασμῶν δοκεῖ παριστάνειν τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ¹⁹ ἡμῶς ταῦτα εἰπὼν, δείγματος χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας λόγον ἐξέθετο, ὃν οὐ πολλῶ πρότερον αὐτῷ ²⁰ ἔρηγῃσω, ὡς ἀδικιώτατός μοι μᾶλλον ἐφαίνετο, καὶ τὸ πῶς, ἐρωῶ. Δίκαιοιον ἔρασκον εἶναι, καὶ τῷ τύπτουσι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατιθέμαι καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ αἶροντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, προσδιδόναι καὶ τὸν χιτῶνα ²¹, ἀγγαρεύοντι δὲ ²² μίλιον ἓν, συναπέρχεσθαι δύο· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

B CXXV. Postquam hæc audivit pater, sermonem resumens: Ne arbitreris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ a te prædicatæ excidisse: sed cum Clemens filius multam per totam noctem mecum colloqueretur, ut a te dictis assentiret, omnique modo ad id impelleret: ¹⁹ Quid vero, dixi ego ad ipsum, potestne aliquis præcipere quidpiam novum, præter id quod antea veteres monuerunt? At ille postquam leniter risit: Magnum, inquit, discrimen est, pater, inter religionis sermones, ac philosophiæ. Sermo namque veritatis, ex prophetia firmam obtinet demonstrationem; philosophiæ vero, ex compositione verborum et conjecturarum videtur demonstrationes afferre. Hisque dictis, exempli gratia, doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam paulo ante ei enarraveras ²⁰; quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum aiebat esse et ei qui maxillam tuam percutit, alteram tradere opponere; et ei qui aufert tuum pallium, tradere etiam tunicam; et cum eo qui ad milliare unum adigit, per duo milliaria proficisci, et alia similia ²¹.

CXXVI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' ἐνόμισας ἄδικον· καίτοι ²³⁻²⁴ γε δικαιοτάτος ἐστίν. ²⁵ Καὶ εἰ σοι φίλον ἐστίν, ἀκουσον. Καὶ ὃς ἐφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἴ ²⁶ τις ἐκ τῶν τοῦ ἐνδὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρας ²⁷ ρωπαθεῖ, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλοι ²⁸, ἐὰν ραπίσμηται καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται ὁ ἀπολύσας φιλάνθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ ἐφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δαί ²⁹, εἰ καὶ ἴσῳν τι τιμὸς αὐτὸς οὗτος ἀπέληται ἢ ἄλλοτριον, καὶ ³⁰ ἐπὶ τούτῳ ³¹ συλληφθεὶς ἐν ³² ἢ διπλάσιον διπτετραπλάσιον (15) ὀφειλῶν, καὶ τὸ θανεῖν ὡς ἐν τοῖς

CXXVI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum: quanquam æquissimum est. Ac si lubet, audi. Ille dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges hostes existant, et divisas regiones teneant, si quispiam ex iis qui alteri subjecti sunt, in alterius regione sit deprehensus, ideoque mortem mereatur; ac colapho, non autem capite punitus pœnam evadat; num videtur humanum esse qui veniam doct? Et pater ait: Admodum. Ad hæc Petrus: Quid vero, si is ipse etiam aliquid proprium cuiuspiam vel alienum auferat; et in eo comprehensus, simplum aut duplum det, cum quadrupli

¹⁷ Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARLE LECTIONES.

¹⁷ al. σοφῶς. ¹⁸ al. μου. ¹⁹ l. Rec. x, 48. ²⁰ l. num. 93, etc. ²¹ al. ὄνπερ αὐτῷ. ²² al. τ. τοιδόναται καὶ τὸ ὠμορρόριον. ²³ al. τε. ²⁴⁻²⁵ al. ὄτι. ²⁶ deest in al. ²⁷ al. ὀφειλῶν. ²⁸ al. ἐφη· τί δέ. ²⁹ al. ἢ καί. ³⁰ al. τούτο. ³¹ al. ἐάν.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Τετραπλάσιον. Pœna quadrupli in furto sancitur legibus plurimis. Cor.

sectatus, non deserit. Quando ergo illic erimus, si eos nanciscamur, coram eo disceptatio fiet. Et postquam de multis disseruimus, propter recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes, nocte superveniente, ad somnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribusque filiis ingressus in locum ubi erat Petrus, cum salutasset, sedit; deinde nos quoque, illo iubente. Patremque intuitus Petrus: Percupio, inquit, te idem sentire quod uxor ac liberi; ut et hic cum eis convivas, et illic post animæ a corpore disjunctionem, una cum eisdem in letitia degas. An non enim maxime te atque illos contristaret, si una non essetis? Excepit pater: Omnino sane. Tum Petrus: Si ergo, hic invicem separatos esse molestia afficit; hoc ubi post mortem plane fiet, quanto magis molestam erit te quidem, qui vir sapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi a tuis; illos vero multo magis dolere, quod sciant te alia sentientem, æternum supplicium ob veri dogmatis negationem manere?

CXXIII. Et pater dixit: At non ita est, o amice, ut apud inferos animæ puniantur; quoniam anima simul atque a corpore discedit, in aerem dissolvitur. Excepit Petrus: Itaque usque dum hac de re tibi persuadeamus, responde mihi: nonne tibi videtur, te quidem qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere; illos vero, qui persuasum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum angere? Tum pater: Recte dicis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis? fidei assentiens; non pudore inquam, sed æquitate; de iis quæ tibi a me dicuntur audiendo, et iudicando utrum ea ita necne habeant. Ac si quidem ita est, ut dicimus; et hic una cum charissimis delectaberis, et illic cum eisdem requiem consequeris. Quod si in verborum tuorum disceptatione ostenderit, quæ a nobis afferuntur falsam esse fabulam; etiam illos idem tecum sentientes accipies, sicque pulchre facies. Ut enim vana spe inniti desistant efficies, eosque falsarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et pater: Multa mihi videris dicere rationi consentanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit nostræ te fidei assentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, sollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ sunt, fortuito, quasi nequaquam existat providentia, evenire. Cujus quidem rei documentum manifestissimum, quæ tibi liberisque tuis ac uxori acciderunt. Nam si apud te

Ἐπὶ ὅν ἐκεῖ γενώμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, ἡ ζήτησις ἐπ' ἐκείνου γενήσεται. Καὶ ὁμῶς πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρᾶς πληρωθέντες, καὶ Θεῷ πολλὴν χάριν ὁμολογούντες, ἐσπέρας καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτρέπημεν.

CXXII. Ὁρθρου δὲ γενομένου, ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν ἐβῆα ὁ Πέτρος ἦν, καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη· ἔπειτα καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κελεύσαντος. Καὶ ὁ Πέτρος τὸν πατέρα προσβλέψας· Σπεύδω σε, ἔφη, ὁμόφρονα γενέσθαι γυναῖκα καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίατος ἦς, κακῆ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμῶν, συνῶν ἐν εὐφροσύνῃ διάγῃς. Ἡ γὰρ οὐ τὰ μέγιστα σέ τε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Καὶ πάνυ γε. Καὶ ὁ Πέτρος· Εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως γενόμενον, πόσω γε μᾶλλον λυπήσει, σὲ μὲν ἀνδρα σοφὸν ὄντα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυᾶσθαι, τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονούντα αἰώνως μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

CXXIII. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Ἄλλ' οὐκ ἔστιν, ὡφιλτατε, τὸ ἐν ἔδῳ ψυχᾶς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Μέχρις οὖν ὅτε περὶ τούτου πεισομέν σε, ἀποκρίναί μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν τῇ κολάσει διαπιστοῦντα μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ περὶ σοῦ πεπεισμένους, ὡς ἄρα οὐ μικρὰν ἔχεις ἀνάγκην, ἐκ περισσοῦ ἀνιάσθαι; Καὶ ὁ πατὴρ· Ἀκολουθῶς λέγεις. Καὶ ὁ Πέτρος· Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συνθέμενος, οὐ δυσωπῶ λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνη, περὶ τῶν ἐπ' ἐμοῦ λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει ἢ οὐ. Καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὧδε συναπολαύσεις τοῖς φιλοτάτοις, κακῆ συναναπαύσει. Εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σου σκέψει διεξῆς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα ψευδῆ τινα μῦθον εἶναι, καὶ ὁμογνώμονάς σου λάθοις αὐτοὺς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις· τοῦ τε γὰρ κεναιῆς ἐλπίσι ἐπηρεῖσθαι παύσεις, καὶ φόβῳ αὐτοῦ ψευδῶν ἀπαλλάξεις.

CXXIV. Καὶ ὁ πατὴρ· Πολλὰ φαίνῃ μοι εὐλογία λέγων. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί οὖν ἔστι τὸ κωλύον συνθέσθαι σε τῇ ἡμετέρῃ πίστει; Οὔτε γὰρ ἀσχολίας ἀγορασμῶν, οὔτε πράξεων, οὔτε γεωργιῶν, οὐ φροντίδων, οὐδενὶ τούτων κατέχη δύνασαι δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἐγένετό τι τῶν ἐντων, οἷα προνοία; οὐκ οὐσης. Καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα γεγενημένα. Εἰ γὰρ παρὰ σοὶ ὄντες καὶ εἰς δεῦρο ἐτύγχανον, οὐκ ἂν

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ al. ὡς. ⁹⁷ al. γενέσθαι δύναται. ⁹⁸ al. πλησθέντες. ⁹⁹ al. εὐχαριστήσαντες, ἐσπέρας. ¹⁰⁰ al. ὁμολογήσαντες. ¹⁰¹ al. inser. ἡμῶν. ¹ deest in al. ² al. τῷ πατρί. ³ al. συνόντα ἄλυπον ἐπέσθαι. ⁴ deest in al. ⁵ al. ὀφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσω. ⁶ al. inser. οὐ. ⁷ Clemente. ⁸ hom. xv. c. 1, etc. ⁹ al. ψυχῆν. ¹⁰ al. ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ. ¹¹ al. αὐτοὺς δὲ πεπεισμένους, ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιάσθαι. ¹² deest in al. ¹³ al. οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτοὺς ὁμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τοῦ κεναιῆς. ¹⁴ al. φόβῳ. ¹⁵ deest in al. ¹⁶ al. φαίνῃ. ¹⁷ al. add. ἔφη.

τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ἐδέξαντο, οὐκ ἂν ἐπιγινῶναι ἅληθειαν ἔδυνήθησαν. Διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον ὤκονομήθη, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπόνοια· προσέτι δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ τούτων δοκίμια, ἐν ὧς πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἶτα μεταβαλλόντες πρὸς τὴν εὐσεβείαν, δυνατοὶ ὡσιν εἰσὶν αὐτὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐκαλίας· καὶ ἃ κακῶς τηνικαῦτα κατὰ τῆς εὐσεβείας προῦβάλλοντο, τούτοις καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρῆσασιντο. Εἴση δὲ καὶ αὐτὸς σαφῶς ἀπὸ γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμῶ, καὶ ὧν μεταξὺ σαφῶς¹⁷ ἡ Πρόνοια περὶ σὲ ὑπονόμησεν, ὡς ἄρα οὐδὲν τῶν γινομένων αὐτομάτως οὕτως καὶ εἰκῆ γίνεται· ἀλλ' ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐφεσπῶσα καὶ τότε τὸ πᾶν συγκρατοῦσα διηγεκῶς καὶ συνέχουσα, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

hucusque mansissent, non suscepissent verbum pietatis, veritatem non potuissent agnoscere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quoque provisum est, ac mortis acerbæ suspicio: prætereaque eorum in Græcis disciplinis exercitatio; ut qui illas prius edocti, et postea ad veram religionem conversi fuissent, expedite magnaque cum facilitate possent easdem confutare; et quas aliquando male contra religionem objecerant, his bene et tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac post longum tempus recognitione, et iis quæ interim aperte Providentia circa te constituit, manifesto intelliges, nihil eorum quæ sunt, casu ita et temere fieri, sed Providentiam præesse, ac semper continere atque conservare hanc universitatem, licet multa superent mentem nostram.

CXXV. Ἐπεὶ τούτων ἤκουσεν ὁ πατήρ, τὸν λόγον ἀναλαβὼν, Μὴ νόμιζε, εἰρηκε, κύριέ μου Πέτρε, ὡς πάντη μου διαπέφυγε τὸν νοῦν, ἡ περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυττομένου λόγου δύναμις· ἀλλὰ καὶ τοῦ παιδὸς Κλήμεντος πολλὰ δι' ἄλης νυκτὸς ὀμιλοῦντός μοι¹⁸, ὡς ἐκ συνθέσθαι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ πάντα τριπλῶν εἰς τοῦτο ἐνάγοντος· Τί δαί, πρὸς αὐτὸν ἔφη ἐγὼ, δύναται τις ἐντέλλεσθαι τι καινότερον, παρ' ὃ πρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρήνεσαν; Κάκεινος ἡρέμα γέλασας· Πολλὴ διαφορά, πάτερ, εἶπε, μεταξὺ τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος τὴν ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀποδείξειν· ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοχασμῶν δοκεῖ παριστάνειν τὰς ἀποδείξεις. Καὶ ὁμῶς ταῦτα εἰπὼν, δείγματος χάριν τὸν περὶ φιλοανθρωπίας λόγον ἐξέθετο, ὅν οὐ πολλῷ πρότερον αὐτῷ¹⁹ ὑπήγγησε, ὡς ἀδικιώτατός μοι μᾶλλον ἐφαίνετο, καὶ τὸ πῶς, ἐρω. Δίκαιον ἔφασκεν εἶναι, καὶ τῷ τύπτειν αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατιθέσθαι καὶ τὴν ἀλλήν· καὶ τῷ αἶροντι αὐτοῦ τὸ ἰμάτιον, προσδιδόναι καὶ τὸν χιτῶνα²⁰, ἀγγαρεύοντι δὲ²¹ μίλιον ἓν, συναπέργεσθαι δύο· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

CXXV. Postquam hæc audivit pater, sermonem resumens: Ne arbitraris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ a te prædicatæ excidisse: sed cum Clemens filius multum per totam noctem mecum colloqueretur, ut a te dictis assentirem, omnique modo ad id impelleret: ¹⁸ Quid vero, dixi ego ad ipsum, potestne aliquis præcipere quidpiam novum, præter id quod antea veteres monuerunt? At ille postquam leniter risit: Magnum, inquit, discrimen est, pater, inter religionis sermones, ac philosophiæ. Sermo namque veritatis, ex prophetia firmam obtinet demonstrationem; philosophiæ vero, ex compositione verborum et conjecturarum videtur demonstrationes afferre. Hisque dictis, exempli gratia, doctrinam de humanitate mihi exposuit, quam paulo ante ei enarraveras¹⁹; quæ mihi profecto maxime iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum aiebat esse et ei qui maxillam tuam percutit, alteram quoque opponere; et ei qui aufert tuum pallium, tradere etiam tunicam; et cum eo qui ad milliare unum adigit, per duo milliaria proficisci, et alia similia²⁰.

CXXVI. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· Ἄλλ' ἐνόμισας ἄδικον· καίτοις²² γε δικαιοτάτῳ ἐστι. ²³ Καὶ εἰ σοὶ φίλον ἐστὶν, ἀκουσον. Καὶ ὅς ἔφη· Πάνυ μοι φίλον. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διηρημένους τὰς χώρας ἐχόντων, εἰ τις ἐκ τῶν τοῦ ἐνὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρῳ φεραθεῖη, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον ὀφείλοι²⁴, ἐὰν βασιλεῦσι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῆ, οὐ φαίνεται ὁ ἀπολύσας φιλόανθρωπος εἶναι; Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Καὶ πάνυ. Καὶ ὁ Πέτρος· Τί δαί²⁵, εἰ καὶ ἰδίῳν τι τινὸς αὐτὸς οὗτος ἀφέληται ἢ ἀλλότριον, καὶ²⁶ ἐπὶ τούτῳ²⁷ συλληφθεὶς ἐν²⁸ ἢ διπλάσιον δῶ τετραπλάσιον (15) ὀφείλων, καὶ τὸ θανεῖν ὡς ἐν τοῖς

CXXVI. Respondit Petrus: Atqui hoc existimasti iniquum: quanquam æquissimum est. Ac si lubet, audi. Ille dixit: Prorsus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cum duo reges hostes existant, et divisas regiones teneant, si quispiam ex iis qui alteri subjecti sunt, in alterius regione sit deprehensus, ideoque mortem mereatur; ac colapho, non autem capite punitus pœnam evadat; num videtur humanus esse qui veniam dedit? Et pater ait: Admodum. Ad hæc Petrus: Quid vero, si is ipse etiam aliquid proprium cuiuspiam vel alienum auferat; et in eo comprehensus, simplum aut duplum det, cum quadrupli

¹⁷ Luc. vi, 29; Matth. v, 39.

VARLE LECTIONES.

¹⁷ al. σοφῶς. ¹⁸ al. μου. ¹⁹ l. Rec. x, 48. ²⁰ l. num. 93, etc. ²¹ al. ὄνπερ αὐτῷ. ²² al. προσδιδόναι καὶ τὸ ὑποζώριον. ²³ al. τε. ²⁴ al. ὄτι. ²⁵ deest in al. ²⁶ al. ὀφείλων. ²⁷ al. ἔφη· τί δέ. ²⁸ al. ἢ καὶ. ²⁹ al. τοῦτο. ³⁰ al. ἐάν.

VARIORUM NOTÆ.

(15) Τετραπλάσιον. Pœna quadrupli in furto sancitur legibus plurimis. Cot.

sit debitor; insuperque mortis, qui nempe in adversarii sinibus captus sit; nonne tibi videtur, humanum esse eum qui duplum accepit, et mortem remisit? Et pater respondit: ³³ Nunc persuasisti mihi, eos qui injuriam faciunt, injuriam pati; eos autem qui injuria afficiuntur, potius injuriam facere. Quocirca amplius, mihi iniquissimum apparet id ipsum quod sit: quoniam ii quidem qui videntur conferre injuriam, sibi ipsis potius nocuerunt, et multam iis qui injuria affecti sunt paravit utilitatem: qui vero videntur injuriam sustinere, ipsi eam potius inferunt; quia licet plurimum ab illis comodi tulerint, eos pari gratia non remunerant. Et Petrus: Verum hæc nou contra infestantium, sed contra infestatorum voluntatem contingunt.

CXXVII. Tunc pater laudata ea oratione, ait ad Petrum: Sed, domine mi, hunc quoque sermonem mihi declara. Memini enim Clementem mihi dicere, nos injurias et afflictiones, ad peccatorum remissionem pati. Et Petrus: Recte habet, atque ita est. Quæ enim homines possidemus, plura appetentes: sive vestes, inquam, sive escas, sive potiones, sive alia quæpiam: non recte omnino facientes, possidemus; quia nihil habere debemus, uti paulo ante vobis dixi. Nam si in omnibus possessiones solent iis qui possident conciliare delicta; earum quocunque modo privato, ademptio est delictorum. Dixit pater: Recte habet. Petrus vero: Justissime. Quandoquidem enim eorum qui salvantur est, ut dixi, nihil habere; multis autem multæ suppetunt possessiones; ea causa per eximiam Dei humanitatem castigationes inducuntur iis, qui secundum Dei voluntatem non vivunt; ut propter aliquantam erga Deum charitatem, temporaria supplicia perferentes, æternis pœnis eximantur. Tum pater: Quid enim; nonne multos impios videmus pauperes? An propterea et illos dicemus in parte eorum esse qui salutem consequuntur? Et Petrus: Nequaquam omnino. Non enim probanda est inopia, quæ appetit ea quæ non decet: quia et Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei vivi, beatos prædicans pauperes, *Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum* ^a. Tum pater: Vere prorsus secundum propositam quæstionem res videtur recte habere: quapropter in animo habeo totam ordine audire doctrinam.

CXXVIII. Et Petrus: Itaque deinceps studenti tibi discere quæ ad nostram fidem pertinent, hanc doctrinam explicabo; ab ipso principio incipiens Deo; et ostendens, ipsum solum dicendum esse Deum, alios vero nec dicendos, nec existimandos;

^a Matth. v, 3.

VARIÆ LECTIONES.

³³ al. inser. πρὸς ταῦτα. ³⁴ Clement., hom. xv, c. 8, etc. ³⁵ al. ἔτι μᾶλλον ἀδικιώτατον ὄλων μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα ὅτι. ³⁶ al. πολλά τοῖς ἐλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δέ. ³⁷ deest in al. ³⁸ al. inser. δέ. ³⁹ al. μηδὲν μὴδὲν ὑπάρχειν. ⁴⁰ al. εὐλικρινῶς. ⁴¹ al. προσκαιρῶν τιμωριῶν. ⁴² desunt in al. ⁴³ al. δέ. ⁴⁴ al. πρὸς ταῦτα οὖν καὶ οὗτοι τῶν σωζομένων εἰσίν; καὶ ὁ. ⁴⁵ al. πλὴν. ⁴⁶ deest in al. ⁴⁷ al. ἐγενόμενῃ. ⁴⁸ al. ὀφείλοντι, τῆ τάξει. ⁴⁹ deest in al. ⁵⁰ al. ὅτι αὐτὸν μ. δεῖ. ⁵¹ al. καὶ τοῦτο εἶπὼν.

τοῦ ἐναντίου ἀλοῦς ὄροις· οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαβὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας, φιλήθροπος τυγχάνει. Καὶ ὁ πατήρ ³³ ἀπεκρίνατο· Νῦν με πέπεικας ὅτι οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται· οἱ δὲ ἀδικούμενοι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεόν ἀδικιώτατόν μοι φαίνεται γινόμενον ὅτι ³⁴ οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν, ἑαυτοὺς ἐβλαψαν μᾶλλον, πολλὴν δὲ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἐπορίσαντο τὴν ὠφέλειαν· οἱ ³⁵ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ ³⁶ μᾶλλον ἀδικοῦσιν· ὅτι καίτοι πλεῖστα παρ' ἐκείνων ὠφελήθentes, τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦς οὐκ ἀμαίθονται. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν τῶν ἐπιπραεζόντων, ἀλλὰ παρὰ τῆ τῶν δεχομένων ταῦτα γίνεται γνώμην.

CXXVII. Καὶ ὁ πατήρ ἐπαινέσας τὰ εἰρημένα, πρὸς τὸν Πέτρον φησὶν· Ἄλλ', ὦ κύριέ μου, καὶ τοῦτόν μοι τὸν λόγον σαφήνισον. Μέννημαι γὰρ εἰρηκότος μοι Κλήμεντος, ὅτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη πρὸς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν. Καὶ ὁ Πέτρος· Ὁρθῶς ἔχει, καὶ οὕτως ἐστίν. Ἄ γὰρ ἄνθρωποι κτώμεθα, τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι, εἴτε ἱμάτια, φημί, εἴτε βρώματα, εἴτε ποτὰ, εἴτε ἄλλα τινὰ, οὐ καλῶς πάντως ποιοῦντες κτώμεθα, διὰ τὸ δεῖν μὴδὲν ἔχειν, εἰς μικρῶ πρόσθεν ὑμῖν εἴρηκα. Εἰ γὰρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν οἴδεν ἔχουσιν ἁμαρτήματα, ἢ τοῦτων ³⁷ ὅπως ποτὲ στέρησις ἁμαρτιῶν ἐστὶν ἀφαιρέσις. Καὶ ὁ πατήρ ἔφη· Ἀκολουθῶς ἔχει. Καὶ ὁ Πέτρος· Καὶ δικαιοτάτα. Ἐπεὶ γὰρ τῶν σωζομένων ἐστίν, ὡς ἔφη, τὸ μὴδὲν ἔχειν ³⁸, ὑπάρχει δὲ πολλοῖς κτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγονται παιδεῖαι τοῖς μὴ ³⁹ κατὰ τὸ δοκοῦν Θεῷ πολιτευομένοις, ἵνα διὰ τὸ πᾶσι φιλόθεον προσκαιροῦς ὑπομένοντες τιμωρίας ⁴⁰, αἰωνίων ἀπαλλαγῶσι κολάσεων. Καὶ ὁ πατήρ· Τί ⁴¹ δαί' οὐ ⁴² πολλοὺς ἀσεβεῖς ὀρώμεν πένητας; Εἴτα παρὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τῆς τῶν σωζομένων εἶναι μερίδος φήσομεν; καὶ ὁ ⁴³ Πέτρος· Οὐ πάντως. Οὐ γὰρ ἀπαδεκτὴ ἡ πενία, ὣν μὴ προσῆκεν ὀρεγομένη· ἐπὶ ⁴⁴ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ ζῶντος Θεοῦ, μακαρίζων ⁴⁵ τοὺς πτωχοῦς· Μακάριοι οἱ πτωχοί, ἔφη, τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὁ πατήρ· Ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται· διὸ καὶ προαιρέσεως ⁴⁶⁻⁴⁷ ἔχω τῆ τάξει παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

CXXVIII. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐκοῦν τοῦ λοιποῦ σπειδονί σοι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν πίστιν μαθεῖν ⁴⁸, προῖόν τε τὸν λόγον ἐκλήσομαι ἀπ' αὐτοῦ ⁴⁹ πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ Θεοῦ· καὶ δεῖκνύς αὐτὸν μόνον δεῖν ⁵⁰ λέγειν Θεόν, ἐτέρους δὲ μῆτε λέγειν μῆτε νομίζειν, καὶ ὅτι ⁵¹

παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰώνια κολασθήσεται, ὡς εἰς αὐ-
τὸν τῶν ὄλων ἀσεδήσας Θεόν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, καὶ
τοῖς ὑπὸ παθῶν ὄχλουμένοις, καὶ νοσοῦσι, καὶ δαι-
μονῶσι τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς, καὶ τούτους εὐχῆ θερα-
πειύσας, τὴν ἐκκλησίαν διέλυσεν. Εἶθ' οὕτως εἰσ-
ελθὼν καὶ τῶν συνήθων ⁵² ἄλων μεταλαβὼν, ὑπνω-
σεν.

CXXIX. Ὁρθρου δὲ ⁵⁴ πάλιν ὁ Πέτρος ἐξιὼν, καὶ
ἐπὶ ⁵⁵ τὸν συνήθη διαλέγεσθαι τόπον ⁵⁶ στάς, ἅτε καὶ
πολλῶν συνδεδραμηκότων ὄχλων, ἅμα ⁵⁷ τῷ μέλλειν
διαλέγεσθαι αὐτὸν, εἰσῆει τις τῶν αὐτοῦ διακόνων
λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθὼς ἀπ' αὐ-
τῆς ἐσπέρας, μαθὼν ὑποσχόμενόν σε τὸν περὶ μοναρ-
χίας ποιῆσθαι λόγον, ἔτοιμός ἐστι μετὰ γε τοῦ Ἐπι-
κουρείου Ἀθηνοδώρου διαλεγόμενῳ σοι ἐπελθεῖν, ὡς ἂν
πάσι ⁵⁸ τοῖς ὑπὸ σοῦ περὶ μοναρχίας ὑπαγορευομένοις **B**
δημοσίᾳ παρῶν αὐτὸς ἀντιλέγοι ⁵⁹.

CXXX. Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος, ἰδοὺ καὶ ὁ
Σίμων σὺν Ἀθηνοδώρῳ καὶ τισιν ἄλλοις ἐταίροις
εἰσῆει· καὶ πρὸ τοῦ τι τὸν Πέτρον ὄλως εἰπεῖν, αὐτὸς
προλαβὼν· Ἐμαθον, φησὶν, ὅτι χθὲς ὑπέσχου τῷ
θαύστῳ κατὰ τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον
ποιούμενος· καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ
τῶν ὄλων δεσπότητος· ὅτι αὐτὸν δεῖ μόνον λέγειν Θεόν,
ἄλλους ⁶⁰ δὲ μῆτε λέγειν, μῆτε νομίζειν· καὶ ὅτι
ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰωνίαν ὑφέξει τὴν τιμωρίαν·
πρὸ πάντων οὖν ἀληθῶς καταπέπληγμαί σου τὴν
ὑπόνοιαν, ὅτι ἠλίπισας μεταπειῖσαι ἄνδρα σοφὸν οὕτω,
καὶ ταῦτα πρεσβύτην. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύξη τῶν ἐλπί-
σων καὶ τοῦ θελήματος, ἅτε παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς
ψευδεῖς σου διαλέγοντος λόγους. Ἴσως γὰρ ἂν καὶ
ἠπάτητο μὴ παρόντος ἐμοῦ, ἰδιώτης ὢν τῶν παρὰ
Ἰουδαίους δημοσίᾳ πεπιστωμένων βίβλων. Τὰ νῦν
δὲ τοὺς πολλοὺς ὑπερβήσομαι λόγους, ἵνα θάπτον σου
τὴν ὑπόσχεσιν ἀσθενῶς ἔχουσαν διελέξω. Λέγε τοι-
γαρσὺν ὁ ὑπέσχου. Εἰ δὲ τὸν ἔλεγχον αἰδούμενος, ἐφ'
ἡμῶν αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν ἐθέλοις παραλιπεῖν, αὐτ-
άρκης καὶ οὕτως ἀπόδειξις ὅτι ψευδῆ τὰ ὑπεσχη-
μένα, καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς Γραφὰς εἰδῶτων εἰπεῖν
οὐκ ἐτόλμησας. Καὶ νῦν δὲ τί περιμένω σε λέγειν,
μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποσχέσεώς σου, τὸν
γέροντα τουτονί; Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῷ πατρὶ προσ-
διέψας, φησὶν· Εἰπέ μοι ἄνδρῶν ἀπάντων ὁ τιμι-
ώτατος, οὐχὶ οὕτως ὑπέσχετό σοι δεῖξαι σήμερον, **D**
ὅτι εἰς ἐστὶ Θεός, καὶ οὐ χρῆ ἕτερόν τινα λέγειν
ἢ νομίζειν Θεόν, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἀθάνατον
εἰσπραχθήσεται τιμωρίαν;

CXXXI. Καὶ ὁ πατὴρ ἐφη· Καλῶς ἂν τὴν μαρτυ-
ρίαν παρ' ἐμοῦ ἀπῆταις, ὦ Σίμων, εἰ πρότερον ἠρνεῖτο
Πέτρος· νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν, ἀ δεῖ λέ-
γειν· οἶμαι σε ὀργῆς πεπλησμένον διαλεχθῆναι βού-
λεισθαι. Τοῦτο δὲ οὐτε σοι προσήκει ποιεῖν, οὐθ' ἡμῖν
οὕτως ἔχοντα ὑπακούειν, ὅτι μάχην ἔστιν ἱστορήσαι,

⁵⁴ al. καὶ εὐχόμενος, καὶ ἰαζάμενος, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους καὶ εἶθ' οὕτως εἰσίων, τῶν συνήθων. ⁵⁵ Cle-
menti., hom. xvi, c. 1, etc ⁵⁶ deest in al. ⁵⁷ al. καὶ ἐπιστάς. ⁵⁸ deest in al. ⁵⁹ al. ὄχλον πολὺν συνε-
στῶτα εἶδε καὶ ἅμα. ⁶⁰ al. δημοσίᾳ πᾶσι. ⁶¹ al. ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένοις λόγοις· ταῦτα. ⁶² al. ἄλλων.

VARIAE LECTIONES.

A hominemque qui aliter fecerit, æterno supplicio
puniendum, ut qui in ipsum universorum Deum
impious exstiterit. Atque hoc dicto, cumque aliqua
perpessione infestatis, ægrotantibus, et dæmoniis
imposuisset manus, ac eos curasset prece, concio-
nem dimisit. Deinde ita ingressus, et solito cibo
percepto, se somno dedit.

CXXIX. ⁵⁴ Mane vero iterum egressus Petrus ;
cum stetisset in loco in quo disserere solebat, in-
gensque hominum multitudo concurrisset ; simul
ac ipse esset locutus, introivit quidam ex ejus
diaconis, dicens : Simon ab Antiochia ipso vespere
ingressus, audiens te promisisse de monarchia, seu
principatu unius, verba esse facturum, paratus
est una cum Athenodoro Epicureo, tibi disse-
renti intervenire ; ut cuncta quæ a te de mo-
narchia denuntiabantur, publice ipse præsens im-
pugnaret.

CXXX. Hæc dicente diacono, ecce et Simon cum
Athenodoro aliisque nonnullis sodalibus ingreditur :
et ante quam Petrus aliquid omnino loqueretur,
ipse anticipans : Comperi, inquit, te heri pollicitum
esse Fausto, quod hodie habito sermone, ordine
esses ostensurus, primumque incipiendo ab ipso
universorum Domino ; eum solum dicendum esse
Deum, alios vero neque dicendos neque existi-
mandos ; quique contra fecerit, æternas pœnas
datum. Ante omnia ergo vere insauiam tuam
demiratus sum, quod sperasti te posse in aliam
sententiam adducere virum adeo sapientem, ad
hæc senem. At spes ac voluntatem non obtinebis ;
utpote præsentem me, tuosque falsos sermones re-
darguente. Etenim forte me absente deceptus fuis-
set, cum imperitus sit librorum qui Judæis palam
sunt traditi. Nunc autem multa verba præteribo,
ut citius promissionem tuam infirmam esse convin-
cam. Dic igitur quod pollicitus es. Sin autem repre-
hensionem veritus, coram nobis velis promissum
omittere ; etiam sic sufficiens erit probatio, falsa
esse quæ promisisti, quandoquidem coram homi-
nibus Scripturas callentibus non ausus sis dicere.
Et vero jam cur exspecto ut dicas, qui maxi-
mum habeo pollicitationis tuæ testem, hunc senem ?
Post hæc verba, cum patrem aspexisset, ait : Die
mibi, virorum præstantissime, nonne iste tibi
pollicitus est ostensurum se hodie, unum Deum
esse, nec alium dicendum aut habendum Deum ;
ab eo autem qui aliter fecerit, immortale suppli-
cium exactum iri ?

CXXXI. Respondit pater : Recte a me testimo-
nium postulares, o Simon, si antea Petrus negavis-
set ; nunc autem non verebor dicere quæ dicenda
sunt : arbitror te ira repletum velle disputationem
suscipere. Hoc porro neque te facere decet, neque
oportet ut nos sic affectum audiamus ; quoniam id

pugnam videre est, et non ad veritatem juvari. Sed **A** uterque vestrum dogma suum exponat; et ad alium judicem, verba habeantur; sicque prorsus invenietur dubitationis expers veritas. Placuit Simoni oratio, seque ex ea facturum promisit. Verumtamen, inquit Fausto, timeo ne jam Petri verbis occupatus, non sis veri studiosus iudex.

CXXXII. Et pater respondit: Ne me cogas temere ac indicta causa tibi assentiri, ut iudex veritatis amans videar. Nam si vera audire cupis, tua potius sententia præoccupatus sum. Ac Simon: Quo modo es præoccupatus, qui nescis quid sentiam? At pater: Facile est illud cognoscere: et quoniam pacto, audi. Pollicitus es, a te falsi convictum iri Petrum, qui unum esse Deum asserat: cæterum qui promittit reprehensionem asserentis unum Deum, plane manifestum est quod is, vera loquens, non idem asseret: si enim idem dicit cum eo qui ementita loquitur, et ipse profecto est mendax; si vero contraria dicere se ostendit, ex adverso sane verus est. Non alia ergo ratione prædicatorem unius Dei esse mendacem pronuntias, nisi quia multos deos esse censes. Atqui multos esse deos ego quoque aio. Eadem igitur tecum doctrina ante disceptationem occupatus sum: et propterea nullatenus oportet te metuere de me, sed Petrum potius: etiamnum quippe contra atque ille sentio. Post vestram autem disputationem, spero fore ut veri studiosus iudex, omni deposita anticipatione, prævalenti cõsensurus sim orationi. Hæc cum pater dixisset, sensim clamor quidam laudationis a populo exortus est, quoniam ita pater esset locutus.

CXXXIII. Porro Petrus suam de Deo sententiam exposuit: ⁶⁵pluraque de monarchia prolocutus, cum lacrymis manu advocavit multitudinem; qua accedente, tum manus imposuit, tum pro iis precatus est: pariterque omnes Deo benediximus. ⁶⁶Intro autem irrui aliquis, Simoni dicens: Appion Plistonices cum Annubione modo venit Antiochia. Quibus auditis, Simon exit statim, quasi prædictos excepturus. Pater vero accedens ad Petrum: Si mihi, inquit, concedis, domine mi; et ego cum eo proficiscar, ut salutem Appionem et Annubionem, meos a prima ætate amicos. Etenim forte Annubioni persuadebo ut cum Clemente disputet de genesi. Et Petrus: Concedo, inquit; laudo etiam, quod amicorum partes et officia impleas. Verumtamen mihi cogita, quo modo secundum Dei providentiam undique concurrant quæ ad plene faciendam tibi fidem pertinent, aptum perficientia concentum. Hoc autem dixi propter Annubionis adventum, tibi cum usus fuit obtingentem. Et pater: Vere, inquit, ego quoque conspicio id ita habere.

CXXXIV. Atque post hæc dicta, protectus est ad Simonem. Inventis autem Appione et Annubione,

καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὠφελεῖσθαι. Ἄλλ' ἐκότερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκθέσθω, καὶ ὅψ' ἐτέρῳ κρινόντι τοὺς λόγους δοτέον· καὶ οὕτω πάντως ἀναμολογον τάλιθθὲς εὐρεθήσεται. Ἦρесе τῷ Σίμωνι τὸ λεχθὲν, καὶ ποιήσιν ὑπέσχετο κατὰ ταῦτα. Πλὴν ἀλλὰ δέδοικα, τῷ Φαύστῳ ἔφη, μὴ πως ἤδη προκατειλημμένος τοῖς Πέτρου λόγοις, οὐ φιλαλήθης γένη κριτῆς.

CXXXII. Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· Μὴ με βιάζου ἀκρίτως συνθέσθαι σοι, ὡς ἂν δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτῆς. Εἰ γὰρ τάλιθθὲ βούλει μαθεῖν, τῷ σὺ φρονήματι προσελθῆμαι μᾶλλον. Καὶ ὁ Σίμων· Πῶς προσελθῆσαι, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; Καὶ ὁ πατὴρ· Τοῦτο ῥᾶδιόν ἐστιν εἰδέναι· καὶ πῶς, ἀκουσον· Ἐλέγξει ὑπέσχεο τὸν Πέτρον ἕνα Θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψευδεται. Ὁ δὲ τὸν ἕνα λέγοντα ἐλέγξει ἐπαγγελλόμενος, πάντως εὐδελον ὡς ἐκείνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει· εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ αὐτὸς ἄρα ψευδεται· εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, ἀντικρυς ἀληθεύει. Οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα Θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύστην λέγεις, εἰ μὴ ἂν ὅτι πολλοῦ; αὐτὸς δοξάζεις θεοὺς· θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι καὶ ἐγὼ φημι· τῷ αὐτῷ οὖν σοι πρὸς τῆς ζητήσεως λόγῳ κἀγὼ προκατειλημμαι· καὶ κατὰ τοῦτο περὶ ἐμοῦ σε τὸ παράπαν οὐ δεδοικέναι χρεῖ, ἀλλὰ Πέτρον μᾶλλον· τυγχάνω γὰρ αὐτῷ καὶ ἐτι τὰ ἐναντία φρονῶν. Μετὰ δὲ τὴν ὑμετέραν ζήτησιν, ἐλπίζω φιλαλήθης ὢν κριτῆς, πᾶσαν ἀποδυσάμενος πρόληψιν, τῷ επικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. Ταῦτα τοῦ πατρὸς εἰπόντος, ἤρεμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τῶν ὄχλων ἐγένετο, ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

CXXXIII. Καὶ ὁμοῦς ὁ Πέτρος τὸ ἑαυτοῦ περὶ Θεοῦ ἐξέθετο φρόνημα· καὶ πολλὰ περὶ μοναρχίας διαλεχθεὶς, μετὰ δακρῶν τῇ χειρὶ προσεκαλεῖτο τοὺς ὄχλους· οἷς προσελθούσι, τὰς χεῖράς τε ἐπιτίθει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἠύχετο· καὶ ὁμοῦ πάντες εὐλογοῦσασιν τὸν Θεόν. Ὑπεισέδραμε δὲ τις λέγων πρὸς Σίμωνα· Ἀππίων ὁ Πλειστονίχης σὺν ⁶⁶Ἄννουβίῳ ἤκην ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας. Καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ Σίμων, ἔξεισιν εὐθέως ⁶⁶ὡς τοὺς εἰρημένους ὑποδεξόμενος· Ὁ δὲ πατὴρ ⁶⁷προσελθὼν τῷ Πέτρῳ· Εἰ μοι ἐπιτρέπεις, ἔφη, κύριέ μου, πορεύομαι κἀγὼ σὺν αὐτῷ προσαγορεύσων Ἀππίωνά τε καὶ Ἄννουβίωνα, ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους μου ⁶⁸γενομένους. Τυχὸν γὰρ καὶ Ἄννουβίωνα πείσω Κλήμεντι διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. Καὶ ὁ Πέτρος· Ἐπιτρέπω, ἔφη, καὶ ἐπαινῶ τὰ φίλων σε πληροῦντα μέρη. Πλὴν ἐννόει μοι ὡς κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πανταχόθεν συντρέχει τὰ, πρὸς τὴν σὴν πληροφρολίαν, οἰκείαν ἀποτελοῦντα τὴν ἀρμονίαν. Τοῦτο δὲ εἶπον διὰ τὴν Ἄννουβίωνος χρησίμωσ σοι γενομένην ἐπιδημίαν ⁶⁹. Καὶ ὁ πατὴρ Ἀληθῶς, ἔφη, κἀγὼ συνορῶ τοῦτο οὕτως εἰ εἶπον.

CXXXIV. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα. Καὶ εὐρῶν Ἀππίωνά τε καὶ Ἄννουβίωνα, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ deest in al. ⁶⁶ al. μὴ τε. ⁶⁷ Clement., hom. xvi, c. 21. ⁶⁸ Rec., l. x, c. 52, etc. ⁶⁹ al. Ἄννουβίωνι. ⁶⁶ deest in al. ⁶⁷ al. ἀκούσας καὶ χερσὶς. ⁶⁸ al. μοι. ⁶⁹ al. ἐπιτυχίαν.

προσαγορεύσας αὐτούς, ἐκαθέσθη. Ὁ δὲ Σίμων ἀκούσας ἐπίδημήσειεν τινὰς ἐκ προσταγῆς βασιλικῆς ἐπιζητούντας αὐτὸν, καὶ φάσκοντας καθ' ἑτι Καίσαρ πολλοὺς μάγους ἀνελῶν, εἶτα καὶ τὰ κατὰ Σίμωνα πωθόμενος ⁷⁰, εἰς ἐπιζητήσιν αὐτοῦ πέμφειεν, ὅπως καὶ αὐτὸν ⁷¹ ὁμοίως κολάσῃ, πρὸς Ἀννουβίωνα καὶ Ἀππίωνα ἔφη· Φαῦστον πρὸς ἡμᾶς ἐλθόντα μετασχεῖν ἄλῶν ποιήσατε σὺν ἡμῖν· ἐγὼ δὲ μύρον τι κατασκευάσω ⁷², ἵνα δειπνήσας καὶ ⁷³ ἀλειψάμενος, τὴν ἐμὴν πᾶσι δόξῃ ἔχειν μορφήν.

CXXXV. Καὶ τοῦ Σίμωνος ταῦτα εἰπόντος, Ἀππίων καὶ Ἀννουβίων φασὶ πρὸς αὐτόν· Καὶ τί ἄρα σοι κέρδος ἀπὸ τῆς μηχανῆς ἐστὶ ταύτης; Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἐμὲ ζητούντες, παύσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀναίρεθείη, μέγιστον πένθος ἔρουν οἱ τοῦτου παῖδες, οἱ τινες ἐμὲ καταλιπόντες, Πέτρῳ προσπεποιηθήκασιν ⁷⁴. Ἀππίων δὲ καὶ Ἀννουβίων κατ' ἰδίαν πάντα τῷ Φαῦστῳ διασαφούσι, καὶ τὴν ἐπιβουλήν φράζουσι. Καὶ ὁ Φαῦστος οὐκ ἀληθεῖς εἶναι τοὺς λόγους νομίσας, συνδειπνήσας τῷ Σίμωνι· μετὰ γὰρ τῶν ἑταίρων Ἀππίωνός τε καὶ Ἀννουβίωνος, ἐκ χειρὸς τοῦ Σίμωνος λαμβάνει τὸ μύρον, καὶ τὸ ἴδιον ἀλειψάμενος πρόσωπον, τὴν τοῦ Σίμωνος ⁷⁵ εὐθὺς ὑπέδου μορφήν. Πλὴν ἐν μέσῃ γὰρ τῆς νυκτὸς ἀναστὰς ὁ Σίμων, τὴν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας φυγὴν ἐποιεῖτο.

CXXXVI. Ἡμεῖς δὲ γὰρ οἱ τῷ Πέτρῳ συνόντες, δι' αὐτῆς νυκτὸς ἀλλήλοις ⁷⁶ διωμιλοῦντες, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς καὶ χαρᾶς τῶν λεγομένων, νήφοντες δευνοκτερούμεν. Ἦδη δὲ πῶς τῆς νυκτὸς ὑπαυαζομένης, ὁ Πέτρος ἐμβλέψας ἐμολὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἔφη· Διαπορῶ τί ἄρα γὰρ τῷ ὑμετέρῳ πατρὶ γέγονε ⁷⁷. Καὶ λέγοντες ταῦτα, ἰδοὺ καὶ ὁ πατὴρ ἦκε, τὸν Πέτρον ἡμῖν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον ἤδη καταλαβών· ἀθυμοῦντά τε ἡμῶν, καὶ προσαγορεύσας, ἀπελόγησατο δι' ἣν αἰτίαν ἔγωγε κεκοίμηται. Ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἐξεστήκαμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὁρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀκούοντες Φαῦστου. Καὶ δὴ φυεγόντων ἡμῶν αὐτὸν, ὁ πατὴρ ἐξεπέπληκτο ⁷⁸. Μόνος δὲ Πέτρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ μορφὴν ἐνορῶν, πρὸς ἡμᾶς ἔφη· Τίνος ἐνεκεν τὸν ὑμέτερον ἀπωθεῖσθε πατέρα καὶ ἀποστρέφεσθε; Ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ μήτηρ· Ὅτι Σίμων ἡμῖν οὕτως φαίνεται, φωνὴν ἔχον τοῦ ἡμετέρου πατρὸς. Καὶ ὁ Πέτρος· Οὐ, φησὶν· Ὑμῖν μὲν ἡ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ γκώριμός ἐστι μόνη· ἐμοῦ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ εἶδος ὑποῖόν ἐστε καθορᾶται· ἐπεὶ μὴ Σίμων ἐστὶν αὐτός, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος ὄντως πατὴρ. Τότε ὅτι προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρὶ λέγει· Τὸ γνήσιόν σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἡμῖν ἐχθίστου.

CXXXVII. Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγόμενου, ἐπιστῆσε

A ac salutatis, consedit. Simon vero audiens quosdam jussu regio adventuros, qui ipsum quaerent, quique dicerent, Caesarem multis magis interfecit, deinde et de Simone certiore factum, ad investigationem illius misisse, utin illum etiam animadvertat; ad Annubionem et Appionem inquit: Faustum, qui ad nos venit, facite cibum nobiscum sumere; ego autem unguentum quoddam conficiam, ut coenatus et perungens se, cunctis habere formam meam videatur.

CXXXV. Cumque haec Simon dixisset, Appion et Annubion aiunt ad illum: Et quodnam tibi lucrum ex hac machinatione adveniet? Respondit Simon: Primo quidem, comprehenso illo, qui me quaerunt desistent ab indagacione contra me suscepta. Quod si etiam a manu regia occisus fuerit, maximum luctum habebunt ejus liberi, qui me derelicto ad Petrum se contulerunt. Appion vero et Annubion privatim omnia Fausto aperiunt, insidiasque commemorant. Et Faustus vera non esse ea verba arbitratus, coenatus cum Simone et cum sodalibus Appione et Annubione, unguentum sumit ex Simonis manū; ac unguens faciem suam, illico induit formam Simonis. At media nocte exurgens Simon, in Judaeam fuga se abripuit.

CXXXVI. Porro nos, qui cum Petro eramus, per totam noctem inutuo colloquentes, praevoluptate ac laetitia ex iis quae dicebantur orta, vigiles pernoctavimus. Jam vero ubi sublucere coepit, Petrus me et fratres intuens, ait: Nescio quidnam patri vestro contigerit. Dumque haec diceret, ecce pater advenit, Petrum nobis de ipso jam loquentem nactus: quem cum videret anxium atque salutasset, rationem et causam reddidit cur pernoctasset foras. Nos autem respicientes eum, obstupuimus, qui Simonis speciem videremus, at vocem patris nostri Fausti audiremus. Cumque fugeremus eum, pater animo percussus est. Caeterum Petrus, qui unus naturalem ejus formam cernebat, ait ad nos: Quare patrem vestrum repellitis et aversamini? Nos vero et mater ad eum: Quoniam ille nobis videtur esse Simon, vocem habens patris nostri. Tum Petrus: Nequaquam, inquit: vobis quidem vox illius, quae magiae vim non sensit, nota est sola; meis autem non fascinatis oculis etiam effigies, qualem habet, conspicitur: quandoquidem iste non est Simon, sed Faustus, vere pater vester. Tuncque ad patrem respiciens, ait: Germana species tua ipsis non apparet, verum Simonis impiissimi ac nobis inimicissimi.

CXXXVII. Ita Petro loquente, ingressus est qui-

VARIAE LECTIOES.

⁷⁰ al. μαθών. ⁷¹ al. ὡς καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ μάγους. ⁷² al. σκευάσω. ⁷³ al. ἀναλαβών τὸ ἴδιον χροῖας πρόσωπον. ⁷⁴ al. προσφυγόντες τῷ Πέτρῳ συνεργούσιν. ⁷⁵ deest in al. ⁷⁶ al. ἐπαλλήλως· πυνθανόμενα. ⁷⁷ al. ἔβλεψε. ⁷⁸ al. add. ἐπὶ τὸ οὕτως ἀπηνῶς καὶ ἐχθρωδῶς αὐτῷ χρῆσθαι.

dam ex iis qui præcesserant, Antiochia veniens, dixit- que: Hæc scire te volo, domine mi Petre. Simon cum esset Antiochiæ, publice multa portentosa faciens, nihil aliud operam dabat, quam ut te odiosum illis redderet, quem magum nominabat et præstigiatores, et cæde multa pollutum: propter quod adeo illos adversus te irritavit, ut omnes illius loci aveant ipsas carnes tuas ferino more deglutire. At nos, multum contra te fremere civitatem intuiti, venimus ut nuntiarem tibi. Sed et quidam homo regius a Cæsare quærendi Simonis gratia ad provincie præsidem missus, audiens illum fuga Judæam petivisse, ipse quoque ad eum quærendum abiit, ut ex Cæsaris præcepto pœnas de eo capiat.

CXXXVIII. Quibus auditis, Petrus ad Faustum patrem ait: Ipse auribus tuis audisti ex iis qui cum præcessissent venerunt Antiochia, quemadmodum Simon illic positus multitudinem adversus me vehementer concitarit; planum, et cæde pollutum, ad hæc magum ac præstigiatores, aliaque hujusmodi nuncupans. Igitur nunc facito statim, quod ego præcipio tibi: et, relicto Clemente apud me, ipse præcede ad Antiochenam urbem, una cum uxore Matthidia, atque Faustino et Faustiano liberis: erunt etiam tecum alii quidam, qui meam voluntatem poterint exsequi: cum his Antiochiæ consistens, dum formam Simonis jam circumfers, palam prædica tuam pœnitentiam.

CXXXIX. Ista cum Petrus dixisset, Faustus qui mentis acumine pollebat: Novi, inquit, domine mi, quid hæc sibi velint verba; quare ne labora: mihi enim curæ erit, quando illic fuerit imperata perficere. Itaque noctu cum iis, quos Petrus juserat, digressus ab urbe pater, Antiochiam, propinquam civitatem, venit. Stansque in medio foro, dixit ad multitudinem: Ego Simon, ego hæc vobis pronuntio, et fateor me inique mentitum esse adversus Petrum. Non est impostor, non sanguinarius, non præstigiator, neque affinis ulli eorum scelerum quæ aliquando de eo prædicavi. Deprecor vos ego ipse, qui causa odii erga illum vestri exstiti, desinito odio illum prosequi. Nam Dei Filii qui propter mundi salutem venit, iste est verus apostolus. Quocirca et ipse ego vobis consiliarius in re quæ ad salutem vestram pertinet efficior, moneoque ut ei fidem habeatis, Deoque quem annuntiat credatis: alioqui tota vestra civitas funditus peribit, ac vos cum illa. Cujus autem gratia hæc dixerim, etiam id vos scire volo. Hoc enim nocte angeli Dei me impium graviter flagellarunt quod veritatis præconi essem inimicus. Hortor itaque, ne etiamsi ipse alio tempore veniens tentavero contra Petrum loqui, recipialis me ac audiat. Vobis quippe confiteor,

Α τις τῶν προόδων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἠληθῶς, λέγων· Εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου Πέτρε, ὅτι Σήμεν ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὅτε ὑπῆρχε, δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν, οὐδὲν ἄλλο σπουδάζων ἦν, ἢ ὁ μιστὸν αὐτοῖς καταστήσαι, μάγον τε ὀνομάζων, καὶ γόητα, καὶ μαιφόνον· ἐφ' ᾧ καὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἠρέθισε κατὰ σοῦ, ὡς γλίχασθαι τοὺς ἐκεῖ πάντας, τῶν σαρκῶν αὐτῶν θηριωδῶς ἀπογεύσασθαι σου. Ἡμεῖς δὲ πολὺ κατὰ σοῦ βρούχουσαν τὴν πόλιν ἑωρακότες, ἤλθομεν ἀπαγγεῖλαι σοι. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Καίσαρος πεμφθείς τις βασιλικῆς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, εἰς ἀναζήτησιν Σίμωνος, μαθὼν ὅτι φυγὰς εἰς Ἰουδαίαν ὤχρητο, καὶ αὐτὸς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ ἀπέπληθην, ἵνα κατὰ τὴν πρόσταξιν Καίσαρος τιμωρήσῃται αὐτόν.

Β CXXXVIII. Ταῦτα ἀκούσας φησὶ πρὸς τὸν πατέρα Φαῦστον ὁ Πέτρος· Αὐτὸς ἰδίους ὡσὶν ἀκήκοας τῶν προόδων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθῶτων⁷⁹, ὡς ἐκεῖ γεγονὼς ὁ Σίμων, ἰσχυρῶς τοὺς ὄχλους παρώξυνε κατ' ἐμοῦ, πλάνον τε καὶ μαιφόνον, πρὸς δὲ καὶ μάγον καὶ γόητα, καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν. Νῦν οὖν ἐξαιτίας ποιήσον ὁ ἐγὼ σοι ἐντέλλομαι· καὶ καταλιπὼν Κλήμεντα παρ' ἐμοῦ, προλαβὼν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀντιοχείαν κατὰ⁸¹ τῆς γυναικὸς Μαθιδίας, ἐτι δὲ Φαυστίνου καὶ Φαυστινίου τῶν υἱῶν· συνέσονται δὲ σοὶ καὶ ἄλλοι τινὲς, οἱ τινες δυνατοὶ ἔσονται ὑποურγήσαι μοι⁸² τῷ βουλήματι· μετὰ τούτων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ⁸³ γενόμενος, ἐν ὅσῳ τὴν μορφήν ἐτι Σίμωνος περιφέρεις, δημοσίᾳ κήρυξον τὴν σεαυτοῦ μετένοιαν.

Γ CXXXIX. Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὀξύς ὢν εἰς τὸ νοῆσαι Φαῦστος· Οἶδα, ἔφη, κύριέ μου, τί βούλεται τὰ ῥήματα ταῦτα. Δὴ μὴ κάμνε· μελήσει γὰρ μοι ἐκεῖσα γενομένη⁸⁴ διατελέσαι τὸ προσταττόμενον. Καὶ δὴ τὸ⁸⁵ ὑπὸ νύκτα ὁ πατήρ μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος τῆς πόλεως ἐξορμήσας, ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιοχείαν ἦλθε. Καὶ στὰς ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, εἶρηκε πρὸς τὸ πλῆθος· Ἐγὼ Σίμων, ἐγὼ ταῦτα ὑμῖν κηρύσσω, καὶ ὁμολογῶ ἀδίκως καταψεύσασθαι Πέτρον. Οὐκ ἔστι πλάνος, οὐ μαιφόνος, οὐ γόης, οὐδὲ ὅσα ποτὲ φέυλα περὶ αὐτοῦ ἔλεγον. Δέομαι ὑμῶν ἐγὼ αὐτὸς, ὁ τοῦ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἰτίος αὐτῷ γεγονὼς, παύσασθε⁸⁶ μισοῦντες αὐτόν. Τοῦ γὰρ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἐπιφανέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀψευδῆς ἔστιν οὗτος ἀπόστολος. Δὴ καὶ αὐτὸς ἐγὼ σύμβουλος ὑμῖν τὰ γε πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑμετέραν καθίσταμαι. Καὶ παραινῶ πείθεσθαι τούτῳ, καὶ πιστεῦειν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κηρυσομένῳ Θεῷ· ἐπει πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις ἄρδην ἀπολείται, καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῇ. Ὅτου δὲ χάριν εἶρηκα ταῦτα, καὶ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι βούλομαι. Ταύτη γὰρ τῇ νυκτὶ ἄγγελοι με⁸⁷ Θεοῦ τὸν ἀπεσθῆ, ὡς ἐχθρῶν ὄντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίζον. Παρακαλῶ οὖν μηδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἕλωτε ἕλθῶν κατὰ Πέτρον ἐπιχειρῶ λέγειν, ἀποδέξασθέ με. Ἐξομολογούμαι γὰρ ὑμῖν, ὡς ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ

VARIAE LECTIONES.

⁷⁹ al. οἰκείους. ⁸⁰ al. ἐληλυθῶτων, al. συνελθῶτων. ⁸¹ leg. μετὰ. al. inser. καί. ⁸² al. μοι ⁸³ al. Ἀντιοχείων. ⁸⁴ al. γενόμενος. ⁸⁵ al. δὴτα. ⁸⁶ παύσασθαι. ⁸⁷ dicit in al.

γῆς· ἀλλὰ μετανοῦ, ἔξεστι γάρ ἰσως μετανοία μοι τὰ κακῶς πεπραγμένα⁸⁷ μοι συγχωρηθῆναι.

CXL. Ταῦτα εἰπὼν ὁ πατὴρ δημοσίᾳ ἦ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Σίμωνος, καὶ Πέτρον εὐλογήσας, τὴν πᾶσαν Ἀντιοχείων πόλιν εἰς τὸν ἐκείνου πόθον μετέβηκε, καὶ πάντες ἐπιθυμοῦν αὐτοῦ δεϊνῶς ἔλεγον· ἔνοι δὲ καὶ χαλεπαίνοντες αὐτῷ ἦσαν δῆθεν, οἷά περ αὐτῷ ἐκείνῳ Σίμωνι ἔντι, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς περὶ τὸν Πέτρον στοργῆς· καὶ χεῖρας ἐπιβαλεῖν ἐπεχείρουν. Καὶ ὅς μὴ παρ' αὐτῶν ἀναίρεθῆ δεδοικῶς, ἑξαυτῆς ἔλθειν πέμψας ἡξίου τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ἐπικαταλάβῃ ζῶντα, καὶ ἀκμαζούσῃ τῷ πρὸς αὐτὸν πόθῳ τῇ πόλει εὐκαίρως ἐπιφανῆ. Πέτρος δὲ τούτων ἀκούσας πρὸς τὸ ἐκκλησιάζειν πλείστους ἀγαγῶν⁸⁸, ἐπίσκοπόν τε καταστήσας, καὶ ἱασάμενος πολλοὺς καὶ βαπτίσας, ἡμέρας ἐπιμείνας τρεῖς τῇ Λαοδικείᾳ, ἐπὶ τὴν πλησίον ὄρησιν Ἀντιόχειαν ἔσπευσε.

CXLI. Καὶ δὴ τὴν πόλιν καταλαβόντα, τὸ πλῆθος συνθραμὸν ἅπαν μετὰ χαρᾶς ὑπέδεξατο, ὡς τῆς ἀληθείας κήρυκα καὶ ἀπόστολον. Προσευξάμενος δὲ καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθείς, πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἰεράπευσεν, ἕνα τε θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εὐαγγελιζάμενος, καὶ πολλὰ διδάξας αὐτοὺς περὶ μοναρχίας. Εἶτα πρὸς τὴν ξενίαν ἀπῆειμεν. Γνοὺς δὲ ὁ γέρον ὅτι Πέτρος παρῆν, προσδραμῶν, ἑαυτὸν τε τῇ τῇ προσκαταβαλὼν, τὰ ἐκείνου κατησπάζετο ἔχνη, ἀξίων τῷ θείῳ τελειωθῆναι βαπτίσματι, ὥστε τὸ ἀρχαῖόν τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν μορφὴν τοῦ σώματος ἀπολαθεῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ κοινοῦς τῶν ἀχράντων γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Καὶ ὁ Πέτρος κατηχήσας αὐτὸν, εἰρηκῶς τε πολλὰ περ σωτηρίας, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τούτο εἰπὼν, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς μπηταῖς ἐντελλόμενος· *Ὁ πιστεύσας⁸⁹, ἔφη, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· καὶ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γερθηθήτω σοι ὡς θέλεις.* Ἐπειπερ ὁ καιρὸς πρὸς ἑσπέραν ἦν, τροφῆς μεταλαβόντας^{90,91}, μετὰ τὴν συνήθη εὐχὴν, ὁ ὕπνος⁹² ἐλάμβανε.

CXLII. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ὀρθριαίτερον πάλιν ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, μετακαλεῖται σὺν ἡμῶν τὸν πατέρα, καὶ· Σήμερον, ὦ ἀδελφοί, λέγει, μεγάλη γὰρ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ ἀναγενήσεται τοῦ καλοῦ γέροντος Φαύστου. Καὶ παραλαβὼν ἡμᾶς ἐξῆειμεν κατὰ ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἔνθα⁹³ ἦν ὕδατα πολλὰ τε καὶ καθαρά, καὶ μόνον τὸν πατέρα ἰσθῶν ἰβίξ, κατηχήσας τε πολλὰ καὶ διδάξας αὐτὸν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς διὰ σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας, ἐθάπτισεν αὐτὸν εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἄρτον ἰσθῶν, εὐχαριστήσας τε καὶ εὐλογήσας, τῶν ἱερῶν αὐτῷ κοινωνεῖ μυστηρίων. Καὶ ἤμεν ὁμοῦ πάντες ἀγαλλώμενοι ἐν Κυρίῳ νύκτα τε καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπὶ τε τῇ τοῦ πατρὸς διὰ⁹⁴ τοῦ θεοῦ πνεύματος ἀνα-

A ego sum magus, ego impostor, ego praestigiator; sed poenitet me, et fortassis per poenitentiam ea quae improbe gessi, mihi possunt condonari.

CXL. Haec cum pater publice, quasi ex persona Simonis dixisset, et Petrum laudasset, universam Antiochiensium civitatem ad illius desiderium traxerat, cunctique se cum vehementer exoptare asserbant: nonnulli vero etiam patri, tanquam is ipse esset Simon, succensebant, propter nimietatem amoris erga Petrum, et manus injicere conabantur. At ille veritus ne ab ipsis interficeretur, per legatum postulavit a Petro, continuo ut veniret, quo se nancisceretur vivum, et in urbem desiderio illius flagrantem opportune adventaret. Quibus auditis, Petrus plurimos ad agendum conventum adduxit, et episcopum constituit, multos curavit atque baptizavit, triduoque Laodiceae praeterea commoratus, Antiochiam propinquam civitatem adire festinavit.

CXLI. Et quidem cum ad urbem pervenisset, universus populus accurrens, cum gaudio ipsum excepit, tanquam veritatis praeconem et apostolum. Precibus autem fuis, et manibus super eos positus, universis male habentibus attulit medicinam: item unum Deum in tribus personis annuntiavit, pluribusque eos de unius numinis principatu docuit. Deinde ad hospitium nos recepimus. Intelligens autem senex Petrum adesse, accurrit, seque dejiciens in terram, illius pedes complectebatur, rogans ut divino baptismo consummaretur; quo antiquam animae pulchritudinem, et formam corporis reciperet per baptismum, fieretque particeps intemeratorum Christi mysteriorum. Et Petrus, tradita ei Christianae religionis doctrina, multisque de salute prolatis, tandem hoc addidit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, in mandatis ad discipulos dixisse: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit⁸⁹; et: Secundum fidem tuam fiat tibi sicut vis⁹⁰.* Cumque tempus ad vesperam inclinaret, cibum sumpsimus; et post solitam precationem, somnus nos occupavit.

CXLII. Sequenti vero die Petrus iterum maturius surgens, postquam oravit, patrem et nos accessit; et: Hodie, inquit, fratres, magnum gaudium orietur in caelo⁹¹, propter divinum munus renascentiae boni senis Fausti. Cumque nos assumpsisset, egressi sumus ad loca orientalia civitatis, ubi multa erant aequae ac purae: solumque patrem seorsum sumens, multisque instituens, tradensque illi doctrinam de Deo ejusque in carne ad nos adventu, baptizavit eum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: cumque panem accepisset, gratias egisset ac benedixisset, sacra ipsi mysteria impertivit. Et eramus pariter cuncti in Domino noctu ac interdiu exsultantes, tum de patris per divinum Spiritum instaurata nativitate, tum de auditione ora-

^a Marc. xvi, 16. ^b Matth. ix, 29. ^c Luc. xv, 7.

VARLE LECTIONES.

⁸⁷ deest in al. ⁸⁸ al. συναγαγῶν. ⁸⁹ deest in al. ^{90,91} al. μεταλαβόντας. ⁹² al. inscr. ἡμᾶς. ⁹³ ἰσθῶν in al. ⁹⁴ al. ἐπὶ.

culorum Petri. Cum igitur per aliquod tempus una ageremus, omnibus patuerunt res nostræ, et in omnium ore versabamur, cunctique mirabantur de universis quæ contigerant nobis, Deique erga nos patrocinium, in nostra recognitione, celebrabant.

CXLIII. Fama igitur quoquo versus pervagante, Antiochiæ præses cuncta quæ patri et matri acciderant resciscens, quodque ad Cæsarem cognatione attinerent, de his refert ad Tiberium. Quibus auditis, imperator jubet eos quamprimum Romam mitti: quod et factum est: illosque magno cum honore ac satellitio præses ex Antiochia mittit ad Tiberium Cæsarem. Intuitus autem Cæsar patrem et matrem, agnitisque eis, super re obstupuit, patrisque cervicem complexus, acriter flevit. Cohibito autem luctu, ad senatum respiciens, ait: Gaudete mecum, omnes, et commune festum agamus, inventionem Fausti et Matthidiæ: quod cum mortui putarentur, revixerunt, cumque periissent, reperti sunt. Postea et cum iis epulatus, multaque pecunia tradita, insuperque ipsos ad famulatum servis augens ac ancillis, plurimo comitatu et honore circumdedit. Qui etiam non exiguo tempore Romæ ætatem egerunt; pie quidem viventes, suaque erogantes pauperibus, et consecrati omnes alias virtutes; donec in senectute bona, eis quæ hic sunt relictis, Christi regnum consecuti sunt; exemplar vitæ ac specimen ad virtutem accuratissimum, suam vitam Romanæ reipublicæ largiti.

CXLIV. Cæterum ego Clemens cum fratribus adhuc apud Petrum doctorem mansi, qui evangelicæ prædicationi insisteret, et complures variis morbis ac perpeccionibus curabat. Deinde ille urbis peragratis, Romam quoque pervenit; atque iis qui concurrebant, verbum pietatis annuntiavit, multosque per baptismum adduxit ad Christi religionem, tam viros quam mulieres; adeo ut et brevi tempore nobilium mulierum clarissimis, quasque solent matronas nuncupare, propemodum universis persuaserit ad sanctum baptismum confugere, ac Deo credere.

CXLV. Porro cum ipsi jam vita relinquenda fuit, et proficiscendum ad magistrum Christum, Evangelii cursu consummato^a (id quippe notum illi erat, quodque ipse etiam ad crucein, ut cum Magistro passionem et gloriam communem haberet, damnandus esset); una congregatis cunctis fratribus, apprehensa manu mea, stans in media con-

^a II Tim. iv, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ al. χαρισάμενος. ⁹⁸ al. ἐπιχορηγούντες. ⁹⁹ al. διήγγελλε. ¹⁰⁰ al. τοῦτο.

VARIORUM NOTÆ.

(16) *Tiberio*. Aliter Nicephorus, *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 35. A cuius sententia discedit Freculfus t. II, lib. ii, cap. 10. Est autem Niccephori sententia, hæc sub Nerone contigisse. Cot.

(17) *Καὶ ὁ λόγος ματρῶνας οἶδε καλεῖν*. Legit Barthelemi lib. xxxii *Adversariolorum* cap. 14: ἄς καὶ

γενήσεται, καὶ τῇ ἀκούσει τῶν Πέτρου λόγων. Χρόνον οὖν τινὰ ἐπὶ τὸ αὐτὸ διαγαγόντων ἡμῶν, πᾶν δῆλα κατέστη τὸ καθ' ἡμᾶς· καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων ἡμεν στόμασι, καὶ πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν ἡμῖν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ἐπὶ τῷ ἀναγκωρισμῷ ἡμῶν ἐμεγάλυνον.

CXLIII. Τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεύσης, ἡ τῆς Ἀντιοχείων ἡγεμῶν πάντα τὰ συμβεβηκότα ἐπὶ τε τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ γνοῦς, καὶ ὅτι Καῖσαρ: κατὰ γένος προσήκουσιν, ἀναφέρει ταῦτα τῷ Τιβερίῳ (16). Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, κελεύει τὸ τάχος ἀναπεμφθῆναι αὐτοὺς εἰς Ῥώμην· ὃ καὶ γέγονε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ δορυφορίας ὁ ἡγεμῶν ἐξ Ἀντιχείας πρὸς τὸν Καῖσαρα Τιβέριον αὐτοὺς ἀποστέλλει. Θεασάμενος δὲ ὁ Καῖσαρ τὸν τε πατέρα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἐπιγνοῦς αὐτοὺς, ἐξέστη ἐπὶ τούτοις. Καὶ περιφύς αὐτοῦ τῷ τραχίῳ, θερμῶς ἐκλαiven. Ἐπισηχὺν δὲ τοῦ πένθους, πρὸς τὴν σύγκλητον ἀποβλήσας: Συγχαρήτέ μοι, ἔφη, πάντες καὶ κοινήνορτην ποιῶσθε, τὴν ἀνεύρεσιν Φαύστου καὶ Ματθιδίας, ὅτι νεκροὶ νομιζόμενοι ἀνέστησαν, καὶ ἀπολωλότες εὐρέθησαν. Εἶτα καὶ εὐωχηθεῖς μετ' αὐτῶν καὶ χρήματα πολλὰ χρησάμενος⁹⁷, ἐτι δὲ καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας εἰς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δεδωκώς, θεραπεύει πλείστη καὶ τιμὴν παρέδωκεν. Οἱ καὶ χρόνον οὐ τι βραχὺν ἐν Ῥώμῃ διήγον, εὐσεβῶς μὲν βιούντες, καὶ πένθει τὰ ἑαυτῶν χορηγούντες⁹⁸, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν μετεργόμενοι, ἕως ἐν γῆρει καλῶ τὰ ἐνταῦθα λιπόντες, τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ἠλλάξαντο, ἀργέτουπον βίου καὶ παράδειγμα πρὸς ἀρετὴν ἀκριβέστατον, τὸν ἑαυτῶν βίον τῇ Ῥωμαίων παρασβόμενοι πολιτεία.

CXLIV. Ἐγὼ μὲν τοι Κλήμης μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐτι παρὰ τῷ διδασκάλῳ Πέτρῳ μεμενηκώς, ἐχομένῳ τε τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλοὺς ἐκ ποικίλων νόσων καὶ παθῶν ἰωμένῳ. Ἐπει τὰς πόλεις ἐκεῖνος ἀμείβων ἐφθασε καὶ εἰς Ῥώμην, καὶ τοῖς συνουσί τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον διήγγειλε⁹⁹, καὶ πολλοὺς τῷ μέρει Χριστοῦ προσήγαγε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ τῶν εὐγενῶν γυναικῶν τὰς περιφανεστέρας, καὶ ἄς ὁ λόγος ματρῶνας οἶδε καλεῖν (17), ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μικροῦ δεῖν πάσας προσδραμεῖν πείσαι τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ πιστεῦσαι θεῷ.

CXLV. Ἐμελλε δὲ καὶ αὐτὸς ἦδη τὸν βίον ἀπιπέιν, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐκδημηῆσαι Χριστῶν, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου δρόμον τετελεκώς· ἐπει περ ἔγνωστο τοῦτο¹⁰⁰ καὶ ὅτι σταυρῷ μέλλει καὶ ὄσως κατακριθῆναι, ἵνα τῷ διδασκάλῳ καὶ πάθους κοινωνήσῃ καὶ δόξης· μὴ συνθηροισμένων τῶν ἀδελφῶν πάντων, τῆς χειρὸς μου λαβόμενος, σπᾶς ἐν μέσῳ τῆ

ματρῶνας ὁ λόγος οἶδε καλεῖν, parva quidem transpositione, verum minime necessaria. Per matronas intelliguntur honestæ femine, honesto nobilique loco nate; ut discere est ex Cedreno et Servio. Ἐορτὴ τῶν Ματρωναίων memoratur a Plutarcho in *Romuli Vita*. Id.

ἐκκλησίᾳ· Ἀκούσατέ μου, ἔφη, τέκνα καὶ ἀδελφοί· τοῦ μὲν ἐμοῦ δρόμου τὸ τέλος ἐγγύς· τοῦτο γὰρ καὶ ἔδη μοι ἐγνωσται· Κλήμεντα δὲ τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ σήμερον, ὃ καὶ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων ἐπίστευσα¹⁰ καθέδραν, ὡς ἀπαρχῆς μοι καὶ μέχρι νῦν συνοδεύσαντά, καὶ οὕτω πασῶν μου τῶν ὁμιλιῶν ἐπακούσαντά, ὃς ἐν πᾶσι μοι τῶν πειρασμῶν κοινωνήσας, τῇ πίστει προσκαρτερῶν εὐρέθη· ὃν ἐγὼ ἀκριβέστατα πάντων οἶδα θεοσεβῆ καὶ φιλάνθρωπον, ἀγνόν τε καὶ σώφρονα, ἀγαθόν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναίως εἰδὸτα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. Διὸ αὐτῷ μεταβίβωμι τῆς ἐξουσίας τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν. Λήσκει γὰρ ὁ δεῖξαι δεθῆναι, καὶ λύσει πάντως ὁ δεῖξαι λυθῆναι, ὡς τὴν τῆς Ἐκκλησίας κανόνα καλῶς εἰδώς. Αὐτοῦ οὖν ἀκούσατε, εἰδότες ὅτι ὁ τὸν ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνει, καὶ τὸν πατέρα τῶν ὄλων παροργίζει θεόν· οὗ εἰνεκεν οὐ ζήσεται. Καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεζόμενον, ἱατροῦ τόπον ἐπέχειν, οὐ θηρίου αἰῶρου θυμῶν.

CXLVI. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐγὼ Κλήμης πεσὼν ἐπὶ γῆς, πολλὸς ἦν τοῦ διδασκάλου δεόμενος, καὶ τὸν θρόνον ὡς μάλιστα παραιτούμενος. Ἄλλ' ὁ θεὸς ἀπόστολος· Περὶ τούτου με μὴ ἀξίου, εἰπὼν, ἃ γὰρ ὁ θεὸς βούλεται¹, τίς ἱκανὸς ἀνθρώπων διασκεδάσαι; Ἐπι πρὸς τὸ πληθὸς ἰδὼν· Καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὴν ὀφειλομένην ὡς πατρὶ τιμὴν καὶ εὐπειθεῖαν διὰ παντὸς ἀποδιδόναι τῷ ὑμῶν πατρὶ μὴ ὀλιπίποιτε²· οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς ποιμαίνεσθαι καλῶς ἔξετε, καὶ ποιμὴν οὗτος ἔσται, καὶ οὐ μισθωτὴς τοῦ ποιμνίου ἐπιμελούμενος. Ἔπεσθε γὰρ εἰδότες ὡς ὁ τὸν ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον ἐν τοῖς κατὰ θεὸν λυπῶν, τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα λυπεῖ, οὗ τὴν καθέδραν οὕτως καὶ τὸν τόπον ἐπέχει· καὶ οὗ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ παραβάτης νόμου εὐρίσκεται. Πρὸ πάντων δὲ τὰ τῆς πίστεως ὑμῖν ὑγιῶν ἔχέωσαν καὶ βεβαίως, κινδύνην μηδὲν σαλευόμενα· ἔπειτα καὶ ὁ βίος ὑμῶν καθαρὸς ἔστω, ἢ καθαρῆσθω³ καὶ προηγουμένως ὁ τοῦ σώματος ἀγναισμός σπουδαζέσθω· οὐδεὶς γὰρ τούτου χωρὶς, τὸν Κύριον βίβεται. Τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμερον ἀλλήλοις παντὶ ἐρώπῳ περιποιεῖσθω⁴. Εἰ δὲ καὶ συμβαίῃ ποτὲ ἀλλήλων μεταξὺ σκάνδαλον, μὴ ἐπιδυέτω ὑμῖν ὁ ἥλιος οὕτως ἔχουσι. Τῷ⁵ κρίνειν τὸν πλησίον εὐλαβεῖσθε· φαρισαϊκὸν γὰρ τούτο, καὶ κρίσεως ἔνοχον. Τῆς φιλοξενίας καὶ εὐπείας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοῦτο γὰρ ἐντολὴ τοῦ πρώτου διδασκάλου καὶ Σωτῆρος⁶ θεοῦ. Τοῖς πταίσουσιν συγχωρεῖτε τὰ ἀμαρτήματα· οὕτω γὰρ καὶ αἰτοὶ ἀπαύστως⁷⁻⁸ ἔρεῖτε τὸ· Ἄφετε ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ζυγὰ, μέτρα, καὶ σταθμὰ, μηδὲ ἐν⁹ ἔλικον ἔστω. Οὕτω γὰρ¹⁰ εὐνομούμενη πόλις, ἢ τοῦ

A cione et ecclesia : Audite me, inquit, filii et fratres : cursus quidem mei finis prope est : id enim et jam mihi est cognitum : Clementem autem hunc, episcopum vobis hodie ordino ; cui et meam sermonum cathedram credo ; quoniam ab initio hucusque comes mihi fuit, sicque omnes audivit conciones meas ; qui in omnibus particeps tentationum et periclitationum mearum factus, in fide perseverare inventus est ; quem ego omnium certissime novi esse Dei cultorem, et hominum amantem, castum, ac temperantem, bonum, justum, patientem, et valentem fortiter ferre ingrata facinora nonnullorum qui Christiana imbuuntur doctrina. Quare illi trado potestatem ligandi et solvendi^a. Ligabit enim quod ligari oportet, et solvet omnino quod solvi debet ; ut qui Ecclesie canonem ac regulam probe cognoscat. Ipsum ergo audite ; scientes, eum qui veritatis praesidi molestiam exhibet, in Christum peccare, et Deum universorum patrem incitare ad iram ; quapropter non esse victurum. Ipse itaque praeses debet medici locum obtinere, non bestiae ratione carentis furem.

CXLVI. Hæc eo dicente, ego Clemens procidens in terram, multus eram in orando doctore, et in sede quam maxime deprecanda. Sed divinus apostolus : Noli me, dixit, de hoc rogare : quæ enim Deus vult, quis hominum dissipare poterit? Postea ad multitudinem respiciens : Et vos, inquit, fratres charissimi, debitum ut patri honorem et obsequium per omnia deferre Patri vestro ne desinite : ita quippe et vobis recte regi seu pasci continget ; atque iste erit pastor, non mercenarius, curamque gregis suscipiet. Nam scitote eum qui pastori ac magistro negotium in rebus quæ ad Deum pertinent facessit, Dei Spiritum, cujus hic sedem et locum obtinet, contristare : eumque qui sermones illius spernit, Christum spernere, et legis transgressorem inveniri^b. Ante omnia vero fides in vobis sana sit ac firma, nullo periculo fluctuans ; deinde et vita vestra pura aut sit, aut efficiatur ; praesertimque excolatur corporis sanctimonia ; nemo enim absque ea Dominum videbit. Pax et quies inter vos omni modo teneatur. Quod si forte scandalum et offensio inter vos acciderit, sol ita affectis vobis non occidat^c. Judicare de proximo cavetote : id si quidem Pharisæorum est, et obnoxium iudicio^d. Hospitalitatis et beneficentiae ne obliviscamini : hoc est enim præceptio primi Magistri ac Salvatoris Dei. Illis qui offendunt peccata condonate : sic namque et ipsi sine fine dicetis illud : *Dimitte nobis debita nostra*^e. Inter trutinas, mensuras, pondera, ne vel unum minus æquum exstet. Ad hunc quippe modum civitas praeclaris legibus gubernata, erit catho-

¹ Matth. xvi, 19. ² Luc. x, 16. ³ Ephes. iv, 26. ⁴ Matth. vii, 1. ⁵ Matth. vi, 12.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ al. πιστεύω. ¹ al. βεβούλεται. ² al. ἔλλιπίποιτε. ³⁻⁴ al. περιποιεῖσθε. ⁵ al. τὸ. ⁶ al. πρῶτον. ⁷⁻⁸ al. ἀπαιστως. ⁹ al. inser. ὑμῖν. ¹⁰ Εὐνομούμενη πόλις. Παρ' ἀνθρώποις τοῖς εὐνομούμενοις, *hæcæo lib. iv, cap. 72, pro quo vetus interpres Martiris legebat εὐνοοῦμένοις. Apud homines, inquit, κτισίος. ὧτ.*

lica Dei Ecclesia. Qui negotia quædam inter se habent, apud Ecclesiæ presbyteros judicentur; et quod bonum est contemplati, reconcilientur: neve ad tribunalia fratres trahitote; judicari enim ab extraneis ac ethnicis, id vero infidelium est; quandoquidem et, *Angelos judicabimus*^a, scriptum est. Super omnia, et ante omnia pastorem ita intuemini, ut me Petrum, qui a Deo electus est vobis in magistrum.

CXLVII. Ita cum perorasset, et coram omnibus manus mihi imposuisset, in sua cathedra sedere fecit: eumque sedissem, hoc mihi statim dixit: Oro te coram omnibus qui adsunt, meis fratribus, ut quando ex hac vita migravero, quemadmodum Dei censuit providentia, omnia domino Jacobo fratri Domini mei compendiarie describas et mittas, etiam usque ad pueritiæ tuæ consilia, et quemadmodum ab initio ad hoc usque tempus mecum iter feceris, audiens sermones et actus a me prædicatos: deinde in fine, et mortis meæ causam, ut ante dixi, indicare ne omittas. Non enim hoc ei molestiam creabit; ut qui certo sciat, me quod omnino pati debebam, pie reddidisse. Maximum autem solatium habebit, quando discet, post me, non homini imperito ac vitalium verborum ignaro, sed Ecclesiæ cautionem omnium maxime scienti, cathedram doctoris creditam fuisse. Quocirca ego, domine mi Jacobe, cum magister Petrus hæc mihi præceperit; quod justum est, complere non veritus sum, et quasi in compendio tibi cuncta nota facere, ita inscripto operis argumento: *Clementis, Petri peregrinationum et prædicationum Epitome.*

CXLVIII. Hæc itaque est plena cælestis gratiæ, Petri apostolorum principis peregrinationum narratio, quæ simul et compendiarie ejus doctrinam continet; et magni admirandique Clementis vitam, velut in tabula oratione exprimit; quemadmodum ipse ad Jacobum fratrem Domini scribens indicavit. Porro ardentem Clementis erga Deum amorem, et magnum illum pro pietate zelum, declarare possum: ea quæ dicta sunt, præsertim autem manifestabit omnium apertissime ipse per martyrium finis vitæ.

CXLIX. Tertius enim post magnum Petrum in excelso Romanæ Ecclesiæ throno sedens, ipsumque virtutis certamen suscipiens, magistri vestigiis insistebat, apostolicamque doctrinam ipse quoque

^a I Cor., vi, 3.

A Θεοῦ ἔσται καθολικὴ Ἐκκλησία. Οἱ πράγματα τινὰ μετ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἐπὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προσφυτέρων κρινέσθωσαν, καὶ τὸ καλὸν νοῦντες συμβιβάζεσθωσαν· καὶ μὴ ἔλκετε εἰς δικαστήρια τοὺς ἀδελφούς. Ἀπίστων γὰρ τοῦτο, τοῖς ἔξω κρινέσθαι. Ἐπεὶ καὶ, Ἀγγέλους κρινοῦμεν, γέγραπται. Ἐπὶ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, οὕτως ἔστὲ τὸν ποιμένα^{16,17} ὀρῶντες, ὡς ἐμὲ Πέτρον, τὸν ὑπὸ Θεοῦ προχειρισθέντα ὑμῖν εἰς διδάσκαλον.

CXLVII. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χεῖρας ἐπιθείς, εἰς τὴν αὐτοῦ με καθέδραν καθεσθῆναι πεποίηκε· καθεσθῆντι δὲ, τοῦτό μοι εὐθέως ἔφη· Ἄξιόν σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὀπηνίκα τοῦ ἐνταῦθα μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ κέριξε πρόνοια, πάντα τῷ Κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Κυρίου μου, ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραφάμενον διαπέμψαι, μέχρι καὶ τῶν ἐκ παιδός σου λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι νῦν μοι συνώδευσας, ἐπακούων τῶν κατὰ πόλιν ὑπ' ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἔπειτα πρὸς τῷ τέλει καὶ τὴν τοῦ θανάτου¹⁸ μου πρόφασιν, ὡς προεῖπον, δηλώσαι μὴ παραλίπης. Οὐ γὰρ αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδὸτα σαφῶς ὅτι ὁ πάντως ἔδει με παθεῖν, εὐσεβῶς ἀποδέδωκα. Μερίστης δὲ παραμυθίας εὐξέεται μαθὼν, ὅτι μετ' ἐμὸς οὐκ ἀμαθῆς ἀνήρ καὶ ζωοποιὸς ἀγνωῶν λόγους, Ἐκκλησίας δὲ κανόνα εἰδὼς μάλιστα, τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιστεύθη καθέδραν. Ὅθεν ἐγὼ, κύριέ μου Ἰακώβε, τοῦ διδασκάλου Πέτρου ταῦτά μοι ἐπιστήψαντος, οὐκ ὤκνησα τὸ κλειυθῆν ἐκπληρῶσαι, καὶ ὡς¹⁹ ἐπιτομῇ σοι πάντα γνῶριμα καταστήσαι, ἐπιγράφας τὴν ὑπόθεσιν οὕτω· *Κλήμεντος τῶν Πέτρον ἐπιδημιῶν²⁰ καὶ κηρυγμάτων Ἐπιτομῇ.*

CXLVIII. Αὕτη μὲν οὖν²¹ ἡ πλήρης τῆς ἄνωθεν χάριτος, τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιδημιῶν διήγησις, ἐπιτομὸν τε ὁμοῦ διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔχουσα, καὶ τὸν τοῦ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ Κλήμεντος βίον, καθάπερ ἐν πῖνακι τῷ λόγῳ διατυπούσα, ὡς αὐτὸς οὕτος Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθῆν γράφων, ἐγνώρισε. Τὸν ἅεν τοι διάπτωρον αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτα, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλον, ἰκανὰ μὲν²² τὰ βηθέντα δηλῶσαι, δηλώσει δὲ μάλιστα πάντων σαφέστατα καὶ αὐτὸ τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος.

CXLIX Τρίτος²³ (18) γὰρ μετὰ Πέτρον τὸν μέγαν τὸν ὑψηλὸν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας θρόνον καθίσας, καὶ ἀρετῆς ἄθλον αὐτὸν δεξάμενος, εἶπετο κατ' ἔχνος τῷ διδασκάλῳ, καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν

VARIAE LECTIONES.

^{16,17} al. inser. ὑμῶν. ¹⁸ deest in al. ¹⁹ al. inser. ἐν. ²⁰ deest in mss. ²¹ Αὕτη μὲν οὖν in uno veterum codicum præponitur titulus, *Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος. COT.* ²² al. inser. καὶ. ²³ al. πρώτος. al. δεύτερος.

VARIORUM NOTÆ.

(18) *Τρίτος*. Infra Latine habes editam Passionem seu Vitam Clementis, post pseudo-Abdiam et apud Mombritium. Memoratur autem a Gregorio Turonensi, *Miraculorum* lib. 1, cap. 35, et excerptur per Freulfum, tom. II, lib. II, cap. 10, ac per martyrologos. Joannem quoque diaconum sæculo nono scripsisse gesta Clementis papæ legimus in Sigeberto, *De scriptoribus ecclesiasticis* cap. 107, eumque

librum aiunt exstare in Casinensi Bibliotheca. De Græco Martyrio, venisse in manus Nicephori Callisti colligere est ex illius lib. II, cap. 48. Cæterum hic notari debet triplex lectio τρίτος, δεύτερος, πρώτος, originem ducens a diversis exscriptorum sententiis, quas retuli ad *Constitut. apostol. lib. VII, cap. 46. COT.*

καὶ αὐτοὺς ἐπαδείκνυτο, καὶ τοῖς ὁμοίοις διέλαμπε ἑρόποις, οὐ Χριστιανοὺς μόνον εὐαρεστῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίους καὶ αὐτοῖς Ἕλλησι, καὶ πᾶσι πάντα γινόμενος, ἵνα τοὺς πάντας καὶ οὕτω ²⁰⁻²² κερδάνῃ, καὶ ἐν Χριστῷ παραστήσῃ, καὶ συνδήσῃ τῇ εὐσεβείᾳ. Ὅπως δὲ μὴ ψιλὴ μόνον ὑπόληψις εἶναι δοκῇ τὰ παρόντα, καὶ τὰς αἰτίας ἐροῦμεν. Ἕλλησι μὲν γὰρ διὰ τοῦτο τιμώμενος ἦν, καὶ ἡδέως αὐτῷ προσεῖχον ἐκείνοι, ὅτι μὴ λοιδορούμενος αὐτοῖς, μηδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλ' ὡσπερ ἀπολογούμενος, καὶ μαρτυρίας πάντοθεν παράγων ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ γραφῶν, εἰδείκνυ σαφῶς, ὅθεν τε οἱ ὑπ' αὐτῶν νομιζόμενοι θεοὶ ὤρμηνοι, καὶ ὅπου γεγέννηνται, ἔτε πρᾶξιαν, καὶ εἰς οἷον ἔλθοιεν τέλος, καὶ ὅπως τὸν βίον ἀθλίως κατέστρεψαν. Εἶτα καὶ ὡς οὐκ ἀποκλιεῖσται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ τῆς μετανοίας ὁδός, οὐδὲ παντάπασι τῆς σωτηρίας ἐξέπεσον· ἀλλ' εἰ καὶ μόνον ἐπιστρέψαντας ἴδοι, καὶ τῆς προτέρας ἀπωλείας, καὶ τῆς ἀπάτης ἀποσοχόμενος, καὶ συγκινώσεται αὐτοῖς φιλανθρώπως, καὶ προσηγῶς ὑποδέξεται, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐτοιμάσει, καὶ ἀγαθὸν ἀξιώσει τῶν ἀπορρήτων.

CL. Ἰουδαίους δὲ πάλιν ἐντεῦθεν ἐδόκει χαρίζεσθαι, ὅτι τε φίλους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκαίνων πατέρας ὀφείβαινε ²⁵, καὶ ὅτι τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον ἱερὸν τε περιστῆ καὶ θεῖον, καὶ οὐτε αὐτὸν καυθήσεσθαι, οὐτε τὴν πολιτείαν μετατεθήσεσθαι, ἀλλὰ κληρὸν αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν Παλαιστίνην διηνεχῆ, εἰ γε τὸν ²⁷ τοιοῦτον καὶ αὐτοὶ νόμον τηρήσουσιν· ὥστε γενέσθαι αὐτὸν πατέρα τοσοῦτων ἐκγόνων, ὡς περιουθεῖν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐν κλήθει τῶν ἀστρῶν, καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ κληροδοτεῖσθαι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὁ πρὸς τὸν Δαβὶδ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐκὶ τοῦ θρόνου σου· καὶ διὰ Ἰσαίου πάλιν, ὅτι· Ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Εἰ τοίνυν μὴ ἀθετοῦσιν, ἀλλὰ πιστεῖ παραδέχονται ταῦτα, τῆς προτέρας αὐτοῦς τοῦ Θεοῦ προνοίας μὴ ἐκπεσεῖν, ἀλλ' ἀναφαίρετον μένειν παρ' αὐτοῖς τὴν Παλαιστίνην διεβεβαίου! Ἕλληνας μὲν ²⁸⁻³¹ οὕτω καὶ Ἰουδαίους δεξιῶς ἄγαν καὶ οικειῶς ὑπήρχετο (19), χαριζόμενός τε αὐτοῖς ὁμοῦ, καὶ ἡρέμα πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐπαγόμενος.

CLJ. Χριστιανοὶ δὲ πολλὰ ³² καὶ ἄλλα τῆς τοῦ ἀνδρός περὶ αὐτοὺς κηδεμονίας δεῖγματα εἶχον. Μάλιστα δὲ τὴν εὐπολίαν οἷος ἐκεῖνος, πένησι θησαυρίζων ἀεὶ ταῖς ἀτραπέσιν ἀποθήκας, καὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων ἰσχυροτέρας! Τοὺς τε γὰρ ἐν ἐκάστῳ μέρει τῆς πόλεως ἐνδεεῖς ἀπογραψάμενος, τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐποιεῖτο τὴν χορηγίαν· καὶ ὅσοι παρ' αὐτῷ πάλιν τοῦ θεοῦ κατηξιοῦντο βαπτίσματος, ἡμῶσιων αὐτοῦς ἀπέλυε φόρων, καὶ παντελῆ παρεῖχεν

^a I Cor. ix. ^b Gen. xxi, 17, 18. ^c Psal. cxxxii, 11. ^d Isa. vii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁻²² al. οὕτως. ²⁵ al. ἀπέβαινε. ²⁷ al. πρὸς Ἀβραάμ. ²⁸⁻³¹ al. inser. οὖν. ³² al. inser. μέν.

VARIORUM NOTÆ.

(19) Ὑπήρχετο. Significat ὑπέρχεσθαι τινὰ, in alicujus mentem subire, eumque obsequio capere ac sibi devincire. Cot.

A præferbat, et similibus moribus effulgebat: non Christianis duntaxat placens, verum etiam Judæis ac ipsis gentilibus, et omnibus omnia factus, ut et sic omnes lucrificeret, Christoque præsentaret ac veræ religioni connecteret. Ut autem ista non videantur esse nuda tantum suspicio, etiam causas dicemus. Ethnicis enim ideo venerationi erat, ac in eum mentem libenter illi intendebant; quoniam non eos conviciis insectans, nec aversatus; sed quasi rationem reddens, et undique testimonia ex eorum libris ac scriptis adducens, clare ostendebat, unde et prædiissent qui ab illis putantur dii, et ubi nati fuissent, quæ gessissent, quem habuissent exitum, utque misere vitam amisissent. Deinde non eis a Deo interclusam esse poenitentiam viam; nec omnimodis salute excidisse; sed si vel solum illos videret redire, et a pristina perditione ac fraude recedere, veniam ipsis daturum humaniter, et benigne suscepturum, ac paraturum regnum cælorum, bonisque donaturum ineffabilibus.

CL. Judæis rursum inde gratum facere videbatur, quod patres eorum Dei amicos fuisse ostenderet, quodque legem eorum sacram esse doceret ac divinam; nec eam desitutam, nec eorum populum translatum iri, sed Palestinam fore illis perpetuam hæreditatem, si talem legem servarent: esse Abrahamum patrem tot posterorum, ut eorum multitudo stellarum multitudinem adæquet; et in ejus semine omnes gentes hæreditatem accipere; rursusque quod ad Davidem dictum est: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*: et iterum quod per Isaiam: *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus, Emmanuel*. Si ergo hæc non rejicerent, sed fide comprobarent, non eos pristina Dei providentia carituros; verum Palestinam apud illos stabilem mansuram affirmabat. Græstius quidem hoc modo, et Judæos valde solerte et accommodate subjungebat; eos simul et demerens, et sensim ad veram religionem adducens.

CLJ. Christiani vero multa et alia curæ viri illius erga ipsos documenta habebant. Præsertim vero in beneficentia quantus ille fuit! Qui pauperibus semper thesauros asservaret in tutis repositoriis quæque erant insidiatoribus fortiora. Egenos enim singularum urbis partium in tabulæ referens, quotidie illis suppeditabat quæ erant necessaria: iterumque quotquot ab eo fuerant divino baptismate donati, eos a publicis liberabat tributis, et integram

præbebat immunitatem. Sed et eos qui semper ad illum propter prædicationem atque doctrinam conveniebant, maximeque quos sciebat divitiis abundare, et largiri posse, hortabatur ne semel sancto baptismo purgatos sinerent publice a Judæis inopiæ causa nutriri, splendidamque gratiæ vestem impura illa communione polluere. Per quæ illos ad explendam calamitosorum necessitatem adeo alacres reddebat, ut id duntaxat lucrum putarent, quod in eos impendissent.

CLII. Cum ergo ita ageret sanctus Clemens, et ita in omnium animis esset constitutus; atque adeo non tantum Christianos, sed etiam ipsos gentiles ac Judæos a sua anima et lingua pendentes haberet; per Sisinnium illum (erat autem is amicus Nervæ et unus ex familiaribus) odio et calumniis petebatur; quando conjugem Theodoram Sisinnius sensit Clementis doctrinæ amore captam esse, et domum quidem, liberos ac virum negligere, totam vero Clementi adhærere, ad eum assiduo adventare, adeoque in animo suo semper illum spiritualiter ferre. At Theodora quæ suavitate linguæ ac verborum Clementis illecta erat, Christoque per illum crediderat, ardentius pietatem capessebat, psallebat continue, nec ab ulla synaxi seu Christianorum congregatione aberat.

CLIII. Sisinnius vero iniqua zelotypia simulatus, insidias adversus uxorem meditabatur, singulisque diebus armabatur ab eo affectu. Cumque eam aliquando abeuntem ad synaxim observasset, clam cum famulis ipse quoque in templum ingressus est, ut curiose inquireret, et animadvertet cuncta quæ in eo gererentur, quasque ob causas Theodora eo assidue proficisceretur. Cæterum admirabili Clemente solitam confestim sacrorum hymnorum orationem præfato, Sisinnius cæcus ac surdus illico effectus est, ita ut nec audire nec videre posset. Conversusque ad famulos: Prehendite me, inquit, et ad domum manu deducite: repentinum quippe malum aliquod in me irruens, neque audire neque cernere permittit.

CLIV. Itaque protinus manum ei porrigunt famuli, et abducunt ad domum. Exire autem non poterant, licet tota templi janua aperta esset: sed eum per totam ecclesiam ducebant, inter multitudinem canentium. Præcluserat enim eis exitum vis divina, prudentiorem reddere volens stultum illum. Circumeundo autem ubique per templum, uxori ejus precanti occurrunt. Et illa virum cum servis intuita, primo quidem oculos deflexit, verita ne et ipse eam videret: nihil quippe adhuc eorum quæ gesta erant sciebat Theodora: postea autem uno ex famulis accersito, causam rogabat, propter quam ita cum illis maritus per templum oberraret. Ac ille ei omnia enarrat diligenter; tum quemadmodum post-

ἀτέλειαν! Παρήνει δὲ καὶ τοῖς ἐκάτοτε διὰ τὸ κρυμμα καὶ τὴν διδασκαλίαν πρὸς αὐτὸν συνοῦσι, καὶ μάλιστα δσους περιττοὺς ἦδει τῷ πλοῦτι καὶ πρὸς τὸ δίδουσι δυνατῶς ἔχοντας, μὴ τοὺς ἀπαξ τῷ βαπτισματι τῷ ἀγίῳ καθαρθέντας, περιορῶν δημοσίᾳ παρὰ τῶν Ἰουδαίων τρεφομένους δι' ἀπορίαν, καὶ τὴν λαμπρὰν στολὴν τοῦ χαρίσματος, διὰ τῆς ἐναγῶς ἐκείνης κοινωνίας μολύνοντας. Ἀφ' ὧν οὕτω προθύμως αὐτοὺς ἐποιοεῖ τοῖς βασανιζομένοις τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἀποδίδουσι, ὡς τοῦτό γε μόνον κέρδος νομίζειν, ὃ ἂν εἰς αὐτοὺς ἀναλώσειαν.

CLII. Οὗτω μὲν οὖν ὁ ἱερεὺς Κλήμης ἔχων, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς κείμενος, καὶ οὐ Χριστιανῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους τῆς οἰκειας καὶ ψυχῆς πάλιν ἐκείνος καὶ γλώττης ἀνηρημένος, τῷ Σισιννίῳ ἐκείνῳ (φίλος δὲ οὗτος τῷ βασιλεὶ Νερουᾷ καὶ τῶν ἐπιτηδείων) ἐμισοῖτο καὶ διεβάλλετο, ἐπειδὴ τὴν σύζυγον Θεοδώραν ὁ Σισίνιος ὑπησθάνετο ἔρωτι τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἀλισκεμένην· καὶ οἴκου μὲν καὶ παιδῶν καὶ ἀνδρῶς ἀμελοῦσαν, ὄλην δὲ τῷ Κλήμεντι προσκειμένην, καὶ αὐτῷ συνεχῶς φοιτῶσαν, καὶ τοῦτον ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς οἰκειας ψυχῆς ἀεὶ πνευματικῶς περιφέρουσαν. Ἄλλ' ἢ μὲν Θεοδώρα τῇ σειρήνῃ τῆς τοῦ Κλήμεντος γλώττης καταθελθεῖσα, καὶ τῷ Χριστῷ δι' ἐκείνου πιστεύουσα, θερμότερον ἀντεποιοῖτο τῆς εὐσεβείας, καὶ διηγουμένη ἐψάλλε, καὶ οὐκ ἀπελιμπάνετο τῆς συνάξεως.

CLIII. Ὁ Σισίνιος δὲ ὑπὸ τῆς ἀοίκου ζηλοτυπίας κεντούμενος, ἐπιβουλήν κατὰ τῆς γυναικὸς ἐμελίετα, καὶ ὑπὸ τοῦ πάθους κατ' ἐκάστην ὠπλιζέτο τὴν ἡμέραν. Καὶ δὴ ποτε, τηρήσας αὐτὴν πρὸς τὴν συναξιν ἀπιούσαν, λάθρα μετὰ τῶν οἰκετῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ναὸν παρεῖσθαι, ὥστε περιεργάσασθαι καὶ καταμαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ πάντα τελούμενα, καὶ ὧν χάριν ἡ Θεοδώρα συνεχῶς ἐκεῖ ἀφικνεῖται. Τοῦ θαυμασίου δὲ Κλήμεντος τὴν συνήθη παραχρησῆμα τῶν ἱερῶν ὕμνων εὐχὴν προσιπόντος, τυφλὸς εὐθύς ὁ Σισίνιος ἐγένετα καὶ κωφός, ὡς μήτε ἀκούειν μήτε ὁρᾶν δύνασθαι. Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεὶς· Λάβετέ με, ἔφη, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν χειραγωγήσατε· ἀθρόον γάρ τι κατασκήψαν εἰς ἐμὲ κακὸν οὐτε ἀκούειν, οὔτε βλέπειν ἀνίησι.

CLIV. Χεῖρα μὲν οὖν εὐθύς ὀρέγουσιν αὐτῷ οἰκέται, καὶ ἀπαίρουσι δῆθεν πρὸς τὴν οἰκίαν. Ἐξελθεῖν δὲ οὐκ εἶχον, καίτοι γε πάσης τοῦ ναοῦ πύλης ἀνεψυγμένης, ἀλλὰ διὰ πάσης αὐτόν τε περιήγον τῆς ἐκκλησίας, ἀνὰ τὸ τῶν ἀδόντων πλῆθος. Ἀπέλειε γὰρ τὴν ἔξοδον αὐτοῖς δύναμις θειοτέρα, σωφρονέσασθαι τὸν ἀνόητον ἐκείνον ἐργαζομένη. Περιόντες τοίνυν πανταχοῦ τοῦ ναοῦ, ἐντυγχάνουσι προσευχομένη τῇ αὐτοῦ συζύγῳ. Κάκεινήν τὸν ἄνδρα σὺν τοῖς οἰκέταις ἰδοῦσα, πρῶτα μὲν ἐκκλίνει τὴν θέαν, δεδοικυῖα μὴ καὶ οὗτος αὐτὴν ἴδοι· οὐδὲν γὰρ τέως τῶν πραγμάτων ἡ Θεοδώρα ἦδει· ἔπειτα δὲ τῶν οἰκετῶν ἕνα μετακαλεσαμένη, τὴν αἰτίαν ἠρώτα, δι' ἣν οὕτω σὺν αὐτοῖς ὁ ἀνὴρ ἀνὰ τὸν ναὸν περιέρχοιτο. Κάκεινος

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ decet in al.

αὐτῆ πάντα καταλέγει σὺν ἀκριβείᾳ· ὅπως τε μετὰ ἄνθρωπον ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς ὑποχώρησιν, λάβρα τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτοὶ καταλάβοιεν· καὶ ὅπως, τὴν εὐχὴν τοῦ πατριάρχου διατελέσαντος, τυφλὸς εὐθύς ὁ νύριος αὐτῶν γένοιτο καὶ κωφός. Καὶ ὡς προστάξει μὲν αὐτοῖς χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οὐδεμίαν δὲ αὐτοῖς ἔξοδος, καίτοι πολλὰ καμοῦσι καὶ πανταχοῦ τῆς ἐκκλησίας περιελοῦσιν, εὕρισκεται.

CLV. Τούτων ἐκεῖνη ἀκούσασα, συνῆκεν εὐθέως, ἔθεν ἢ τῶν ὠτων αὐτῶ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν πῆρωσις ἦν· καὶ βοηθός²⁴ ἀληθῶς αὐτῶ γίνεται. Τραπεῖσα γὰρ εἰς εὐχὴν αὐτίκα, καὶ δάκρυα μετὰ τῆς εὐχῆς θερμὰ χέουσα²⁵, εἶδειτο τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν ἔξοδον ἐπιτραπῆναι τῷ Σισιννίῳ, καὶ οἴκαδε ὑποστρέψαι²⁶ αὐτόν. Καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεῖσα· (ἤδει γὰρ ὡς οὕτῳ τὸν ἄνδρα περιόψεται πάντως ὁ ἐκεῖνης Θεός)· Ἄγετε, φησὶ, τὸν κύριον ὑμῶν πρὸς²⁷ τὸν οἶκον χειραγωγῆσατε· κάταλαμβάνω δὲ μετὰ βραχὺ αὐτή. Ταῦτα ἔφη, καὶ βῆ εἰς τὴν οἰκίαν· οἱ οἰκέταις ἐγένετο. Καὶ ὁ Σισίννιος ὀφθαλμοὺς ἔτι καὶ ὄτα πεπηρωμένος, ἐχειραγωγεῖτο πρὸς τὴν οἰκίαν. Οἱ οἰκέταις τοίνυν ἐλθόντες παρὰ τὴν Θεοδώραν, καὶ αὐτῆς ἔτι κωφὸν εἶναι καὶ τυφλὸν τὸν ἑαυτῶν ἀπαγγέλλουσιν κύριον. Καὶ αὐτῆ συντονωτέρῳ πάλιν πρὸς τὸν Θεὸν τῆ δεήσει καὶ θερμότεροις εἶδειτο²⁸ τοῖς δάκρυσιν, ὥστε τὸν ἄνδρα τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι· ἤδη δὲ καὶ τοῦ πατριάρχου τὴν ἱεράν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν (20), πίπτει πρὸς τοὺς αὐτοῦ πόδας ἡ Θεοδώρα, καὶ τὴν πῆρωσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπαγγέλλει καὶ δεῖται καὶ ἰκετεύει, καὶ δάκρυα τῶν ποδῶν καταχέει; θεραπεύσαι τῷ ἀνδρὶ τὸ πάθος, καὶ μὴ οὕτω περιεθεῖν κακῶς ἔχοντα.

CLVI. Τούτων ὁ μακάριος Κλήμης ἀκούσας, καὶ παθῶν ἐπὶ τῆς γυναικὸς συμφορᾶς τὴν ψυχὴν, εἰς δάκρυα καὶ αὐτὸς φανερὰ κατάγεται, καὶ προτρέπεται τοὺς παρόντας κοινῇ τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι, ὥστε λυθῆναι τῷ Σισιννίῳ τὴν πῆρωσιν. Τούτου δὲ γενομένου, θαρβρόντως ἀπεισι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν οἶκον ὁ πατριάρχης, καὶ ἀνεωγμένους μὲν εὕρισκει τῷ ἀνδρὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰς δὲ τὸ βλέπειν οὐδὲν τῶν πεπηρωμένων ἀμεινον ἔχοντας. Κεκώφωτο²⁹ δὲ τὰ ὄτα, καὶ βαρυτάτῃ συμφορᾶ περι τὸ σῶμα ἐκέχρητο. Ὑδρὸς σὺν ἑκ τῶν παρόντων ἐγένετο, καὶ κατέσχευεν οἰμαγῆ τὸν οἶκον. Ἄλλ' ὁ μὲν Σισίννιος οὐκ ἤσθάνετο τῶν γεγενημένων. Πῶς³⁰, ὅς γε οὐκ³¹ ἀκούειν οὔτε ὄραει εἶχεν.

CLVII. Ὑπεραγῆσας δὲ ὁ θεὸς Κλήμης τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ οἴκου, ἰκέτης γίνεται τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ δακρύων εἶδειτο, καὶ περιπαθεὶς ἐξέτεινε τὰς δεήσεις· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, λέγων, ὁ τὰς τῶν οὐρανῶν κλεῖς δέδωκας τῷ ἀποστόλῳ σου Πέτρῳ, καὶ ἄπερ ἀνοίξεις ἀνεῳγεται, εἰπῶν, καὶ ἄπερ ἀν κλεισθῆς κέκλεισται, αὐτὸς καὶ τοὺς πεπηρωμένους ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε,

VARIAE LECTIONES.

²⁴ al. inser. ὡς. ²⁵ al. χέουσα. ²⁶ al. ἀναστρέψαι. ²⁷ al. καὶ πρὸς. ²⁸ al. ἐχρητο. ²⁹ al. κεκώφητο. ³⁰ al. πῶς γάρ. ³¹ al. οὔτε. ³² Matth. xvi, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(20) *Τὴν ἱεράν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν.* Latina Versio edita. *Post Mysteria facta;* scripta duorum codicum, Juliani et Herovalliani, *factis et cele-*

A quam illa domo exiisset, clam etiam ipsi ad ecclesiam venissent, tum quo pacto cum patriarcha orationem peregisset, dominus eorum statim cæcus et surdus factus esset; tum quo modo illis impetrasset quidem ut eum manu domum deducerent, nullus autem ab ipsis exitus reperiretur, quamvis multum laborasset ac ubique per ecclesiam obambulasset.

CLV. His illa auditis, intellexit statim, unde illi aurium et oculorum defectus accidisset; eique vere auxiliatrix efficitur. Illico namque conferens se ad preces, lacrymasque cum precatione acres fundens, orabat Deum, ut Sisinnio exitus concederetur, isque domum rediret. Et ad famulos conversa (noverat enim quod nec virum despecturus esset omnino Deus, quem ipsa colebat), Agite, inquit; dominum vestrum ad domum manu ducite; ipsa vero paulo post advenio. Hæc dixit, confestimque facilis exitus exstitit famulis. Et Sisinnius oculis adhuc et auribus captus domum manu ducebatur. Famuli autem venientes ad Theodoram, iterum nuntiant dominum suum adhuc surdum esse ac cæcum. Rursusque ipsa contentioribus ad Deum precibus, lacrymisque vehementioribus orabat, ut vir a morbo liberaretur. Cumque jam patriarcha sacram perfecisset liturgiam, procidit ad ejus pedes Theodora, et mariti debilitatem pronuntiat, profusisque ad pedes lacrymis precatur ac obsecrat ut viri morbum curet, nec ita eum male habentem despiciat.

CLVI. Quæ cum audiisset beatus Clemens, ac ex animo mulieris calamitatem doleret; in lacrymas ipse etiam manifestas prorumpit, eosque qui aderant hortatur Deum in communi orare, ut a Sisinnio morbus depellatur. Quo facto, patriarcha confidenter domum cum muliere abit: et apertos quidem nanciscitur viri oculos, ad videndum vero non melius quam cæcorum dispositos. Sed et auribus obsurduerat, atque pessime corpore erat affectus. Ab iis ergo qui præsentibus erant lamentatio orta est, domumque ejulatus occupavit. Verumtamen Sisinnius quæ facta fuerant non intelligebat, scilicet ut qui visu et auditu privatus esset.

CLVII. Divinus autem Clemens, cum admodum mulieris ac domus vicem doleret, Deo supplex fit, et cum lacrymis precabatur, affectusque plenas orationes fudit, dicens: Domine Jesu Christe, qui claves cælorum dedisti apostolo tuo Petro, et dixisti: Quæ aperueris, aperta erunt, et quæ cluseris, clausa erunt; ipse et aperi cæcos viri hujus oculos ac

aures surdas; quia hoc etiam dictum tuum est, *Quaecumque petieritis, credentes, accipietis* ⁴⁴: et hæc tua promissio permanet in æternum. Ista postquam oravit patriarcha, et qui aderant responderunt: Amen, illico oculorum auriumque vitium discussum est. Ac Sisinnius quasi ex somno expergefactus, beatumque Clementem cum uxore stantem cernens, malam stultus sancto remunerationem dedit, præcepitque famulis ut statim patriarcham comprehenderent, quo pœnas læsionis daret. Arbitrabatur enim præstigias quasdam esse; quod eum prius oculorum auriumque usu privari, posteaque aspicere et audire fecisset.

CLVIII. Igitur servi studiose exsequi de illo quæ imperata fuerant nitebantur: non animadvertabant autem quod adjacentia saxa et ligna tangerent, eaque traherent ac ligarent, atque huc illucque insane circumducerent. Porro id etiam Sisinnio videbatur, ac ipse quoque existimabat patriarcham a famulis vincum teneri. Is tamen nihil ab iniquis illis manibus patiebatur, nec levem tactionem perferens, nec mediis in malis agitatus. Posteaque ad illum dementem respiciens: Corde, inquit, induratus es, sic saxa et ligna movens, totamque in ea iram immittens, quæ paulo ante honorabas, et ut deos colebas. Ille vero: Sed ego te, inquit, male perdam; adeo ut multi præstigiatores hinc mutent mentem ac resipiscant, iidemque plurimum lucentur per quæ tu patieris gravissima.

CLIX. Hæc ille quidem, inflatus, apud eos qui aderant, proferebat, et glorians patriarcham vinculis subjecisse. At iste nec sic eum aversatus est; sed benedicta conjuge illius, et in bonas illas obsequentesque aures tanquam in agrum quemdam terræ profundæ ac pinguem demissis uberibus pietatis seminibus, abscessit, ei præcipiens antea ne precari desisteret, quoad virum ad veritatis cognitionem adduxisset. Cum ergo ferventius ad orationem incumberet Theodora, apparet illi ad vesperam quidam vir venerabilis, et capillis canis; videbatur autem esse primus discipulorum Petrus, Magistri calidus amator; et ait ad eam: Propter te, o mulier, sanus erit Sisinnius; ut et vir, secundum fratrem meum Paulum, sanctus efficiatur per mulierem ⁴⁵. Quibus quidem dictis, ille abiit.

CLX. Sisinnius vero statim et quasi ex compacto Theodora accessit; erat autem utique hic finis visionis quæ ipsi apparuerat; apud eam amoris, cibi communis, convictus, ac reliquæ omnis communionis facit mentionem, eorumque omnium unam gratiam poscit, conjugemque rogat et obtestatur ut Deum oret, quo ipsi dimittantur quæ peccavit, salutisque viam demon-

α και τὰ ὅτα διάνοιξον, ὅτι σὸν και τοῦτο τὸ βῆμα, τὸ Ἄπερ ⁴⁴ ἂν αἰτήγητες πιστεύοντες, λήψεσθε· και αὐτῆ σου ἡ ἐπαγγελία διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ταῦτα τοῦ πατριάρχου προσευξαμένου, και τῶν παρόντων τὸ ἀμῆν ἐπειπόντων, εὐθὺς ἡ τῶν ὀφθαλμῶν και τῶν ὠτων πῆρωσις διελέλυτο ⁴⁵. Καὶ ὁ Σισίνιος καθάπερ ἐξ ὕπνου διαναστάς, και τὸν μακάριον Κλήμεντα μετὰ τῆς γυναικὸς ἐστῶτα ἰδὼν, κακὰς ὁ ἀνόητος τῷ ἁγίῳ χάριτας ἀπέδιδου. Καὶ κατασχεῖν εὐθὺς τὸν πατριάρχην τοῖς οἰκέταις παρεκελεύετο, τοῦ δίκαις ὑποσχεῖν αὐτὸν τῆς πῆρώσεως. Ἔμετο γάρ τινα γοητεῖαν εἶναι, ὅτι και πηρωθῆναι πρότερον αὐτὸν, και ἀναβλέψαι, και ἀκούσαι πάλιν ἐποίησεν.

CLVIII. Οἱ μὲν οὖν οἰκείται σπουδαίως τὰ προσεταγμένα ποιεῖν ⁴⁶ αὐτὸν ἐπειρῶντο· ἐλάμβανον δὲ ἄρα τῶν παρακειμένων λίθων, και ξύλων ἀπόμεινοι, και σύροντες αὐτὰ, και δεσμοῦντες, και τῆδε κάκεισε μανικῶς περιάγοντες. Τοῦτο δὲ και τῷ Σισίνιῳ ἐδόκει, και δεσμῶντην ὑπὸ τῶν οἰκετῶν γεγενησθαι τὸν πατριάρχην και αὐτὸς ἔμετο. Ἐκείνος δὲ ἀπαθῆς ἀπὸ τῶν ἀδίκων ἐκείνων ἐτηρεῖτο χειρῶν, οὐδὲ μικρὰν ἀφῆν ὑπομένων, οὐδὲ ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς θορυβούμενος, εἶτα και πρὸς τὸν ἀνόητον ἐκείνον ἰδὼν· Πεπώρωσαι τὴν καρδίαν, ἔφη, λίθους οὕτω και ξύλα κινῶν, και ὅλην κατ' αὐτῶν ἀφίεις τὴν ὀργὴν, ἢ μικρῶν πρόσθεν ἐτίμας, και ὡς θεοῦς ἐθεράπευες. Ὁ δὲ· Ἄλλ' ἐγὼ σε κακῶς ἀπολύω, φησὶν, ὡς και μεθαλεῖν πολλοὺς τῶν γοητῶν ἐντεῦθεν και σωφρονησάσαι, ἀφ' ὧν αὐτὸς τὰ ἔσχατα πείσῃ, τὰ μεγάλα ἐκείνους κερδάναντας.

CLIX. Ταῦτα ὁ μὲν φυσώμενος ὑπὸ τῶν παρόντων ἔλεγε, και αὐχῶν, ὅτι και δεσμοῖς ὑποβέβληκεν τὸν πατριάρχην. Ὁ δὲ, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπεστρέφετο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου σύζυγον εὐλόγησας, και εἰς τὰς εὐγνώμονας ἐκείνας και καταπειθεῖς ἀκοὰς, ὡσπερ εἰς βαθύγειον τινα και λιπαρὰν ἄρουραν δαψιλῆ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλὼν ⁴⁷, ἔφη, μὴ ἀνεῖναι προσευχομένην πρότερον ἐντελεάμενος, ἕως και τὸν ἄνδρα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας χειραγωγῆσαι. Τῇ εὐχῇ τοίνυν θερμότερον προσκειμένη τῇ Θεοδώρᾳ, ἐπιφαίνεται τις αὐτῇ πρὸς ἐσπέραν αἰδέσιμος ἄνθρωπος και πολὺς τὴν τρίχα· ἐψέκει δὲ ἄρα ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν εἶναι Πέτρος, ὁ τοῦ Διδασκάλου θερμὸς ἔραστής· και φησὶ πρὸς αὐτὴν· Διὰ σέ, ὦ γυναῖκα, ὕγιης ἔσται Σισίνιος, ὅπως ἂν και ἄνθρωπος, κατὰ τὸν ἀδελφόν μου Παῦλον, ἀγιασθῆ διὰ τὴν γυναῖκα. Ὁ μὲν οὖν, ταῦτα εἰπὼν, ἀπῆλθεν.

CLX. Ὁ Σισίνιος δὲ αὐτίκα και ὡσπερ ἐκ συνθήματος τὴν Θεοδώραν καλέσας· (ἦν δὲ ἄρα τοῦτο πέρας τῆς φανείσης αὐτῇ ⁴⁸ ἔψεως·) τοῦ πόθου τε αὐτῆν και τῶν κοινῶν ἁλῶν, και τῆς ἐστίας, και τῆς λοιπῆς ἀπάσης κοινωνίας ἀναμνησκει, και πάντων αὐτῶν μίαν ἀπαιτεῖ χάριν, και λιπαρεῖ τὴν γυναῖκα και ἱκετεύει, ὥστε δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ ἀφείναι τε τὰ ἡμαρτημένα, και τὴν ὁδὸν αὐτῷ ὑποδείξει τῆς σωτηρίας.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁴ al. καί. ⁴⁵ Matth., xxi, 22. ⁴⁶ al. διαλέλυτο. ⁴⁷ al. inser. εἰς. ⁴⁸ al. πρᾶξον. ἀπίων. ⁴⁹ al. αὐτῆς.

Ἔστα κατηγορος αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ πάντα ἀποκρίσθαι δι' αὐτὴν καὶ παθεῖν ἀπαγγέλλει.

CLXI. Ἐγὼ γὰρ ἐζηλοτύπου, φησὶν, ἐπὶ σοί, ἔτι, τὸν σύζυγον ἐμὲ περιορώσα, παρὰ τὸν ξένον τοῦτον ἐφοίτας, τὸ τοῦ πατριάρχου προσθεὶς ὄνομα· καὶ τοὺς τῆς φύσεως θορύβους, καὶ τὰς ἐκ τῆς ζήλης⁸⁰ παραχὰς οὐ φέρων, ἠναγκάσθην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀπιούσαν ἐπιφυλάξαι σε, καὶ ἰδεῖν τὰ τελούμενα. Εἰσελθὼν τοίνυν καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὸν ναὸν, καὶ περιέρχων ὀφθαλμοῖς τὰ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου γινόμενα θεωρῶν, ὄλην τε αὐτῷ τὴν ἀκοὴν διανιστῶν, καὶ ἀπροσῆχτος εἶναι τῶν λεγομένων ἐθέλων, τὰς βύβεις τε ὁμοῦ καὶ τὰ ὄρα πηροῦμαι. Εἰ καὶ πάλιν ἐκεῖνος, ἅτε θεοῦ μιμητῆς ὢν, ἀναβλέψαι τε καὶ ἀκοῦσαι πεποίηκε· ἐγὼ δὲ ἀγαθοῦ τοσοῦτου ἀμνημονήσας, οὐ μόνον οὐκ ἀπέδωκα⁸¹ χάριτας αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ τερατεῖαν ὁ μάταιος τὸ θαῦμα εἰπῶν, τιμωρησασθαι τε αὐτὸν ἐπεχείρουν, ὅση μοι δύναμις, καὶ κατασχεῖν, ὁμοί, καὶ δεσμοῖς περιβαλεῖν ἐκθέλων τοὺς οἰκέτας· ἐκεῖνοις δὲ, κατέχειν τε αὐτὸν νομίζουσι καὶ εἰς δεσμὰ φέρειν, ξύλα ἦν ἐν χερσὶ μόνον καὶ λίθοι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, καὶ ὅσα ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου τοῦ πατριάρχου, ἀπειλάς ἐγὼ χαλεπωτέρας ἐπήγον. Διὰ τοῦτο δέομαι ὁ σὸς ἀνὴρ, καὶ ταύτην παρὰ γυναικὸς ἐμῆς αἰτῶ χάριν⁸², ὥστε πρῶτα μὲν εὐμενῆ γενέσθαι⁸³ τὸν Θεόν, ἔπειτα δὲ, καὶ αὐτὸν διαλλαχθῆναι τὸν πατριάρχην.

CLXII. Τοῦτων ἀκούσασα Θεοδώρα, πρὸς τὸν δαίον εὐθύς ἀφικνεῖται, καὶ ὅσα τε ἴδοι, καὶ ὅσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀκούσειε, πάλιν ἀπαγγέλλει πάντα τῷ πατριάρχῃ. Ὁ δὲ μὴ μελλήσας μηδὲν, αὐτίκα μάλα πρὸς τὸν Ἰσιννιον παραγίνεται· καὶ οὐχ ὡς τὸ πρότερον αὐτῷ ἐντυγχάνει, ἀλλὰ μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τῷ πατριάρχῃ προσέβαλε τότε τῆς ἀγριότητος, μετὰ πλείονος αὐτὸν νῦν τῆς τιμῆς ὑποδέχεται. Ἀθρόαν τοίνυν οὕτω καὶ πολλὴν τὴν μεταβολὴν ὁ μέγας ἰδὼν, λόγους τε περὶ τῆς εὐσεβείας δεξιῶς ἄγαν αὐτῷ ὑποτείνει, καὶ ὅλον ὑποποιεῖται τὸν ἄνδρα. Καὶ πιστεύσας ἀπὸ ψυχῆς ὁ Σισίνιος τῷ Θεῷ, ἤψατο τῶν μακαρίων ἐκεῖνων τοῦ πατριάρχου ποδῶν, καὶ τοιαῦτα μετὰ δακρῶν ἐφθέγγετο·

CLXIII. Εὐχαριστῶ σοι τῷ ἀληθεῖ καὶ μόνῳ Θεῷ, τῷ διὰ τοῦτο μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπηρωκότι τοῦ σώματος, ὅπως τοὺς τῆς ψυχῆς διανοίξεις, καὶ διαβλέψαι με παρασκευάσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν ὤτων τὴν ἐνέργειαν ἀποσβέσσαντι, ὅπως νηφούσῃ διανοίᾳ, καὶ μηδενὸς τῶν ἐξωθεν ὄλων αἰσθανομένη, τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξωμαι κήρυγμα. Νῦν δὲ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἐμύθηθην, καὶ ἀκριβῶς τὰ τῶν Ἑλλήνων διέγνωσ, ἀπάτην ἔντα μόνον καὶ τερατεῖαν ἀπίθανον. Ἐπὶ τούτοις φαιδρότης ἔσχε καὶ ἡδονὴ τὸν οἶκον, καὶ τῷ Χριστῷ πάντες ἐπίστευσαν. Τοῦ πάσχα δὲ ἦδη ἐνισταμένου, ἐβαπτίσαντο μετὰ τοῦ Σισινίου πάντες πατέρες ὁμοῦ καὶ μητέρες καὶ παῖδες, εἰς ἑξήκοντα καὶ τρεῖς ἐπὶ τοῖς τετρακοσίοις ὄντες. Τοῦτο πολ-

stret. Postea ipse sui accusator efficitur, cunctaque se propter illam fecisse ac pertulisse commoratur.

CLXI. Ego enim, inquit, zelotypia tui ductas sum, quod me conjuge neglecto, ad hospitem hunc adventares, et addidit nomen patriarchæ; naturæque perturbaciones ac ex fluctuatione ortos tumultus non ferens, coactus sum te cum ad ecclesiam ires observare, atque videre quæ agebantur. Ingressus ergo et ipse post te in templum, oculisque curiosis quæ a patriarcha gerebantur aspiciens, eique totas aures arrigans, ac eorum quæ dicebantur cupiens esse auditor, oculis pariter atque auribus captus sum. Et licet ille iterum, utpote Dei imitator, me cernere ac audire fecerit; ego tamen tantum beneficii immemor, non solum grates ipsi ob beneficentiam non persolvi, sed et stolidus, cum miraculum dicerem esse præstigias, eum supplicio afficere, quantum potui, conatus sum, jussique famulis, heu mihi! ut eumdem retinerent ac vinculis onerarent; illis vero qui tenere illum et in vincula ducere putabant, ligna duntaxat et lapides erant in manibus: id quod mihi etiam videbatur; et quasi ab eis patriarcha detineretur, minas gravissimas ego jactabam. Quocirca precor, vir tuus, hancque ab uxore mea gratiam peto ut primo quidem Deum mihi propitium efficias, deinde vero et me concilies patriarchæ.

CLXII. His auditis, Theodora ad sanctum confestim venit, cunctaque quæ vidisset, et quæ a viro audiisset, rursus patriarchæ nuntiat. Ille nihil cunctatus, citissime ad Sisinnium proficiscitur: et non ut antea eum invenit, sed cum quanta ille ferocitate patriarcham tunc adortus fuerat, cum majore honore nunc eum excipit. Adeo igitur subitam et magnam mutationem vir magnus cernens, sermones de pietate admodum scite ei suggerit, totumque sibi comparat hominem. Cumque ex animo Sisinnius Deo credidisset, tetigit beatos illos patriarchæ pedes, hæcque cum lacrymis prolocutus est:

CLXIII. Gratiâs ago tibi vero ac soli Deo, qui ideo mihi oculos corporis excæcasti, ut eos qui animæ sunt aperires, meque faceres aspiciere ad veritatem; ideoque etiam aurium vim compressisti, ut mente vigili nihilque penitus eorum quæ extra sunt sentiente, veræ religionis susciperem prædicationem. Nunc vero mysteriis veritatis initiatus sum, certoque agnovi gentilium sacra fraudem tantum esse ac incredibilem vanitatem. Propter ista hilaritas et lætitia domum occupavit, omnesque Christo crediderunt. Paschate vero jam ineunte, baptizati sunt cum Sisinnio omnes, patres simul et matres et liberi, ad tres et viginti supra quadringentos. Hoc attraxit multos ex illustrioribus, qui magnis hono-

VARLE LECTIONES.

⁸⁰ al. τοῦ ζήλου. ⁸¹ al. ἀποδέδωκα. ⁸² al. add. τὴν ἑμαυτοῦ σωτηρίαν. ⁸³ al. inser. μοι.

ribus præpellebant, quibusque imperator Nerva amicis maxime et consiliariis utebatur; atque pio cultui omnes assensi sunt.

CLXIV. Quæ cum videret pessimus per illud tempus comes officiorum Publius Tarquitianus moleste tulit, et gravia existimavit, consideransque quo modo pietatem ulterius progredientem comprimeret, ipsum primo Clementem tanquam eorum quæ fiebant maxime auctorem statuit e medio tollere: et singularum Urbis regionum præfectis convocatis, iisque pecunia corruptis, seditionem adversus Clementem uti moverent eis proposuit, utque illius existimationem impeterent hortatus est, cupiens amorem Urbis erga eum per hoc dissolvere, hominemque reddere insidiis facilem atque opportunum.

CLXV. Conspirantes ergo adversus eum improbissimi illi cives, mala ac sæda, ut ipsi arbitrabantur, de illo diffundunt, multaque obijciunt crimina; præstigias ei attribuunt, et religionis eorum eversionem, aliaque plurima; atque dicunt ab ipso affici communiis et lacerari patrios deos: ut qui Jovem omnium deorum maximum, neque deum prorsus nominaret; Herculem vero Alcmenæ filium (quem illi suum conservatorem aiunt) impurum quemdam dæmonem et scelestum vocaret; charissimam et suavissimam Venerem, meretricem induceret; atque optimam jacularicem Dianam, sapientem Mercurium deum sermonis, bellicosum Martem, Saturnumque ipsum, ex æquo omnes infamaret atque criminaretur nec non horum sana et aras everteret. Ad summam, aiebant: Vel diis sacrificet, aut vita statim privetur. Atque illi quidem, talia moventes, petebant ut sibi ad mortem traderetur patriarcha. Ob quæ indignabantur quicumque pecunia venalem conscientiam non extituerant, loquebanturque ad populum libere, dicentes: Quid mali a patriarcha gestum est? imo vero quæ beneficia per eum civitas non est consecuta? Deindeque singula quæ mirabiliter ab eo facta fuerant recensebant, et eorum quæ memorabant ipsos assumebant testes.

CLXVI. Mamertinus autem Urbi præfectus, adeo seditione agitatam civitatem videre non sustinens, ad hæc veræ religionis incremento invidens, ad se arcessit beatum Clementem, verbisque tam genero-

λους ἐπεσπάτατο τῶν ἐπιφανεστέρων, ὅσοι τε μακρῆ τῇ δόξῃ διέπρεπον, καὶ οἷς ὁ βασιλεὺς Νερῶυς φίλοις μάλιστα καὶ συμβούλοις ἐχρήτο· καὶ τῇ εὐσεβείᾳ πάντες συνέθεντο.

CLXIV. Ταῦτα ὁρῶν ὁ πονηρότατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ὀφεικίων κόμης (21) Πούπλιος Τουρκουτιανὸς (22), ἐδυσχέραине, καὶ δεινὰ ἐποίη· καὶ σκοπῶν ἔπως ἂν ἐπίσχη περαιτέρω προβαίνουσαν τὴν εὐσέθειαν, αὐτὸν ἔγνω πρῶτον ἐκ ποδῶν ποιῆσαι ἂν τὸν Κλήμεντα, οἷα τῶν παρόντων αἰτιώτατον ἂν αὐτὸν ὄντα· καὶ τοὺς ἐκάστου μέρους τῆς πόλεως προεστῶτας συγκαλεσάμενος, καὶ χρήμασιν αὐτοὺς διαφείρας, στάσιν τινὰ κινήσαι κατὰ τοῦ Κλήμεντος αὐτοὺς ὑπέτιθει, καὶ διαβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπέληψιν προερέπετο· ταύτη καταλύσαι τὸ πρὸς αὐτὸν τῆς πόλεως φέτρον βουλόμενος, καὶ πρὸς ἐπιβουλήν εὐχείρωτον τὸν ἄνδρα παρασκευάσαι.

CLXV. Συστάντες οὖν ἐπ' αὐτὸν οἱ πονηρότατοι τῶν πολιτῶν ἐκείνοι, ψόγους τε, ὡς αὐτοὶ ᾔροντο, καταχέουσιν αὐτοῦ πονηροῦς, καὶ πολλὰς ἐπάγουσι τὰς αἰτίας, γοητεῖαν αὐτῷ περιάπτοντες, καὶ τῆς ἐκείνων θρησκείας ἀνατροπὴν, ἄλλα τε πολλὰ, ἐξυβρίζειν αὐτὸν λέγοντες καὶ τοὺς πατῆρους διασύρειν θεοῦ· τὸν μὲν ἀπάντων θεῶν ἡ μέγιστον Δία, μὴ δὲ θεὸν ἀπλῶς ὀνομάζοντα· Ἡρακλέα δὲ τὸν Ἀλκμήνης, ὃν ἐκείνων φασὶ σωτῆρα (23), ἐναγῆ τινὰ δαίμονα καὶ μιᾶρὸν ἀποκαλοῦντα· πόρνην τε τὴν φίλην Ἀφροδίτην εἰσάγοντα, καὶ τὴν ἐκηδόλον Ἄρτεμιν, καὶ τὸν σοφὸν Ἑρμῆν τὸν τοῦ λόγου θεὸν, τὸν πολεμικὸν τε Ἄρεα, καὶ τὸν Κρόνον αὐτὸν, ἐπίσης βλασφημοῦντα πάντας καὶ διαβάλλοντα, καὶ τὰ τε μέθη τούτων καὶ τοὺς βωμολοχίους καταστρέφοντα. Κεφάλαιον τοῦ λόγου, ἢ θυσάτω τοῖς θεοῖς, ἔλεγον, ἢ τῆς ζωῆς τὸ τάχος ἀπαλλαγῆτω. Οἱ μὲν οὖν, τοιαῦτα κινουῦντες, ἕκδοτον ἤξιον τὸν πατριάρχην ἐπὶ θανάτῳ λαβεῖν. Ἐφ' οἷς ἠγανάκτουσαν πάντες ὅσοι μὴ χρημάτων ὄντων τὴν συνείδησιν προετίθεσαν, καὶ λόγους πρὸς τὸν δῆμον ἐλευθέρως ἐποιοῦντο· Τί τῷ πατριάρχῃ κακὸν ἐργασταί, λέγοντες· μᾶλλον δὲ πόλιον οὐχ ἡ πόλις παρ' αὐτῷ χαρίτων ἀπέλαυσεν; Ἔϊτα καὶ αὐτὰ ἕκαστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραδόξως γεγενημένων ἀπηριθμοῦντο, καὶ μέτρωσας αὐτοὺς ἐποιοῦντο τῶν λεγομένων.

CLXVI. Μαρμεντίνος δὲ ὁ τῆς πόλεως ἐπαρχος, μὴ φέρων ἐπὶ πολὺ στασιάζουσαν οὕτω τὴν πόλιν ὄραν, ἄλλως τε καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας ἐπιδόσει βασιλεύων, ἀγει τὸν μακάριον Κλήμεντα πρὸς ἑαυτὸν, καὶ λόγους

VARLÆ LECTIONES.

¹⁸ al. deest in al. ¹⁹ al. deest in al. ²⁰ al. Θεόν.

VARIORUM NOTÆ.

(21) *Τῶν ὀφεικίων κόμης*. Historia Latina, *Comes sacrarum*, nempe largitionum, quæ est alia dignitas. Sic in concilio Ephesino memoratur Johannes κόμης τῶν σακρῶν. Κόμης τῶν θεῶν λαργιτιῶνων. Lex autem 3 C. Th. de metallis, est Juliani Augusti ad Rufinum comitem Officiorum. Sed tempore Nervæ Imperatoris nulli erant comites hujusmodi. Cot.

(22) Aliter Τουρκουτιανὸς et Τουρκιτιανός. Latine in Editione Tarquinii pro Tarquitius; in ms. V. C. Vionis Herovallii: *Torquatus*; ut sit vel Torquatianus, vel Tarquitianus. Io.

(23) *Σωτῆρα*. Similiter apud Theodoritum, *Sermone de martyribus*: Ἡρακλέα σωτῆρα καὶ ἀλεξίκακον προσηγόρευον. Io.

τὴν γενναίαν οὕτω ψυχὴν κλέπτειν ἐπεχείρει, Ἐξ αὐτοῦ εὐνοῦς, λέγων, προσελήλυθας ῥίζης· τούτο παρ' ὅτων Ῥωμαίων σοι μαρτυρεῖ δῆμος, ἀλλ' ἀνθρωπίνην καὶ αὐτὸς πλάνην ὑπέστης, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σωπᾶν ἢ πάλις ἀνέχεσθαι. Φασὶ γὰρ σὲ καινοτέραν εἰσάγειν θρησκείαν, καὶ τινα παρὰ τοὺς πατρίους θεοὺς κηρύσσειν Χριστόν. Ὅθεν ἀποθέσθαι σε χρὴ τὴν περιττὴν ταύτην δεισιδαιμονίαν, καὶ μόνους αἰδεῖσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς συνήθεις τῇ πόλει θεοὺς. Καὶ ὁ πατριάρχης· Εὐχομαι τὴν σὴν στερότητα, ἔφη, μεταδοῦναι μοι λόγου, καὶ προσχεῖν μοι ταῖς ἀποκρίσεις, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀλόγιστάσαι καὶ ματαίως ἐπεσθαι θορύβους. Οὐδὲ γὰρ δεῖ στάσεως οὐδὲ θορύβων, ὅπου σκοπήσαι τε περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας τι, καὶ περὶ Θεοῦ διαλεχθῆναι πρόκειται. Ὁ ἑπαρχος τοίνυν τὸ τοῦ ἀνδρὸς γενναῖον καὶ στάσιμον ἐξ αὐτῶν εὐθὺς τῶν προοιμίων καταμαθὼν, καὶ εἰπὼν τε αὐτὸς καὶ ἀκούσας παρ' ἐκείνου πάλιν ὀκνησας, καὶ ἀναβαλλόμενος τὴν διάλεξιν, Τραϊανῷ περὶ αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἀναφέρει. Καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῷ οὕτως ἐπιλύει τὰ γεγραμμένα, ὡς ἡ θύσαι τὸν Κλήμента τοῖς πατρίοις θεοῖς, ἢ πέραν τοῦ Πόντου εἰς Ἑρμῶν τινα πόλιν τῶν τῇ Χερσῶνι παρακειμένων, ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀτίδω φυγῇ ἐλαθῆναι.

CLXVII. Τῆς ἀποφάσεως οὖν ταύτης καταλαβούσης, ἐσκέπτετο Μαρμεντινὸς διως ἂν μὴ ὁ Κλήμης ἔλθῃται τὴν ὑπερορίαν, ἀλλ' αὐτῷ μᾶλλον καὶ τῷ βασιλεῖ πεισθεῖη καὶ θύσειεν. Οὐδὲ γὰρ ἔφερε τηλικαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν ζημιούμενος. Τῷ δὲ τοσοῦτον ἐμέλησεν ἢ ἐκείνου πεισθῆναι, ἢ ἢ δυσχερᾶναι πρὸς τὴν ὑπερορίαν, ὅσω καὶ αὐτὸν ἐσπούδαζε πρὸς τὴν εὐσέβειαν τὸν ἑπαρχον ἐπιστάσασθαι. Τοσαύτη γὰρ τις ἀνωθεν τὸν Κλήμента περιέπτατο χάρις, καὶ οὕτως ἡ ἐκείνου γλώττα κηρίου παντὸς καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἔσταζεν, ὡς καὶ αὐτὸν ἔρωτι θερμῷ τοῦ ἀνδρὸς ληφθέντα τὸν Μαρμεντινόν, πολλὰ τε τῇ ἀποδημίᾳ ἐπιστενάξαι, καὶ δάκρυα τῷ πατριάρχῃ ἐπιβαλεῖν, Ὁ θεός, εἰπόντα, ὃ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτὸς σοι βοηθὸς ἐπὶ τῇ συμφορᾷ παρασταίῃ· καὶ αὐτίκα πλοῖον εὐτρεπίσαι, διαρκῆ τε αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐνθέσθαι, καὶ δεξιώσασθαι αὐτὸν, καὶ περιδαλεῖν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν προσσηκόντων ἀσπασμῶν ἀπολύσαι. Πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν εὐλαβῶν ἠκολούθησαν· καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν γενόμενοι, καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ τῶν μαρμάρων λατομίᾳ Χριστιανούς, περὶ ποῦ τοὺς χιλοὺς ἢ καὶ κλεισας, παλὺν διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐκαὶ χρόνον κατεχομένους. Οἱ καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου πρότερον ἀποῦσαντες, καὶ διὰ τῆς πόλεως ἀπελαθεῖς, ὑπερόριος, πρὸς ἐκείνους καὶ αὐτὸς ἄγεται, παραμυθίαν ἔσχον οὐ τὴν τυχοῦσαν τὴν ἐκείνου ἐπιδημίαν.

CLXVIII. Ὅτε γοῦν πρὸς αὐτοὺς κατελάμβανε, τοῦ τῶν χειρῶν ἔργου ἀφήμενοι καὶ τούτῳ προσελθόντες μετὰ δακρύων, καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνου ποδῶν ἀψάμενοι, καὶ τὰς καθαρὰς περιπτουζάμενοι χεῖρας, τὰς καταλαβούσας αὐτοὺς ἀνεκλαίοντο συμφορὰς, τὴν τῆς πατριδος ἔκπτωσιν, τὴν ἀφίλον ἐπὶ ξένης διαγωγῆν,

sum animum conatur fallere ac abducere, dicens : Ex nobili stirpe ortus es : hoc de te perhibet testimonium omnis populus Romanus, sed et ipse in humanum errorem incurristi, atque ideo neque Urbs tacere potest. Aiunt enim te novam inducere religionem, et contra deos patrios prædicare quemdam Christum. Quare oportet te abjicere superfluum hanc superstitionem, deosque tantum revereri et colere quos civitas solet. Ad hæc patriarcha : Oro, inquit, tuam gravitatem et constantiam, ut mihi concedas verba facere, ac meis responsionibus attendas; non autem adeo ratione destitutam seditionem, tumultusque vanos consecteris. Neque enim opus est seditione ac tumultibus, ubi cuipiam propositum est de salute sua considerare atque de Deo disserere. Igitur præfectus, comperta ex ipso statim exordio constantia viri et fortitudine, veritusque tum ipse dicere, tum et ab eo audire, atque colloctionem detrectans, ad Trajanum imperatorem de illo refert. Et imperator ad istum modum ea quæ scripta erant dirimit: ut Clemens aut diis patriis sacrificet, aut trans Pontum in desertum aliquod oppidum eorum quæ Chersoni adjacent, Roma perpetuo exsilio ablegetur.

CLXVII. Hac itaque sententia accepta, cogitabat Mamertinus quo modo Clemens non eligeret exsilium, sed potius pareret ipsi ac Imperatori, atque immolaret. Non enim sustinebat privari tanta viri virtute. Porro Clementi adeo curæ fuit obtemperare illis aut moleste ferre relegationem, ut etiam ad pietatem præfectum atrahere niteretur. Tanta quippe divinitus Clementem gratia circumdabat, sicque illius lingua omni favo ac melle dulcius stillabat, ut ipse quoque viri fervido amore captus Mamertinus, plurimum ex ejus discessu ingemuerit, lacrymasque dederit patriarchæ, dicens : Deus, quem tu sincere colis, ipse tibi auxiliator in calamitate assistat; statimque navigium paraverit, impositis ei quæ ad usum sufficiebant; illumque dextera prehenderit, item complexus sit, atque ita cum salutationibus congruis dimiserit. Multi autem ex piis seculi sunt eum : et pervenientes ad locum exsilio, reperiunt in marmoris lapidicinis Christianos circiter verum cultum detinebantur. Hi cum de patriarcha prius audiissent, quod et ipse ab Urbe pulsus exsul ad eos duceretur, solatium non vulgare ceperunt ex ejus adventu.

CLXVIII. Itaque cum ad illos venit, ab opere manuum cessarunt, et ad eum cum lacrymis accesserunt; tactisque sanctis ejus pedibus, et puras manus deosculati calamitates ipsos complexas deflerunt, patriæ amissionem, insuavem in alieno solo vitam, rerum necessarium penuriam; quodque

VARIE LECTIONES.

⁸⁷ al. ἐμέλλησεν. ⁸⁸ al. ἢ καί. ⁸⁹ al. δισχίλους.

omnium erat gravissimum, aquæ ipsius indigentiam. Si quis enim, aiebant, per totum diem opere manuum et labore maceratus, aquæ guttam exiguam sumere voluerit, quo miseriam ex fatigatione ortam sublevet; is non minus quam usque ad stadia quinque et quadraginta profectus, aquam portaverit. Ob hæc patriarcha particeps eorum doloris ac lacrymarum factus, dein et Deo gratis actis, et sufficienter animos illorum consolatus: Non ita, inquit, temere et sine causa huc me Deus permisit expelli; sed ut et socius sim vestrarum perpersionum, et patientiæ maxime ac tolerationis documentum.

CLXIX. Postea vero ad preces convertitur, et cum eis orat Deum, ut suis confessoribus fontem aquæ aperiat: quique percussit petram in deserto, et fluxerunt aquæ⁶⁰, ipse etiam eis copiosam aquam suppeditat. Jam enim omnibus preceationi insistentibus, patriarcha huc atque illuc respiciens, agnum videt qui dextrum pedem attollebat, eoque quasi ostendebat subjectum solum: a nullo enim alio agnus visus est. Tum patriarcha conjectis oculis, ad locum monstratum cum iis qui aderant accedit, et ait: In nomine Domini nostri Jesu Christi, hic mihi, filii, fodite. Cumque tum ipsum locum in quo agnus stabat, tum quicquid circum erat fodissent, patriarcha, sumpto sarculo, locum quem agnus ostendebat, levi et ad superficiem ictu pulsat; confestimque terra emittit limpidam aquam et ad bibendum suavem, atque ea cum impetu effusa flumen repentinum efficit. Universis ergo, aquæ causa gaudentibus, patriarcha dixit: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*⁶¹.

CLXX. Hinc tota ad eum confluebat civitas, et spiritalis illius doctrinæ dulcedine ad veram fidem cunctos impellebat; ut et multi quotidie baptizarentur numerusque ad quingentos pervenerit, ac vera religio in dies caperet incrementum. Nondum profecto annus in exsilio erat emensus ac præteritus, et ædificantur quidem, ab iis qui crediderant, Ecclesiæ numero quinque et septuaginta, idolorumque fana et templa evertuntur; iisque adsitos lucos, multum terræ occupantes, ignis depascit, atque universa prosternitur dæmonum insania.

CLXXI. Tunc ergo invidiosus et gravis rumor ad imperatoris aures pervenit, referens Christianorum sectam in majorem multitudinem crescere, et singulis diebus augeri. Quam ob causam ille statim Aufidianum præsidem mittit, qui non solum non ulterius progredi sectam sineret, verum et jam captos reduceret, avocaretque a pietate. Hic itaque postquam Chersonem venit, Christianosque com-

των ἀναγκαίων τὴν ἀπορίαν, καὶ ὁ πάντων βαρύτερον ἦν, τὴν αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἔνδειαν. Εἰ γὰρ τις ἄλην τὴν ἡμέραν τῆ τῶν χειρῶν ἐργασίᾳ, καὶ τῷ καμῶτι προστετηκώς, ἕλεγον, ὕδατος βραχεῖαν τινα σταγόνα λαθεῖν ἐβελήσειεν, ὥστε τὴν ἐκ τοῦ κόπου ἀναψύξαι ταλαιπωρίαν, οὐκ ἔλαττον ὁ τοιοῦτος ἢ σταδίους πέντε καὶ τεσσαράκοντα προελθὼν ἂν, ὕδωρ κομισαίτο. Πρὸς ταῦτα συναλγήσας τε αὐτοῖς ὁ πατριάρχης καὶ συνδακρύσας, εἶτα καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, καὶ ἰκανῶς τὰς ἐκείνων ψυχὰς παραμυθησάμενος, οὐχ ἀπίως οὕτω καὶ ἀλόγως, εἶπεν, ἐνταῦθά με ὁ Θεὸς συνέχωρησεν ἐκδηθῆναι, ἀλλ' ὥστε καὶ κοινωνῶν ὑμῖν γενέσθαι τῶν παθημάτων, καὶ ὑπομονῆς μάλιστα καὶ καρτερίας ὑπόθεσιν.

CLXIX. Ἐπειτα μέντοι καὶ εἰς εὐχὴν τρέπεται, καὶ δεῖται σὺν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τοῖς αὐτοῦ ὀμολογηταῖς πηγὴν ὕδατος διανοῖξαι· καὶ ὁ πατέρας πέτρην ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐβρύσησαν ὕδατα, αὐτὸς ἀφθονον καὶ αὐταῖς τοῦ ὕδατος παρέχῃ τὴν χορηγίαν. Ἦδη γὰρ πάντων τῇ εὐχῇ προσκειμένων, ὁ πατριάρχης τῆδε κάκεισε περιβλεψάμενος, ἀμὸν τινα ὄρα⁶¹, τὸν δεξιὸν μεταωρίζοντα πόδα, καὶ ὡσπερ ἐκείνῳ ὑποδεικνύοντα τὸ ὑπακείμενον ἕδαφος· οὐδενὶ γὰρ ὁ ἀμὸς τῶν ἄλλων τεθέατο. Καὶ συμβαλὼν τὴν ὄψιν ὁ πατριάρχης, τῷ ὑποδειχθέντι τόπῳ μετὰ τῶν παρόντων ἐπίσταται, καὶ φησιν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθά μοι, τέκνα, ὀρύξατε. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὸν τε⁶² τὸν τόπον, εἰς ὃν ὁ ἀμὸς ἴστατο, καὶ τὸ κύκλῳ πᾶν περιέσκαψαν, λαβὼν σκαφεῖον ὁ πατριάρχης, κρούει τὸν τόπον ἐνθα ὁ ἀμὸς ὑπεδείκνυ, κούφῳ τινὶ καὶ μετεῶρῳ τῷ κρούματι· καὶ παραχρῆμα διείδεξ ὕδωρ ἢ γῆ καὶ ἡδὺ πιεῖν ἀναδιδουσι· καὶ τοῦτο, σὺν ὀρμῇ ἐκχυθὲν, ποταμὸν ἀθρόον ποιεῖ. Πάντων οὖν χαίρωντων ἐπὶ τῷ ὕδατι, ὁ πατριάρχης, *Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ*, ἔλεγεν.

CLXX. Ἐντεῦθεν ἡ πόλις περὶ αὐτὸν πᾶσα συνέβρεον, καὶ τῇ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης διδασκαλίας γλυκύτητι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν πάντας ἐπήγετο, ὡς καὶ πολλοὺς ὄσαι ἡμέραι βαπτίζεσθαι, εἰς πεντακοσίους τε τὸν ἀριθμὸν ἀναβῆναι, καὶ τὴν εὐσέθειαν καθ' ἐκάστην ἐπιδιδόναι. Οὕτω τοίνυν ἐνιαυτὸς τὴν ὑπερορίαν ἐμέτρει, καὶ οἰκοδομοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν πιστευσάντων ἐκκλησίαι τὸν ἀριθμὸν κῆτιε καὶ ἑβδομήκοντα, τεμένη τε εἰδῶλων καὶ ναοὶ καθαιρούνται, καὶ τὰ παραπυφύκωτα τούτοις ἄλση, ἐπὶ πολὺ γῆς δικνούμενα, τὸ πῦρ κατανέμεται, καὶ πᾶσα τῶν δαιμόνων καταβάλλεται ἡ μανία.

CLXXI. Τηνικαῦτα οὖν ἐπίφθονός τε καὶ βαρεῖα φήμη τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ὑποτρέχει, ἐπιδοῦναι τὰ Χριστιανῶν εἰς πλῆθος ἀριθμοῦ κρείττον, καὶ καθ' ἐκάστην αὐξεσθαι τὴν ἡμέραν διδάσκουσα. Ἐφ' ᾧ δὴ καὶ Αἰφιδιανὸν αὐτίκα τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνος ἐκπέμπει, ὥστε μὴ μόνον μηδὲ περαιτέρω προελθεῖν αὐτὰ συγχωρησαί, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη χειρωθέντας ἐπαναγαγεῖν, καὶ ἀποστῆσαι τῆς εὐσεβείας. Οὕτως τοίνυν, τὴν Χερσῶνα κα-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ Num. xx, 6. Psal. LXXVII, 20. ⁶¹ al. inser. ἰστώτα. ⁶² deest in al. ⁶³ Psal. XLV, 5.

ταλαβῶν, καὶ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν πολλαῖς βασά-
 νως καὶ ποικίλαις ὑποβαλῶν, ἐπεὶ πάντας τῇ προθέσει
 μάρτυρας γεγεννημένους ἑώρα, καὶ πρὸς μυρίους παρε-
 στευασμένους θανάτους, τί ποιεῖ; Ἀπέχεται μὲν τοῦ
 πλήθους, δεδοικῶς μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους (24) μάρτυρας
 πλείονας ἐργάσθαι· τὸν αἴτιον δὲ μόνον κολάζει, καὶ
 πάντα θυμὸν κατὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης τοῦ Κλή-
 μεντος ἀφήσει κεφαλῆς. Ἐπειδὴ δὲ πάντα ἦν αὐτῷ
 κούφα, καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενα, καὶ ἀφ' ὧν αὐτὸν
 ἔκαστε μᾶλλον πλείονα τοῖς ἄλλοις παρείχετο τὴν
 ἀσφάλειαν, σθέντομον ἀπαλλαγὴν αὐτῷ τοῦ βίου καὶ
 ταχείαν ἐπινοεῖται, καὶ εἰς μέσην τὸν μάρτυρα τὴν
 θάλασσαν ἀγαγῶν, καὶ ἄγκυραν σιδηρᾶν τοῦ τραχή-
 λου ἐκδῆσας, καθῆσι ἐν τῷ βυθῷ, ὅπως μὴδὲ λείψανον
 ἐκείνου, φησὶν, ὑπολειφθεῖη Χριστιανός.

CLXXII. Ἄλλ' ὁ μὲν Ἑρρίππο κατὰ τοῦ πελάγους· τὸ
 δὲ τῶν Χριστιανῶν πλήθος ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐστῶς, ἐθρή-
 νων ἐλεινῶς, ὠλοφύροντο, καὶ οἰκτροτάταις φωναῖς ἀν-
 ἐκάλουν τὸν πατριάρχη. Κορνήλιος δὲ καὶ Φοῖβος οἱ
 μαθηταὶ ὅσας τὸ πάθος ἀπήτει φωνὰς καὶ αὐτοὶ
 βῶντες, καὶ οὐκ ἔχοντες ὃ τι τῆς συμφορᾶς ποιή-
 σονται παραμύθιον, Εὐξέμεθα πάντες ὁμοθυμαδὸν,
 εἶπον, ὥστε κἂν ἀναδειχθῆναι ἡμῖν τὸ τοῦ μάρτυρος
 λείψανον. Καὶ προσευχομένων αὐτῶν, ὡ τῶν μεγάλων
 σου, Δέσποτα, τεραστίων⁶⁶, θαυματουργεῖται τι
 κἀνταῦθα⁶⁷ θεὸς τοῦ Μωσέως παραδοξότερον. Ὑπο-
 φέγει μὲν γὰρ ἡ θάλασσα προσωτέρω σταδίου σχεδὸν
 οὐκ ἐλάττους τῶν εἰκοσι. Προσελθόντες δὲ τὸ πλήθος
 διὰ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους· τῆς θαυμαστῆς σου καὶ τοῦτο,
 Χριστέ, δυνάμεις· εὐρίσκουσιν λίθον ἐν εἴδει ναοῦ,
 καὶ τὴν σῆς ἀπορρήτου σοφίας πεποιημένον, καὶ τὸ
 μαρτυρικὸν σῶμα λαμπρῶς ἐν αὐτῷ κείμενον, καὶ
 τὴν βαρεῖαν ἐκείνην ἄγκυραν, ἐγγιστά που τοῦ λίθου
 καὶ αὐτὴν κειμένην.

CLXXIII. Ἄλλ' ἀπεκαλύφθη Κορνήλιῳ καὶ Φοίβῳ,
 ὥστε μὴ τὸ λείψανον ἐκεῖθεν μετακινήσαι, καλῶς ἐν τῷ
 βυθῷ κείμενον· καὶ ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμερᾶν περιτρο-
 πῆν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ μάρτυρος τελειώσεως,
 ὑπαγορήσει παρ' ὅλας ἑπτὰ ἡμέρας τοῖς προσιοῦσιν ἡ
 θάλασσα, περὶ καὶ βάρην αὐτοῖς μέχρι τοῦ λειψάνου τὴν
 πᾶρον ἐπιτρέπουσα. Ὅπερ ἐτησίως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς
 δεῦρο τελεῖται, τὴν ἐπιδημίαν τῆς αὐτοῦ μνήμης (25)
 εἰσὶν τινα ὄρον ἔχον καὶ προθεσμίαν. Ἐντεῦθεν αἰ-
 ρεῖς παρ' αὐτοῖς πᾶσα, καὶ ἑλληνισμὸς καταλέλυται,
 τῶν ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος μνήμῃ τελουμένων ἐκεῖ
 σημεῖων καὶ τῶν θαυμάτων εἰς ἐπίγρῳσιν πάντας
 χειραγωγούντων, καὶ καθαρῶς ἐναγόντων πρὸς τὴν
 ἀλήθειαν. Οὐδενὶ γὰρ⁶⁸ ὑπὸ τίνος ἀνηκέστου κακοῦ
 πεζομένων, τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου μεταλήψεως καὶ

A plures tormentis multis ac variis affectit, quando
 omnes proposito et intentione martyres fuisse vi-
 dit, paratosque esse ad mille mortes, quid facit?
 Abstinet quidem a populo, veritus ne etiam ex pri-
 moribus multos faceret martyres: solum vero au-
 ctorem reprimit, omnemque furorem immitit in
 beatum illud Clementis caput. Porro cum huic
 omnia essent levia et nullius momenti, quin potius
 ex eis quæ ipse patiebatur, cæteris præberet majorem
 fiduciam, brevem ei et celerem excogitat discessum
 e vita, atque adducto martyre in medium mare,
 anchoraque ferrea ad collum ejus religata, in pro-
 fundum demittit: Ne, inquit, illius vel reliquæ re-
 maneant Christianis.

B CLXXII. Atque ille quidem in pelagum projectus
 est: Christianorum autem multitudo, in littore
 stans, lamentabatur, misere ejulabat, et miserandis
 admodum vocibus inclamabat patriarcham. Corne-
 lius vero et Phœbus discipuli, quales voces id quod
 perferebatur postulabat, et ipsi per clamorem emit-
 tunt, nec habent quam infortunio afferant consola-
 tionem, atque aiunt: Oremus cuncti uno animo, ut
 nobis ostendatur martyris corpus. Et cum orarent,
 o magna tua miracula, Domine! ibi Deus aliquid
 majore admiratione dignum edit, quam quod Mo-
 ses⁶⁷. Etenim mare procul recedit viginti fere sta-
 dia. Accedens autem plebs per siccum solum, hoc
 quoque mirabilis tuæ potentia, Christe! invenit lapi-
 dem, in forma templi ab ineffabili tua sapientia ef-
 fectum, et martyris corpus magnifice in eo jacens,
 gravemque illam anchoram proxime saxum et ipsam
 positam.

CLXXIII. Sed Cornelio et Phœbo révelatum est,
 ne illinc transferrent corpus, quod præclare situm
 erat in profundo; ac fore ut per singulos annorum
 circuitus, tempore quo martyr morte consummatus
 est, mare adventuris cederet per septem integros
 dies, permitteretque illis aditum pedibus et lento
 gradu usque ad corpus. Quod annuatim ab illo tem-
 pore adhuc perficitur, habetque velut præfinitum
 terminum ac præstitutum tempus adventum comme-
 morationis martyris. Hinc omnis apud eos hæresis,
 et Græca religio eversa est; cum signa et miracula
 quæ ibi in memoria martyris eduntur, cunctos ad
 cognitionem adducant, et plane ad veritatem impel-
 lant. Nemini enim illorum qui insanabili aliquo malo
 premerentur, alia re quam aquæ illius perceptione

VARLÆ LECTIONES.

⁶⁶ al. θαυμασίων. ⁶⁷ deest in al. ⁶⁸ Exod. xiv. ⁶⁹ al. inser. τῶν.

VARIORUM NOTÆ.

(24) Ἀπὸ τοῦ τέλους. Ex primoribus. Vel cum
 Peronio, tandem. Cot.

(25) Τῆς αὐτοῦ μνήμης. Infra Martirii num. 25,
 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀβλήσεως αὐτοῦ. Acta, et Frecculus
 die passionis ejus. Gregorio Turonensi: in die
 solemnitatatis ejus. Græci ad 24 Novemb. ἐν τῇ τοῦ

ἀγίου μνήμῃ. Male ergo apud Nicephorum iii, 18,
 ista παράδοξον δὲ τι τῆς μνήμης ἐνισταμένης αὐτῷ
 ἐπιγίνεται, vertunt sic: De quo supra opinionem
 præsentis memoria quiddam accidit. Lego ego
 αὐτοῦ, et explico: Editur autem miraculum, quoties
 adventat dies quo illius memoria celebratur. Cot.

et aspersione opus fuit ad morbi eum occupantis A
depulsionem.

CLXXIV. Sed hæc quidem talia sunt, et ita ha-
beat: illud vero longe majus, sufficiensque ad con-
firmanda præcedentia. Nam cum, ut superior ora-
tio declaravit, in pelagus martyr immissus est, et
in sinus aquarum projectus, atque mare longius
abcessit, dum quasi sub pedem dat locum, et in-
dex corporis mirabiliter efficitur, ac volenti facit
potestatem gradiendi per profundum; ingens certe
Christianorum multitudo tunc ad corporis specta-
culum properabat. Postea vero et maximus dies
festus miraculum induxit; aut potius hoc miracu-
lum diem festum effecit; quod non, semel editum,
deinde desiit, sed per unumquodque anni curricu-
lum perficiebatur eodem modo, piasque animas
convocabat ad epulum. Cum equidem hæc ita es-
sent, et omnes circa Chersonem Christiani ad miræ
rei solemnem diem quotannis concurrerent; ibi
etiam Deus miraculum, anterioribus magis inopi-
num et admirabile, operatur.

CLXXV. Nam vir quidam religiosus, una cum
uxore, et prole mascula, miraculo jam edito, ad
martyris corpus, ipsi quoque cum populo confluite
profecti sunt. Igitur æquor e vestigio trajiciunt,
templumque in sinu ejus positum attingunt, paren-
tes manu puerum ducentes: cumque intra tem-
plum fuerunt, et sanctum illum tumultum ambi-
erunt, tum alia sanctum precati sunt, tum pro nato
rogarunt ea quæ parentes decebat. Precati ergo, ac
sepulcrum serenter exosculati et complexi, ipsi
quidem, jam peracta celebritate, cunctisque domum
redeuntibus, retro iterum cum populo qui concur-
rerat abcesserunt. Puer autem clam parentes, nes-
cio quo modo solus apud sepulcrum relictus est;
omnino id incomprehensibili Dei providentia dis-
ponente, ut magis honoraret eum qui animam et
corpus pro ipso libenter dederat. Et aqua quidem
ad propria remeans, profundum obtexit, iterumque
effectum est pelagus.

CLXXVI. At parentes paulum a corpore digressi,
ut jam filium secum non viderunt, ad investigatio-
nem ejus vertunt se: ac retro conversi ut inveni-
rent puerum, cernunt mare rursus esse eam viam
quæ ad corpus deinceps duceret: statimque cons-
ternantur, turbantur, commoventur, acrius ad nati
indagationem prorumpunt: is autem in tumulto
relictus fuerat. Cumque post multum laborem pue-
rum non repererunt, sed in maris fundo desertus
fuisse ipsis visus est, uti revera erat, longum ac
flebiliter vociferabantur, filium appellantes, et pec-
tora seriebant, atque deplorabant calamitatem quæ
eos opprimebat. Tumque ad sanctum ea dicebant,
quæ animus dolore fractus pronuntiaverit, mortem
sibi pro rebus præsentibus optantes: donec proximo-
rum nonnulli, incidentes in eos lamentationibus

A τοῦ βαντισμοῦ πλέον ἐδέησε, πρὸς τὴν τοῦ κατέχοντος
αὐτὸν πάθους ἀπαλλαγὴν.

CLXXIV. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔγω-
γα· ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν πολλῶν μείζον, καὶ ἱκανὸν τὰ προ-
λαβόντα πιστώσασθαι. Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ὁ λόγος φθά-
σας ἐδήλωσεν, εἰς πέλαγος ὁ μάρτυρ ἐπίετο, καὶ
εἰς ὑδάτων μυχοῦς ἐβρίπτο, ἥ τε θάλασσα ὑπέβαινε
πορρωτέρω, καθάπερ ὑπὸ πόδα χωροῦσα, μηνυτὴς
τοῦ λειψάνου παραδόξως γινομένη, καὶ βυθὸν περσεύειν
τῷ βουλομένῳ παρέχουσα· πολλὸ μόντοι πλήθος τηρι-
καῦτα Χριστιανῶν πρὸς τὴν τοῦ λειψάνου θέαν ἤπει-
γοντο. Μετὰ ⁶⁶ δὲ ταῦτα καὶ ἡ μεγίστη ἑορτὴ τὸ θαῦμα
ἤγετο· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐποίει τὴν ἑορτήν, οὐ γενο-
νός ἄπαξ, εἶτα παυσάμενον, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ἑνιαυ-
τοῦ περίοδον ὁμοίως τελούμενον, καὶ τὰς ἀσεβεῖς ⁷⁰
B ψυχὰς συγκαλοῦν εἰς ἐστίασιν. Ἐπεὶ τοίνυν οὕτω
ταῦτα, καὶ οἱ κατὰ Χερσῶνα πάντες Χριστιανοὶ πρὸς
τὴν τοῦ θαύματος πανήγυριν ἐτησίως συνέρτηγον,
θαυματοργεῖ τι κἀνταῦθα Θεός, τῶν προγεγονότων
παραδοξότερον.

CLXXV. Ἀνὴρ γάρ τις θεοσεβὴς ἄμα γυναῖκα καὶ ἀφ-
* ρενί τέκνη, τοῦ θαύματος ἤδη τελουμένου, πρὸς τὸ μαρ-
τυρικὸν ἐκεῖνο καὶ αὐτοὶ σῶμα μετὰ τοῦ συβρέοντος
πλήθους ἐχώρουν. Τὸ πέλαγος οὖν ἐκ ποδὸς διαβάνας,
καὶ τὸν ἐν μυχῷ τούτου καταλαβόντες ναὸν, τῆς χει-
ρὸς λαβόμενοι τοῦ παιδὸς οἱ πατέρες, ἐπεὶ τοῦ ναοῦ
ἔνδον ἐγένοντο, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκεῖνην περιστάνας σο-
ρὸν, τὰ τε ἄλλα ἐδέοντο τοῦ ἁγίου, καὶ ὑπὲρ τοῦ παι-
C δὸς ἐλιπάρουν ὅσα πατέρας εἰκός. Εὐξάμενοι οὖν καὶ
θερμῶς τὸν τάφον περιπτυσάμενοι, αὐτοὶ μὲν ἦδη
τῆς πανηγύρεως τελεσθεισῆς, καὶ οἴκαδε πάντων
ἐπανιόντων, ὀπίσω πάλιν μετὰ τοῦ συνδραμόντος ⁷¹
πλήθους ἐχώρουν. Τὸ παιδίον δὲ τοὺς τεκόντας λαθὼν,
οὐκ οἶδ' ὅπως, μόνον παρὰ τῆς σορῆς καταλείπειτο,
πάντως τῆς ἀκαταλήπτου προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τού-
το οικονομησαμένης, ἵνα τιμῆσθαι πλέον τὸν καὶ ψυχὴν
καὶ σῶμα δι' αὐτὸν ἠδέως προθέμενον. Καὶ τὸ μὲν
ὑδωρ, ἐπαναστρέφον εἰς τὰ οἰκεία, ἐκάλυπτε τὸν βυθὸν,
καὶ πέλαγος ἐγένετο.

CLXXVI. Οἱ πατέρες δὲ μικρὸν ἀπὸ τοῦ λειψάνου προ-
ελθόντες, ὡς ἤδη τὸν παῖδα παρ' αὐτοῖς οὐχ ἔωρων, εἰς
ἐρευναν αὐτοῦ τρέπονται· καὶ ὀπίσω στραφέντες, ὥστε
τὸ παιδίον εὐρεῖν, πέλαγος ὁρῶσι πάλιν τὴν ἐπὶ τὸ λειψ-
D ἄνον ἐξῆς φέρουσαν· καὶ αὐτίκα θορυβοῦνται, ταρατ-
τονται, κλονοῦνται, θερμότερον ὁρμῶσι πρὸς τὴν τοῦ
παιδὸς ζήτησιν· τὸ δὲ ἄρα ἦν ἐν τῇ σορῇ καταλι-
λειμμένον. Ἐπεὶ δὲ πολλὰ καμόντες, τὸ παιδίον οὐχ
εὕρουν, ἀλλ' ἐν τῷ βυθῷ καταλείψθαι αὐτοῖς ἐνο-
μίσθη, ὥσπερ ἄρα καὶ ἦν, μακρόν τε καὶ γοερὸν ἀνε-
βῶν ἀνακαλούμενοι τὸν υἱὸν, καὶ τὰ στήθη ἐπαιον,
καὶ τὴν κατασχοῦσαν αὐτοὺς ἀνωλοφύροντο συμφο-
ράν. Εἶτα καὶ πρὸς τὸν ἅγιον, οἶά περ ἂν ὀδυνωμένη
ψυχὴ φθέγγετο ⁷², ἔλεγον, θάνατον ἑαυτοῖς ἀντὶ τῶν
παρόντων εὐχόμενοι· ἕως τῶν πλησίον τινὲς περι-
πεσόντες ⁷³ αὐτοῖς, ἐκλελυμένοις ὑπὸ τῶν θρήνων ἤδη,

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ al. πολλοὺς ἐπὶ θέαν ἐπέγετο. μετὰ. ⁷⁰ al. εὐσεβεῖς, ut legit interpres. ⁷¹ al. συνδραμόντος. ⁷² al. φθέγγετο. ⁷³ al. περιπτύχοντες.

καὶ πολλὰ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ αὐτοὶ ἐκχέαντες δάκρυα, ἅπαντες παρεμυθήσαντό τε αὐτούς, καὶ ὑφεῖναι τῆς μακρᾶς λύπης ἐποίησαν. Ἄλλὰ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐκείνων ἐπανελθόντων, μεῖζον καὶ πάλιν τὸ πάθος ἐγένετο, καὶ ἡμίτιον ὄφθην τοῦ παιδὸς, εἶτε τινὰ τῶν ἐκείνων συνήθων εἰς μνήμην τοῖς πατράσιν ἐλθόντα, χαλεπωτέραν αὐτοῖς ἐποίησε τὴν συμφορὰν.

CLXXVII. Τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲ ἤδη περιελθόντος, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἑορτῆς ἐκείνης διαγεσθαι πάλιν μελλούσης, ἐκέντη τε αὐτούς ἐπὶ πλεόν τὸ πάθος, καὶ σφοδρότερον πάλιν τοῦ παιδὸς ἀνεμίμνησκε. Καὶ δῆτα πρὸς ἀλλήλους, Ἰωμεν, φασί, πρὸς τὸν τάφον· Ἰωμεν εἴ τι τοῦ παιδὸς ὑπολείπεται λείψανον, εἴ πως κἄν αὐτὸ κωμούμεθα. Ταῦτα καὶ ὅσα τοῦ πάθους πρὸς ἑαυτοῦς κοινολογησάμενοι, προέρχονται τῆς οἰκίας πενθητικῶς ἔσκευασμένοι, καὶ τὰς ὁράσεις ὑπὸ τῶν δακρύων ἐκτετηκότες, καὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀφικνούται. Καὶ ὑποχωρεῖ μὲν εὐθέως ἡ θάλασσα, τῆς προσεσμίαις καταλαβοῦσης. Ἀκολουθοῦσι δὲ αὐτοὶ πρῶτοι, καὶ μετὰ πόδας ἕτεροι πάλιν, τῇ θαλάσῃ καθάπερ ὁδηγῶ χρώμενοι. Καὶ τὸν αὐτομάτως οἰκοδομηθέντα ναὸν ἐκείνον, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς, δέσποτα, σοφίας δημιουργηθέντα καταλαβόντες, ὀρῶσι τὸ παιδίον, ὡς τοῦ θαύματος! ζῶν καὶ ἀλλόμενον (26) παρὰ τῷ ναῷ. Καὶ πρῶτων ἦ μὲν ἀμφιβόλως εἶχον πρὸς τὰ ὄρῳμενα, λογίζεμενοι μὴ οὐκ ὁ παῖς ἦ τὸ φαινόμενον. Ἐπει δὲ καὶ τοῖς γνωρίσμασι καὶ τοῖς σχήμασι πάντοθεν εἰς πίστιν αὐτοῦς τὸ παιδίον ἐήγγε, καὶ τοῦτον ἐκείνον εἶναι τὸν υἱὸν ἐπίστευσαν, περιχυθέντες εὐθέως αὐτῷ, καὶ ὀφθαλμούς καὶ χεῖρα προσφύοντες, ἐκλαίον τε μέχρι πολλοῦ, τὰ γλυκεῖα δὲ τῦτα ὑφ' ἡδονῆς προχέοντες ἴσ' δάκρυα, καὶ θερμῶς αὐτὸν ὡσπερ γυμνῇ τῇ ψυχῇ κατεφιλοῦν.

CLXXVIII. Ἐπειτὰ μικρὸν ἑαυτοῦς ἀναλαβόντες, τῆς ῥύτων ἀκριβῶς ἕκαστα τὸ παιδίον, ὅπως οὕτω παραδόξως διεσώθη ἴσ', τίνος φυλάττοντος, τίνος τρέφοντος, τίνος θάλποντος, τίνος ζωογονούντος. Τὸ δὲ, τῇ μὲν λαίψῃ χεῖρὲς τὴν σάρκα κατέχον, θατέρᾳ δὲ τὸν ἐν αὐτῇ κείμενον ὑποδεικνύον, Ὡτός μοι καὶ τῆς ζωῆς πάροχος, εἰσεγε, καὶ τροφεύς, καὶ φύλαξ, παρ' ἑαυτῷ γνησίως ἀεί με τηρῶν καὶ καλῶς τιθηνούμενος. Θαύματι οὖν οἱ τεκνόντες ἀπορρήτω σὺν ἡδονῇ ληφθέντες, τοὺς προτέρους θρήνους καὶ τὰ σκυθρωπὰ τοῦ πάθους ἐκείνα ῥήματα, εἰς φαιδρότητα καὶ εὐχαριστίαν μετέβαλον, θαναιμαστός, λέγοντες, ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐξῆς προστιθέντες. Ἐπανέρχονται τοίνυν μακάριοι καὶ ζηλωτοὶ πρὸς τὴν οἰκίαν· ὄν ὡς κερὸν ἐπέμβου, καὶ τάφον αὐτῷ θαλαττίου γαστέρα

A jam confectos, multasque propter casum et ipsi lacrymas profundentes, consolati sunt eos, effeceruntque ut de magno diuturnoque mœrore remitterent. Verum postquam illi domum reverterunt, iterum et major ægritudo orta est; atque visa natî vestis, sive quædam quæ illi familiaria erant in parentum memoriâ recurrentia, molestiorem ipsis reddebant jacturam.

CLXXVII. Cæterum anno jam confecto, cum splendidum illud festum iterum agitandum esset, ipsos multo magis pungebat et excruciabat dolor, vehementiusque rursum pueri memoriâ revocabat. Itaque inter se aiunt: Eamus ad sepulcrum: videamus num aliquæ filii reliquæ supersint, si quo pacto et illas asportemus. Hæc et quæcumque mœstitia suggerebat inter se collocti, domo prodeunt, lugubri ornatu, oculisque lacrymarum viliquentibus; atque ad littus perveniunt. Et quidem statim recedit mare, præstitutus dies cum advenisset. Sequuntur autem illi primi, atque e vestigio alii denuo, mari tanquam itineris duce utentes. Ac templum illud sua sponte ædificatum, imo a tua, Domine, sapientia conditum attingentes, cernunt præteritum, o miraculum! vivum et salientem in templo. Et primo quidem de iis quæ cernebantur ambigebant, reputantes num filius esset id quod appareret. Postquam verò indicis et gestibus puer omnino eis fidem fecit, huncque ipsum esse filium crediderunt, confestim amplexi eum, et oculis ac labris adherentes, Æverunt diu, his dulcibus lacrymis præ gaudio effusis, eumque vehementer quasi nudo animo deosculati sunt.

CLXXVIII. Deinde cum paulum collegissent se, singula diligenter rogarunt puerum, quo modo ita mirabiliter servatus fuisset, quo custodiente, quo nutriende, quo fovente, quo vitam præstante. At ille læva quidem manu loculum tenens, altera vero in eo jacentem ostendens: Hic mihi, inquit, et vitæ largitor, et alitor, et custos fuit, apud se vere perpetuo me conservans ac præclare enutrients. Miraculo igitur inenarrabili parentes cum voluptate capti, lamenta priora, et tristia illa doloris verba, in hilaritatem et gratiarum actionem mutaverunt, dicentes: *Mirabilis Deus in sanctis suis*; et consequentia addentes. Itaque beati ac æmulatione digni redeunt domum: quem ut mortuum lugebant, et cui sepulcrum esse ventrem belluæ marinæ præ-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ al. πρῶτα. ²⁷ al. ἐκχέοντες. ²⁸ al. περιεσώθη. ²⁹ Psal. LXVII, 36.

VARIORUM NOTÆ.

(26) Ἄλλόμενον. Ex Ephraemo. At Nicephorus, παρακαθήμενον λάρνακι. In nis. 2421, ἐν τῇ τοῦ ἁγίου καθήμενον λάρνακι. Gregorius, dormientem. *Aspicit filium in eo loco, ubi eum dormientem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Æstimans autem eum esse defunctum, accessit cominus, quasi collectura cadaver exanime: sed cum eum dormire cognov-*

visset, excitatum velociter, spectantibus populis, incolumem levavit in ulnis, interrogans inter oscula, ubi per anni fuisset spatia. Nescire se ait, si annus integer præterisset: tantum dormisse suavi sopore in unius noctis spatio æstimabat. Sic vetus c. Alex. Cot.

dicabant, imo vero cujus nihil reliqui se inventuros sperabant, eum secum incedentem habentes, atque colloquentem spectantes, inexplicabilis voluptatis rem parentibus, et ineffabilem suavitatem suis ipsorum pectoribus instillabant.

CLXXIX. Ita in honore habere solet communis omnium Dominus Christus eos sanctorum qui propter ipsum passi sunt, tantumque periculum susceperunt, tali miraculorum exsuperantia, talibus splendoribus: quorum etiam nos compotes fieri contingat, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

Αθηρὸς ἐπεφήμεζον, μᾶλλον δὲ οὐ μὲνδε λείψανον εὐρεῖν προσεδόκουν, τοῦτον μεθ' ἐαυτῶν βαδίζοντα ἔχοντες, καὶ συλλαλοῦντα ὄρωντες, ἀφαιτὸν τι χρῆμα πατράων εἰς ἡδονὴν, καὶ ἀπόβρητον γλυκύτητα τοῖς ἐκείνων σπλάγχθοις ἐναποστάζον⁷⁸.

CLXXIX. Οὕτω τιμῆν οἶδεν ὁ κοινὸς ἀπάντων δεσπότης Χριστὸς τοὺς δι' αὐτὸν παθόντας τῶν οικητῶν, καὶ τοσοῦτον κίνδυνον ἀναδεξαμένους, τοιαύτη θαυμάτων ὑπερβολῇ, τοιαύταις λαμπρότησιν ὧν γίνοντο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁷⁹.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ al. ἐναποστάζοντα. Ἐναποστάζον. Est participium. Peronius legebat ἐναπέσταζον, quod et cum eo vertimus. **IBID.** ⁷⁹ al. νῦν. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Al. νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς.

LITURGIA

SANCTI CLEMENTIS ROMANI.

(RENAUDOT, *Liturgiarum Orientalium Collectio*, ed. 2, Francofurti, 1847, in-4°, t. II, p. 186.)

MONITUM.

Præter istam, nulla alia apud Orientales Clementi ascripta Liturgia reperitur In mss. codicibus, quod mirum sane videri posset, quando quidem in Clementinis Constitutionibus exstat integra illius forma libro viii descripta. Verum quamvis illarum Constitutionum quas *Dascalia*, decurtato *Διδασκαλίας* nomine, Syri et Arabes vocare solent, versiones et epitomæ plures reperiantur in Collectionibus Canonum Arabicis, ultimi illius libri fragmenta tantum habent: et is liber in vetustissima Syriaca versione codicis Florentini non exstat. Neque apud Græcos, a quibus Constitutiones apostolicas Syri et alii acceperunt, memoria ulla est Liturgiæ quæ Clementi tribueretur, quia scilicet in nulla Ecclesia celebri, et quæ aliis legem aut exemplum dare posset, forma rituum et orationum singularis, ex Clementinis expressa, in usu fuit. Ratio cur istam Jacobitæ composuerint et Clementi attribuerint frustra quaereretur, nisi dignitatis quam comparare huic officio conati sunt ex nomine viri apostolici, cujus memoriam insernerunt aliquoties in diptychis suis, ut etiam in Confessione quam ordinandis sacerdotibus prælegi jubet Pontificalis Medicæ; et cujus aliquot testimonia in suæ opinionis patrocinium referunt in Collectaneis, de quibus sæpe dictum est. Non edita est in Missali Chaldaico, neque Gabriel Sionita in epistola ad Nihusium, aut Abraham Echellensis notis ad Hebed-Jesu, illius meminere, et pauci codices eam repræsentant (26*). Versio facta est ad bonæ notæ codicem Colbertinum 3921.

Ut probetur Liturgiam istam Clementis Romani opus non esse, multis verbis non opus est, cum ne levem quidem talis antiquitatis notam habeat, sed recentioris ævi non paucas, inter quas præcipua videtur esse, stylus ille a prima simplicitate degenerans, et vere Asiatica synonymorum, epithetorum metaphorarumque congeries, per quam ad supremum elegantiae culmen perveniri Orientales existimant. Id etiam probat additio aliquot verborum in forma consecrandi panis et calicis, ut in prima, *quod pro multis fidelibus immolatur*: in altera, *sanguis meus qui confirmat testamentum mortis meæ*: quæ formulæ magis recentioribus similes sunt, quam vetustis Græcis Syriacisque, quarum sententia ad verborum evangelicorum simplicitatem propius accedit. In invocatione Spiritus sancti id observandum, quod oratio quæ verba Christi sequitur præter aliarum morem prolixa est supra modum, ita ut majus omnino inter illa et invocationem, sit intervallum. Neque tamen interlocutio diaconi occurrit ut in Græcis posterioribus, nam eas additiones Græcis usurpatas, ignorant Orientales Ecclesiæ.

(26*) Allat., *Symmista*, p. 291.

LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI.

Primum Oratio ante Pacem.

Deus qui es mare ineffabile charitatis, et abyssus imperscrutabilis pacis, fons bonorum, et largitor dilectionis, qui mittis pacem ad illos qui eam suscipiunt: aperi nobis hoc tempore mare charitatis tuæ et irriga nos fluentis ditissimis, ex ubertate gratiæ tuæ, et ex fontibus suavissimis benignitatis tuæ. Fac nos filios tranquillitatis et hæredes pacis, accende in nobis ignem charitatis tuæ, et fervorem amoris tui. Sere in nobis timorem tuum, et confirma infirmitatem nostram veritate tua. Constringe nos tecum, et nobiscum invicem, una, firmaque nec dissolubili concordia. Præsta etiam ut vacui dolo, et puri ab omni livore, salutemus invicem in osculo et amplexu pacis et charitatis non fictæ, ut cum corde puro et anima munda, hic quidem arrhabonem vitæ membris nostris misceamus, et illic in futuro sæculo invitati simus ad festum illud perpetuum delicisque abundantissimum: et triumphaliter celebremus te, o beate, in regno tuo, quod in æternum permanet, et unigenitum Filium tuum, et Spiritum tuum sanctum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Det unusquisque pacem.

Populus. Omnes.

Diaconus. Post, etc.

Populus. Coram te Domine.

Sacerdos elevans vocem. Deus invisibilis, et incomprehensibilis, ineffabilis et infinite, qui in Sanctis sanctorum excelsis habitas, in secreto habitaculo, quod manibus factum non est, supra cœlos cœlorum, et supra quidquid superius illis est; qui destruis omnem altitudinem passionum extollentem se adversus scientiam tuam, et captivas omnem cogitationem ad formam humilitatis et adhibitionis tuæ. Tu beatissime; et dives donorum sublimium, aspice nos e cœlis tuis sublimibus et splendidis, et ex habitatione regni tui æterni. Mitte nobis dona gratiæ tuæ divinæ, inhabitationem Spiritus tui sancti: quia tu dives misericordiarum et magnificus in donis, et amplissimæ clementiæ, tibi que gloriam et gratiarum actionem offerimus, et unigenito Filio tuo, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Domine Deus potens, qui vides abscondita, et futura etiam penetras, fons vitæ et origo beata beatitudinis et honoris; largitor puritatis, et a quo sanctitas habet originem; thesaurus rerum pretiosarum, et fons sapientiæ: pater lucis æternæ, quæ est ante omnia sæcula in te essentialiter, æqualis potentia et gloria. Te deprecamur sanctissime Domine, sanctifica mentes et cogitationes omnium nostrum, munda animas et corpora omnium nostrum, refrena inordinationem cogitatio-

num nostrarum. Indue nos stola nova intertexta ornatu morum honestorum: et per Spiritum tuum sanctum perficientem omnia, qui in omnibus mentibus puris habitat, et in animabus mundis sedem habet, sanctifica nos per gratiam, misericordiam, et amorem erga homines unigeniti Filii tui: per quem et cum quo te decet gloria, etc.

Populus. Amen.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Misericordiæ.

Sacerdos. Caritas.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Te enim decet gloria et tibi debetur laudatio: te decet hymnus et exaltatio quocumque tempore, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, Deum verum, unius naturæ excelsæ, unius substantiæ, qui in personis tribus adoraris et laudaris ab omnibus, quæ per sapientiam creasti et ordinasti.

Sacerdos elevans vocem. Benedicimus te factorem sæculorum et creatorem naturarum, largitorem vitæ et Dominum creaturarum visibilium et invisibilium. Cœli cœlorum, et quæcunque in illis sunt, cum naturis igneis et spiritualibus te glorificant. Sol et luna cursibus suis te venerantur: stellæ splendore suo te prædicant: tonitrua sonis suis terrent, ad mandatum tuum: motus in aere virtutem tuam significant: aquæ in nubibus nutu tuo coguntur: terra et quæcunque super eam sunt, a te pendent, atque a te sustentantur: naturæ rationales, et ratione carentes, illæ quæ intelligentia, et quæ solo sensu præditæ sunt, per te vivunt, et potestati regni tui obediunt. Habes, Domine, in cœlo illo excelso quod est scabellum sub pedibus tuis, ministros innumerabiles, et infinitum numerum laudantium te, qui in regionibus materiæ expertibus, laudi majestatis tuæ, et ministerio tuo toti addicti sunt, personæ scilicet, quæ ex igne et spiritu creatæ sunt: quæ canticis omnium musicæ generum, laudes tuas cum clamore celebrant, milleni et decies milleni, qui ab æterno fructus laudationis tibi deferunt, agmina et ordines spiritualium in suos ordines distributorum, qui hymnos jucundos tibi offerunt: cœtus angelorum, ordinesque archangelorum, qui tibi uni Deo laudem novam et indesinentem referunt: Throni et Dominationes in firmissima et non perturbabili securitate constituti, qui cantica triumphalia concinunt tibi, summopere timendo. Archangeli et virtutes, Potestatumque principes, qui gloria Thronorum exornantur, laudesque et encomia dignissima prout decet dirigunt ad infimos gradus solii tui. Principatus spirituales qui coram te cum timore consistunt, indesinenter sanctificant tonitru sa-

ctitatis tuæ. Currus igneus animalium quadruplici A facie distinctorum; similitudinibusque diversis donorum gloriæ diversorum, decorem regni tui clamant: agmina Cherubim multis oculis præditorum, in circulum voces benedictionis in regionem tuam absconditam extollunt: Seraphim multis alis instructi, qui facies suas iisdem alis suis protegent a splendore tuo, et pedes suos pennis quoque suis tegunt, ut non adurantur ab ardore ignis tui inaccessibilis, et volantes undequaque laudant, et ad alterutrum alis plaudentes benedicunt, et alter alteri conformati glorificant: et unus ab altero hymnum suscipientes, oribus igneis, linguisque flammis, una voce triplicatæ sanctificationis laudant, clamant, vociferantur, et dicunt.

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus.

Sacerdos inclinatus. Sanctus es Deus Pater, sanctus es Deus Fili, sanctus es Spiritus sancte, Trinitas sancta et indivisa, unus Deus solus et sanctus es, in natura: qui in Personis tribus adoraris, et in unitate substantiæ glorificaris. In quibuscunque locis et mundi partibus, non sufficiunt ad extollendam virtutem majestatis tuæ. Qui plasmasti hominem ad imaginem majestatis tuæ, rationemque ipsi indidisti, præscripsistisque tanquam limitem a Domino constitutum, ne præceptum tuum transgrederetur: qui cum errasset, contempsissetque legem tuam, sententiam mortis incurrit, et in exilium infirmitatis depulsus est. Tu vero creator ejus, bonus et misericors, non abjecisti curam ejus, quam habebas, sed omnia ad salutem ejus instituisti, eo usque ut Filium tuam æternum et unigenitum tuum miseris in mundum, qui dispensationem suam salutarem propter eum explevit.

Elevans vocem. Cum ergo paratus esset, secundum voluntatem suam ad gustandas passiones, ad ascendendum in crucem et patibulum, mortemque subeundam pro vita totius mundi, ea vespera qua consummationem mysteriorum, et mirabilium perfecit, panem accepit in manus suas puras et sanctas, et gratias agens †, benedixit, † sanctificavit, † fregit, deditque initiatis hoc ejus mysterio, apostolis sanctis dicens: Accipite, et manducate ex eo, quia Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur et datur, ad veniam omnium fidelium plurimorum pro quibus immolatur, et dividitur, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum et vitam æternam.

Populus. Amen.

Sacerdos. Post cœnam illam mysticam, miscuit calicem vitæ ex vino et aqua: et ad te, Deus Pater, oculos elevans, gratias egit, † benedixit, † sanctificavit, † et dedit turbæ discipulorum suorum electorum, apostolorumque sanctorum et dixit: Accipite, bibite ex eo vos omnes: Hic est sanguis meus, qui confirmat testamentum mortis meæ: qui pro vobis effunditur et pro multis datur, et dividitur ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam.

Populus. Amen.

Sacerdos. Quando autem huic pani communicabitis, et calicem hunc vitæ usurpabitis, commemorationem mortis meæ facietis, memoriamque resurrectionis meæ perficietis donec veniam.

Populus. Mortis tuæ, Domine, memoriam agimus.

Sacerdos elevans vocem. Oculo intellectuali cordis describimus periodum dispensationis tuæ sapientissimæ, Christe Domine noster, et ea omnia quæ operatus es per incarnationem tuam salutarem pro salute nostra, commemoramus: generationem tuam ex Patre abscondito: nativitatem tuam ex Virgine inexplicabilem: ortum tuum eximium et præclarum: elevationem tuam in cruce salutarem et admirandam: adventum tuum mundo vitam præstantem, excitationem tuam plenam miraculo: resurrectionem tuam gloriosam, plenamque omni gaudio: elevationem tuam in sublimia: excellentiamque sessionis tuæ ad dexteram genitoris tui; præterea etiam revelationem regni tui gloriosi, quæ futura est in adventu tuo secundo: quando tu cum gloria ineffabili exorieris, et in turbis igneis legionibusque flammis circumgestatus, tanquam fulgur timendum et validum, ex sublimi gloriæ tuæ prodibis: quando statuatur solium terribile majestatis, et sedes electis tuis collocabuntur: quando populi et nationes congregabuntur, et ad locum judicii sistentur, ut suscipiat unusquisque secundum opus suum: atque retribuetur unicuique secundum actiones suas, quando libri aperientur, et opera, verba, et actiones discutientur: quando recitabuntur crimina, et tanquam sol splendidus, palam sient abscondita, clarissime: quando mare ignis exundabit, æstuabitque fumus flammarum, descendetque fluvius ignis ardentis, ad probationem, et examen omnis carnis; quando angustiae amarissimæ erunt iniquis: et præparata erunt bona et deliciae justis: quando misericordia auferetur, et impii tradentur gehennæ, atque pii vitam novam in æternum hæreditabunt. Quando vox valida audietur quæ partem unam ab altera separabit, transferetque agnos ad dexteram, et hædos ad sinistram. Te deprecamur plenum misericordia, Domine, in hora illa decretoria, multiplica clementiam tuam erga adoratores tuos, in tempore illo terribili, et tristitiae pleno. Propitius esto erga animas servorum tuorum; in hora illa terroris, effunde misericordiam tuam super eos, qui per crucem tuam salvati sunt. In tempore illo timoris, miserere illorum qui continentur passiones tuas: tangat te cura illorum, qui fiduciam habent super amorem tuum erga homines, et parce peccatis eorum; commoveatur benignitas tua, erga illos qui invocant nomen tuum sanctum et remitte delicta illorum. Ne auferantur miserationes tuæ per iram tuam, neque deficiat nobis gratia tua, propter multitudinem malitiæ nostræ. Ne excludas clementiam tuam, propter iniquitatem nostram: ne mutetur natura tua, propter magnitudinem insipientiarum nostrarum. Non eligant nos angeli tui sancti,

et tanquam fasciculos zizaniorum, in ignem nos projiciant. Non increpes ministros regni tui propter sordes vestimentorum, neque tanquam contemptores majestatis tuæ nos in tenebras exteriores ejiciant. Ne extinguatur lumen lampadum nostrarum, ita ut extra fores thalami nuptialis tui remaneamus. Ne justitia tua nobis adverseetur, neque in tenebras exteriores et stridorem dentium projecti cruciemur. Exhibe auxilium gratiæ tuæ erga malitiam nostram: effunde pelagus miserationis tuæ super nequitiam nostram, et ablue nostra crimina. Emitte abundantiam clementiæ tuæ et amoris tui erga homines, et dele quæ in nobis odio digna sunt: contine, Domine, fortitudinem tuam, et blando erga nos aspectu mutetur indignatio tua, vultusque tui serenitatem demonstra nobis, ut victores in causa peccatorum nostrorum coram sede majestatis tuæ appareamus: numeremur etiam inter vocatos ad regnum tuum, et inter invitatos discumbentes apud te colloquemur, et splendore lucis tuæ eximie cum voluptate perfruemur. Propterea Ecclesia tua orat, et grex tuus deprecatur, et vocibus triumphalibus te interpellat, misericordiamque, et clementiam a te flagitat, et obsecrat te dicens.

Populus. Miserere.

Diaconus. Quam timenda est hæc hora.

Sacerdos. Nos quoque.

Sacerdos inclinatus dicit orationem Invocationis Spiritus sancti.

Obsecramus te, sanctissime Deus, mitte ad nos ex habitaculo regni tui æterni, et ex regione præsentis tuæ excelsæ, Spiritum tuum sanctum, consubstantialem tibi, et operatione æqualem (27), qui a te absque initio procedit, per unigenitum Filium tuum, et qui quocunque tempore datur iis qui tibi accepti sunt, eosque qui te vident et intelligunt perficit et consummat: ut illabens, requiescensque, habitet super oblationes istas: quibus sanctificatis per virtutem gratiæ tuæ perficiat hæc mysteria, atque illa suscepturos.

Sacerdos. Exaudi me, Domine.

Populus. Kyrie eleison, Kyrie eleison, Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. Et panem quidem istum, efficiat, corpus vivificum, † corpus cœlestis et salutare, † corpus salvans animas nostras, et corpora

A nostra, † corpus ipsius Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam suscipientium.

Populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Similiter et mistum quod in hoc calice est, efficiat † sanguinem purificantem et sanctificantem, † sanguinem vivificum et salutarem, † sanguinem salvantem animas et corpora nostra, sanguinem ipsius Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi, ad propitiationem delictorum, remissionem peccatorum, et vitam æternam illum suscipientium.

Populus. Amen.

Sacerdos elevans vocem. Ut per communionem horum sacramentorum vivificantium, ad delicias vitæ cœlestis aditum habeamus, mereamurque evadere mortem secundam: neque tanquam rei ad judicium subeundum præparemur coram throno gloriæ tuæ: et beatitudinem illam ab angelis annuntiatam pastoribus, spiritualem scilicet, in terra cœlesti suscipiamus, ea in regione ubi tabernacula lucis fixa sunt: in domo nuptiali exornata, et in convivio vitæ spiritualis, cum illis victoribus, qui festum illic peragunt, feliciter celebremus te, et inter agmina eorum, canamus tibi gloriam et laudem.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, Ecclesiæ tuæ sanctæ, confirma fundamenta ejus in fide recta, et conserva eam in tranquillitate perpetua, et in pace abundanti. Pastores et doctores orthodoxos, qui præsent, in ea, castimonia morum exorna: præcipue vero dominum N. patriarcham: et dominum N. episcopum nostrum, et da illis ut cum decore pascant eam. Memento etiam, Domine, sacerdotum Ecclesiæ tuæ, et diaconorum templi tui, et omnium ordinum, qui ad ministerium tuum segregati sunt. Memento etiam, Domine, mei peccatoris insipientis, et pauperis servi tui, mei inquam peccatoris servi tui, quem nubes obscuræ delictorum circumdant. Per aspersionem hyssopi tui munda me, et tanquam nivem dealba me, purgatum a maculis et nævis peccati. Memento, etiam, Domine, omnium fidelium qui in exiliis sunt, et eorum qui pro fide orthodoxa agonem sustinent.

(27) Invocatio ejusdem sententiæ est, ac omnes reliquæ Syræ, quarum nulla eam sectionem repræsentat, quam editores Missalis Chaldaici elegerunt: et aliquos codices vidimus, quos ex commemoratione sancti Maronis et aliis indicia, Maronitarum orthodoxorum esse constabat, qui veterem et communem omnibus Liturgiis formam continebant. Invocatur Spiritus sanctus ut illabatur cœlitus: ut requiescat, ut habitet super dona proposita, et illis verbis exprimitur oratio, quorum vim jam superius exposuimus, cum ad significandum illapsum et obambulationem Spiritus sancti in Maria Virgine adhibeantur. Effectum exprimit Liturgia per verba duo *ἵνα perficiat*: et *ἵνα faciat*: quæ respondent Græcis *τελευτώνη* et *ποίησις*. Illud magis observatione æquum, quod in illa ipsa invocatione de Spiritu

sancto dicitur *qui a te absque initio procedit per unigenitum Filium tuum*: quod non in aliis Liturgiis, imo nec precibus diversi generis, facile reperitur. In Jacobi Syra et in quibusdam aliis dicitur *qui a te procedit, et qui a Filio tuo, quæ ad essentiam spectant, aut τὰ ὀσώδη accipit*: quæ rectam de processione sancti Spiritus doctrinam ita exprimit, ut a Græcis schismaticis rejiciantur. Non spernendum sane testimonium istud est, qualiscunque tandem sit ista Liturgia: nam ab interpolatoribus nihil passam illam esse certissimum est. Atque ita constat non apud Latinos natam opinionem esse de processione Spiritus sancti a Patre et Filio, seu per Filium, quod idem esse Græci agnoscunt, cum in media Syria, inter eos qui alieni sunt a Romanæ Ecclesiæ communionem, testes illius reperiantur.

Sacerdos elevans vocem. Et Ecclesiam tuam, Domine, quam possedisti ab initio, et redemisti per sanguinem unigeniti Filii tui benedic, et depelle ab ea conflictationes hæreseon perniciosarum, quæ a spiritibus peccati suscitantur, et ad eam demergendam in abyssum impietatis, excitantur. Propulsa ab illa, Domine, scandala, et rixas, et præserva eam a virgis, flagellisque tuis, atque a tentationibus, quibus per infirmitatem succumbat. Libera eam a fame amara, a captivitate, et mortalitate. Da etiam illi tempora tranquilla, et abundantia, præclaramque aeris temperiem, segetum fructuumque proventum, cum accumulatione omnium bonorum; quia tu bonus es, et super omnes largiter effundens munera tua, gratiamque tuam dispensans, tibi que gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, eorum qui in virginitate pure vivunt, conjugatorum castorum, orphanorum et viduarum, pauperum et egenorum, et eorum qui adjuvant Ecclesiam tuam. Illorum etiam qui addicti sunt ministerio sanctorum, et adjuvant necessitatem patientes: qui offerunt oblationes, et præclare operantur.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos elevans vocem. Ego adjuva per dexteram tuam potentem, confirmaque brachio tuo forti, omnes qui in Ecclesia tua sancta catholica perpetuo oblationes offerunt, et memorizæ sanctorum tuorum communicant; qui elemosynarum fructibus egenos abundanter sustentant, et indigentiam explent pauperum. Da illis abundantiam bonorum, pro dispositione cordium eorum: et pro donis temporalibus, da illis affluentiam benedictionum ditissimarum et inamissibilem: et pro possessionibus non permanentibus, præpara illis delicias beatas, et mercedem inconsumptibilem, et munera amoris erga homines tui, bonaque uberrima hæreditatis tuæ: quia tu bonus es, et dives in muneribus, largusque donorum tuorum: et tibi gloriam et gratiarum actionem offerimus.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Memento, Domine, regum orthodoxorum (28), da illis victoriam de inimicis suis, et virtute omnipotenti tua robora illos, et arma illos.

Elevans vocem. Ordines etiam militiæ, copias bellicas, viresque regnorum, quæ sub iugo servitutis crucis tuæ victicis inclinantur, et signum unigeniti Filii tui tenent, tanquam arma salutis, adjuva et salva, Domine. Conjuraciones gentium inimicarum

(28) *Memento, Domine, regum orthodoxorum.* In aliis hujus generis formulis, quales occurrunt non pauca, quasdam tractas ex veteri disciplina fuisse credibile est: istam non item. Nam planam et perspicuam orationem continet pro Christianis principibus, ut inimicis fidei superiores fiant divino auxilio, et pro infidelium debellatione, quod qua ratione Christianis moribus, legibus ipsorum Orientalium ecclesiasticis, et exemplis convenire possit, explicare facile non est. Nam orare pro principibus in-

disperge et dissipa: regna profana, et hæreses impias comprime dextera tua potenti: hebeta gladium acutum, ne immineat cervicibus gregis tui: compece captivitates, cædes, et bella a populis et hæreditate tua: neque aspicias iniquitatem eorum qui unigenitum Filium tuum dividunt: sed reliquorum memento, qui retinent fidem orthodoxam, et da illis atque nobis virtutem insuperabilem, et nobis et ipsis concede tempora quietis, et tranquillitatem salutis, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, per quem et cum quo te decet gloria et honor, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Eorum etiam omnium qui agouibus suis tibi placuerunt, et summam moribus suis gloriam consecuti sunt, fac bonam memoriam, Domine, hoc tempore: patrum patriarcharum, prophetarum, apostolorum, prædicatorum, annuntiatorum, evangelistarum, Joannis Baptistæ, Stephani diaconi, et Genitricis Dei Mariæ, cum omnibus sanctis.

Elevans vocem. Eorum qui certamine athletico suo perfecti, et agone justitiæ consummati sunt. Memento etiam, Domine, eorum, qui in singulis regionibus et civitatibus placuerunt tibi, qui exitum vitæ inculpatum habentes ex hoc mundo profecti, ad te pervenerunt, et ad cælestes domos elevati sunt: Patrum antiquorum et patriarcharum, principum familiarum, qui mysteria viderunt et revelationes penetraverunt, œconomorum spiritualium, prædicatorum gloriosorum, et dilectorum tibi deprecantium te, tibi que acceptorum et dispensatorum domus tuæ. Propitius esto, Domine, iniquitatibus nostris, per orationes eorum. Da nobis ut cum fide orthodoxa, secundum exactam doctrinam eorum, sequamur illorum vestigia, simusque hæredes promissionum quæ ad eos factæ sunt, participesque mercedis eorum; et cum eis lætemur, adepti coronas victoriæ, atque inter agmina eorum canamus tibi gloriam et laudem et unigenito Filio tuo.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Commemoramus coram te hoc tempore, Domine, pastores veros et doctores sinceros, omnes Patres electos et beatos, maxime vero Ignatium, Dionysium, cum reliquis dilectis tuis.

Elevans vocem. Eos qui super petram inconcusam confessionis apostolicæ, ædificaverunt, et stabiliverunt fidem, extenderuntque et dilataverunt tentorium Ecclesiæ tuæ, a finibus usque ad fines terræ: qui ædificaverunt ovile tuum in universa terra habitabili: qui in pratis spiritualibus, et fidelibus jubet Christiana religio, et testimonio multa veterum, ut Alexandrinæ Historiæ palam faciunt, et Ægyptiæ quoque Liturgiæ, ad quas videnda quæ notavimus. Neque ulli ex quo Muhammedani rerum in Oriente potiti sunt, Jacobitæ, tales principes habuerunt, quales hac oratione designantur, quod notavit in Commentario ad hunc locum Barsalibi, qui etiam abbreviari diptycha, hac de causa testatur. Hæc igitur formula inter singularem et inusitatas videtur reponenda.

evangelicis fortitudinis tuæ, paverunt oves tuas rationales, et super aquas quietis deduxerunt agnos gregis tui : qui coram regibus et tyrannis prædicaverunt Evangelium tuum, et coram iudicibus iniquis confirmaverunt religionem tuam : qui gentes in tenebris constitutas direxerunt atque illustraverunt. docueruntque illas quod in umbra erroris sederent, illisque demonstraverunt lumen scientiæ tuæ. Qui semina bona fidei seminaverunt in terris animarum, et purgaverunt agros sylva spinarum et zizaniorum peccati : qui propriis passionibus reduxerunt captivitatem populi tui a potestate duri et maligni, et sanguine cervicum suarum liberaverunt eam ab oppressione rebellis illius : Ut per deprecationes eorum propitiatorias, et per obsecrationes eorum acceptabiles coram te, concedas nobis mores castos, et inculpabiles, fidem rectam, et incorruptam, vitam castam, neque perturbationi obnoxiam, dona sublimia et sancta, liberationem a tentationibus asperis : exitus paratos et insuperabiles, finem bonum et immutabilem, bona amplissima et promissa, delicias permanentes, hæreditatem cum sanctis, fiduciam standi coram solio tuo terribili, quia tu miseris es, et largus in muneribus, tibi-que gloriam et laudem referemus, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos inclinatus. Et ad altare tuum spirituale et sanctum, Domine, præsta quietem, memoriam bonam et felicitatem omnibus animabus, corporibus et spiritibus, patrum, fratrum et magistrorum nostrorum omnium, corporalium aut spiritualium, qui in regionibus quibuscunque, civitatibus, aut partibus defuncti sunt, aut suffocati in mari, vel fluminibus, aut in itinere obierunt, et quorum memoria facta non est in Ecclesiis super terram constitutis. Tu, Domine, præsta illis memoriam bonam, qui defuncti sunt et ad te migraverunt, in fide orthodoxa, simul cum illis, quorum nomina in libro tuo vitæ consignata sunt.

Elevans vocem. Illis omnibus qui stadium vitæ decurrentes, perfecti et præclari coram te apparuerunt et ex delictorum pelago liberati ad te pervenerunt, patribus et fratribus nostris secundum carnem et spiritum : fratribus inquam nostris secundum corpus et secundum animam, quietem præsta, Domine, in sinu illo spirituali et magno. Da illis spiritum gaudii in habitaculis lucis et lætitiæ, in tabernaculis umbræ et quietis, et thesauris voluptatum, unde longe abest omnis mœstitia, ubi

(29) *Ubi piorum animæ primitias vitæ absque labore expectant.* Locus iste, et quæ sequuntur ad communem Græcorum opinionem videntur referenda, qui animas piorum usque ad ultimi iudicii diem cælesti beatitudine non perfrui existimant; qua de re, maxima Ferrariæ et Florentiæ contentio fuit, et de Purgatorio: quia duæ illæ quæstiones maximam inter se habent affinitatem. De hoc argumento fere dictum est alibi ^a. Sane Græcorum de animarum post mortem conditione, absurdas opina-

tiones, Orientalibus ignotas esse certissimum videntur. Quod vero beatorum animæ cælestem gloriam plenam atque perfectam ad ultimum usque iudicium expectent, scripsit Moses Barcepha in Tractatu de *Paradiso*, atque ita fieri potuit, ut auctor hujus Liturgiæ in eadem sententia fuerit, cum magna sit Mosis illius apud Jacobitas suos auctoritas. Nihil tamen obstat quin figurata hæc oratio, de plena consummataque beatitudine possit intelligi.

Populus. Quietem præsta.

Sacerdos elevans vocem. Aufer, ignosce, et dele peccata nostra, Deus, quæ commisimus per remissas cogitationes, et quæ a pueritia nostrâ ad senectutem usque, aperta et nota sunt, Deus noster: voluntaria sive involuntaria, ea præsertim quibus in sæculo sine fine, condemnatio præparata est. Da nobis ut quando justi in horrea tritici deferentur, et impii quasi palea comburentur, ut inter agmina sanctorum tuorum laudemus te, et cum angelis tuis canamus dicentes: Benedictus ille qui venit ad salutem nostram, et nunc venit ad innovationem nostram, ut in hoc sicut et in omnibus, ab omnibus glorificetur et laudetur nomen tuum honorandum et benedictum, et simul Domini nostri Jesu Christi, et Spiritus tui sancti, nunc, etc.

Populus. Sicut.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Misericordiæ Dei sint, etc.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Angelus, etc.

Sacerdos frangit oblatam. Diaconus dicit Catholicam.

Sacerdos dicit Orationem ante Pater noster.

Deus qui per spiritum tuum locutus es in prophetis, et prædicasti per apostolos doctrinam sufficientem ad inspirandam mentibus nostris sapientiam, et per eos commendasti illud quod sensus spirituales animæ purgaret, et quod ostia aperta capitis corporis nostri mundaret: obsecramus et deprecamur amorem erga homines tuum, et charitatem tuam eximiam, ut aperias aures cordium nostrorum ad audiendam Orationem Dominicam, quæ ipsa est quam Dominus et Deus noster unigenitus Filius tuus, initiatis mysterio suo et familiaribus suis

tiones, Orientalibus ignotas esse certissimum videntur. Quod vero beatorum animæ cælestem gloriam plenam atque perfectam ad ultimum usque iudicium expectent, scripsit Moses Barcepha in Tractatu de *Paradiso*, atque ita fieri potuit, ut auctor hujus Liturgiæ in eadem sententia fuerit, cum magna sit Mosis illius apud Jacobitas suos auctoritas. Nihil tamen obstat quin figurata hæc oratio, de plena consummataque beatitudine possit intelligi.

^a *Petro. t. V, l. viii, c. 9.*

tradidit, in qua consignata sunt præcepta et norma dirigendæ vitæ nostræ; et cum fiducia, qualis dilectos filios decet, invocemus te Deum Patrem cœlestem, oremus et dicamus: Pater noster, qui es in cœlis.

Populus. Sanctificetur, etc.

Sacerdos elevans vocem. Pater gratiæ, a quo procedit et oritur sanctitas sanctis, adveniat regnum tuum, quod superat omnia regna, ad salvationem nostram: et ne inducas nos in tentationem, aut in confusionem et afflictionem: sed libera nos a violentia diaboli et spirituum malignorum, et potentia deceptoris: quia tuum est imperium, gloria et potestas, et unigeniti Filii tui, et Spiritus tui sancti.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Ante, etc.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Tibi soli inclinantur colla omnium in quibus anima vitæ est, et a te postulant remissionem omnium prævaricationum, quæ per negligentiam commissæ sunt. Tu autem per constantem misericordiam tuam dele et aufer omnes iniquitates nostras, et parce nobis per amorem tuum erga homines. Etiam præsta nobis, ut cum animæ cauta præparatione, et cordis munditie, sanctis tuis communicemus, et sint nobis in pignus voluptatis in æternum permansuræ, per gratiam et misericordiam et amorem erga homines unigeniti Filii tui, per quem, etc.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sit.

Diaconus. Cum timore, etc.

Sacerdos. Sancta sanctis,

Populus. Unus Pater sanctus.

Diaconus. Stemus decenter.

Populus. Gratias agimus.

Sacerdos. Nunc, Domine, quando quidem invitatos ad regnum tuum fecisti nos, per susceptionem sacramentorum tuorum sanctorum et vivificantium, quibus dignos præstitisti nos, ita ut partem corporis

et sanguinis sancti quæ in eis sunt, mereremur accipere, atque communicare ipsis: fecistisque ut essemus hæredes sanctorum tuorum, oramus, obsecramus et deprecamur te, o clemens, ut non exquiras a nobis exactam illam observationem et castimoniam, circa illa mysteria, ne condemnemur cum iis qui te non noverunt, ad cruciatus ignis inextinguibilis: sed per gratiam tuam, cum illis nuptiarum tuarum quiescere nos jube, et cum agnis mundis in paradiso fac nos discumbere, ut cum illis et inter eos offeramus tibi gloriam et gratiarum actionem.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Diaconus. Post.

Populus. Coram te, Domine.

Sacerdos. Coram te, Domine Deus noster, inclinamus colla animarum et corporum nostrorum, quia non sumus sufficientes, ad referendam gratiarum actionem majestati tuæ, quales deberemus retribuere ad grates agendas tibi, sed has tantummodo, quia omnia dona quæcunque habemus, ex te sunt. Da nobis, Domine, voces sermonis dignitate animatas, ut sufficiant ad condignam convenientemque tui laudationem. O clemens qui nobis licet etiam terra indigni simus, claves thesauri tui commedasti, et super regnum tuum nos cum auctoritate præposuisti, præsta nobis ut in toto decursu vitæ nostræ, puri coram te appareamus, et a vanitate mundana, a cogitationibus terrenis, a motibus passionum, et remissis cogitationibus, sensus nostros occultos et manifestos remove: atque per fortitudinem potentiæ tuæ extende super nos dexteram tuam omnia complectentem, benedicque servis et adoratoribus tuis, qui salutem adepti sunt per nomen tuum sanctum, et fac nos templa habitationis tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ: ut in die illo novo et æterno, in regno tuo lætemur, et per te salvemur, et referamus tibi gloriam et gratiarum actionem, et Patri tuo et Spiritui sancto, nunc, etc.

Populus. Amen.

Diaconus. Benedic, Domine, etc.

MARTYRION ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ (30).

MARTYRIUM S. CLEMENTIS

PAPÆ ROMANI.

(COTELERIUS, *Patres apostolici*, I, 308, ex Sineone Metaphraste, die 24 Novembris.)

I. Τρίτον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας πρόστη Κλή-
μης³⁰ δὲ τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀκολου-
θήσας, οὕτω τοῖς τῶν τρόπων κόσμοις διέπρεπεν, ὥστε
καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανῶν
λαοῖς εὐαρεστεῖν. Ἠγάπων μὲν³¹ αὐτὸν οἱ Ἕλλη-
νες, ἐπειδὴ οὐ βδελυττόμενος, ἀλλὰ ἀπολογούμενος
ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ τελετῶν ἀπεδεί-
κνυε, ποῦ τε γεγέννηται, καὶ πόθεν ὤρμητο οἱ παρ'
αὐτοῖς νομιζόμενοι καὶ λατρουόμενοι θεοί· ἃ τε πε-
πράξασι, πῶς τε αὐθις κατέληξαν, φανοτάταις ἀπο-
δείξεισι παρίστη· αὐτοῦς τε τοὺς Ἕλληνας συγχωρή-
σας παρὰ θεοῦ τυχεῖν, εἴπερ τῆς ἐκείνων λατρείας
ἀπόγονοι, ἐδίδασκε.

II. Παρὰ δὲ Ἰουδαίους τοιοῦτῳ τρόπῳ χάριν ἐπορί-
ζετο· ἐπειδὴ τοὺς πατέρας αὐτῶν φίλους τοῦ θεοῦ
ἀπέδεικνυε· τὸν τε νόμον αὐτῶν ἅγιον καὶ ἱερώτατον
ἀπέβαινε, καὶ πρῶτον τόπον³² τούτους παρὰ τῷ
θεῷ κληροῦσθαι, εἴπερ τοῦ Ἰδοῦ νόμου τὰ μυστήρια
τηρήσειεν, ἐν τῷ τὴν ἐπαγγελίαν πρὸς Ἀβραάμ μὴ
ἀρνεῖσθαι εἰς τὸν Χριστὸν πεπληρωσθαι· διότι ἐν τῷ
σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ κληροδοτεῖν ὁ θεὸς καθυ-
πέτατο πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὅπερ εἶπε πρὸς Δαβὶδ·

I. Tertius Romanæ Ecclesiæ præfuit Clemens,
qui, disciplinam apostoli Petri secutus, ita morum
ornamentis excelluit, ut et Judæis et gentilibus et
omni Christianæ plebi gratus acceptusque esset.
Diligebant quidem eum gentiles, quia non exsecrans,
sed rationem reddens, ex eorum libris, mysteriis et
cæremoniis ostendebat, ubi nati essent, undeque
prodiissent ii quos deos putarent et colerent: quæ-
nam etiam egissent, utque postea desiissent, evi-
dentissimis documentis astruebat: ipsosque gentiles
veniam a Deo consecutum iri docebat, si ab illorum
cultu abstinerent.

II. Apud Judæos autem, hoc modo sibi gratiam
comparabat: quandoquidem patres eorum demon-
strabat amicos Dei exstitisse: declarabatque legem
eorum sanctam esse et sacratissimam; ad hæc illos
primum locum apud Deum accepturos, si legis suæ
sacramenta servarent, minime negando factam
Abrahæ promissionem completam fuisse in Christo:
quod in semine Abrahæ promississet Deus cunctas
gentes hæreditate donare: completum quoque illud

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ In ms. Reg. 804: τρίτος (cod. 2421, δεύτερος) γὰρ ἀπὸ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων τῆς
Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἀριθμούμενος πρόεδρος, τὴν τοῦ διδασκάλου ἐπιστήμην ἀκριβοῦσάμενος, καὶ τοῖς αὐ-
τοῦ ἰγνεσιν ἀπαρτρέπτως ἐπόμενος, πεπληρωμένος τε θείας σοφίας καὶ χάριτος, οὕτω τοῖς τρόποις ἐκε-
κόσμητο καὶ διέλαμψεν, ὥστε πᾶσι πάντα γινόμενος τοῦ σώζεσθαι πάντας ἕνεκα, Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι καὶ
τοῖς Χριστιανῶν λαοῖς πᾶσιν εὐαρεστεῖν, ὑπὸ πάντων τε ἀγαπώμενος, πάντας τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνδεῖν
ἐπειεῖτο σπουδῆν. Ἠγάπων, etc. Hoc est: « Tertius enim post Petrum principem apostolorum, Romanæ
Ecclesiæ numeratus antistes, Magistri disciplinam accurate observans, ejusque vestigiis inflexe insistens,
repletusque divina gratia et sapientia, sic moribus ornatus erat ac refulgebat, ut omnibus omnia factus
quo cuncti salvi fierent, Judæis, Græcis, Christianisque populis omnibus placeret; atque ab universis
amatus, conabatur cunctos charitate in Christum colligare. Diligebant, etc. » Fuit autem codex 2421 non
ita pridem e Græcia missus ad Christianissimum regem, continetque Clementis martyrium eodem fere
modo quo liber 804, sed cum prologo, et cum miraculi narratione vice Epilogi. Ibid. ³¹ al. μὲν γὰρ. ³² al.
τῆς Παλαιστίνης.

VARIORUM NOTÆ.

(30) De Clementis martyrio non memini me legere
in antiquioribus Ecclesiæ magistris: primusque
quod sciam Rufinus, scribens de adulteratione libro-
rum Origenis, Clementem nomine martyris dona-

vit. *Clemens*, inquit, *apostolorum discipulus, qui Ro-
manæ Ecclesiæ post apostolos et episcopus et martyr
præfuit.* Cot.

quod ad Davidem dixit. *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* ^a. Iterumque per Isaiam prophetam, quod *Virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* ^b.

III. A Christianis vero ideo et magis diligebatur, quia singularum regionum pauperes nominatim habebat scriptos; et eos quos baptismatis sanctionia illustraverat, non sinebat publicam mendicitatem subire. Quotidiana autem prædicatione mediocres ac divites admonebat ne paterentur baptismo illuminatos pauperes, a Judæis aut gentilibus publicos cibos accipere, et vitam baptismatis consecratione mundatam, donis gentilium inquinari.

IV. His, eorumque pluribus virtutum floribus cum Deo, tum cunctis mente præditis hominibus placebat: nam mente carentibus placere non potest id quod Deo placere probatur. Atque ideo hominum rationis expertium contumelias veriti non sunt ii, quibus animo sedit, nequaquam timere illos qui plerisque displicent. Quo factum est, ut Sisinnium imperatoris Nervæ amicam non timuerit beatissimus Clemens sedis Romanæ episcopus.

V. Itaque cum per ipsius doctrinam conversa ad Deum uxor Sisinnii Theodora, sedulum Deo exhiberet ministerium, eam zelotypia ductus maritus laqueis involvere nitebatur, properantem ad ecclesiam. Et quidem illa ingrediente, ipse per alium introitum adveniens, cœpit curiose inspicere: et quando a sancto Clemente facta fuit oratio, dixitque populus: Amen; eo tempore Sisinnius cæcus et surdus effectus est, ut neque videre neque audire posset. Tunc ergo dixit servis suis: Prehendite me in manus vestras, et extra educite, quoniam oculi mei cæci facti sunt, et aures meæ in tantum obsurduerunt, ut nihil penitus audire valeam.

VI. Tunc servi ejus circuibant cum illo per totam ecclesiam, in medio orantis populi, virorum pariter et mulierum, nec portas quas ingressi fuerant poterant contingere. Unde dum ipsi vagabundi oberrant, iterumque gyros agunt, ad Theodoram dominam suam, ubi Deo preces fundebat, pervenerunt cum domino suo. Quæ cum vidisset servos suos una cum domino exæcato circumagentes, primo quidem declinavit aspectum eorum, putans quod aperitis oculis ipsam aspiceret. Dein misit unum e servis suis, ut sciret quid sibi vellent, cum domino circumeuntes. Illi dixerunt: Dominus noster, dum vult videre quod ei licitum non est, et alienum mysterium audire, exæcatus est, et surdus effectus; nobis autem imperavit, ut illum hinc quomocumque edu-

^a Psal. cxxxi, 11. ^b Isa. vii, 14.

Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσεται ἐπὶ τοῦ ὀρόνου σου. Καὶ αὖθις διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου· Ὅτι ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.

III. Παρὰ δὲ Χριστιανοῖς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἠγαπᾶτο, ἐπειδὴ τοὺς καθ' ἑκάστην ⁸²⁻⁸⁴ βεγεῶνα πένητας καθ' ὄνομα εἶχε γεγραμμένους· καὶ οὗς τῷ τοῦ βαπτίσματος ἀγίασμῳ ἐφώτιζεν, οὐ συνεχῶρει δημοσίαν ἀπαίτησιν ὑπελθεῖν. Τῷ δὲ καθ' ἡμέραν κηρύγματι τοὺς τε μετρίους καὶ πλουσίους ἐνουθέτει τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τοὺς πεφωτισμένους πένητας παρὰ Ἰουδαίων ἢ Ἑλλήνων δημοσία ὄψα λαμβάνειν, καὶ βίον τῆ τοῦ βαπτίσματος καθιερώσει κεκαθαρμένον ⁸⁵, χάρισμασιν Ἑλλήνων χραίνεσθαι.

IV. Τούτοις, καὶ τούτων πλείοσιν ἀνδραγαθίας ἀνθεσι τῷ τε Θεῷ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐχέφροσιν ἐν-ηρέσται. Τοῖς γὰρ ἀλογίστοις ἀρέσκειν ἀδύνατον, ὅπερ τῷ Θεῷ εὐάρεστον ἀποδείκνυται. Τούτου οὖν ἐνεκεν οὐκ ἐφόβησαν ⁸⁶ τὰς ὕβρεις τῶν ἀλογίστων ἀνθρώπων ἐκεῖνοι, οἷς ἡ γνώμη ἐτύγχανε τοὺς ἀπαρέσκοντας ⁸⁷ πλείστοις ⁸⁸ μὴ δειλῆν. Ὅτου χάριν περιῆν τῷ μακαριωτάτῳ Κλήμεντι τῷ τοῦ θρόνου Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ τὸν φίλον τοῦ βασιλέως Νερούα μὴ φοβεῖσθαι.

V. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ἡ γυνὴ τοῦ Σισιννίου Θεοδώρα, ἐπιστραφεῖσα ⁸⁹ πρὸς Θεόν, σπουδαίαν ἐτέλει τὴν λειτουργίαν, ταύτην ὁ ἀνὴρ ζηλοτυπήσας, παγιδεῦσαι κατηγωνίζετο, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σπεύδουσαν ⁹⁰. Καὶ δὴ εἰσερχομένης ⁹¹, ἐκεῖνος δι' ἐτέρας εἰσόδου καταφθάσας, ἤρξατο πολυπραγμανεῖν· καὶ ἦνίκα παρὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος εὐχὴ γέγονε, τοῦ λαοῦ εἰρηκῶτος τὸ Ἀμήν, ὁ Σισίννιος ἐν τούτῳ τυφλὸς τε καὶ κωφὸς ἀπετελέσθη, τοῦ μήτε ὄρᾱν, μήτε ἀκούειν δύνασθαι. Τότε οὖν λέγει τὰς δούλοις αὐτοῦ· Λάβετε με εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, καὶ ἐξαγάγετε ἐξω, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ μου τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ αἱ ἀκοαὶ μου εἰς τοσοῦτον ἐκωφώθησαν, ὅτι οὐδὲν τὸ σύνολον ἀκούειν δύναμαι.

VI. Τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ περιήγον μετ' αὐτοῦ δι' ⁹² ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐν μέσῳ τοῦ εὐχομένου λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ τὰς θύρας ὅθεν εἰσέβησαν καταλαβεῖν ⁹³ οὐκ εἰδύνατο. Ὅθεν ἐν τῷ περιέρχεσθαι αὐτοὺς πλανηθέντας, καὶ πάλιν κυκλεῦειν ⁹⁴, πρὸς Θεοδώραν τὴν κυρίαν αὐτῶν, ἔνθα τῷ Θεῷ προσή-
D χετο, σὺν τῷ δεσπότῃ αὐτῶν παρεγένοντο. Ἦτις ἐωραχυία τοὺς ἑαυτῆς παῖδας μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν τυφλωθέντος ⁹⁵ περιάγοντας, πρῶτον μὲν ἐξέκλιε τὴν θέαν αὐτῶν ⁹⁶, νομίζουσα ὅτι περ ἠνεψυγμένοις ὀφθαλμοῖς θεάσθαι αὐτήν. Καὶ πεμφάσης ⁹⁷ ἕνα τῶν παίδων αὐτῆς πρὸς τὸ γυναικα τί ἄρα θέλομαι μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν περιερχόμενοι, εἶπον ⁹⁸· Ὁ κύριος ἡμῶν, θέλων ὄρᾱν ὅπερ αὐτὸν οὐκ ἐξῆν ⁹⁹, καὶ ἀκούειν ἀλλοτρῶλου μυστηρίου, ἀποτετεύλῳται, καὶ κωφὸς

VARIAE LECTIONES.

⁸²⁻⁸⁴ al. καθ' ἑκάστον. ⁸⁵ al. κεκαθαρμένον. ⁸⁶ al. ἐφοβήθησαν. ⁸⁷ al. ἀπαρέσκομένους πλείστους ὄντας. ⁸⁸ al. Concinnior mihi videtur lectio duorum! mss. Τοὺς ἀπαρέσκομένους πλείστους ὄντας, illos qui ægre ferunt, suntque numero plures. Cot. ⁸⁹ al. πιστεύσασα. ⁹⁰ al. ἀπίουσαν. ⁹¹ al. εἰσελθούσης. ⁹² al. λαβόντες αὐτὸν περιήγον δι'. ⁹³ al. εἰσῆλθον εὐρεῖν. ⁹⁴ al. πλανωμένους καὶ κυκλεῦειν. ⁹⁵ al. τυφλωθέντα αὐτόν. ⁹⁶ al. αὐτοῦ. ⁹⁷ al. μεταπεμφαμένην. ⁹⁸ al. εἶπεν. ⁹⁹ al. ἅπερ αὐτῷ οὐκ ἔξεστι.

ἀπειράσθη· ἡμῖν τε ἐκέλευσεν, ἵνα τοῦτον ἐντεῦθεν ¹⁰⁰ A *ceremus; sed non licuit nobis eum hinc illo pacto*
 ἔπωσθον ἐξαγάγωμεν· καὶ οὐ συγκεχώρηται ἡμῖν αὐ-
 τὸν ἐντεῦθεν ὀπωσθῶν ἐκφέρειν ¹.
 emittere.

VII. Ἡνίκα δὲ τοῦτο ² τὸ διήγημα ἡ Θεοδώρα ὑπε-
 δέξατο ³ παρὰ τοῦ παιδός, κατέστρωσεν ⁴ ἑαυτὴν εἰς
 εὐχὴν, καὶ μετὰ δακρῶν ⁵ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέετο
 ἵνα ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐκείθεν δυνήθῃ ἐξελθεῖν. Καὶ στρα-
 φείσα πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς συνόντας αὐτῇ, εἶπεν·
 Ἀπέλθετε, καὶ χειραγωγήσαντες τὸν κύριον ὑμῶν,
 ἀπαγάγετε εἰς τὸν οἶκον· ἐγὼ γὰρ τὴν εὐχὴν, ἣν ἤρ-
 ξάμην, οὐ μὴ καταλείπω, ἀλλὰ προσφέρω τὴν θυσίαν
 μου τῷ Κυρίῳ, καὶ πληρουμένων τῶν μυστηρίων, κα-
 ταβάνω ὑμᾶς. Τότε τοίνυν ἀπήλθον οἱ παῖδες χειρα-
 γωγούμενοι αὐτὸν ⁶, καὶ ἐξερχόμενοι, ἀπήγαγον εἰς
 τὸν οἶκον· καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς τὴν κυρίαν αὐ-
 τῶν, τυφλὸν ἀπήγγειλαν καὶ κωφὸν αὐτὸν εἰσέτι δια-
 μεῖναι ⁷. Ἡ δὲ Θεοδώρα ἐπὶ πλεῖον τῷ Θεῷ δεήσει
 καὶ δάκρυα ἐξέχεεν, ὅπως τοῦ ἀνδρός αὐτῆς τὸ αὐτοῦ
 ἔλεος ἀντιλήψῃται. Καὶ δὴ τῆς ἀπολύσεως γενομένης
 προσέπεσε τῷ μακαρίῳ Κλήμεντι ἡ Θεοδώρα, λέγου-
 σα ⁸, τὸν ἀνδρα αὐτῆς περιεργαζόμενον τὰ ἀπόρρητα
 τῶν μυστηρίων τοῦ Δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλώ-
 σει περιπεσεῖν τῶν ἀμφοτέρων ὀφθαλμῶν, τῶν τε
 ἐκατέρων ὠτων τὸ ἀκουστικὸν παραυτὰ ἀπολέσαι.

VIII. Τηνικαῦτα οὖν ὁ μακάριος Κλήμης, προχέας
 δάκρυα, προτρέπειν ἤρξατο ⁹ τοὺς συμπαρόντας, ἵνα
 ὀρθομαθῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτήσωνται, ὅπως τῷ
 ἀνδρὶ αὐτῆς τὴν τε ἀκοὴν χαρίσεται καὶ τὴν ὄρασιν·
 βαρβαρίως τοίνυν ὁ μακάριος Κλήμης μετὰ τὴν εὐ-
 χὴν συνεπορεύθη τῇ γυναικὶ πρὸς τὸν ἐκείνης ἀνδρα, C
 καὶ εὑρεν αὐτὸν, ἀνεψιγμένον τῶν ¹⁰ ὀμμάτων, οὐ-
 δὲν ¹¹ ὁρῶντα, οὔτε μὲν λόγου τὸ παράπαν, οὔτε τινὸς
 ἤχου ἀκούοντα· ἔνθα καὶ συμμιγεῖς ὀλοφυρμῶν ¹²
 ἅπαντες περιήχουν, οὐ τινος ὁ Σισίννιος παντάπασιν
 οὐκ ἔκροστο.

IX. Τότε οὖν, κλίνας τὰ γόνατα πρὸς τὸν Θεόν,
 ἐπὶ ὁ μακάριος Κλήμης· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ τὰς
 κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δεδωκώς τῷ ἀπο-
 στάλῳ σου, διδασκάλῳ δὲ ἐμῷ Πέτρῳ, καὶ εἰπῶν·
 Ἄπερ ἂν ἀνοίξῃς, ἡνέφκεται, καὶ ἅπερ κλεισθῆς, κέ-
 λεισται, σὺ πρόσταξον ἵνα διανοιχθῶσι τῷ ἀνθρώπῳ
 τούτῳ ^{13, 14} αἱ ἀκοαί, καὶ οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι σὺ εἶπας· Ἄπερ
 ἂν αἰτήσῃτε πιστεύοντες, λήψεσθε. Καὶ αὕτη σου ἡ
 ἐπαγγελία διαμένει εἰς αἰῶνα αἰώνων ^{15, 16}. Καὶ ἡνίκα
 πάντες ἀπεκρίνοντο ¹⁷, Ἀμήν, διηγοίχθησαν ¹⁸ οἱ
 ὀφθαλμοὶ Σισίννιου καὶ αἱ ἀκοαί. Καὶ ἰδὼν τὸν ἅγιον
 Κλήμεντα σὺν τῇ ἑαυτοῦ ἰστάμενον γυναικὶ, ἐξέστη
 τῇ διανοίᾳ, λογιζόμενος τί ἄρα εἴη τοῦτο, καὶ ὑπο-
 μῶν τοῦτο αὐτὸ γοητικαῖς τέχναις ἐμπεπαῖχθαι, ἤρ-
 ξατο κρᾶζειν ¹⁹ τοῖς δούλοις αὐτοῦ ²⁰. Κρατήσατε
 Κλήμεντα τὸν ἐπίσκοπον· διὰ γὰρ τοῦ εἰσελθεῖν
 πρὸς τὴν γυναῖκά μου, τῇ μαγικῇ αὐτοῦ τέχνῃ τὴν
 κήρωσίν μοι ἐπήγαγεν.

^a Math. xvi, 19. ^b Marc. xxi, 22.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ deest in al. ¹ al. ἐκβαλεῖν. ² deest in al. ³ al. ἤκουσεν. ⁴ al. ἔστησεν. ⁵ deest in al.
⁶ deest in al. ⁷ al. διαμένειν. ⁸ al. λέγουσα πάντα τὰ συμβάντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ ὅτι
 τυφλός ἐστι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ κωφὸς τοῖς ὠσὶ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μακάριος. ⁹ al. προστρέψατο. ¹⁰ al.
 αὐτῷ. ¹¹ al. μηδέν. ¹² al. συμμιγῆ ὀλοφυρμῶν. ^{13, 14} al. τοῦ ἀνθρώπου τούτου. ^{15, 16} al. αἰώνως. ¹⁷ al.
 εἶπον τό. ¹⁸ al. inser. εὐθέως. ¹⁹ al. κλεῖειν. ²⁰ al. αὐτοῦ, καὶ λέγειν.

VIII. Tunc igitur beatus Clemens effusis lacrymis,
 hortari cœpit eos qui aderant, ut a Domino unani-
 miter postularent, viro ejus auditum redderet ac vi-
 sum. Audacter itaque B. Clemens post orationem
 perrexit cum muliere ad virum ejus; et invenit eum
 apertis oculis nihil videre, neque etiam sermonem
 ullatenus, aut ullum sonum audire: ubi et permisti
 omnes ejulatus perstrepebant; nec Sisinnius ullo
 modo audiebat.

IX. Tunc igitur genibus flexis ad Deum, dixit
 beatus Clemens: Domine Jesu Christe, qui claves
 regni cœlorum dedisti apostolo tuo, magistro autem
 meo Petro, et dixisti: *Quæcunq; aperueris, aperta
 sunt, et quæcunq; claueris clausa sunt*; tu
 præcipe ut aperiantur huic homini aures atque
 oculi; quoniam tu dixisti: *Quæcunq; petieritis cre-
 dentes, accipietis*. Et hæc tua promissio permanet
 in sæculum sæculi. Cumque omnes responderunt:
 Amen, aperti sunt oculi Sisinnii, itemque aures.
 Et videns sanctum Clementem stantem cum conjuge
 sua, mente excidit, reputans quidnam hoc esset; ac
 existimans id ipsum præstigiosis artibus et illusioni-
 bus effectum fuisse, cœpit clamare servis suis:
 Tenete Clementem episcopum: nam ut ingrederetur
 ad uxorem meam, magica sua arte mihi cæcitate[m]
 induxit.

X. Illi vero, quos jusserat Clementem constrin- gere ac trahere, ipsi columnas adjacentes ligabant et traherent; aliquando quidem ex interioribus ad exteriora, aliquando vero ab exterioribus ad interiora: hoc autem ipsi etiam Sisinnio videbatur, quod sanctum Clementem ligatum tenerent ac traherent. Ad quem S. Clemens dixit: Duritia cordis tui in lapides conversa est: quia enim lapides putas esse deos, lapides trahere sortitus es.

XI. Ille vero quasi vincto insultans, dicebat: Ego te faciam in exemplum omnium præstigiatorum interimi. Tunc sanctus Clemens, cum dedisset orationem, et uxori ejus benedixisset, abiit; hoc eidem mandans, ne ab oratione ullo modo cessaret, donec visitationem suam Dominus in virum ejus dignaretur ostendere. Fletu igitur et oranti Theodoræ, ad vesperam apparuit quidam vir canitie venerandus, dixitque: Propter te sanus erit Sisinnius; ut impleatur quod dixit frater meus Paulus apostolus: *Sanctificabitur vir infidelis per mulierem fidelem*. Hisque dictis discessit ab ejus aspectu. Unde indubium et perspicuum est, beatum Petrum apostolum illic apparuisse.

XII. Et vero statim Sisinnius vocavit ad se Theodoram, aitque illi: Obsecro te ut roges Deum tuum, ne irascatur mihi. Zelotypia enim tui ductus adveni et ingressus sum post te in ecclesiam; et quia volui videre quæ celebrabantur, auditorque esse eorum quæ dicebantur, visum pariter et auditum amisi. Nunc vero quandoquidem hæc me recuperare fecit Clementis adventus, ora eum ut veniat ad me, meque faciat veritatem agnoscere. Etenim mihi servisus meis pro certo putabatur, quod Clementem eum ejus clericis ligaret, eumque distraherent: sed illi lapides et columnas ligasse, et huc illucque traxisse noscuntur.

XIII. Tunc Theodora profecta, narravit sancto Clementi omnia quæ viderat, et quæ a marito suo dicta fuerant. Veniens itaque sanctus ad Sisinnium, eum honore susceptus est. A quo audivit quæcunque ad ædificationem animæ pertinebant: et credit Deo, corroboratusque est: et cœpit ad genua Clementis advolvi, et clamare:

XIV. Gratias ago vero Deo et omnipotenti, qui me ideo excæcavit ut videam, et ideo auditum abstulit ut auribus percipiam veritatem, quam aliquando deridebam per ignorantiam, et hoc quidem

• I Cor. vii, 14.

VARIE LECTIONES.

²¹ al. καταστῆναι. ²² al. κατέχουσι καὶ ἔλκουσι. ²³ al. inser. ἰδών. ²⁴ al. τοῦ ἁγίου καυχώμενος. ²⁵ Exemplar 2124, εἰς τὸ αὐτοῦ ἐπισκοπεῖον ἀπίει. *Ad episcopium suum abiit.* Cor. ²⁶⁻²⁷ al. εἰσῆλθον. ²⁸ al. τελοῦμενα μυστήρια. ²⁹ al. ὄρασι καὶ ἀκοήν. ³⁰ deest in al. ³¹ al. ἐπιγνώσαι. ³² al. στυλάρους. ³³ al. καταφαίνοντο. ³⁴ al. ἐδηλώθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. ³⁵ al. πολλῆς τιμῆς. ³⁶ al. ψυχῆς αὐτοῦ. ³⁷ al. ἐξ ὅλης ψυχῆς. ³⁸ al. ποσὶ. ³⁹ al. Θεῷ τῷ ἀληθινῷ. ⁴⁰ al. δέλωμαι αὐτόν. ⁴¹ al. ἐν τῇ τῆν ἀληθείαν ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλωμαι, ἐν αὐτῇ ἀκούσας δεξιόμαι· καὶ τοῦτο.

X. Ἐκεῖνοι δὲ, οἷς ἐκέλευσε τὸν Κλήμεντα καταστῆναι ²¹ τε καὶ σύρειν, αὐτοὶ τοὺς κειμένους στυλάρους δεσμοῦντες εἶλκον· ποτὲ μὲν ἐνδοθεν εἰς τὰ ἔξω, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὰ ἔσω· τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Σισιννίῳ ἐδόκει, ὅτι περ τὸν ἅγιον Κλήμεντα δεδεμένον εἶλκόν τε καὶ κατέχον ²². Πρὸς δὲ ὁ ἅγιος Κλήμης ²³ ἔφη· Ἡ σκληρότης τῆς καρδίας σου εἰς λίθους ἐτρέπη· ἐπειδὴ γὰρ τοὺς λίθους δοξάζεις εἶναι θεοὺς, λίθους σύρειν κεκλήρωσαι.

XI. Ἐκεῖνος δὲ, ὡς δῆθεν δεδεμένου κατακαυχώμενος ²⁴, ἔλεγεν· Ἐγὼ σε ποιῶ εἰς ὑπόδειγμα πάντων τῶν γοήτων ἀναρεθῆναι. Τηνικαῦτα ὁ ἅγιος Κλήμης, δεδωκὼς εὐχὴν, καὶ εὐλογήσας τὴν ἐκείνου σύμβιον, ἀπύχτο ²⁵, τοῦτο ἐντελέμενος αὐτῇ, μὴ παύσασθαι τὸ παράπαν τῆς προσευχῆς, μέχρις ἂν τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν ὁ Κύριος εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καταζώσῃ ἀναδείξαι. Κλαίουσῃ τοίνυν καὶ εὐχομένη τῇ Θεοδώρα, πρὸς ἑσπέραν ἐφάνη τις ἀνὴρ τῇ πολὺ αἰδέσιμος, καὶ εἶπε· Διὰ σὲ ὕγιης ἔσται ὁ Σισίννιος· ὅπως πληρωθῆ ὅπερ ἔφη ὁ ἀδελφός μου Παῦλος ὁ ἀπόστολος· Ἀγιασθήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ ἀπιστος διὰ τὴν γυναῖκα τὴν πιστήν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκ τῆς βίβως αὐτῆς ἀνεχώρησεν. Ὅθεν ἀναμφίβολον ὑπάρχει καὶ κατάδηλον τὸν μακάριον ἐκείσε Πέτρον τὸν ἀπόστολον φανῆναι.

XII. Καὶ δὴ ἐξαυτῆς ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σισίννιος τὴν Θεοδώραν, καὶ λέγει αὐτῇ· Δέωμαι σου ἵνα ἰκετεύσῃς τὸν Θεὸν σου, τοῦ μὴ ὀργισθῆναί μοι. Σὲ γὰρ ζηλοτυπήσας, παρεγνόμην καὶ παρεισέδην ^{26,27} κατόπιν σου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ διὰ τὸ θέλειν με ὄραν τὰ τελοῦμενα ²⁸, καὶ ἀκροαθῆν εἶναι τῶν λεγομένων, τὴν τε ἀκοὴν ἅμα καὶ τὴν ὄρασιν ²⁹ ἀπόλεσα. Νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ ³⁰ τοῦ ταῦτά με ἀνακτῆσαι ἡ τοῦ Κλήμεντος ἀπειργάσατο παρουσία, δεήθητι αὐτοῦ ὅπως ἔλθῃ πρὸς με, καὶ ποιήσῃ με τὴν ἀλήθειαν γινώσκειν ³¹. Ἐπεὶ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς παισὶ μου ἀσφαλῶς ἐνομιζέτο τὸν Κλήμεντα δεσμεύειν σὺν τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς, καὶ τοῦτον περισύρειν· ἀλλ' οὕτοι λίθους τε καὶ στυλάρια ³² δεσμοῦντες, ἔλκειν τε καὶ ἀνθέλκειν καταφαίνονται ³³.

XIII. Τηνικαῦτα ἡ Θεοδώρα, πορευθεῖσα, διηγήσατο πάντα ἅπερ εἶδε, καὶ ἅπερ ὑπὸ τοῦ αὐτῆς συμβίου ἐλάληθη ³⁴, τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι. Παραγεγνόμενος οὖν ὁ ἅγιος πρὸς τὸν Σισίννιον, μετὰ τιμῆς ³⁵ ὑπεδέχθη. Παρ' οὗ ἀκηκὼς ὅσαπερ πρὸς οἰκὸμὴν τῆς ψυχῆς ³⁶ συνέτεινεν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ³⁷ ἑστερεύθη· καὶ ἤρξατο τοῖς γόνασιν ³⁸ τοῦ Κλήμεντος προσκυλινοῦσθαι, καὶ βοᾶν·

XIV. Εὐχαριστῶ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ³⁹ καὶ παντοκράτορι, ὃς διὰ τοῦτο με τετύφλωκεν, ἵνα βέλωμαι ⁴⁰, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀκοὴν ἀφείλετο, ἵν' ἐνωτισώμαι τὴν ἀλήθειαν, ἧς ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλωμαι ⁴¹.

καὶ τοῦτο μὲν ἐνόμιζον ψευδὲς ὑπάρχειν, ὅπερ ἦν ἀληθές, εἰδόμενοι δὲ τὸ ἔμπαλιν ἀληθές, ὁ ψευδὲς ἐτύγγαν· τὸ σκότος ἐνόμιζον φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος ὑπελάμβανον. Ἄλλ' ἐκαθαρίσθη ὁ νοῦς μου ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς εἰδωλομανίας. Ἀληθῶς γὰρ ἔργων ⁴³ τοὺς δαίμονας ἐξαπατήσαντας ⁴⁴ τοὺς ἀνθρώπους· ὅπως τῶν μὴ πιστευόντων τὸν Χριστὸν εἶναι θεὸν κυριεύσωσι πέτραι καὶ λίθοι, κωφοὶ καὶ ἀλαοί, ὡς περ κάμου ἐπεκράτησαν μέχρι τῆς δεῦρο. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια ⁴⁵ τοῦ Σισιννίου φάσκοντο, χερὰ μεγάλη γέγονεν. Ἐπίστευσε γὰρ σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ· καὶ ἐπιδεδικώς τὸ οἰκεῖον ὄνομα, προσεγγίζοντας ⁴⁶ τοῦ Πάσχα, ἐβαπτίσθη ⁴⁷. ἤρθθησαν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἅμα πάντες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς νηπίοις τετρακόσιοι εἴκοσι τρεῖς. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν Σισιννιον πολλοὶ τῶν περιφανῶν καὶ φίλων Νερούα τοῦ βασιλέως πρὸς ⁴⁸ τὸν θεὸν ἐπεστράφησαν.

A putabam falsum esse, quod verum erat; existima-
bam autem rursus verum, quod falsum erat: te-
nebras putabam lucem, et lucem tenebras arbitra-
bar. Sed purgatus est animus meus a sordibus in-
sani idolorum cultus. Vere siquidem agnovi decipi
a dæmonibus homines; ut in eos qui non credunt
Christum esse Deum, dominantur petrae ac lapides
auditu carentes et voce, quemadmodum et mihi
imperarunt usque in hunc diem. Ista similiaque
Sisinnio proferente, gaudium magnum ortum est.
Credidit enim cum omni domo sua; traditoque suo
nomine, appropinquante Paschate baptizatus est.
Numerati autem sunt qui baptizati fuerunt de domo
ejus, omnes simul viri et mulieres cum infantibus,
quadringenti viginti tres. Ceterum propter hunc
B Sisinnium multi illustrium, et amicorum Nervæ
imperatoris ad Deum conversi sunt.

XV. Κατ' ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ ⁴⁹ ὁ κόμης τῶν ⁵⁰ θείων ὀφρικίων Πούβλιος Ταρκουτιανὸς, ἑωρακῶς ἀνιρίθμητον πληθὺν τῷ Χριστῷ πιστεύουσαν, προτεκαλέσατο τοὺς προστάτας τῶν βεγαίωνων, ἐπιδεδικώς ⁵¹ αὐτοῖς χρήματα, παρέπεισεν ⁵² αὐτοὺς ἵνα κινήσωσι τάραχον τῷ Χριστιανῷ ⁵³ ὀνόματι.

XVI. Διοικοῦντος τοίνυν Μαμερτίνου τοῦ ἐπάρχου τοῦ πολιτικοῦ θρόνου ⁵⁴, στάσις γέγονε τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κλήμεντος· καὶ πρὸς ἀλλήλους συγχυθέντες, ἄλλοι ⁵⁵ μὲν ἔλεγον· Τί γὰρ κακὸν ἔπραξεν, ἢ τί τῶν καλῶν οὐ κατώρθωσεν; ὅστις γὰρ ἀβήρωτος παρ' αὐτοῦ ἐπεσκέφθη, ἰάσεως ἔτυχεν· ὅστις πρὸς αὐτὸν λελυπημένος ⁵⁶ ἀπέθλη, C γαίρων ἀνεχώρησεν· οὐδένα ποτὲ ἔβλαψε, πάντας δὲ ὠφέλησεν. Ἄλλοι δὲ πνεύματι διαβολικῷ ἐκκχυθέντες, ἔκραζον· Γοητικαῖς τέχναις ταῦτα ποιῶν, τῶν θεῶν ἡμῶν τὴν λατρείαν ἀνατρέπει· τὸν Δία λέγει θεὸν μὴ εἶναι. Ἡρακλέα δὲ τὸν ἡμέτερον φύλακα, ἀκάθαρτον εἶναι λέγει πνεῦμα· Ἀφροδίτην τὴν ὀσίαν ⁵⁷ θεᾶν, πόρνην γεγενῆσθαι ὑποτίθεται· Ἔστιν δὲ τὴν μεγάλην θεᾶν πυρὶ κατηγαλῶσθαι βλασφημίᾳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν εὐαγεστάτην ⁵⁸ θεᾶν Ἀθηνᾶν, Ἄρτεμιν τε καὶ Ἐρμῆν, ἅμα τε καὶ τὸν Κρόνον, καὶ τὸν Ἄραα διαβάλλει. Πάντα τε τὰ ὀνόματα τῶν ἡμετέρων θεῶν, καὶ τοὺς ναοὺς καθυβρίζει. Ἡ οὖσι τοῖς θεοῖς ἡμῶν, ἢ αὐτοὺς ἐξάλειψθει.

XVII. Τότε Μαμερτίνος ὁ τῆς πόλεως ἑπαρχος, μὴ φέρων τοῦ δήμου τὴν στάσιν, ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ἀναχθῆναι ⁵⁹ τὸν μακαριώτατον Κλήμεντα· ὡς περ θεασάμενος, ἤρξατο λέγειν· Ἐξ εὐγενοῦς μὲν βίης προελήλυθας· ὅπερ ἡμῖν ἡ τῶν Ῥωμαίων πλῆθους προσμαρτυρεῖ ⁶⁰. ἀλλὰ πλάνην ὑπέστρεψ· καὶ διὰ τοῦτο οὐ φέρουσι ⁶¹. ἐπειδὴ οὐκ οἶδα τίνα Χριστὸν σέβῃ, καὶ ἐναντία τῶν ⁶² ἐν τοῖς ναοῖς

XV. In illo autem tempore comes sacrorum officiorum Publius Tarquitianus cum innumeram multitudinem Christo videret credidisse, accessit praefectos regionum, et data eis pecunia persuasit ut tumultum commoverent adversus nomen Christianum.

XVI. Administrante igitur Urbis praefecturam Mamertino, seditio facta est populi Romani de nomine Clementis; atque inter se confusi, alii quidem dicebant: Quid enim mali fecit, aut quid non bonæ rei gessit? Quicumque enim ægrotus ab eo visitatus est, sanitatem est consecutus: quicumque ad eum tristitia affectus abiit, gaudens reversus est: nullum unquam læsit; imo profuit omnibus. Alii autem diabolico accensi spiritu, clamabant: Magicis artibus ista faciens, deorum nostrorum cultum evertit; Jovem negat esse deum: Herculem vero custodem nostrum, dicit esse immundum spiritum: Venerem deam sanctam, meretricem fuisse docet: Vestam autem magnam deam, igne fuisse consumptam calumniatur. Simili quoque modo sanctissimam deam Minervam, item Dianam, Mercurium, simulque Saturnum et Martem infamat. Atque omnia deorum nostrorum nomina, et templa contumeliis afficit. Aut sacrificabit diis nostris, aut ipse deletur.

D XVII. Tunc Mamertinus Urbis praefectus, non ferens populi seditionem, jussit ad se adduci beatissimum Clementem: quem intuitus, caepit dicere: E nobili quidem radice prodiisti; quod nobis Romana plebs attestatur: sed errorem subiisti: et ideo non ferunt; quia nescio quem Christum colis, contra deos qui in templis honorantur suscipis. Quocirca oportet ut deponas omnem superfluum

VARIE LECTIONES.

⁴³ al. ἐπέγγων. ⁴⁴ al. ἐξαπατῶντας. ⁴⁵ al. inser. τούτοις. ⁴⁶ al. προσεγγίζοντας. ⁴⁷ al. ἐβαπτίσθη αὐτός καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἢ ρ. δ. ο. βάπτ. ἄνδρες. ⁴⁸ al. ἐπίστευσαν καὶ πρὸς. ⁴⁹ Κατ' ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ. Hinc incipitur apud Surium, Novembris xxiii. Cot. ⁵⁰ deest in al. ⁵¹ al. καὶ δεδωκώς. ⁵² al. ἐπεισεν· f. παρέπεισεν. ⁵³ al. Χριστιανικῷ. ⁵⁴ ὑπάρχου τῶν πολιτικῶν θρόνων. ⁵⁵ al. ἄλλος ἄλλο κατ' αὐτοῦ ἔλεγον· τινὲς δὲ ἀντέλεγον· Τί γάρ. ⁵⁶ al. λυπούμενος. ⁵⁷ al. deest in al. ⁵⁸ deest in al. ⁵⁹ al. ἀχθῆναι. ⁶⁰ al. μαρτυρεῖ. ⁶¹ al. φέρουσιν σωπῆν. ⁶² desunt in al.

superstitionem, colasque deos eximios. Tunc beatus Clemens: Optarem, inquit, tux excellentiæ prudentiam ad meam defensionem attendere, et non propter imperitorum seditionem, sed propter meam doctrinam accusasse me. Nam si canes multi alatraverint nos ac disciderint, non possunt etiam auferre quod homines rationales sumus: ipsique remanent canes sine ratione oblatrantes. Etenim seditio semper ab imperitis proficisci ostenditur, adeo ut nihil habeat tutum, nec etiam verum rectumque. Quamobrem quærat silentii occasio, in quo pro salute sua homo rationis particeps apud se consultare ac disserere incipiat, quo verum Deum inveniat, cui fidem suam digne commendet.

καὶ διαλέγεσθαι ἀπάρξηται, ἵνα τὸν ἀληθῆ θεὸν ῥάθοι.

XVIII. Tunc Publius Tarquitianus, missa relatione ad Trajanum imperatorem, de nomine beati Clementis detulit, dicens: Hunc Clementem seditiosis clamoribus populus non cessat quærere; et fide digna probatio adversus illius gesta inveniri non potest. Tunc Trajanus imperator rescripsit, oportere eum vel consentire sacrificando, aut ultra mare et Pontum in desertum Chersoni adjacens oppidum relegari.

XIX. Cumque ex Trajani jussu res confirmata fuit, cogitabat apud se Mamertinus, quoniam modo Clemens voluntarium non peteret exsilium, sed potius diis libamina exhiberet. Verum beatus Clemens contendebat ut ipsius quoque judicis animum ad fidem Christi adduceret, ipseque ostenderet, se eligere exsilium magis, quam timere. Tantam itaque gratiam Dominus Clementi præbuit, ut Mamertinus præfectus lugeret, ac diceret: Deus quem tu sincere colis, ipse tibi opem feret in hoc exsilii judicio: et constituit navem, cunctisque necessariis impositis, dimisit. Onerata autem est navis. Quintiam e populo homines religiosi et quidem multi secuti sunt eum.

XX. Ubi autem pervenerunt ad exsilii locum, in opere cædendi marmoris, ultra duo millia Christianorum illic invenit, jam diu judicii sententia condemnatorum. Qui sanctum et celebrem episcopum Clementem intuiti, omnes concorditer cum gemitu ac fletu accedentes, dixerunt: Ora pro nobis, sancte pontifex, ut digni efficiamur promissis

τῶν θεῶν ἀποδέχῃ. Διὸ ἀποθέσθαι σε δεῖ πᾶσαν τὴν περιττὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ τοῖς ἐξαισίαις θεαῖς λατρεύειν⁶⁵. Τότε ὁ μακάριος Κλήμης ἔφη· Ἡσχόμην τὴν τῆς σῆς ὑπεροχῆς φρόνησιν προσανέχειν μου τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ μὴ διὰ στάσιν τῶν ἀπαιδευτῶν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐμὸν λόγον γράψασθαι με. Ἐπεὶ, ἐὰν κύνες ἡμᾶς πολλοὶ περιυλάξωσι καὶ κατασχίσωσι, μὴ δύνανται ἀφελέσθαι καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς μὲν λογικοὺς ἀνθρώπους, ἐκείνους δὲ κύνες⁶⁶ ἀλογίστως καθυλακτοῦντας. Καὶ γὰρ ἡ στάσις αἰετὰ παρὰ ἀπαιδευτῶν προερχομένη διαδεικνύεται, ὥστε μηδὲν ἀσφαλές⁶⁷ ἔχειν, μήτε μὴν ἀληθές. Ὅθεν σιγῆς ζητεῖσθω πρόφασις, ἐν ᾗ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν βουλευέσθαι· εὐροὶ, ᾧ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν σεμνοπρεπῶς πα-

B XVIII. Τότε Πούβλιος ὁ Ταρκουτιανὸς⁶⁸, ἀποστείλας ἀναφορὰν Τραϊανῷ τῷ αὐτοκράτορι, ἀτήγαγε περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μακαρίου Κλήμεντος· φάσκων· Τοῦτον τὸν Κλήμεντα στασιώδεις κρυφαῖς ζητῶν ὁ δῆμος οὐ παύεται· καὶ ἀξιώσιμος ἀπόδειξις εἰς τὰ κατ' αὐτὸν εὑρεθῆναι οὐ δύναται. Τῆν·καὶ·τα Τραϊανὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀντέγραψε, δέον αὐτὸν ἢ συναινεῖν θύοντα, ἢ πέραν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πόντου ἐν ἐρήμῳ παρακειμένη τῇ Χερσῶνι⁶⁹ πόλει ἐξορισθῆναι⁷⁰.

XIX. Καὶ ὅποτε τῷ Τραϊανῷ κελεύσματος ἐπεκυρώθη, συνεσκέπτετο ὁ Μамερτίνος⁷¹, ὅπως ὁ Κλήμης ἐκούσιν ὑπερορίαν μὴ αἰτήσῃται, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς θεοῖς σπονδὰς ἐμπαρέξῃ⁷². Ἄλλ' ὁ μακάριος Κλήμης ἠγωνίζετο καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ τὸν λογισμὸν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ μεταγαγεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἀποδείξαι προαιρεῖσθαι μᾶλλον τῆν ὑπερορίαν, ἢ δεδιττεσθαι. Τοσαύτην τοίνυν ὁ Κύριος χάριν τῷ Κλήμεντι παρέσχετο, ὥστε κατοδύρεσθαι Μамερτίνον τὸν ἑπαρχον⁷³, καὶ λέγειν· Ὁ θεὸς ᾧ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτὸς σοὶ βοηθήσει ἐν ταύτῃ γραφῇ τῆς ὑπερορίας· καὶ ἠψώρισεν ναῦν, καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα⁷⁴ ἐπιβαλὼν, ἀπέλυσεν⁷⁵. Ἐφορτώθη δὲ ἡ ναῦς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ εὐλαβεῖς ἄνδρες⁷⁶, καὶ πολλοὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

XX. Ἦν·κα· δὲ κατέλαβον⁷⁷ τὸν τόπον τῆς ὑπερορίας, ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς τῶν μαρμάρων λατομίας, περαιτέρω δύο χιλιάδων Χριστιανούς αὐτόθι⁷⁸ κατέλαβε, μακροχρόνιᾳ γραφῇ καταδικασθέντας⁷⁹. Ὅτινες, ἑωρακότες τὸν ἅγιον καὶ δόξιδιμον Κλήμεντα⁸⁰ ἐπίσκοπον, ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν εἰς στεναγμὸν καὶ ὄδυρμόν⁸¹ προσελθόντες ἔλεγον· Εὐξαι ὑπὲρ ἡμῶν,

VARLE LECTIONES.

⁶⁵ al. ἐξ ἔθους ἡμῖν. ⁶⁶ deest in al. ⁶⁷ Ἄσφαλές. ms. 2421 ἀφελές. Cot. ⁶⁸ al. Μамερτίνος ὁ ἑπαρχος. ⁶⁹ deest in al. ⁷⁰ ibidem, συνελθεῖν, θύοντα, etc., ἐρήμῳ πόλει παρακειμένη τῇ Χερσῶνι. Itaque in Actis Latinis præferenda est lectio, *ultra mare et Pontum*, communiori; *ultra mare Pontum*, pro quo Freculfus, *trans mare Ponticum*, quamvis aliter videatur Baronio. Vocem autem πόλει (quæ abest ab altero ms. 2347) jungunt cum voce ἐρήμῳ etiam Metaphrasies, Nicephorus, et Menæa: cum voce Χερσῶνι Acta Latina, quique ea sequuntur. Beda, Ado, Freculfus. Ibid. ⁷¹ al. τὸ τοῦ βασιλέως Τραϊανῷ κέλευσμα ἐπεκυρώθη, ἐσκέπτετο Μамερτίνος. ⁷² al. προσάξῃ. ⁷³ al. ἑπαρχον. ⁷⁴ al. πρὸς τὴν χρεῖαν ἀναγκαῖα. ⁷⁵ deest in al. ⁷⁶ deest in al. ⁷⁷ κατέλαβον. ⁷⁸ al. εὐρεν αὐτόθι. ⁷⁹ Μακροχρόνιᾳ γραφῇ καταδικασθέντας, 2421 μακροχρόνιᾳ σφῶντας (sic) ὑπερορίαν, et paulo post, παραγενέσθαι ἡξίωσεν pro ἀπεκατέστησαν. Ibid. ⁸⁰ deest in al. ⁸¹ μετὰ στεναγμῶν καὶ ὄδυρμόν.

ἔπειτα ἰεράρχα, ἵνα ἄξιοι ἀποδειχθῶμεν τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίας. Οὐς ἐγνωκώς ⁷⁹ ὁ ἅγιος Κλήμης διὰ τοῦ Θεοῦ ⁸⁰ ὑπερορισθέντας, ἔφη· Οὐκ ἀπροσφόρως ὁ Κύριός με ἐνταῦθα ἀπεκατέστησεν, ἵνα ⁸¹ συμμετοχὸς γενόμενος τῶν παθημάτων ὑμῶν, ἐπιπαρηγορίας ὑποτύπωσιν καὶ ὑπομονῆς ἐμπαρέξω.

XXI. Ἐμαθε δὲ παρ' αὐτῶν, ὅτι ἀπὸ ἐξ ἑξακτῶν τῶν ὕδωρ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ἐκόμιζον. Αὐτίκα οὖν ὁ ἅγιος Κλήμης προετρέψατο αὐτούς, λέγων· Εὐξώμεθα τὸν ⁸² Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς αὐτοῦ πίστεως νομῆν ὕδατος διανοίξῃ· καὶ ὁ πατάξας τὴν πέτραν ἐν τῇ ⁸³ ἐρήμῳ τοῦ Σινᾶ, καὶ ἐβρύθησαν ὕδατα εἰς πλησμονὴν, αὐτὸς ἡμῖν τὸ ἀφθονον νᾶμα παράσχῃ, ὅπως τῇ αὐτοῦ χριστιανικῇ εὐφρανθῶμεν. Καὶ δὴ τῆς ἑκασίας πληρωθείσης, ἐνθεν κάκειθεν περιεβλέψατο· καὶ εἶδεν ⁸⁴ ἀμὸν ἰστάμενον ⁸⁵, ὃς τὸν δεξιὸν πόδα ἐκούφισεν, οἷα τὸν τόπον τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι ὑποδεικνύς. Τότε ὁ ἅγιος Κλήμης, συνοήσας ⁸⁶ τὸν Κύριον εἶναι, ὃν μόνος αὐτὸς τεθέατο ⁸⁷ καὶ ἕτερος παντελῶς οὐδεὶς, ἐπαυρῆθη πρὸς τὸν τόπον, καὶ εἶπεν· Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κρούσατε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐν κύκλῳ τοῖς σκαπανίοις ἐσκαψαν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁ ἀμὸς ἔστη, λαβὼν μικρὸν σκαλιδιον ὁ ἅγιος, ἐλαφρῶς κρούσασα ⁸⁸ τὸν τόπον τὸν ὑπὸ τὸν πόδα τοῦ ἀμνοῦ. Ἐκυψεν ⁸⁹· ὅθεν παραχρῆμα πηγὴ ὑπερβλουσασα ⁹⁰ ταῖς φλεβὰς εὐπρεπεστάτῃ ἀνεφάνη· ἥτις, σὺν ὀρμῇ ἐκχυθεῖσα, ποταμὸν ἀπετέλεσε. Τηνικαῦτα ὁ ἅγιος πάντων ἀγαλλιωμένω, ⁹¹ ὑπακουστικὸν εἶπε· Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ.

XXII. Διὰ ταύτην οὖν τὴν φήμην, προσέδραμε πῖσα ἢ ἐπαρχία· καὶ οἱ ἐληλυθότες ἅπαντες πρὸς τὴν διδασχὴν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐπιστρέφοντες ^{92, 93} πρὸς τὸν Κύριον· ὥστε καθ' ἡμέραν πεντακόσιοι καὶ τετρακτῶν βαπτιζόμενοι ἀνεχώρουν. Ἐν τῷ δὲ ἐνδὸς ἔτους, γεγονάσιν ἐκεῖσε παρὰ τῶν πιστῶν ἐδομηκοντιζέντες ἐκκλησίαι, καὶ πάντα τὰ εἰδωλα κατεθρύθησαν, πάντες οἱ ναοὶ τῆς περιχώρου καθηρέθησαν, πάντα τὰ ἄλση ἐπὶ τριακόσια μίλια διόλου ἐν κύκλῳ κατεκόπησαν καὶ κατεστρώθησαν.

XXIII. Τηνικαῦτα ⁹⁴ ἐπίφθονον διήγημα διέδραμε πρὸς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν, ὡς αὐτῷ πρὸς ἀναριθμητὸν πλῆθος ὁ τῶν Χριστιανῶν ἐπισημῆθη λαός· καὶ ἀπετάλη ⁹⁵ Αὐφιδιανὸς ὁ ἡγεμὸν· ὅστις, πλείστους ⁹⁶ τῶν Χριστιανῶν διαφόροις βασάνοις ἀνελὼν ⁹⁷, ὁρῶν τε ⁹⁸ τοὺς πάντας τῷ μαρτυρίῳ μετὰ χαρᾶς προσερχομένους, παρεχώρησεν τῷ πλῆθει, μόνον τὸν ἅγιον Κλήμεντα ἐπὶ τὸ θῦειν ⁹⁹ βιαζόμενος. Καὶ βλέπων οὕτως ἰδρυμένον ἐν Κυρίῳ, καὶ ¹⁰⁰ τὸ καθόλου μεταθεῖναι οὐχ οἶόν τε ¹⁰⁰, λέγει· τοῖς ἰδοῖς· Ἀπαχθῆτω

^a Exod. xvii. ^b Psal. xlv, 5.

A sione Christi. Quos cum cognovisset S. Clemens propter Deum fuisse deportatos, ait : Non abs re Dominus me huc perduxit ; ut particeps factus perpressionum vestrarum, etiam consolationis et patientiae exemplum præberem.

XXI. Didicit autem ab eis, quod de sexto milliario aquam suis humeris deportarent. Confestim ergo sanctus Clemens cohortatus est illos, dicens : Oremus Dominum nostrum Jesum Christum, ut fidei suæ confessoribus venam aquæ aperiat ; et qui percussit petram in deserto Sinæ, et fluxerunt aquæ in abundantiam, ipse nobis copiosum laticem præbeat, quo ipsius suppeditatione lætemur. Et B vero completa supplicatione, hinc illincque circumspexit ; et vidit agnum stantem, qui dexterum pedem levavit, tanquam sancto Clementi locum ostendens. Tunc S. Clemens reputans Dominum esse, quem solus ipse conspexit, et nullus omnino alius ; ad locum profectus est, ac dixit : In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, pulsate in hoc loco. Cumque omnes ligonibus in orbem fodissent, non autem locum ipsum in quo agnus steterat ; sanctus accepto parvo sarculo, locum qui erat sub pede agni percussit levi ictu : unde repente fons venis redundantibus pulcherrimus emersit ; qui cum impetu effusus effecit fluvium. Tunc sanctus cunctis exsultantibus, responsorium dixit : *Fluminis C impetus lætificant civitatem Dei* b.

XXII. Ob hanc igitur famam, concurrunt tota provincia ; quique veniebant ad S. Clementis doctrinam omnes convertebantur ad Dominum ; adeo ut quotidie quingenti et amplius recederent baptizati. Intra unum autem annum, factæ sunt illic a fidelibus septuaginta quinque ecclesiæ, et omnia idola confracta sunt, omnia templa circumjacentis regionis diruta sunt, omnes luci usque ad trecenta milliaria in circuitu concisi sunt et solo æquati.

XXIII. Tunc invidiosa narratio pervenit ad imperatorem Trajanum, quod illic ad innumerabilem multitudinem ad ductus esset populus Christianorum. Et missus est Aufidianus præses : qui multos Christianos diversis suppliciis cum occidisset, videretque omnes ad martyrium cum gaudio accedere, cessit multitudini, solum sanctum Clementem cogens ad sacrificandum. Et videns adeo stabilem in Domino, nec omnino posse a sententia dimoveri, dixit ad suos : Abducatur in medium

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ al. ἐγνωκώς. ⁸⁰ al. τὸν Θεόν. ⁸¹ al. ἀλλ' ἵνα. ⁸² al. πρὸς τόν. ⁸³ al. γῆ. ⁸⁴ al. ἶδεν. ⁸⁵ al. ἐστῶτα. ⁸⁶ al. ἐνοήσας. ⁸⁷ al. ἐθεάσατο. ⁸⁸ idem, κρούσασα. ⁸⁹ al. ἐκρούσεν. ⁹⁰ al. ὑπερβλουσασαίς. ⁹¹ al. εἶπεν. ⁹² al. ἐπέστρεφον. ⁹³ al. inser. οὖν. ⁹⁴ al. inser. παρ' αὐτοῦ. ⁹⁵ al. ἀνείλεν. ⁹⁶ al. δέ. ⁹⁷ al. ἐπιθύειν. ⁹⁸ al. deest in al. ⁹⁹ al. μὴ βουλόμενον. ¹⁰⁰ al. Vide n. 5, proxime seq.

ὅς εἰς μέσον τὴν θάλασσαν², καὶ δεσμήσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἄγκυραν, καὶ κάτω κείσθω³, ὅπως μὴ δυνηθεῖεν οἱ Χριστιανοὶ ἀντὶ ὁ θεοῦ αὐτὸν σέβασθαι.

XXIV. Τοῦτου οὖν γενομένου, ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ αἰγιαλῷ παρέστη καὶ ὠδύρευτο. Καὶ ἐπὶ τούτοις εἶπον Κορνῆλιος καὶ Φοῖβος οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· Πάντες ὁμοθυμαδὸν εὐξώμεθα, ἵνα δεῖξῃ ἡμῖν ὁ Κύριος τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ τὰ λείψανα. Εὐχομένου τοίνυν τοῦ λαοῦ, ὑπεχώρησεν ἡ θάλασσα εἰς τὸν ἴδιον κόλπον ἐπὶ τρία σχεδὸν μίλια· καὶ εἰσελθόντες διὰ τῆς ῥαβδίου λαοί, εὔρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκῆμα παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐτρεπισμένον καὶ αὐτόθι ἐν σορῶ λιθίνῃ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Κλήμεντος μαθητοῦ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὥστε τὴν ἄγκυραν μεθ' ἧς κατεβλήθη πλησίον αὐτοῦ κείσθαι⁴.

XXV. Ἀπεκαλύφθη τοιγαροῦν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτόν⁵· οἷς καὶ τοῦτο ἐξηγήσατο, ὅτι ἑκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ ὑποχωρήσει ἡ θάλασσα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, τοῖς ἐρχομένοις ξηρὰν πορείαν ποιουμένη· ὅπερ εἰς αἶνον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εὐδόκησεν ὁ Κύριος γενέσθαι μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. Τοῦτου δὲ γεγονότος, πάντα τὰ κύκλωθεν ἔθνη ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ. Ἐνθα οὐδεὶς Ἕλληγ, οὐδεὶς Ἑβραῖος, οὐδεὶς τὸ παράπαν εὐρίσκειται αἱρετικὸς. Καὶ γίνονται⁶ ἐκεῖσε πλείεσται εὐεργεσίαι, τυφλοὶ φωτίζονται ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ, δαίμονες ἀπελαύνονται, πάντες οἱ νοσοῦντες θεραπεύονται· καὶ διαμένει αὐτοῦ ὁ ἔπαινος εἰς αἰεὶ, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ⁷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ, ἀγράντῳ⁸ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A maris, et ligate ad collum ejus anchoram, et in profundum dejiciatur, ne possint Christiani eam pro deo colere.

XXIV. Hoc igitur peracto, universa Christianorum multitudo ad littus adfuit, et lamentabatur. Atque ad hæc dixerunt Cornelius et Phœbus ejus discipuli: Omnes unanimi consensu precemur, ut nobis Dominus ostendat martyris sui reliquias. Orante igitur populo, recessit mare in sinum suum ad tria fere millia: et ingressi per aridam populi, repererunt in figura templi marmorei paratum a Deo habitaculum: atque ibi in tumulo saxeo positum erat corpus sancti Clementis discipuli Petri apostoli; adeo ut anchora cum qua dejectus fuerat, juxta ipsum jaceret.

B XXV. Revelatum ergo fuit discipulis ejus, ne illum tollerent: quibus et hoc oraculum redditum est, fore ut singulis annis die certaminis ejus recessurum sit mare per septem dies, et venientibus siccam protectionem facturum. Quod quidem ad laudem nominis sui Deo placuit fieri usque in hodiernum diem. Hoc autem facto, omnes, quæ in ambitu sunt, gentes crediderunt Christo. Ubi nullus gentilis, nullus Judæus, nullus omnino invenitur hæreticus. Ac illic multa conceduntur beneficia: cæci illuminantur in illius festo, dæmones expelluntur, curantur omnes ægroti: et permanet laus ejus in æternum, per Dominum nostrum Jesum Christum; per quem et cum quo, Deo ac Patri gloria, cum sanctissimo, immaculato et vivifico ipsius Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

² Γ. τῆς θαλάσσης. ³ Alii duo codices: λέγει τοῖς δημοῖς· λαβόντες ἀπαγάγετε αὐτὸν μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ δῆσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἄγκυραν σιδηρὰν, καὶ ρίψατε αὐτὸν ἐν τῷ βυθῷ κάτω. *Aii licitoribus: Accipientes abducite eum in medium maris, et ligate ad collum ejus anchoram ferream, atque dejicite illum in imum pelagi.* COT. ⁴ al. ἀνελεῖσθαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, καὶ ἀντὶ. ⁵ al. αὐτόθι κείμενον σῶμα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κλ. καὶ τὴν ἄγκυραν μεθ' ἧς ἐβλήθη πλησίον αὐτοῦ κειμένη. ⁶ al. ἐκβάλλαι τὸ λείψανον ἐκ τοῦ τόπου. ⁷ al. ὡς ὅτι. ⁸ al. γίνονται γάρ. ⁹ Longe plura ex aliis mss. ριγῶντες ὑγιαίνουσιν, οἱ τοῖς νεφροῖς ἐταξόμενοι καὶ λιθιῶντες, μόνῃ τῇ τοῦ λειψάνου αὐτοῦ προσφύσει, καὶ ὕδατος ἁγιασθέντος ῥαντισμῷ καὶ πόσει, τοῦ νοσήματος ἀπολύονται, ἀλγυνόμενοι τε νόσῳ οἰαδῆποτε, πρὸς τὴν τοῦ ἱερομάρτυρος καταφεύγοντες βοήθειαν, ἰάσεως ἀπολαύουσι· καὶ διαμένει ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ ὁ ἔπαινος εἰς αἰεὶ. *Febrientes sanantur; renibus et calculo laborantes, per solum corporis ipsius contactum, et sanctificatæ aquæ asperisionem ac potum, a morbo liberantur; tum qui qualicunque affiguntur languore, ad sacri martyris confugientes auxilium, consequuntur medelam: atque permanet gloria ejus et laus in perpetuum.* COT. ¹⁰ deest in al. ¹¹ deest in al.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΦΡΑΙΜ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΕΡΣΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

ΕΦΡΑΙΜ

ARCHIEPISCOPI CHERSONIS

DE MIRACULO QUOD IN PUERO FACTUM EST A S. CLEMENTE SACRO MARTYRE.

(COTEL., *Patres apostolici*, I, 815.)

MONITUM.

Quam ex ms. Regio 804, damus Homiliam Ephraimi, vel Ephraemi, Ephraemii, Ephraem, et Ephremi, Chersonis archiepiscopi, aiunt, aut episcopi, atque martyris, additur ab aliis, exstat quoque in bibliotheca Augustana, et in Scorialensi, necnon alibi procul dubio : atque Latine edita fuit ex Metaphraste per Surium, ad Novembrii diem 23, neque omittitur a Leone Allatio, in Diatriba de Simeonum scriptis. Monet praterea diligentissimus vir de ejusdem Ephraemii Chersonis tractatu Περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, incipiente sic: 'Εξεληθόντος Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας. Illum ego si potuissem reperire, praesentem, frater fratrem non deseruisset. Cot.

I. Θαυμαστός ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, εὐχαί- A
ρον μετὰ τοῦ Προφήτου ¹³ εἰπεῖν σήμερον· καὶ Ὡς
θαυμαστά τὰ ἔργα σου, Κύριε! καὶ Τίς Θεὸς μέγας
ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; καὶ, Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυ-
μάσια μόνοις. Καὶ τί γὰρ ἂν ἄλλο τι προσίμιον τῷ
παρόντι λόγῳ προθήσομαι; Ἀπὸ γὰρ τεχνικῶν με-
θόδων τὸ παρὸν ὑπέρκειται θαῦμα, θαύματος πολλῶν
ὑπερνεστηκότος θαυμάτων, καὶ προφητικῶν αὐτῶν
θαυμάτων ὑπερεξέχοντος, ὡς ὁ λόγος δηλώσειεν.

II. Καὶ οἶδα ὅτι ποθεῖτε ὅν καὶ τίνος τὸ θαῦμα
μαθεῖν, καὶ εἰπεῖν ἡμᾶς καταπειθήσθε· τὸ δὲ ἐστὶ
πρῶτα μὲν Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ
πάν δῶρημα τέλειον· ἔπειτα δὲ Κλήμεντος τοῦ Ῥω-
μαίου, τοῦ μετὰ Πέτρον τῆς ἀληθείας κήρυκος, καὶ
τοῦ τῆς Ῥώμης Ὁρόνου τούτου διαδόχου πιστοῦ·
Κλήμεντος ἐκείνου, οὗ μέχρι καὶ νῦν ἡ σύμπασα τὰς

^a Psal. LXXVII, 56. ^b Psal. XCI, 6. ^c Psal. LXXVI, 14, 15. ^d Jac. I, 17.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ Ita unus codex Allatianus : alter vero ad hunc modum : *Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ*,
εὐχαίρον μετὰ τοῦ προφήτου Δαυὶδ εἰπεῖν σήμερον. Principium homiliae Nectarii, de festo S. Theodori : Ὡς
πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, δίκαιον ἡμῖν σήμερον μετὰ τοῦ Δαυὶδ μελωδικῶς ἀναφθέξασθαι.
Eam homiliam qui contulerit cum nostra, non pauca similia inveniet. Ὁ καὶ παρακατῶν ὁ λόγος δη-
λώσειεν. Vide hic n. 1. Τί τούτου παραδοξότερον εἰργασταί ποτε τῷ προφήτῃ, etc. Πολὺ μὲν τοῦτο ἐκείνου
παραδοξότερον. Hic n. 6. Πρὸ δὲ τούτων, καὶ σὺν τούτοις καὶ μετὰ τούτων, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργάζω-
μεθα. N. 18. Οἶδα γὰρ ὑμῶν τὰς ψυχὰς ἀναβολὰς καὶ ματαίας προφάσεις· παίδων μοι πλῆθος περίεστι.
Ibidem. Ad finem homiliae Nectarius : Ὁ μαρτύρων ἀγλαΐσμα, καὶ ἁγίων ὠραϊσμός. Noster cap. 17. Ὁ μαρ-
τύρων ἀγλαΐσμα, ὅσων τε ἐγκαλλώπισμα. Cot.

sede successor fidelis : Clementis illius cujus hucusque universus orbis salutare fuisse doctrinas vel tacens clamat : Clementis, qui vitis Christi verus exstitit palme, per quem nobis doctrinæ uva maturescens, pietatis et salutis mustum stillavit : Clementis, veræ scalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, sed virtutum ascensionibus, tanquam gradibus quibusdam, ad cælum et cœlestia nos traducit : scalæ, quæ illa a Jacobo visa nequaquam inferior est ^a ; nec ostendit nobis angelos per eam ascendentes ac descendentes, sed hominum animas divinis maxime admonitionibus, velut e gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cujus quidem miraculum cum non didiceritis, o pulcherrime et fidelissime cœtus, quale sit et quantum audire, tanquam pietatis amantes, contendite, et ad sermonem exsultate, ac aures inclinate, atque nostram accusate tarditatem : etenim de hoc gaudeo : tantum, usque ad finem militii, quæso, sic attentum servate animum, nec sinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem subire mentem vestram, et alacritatem emollire : verum vigilantem intellectu ac sensu rem fideliter suscipite. Ita autem habet.

IV. Postquam præclarus et beatissimus Clemens doctrinæ atque apostolatus cursum perfecisset, ac e rebus humanis per martyrii consummationem excessisset ; sicut et liber gloriosi ejus martyrii declarat, quem a vobis non ignorari persuasum habeo ; nequaquam justum esse judicavit Dominus, qui glorificantes ipsum glorificat ^b, non vicissim glorificare illum, qui pro amore erga eum sic decertaverat ; imo admodum glorificare et magnum facere, eumque ut in cœlo angelis, ita hic quoque hominibus clarissimum reddere, per miraculorum demonstrationem, et maxime venerandum : miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinera dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex simbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promisi narrabo.

V. Cum veneratione dignissimum corpus sanctissimi martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis idololatriis projectum fuisset, illudque excepisset templum in profundo a Deo ædificatum, hic quoque maximum edit miraculum Deus admirabilem. Hoc enim facto, cum discipuli ejus una cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, et ut sanctissimas gloriosissimi Clementis reliquias eis ostenderet, quod et factum est, Deum supplices rogarent : protinus immensum illud pelagus desistens ac retrocedens, effecit ut ipsum etiam profundum a piis adiri posset usque ad tria millia. Itaque ingressi, invenerunt domum in figura tem-

^a Gen. xxviii, 12. ^b I Reg. ii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

^{12, 13} f. γεγονέναι vel γυγονίας. ¹⁰ Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyssenus circa medium : Ὡς ἂν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὄλον ἡμῖν γένηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα. Cot. ¹¹ τοῖς ἐκείσε πιστοῖς.

A σωτηριώδεις διδαχὰς καὶ σιγῶσα βοᾷ γεγονότα ^{11, 12} Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος ; τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς παρκάσας, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν· Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλήματος, τῆς οὐ πρὸς γυῶλοφόν τι ὕψος ἐπαναγαγούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσειν, ὡσπερ τισὶ βαθμοῖσι, πρὸς οὐρανόν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαβιθάζουσας· κλήματος, καὶ τῆς Ἰακώβ ἑραθείσης οὐδὲν ἀποδοούσης, οὐκ ἀγγέλου δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δεικνυούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινεῖσιν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς δι' ἀρετῶν τῶ Θεῷ συνεισφερούσης.

III. Οὕτινος δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὧ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ οἶόν ἐστι καὶ ὄσον ^B ἀκηκοῦναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ προσκίρτᾶτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τῆς βραδυτήτος ἡμῶν καταμέμφεσθε· χαίρω δ' οὖν τοῦτου ἕνεκα· μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως συντεταμένην τηρήσατε τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ τινα βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπεισελθεῖν, καὶ τὸ πρόθυμον χαινώσαι ἐάσητε· ἀλλ' ἐργηγοῦναι λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστιν δὲ οὕτως.

IV. Τοῦ αἰδίου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκτελέσαντος, καὶ τῶν τῆδε διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου τελειώσεως μετακωρηχότος· ὡς καὶ ἡ τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ μαρτυρίου βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς ^C πέπεισμαι· οὐ δίκαιον κέρρικεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν Κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον· ἀλλὰ καὶ ὑπερδοξάσαι καὶ μεγαλῦναι, καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέλοις, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστήσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργῶν ἐπιδείξεως, καὶ αἰδουσιμώτατον· θαυματουργῶν, ὧν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐνοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλήθος εἰπεῖν, καὶ χεῖρ διαχαράξαι τὸ ἀπειρον· ἵνα οὖν ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕψασμα ¹⁰ μετὰ τὴν παρὰ μίαν γνοίητε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμην διηγήσομαι.

V. Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀπορριφέντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἐιδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεοδημένου ναοῦ τοῦτο ὑποδεξαμένου, θαυματουργεῖ τι μέγιστον κἀνταῦθα ὁ τῶν θαυμασίων Θεός. Τοῦτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τῶν ἐκείσε πιστῶν ¹¹ ὀδυρομένων, δεῖξαι τε τοῦτοις τὸ πανίερον λειψάνον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὃ τι καὶ γέγονε, πρὸς Θεὸν ἰκετεύόντων, παρευθὲ τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑπολοφῆσαν καὶ εἰς τὴν ἰσοαναποδίσαν, εἰσιτητὸν καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐσεβέσι πεποίηκεν, ἄχρι μιλίων τριῶν. Καὶ δὴ εἰσελθόντες εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἰκίαν.

καὶ αὐτῶ ἐν σορῶ λιθίῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον ἀποθεμιμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον· Οἷς ἄραι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστάς τούτοις ὁ ἅγιος, οὕτως διηγόρευσε· Τὸ μὲν λείψανον ἄραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν, ἵν' ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἡμέρας ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθὸς, διὰ ξηρὰς πεζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθήσεται. Καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐκτοτε γὰρ μέχρι τῆς σήμερον ἐκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο τελεῖται θεουργικῶς μεγαλοῦργημα.

VI. Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμότερον; Τί δὲ τοῦ Ἐλισαίου ἀδοξότερόν τε καὶ ταπεινότερον; πλὴν μὲν οὖν γε ἔνδοξότερόν τε καὶ ὑψηλότερον. Ὁ μὲν γὰρ βάδῳ καὶ ζῶν καὶ ἀπαξ τὴν θάλασσαν διασχίσας, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειργάσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως τῇ μηλοτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμὼν, ἀπαξ καὶ οὗτος τοῦτο τελευματούργηκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων, μετὰ τὴν διάβασιν, φύσιν καταστάντων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραχότων· οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἀπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Ὁ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος! οἷος εἰληγεν ἐκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἔνδοξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ! Ἐπὶ ἑπτὰ γὰρ, ὡς προέφημεν, ἡμέραις ὑποχωρῶν τὸ ἀπειρον ἐκεῖνο πέλαγος, πορείαν εὐεπίβατον τοῖς εὐσεβέσι παρέχεται.

VII. Τοῦτου οὖν οὕτως γινομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεβῶν ἐγγυρῶν καὶ πολιτῶν τῆς Χερσῶνος, τοῦτο ἀκηκόητες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἵκειντο. Μεθ' ὧν καὶ τις ἀνὴρ εὐσεβὴς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄρβενι τὴν ἐπὶ τὸν ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνουν ὁδὸν προθυμώτατα. Καὶ δὴ τὴν πόσιν καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα εἰσέτι τελοῦμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεόδητον ἐκείνον ναὸν εἰσῆσαν· καὶ τῇ σορῶ παραστάντες, ἱκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλιτάνουν, ἀμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ζητούμενοι, καὶ τῷ παιδί δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μακρὰν καὶ ἀπῆμονα, βίου τε εὐμάριαν, καὶ οἷα εἰκόσ γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

VIII. Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν τετελέχασιν, καὶ τὸ τοῦ ἁγίου κατησπᾶσαντο λείψανον, εἰς τοῦπίσω πάλιν ἐξῆσαν. Ὡν ἐξεληθόντων, τὸ ὑδὼρ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐπέδραμεν. Οἱ δὲ μεταστροφέντες, καὶ πέλαγος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῆδε κάκεισε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχειρίζον· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθη, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγένετο, ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζρόως θαυμαστῶσιν τὸν μάρτυρα.

IX. Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ εὐρίσκον, καὶ οἱ ἐν τῷ βυθῷ τούτοις ἐπελήσθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τοὺς τε τοῦ πατρὸς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγὰς; Πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν εἰς θρήνον μετεποίησαν. Τί γὰρ οἷα ἔλαχον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκόσ ἦν

pli marmorei, et illic in capsula lapidea repositum martyris corpus sanctissimum et gloriosum. Quod cum e profundo vellent tollere, noctu illic se sistens sanctus, ita edixit: Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut singulis annis die certaminis mei per septem dies recedens mare, pedestre iter per aridam ad hunc usque locum præparet. Et sermo opere completus fuit. Ab eo siquidem tempore, usque in hodiernum diem, singulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid istud miraculo Mosis inhonoratius est? Quid vero Elisei ignobilius et humilium? quinimo nobilium et altius. Ille siquidem virga, et vivus, et semel, mari scisso, gurgitem iter effecit: alter vero similiter melote Jordanem secans, semel quoque ipse hoc fecit miraculum: ambabus aquis post transitum redactis ad suam naturam, nec postea idem operatis. Hic autem quid? Post mortem; et non semel, sed ab eo tempore usque in hunc diem. O miraculum et gloriam martyris! Quantam consecutus est singulis annis die gloriosi sui certaminis! Septem enim dies, sicut antea diximus, recedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter transitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religiosi incolæ regionis et cives Chersonis, audita re, ad videndum miraculum properarunt. Cum quibus quidam quoque vir pius una cum pia uxore et prole mascula, viam ad sacrosancti martyris templum ducentem summa alacritate peregerunt. Et vero locum assecuti, et miraculum quod adhuc fiebat, intuiti, puerum manu prehendentem, ingressi sunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, suppliciter sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipsum accipere, darique postulantes puero vitam longam et illæsam, cum facili rerum apparatu, et quæ consentaneum est petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, et sancti reliquias exosculati sunt, retrorsum postea redierunt. Quibus egressis, aqua iterum ad suum locum recurrit. Illi autem conversi, et cernentes pelagus esse quod prius iter erat, huc et illuc circumspiciendo, filii inquisitionem aggrediebantur: at ille in arca sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, sed Dei voluntate factum est, ut hic quoque martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cum ergo parentes natum non invenirent, et cogitassent a se fuisse puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus est dicere et patris lamentationes, et matris ululatus? Omne siquidem illud splendidum festum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid vero non

• Exod. xi. b IV Reg. ii.

faciebant? ex iis quæ par erat' vel ipsum lapidem movere ad lacrymas. Genitrix enim oculis ad mare intensis, et manibus in altum sublatis, hujusmodi voces sancto emisit: Hæc sunt, o sancte, tuæ remunerationes? Tales tuæ retributiones erga eos qui ad te studiose accurrunt? Sic laborem a me ex quo accessi sumptum remetitus, mercedem mihi reddidisti? Ubinam est filius meus? Quænam maris belua viscera nati mei laceravit? Quis vero vehemens fluctus insurgens, eum vivum, tanquam sepulcrum, operuit? Quem jam oculis aspiciam? Pro quo autem orabo? Quis vero senectutis mæ efficietur baculus? Cur me, sancte, non fecisti sociam esse in morte filii mei; ut quemadmodum ad te accessi manu illum tenens, ita et ulnis eumdem ferens ad inferos infelix descenderem? O mare et profundum, quonam tui sinu meum detinebis filium? Quomodo autem et eum ales? Hei mihi, filii miserande, filii ante tempus raptæ: filii, qua ratione a meis oculis recessisti? Quibus pedibus revertar? Quemnam autem instar agni exsipientem contemplantor?

X. Pater vero rursus manibus os percutiens, lamentabatur his verbis: Quare, o sancte, orbum me liberis repente effecisti? Cur sic filium meum morte miserrima mori permisisti? Qua de causa iis quæ operaveram contraria mihi obtigerunt? Cum hac spe ad te accessimus? Taliæne sunt dona in eos, qui ad martyres cum desiderio adveniunt? Revera non tu, sed peccatorum meorum procellæ puerum mari tradiderunt. O filii mi, quis tui mortui claudet oculos? Quis vero te sepeliet? Quisnam ioculus elegantissimum, jucundissimumque tuum teget tabernaculum? Ah! prorsus clausit quidem tuos oculos mare; sepeliit vero te gurgis; et venter piscium tibi conditorium fuit.

XI. Hoc itaque lamento cum parentes plangerent, quidam ex iis qui illum convenerant, vix tandem persuaserunt illis ut desisterent lamentatione. Atque ab ejulatu parumper cessantes, domum abierunt. Tempore ergo procedente, et advenientibus diebus quibus sancti memoria celebratur, hæc inter se dicebant, recordantes filii sui: Agedum proficiscamur ad sanctum, ut si aliquid reliquiarum filii nostri, quod fieri non potest, remanserit, tollamus, et cum sancto contendamus iudicio; vel et forte moriamur illic, mortis pueri participes. Hæc itaque dicentes, nondum finito sermone, profectionem inchoarunt. Cumque accessissent, et ad locum pervenissent, atque retrocessisset mare; Deo sicutiam honorante martyrem, primi in profundum insilierunt, stimulante filii desiderio: eosque sequens multitudo pergebat.

XII. Et cum ad omni cultu dignum martyris

Α και λίθον αὐτὸν κινήσαι πρὸς δάκρυον. Ἡ γὰρ τακούσα, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ πελάγει ἐντείνασα ²²⁻²⁴, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς ὕψος διάρασα, τοιάσδε τῷ ἁγίῳ ἤφριε φωνάς· Αὐταί σου, ἅγιε, αἱ ἀμυθαί; τοιαῦτα σου τῶν πόθῳ πρὸς σὲ προστρεχόντων αἱ ἀνταμείψεις; Οὕτω τὸν κόπον ἀντιμετρήσας ὃν ἀφ' ἧς παρεγενόμεν ὑπέμεινα, τὴν ἀντιμισθίαν μοι δέδωκας; Ποῦ μου ὁ παῖς; Ποῖον τοῦ ἐμοῦ τέκνου τὰ σπλάγγνα θηρίον θαλάττης ἐσπάραξεν; Ποῖον δὲ ῥόθιον κύμα κατεπαναστάν, ὡς τάφος, ζῶντα τοῦτο ²⁵ ἐκάλυψεν; Τίνα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄρτι θεάσομαι; Ὑπὲρ δὲ τίνας προσεύξομαι; Τίς δέ μου τοῦ γήρωσ καὶ βακτηρία γενήσεται; Ἴνα τί με, ὦ ἅγιε, μὴ τῷ τοῦ τέκνου θανάτῳ κοινωνῆσαι πεποίηκας, ὡς ἂν ὡσπερ πρὸς σὲ τοῦτο τῇ χειρὶ κατέχουσα παραγέγονα, οὕτως καὶ τῷ ᾄδῃ ἀγκαληφοροῦσα τοῦτῃ ἢ δύστηνος καταβέβηκα. Ὡ θάλασσα καὶ βυθὲ, ποίῳ σου κόλπῳ τὸν ἐμὸν καθέξεις υἱόν; Πῶς δὲ καὶ θρέψεις αὐτόν; οἶμοι τέκνον ἐξελεῖνδον, τέκνον πρὸ ὥρας ἀναρπασθέν· τέκνον, πῶς ἔδυσ τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν, ποίοις ποσὶν ὑποστρέψω ²⁶; Τίνα δὲ ὡς ἄρνα ἐπισκιστρῶντα θεάσομαι;

X. Ὁ δὲ γε πατὴρ τοιαῦτα πάλιν, τῷ χειρὶ τὴν ἔφιν παίων, ὠδύρευτο· Ἴνα τί, ὦ ἅγιε, ἐξαίφνης ἀπαιδὰ με κατέστησας; Ἴνα τί οὕτως οἰκτίστηθ θανάτῳ τὸ ἐμὸν τέκνον θανεῖν παρεχώρησας; Ἴνα τί τὰ ἐναντία ὧν ἤλπισα μοι συνήτησεν; ἐπὶ τοιαύταις πρὸς σὲ παραγεγόμενα; Τοιαῦτα τῶν πόθῳ προσερχομένων τοῖς μάρτυσιν αἱ δωρεαί; Ὅντως οὐ σὺ, ἀλλ' αἱ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων θύελλαι τὸν παῖδα τῇ θαλάσῃ παραδεδώκασιν. Ὡ τέκνον ἐμὸν, τίς σου τοὺς ὀφθαλμοὺς θανόντα ²⁷ καλύψει; Τίς δὲ ἐναφιάσει; Ποῖα δὲ σορὸς τὸ περικαλλῆς καὶ τερπνότητον κατακρύψει σου σκῆνωμα; Ἡ πάντως ἐκάλυψε μὲν σου τοὺς ὀφθαλμοὺς θάλασσα· ἐνεταφίασε δὲ βυθός· καὶ γαστήρ ἰχθύων σορὸς σοι ἐγένετο.

XI. Οὕτω δ' οὖν κοπτομένων τῶν τεκόντων τὸν θρήνον, τῶν ἐκεῖσε συνελθόντων τινῶν, μόλις ποτὲ τοῦ θρήνου ἀνεῖναι τούτους πιπέλασι. Καὶ δὴ τῆς οἰμωγῆς καὶ πρὸς ὀλίγον παυσάμενοι, οἰκαδε ὤχοντο. Τοῦ οὖν χρόνου προοδεύσαντος, καὶ τῶν τῆς τοῦ ἁγίου μνήμης ἡμερῶν καταλαβουσῶν, τοιάδε πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἰδίου τέκνου γενόμενοι· Δεῦρο δὴ καὶ πορευθῶμεν πρὸς τὸν ἅγιον, ὡς ἂν εἰ ποῦ τι λείψανον, ὅπερ ἀδύνατον, ὑπελείφθη τοῦ τέκνου ἡμῶν λαθώμεθα, καὶ τὸν ἅγιον δικασώμεθα, εἰ πως καὶ θανοῦμεν ἐκεῖσε, τῷ θανάτῳ τοῦ παιδὸς κοινωνήσαντες. Ταῦτ' οὖν εἰπόντες, οὕτω τέλος τοῖς λεγομένοις θεθείκασι, καὶ τὴν πορείαν ἀπήρξαντο. Καὶ δὴ παραγεγονότες, καὶ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τῆς θαλάσσης ὑποχωρησάσης, τιμῶντος τοῦ θεοῦ κἀνταῦθα τὸν μάρτυρα, τῷ τοῦ τέκνου πόθῳ δακνόμενοι, πρῶτοι τῷ βυθῷ εἰσπηδήσαν· ἐφεπόμενόν τε τούτοις τὸ πλήθος ἐπήρχετο.

XII. Καὶ δὴ τὸν πάνσεπτον ναδὶ καταλαβόντες τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

²²⁻²⁴ Sic legendum, non ἐκτείνασα, ut ediderat Cotelerius, qui verterat *extensis*, neque enim Græcæ ἐκτείνεν ὀφθαλμοὺς dixeris, sed ἐντείνεν, *intendere*, non *extendere oculos*. CLER. ²⁵ al. τούτων. ²⁶ Ποίοις ποσὶν ὑποστρέψω. Minus cominade conversa sunt hæc apud Surium. Sed nos non solemus in fidem Interpretum inquirere: enimur melius interpretari. Cot. ²⁷ al. θανόντος.

μάρτυρος, ὃ τοῦ θαύματος! ὁρῶσι τὸ ἴδιον τέκνον ζῶν καὶ φαιδρὸν καὶ ἀλλόμενον. Ὡς δὲ ἐν θαύμασι θαῦμα περιτυχόντες, ἐκπλαγέντες τε τῷ ἔξαισίῳ μεγαλουργήματι, πρῶτα μὲν τὸ θεῖον ἐγέταιρον· ἔπειτα δὲ τὸν μάρτυρα εὐχαριστηρίοις φωναῖς ἐπευφημίζον· εἶτα τῷ νέῳ ἐπέθοντο, πῶς σέσωσαι, τίνος ζωογονῶντος, τίνος φυλάσσοντος, καὶ τίνος τρέφοντος. Ὁ δὲ γε παῖς, τῇ μὲν μίξ χειρὶ κατέχων τὴν λάρνακα, τῇ δὲ ἐτέρῃ δακτυλοδεικτῶν τὸν ἔνδοθεν κείμενον, τοῖς ἐρωτῶσιν ἀνταπεκρίνετο· Οὗτός μου μετὰ Θεὸν καὶ ζωὴ καὶ τροφή, καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ θηρίων ἀμυντήριον ἐγεγόνει· οὗτός με καθ' ἐκάστην ἐτιθη- νίκο λαμπρότατα.

XIII. Οἱ δ' οὖν τεκόντες, θάμβει καὶ χαρᾷ συσχε- βέντες, τῇ τε πίστει πλέον βεβαιωθέντες τοῦ μάρτυ- ρος, δι' οὗ τὸν νεκρὸν νομισθέντα υἷδν ζῶντα ἀπελιθ- ραν, τοὺς προτέρους θρήνους εἰς εὐχαριστιαν ἐτρέ- φαντο, τοιάδε τῷ ἀγίῳ ἐπιδοῦμενοι· Ὡς ἀληθῶς ἄρα ναυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, καὶ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων. Ἔσωσας ἡμῶν, Ἄγιε, τὸν υἷδν, ἀπέδωκας ἡμῖν τὸν οὐκ ἐλπίζομενον. Ἡ οὐρανὲ καὶ γῆ, καὶ σὺ βυθὲ, ὁ πρὶν ὑφ' ἡμῶν ἐπαρώμενος, ἐκστηθι τῷ ὑπὲρ φύσιν τούτῳ μεγαλουργήματι. Ἦλιως δὲ καὶ αὐτὸς γενοῦ, Ἄγιε, ὡν πρὸς σὲ τῇ θλίψει τρυχόμε- νοι ἐπράξαμέν τε καὶ εἴπομεν· μὴ ἀνταποδώσεις ἡμῖν τὴν τῶν βλασφημιῶν ἀνταπόδοσιν. Τὸν υἷδν ἀπελά- θομεν, τὸν νεκρὸν διὰ σοῦ νῦν ἀναστάντα ἐδεξάμεθα, τὴν τοῦ γῆραος βακτηρίαν σῆ βοήθεια πάλιν ἔχομεν. Τί τὰ πολλὰ λέγομεν; τὸν οὐ τριήμερον ἀλλ' ἐνιαύ- σον νεκρὸν, καὶ οὐ λίθῳ ἀλλ' ὕδατι καλυπτόμενον, καὶ οὐχ ὑπὸ σκωληκῶν, ἀ τῆς τοῦ σώματος ἐστὶ φύ- σεως ἰσία, δαπανηθέντα, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ ἰχθύων ὡς ἐνομοίσαμεν καταβρωθέντα, σῶν διὰ σοῦ ἀπελάθο- μεν. Εὐγε τῆς χάριτος, εὐγε τῆς δόξης, εὐγε τῆς δυ- νάμεως καὶ τῆς εὐεργεσίας σου, Ἄγιε. Οὕτω τοῖνον τὸν ἄγιον μετὰ δακρύων ἐπευφημήσαντες, τὸν παῖδα ἀράμενοι, οὐκαδε παρεγένοντο, πᾶσι τὸ θαῦμα ἐκδιη- γούμενοι.

XIV. Τί οὖν πρὸς ταῦτα καὶ παρισώσασιν; τὸν Ἥλιαν φασὶ ποτε τὸν νεκρὸν ζῶντα υἷδν τῇ ἰδίᾳ ἀπο- δοῦναι μητρὶ· ὁ μέγα τε ὑπάρχει καὶ ὑπερθαύμα- σον. Ἀλλὰ καὶ τῷ Ἐλισσαίου ποτὲ, ὡς ἰστοροῦσι, μνήματι, ὑπὸ τινῶν ἀνδροφόνων φονευθέντα τινά, καὶ ἐν αὐτῷ βεβηθέντα, εὐθὺς ἀνεγερθῆναι τε καὶ ζῆσαι· ὁ μείζων τοῦ προτέρου καὶ ἔξαισιώτερον. Καὶ Πέτρος δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἡ τῶν ἀποστόλων κορωνίς, τὴν κωχιοτρόφον ἐκείνην χήραν Ταβιθὰν θανοῦσαν αὐθόρον προσευχῇ ἐξανέστησεν. Ταῦτα μὲν οὖν θαυ- μαστά καὶ ὑπέρλαμπρα· τὸ δὲ παρὸν θαῦμα, ὅσον τούτων ὑπερανέστησεν!

XV. Καὶ ὅρα μοι προσέχων τὸ ὑπέροχον τοῦ θαύ- ματος. Ὁ μὲν Ἥλιος, ὡς προέφημεν, ἄρτι θανόντα τὸν παῖδα καὶ οὐπω καταψυχθέντα, ἀλλ' εἰσέει τὸ θερ- μὸν τῆς φύσεως διασώζοντα, ἐξανέστησεν. Ἡ δὲ τοῦ

templum pervenissent, o miraculum! vident filium suum viventem ac lætum atque exsipientem. Ut vero in miraculis miraculum offenderunt, obstupe- scentes super magno eximioque opere, priimum quidem Deo honorem dederunt; deinde vero mar- tyrem acclamationibus et gratiarum actionibus pro- secuti sunt. Postea adolescentem interrogarunt, quo pacto servatus fuisset, quonam vitam dante, quonam custodiente, et quonam nutriente. Puer autem, una quidem manu tenens arcam, alia vero indicans digito eum qui intus jacebat, interrogan- tibus vicissim respondit: Hic mihi post Deum et vita, et alimentum, et adversus marinas belluas propugnaculum existit: hic me quotidie splendi- dissime nutrebat.

XIII. Parentes autem, admiratione ac lætitiæ de- tenti, et in fide martyris magis confirmati, per quem filium quem putaverant mortuum, viventem receperant, priores luctus in gratiarum actionem converterunt, taliaque acclamarunt sancto: Quam vere utique mirabilis Deus in sanctis suis a, et vo- luntatem timentium se faciens, deprecationemque eorum exaudiens b. Servasti, sancte, filium nostrum; reddidisti nobis quem non sperabamus. O cœlum et terra, tuque gurges prius a nobis execrate, ob- stupesce super hoc naturam excedente magno opere. Esto autem tu quoque, o sancte, propitius, in iis quæ contra te afflictione contriti cum fecimus, tum diximus: ne retribuas nobis conviciorum retribu- tionem. Filium recuperavimus, mortuum nunc per te suscitatum accepimus, baculum senectutis tuo auxilio iterum habemus. Quid dicimus multa? non triduanum sed annum mortuum, nec lapide sed aqua obtectum, nec a vermibus juxta corporis naturam consumptum, sed a piscibus ut arbitri- sumus devoratum, salvum per te recepimus. Euge gratiam; euge gloriam; euge potentiam et benefi- cium tuum, o sancte. Hoc igitur modo sanctum cum lacrymis et acclamationibus prosecuti, puerum tollentes, revenere domum, cunctis miraculum enarrantes.

XIV. Quid ergo cum his conferemus? Eliam aiunt olim filium mortuum matri propriæ viventem reddidisse c; quod et magnum est et valde admi- rabile. Sed et referunt, ad Elisei aliquando sepul- crum quemdam ab aliquibus homicidis interfectum ac in eo projectum, statim resurrexisse ac vixisse d: quod priore majus est atque mirabilius. Et vero inter eos qui ad nos pertinent, Petrus apostolorum vertex, illam pauperum altricem viduam Tabitham mortuam, eadem hora precibus suscitavit ad vitam. Hæc equidem mirabilia sunt et longe clarissima. At præsens miraculum quantum ea exsuperat!

XV. Et vide mihi atque considera miraculi excel- lentiam. Elias quidem, ut ante diximus, modo mortuum puerum, quique nondum refrigerat, sed adhuc naturæ calorem conservabat, suscitavit. Eli-

a Psal. LXXVII, 36. b Psal. CXLIV, 19. c III Reg. XVII. d IV Reg. XIII.

s:oi autem virtus duabus de causis miraculum perfecit; una quidem, ostendens prophetam qui ignorabatur; alia vero, non concedens eadem etiam post mortem. Petrus autem sua virtute, et precibus eorum qui a vidua beneficio fuerant affecti sumptis in auxilium, ipse quoque eam modo defunctam resuscitavit. At sanctus martyr Clemens; o miraculum! non mortuum recentem, sed annum, vel ut melius dicam, eum qui in unoquoque momento ejusque tenuissima parte moriebatur, puerum conservavit. Et scitis omnes qui rei periculum fecistis, quanto tempore verisimile erat puerum in profundo tam vasto conservari.

XVI. Verum mihi diligenter consideranti, non unum mortuum: sed quanto temporis spatio scimus puerum in aqua suffocari, id tempus repetentes eaque intervalla remetientes, inveniemus tot mortuos a sancto fuisse suscitatos. Quodque est admirabilius, non ab aquarum duntaxat suffocatione, sed et a bestiarum læsione puerum tutatus est. O gratiam! o virtutem quæ utraque ostendit; et aquæ compedes, et belluarum propulsationem. Ad hæc quid dicitis? Nonne hoc miraculum alia superat? Nisi quis nos male accuset, ut illud super miracula prophetica extollentes. Nulla eam ob rem nos macula attinget. Etenim aperte scitis sacrum martyrem in eadem gloria et in iisdem tabernaculis esse cum sanctis martyribus, apostolis, prophetis, ipsisque angelis.

XVII. Sed, o martyrum splendor, et sanctorum decus, primitiæ hierarcharum; vide hunc et nunc præsentem cœtum, pium et Dei amantem, qui a vitæ fluctibus quotidie submergitur; tuis precibus illæsum custodi et serva incolumem; ac dæmones qui instar ferarum immanium insiliunt, animæque nobilitatem devoratos se esse minantur, intercessionum tuarum jaculo expellas, o sanctissime. At certe et vos, et fidelissima congregatio, huc agite mihi, obsecro: per bona Deoque grata opera nos dignos sancti gratiis, ac donis efficiamus. Et primo quidem charitatem erga Deum et inter nos ipsos sinceram ac imperturbatam servemus; deinde ab omni maledictio, omni mendacio, omni perjurio, nos repurgemus.

XVIII. Ante hæc vero et post hæc eleemosynam faciamus, quæ et magis scit Deum placare, ac propitium reddere peccatis nostris. Quis enim ejus oblitus, regnum Dei possederit? Nemo nostrum prætexat paupertatem, nemo viduitatem, nec liberorum educationem; frigidam has perniciosasque excusationes. Nemo vestrum vidua illa pauperior est, quæ nihil aliud præter pugillum farinæ possidebat, ad hæc alebat liberos, quæ tamen suam aut filii vitam non prætulit misericordiæ. Ne excusamus excusationes in peccatis. Deus non irridetur. Aspiciamus mente ad

a III Reg. xvii. b Psal. cxl, 4 c Gal. vi, 7.

Ἐλισσαίου δύναμις θυοῖν εἴνεκα αἰτιῶν τὸ θαῦμα τετέλεκεν· ἐνὶ μὲν, ἀγνοούμενον προφήτην δεικνύουσα, ἐτέρῳ δὲ, μὴ συγχωροῦσα φόνον καὶ μετὰ θάνατον. Ὁ δὲ γε Πέτρος τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, καὶ τὴν τῶν εὐεργετούμενων παρὰ τῆς χήρας εὐχὴν συνεργὸν λαβόμενος, ἄρτι καὶ αὐτὸς ταύτην θανοῦσαν ἐξανεστήσατο. Ὁ δὲ γε ἱερομάρτυς Κλήμης, ὃ τοῦ θαύματος! οὐκ ἄρτιθανῆ, ἀλλ' ἐνιαυσιαῖον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καθ' ἑκάστην στιγμὴν καὶ ταύτης τῷ λεπτοτάτῳ ἀποθνήσκοντα παῖδα διέσωσεν. Καὶ ἴστε πάντες οἱ πεπειραμένοι τοῦ πράγματος, πόσον εἰκὸς ἦν παῖδα ἐν οὕτῳ ἀπλήτῳ βυθῷ διασωθῆσαι χρόνον.

XVI. Ἄλλὰ μοι ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐχ ἓνα νεκρὸν, ἀλλ' ὅσην ὥραν ἴσμεν ἐν ὕδατι παῖδα πνίγεσθαι, τὸν χρόνον ἀναποδίζοντες, καὶ ταύτας ἀναμετροῦντες, τοσοῦτους νεκροὺς ἀνεστάναι τὸν ἅγιον ἐφευρήσομεν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ τῆς τῶν ὕδατων μόνον πνιγμονῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θηρίων βλάβης τὸν παῖδα διέσωσεν. Ὁ χάριτος, ὃ δυνάμει ἀμφοτέρω δεικνυμένης, καὶ τῷ ὕδατι πέδησις ²⁰, καὶ τῶν θηρίων ἀμυντήριον. Πρὸς ταῦτα τί φατε; Οὐχ ὑπέκειται τὸ θαῦμα τῶν ἄλλων; Εἰ μὴ τις ἡμᾶς κακῶς καταμέμφοιτο, ὡς προφητικῶν τοῦτο θαυμάτων ὑπεξείροντας ²¹. Οὐδεὶς ἡμῶν μῶμος τοῦτου χάριν καθίσταται. Καὶ οἴδατε γὰρ σαφῶς τὸν ἱερομάρτυρα, καὶ ὁσίων, καὶ μαρτύρων, καὶ ἀποστόλων, καὶ προφητῶν, καὶ ἀγγέλων αὐτῶν, ὁμῶδοξον ὑπάρχειν αὐτῶν καὶ σύσκητον.

XVII. Ἄλλ', ὃ μαρτύρων ἀγλαΐσμα, ὁσίων τε ἐγκαλιώπισμα, ἱεραρχῶν ἀκροθίνιον, ἴδε τοῦτο καὶ τὰ νῦν τὴ παρὸν σύνταγμα, τὸ εὐσεβὲς καὶ φιλόθεον, καὶ καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν τοῦ βίου κλυδωνισμῶν καταποντιζόμενον ταῖς σαῖς λιταῖς ἀδελφῆς φρούρει τε καὶ περισώζει· καὶ τοὺς ὡσεὶ θήρας ἀγρίους ἐπιπηδῶντας δαίμονας καὶ καταφαγεῖν τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς ἐπαπειλοῦνται, τῷ τῶν σὺν πρσβεῖων ἀκοντίῳ ἀποδιώκοις, πανόσι. Ἄλλ' οὖν καὶ ὑμεῖς, ὃ πιστότατον ἄθροισμα, δευτέ μοι παρακαλῶ· δι' ἀγαθῶν ἔργων καὶ θεοφιλῶν ἀξίως ἑαυτοὺς τῶν τοῦ ἁγίου χαρίτων καὶ δωρεῶν ἐργασώμεθα. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπην, εἰλικρινῆ καὶ ἀθλόωτον φυλαξώμεθα: Ἐπειτα πάσης λοιδορίας, καὶ παντὸς ψεύδους, καὶ πάσης ἐπιπορίας, ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν.

XVIII. Πρὸ δὲ τούτων καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργασώμεθα, ἢ καὶ μᾶλλον οἶδε τὸν Θεὸν θεραπεύειν, ἢ εὐών· τε ποιεῖν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Τίς γὰρ ταύτης ἐπιλαθόμενος, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσειεν; Μηδεὶς ἡμῶν προβαλέσθω πενίαν, μηδὲς χηρείαν, μητε παιδοτροφίαν, τὰς ψυχὰς ταύτας προφάσεις καὶ ὀλέθρους. Οὐδεὶς ὁμῶν τῆς χήρας ἐκελεῖς; πενέστερος, τῆς μηδὲν ἕτερον εἰ μὴ δράκα κεκτημένης ἀλεύρου, καὶ ταῦτα παιδοτροφούσης, καὶ μὴ προσημιάσης τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἢ τῇ ²² τοῦ τέκνου, ὑπὲρ τὸν ἑλῶν. Μὴ προφασίζώμεθα προφάσεις ἐν ἡμῶν

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ f. πέδησιν. ²¹ f. ὑπεξείροντας. ²² l. τὴν.

ταίς. Θεός οὐ μωκτηρίζεται. Ἐμβλέψωμεν τῶν ὡφ
 εἰς τὰ ταμεία ἡμῶν ἴδωμεν εἰ μὴδὲν ἡμῖν τῆς
 ἐπιμέρου τροφῆς περισσεύεται. Μὴ μνηδὼν κύκλους
 ἀναμετρήσωμεν, καὶ περιόδους ἐνιαυτῶν· ἄλλος ὁ
 τούτων προνοητὴς καὶ μεριμνητὴς, καὶ ἡμεῖς ἀγνωσ-
 μεν. Ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ἐξεταστάς καταστή-
 σωμεν καὶ εἰ μὲν μὴδὲν ἡμῖν, ὡς προσέφημεν, τῆς ἐφη-
 μέρου τροφῆς περισσεύει, οἶδεν ὁ Θεός συμπαθεῖν τῇ
 ἐνδείᾳ δεδουλωμένοις· εἰ δὲ μὴ μόνον βρωτῶν καὶ πο-
 τῶν τὰ ταμεία ἡμῶν βρισθόντα θεασόμεθα, ἀλλὰ καὶ
 χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν ἄλλων ἃ τοῖς φιλοκτη-
 μοσιν ἔπεται, ἄλλων πεινῶντων καὶ ριγῶντων, γνωσώ-
 μεθα ὡς τὸ αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον πῦρ ἑαυτοῖς
 θησαυρίζομεν. Ἴν' οὖν τοῦτο ἐκφύγωμεν, ταῖς ²¹ τοῦ
 Θεοῦ ἐντολαῖς ὁση δύναμις πορευώμεθα· ὡς ἂν τῆς
 τοῦ ἱερομάρτυρος πρεσβείας κατεμνησθώμεν, καὶ
 τῶν ἀποβρήτων καὶ αἰωνίων τοῦ Χριστοῦ ἀγαθῶν
 ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν
 καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν (31).

A nostra cellaria : videamus an nihil nobis quotidiani
 alimenti redundet. Ne mensium orbis dimetiamur,
 et annorum ambitus : alius est eorum provisor et
 curator, etiam si nos ignoremus. Nos ipsos consti-
 tuamus nostrarum rerum inquisitores : et si qui-
 dem nihil nobis, ut prius diximus, quotidiani ali-
 menti supersit, novit Deus misericordia affici erga
 eos qui inopiae subjecti sunt : sin autem conclavia
 nostra viderimus, non solum cibis et potibus oner-
 ata, sed etiam auro et argento, caeterisque quae
 opum cupidos comitantur ; cum interim alii esuriant
 et algeant, cognoscamus, quod aeternum ac sine
 carentem ignem nobis in thesaurum recondimus.
 Ut ergo illum effugiamus, in Dei mandatis pro vi-
 ribus ambulemus : ut et sancti martyris interces-
 sione fruemur, et ineffabilia aeternaque Christi
 consequamur bona : gratia et benignitate Domini
 nostri Jesu Christi ; cui gloria et imperium, nunc
 et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ἐκφύγωμεν, ταῖς. Interserenda praepositio ἐν, quae excidit ob similem finem verbi praecedentis.

VARIORUM NOTÆ.

(31) Hactenus in Clementina Opera : quae
 nūnam omnia haberemus, cum vera, cum ascri-
 ptitia. Nescio enim quo fato sub uno Clementis
 nomine tot apocrypha pullulaverint, veteribus, mi-
 nusque a nostra memoria remotis temporibus.
 Periodes Petri, Recognitiones, Disputatio Petri et
 Apionis, Clementina, Constitutiones apostolicæ,
 Canones apostolorum, Doctrina Clementis, Ser-
 mones de providentia et justo judicio Dei, laudati
 ab Anastasio Antiocheno, quaestione 96, pag. 526.
 Ὁ δὲ ἱερεὺς, inquit, καὶ ἀποστολικὸς διδάσκαλος Κλή-
 μης, ἐν τῷ Περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ
 πρώτῳ λόγῳ τοιοῦτόν τι λέγει· Ὅσπερ δυνατόν καὶ νῦν
 ἀνθρώπων (sensus postulat Θεὸν) πλάττειν ἀνθρώπους,
 κατὰ τὴν προτέραν τοῦ Ἀδάμ διάπλασιν, οὐκ ἐτι
 οὕτω ποιεῖ, διὰ τὸ ἅπαξ χαρίσασθαι τῷ ἀνθρώπῳ
 ἀνθρώπους γεννᾶν, εἰπὼν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν, τὸ
 αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν
 γῆν· οὕτω, φησὶ, τῇ παντεξουσίᾳ καὶ προνοητικῇ αὐτοῦ
 δυνάμει, καὶ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν καὶ τελευτήν,
 φυσικῇ τινὶ ἀκολουσίᾳ καὶ τάξει, τῇ τῶν στοιχείων
 μεταβολῇ ἕκωνόμησε γίνεσθαι, κατὰ τὴν οὐσιώδη
 αὐτοῦ θεογνωσίαν καὶ κατάληψιν. Ἐκουσας φωνῆς
 ἱερῆς Πατρὸς πατέρων, etc. Hoc est, Sanctus autem
 ei apostolicus doctor Clemens, in primo sermone De
 providentia et justo judicio Dei, ejusmodi quid ait :
 Quemadmodum cum fieri possit, ut et nunc Deus
 formet homines, juxta primam illam Adami forma-
 tionem, non tamen amplius ita facit, eo quod semel
 homini generare homines concesserit, his verbis ad

naturam nostram prolatis, Crescite, et multiplica-
 mini, et replete terram (Gen. 1, 28). Sic, inquit,
 omnipotente et provida sua virtute, etiam corporum
 resolutionem ac finem, naturali quadam consequen-
 tia et ordinatione, per mutationem elementorum fieri
 constituit, secundum substantialem suam cognitionem
 divinam et comprehensionem. Audiisti sacrum vocem
 Patris patrum, etc. Quibus pseudepigraphis jun-
 gendæ Decretales Epistolæ quinque; necnon Apo-
 calypsis Petri, sive Revelationes B. Petri apostoli,
 a discipulo ejus Clemente in uno volumine reductæ,
 dicitur Epistola Jacobi de Vitriaco episcopi Acco-
 nensis ad Honorium III, Spicilegii Acheritani t. VIII,
 p. 382. Uti taceam libros memoratos Recog., 1, 17;
 III, 74, 75, et v, ult. Jam vero citatur noster absque
 certa voluminis indicatione, per Basilium, cap. 29
 libri De Spiritu sancto ; Dionysium, De divinis nomi-
 nibus, cap. 5, n. 9 ; Anastasium Ὁδηγοῦ cap. 2, et
 pseudo-Athanasium tractatu Περὶ ὄρων t. II, p. 42,
 ac Disputatione adversus Arium tom. I, pag. 135.
 Denique fragmenta Clementi attributa protulimus
 in testimoniis Veterum, et prima Nota in Consti-
 tut. apostol., itemque ad Recognit., lib. 1, cap. 24.
 Nec dubium est quin Clementina multa Clementis
 Romani, permista cum Clementinis aliis Clementis
 Alexandrini, contineant libri Florilegiorum theolo-
 gicorum. Sed ea discriminare, non opis est nostræ,
 non instituti, qui ad Ignatiana cito gressu propera-
 mus. Cor.

S. BARNABAS APOSTOLUS

PROLEGOMENA

VETERUM TESTIMONIA DE S. BARNABA ET EJUS EPISTOLA

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 115. Venet., 1765, in-fol.)

I.

CLEMENS ALEX. *Στρωμ.* lib. II, cap. 6, pag. 445, edit. Oxon.

Merito igitur Barnabas apostolus, *Ex ea quam accēvi, inquit, parte, etc., Epist. cap. 1.*

Ειχότως οὖν ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας· Ἄφ' οὗ, φησὶν, ἔλαβον μέρους, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 7, pag. 447.

Et Barnabas apostolus: *Væ qui sunt intelligentes apud se ipsos. Cap. 4.*

Καὶ Βαρνάβας ὁ ἀπόστολος· Οὐαὶ οἱ συντετοὶ παρ' ἑαυτοῖς.

IDEM, *ibid.*, cap. 15, pag. 464.

Sed et David, et ante David Moyses, per hæc trium dogmatum ostendunt cognitionem. Hæc quidem Barnabas. Cap. 10.

Ἄλλὰ καὶ Δαβὶδ, καὶ πρὸ Δαβὶδ ὁ Μωϋσῆς, τῶν τριῶν δογματῶν τὴν γνῶσιν ἐμφαίνουσιν διὰ τούτων. Ταῦτα μὲν ὁ Βαρνάβας.

IDEM, *ibid.*, cap. 18, pag. 472.

Mystice profecto Barnabas: *Deus qui universo mundo dominatur, inquit, det, etc. Cap. ult.*

Ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησὶ, δόξη, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 20, pag. 489.

Non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Barnabam apostolicum (erat autem is ex LXX et Pauli adjutor) his verbis dicentem: *Antequam Deo credamus, etc. Cap. 16.*

Ὅ μοι δεῖ πλείονων λόγων, παραθεμένῳ μάρτυρι τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν· ὁ δὲ τῶν ἐβδομήκοντα ἦν, καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου· κατὰ λέξιν ὡδὲ πως λέγοντα· Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, lib. V, cap. 8, pag. 677.

Ex adverso autem permittit vesci iis, quæ habent fessam unguam et quæ ruminant; significans, inquit Barnabas, *oportere adhærere iis qui timent Dominum, etc. Cap. 10.*

Ἐμπαλιν δὲ ἐπιτρέπει δειχλοῦν καὶ μηρυκώμενον ἐσθίειν· μηνύων, φησὶν ὁ Βαρνάβας, κολλᾶσθαι δεῖν μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, κ. τ. λ.

IDEM, *ibid.*, cap. 10, pag. 685.

Quin etiam Barnabas, qui et ipse prædicavit verbum una cum Apostolo in ministerio gentium: *Simplicius, inquit, vobis scribo, ut intelligatis. Deinde paulo inferius, jam exhibens manifestius traditionis gnosticæ vestigium, dicit: Quid eis dicit alius propheta Moyses? Ecce hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, etc. Cap. 6.*

Ἄλλὰ καὶ Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ, κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν τὸν λόγον, Ἄπλούστερον, φησὶν, ὑμῖν γράφω, ἵνα συνίητε. Εἴθ' ὑποβάς, ἥδη σαφέστερον γνωστικῆς παραδόσεως ἔχους παρατιθέμενος, λέγει· Τί λέγει ὁ ἄλλος προφήτης Μωϋσῆς αὐτοῖς; Ἴδου τὰδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Εἰσελθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, κ. τ. λ.

II.

ORIGENES, *lib. 1, contra Celsum, num. 63, tom. 1, pag. 378, edit. Paris. 1733.*

Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ Ἐπιστολῇ ... οὗ ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὅτις ὑπὲρ πάντων ἀνομιῶν ἀνομιωτέρους. *Philocaliæ, cap. 17.*

Scriptum porro est in Barnabæ catholica Epistola : ... Apostolos a Jesu fuisse electos, qui improbi erant ut nulli magis. *Cap. 5.*

IDEM, *Περὶ ἀρχῶν, lib. III, cap. 2, num. 4, tom. I, pag. 140.*

Eadem quoque Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quosque angelos dicit : viæ quidem lucis, angeles Dei; tenebrarum autem viæ, angelos Satanæ. *Cap. 18.*

Lege sis ejusdem Origenis lib. 1 Explanat. in Epist. ad Rom. 1, 24.

III.

EUSEBIUS, *Hist. eccl., lib. III, cap. 25.*

Rufino interprete.

Post hæc jam scriptura est, quæ dicitur Actus Pauli; sed et libellus qui appellatur Pastoris; et Revelatio Petri, de quibus quam maxime dubitatur. Fertur etiam Barnabæ epistola.

Ἐν τοῖς νόμοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή; ὅ τε λεγόμενος Ποιμὴν, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή. *Lege Nicephorum, lib. II, cap. 46.*

Valesio interprete.

Pro spuris habendi sunt etiam Actus Pauli, et liber Pastoris titulo in scriptus, et Revelatio Petri; Barnabæ item epistola.

IDEM, *ibid., lib. VI, cap. 14.*

Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου Γραφῆς ἐπιτετημημένας πεποιήται διηγήσεις· μὴ δὲ τὰς ἀναλεγόμενας παρελθῶν· τὴν Ἰουδα, λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς· τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψιν. *Lege Nicephorum, lib. IV, cap. 33.*

Idem (Clemens) in libris Ὑποτυπώσεων, omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti Scripturarum compendiosam instituit enarrationem; ne illis quidem prætermisissis Scripturis, de quibus inter multos ambigitur: Judæ epistolam et Barnabæ, ac reliquas catholicas epistolas intelligo, et Revelationem quæ dicitur Petri.

Alium locum EUSEBII ex Hist. Eccl., lib. VI, cap. 13, superius retulimus inter veterum testimonia de Epistolis CLEMENTIS.

IV.

HIERONYMUS, *lib. De viris illustribus, cap. 6, cum vetere Græco interprete.*

Βαρνάβας Κύπριος, ὁ καὶ Ἰωσήφ Λευίτης, μετὰ Παύλου τῶν ἔθνῶν ἀπόστολος κατασταθεὶς, μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴν συνέταξεν, ἣτις εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκεται.

Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur.

Lege Adonem Viennensem, in libro De festivitatibus, ad. III Idus Jun.; Notkerum, Freulfum, Honorium Augustod.

IDEM, *lib. XIII Comment. in Ezechiel. XLIII, 19.*

Vitulum autem qui pro nobis immolatus est, et multa Scripturarum loca, et præcipue Barnabæ Epistola quæ habetur in scripturas apocryphas, nominat. *Cap. 8.*

Idem Hieronymus, adversus Pelagianos, *lib. III, cap. 1, locum S. Barnabæ de apostolis, laudatum ab Origene, lib. 1 contr. Celsum, perperam citat sub nomine B. Ignatii.*

NICEPHORUS CP. in fine Chronographiæ suæ Epistolam Barnabæ posuerat inter libros Novi Testamenti, quibus contradictum fuit, ut patet ex Anastasii Bibliothecarii versione.

PATROL. GR. II

21

RECENTIORUM JUDICIA

DE EPISTOLA SANCTI BARNABÆ APOSTOLI.

I.

(J. B. COTELERIUS, *Patres Apostolici*, t. I, p. 5, ed. Amstelodami 1724.)

De vita et nomine Barnabæ. Refertur a B. Luca Josem seu Josephum, Levitam, genere Cyprium exstitisse. Scilicet ea in insula plurimi debebant Judæi : a quibus postea, imperante Trajano, uti discimus per Dionem Cassium in Historia illius imperatoris, Eusebium in *Chronico*, Orosium, lib. vii, cap. 12, atque hujus asseclam, pseudo-Hieronimum, tractatu de locis ex Actis apostolorum, infinita hominum multitudo jugulata fuit, urbsque Salamis, peremptis omnibus incolis, funditus eversa. Dicit etiam Lucas Josem cognomen Barnabæ ab apostolis tulisse (quo significetur υἱὸς παρακλήσεως, id est, *filius consolationis et exhortationis*). Utrumque enim παρακλήσεως denotat; quamvis B. Hieronymo ad Titi ii, 15, magis consolationem quam exhortationem sonet. Tradit quippe sanctus Augustinus, alios verbum παρεκλήθη, psal. cxviii, 52, vertisse *consolatus sum*, alios *exhortatus sum*. Et utraque versio cernitur in S. Hilario; qui ad ejusdem psalmi versiculum 76, τοῦ παρακλέσαι reddit *ut exhortetur*; locumque Apostoli II Cor. i, 3, ita effert: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater miserationum, et Deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione*. Ubi Vulgata: *Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo*, etc. Sic etiam apud Luciferum, libro *De non conveniendo cum hæreticis*, hoc modo citatur Apostolus, Hebr. iii, 13: *Sed consolamini vosmetipsos*, pro quo Vulgatus interpretatur *adhortamini*. A Gregorio autem Nazianzeno, in oratione 56, παρακλήτης I Joan. ii, 1, exponitur *παραινέτης, exhortator*. Multaque similia passim reperies. Denique sanctus Ambrosius in illud psal. cxviii, 76: *Ut exhortetur me*, ait: *Aliqui codices habent in hoc loco, ut consoletur me. Sed etiam in Apostolo legimus exhortationem pro consolatione dictam, et consolationem pro exhortatione*. Ex his duabus significationibus παρακλήσεως, primam in explicando nomine Barnabæ accipiunt, Œcumenius ad Act. iv, 36, dum id nominis vult esse μαρτύριον ἀρετῆς φιλοκτιρμονος, et demonstrare παραμυθίαν καὶ οἰκτιρμόν; Notkerus in Martyrologio, tomo VI *Antiquæ Lectionis* Heurici Canisii, ad III Idus Junii,

A scribens: *Ab apostolis Barnabas vel « filius consolationis » est vocatus, pro eo quod cum habuerit agrum, eamque vendiderit, pretium ejus ante pedes apostolorum, ad consolationem pauperum, posuerit; nec non illi qui in Hieronymo, libro De nominibus Hebraicis, vertunt filius consolationis*. Ad posteriorem vero etiam significationem adduci potest expositio sancti Chrysostomi, homilia 11 in Acta: Βαρνάβας, ὃ ἐστὶν υἱὸς παρακλήσεως, ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐπωνομάσθη· καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα, ὡς πρὸς τοῦτο ἰκανὸς ὢν καὶ ἐπιτηδεῖος. *Barnabas, hoc est « filius consolationis et exhortationis, » ab apostolis cognominatus est*. Et mihi videtur, a virtute nomen assumpsisse, quod ad illud aptus esset ac idoneus, ad consolandum, nempe, ac exhortandum. Accedit huc veriloquium Hieronymianum: *Barnabas, filius prophetæ, aut prophetiæ, hoc est propheta*. Prophetarum scilicet sive doctorum est, adhortari et consolari Dei plebem. Quocirca, Act. xv, 32, habetur: *Τούδας δὲ καὶ Σίλας καὶ αὐτοὶ προφήται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλουν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριζαν*. Juxta nostrum interpretem: *Judas autem et Silas, et ipsi cum essent prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt*. Et I Cor. xiv, 5: *Ὁ δὲ προφητεῦν ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem*. Vers. 31: *Δύνασθε γὰρ καθ' ἓνα πάντες προφητεῦν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται*. Ex eadem versione: *Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur*.

Hunc Barnabam exstitisse unum ex LXX Domini discipulis comprobari potest testimonio Clementis Alexandrini, cum lib. ii *Stromateon*, tum in *Hypotyposibus* apud Eusebium, *Hist. eccl.* lib. i, cap. 12, et lib. ii, cap. 1; eamque traditionem sequuntur Epiphanius in fine tom. I, lib. i, *Adversus hæreses*, auctor *Chronici dicti Alexandrini*, Dorotheus in *Synopsi*, et ii qui Barnabæ res gestas conscripserunt. Contra objicit Beda in Act. iv: *Mirum quo modo hunc Barnabam, qui postea cum Paulo gentium est ordinatus apostolus, ac post longum ejus contubernium, denuo Cyprum, unde ortus fuerat, prædi-*

caturus rediit, Eusebius, in Historia ecclesiastica, de numero esse LXX discipulorum Domini Salvatoris arbitratur; cum manifeste scribat B. Lucas, eum post ascensionem Domini, ad discipulatum apostolorum venisse: nisi forte putandum est eum prius ita discipulatum Christi secutum, ut necdum renuntiaverit omnibus quæ possidebat: quod utrum evangelicæ doctrinæ convenerit, cuius facillime patet. Verum pace viri venerabilis, nec Lucas dicit Barnabam post ascensionem Domini cœpisse credere, nec videtur necesse ut omnes discipuli omnia sua abjecerint: quod quamvis esset, potuit Noster recens hæreditate adeptum agrum vendere, quo pecuniam ad pedes apostolorum poneret.

Cæterum de Barnaba multa narrantur in Novo Testamento: inter alia, Act. XI, 29, 30, quod Christiani Antiocheni miserint eleemosynam ad Hierosolymitanos per manus illius: ex quo factum arbitror, ut Græci in ordinatione magni œconomi dicerent, εὐχάις καὶ προσεβαιαῖς τοῦ ἀγίου καὶ πανευφήμου Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου καὶ γενναιομάρτυρος, precibus et intercessionibus sancti et celebratissimi Barnabæ, apostoli et generosi martyris; quemadmodum videre est in Joan. Morini Sacris ordinationibus parte II, pag. 115. Reliqua ad apostolum istum pertinentia, vera, fabulosa, et vulgo cognoscuntur, et ad institutum nostrum non valde faciunt: quare ea missa facimus.

Epistola Barnabæ. Venimus ad Epistolam nomen illius præferentem, veteribus laudatam sæpe, desideratam superioribus sæculis, nostro feliciter editam a viris doctissimis Hugone Menardo et Isaaco Vossio. Dubitatur an sit genuinus fetus, an suppositus. Existimatum quidem Clementi Alexandrino, Origeni ac Hieronymo, summis viris, quibus propterea fides facile abrogari non debet, nihil hic fraudis delitescere. At Eusebius, quando Hist. eccl. lib. III, cap. 25, Epistolam collocat inter libros apertios, ἐν νόθοις, dolum videtur suspicatus: nisi si quis nothum volumen eo loci exponat, ut in Amphiochii Epistola iambica ad Seleucum, illud quod non est genuinum sacræ Scripturæ, sive alias auctorem verum titulo præferat, sive ementitum. Certe vix credi potest, quod adeo eximius apostolus, vir plenus Spiritu sancto et fide¹, segregatus una cum Paulo a sancto Spiritu in opus Evangelii, et collega ejusdem apostoli in gentium apostolatu, ea scripserit quæ in opusculo præsentis continentur: coactas dico allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, fabulas de animalibus, aliaque de quibus postea agemus. Hæc tamen, vix credibilia, non remorata sunt prædictos Clementem, Origenem, Hieronymum: sicut pauci nævi qui honestam faciem Epistolæ a Clemente Romano ad Corinthios Romanorum nomine conscriptæ commaculant, non impediunt quin tanti ea fieret; quamvis magna, meo quidem iudicio, differentia

A intercedat ratione-auctoritatis, Clementem inter et Barnabam, cujus Epistola tantum famæ non est consecuta ac illa Clementis. Ad hæc argumento, quo utitur sanctus Augustinus, lib. I Contra adversarium legis et prophetarum, cap. 20, ut apocrypha sub nominibus Andreæ Joannisque scripta exhibilet atque explodat: Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia; eo, inquam, argumento in suspicionem illegitimæ prolis venit Epistola, cum jam diu rejecta et ad apocryphas scripturas amandata fuerit. Apocrypha, inquit Hieronymus, epist. 7, ad Lætam, sciat non eorum esse quorum titulis prænotantur. Quapropter Origenes, qui putavit opus esse Barnabæ, credidit etiam esse canonicum. Sicut, inquit ad vers. 24, cap. I Epistolæ ad Romanos, præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriusque partis, vel utriusque viæ, fautores quidam et adjutores angeli, etc., ubi quis non videt alludi ad caput 18 nostræ Epistolæ, de duabus viis, et de angelis utriusque viæ præpositis? Jam vero lib. I contra Celsum idem Adamantium vocem a Barnaba paulo durius in apostolos prolatam, nequaquam rejicit, imo similibus Scripturæ dictis munit ac firmat, insuperque Epistolam sacram esse innuit, et vocat Catholicam: quo quidem nomine etiam indicatur eam saltem a multis Catholicis fuisse admissam, atque instar catholicarum lectitatum; non solum autem significatur, quod aiunt ex Leontio lib. De sectis, actione 2, a cujus opinione nullatenus dissentit Œcumenius, scriptam esse ad omnes generaliter, non vero ad unam gentem. Nam si id tantum declararet ea vox, cui unquam venisset in mentem, Joannis secundam, ad unam domum, et tertiam, ad unum hominem exaratas, in catholicarum censum referre? Prudentius itaque factum ab Isidoro Hispal. lib. VI Originum, cap. 2 (nam confutari non meretur sententia Hebedjesu, auctoris Chaldaici, affirmantis in Catalogo librorum, catholicas ideo vocari Epistolas Jacobi, Petri, Joannis et Judæ, quod ab iis apostolis omni caractere et lingua fuerint consignatæ), qui cum prædictum vocabulum posteriori sensu usurparet, catholicas nuncupat Epistolas Petri, non item Jacobi, Joannis, et Judæ: quanquam Judæ et Jacobi generaliores sint prima Petri: unde notatum fuit a quodam scholiaste ad Epistolam Jacobi, ms. Regio 705: Προτέτακται ἡ τοῦ Ἰακώβου Ἐπιστολὴ τῶν ἄλλων, ὅτι τε πρῶτος ἐπίσκοπος ἦν, καὶ ὅτι τῆς Πέτρου καθολικωτέρα ταῖς γὰρ ἀπὸ πᾶσαν τὴν γῆν διεσπαρμέναις ἐγγράφῃ δώδεκα φυλαῖς. Hoc est: Posita est ante alias catholicas Epistola Jacobi; tum quia is primus erat episcopus, tum quia illa universalior est epistola Petri (prima scilicet); duodecim quippe tribus per universum orbem dispersis scripta est Denique S. Hieronymus, in libro quem De interpretatione nominum Hebraicorum, imitatus Philonein ac Origenem,

¹ Act. XI, 24; XIII, 2.

composuit, inter Novi Testamenti libros non stauisset Epistolam Barnabæ, sicut facit, quam ipse cum apocryphis Scripturis legebat, nisi vidisset ita ab Origene fuisse actitatum. Eandem quoque sententiam deprehendimus in antiqua Stichometria Latina, quæ exstat in duobus libris mss., altero non pridem Puteanorum Fratrum, nunc Christianissimi regis, altero monachorum Sancti Germani. Illic Epistola Barnabæ collocatur, post Epistolam Judæ, ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum.

Verum in omnia diversa abierat præceptor Originis, Clemens Alexandrinus, quippe qui opus, quod credit esse Barnabæ, impugnat, licet suppresso, honoris causa, nomine; *Pædagogi* II, cap. 10. Id porro nequaquam commisisset, si ad Canonem pertinere fuisset arbitratus. Ac forte suspicio erit alicui, variasse Clementem, aut se ad multorum opinionem accommodasse, tum cum Scripturarum Canon certos limites nondum acceperat. Si quidem in libris *Ἰστοριῶσεων*, referente Eusebio *Hist.* lib. VI, cap. 14, una cum Novi Testamenti libris enarraverat Epistolam Barnabæ; quam fortasse pseudepigrapham rebatur, quando confutabat. Sed et Hieronymus, supra citatus de notione vocis *Apocryphum* pro opere falsi tituli; tamen in locis relatis inter veterum Testimonia, Epistolam apocrypham, non pseudepigrapham vult. Quinetiam a Gelasio apocrypha non pro pseudepigraphis duntaxat sumuntur, vel quorum secreti auctores atque incogniti, verum pro omnibus quæ, quia notam aliquam mereri videntur, sive suppositionis, sive erroris, sive impietatis, abscondi debent atque ignorari (*ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώσεως ἄξια*, dicit auctor *Synopseos sacræ Scripturæ* creditus Athanasius), nec in publica versari notitia, sicut libri canonici Scripturarum, et ii ecclesiastici Patrum, qui inefenso pede decurri queunt. Quare inter apocrypha recenset Clementis Alexandrini opuscula, Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, Eusebii, aliorum, quamvis indubia.

Ex quibus omnibus conficitur, non admodum clarere utrum præsentem Epistolam adjudicare debeamus Barnabæ apostolo, an alteri homini apostolico, qui aut Barnabæ nomen assumpserit, aut Barnabæ fuerit cognominis, prout a primis Christianis nomina apostolorum affectata fuisse docet nos Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. VII, cap. 25. Eo magis inclino, ut censeam non esse apostoli. Quod si quis certiora proferat, gratissimam ille rem faciet. Ego quod nescio, scire me non possum profiteri.

Epistola Barnabæ, quando scripta. Dices: Si non est apostoli, quando scripta fuit? quantæ habenda et habita auctoritatis? De primo, patet ex Epistolæ cap. 16 datam fuisse post excidium Hierosolymitanum. Liqueat etiam ex Clemente Alexandrino, laudatorè Epistolæ, ante finem secundi sæculi prodidisse. Sicut autem per primum non bene quis ori-

ginem illius repeteret, a temporibus excidium mox subsequentibus; ita male per secundum concluderetur natales ejusdem contigisse, statim antequam Clemens libros suos componeret. An enim necesse fuit, ut ingenii monumentum apocryphum, simul ac e manibus scriptoris exierat, illico ad communem notitiam perveniret, atque a Patribus citaretur? eo præsertim tempore, quo et scribebant pauci, et qui sua litteris committebant, solos fere in testimonium adhibebant sacros libros: ut non commemorarem luctuosissimam voluminum ecclesiasticorum prioribus sæculis exaratorum jacturam. Itaque media via incidendum videtur; et referendum opus ad tempus quod inter utrumque intercedit; ita tamen ut ad primum magis accedat: quam rem character dicendi, apostolicam antiquitatem redolens, non obscure significat.

Quantæ auctoritatis. Quantum ad secundam interrogationem, de præsentem tempore nulla oritur difficultas. Constat inter omnes, Epistolam in canone locum non habere. Nec minus constare debet, dignam esse magna veneratione, quæ tantum ferat ætatis atque existimationis. Si autem consideremus prima sæcula, quando canone diverso utebantur Ecclesiæ; varia in studia scissi fuerunt Christiani. Id ut intelligatur, observare oportet, Scripturarum, quæ aut sacræ sunt, aut tales sunt habitæ a nonnullis, non unam apud sanctos Patres reperiri divisionem. Interdum duplex solummodo fit Scriptura; canonica, cujus dictator Spiritus sanctus, et apocrypha, cujus auctor homo solus. Ita Hieronymus in *Prologo galeato*, Augustinus, I. II *De doctrina Christiana*, cap. 8, et Isidorus, *Originum* lib. VI, cap. 2. Sic etiam duo genera Scripturarum ponuntur in Eusebio, *Hist. eccl.* lib. III, cap. 3, *ὁμολογουμένων καὶ ἀναρτυρήτων* et *τῶν μὴ τοιούτων*, in Athanasii seu alterius *Synopsi*, *καρροζομένων* et *μὴ καρροζομένων*, in Cyrilli Hierosolymitani quarta catechesi, *τῆς διαθήκης καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένων* et *ἀποκρυφῶν καὶ ἀμφιβαλλομένων*, in Gregorii Nazianzeni carmine 33, *θεσῶν* seu *ἱεροσῶν* et *καρροζομένων* seu *μὴ ἱεροσῶν*; apud Hieronymum epistola 129, et in caput II Epistolæ ad Titum, et Commentario in Psalmos, si tamen hujus libri auctor existimandus est, ad psalmum CXLIX, *ecclesiasticarum* et *apocrypharum*; apud Innocentium papam, epist. 3, cap. 7, *receptorum in canone ac repudiandarum*. Aliquando triplex Scriptura perhibetur; canonica, omnino recipienda: apocrypha, penitus rejicienda; et dubia, inter utramque posita; ab aliquibus videlicet admissa, repudiata ab aliis; mista et media inter genuinam ac notham; veræ proxima, cui contradicitur quidem, honor tamen habetur ut legatur catechumenis; quam demum licet non eodem in pretio habeant Catholici ac canonicam, ut ex ea dei dogmata confirmant, non ideo quemadmodum apocrypham abominantur, atque e templis eliminant, quinimo cum reverentia excipiunt, ac in ecclesiis ad plebis ædificationem lectitant. Ista edoce-

mur ab Origene ad Joannis IV, 22; Eusebio, *Hist.* A lib. III, cap. 3, 25, 31, et alibi; Athanasio in *Epistola Festali*, et in *Synopsi divinæ Scripturæ*; Amphilocho in Iambico carmine ad Seleucum, Hieronymo in præfationibus ad Judith, et ad tria Salomonis volumina; Rufino in *Symboli expositione*, et Nicephoro Constantinopolitano in *Canone Scripturarum*. Porro utriusque hujus divisionis membra subdividuntur. In prima, canonicæ Scripturæ, juxta sententiam sancti Augustini, loco citato ex *Doctrina Christiana*, vel ab omnibus accipiuntur Ecclesiis catholicis, vel a pluribus et gravioribus, vel a paucioribus minorisque auctoritatis, vel forte a pluribus at non gravioribus, aut denique forsitan a gravioribus sed non pluribus; sicque aut omnimodæ, aut majoris, aut æqualis auctoritatis censeri debent. Quam inæqualitatem auctoritatis Judæis non fuisse inauditam colligo ex Philone, lib. *De vita contemplativa*; Josepho, libro I *contra Appionem*, atque Hieronymo, in præfationibus ad Reges, ad Tobiam, ad Juditham, ad Opera Salomonis et ad Danielelem. Ab eodem Augustino, lib. XVIII *De civitate Dei*, cap. 36, duplex canon Scripturarum Veteris Testamenti statui videtur; earum quas Judæi pro canonicis habent, et earum quas Ecclesia: qua de re consulendæ Isidori *Origines*, lib. VI, cap. 1. In eadem prima divisione libri apocryphi gradus similiter obtinent, prout ad veritatem ac pietatem, falsitatem et impietatem magis aut minus vergunt. In secunda pariter divisione, dubiæ Scripturæ, apud Eusebium lib. II, cap. 23; lib. III, cap. 3 et 25, diversitatem accipiunt ex proximitate ad canonicas vel ad apocryphas; cum a pluribus Ecclesiis publice lectantur, cum ab antiquis doctoribus reperiuntur allegatæ, cumque spurix videntur ac de quibus quam maxime dubitatur.

Hæc ita positis, evanescit omnis difficultas. Epistola Barnabæ ab Origene et quibusdam Ecclesiis canonica reputata fuit; a Clemente Alexandrino interdum canonica, interdum dubia, interdum non canonica, seu apocrypha in bono sensu primæ divisionis: ab Eusebio dubia, spuria, citata quidem ab antiquis, at melioris notæ apocryphis propinquior:

ab Hieronymo apocrypha, seu extra eanone[m], ad Ecclesiæ ædificationem pertinens: a Nicephoro Constantinopolitano non canonica, non apocrypha, sed cui contradicatur: a nullo apocrypha deterioris notæ, noxa scilicet, hæretica, impia; cujus generis videtur fuisse Evangelium inscriptum nomine Barnabæ; quod in concilio Romano opera Gelasii damnatum est. Vide supra initio notarum in *Constitutiones apostolicas* (1), Indiculum Scripturarum, e bibliotheca Regia depromptum.

Titulus Epistolæ. Restat aliud nihil, nisi de titulo Epistolæ inquirere, ad quos scripta fuerit. Res non magni est momenti. Ut enim præclare Tertullianus: *Nihil de titulis interest, cum ad omnes scripserint apostoli, tum ad quosdam.* Ac forte ἀπετύραφος semper exstitit; qualem cernimus Joannis apostoli primam. Quod si aliter se res habeat, conjiciam ex tota orationis serie, ad Christianos Hebræos missam, tenaces nimium antiquatæ legis, ad Hebræos inscriptam fuisse. Hincque potuit fieri ut, accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebræos a se non visa, Tertullianus cap. 20, lib. *De pudicitia*, Epistolam Pauli canonicam ad Hebræos, de cujus auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit a Barnaba fuisse destinatam. Atque hactenus de Epistola.

Antiqua versio. Vetus autem interpretatio barbariem ubique, ubique negligentiam ostendit, estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur, forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia: igitur omissis iis, paucisque vocibus insertis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versioni pretium: cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Græci contextus, ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate.

Stichometria. Cæterum ineditam Stichometriam, cujus memini, placuit hic apponere, tametsi mutilam et corruptam; quia non mediocre fructum afferet legentibus, atque conferentibus cum illa Nicephori Constantinopolitani, cum MSS. Bibliorum codicibus, cumque laterculis Scripturarum.

Versus Scripturarum sacrarum.

Genesis.. . . .	Versus	MMMM.
Exodus.. . . .		MMMDCC.
Leviticum.. . . .		MMDCCC.
Numeri.. . . .		MMMDCL.
Deuteronomium		MMMCCC.
Jesu Nave.. . . .		MM.
Judicum.		MM.
Ruth.		CCL.
Regnorum. Primus liber.		MM.
— Secundus liber.		MM.

D Regnorum Tertius liber.	MMDC.
— Quartus liber.	MMCCC.
<i>(Excidisse videntur libri Paralipomenon.)</i>	
Psalmi Davidici.	MMMM.
Proverbia.	MDC.
Ecclesiastes.	DC.
Cantica canticorum.	CCC.
Sapientia.	M.
Sapientia Jesu.	MM.
Duodecim Prophetæ.	MMCX.
Osee.	DXIX.

(1) Hujusce *Patrologiæ* t. I, col. 467.

* Numerus generalis cum particularibus non concordat.

Amos.	CCCCX.	A	Lucas.	MMDCCC.
Michæas.	CCCX.		Epistolæ Pauli. Ad Romanos.	MLX.
Joel.	XC.		— Ad Corinthios prima.	LXX.
Abdias.	LXX.		— Ad Corinthios secunda.	LXX.
Jonas.	CL.		— Ad Galatas.	CCCL.
Nahum.	CXL.		— Ad Ephesios.	CCCLXXV.
Ambacum.	CLX.		(Deest ad Philipp. et ad Thess.)	
Sophonias.	CLY.		— Ad Timotheum prima.	CCVIII.
Aggæus.	CX.		— Ad Timotheum sec.	CCLXXXIX.
Zacharias.	DCLX.		— Ad Titum.	CXL.
Malachiel.	CC.		— Ad Colossenses.	CCLI.
Esaias.	MMDCC.		— Ad Philemonem.	L.
Jeremias.	MMDLXX.		Petri prima.	CC.
Ezechiel.	MMDCC.		Petri secunda.	CXL.
Daniel.	MDC.	B	Jacobi.	CCXY.
Machabæorum sic : Liber primus.	MMDCC.		Joannis prima.	CCXY.
— Liber secundus.	MMDCC.		Joannis secunda.	XX.
— Liber tertius.	M.		Joannis tertia.	XX.
Judith.	MCCC.		Judæ.	LX.
Esdras.	MD.		Barnabæ Epistola.	DCCCL**.
Esther.	M.		Joannis Revelatio.	MCC.
Job.	MDC.		Actus apostolorum.	MMDCC.
Tobias.	M.		Pastoris***.	MMDM.
Evangelia quatuor. Matthæus.	MMDCC.		Actus Pauli.	MMDLXI.
— Joannes. †.	MM.		Revelatio Petri.	MMLXXI****.
— Marcus.	MDC.			

* Numerus mancus.

** Anastas. Biblioth. ex Niceph. CP. MCCCVI.

*** Supple liber.

**** Al. CCLXX.

II

' Hugo MENARDUS, Præfat. ad Epistolam S. Barnabæ anno 1645, curante Luca Dacherio, editam.)

Sanctus Barnabas, natione Cyprius, gente Ju- C
dæus, tribu Levites, qui et Joseph appellatus, unus
e septuaginta duobus Christi discipulis fuit, ut
docent Clemens Alexandrinus, lib. II *Stromatum*, et
Eusebius, lib. I *Hist. eccl.*, cap. 12, et lib. II, c. 1.
Agrum quem habebat vendidit, et attulit pretium,
et posuit ante pedes apostolorum, ut scribitur Act.
IV; una cum sancto Paulo gentium apostolus de-
claratus est a prophetis et doctoribus qui erant An-
tiochiæ, Spiritu sancto revelante, Act. XIII. Multas
terras et maria obivit, ad Christi fidem dissemi-
nandam, multis ac variis exantlatis laboribus. Multas
Ecclesias fundavit, inter quas Mediolanensem.
De tempore quo passus est, nihil certi statui potest,
cum nullus alicujus notæ scriptor antiquus suppetat,
qui de illius morte scripserit, ut notat Baro- D
nius. Ferunt quamdam ab eo scriptam esse epistolam,
quæ inter canonicas Scripturas non habetur; quam
etsi citent Clemens Alexandrinus et Origenes, tamen
inter scripturas dubias, nothas et apocryphas con-
numeratur, cum nunquam Ecclesiæ auctoritate pro
canonica recepta sit. Quod satis experientia
constat, et ex Eusebio, lib. III *Hist. eccl.*, cap. 19,
qui eam inter scripturas minime germanas recen-
set. *Inter scripturas minime legitimas annumerantur*
Acta Pauli, et liber qui vocatur Pastor, et Apoca-
lypsis Petri, καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ φερομένη Βαρνά-
βα Ἐπιστολή, id est, quibus addatur quæ fertur
nomine Barnabæ Epistola. Idem censet divus Hiero-
nymus, lib. *De scriptoribus ecclesiasticis*: Barnabas
Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium
apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ
pertinentem epistolam composuit, quæ inter apocry-
phas scripturas legitur; et lib. XIII *Commentariorum*
in Ezechielem, cap. 45: *Barnabæ epistola, quæ ha-*
betur inter scripturas apocryphas... Eiusdem senten-
tiæ est Nicephorus Callistus lib. II, c. 46, et lib. IV,
cap. 35. Nicephorus patriarcha Constantinopolita-
nus in *Canone Scripturarum* eam inter Scripturas
Novi Testamenti, ὅσαι ἀντιλέγονται, id est quibus
contradicitur, recenset, non vero inter apocryphas.
De illa tacet synodus Romana sub Gelasio papa,
sola Barnabæ Evangelii facta mentione, quod inter
scripturas apocryphas connumerat.

Illius sæpe meminit Alexandrinus, multosque ex ea profert locos, quemadmodum et Origenes, quos omnes in nostris observationibus notavimus : eamque citat sanctus Gregorius Nazianzenus in *Philocalia*. Sanctus Hieronymus in libro *De interpretatione nominum Hebraicorum*, post explicationem eorum quæ reperiuntur in Apocalypsi, interpretatur ea quæ exstant in sancti Barnabæ Epistola, hoc modo : *De Epistola Barnabæ: Abraham, pater videns populum, etc.*

Hi sunt veteres auctores qui de hac epistola scriperunt aut meminerunt. Quæ quidem jure inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur, tum quia, an Barnabæ sit incertum est, tum quia in ea quædam reperiuntur quæ difficultate minime carent. Siquidem nonnullæ sunt in ea sæpe lebræ, ad quas minus cauti offendere possint, quas tamen pro modulo explanavi; non eo quidem animo, quasi velim eam ab omni nævo pertinacius excusare; quemadmodum hodie video nonnullos, qui vetera quædam monumenta a se edita, continentia meras nutricularum nœnias, seu potius ægroti veteris somnia, quæ ad primum intuitum viris doctis nauseam moveant, tanta animi contentione (quamvis sine ratione) defendere conantur, ut velint ea scriptorum omnium veterum ac recentiorum auctoritati præferri. Nec id movere quemquam debet, quod Clemens Alexandrinus, et Origenes, cum hanc citant epistolam, nunquam eam apocrypham esse dixerint. Siquidem ejusmodi auctores sæpe utuntur apocryphis : ut libro Enoch, Pastoris, Mathiæ Traditionum libro, Petri Apocalypsi, Evangelio Ægyptiorum, et similibus. Unum tamen certum est, hanc epistolam, quæ modo a nobis exit, eam esse quam sanctus Hieronymus, Clemens Alexandrinus, et Origenes olim præ manibus habuerunt; cum omnes locos ab illis ex ea citatos, in hac quam edimus, epistola, reperire liceat. Et ex nostris observationibus manifestum erit : uno excepto, qui profertur a Clemente Alexandrino, lib. II *Stromatum*, cum exponens hunc Psalmistæ locum : *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam*, sic ait : *Ἐξηγουµενος τὸ ῥητὸν τοῦ Προφήτου, Βαρνάβας ἐπιφέρει· Πολλῶν πολῶν ἀνεψυγιῶν, ἡ δικαιοσύνη, αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ἣ ὁι μακάριοι πάντες οἱ ἐπιελθόντες.* Id est : *Enarrans dictum Prophetæ, Barnabas infert : Cum multæ portæ sint apertæ, quæ est justitia, ea est in Christo, in quam beati sunt omnes, qui sunt ingressi.* Sed puto, aut lapsus esse memoria Clementem Alexandrinum, aut certe locum depravatum, et legendum esse *Κλήµης*, non *Βαρνάβας*. Nam hic locus habetur in epistola sancti Clementis ad Corinthios, ubi idem locus Psalmistæ exponitur : *« Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δικαιοῦ εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. » Πολλῶν οὖν πολῶν ἀνεψυγιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ ἐν ἣ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες.* Id est : *« Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. » Cum igitur multæ portæ apertæ sint, quæ in justitia est, eadem et in*

*Christo est, in quam beati omnes qui intrarunt. Ex quo loco legendum est apud Clementem Alexandrinum ἡ ἐν δικαιοσύρῃ, et exponendum, ea quæ in justitia est. Id etiam patet ex ipso Clemente Alexandrino, lib. I *Stromatum*, ubi idem locus, sed longior, citatur ex eadem epistola sancti Clementis ad Corinthios, nominato tantum sancto Clemente circa finem contextus, paucis verbis mutatis; hoc modo : « Hæc est porta Domini, justi intrabunt in eam. » Cum ergo multæ apertæ sint portæ in justitia, hæc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, et iter suum direxerunt in sanctitate cognoscendi potestate prædita. Αὐτίκα ὁ Κλήµης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέµενος τῶν κατὰ τὴν Ἑκκλησίαν δοκίµων « Ἦτω τις πιστὸς, ἦτω δυνατὸς τις γνῶσιν ἐξεπειν, ἦτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἦτω γοργὸς ἐν ἔργοις. » Id est : *Jam Clemens in Epistola ad Corinthios his verbis inquit, exponens differentiam eorum qui sunt probati in Ecclesia : « Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. » Tandem notandum est quosdam existimasse hæc verba Clementis Alexandrini lib. II *Stromatum*, ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δαρελζεῖν, id est, *lex prohibet fratri fenerari, etc.*, citari ex Epistola Barnabæ, quod non ita est : sed paulo ante citantur hæc verba ex Barnaba, quæ in hac Epistola habentur sub finem illius, Ἀµέλει µυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησὶ, δῶψ καὶ ὑμῖν γνῶσιν, etc., usque ad illa verba, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης, etc., quæ sunt ex textu Clementis Alexandrini, qui tandem subjungit, *sufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fenerari*, quæ quidem verba non exstant in hac epistola, quæ sancto Barnabæ ascribitur. Tenuis quædam difficultas restat circa nomina Hebraica, quæ sanctus Hieronymus profert ex Epistola sancti Barnabæ in libro *De nominibus Hebraicis*. Siquidem unum eorum, nempe *Nahum*, in epistola desideratur : sic enim ait sanctus Hieronymus, *Manasses, oblitus, Nahum, germen*. Sed error obrepit, et legendum est, *Nave*, ut habetur in hac Epistola, qui fuit pater Josue, juxta Septuaginta; vel *Nun*, quod idem est secundum textum Hebraicum. Et ratio est, quia *Nahum* non significat germen, sed *consolatorem*, teste eodem Hieronymo, libri citati capite de Jona, et *Nahum*. *Nahum*, inquit, *consolator*, a radice נחם, id est *consolari*. At *Nave*, seu *Nun* est germen, juxta eundem Hieronymum, ejusdem lib. cap. 4 : *Nave, semen, germen, vel pulchritudo*, a verbo conjugationis *Niphal* נחם, id est *germinabit*.**

Cum autem hæc unica feratur sancti Barnabæ Epistola, notandum tamen esse putavi, Epistolam sancti Pauli ad Hebræos a Tertulliano, libro *De pudicitia*, sancto Barnabæ attribui, ut clarum est ex ejus verbis : *Exstat enim et Barnabæ titulus ad Hebræos; adeo satis auctoritatis viro, ut quem Paulus juxta se constituerit in abstinentiæ tenore : « Aut ego*

solus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi potestatem (I Cor. ix) : et utique receptior apud Ecclesiam Barnabæ epistola illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rursus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: «Impossibile enim est, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestis gustaverunt et participaverunt Spiritum sanctum, et verbum Dei dulce gustaverunt,» etc., quæ verba legere licet in Epistola Pauli ad Hebræos, cap. vi. Hinc capiendus est Philastrius lib. De hæresibus, cap. 60 : Sunt alii qui Epistolam beati Pauli ad Hebræos non asserunt esse; sed dicunt, aut Barnabæ esse beati apostoli, aut Clementis. Ubi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his satis : nunc restat ut de illius argumento, sive subiecto breviter agam.

Epistolæ argumentum, divisio. Cum Judæi quidam ad fidem Christi conversi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar), hoc est, legem Mosaicam una cum Evangelio retinendam esse putarent, idque multis Christianis persuaderent, sanctus Barnabas, sive quis alius, sanctum Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola convellere conatur, docetque multis Scripturæ locis, ac figuris, legem Moysis jam abrogatam esse, eique Evangelium successisse. Hic est hujus epistolæ scopus; ad quem nonnulla hic, quæ non sunt προηγούμενου, seu præcipui argumenti, sed veluti secundarii tractatus, ut de adventu Christi, passione, etc., referuntur : nam illius gratia tractantur, cum ad ejus intelligentiam non parum conferant, juxta morem oratorum, qui interdum alio digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere soleant. Sub finem epistolæ multa docet Christianos, quæ ad vitam recte instituendam plurimum conducunt. Hinc fit, ut hæc epistola in duas partes commode distribui possit : quarum altera est didascalica, quæ multis argumentis docet nullum esse amplius legis Mosaicæ, et Judaicarum cæremoniarum usum :

A altera parænetica, in qua præclara et utilia monita salutis et præcepta dantur.

Prior pars epistolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de cessatione sacrificiorum Mosaicæ legis agitur; in secundo de jejuniorum ejusdem legis abolitione; in tertio agitur de instantibus calamitatibus, admonenturque fideles ad virtutum studium, quod Judæi suis jejuniis et cæremoniis postponebant; in quarto tractatur de Christi adventu, missione apostolorum, Christi passione et exaltatione; in quinto de hominis reparatione disputatur; in sexto rursus de Christi passione, et de quibusdam illius circumstantiis; in septimo de antiquatione circumcisionis veteris, et de circumcisione aurium et cordis; in octavo de escis prohibitis in veteri lege, deque illarum mystica interpretatione; in nono de baptismo et cruce; in decimo de reprobatione populi Judaici, et gentilium electione; in undecimo de abrogatione Sabbati Judaici; in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, et de templi spiritualis ædificatione.

Secunda pars epistolæ. Secunda pars duobus capitibus absolvitur. In primo agitur de via lucis, hoc est, de iis quæ Christiano agenda sunt; in altero de via tenebrarum, hoc est, de iis quæ animæ fideli fugienda ac vitanda sunt : tum demum sequitur epilogus.

C Hæc autem epistola ab Origene, lib. i *contra Celsum* sub finem, Catholica, id est universalis appellatur : *Exstat sane in Barnabæ catholica epistola scriptum, etc.*, quia non ad unam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos : ita enim deliniuntur catholicæ apostolorum epistolæ, ut manifestum est ex Leontio, lib. *De sectis*, cap. 2 : Καθολικὰ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἓν ἔθνος ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου πρὸς πάντα, id est, *Catholicæ dictæ sunt, quod non ad unam scriptæ sunt gentem, ut Pauli Epistolæ, sed generaliter ad omnes.*

III.

(Isaacus VOSSIUS, Præfatio ad Epistolam S. Barnabæ, Amstelodami anno 1646 ab ipso editam ad calcem Epistolarum S. Ignatii martyris.)

Aliquot jam sunt anni quod hanc Barnabæ Epistolam, quam ab incomparabili Salmasio acceperam, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obstitit, quominus institutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum vero Angliam lustris, alia sese obtulit occasio, qua scriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem reverendissimus Hiberniæ primas, Usserius Armachanus. Illi itaque postulanti et offerenti ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epistola, non tantum libenter id concessi, sed etiam

D maximopere gavisus sum, in illas manus incidere antiquissimum istud monumentum, a quibus immensum quantum splendoris mutuari sibi posset. Et nisi ingens isthoc incendium, quod non exiguam partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsisset, pulcherrimam ejus auctoris editionem jamdiu habuissemus. Non defære tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, scriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornavit. Quin plurimum hoc nomine meritis sit de publico, nemo

est, qui inficias iverit. Plus tamen meruisset, si contigisset illi plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. Mihi, licet non usque adeo fortuna faverit, ut quisquam invidere debeat, ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo usus sim mss. Primum mihi Florentiæ suppeditavit bibliotheca Medicea, altera duo bibliotheca Vaticana et Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum usum acceptum fero Lucæ Holstenio, viro summo et nunquam non infra merita sua laudando. Quid itaque ope istorum trium codicum præstitum sit, videbit is, qui operæ pretium duxerit, editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Nescio autem cur quidam opinati sint hanc Epistolam non esse Barnabæ, cum tamen et Clemens, et Origenes, et alii, illam ei tribuant. Offensi sunt, credo, viri docti, quod hic loca quædam S. Scripturæ aliter explicantur, quam explicari debebant. Persuaderi nequeunt, sic potuisse ea capi a viro tantæ auctoritatis, cujus toties sacri libri meminerint, quique semper Pauli apostoli comes fuerit individuus, et ipse quoque unus e minoribus apostolis. Sed quis a primis illis Christianis omnigenam scientiam et doctrinam exoptulet; quis illos non æque hallucinatos existimet, atque eorum nepotes; præsertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid et in epistola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius, bibliothecarius regius (cui ego tantum debeo, ut plura ei debere non possim), similia occurrunt? Quis enim bono animo concoquere, possit fabellam illam, quam de phœnice narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expositionem istam, ut linteum coccineum Raab meretricis, signum fuerit sanguinis Christi, et alia quædam id genus, quæ non est hujus loci referre. Atqui tamen iste Clemens, pari jure atque Barnabas, dictus est apostolus. Non debent itaque

A in hoc reprehendere quod in altero excusant. Notum est cuilibet, quam nimium mystice et superstitione (pene etiam inepte) primi illi Christiani Scripturas sacras sint interpretati. Si itaque et in hoc auctore quædam occurrant quæ eruditissimis displiceant, dandum id potius moribus veterum Christianorum quam ut putetur scriptum esse supposititium. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Eusebius et Græci posteriores inter ἀπόκρυφα reposuerint Epistolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum quod dubitarent de auctore, sed quod non probarent mysticas istas interpretationes multorum S. Scripturæ locorum. Eadem ratione et Clementis Alexandrini, et multa Origenis opera, inter apocrypha relata sunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit quin genuina essent illa opera. Et certe: si omnia quæ aliquando inter apocrypha habita sint rejicere velimus, rejicienda quoque esset D. Pauli ad Hebræos Epistola, item Judæ apostoli Epistola, et illa Clementis ad Corinthios. Quod quam absurdum sit, quis est qui non videat.

B Alii ex stylo et scriptionis genere dixerunt, sese deprehendere epistolam hanc esse spuriam. De Ignatii epistolis idem affirmabant. Sed nimium sane acuti volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile est spuria scripta a genuinis distinguere, quam sit nativas gemmas dignoscere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fictitiis committuntur et comparantur, tum ut plurimum focus apparet: ita purpura ad purpuram dijudicatur, ita et in aliis mercibus fit. Sed quid est, unde isti, qui negant, epistolas has esse Barnabæ, et Ignatii, isthoc colligere poterint? Nunquid alia eorum scripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo stylo usi sint Barnabas et Ignatius? At inquit isti sese nihilominus scire vera esse, quæ sentiant. Si ita est, jam verbum non addam. Pergamus, et videamus, ecquid operæ pretium fuerit ad hanc Epistolam adnotasse.

IV.

(Ex præfatione Editionis Oxoniensis anni 1680).

Cum in editione Scriptorum veterum ecclesiasticorum versarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epistolam, primævæ antiquitatis, argumenti sacri, et auctoris (quod præfert) nomine pariter sacri, commendatissimam. Hæc postquam per plurima sæcula in bibliothecarum pluteis delituisse, reverendissimi Userii, Armachani primatis, studio et auspiciis prelo hoc in loco subjiciebatur an. 1643. Sed urbis Ozoniæ parte magna gravi incendio correpta, typographicum, cum tota suppellectile, schedis impressis, et exemplari ipso, conflagravit, ita ut ex clade ista nihil superesset, præter paginas nonnullas, quæ penes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quasque vir eruditissimus Eduardus Bernardus SS.

D theol. doctor, et astronomiæ professor Savilianus redemit, mihiq; benigne communicavit. Paulo post, nempe anno 1645, opus ab Hugone Menardo, monacho congregationis S. Mauri, adnotationibus eruditissimis illustratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Parisiis prodiiit. Porro an. 1646 illustrissimus D. Isaacus Vossius, luculentissimæ ejus Epistolarum S. Ignatii editioni epistolam hanc adjunxit; et notas, breves quidem, sed eruditissimas addidit. Denum an. 1672 Joan. Bapt. Cotelertus, Societatis Sorbonicæ theologus, Bibliothecæ suæ SS. Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt, Epistolam hanc inseruit, versionemque novam adornavit, notasque laudatissimas apposuit.

solus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi potestatem (I Cor. ix.) : et utique receptior apud Ecclesias Barnabæ epistola illo apocrypho Pastore mæchorum. Monens itaque discipulos, omissis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rursus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: « Impossibile enim est, inquit, eos qui semel illuminati sunt, et donum cœlestis gustaverunt et participaverunt Spiritum sanctum, et verbum Dei dulce gustaverunt, » etc., quæ verba legere licet in Epistola Pauli ad Hebræos, cap. vi. Hinc capiendus est Philastrius lib. De hæresibus, cap. 60 : Sunt alii qui Epistolam beati Pauli ad Hebræos non asserunt esse; sed dicunt, aut Barnabæ esse beati apostoli, aut Clementis. Uhi haud dubie Tertullianum intelligit. Sed de his satis : nunc restat ut de illius argumento, sive sub-

jecto breviter agam.

Epistolæ argumentum, divisio. Cum Judæi quidam ad fidem Christi conversi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar), hoc est, legem Mosaicam una cum Evangelio retinendam esse putarent, idque multis Christianis persuaderent, sanctus Barnabas, sive quis alius, sanctum Paulum imitatus, eorum doctrinam hac epistola convellere conatur, docetque multis Scripturæ locis, ac figuris, legem Moysis jam abrogatam esse, eique Evangelium successisse. Hic est hujus epistolæ scopus; ad quem nonnulla hic, quæ non sunt προηγούμενου, seu præcipui argumenti, sed veluti secundarii tractatus, ut de adventu Christi, passione, etc., referuntur : nam illius gratia tractantur, cum ad ejus intelligentiam non parum conferant, juxta morem oratorum, qui interdum alio digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratia facere soleant. Sub finem epistolæ multa docet Christianos, quæ ad vitam recte instituendam plurimum conducunt. Hinc fit, ut hæc epistola in duas partes commode distribui possit : quarum altera est didascalica, quæ multis argumentis docet nullum esse amplius legis Mosaicæ, et Judaicarum cæremoniarum usum :

A altera parænetica, in qua præclara et utilia monita salutis et præcepta dantur.

Prior pars epistolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de cessatione sacrificiorum Mosaicæ legis agitur; in secundo de jejuniorum ejusdem legis abolitione; in tertio agitur de instantibus calamitatibus, admonenturque fideles ad virtutum studium, quod Judæi suis jejuniis et cæremoniis postponebant; in quarto tractatur de Christi adventu, missione apostolorum, Christi passione et exaltatione; in quinto de hominis reparatione disputatur; in sexto rursus de Christi passione, et de quibusdam illius circumstantiis; in septimo de antiquatione circumcisionis veteris, et de circumcisione aurium et cordis; in octavo de es-

B cis prohibitis in veteri lege, deque illarum mystica interpretatione; in nono de baptismo et cruce; in decimo de reprobatione populi Judaici, et gentilium electione; in undecimo de abrogatione Sabbati Judaici; in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, et de templi spiritualis ædificatione.

Secunda pars epistolæ. Secunda pars duobus capitibus absolvitur. In primo agitur de via lucis, hoc est, de iis quæ Christiano agenda sunt; in altero de via tenebrarum, hoc est, de iis quæ animæ fideli fugienda ac vitanda sunt : tum demum sequitur epilogus.

C Hæc autem epistola ab Origene, lib. 1 *contra Celsum* sub finem, Catholica, id est universalis appellatur : *Exstat sane in Barnabæ catholica epistola scriptum, etc.*, quia non ad unam certam gentem, aut nationem scripta est, sed ad omnes Christianos : ita enim definiuntur catholicæ apostolorum epistolæ, ut manifestum est ex Leontio, lib. *De sectis*, cap. 2 : Καθολικὰ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἓν ἔθνος ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου πρὸς πάντα, id est, *Catholicæ dictæ sunt, quod non ad unam scriptæ sunt gentem, ut Pauli Epistolæ, sed generaliter ad omnes.*

III.

(Isaacus VOSSIUS, Præfatio ad Epistolam S. Barnabæ, Amstelodami anno 1646 ab ipso editam ad calcem Epistolarum S. Ignatii martyris.)

Aliquot jam sunt anni quod hanc Barnabæ Epistolam, quam ab incomparabili Salmasio acceperam, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obstitit, quominus institutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum vero Angliam lustro, alia sese obtulit occasio, qua scriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem reverendissimus Hiberniæ primas, Usserius Armachanus. Illi itaque postulanti et offerenti ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epistola, non tantum libenter id concessi, sed etiam

D maximopere gavisus sum, in illas manus incidere antiquissimum istud monumentum, a quibus immensum quantum splendoris mutuari sibi posset. Et nisi ingens isthoc incendium, quod non exiguam partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia quoque exemplaria absumpsisset, pulcherrimam ejus auctore editionem jamdiu habuissemus. Non defuere tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, scriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornavit. Quin plurimum hoc nomine meritis sit de publico, nemo

est, qui inficias iverit. Plus tamen meruisset, si contigisset illi plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. Mihi, licet non usque adeo fortuna faverit, ut quisquam invidere debeat, ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo usus sim mss. Primum mihi Florentiæ suppeditavit bibliotheca Medicea, altera duo bibliotheca Vaticana et Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum usum acceptum fero Lucæ Holstenio, viro summo et nunquam non infra merita sua laudando. Quid itaque ope istorum trium codicum præstitum sit, videbit is, qui operæ pretium duxerit, editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Nescio autem cur quidam opinati sint hanc Epistolam non esse Barnabæ, cum tamen et Clemens, et Origenes, et alii, illam ei tribuant. Offensi sunt, credo, viri docti, quod hic loca quædam S. Scripturæ aliter explicantur, quam explicari debebant. Persuaderi nequeunt, sic potuisse ea capi a viro tantæ auctoritatis, cujus toties sacri libri meminerint, quique semper Pauli apostoli comes fuerit individuus, et ipse quoque unus e minoribus apostolis. Sed quis a primis illis Christianis omnigenam scientiam et doctrinam expostulet; quis illos non æque hallucinatos existimet, atque eorum nepotes; præsertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid et in epistola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius, bibliothecarius regius (cui ego tantum debeo, ut plura ei debere non possim), similia occurrunt? Quis enim bono animo concoquere, possit fabellam illam, quam de phœnice narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expositionem istam, ut linteam coccineum Raab meretricis, signum fuerit sanguinis Christi, et alia quædam id genus, quæ non est hujus loci referre. Atqui tamen iste Clemens, pari jure atque Barnabas, dictus est apostolus. Non debent itaque

A in hoc reprehendere quod in altero excusant. Notum est cuilibet, quam nimium mystice et superstitiose (pene etiam inepte) primi illi Christiani Scripturas sacras sint interpretati. Si itaque et in hoc auctore quædam occurrant quæ eruditissimis displiceant, dandum id potius moribus veterum Christianorum quam ut putetur scriptum esse supposititium. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Eusebius et Græci posteriores inter ἀπόκρυφα reposuerint Epistolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum quod dubitarent de auctore, sed quod non probarent mysticas istas interpretationes multorum S. Scripturæ locorum. Eadem ratione et Clementis Alexandrini, et multa Origenis opera, inter apocrypha relata sunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit quin genuina essent illa opera. Et certe: si omnia quæ aliquando inter apocrypha habita sint rejicere velimus, rejicienda quoque esset D. Pauli ad Hebræos Epistola, item Judæ apostoli Epistola, et illa Clementis ad Corinthios. Quod quam absurdum sit, quis est qui non videat.

B Alii ex stylo et scriptionis genere dixerunt, sese deprehendere epistolam hanc esse spuriam. De Ignatii epistolis idem affirmabant. Sed nimium sane acuti volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile est spuria scripta a genuinis distinguere, quam sit nativas gemmas dignoscere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fictitiis committuntur et comparantur, tum ut plurimum focus apparet: ita purpura ad purpuram dijudicatur, ita et in aliis mercibus fit. Sed quid est, unde isti, qui negant, epistolas has esse Barnabæ, et Ignatii, isthoc colligere poterint? Nunquid alia eorum scripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo stylo usi sint Barnabas et Ignatius? At inquit isti sese nihilominus scire vera esse, quæ sentiant. Si ita est, jam verbum non addam. Pergamus, et videamus, ecquid operæ pretium fuerit ad hanc Epistolam adnotasse.

IV.

(Ex præfatione Editionis Oxoniensis anni 1680).

Cum in editione Scriptorum veterum ecclesiasticorum versarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epistolam, primævæ antiquitatis, argumenti sacri, et auctoris (quod præfert) nomine pariter sacri, commendatissimam. Hæc postquam per plurima sæcula in bibliothecarum pluteis delituisset, reverendissimi Usserii, Armachani primatis, studio et auspiciis prelo hoc in loco subjiciebatur an. 1643. Sed urbis Oxoniæ parte magna gravi incendio correpta, typographicum, cum tota suppellectile, schedis impressis, et exemplari ipso, conflagravit, ita ut ex clade ista nihil superesset, præter paginas nonnullas, quæ penes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quasque vir eruditissimus Eduardus Bernardus SS.

D theol. doctor, et astronomiæ professor Savilianus redemit, mihiq; benigne communicavit. Paulo post, nempe anno 1645, opus ab Hugone Menardo, monacho congregationis S. Mauri, adnotationibus eruditissimis illustratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Parisiis prodiiit. Porro an. 1646 illustrissimus D. Isaacus Vossius, luculentissimæ ejus Epistolarum S. Ignatii editioni epistolam hanc adjunxit; et notas, breves quidem, sed eruditissimas addidit. Denum an. 1672 Joan. Bapt. Cotelierius, Societatis Sorbonicæ theologus, Bibliothecæ suæ SS. Patrum qui temporibus apostolicis floruerunt, Epistolam hanc inseruit, versionemque novam adornavit, notasiq; laudatissimas apposuit.

Quæ de opere ipso dicenda supersunt, ut viri magni memoriæ litem, verbis illustrissimi primatis prædicti, quæ flammæ evaserant, exhibebo.

JACOBI ARMACHANI DE BARNABÆ EPISTOLA PRÆMONITIO.

« Polycarpi ad Philippenses Epistolam, longe prolixior illa quæ habetur typis excusa, apud se Græcæ scriptam exstitisse, Baronio² persuaserat Franciscus Turrianus, Societatis Jesu presbyter. Sed exemplari illius diligentius inspecto, partem ipsius maximam ad epistolam, quæ Barnabæ apostoli ferebatur olim nomine, pertinuisse, deprehendit postea Jacobus Sirmondus, ejusdem Societatis theologus. Neque aliter habuisse, vel bibliothecæ Vaticanæ, vel cardinalis Columnæi codices, ostendit Petrus Halloixius³, et ipse jesuita.

« Nempe in primo exemplari, ex quo Columnæus ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt hodie sunt descripti, librarium vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cujus defectu factum est, ut in Græcis superstitibus et sinem epistolæ Polycarpi desideremus, et principium Barnabæ.

« Nam longe antiquioribus etiam temporibus, non Ignatii solum litteras huic Polycarpi Epistolæ (quod ex fine ipsius liquet) subjectas fuisse, sed simul cum eis et istam Barnabæ: ex illo Hieronymi loco, in libro III *adversus Pelagianos*, blandiente conjectura, ut crederem, pene inductus sum: *Ignatius, vir apostolicus et martyr, scribit audacter: Elegit Dominus apostolos, qui super omnes homines peccatores erant.* Ut enim in posteriore Ignatianarum Epistolarum collectione, cum reliquis præfixæ fuissent Mariæ Castabalitæ nomine inscriptæ litteræ, eas etiam ipsius Ignatii inscripto titulo, in Antonii Melissa⁴ productas fuisse animadvertimus: ita etiam in priore illa, cum inter Polycarpi et Ignatii eidem subjunctas epistolas, etiam illa Barnabæ interposita legeretur, non mirum si ἀμαρτήματι μνημονικῶ consimili, et eodem modo excusabili, Ignatii nomine citaverit Hieronymus, quod proprie erat tribuendum Barnabæ.

« In ea enim, quam nunc damus, illius Epistola, sententia hæc reperta est: Τὸς ἰδίους ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομιτέρους. Quam et ante Hieronymi tempora in eadem exstitisse, verba illa Origenis⁵ fidem faciunt: « Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα Καθολικῇ ἐπιστολῇ (ὅθεν ὁ Κέλσος λαθῶν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιβήρητους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους), ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομιαν ἀνομιτέρους. » *Scriptum est sane in Barnabæ Catholica epistola (unde fortasse Celsus occasionem arripuit, ut apostolos infames et nequissimos diceret), quod apo-*

stolos suos elegisset Jesus, qui erant omni iniquitate iniquiores. Ubi Catholicam hanc appellat epistolam, quod nulli particulari vel personæ, vel Ecclesiæ inscripta ea esset, sed Christianorum fratrum, ubicunque degentium, ipsi universitati. Neque vero mirabitur, Ignatii nomine productum fuisse ab Hieronymo, quod erat Barnabæ; qui Barnabæ etiam titulo a Clemente Alexandrino laudatum animadverterit, quod Romano Clementi fuerat ascribendum. Is enim citato loco psalmi (*Aperite mihi portas justitiæ, in ipsa ingressus confitebor Domino; hæc est porta Domini, justi transibunt per eam*), prophætæ dictum hoc a Barnaba sic expositum fuisse ait: Πολλῶν πολλῶν ἀνεψφριῶν, ἡ [ἐν] δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ἧ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. *Cum multæ portæ sint apertæ; quæ est justitiæ, ea est in Christo: in quam beati sunt omnes qui sunt ingressi.* Quæ quidem, in Barnaba frustra quæsitæ, in priore Clementis Epistola (a doctissimo Patricio Junio non ita pridem edita) totidem verbis expressa invenimus.

« Porro duas hasce imperfectas Polycarpi et Barnabæ Græcæ epistolas, ex Andrea Schotti apographo sua manu descriptas vir clarissimus Claudius Salmasius, una cum antiqua Latina Barnabæ versione, ex vetere Corbeiensis bibliothecæ codice a Joanne Cordesio exscripta, Isaaco Vossio, celeberrimi illius Gerardi filio, summæ spei juveni, tradidit: quam cum Græco Barnabæ textu conjunctam, additis etiam eruditis notis, ad prelum ille apparavit. Ut igitur in Sylloges hujus initio, Græcum Polycarpum, posteriore sui parte ex antiqua versione Latina suppletum, exhibuimus: ita et ad ejus finem Barnabam, priore sui parte ex alia vetere interpretatione similiter redintegratum (non sine humanissimi Vossii consensu) repræsentare visum fuit. Ex cujus utriusque collatione mutua est deprehensum, non solum primam Epistolæ partem in exemplari Latino fuisse conservatam, quæ defuisse diximus in Græco; sed etiam postremam vice versa retentam fuisse in Græco, quæ aberat a Latino, atque in intermediis præterea, nonnulla habere Græcum quæ desunt in Latino⁶, et Latinum rursus quæ non reperiuntur in Græco; cujus generis ea sunt, quæ in utroque contextu uncis includenda curavimus.

« Ex duobus autem præcipuis membris tota hæc constat Epistola: quæ in contextu Græco hac inter se transitione connexa videmus. Ταῦτα μὲν οὕτως. Μεταδώμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γλῶσσαν καὶ διδαχὴν· ubi pro μεταδώμεν, alii μεταβάλλωμεν, Patricius Junius noster μεταβώμεν legendum conjicit. In priore autem parte sententia hæc longe ante præcesserat: Ἐγεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν, quan-

² Baron., *Notat. in Martyrolog. Rom.* Januar. 26. ³ P. Halloix. *Notat. in Vit. Polycarpi*, cap. 16, 17, 18. ⁴ Meliss. lib. II, serm. 19. ⁵ Origen. *contra Celsum*, lib. I, p. 50. ⁶ Psal. cxviii. al. cxvii, v. 19, 20. Inter quæ et illud, a Clemente Alexandr. y Stromat. citatum: Ἀπλούστερον ὑμῖν γράφω, ἐν συνήτῃ.

velut Latinus interpres suo loco motam huc trans-
tuli, totius Epistolæ epilogum hunc satis incon-
cinnum statuens. *Hæc autem sic sunt. Habetis inte-
rim de majestate Christi, quomodo omnia in illum,
et per illum facta sunt. Cui sit honor, virtus, gloria,
nunc et in sæcula sæculorum.* Secunda Epistolæ
parte penitus prætermisissa : quam idcirco, Latina
eruditissimi Gerardi Langbaini versione, in hac
editione locupletandam curavimus.

Ab hac vero *duarum viarum* distinctione pars
ista ducit exordium : Ὅδοι δύο εἰσι διδασχῆς καὶ
ἐξουσίας : ἡ τε τοῦ φωτός, καὶ ἡ τοῦ σκότους. Δια-
φορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο ὁδῶν· ἐφ' ἧς μὲν γάρ εἰσι τετα-
γμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγε-
λοι τοῦ Σατανᾶ. Ad quæ verba respexisse Origenem
non est dubium, in libro III *Περὶ ἀρχῶν*, cap. 2,
ita scribentem : *Eadem quoque Barnabas in Epistola
sua declarat, eam duas vias esse dicit, unam lucis,
alteram tenebrarum; quibus et præesse certos quos-
que angelos dicit : viæ quidem lucis, angelos lucis,
tenebrarum autem viæ, angelos Satanæ.* Etsi enim
in priore quoque Epistolæ parte (uti etiam in
pseudo-Clementinis Constitutionibus⁹, quarum au-
ctorem, ut ex Romano Clemente, Ignatio, et aliis
alia, ita quæ de duabus vitæ mortisque viis fusius
enarrat, ex hac ipsa Barnabæ epistola intervertisse,
vel prima facie legenti constabit) *duarum viarum*
facta sit mentio, hoc tamen tantum in loco, ange-
lorum lucis et Satanæ, iisdem præfectorum, occur-
rit commemoratio. Adde quod et Satanæ ipsum no-
men ab Hieronymo, in fine libelli *De nominibus
Hebraicis*, inter ea recensetur, quæ ex Epistola
Barnabæ parte selecta, nec in priore tamen hujus
Epistolæ parte uspiam exstat, in qua reliqua omnia
sunt reperta : si modo *Nave* (quo nomine Jesu,
sive Josue patrem Græci indigitant) pro *Nahum*
reposeris; quem librarii temeritate hic fuisse in-
fallum, *germinis* adjuncta interpretatio satis evin-
cit. Cum Nahum sit *consolator*, Nave vero, *semen*,
germen vel *pulchritudo* : uti jam prius in eodem
libro exposuerat ipse Hieronymus⁹.

Longiorem quoque hanc fuisse Epistolam,
Ἐπιτομή illa satis indicat, quam Latinis (nam
Græca editio hic est mutila) ex Nicephori patriar-
chæ Constantinopolitani *Chronographia*, tradidit
Anastasius, Romanæ Ecclesiæ bibliothecarius. In
qua, ut septem Catholicæ (quæ vocantur) Jacobi,
Petri, Joannis et Judæ Epistolæ, 1300 versibus, ita
et hæc Barnabæ, 1306 comprehensa fuisse dicitur.
In posteriore denique Epistolæ parte reperta ista
sunt, a Clemente Alexandrino, in libro II *Stro-
matum*, ex Barnaba citata : Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παν-
τός κτιστοῦ κυριεύων, δόξῃ καὶ ὑμῖν σοφίαν καὶ σύνε-
σιν, ἐκπέτημην, γινώσκων τῶν δικαιοματῶν αὐτοῦ, ὑπο-
μιμῆς. Γίνεσθε οὖν θεοδίδακτοι, ἐκζητοῦντες τί ζητεῖ ὁ
Κύριος ἀπ' ὑμῶν. Ἴνα εὐρηγῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τοὺς

τούτων ἐπιβούλους. Ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης
γνωστικῶς προσηγόρευσε. Ubi postrema illa, ex
Barnabæ nostri contextu, ita sunt restituenda : Ἴνα
σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Τούτων ἐπιβούλους
(vel ἐπιδόλους, ut emendat Sylburgius,) ἀγάπης
τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευσε, idem
sc. Barnabas; sub ipsius Epistolæ clausulam, paulo
post, eos ad quos scribit, ita salutans : σῶζεσθε,
ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης. Ut tum ex principiis,
tum ex fine manifeste deprehensum appareat, po-
sterius membrum hoc (utcumque a Latino interprete
silentio prætermisissum), ejusdem corporis partem
esse, cujus et primum.

Ad totius vero Epistolæ auctorem et auctori-
tatem quod attinet, idem ille Clemens (ut de discipulo
ipsius Origene nihil dicam) et auctoris Barnabæ, et
auctoritatis apostolicæ, eam fuisse credit. In libro
enim illo II *Stromatum*, alia postea testimonia ex ea
producens, hac utitur præfatione : Ὅπως δ' ἡμεῖς
τοῦ διαβόλου τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πνεύματα τὰ
ἀκάθαρτα εἰς τὴν τοῦ ἀμαρτωλοῦ ψυχὴν ἐπιστεῖρειν
φαμέν, οὐ μοι δεῖ πλείονων λόγων, παραθεμένῃ μάρτυρον
τὸν ἀποστολικὸν Βαρνάβαν (ὁ δὲ τῶν ἑβδομήκοντα ἦν,
καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου) κατὰ ἰδέξιν ἰδέ πως
λέγοντα. *Quomodo autem nos diaboli operationes,
et spiritus immundos in peccatoris animam seminare
dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si ad-
duæero testem Barnabam apostolicum (erat autem is
ex Septuaginta, et Pauli adjutor¹⁰) his verbis sic
dicentem.* Et in v : Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συγχη-
ρῦζας τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν
τὸν λόγον. *Barnabas, qui ipse quoque in gentium
ministerio prædicavit verbum una cum apostolo Paulo.*
Neque apostolici solum, sed etiam apostoli Barnabæ
nomine, in II *Stromatum* libro, eandem epistolam
laudat : ejusdemque, non minus quam reliquarum
Scripturarum canonicarum, in libris *Hypotyposeon*
contractas explicationes exhibuit¹¹.

Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum
Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædifi-
cationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam compo-
suit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ait in
Ecclesiasticorum scriptorum Catalogo B. Hiero-
nymus, et libro XIII *Commentariorum in Ezechiel*,
cap. 43 : Vitulum, inquit, qui pro nobis immolatus
est, et multa *Scripturarum loca, et præcipue Bar-
nabæ Epistola, quæ habetur inter Scripturas apo-
cryphas, nominat.* Utrum vero ex propria mente ab
apostolo ad ædificationem Ecclesiæ compositam hanc
fuisse Epistolam ille dixerit, ex aliorum autem
sensu in apocryphorum classem conjecerit, exqui-
rant alii : in eam certe sententiam propendisse illum
aliquando, ex *Nominum Hebraicorum* libello colligi
posse videatur; in quo, cum reliquis Novi Testa-
menti Scripturis, etiam Barnabæ istam Epistolam
conjunctam ab eo fuisse cernimus.

⁹ *Constitut. apostolic.* lib. VII, cap. 1, 2, et deinceps. ¹⁰ Hieron. *De nominib. Hebraic.*, in Exodo.
¹¹ Idem etiam affirmat in libro VII *Hypotyposeon* (apud Euseb., lib. II *Hist.*, κεφ. α'). ¹² Ἐπιτομή-
ταις περιληπταῖς διηγήσεσι. Euseb., lib. VI *Hist.*, κεφ. ιγ', ιδ'.

« In illa Nicephori Constantinopolitani patriarchæ Συχομετρίᾳ, quam Latinis Anastasium Romanæ Ecclesiæ bibliothecarium tradidisse diximus, a Novi Testamenti apocryphis quidem scriptis separatur, sed inter ea quibus contradicitur (ut et Apocalypsis Joannis) recensetur. In altero vero Indiculo, quem Anastasii Nicæni in S. Scripturam Quæstionibus subjectum vidimus, una cum apocryphis simpliciter adnumeratur : et ipsius Hieronymi in *Prologo galeato* suffragio accedente, et universalis Ecclesiæ simul iudicio, quæ Barnabæ scriptum nullum in sacrum Canonem unquam admisisse comperta est. Montani enim spiritu afflatus fuit Tertullianus ¹², cum epistolæ ad Hebræos Barnabæ affixit titulum : et altera hæc, ἡ *φερομένη Βαπράδα ἐπιστολή*, ab Eusebio ¹³ non solum inter scripturas quibus contradicitur, sed etiam inter *nothas* collocatur. Ut hic etiam locum habeat, quod de aliis ejusdem generis ab Augustino ¹⁴ est dictum. *Hæc scripta castitas Canonis non recepit : non quod eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobetur auctoritas ; sed quod ista non credantur ipsorum esse.*

« Quauquam non longe post ipsius Barnabæ tempora exaratam fuisse hanc Epistolam, tot illa a Clemente Alexandrino (qui proximo post apostolos sæculo claruit) ex ea, in *Stromatum* libris, laudata testimonia, fidem faciunt. Quibus et illa ejusdem in *Pædagogō*, lib. II, cap. 10, adjungere liceat : Καὶ τὸν μὲν λαγῶος κατ' ἔτος πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφ' οὐδενος, εἰς ἀριθμοὺς οἷς βελίωκεν ἔτεσιν ἰσχυόντα τρυπάς. Quæ ex istis Epistolæ hujus mutuatum eum fuisse, monuit me D. Petrus Turnerus, Savilianus in Academia Oxoniensi matheseos professor eruditissimus : « Ὅτι ἡ λαγῶος κατ' ἑνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφ' οὐδενος ὅσα γὰρ ἔτη ζῆ, τοσαύτας ἔχει τρυπάς. Sed et aliquam hic præferunt vetustatis speciem, ipsarum apocrypharum scripturarum, quarum jam diu in Ecclesia obsolevit memoria, citationes non paucæ : inter quas et illam fortasse quis annumeraverit : *Regna in terris decem regnabunt : et resurgat retro pusillus, qui deponet tres in unum ; licet ea Danielis capitulo VII, uti olim in LXX Interpretum editione legebatur, desumptam fuisse ego quidem existimaverim : cum Theodotionis interpretatio, quam in Daniele, altera illa posthabita, Ecclesiam postea recepisse confirmat Hieronymus ¹⁵, hanc nobis hodie lectionem exhibeat : Δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται, καὶ ὀπίσω... »*

Reliqua desiderantur : quid autem eruditissimus, Hiberniæ juxta et melioris litteraturæ primas, de epistolæ hujus auctore senserit, quanquam non ex dictis liquido appareat, indicia tamen sunt satis clara quæ fidem faciant, propendisse eum in hanc sententiam, 'ut crederet opus scriptori ignoto deberi. Esto ergo huic operi aliena manu S. Barnabæ

A *nomen appositum : aut, si libeat, Epistolam hanc consolatoriam (quæ sæpius dicitur ideo scripta, ut lectores lætos faceret), ex argumenti designatione, ab auctore ipso, Barnabas, sive consolator, appellatam ; eo fere modo quo liber Salomonis Coheleth, sive Ecclesiastes, dicitur ; aut Hermæ opus Pastor inscribitur. Quidquid sit, necesse est ut fateamur, optima fide scriptorem hunc usum fuisse ; non alienos, imo non aliquos, captavisse titulos ; hoc vero solum sibi arrogasse, ut ceu e fidelium grege minimus aliquis, unus ex illis, frater fratribus salutaria monita prouneret, per omnia orthodoxorum et apostolorum, præsertim S. Pauli, vestigiis insistens : ut si non laborum et itinerum, saltem dogmatum participem ubique agnoscamus. Interea animadvertendum, Historiam Jobi, Ruth, Estheris, et Paralipomenon, aliosque ex libris in Hebraicum Canonem receptis, quod pariter obtinet in Epistola ad Hebræos, auctorum nomina minime præferre, et tamen de illorum fide nulla est controversia. Interim dispiciendum videtur, an nos hac tempestate rectius de Epistolæ hujus auctore possimus judicare, quam qui proximo vixerint sæculo, Clemens Alexandrinus, atque Origenes, qui S. Barnabæ ascripsere. Porro adnotandum, scripto alicui non ideo statim fidem omnem abrogari, si de ejus auctore aliquando fuerit dubitatum, aut si ipsum per aliquod tempus delinquerit. Norunt eruditi hæc ipsa scriptis quibusdam in Canonem nunc et olim receptis accidisse ; et quæ de S. Barnabæ epistola refert Eusebius, eadem eum non modo de S. Joannis Apocalypsi et S. Judæ et catholicis omnibus Epistolis, sed etiam de illa ad Hebræos, quæ nunc S. Paulo ascribitur, licet olim S. Barnabæ imputaretur, retulisse.*

Constat Epistolam hanc, quæ fere tota est in Synagogæ ritibus, et sanctarum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rudis vulgi captum minus accommodatam, et proinde verisimile est a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse : quod et hodie factum de nonnullis reconditioris argumenti perichochis quæ in sacro Canone continentur. Hæc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligetur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum Litterarum, nec non antiquissimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldæi Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum, Rabbitorumque malignis interpretamentis compareat : olim tamen quando in omni Synagoga hebdomadatim non lectæ tantum, sed et enarratæ erant Scripturæ ; Midrasch iste mysticus, sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer testus ; et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex disertissimis sacrarum Litterarum

¹² Tertullianus. *De pudicitia*, cap. 20, et ex eo, Hieronymus, *Catalog. script. ecclesiast. in Paulo*. ¹³ Euseb., lib. VI *Histor. ecclesiast.*, κεφ. ιδ'. Id. *ibid.*, l. III, κεφ. κε'. ¹⁴ Augustinus, *De civitat. Dei*, lib. XVII, c. 38. ¹⁵ *Præfat. in Daniel*.

rarum vocibus fuissent deducta. Hinc factum est, A fuerit, invidiam facere; ne iniquum petendo, eo quod quod Dominus noster et ejus apostoli, fere passim æquum est excidamus. Modica sunt quæ in ejus adversus Judæos exinde argumenta deprompserint; gratiam poscimus, nec, ut puto, facile recusanda: et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrant ut nimirum si non ipsi, saltem annis ejus honos habeatur: si non apostolum agnoscamus, eum tamen quæ longius petita videntur, illa ipsa, aut eorum saltem vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperire.

Sed nolumus pertinaci nimis patrocínio S. Barnabæ, aut quicumque Epistolæ hujus auctor demum

ceum Patrem revereamur: et demum, si non in Canone illum recipiendum ducamus, saltem in classicis scriptoribus, pro dignitate quam olim obtinuit apud Ecclesiæ scriptores antiquissimos, numeremus.

V.

(D. LE NOURRY, *Apparatus ad Bibliothecam maximam vet. Patr.*, Paris. 1703, in-fol., p. 38.)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis Epistolæ S. Barnabæ.

Auctor hujus Epistolæ, præmissa eorum ad quos scribit brevi salutatione, laudat illorum fidem, charitatem, aliaque, quibus repleti erant, Spiritus sancti dona. Nulla vero alia ratione animum se ad scribendum appulisse profitetur, nisi ut fidem illorum perfectiorem redderet, ostenderetque Deum ideo prophetas suo Spiritu afflasse, ut fœdus novum, Incarnatione Filii sui ineundum, omnibus prænnuntiarent. Hinc ille argumentum suum aggressus, ex eorundem prophetarum oraculis Christum Dominum jure merito legis Mosaicæ abrogasse sacrificia, nullaque alia, quam spiritus et cordis postulare demonstrat. Quamobrem illos sollicite admonet, ab iis caveant, qui legem Moysis et Christi simul observandam esse docerent. Ideo vero illam rescissam esse probat: *ut dilectio Jesu consignetur in cordibus vestris in spem fidei illius; hisque tribus virtutibus, meditemur timorem Dei, et custodiamus mandata illius.* Subinde aliis prophetarum locis planum utique facit Christum ideo carnem induisse, mortemque obiisse, ut, mortis imperio destructo, mundum sanguine suo redimeret. Quod Judæi cum credere noluerint, voluit ille Evangelium suum omnibus gentibus ab apostolis prædicari. Addit Christum etsi ex Patris præcepto, sicuti prædictum fuerat, lubens mortuus sit, ipsum tamen verum esse Dei Filium. Explicat deinde quomodo prophetæ et verbis et figuris significarint Christum in passione aceto et felle potandum, purpura induendum, spinis coronandum; sed hæc omnia surdis Judæorum auribus decantata. Inde autem colligit aures cordis circumcidendas, docetque circumcisionem Judæorum antiquatam, Mosaisque leges, quibus cibi nonnulli prohibebantur, spiritali sensu intelligendas. Post hæc ostendit ab iisdem prophetis insuper prænnuntiatum fore ut Judæi nec Christi baptismo abluerentur, nec crucem ejus agnoscerent, atque ob ejusdem Christi ab illis ejuratam divinitatem exhæredes facti, in eo-

B rum locum adoptati Christiani subrogarentur. Denique postquam de Sabbati celebratione, Dominicæ diei institutione, templi Hierosolymitani destructione, Deique in cordibus nostris habitatione disseruit, primam claudit Epistolæ partem.

In secunda, quæ brevis est, stylum ad informandos Christianorum mores convertit; duasque eapropter demonstrat esse hominum vias. Et priorem quidem, cui angeli præsent, quæque *via lucis* dicitur, cum explicat, ibi quid Christianus agere, quid fugere debeat, omnium oculis subjicit. Posteriorem vero, quæ *subest angelis Satanae, et via tenebrarum* cognominatur, explanando palam ille facit quæ sint vitia, et mala opera, quibus inquinata anima pœnis inferni addicitur. Postremo ut imperatis divinis morem gerant, adhortatur, comprecaturque ut sui meminerint apud Deum, cujus in gratia ut semper maneant, expetendo, Epistolæ coronidem imponit.

ARTICULUS II.

Hanc epistolam eandem esse, quæ ab antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur.

Constat Epistolam hanc eandem esse, quam ab antiquissimorum Ecclesiæ temporum Patribus Barnabæ nomine citatam fuisse ex eorundem testimoniis planum fit. Id autem vel ex sola Clementis Alexandrini auctoritate invictissime demonstratur. Quos enim ex ea locos protulit, ii ex Epistolæ initio, ubi Græca verba deleta, atque ex medio, ac tandem ex fine, ubi Latina interpretatio deficit, excerptos esse manifestissimum est. Erravit igitur Moynius¹⁶, Calvinianæ sectæ olim Rothomagi minister, qui posteriorem hujus Epistolæ partem nec ejusdem scriptoris, nec ejusdem styli ac priorem videri arbitratus est. Hanc quippe ipsam partem, præter memoratum Clementem ab Origene Gregorioque Nazianzeno eodem Barnabæ nomine citatam legimus.

ARTICULUS III.

De auctore hujus epistolæ antiquorum scriptorum opiniones.

Tota igitur de hac Epistola difficultas in eo ver-

¹⁶ *Varia sacra.*

satur, utrum a Barnabæ apostolo, cujus præfert nomen, vere profecta sit. Non una siquidem ea de re antiquorum Ecclesiæ Patrum fuit sententia. Posteriores vero scriptores in plures magisque diversas opiniones abierunt. Clementi etenim Alexandrinus nullus unquam dubitavit eam verum genuinumque fetum esse Barnabæ, quem apostolum, virum apostolicum, unum ex septuaginta, et Pauli adiutorem appellat. Hæc videre est in illius *Stromatum* libris secundo, quinto et sexto¹⁷. Clementi autem præceptoris suo subscripsit Origenes: ac postea Gregorius Nazianzenus Origenis ipsius verba transcribendo, in eadem quoque opinione se fuisse haud obscure significavit.

Verum adversus Clementem pugnare videtur Eusebii¹⁸; quandoquidem ubi de ejusdem Clementis Operibus sermonem instituit: *In iisdem*, inquit, *libris offert testimonia Scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur, nempe ex Sapientia Salomonis, item ex Epistola Clementis ac Barnabæ*. Et paulo post¹⁹: *Idem in libris Ὑποτυπώσεων omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti scripturarum compendiosam instruit narrationem, ne illis quidem prætermissis scripturis, de quibus inter multos ambigitur, Judæ Epistolam, et Barnabæ, ac reliquas catholicas Epistolas intelligo*. Tum denique ex sua sic ipse sententia pronuntiat²⁰: *Pro spuris habendi sunt etiam Actus Pauli... Barnabæ item Epistola*. Unde intelligas Eusebium, quorundam antiquorum vestigiis inhærendo, Epistolam Barnabæ pro spuria habuisse. Hieronymus vero²¹ illam inter *Scripturas apocryphas amandat*. Uterque porro Nicephorus, Constantinopolitanus scilicet atque Calixtus, Eusebii verba sensumque expressit: sed quænam sit Eusebii ac Hieronymi de apocryphorum definitione opinio, adhuc est in controversia.

ARTICULUS IV.

Sententia recentiorum.

Quantum ad recentiores, Hugo Menardus, Benedictinæ gentis monachus, de hac Epistola sic sentit²²: *Jure, inquit, inter scripturas apocryphas a citatis auctoribus connumeratur; tum quia an Barnabæ sit, incertum est; tum quia quædam reperiuntur, quæ difficultate minime carent; siquidem nonnullæ sunt in ea salebræ, ad quas minus cauti offendere possint*. Nec ulli, subdit, mirum esse debet, quod illa nec a Clemente, nec ab Origene apocrypha censeatur, siquidem hujusmodi auctores utuntur apocryphis. Fluctuat animo Cotelerius, summisque se ait difficultatibus præpediri quominus Barnabæ eam attribuat, quam tamen illi omnino abrogare non audet. Re autem perpensa, in hunc concludit modum: *Ego magis inclino, ut censeam non esse apostoli; profliteturque se gratias iis habiturum, qui voluerint certiora proferre*. Natalis vero Alexander, memoratusque Moynius illam Bar-

nabæ penitus abjudicant, et apocrypham atque supposititiam esse contendunt. Contra vero Hammondus, Vossius, Bullus et Dupinius eam non alium quam Barnabam auctorem habere propugnant.

ARTICULUS V.

Primum argumentum examinatur.

Qui Epistolam hanc Barnabæ abjudicant, his utuntur argumentis. Et primo quidem ii Eusebii atque Hieronymi, qui eam ad apocrypha et spuria ablegant, auctoritate a nobis superius allata utuntur. Docet quippe idem Hieronymus²³: *Apocrypha eorum non esse quorum titulis prænotantur*: vel, ut addit Gelasius papa, aliquo inficiuntur errore. Alii tamen negant Eusebii Hieronymique de Barnabæ Epistola verba debere alterutro sensu accipi. Non quidem primo, cum Epistolam hanc Barnabæ nomine inscribi non inficientur, ac Hieronymus eam a Barnaba compositam esse affirmet. Neque secundo, cum illam non tantum omnis erroris expertem, sed etiam, ut ait Hieronymus²⁴, ad *edificationem Ecclesiæ pertinentem agnoscant*. Eo igitur sensu eam uterque spuriam et apocrypham esse dixit, quod inter canonicos divinæ Scripturæ libros non adnumeretur.

Verum ex posita olim ab Augustino regula urgent eorum adversarii; ea quæque scripta ab Ecclesia recipi debuisse, quæ a quolibet apostolo prædiisse constiterit. Inde quippe sanctus ille doctor contra adversarium Legis et Prophetarum libros, Andreæ et Joannis nomen præferentes, apocryphos esse probat²⁵, quia *si illorum essent, recepti essent ab Ecclesia*. Quod si respondeas quosdam putavisse hanc Epistolam inter Scripturas canonicas ab Origene computari, atque eo in numero in antiquis earumdem Scripturarum catalogis reperiri: instabunt iisdem in catalogis alios itidem libros reperiri, qui pro canonicis nunquam habiti sunt; atque Origenis verbis id quod aiunt, nullo significari modo contendunt.

Respondent itaque alii secundum Augustini mentem, non omnia omnino apostolorum, vel potius apostolicorum virorum, sicuti Barnabæ, scripta in canonicorum numerum esse referenda; quandoquidem et liber Hermæ, et Clementis Romani Epistola hunc in numerum minime referuntur. Addunt præterea non eo ipso scriptum aliquod pro canonico habendum, quod ab apostolo quopiam editum sit; sed id insuper Ecclesiæ definitione renuntiari debere asseverant.

Nos autem Augustini mentem ex alia, quam de libris apocryphis statuit, certiori regula explicandam esse censemus. Cum enim ipse accuratius definit quis liber dicendus sit apocryphus²⁶: *Scripturæ apocryphæ, inquit, nuncupantur, eo quod occulta earum origo non claruit Patribus, a quibus*

¹⁷ Vide supra *Testimonia veterum*. ¹⁸ Lib. vi *Hist.*, cap. 13. ¹⁹ lib. iii, cap. 25. ²⁰ Ibid., 14. ²¹ *De script. eccles.* ²² Præfat. in *Epist. Barnab.* ²³ *Epist.* 7, ad *Lætiam*. ²⁴ *De script. eccles.* Lib. 1, contra *advers. Legis et Prophet.*, cap. 20. ²⁵ Lib. xv *De civitate Dei*, cap. 23, § 4.

usque ad nos auctoritas veracium Scripturarum certissima et notissima successione pervenit. Ex hac autem libri apocryphi definitione recte adversario suo, libros Andreae et Joannis objicienti, respondet, eos plane esse apocryphos; quia si ab iis quorum tanta erat apud Ecclesiam auctoritas, vere prodissent, id et Patribus perspectum, et ab Ecclesia fuisset receptum. Quapropter cum e contrario origo epistolae Barnabae Patribus, nimirum Clementi, Origeni atque aliis claruerit, ex allata Augustini definitione inter apocryphas scripturas annumerari non debet.

ARTICULUS VI.

Secundum argumentum expenditur.

Secundum argumentum, quo haec Epistola Barnabae abjudicatur, inde desumptum est, quod videatur incredibile apostolum eas scripsisse, quas ibi legimus, coactas nimirum allegorias, enarrationes Scripturarum minus verisimiles, anilesque de animalibus fabulas. Respondet Hamondus, *Gnosticos, Scripturae sacrae mysticae interpretandae facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testamenti testimonia ad impuros usus accommodasse..... Hinc Barnabas hac fere universa Epistola sua Veteris Instrumenti loca quamplurima mystice, etiam cabalistiche exposita, Gnosticorum doctrinis opponit.*

Respondent alii Clementem Alexandrinum, Origenem, aliosque qui hanc Epistolam Barnabae adjudicant, nihil coactum in ejus allegoriis, nihil non verisimile in enarrationibus, nihil denique fabulosam in ea reperisse; imo nihil quod non apostolicum virum, nihil quod a Barnabae ipsius stylo alienum aliquid, aut illo indignum praese ferat. Quapropter quosdam nostrae aetatis viros temeritatis audacter incusant, qui de stylo apostolicorum scriptorum melius quam eorumdem discipuli, alique suppres, aut ejusdem aetatis homines, se judicare posse confidunt. His adjiciunt illud fuisse Judaeorum ad Christianam fidem, sicut ipse Barnabas, noviter conversorum ingenium; ut Scripturas sacras allegoriis ac mysticis enarrationibus interpretarentur, multaque in animalium proprietates observarent.

Addemus, nos paulo post demonstraturos hanc Epistolam si Barnabae non sit, auctoris esse ejusdem cum illo, aut certae proximae aetatis. Nemini autem vero videbitur simile scriptorem pium et doctum, viris apostolicis coaevum, quique quomodo apostoli Scripturas exponerent, apprime noverat, ab eorum stylo, et scribendi interpretandique methodo hac in Epistola penitus descivisse.

ARTICULUS VII.

Tertium argumentum examinatur.

Tertium argumentum est, Barnabam modo tam hyperbolico non vocaturum apostolos iniquissimos hominum, et super omne peccatum peccatores. At

²⁷ Lib. cons. Celsum. ²⁸ Lib. cit.

A contrariae sententiae propugnatores ac patroni respondent, haec verba non omnino ad litteram, sed benignius accipienda, nihilque aliud sonare quam apostolos, quod quidem verum est, ante conversionem suam multa magna peccasse.

Nos vero hoc idem argumentum ab Origene jam olim fuisse dilutum respondemus²⁷. Cum enim fortasse Celsus ex iisdem auctoris nostri verbis occasionem, ipso teste Origene, arripisset, ut apostolos infames et nequissimos diceret, Jesum ad apostolicam functionem elegisse homines omni iniquitate iniquiores; sic illum, et quidem apposite ad rem nostram confutat: *Quid igitur absurdi, si Jesus ostendere volens humano generi quantum ejus medicina contra pestes animarum polleat, infames et nequissimos elegit, ut morum purissimorum exemplum fierent amplectentibus ejus Evangelium.* Nihil ergo absurdi, nihil Barnaba indigni, nec nimium hyperbolici in his verbis esse vir summæ eruditionis Origenes arbitratus est: Hieronymus autem hanc sententiam viro apostolico ita dignam credidit, ut in libro contra Pelagianos scripto, eamdem Ignatii martyris nomine laudare non dubitaverit.

ARTICULUS VIII.

Moynii conjecturae discutiuntur.

Moynius aliis quibusdam contra eamdem epistolam pugnat conjecturis: quæ quidem quamvis sint levissimæ, tamen cum nullus hactenus iis respondisse legatur, pro more nostro, ne quid relinquamus intactum, illas singillatim examinabimus. Ait itaque: « Haec epistola si esset Barnabae, illam non secus ac Evangelium Matthæi tumultu suo condidisset. » Verum quis Moynio Barnabam Epistolæ suæ exemplar semper, aut saltem, cum mortem obiit, secum asservasse patefecit? Num moris est apud homines epistolarum suarum sic apud se servare exemplaria? Demus tamen Moynio penes morientem Barnabam fuisse Epistolæ suæ exemplar: nunquid ergo lucubrationem suam vir modestissimus eodem in pretio ac Matthæi Evangelium habebat? Si id contendat Moynius, dicemus eum ideo cum hoc Evangelio, non autem cum sua Epistola, sepeliri voluisse; quia illud historiam vitæ, mortis, ac miraculorum Christi, quam semper præ oculis habuerat, complectebatur.

Instat tamen Moynius apocryphos libros ab auctore nostro citari. Quid inde? Nonne et doctissimi viri Paulum et Judam libros itidem apocryphos laudavisse fatentur? Nonne et Paulus ipse ethnicorum, quos apocryphis ab auctore nostro citatis præstare nemo dixerit, attulit auctoritatem?

Urget adhuc²⁸ Barnabam Epistolæ ad Hebræos, nomine Pauli prænotatæ, fuisse auctorem. Atqui, inquit ille, non video quare secundis curis argumentum istud iterum pertractasset cum quadam primæ deliberatione, quasi in Epistola ad Hebræos materiam istam nimis perfunctorie, minusque feliciter esset

prosecutus. Neque hoc argumentum priore validius est. Primo quippe falsum est Barnabam hanc ad Hebræos scripsisse Epistolam. Deinde, esto, scripserit. Nunquid non potuit idem auctor duabus ad diversos diversæ regionis homines, quos iisdem doctrinis et præceptis imbuere volebat, datis epistolis, idem tractare argumentum? Denique nonne idem auctor plures de re eadem litteras scribere, eademque in illis repetera et inculcare quandoque cogitur?

Urget iterum Moynius hanc Epistolam a primi et secundi sæculi scriptoribus, puta Clemente Romano, Polycarpo, Ignatio etiam in suis adversus Judæos disputationibus nullibi laudatam. Verum quas alias iidem scriptores aliorum epistolas et scripta citaverint, in medium proferre debuerat. Quid vero, si hæc Epistola in eorum manus non venerit? Sed conjecturis non est opus; certum quippe est hanc Epistolam a Clemente Alexandrino sæculi secundi auctore, ut supra vidimus, citari; quod ad vanam objectionem plane diluendam satis superque dictum sit.

Instat denique hanc Epistolam a Barnaba, qui sub Nerone martyrium passus est, scribi non potuisse; quippe quæ post eversam a Tito Hierosolymam data fuerit. Atque hoc illud est quod in notis et observationibus suis argumentum *invictissimum et evidentissimum* appellat. Id itaque paulo prolixiori responsione solvendum est.

ARTICULUS IX.

Quandonam hæc epistola scripta sit.

Jam enim quo tempore hæc Epistola scripta sit, indagandum. Qui eam Barnabæ tribuunt, hi ante ejus obitum datam esse indubie pronuntiant. Quibus vero res in ambiguo est, ii tamen illius auctorem temporibus apostolorum floruisse vero putant similis. Denique qui a Barnaba profectam negant, eam post excidium Hierosolymitanum, sed ante finem secundi sæculi scriptam esse opinantur. Moynius his addit illam post necem Justini, qui anno 162 aut 163 martyr occubuit, et ante Tertulliani mortem, quæ circa annum 215 contigit, obsignatam fuisse. Neque tamen ille alia ratione opinionem suam confirmat, quam quod nonnullæ de emissario Judæorum hirci cæremoniæ in hac Epistola mementur, quas sicut apud Justinum, licet de iis disserat, frustra quæsieris, ita apud Tertullianum tantummodo invenias. Verum a quo didicit Moynius hanc Epistolam penes Justinum unquam fuisse, ipsumque eam legisse? Fac tamen et habuerit et legerit, nunquid ideo omnes hirci emissarii cæremonias, ne iis quidem, quæ in Epistola Barnabæ occurrunt, prætermissis, debuit commemorare? Nihil igitur hac negativa conjectura magis frivolum, minusque ad rem aliquam asserendam idoneum.

Quo porro tempore Barnabas obierit, incertum est. Unde nescio quid sibi velit Moynius, cum ex communiori opinione asseverat illum sub imperio Neronis martyrio affectum. Qui enim id investiga-

verunt diligentius hi ingenue fatentur apud antiquos scriptores nihil succurrere, unde quandonam Barnabas ab Cypro insula redierit, vitamque martyrio posuerit, certo definiatur. Constat autem illum post Hierosolymam anno 72, aut juxta doctiores chronologos 70 a Tito destructam, vitam potuisse producere. Petrus siquidem et Paulus anno tantum 66, id est uno aut tribus post excidium Hierosolymitanum annis, martyrii palmam adepti sunt. Nihil ergo vetat quominus Barnabas in Epistola sua hujusce excidii fecerit mentionem.

Certo autem certius est hanc eandem Epistolam non solum ab Origene citari, sed etiam a Clemente Alexandrino, qui, ut ait Eusebius, primis apostolorum temporibus proximum se fuisse testatur. Unde conficitur Clementem, qui Epistolam hanc, sicuti ex frequentioribus ejus citationibus liquet, magni æstimare videbatur, ab apostolicis viris, quis verus illius auctor exstiterit, curiosius indagasse, nec difficiliter didicisse. Deinde idem Clemens circa annum 200 fato functus est, proindeque libros suos, ubi hanc Epistolam laudavit, in lucem prius emiserat. Atqui illam non ut recens aliquod, sed antiquæ auctoritatis scriptum laudat, ideoque quam putabat martyrio Ignatii antiquiorem. Quin imo ubique pro certo ponit illam a Barnaba apostolo scriptam, nullumque, quem nosset, huic opinioni refragari. Tanti viri tantæque eruditionis, ac temporibus apostolicis adeo vicini auctoritas, maximi certe apud omnes debet esse ponderis; cum in primis nulla firma rationum argumenta, nihilque illi, nisi conjectura quædam, parum valida opponatur. Cæterum quantumvis Clemens in Epistolæ auctoris nomine errasse diceretur, ex ejus tamen auctoritate invictissime demonstratur illam vel ab uno ex apostolis, vel saltem ab aliquo ex proximis eorum successoribus fuisse exaratam.

Id quidem ex manuscriptis codicibus Græcis et Latinis confirmari potuisset, si qui omnino incorrupti, ac verum Epistolæ titulum præferentes ad nos pervenissent. At in Græcis codicibus caput ejus amputatum est, et titulus qui in Græca Menardi editione legitur, ex Eusebio videtur desumptus. Latinus vero bibliothecæ nostræ codex, qui omnium procul dubio est antiquissimus, hac tantum epigraphe inscribitur: *Incipit epistola Barnabæ feliciter*, atque demum in fine sic concluditur: *Explicit epistola Barnabæ.*

ARTICULUS X.

Ad quos hæc epistola scripta sit.

Integri autem si exstarent manuscripti illi codices, nobis utique non modo Epistolæ hujus titulum indicassent, sed eos etiam ad quos illa directa est. Id enim sua non caret difficultate. Putant siquidem nonnulli ex tota orationis serie conjici posse eam ad Christianos missam Hebræos, tenaces nimirum antiquæ legis, et ad Hebræos esse inscriptam. Verum vel ex ipsa totius Epistolæ, a nobis superius facta synopsis, exploratum sit, ideo præcipue ad eam

scribendam auctorem ejus impulsam ut eos ad quos scripsit præmuniret, prohiberetque ne ab iis deciperentur qui legem Moysis et Christi simul servandam esse asserebant. Atqui hic error ejusdem fere cum Christiana religione est ætatis: illumque non solum Hebræos, sed etiam hæreticos, quales erant Ebionitæ et Cerinthiani, docuisse certissimum est. Præterea etsi a solis Hebræis error hic disseminatus fuisset, poterant tamen ipsi eo quo flagrabant religionis suæ studio, illum apud omnes cum Hebræos, tum gentiles ad Christianam fidem conversos ubique disseminare. Potuit ergo auctor noster non ad Hebræos tantummodo, sed etiam ad Christianos, quos ab Hebræis vel hæreticis decipi metuebat, suam dirigere epistolam.

Obicitur tamen Tertullianum Epistolam Pauli ad Hebræos citasse Barnabæ nomine; forsitan, inquit, *accepto rumore de Epistola quadam Barnabæ ad Hebræos a se non visa?* Sed hac objectione levis conjectura alia multo leviori probatur. Verum enimvero si Tertullianus Epistolam ad Hebræos Barnabæ assignat, eandem alii Lucæ, alii Clementi adjudicant. Nunquid ergo in hanc sententiam abierunt: *forsitan rumore accepto de Epistola quadam Lucæ vel Clementis ad Hebræos a se non visa?* Quid hæc conjectura futillius? Dicendum igitur Epistolam ad Hebræos a Tertulliano Barnabæ nomine idcirco laudatam, vel quia eum vere putabat ejus Epistolæ auctorem, seu potius mavis, interpretem; vel quia cum illam ab aliquo Pauli socio et discipulo scriptam crederet, id nulli potiori jure quam Barnabæ tribuendum judicavit: vel denique aliis fretus conjecturis, ex falso auctorum aut codicum manuseriptorum errantium testimonio desumptis, quas jam divinare promptum non est.

Porro si certo definiri non possit qui homines, ejusve regionis ii fuerint ad quos hanc Barnabas misit Epistolam, constat tamen eos Christianos fuisse, qui in assequenda vitæ Christianæ perfectione profectus aliquos jam fecerant, quosque ut magis ac magis in ea proficerent, adhortatur; quos denique admonet, caveant sedulo ab hæreticis, qui vanis argutiis et subtilitatibus legem Moysis ac Christi simul observandam aliis suadere conabantur. Quamobrem idem auctor noster eos tota epistola sua contra hæreticorum illorum errores mutavit, ac Christianæ pietatis præceptis informat.

ARTICULUS XI.

De hujus Epistolæ fortuna, et variis ejus editionibus.

Epistola hæc fortunam habuit variam, mirumque in modum mutabilem. Cum enim tanto, ut supra diximus, splendore et secundo et duobus, ac forsitan etiam tribus sequentibus Ecclesiæ sæculis micuisset, deinceps ita evanuit, ut præter utrumque Nicephorum, qui verba Eusebii aut saltem eorum sensum descripsere, vix alius de ea mentionem fecisse reperiatur. Nostro tandem sæculo Græcæ et Latine variis in Bibliothecis feliciter inventa, et tot sæculorum tenebris emersit.

PATROL. GR. II.

A Userius quippe archiepiscopus Armachanus primam ejus editionem ex manuscriptis, quæ mutuo ab aliis acceperat, Oxonii anno 1642 adornavit. Sed, Vossio teste, una urbis hujus parte paulo post igne consumpta, hoc incendio omnia editionis hujus exemplaria perierunt. Unus tamen codex, flammis ereptus, in bibliotheca ejusdem urbis, si qua editio ipsius Catalogo fides habenda sit, asservatur.

Hæc prima Epistolæ nostræ editio doctis ita parum innotuit, ut eam ab Hugone Menardo primum editam vix unus aut alter non agnoscat. At certe omnes facile concedent eum primum fuisse, qui illam typis mandatam nostri juris fecerit. Is enim cum incidisset in manuscriptum Latinum bibliothecæ Corbeianæ, annorum plus quam 900 codicem, aliumque Græcum, inter Thuriani scripta Romæ inventum, a doctissimo Sirmondo accepisset, ex utroque exemplari ad parandam editionem suam totis viribus incubuit. Sed collatis codicibus, altera Epistolæ parte in Latinum versa, variisque observationibus compositis, priusquam aliquid prelo committi potuerit, immatura morte extinctus est. Quapropter Lucas Dacherius paratæ ab illo editionis curam in se recepit, eamque præmissa a se præfatione anno 1645 absolvit.

Anno subsequente Isaac Vossius iterum eandem Epistolam ex tribus manuscriptis, uno bibliothecæ Florentinæ, altero Vaticanæ, tertio Theatinorum Romanorum, Amstelodami emisit in publicum. In his autem omnibus codicibus manu exaratis Epistola caret initio, atque uni ex Ignatii Epistolis proxime, et absque titulo conjungitur.

Cotelierius anno 1672 ex Sirmondi ms. Græco codice, de quo ante diximus, illam rursus edidit, novaque versione, antiquiore tamen non omissa, donavit; præfixitque Operibus *sanctorum Patrum, qui temporibus apostolorum floruerant*. At multa hujus editionis exemplaria incensis bibliopolæ apothecis, igne consumpta sunt.

Denique Moynius cum Rothomago Leisdam docendæ theologiæ causa se contulisset, ibi eandem Epistolam inter sua *Varia sacra* edi curavit. Ultimam autem hanc editionem ille ex codice manuscripto Florentino, quem in Hollandiam Rullæus attulerat, et in quo hæc Epistola uni ex Ignatianis absque titulo et principio connectitur, se adornasse testatur. Quod sane magno nobis indicio est hunc manu exaratum codicem non alium esse a primo ex iis tribus quibus Vossium in accuranda sua editione usum esse diximus. Cæterum utrique Vossius et Moynius non aliam versionem Latinam, quam antiquiorem, a Menardo inventam et adornatam, atque a Dacherio editam adhibuerunt.

ARTICULUS XII.

De notis et observationibus in hanc Epistolam.

Singuli harum editionum auctores Epistolam illam notis et observationibus suis illustrarunt. Quas edidit Menardus, eæ fere omnes vel ad correctionem explicationemque textus, vel ut illa styii

esse apostolici probetur, conducunt. Nonnullas tamen quandoque admiscet eruditionis suæ testes, ex quibus facile intelligas multo perfectiorem futuram fuisse ejus editionem, si per mortem viro tam docto ad umbilicum illam perducere licuisset.

Nullus Vossio pauciores brevioresque in hanc Epistolam adnotationes edidit; nec ille quidem prolixiores facere consueverat. Omnes fere correctionem textus spectant. Quædam, sed paucissimæ, quosdam obscuros locos explicant; atque in illarum præcipua observatione disputatur, quo spinarum genere corona Christi patientis compacta fuerit.

His multo plures longioresque in hanc Epistolam animadversiones a Cotelerio compositæ sunt. Sed optandum sane, ut in iis quæ non minus quam septem supra triginta numerantur, vir ille eruditus ab auctoris scopo non ita sæpe digressus fuisset, suisque non tam facile indulgisset conjecturis.

Moynius postremus omnium notas observationesque divulgavit in hanc Epistolam, cæteris omnibus longe diffusiores, tantæque prolixitatis, ut ad solam eruditionis suæ, præsertim Hebraicæ, ostentationem compositæ videantur. Nulla quippe est observatio, ubi non sint digressiones, et sæpe ex ipsis digressionibus in alia fit iterum digressus, ita ut textus auctoris, notis obrutus, lectorum oculis evanescat. Nec ille quidem alia ratione se tot tamque diffusas animadversiones publicasse innuit; nisi quia prærepta sibi occasione typis mandandi novam Operum Josephi, quam a longo tempore moliebatur editionem, quidquid magis eruditum, magisque curiosum ad eam perficiendam præparaverat, hoc in notas observationesque suas congerendum esse putaverit. Non contemnimus viri docti eruditionem, sed prudentiori judicio ac locis aptioribus collocanda erat.

ARTICULUS XIII.

Novæ observationes in hanc Epistolam.

Si quid nobis tot tamque diversis observationibus addendum superesset, Christiana libertate cum Moynio aliisque nonnullis de eorum confidentia exposularem, qua et auctorem nostrum et antiquissimos Ecclesiæ scriptores eo arguunt, quia plures Veteris Testamenti locos de Messia interpretati sint, quos illi ad eum minime respicere arbitrabantur. Nihil enim hac accusatione nobis videtur iniquius, nihil plane absurdius. Constat siquidem Christum apostolis et discipulis suis sensum, ut ait Scriptura ipsa, aperuisse, ut intelligerent *Scripturas* ²⁹, maxime vero illos ejusdem Scripturæ locos, qui adventum ejus, mortem, cæteraque ipsius facta prænuntiabant. Atqui apostoli et discipuli Christi eosdem Scripturæ sensus, quos a divino præceptore suo acceperant, suis quoque discipulis, id est auctori nostro, aliisque ejusdem ævi scriptoribus ape-

ruerunt. Cur ergo in Scripturis sacris, quibus Christus prædicabatur, exponendis tam turpiter errasse criminantur? Nunquid ultimæ nostræ ætatis homines in iis explicandis doctiores sunt et acutiores, quam illi qui ab apostolis vel ab eorum discipulis suscepti et educati, in eorum schola scientiam Scripturarum didicerunt? Caveant inconsiderati Patrum accusatores, ne vano litteralis sensus, quem ubique venditant, prætextu, a littera occidente percussi, in cæcitatibus errorem, quem aliis temere inurunt, ipsimet prolabantur.

Observandum præterea auctorem nostrum quædam utriusque Testamenti citasse testimonia, quæ cum in sacris libris non reperiantur, illa a Judæorum Christianorumque traditionibus desumpsisse existimandum est. Quædam vero ex quarto libro Esdræ protulit: sed illum censoria Moynii nota male inustum ex his, quæ de hoc scripto in nostris ad Ambrosii Opera admonitionibus ³⁰ disputavimus quivis facile intelligat.

Adnotandum quoque ab auctore nostro antiquos non tantum hæreticos expugnari, sed etiam impios nostri sæculi Socinianos, contra quos Christi divinitas in hac Epistola invictissime assertitur.

Nonne enim ibi Barnabas illum aperte terrarum Dominum appellat, huncque ipsum esse testatur, cui a Patre suo æterno ante mundi creationem dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* Sed præstat eum verbis suis loquentem audire: *Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus, cui dixit die ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

Quid vero quod idem auctor noster non modo solem *opus manuum ejus*, scilicet Christi, assertit: sed in ipso et propter ipsum esse omnia diserte pronuntiat: *Habes etiam, inquit, in hoc gloriam Jesu, quod in ipso sunt omnia, et in ipsum.*

Denique ne plura alia passim in hacce Epistola simili modo dictata congeramus, id tantum juvat subjungere, quo Christus in cordibus nostris, tantquam in templis Deo consecratis habitare dicitur: *Quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis; templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri.*

Quis autem, amabo te, nisi jam præjudicata opinione plane obcæcatus homo, negare audeat hæc omnia ab auctore nostro non de alio scribi unquam potuisse, nisi de vero germanoque Dei Filio, qui ejusdem omnino cum Patre suo sit naturæ et substantiæ, ipsique perfecte planeque coæternus?

Animadvertendum denique hanc auctoris nostri Epistolam ad nos integram non pervenisse: siquidem Græci codices manuscripti titulo et principio carent, pluribusque scatent erratis, quæ nisi aliorum ope codicum emendari non queunt. In codice Latino

²⁹ Luc. xxiv, 45. ³⁰ Admonit. in lib. S. Ambros. *De bon. mort.*

secunda pars Epistolæ deficit; primæ vero additus A Græco habentur, ab ipso prætermissa sunt. Quapropter ille vel in mutilum codicem incidit, vel data opera quædam omisit, vel denique auctoris sui sensum non assecutus est.

VI.

(GALLANDIUS, *Vet. Patr. Bibliotheca*, t. I, Venetiis, 1765, in-fol., Proleg., p. xxxix.)

CAPUT PRIMUM.

Num S. Barnabæ auctor sit Epistolæ quæ sub ejus nomine circumfertur. Clemens Alexandrinus et Origenes eam Barnabæ asserunt. Hieronymus item, cujus testimonium edisseritur atque astruitur. Eusebii Cæsariensis locus expensus.

Inter vetustissima sæculi I ecclesiastica monumenta, tertium locum occupat Epistola quæ sub S. Barnabæ nomine circumfertur. De auctore hæud una est scriptorum tum veterum tum recentiorum sententia.

Ut autem hinc exordiamur, sæculo II desinente Clemens Alexandrinus plerisque in locis, supra inter veterum testimonia relatis, hanc Epistolam constantè Barnabæ attribuit, et quidem apostolo, testi apostolico, uni ex LXX Domini discipulis et Pauli adjutori, ut ipsemet eum appellat. Quin et in libris Ἰστοριῶσεων, Eusebio teste^{31, 32}, compendiosam Novi Testamenti Scripturarum enarrationem instituens idem Clemens, Barnabæ item Epistolam eas inter recensuit. Alicubi tamen presbyter Alexandrinus consilium mutasse videtur: dum enim ex eadem Epistola nonnulla delibat³³, Barnabæ sententiam interdum respuit; quamvis tanti viri reverentia tactus, ejus nomini parcat, ut post Cotelerium Potterus admonuit.

Clementem Alexandrinum præceptorem suum secutus Origenes, circa medium sæculi III, non solum a Barnaba scriptam putavit Epistolam, verum etiam catholicam vocitavit, et Scripturæ nomine insignivit³⁴. Sunt, inquit, præterea (sicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriusque partis vel utriusque viæ fautores quidam et adjutores angeli, etc. Quibus nimirum verbis ad Epistolæ nostræ caput 18 digitum intendisse Origenem liquet.

In eandem porro sententiam de Barnaba Epistolæ auctore ivisse quoque S. Hieronymum jure quis dixerit, Clementis fortasse Alexandrini vel potius Origenis sive auctoritate sive exemplo permotum. Siquidem in opere *De interpretatione nominum Hebraicorum*, inter Novi Testamenti libros Epistolæ quoque Barnabæ locum ipse dedisse comperitur. Opus illud scribebat doctor maximus anno 388. Deinceps vero, anno scilicet 392, quo librum *De*

viris illustribus edidit, de ejus Epistolæ auctoritate, non autem de auctore, aliter censuisse existimatur. Sic enim ibi³⁵: Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem Epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur. Quem in locum scite Pearsonius³⁶: « Barnabæ Epistolam fuisse tradit (S. Hieronymus) non ipsi supposititiam, aut spuriam; ad ædificationem Ecclesiæ pertinuisse asserit; non itaque hæreticam putavit: lectam tamen inter apocryphas scripturas docet, nec ab Ecclesia repudiata innuit. »

Quod autem Hieronymus Epistolam Barnabæ ad apocryphas scripturas amandet, non usque adeo negotium facessere debet, ut statim adulterina censenda sit, ipsique apostolo adjudicanda; quam contra fuisse ab eo compositam perspicue tradit sanctus doctor. Idque ut clarius adhuc pateat, exemplo illustrabo. Legitur in Decreto Gelasiano³⁷: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha*. Cedo, statuitne his verbis sanctus pontifex *Historiam* Eusebii ecclesiasticam episcopo illi Cæsariensi fuisse suppositam? Minime omnium: at id solummodo edicere voluit Gelasius, Eusebii *Historiam* non esse publice in Ecclesia legendam, dum *apocrypham* declaravit. Nimirum hujus vocis ἀπόκρυφα vis et notio probe tenenda, ut res ejusmodi rite expediantur. Constat enim inter eruditos, vocem istam non uno sensu accipiendam. Rem fuse pertractat inter alios Svicerus³⁸; sed brevius exactiusque cl. Fontaninus³⁹: « Apud veteres Patres, inquit, apocrypha ea vere sunt, quæ canonicis opponuntur. Hinc Annalium parens Baronius⁴⁰, apocrypha esse ait, quasi non hagiographa; non tamen, ut ea (Gelasius) ab Ecclesia omnino proscribat. Augustinus tradit⁴¹ ea denotari nomine apocryphorum, quæ ab auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt. Duplex enim erat scriptura: canonica, cujus auctor Spiritus sanctus; et apocrypha, cujus auctor homo solus. Illa publice in Ecclesia; hæc non ita, legi poterat. Quare librum apocryphum esse, idem censetur atque auctoritate carere, qua publice in Ecclesia, ut canonica leguntur, legi possit. Duplicis enim generis apocrypha Gelasius enumerat, ortho-

^{31, 32} Euseb., *Hist. eccles.*, lib. VI, cap. 14. ³³ Clement. Alex., *Pædag.*, lib. II, cap. 10, p. 221, edit. Oxon. 1715. ³⁴ Origen., *Explanat. in Epist. ad Rom.*, I, 24. ³⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 6. ³⁶ Pearson., *Vindic. Ignat.*, part. I, cap. 4, pag. 289. ³⁷ Gelas., *Decr.*, cap. 4. ³⁸ Svicer., *Thes. eccl.*, v. Ἀπόκρυφος, tom. I, p. 457. ³⁹ Fontanin., *Hist. Aquil.*, lib. V, cap. 11, § 8, pag. 354. ⁴⁰ Baron., ad an. 31, § 9. ⁴¹ Aug., *De Civit. Dei*, lib. XV, cap. 23.

dozorum et hæreticorum. Hæc omnino rejiciuntur : A illa canonicis opponuntur, et publica tantum, ob nævos quosdam, in Ecclesia lectione privantur. » Hactenus vir cruditus. Itaque dum Hieronymus Epistolam fuisse a Barnaba compositam scribit, quæ inter apocryphas scripturas legitur, ejus verba sic sunt accipiendâ, ut vere a Barnaba compositam Epistolam asseveret, quæ tamen inter canonicas scripturas minime adnumeretur. Frustra enim est Basnagius ⁴⁴, dum nobis suadere conatur Hieronymum populariter fuisse locutum et tituli habita ratione, non pro rei veritate, dum Barnabam composuisse hanc Epistolam litteris tradidit.

Veterum testimoniis huc usque allatis contraire videtur Eusebius, qui Barnabæ Epistolam νόθοις accenset ⁴⁵. Verum « improprie, inquit Valesius, B hoc nomen usurpat Eusebius, pro libris scilicet qui ambiguae sunt auctoritatis ; cum νόθοι dici debeant libri adulterini, et a hæreticis conficti. Quod ut manifestius appareat, intelligendum est tres species esse librorum sacrorum. Alii sunt extra controversiam veri : alii extra controversiam falsi : tertii sunt de quibus inter antiquos ambigitur. Hi postremi νόθοι dici non possunt, cum a multis habiti sint pro veris. Restat igitur, ut secundi dicantur νόθοι sive adulterini. » Hæc vir ille doctissimus. Enimvero postquam ἐν τοῖς νόθοις Actus Pauli, Barnabæ Epistolam aliaque nonnulla retulisset Eusebius, statim subdit : *His adjunge, si lubet, Joannis Revelationem, quam nonnulli ex albo Scripturarum expungunt ; alii vero inter libros omnium consensu probatos adnumerant.* Verumtamen eertum est, eodem Eusebio teste, Apocalypsin nunquam inter libros νόθους sive adulterinos fuisse relatum, sed tantum inter eos qui ἀντιλεγόμενοι sive dubii habebantur. Cum igitur ἀκρολογίῃ hic utatur episcopus Cæsariensis, aliunde sententia ejusdem est repetenda. Quid plura ? Eusebius deinceps seipsum emendat : eandem enim Barnabæ Epistolam, quam modo vidimus ab eo νόθοις attributam, mox ἀντιλεγόμενοις adjungit in hæc verba ⁴⁶ : Κέχρηται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγόμενων γραφῶν μαρτυρίαις τῆς τε λεγομένης Σολομῶντος Σοφίας, καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιράχ· καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τῆς τε Βαρνάβα, καὶ Κλήμεντος, καὶ Ἰούδα : *In iisdem libris (Στρωμαπτέων) affert (Clemens) testimonia scripturarum, quæ a nonnullis repudiantur : nempe ex Sapientia Salomonis, et ex ea quæ dicitur Sapientia Jesu filii Sirach : item ex Epistola ad Hebræos, et ex Clementis ac Barnabæ Epistolis.* Et paulo post his gemina profert. Ubi cl. Valesius ad rem nostram hæc adnotat : « Inter ἀντιλεγόμενας scripturas Eusebius, tum hoc loco, tum

in præcedenti capite recenset Epistolam Judæ et reliquas alias catholicas, item Epistolam Barnabæ ; quas tamen nemo inter apocryphas scripturas merito recensuerit. »

Non est itaque cur Eusebii auctoritatem tantopere urgeant nonnulli recentiores critici, quo Epistolam nostram Barnabæ abjudicent. Tantum enim abest ut illam Eusebius spuriam, adulterinam, supposititiam esse existimarit, ut maxime etiam integram sinceramque agnovisse dicendus sit ; quippe qui eam recenseat inter libros ἀντιλεγόμενοις, in quorum albo refert etiam ⁴⁷ Epistolam quæ dicitur Jacobi, et quæ Judæ, et secundam Petri ; Joannis item alteram et tertiam, nec non Epistolam ad Hebræos et Apocalypsim. Uno verbo, de Epistolæ tantum auctoritate, num scilicet in sacrarum Scripturarum canone reponenda esset, cum nonnullis veterum ambigebat Eusebius, ut pluribus evincit Tillemontius ⁴⁸. Quibus addas velim, ab auctore quoque Stichometriæ quæ Nicephoro CP. tribuitur, inter eas scripturas quæ ἀντιλέγονται, Barnabæ Epistolam recenseri. Quin et in antiqua Stichometria Latina, in præfatione ad Barnabam a Cotelario edita, eadem Epistola post Epistolam Judæ atque ante Joannis Revelationem et Actus apostolorum relata conspicitur.

Cum igitur ex vetustissimorum Patrum testimoniis constet, Epistolæ nostræ auctorem fuisse Barnabam Cyprium, apostolum, testem apostolicum, unum ex LXX Domini discipulis et Pauli adiutorem ; in nihilum abit Christiani Schotani figmentum, qui duos Barnabas distinguit ⁴⁹ ; quorum « alter fuerit ex evangelistis et comitis apostolorum, alter vero e sublimioribus apostolis, id est proprie ita appellatis. » Cui quidem erudito viro hæc Isaaci Vossii verba regerimus ⁵⁰ : « Unde habes, inquit, quod duo fuerint Barnabæ inter apostolos aut apostolorum discipulos ? Unde item habes quod unus ex sublimioribus, hoc est e duodecim fuerit apostolis, non autem e LXX discipulis, uti habet Clemens Alexandrinus ? Ego vero quod scripsi, id ipsum confirmat inscriptio hujus Epistolæ, in qua Pauli συνέκδημος appellatur : confirmat Hieronymus in *Catalogo scriptorum ecclesiasticorum*, etc., ut mirer quid te moverit, quamobrem duos finxeris Barnabas. » Neque magis proficit Tentzelius ⁵¹ ; qui nonnullis levibus conjecturis adductus, in eam sententiam devenit, Epistolam nostram Alexandriæ in Ægypto extremis Adriani temporibus, ab aliquo scholæ catechetiæ Alexandrinæ doctore sub Barnabæ nomine fuisse confictam ⁵². Moynium prætereo, qui ejusdem Epistolæ auctorem facit S. Polycarpum Smyrnensem antistitem, eo tantum nomine quod in ma-

⁴⁴ Basnag., *Annal. polit. eccles.*, ad an. 50, § 54. ⁴⁵ Euseb., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25. ⁴⁶ Id., *ibid.*, lib. VI, cap. 15 et 14. ⁴⁷ Id., *ibid.* lib. III, cap. 24, 25, et alibi. ⁴⁸ Tillem., *Memoir. eccl.*, tom. I, not. 6, in S. Barnabæ, p. 658. ⁴⁹ Schotan., *Diatr. de auctor. Vers. LXX Intt.*, cap. 4, p. 118. ⁵⁰ Is. Voss., *Append. ad lib. de LXX Intt.*, p. 143. ⁵¹ Tentzel, apud Fabr. *Bibl. Eccles.* p. 42, § 10. ⁵² Videsis Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. III, p. 173, 174.

nuscriptis codicibus illa cum Polycarpiana jungatur, neque hujus finem aut ejus initium exemplaria quæ supersunt exhibeant. Quod quidem argumentum quam infirmum sit quamque inane, jamdudum demonstrarunt Caveus, Tenzelius⁵¹, Basnagius⁵² alique. Ipseque profecto Moynius ab eo urgendo abstinisset, si Usserii verba in præmonitione de Barnabæ Epistola, a Joanne Fello edita eo ipso anno quo sua *Varia sacra* evulgavit, legere sibi licuisset: « Nempe, inquit ille, in primo exemplari ex quo Columnæus ille codex (qui omnium putatur antiquissimus) et reliqui qui supersunt hodie sunt descripti, librariorum vitio quaternio vel omissus vel transpositus est: cujus defectu factum est, ut in Græcis superstitionibus et finem Epistolæ Polycarpi desideremus et principium Barnabæ. » Quod si necdum sententia decedere statuisset vir eruditus, ipsi saltem animadvertendum erat, apud utrumque veterem interpretem etiamnum exstare cum Epistolæ Polycarpianæ finem, tum quæ est Barnabæ initium.

CAPUT II.

Potiores objectiones diluuntur, eaque potissimum, qua hujus Epistolæ integritas impetitur.

Verum, his missis, quid insuper adversæ sententiæ patroni præcipue objiciant, inspiciamus. Et primum quidem Barnabæ abjudicant Epistolam, quod auctor quædam Veteris Testamenti loca minus apte allegata et mystice nimis exposita, in medium producat. Huic autem objectioni verbis Hammondi occurrere placet, quæ sic se habent⁵³: « Apostoli Barnabæ quæ non ita pridem prodiit Epistola, ex hoc uno Gnosticorum caractere commode explicari poterit; alias, ut complicatum et prolixum ænigma, certissimam lectoribus crucem factura. Isti quippe Simonis assectæ, γῶσιν, id est, Scripturæ sacræ mystice interpretandæ facultatem sibi arrogantes, multa Veteris Testamenti mysteria ad impuros usus suos accommodabant..... Hinc Barnabas hac fere universa Epistola sua, Veteris Instrumenti loca quamplurima, mystice etiam et cabalistiche exposita, Gnosticorum doctrinis opponit. » Hammondi vestigiis insistens Joannes Fellus⁵⁴: « Constat, inquit, Epistolam hanc, quæ fere tota est in Synagogæ ritibus et sacrarum Scripturarum mysticis sensibus evolvendis, ad rudis vulgi captum minus esse accommodatam; et proinde verisimile est, a lectione ejus publica Ecclesiam post tempus aliquod abstinuisse... Hoc vero fidenter dixerim, Epistolam hanc quo penitus intelligatur, eo acceptiorem futuram, et ad sacrarum litterarum nec non antiquissimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quanquam enim perpetuus Veteris Instrumenti ad Messiam respectus nobis quasi per transennam ex Chaldæi Paraphrastis stricturis, scriptorum Talmudicorum

A Rabbiorumque malignis interpretamentis compareat, olim tamen quando in omni synagoga hebdomadatim non lectæ tantum, sed et enarratæ erant scripturæ, Midrasch iste mysticus sive evangelicus Veteris Instrumenti sensus, non minus omnibus innotuit quam ipse sacer textus; et proinde non minus idonea suppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex disertissimis sacrarum litterarum vocibus fuissent deducta... Et si forte aliqua apud auctorem nostrum occurrunt quæ longius petita videntur, illa ipsa aut eorum saltem vestigia in Epistolis Paulinis quis poterit reperire. » Hactenus ille. Hinc factum ut cum viris doctis, concludam, vetustissimos Patrum, Clementem Alexandrinum, Origenem, cæteros qui Epistolam nostram tanquam sinceram Barnabæ setam agnoscunt, nihil absonum in ejus enarrationibus, nihil detortum, coactum nihil in ejus allegoriis, nihil denique viro apostolico indignum in ea detexisse; adeoque nihil quod ejus ætatem non ferat: ut proinde minime audiendi videantur nonnulli recentiores, qui de stylo scriptorum apostolicorum melius quam eorumdem discipuli, alique aut synchroni aut suprapares homines, se judicare posse contidunt. Quare plura satis apposite aliis observata apud Zornium⁵⁵ reperias.

Pergunt adversarii, eaque regerunt quæ de apostolis Epistolæ auctor his verbis pronuntiat⁵⁶: *Quando autem, ait, apostolos suos qui prædicaturi erant illius Evangelium elegit, homines omni peccato iniquiores, ὄντας ὑπὲρ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομώτερους, ut ostenderet quod non venit vocare justos sed peccatores ad pœnitentiam; tunc palam fecit se esse Filium Dei.* Quis autem credat, inquit, apostolos, hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores, a Barnaba fuisse vocatos? Simples quidem, rudes, imperitos atque homines interdum malos fuisse illos in sacris litteris legimus; at peccatores omnium maximos eos exstitisse non legimus.

Quibus primum ex virorum doctissimorum sententia reponimus, nihil in Scripturis occurrere quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat quin ejus verba sic accipiantur, ut nihil aliud sonent, quam apostolos antequam vocarentur, plura et gravia quidem peccasse? Id sane de Matthæo publicano constat; id quoque de apostolo Paulo, qui, ut ipsemet de se scribit⁵⁷, *prius blasphemus fuit et persecutor et contumeliosus*; quique seipsum appellat *peccatorum primum*, sic inquit: Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοῦς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ· quo forte in primis respexit Barnabas, ejusdem Pauli συνέκδημος, dum apostolos priusquam eligerentur, homines vocat ὄντας ὑπὲρ πάντων ἀμαρτιῶν ἀνομώτερους· neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quæris? Duos lucu-

⁵¹ Tenzel., *Exercit. select.*, part. 1, p. 152. ⁵² Basnag., *Annal. polit. eccl.*, ad an. 50, § 57. ⁵³ Hammondi., *Dissert.* 1, cap. 7, §§ 4, 5, pag. 22, 23. ⁵⁴ Fell., præfat. ad Epist. Barn. ⁵⁵ Zorn., *Opusc. sacr.*, tom. 1, p. 648 seq. ⁵⁶ Barn. Epist., cap. 5. ⁵⁷ 1 Tim. 1, 13, 15.

lentissimos hujus a Barnaba prolatae sententiae patronos, Origenem et Hieronymum, in promptu habemus. Ille scilicet contra Celsum disputans, Barnabae dictum fortasse arripientem, quo *infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos* diceret, haec habet⁵⁸: Τί οὖν ἀτοπον, βουλόμενον παραστῆσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, ὀπληκίην ἔχει ψυχῶν λατρικῆν, τοὺς ἐπιβήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τοῦτους προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι' αὐτῶν προσαγομένους τῷ Χριστοῦ Εὐαγγελίῳ. *Quid ergo absurdi est, si Jesus ostendere volens humano generi, quam efficacia sint quae morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo prorexit, ut purissimae vitae exemplum essent iis, qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur?* Viden Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo *tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, ut omnes pene multum longeque superaret*⁵⁹; Origenem, inquam, nihil absoni huic sententiae inesse, nihil Barnaba indigni censuisse?

Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objicit eandem Barnabae sententiam⁶⁰, licet memoriae lapsu illam Ignatio martyri tribuat; tantumque abest ut eam vel leviter notet, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista⁶¹ confirmans, sic tandem graviter statim concludat: *Quibus testimoniis si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes ecclesiastici viri senserint.* Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus; cujus verba licet de solo apostolo Paulo efferantur, mire tamen ad mentem Barnabae quadrare, nemo, ut opinor, ierit illicias. Sic igitur ille⁶²: "Ἄν τοίνυν λέγη τις, ὅτι πᾶσιν ἀφεῖναι βούλεται ὁ βασιλεὺς, οὐχ οὕτω πιστεύουσιν τῷ λόγῳ, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν πάντων φαυλότερον αὐτῶν τοῦτου τυχόντα· οὐκ ἔστι γὰρ λοιπὸν ἀμφισβήτησις. Τοῦτο καὶ Παῦλός φησιν, ὅτι βουλόμενος ὁ Θεὸς πληροφορησάι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφήσει, τὸν πάντων ἀμαρτωλότερον εἴλετο. *Si quis ergo dixerit velle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum: nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit: quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plus quam omnes peccato obnoxius erat, delegit.*

Verum ad alia properantes, unam adhuc objectionem breviter solvere nostra interest, qua nimirum impetitur hujus Epistolae integritas. Nonnullis itaque viris eruditis monumentum istud vetustissimum vel plerisque insitionibus infectum, vel otiosis laciniiis aliunde ascitis adauctum videtur. Si autem ab iisdem quaeras cur demum istiusmodi iudicium fe-

rant, suas tantum conjectationes nullis rationum momentis innixas tibi obtrudunt. In primis vero posteriorem Epistolae partem paræneticam, quatuor postremis capitibus 18-21 constantem, plane subdititiam esse contendunt. Jamque interpolamenti suspicionem, a coactis allegoriis aliisque capitibus petitam, modo satis diluimus: nunc vero ad illud præcipuum de additamento quod objicitur, stylum convertimus. Nec multis quidem opus, quæ evanida evincatur interpellatio. Clemens namque Alexandrinus locum recitat ex Epistolae nostræ capite ultimo, descriptum hinc verbis⁶³: Ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας· Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυρρεύων, φησι, εἶπὲν ὑμῖν σοφίαν, x. τ. λ. *Mystice profecto Barnabas: Deus qui universo mundo dominatur, inquit, det vobis sapientiam,* etc. Origenes item verbis disertissimis, et quidem duobus in locis⁶⁴, Barnabae sententiam laudat *de duabus viis*, quæ in ejus Epistolae capite 18 occurrit: *Eadem quoque, inquit, Barnabas in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quoque angelos dicit.* Sic et S. Hieronymus in libro quem, Philonem et Origenem imitatus, *De nominum Hebraicorum interpretatione* composuit, inter Hebraica nomina quæ in Barnabae Epistola exstant, vocem *Satan* recenset, quæ sane non alibi quam in capite 18 ejusdem Epistolae occurrit. Cum itaque jam inde a sæculis III, IIII et IV Patrum vetustissimi, Clemens Alexandrinus, Origenes atque Hieronymus, eadem ac nos etiamnum in Barnabae Epistola perlegerint; immérito enimvero posteriorem ejusdem partem subsecutis temporibus fuisse superadditam, nonnulli recentiores suspicantur. Hinc vero ipsemet Dodwellus⁶⁵ veterum auctoritate permotus, quatuor laudata postrema capita Barnabae abjudicare non audet, licet ea pro ejusdem Barnabae διδασχῆ haberi posse conjiciat. Sed esto: διδασχῆ titulum aliquando præ se tulerint ista; num ideo sequioris manus assumentum esse jure quis dixerit? «Nimirum, ut verbis utar cl. Felli⁶⁶, in primis sæculis nonnulli, ut adversus hæreses præscriberent aut placia sua commendarent, dogmata apostolicorum virorum scriptis mandarunt, et illorum διδασχάς appellaverunt. Hujus generis videtur fuisse liber quem memorant D Eusebius⁶⁷ et Athanasius⁶⁸, cujus epigraphe erat: τῶν ἀποστόλων διδασχά. Sed præterquam quod numerus versuum, in Stichometriis antiquissimis huic Epistolae assignatus, suadet hanc accessionem ad ejus molem omnino desiderari; pariter a Clemente Alexandrino et Origene, nec non auctore Constitutionum laudatur, ac aliæ partes hujus Epistolae. Et si in Latinis exemplaribus desiderari, idoneum sit argumentum unde confici possit, quidquid sic

⁵⁸ Origen., *cont. Cels.*, lib. I, § 63. ⁵⁹ Vinc. Lirin., *Common.*, cap. 17. ⁶⁰ Hieron., lib. III *contr. Pelag.*, § 2. ⁶¹ Psal. xv. 4. ⁶² Chrysost., hom. 4 in *Epist. I ad Tim.*, § 2, *Opp.* tom. IX, pag. 569. ⁶³ Clem. Alex., *Strom.* lib. II, cap. 18, p. 472. ⁶⁴ Origen., *Περὶ ἀρχῶν*, lib. III, cap. 2, § 4, *Opp.* tom. I, p. 140, et lib. I *Explan.*, in *Epist. ad Rom.*, I, 24. ⁶⁵ Dodw., *Dissert. I in Iren.*, § 31, p. 56. ⁶⁶ Felli, *not. ad Barnab. Epist.*, cap. 18. ⁶⁷ Euseb., *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 25. ⁶⁸ Athan. *epist.* 39.

μαϊούρον est, genuinum non esse scriptum; periclitabitur prioris Epistolæ partis fides, quandoquidem Græcæ non compareat. Concusionem quæ in Latinis exemplaribus hodiernis comparet, librariis deberi libenter concesserim; siquidem ii istiusmodi epilogos libros a se conscriptos alibi passim ornarunt. Sed et iteratæ descriptionis post solemnem valedictionem non desunt exempla. Sic Epist. II ad Timotheum, post doxologiam, quædam resumpto calamo subnectuntur, ut alia ejus generis præteream. Hæc ille.

Ad reliquas levioris momenti difficultates quod attinet, illas mira sane dexteritate dissolvit Papebrochius vir doctissimus⁶⁹, quem proinde consulare præstat. Eas item, ut tempori parcam, prætermitto quæ a Moynio primum excitatæ, deinde a Tentzelio, Basnagio aliisque instauratæ fuerunt; eo vel maxime quod Moynianas perstringens potissimum cl. Nourrius⁷⁰, alias quoque diluisse videatur. Cæterum, quod laudatus Papebrochius ex hujus Epistolæ capite 15 conjecerit, illam forte ab aliquo Chiliastarum post annum 97 fuisse perscriptam; ex ea quidem suspicione ipsum exemissent Menardus in primis et Cotelierus, quorum editiones videre sibi haud contigisse testatur.

CAPUT III.

Quo tempore scripta fuerit, inquiritur.

Sed tandem ad tempus inquirendum accedamus, quo Epistola ipsa exarata fuisse existimatur. Nimirum, ut optime Millius⁷¹, paulo post annum æræ vulgaris 70, sive cum jam recens fuisset eversum templum, deletaque urbs Hierosolymitana. Et id quidem ex eadem Epistola satis liquet. Sic enim ibi⁷²: Πέρας γούν πάλιν λέγει: « Ἰδοὺ οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. ΓΙΝΕΤΑΙ. Διὰ γὰρ τὸ πολέμεϊν αὐτούς, καθήρεθη ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν ΝΥΝ. » Et tandem rursus ait⁷³: « Ecce qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud edificabunt. Idque EVENIT. Nam quia bellum gerunt, NUNC ab hostibus destructum est. » Ita enim cum Felto et Cotelierio in edito distinguendus hic locus, reclamante licet Menardo, qui τὸ ῥῆν male jungi nomini ἔχθρῶν autumabat.

Haud equidem ignoro, Moynium et Tentzelium hinc potius Barnabæ abjudicandi Epistolam ausam arripere, eo scilicet nomine quod tempora minime quadrent. Barnabas enim, inquiunt, ex communi sententia Nerone imperante martyrium subiit, adeoque ante quam templum Hierosolymitanum solo æquaretur: quam quidem objectionem tanti ducunt ii viri critici, ut invictum argumentum appellare non dubitent. Attamen tantum abest ut istiusmodi difficultati vim aliquam inesse alii censeant ut

A maxime etiam eandem insuper habeant. Et jure quidem. Nam quæ communis fertur sententia de Barnabæ sub Nerone martyrio, nullo idoneo teste, nulla veterum auctoritate firmatur; nullumque apud antiquos scriptores vestigium occurrit, unde quo tempore supremum diem obierit Barnabas, certo statuatur. Contra vero, cum constat ex Eusebio⁷⁴ et Hieronymo⁷⁵, apostolos Petrum et Paulum ultimo Neronis anno, id est anno 68, martyrii palmam fuisse adeptos: quidni ergo Barnabas post captam a Tito Hierosolymam anno 70, aliquot adhuc annos ab eorum apostolorum martyrio vixisse potuerit; et quidem in primis cum jam e medio sublato Nerone, persecutio desierit; ut proinde circa annum 72 aut 73 Epistolam scripsit?

B At enim ex Alexandri monachi elogio in S. Barnabam perspicuum est ipsum vivente adhuc Paulo apostolo ex hac vita migrasse: idque patet ex ultimis illius verbis ad Joannem Marcum, consobrinum suum, quæ sic se habent⁷⁶: Ἐν τῆδε τῆ ἡμέρᾳ δεῖ με τελειωθῆναι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπειθούντων Ἰουδαίων· σὺ δὲ ἐξελθὼν ἔξω τῆς πόλεως κατὰ δυσμᾶς, εὐρήσεις τὸ σῶμά μου· καὶ τοῦτο θάψας, ἐξελθε ἀπὸ Κύπρου· καὶ πορεύου εἰς τὸν Παῦλον, καὶ ἔσθι μετ' αὐτοῦ, ἕως οὗ ὁ Κύριος οἰκονομήσει τὰ κατὰ σέ· μέλλει γὰρ τὸ θνομά σου μεγαλυθῆναι ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ. *Hodie infidelium Judæorum manibus me consummari oportet: tu vero extra civitatem, occidentem versus egredere, et corpus meum invenies: quod cum sepelieris, exi e Cipro, et ad Paulum proficiscere; et esto cum illo, quoad Dominus res tuas disposuerit: futurum est enim, ut nomen tuum per totum terrarum orbem divulgetur.* Hæc ibi. Et Barnabæ quidem hortanti morem gessisse Marcum, e Pauli Epistolis patet. Hic enim ad Colossenses scribens⁷⁷, eos salutat nomine *Marci consobriini Barnabæ*; qui nempe primum in causa fuerat cur Paulus a Barnaba secesserit, ut habetur in Actis⁷⁸; quique deinceps ad officium reversus, Paulo fidus comes adhæsit, eique demum post mortem Barnabæ utilem operam in ministerio apostolico præstitit, ut ad Philemonem⁷⁹ et ex posterioribus viuculis ad Timotheum⁸⁰ scribens, idem testatur Apostolus. Atqui quæ Cossensibus et Philemoni inscriptæ exstant Epistolæ, juxta virorum eruditorum⁸¹ sententiam, ab Apostolo exaratae feruntur anno 62; quæ autem secunda est ad Timotheum, anno 67, cum nimirum jam pridem e vivis excessisset Barnabas, cujus hortatu Joannes Marcus exinde Paulo sese comitem addidit. Ita ferme Tentzelius⁸², qui et hanc objectionem tantum ponderis habere arbitratur, ut eidem nihil obverti posse asseveret quam Epistolam

⁶⁹ Papebr., *Act. SS.*, Jun. tom. II, pag. 459, § 5. ⁷⁰ Nourr. *App. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 38 seq. ⁷¹ Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 144. ⁷² Barnab. Epist. cap. 16. ⁷³ Isa. XLIX, 17. ⁷⁴ Euseb., *Chron.*, ad an. MMLXXX. ⁷⁵ Hieron., *De vir. illustr.*, cap. 1 et 5. ⁷⁶ Alex. Mon., apud Bolland., *Act. SS.*, Junii, tom. II, pag. 445. ⁷⁷ Coloss. IV, 10. ⁷⁸ Act. XV, 37-39. ⁷⁹ Philem., vers. 24. ⁸⁰ II Tim. IV, 11. ⁸¹ Pears., in *Annal. Paul.*, pag. 20, 25; Mill., in *Prolegom. ad N. T.*, §§ 80, 82, 125; Tillein., *Mein. eccl.*, tom. I, p. 292, 595. ⁸² Tentz. ad Hieron., *De vir. illustr.*, edit. Fabric., cap. 6, § 5, pag. 40.

nostram; quæ quidem, subdit, cum sit ipsum $\chi\rho\iota\nu\delta\mu\epsilon\nu\upsilon\nu$, non est argumenti loco assumenda. Id sane a viro erudito nollem dictum.

Age nunc videamus num adeo firma sit istiusmodi objectio, ut cam nedum everti, sed ne ullo quidem pacto hebetari liceat. Quod ut præstemus, advertendum primum omnium, totam Tentzelii argumentationem unius Alexandri monachi Cyprii testimonio fulciri, scriptoris nimirum obscuri nominis atque ætatis incertæ. Antiquiorem enim vero sæculo ix ipsum non fuisse constat apud eruditos⁸³: litteris namque consignasse fertur Vitam Nicephori, patriarchæ CP., qui eodem sæculo ix incunte floruisse comperitur. Ecquæ porro fides scriptori huic adhibenda, qui et laudatorem potius quam historicum agit, et illa quæ multis retro sæculis ante ipsius ævum contigere, nobis enarrat? Neque est quod quis reponat, monachum istum sub Laudationis suæ finem tradidisse⁸⁴, *pauca illa quæ de Barnabæ vita et martyrio perhibet, ab auctore Stromatum Clemente aliorumque veterum scriptis, a se collecta fuisse atque exposita. Siquidem in promptu habemus quæ de Barnaba profert Clemens Alexandrinus; quorum tamen vix ullum vestigium apud monachum Cyprium reperias. Reliqua vero quæ ille sive a Theodoro Lectore, sive a Nilo Doxopatrio, aliisque forte sequioris ævi scriptoribus desumpsit, sublesta nimis fide laborant; perinde ac illa Barnabæ monita Joanni Marco tradita, quæ unus ipsemet monachus Laudationi suæ inextulit: adeo ut nullam omnino vim ad assensum extorquendum habeant, quæ a scriptoribus istiusmodi proferuntur. Graviter enim et vere dixit Baronius noster, vir maximus⁸⁵: Quod a recentiore auctore in rebus antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. Illud quoque accedit, absona pleraque ac falsa in ejusdem monachi Laudatione occurrere; quæ sane ad ipsius fidem obtundendam elevandamque non minimum valeant: qua de re in primis consulendi laudatus Baronius⁸⁶ ac Tillemontius⁸⁷.*

His vero vix dum ita enarratis, ad manus nostras pervenit viri doctrina et eruditione præstantis percruditum sane *Commentarium in vetus marmoreum S. Neapolitanæ ecclesiæ Kalendarium*, qui Alexandri monachi causam defendendam suscepit, illumque sæculo vi desinente floruisse contendit⁸⁸. Dolemus enimvero serius nobis detectum opus, quo hactenus dicta utcumque temperandi facultas data esset. At illud saltem concedit V. C. hunc monachum Cyprium, et non multum quidem iudicio valuisse, nec raro in paulo antiquioribus rebus a veritate aberrasse; quin et insulanas narra-

tiones majorem partem scriptas, alicubi forsitan per ora traditas, secutum esse: et ut propterea minus fide dignus jure nobis videatur, in iis quæ persequimur investigandis.

Itaque, ut his demum certiora solidioraque obijciamus, quæ ad sententiam nostram confirmandam propius accedant: primum quidem ex apostolorum Actis⁸⁹ satis liquet, Paulum inter et Barnabam dissensum, post unum alterumve mensem a coacto Hierosolymitano concilio accidisse. Anno autem Dionysiano 51 habitum fuisse concilium illud, rata est celebriorum chronologorum opinio⁹⁰: adeoque hoc ipso anno, sive ut maxime sub initium insequentis 52 Barnabæ a Paulo discessio contigisse videtur. Jam vero quatuor aut quinque post annos ab eo divortio, utrumque iterum convenisse, haud obscure, meo quidem animo, e priore ad Corinthios Epistola colligitur⁹¹. Ibi enim Barnabæ velut socii fidiissimi meminit Apostolus his verbis: *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?* Enimvero, aut ego maxime fallor, aut Barnabas Paulo adhærebat, dum de eo hæc scribebat Apostolus. Prior autem ad Corinthios Epistola anno 56 desinente⁹², vel 57 ineunte⁹³, scripta perhibetur. Unde pronum est arguere Barnabam, postquam se a Paulo sejunxerat, anno 54, jam inde post quatuor vel quinque annorum spatium, ut modo innuimus, in ejus demum societatem rediisse: ut proinde nil mirum, si Joannis Marci Barnabæ consobrini meminerit Apostolus anno 62, dum ad Colossenses et ad Philemonem scriberet; ipsumque in primis recenseat anno 67, quo secundam ad Timotheum scripsit Epistolam, inter eos socios e quibus sibi assistentibus opportunum in suis vinculis solatium Romæ reciperet.

Neque tantum desinente anno 56, sed etiam sub sequentis 57 finem vel fortasse ineunte 58, quo tempore posterior inscripta fuit Corinthiis Epistola⁹⁴, vitam adhuc egisse Barnabam, censuerunt nonnulli ecclesiastici scriptores Joanne Chrysostomo antiquiores. Ad illa enim Apostoli verba⁹⁵: *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias*, hæc adnotat Chrysostomus⁹⁶: *Και τίς αὐτός ἐστιν ὁ ἀδελφός; Τινὲς μὲν τὸν Λουκᾶν καὶ φασὶ διὰ τὴν ἱστορίαν ἦν περ ἐγραψε. Τινὲς δὲ τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἔργαρον κήρυγμα εὐαγγέλιον καλεῖ. Εἰ quisnam est hic frater? Nonnulli quidem his verbis Lucam significari putant: atque hoc dicunt propter eam historiam quam litteris mandavit. Alii vero Barnabam: etenim prædicationem quoque non scriptam,*

⁸³ Fabric., *Bibl. Gr.*, tom. X, pag. 473. ⁸⁴ Alex. Mon., apud Bolland. l. c., num. 8, p. 458. ⁸⁵ Baron., prælocut. ad *Annal. eccl.*, tom. I, § 12. ⁸⁶ Id., *ibid.*, ad an. 54, § 53 et alibi. ⁸⁷ Tillem., *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 412, 655 et seqq. ⁸⁸ Mazoch., *Comment.*, vol. II, pag. 555-557. ⁸⁹ Act. xv, 30-36. ⁹⁰ Vid. Tillem., *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 543. ⁹¹ I Cor. ix, 5, 6. ⁹² Tillem., l. c., p. 563. ⁹³ Pears. *Annal. Paul.*, p. 15; Mill., *Prolegom. ad N. T.*, § 9. ⁹⁴ Tillem., Pears. et Mill. locis cit. ⁹⁵ II Cor. viii, 18. ⁹⁶ Chrysa., *hóm.* 8, in *Epist. II ad Cor.*, § 1, Opp. tom. X, pag. 564.

Frangelium nuncupat. Unde videas Chrysostomo A
item probari eorum veterum scriptorum sententiam,
qui Apostoli verba de Barnaba fuerunt interpretati.
Verum apertissime Theodorus in eumdem lo-
cum ⁹⁷: Τὸν τρισμακάριον Βαρνάβαν τὰ εἰρημῆνα
χαρακτηρίζει. Αὐτὸς γὰρ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ σὺν τῷ
μακαρίῳ Παύλῳ, τῆς χειροτονίας τετύχηκε, τοῦ
θείου Πνεύματος εἰρηκότος· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν
Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσ-
πέκληται αὐτούς. *Hæc verba designant beatissimum
Barnabam. Ipse namque Antiochiæ cum beato Paulo
ordinatus est, dicente divino Spiritu: « Segregate
mihi Barnabam et Saulum, ad opus ad quod vocavi
eos. »* Neque aliud sane suadere videtur contextus
Paulinus. Siquidem verbis modo recitatis *de fratre,*
cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias,
subdit statim Apostolus: *Non solum autem, sed et
ordinatus est comes peregrinationis nostræ.* Quis
porro comes iste? Non Lucas, non Silas, non Apollo,
non Joannes Marcus, ut nonnulli veteres et recentiores
censuerunt; sed solus Barnabas. Hic enim
unus legitur χειροτονηθεὶς συνέκδημος τῶν, ut Paulus
ibidem loquitur; ad illa procul dubio respi-
ciens, quæ de se ipso et Barnaba traduntur in
Actis ⁹⁸: Καὶ ἐπιθέτητες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυ-
σαν, quod nusquam de aliis expresso legimus.

Quid quod idem S. Joannes Chrysostomus cen-
suisse quoque videtur, ut viro erudito notatum ⁹⁹,
Barnabam superstitem adhuc fuisse, dum ad Co-
lossenses Apostolus scriberet. In illa enim verba ¹⁰⁰: C
Salutat vos... Marcus consobrinus Barnabæ, hæc
habet S. doctor ¹: Καὶ τοῦτον ἐνεχωμάσατε τῶς ἀπὸ
τῆς συγγενεῖος· μέγας γὰρ ἦν ἀνὴρ ὁ Βαρνάβας.
Περὶ οὐ ἐλάθετε ἐντολὰς, ἐὰν ἔλθῃ πρός ὑμᾶς,
δέξασθε αὐτόν. Τί γάρ; οὐκ ἐδέχοντο καὶ χωρὶς
τούτου; ναί· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς βού-
λομαι, ἤσῃ· καὶ τοῦτο τὸν ἄνδρα δείκνυσαι μέγαν.
*Hunc quoque jam laudavit ex cognatione: erat enim
Barnabas vir magnus. « De quo accepistis mandata:
si venerit ad vos, suscipite illum. » Quid vero? non
aliter suscepissent? Maxime. Sed cum magno, in-
quit, studio: et hoc magnum virum ostendit.* Scri-
ptam autem anno 62 fuisse hanc ad Colossenses
Epistolam, ex virorum eruditorum sententia supe-
rius vidimus. Ex quibus ergo, si prioris Epistolæ
Corinthiacæ verba in medium adducta probe acci-
pantur; si Theodorum, Joannem Chrysostomum
eosque scriptores ecclesiasticos quos idem sanctus
doctor collaudat, præ Alexandro monacho, ut par-
est, audiamus: concludendum profecto erit, in-
anem esse Tentzelii objectionem, illius tantum mo-
nachi Cyprii testimonio innixam; cum satis con-

stet Barnabam, adeoque Joannem Marcum conso-
brinum suum, post discessionem a Paulo quæ
anno 51 contigisse merito existimatur, Apostolo
iterum jam adhæsisse anno 56, quia et in vivis ad
huc egisse anno tum 58, tum 62, neque usquam ap-
pareat, ipsum ante Hierosolymitanum excidium
supremum diem obiisse: ut proinde nihil obstat
quo minus post annum 70, quo πανολοθρία illa Ju-
daica contigit, ejus in Epistola sua meminisse au-
ctor potuerit. Verum hæc de re Mazochium V. C.
adire præstat ², qui ex Actis Joanni Marco tribu-
tis copiose satis ac erudite de anno emortuali
S. Barnabæ agens, ipsum anno 76 Christi fidem
suo sanguine consignasse, longe verisimile cen-
set.

CAPUT IV.

Quantæ sit auctoritatis, et quanti æstimanda.

Jam vero, ut quantæ sit auctoritatis eadem Epi-
stola, demum dispiciamus; illam maximi esse fa-
ciendam quisque jure fatebitur, tum pro dignitate
atque existimatione quam olim apud vetustissimos
ecclesiasticos scriptores obtinuit, tum in pri-
mis pro illius pretio ac utilitate quam ex ea in Ec-
clesiam derivare compertum est. « Et sane, verbis
utor Dacherii V. C. ³, quanquam Epistolam hanc
pro canonica et extra dubitandam fidem legitima
minime proferamus; stylum tamen re vera ma-
jestatis apostolicæ dignum, materiamque nascentis
Ecclesiæ rebus accommodatam non modo sapit,
sed ingerit etiam clementioribus lectorum judiciis:
ita ut, si πορφύρα παρὰ τὴν πορφύραν διακρίτεται,
profecto de sua cum cæterorum apostolorum scri-
ptis comparatione, suffragium secundum sperare
debeat. » Hæc ille. Qua de re non quoque non-
nulla paulo ante, cap. 2, attigimus.

Illud vero potissimum animadvertere juverit, o
Barnabæ Epistola Ecclesiam catholicam præsidii
plurimum petere ad Unitariorum impietatem ever-
tendam, doctrinamque orthodoxam de Jesu Christi
Filii Dei τῇ προὔπαρξει, ejusque τῷ ὁμοσῳ fortiter
astruendam stabiliendamque: ut post Bullum ⁴
et Grabium ⁵ pluribus ostendit vir doctus Pruden-
tius Maranus ⁶. De cæteris porro Christianæ do-
ctrinæ capitibus, ex eadem Epistola eruendis, præ
reliquis nuper satis erudite disseruit cl. Marechal-
lus ⁷. His autem hactenus observatis addere libet
ex Vossio ⁸ et Hodio ⁹, S. Barnabam quamvis ex
Græca LXXvirali versione Scripturæ loca descri-
bere consueverit, plerumque tamen Hebraicam ver-
itatem secutum fuisse. Cujus quidem rei ut unum
vel alterum exemplum in medium proferatur, ex
LXX, Isaia xxvi, 16, hæc recitat auctor ¹⁰: Ἴδοὺ

⁹⁷ Theodor. in *Epist. II ad Cor.* viii, 18, 19, Opp. tom. III, pag. 243. ⁹⁸ Act. xiii, 3. ⁹⁹ Tillem., l. i, p. 413. ¹⁰⁰ Coloss. iv, 10. ¹ Chrysost., hom. 11 in *Epist. ad Coloss.*, § 2, Opp. tom. XI, pag. 406. ² Mazoch., *Comment. in vet. marm. Kalend.*, vol. II, p. 570-572. ³ Dacher., *Epist. nuncup. ad prim. edit. Menardi*, Paris. 1645. ⁴ Bull. *Def. fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2, et sect. 2, cap. 2, § 1. ⁵ Grab., *Annot. ibid.* pag. 21, 44. ⁶ Maran., *Divin. D. N. J. C.*, lib. iv, cap. 2, p. 371-375. ⁷ Marech., *Concord. des SS. Pères*, tom. I, pag. 1 seq. ⁸ Is. Voss., *De transl. LXX Intt.*, cap. 21, pag. 69. ⁹ Humfr. Hod. *De Bibl. text. orig.*, lib. III, cap. 3, pag. 277. ¹⁰ Barn. *Epist.*, cap. 6.

ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῖν, A
ἐκλεκτῶν, ἀπορωγιαῖον, ἐρτιμον. Verba tamen
proxime subsequentiā ex Hebræo fonte repetit :
Καὶ ὃς ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα,
Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. Ubi
LXX : Καὶ ὁ πιστεύων οὐ μὴ κατασχυνθῆ, Et cre-
dens non confundetur. Alibi autem ex Gen. ii, 2,
hæc habet ¹¹ : Καὶ συνετέλεσεν (ὁ Θεός) ἐν τῇ
ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, x. τ. λ. Et consummavit (Deus)
in die septima, etc. At LXX, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ,
in die sexta. Hinc S. Hieronymus in Traditionibus
Hebraicis : Pro die sexta, in Hebræo diem septi-
mam habet. Quem in locum plura observat eruditus
Grabius ¹², digna sane quæ apud ipsum legantur.
Alia vero ejusmodi exempla, ex eadem Epistola
repetenda.

CAPUT V.

Judicium cl. Mazochii : *cujus etiam eruditæ obser-
vationes in aliquot ejusdem Epistolæ loca, reliquis
editoribus præterita, in medium adducuntur.*

Sed ecce tibi vir doctissimus cujus paulo ante
meminimus, dum Barnabæ gesta fuscè persequitur
miraque ingenii dexteritate illustrat, aliquot etiam
ejus Epistolæ loca egregie pro more suo edisserit :
ut proinde operæ pretium me facturum existimem,
si luculentas illius observationes hoc loci descri-
bam. Sic autem se habent ¹³ : « Ex quo primum
tempore ab Hugone Menardo publicam lucem aspexit
Epistola quæ sub Barnabæ apostoli nomine a Cle-
mente Alexandrino, Origene et aliis laudata fuit ;
tot jam virorum eruditissimorum animadversioni-
bus patuit, ut supervacaneum sit quidquam in eam
novi aggredi. Tamen obiter illam percurrenti inci-
derunt mihi quædam aliis præterita, quæ hic bre-
viter aspergerem.

« Caput 6 sic incipit : Ὅτε οὖν ἐπολιόσεν ἐντο-
λήν, etc. Cum autem fecit PRÆCEPTUM (Christus),
quid dicit? Quis est qui judicetur mecum? et quæ
porro ex Isaïæ l, 8, 9, recitat. Hic observatu non
indignum est, ἐντολήν, præceptum, absolute et per
excellentiā vocari Patr̄s jussionem de Incarna-
tione et toto humanæ reparationis negotio, quod
ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς, præcepta Patr̄s, vocat ipse
Christus, Joan. xv, 10. Ac fortassis alluditur a Bar-
naba ad illud psalmi xxxix, 8, 9 : Tunc dixi : Ecce
venio..... ut faciam voluntatem tuam : quam volun-
tatem mox LEGEM vocat : Deus meus, volui, et legem
tuam in medio cordis mei. Omnino hac præceptione
divina plenæ sunt utriusque fœderis paginæ : hoc
tantum hic novum, quod ea hic absolute PRÆCE-
PTUM nuncupetur. At vetus interpres Dei præceptum
reddidit, ut insolens loquendi genus clarius effice-
ret.

« Paulo post, recitato Mosis testimonio de ad-
piscenda terra fluente lacte et melle, statim hæc

A subdit : Quid dicat ἡ Γνώσις (Cognitio, sive Scien-
tia) discite : « Sperate in eum, qui in carne manife-
standus est vobis, Jesum. Γνώσις, scientiæ, no-
mine ævo apostolico intellectas fuisse arcanas et
allegoricas veteris fœderis significationes, nemo
ignorat. Ea est Clavis scientiæ, in qua sibi legis
peritos placuisse Christus notavit ¹⁴. At hoc ampli-
us hic animadvertimus, Γνώσις, scientiam, quasi
librum citari, et ex eo verba illa profertur : Spe-
rate, etc. Quod quidem ex Clemente Alexandrino ¹⁵
multo est evidentiū, ubi hæc verba ex Barnaba
sic recitantur, ut φησὶν, quod hic deest, supple-
tur : Quid dicat Cognitio, discite : Ἐλπίζατε, φησὶν,
ἐπὶ τόν, etc. Sperate, inquit, in eum, etc., uti su-
pra. Ubi animadvertis, illud φησὶν afferri ex ore

B Barnabæ, utique ex Cognitionis sive Scientiæ libro
citantis. Plures olim fuisse hujusmodi Scientiæ
libros circumlatos, ab Judæis allegorica sectanti-
bus conscriptos, non est dubium. Ad eos ergo Bar-
nabas plerumque ablegat lectores, ubi ad allego-
rias digreditur. Scimus hodiernum in Targumim lo-
ca complura ad Messiam referri : quod ex eadem
Γνώσει manavit. Notandum est autem in æscripto
loco, etsi omnia verbis totidem ex Γνώσει reciten-
tur, illud tamen Ἰησοῦν, Jesum, quod ad finem ad-
ditur, ex Barnabæ manu profectum, non ab au-
ctore Γνώσεως. Quem quidem Judæum fuisse ne-
cesse est, alioqui a Barnaba Judæos convicturo
minime citandum. Judæus autem Messiam norat,
C Jesum non norat.

« Statim ibidem sequitur : Homo enim, γῆ ἐστὶ
πάσχουσα, terra est patiens. Apparet hic Bar-
nabam, aut quisquis est auctor, philosophis aures
admovisse. Nam illud πάσχουσα, patiens, ad philo-
sophorum τεχνικήν γλώτταν est referendum, qua
materiam pati dicebant. Homo, inquit, est et
terra, non quidem agente, sed patiente. Cujus sta-
tim rationem reddit his verbis : Ἀπὸ προσώπου
γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. A facie
enim terræ factio (seu formatio) Adæ exstitit. Ubi
pulcherrima Hellenistarum locutio occurrit. Hebrai-
cum enim מִפְּנֵי הָאָרֶץ Mippene (quod Judæi Hellenistæ per-
petuo, ἀπὸ προσώπου, h. e. a facie reddunt) quam-
libet causam, etiam materiale, uti philosophi lo-
D quuntur, designat. Ergo tantumdem est, a facie
terræ, ac si dixisset, ex terra formatum esse Adam.
Et hæc etiam ibidem totidem verbis Clemens re-
fert.

« Cap. 7 ¹⁶, sicuti etiam in sequentibus capiti-
bus, pluries illud Προσέχετε, Attendite, intercala-
tur : quod peculiare est ἀλληγορούντων, ad atten-
tionem acuendam.

« Cap. 9 ¹⁷ : Ἀλλὰ καὶ πᾶς Σύρος καὶ Ἀραβὶ
καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων, etc. : Verum et
omnis Syrus et Arabs et omnes idolorum sacerdotes

¹¹ Barn., Epist. cap. 15. ¹² Grab., Epist. ad J. Mill. de lib. Judic. genuin. LXX Intt. vers., pag. 67.
¹³ Mazoch., ubi supra. ¹⁴ Luc. xi, 52. ¹⁵ Clement. Alexandr., Strom. lib. v, cap. 40, p. 685 edit.
Oxon. 1715. ¹⁶ Barn. Epist. cap. 7. ¹⁷ Ibid.

circumciduntur Quæ merito difficultatem creantur. A Verum hæc non sunt ad severiorem trutinam exigenda, sed *παχυτέρωσ*, *crassiuscule*, accipienda hunc ferme in modum : Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simulacrorum sacerdos circumcisionem admittit; aut : Ne Syri quidem et Arabes, et profani sacerdotes a circumcissione abhorrent. Nam quia inter Syros et Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui illo se modo mundiores præstarent licuit Barnabæ apostolo dicere, circumcissionem promiscue ab illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur? Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et sacerdotes Ægyptios, non est dubium. Ac ne de Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit quod antiqui crediderunt, Phœnices *περιτομήν* admisisse. Origenes *ad Rom.* 11, 25, inter cæteros circumcissionis cultores etiam Phœnices numeravit his verbis : *Si replicetis historias vestras, invenietis non solum Ægyptiorum sacerdotes, sed et Arabas et Ægyptios et Phœnices aliosque, quorum studia gratia hujusmodi superstitionis nobiliter vigent.*

Cap. 16¹⁸ : *Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, in viam speraverunt, et non in Deum ipsum qui fecit eos, quasi domus Dei esset.* Hic non est dubium quin ὁδῶ, *viam*, nomine templum veniat : nam et in templo totam Judæorum fiduciam fuisse repositam, notat illa celebris conclamatio, *Templum Domini, templum Domini*, et quod initio noster de templo proposuit dicere, et quod mox subdit, *Quasi (via scilicet illa) domus Dei esset.* Vidit hoc et vetus interpres, qui pro ὁδῶ, *viam*, posuit *ædem*; sic enim reddidit : *In ædem spem habuerunt.* Cotelierius quidem ad quædam Seniorum loca allusum suspicatur, in quibus ὁδῶ; similiter pro templo sumi posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX ὁδῶν, *limen*, scripsisse videntur, consueto schemate utentes, quo pars pro toto sumitur, et quo hodieque utimur, ubi *Limina apostolorum* invisere dicimur. Legendum est igitur ἐπὶ τὸν ὁδῶν... 'in limine, h. e. templo spem collocantes. Cæterum si Barnabas *viam, τὴν ὁδῶν*, uti nunc legitur, scribere voluisset, ad finem *οὐσαν* posuisset, non *δρα*, quod non nisi cum *ὁδῶν* convenit : ὧς, inquit, *δρα οἶκον Θεοῦ.* Item, uti dixi, iudicium erit de locis LXXviralibus III Reg. VIII, 44-48, in quibus nunc *προσεύξονται... ὁδῶν* legitur, cum legendum sit *ὁδῶν. Adorabunt limen*, etc. Sicuti etiam II Paral. VI, 34-38. Non inaudita est apud veteres *liminis adoratio*. Scitam est etiam antiquos o pro integrâ diphthongo *ov* primitivè scripsisse (ut in nummis *Συρακοσίων* pro *Συρακουσίων*, et sexcenta ejusdem modi), quod postmodum, descriptoribus fraudi fuisse, non est dubitandum. Dixerit aliquis in modo laudatis Seniorum locis ὁδῶν esse retinendum, quia ei He-

braice respondet *DERECH, via*; cum contra ὁδῶς respondeat Hebraico *SAPH*, quod est *limen*. Verum sciendum est Hebraicum *DERECH*, cum a *calcando* veniat, non tantum *viam* significare, sed et *pati-mentum*, et in recitatis locis etiam *limen*, quod statim ab ingredientibus calcatur. Deinde cum Jer. XXXV, 4, *φυλάσσοιτε τὴν ὁδῶν, custodientis viam*, pro τὸν ὁδῶν, *custodientis limen* (nam Heb. est *SAPH*) meo iudicio positum invenitur; non video quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricerum diutius, si grammaticos audimus, ὁδῶς, *via*, et ὁδῶς, *limen*. unum idemque nomen sunt. Nam et Homero ὁδῶς pro ὁδῶς, *via*, usurpatur : et contra Suidas testatur vocem ὁδῶς, si tenuetur prima syllaba, significare ὁδῶν, i. e. *limen*, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis scholiaste ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. De quibus vide H. Stephanum¹⁸. Nec te turbet quod hæc antiqua et poetarum peculiariora videantur: nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurrunt, partim antiquata, partim Alexandrinæ aut aliarum ignotarum dialectorum peculiariora. » Hactenus V. C.

CAPUT VI.

De variis ejusdem Epistolæ editionibus ac versionibus; in primis vero de vetere Latina, ubi et pauca de cura nostra.

Jam vero ne officio nostro penitus deesse videamur, ad varias et quidem potiores Epistolæ hujus editiones ac versiones recensendas accedamus. Illam itaque primus prelo subjecerat Oxonii anno 1643 Jacobus Usserius, « Verum, inquit Fellus¹⁹, ejus urbis parte magna gravi incendio correpta, typographicum cum tota suppellectile, schedis impressis et exemplari ipso, conflagravit. »

Quo autem ferme tempore Oxonii suam parabat editionem Usserius, de ipsa Epistola Parisiis evulganda cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus et congregatione S. Mauri. Jamque typis præsto erat opus, eruditissimum adnotationibus illustratum; sed anno 1644 ineunte, morte prærepto viro docto, illius edendi curam in se recepit ejus syncellita Lucas Dacherius, qui et auctum præfatione sua, insequente anno 1645 in lucem emisit. Ut autem primæ hujus editionis ratio lectori utcumque comperta sit, ipsius cl. editoris verba hic describere juverit. Sic igitur ille : « In Philastrii episcopi Brixienensis volumen manu scriptum e Corbeiensi monasterio, cum incidisset aliquando R. P. dominus Hugo Menardus, ibidem proxime post Epistolam Tertulliani *De cibis Judaicis*, Barnabæ nomine insignitam *Epistolam* una cum Jacobi apostoli Epistola deprehendit : moxque in animum induxit, eam ut ex pulvere et squalore excuteret, appositeque notis dilucidaret. At quia ex primoribus Ecclesiæ Patribus,

¹⁸ Barn. Epist., c. 7. ¹⁹ H. Steph., *Thest.*, tom. II, col. 1185. ²⁰ Fell., præfat. ad Epist. Barnab.

Clemente Alexandrino, Origene, Tertulliano, Gregorio Nazianzeno, Hieronymo aliisque non paucis, hac in Epistola Barnabam, seu quemvis alium, Græce fuisse locutum haud dubie didicerat, hæsit non parum implicatus : nec ejusmodi monumentum, sic imperfectum ac nævis scatens, ut illa qua codex exscriptus est ætas ferebat, in publicum ausus est inferre. Verum suppetias tandem attulit doctissimus Sirmondus, Societatis Jesu presbyter : is quippe de apographo Græco, quod Romæ inter mss. et schedas R. P. Turriani eruditione ac rerum multarum scientia clarissimi repererat, libentissime accommodavit Menardo. Unde autem exscripserit apographum Turrianus, res est nobis prorsus ignota. At vero veluti genuinam nomine Barnabæ Epistolam, ab antiquis scriptoribus laudatam atque usurpatam, Versio ipsa Latina, sine dubio ante annum nongentesimum scripta persuadet ; cum ferme continuo textui Græco respondeat in omnibus.... Mutilum est Græcum, mutila versio Latina. Græcum quidem lacunis et hiatibus initio tantum Epistolæ deformatur.... Versio autem caret parte postrema, cui accessionem nova interpretatione ex Græco Romano attulit Menardus.... Codicem unicum habuit, cum Græcum tum Latinum, neque sanum ubique satis ; ut proinde nunc cura, nunc conjectura illi fuerit adhibenda : quod tamen sic parce et prudenter fecit, ut in linea non facile litteram mutaret, sed ad marginem adnotaret. » Iluc usque Dacherius.

Postero anno 1646 Amstelodami typis denuo excudendam curavit eandem Epistolam Isaacus Vossius ad calcem Epistolarum S. Ignatii M., notis brevibus sed eruditis illustratam : cujus exemplar a Salmasio primo acceptum contulit cum tribus mss. codicibus, ex bibliothecis Medicea Florentina, Vaticana et Theatinorum Romæ degentium repetitis. Quibus subsidiis adjutus vetustissimum hoc monumentum multo castigatius evulgavit : « cum enim Menardi editio, ut ipse ait, ex uno promanarit codice, fieri aliter non potuit quin inemendatissima prodiret. »

Elapsis vero viginti sex annis a prima Vossii editione, hanc Barnabæ Epistolam rursus in vulgus emisit Parisiis 1672 cum vetere Latina versione, nova insuper interpretatione, notisque luculentis adornatam Joannes Baptista Cotelerius, eamque præclaræ suæ *Patrum apostolicorum* editioni inseruit. Quam quidem editionem sub finem ejusdem sæculi, anno 1698, Antuerpiæ seu potius Amstelodami typis consignavit cum notis variorum Joannes Clericus, iterumque sæculi currentis anno 1724 nonnullis Joannis Davisii suisque animadversionibus auctam. Denique, ut Felli, Moynii aliorumque prætereamus editiones, eandem Epistolam prelo commisit Richardus Russel anno 1746, in sua

A Patrum apostolicorum collectione Londinensi.

Inter versiones autem hujus Epistolæ principem locum sibi vindicat vetus Latina : de qua præter ea quæ sparsim hinc inde attingimus, sic censet cl. Cotelerius ²¹ : « Vetus interpretatio barbariem ubique, ubique negligentiam ostendit ; estque imperfecta et mutila, tum passim, tum præcipue ad finem, ubi posteriora capita resecantur ; forte quia minus docta videbantur interpreti, atque ad mores magis pertinentia : igitur omissis iis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi versionis pretium : cui debemus priora capita, cum non paucis emendationibus Græci contextus ; ut nihil dicam de antiquitate illius ac simplicitate. » Auctorem autem hujus versionis fuisse S. Philastrum Brixiansem episcopum conjecit Papebrochius ²², eumque secutus Fabricius ²³. At immerito sane. Neque enim Menardus, primus veteris illius interpretationis detector, neque Vossius, neque Cotelerius, neque alii qui deinceps hanc Epistolam vulgarunt, id unquam litteris tradidere. Error autem dumvirum illorum e verbis Dacherii modo relatis fortasse ortus ; quibus docemur « Menardum in Philastrii episcopi Brixianensis volumen ms. e Corbeiensi monasterio incidisse » in quo una cum aliis veterum opusculis, vetustam quoque Barnabæ Epistolæ interpretationem deprehendit, quam ex eodem codice descripsit in lucem emissurus. Pluribus egit hac de re Galeardus V. C. in præfatione ad luculentam veterum Patrum Brixianæ Ecclesiæ collectionem ; quem, si vacat, lector adeat ²⁴.

Recentioribus vero versionibus præstat Anglica Guilielmi Wakii cum Epistolis Clementis, Ignatii et Polycarpi, nec non Hermæ Pastore, Londini edita ann. 1693 et 1710. De hac autem versione loquens Joannes Clericus in epistola nuncupatoria posterioris *Patrum apostolicorum* editionis Cotelerianæ, ad eundem Wakium jam archiepiscopum Cantuariensem, hæc habet : « Fuit et alia ratio, eaque majoris ponderis, propter quam existimavi tibi hanc *Patrum apostolicorum* editionem non displicituram. Nemo nimirum erat, qui minus dedignaretur ejusmodi scriptores ; quorum plerosque, et eos quidem geminos, S. Barnabam, S. Ignatium, S. Clementem et S. Polycarpum, ad quos accessere Pastor Hermæ et Ignatii *Martyrium*, in Anglicum sermonem summa fide atque elegantia, quoad res ferebat, convertisti, et proœmiis pereruditis ac judicio summo conscriptis ornasti. » Ita Clericus. Quæ quidem in primis hic describere placuit, ut constet ipsum mutasse sententiam : siquidem antea in sua *Historia ecclesiastica* ²⁵ sinistrum tulerat de S. Barnabæ Epistola judicium, quam hoc loci deum genuinam appellat.

Reliquum est ut paucis edisseramus qua ratione

²¹ Cotel. *Judic. de Epist. S. Barn.*, sub fin. ²² Papebr. *Act. SS. Jun.*, tom. II, p. 457-460. ²³ Fabric. *Bibl. Gr.*, tom. X, pag. 3, et præfat. ad S. Philastr. ²⁴ Galeard., præfat. *ad collect. vet. PP. Brix. eccl.*, p. xx-xxvi. ²⁵ Cler., *Hist. eccl.*, ad ann. 71, § 2, pag. 474.

ad novam parandam editionem accesserimus. Nimirum commemoratis hactenus virorum doctorum lucubrationibus instructi, ad Barnabæ textum quod attinet et veterem ejus interpretem exprimendum, editionem Cotelierianam omnium emendatissimam selegimus. Quo autem facilius comparatio institueretur, Græca inter utramque versionem media stitimus, veterisque hiatus juxta nuperum exemplar Londinense Russelianum distinximus: quo quidem ordine alia insuper nonnulla vetustissimorum Patrum opuscula mox subsecutura digessimus. CII.

A editorum qui nobis præivere adnotationes prolixiores contraximus, earumque in primis delectum fecimus quæ textum Græcum aut veterem interpretem emendarent illustrarentve, pauculis etiam intextis, sive nostris sive aliunde petitis Quæ aliorum sunt, nomine cujusque subjecto dignoscuntur: quæ autem ANONYM. nota signantur, ea sunt quæ ex ora Menardinae editionis manu ignota desumpta, Clericus in suam transtulit editionem: nostris vere nullibi signum ullum appinximus; quod semel monuisse sufficiat.

VII.

(P. Gottfridus LUMPER, *Historia... de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum. Augustæ Vindelicæ, 1783, in-8°, t. I, p. 149.*)

CAPUT PRIMUM.

DE EPISTOLA S. BARNABÆ APOSTOLO TRIBUTA.

(In hoc capite, post allata veterum recentiorumque pro hujus Epistolæ authenticitate vel contra ejus genuinitatem argumenta, quæ jam satis superque exposita sunt, auctor sic concludit: « Mea opinione, in re hac adeo incerta nihil certius est quam auctorem Epistolæ hujus omnino incertum esse. »)

CAPUT II.

DOCTRINA AUCTORIS HUIUS EPISTOLÆ.

ART. I. — Observationes dogmaticæ.

§ I. De sacra Scriptura. — Evangelia sanctorum Matthæi atque Lucæ apostolicæ originis esse, neque primum post apostolorum obitum a Christianis variis in sectas abeuntibus (quemadmodum Fratres hariolatur atque fingit) conficta, ut Christo, ac

B institutæ ab eo religioni famam quamdam existimationemque conciliarent, invicte hæc ex Epistola comprobatur: profert enim ex utroque Evangelio et Matthæi (2) et Lucæ aliqua loca (3). Epistolam etiam D. Pauli ad Romanos (4) secundæque ad Timotheum, (5) atque etiam primæ Petri (6) sententiâs ac phrases est imitatus pseudo-Barnabas. Forsitan etiam ex Apocalypsi protulit ea, quæ habet capite 21, dum ait: *Prope siquidem est dies, in qua omnia cum malo peribunt. Prope est Dominus, et merces ejus* (7). Videtur insuper pseudo-Barnabas semel usurpasse sententiam Ecclesiastici, dum nimirum adhortatur hominem Christianum ad colendam castitatem, ita scribens: *Quantum potes, et supra quam potes, coles castitatem* (8). Plura non afferri

(2) « Quia non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam. » Ὅτι οὐκ ἦλθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Barnab. cap. 5, collat. cum Matth. xx, 16. Idem, cap. 6: « Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptum est, multi vocati, pauci electi inveniamur. » Collat. cum Matth. c. xii, v. 14.

(3) « Omni petenti te tribue. » Barnab., cap. 19: Παντὶ αἰτούντι σε δίδου. Collat. cum Luc. cap. vi, v. 30, et Matth. cap. v, v. 42.

(4) « Sed videamus utrum hic populus hæres sit, an vero primus; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc quid Scriptura dicat de populo: Orabat Isaac Rebecca uxoris sæe causa, quod esset sterilis: et illa concepit. Postea vero Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: *Dux gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo: atque unus populus alterum superabit; et major serviet minori.* Debetis intelligere, quis sit Isaac, quæ Rebecca; et de quibusnam declaraverit, quod hic vel ille populus major futurus sit. » Ἄλλ' ἰδομεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς ἢ εἰς ἐκείνους. Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ Γραφή. Ἐδείκτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναῖκος αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν, καὶ συνέλαθεν. Ἐῖτα καὶ ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι πρὸς Κύριον, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτήν· *Δύο θῆνη ἐν τῇ ταστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἑλάσσονι.* Αἰσθάνεσθαι ἀφελετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἢ Ῥεβέκκα καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων

ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Barnab., cap. 13, coll. Rom. ix, 10-12, et Gen. xxv, 23. — Idem, 12: Ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Coll. Rom. xi, 36.

(5) Idem c. 5: « Ille autem, ut vacuum faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, ut promissum parentibus redderet. » Collat. II Tim. i, 10 et Rom. xv, 10.

(6) « Quatenus est in nobis, meditemur timorem Dei, et ejus præcepta servare contendamus, ut in illius justificationibus lætemur. » Ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἄφ' ἡμῶν, μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζόμεθα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν. Barnab. Ep., cap. 4, collatum cum prima D. Petri Epistola cap. i, v. 17. — Idem Barnabas: « Dominus non accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit, accipiet. » Idem, c. 4, collat. I Petri i, 17, et I Cor. iii, 8.

(7) Ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα, ἐν ἣ συναπολεῖται πάντα τῶ πονηρῶ. Ἐγγὺς ὁ Κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Barnabas in Epist. c. 21, collatum cum Apocalypsi, cap. xii, v. 12.

(8) Ὅσον δύνασαι, ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου ἀγωνεύσεις. « Quantum potes, et pro anima tua coles castitatem. » Cujus loco legendum esse censet Cotelierius ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου ἀγωνεύσεις (sic), hoc est, pro tua anima decertabis: quo respiciatur sententia Ecclesiastici cap. iv, v. 33. *Pro justitia agoniza pro anima tua, et usque ad mortem certa pro justitia, et Deus expugnabit pro te inimicos tuos.*

ab auctore Epistolæ, quæ D. Barnabæ apostolo vulgo tribuitur, non est, quod mireris, in tam brevi epistola.

Cæterum quamvis auctor hujus Epistolæ, Judicibus Vossio atque Hodio (9), ex Græca septuagintavirali versione S. Scripturæ loca describere consueverit, plerumque tamen Hebraicam veritatem secutus fuit. Cujus quidem rei quædam exempla in medium proferre juvat. Ex LXX Interpretum versione Isaïæ c. xxviii, v. 16, hæc recitat auctor (10): *Ecce immitto in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem: 'Idou êmhállw eis tà theméliã Siwón líθon πολυτελή, εκλεκτόν, άκρογωνιαίον, έντιμον.* Verba tamen proxime subsequencia ex Hebræo fonte repetit (11): *Καί θς έλπίσαι έπ' αυτόν ζήσεται εις τόν αιώνα. Et qui sperarit in illo, vivet in æternum*, ubi LXX: *Καί ό πιστεύων μή κατασχυνθή: Et credens non confundetur.* — Alibi autem ex Genes. ii, 2, hæc habet: *Καί συνετέλεσεν (ό Θεός) έν τῇ ήμέρᾳ τῇ έβδομῃ, κ. τ. λ. Et consummavit (Deus) in die septima, etc.:* at LXX: *έν ήμέρᾳ τῇ έκτη, in die sexta.* Hinc S. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis: *Pro sexta die, in Hebræo diem septimam habet.* Quem in locum plura observavit eruditus Græbius (12) digna sane, quæ apud ipsum legantur. Alia vero ejusmodi exempla ex Epistola repetenda.

§ II. *De Filii Dei præexistentia, consubstantialitate, etc.* — Filium a Deo Patre genitum fuisse ante jacta mundi fundamenta, perque ipsum condita fuisse hæc universa auctor Epistolæ, quæ Barnabæ inscribitur, non longe ab initio Epistolæ, juxta veterem translationem Latinam (nam Græca ibi desiderantur) profitetur de Servatore nostro sic loquens: *« Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit Deus ante constitutionem sæculi: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (13). »* Et paulo post, solem dicit *« opus manuum Filii Dei. »* Locus illustris est in eodem capite (14): *« Tunc ostendit se esse Filium Dei. Nisi enim venisset in carne, quomodo homines ipsum*

videntes salvi esse possent, cum videntes solem, qui aliquando esse desierit, et opus est manuum ejus, non possint radios ejus diutius intueri? » Denique capite 12, hæc de Servatore nostro habet: *Έχεις και έν τούτῳ τῇν δόξαν τοῦ 'Ιησοῦ, ὅτι έν αὐτῷ πάντα, και εις αυτόν. « Habet etiam in hoc gloriam Jesu: quod in ipso sint omnia, et in ipsum. »* Pro explicatione hujus textus de creatione ac conservatione omnium rerum per et in ipsum multum valent parallela prorsus S. Pauli verba ad Colossenses (15): *Ότι έν αὐτῷ εκτίσθη τὰ πάντα τὰ έν τοις οὐρανοῖς και τὰ έν τῆς γῆς, τὰ όρατά και τὰ άόρατα, κ. τ. λ.; et mox: Τὰ πάντα δι' αυτού και εις αυτόν εκτισται, ac versu 17: Τὰ πάντα έν αὐτῷ συνέσθηκε.*

Veram Filii divinitatem non minus egregie declarat hic auctor sua in Epistola. Nam ibi Filium Dei appellat *« orbis terrarum Dominum, »* idque antecederet (ut loquuntur scholæ) ad œconomiam illam, quam nostræ salutis causa suscipere dignatus est.

Ait etiam gloriam Jesu tantam esse, ut *per ipsum et propter ipsum sint omnia (16)*; hoc est, ab ipso ut causa efficiente, omnia fiant, et ad ipsum, tanquam finem omnia referantur: quæ certe de creatura sine blasphemia dici non possunt. Quibus addas illustrem locum in ejusdem Epistola (17) ubi docet Dominum, qui omnia præciverit, ideo dixisse se populo suo cor lapideum ablaturum, ipsique cor novum et carneum inditurum, *ὅτι έμελεν έν σαρκί φανερούσθαι, και έν ήμῖν κατοικεῖν. Ναδς γάρ ἄγιος, άδελφοί μου, τῷ Κυρίῳ, τῶ κατοικητήριον τῶν τῆς καρδιάς.* Id est, *« quoniam ipse in carne appariturus esset, et in nobis habitaturus. Templum enim sanctum est Domino, fratres mei, cordis nostri domicilium. »* Ubi de Domino, qui in carne sive natura humana se manifestavit, hoc est de Filio Dei, diserte loquitur, eumque *« Dominum in cordibus sanctorum, »* tanquam in *« templis Deo consecratis, habitare docet. »* Quæ verba tam clare expriment divinam Filii majestatem atque omnipræsentiam, ut nostra explicatione non indigeant. Notatu quoque digna sunt verba Barnabæ

(9) Joan. Vossius *De transl. LXX intt.*, cap. 21, pag. 69. Humfredus Hodius, *De Bibl. textu orig.*, lib. iii, cap. 3, pag. 277.

(10) Barnab. Epist., cap. 6.

(11) Ibid., cap. 15.

(12) Græbius, Epist. ad Millium *De lib. Jud. genuin. LXX interpretum versionis*, pag. 67.

(13) Epistol. Barnab., capite 5. Luce meridiana clarius patet ex laudatis verbis auctoris fides quoad divinitatem Verbi; frustra que conatus est Lucas Mellierius seu potius Samuel Crellius vim argumenti eludere: veteres siquidem omnes fere in eodem sensu intellexerunt illa Geneseos verba, iisque usi fuerunt ad comprobandum hoc dogma. Cæterum Crellium egregie ac strenue refutavit Græbius.

(14) *Τότε έφανέρωσεν έαυτόν Υἱόν Θεοῦ εἶναι. Εἰ γάρ μή ήλθεν έν σαρκί, πῶς άν εσιώημεν άνθρωποι, βλέποντες αυτόν; ὅτι τόν μέλλοντα μή εἶναι*

ήλιον, έργον χειρῶν αυτού ύπάρχοντα, βλέποντας, οὐκ ισχύουσιν εις άκτίνας αυτού άνοφθαλμησαι. Epist. Barn., cap. 5. Fierine potest, ut quis validiora afferat verba, pro divinitate atque præexistentia Filii Dei, Jesu Christi? et simul nobilem hanc ac sublimem Salvatoris ideam, cum notionem humanæ nostræ naturæ uniat? Cæterum opinor auctorem hunc respexisse hic ad aliquam Scripturæ locum, ubi Spiritus sanctus nos docet, in terris neminem videre posse Deum, quin post hanc visionem illi cor moriatur. Hoc posito, ex adductis hujus scriptoris verbis ita comprobata remanet orthodoxa ejus circa hoc dogma fides, ut de illa dubitare amplius nemini liceat.

(15) Epist. ad Coloss., cap. i, vers. 16, 17.

(16) Cap. 12.

(17) Cap. 5 Epist. S. Barnab.

capite 12: « Ecce iterum Jesus non filius Navæ (Græce melius, υἱὸς ἀνθρώπου), sed Filius Dei, antequam in carne manifestaretur (18); » pergit vero Barnabas, loc cit. « Quoniam ergo dicturi erant Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, iterum dicit David: « Dixit Dominus Domino meo, » etc. Quo Davidis dicto jam ipse Salvator divinitatem personæ suæ Judæis insinuaverat, Matthæi xxii, 41. Jesum Christum verum Deum esse et Filium Dei, alio argumento præterea demonstrat, dum ait (19): Quando autem apostolos suos, qui prædicaturi erant illius Evangelium, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet quod non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam, tunc palam fecit se esse Filium Dei (20):

Alia etiam in loco sequentia scribit (21): « Quid iterum dicit Moyses Jesu filio Navæ (Josuæ) cum illi prophetiæ gratia prædico, id nominis imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navæ? imposito igitur eo nomine quando misit eum in exploratorem terræ, dixit: *Accipe librum in manus tuas, et scribe quæ dicit Dominus, quoniam in novissimis diebus Filius Dei Jesus excindet a radicibus omnem domum Amaleci.*

(18) Græce, ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς, quæ cum plane consona sint Pauli verbis I Tim. iii, 16, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ad hæc Barnabam respexisse, vero haud est absimile.

(19) Epist. Barnabæ capite 5.

(20) Offendit hic locus plurimos criticos, isque reprehensione maxima dignus ab iis censetur. Quis enim credat, iniquiunt, apostolos hominum iniquissimos et super omne peccatum peccatores a viro apostolico fuisse vocatos? Simpliciter quidem, rudes, imperitos, atque homines interdum malos fuisse illos, in sacris Litteris legimus; at peccatores omnium maximos eos exstitisse non legimus. Annon hæc opinio in ipsius Salvatoris nostri detrimentum æ contumeliam redundat? Si enim Christus Jesus hujusmodi viros ad prædicandum suum Evangelium mittere voluisset, hæc electio scandalum præbuisset Hebræis præoccupatis jam et incitatis contra Salvatorem, eisque occasione dedisset, detrahendi de ejus fama ac doctrina, proinde et improvide in tali electione egisset, quod cogitare de summâ sapientia blasphemum est. Verum his ratiunculis ex virorum aliorum doctissimorum sententia primum reponimus, nihil in Scripturis occurrere, quod huic Barnabæ dicto repugnet. Deinde vero quid obstat, quin ejus verba sic accipiantur, ut nihil aliud sonent, quam apostolos, antequam vocarentur, plura et graviora quidem peccasse? Id sane de Matthæo publicano constat: id quoque de apostolo Paulo; qui, ut ipsemet de se scribit I Tim. cap. 1, vers. 13 et 15, primus blasphemus fuit, et persecutor, et contumeliosus, quique seipsum appellat peccatorem primum, sic iniquus: *Christus Jesus venit in mundum salvare peccatores, quorum ego primus sum.* Quo forte in primis respexit auctor, dum apostolos, priusquam eligerentur, homines vocat omni peccato iniquiores: neque enim quidquam nos cogit, ut de omnibus et singulis apostolis id ab eo dictum intelligamus. Quid quod duos luculentissimos hujus ab auctore nostro prolatae sententiæ patronos, Origenem et Hieronymum in promptu habemus. Ille

Porro Jesum Christum non solum verum Deum esse, sed et verum hominem fuisse aperte profitetur hic auctor, dum dicit Christum Dei Filium propter nos passum: « Si ergo, » inquit ille (22), « Dei Filius, qui est Dominus, qui judicaturus est vivos et mortuos, qui passus est, ut plaga illius vividos nos redderet: credamus non potuisse Filium Dei pati, nisi propter nos, sed et cruci affixus, aceto et felle potabatur. »

Postquam hic auctor longum texerat operum bonorum et præceptorum catalogum, ac omnia pene morum dogmata compendio fuerat complexus, tandem de vita æterna ac resurrectione carnis hæc subdit (23): « Cognosces autem quis sit bonus mercedis retributor. » De transgressoribus autem mandatorum et studium bonorum operum negligentibus ait (24): « Non consequentur mercedem justitiæ.... æquum igitur est ut edocti justificationes Domini, quotquot prius scriptæ sunt, in eis ambulemus. Qui enim eas facit, in regno Dei gloria cumulabitur: qui vero alia elegerit, simul cum operibus suis peribit. Propterea resurrectio, propterea retributio. »

Hæc sunt quæ animadversione digna in hac Epistola legi quoad dogma.

§ III. De baptismo, justificatione, etc. — Nihil

scilicet contra *Celsum* lib. 1, § 63, disputans, auctoris nostri dictum forte arripientem, quo infames homines fuisse apostolos, publicanos et nautas nequissimos diceret, hæc habet: « Quid ergo absurdi est, si Jesus ostendere volens humano generi quam efficacia sint, quæ morbis animarum adhibet remedia, infames et nequissimos elegerit, illosque eo provexerit, ut purissimæ vitæ exemplum essent iis qui eorum ministerio ad Evangelium Christi adducerentur » Vide Origenem, virum illum longe doctissimum, in quo tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, teste Vincentio Lirinensi in *Commonit.*, cap. 17, ut omnes pene multum longeque superaret, Origenem nihil absomum huic sententiæ inesse, nihil Barnabæ (quem auctorem illius arbitratur) indignum censuisse. Neque aliter S. Hieronymus, qui Pelagianis objicit eandem hujus auctoris sententiam libro iii *contra Pelay.* 5, 2, licet memoriæ lapsu illam Ignatio martyri tribuit; tantumque abest, ut eam vel leviter notet, ut maxime etiam ipsam ex Psalmista, psalm. xv, v. 4, confirmans, sic tandem graviter concludat: « Quibus testimoniis si non uteris ad auctoritatem, utere saltem ad antiquitatem, quid omnes viri ecclesiastici senserint. » Porro utriusque testimonio vim addere videtur S. Joannes Chrysostomus; cujus verba licet de solo apostolo Paulo esferantur, mire tamen ad mentem auctoris nostri quadrare, nemo, ut opinor, ierit inficias. Sic igitur ille hom. 4 in *Epist. ad Tim.* v, 2, opp. t. IX, pag. 569: « Si quis ergo dixerit velle regem omnibus veniam dare, non tam facile credent, donec viderint omnium improbissimum veniam consecutum: nulla enim postea dubitatio supererit. Hoc et Paulus dicit, quod nempe volens Deus homines certiores facere, quod omnia illis condonet, eum qui plusquam omnes peccato obnoxius erat, delegit. »

(21) Epist. Barnab. cap. 12.

(22) Ibid., cap. 7.

(23) Ibid., cap. 19.

(24) Ibid., cap. 20.

pulchrius potest dici iis quæ hic tradit noster auctor de mirifica virtute divini sacramenti baptismatis. Docet enim quod, quando descendimus in aquam, pleni sumus peccatis et sordibus; sed statim ac emergimus, incipimus fructum afferre in cordibus nostris per timorem Dei et spem in Jesum Christum, quam Spiritu sancto afflante habemus: « Nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis et sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et spem in Jesum habentes in spiritu (25). » Ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἁμαρτιῶν καὶ βύπτου, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες, ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. Textum Græcum attuli hic integrum, quia, ut mihi videtur, utilitatem magnam in re theologica præ se fert.

Ostendit nobis hic auctor excellentiam Christiani super Hebræum, dum docet, non Hebræos sed Christianos solummodo introductos esse a Deo in terram semini Abrahamæ promissam: « Itaque nos sumus, ait ille egregie (26), quos introduxit in terram bonam. » Deinde postquam explicavit omnia, quæ in Veteri Testamento per figuram significabant mortem Redemptoris, docet, hæc manifesta esse Christianis, Judæis vero, eo quia obdurati, et duræ cervicis, obscura: « Nobis quidem manifesta sunt, Judæis autem obscura, quia non audierunt vocem Domini. » Juxta hunc auctorem igitur causa obcæcationis Judæorum non alia fuit, quam eorum prævaricatio, et quia rebelles fuerant verbo Dei. Tandem dicit Moysen vere accepisse tabulas legis; sed quia Hebræi propter eorum infidelitatem digni non fuerant, Christianis traditæ sunt, qui eas per manus Salvatoris acceperunt, et ob infinita merita passionis ejus: « Accepit itaque Moyses, ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos habuerimus, discite. Moyses cum esset famulus, eas accepit; nobis autem ipse Dominus, cui sumus in populum hæreditatis, tradidit pro nobis passus (27); loca hæc, et ad pietatem alliciunt, et mentem erudiunt. Fieri nequit, ut serio et attento animo aliquis loca hæc percurrat, quin simul plurimi faciat excellentiam nostræ vocationis, et auctorem hujus diligat. Caveat autem unusquisque nostrum, ne Judæorum calamitatem incurrat et per propriam infidelitatem se indignum reddat magnis his utilitatibus, quæ Christianorum religionem comitantur.

Justificationem per renovationem, ac veram remissionem peccatorum fieri, clarissime etiam docet hic auctor, ita scribens (28): « Ubi ergo nos reformavit, per remissionem peccatorum effectit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerili similem, ipse enim formavit nos. Ecce igitur nos

A denuo formati sumus, quemadmodum rursus in alio propheta dicit: *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis, hoc est, ab eis quos Domini Spiritus providebat, corda lapidea, et immittam illis corda carnea* (29); quia oportebat eum in carne apparere, et habitare in nobis: templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. » Et alibi (30): « Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium, et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati: plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmoniorum; quo faceret, quæcunque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem in nomine Domini. Attendite, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? discite: accepta remissione peccatorum, et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati: quare in domicilio nostro vere Deus existit; habitat in nobis. Quomodo? verbum ejus fidei, vocatio ejus promissionis, sapientia justificationum, mandata doctrinæ: ipse in nobis prophetat; ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, id est os; nobis dat pœnitentiam, sicque introduxit in templum incorruptum. »

De confessione autem hic auctor exponens præcepta vitæ moralia, et vitam lucis, sic ait post cætera: « Confiteberis peccata tua, non accedes ad orationem tuam in conscientia mala (31). »

Disserens noster auctor de duabus viis oppositis, lucis et tenebrarum, dari ait angelos bonos, et malos: quorum primi, qui sunt missi a Deo, ducunt nos per vias lucis; alii vero, qui sunt ministri Satanæ, præsumt viæ tenebrarum: « Uni siquidem (viæ lucis) præpositi sunt lucis consiliarii, angeli Dei; alteri vero (tenebrarum viæ) angeli Satanæ (32); locus hic velut indubium fidei testimonium traditionis circa angelorum custodiam suscipi debet. Videbimus infra præter auctorem hujus Epistolæ, alios haberi veteres Ecclesiæ Patres, qui distinctionem hanc ponunt bonos inter et malos angelos, habito respectu ad custodiam quam hominibus præstant.

§ IV. *De Veteris Testamenti abrogatione, necessitate in Jesum Christum.*— Circa Vetus Testamentum auctor Epistolæ ostendere conatur inutilitatem et inefficacitatem sacrificiorum et cæremoniarum veteris legis; docetque, Deum omnia hæc repulisse, ut locum haberet oblatio humana Jesu Christi, quæ necessitatis jugum non imponit: « Hæc ergo vacua fecit, inquit ille, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis est, humanam habeat oblationem (33). » Jugum hoc, quo caret lex evangelica, nihil aliud est, juxta hunc auctorem,

(25) Epist. Barnab., cap. 11, sub finem.

(26) Ibid., cap. 6.

(27) Ibid., cap. 6.

(28) Ibidem, cap. 14.

(29) Ezech. ii, 19.

(30) Epist. Barn., cap. 16.

(31) Ibid., cap. 19.

(32) Ibid., cap. 14.

(33) Ibid., cap. 2.

quam spiritus servitutis, per quam servitutum, A vetustum fœdus a novo secernitur, juxta divum Paulum ad Galatas aientem : *State in libertate Evangelii Jesu Christi, et nolite iterum jugo servitutis contineri* (34); quo sane in loco patet, Apostolum loqui de lege Moysis. Addit paulo infra noster hic auctor, Moysen fregisse tabulas lapideas, in quibus lex vetus erat inscripta, non ut ostenderet tantum Hebræis fœdus cum Deo initum per eorum idololatriam solutum esse, sicuti explicat locum hunc Fleury (35), sed ut amor Jesu Christi in cordibus nostris consignaretur, « et projecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis, ut dilectio Jesu consignetur in præcordiis vestris (36). » Fieri nequit, quin dignoscatur in hoc, et in supra allato B textu diversitas inter duo Testamenta, quæ in timore ac dilectione posita est. Timor Hebræos respicit; dilectio Christianos.

Circa circumcisionem, tradit auctor eam vanam esse sine circumcisione cordis, et fide in Filium Dei. Judæis dein ante oculos ponit Abrahæ exemplum, qui primus, inquit, « circumcisionem dedit, in spiritu prospiciens in Filium, circumcidit accepto trium litterarum documento (37), » etc. Eam autem circumcisionem veram esse demonstrat qua, aures et cor hominis circumciderentur, et taliter dociles, obediens redderentur; circumcisionem vero corporis illam non esse, quam Deus principaliter mandasset : « Nam, inquit, omnes Syri, Arabes, Ægyptii, C idolorum sacrificuli sunt circumcisi; num autem etiam ideo de fœdere divino antiqui, vel novi Testamenti participant? »

Occasione sumpta ab eo, quod refertur in Exodo (38), scilicet quod Hebræi pugnantes contra Amalecitas, vincebant, cum levaret Moyses manus; sin autem paululum remisisset, superabat Amalec, tradit hic auctor, « debuisse Israelitas inde cognoscere salutem consequi non posse nisi per spem in Jesum Christum; et per spem in hunc reportari posse victoriam ab inimicis. Cur hoc? » ait ille loquens de historia modo allata (39), Πρὸς τὴν; « Ut cognoscerent, » illico respondet, « quod non poterant servari, nisi per spem in illum » (Jesum); et paulo

superius : « Quia, inquit, si in hunc non speraverint, semper debellabuntur. » Duo hæc loca inaximi sunt momenti, et ex his innotescit, quænam esset fidelium mens primo Ecclesiæ ævo circa necessitatem gratiæ medicinalis Salvatoris, fidei in ipsum, ejusque mediationis, etiam ante Incarnationem.

Quoad diem Sabbati in lege Moysis præceptum ut Deo sacrum, noster hic auctor docet, Christianorum Sabbatum esse diem octavum, qui est dies resurrectionis Jesu Christi : « Diem octavum in letitia agimus, in quo Jesus resurrexit a mortuis (40); » quod sane pro primo Ecclesiæ sæculo attenda consideratione dignum est. Verum declarat insuper eodem loco, alterum dari Sabbatum omnino spirituale, quod est initium æternæ vitæ, sicuti Sabbatum Christianorum; nos ex hoc Sabbato ad illud tendere, quando veniens Filius tempus iniqui abolebit, ac judicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque : quod quidem Sabbatum poterimus nos ipsi sanctum reddere, juxta hunc auctorem, per bona opera in præsentia vita exercita. « Poterimus tunc eundem diem sanctum reddere, ipsi prius sancti effecti. »

Tradit insuper auctor hic, quod in sex annorum millibus consummabuntur universa : sicque id probat (41) : « Advertite, filii, quid dicat (Scriptura) : Consummavit (creationem mundi) in sex diebus : hoc dicit, quia omnia consummabit Dominus in sex millibus annorum; apud illum dies æquiparantur mille annis, ut ipsemet testatur (in Psalmis), dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni* (42); itaque, filii, in sex annorum millibus consummabuntur universa. » Hæc opinio licet aliquibus singularis videri potest, nihilominus plures Ecclesiæ Patres habuit propugnatores. Autumant etiam nonnulli, opinionem hanc ex Scripturis posse comprobari, et aliqua ejus vestigia haberi in Epistola D. Pauli ad Hebræos (43), ubi in die septima et in Sabbato æternam requiem designat. Ego autem optimum duco, nihil hac in quæstione proponere, ac Jesu Christo adhærere et ejus apostolis docentibus, neminem novisse, quæ Pater posuit in potestate, et quomodo extrema dies ventura sit, cujus præcedentia signa

(34) Ad Galat. v, §. 1.

(35) T. I *Hist. eccl.*

(36) Barnab. Epist., cap. 4.

(37) *Ibid.*, c. 9. Cl. Tillemontio et Marechal nostro reprehensione hic dignus videtur auctor, quod Judæis circumcisionem carnis magis quam cordis jactantibus, reponat : — Omnis Syrus et Arabs, et omnes sacerdotes idolorum, sed et Ægyptii in circumcisionesunt, — quærens, an forte et isti de Testamento sint. Verum non video quidquam erroneum in hoc. De Pythagora totius idololatriæ apud Græcos mystagogo, legitur, quod fuerit circumciscus, ut abdita ingrediens Ægyptiorum, mysticam disceret philosophiam, ritus scilicet sacrificiorum ac consecrationum. Nec pugnat auctor cum seipso et cum Scriptura ab ipso allegata, qua dicitur Jeremias ix : « Omnes gentes incircumcisæ sunt carne, unius autem domus Israel incircumciso corde; » ibi

enim gentium nomine solum intelliguntur Philisthæi Syro-Græci atque Alexandrini. Nam immediate præcedit ibidem comminationis visitationis divinæ super Ægyptum, et super Idumæam, et super Edom, et super filios Ammon. Arabibus, Æthiopicibus et Nubianis, aliisque plurimis communem fuisse quamdam circumcisionem, scilicet politicam ac profanam, ex causa plane naturali, Jobus Ludolphus demonstrat in *Æthiopicis*, Judæis autem præcepta fuit in signaculum fidei de nascituro ex semine Abrahæ Messia; quod auctor noster nullatenus negat.

(38) Cap. xvii, §. 11.

(39) Barn. Epist., cap. 12.

(40) *Ibid.*, c. 15.

(41) *Ibid.*

(42) Psalm. lxxxix, 4.

(43) Epist. ad Hebræos, cap. iv.

prænantiant quidem, tempus autem non determinant, sicuti peregit auctor hujus Epistolæ.

ART. II. — *Observationes morales.*

Videamus modò, quæ circa mores tradat hic auctor. Post distinctionem duarum viarum, quas supra memoravi, utriusque notas exhibet. Insigniora lucis opera sunt: imò diligere proximum nostrum plusquam nos ipsos: « Diliges proximum tuum plusquam animam tuam (44). » Agitur hic, ut unicuique innotescit, de dilectione erga proximum, quæ vitam etiam daret pro ejus salute, si quando sese præberet occasio; et licet gradus hic dilectionis in perfectioribus solum adveniatur, nihilominus certum est ex Scripturis, et ex traditione, ad hanc dilectionem omnes Christi fideles in genere teneri, et peccare, dum occasiones negligunt ad implendum præceptum, quod naturaliter fluit ex præcepto dilectionis erga Deum. Tenemur diligere proximum propter Deum, et Deum ipsum in nostro proximo diligimus: at quis inficiari audebit, debere nos diligere Deum plusquam nos ipsos, et sanguinem effundere propter ejus amorem?

Oportet secundo communicare in omnibus cum proximo, et nihil proprium retinere: « Communica bis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium (45). » Viguit hic mos apud primos fideles, et constat ex Actis apostolorum (46). Tertio diligere « ut pupillam oculi omnes, » qui nobis loquuntur verbum Dei: « Diliges, ut pupillam oculi, omnem qui tibi loquitur verbum Domini. » Quarto confiteri peccata nostra: « Confiteberis peccata tua. » Tandem cavere, ne unquam « in oratione accedamus ad Deum in conscientia mala (47). » Præcipuæ hæ sunt notæ viæ lucis: « Hæc est, dicit auctor, via lucis. »

Inter opera tenebrarum, notabiliora sunt idolorum servitus, tæmeritas, elatio potestatis, simulatio, cor duplex, homicidium, rapina, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. In hac tenebrarum via continentur pariter persecutores bonorum, osores veritatis, et amatores mendacii: « In qua tenebrarum via sunt, bonorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii (48). » Quinimo et ii omnes, qui diligunt vana, consecantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant in gratiam illius, qui labore ac ærumnis confectus est, ad obrektionem prompti, aversantes egenum, affligentes afflictum, « divitum advocati, pauperum iudices iniqui. »

Alio in ejusdem epistolæ loco, quo abuti aliqui

(44) Ep. Barnab., cap. 19.

(45) Ibid.

(46) Actuum cap. II et IV.

(47) « Non accedes ad orationem tuam mala in conscientia. » Ep. Barn., cap. 19.

(48) Ep. Bar., cap. 20.

(49) Ibid. cap. 10.

(50) « Quapropter sic suem ait, quasi diceret, non

A possent in contemptum religionis, tantum progreditur cum allegoria, ut docere videatur, Deum nunquam voluisse quorundam ciborum usum Hebræis interdiceret; sed solummodo horrorem ingerere de iis vitis, quæ per diversa illa animalia significantur: « Itaque, ait ille, mandatum Dei non est, ne manducet; sed Moyses in spiritu locutus est (49). » Opinor ego textum hunc non ita stricte et literaliter accipiendum esse, ut non possit in orthodoxo sensu intelligi: si mens enim hujus auctoris recte perpendatur, et finis, quem sibi proponit una cum toto contextu, facile constabit auctorem id unum docere velle, scilicet mandatum Dei Hebræis impositum abstinendi a quibusdam cibis, non tantum obstrinxisse illos, ne vere ac realiter hisce cibis vescerentur; verum etiam, ut ea peccata horrerent quæ in cibis illis significabantur: hinc immediate post adductum textum, ait, Deum sic præcepisse abstinentiam a carne porcina, quasi si dixisset, homines non debere adhærere iis, qui similes sunt porcis (50). Et infra loquens semper de ciborum distinctione præcepta in lege Moysis, tradit, Judæos accepisse verba illa Moysis, ac si de escis « simpliciter » egisset (51). Adverbium hoc, « simpliciter, » omnem enodat difficultatem allati textus; constat enim, hunc auctorem nunquam voluisse Judæos solutos a præcepto abstinendi realiter a cibis in lege vetitis, sed unice intendisse ope hujus abstinentiæ eos retrahere a vitis ibi connotatis.

ART. III. — *Observationes ad philologiam sacram spectantes.*

Dum Barnabæ gesta fuse prosequitur, miraque ingenii dexteritate illustrat vir doctissimus Mazochius, aliquot etiam ejus epistolæ loca egregie pro more suo edisserit: ut proinde operæ pretium me facturum existimem, si luculentas illius observationes sacræ philologiæ studio permultum profuturas hoc loco describam (52). Prima observatio respicit caput sextum epistolæ, quod sic incipit (53): « Ὁς οὖν ἐποίησεν ἐντολήν, etc. Cum autem fecit præceptum (Christus), quid dicit? Quis est, qui iudicetur mecum? » Et quæ porro ex Isaiaë I, 8, 9 recitat. Hic observatu non indignum est, ἐντολήν, præceptum, absolute, et per excellentiam vocari Patris jussionem de Incarnatione et toto humanæ reparationis negotio, quod ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς, præcepta Patris, vocat ipse Christus Joan. xv, 10, ac fortassis alluditur a Barnaba ad illud psalmi xxxix, 8, 9: Tunc dixi: Ecce venio . . . ut faciam voluntatem tuam: quam voluntatem mox legem vocat: Deus

adhærendis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. » Ibid.

(51) « Moyses de escis tria decreta locutus est, illi vero Judæi, quasi de escis simpliciter egisset, acceperunt. » Ibid.

(52) Mazoch. Commentar. in vet. Marm. Kalend. Vol. II, pag. 572 - 574.

(53) Epist. Barnab., cap. 6, lit. C.

meus volui, et legem tuam in medio cordis mei. Om-
nino hac præceptione divina plenæ sunt utriusque
Fœderis paginæ: hoc tantum hic novum, quod ea
hic absolute præceptum nuncupetur. At vetus inter-
pres Dei præceptum reddidit, ut insolens loquendi
genus clarius efficeret.

Eodem in capite paulo post (54) recitato Moysis
testimonio de adipiscenda terra fluente lacte et
melle, statim hæc subdit Barnabas: « Quid dicat ἡ
Γνώσις (cognitio, sive scientia), discite: Sperate in
eum, qui in carne manifestandus est vobis, Jesum. »
Γνώσις, (scientiæ) nomine, ævo apostolico intellectas
fuisse arcanas et allegoricas veteris Fœderis signi-
ficationes, nemo ignorat. Ea est clavis scientiæ, in
qua sibi legis peritos placuisse, Christus notavit
(53). At hoc amplius hic animadvertimus, Γνώσιν,
scientiam, quasi librum citari, et ex eo verba illa
profert: Sperate, etc. Quod quidem ex Clemente
Alexandrino (56), multo est evidentius, ubi hæc
verba ex Barnaba sic recitantur, ut φησίν, quod hic
deest, suppleatur: Quid dicat cognitio, discite: Ἐπι-
σπαστε, φησίν, ἐπὶ τὸν etc., Sperate, inquit, in eum,
etc., ut supra. Ubi animadvertis, illud φησίν afferri
ex ore Barnabæ, utique ex Cognitionis, sive Scien-
tiæ libro citantis. Plures olim fuisse hujusmodi
Scientiæ libros circumlatos, ab Judæis allegorica
sectantibus conscriptos, non est dubium. Ad eos
ergo Barnabas plerumque ablegat lectores, ubi ad
allegorias digreditur. Scimus hodieum in Targu-
nim loca complura ad Messiam referri: quod ex
eodem Γνώσει manavit.

Notandum est autem in ascripto loco, etsi om-
nia verbis totidem ex Γνώσει recitentur, illud tamen
Ἰησοῦν, *Jesum*, quod ad finem additur, ex Barna-
bæ manu profectum, non ab auctore Γνώσεως,
quem quidem Judæum fuisse necesse est. alioquin
a Barnaba Judæos convicturo minime citandum.
Judæus autem Messiam norat, Jesum non norat.
Statim ibidem sequitur: « Homo enim γῆ ἐστὶ
πάσχουσα, terra est patiens. » Apparet hic Barna-
bam, aut quiesquis est auctor, philosophis aures
admovisse. Nam illud πάσχουσα, patiens, ad philoso-
phorum τεχνικὴν γλῶτταν (terminum technicum)
est referendum, qua materiam pati dicebant. « Ho-
mo, inquit, est ex terra, » non quidem agente, D
sed patiente. Cujus statim rationem reddit his ver-
bis: « Ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ
Ἀδάμ ἐγένετο. A facie enim terræ fictio (seu for-
matio) Adæ exstitit. » Ubi puleherrima Hellenista-
rum locutio occurrit. Hebraicum enim מִפְּנֵי מִפְּנֵי
Mip-pene (quod Judæi Hellenistæ perpetuo, ἀπὸ προσ-
ώπου, hoc est, a facie reddunt) quamlibet causam,
etiam materialem, uti philosophi loquuntur, desi-
gnat. Ergo tantumdem est, a facie terræ, ac si di-

xisset, ex terra formatum esse Adam. Et hæc
etiam ibidem totidem verbis Clemens refert cap.
VII (57), sicuti etiam in sequentibus capitibus,
pluries illud προσέχετε, attendite, intercalatur,
quod peculiare est ἀλληγορούτων, ad attentionem
acuendam. Cap. IX (58): Ἄλλα καὶ ἅξυρος καὶ
Ἄραψ καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων, etc., quæ
sic Latine vertit vir clarissimus Cotelerius doctor
Sorbonicus... « Verum et omnis Syrus et Arabs,
et omnes idolorum sacerdotes circumciduntur. »
Quæ merito difficultatem creantur. Verum hæc non
sunt ad severiorem trutinam exigenda, sed παχυ-
τέρως, crassiuscule, accipienda hunc ferme in mo-
dum: Quivis Syrus, quivis Arabs, quivis simula-
crorum sacerdos circumcisionem admittit. Aut:
Ne Syri quidem et Arabes et profani sacerdotes a
circumcisione abhorrent. Nam quia inter Syros et
Arabes, interque profanos sacerdotes essent, qui
illo se modo mundiores præstarent; licuit Barna-
bæ apostolo dicere, circumcisionem promiscue ab
illis usurpari. Quis non in talibus similia loquitur?
Cæterum Arabum plurimos fuisse verpos, sicuti et
sacerdotes Ægyptios, non est dubium. Ac ne de
Syris quidem est dubitandum, si quidem verum sit,
quod antiqui crediderunt, Phœnices περιτομήν ad-
misisse. Origenes ad Rom. II, 25, inter cæteros
circumcisionis cultores etiam Phœnices numeravit
his verbis: « Si replicetis historias vestras, inve-
nietis non solum Ægyptiorum sacerdotes, sed et
Arabas, et Ægyptios, Phœnices, aliosque, quorum
studia gratia hujusmodi superstitionis nobilium
vigent. »

Cap. XVI: « Adhuc et de templo dicam vobis, quo-
modo errantes miseri, ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, in viam
speraverunt, et non in Deum ipsum, qui fecit eos,
quasi domus Dei esset (59). » Hic non est dubium,
quin ὁδοῦ, viæ, nomine templum veniat: nam et in
templo totam Judæorum fiduciam fuisse repositam,
notat illa celebris conclamatio: *Templum Domini,*
templum Domini, et quod initio noster de templo
proposuit dicere et quod mox subdit: quasi (via
sciucet illa) domus Dei esset. Vidit et hoc vetus in-
terpres, qui pro ὁδοῦ (viam) posuit ædem. Sic
enim reddidit: *In ædem spem habuerunt.* Cotelerius
quidem ad quædam Seniorum loca allusum sus-
picatur, in quibus ὁδός similiter pro templo sumi
posse videtur. Verum et hic Barnabas, et ibi LXX
οὐδὸν, limen, scripsisse videntur, consueto schema-
te utentes, quo pars pro toto sumitur, et quo hodie-
um utimur, ubi limina apostolorum invisere di-
cimur. Legendum est igitur ἐπὶ τὸν οὐδὸν . . . in
limine, hoc est, templo spem collocantes. Cæterum
si Barnabas viam, τὴν ὁδόν, uti nunc legitur, scri-
bere voluisset, ad finem οὐσαν posuisset, non ὄντα,

(54) Ep. Barnab., cap. 6, sub lit. B.

(55) Luc. XI, 52.

(56) Strom., lib. V, cap. 40.

(57) Barnab. Epist., cap. 7, pag. 122, l. D, apud

Gallandium.

(58) Ibidem, p. 125.

(59) Ibidem, p. 135, A.

quo] non nisi τῷ οὐδὲν convenit : ὅς, inquit, ὄντα A οὐδὲν, *custodientis limen* (nam Hebr. est *saph*) meo iudicio positum Inveniatur ; non video, quin eadem mutatio locis supra depromptis potuerit accidere. Postremo ne tricemur diutius, si grammaticos audiamus, ὁδὸς *via*, et οὐδὸς *limen*, unum idemque nomen sunt. Nam et Homero οὐδὸς pro ὁδὸς *via*, usurpatur. Et contra Suidas testatur vocem ὁδὸς, si tenuetur prima syllaba, significare οὐδὲν, ut est *limen*, allato Sophoclis loco. Paria in Eustathio reperies, et in Sophoclis *Scholias* ad celebrem ejus locum a Suida et Eustathio laudatum. Nec te turbet, quod hæc antiqua et poetarum peculiaris videantur : nam in LXX et Judæis Hellenistis plurima occurrunt partim antiquata, partim Alexandriæ, aut aliarum ignotarum dialectorum peculiaris. » Hactenus V. C. Mazochius.

ART. IV. — *De diversis S. Barnabæ Epistolæ editionibus et versionibus.* (Vide *Dissertationem* D. Le Nourry, art. XI, et Gallandium, cap. 6, supra.)

VIII.

(Carolus Josephus HEFELE, *Patrum Apostolicorum Opera*, Tubingæ, 1842, in-8; Proleg. p. VII.)

- I. Inter S. Pauli socios et coadjutores Joses Barnabas eminet, in Cypro natus, genere Judæus et Levita, qui Christiani amoris fervore motus, agrum suum vendidit, pretiumque ante pedes apostolorum posuit (*Act. iv. 37*).
- Numero LXX discipulorum Christi eum fuisse ascriptum veteres non absone tradunt (60), eorumque narrationem ad veritatem accedere recentiores non incaute credunt. Cognomen *Barnabæ*, teste S. Scriptura, ab apostolis Nostro impositum, idem esse quod בְּרַחֵם בֶּן־בָּרְכַּיָּהוּ seu *filium orationis inspiratæ*, ex versione S. Lucæ, *Act. iv. 36*, vidēs παρακλήσεως, satis apparet (61). Josen Barnabam a Josepho Barsaba (*Act. i. 23*) non esse distinguendum, et utrumque nomen eandem denotare personam, nostris temporibus Ullmannus (62) et alii probare studebant, aliorum assensu destituti, beneque reclamantibus viris doctissimis De Wette (63), Olshausen (64) et Winer (65). Plura de vita et laboribus Barnabæ apostolicis nobis tradunt libri sacri :
- a) *Act. ix. 26, 27.* Paulum conversum primus Barnabas circa a. 40 apostolis adhuc illum timentibus, adduxit.
- b) *Act. xi. 22.* Paulo post Barnabas ab apostolis Antiochiam missus est, ut hanc Ecclesiam regeret.
- c) *Act. xi. 25.* Apostolici hujus muneris socium Paulum sibi addidit.
- d) *Act. xi. 30.* Barnabas et Paulus circa a. 44 pecunias Antiochiæ collatas Hierosolyma per-tulerunt.
- e) *Act. XIII et XIV.* Ambo annis 45 et 46 p. Ch. nomen Domini prædicantes Cyprum et Asiam Minorem peragrarunt.
- f) *Act. xv. 2 sq. et Gal. ii. 1, 9.* Barnabas et Paulus reversi ab Antiochenis, ob seditionem propter Judaistas abortam Hierosolymam missi, concilio apostolorum interfuerunt. A. 50-52.
- g) *Act. xv. 37 sq.* Aliquo tempore præterlapso Barnabas et Paulus secundum iter apostolicam ingredi statuebant, sed dissensione Marci causa aborta Barnabas a Paulo discessit, assumptoque Marco Cyprum navigavit. De fati ejus subsequentibus liber Actuum apostolorum prorsus silet. Sed
- h) I Cor. ix. 5, 6, edocemur, Barnabam non minus ac Paulum labore manuum victum quasi-visse (juxta Vulgatam et nonnullos Patres : *feminam non secum duxisse*).
- i) Gal. ii. 13. Petri simulationem ob metum Judaistarum Barnabas Antiochiæ imitatus est a. 52 seu a. 55.
- k) Barnabam anno 57 iterum S. Pauli fuisse co-
- (60) Clem. Alex., *Strom.* l. II, c. 20, p. 489 ed. Pott. Euseb., *H. E.* I, 12. Epiphau., *Hær.* 20, 4.
- (61) De hac re disputavi in libro meo : *Das Sendschreiben des Apostels Barnabas aufs Neue untersucht, übersetzt und erklärt*, etc. Tub. 1840, p. 6-8.
- (62) *Studien u. Kritiken.* 1828, p. 377 sqq.
- (63) *Kurze Erklärung d. Apostelgesch.*, p. 12 ad I, 25.
- (64) *Bibl. Commentar.*, t. II, p. 574.
- (65) *Bibl. Realwörterbuch*, s. v. *Joseph Barsabas*. Cfr. librum meum *Das Sendschreiben*, etc., p. 9-11.

मितem et ab eo in societate Titi ad Corinthios esse missum, Gallandius (66) ex II Cor. VIII, 18 sqq., evincere conatus est. Sed erravit vir doctissimus (67).

1) Anno 62 Marcus, Barnabæ consobrinus et itineris comes, iterum in societate Pauli versabatur (Cfr. Coloss. IV, 10); quo fit, ut Barnabam illo anno jam mortuum fuisse putemus. Idem concludi potest ex I Petr. V, 15, et II Tim. III, 11; nec minus Alexander, monachus Cyprius (sæc. VI vel IX), Barnabæ laudator, tempus martyrii ejus annis 53-57 assignat (68).

Hæc sunt quæ de vita et fatibus Barnabæ comperta habemus. Multas alias easque fabulosas narrationes in libello meo supra citato congestas reperies p. 41-45 et p. 31-47.

II. Barnabæ nostro Epistola tribuitur, Græco sermone conscripta, de cujus authenticâ adhuc sub iudice lis est. Defenderunt eam Ludovicus Elias Dupin (69), Nicolaus Nourrius (70), Gallandius (71), et nostris temporibus Henke (72), Rördam (73) et Franke (74); authenticam Epistolæ impugnaverunt Hugo Menardus (75), Tenzelius (76), Natalis Alexander (77), Remi Ceillier (78), Ittigius (79), Moshemius (80), Lumperus (81), Hugius (82), Ullmannus (83), Neander (84), Mynster (85) et Wiener (86). Ipse ego in tertio libri mei capite, p. 147-195, pluribus verbis hanc sententiam tueri conatus sum; paucis nunc disputabo.

a) Antiquissimus authenticæ testis est Clemens Alexandrinus, qui septies Epistolam Barnabæ laudat, quaterque eam apostolo Barnabæ tribuit. (Vide supra, inter veterum testimonia.)

b) Præceptorem suum secutus est Origenes.

Lib. I *contr. Cels.*, n. 63, t. I, p. 378 ed. BB.: *Γεγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδιούς ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὅρας ὑπὲρ πάντων ἀνομιῶν ἀνομιωτέρους.* Cap. 5.

De princ. III, c. 2, n. 4, t. I, p. 140: *Eadem quoque Barnabus in Epistola sua declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quosque angelos dicit: viam quidem lucis angelos Dei, tenebrarum autem viam angelos Satanæ.* Cap. 18.

Sacris quoque Scripturis Origenes epistolam no-

stram adnumerasse videtur lib. I *Comment. in Ep. ad Rom.*, I, 24, t. IV, p. 473: *Sunt præterea, sicut in multis Scripturæ locis invenimus, etiam utriusque partis, vel utriusque viæ fautores quidam et adiutores angeli.*

Sed neminem latet, cum Clementem, tum Origenem sæpius libros apocryphos et nothos pro genuinis habuisse, ideoque testimonio illorum pro epistolæ nostræ authenticâ non plenam vim esse tribuendam. Bene Hugius addit Clementem non cum eadem reverentia, quam scriptis vere apostolicis tribuit, de epistola nostra disputare.

c) Eusebium et Hieronymum authenticam Epistolæ nostræ negavisse, multi male credunt.

Legimus quidem in illius *Historia ecclesiastica*, III, 25: *Ἐν τοῖς νόθοις κατατάχθω καὶ τῶν Παύλου Πράξεων ἡ γραφή, ὃ τε λεγόμενος Ποιμήν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τοῦτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή.*

Sed Eusebius, epistolam nostram τοῖς νόθοις accensens, improprie hanc vocem usurpavit, et reverè non de libris adulterinis, sed de ἀρτιλεγόμενοις, sive dubiis libris, et a nonnullis repudiatis verba fecit, ut ipse paulo post testatur dicens. *Ταῦτα μὲν πάντα* (i. e. Acta Pauli, Pastor, etc. et Epistola Barnabæ) *τῶν ἀρτιλεγόμενων ἄν εἴη.*

Non minus Eusebius in sexto *Historiæ* suæ libro, c. 14, epistolam nostram τοῖς ἀρτιλεγόμενοις ascribit, docens: Clementem Alexandrinum in libris *Hypotyposeon* omnes libros sacre Scripturæ enarrasse, ne ἀρτιλεγόμενοις quidem libris prætermisiss, *μηδὲ τὰς ἀρτιλεγόμενας παρελθὼν τὴν Ἰούδα, λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς, τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην Ἀποκάλυψιν.* Auctoritatem igitur epistolæ, non ejus authenticam, Eusebius in dubium vocavit.

Pene eadem dicenda sunt de Hieronymo, scribente: *Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem epistolam composuit, quæ inter apocryphas scripturas legitur* (87). Quem in locum scite Pearsonus (88): *Barnabæ Epistolam fuisse tradit* (Hieronymus), *non ipsi suppositam, aut spuriam; et ad ædificationem Ecclesiæ pertinuisse asserit, non itaque hæreticam putavit;*

(66) *Bibl. vet. PP.*, t. I, Proleg. p. xxxiv.
(67) Cfr. Olshausen, *Commentar.*, t. III, p. 783, et libellum meum supra citatum, p. 27 et 28.

(68) Cfr. libellum meum, p. 231 sqq. et 159.

(69) *Biblioth. des auteurs*, etc., t. I.

(70) *In apparatu ad Bibl. Max. PP.*, t. I, diss. III.

(71) *Bibl. vet. PP.*, t. I, Proleg. p. xxix sqq.

(72) *De Epistolæ quæ Barnabæ tribuitur authenticâ.*

Jen. 1827.

(73) *Comment. de authenticâ Ep. Barnabæ.* Hafniæ, 1828.

(74) *In Guerike et Rudelbach Zeitschrift für luth. Theol.*, 1840, fasc. 2.

(75) *In Epistolæ nostræ editione.*

(76) *Apud Fabric., Bibl. eccles.*, p. 42, § 10.

(77) *Hist. eccles.*, sæc. I, c. 12, art. 8.

(78) *Histoire générale des auteurs*, etc. t. I, p. 498 sqq.

(79) *In selectis capitibus Historiæ eccl.*, sæc. I, t. I, p. 20.

(80) *Commentar. de rebus Christ. Const. M.*, p. 161.

(81) *Historia theol. critica*, t. I, p. 150.

(82) *Zeitschrift für das Erzbisthum Freiburg.* Fasc. 2, p. 132; fasc. 3, p. 208 sqq.

(83) *Studien u. Kritiken*, t. I, p. 581.

(84) *Kirchengesch.*, t. I, 3, p. 733.

(85) *Studien und Kritiken*, II, 323.

(86) *Bibl. Realwörterbuch*, s. v. *Barnabas*

(87) *Catal. script. eccles.*, c. 6.

(88) *Vindic. Ignat.*, p. 1, c. 4, p. 289. Cfr. *Gal. land.*, l. c., p. xxx.

« lectam tamen inter apocryphas Scripturas » docet, nec ab Ecclesia repudiatam innuit. Apocryphi autem libri tum ii vocantur, qui authentici quidem, sed ab auctoritate canonica remoti, et in sacrarum Scripturarum canone non repositi sunt; tum ii, qui non sunt eorum, quorum titulis prænотantur (ψευδεπιγραφα). Hieronymum priori sensu Barnabæ epistolam apocrypham appellasse patet, cum eam Barnabæ quidem ascribat, et nihilominus inter apocryphas Scripturas eam lectam esse contendat.

Testimonia igitur scriptorum antiquorum authenticæ Epistolæ favere nemo negabit. Nihilominus non levibus moti argumentis eam apostolico viro adjudicandam censemus.

1. Si Epistola nostra ab antiquis pro authentica fuisset reputata, certe inter libros canonicos ea legeretur; sicut Augustinus de apocryphis Andreae et Joannis dicit: *Si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia* (89).

2. Epistolam nostram post eversionem Hierosolymæ exaratam esse, ex cap. 16 facile conjicitur. Sed supra lit. I vidimus, Barnabam sine dubio tunc temporis non amplius in vivis degisse.

3. Capite 5 apostoli ὑπερ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομιώτεροι vocantur. Talia Barnabam, apostolorum socium, dixisse vix putem. Ista autem hyperbola multo magis secundū sæculi rhetorem prodit.

4. Quæ capite 10 incredibilia de lepore, hyæna, etc., proferuntur, magis nugatorem allegorizantem, quam apostolum redolent.

5. Barnabas, qui provincias Asiæ Minoris peragraverat, multosque annos Antiochiæ in Syria vixerat, bene compertum habere debuit, falsum id esse, quod capite 9 affirmatur, omnes idolorum sacerdotes Syrosque omnes esse circumcisos.

6. Innumeræ allegoriæ nugatoriæ, præsertim c. 5 — 11, ab illo non possunt esse conscriptæ, qui propter eloquentiæ ardorem ab apostolis ברבאה est appellatus.

7. Quoad sacros Judæorum ritus falsa quædam in epistolâ nostra c. 7 et 8 leguntur, quæ Levitam Barnabam, qui diutius Hierosolymis vixerat, auctorem habere non possunt.

8. Epistolâ nostra injuste de Judaismo disputat, circumcisionem carnis supersticiosam esse, pronuntiat (c. 9), Sabbatum vituperat (c. 15), leges Mosis a Judæis non ad litteram intelligendas fuisse contendit (c. 10), et œconomiam Veteris Testamenti non Evangelio demum, sed jam illo die, quo Moses tabulas legis de manibus projecit, abolitam esse, Judæosque tunc testamentum in perpetuum perdidisse docet (c. 4 et 14). Cuncta hæc non a Barnaba exspectes, qui, ut fideles e gentibus et e Judæis componeret, Antiochiam est missus; sed secundum ævum talia sapiunt, similemque contra Judai-

smum fervorem in epistola ad Diognetum reperies.

III. Revera primis sæculi secundi temporibus 107 — 120 Epistolam nostram exaratam esse putem.

1. Post eversionem templi Hierosolymitani eam scriptam esse, ex capite 16 satis liquet. Sic enim ibi: *Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτὸς καθηρέθη (ὁ ναός) ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν κ. τ. λ.* Qui aliter quam nos distinguunt, et τὸν ὄντῃ nomini ἐχθρῶν jungunt, statim post annum 70 p. Ch. n. has litteras datas esse contendunt (90).

2. Primis sæculi secundi temporibus, Judaistæ, Ecclesiam in periculum vocantes, eodem ferventi modo impugnabantur a S. Ignatio Antiocheno et ab auctore epistolæ ad Diognetum.

3. Non ante sæculum secundum Christiani Solum celebrare desierunt; quod jam evenisse, epistola nostra docet c. 15.

4. Auctor Epistolæ nostræ contra eosdem hæreticos, Judaistas et Docetas, verba facit, quæ S. Ignatius vituperat. Ut hic, ita et Noster incarnationem Christi contra Docetas (c. 5 et 6) prædicare conatus est.

5. Theologumena multa Epistolæ nostræ, præsertim quoad typologiam, simillima sunt doctrinæ S. Justinii et Tertulliani, i. e. scriptorum sæculi secundi.

6. In omnibus codicibus antiquis Epistola Barnabæ postposita est epistolæ Polycarpi, fortasse quia junior, certe non multo antiquior putabatur.

7. Non ita multo post annum 120 Epistolam nostram conscriptam esse,

α) ex capite 16 patet, ubi de eversione Hierosolymæ ita disseritur, ut palam sit Æliam Capitolinam nondum ab Adriano fuisse constructam.

β) Post annum 137, secundo bello Judaico finito, nullum amplius Judaistarum periculum adesse poterat. Denique

γ) Celsus jam circa annum 150 — 160 ex Epistolâ nostræ cap. 5 (ὑπερ πᾶσαν ἀμαρτίαν ἀνομιώτεροι) convicia contra apostolos hausisse videtur (91).

IV. Quibusnam lectoribus Epistola fuerit destinata, nullibi, deficienti pleniori salutationis formula, claris verbis expressum est. Origenes epistolam nostram catholicam nominat; sed ex capite primo et fine non patet, ad certos quosdam fideles, arctiori vinculo auctori junctos, litteras has fuisse datas. Argumentum primæ partis epistolæ et totius demonstrationis methodus certiores nos faciunt, auctorem ad fideles e Judæis, sine dubio Hellenistas, instante periculo Judaistarum verba fecisse. Danielem Schenkel Basileensem, certiora de lectoribus proferentem, temere id egisse, alibi demonstravimus (92).

(89) *Contr. adversarium Legis et Prophetarum*, 1, 30.

(90) Galland., l. c., p. xxxiii,

(91) Origen. c. *Cels.*, n. 63, t. I, p. 378.

(92) In libello: *Das sendscireiben d. A. Barnabas*, etc., p. 152 sq.

V. Idem vir doctus, Daniel Schenkel (93), ut li- A
teu de authentia Epistolæ componeret, probare
conatus est Epistolam Barnabæ genuinam quidem
esse, sed non integram, omnesque ejus partes, viris
doctis displicentes, a therapeuta quodam, Christia-
norum sacra secuto, originem traxisse, qui mystica
sua sapientia viri apostolici litteras augere sit aus-
sus. Nos contra alibi integritatem Epistolæ defen-
dere studuimus (94). Paucis nunc rem absolvam.

1. *Secunda* seu parænetica pars Epistolæ, c. 18
— 21, quæ jam ante Schenkelium a pluribus in du-
bium vocabatur, quippe quæ in veteri versione La-
tina non exstet,

- a) jam ab antiquissimis illis scriptoribus, qui
primi Epistolæ mentionem faciebant, Cle- B
mente et Origenē, lecta est, et laudata et
citata.
- β) Eadem in omnibus, quos habemus, Græcis
codicibus exstat.
- γ) Non minus in stichometriis veterum pars hæc
secunda numerabatur.
- δ) Sancti Pauli quoque Epistolæ parti didacticæ
alteram partem paræneticam adjungunt.
- ε) In parte secunda de duabus viis disseritur,
quarum jam in parte prima cap. 4 et 6 men-
tio fuerat facta.
- ζ) Styli diversitatem ex diversa utriusque partis
indole ortam esse facile perspicimus.

2. *Prima* quoque Epistolæ pars integra et ab in- C
terpolationibus libera est reputanda.

- a) Singula enim capita unius argumenti sunt
partes, eumque habent finem, ut demonstre-
tur, Judaismum esse abolitum, novæque eum
œconomix salutis cessisse, quam typis præ-
monstrare, jam ab initio, Judaismi munus erat.
- β) Falsum est, quod Schenkelius contendit, ca-
put sextum non cum septimo, sed demum
cum tertio decimo, orationis nexu esse con-
junctum. Ea enim capita, quæ Schenkelius
delenda putat, c. 7 — 12 incl., nil aliud,
nisi continuationem antecedentis demonstra-
tionis, novam œconomiam a Judaismo typis
fuisse præmonstrandam, continent.
- γ) Duo alia quoque capita, 15 et 16, quæ Schen- D
kelio displicent, minime sunt rejicienda,
quippe quæ ad demonstrationem necesse
pertineant. Quod si enim abolitio Judaismi
fuerat demonstranda, etiam de abrogatione
Sabbati (c. 15) et *templi* (c. 16) verba fa-
cienda erant.
- δ) Capita Schenkelio displicentia non aliter de
Veteri Testamento disputant, ac ea quæ pro

genuinis sunt reputata. Ubique idem fervor
contra Judaismum nobis occurrit.

ε) Perperam Schenkelius affirmat, de Novo quo-
que Testamento contraria doceri in diversis
capitibus.

ζ) Jam Clemens Alexandrinus, qui primus Epi-
stolæ nostræ meminit, capita ista displicentia
legit et laudavit, et ne minimum quidem
interpolationis testimonium ullibi exstat.

VI. De doctrina Barnabæ cfr. libellum meum :
Das Sendschreiben d. A. Barnabas, etc., p. 242 —
262. De eadem re disputarunt Franke, in *Rudelbach*.
et Guerike : *Zeitschrift für luth. Theol.*, etc., 1840,
Fasc. II, et van Gilse, Heyns et Junius in tribus
commentationibus de theologia Patrum apostolico-
rum morali, ab Academia Lugduno-Batava 1833
præmio ornatis.

VII. Post Nicephorum patriarcham Constantino-
politano († 828) et auctorem antiquæ cujusdam
Stichometriæ, a Cotelerio publicatæ, usque ad sæ-
culum XVII nemo Epistolæ nostræ notitiam habuisse
videtur.

Primus iterum eam, epistolæ Polycarpi conjunctam,
Jacobus Sirmondus S. J. in codice Turriano detege-
bat. Paulo post in aliis tribus codicibus, Biblio-
thecæ Vaticanæ, cardinalis Columnæ et Andree
Schotti S. J., eadem Epistola reperiebatur. Hugo
autem Menardus, e congregatione S. Mauri, anti-
quam Epistolæ versionem Latinam in codice Cor-
beiensi (ante sæc. IX) invenerat. Apographon codicis
Schottiani et veteris illius versionis Latinæ Claudius
Salmasius Isaaco Vossio, Vossius Usserio tradidit.
Quo facto Jacobus Usserius, Armachanus, Hiber-
niæ primas, a. 1643 Oxonii Epistolam Barnabæ
prelo subjecit. Sed ingens incendium, quod non
exiguam partem urbis Oxoniensis vastavit, omnia
quoque exemplaria absumpsit.

Quo autem ferme tempore Usserius suam præpa-
rabat editionem, de ipsa Epistola Parisiis evulganda
cogitabat Hugo Menardus, monachus Benedictinus.
Ipso mortuo 1644, Lucas Dacherius, ejusdem con-
gregationis, Menardi editionem 1645 in lucem emisit,
textui Turriano versione Corbeiensi adjecta.

Emendatiorem Barnabæ Epistolam 1646 Amstelo-
dami edidit Isaacus Vossius, pluribus aliis codicibus
usus, Florentino, Vaticano et Romano Theatino-
rum. Plures deinde secutæ sunt editiones, præser-
tim Cotelerii, Russelii et Gallandii, quam postero-
rem nos præcipue ducem habuimus, non pedisequi
instar eam secuti.

VIII. Notandum denique, in omnibus Græcis
codicibus deesse capita 1-4 inclus. et diuidium
quinti.

(93) Ir. Ullmanni, etc. : *Studien und Krit.*, 1837,
652-686.

(94) *Tübing. Theolog. Quartalschrift*. 1839, I, p.
60 sqq. et in libello meo supra citato, p. 196 sqq.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΡΝΑΒΑ

ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ

SANCTI BARNABÆ

APOSTOLI

EPISTOLA CATHOLICA

(GALLAND., *Vet. Patr. Bibliot.*, I, 115; HEFELF., *Fatr. apostolic. Opera*, Tubingæ 1842, in-8, p. 1. — Initium hujus Epistolæ antiquæ versioni Latinæ codicis Corbeiensis (ante sæc. ix) debemus, cum desint in textu Græco quatuor prima capita cum quinti dimidio. Hanc versionem antiquam, quæ textus Græci lacunam supplet, ex Gallandio mutuumur; ubi autem incipit textus Græcus, quem comitatur versio Cotelerii, editionem cl. viri Hefelii sequimur, subjecta pressioribus typis veteris interpretationis continuatione. Edit.)

I. Salutatio Barnabæ ad fratres.

Avete, filii et filiæ (1), in nomine Domini nostri Jesu Christi qui nos (2) dilexit, in pace (3). Maguarum et honestarum Dei æquitate (4) abundantiam sciens esse in vobis, supra modum exhilaror beatis et præclaris spiritibus vestris; quod sic naturalem gratiam (5) accepistis. Propter quod plurimum gratulor (6) mihi, sperans liberari; quia vere video in vobis infusum spiritum ab honesto (7) fonte Dei. Cum persuasum mihi sit hoc, et plenius (8) sciam, quia dum ad vos alloquor, multa mihi bona successerunt in via æquitatis Domini. Ideo, fratres (9), et ego cogito diligere vos super animam meam: quia magnitudo fidei et dilectio habitat in illo, et spes vitæ illius. Cogitans ergo hoc (quasi (10) curæ mihi fuerit, ut vobiscum partiar ex eo (11) quod accipi) futurum mihi talibus spiritu servienti (12) hoc in mercede; appropriavi (13) pauca vobis mittere, ut fidem vestram consummatam habeatis, et scientiam.

VARIORUM NOTÆ.

(1) *Avete, filii et filiæ.* — *Avete.* Sic a Vulg. interp. A vertitur *χαλπερς* Matth. xviii, 9. ANONYM. — *Filii et filiæ.* Ita fideles appellat, quos per Evangelium genuit: et hic stylus apostolicus est. I Cor. iv, 14, 17. Gal. iv, 19. I Joan. ii, 1. MEN.

(2) *Nos. Vos.* Usserius. FELL.

(3) *In pace. Maguarum,* etc. Mallem sic constitui: *in pace magna. Rerum honestarum Dei æquitate abundantiam,* etc. ANONYM.

(4) *Æquitate.* Sic ms. At Felli editio Oxon. *æquitatum.* — Forte *qualitatum*, id est δικαιοματων. Vide Rom. v, 17. ANONYM.

(5) *Naturalem gratiam.* Naturalis gratia est firma, altius radicata, et plantata in anima justi. Sic infra cap. ix, Vet. interp. reddit την εμφυτον δωρεάν, *naturale donum.* MEN. — Imitatio Jac. i, 21. Δέξασθε τον εμφυτον λόγον. ANONYM.

(6) *Plurimum gratulor...*, quia video, lis consona, quæ de Barnaba habentur Act. xi, 23. Qui quum pervenisset (Antiochiam), et vidisset gratiam Dei, gavisus est, etc.

(7) *Ab honesto.* Scilicet egregio. Glossæ veteres:

Honestus, egregius: ἀξιόλογος. MEN.

(8) *Plenius.* Sic Felli edit. Oxon. Sic etiam legendum jubet Menardus. At ms. cum edit. *plenus.*

(9) *Fratres.* Ita edit. Oxon. Al. cum ms. *fors.* — Vossius quoque legit *fratres*, quasi per compendium fuerit scriptum *fras*: quod exscriptor non intelligens, mutavit in *fors*; quæ vox quidem Latina est, sed caret hic sensu. CLER.

(10) *Quasi.* Forte, quia si.

(11) Clemens Alex. *Στρομ.* lib. ii, cap. 6, p. 445, edit. Oxon. h. l. laudat: Εικότως οὖν ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας: Ἄφ' οὗ, φησὶν, ἔλαθον μέρους ἐσπούδασα κατά μικρὸν ὑμῖν πέμψαι: ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν, τελείαν ἔχητε καὶ τὴν γνώσιν.

(12) *Spiritu servienti.* Sequor Fellum in edit. Oxon. ad mentem Menardi. Sic et Potterus ad Clem. Alex. locum mox describendum. Al. cum ms. *spiritus servientes.* Usserius, *spiritibus.*

(13) *Appropriavi.* Imo *approperavi.* Vide II Tim. iv, 8, 21, Tit. iii, 12 ubi σπούδασον a Vulg. int. vertitur *festina*, Gloss. vet. Σπούδαζω, f. stino, propero. CLER.

Tres sunt ergo constitutiones Domini, vitæ spes, initium et consuetudo. Propalavit enim Dominus per prophetas, quæ (14) præterierunt; et futurorum dedit nobis initia scire. Sicut ergo locutus est, honestius et altius accedere (15) ad aram illius. Ego autem non tanquam doctor (16), sed unus ex vobis, demonstrabo pauca, per quæ in plurimis lætiores sitis (17).

II. Sacrificia Judaica abolita sunt.

Cum sint ergo dies nequissimi (18), et contrarius (19) habeat hujus sæculi potestatem, debemus attendentes inquirere aequitates Domini. (20) Fidei ergo nostræ adjuutores (21), timor et sustinentia: quæ autem nobiscum pugnant, patientia est et continentia. Hæc cum apud Dominum permanent casta (22), collætantur illis sapientia et intellectus (23).

Adaperuit enim nobis per omnes prophetas, quia non utitur nostris hostiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens: Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus? Plenus sum holocausto-
matibus arietum, et pinguaminibus agnorum: et sanguinem hircorum et taurorum nolo; nec si veniatis videri mihi (24). Quis enim exquisivit hæc de manibus vestris? calcare aulam meam non adjicietis. Si attuleritis mihi simluginem, vanum: supplicamentum execratio mihi est. Neomenias vestras et diem magnum (25-26) non sustineo: jejunium, et ferias (27), et dies festos vestros odit anima mea. Hæc ergo vacua fecit, ut nova lex Domini nostri Jesu Christi, quæ sine jugo necessitatis (28) est, humanam habeat oblationem. Dicit Dominus iterum ad illos: Nunquid ego præcepi parentibus vestris, cum exierunt de terra Ægypti, ut offerrent mihi hostias et victimas? Sed hoc præcepi illis, dicens: Unusquisque vestrum adversus proximum non habeat malitiam; et juramentum mendum (29) non habet (30). Intelligere ergo debemus, cum non simus sine intellectu, consilium benignitatis Patris nostri: quia nobis dicit, volens nos similiter errantes quærere, quemadmodum ad illum accedamus; nobis enim dicit: Sacrificium Deo cor contribulatum; et humilitatum Deus non despicit. Certius ergo inquirere debemus, fratres, de nostra salute, ut ne quando habeat (31) introitum in nobis, et evertat nos a vita (32) nostra.

III. Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.

Dicit ergo iterum de his ad illos: Utquid mihi jejunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, ut quis humiliet animam suam sine causa. Neque si curvaveris quasi

¹ Isa. i, 11-14. ² Jer. vii, 22, 23. ³ Zach. viii, 17. ⁴ Psal. l, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(14) Quæ. Ita edit. Oxon. quam sequitur Wakius A in sua Anglica versione. Al. cum ms. qui.

(15) Accedere. Menardus, accedite. Fellus litteris iniunctis præmittit, oportet. « Sed in præceptis, inquit Clericus, passim ante infinitivum dei subaudiatur. »

(16) Non tanquam doctor. Respexit forte ad illud Maub. xxiii, 8: Vos autem nolite vocari Rabbi: unus est enim Magister vester; omnes autem vos fratres estis. Et ibid., 10: Nec vocemini magistri: quia magister vester, unus est Christus. Vide quoque Jac. iii, 1. Sic in eandem sententiam infra cap. iv: Hoc rogo vos tanquam unus ex vobis.

(17) In plurimis lætiores sitis. Ita I Joan. i, 4: Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum. MEN.—Sic in calce hujus Epist., εις τὸ εὐφραναι ὑμᾶς. FELL.

(18) Cum sint dies nequissimi. Ita Paulus Ephes. v, 16, quoniam dies mali sunt. MEN.

(19) Contrarius. Id est Satan. Glossarium vetus B ms.: Satan, adversarius, contrarius. Quæ subduntur, Habeat hujus sæculi potestatem, respondent Joan. xii, 31; xiv, 30; xvi, 11: Princeps hujus mundi; et Ephes. vi, 12: Sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum. MEN.

(20) Clemens Alex. l. c.: Τῆς μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἶναι οἱ συλλήπτορες, φόβος καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν, μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν Κύριον, μενόντων ἀγνώως, συνεπραΐνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.— Vocem συλλήπτορες ita explicat Hesychius: Συλλήπτορα, συναγωνιστήν· id est adjuvorem. Et in Glossis veteribus: Σύλληψις, βοήθεια, opitulatio. MEN.

(21) Adjuutores. Ms. cum edit. adjutor est; si Fellus excipias, apud quem, adjuutores sunt, ex Clem. Alex. Jamque Menardus statuerat, expuncto verbo substantivo, legendum uno verbo, adjuutores.

(22) Casta. Integra. MEN.—Caste. Cor.

(23) Intellectus. Addit Fellus litteris iniunctis, scientia, cognitio; quas duas voces putat veterem interpretem præterisse, cum essent apud Clem. Alex.

(24) Videri mihi. Ita edit. Oxon. Al. cum ms. videre mihi.—Lege videri, ut apud Tertull. lib. adversus Judæos cap. 5, pag. 608: Nec si veniatis videri mihi. Juxta LXX: Οὐδ' ἂν ἐρχήσθε ὀφθῆναι μοι: id est, nec si veniatis apparere mihi. Videri mihi est videri a me, phrasis Græca. MEN.—Videbis Cl. Sabatierii Bibl. sac. Lat. Vers. ant. ad Isa. ii, 11.

(25-26) Neomenias vestras et diem magnum. Edit. Clerici et Russelli, post Neomenias vestras, addunt et Sabbata. Habent quidem LXX: καὶ τὰ Σάββατα. Habent et Tertullianus, et Hieronymus, aliique apud Sabatierum l. c. At ea non agnoscit vetus Barnabæ interpres, neque in prima Menardi Paris. edit. neque in altera Felli Oxon.

(27) Ferias. Apud LXX: ἀργίας, otium. Sed interpretes legisse videtur ἀργίας, ferias. MEN.

(28) Sine jugo necessitatis. Non astricta legi Moisaicæ. Ζυγὸν δουλείας, jugo servitutis. Gal. v, 1. MEN.

(29) Mendum. Cave hoc mutes cum Menardo et Oxoniensibus, in mendax: est enim prisca vox Latina, ut docet Charisius lib. 1: Mendum in mendacii significatione dicitur; menda, in culpa operis aut corporis. Hinc factum mendax. CLER.

(30) Habet. Leg. Menardus, habeat. Sicque edidit Fellus. Forte amet, sicut Zach. viii, 17: Juramentum mendax ne diligatis.

(31) Habeat. Videtur deesse vocabulum, Satan, vel Contrarius, vel quid simile, ante habeat. MEN.

(32) Vita. Oxon. conjicit via. Sed non opus est: nam vita est pro vitæ instituto. CLER.

circulum collum tuum, et sacco te circumdederis, et cinerem straveris: nec sic celebrabis jejunium acceptum ⁶. Ad nos autem sic dicit: *Cum jejunaveris* (33), *solve omnem nodum iniquitatis, et omnem consignationem iniquam dele* (34), *resolve suffocationes impotentium commerciorum* (35), *dimitte quassatos in remissionem, et omnem cautionem malignam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine lecto induc in domum tuam: cum videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicias* (36). *Tunc erumpet temporaneum* (37) *lumen tuum, et vestimenta tua* (58) *cito orientur* (59): *et præbit ante te justitia, et claritas Dei circumdubit te. Tunc exclamas* (40), *et Deus exaudiet te: cum adhuc loqueris, dicit: Ecce adsum; si abstuleris a te nodum et suadelam malorum* (41), *et verbum murmurationis; et dederis esurienti panem ex animo* ⁶. In hoc ergo, fratres, providens est misericors Deus, quia in simplicitate crediturus esset populus, quem comparavit dilecto suo; atque ante ostendit omnibus nobis, ut non incurramus tanquam proselyti ad illorum legem.

IV. *Antichristus ante portas, ergo fugiamus errores judaizantium et opera malæ viæ.*

Oportet ergo de histantibus (42) multum scrutantes scribere, quæ nos (43) possint sanare. Fugiamus ergo ab omni opere iniquitatis, et odio habeamus errorem hujus temporis, ut futuro diligamur (44). Non demus (45) animæ nostræ spatium, ut possit habere potestatem discurrendi cum nequissimis et peccatoribus; ne quando similemus (46) illis. *Consummata enim tentatio, sicut scriptum est* (47), *sicut Daniel dicit, appropinquavit* ⁷. Propter hoc enim Dominus intercidit (48) tempora et dies, ut acceleret dilectus (49) illius ad hæreditatem suam. Dicit sic propheta: *Regna* (50) *in terris decem regnabunt, et resurget retro pusillus, qui deponet tres in unum* ⁸. De regnis similiter. De hoc ipso dicit iterum Daniel: *Et vidi quartam bestiam, nequam et fortem, et sæviorem cæteris bestiis marinis: et apparuerunt illi decem cornua: et ascendit aliud cornu breve in medio illorum; et dejecit cornua tria de majoribus cornibus* ⁹. Intelligere ergo debemus. Adhuc et hoc rogo vos tanquam unus ex vobis, omnes amans super animam meam, ut attendatis vobis et non similetis eis qui peccata sua congerunt, et dicunt: Quia testamentum illorum, et non nostrum est (51). Nostrum est autem, quia illi in perpetuum perdiderunt illud quod Moyses accepit. Dicit enim

⁶ Isa. LVIII, 4, 5.

⁸ Isa. LVIII, 6-10.

⁷ Dan. IX, 24-27.

⁹ Dan. VII, 24.

⁹ Dan. VII, 7-8.

VARIORUM NOTÆ.

(33) *Jejunaveris.* Sic Fellus. Al. cum ms. *jejuna-* A
veritis.

(34) *Et omnem consignationem iniquam dele.* Reglari debent ista ad marginem, unde in textum induxit ea nescio quis: sunt quippe alia versio verborum, *πάσαν συγγραφὴν ἁδικῶν διάστα*, quæ heic redduntur, *Et omnem cautionem malignam dissipa*: a Cypriano autem lib. *De Orat. Domin.* ante linem et lib. III *Ad Quirinum* cap. 1: *Et omnem consignationem injustam dissipa.* Cor.

(35) *Impotentium commerciorum.* *Impotentium*, id est violentorum. *Commerciorum*, in textu Græco, συναλλαγμάτων. nam συναλλαγμα est commercium. Glossæ veteres: συναλλαγμα, commercium. MEN.

(36) *Et domesticos seminis tui non despicias.* Juxta LXX. At Vulg. juxta textum Heb., *Et carnem tuam ne despereris.* Sed sensus idem esse videtur: nam *domestici seminis tui*, sunt homines ejusdem tecum naturæ et carnis. Id.

(37) *Temporaneum.* Ita apud Tertullianum, lib. B
De resurr. carnis. In textu Græco πρώιμον juxta textum Heb., id est, *matutinum.* Id.

(38) *Vestimenta tua.* Apud LXX. Juxta textum Hebraicum legitur *λάματα, sanitates*; pro quo quidam legerunt, *ἱμάτια, vestimenta*, ut notat S. Hieronymus. Hinc factum est, ut interpres Barnabæ verterit, *vestimenta*: quod vocabulum sumpsit pro carne Tertullianus, lib. *De res. carnis.* MEN. — Sic legit quoque interpres qui versionem antiquam ab Irenæo, Tertulliano et Cypriano receptam adornavit. FELL.

(39) *Orientur.* Sic leg. Menardus: sicque edidit Fellus. Al. cum ms. *oriuntur.*

(40) *Exclamas. Lege, exclamabis,* ut apud S. Cyprianum lib. III *De testimonio.* MEN.

(41) *Suadelam malorum.* Χειροτονία apud LXX redditur hic *suadela*, quia perorantes extensa manu verba faciebant. FELL. — Opinari quis posset inter-

pretem nostrum scripsisse, *suadelam manuum.* Quæ conjectura non est Menardi, ut fertur apud Clericum, sed Ed. Bernardi.

(42) *De histantibus.* Volo, *de his statibus: περί τούτων καταστάσεων.* BERN. — Al. *de his tantis, vel instantibus.* Lectio *de his talibus, περί τοιούτων.* Fello videtur aliquanto commodior. Usserius vero legebat: *Oportet ergo non de instantibus multum scrutantes scribere vobis, quæ non possint sanare.* Porro quænam has inter lectiones sit seligenda, suadet ipsemet vetus Interpres, apud quem infra cap. XVII, sic legas: *Si enim de instantibus ac futuris scribam vobis.*

(43) *Nos.* Ita edit. Oxon. Al. ms. non.

(44) *Futuro diligamur.* Fellus in edit. Oxon. ex conjectura Usserii, *futura diligamus.* Sic legit et Menardus.

(45) *Demus.* Usser. *debemus.* FELL.

(46) *Similemus.* Sic et paulo post, *similetis*: verbum neutraliter sumitur. MEN.

(47) *Sicut scriptum est, etc.* Usserius, *de qua scriptum est, sicut Daniel dicit.* Fellus autem sic: *Sicut scriptum est a Daniele.*

(48) *Intercidit.* Ms. *interdicat.* Hæc respiciunt Matth. XXIV, 22. Vide Isa. X, 23; et Malach. III, 1. FELL.

(49) *Dilectus.* Usser. *dilectos.* FELL.

(50) *Regna.* Ita LXX: βασιλείαι. At Hebr. ut in Vulg., *reges.* MEN.

(51) *Et non nostrum est.* Editi ad unum omnes: *Et nostrum est.* Locum mutilum adeoque corruptum esse agnovit Cl. Marianus in notis ad S. Justini M. Cohort. ad Græc. cap. 13, p. 17. Itaque illum sic restituit: *Dicunt quia Testamentum illorum, et non nostrum est.* Hanc autem emendationem iusuat cum hujusce capitis contextus, tum in primis ipsemet S. Barnabas infra cap. XIII: *Ἰδόμεν... εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους, Videamus... utrum*

Scriptura : *Et fuit Moyses in monte jejunans quadraginta diebus, et quadraginta noctibus : et accepit testamentum a Domino, tabulas lapideas scriptas manu Dei* ¹⁰. Sed conversi in idola, perdiderunt illud : dicit enim Dominus Moysi : *Moyses, descende celerius, quia præteriiit legem populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti* ¹¹. *Et projecit Moyses tabulas lapideas de manibus suis* ¹² : et contractum est testamentum novum ; ut dilectio Jesu consignetur in præcordiis vestris, in spem fidei illius. Propter quod attendamus novissimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne tempus vitæ nostræ et fidei, si non odio (52) iniquitum et futuras tentationes habeamus ; sicut dicit Filius Dei : *Resistamus* (55) *omni iniquitati, et odio habeamus eam*. Ergo considerate opera malæ vitæ. Non separatim debetis seducere vos tanquam justificati ; sed in unum convenientes (54) inquirete, quod communiter dilectis conveniat et prosit. Dicit enim Scriptura : *Væ illis, qui sibi solis intelligunt, et apud se docti videntur* ¹³. Simus spirituales, simus templum (55) consummatum Deo : in quantum est in nobis, meditemur timorem Dei (56), et custodiamus mandata illius (57).

Dominus non accepta persona judicat mundum. Unusquisque secundum quæ facit accipit (58) : si fuerit bonus, bonitas eum antecedit ; si nequam, merces nequitiae eum sequitur. Attendite, ne (59) quando quiescentes jam vocati addormiamus in peccatis nostris ; et nequam accipiens potestatem nostram, suscitetur (60) et excludat a regno Domini. Adhuc et illud intelligite, cum videritis (61) tanta signa et monstra in populo Judæorum, et sic (62) illos dereliquit Dominus. Attendamus ergo, ne forte, sicut scriptura est, *multi vocati, pauci electi, inveniamur* ¹⁴.

V. *Novum fœdus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.*

Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius (63). Scriptum est (64) enim de illo, quædam ad populum Judæorum, quædam ad nos. Dicit autem sic : *Vulneratus est propter iniquitates nostras, et vexatus est propter peccata nostra : sanguine* (65) *illius sanati sumus. Tanquam ovis ad victimam adductus est : et sicut agnus coram torquente se, sic non aperuit os suum* ¹⁵. Supergratulari ergo debemus Domino, quia et præterita nobis ostendit, et sapientes fecit ; et de futuris non sumus sine intellectu. Dicit autem : *Non iniuste tenduntur retia avibus* ¹⁶. Hoc dicit, quia juste periet (66) homo habens viam veritatis, scientiam (67), et se

¹⁰ Exod. xxxiv, 28. ¹¹ Exod. xxxiii, 7, et Deut. ix, 12. ¹² Exod. xxxiii, 19. ¹³ Isa. v, 21. ¹⁴ Matth. xx, 16 ; xxii, 14. ¹⁵ Isa. liii, 5, 7. ¹⁶ Prov. i, 17.

VARIORUM NOTÆ.

Testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Quam quidem Barnabæ sententiam S. Justinus l. c. his verbis illustrat : *Ei δὲ τις φάσκει τῶν προχειρῶς ἀντιλέγειν εἰθισμένῳ, μὴ ἡμῖν τὰς βίβλους ταύτας, ἀλλὰ Ἰουδαίους προσήκειν, διὰ τὸ εἶναι καὶ νῦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν σώζεσθαι, καὶ μάτην ἡμᾶς ἐκ τούτων φάσκειν τὴν θεοσέβειαν μαθητῆναι λέγει· ῥῶτω ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς βίβλοις γεγραμμένων, οὗτι οὐκ αὐτοῖς, ἀλλ' ἡμῖν ἢ ἐκ τούτων διαφέρει διδασκαλία. Quod si quis ex iis qui libenter contradicere solent, non nostros hos libros, sed Judæorum proprios esse dicat, eo quod etiamnum in eorum synagogis asserentur, ac frustra religionem his libris acceptam a nobis referri : noverit ille ex iis ipsis quæ his in libris scripta sunt, non Judæorum, sed nostram esse horum librorum doctrinæ possessionem.* Nimirum contendebant Judæi, suum esse, non Christianorum, Vetus Testamentum. Quos ergo hic refellit S. Barnabas. Hac de re quoque Eusebium consule *Demonstr. evang.*, lib. 1, cap. 6.

(52) *Non odio. Ms. non modo. Usser. non modo animum.* FELL.

(53) *Resistamus, etc.* Hanc Christi sententiam in toto Evangelio non repereris : sed Barnabas eam audit ab ipso Christo, aut ab aliquo discipulo : qualis est hæc Pauli sententia, Act. xx, 35 : *Et meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatus est magis dare, quam accipere.* MEN.

(54) *In unum convenientes.* His similia Hebr. x, 24, 25. FELL.

(55) *Simus templum.* S. Paulus hac loquendi formula sæpe utitur, I Cor. iii, 16, 17 ; vi, 19. II Cor. vi, 16 ; Ephes. ii, 21 ; II Thess. ii, 4. FELL.

(56) *Meditemur timorem Dei.* Juxta illud Isa. xxxiii, 18 : *Cor tuum meditabitur timorem.* MEN.

(57) *Hunc locum laudat Clemens Alex. Strom.*, lib. ii, cap. 7, pag. 447 : *Καὶ Βαρνάβας ὁ ἑπόστο-*

λος, « Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες, » προστάξας, ἐπήγαγεν· « Πνευματικοὶ γενώμεθα, καθὼς τέλειος τῷ Θεῷ· ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζώμεθα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιομασίαις αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν. »

(58) *Accipit. Edit. Oxon. accipiet.* Sic I Cor. iii, 8 : *Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.*

(59) *Attendite, ne, etc.* Alludit ad parabolam decem virginum, Matth. xxv. MEN.

(60) *Nostram, suscitetur. Nostram, id est nostri, id est in nos. Suscitetur, lege, suscitetur, adversus nos videlicet.* MEN. — At Fellus post *suscitetur*, addit litteris iniatis *nos*.

(61) *Cum videritis, etc.* Verbum *videritis* est præteritum hoc loco. Nam infra loquitur de subversione templi Hierosolymitani jam facta. MEN.

(62) *Et sic. Id est, Quod sic.* MEN.

(63) *Sparsione sanguinis illius.* I Petr. i, 2 : *In aspersione sanguinis Jesu Christi.* MEN.

(64) *Scriptum est.* Pro more interpretis, rectius, *scripta sunt.* Sic enim fortasse legit : *Ἐγγραπται γὰρ περὶ αὐτοῦ τὰ μὲν πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, τὰ δὲ πρὸς ἡμᾶς.* FELL. Sic et MEN.

(65) *Sanguine.* Legissee videtur interpres, τῷ αἵματι. FELL.

(66) *Periet.* Semel lectorem moneo, me non probare maximam partem lectionum, quas Menardus ad oram veteris hujus interpretationis apposuit. Ita *peribit* correxit pro *periet*, cum non hoc minus quam alterum, in usu fuerit ævo posteriori. Ita et alibi, *interiet, exiet et transiet*, etiam apud T. Bulium. Voss.

(67) *Habens viam veritatis, scientiam.* Felli editio Oxon., *Habens viæ veritatis scientiam.*

a via tenebrosa non continet adhuc. Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit die (68) ante constitutionem sæculi (69): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* 17. Quo modo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetæ ab ipso habentes donum (70), in illum prophetaverunt. Ille autem, ut vacuum faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet (71); et ipse sibi

populum novum parans, dum in terris degit, ostenderet, quod facta resurrectione ipse esset et iudicaturus. Porro, docens Israellem, atque tam magna prodigia et signa faciens, prædicavit, ac illum [Israellem] summe dilexit. Quando autem apostolos suos, ipsius Evangelium prædicatos, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet, quod non venit *vocare justos, sed peccatores ad penitentiam* 18, tunc palam fecit, se esse Filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati fuisset nos homines, videntes eum? quandoquidem ii, qui solem hunc aliquando desitutum, opus manuum ejus, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. [Porro] igitur Filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur pas-

A (72) τὸν λαὸν τὸν καινὸν (73) ἐτοιμάζων ἐπέδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς ὡν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρινεῖ. Πέρας (74) γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τηλικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, καὶ περιγράφησεν αὐτὸν (75). Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξέλεξατο (76), ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομιήτους... ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἤλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν... τότε ἐφάνησαν ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ εἶναι (77). Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκί, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἄνθρωποι, βλέποντες αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον (78), ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀνοφθαλμησαί. Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐς τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκί, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τοῖς

Sequitur vetus interpretatio.

populum . . . parans . . . resurrectione facta, in terris . . . iudicabat (79) illis (80) . . . ad vitam ducens populum Judæorum, et magna signa et monstra faciens, non crediderunt nec dilexerunt illum (81). Tunc apostolos suos, qui incipiebant prædicare Evangelium suum, elegit, qui erant super omne peccatum peccatores; ut ostenderet, quia non venit *vocare justos, sed peccatores* Tunc ostendit se esse Filium Dei. Si enim non venisset in carne, quo modo possent homines sanari (82) . . . ? cum respicientes solem, . . . qui est opus manus Dei, non possint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut consummationem peccatorum definiret eis, qui persecuti sunt ad mortem prophetas illius. . . . Dicit autem Isaias: *Plaga corporis illius omnes sanati sumus*. Et alius propheta: *Feriam pascuam, et dispergentur oves gregis*. Ipse autem voluit sic pati Dicit enim qui prophetat de illo:

17 Gen. 1, 26. 18 Matth. ix, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(68) *Cui dixit die*. Post *dixit*, videtur deesse τὸ *Pater*. Nam inde probare contendit, et Filii excellentiam, quod sit terrarum orbis Dominus, et quod ei dixerit *Pater: Faciamus hominem*, etc. Quod etiam repetit infra cap. vi, λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ Υἱῷ· *Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα*, etc. Id est: *Dicit enim Scriptura de nobis, sicut dixit Filio* (supple *Deus*, ut ex antecedentibus patet): *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. MEN. — Mihi magis placet Bulli conjectura, qui hunc locum sic fortasse restituendum censet: *Cui dixit Deus ante constitutionem mundi*. Videsis ejus *Defens. Fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2.

(69) *Ante constitutionem sæculi*. Id est, ante plenam et perfectam mundi constitutionem, quia homine nondum creato, non erat mundus plane perfectus. MEN.

(70) *Prophetæ ab ipso habentes donum*, etc. Prophetæ videlicet. Nam prophetæ Dei Spiritu afflati prophetarunt. MEN. — Hunc locum strenue defendit Grabius in *Adnot. ad Bulli Defens. Fid. Nic.*, § 5, pag. 45 contra Lucam Mellierum, seu Samuellem Crellium. Quin etiam ipsi videtur ex Barnaba descripsisse Irenæus, quæ habet lib. iv, cap. 20, n. 4: *Prophetæ ab eodem Verbo propheticum accipientes charisma, prædicaverunt ejus secundum carnem adventum*. Quibus paria scripserat lib. iv, cap. 7, n. 2: *Omnes qui ab initio cognitum habuerunt Deum, et adventum Christi prophetaverunt, revelationem acceperunt ab ipso Filio*.

C (71) *Sustinuit, ut promissum parentibus redderet*. Id est, passus est, ut quæ priscis patribus per prophetas prænuntiata sunt, adimpleret. Et τὸ *ut* sequelam significat, non causam: quasi diceret: *Ita ut promissum parentibus redderet*. MEN.

(72) Hic incipit textus Græcus superstes.

(73) Ms. κενόν, male.

(74) Πέρας, porro, ut sæpe apud Barn.

(75) Sc. τὸν Ἰσραὴλ.

(76) H. l. laudat Orig. c. *Cels.* 1, n. 63, t. 1, p. 378. Ed. BB. Vide: Hefele, das Sendschreiben des A. Barn. p. 160.

(77) Conjunge hæc cum verbis anteced.: *quia in carne oportebat*, etc. Eamdem sententiam reperies in *Orac. Sibyll.* Proem. v, 10-15

(78) I. e. qui aliquando desinere debet. MEN.

(79) *Judicabat*. Al., ex conjectura, *judicat* vel *judicabit*. Menardus tamen leg. *indicabat*, ut modo vidimus.

(80) *Illis*. Al. forte, *ille ad summam, vel ad finem docens*. Vel: *Finis autem, docens*. Integrum hunc locum sic restituit Fellus: *Et ipse sibi populum novum parans, resurrectione facta in terris agens, ostendit quod judicabit illos: et ad extremum ad vitam ducens, etc.*

(81) *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*. Hæc non sunt in textu Græco. Lege tamen, *sed non crediderunt*, etc. MEN. — Legit interpretes ἐκήρυξαν, καὶ οὐ περιγράφησαν. Voss. et FELL.

(82) *Sanari*. Forte *salvari*. Menardus pro ἰσώθη μεν legit ἐσώθησαν.

προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε (83). Λέγει γὰρ ὁ Θεός τῆν (84) πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ (85)] Ὅταν κατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθῆσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω παθεῖν· ἔδει γὰρ, ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. Λέγει γὰρ ὁ προφητεύων ἐπ' αὐτῷ· Φέισαι μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ βόμβας, καθήλωσόν μου τὰς σάρκας, ὅτι ποτηρευομένων συναγαγὰ ἐπειρότησάν μου· Καὶ πάλιν λέγει (86)· Ἴδου τέθεικά μου τὸν ῥῶτον εἰς μαστίγας, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς βαλίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθην ὡς στερεὰν πέτραν (87).

VI. Christi passio et novum fœdus jam et prophetis annuntiat.

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολήν, τί λέγει (88); Τίς ὁ κριζόμενός μοι; Ἀντιστήτω μοι. Ἥ τις ὁ δικαιοδότης μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδί Κυρίου. Οὐαὶ ὑμῖν· εἰ πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· Ἐπεὶ ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβὴν (89)· Ἰδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ, ἐκλεκτὸν, ἀπροφωτισμένον, ἔτιμον. Ἐἴτα τί λέγει; Καὶ ὃς ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; Μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἰσχύει ἔθην τὴν σάρκα (90) αὐτοῦ ὁ Κύριος. Λέγει γὰρ Καὶ ἔθην (91) με ὡς στερεὰν πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Καὶ πάλιν λέγει· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη καὶ

A sus est. Dicit enim Deus, plagam carnis ejus ab illis esse¹⁹, [et] : Cum percutiam pastorem, tunc dispergentur oves gregis²⁰. Ipse [autem] sic pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo prophetavit : Parce animæ meæ a gladio²¹; clavis confige carnes meas²², quia concilia malignantium insurrexerunt in me²³. Et rursus ait : Ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam p̄sui sicut²⁴ solidam petram²⁵.

B Cum autem fecit, quod præceptum ei fuerat, quid ait? Quis est, qui litiget mecum? Resistat mihi. Vel quis est, qui iudicium ineat adversum me? Appropinquet puero Domini. Væ vobis, quia omnes vos veterascetis quasi vestimentum, et tinea devorabit vos²⁶. Et iterum dicit propheta : Sicut lapis fortis positus est in contritionem²⁷; ecce immitto in fundamenta Sionis lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem²⁷. Deinde quid loquitur? Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. In lapide ergo spes vestra? Absit! sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque : Et posuit me sicut solidam petram²⁸. Adhuc autem dicit propheta : Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli²⁹. Et iterum ait : Hæc

Vetus interpretatio.

Parce animæ meæ a gladio. Et: Confige clavis carnes meas: quia nequissimorum conventus insurrexerunt in me. Et iterum dicit: Ecce posui dorsum meum ad flagella, et maxillas meas ad palmus (92). Faciem autem meam posui tanquam solidam petram.

VI. Cum autem fecit Dei præceptum, quid dicit? Quis est qui contradicit? resistat mihi. Quis æqualis futurus est (93) mihi? propinquet puero Dei. Væ vobis, quia vos omnes veterascitis (94) tanquam vestimentum; et tinea devorabit vos. Iterum dicit propheta: Tanquam lapis. . . expositus est in afflictionem. Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum (95), . . . Et quid dicit? Et qui crediderit in illum, non confundetur (96). In lapide ergo fides vestra? Absit! Sed quia in fortitudine posuit corpus illius. . . . Dicit iterum propheta: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. . . . Hic est dies, . . . quem fecit Dominus. . . . Quid ergo dicit? . . . Circumvenerunt me conventus nequissimorum; vallaverunt me tanquam apes. . . . Et iterum dixit: Super vestem meam sortes miserunt. In carne ergo incipiente illo venire, . . . ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo propheta ad Judæos: Væ animæ iniquorum, . . . qui (97) dicunt

¹⁹ Isai lxiij, 8; Zach. xiii, 6. ²⁰ Zach. xiii, 7; Matth xxvi, 51; Marc. xiv, 27. ²¹ Psal. xxi, 21. ²² Psal. cxviii, 120. ²³ Psal. xxi, 17. ²⁴ Isai. l, 6, 7. ²⁵ Ibid., 8, 9. ²⁶ Isa. viii, 14, juxta textum Hebraicum, non juxta LXX. ²⁷ Isa. xxviii, 16, cfr. Rom. ix, 33, I Petr. ii, 6. ²⁸ Isa. l, vii. ²⁹ Psal. cxviii, 22.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Profert aliam causam adventus Christi, ut C consummarentur peccata Judæorum addita Christi morte. MEN. cfr. Matth. xxiii, 31 sqq.

(84) Ms. πηγῆν. Vet. interpr.: *plaga corporis illius omnes sanati sumus.*

(85) Ita restituo ex veteri versione Lat., quæ habet: *Et alius propheta.* Sensus est: Annuntiavit Deus per prophetas, Judæos Christum esse interfecturos, et hanc necem ipsis interituum fore.

(86) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.

(87) Faciem non avertens.

(88) Sc. Patris jussio de incarnatione et toto humanæ incarnationis negotio.

(89) Veterem interpretem imitati vocem ἐπέειν in versione nostra negleximus.

(90) Σάρξ Christi propter ἰσχύον propheta λίθος vocatur.

(91) Ἐθην. Oxon. et LXX.

(92) *Palmas.* Colaphos palma impactos. Glossæ

vet. *Depalmare, κολαφίζειν.* CLER.

(93) *Quis æqualis futurus est.* Interpres legebat *εἰ- κασόμενος loco δικαιοδότης.* MEN.

(94) *Veterascitis.* Al. *Forte veterascetis,* juxta Græcum. Sic et Felli editio Oxon.

(95) *Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum.* Locus inutilis, et legendus ut apud S. Cyprianum, lib. ii, *De testimoniis: Ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum;* juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in præsentī legitur ἐμβάλλω, ut I Pet. ii, 6. Ἴδου τὸ θεμέλιον, κ. τ. λ. MEN.

(96) *Non confundetur.* Ita Rom. ix, 33: οὐ καταισχυνθήσεται. In textu Græco Isaia: xxviii, 16: οὐ μὴ καταισχυνθῆ, id est *non confundatur.* In textu Græco Barnabæ: *Qui sperabit in eum, vivet in æternum.* MEN.

(97) *Qui.* Al. *quia.* Fellus retinet *qui.*

a via tenebrosa non continet adluce. Et ad hoc Dominus sustinuit pati pro anima nostra, cum sit orbis terrarum Dominus; cui dixit die (68) ante constitutionem sæculi (69): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* 17. Quo modo ergo sustinuit, cum ab hominibus hoc pateretur, discite. Prophetæ ab ipso habentes donum (70), in illum prophetaverunt. Ille autem, ut vacuum faceret mortem, et de mortuis resurrectionem ostenderet, quia in carne oportebat eum apparere, sustinuit, ut promissum parentibus redderet (71); et ipse sibi

populum novum parans, dum in terris degit, ostenderet, quod facta resurrectione ipse esset et iudicaturus. Porro, docens Israelem, atque tam magna prodigia et signa faciens, prædicavit, ac illum [Israelem] summe dilexit. Quando autem apostolos suos, ipsius Evangelium prædicaturos, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut ostenderet, quod non venit *vocare justos, sed peccatores ad penitentiam* 18, tunc palam fecit, se esse Filium Dei. Nisi vero in carne venisset, quomodo servati fuisset nos homines, videntes eum? quandoquidem ii, qui solem hunc aliquando desitutum, opus manuum ejus, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. [Porro] igitur Filius Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt prophetas ipsius. Ob hoc igitur pas-

A (72) τὸν λαὸν τὸν καινὸν (73) ἐτοιμάζων ἐπιδείξει ἐπὶ τῆς γῆς ὧν, ὅτι τὴν ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας κρινεῖ. Πέρασ (74) γέ τοι διδάσκειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆσκαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν (75). Ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, μέλλοντας κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξέλεξατο (76), ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομιέτους... ἵνα δείξει, ὅτι οὐκ ἤθελε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν... ὅτε ἐφάνησεν ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ εἶναι (77). Εἰ γὰρ μὴ ἦθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἄνθρωποι, βλέποντες αὐτόν; ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον (78), ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, βλέποντες οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτίνας αὐτοῦ ἀνοφθαλμῆσαι. Οὐλοῦν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐς τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κριθῆται τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τοῦ

Sequitur vetus interpretatio.

populum . . . parans. . . resurrectione facta, in terris. . . iudicabat (79) illis (80) . . . ad vitam ducens populum Judæorum, et magna signa et monstra faciens, non crediderunt nec dilexerunt illum (81). Tunc apostolos suos, qui incipiebant prædicare Evangelium suum, elegit, qui erant super omne peccatum peccatores; ut ostenderet, quia non venit *vocare justos, sed peccatores* Tunc ostendit se esse Filium Dei. Si enim non venisset in carne, quo modo possent homines sanari (82) . . . ? cum respicientes solem, qui est opus manus Dei, non possint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut consummationem peccatorum definiere eis, qui persecuti sunt ad mortem prophetas illius. . . . Dicit autem Isaias: *Plaga corporis illius omnes sanati sumus*. Et alius propheta: *Feriam portam, et dispergentur oves gregis*. Ipse autem voluit sic pati Dicit enim qui prophetat de illo:

17 Gen. i, 26. 18 Matth. ix, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(68) *Cui dixit die*. Post *dixit*, videtur deesse τὸ *Pater*. Nam inde probare contendit, et Filii excellentiam, quod sit terrarum orbis Dominus, et quod ei dixerit *Pater: Faciamus hominem*, etc. Quod etiam repetit infra cap. vi, λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ Υἱῷ· *Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα*, etc. Id est: *Dicit enim Scriptura de nobis, sicut dixit Filio* (supple *Deus*, ut ex antecedentibus patet): *Faciamus hominem ad imaginem*, etc. MEN. — Mihi magis placet Bulli conjectura, qui hunc locum sic fortasse restituendum censet: *Cui dixit Deus ante constitutionem mundi*. Videtur ejus *Defens. Fid. Nic.*, sect. 1, cap. 2, § 2.

(69) *Ante constitutionem sæculi*. Id est, ante plenam et perfectam mundi constitutionem, quia homine nondum creato, non erat mundus plane perfectus. MEN.

(70) *Prophetæ ab ipso habentes donum*, etc. Prophetiæ videlicet. Nam prophetæ Dei Spiritu afflati prophetarunt. MEN. — Hunc locum strenue defendit Grabius in *Annot. ad Bulli Defens. Fid. Nic.*, § 5, pag. 45 contra Lucam Mellierum, seu Samuellem Crellium. Quibus etiam ipsi videtur ex Barnaba descripsisse Irenæus, quæ habet lib. iv, cap. 20, n. 4: *Prophetæ ab eodem Verbo propheticum accipientes charisma, prædicaverunt ejus secundum carnem adventum*. Quibus paria scripserat lib. iv, cap. 7, n. 2: *Omnes qui ab initio cognitum habuerunt Deum, et adventum Christi prophetaverunt, revelationem acceperunt ab ipso Filio*.

C (71) *Sustinuit, ut promissum parentibus redderet*. Id est, passus est, ut quæ priscis patribus per prophetas prænuntiata sunt, adimpleret. Et τὸ *ut* sequelam significat, non causam: quasi diceret: *Ita ut promissum parentibus redderet*. MEN.

(72) Hic incipit textus Græcus superstes.

(73) Ms. κενόν, male.

(74) Πέρασ, porro, ut sæpe apud Barn.

(75) Sc. τὸν Ἰσραὴλ.

(76) H. l. laudat Orig. c. *Cels.* i, n. 63, t. i, p. 378. Ed. BB. Vide: Hefele, das Sendschreiben des A. Barn. p. 160.

(77) Coniunge hæc cum verbis anteced.: *quia in carne oportebat*, etc. Eamdem sententiam reperies in *Orac. Sibyll. Proöm.* v, 10-15

(78) I. e. qui aliquando desinere debet. MEN.

(79) *Judicabat*. Al. ex conjectura, *judicat* vel *judicabit*. Menardus tamen leg. *indicabat*, ut modo vidimus.

(80) *Illis*. Al. forte, *ille ad summam, vel ad finem docens*. Vel: *Finis autem, docens*. Integrum hunc locum sic restituit Fellus: *Et ipse sibi populum novum parans, resurrectione facta in terris agens, ostendit quod iudicabit illos: et ad extremum ad vitam ducens, etc.*

(81) *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*. Hæc non sunt in textu Græco. Lege tamen, *sed non crediderunt*, etc. MEN. — Legit interpres ἐκήρυξαν, καὶ οὐκ ἠγάπησαν. Voss. et FELL.

(82) *Sanari*. Forte *salvari*. Menardus pro ἰσώθημεν legit ἑσώθησαν.

προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε (83). Λέγει γὰρ ὁ θεός· τὴν (84) πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν, [καὶ (85)]· Ὅταν πατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. Αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω παθεῖν· ἔδει γὰρ, ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. Λέγει γὰρ ὁ προφητεῦν ἐπ' αὐτῶν· Φεῖσαι μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ βομφαλας, καθήλωσόν μου τὰς σάρκας, ὅτι ποτηρευομένων συναγαγαὶ ἐπιπέστησάν μοι. Καὶ πάλιν λέγει (86)· Ἴδου τέθεικά μου τὸν ῥῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς ῥαπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθηκα ὡς στερεὰν πέτραν (87).

VI. Christi passio et novum fœdus jam et prophetis annuntiatur.

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τί λέγει (88); *Τίς ὁ κρινόμερός μοι; Ἀντιστήτω μοι. Ἡ τίς ὁ δικαιομερός μοι; Ἐγγισάτω τῷ παιδί Κυρίου. Οὐοὺ ὁμῶν· ἔτι πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· Ἐπεὶ ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβὴν (89)· Ἰδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον κολυτσελῆ, ἐλεγκτὸν, ἀκρογωνιαίον, ἔτιμον. Ἐἴτα τί λέγει; Καὶ ὃς ἐλίπσει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλίπσις; Μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐπὶ ἐν ἰσχύει ἔθηκα τὴν σάρκα (90) αὐτοῦ ὁ Κύριος. Λέγει γὰρ· Καὶ ἔθηκέ (91) με ὡς στερεὰν πέτραν. Λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. Καὶ πάλιν λέγει· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη καὶ*

A sus est. Dicit enim Deus, plagam carnis ejus ab illis esse¹⁹, [et] : Cum percutiam pastorem, tunc dispergentur oves gregis²⁰. Ipse [autem] sic pati voluit; oportebat quippe, ut in ligno pateretur. Dicit enim, qui de illo propheta vit : *Parce animæ meæ a gladio*²¹; *clavis confige carnes meas*²², quia concilia malignantium insurrexerunt in me²³. Et rursus ait : *Ecce posui dorsum meum ad flagella, et genas ad alapas; faciem autem meam posui sicut*²⁴ *solidam petram*²⁵.

B Cum autem fecit, quod præceptum ei fuerat, quid ait? *Quis est, qui litiget mecum? Resistat mihi. Vel quis est, qui judicium ineat adversum me? Appropinquet puero Domini. Væ vobis, quia omnes vos veterascetis quasi vestimentum, et linea devorabit vos*²⁶. Et iterum dicit propheta : *Sicut lapis fortis positus est in contritionem*²⁷; *ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem*²⁷. Deinde quid loquitur? *Et qui speraverit in illum, vivet in æternum. In lapide ergo spes nostra? Absit! sed quia Dominus in fortitudine posuit corpus suum. Ait namque : Et posuit me sicut solidam petram*²⁸. Adhuc autem dicit propheta : *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*²⁹. Et iterum ait : *Hæc*

Vetus interpretatio.

Parce animæ meæ a gladio. Et: Confige clavis carnes meas: quia nequissimorum conventus insurrexerunt in me. Et iterum dicit: Ecce posui dorsum meum ad flagella, et maxillas meas ad palmas (92). Faciem autem meam posui tanquam solidam petram.

VI. Cum autem fecit Dei præceptum, quid dicit? *Quis est qui contradicit? resistat mihi. Quis æqualis futurus est (93) mihi? propinquet puero Dei. Væ vobis, quia vos omnes veterascitis (94) tanquam vestimentum; et linea devorabit vos. Iterum dicit propheta: Tanquam lapis. . . expositus est in afflictionem. Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum (95), . . . Et quid dicit? E: qui crediderit in illum, non confundetur (96). In lapide ergo fides nostra? Absit! Sed quia in fortitudine posuit corpus illius. . . . Dicit iterum propheta: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. . . . Hic est dies, . . . quem fecit Dominus. . . . Quid ergo dicit? . . . Circumvenerunt me conventus nequissimorum: vallaverunt me tanquam apes. . . Et iterum dixit: Super vestem meam sortes miserunt. In carne ergo incipiente illo venire, . . ante ostensa sunt quæ passurus erat. Dicit ergo propheta ad Judæos: Væ animæ iniquorum, . . . qui (97) dicunt*

¹⁹ Isai. lxxxiii, 8; Zach. xiiii, 6. ²⁰ Zach. xiiii, 7; Matth. xvi, 51; Marc. xiv, 27. ²¹ Psal. cxi, 21. ²² Psal. cxviii, 120. ²³ Psal. cxi, 17. ²⁴ Isai. l, 6, 7. ²⁵ Ibid., 8, 9. ²⁶ Isa. viii, 14, juxta textum Hebræicum, non juxta LXX. ²⁷ Isa. xxviii, 16, cfr. Rom. ix, 33, 1 Petr. ii, 6. ²⁸ Isa. l, vii. ²⁹ Psal. cxvii, 22.

VARIORUM NOTÆ.

(83) Profert aliam causam adventus Christi, ut consummarentur peccata Judæorum addita Christi morte. MEN. cfr. Matth. xxiii, 51 sqq.

(84) Ms. πηγῆν. Vet. interpr.: *plaga corporis illius omnes sanati sumus.*

(85) Ita restituit ex veteri versione Lat., quæ habet: *Et alius propheta. Sensus est: Annuntiavit Deus per prophetas, Judæos Christum esse interfecturos, et hanc necem ipsis interitum fore.*

(86) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.

(87) Faciem non avertens.

(88) Sc. Patris jussio de incarnatione et toto humanæ incarnationis negotio.

(89) Veterem interpretem imitatus vocem ἐπέει in versione nostra negleximus.

(90) Σάρξ Christi propter ἰσχύον propheta λίθος vocatur.

(91) Ἐθήκα. Oxon. et LXX.

(92) *Palmas.* Colaphos palma impactos. Glossæ

vet. *Depalmare, κολαφίζειν.* CLER.

(93) *Quis æqualis futurus est.* Interpres legebat *εἰ-κασόμενος* loco *δικασόμενος*. MEN.

(94) *Veterascitis.* Al. *Forte veterascetis*, juxta Græcum. Sic et Felli editio Oxon.

(95) *Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum.* Locus mutilus, et legendus ut apud S. Cyprianum, lib. ii, *De testimoniis: Ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum angularem, honoratum; juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in præsentem legitur ἐμβάλλω, ut I Pet. ii, 6. Ἴδου τῆθημι, κ. τ. λ. MEN.*

(96) *Non confundetur.* Ita Rom. ix, 33: *οὐ κατασχυνοθήσεται.* In textu Græco Isaiæ xxviii, 16: *οὐ μὴ κατασχυνοθή, id est non confundatur.* In textu Græco Barnabæ: *Qui sperabit in eum, vivet in æternum.* MEN.

(97) *Qui. Al. quia.* Fellus retinet *qui.*

est dies magna et mirabilis, quam fecit Dominus ⁹⁸. A Simplicius vobis scribo, ut intelligatis, ego, purgamentum vestræ charitatis. Quid vero porro dicit propheta? *Obsedit me concilium malignantium* ⁹¹, *circumdederunt me sicut apes favum* ⁹², et: *Super vestem meam miserunt sortem* ⁹³. Cum igitur in carne esset appariturus et passurus, præmonstrata est ipsius passio. Nam in Israellem dicit propheta: *Væ animæ eorum, quia pessimum consilium inierunt adversus semetipsos, dicentes: Alligemus justum, quoniam molestus nobis est* ⁹⁴. Et vero dicit ad illos Moses: *Ecce ista ait Dominus Deus: Intrate in terram bonam* ⁹⁵, *quam juramento promisit Dominus Abraham et Isaac et Jacob; et ut hæreditatem possidete eam, terram fluentem lacte et melle* ⁹⁶. Quid dicat cognitio, discite: *Sperate* [inquit] *in Jesum, qui in carne manifestandus est vobis*. Homo [enim] est terra quæ patitur; ex substantia enim terræ formatus est Adam. Quid ergo dicit: [in] *terram bonam, lacte ac melle fluentem*? Benedictus sit Dominus noster, qui sapientiam et intelligentiam occultorum suorum posuit in nobis. Dicit enim propheta: *Parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens et peritus, et diligens Dominum suum?*

ἄθωμαστὴ, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος (98). Ἀπολύσει-
ρον ὑμῶν γράφω, ἵνα συνιῆτε (99). ἐγὼ περιήματις
ἀγάπης ὑμῶν (100). Γι οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης;
Περιέσχς με συναγωγὴ ποτηρευομένων, ἐκύλω-
σάν με ὡσεὶ μέλισσαι κηρον, καὶ Ἐπὶ τὸν ἡμα-
τισμόν μου ἐβαλον κλήρον (1). Ἐν σαρκὶ οὖν αὐ-
τοῦ μέλλοντος φανεροῦσθαι καὶ πάσχειν, προεφανε-
ροῦτο τὸ πάθος. Λέγει γάρ ὁ προφήτης ἐπὶ τὸν Ἰ-
σαήλ. Ὅσα τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβοῦλευται
βουλήν ποτηρῶν καθ' ἑαυτῶν, εὐλόγητες. Δήσωμεν
τὸν δικαίον, ὅτι δύσχητος ἡμῖν ἐστι (2). Λέγει
δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς (3). Ἰδοὺ ταῦτα λέγει Κύριος
ὁ Θεός. Εἰσεέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν
ᾠμοσε Κύριος τῷ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ,
καὶ κατακληρονομήσατε αὐτήν, γῆν ῥέουσαν γάλα
καὶ μέλι. Τί λέγει ἡ γνώσις (4), μάθετε. Ἐκλι-
σατε [ψησὶν (5)], ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φα-
νεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. Ἄνθρωπος [γάρ] γῆ ἐστὶ
πάσχοῦσα (6). Ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ
πλάσις τοῦ Ἀδάμ ἐγένετο. Τί οὖν λέγει (7); [εἰς]
τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι.
Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν καὶ νοῦν ἔμε-
νος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. Λέγει γάρ ὁ προφή-
της. Παραβολὴν Κυρίου τίς νοήσει, εἰ μὴ σοφός

Vetus interpretatio.

inter se: Circumveniamus (8) *justum, quia insuavis est nobis*. Et Moyses autem dicit ad illos: . . . *Hæc dicit Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam promisit Dominus Abraham, Isaac et Jacob; et domini estote illius terræ, quæ trahit lac et mel*. Quid dicat scientia, discite: *Credite*, inquit, *in eum qui in carne apparebit, Jesum*. Homo enim terra est. . . cum ex terra sit figmentum Adæ. Quid ergo dicit: *In terram bonam, fluentem lac et mel*? Et benedictus Dominus. . . quia (9) sapientiam et sensum posuit in nobis absconditorum suorum. Dicit autem per prophetas parabolam Dominus (10): *Quis intelliget, nisi sapiens, . . . et diligens Dominum suum*? Quia ergo, cum nos cognovit (11) in remissionem peccatorum, fecit nos aliam figuram tanquam pueros habere, ut spiritu figuraret nos. Nos enim, sicut dicit Scriptura (12) . . . : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et supersit bestis terræ, et avibus cæli, et piscibus maris*. Et Dominus, videns bonam figuram nostram, dixit: *Creascite et multiplicamini, et replete terram*. . . Iterum vobis ostendam, quo modo vobis dicit (13) secundam figu-

⁹⁸ Psal. cxvii, 24. ⁹¹ Psal. xxi, 17. ⁹² Psal. cxvii, 12. ⁹³ Psal. xxi, 19. ⁹⁴ Isa. iii, 9; Sap. ii, 12. ⁹⁵ Exod. xxxiii, 1. ⁹⁶ Levit. xx, 24.

VARIORUM NOTÆ.

(98) Loquitur de ea die, qua lapis reprobatus factus est in caput anguli.

(99) Ἀπολύσει. Συνιῆτε. Hæc laudat Clem. Alex. Strom. v, c. 10, p. 683.

(100) I. e. omnia pro vobis et facere et pati paratus. Cfr. I Cor. iv, 13, et Ign. ad Eph. c. 18.

(1) Cfr. Justin. Apol. i, n. 38.

(2) Cfr. Justin. Dial. c. Tryph., n. 17.

(3) Hæc et sequentia usque ad τὸν κύριον αὐτοῦ habet Clem. Alex. Strom. v, 10, p. 683.

(4) I. e. profundior Veteris Test. et antiquæ œconomix divinæ cognitio — homini Christiano reclusa. Cfr. Neander R. G. I, 415.

(5) Φησὶν, γὰρ, etc., uncis inclusa, restituo (momente Davisio) ex Clem. Alexandrino, cum et vetus interpretis ita legerit.

(6) Homo quia e terra est creatus, ideo Christus secundum humanam suam naturam terræ potest comparari.

(7) Hic incipit secunda loci biblicæ Exod. xxxiii, 1, interpretatio allegorica seu gnostica. Terra illa primum humanam Christi naturam denotabat, nunc Christianos, Salvatore renatos pueros Dei innuit.

(8) *Circumveniamus*. Int. Vet. videtur legisse ἐπεδρεύσωμεν, ut est Sap. ii, 12. Eadem interpretatio habetur apud S. Cyprianum, lib. ii, *De testimoniis*. MEN.

(9) *Et benedictus Dominus . . . quia*. Interpres vocem et interponens, videtur ea quæ sequuntur pro sacræ Scripturæ sensu laudasse. Fortasse Prov. iii, 33, aut Psal. cxviii, 12, sed Clemens Alex. præsentem lectionem Græci textus confirmat. Ita Fell. qui ex Græcis item supplet *noster* et pro *quis* legit *qui*.

(10) *Dicit autem per prophetas parabolam Dominus*. Locus corruptus. Lege, ut in textu Græco, et apud Clementem: *Dicit enim propheta: Parabolam Domini quis intelliget?* Locus habetur Isa. xl, 13, *Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; Quis novit sensum Domini?* Dixit autem Barnabas *parabolam*, quæ est sermo allegoricus et obscurus, ut divinæ mentis obscuritatem ostenderet. MEN. — Hanc Menardi emendationem secutus est Fellus in textu, nihil monens.

(11) *Cognovit*. Fellus in textu restituit, *recognovit*. Sed in nota: *Rectius*, inquit, *renovavit*. Quod sane pridem Menardus monuerat.

(12) *Nos enim, sicut dicit Scriptura*. Locus corruptus. Legendum, ut in textu Græco: *De nobis enim dicit Scriptura, sicut dicit Filio, Deus videlicet, aut Pater*. MEN.

(13) *Vobis dicit*. Forte, *nobis fecit*. — Menardus autem integrum hunc locum corruptum reputans, sic restituit: *Rursus vobis ostendam, quomodo in novissimis temporibus fecit: antecedentibus et intermediis omissis*.

καὶ ἐπιστήμων καὶ ἀγαπῶν τὸν Κύριον αὐτοῦ (14); Ἐπὶ οὖν ἀνακαινίσας (15) ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίων (16) ἔχειν τὴν ψυχὴν, ὡς ἂν καὶ [πνεύματι] ἀναπλασσομένοις (17) αὐτὸς ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ Υἱῷ· Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης. Καὶ εἶπε Κύριος ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα, ἄνθρωπον· Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. Ταῦτα πρὸς τὸν Υἱόν (18). Πάλιν σοι ἐνδείξω, πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησε. Λέγει Κύριος· Ἴδου ποιήσω τὰ ἐσχάτα ὡς τὰ πρῶτα (19). Εἰς τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης· Εἰσέλθετε εἰς τὴν βέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ κατακρυψώσατε αὐτῆς (20). Ἴδου οὖν ἡμεῖς ἀναπεπλάσμεθα, καθὼς πάλιν ἐν ἐτέρῳ προφήτῃ λέγει· Ἴδου, λέγει Κύριος, ἐξελεύσονται, τουτέστιν ὧν πρόβλεπε τὸ Πνεῦμα Κυρίου, τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς· οὗτις ἐμελλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν. Ναδς γὰρ ἄγιος, ἀδελφοί μου, τῷ Κυρίῳ τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Λέγει γὰρ πάλιν Κύριος (21)· Καὶ ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ Κυρίῳ θεῷ μου, καὶ δοξασθήσομαι; Λέγει· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν ἐκκλησίᾳ ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ ἀγαμέσσαν ἐκκλησίας ἀγίων. Οὐκ οὖν ἡμεῖς ἐσμεν, οὐδ' εἰσῆγαγεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθὴν. Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; Ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται (22)· οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι

A Ubi igitur nos reñovavit per remissionem peccatorum, effecit, ut aliam formam haberemus, animam nempe puerorum instar, utpote qui et spiritu nos reformavit. Nam de nobis Scriptura dicit, loquente [Patre] ad Filium : *Faciam hominem ad imaginem et ad similitudinem nostram; et præsint bestiis terræ, et volatilibus cæli, et piscibus maris* 27. Tum Dominus videns hominem, pulchrum sfigmentum suum, ait : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* 28. Hæc ad Filium. Iterum autem tibi ostendam, quo modo quoad nos ultimis temporibus secundam creationem peregerit. Dicit [enim] Dominus : *Ecce, faciam novissima tanquam priora*. Hoc respiciens prædicavit propheta : *Intrate in terram lacte et melle fluentem, et dominamini ei*. Ecce igitur, nos denuo formati sumus; quemadmodum rursus in alio propheta dicit : *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis, hoc est ab eis quos Spiritus Domini prævidebat, corda lapidea, et immittam illis corda carnea* 29; quia in carne voluit apparere, et habitare in nobis. Templum enim sanctum, fratres mei, Domino est habitatio cordis nostri. Etenim iterum ait Dominus : *Ubinam apparebo coram Domino Deo meo et glorificabor* 30? Ait : *Confitebor tibi in ecclesia, in medio fratrum meorum, et cantabo in medio ecclesiæ sanctorum* 31. Itaque nos sumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac et mel? Quoniam infans primum melle, tunc lacte viviscit; ita et nos, fide [quam habemus] promissis [Dei] et verbo (prædicationis) vivificati, vivemus terram possidentes. Superius vero prædi-

Vetus interpretatio.

ram in novissimis. Dicit Dominus : *Ecce facio* (23) *novissima tanquam priora*. Propter hoc ergo prædicavit propheta : *Intrate in terram, quæ trahit lac et mel, et dominamini ejus* Quia ipse incipiebat (24) apparere, et in nobis habitare : templum enim Domini, . . . inhabitatio cordis nostri est. Dicit ergo iterum : *Et quo modo apparebo Domino Deo meo, et magnificabor?* Inquit : *Confitebor in ecclesia . . . fratrum meorum, et decantabo tibi in Ecclesia sanctorum*. Nos ergo sumus, quos induxit in terram bonam. Quid ergo lac et mel? Quia ab initio infans melle et . . . lacte vivificatur; sicut per fidem promissionis, verbo dum adnutrimur, sic vivificamur (25), dominatum agentes terræ. Quis est, qui possit modo esse super bestias, aut super aves, aut super pisces? Sentire debetis, quia superesse (26) potestatis est, ut quis imperans domino (27) sit.

27 Gen. i, 26. 28 Ibid., 28. 29 Ezech. xi, 19; xxxvi, 26. 30 Psal. xli, 3. 31 Psal. xxi, 23.

VARIORUM NOTÆ.

(14) Hæc verba in libris sacris frustra quaerentur. Similia occurrunt Isai. xi, 13. Prov. i, 6. POTT.

(15) Particip. pro indicat. ut c. 19 et sæpius apud Patres.

(16) Ms. παιδίων, male. Παίδιου. DAVIS.

(17) Ms. ἀναπλασσομένους, male. Πνεύματι restituit Fellus ex interpr. Lat.

(18) Sc. jam initio creationis de nobis dixit.

(19) Non est in S. Script., sed f. respexit Barn. ad Ezech. xxxvi, 11, vel Math. xx, 16.

(20) I. e. respectu secundæ hujus creationis (regenerationis Christianæ) prædicavit propheta : *Intrate, etc.* i. e. renascimini.

(21) Vocem Κύριος, quam et vetus non legit interpretes, aut male additam putes, aut non ad Deum, sed ad Prophetam (David) referas. — Notes deinde, quod hisce verbis tertia loci illius biblici explicatio allegorica seu gnostica incipiat, quæ terram illam de Ecclesia Christiana interpretatur. Cfr. Not. 7, sup.

(22) Lac et mel, πίστις καὶ κήρυγμα, quibus Ec-

clesia nos nutrit.

(23) *Ecce facio*. Rectius, *faciam*. FELL. — Coniicit autem Menardus his verbis S. Barnabam respexisse vel ad Isa. xliii, 18, vel ad Jerem. xxxiii, 7, vel denique ad Thren. v, 21: *Innova dies nostros sicut a principio*. Hæc enim precatio, inquit, est futurorum prædictio.

(24) *Incipiebat*. In textu Græco ἐμελλεν, id est debebat, ut supra, et alibi passim. MEN.

(25) *Sicut per fidem... verbo... vivificamur*. Al. juxta Græca : *Sic et per fidem... et verbo... vivificabimur*. Fellus tamen primam tantummodo emendationem admisit.

(26) *Superesse*. Sic sup. *Faciamus hominem... et supersit bestiis terræ*. Est igitur hic *superesse* vet. Interp. *dominari, præesse, excellere*. Quo sane sensu verbum istud antiquis etiam scriptoribus Latinis interdum usurpatur.

(27) *Domino*. Leg. *dominus*. Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

xit: *Crescant et præsent piscibus*. Quis potest nunc præesse bestiis, vel piscibus, vel cæli volucris? Scire enim debemus præesse potestatem designare, ut quis imperet ac dominetur. Etsi id nunc non contingat, promisit [id] sane nobis. Quando [fiet]? Cum et ipsi adeo perfecti erimus, ut hæredes simus testamenti Domini.

ζήσομεν κατακυριεύοντες τῆς γῆς. Προείρηκε δὲ ἐπὶ αὐτῷ, ὅτι αὐτὰρ ἐξουσία, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. Τίς (28) οὖν ὁ δυνάμενος νῦν ἀρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; Αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφείλομεν, ὅτι τὸ ἀρχειν ἐξουσία ἐστίν, ἵνα τις ἐπιτάξας κυριεύσῃ. Εἰ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο νῦν, ἄρα ἡμῖν εἰρήκε (29). Πότε; Ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν κληρονόμοι τῆς διαθήκης Κυρίου γενέσθαι.

VII. Jejuniū et Caper — typus Christi.

Intelligite ergo, filii dilectionis ac lætitiæ, quod bonus Dominus omnia nobis præmonstravit, ut cognosceremus, cui in omnibus gratias agere ac laudes debemus offerre. Si ergo Dei Filius, qui est Dominus et judicaturus est vivos ac mortuos, passus est, ut plaga ipsius vividos nos redderet; credamus, non potuisse Filium Dei pati nisi propter nos. Cruci vero affixus aceto ac felle potabatur. Audite, quomodo de hac re indicia dederint sacerdotes populi [Judaici]. Scripto præcepto, ut, qui jejuniū non jejunaret, morte exterminaretur ⁴², præcepit Dominus; quia et ipse pro peccatis nostris vas spiritus sui oblaturus erat in hostiam; ut et impleretur figura facta in Isaac, qui super altare fuit oblati. Quid igitur dicit apud prophetam? *Et manducet de hirco, qui in die jejunii offertur pro omnibus peccatis*. Attendite diligenter: *et manducet soli ac omnes sacerdotes intestinum non lotum, cum aceto*. Ad quid? Quoniam me, inquit, pro novi populi delictis oblaturum carnem meam, potaturi estis felle cum aceto; ideo comedite vos soli, dum populus jejunat, et plangit in sacco et cinere. [Hæc] ut ostenderet, quod oportet

Οὐκοῦν νοεῖτε, τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς Κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γινώμεν ὅ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφείλομεν αἰνεῖν. Εἰ οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὢν Κύριος, καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, ἔπαθεν, ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποίησῃ ἡμᾶς πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ διὰ ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς ἐπιτίζετο ἕξει καὶ χολῇ. Ἀκούσατε, πῶς περὶ τούτου πεφανέρωσαν (30) οἱ ἱερεῖς τοῦ λαοῦ (31). Γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, ὅς ἂν μὴ νηστεύσῃ τὴν νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐντεταίωτο Κύριος, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν ἡμέλλε σκεῖος τοῦ πνεύματος (32) προσφέρειν θυσίαν, ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαάκ, τοῦ προσενηχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελεσθῇ. Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; *Καὶ φαγέτωσαν ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἀμαρτιῶν* (33). Προσέχετε ἀκριβῶς. *Καὶ φαγέτωσαν οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἐντερον ἀπλυτον μετὰ ὄρους*. Πρὸς τί; Ἐπειδὴ ἐμὲ, εἶπεν, ὑπὲρ ἀμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μελετᾷ ποτίζειν χολὴν μετὰ ὄρους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος καὶ κοπτομένου ἐπὶ σάκκῳ καὶ

Vetus interpretatio.

VII. Intelligite ergo, filii dilecti, quia omnia bonus Dominus ostendit nobis, ut sciremus, cum per omnia (34) gratias agere debeamus. Si ergo Filius Dei, cum sit Dominus qui incipiet judicare vivos et mortuos, passus est ut plaga illius vivificaret nos; credamus, quia Filius non poterat pati nisi propter nos. Sed et cruci affixus, potatur aceto et felle. Audite, quemadmodum de hoc significaverint sacerdotes templi. Inscripta lege præcepti, ut si quis non jejunaret jejuniū, morte moreretur, præcepit Dominus: quia ipse pro peccatis nostris incipiebat vas spiritus sui offerre hostiam; ut et figuram quæ fuerat sub Isaac qui oblati est ad aram, consummaret. Quid . . . dicit . . . propheta (35)? *Et manducet de hirco, quem oblaturi sunt ad jejuniū pro omnibus peccatis*. Attendite diligenter: *Et manducet sacerdotes soli . . . intestinum non lotum, cum aceto*. Ad quid? Quoniam me, pro peccatis populi mei (36) incipientem offerre corpus meum, potabitis aceto cum felle: manducate vos soli, populo jejunante, et plangite vos (37) in cilicio et cinere. Et ut ostenderet, quia ab illis (38) debet pati, sic præcepit: . . . *Sumite hircos duos bonos,*

⁴² Lev. xxiii, 29.

VARIORUM NOTÆ.

(28) Ms. τl, male.
(29) Sensus: in præsentem quidem imperium illud in volneres, etc., non tenemus, sed promissam hanc dominationem aliquando recuperabimus.
(30) av pro av, ut sæpius in N. T. Winer, Gram. p. 72, ed. IV.
(31) Ναοῦ. MEN.
(32) I. e. corpus suum. MEN. Sensus est: mandato de jejuniō Dominus typum passionis suæ præbere voluit.

(33) Non est in sacra Scriptura; sed inter Christianos sec. II, traditiones quædam falsæ de ritibus Judaici festi expiationum divulgatæ fuisse videntur, quas hic Barnabas, alias Justinus (*Dial. c. Tryph.* n. 40) et Tertullus (*Adv. Jud.* cap. 14, *adv. Marc.* III, 7, secuti sunt).

(34) *Cum per omnia*. Leg. cui p. o. juxta Græca.

D — Sic quoque Fellus in sua edit. Oxon.
(35) *Propheta*. Forte, in *propheta*, juxta Græcum. Sic et Felli edit. Oxon.

(36) *Populi mei*. In textu Græco, λαοῦ τοῦ καινοῦ, id est *populi novi*: non ita recte; quia Christus pro universo mundo passus est. MEN. — At Græcam lectionem confirmare fortasse quis posset ex isto Apostoli loco, II Cor. v, 17: Ὅστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρεῖλον, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ.

(37) *Plangite vos*. Leg. *plangente*, expuncto pronome vos, ut in textu Græco κοπτομένου. Nam populus illa die debebat alligere animas jejuniō, in cinere et cilicio. MEN.

(38) *Quia ab illis*, etc. Legebat vetus interpres ὑπὲρ αὐτῶν. Vide sis Grabium in *Annot. ad Bulli Defens. Fid. Nic.* § 5, pag. 45.

σπῶδ. Ἡ ἴνα δεξιῇ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐ-
τῶν. Πῶς οὖν ἐνετελλάτο; Προσέχετε. *Λάβετε δύο*
εἰς τὸν ἕνα εἰς ὀλοκαυτώμα (39). Τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσουσιν; *Ἐπικατάρματος*, φησὶν, *ὁ*
εἰς (40). Προσέχετε, πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανε-
ροῦται. *Καὶ ἐμπτύσατε* (41) *πάντες, καὶ κατακεν-*
τήσατε (42), *καὶ περιθεῖτε τὸ ἔριον τὸ κόκκινον περὶ*
τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθήτω.
Καὶ ὅταν γένηται οὕτως, ἀγεί οὐ βασιλεύων τὸν τρά-
γον εἰς τὴν ἔρημον, καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτί-
θησιν ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον *ραχίη* (43), οὗ καὶ
τοὺς βλαστοὺς (44) εἰώθαμεν τρώγειν ἐν τῇ χώρᾳ εὐ-
ρισκόντες· ταύτης μόνης τῆς *ράχου* (45) οἱ καρποὶ
γλυκεῖς εἰσι. Τί οὖν καὶ τοῦτο; Προσέχετε· *τὸν μὲν*
ἕνα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρ-
ματος, καὶ ὅτι (46) *τὸν ἐπικατάρματος ἐστεφανωμένον;*
Ἐπεὶ δὲ θύονται αὐτὸν τότε (47) *τῇ ἡμέρᾳ* (48), *τὸν*
ποδήρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐροῦ-
σιν· Οὐχ οὗτός ἐστιν, ὃν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν
ἐξουθενήσαντες, καὶ κατακεντήσαντες, καὶ ἐμπαίξαν-
τες; Ἀληθῶς οὗτος ἦν, ὁ τότε λέγων ἑαυτὸν Ἰῖδν
θεοῦ εἶναι. Πῶς γὰρ ὁμοῖος; Εἰς τοῦτο ὁμοῖος (49)
τοὺς τράγους καλοῦς καὶ ἰσους· ἴν', ὅταν ἴδωσιν αὐ-
τὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγῆσονται ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι
τοῦ τράγου. Οὐκοῦν ἴδε (50) τὸν τύπον τοῦ μέλλον-
τος πάσχειν Ἰησοῦ. Τί δὲ, ὅτι τὸ ἔριον εἰς μέσον τῶν

A ret ipsum mori pro illis. Quomodo igitur præcepit?
Attendite. *Sumite* [inquit] *duos hircos bonos et si-*
miles, et offerite [eos]; *et accipiat sacerdos unum in*
holocaustum. De altero vero quid facient? *Maledi-*
ctus, inquit, unus. Attendite, quo pacto figura Jesu
manifestetur. *Et conspuite illum omnes, ac lanci-*
nate; et imponite lanam coccineam circa caput ejus;
et sic in desertum emittatur. Et cum ita factum
fuerit, qui portat hircum, abducit eum in eremum,
et auferit [ab illo] lanam, et ponit eam super fruti-
cem, qui vocatur rubus, cujus germiina in agris
reperita solemus manducare; et hujus solius vepris
fructus dulces sunt. Cur vero et hoc? Attendite:
Unum quidem super altare; alterum vero maledi-
ctum, et quare, qui maledictus est, coronatur?
B Quia videbunt eum illa die habentem circa corpus
talarem coccineam, et dicent: Nonne hic est,
quem nos aliquando despectum, compunctum ac
illustum crucifiximus? Vere ille est, qui tunc se
dicebat esse Filium Dei. Quantopere enim similis?
Ideo ergo similes hircos pulchros et æquales [pos-
tulavit]; ut cum viderint eum tunc venientem,
percellantur de hirci similitudine. Vide igitur figu-
ram Jesu passuri. Quam ob rem vero lanam in
medio spinarum ponunt? Id est figura Jesu, Eccle-
siæ proposita. [Ponunt autem lanam in spinis],
ut, qui voluerit lanam coccineam auferre, eo, quod

Vetus interpretatio.

similes (51), *et offerite: et accipiant sacerdotes unum in holocaustum pro peccatis, . . . alium autem in ma-*
ledictionem. Attendite, quo modo figura Jesu ostendebatur. *Exspuite in illum, inquit, omnes, et pungite,*
et imponite lanam coccineam circa caput illius; et sic in aram (52) *ponatur: et cum ita factum fuerit, ad-*
ducite (53), *qui ferat hircum in eremum, et auferat, . . . et ponat illam in stirpem quæ dicitur rubus; cujus*
et fructus in agris adsumus (54) *invenientes manducare: . . . hujus stirpis dulces fructus inveniuntur*.
Ad quid ergo hoc? Attendite: *Unum ad aram; alium tanquam maledictum*. Et quare is qui maledictus,
coronatus? Quia videbunt illum tunc in illa die, chlamidem habentem coccineam circa corpus, et dicent:
Nonne hic est, quem nos crucifiximus, fastidientes, et conspuentes (55), et compungentes? Vere hic fuit,
qui tunc se dicebat esse Filium Dei. Sicut ergo similis, sic *similes hircos, . . . et æquales*: ut cum viderint
unum ex illis (56) tunc pascentem, admirarentur in similitudine capri. Ergo videtis figuram ejus, qui passu-
rus erat, Jesu. Quare et lanam in medio spinarum ponunt? Figura Jesu, Ecclesiæ posita; quia (57) qui

VARIORUM NOTÆ.

- (39) Levit. xvi, 7 sqq. cfr. BAEHR, Symb. II, 679.
(40) = *πῶς* cfr. BAEHR, l. c. p. 668.
(41) Sic Voss. Alii *ἐμπτύσατε*.
(42) Talia nec S. Scriptura, nec Talmud narrat; sed reperies ea et apud Justinum ac Tertull. II. cc.
(43) Ita Voss. Ms. *ραχίη*, male.
(44) Germiina. Ita Voss. βάτους, MEN. Male. Davi-
sius cum interprete Lat. καρπούς.
(45) Ita Voss. Ms. male: οὕτως μόνης τῆς *ρα-*
χούς, x. τ. λ.
(46) Ὅτι = cur? Viger. p. 551 b.
(47) Davis. legit: ἐπειδὴ θύονται αὐτὸν, ταύτη,
x. τ. λ.
(48) Christum in die judicii. MEN.
(49) Ita Davis. ὡς οὖν ὁμοῖος, κατὰ τοῦτο ὁμοῖος,
x. τ. λ. Cot. Ms. male: πῶς γὰρ ὁμοῖως, καὶ τοῦ-
τον, x. τ. λ.
(50) Leg. *ἴδε* FELL. De hoc typo cfr. Justin.
Dial. c. Tryph., n. 114.
(51) *Bonos, similes*. Lege, *bonos et similes*. In
textu Græco, καλοῦς καὶ ὁμοῖως; correxi ὁμοῖους.
Ubi nota licet Lev. xvi, nihil de hircorum si-
militudine præcipiatur, tamen apud S. Justinum
Martyrem Dial. cum Tryph., pag. 259, edit. Paris.
dicuntur τράγοι δύο ὁμοῖοι, id est hirci duo similes:
- D et Tertullianus lib. *contr. Judæos* cap. ult. *pares et*
consimiles. Sed unde sumpserunt, nisi ex hac Epi-
stola? MEN. — Cyrillus Alex. in Glaphyris: Καλοὶ τε
καὶ ἰσομεγέθεις ἀλλήλους ἀμφω τε ἰσχυρῆς, ὁμό-
χροοί τε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον παθόντες τὴν ἐμ-
πλητῶν. Hoc est, ut vertendum fuit: *Pulchri, et ejus-*
dem inter se magnitudinis ambo, et coævi, item ejus-
dem coloris, nec ulla omnino affecti membrorum læ-
sione. Cot.
(52) *In aram*. Vetus interpres videtur legisse εἰς
βωμόν. — Sed in *eremum* reponi debere, non tantum
textus Græcus, sed etiam res ipsa satis indicat.
FELL.
(53) *Adducite*. Rectius, *adducit qui fert*, etc.
FELL.
(54) *Adsumus*. Lege *adsuevimus*, ut in textu Græco,
εἰώθαμεν. MEN. — Sic edidit quoque Fellus.
(55) *Conspuentes*. Ἐμπτύσαντες.
(56) *Unum ex illis*. Magis distincte reddit inter-
pres, quod in Græco habetur αὐτόν, *unum ex illis*;
caper enim emissarius solus supererat, altero prius
mactato. FELL.
(57) *Quia*. Quod interpres reddit, *quia*, in Græco
est ἴνα. FELL.

spina formidabilis sit. debeat plurima sufferre, et afflictatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre et ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones et tormenta possidere me.

φησιν, οἱ θέλοντες με ἰδεῖν, καὶ ἄψασθαι μου τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες καὶ παθόντες λιθεῖν με (60).

VIII. Vacca rubra — typus Christi.

Quam autem figuram putatis esse, quod præcipitur Israeli, ut homines consummata nequitiae juvenecam offerant, et eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem, in vasa mittant; postea [baculo] alligent lanam coccineam cum hyssopo; et sic populum singulatim pueri aspergant, ut a peccatis purgetur? Aspiciate, quomodo in simplicitate nobis loquatur [Dominus]. Vitulus iste, Jesus est; homines nequam, qui offerunt, sunt ii, qui Dominum ad necem obtulerunt. Sed nunc non amplius sunt viri nequam, nec amplius pro peccatoribus habentur. Pueri vero aspergentes sunt, qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum, et purificationem cordis, quibus dedit Evangelii prædicandi potestatem; quique sunt duodecim, in tribuum testimonium, quia apud Israelitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aspergentes? Nempe in testimonium Abrahami et Isaaci et Jacobi; quod ii magni fuerint coram Deo. Cur vero lana in ligno [baculo]? Quia in ligno Jesus dominium suum tenet, cujus causa, qui in illum sperant, vivent in æternum. Quare autem simul lanam et hyssopum? Quoniam in regno illius erunt dies mali ac sordidi,

Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι ἐντέλλεται τῷ Ἰσραὴλ ἵνα προσφέρῃ δάμαλιν τοὺς ἄνδρας, ἐν αἷς ἁμαρτίαι τέλειαι, καὶ σφάζοντας κατακαίειν· καὶ αἶρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία, καὶ βάλλειν εἰς ἄγην, καὶ περιτιθέσθαι τὸ ἔριον (61) τὸ κόκκινον, καὶ τὸν ὕσσωπον· καὶ οὕτω βαντίζειν τὰ παιδία καθ' ἕνα τὸν λαόν· ἵνα ἀγνίζονται ἀπὸ (62) τῶν ἁμαρτιῶν; Νοεῖτε, πῶς ἀπλότῃ (63) λέγει ὁ μὶν. Ὁ μόσχος οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, εἰ προσενέγκαντες αὐτὸν ἐπὶ σφαγῆν. Εἶτα οὐκέτι ἄνδρες [ἁμαρτωλοὶ (64)], οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα (65). Οἱ δὲ βαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἀφεσίν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸν ἀγνισμόν τῆς καρδίας· οἷς ἔδωκε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν — οὗσι δεκαδύο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ — εἰς τὸ κηρύσσειν. Διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ βαντίζοντες; Εἰς μαρτύριον Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ θεῷ. Ὅτι (66) δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ· διότι οἱ ἐλπίζοντες εἰς αὐτὸν ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὸν ὕσσωπον; Ὅτι ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἡμέραι ἔσονται πονηραὶ καὶ ρυπαραὶ, ἐν αἷς ἡμεῖς σωθησόμεθα.

Vetus interpretatio.

voluerit tollere lanam coccineam, oportet illum multa pati propter spinæ nequitiam, et coartatum sic dominari illius (67). Sic, inquit (68), qui volunt me videre et attingere regnum meum, debent compressi et multa passi accipere (69).

VIII. Quam autem figuram putatis esse, quia præceptum est populo Judæorum offerre vaccam homines, in quibus peccata consummata sunt, et occisam comburere; et tollere tunc cinerem pueros, et mittere in vasa fictilia, et suspendere in ligno lanam coccineam et hyssopum, et sic spargere pueros circa singulas turbas populi, ut sanctificentur a peccatis? Videte ergo quomodo in similitudine dicat nobis. Vacca. erat Jesus: qui offerebant, homines peccatores, hi qui obtulerunt eum ad victimam. Qui sparserunt pueri, hi erant qui nuntiaverunt nobis remissionem peccatorum, et castitatem præcedii nostri, quibus dedit Evangelii potestatem; qui sunt duodecim, testimonium tribuum; quia duodecim sunt tribus Judæorum (70). Quare ergo et lana in ligno est? Quia qui (71) crediderit in illum, vivet in perpetuum. Quare in unum lanam et hyssopum? Quia in regno illius dies erunt nequissimi et sordidi, quibus nos sanabimur (72). Et propter hoc dum sic fiunt; nobis. . . lucida, illis autem obscura; quia non audierunt vocem Domini.

⁶⁰ Num. xix, 2 seq.

VARIORUM NOTÆ.

(58) ⁶⁰ Ita c. indic. præ. ut bis in N. T. I Cor. iv, 6. Gal. iv, 17. Wiener, *Gramm.* p. 266.

(59) Ita Davis. Ms. κυριῶσαι, male.

(60) Sc. Christus. Non profertur hic certus aliquis Evangelii locus. MEN. cfr. Matth. xvi, 24.

(61) Add. τῷ ξύλῳ. MEN. cfr. interpr. : baculo.

(62) Ita Dav. Ms. ὑπό.

(63) L. ὁμοιότητι. MEN. cfr. interpr. : in similitudine.

(64) Hoc addit MEN.

(65) Εἶτα... δόξα, a metaph. iste non agnita, delenda sunt. DAVIS.

(66) Ὅτι = cur? Viger., p. 551^b cfr. c. 7, not. 14.

(67) Dominari illius. In textu Græco, post κυριῶσαι deest αὐτοῦ, nempe ἐπλου. Dominari illius (lanæ),

id est habere illam in potestate, cum nimirum de spinis sublata fuerit. MEN.

(68) Sic, inquit, etc. Hoc sæpius ingeminat Dominus noster, Matth. vii, 13; x, 38; xvi, 24. Per multas tribulationes introitum in regnum cælorum obtinendum docet Barnabas cum U. Paulo, Act. xiv, 22. FELL.

(69) Et multa passi accipere. Lege, et multas patientes accipere me, ut in textu Græco. MEN.

(70) Judæorum. Rectius, Israelitarum. FELL.

(71) Quia qui. Lege, quare qui, ut in textu Græco. MEN.

(72) Quibus nos sanabimur. Lege, in quibus. In textu Græco additur ἡμέραις, sed leg. ἡμεῖς, id est nos. Sanabimur, forte salvabimur. MEN.

μεθα· ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα τοῦ ῥύπου διὰ τοῦ ὕσσωπου ἴσται (73). Καὶ διὰ τοῦτο οὕτω γενόμενα ἡμῖν μὲν ἔστι φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά· ὅτι οὐκ ἔκουσαν φωνῆς τοῦ Κυρίου.

IX. De circumcisione auris et cordis, et de circumcisione typica Abrahami.

Λέγει γὰρ πάλιν περὶ τῶν ὠτίων, πῶς περιέτεμεν ἡμῶν, καὶ τὴν καρδίαν (74). Λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ προφήτῃ· *Εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσάν μου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκοῆ ἀκούσονται οἱ πόρρωθεν, ἃ ἐποίησα, γινώσκονται (75)· Καὶ, Περιτμηθήσεσθε, λέγει Κύριος, τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκουε, Ἰσραὴλ, ὅτι τάδε λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεός σου. Καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα Κυρίου προφητεῖ· *Τίς ἐστὶ ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα, Ἀκοῆ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ Παιδός μου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκουε οὐρανὲ, καλέσῃ σου τὴν γῆν, ὅτι ὁ Θεός (76) ἐλάλησε. Ταῦτα εἰς μαρτύριον (77). Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ἀρχόντες τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ πάλιν λέγει· Ἀκούετε, τέκνα, τῆς φωνῆς βοῆσης ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοὰς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον πιστεῦσωμεν· ἢ γὰρ περιτομή, ἐφ' ἣ πεποίθασιν, κατήγγεται. Περιτομὴν γὰρ εἶρηκεν, οὐ σαρκὸς γενεθῆναι· ἀλλὰ παρέβησαν, ὅτι ἄγγελος πονηρὸς ἐσέφισεν αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· *Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν — Ὡδε εὐρίσχω [νέαν (78)] ἐν πολλῇ — μὴ σπειρήτε ἐπ' ἀκάνθαις, περιτμήθητε δὲ τῷ Κυρίῳ ὑμῶν. Καὶ τί λέγει; Περιτμήθητε τὸ σκληρόν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον***

A in quibus nos servabimur : quandoquidem, qui corpore ægrotat, a sordibus per hyssopum curatur. Et propter hoc, quæ ita se habent, nobis manifesta sunt, illis [Judæis] autem obscura, quia non audierunt vocem Domini.

Loquitur porro Scriptura de auribus nostris, quomodo eas et cor nostrum circumciderit [Dominus]. Ait Dominus apud Prophetam : *In auditu auris obedierunt mihi* ⁴⁴. Et iterum dicit : *Auditu audient, qui longe absunt ; quæ feci, scient* ⁴⁵. Et : *Circumcidite corda vestra* ⁴⁶, ait Dominus. Et rursus ait : *Audi, Israel, hæc dicit Dominus Deus tuus* ⁴⁷. Iterumque spiritus Domini prophetat : *Quis est, qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem Filii mei* ⁴⁸. Et iterum dicit : *Audi cælum, et auribus percipe, terra, quia Deus locutus est* ⁴⁹. Hæc in testimonium. Rursusque ait : *Audite verbum Domini, principes populi hujus* ⁵⁰. Et adhuc : *Audite filii, vocem clamantem in deserto* ⁵¹. Ergo circumcidit aures nostras, ut audito verbo credamus ; circumcisio enim, in qua [illi] confidebant, abrogata est. Præcepit enim [Dominus], circumcisionem non carnis esse faciendam ; illi autem [præceptum hoc] transgressi sunt, quia malus angelus decepit illos. Ait ad eos : *Hæc dicit Dominus Deus vester [in his verbis invenio novam legem] : Nolite serere super spinas, circumcidimini Domino vestro* ⁵². Et quid vult [sibi Dominus hisce verbis] ? *Circum-*

Vetus interpretatio.

IX. Dicit autem . . . de auribus, quo modo circumcidat aures præcordii nostri. Dixit . . . per Prophetam . . . *Auditu auris exaudivit me.* Et iterum dicit : *Auditione audient, qui longe sunt ; et quæ faciet (79), scient.* . . . *Circumcidite,* dicit Dominus, *aures vestras (80).* Et iterum dicit . . . *Audi, Israel, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.* Et iterum spiritus Domini prophetat : *Quia (81) qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem pueri mei.* Et iterum dicit : *Audi, cælum, et percipe auribus, terra, quia Dominus locutus est. . . .* Et iterum dicit : *Audite verbum Domini, principes populi hujus.* Et iterum dicit : *Audite. . . . vocem clamantis in eremo.* Ergo circumcidite (82) aures nostras, ut audito verbo credamus Circumcisionem autem dixit, non corporis. . . ; sed præterierunt (83) ; quia angelus nequam docebat illos. . . . *Hæc dicit Dominus Deus vester : Hic invenio novam legem. Va illis qui seminant (84) in spinis! Circumcidite vos Domino vestro. . . .* Hoc est, . . . audite Dominum vestrum, et circumcidite nequitiam de præcordiis vestris. . . . Dixit autem iterum : *Ecce dicit Dominus : Omnes nationes sine circumcisione corporis sunt. . . . : hic enim populus sine circumcisione cordis est.* Sed. . . etiam circumcisus est populus in signum ; sed et . . . Judæus (85), et Arabs, et omnes sacerdotes idolorum, et Ægyptii. Ergo et hi de testamento sunt. quos dicit filios Abrahamæ de omnibus gentibus : quia Abraham primus circumcisionem dedit, in Spiritu, quod prospiciebat in Jesum. Circumcidit. de domo sua homines trecentos octo-

⁴⁴ Psal. xvii, 45. ⁴⁵ Isa. xxxiii, 13. ⁴⁶ Jer. iv, 4. ⁴⁷ Jer. vii, 2. ⁴⁸ Psal. xxxiii, 13. ⁴⁹ Isai. i, 2. ⁵⁰ Ibid., 10. ⁵¹ Isai xl, 5. ⁵² Jer. iv, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(73) Ita Cot. ms. : . . . Διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὕσσωπου ἴσται.

(74) Cfr. de circumcisione Ep. ad Diogn. c. 4.

(75) Adhortatio audiendi involvit admonitionem ad circumcisonem aurium.

(76) Al. Κύριος.

(77) Sc. circumcisonis Deo acceptæ.

(78) Add. νέαν. MEN. Interpr. novam.

(79) *Et quæ faciet.* Leg. *et quæ feci.*

(80) *Aures vestras.* In textu Græco, *corda vestra, male* ; nam omnes qui sequuntur loci spectant ad aurium, non ad cordis circumcisonem. MEN.

(81) *Quia.* Rectius, *quis est.* FELL.

(82) *Circumcidite.* Leg. *circumcidit.* Hanc quidem

lectionem sequitur Fellus in textu, licet in nota lectionem *circumcidite* retinendam præcipiat. Verum id vitio typhotæ vertendum.

(83) *Præterierunt.* Id est, prævaricati sunt, transgressi sunt. Et Psalm. cxlviii, 6 : *Præceptum posuit, et non præteribit.* MEN. — Apud Fellum, *prætereunt.* Typhotæ mendum.

(84) *Va illis qui seminant.* Rectius, *nolite serere.* FELL. Qui ea quæ mox sequuntur, ita supplet : *Et quid, hoc est quod dicit, audite, etc.*

(85) *Judæus.* Forte *Idumæus,* vel *Syrus.* — Hinc Felli edit. Oxon. rejecta vulgata lectione, exhibet *Idumæus.*

cidite, [dicit], dextram cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis ⁸². Atque iterum : *Ecce, dicit Dominus, omnes gentes incircumcisæ sunt, ac prævutium habent; iste vero populus [Judæorum] corde est incircumcisus* ⁸³. At inquit : Et vero ille populus in signum [søderis] circumciditur. Verum et circumciduntur Syri omnes, ac Arabes, ac omnes sacerdotes idolorum. Hinc ergo pertinent illi quoque ad Domini testamentum? Sed et Ægyptii circumcisionem usurpant. Discite igitur, filii, de omnibus abunde, quod Abrahamus, qui primus dedit circumcisionem, in spiritu prospiciens in Jesum, circumcidit, [arcanam] trium litterarum doctrinam adhibens. Narrat enim [Scriptura] : *Et circumcidit Abrahamus e domo sua ccccxviii viros*. Quæ ergo illi in hoc data est cognitio? Discite primo decem et octo, dein trecentos. Decem autem et octo exprimuntur, per I decem, per H octo. Habes initium [nominis] Jesu. Quia vero crux in [figura litteræ] T gratiam [redemptionis nostræ] erat signatura, ideo ait *trecentos*. Ostendit itaque Jesum in duabus litteris, et crucem in tertia. Scit hoc, qui profundius donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo magis germanum a me accepit sermonem; sed scio, vos dignos esse.

X. *Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christianis sunt aperta.*

Quare autem Moyses dixit : *Non manducabitis suam, neque aquilam, neque accipitrem, neque corvum, nec ullum piscem, qui non habeat squamam* ⁸⁴? Tria dogmata in intellectu comprehendit. Porro ait illis [Dominus] in Deuteronomio : *Et disponam ad populum hunc præcepta mea* ⁸⁵. Nonne ergo man-

ὁμῶν οὐ μὴ σκληρύνετε. Καὶ πάλιν Ἰδοὺ, λέγει ὁ Κύριος πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτμητα, ἀκρόβωστα, ὃ δὲ λαὸς οὗτος ἀπεριτμητος καρδίᾳ. Ἄλλὰ ἐρεῖ: Καὶ μὴν περιτέμνεται ὁ λαὸς εἰς σφραγίδα. Ἄλλὰ καὶ πᾶς Σύρος, καὶ Ἀραβί, καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. Ἄρα οὖν κάκεινοι ἐκ τῶν διαθηκῶν αὐτοῦ εἰσιν; Ἄλλὰ καὶ Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσι. Μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσιῶς, ὅτι Ἀβραάμ, ὁ πρῶτος περιτομῆν δοὺς, ἐν πνεύματι προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν (86), περιέτεμε λαβῶν τριῶν γραμμάτων δόγματα. Λέγει γάρ· *Καὶ περιέτεμεν Ἀβραάμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἄνδρας δέκα καὶ ὀκτώ καὶ τριακοσίους* (87). Τίς οὖν ἡ δοθεῖσα τούτῳ (88) γνῶσις; Μάθετε τοὺς δεκαοκτῶ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους. Τὸ δὲ δέκα καὶ ὀκτώ, Ἰ δέκα, Η ὀκτώ. Ἔχεις Ἰησοῦν. Ὅτι δὲ σταυρὸς ἐν τῷ Τ ἐμελλεν εἶχειν τὴν χάριν, λέγει καὶ τοὺς τριακοσίους. Ἀγλοῖ οὖν τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυοῖ γράμμασι, καὶ ἐν ἐνὶ τὸν σταυρὸν. Οἶδεν ὁ τὴν ἐμφυτον δωρεάν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ ὀφείμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον ἄλλὰ οἶδα, ὅτι ἀξιοὶ ἔστε ὑμεῖς.

Ὅτι (89) δὲ Μωσῆς εἶρηκεν· Οὐ φάγεσθε χοῖρον, οὐδὲ ἀστὸν, οὐδὲ δέξυπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθῖν, ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ; (90) Τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα· Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· Καὶ διαθήσομαι πρὸς τὸν λαὸν τούτον τὰ δικαιώματά μου. Ἄρα οὐκ

Vetus interpretatio.

decim. quia primatum (91) trecenti sunt; et distinctione facta, dicit *decem et octo*: habes in duabus litteris Jesum. In quibus incipiebat habere donum, tunc dicit, *et trecentos*. . . habes in una littera, T, crucem. Scitote quia (92) naturale donum doctrinæ suæ posuit in nobis. Nemo artius didicit a me verbum; sed scio quia digni estis.

X. Quare autem Moyses dicit : *Non manducabis porcinam, nec aquilam, nec accipitrem, nec corvum, nec omnem piscem qui non habet in se squamam*? Tres accepit Moyses in conscientia (93) sua constitutiones. Ad summa dicit illis in secunda lege : *Et disponam ad populum hunc æquitates meas*. Ergo non est mandatum Dei, ne manducet; sed Moyses in figura (94) locutus est illis. Porcinæ (95) ergo ad hoc dixit : Non eris conjunctus hominibus talibus. . . . qui, cum luxuriant, obliviscuntur Dominum suum. . . . Porcus enim, cum manducat, dominum non novit : cum esurit, tunc clamat; et cum accepit iterum, tacet. *Non manducabis, inquit, aquilam, aut accipitrem, . . . aut corvum*. Hoc dicit : non adjunges te nec similibus talibus hominibus, qui nesciunt per laborem et sudorem sibi acquirere escam, sed rapiunt alienam (96), per suam iniquitatem; et observant, quasi in simplicitate ambulantes, quem dispolient. Sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam (97), sed pigræ sedentes, quærunt quo modo alienas carnes devorent;

⁸² Jer. vii, 26. ⁸³ Jer. ix, 25, 26. ⁸⁴ Lev. xi; Deut. xiv. ⁸⁵ Deut. iv, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(86) Ita Davis. Vet. interp. : *Jesum*. Ms. ἰόν, D male.

(87) Non est in S. Scriptura; sed cfr. Gen. xvii, 26, 27, coll. Gen. xiv, 14.

(88) Al. αὐτῷ.

(89) Ὅτι = *cur*, ut c. 7 et 8.

(90) Hæc recitat e Barn. Clem. Alex. Strom. ii, c. 15, p. 464, et l. v, c. 8, p. 677.

(91) *Quia primatum, etc*. Lege cum Fello, *primo octodecim, tum trecenti sunt*. Vel cum al. *quia primi octodecim, tum, etc*.

(92) *Scitote quia*. Forte : *Scit hoc qui*. Sic quidem edidit Fellus.

(93) *In conscientia*. Legit interpres, ἐν συνειδήσει. I etc.

(94) *In figura*. Rectius, *in spiritu*, juxta Græcum. FELL. — Ex hoc capite Barnabæ, et a mensa promiscua sancto Petro cœlitus olim apposita, facinus suum allegorizandi defendit Adamantius homil. vii in Levit. BERN.

(95) *Porcinæ*. Leg. *porcinam*. Sic quoque Fellus in edit. Oxon.

(96) *Alienam*. Al. *mallent aliena*, ut in textu Græco. Fellus vulgatam retinet lectionem.

(97) *Quem dispolient... non acquirentes escam*. Hæc desunt in textu Græco, sed restituenda hoc modo : Ἐάν τινα συλῶσι· οὕτω ταῦτα τὰ πετεινὰ μόνα οὐχ ἑαυτοῖς πορίζοντα τροφήν. MEN. — Paulo aliter Fellus : Ἐάν συλῶσιν· οὕτως ταῦτα τὰ ὄρνεα μόνα οὐ πορίζοντα ἑαυτοῖς τὴν τροφήν.

ἔστιν ἐντολή Θεοῦ τὸ μὴ τρώγειν; Μωσῆς δὲ ἐν πνεύματι ἐλάλησε. Τῶ[ν] οὖν χοίρων πρὸς τοῦτο εἶρηκεν· Οὐ μὴ κολληθήσῃ, φησὶν, ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες ὅμοιοι εἰσι χοίροις. "Ὅταν γὰρ σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ Κυρίου ἑαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερηθῶσιν, ἐπιγινώσκουσι τὸν Κύριον. Καὶ ὁ χοῖρος, ὅταν τρώῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινάσῃ, κραυγάζει, καὶ λαβῶν πάλιν σιωπᾷ. Οὐδὲ μὴ φάγῃς, φησὶ, τὸν ἀστὸν, οὐδὲ τὸν ὀξύπετρον, οὐδὲ τὸν κίτρινα, οὐδὲ τὸν κόρακα. Οὐ μὴ, φησὶ, κολληθήσῃ (98) ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες οὐκ οἶδασιν διὰ κόπου καὶ ἰδρώτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφήν, ἀλλὰ ἀρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν καὶ ἐπιτηροῦσιν, ὡς ἐν ἀκραιουσίῃ περιπατοῦντες (99). Καὶ (100) καθήμενα ἀργὰ ταῦτα ἐκζητεῖ, πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, ὄντα λοιμὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, σμύραναι, οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ σηπίαν. Οὐ μὴ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἵτινες εἰς τέλος εἰσὶν ἀσεβεῖς, καὶ κεκριμένοι τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια μόνᾳ ἐπικατάρτα ἐν τῷ βυθῷ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα, ὡς τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ ἐν τῇ γῆ κατὰ τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἄλλὰ καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησὶν. Πρὸς τί; Οὐ μὴ γένη παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιοῦτοις· ὅτι ὀλαγὸς κατ' ἐνιαυτὸν πλεονεκτηῖ τὴν ἀφρόδουσιν. "Ὅσα γὰρ ἔτη ζῆ, τοσαύτας ἔχει τρύπας (1). Ἄλλὰ οὐδὲ τὴν δαιραν φάγῃ. Οὐ μὴ, φησὶ, γένη μοιχός, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιοῦτοις. Πρὸς τί; Τοῦτο γὰρ τὸ ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει τὴν φύσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἄρρεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίγνεται (2). Ἄλλὰ καὶ τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς. Οὐ μὴ γὰρ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιοῦτοις, οἷους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ στόματι, διὰ ἀκαθαρσίαν· οὐδὲ κολληθήσῃ ταῖς ἀκαθάρτοις, ταῖς τὴν ἀνομίαν

A datum Dei est, ne manducet? [Est:] sed Moses in spiritu locutus est. Quapropter sic suem ait, quasi diceret: Non adhærebis hominibus talibus, qui similes sunt porcis. Nam cum in deliciis vivunt, Domini sui obliviscuntur; cum autem destituuntur necessariis, Dominum agnoscunt. Et quidem porcus, quando comedit, dominum non novit; quando autem esurit, clamat; et accepta iterum esca, tacet. *Nec manducabis*, inquit, *aquilam, neque accipitrem, neque milvum, neque corvum*. Non adhærebis, dicit, iis hominibus, qui nesciunt sibi labore ac sudore parare victum, sed aliena rapiunt inique; et cum videantur in simplicitate ambulare, tamen aliis insidiantur. Et [aves] istæ, dum otiosæ sedent, quærunt, quomodo alienas carnes devorent, suntque in malitia sua pestiferæ. *Nec manducabis*, inquit, *murænam, neque polypum, neque sepiam*. Non, inquit, adhærebis, nec similis eris huiusmodi hominibus, qui in perpetuum impii sunt, et ad mortem sunt adjudicati; quemadmodum isti pisciculi, soli maledicti, in profundo volutantur, nec ut reliqui pisces natant, sed in terra, quæ in profundo maris est, degunt. Sed et *leporem*, inquit, *non comedes*. Quomobrem? [Id est], non eris puerorum corruptor, nec similem te talibus efficies; quoniam lepus annis singulis anum multiplicat. Quot enim annos vivit, tot habet foramina. *Sed nec hyænam manducabis*. Non eris, inquit, adulter, neque corruptor [puerorum], neque talibus assimileris. Quare? Quia istud animal annuatim sexum mutat, et modo mas, modo femina est. Sed et *mustelam* justo odio prosectus est. Dissimilem, inquit, te præbebis viris illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec adhærebis impuris

Vetus interpretatio.

cum sint pestilentiosæ per suam nequitiam. *Non manducabis*, inquit, *murænam, nec polypum, nec sepiam*. Non, inquit, similis adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impii, et iudicati jam mortui (3) sunt. Hi enim pisces soli maledicti sunt. . . . non natantes, sicut reliqui, sed in ima altitudinis terra inhabitant. *Sed nec leporem manducabis*. Ut quid dicit? Non eris, inquit, corruptor puerorum, nec similis talibus. Quia lepus singulis annis facit ad adsellandum singula foramina; et quotquot annis vixit, totidem foramina facit: *Sed nec belluam* (4), inquit, *manducabis*. Hoc est, non eris mæchus aut adulter, nec corruptor, nec similis talibus. . . . Quia hæc bestia alternis annis mutat naturam, et fit modo masculus, modo femina. Sed et quod dicit: *Mustelam odibus*. Non eris, inquit, talis, qui audit iniquitatem (5), et loquitur immunditiam: Non, inquit, adhærebis immundis, qui faciunt (6) iniquitatem ore suo

VARIORUM NOTÆ.

(98) Adde ex Clem. Alex. et vet. interprete: Οὐδὲ δὲ ὁμοιωθήσῃ.

(99) Davisius conjicit: Ἐπιτηροῦσι τοὺς ἐν ἀκραιουσίῃ περιπατοῦντας, i. e. *insidiantur iis, qui in simplicitate ambulant*.

(100) Vet. interpr. add.: *Sic aves istæ solæ sibi non acquirentes escam*.

(1) Cfr. Clem. Alex. *Pædag.* II, c. 10, p. 220, 221 et 223.

(2) Cfr. Clem. Alex. l. c.

(3) *Mortui*. Forte *morti*, ex Græcis.

(4) *Belluam*. Reddenda ratio, cur pro *hyæna* noster interpret *belluam* posuerit. Ea in promptu est: usus nempe desumptus ex notissima bestie feritate. *Lexicon Græco-Latinum vetus*: Ἰαγνα, ζῶον. *bellua*. *Glossæ Labbæi*, citatæ a Salmasio ad Julii Capitolini Gordianos tres: Ἰαγνα, *velua*: quod

idem est cum *belua* sive *bellua*: B enim et V sepiissime inter se commutantur. Isidori *Glossæ*: *Vestiæ, balbæ*. Corrigo, *belbæ*: hoc est, *Bestiæ, beluæ*. Julius Capitolinus in fine Gordiani tertii: *Belbi, id est hyænae*. Belbi, belui, bellui, nequaquam differunt. Nullatenus ergo necessaria est virorum doctorum emendatio, qui in Barnabæ interprete malunt *belvum* aut *belbum*. Cor.

(5) *Qui audit iniquitatem*, etc. Rectius *quos audimus ore impuro nequitiam patrare*. Interpres legis videtur, ὅς ἀκούσι ἀνομίαν ποιοῦντας, καὶ τῷ στόματι λαλεῖ ἀκαθαρσίαν. FELL. — Non advertens interpret damnari hoc loco nefandam fellatorum et fellatricum nequitiam, alio rem traduxit, nempe ad audientes ac loquentes iniqua et impura. Cor.

(6) *Qui faciunt*. Rectius, *quæ faciunt*. Vide Græca. FELL.

istis feminis, quæ infandum facinus ore perpetrant. Animal enim illud ore concipit. Moses igitur de escis [loquens] trla decreta locutus est in spiritu ; illi vero, juxta carnis cupiditatem, quasi de escis [simpliciter] egissent, acceperunt. David vero horum trium mandatorum sensum spiritualem comprehendit, et ait similiter : *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum*, sicut ii pisces ambulat in tenebris ac maris profundo ; *et in via peccatorum non stetit*, sicut ii, qui videntur timere Dominum, et veluti sus peccant ; *et in cathedra pestilentiarum non sedit* 77, quemadmodum aves, quæ ad rapinam sedent. Habetis [nunc] et sensus spiritualis plenam cognitionem. At Moses [porro] dixit : *Manducabitis omne bifidum ac ruminans* 78. Quid ait? [Ruminans est is] qui accepta esca meminit nutrientis, et satiatius de eo [nutritore] lætatus conspicitur. Recte dixit [Moses], respiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhærendum esse ad eos, qui timent Dominum, qui in corde meditantur, quod acceperunt præceptum, qui loquuntur ac servant mandata Domini, qui sciunt, meditationem opus esse lætitiæ, et Domini sermonem ruminant. Quid vero sibi vult bifidum? Quod justus in hoc mundo ambulat, et sanctum expectat sæculum. Videte, quam pulchre sanxerit Moses! Sed undenam illis, hæc intelligere ac comprehendere? Nos vero juste mandata intelligentes loquimur, quomodo Dominus [istis præceptis] sibi voluit. Propterea [enim] aures nostras et corda circumcidit, ut ista animadvertamus.

ποιούσαις τῷ στόματι (7). Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ὡς περὶ βρωμάτων προσεδέξαντο. Λαμβάνει (8) τριῶν δογμάτων γνώσιν δαδῆ, καὶ λέγει ὁμοίως (8)· *Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλή ἄσεδῶν, καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη· καὶ ἐν ὀδῶ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καθὼς οἱ δοκοῦντες φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, ἀμαρτάνουσιν ὡς ὁ χοῖρος· καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισε*, καθὼς τὰ πετεινὰ τὰ καθήμενα εἰς ἀρπαγὴν. Ἔχετε τελείαν περὶ τῆς βρώσεως γνώσιν (9). Ἄλλὰ εἶπε Μωσῆς (10)· *Φάγεσθε πᾶν διχηλοῦν καὶ μηρυκώμενον*. Τί λέγει; (11) Τὴν τροφήν λαμβάνων οἶδε τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. Καλῶς εἶπε βλέπων τὴν ἐντολήν. Τί οὖν λέγει; Κολλᾶσθαι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, διάσταλμα (12) ῥήματος ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ τῶν λαλούντων τὰ δικαιοῦματα Κυρίου καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδόντων, ὅτι ἡ μελέτη ἐργον ἐστὶ εὐφροσύνης, καὶ μηρυκώμενον τὸν λόγον Κυρίου. Τί δὲ τὸ διχηλοῦν; (13) Ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν ἅγιον αἰῶνα ἐκδέχεται. Βλέπετε, πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς. Ἄλλὰ πόθεν ἐκεῖνοις (14) ταῦτα νοῆσαι, ἢ συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολάς, λαλοῦμεν, ὡς ἠθέλησε Κύριος. Διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνίωμεν ταῦτα.

XI. Baptismum et crucem Deus jam in V. T. præmonstravit.

Quæramus vero, an Domino curæ fuerit, præmo-
Vetus interpretatio.

Ζητήσωμεν δὲ, εἰ ἐμέλησε τῷ Κυρίῳ προφανερῶς

. De escis ergo Moyses, acceptis tribus constitutionibus, in spiritu sic locutus est ; illi autem secundum concupiscentiam corporis, tanquam de escis diceret, sic perceperunt. Accepit (15) autem earum trium constitutionum scientiam David, et . . . dicit : *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum* : sicut pisces eunt in tenebras (16) . . . *Nec in via peccatorum stetit* : sicut qui videntur timere. . . et exerrant tanquam porcus. *Nec in pestilentia cathedra stetit* : sicut aves quæ sedent ad rapinam. Habetis consummatum (17) de escis. Sed dicit Moyses : *Manducabitis omne quod. . . ruminat* : hoc est, qui, esca accepta, scit eum qui se pascit. . . in. . . se refrigerari (18). Bene dicit, providens (19) mandatum. Quid ergo dicit? Adhærete eis. . . . qui tenent distinctum sermonem in corde suo, et cum eis qui loquuntur æquitates Domini. . . . ; cum eis qui sciunt quia assidua lectio utilis est. Videte quo modo spiritualiter legem constituit Moyses. Sed unde illis hæc intelligere. . . . ? Nos autem. . . intelligentes mandata, loquimur sicut voluit Dominus.

XI. Quæramus ergo, si curæ fuerit Domino ostendere de aqua et de cruce. De aqua scriptum est ad

77 Psal. i, 1. 78 Lev. xi, 3.

VARIORUM NOTÆ.

- (7) Fellatores et fellatrices Cor.
- (8) Cfr. Clem. Alex. *Strom.* ii, c. 45, p. 464.
- (9) Ita Men. Ms. : *ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γνώσεως.*
- (10) H. l. Clem. Alex. *Strom.* v, c. 8. p. 677, et *Pædag.* iii, c. 11, p. 298.
- (11) Similia apud Iren. v, 8.
- (12) Διάσταλμα nec apud scriptores classicos, nec in V. et N. T., nec apud Du Cang. reperitur. Derivandum est a διαστῆλλομαι, imperare, præcipere.
- (13) Clem. Alex. *Pædag.* l. c.
- (14) I. e. Judæis.
- (15) Accepit. Forte, accipit, juxta Græcum. Horum pleraque, nonnullis additis, aliis autem omissis et

- mutatis, desumpsit Clemens Alex. *Strom.* lib. ii, cap. 15, pag. 464, et lib. v, cap. 8, pag. 677. Quædam etiam his similia profert lib. vii, cap. 18, pag. 900, et *Pædag.* lib. iii, cap. 11, pag. 297, edit. Oxon.
- (16) Tenebras. Men. leg. tenebris. Sicque edidit Fellus. Ita sane Græca, et Clemens Alex.
- (17) Consummatim. Ita Fellus, quem sequimur. Al. consummatam.
- (18) In... se refrigerari. Hæc corrupta sunt. Lege ut in textu Græco : *Et refrigeratus in eo lætari videtur.* MEN. — Aliter Fellus : *Et in eo sublevatus sentit se refrigerari.*
- (19) Providens. Item quod prævidens. Videtur legisse interpres κομβλέπων vel προσβλέπων. FELL.

περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν ὕδατος γέγραπται ἐπὶ τὴν Ἰσραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα, τὸ φέρον εἰς ἄφρασι (20) ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξωνται, ἀλλ' ἑαυτοὺς οἰκοδομήσουσι (21). Λέγει οὖν ὁ προφήτης· "Ἐκστῆθι, οὐρανὲ, καὶ ἐπὶ τοῦτω φριξάτω ἡ γῆ, δὲ ὄνο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ζωῶν, καὶ ἑαυτοῖς ἄρυσαν λάκκους συντετριμμένους. Μὴ πέτρα ἐρημὸς ἐστὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου Σιών (22);" Ἔσεσθε γὰρ ὡς πετεινοῦ νεοσσοί, ἀνιπτάμενοι (23) νεοσσοῦ ἀφρημένῃς. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης (24)· "Ἐγὼ κορυνοσσοί ἐμπροσθέν σου, καὶ ὄρη ὀμαλιῶν, καὶ θύρας χαλκῆς συντρέψω, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, ἵνα γνῶσιν (25), δεῖ Κύριος ὁ Θεός. Καὶ κατοικήσει ἐν ὑψηλῶ σπηλακῶ πέτρας ἰσχυρῆς (26). Εἶτα τί λέγει ἐν τῷ Υἱῷ; Τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν· βασιλεῖα μετὰ δόξης ἔσθι, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσῃ φόβον Κυρίου (27). Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ προφήτῃ λέγει· "Ἔσται ὁ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποβήσεται, καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατενδωθήσεται (28). Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡσεὶ χροῦς (29), ὃν ἐκρίπτει ὁ ἀνεμὸς ἀπὸ

A nere de aqua et de cruce. Et quidem de aqua scriptum est in Israelitas, quo modo baptismum, quod affert peccatorum remissionem, non sunt recepturi sed alium sibi paraturi. Dicit itaque propheta: *Obstupeas caelum, et super hoc inhorreat terra, quia duo magna et mala fecit populus hic: me dereliquerunt, fontem vivum, et foderunt sibi cisternas contritas* 20. *Nunquid petra sterilis [aquarum expers] est mons sanctus meus Sion? Eritis enim velut avis pulli avolantes, nido ablato* 21. Et rursus ait propheta: *Ego ibo ante te, et montes complanabo, et portas aereas conseram, et vectes ferreos confringam; et dabo tibi thesauros occultos, absconditos, invisibiles, ut sciant, quia ego Dominus Deus* 22. Et: *Habitabit in excelsa spelunca petrae fortissimae* 23. Deinde quid ait de Filio? *Aqua illius fidelis [perennis]: regem cum gloria videbitis, et anima vestra meditabitur timorem Domini* 24. Et iterum in alio propheta dicit: *Erit, qui haec fecerit, tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo; et folium ejus non defluet et omnia, quaecunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam palea, quam ventus dispellit a facie terrae. Ideo non stabunt impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum; quoniam novit Dominus viam justorum et iter impio-*

Vetus interpretatio.

populum Judaeorum (30), quo modo functionem quae affert remissionem peccatorum, non recipiant, sed sibi instituant. Dicit ergo propheta: *Sic horruit caelum (31), et in hoc plurimum expavit terra. Quia duo. . . mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquae vitae, et foderunt sibi lacus detritos, qui non possunt aquam portare. Nunquid petra renuosa (32) est, mons sanctus meus Sina (33)? Eritis enim tanquam alii pusillis ablatis (34).* Et iterum dicit Isaias: . . . *Ego antecedam te, et montes aequabo, et ostia aerea contribulabo, et seras ferreas confringam; et dabo tibi thesauros obscuros. . . invisos; ut sciant, quia ego sum Dominus Deus, inhabitans in altissima spelunca fortis petrae. . . . Et aqua illius fidelis. Regem cum magnitudine videbitis; et anima vestra meditabitur timorem.* Et iterum David dicit: *Erit, qui haec facere coeperit, tanquam lignum quod plantatum est juxta tractus aquarum, quod fructum suum dabit tempore suo: et*

20 Jer. II, 12, 13. 21 Isai. XVI, 2. 22 Isai. XLV, 2, 3. 23 Isai. XXXIII, 16. 24 Ibid. 46-48.

VARIORUM NOTAE.

(20) Εἰσφέρον ἄφρασι, ΜΕΝ.

(21) Non necessum esse puto, ut cum Vossio et Cot. reponamus οἰκονομήσουσι; nam τῷ οἰκοδομῆν instituenti vel faciendi vis inesse potest, ducta ab aedificiis metaphora. DAV. — Intelligent Barn. crebra et superstitiosa Judaeorum baptismata. MEN.

(22) Ita l. cum LXX, Cot., Fell. Ms. Σινᾶ, male.

(23) Al. ἀνιπτάμενοι, instabiles, depulsi. Sensus: me relinquentes eritis, sicut pulli nido ablato.

(24) Sensus: Per prophetam Christus de se nuntiat: *Ego fons vivus (ut supra) . . . beabo vos.*

(25) Γνώση scias, LXX.

(26) Sensus: Christus est aqua perennis, in cacumine montis fontem habens.

(27) Sensus: In perpetuum gratia Christi vobis affluit; aliquando vero videbitis eum in majestate, et replebimini reverentia.

(28) Hisce verbis Barnabas larga bona indicat, quae ex baptismo et cruce nobis affluant.

(29) Χροῦς, quod Noster cum LXX legit; 1 (larago, 2) tenuis palea, gluma. Schleusn. L. Χοῦς, terra erigata, pulvis. Voss.

(30) Judaeorum. Observavit lector, vocem Ἰσραὴλ unique ab interprete reddi Judaeus. FELL.

(31) *Horruit caelum, etc.* Juxta LXX: Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτω, καὶ ἐφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα. Sed taceat ἡ γῆ: quod tamen vocabulum Maldona-

tus hunc locum exponens, in quibusdam exemplaribus reperiri testatur. MEN.

(32) *Renuosa.* Puto legendum *ruinosa*. MEN. — Oxoniensis editor habet in contextu *eremosa*; in notis vero conjicitur *arenosa*: nam, inquit, loca arenosa in primis deserta, vel *renudosa*. Stephanus le Moine conjiciebat *rimosa*, hoc est, praesiccitate hians. Vide quae scripsit p. 818, in Barnabam. Crediderim scriptum fuisse *eremi*; idque a dormitante librario corruptum; qualem depravationem nulla certa ratio excogitari potest. CLER.

(33) *Sina.* Oportuit *Sion* dicere. *Sina* ergo est erratum, aut memoriae in Barnaba, aut incuriae in librariis. Vix enim crediderim, ab eo montes *Sina* et *Sion* pro uno eodemque fuisse habitos. De distinctione horum montium exstat tractatus antiquus inter opera Cypriano supposita. Cot. — Utrobique *Sion* Fellus restituit. Additque: « *Sion* scribi omnino debuit. Sed altera lectio interpretis tempore obtinuit: interim inveteratus error tempore non invalescit. »

(34) *Alitis pusillis ablatis.* Apud LXX: Ἔσθι γὰρ ὡς πετεινοῦ ἀνεπταμένου νεοσοῦ ἀφρημένος. Ex quo facile emendantur verba vet. interpretis hoc modo: *Eritis enim tanquam alitis pullus ablati.* MEN. — Fellus in contextu, *alitis pusillus ablati.* Al. *alitis pusilli ablati.*

rum peribit⁶⁵. Ανιμιασvertite, quomodo aquam et crucem simul descripsit. Illud enim significat: Beati qui, cum sperassent in crucem, descenderunt in aquam; quia mercedem, inquit, in tempore suo [habebunt], id est, tunc retribuam. Nunc vero ait: *folia non defluent*. Hoc significat: Omnis sermo, qui ex ore vestro exierit in spe et charitate, erit in conversionem ac spem multis. Rursum alius propheta dicit: *Et erat terra Jacobi laudata super omnem terram*⁶⁶. Hæc significant vas spiritus ejus, quod [propheta] magnificat. Deinde quid dicit? *Et erat fluvius a dextra fluens, et ex eo emergebant arbores pulchræ; et quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum*⁶⁷. Hoc ait, quod nos descendimus quidem in aquam pleni peccatis ac sordibus; inde autem emergimus fructum afferentes, in corde timorem et in spiritu spem in Jesum habentes. *Et quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum*. Id dicit: Quicumque eos audierit vocantes, et crediderit, vivet in perpetuum.

ἐν τῷ πνεύματι. Καὶ ὅς ἐάν φάγη ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅς ἂν, φησὶν, ἀκούσῃ τούτων καλουμένων (39), καὶ πιστευσῇ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

XII. *Cruz Christi sæpe in V. T. annuntiata. — Josue typus Christi.*

Similiter et crucem significat in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur? Et dicit Dominus: Cum lignum inclinatum [succisum] denuo erectum constiterit, et cum de ligno sanguis stillaverit*⁶⁸. Habes iterum de cruce, et de eo, qui erat

προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλή δικαίων· ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται. Αἰσθάνεσθε, πῶς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὤρισε. Τοῦτο γὰρ λέγει· Μακάριοι οἱ, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέδησαν εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτι τὸν μὲν μισθὸν, λέγει (35), ἐν καιρῷ αὐτοῦ, τότε, φησὶν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ λέγει· Τὰ φύλλα οὐκ ἀποβρυθήσεται (36). Τοῦτο λέγει· ὅτι πᾶν ὃ ἐάν ἐξέλθῃ ἐξ ὕμῶν διὰ τοῦ στόματος, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἔσται εἰς ἐπιστροφήν καὶ ἐλπίδα πολλοῖς. Πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει· Καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Τοῦτο λέγει τὸ σκεῦος (37) τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὃ δοξάζει (38). Εἶτα τί λέγει; Καὶ ἦν ποταμὸς ἑλλων ἐκ δεξιῶν, καὶ ἀνέβαιεν ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὠραῖα· καὶ ὅς ἐάν φάγη ἐξ αὐτῶν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἀμαρτιῶν καὶ ῥύπου, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον, καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἔχοντες

ἐπὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντες. Ὅμοιος πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ ὀρίζει ἐν ἄλλῃ προφήτῃ λέγοντι· Καὶ τότε ταῦτα συντελεσθήσονται (40); Καὶ λέγει Κύριος (41)· Ὅταν ξύλον κλιθῇ καὶ ἀναστῇ, καὶ ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ. Ἔχεις πάλιν ἐπὶ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντες.

Vetus interpretatio.

folia ejus non decident, sed omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis, quem abjecit (42) ventus a facie terræ. Propterea non resurgunt (43) impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum: quoniam scit Deus viam justorum; et via impiorum peribit. Sentire autem debetis, quo modo aquam et crucem in uno dono (44) constituit. Hoc ergo dicit: Felices, qui speraverunt in aquam et in crucem. . . . Mercedem. . . in tempore suo; . . . tunc, inquit, reddam. Modo autem qui dicit (45): Folia illius non decident. Hoc est, quia omnis sermo qui exierit per os vestrum. . . erit in spem et resurrectionem multis. Et iterum alius Propheta dicit: Erit (46) . . . Jacob laudabilis super omnem terram. Terram vas spiritus illius . . . magnificat. Deinde quid dicit? Erat flumen trahens a dextra; et ascendebant inde arbores speciosæ: et quicumque ex illis manducaverit vivet in perpetuum. Hoc est, quia nos descendimus in aquam pleni peccatis et sordibus, et ascendimus fructibus pleni, in præcordiis nostris timorem et spem habentes in Dominum. . . . Ideo dicit: Et qui manducaverit . . . , vivet in perpetuum. . . .

XII. Similiter et crucem significat, in alio propheta dicente: *Et quando hæc consummabuntur: et dixit Dominus: Cum lignum inclinatum fuerit et resurrexerit, et cum de ligno sanguis stillaverit. Habes iterum de cruce, et de eo qui incipit crucifigi. Dicit autem iterum in Moysæ, cum pugnaret populus Judæorum,*

⁶⁵ Psal. i, 3-6 ⁶⁶ Soph. iii, 19. ⁶⁷ Ezech. xlvii, 12. ⁶⁸ IV Esd. v, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(35) Leg. ἔξει, Dav.

(36) Αἱ ἀποβρυθήσεται, ut paulo superius.

(37) I. e. corpus Christi, ut supra c. 7. Olini τὸ σκεῦος de propheta interpretatus sum, l. c.

(38) Clem. Alex. Strom. iii, 12, p. 530: Καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακώβ ἐπαινουμένη π. π. τ. γ. φησὶν ὁ προφήτης, τὸ σκεῦος πνεύματος αὐτοῦς δοξάζων = Ipse laudans corpus humanum. Barnabas dixit: Hæc verba significant corpus Christi, quod propheta laudibus effert. Alias τὴν γῆν Ἰακώβ de novo populo Dei seu de cœtu Christianorum interpretatus sum. Cfr. libellum meum: *Das Sendschreiben d. A. Barnabus. Tübing. 1840, p. 95.*

(39) Αἱ λαλουμένων.

(40) Ex libro apocrypho. Cfr. Ittig., *Hist. eccl.* p. 151 sq.

(41) In uno cod. Rom. hic multa interpolata leguntur de filiis Sem, etc., argumento Epistolæ nostræ prorsus aliena.

(42) Abjecit. Leg. abjecit.

(43) Resurgunt. Lege resurgent, ut in Græcis Barnabæ, apud LXX, et in textu Hebraico. Hilarius tamen, Ambrosius et Hieronymus legunt, resurgunt. MEN. — Fellus quoque in contextu exhibet resurgent.

(44) In uno dono. Forte in uno loco. Græca sunt, ἐπὶ τὸ αὐτό. FELL.

(45) Qui dicit. Dele qui cum Menardo, Fello aliisque.

(46) Erit. Forte erat. Et mox, Terram secundo loco, forte vacat. Cor. — Nihil tamen mutat Fellus.

ἀγει δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῆ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων (47). Καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοῦ πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, λέγει εἰς τὴν καρδίαν Μωσῆ τὸ Πνεῦμα, ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι, ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται (48). Τίθησιν οὖν Μωσῆς ἐν ἐφ' ἐν ὄπλον ἐν μέσῳ τῆς πηγῆς (49) καὶ σταθεὶς ὑψηλότερος πάντων, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας (50), καὶ ὡς πάλιν ἐνίκα ὁ Ἰσραὴλ. Εἶτα, ὁπότεν πάλιν καθεῖλε, πάλιν ἐθανατοῦντο. Πρὸς τί; Ἰνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ (51) ἐλπίσωσι. Καὶ ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· Ὁληρὴν τὴν ἡμέραν ἐξέπτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα ὀδῶν δικαίᾳ μου (52). Καὶ πάλιν Μωσῆς ποιεῖ τύπον τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν ζωοποιῆσαι (53), ὃν δόξωσιν ἀπολωλεμένοι ἐν σημείῳ (54), πίπτοντος τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐποίησε γὰρ πάντα ὅσιν δάκνειν αὐτοῦς, καὶ ἀπέθνησκον, ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ θρῆως ἐν Εὐφ γέγονεν· ἵνα ἐλέγξῃ αὐτοῦς, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παραδοθήσονται. Πέρασ γέ τοι αὐτὸς Μωσῆς ἐντειλάμενος· Οὐκ ἔσται ὑμῖν οὕτε γλυπτόν, οὕτε χωνευτόν εἰς θεὸν ὑμῖν, ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ τίθησιν ἐν δοκῷ (55), καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν. Ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπάρ αὐτῶν ἀνελέγκη δέομενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοῦς Μωσῆς· Ὅταν, φησὶ, δηλοῦν τις ὁμῶν, ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ

cruci assignendus [præsagium]. Adhuc vero [hac de re] dicit in Mose, quando Israel impugnabatur ab alienigenis⁹⁸. Et ut commonefaceret eos, quod propter peccata sua traderentur ad mortem, ad cor Mosis dicit Spiritus, ut faciat figuram crucis et ejus, qui erat passurus; quia, si in hunc non speraverint, in perpetuum vincentur. Posuit itaque Moses arma super arma in medio aggeris, et omnes supereminens manus extendit; sicque rursus Israelitæ vincebant. Cum autem iterum manus demittebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoscerent, quod non possent servari, nisi per spem in illum. Et in alio propheta dicit: *Tota die expandi manus ad populum incredulum, et contradicentem viæ justæ meæ*⁹⁹. Et iterum Moses facit figuram Jesu, quod passurus esset, et vitam præbiturus ipse, quem putabant necasse in cruce, cadente Israel. Quoniam enim peccatum per serpentem in Eva contigit, effecit Deus, ut cuncti serpentes morderent eos; et moriebantur, ut argueret eos, quod propter peccata sua in angustias mortis essent tradendi¹⁰⁰. Denique Moses, qui præceperat: *Non erit vobis neque sculptile, neque constatile in deum vestrum*¹⁰¹, ipse id facit, ut ostendat figuram Jesu. Facit ergo Moses serpentem æneum, ac collocat in trabe atque per præconem convocat populum. Congregati igitur orabant Mosen, ut pro ipsis sacrificaret, deprecans pro sanatione eorum. Dixit autem Moses ad illos: *Cum, inquit, aliquis ex vobis mor-*

Vetus interpretatio.

et ceciderunt Judæi ab alienigenis; ut illos (56) commemoraret, dum oppugnantur, quia propter peccata sua trahuntur in mortem, dixit in præcordiis Moysi Spiritus: Fac figuram crucis . . . : quia si non crediderint in illum, in perpetuo oppugnabuntur (57). Et iterum . . . : ascendit Moyses in . . . aggerem, et stans . . . manus extendebat, et . . . vincebant Judæi: deinde cum deposuerat, vincebat Amalec. Hoc ad quid? Ut scirent quia non possunt liberari, nisi in cruce Christi speraverint. Et iterum dicit in alio propheta: *Expandi manus meas tota die ad populum impersuasibilem, et contradicentem viæ justæ.* Item Moyses facit figuram Jesu, quia oportebat illum pati, et quia ipse vivificavit (58), quem illi putaverunt perdidisse . . . Cadente enim populo Judæorum, quia jusserat Dominus, ut morsu colubræ . . . morerentur, quia præteritio Ewæ per colubram fuerat (59), voluit illos corrigere; et ideo . . . sic morti tradere, qui mandata ejus præterierunt. Ad summam, ut ipse Moyses qui præceperat, dicit (60): *Non erit vobis, neque constatile, neque sculptile . . .*; ipse fecit serpentem æreum, ut figuram Jesu ostenderet;

⁹⁸ Exod. xvii, 11. ⁹⁹ Isai. lxxv, 2. ¹⁰⁰ Nuni. xxi, 6; Joan. iii, 14. ¹⁰¹ Deut. xxvii, 15.

VARIORUM NOTÆ.

(47) I. e. Amalec. Cfr. Justin. Dial. c. Tryph. n. 111, p. 204; Tert. adv. Jud. c. 10; adv. Marc. n. 18, ubi idem typi reperiuntur.

(48) In perpetuum vincentur, ita ut nunquam victorum jugum excutere possint; nam hæc est interdum vis verbi πολεμοῦμαι. CLER.

(49) Πήγη = πάγη, locus excelsus apud Hesych. Voss. ms. πηγῆς, male l. πήγατος, tabulatum, MEN.

(50) Stabat igitur in forma crucis.

(51) Ἐπὶ σταυρῷ, DAV. s. Interpr.: In cruce Christi.

(52) Sensus: In cruce pendendi ob populum improbum. Eodem modo verba prophetæ interpretatur Justinus Apol. 1, n. 35; Dial. c. Tryph. n. 97.

(53) Ita Dav. Ms. male: ζωοποιήσουσι.

(54) I. e. cruce, ut apud Justin. Dial. c. Tryph., n. 72, n. 94.

(55) Ita Gall., in cruce, vet. interp. ms. ἐνδόξως, gloriose.

(56) Illos. Leg. illis. MEN.—Mox trahuntur, forte traduntur.

(57) In perpetuo oppugnabuntur. Εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται: hoc est, in perpetuum vincentur; ita ut nunquam victorum jugum excutere possint: nam hæc est interdum vis verbi πολεμοῦμαι. Vertit Cotelerius, semper debellabuntur; quod significat, omnibus bellis inferiores futuros. Sed ἀεὶ et εἰς αἰῶνα differunt: quod miror virum diligentem, et verba bene in translatione adnumerantem fugisse. CLER.

(58) Vivificavit. Forte vivificabit. Et mox, periisse pro perdidisse.

(59) Præteritio Ewæ per colubram fuerat. Præteritio est transgressio, prævaricatio: ut sæpe ponit præterire pro transgredi, prævaricari. Dicit colubram feminine, priscorum more. Nonius Marcellus cap. 3, Colubra feminine. Lucilius Satyr. lib. xx. MEN.

(60) Ut . . . dicit. Forte leg. et . . . dicens; aut delendum ut.

credat atque speret, quod, licet ille non vivat, potest vitam præstare; et confestim servabitur⁷². Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Jesu quod in ipso sunt omnia et in ipsum⁷³. Quid iterum dicit Moses ad Josue, filium Navæ, cum illi, prophetæ, id nominis [Josue = Jesus] imponeret, ideo solum, ut omnis populus intelligeret, Patrem de Filio suo Jesu cuncta manifestasse filio Navæ? Imposito igitur eo nomine, quando misit eum in exploratorem terræ [Chanaan], dixit: *Accipe librum in manus tuas, et scribe, quæ dicit Dominus: radicibus excisurum esse Filium Dei in novissimis diebus omnem domum Amaleci*⁷⁴. Ecce rursum: Non filius hominis, sed Dei Filius Jesus, qui in figura et in carne apparuit⁷⁵. Quoniam vero dicturi erant, Christum esse filium Davidis, reformidans et intelligens errorem sceleratorum, ait [David]: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis; donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁷⁶. Et Isaias porro ita loquitur; *Dixit Dominus Christo meo Domino, cujus apprehendi dexteram, ut obediant ei gentes, et fortitudinem regum distrumpam*⁷⁷. Ecce, quomodo David cum Dominum vocet et Dei Filium.

ξύλου πικελμενον, και ἐλπιδῶ κιστεύσας, δι νεκρός ὄν θύναται ζωοποιήσαι. Κα παρ-
χρήμα σωθήσεται. Κα οὕτως ἐποιοῦν. Ἐγει
καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, δι ἐν ἀντὶ
πάντα, και εἰς αὐτόν (61). Τί λέγει πάλιν Μωσῆς
τῷ Ἰησοῦ (62), τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ
τοῦτο ὄνομα ὄντι προφήτῃ, ἵνα μόνον ἀκούσῃ πᾶς
λαὸς, δι πάντα ὁ Πατήρ φανεροί περὶ τοῦ Υἱοῦ
[(63) αὐτοῦ] Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ. Κα ἐπιθεὶς τοῦτο
ὄνομα, ὁπότε ἐπεμφε κατάσκοπον τῆς γῆς [(64) εἶπε]:
Λάβε βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σου, και γράψον, ὃ
λέγει Κύριος· δι ἐκ βιβλίων ἐκκόψει πάντα τὸν
οἶκον τοῦ Ἀμαλὴκ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν. Ἴδε (65), πάλιν Ἰησοῦς οὐχ ὁ υἱὸς
ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τύπη και ἐν
σαρκὶ φανερωθεὶς. Ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν (66),
δι ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ Δαβὶδ, φοβούμενος και συν-
τῶν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν λέγει· Εἴπερ ὁ
Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,
ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν πο-
δῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει οὕτως Ἡσαίας· Εἰπε
Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ (67), οὗ ἐκράτησα
τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἐπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ
ἔστη, και ἰσχυρὸν βασιλέων διαβόησω. Ἴδε, πῶς λέ-
γει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον και Υἱὸν Θεοῦ.

Vetus interpretatio.

. . . . et posuit in cruce (68), et per præcones convocavit populum. Et cum venissent, rogabant Moysen, ut . . . pro sanitate eorum Dominum rogaret. Et tunc dixit illis Moyses: *Cum aliquis ex vobis morsus fuerit, veniat ad colubram, . . . et speret, . . . quoniam cum sit ipsa mortua, potest alias sanare; et sine mora curabitur.* Et ita sciebant. . . . Quid dicit iterum Moyses Ause filio Nave? (69) ut ostenderet Jesum esse Filium Dei, audiente populo, quia omnia Pater ostendit Filio suo. Clamavit Moyses filium Nave, et imposuit illi nomen Jesus, . . . et dixit: *Accipe librum in manu tua, et scribe quæ dicit Dominus: quia amputabit a radicibus omnem domum Amalec Filius Dei Jesus in novissimis diebus.* Ecce iterum Jesus, non filius Nave, sed Filius Dei, . . . in carne apparuit. . . .

⁷² Num. xxi, 9. ⁷³ Coloss. i, 16. ⁷⁴ Exod. xvii, 14. ⁷⁵ I Tim. iii, 16. ⁷⁶ Psal. cix, 1; Matth. xxii, 45-46. ⁷⁷ Isai. xlv, 1.

VARIORUM NOTÆ.

(61) Ἐν αὐτῷ ἐπίστη τὰ πάντα. . . και εἰς αὐ-
τὸν ἔκτισται. Cfr. Hebr. i, 2.

(62) Josue antea Ause vocabatur, et appellatus est Josue (= Jesus), ut typus esset Christi. Cfr. Num. xiiii, 17; Justin. Dial. c. Tryph., n. 113.

(63) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Fell.

(64) Ita ex vet. interp. Lat. restituit Cot.

(65) Ita Fell. et Gall. ex vet. interp.: ecce. D
ms: ὁ δέ, male.

(66) Sc. Judaistæ seu Ebionitæ.

(67) Κύρω, Cyro LXX.

(68) In cruce. Legebat ergo ἐπὶ σημείου. At hodie in textu desunt hæc verba, ac tantum legimus, και τίθησιν ἐνδόξως: *et gloriose collocat.* Eadem habet S. Justinus Dialog. cum Tryph. n. 94. Αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε γενέσθαι, και ἐπὶ σημείου ἔστησε, δι' οὗ σημείου ἐσώ-
ζοντο ἀφιδόηκτοι: *Ipse (Deus) in solitudine per Mo-
sem effecit, ut serpens æneus fieret, eumque signo im-
posuit; quo signo servabantur qui a serpentibus morsi fuerint.* Ita Maranus ad h. l. Justinii.

(69) Ause filio Nave. Hæc aliter in textu Græco, qui sic videtur castigandus: Τῷ Αὐσῆ τοῦ Ναυῆ υἱῷ. Josue autem appellatus est Ause, ut videre est ex lib. i Recognit. S. Clementis: *Igitur Moyses his ad-
ministratis Ausem quemdam nomine præponens po-*

pulo, etc. Sic Tertullianus Lib. adv. Judæos, et lib. iii, contra Marcionem: *Dum Moysi successor desti-
natur Auses filius Nave, transfertur certe de primo nomine et incipit vocari Jesus.* Idem docet pluribus locis S. Justinus martyr in Dialogo cum Tryphone. Lactantius lib. iv, De vera sapientia cap. 17, etc. Res gesta habetur Num. xiiii, 17: *ἐπωνόμασ Μω-
σῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυῆ, Ἰησοῦν.* MEN. — Atqui reprehendit S. Hieronymus lib. i, adv. Jovin. cap. 12, et initio Comment. in Oseam, nec non ad ver-
sum ultimum psalmi lxxvi, codices tum Græcos, tum sui temporis Latinos, quod Num. xiiii, 17, Ause, non Osee scriptum exhiberent; cum tamen inter utrumque parva vel nulla videntur esse diffe-
rentia. Ac forte scripserant LXX Ὠσῆ. Ita namque nunc etiam legitur apud Philonem lib. De nomi-
num mutatione, et olim legebatur in ejusdem Judæi opere De nominibus Hebraicis, sicut patet ex ver-
sione Hieronymi, quæ sectione de Numerorum li-
bro, Osee representat, non Ause. At Justinus M., Origenes, Eusebius, Theodoritus, Tertullianus, Lactantius, Rufinus atque Augustinus, Αὐσῆ, Αὐσῆν, Ause, Ausen et Auseam vocant. Simile quid versionis LXX notatur ab Origene ad Joam. i, 28, in secundo filio Judæ patriarchæ, Hebraice dicto Onan, Græce Anan, Ἀναν. Cot.

XIII. *Christianos, non Judæos, sæderis divini esse hæredes, jam in V. T. annuntiatum est.*

'Ἄλλ' ὄψομεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ ἄλλος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκεῖνους. Ἄκουσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ Γραφή. Ἐδείτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στείρα ἦν· καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτήν· *Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρὶ σου, καὶ δύο λαοὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι.* Αἰσθάνεσθαι ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἐπὶ τίτων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Καὶ ἐν ἄλλῃ προφητείᾳ λέγει φανερώτερον ὁ Ἰακώβ πρὸς τὸν Ἰωσήφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· *Ἰδού, οὐκ ἐστέρησέ με Κύριος τοῦ προσώπου σου· προσάγαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογησῶ αὐτούς.* Καὶ προσήγαγεν [τὸν Μανασσὴ καὶ] (70) Ἐφραΐμ, τὸν Μανασσὴ θέλων ἵνα εὐλογηθῇ (71), ὅτι πρεσβύτερος ἦν· ὁ γὰρ Ἰωσήφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακώβ. Εἶδε δὲ Ἰακώβ τύπον, πνεύματι, τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξῦ. Καὶ τί λέγει; *Καὶ ἐποίησεν Ἰακώβ ἐναλλάξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔθηκεν [τὴν δεξιὰν] (72) ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραΐμ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου, καὶ ἠλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπε Ἰωσήφ πρὸς Ἰακώβ· Μετάθεσ σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἐστὶν υἱός. Καὶ εἶπεν Ἰακώβ πρὸς Ἰωσήφ· Οἶδα, τέκνον, οἶδα· ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται.* Βλέπετε, ἐπὶ τίτων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς διαθήκης κληρονόμον. Εἰ οὖν ἐτι καὶ διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἐμνήσθη, ἀπείχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραάμ; *Ὅτι ἐπίστευσας, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην· ἰδού τέθεικά σε*

Sed videamus, utrum hic populus hæres sit, an vero prior; et utrum testamentum ad nos, an ad illos pertineat. Audite nunc, quid Scriptura dicat de populo: Orabat Isaac Rebecca uxoris suæ causa, quod esset sterilis; et illa concepit⁷⁰: postea vero Rebecca egressa est ad interrogandum Dominum, et dixit Dominus ad illam: *Duæ gentes in utero tuo sunt, ac duo populi in ventre tuo, atque unus populus alterum superabit, et major [natiu] serviet minori*⁷¹. Debetis intelligere, quis sit Isaac, quæ Rebecca, et de quibusnam declaraverit, quod populus hic sit major, quam ille. Et in alia prophetia manifestius loquitur Jacobus ad filium suum Josephum, dicens: *Ecce, Dominus non privavit me facie tua; adduc mihi filios tuos, ut benedicam eis*⁷². Et adduxit [Manassen et] Ephraim, cupiens, ut Manasses benediceretur, quia erat natu major. Itaque Josephus adduxit eum ad manum dexteram patris sui Jacobi. Vidit autem spiritu Jacobus figuram populi venturi. Et quid narrat Scriptura? *Et commutavit Jacobus manus suas, et [dexteram] posuit super caput Ephraimi, minoris ac junioris, et benedixit illi. Dixitque Josephus ad Jacobum: Transfer dexteram tuam super caput Manassis, quia primitivus filius meus est*⁷³. Et respondit Jacobus Josepho: *Scio, fili, scio; sed major serviet minori; benedicetur autem etiam ille*⁷⁴. Aspice, de quibusnam voluerit, esse hunc primum populum et testamenti hæredem. Si ergo adhuc et per Abrahamum populus ille commemoratus est, tunc scientia nostra ad perfectionem est redacta. Quid igitur dicit Deus Abrahamo? *Quoniam credidisti, tibi in justitiam fuit attributum;*

Vetus interpretatio.

..... Iterum dicit David: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis.* Et iterum dicit Isaias: *Sic dicit Dominus Christo meo, meo (75) Domino, cujus tenui dexteram: exaudient illum gentes, et virtutem regum corrumpam.* Videte, quo modo illum prophetæ Dominum, . . . non tantum Filium dicunt.

XIII. Quæramus igitur, si hic populus hæreditatem capit, . . . et testamentum in illis est, aut in nobis. De hoc audite; sic scriptum est (74): *Rogabat Isaac pro Rebecca uxore sua, quia sterilis erat. Et . . . Rebecca quærebat a Domino, quid portaret: et dixit illi Dominus: Duæ nationes in utero tuo sunt, et duo populi ex utero tuo nascentur; . . . et major serviet minori.* Intelligite: quis sit Isaac, et quæ Rebecca: et . . . qui populus minor, aut major. Iterum. . . . dicit Jacob Joseph filio suo: *Ecce Dominus non fraudavit me ex genere tuo (75): perduc ad me filios tuos; et benedicam illos.* Et adduxit Manassen et Ephraim. Volens autem Manassen benedici quia major erat, statuit illum . . . ad dexteram patris sui Jacob. Vidit autem Jacob in spiritu figuram populi, qui postea futurus erat: et . . . convertit manus, et transtulit dexteram super caput Ephraim minoris; et benedixit illum. *Et dixit Joseph patri suo: Transfer manum tuam dexteram super caput Manassæ, quia primitivus filius meus est. Et dixit Jacob: Scio, fili, scio: sed major serviet minori; sed et hic benedicetur.* Videte quem voluerit esse primum. . . . testamenti hæredem. Sic ergo (76) et per Abraham commemoratus est, habemus summationem scientiæ nostræ. Quid ergo dicit Abraham, cum solus credidisset, et positus esset in justitia? *Ecce posui te, Abraham, patrem nationum, quæ credunt Domino non circumcisæ.*

⁷⁰ Gen. xxv, 21; cfr. Rom. ix, 10-12. ⁷¹ Gen. xxv, 23. ⁷² Gen. xlvi, 9, 11. ⁷³ Gen. xlviii, 18. ⁷⁴ Gen. xlviii, 19.

VARIORUM NOTÆ.

(70) Verba uncis inclusa ex interpret. Lat. restituit Men.

(71) Εὐλογηθῆνα: Dav. benedici, Vet. interp.

(72) Ita ex vet. interp. restituendum.

(73) Meo. Alterum abundat. Fellus tamen utrumque retinuit.

(74) Sic scriptum est. Forte, quid scriptum est. Ita

edit. Oxon.

(75) *Ex genere tuo.* Gr. *conspectu tuo*: rectius juxta sacram Scripturam. MEN. — Vet. interpret videtur legisse γένους. FELL.

(76) Sic ergo. Menardus, *Si hoc ergo.* Al. *Si ergo.* Sic et Fellus; qui paulo post exhibet, *commemoratus est.* vulgata lectione rejecta.

ecce posui te patrem gentium, quæ in præpultio cre- **A** *πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων διὰ ἀκροβυστίας*
dunt Domino ⁸³. *τῷ Κυρίῳ.*

XIV. Testamentum quod Moses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.

Sed sane quæramus, an dederit [Dominus] testamentum, quod patribus juravit se populo daturum. Dedit quidem; verum illi propter peccata sua indigni fuerant, qui acciperent. Dicit enim propheta: *Et Moses in monte Sina jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus, ut testamentum Domini ad populum acciperet* ⁸⁴. Et accepit a Domino duas tabulas scriptas digito manus Domini, in spiritu; sumptasque Moses deferebat ad populum, ut traderet ⁸⁵. Et dixit Dominus ad Mosen: *Moses, Moses, descende celeriter; inique enim se gessit populus tuus, quem de terra Ægypti eduxisti* ⁸⁶. Intellexitque Moses, quod iterum fecerant imagines, et projecit de manibus tabulas, contritæque sunt tabulæ testamenti Dominici. Accepit itaque Moses [testamentum]; ipsi vero digni non fuerunt. Quomodo nos [id] acceperimus, discite. Moses, cum esset famulus ⁸⁷, illud accepit; nobis autem ipse Dominus tribuit [esse] in populum hæreditatis, pro nobis passus. Apparuit vero, ut tum illi [Judæi] in peccatis consummarentur, tum nos per ipsum hæredes facti Domini Jesu testamentum acciperemus, qui destinatus erat, ut per adventum suum præcordia nostra, jam a morte assumpta et tradita erroris iniquitati, redimens e tenebris, verbo [suo] disponiat in nobis testamentum. Scriptum quippe est, quomodo Pater, redempturus nos a tenebris, illi inandaverit, ut sibi pararet populum sanctum.

Ναὶ ἀλλὰ τὴν διαθήκην, ἣν ὤμοσε τοῖς πατέρας, δοῦναι τῷ λαῷ, εἰ δέδωκε, ζητῶμεν (77). Ἄδωκεν· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἦν Μωσῆς νηστεύων ἐν ὄρει Σινᾶ, τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην Κυρίου πρὸς τὸν λαόν, ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα (78). Καὶ ἔλαβε παρὰ Κυρίου, τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς Κυρίου ἐν πνεύματι· καὶ λαβὼν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαόν δοῦναι. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Μωσῆ, Μωσῆ, κατὰβηθι τὸ τάχος, οὗ ἠρόμησεν ὁ λαός σου, ὅς ἐξήγαγες ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν χωνεύματα, καὶ ἔρριψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετριβήσαν αἱ πλάκας τῆς διαθήκης Κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. Πῶς ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων ὢν ἔλαβεν, αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, [(79) εἶναι] εἰς λαὸν κληρονομίας, διὰ ἡμᾶς ὑπομείνας. Ἐφανέρωθη δὲ, ἵνα κάκεινοι τελεωθῶσι τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες διαθήκην (80) Κυρίου Ἰησοῦ λάβωμεν, ὃς εἰς τούτο ἠτοιμάσθη (81), ἵνα, αὐτὸς φανεῖς, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν καρδίας (82) τῷ θανάτῳ, καὶ παραδεδομένας τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ, λυτρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάθῃται ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ. Γέγραπται γὰρ, πῶς αὐτῷ ὁ Πατήρ ἐντέλλεται, λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, ἐτοιμάσαι ἑαυτῷ λαὸν ἁγίον. Λέγει:

Vetus interpretatio.

XIV. Sed testamentum quod juravit parentibus ut daret populo, an dederit quæramus. Dedit; sed illi non fuerunt digni accipere propter peccata sua. Dicit enim propheta: *Et erat Moyses jejunans in monte Sina, ut acciperet testamentum a Domino, quadraginta diebus et quadraginta noctibus. Et accepit a Deo. . . tabulas scriptas manu Dei. . . Et ut accepit, . . . deferebat ad populum ut illis daret. Et dixit Dominus. . . : Moyses, Moyses, descende celerius, quia populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, preterit legem. Et intellexit Moyses, quia fecerunt sibi iterum conflatile: et projecit de manibus tabulas, et contractæ sunt. . . . Moyses. . . accepit; sed illi non fuerunt digni. Quo modo acceperimus nos. discite: cui nos in hæreditatem (83), propter nos omnia sustinens apparuit, ut illi consummati sint in peccatis, et nos per illum hæreditatem testamenti [Domini nostri Jesu Christi (84)] accipiamus. Et iterum propheta dicit (85): *Posui te in lucem nationum, ut sis sanctitas tua (86) usque in**

⁸³ Gen. xv, 6; xvii, 4; Rom. iv, 3. ⁸⁴ Exod. xxiv, 18. ⁸⁵ Exod. xxxi, 18. ⁸⁶ Exod. xxxii, 7; Deut. ix, 12. ⁸⁷ Hebr. iii, 5.

VARIORUM NOTÆ.

(77) Ita ex vet. interp. restit. Dav. Ms. ζητούμεν. **D**
(78) Cfr. supra c. 4.
(79) Ita Dav.
(80) Ms. διὰ τοῦ κληρονομοῦντος, male. Men.: δι' αὐτοῦ κληρονομίαν διαθήκης.
(81) Hic fin ms. et editionibus male transposita leguntur, quæ intra uncis inclus. et a nobis, duce veteri interprete, loco suo restituta sunt. Cfr. libellum meum: *Das Sendschreib. d. A. Barnabas*, p. 106.
(82) Ms. κατὰ, male. Vet. interp.: præcordia.
(83) Cui nos in hæreditatem, etc. Menardus, cui hæc corrupta videntur, sic legit: *Qui nos in hæreditatem elegit, propter*, etc. Fellus nihil mutat: verum ita distinguit: *Cui nos... sustinens. Apparuit, etc.* At duabus voculis subauditis, lectio vulgata rite sibi cohæret. Sic nempe: *Discite: (ille) cui nos in hæreditatem (sumus), propter nos omnia sustinens apparuit, ut illi, etc.*

(84) *Domini nostri Jesu Christi.* Hæc verba, etiam in textu Græco, uncis clausa exhibet Menardus, et litteris miniatis Fellus. Aliter editt. Clerici et Russelii.

(85) *Et iterum propheta dicit: Posui te... liberavit Deus.* In codd. hic locus est male transpositus. Nam post verbum accipiamus sequitur: *Qui in hoc paratus est, usque ad illa verba liberati sumus.* Quibus statim subduntur ista: *Et iterum propheta dicit: Posui te... liberavit Deus. Iterum propheta dicit: Spiritus Domini, etc.* usque ad finem. Ila se habent Menardi et Clerici editt. Nos vero eas sequimur quas Fellus et Russelii curarunt, Græcis inhærentes.

(86) *Sit sanctitas tua.* Gr. Barnabæ et LXX, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν: ut sis tu in salutem. Expuncto ergo vocabulo, tua, lege: ut sis tu sanitas, id est salus. MEN. — Al. ut sis sanitas tua. Fellus, ut sit salus tua.

ὃν ἔ προφήτης · Ἐγὼ Κύριος, ὁ Θεός σου, A
ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνη, καὶ κρατήσω τῆς
χερῶς σου, καὶ ἐνισχύσω σε, καὶ ἔδωκά σε
εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοίξαι
ἐμφαλίους τυφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν
πεπεδημένους, ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους
ἐν σκότει (87). Γινώσκατε οὖν, πόθεν ἐλυτρώθη-
μεν. (Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει (88) · Ἴδού,
τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σω-
τηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, λέγει Κύριος ὁλυ-
τωσάμενός σε Θεός (89).) Καὶ πάλιν ὁ προφήτης
λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ ἔρεκεν
ἐγὼς με, εὐαγγελισσασθαι ταπεινοῖς χάριν· ἀπέ-
σταλέ με, ἰδασσθαι τοὺς συντετριμμένους τῆν
καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφσιν, καὶ τυ-
φλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου (90) δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀντιποδόσεως, πα-
ρακάλεσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας (91).

XV. *Sabbatum Judæorum non est verum; Deo acceptum Sabbatum.*

Ἐτι καὶ περὶ τοῦ Σαββάτου γέγραπται ἐν τοῖς δέκα B
λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ πρὸς Μωσῆν
κατὰ πρόσωπον· Καὶ ἀγάσασθε τὸ Σάββατον Κυ-
ρίου χειρὶ καθαραῖς καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ. Καὶ
ἐν ἑτέρῳ λέγει· Ἐὰν φυλάξωσιν οἱ υἱοὶ μου τὰ
Σάββατα, τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός μου ἐπ' αὐτούς.
Τὸ Σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως· Καὶ ἐποίη-
σεν ὁ Θεός ἐν ἕξι ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν
αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ,
καὶ κατέκλυσε ἐν αὐτῇ, καὶ ἡγήσατο αὐτήν (92).
Προσέχετε, τέκνα, τί λέγει τὸ συνετέλεσεν ἐν ἕξι
ἡμέραις. Τοῦτο λέγει ὅτι συντελεῖ (93) ὁ Θεός Κύριος

Dicit igitur propheta : *Ego Dominus, Deus tuus, vocari te in justitia, et tenebo manum tuam, et corroborabo te; et dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos caecorum, et ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris sedentes in tenebris* 87. (Et iterum propheta dicit : *Ecce posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ; [hæc] dicit Dominus Redemptor tuus* 88.) Rursus propheta dicit : *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare humilibus; misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem et cæcis visum, et nuntiare annum Domini acceptum, et diem retributionis, consolari omnes lugentes* 89.

Adhuc et de Sabbato scriptum est in [Decalogo seu] decem verbis, quæ Dominus in monte Sina locutus est ad os : *Et sanctificate Sabbatum Domini manibus mundis et puro corde* 91. Et alibi dicit : *Si custodierint filii mei Sabbata, tunc ponam misericordiam meam super illos* 92. Sabbati meminit [Scriptura] in principio creationis : *Fecitque Deus in sex diebus opera manuum suarum, et desiit die septima, et ea requievit, et sanctificavit eam* 93. Advertite, filii, quid dicat : *Consummavit in sex diebus*. Id ait : omnia consummabit Dominus Deus in sex millibus annorum; nam apud illum

Vetus interpretatio.

novissimum terræ, sicut dicit Dominus, qui te liberavit Deus : qui in hoc paratus est, ut adventum (94) ipsius præcordia nostræ quæ jam absumpta erant a morte et tradita iniquitati., liberaret a tenebris, et testaretur in nobis testamentum servorum (95) suorum. Scriptum est enim quomodo illi Pater mandaverit, ut liberaret nos a tenebris, et pararet sibi populum sanctum. Dicit ergo propheta sic : Ego Dominus Deus tuus, vocavi te in æquitate : tenebo manum tuam et fortem te faciam : dedi te in testimonium gentibus (96), et in lucem nationum; ut aperias oculos cæcorum, et educaas de vinculis alligatos. Scitote ergo, unde liberati sumus. Iterum propheta dicit : Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; bene nuntiare hominibus (97) misit me, curare contribulatos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, et vocare annum Domini acceptabilem.

XV. Adhuc et de Sabbato scriptum est in decem verbis, quibus locutus est in monte Sina ad Moysen, : *Sanctificate Sabbatum Domini manibus mundis, et puro corde*. Et alibi dicit : *Si custodierint filii mei Sabbatum, tunc faciam misericordiam in illis*. Sabbatum dicit initium (98) constitutionis : *Et fecit Deus die sexto opera sua, et consummavit in die septimo, et requievit in illo die,* Attendite, filii, quid dicit, *consummavit in sex dies*. Hoc dicit, quia consummavit (99) Deus omnia in sex millia annorum. Dies enim apud illum, mille anni sunt. Ipse mihi testis est, dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni*. Unde scire debetis, . . . quia . . . in sex millia annorum consummabuntur omnia. Et quid dicit, *Requievit Deus die septima*? Hoc est, cum venerit Filius illius, et amputabit tempus iniquitatis, et judicabit impios, et mutabit solem, lunam et stellas; tunc bene requiescet in die septima. Ad summam hoc dicit : *Sanctificabis illum diem manibus mundis, et corde puro*. Quem (100) ergo diem sanctificavit Deus, quis potest san-

87 Isa. XLII, 6, 7. 88 Isa. XLIX, 6. 89 Isa. LXI, 1, 2. 90 Exod. XX, 8; Deut. V, 12. 91 Jer. XVII, 24, 25. 92 Gen. II, 2.

VARIORUM NOTÆ.

(87) Hæc per prophetam Deus Pater ad Filium loquitur.

(94) Adventum. Aut suppl. per, aut leg. advent u.

(95) Servorum. Al. sermonum. Fellus : servorum suorum per verbum.

(96) Gentibus. Al. gentis.

(97) Hominibus. Al. humilibus nihil mutat Fellus.

(98) Initium. Al. malunt initio. Sic edidit Fellus.

(99) Consummavit. Forte consummabit. Ita Fellus edidit.

(100) Quem. Al. Si quem, juxta Græcum. Fellus nihil addit.

(88) Cfr. supra, not. 81.

(89) Iterum hæc Pater ad Filium loquitur.

(90) Al. Κυρίῳ.

(91) Hæc Filius loquitur per prophetam.

(92) Gen. II, 2, secundum Hebr. non juxta LXX, qui habent : ἕκτῃ.

(93) Davisius postulat συντελεσει, male; nam συντελεσ est futurum attic. Butt. Gramm. § 86, n. 11, 12.

dies æquiparatur mille annis *. Ipse enim testatur, dicens : *Ecce hodiernus dies erit tanquam mille anni* **. Itaque, filii, in sex diebus, hoc est, in sex annorum millibus consummabuntur universa. *Et requievit die septima*. Hoc ait : quando veniens ejus Filius tempus iniqui abolebit, ac judicabit impios, et mutabit solem ac lunam stellasque; tunc pulchre requiescet die septima. Denique ait : *Sanctificabis eam manibus mundis et corde puro*. Si ergo quam diem Deus sanctificavit, aliquis nunc potest sanctificare, nisi sit per omnia mundus corde, erravimus. Vide ergo : certe tunc pulchre quiescens sanctificat [aliquis] eam, cum poterimus ipsi justa [facere], accepta promissione, deleta iniquitate, novatis vero cunctis a Domino. Tunc poterimus diem illam sanctificare, si nos ipsi prius fuerimus sanctificati. Demum illis dicit : *Novilunia vestra et Sabbata vestra non fero* **. Cernite, quomodo loquatur : non mihi accepta sunt præsentia Sabbata, sed illa, quæ ego feci; quando scilicet, universis finem imponens, octavi diei faciam initium, hoc est, initium alterius mundi. Idcirco et diem octavum in lætitia agimus; quo et Jesus resurrexit a mortuis, et cum apparuisset, ascendit ad cælos.

A ἐν ἑξαχισηιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα ἡ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια ἔτη. Αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· Ἰδοὺ, σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη. Οὐκοῦν, τέκνα, ἐν ἑξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξαχισηιλίοις ἔτεσι, συντελεσθήσεται τὰ πάντα. Καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ Υἱὸς αὐτοῦ καὶ καταργήσῃ τὸν καιρὸν ἀνόμου (1), καὶ κρίνῃ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀλλάξῃ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σεληνὴν, καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ (2). Πέρασ γέ τοι λέγει· Ἀγαπᾶσαι αὐτὴν ἐν χειρὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ (3). Εἰ οὖν, ἦν θεὸς ἡμέραν ἡγίασαι, νῦν τις δύναται ἀγιάσαι, εἰ μὴ καθαρὸς ὢν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσι, πεπλανῆμεθα. Ἰδ' οὖν· ἄρα (4) τότε καλῶς καταπαυόμενος ἀγιάζει αὐτὴν (5), ὅτε δυνησόμεθα αὐτοὶ δίκαια, ἀπολαβόντες τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκέτι οὐσίας ἀνομιᾶς, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ Κυρίου (6). Τότε δυνησόμεθα αὐτὴν ἀγιάσαι, αὐτοὶ ἀγιασθέντες πρῶτον. Πέρασ γέ τοι λέγει αὐτοῖς· Τὰς νεομηρίας ὑμῶν, καὶ τὰ Sabbata ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι. Ὅρατε, πῶς λέγει· Οὐ τὰ νῦν Sabbata ἐμοὶ δεκτὰ, ἀλλ' ἃ πεποίηκα, ἐν ᾧ καταπαύσας τὰ πάντα, ἀρχὴν ἡμέρας ὁγδόης ποιῆσω, ὃ ἐστὶν, ἄλλου κόσμου ἀρχὴν (7). (8) Διδὸν καὶ ἔργον τὴν ἡμέραν τὴν ὁγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ φανερωθεὶς (9) ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

XVI. Non templum Judæorum, sed spirituale templum Christianorum Deo placuit.

Adhuc et de templo dicam vobis, quomodo er-

C Ἔτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν· πῶς πλανώμενοι

Vetus interpretatio.

ctificare modo, nisi qui sit mundo corde in omnibus? Non erravimus (10). Videns ergo qui refrigerans sanctificavit illum; et nos tunc poterimus sanctificare, ipsi sanctificati primum. Ad summam dicit illis : *Dies solemnes vestros, et Sabbata non sustineo*. Videte, quo modo dicit, non hæc Sabbata sibi non accepta (11), sed quæ fecit, et in die suo consummavit omnia, initium octava die facta (12), qui est alterius sæculi initium. Propter quod agimus diem octavum in legationem; in quem (13) et Jesus resurrexit a mortuis; et apparuit, et ascendit in cælos.

XVI. Adhuc et de templo dicemus (14), quo modo errantes in ædem spem habuerunt tanquam in Dominum (15), qui illos fecit quasi sit domus Dei: tanquam ethnici (16) conservaverunt (17) illum in templo. Sed quo modo dicat Dominus, discite, vacuum faciens templum : *Quis mensus est cælum palmo, aut quis totam terram pugno apprehendit? Nonne mihi (18), dicit Dominus, cælum thronus est, terra autem scabellum pedum meorum est? Qualem domum mihi ædificabitis, aut quis locus erit requietionis meæ? Unde cognoscitis, quia vana spes est illorum. Et iterum : . . . Qui deposuerunt templum hoc, ipsi illud et ædificabunt*

** Cfr. 2 Petr. III, 8. ** Psal. LXXXIX, 4. ** Isa. I, 13.

VARIORUM NOTÆ.

(1) Ita Fell. duce vet. interpr. Ms. αὐτοῦ, male.

(2) I. e. verum Sabbathum a secundo demum oritur Christi adventu. De Chiliasmo Barnabæ vide libellum meum : *Sendschreib. d. A. Barn. p. 109 sqq.*

(3) I. e. Si Judæorum Sabbata vera essent, nos a Deo decepti essemus, qui postulat manus mundas et cor purum.

(4) Ita Dav. Ms. εἰ δ' οὐδ' ἄρα. Aliter hunc locum explicui in *Sendschreiben d. A. Barn. p. 110*.

(5) Sc. τις.

(6) Hic punctum ponendum puto. Aliter distinguunt Dav. et Cler.

(7) Illa sex millia annorum desinunt die ultima (i. e. septima) ultimæ hebdomadæ. Ergo novum ævum, Dei regnum, sequenti octava die incipit.

(8) Barnabas testatur hic celebrationem diei Dominicæ apud antiquos.

(9) Cfr. libellum meum : *Sendschreiben d. A. Barn. p. 112, 113*.

(10) *Non erravimus, etc.* Menardus ita legit : *Nos*

erravimus, Vides, etc. Fellus autem sic : *Nisi qui sit mundo corde : in omnibus nos erravimus. Vide ergo, etc.* Græca quoque ita distinguit. Al. *Vide ergo quia refrigerans sanctificabit, etc.*

(11) *Non accepta.* Dele non cum Fello aliisque. Et mox lege : *in die quo, aut potius, in die septimo.*

(12) *Octava die facta.* Legit Menardus : *Octavo die facturus.* Fellus : *initium octavæ diei facturus.*

(13) *In legationem; in quem.* Menardus, in lætitia. Fellus sic : *in letificationem.* Al. *in lætationem.* Mox omnes, in quo.

(14) *Dicemus.* Vet. interpres legebat, ἐροῦμεν. (15) *Tanquam in Dominum.* Rectius ad contextum Græcum, et non in Dominum. FELL.

(16) *Tanquam ethnici.* Adde ex cod. aut forsitan.

(17) *Conservaverunt.* Leg. ex Græcis, *consecraverunt.* Quam quidem lectionem Fellus in textum intulit.

(18) *Nonne mihi.* Al. interserunt, *ego.* Sic autem Fellus distinguit : *Nonne ego? Mihi dicit Dominus*

οι ταλαίπωροι ἐπὶ τὸν ἔδμον (19) ἤλπισαν, καὶ οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν, τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, ἀλλ' ὡς ὅσα οἶκον Θεοῦ. Σχεδὸν γὰρ, ὡς τὰ ἔθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἄλλὰ πῶς λέγει Κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· *Τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τίς τήρησεν δρακί; Οὐκ ἐγώ; Λέγει Κύριος· Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσατέ (20) μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Γνωῦτε, ὅτι ματαία ἡ ἐλπίς αὐτῶν (21). Πέρασ γοῦν πάλιν λέγει· Ἴδού, οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον αὐτοὶ αὐτὸν οἰκοδομήσουσι. Γίνεται (22). Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς καθήρηθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρεταί ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν, ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παραδειδοῦσθαι, ἐφανερώθη. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· *Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτῳ ἡμερῶν, παραδώσει Κύριος τὰ πρόβατα τῆς νομῆς, καὶ τὴν μάνδραν καὶ τὸν πύργον αὐτῶν εἰς καταφθοράν (23)*. Καὶ ἐγένετο καθ' ἃ ἐλάλησε Κύριος. Ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι ναὸς Θεοῦ (24). Ἔστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν. Γέγραπται γὰρ· *Καὶ ἔσται, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται ναὸς Θεοῦ ἐνδοξος (25)* ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου. Εὐρίσκω οὖν, ὅτι ἔστι ναὸς. Πῶς οὖν οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι Κυρίου; μάθετε (26). Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ, ἦν ἡμῶν τὸ κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὴν καὶ ἀσθενῆ, ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρὸς· ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας (27), [καὶ] ἦν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν, ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου, προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς Κυρίου ἐνδόξως (28) οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε. Λαθόντες τῶν ἀφεισι τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, ἔγνωμεθα καινοὶ, πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι. Διὸ ἐν*

A rantes miseri, non in ipsum Deum, effectorem eorum, spem habuerunt, sed in ædem, quasi domus Dei esset. Nam fere instar gentium illum in templo venerati sunt. Sed quomodo Dominus loquatur, templumque irritum faciat, animadvertite : *Quis mensus est cælum spithama, et quis terram palma? Nonne ego? Dicit Dominus : Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam mihi domum ædificabitis, aut quis locus requietis meæ? Cognoscite, quod vana est spes illorum. Et tandem rursus ait : Ecce, qui destruxerunt templum hoc, ipsi illud ædificabunt*. Idque evenit. Nam quia bellum gesserunt, ab hostibus destructum est templum; nunc et ipsi hostium ministri reædificant illud. Iterum, quod tradenda esset civitas una cum templo et cum populo Israelitico, est declaratum. Ait quippe Scriptura : *Et erit in novissimis diebus, tradet Dominus oves pascui et ovile et turrim eorum in exitium. Atque contigit, quemadmodum locutus est Dominus. Quæramus itaque, an exstet [adhuc] templum Dei. Exsistit, ubi ipsemet se illud facere ac perficere testatur. Scriptum enim est : Et erit, heddomada completa, ædificabitur magnificentum templum Dei, in nomine Domini*. Invenio igitur, quod templum exsistit. Qua ratione ergo ædificabitur in nomine Domini, discite. Antequam Deo crederemus, erat cordis nostri domicilium corruptioni obnoxium et imbecille, ad modum templi vere per manus ædificati; plenum siquidem erat idolorum cultu, et erat domus dæmonum, quia fecimus, quæcunque Deo contraria sunt. Ædificabitur autem, attendite, in nomine Domini, ut templum Domini magnifice ædificetur. Quomodo? Discite. Accepta remissione peccatorum et spe habita in nomen Domini, facti sumus novi, iterum ab integro creati. Ideo in nobis,

Vetus interpretatio.

Et fiet (29) : dum enim belligerent, depositum est ab inimicis (30) Iterum sicut incipiebat civitas, et populus totus Judæorum tradi, propalavit. Dicit enim Scriptura : *In novissimis diebus tradet Dominus oves pascuæ, et cubile (31), et turrem eorum in exterminium*. Et factum est secundum quæ Dominus locutus est. Quæramus ergo, si est templum Deo. Est : ubi ipse dicit facere et consummare. Scriptum . . . est : *Et erit, septimo die consummato (32), ædificabitur templum Deo præclare in nomine Domini*. Invenio, quia templum est. Quo modo ergo ædificabitur in nomine Domini? Discite. Ante quam crederemus Deo, erat habitatio nostra . . . corrupta et infirma, sicut templum quod per manus ædificatur : quia pleni eramus adorationibus idolorum, . . . et erat domus dæmoniorum; propter quod faceremus, quæ Deo essent contraria. Ædificabitur autem in nomine Domini, . . . præclare templum Deo. Attendite. Et quo modo? Discite : ut accipiatis remissionem peccatorum. Cum crediderimus in nomine Domini, non sumus (33) jam tales, quales ab initio creati : propter quod in nobis vere

(27) Isa. XL, 12. (28) Isa. LXVI, 1. (29) Isa. XLIX, 17. (30) Dan. IX, 24, 25, 27; Agg. II, 10.

VARIORUM NOTÆ.

(19) Ita Cot. οἶκον Men. et Fell. οὐδὸν, *limen* Mæzoch. *ædem* vet. interpr. Ms. τὴν ὁδὸν, male.

(20) Ita LXX et vet. interpr. Ms. οἰκοδομήσατε.

(21) I. e. Judæorum.

(22) Spiritualiter, ut mox videbitur. MEN.

(23) Hæc, prout hic habentur, non sunt in tota Scriptura. MEN. cfr. Jer. xxv. Isa. v.

(24) Jam destructo templo Hierosol., quærit an alterum templum successurum sit. MEN.

(25) Vet. interpr. leg. ἐνδόξως, *præclare*.

(26) Clem. Alex. Strom. II, c. 20, p. 490.

(27) Ita ex Clem. Alex. et vet. interpr. restituito. In ms. post εἰδωλολατρείας, abundant : οἶκος εἰδωλολατρεία.

(28) Ita Clem. et vet. interpr. Ms. ἐνδόξως.

(29) *Et fiet*. Leg. *Et fit*. Ita quoque Felli edit. Oxon.

(30) *Ab inimicis*. Add. ex vet. cod. *Nunc et ipsi inimicorum ministri ab initio ædificant illud*.

(31) *Cubile*, etc. Lege *ovile*, ut in textu Græco, μάνδραν. *Et turrem eorum*. Alludit ad turrim illam, de qua in parabola vineæ apud Isai. v. MEN.

(32) *Septimo die consummato*. In Græco legitur ex Daniele, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης, ut intelligatur septimana ex annis constare. FELL.

(33) *Ut accipiatis. . . non sumus*. Hunc locum Felli sic exhibet : *quod accipientes remissionem peccatorum, et cum crediderimus in nomine Domini, nos sumus, e. c.*

in domicilio nostro, vere Deus habitat. Quo modo? Verbum ejus fidei, vocatio ejus promissionis, sapientia mandatorum, præcepta doctrinæ, [imo] ipse in nobis prophetat, ipse in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, i. e. os, dedit nobis poenitentiam, sicque introduxit nos in templum, quod destrui non potest. Quare, qui cupit esse salvus, non in hominem respicit, sed in eum, qui in homine habitat, atque in eo loquitur; admirans, quod nunquam neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipse [taliam] audire desideraverit. Hoc est templum spirituale Domino constructum.

XVII. Epilogus partis primæ.

Quantum potuit, et sine obscuritate potuit vobis monstrari, spes mihi est, pro studio meo me nihil omisisse eorum, quæ ad vestram salutem spectant, quæque sunt præsentia. Si enim de futuris scripsero vobis, non intelligetis; quoniam in abscondito positum est. Et hæc quidem ad hunc modum.

Vetus interpretatio.

Deus inhabitat. Quo modo? Sermo fidei illius, vocatio promissionis illius, sapientia æquitatis, præcepta testamenti illius (41); in nobis prophetans ipse, et in nobis habitans. Quia (42) cum sub servitute mortis eramus, aperiens ostium templi nostri (43), quod est os sapientiæ (44), fecit de nobis domum incorruptam. Qui enim concupiscit liberari, vivit (45) non in hominem, sed in eo qui habitat in illo: miratur quod nunquam tales sermones audierit eum dicentem, neque ipse concupierit audire. Hic est spiritaliter ædificatus.

XVII. Quantum . . . fuerit in simplicitate demonstrandi nobis (46), . . . non intermisi quidquam Si enim de instantibus ac futuris (47) scribam vobis, non intelligetis, quo modo in parabolis (48) posita sunt multa. Hæc autem sic sunt. Habes interim (49) de majestate Christi, quomodo omnia in illum, et per illum, facta sunt: cui sit honor, virtus, gloria, nunc et in sæcula sæculorum.

EPISTOLÆ PARS SECUNDA.

XVIII. De duabus viis.

Transeamus autem et ad alteram cognitionem atque doctrinam. Duæ sunt viæ doctrinæ ac potestatis: una lucis, altera tenebrarum. Differentia

Μεταδῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γινῶσιν καὶ διδασχῆν. Ὅδοι δύο εἰσι διδασχῆς καὶ ἐξουσίας (50), ἡ τε τοῦ φωτός (51), ἡ τε τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν

VARIORUM NOTÆ

- (34) Ad annuntiandam gloriam Dei.
 (35) I. e. nos ipsos effecit tale templum.
 (36) Qui est præco Evangelii.
 (37) Ita Dav. Vet. interp. in illo. Ms. ἐπ' αὐτῶ.
 (38) Ms. αὐτός. Scribendum αὐτόν, quod ipsa syntaxi postulat. Dav.
 (39) Ita Dav., codicibus nisus. Alii ἡμῖν.
 (40) I. e. de quibus nunc disceptatur, e. g. num novum fœdus veteri sit præferendum, num adhuc valeant præcepta Judaica, etc.
 (41) Testamenti illius. Vet. interpretes legebat διαθήκης αὐτοῦ. FELL.
 (42) Quia. Forte, qui. FELL.
 (43) Aperiens ostium templi nostri. Os in sequentibus interpretatur, quod revera est ostium corporis. Sed primum quid significat os aperire? Deinde quis nexus est inter apertionem oris et quæ sequuntur in Græcis, *μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν, dans nobis poenitentiam*? Alludere videtur ad locum psalmi l. , 17, ubi ita David: *Domine, aperi labia mea, et os meum annuntiabit laudem tuam.* CLER.
 (44) Os sapientiæ. Est revera os sapiens, quod benencia a Deo accepta indesinenter commemorat atque extollit. Sed in Græcis habetur quod modo retulimus, pro quo interpretes legit σοφίας. CLER.
 (45) Vivit. Al. videt. Fellus hæc ita reformanda

- censuit: *Vidit non in hominem, sed in illum qui in eo habitat et loquitur in illo; miratus, etc.* Et mox: *Hoc est spiritaliter Domino ædificatum templum.*
 (46) Nobis. Al. vobis. Fellus utrobique, ἡμῖν, nobis.
 (47) De instantibus ac futuris. Ex his patet Græca sic legenda esse: *Ἐάν γὰρ περὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων.* MEN. — Vocem ἐνεστώτων loco suo dimotam, in sequentem periodum, a Latina versione admoniti, reposuimus. FELL. — Vide not. 42 ad cap. 4, col. 732. Hinc Usseriana lectio ejus loci confirmari potest. CLER.
 (48) Quo modo in parabolis. Legendum forte quoniam: certe sic vertendum fuerat διὰ τό. CLER.
 (49) Habes interim, etc. Hæc non sunt in textu Græco. Hucusque versio Latina codicis Corbeiensis. MEN. — Quæ autem desunt, Græcis litteris ita Fellus expressit: *Ἐχεις ὄν περὶ τῆς μεγαλειότητος τοῦ Χριστοῦ, ὡς πάντα εἰς αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ ποιῆται ὡς ὅσα, κράτος καὶ τιμὴ, νῦν καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*
 (50) De duplici doctrina, bona et mala, et de potestatibus bonis et malis (angelis et dæmonibus) loquitur.
 (51) H. E. I. Origen. *De princ.* l. iii, c. 2, n. 4, et l. i *Explican.* in Ep. ad Rom. i, 24.

ὡσὶ δὴ. Ἐφ' ἧς μὲν γὰρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ. Καὶ ὁ μὲν ἐστὶ Κύριος ἀπ' αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.

A vero multa duarum viarum. Uni siquidem præpositi sunt angeli Dei lucem præferentes, alteri vero angeli Satanæ¹. Ac ille quidem Dominus est a sæculis in sæcula; hic autem princeps temporis iniqui.

XIX. De via lucis.

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός ἐστὶν αὕτη. Ἐάν τις θέλων (52) ὀδεύειν ἐπὶ τὸν ὠρισμένον τόπον, σπεύσει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα ἡμῖν γνῶσις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ, τοιαύτη. Ἀγαπήσεις τὸν σε ποιήσαντα, δοξάσεις τὸν σε λυτρωσάμενον ἐκ θανάτου. Ἔση ἀπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ πλούσιος τῷ πνεύματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευομένων ἐν ὁδῷ θανάτου. (53) Μισήσεις ποιεῖν, ὃ οὐκ ἀρεστὸν τῷ Θεῷ, μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν. Οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς Κυρίου. (54) Οὐκ ὑφέσεις σεαυτὸν, ἔση δὲ ταπεινῶφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυτὸν ὀφθαλμοῦ. Οὐ λήψῃ βουλήν πονηρὰν κατὰ τὸν πλησίον σου. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ θράσος (55) Οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοπορεύσεις (56) Οὐ μὴ σοι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ ἐν ἀκαθαρσίᾳ τινῶν. (57) Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξας τινὰ ἐπὶ (58) παραπτώματι. Ἔση πραῖς, ἔση ἡσύχιος. Ἔση τρέμων τοὺς λόγους, οὐκ ἤκουσας. Οὐ μὴ μνησικαχῆς τῷ ἀδελφῷ σου. (59) Οὐ μὴ διψυχῆς, πᾶτερον (60) ἔσται, ἢ οὐ. Οὐ μὴ λάθῃς ἐπὶ ματαίῳ (61) ὄνομα Κυρίου. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου. (62) Οὐ φονεύσεις τέκνον ἐν φθορᾷ, οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. (63) Οὐ μὴ ἄρῃς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου, ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου, ἀλλ' ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον Κυρίου. Οὐ μὴ γένη ἐπιθυμῶν τὰ τοῦ πλησίον σου (64), οὐδὲ μὴ γένη πλεονέκτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναγραφῆς. (65) Τὰ συμβαινόντά σοι (66) ἐνεργήματα, ὡς ἀγαθὰ, πρόσδεξαι. (67) Οὐκ ἔση δίγλωσσος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγίς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ δίγλωσσία. Ὑποτάγησῃ Κυρίῳ, κυρίως ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ. (68) Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσει ἢ δοῦλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μὴ ποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· ὅτι ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλεῖσαι, ἀλλ' ἐφ' οὐς τὸ Πνεῦμα ἠτοίμασε. (69) Κοινωνήσεις ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου, οὐκ ἔρεις ἴδια· εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀφθάρτοις κοινωνοὶ ἐστε, πῶσα μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς; Οὐκ ἔση πρόγλωσσος· παγίς γὰρ στόμα θανάτου. Ὅσον δύνασαι, (70) περὶ τὴν ψυχὴν σου

Via igitur lucis hæc est: Si quis cupit pervenire ad prædñitum locum, suis operibus id consequi studeat. Cogitio itaque nobis data in hac via ambulandi ejusmodi est. Diliges Creatorem tuum, gloria afficies eum, qui redemit te a morte. Eris corde simplex et spiritu dives. Non adhærebis ad eos, qui incedunt in via mortis. Odio habebis perpetrare quod Deo non placet, odio habebis omnem simulationem. Ne derelinquas mandata Domini. Te ipsum non exaltabis, eris autem humilis. Non assumes tibi gloriam. Non capies malum consilium adversus proximum tuum. Non dabis animæ insolentiam. Non fornicaberis, non adulterium facies, pueros non corrumpes. Non ex te verbum Dei in quorundam impuritate exeat. Non accipies personam in arguendo cujuscumque lapsu. Eris mansuetus, eris quietus. Contremisces ad verba, quæ audisti². Fratri tuo ignoscas. Non ambigas, utrum futurum sit, necne. Ne assumas in vanum nomen Domini. Diliges proximum tuum plus quam animam tuam. Non interficies fetum in abortione, nec etiam interimes post natiuitatem. Ne auferas manum tuam a filio tuo, vel a filia tua; sed a pueritia docebis eos timorem Domini. Bona proximi tui non concupisces, nec eris avarus. Neque ex anima tua adhærebis superbis; sed cum justis atque humilibus ascriberis. Quæ tibi contingunt vexationes, tanquam bona admitte. Non eris inconstans nec bilinguis; laqueus enim mortis est lingua duplex. Subjicieris Domino [Deo], dominis vero, ut Dei imagini, in verecundia et timore³. Ne in amaritudine imperes ancillæ aut seruo tuo, qui in eundem sperant; ne forte non timeas Deum, qui super utrumque est, quoniam non venit vocare secundum personam⁴, sed secundum eos quos Spiritus præparaverit⁵. Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium; si enim in incorruptis consortes es, quanto magis in iis, quæ corrumpuntur⁶? Non eris lingua præceps; os enim

¹ II Cor. xii, 7. ² Isa. lxxvi, 2; Philip. ii, 12. ³ Ephes. vi, 5. ⁴ Ephes. vi, 9. ⁵ Rom. viii, 29, 30. ⁶ Act. iv, 32.

VARIORUM NOTÆ.

(52) Participium loco verbi finiti, ut supra c. 6, not. 15, col. 741.
(53) Eadem in *Const. apost.*, vii, 14.
(54) *Const. apost.*, vii, 8.
(55) *Const. ap.*, vii, 2.
(56) I. e. Evangelium prædicans, nulla parte morum sis impurus.
(57) *Const. apost.*, vii, 10.
(58) Ita resituo ex *Const. apost.*, ms. παραπτώματα.
(59) *Const. apost.*, vii, 41. Cfr. *Epist. I Clem. ad Cor. c. xi et xxiii, et Jac. i 8.*

(60) Sc. quod Deus promisit.
(61) Post ματαίῳ in ms. abundat et c.
(62) *Const. ap.*, vii, 3.
(63) *Ibid.*, 12.
(64) *Ibid.*, 4.
(65) *Ibid.*, 8.
(66) Operatio laboriosa, molestia.
(67) *Const. apost.*, ii, 6; vii, 4.
(68) *Const. apost.*, vii, 15.
(69) *Const. apost.*, vii, 12.
(70) Ita Dav., ms. ὑπέρ.

S. MATTHIAS APOSTOLUS

FRAGMENTA.

(Ex Clemente Alexandrino, *Strom.* lib. II, cap. 9; lib. III, cap. 4; Opp. tom. I, ed. Venet. 1757, in-fol.)

I.

Ταύτης δὲ (τῆς ἀληθείας) ἀρχὴ τὸ θαυμάσαι τὰ πράγματα, ὡς Πλάτων ἐν *Θεαιτήτῳ* λέγει· καὶ ΜΑΤΘΙΑΣ ἐν ταῖς *Παραδόσεσι* παλαιῶν· «θαύμασον τὰ παρόντα (1),» βαθμὸν τοῦτον πρῶτον τῆς ἐπέκεινα γνώσεως ὑποτιθέμενος.

Ejus autem (veritatis) est principium res admirari, ut dicit Plato in *Theaeteto*; et MATTHIAS adhortans in *Traditionibus*: «Admirare presentia,» eum esse primum gradum statuens ulterioris cognitionis.

II.

Λέγουσι γ' οὖν καὶ τὸν ΜΑΤΘΙΑΝ οὕτως διδάξαι· «Σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρῆσθαι, μηθὲν αὐτῆ πρὸς ἡδονὴν ἀκόλαστον ἐνδιδόντα· ψυχὴν δὲ αὐξεῖν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως.»

Dicunt itaque MATTHIAM quoque sic docuisse, «Cum carne quidem pugnare et ea uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem; augere autem animam per fidem et cognitionem.»

ADNOTATIO.

(1) Vetus est apud Clementem Alexandrinum in secundo Stromateo apostoli Matthiae dictum, in *Traditionibus*, quod *admirari* jubet *praesentia*, ac per ea nos gradatim ad ulteriorem, hoc est divinarum rerum, cognitionem attollere. Imo quia vox ipsa θαυμάζειν non *mirari* solum, sed etiam *discere*, ac *discipulum esse* significat, ut grammatici docent, et inter eos Hesychius, his velut magistris ac doctoribus, ad Dei notitiam proficere, ac sic tanquam in ludo quodam et schola divinae contemplationis, in hac rerum universitate versari nos volebat apostolus. Tritum illud est usu scriptorum omnium, ac sermone communi, quod magnus ille praedicabat Antonius: grandem esse librum mundum hunc, in quo, velut antiquarii periti manu, pulcherrimis litterarum notis auctoris ipsius ornamenta descripta sunt. In *pulchritudine caeli et terrae* (ait auctor Epistolae ad Demetriadem, quae est inter Ambrosianas 33): *quaedam sunt paginae, ad omnium oculos semper patentes, et auctorem suum nunquam tacentes, quarum protestatio doctrinam imitatur magistrorum, et eloquia Scripturarum.* Atque, ut Facundus Hermianensis libro XII scribit, *Sicut nobis ad rerum significationem verba sunt data, sic omnipotens Deus, cujus potestati subjecta sunt omnia, et cujus sapientia singulariter novit in usum doctrinae etiam voluntarios nescientium motus convenienter aptare, quaecunque res voluerit, actu creaturae suae significat.*—*Quemadmodum igitur, ut Augustini verbis absolvam, si litteras pulchras alicubi inspiceremus, non nobis sufficeret laudare scriptoris articulum, quomodo eas pariles, aequales, decorasque fecit, nisi etiam legerimus, quid nobis per illas indicaverit: ita Dei opus quantum inspicit, delectatur pulchritudine operis, ut admiretur artificem; qui autem intelligit, quasi legit.* Hoc est: θαυμάζειν τὰ παρόντα. non otiosum spectatorem et admiratorem esse, sed docilem, intelligentemque discipulum. — PETAVIUS, *Theologica Dogmata*, t. III, *De officio vi dierum*, p. 221.

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

SENTENTIA BREVIS

QUAM

SUB NOMINE BARTHOLOMÆI APOSTOLI AFFERT S. DIONYSIUS AREOPAGITA.

(*De mystica theologia*, cap. 1, Opp. tom. I, ed. Corderii, Venetiis, 1735. in-folio, pag. 544.)

Οὕτω γοῦν ὁ θεῖος ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ φησι « καὶ πολλὴν τὴν θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον πλατὺ καὶ μέγα, καὶ αὐθις συντετμημένον. »

Hac utique ratione divus BARTHOLOMÆUS ait « et copiosam esse theologiam et minimam; atque Evangelium amplum et magnum, et rursus concisum. »

CORDERII COMMENTARIUM

Hac utique ratione D. Bartholomæus. Unde colligitur, sanctorum Bartholomæum aliqua etiam theologica scripsisse, uti et alios apostolos verosimile est, de rebus ac quæstionibus divinis per epistolam pro occasione interrogatos, de iisdem verba saltem scripto respondisse, et sublimissima, quæ ex ipso Deo hauserant oracula, tradidisse, quæ aliquandiu, uti solent epistolæ, asservabantur, et Catholicis communicabantur, sed postmodum temporum injuriis interciderint. Ait *et copiosam esse theologiam*, id est fusam, qua parte videlicet ex creaturis ut effectis, tanquam a posteriore, ut aiunt philosophi, in creatoris ac causæ primæ notitiam devenitur, quæ quidem pars est theologiæ demonstrantis, vel certe qua parte symbolica est, quæ teste Dionysio cap. seq. longe fusissima existit: *et minimam*, id est brevissimam, qua parte nimirum mystica est, ut ibidem Dionysius explicat; vel certe quia Deus a priori indemonstrabilis est, ut carens. *Atque Evangelium amplum et magnum*, scilicet propter rerum quas continet amplitudinem et granditatem, *et rursus concisum* seu contractum, id est (ut ego quidem interpretor) mole quidem exiguum, sensu autem et perfectione maximum. Unde Apostolus (*Rom. ix, 28*) appellat verbum abbreviatum, utpote continens brevissimum fidei et dilectionis præceptum, quod pro cunctis sinuosæ legis cæremoniis successit. Ita Anselmus et Œcumenius. Vel quia continet Verbum incarnatum, ad hominīs usque naturam abbreviatum et exinanitum, quod salvas fecit reliquias Israël.

ANACLETUS PAPA

NOTITIA

(Ex *Libro pontificali* Damasi papæ, ap. *Mansi, Concil.*, I, 597.)

Anacletus (1) natione Græcus[†] ex patre Antiocho, sedit annos novem, menses tres [*cod. Luc.* duos], dies decem; fuit autem temporibus Domitiani (2), a consulatu Domitiani decimo et Sabini, usque ad Domitianum decimo septimo (3) et Clementem consules. Hic memoriam beati Petri construxit et composuit (4), dum presbyter factus fuisset a beato Petro, seu alia loca, ubi episcopi reconderentur sepulturæ: ubi autem et ipse sepultus est in pace, juxta corpus beati Petri, tertio Idus Julii. Hic fecit ordinationes duas [*juxta Platinam*, unam] per mensem Decembrem, presbyteros quinque, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero sex. Et cessavit episcopatus dies XIII.

[†] De Athenis.

NOTÆ.

(†) *Anacletus*. Post interregnum quatuor mensium et decem dierum, anno Christi 103 [102], Trajani imperatoris IV, tertia die mensis Aprilis, Anacletus multis rebus præclare gestis celeberrimus, Christianæ religionis summum pontificatum adeptus, Clementi per martyrium sublato subrogatur. Quod *Liber pontificalis* in Vita Clementis episcopatum Romanæ Ecclesiæ viginti diebus et uno cessasse scribit, vix est credibile, cum tam brevi temporis spatio martyrium Clementis, Chersoneso trans Pontum sita, Romam nuntiari non potuerit. Baron. anno 102, num. 2, et seq. anno, num. 2. Unde acciderit quod Anacletus a Tertulliano Clementi antepontatur, ab Epiphonio autem hæresi 27 plane omittatur, supra diximus in adnotationibus ad Vitam Clementis. Sev. BINUS.

(2) *Fuit autem temporibus Domitiani*. Mira *Libri pontificalis* varietas et repugnantia: cum supra Cleumentem Anacleti prædecessorem tertio anno Trajani e vita sublatum esse scripserit, Anacletus non sub Domitiano, sed verius sub Trajano sedisse potuit. Id.

(3) *A consulatu Domitiani x et Sabini usque ad consulatum Domitiani xvii*. Novus error auctoris. Si Anacletus sub adnotatis consulibus pontificatum tenuit, eum Clementem antecessisse, imo simul eum Cleto et Clemente sedisse oportuit. Nam decimus Domitiani consulatus cum anno Christi 86 [84], Domitiani imperatoris III coincidit. Decimus septimus vero ejusdem consulatus cum anno Christi 94 [92], Domitiani imperatoris XI concurrat.

Cum igitur Clemens, hujus Anacleti prædecessor, anno III Trajani imperatoris vita simul et pontificatu defunctus sit, ut præter auctorem hujus libri, Hieronym. et Euseb. locis supra dictis testantur, non video qua ratione dici possit Anacletum ante imperium Trajani pontificiam sedem administrasse. Id.

(4) *Hic beati Petri memoriam construxit atque composuit*. Per memoriam beati Petri intellige quamdam ædificii structuram ab Anacleto, dum adhuc presbyter esset, in Vaticano extructam, quam olim antiquitas usitatius ecclesiam nominare consuevit. Nam et August. *De civit. Dei* lib. XIII, c. 10: *Nos, inquit, martyribus nostris non templum, sicut diis, sed memoriam, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus*. Has merito Caius antiquus theologus, qui tempore Lephyrini pontificis claruit, teste Eusebio lib. III *Historiarum*, 24, tropæa appellat: quippe quæ victorias apostolorum de subactis hostibus repræsentent. Verba illius apud Eusebium prædicto loco hæc sunt: *Ego apostolorum tropæa perspicue possum ostendere: nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in viam quæ Ostiensis dicitur, te conferre, tropæa eorum qui istam Ecclesiam suo sermone et virtute stabilierunt, invenies*. Hanc insignem claræque memoriam a turbine persecutionis non fuisse dejectam, sed majore potius in dies singulos gloria auctam, omnem admirationem superat. Baron. anno 106, n. 2 et 3. Magdeburg., qui hanc ob causam Anacletum reprehendunt, a Bellarm. lib. IV *De Roman. pontif.*, c. 8, de calumnia notantur. Id.

ANACLETI ROMANI PONTIFICIS

EPISTOLÆ ET DECRETA ⁽¹⁾

(MANSI, Concil., t. I, pag. 398.)

EPISTOLA (2) PRIMA.

¹ De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et cæterorum et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.

ANACLETUS, servus Christi Jesu, in sede apostolica Domino serviens, episcopis omnibus, et cæteris cunctis fidelibus, qui cœqualem nobiscum sortiti sunt fidem, gratia vobis et pax atque consolatio multiplicentur a Domino in sæcula.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in cælis, in vobis, qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore norissimo: in quo exsultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, ut probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur², si tamen in tribulationibus experti, probati inveniamini. Patientes estote, dilectissimi, quia patientia probationem operatur, probatio vero spem, spes autem non confundit³. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter serens, donec accipiat temporaneum et serotinum⁴. Si agricolæ hæc patienter ferunt pro temporalibus fructibus, quanto magis vos pro æternis patientes esse

debetis? Estote ergo patientes, et confirmate corda vestra⁵, ut adveniente iudice Christo, læti et probati esse valeatis. Nolite ingemiscere in alterutrum, ut non judicemini. Ecce iudex ante januam assistit. Exemplum accipite, charissimi, laboris et patientiæ prophetas, qui locuti in nomine Domini sunt. En beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors et miserator Dominus est⁶. Tribulationes vestras audivimus (3), fratres, tam per nostros⁷, quam et per aliorum⁸ apocrisarios, super quibus valde dolemus, vobisque compatimur, et auxilium ferre (prout ipse largitus fuerit, qui pro nobis non solum tribulatus, sed etiam passus est) parati sumus. Nolite mirari, charissimi, qui persecutiones patimini, quasi novi vobis aliquid contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudentis exsultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis; quoniam quod est honoris, gloriæ et virtutis Dei, et qui est ejus spiritus, super vos requiescit. Nemo autem vestrum patiat quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut Christianus, non erubescat: glori-ficet autem Deum in isto nomine: quoniam tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei. Si autem a nobis primum; quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si vix justus salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? Itaque et hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fidei Creatori commendent

¹ De oppressione et laceratione Christianorum; et quod Ecclesia navi comparetur; atque de cæteris ibi insertis negotiis; omnibus episcopis scripta. Ita ms. Collectionis Isidori in bibliotheca collegii Parisiensis Soc. Jesu, e quo sunt hæc variantes lectiones. ² 1 Petr. 3, 3-7. ³ Rom. v, 4, 5. ⁴ Jac. v, 7. ⁵ Ibid., 6. ⁶ Ibid., 9-11. ⁷ vestros. ⁸ notanda vox.

(1) Has epistolas non ausus est Bellarminus indubitatas affirmare, nec negat in eas aliquos errores irrepisse. Eruditus vero catholicis videntur suppositæ. MANSI

(2) Epistola. Anacletum duas decretales epistolas, omni sapientia plenas conscripsisse, vetustum quoddam exemplar manuscriptum Libri pontificalis testatur: quod ubi sit, et unde acceptum fuerit, vido Turrianum cap. 20, lib. v, contra Magdeburgenses: a novatoribus magna cum injuria redargui, ideo quod Clementem antecessorem suum nominet, patet

ex iis quæ de numero ac ordine pontificum sibi succedentium diximus supra in notis ad Vitam Clementis. SEV. BINUS.

(3) Tribulationes vestras audivimus. Nota contra novatores quod Anacletus de rebus horum temporum, verbi gratia, de persecutionibus patienter exemplo Christi ferendis, scribat; adeoque hæc epistolæ decretales immerito reprehendantur ac rejiciantur, quasi in his nulla mentio fiat rerum hoc tempore gestarum. Ib.

*animas suas in beneficiis*¹⁰. Nam, ut ait beatus Clemens antecessor noster¹¹, similis est omnis Ecclesie status navi magnæ, quæ per undosum pelagus diversis e locis et regionibus viros portat¹², ad unam potentis regni urbem properare cupientes. Sit ergo navis auctor hujus, Dominus ipse omnipotens Deus: gubernator vero sit Christus: tum deinde præretæ officium episcopus impleat: presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum locum teneant: hi qui catechizant, nautologis conferantur: epibatis autem, totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur. Ventorum vero varietates et turbinum, diversis tentationibus conferantur: persecutiones, tribulationes sive pericula, fluctibus exæquentur. Terreni vero spiritus, qui vel detorrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum, seu pravæ doctrinæ verba doceantur¹³. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus sæculi sunt iudices, et qui pericula minantur ac mortes. Dithalassa¹⁴ vero loca, quæ duplicibus undæ fallacis æstibus verberantur, dubiis mente, et de repromissionum veritate nutantibus, conferantur, atque his qui irrationabili fidem nostram ratione discutunt. Hypocritæ vero et dolosi, piratis similes habeantur. Jam vero rapidus vortex, et tartarea Charybdis, et saxis Hlisa naufragia, ac mortiferæ submersiones, quid aliud æstimandæ sunt, quam peccata? Restat igitur, ut hæc navis cursu prospero tuto possit portum desideratæ urbis intrare, ita Deo precem fundere navigantes, ut mereantur audiri.

I.

De iis qui sacerdotes accusant.

Audimus, fratres, quod quidam detrahunt, et accusant sacerdotes Dei, cupientes eos damnari, non intelligentes forsitan, quod injuria sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice funguntur. Nec hoc aspiciunt, quod B. Petrus princeps apostolorum, instructor noster, ait: *Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile*¹⁵, *sine dolo lac concipiscite, ut in eo crescatis in salutem*¹⁶. Et Dominus per Prophetam inquit: *Qui vult vitam diligere, et videre dies bonos, coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum*¹⁷, etc. Qui autem ista transgrediuntur, pro-

A secto transgressores legis Dei et contemptores, atque inobedientes ejus præceptis existunt. Unde et B. Jacobus apostolus ait: *Si diligitis proximos sicut vos ipsos, benefacitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguit a lege, quasi transgressores*¹⁸, etc. Et beatus prædecessor noster Clemens vir apostolicus, et spiritu Dei plenus, una cum reliquis sanctis collegis suis statuit, dicens¹⁹: *Accusandi vel testificandi licentia denegetur his qui Christianæ religionis et nominis dignitatem, et suæ legis vel sui propositi normam, aut regulariter prohibita neglexerint. Transgressores enim sponte legis suæ, ejusque violatores et recedentes, apostatæ nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam, non in accusatione recte agentium, aut testimonio suscipiendus; quia vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Quicumque autem, ut ait apostolus Jacobus, totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est reus omnium. Qui enim dixit: Non mæchaberis; dixit et: Non occides. Quod si non mæchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis. Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. Judicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam. Superexaltat autem misericordia judicium*²¹. Et Dominus ait: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat*²². Et multa talia, horumque similia. Nemo enim, inquit Apostolus, nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, et revixit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Dei²³. Scriptum est enim: *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi slectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*²⁴. Scimus enim, quia multum²⁵ derogatio prævalet, quando derogator creditur fide dignus. Ideo, fratres, variis detractoribus et accusationibus non oportet²⁶ labefactari iudices et primates Ecclesie (4), sed magis apostolorum et doctorum regulis informari (5) ac roborari. Unde justum est, omnes in universo Romanorum orbe doctores legis, ea quæ legis sunt recte sapere et operari, et non regulas nascentis Ecclesie con-

¹⁰ I Petr. iv, 12-19. ¹¹ In epistola I ad Jacobum.

annis post Anacletum vixit.

¹² dicantur, ducantur. ¹³ verba sunt interpretis Rufini, qui trecentis

¹⁴ I Petr. ii, 1, 2. ¹⁵ Psal. xxxiii, 13, 14. ¹⁶ Jac. ii, 8, 9. ¹⁷ In epist. sua I, ad Jacobum sententiahter;

iii, q. 4, *Beatus prædecessor*. Et in Decr. Ivo, lib. iv. ¹⁸ Anianus lib. xvi, const. 1, tit. 7. ¹⁹ Jac ii,

10-13 ²⁰ Ezech. xviii, 32. ²¹ Rom. xiv, 7-10. ²² Ibid., 11-13. ²³ Tripartitæ hist. iii, 8, hæc verba

leges. Felix ii, epist. 1, eadem usurpat. ²⁴ Damasus ep. ad episcopos Illyrici, apud Theod. et Soz. scripta

ex Romano concilio.

(4) *Accusationibus non oportet labefactari primates Ecclesie*. Vide quæ dicimus in notis ad canon. apostol. 74. SEV. BIXIUS.

(5) *Apostolorum regulis informari*. Canones apostolorum, 54, 75 et 74 intelligit. Ib.

fundere, aut fidem, aut doctrinam apostolorum variis maculare doctrinis, nec fratres infestare.²⁷ ²⁸ Si autem omnia in hoc sæculo vindicata essent, locum divina judicia non haberent.²⁹ Supervacuis enim ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare. Ideo si aliquis putat, se Deo in hoc placere, quod servos suos accusat; et ut meliores fiant, dicit se hoc agere; in vanum laborat, et plus invidiæ stimulis agitatur, quam charitatis: quoniam gratiæ plenitudo adjectione non indiget, nec ulla requirit commendationis augmenta.³⁰ Erigit ergo doctores conscientia sua, et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.³¹ Datam enim scimus Satanæ potestatem, ut servos Christi cribraret: ut quod de tritico inveniri posset, horretis ingereretur: et quod de paleis, ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dari vobis regnum* ³². Venit inter vos gladius perfidorum, ut marcida Ecclesiæ membra reseccaret, et ad cœlestem gloriam sana reduceret. Quos habet Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscantur ³³. Scimus autem multos ob id infestare doctores, ut eos perdant, et propriæ voluntatis placita adimpleant. Non propterea tamen doctores (in quantum vires suppetunt) a recta æmulatione et bona intentione recedere debent, scientes, quia *beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* ³⁴. ³⁵ Nihil autem illo est pastore miserius, qui luporum laudibus gloriatur. Quibus si placere voluerit, atque ab his amari delegerit, erit hinc ovibus magna pernicies. Nullus ergo pastorum, placere lupis et gregibus ovium potest.³⁶ Perdit enim laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus.³⁷ Sicut artium in suo quoque opere invenitur mater instantia, ita noverca eruditionis est negligentia. Nullus ergo præjudicium alteri faciat, neque quod sibi fieri non vult, exercent. Nemo dictam de aliquo inveniat,³⁸ quod in ejus actibus non agnoscat. Ego autem labefactatam non solum quietem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et rumorum procellis agnosco. Potens est Di-

A vinitas immensa³⁹, tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Et quid aliud, si Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, et apostoli passi sunt, sequentes ejus exemplum, et reliqui patres, nisi ut sequamur tam doctrinam eorum quam exemplum, et patiamur adversa pro Christo, et cum patribus atque cum fratribus crucem portemus, eorumque tribulationibus compatiamur, ut Christi veri discipuli inveniamur, qui dixit: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* ⁴⁰ et reliqua? ⁴¹ Præsumptio est, si dominorum beneficia famuli non sequantur. Obsequium ergo æstimandum puto, quod pariturus impendo. Quid est enim, quod plus creditur filii vocabulum valere, quam obsequium, et non quaeritur, quid in amoris lance promoveas, sed quale ad præjudicium æstimanti nomen apponas, cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibeat quod vocatur? Ego vero nolo errore meo alienas culpas asserere, ut factum, quod doleo ⁴², admisisse convincar. *Odisti*, inquit Dominus per Prophetam, *omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus; ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adoraboque in templo sancto tuo in timore tuo. Domine, deduc me in justitia tua propter inimicos meos, dirige ante faciem meam viam tuam. Non est enim in ore eorum rectum* ⁴³, *interiora eorum insidiæ. Sepulcrum patens guttur eorum, linguam suam lenificant. Condemna eos, Deus, decidant a consiliis suis: juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos, quoniam provocaverunt te. Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum laudabunt. Et protege eos, et lætabuntur in te, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices justo. Domine, ut hasta* ⁴⁴ *placabilitatis coronabis eum* ⁴⁵. Deo enim sacrificantes perfecte, non debent vexari, sed portari ⁴⁶, consolari, atque ab omnibus venerari.

II.

Ut episcopus Deo sacrificans testes secum habeat.

D Ipsi autem, quando Domino sacrificant (6), non

²⁷ Luc. cod. inserit hic hunc titulum: *Item de ea re Anacletus in prima epistola ita ait: Si, etc.* ²⁸ vi, q. 1. *Si omnia in.* ²⁹ Ennodius 11, 22, et dict. 9. Et hic enim incipiunt Ennodiani centones fraudis atque imposturæ manifestissimi indices. ³⁰ *Erigunt ergo doctores conscientiam suam; vel Erit ergo doctoris.* ³¹ Enn. 11, 14. ³² Luc. xii, 32. ³³ *cognoscitur*, habet editio Ennodii a Sirmondo accurata, p. 58, dist. 43. *Scimus autem multos.* ³⁴ Matth. v, 10. ³⁵ Dist. 58. *Nihil illo.* ³⁶ Enn. dict. 8. ³⁷ Idem et 11. ³⁸ Enn. iv, 9 et 24. ³⁹ *immensa tempestatis* ita ms. et Sirmondi editio, p. 126. ⁴⁰ Matth. xvi, 24; Luc. ix, 23. ⁴¹ Enn. ex libri iv, 4, 8, 19, epistolis. Obiit vero Ticinensis ille ep. an. Chr. 521, Valerio consule. ⁴² *ut quod factum doleo*, habet editio Sirmondi, p. 122, atque hæc vel sola ex Ennodio facta imposturam cuius cordato detegunt. ⁴³ Ex vers. Hieronymi qui posterior Anacleto trecentis annis. ⁴⁴ *scuto.* ⁴⁵ Psal. v, 7-13. ⁴⁶ Quam absunt hæc a præcedentibus Ennodii laciniis!

(6) *Ipsi autem, quando Domino sacrificant.* Confirmatur apostolica constitutio ista, qua præcipitur, ut episcopi solemnioribus diebus cum ministerio multorum altari astantium et inservientium solenni sacrificium Deo offerant, ipsique ministri

omnes post absolutum sacrificium communicent, nisi ex rationali et justa causa excusentur. Vide quæ dicimus in notis ad canones apostolorum 9 et 10. lb.

soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Domino perfecte in sacratis Deo sacrificare locis probentur. Ait namque auctoritas legis diviniæ: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus*⁸⁷.

⁸⁸ Episcopus Deo sacrificans, testes (ut præfixum est) secum habeat, et plures quam alius sacerdos. Sicut enim majoris honoris gradu fruitur, sic majoris testimonii incremento indiget. In solemnioribus quippe diebus, aut septem, aut quinque, aut tres diaconos, qui ejus oculi dicuntur, et subdiaconos atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induti vestimentis, in fronte et a tergo, et presbyteri e regione dextra lævaque, contrito corde et humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malevolis hominibus, et consensum ejus præbeant sacrificio. Peracta autem consecratione, omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim et apostoli statuerunt (7), et sancta Romana tenet Ecclesia. *Servite, inquit Dominus per prophetam David, in timore, et exultate ei cum tremore*.⁸⁹ *Adorats pure, ne forte irascatur, et pereatis de via*.⁹⁰ Ille enim non perit de via, qui recte graditur, et præcepta custodit majorum.

Doceri ergo omnes oportet, qui Domini sacerdotio funguntur, ut et cæteros instruant et sibi proficiant. Scriptum est autem: *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*⁹¹. Et alibi: *Populus autem sciens Deum suum, obtinebit, et faciet, et docti in populo docebunt plurimos*⁹². Ipsa enim Veritas per se infert et dicit: *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me*⁹³.⁹⁴ Ille procul dubio scandalizatur in Deum, qui recte non docet, et qui ejus scandalizat episcopum vel sacerdotem. Impie namque agentes, sunt impii, neque intelligent omnes impii, porro docti intelligent. *Omnes enim invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*⁹⁵. *Notite, inquit Joannes apostolus, omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt; quoniam: pseudoprophetae exierunt in mundum*⁹⁶. Et idem ipse alibi ait: *Vos quod audistis ab initio, in vobis persneat. Si in vobis permanserit quod ab initio audistis, et vos in Filio et Patre manebitis. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est vobis vitam æternam*⁹⁷. *Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et unctio quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium. Et sicut docuit vos, manete in eo. Et nunc, filioli, manete in eo, ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in*

*A adventu ejus. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est*⁹⁸. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis quia ille apparuit, ut peccata tolleret, et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat: et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est.*

^B *Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum: quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter hoc occidit eum, quoniam operu ejus maligna erant, fratris autem justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, qui diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte: omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille pro nobis animam suam posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suademus cordi nostro. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea que sunt placita coram eo, facimus. Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, ut diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus in illo manet, et ipse in eo. Et in hoc scimus, quoniam manet in vobis de spiritu quem dedit nobis*⁹⁹.¹⁰⁰ Et sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonus, justus, patiens, atque

⁸⁷ Deut. xii, 13. ⁸⁸ De consecr. dist. 1, Episcopus Deo sacrificans. ⁸⁹ ex Hieronymiana versione. ⁹⁰ Psal. ii, 11, 12. ⁹¹ Dan. xii, 3. ⁹² Dan. xi, 33. ⁹³ Matth. xi, 6; Luc. vii, 23. ⁹⁴ Distin. 95. *Ille procul dubio.* ⁹⁵ I Petr. v, 5. ⁹⁶ I Joan. iv, 1. ⁹⁷ nobis, vita æterna. ⁹⁸ I Joan. ii, 24-29. ⁹⁹ I Joan. iii per totum. ¹⁰⁰ S. Ambr. lib. De dignitate hominis, c. 3.

(7) Sic enim et apostoli statuerunt. Canone 9 et 10. SKV. BINIUS.

mitis et misericors, et cætera sanctarum virtutum insignia, quæ de eo leguntur : ita homo creatus est, ut charitatem haberet, ut bonus esset et justus, ut patiens atque mitis, mundus et misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propior est Deo et major est, ac sui conditoris gerit similitudinem. Si vero, quod absit! aliquis per devia vitiorum et divortia criminum, ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degeneraberet, tunc flet de eo quod scriptum est : *Et homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* ⁶⁰. Qui major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus et conditor? De quo legitur : *Dominus regnavit, decorem indutus est* ⁶¹; id est omnium virtutum splendore, et totius bonitatis decore ornatus. Vel quod majus homini potest esse dedecus, aut infelicior miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem et irrationabilem brutorum jumentorumque similitudinem delabatur? Quapropter quisque diligentius attendat primæ conditionis suæ excellentiam, ut venerandam sanctæ Trinitatis in se ipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus est, nobilitatem ⁶² morum, executionem virtutum, dignitatem meritorum habere contendat; ut quando apparuerit qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit.

Omnis ergo homo, qui ad imaginem Dei factus est, illum debet imitari, cujus ad imaginem conditus est : illius debet sequi vestigia, qui eum ad imaginem sui condidit. Consiliarium vero ac protectorem meliorem reperire non poterit, quam illum qui eum ad imaginem sui condidit, qui eum pretioso sanguine suo redemit, et propter eum homo fieri non est dedignatus. Quem procul dubio inveniet, si in eum totam spem suam, juxta Psalmistæ vocem, projecerit. Ait namque ⁶³ : *Projice super Dominum charitatem tuam, et ipse te enutriet, nec dabit*

in æternum fluctuationem justo ⁶⁴. ⁶⁵ Omnis enim homo in sua causa deficiens, et in suis hæsitans consiliis, quærit sibi amicum fidelem, in cujus consiliis confidat, qui in suis diffidebat : et talem fiduciam habet in illo, ut omne secretum sui pectoris ei pandat et aperiat. Quid dulcius est quam ut habeas illum ⁶⁶, cum quo omnia possis loqui ut tecum? Si ista cum hominibus flunt, quanto magis cum Deo hoc est agendum, qui omnes vult salvos fieri, et neminem perire? ⁶⁷ Nam si veraciter Deum credimus, eumque diligimus ut debemus, et proximos sicut nosmetipsos, in eum quoque totam spem projecimus nostram; ipse nos eripiet et consolabitur. Et sicut per angelum suum, Habacuc prophetam cum prandio in lacum leonum ad Danielelem vatem misit ⁶⁸, et Philippum, unum de septem diaconibus, ad eunuchum ⁶⁹, ita dabit nobis consolationem et liberationem. Hæc sectamini, charissimi, et nulli unquam nocete. Fratres estis, invicem vos diligite, ut veri Domini discipuli effici mereamini. Nam qui rancida corda virorum ⁷⁰ inficit, malitiam inter homines spargit : et qui detrahit fratri suo, homicida est. ⁷¹ Et qui abstulerit aliquid patri vel matri, dicitque hoc peccatum non esse, homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit : mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo spiritualiter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiæ rapit, aufert vel fraudat, homicida est, atque homicida ante conspectum justi judicis esse deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur : qui autem pecuniam vel res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit. ⁷² Privilegia enim ecclesiarum et sacerdotum, sancti apostoli, jussu Salvatoris, intemerata et inviolata omnibus decreverunt manere temporibus.

III.

De peregrinis et provincialibus judicibus.

Leges Ecclesiæ apostolica firmamus auctoritate, et peregrina judicia submovemus (8). Unde et Dominus mentionem faciens Lot, per Moysen loquitur,

⁶⁰ Psal. XLVIII, 13. ⁶¹ Psal. XCII, 1. ⁶² nobilitate, etc. in ms. Just. et in edit. Ambrosii. ⁶³ ex Hier. ⁶⁴ Psal. LIV, 23. ⁶⁵ Eangith. abbatissa in ep. ad S. Bonifacium archiep. Moguntinum qui obiit anno 754. Cicero *De amicitia*, Martinus Bracarenensis, et alii. ⁶⁶ Ms. *quam habere illum*. ⁶⁷ I Tim. II, 4. ⁶⁸ Dan. XIV. ⁶⁹ Act. VIII. ⁷⁰ *vivorum*. Ita ms. ⁷¹ Bonifacius ep. 15, ad Ethibaldum 12, quæst. 1. *Qui abstulerit*. Et partim ibidem c. *Qui Christi pecunias*. Et in decr. Lucii papæ, XVII, quæst. 4. *Qui rapit*. Et in decr. Lucii papæ XXV, quæstione 2, *Privilegia ecclesiarum et sacerdot*. Et III, quæstione 6, *Leyes ecclesiarum*. ⁷² Vide Hincm. lib. LV, c. 15, et *Dial. de statu Ecclesiæ*. ac concil. Carisiacense an. 856.

(8) *Peregrina judicia submovemus*. Christus Dominus, qui fuit rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech, in Ecclesia regale sacerdotium instituit, apostolis eorumque successoribus episcopis regendi et judicandi potestatem contulit : ideoque hac epistola sua Anacletus pontifex, doctrinam S. Paul. I ad Cor., cap. VI, secutus, recte decernit, ne Christiani ethnici alicujus aut infidelis judicis

tribunal adeant, litiumque suarum discussionem, judicium ac definitionem petant. Qua lege politicum imperium a Deo bene institutum non tollitur, sed Ecclesiæ dominio ac potestati subicitur. Vide Baron. an. 57, num. 24 et seqq. usque ad 42. Bellarm. *De Rom. pont.* lib. V, c. 4 et seqq. lb.

dicens : *Ingressus es quidem, inquit, ut advena, nunquid ut iudices* ⁷³ ? ⁷⁴ Unaquæque provincia tam juxta Ecclesiæ quam juxta sæculi leges, suos debet justos et non iniquos habere iudices, et non externos, nisi apostolicæ sedis hujus decreverit auctoritas, quatenus quicumque causam habuerit, apud suos ⁷⁵ iudices judicetur; et non ad alienos, causa vagandi, stimulante protervia, suam despiciens patriam, transeat, sed ad ⁷⁶ duodecim ejusdem provinciæ iudices, ad quorum iudicium omnes causæ civitatum referuntur, deferatur negotium. Si autem fuerit ecclesiasticum apud episcopos (interveniente primatate), siquidem major causa fuerit : si vero minor, metropolitano; si vero fuerit sæculare, apud ejusdem ordinis viros, iudicio tamen episcoporum; cum Apostolus privatorum Christianorum causas magis ecclesiis deferri, et ibidem sacerdotali iudicio terminari voluit ⁷⁷.

IV.

Ut oppressus iudicio sæcularium appellet iudicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicam referendis.

⁷⁸ Omnis enim oppressus, ⁷⁹ libere sacerdotum (si voluerit) appellet iudicium, et a nullo prohibeatur, sed ab his fulciatur et liberetur. Si autem difficiles causæ, aut majora negotia orta fuerint, ad majorem sedem referantur. Et si illic facile discerni non poterunt, aut juste terminari, ubi fuerit summorum congregata congregatio, quæ per singulos annos bis fieri solet (9), et debet; juste et Deo placite coram patriarcha aut primatate ecclesiastico, et coram patricio ⁸⁰ sæculari ⁸¹ iudicentur negotia in commune. Quod si difficiliore ortæ fue-

rint questiones, aut episcoporum vel majorum iudicia, aut majores causæ fuerint; ⁸² ad sedem apostolicam (si appellatum fuerit) referantur (10); quoniam apostoli hoc statuerunt (11) jussione Salvatoris, ut majores et difficiliore questiones, semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem apostolorum Petrum : *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* ⁸³, et reliqua. Sit ergo, fratres, constantia vestra adversus contentiones eorum qui adversa sapiunt, et non quæ Dei sunt sapiunt, et erit fortior petra constantia vestra, sicut scriptum est : *Ne timueritis ab his, neque terreamini a facie eorum qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere* ⁸⁴. *Quod autem in aure auditis, prædicite in lumine, illum timentes qui potest animam et corpus occidere et mittere in gehennam* ⁸⁵. *Fratres mei, in carne ambulantes, non secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo, ad destructionemmunitionum, consilia destruentes, et omnem exaltationem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem cogitationem, et in obsequium Christo perducentes* ⁸⁶. *De cætero, fratres, confortamini in Domino, et in potentia fortitudinis ejus* ⁸⁷, ut pax vobis multa et gratia a Deo et Domino nostro Jesu Christo ministretur. Amplectimur et osculamur, ac si præsentem, charitatem vestram, in unitate spiritus, in vinculo pacis et charitatis Christi. Propter quod, charissimi, expectantes, satagite immaculati et inviolati inveniri in pace, et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitramini, ⁸⁸ sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vo-

⁷³ Genes. xix, 9. ⁷⁴ III, quæst. 6, *Unaquæque provincia*. ⁷⁵ Codex. Theod. lib. 11, tit. 4, const. 2, q. 6. ⁷⁶ Conc. Carthag. xi, 40. ⁷⁷ I Corinth. vi. ⁷⁸ III, quæst. 6, *Omnis oppressus*. ⁷⁹ Lib. 1, Col. tit. 4, const. 8 et 9. Conc. Colon. 887. ⁸⁰ Vide Ant. Augustinum in notis ad coll. Hadr. c. 9, ubi præside reponit. ⁸¹ ms. *sæcularia*. ⁸² Innoc. I, ep. xi, cap. 3. ⁸³ Matth. xvi, 18. ⁸⁴ Luc. xii, 4. ⁸⁵ Matth. x, 28. ⁸⁶ II Cor. x, 3-5. ⁸⁷ Ephes. vi, 10. ⁸⁸ Hæc similesque passim occurrentes lætitiæ e bibliis descriptæ longe absunt a stylo Anacleti, alteriusve Romani pontificis.

(9) *Quæ per singulos annos bis fieri solet.* Juxta apostolorum legem ac consuetudinem : de qua vide canon. apostol. 38. Sev. BINIUS.

(10) *Majores causæ... ad sedem apostolicam referantur.* Hoc Anacleti decretum bene et juste latum esse ex eo patet, quod universale et legitimum Sardicense concilium canone 4 et 7, plane idem constituerit : quodque Gelasius in epistolis ad Faustum et ad episcopos Dardaniæ scribat, secundum canones fieri, quod totius Ecclesiæ appellationes ad Romanæ sedis examen deferantur, ab ipsa autem appellare nemini permittatur. Hanc appellandi consuetudinem antiquissimam esse S. Leo, epistola 89. testatur, et antiquissimorum ad sedem Romanam appellantium exempla confirmant. Marcion enim ab episcopo in Ponto excommunicatus, ut a Romano pontifice absolveretur, Romam venit. Epiphanius hæres. 42. Fortunatus et Felix in Africa a Cypriano, Basilides in Hispania, depositi, ad Corneliolum et Stepuanum Romanæ Ecclesiæ pontifices appellaverunt.

D Cyprianus libro primo, epistola 3 et 4. Athanasius ab orientalibus depositus, ad pontificem appellavit, et ab eo restitutus est. Sozomenus lib. 11, cap. 7. Plura vide apud Bellarm. lib. 11, *De Roman. pontif.* cap. 21. Id.

(11) *Quoniam apostoli hoc statuerunt.* Hanc apostolorum constitutionem Clemens I. in *Const.* c. 43, ex interpretatione Turriani, ex Bovii interpretatione autem c. 49, recenset his verbis : *Præclara Christiani laus est, cum nullo habere negotium. Quod si ex aliqua vexatione et tentatione alicui lis oriatur, curet ut ea transigatur, etiamsi detrimentum pati debeat; nec ad ethnicum iudicium accedat, sed nec patiat mundanos magistratus de nobis jus dicere : nam per illos diaboles servos Dei vexat, et nobis notam inurit, quasi nos habeamus nos unum sapientem, qui possit inter partes jus administrare et controversias componere.* Id.

his, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de A
his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ
indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scri-
pturas, ad suam perditionem. Vos ergo, fratres,
præcipientes custodite : ne insipientium errore tra-
ducti, excidatis a propria firmitate. Crescite vero in
gratia et cognitione Domini nostri Jesu Christi et
Salvatoris⁸⁰. Vos autem, charissimi, memores estote
verborum, quæ prædicta sunt ab apostolis Domini
nostri Jesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in
novissimo tempore venient illusores, secundum desi-
deria sua ambulantes in impietate. Hi sunt qui se-
gregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.
Vos autem, charissimi, superaddificantes vosmetipsos
sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes, B
ipso vos in dilectione Dei servate, expectantes mi-
sericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam
eternam. Et hos quidem arguite judicatos, illos vero
salvate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in
timore, odientes eam quæ carnalis est, maculatam
taunicam. Ei autem qui potens est vos conservare sine
peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ
immaculatos in exultatione, soli Deo Salvatori no-
stro per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria
et magnificentia, imperium et potestas, ante omnia
sæcula, et nunc et in omnia sæcula sæculorum.
Amen⁸¹.

EPISTOLA II.

De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum epi- C
scoporum atque sacerdotum et de fide cæteris que
causis.

ANACLETUS episcopus, universis episcopis in Italia
constitutis.

Quoniam⁸² apostolicæ sedis debitam reverentiam
erga me charitas vestra distribuit, et quia pluri-
mum venerationis, charissimi filii, præbuitis (nam
licet Ecclesiæ, in qua sanctus apostolus residens
docuit, quodammodo nos gubernacula teneamus,
tamen profiteamur nos honore et sanctitate minores
esse, et propterea omnino festinamus, ut ad glo-
riam ejus beatitudinis pervenire possimus); igitur
consultationibus vestris plenius respondissemus,
si licuisset; sed infirmitatis ac reliquarum oppres- D
sionum onere pressi, breviter (prout Dominus
tribuit, et ut a beato Petro principe apostolorum
sumus instructi, a quo et presbyter sum ordina-
tus) scribere vobis (sicut petistis) non dewega-
vimus.

⁸⁰ Il Petr. III, 14-18. ⁸¹ Jud., 17-25. ⁸² Damasi ep. ad Orientales Trip. Historiæ c. 15, lib. IX,
et Theodoretii Hist. v, 10. ⁸³ Dist. 64, *Ordinat. episcoporum*. ⁸⁴ Concil. Nic. IV, dist. 75, *Ordinat. epi-
scoporum*: et in *Decr. Ivon.* lib. III. ⁸⁵ Dist. 64, *Ordinat. episcoporum*. ⁸⁶ In *Decr. Ivon.* lib. III, dist.
66, Porro, etc. ⁸⁷ Dist. 67, *Reliqui sacerdotes*. ⁸⁸ III, quæst. 7, *Accusatio quoque*. Et in *Decr. Ivon.* lib.
IV. ⁸⁹ Ep. Constantini M. ad Ablavium. ⁹⁰ Isid. sent. III, 39.

(12) *Ordinationes episcoporum* De episcoporum ordinatione, vide quæ diximus supra in notis ad
canon. apost. I. Sev. BINUS.

I.

De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.

⁹¹ Ordinationes episcoporum (12), auctoritate
apostolica, ab omnibus qui in eadem fuerint pro-
vincia episcopis sunt celebrandæ⁹². Qui simul con-
venientes, scrutinium diligenter agant, jejuniisque
cum omnibus celebrent precibus, et manus cum
sanctis Evangelii, quæ prædicaturi sunt, impo-
nentes Dominica die, hora tertia orantes, sacraque
unctione, exemplo prophetarum et regum, capita
eorum (more apostolorum et Moysis) ungentes, quia
omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cujus
virtus invisibilis sancto chrismati est permista, et
hoc ritu solemnem celebrent ordinationem. ⁹³ Quod
si simul omnes convenire minime poterunt, assen-
sum tamen suis precibus præbeant, ut ab ipsa ordi-
natione animo non desint. ⁹⁴ Porro et Hierosoly-
mitarum primus archiepiscopus beatus Jacobus,
qui justus dicebatur, et secundum carnem, Domini
nuncupatus est frater, a Petro, Jacobo et Joanne
apostolis est ordinatus, successoribus videlicet
dantibus formam eorum, ut non minus quam a
tribus episcopis, reliquisque omnibus assensum
præbentibus, ullatenus episcopus ordinetur, et com-
muni voto ordinatio celebretur. ⁹⁵ Reliqui vero
sacerdotes a proprio ordinentur episcopo, ita ut ci-
ves et alii sacerdotes assensum præbeant, et jeju-
nantes ordinationem celebrent: similiter et diaconi
ordinentur; cæterorum autem graduum distribu-
tioni, trium veracium testimonium, cum episcopi
scilicet approbatione, sufficere potest.

II.

De accusationibus episcoporum.

⁹⁶ Accusatio quoque eorum, super quâ nos con-
sulere voluistis, non nisi ab idoneis, et ⁹⁷ probatis-
simis viris, et qui suspicionibus et sceleribus care-
ant, fieri debet; quia Dominus sacri sui corporis
tractatores, a vilibus et reprobis ac non idoneis
personis infamari noluit, nec calumniari permisit,
sed ipse proprio flagello peccantes sacerdotes a
templo ejecit. Unde liquet, quod summi sacerdotes,
id est episcopi⁹⁸, a Deo sunt judicandi, non a
humanis aut pravæ vitæ hominibus lacerandi, sed

potius ab omnibus ¹⁰⁰ fidelibus portandi, ipso Domino exemplum dante, quando per seipsum, et non per alium, vendentes, et ementes ejecit de templo, et mensas nummulariorum et cathedras vendentium proprio evertit flagello, et ejecit de templo. Et sicut alibi ait : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos ¹ decernit ²*; et alibi : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes ³*. Nullus enim (ut reor) invenitur inter nos, qui velit suum servum ab alio, quam a se, judicari : quod si præsumptum fuerit, aut multa ipse indignatione irascitur, aut potius ultionem quærit super eum. Si vero hoc inter homines agitur, quid putatis faciet Deus deorum, et Dominus dominantium, qui ultionem suorum promisit non differre servorum? Unde et ipse per Prophetam loquitur, dicens : *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit ⁴* : et reliqua. Et Apostolus inquit : *Tu quis es, qui iudicas servum alienum? Suo enim domino stat aut cadit ⁵*. Et ipse : *Nolite iudicare invicem, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum ⁶*. Et Dominus per prophetam inquit : *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei ⁷*. Nam si aliquis nunc in malum oculos alicujus ⁸ principis incipit tractare, manifeste reus majestatis judicatur, et infamis efficitur, aut potius capitali sententiæ subjacet. Hæc, fratres, valde cavenda sunt, et quod homines nolunt sibi fieri, Deo deorum non debent inferre, ne forte irascatur Dominus, et faciat vindictam eorum, etiam in eos qui non peccaverunt; quia perit sæpissime justus pro impio. Imitandus est etiam Propheta, per quem Dominus ait : *Perambulabam in simplicitate cordis mei, in medio domus meæ : Non ponam coram ⁹ oculis meis verbum Belial ¹⁰. Loquentem ¹¹ in abscondito contra proximum ¹² suum, hunc interficiam ¹³⁻¹⁴*. Et hi cavendi sunt, de quibus Salomon ait : *Sicut noxius est qui mittit lanceas, et sagittas in mortem, sic vir qui fraudulenter nocet amico suo, et cum fuerit deprehensus dicit : Ludens feci. Sicut carbonem ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitatur rixas. Verba susurronis quasi simplicita, et ipsa perveniunt ad intima ventris ¹⁵*. Et si detractores quorumcunque graviter judicantur, et in perditionis laqueum cadunt, multo magis laceratores, et detractores atque accusatores memoratorum Dei famulorum atque persecutorum damnantur, et in barathrum, nisi se correxerint, et per eorum satisfactionem condignam egerint poenitentiam, indubitanter vadunt, et viudicibus flammis exuruntur. Quapropter oportet omnes ab his cavere, et non solum non facere, sed nec facien-

tibus consentire; quia non solum qui faciunt, damnantur, sed qui consentiunt facientibus. De talibus et his similibus ipsa Veritas ait : *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidus : Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet ¹⁶*, id est in talibus non habitat Dominus, nec ipsi manent in eo. Et Salomon loquitur, dicens : *Qui fodit foveam, incidet in eam : et qui volvit lapidem, revertetur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem, et os lubricum operatur ruinas ¹⁷. Grave est saxum, et onerosa arena : sed ira stulti, utroque gravior ¹⁸. Hominem qui calumniatur animæ sanguinem, si usque ad lecum fugerit, nemo sustinet. Qui se jactat et dilatat, jurgia concitat. Qui sperat in Domino, salvabitur. Qui confidit in corde suo, stultus est : qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur ¹⁹. Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum : qui vehementer emungit, elicit sanguinem : et qui provocat iras, producit discordias ²⁰*. Hæc et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt, ne facile commoverentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columnæ sanctæ Dei Ecclesiæ, quæ apostoli et successores eorum non immerito dicuntur. ²¹ Sed si quis adversus eos vel ecclesias eorum commotus fuerit, aut causas habuerit; prius ad eos recurat charitatis studio, ut familiari colloquio commoniti ea sauent, quæ sananda sunt, et charitative emendent, quæ juste emendanda agnoverint. Si autem aliqui eos, priusquam hoc egerint, lacerare, accusare, aut infestare præsumpserint, excommunicentur, et minime absolvantur, antequam per satisfactionem (ut jam dictum est) condignam egerint poenitentiam, quoniam injuria eorum ad Christum pertinet ²², cujus legatione funguntur. Nec hoc mirum, quia si quisque nostrum cuidam servorum ²³ legationem injungeret, et a quoquam impediretur, aut ab aliquo subditorum suorum despiceretur; mox indignatus irasceretur, aut talia (prout posset) vindicaret, et ad injuriam ac contumeliam suam hoc factum reputaret et talionem (si in præsentem non posset) futuris temporibus redderet. Nam si in hominis causa hæc flunt, quid putatis Deus faciet de suis, qui nec capillum capitis eorum perire dixerit ²⁴? Unde et Dominus per Nahum prophetam loquitur, dicens : *Deus æmulator, et ulciscens Dominus, et habens furorem, ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis; ante faciem indignationis ejus quis stabit? et quis resistet in ira furoris ejus? Indignatio ejus effusa est sicut ignis, et petreæ dissolutæ sunt ab eo. Bonus est Dominus, et confortatus*

¹⁰⁰ hominibus. ¹ discernit. ² Psal. lxxxii, 1. ³ ibid., 6. ⁴ Psal. xciii, 1. ⁵ Rom. xiv, 4. ⁶ ibid., 13. ⁷ Zach. ii, 8. ⁸ Not. vox. ⁹ proponebam ante oculos. ¹⁰ Ex citato ms. Collegii Soc. Jesu nas variantes lectiones decerpit Harduinus. Ms. coram oculis verbum oris Belial. ¹¹ detractorem ¹² sodalem. ¹³⁻¹⁴ Psal. c, 2, ex interpr. S. Hieronymi. Ms. Detrahentem in abscondito sodalem suum hunc interficiebam. ¹⁵ Prov. xxvi, 18-22. ¹⁶ Luc. ix, 58. ¹⁷ Prov. xxvi, 27-28. ¹⁸ Prov. xxvii, 5. ¹⁹ Prov. xxviii, 17, 25, 26. ²⁰ Prov. xxx, 33. ²¹ Aurel. v, 17. ²² S. Greg., ep. 52, lib. xiii. ²³ suorum. ²⁴ Luc. xxi, 18.

in die tribulationis, et sciens sperantes in se²⁸, et reliqua. Quædam autem ex his, jam aliis fratribus scripsimus, quæ toties sunt replicanda, quoties fuerint necessaria.²⁹⁻³¹ Ejectionem quoque (ut supra memoratum est) summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset. Electionem enim illorum taliter Apostolus fieri jubet: *Si quis sine crimine est, unius uxoris virum, filios habentem fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos*³², et reliqua.³³ Si enim sine crimine sacerdos eligi præcipitur, nullatenus ab hominibus criminibus irretitis accusari aut calumniari permittitur, nec ab aliis, quam ab his qui sine crimine sunt, et juxta electionem³⁴, si necessitas fuerit, aut ipsi volendo Domino servire elegerint,³⁵ sacerdotesque sine crimine fieri et ordinari possint, et tales per omnia fuerint, quales eligi sacerdotes jubentur.³⁶ Porro et Moysi præcipitur, ut eligat presbyteros.³⁷ Unde et in Proverbiis dicitur: *Gloria senum canities*³⁸. Hæc vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est: *Canities hominum prudentia est*³⁹. Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius prius appellatus est presbyter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur.⁴⁰ Initium enim sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedec prior obtulerit sacrificium, et post hunc Abraham, Isaac, et Jacob: sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate, ista fecerunt.⁴¹ Cæterum Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primusque pontificali stola indutus victimas obtulit, jubente Domino ac loquente ad Moysen: *Accipe, inquit, Aaron et filios ejus, et applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filii aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est*

*A lineam et tunicam, et superhumerali, et rationale, quod constringes balteo: et pones tiaram in capite ejus, et laminam sanctam super tiaram, et oleum unctionis fundes super caput ejus, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, et indues tunicis lineis, cingesque balteo Aaron et liberos ejus, et impones mitras eis, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua*⁴². Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem, id est episcopum fuisse, porro filios ejus presbyterorum demonstrasse figuram. Hoc enim fuit inter Aaron summum sacerdotem, et filios ejus qui sacerdotes erant, quod Aaron super tunicam accipiebat poderem, stolam sanctam, et coronam auream, mitram, et zonam auream, et superhumerali, et reliqua quæ præfixa sunt: filii autem Aaron, super tunicas lineas cincti tantummodo et tiarati, assistebant sacrificio Domini.⁴³ In novo autem testamento, post Christum Dominum, a Petro sacerdotalis cæpit ordo, quia ipsi primo pontificatus in Ecclesia Christi datus est, dicente Domino ad eum: *Tu es, inquit, Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni caelorum*⁴⁴. Hic ergo ligandi atque solvendi potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populum virtute suæ prædicationis adduxit. Cæteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt. Qui etiam, jubente Domino, in toto orbe dispersi Evangelium prædicaverunt: ipsis quoque decedentibus, in locum eorum successerunt episcopi (13), quorum ordinatio præfacto⁴⁵ fieri debet ordine et modo: quos qui recipit et verba eorum, Deum recipit: qui autem eos spernit, eum a quo missi sunt, et cujus funguntur legatione, spernit, et ipse indubitanter spernetur a Domino⁴⁶. Videntes autem ipsi apostoli messem esse multam, et operarios paucos, rogaverunt dominum messis, ut

²⁸ Nahum 1, 2, 6, 7. ²⁹⁻³¹ Distin. 79, *Ejectionem vero*. ³² Tit. 1, 6. ³³ vi, quæstione 1, *Si sacerdos sine*. ³⁴ *justa electione*. ³⁵ Hadr. coll., c. 19. ³⁶ Distin. 84, *Porro Moysi*. ³⁷ Isid. *De off.* xi, 7. ³⁸ Prov. xx, 29. ³⁹ Job xii, et Sap. iv. ⁴⁰ Idem Isid. cap. 5. ⁴¹ Clem. *Const.* vi, 20. ⁴² Exod. xxx, 4-9. ⁴³ 21 dist., *In novo test.*, et in *Decr. Ivon.* lib. iii. ⁴⁴ Matth. xvi, 18, 19. ⁴⁵ *prætaxato*. ⁴⁶ Luc. x, 16.

(15) *In locum eorum successerunt episcopi*. Hoc est quod psal. xlv, propheta David prædixerat: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Nam Augustino prædicti loci interprete, patres apostoli sunt, filii pro patribus nati, apostolorum successores episcopi. Concilium Florentinum in instructione Armenorum et concil. Tridentin. sess. 23, cap. 4, idem asserunt. Dicuntur autem episcopi apostolis succedere, non proprie eo modo quò episcopus episcopo, rex regi succedit, sed duplici alia ratione. Primo, ratione sacri episcopalis ordinis; secundo, per quamdam similitudinem et proportionem; quia nimirum sicut Christo iu terris vivent, primi sub Christo erant apostoli duodecim, deinde septuaginta duo discipuli: ita nunc primi sub Romano pontifice sunt episcopi, post eos presbyteri, inde diaconi, etc.

Non aliter autem episcopos apostolis succedere, inde patet, quod episcopi nullam veræ apostolicæ auctoritatis partem habeant; apostoli enim, ut constat Matth. et Marc. cap. ultimo, toto terrarum orbe prædicare, alias atque alias Ecclesias fundare, canonicos libros scribere poterant: porro nihil horum episcopi potuerunt. Præterea, donum linguæ et miraculorum habuerunt apostoli, non autem omnes episcopi. Apostolis omnibus immediate a Christo universam Ecclesiam gubernandi potestas ac jurisdictio collata est, Joan. cap. 20, his verbis: *Sicut misit me vivens Pater, et ego mitto vos* (quanquam ordinaria jurisdictio, quæ in posterum per successionem transferretur, soli Petro, extraordinaria reliquis apostolis concessa sit): omnes autem episcopi a Petri successore Romano pontifice, cui dictum

mitteret operarios in messem suam⁴⁴. Inde electi sunt ab eis septuaginta duo⁴⁵ discipuli, quorum typum gerunt presbyteri (14), atque in eorum locum sunt constituti in Ecclesia, de quorum ordinatione et reliquorum ministrorum, dixisse supra sufficiat.

III.

Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debeat ordinari.

⁴⁶ Porro quod episcopus non ab uno, sed a cunctis, consensu aut præsentia comprovincialium, est ordinandus, et nullatenus minus quam a tribus, cæteris consentientibus cunctis; idcirco, instituenta Domino, fieri jubetur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ unius tyrannica auctoritas moliretur, et regula vel fides confunderetur credentium.

IV.

In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.

⁴⁷ Provinciæ autem multo ante Christi adventum tempore divisæ sunt maxima ex parte, et postea ab apostolis et beato Clemente prædecessore nostro ipsa divisio est renovata. ⁴⁸ Et in capite provinciarum, ubi dudum primates legis⁴⁹ sæculi erant, ac prima judiciaria potestas, ad quos qui per reliquas civitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatoris vel regum confugere non poterant, vel quibus permissum non erat, confugiebant pro oppressionibus vel injustitiis suis, ipsosque appellabant, quoties opus erat, sicut in lege eorum præceptum erat: ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris, patriarchas vel primates, qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges divinæ et ecclesiasticæ poni et esse jusserunt, ad quos episcopi (si necesse fuerit) confugerent, eosque appellarent, et ipsi primatum nomine fruerentur, et non alii. Reliquæ vero metropolitanæ

civitates, quæ minores iudices habebant (licet majores comitibus essent), habebant metropolitanos suos, qui prædictis juste⁵⁰ obedirent primatibus, sicut et in legibus sæculi olim ordinatum erat, qui non primatum, sed aut metropolitanorum aut archiepiscoporum nomine fruerentur. Et licet singulæ metropoles civitates suas provincias habeant, et suos metropolitanos iudices habere debeant episcopos, sicut prius metropolitanos iudices habebant sæculares, primates tamen (ut præfixum est) et tunc et nunc habere jussæ sunt, ad quos post sedem apostolicam summa negotia conveniant, ut ibidem, quibus necesse fuerit, releventur et juste restituantur, et hi qui injuste opprimuntur, juste reformentur atque fulciantur, episcoporumque causæ, et summorum negotiorum judicia (salva apostolicæ sedis auctoritate) justissime terminentur. Hæc ab antiquis⁵¹, hæc ab apostolis, hæc a sanctis Patribus accepimus, vobisque (ut postulastis) rimanda, et futuris tenenda temporibus mittimus, et reliquis fratribus prædicanda, ac cunctis fidelibus tradenda mandamus, ne pastorum imperitia, ⁵² qui sequuntur, deteriores fiant, dicente Domino per prophetam: *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam*⁵³.

Quos rursus Dominus detestatur, dicens: *Et tenentes legem, nescierunt me*⁵⁴. Nesciri ergo Veritas se ab eis conqueritur, et nescire se principatum nescientium protestatur; quia profecto hi qui ea, quæ sunt Domini, nesciunt, a Domino nesciuntur. Paulo attestante, qui ait: *Si quis ignorat ignorabitur*⁵⁵. Hinc et Psalmista, non optantis animo, sed prophetantis mysterio denuntiat, dicens: *Obscuretur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva*⁵⁶. Obscuratis ergo oculis, dorsum flectitur; quoniam cum lumen scientiæ perdunt qui præeunt, sine dubio ad portandam peccatorum onera inclinantur sequentes. ⁵⁷ Hic ergo inter manus latronum et dentes furentium luporum utcumque versamur. Ideo et docere alios, et nos ipsos (prout

⁴⁴ Matth. ix, 37; Luc. x, 2. ⁴⁵ I. u. c. cod. constanter legit *septuaginta*. ⁴⁶ Isid. *De off.* xi, 5, et quo et superiora. ⁴⁷ *Distin.* 90, *Provinciæ multo*. Et in *Decr.* Ivon. lib. iv. ⁴⁸ *Hincm.* cap. 15, lib. lv, *capitulum*. ⁴⁹ *πρωτονομοδιδάσκαλοι*. ⁵⁰ *jure*. ⁵¹ A martyrio S. Petri nondum 60 fluxerant anni cum hæc scripserit fingitur Anacleus. ⁵² *S. Greg. Past.* l. i, quibusdam pro more interpolatis et præmissis. ⁵³ *Isa.* lvi, 11. ⁵⁴ *Jerem.* ii, 8. ⁵⁵ *I Cor.* xiv, 38. ⁵⁶ *Psal.* lxxviii, 24. ⁵⁷ *S. August.* c. 7, lib. *De pastoribus*.

est: *Pasce oves meas, pasce agnos meos* (*Joan.* xxi, 17), immediate suam jurisdictionem certis limitibus definitam consequuntur. Denique, non succeditur proprie nisi præcedenti; at simul cum apostolis fuerunt in Ecclesia Timotheus, Titus, Evodius, alique plures episcopi. Si igitur episcopi apostolis succedunt, cui episcopo Titus? cui Timotheus successit? Patet igitur non aliter hæc Anacleti verba intelligi debere, quam duplici illa ratione, de qua supra. Vide Bellarm. lib. iv, *De Rom. pontif.*, c. 23, 24 et 25. Sev. *Binus*.

(14) *Septuaginta duo discipuli, quorum typum gerunt presbyteri* Presbyteri septuaginta duobus dis-

discipulis Domini non aliter quam per similitudinem quamdam succedere dicantur, sicut apostolis episcopi. Quod autem non aliter succedant, hæc ratio evidenter probat: Septuaginta duo discipuli non fuerunt presbyteri, nec ullum ordinem aut jurisdictionem a Christo susceperunt: siquidem Philippus et Stephanus, et alii quinque diaconi ab apostolis, Actor. vi, ordinati erant ex 72 discipulis Domini, ut docet Epiphanius, hæresi 20; non fuissent autem diaconi ordinati, si jam ante ordinem presbyterii habuissent. Vide Bellarm. lib. iv *De Rom. pontif.*, cap. 25. Id.

Dominus dedit) providere debemus. ⁵⁸ Sane percussor ille doctor dicitur, qui sermone inutili conscientiam percussit infirmorum ⁵⁹. Ideo tenere vos et omnes fideles oportet eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit consolari in doctrina sana, et contradicentes redarguere ⁶⁰, et recte viventes, atque rectam fidem tenentes consolidare. Illis ergo qui dicunt, quod Filius in eo minor est, quia propheta inquit: *Verbum faciet Dominus brevium universo orbi* ⁶¹: ita respondendum est divinis testimoniis: ⁶² Verbum brevium quod Dominus faciet super terram, non minutionem deitatis in Filio Dei significat, sed dispensationem susceptæ carnis annuntiat; in quali dispensatione non solum Patre hominis Filium, sed etiam angelis legimus minoratum, Paulo attestante apostolo: *Eum autem, inquit, modice minus ab angelis minoratum vidimus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum*; et infra: *Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te* ⁶³. Et Propheta inquit: *Minorasti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum* ⁶⁴. Et ut verbum Dei Patris brevium in Filio non esse doceamus, hanc Isaie prophetæ volumine approbamus sententiam. *Nunquid abbreviatus factus est sermo meus, aut ita parvus est, ut non possim redimere, aut non est in me virtus ad liberandum, dicit Dominus omnipotens* ⁶⁵; et iterum: *Hæc dicit Dominus omnipotens: Nunquid abbreviata est manus mea, ut salvare non possit? Aut non potest vivificare cor humilium et spiritum contritorum* ⁶⁶? Et ut brachium Patris, quæ manus est, Filium esse doceret, intulit, dicens: *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et videbunt omnes fines terræ salutare ejus* ⁶⁷. Nam et in novissimo tempore hic sensus non inaniter poterit coaptari; in quo tempore Dominus ⁶⁸ ex cælesti aula ⁶⁹ ac empyreo domicilio pessimi dæmonis jam ferre dedignans tyrannidem, in creaturas suas crudelissime sævientem, plasmati condolens, ac suæ immensæ charitatis thesaurum reserare volens, in castissimæ Virginis purissimum uterum, omnistori virilis nescium, inenarrabili mysterio, pro redemptione nostra carnem suscipiens ⁷⁰, adventit, et illum qui habebat mortis imperium, sua morte

A destrueret, et eos, quos in tenebris et umbra mortis captivos subegerat, virtutis suæ potentia in ipso parvo et exigui temporis spatio liberaret. De hoc etiam exiguo tempore discipulos instruebat, dum eos in lucem, cum adhuc tempus haberent, incedere præmonebat: *Adhuc modicum, inquit, in vobis lumen est. Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne vos tenebræ comprehendant* ⁷¹. Et in ⁷² canonicis apostolorum legitur Epistolis: *Filioli, novissima hora quia multi pseudoprophete exierunt in hunc mundum* ⁷³. Et Paulus apostolus: *Tempus enim breve est. Et iterum: Præterit enim figura* ⁷⁴ *hujus mundi* ⁷⁵. Et iterum: *Omnia hæc ad correctionem* ⁷⁶ *nostram facta sunt, in quos* ⁷⁷ *fines sæculorum obvennerunt* ⁷⁸. Nam Dominus in ipsa oratione Dominica ⁷⁹ brevium nobis sermonem, dum nos a multiloquio prohibens, pauca loqui docuerit, quæ pertinent ⁸⁰ ad salutem. *Cum oratis, inquit, nolite multum loqui* ⁸¹. Et infra: *Vos autem cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cælis* ⁸², etc. Non enim propheta Filium Dei in hoc capitulo minoratum designavit in verbo, quoniam ipse in prophetis retro tempore loquebatur, qui etiam nunc per apostolos et apostolicos viros novissimo tempore loquitur: *Ego, inquit, qui loquebar, in servos meos prophetas, ecce adsum* ⁸³. Et alius propheta: *Sicut est ab initio usque in sæculum, neque adjectum est ei, neque minuatur illi, quoniam ipse est Dominus creaturæ suæ* ⁸⁴. Ecce quale verbum brevium fecit Dominus in orbe terrarum. Non quia, ut illi putant, inferiorem Patre ⁸⁵ infimaret hominibus Filium, sed quia novissimum ejus annuntiaret adventum. ⁸⁶ Si ergo (ut prædictum est) Aaron filii ⁸⁷, presbyterorum figuram gestabant, et Aaron summi sacerdotis, id est episcopi, Moyses indubitanter Christi tenebat formam; quoniam fuit similitudo mediatoris Dei, qui est inter Deum et hominem Jesus Christus, qui est verus dux populorum, et verus princeps sacerdotum, et Dominus pontificum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EPISTOLA III (15).

De patriarchis et primitibus, ac reliquis episcopis: et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium Ecclesiarum.

D ANACLETUS servus Christi Jesu, in apostolica sede a Domino constitutus, et a sancto Petro apostolo-

⁵⁸ Distin. 45, Sane percussor. ⁵⁹ S. Hier., ibidem. ⁶⁰ Tit. 1, 9. ⁶¹ Rom. ix, 28. ⁶² Ithacius Clarus quis tandem fuerit lib. Adv. Vari. c. 45. ⁶³ Hebr. ii, 9, 11, 12. ⁶⁴ Psal. viii, 6. ⁶⁵ ms. abbreviatus. ⁶⁶ Isa. l, 2. ⁶⁷ Isa. lxx, 1. ⁶⁸ Isa. lxx, 10. ⁶⁹ hæc absunt in ms. c. Justelli. ⁷⁰ ms. suscipiendo. ⁷¹ Joan. xii, 35. ⁷² verba Ithacii notanda quæ imposturam arguunt Mercatoris. ⁷³ I Joan. viii, 1. ⁷⁴ I Cor. vii, 29. ⁷⁵ Ibid. 31. ⁷⁶ correctionem. ⁷⁷ ms. fines sæculorum obvenit. ⁷⁸ I Cor. x, 11. ⁷⁹ in ms. abest *ca vox Dominica*. ⁸⁰ ms. pertineant. ⁸¹ Matth. vi, 7. ⁸² Ibid., 9. ⁸³ Isa. lxx, 6; Eccli. xxxvi, 17. ⁸⁴ Eccli. xlii, 21, 22. ⁸⁵ ms. Patri. ⁸⁶ Isid. ii, De off. 5, succedit Ithacio, cujus sæpe integra fero capita descripsit pseudo-Isidorus. ⁸⁷ In ms. hæc verba quinque non leguntur, Aaron filii, etc.

(15) *Epistola*. Hæc epistola, quod trium patriarchalium sedium ordinem, ipsumque patriarcharum nomen a Judæis et a gentibus usurpatum, et ab iis cum multis aliis in Ecclesiam feliciter translatum

contineat, novatoribus displicet. Vide Baron. anno 112, num. 2. Tres Ecclesie, Romana, Alexandrina et Antiochena, eo quod a Petro apostolorum principe fundate sint, solæ ac semper patriarchales

rum principe presbyter ordinatus, omnibus episcopis ac reliquis Christi sacerdotibus salutem.

*Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate, prædestinans nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitiis gratiæ ejus, quæ abundavit in nobis in omni sapientia et prudentia, ut notum nobis faceret sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis et quæ in terra sunt in ipso. In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ, ut simul nos in laudem gloriæ ejus, qui ante speravimus in Christo*⁷⁷. De primatibus,⁷⁸ charissimi, super quibus me quidam vestrum consuluerunt, et apostolicæ auctoritatis (qua, licet indigni, Domino dispensante, fungimur) decretum postulaverunt, aut si esse deberent, aut non, quantum hactenus de his a beato Petro apostolo, et a reliquis apostollis, ac beato Clemente nostro sancto prædecessore, et martyre, novimus statutum, denegare vobis minime possumus.⁷⁹ Et quis est, qui quærentibus fratribus

A denegare possit dubitationes vel necessitates eorum?

I.

De bipartito ordine sacerdotum.

Sacerdotum, fratres, ordo bipartitus est, et sicut Dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem a Domino apostolos esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad prædicandum dispersos. Cum vero messis cœpisset crescere, videns paucos esse operarios, ad eorum adjumentum septuaginta duos⁸⁰ eligi præcepit discipulos. Episcopi vero, domini apostolorum; presbyteri quoque, septuaginta duorum discipulorum locum tenent.

II.

B *De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.*

⁸¹ Episcopi autem non in castellis aut modicis civitatibus debent constitui, sed presbyteri per castrum et modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni; singuli tamen per singulos titulos suos. Et episcopus non ab uno, sed a pluribus debet episcopis ordinari: et, ut dictum est, non ad modicam civitatem,⁸² ne vilescat nomen episcopi, aut alicubi, sed ad honorabilem urbem titulandus et denominandus est. Presbyter vero ad quemcunque locum vel ecclesiam in eo constitutam, est præficiendus, atque in ea diebus vitæ suæ duraturus. Amplius quam isti duo⁸³ ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostoli docuerunt.

⁷⁷ Ephes. 1, 3-12. ⁷⁸ Hincm. op. LV, quæst. c. 15. ⁷⁹ ep. Attici ad PP. Carthaginensis concilii. ⁸⁰ septuaginta; et sic semper. Luc. ⁸¹ Dist. 80, *Episcopi non in*. ⁸² Sardicense can. 6, et Laod. 57. ⁸³ Hæ quoque ex eodem ms. ab Harduino collectæ sunt. Ms. non sunt ordines.

habite sunt, ut patet etiam ex conc. Nicæni. canone 6, Chalced. act. 16, item ex epistola 53 Leonis ad Anatolium: ex epistola Gregorii ad Eulogium, quæ est lib. VI, cap. 37. Hierosolymitana per annos fere quingentos, non re sed nomine, non potestate sed honore duntaxat, quarta patriarchalis habita est; ut patet ex Nicæni. concil., canon. 7, ubi decernitur ut Hierosolymitanus, quartum quidem patriarchalis sessionis locum ac honorem habeat; non tamen propterea a subjectione Cæsariensis, quæ metropolitana erat, eximeretur. Unde beatus Hieronymus in epist. ad Pammachium, contra Joannem episcopum Hierosolymitanum, sic eum alloquitur: « Tu, inquit, qui regulas quæris ecclesiasticas, et Nicæni concilii canonibus uteris, responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palæstina quid pertinet? ni fallor hoc ibi decernitur, ut Palæstinæ metropolis Cæsarea sit, et totius orientis Antiochia. Aut igitur ad Cæsariensem archiepiscopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras, aut si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius litteræ dirigendæ. Sed novi cur Cæsaream, cur Antiochiam nolueris mittere. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quam debitum metropolitanis tuo honorem reddere. » Patriarchatus Constantinopolitanus (quia tempore Nicæni concilii Constantinopolis urbs nondum dedicata fuit) hæc postea tempore Justiniani, post annum Dominici quingentesimum, opera imperatoris, et Romanorum pontificum permissione accessit.

In concilio quidem Constantinopolitano primo, ac postea in Chalcedonensi, Constantinopolitanus non modo patriarchatus, verum etiam secundum locum obtinere conatus est, sed (pontifice reliquisque reclamantibus primatibus) frustra. Cur tres tantum prædictæ sedes patriarchales isto ordine collocatæ fuerint solius Petri apostolorum principis prærogativa, dignitas et primatus, velut propria et immediata causa honoris et potestatis, effectus: quanquam Petrum in his sedibus eligendis, quod S. Leo in epistola 84, ad Anastasium docet, quamdam rationem magnitudinis et nobilitatis urbium habuisse negari non possit. Romana sedes primam dignitatem patriarchalem obtinet, quia Petrus apostolus in hac quam fundavit, ut inquit S. Gregorius lib. VI, epist. 37, ad Eulogium Alexand. quiescere et vitam finire dignatus est. Alexandriam sede patriarchali decoravit (verba Gregorii sunt) in quam evangelistam Marcum discipulum misit. Tertio, sedem in qua ipse septem annis sedit, Antiochenam nimirum firmavit, et sedis patriarchalis honore condecoravit; ita Gregorius prædicta epistola, S. Leo epistola 53, ad Anatolium. Sicut ergo major est Petrus apostolus Marco evangelista, et Marcus evangelista Evodio, qui neque apostolus neque evangelista fuit, ita quoque Romana Ecclesia Alexandrinam, et Alexandrina Antiochenam auctoritate et dignitate superat. Vide Bellarm. *De Rom. pontif.* lib. I, c. 14.

III.

De discretione episcoporum et civitatum.

Episcoporum vero ordo unus est, licet sint primates illi qui primas civitates tenent, qui et in quibusdam locis patriarchæ a nonnullis vocantur. Illi autem qui in metropoli a beato Petro apostolo, ordinante Domino, et a prædecessore nostro prædicto sancto Clemente, seu a nobis constituti sunt, non omnes primates vel patriarchæ esse possunt: sed illæ urbes, quæ præfatis et priscis temporibus ⁹⁴ primatum tenuere, ⁹⁵ patriarcharum aut primatum nomine fruuntur; reliquæ vero metropoles, archiepiscoporum aut metropolitanorum, et non patriarcharum aut primatum utantur nominibus; quia hæc eadem et leges sæculi in suis continent principibus; ⁹⁶ aliæ autem primæ civitates quas vobis conscriptas in quodam tomo mittimus, a sanctis apostolis, et a beato Clemente, sive a nobis, primates prædicatores acceperunt. Hæc vero sacrosancta Romana et apostolica Ecclesia, non ab apostolis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro ⁹⁷ primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias ac totum Christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse B. Petro apostolo dixit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam: et tibi dabo claves regni cælorum. Et quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælo* ⁹⁸. Adhibita est etiam societas in eadem Romana urbe beatissimi apostoli Pauli vasis electionis, qui uno die, uno quoque tempore, gloriosa morte cum Petro, sub principe Nerone agonizans, coronatus est, et ambo sanctam Romanam Ecclesiam consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in universo mundo eam sua præsentia atque venerando triumpho prætulērunt. ⁹⁹ Et licet pro omnibus assidua apud Deum omnium sanctorum effundatur oratio, his tamen verbis Paulus beatissimus apostolus Romanis proprio chirographo pollicetur, dicens: *Testis enim est mihi Deus, cui servo in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis* ¹⁰⁰.

¹ Prima ergo sedes est cælesti beneficio Romanæ Ecclesiæ, quam (ut memoratum est) beatissimi Petrus et Paulus suo martyrio consecrarunt. Roma quæ prius erat cacodæmonis artificio omnium errorum mater et alitrix, excussis tenebris, et vanis superstitionum ritibus abjectis, filiorum Dei, exorto sole justitiæ, facta est copiosa propagatrix.

A ¹ Secunda autem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine, a Marco ejus discipulo atque evangelista consecrata est; quia ipse et in Ægypto primum verbum veritatis, directus a Petro, prædicavit, et gloriosum suscepit martyrium. Cui venerabilis successit Abilius ².

³ Tertia autem sedes a Jud Antiochiam, ejusdem (id est beati Petri) apostoli nomine habetur honorabilis: quia illic, priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum ⁴ constituit, et illic primum nomen Christianorum novellæ gentis exortum est. Reliquas vero ut prædiximus in quodam tomo, prolixitatem vitantes epistolæ, vobis conscriptas direximus. ⁵ Inde namque et beati apostoli inter se statuerunt, ut episcopi singularum scirent gentium, ⁶ quis inter eos primus esset, quatenus ad eum potior eorum sollicitudo pertineret. ⁷ Nam et inter beatos apostolos quædam fuit discretio. Et licet omnes ⁸ essent apostoli, Petro tamen a Domino est concessum, et ipsi inter se id ipsum voluerunt, ut reliquis omnibus præset apostolis, et Cephas, id est, caput et ⁹ principium teneret apostolatus: qui et eandem formam suis successoribus, et reliqui apostoli episcopis tenendam tradiderunt. Et non solum hoc in novo testamento est constitutum, sed etiam in veteri fuit. Unde scriptum est, *Moses et Aaron in sacerdotibus ejus* ¹⁰, id est primi inter eos fuerunt. Et quamvis ita ordinatum fuerit, nemo tamen quod suum est, quærat, sed quod alterius. Unde ait beatus apostolus Paulus: *Unusquisque placeat proximo suo in bonum ad ædificationem* ¹¹. Et sicut ipse Salvator suis ait discipulis: *Qui major est vestrum, erit minister vester* ¹², et reliqua. Et licet super his aliqua dicta fuerint, repetentes tamen sæpius, admonemus, ut semper in omnibus et ab omnibus vitentur elationes mentis et corporis. Et quanto major unusquisque videtur esse, tanto sit humilior, sicut Dominus Salvator noster *non venit ministrari, sed ministrare* ¹³. Et, *si frater aliquis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite eum in spiritu lenitatis* ¹⁴.

IV.

Ut difficiliore cause ad sedem apostolicam referantur.

¹⁵ Si quæ vero cause difficiliore ¹⁶ inter vos ortæ fuerint, ad hujus sanctæ sedis apicem eas, quasi ad caput, referte, ut apostolico terminentur iudicio: quia sic Dominum velle, ab eoque ita constitutum

⁹⁴ ms. *primatem*. HARD. ⁹⁵ Isid. *Etymol.* vii, 12. ⁹⁶ Hincmarus citat. cap. 24 *De prædestinatione* p. 151 tom. 1, et pag. 429; tom. II, cap. 15, op. Lr. qq., dist. 22, *Sacrosancta Rom.* Et in *Decr. Ivo.* l. iv. ⁹⁷ Conc. Rom. sub Gelasio. ⁹⁸ Matth. xvi, 18, 19. ⁹⁹ hactenus verba Gelasii in conc. Romano. ¹⁰⁰ Rom. 1, 9, 10. ¹ ab his verbis usque ad *secunda autem* desunt omnia in Luc. ² idem conc. sub Gelasio. ³ ms. *Romana Ecclesia*. HARD. ⁴ absunt a ms. ⁵ idem conc. ⁶ Anianus, et post hunc Abilius. ⁷ idem conc. ⁸ Zacchæum, postea Evodium, post quem Ignatium ⁹ dist. 22, *Sacrosancta Rom.* ¹⁰ Can. Ap. 35, ex versione Dion. Exigui citatur. ¹¹ S. Leo ep. 84, c. 11. ¹² *pares essent*. ¹³ Sir. ep. 4, et Iacoc. ep. 2. quasi ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. ¹⁴ Psal. cxviii, 6. ¹⁵ Rom. xv, 2. ¹⁶ Matth. xxiii, 11. ¹⁷ Matth. xx, 28. ¹⁸ Psal. vi, 1. ¹⁹ dist. 22. *Sacrosancta Rom.* ²⁰ S. Leo, ep. 84, Vigil. ep. 2.

esse, autedicalis testimonii declaratur. Hæc vero apostolica sedes cardo et caput (ut præactum²¹ est) omnium Ecclesiarum, a Domino, et non ab alio, est constituta. Et sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesiæ, Domino disponente, reguntur.

V.

Non admittendos ad accusationem sive ad testimonium qui ante inimici fuerunt, et de extremo judicio.

²² Accusatores autem et testes esse non possunt, qui ante hesternum diem aut nudius tertius inimici fuerunt, ne irati, nocere cupiant, vel læsi, se ulcisci velint. ²³ Inoffensus igitur accusatorum et testium affectus querendus est, et non suspectus. Causam enim vestram alieno nolite committere iudicio: valde enim iniquum est, ut omissis suis, alii quilibet aliorum se causis immisceant; quoniam nullis in locis spiritualis²⁴ cura deficit, sed se per omnia, quocumque nomen Dei prædicatur, extendit. Studendum est omnibus, ne (ut sunt) æmulationes²⁵ malæ, sed piæ sint inter vos dilectiones; quia in hoc vos omnes Domini discipulos esse veros noveritis, si dilectionem habueritis ad invicem. Ex omni ergo genere plurimos Deus dignatur atrahere, quos²⁶ erutos de potestate tenebrarum, transferat in regnum Filii charitatis suæ, et de vasis iræ faciat vasa misericordiæ. Unde nobis summopere studendum est, ut cooperatores simus gratiæ Dei; quia ad hoc vocati sumus, ejusque familiari colloquio sociati, et sacerdotes sacrati, ut fructuosos illi manipulos reportemus, cooperante gratia ejus. ²⁷ Necesse est enim, ut rectores a subditis timeantur, ab ipsisque corrigantur, ut humana formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. ²⁸ Deteriores quippe sunt, qui doctorum vitam moresque corrumpunt, his qui substantias aliorum prædicatione²⁹ diripiunt. Ipsi enim³⁰ ea quæ extra nos, licet nostra sunt, auferunt: nostri autem³¹ detractores, et morum corruptores nostrorum, sive qui adversus nos armantur, proprie nos ipsos decerpunt³². Et ideo iuste infames sunt, et merito ab Ecclesia extorres fiunt. ³³ Pro meritis ergo plebis, sæpe pastores depravantur Ecclesiæ, ut proclivius corrumpant qui sequuntur. Capite videlicet languescit, facilius reliqua membra corporis inficiuntur, ut scriptum est: *Omne caput languidum, et omne cor mærens. A planta pedis usque ad verticem capituli, non est in eo sanitas*³⁴. Quapropter manifestum est, diabolium (qui sicut leo rugiens circuit querens quem possit devorare³⁵) cordibus plebium suadere, ut doctores atque pastores suos detractionibus ac-

cusent, ut³⁶ (plebibus languescensibus³⁷, vel mala agentibus, non tenentibus pastoribus frena eorum) lasciviant, atque in ima ruant. ³⁸ Multum vero distat damna morum a damnis rerum temporalium, cum ista extra nos sint, illa vero in nobis. ³⁹ Sententia quoque Cham filii Noe damnantur qui suorum doctorum vel præpositorum culpam produunt, ceu Cham, qui patris pudenda non operuit, sed magis deridenda monstravit⁴⁰. ⁴¹ Doctor autem vel pastor Ecclesiæ, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus: sed pro reprobis moribus magis est tolerandus, quam dstringendus, quia⁴² rectores Ecclesiæ a Deo iudicandi sunt, sicut ait propheta: *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat*⁴³. Unde oportet unumquemque fidelem, si viderit aut cognoverit plebes adversus pastorem suum tumescere, aut contra clerum detractionibus vacare, hoc vitium pro viribus extirpare, prudenterque corrigere satagat. Nec eis in quibuscunque negotiis misceri, si incorrigibiles apparuerint, antequam suo reconcilientur doctori, præsumat: quoniam⁴⁴ tam⁴⁵ sacerdotes, quam reliqui fideles omnes, summam curam habere debent de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis, aut, si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.

⁴⁶ Ita ergo⁴⁷ beatus princeps apostolorum Petrus de sancto prædecessore nostro Clemente plebibus prædicando, quando docebat eas qualiter ei obedire deberent, eumque observare, inter cætera ait⁴⁸: « Si inimicus est alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat. Cum illo nolite amici esse: sed prudenter observare debetis, et voluntati ejus absque commotione obsecundare, et avertere vos ab eo, cui ipsum sentitis adversum: sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum amicitias ferre, festinet citius reconciliari ei qui omnibus præest, ut per hoc redeat ad salutem, cum obedire ceperit monitis præsentis. Si vero quis amicus fuerit his quibus ipse non est, et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est et ipse ex illis qui exterminare Dei Ecclesiam volunt; » et reliqua. His aliisque quam plurimis documentis, facile unusquisque advertere potest qualiter obedire et obtemperare debet præpositis suis, et qualiter circa eos agendum sit, quibus ipsi aut amici sunt, aut inimici. Si quis enim hæc præcepta non observaverit, hostis est animæ suæ: et non tantum infamis, sed et excommunicatus, atque alienus ab Ecclesia efficiatur; quoniam

²¹ ms. factum, forte fatum; et ab eo absunt dum sequentes voces omnium Ecclesiarum. ²² III, q. 5. *Accusatores autem et testes.* Et in *Decr. Ivo.* lib. IV. ²³ S. Ambr. ep. 64. ²⁴ S. Cæd. ep. 2. ²⁵ ms. ut non æmulat. ²⁶ Idem ep. I. c. 44. ²⁷ S. Greg. *Past.* p. II, c. 6. ²⁸ VI, q. 4, *Deteriores sunt.* ²⁹ S. Isid. *Sent.* III, 38. ³⁰ ms. autem. ³¹ ms. quoque. ³² decipiunt alias, diripiunt. ³³ S. Isid. *sent.* III, 28. ³⁴ Isai. I, 5, 6. ³⁵ I Petr. V, 8. ³⁶ irrogent vel. ³⁷ languentibus. ³⁸ Idem Isid. ³⁹ II, q. 7, *Sententia Cham.* ⁴⁰ Gen. IX. ⁴¹ In *Decr. Ivo.* lib. IV. ⁴² Idem Isid. ⁴³ Psal. LXXXI, 1. ⁴⁴ XXIV, q. 5, *Tam sacerdotes.* ⁴⁵ Isid. *Sent.* III, 46. ⁴⁶ Epist. I, ad Jacobum, ex interpretatione Rufini, et dist. 93, *Si inimicus, et in decret. Leonis papæ.* ⁴⁷ ms. Ait ergo. ⁴⁸ ms. ita.

necesse est ea vitia ferro abscindere quæ aliis medicaminibus non sanantur. Parcat unusquisque a laceratione vel ⁴⁴ detractone linguæ suæ, caveatque ne aut linguam aut aures habeat prurientes, id est, ne aut aliis derogat, detrahatque quibuscumque, aut alios audiat derogantes vel detrahentes: custodiatque quisque sermones suos, et sciat, quia quicumque de aliis loquitur, sua sententia judicabitur. Caveat etiam omnis fidelis, ne derogando quod in domo cujusquam agitur, alia domus per eum cogitetur, sed omnium Christianorum domos quasi proprias amet. Nemo enim invito auditori libenter refert. Sitque uniuscujusque studium, non solum oculos castos servare, sed et linguam. Vos autem, charissimi, qui estis sub Domini disciplina constituti, sic vos exhibete, ut veri ministri et ⁴⁵ dispensatores mysteriorum ejus ⁴⁶, ut non vituperetur ministerium vestrum, ne fiat in vobis, sicuti scriptum est: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* ⁴⁷. Sic enim vos, vestrosque, et cunctos corripite, ut ne-

A mini noceatis, quatenus et ab hominibus bonam acquiratis famam, et a Deo mercedis præmium in æterna beatitudine percipere mereamini. Et si quid adversi de unitate Ecclesiæ acciderit, radicitus amputetur, ut Dei Ecclesia, fructusque servorum ejus maneant inconoussa. *Propter quod, charissimi, expectantes satagite, immaculati ei inveniri in pace, et Domini nostri Jesu Christi longanimitatem salutem arbitramini* ⁴⁸. *Estote ergo prudentes, et vigilate in orationibus: ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes; quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales invicem sine murmuratione. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. Si quis loquitur, sicut sermones Dei: si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus, per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen* ⁴⁹.

DUO DECRETA ANACLETI PAPÆ

EX GRATIANO.

Quare laici in accusatione episcoporum non audiuntur.

⁵⁰ Laici in accusatione episcoporum audiendi non sunt, quia oppido eis quidam infesti sunt. Et indignum est ut ab eis accusentur, qui eorum gravitatem volunt imitari.

Sæculis annis apostolorum limina visitent episcopi, qui ordinationibus apostolicis subjacent.

⁵¹ Juxta sanctorum Patrum et canonum instituta,

omnes episcopi, qui hujus apostolicæ sedis ordinationi subjacent, et qui propinqui sunt, annue circa Idus Maii sanctorum principum Petri et Pauli liminibus præsententur, omni occasione seposita. Qui vero de longinquo sunt, juxta chirographum suum impleant. Qui autem hujusmodi constitutionis contemptor exstiterit, præterquam si ægritudine fuerit detentus, sciat se canonicis subjacere sententiis.

⁴⁴ In ep. 2 D. Hieron. ad Nepotianum, cujus verba mire deformata mangonio nostri Mercatoris. ⁴⁵ Zach. c. 3, pro more interpolata. ⁴⁶ I Cor. iv, 1. ⁴⁷ Isa. xxiv, 2. ⁴⁸ II Petr. iii, 14, 15. ⁴⁹ I Petr. iv, 7, 14. ⁵⁰ II, quæst. 7, *Laici episcoporum*. Eadem fere verba habentur in epistola Eusebii papæ. ⁵¹ 93, dist. 1. *Juxta sanctorum Patrum*, et in Decr. Zachariæ papæ.

SANCTUS HERMAS

VIR APOSTOLICUS.

VETERUM TESTIMONIA DE S. HERMA.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venetis, 1763, in-fol. p. 31.)

I.

S. IRENÆUS, *adversus Hæreses*, lib. IV, cap. 20, num. 2, edit. Massuet.

Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit : *Primo omnium crede, quoniam unus est Deus, qui omnia constituit, et consummavit, et fecit ex eo quod non erat, ut essent omnia : omnium capax, et qui a nemine capiatur.* Exstat lib. II, mand. I.

II.

CLEMENS Alex., *Στρομ.* lib. I, cap. 17, pag. 369, edit. Oxon.

Dicit autem et Pastor, Angelus poenitentiae, ad A Hermam, de pseudopropheta : *Quædam enim verba vera loquitur. Diabolus enim cum implet suo spiritu, ei quem possit ex justis frangere.* Lib. II, mand. X, cap. 1.

Λέγει δὲ καὶ ὁ Ποιμὴν, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, τῷ Ἑρμᾷ, περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου· *Τινὰ γὰρ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ. Ὁ γὰρ διάβολος αὐτὸν πληροῖ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, εἰ τινα δυνησεται ῥῆξαι τῶν δικαίων.*

IDEM, *ibid.*, cap. 29, pag. 426.

Divine ergo Potestas illa quæ Hermæ loquitur in revelatione : *Visiones, inquit, et revelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis, sint ea, nec ne.* Lib. I, vis. III, cap. 4.

Θεὸς τοίνυν ἡ Δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα· *Τὰ ὄραματα, φησί, καὶ τὰ ἀποκάλυμματα, διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζόμενους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἐστίν.*

IDEM, lib. II, cap. 1, pag. 430.

Dicit enim, quæ Hermæ in visione apparuit, Po- B testas : *Quod tibi contingit revelari, revelabitur.* Lib. I, vis. III, cap. 3.

Φησί γὰρ ἐν τῷ ὄραματι τῷ Ἑρμᾷ ἡ Δύναμις ἡ φανεῖσα· *Ὁ ἐὰν ἐνδέχεται ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται.*

IDEM, *ibid.*, cap. 9, pag. 452.

Pastor autem de iis solis qui dormiissent, verba faciens, novit quosdam justos in gentibus et in Judæis, non solum ante adventum Domini, sed etiam ante legem, qui Deo grati acceptique fuerint; ut Abel, ut Noe, ut si quis alius justus. Dicit ergo, apostolos et doctores qui prædicarunt nomen Filii Dei, etiam cum dormiissent, potestate ac fide prædicasse iis qui ante dormierant. Deinde subdit : *Ei ipsi, etc.* Lib. III, simil. IX, cap. 16.

Ὁ Ποιμὴν δὲ, ἀπλῶς ἐπὶ τῶν κοιμημένων θεῖς τὴν λέξιν, δικαίους οἰδέ τινας ἐν ἔθνεσι καὶ ἐν Ἰουδαίοις, οὐ μόνον πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ νόμου, μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν, ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε, ὡς εἴ τις ἕτερος δικαίος. Φησί γοῦν τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους, τοὺς κηρύξαντας τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ κοιμηθέντας, τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρύξαι τοῖς προκοιμημένοις. Ἐτα ἐπιφέρει· *Καὶ αὐτοί, κ. τ. λ.*

IDEM, *ibid.*, cap. 12, pag. 458.

Quæ ergo continet Ecclesiam, ut Pastor inquit, virtus, fides est, per quam salvi sunt electi Dei; quæ autem viriliter agit, abstinentia. Sequuntur vero eas simplicitas, disciplina, innocentia, modestia, charitas. Illæ autem omnes sunt filix fidei. Lib. I, vis. III, cap. 8.

Ἡ τοίνυν συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς φησὶν ὁ Ποιμὴν, ἀρετὴ, ἡ πίστις ἐστὶ, δι' ἧς σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ἀνδριζομένη, ἐγκράτεια. Ἐπιταὶ δὲ αὐτοῖς ἀπλότης, ἐπιστήμη, ἀκακία, σεμνότης, ἀγάπη. Πᾶσαι δὲ αὗται πίστεως εἰσι θυγατέρες.

IDEM, *ibid.*, paulo post.

φοβητέον οὖν τὸν Κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομήν, ἅλλ' οὐ τὸν διάβολον εἰς καταστροφήν. Ἐμπαλιν δέ, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Κυρίου, τούτῳστι τὰς ἐντολάς, ἀγαπητέον καὶ ποιητέον· τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου, φοβητέον καὶ οὐ ποιητέον.

Dicit itaque, timendum esse Dominum ad ædificationem, sed non diabolum ad eversionem. Et rursus : Opera quidem Domini, hoc est præcepta, esse diligenda et facienda ; opera vero diaboli timenda esse, et non facienda. *Lib. II, mand. VII.*

IDEM, *ibid.*, paucis interjectis.

Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναι φησι μεγάλην. Μετανοῶν γὰρ ἐφ' οἷς ἔδρασεν, οὐκ ἔτι ποιεῖ ἢ λέγει. Βασανίζων δὲ ἐφ' οἷς ἤμαρτε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἀγαθοεργεῖ. Ἄφεςις τὸν ἁμαρτιῶν μετανοίας διαφέρει· ἄμφω δὲ δείκνυσι τὰ ἐφ' ἡμῖν. Τὸν οὖν ελληφότα τὴν ἀφεςιν τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἔτι ἁμαρτάνειν χρεῖ· ἐπὶ γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν (αὕτη ἂν εἴη τῶν προὔπαρξάντων κατὰ τὸν ἔθνικόν καὶ πρῶτον βίον· τὸν ἐν ἀγνοίᾳ λέγω) αὐτίκα τοῖς κληθεῖσι πρόκειται μετάνοια, ἢ καθαίρουσα τὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἢ πίστις θεμελιωθῇ. Καρδιογνώστης δὲ ὢν ὁ Κύριος, καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων, τὸ τε εὐμετάβολον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ παλιμβολον καὶ πανούργον τοῦ διαβόλου, ἀνωθεν ἀρχῆθεν προεῖδεν, ὡς, ζηλώσας ἐπὶ τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν τὸν ἀνθρώπον, προστρίψεται τινὰς αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, φρονίμως πονηρευόμενος, ὅπως δὴ καὶ αὐτοὶ συνεκπέσοιεν αὐτῷ. Ἔδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἂν τῇ πίστει περιπίπτουσί τινι πλημμελήματι, πολυέλεος ὢν, μετάνοιαν δευτέραν· ἦν, εἰ τις ἐκπειρασθεὶς μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασοφισθεὶς, μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάθῃ.

Idem autem et dicit, pœnitentiam esse sensum magnum. Qui enim pœnitentiam agit eorum quæ fecit, non amplius facit vel dicit. Torquens vero animam suam propter ea quæ peccavit, operatur bene. Remissio ergo peccatorum differt a pœnitentia : ambo autem ostendunt ea esse in nostra potestate. Eum igitur qui accepit remissionem peccatorum, non oportet amplius peccare ; nam in priore et sola peccatorum pœnitentia (ea autem fuerit eorum, quæ prius exstiterunt in gentili et priori vita ; ea, inquam, quæ fuit in ignorantia) iis etiam qui vocati sunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ a delictis, ut fides fundetur. Cum vero Dominus cogitationes præcordiorum norit, et futura præsciat, facilem hominis mutationem, et multiplicem nequitatem diaboli, jam inde a principio prævidit quod homini invidens propter remissionem peccatorum, aliquas causas delictorum suggeret servis Dei, astute et maligne moliens, ut ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo, cum sit multæ misericordiæ, iis qui etiam in fide incidunt in aliquod peccatum, aliam et secundam pœnitentiam : quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, et coactus, et callide circumventus, unam adhuc ad pœnitendum accipiat pœnitentiam. *Lib. II, mand. IV, capp. 2 et 3.*

IDEM, *ibid.*, lib. IV, cap. 9, pagg. 596, 597.

Αὐτίκα ὁ Ποιμὴν φησιν· Ἐκφεύξεσθε τὴν ἐρέριαν τοῦ ἀγρίου, ἐὰν ἢ καρδία ὑμῶν γένηται καθαρά καὶ ἁμωμος.

Jam vero Pastor dicit : *Effugietis vim feræ bestiæ si cor vestrum fuerit purum ac sine macula.* *Lib. I, vis. IV, cap. 2.*

IDEM *ibid.*, lib. VI, cap. 15, pag. 806.

Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ὁράσει τῷ Ἐρμᾷ ἡ Δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τῆς Ἐκκλησίας φανεῖσα, ἔδωκεν τὸ βιβλίον εἰς μεταγραφὴν, ὃ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀναγγελῆναι εἰσβούλετο ; τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι.

Annon enim et Virtus, quæ in visione apparuit Hermæ in figura Ecclesiæ, dedit librum, ut describeret, quem electis annuntiari volebat ? Eum autem, inquit, transcripsit ad litteram ; non inveniens quomodo syllabas perficeret. *Lib. I, vis. II, cap. 1.*

III.

TERTULLIANUS *catholicus*, lib. De oratione, cap. 12.

Quod assignata oratione assidendi mos est quibusdam, nisi si Hermas ille, cujus scriptura fere Pastor inscribitur, transacta oratione, non super lectum assedisset, verum aliud quid fecisset, id quoque ad observationem vindicarem. Utique non. Simpliciter enim et nunc positum est : *Cum adorassem et assedissem super lectum* : ad ordinem narrationis, non ad instar disciplinæ. Alioquin nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus : imo contra Scripturam fecerit, si quis in cathedra, aut subsellio sederit. *Lib. II, in Proæm.*

Idem TERTULLIANUS (*hæreticus*), lib. De pudicitia, cap. 10.

Deus bonus est : suis, non ethnicis sinum subjicit : secunda te pœnitentia excipiet : eris iterum de mœcho Christianus. Hæc tu mihi, benignissime Dei interpres ! Sed cederem tibi, si scriptura Pastoris quæ sola mœchos amat, divino instrumento meruisset incidi ; si non ab omni concilio Ecclesiarum, etiam vestrarum, inter apocrypha et falsa judicaretur ; adultera et ipsa, et inde patrona sociorum ; a qua et alias initiaris : cui ille si forte patrocinabitur Pastor quem in calice depingis, prostitutorem et ipsum Chri-

stiani sacramenti; merito et ebrietatis idolum, et mœchiæ asyllum post calicem subsecuturæ; de quo nihil libentius bibas, quam ovem pœnitentiæ secundæ. At ego ejus Pastoris scripturas haurio, qui non potest frangi. *Lib. II, mand. IV, cap. 3 et 4.*

IDEM *ibid.*, cap. 20.

Et utique receptior apud Ecclesias Epistola Barnabæ (id est *Epistola ad Hebræos*) illo apocrypho Pastore mœchorum.

IV.

AUCTOR Homiliæ de aleatoribus, *sub init.* *Exstat ad calcem Operum S. CYPRIANI, pag. 19, edit. Paris., 1726.*

Dicit enim Scriptura divina: *Væ erit pastoribus. Quod si ipsi pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt Domino pro pecoribus? Quid de Domino pecora dicent? a pecoribus se esse vexatos? non creditur illis: incredibilis res est, pastores pati posse aliquid a pecore: magis punientur propter mendacium suum.* *Lib. III, simil. IX, cap. 31.*

V.

ORIGENES, *Homil. VIII, in Numeros, tom. II, pag. 294, B. edit. Paris., 1735.*

Quod autem dies peccati in annum pœnæ reputetur, non solum in hoc libro, in quo nihil omnino est quod dubitari possit, ostenditur; sed et in libello Pastoris, si cui tamen scriptura illa recipienda videtur, similia designantur. *Lib. III, simil. VI, cap. 4.*

IDEM, *Homil. X, in Josuam, tom. III, pag. 423, D.*

Similis quoque, etiam in libello qui appellatur *Pastoris*, de his figura describitur. Ait enim, quia est arbor quædam quæ ulmus appellatur, quæ fructum non affert, portat tamen vitem quæ affert plurimum fructum; et ex eo quod adminiculo est viti, quæ ejus viribus nitens, vel afferre, vel servare potest plurimum fructum, etiam ulmus quæ infructuosa est, necessaria videtur et utilis, ex hoc ipso quod frugiferæ deserviat viti. *Lib. III, simil. II. Vide Homiliam Cæsarii Arelat. XVII, edit. Basil. (XXIV, in Biblioth. Patrum.)*

IDEM, *Homil. I, in Psalmum XXXVII, tom. II, pag. 681, D, E.*

Est autem quando erudimur etiam a procuratoribus et actoribus, id est ab his angelis, quibus credite sunt dispensandæ et regendæ animæ nostræ: quemadmodum describitur in quodam loco Angelus pœnitentiæ, qui nos suscipit castigandos, sicut Pastor exponit: si cui tamen libellus ille recipiendus videtur. *Lib. III, sim. VI, cap. 3.*

IDEM, *Homil. XIII, in Ezechielem, tom. III, pag. 404, F.*

In libro *Pastoris* in quo angelus pœnitentiam docet, duodecim virgines habent nomina sua: fides, continentia, etc. Potestis quippe legere, si vultis. Deinde quando turris ædificatur cum assumpseris fortitudines virginum, pariter accipies et id quod de portis dicitur. *Lib. III, sim. IX, capp. 2 et 15.*

IDEM, *Comment. in Osee ex Philocaliæ cap. 8, tom. II, pag. 439, E.*

Et in libro qui *Pastor* inscribitur, ædificationem turris ex multis quidem factam lapidibus, ex uno vero lapide factum videri ædificium; quid aliud quam e multis concentum et unitatem, scriptura hæc significat? *Lib. I, vis. III, cap. 2, et lib. III, simil. IX, capp. 9, 15, 18.*

Καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου διὰ πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν· τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἐνότητα σημαίνει ἢ γραφῆ;

IDEM, *Comment. in Matth., cap. XIV, Opp. tom. II, pag. 644, D, E.*

Sin ad id emolliendum libro uti audebimus, qui in Ecclesia quidem circumfertur, sed ab omnibus pro divino non habetur, illud adhibeamus quod in libro *Pastoris* de quibusdam traditur; qui statim atque fidem amplexi sunt, Michaeli subjiuntur, sed propter voluptatis studium illius tutela ac patrocinio excidunt, et ei qui luxui et deliciis, deinde vero alteri qui pœnæ ac suppliciis, atque ei postmodum, qui pœnitentiæ præfectus est, subduntur. *Lib. III, simil. VIII, cap. 5.*

Ἐὶ δὲ χρεὶ τολμήσαντα καὶ ἀπὸ τίνος φερομένης μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γραφῆς, οὐ παρὰ πᾶσι δὲ ὁμολογουμένης εἶναι θείας, τὸ τοιοῦτον παραμυθῆσθαι· ληφθεὶ ἂν τὸ ἀπὸ τοῦ Ποιμένος περὶ τικῶν ἅμα μὲν τῷ πιστεύειν ὑπὸ τῷ Μιχαὴλ γινομένων, διὰ δὲ φιληδονίαν ἀποπιπτόντων ἐκείνου, καὶ γινομένων ὑπὸ τὸν τῆς τρυφῆς, εἶτα ὑπὸ τὸν τῆς τιμωρίας, μεθ' ὃν ὑπὸ τὸν τῆς μετανοίας.

IDEM, *tract. xxx, Comment. in Matth. cap. XXIV, 32. Opp. tom. III, pag. 872, col. 2. A.*

Sic et in aliqua parabola refertur *Pastoris*, (si cui placeat etiam illum legere librum,) quoniam sæculum præsens hiems est justis, qui apparent similes proximis suis natura, et arboribus videlicet cæteris siccis, tempore autem opportuno in fructibus suis apparent. *Lib. III, simil. III.*

IDEM, *tract. xxxi*, Comment. in Matth. xxiv, 42. *ibid.*, pag. 877, col. 2, B.

Nam, sicut legimus apud *Pastorem*, vasa plena non cito quis gustat, nec enim mutantur facile : semiplena autem quia facile creduntur mutari, frequenter gustantur. *Lib. 11, mand. xii, cap. 5.*

IDEM, *Homil. xxxv*, in Lucam cap. xii, 58, *ibid.*, pag. 973, B, C.

Legimus (si tamen cui placet huiusmodi scripturam recipere) iustitiæ et iniquitatis angelos super Abrahamæ salute et interitu disceptantes, dum utraq; turmæ suo eum volunt cœtui vindicare. Quod si cui displicet, transeat ad volumen quod titulo *Pastoris* scribitur, et inveniet cunctis hominibus duos adesse angelos : malum qui ad perversa exhortatur, et bonum qui ad optima quæque persuadet. *Lib. 11, mand. vi, cap. 2.*

IDEM, *tom. I* Comment. in Joan. 1, 4. *Opp. tom. II, pag. 47, E, edit. Huetii.*

Ἄλλ' οὐ παρ' ἡμῖν τοῖς πειθομένοις ὅτι ἐξ οὐρανῶν τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ Θεός, ὡς ἡ μήτηρ τῶν ἐπὶ μαρτύρων ἐν Μακκαβαϊκοῖς, καὶ ὁ τῆς μετανοίας ἄγγελος ἐν τῷ Ποιμένι ἐδίδαξε. Vid. *inf. lib. 11, Περὶ ἀρχῶν cap. 1, dum. 5.*

Secus vero apud nos est qui credimus, ex non entibus Deum entia fecisse, ut mater illa septem martyrum in Machabæorum gestis, et pœnitentiæ Angelus in *Pastore* docuit. *Lib. 1, vis. 1, cap. 1, et lib. 11, mand. 1.*

IDEM, *lib. 1, Περὶ ἀρχῶν cap. 3, num. 3, edit. Paris. nov. tom. I, pag. 61, C:*

Nam et in eo libello qui *Pastoris* dicitur angeli pœnitentiæ, quem Hermas conscripsit, ita refertur : *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit : qui, cum nihil esset prius, esse fecit omnia : qui est omnia capiens, ipse vero a nemine capitur.* *Lib. 11, mand. 1.*

IDEM, *ibid.*, *lib. 11, cap. 1, num. 5, l. c. pag. 79, col. 1, B.*

Ut autem etiam ex Scripturarum auctoritate hæc ita se habere credamus, audi quomodo in Machabæorum libris, ubi mater septem martyrum unum ex filiis cohortatur ad toleranda tormenta, de hoc dogmate confirmatur : *Rogo te, fili, respice cælum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt ; et videns hæc scilo, quia Deus hæc omnia cum non essent, fecit.* Sed et in libro *Pastoris* in primo mandato ita ait : *Primo omnium crede, quia unus est Deus qui omnia creavit atque composuit, et fecit ex eo quod nihil erat, ut essent universa.* *Lib. 11, mand. 1.*

IDEM, *ibid.*, *lib. 111, cap. 2, num. 4, l. c., pag. 140, col. 2, D.*

Sed et *Pastoris* liber hæc eadem declarat dicens, quod bini angeli singulos quosque hominum comitentur : et si quando bonæ cogitationes cor nostrum ascenderint, a bono angelo suggeri dicit : si vero contrariæ, mali angeli dicit esse instinctum. *Lib. 11, mand. iv, cap. 2.*

IDEM, *ibid. lib. iv, cap. 2, num. 8, l. c., pag. 468, ex Philocaliæ cap. 1.*

Ex interpretat. Rufini.

Quod nos etiam in libello *Pastoris*, qui a nonnullis contemni videtur, designatum videmus, cum jubetur Hermas duos libellos scribere, et postea denunciare presbyteris Ecclesiæ quæ a Spiritu didicit. Quod his verbis scriptum est : *Et scribes, inquit, duos libellos, et dabis unum Clementi et unum Graptæ. Et Grapte quidem commoneat viduas et orphanos ; Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt ; tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.*

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπὸ τινῶν καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσασθαι τὴν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, οὕτω διηγουόμεθα, Ἐστὶ δὲ ἡ λέξις αὕτη· Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι, καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν ρουθετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψῃ εἰς τὰς ἐξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας. *Lib. 1, vis. 11, cap. 14.*

Ex interpretat. Delarue :

Proinde nos, quod dicitur in libro qui inscribitur *Pastor* et a nonnullis contemnitur, *Hermæ* imperatum esse ut duos libros scriberet ac postea presbyteris Ecclesiæ annuntiaret quæ didicerat a Spiritu, ad hunc modum exponimus. Sic autem ad verbum legitur : *Duos libros scribes, dabisque unum Clementi et alterum Graptæ. Et Grapte quidem commonebit viduas et pupillos : Clemens autem mittet ad externas urbes : tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.*

IDEM, *lib. x* Explanationum in Epist. ad Rom. xvi, 14.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermen, Patroban, Herman, et qui cum eis sunt fratres. De istis simplex est salutatio, nec aliquid eis insigne laudis adjungitur. Puto autem quod Hermas iste sit scriptor libelli illius qui *Pastor* appellatur : quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et ut puto, divinitus inspirata. Quod vero nihil ei laudis ascripsit, illa, opinor, est causa, quia videtur, sicut scriptura illa declarat, post multa peccata ad pœnitentiam fuisse conversus : et ideo nec opprobrium ei aliquid ascripsit ; didicerat enim scripturam non impropere homini convertenti se a peccato : neque laudis aliquid tribuit, quia adhuc positus erat sub angelo pœnitentiæ, a quo, tempore opportuno, Christo rursus deberet offerri, *Lege Sedulium in Collectaneis ad eundem Apostoli locum, nec non Anselmo tributa commentaria.*

VI.

EUSEBIUS Hist. ecclēs., lib. III, cap. 3.

Ex interpret. Rufini.

Et libellus Hermæ qui appellatur *Pastoris*, cujus Paulus in Epistolis suis meminit, a plurimis non est receptus: ab aliis autem necessarius judicatus est, propter eos qui primis ad fidem institutionibus imbuuntur: unde et in nonnullis ecclesiis legitur, et multi veterum scriptorum usi sunt testimoniis ejus.

Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσήρῃσει τῆς πρὸς Ῥωμαίους, μνήμην πεποιήται, μετὰ τῶν ἀλλῶν, καὶ Ἑρμᾶ, οὗ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένος βιβλίον ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὗς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθεῖη ὑφ' ἑτέρων δὲ ἀναγκαιότατον, οἷς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται ὅθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον, καὶ τῶν παλαιωτάτων δὲ συγγραφέων κερημένους τινὰς αὐτῷ κατελιγῆσα.

Ex interpret. Cotelerii.

Quoniam vero apostolus Paulus in salutationibus illis quæ sub finem Epistolæ ad Romanos leguntur, inter cæteros mentionem fecit etiam Hermæ, cujus esse fertur liber *Pastoris*; sciendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium esse revocatum, ob quos inter receptæ auctoritatis libros poni non potest; ab aliis vero maxime necessarius, iis præsertim qui introductoria ad religionem indigent institutione, judicatus est; unde etiam in ecclesiis eum publice lectum scimus, et quosdam ex vetustissimis scriptoribus testimonio ipsius usos fuisse comperi. *Lege Nicephorum, lib. II, cap. 46.*

IDEM, *ibid.*, lib. III, cap. 23.*Ex interpret. Rufini.*

Post hæc jam scriptura est, quæ dicitur *Actus Pauli*; sed et libellus qui appellatur *Pastoris*, etc., de quibus quam maxime dubitatur.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφή, ὃ τε λεγόμενος Ποιμήν.

Ex interpret. Cotelerii.

Inter libros nothos collocetur et *Actuum Pauli* scriptura, et liber qui dicitur *Pastor*.

IDEM, *ibid.*, lib. V, cap. 8.*Ex interpret. Rufini.*

Nec non et libellum qui vocatur *Pastoris*, amplectitur (Irenæus), dicens: Bene ergo refert Scriptura, quæ dicit: *Primum omnium credendum est, quia unus est Deus, qui omnia creavit utque composuit.*

Οὐ μόνον δὲ οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένος γραφήν, λέγων· Καλῶς οὖν εἶπεν ἡ γραφή ἡ λέγουσα· Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ex interpret. Cotelerii.

Non solum autem [Irenæus] novit, sed et recipit *Pastoris* scripturam, dicens: Recte igitur dicit Scriptura, quæ ait: *Primo omnium crede, quod unus est Deus, qui omnia creavit et consummavit, etc.* Lib. II, mand. I, *Lege Niceph., lib. IV, cap. 14.*

VII.

ATHANASICUS, De Incarnatione Verbi Dei, num. 3, tom. I, pag. 49, Di edit. Paris., 1698.

At divina doctrina et Christi fides... ait per Moysen quidem... et in utilissimo *Pastoris* libro: *Primum omnium crede unum esse Deum esse, qui omnia creavit et perfecit, eaque quæ non erant, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἡ δὲ ἐνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις — φησὶ διὰ μὲν Μωϋσέως — διὰ δὲ τῆς ὠφέλιμωτάτης βίβλου τοῦ Ποιμένος· Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

IDEM, De Decretis Nicænae synodi, num. 4, tom. I, pag. 211, D.

Id vero, ut ait *Pastor*, non nisi a diabolo ortum habet. Lib. II, mand. IX.

Τοῦτο δὲ, ὡς ὁ Ποιμήν εἰρηκεν, ἐκγονόν ἐστι διαβόλου.

IDEM, *ibidem*, num. 18, pag. 223, F.

In *Pastore* autem scriptum est (quandoquidem librum hunc citant, quamvis non sit ex Canone): *Primum omnium crede unum esse Deum, qui omnia creavit et perfecit, omniaque ex nihilo, ut essent fecit.* Lib. II, mand. I.

Ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται (ἐπειδὴ καὶ τοῦτο, καὶ τοὶ μὴ ἐκ τοῦ κανόνος, προφέρουσι)· Πρῶτον πάντων πιστευσον, ὅτι εἰς ἔστιν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

IDEM in Epist. ad Afros episcopos, num. 5, tom. II, pag. 805, B.

Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· Πρῶτον πάντων πιστεύσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μη ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

Cogitabant quoque illud in Pastore scriptum : Ante omnia crede, unum esse Deum qui creavit et adornavit omnia, et fecit ea ex non existentibus existere. Lib. II, mand. J.

IDEM in Epistola Festali sub finem, tom. II, pag. 963, A.

Ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἐξωθεν, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἀναγινώσκεισθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· Σοφία Σολομώντος... καὶ ὁ Ποιμήν.

Sunt nimirum alii libri præter istos, non in Canonem quidem redactos, sed quos a Patribus decretum est, legendos ab iis esse qui nuper ediscendi pietatis verbi gratia accesserint : Sapientia Salomonis... et Pastor.

VIII.

IDYMUS in Catena ad Jobi VIII, 17, 18, pag. 202, edit. Lond., 1637.

Ὁ ἀσεβὴς οὖν ἄπασαν τὴν διαγωγὴν ἐν οἴκῳ κακίας ἔχει, διαλελυμένος, κατὰ τοὺς ἐξω τῆς οἰκοδομῆς λίθους, οἳ οὐχ ἀρμύζουσι τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου, κατὰ τὸν Ποιμένα.

Omnis igitur dissoluti impii conversatio in domo pravitatis est, non aliter quam lapides extra ædificium, qui ædificandæ turri plane inepti sunt, juxta Pastorem. Lib. I, vis. III, capp. 2, 6 et 7, et lib. II, simil. IX, capp. 6, 7, 31.

IX.

HIERONYMUS lib. De viris illustr. cap. x, cum vetere Græco interprete.

Ἐρμᾶς ὁ ὁ ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους γράφων μὲνεται· Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἐρμᾶν, Πατρόβαν, Ἐρμῆν· λέγεται αὐθέντης γεγενῆσθαι βιβλίου ἐπιγραφείσης Ποιμήν, ἥτις ἐν τισὶν Ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις δημοσίᾳ ἀναγινώσκειται. Καὶ ἀληθῶς χρησίμος ὁ λόγος, ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὑπέκλεψαν μαρτυρίας· ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀγνωστος εἶναι δοκεῖ.

Herman cujus apostolus Paulus ad Romanos (xvi, 14) scribens meminit : Salute Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen et qui cum eis fratres sunt : asserunt auctorem esse libri qui appellatur Pastor, et apud quasdam Græciæ ecclesias jam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia : sed apud Latinos pene ignotus est. Lege Adonem Viennensem lib. De festivitatibus, etc. Freulfum tom. II, lib. II, cap. 4. Honorium Augustodunensem cap. 10, De luminaribus Ecclesiæ.

IDEM, in Prologo galeato.

Igitur Sapientia quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu. filii Sirach liber, et Judith et Tobias, et Pastor non sunt in Canone.

IDEM, lib. II Comment. in Osee ad cap. VII, 9.

Unde et in libro Pastoris, si cui tamen placet illius recipere lectionem, Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite ; deinde adolescentula et sponsa crinibus adornata. Lib. I, vis. I, cap. 2 ; vis. II, capp. 4, 4 ; vis. III, capp. 4, 10, et vis. IV, cap. 2.

X.

RUFINUS, Comment. in Symbol. apostol. num. 38, pag. 110, edit. Veron., 1745

Alii libri sunt qui, non canonici, sed ecclesiastici a majoribus appellati sunt. — In Novo Testamento libellus qui dicitur Pastoris sive Hermes, qui appellatur Duæ viæ, vel Judicium Petri.

XI.

Auctor Operis imperfecti in Matth. XIX ; Homil. XXXVIII, pag. 142, A. Append. ad tom. VI, Opp. S. Joan. Chrysost., noviss. edit. Paris., 1724.

Adhuc autem audeo et subtiliorem introducere sensum, et sententiam alterius sapientis cujusdam viri referre. Exponit enim sic : Quoniam sicut Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus ; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum et diversitates cordium, quas solus Deus discernere et cognoscere potest ; ut quædam animæ sint quasi de tribu Ruben, quædam autem de tribu Simeon, vel Levi, vel Juda. Puto enim, quia omnes sancti quinque virgines prudentes esse dicuntur (Matth. xxv, 2), quamvis sint innumerabiles, propter quinque sensus spirituales ; et omnes peccatores, quædam virgines fatuæ, quamvis innumerabiles sint, propter quinque sensus carnales. Et sicut omnes Ecclesiæ Christi septem Ecclesiæ dicuntur (Apoc. I, 4) propter septem spiritus, quamvis sint multæ. Omnes enim in quibus præ cæteris virtutibus abundantior est sapientiæ virtus, una habetur Ecclesia. Item in quibus præ cæteris virtutibus abundantior est intellectus, altera dicitur Ecclesia : et sic per singulos spiritus tractans, invenies septem Ecclesias. Similiter et propter gratias duodecim quas in persona duodecim virginum exponit Angelus in Pastore, si tamen placet illa scriptura omnibus Christianis, inveniantur duodecim esse tribus : ut puta omnes animæ in quibus præ cæte-

ris virtutibus præcellit virtus veritatis, una est tribus. Nec enim omnes gratiæ aequaliter in omnibus scatur; sed unus quidem amplius præcellit in ista, alter vero in illa. *Lib. III, simil. IX, capp. 2 et 15.*

XII.

CASSIANUS Collatione VIII, cap. 17.

Nam quod unicuique nostrum duo cohæreant angeli, id est bonus et malus, Scriptura testatur: de bonis quidem, etc. De utrisque vero liber *Pastoris* plenissime docet. *Lib. II, mand. VI, cap. 2.*

IDEM Collatione XIII, cap. 12.

Adjacere autem homini in quamlibet partem arbitrii libertatem, etiam liber ille qui dicitur *Pastoris*, apertissime docet; in quo duo angeli unicuique nostrum adherere dicuntur, id est bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eligat quem sequatur. *Ibidem.*

XIII.

PROSPER, *lib. contra Collatorem, cap. 30.*

Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi suæ de libello *Pastoris* inseruit, etc. *Ibidem.*

XIV.

CONCILIIUM ROMANUM, sub Gelasio.

Liber qui appellatur *Pastoris*, apocryphus. *Idem censet NICEPHORUS Constantinopolitanus, in fine Chronographiæ.*

XV.

MAXIMUS, *lib. De divinis nominibus, cap. IV.*

Atque in Pastore Hermam perficiente, sicut ibi legimus in *Pastoris* libro. *Et paulo post*: Sic etiam in *Pastore* legimus.

Καὶ ἐπὶ τοῦ Ποιμένου τὸν Ἑρμᾶν τελειώσαντας, ὡς ἐκεῖ ἀνέγνωμεν ἐν τῷ Ποιμένι... Οὕτω καὶ ἐν τῷ Ποιμένι ἀνέγνωμεν.

XVI.

BEDA in Exposit. Actuum apostol., ad cap. XII, 15.

Quod unusquisque nostrum habeat angelum, et in libro *Pastoris* et multis sanctæ Scripturæ locis invenitur. *Lib. II, mand. VI, cap. 2.*

XVII.

WALAFRIDUS STRABO, in Visionibus Wettini, v. 675.

Cœlicolas hominum custodes esse sacrata Scripta ferunt, Dominusque docens ostendit lesus, Ante Patris faciem stantes servire fideles: Atque liber *Pastoris* opem demonstrat eandem. *Ibid.*

XVIII.

LIBER PONTIFICALIS in Vita PII I, num. 2, pag. 29, edit. Rom., 1724, in-4.

Sub hujus episcopatu frater ipsius Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cum venit ad eum in habitu pastoris ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. *Lege Martyrologia, Bedam, Adonem, Reginsonem, etc.*

XIX.

In Epistola I earum, quæ Pio papæ falso ascribuntur

Nosse vos volumus, quod Pascha Domini die Dominica annuis solemnitatibus sit celebrandum. Isis ergo temporibus Hermes doctor fidei et Scripturarum effulsit inter nos. Et licet nos idem Pascha prædicta die celebremus; quia tamen quidam inde dubitarunt, ad corroborandas animas eorum eidem Hermæ Angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei, ut Pascha die Dominico ab omnibus celebraretur.

XX.

PSEUDO-TERTULLIANUS, *lib. Adversus Mærcionem.*

Post hunc deinde Pius; Hermas cui germine frater, Angelicus Pastor, quia (qui) tradita verba locutus.

XXI.

NICETAS ad illud Gregorii Nazianzeni orat. IV, circa finem: Πίστευε τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε ὄρατός καὶ ὄσος ἀόρατος, δὲ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γινόμενον.

Crede quod, quemadmodum in *Pastoris* libro habetur, Unus est Deus, qui omnia creavit atque perfecit, et ex nihilo in rerum naturam produxit. *Lib. II, παρὰ 1. 1.*

Πίστευε ὅτι, καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ποιμένι: Ἐστὶ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

XXII.

SCRIPTOR Vitæ S. Genovefæ, *cap. iv, num. 15, apud Bollandum, 3 Januarii, tom. I, pag. 139.*

Duodecim enim virgines spirituales, quas Hermas, qui et *Pastor* nuncupatus est, in libro suo descripsit, ei individue comites existere; quæ ita nominantur: Fides, Abstinencia, Patientia, Magnanimitas, Simplicitas, Innocentia, Concordia, Charitas, Disciplina, Castitas, Veritas et Prudentia. *Lib. III, simil. IX, capp. 2, 15 et seqq.*

XXIII.

JOANNES SARISBERIENSIS, *Epistola 172.*

Liber vero Sapientiæ et Ecclesiasticus, Judith, Tobias et *Pastor*, ut idem Hieronymus asserit, non reputantur in Canone. — Ille autem qui *Pastor* inscribitur an alicubi sit, nescio: sed certum est, quod Hieronymus et Beda illum vidisse et legisse se testantur.

DISSERTATIO

DE VITA ET SCRIPTIS SANCTI HERMÆ.

(D. LE NOURRY, *Apparatus ad Bibliothec. max.*, p. 47.)

ARTICULUS I.

Analysis operis S. Hermæ cui titulus: PASTOR.

Primus hujus operis liber in quatuor visiones distribuitur. In prima auctor mulierem in Tiberi lavantem se vidisse ait; cujus quidem forma captus, cum uxorem ei similem concupivisset, inde ab eadem muliere, aliaque seniore correptus est. Exinde patefacit ejusmodi cogitata, quæ minime mala videntur, periculosa esse, nec criminis expertia. Arguitur insuper quod peccantes filios suos, ut parerent, non emendaverit; et quid ad culpam hanc eluendam præstandum foret, docetur. Ædificata denique a Deo Ecclesia ei ostenditur, et quod *omnia plena fient electis ejus.*

In secunda visione oblatas est Hermæ ab eadem B
anu liber; quem cum legisset intellexissetque, eo rursus castigatur, quod peccata uxoris suæ ac filiorum non prohibuerit, illique aperitur quid ad obtinendam veniam agere debeat. Atque ibi postquam de penitentia, innocentia et simplicitate sermo institutus est, præcipitur annuntiare, quod *tribulatio magna venit.* Ipsi deinde declaratur, mulierem, quam viderat, esse Ecclesiam, a qua ut duo memorati libri quæ descripserat exemplaria, unum quidem Graptæ, alterum vero Clementi, per omnes civitates mittendum, ut ipsemet dirigat, mandatum continuo accipit.

In tertia visione eadem mulier turrim, quæ ædificabatur, Hermæ ostendit; illique quomodo, a quibus et quibus lapidibus construeretur; atque ex lapidibus qui assumpti, qui rejecti, qui iterum secti edificioque aptati, clare explicat; ac qua tandem ratione hæc turris Ecclesiæ figura esset, aperit. His ille trium ejusdem Ecclesiæ, quam sub mulieris specie viderat, subjungit apparitionum expositionem.

Quarta ultimæque visione Hermas conspexit belluam, quæ uno haustu, nisi angelus obstitisset, ci-

A vitam integram devorare poterat. Hanc autem belluam *pressuræ et tribulationis superventuræ* figuram esse, a virgine, quæ Ecclesiam figurabat, didicit, ab eaque accepit qua arte vinci posset; ac tandem hæc auribus sanctorum loqui jubetur.

LIBER SECUNDUS duodecim mandata, quæ *Pastor nuntius, et præpositus penitentia* ab Herma describi imperat, complectitur. Primum eorum docet quid de Deo, qui timendus est, credendum. Secundum, vitam in simplicitate et innocentia ducendam, elemosynas omnibus erogandas, nullius famæ detrahendum. Tertium, veritatem semper asserendam et nunquam mentiendum. Quartum, castitatem corporis atque animæ servandam, quidque *sponso erga sponsam infidelem* agendum sit. Ibi vero quædam de penitentia obiter perstringuntur. Quintum mandatum *æquanimitatem et patientiam* præcipit. Sexto, duæ viæ et duo genii, quorum unus justitiæ, et sequendus; alter injustitiæ, et expellendus ostenduntur. Septimo, Deum timendum, minime vero dæmonem. Octavo, omne malum quod fugiendum, omne bonum quod agendum est. Nono, quæ bona sint in oratione sine dubitatione et cum perseverantia, a Deo semper postulanda. Decimum prohibet tristitiam, quæ *filia dubitationis et iracundiæ* esse demonstratur. Undecimum aperit quid discriminis sit veros inter ac falsos prophetas; de quibus rursus et in duodecimo, ubi de bona malaque cupiditate, altera sequenda, fugienda altera tractatur. Post hæc *Pastor Hermæ* imperat, ut diligenter hæc omnia servet mandata, hortaturque omnes, ut ea pariter observent. Denique idem *Pastor* hanc mandatorum observationem, propter quam homines *vivent Deo*, eis facillimam esse demonstrat.

Is porro in TERTIO LIBRO ad varias similitudines, quibus Hermam erudire pergit, convertit sermonem. Docet itaque non divitiis accumulandis, sed erogandis elemosynis incumbendum. Quod quidem probus similitudine vitis cum divite, et ulmi cum paupere,

qui nisi divitem, sicut ulmus vitem fulciat, serpit, nec ullum vix unquam fructum referet. Hinc ad alias transit similitudines, planumque primo id facit, quod sicut arbor viridis a sicca non hieme sed æstate distinguitur, sic homo justus ab injusto non in hoc mundo, sed in iudicio extremo est discernendus. Deinde jejunium cum ea comparat diligentia, qua servus vitem domini sui, magis quam sibi fuerat imperatum, colere studuit. Qua eadem similitudine ostendit quanta pro hominibus Deus patnaverit, et quanta illi puritate vitam instituire debeant. Ob oculos postea pastorem juvenem ponit, cujus pecora copiosa in voluptatibus et deliciis, figurabant homines voluptatibus deditos; quorum aliqui corrumpuntur usque ad defectionem, alii usque ad mortem. Non distinetur tamen quasdam esse voluptates, salutem afferentes. Hinc venit ad similitudinem salicis magnæ, cujus rami absque arboris diminutione abscissi, multisque hominibus distributi, atque variis siccitatis et viriditatis gradibus ab iisdem restituti, varios observandæ legis divinæ modos mystice significabant. Rami autem nonnulli iterum et tertio plantati, et ad varios viriditatis gradus revocati, gerebant peccatorum variis modis pœnitentiam agentium similitudinem. Post hæc constructionem turris, similitudinem Ecclesiæ præferentis, quam libro primo levius attigerat, fusissime describit: et quidquid ad eam pertinet, singillatim Christianis, maxime vero pœnitentibus applicando, omnia quæ a singulis quibusque persolvenda erant, religionis et pietatis officia explicat. Dehinc narrat Hermas quam sollicitè angelus, qui eum Pastori nuntio pœnitentiæ tradiderat, ipsimet, ut mandata hactenus exposita observet, aliisque similiter observanda esse nuntiaret, imperaverit. Postremo ille angeli memorat pollicitationem, qua fore ut ipsi pastorem et duodecim virgines, id est omnes omnino virtutes, cum eo in æternum permansuras mitteret, ultro sponponderat.

ARTICULUS II.

Quis Hermas auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.

Extra controversiam æst hoc opus idem esse quod ab antiquissimis Patribus Hermæ nomine laudatur. Id liquido probatur ex eorundem Patrum libris, ubi non pauca auctoris nostri testimonia ex variis hujuscæ operis partibus transcripta occurrunt. Auctor vero ipse in hoc opere nomen Hermæ ubique assumit. Quapropter illud tantum venit in controversiam, quis iste sit Hermas, et quo vixerit tempore.

Quidam itaque scriptores illum Pii primi summi pontificis fratrem fuisse indubitanter asserunt. Sic enim sentiebat auctor poematis, Tertulliani nomine inscripti, qui de illo ita cecinit:

*Post hunc deinde Pius, Hermas cui nomine frater
Angelicus pastor, qui tradita verba locutus.*

Eidem sententiæ auctor Pontificalis, qui Damaso tribuitur, hunc subscripsit in modum: *Sub hujus,*

¹ In Propylæo mensis Maii.

A scilicet Pii papæ, episcopatu, frater ipsius Hermas librum scripsit, in quo mandatum confirmatur, quod ei præcepit angelus Domini, cum veniret ad eum in habitu pastoris, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. Auctor decretalis, ad universos Christi fideles, quæ ipsimet Pio Pontifici tribuitur, eadem quoque tradidit: *Istis ergo temporibus Hermas doctor fidei et Scripturarum effulsit inter nos.... eidem Hermæ angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et præcepit ei ut Pascha die Dominico ab omnibus celebraretur.* Ex his porro ultimis verbis alterum ex his duobus scriptoribus ab altero id quod scribebat mutuatum esse, aut utrumque ex iisdem hausisse fontibus haud absurde colligas. Hos vero nonnulli, Beda nimirum et Ado, non quidem in citatis a quibusdam eorum Martyrologiis, sed in Chronologiis postea secuti sunt. Ibi siquidem Beda cum scripsisset Justinum philosophum sub Pio papa martyrio vitam finisse, continuo subdidit: *Hermas scripsit librum, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum angeli continet, ut Pascha Dominico die celebraretur.* Bedæ autem verba sic Ado transcripsit: *Pius episcopus Romæ habetur, sub quo Hermas librum scripsit, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum continet angeli, ut semper Pascha die Dominico celebraretur.* Auctor quoque veteris Romanorum pontificum catalogi, apud Bucherium et Bollandi⁴ continuatores, in eadem est sententia: *Sub hujus, Pii, episcopatu frater ejus Hermas librum scripsit, in quo mandatur, contineturque quod ei præcepit angelus, cum venit ad eum in habitu pastoris.* Denique scriptor alterius eorundem pontificum catalogi apud eosdem Bollandi asseclas idem paucioribus verbis dixit: *Pius natione Italus ex patre Rufino, frater Pastoris.*

Verum hæc opinio stare nullo modo potest. Primo enim quidam ex his scriptoribus secum ipsi pugnant. Ado siquidem in suo Martyrologio scribit: *Natale sancti Hermæ cujus apostolus Paulus meminit.... Hunc asserunt auctorem esse libri, qui appellatur PASTOR.* Atqui si Hermas discipulus fuit Pauli, vel Paulus illius meminit, non potuit certe librum suum, sicuti idem Ado in Chronologia sua asserit, sub pontificatu Pii scribere, quippe qui centum ferme post Paulum annis summus pontifex reuatiatus est.

Deinde hi scriptores narrant ex libro Hermæ statutum, ut Pascha die Dominico celebretur. At frustra apud nostrum auctorem hujuscemodi decretum quæsieris. Vel ergo auctores illi, qui de libro a se nusquam viso scripsisse videntur, omnino falsi sunt, vel de alio opere, a nostro plane penitusque diverso, loquuntur. Denique manifestum est posteriores scriptores opinionem suam a prioribus sumpsisse, proindeque originem ejusdem opinionis in memoratum poematis, aut Pontificalis auctorem esse refundendam. Atqui uterque auctor est apocryphus, nullius nominis nullius diligentiae, nullius auctoritatis.

ARTICULUS III.

Num Hermas fuerit discipulus Pauli apostoli.

Contra vero scriptores, illis omnibus nomine et ætate longe superiores, putant Hermam auctorem nostrum fuisse discipulum Pauli apostoli, quem ille in Epistola ad Romanos ³ his salutatur verbis: *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam.* Origenes enimvero in hunc Pauli locum sic scribit: *Puto quod Hermas iste sit scriptor libelli illius, qui Pastor appellatur; quæ scriptura valde mihi utilis videtur, et puto, divinitus inspirata.* Eusebius ⁴ autem: *Apostolus Paulus, inquit, in salutationibus illis, quæ sub finem Epistolæ ad Romanos leguntur, mentionem fecit Hermæ, cujus esse fertur is liber, qui Pastor inscriptus est.* Hieronymus ⁵ vero id ab aliis assertum esse memorat: *Hermas, inquit, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminuit..... asserunt auctorem esse libri qui appellatur Pastor.* Possunt iis subjungere posteriores scriptores, qui illorum verba transcripserunt, vel eorum subscripserunt sententia. Hos inter Sedulius Origenis verba, ⁶ mutuatur, Nicephorus vero Eusebii ⁷ vestigiis insistit. In hujus porro sententiæ firmamentum illud adduci posset, quod Hermas ipse testatur ex duobus libri sui exemplaribus a se descriptis, unum in exteris civitatibus a Clemente mittendum: *Mittet autem Clemens in exteris civitates; illud enim permissum.* Quem enim alium his ille verbis designat, quam Clementem summum pontificem, qui cum Romæ sederet, inde cæteris omnibus facilius poterat hunc librum in exteris mittere civitates?

Porro si hæc sententia, cui nihil adversans et repugnans videtur, sit vera, dicendum profecto hos libros ab auctore nostro ante finem primi Ecclesiæ sæculi editos. Clemens enim, juxta posteriores diligentioresque historiæ scriptores, Romanam sedem tenebat, intra annos 67 et 76, vel juxta alios, ab anno 93 ad annum 100, quo in Chersonesum exsul missus est.

Nulli etiam dubitamus scriptorem nostrum hunc esse Hermam cujus nomen in sanctorum Martyrologia relatum, in Romano sic notatum legitur: *Romæ, sancti Hermæ, cujus apostolus Paulus in Epistola ad Romanos meminuit. Hic digne semetipsum sacrificans, acceptabilisque Deo hostia factus, virtutibus clarus cælestia regna petivit.*

Verum contra tantam hujus viri sanctitatem ea dubitationem scrupulumque injiciunt, quæ de semetipso passim in suo libro prædicat, se patremfamilias fuisse, qui nimia in uxorem et filios indulgentia peccatis eorum non obstiterit; seque ipsum multa magnaque peccasse, nec fere unquam ad veritatem locutum.

Responderi tamen potest Hermam non in sua, sed in aliorum persona hæc omnia dixisse; ut illo scri-

A bendi genere omnes ad agendam peccatorum suorum pœnitentiam facilius excitaret, eisque ostenderet quanta a Christianis vitæ morumque sanctitas desideretur. At quidquid sit de auctoris nostri sanctitate, vero videtur satis simile illum ea ætate, quam paulo supra assignavimus, et vixisse, et commentationem suam emisisse in publicum.

ARTICULUS IV.

Quo tempore hos libros scripserit.

Cæterum si argumenta nostra rigidioribus criticis non satis firma sint et valida, hi tamen Hermæ libros ab eo non modo ante Origenis et Tertulliani, sed etiam Clementis et Irenæi tempora, id est ante sæculi secundi finem, quo saltem Irenæus scripsisse perhibetur, vulgatos fuisse fateantur necesse est. Id quidem ex eorundem Ecclesiæ Patrum testimoniis, quæ supra dedimus, cuius planum fiet. Utrum vero iidem antiquissimi scriptores hanc lucubrationem longe ante ab Herma editam putaverint, inde facile intelliges quod ea ab illis non ut nova et recens edita, sed ut vetus et antiqua passim ubique citata legatur. Irenæus autem, eorum omnium antiquissimus, illius tanquam unius sacræ Scripturæ libri auctoritate his verbis utitur ¹: *Bene ergo Scriptura dicit: Primo omnium crede quod unus est Deus, etc.* Quod certe indicio est in ea fuisse Irenæus opinione eandem lucubrationem ab uno ex apostolis, vel saltem aliquo proximo eorum successore, fuisse profectam. Eusebius vero ² non solum citata Irenæi verba retulit, verum etiam librum Hermæ ab aliis quoque, quos vetustissimos appellat, laudari testatus est: *Comperimus, inquit, quosdam ex vetustissimis (παλαιότατων) scriptoribus ipsius testimonio usos fuisse.* Quibus sane verbis ille quosdam Clemente et Irenæo antiquiores indicasse nonnullis forsitan videbitur. Sed quolibet accipiantur sensu, non obscure iis significatur Eusebium sibi persuasum habuisse hos libros primæ post sacras Scripturas fuisse in Ecclesiæ antiquitatis. Neque tamen dicendum illos primam Ecclesiæ persecutionem præcessisse, quandoquidem in iisdem libris ³ fit mentio martyrum qui jam perpeSSI fuerant *feras bestias, flagella, carceres, cruces.* At vero cum in iis quoque alia persecutio, quam probabiliter eam esse putamus quæ a Domitiano anno 92 excitata est, imminens prænuntiatur ⁴, inde non absurde colligas hoc opus paulo ante hunc annum, Clemente jam in summum pontificem assumpto, ab Herma scriptis fuisse traditum.

ARTICULUS V.

Num hi libri Græce primum scripti sint.

Hos Pastoris libros a Græco auctore, et Græce primo compositos fuisse, ita pro certo omnes posuerunt, ut nullus unquam id in controversiam vocasse

¹ cap. xvi, v. 14. ² Lib. in *Histor.*, cap. 5. ³ *De scriptor. ecclesiast.* ⁴ *Comment. in Epist. Pauli.* ⁵ Lib. in *Histor.*, cap. 46. ⁶ lib. iv *Adver. hæres.*, c. 57. ⁷ lib. v *Histor.*, cap. 8. ⁸ lib. 1, vis. 5. ⁹ vis. 2 et 3.

videatur. Ea tamen cura qua libros bibliothecæ nostræ examinandos suscepimus, non sinit ut illud idem omnino intactum relinquamus. Præcipuum itaque quo id probetur, argumentum ex his Hieronymi eruitur verbis ¹¹: *Multi, inquit, Scriptorum veterum de eo usurpaverunt testimonia, sed apud Latinos pene ignotus est.* Deinde Origenes in publico, quem apud fideles Christianos habebat, sermone unum aliquod ex his libris testimonium, sed tantummodo dimidiatum, profert ¹², auditores ad ipsosmet libros, haud dubie Græcos, ubi reliqua legerent mittere contentus: *Potestis quippe, inquit, ille, legere si vultis.* Denique hoc opus multo sæpius a Græcis Patribus quam a Latinis laudatum est. At nemo, uti opinor, librum Latinis pene ignotum, Græcis vero non doctis tantum, sed quibusque passim notissimum et usitatissimum, Græce primo scriptum fuisse inficiabitur.

Nonnulla tamen contra hæc omnia, quantumvis valida sint argumenta, opponi utique possunt. Et primo quidem, omnia Hermæ visa, uno tantum excepto, Romæ vel in vicinis ejusdem urbis locis data narrantur. Deinde vero Hermas de jejunio sic loquitur ¹³: *Video Pastorem... dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respon-di: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium.* At certe quis Græcus auctor ita unquam locutus est: *Statio est jejunium?* Hic profecto loquendi modus non Græcis, sed Latinis proprius peculiarisque est, uti liquido colligitur ex Tertulliano aliisque quos in doctissimi Cangii Glossario ad verbum *Statio* citatos reperies. Porro autem minime nos latet ad utramque rationem responderi posse, et ad primam quidem, ideo Romam aliaque vicina loca hoc in libro memorari, quia civitas erat totius orbis caput, atque apud omnes celebratissima. Ad secundam vero, objectum loquendi modum solius esse interpretis, qui auctoris Græci verba liberiori paraphrasi audacius vertendi sibi jus arrogavit. An autem hæc responsiones omnibus faciant satis, aliorum esto judicium.

ARTICULUS VI.

Num versio Latina sit barbara, et Anastasius illius sit auctor.

Cum hoc opus Græce scriptum perierit, de auctoris illius stylo dicendive caractere nihil certi a nobis statui potest. De ejus autem Latina interpretatione non possumus Barthio penitus assentiri, qui primo ait eam ut pote *mistam barbarismis*, habuisse *semibarbarum* *translatorem*. Secundo quod, *mihi si censio*, verba ejus sunt, *detur, Anastasium Bibliothecarium hujus translationis auctorem dicam, cujus exstant clam palumque similis industriæ et descriptionis monumenta* ¹⁴.

Quantum enim ad primum, non distitemur horum translationem librorum non esse Latinitatis omnino

puræ, nec styli elegantioris; sed Barthius plures dictiones inter barbarismos recenset, quas apud scriptores politioris elegantiae reperire est. Quod vero ad secundum spectat, inde falsi ille convincitur, quod longe pluribus ante Anastasium sæculis quædam hujus Latinæ interpretationis verba, qualia in ea ipsa habentur, a Tertulliano transcripta legimus. Neque dixeris hunc librum, ut supra monuimus, tempore Hieronymi ignotum fuisse Latinis, idque argumento esse illum nondum tunc Latine redditum. Nam futile et vana est hæc ratiocinatio, quandoquidem hic liber non tantum Tertulliano, qui Hieronymo antiquior est, notissimus fuit; verum etiam Rufino et Cassiano, eidem Hieronymo coævus et supparibus, qui hunc librum procul dubio Latine interpretatum viderunt.

ARTICULUS VII.

Num sit tantum epitome.

Tertium addit Barthius, cæteris peræque falsum, scilicet hos libros Latine redditos quamdæm tantummodo esse Græci textus epitomen, in qua interpres multa auctoris Græci verba sciens prudensque prætermiserit. Unde enim id probabit Barthius? Nunquid præ manibus habuit Græcum hujusce operis exemplar, quocum Latinam interpretationem composuerit? minime gentium. Contra vero integrum in illa minimeque mutilum opus contineri eo luculenter demonstratur, quod omnia testimonia, quæ sane plura sunt, ab scriptoribus ex ipso eodem prolata, in ea reperiantur.

At, inquires, unum ex hac commentatione locum retulit Clemens Alexandrinus, cujus Latina verba illic frustra quæsieris. Sed id frustra objicitur. Nam Clementem non auctoris verba, sed mentem ac sensum, quod solum intenderat, ibi retulisse planum est et perspicuum.

ARTICULUS VIII.

De titulo hujusce operis.

Hoc opus pluribus variisque titulis ab antiquis scriptoribus prænotatur. Rufinus etenim ubi eos libros enumerat, qui vocantur *a majoribus non canonici, sed ecclesiastici*, de illo sic loquitur ¹⁵: *In Novo Testamento libellus qui dicitur Pastoris sive Hermas. Id qui appellatur: Duæ viæ vel judicium Petri.* Quid sibi his verbis ille velit, attentius perpendendum. Libellus enim *Pastoris* appellari non potest *Duæ viæ*, tum quia sexti tantum mandati initio ¹⁶ de hoc argumento disseritur, atque plura alia toto in opere tractantur; tum quia alius omnino est totius operis scopus. Neque etiam inscribi potest *judicium Petri*: hac quippe de re nihil in his libris invenias. Aliquod igitur mendum in Rufini textum irrepit, vel illius verbis duo aut tres diversi libri indicantur. *Primus quidem libellus qui dicitur Pastoris*, de quo jam questio habetur. *Secundus est libellus; hæc enim vox libellus forte subaudiri debet; li-*

¹¹ De scriptor. eccles. ¹² hom. 15, in Ezechiel.

¹³ Exposit. in Symb. apost. ¹⁴ lib. 11.

¹⁵ simil. 5. ¹⁶ Animadv. ad Hermæ Pastor. circ. init.

bellus, inquam, qui appellantur Duæ Viæ, vel Judicium Petri; nisi per τὸ *Judicium Petri* tertius fortasse liber designetur, cujus Hieronymus his verbis meminit¹⁷: *Quintus Judicium Petri inter apocryphas scripturas*, de quo alibi nobis erit dicendi locus.

Usitator hujusce operis epigraphe, quæque apud antiquos scriptores et frequentius et potiori jure occurrit, est *Pastor* vel *Liber Pastoris*. Hermam enimvero in secundo et tertio libro *Pastor* alloquitur et informat, illique visiones libri primi, in primis vero tertiam enucleat et aperit.

Denique idem opus nomine auctoris aliquando appellatur *Hermas*, aut *Hermes*, unius litteræ mutatione a librariis facta; vel, ut observat Labbeus, Ἑρμᾶς, mutata duntaxat dialecte, dictus est Ἑρμῆς. B Vero tamen similis est Hermam, cum proprium nomen operi suo præfigere nollet, illud inscribi voluisse hac epigraphe *Pastor* vel *Liber Pastoris*. Tertulliano nihilominus hæc inscriptio non omnino probari videtur. At quippe¹⁸: *Hermas cujus scriptum fere Pastor inscribitur*. Verum credibile est illum hanc particulam *fere*, id est fere semper, ideo addidisse, quia apud nonnullos alios scriptores hoc opus alio quodam titulo, quod quidem non negamus, aliquando prænotabatur.

ARTICULUS IX.

De hujus operis divisione, capitibus et capitum argumentis.

In manuscriptis codicibus S. Germani a Protis, Colbertino et aliis, nec non in prioribus editis lucubratiō ista inscribitur: *Liber Pastoris, nuntii penitentia, sed nullibi unquam in tres libros distribuitur*. In editione Henrici Stephani, anno 1513, idem ac in manuscriptis est titulus: at libri secundi initio continetur et absque ulla divisione legitur: *De mandatis a Pastore, angelo penitentia. Visio quinta*, etc. Neque etiam antiquissimi Patres ullam hujusce operis in tres libros divisionem agnovere. Ab Origene siquidem, Tertulliano, Athanasio, Rufino, Cassiano vocatur *Liber*, vel *Libellus Pastoris, Scriptura*, vel *Scriptum*.

Præterea in iisdem manuscriptis libris et antiquioribus editionibus, nulla sunt argumenta seu summaria capitum, sed simpliciter legitur: *Visio prima, Visio secunda*, etc. *Mandatum primum*, etc. *Similitudo prima*, etc.

Quapropter divisio operis in tres libros, quemadmodum omnia illius argumenta, non ab Herma, sed ab e. s. duntaxat qui postremas editiones adornaverant, haud dubie profecta sunt. Hinc nulli mirum videri debet si ex iisdem argumentis aliqua auctoris sensum ac consilium minus bene repræsentent.

ARTICULUS X

Quid de his libris antiqui Patres senserint.

Quantæ antiquitatis sint hi libri jam vidimus: quid vero de illis senserint antiqui Patres, quodque de iisdem iudicium ferri debeat, nunc diligentius inquirendum. Irenæus itaque¹⁹ videtur illos ut sacros divinæ Scripturæ codices laudare: *Bene*, inquit, *pronuntiavit Scriptura, quæ dicit: Primo omnium crede*, etc. Unde Eusebius de eodem Irenæo scribit²⁰: *Liber Pastoris non solum ab eo cognitus, sed etiam magnopere approbatus est his verbis: Bene Scriptura*, etc. Nec alia sane fuit Clementis Alexandrini sententia²¹, qui simili modo ait: *Divine ergo virtus illa quæ Hermæ loquitur in revelatione*, Θεῶς τὸν ἡ δύναμις ἡ τῶ Ἑρμᾶ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα. Origenes autem de eo libro sic pronuntiat²²: *Quæ scriptura mihi valde utilis videtur, et ut puto, divinitus inspirata*. At ille ideo addidit, *ut puto*, quo id omnino sibi persuasum non fuisse significaret. Et vero in quibusdam hominibus unicuique integrum ille facit in aliam, si libuerit, ire sententiam. Sic enim in homilia una loquitur²³: *Si cui tamen Scriptura illa recipienda videtur*. In altera vero²⁴: *Si cui tamen libellus ille recipiendus videtur*.

Eapropter nobilissimi quidam scriptores hunc eundem librum extra Canonem sacræ Scripturæ ablegarunt. Primus inter eos annumerandus est Athanasius, qui de hoc libro²⁵: *Etsi*, inquit, *in Canone non sit*. Hunc sequitur Hieronymus²⁶: *Non sunt*, inquit, *in Canone*. Rufinus quoque²⁷: *Non sunt canonici, sed ecclesiastici*. Unde ille postea asserit veteres Patres noluisse ex his, sicut ex uno divinæ Scripturæ libro, testimonia proferri. Eodem certe sensu Eusebius²⁸ eos in spuriorum et adulterinorum numero ponit: *Pro spuris*, inquit (ἐν τοῖς ὑβότοις), *habendi sunt Actus Pauli et liber Pastoris*. A Gelasio autem papa²⁹ et ab auctore *Stichometria*, in calce *Chronographiæ* Nicephori Constantinopolitani editæ, apocryphi vocantur. Non alia denique mens eorum omnium, quorum Eusebius sententiam in hunc modum refert³⁰: *Sciendum est eum librum a nonnullis quidem in dubium revocatum, ob quos, δὲ οὗς, inter receptæ auctoritatis libros censeri non potest*.

ARTICULUS XI.

Quantæ sint utilitatis.

Communis Patrum, quæ veritati magis consona videtur, opinio ea est, qua illi hunc librum utilissimum, atque ad hominis recens ad Christianam fidem conversi mores informandos aptissimum esse existimant. Id quidem Eusebius loco jam sæpius citato sic aperte docet: *Ab aliis maxime necessarius judicatur, iis præsertim qui primis religionis nostræ elementis instituendi sunt. Unde etiam in Ecclesiis*

¹⁷ De scriptor. eccles. cap. 2. ¹⁸ lib. De orat. cap. 12. ¹⁹ lib. iv, Adv. hæres., c. 37. ²⁰ lib. v Hist. cap. 8. ²¹ lib. 1 Strom. ²² Comment. in cap. xvi Epist. ad Rom. ²³ homil. 8, in Numeros. ²⁴ homil. 1 in psal. xxxvii. ²⁵ lib. De decret. synod. Nicæn. post med. ²⁶ in Prolog. Galeato. ²⁷ in exposit. symb. ²⁸ lib. iii Histor., cap. 25. ²⁹ in Decret. ³⁰ lib. iii Histor., cap. 3.

publice legi compertimus, et quosdam ex vetustissimis ipsius testimonio usos fuisse. Ex his quippe Eusebii verbis tria colligimus argumenta, quibus maxima hujus libri utilitas liquido demonstratur. Primum a vetustissimis, qui id asseruere, petitur scriptoribus. Inter eos enim, quorum Eusebius nomen tacuit, forsitan censendus est jam a nobis laudatus Origenes, qui de eo scripsit: *Mihi valde utilis videtur*. Athanasius quoque librum eundem appellat ²¹: *Utilissimum Pastoris librum*. His vero Hieronymus ²² a nobis subjungi debet, cujus etiam iudicio est: *Revera utilis liber*.

Alterum summæ ejusdem libri utilitatis argumentum hinc eruimus, quod ille, teste Eusebio, in ecclesiis publice legeretur. Et id quidem non solum ab illo doctissimo viro, sed etiam ab Hieronymo traditur ²³, qui: *Apud quasdam, inquit, Græciæ ecclesias etiam publice legitur*; et a Rufino ²⁴: *Quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt*. At certe episcopi illum in ecclesiis publice legi noluerunt, nisi habuissent omnino persuasum, inde plurimam a Christianis percipi posse utilitatem.

Cæterum non in ecclesiis duntaxat liber ille publice legebatur, verum etiam erat in omnium manibus, uti ex Origene vidimus, patetque ex Athanasio, qui illum Catalogo librorum inserit ²⁵: *Quos Patres sanxerunt legi iis qui ad fidem accedunt, cupiuntque in pietatis verbo institui*. Unde rursus quantum ii ad utilitatem Christianorum hanc lucubrationem conducere crederent, facile intelligitur.

Tertium argumentum ex his Eusebii verbis ²⁶ adhuc elicitur: *Quosdam ex vetustissimis ipsius testimonio usos fuisse*. Ea namque manifeste probant quanto hic liber ipsis aliisque plurimis, qui ex illo pariter testimonia multa protulerunt, fuerit in pretio. Quod sane ex ipsorum verbis, a nobis inter veterum testimonia relatis, clarius patebit.

Quartum argumentum his tribus Eusebianis non incongrue forsitan adjicies, utilitatem hujus libri ex ejus lectione, vel etiam ex sola illius, quam dedimus, analysi posse a quolibet facile agnosci. Ex illa siquidem facile colligitur auctoris nostri scopum esse homines ad agendam peccatorum poenitentiam, ad indefessam virtutibus omnibus, quarum præstantissima quæque præcepta tradit, dandam operam, ad persecutiones tyrannorum, jamjam imminentes, fortissime et ad mortem usque patientissime sustinendas, adhortari, incendere, atque, si fas fuisset, compellere. Quæ profecto quantæ Christianis sint utilitatis, nemo non videt.

Verumtamen si de auctoris nostri libro sententia ex quorundam hujusce temporis hominum acutiori haud dubie ingenio ferenda sit, pronuntia-

bitur illico illius dicendi genus ad persuadenda religionis nostræ dogmata, quæ nunquam fictis somniis et falsis visionibus doceri debent, parum idoneum esse omninoque ineptum. Non possumus quidem ire inficias Hermam uti potuisse alia methode styloque simpliciore, ideo tamen opus illius vituperandum aut abjiciendum esse palam aperteque negamus. Quis enim ob stylum scribendique genus opus illud aspernari audeat, quod Patres, antiquitate et doctrina celeberrimi, tantis laudibus extollere, quodque sanctissimi præsules voluerunt publice in ecclesiis legi, atque in omnium esse manibus? Dicendum itaque Hermam hoc tam singulari scripsisse stylo, quia illum ad alliciendos movendosque hominum animos, atque ad tradendam doctrinam suam aptissimum et efficacissimum judicabat.

ARTICULUS XII.

Utrum antiqui Patres illos spreverint.

Quid ergo, inquires, negarine potest hunc librum ab antiquis Patribus despici, ac pro nihilo putari? Certe Origenes expressis verbis dixit ²⁷: *A quibusdam contemnitur*. Tertullianus vero ²⁸: *Scripture Pastoris sola mæchos amat... ab omni concilio Ecclesiarum etiam vestrarum inter apocrypha et falsa judicatur*. Hieronymus autem illum non solum contemni, sed et stultitiæ argui testatur ²⁹: *Liber ille, inquit, apocryphus stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est, quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus*. Denique Prosper Collatori, auctoritatem Hermæ objicienti, respondet ³⁰: *Post illud autem nullius auctoritatis testimonium, quod disputationi suæ de libello Pastoris inseruit*.

Verum si hæc Patrum testimonia diligentius examinentur, planum liquido fiet primo Origenem non dixisse, qui fuerint, cujusve nominis, vel quibus rationibus fulti, ii qui hunc librum despiciatui habuerunt. At certe ex ipsius mente eos obscuros fuisse, nullius auctoritatis, nullisque rationum momentis munitos, inde colligimus, quod vir ille doctissimus, uti vidimus, doctrinam in hoc eodem libro traditam, *divinitus inspiratam esse putaverit*.

Quod spectat ad Tertullianum, certum est illum, cum hæc scriberet, jam in Montanistarum incidisse hæresim; nullique idcirco mirum esse debere, si tum ille objectam a Catholicis Hermæ auctoritatem, vano contemptu conatuque irritò eludere tentaverit.

Porro si contendas illud verum esse, quod ipse adjecit, hanc scripturam ab Ecclesiis catholicis inter apocrypha et falsa judicari, responsum accipies illum eo tantum sensu sic locutum, ut significaret hanc lucubrationem inter sacros Scripturæ libros non annumerari, vel, ut verbis ejus utamur, *divino instrumento non incidi*. Neque enim potuit al-

²¹ lib. *De Incarnat. Verb.* paulo post init ²² *De scriptor. eccles.* ²³ *Ibidem.* ²⁴ in *Symb. apost.* ²⁵ in *Epist. Pasch.* ²⁶ loc. sup. citat. ²⁷ loc. cit. ²⁸ lib. *De pudicit.*, cap. 20. ²⁹ lib. 1 *Comment. in Habac.* ³⁰ lib. cont. *Collat.* cap. 50.

firmare hunc librum ab Ecclesia, ut apocryphum et falsum, id est erroneum, supposititium et fabulosum rejici, quin continuo ipse falsi ab iis omnibus argueretur, quorum testimonia ad ejusdem libri veritatem utilitatemque probandam supra retulimus.

Quantum vero ad Hieronymum, ipse eandem libri hujus utilitatem in aliis lucubrationibus suis ante et post suum in Habacuc Commentarium divulgatis, prædicat. Non poterat igitur omnem hunc librum stultitiæ insimulare. Et re quidem vera unitantum illius loco, ubi de angelo reptilibus præsidente, sermonem fieri putabat, censoriæ severitatis notam inussit. Verum ex infra dicendis non obscure demonstratur sanctum doctorem incorruptum quemdam codicem, ex quo auctoris mentem assequi non potuerit, fortuito incidisse.

Ad Prospero auctoritatem responsum est, hunc librum qui, teste Hieronymo, *apud Latinos, pene ignotus* erat, ipsi quoque fuisse incognitum. Nec absurde etiam responderi potest, Prosperum dixisse *testimonium*, non vero librum Hermæ, nullius esse auctoritatis. Quo quidem verbo data opera ille fortasse usus est, ut testimonium ex aliquo hujusce libri loco a Collatore prolatum, nihil ad asserendam ejus opinionem conducere ostenderet.

ARTICULUS XIII.

Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnantur?

Cum ergo tot Ecclesiæ Patres, et antiquissimi et doctissimi, utilitatem librorum Hermæ aperte prædicent laudibusque maximis extollant, quis recentiorum quorundam scriptorum temeritatem castigandam non censeat, a quibus hic liber non summo tantum contemptui habetur, verum etiam audacter repudiatur, tanquam *suppositivus*, et, ut *verisimile est*, ab hæreticis depravatus, atque hæresibus et fabulis oppletus? Verum enimvero argumentis neutiquam spernendis jam probavimus illum Hermæ verum genuinumque esse fetum, proindeque suppositionis temere accusari.

Falsum autem est illum fabulis oppletum esse, quippe qui visiones tantum contineat, quas etiam non immerito plane jure ab auctore usurpatas paulo ante⁴¹ ostendimus. Falsum est quoque hunc librum ab hæreticis depravatum fuisse, ut aperte colligitur ex variis Patrum testimoniis, ex omnibus illius partibus desumptis, quæ ibi prout ab eis prolata sunt, totidem verbis reperiuntur. Neque tamen iidem Patres de hæreticorum corruptionibus unquam con-
D
questi sunt; nec ullus poterit aliquando locus assignari, qui ab hæreticis sit depravatus.

ARTICULUS XIV.

Hos libros plenos non esse hæresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.

Falsum est denique eundem librum hæresibus

A
oppleri: quod quidem nobis fusiis probandum est. Bellarminus etenim et alii quidam Hermam idcirco erroris insimulant, quod ibi disserat⁴², *de duobus geniis, sive duobus angelis, uno bono et altero malo, singulis hominibus a Deo tributis... Quem errorem ex hoc auctore accepit Cassianus*⁴³, et ante eum Origenes⁴⁴. De hac tamen opinione sic loquitur Cassianus⁴⁵, ac si eam non Hermæ, sed Scripturæ sacræ auctoritate firmatam esse credidisset. Deinde Basilii et Gregorius Nyssenus in eadem de duobus angelis, non secus atque Hermas et Origenes, sunt opinionione. Magister vero sententiarum⁴⁶ de illa tanquam nullomodo improbabili disputat. Estius⁴⁷, porro id incertam esse asserit. Hæc igitur opinio immerito ab aliis nonnullis tanquam noxius error
B
rejjcitur. Qui plura de hac quæstione scire voluerit, adeat, si lubet, Gazæum in citatum Cassiani locum, et in ejusdem Collat. 13, cap. 12; Maldonat. in cap. 18; Matt. Huet, lib. II *Origenian.*, quæst. 5, § 30 et sequent.

Nec prætermittendum est quosdam autumasse hanc opinionem, *magis ad fabulas falsarum religionum pertinere, quam solidum in doctrina Christiana habere fundamentum*. Sed cui credibile flet Hermam a paganis potius quam ab apostolicis viris, sibi coævis, illam accepisse? Si ex Ambrosii aliorumque, de quibus alibi disputandi locus dabitur, quorundam doctissimorum Patrum principiis arguamur, dicendum est e contrario paganos ab auctorum nostrorum fontibus omnia hausisse hujusmodi doctrinæ dogmata.

ARTICULUS XV.

Hos libros non favere Novatianis.

Secundus error cujus Hermas arguit majoris profecto est momenti. Aiunt enim eum disseruisse de unica penitentia secundum errores Novatianorum, quibus hic liber omnino favere videtur. Sed hic mirari subit quam diversum quandoque docti homines de re una atque eadem, nec plane obscura, judicium ferant. Tertullianus enim Hermæ opinionem Novatianis e diametro oppositam attribuit. Is quippe cum Montanistarum, eadem cum Novatianis de unica penitentia sententiam, errorem amplexatus fuisset, nihil aliud Catholicis Hermæ auctoritatem ipsi objicientibus respondet, quam illum ejusdem cum eis indulgentioris esse sententiæ et opinionis: *Cederem*, inquit⁴⁸, *tibi, si scriptura Pastoris, quæ sola mæchos amat, meruisset... adultera et ipsa, et inde patrona sociorum*. Verumtamen utrique a veritate ex æquo aberrant. Et Tertullianus quidem, qui tradit Hermam, eo quod nec Montanista nec Novatianus esset, lenioris remissiorisque fuisse opinionis; alii vero qui illum in severiorem et durissimam Novatianorum hæresim pedibus ivisse asserunt. Hos etenim plane falsos esse inde profecto evincitur, quod Hermas suis in libris eo præcipue collineat ut pec-

⁴¹sup., art. 11. ⁴²De scriptor. eccles. ⁴³lib. II, mandat. 6. ⁴⁴Collat. VI, c. 27. In Isa. III, 12. ⁴⁵libro De Vita Moysis. ⁴⁶lib. II Sent. ⁴⁷in eundem Sent. lib. II, ⁴⁸lib. De pudicit., cap. 10.

catores ad pœnitentiam, eorum ope omnes remissionem peccatorum assecuturos esse pollicetur, agendam impellat. Quapropter Pastor ubique ab eo vocatur, *Nuntius, præpositus pœnitentiæ*, totamque commentationem suam his verbis concludit⁶⁶: *Cumque vidisset Dominus bonam atque puram pœnitentiam eorum, et posse eos in ea permanere, iussit eorum peccata deleri*. Quibus sane verbis Novatianorum error funditus evertitur.

Objicitur tamen illum aperte dixisse: *Servis Dei una pœnitentia est*. Verum sancti Patres, qui plura, ut superius dictum est, ex hoc libro testimonia exscripserunt, nihil in eo Novatiani veneni subesse suspicati sunt. Cur ergo unicam dixerit esse pœnitentiam, clarius explicari non potest, quam verbis Ambrosii, adversus ipsosmet Novatianos sic disputantis⁶⁷: *Merito, inquit, reprehenduntur qui sæpius agendam pœnitentiam putant... quia sicut unum baptismum, ita una pœnitentia quæ tamen publice agitur, nam quotidiani nos debet pœnitere peccati: sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum*. Ambrosio concinunt et alii sancti Patres, ut nos aliquando ad hunc doctoris nostri locum observavimus. Hermas igitur eodem ac Ambrosius sensu dixit: *Servis Dei una pœnitentia est*; nimirum, quæ tamen publice agitur.

Verisimilius forsitan illud objici posset, quod idem Hermas de transfugis, hoc est, a Christiana religione apostatis, tradidit: *Transfugæ, ac nefanda loquentes, et proditores servorum Dei, illis proposita mors est, pœnitentia non est*. Idem enim ibi docere videtur quod intus hæresis suæ Novatiani, nusquam Ecclesiæ ejusque ministris concessam a Deo potestate dimittendi peccata libellaticis, thurificatis, et apostatis Christi nomen ejurantibus. At respondemus in eo positum semper fuisse errorem Novatianorum, quod pertinaciter contenderent, quæcunque pœnitentia horum criminum ageretur, ab iis tamen absolvendi ministris Ecclesiæ negatam esse facultatem. Verum id nullatenus negavit Hermas, utpote qui tantummodo dixerit: *Illis... pœnitentia non est*, hoc est, Deus eis illam, qua veniam absolutionemque peccatorum consequantur, occasionem facultatemque non concedet: vel, ut ipse loquitur⁶⁸: *Deedit spiritum eis, qui digni erant, agere pœnitentiam... At quorum aspexit dolam, et animadvertit ad se salaciter reversuros, negavit eis ad pœnitentiam regressum*. Quod etiam Ambrosius, ubi Novatianos acrius insequitur, et de blasphemia in Spiritum sanctum disputat, simili modo dicit⁶⁹: *Hos ergo qui hoc loquuntur, negat Christus ad veniam pertinere*. Et paulo post ubi de hæreticis ac schismaticis disserit: *Quibus, ait, indulgentiam negat*. Quid enim aliud hæc verba sonant, quam quod ait Hermas: *Illis pœnitentia non est?*

A Si instes Hermam alibi scripsisse⁷⁰: *Ili qui cognoverunt Dominum, et mirabilia ejus viderunt, si nequiter vivant, duplo amplius punientur, et ipsi morientur in ævum*, responderi quidem posset Hermam ibi de illo peccato loqui, quod nonnulli Patres, si doctissimo Morino⁷¹ fides habenda sit, unquam remitti posse inficiabantur. Nobis autem vero videtur similis, illic sermonem de iis tantum haberi, qui in ipsa peccandi voluntate usque ad mortem perseverantes, in finali, ut aiunt, impœnitentia moriuntur.

ARTICULUS XVI.

Eosdem libros immerito aliorum quorundam errorum incusari.

B Rivetus alique nonnulli Calvinianæ sectæ homines Hermam aliorum quorundam incusant errorum, quibus sana potius integraque ejus doctrina probari omnibus debet. Id enim ille arguit⁷² quod ab auctore nostro, *contra Apostoli consensum astruitur liberum arbitrium, solitudo monastica, et purgatorium ab antiqua quadam visione tertia revelatum*. Sed quibus in locis duo priora, ut Rivetus loquitur, errorum capita docuerit Hermas, ab eo nullibi indicatum legimus. Quid ergo hisce in libris contra Apostoli consensum de libero arbitrio astruatur, divinare non possumus; nisi forte illud sit, quod Cassianus his verbis refert⁷³: *Adjacere autem homini in quamlibet partem animi libertatem etiam liber ille, qui dicitur Pastoris, apertissime docet, in quo duo angeli unicuique nostrum adhærere dicuntur, id est, bonus ac malus; in hominis vero optione consistere, ut eligat, quem sequatur*. Ex his quippe Pastoris verbis duo infert Cassianus⁷⁴. 1º *Et idcirco manet in homine semper liberum arbitrium, quod gratiam Dei possit vel negligere vel amare, id est juxta ejus mentem, gratiam Dei absque ulla præveniente gratia amare*. 2º *Inesse homini omnia animæ naturaliter virtutum semina, beneficio Creatoris inserta*. Sed hæc consecraria Cassiani sunt, minimè vero auctoris nostri, qui nec citato loco, nec alibi quidquam de libero arbitrio docet, in quo ab Apostolo doctrinaque orthodoxa transversum unguem discesserit.

C Quid vero Rivetus per solitudinem monasticam sibi velit, non potest facile definiri. Et vero si monasterium, vel monasticum institutum his verbis intelligat, ne hilum quidem ea de re apud Hermam reperire est. Si autem de Christiani a mundi negotiis et tumultibus secessu Rivetus loquatur, huic ab apostolis omnibusque Ecclesiæ doctoribus commendari, negare quis audeat?

Denique si Hermas purgatorium alicubi asserat, ille nihil profecto nisi sanum omnino et plane orthodoxum statuere dicendus est. Attamen sincero veritatis amore ducti, libenter fatemur in eo, quem laudat Rivetus, Hermæ loco non de purgatorio, sed

⁶⁶ lib. III, cap. 9. ⁶⁷ lib. II *De pœnit.*, cap. 10, § 15. ⁶⁸ lib. III, similit. 8. ⁶⁹ lib. sup. cit. cap. 4, Num. XXII et XXIV. ⁷⁰ lib. III, similit. 8. ⁷¹ lib. IX *De administr. pœnit.*, cap. 28. ⁷² *Crit. sac.* lib. I, cap. 12. ⁷³ Collat. 15, c. 12. ⁷⁴ lib. II, mandat. 6.

on positentia in hoc vitæ cursu agenda, et de pœnis A que eodem vitæ tempore hominibus ob eorum peccata indiguntur, disputationem institui.

ARTICULUS XVII.

De variis editionibus et notis in hos libros.

Quamvis hi libri Græco idiomate scripti jam dudum perierint, illorum tamen jactura resarciri nuncunque potest variis eorundem fragmentis, quæ non modo in antiquissimorum Ecclesiæ Patrum lucubrationibus, verum etiam in pseudepigrapho potissimum quodam libello, in novissima Athanasii Operum editione a nostris adornata ⁶⁶, nuper divulgato, Græcæ Latineque edita habemus. Typis vero duntaxat Latine iidem Hermæ libri editi sunt in *Orthodoxographia* et *Hæreseologia*, atque in omnibus sanctorum Patrum Bibliothecis, nec non apud B Cotelierum inter Opera sanctorum Patrum *qui temporibus apostolicis floruerunt*. Privatim autem excusati sunt, curante Fæbro, Parisiis apud Henricum Stephanum anno 1513, atque a Nicolao Herbelio, Argentorati, anno 1522; deinde curis Gasparis Barthii, Cygnæ, anno 1655, publicam prodierunt in lucem.

Barthius vero animadversiones in hunc librum edidit, sed ille non immerito a Cotelierio *criticus minorum gentium* vocatur. Et certe observationes ejus parum dignæ sunt, quibus legendis tempus aliquis impendat. Sed lectoris attentione vere dignæ sunt ipsius Cotelierii adnotationes, varia eruditione et doctrina refertæ. Quædam tamen miuoris sunt utilitatis, parumque ad Hermam spectant, nec multum ad illius textus explanationem conducunt.

ARTICULUS XVIII.

Novæ observationes, ac primo de Christi sanctique Spiritus divinitate.

Quam sana et ab omni erroris suspitione vacua et pura fuerit Hermæ de suprema Christi divinitate sententia, his Petavius, tametsi alias Ante-Nicænis Patribus parum favissæ videatur, verbis diserte explicat ⁶⁷: *Ab vetustissimis, inquit, laudatur scriptoribus.... nec ab ullo hæresis falsivæ, maxime de Trinitate dogmatis, instimulatus est*. An vero nullius reapse erroris Hermas a quoquam accusatus sit, ex his quæ a nobis disputata sunt nulli, uti putamus, obscurum esse debet. Quam recte autem de divina D Christi natura ille senserit, nemo nisi Socinianæ ac dementissimæ temeritatis homo unquam negaverit. Quid enim, quæso, ad summam Christi divinitatem plane declarandam, his auctoris nostri verbis clarius et dilucidius ⁶⁸: *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam*. Qui Filium Dei omni creatura dicit antiquiorem, is certe eum extra creaturarum omnium numerum, ac supra illarum conditionem et naturam esse aperte pronuntiat. Qui autem extra creaturarum numerum, et supra illa-

rum constituitur naturam, hic procul dubio increatus, æternus et summus supremusque Deus asseritur. Quis namque creatum inter et increatum, inter Deum et creaturam nihil omnino medium esse ignorat? Denique eundem Dei Filium ad condendam creaturam Patri suo æterno adfuisse qui tradit, is profecto illum Patri suo cœternum firmissime asseverat.

Eodem plane sensu Hermas superius dixerat ⁶⁹: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio*. Omnes quippe creature Deo serviunt, quoniam omnia, uti de Deo canit Psalmista ⁷⁰, *serviunt tibi*. Qui ergo in *servili conditione non ponitur* ⁷¹, hic creatura nec esse nec dici potest. Qui autem creatura esse et dici nequit, ille certe Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus ⁷²: *In magna, inquit, est potestate et imperio*; alibi vero: *Nomen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus ab eo sustentatur orbis*; ac continuo post: *Omnia Dei creatura per Filium ejus sustentatur*, his verbis summam illius divinitatem aperte renuntiari fatearis, omnino necesse est. Cui enim, amabo te, ea omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filio, qui ejusdem cum Patre sit immensitatis, æternitatis, potestatis et naturæ?

Non audiendus itaque impius nescio quis Socinianus, qui nobis perperam objiciat Filium Dei ibidem ab Hermaservum appellari, qui post suam tantum mortem a Patre super populum suum potestatem omnem acceperit. Nunquid enim Hermas cum ibidem, sicut vidimus, dixit: *In servili conditione non ponitur Filius Dei*, sibi ipsi absurde putideque contradixisse existimandus est? Quis sanæ mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione animoque fingere audeat? Quis vero si hunc auctoris nostri locum æquis unquam legerit oculis, ibi continuo non animadvertat utrumque ab illo de duplici Christi natura cum humana tum divina recte traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim Christus ab ipso secundum divinam suam naturam, *omni creatura antiquior, in servili conditione non ponitur*, ita secundum humanam *servus Dei* appellatus est. Et id quidem clarius quam ipsiusmet Hermæ verbis explicari non potest: *Hoc ergo, inquit* ⁷³, *Christi corpus in quod inductus est Spiritus sanctus servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans, et castè, neque omnino maculavit Spiritum illum..... Advocavit ergo Filium, et nuntios bonos; ut et huic scilicet corpori, quod servivit Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse*. Accepit autem et post mortem suam idem Christi corpus, humanaque ejusdem natura omnem super populum potestatem, tametsi ipsemet Christus, qui secundum

⁶⁶ tom. II *Oper. Athan.*, pag. 252 et seq. ⁶⁷ Petav. tom. II *Theol. dogm.*, præf. cap. 2, § 6. ⁶⁸ lib. II, simil. 9, § 12. ⁶⁹ lib. III, simil. 5, § 7. ⁷⁰ Psal. cxviii, 91. ⁷¹ lib. III, simil. 9, § 14. ⁷² lib. III, simil. 7, § 14. ⁷³ loc. cit.

divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam adfuerat, ejusdem cum ipso sicut naturæ ita et potestatis semper fuerit.

Cum sarta igitur, tecta integraque sit Hermæ nostri de summa Christi divinitate doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane, et ineptum effutire potuerint hæretici, unus tamen ex eis pauca quædam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit: *Neque cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur cum vult Deus*⁶⁶. Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sæctæ amor penitus non obcæcasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium: *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem: imo vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsemet voluit, affatos fuisse asseverat. At quis nesciat strenuos Nicænæ fidei defensores hoc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem adversus Macedonianos invicte propugnandam efficacissimo, uti plane non immerito putabant, usos esse argumento.

ARTICULUS XIX.

Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.

His itaque longe difficilior et obscurior Hermæ locus, a Clemente tamen Alexandrino semel atque iterum citatus, sic habetur⁶⁷: *Apostoli et doctores, qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverant his qui ante obierunt et ipsi dederunt eis illud signum. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt: sed hi vivi ascenderunt, at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam acceperunt, et cognoverunt Filium Dei; ideoque ascenderunt cum illis*. Hæc vox signum ibi nihil sonat aliud quam baptismum, quandoquidem Hermas continenter subjungit, *descenderunt in aquam*. Sed cum nullus nisi in hac vita, nec nisi ab hominibus viventibus baptismo possit abluī, illic vero baptizantes apostoli, atque ab eis baptizati mortui et corpore soluti dicantur; ibi profecto de solo spiritali baptismate agatur necesse est. Quod certe loci hujus difficultatem non minuit, sed auget plurimum.

Certum est enim Christum post mortem suam ad inferos descendisse. Unde Augustinus⁶⁸: *Quis nisi infidelis negaverit fuisse apud inferos Christum? Constat etiam Christum tunc patriarchis justisque hominibus ibi degentibus sese manifestum præbuisse, uti ex his Petri apostoli verbis intelligitur: Chri-*

*stus semel pro peccatis mortuus.... in quo et his qui in carne erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant*⁶⁹, etc. Quo igitur modo Hermas dicere poterat: *Apostoli et doctores prædicaverunt nomen Filii Dei.... his qui ante obierunt.... et cognoverunt Filium Dei?*

Clemens Alexandrinus videtur quidem difficultatis nodum secare, ubi⁷⁰, citatis auctoris nostri verbis, ait Christum apud inferos Hebræis Evangelium annuntiasse, apostolos vero *iis qui ex gentibus apti erant ad conversionem*. Et recte dictum a Pastore: *« Descenderunt ergo in aquam, »* etc. Verum si hac explicatione Clemens nodum difficilem expedire videtur, in alium profecto longe difficiliorem incidit. Ille quippe docet Hermam opinatum esse plures ex ethnicis hominibus justis, cum Christum illis apostoli prædicassent, ab inferis liberatos, atque a Christo æterna donatos felicitate. Quæ quidem opinio ab Augustino⁷¹ tanquam omnino erronea repudiatur. Deinde Hermas nullum Hebræos inter et ethnicos ponit discrimen; imo aperte loquitur de Hebræis per lapides x, xxv et xxx adumbratis, quibuscum apostoli, quadragesimo lapide figurati, descenderunt, eisque Filii Dei prædicaverunt nomen.

Quapropter putamus, salva tamen debita Clementi reverentia, locum Hermæ alio sensu exponendum, eo scilicet quo Augustinus superius allata Petri verba interpretatus est. Enimvero cum Evodius, ab eo illa sibi explicari poposcisset, Augustinus⁷² quantæ sint ibi difficultates primum exponit. Deinde respondet illis Petri verbis: *His qui in carne erant, spiritibus, eos intelligi posse, qui tunc erant in carne, atque ignorantie tenebris velut carcere claudebantur*. Neque tamen hoc sibi idcirco objici posse putabat, quod *Christus nondum venerat in carne*. Quoniam, inquit sanctus doctor: *Ipse utique non in carne, sed in spiritu veniebat visis congruis, colloquens quos volebat, sicut volebat*. Eodem igitur atque Augustinus sensu Hermas dicere poterat, quod *apostoli et auctores.... prædicaverunt his qui ante obierunt*, hoc est, mortui sunt tenebris, ignorantia, infidelitate et incredulitate.

At, inquires, cur ergo de apostolis Hermas subjungit: *Prædicaverunt nomen Filii Dei.... cum defuncti essent?* Quidni, inquam, et nos, hæc apostolorum mors spirituali quoque sensu intelligatur! Quia nimirum vetus eorum homo cum Christo crucifixus et mortuus fuerat, ac destructum corpus peccati, ut loquebatur Paulus⁷³. Et certe hæc verborum Hermæ interpretatio inde confirmatur, quod ille continuo addat: *Sed hi vivi ascenderunt*. Quod quidem de vita spiritali ipsemet interpretatus, subdit: *Vitam receperunt; et cognoverunt Filium Dei*. Denique ex jam dictis certum est Herinam sermonem ibi facere de spiritali baptismo, id est cognitione Filii Dei. Cur ergo totus iste locus spiritali

⁶⁶ lib. II, mandat. 12. ⁶⁷ lib. III, similit. 9. ⁶⁸ Epist. 164, ad Evod. ⁶⁹ I Petr. III, 18. ⁷⁰ lib. VI Strom., § 3. ⁷¹ loc. sup. cit. ⁷² Epist. 164, ad Evod. ⁷³ Rom. VI, 6.

sensu non intelligatur, cuius saltem quædam partes A *venturæ* figuram esse declarat. Quamobrem cum alio sensu explicari non possunt? An vero genuinus hic sit verborum Hermæ sensus, sicut asserere omnino non audemus, ita nec illius profecto repugnabimus explanationi, qui ea litterali sensu, ab omni errore alieno, poterit interpretari.

ARTICULUS XX.

Utrum Hegrin sit nomen angeli.

Alius auctoris nostri locus obscurus et difficilis ibi occurrit, ubi ille narrat se, cum in belluam humanam incidisset, ab una virgine, quæ figura Ecclesiæ erat, audivisse: *Misit Dominus angelum suum super bestias, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne dilaniaret te.* Autumant enim nonnulli Hieronymum sibi in animum induxisse ⁷⁵ *Hegrin* nomen esse angeli, quod quidem ipsi adeo B ridiculum fatuumque visum est, ut hoc elogio auctoris nostri librum notaverit: *Liber ille apocryphus stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus.* Alii tamen illud ab Hieronymi mente ita abhorreere putaverunt, ut illum de quodam libro apocrypho ac perditio ista scripsisse tradiderint. Et re quidem ipsa quid in his verbisprehenditur quod *stultitiæ* argui possit? Num ideo quia eo loquendi modo angelum reptilibus præesse affirmatur? Verum id docent cum antiqui Patres, inprimisque C Origenes pluribus in locis ⁷⁶, tum doctores scholastici post divum Thomam ⁷⁷, qui ait: *Unaquæque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi præpositam.* Num autem ideo quia angelum nomine *Tyri* appellaverit? Si res ita se habeat, vel erratum est in operum Hieronymi editionibus, vel ipse manuscripto codice corrupto usus est: in aliis siquidem omnibus ac in editis legimus *Hegrin*. Cotelierius itaque omnes animi nervos in eo contendit, ut investiget et perscrutetur cur angelus *Hegrin* vocetur. Sed postquam diu multumque laboravit, tandem ingenue fatetur, *absque melioribus codicibus vix aliquid certi posse proferri.* Ditissima veto illustrissimi Colberti bibliotheca unum non vetustæ quidem manus, quippe qui 300 annos non superet, suppeditavit nobis codicem, qui veram quam Cotelierius frustra quæsierat lectionem, unius D literulæ immutatione exhibere videtur. Sic enim in eo legimus: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cuius nomen est Hegrin.* Hinc enim *Hegrin* non angeli, sed bestię nomen esse colligimus. Cur autem *Hermas* illam ita vocaverit, recte forsitan conjicies, si attendas vocem *Hegrin* idem esse ac Græce ἄγριος, id est immitis, ferox, vel fera, et bestia; ac probabile proinde videri *Hermam* alluisse ad hæc Psalmistæ verba: *Singularis ferus (μονιὸς ἄγριος) depastus est eam* ⁷⁷, scilicet vineam. Ille quippe ibidem hanc bestiam *pressuræ super-*

venturæ figuram esse declarat. Quamobrem cum illic adjecit, angelum esse *super bestiam*, id est *super pressuram superventuram*, nihil aliud sibi voluit ⁷⁸, nisi eundem angelum a Deo esse præpositum, ut Christianos adversus imminentem tyrannorum persecutionem defenderet ac tueretur.

ARTICULUS XXI.

Num angeli omnia creaverint.

Tertius Hermæ locus qui enodatione aliqua indiget, ad omnes angelos spectat. Cum enim ille dixisset angelos inter creaturas primos esse quos Deus creaverit, tum subjungit ⁷⁹: *Hi sunt angeli qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam struendi, ædificandi et dominandi creaturæ illius.* Pro verbo autem *struendi*, in codice Sancti Germani a Pratis, ab annis 800 descripto, nec non in Colbertino supra citato vox *creandi* exhibetur. Quæ quidem lectio, si vera sit, videtur *Hermas* in eum impingere errorem, quem antiquissimi hæretici a Platone atque Philone Judæo hauserunt, angelos primos omnium a Deo creatos, ab eoque accepisse cætera omnia deinceps creandi potestatem. Verum *Hermas* ab hoc errore non difficulter quidem eximitur. Primo enim codices qui verbum *creandi* repræsentant, aliud, scilicet *potestatem*, vel aliquod simile omiserunt. Qua ergo oscitantia amanuenses illud verbum prætermiserunt, eadem etiam aliud potuerunt immutare. Deinde vero etiamsi *Hermas* voce *creandi* usus sit, eam tamen non strictiori acceptione pro creaturæ, ut loquuntur scholastici, ex nihilo productione, sed latiori atque Latinis auctoribus magis usitata, pro simplici productione et institutione, ab illo usurpatam fuisse dicendum est. Nec ulli hoc mirum videri debet, cum eodem sensu *Ambrosius* dixerit ⁸⁰: *Quod autem et factum est, idem est et creatum.* Quod sane multis aliis exemplis facile posset probari.

ARTICULUS XXII.

Qui doctores et præsides ministeriorum dicantur.

Non deerunt fortasse quibus salebrosa videbuntur de sacris Ecclesiæ ministris hæc scriptoris nostri verba ⁸¹: *Episcopi, et doctores, et ministri... episcopatum gesserunt, docuerunt et ministraverunt.* Libro autem tertio ⁸²: *Tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum... Et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui inopes et viduas protegerunt, et castam perpetuo conversationem habuerunt.* Qui enim sint illi *doctores* et *præsides ministeriorum*, non cuivis statim occurret. Verum hæc planiora fient, si id quod a nemine vocatur in dubium, observetur, diaconos a sanctis Patribus solo ministrorum nomine passim appellari. Hinc quippe colligitur *doctores*, qui episcopos inter et ministros medii collocantur, non alios procul dubio esse

⁷⁵ lib. 1 *Comment. in Habac.* ⁷⁶ homil. 14 in *Numer.* cap. xxiii; hom. 23 in *Josue*, cap. xviii; homil. 6 in *Jerem.* cap. xii. ⁷⁷ II part., q. 120, art. 1 ad 3. ⁷⁸ Psal. lxxix, 14. ⁷⁹ lib. iii, vision. 3. ⁸⁰ lib. cod., vision. 3. ⁸¹ lib. iii *De fid.* cap. 21, § 82. ⁸² lib. 1, simil. 3. ⁸³ lib. iii, simil. 9.

quam presbyteros seu sacerdotes. Cur vero presbyteri doctores nominentur, si rogaveris, discas a Dionysio Alexandrino, qui eodem plane ac Hermas sensu apud Eusebium dixit⁸⁵: Συγκαλέσας τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν. *Convocatis presbyteris ac doctoribus, qui per singulos vicos fratribus prædicabant.* Quid enim aliud hæc verba sonant, nisi presbyteros per singulos vicos, id est vicorum parochiis præfuisse, atque ibi cum fratribus prædicarent, doctores fuisse appellatos. Quod quidem Chrysostomus multo clarius breviusque edisserit⁸⁶: *Nam et presbyteris Ecclesiæ, inquit, cura permissa est et magisterium (διδασκαλία).* Quod ad præsidēs ministeriorum attinet, ii forsitan presbyteri quoque erant. De diaconis etenim Hermas paulo ante dixerat: *Ministri male ministraverunt.* Ab iis autem venit ad presbyteros, qui cum diaconis superiores essent, eos *præsides ministeriorum* nuncupavit⁸⁷. Si quis tamen contendat eosdem *præsides ministeriorum* non alios esse quam diaconos, quia et ipsi ministri erant, et ministeriis inopum et viduarum præesse debebant, non omnino repugnabimus.

ARTICULUS XXIII.

De xerophagiis.

Quærent alii cur pastor tam severum jejunium Hermæ indixerit: *Illā die, inquit⁸⁸, quā jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam.* Hieronymus quidem⁸⁹ illud cæteris omnibus fortissimum jejunium esse profitetur. Solebat tamen olim a Christianis ultima Quadragesimæ hebdomada observari. Nec desunt qui hanc xerophagiam lege aliqua præscriptam censeant; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano qui, Montanistarum hæresim amplexatus, de Catholicis dicebat: *Arguunt nos, quod etiam xerophagias observemus, etc.* Sed idem ipse Tertullianus addidit: *Denique respondetis (nempe Catholici) hæc ex arbitrio observanda, non ex imperio.* Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant, sed ex cujusque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius isthæc ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert⁹⁰: *Præterea sex illos dies xerophagiis, hoc est arido victu, transire populus omnis assuevit, hoc est panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere.* Si lege data xerophagiæ constitutæ fuissent, de iis eodem ac de quartæ et sextæ seriæ jejunio scripsisset: *Item quarta et sexta seriæ jejunium ad horum usque nonum indictum... Ideo per illos dies jejunandum esse decreverant apostoli.* At, inquires, legem hanc ille alibi commemorat⁹¹: *Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est; cur illis quartæ sextæque seriæ jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? Cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum præter pa-*

nem, salem et aquam adhibendum definiunt? Ibi certe utraque jejunia et quartæ sextæque seriæ, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancita esse pronuntiavit. Attamen ubi idem Epiphanius contra Aerianos, jejunia statim damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit⁹²: *Porro diebus ipsis Paschatis... aridorum ciborum usu, precibus, vigiliis, jejniis... celebrare solemus.* Ex quo non absurde forsitan colligas, verbum *πραγγέλλουσι, definiunt,* quod superius adhibuit, non aliud significare quam admonent vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, imperant. In hujus autem explicationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varias Ecclesiarum de hisce jejniis fuisse consuetudines narrent, verum etiam quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltem Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim *Constitutionum apostolicarum* panem et aquam sal et olera superaddi lubens concedit: *In diebus ergo Paschæ jejunare incipientes a seriâ secunda usque ad Parasceven et Sabbatum, per sex dies solo utentes panem, sale, oleribus et aqua potu.*

ARTICULUS XXIV.

De matrimonii vinculo nunquam solvendo.

Ex obscuris Hermæ locis ad ea progrediamur quæ luce claritateque sua quæstionem de nunquam solvendo connubii nexu, quam obscurissimam, implicatissimam et difficillimam dixit Augustinus⁹³, illustrare possunt. Docet enim Hermas viro quod uxorem suam adulteram dimiserit, ea vivente, alteram ducere in matrimonium fas non esse: *Si permanserit, inquit⁹⁴, in vitio suo mulier, dimittat illam vir, et per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam, et aliam duxerit, et ipse mæchatur.* His autem Hermæ verbis quidam refelluntur, maxime vero Chemnitius, qui audacter asserit⁹⁵ quæstionem hanc post Augustini tempora horridius disputari. Patres vero eodem Augustino antiquiores non adeo, inquit, fuerunt asperi, duri, horridi et immanes, ut conjugii innocenti alterum inveniendi connubium facultatem negaverint; sed docuerunt, ait, rectius, præstantius, et perfectius esse, si stiam ille qui ab adultera separatus est, vel maneat sine conjugio, vel reconciliatam uxorem rursum recipiat. Sed quam falsus sit Chemnitius, ex nostro perspicimus Herma, qui, etsi Augustino longe antiquior, eodem tamen ac ille modo ejusmodi conjugia adulteria esse definiit. Idem Athenagoras et Justinus, ut suis locis videbimus, nec non et Clemens Alexandrinus⁹⁶ asseverant. Denique id confirmatur ex Origene ipso, atque Hieronymo, quos in opinionis suæ confirmationem Chemnitius protulit.

Objicit enim hæc Origenis verba⁹⁷: *Scio quosdam*

⁸⁵ Euseb., *Histor.* lib. vii, cap. 24. ⁸⁶ homil. in *Epist. I ad Timoth.* ⁸⁷ lib. iii, simil. 5, epist. 2. ⁸⁸ lib. iii, simil. 5. ⁸⁹ *Epist.* 2. ⁹⁰ in *Exposit. fidei*, § 22. ⁹¹ hæres. 75, § 6. ⁹² hæres. 75, § 5. ⁹³ lib. 1 *De adulter. conjug.*, c. 25, § 32; et lib. II *Retractat.*, c. 57. ⁹⁴ lib. II, mandat. 4. ⁹⁵ in canou vii, session. 24, conc. Trident. ⁹⁶ lib. II *Strom.* ⁹⁷ tract. 7 in *Matth.*

qui praeuult Ecclesiis, extra Scripturam permisisse aliquam nubere, priori viro vivente. At ipsemet confestim subdit: *Et contra Scripturam quidem fecerunt, dicentem: Mulier ligata est,* etc. Non diffitemur quidem illos aliqua ex parte excusari ab Origene, qui subjunxit continenter: *Non tamen omnino sine causa hæc permiserunt; forsitan enim propter hujusmodi infirmitatem incontinentium hominum, pejorom comparatione, quæ mala sunt, permiserunt adversus ea, quæ ab initio fuerunt scripta.* Vir autem ille doctissimus a culpa eos, uti vides, non liberat. At in eo tantum excusandos esse censet, quod minus malum, ut majus devitaretur, permiserunt. Hanc tamen permissionem, quantumvis justa videatur, auctoritati Scripturæ sacræ repugnare asserit; proindeque ejusmodi conubia ab eadem Scriptura proscribi et damnari non obscure significat.

Hieronymus vero, quem etiam Chemnitius nobis objicit, ipsi adhuc multoque planius quam Origenes adversatur. Ubi quippe ad Oceanum scribit ⁹⁶ *Fabiola* ideo, priore viro suo vivente, alteri nupsisse, quia persuaserat sibi, et putabat virum a se inire dimissum; continuo subjungit: *Nec Evangelii rigorem noverat, in quo nubendi universa causatio, inventibus viris, feminis amputatur.* Narrat deinde quomodo *Fabiola* publicam hujusce secundi conjugii, non secus ac si adulterium commisisset, poenitentiam egerit. Non solum autem ibi Hieronymus has nuptias a Scriptura sacra prohibitas esse docet, sed in suis etiam ad *Matthæi* Evangelium Commentariis ⁹⁷ id palam aperteque pronuntiat.

Major sane, ne quid dissimulemus, oritur difficultas ex his *Epiphani* verbis ⁹⁸: *Sed cui mortua una non sufficit, cum, occasione aliqua stupri adulteriique aut alterius flagitii (ἢ κακῆς αἰτίας), cum ea divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupsierit, sacrarum litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit; neque ab Ecclesia aut æterna vita rejicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat.* Eruditissimus itaque *Petavius* putat hunc *Epiphani* locum esse depravatum; fateatur tamen eundem *Epiphanium* ibi subscripsisse opinionem quorundam veterum scriptorum, quibus post legitimum divortium permessa innocentibus conjugibus hujusmodi matrimonia videbantur. Verum si corruptus est *Epiphani* locus, quid certi ex eo confici poterit! Porro *Epiphanius* de his secundis nuptiis disputat, quas non stupri adulteriique tantum, sed cujuslibet flagitii causa (ἢ κακῆς αἰτίας) permittas esse affirmat. At certe *Epiphanium* conjugii innocenti, ob cujusvis alterius conjugis flagitium, contra Scripturæ auctoritatem, aliud inire matrimonium permisisse nemini unquam, ut arbitror, probabitur. Vero igitur est similis eundem *Epi-*

phanium illic de nuptiis post conjugis mortem contrahendis disputare; vel nihil certi ex ipsius textu, donec emendetur, posse deliniri.

Certum est igitur hanc fuisse *Patrum* etiam ante *Augustini* ætatem sententiam, conjugium nullo unquam de causa a quoquam solvi posse. Si quid vero contra vel scriptum vel factum proferatur, illud vel minoris alicujus mali, quo aliud majus peccatum evitaretur, tolerantia fuit, vel certe abusus aliquis, a cæteris omnibus improbatas.

Quapropter provocant nos adversarii ad divinam *Matthæi* auctoritatem, qui expressis verbis statuit: *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; et: Mœchatur; et qui dimissam duxerit, adulterat* ⁹⁹. Si autem dixeris nec *Marcum* ¹⁰⁰, nec *Lucam* ¹, nec *Paulum* ², qui de hac uxoris dimissione loquuntur, hujus exceptionis ullibi fecisse mentionem, illamque tanti esse momenti, ut si quando a Christo posita esset, ab iis nunquam fuisset prætermittenda; illud ii illico reponent, nisi a Christo esset addita, nunquam illam *Matthæus* tam expresse tradidisset. Verum quidquid de sacro eorum textu dicatur, certum est nullam illos inter divinos scriptores esse pugnam, nullumque prorsus dissidium. Cum ergo unus omnium sit consensus, sic eos conciliari posse putamus, ut hæc exceptio *Matthæi*, *excepta fornicationis causa*, non ad verbum *dimiserit*, sed ad *aliam duxerit*, referenda sit. Quapropter non alius erit verborum *Matthæi* sensus, quam viro illi, cujus uxor est adultera, eam dimittendi, non aliam ducendi, datam a Christo potestatem. Quo quidem sensu ille non discrepat a *Paulo* et aliis, qui plures fatentur esse causas propter quas conjuges a se invicem separari possunt.

Instabis tamen, si exceptio ad verbum *dimiserit* referatur, nulla alia secundum *Matthæum* erit divortii causa, nisi fornicatio seu adulterium. Atqui ex *Paulo*, atque etiam ex nostro *Herma*, cæterisque *Patribus*, aliæ et quidem plures sunt causæ, ob quas conjuges a se invicem seungi possunt. Exceptio igitur *Matthæi* non ad verbum *dimiserit*, sed ad *aliam duxerit*, debet necessario referri. Tota vis hujus argumenti in eo sita est quod *Matthæus* unius tantum exceptionis mentionem fecerit. Sed respondemus illum ideo unius tantummodo memuisse, non ut alias, quas *Paulus* aliique commemorant, omnino excluderet, sed quia illa maxima omnium erat et gravissima. Alias itaque exceptiones prudenti silentio prætermisit, quia leviores erant, quia brevioris temporis separationem poscebant, quia denique mens illi erat unius præcipuæque exceptionis commemoratione arctissimum, atque a nullo unquam homine solvendum matrimonii vinculum, omnibus magis magisque commendare.

⁹⁶ epist. 30. ⁹⁷ In cap. x *Matth.* ⁹⁸ *Hæres.* 59, § 4. ⁹⁹ *Matth.* v, 32, et xix, 9. ¹⁰⁰ *Marc.* x, 11. ¹ *Luc.* xvi, 18. ² *Paul.*, I *Cor.* I et ad *Rom.* vii.

ARTICULUS XXV.

De libro apocrypho de Heldam et Modal.

Antequam manum de tabula levemus, paucis monēbimus laudari ab Herma librum de *Heldam* et *Modal*, qui duo viri erant quorum mentio in sacris

A Numerorum libris habetur. Sed hunc eundem librum ad apocrypha amandant *Synopsis* Athanasiana et *Stychometria*, *Chronographiæ* Nicephori superaddita. Porro hæc adnotamus, ut hujus libri antiquitas, quæ auctoris nostri ætatem superat, ab omnibus observetur.

J. B. COTELÆRII JUDICIUM DE S. HERMÆ PASTORE.

(*Patres apostolici*, edit. Amstælodami, 1724, t. I, p. 73.)

Quod in hominum judiciis solet contingere, ut alii plus quam par est, alii minus tribuant, tertii modum servent ac æquitatem; id si super libro Hermæ factum fuisse pronuntiavero, non verebor ne a veritatis tramite censear aberrasse. Scilicet, excesserunt recti fines, quotquot *Pastorem* inseruerunt catalogo divinarum Scripturarum: cum hodie ab universa Ecclesia extra Canonem legatur. Fuit autem ea sententia quarumdam Ecclesiarum ex illis Græciæ, apud quas, teste, post Eusebii *Historiam*, lib. III, cap. 3, Hieronymo in tractatu *De viris illustribus*, publice recitabatur. Credibile namque sit partem opus habuisse pro canonico, partem pro ecclesiastico: quo de ultimo dubitare nos non sinunt testimonia Athanasii in Epistola Paschali, et Rufini *ad Symbolum*; sicut primum confirmatur tum per auctores qui Hermæ scriptum inter dubia volumina, et ab aliquibus admissa, rejecta ab aliis recensent; tum per antiquos Bibliorum codices manu exaratos, quorum nonnulli *Pastorem* quoque complectuntur, ut ille bibliothecæ Sancti Germani; tum per manu scriptas veteres *Stichometrias*, quæ similiter Hermam continent; qualis exstat in eadem locupletissima bibliotheca, et in thesauro librario Regis Christianissimi, superius edita in proleg. ad S. Barnabam; tum denique per Ecclesiæ magistros ad eandem opinionem accedentes. Nam Irenæus ut Scripturam videtur citare. Clemens Alexandrinus divinam esse révelationem innuit. Tertullianus, lib. *De oratione*, cap. 12, venerationem illius non improbat, absit modo supersilio. Catholici apud eundem Tertullianum, libro *De pudicitia*, Montanistis opponunt, ad auctoritatem fidei confirmandam: quemadmodum, apud Athanasium, Ariani Catholicis. Origenes Scripturam divinitus inspiratam putat, licet aliter sentientibus nolit fieri præjudicium. Cassianus denique testimonia inde desumpta cum textibus sacris miscet.

At ex parte adversa multum de honore Hermæ Pastori debito detrahitur a Tertulliano ex antiquis. Ille mirum quantum mutatus per Montanistarum præstigias a Tertulliano illo, libri orthodoxi *De oratione* conscripore, *Pastoris* scripturam in opere

B hæretico *De pudicitia* suggillat, appellans apocrypham, falsam, adulteram; amatricem, patronam et sociam mœchorum; asserensque, ab omni concilio Ecclesiarum, etiam nostrarum Catholicarum, e divino Instrumento expelli. Ubi jocularis est error cujusdam ad Nonnum, quasi egerit Tertullianus de muliere adultera per Joannem evangelistam initio capitis VIII memorata. Ab illis quoque minus quam satis sit, honorifice sentitur, qui in Origene *Pastoris* librum contemptui habent. Omitto Prospereum, quia mirum non est quod homo vivens inter Latinos suos, quibus pene ignotum fuisse *Pastorem* refert Hieronymus, nullam auctoritatem operi ignorato tribuerit. Eusebium etiam prætereo, Hieronymum, Gelasium, Nicephorum CP., qui cum nothis et apocryphis numerant. Jam de iis appellationibus quid significent, sententiam meam protuli in notis ad Barnabam. Addi tamen inibi dictis nunc velim, de illa divisione Scripturæ in canonicam, dubiam et apocrypham; opus aliquod nec falsi nominis, nec doctrinæ noxiæ, appellari posse apocryphum, quod extra Canonem ab omnibus Ecclesiis collocetur. Atque ea significatione, opinor, Hermæ *Pastor* Nicephoro CP. apocryphus est. Venio ad recentiores; homines, ut equidem mihi videtur, duræ frontis. Quis enim, quæso, non obstupescat, cum legerit nonnullorum judicia de volumine a tot tantisque viris tantopere celebrato? Hi librum optimum utilissimumque prædicant. Hi vero infamant atque exagitant, ut Novatianorum et Pelagianorum fontem, Montanisticarum superstitionum gurgitem, insuperque fautorem Ariarum, ut fabulosum; ut (proh magna crimina!) liberi arbitrii, solitudinis monasticæ, necnon purgatorii astructorem; ut ruditate Christianismi ac reliquiis gentilitatis conspicuum; ut pseudepigraphum, supposititium; ut alium ab eo quem olim manibus terebant SS. Patres; denique ut barbarum, atque per hæreticos interpolatum, insertis erroribus ac sabellis. Quas accusationes et consimiles, frivolo aut nullo fundamento subnixas, cum ad loca pervenerimus, si necesse visum fuerit, Deo dante, absque confutatione non relinquemus. Medium itaque beati tenere, cum olim, tum

noper, quicumque Hermæ Pastorem judicaverē σύναγμα non quidem canonicum, sed ecclesiasticum, ac optimæ notæ, et propugnaculum fidei catholicæ adversus Montani duritiam; ad hæc fetum Hermæ, apostolici illius viri (nulla quippe ratio contrarium evincit), quem Paulus in fine Epistolæ ad Romanos salutari jubet. Nam qui Hermetem seu Hermem in illius locum substituant, aut utrumque confundant, decepti videntur a fabula *Libri pontificalis*, ubi ad similitudinem Hermæ fingitur quidam Hermes, Pii papæ primi frater, scriptor libri quo continebatur Mandatum angeli, visi in habitu pastoris, de Paschate die Dominica celebrando. Quod commentum multi amplexi sunt, præcipueque nescio quis poeta sub honesto Tertulliani nomine latens l. III *adversus Marcionem*, in fine; item epistolarum papæ Pii fabricator, epist. 1; Beda, Ado, alii, in Chronicis, in Martyrologiis; nec non auctor *Catalogi pontificum romanorum*, ab Ægidio Bucherio in Commentario ad Victorii Canonem Paschalem editus, qui forsitan ex pseudo-Damaso debet emendari. Sed et facile fuit librariis, *Hermam* mutare in *Hermem*, et *Hermem* vice versa in *Hermam*. Sicque fortassis apud Magistrum Sententiarum, lib. IV, dist. 35, n. 5, ex Herma factus fuerit *Hermes*: similiterque in Rufiniana Origenis interpretatione, lib. I *De principiis*, cap. 5, et lib. IV, cap. 2. Postremo sane hæc caput primum *Philocaliæ* Hermam ostendit. Et contra forte prædictus poeta *Hermes* scripserat, non *Hermas*; nisi si, quem errorem errasse videtur pseudo-Pius, Hermem et Hermam pro uno eodemque habuerit. Nec dissimili, quamvis alia depravatione editiones S. Hieronymi libro *De nominibus Hebraicis*, capite de Epistola ad Romanos, exhibent, *Ermon*, *anathematizantes mærorem*; cum et res ipsa, et capita de Numeris, de Actis apostolorum, *Ermen* reponendum persuadeant; tametsi *Ermon* quoque eodem sensu exponatur in capitibus de Deuteronomio, de Jesu Nave (ubi perperam *Emon* apparet) et de Psalterio.

Jam vero ex Rufini *ad Symbolum* verbis obscurioribus nascitur quæstio. Quæ si ita distinguantur, *Libellus qui dicitur Pastoris sive Hermatis, qui appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri*; unus noster liber quatuor geret nomina, *Pastor, Hermas, Duæ Viæ, Judicium Petri*. Sin autem ubi virgula conspicitur, major distinctio ponatur, duo puncta vel punctum cum virgula, duo constituentur libri binomines, alter *Pastoris, sive Hermatis*, alter *Duæ Viæ, vel Judicium Petri*. Equidem nullus dubito, quin diversa volumina exstiterint: suspicor magis a Rufino scriptum, *Libellus qui dicitur Pastoris sive Hermatis; quique appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri*. Rationes, cur opera non confundam, hæc sunt: 1. De uno libello sic locutus fuisset: *Qui dicitur Pastoris, sive Hermatis, sive Duæ Viæ, vel Judicium Petri*. 2. In toto *Pastore* ne verbum quidem de Petro. 3. Pauciora de duabus viis profert initio mandati sexti, quam ut inde nomen acciperet.

A Certe multo plura apud Barubam et in Constitutionibus apostolorum, hoc denominationis iis scriptis non dedere. 4. Aperte B. Hieronymus in catalogo *Judicium Petri* distinguit ab *Hermæ Pastore*: de primo enim disserit in Petro, de secundo in Herma. Atque hæc ad Rufinum.

Ex Origenis autem verbis, lib. IV *De principiis*, cap. 2, in *Philocaliæ* cap. 1, p. 22: *Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπὸ τικῶν καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσειν τὸν Ἑρμᾶν δύο γράφαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα*. Hoc est, *Ideo nos et illud in Pastore, libro qui a quibusdam contemnitur, cum jubetur Hermas duos libros scribere, ipseque postea annuntiare senioribus Ecclesiæ ea quæ a Spiritu didicerat, sic exponimus*. Ex hoc, inquam, sermone conjecerunt viri docti *Pastorem* commentarii ab Origene fuisse illustratum. Quamquam loquitur duntaxat de præsentī expositione, quam nempe eodem loci post Hermæ testimonium statim subjungit. Est et alius error nonnullorum adeo crassus, ut nec refutationis indigat. Dicunt ab Hieronymo, in Prologo galeato, per *Pastorem* non intelligi librum Hermæ, sed tertium Machabæorum, contorta et longe petita utentes deductione ἀπὸ τῆς παστάδος sive παστίδος. Cum ex aliis Hieronymi cæterorumque locis res manifestissime pateat.

Denique, cujus habemus animadversiones multas ad nostrum auctorem, Barthius, cum passim labitur, tum contra antiquam eam versionem quatuor committit. Prius, appellando rusticam, semibarbaram, semiveterem: quod neutquam est. Alterum, temere et absque ulla ratione, imo contra omnem rationem, afirmando, epitomen magis esse quam interpretationem. At aliter rem se habere liquet ex convenientia textuum a veteribus prolatorum. Equidem videntur ista citari ex *Pastore* a Clemente *Strom.* II, pag. 384: *Προηγείται μὲν πίστις, φόβος δὲ οἰκοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. Πρᾱcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas*; quæ ibi non inveniuntur; verum Clementis sunt, sua Hermaicis interserentis. Tertium commissum, quando futilibus conjecturis hariolatur, scriptam fuisse post Hieronymi tempora, et ab Anastasio Bibliothecario. Esto, concedamus barbariem ubique redolere: num eadem de causa antiquissimam Irenæi interpretationem Anastasio ascribemus? Sed Hieronymus testatur plerisque sui temporis Latinis Hermæ volumen ignorari! Quid inde? At multo antea plebi Africanæ notissimum exstitit; utpote ex cujus lectione mos invaluerat *assignata oratione assidendi*, ut verbis utar Tertulliani. At a Latinis catholicis, tempore Zephyrini ac ejusdem Tertulliani, ad jugulandam Montani impietatem adhibebatur. Sane ante Anastasium ab Hieronymo, Rufino, Cassiano, Gelasio, Beda et Walfrido Strabo, Latinis scriptoribus, memoratur. An necesse est

ut omnes isti Græcæ legerint, et non ex nostro interpretate? Transeo reliqua Barthii momenta, pulvere ventoque leviora, ut ultimum illius peccatum attingam. In eo autem consistit, quod Joanni Tariuo eam affingit opinionem, de qua vir ille eruditissimus οὐδὲ κατ' ὄψιν, quasi ad *Philocaliæ* caput primum Rufino ascripserit *Pastoris* Latinam translationem. Nos ut nihil certi afferre possumus, ita suspicamur per prima Ecclesiæ tempora Latinos non caruisse laudatissimi operis versione: eam vero aliam a nostra fuisse, nihil nos cogit dicere. Cæterum antiquam manum hinc tollam, monitum te velim, Lector, et caput lemma abesse a codicibus mss.

GALLANDII PROCEMIUM

AD S. HERMAM.

(*Veterum Patrum Bibliotheca*, t. 1, Venetiis, 1765, in-fol., Proleg., p. xxvi.)

CAP. I. *Quis cujasse fuerit Hermas. Distinguendum ab Herme, Dalmatiæ, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete Pastore, Pii I fratre.*

Clementem Romanum excipit Hermas, vir et ipse apostolicus, non modo Patrum vetustissimis celebratus, verum etiam ab Apostolo salutatus ad Romanos scribente¹, antequam Romam Paulus ipsemet appulisset. Probe autem distinguendus noster Hermas ab *Herme* seu *Hermete*, prout sane utrumque cum nominis varietate, tum re ipsa, Patroba interjecto, distinxit idem Apostolus. Siquidem loco citato: *Salutate*, inquit, *Asyncritum, Hermam, Patrobam, Hermen*, etc., quorum ille, si fides Pseudodorotheo atque Hippolyto, Philippopoleos; hic vero Dalmatiæ episcopus fuisse fertur. Potiore item jure secernendus uterque ab *Hermete Pastore*, domo Aquileiensi, sancti Pii I fratre, sub cujus pontificatu centum ferme post Paulum annis librum *De Paschate* scripsit, nunc deperditum, vel saltem hactenus incompertum. De his autem plura dudum protulerunt viri eruditissimi, Nourrius², Fontanus³, aliique; ad quos proinde, ne longius quam par sit excurrat oratio, lectores remittimus. Interim vero, veterum præsertim ac recentiorum scriptorum auctoritate ducti, Hermæ quem Paulus proxime ante Patrobam salutavit, opus *Pastor* inscriptum asserendum existimamus; eo vel maxime quod auctor ubique in ipso libello, *Hermæ*, non autem *Hermis* aut *Hermetis*, nomen assumat.

Italum, quin et Romanum fortasse fuisse scriptorem, vel saltem inter Latinos diu vixisse, plura sua-

dent vestigia in ejus opere passim obvia. Nam statim ab initio hæc habet⁴: *Qui enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi, et cæpi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo, lavari eam in flumine Tiberi vidi*, etc. Itinera quoque sua et mansiones describens, *Cumarum* meminuit⁵; loco enim citato pro cum his legendum *Cumis*, cl. Cotelerius recte conjecisse videtur. Meminit item *vivæ Campanæ*⁶, nec non *Arcadiæ*⁷: unde lux haud modica conjecturæ nostræ accedit; eandemque pariter confirmare putaverim ejusmodi verba⁸: *Cum*, inquit, *ambularem in agrum, et considerarem ulmum et vitem... De hac vite et ulmo disputo*. Ad quem Hermæ locum illustrandum apposite a Cotelerio adhibita Servii explicatio Virgiliani hemistichii⁹:

..... *ulmisque adjungere vites.*

« Secundum Italiæ situm, ait, locutus est; in qua vites altius elevantur. Sic alibi¹⁰:

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.

Quibus addas maxime velim, Hermam Græcæ scribentem, ad juvenium indicandum, στασεως, stationis vocabulum more Latinorum usurpasse¹¹: quod eo quidem sensu Græcis vocatum, nusquam se legisse meminit vir eruditus modo laudatus. Neque sane ullum hujus vocis exemplum, eadem significatione apud Græcos acceptæ, profert Cangius¹², neque ab eo excitatus Petavius¹³.

Cæterum divitem præterea fuisse aliquando Hermam¹⁴, uxoremque duxisse ex qua filios suscepit¹⁵, quæ tamen ipsi *futura erat soror*; ita nempe

¹ Rom. xvi, 4. ² Nourr., *Appar. ad bibl. PP.*, tom. 1, pag. 49 seq. ³ Fontan., *Hist. littet. Aquil.* lib. II, cap. 11, pag. 64 seq. ⁴ Herm. *Past.* lib. I, vis. 1, cap. 1. ⁵ Id. *ibid.* vis. II, cap. 4. ⁶ Id. *ibid.* vis. IV, cap. 4. ⁷ Id. *ibid.*, III, simil. IX, cap. 1. ⁸ Id. *ibid.*, simil. II. ⁹ Virg. *Georg.* lib. I, vers. 2. ¹⁰ Id. *ibid.*, lib. II, vers. 89. ¹¹ Herm. *Past.* lib. III, simil. V, cap. 1. ¹² Cang., *Glossar. med. Græc.*, v. Στασις. ¹³ Petav. in not. ad Epiph., pag. 356. ¹⁴ Herm. *Past.*, lib. I, vis. III, cap. 6. ¹⁵ Id. *ibid.*, vis. II, cap. 2 et 3.

rorur at a tori usu dissociata, non amplius uxoris A
 munere fungeretur, testatur ipsemet auctor. Sed
 quod rei caput est, Ecclesiae Romanae presbyter
 erat mater Hermas, eo tempore quo suum *Pastoris*
 opus scribebat : quod quidem jure collegisse vide-
 tar Dodwellus ¹. « Jubetur enim ipse, inquit vir
 criticus, duo Revelationum suarum exemplaria de-
 scribere ² : Clementi alterum ad exteras civitates
 transmittendum : alterum Graptae, viduis legendum
 orphanisque sub viduarum cura institutis : suum
 vero tertium exemplar, Ecclesiae Romanae seniori-
 bus seu presbyteris, ipsum legere oportebat Her-
 mam. Sicut ergo Clementis Ecclesiae Romanae epi-
 scopi munus erat ad reliquos exterarum Ecclesia-
 rum episcopos mittendi libellum ; et Graptae viduae,
 legendi collegis viduis et orphanis : sic sane qui B
 Ecclesiae Romanae presbyteris rehuntiaturus erat
 Hermas, ejusdem pariter Ecclesiae ipsum fuisse
 presbyterum erat consentaneum. » Hactenus vir
 ille eruditus. Alia insuper nonnulla de nostro Herma
 libuit adnotare Moshemio ³, quae tamen haud ma-
 gni refert recensere.

CAP. II. *Opus Hermæ, PASTOR inscriptum. De Græ-
 cis ejus laciniis, deque vetere Latina versione.*

Illud potius notatu dignum occurrit, quod Hermas
 in suis visionibus describendis Zachariam prophe-
 tam imitatus videatur ; quin et « opus suum eo tam
 singulari exarasse stylo existimatur, quod illum ad
 allicandos movendosque hominum animos, atque C
 ad tradendam doctrinam suam aptissimum et effi-
 cacissimum judicaret, » ut conjicit vir doctus ⁴.
 Aliter tamen visum eruditio Dodwello ⁵. Ejus autem
 liber antiquis Patribus sive Græcis sive Latinis,
Pastor aut *liber Pastoris* passim appellatur ; inde-
 que fortasse derivata denominatio hujusmodi, quod
 in toto ferme opere *Pastor* inducitur Hermam allo-
 quens et informans. Nunc vero tribus distinguitur
 libris, quorum primus *Visiones* IV, secundus *Man-
 data* XII, tertius *Similitudines* X complectitur. Hæc
 tamen divisio posterioribus editoribus ascribenda ;
 siquidem illam neque mss. exemplaria, neque ve-
 usti scriptores agnoscunt ; quin et a codicibus qui
 superant abesse capitum lemmata, Cotelerius aliique
 observarunt. *

Hoc autem opus Græce primum fuisse scriptum
 nemo nescit : dolendum tamen quod textus jam-
 dudum temporum injuria sic exciderit, ut nonnulla
 tantum loca supersint, vetustiorum Patrum Græ-
 corum operibus intexta. Quibus quidem laciniis,
 in primis vero fragmentis iis quæ satis multa oc-
 currunt in *Doctrina ad Antiochum ducem*, inter
 Athanasii supposititia primum a doctissimo Mont-
 fauconio evulgata, jactura hujusmodi utcumque sar-
 ciri potest. Verum de hujus operis pseudo-Athā-

nasiani pretio et editorem audire joverit ⁶. « *Do-
 ctrina*, inquit, ad Antiochum ducem, otiosi hominis
 commentum, eo tamen nomine pretiosa et cœ-
 mendanda est, quod magnam libri *Pastoris* par-
 tem, cujus Græca jamdiu interlere, Græce nobis
 exhibeat ; et quidem ita puram, ita Latinis *Hermæ
 Pastoris* consonam, ut ad verbum ex eo ut pluri-
 mum descriptam esse conspicuum sit. Primo nam-
 que scriptor iste Antiochum nobis repræsentat
 adeuntem S. Athanasium, infirmitatis corporeæ
 causa ; ut una precibus suis levet ægritudinem, et
 monitis viam paret ad pœnitentiam. Huic Athana-
 sius sanitati restituto, duodecim Mandata tradit,
 quæ nihil aliud sunt quam duodecim illa *Hermæ
 Pastoris Mandata*, quibus constat liber secundus,
 ita tamen ut non integra semper, sed quibusdam
 adeptis afferat. Deinde multa alia ex eodem libro
 hinc inde consuuntur, ac postremo magnam et pro-
 lixam narrat Antiochi visionem, quam item ex
 tertio *Pastoris* libro mutuatus est. Hoc itaque opu-
 sculum licet prima fronte flocci quidem faciendum
 videatur, maximi tamen est momenti ; quippe cum
 libri illius apostolorum ævo editi, et a tot Patribus
 nec sine laude memorati, multa et proluxa nobis
 fragmenta suppeditet. » Hactenus V. C.

Quamvis vero textus Hermæ Græcus interciderit,
 integra tamen exstat interpretatio Latina, cujus
 auctor penitus incompertus. Sed quisquis demum
 ille fuerit, ejus tamen versionem vetustissimam
 esse constat, utpote quæ Tertulliani ætate fuisse
 videtur Ecclesiae Africanæ notissima ; quod utique
 aperte colligitur ex ejus libro *De oratione*, unde lo-
 cum desumptum inter veterum testimonia retuli-
 mus. Merito igitur a viris eruditis explosa Barthii
 sententia, *Pastoris* versionem Anastasio Bibliothecario
 ascribentis ⁷ : quæ scilicet longe ante Hiero-
 nimum, Rufinum, Cassiano aliisque Anastasio anti-
 quioribus Patribus comperta fuisse perhibetur ;
 quaque insuper usus comperitur vetustus auctor
 homiliae *De aleatoribus* inter opera Cypriani, ut
 alios prætereamus. Quæ vero subdit idem censor
 de hac antiqua versione quibus illam deprinere
 conatur, levioris sunt momenti quam ut in iis re-
 fellendis tempus insanamus.

D CAP. III. *Quanto in pretio apud Patrum vetustissi-
 mos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc
 immerito a nonnullis reprobatur. Solvantur ali-
 quot objectiones, ab antiquorum Patrum auctori-
 tate petite.*

Patrum antiquissimis, Græcis in primis, tanto in
 pretio fuit Hermæ *Pastor*, tantumque apud ipsos
 auctoritate valuit, ut ab eorum nonnullis, ut puta
 Irenæo, Clemente Alexandrino atque Origene ⁸,
 fuerit inter canonicas Scripturas recensitus : adeo-
 que nihil mirum, si opus illud in antiquis biblio-

¹ Dodw. in addit. ad Pears. Opp. post. pag. 156. et in Dissert. sing., *ibid.*, pag. 158. ² Herm. *Past.*
 lib. I, vis. II, cap. 4. ³ Moshem. *Instit. Hist. Christ. major.*, pag. 225. ⁴ Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*,
 tom. I, pag. 57. ⁵ Dodw. *Dissert. II in Iren.*, § XVI, p. 120, et in addit. ad Pears. Opp. post., p. 197.
⁶ Montf. *Athanas. Opp.* tom. II, p. 251, *Monit.*, n. 111. ⁷ Barth. not in Herm. pag. 855. ⁸ videlicet
 Veter. testimon. Hermæ *Pastoris* præmissa.

rum codicibus atque in veterum Stichometriis, A Novi Fœderis libris subjectum reperiatur. Athanasius vero, Hieronymus ac Rufinus eundem locum ipsi attribuant, quem Sapientiæ Salomonis nomine inscriptæ, et Sapientiæ Sirach, nec non libris Esther, Judith, Tobix atque Machabæorum assignant. Uno verbo, Hermæ *Pastor* vetustis Patribus passim habitus, non quidem veluti liber canonicus, sed veluti ecclesiasticus et optimæ notæ, quin et *maxime necessarius* ac *utilissimus*, ad fidei dogmata propugnanda comparatus, atque ad plebis institutionem quammaxime idoneus.

Verum, si quosdam audias, Novatianorum et Pelagianorum fons ²⁶, Montanisticarum superstitionum gurgis fautorque Arianorum habendus Hermas : impurus insuper dogmatistes, qui scilicet liberum arbitrium ²⁷, purgatorium et monasticam solitudinem astruat : denique tanquam larvati prophetæ somnia, ejus scripta reputanda, adeoque inter supposititia et hæresibus fabulisque oppleta rejicienda. Sic nimirum scriptorem apostolicum censores isti morosi exagitant, ejusque *Pastorem*, præstantia et utilitate commendandum, atque a vetustioribus Patribus tantopere celebratum infamant. Attamen eorum criminationes levissimas esse nulliusque ponderis, complures viri doctissimi prodiderunt.

Agēs nunc, ne objectiones ad unam omnes taciti præterissi dicamur, eas saltem quæ a Patrum auctoritate repetuntur, hic ducimus discutiendas. Inter illas vero præcipua e S. Hieronymo desumpta occurrit, cujus hæc sunt verba : *Liber ille apocryphus*, inquit ²⁸, *stultitiæ condemnandus est, in quo scriptum est quemdam angelum nomine Tyri præesse reptilibus*. Quo loco nonnullis visus est sanctus doctor Hermæ *Pastori* severioris censuræ notam inussisse, illud nempe viri apostolici dictum respiciens ²⁹ : *Misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus ne te dilaniaret*. Hinc, inquirunt, Hermæ *Pastorem* non solum contemnit doctor maximus, verum etiam stultum esse decernit. Næ, a vero longe aberrare videntur, qui sic rationes putant. Fac demum respexerit hunc Hermæ locum S. Hieronymus, num vero eapropter universum *Pastoris* librum ille rejecisse dicendus? Quod enim aliquo in opere quidpiam minus recte aut parum caute scriptum quis detegat pronuntietve, id vero totius operis auctoritati plane officere, nemo jure dixerit. Deinde, qui fieri potest, ut sanctus ille doctor acriter adeo in *Pastorem* invectus fuerit, quem *De viris illustribus* scribens ³⁰, *revera utilem librum* appellat, quemque *apud quasdam Græciæ Ecclesias publice legi testatur, multosque de eo scri-*

ptorum veterum usurpasse testimonia declarat. Hæc autem Hieronymus post scribebat, quam suum in Habacuc Commentarium edidisset ; hujus enim meminit in eodem libro ³¹, ubi sua scripta recenset : ut propterea si quid in Hermam durius litteris antea tradiderat, illud vero ipsemet postea correxisse ac emendasse videatur.

Neque demum res est adeo explorata, ut locum Hieronymianum objectum accipere de opere *Pastoris* cogamur : non enim *Tyri*, sed *Hegrin* apud Hermam hodie legimus. Quæ quidem vox inde fortassis enata, ut erudite satis conjicit cl. Cotelerius, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura exstaret εγρηγ ; cujus postremæ litteræ inferiore parte exesa, putarit vetus interpret legendum εγρηγ ; hujusque ^Blectionis vim haudquaquam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam reddiderit *Hegrin* : cum tamen legendum fuisset εγρηγορος, ac vertendum *Vigil* ex Danielis cap. iv, ubi εγρηγορου, seu *Vigilis* ministerio Babylonis rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor resperxit. Alii vero ³², ex Colbertini codicis ms. lectione quæ sic se habet : *Misit Dominus angelum suum super bestiam cujus nomen est Hegrin*, colligunt *Hegrin* non angeli, sed bestiæ nomen esse. Græce nimirum scripserit Hermas ἀγριος, illud Psalmistæ spectans ³³ : Ἐλυμῆνατο αὐτὴν ὡς τα δρυμῶν, καὶ μονὸς ἀγριος κατενεμήσατο αὐτῆν. *Exterminavit eam (vineam) aper de silva, et singularis ferus depastus est eam*. Cui quidem conjectura contextus favere videtur. Siquidem hanc bestiam *pressuræ superventuræ* figuram esse, mox ibidem stylo apocalyptico declarat Hermas : ut proinde cum paulo ante scripserit a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum immisso sit accipienda, qui eos in *pressura superventura*, seu imminente persecutione solaretur atque foveret.

Opponitur insuper ex antiquioribus Tertullianus, qui *Pastorem* dure perstringens ³⁴, scripturam vocat apocrypham, falsam, adulteram, adeoque ab omnibus ecclesiasticis conventibus reprobatam. Sed hæc sunt Tertulliani, jam pridem in Montanistarum hæresim prolapsi : quod sane in Hermæ ^D laudem vel plurimum cedit. Secus enim Tertullianus orthodoxus alibi sensisse videtur ³⁵.

Alii etiam scriptores Origene vetustiores vel eisdem suppare, *Pastoris* libellum in contempionem adduxisse perhibentur, quorum tacito nomine meminit ipse Adamantius ³⁶. Verum cum idem Origenes alibi scribat ³⁷, opus Hermæ *valde* sibi *utile* visum, tradatque ³⁸ simul illud quidem *ab omnibus pro divino non habitum*, verumtamen *in Ecclesiis circumlatum* : hinc jure quis arguat, Patrem doctis-

²⁶ Blondel., *Apolog.* pag. 47. ²⁷ Rivet. *Crit. sac.*, lib. 1, cap. 12. ²⁸ Hieron., *Comment. in Habac.*, r, 14. ²⁹ Herm. *Past.* lib. 1, vis. iv, cap. 2. ³⁰ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 40. ³¹ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 135. ³² Nourr., *Appar. ad Bibl. P.P.*, tom. 1, pag. 65. ³³ Psalm. lxxix, 14. ³⁴ Tertull., lib. *De pudicit.*, cap. 40. ³⁵ Id. lib. *De orat.*, cap. 42. ³⁶ Origen., *De princip.*, lib. iv, cap. 2, § 8. ³⁷ Id. lib. x *Explan. in Epist. ad Rom.* xvi, 14. ³⁸ Id. *Comment. in Matth.*, cap. xiv, edit. noviss., tom. II, p. 644.

simum eos scriptores insuper habuisse; adeoque haud nominatim laudasse, quod vel illos nullius esse auctoritatis censuerit, vel immerito nulloque rationum pondere ab iisdem fuisse rejectum ecclesiasticum librum agnoverit. Nisi malis conjicere, hujusmodi scriptores Origeni memoratos eapropter *Pastorem* contemptui habuisse, quod contra nonnullos disceptarent, qui ex eo velut in canonem *Scripturarum* recepto testimonia deprimerent, quibus fides fuerit omnino adhibenda.

Quo etiam sensu fortasse accipiendus Prosper, Collatori Hermæ auctoritatem objicienti, ejus *testimonium nullius esse auctoritatis* respondens ⁵⁰. Vel potius dicendum cum aliis, Prosperum propterea *Pastoris* auctoritatem detrectasse, quod illum penitus ignoravit: siquidem, Hieronymo teste ⁵¹, liber Hermæ *apud Latinos pene ignotus* erat. Neque vero ab re conjecerint qui putarint, Prosperum considerate dixisse *nullius esse auctoritatis testimonium quod disputationi suæ de libello Pastoris Collator inseruit*; non quod S. Pater Hermæ *librum* prorsus rejecerit, sed quod *testimonium* ex eodem libro a Collatore in medium prolatum, nihil ad ejus opinionem astruendam conferre perspexerit. Virum doctissimum consule ⁵².

Cæterum cum Eusebius, Hieronymus, Gelasius in *Decreto*, auctor *Stichometriae*, Nicephoro CP. attributæ, aliique Ecclesiæ scriptores, apocryphos inter et nothos libros *Pastorem* recensent, eorum sententia non ita est accipienda, perinde ac si esset *C* noxiæ doctrinæ vel falsi nominis opus; sed quod ab Ecclesia extra Canonem positum agnosceretur, ut viri docti jamdudum monuerunt, nosque superius attigimus. At de his hactenus: nunc alio excurret oratio.

CAP. IV. Quo tempore scripserit Hermas, disquiritur.

Jam vero, ut ad tempus inquirendum quo scripserit Hermas animum convertamus, illud quidem non adeo exploratum habemus, ut certam ejus notam figere sit in promptu. Verumtamen si quis ejus *Pastorem* rimetur attentius, nonnulla fortasse haud spernenda iudicia deprehendet, unde opusculum istud litteris consignatum ante Hierosolymorum excidium, sive circa Christi annum 70 merito existimet. Hanc sane sententiam sunt secuti complures viri eruditi, Dodwellus ⁵³ in primis, Millius ⁵⁴, Caveus ⁵⁵, Baraterius ⁵⁶, atque ut alios prætereamus, V. C. Fontanus ⁵⁷; qui tamen, sui oblitus, deinceps Hermam ecclesiasticum sæculi II scriptorem appellat. Quod quidem iudicium hisce rationum momentis innititur: Primum nempe scri-

psisse perhibetur Hermas sub Clementis pontificatu ⁵⁸; quem, stante adhuc templo, suam misisse priorem ad Corinthios Epistolam superius ostendimus ⁵⁹. Deinde persecutionem Neronianam respicere videtur auctor, dum eorum meminit ⁶⁰ *qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus feras bestias, flagella, carceres, cruces*. Eandemque persecutionem iterum memorat, dum se illam effugisse paulo post profitetur his verbis ⁶¹. *Occurrit mihi talis bestia, quæ possit populum consumere; sed, virtute Dei et singulari ejus misericordia, evasi illam*. Et rursus: *Magnam, inquit, tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti*. Neronem scilicet bestiam vocat, ab Apostolo edoctus, cui *leo* dicitur idem tyrannus, ubi ait ⁶²: *Dominus autem mihi astitit, et confortavit me: et liberatus sum de ore leonis*. Ita Patres et interpretes passim. De hac autem persecutione fuisse locutum Hermam tum hic, tum etiam alibi ⁶³, vix ea dubitare sinunt quæ superius in eandem sententiam edisseruimus ⁶⁴. Denique *pressuræ superventuræ* mentionem injicit vir apostolicus ⁶⁵: qua phrasi ἑλεψιν illam μεγάλην et ὀρθὴν μέλλουσαν, toties in Novo Testamento prædictas, excidium nimirum Hierosolymorum, respexerit. Qua de re pluribus loco modo citato satis erudite Dodwellus.

CAP. V. Quid operæ in ejus Pastorem nunc denuo evulgatum, impensum.

Permultæ quidem circumferuntur *Pastoris* editiones, ex quo primum opus illud anno 1513 Parisiis evulgavit Jacobus Faber. Nos vero ex illis potissimum quæ prodierunt ab anno 1672 subsidia nobis comparavimus, quibus exactior nitidiorque, ut par erat, nostra prodiret. Et primum quidem Græca quantacunque supersunt, in eam comportanda existimavimus, licet secus senserit editor Oxoniensis. Quæ vero Græci textus lacinia longe prolixiores ad libros Hermæ II et III pertinent, eas demum ex *Doctrina ad Antiochum ducem* præstantis Athanasianorum editionis Montfauconianæ mutuati sumus, haud rati cum Clerico et Russelio Fabricium sequi: ea namque inde primus ipse describens, ita duxit alicubi conformanda, ut veteri interpreti magis cohærent; quod suis locis adnotandum curavimus. Aliquot insuper *Pastoris* fragmenta in eodem pseudo-Athanasii opere deteximus, quæ tum cl. editorem, tum alios etiam ipsum secutos, fugerunt, ut in notis subjectis monuimus.

Haud minori studio antiquam versionem recensuimus, sedulo collatis variis lectionibus, quas Co-

⁵⁰ Prosp., lib. *contr. Collat.*, cap. 30. ⁵¹ Hieron., lib. *De vir. illustr.*, cap. 10. ⁵² Farlat., *Illyric. sacr.* tom I, pag. 400. ⁵³ Dodw. in *Dissert. singul.*, cap. 11, § 5, ad Pears. postum. pag. 158, et in addend. ad *Dissert. Iren.*, pag. 158. ⁵⁴ Mill. *Prolegom. ad Nov. Test.*, n. 143. ⁵⁵ Cav. *Hist. litter.*, tom. I, p. 31. ⁵⁶ Barat. *Disquis. chron.*, cap. 3, § 3, pag. 39. ⁵⁷ Fontan. *Hist. litter. Aquil.*, lib. II, cap. 1, pag. 64, 95. ⁵⁸ Herm. *Past.* lib. I, vis. II, cap. 4. ⁵⁹ Vide Proleg. ad S. Clementem Romanum, hujusce Patrologiæ t. I. ⁶⁰ Herm. *Past.*, lib. I, vis. III, cap. 1 et 2. ⁶¹ Id. *ibid.*, vis. IV, cap. 2. ⁶² II Tim. IV, 17. ⁶³ Herm. *Past.*, lib. III, simil. VIII, cap. 3. ⁶⁴ Prolegom. cap. 1, sect. 1, § 9. ⁶⁵ Herm. *ibid.* lib. I, vis. IV, cap. 2.

telerius et Fellus e codicibus mss. in medium protulere: quod passim neglexisse Clericum ejusque exscriptorem Russelium sumus experti. Quo quidem in munere peragendo, tanta cum religione interdum versati sumus, ut nimia fortasse cura nostra videri queat. Verum, meo saltem animo, salva res est: siquidem in editore hoc studiorum genus excolente, diligentia potius culpanda quam desideranda existimatur. Denique sacræ Scripturæ loca quæ vir apostolicus respexisse perspicitur, subjicere studuimus. Quod quidem consilium jam-

A dudum ceperat Joannes Albertus Fabricius, qui loca Novi Fœderis ad quæ alluisse videtur Hermas congresserat, teste Reimaro²²: sed cum collectio isthæc Fabriciana nondum lucem aspexerit, qualemcunque demum hunc laborem subire placuit; tum ut Dodwello iremus obviam, qui Hermam e Novi Testamenti libris ne testimonia quidem adducere consuevisse censuit²³, tum in primis ut comper- tum fieret, quam immodica sit Whitbii censura, sacras litteras vix labris Hermam attingisse, aut easdem insuper habuisse asserentis²⁴.

²²Reimar. *Commentur. de vita et script. J. A. Fabric.*, pag. 207. ²³Dodw., *Dissert. I ad Iren.*, § XII pag. 74. ²⁴Whitb., *Disquisit. in Bulli Defens. fœd. Nic.* lib. 1, cap. 2, pag. 49.

DE DOCTRINA S. HERMÆ.

(LUMPER, *Historia theologico-critica de vita, scriptis et doctrina SS. Patrum*, etc. Augustæ Vindel., 1783, t. I, p. 116 — Quæ de vita et scriptis S. Hermæ affert Lumperus, hæc verbotenus fere ex Cotelerio et Gallaudio hausit, et loco omittimus.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Cum primum Hermas monita in visionibus, quæ ab ipso describuntur, accepta publici juris fecit, tantam ea in Ecclesiam Græcorum præsertim nacta sunt auctoritatem, ut iis non modo ad veritates fidelibus propositas confirmandas, sed et ad hæreticos refellendos atque impugnandos uterentur. Sic S. Irenæus Hermæ testimonio fidem in unum Deum omnium creatorem (1) confirmat. Laudatur etiam a Clemente Alexandrino (2) ad comprobandum Deum falsis æque ac veris prophetis in Ecclesiæ utilitatem ad incredulos confutandos (3) uti, qui divinas revelationes fabularum loco habent; atque ad demonstrandum, opera ac verba nostra (4) invicem consentire debere; a Tertulliano etiam adhibebatur, ut ostendat (5), quo corporis habitu orandum sit; postremo ab Origene (6) ut probet unam peccati diem pœnæ anno esse pueniendam.

(1) Bene ergo pronuntiavit Scriptura, quæ dicit: *Primo omnium crede, quoniam unus est Deus.* S. Iren. l. iv, *Advers. hæres.*, c. 37.

(2) Lib. *Stromat.*, pag. 314.

(3) An non enim et virtus, quæ in visione apparuit Hermæ in figura Ecclesiæ, dedit librum, ut describeret, quem electis annuntiari volebat. Clementis Alex. lib. vi *Stromat.*, pag. 679.

(4) Idem, pag. 345.

(5) Tertull., lib. i *De orat.*, cap. 12.

(6) Homilia viii, in *Numerorum librum*.

(7) Hermas, similitud. viii, c. 8: *His igitur non est locus pœnitentiæ.* Confer Hebræorum cap. xi, v. 47.

(8) Hermas, similitud. v, c. 3: *Quicumque vero inertes sunt, et pigri ad orandum, illi dubitant pœtere a Domino, cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut petentibus a se cuncta sine intermissione tribuat.* Collat. Jacobi cap. i, v. 5 et 6. Idem, similit. viii, v. 6: *Qui inter reliqua sua delicta nefandis verbis Dominum insectati, nomen ejus neqaverunt, quod su-*

B

ARTICULUS I.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

§ I. De S. Scriptura.

Egregium nobis testimonium de reverentia erga libros sacros, qualis isto tempore vigeat, tres Hermæ libri perhibent. Hermas enim, qui ἀποκρυφον (apocryphum opus) Novi Testamenti nullum adhibuit, e libris canonicis permulta hausit, quæ pertinent ad Evangelia Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis; ad Acta apostolorum; ad Epistolas Pauli, nimirum ad Romanos, ad Ephesios, ad Hebræos (7); Jacobi (8), Petri primam et secundam (9); divi Joannis secundam (10) ac tertiam (11), atque D. Judæ catholicam (12), nec non et Apocalypsin beati Joannis apostoli, ad cujus exemplum scripsisse videtur. E multis autem locis Hermæ, in quibus colligendis etiam diligentem se præbuit V. C. Lardnerus, hic insigniores duntaxat cum Apocalypsi con-

per eos erat invocatum. Collat. Jacobi ii, v. 7. Idem, mandat. xii, c. 1: *Spiritus, qui desursum est, quietus est.* Collat. Jacobi cap. iii, v. 17. Idem, mand. vii, c. 5: *Si enim resistitis illi (diabolo), fugiet a vobis confusus.* Collat. Jacob. iv, v. 7. Idem, mand. xii, c. 6: *Audite ergo me, et timeate Dominum omnipotentem qui potest vos salvos facere, et perdere.* Collat. Jacobi cap. iv, v. 12.

(9) Hermas, visione iii, c. 7: *Ii sunt, qui crediderunt quidem; dubitatione autem sua reliquerunt viam suam veram.* Collat. II Petr. c. ii, v. 15. Idem, vis. iv, c. 3: *Aurea autem pars vos estis, qui effugistis sæculum hoc.* Collat. II Petr. c. ii, v. 20.

(10) Hermas, mandat. iii: *Oportebat enim ita, sicut Dei servum in veritate ambulare.* Confer caput quartum Epistolæ secundæ Joannis.

(11) Vide Hermæ mandatatum tertium totum.

(12) Hermas, visione iv, c. 3: *Quoniam immundati et puri erunt electi Dei in vitam æternam.* Confer D. Judæ apostoli c. xxi, v. 24.

spirantes adnotamus. Primus habetur apud Her-
mam visione II, c. 4 : *Annum illam . . . quam pu-
tas esse? . . . Est Ecclesia Dei.* Confer Apocalyps.
c. XII. Idem vision. IV, c. 2 : *Bestia hæc figura est
pressuræ superveniens.* Collat. Apoc. c. XII. Idem,
ibidem : *Ecce, occurrit mihi virgo quædam exornata,
tanquam ex thalamo prodiens tota in albis.* Collat.
Apoc. c. XXI, v. 2. Idem vis. III, c. 2 : *Nonne vides
contra te turrin magnam, quæ ædificatur super
aquas lapideis quadratis splendidis.* Coll. Apoc. c.
XXI, v. 19. Idem, ibidem : *In quadrato enim ædifi-
cabitur turris.* Collat. Apoc. XXI, v. 16. Idem vis.
III, cap. 5 : *Lapides quidem illi quadrati, et albi con-
venientes in commissuris suis, ii sunt apostoli, et
episcopi, et doctores, et ministri.* Confer Apoc. XXI,
v. 14. Idem vis. III, c. 4 : *Cum ergo consummata
fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur
juxta turrin, et honorificabunt Deum . . . Dic illis,
quod hæc omnia sint vera, et nihil extra veritatem
est.* Vide Apocalypsis caput XIX, v. 9. Idem simili-
tud. VIII, c. 2 : *Tunc nuntius Domini coronas afferri
jussit. Allatæ autem sunt coronæ, velut ex palmis
factæ, et coronavit eos viros nuntius . . . Et jussit
eos ire in turrin.* Collat. Apoc. c. VII, v. 9. Idem sim-
il. IV, c. 12 : *Nemo intrabit in regnum Dei, nisi
qui acceperit nomen Filii Dei.* Collat. Apoc. c. XXI,
v. 4.

El libro insuper Ecclesiastici unus apud Herman
occurrit Igeus (13). Cæteram nos e libris canonicis
tantum illis, qui aliquando controversiis subjecti
fuerunt, loca hic ascripsimus. Reliqua conferri
possunt apud Lardnerum (14). Pro coronide dun-
taxat adnotamus Hermam nostrum jure optimo in-
ter testes gravissimos de authentia SS. Evangelio-
rum a Matthæo, Marco ac Luca conscriptorum,
præcipuum locum mereri, utpote qui horum evan-
gelistarum sententias, verba phrasesque suis in li-
bris persæpe expressit atque imitatus fuit; quem-
almodum id vir eruditissimus Fæssinius ex ordine
D. Dominici suo in præstantissimo opere *De apo-
stolica Evangeliorum origine* luculentissime demon-
stravit.

§ II. De SS. Trinitatis mysterio.

Sanctissimum Trinitatis mysterium sub quadam
similitudine Hermæ in hoc opere exponit Pastor. **D**
*Dominus fundi, inquit (15), demonstratur esse is,
qui creavit cuncta, et dedit illis virtutem. Filius au-
tem Spiritus sanctus est. Servus vero ille Filius Dei
est.* Cur autem Hermas hoc loco Filium Dei dicat
servum? nempe ratione humanæ naturæ; et sub qua

^{13, 14} Matth. XXVIII, 20. ¹⁵ Joan. XIV, 16.

(13) Hermas, similitud. IX, c. 23 : *Homo vero
cum sis languidus, mortalis, infirmus, et repletus pec-
catis, homini perseveranter irascitur.* Confer c. XVIII
Ecclesiastici, vers. 24.

(14) Lardner *In der Glaubwürdigkeit der evange-
lischen Geschichte*, p. II, tom. I, p. 80-101.

(15) Hermæ Pastor, similitud. v, c. 5.

(16) *Defensio fidei Nicænæ*, sect. I, c. 2, pag. 18.

ratione Spiritum sanctum dicat Filium? nimirum
τῆς θείας φύσεως, seu divinitatis respectu, quod
scilicet ex Deo Patre Spiritu sanctissimo, Spiritus
ipse sanctissimus existat, respondet V. C. Bullus
(16). Eo siquidem sensu titulus Spiritus sancti sin-
gulis personis SS. Trinitatis tribui potest. Nimirum
tertix divinitatis ὁμοούσιος Spiritus sancti appel-
latio tribuitur proprie, non φύσει; seu nature re-
spectu; nam sic et Pater Spiritus sanctus est, et
Filius quoque (17); sed ratione ineffabilis spiratio-
nis, qua ex Patre per Filium ipse procedit. Hæc
autem ita se habere, locum inspicienti facile pate-
bit: scilicet totus ibi Hermæ sermo est de Filio
Dei, qui ob nostram salutem servus factus est, et
corpus, quod serviliter conservatum fuit, assumpsit.
B Hactenus Bullus. Aliter rem exponit Cl. P. Mössl in
notis ad hunc locum, et mea quidem opinione multo
clarius ac feliciter, dum ait: « Haud mirandam, quod
Spiritus sanctus eum Filio Domini fundi compare-
tur, quia ipsa quoque Scriptura tam Filio, quam
Spiritu sancto peculiarem Ecclesiæ curam atque
gubernationem ascribit. » Sic apud Matthæum le-
gimus: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus,
usque ad consummationem sæculi*^{28, 29}. Et apud Joan-
nem: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclætum
dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternam, Spi-
ritum veritatis*³⁰. Vocat itaque Hermas Spiritum san-
ctum Filium Patrisfamilias, quod ille quemadmo-
dum et Filius Dei Ecclesiæ curam gerat assiduam.

C Quam sana et ab omni erroris suspitione vacua,
et pura fuerit Hermæ de suprema Christi divinitate
sententia, his vir cl. Petavius, tametsi alias auto-
nitænis Patribus parum favisse videatur, verbis di-
serte explicat (18): « Ab vetustissimis, inquit, scri-
ptoribus . . . nec ab ullo hæresis, falsique maxime
de Trinitate dogmatis insimulatus est. » Quam recte
vero de divina Verbi natura ille senserit, nemo nisi
Socinianæ ac dementissimæ temeritatis homo un-
quam negaverit. Quid enim quæso ad summam
Verbi divinitatem plane declarandam his auctoris
nostri verbis clarius et dilucidius? *Filius quidem
Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio
Patri suo udfuerit ad condendam creaturam* (19).
Qui Filium Dei omni creatura dicit antiquiorem,
is certe eum extra creaturarum omnium numerum
ac supra illarum conditionem et naturam esse
aperte pronuntiat. Qui autem extra creaturarum
numerum, et supra illarum naturam constituitur,
hic procul dubio increatus, æternus, et summus
supremusque Deus asseritur. Quis namque creatum

(17) τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ τὸ ἓν ἢ τὸ
Πνεύματος, καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου κλήσις παρὰ τῆς Γρα-
φῆς ἐφαρμύσσεται. « Patri et Filio similiter et Spiritus,
et Sancti appellatio a Scriptura accommodatur. »
S. Gregorius Nyssænus, oratio. I, *contra Eunomium*.

(18) Petavius, tom. II, *Theolog. dogmat.*, præfat.,
cap. 2, § 6.

(19) Hermas, similit. IX, lib. III, cap. 12.

inter et increatum, inter Deum et creaturam nihil omnino medium esse ignorat? Denique eundem Dei Filium ad condendam creaturam Patri suo æterno adfuisse qui tradit, is profecto illum Patri suo coæternum firmissime asseverat. Eodem plane sensu Hermas paulo superius dixerat: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio* (20). Quines quippe creaturæ Deo serviunt; *quoniam omnia*, uti de Deo canit Psaltes regius⁶¹, *serviunt tibi*. Qui ergo *in servili conditione non ponitur*, hic creatura nec esse nec dici potest; qui autem creatura esse et dici nequit, ille certe Deus ipse est.

Age vero, si his omnibus et alia adjicias, quæ de eodem Dei Filio ab auctore nostro scripta legimus: *In magna*, inquit (21), *est potestate et imperio*; alibi vero ait: *Nomen Filii Dei magnum est, et immensum, et totus ab eo sustentatur orbis* (22); ac continuo post: *Omni Dei creatura per Filium ejus sustentatur*. His verbis summam illius divinitatem aperte renuntiari fatearis, omnino necesse est. Cui enim, auctore te, ea omnia convenire possunt, nisi vero Dei Filio, qui ejusdem cum Patre sit immensitatis, æternitatis, potestatis et naturæ. Non audiendus itaque impius nescio quis Socinianus, qui nobis perperam objicit Filium Dei ibidem ab Herma sergum appellari, qui post suam tantum mortem a Patre super populum suum potestatem omnem accepit. Nunquid enim Hermas, cum ibidem, sicut vidimus, dixit: *In servili conditione non ponitur Filius Dei*, sibi ipsi absurde, patideque contradixisse existimandus est? Quis sanæ mentis homo id unquam asserere, imo cogitatione animoque fingere audeat? Quis vero, si hunc auctoris nostri locum æquis unquam legerit oculis, ibi continuo non animadvertat, utrumque ab illo de duplici Christi natura, cum humana, tum divina recte traditum et pronuntiatum. Quemadmodum enim Christus ab ipso secundum divinam suam naturam *omni creatura antiquior*, *in servili conditione non ponitur*; ita secundum humanam *servus Dei* appellatus est. Et id quidem clarius, quam ipsiusmet Hermæ verbis explicari non potest: *Hoc ergo*, inquit, *Christi corpus, in quod inductus est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum... Advocavit ergo Filium et nuntios bonos, ut et huic scilicet corpori, quod servivit Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accepit autem et post mortem suam idem Christi corpus, humanaque ejusdem natura omnem super populum potestatem; tametsi ipsemet Christus, qui secundum divinam suam substantiam Patri ad condendam creaturam*

⁶¹ Psal. cxviii, 91.

(20) Hermas, simil. v, cap. 6.

(21) Idem, lib. iii, similitud. v, cap. 5 et 6.

(22) Idem, lib. iii, similitud. ix, cap. 14.

A adfuerat, ejusdem eum ipso sicut naturæ ita et potestatis semper fuerit. Cum sarta igitur, lecta, integraque sit Hermæ nostri de summâ Christi doctrina, nec quid omnino contra illam nisi insulsum plane et ineptum effutire potuerint hæretici; unus tamen ex illis pauca quædam ipsius verba arrosit, quibus Spiritus sancti divinitatem ab eo negatam fuisse probare perperam conatus est. Hæc porro sunt, quæ ille nobis objicit: *Neque cum vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed tunc loquitur, cum vult Deus* (23). Sed si hunc Socinianum hominem nefarius errantis sectæ amor non penitus obcæcasset, intellexisset utique hanc esse Hermæ nostri mentem, et sensum omnibus facile obvium: *Neque cum homo vult, homini loquitur Spiritus sanctus, sed cum vult Deus*. At quid, obsecro, ex his verbis contra Spiritus sancti divinitatem? imo vero quid ex illis, nisi pro asserenda divina illius natura, concludi potest? Ibi enim Hermas veros prophetas divino Spiritu, quando ipsemet voluit, afflatus fuisse asseverat. At quis nesciat, strenuos Nicænzæ fidei defensores hoc ad debellandos Arianos, et Spiritus sancti divinitatem adversus Macedonianos invicte propugnandam efficacissimo, ut plane non immerito putabant, usos esse argumento.

Hermæ Pastor duas insuper in Christo naturas apertissime distinguit: divinam unam, secundum quam Dei Filius ante omnem creaturam existit, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam. En integrum textum D. Hermæ pro divina natura: *Primum omnium, domine, inquam, hoc mihi demonstra. Petra hæc et porta quid sunt? Audi, inquit, petra hæc et porta Filius Dei est. Quoniam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipiens et intellige: Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita, ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam; porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit, ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei* (24). Hoc itaque in loco Pastor Christum exhibet sub imagine tum petræ veteris, quatenus Dei Filius est ante omnem creaturam una cum Patre existens; tum portæ novæ, quatenus idem homo factus in novissimis diebus apparuit. Hæc autem cum Hermas nondum intelligeret, neque capere potuisset, qua ratione, qui Filius Dei est, idem et Dei servus sit, Pastorem suum interrogat; quare Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur? Huic questioni respondet quidem Pastor: *In servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio*. Sed hæc verba integrum Pastoris responsum non absolvunt; siquidem et alia ab eo mox subjiciuntur, quæ propositæ quæstionis plenior

(23) Idem, mandat. xii, cap. 12.

(24) Idem, simil. ix, cap. 12.

et magis distinctam solutionem continent. Nimirum distinguit rursus Pastor inter Spiritum sanctum seu τὴν ὁσίαν in Christo φύσιν, et Christi corpus seu naturam humanam; ac servilem conditionem, in qua Filium Dei in similitudine posuerat, ad carnem, seu naturam istam humanam duntaxat referendam esse, disertis verbis docet. Postquam enim de Spiritu isto locutus fuerat, qui infusus est omnium primus in corpore, in quo inhabitaret Deus, mox hæc subiungit: *Hoc ergo corpus in quo inductus est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud parvisset omni tempore Spiritui sancto recte atque caste, ac laborasset cum eo, nec succubisset in omni tempore, fatigatum corpus illud serviliter conversatum est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum, Deo receptum est* (alludere videtur ad verba Pauli I Timoth. cap. III, v. 16, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, καὶ ἀνελήφθη ἐν δόξῃ), in quibus verbis liquido apparet, Pastorem loqui de corpore seu natura Christi humana, deque eo tantum corpore affirmare, quod serviliter conversatum fuerit; quodque post, ac propter peractam in terris servitute istam cum Spiritu sancto seu τῷ Λόγῳ, in quo subsisteret, comprobatum Deo, fuerit receptum, hoc est, ad dextram divinæ majestatis evectum in excelsissimis. Hinc Pastor Christi hominis exaltationem adumbraverat in similitudine per servum, quem Dominus fundi, hoc est Deus Pater, propter opus bonum quod præstiterat, Filio suo cohæredem voluit facere. Nempe per servum intelligit corpus, seu humanam Christi naturam; per Filium vero τὴν ὁσίαν in Christo φύσιν divinam naturam, ut lectorem jam plus semel monuimus. Tunc igitur servus Filio cohæres factus est, cum corpus seu humana natura Jesu Christi post resurrectionem ad dextram Dei collocata, ejusdem gloriæ atque honoris, pro captu suo socia fuerit, particepsque facta, quem honorem Filius Dei seu ὁ Λόγος, etiam ante hunc mundum conditum, apud Patrem suum possideret.

Genuinam hic me Pastoris sententiam exhibuisse, facile perspiciet, quisquis similitudinem illam quintam Hermæ cum cura aliqua legerit. Ex his vero omnibus tandem manifestissimum est, docuisse Pastorem Filium Dei, qua Dei Filius et Deus est, servitatem etiam respectu Dei Patris neutiquam habere, neque habuisse unquam; neque aliter servum Dei aliquando fuisse, quam propter incarnationis dispensationem, quam ultro suscepit. Hactenus de Jesu Christi natura divina. Sed humanam insuper Pastor in Christo tradidit naturam, secundum quam servo comparatus (25) Filius Dei et ærumnis multis obnoxius fuit, malaque plurima ad hominum

A peccata expianda pertulit. Ipse enim etiam vitæ, data lege, quam a Patre acceperat, nobis ostendit; atque ideo in redemptos omnes regnat, potestate in eos a Patre sibi concessa.

Validius nihil tradi potest iis, quæ Pastor in eodem *Similitudinum* libro docet quoad absolutam necessitatem, in qua versamur, mediationis Jesu Christi ad æternam salutem consequendam. Perspicue declarat, neminem intrare posse in regnum Dei, nisi acceperit nomen Filii Dei (26). Explicat gravissimam hanc veritatem paritate alicujus urbis muro cinctæ, quæ unica donatur porta, per quam necessario ille transeat oportet, qui velit urbem ingredi. Porta vero, addit Pastor post quatuor vel quinque lineas, *Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filium ejus. Æterna igitur salus obtineri nequit absque fide in Jesum Christum.*

§ III. De baptismo, pœnitentia, ordine ac matrimonio.

Ex absoluta necessitate mediationis Salvatoris ad æternam salutem consequendam, aliam fidei veritatem deducit Pastor, quæ ab illa naturaliter fluit, scilicet necessitatem baptismi, ejusque miram efficacitatem. *Antequam enim, ait ille (27), accipiat homo nomen filii Dei, morti destinatus est: at ubi accepit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vitæ. Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati, ascendunt vero vitæ assignati* (28). Pulchrior fortasse non adinventur textus ad necessitatem baptismi, ejusque miram efficaciam comprobandam. Pastor tam vehementer suæ sententiæ insistit, ut contendat justos etiam qui ante incarnationem decesserunt, non potuisse in regnum Dei intrare, nisi divino hoc sacramento signati essent. *Necesse est, ait ille, loquens de patriarchis, prophetis ac justis ante Salvatoris adventum viventibus, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant: non poterant enim aliter in regnum Dei intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ.* Addit insuper, veteres istos sigillo Filii Dei signatos fuisse, et ita intrasse regnum Dei: *illi igitur defuncti sigillo Filii Dei signati sunt, et intraverunt in regnum Dei; deinde, apostolos et doctores Ecclesiæ, post eorum mortem his prædicasse Evangelium Jesu Christi, et dedisse eis baptismum, qui solus decrat, ut essent beati: Quoniam hi apostoli . . . cum defuncti essent, prædicaverunt his qui ante obierant, et ipsi dederunt eis signum illud . . . tantummodo hoc sigillum defuerat eis.* Singularis sane hæc esset opinio, si Pastor vellet hic intelligi de baptismo aquæ, puto autem ego cum Cl. Fleurio (29), sermonem hic fieri de gratia baptismi, imo potius sicuti optime advertit Cl. Cotelerius (30) de baptismo metaphorico, et omnino spiritali, pro-

(25) Hermas, lib. III, simil. v, c. 5 et 6.

(26) Idem, eodem libro, similitud. IX, cap. 12.

(27) Idem, *ibid.*, cap. 16.

(28) Agnoscit simul hic Pastor peccatum originale. Nonnulla tamen difficulta et obscura tum hic

tum alibi inspergit, quæ benignam interpretationem postulant, ut ab errore vindicentur.

(29) *Hist. eccles.*, tom. I, lib. II, § 46.

(30) Tom. I Operum SS. PP. apostol., p. 417.

uti conveniebat animabus a propriis corporibus A separatis. Cæterum non solus Hermas hanc opinionem amplexus est; pro ea S. Clemens Alexandrinus (31) quoque pugnavit, qui adducit in hujus causæ patrocinium textus paulo supra recensitos. Quod vero scribit Pastor de prædicatione apostolorum facta animabus justorum, qui ante Incarnationem decesserunt, vehementer obtinet apud veteres (32).

Valde terribile est, quod tradit Pastor circa pœnitentiam (33). *Domine, dicit ei Hermas, audivi a quibusdam doctoribus quod alia pœnitentia non est, nisi illa, cum in aquam descendimus, et accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ita, ut nos non debeamus ulterius peccare* (post receptionem hujus sacramenti). *Hoc verum utique est,* respondet ei Pastor: *recte audisti;* sed postea ei demonstrat, baptismum non esse proprie pœnitentiam, sed remissionem, et pœnitentiam non esse, nisi pro iis, qui postquam vocati sunt, et inter fideles cooptati, a diabolo tentati peccaverunt. *Et ideo dico tibi,* prosequitur Pastor (34), *quod post vocationem illam magnam, et sanctam, si quis tentatus fuerit a diabolo, et peccaverit, unam pœnitentiam habet; si autem subinde peccet et pœnitentiam agat, non proderit homini talia agenti: difficile enim vivet Deo;* una enim, ait illi aliquando superius, habetur tantummodo pœnitentia pro servis Dei: *Servis enim Dei pœnitentia una est.* Nullam difficultatem quoad dogma in his textibus adinvenio; at timoris et trepidationis argumentum inde sumant oportet ii omnes, qui ob frequentes relapsus valde dubiam reddunt pœnitentiam. Dixi primo loco, nullam in his textibus haberi difficultatem quoad dogma; quia in postremo eorum sermo est de pœnitentia publica, ut nullo negotio eruitur ex causa, ob quam Pastor illam phrasin adhibet; loquitur enim ibi de adulterii crimine, quo aliquis sæpe inquinaretur; at Ecclesia mulctabat olim crimen hoc pœnitentia publica, quæ revera una tantum vice concedebatur. Quoad alium vero textum, nulla nec in ipso difficultas adinvenitur, etiamsi verum esset, Pastorem ibi loqui de pœnitentia particulari; nam si res ad examen rigorose revocetur, auctor id solum tradere intendit, frequentes scilicet relapsus esse haud dubia indicia adversus falsam conversionem illorum peccatorum, quorum tota vita continuis textitur

peccatis, et confessionibus sibi invicem succedentibus. *Si post pœnitentiam,* inquit ille, *subinde peccet, et pœnitentiam agat, non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo.* Notandum hic est, Pastorem absolute non asserere, hominem non posse quolibet vitæ suæ tempore veram pœnitentiam agere, et in amaritudine cordis sui, et corde contrito et humiliato ad Deum sese convertere; sed solum maximam prædicat difficultatem hujus conversionis in peccatoribus, de quibus est sermo; *difficile vivet Deo,* quod indubium est. Phrases his simillimas, imo asperiores etiam adinvenimus in aliquibus aliis Ecclesiæ Patribus, puto apud S. Clementem Alexandrinum, D. Cyprianum, et S. Ambrosium (35), quod sane veterum horrorem pro frequenti relapsu ostendit. Utinam nostris hisce temporibus, qui ad id tenentur, sanctum hunchororem Christianis ingererent! utinam inconsiderata facilitas absolutionum occasionem non præberet peccatoribus facilius prolabendi in peccata! Observat præterea V. C. Cotelerius (36) quod primi Patres dum unam promittunt duntaxat pœnitentiam, id œconomix causa scripserint; ut nimirum fideles eo magis efficerent cautos, sollicitos, innocentix baptismatis servandæ studiosos: ubi autem casus emergerit, expressis verbis iteratam etiam pœnitentiam commendarunt. Forte etiam ut advertit V. C. Scholliner (37); pœnitentia solemnns, atque canonica, ex Ecclesiæ veteris disciplina, semel tantum concedebatur; privata autem et sacramentalis toties quoties peccator serio videbatur dispositus. Cæterum Hermas remissionem peccatorum omnium per veram pœnitentiam toto fere opere suo tam clare, et ex instituto docuisse videtur (38) ut eum Tertullianus propterea *Pastorem mæchorum* per calumniam appellaverit.

Multis quoque in locis docet Pastor, dimissa culpa nequaquam eo ipso dimitti a Deo omnem pœnam: sic enim de laboriosis pœnitentiæ, seu satisfactionis operibus, et pœnis temporalibus scribit Hermas: *Rursum progressi sumus pantulam, et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum in manu; aspectum autem trucem, et sævum habebat, ut posset terrere aliquos; talis erat aspectus ejus. Hic ergo accipiebat ab*

(31) Lib. II *Stromat.*, et lib. VI.

(32) Vide hac super re V. C. Cotelerium in suis notis in hunc locum.

(33) Hermæ *Past.*, mandat. IV, c. 3, apud Galland., tom. I, pag. 71.

(34) *Ibidem*, cap. 1, apud Galland.; t. I, pag. 70.

(35) Cyprianus, lib. *De discipl. et habitu virginum*, pag. 162; Clem. Alex., l. II *Strom.*: idem legitur apud S. Ambrosium, l. II *De pœnit.*, c. 10: *Merito, inquit, reprehenduntur, qui sæpius pœnitentiam agendam putant . . . quia sicut unum baptismum, ita una pœnitentia, quæ tamen publice agitur, nam quotidiani nos debet pœnitere peccati;*

sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum.

(36) Cotelerius in notis ad citat. locum Hermæ.

(37) In *Hist. theolog. sæculi I*, pag. 96, n. 35.

(38) Cf. visionem III, cap. 7. Fuere viri quidam docti, qui hunc locum ad purgatorium astruendum produxerunt. Sed, quod pace borum virorum dictum sit, multum sane falluntur. Certum siquidem habeo cum V. C. Cotelerio, hic non agi de purgatorio, sed de pœnitentia, ac pœnis purgatricibus, sive afflictionibus, quas Deus ex misericordia sua peccatoribus in ipsorum emendationem in hac vitamittere solet.

illo juvenis pastore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, sea non exsultabant; et compellebat ea in præcipientem locum quemdam ac spinosum, tribulisque confertum, usque adeo, ut de spinis, et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis, et tribulis: et graves cruciatibus experiebantur ex verbis ejus; agebat enim ea, et nec consistendi eis locum ante tempus permittebat... Hic, inquit, pastor, pro justis quidem nuntius est, sed præpositus pœnæ: Huic ergo traduntur, qui a Deo aberraverunt, sed servierunt desideriis ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis... variæ pœnæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in sua vita patiuntur; alii enim detrimenta patiuntur, alii inopiam, alii diversas acrimonias; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda. Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conducit eis, et dicunt, in actibus suis successum se non habere; succurrunt eis ea, quæ nequiter fecerunt, et dominum causantur. Cum igitur perpessi fuerint omnem vexationem, et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies servant Domino mente pura, et cum cæperint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt, et tunc dant Deo honorem, dicentes. justum judicem esse eum, meritoque se perpessos, secundum facta sua, etc. (39).

De afflictionibus autem cum sponte susceptis, tum a præposito pœnitentiæ impositis, ita scribit idem Hermas (40): Scio, inquit, tuis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum, qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo: sed oportet eum qui agit pœnitentiam, affigere animam suam, et humilem animo se præstare in omni negotio, et vexationes multas variisque perferre. Cumque perpessus fuerit omnia, quæ illi insituta fuerunt, tunc forsitan, qui eum creavit, et qui formavit universa, commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit cor purum esse ab omni opere nequissimo... et rogabo nuntium illum, qui præpositus est pœnæ, ut levius te affigat; sed exiguo tempore patieris adversa, iterum-

que tuo loco restitueris: tantummodo in humilitate animi persevera (41).

Utinam hæc perpendant non protestantes solum, qui opera satisfactoria explodunt, sed et clementissimi illi confessarii, qui pro peccatis gravissimis atque diuturnis, levissimas nullaque ratione proportionatas injungunt pœnitentias, et hac sua lenitate crudelissimi sunt; cum tanto acerbiora in altera vita istis molliter pœnitentibus perferenda sint supplicia, quæ longe faciliore (comparative) satisfactione hic redimere potuissent; si enim nos ipsos hic judicaremus, non utique judicaremur ibi.

Præminentia episcoporum non obscurum testimonium occurrit in Hermæ Pastore. De decimo vero monte, inquit l. III, simil. IX, cap. 27, in quo arbores erant tegentes pecora, tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum. Et alibi jam scripserat (l. III, simil. IX, c. 9, vide, et visionem III Hermæ). Nunc itaque vobis dico, qui præestis Ecclesiæ et amatis primos consessus. Ex quibus eruitur, fuisse tunc primas cathedras, quibus singularis honor, potestasque conjuncta esset, quasque superbi et ambitiosi homines concupiscerent.

Circa matrimonium docet primo Hermas, matrimonii vinculum propter adulterium alterutrius conjugum haud dissolvi. Quod si dimiserit (vir) mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mæchatur... ergo non debet dimissa conjuge sua vir aliam ducere.

C Hic actus similis est et in viro et in muliere, ait Pastor (42).

Dein exponit, quomodo se gerere debeat maritus erga uxorem adulteram. Præcipit marito separationem ab uxore sua adultera (quoad torum seu cohabitationem), secus reus ille peccati ejus, et particeps mæchationis ejus. Si vero mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, Pastor mandat marito, ut eam recipiat; secus peccatum magnum admittit. Quod si mulier post pœnitentiam in eadem peccata prolatur, in iisque perseveret, et pœnitentiam non agat, debet absolute recedere maritus ab illa, ne particeps sit ejus peccati. Hic casus, juxta Pastoris doctrinam, respicit virum adulterum et mulierem adulteram (43). Hasce regulas semper observandas edixit Ecclesia, utpote SS. Scripturarum ac traditionis

(39) Past. Herm., l. III, sim. VI, cap. 2 et 3.

(40) Loc. cit., sim. VII.

(41) Vide similitud. IX, cap. 6.

(42) Idem, mandat. IV, cap. 1.

(43) En integrum textum ipsius Pastoris: Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi: Quoad nescit peccatum ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit: vir uxorem suam deliquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivat cum illa vir, reus erit peccati ejus, et particeps mæchationis ejus.

Et dixi illi: Quid ergo si permanserit in vitio suo mulier? Et dixit: Dimittat illam vir; et vir per se maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mæchatur. Et dixi illi: Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi: Immo, si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit, sed non sape... propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjuge sua, vir aliam ducere. Hic actus similis est et in viro, et in muliere. Hermæ Pastor, mandat. IV, c. 1,

auctoritate mixtas. Adulterium semper habitum A est ut legitima divortii causa; nunquam autem dissolvit vinculum matrimonii legitime contracti.

Declarat tandem polygamiam successivam revera licitam esse, cœlibem tamen qui vitam ducit, rem Deo gratissimam facere (44).

§ IV. De mandatorum Dei observantia et gratia.

De divinis præceptis sermonem instituens, ea Deum amanti servatu facillima, neque quidquam illis sanctius aut dulcius esse ait (45). Cum vero Hermas Pastori objiceret: *Homo cupit quidem mandata Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino, ut possit mandata ejus servare; sed diabolus durus est, et potentia sua dominatur in Dei servos* (46). Pastor illico ei respondet, non posse diabolum dominari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. *Potest autem, addit insuper, diabolus luctari, sed vincere non potest; si enim resistitis illi, fugiet a vobis confusus.* His verbis confirmari possunt animæ quædam meticulosæ, quibus terrorem incutiunt Christianæ virtutes, easque putant in praxi esse nimis molestas, quinimo et impossibiles eorum naturæ. Velint ipsæ, diligant, et nihil erit difficile; qui diligit, omnia potest. Hac dilectione de Satana victoriam reportabunt, et communes hujus sortis minas contemnent; quæ quidem minæ, inquit Pastor, sine virtute sunt, sicut hominis mortui nervi. *Mixtas autem illius in totum nolite timere; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi.* Phrasis hæc originalis est, perfectamque habet pulchritudinem; ac pathetice exponit, quod summo contemptu debeamus habere dæmonem: absit verò quod hoc minus nos sollicitos reddat, ac vigilantes adversus ejus fraudes ac insidias.

Quidam locus occurrit in Pastore, qui posset inorari lectorem, parum de gratia instructum. *Quorum, ait Pastor, viderat Dominus puras mentes futuras, et servituras ei ex totis præcordiis, illis tribuit pœnitentiam: et quorum respectu dolum et nequitias, et animadvertit ad se fallaciter reversuras, negavit iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus nefandis maledicerent verbis* (47). Videri, inquam, posset hic Pastor aliquibus Pelagianismum sapere, vel ad minus semi-Pelagianismum, in materia gratiæ, quam primo aspectu videtur concedere meritis, et bonis dispositionibus hominum, minime recognoscendo illam ex parte Dei gratuitam. At animadvertendum est primo, primævis temporibus

nemini in mentem venisse disputationem instituere supra mysterium gratiæ, eique gloriam præripere conversionis, ac justificationis peccatoris; atque hac de causa Hermas suum Pastorem perhibet loquentem de gratia satis confidenter. Secundo, si recte ad examen revocetur hic textus, nihil in eo adinvenitur, quod multum detinere nos debeat; omne id enim, quod ibi docetur, ad hæc reducitur: Deum videlicet concedere gratiam pœnitentiæ hominis sinceritati, ejusque bonis dispositionibus. Hæc phrasis autem nec est Pelagiana, nec Semipelagiana, nisi in sensu eorum, qui tenent, hanc sinceritatem, hasque bonas dispositiones unice ex libero arbitrio procedere, et ex viribus naturæ; quod quidem nec hic docet Pastor, nec alibi, quod sciam, in toto opere suo. Quinimo dici etiam potest non absque ratione Pastorem illis vocibus usum esse; quippe pœnitentia est una ex iis gratiis, quas Deus non concedit ordinarie loquendo, nisi post multas alias, uti fidei, spei, quæ sunt veluti dispositiones ad istam (48).

§ V. De angelis.

Neque prætermittendum a nobis arbitramur, quæ de angelis suis in libris Hermas tradit. Primo quidem docet esse quamdam ipsos inter angelos subordinationem, ita nimium, ut alii sint excellentiores (49). Secundo exponit qualem circa omnes hujus mundi res sollicitudinem habeant. Stetit autem imprimis S. Michael archangelum habere potestatem super populum Christianum, et gubernare illum. *Nuntius autem ille...* (verba sunt Pastoris) *Michael est, qui populi hujus habet potestatem, et gubernat* (50). Hinc peculiaris devotio Ecclesiæ catholicæ erga S. Michaelem iundatur in doctrina primævæ antiquitatis.

Idem Pastor aperte quoque declarat Filium Dei præposuisse angeles in custodiam eorum quos Pastor cœlestis ipsi tradidit: *Eis quos Filio tradidit, Filius eis nuntios præposuit ad conservandos singulos* (51). Etsi agatur hic de solis prædestinatis, certum est nihilominus quod Pastor idem privilegium concedat cæteris hominibus.

Primo enim illud concedit neophytis ipsis, dum dicit quod illi ab angelis commententur ad beneficiendum (52). Deinde declarat in genere, quod duo genii sive duo angeli sunt cum homine, unus æquitatis, et unus iniquitatis (53). Prior ad virtutem, alter ad vitia excitat. Malus ipse genius diabolus

(44) *Et iterum dixi illi: Si vir vel mulier alicujus decesserit, et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit, sed si per se manserit, magnum sibi apud Dominum conquirat honorem.* Hermas Pastor., mand. iv, c. 4.

(45) *Ponite vobis Deum, Deum vestram in corde habere, et intelligetis quod nihil facilius sit his mandatis, neque dulcius, neque mansuetius, neque sanctius.* L. II, mand. XII, c. 3 et 4.

(46) Idem, *ibid.*, c. 5.

(47) Idem, *Past.*, similitud. VIII, cap. 6.

(48) Quinimo Deum anteriori quadam gratia eos

ad pœnitentiam præparasse, inde patet; quia paulo superius angelus ad Hermam dixit: *Vides quod multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem.* Video, inquit Hermas, domine. *Ut sciatis, ait angelus, bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandum esse, qui dedit spiritum eis qui digni erant pœnitentiam agere.*

(49) Hermas *Past.*, visione III, cap. 4.

(50) Idem, similit. VIII, c. 3.

(51) Idem, similit. III, c. 8.

(52) Idem, l. I, vis. III, c. 5.

(53) Idem, l. II, mand. VI, c. 2.

est, quemadmodum ipse alio loco fatetur (54). Angelum quoque Hermas noster commemorat, qui terribili cuidam belluæ præerat, quam per somnium viderat, atque Hegrin appellat (55). En ipsius Pastoris verba : *Misit Dominus angelum suum, qui est super bestias ; cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne te dilaniaret, etc.* Viri docti circa vexatum hunc locum diversa sunt commenti. Celeberrimus Nourrius eum restituendum putat ex codice Colbertino, qui sic habet : « Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin (56). » Suspensus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Hermam Græce hoc fere modo scripsisse : Ἐπέμφε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα Ἁγρίων. Quam in sententiam recitat illud psalmi LXXIX, v. 14 : Ἐλυμῆνατο αὐτὴν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μοῦνος ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* 61, cui quidem conjecturæ contextus favere videtur (57). Siquidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse mox ibidem stylo apocalypticæ declarat Hermas. Ut proinde cum paulo ante scripserit, a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententia de angelo a Deo in auxilium Christianorum misso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque foveret. Cl. Cotelerius inde enatam conjicit vocem Hegrin, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura exstat ἐγγρη, cujus postremæ literæ inferiore parte exesæ, putarit vetas interpretandum ἐγγρη; hujus lectionis vim haud quaquam assecutus, litteris Latinis vocem Græcam redhiderit *Hegrin* : cum tamen legendum fuisset ἐγγρηγορος, ac vertendum *vigil*, ex Danielis capite quarto, ubi ἐγγρηγόρου, seu *vigilis* ministerio Babylonæ rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Hactenus cl. Gallandus ex Nourrio atque Cotelerio. Ad hunc vexatum Hermæ locum respexisse Hieronymum l. i in *Habacuc* 1, 14, nonnullis visum. Licet alii viri docti aliter senserint.

Hisce addimus alias insuper Hermæ opiniones : 61 Psal. LXXIX, 14. 62 I Petr. III, 19.

(54) Item, l. II, mand. VII, c. 1. Incusant nonnulli hanc de bono et malo cujusvis hominis angelo sententiam; eam tamen non solum Origenes hom. 25, super *Josue*, et homil. 1 super *Ezechiel*.; S. Basilius *Sup. cap. III Isaiæ*; S. Maximus centur. 1 charit., c. 91; S. Joan. Chrysostom., hom. III, *sup. Ep. ad Coloss.*; sed etiam S. Gregor. Nys. in dogmatibus versatissimus lib. *De vita Moysis* tenet, ubi ait : « Est sermo ex majorum traditione fidem sibi vindicans, qui dicit, posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc casum nostrum sua providentia minime destituisse, sed angelum ex iis qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque tutelam vite. Ex adverso autem nature corruptorem pari machinatione contra niti, et pravo quodam ac malefico dæmone adjuncto hujus vitæ perniciem afferre. Porro hominem in amborum medio constitutum, alterius propositum, alterius proposito contrarium suoque momento valentius redire. » — Sapienter igitur animadvertit

A quarum prima est, apostolos post mortem Jesu Christi doctrinam sanctis, qui ante obierant, prædicavisse, iisque baptismum contulisse, sine quo bona illorum opera inutilia erant (58). Hoc tamen, iudice viro perspicacissimo (59), non de aqua, sed de baptismi gratia est accipiendum; fuit enim veterum complurium opinio, apostolos mortuis prædicavisse (60), quod S. Petrus 62 de Jesu Christo affirmat.

Ait præterea revelationes et visiones pro dubitantibus, et veritatem sibi traditorum disquirentibus esse ad infirmiore eorum fidem confirmandam (61); mundum vero per ignem et sanguinem esse delendum (62).

B Postremus Pastoris locus memoratu dignus respicit modum discernendi prophetas veros a falsis. Hoc ut oblineatur, utrorumque vita et mores in examen sunt revocandi (63). *Verus propheta ille est qui Spiritu sancto repletus est; at divinus iste Spiritus quietus est, humilis, recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi, nemini respondet, interrogatus, nec singulis respondet; neque cum vult homini loquitur Spiritus Dei, sed tunc loquitur, cum vult Deus. Cum ergo (loquitur semper Pastor) tenet homo, qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Deum, tunc nuntius sanctus Divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto, et loquitur in turba, sicut vult Deus. Ad pseudopphetam quod spectat, a spiritu movetur terrestri, vacuo, virtutem non habente. Exaltat se et vult primam cathedram habere: improbus est, verbosus, in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit divinationis suæ* (64). Hisce characteribus veri a pseudopphetis discernuntur.

ARTICULUS II.

OBSERVATIONES MORALES ET DISCIPLINARES.

§ I. De penitentia, oratione, jejuniis ac elemosyna.

Postquam Pastor Hermas de tribulationibus quas in domo sua patiebatur, conquerentem erudisset, hasce omnes temporales calamitates consecraria esse cum priorum, tum alienorum peccatorum; eidem ideam veræ penitentiae proponit, et quinam

D cl. Ceillier, quod sine causa damnaretur Hermas, ac si introduxisset errorem periculi plenum, assignando cuilibet homini et bonum angelum, et malum. Estius quoque super Magistrum sententiarum, qui æque huic opinioni astipulatur, asserit, quod ad minus hæc sententia ut probabilis admitti possit.

(55) Hermæ *Past.*, l. I, vis. IV, c. 2.

(56) In apparatu ad *Bibl. PP.* t. I, p. 65.

(57) Quod tamen Fello doctissimo minus videtur admittendum.

(58) *Herm. Past.*, lib. III, simil. IX, num. 15.

(59) Fleury tom. I, pag. 341, editionis Augustanæ.

(60) Clemens Alexand., l. II *Strom.*, p. 679, et l. VI, pag. 658.

(61) *Herm. Past.*, vis. III, c. 4.

(62) *Vision.* IV, c. 5 : *Oportet sæculum hoc per ignem et sanguinem deperire.*

(63) *Mandat.* XI.

(64) *Mandat.* XII, cap. 1 et 2.

auctoritate innixas. Adulterium semper habitum A
est ut legitima divortii causa; nunquam autem dis-
solvit vinculum matrimonii legitime contracti.

Declarat tandem polygamiam successivam revera
licitam esse, cœlibem tamen qui vitam ducit, rem
Deo gratissimam facere (44).

§ IV. De mandatorum Dei observantia et gratia.

De divinis præceptis sermonem instituens, ea
Deum amanti servatu facillima, neque quidquam illis
sanctius aut dulcius esse ait (45). Cum vero Her-
mas Pastori objiceret: *Homo cupit quidem mandata
Dei custodire, et nemo est, qui non petat a Domino,
ut possit mandata ejus servare; sed diabolus durus
est, et potentia sua dominatur in Dei servos* (46).

Pastor illico ei respondet, non posse diabolus do-
minari in Dei servos, qui ex totis præcordiis in Do-
minum credunt. *Potest autem, addit insuper, dia-
bolus luctari, sed vincere non potest; si enim resisti-
tis illi, fugiet a vobis confusus.* His verbis confir-
mari possunt animæ quædam meticulosæ, quibus
terrorem incutiunt Christianæ virtutes, easque pu-
tant in praxi esse nimis molestas, quinimo et im-
possibiles eorum naturæ. Velint ipsæ, diligant, et
nihil erit difficile; qui diligit, omnia potest. Hac di-
lectione de Satana victoriam reportabunt, et com-
munes hujus sortis minas contemnent; quæ quidem
minæ, inquit Pastor, sine virtute sunt, sicut homi-
nis mortui nervi. *Mixas autem illius in totum nolite
timere; sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui
nervi.* Phrasis hæc originalis est, perfectamque ha-
bet pulchritudinem; ac pathetice exponit, quod
summo contemptu debeamus habere dæmonem:
absit verò quod hoc minus nos sollicitos reddat, ac
vigilantes adversus ejus fraudes ac insidias.

Quidam locus occurrit in Pastore, qui posset
morari lectorem, parum de gratia instructum. *Quo-
rum, ait Pastor, viderat Dominus puras mentes fu-
turas, et servituras ei ex totis præcordiis, illis tribuit
pœnitentiam: et quorum respectu dolum et nequitias,
et animadvertit ad se fallaciter reversuras, negavit
iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus
nefandis maledicerent verbis* (47). Videri, inquam,
posset hic Pastor aliquibus Pelagianismum sapere,
vel ad minus semi-Pelagianismum, in materia
gratiæ, quam primo aspectu videtur concedere me-
ritis, et bonis dispositionibus hominum, minime
recognoscendo illam ex parte Dei gratuitam. At
animadvertendum est primo, primævis temporibus

nemini in mentem venisse disputationem instituere
supra mysterium gratiæ, eique gloriam præcipere
conversionis, ac justificationis peccatoris; atque
hac de causa Hermas suum Pastorem perhibet lo-
quentem de gratia satis confidenter. Secundo, si
recte ad examen revocetur hic textus, nihil in eo
advenitur, quod multum detinere nos debeat;
omne id enim, quod ibi docetur, ad hæc reduci-
tur: Deum videlicet concedere gratiam pœnitentiæ
hominis sinceritati, ejusque bonis dispositionibus.
Hæc phrasis autem nec est Pelagiana, nec Sempela-
giana, nisi in sensu eorum, qui tenent, hanc sin-
ceritatem, hasque bonas dispositiones unice ex li-
bero arbitrio procedere, et ex viribus naturæ; quod
quidem nec hic docet Pastor, nec alibi, quod sciam,
in toto opere suo. Quinimo dici etiam potest non
absque ratione Pastorem illis vocibus usum esse;
quippe pœnitentia est una ex iis gratiis, quas Deus
non concedit ordinarie loquendo, nisi post multas
alias, uti fidei, spei, quæ sunt veluti dispositiones
ad istam (48).

§ V. De angelis.

Neque prætermittendum a nobis arbitramur, quæ
de angelis suis in libris Hermas tradit. Primo qui-
dem docet esse quamdam ipsos inter angelos sub-
ordinationem, ita nimium, ut alii sint aliis excel-
lentiores (49). Secundo exponit qualem circa omnes
hujus mundi res sollicitudinem habeant. Stetit
autem imprimis S. Michael archangelum habere
potestatem super populum Christianum, et guber-
nare illum. *Nuntius autem ille...* (verba sunt Pa-
storis) *Michael est, qui populi hujus habet potestatem,
et gubernat* (50). Hinc peculiaris devotio Ec-
clesiæ catholicæ erga S. Michaelem fundatur in
doctrina primævæ antiquitatis.

Idem Pastor aperte quoque declarat Filium Dei
præposuisse angeles in custodiam eorum quos Pa-
stor cœlestis ipsi tradidit: *Eis quos Filio tradidit,
Filius eis nuntios præposuit ad conservandos singu-
los* (51). Etsi agatur hic de solis prædestinatis,
certum est nihilominus quod Pastor idem privile-
gium concedat cæteris hominibus.

Primo enim illud concedit neophytis ipsis, dum
dicit quod illi ab angelis commonentur ad benefa-
ciendum (52). Deinde declarat in genere, quod duo
genii sive duo angeli sunt cum homine, unus æqui-
tatis, et unus iniquitatis (53). Prior ad virtutem,
alter ad vitia excitat. Malus ipse genius diabolus

(44) *Et iterum dixi illi: Si vir vel mulier alicujus
decesserit, et nupserit aliquis illorum; nunquid pec-
cat? Qui nubit, non peccat, inquit, sed si per se man-
serit, magnum sibi apud Dominum conquirat hono-
rem. Hermas Pastor., mand. iv, c. 4.*

(45) *Ponite vobis Deum, Deum vestram in corde
habere, et intelligetis quod nihil facilius sit his man-
datis, neque dulcius, neque mansuetius, neque san-
ctius. L. II, mand. xii, c. 3 et 4.*

(46) *Idem, ibid., c. 5.*

(47) *Idem, Past., similitud. viii, cap. 6.*

(48) *Quinimo Deum anteriori quadam gratia eos*

ad pœnitentiam præparasse, inde patet; quia paulo
superius angelus ad Hermam dixit: *Vides quod
multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem.
Video, inquit Hermas, domine. Ut scius, ait angelus,
bonitatem et clementiam Domini magnam, et
honorandum esse, qui dedit spiritum eis qui digni
erant pœnitentiam agere.*

(49) *Hermas Past., visione III, cap. 4.*

(50) *Idem, similit. viii, c. 3.*

(51) *Idem, similit. III, c. 6.*

(52) *Idem, l. I, vis. III, c. 5.*

(53) *Idem, l. II, mand. vi, c. 2.*

est, quemadmodum ipse alio loco fatetur (54). Angelum quoque Hermas noster commemorat, qui terribili cuidam belluæ præerat, quam per somnium viderat, atque Hegrin appellat (55). En ipsius Pastoris verba : *Misit Dominus angelum suum, qui est super bestias ; cui nomen est Hegrin, et obturavit os ejus, ne te dilaniaret, etc.* Viri docti circa vexatum hunc locum diversa sunt commenti. Celeberrimus Nourrius eum restituendum putat ex codice Colbertino, qui sic habet : « Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin (56). » Suspiciatus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Hermam Græcæ hoc fere modo scripsisse : Ἐπέμφε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα Ἁγρίων. Quam in sententiam recitat illud psalmi LXXIX, v. 14 : Ἐλυμῆναιτο αὐτὴν σὺς ἐκ ὄρουμῶν, καὶ μὴν ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam* 57, cui quidem conjecturæ contextus favere videtur (57). Siquidem hanc bestiam pressuræ superventuræ figuram esse mox ibidem stylo apocalyptico declarat Hermas. Ut proinde cum paulo ante scripserit, a Domino super bestiam angelum missum fuisse, ipsius sententiâ de angelo a Deo in auxilium Christianorum misso sit accipienda, qui eos in pressura superventura, seu imminente persecutione solaretur atque foveret. Cl. Cotelerius inde enatam conjicit vocem Hegrin, quod in Hermæ textu compendiosa scriptura exstatet Ἑγρήν, cujus postremæ litteræ inferiore parte exesæ, putarit vetus interpretes legendum Ἑγρήν; hujus lectionis vim haud quam assecutus, litteris Latinis vocem Græcæ reddiderit *Hegrin* : cum tamen legendum fuisset Ἑγρήγορος, ac vertendum *vigil*, ex Danielis capite quarto, ubi Ἑγρήγορος, seu *vigilis* ministerio Babyloniz rex ad bestias amandatus legitur : quo forte apostolicus scriptor respexerit. Hactenus cl. Gallandius ex Nourrio atque Cotelerio. Ad hunc vexatum Hermæ locum respexisse Hieronymum l. 1 in *Habacuc* 1, 14, nonnullis visum. Licet alii viri docti aliter senserint.

Hæc addimus alias insuper Hermæ opiniones : 51 Psal. LXXIX, 14. 52 I Petr. III, 19.

(54) Item, l. II, mand. VII, c. 1. Incusant nonnulli hanc de bono et malo cujusvis hominis angelo sententiam; eam tamen non solum Origenes hom. 23, super *Josue*, et homil. 1 super *Ezechiel*.; S. Basilius *Sup. cap. III Isaia*; S. Maximus centur. 1 charit., c. 91; S. Joan. Chrysostom., hom. III, *sup. Ep. ad Coloss.*; sed etiam S. Gregor. Nys. in dogmatibus versatissimus lib. *De vita Moysis* tenet, ubi ait : « Est sermo ex majorum traditione fidem sibi vindicans, qui dicit, posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc casum nostrum sua providentia minime destituisse, sed angelum ex iis qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque tutelam vitæ. Ex adverso autem nature corruptorem pari machinatione contra niti, et pravo quodam ac malefico dæmone adjuncto hujus vitæ perniciem afferre. Porro hominem in amborum medio constitutum, alterius propositum, alterius proposito contrarium suoque momento valentius reddere. — Sapienter igitur animadvertit

A quarum prima est, apostolos post mortem Jesu Christi doctrinam sanctis, qui ante obierant, prædicavisse, iisque baptismum contulisse, sine quo bona illorum opera inutilia erant (58). Hoc tamen, judice viro perspicacissimo (59), non de aqua, sed de baptismi gratia est accipiendum; fuit enim veterum complurium opinio, apostolos mortuis prædicavisse (60), quod S. Petrus 52 de Jesu Christo affirmat.

Ait præterea revelationes et visiones pro dubitantibus, et veritatem sibi traditorum disquirentibus esse ad infirmiore eorum fidem confirmandam (61); mundum vero per ignem et sanguinem esse delendum (62).

B Postremus Pastoris locus memoratu dignus respicit modum discernendi prophetas veros a falsis. Hoc ut obtineatur, utrorumque vita et mores in examen sunt revocandi (63). *Verus propheta ille est qui Spiritu sancto repletus est; at divinus iste Spiritus quietus est, humilis, recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi, nemini respondet, interrogatus, nec singulis respondet; neque cum vult homini loquitur Spiritus Dei, sed tunc loquitur, cum vult Deus. Cum ergo* (loquitur semper Pastor) *tenerit homo, qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Deum, tunc nuntius sanctus Divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto, et loquitur in turba, sicut vult Deus. Ad pseudopropheta quod spectat, a spiritu movetur terrestri, vacuo, virtutem non habente.*

C *Exaltat se et vult primam cathedram habere: improbus est, verbosus, in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis, et mercedem accipit divinationis suæ* (64). Hæc characteribus veri a pseudopropheta discernuntur.

ARTICULUS II.

OBSERVATIONES MORALES ET DISCIPLINARES.

§ 1. De penitentia, oratione, jejunio ac elemosyna.

Postquam Pastor Hermas de tribulationibus quas in domo sua patiebatur, conquerentem erudisset, hæc omnes temporales calamitates consecraria esse cum propriorum, tum alienorum peccatorum; eidem ideam veræ penitentiz proponit, et quinam

D cl. Ceillier, quod sine causa damnaretur Hermas, ac si introduxisset errorem periculi plenum, assignando cuilibet homini et bonum angelum, et malum. Estius quoque super Magistrum sententiarum, qui æque huic opinioni astipulatur, asserit, quod ad minus hæc sententia ut probabilis admitti possit.

(55) Hermæ *Past.*, l. I, vis. IV, c. 2.

(56) In apparatu ad *Bibl. PP.* t. I, p. 65.

(57) Quod tamen Felto doctissimo minus videtur admittendum.

(58) Herm. *Past.*, lib. III, simil. IX, num. 15.

(59) Fleury tom. I, pag. 341, editionis Augustanæ.

(60) Clemens Alexand., l. II *Strom.*, p. 679, et l. VI, pag. 638.

(61) Herm. *Past.*, vis. III, c. 4.

(62) Vision. IV, c. 5 : *Oportet sæculum hoc per ignem et sanguinem deperire.*

(63) Mandat. XI.

(64) Mandat. XII, cap. 1 et 2.

peccatoribus revera pœnitentibus sint fructus pœnitentiæ faciendi. *Oportet eum*, inquit (65), *qui agit pœnitentiam, affligere animam suam, humilem se præstare, animose vexationes multas, variasque perferre, et præcipue cor purum gerere ab omni opere malo. Hæc sunt quæ tradit vetustus hic scriptor circa veram pœnitentiam, quæque toto cœlo a doctrina hæreticorum et theologorum laxiorum nostræ ætatis differunt.*

Nec minori animadversione dignum, quod de jejunijs Pastor Hermæ exponit. Siquidem cum instruit, quid sit jejunium Deo acceptum, quæve stationes, ejusque apud Deum mercedem ostendit. *Nihil in vita tua nequiter facias*, inquit Pastor (66), *sed mente pura servi Deo, et in præceptis ejus ingrediens; neque admiseris desiderium nocens in animo tuo... Hoc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino. Domini autem promissis crede, si hæc feceris, Deo te victurum. Qua die jejunabis, nihil gustabis, nisi panem et aquam, et computata quantitate cibi, quem cæteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius, quem facturus eras, sepones, et dubis viduæ, pupillo, aut inopi... Hæc statio (67) sic acta est bona et accepta Domino.* Constat igitur primo adversus novatores jejunii, et abstinentiæ hostes, mortificationes corporis in usu fuisse primævis jam temporibus in Ecclesia: secundo id quod sensualitati detrahebatur, erogau-

rum pauperibus, atque in charitatis opera impendendum ab ipsis erat, secus veri jejunii remunerationem non receptoris; constat tertio, Hermæ sæculo dies jejunijs destinatos *stationes* appellatos; quarto qui jejunabat, summo mane ad orandum secedebat, atque per diem nihil nisi panem, et aquam gustabat (68). Quinto ad jejunium rite peragendum aliorum dierum sumptum computandum esse existimabant, atque in pauperum usus sepellendum. Sexto bona opera præterea superaddenda, a peccatis abstinendum, atque Dei præcepta servanda censebant.

De elemosyna verba faciens Pastor, æque instruit illos qui eam erogant, ac illos qui eam recipiunt (69). Monet primos ut simpliciter dent, et sine distinctione omnibus qui mendicant; secundos adhortatur ut ex vera necessitate duntaxat mendicatum eant, secus rationem reddituri rigorosam. Sub similitudine vitis, et ulmi, quæ sit elemosynæ utilitas, exponit Pastor (70). Nam *sicuti vitis ulmo sustentatur, ut fructum afferat, sic dives a paupere adjuvatur, cui elemosynam erogat; quis pauper orat ad Dominum pro divite.*

De oratione dum agit Pastor, exigit præcipue, ut assidue huic sancto exercitio vacemus, et ad Deum accedamus cum omni possibili fiducia in ejus misericordiam, etsi innumera ac enormia sint peccata, quibus detinemur. *Non est enim Deus*, ait Pa-

(65) Herm. Past., simil. vii.

(66) Idem, simil. v. c. 1, 2 et 3.

(67) Vocat hic jejunium more Latinorum, inter quos Romæ vivebat Hermas, stationem. *Statio* autem de militari exemplo nomen accepit, teste Tertulliano, *De orat.* Cum enim Christiani prioribus istis sæculis, certis quibusdam, et præsertim Mercurii ac Veneris diebus summo mane in ecclesiam jejuni convenirent, ibique ad horam novam in oratione, aliisque pietatis officiis perstarent; hinc factum, ut illos conventus, et illorum etiam dierum jejunium a militaribus forte stationibus translato *stationis* nomine donarent. Nam quemadmodum excubiæ militum, et eorum pro foribus palatii standi excubandique functio, *statio* vocabantur, ita verosimile est Christianos moram illam, atque officium illud, quod jejuni in Ecclesia usurpabant, excubias et stationem vocasse, ut insinuat Tertullianus primum commemoratus. Vide Albaspinæum observ. 4; Thomassin. c. 21, p. 1. *Tractat. de jejunijs*; Muratorum, disquisit. 4, tom. II *Anecd. Lat.*

(68) D. Hieronymus in Epistola 2 hoc jejunium in pane et aqua, cæteris omnibus fortissimè esse profitetur. Solebat tamen olim a Christianis ultima Quadragesimæ hebdomada observari. Nec desunt, qui hanc xerophagiam lege aliqua præscriptam censent; et id quidem probare nituntur ex Tertulliano l. 1, c. 4, qui Montanistarum hæresin amplexatus, de Catholicis dicebat: *Arguunt nos, quod etiam xerophagias observemus.* Sed idem ipso Tertulliano addidit: *Denique respondetis nempe Catholicis hæc ex arbitrio observanda, non ex imperio.* Nulla igitur lege ejusmodi jejunia, teste Tertulliano, indicta erant; sed ex cujusque arbitrio observabantur. Quapropter Epiphanius istæ ad consuetudinem, non ad præceptum sic refert: *Præterea sex illos dies xerophagiis, hoc est*

arido victu, transire populus omnis assuevit, hoc est, panem duntaxat cum aqua sub vesperam adhibere. Epiphanius in *Exposit. fidei*. Ps. xxii. Si lege data xerophagiæ constitutæ fuissent, de his eodem modo, ac de quartæ et sextæ feriæ jejunijs scripisset: *Item quarta et sexta feriæ jejunium ad horam usque nonam indictum.. ideo jejunandum esse decreverunt apostoli.* At inquires, legem hæc alibi commemorat Epiphanius. hæres. 75, s. 6: *Quid si, aiebat, ex apostolorum constitutione repetenda nobis auctoritas est, cur illis quartæ sextæque feriæ jejunium perpetua lege sancitur, excepta Pentecoste? cur sex Paschatis diebus nihil omnino ad cibum præter panem, salem, et aquam adhibendum delinunt?* Ibi certe utraque jejunia, et quartæ sextæque feriæ, et sex dierum Paschatis eadem lege, atque apostolica constitutione sancita esse pronuntiavit. Attamen ubi idem Epiphanius contra Actianos, jejunia stata damnantes, disputat, cum hoc præceptum maxime urgere deberet, illud in solam consuetudinem ita refundit: *Porro diebus ipsis Paschatis.. aridorum ciborum usu, precibus, vigiliis, jejuniis celebrare solemus: Epiph. ibid., s. 3: ex quo non absurde forsitan colliges, verbum παραγγέλλουσι definiunt, quod superius adhibuit, non aliud significare, quam admonent, vel hortantur, non autem præcipiunt, jubent, imperant. In hujus autem explicationis firmamentum non illud solum adduci potest, quod historici varias Ecclesiarum de hisce jejuniis fuisse consuetudines narrent: verum etiam, quod iisdem testibus, aliquid de severitate hujus jejunii in aliquibus saltem Ecclesiis paulo post remissum sit. Auctor enim Constitutionum apostolicarum pani et aquæ sal et olera superaddi iubens concedit.*

(69) Herm. Past., l. II, mandal. II.

(70) Idem, l. III, simil. II.

etor (71), sicut homines memores injuriarum; sed est inmemor injuriarum, et miseretur figmenti sui. Peccatores vero, antequam ad Deum accedant per orationem, cor subducere debent ab omnibus vitiis, quæ in seipsis adveniunt, et sincero animo ad Deum reverti; secus esset præsumptio qualibet venia indigna, exspectare a Deo effectum illarum precum, quæ his non præmissis dispositionibus sudissent. *Erga purifica cor tuum... et accipies omnia bona, quæ petis... qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum, quæ petunt.* Si contingat nihilominus quod, præviis etiam bonis dispositionibus, non accipiamus petitionem nostram, dubitare non debemus, sed magis magisque orare, et nullas de Deo ingeminare querelas, sed solum de nobis ipsis; Deus enim semper paratus est ad impertiendam misericordiam: *De te quararis, non de Deo, quod non dederit tibi.* Ex hisce ediscimus duo inter cætera, quæ æque necessaria sunt: primum est, nos ob multitudinem, et enormitatem etiam nostrorum peccatorum deflectere non debere ab orationis semita; secundum, oportere, priusquam quidquam a Deo petamus, dimittere saltem affectum ad peccatum, et ad veram penitentiam nosmetipsos determinare: si hæc negligantur, omnes nostras preces vanas, ac sine fructu experiemur, ne quid ulterius dicam.

§ II. *De timore Domini, negotiis secularibus, patientia, iracundia, tristitia, et impuritate.*

In primis sententia est Pastoris: *Timens Dominum omnia bona operaberis (72).* Ergo per timorem Domini omnia possumus opera justitiæ peragere. Tradit insuper, timorem hunc necessarium esse ad salutem, per illum nos reportare victoriam de diabolo et dominium super illum exercere, quia re ipsa super servos Dei nulla virtus illi inest: *Timens enim Dominum dominaberis illius, scilicet diaboli, quia virtus in illo nulla est.* Per hunc timorem (ut uno verbo omnia complectar) a peccato recedimus, justitiam exercemus, et pie vivimus. *Time igitur Deum, concludit Pastor, et vives.* Extra omnem controversiam est, sermonem hic haberi de timore supernaturali, de illo scilicet timore, quem semper aliquis amor comitatur; quippe agitur de timore, ope cujus mandata Dei observamus, et justitiæ operibus inhæremus.

Duplici ex capite monet Pastor, a negotiorum temporalium multitudine esse abstinendum, inordinatamque eorumdem sollicitudinem esse moderandam, quia multa negotia agentes, multa peccant, atque ægre Deo servire possunt. *Abstine te, ait ad illum, a multis negotiis, et nihil delinques; quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquant; quia*

(71) Herm. Past., l. II, mandat. IX.

(72) Idem, l. II, mand. VII.

(73) Idem, l. III, simil. IV.

(74) Idem, l. III, similitud. I.

(75) Pro agris ergo, quos emere volueritis, redi-

A constricti sunt circa negotia sua, et non servant Deo (75).

O felix hominum a mundo segregatorum vita! O beatæ solitudines in quibus homo perfecta illa perfruitur quiete, qua in Dei famulatu se exercet, et maximo æternæ salutis negotio serio incumbit! sanctum hoc otium, quidquid blaterent amatores sæculi, in immensum superat vanitates et ineptias quibus detinentur.

Alterum motivum, quod affert Pastor, cur terrenis rebus minime nobis esset inhærendum, rationi status nostri innititur. Principii loco enim ponit, nos civitatem permanentem hic non habere, sed aliam (futuram scilicet) nobis esse inquirendam: *Scitis vos Domini servos, inquit, in peregrinatione morari? Civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi estis, quid hic amatis agros et apparatus lautitias et ædificia et habitationes supervacuas? Hæc enim, addit insuper, qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire (74).* Doctrina hæc pia ac religiosa est; parum autem nostris hisce diebus probatur. Pluribus posset insuper hæc doctrina larvam detrahere, qui maximo versantur in errore, dum sibimetipsis persuadere conantur, conditionem hominis viatoris, hospitis et exulis, in qua proprie veri Christiani idea ac character consistit; curæ conditione hominis, qui negotiis incumbit; voluptatibus indulget, ac ducit in bonis dies suos, simul posse conjungi.

Pastoris ratiocinatio contra talem vivendi modum utique differt toto cælo a plurimorum nostræ ætatis Christianorum sensu, sermone et praxi, sed non ideo minus recta, minus valida, minus conclusiva.

Vult igitur angelus iste quod Christiani pro agris, quos emere volunt, pro palatiis domibusque, quas volunt ædificare, suas opes insumant in erogandis elemosynis, et in viduis ac orphanis sublevandis in hos usus, juxta Pastorem (75) ac Veritatem ipsam, temporalia bona impendi debent.

Pastor super patientiam, et vitium oppositum eas nobis communicat institutiones, quæ negligi haudquaquam possunt. De patientia tradit, quod homo per patientiam omnium operum nequissimorum etiam dominatur, videlicet, quod ab hisce patientia hominem avertit, quod patientes operantur omnem justitiam, Spiritus sanctus in ipsis habitat in pace magna; quod virtus hæc est valida, et fortis et habet virtutem magnam, et honorificat Dominum in omni tempore; uno verbo, quod qui vere patientes sunt, facile observant omnia mandata.

(76) Quoad iracundiam vero docet, quod ipsa Spiritum sanctum constrictat, et corde expellit, malum

mite animus de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas absolvite, orphanis judicate; et ops, ac divitias vestras in hujusmodi operibus consumite, Idem, loco cit.

(76) Idem, lib. II, mand. V, capit. I et 2.

spiritum in animam admittit, nostrarum precum impedit effectum, furorem parit, et innumera mala producit. Paulo post eadem dicit de tristitia, et inter cætera, quod *cruciat Spiritum sanctum... facit iracundiam spiritus*. Ait tandem : *Oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat ad altare Dei* (77).

Inter plura, quæ animadvertit Pastor contra impuritatem, hæc potissimum fidelium ædificationi peropportuna erunt. Imprimis vocat *magnum peccatum omnem cogitationem de alieno matrimonio, et de fornicatione* (78). Deinde docet, in corde puro cogitationem impuram inhabitare haud posse (79); quod quidem intelligendum non de simplicibus cogitationibus, sed de illis, quas morales theologi morosas appellant, sive in iis delectemur, sive non. Medium insuper efficacissimum, quo a nobis malas has cogitationes avertamus, et nunquam peccemus, assignat non intermissam Dei memoriam (80).

Alibi subjungit (81) aliud motivum, quo ad mi-

niam etiam voluptatum illicitarum horrorem excitamur, pœnam peccati scilicet a nobis subeundam, quæ multum excedit dulcedinem in eo perpetrando perceptam. *Dulcedinis una hora, ait ille suo spatio terminatur; pœnæ vero una hora triginta dierum vim possidet... vide igitur, concludit, exiguum, esse tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero tormentorumque amplius*. Itaque re bene perpensa, si nosmetipsos diligereamus, capitali odio haberemus sensus voluptates.

Circa mendacium et obtreactionem mandat Pastor ne de aliquo male loquamur, nec minus rigore prohibet audire male loquentes, præcipue si id fiat deliberate et libenter (82). Addit insuper, quod *detractio sit pernicioza, inconstans demonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordiis manens; et : Qui mentiuntur, ait ipse, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum quod acceperunt; acceperunt enim spiritum sine mendacio* (83).

(77) Herm. Past., mand. x, cap. 2.

(78) Idem, l. II, mandat. IV, c. 1.

(79) Ibidem, vide etiam l. I, visione I, cap. 1.

(80) Ibidem.

(81) Idem, simil. VI, c. 5.

(82) Idem, l. II, mandat. II.

(83) Idem, l. II, mandat. III.

SANCTI HERMÆ PASTOR.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venet. 1768, in-fol., p. 89. — In notis. ANGL. denotat mss. Anglicanas B et L; BODL., ms. bibl. Bodleianæ; CARM., ms. Carmelitarum exalceatorum suburbii Parisiensis; GERM., ms. S. Germani; LAMB., ms. bibliothecæ Lambethanæ; VICT., ms. S. Victoris. — Capitulum lemmata absunt a codd. mss. Gallicanis.)

LIBER PRIMUS

QUI INSCRIBITUR

VISIONES.

VISIO I.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.

CAPUT PRIMUM.

Qui enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi; et cœpi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo (84), lavari eam in flumine Tiberi vidi; et porrexi ei manum, et eduxi eam e flumine. Visaque ea, cogitabam in corde meo, dicens: Felix essem, si talem uxorem et specie et moribus sortitus essem. Hoc solum, nec ultra quidquam cogitavi (85). Post tempus autem aliquod cum iis cogitationibus proficiscens, honorificabam creaturam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(84) Mss. Bodl. et Lamb. *Post tempus aliquod.*

(85) Mss. S. Germ., Carm., Bodl. et Lamb. *Visaque ea dixi: Felix essem, si talem uxorem haberem. Et speciem cum visissem, cogitabam in corde meo*

dicens: Felix essem, si talem uxorem haberem et specie et moribus. Hoc solum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.

Dei (86), cogitans quam magnifica et pulchra sit. Et dum ambulassem, obdormivi. Et spiritus me rapuit et tulit me per quemdam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus (87), et inivius ab aquis. Cumque transissem locum illum, veni ad planitiem, et genibus positus cœpi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me, apertum est cœlum; et video mulierem quam concupiveram, salutantem me de cœlo, et dicentem: Herma, ave. Et ego prospiciens illam, dico ei (88): Domina, quid tu hic facis? At illa respondit mihi: Recepta sum (89) huc (90) ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues? Non, inquit. Sed audi verba, quæ tibi dictura sum (91). Deus qui in cœlis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt (92), et multiplicavit propter sanctam Ecclesiam suam, irascitur tibi quoniam peccasti in me. Respondens dico ei: Domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum aliquod locutus sum? Nonne semper te quasi dominam arbitratus sum (93)? Nonne semper te reveritus sum velut sororem? Quid in me comminisceris (94) hæc tam nefanda? Tunc illa arridens mihi, ait: In corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. Annon (95) videtur tibi, viro justo rem iniquam (96) esse, si ascenderit in corde (97) mala concupiscentia? Peccatum est ei, et quidem grande. Justus enim vir justa cogitat. Cogitante ergo illo quæ justa sunt, et recte eo incedente, in cœlis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem assument (98); maxime ii qui sæculum hoc diligunt, et gloriuntur in divitiis suis; et qui non expectant futura bona, vacantur (99) animæ eorum. Hæc autem faciunt dubii (100), qui non habent spem in Domino (1), et contemnunt et negligunt vitam suam. Sed tu, ora ad Dominum; et sanabit peccata tua, totiusque domus tuæ et omnium sanctorum.

CAPUT II.

Postquam autem locuta est verba hæc, clausi sunt cœli. Et ego totus eram in mœrore et metu, et dicebam intra me: Si hoc mihi peccatum ascribitur, quomodo potero salvus esse? Aut quomodo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis? Quibus (2) verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius sit? Hæc me recogitante et discernente in corde meo; video contra me cathedram de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus (3) in veste splendida (4), habens librum in manu; et sedit sola, et salutavit me: Herma, ave. Et ego mœstus et plorans, dixi: Domina, ave. Et illa dixit mihi: Quid mœstus es, Herma, qui eras patiens, et modestus, et semper hilaris? Respondens dico ei: Domina, contumelia (5) mihi objecta est a muliere optima dicente, quod peccavi in eam. At illa dixit mihi: Absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia (6). Est quidem in servis Dei talis cogitatio, peccatum inferens. Non enim debet hæc cogitatio abhorrenda, esse in servo Dei; neque spiritus (7) probatus, concupiscere malum opus; et præcipue Hermas qui est continens ab omni concupiscentia (8) scelestâ, et est omni simplicitate plenus, et innocentia magna.

CAPUT III.

Verumtamen non causa tui irascitur Dominus; sed propter domum tuam, quæ nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter (9); propter hoc enim irascitur tibi Dominus: sed sanabit omnia (10)

VARLE LECTIONES ET NOTÆ.

- (86) Desunt ista in mss. S. Germ. et S. Vict.
 (87) Hæc item desunt in utroque cod.
 (88) Sic ms. Lamb.: *Domina mea, quid heic? Præcepta sum a Domino, ut peccata tua arguam. Domina, nunc tu me arguis?*
 (89) Ms. Carm. *Præcepta*, sicut modo Lamb.
 (90) Deest *huc* in codd. S. Germ. et S. Vict.
 (91) Lamb. et Carm. *incipio dicere*.
 (92) Vide infra lib. II, mand. I. Laudat hunc locum Origenes tom. I *Comment. in Joann.* I, 1. Græca Origeniana protulimus supra inter Veterum testimonia, ex edit. Cl. Huetii a præcedentibus editoribus *Pastoris* omissa.
 (93) Lamb. *Num semper te ac si deam. Mox autem pro reverentia, Fellus exhibet veritus in sua edit. Oxon.*
 (94) Lamb. *Quid mei commemoraris.*
 (95) Lamb. *Aut non.*
 (96) Mss. Carm. et Lamb. *sævam*.
 (97) Lamb. *addit illius. Sic et Fellus. Et mox idem ms. ei equidem magnum.*
 (98) Lamb. *sibi assumunt.*
 (99) Mss. Angl. *vagantur*.
 (100) Δίψυχοι. Hanc vocem auctorem scripsisse ex Clem. Alex. discimus. Vid. S. Jac. I, 8. FELLUS. — Locus Alex. exstat *Στρογγύ.* lib. I, cap. 29, p. 426, sed respicit vis. III, cap. 4. Videsis etiam lib. II, mand. IX. Eadem quoque vox usurpatur a Clemente Romano, *Epist. I ad Cor.* cap. 23, et *Epist. II*, cap. 11. Cæterum hunc Hermæ locum illustrat Dodwellus in *dissert. De Rom. pontif. success.*, cap. 11, § 6, pag. 160.
 (1) Lamb. *Deo*.
 (2) Lamb. *pessimis? Quantis.*
 (3) Hieron. in *Osee VII*, 9. *Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite.*
 (4) Lamb. *candida. Et mox, singularis pro sola.*
 (5) Mss. Angl. *luscivia*.
 (6) Ms. S. Germ. *illa, omissa voce concupiscentia.*
 (7) Ms. Carm. *spiritu*.
 (8) Lamb. *pollutione.*
 (9) Lamb. et Carm. *conviolari sæve.*
 (10) Lamb. *sanavit omnia quæ ante gesta sunt in domo tua mala.*

quæ ante gesta sunt mala in domo tua (11). Propter illorum enim peccata et iniquitates, consumptus (12) es a sæcularibus negotiis. Jam enim misericordia Dei miserta est tui et domus tuæ, et conservavit (13) te in gloria. Tu tantum noli vagari; sed animæquus esto, et conforta domum tuam. Tanquam ærius producens opus suum, exponit (14) ei cui vult⁸³: sic et tu verbum quotidianum justum (15) docens, abscindes grande peccatum. Ne (16) desinas ergo commonere natos tuos; scit enim Dominus quod pœnitentiam agent ex toto corde suo; et scribet te (17) in libro vitæ. Cumque finisset verba hæc, ait mihi: Vis audire me legentem? Dico ei (18): Domina, volo. Esto ergo auditor. Et revoluta libro, legabat gloriose, magnifice et mirifice, quæ (19) non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrificæ, quæ non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memoriæ mandavi; erant enim pauca et utilia nobis. Ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute, et magno sensu suo condidit mundum, et honorifico consilio circumdedit decorem creaturæ suæ, et fortissimo (20) suo verbo confixit cælum, et fundavit terram super aquas⁸⁴, et virtute sua potenti condidit sanctam Ecclesiam suam, quam benedixit; ecce transferet cælos ac montes, colles ac maria; et omnia plana (21) fient electis ejus, ut reddat illis repromissionem quam repromisit cum multo honore et gaudio, si servaverint (22) legitima Dei, quæ acceperunt in magna fide.

CAPUT IV.

Cumque consummasset legendo, exsurrexit de cathedra: et venerunt quatuor juvenes, et tulerunt cathedram ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pecus meum atque mihi: Placuit tibi lectio mea? Dico ei: Domina, hæc mihi novissima placent; priora autem sæva et dura sunt. At illa ait mihi: Hæc novissima justis (23); priora autem refugis et ethnicis. Et cum loqueretur mecum, duo quidam viri apparuerunt; et sustulerunt illam humeris (24), et abierunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. Hilaris autem discessit. Et cum abiret, ait mihi: Confortare, Herma.

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.

CAPUT PRIMUM.

Cum vero proficiscerer cum his (25) circa illud tempus quo et anno priore, ambulans (26) commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit (27) me in eundem locum, quo anno primo. Cumque venissem ad illum locum, positus genibus cœpi orare Dominum, et honorificare (28) nomen ejus, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video (29) contra me animum illum quam et anno superiore videram, ambulans et legentem libellum aliquem. Et ait mihi: Potes hæc electis Dei renuntiare? Dico ei: Domina, tanta in memoria retinere non possum; da autem mihi libellum, et describam. Accipe, inquit, et restituas mihi illum. Ut autem (30) accepi, in quemdam locum agri secedens (31), descripsi omnia ad litteram; non inveniebam enim syllabas (32). Cumque consummassem scripturam libelli, subito de manu mea raptus est libellus; a quo autem non vidi.

⁸³ Matth. xiii, 52; xxv, 27; Luc. xix, 45. ⁸⁴ II Petr. iii, 5.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(11) Sic mss. S. Germ. et Carm. præter Lamb. Editi, in te. Fellus tamen sic: *quæ ante patratu sunt mala a domo tua.*

(12) Ita mss. Angl. apud Fellum: *cujus tamen editio exhibet, contritus.*

(13) Mss. S. Germ. et Lamb. *confortavit.*

(14) Mss. Vict. et Germ. *obtingit.* Fellus autem omittit, *ei.*

(15) Lamb. *juste.* Carm. *optimum.*

(16) Sic Lamb. sic et Fellus. *Al Non.*

(17) *An scribentur in?*

(18) Carm. ms. *et ego.*

(19) Lamb. *gloriosus. quas, pro gloriose... quæ.* Fellus autem omittit *et mirifice*, quod varia ipsi videatur lectio.

(20) Quinque hæc verba, *circumdedit... fortissimo*, desunt in Lamb.

(21) Ita mss. Vict., Carm., Bodd. et Lamb. Ita et Fellus Editi, *plena.*

(22) Mss. codd. Vict., Carm. Lamb. et vet., impressi, *repromisit... si servaverint.* Fellum secuti, hanc retinimus lectionem. *Al. repromisit, cum... gaudio servaverint.*

(23) Sic Lamb. Sic et Fellus. Editi, *istis*

(24) Lamb. *in humerum.*

(25) Quilini forte legendum cum cl. Cotelerio, *Cumis?* Infra enim vis. iv, cap. 1. *Proficiscetur in illa via Campana.*

(26) Ms. S. Germ. *videram ambulans.*

(27) Lamb. *eduxit.* Sic et Fellus.

(28) Hæc omnia, *Cumque venissem... et honorificare* restitimus ex ms. Carm. Sic et Fellus. Et recte quidem, ut videtur. *Moyses* namque subdit: *Et cum surrexissem ab oratione.* *Al. vero, anno primo: et honorificavi.*

(29) Mss. Carm. et Lamb. *audivi.*

(30) Lamb. *Ut eum autem.*

(31) Mss. S. Germ., Carm., et Lamb. *sedens.*

(32) Clemens Alex. *Στρωμ.* lib. vi, cap. 15, pag. 806, huc respiciens, hæc habet: *Τούτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι.* Id est: *Eum autem inquit se transcripsisse ad litteram, cum non inveniret quomodo syllabas perficeret.* Ubi notat Cl. Potterus, hoc modo cum marmora et nummos, tum etiam libros vetustissimos scriptos conspici, perpetua scilicet litterarum serie, nulla vocum distinctione facta. Jamque idem monuerat Fellus ad hunc locum.

CAPUT II.

Post quindecim autem dies cum jejunassem, multumque rogassem Dominum, revelata est mihi scientia scripturæ. Erat autem scriptura hæc: Semen tuum, Herma, deliquit in Dominum, et prodiderunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt proditores parentum, et prodentes (33) profecerunt. Sed etiam nunc adjecerunt peccatis (34) suis libidines, et commaculationes nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas. Sed impropere verba hæc illis tuis omnibus, et conjugii tuæ quæ futura est soror tua (35). Et ipsa enim (36) compescat linguam suam, in qua malignatur: et (37) auditis verbis his, continebit se, et consequetur (38) misericordiam. Erudietur enim, postquam impropere illi (39) hæc verba, quæ mandavit ille (40) Dominator, ut tibi revelentur. Tunc remittentur illis peccata quæ (41) jampridem peccaverunt, et omnibus sanctis qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint penitentiam, et abstulerint a cordibus suis dubitationes. Juravit enim Dominator ille per gloriam suam super electos suos, præfinita ista die, etiam nunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum (42) salutem. Pœnitentiæ enim justorum habent fines. Impleti sunt dies pœnitentiæ omnibus sanctis: gentibus autem pœnitentia usque in novissimo die. Dices ergo eis qui præsumunt Ecclesiæ, ut dirigant vias suas in justitia; ut recipiant in pleno repromissionem cum multa gloria. Permanete ergo qui operamini justitiam, et sic facite, ut sit (43) transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicumque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicumque non negaverit vitam suam. Juravit enim Dominus per Filium suum: Qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum (44) in adventibus diebus. Si autem, qui nunquam denegaverint, ob nimiam (45) misericordiam propitius factus est illis.

CAPUT III.

Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum (46) aliorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas (47); sed cura ut emendeatur a pristinis peccatis. Erudientur enim doctrina ista, si tu jam non fueris memor injuriæ (48) illorum. Memoria enim injuriarum (49) mortem operatur; oblivio vero earum (50) vitam æternam. Tu autem, Herma, magnas tribulationes sæculares sustinuisti, propter prævaricationes domus tuæ; quoniam illas ut ad te nihil pertinentes, neglexisti; et in negotiationibus tuis malignis (51) implicitus es. Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo vivo; et simplicitas tua, et singularis (52) continentia salvum facient te, si permanseris. Et omnes salvos facient, quicumque hujusmodi operantur, et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi qui hujusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitiarum, et permanebunt in vitam æternam. Felices omnes qui operantur justitiam: non absumentur usque in vitam æternam (53). Dices autem: Ecce magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega. Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Helda et Modal (54), qui vaticinati sunt in solitudine populo. 66.

CAPUT IV.

Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti a juvene specioso, et dicente mihi: Anum illam a qua accepisti libellum, quam putas esse? Et ego dixi: Sibylam (55). Erras, inquit, non est. Quæ est ergo,

66 Matth. x, 33. 66 Num. xi, 26, 27.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Sic Fellus ex mss. Lamb. et S. Germ. Sic et Carm. Editi, prudentes.

(34) Ms. S. Germ. peccata peccatis.

(35) Videsis h. l. cl. Cotelerium. Hinc συνέτατοι. His consona mox infra reperies, cap. seq. et lib. iii, simil. ix, cap. 11.

(36) Lamb. etiam.

(37) Mss. S. Germ. et Carm. sed.

(38) Lamb. habebit.

(39) Ms. S. Vict. Erudientur.... illis.

(40) Sic mss. Angl. Fello tamen magis placuit, illi. Mox ms. S. Germ. ut revelentur, absque tibi.

(41) Lamb. qui.

(42) Ms. S. Vict. illum.

(43) Mss. Vict. et Germ. fiat.

(44) Fellus ex Bodl. et Lamb. sic in sua edit. Oxon. Qui denegaverit Filium et se, despondens vitam illius, et ipse denegaturus est illum. Quæ lectio male redditur in edit. Clerici et Russellii. At ms. Carm. Qui denegaverint Filium seque despondentes vitam suam, qui nunc denegaturi sunt in, etc. Hæc loco congruunt quæ infra habentur, lib. iii, simil. ix, cap. 28.

(45) Si Fellum audias, nimiam idem valet quod summam. Hæc loco consonat cum hoc Gen. xv, 1.

Noli timere, Abraham: ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis; tum illud in primis Ephes. ii, 4: Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos (Deus).

(46) Ms. Carm. malorum. Sic et Fellus. In eadem sententiam, monente Fabricio, auctor Testamenti XII patriarch. in Testam. Zabulon, sect. vii, cap. 8: Μη λογίζεσθε έκαστος την κακίαν του αδελφου αυτου Ne animadvertatis unusquisque malitiam fratris sui.

(47) Lamb. sinas

(48) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. malitiæ. Sic et Fellus.

(49) Idem cum Fello, malorum.

(50) Idem, malorum. Fellus, eorum.

(51) Ms. S. Germ. magnis.

(52) Lamb. quem sequitur Fellus, nimia.

(53) Ms. S. Germ. in æternum. Edit. Oxon. absumentur in æternum.

(54) Lamb. Helda et Meda. Sive potius Eldad et Modad, ut exhibet codex biblioth. Coislin. apud cl. Montfauconium pag. 194, ubi in recensione apocryphorum Vet. Test. librorum occurrit ζ', 'Ελδὰδ καὶ Μοδὰδ

(55) Putat cl. Cotelerius, in Græco existisse

domine? Et dixit mihi: Ecclesia Dei est. Et dixi ad illum: Quare ergo anus est? Quoniam, inquit, omnium prima creata est, ideo anus; et propter illam mundus factus est. Post hæc autem visionem vidi in domo mea; et venit illa anus, et interrogavit me, si jam libellum (56) dedissem senioribus? Et respondi: Adhuc non. At illa dixit: Bene fecisti; habeo enim quædam verba edicere tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab electis (57). Scribes ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptæ (58). Mittet autem Clemens in exterâs civitates; illi enim permissum est: Grapte autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus qui præsent sunt Ecclesie.

Ista sic leguntur apud Origenem, Philocaliæ cap. 1, ex lib. iv, cap. 2, De principiis, interprete Rufino.

Et scribes duos libellos, et dabis unum Clementi, et unum Graptæ. Et Grapte quidem commoneat viduas et orphanos. Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt. Tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.

Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἐν Κλήμεντι, καὶ ἐν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτῇ μὲν νοθεύσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἑξωτερικὰς πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας.

VISIO III.

De triumphantis Ecclesiæ structura, et variis hominum reproborum ordinibus.

CAPUT I.

Visio quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum jejunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelationem, quam pollicitus est ostendere per anum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa, et dixit mihi: Quoniam sic langues (59), et sollicitus es ad sciendum omnia; veni in agrum, ubi vis; et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quæ oporteat te videre. Rogavi illam, dicens: Domina, in quem locum ægri? Ubi, inquit, vis, elige locum bonum, secretum. Antequam autem loqui (60) cœpissem, et dicere ei locum, ait mihi: Veniam ubi vis. Fui ergo, fratres, in agro, et observavi (61) horas; et veni in locum ubi constitueram ei venire. Et video subsellium positum. Erat cervicalium lineum (62); et super linteum expansum carbasinum. Videns hæc posita, et neminem esse in loco; stupere cœpi, et capilli mei exsurrexerunt (63), et quasi horror (64) me comprehendit, cum essem solus. Ad me (65) autem reversus, et memoratus gloriam (66) Dei, et accepta audacia, positus genibus, confitebar Deo iterum peccata quæ prius. Ecce venit illuc cum juvenibus sex, quos et ante videram; et stetit post me orantem, et audiebat me orantem et confitentem Domino peccata mea. Et tangens me, dixit: Desine jam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et pro justitia, ut accipias partem ex ea in domo tua. Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit (67) me ad subsellium, et ait illis juvenibus: Ite, et audiate. Postquam autem discesserunt juvenes, et nos soli fuimus (68), ait mihi: Sede hic. Dico ei: Domina, sine seniores ante sedere. Quod tibi dico, inquit, sede. Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa; sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sederem. Cogitante (69) autem me, et mœsto existente, quod non sivit me ad dexteram partem sedere, ait mihi: Quid mœstus es, Herma? Locus qui est ad dexteram, illorum est qui jam mœuerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus (70). Tibi autem superest multum, ut cum illis sedeas. Sicut manes, in simplicitate tua permanses, et sedebis cum illis, et quicumque fuerint operati illorum opera, et sustinuerint quæ illi sustinuerunt.

CAPUT II.

Dico ei: Domina, vellem scire quæ sustinuerunt. Audi, inquit: Feras bestias, flagella, carceres, cruces, causa nominis ejus (71). Propter hoc, illorum sunt dextræ partes sanctitatis, et quisquis patitur (72) propter nomen Dei (73); reliquorum autem sinistræ partes sunt. Sed utrisque eis (74), et qui ad dexteram, et qui ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dexteram sedentes habent gloriam quamdam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuæ multæ sunt. Emundaberis autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

προφήτην, quam Latinus interpret verterit *Sibyllam*. Sicut infra lib. II, mand. VI, ἀγγέλους et ἀγγελον, *genios ac genium reddidit.*

(56) Lamb. *libellum suum.*

(57) Mss. S. Germ. et Lamb. *scient electi.*

(58) Lamb. *Grappatæ. Sic mox, Grappate.*

(59) Ms. S. Germ. pro *langues*, habet *jejunus.*

Bodl. *egens es. Lamb. egensus es.*

(60) Lamb. *ei loqui. Fellus, loqui ei.... dicerem.*

(61) Lamb. *astimari.*

(62) Lamb. *lintheum. Sic et Fellus.*

(63) Bodl. *exstruxerunt. Fellus, erecti s. ni.*

(64) Bodl., Lamb. et Carm. *horripilatio.*

(65) Bodl. et Lamb. *Apud me.*

(66) Lamb. *gloria.*

(67) Lamb. *eduxit.*

(68) Lamb. *cum Fello facti sumus.*

(69) Lamb. *Recogitante. Fellus, Cogitante ergo.*

(70) Bodl. *Domini. At Victor. deest ejus.*

(71) Rursus, ut modo, Bodl. *Domini. Vict. deest.*

(72) Lamb. *quicumque passus fuerit. Bodl. quis p. f.*

(73) *Deest Dei in Lamb.*

(74) Mss. Carm. et S. Germ. *utrisque et eis. Lamb. utrisque ex eis qui ad dexteram sedent, ad sinistram sedent.*

peccatis in hunc diem. Et cum hæc dixisset, volebat abire. Et procidens illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod repromiserat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et crexit me, et fecit sedere super subsellium ad sinistram; et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: Vides rem magnam? Dico ei: Domina, nihil video. Ecce (75) non vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur super aquas, lapidibus quadris (76) splendidis? In quadrato enim ædificabatur turris ab illis sex juvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum apportabant lapides. Quidam autem de profundo trahebant lapides; alii de terra transferebant, et porrigebant illis sex juvenibus. Porro illi accipiebant, et ædificabant. Eos autem qui de profundo extraherentur lapides, omnes sic ponebantur (77) in structuram: politii enim erant, et convenientes commissuræ cum illis (78) lapidibus; sicque conjungebantur alius ad alium, ita ut commissuræ eorum non paterent (79). Et in hunc modum apparebat (80) structura turris, tanquam ex uno lapide ædificata. Cæteros autem lapides qui afferebantur de terra, quosdam quidem rejiciebant, quosdam vero adaptabant (81) in structuram. Alios excidebant, et projiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi circa turrim positi erant (82); et non utebantur illis ad structuram. Erant enim quidam ex illis scabrosi, alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi, non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides projici longe a turri, et incidentes in viam (83), et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes, et ardentem; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

CAPUT III.

Et cum hæc mihi demonstrasset, volebat recedere (84). Dico ei: Domina, quid mihi prodest hæc vidisse, et non scire quæ sint hæc res? Respondens dixit mihi: Versutus es homo, volens scire ea quæ circa turrim sunt. Ita, inquam, domina, ut fratribus annuntiem, et hilariores fiant; et hæc audientes honorificent Dominum cum multa gloria. Et illa ait: Audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed et isti (85) audientes, si pœnitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc de similitudine turris omnia hæc, et hactenus mihi de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim iatæ finem habent: impletæ sunt enim. Sed tu non desinis in petendo revelationes, improbus (86) enim es. Turris quidem quam vides ædificari, ego sum Ecclesia, quæ tibi apparui et modo et prius. Quodcumque igitur volueris, interroga de turri; et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Dico ei: Domina, quoniam me semel dignum arbitrata es ut omnia mihi reveles, revela. Ait mihi: Quodcumque oportuerit tibi revelari, revelabitur; tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quodcumque videris. In terrogavi (87) illam: Quare turris ædificata est super aquas, domina? Respondit: Dixeram tibi et prius, versutum te esse circa structuras diligenter inquirentem; igitur invenies veritatem. Quare ergo super (88) aquas ædificatur turris, audi: Quoniam vita vestra per aquam salva facta est, et fiet⁸⁷. Fundata est enim verbo omnipotentis et honorifici nominis: continetur autem (89) ab invisibili virtute Dei.

CAPUT IV.

Respondens dico ei: Magnifice habent se res hæc. Illi autem juvenes sex qui ædificant, qui sunt, domina? Illi (90) sunt angeli (91) Dei qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, struendi (92), ædificandi et dominandi creaturæ illius. Per hos enim (93) consummabitur structura turris. Cæteri autem qui apportant (94) lapides qui sunt? Et ipsi sancti (95) angeli Domini: sed illi

⁸⁷ I Petr. III, 20, 21.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (75) Bodl. add. *Ait mihi: Ecce, etc.*
 (76) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quadratis*. Sic et Fellus.
 (77) Mss. Carm. et Lamb. *imponerent*. Bodl. *ponebant*.
 (78) Ita quatuor mss. S. Germ., Vict., Bodl. et Lamb. Editi, *aliis*.
 (79) Lamb., Carm. et S. Germ. *parerent*. Sic et Fellus, qui tamen legendum conjicit, *paterent*. Hunc locum describit Origenes, *Philocaliæ* cap. VIII.
 (80) Bodl. et Lamb. *Et sic parabat*. Ita et Fellus, e quo tamen ms. lectionem minus recte reddunt editi.
 (81) Lamb. *ponebant*.
 (82) Sic Bodl. et Lamb. ex Fello. Editi *jacebant*. Apud Russelium invertitur lectio. Monet et Cotelierius huc respexisse Didymum in *Catena ad Job* VII, 17, 18, p. 202. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata. His affinia mox infra capp. 6 et 7, et lib. III, simil. IX, capp. 6, 7, 51.
 (83) Lamb. *venientes in via*.

- (84) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *recurrere*.
 (85) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Editi, *illi*.
 (86) Sic Bodl. et Lamb. Editi *importunus*.
 (87) Ms. Lamb.: *Revela mihi quodcumque oportuerit tibi revelare. Revelabitur a te, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites quod eum videris. Interrogavi, etc.* Laudat hunc locum Clemens Alex. *Strom.* lib. II, cap. 1, pag. 430.
 (88) Bodl., Lamb. et Carm. *circa scripturas Diligenter inquirens igitur*. Sic Fellus. Addit Clericus in ms. Lamb. ita legi: *scripturas, et inquirentem. Igitur inveniens veritatem quare super, etc.*
 (89) Sic ms. Carm. Editi, *enim*.
 (90) Bodl. add. *Ait mihi: Illi, etc.* Sic et Fellus.
 (91) Addit Fellus ex Lamb. *sancti*.
 (92) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *creandi*. Fellus autem: *ut struerent, ædificarent et dominarentur*.
 (93) Bodl. et Lamb. *ergo*.
 (94) Bodl. *apportabant*. Fellus, *deportant*.
 (95) Ms. S. Germ. et Vict. *et ipsi sunt sancti*.

sunt his excellentiores (96). Cum ergo consummata fuerit structura turris, omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorificabunt Dominum, quoniam consummata erit structura turris. Interrogavi eam dicens: Vellem scire exitum lapidum, et vim eorum qualis sit. Respondens autem, dixit mihi: Nunquid tu præ omnibus melior es, ut tibi id reveletur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones has; sed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum est (97); et revelabitur propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint hæc, an non (98) sint. Dic illis, quod hæc omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma, certeque (99) fundata sunt.

CAPUT V.

Audi nunc et de lapidibus qui sunt in structura. Lapidem quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii sunt (100) apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri, qui ingressi sunt (1) in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeste electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt; et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem (2) audiverunt. Propter hoc et in structuram turris conveniunt commissuræ eorum. Qui vero de profundo trahuntur, et imponuntur in structura (3), et conveniunt commissuræ eorum cum cæteris lapidibus qui jam ædificati sunt; ii sunt qui jam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini. Cæteri autem lapides qui apportabantur (4) a terra, volo scire (5) qui sint, domina. Ait: Eos quidem qui in terram vadunt, et non sunt politi, illos Deus probavit, quoniam (6) ingressi sunt in æquitatem Domini, et direxerunt vias in mandatis ejus. Qui autem afferuntur et ponuntur in structura turris, ii sunt (7) novelli in fide et fideles. Commonentur autem ab angelis ad beneficiendum, propterea quod non est inventa nequitia in illis. Quos autem rejiciebant et ponebant (8) juxta turrim, qui sunt illi (9)? Ait mihi: Hi sunt qui peccaverunt, et voluerunt pœnitentiam agere; propter hoc non sunt longe projecti a turri, quoniam utiles erunt in structura (10), si pœnitentiam egerint. Qui ergo pœnitentiam acturi sunt, si egerint pœnitentiam, fortes erunt in fido; si nunc pœnitentiam egerint, dum ædificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, jam quis non habet locum ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui jam (11) ad turrim positus est.

CAPUT VI.

Qui autem recidebantur, et longe projiciebantur a turra, vis scire qui sunt? Volo, inquam, domina (12). Ii sunt filii iniquitatis, et qui crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit (13) ab eis: propter hoc non habent salutem; quoniam non sunt utiles in structura (14), propter nequitas suas. Quapropter excisi sunt et longe projecti propter iram Domini; quia exacerbaverunt eum. Cæteros autem lapides quos vidisti complures positos, non cunctes in structuram; ii quidem qui scabrosi erant (15), hi sunt qui cognoverunt veritatem, et nec permanserunt in ea, nec conjuncti sunt sanctis; propter hoc inutilis sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt qui (16) alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent (17) pacem inter se: in præsentia (18) quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hæc sunt ergo scissuræ, quas habent lapides. Qui vero curti sunt, ii sunt qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes iniquitatis (19); propter hoc curti, et non integri sunt. Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina? Respondens mihi, dixit: Usquequo stultus es et insensatus; et omnia interrogas, et nihil intelligis? Ii sunt habentes quidem fidem, habentes autem et divitias hujus sæculi. Cum ergo venerit

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(96) Ms. S. Germ. et Carm. *hi autem præcellentes illos.* Lamb. *præcellentes illis.*

(97) Clemens Alex. *Στρομ.*, lib. 1, cap. 29, pag. 426, hunc locum hisce verbis describit: *Θείως τολών η δύναμις η τῶ Ἐρημᾶ κατὰ ἀποκαλύψιν λαλοῦσα. Τὰ ὁράματα, φησί, καί τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοῦς ἐπιφύγους, τοῦς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἐστίν.* Sequitur Clemens: *Ὁμοίως δὲ... ὡς νέων φρένες ἠερέθονται.* Quæ postrema verba cum sint Alexandrini, miror hæcenus ab editoribus Hermæ fuisse hic in medium prolata, tanquam ab Alexandrino ex Herma descripta. Jamque id probe novisse videntur Potterus ad h. l. et Wottonus in notis ad Clementis Rom. Epist. 1, cap. 25.

(98) Ms. S. Germ. et Lamb. *aut non.* Sic et Clemens Alex. l. c.

(99) Lamb., Carm. et Germ. *et certa quæ.*

(100) Bodl. *in commissura, hi sunt.*

(1) Lamb. *ingrediuntur.*

(2) Lamb. *alterutrum.*

(3) Bodl. *structuram.*

(4) Lamb. *apportantur.* Fellus, *portabantur.*

(5) Bodl. *scire, inquam.*

(6) Bodl. *qui, pro quoniam.*

(7) Lamb. *in structuram turris, qui sunt? ii sunt.*

(8) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *projiciebant.* Sic et Fellus.

(9) Bodl. *qui sunt? Ii.* Lamb. *tantum qui sunt?*

(10) Bodl. *structuram.*

(11) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quoniam.* Fellus: *habet, qui.*

(12) Editi omittunt ista: *Volo, inquam, domina:* quæ Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. restituit.

(13) Lamb. *abscessit.*

(14) Bodl. *structuram.*

(15) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Ita et Fellus editio. Al. omittunt *qui.*

(16) Sic Fellus ex Bodl. Al. omittunt, *hi sunt.* Lamb. *pro qui exhibit quia.*

(17) Bodl. *habentes.*

(18) Mss. S. Germ., Vict. et Lamb. *persona.* Sic et Fellus.

(19) Bodl. *hi crediderunt quidem, sed plurimam partem habent iniquitatis.*

tribulatio, propter divitias suas et negotiationes abnegant Dominum (20). Respondens, dico ei : Domina, quando ergo utiles erunt Domino? Cum circumcisæ, inquit, fuerint divitiæ eorum, quæ eos delectant; tunc erunt utiles Domino, ad ædificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisis fuerit, et abjecerit ab se aliquid, non potest quadratus fieri : sic et qui divites sunt in hoc sæculo, nisi circumcisæ fuerint divitiæ eorum, non possunt Domino utiles esse. A te (21) primum scito : Quando dives fuisti, inutilis eras; nunc vero utilis es, et aptus vitæ tuæ; nam et tu ipse ex eis lapidibus fuisti.

CAPUT VII.

Cæteros autem lapides quos vidisti longe projectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta; ii sunt qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt (22) viam suam veram, putantes se meliorem viam posse invenire. Errant autem et miseri sunt, ingredienti in desertas vias. Qui autem cadebant in ignem, et ardebant, ii sunt qui in perpetuum abscesserunt (23) a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda pœnitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelerum quæ operantur. Cæteri vero qui cadebant juxta aquas, et non poterant volvi in aquas, qui sunt? Ii sunt qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus cum venit in memoriam sanctitatis veritatis, retrahunt se, ambulanteque rursus post desideria sua scelestia. Consummavit igitur enarrationem turris. Ego vero, cum adhuc essem improbus (24), interrogavi illam : An iis omnibus lapidibus (25) qui projecti sunt, nec conveniebant in structuram turris, an est pœnitentia; et habebunt (26) locum in turri hac? Habent, inquit, pœnitentiam, sed in hac turri non possunt convenire; alio autem loco ponentur multo inferiore; et hoc (27), cum cruciati fuerint, et impleverint dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam perceperunt verbum justum (28). Et tunc illis continget transferri de pœnis, si ascenderint in corda ipsorum, opera quæ operati sunt scelestia. Quod si non ascenderint in corda ipsorum, non erunt salvi propter duritiam cordis sui.

CAPUT VIII.

Cum ergo destiti interrogare (29) illam de omnibus istis, ait mihi : Vis aliud videre? Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respicens me subrisit, et ait mihi : Vides septem mulieres circa turrîm? Video, inquam, domina. Turris hæc, inquit, ab iis (30) supportatur secundum præceptum Domini. Audi nunc effectus earum : Prima quidem earum quæ continet manu (31), Fides vocatur; per hanc salvi fient electi Dei. Alia vero quæ succincta est, et viriliter agit, Abstinencia (32) vocatur; hæc filia est Fidei. Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstinebit (33); credens quod, si se continuerit ab omni concupiscentia, hæres erit vitæ æternæ. Cæteræ autem, inquam, domina, quinque quæ sunt? Filix, inquit, invicem sunt. Vocatur autem quædam Simplicitas, alia Innocentia, alia Modestia, alia Disciplina, alia autem Charitas. Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia poteris custodire. Volebam scire, domina, quam quæque earum habeat (34) virtutem? Audi, inquit : Virtutes æquales habent; connexæ autem ad invicem sunt virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natæ sunt. Ex Fide nascitur Abstinencia, de Abstinencia Simplicitas, de Simplicitate Innocentia, de Innocentia Modestia, de Modestia Disciplina et Charitas (35). Harum ergo opera sancta, et pudica, et recta sunt. Quicumque ergo servierit his, et invaluerit (36) tenere opera earum, in turri habebit habitaculum cum sanctis Dei. Interrogavi illam de temporibus, si jam consummatio est (37)? Illa autem exclamavit voce magna, dicens : Insensate homo! numne vides turrîm semper ædificari (38)? Quando ergo consummata fuerit turris et ædificata, habet finem; sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quidquam. Sufficiat tibi et omnibus sanctis commemoratio ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi hæc soli reve-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(20) Bodl. add. suum.

(21) Lamb. Ad te.

(22) Ms. S. Germ. et Lamb. relinquunt.

(23) Bodl. et Lamb. in fine abscesserunt.

(24) Lamb. ego qui, cum improbus essem. Fellus : Ego vero, qui cum.

(25) Bodl. et Lamb. Au ii omnes lapides... si est illis. Editt. Fell. et Russel. omittunt an secundum, quod al. exhibent. Et quidem redundare videtur, nisi malis : an est, inquam.

(26) Lamb. habebuntur in. Quæ varia lectio mendose apud Fabric. habetur.

(27) Ms. S. Germ. hoc loco.

(28) Lamb. istud.

(29) Lamb. desivi interrogando. Bodl. quoque, de-

stivi.

(30) Ms. S. Vict. his albis.

(31) Manus contracta, inquit hic Fellus, rectissime fidem repræsentat, qua divina promissa apprehendimus. Magis tamen ad rem, ut videtur, Cle-

mens Alex. qui Στραμ. lib. II, cap. 12, sic Hermam supplet et interpretatur : Ἡ τοῦτον συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν.

(32) Lamb. Continentia. Sic et Clemens Alex. I. c. ἐγκράτεια.

(33) Lamb. add. se : et paulo post, abstinerit pro continuerit.

(34) Lamb. Volo.... quæque quam vim habeat illarum et virtutem. Fellus addit : Et dixi : Volo.

(35) Sensum hujus loci putat Cl. Potterus expressisse Clementem Alex. I. c. hisce verbis : Καὶ τάλιν Προηγείται μὲν πίστις· φόβος δὲ οἰκοδομῆς· τελειοὶ δὲ ἡ ἀγάπη. Id est : Et rursus (inquit Hermas) : Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas.

(36) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi voluerit.

(37) Lamb. esset.

(38) Lamb. Insensate autem homo! num vides turrîm super ædificari.

fata sunt; sed ut omnibus demonstrares ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba hæc quæ tibi incipio dicere, ut loquaris ea in auribus (39) sanctorum, ut audientes ea cum fecerint, emendentur a nequitia suis; sed et tu cum illis.

CAPUT IX.

Audite me ergo, filii: Ego vos enutrii in multa simplicitate, et innocentia, et modestia, propter misericordiam Dei quæ super vos stillavit in justitia; ut sanctificemini et justificemini (40) ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitia vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum alio (41), et visitate vos alterutrum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere⁶⁸; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus eibus infirmitatem carnis suæ contrahunt, et violant carnem suam (42). Aliorum autem qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id quod non habent sufficientem cibum; et consumitur corpus eorum. Hæc igitur intemperantia nociva est vobis, habentibus et non communicantibus iis qui egent. Attendite iudicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirete esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris, ne forte ingemiscant ii qui egent, et gemitus eorum ascendat ad Dominum⁶⁹, et excludamini cum bonis vestris extra januam turris. Nunc itaque vobis dico, qui præestis Ecclesie, et amatis primos consessus⁷⁰ (43): nolite similes fieri maleficis. Et malefici quidem venena sua in pyxidibus hauriant (44); vos autem venenum vestrum et pharmacum (45) in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi, ut habeatis misericordiam a Rege magno. Videte ergo, filii, ne forte hæc dissensiones vestræ fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsi non habeatis disciplinam? Commonete ergo vos invicem⁷¹, pacatique estote inter vos (46), ut et ego coram Patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.

CAPUT X.

Cumque desiisset mecum loqui, venerunt illi sex juvenes, qui ædificabant, et tulerunt illam ad turrim (47); et alii quatuor sustulerunt subsellium, et abierunt ipsi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam aversi erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem mihi, dixit: De his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur. Apparuit autem mihi, fratres (48), prima visione anno superiore valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem visione, faciem quidem juvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles; et stans mihi loquebatur. hilarior autem erat quam (49) primum. Tertia autem visione, tota junior erat, et aspectu decora; tantum quod (50) capillos aniles habebat; hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis mæstus eram valde, donec cognoscerem visionem (51) hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: Omnis rogatio humilitate eget (52). Jejuna ergo, et percipies a Domino quod postulas. Jejunavi ergo diem unam. Eadem nocte apparuit mihi juvenis, et ait: Quid tu frequenter petis revelationes in oratione? Vide, ne multa postulas neceas carni tuæ. Sufficiant tibi revelationes hæc. Nunquid poteris fortiores revelationes videre, quam quas vidisti? Respondens ei dico: Domina, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio. Respondit mihi: Vos non insensatos estis; sed dubitationes vestræ vos insensatos faciunt, eo quod (53) non habeatis cor vestrum ad Dominum. Respondi illi, et dixi: Sed a te ea diligentius cognoscemus (54).

CAPUT XI.

Audi, inquit, de figuris quas inquirens (55). In prima quidem visione, quare anus tibi apparuit super cathedram sedens; quoniam spiritus vester antiquior, etiam marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus, et dubitatione cordis. Sicut enim seniores qui non habent spem renovandi, et nihil aliud expectant (56) nisi dormitionem suam: sic et vos infirmati a sæcularibus negotiis tradidistis vos in

⁶⁸ Job. xxxi, 17. ⁶⁹ Jac. v, 4. ⁷⁰ Matth. xxiii, 6; Marc. xii, 39; Luc. xi, 43 et xx, 46. ⁷¹ Coloss. iii, 16.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. add. *omnibus*.
 (40) Bodl. *deest et justificemini*.
 (41) Lamb. *pro cum alio habet in alium*.
 (42) Lamb. *assumunt, sed et cumulant, et convolant*.
 (43) Lamb. *recubitus*. Vulgata lectio pressius in hæret locis Nov. Test. excitatis.
 (44) Lamb. *in pyxides portant*.
 (45) Bodl. et Lamb. *medicamentum*.
 (46) Ita mss. S. Vict., Carm., Lamb. et Fellus. Al. *inter eos*.
 (47) Lamb. et Carm. *a turri*.
 (48) Lamb. *deest fratres*: et mox cum Bodl.

- habet, *anno priore*.
 (49) Lamb. *desunt. erat quam*.
 (50) Lamb. *quidem. Mox, in facie*.
 (51) Bodl. et Lamb. *revelationem*.
 (52) Antiochus homil. 106: Χωρίς δὲ ταπεινοφροσύνης οὐκ ἔστιν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προσευχῆν. *Neque vero sine humilitate accepta esse potest oratio*.
 FABRIC.
 (53) Ms. S. Vict. *et quod*.
 (54) Lamb. *cognoscamus*.
 (55) Bodl. *de quibus*. Fellus: *requiris*.
 (56) Lamb. *expetunt*.

socordiam (57), et non projecistis a vobis sollicitudinem in Domino; et contusus (58) est sensus vester, et inveterastis in tristitiis vestris. Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domina? Respondit: Quoniam omnis infirmus super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas ejus. Ecce habes figuram primæ (59) visionis.

CAPUT XII.

Secunda autem visione, vidisti illam stantem, et juvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam; carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior jam fuerit aliquis, desperat de se ipso (60) propter infirmitatem suam et paupertatem, et nihil aliud expectat, nisi diem extremum vitæ suæ. Deinde subito illi relicta est hæreditas; et audiens exsurgit, hilarisque factus induit virtutem; et jam non discumbit, sed stat, et liberatus est (61) a prioribus mœroribus; et jam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos (62), audita revelatione, quam Deus vobis revelavit; quia misertus est Dominus vestri et renovavit spiritum vestrum, et deposuistis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaluistis in fide; et visa Deus fortitudine vestra, gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris: et alia ostendet, si ex toto corde pacem habueritis inter vos.

CAPUT XIII.

Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum (63) vultum ejus. Sicut enim, si alicui mœsto supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est mœroris, nihilque aliud expectat, nisi annuntiationem quam audivit; et confortatur de cætero, et renovatur spiritus ejus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spirituum vestrorum, videntes hæc bona. Et quia super subsellium vidisti (64) sedentem; fortis positio est; quoniam quatuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mundus per quatuor elementa continetur. Qui ergo pœnitentiam egerint integre (65), juniores erunt; et qui ex toto corde pœnitentiam egerint, erunt fundati. Habes in pleno (66) revelationem: nihil amplius postules de revelandis (67). Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

CAPUT PRIMUM.

Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinae visionis, figuram tribulationis superventurae. Proficiscebar (68) in illa via Campana: a via autem publica in villam sunt fere stadia decem. Raro autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes ejus quas mihi ostendit per sanctam Ecclesiam suam, confirmaret, et daret pœnitentiam omnibus servis suis qui scandalizati sunt; ut honorificetur nomen ejus magnum et honorificum, et quia me dignum existimavit ut ostenderet mihi mirabilia sua, et eum honorificarem et gratias agerem. Tanquam (69) vox mihi respondit: Ne dubites, Herma. Intra me ergo cœpi cogitare et dicere: Ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res? Progressus sum paululum, fratres: et ecce video pulverem usque ad cœlum. Cœpi dicere intra me: Nunquid jumenta veniunt, et pulverem excitant? Distabat (70) autem a me tanquam stadium. Et ecce video magis magisque pulverem exsurgentem, adeo ut suspicarer esse aliquid (71) divinitus. Pusillum autem resplenduit sol: et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore ejus locustæ igneæ procedebant⁷². Erat autem statura bestiae illius pedes fere centum: caput autem habebat tanquam vas urnale (72). Cœpi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi quod audieram: Ne dubites, Herma. Indutus ergo, fratres, fidem Dei; et memoratus quis docuit (73) me magna; audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa, ita ut posset in ietu civitatem

⁷² Apoc. xi et xii.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(57) Ita editi. Fellus vero ex mss. Angl. *acedias*.(58) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi, *confusus*.(59) Lamb. *prioris*. Id. sub initium hujus cap. in *priore*.(60) Lamb. *se ipsum*.(61) Lamb. *sumptus*. Editi. Paris. an. 1644, Cler. et Fabric. post *liberatus* omitt. *est*, quod exhibent Fell. et Russel.(62) Sic emendavit Fabricius ex ms. S. Victor. Hanc tamen lectionem jam antea exhibuerat Fellus in sua edit. Oxon. Al. *audite revelationem*.(63) Bodl. *bonam*. Lamb. in *bonam et hilarem, et bene serenum*.(64) Sic leg. ex mss. S. Germ. et Lamb. pro *vidistis, quod habent editi*. Addit Carrin. *tanquam ur-**nalem*. Vide mox infra vis. iv, cap. 1.(65) Lamb. deest *integre*. Et recte, ut videtur: nam paulo post, ad distinctionem: *ex toto corde*.(66) Ita mss. Bodl. et Lamb. Ita et Fellus in sua edit. Oxon. Al. *Habes enim in pleno*(67) Lamb. *revelatione*.

(68) Bodl. et Lamb. hic omittunt enim quod habent editi.

(69) Fellus: *Et cum honorificarem et gratias agerem, tanquam, etc., quod magis placet*.(70) Lamb. *Sic erat*.(71) Bodl. *hoc aliquid*.(72) Ms. Vict. deest *tanquam*. Lamb. *sumalem*.(73) Lamb. *quæ quis docuit.... memoratus, id est memor*. Sic supra vis. iii, cap. 1.

delere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam proferebat, et in totum (74) non movit se, donec pertransissem (75) illam totam. Habebat autem bestia illa super caput colores quatuor : nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde aureum, deinde album.

CAPUT II.

Postquam autem pertransivi illam, progressus sum fere pedes triginta; et ecce occurrit mihi virgo (76) quædam exornata tanquam de thalamo prodiens (77)⁷³, tota in albis, et calcamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens; pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam Ecclesia est; et hilarior factus sum. Salutavit autem me, dicens: Ave tu, homo. Et illam resalutavi (78), dicens: Domina, ave. Respondens autem dixit mihi: Nihil tibi occurrit, homo? Dico ei: Domina, occurrit mihi (79) talis bestia, quæ possit populum consumere: sed virtute Dei et singulari (80) ejus misericordia, evasi illam. Bene effugisti, inquit; quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum projecisti⁷⁴, et cor tuum aperuisti ad eum, credens quod per nullum alium poteris salvus esse, nisi per magnum et honorificum nomen ejus (81). Propter hoc misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin (82), et obturavit os ejus, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarra electis Dei magnalia ipsius. Et dices illis, quod bestia hæc (83) figura est pressuræ superventuræ. Si ergo (84) præparaveritis vos, poteritis effugere illam; si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vitæ vestræ (85) servieritis Deo sine querela. Immittite sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas (86)⁷⁵. Credite Deo, qui estis dubii; quoniam omnia potest, et avertere (87) iram suam a vobis, et mittere vobis præsidia (88). Væ dubiis iis, qui audierint verba hæc, et contempserint: melius erat illis non nasci⁷⁶.

CAPUT III.

Interrogavi eam de illis quatuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At illa respondit mihi, dicens: Iterum tu curiosus es, de rebus hujusmodi interrogans (89). Et dixi: Domina, demonstra mihi quid sint illa? Audi, inquit: Illud nigrum mundus est, in quo commoramini: igneum autem et sanguinolentum (90), quoniam oportet sæculum hoc per sanguinem et ignem deperire; aurea autem pars, vobis estis qui effugistis sæculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur, et utile fit⁷⁷: sic et vos probamini, qui habitatis in illis. Qui igitur permanserint, et perseveraverint (91), et probati fuerint ab eis, purgabuntur. Et sicut aurum emundatur (92), et remittit sordem suam: sic et vos abjicietis omnem tristitiam et angustiam et emundabimini in structuram (93) turris. Alba autem (94) pars, superventuri est sæculi, in quo habitabunt electi Dei; quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam æternam. Tu ergo ne desinas loqui (95) hæc auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventuræ magnæ. Nam si vos volueritis (96), nihil erit. In mente habete (97) ista quæ præscripta sunt. Hæc cum dixisset, discessit. Non vidi autem quem in locum abierit (98). Strepitus autem factus est, et avertens sum retrorsum, metuens; et putabam bestiam illam advenire (99).

⁷³ Apoc. xxi, 2. ⁷⁴ I Petr. v, 7. ⁷⁵ Psal. lvi, 23; Math. vi, 25; Luc. xii, 22; Philipp. iv, 6. ⁷⁶ Math. xxvi, 24; Marc. xiv, 21. ⁷⁷ I Petr. i, 7.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (74) Lamb. *in tantum*. Sic et Fellus.
 (75) Bodl. et Lamb. *transire*.
 (76) Hieronymus in *Ose*. vii, 9. *Hermæ videtur Ecclesia adolescentula, et sponsa crinibus adornata*.
 (77) Lamb. *progrediens*.
 (78) Lamb. *Et ego salutavi eam*. Fellus: *Et e. resalutavi eam*.
 (79) Bodl. et Lamb. *omitt. occurrit mihi*.
 (80) Lamb. *nimia*. Sic et Fellus.
 (81) *Deest ejus ms. S. Vict.*
 (82) Ms. Carni. *Egrin*. Cl. Nourryus in *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, col. 65, vexatum hunc locum restituendum putat ex cod. Colb. qui sic se habet: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin*. Suspensus jam fuerat doctissimus Cotelierius, Herimam Græce hoc fere modo scripsisse: *Ἐπεμψε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐπέτεν ἐπὶ θηρίον, ὃ ὄνομα Ἄγριον*. Quam in sententiam excitat illud psal. lxxix, 14. *Ἐλυμήνατο αὐτὴν σὺς ἐκ ὄρουμῶν, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν*. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam*. Quod tamen Fello minus videtur admittendum. Huc autem respexisse Hieronymum lib. 1, in *Habacuc* i, 14, nonnullis visum, licet alii viri docti aliter senserint.

- (83) Lamb. *talis hec*.
 (84) Recitat hunc locum Clemens Alex. *Στοιχ.* lib. iv, cap. 9, pag. 596.
 (85) Sic Fellus. Al. *dies vestros*. Felli nota minus recte redditur in posterioribus editionibus.
 (86) Ita ms. Lamb. *Editi dirigat*.
 (87) Bodl. et Lamb. *etiam potest avertere*. Quam lectionem secutus est Fellus.
 (88) Al. *suffragia*.
 (89) Lamb. *interrogas?*
 (90) Lamb. *Ille niger... igneus... sanguinolentus*.
 (91) *Ista, et perseveraverint, omittunt editi, quæ Fellus restituit ex Bodl. et Lamb.*
 (92) Ita mss. S. Germ. Carni. et Lamb. Ita et Fellus. Hanc vero, non autem illam quam habent editi, *emendatur*, veram esse lectionem, id suadet quod mox addit: *sic et vos... emundabimini*.
 (93) Lamb. *structura*.
 (94) Ms. S. Vict. *Album autem*.
 (95) Bodl. et Lamb. *loquendo*.
 (96) Lamb. *etsi volueritis*.
 (97) Ms. Lamb. apud Clericum, *In mentem habeto*. Editio tamen Oxon. sic: *In mente habetis*.
 (98) Lamb. *quo loco abiit*.
 (99) Bodl. et Lamb. *venire*.

LIBER SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR

MANDATA.

PROOEMIUM.

Eum orassem domi, et consedissem (100) supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus (1), peram in humeris (2) et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum. Protinusque consedit juxta me, et ait mihi: Missus sum ab eo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitæ tuæ. Et ego putabam, ipsum ad tentandum me venisse. Et dico ei: Tu enim quis es? Ego enim novi cui traditus sum. Ait mihi: Non cognoscis me? Non, inquam (3). Ego, inquit, sum pastor ille cui traditus es. Adhuc loquente eo, figura ejus mutata est. Cumque cognovissem, esse eum cui traditus fueram, confusus sum, protinusque metus me subiit (4), et totus mœrore confectus sum, quia sic ei responderam insipienter (5). Ait mihi: Noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quæ daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut quæ vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; præcipue quæ ex eis utilia sunt vobis. Primum omnium, mandata (6) mea et species similitudinum scribe. Reliqua autem, sicut ostendero tibi, sic ea scribes. Ideo autem præcipio tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis. Scripsi igitur mandata et similitudines, ita ut præcepit mihi. Quæ audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et exercueritis ea mente pura, recipietis a Domino quæ (7) pollicitus est vobis. Sin autem, iis auditis, non egeritis poenitentiam, sed adhuc adjeceritis ad delicta vestra a Domino adversa recipietis. Hæc omnia præcepit mihi scribere pastor ille, nuntius poenitentiae.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

CAPUT UNICUM.

(8) Πρῶτον πάντων πλοτευσσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

Primum omnium, crede quod unus est Deus qui omnia creavit et consummavit, et ex nihilo omnia fecit.

(9) Ipse capax universorum, solus immensus est. Qui nec verbo deliniri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentiam. Hæc custodi, et abjice abs te omnem

VARÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(100) Mss. *Carm. cum sedissem*. Notat hunc locum Tertullianus lib. *De orat.*, cap. 42.

(1) Lamb. *dignitosam faciem.... pallium album*.

(2) Lamb. *humerum*.

(3) Lamb. *Nequaquam*. Fellus: *Non, inquam. Au: Ego, etc.*

(4) Bodl. *confusus sum protinus, metusque in me intravit*.

(5) Bodl. et Lamb. *nequiter et insipienter*.

(6) Lamb. *omnia Mandata*.

(7) Bodl. et Lamb. *quæcunque*.

(8) Græca ista desumpta sunt ex S. Athanasii lib. *De decret. Nic. syn.*, num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB, qui et illa exhibet lib. *De incarn.* num. 3, tom. I, pag. 49, et in *Epist. ad episc. Africae*, num. 5, tom. II, pag. 895. Eadem recitat Eusebius *Hist. Eccl.* lib. v, cap. 8, demptis ultimis verbis, καὶ ποιήσας. Nonnulla his similia scripserat Hermas lib. I, vis. I, cap. 1: *Deus qui in oculis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt*. Hoc autem illustre Mandatum, præter Athanasium et Eusebium, cele-

brant vetustiores Patres: Irenæus lib. iv, cap. 20, num. 2; Origenes tom. I *Comment. in Joann.* 1, 1, item *De principiis* lib. I, cap. 3, num. 3, et lib. II, cap. 1, num. 5. Quibus adde Nicetani ad Nazianz. orat. 4. Neque hic ommitterem Philastrium, qui hæresi 125 hæc habet: *Cum anima facta sit a Domino, ex nihilo scilicet, ut scriptum est: Qui fecit ex nihilo omnia, ut essent quæ non erant; anima itaque, etc.* Id sane visum Fabricio, qui hunc Philastrii locum inter Veterum testimonia de Herma descripsit. At quominus Fabricio adhæream prohibet ipsemet Philastrius, qui eadem verba recitat hæc. 80, velut e Salomone desumpta, nimirum Sap. I, 14, ubi sic: *Ἐκτίσας γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα: quo forte respexit noster Hermas.*

(9) Auctor *Doctrinæ ad Antiochum ducem*, a Cl. Montfauc. editæ tom. III Opp. S. Athanasii; plurima exhibet Græca Hermæ fragmenta, identidem infra notanda. Ad hunc itaque locum quod attinet, sic ille pag. 252, num. 1: *Εἷς θεός μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν. Unus Deus solus qui omnia*

concupiscentiam (10) et nequitiam, et indue (11) virtutem justitiæ : et vives Deo, si custodieris mandatum hoc.

MANDATUM II.

De fugienda obtreptione, et eleemosyna facienda in simplicitate.

CAPUT UNICUM.

Dixit mihi : Simplicitatem habes, et innocens esto; et eris sicut infans qui nescit (13) malitiam, quæ perdidit (14) vitam hominum. Primum, de (15) nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens, tu quoque peccatum habebis, quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio; inconstans dæmonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet.

Hinc etiam ANTIUCHUS, homilia 29, ista habet.

Bonum itaque est, de nullo male loqui, neque libenter audire male loquentem. Sin vero, et qui audierit, reus erit peccati hominis male loquentis, si crediderit oblocutioni. Qui enim credet, habebit adversus fratrem suum. Hic ergo reus est peccati hominis obloquentis. Neque enim oportet aliquid dicere contra fratrem absentem calumniandi intentione, quod est oblocutio, licet vera sint quæ dicuntur; sed potius oblocutorem aversari. O quantum perniciosa est detractio, inconstans dæmonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordia manens!

Contine te ab illa (16), et semper pacem habes cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Et benefac de laboribus (17) tuis. Omnibus inopibus da simpliciter, nihil dubitans, cui des. Sed omnibus da: omnibus enim Deus dari vult de suis bonis. Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, et ad quid. Qui autem accipiunt ficta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando cui daret, et cui non daret (18); et fecit hoc ministerium simpliciter et gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum; ut pœnitentia tua simplex inveniatur, et possit domui tuæ bene fieri; et cor mundum habes.

ANTIUCHUS, homilia 98.

Bonum igitur est, de propriis laboribus quæ supeditavit Deus, omnibus inopibus dare simpliciter; nihil dubitando, cui des, cui non des. Omnibus enim Deus dari vult de suis donis: non autem quemquam dubitare, cui det, vel cui non det. Hoc quippe ministerium simpliciter factum, gloriosum est apud Deum: et qui ita simpliciter ministrat, vivet Deo.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

continet, cum solus ipse contineri nequeat. Paulo aliter auctor Prædicationis Petri apud Clementem Alex. Στρωμ. lib. vi, cap. 5, pag. 759: Ἀχώρητος, ὅς τὰ πάντα χωρεῖ.

(10) Ita Fellus ex Bodl. et Lamb. Editi omnem nequitiam.

(11) Sic recte Lamb. et Vict. Sic quoque Fellus et Fabric. Al. inde.

(12) Ex Doctr. ad Antioch., num. 2, pag. 253.

(13) Mss. Angl. infantes qui nesciunt; sicut et Græca.

(12) Ἀπλότητα ἔχει, καὶ ἀκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδὲν καταλάλει, μηδὲ ἠδέως ἀκούει τοῦ καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων, ἐνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλία, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύει, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν.

Καλὸν οὖν ἐστίν, ἐπὶ μηδενὸς καταλαλεῖν, μηδὲ ἠδέως ἀκούειν καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μὴ, καὶ ὁ ἀκούων ἐνοχος ἔσται τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃ τῇ καταλαλίᾳ. Ὁ γὰρ πιστεύσας, ἔχει μετὰ [Ἰσ. κατὰ] τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὗτος οὖν ἐνοχος ἔστι τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Οὐ δεῖ γὰρ μετὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι, σκοπῶ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστίν ἡ καταλαλία, κἂν ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέφειν τὸν καταλαλοῦντα. Ὡς πόσον πονηρὰ ἐστίν ἡ καταλαλία, ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεύει, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν!

Ἄταχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἔξεις μετὰ πάντων. Ἐνδύσαι δὲ τὴν ἀπλότητα, καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν ἐστὶ πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὀμαλά καὶ ἰλαρά.

Καλὸν οὖν ἐστίν, ἐκ τῶν ἰδίων κόπων, ὧν ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ, πᾶσιν ὑπερουμένους παρέχειν ἀπλῶς, μηδὲν διστάζοντα, τίνι δῶς, τίνι μὴ δῶς. Πᾶσι γὰρ ὁ Θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων, καὶ μὴ διακρίναι, τίνι δῶς, ἢ τίνι μὴ δῶς. Ἡ γὰρ διακονία αὕτη ἀπλῶς τελεσθεῖσα, ἐνδοξος ὑπάρχει παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ οὕτως ἀπλῶς διακονῶν, τῷ Θεῷ ζήσεται.

(14) Lamb. perdit.

(15) Ista delibat et exaggerat Antiochus homil. 29. ut mox infra.

(16) Mss. Angl. Abstine te ab illo (dæmonio.) Græca Doctr. ad Antioch. sic: Abstine te igitur ab eo, et pacem habebis cum omnibus. Indue autem simplicitatem et honestatem, in quibus nullum est offendiculum malum, sed omnia plana et jucunda.

(17) Bodl. delatoribus. Hæc item Antiochus homil. 98.

(18) Lamb. cui dare, cui non dare.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermæ pœnitentia ob simulationem.

CAPUT UNICUM.

(19) Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. — Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. — Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.

verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt (22). Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt, coinquinant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.

Iterum mihi dixit : Veritatem dilige, et omnis sermo verus (20) ex ore tuo procedat; ut spiritus quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniat apud cunctos homines; et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te (21); quia Deus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt (22). Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt, coinquinant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.

ANTIOCHUS, homilia 66.

Χρὴ οὖν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευέσθαι, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ ὁ Θεὸς κατέκμησεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὐρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτως δοξασθῇ ὁ Κύριος, ὃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατοικῶν· ὅτι ὁ Κύριος ἀληθινὸς ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ Κυρίου, μὴ ἀποδιδόντες αὐτῷ τὴν παραθήκην ἣν ἔλαβον. Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀψευστον· τοῦτο ἐὰν ψεῦδος ἀποδώσωσιν, ἐμίλαναν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.

Oportet ergo, ut omnis veritas ex ore hominis procedat : ut spiritus quem Deus constituit in carne hac, verax inveniat apud cunctos homines; et sic Dominus magnificetur, qui in homine habitat : quia Dominus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, et fiunt fraudatores Domini, non reddentes ei depositum quod acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine mendacio : hunc si mendacem reddunt, coinquinant mandatum seu depositum Dei, et fraudatores fiunt.

His auditis, ego vehementer (23) fleui. Qui cum flentem me videret, dixit mihi : Quid ploras? Et dixi : Quoniam, domine, nescio an possim salvus esse. Quare, inquit? Et dixi : Quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in (24) simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi (25) omnibus; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cum sic egerim? Et dixit mihi : Tu quidem bene et vere sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare, et malam conscientiam cum spiritu veritatis non conjungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere⁷⁸. Et dixi illi : Nunquam, domine, hæc verba tam diligenter audivi. Et dixit mihi : Nunc audis. Cura deinceps (26), ut et illa quæ prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant (27). Possunt enim et illa fidem recipere, si vera locutus fueris deinceps : et si veritatem servaveris, poteris vitam consequi. Et quicumque audierit hoc mandatum, et lecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.

His auditis, ego vehementer (23) fleui. Qui cum flentem me videret, dixit mihi : Quid ploras? Et dixi : Quoniam, domine, nescio an possim salvus esse. Quare, inquit? Et dixi : Quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in (24) simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi (25) omnibus; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cum sic egerim? Et dixit mihi : Tu quidem bene et vere sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare, et malam conscientiam cum spiritu veritatis non conjungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere⁷⁸. Et dixi illi : Nunquam, domine, hæc verba tam diligenter audivi. Et dixit mihi : Nunc audis. Cura deinceps (26), ut et illa quæ prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant (27). Possunt enim et illa fidem recipere, si vera locutus fueris deinceps : et si veritatem servaveris, poteris vitam consequi. Et quicumque audierit hoc mandatum, et lecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

CAPUT I.

(28) Φύλασσε τὴν ἀγγελίαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτριᾶς, ἣ περὶ πορνείας τινὸς, ἣ περὶ τοιούτων ὀνομάτων· τοῦτο γὰρ ποινὴν ἀμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ. Βλέπε οὖν· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala, magnum peccatum facis : et qui hæc faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu ; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis justii, nunquam (30) ibi ascendere debet cogitatio mala. Et dixi illi : Domine, permitte me pauca verba tecum

Mando, ait, tibi, ut castitatem custodias, et non ascendat tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione; hæc enim parit (29) peccatum magnum. Tu autem semper memor esto Domini, omnibus horis; et nunquam peccabis. Si enim hæc cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala, magnum peccatum facis : et qui hæc faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu ; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas manet in corde hominis justii, nunquam (30) ibi ascendere debet cogitatio mala. Et dixi illi : Domine, permitte me pauca verba tecum

⁷⁸ Ephes. iv, 30.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(19) *Doctr. ad Antioch.* num. 3, ex hoc Hermæ mandato, sed hinc inde petita.

(20) Bodl. et Lamb. *verax*. Hæc laudat Antiochus, homil. 66.

(21) Lamb. *spiritum vitæ*.

(22) Vide infra lib. III, simil. ix, cap. 32.

(23) Bodl. *Ergo auditis, vehementer*.

(24) Lamb. *cum*.

(25) Lamb. *firmavi*.

(26) Lamb. *Custodi amodo*. Sic et mox, *amodo pro deinceps*.

(27) Bodl. et Lamb. *percipiant*; et mox *percipere*.

(28) *Doctr. ad Antioch.* num. 4, Φύλασσε... ἀναμενέτω. Sic legit Cl. Montfauconus, vertitque : *maneant*. Al. ἀναβαίνέτω : ut Græca versioni anti-quæ cohæreant.

(29) Lamb. *quia hoc facit*.

(30) Lamb. *non pro nunquam*.

loqui (31). Dic, inquit. Et dixi illi : Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa? Et dixit mihi : Quoad nescit peccatum ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir uxorem (32) suam deliquisse, et non egerit pœnitentiam mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivit cum illa vir; reus erit peccati ejus, et particeps mœchationis ejus. Et dixi illi : Quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier? Et dixit : Dimittat illam vir; et vir per se (33) maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et ipse mœchatur⁷⁹. Et dixi illi : Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti; nonne recipietur a viro suo? Et dixit mihi : Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi admittit; sed debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit; sed non sæpe. Servus enim Dei pœnitentia una est. Propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjugē suā, vir aliam ducere. Hic actus similis est, et in viro, et in muliere. Non solum mœchatio est illis, qui carnem suam coinquant (34); sed et is qui simulacrum facit, mœchatur. Quod si in his factis perseverat, et pœnitentiam non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa; alioquin et tu particeps eris peccati ejus. Propter hoc præceptum est vobis, ut cælibes maneatis, tum vir, tum mulier (35); potest enim in hujusmodi pœnitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut hæc ita agantur; sed ne amplius, qui peccaverit, peccet. De prioribus autem peccatis ejus, Deus qui potestatem habet sanitatem dandi (36), dabit remedium; quia ipse est qui habet potestatem omnium.

CAPUT II.

Iterum interrogavi, et dixi : Quoniam Dominus existimavit me dignum esse, ut mecum habitares semper, pauca verba mihi edisserere, quia non intelligo quidquam, et cor meum obturatum (37) est a pristina conversatione (38); et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus (39) sum, et in totum (40) nihil intelligo. Et respondens dixit mihi : Ego præpositus sum pœnitentiæ, et omnibus pœnitentiam agentibus sensum do. Annon tibi videtur, pœnitentiam agere, magnam sapientiam (41) esse; quoniam qui pœnitentiam agit, sensum magnum adipiscitur? Sentit enim se peccasse, et fecisse nequiter in conspectu (42) Domini; et recordatur intellectu quod deliquit, et pœnitentiam agit, et (43) amplius non operatur nequiter; sed operatur bene, et humiliat animam suam et torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quod pœnitentia sensus est magnus. Et dixi illi : Propter hoc, domine, diligenter inquitro omnia, quoniam, peccator sum; ut sciam quæ operer, et vivam (44); quia multa sunt peccata mea. Et dixit mihi : Vives, si hæc mandata mea custodieris : et quicumque audierit et fecerit mandata hæc, vivet Deo.

CAPUT III.

Et dixi illi : Etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia pœnitentia non est, nisi illa, cum in aquam descendimus et (45) accipimus remissionem peccatorum nostrorum; ulterius non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi : Recte audisti. Nunc autem, quia diligenter omnia quæris (46), et hoc tibi demonstro; non dans occasionem illis qui creditori sunt, aut qui (47) crediderunt Domino. Qui enim jam crediderunt aut qui credituri sunt, (48) pœnitentiam peccatorum non habent, sed remissionem. Illis (49) enim qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus pœnitentiam; quoniam cogitationes omnium præcordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem nequitiam diaboli, qua molitur (50) aliquid sinistra servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors ergo Dominus misertus est figmenti sui (51), et posuit pœnitentiam istam, et potestatem pœnitentiæ hujus mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod post vocationem illam magnam et sanctam, si quis tentatus fuerit a diabolo, et peccaverit, unam pœnitentiam habet. Si autem subinde peccet, et pœnitentiam agat,

⁷⁹ Matth. v, 32; xix, 9; Marc. x, 41; I Cor. vii, 44.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (31) Lamb. *mihi pauca verba dicere tibi.*
 (32) Bodl. *mulierem.*
 (33) Ms. S. Vict. *super se.* Vide mox infra.
 (34) Bodl. *illi.... coinquinat.*
 (35) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *super vos manere sine viro sive mulieri.*
 (36) Lamb. *sanandi, dabit.*
 (37) Lamb. *obduratum.*
 (38) Lamb. *add. mea.*
 (39) Bodl. *stultus.*
 (40) Carm. *intonitus.*
 (41) Lamb. *sapientia magna.* Recitat hunc locum Clemens Alex. *Στρομ.* lib. II, cap. 12, pag. 458 : Ὅ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναι φησι μετ' ἀληθ.
- (42) Bodl. *ante conspectum.*
 (43) Lamb. *add. jam.*
 (44) Lamb. *quibus operer ut vivam.* Habent quoque *ut vivam* mss. S. Germ. et Carin.
 (45) Lamb. *add. jam.*
 (46) Lamb. *inquiris.*
 (47) Lamb. *add. modo.*
 (48) Clemens Alex. l. c. : Ἀφεσις τοῦτον ἀμαρτιῶν, μετάνοιας διαφέρει· ἀμφοῦ δὲ δεῖκνυσσι τὰ ἐφ' ἡμῖν.
 (49) Bodl. *Talibus.* Huc respicit Tertull. lib. *De pudicitia* cap. 10.
 (50) Lamb. et Bodl. *facit.* Sic Fellus. At apud Clericum, ita Lamb. *qua molitur aliquid maligni.*
 (51) Lamb. et Bodl. *figmento suo.*

non proderit homini talia agentī; difficile enim vivet Deo. Et ego dixi: Domine, revixi, ubi tam diligenter audivi hæc mandata. Scio enim, si postea nihil (52) adjecero peccatis meis, salvus ero. Et dixit: Salvus eris, inquam; et omnes quicumque fecerint hæc mandata, salvi erunt.

CAPUT IV.

Et iterum dixit illi: Domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra. Dic, inquit. Et dixi: Si vir vel mulier alicujus decesserit (53), et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit; sed si per se manserit, magnum sibi conquirat (54) honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam; et vives Deo. Hæc quæ tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps, ex quo tibi traditus sum (55), et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si hæc mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui (56) mandata mea custodierint.

MANDATUM V.

De tristitia cordis, et patientia.

CAPUT I.

Φύλασσε τὴν ἀνειαν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνεπὲς, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυρῶναις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐάν γὰρ μακροθύμος ἔσῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ σκωτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιοῦμενον ὑπὸ τῆς ὀξυγολίας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξυγολίᾳ ὁ διάβολος.

Ἀμφοτέρα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταύτῃ κατοικεῖν. Ἐάν γὰρ λαβὼν ἀψίνθου μικρὸν, εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέης, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἔλαχιστου ἀψίνθου ἀπόλλυται;

Ἐάν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψίνθον, γλυκὸν εὑρίσκειται τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ· ἡ δὲ ὀξυγολία τὴν μακροθυμίαν μαιίνει.

Æquanimis (57), inquit, esto, et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus sanctus qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur (58) et epulabitur in vase in quo inhabitat (59), et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus qui in te est, angustiabitur, et quæret discedere. Suffocatur enim a spiritu (60) nequissimo, et non habet locum apparendi (61), sicut vult: tribulatur enim ab iracundia. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis eum assumat absinthii pusillum, et mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem mellis; et jam non (62) habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel (63) amarum factum est et usum perdidit. Sed si in mel non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu (64) domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas (65) dulcior melle; et utilis erit Domino qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, contribulatur animus (66), et non est utilis Deo oratio illius.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(52) Carm. *sī fecero ea, et nihil.* Mox Fellus omitt. *inquam.*

(53) Bodl. *uxor aut vir decesserit alicui.*

(54) Bodl. *acquirat.* Lamb. *facit.*

(55) Lamb. *mihī traditus es, et.*

(56) Lamb. *add. hæc.* Sic et Fellus.

(57) Lamb. *Animæquus.* Græca desumpta ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5. Ubi vero ex edit. Montfauc. occurrit * μιοῦμενον, forte leg. μειοῦμενον, vel μαινώμενον. Paulo post sane: ἡ δὲ ὀξυγολία... μαιίνει. Sic et Antiochus, qui paucis exceptis hæc eadem exhibet Homil. 110, habet μαιίνεται.

(58) Al. *lætitiā exsultabit.* Bodl. *pro dilatabitur habet spatiosa habitat.* Lamb. *spatiosè habet.*

(59) Lamb. *cum vase, cum quo habitat.* Exhibet quoque *cum vase* ms. Carm. et Antiochus mox infra.

(60) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et Felli edit.

Al. *aspectu.*

(61) Fellus *add. Domino.*

(62) Ms. Carm. *mel, et non.*

(63) Deest *mel* mss. Carm. et Lamb. Mox Fellus: *usum suum.*

(64) Lamb. *usum.*

(65) Bodl. et Lamb. *animæquitas*, ut et infra. Vict. *animæquitas dulcissima est plus quam mel.* Quæ sane lectio Græco pressius inhaeret. Hunc autem locum describit et illustrat Clemens Alex. suppresso Hermæ nomine, in *Eclog. ex script. prophet.* cap. 45, pag. 1000, ubi sic: Ἡ μακροθυμία γλυκύτερη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι· οὐχ ὅτι ἐπιμακροθυμία, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μακροθυμίας. Illuc me detexisse profiteor, præeunte Cl. Fabricia *Bibl. Gr.* vol. V, pag. 108.

(66) Lamb. *anima.*

ANTIOCHUS, homilia 110.

Quod si quis patiens fuerit, Spiritus sanctus in A eo habitat mundus, et non obscuratur ab ulio nequam spiritu; sed in lato loco habitans, lætatur cum vase in quo inhabitat, et apparet [seu ministrat] Domino in hilaritate magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus angustatur, non habens locum mundum, et querit discedere; quia non habet locum apparenti [ac serviendi] Domino, sicut vult. Deus enim in patientia habitat; in iracundi vero, diabolus. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est ac malum homini, in quo ambo habitant. Si enim assumes absinthii pusillum, et mittas in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit? Perdit enim dulcedinem, et amarum fit; et non habet gratiam apud dominum suum, quoniam amarum factum est. Vide, quod æquanimitas dulcior sit melle, et utilis Domino. at iracundia, et amara et inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, polluitur æquanimitas, et non est utilis Deo oratio illius.

Et dixi illi: Vellem (68) scire, domine, nequitiam iracundiæ, ut custodiam me ab illa. Et dixit mihi (69): Scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius æquitatis: et omnes qui ab ea recedunt, quicumque pœnitentiam egerint ex totis præcordiis suis, vivent Deo (70); sed et cum illis ero, et conservabo omnes: justificati enim sunt omnes qui pœnitentiam egerint, a sanctissimo nuntio (71).

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam C prava (72) quamque noxia est, et quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fide (74), non potest nocere (75) illis, quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum (76), et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo (77), si quod forte incidit, supervacuo; aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Hæc enim stulta sunt et supervacua, et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet (78) in amplitudine magna: hilaris, in pace gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam (79) iracundia stulta est, et levis et fatua.

Ἐὰν γὰρ τις μακροθυμὸς γένηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ καθαρὸν, μὴ ἐπισκοπούμενον ὑπὸ ἐτέρου πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐν εὐρυχώρῳ κατοικοῦν εὐφραίνεται μετὰ τοῦ σκεύους οὐ κατακεῖ, καὶ λειτουργεῖ τῷ Κυρίῳ ἐν ἠλαρότητι πολλῇ. Ἐὰν δὲ τις ὀξύχολία ἐπέλθῃ, εὐθέως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λειτουργῆσαι τῷ Κυρίῳ καθὼς βούλεται. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ· ἐν δὲ τῇ ὀξύχολίᾳ, ὁ διάβολος. Ἀμφοτέρωθεν οὖν τὰ πνεύματα ἐπιτὸ αὐτὸ κατοικοῦντα, ἀσύμφορόν ἐστι καὶ πονηρὸν τῷ ἀθρώπῳ, οὗ κατοικοῦσιν ἀμφοτέρωθεν. Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψίνθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ ἐλαχίστου ἀψίνθιου ἀπόλλυται; ἀπόλλυσι γὰρ τὴν γλυκύτητα, καὶ πικρὸν γίνεται· καὶ οὐκ ἔχει χάριν παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, ὅτι ἐπικράνθη. Βλέπεις, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυστάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχάριστος (67) τῷ Κυρίῳ· ἡ δὲ ὀξύχολία, καὶ πικρὰ καὶ ἀχρηστός ἐστιν. Ἐὰν οὖν μὴ ἡ ὀξύχολία καὶ ἡ μακροθυμία, μαιίνεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἐστὶν εὐχρηστος τῷ Θεῷ ἡ ἐντευξίς αὐτῆς.

(73) Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξύχολίας, πῶς πονηρὰ ἐστὶν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστὶν· ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς ἀψύχους. Ὅταν γὰρ ᾄθῃ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εὐσταθεύοντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἀνθρώπος ἐνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φιλοῦ τινός, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιούτων μικρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρὰ ἐστὶν καὶ κενά, καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἠλαρὰ, ἀγαλλιωμένη, καὶ ἀμέριμος οὕσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μὴδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντός [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Forte leg. εὐχρηστος. Sic enim auctor *Doctr. ad Antioch.* Quin et ipsemet Antiochus mox habet εὐχρηστος et ἀχρηστος.

(68) Lamb. *Volebam.*

(69) Lamb. omitt. *Et dixit mihi*, sicut et mox, *lota.*

(70) Mss. Angl. desunt, *vivent Deo.*

(71) Fellus: *omnes ex salutifero nuntio, q. p. e.*

(72) Bodl. *pessima.* Lamb. *pessima est, et quomodo.*

(73) Græca ista ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5,

pag. 253 et seq.

(74) Sic Fellus ex mss. Angl. Editi in *fide.* Vide Græca.

(75) Lamb. *facere.* Propius ad Græcum ἐνεργῆσαι. Fell. *aliquid n.*

(76) Bodl. et Lamb. *hominum.* Gr. ἀνθρώπων.

(77) Lamb. omitt. *verbo.*

(78) Vetus interpretes legit καθημένην. Forte recusus quam καθημένην, quod exhibet exemplar *Doctr. ad Antioch.*

(79) Hinc Antiochus homil. 110, ut infra.

Ἀδὴτ ὡν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἄ
 ἐχόντων ὀλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτων μὲν μω-
 ρία ἐστὶν καὶ ἑλαφρία φρενῶν. Ἐἴτα ἐκ τῆς ἀφρο-
 σύνης γίνεται πικρία, [ἐκ δὲ τῆς πικρίας (80)] θυμὸς,
 ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὄργη, ἐκ δὲ τῆς ὄργῆς μῆνις. Ἐἴτα
 ἡ μῆνις ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται
 ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνάστος. "Ὅταν γὰρ πάντα τὰ
 ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἐνὶ ἀγγελίῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγος, ἀλλ'
 ὑπερπλεονάζει τὸ τροφερὸν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνή-
 θειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος, καὶ σκληρότητος
 κατοικεῖν. Ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτου,
 καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσύχιας.
 Ἐἴτα θταν ἀποστῆ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὐ κατοικεῖ,
 γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύμα-
 τος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευ-
 μάτων τῶν πονηρῶν... καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ
 τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι
 τοῖς ὀξυχόλοις. Ἄπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας τοῦ
 πονηροῦ δαίμονος. Ἐνδύσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν,
 καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξυχολίᾳ, καὶ ἔση ἐπαινούμενος
 βλέπε οὖν μὴ παραλογίσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ
 ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρή-
 σαι. Ἰσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ, καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

ANTIOCHUS, homilia 110.

Ἡ γὰρ ὀξυχολία, πονηρὰ οὖσα, κατατρέφει τοὺς
 δούλους τοῦ Θεοῦ τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Ὅταν γὰρ ἴδῃ
 τοὺς ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας (86), παραβάλλει ἑαυ-
 τῆς εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τοῦ μηδε-
 νὸς πικραίνεται, ἔνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων ἢ πε-
 ρὶ ἰδεσμάτων, ἢ ὅτι μικρολογία τις ἐνέπεσεν μάταια,
 ἢ περὶ δόσεως. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρὰ ἐστὶ, καὶ
 κενὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγά-
 λη ἐστὶν καὶ ἰσχυρὰ, ἔχουσα δύναμιν στιβαράν, καὶ
 εὐθύνη, καὶ ἀγαλλωμένη ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν
 Κύριον, μὴδὲν ἐν αὐτῇ ἔχουσα πικρὸν, διότι πραῖς
 ἐστὶ καὶ ἡσύχτος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ
 μετὰ τῶν τὴν πίστιν ἐχόντων ὀλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξυ-
 χολία ἄφρων ἐστίν· εἴτα, ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται
 πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμὸς, ἐκ δὲ τῆς ὄργῆς
 μῆνις. Τὸ οὖν ἅγιον Πνεῦμα, ὡς τροφερὸν ὄν, καὶ μὴ
 ἔχον συνήθειαν μετὰ τοῦ σκληροῦ καὶ πονηροῦ πνεύ-
 ματος, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου, καὶ
 ζητεῖ τοῦ κατοικῆσαι μετὰ τοῦ μακροθύμου, καὶ γί-
 νεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς τοῦ πνεύματος τοῦ
 ἀγαθοῦ.

De stultitia vero nascitur amaritudo, et ex ama-
 ritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex
 tot malis creatus furor (81), operatur peccatum
 magnum et insanabile. Cum enim hæc omnia in
 uno vase sunt, ubi et Spiritus sanctus moratur,
 non capit hæc (82) vas, sed supereffluit; quoniam
 tener Spiritus non potest cum malo spiritu immo-
 rari, recedit et habitat cum mansueto. Deinde
 eum recesserit ab homine in quo habitabat, fit
 homo vacuus a Spiritu sancto; et postea repletur
 spiritibus malignis, et obcæcatur a cogitatione
 mala (83). Sic omnibus iracundia contingit. Recede
 ergo tu ab iracundia, et indue animæquitatem (84),
 et resiste iracundiæ: et invenieris cum pudicitia
 et castitate a Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc
 mandatum: si enim huic mandato obedientiam
 præstiteris (85), cætera mandata mea quæ tibi
 mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo
 nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo: et qui-
 cunque servaverint hæc mandata, vivent Deo.

μετὰ σεμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου.
 μετὰ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρή-
 σαι.

*Nam iracundia, cum prava sit, vi sua evertit ser-
 vos Dei. Quoties enim viderit dubios homines, injicit
 se in cor hominis; et de nihilo homo amaritudinem
 percipit, propter res quæ sunt in vitæ usu, aut pro
 convictu; aut pro aliquo verbo, si quod incidit, su-
 pervacuo; aut pro dato et debito. Hæc enim omnia
 stulta sunt, et supervacua et vana servis Dei. Æqua-
 nimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem
 magnam, et amplissimis rebus fruitur, et hilaris in
 pace gaudens honorificat Dominum; nihil in se ha-
 bens amari, quia mansueta est et quieta. Hæc ergo
 æquanimitas habitat cum iis, qui fidem integram
 possident. At iracundia stulta est; deinde de stultitia
 nascitur amaritudo, et ex amaritudine iracundia, ex
 iracundia vero furor. Sanctus ergo Spiritus, ut tener,
 nec morari solitus cum duro ac malo spiritu, recedit
 ab ejusmodi homine, et quærit habitare cum man-
 sueto; et fit homo ille vacuus a Spiritu justo, et om-
 nino obcæcatur a cogitatione bona.*

δικαίου, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniuscujusque hominis duobus geniis, et utriusque inspirationibus.

CAPUT I.

(87) Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα Præceperam, inquit, tibi in primo Mandato, ut

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Cl. Montfauconus hæc, ἐκ δὲ τῆς πικρίας, quæ deerant in suo codice, supplevit ex Antiochi bomil. 110.

(81) Bodl. *creatus, facit peccatum.*

(82) Sic Fellus. Al. *hos*, ms. Carm. *hoc*. Ita et Lamb. ab alia inanum.

(83) Ita Fellus ex mss. Angl. Ita et Carm. At Vict. *bona. Sic*, etc. Editi, *mala. Recede*, omissis vocibus intermediis. Vigesis Græca, quibus confir-

matur lectio ms. Vict. Sic legit et Antiochus.

(84) Fellus, *æquanimitem.*

(85) Bodl. et Lamb. *dominationem egeris.*

(86) *Εὐσταθοῦντας. Tranquillo statu uientes. Co-* telerius mavult *δυστατοῦντας* vel *ἐνστατοῦντας*. Ad- dit tamen in nota aliam ms. Reg. lectionem, *εὐ-* σταθοῦντας.

(87) Ex *Doctr. ad Antioch.*, num. 6, pag. 254.

custodires fidem, et timorem, et poenitentiam (88). **A** φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατείῃ. Etiam, inquam, domine. Et dixit: Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo (89) ipsa posita sunt ad justum pariter et injustum. Tu itaque crede justo; injusto autem nihil crede. Justitia enim rectam viam habet; at injustitia pravam. Sed tu rectam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa; aspera est, et spinosa, et ducit ad interitum, et noxia est hominibus ambulanti in illa. Qui autem viam rectam petunt, æqualiter ambulant sine offensione; quia non est aspera, neque spinosa. Vides igitur, quod melius est per hanc viam incedere. Ipsi enim, inquit; et quicumque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, primum de fide. Duo sunt genii (91) cum homine; unus æquitatis, et unus iniquitatis. Et ego dixi illi: Quo modo, domine, scire poterō, quod duo sunt genii cum homine? Audi, inquit, et intellige. Æquitatis genius lenis (93) est et verecundus, mansuetus et quietus (94). Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia (95), de charitate et de pietate. Hæc omnia cum ascenderit in cor tuum, scito quod genius æquitatis tecum est: huic ergo genio crede et operibus ejus. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius perniciosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderit hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc esse genium iniquitatis (96). Et dixi ei: Quo modo, domine, intelligam? Audi, inquit, et intellige. Cum iracundia tibi accesserit aut amaritudo, intellige eum in te esse (97): deinde cupiditas multorum operum (98) et optimorum ciborum et ebrietatum (99), et appetentia (100) multarum rerum alienarum, et superbia, et multiloquia, et ambitio (1), et quæcunque iis similia sunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderit, intellige genium iniquitatis tecum esse. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, et nihil illi crede; quia mala sunt opera illius, et non conveniunt servo Dei. Habes ergo utrorumque geniorum opera (2). Intellige nunc, et crede genio æquitatis,

B (90) Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, τρυφερός ἐστι καὶ ἀσχηνηρὸς καὶ πρῶτος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως (93) ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, καὶ περὶ αὐταρχείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστίν· τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατῆς αὐτοῦ γένοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων δέσυχολός ἐστι καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ..... Πῶς Κύριε νόησεν αὐτόν; Λέγει· ἀκούε λεπτομερῶς καὶ [προσεχῆς] γίνου· Ὅταν δέσυχολία σοὶ τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί· εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν, καὶ ποικίλων τροφῶν, καὶ οὐ δέοντων, καὶ ἐπιθυμίαι γυναικῶν, καὶ πλεονεξία, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παρατέλῃσιν. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοῦς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἐχῆς οὖν ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας (3).

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Leg. potius continentiam vel abstinentiam ex mand. 1, et ex Græcis pseudo-Athanasii. Sic visum Fabricio: sic et Wakio apud Russelium.

(89) Lamb. quoniam.

(90) Ista pseudo-Athanasius continuo subdit iis quæ modo ex ipso retulimus, a reliquis Pastoris editoribus ommissa. Hæc item recitat Antiochus homil. 61. Laudant autem hunc Hermæ locum Origenes homil. 35, in Lucam, et De principiis, lib. III, cap. 2. Cassianus Collat. VIII, cap. 17, et Collat. XIII, cap. 12. Prosper contr. Collat., cap. 30. Beda ad Act. XII, 15, et Walafridus Strabo, v. 675. Vide Veterum testim.

(91) Mss. Carm., Vict., Lamb. et Fellus, nuntii, et sic deinceps.

(92) Leg. οὔτος, ut habet Antiochus.

(93) Bodl. et Lamb. tener pro lenis. Editi tener est et lenis. Alterutrum redundat. Neque aliter Græca. Sic et Fellus.

(94) Græca ἰσχυρός. Antiochus tamen ἡσύχτος, ut

D vetus interpretes.

(95) Lamb. et Bodl. indulgentia.

(96) Lamb. intelliges eum ab operibus ejus, quia hic est nuntius iniquitatis. Sic et Felli editio. Vides in Græca.

(97) Lamb. quia ipse in te est. Ita et editio Origenis.

(98) Ms. Carm. multarum opum.

(99) Bodl. et Lamb. ebrietates.

(100) Lamb. desiderium. Sic etiam Fellus in sua edit. Quod autem sequitur, multarum rerum, Græca tum hic, tum mox apud Antiochum, legendum suadet, monente Cl. Cotelerio, multarum et rerum.

(1) Lamb. ambitiositas.

(2) Lamb. utrorumque nuntium operum.

(3) Reliqua Græca quæ his subdit Fabricius, et eoque Clericus et Russelius, non sunt ex Doctrina ad Antiochum verbotenus descripta, sed ex vet. interp. ab ipso Fabricio efformata. Quæ propterea rejecimus, Cl. Montfauconii sententiam secuti.

quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius; oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus vir fuerit aut mulier, et ascenderit in cor illius opera genii æquitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod bonum est, genium æquitatis sequi. Si ergo illum secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo: et qui crediderint operibus illius, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 61.

Δύο γάρ εἰσιν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· εἷς τῆς ἀδικαιοσύνης, εἷς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, αἰσχυνηρὸς, καὶ πραῦς, καὶ ἡσύχιος ἐστίν. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, περὶ αὐταρκειας, περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ὅταν οὖν ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, ἀρίδην ἐστίν, ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετ' αὐτοῦ ἐστίν. Τοῦ δὲ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· Πρῶτον πάντων ὀξύχολος ἐστίν, καὶ πικρὸς, καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῆ, δεῖ γινῶναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ὀξύχολία τίς τινη προσέλθῃ, ἢ πικρία, φανερώς ὁ τοιοῦτος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστίν· εἴτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἰδεσμάτων πολλῶν, καὶ ποικίλων τρυφῶν, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν καὶ πλεονεξιῶν, καὶ ὑπερηφάνεια, καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια καὶ ὅμοια. Ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ εἰσι πάσαι. Προσχωμὲν οὖν ἀκριβῶς ἑαυτοῖς, καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ πονηρῷ ἀποταξόμεθα, τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθήσωμεν.

Duo enim sunt angeli cum homine: unus æquitatis; unus iniquitatis. Et æquitatis quidem angelus, verecundus est, mansuetus et quietus. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, continuo loquitur cum eo de justitia, de pudicitia, de castitate, de frugalitate, de omni opere justo, de omni virtute honorifica. Hæc ergo omnia cum ascenderit in cor hominis, manifestum est, quod angelus æquitatis cum eo est. Angeli autem iniquitatis opera sunt: primo omnium, iracundus est, et amarus, et stolidus; et opera illius perniciosa sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, oportet intelligere eum ab operibus eius. Cum enim quædam iracundia cuidam accesserit, aut amaritudo; intellige, eum in homine esse: deinde cupiditas multorum operum, et profusio multorum et optimorum ciborum ac variarum deliciarum, et appetentia mulierum ac rerum alienarum, et superbia, et ambitio, et quæcumque iis paria sunt ac similia. Sed et malæ cogitationes ipsius sunt omnes. Nobis ergo diligenter attendamus, et angelo iniquo renuntiemus; angelum vero justitiæ sequamur.

MANDATUM VII.

De timendo Deo, et dæmone non metuendo.

CAPUT UNICUM.

(4) Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· καὶ ἔση δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγχετος ἔσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάση. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. ὁ δούλος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρὸς ἐστὶ καὶ [ἔνδοξος]. Φοβήθητε οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήση αὐτῷ, φυλάσσω τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας.

Time, inquit, Dominum, et mandata ejus custodi. Servans enim præcepta Dei, eris potens in omni actu, et omne negotium (5) erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona operaberis (6). Hic est timor quo timere oportet (7), ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas; timens enim Dominum, dominaberis illius (8); quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est. In quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est (9); nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt: metuens enim Dominum, timebis, et opera diaboli non facies, sed (10) abstinebis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari volueris (11), timens Dominum, ne id quidem facies (12). Si autem bonum operari volueris, timor utique (13) Domini validus, et iugens, et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et

⁹⁹ Eccle. xii, 13.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(4) *Ex Doctr. ad Antioch.* num. 7, pag. 255. Ista etiam Græca desunt in editis *Pastoris*. Exhibet et Antiochus homil. 127. Huc autem respexit Clemens *Alex.* *Strom.*, lib. ii, cap. 12, pag. 458.

(5) Sic Bodl. At Felli edit. Oxon. *consilium*.

(6) Lamb. *operabitur*.

(7) Bodl. et Lamb. *quem*. Sic Fellus. Hic mendum apud Fabricium et Clericum.

(8) *Ibid. itli.* Fellum consule.

(9) Lamb. *est, nec timor in ipso*.

(10) Lamb. *timebis et opera diaboli. Nec facies ea, sed*.

(11) Fellus *mallet, nolueris*. Sic et Antiochus. At Cotelerius censet corrigenda potius Græca quam Latina, scribendo: *Ei οὖν θέλης τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι. Veteres libri: Ἐὰν θέλης τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι.*

(12) Bodl. et Lamb. *non id facies*.

(13) Mss. Lamb. et Vict. *itaque*. Videsis Antiochi Græca.

quicumque eum metuerint, custodientes mandata ejus, eorum vita est apud Dominum : non custodientium autem, nec vita in illis est.

ANTIOCHUS, homilia 127.

Time enim, inquit, Dominum, et mandata ejus custodi. Servans autem præcepta Dei, eris potens in omni actu, et negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bene operaberis. Hic est timor, quo oportet ut timeas et salvus eris. Diabolum autem ne timeas. Timens enim Dominum dominaberis diaboli; quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est: in quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt. Metuens autem Dominum, non timebis opera diaboli, et non facies ea; sed abstinere te ab eis. Duplex ergo timor est. Si malum operari nolueris, time Dominum, et id non facies. Si autem adhuc bonum operari volueris, time Dominum et facies illud. Timor itaque Domini validus et gloriosus est. Et quicumque eum metuerint, et custodierint mandata ejus, vivent Deo.

Φοβήθητι γὰρ, φησί, τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Φυλάσσων δὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἔση δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει· καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γὰρ τὸν Κύριον, πάντα καλῶς ἐργάσῃ. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι, καὶ σωθῆσαι. Τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῆς. Φοβούμενος γὰρ τὸν Κύριον, κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ἐν ᾧ δὲ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ ὁ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρὰ εἰσι. Φοβούμενος δὲ τὸν Κύριον, οὐ φοβηθήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἐργάσῃ αὐτά· ἀλλὰ φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν. Δισσοὶ οὖν εἰσιν αἱ φόβοι. Εἰ οὐ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἐργάζῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ ἐργάζῃ αὐτό. Ὅστε ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ἰσχυρότερός ἐστι, καὶ ἔνδοξος. Καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν, καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ Θεῷ.

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

Dixi tibi, inquit, quod creaturæ (14) Domini duplices sunt, et abstinentia duplex est. A quibusdam ergo abstinere oportet, a quibusdam vero non. Manifesta, inquam, mihi, domine, a quibus abstinere oportet, et a quibus non. Audi, inquit: A malo abstinere, et noli illud facere. A bono autem abstinere noli, sed fac illud. Si enim abstinueris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine igitur ab omni malo, et scies (16) omnem justitiam. Quales, inquam, malignitates sunt hæ, a quibus abstinere oportet? Audi (17), inquit: Ab adulteriis (18), ebrietatibus et comessionibus (19) malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, ab abnegatione (20), a mendacio, a detractatione (21), a nequitia ficta, a recordatione injuriæ (22) et a fama pessima (23). Hæc enim sunt opera iniquitatum, a quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum (24). Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere debet servus Dei. A furto, ab abnegatione (25), a falso

(15) Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπὶ τινῶν γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινῶν δὲ οὐ δεῖ.

Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν αὐτό.

Ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλοῦτου, καυχῆσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας.

Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρὰ ἐστὶ τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων· Καὶ πολλὰ εἰσιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεῦσθαι, κλοπῇ, ψεύδος, ἀποστέρησις.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ

- (14) Bold. creationes. Lamb. orationes.
 (15) Ex Doctr. ad Antioch. num. 8. Eudem habet Antiochus homil. 79.
 (16) Forte facies. Antiochus, ἐργαζόμενος.
 (17) Sic Bodl., Lamb. et Cotel. Al. addunt: Respondit mihi.
 (18) Aut legebat ἀπὸ μοιχείας, πονηρίας, μεθύσματος, aut μεθύσματος jungebat cum voce quæ sequitur ἀνομίας, sicut exhibent duo codices Regis. Cot.

- (19) Bodl. et Lamb. conviviis.
 (20) Lamb. abnegantia.
 (21) Lamb. omitit detractatione.
 (22) Lamb. memoria malignitatis.
 (23) Græca pseudo-Athanasii et Antioch., etc. πάσης βλασφημίας.
 (24) Mss. Carmi. et Vict. horum. Adhuc ergo sunt sequentia horum, a quibus, etc.
 (25) Lamb. apud Clericum, negatione. Fellus tamen in sua edit. Oxon. a defraudatione, a falso

ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεῖα καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία. Εἰ οὐδὲν σοὶ πονηρὰ εἶναι ταῦτα (26); Καὶ ἴαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσης τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἄ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἄ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε· πάντων πρῶτον πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα ἂν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεῦται ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Ἔϊτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουε· χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὀρφανούς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὐρίσχεται ἀγαθοποιήσις· ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα ἀνθρώπων πρεσβύτην σέβασθαι, ἀσχεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακροθύμον εἶναι, ἀμνησίκακον, χάριν ἀποφύγειν, παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νοθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἐστὶν. Δοκεῖ σοὶ ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι; Τί γὰρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι; Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσαι πάντων, καὶ ζήση τῷ Θεῷ.

in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo; et omnes qui custodierint hæc mandata, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 79.

Ἡ οὖν ἐγκράτεια διπλῆ ἐστὶν· ἐπὶ τιῶν γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τιῶν δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονηρὸν γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν· ἐγκράτευσαι ἀπὸ μοιχείας, πορνείας, μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ πονηρίας, ἀπὸ τε ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελείας, πλοῦτου, καὶ καυχῆσεως, ὑψηλοφροσύνης, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψεύσματος, καὶ καταλαϊδῆς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας, κλέμματος, ἀποστερήσεως, ψευδομαρτυρίας, πλεονεξίας, ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀπάτης, κενοδοξίας, ἀλαζονείας, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἐστὶ. Τούτων δὲ τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν ἀγωνιστὴν καὶ δούλον τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ καὶ ἔργα ἀγαθὰ, &

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

testimonio, a cupiditate, a jactantia, et quæcunque, etc. Sic autem ille, licet agnoscat edidit. et mss. exhibere *abnegatione*, et statim *superbia*: « Sed, inquit, voces istæ paulo superius habentur, nec ab auctore repetitæ per ταυτολογίαν credi debent. Voces ergo alias ex Græco Antiochi repetendas duxi. »

(26) In editis Græca sic: εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθη· Καὶ ἴαν, x. τ. λ. Ubi vult Clericus leg. ἀπεκρίθην. At pseudo-Athanasius unde ista desumpta, habet ἀπεκρίθη; et quidem recte; ejus enim oratio ita postulat, Hermæ non item. Ex eo igitur illa tantum petenda quæ ex Herma descripsit: cætera omitienda, ut sæpe alias. Neque enim conformanda videntur pseudo-Athanasiana, ut veteri interpreti respondeant: quod tamen passim a Fabricio factum video, atque a Clerico et Russelio Fabricium secutus.

(27) Conjicit Cotelerius hic addendum *operibus*,

A testimonio, a cupiditate, a superbia, et quæcunque iis similia sunt. Videntur ergo tibi hæc mala esse, an non? Equidem valde mala sunt servis Dei. Ab his ergo omnibus (27) debet abstinere servus Dei. Abstine ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et (28) scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem non debeas abstinere, audi. Ab omnibus bonis operibus noli abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum quæ debeas operari, ut salvus esse possis. Primum omnium est fides, timor Domini, charitas, concordia, æquitas (29), veritas, patientia, castitas. Iis nihil est melius in vita hominum, qui hæc custodierint et fecerint in vita sua (30). Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despiciere, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse; hospitalitate (31) enim invenitur aliquando fructus bonus: non contradicere, quietum esse, humillimum (32) fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, contumelias sufferre, æquanimem esse; lapsos a fide non projicere, sed æquanimem facere; peccantes admonere, debitores non premere; et si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona, an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis (33)? Vive ergo, inquit,

B
C
Igitur abstinencia duplex est: a quibusdam enim abstinere oportet; a quibusdam vero non oportet. A malo enim abstinere oportet, et id non facere: a bono autem non abstinere, sed facere. Abstine igitur ab omni malo, faciens quod bonum est: abstine ab adulterio, fornicatione, ebrietate, malitia seu inhonestate, a deliciis, ab esca nimia et lautitia, divitiis et gloriatione, et elatione animi et superbia, et a mendacio ac detractatione, et nequitiâ ficta, et recordatione injuriæ, et omni blasphemia [seu fama pessima,] furto, fraude seu abnegatione, falso testimonio, avaritia, cupiditate mala, dolo, inani gloria, superbia, et quæcunque iis similia sunt. Ab his ergo operibus oportet abstinere pugilem ac servum Dei. Sunt autem et opera bona, quæ oportet facere, et a quibus non

quod in Græco legatur ἔργων. Neque fallitur vir Cl. contra ac scribit Clericus, qui putavit ipsum locutum de his Græcis pseudo-Athanasii, ubi sane deest ἔργων. Verum Cotelerius Antiochi Græca respexit, et hic quidem homil. 79, ut mox infra. Neque enim in ista pseudo-Athanasii Græca digitum intendere poterat, quæ nondum edita fuerant, cum ille suam *Patrum apostolicorum* editionem in vulgus emisit.

(28) Lamb. desunt, *vivas Deo et.*

(29) Lamb. *pietas, æquitas.*

(30) Lamb. et Carm. *in vita hominum. Qui hæc custodierit et fecerit in vita sua, vivet Deo.*

(31) Lamb. *In hospitio.*

(32) Bodl. et Lamb. *humiliorem.* Vetus interpretis forte leg. ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων. Sic et Antiochus. Aliter pseudo-Athanasius.

(33) Bodl. et Lamb. *horum verborum.*

debes abstinere. Primum vero omnium est fides, timor Domini, charitas, concordia, verba æquitatis, veritas, patientia, viduis administrare, orphanos pauperes et solatio destitutos visitare, servos Dei in necessitate redimere, hospitalem esse, quietum, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, æquanimitatem esse, contumelias sufferre [seu non habere memoriam injuriarum], animo laborantes consolari; lapsos a fide non projicere, sed convertere ac æquanimes facere; peccantes admonere, debitores inopes non premere; et si qua iis similia. Si enim quis custodierit hæc, et non ab eis recesserit ac abstinuerit, vivet Deo.

Α δὲ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι. Πρὸ δὲ πάντων, πίστις, φόβος Κυρίου, ἀγάπη, ὁμόνοια, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, προμονή, χήραις ὑπηρετεῖν, ὄρφανούς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἡσυχον, ἐνδεέστερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, μακροθυμον εἶναι, μνησικακίαν μὴ ἔχειν, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρωστας μὴ θλίβειν ἐνδεεῖς, καὶ εἰ τινα τούτοις ἁμαρτία ἴσται. Ταῦτα γὰρ ἔάν τις φυλάξῃ, καὶ μὴ ἐγκρατεύσῃται ἀπ' αὐτῶν, ζήσεται τῷ Θεῷ.

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue, et sine hæsitatione.

CAPUT UNICUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te dubitationem, et nihil omnino dubites. Petens aliquid a Domino, ne dicas intra te: Quomodo (36) vero possum aliquid petere a Domino, et obtinere (38), cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc cogitare; sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam Domini; quod non te derelinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit (41). Non est enim Deus sicut homines, memores (42) injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui (44). Ergo purifica cor tuum ab omnibus vitiis hujus sæculi (45), et observa prædicta verba tibi a Deo data (46); et accipies omnia bona quæ petis: et ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino. Qui ergo tales non sunt (47), omnino nihil impetrant eorum quæ petunt (48). Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes, et accipiunt a Domino, quia sine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, si non pœnitentiam egerit, difficile Deo vivet. Purifica ergo cor tuum a dubitatione, et indue fidem, et crede Deo; et omnia quæ petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, et non accipias (49), noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Forsitan enim propter tentationem, aut pro peccato tuo, quod tu

B (34) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενός (35) ὄλως διψυχῆσης, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ· Ὅπως δυνήσομαι αἰτήσασθαι (37) παρὰ τοῦ Κυρίου (καὶ) λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπιστρέψον πρὸς Κύριον (39), καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγγίαν (40) αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς (43) ἀμνησικακός ἔστι, καὶ σπλαγγνίζεται ἐπὶ τὴνποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι βημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἔάν ἀδιστάκτως αἰτήσεις. Ἐάν δὲ διστάσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν ὡς διψυχοί, καὶ οὐδὲν ὄλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχούντες. Πᾶς γὰρ διψυχὸς ἀνήρ, ἔάν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδύσαι δὲ τῇ πίστει, ὅτι ἰσχυρά ἔστι, καὶ πιστεψε τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἀ αἰτῆ, λήψῃ. Καὶ ἔάν αἰτησάμε-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(34) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 9, pag. 256. Eadem exscripsit Antiochus homil. 85. Hujus mandati fragmentum edidit Grabius in *Spicileg. Patrum* tom. I, pag. 303, ex ms. Catena Græcorum Patrum in Acta apostolorum et Epistolas catholicas, ubi ad explicationem verborum S. Jacobi II, 6, ista Hermæ adducuntur. Latuit sane Grabium hoc pseudo-Athanasii opus, licet tunc jam editum, ex quo alia pleraque hausisset. Nos fragmenti Grabiani variantes lectiones adnotabimus. Sic autem incipit: Ἄρον σεαυτοῦ, absque ἀπό. Al. ἀπὸ σεαυτοῦ.

(35) Grab. cum al. καὶ μηδέν.

(36) Lamb. *Quoniam quo modo.*

(37) Grab. αἰτιεῖ δύνανται αἰτήσασθαι τι.

(38) Lamb. *accipere, ut habent Græca.*

(39) Grab. πρὸς τὸν Κύριον.

(40) Grab. cum al. πολυευσπλαγγίαν.

(41) Bodl. et Lamb. *replebit.*

D (42) Lamb. *homo memor. Bodl. malorum pro injuriarum.*

(43) Grab. οἱ μνησικακοῦντες ἀλλήλους. In exemplari pseudo-Athanasii excidit forte ἀλλήλους ob ἀλλ' continuo sequens. Hic autem mendosa et huius editio Clerici, ubi sic: οἱ μνησικακοὶ εἰσι, καὶ σπλαγγνίζεται. Idem mendum apud Russellium. Utraque item editio infida est supra Mand. v, cap. 2, ubi pro συνισταμένη γίνεται, legitur συνίσταται.

(44) Lamb. *figmento suo.* Hucusque fragmentum Grabianum.

(45) Bodl. *a malis cogitationibus, et ab omnibus hujus sæculi negotiis.*

(46) Lamb. *deest, data.*

(47) Ms. Vict. *desunt, non sunt.*

(48) Lamb. *ex petitionibus suis.*

(49) Lamb. *et tardius accipias petitionem tuam.*

ως ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτημά τι, καὶ [μὴ ἀπολήψῃ,] μὴ διψυχῆσεις, ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμὸν τινα, ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου, χήσης αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι.

Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν· πονηρὰ γάρ ἐστι καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκρίζει ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γελίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυροὺς.

Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατὴν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειῶ· ἢ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτὴν, πάντων ἀποτυγχάνει ἔργων αὐτῆς, ὡν πράσσει.

Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες (55).

ANTIUCHUS, homilia 85.

Ἄρωμεν οὖν ἀπ' ἡμῶν τὴν διψυχίαν καὶ ὀλιγοψυχίαν, καὶ μὴδ' ὅπως διψυχῶμεν αἰτήσασθαι τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγοντες ἐν ἑαυτοῖς· Ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ Κυρίου, καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπιστρέψον ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσεις τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφόρησι. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεός, ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνησικακούντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποιήσιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τοῦ διστάζειν, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ, καὶ λήψῃ τὸ αἰτημά σου. Ἐπὶ δὲ διστάζεις, οὐ λήψῃ. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοι εἰσιν οἱ διψυχοί, καὶ οὐδὲν ὅπως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλιτοελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται, πεπορθότες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ λαμβάνουσι, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται. Ἐάν δὲ καὶ βραδύτερον λαμβάνεις, μὴ διψυχῆσης, ὅτι οὐκ ἔλαβες ταχὺ τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμὸν τινα, ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς αἰτούμενος τὸ αἰτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐάν δὲ ἐκκαθήσεις αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι. Ἡ γὰρ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν πονηρεῖται εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Σὺ οὖν ἐνδύσαι τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(50) Lamb. *deserere*.

(51) Laudat hunc locum Athanasius lib. *De decretis Nic. syn.* num. 4, tom. 1, pag. 211, edit. BB.

(52) Lamb. *ad servos*.

(53) Lamb. *sibi omnium impetrare operum suorum quæ agit*.

(54) Ms. Vict. *servi virtutem habenti fidei*. Sed ms. Carin. *servu fidem habentem virtutem*. Lamb.

PATROL. GR. II.

A *ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli desinere (50) petendo petitionem animæ tuæ; et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi.*

Ἔως οὐ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐάν δὲ ἐκκαθήσης καὶ διψυ-

Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosasit et sæva, et multos radicitus evellat a fide, etiam valde fideles et firmos. Etenim (51) hæc dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis (52) Dei. Contemne ergo dubitationem: et dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem et potentem. Fides enim omnia répromittit, et omnia consummat; dubitatio autem non credit se aliquid impetraturam omnibus operibus suis quæ agit (53).

B Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo, et habet virtutem magnam; dubitatio autem terrenus spiritus est, et a diabolo, virtutem non habens. Tu igitur serva virtutem fidei (54): a dubitatione autem recede, quæ non habet virtutem; et vives Deo. Et omnes vivent Deo, quicumque hæc egerint.

Tollamus ergo a nobis dubitationem et pusillanimitatem, et nihil omnino dubitemus petere aliquid a Deo, dicentes intra nos: Quomodo possum aliquid petere a Domino et obtinere, cum sim peccatorum malorum in eum? Sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum, et pete ab eo sine dubitatione; et scies magnam ejus misericordiam, quod non te teresinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit. Nor est enim Deus, sicut homines, memores injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur sipienti sui. Ergo purifica cor tuum a dubitatione, et pete ab eo, et accipies petitionem tuam. Cum autem dubitaveris, non accipies. Qui enim dubitant de Deo, hi sunt dubii, et omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes Domino, et accipiunt, quia sine dubitatione petunt. Sed si tardius accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Omnino enim propter tentationem, aut pro peccato, quod tu ignoras, tardius accipis. Sed tu noli desinere petendo petitionem animæ tuæ, et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de eo qui non dederit tibi. Etenim dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis Dei. Tu ergo indue firmam fidem et potentem.

autem, serva virtutem habitæ fidei.

(55) Vetus interpres videtur legisse οὐ ταῦτα φρονήσαντες. Si vera est lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας, de qua paulo ante: Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς [τῆς διψυχίας]. Ita Fabricius *Bibl. Gr.* vol. V, pag. 48. Quam in sententiam præverat Cl. Montfauconus: sic enim vertit: *Et Deo viveat, atque omnes qui [dubitationem] contempserint.*

30

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.

CAPUT PRIMUM.

Longe fac a te omnem tristitiam: etenim hæc A (56) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὐτὴ soror est dubitationis, et iracundiæ. Quomodo, ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυκολίας. Πῶς, inquam, domine, soror est harum? Aliud mihi videtur tristitia, aliud dubitatio. Et ait: Sine sensu κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶν αὐτῆς; Ἄλλο γὰρ μοι δοκεῖ ὀξυκολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει... non intelligis. Tristitia enim omnium spirituum διὰ τί οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενα σοι; . . . οὐ νοεῖς ὅτι ἡ nequissimus est, et pessimus (57) servus Dei; et λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστίν, καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθίρει τὸν ἄνθρωπον; omnium spiritus exterminat, et cruciat (58) Spiritum sanctum; et iterum salvum facit. Ego, inquam, domine, insipiens sum, et non intelligo quæstiones istas: quo modo possit cruciari, et iterum salvum facere, non intelligo. Audi, inquit, et intellige. Hi qui (59) nunquam exquisierunt veritatem, neque inquisierunt de majestate, sed tantum crediderunt, sunt (60) involuti in negotiis (61) hominum ethnicorum. Et alius mendax propheta est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum veniunt, et interrogant illam, quid illis futurum sit. Et ille mendax propheta, nullam habens in se virtutem Spiritus divini (62) loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem propheta inanis est, et inania respondet inanibus. Quidquid enim interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quædam autem verba vera loquitur. Diabolus enim implet (63) eum spiritu suo, ut dejiciat aliquem ex justis (64).

CAPUT II.

Quicumque ergo fortes sunt in fide Domini, et induti sunt veritatem, talibus spiritibus non junguntur, sed discedunt ab illis. Quotquot autem dubii sunt, et subinde pœnitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt (65), idolis servientes. Quicumque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacra colunt, et stulti sunt, et inanes a veritate. Omnis enim spiritus a Deo datus non interrogatur; sed habens virtutem (66) divinitatis, a se omnia loquitur; quia desursus est a virtute divini Spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium, et aliis (67) multis rebus hujus sæculi. Hujusmodi (68) non intelligunt quæstiones divinitatis; obscurantur enim (69) iis negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonæ quæ negliguntur, ab herbis et spinis premmuntur et necantur (70): sic et homines qui talibus crediderunt, ii negotiis et actionibus multis inciderunt, et evacuantur (71) a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes (72). Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum est.

Qui autem timorem Domini habent, et scrutantur B (73) Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνοῦντες de Deo veritatem, cogitationem omnem habent περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ad Dominum. Omnia quæ dicuntur eis, percipiunt, ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς; τάχιον νοοῦσι καὶ συνιοῦσιν, ὅτι... τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ et statim intelligunt (74), quia habent timorem Domini in se. Ubi enim Spiritus Domini (75) inhabi- ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(56) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 11, pag. 257. Hic ordinem inverlit pseudo-Athanasius. Ipsi enim est mandatum undecimum, quod in veteri Hermæ versione est decimum. Id non advertit cl. Montfauconus.

(57) Lamb. *nequior et pessima*. Græca sic: *Annon intelligis omnium affectuum pessimum esse tristitiam, Deique servis durissimam; quæ plus quam alii omnes [nequitia] spiritus hominem corrumpit?* Hic bene multa omisit pseudo-Athanasius nam post ἄνθρωπον, ea statim sequuntur, ut mox infra: *Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες, κ. τ. λ.*

(58) Lamb. *contribulat*, et mox *contribulare*.

(59) Lamb. *deest qui*.

(60) Vict. Carm. et Lamb. *et sunt*.

(61) Vict. Carm. et Lamb. *negotiis et divitiis*.

(62) Lamb. *veritatem in se spiritu divino*. Laudatur hic locus a Clem. Alex. *Στρωμ.* lib. 1, cap. 17, pag. 369. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata.

(63) Lamb. *autem adimplet*.

(64) Bodl. et Lamb. *illis*.

(65) Lamb. *conferunt*.

(66) Lamb. *veritatem*.

(67) Fortasse *de aliis*. Fellus: *et de aliis...; hujusmodi*.

(68) Lamb. et Bodl. *deest hujusmodi*. Pseudo-Athanasius verbis modo recitatis, post λεγόμενα σοι, hæc addit: *Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν, οἱ βάλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικά καὶ κοσμικά πράγματα*

(69) Lamb. *ex pro enim*.

(70) Carm. et Vict. *nocentur*.

(71) Vict. *evocantur*.

(72) Lamb. *agentes*.

(73) Hæc habet pseudo-Athanasius post καταφθίρει τὸν ἄνθρωπον modo relata.

(74) Sic Vict. et Carm. Sic quoque Græca. Editi præter Oxon. *intelliguntur*. Pro sequente *quia*, Vict. et Lamb. *qui*.

(75) Bodl. et Vict. *Dominus*. Sic et Græca, ubi mendose in edit. Russelii, *Χριστός*.

ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ Κυρίου, A *ta*, ibi et sensus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; et omnia intelliges ac senties (76*).

CAPUT III.

Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτριβεί τὸ Πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ διψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαι τι, καὶ ἀποτύχη διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξύχολια ὅταν κολλήθῃ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανοῖ καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξύχολησαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἐπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο αὐτὴν οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφοτέραι δὲ τῶν πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον [ἢ μὲν λύπη, ὅτι] ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἢ δὲ ὀξύχολια, ὅτι ἐπραξε τὸ πονηρὸν. Ἀμφοτέρα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ Πνεύματι πῶ ἄγιῳ (78). Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θιῶδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν... Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρέψουσιν ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς μάταιας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἐντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναθῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Ὅτι ἡ λύπη ἐγχάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἐντευξίν ἀναθῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὡσπερ γὰρ ὄξος οἴνῳ μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν αὐτὴν ἐντευξίν [οὐκ ἔχει.] Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

Audi nunc, insipiens, quemadmodum tristitia cruciat Spiritum sanctum, et quo modo salvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, et non provenit (77) illi propter dubitationem, tristitia hæc intrat in hominem, et tristem facit Spiritum sanctum, et vexat eum. Deinde iterum iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur; et hæc ira intrat in præcordia irascentis, et vexatur in negotio suo quod agit, et postea pœnitet, quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum sanctum; dubitatio, et tristitia: dubitatio, quia non successit actus ejus; et tristitia, quia fecit iracundiam Spiritui (78). Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat; ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem (79), tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum; et lætaberis in ea. Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit, et contemnit injustitiam (80). Vir autem tristis male facit; quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilari (81). Et iterum male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut accedat (82) ad altare Dei. Et dixi illi: Domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat ad altare Domini? Quoniam, inquit, tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mistum eandem suavitatem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo: et omnes vivent Deo, qui projecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.

ANTIOCHUS, homilia 25.

Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ ταύτην τὴν λύπην, καὶ μὴ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ: μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐντρέψου ἐν αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης.

Aufer ergo hanc tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat, ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in hanc carnem, tristitium non sustinet, neque anxietatem. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Deum; et lætare in ea. Hilaris enim vir bene operatur, et contemnit tristitiam: vir autem tristis semper male facit. Primo quidem male

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Sic, refragante grammatica, pro τῷ Κυρίῳ, καὶ πάντα. ED. PATROL.

(76*) Lamb. scies.

(77) Lamb. evenit.

(78) Hæc item habet Antiochus homil. 25.

(79) Pseudo-Athanasius et Antiochus addunt ταύτην, in carnem hanc: quod Spiritum datum hominibus designat, ut recte interpretatur Fellus;

mox enim: Spiritum sanctum, qui datus est homini.

(80) Forte tristitiam. Ita Græca: quod sane contextus postulare videtur.

(81) Forte, hilaris.

(82) Fortasse ascendat. Sane pseudo-Athanasius et Antiochus, ἀναθῆναι. Quin et mox ipse vetus Interpres, ascendat ad altare Domini. Et iterum, ascendere ad altare Dei.

facit, quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris; et iterum male facit, quod non facit exomologesin Domino. Nam oratio tristis hominis non habet virtutem ut ascendat ad altare Dei: tristitia enim sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare. Sicut enim vinum aceto mistum eandem suavitatem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eundem orationem non habet. Bonum itaque est projicere a se tristitiam, et induere omnem hilaritatem.

μεμιγμένη μετὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καλὸν οὖν ἔστιν ἀποβάλλειν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐνδύσασθαι πᾶσαν ἰλαρότητα.

ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε πονηρεῖται. Πρῶτον μὲν πονηρεῖται, ὅτε λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἰλαρόν· δευτέρον δὲ λοιπὸν ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐξομολογούμενον (83) τῷ Κυρίῳ. Τοῦ γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ· ἐγκάθηται γὰρ ἡ λύπη εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν λύπη μετὰ τῆς ἔντευξεως, οὐκ ἀφήσιν τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Ὡσπερ γὰρ βῆξ καὶ οἶνος μεμιγμένος ἐπὶ τὸ αἶμα, τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν οὕτως καὶ ἡ λύπη

MANDATUM XI (84).

Spiritus et propheta probari ex operibus; et de duplici spiritu.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum (85) sedentem in cathedra. Et dixit mihi: Vides istos qui in scamnis sedent? Video, inquam, domine. Illi, inquit, sunt fideles: et ille qui in cathedra sedet, spiritus terrestris (86) est. Nam in ecclesiam vivorum non accedit, sed refugit; applicat (87) autem se dubiis et vacuis, et in angulis et abditis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum (88). Vacuis enim vasis quod committitur (89), non effluit; sed conveniunt alii ad alium. Cum autem venerit in turbam virorum justorum habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum sit ad Dominum (90), exinanitur homo ille; quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et obmutescit, nec quidquam potest loqui. Sicut in apotheca, si obturaveris (91) vinum vel oleum; et inter illa vasa posueris amphoram vacuum, et rursus obturamentum deponere volueris; amphoram illam quam posuisti, vacuum invenies: sic et prophetæ vacui, cum venerint (92) inter spiritus justorum, quales veniunt, tales inveniuntur. Habes utrorumque prophetarum vitam. Proba ergo de vita et operibus hominem, qui dicit se Spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti (93) a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo qui a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus (94) sum. Accipe lapidem, et mitte in cœlum: aut iterum accipe siphonem (95) aquæ, et ejacula (96) in cœlum; et vide si possis pertundere cœlum. Quo modo, inquam, domine, hæc fieri possent? Utraque enim quæ dixisti, fieri non possunt. Sicut ergo, inquit, hæc fieri non possunt, sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe nunc virtutem desursum venientem, in hac similitudine (97). Grando minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores præstat? Aut iterum, vide stillicidium quod a tegula cadit in terram, et cavat lapidem. Sic igitur minima quæ desursum cadunt super terram, magnam habent virtutem. Adjunge te ergo hæc habenti virtutem; et ab illo vacuo recede.

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolium non metuendum credentibus.

CAPUT PRIMUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te omnem cupiditatem (98) Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν,

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(83) Leg. ἐξομολογούμενος.

(84) Putat Fabricius non esse divellendum hoc mandatum a præcedente, sed cum ipso cohærerere: atque ultimum potius mandatum in duo esse dividendum. Aliter Wakius: conjicit enim in hoc mandato, post verba tales inveniuntur circa medium, ea omnia inserenda quæ exstant cap. 1 mandati sequentis, ab iis verbis: Spiritus omnium hominum, usque ad ea cap. 2: Non convenit hoc facere Dei prophetam. Idque colligit tum ex Græco pseudo-Athanasii, tum ex cod. Lamb. in quibus illa omnia omittuntur. Utriusque sane loci contextus id non postulare tantum, sed et flagitare videtur. Vide mox infra, pag. seq. not. 4.

(85) Mss. Angl. alterum.

(86) Ibid. facit spiritus terrestres.

(87) Lamb. replicat.

(88) Mss. Angl. desideria illorum.

(89) Lamb. quod compositum. Hanc lectionem se-

cutus est Fellus; qui statim pro effluit, habet frangitur.

(90) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et editio Oxon. Al. sit.

(91) Mss. Angl. stipaveris, et mox stipationem.

(92) Lamb. vacui conveniunt.

(93) Al. leg. viventi.

(94) Lamb. daturus.

(95) Lamb. fontem.

(96) Mss. Angl. siphonisa. Carm. siphonisa. Lamb. isti sonza. Ἀπὸ τοῦ σίφωνος factum est σιφωνίζειν, hoc est siphone transmittere. Quam vocem legere nescivit librarius antiquus, a quo codicem Lambethanum etiamnum habemus. Vide Pollucem et Suidam. CLER. — Quibus adde quæ habet Cangius in Glossar. Græc. v. Σίφων et Σιφωνάτωρ: et in Append.

(97) Mss. Angl. hanc similitudinem.

(98) Ex Doctr. ad Antioch. num. 10, pag. 256. Pseudo-Athanasio est δεκάτη ἐντολή. Hæc item descripsit Antiochus homil. 74.

ἔνδυσα τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ ἀσμὴν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Ἄγρια γὰρ ἐπιθυμία εἰς τὰδε ἀνεμπέσει, εἰς λύπην [... ἐὰν μὴ ἦ] συνετός, δαπανᾷται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς· δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ· τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον. ... Ποῖα, κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον· Πρῶτον πάντων, κ. τ. λ. Vide mox infra, cap. 2.

A malam, et iudue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis (99) malam, et refrenabis eam sicut volueris. Horrenda est enim cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis est valde et fera, et feritate sua consumit homines, maxime si inciderit in eam servus Dei (100): et nisi sapiens fuerit, consumetur (1) ab illa pessime. Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonæ, et implicat illos (2) negotiis hujus sæculi, et tradit (3) illos morti. Quæ sunt, inquam, domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis.

Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit servos Dei. [Spiritus omnium (4) hominum terrestris est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur. Et dixit: Quo modo igitur scire potest aliquis eos? Audi, inquit, de utrisque vasis: et sicut dico tibi, sic probabis prophetam Dei, et falsum prophetam. Primum itaque (5) proba hominem, qui habet Spiritum Dei: quia Spiritus qui desursum est (6), quietus est et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi; et omni homine (7) se facit humiliorem; et nemini respondet interrogatus (8); nec singulis respondet: neque cum vult, homini loquitur Spiritus Dei; sed tunc loquitur cum vult Deus. Cum ergo venerit homo qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Dominum; tunc nuntius (9) sanctus divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto (10); et loquitur in turba sicut Deus vult. Sic ergo dignoscitur Spiritus divinitatis, in quocumque Spiritus divinitatis loquitur (11).]

CAPUT II.

Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem hunc homo putatur spiritum habere; exultat enim se (12), et vult primam cathedram habere; et improbus est, et verbosus; et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis; et mercedem accipit divinationis suæ. Quod si non acceperit, non divinat. Itane (13) Spiritus Dei potest mercedem accipere et divinare? Non convenit hæc facere Dei prophetam.]

Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικῆς, καὶ πολυτέλεια πλοῦτου, ἣ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἐτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφή μωρὰ ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

B Sed cupiditas mala est, concupiscere uxorem alienam, vel mulierem concupiscere virum alienum; et lautitias concupiscere divitiarum, et multitudinem ciborum supervacuorum, et ebrietatem multam, et delicias multas. Fatuæ enim sunt deliciae (14) multæ; et voluptates multæ supervacuæ sunt servis Dei.

Hæc ergo cupiditas mala est et perniciosa, quæ mortificat (15) servos Dei. Hæc enim cupiditas a diabolo est. Quicumque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque subjecti fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim est hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem justitiæ; et armatus timore Domini, resiste cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente (16) sibi, fugiet a te longe, et non compa-

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(99) Lamb. *cupiditate bona, odies.*

(100) In editis hic incipiunt Græca sic: Μάλιστα εἰ δὲν ἐμπέσει εἰς αὐτὴν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ἦ συνετός, κ. τ. λ., quæ, si vocem ultimam demas, nullibi exstant, neque apud pseudo-Athanasium neque apud Antiochum. Efficta igitur a Fabricio ex veteri Interprete, Clericus et Russelius exscripsere. Nos vero verba pseudo-Athanasii, licet Pastoris textum exacte non expriment, exhibemus, Montfauconianam editionem secuti, supplenda tamen ex iis quæ habet Antiochus.

(1) Lamb. *consumitur.* Ita sane Græca.

(2) In quibusdam codicibus *implicat eos*, pro quibus Wakius legit *implicatos*.

(3) Lamb. *tradet.* Sic mox *tradent*, et *tradet.* Hanc lectionem sequitur Fellus in sua edit. Oxon. l. editis Clerici et Russelii omnittitur conjunctio *et*, quam al. exhibent.

(4) Mss. Angl. *Primum omnium.* Hæc autem et reliqua hujus capituli aliaque cap. seq. uncis inclusa,

C hinc removenda, et in mandatum præcedens immitenda, ex Wakio monimus ad mand. xi, not. 84.

(5) Sic Felli edit. Oxon. Al. *ita.*

(6) Lamb. *Spiritus desursum*, omissis, *qui est.*

(7) Mss. Angl. *omnium hominum.*

(8) Lamb. *deest, interrogatus.*

(9) Al. *angelus.*

(10) Lamb. *Spiritus sanctus.*

(11) Bodl. et Lamb. *quia quicumque spiritu divinitatis loquitur, loquitur sicut Dominus vult.* Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

(12) Lamb. *Primum enim homo putatur spiritum habere exultantem se.* Bodl. autem sic: *Primum enim homo qui putetur spiritum habere, exultat se.*

(13) Lamb. et Carm. *Ita nunc.* Et mox: *Sed non convenit.*

(14) An *divitiæ?*

(15) Mss. Angl. *morti dat.*

(16) Bodl. *resistentem.*

rebit (17) ante te, timens arma tua : et obtinebis (18) victoriam, et coronaberis ob illam (19); et pervenies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo quam acceperis, et servies ei operando sicut ipse volueris.

Si autem servieris cupiditati bonæ, et subditus (20) A ei fueris, poteris dominari super cupiditatem malam, et erit subdita tibi, sicut volueris.

Ἐάν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆ ἀγαθῆ, καὶ ὁποταγῆς αὐτῆ, δύνασαι κατακυριεύσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

CAPUT III.

Vellem (21) scire, domine, quo modo servire debem cupiditati bonæ. Audi, inquit : Habe timorem Dei, et fidem (22) in Deo, et veritatem ama, et justitiam dilige, et fac bonum (23). Hæc operando, probatus eris servus Domini, et servies Deo : et omnes quicumque servierint cupiditati bonæ, vivent Deo. Consummatis his mandatis duodecim, dixit mihi : Habes hæc mandata, ambula in his ; et audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, et pœnitentia eorum munda fiat (25) reliquis diebus vitæ eorum.

Et ministerium hoc quod tibi do, explica diligenter, et multum consequeris fructum (26), et invenies gratiam apud omnes, qui pœnitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos credere.

Et dixi illi : Domine, hæc mandata magna et præclara sunt, et exhilarare cor hominis possunt, qui B potuerit custodire mandata hæc. Sed nescio, domine, an possint mandata hæc ab homine custodiri. Ait mihi ; Hæc mandata facile custodies, et non erunt dura : sed si tamen in cor tuum posueris, non posse ab homine custodiri, non custodies ea. Nunc autem dico tibi : Si non custodieris hæc mandata, et omiseris (28), non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua ; quia ipse judicaveris, quod non possint hæc mandata ab homine custodiri.

Ἦθελον γινῶναι ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεύσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆ ἀγαθῆ. Ἄκουε· Ἔργασαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πίστιν, καὶ ἀγάπην..... Ταῦτα ἐργαζόμενος, εὐάρεστος ἔσῃ δούλος Θεοῦ. ... (24) Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολάς, λέγει· ... Πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ παρακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

(27) Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ μεγάλαί καὶ καλοὶ καὶ δυναταὶ εἰσιν, δυνάμεναι εὐφραίνειν τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας εἶπεν· Ἄνθρωπε, ἀκτιδιαστὰ, βῆθυμε, καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας, ὅτι ἐάν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προῆθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτάς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραὶ ; Εἰ δὲ ἀναβῆθῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτάς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

CAPUT IV.

Hæc mihi vehementer iracunde locutus est, ita ut contereret me valde. Vultum enim suum mutaverat, ita ut non posset homo sustinere iram ejus. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, cepit loqui moderatius et hilarius, dicens :

Stulte et insensate (29), inconstans et ignorans (30) C majestatem Dei, quam magnus (31) quamque mirabilis sit, qui orbem creavit propter hominem, et omnem creaturam subjecit homini, et omnem potestatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. Dominari, inquit, potest omnium horum mandatorum, qui habet Dominum in corde suo. Qui autem habent Dominum in labiis suis (32), et cor illorum obtusum est, et longe sunt a Domino³¹ ; illis man-

Οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστὴ ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ; Εἰ οὖν πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος κύριός ἐστι, καὶ πάντων δύναται κατακυριεύσαι ; πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεύσαι ; ... Ὡστε παῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεύσαι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ

³¹ Isa. xxix, 13 ; Joan. xii, 40 ; II Cor. iii, 14.

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(17) Lamb. *parebit*.

(18) Lamb. *accipies*.

(19) Mss. Angl. *ab illa*.

(20) Apud Fellum vulgata lectio confirmatur ex mss. Bodl. Sic et mox, *subdita*. Ipse tamen maluit, *subjectus ... subjecta*.

(21) Lamb. *Volebam*. Et mox : *possem servire*.

(22) Mss. Angl. *confide*. Sic et edit. Felli Oxon. Al. *fide*.

(23) Mss. Angl. *bene*.

(24) Hæc habet pseudo-Athanasius num. 13, pag. 259.

(25) Ita mss. Vict., Cærm. et Lamb. Itz et Fellus.

Græca, ἵνα ... γένηται. Editi, *fiel*.

(26) Mss. Angl. *deest fructum*.

(27) *Ex Doctr. ad Antioch.*, num. 21, pag. 263.

(28) Lamb. *dissimulaveris*. In editis Græca hic mutila.

(29) Mss. Angl. *fatue*. Sequitur pseudo-Athanasius l. c. præcedentibus omissis.

(30) Cærm., Victor. et Lamb. *ignoras*. Vide Græca.

(31) Mss. Angl., Cærm. et Victor. *magna*. Sic et Græca. Hic mendum irrepsit in edit. Oxon. ubi sic : *quam magnus, quamque miserabilis sit*.

(32) Cærm. et Lamb. *deest, suis*. Ita et Græca, nec non sacer codex quem respicit Hermas.

χειλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρ-
μένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν
ἐαυτῶν βραθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραί
εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν, ὑμεῖς οἱ ὀλιγό-
ψυχοι, καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως
εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδὲν ἐστὶν
εὐκολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὔτε γλυκύτερον,
οὔτε ἡμερώτερον.... (35) Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας ἐπίστρεφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῆς
τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν κατὰ
τῶν θούλων τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ παρέχων
τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος
αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ
φεύξεται ἀπὸ σοῦ.

CAPUT V.

Et dixi illi : Domine, audi me pauca verba dicentem (36) tibi. Dic, inquit. Homo, inquam, cupit qui-
dem mandata Dei custodire ; et nemo est qui non petat a Domino , ut possit mandata ejus servare. Sed
diabolus durus est ; et potentia sua dominatur in Dei servos.

(37) Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δού-
λων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζόντων ἐπ'
αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαῖσαι, καταπα-
λαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῆς αὐτόν, νικη-
θεὶς φεύξεται ἀπὸ σοῦ κατησχυμμένος.

quasi potestatem habentem. Diabolus enim tentat servos Dei, et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic-
ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et
venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonæ sunt ; semiplenas autem gu-
stat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphoræ acescunt, et perdunt saporem vini. Sic et dia-
bolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicumque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ;
et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et
quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcunque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

CAPUT VI.

Sed vobis dico ego nuntius poenitentiae : Ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sim,
quicumque ex totis præcordiis egeritis poenitentiam, ut confirmem vos in fide. Credite ergo (40), qui
propter delicta vestra obliti estis Deum, et qui salutem vestram objicientes (41) peccatis vestris, gravatis
vitam vestram, quod si conversi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis vestris, et servieritis ei secun-
dum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris (42), posthabitis peccatis vestris prioribus ;
et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus (43) diaboli.

(44) Μὴ δὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσης· ἄτονος ἔ-
στιν ὡς νεκροῦ νεῦρα. ... Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύ-
ριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.

qui potest vos salvos facere (45) et perdere⁸² ; et custodite mandata ejus, ut vivatis Deo. Et dixi illi :
Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu necum es ; et scio quod con-
fringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ
præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum.
Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus sæculi, et vivent Deo.

⁸² Jac. iv, 7. ⁸³ Matth. x, 28 ; Luc. xii, 5.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Al. *vestrum et in corde habere*. Felli edit.
Oxon. *et in corde habete*.

(34) Ms. Victor. *voluntates*. Et mox Lamb. *quæ
pro quia*.

(35) Hactenus pseudo-Athanasius num. 21, pag.
264. Quæ autem sequuntur exhibet auctor num.
12, pag. 258, aliquantum diversa, ut assolet.

(36) Sic Bodl. Felli autem, *loquentem*.

(37) Ex pseudo-Athanasio num. 12, pag. 258.

(38) Ms. Vict. *in Deum sperant*. Exhibet *sperant*
etiam Bodl. Ita et Græca.

(39) Hunc locum laudat Origenes, tract. 31, *Com-
ment. in Matth.* xxiv, 42.

(40) Ista exscripsit Antiochus homil. 77.

(41) Mss. Angl. *et salutem vestram adjicetis*.
Wakius autem ita hunc locum restituit : *Obliti estis
Deum et salutem vestram ; et qui adjicientes peccatis
vestris, gravatis vitam vestram*.

(42) Ita Felli in sua edit. Oxon. ex mss. Angl.
Al. *remedium peccatis*.

(43) Mss. Angl., *omnium operum*.

(44) Hæc pseudo-Athanasius num. 12, sub init.
pag. 258, quorum quidem priora ab aliis ommissa.

(45) Bodl. *potest salvum facere*.

(46) Lamb. *inimici*.

(47) Mss. Angl. *et possumus*.

ANTIOCHUS, homilia 74, ex cap. 1, hujus mand. XII.

Dicit enim: Tolle a te omnem cupiditatem malam, A et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem hanc, oderis malam cupiditatem, et refrrenabis eam, sicut volueris. Fera enim est cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis enim est, et valde feritate sua consumit homines. Cum autem dicit, Fera est cupiditas mala, significat, quod, etc. Quenam vero et qualis sit, non solum mala, sed et bona cupiditas in sequenti sermone diligenter exponit.

Φησὶ γάρ· Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν· Ἐνδύσαι δὲ ἐπιθυμίαν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν· ἔνδευ- σκόμενος (48) γάρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγῆσεις αὐτήν, καθὼς βούλει. Ἄγρια γάρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γάρ ἐστιν, καὶ λταν τῇ ἐαυτῆς ἀγριότητι διαπαντᾶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, Ἄγρια ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ, σημαίνει, ὅτι, κ. τ. λ. Τίς δὲ καὶ ποταπὴ ἐστὶν, οὐ μόνον ἡ πονηρὰ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ ἐπιθυμία (49), ἐν τῷ καθεξῆς διαλόγῳ ἀκριβῶς ἐκτίθεται.

Idem ANTIOCHUS, nomilia 77, ex cap. 6 hujus mand.

Credamus ergo Deo, qui propter delicta nostra de- B spondimus vitam nostram : et convertamur ad Dominum Deum nostrum ex totis precordiis nostris : et operemur justitiam reliquis diebus vitæ nostræ : et serviamus ei recte, secundum voluntatem ipsius. Et dabit remedium peccatis nostris prioribus : et habebimus potestatem dominandi operibus diaboli. Minas autem illius in totum timere nolimus : sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Sed timeamus Dominum omnipotentem, et custodiamus mandata ejus : et vivemus in ep.

Πιστεύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ, οἱ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπεγνωκότες τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν· καὶ ἐργασώμεθα τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ ὀρθῶς κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ποιήσει ἰσασιν τοῖς προτέροις ἡμῶν παραπτώμασι· καὶ ἔξομεν δύναμιν τοῦ κατακυριεύσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀπειλὴν αὐτοῦ ὄλωσ μη φοθηθῶμεν· ἄτονος γάρ ἐστιν, ὡσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἄλλὰ φοθηθῶμεν ἐν πανταδύναμον Κύριον, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φυλάξωμεν· καὶ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ.

LIBER TERTIUS

QUI INSCRIBITUR

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

CAPUT UNICUM.

Et dixit mihi : Scitis vos Domini servos in peregrinatione (50) morari ? Civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi (51) estis, quid hic emitis agros, et apparatus lautitias et ædificia, et habitationes (52) supervacuas ? Hæc enim qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et miser homo, qui non intelligis hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate. Dicit enim tibi (53) Dominus civitatis hujus : Aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua (54) ? Numquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam ? Quod si negaveris, et volueris redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo tu (55) sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam (56) sit necessarium et sufficiens tibi ; et paratus esto, ne (57) cum volueris Dominus (58) civitatis hujus expellere te, contradicas legi ejus ; et eas in civitatem tuam, ut utaris lego

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

(48) Sic editio Paris., an. 1644. Editio. Hermæ, ἔνδευσιμμένος. Pseudo-Athan. ἔνδευσιμμένος.

(49) Editio. Paris. cit. ἡ πονηρία..... ἡ ἐκθυμία. At Editio. Hermæ ad unum omnes, ἡ ἐπιθυμία : maluntque, duce Cotelerio, leg. οὐ μόνον ἡ πονηρὰ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐπιθυμία.

(50) Lamb. peregre. Et mox : Civitas vestra, omisso enim. Hæc laudat Antiochus homil. 15.

(51) Mss. Angl. habituri.

(52) Lamb. ædificationes.

(53) Lamb. dæst tibi.

(54) Lamb. civitatem tuam.

(55) Ita mss. Carm., Vict. et Lamb. pro ut, quod habent editi, præter Oxon.

(56) Mss. Angl. nisi quod. Sic et Fellus.

(57) Carm., Vict. et Angl. ut pro ne. Quam mss. lectionem sequitur Fellus.

(58) Lamb. Deus ut Dominus. At Felli editio Oxon. Deus vel Dominus : quod non advertit Clericus.

tua, sine injuria hilaris. Vos igitur videte qui servitis Deo, et habetis eum in cordibus vestris : operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum ejus quæ (59) promisit ; et credite ei, quod faciet vobis, si mandata ejus custodieritis. Pro agris ergo quos emere volueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas ⁵⁵ absolvite, orphanis (60) judicate, et opes ac divitias vestras in hujusmodi operibus (61) consumite. In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut hujusmodi ministeria expleatis. Multo melius est hæc facere, quam agros aut domos emere ; quoniam hæc omnia peribunt in sæculo : at (62) quæ pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua, et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite cupere, perniciosæ sunt enim servis Dei ; de propriis autem quas habetis, ea agite, quibus possitis consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius (63) uxorem tangere, neque concupiscere. Concupisce tuum opus, et salvus eris.

Ex ista similitudine hæc verba facit ANTIOCHEUS, homilia 15.

Εἰ οὖν ἐπὶ ξένης κατοικοῦμεν, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν ^A μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ οἶδαμεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ἧ μέλλομεν κατοικεῖν· τί εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐτοιμάζομεν ἀγροὺς, καὶ οἰκοδομὰς, καὶ οἰκήματα μάταια, καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς ; Ταῦτα οὖν ἐτοιμάζων εἰς ἀλλοτρίαν πόλιν, δηλὸς ἐστίν, ὅτι οὐ προσδοκᾷ ἐπανακάμψαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦτέστι, εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος ἀφρόνων, καὶ διψύχων, καὶ ταιλαιπύρων ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ γὰρ συνιεν, ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά εἰσι, καὶ ὑπὸ ἔξουσίας ἐτέρου εἰσι, τοῦτέστι τοῦ ἀρχόντος τοῦ αἰῶνος τούτου. Οὐκ οὖν ὀφείλομεν, ὡς ἐπὶ ξένης κατοικῶντες, μηδὲν πλέον ἐτοιμάζειν ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τὴν αὐτάρχειαν τὴν ἀρχετὴν. Οἱ γὰρ ἀγαπῶντες τὸν ἑαυτῶν Κύριον, καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν ^B καρδίᾳ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ πορεύονται, καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ πιστεύουσι, καὶ καταδοκοῦσι. Καλὸν οὖν ἐστίν ἀντὶ τῶν κτισμάτων καὶ χρημάτων, τῶν σήμερον μὲν ἡμετέρων, αὐριον δὲ ἀλλοτρίων, ὠνησασθαι ψυχὰς θλιβομένας, καθὼς τις δύναται· καὶ χήρας καὶ ὀρφανούς ἐπισκέπτεσθαι, καὶ μὴ παραδίδειν αὐτούς· ὡσαύτως καὶ ἐν μοναστηρίοις, καὶ οὕτω καλῶς διοικεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ· καὶ τὸν πλοῦτον, ὃν παρὰ Θεοῦ εἰλήφαμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, εἰς αὐτοὺς ἀναλίσκειν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ παρέσχεν ἡμῖν αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Θεοπάτης, ἵνα εἰς τὴν διακονίαν ταύτην δαπανηθῶσι, καὶ ἀντ' αὐτῶν κομισώμεθα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον. Πολὺ οὖν βέλτιόν ἐστι, τοιοῦτους ἀγροὺς, καὶ κτήματα (64) ἀγοράζειν, ἅτινα καὶ παράμονά εἰσι, καὶ προάγουσιν εἰς τὴν ἡμῶν ^C μητρόπολιν, ὅταν ἀποδημήσωμεν εἰς αὐτήν. Ἀμεριμνήσωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τῶν προσκαιρῶν, ἵνα τῶν αἰδίων ἐπιτύχωμεν.

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur.

CAPUT UNICUM.

Cum ambularem in agrum et considerarem ulmum et vitem, et cogitarem (65) intra me de fructibus eorum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi : Quid diu (66) intra te cogitas ? Et dixi illi : De hac vite et ul-

⁵⁵ Isa. 1, 17.

VARLÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(59) Al. *missionum ejus, quas.*

(60) Carm. Vict. et Lamb. *justificate, orphanos.*

(61) Carm. Vict. et Lamb. *deest operibus.*

(62) Lamb. *nam. Et mox, civitatem tuam.*

(63) Lamb. *adulterari, et alterius aliquid. At Vict. et Carm. alterius rem.*

(64) Forte κτισματα, ut paulo superius κτισμάτων. Idque insinuat vetus Hermæ interpretis.

(65) Mes. Angl. *disputarem.* Et mox infra, *dispu-*

tas et disputo. Quem in locum Cler. : « Ciceroniani temporis est, inquit, vox *disputare*, pro eo quod est agere de re quapiam ; quæ legitur in codd. Anglicanis, et passim mutata est in *cogitare* ; quod exscriptores non intelligerent eam vocem alio sensu, quam altercandi. »

(66) Ita ms. Vict. Ita et edit. Oxon. Al. *omittunt diu.*

mo disputo, domine, quoniam fructus illarum decori sunt. Et dixit mihi : Hæ duæ arbores in exemplum positæ sunt servis Dei. Et dixi illi : Vellem scire, domine, harum arborum exemplum quod dicis. Audi, inquit : Vides hanc vitem et hanc ulmum : Video, inquam, domine. Hæc (67) vitis, inquit, fructifera est; ulmus autem, lignum sine fructu est; sed vitis hæc, nisi applicita fuerit ulmo et super illam requieverit (68), non potest multum fructum facere. Jacens enim in terra, malos fructus dat, quia non pendet super ulmum : et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod (69) ulmus fructum dat non minorem, quam vitis, sed potius majorem. Quomodo, inquam, domine, majorem quam vitis? Suspensa, inquit, ad ulmum (70), fructum multum et bonum dat; jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat (71). Hæc igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti (72). Respondi, inquiens : Domine, demonstra mihi. Audi, inquit : Dives habet opes, a Domino vero pauper est; distrabitur enim circa divitias suas, et valde exiguum habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet, et non habentem virtutem. Cum igitur dives præstat pauperi, quæ illi (73) opus sunt, pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus præstat diviti omnia bona; quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio ejus. Tunc ergo dives præstat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino; et libentius ac sine dubitatione præstat ei omnia, et curat n. quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum (74); et nesciunt, neque intelligunt, quod si societas advenerit (75) viti; et vitis duplum dat fructum (76), et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus (77) orantes ad Dominum, exaudiuntur; et augentur opes eorum, quoniam præstant pauperibus ex opibus suis. Sunt igitur ambo consortes honorum operum suorum. Quicumque igitur hæc fecerit, non deseretur a Domino, ac erit scriptus in libro vitæ. Felices igitur qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.

SIMILITUDO III.

Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi arbores multas abjectis foliis, quæ mihi velut aridæ videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi : Vides arbores has? Video, inquam, domine, similes aridis. Respondens dixit mihi : Hæc (78) arbores in similitudinem sunt (79) hominum, qui in sæculo morantur. Respondi, inquiens : Domine, cur velut aridis similes sunt? Quoniam, inquit, nec justi nec injusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc (80) sæculo. (81) Hoc enim sæculum justis hiems est; qui (82) non agnoscuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hieme omnes arbores, abjectis foliis, aridis similes sunt, nec potest cognosci quæ sunt aridæ, aut quæ virides: sic et in hoc sæculo, nec justi nec injusti cognoscuntur; sed similes sunt omnes.

SIMILITUDO IV.

Ut æstate vividæ arbores ab aridis, fructu et virentibus foliis internoscuntur: sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine different.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi iterum arbores multas, quarum aliæ frondes emittebant, aliæ aridæ erant. Et dixit mihi : Videsne has (83) arbores? Respondi : Video, Domine, alias aridas, et alias frondentes (84). Hæc arbores, inquit, quæ virides sunt, justi sunt qui habitaturi sunt in futuro sæculo (85). Illud enim futurum sæculum æstas est justis; peccatoribus autem hiems. Cum ergo illuxerit misericordia Domini, tunc declarabuntur qui serviunt Deo, et omnibus (86) perspicui erunt. Sicut enim in æstate fructus arboris cujuscunque declaratur, et patet (87): sic et justorum factum declarabitur, et patebit; et omnes hilares et

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Laudat hunc locum Origenes homil. 10, in Josuam, edit. noviss. BB. tom. III, pag. 423.

(68) Mss. Angl. *ut super illam refrigeret*. Fellus paulo superius exhibet *applicata*, rejiciens editorum *applicita*.

(69) Mss. Angl. *quia, et*.

(70) Ita Fellus ex mss. Angl. Al. *in ulmo*.

(71) Ms. Lamb. hæc omittit: *jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat*.

(72) Mss. Angl. *in servos Dei, in pauperem et divitem*. Hanc lectionem sequitur Fellus, vulgatam respiciens.

(73) Mss. Angl. *deest illi*.

(74) Mss. Angl. *fructus dare*.

(75) Bodl. *siccitæ: non advenerit*. Lamb. *siccitæ* demum.

(76) Lamb. *abundat fructu*.

(77) Lamb. *locupletantibus*.

(78) Lamb. *alidæ aridæ*.

(79) Ita Lamb. Ita et Fellus. Al. *horum*.

(80) Mss. Angl. *huic*.

(81) Laudat hanc similitudinem Origenes tract. 30. *Comment. in Matth. xxiv, 32, noviss. edit., t. II, pag. 872*.

(82) Mss. Vict. et Carm. *quia*. Felli editio Oxon. *quoniam*.

(83) Lamb. *deest has*.

(84) Mss. Angl. *frondescere*.

(85) Lamb. *habituri sunt futurum sæculum*.

(86) Ita mss. Angl. et Carm. Ita quoque editio Fell. Oxon. Al. *omnes*.

(87) Mss. Carm. et Lamb. *paret*. Et mox, *parebunt omnes pro patet; et omnes*.

gredientes in illo sæculo restituentur. Nam cæteræ (88) gentes, peccatores scilicet (89), sicut arbores quas vidisti aridas, tales inveniuntur aridi et sine fructu in illo sæculo; et sicut arida ligna, comburentur: et palam fiet (90), quoniam male fecerunt in omni tempore vitæ suæ; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt pœnitentiam⁸⁸. Sed et cæteræ gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum creatorem suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in æstate (91) cognoscatur fructus tuus; et abstine te a multis negotiis, et nihil delinques. Quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquant; quia constricti sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quomodo potest homo qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt Deo, petunt et accipiunt sua desideria. Quod si unum negotium tractat aliquis, poterit servire Deo; quoniam non alienatur animus ejus a Domino, sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo sæculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint hæc, fructum ferent.

SIMILITUDO V.

De vero jejunio, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.

CAPUT PRIMUM.

Cum jejunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quæ fecerat mecum; video pastorem illum sedentem juxta me, ac (92) dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respondi: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi: Jejunium. Et dixit: Quid est illud jejunium? Sicut solebam, inquam, sic jejuno. Nescitis, inquit, Deo jejunare; neque est jejunium hoc quod jejunatis, Deo nihil proficientes. Quare, inquam, domine, ita dicis? Dico certe, inquit, non esse (93) jejunium hoc, quod putatis vos jejunare; sed ego te docebo quod sit jejunium plenum acceptumque Deo. Audi, inquit: Dominus non desiderat tale jejunium supervacuum; sic enim jejunando nihil præstas æquitati. Jejuna certe verum jejunium tale (94). Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata ejus, et in præcepta ejus (95) ingrediaris, neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si hæc feceris, timoremque ejus habueris, atque abstineris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Hæc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino.

CAPUT II.

Audi similitudinem quam dicturus sum tibi ad jejunium pertinentem. Quidam cum haberet fundum servosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus (96); deinde peregre profectus, elegit servum quem habebat fidelissimum ac sibi probatum; eique assignavit vineam, præcipiens ut vitibus jungeret palos; quod si fecisset et mandatum suum consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec præterea quidquam aliud præcepit illi, quod in ea faceret (97), atque ita peregre profectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit (98), fecit quæcunque præceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, cœpit secum ita cogitare (99), dicens: Peregi quod mihi præceperat dominus; fodiam nunc vineam hanc, et erit formosior cum fuerit fossa (100); et extractis herbis, majorem dabit fructum, et non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas quæ in ea erant, extraxit; atque ita evasit vinea speciosissima ac læta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero temporis venit dominus ejus, et ingressus est vineam: quam cum depalassam vidisset decenter, ac circumfossam (1), et extractas herbas ab ea, et lætas esse vites; ex facto hoc servi sui gaudium cepit. Adhibito itaque filio quem charum et hæredem habebat, et amicis quos in consilio advocabat, indicat ea quæ servo suo faciendâ mandasset, quæ præterea ille fecisset. At illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: Ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum quod dederam; et custodivit illud, et præterea opus bonum adjecit in vineam, quod [mihi] quamplurimum (2) placuit. Pro hoc igitur

⁸⁸ Matth. 121, 10; vii, 19.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Mss. Angl. et Carm. *exteræ*.

(89) Lamb. *deest scilicet*.

(90) Ita mss. Angl. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *fic nt.*

(91) Lamb. *in eo stare*.

(92) Bodl. *addit hæc*.

(93) Lamb. *enim quia non est*. Sic et Felli edit.

Oxon. quæ tamen habet *quoniam* pro *quia*. Hinc nonnulla excerpit pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.* num. 16, pag. 260, quorum pars proferenda mox infra cap. 3.

(94) Lamb. *Leve enim jejunium tale est*. Habet quoque enim pro *certe* Felli edit. Oxon.

(95) Sic Felli ex mss. Angl. ubi monct Bodl.

exhibere in *præceptis ejus*. Al. in *præceptis ejus ingrediens*.

(96) Mss. Angl. *ad futuris*. Sic et Vict. At Lamb. *futuris*.

(97) Mss. Angl. *facere deberet*. Sic et edit. Oxon. Apud Clericum vero ms. Lamb. sic se habet: *quidquam præcepit illi, ut quid in ea facere deberet*.

(98) Al. Codd. *addunt cœpit, et*.

(99) Mss. Angl. *disputare*, ut modo sup. cap. 1, notatum.

(100) Mss. Angl. *formosior fossa*.

(1) Lamb. *fossam*.

(2) Mss. Angl. *validissime*.

opere quod fecit, volo eum filio meo facere cohæredem; quoniam cum sensisset quid esset bonum, non omisit (3), sed fecit illud. Hoc consilium domini, et filius (4) et amici ejus comprobaverunt; ut fieret scilicet hic servus cohæres filio. Post dies deinde non multos (5), convocatis amicis, paterfamilias misit (6) de cœna sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis quod sufficiebat (7) sibi; reliquum autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis, illi lætati sunt, et cœperunt illi optare, ut majorem gratiam apud dominum inveniret, ob ea quæ fecerat ipsis. Hæc omnia cum audisset dominus ejus, percepit iterum maximum gaudium; et convocatis rursus amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt patrifamilias, ipsum servum cohæredem filio debere fieri.

CAPUT III.

Dico ei: Domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas. Omnia, inquit, exponam tibi quæcunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum qui custodiunt mandata ejus. Si autem præter ea quæ (8) mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris (9), majorem dignitatem tibi conquirens (10), et honoratior (11) apud Dominum eris, quam eras futurus. Igitur si custodieris mandata Domini, et adjeceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum mandatum meum servaveris ea. Dico ei: Quidquid mihi præceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicumque idem propositum habuerint (12). Jejunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic igitur servabis illud (13).

Primum omnium cave ab omni probro, et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate; et purifica sensum tuum ab omni vanitate sæculi hujus. Si hæc custodieris, erit hoc jejunium justum. Sic ergo facies. Peractis quæ supra scripta sunt, illo die quo jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi quem cæteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius quem facturus eras, repones, et dabis (15) viduæ, pupilli, aut inopi: et sic consummabis humilitatem animæ tuæ; ut qui ex eo acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur sic consummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statto domino.

(14) Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ, καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς· καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικαχίας, καὶ αἰσχροκροδίας. Καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἡ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτων καὶ λαχάνους καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότησ τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὐ ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκλείνην τὴν ἡμέραν, ὅδς χήρᾳ, ἢ ὄρφανῷ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐξεται ὑπὲρ σου πρὸς Κύριον. Ἐάν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν, ὡς ἐνετείλαμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτή ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἡτομασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

sic acta (16) est bona, hilaris et accepta De-

Hinc ANTIOCRUS, homilia 7.

Jejunium enim verum est, non modo se. tabidum facere, sed et quantitatem sumptus quem comesturus erat, dare viduæ et inopi: ut qui acceperit, satiatus, oret pro eo, et accepta fiat Deo hostia ejus.

Νηστεία γὰρ ἀληθινὴ ἐστίν, οὐ μόνον τὸ ἐπιπρὸν ἐκτῆξαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης, ἢ ἔμελλεν ἐσθίειν, δοῦναι χήρᾳ, ἢ πτωχῷ· ἵνα ὁ εὐχρηστῶς, ἐμπλησθῆις, εὐξεται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δεκτὴ γένηται ἡ θυσία αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ.

Hæc tu si servaveris cum uberis tuis et tota domo tua, custoditis his, felix (17) eris. Et quicumque hæc audita custodierint, felices erunt; et quidquid petierint a Domino, obtinebunt.

CAPUT IV.

Et precatus (18) sum cum, ut mihi explauaret hanc similitudinem de fundo et domo, ac vinea et servo qui depalaverat vineam: et herbis quæ extractæ de vinea erant; et de filio et de amicis, quos in con-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (3) Lamb. *dissimulavit.*
 (4) Lamb. *et fecit filius.*
 (5) Mss. Angl. *dies paucos.*
 (6) Lamb. *convocatis paterfamilias amicis anti-*
quis, misit.
 (7) Lamb. *sufficeret.*
 (8) Lamb. *Sin autem præter ea quam quod.*
 (9) Lamb. *feceris.*
 (10) Mss. Angl. *acquires.*
 (11) Lamb. *honestior.* Sic et Fellus.
 (12) Sic mss. Vict. Carm. et Lamb. Sic et edit.
 Oxon. Al. *habent.*

- (13) Lamb. *Si igitur servaveris illud, primum.*
 (14) Pseudo-Athanasius num. 16, pag. 261.
 (15) Lamb. apud Fellum sic: *cibi, cæteris diebus*
quæ comesturus... reponens, dabis. Apud Clericum
 autem ita: *cibi, cæterisque quæ editurus eras... re-*
ponis et dabis. At edit. Oxon. *repones et dabis.*
 Hunc locum respicit Antiochus homil. 7.
 (16) Lamb. *gesta.*
 (17) Lamb. *salvus.* Et paulo post, *salvi pro fe-*
lices.
 (18) Mss. Angl. *deprecatus.*

silio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud similitudinem. Ait mihi : Valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare : nam si oportuerit demonstrari, demonstrabitur tibi. Dico ei : Domine, quæcunque ostenderis mihi, nec declaraveris, frustra videro (19) illa, si non intellexero quidnam sint, et similitudines si quas proposueris, et non exposueris, frustra audiero (20) eas. Respondit mihi rursus, dicens : Quicumque Dei servus est, Dominumque (21) habet in præcordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet; et omnem similitudinem explicat (22); et intelligit verba Domini, quæ inquisitione egent (23). Quicumque vero inertes sunt et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino; cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut potentibus a se cuncta (24) sine intermissione tribuat. Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio (25), et accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur jam a Domino intellectum non petis, et accipis? Dico ei : Cum te præsentem habeam, necesse est ut a te petam, et interrogem; tu enim omnia mihi ostendis, et loqueris, cum ades. Nam (26) si sine te ea videreim, vel audirem, tunc Dominum rogarem, ut ostenderet (27) mihi.

CAPUT V.

Et respondit : Dixeram tibi paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quia (28) ita es pertinax, solvam tibi hanc quam desideras similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is, qui creavit cuncta et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem, Spiritus sanctus est; servus vero iſe, Filius Dei est; vinea autem, populus est quem servat ipse; pali vero, nuntii sunt, qui a Domino præpositi sunt ad continendum populum ejus; herbæ autem quæ evulsæ sunt de vinea, admissa (29) sunt servorum Dei : cibi vero quos de cœna misit illi, mandata sunt quæ per Filium dedit populo suo; amici autem illi quos in consilio advocavit, angeli (30) sunt sancti quos primo (31) creavit. Absentia vero illius patrisfamilias, tempus est quod in adventum ejus restat. Dico ei : Domine, magnifice et mire omnia hæc se habent, atque honeste, numquid ergo, domine, inquam, hæc poteram intelligere? Ne quidem quispiam præterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit (32) intelligere ea. Sed nunc mihi demonstra, domine, quod quæro. Quære quod vis (33), inquit. Quare, inquam, Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur?

CAPUT VI.

Audi, inquit : in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio (34). Ei dixi : Quomodo (35), inquam, domine? Non intelligo. Quoniam, inquit, eis quos (36) Filio suo tradidit, Filius ejus nuntios præposuit, ad conservandos (37) singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque perpressus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Deletis igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitæ, data eis lege quam a Patre accepit. Vides igitur, esse Dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, et bonos (38) angelos? Quia nuntius audit illum (39) Spiritum sanctum, qui infusus (40) est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enim eum intellectus in corpore, ut ei videbatur (41). Hoc ergo corpus, in quod inductus (42) est Spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisset omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubisset in omni tempore; fatigatum corpus illud serviliter conversatum (43) est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatum Deo receptum (44) est. Placuit igitur Deo hujusmodi (45) potens cursus; quia

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (19) Lamb. *demonstraveris, frustra videbo.*
 (20) Lamb. *exposueris et non absolveris, frustra aadiam.*
 (21) Lamb. *Dominum quem.*
 (22) Lamb. *exsolvit.*
 (23) Mss. Angl. *quæstionem ferunt.*
 (24) Lamb. et Vict. *cunctis.*
 (25) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon. *Ab illius nuntio.*
 (26) Lamb. *loqueris mihi. Ades. Nam, etc.*
 (27) Bodl. *demonstraret.* Lamb. *demonstraretur.*
 (28) Lamb. *quamvis.*
 (29) Lamb. *commissa.*
 (30) Mss. Angl. *nuntii.* Sic et edit. Oxon.
 (31) Lamb. *primos.*
 (32) Lamb. *qui possit.*
 (33) Mss. Angl. *Dic, si quid vis.*
 (34) Mss. Angl. *magnam potestatem et imperium.*
 (35) Lamb. *Et dixi : Quemadmodum.*
 (36) Lamb. *eum quem.* Et mox : *et Filius ejus nuntii.*
 (37) Lamb. *confirmandos.* Et paulo post : *ut aboleret peccata.*
 (38) Mss. Angl. *honestosque.* Fell. *et bonos nuntios?*
 Audi : *Quia.*
 (39) Lamb. *deest illum.*
 (40) Mss. Angl. et Carm. *creatus.*
 (41) Lamb. *in corpore quod ei videbatur.* Hoc ergo corpus in quo habitaret Deus, collocavit intellectus scilicet corpore quod ei videbatur. At mss. Vict. *intellecto scilicet corpore quod ei videbatur.* — Hunc locum valde corruptum, ex mss. et editionum collatione sic corrigit doctissimus Grabius : *Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, honestosque nuntios, audi : Spiritum sanctum qui creatus est omnium primus, in corpore in quo habitaret Deus, collocavit; in delecto corpore, quod ei videbatur.* WAK.
 (42) Mss. Angl. *in quo deductus.* Sic et Vict. *absque in.*
 (43) Lamb. *conservatum.*
 (44) Mss. Germ. et Vict. *receptumque.* At Carm. *conservatum.*
 (45) Ms. Vict. *hujus esse.*

culatus non esset in terra, possidens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium, et nuntios bonos (46), ut et huic scilicet corpori quod servivit (47) Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et hujus similitudinis expositionem (48).

CAPUT VII.

Percepi, inquam, domine, tuam voluntatem, audita hac expositione. Audi ulterius, inquit: Corpus hoc tuum custodi mundum atque purum; ut Spiritus ille qui inhabitabit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse judicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum; et si maculaveris Spiritum sanctum, non (49) vives. Et dixi: Quid si per ignorantiam aliquam id admissum (50) est, antequam audirentur verba hæc? Quo pacto assequitur salutem is qui maculavit corpus suum? Prioribus, inquit, rebus, qui (51) per ignorantiam admisissent, remedium tribuere solus Deus potest: ejus enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te: et cum sit Dominus omnipotens et misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in (52) futurum non maculaveris corpus tuum, et Spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero (53) non coinquinatur. Utrumque ergo serva mundum; et vives Deo.

SIMILITUDO VI.

De duplici genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione, et pœnarum duratione.

CAPUT PRIMUM.

Cum sederem domi, et glorificarem Dominum (54) pro omnibus quæ videram, et de mandatis cogitarem (55), ea valde bona esse et magna, et honesta ac læta, et quæ possint salutem hominum (56) afferre; intra me ipsum hæc dicebam: Felix ero, si in his mandatis ambulavero; et quicumque in his ambulaverit, vivet Deo. Dum hæc loquerer (57) mecum, video eum quem et prius (58), sedentem juxta me, et hæc mihi dicentem: Quid dubitas de mandatis meis, quæ tibi præcepi? Bona sunt: nihil omnino dubitaveris; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis dabo tibi vires. Hæc mandata oïlia sunt his, qui delictorum suorum ante admissorum acturi sunt pœnitentiam, si in futurum in iis ambulaverint. Quicumque igitur agitis pœnitentiam, abjicite a vobis nequitiam hujus sæculi. Induite vero (59) omnem virtutem et æquitatem, et poteritis custodire hæc mandata; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum (60) ex prioribus reciditis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Hæc a me dicta sunt vobis. Postquam hæc mecum locutus est, ait mihi: Eamus in agrum, et pastores (61) pecorum tibi ostendam. Eamus, inquam, domine.

(62) Ἦλθον εἰς πεδῖον· καὶ [δείκνυσαι μοι] παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον (63) σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν· καὶ τὰ πρόβατα τὰῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα, καὶ ἰλαρὰ, σκιρτῶντα ὡς χάκει. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἰλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ ἦν, καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνί, οὐ μέντοι σκιρτῶντα (64).

Et venimus in quemdam campum: et illic ostendit mihi juvenem pastorem, vestitum synthesi vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa: et pecora illa velut in voluptatibus erant, et plurimis deliciis; et hilaritate exsultabant, et exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem ex grege suo percipiebat voluptatem; et vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (46) Bodd. *honestos*.
 (47) Lamb. *serviisset*. Sic et edit. Oxon.
 (48) Lamb. *exsolutiones*. Et mox, *exsolutione*.
 (49) Sic Fellus in sua edit. Oxon. ex mss. Angl. Al. *corpus tuum, non*.
 (50) Bodd. *aliquid admissum*.
 (51) Lamb. et Carm. *quæ*. Sic et Fellus.
 (52) Sic mss. Carm et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *omittunt in*.
 (53) Lamb. *ambo alterutrum, et alter sine altero*. Felli autem editio Oxon. sic: *et alterutrum sine altero non inquinatur*.
 (54) Lamb. *Deum*. Alternant *Deus* et *Dominus* in codd.
 (55) Mss. Angl. *disputarem*, ut alibi notatum.
 (56) Lamb. *homini*. Sic etiam Fellus.
 (57) Lamb. *loquor*.
 (58) Mss. Angl. *eum sedentem*, omissis, *quem et prius*.

- (59) Lamb. *ergo*.
 (60) Lamb. *nec post hæc adjiciatis. Nihil ergo adjicientes, plurimum*. Ita Clericus. Fellus autem sic: *Alii, post hoc adjiciatis. Nihil enim adjicientes*.
 (61) Quia hisce in visionibus multi pastores apparent, eapropter Hermæ opus Origenes appellat librum *De pastoribus*, lib. III, *Ἐπιλόγιος* 2. Hæc Cotelerius. At nuperus editor Parisiensis opp. Origenis tom. I, pag. 140, col. 2, D, locum ex mss. sic restituit: *Sed et Pastoris liber*, rejiciens hanc edit. lectionem: *Sed et De pastoribus liber*.
 (62) Hæc pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.*, num. 18, 19, pag. 261, 262.
 (63) Præter ea quæ hic habet Cotelerius, Græca hujusce loci illustrat cl. Montfauconus in *Hexapl. Origen.*, tom. II, pag. 181, ad *Isa.* LVII, 9.
 (64) Ista pseudo-Athanasii: *Aliasque vidi oves, luxuriantes et delicias uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cujus ver-*

CAPUT II.

Καὶ λέγει μοι· Βλέπεις τὸν ποιμένα τούτου; Βλέ- A
 πω, φημί, κύριε. Οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ
 ἀπάτης ἐστίν. Οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δού-
 λων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας,
 ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς
 ἀπώλλονται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος
 τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαλαῖς τρυφαῖς
 καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διδὸν καὶ ἀπώλλονται ὑπὸ
 τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω
 σοῦ· Οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστὶν εἰς θάνατον καὶ
 καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· Ἄκουε, φησὶν· Ἄ εἴ-
 ζες πρόβατα ἰλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπε-
 πασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκό-
 τες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν
 τούτοις μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστι· ὅτι καὶ τὸ ὄνομα
 τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιοῦτων ἡ B
 ζωὴ θανάτος ἐστίν. Ἄ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ
 καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκό-
 τες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύ-
 ριον μὴ βλασφημήσαντες· οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἴ-
 σιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστὶ μετα-
 νοίας, ἐν ἣ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλ-
 πίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως τινός· ὃ δὲ θάνατος ἀπώ-
 λειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προσέθημεν μικρὸν, καὶ
 δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ
 ἰδέᾳ, περιχειρῆμενον δέρμα αἰγίου λευκόν, καὶ πήραν
 τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν,
 καὶ ἄξους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε
 ροθῆθῆναι με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμ-
 βανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένου τοῦ πρώτου τοῦ
 κανίσκου, ἔκεινα τὰ σπαταλῶντα, καὶ τρυφῶντα, μὴ C
 σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρη-
 μύδα, καὶ ἀκανθώδη, καὶ τριβολώδη· ὥστε ἀπὸ τῶν
 ἰκανῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρό-
 βατα, ἀλλ' ἐμπλέκασθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις,
 καὶ λίαν ἐταλαιπώρουσαν δερόμενα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε
 κάκει περιέλαυνεν αὐτὰ· καὶ ὄλωσ ἀνάπαυσιν αὐτοῖς
 οὐκ εἶδου, οὐδὲ ἴσαντο.

ejus : agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut tempus (80) permittebat.

CAPUT III.

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ τα-
 λαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐθα-
 τανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὄλωσ οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ D
 ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι· Κύριε, τίς ἐστὶν οὗ-

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

sione librarii incuria videntur excidisse. Apud ipsum
 namque paulo post hæc leguntur : Quæ vero vidisti
 pecora non exsultantia, sed uno loco vescentia ; quæ
 sane omnia præcedentia arguunt. CII. Pastoris edi-
 tores id fugisse miror.

(65) Lamb. desunt angelus et autem. Sic et
 Græca.

(66) Ita Fellus ex mss. Angl. quibus deest illece-
 brarum, quod addunt editi.

(67) Lamb. deest malo.

(68) Græca, ad corruptionem.

(69) Lamb. perpetuo.

(70) Lamb. sua, etiam hoc quod nomen. Sic et
 Fellus.

(71) Mss. Angl. insecti.

(72) Mss. Angl. deest non : neque illud, agnoscit

Ait mihi angelus : Vides autem (65) hunc pastorem?
 Video, inquam, domine. Et dixit mihi : Ille nun-
 tius dulcedinis ac voluptatis est (66). Hic ergo cor-
 rumpit mentes servorum Dei, et avertit eos a veri-
 tate, oblectans cupiditatibus ; et pereunt. Oblivi-
 scuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis con-
 versantur et deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc
 nuntio malo (67) aliqui usque ad mortem, aliqui vero
 usque ad defectionem (68). Dico ei : Domine, non in-
 telligo, quid sit ad mortem, et quid ad defectionem.
 Audi, inquit : Quæcunque pecora vidisti valde læta
 et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum (69) a Deo
 discesserunt, et tradiderunt se desiderii hujus sæ-
 culi. Iis ergo non est per prænitentiam regressus ad
 vitam ; quoniam quidem adjecerunt ad reliqua de-
 licta sua, et nomen (70) Domini nefandis insectati (71)
 sunt· verbis. Hujusmodi homines morti sunt desti-
 nati. Quæ vero vidisti pecora non exsultantia, sed
 uno loco vescentia ; ii sunt, qui tradiderunt se qui-
 dem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum
 in Dominum locuti sunt. Hi igitur non (72) defecerunt
 a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem
 vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet spem aliquam
 redintegrationis ; mors vero perpetuo tenetur inter-
 itu. Rursum progressi sumus paululum : et ostendit
 mihi pastorem magnum, et velut agrestem figu-
 ram habentem (73), amictum pelle alba caprina,
 peram gestantem in humero, et manu virgam nodo-
 sam et valde duram, et flagellum (74) in manu ; aspe-
 ctum autem trucem (75) et sævum habebat, ut pos-
 set terrere aliquos (76) : talis erat aspectus ejus.
 Ille ergo accipiebat ab illo juvene pastore ea pecora,
 quæ delicias (77) quidem agebant, sed non exsulta-
 bant ; et compellebat ea in præcipitem locum quem-
 dam, ac spinosum tribulisque confectum, usque adeo
 ut de spinis et tribulis se non possent explicare ;
 sed implicita ibi pascebantur spinis et tribulis ; et
 graves (78) cruciatus experiebantur ex verberibus (79)

Cum viderem ergo sic ea flagellari et miseras
 experiri, dolebam pro eis, quia valde cruciabantur,
 nec ulla requies eis dabatur. Dico ad pastorem il-
 lum qui erat mecum : Quis est, Domine, hic pastor

edit. Oxon. Græca : Hi quidem corrupti et a veritate
 seducti sunt.

(73) Lamb. deest habentem.

(74) Lamb. et vehementer durum flagellum.

(75) Lamb. amarum. Sic et edit. Oxon. quæ etiam
 severum pro sævum habet.

(76) Lamb. horrere aliquis. Al. exhorrere ali-
 quis.

(77) Lamb. cum edit. Oxon. deliciis.

(78) Lamb. pascerentur. Spinis et tribulis et gra-
 ves.

(79) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon
 Al. verbis.

(80) Ita Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. Al. ante
 tempus.

tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo A
 miseratione (81) movetur adversus hæc pecora? Ilic, inquit, pastor, pro justis (82) quidem nuntius est, sed præpositus pœnæ. Huic ergo traduntur qui a Deo aberraverunt, et servierunt desiderii ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis. Vellem, inquam, nosse, Domine, varias has pœnas, cujusmodi sunt? Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in vita sua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii inopiam; alii diversas acrimonias (83). Quidam inconstantiam; alii injurias ab indignis patientes, multa que alia exercitia et incommoda (84). Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conducit (85) eis; et dicunt in actibus suis, successum se non habere. Succurrunt iis, ea quæ nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpassi fuerint omnem vexationem et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitæ (86) serviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt (88); et tunc dant Deo honorem, dicentes, justum judicem eum esse, meritoque se omnia esse perpassos secundum facta sua (89). In reliquum vero serviunt Deo mente pura et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quæcunque poscunt. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec jam quidquam crudelitatis (90) patiuntur.

CAPUT IV.

Dico illi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid inquiris, inquit? Dixi ei: An per idem tempus cruciatur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus? Ait mihi: Per idem tempus etiam cruciantur. Et dixi ei: Exiguum igitur cruciantur: oportebat autem eos qui sic percipiunt voluptates ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati pœnarum. Ait mihi: Fatuus es, nec intelligis hujus pœnæ virtutem. Et dixi: Si enim intelligerem, domine, non interrogarem ut demonstrares mihi.

Audi, inquit, quanta sit vis utriusque, dulcedinis C
 ac pœnæ. Dulcedinis una hora suo spatio terminatur: pœnæ vero una hora (91) triginta dierum vim possidet. Quicumque igitur uno die perceperit fallacem (92) dulcedinem ac voluptatem, unoque (93) die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus ejus valebit. Ita, quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanæ (94) dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero tormentorumque amplius.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(81) Mss. Angl. deest, *miseratione*.(82) Lamb. et Carm. *de justis*. Sic et Græca. Ad hunc locum respicit Origenes homil. 1, in psal. xxxvii, edit. nov. tom. II, pag. 681.(83) Mss. Angl. *detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diversis ægrimoniis*. Et mox pro *acrimoniis*, ul. *ægrimoniis*. Felli tamen editio Oxon. *ægritudines*. Sic sane Græca, *ἀσθενείας*.(84) Lamb. *multisque aliis exercitiis et incommodis*. At Felli editio sic: *alii multis aliis exercitiis incommodisque afficiuntur*.(85) Mss. Angl. *provenit*.(86) Lamb. *desunt per et vitæ*. Felli: *vitæ suæ*.

ατος ὁ ποιμήν, ὁ ἀσπλαγχνὸς καὶ πικρὸς; Καὶ λέγει μοι· Οὗτός ἐστιν ὁ ἀγγελὸς τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δικαίων ἐστὶ, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν καὶ τιμωρεῖται αὐτούς, καθὼς δεῖσθαι εἰσιν, δεινὰς καὶ ποικίλας τιμωρίας. Λέγω αὐτῷ· Ἥθελον γυνῶναι, κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, ποταπαὶ εἰσιν. Ἄκουε, φησὶν· Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαὶ εἰσι βάσανοι. Ἐπὶν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομιζοῦνται ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλοῦτω, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ποικίλαις περιπίπτοντες. Ἄλλοι ἐν ἀκαταστασίᾳ, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐλαττώσεων, καὶ ἐτέραις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ γὰρ ἀπεκαταστάτες ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὄλωσ' ὑποδαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἐπραξαν οὐκ εὐδοῦνται· καὶ λοιπὸν αἱ [τιῶνται] τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ἄν δὲ μετανοήσῃσι καὶ ἀνανήψῃσι, τότε συνῶσι, ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐδοῦντο· καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν Κύριον, ὅτι δίκαιος κριτὴς ἐστὶν, καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν (87).

Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ὥραι, τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐάν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ, καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὀλοκλήρου ἰσχύον ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσοῦτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδὲν ἐστὶν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

(87) Pseudo-Athanasius post πράξεις αὐτῶν, intermediis omissis, continuo subdit: Ἄκουε, x. τ. λ., ut mox infra.

(88) Mss. Angl. *gesserunt*.(89) Mss. Angl. *passos secundum facta sua; scilicet quisque eorum*. In, etc.(90) Bodl. *crudele*.(91) Lamb. *pœna vero unius horæ*.(92) Lamb. *deest fallacem*. Laudat hunc locum Origenes homil. 8, in Numeros, edit. nov. tom. II, pag. 294.(93) Al. *si uno*.(94) Lamb. *deest mundanæ*.

CAPUT V.

Dixi ei : Domine, quoniam non intelligo omnia (95) tempora hæc dulcedinis voluptatis ac pœnæ, lucidus mihi de his expone. Respondit mihi, dicens : Insipientia (96) tua tibi perseveranter inhæret. Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire? Vide, ne forte (97) tempore exacto, tu insipiens reperiaris. Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas.

(98) Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος, καὶ πράσσων ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδεται· ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας, ἀποτίσσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῆ ἡμέρᾳ.

et voluptas mundana (100) nullam memoriam habent, propter stultitiam quæ insita est illis. Cum vero uno die accesserit homini cruciatus ac pœna, toto anno torquetur; magnam enim memoriam possidet pœna. Toto igitur anno dolens meminit; et tunc recordatur dulcedinis illius vanæ (1) ac voluptatis, et sentit propterea se pœnas pati. Quicumque igitur se dulcedini et voluptati tali tradiderint, sic puniuntur (2); quoniam vitam habentes, ipsi se reddunt obnoxios morti.

Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλω· Ποῖαί τρυφαί εἰσι βλαβεραί; λέγε μοι. Πᾶσα πράξις σαρκικῆ τρυφή ἐστίν, ὧν (3) ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] δξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἰκανὸν ποιῶν τρυφᾷ· ὁμοίως καὶ ὁ μοιχὸς, καὶ ὁ μέθυσος, καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητῆς, καὶ ὅσα ταῦτα· τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὐταὶ δὲ αἱ πράξεις βλαβεραὶ εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν. Αὕτη οὖν ἡ τρυφή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν· αἱ δὲ προειρημέναί τρυφαὶ βάσανον.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

SIMILITUDO VII.

Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.

CAPUT UNICUM.

Post dies paucos video illum in eo campo, in quo pastores illos ante videram (5). Et ait mihi : Quid inquiris? Veni, inquam, rogare te, domine, ut pastorem illum præpositum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me affligit. Et respondens : Necesse est, inquit, patiaris incommoda et vexationes (6); sic enim præcepit de ille nuntius bonus (7) : quia tentare te vult. Quod, inquam, domine, tam grave peccatum admisisti, ut huic nuntio traderer? Adverte, inquit. Complura quidem habes peccata; sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi (8); sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exarcerbatus, jussit te aliquantam temporis vexationem experiri; ut et illi admissorum suorum agant pœnitentiam, et abluant se ab omni cupiditate hujus sæculi. Cum itaque egerint pœnitentiam et purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille qui præpositus est pœnæ. Dico ei : Domine, si ita illi se gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum; ego quid feci? Respondens : Aliter, inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu passus fueris, necesse est ut et illi sentiant; quandiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri. Et dixi : Sed ecce jam nunc, domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis suis. Et ego scio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum qui agit pœnitentiam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(95) Lamb. deest, *omnia*. Mox Fellus : *d. ac voluptatis, et.*

(96) Mss. Angl. *stultitia*. Et paulo post, *stultus*.

(97) Lamb. *quando*. Sic et edit. Oxon.

(98) Post verba βασιάνου πολὺς, modo relata, hæc statim subdit pseudo-Athanasius, paululum variata, cæteris interim omissis. Sic et mox infra, post τῆ ἡμέρα, continuo sequitur : Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλω.

(99) Lamb. *fuerit*.

(100) Sic Fellus in edit. Oxon. ex mss. Angl. Al. omittunt *mundana*.

(1) Mss. Angl. deest, *vanæ*.

(2) Lamb. *patiuntur*.

Qui uno die commiserit se voluptatibus, et fecerit quidquid appetit animus ejus, plurima repletur stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero obliviscitur, quid fecerit (99) pridie; dulcedo enim

Dixi ei : Quæ sunt, domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas est quodcumque libenter facit. Etenim iracundus satisfaciens moribus suis percipit voluptatem suam; et adulter, et ebriosus (4), et detractor, et mendax et cupidus, et fraudator, et quicumque iis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæc omnes dulcedines ac voluptates noxiæ sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur et patiuntur pœnas. Sunt etiam voluptates, salutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Hæc

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat huiusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

affligere (9) animam suam, et humilē animo se præstare (10) in omni negotio, et vexationes multas variasque (11) perferre; cumque perpessus fuerit omnia quæ illi instituta fuerint (12), tunc forsitan qui eum creavit et qui formavit universa (13), commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuæ vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est (14); sicut præcepit nuntius Domini qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino; quod præscius futuri (15) dignum te habuit, cui prædiceret tribulationem instare valentibus eam sustinere. Dico ei: Et tu, domine, mecum esto; et facile omnem vexationem sustinebo. Ego, inquit, ero tecum: sed et rogabo nuntium illum qui præpositus est pœnæ, ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris; tantummodo in humilitate persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac nati (16); et in mandatis ejus ambula, quæ præcepit (17) tibi: et pœnitentia poterit esse firma atque pura. Et si hæc custodieris cum domo tua, incommoda a te recedent: sed et ab omnibus quicunque in his mandatis ambulaverint omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO VIII.

Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera: omnes autem, pro pœnitentia et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit mihi salicem tegentem campos ac montes, sub cujus umbram venerunt omnes qui vocati erant in nomine Domini. Et juxta salicem stabat nuntius Domini valde præclarus et sublimis; et secabat cum falce magna ab illa salice (18) ramos; et populo illi qui erat sub umbra salicis illtus, exiguas et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem acceperat universi, deposuit falcem; et arbor illa integra permansit, sicut antea videram eam: quam ego rem mirabar (19), atque intra me disputabam (20) Ali ad me pastor ille: Desine mirari quod arbor illa tot (21) ramis præcisus permanserit integra; sed expecta: nunc demonstrabitur tibi quod significet angelus ille qui populo porrexit virgas. Et rursus eas ab his reposcebat (22); et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgasque (23) reddebat; quas cum acceperat ille, considerabat. A quibusdam enim accipiebat aridas et putridas, velut a tineâ tactas: et jubebat eos qui hujusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non tactas a tineâ: et hos seorsum statui jubebat. Alii porrigebant semiaridas virgas: et hi quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semiaridas et scissuras habentes: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas (24) afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia (25) vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant; quarum duæ partes viridæ erant, tertia vero arida: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duæ partes erant aridæ, tertia vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Quidam porrigebant virgas suas paululum (26) aridas (exiguissimum enim aridum erat in virgis eorum, id est ipsarum cacumen (27)), scissuras vero habebant: et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgis exiguum erat viride, reliquum vero aridum: et hi seorsum statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi hujusmodi virgas porrigebat; et magnum ex his nuntius ille gaudium cepit: et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides et pampinos habentes: et hi seorsum statuebantur; et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat (28). Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus excreverant pampini earum (29); qui pampini quosdam fructus afferebant. Qui hujusmodi (30) virgas porrigebant valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eis

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (9) Mss. Angl. *cruciare*.
 (10) Sic Fellus Lamb. *animo se habere*. Bodl. *animo se gerere*. Carm. et Vict. *animam agere*. Al. *animose agere*. Exhibent quoque *animose* editi. Cler. et Russel. minus recte, ut quidem videtur.
 (11) Al. *sæpiusque pro variasque*.
 (12) Lamb. *quæ instituerit*.
 (13) Lamb. *qui creavit omnia et formavit universa*.
 (14) Edit. Oxon. *et quod multam vexationem patiaris necesse est*.
 (15) Mss. Angl. *quod dignum te habuit, cum prædiceret incommodum tibi instare valenti id sustinere, præscius futuri*.
 (16) Lamb. *desunt, ac nati*.
 (17) Mss. Angl. *in mandatis meis ambula, quæ præcepi*. Sic et editi. Oxon.
 (18) Lamb. *cum falce de ea salice*.
 (19) Mss. Angl. *quo nomine mirabar*. Editio Felli Oxon. *Ex quo opere mirabar*.
 (20) Al. *cogitabam*. Sic et Fellus.
 (21) Ita Fellus ex mss. Editi., *tota*.
 (22) Sic editio Felli Oxon. ex Lamb. Al. *illis reposcit*.
 (23) Lamb. *ista quæ acceperat ordine, eodem vocabatur ad illum, virgamque*.
 (24) Conjicit cl. Wakius, ante ista verba: *Alii virgas suas, etc., excidisse librario sequentia: Alii virgas afferebant, virides quidem, sed scissuras habentes*. Hæc enim memorat Hermas in hæc ipsa Similit., capp. 5 et 7.
 (25) Lamb. *alia vero dimidia*.
 (26) Mss. Angl. *paulo minus*. Sic et editio Oxon.
 (27) Sic Fellus. Al. *ipsum cacumen*. Ita et Bodl. Hermas ipse sub init. cap. 10 hujus similit. hæc habet: *Exceptis cacuminibus earum*. Sic rursus cap. 11. Hinc confirmatur lectio quam sequimur.
 (28) Lamb. *magna hilaritate capiebat*.
 (29) Bodl. *earumque pampini*.
 (30) Lamb. *quemdam fructum afferebant: eorum virorum qui hujusmodi*.

magnam lætitiã percipiebat; nec minus pastor ille cum eo (31) ex eadem causa hilaritatem capiebat.

CAPUT II.

Tunc nuntius Domini coronas jussit afferri. Allatæ sunt autem coronæ velut ex palmis factæ; et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgis pampinos invenerat et fructum (32); et jussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgis sine fructu (33) invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eandem habebant, id est candidam sicut nivem; cum qua jubebat ipsos ire (34) in turrim. Nec minus et eos qui reddiderant virgas suas, sicuti acceperant virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire (35) in turrim. His consummatis, ait ad pastorem illum: Ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco quo quisque metuit habitare, consideratis prius virgis eorum diligenter: tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te præterierit, inquit, ego eos super aram probabo. His ad pastorem dictis, recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: Accipiamus ab omnibus virgas; et plantemus illas, si possint revirescere (36). Dico ei: Domine, istæ quæ sunt aridæ virgæ, quo modo possunt revirescere? (37) Ait mihi: Arbor ista salix est, et semper amat vitam. Si plantatæ ergo fuerint hæ virgæ, exiguumque humoris acceperint (38), plurimæ ex eis revirescent. Tentabo enim, et suffundam (39) eis aquam: et si qua earum potuerit vivere, gratulabor ei; quod si non, certe non videbor ego negligens fuisse. Jussit deinde me vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt: quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit (40) illis; ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exstarent. Deinde cum irrigasset illas, ait mihi: Eamus; et post paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult (41) omnes eos, qui ex ea acceperunt virgas. Ego autem spero, cum sint aqua superinfusæ hæ (42) virgæ, plurimas victuras humore capto (43).

CAPUT III.

Dico ei: Arbor hæc, Domine, demonstra mihi, quid sit: valde enim moveor, quod tot ramis recisis (44) integra videatur esse; nec omnino quidquam de ea minus videtur esse; quo maxime (45) stupeo. Audi, inquit: Arbor hæc magna quæ campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei prædicatus (46) est in omnibus finibus orbis terræ. Populi vero stantes sub umbra, hi sunt qui audierunt prædicationes ejus, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus (47) Michael est, qui populi hujus habet potestatem et gubernat eos. Hic enim in corde eorum qui crediderunt, inserit legem (48). Visitat igitur eos, quibus dedit legem, si eam custodierunt. Videt autem uniuscujusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illæ enim virgæ, Domini lex sunt. Cognoscit autem (49) deinde omnes eos, qui non servaverunt legem; sciens sedem uniuscujusque eorum. Dico ei: Quare, inquam, Domine, alios dimisit in turrim, alios tibi hic reliquit? Hi, inquit, quicumque supergressi sunt legem quam ab eo acceperunt, in mea relictæ sunt potestate; ut admissorum (50) suorum agant poenitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt. Qui sunt ergo, Domine, inquam, in turrim euntes coronati? Ait mihi: Quicumque luctati cum diabolo vicerunt eum, illi sunt coronati. Illi autem sunt, qui ut servarent legem, perpassi sunt iniqua (51). Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eandem quidem legem vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem (52); sed nec abnegaverunt sanctam (53) legem. Hi vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt; modesti sunt atque justî, et qui valde pura mente vixerunt et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas virgas quas plantavi et irrigavi.

CAPUT IV.

Post paucos vero dies reversi sumus; eodemque loco consedit nuntius ille magnificus; ego autem astitî

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(31) Sic Fellus ex Lamb. Al. omittunt, cum eo.

(32) Lamb. eos viros, in quorum virgis pampinos invenerat fructum: omisso, nuntius.

(33) Lamb. desunt, sine fructu.

(34) Lamb. quibus jubebat ire. At Vict. habebant pro jubebat.

(35) Lamb. deest, ire.

(36) Bodl. et Lamb. reviviscere. Ita sæpe. Sic et mss. Vict. et Carm. Fellus autem in edit. Oxon. si forte possint revirescere.

(37) Lamb. desunt: Dico ei... revirescere.

(38) Lamb. humorem.

(39) Lamb. effundam.

(40) Lamb. effudit. Bodl. suffudit.

(41) Lamb. jussit.

(42) Mss. Angl. adquatæ hæ.

(43) Lamb. humo receptas. Bodl. humore perceptio.

(44) Mss. Angl. præcisas. Sic et edit. Oxon.

(45) Mss. Angl. nomine.

(46) Lamb. Hæc autem lex Filius Dei est, prædicatus.

(47) Mss. Angl. magnus et honestus. Ita quoque Felli edit. Oxon. Hunc locum laudat Origenes Comment. in Matth. tom. XIV, edit. nov. tom. II, pag. 644.

(48) Lamb. legem suam.

(49) Lamb. ex iis multas vexatas. Illæ enim virgæ lex est. Cognoscens deinde.

(50) Lamb. commissorum.

(51) Bodl. injusta.

(52) Lamb. oderunt vero legem.

(53) Mss. Angl., Vict. et Carm. suam.

ei. Tunc ait mihi : Succinge (54) te sabano, et ministra mihi. Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco. Ut autem vidit me cinctum, et paratum illi (55) ministrare, ait : Voca viros illos, quorum virgæ plantatæ sunt, suo quemque ordine, sicut porrexerunt illas. Et duxit me in campum; et vocavi (56) omnes; qui etiam universi constiterunt ordinibus (57) suis. Ait deinde ad illos : Quisque virgam suam extrahat, et ad me afferat. Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas habuerunt. Et quorum (58) putridæ et aridæ repertæ sunt virgæ, jussit eos stare seorsum. Deinde porrexerunt qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas (59) virides : quidam vero aridas et putridas, velut a tinea tactas. Eos qui virides tradiderunt, jussit seorsum stare : illos vero qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare (60) jussit. Porrexerunt deinde illi qui semiaridas habuerant, et scissuras habentes : multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes ; quidam vero virides, pampinos habentes, et in pampinis fructum, sicut illi qui in turrim iverunt coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas. Quidam vero sicut fuerant, semiaridas et scissuras habentes. Jussit unumquemque eorum seorsum stare ; alios suo quemque ordine (61), alios seorsum.

CAPUT V.

Deinde porrexerunt qui habuerant (62) virides quidem virgas, sed scissuras habentes. Ili omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem ex his percepit hic Pastor, quod omnes politæ (63) essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam viridem, et dimidiam aridam habuerant : quorundam vero inventæ sunt totæ virides ; aliorum semiaridæ : aliorum virides et pampinos habentes (64). Ili omnes dimissi sunt unusquisque in suum ordinem (65). Tradiderunt (66) deinde qui habuerant duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam : multi ex eis virides porrexerunt ; multi semiaridas ; cæteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem. Deinde porrigebant, qui habuerant in virgis suis duas partes aridas, tertiamque viridem : multi quoque ex eis porrexerunt semiaridas ; quidam vero aridas et putridas ; alii autem semiaridas et scissuras habentes : pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine (67). Deinde porrexerunt, qui tertium (68) habuerant viride, reliquum vero aridum : horum virgæ majori ex parte inventæ sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum ; et reliquæ virides totæ. Ex his virgis gaudium vehementer percepit pastor ille, quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.

CAPUT VI.

Postquam autem omnium (69) virgas considerasset, ait mihi : Dixeram tibi, arborem hanc diligere vitam. Vides, quod (70) multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem. Video, inquam, domine. Tu scias, inquit, bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandam (71) esse, qui dedit spiritum iis qui digni erant agere (72) pœnitentiam. Et dixi : Quare ergo, Domine, non omnes egerunt pœnitentiam ? Ait mihi : Quorum viderat (73) Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis ; illis tribuit pœnitentiam. At quorum aspexit dolum et nequitas, et animadvertit ad se fallaciter reversuros (74), negavit iis ad pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus nefandis maledicerent verbis. Dico ei : Nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit (75) locus cujusque eorum qui virgas reddiderunt, et sedes eorum (76) : ut auditis his et creditis, ii qui non custodierunt integrum, sed dissipaverunt sigillum quod acceperunt, agnitis suis factis, pœnitentiam agant ; et accepto a te sigillo, Domino dent honorem (77), quod sit super (78) eos motus clementia sua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves. Audi, inquit : Quorum virgæ aridæ et putridæ repertæ sunt, et velut a tinea tactæ ; hi sunt transfugæ, et (79) Ecclesie pro-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Angl. *incinge*. Et mox *incinxi*. Usitam autem Græcis vocem *σάβανον*, quæ linteum sive linteamen denotat, vetus interpres hic in sua versione retinuit.

(55) Lamb. *sibi*.

(56) Lamb. *Et eduxit in campo, et vocavit*.

(57) Mss. Angl. *agminibus*.

(58) Lamb. *quæ*.

(59) Lamb. *addit suas*. Et mox omittit *aridas et*.

(60) Lamb. *primariis tradere*. Bodl. *primariis stare*.

(61) Ms. Angl. *suo quoque agmine*. Ita sæpe. Habent etiam *agmine* Vict. et Carm.

(62) Lamb. *habuerunt*. Sic et paulo post, et passim.

(63) Quidam ex impressis habent *imitatæ*. Al. *inuitatæ*. At ms. Lamb. *mutati*. Sic et Victor.

(64) Mss. Angl. *aliorum pampinos habebant*.

(65) Al. *unusquisque in suo ordine steterunt*. Deinde.

(66) Ita Felli editio Oxon. ex Lamb. Al. omit-

tunt *Tradiderunt*.

(67) Conjicit Wakius, librarii incuria hic fuisse omissa sequentia : *Quidam porrigebant virgas suas paululum aridas ; aridum enim erat ipsum cacumen scissuras vero habebant*. De his enim fit mentio in hujus similis. cap. 4 et 10.

(68) Ex Fello mss. Angl. *minimum pro tertium*. Sic et Victor.

(69) Lamb. *omnes*.

(70) Mss. Angl. *quam*.

(71) Ms. Angl. *honestam*.

(72) Lamb. *diligunt agere*.

(73) Ms. Angl. *vidit*.

(74) Lamb. *reversos*.

(75) Sic mss. Angl. et Vict. Sic et edit. Oxon. At edit. Paris. *quis, quid is*.

(76) Lamb. *sederunt seorsim*.

(77) Lamb. *accepto ait sigillo, Domine, dent honorem*.

(78) Ms. Angl. *in pro super*.

(79) Al. *omittunt et, quod exhibet edit. Oxon.*

ditores, qui inter reliqua sua delicta, nefandis verbis Dominum insectati (80), nomen ejus negaverunt, quod super eos erat invocatum. Hi igitur omnes mortui sunt Deo; atque etiam neminem eorum vides egisse pœnitentiam, tametsi audierint mandata mea, quæ tu eis protulisti: ab hujusmodi ergo hominibus abest vita (81). Hi quoque qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab (82) illis fuerunt, ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei; præcipue eos qui peccassent: non sinentes eos ad pœnitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum: atque etiam multos vides agere pœnitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent pœnitentiam. Quicumque vero non egerint pœnitentiam, et patientiam perdidit, et vitam (85) suam amittent. At his qui egerint, murus in primis cœpit esse sedes (84) eorum; quidam vero etiam (85) in turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in pœnitentia, peccantium inesse vitam; non agentium vero pœnitentiam, mortem paratam.

CAPUT VII.

De his vero qui semiaridas virgas porrexerunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridæ erant virgæ; hi dubii sunt; nec enim vivi sunt, nec mortui. At hi qui semiaridas et scissuras habentes tradiderunt; et dubii sunt, et maledici, de absentibus detrahentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se (86) invidentes. Et iis quidem proposita est pœnitentia: vides enim ex his aliquos pœnitere. Quicumque vero eorum cito egerunt (87) pœnitentiam, hi in turri habent sedem: at ii qui tarde egerunt, in muris habitant (88). Qui vero non egerunt pœnitentiam, sed in suis permanserunt factis, morte moriuntur. At vero hi qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt; fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum (89) de principatu et dignitate. Verum omnes hujusmodi insipientes (90) sunt et fatui, qui habent inter se æmulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis (91) emendaverint se, et cito per suasionem meam (92) egerint pœnitentiam; in turri denique incipient habitare, sicut et hi qui egerunt digne (93) pœnitentiam. Quod si quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur (94) a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit; non in principatu aut aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animæ vitam homines consequentur; per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirunt.

CAPUT VIII.

Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium viride; hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sancis: ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis, egerunt pœnitentiam, et in turri habitare cœperunt; quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus pœnitentiæ: a negotiatione enim sua, nefanda in Dominum locuti sunt, et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis est regressus; qui si cito pœnitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint (95), mortem sibi acquirunt. At hi qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam; compluribus modis depravati (96), negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt pœnitentiam, atque ita in turri habitare cœperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt: illi igitur in totum amiserunt vitam (97). Quidam vero dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt: iis adhuc regressus est, si cito egerint pœnitentiam, nec voluptatibus (98) suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirunt.

CAPUT IX.

Qui vero porrexerunt virgas suas, quarum duæ partes aridæ fuerant, et tertia viridis; fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati (99) bonis, apud exterarum gentes celebriores esse cupierunt (100),

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Ms. Angl. <i>insecti.</i>	(90) Lamb. <i>desunt, insipientes et.</i>
(81) Lamb. <i>tu habes ita.</i>	(91) Mss. Angl. <i>meis.</i>
(82) Mss. Angl. <i>prope ab.</i>	(92) Mss. Angl. <i>persuasionis suæ.</i> Editt. Paris. et Clerici <i>persuasionem</i> ; mendose. Fabricii quoque editio typhotetæ incuria hic male se habet.
(83) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. <i>ii et pœnitentiam, et vitam.</i>	(93) Lamb. <i>deest, digne.</i>
(84) Lamb. <i>hi qui egerint; murus erit sedes.</i> At Victor. <i>mutis pro murus.</i> Felli autem edit. Oxon. sic: <i>At ii qui egerint, in primis muris cœpit, etc.</i>	(94) Al. <i>expelletur.</i>
(85) Ita mss. Angl., Victor. et Carm. Ita et Felli edit. Oxon. Al. <i>etiam qui non.</i>	(95) Lamb. <i>add. pœnitentiam.</i>
(86) Bodl. <i>desunt inter se.</i> Lamb. <i>intra se.</i>	(96) Mss. Angl. <i>quamplurimis generibus inficiati.</i>
(87) Mss. Angl. <i>gesserunt.</i>	(97) Bodl. <i>pœnitentiam.</i>
(88) Lamb. <i>habitabunt.</i>	(98) Lamb. <i>in voluntatibus.</i>
(89) Sic Felli ex Lamb. Al. <i>contentionem.</i>	(99) Lamb. <i>exacti.</i>
	(100) Mss. Angl. <i>honestiores esse cupiere.</i>

et in superbiam magnam inciderunt (1), et sublimia cœperunt sperare (2), et veritatem deserere (3); neque appliciti sunt justis, sed (4) cum exteris gentibus convixerunt; et hæc illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt (5); sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt pœnitentiam; et sedes eorum in turri esse cœperunt. Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis (6), in perpetuum a Deo defecerunt (7), nationum facinoribus et operibus servientes. Hujusmodi ergo homines adnumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere cœperunt, non sperantes se propter facta sua assequi posse (8) salutem: alii dubii facti, dissensiones excitaverunt. His igitur et illis qui propter facta sua dubii esse cœperunt, adhuc est regressus: sed hæc pœnitentia cita (9) esse debet, ut sit in turri sedes eorum. His vero qui non agunt pœnitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors prope est.

CAPUT X.

At hi qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola arida (10) erant, et scissuras habebant; semper boni atque fideles et probi erga Deum (11) fuerunt; sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates, et minutas cogitationes (12), quas intra (13) se habuerunt. Auditis ergo verbis meis, plurimi egerunt pœnitentiam celeriter; et in turri habitare cœperunt. Quidam autem ex his evaserunt dubii; quidam adjecerunt ad dubiam mentem, etiam dissensiones movere. In his igitur etiam nunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur (14). Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola erant viridia (15), crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt (16); nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitibus suis Dei servos susceperunt (17). Audito igitur hoc, regressi (18), sine mora egerunt pœnitentiam, et omnem virtutis æquitatem (19) exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt; et alii libenter adversa passi sunt, memores (20) factorum suorum.

CAPUT XI.

Postquam finisset omnium virgarum explanationes (21), ait mihi: Vade, et dic omnibus, ut agant pœnitentiam; et vivent Deo, quia motus Dominus magna clementia sua (22), misit me ut pœnitentiam nuntiarem omnibus, his etiam qui non merentur (23) propter facta sua assequi salutem. Sed patiens est Dominus, et invitationem per Filium suum factam vult conservare. Dico ei: Spero, Domine, fore ut auditis his universi agant (24) pœnitentiam. Credo enim, unumquemque agnitis (25) suis factis et accepto Dei timore, ad pœnitentiam regressurum. Ait mihi: Quicumque toto corde egerint pœnitentiam, et purificaverint se ab omni nequitia quæ supra dicta est (26), et non adjecerint adhuc ad delicta sua quidquam; accipient a Domino remedium priorum (27) peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his (28); et vivent Deo. Qui vero adjecerint, inquit, ad delicta sua, et conversati fuerint in cupiditatibus (29) sæculi hujus; damnabunt seipsos ad mortem. Tu vero ambula in mandatis istis; et vives Deo: et quicumque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo. Postquam vero hæc omnia mihi ostendit, ait mihi: Reliqua post dies paucos tibi ostendam.

SIMILITUDO IX.

Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.

CAPUT PRIMUM.

Postquam scripsi Mandata et Similitudines pastoris illius, nuntius pœnitentiæ venit ad me, et dixit mihi: Volo ostendere tibi quæcunque Spiritus tibi ostendit, qui in effigie Ecclesiæ locutus est tecum. Ille enim Spiritus, Filius Dei est. Et quia infirmior eras corpore, non ante per nuntium declaratum est

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(1) Lamb. <i>superbiam magnam induerunt.</i>	(17) Mss. Angl. <i>repperunt.</i>
(2) Ita Bodl. Lamb. et Vict. Editi, <i>sperare.</i>	(18) Mss. Angl. <i>hoc regressu.</i>
(3) Mss. Angl. <i>deseruerunt.</i>	(19) Victor. <i>virtutem æquitatis.</i>
(4) Sic mss. Vict. et Carm. Sic et edit. Oxon. Al. omittunt, <i>sed.</i>	(20) Lamb. <i>et libenter patiuntur, memores.</i>
(5) Lamb. <i>fideles perseveraverunt esse.</i>	(21) Al. <i>exsolutiones.</i>
(6) Mss. Angl. <i>evecti vanitatibus eorum.</i>	(22) Lamb. <i>mortis Dominus in multa sua clementia.</i>
(7) Mss. Angl. <i>desiderunt.</i>	(23) Mss. Angl. <i>omnibus darem, et quidem quibusdam non merentibus.</i>
(8) Lamb. <i>deest, posse.</i>	(24) Al. <i>quoniam, auditis his, universi agent.</i> Edit Paris. <i>quoniam, eruditus his.</i>
(9) Bodl. <i>citata.</i>	(25) Lamb. <i>auditis.</i>
(10) Lamb. <i>solidæ aridæ.</i>	(26) Lamb. <i>desunt, quæ supra dicta est.</i>
(11) Lamb. <i>honesti erga Dominum.</i>	(27) Mss. Angl. <i>deest, priorum.</i>
(12) Lamb. <i>inanes et minimas disputationes.</i>	(28) Lamb. <i>meis.</i> Sic et edit. Felli Oxon.
(13) Bodl. in. Lamb. <i>inter.</i>	(29) Al. <i>desideriis.</i>
(14) Lamb. <i>boni semper difficile movebuntur.</i>	
(15) Lamb. <i>quæ solæ erant virides.</i>	
(16) Al. <i>etsi ad scelera aliqua prolapsi sunt.</i>	

tibi, quam firmatus es a Spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis viaere. Tunc enim bene quidem ac magnifice (30) ædificatio turris ab Ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virgine (31) monstrata, cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris, per eundem quidem Spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre: idcirco enim in domum tuam missus sum habitare ab illo nuntio venerando (32); ut cum omnia potenter videris, nihil ut prius exavescas. Et duxit me in ascensum montis Arcadiæ (33); et consedimus in cacumine ejus. Et ostendit mihi campum magnum; et circa eum duodecim montes alia atque alia figura. Quorum primus niger erat sicut fuligo. Secundus glabrus, sine herbis. Tertius spinis et tribulis plenus. Quartus habebat semiaridas herbas; quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quædam etiam herbæ, cum sol incanduisset, aridæ fiebant. Quintus mons asperimus erat; sed herbas virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus, quibusdam minoribus, quibusdam vero majoribus; sed in illis scissuris erant herbæ, non valde quidem lætæ (34), sed velut marcidæ esse videbantur. Septimus vero mons delectabilis (35) habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum (36) cœli pabulum (37) carpebant ex illo: et quantum vescebantur ex illo (38), tanto lætiores herbæ crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus; et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat (39), et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat (40), totusque erat umbrosus (41); et sub umbra pecudes jacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat: et arbores illæ aliis atque aliis oneratæ videbantur (42) fructibus; ut quisquis videret, cuperet (43) edere de fructibus earum. Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum (44), et ipse sibi summum præstabat decorem.

CAPUT II.

In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi ostendit, quæ de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis erat, et quadrata erat, ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse; sed habebat novam portam, quæ nuper videbatur exsculpta. Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat; ita ut mirarer vehementer lumen ejus. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim (45): ex quibus quatuor quæ obtinebant angulos portæ, digniores (46) mihi videbantur esse; sed et cæteræ dignæ erant; stabant autem in quatuor partibus portæ. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illæ binæ et binæ vestitæ erant linteis (47) tunicis, et decenter succinctæ exertis brachiis (48) dextris, tanquam fascem aliquem levaturæ; sic erant paratæ: vehementer enim hilares erant, atque promptæ. Hæc cum vidissem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et præclaras res viderem. Et rursus mirabar (49) propter virgines illas, quod tam decoræ et (50) delicatæ essent, et ita constanter ac fortiter starent tanquam totum cœlum portaturæ (51). Et cum hæc intra me cogitarem (52), ait ad me Pastor ille: Quid intra te disputas atque torqueris, et ipse tibi sollicitudinem adjicis (53)? Quæcunque non potes intelligere, noli attendere (54), tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quæcunque post te sunt, non potes videre; quæ vero sunt ante te, vides. In his igitur quæ non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape (55), quæ tu vides. Desine

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (30) Mss. Angl. *modeste*.
 (31) Lamb. *ad virginem*.
 (32) Mss. Angl. *dignissimo*.
 (33) Lamb. *Arcadiæ montem*.
 (34) Ita mss. Lamb., Vict. et Carm. Ita quoque Felli edit. Oxon. et Hamb. Fabricii. Al. *latæ*.
 (35) Mss. Angl. *hilares*.
 (36) Mss. Angl. *volucres*.
 (37) Lamb. *pabula*.
 (38) Mss. Angl. *inde*. Lamb. *inde, tanto amplius lætiores*.
 (39) Mss. Angl. *habebat*. Addit Lamb. *et homines pro hominibus*.
 (40) Mss. Angl. *habebat arbores magnas*.
 (41) Lamb. *tenebrosus*.
 (42) Bodl. *ordinatæ erant*. Lamb. *ornatæ erant*.
 (43) Mss. Angl. *si quis vidisset, concupisceret*. Felli in sua edit. Oxon. *quis retinuit pro quisquis*.
 (44) Mss. Angl. *hilarissimum*.
 (45) Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in *Ezech.*, auctor *Operis imperfecti in Matth.* xix, 28, et scriptor Vitæ S. Genovefæ cap. 4. Horum verba inter Veter. Testim. superius reperies.

(46) Lamb. *dignitiosiores*, Et mox, *dignitosæ*. Sic etiam infra cap. 6 sub initium, *dignitosos* pro *dignitate splendidos*. Atque ita legendum statuit Clericus e ms. optimæ notæ Lambethano. « Vox enim *dignitosus*, inquit, non ævi quidem Ciceroniani est, sed nec infimi. Veteres Glossæ: *Dignitosus, ἀξιωπατικός*. » Vide item de hac voce Ducangium in *Glossario*.

(47) Mss. Angl. apud Fellum: *Inerat autem inter genera earum virginum et hæc binæ vestitæ linteis*. Apud Clericum vero Lamb. sic se habet: *Inerat autem inter gratiam earum virginum hæc binæ vestitæ linteis tunicis, et decem incinctæ exertis*.

(48) Ita mss. Angl. Ita et Vict. et Carm. Horum mss. lectionem sequuntur quoque Felli et Fabricii. Al. *exterius brachiis*.

(49) Lamb. *movebar*.

(50) Mss. Angl. desunt, *decoræ et*. Et mox Lamb. omittit, *constanter ac*.

(51) Mss. Angl. *portandum haberent*.

(52) Mss. Angl. *disputarem*. Et mox, *disputas*; ubi Felli edit. Oxon. *habet cogitas*.

(53) Mss. Angl. *adducis*.

(54) Lamb. *perpendere*.

(55) Mss. Angl. *dominare*.

esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quæcunque debeo (56) ostendere : nunc autem reliqua considera.

CAPUT III.

Et cum hæc dixisset mihi, suspexi (57) : et ecce vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes (58) vultu ; et vocasse quamdam multitudinem virorum ; et hi qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque excelsi et fortes erant. Jusserunt autem illi sex eos turrim quamdam (59) super eam portam ædificare. Magnus vero tunc fremitus cœpit esse decurrentium circa portam huc atque illuc (60), eorum virorum qui ad ædificandam turrim convenerant (61). Virgines vero illæ quæstabant circa portam, jubebant eis ædificationem turris accelerare (62). Ipsæ autem exporrerunt manus suas, tanquam aliquid accepturæ ab illis. Tunc illi sex jusserunt, ut (63) ex quodam profundo lapides attollerent, et in ædificationem turris præpararent. Et elevati sunt decem lapides candidi, quadrati (64), circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt has virgines, jusserunt eas universos lapides, quicumque in turris ædificationem mittendi essent, portare (65) ; et translatos per portam tradere (66) eis qui ædificaturi erant turrim illam. Continuo hæc virgines eosdem lapides qui prius elevati erant (67) de profundo, inter se elevare (68) cœperunt pariter omnes.

CAPUT IV.

Qui autem steterunt circa portam, sic etiam portabant ; ut qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur ; cæteri vero lapides ad latera subiciebantur (69) : atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam (70) translatos ædificantibus, sicut jussæ erant (71), tradiderunt. Illi vero excipientes, exstruxerunt illos. Hæc autem ædificatio super illam petram magnam et portam fiebat ; atque ab his tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, quæ in fundamento turris illius esse cœpit. Post illos vero decem lapides, alii viginti quinque elevati sunt (72) de profundo ; et hi structi sunt in ædificationem turris ejusdem, per illas virgines levati, sicut priores. Post hos, alii triginta quinque elevati sunt, et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos, quadraginta lapides ascenderunt ; et hi omnes adjecti sunt in structuram turris illius. Quatuor ergo ordines cœperunt esse in fundamento turris illius (73) ; deierunt enim lapides extrahi de (74) profundo : paulisper et hi qui ædificabant, quieverunt. Iterum illi sex viri multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus apportarent (75) lapides ad ædificationem turris ejusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides (76) ; et deferentes eos (77) porrigebant virginibus : quos illæ accipientes transferrebant (78), et in ædificationem turris porrigebant. In qua cum structi essent (79) illi, candidi, variique fiebant : et similiter omnes priores (80) mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur ; qui cum in eam ædificationem venissent, quales ponebantur, tales et permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii ; quoniam non erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in ædificatione (81) ; quos cum animadvertissent illi sex viri, jusserunt tolli et suo loco reponi unde delati fuerant (82). Et dicunt ad illos qui lapides illos afferebant : Omnino vos nobis ad ædificationem hanc lapides porrigere nolite ; sed juxta turrim ponite eos, ut hæc virgines translatos porrigant : nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt : nolite igitur frustra laborare.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (56) Lamb. *potueris pro debeo.*
 (57) Lamb. *inspexi.*
 (58) Lamb. *venisse viros excelsos, dignitosos et similes.*
 (59) Lamb. *eos illi ex turre quamdam.*
 (60) Bodl. *discurrentium circa portam hinc atque illinc.* Lamb. *quoque habet hinc atque illinc.*
 (61) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *veniant.*
 (62) Lamb. *videbant ædificationem turris accelerari oportere.* Felli autem edit. Oxon. sic : *Agnoverunt ab eis ædificationem turris accelerari oportere.*
 (63) Mss. Angl. *deest, ut.* Et mox *pro attollerent et præpararent, habent ascendere et aptari.* Statimque : *Et ascenderunt decem.*
 (64) Lamb. *quidem et quadrati.* Sic et Fells. Voci autem sequenti, *circumcisi*, præmittendum nec jubet Cotelerius ex cap. 5 et 16.
 (65) Lamb. *ejus ædificationem ituri essent portare.*
 (66) Lamb. *cum Fello : itidem tradere.*
 (67) Mss. Angl. *primi ascenderunt.*
 (68) Mss. Angl. *allevare.*
 (69) Bodl. *a lateribus subibant.* Sic et Lamb. præpositione tamen *a* in *e* mutata.
 (70) Lamb. *portas.* Et paulo post, *porta pro portam.*
 (71) Mss. Angl. *jusserant.*
 (72) Mss. Angl. *ascenderunt, ut sæpe.*
 (73) Lamb. *fundamenti turris hujus.*
 (74) Lamb. *ergo lapides ascendere de.*
 (75) De quibus mentio cap. 1 hujus similis. Felles autem statim, *deferrent pro apportarent, quod exhibent mss. Angl.*
 (76) Mss. Angl. *lapides variis coloribus.*
 (77) Mss. Angl. *apportatos.*
 (78) Mss. Angl. *porrigebant, et mox transferebant.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (79) Lamb. *quam cum instructi.*
 (80) Lamb. *et similes omnes et priores.* Mss. quoque Vict. et Carm. *habent, et priores.*
 (81) Lamb. *ædificationem.*
 (82) Mss. Angl. *referri unde deportati.*

CAPUT V.

Effecta est autem structura illo die; sed turris consummata non est; futurum enim erat, ut ædificaretur (83); propterea etiam nunc et quædam dilatio facta est. Et jusserunt illi sex, eos qui ædificabant abire et veluti aliquândiu quiescere (84); illis vero virginibus præceperunt, ne a turri discederent (85); propterea autem videbantur mihi relictæ, ut custodirent turrim illam. Postquam autem recesserunt, dico (86) ad pastorem illum: Quare, domine, non est peracta ædificatio turris? Non enim, inquit, ante consummari potest, quam veniat dominus ejus, et structuram hanc probet; ut si quos lapides non bonos in ea invenerit, mutantur: ad voluntatem enim ejus ædificatur (87) hæc turris. Vellem, inquam, Domine, scire, quid significet ædificatio turris hujus, et de hac petra, et de hac porta cognoscere, et de montibus, et de virginibus, et de lapidibus qui extracti sunt (88) de profundo, nec circumcisi sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt (89) in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento structi sunt (90), deinde viginti quinque, deinde triginta quinque, deinde quadraginta: item de illis lapidibus qui positi sunt in structuram, iterumque sublatis, et in locum suum (91) relati. De omnibus his, domine, desiderium animæ meæ comple, et omnia mihi demonstra. Et dixit mihi: Si arduus (92) non fueris, omnia cognosces (93), et videbis reliqua quæ futura sunt huic turri; et omnes similitudines diligenter cognosces. Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi sederamus, et dixit mihi: Perveniamus ad turrim: Dominus enim ejus venturus est, ut consideret eam. Venimus igitur illuc, et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an adfuisset ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturum (94), ut consideret structuram illam.

CAPUT VI.

Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum, ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos quos in ædificatione imperare videram, et eos omnes qui ædificaverunt turrim illam, et præterea alios quamplures dignitate (95) splendidos viros. Virgines vero illæ quæ custodiebant turrim illam, accurrerunt et osculatæ sunt eum (96), et prope eum (97) cœperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam ut singulos lapides contrectaret (98); quinetiam singulos virga quam in manu tenebat (99), seriebat. Ex quibus quidam cum essent percussi, nigri fiebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi scissuras habentes; quidam curti; quidam nec nigri nec albi (100); quidam asperi, nec cum cæteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hæ sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei (1) reperti sunt. Jussit eos dominus omnes de turri deponi, et juxta eam relinqui; et alios lapides afferri, et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum qui ædificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum ejectorum? De montibus quidem vetuit afferri; sed ex campo quodam qui prope erat, jussit afferri (2). Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides splendidos, quadratos; quosdam vero etiam rotundos. Quicumque autem erant in illo campo, omnes allati sunt, et per (3) portam transportati (4) a virginibus illis: et qui ex eis quadrati erant, deformati (5) sunt, et positi in loco (6) ejectorum. At vero qui rotundi, non sunt adjecti in structuram; quoniam duri erant (7), et longum esse videbatur circumcidere eos: sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset, ut circumciderentur, et in structuram mitterentur (8); valde enim splendidi erant.

CAPUT VII.

Hæc cum vidisset vir ille dignitate (9) præcipuus, et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem; et tradidit ei lapides qui reprobati erant, et positi circa turrim; et ait ad illum: Communda diligenter lapides hos, et apta in structuram (10) turris, ut cum cæteris possint convenire; eos autem qui non conveniunt,

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (83) Lamb. *fuit*: futurum enim, ut ædificetur.
 (84) Mss. Angl. *recedere et veluti quiescere aliquid*.
 (85) Lamb. *recederent*.
 (86) Lamb. *omnes recesserunt, dixi*.
 (87) Ita Fellus in edit. Oxon. ex Lamb. Al. *ædificabatur*.
 (88) Mss. Angl. *ascenderunt*, ut sæpe alias.
 (89) Mss. Angl. *ierunt*.
 (90) Ms. Vict. *fundamentis structuræ*. Lamb. quoque habet, *fundamentis*.
 (91) Lamb. *loco suo*.
 (92) Ita mss. Angl., Vict. et Carm. Editi, *tardus*.
 (93) Ita Lamb. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *non cognosces*. Omittunt quoque non, mss. Vict. et Carm. At Vict. sic: *omnia cognoscis; post videbis*. Carm. vero; *o. cognosces; p. v. Quas mss. lectiones Clericus invertit. Neque aliter Russelius. Recte Fabricius*.
 (94) Mss. Angl. *venturum*. Lamb. add. *esse*.
 (95) Mss. Angl. *dignitatosos*, ut passim.
 (96) Lamb. *accurrerunt osculari eum*.
 (97) Lamb. *deest eum*.
 (98) Mss. Angl. *pertractaret*.
 (99) Lamb. *manu gerebat*.
 (100) Lamb. *desunt quidam.... albi*.
 (1) Mss. Angl. *boni*.
 (2) Mss. Angl. *apportari*.
 (3) Lamb. *illati sunt per*. Felli autem editio Oxon. *ablatis*. An mendose?
 (4) Lamb. *translati*.
 (5) Ita Lamb. Editi, *formati*. Vide infra not. 30.
 (6) Sic Lamb. et Felli edit. Oxon. Al. *locum*.
 (7) Lamb. *et durum erat, et tardum esse*.
 (8) Mss. Angl. *irent*.
 (9) Mss. Angl. *dignitosos*.
 (10) Lamb. *pone in structura*.

longe a turri projicies. Hæc cum præcepisset ei, cum omnibus cum quibus venerat ad turrim, abiit : virgines autem illæ steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum : Quonam modo possunt lapides hi in structuram hujus turris, cum reprobati sint, redire? Et dixit mihi : Ego de lapidibus istis majorem partem circumcidam et adjiciam in structuram, et convenient cum cæteris. Et dixi : Quo modo, domine, possunt circumcisci eundem locum implere (11)? Quicumque, inquit, minores inventi fuerint, in mediam structuram ibunt (12); majores vero de foris ponentur, et continebunt eos. Hæc cum dixisset mihi : Eamus, inquit, et post triduum revertamur; et emundatos hos lapides in structuram adjiciam. Ea enim quæ sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte subito paterfamilias superveniat, et immunda ea quæ circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur (13); et hi lapides non militantur (14) in structuram turris hujus, et ego negligens paterfamilias (15) videar esse. Post triduum (16) autem cum venissemus ad eandem turrim, ait mihi : Consideremus hos lapides omnes, et videamus qui ex eis possunt in structuram ire (17). Dico ei : Consideremus, domine.

CAPUT VIII.

Primum omnium cœpimus considerare eos qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Jussit eos a turri moveri, et seorsum reponi (18). Deinde consideravit eos qui scabrosi fuerant : et multos ex eis circumcidi jussit, et per virgines eos in structuram turris aptari : illæ autem sublatis eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem jussit cum illis nigris reponi; nam et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos qui scissuras habebant : et ex illis multos circumcidi jussit, et per illas virgines adjici in structuram. Hi de foris positi sunt, quoniam (19) integri inventi sunt : reliqui autem propter multitudinem scissurarum non potuerunt affirmari (20), propterea projecti sunt ab ædificatione turris. Deinde considerabat eos qui curti facti erant : multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant; alii vero scissuras magnas habebant, quos jussit apponi cum illis (21) qui rejecti erant : reliquos autem commundatos et affirmatos adjici jussit in structuram, quos sublatis virgines illæ in media structura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti; et multi ex illis nigri inventi sunt : jussit et hos transferri ad illos qui rejecti erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt : et hi sublatis sunt a virginibus, et aptati in eadem turri; exteriores autem positi sunt qui (22) integri inventi sunt, ita ut possent continere eos qui in medio constructi erant; nihil enim eis (23) recisum est. Deinde considerabat eos qui duri et asperi fuerant (24); pauci ex his adjecti (25) sunt, quoniam non poterant circumcidi; valde enim duri reperti sunt : reliqui autem formati (26) sunt, et in media structura a virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos qui maculas habebant; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi ad cæteros adjecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et de foris positi, propter fortitudinem suam.

CAPUT IX.

Venit deinde, ut consideraret (27) eos lapides, qui candidi et rotundi erant; et ait mihi : Quid faciemus de his lapidibus? Et ego dixi : Domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his? Ego, inquam, artem hanc, domine, non novi, nec lapidarius sum, nec possum intelligere quidquam. Et dixit : Non vides eos valde rotundos esse? Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire (28). Et dixi : Si necesse est, quid igitur te implicas (29), et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam? Et elegit quos vidit maximos et splendidissimos, et affirmavit (30) eos, quos sublatis virgines illæ in exterioribus partibus structuræ posuerunt. Reliqui vero qui superfuerunt, repositi sunt in eundem campum (31) unde sumpti erant; abjecti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (11) Mss. Angl. *explere*.
 (12) Ita mss. Angl. Fellus tamen in sua edit. Oxon. *mittentur*.
 (13) Mss. Angl. *exasperetur*.
 (14) Lamb. *ut et hi lapides non sint*.
 (15) Lamb. *patrifamilias*. Forte, *patrifamilias*, ut legendum censet Cotelerius.
 (16) Lamb. *biduum*. At modo legebamus : *post triduum revertamur*.
 (17) Lamb. *convenire*.
 (18) Lamb. *poni*. Sic et paulo post.
 (19) Felli edit. Oxon. *qui pro quoniam*.
 (20) Lamb. *deformari*. Edit. Paris. *efformari*. Sic mox idem Lamb. *deformatos adjici*. Vide mox not. 30.
 (21) Lamb. *habentes jussit eos poni cum iis*.
 (22) Sic et edit. Paris. et Oxon. At Lamb. Vict. et Carm. *quoniam*, ut modo sup. a.
 (23) Lamb. *instructi erant; nihil enim ex eis*.

- (24) Lamb. *fuerant*.
 (25) Mss. Lamb., Vict. et Carm. *abjecti*.
 (26) Mss. Angl. *deformati*.
 (27) Lamb. *deinde considerare*.
 (28) Mss. Angl. *ire*.
 (29) Bodl. *tristatis*. Lamb. *te tricas*.
 (30) Lamb. *deformati*. Hæc recta est lectio, non inepta et inusitata vox *afformare*. Sic et supra cap. 8, *deformari* perperam mutatum in *afformari*, et *deformatos* in *afformatos*, et *deformati* in *formati*. Nimirum, exscriptores existimarunt *deformare* esse tantum deformem et turpem reddere, cum sit etiam simpliciter *mutare formam* in quamvis aliam. Veteres Glossæ : *Deformo*, μεταμορφῶ, μετατυπῶ. *Deformo* (sic legendum), ἀποτελέω : quæ significatio optime hic convenit, ubi forma rotunda lapidum resectione in quadratam mutatur. **CLER.**
 (31) Lamb. *eodem campo*.

vero non sunt. Quoniam, inquit, adhuc exiguum deest huic turri, quod ædificandum erit; et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candidi sunt (32). Vocatæ sunt deinde mulieres speciosissimæ duodecim, nigra veste vestitæ, incinctæ, et exertis humeris, capillisque solutis (33). Videbantur autem mihi hæ mulieres agrestes esse. Et iussit eas pastor ille tollere lapides illos qui de structura ejecti erant (34), et eos referri in montes unde ablati fuerant. Et illæ gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrim jaceret, ait mihi: Circumeamus hanc turrim, et videamus nunquid aliquid desit (35) illi. Cœpimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam decenter ædificatam, cœpit valde hilaris esse: ita enim decenter ædificata fuerat, ut qui vidisset, concupisceret structuram ejus; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una (36) videbatur exsculpta.

CAPUT X.

Ego autem hujusmodi turrim attente considerans, valde lætabar (37). Et ait mihi: Affer calcem et testas minutas, ut formas eorum lapidum qui sublatis sunt de structura et iterum repositi, expleam (38); ea enim quæ circa turrim sunt omnia, æquari debent. Et feci sicut iussit mihi, et attuli ad eum. Et ait mihi: Præsto adsis mihi; et cito (39) hoc opus perficietur. Complevit ergo formas illorum lapidum, et jussit locum mundari circa turrim. Tunc virgines illæ apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa (40), et sparserunt aquam: quo completo, factus est locus delectabilis (41), et turris decora. Ait deinde mihi: Omnia commundata sunt: si venerit dominus hanc turrim consummare, nihil inveniet quod de nobis queratur. Hæc cum dixisset, volebat abire. At ego apprehendi peram ejus, et cœpi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia quæ ostenderat, explicaret (42). Ait mihi: Habeo modicam occupationem; at omnia tibi explicabo: exspecta autem me hic, dum venio. Dico ei: Domine, quid hic solus faciam? Respondit: Non es solus; omnes enim virgines tecum sunt. Et dixi: Trade me, domine, ergo eis. At ille vocavit illas, et dixit (43) eis: Commendo vobis hunc, donec venio. Remansi igitur cum virginibus illis. Illæ autem hilares erant, et affabiles mihi; præcipue tamen quatuor, quæ cæteras præcedebant dignitate.

CAPUT XI.

Dicunt mihi deinde virgines illæ: Hodie pastor ille huc venturus non est. Et ego dixi: Quid ergo ego faciam? Et dicunt mihi: Usque in vesperam exspecta, si forsitan venerit et loquetur (44) tecum; sin minus, nobiscum dum veniat, manebis (45). Dixi eis: Exspectabo eum usque ad vesperam: quod si non venerit, domum ibo, et revertar mane. Responderunt mihi: Nobis assignatus es: non potes recedere (46) a nobis. Et dixi: Ubi manebo? Dicunt mihi: Nobiscum dormies ut frater, non ut maritus: frater enim noster es, et de cætero tecum habitare paratæ sumus (47); valde enim charum te habemus. Ego autem erubesceram cum eis manere (48). Ea vero quæ ex illis prima esse videbatur, amplexata me est, et osculari me cœpit. Cæteræ vero cum vidissent me amplexari (49) ab illa, et ipsæ cœperunt me ut fratrem osculari, et ducere (50) circa turrim, et ludere mecum. Quædam autem ex illis psalmos canebant (51); quædam choros ducebant. Ego autem circa (52) turrim in silentio lætans cum eis ambulabam, et videbar mihi junior factus esse (53). Postquam vero vespera esse cœpit, domum repente (54) abire volebam; illæ autem retinuerunt (55) me, et non permiserunt abire. Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eandem turrim (56). Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt: nec quidquam aliud faciebant, nisi quod orabant. Sed et ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illæ. Quæ cum me sic orantem vidissent, ingens gaudium perceperunt; et cum eis illic fui usque ad diem posterum.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (32) Lamb. *qua valde candida est.*
 (33) Mss. Angl. *capillis vero dissolutis.*
 (34) Lamb. *leg. abjecti erant, et omittit omnia quæ sequuntur, usque ad Postquam autem.*
 (35) Mss. Angl. *ne quid desit.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (36) Lamb. *illa.* At vulgatam lectionem confirmat Origenes, qui hunc locum laudat *Comment. in Osee ex Philocaliæ* cap. 8, noviss. edit. BB. tom. II, pag. 439.
 (37) Mss. Angl. *ejusmodi considerans bene, valde lætus eram.*
 (38) Editt. Clerici et Russel. omitt. *de.* Ms. Lamb. *structura, repositos expleam.*
 (39) Lamb. *Præsto sis mihi; et cito.* Al. *mihi, inquit.*
 (40) Mss. Angl. *stercus.*
 (41) Mss. Angl. *hilaris.*
 (42) Felli in edit. Oxon. *exsolveret; monetque*

- mss. exhibere, explicaret, ut sæpe. Aliter hic Clericus, cujus adnotationem videsis mox infra not. 62.*
 (43) Lamb. *vocat, et dixit.*
 (44) Mss. Angl. *si venerit, forsitan loquetur.*
 (45) Felli edit. Oxon. *moraberis.*
 (46) Mss. Angl. *consignatus es: non potes discere.*
 (47) Bodl. *habitaturæ sumus.*
 (48) Lamb. *habitare.*
 (49) Mss. Angl. *amplexam.*
 (50) Mss. Angl. *ducebant; et mox ludebant.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (51) Lamb. *enim ex his psalmos cantabant.* Habet enim et Felli edit. Oxon.
 (52) Sic Felli edit. Oxon. Al. *addunt eam.*
 (53) Lamb. *veluti juniorem esse factum.*
 (54) Mss. Angl. *deest, repente.*
 (55) Lamb. *delinuerunt; et mox, me ire proabire.*
 (56) Lamb. *ad eam turrim.*

Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas : Nullam ei fecistis (57) injuriam? Et dixerunt ei : Ipsum interroga. Dico ei : Domine, magna voluptas me cœpit (58), quod mansi cum eis. Et dixit mihi : Quid cœnasti? Et dixi : Cœnavi, domine, tota nocte verba (59) Domini. Bene, inquit, te acceperunt? Et dixi : Bene (60), domine. Nunquid vis nunc audire? Et dixi : Volo, domine (61) : et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demonstres. Quemadmodum vis, inquit, sic tibi rem explanabo (62), nec quidquam te celabo.

CAPUT XII.

Primum omnium, domine, inquam, hoc (63) mihi demonstrâ : Petra hæc, et porta quid sunt? Audi, inquit : Petra hæc et porta (64), Filius Dei est. Quonam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo aufuerit ad condendam (65) creaturam. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit (66), ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei. Vidisti, inquit, lapides illos qui per portam translati sunt, in structuram turris collocatos (67); eos vero qui non erant translati per portam, abjectos in locum suum (68)? Et dixi : Vidi, domine. Sic, inquit, nemo intrabit in regnum Dei, nisi qui acceperit nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta sit muro, et unam habuerit tantummodo portam; nunquid poteris aliunde (69) intrare civitatem illam, nisi per portam quam habet? Et quonam modo, inquam, domine, aliter fieri potest? Sicut ergo, inquit, in illam urbem non potest intrari (70), quam per portam ejus : ita nec in regnum Dei potest aliter intrari (71), nisi per nomen Filii ejus qui est ei charissimus. Et dixit mihi : Vidisti turbam eorum qui ædificabant turrim illam? Vidi, inquam, domine. Et dixit : Illi omnes nuntii sunt dignitate (72) venerandi. His igitur veluti muro cinctus est Dominus. Porta vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filium ejus. Vidisti, inquit, illos sex viros, et in medio eorum præcelsum virum illum ac magnum (73), qui circa turrim ambulavit, et lapides de structura reprobavit (74)? Vidi, inquam, domine. Ille, inquit, præcelsus (75), Filius Dei est; et illi sex, nuntii sunt dignitate (76) conspicui, dextra lævaque eum circumstantes (77). Ex his, inquit, excellentibus (78) nuntiis, nemo sine eo intrabit ad Deum. Et dixit : Quicumque ergo nomen ejus non acceperit, non intrabit in regnum Dei.

CAPUT XIII.

Et dixi : Quid est deinde hæc turris? Hæc, inquit, Ecclesia est. Et virgines hæc, quæ sunt, domine? Et dixit mihi : Hæc, inquit, Spiritus sancti sunt : non aliter enim (79) homo potest in regnum Dei intrare, nisi hæc induerint eum veste sua. Etenim nihil proderit tibi accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et vestem earum acceperis ab eis. Hæc namque virgines, potestates sunt Filii Dei. Ita frustra nomen ejus portabit quis (80), nisi etiam potestates ejus portaverit (81). Et dixit mihi : Vidisti lapides illos qui abjecti sunt? Illi enim nomen quidem portarunt (82); vestem autem illarum non induerunt. Et dixi : Quæ est vestis earum, domine? Ipsa, inquit, nomina (83), vestis earum est. Quicumque ergo, inquit, nomen Filii (84) Dei portat, harum quoque nomina portare debet : nam et Filius nomina portat earum. Quoscumque (85),

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (57) Mss. Angl. *Ne forte fecistis.*
 (58) Mss. Angl. *magnam voluptatem percepi.*
 (59) Lamb. *verbum.*
 (60) Lamb. *Ita.*
 (61) Lamb. desunt, *Nunquid, usque ad Domine : et.*
 (62) Ms. Lamb. cum Fello : *exsolvam.* Sic et alibi, ubi verbum *explanare* alii codd. præ se ferunt. Fuit nimirum Græce ἐκλύσω, *expediam vel interpretabor.* Glossæ : ἐκλύω, *resolvo, enodo.* Vid. capp. 13 et 16, in fine, ubi *exsolutionem* habemus pro ἐκλύσιν. CLER.
 (63) Lamb. desunt, *inquam, hoc.* Quo in cod. passim omittuntur *inquam et inquit.* Hæc enim Græci dialogistæ supplenda lectori permittunt, ut apud Platonem passim. CLER.
 (64) Sic in sacris litteris, Dominus *petra* et *janna* dicitur. Ita Fellus. Et alterum quidem *I Cor. x, 4;* alterum vero Joan. x, 7, 9.
 (65) Lamb. *constituendo.* Bodl. *constituendi.* Sic apud Fellum. Aliter Clericus.
 (66) Mss. Angl. et Carm. *apparuit.* Ita et Felli edit. Oxon. Vulgata lectio confirmari potest ex Hebr. x, 28, quo forte respexit Hermas. Altera vero mss. ex Hebr. 1, 1, 2.
 (67) Lamb. *collatos.*
 (68) Lamb. *loco suo.*
 (69) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *alia.*
 (70) Lamb. *omisso, inquit, sic : in eadem arte non potes aliter intrare.* Hinc Fellus : *in illam urbem non potes aliter intrari.*
 (71) Lamb. *aliquis intrare.*
 (72) Mss. Angl. *dignitosi.*
 (73) Mss. Angl. *honestum virum atque magnum*
 (74) Lamb. *portavit.*
 (75) Mss. Angl. *honestus.*
 (76) Mss. Angl. *dignitosi.*
 (77) Mss. Angl. *continentes.*
 (78) Mss. Angl. *dignitosi.*
 (79) Lamb. *autem pro enim.* Et mox : *nisi has induerit cum.*
 (80) Lamb. *Itaque sine causa quis portabit nomen, nisi etiam et potestates ejus induerit.*
 (81) Mss. Angl. *induerint.*
 (82) Mss. Angl. *tulerunt.*
 (83) Lamb. *Ipsum, inquit, nomen.*
 (84) Lamb. *deest Filii.* De nomine Filii Dei ab electis gestato, vide Apoc. 11, 17; 111, 12; xiv, 1, et de veste nuptiali Matth. xxii, 11. Porro apostolus Paulus jubet *Christum induere, Rom. xiiii, 14.* FELL.
 (85) Lamb. *Filius enim Dei ipsa nomina portat. Quoscumque.* Habet quoque *Filius Dei* Felli ed. Ox.

inquit, lapides vidisti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt. Ideoque totam turrin concordem (86) vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti sunt Spiritum hunc (87). Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum (88); sed et illi assequuntur ista, qui portaverint (89) nomina virginum harum. Et dixi: Quare ergo, domine, abjecti sunt lapides qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam (90) translati fuerint, et traditi per manus virginum harum in structuram turris hujus? Quoniam, inquit, cura tibi est omnia diligenter inquirere, audi de iis lapidibus qui abjecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei acceperunt, sed et potestatem virginum harum. His ergo spiritibus acceptis, consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse cœpit atque una vestis; eandem (91) enim sentiebant æquitatem, quam pariter exercebant. At vero postquam viderunt mulieres illas, quas advulsi nigra veste vestitas, exertis humeris et solutis (92) crinibus, concupiverunt sollicitare illas ob pulchritudinem (93) earum, et induti sunt potestate earum; virginum vero projecerunt amictum (94). Hi igitur abjecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi qui non sunt corrupti pulchritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes, inquit, horum lapidum qui abjecti sunt, explicationem (95).

CAPUT XIV.

Et dixi: Si qui ergo, domine, hominum qui hujusmodi sunt, egerint pœnitentiam, et abjecerint cupiditatem mulierum illarum, et conversi redierint ad virgines, et earum potestatem induerint; nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit, si abjecerint omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissio facta est struendi, ut si hi egerint pœnitentiam, adjiciantur in structuram turris: si autem (96) non egerint pœnitentiam, alii struantur loco eorum; et illi tunc abjiciantur in toto (97). Ad hæc omnia (98) gratias egi Domino, quod in omnes in quibus invocatum est nomen ejus, motus clementia miserit præsidem nuntium pœnitentiæ ad nos, qui deliquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros jam certe deficientes, neque habentes spem salutis; nunc vero recreatos (99) ad redintegrationem vitæ. Et dixi: Nunc, domine, demonstra mihi, quare non in terra ædificatur hæc turris, sed supra petram et portam? Quoniam, inquit, insipiens et sine intellectu es, ideo interrogas. Et dixi: Necessè habeo, domine, omnia te interrogare; quoniam nihil omnino intelligo: responsa enim omnia (100) magna et præclara sunt, et quæ homines vix intelligere possunt. Audi, inquit: Nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis **. Si ergo, inquam, omnis (1) Dei creatura per Filium ejus sustentatur; cur non et eos sustinet qui invitati sunt ab eo, et nomen ejus ferunt, et in præceptis ejus ambulant? Nonne etiam vides, inquit, quod sustinet (2) eos, qui ex totis præcordiis portant nomen ejus? Ipse igitur fundamentum est eorum, et libenter portat eos qui (3) non negant nomen ejus, sed libenter sustinent illum (4).

CAPUT XV.

Et dixi: Demonstra mihi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quæ nigra veste sunt indutæ (5). Audi, inquit: Nomina virginum quæ potentiores sunt, quæ obtinuerunt angulos portæ, hæc sunt (6): Prima vocatur Fides, secunda Abstinencia, tertia Potestas, quarta Patientia; cæteræ autem quæ infra has consistunt (7), his nominibus vocantur: Simplicitas, Innocentia, Castitas, Hilaritas, Veritas, Intelligentia, Concordia, Charitas. Quicumque itaque portant hæc nomina et nomen Filii Dei, in regnum Dei poterunt intrare. Audi nunc mulierum nomina, quæ nigra veste vestitæ sunt. Ex his (8) quatuor potentiores sunt: quarum prima Perfidia, secunda Intemperantia, tertia Incredulitas, quarta Voluptas (9) nominatur. Sequentes vero harum sic nominantur: Tristitia, Malitia, Libido, Iracundia, Mendacium, Stultitia, Inflatio, Odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum Dei videbit quidem,

* Heb. 1, 3.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Bodl. *consimilem*. Felli in sua edit. Oxon. *concolorem*. Vide Origenis *Philocal.* cap. 8.(87) Lamb. *Dominum per Filium ejus, hoc spiritus induti sunt.*(88) Lamb. *odor vestium earum.*(89) Mss. Angl. *tulerint.*(90) Lamb. *desunt, per portam.*(91) Lamb. *ad eandem.*(92) Lamb. *dissolutis*. Vide supra cap. 2 hujus simil.(93) Mss. Angl. *concupierunt enim eas, sollicitati pulchritudine.*(94) Lamb. *amicitiam.*(95) Lamb. *exsolutionem*. Sic et Felli edit. Oxon.(96) Lamb. *desunt, egerint. . . si autem.*(97) Lamb. *totum.*(98) Lamb. *singula*. Et mox deest, *egi*.(99) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et edit. Felli Oxon. Al. *recreat*.(100) Lamb. *responsis. Omnia enim.*(1) Lamb. *Sic ergo omnis.*(2) Lamb. *Atque etiam vides eos quos sustinet.*(3) Lamb. *quoniam.*(4) Lamb. *illud*. Felli edit. Oxon. *sed sustinent ipsos libenter.*(5) Mss. Angl. *vestitæ, ut infra.*(6) Mss. Lamb. Vict. et Carm. *Hæc sunt nomina earum*. Sic et Felli edit. Oxon. Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in *Ezech.* Auctor *Operis imp. in Matth.* xix, 28, et scriptor Vitæ S. Genovefæ cap. 4.(7) Lamb. *inter has constituerunt.*(8) Ita ms. Vict. ita quoque Felli et Russel. edit. Al. *et his.*(9) Mss. Angl. *Dulcedo*.

sed (10) non intrabit in illud. Lapidēs vero illi, domine, qui de profundo in structura aptati (11) sunt qui sunt? Decem, inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum sæculum est: sequentes viginti quinque, secundum sæculum est justorum virorum. Illi autem triginta (12) quinque, prophetæ Domini ac ministri sunt. Quadraginta vero, apostoli et doctores sunt prædicationis Filii Dei. Et dixi: Cur ergo, domine, virgines illæ etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam? Et dixit: Hi enim primi spiritus illos portaverunt, et omnino alius ab alio non (13) recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed juncti fuerunt hi spiritus eis (14) usque ad diem quietis: qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structuræ turris hujus.

CAPUT XVI.

Et dixi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid quæris? inquit. Quare, inquam, de profundo hi lapides ascenderunt, et positi sunt in structuram turris hujus; cum jam pridem portaverint spiritus justos? Necesse est, inquit, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Illi igitur defuncti, sigillo Filii Dei (15) signati sunt, et intraverunt in regnum Dei (16). Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vitæ (17). Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati; ascendunt vero vitæ assignati: et illis igitur prædicatum est illud sigillum, et usi sunt eo ut intrarent in regnum Dei. Et dixi: Quare ergo, domine, et illi quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, jam habentes illud sigillum? Et dixit: Quoniam (18) hi apostoli et doctores qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverunt illis qui ante obierunt; et ipsi dederunt eis illud signum (19). Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi ascenderunt (20): at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt; sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, sed integri ædificati sunt; quoniam æquitate pleni cum (21) summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

CLEMENS ALEX., *Στρωμ.*, lib. II, cap. 9, pag. 452, edit. Oxon.

Et ipsi dederunt eis signum prædicationis. Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt nomen Filii Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, coædificati sunt: in æquitate defuncti sunt, et in summa castitate: sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

Καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἄλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν, καὶ ἐπέγκωσαν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρισσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνφκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν, καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνείᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ ἔσχον.

IDEM, *Στρωμ.* lib. VI, cap. 6, pag. 764.

Et recte dictum est a Pastore: *Descenderunt igitur in aquam cum illis. Sed hi quidem, vivi descenderunt, et vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Habes horum explanationem (23).*

Καὶ καλῶς εἶρηται τῷ Ποιμένῃ· Κατέβησαν οὖν αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ (22). Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(10) Lamb. *Hos spiritus qui portat, Dei servus videbit quidem, et regnum Dei videbit, sed.*

(11) Lamb. *structuram apti.* Vide Origen. *Comment. in Osee ex Philocal.* cap. 8.

(12) Ita ms. Carm. Ita et Fellus. Sic sane legendum ex super. cap. 5. Al. *triginta.* Lamb. autem habet *prophetarum*, loco *prophetæ*; et omittit *sequens ac.*

(13) Lamb. *deest, non.*

(14) Mss. Angl. addunt *hominibus*: quam lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon. Apud Clericum autem sic se habet Lamb. *hi spiritus usque ad diem quietis. Quod nisi hi spiritus hos spiritus.*

(15) Lamb. *sigillo fidei Filii Dei.*

(16) Lamb. *deest, Dei.*

(17) Lamb. *ubi ceperit hoc sigillum, liberatus a*

morte traditur vitæ.

(18) Laudat hunc locum Clemens Alex. *Στρωμ.* lib. II, cap. 9, pag. 452. Ejusdem quoque meminit lib. VI, cap. 6, pag. 764.

(19) Bodl. et Lamb. *sigillum.* Sic et Felli edit. Oxon.

(20) Forte sic legendum: *Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt.* Hanc lectionem suadet Clemens Alex. ut mox infra. Felli autem editio Oxon. ita se habet: *Sed hi vivi descenderunt: at illi, etc.*

(21) Lamb. *in pro cum.* Sic et Clemens Alex.

(22) Scribendum ex superioribus, *μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν.*

(23) Lamb. *exsolutionem*, ut sæpe alibi. Sic et edit. Oxon.

CAPUT XVII.

Et dixi : Nunc iterum, domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura. Audi, inquit : Hi duodecim montes quos vides, duodecim sunt gentes quæ totum obtinent orbem (24). Prædicatus est ergo in eis Filius Dei, per eos quos ipse ad illos misit. Quare autem, inquam, varii sunt, et alia atque alia figura? Audi : Hæ duodecim gentes quæ totum obtinent orbem, duodecim nationes sunt : et sicut eos montes vidisti varios; ita et hæ gentes. Sensus quoque et actus uniuscujusque montis te docebo. Prius, inquam, domine, hoc mihi demonstra : cum sint tam varii (25) hi montes, quonam pacto in structuram hujus turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo? Quoniam, inquit, universæ nationes quæ sub cælo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei, vocati sunt (26). Accepto igitur ejus sigillo, eandem omnes prudentiam eundemque sensum acceperunt; et una fides atque charitas eorum fuit, et spiritus virginum harum cum ejus nomine ferebant. Ideoque structura turris hujus concolor videbatur, et fulgebatur usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt (27); unum corpus eorum cœpit esse omnium. Quidam tamen ex eis maculaverunt se, et projecti sunt de genere justorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius (28) evaserunt.

CAPUT XVIII.

Quo modo, inquam, domine (29), deteriores qui cognoverunt Dominum? Et dixit : Is quidem qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo (30) nequitia: suæ pœna. At qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati⁸⁷. Nonne ergo ille qui bonitatem sequi debebat, si nequitia: præferat partes, plus peccare videtur, quam is qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque, hi quidem morti destinati sunt : at vero hi qui cognoverunt Dominum, atque ejus mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo (31) amplius punientur, et ipsi morientur in ævum. Sicut ergo vidisti, postquam ejecti sunt lapides de turri qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque sævis; et ita purificatam turrim vidisti (32), ut crederetur ex uno lapide esse tota : ita et Ecclesia Dei cum purificata fuerit, ejectis ex ea malis atque fictis, scelestis et dubiis, et quicumque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitia: peccatorum generibus erit unum corpus ejus, unus intellectus (33), unus sensus, una fides, eademque charitas : et tunc Filius Dei lætabitur (34) inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum (35). Et dixi : Domine, magnifice et honorifice (36) se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscujusque montis; ut omnis anima in Domino fidens, auditis his, honoret magnum ac mirabile et sanctum (37) nomen ejus. Audi, inquit, varietatem (38) horum montium, id est duodecim gentium.

CAPUT XIX.

De primo monte nigro : qui crediderunt, transfugæ sunt, ac nefanda in Dominum loquentes et proditores (39) servorum Dei. Illis proposita mors est, pœnitentia non est, ideoque nigri sunt; quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabroso (40) : ficti sunt qui crediderunt, et doctores sunt nequitia:; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum æquitatis. Sicut enim mons eorum sterilis est (41), ac sine fructu; ita et hujusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est pœnitentia, si cito eam sequuntur : sin autem tardant, erunt et ipsi mortis priorum consortes. Quare, inquam, domine, iis quidem aditus est ad pœnitentiam, prioribus vero non est? pene enim eorum eadem sunt admissa. Ideo, inquit, est his per pœnitentiam (42) regressus ad vitam, quia (43) nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum neque proditores servorum Dei fuerunt : sed per quamdam habendi (44) cupiditatem fefellerunt homines,

⁸⁷ II Tim. II, 19.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(24) Auctor Operis imperf. in Matth. XIX, 28 : Quoniam, inquit, Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quosdam proprietates animorum, etc. FELL.

(25) Lamb. tanquam aqua varii.

(26) Ms. Vict. et in nomine Filii Dei, a quo vocati sunt. Felli edit. Oxon. ommissa conjunctione, in uno nomine.

(27) Lamb. intra se, Bodl. inter se consenserunt.

(28) Lamb. quam potius. Bodl. desunt quam prius.

(29) Lamb. deest, Domine.

(30) Lamb. cum eo.

(31) Lamb. duplicius.

(32) Lamb. deest, vidisti. Huc respicit Origenes Philocal. cap. 8.

(33) Lamb. et erit corpus ejus unus intellectus.

(34) Lamb. laudabitur.

(35) Bodl. voluntatem puram, recepto populo suo.

Sic et Lamb. ommissa tamen voce, recepto.

(36) Lamb. honeste.

(37) Lamb. desunt, et sanctum.

(38) Ita mss. Lamb., Carn. et Victor. Sic et Felli edit. Oxon. Al. veritatem.

(39) Lamb. traditores.

(40) Mss. Lamb. et Vict. scabroso.

(41) Lamb. desunt mons et est. Felli quoque omittit est in edit. Oxon.

(42) Lamb. pœnitentia.

(43) Sic mss. Carn. et Vict. Sic et edit. Oxon.

Al. qui.

(44) Mss. Angl. accipiendi.

ducentes eos secundum cupiditates (45) peccantium; ideo dabunt quamdam ejus rei poenam; sed tamen (46) iis proposita est poenitentia, quia (47) nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.

CAPUT XX.

De tertio vero monte qui spinas et tribulos habebat: tales sunt qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis (48): tribuli enim divitiarum sunt⁸⁸; spinarum vero, qui multis obligati sunt negotiis. Hi ergo (49) qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adiungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati (50) a quibus suffocantur. Etiam et hi qui divites sunt, ipsi difficiles se ad conversationem (51) servorum Dei præbent, metuentes ne quid poscatur ab illis: hi ergo difficile in regnum Dei intrabunt⁸⁹. Sicut enim exalceatis pedibus, difficile in tribulis ambulatur: sic et hujusmodi homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis omnibus datur ad poenitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam; ut quia prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni facere possint. Acta igitur poenitentia, si fecerint opera bonitatis, vivent: si autem in admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis quæ eis auferent vitam.

CAPUT XXI.

De quarto vero monte habente plurimam herbam (52), cujus superior pars viridis erat, ipsæ vero radices aridæ; quædam etiam a solis ardore (53) tactæ arecebant: hujusmodi sunt quidam dubii qui crediderunt, et quidam alii in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridæ sunt, et nullum fundamentum (54) habentes herbarum eorum: verbis enim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim dubii, nec virides sunt neque aridi; id est nec vivi nec mortui. Sicut enim herbarum eorum, sole viso, aruerunt: ita et dubii; simul ut audierunt persecutionem, incommoda (55) metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Hujusmodi ergo homines, nec vivi nec mortui sunt; sed et hi possunt vivere, si cito egerint poenitentiam; sin minus jam traditi sunt mulieribus illis quæ auferant vitam eorum.

CAPUT XXII.

De quinto vero monte aspero et virides herbas habente: hujusmodi sunt qui crediderunt fideles quidem, sed difficile credentes, et audaces ac sibi placentes; volentes videri (56) cuncta scire nihilque omnino scientes. Propter hanc igitur audaciam, sensus discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia (57). Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se magnificant, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim damnum est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abjecti sunt. Alii autem agnito (58) errore suo, poenitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et cæteris horum similibus proposita est poenitentia; neque enim mali fuerunt, sed insipientes potius et stulti. Hi ergo, si egerint poenitentiam, vivent Deo: sin minus, habitabunt cum mulieribus illis, quæ nequitias suas exercebant in eis (59).

CAPUT XXIII.

De sexto vero monte habente scissuras majores et minores: hujusmodi sunt qui crediderunt. Et hi in quibus scissurarum minores erant, hi sunt qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent; sed multi ex iis egerunt poenitentiam: idemque cæteri facient (60), auditis mandatis meis; exiguarum enim sunt lites eorum, ac facile ad poenitentiam recurrent (61). At hi qui majores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simultatum (62) et offensarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abjecti sunt a turri, et a structura ejus reprobati: hujusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster qui dominatur omnium rerum, et creaturæ suæ universæ habet (63) potestatem, offensas meminisse non vult; sed ab his qui peccata sua contententur, facile placatur. Homo vero cum sit languidus, mortalis, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur⁹⁰, tanquam conservare cum possit aut perdere⁹¹. Ego autem vos moneo, nuntius et præpositus poenitentiarum, ut quicumque propo-

⁸⁸ Matth. x:11, 22. ⁸⁹ Matth. xix, 23, 24; Marc. i, 23; Luc. xviii, 24. ⁹⁰ Eccli. xxviii, 3. ⁹¹ Jac. iv, 12.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(45) Mss. Angl. <i>desideria</i> . Sic et edit. Oxon.	(55) Lamb. <i>simul audientes persecutionem et incommoda</i> .
(46) Lamb. <i>tormenti</i> .	(56) Lamb. <i>deest, videri</i> .
(47) Sic. mss. Vict. et Carm. <i>pro quia</i> . Sic et edit. Oxon. Al. <i>qui</i> .	(57) Mss. Angl. <i>fatua præsumptio</i> . Felli edit. Oxon. <i>temeraria præsumptio</i> .
(48) Lamb. <i>qui plurimis obstricti sunt negotiis</i> .	(58) Mss. Angl. <i>cognito</i> .
(49) Mss. Angl. <i>Ii vero</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	(59) Mss. Angl. <i>exercent</i> .
(50) Mss. Angl. <i>vocati</i> .	(60) Lamb. <i>ideoque cætera faciunt</i> .
(51) Al. <i>conversionem</i> .	(61) Lamb. <i>recurrunt</i> .
(52) Al. <i>plurimas herbas, quarum</i> .	(62) Lamb. <i>deest, simultatum</i> . Al. <i>in simultatibus, et</i> .
(53) Mss. Angl. <i>calore</i> .	(63) Lamb. <i>habens</i> .
(54) Lamb. <i>nulla fundamenta</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	

situm tale (64) habetis, deponatis illud, et ad pœnitentiam recurratis : et Dominus medebitur prioribus delictis vestris (65), si ab hoc dæmonio vos purificaveritis ; sin minus, ad mortem trademini illi.

CAPUT XXIV.

De monte vero septimo in quo virides et hilares erant herbæ, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis ejusdem ; et quanto magis herbæ illæ carpebantur, tanto lætiores revirebant (66) : hujusmodi sunt qui crediderunt, simplices et boni semper, et nullas habentes inter se dissensiones ; sed lætantes semper de servis Dei, induti spiritum virginum harum ; et semper in omnes homines (67) ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improprio et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omni infantia eorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, et dedit eis in omni opere (68) gratiam. Ego autem hortor vos, præpositus pœnitentiæ nuntius, in eodem proposito permanere, quicumque estis hujusmodi, ne eradicetur semen vestrum in ævum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum ; et omne semen (69) vestrum cum Filio Dei ditavit (70) ; de Spiritu enim (71) ejus estis omnes.

CAPUT XXV.

De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes, in quibus (72) adequabatur omne genus creaturæ Dei : tales sunt qui crediderunt apostolis, quos misit Dominus in totum orbem prædicare ; et quidam doctores, qui (73) caste et sincerè prædicaverunt ac docuerunt, nec quidquam omnino subscripserunt malæ cupiditati : sed assidue in æquitate et (74) veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.

CAPUT XXVI.

De nono autem monte deserto, ac serpentes habente (75) : hujusmodi sunt qui crediderunt ; sed et (76) maculas habebant. Hi sunt ministri male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum ; sibi, non aliis, ex his quæ acceperunt, ministrantes. Hi, si (77) permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitæ ; quod si conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt qui nomen Domini abnegaverunt, nec (78) ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei servos ; sed separati ab eis, pro parva sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua derelicta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo) : sic et hujusmodi homines de seipsis desperantes (79), exacerbati, Domino suo inutiles esse cœperunt. His ergo demum datur (80) pœnitentiæ, si non ex præcordiis inventi fuerint denegasse : quod si quis ex præcordiis inventus fuerit denegasse, an (81) vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit, ad (82) pœnitentiam revertatur ; nam fieri non potest ut nunc Dominum suum quis abnegans (83) postea assequi possit salutem ; sed illis reputatur proposita pœnitentiæ, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim qui acturus est pœnitentiam debet, antequam peragatur ædificatio turris hujus ; sin minus, a mulieribus illis trahetur (84) ad mortem. Qui vero (85) curti, dolosi sunt, et alius in alium comminiscentes ; hi sunt serpentes in eo monte misti. Sicut enim mærtiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium inficiunt (86) homines atque perdunt. Curti sunt igitur (87) a fide sua, propter hoc genus vitæ suæ in quo morantur (88). Aliqui vero eorum, accepta pœnitentiæ, assecuti sunt salutem ; sed et cæteri hujusmodi homines æque assequuntur, si egerint pœnitentiam : sin minus, morientur cum mulieribus (89) illis, quarum vim possident ac potestatem.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(64) Lamb. *hujusmodi*.

(65) Mss. Angl. *remediabit priora delicta vestra*. Fellus autem in sua edit. Oxon. *remedia providet*.

(66) Mss. Angl. *recrescebant*.

(67) Lamb. *omnibus hominibus*.

(68) Lamb. *tempore*.

(69) Lamb. *genus*.

(70) Lamb. *deest, ditavit*. Bold. *habitabit* : quam lectionem secutus est Fellus in edit. Oxon. At ms. Vict. *deputavit*.

(71) Lamb. *deest enim*.

(72) Lamb. *ex quibus*.

(73) Mss. Angl. *deest qui*.

(74) Lamb. *desunt dignitate et*.

(75) Bodl. *serpentibus habitato*.

(76) Mss. Angl. *qui et*.

(77) Lamb. *sibi alios ex ministerio quod acceperunt, ministrare cogentes : si*.

(78) Lamb. *desunt, ii... nec*.

(79) Bodl. *despondentes*.

(80) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et Felli edit. Oxon. *Al. demandatur*.

(81) Sic mss. Angl., Vict. et Carm. Sic quoque Felli edit. Oxon. *Al. inventi fuerint negasse : an, intermediis omissis : quæ sane contextus requirit, videnturque ob nonnullas repetitas voces excidisse*.

(82) Lamb. *insatiatus aliquis ad pœnit.* Fellus, *si quis denegavit*.

(83) Lamb. *Ecclesia abnegans. Fellus, si quis abnegans*.

(84) Lamb. *tradetur*.

(85) Lamb. *hi vero*.

(86) Lamb. *decipiunt*.

(87) Lamb. *enim*.

(88) Lamb. *in quo moriantur*. Bodl. *in quo morantur*.

(89) Lamb. *a mulieribus*.

CAPUT XXVII.

De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora : tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum (90). Alii vero, hi lapides, qui non ficto, sed alacri (91) animo semper in domos suas servos Dei receperunt : et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt (92), et castam perpetuo conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino protegentur. Hæc quicumque egerint (93), honorati sunt apud Dominum : et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.

CAPUT XXVIII.

De undecimo monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratæ (94) : hi sunt qui crediderunt, et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt. Et dixi : Quare ergo, domine, omnes hæc arbores habent quidem fructus, sed eorum quidam pulchriores? Audi, inquit : Quicumque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Dominum habentur : et omnium eorum deleta (95) sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam inter illos, audi (96) : Quicumque enim perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum (97), sed prompto animo passi sunt; honoratiores sunt apud Deum : qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur an negarent, et (98) passi sunt; horum fructus exigiores sunt, quoniam hæc cogitatio ascendit in corda eorum : mala enim ac nequam est huiusmodi cogitatio, perinde (99) ac si quis servus neget dominum. Cavete igitur, vos qui huiusmodi cogitationes habetis, ne permaneat hæc mens in vobis (100), et Deo moriamini. Vos igitur quicumque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare (1) debetis; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen ejus feratis, et omnia peccata vestra redimantur (2). Nonne ergo vos potius felices existimatis? Putate (3) potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant; et nisi passi essetis huius nominis causa, propter peccata certe (4) vestra mortui eratis Deo. Hæc igitur vobis dico, quicumque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confiteamini igitur vos habere Dominum Deum, ne forte (5) negantes, tradamini in vincula. Si omnes enim gentes servos suos puniunt, quicumque dominum suum negaverunt; quid putatis vos Dominum vobis facturum, qui universorum habet potestatem. Removete igitur de præcordiis vestris has disputationes (6), ut in perpetuum vivatis Deo.

CAPUT XXIX.

De duodecimo vero monte candido (7) : tales sunt qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Huiusmodi ergo homines (8) sine ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei (9) : quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt (10), sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitæ suæ, eodem sensus tenore. Quicumque ergo permanserint (11), inquit, sicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores erunt omnibus illis quos jam dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicumque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam; quia primi (12) videbitis Deum. Postquam fnivit omnium montium explanationem (13), dico ei : Domine, nunc expone mihi de lapidibus his qui allati ex campo in locum reprobatorum (14), ad structuram turris missi sunt (15) : item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adjecti sunt, et de his qui adhuc rotundi remanserunt.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(90) Bodl. *episcopis, id est præsulibus Ecclesiæ*. Lamb. quoque habet, *Ecclesiæ* : cætera, ut in vulgatis.

(91) Mss. Angl. *libenti*.

(92) Mss. Angl. *ministerio, inopes et viduas protegerunt*.

(93) Lamb. *gesserint*. Fellus : *egerint, honorantur*.

(94) Mss. Angl. *plenæ*.

(95) Mss. Angl. *abolita*.

(96) Lamb. *sunt et excellunt... nunc audi*. Sic et Felli edit. Oxon.

(97) Lamb. *deest, Dominum*.

(98) Bodl. *add tamen*.

(99) Lamb. *deest, perinde*. Sic et edit. Oxon. Al. mss. *ut quis*.

(100) Lamb. *desunt, in vobis*; et post *moriamini*, *add. vos*.

(1) Lamb. *orare*; et mox, *habeat*.

(2) Ms. Vict. *remedientur*. At Carm. *redimentur*. Habent quoque *remedientur* mss. Angl. apud Fellum; quam lectionem Clericus aliique omiserunt.

(3) Lamb. *æstimatis. Sed portate*.

(4) Lamb. *deest, certe*. Fellus : *vestra certe*.

(5) Lamb. *Dominum; ne quando*.

(6) Sic et Bodl. At Felli edit. Oxon. *dubitationes*.

(7) Mss. Angl. *candidato*. Leg. infra cap. 31.

(8) Lamb. *hi homines*.

(9) Mss. Angl. *habitabunt in regno Dei*.

(10) Bodl. *Dominum maculaverunt*.

(11) Mss. Angl. *permanseritis*. Et mox, *honoratiores eritis*. Quibus statim add. Lamb. *sicut jam dixi*.

(12) Lamb. *quicumque habetis innocentiam : primi*.

(13) Lamb. *solutionem*. Sic et Fellus.

(14) Felli edit. Oxon. *allati ex campo, et reprobatorum loco*.

(15) Mss. Angl. *ierunt*.

CAPUT XXX.

Audi nunc, inquit, de lapidibus. Qui allati (16) de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui (17) reprobati erant, radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi qui de illo monte crediderunt, facti sunt innocentes; iussit Dominus ejus turris, eos qui de radicibus montis essent, in structuram collocari. Intellexit (18) enim, si ad ædificationem iissent (19), splendidos illos permansuros, nec ullum de his amplius denigrandum (20). Quod si ita (21) de cæteris montibus adjecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, juvenes (22) sunt qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare (23) autem rotundi sunt reperti, causa est quia divitiarum suarum illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum; sed omnis æquitas, virtus et veritas (24). Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse eos veritati favere; iussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli (25), ut possent boni aliquid facere (26) de eo quod eis relictum est; et vivent (27) Deo, quoniam et ipsi de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi in structuram turris hujus.

CAPUT XXXI.

Cæteri vero qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti (28) sunt in eam structuram, quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet autem circumcidi hoc sæculum ab illis, et vanitates opum suarum; et tunc convenient in regno Dei. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei; hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non interciderit quisquam; etenim licet quis eorum tentatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurreret ad Dominum Deum suum. Felices vos (29) judico ego nuntius penitentiarum, quicunque innocentes estis sicut infantes, quoniam pars vestra bona est et honorata apud Dominum. Dico autem omnibus vobis, quicunque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete (30); neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscujusque spiritu fiant (31); sed his malis scissuris (32) remedia procurate, atque tollite illas a vobis: ut dominus pecorum gaudeat de vobis (33); gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum; vae erit pastoribus. Quod si ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei (34) pro pecoribus? Nunquid dicent, a pecore se vexatos? (35) Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis puniatur (36) propter mendacium suum. Et ego sum pastor; et validissime oportet me de vobis rationem reddere.

ANTIOCHUS, homilia 96.

Καλὸν ἐστὶ κρατεῖν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀκαχλίαν, καὶ εἶναι ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα τὴν πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὴ εἶναι μνησικακοὺς, μήτε παρανόμους (37) τῇ κακίᾳ· ἀλλ' ἀποθέσθαι τὰς κακίας καὶ τὰς πονηρίας, καὶ τὰς πικρίας τὰς παρανόμους, καὶ γενέσθαι ἐν πνεύματι, καὶ τὰ σχήματα (38) τὰ πονηρὰ ἀνατρέψαι.

ANTIOCHUS, homilia 122.

Ἦνα ἔταν Ἐθῆ ὁ κύριος τῶν προβάτων, χαρῆ

Bonum est habere simplicitatem et innocentiam, et esse sicut infantes, qui nesciunt malitiam, quæ vitam hominum perdit; neque esse offensarum memores, neque in malitia permanere; sed remove malitias et malignitates, et amaritudines permanentes; et fieri unum spiritum; et malas scissuras tollere ac evertere.

Ut cum venerit dominus pecorum, gaudeat de

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(16) Mss. Angl. *ejecti*. Editio Felli Oxon. hunc locum ita exhibet: *De his lapidibus qui allati de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui reprobati erant, etc.*

(17) Lamb. *de his qui*.

(18) Lamb. *intellexi*.

(19) Fellus ita in sua edit. Oxon. *si in illa ædificatione missi essent*; testaturque mss. Angl. *desse, missi*.

(20) Lamb. *de his nigricaturum*.

(21) Lamb. *omisso ita, post adjecisset add. tantum*.

(22) Sic Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *candidi sunt, omisso juvenes*.

(23) Lamb. *audi autem quare*. Et mox omittit, *causa est quia*.

(24) Mss. Angl. *et virtus veritatis*.

(25) Lamb. *non enim in totum eorum tolli*.

(26) Fellus in edit. Oxon. *operari*. Al. *facere*.

et (27) Ita mss. Lamb., Victor. et Carm. *Editi, vivere*.

(28) Lamb. *deest, reperiri*.

(29) Sic mss. Vict., Carm. et Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *vero pro vos*. Leg. supra, cap. 29.

(30) Mss. Angl. *habere, neque offensarum memores esse, neque in malitia vestra permanere*.

(31) Mss. Angl. *feri, et has malas scissuras permedicare, et tollere a vobis*.

(32) *Scissuris*. Gr. σχήματα. In uno cod. Regis membranaceo, *σχίσματα*. Cor.

(33) Ms. Carni. *de his*.

(34) Lamb. *desunt, etiam ei*.

(35) Hunc locum laudat auctor homiliarum *De aleatoribus*, ad calcem opp. Cypriani.

(36) Mss. Carm. et Lamb. *puniatur*.

(37) Leg. *παράνομους*. Sic et mox infra.

(38) Leg. *σχίσματα*.

eo, et de pecoribus læteatur. Gaudebit autem, si omnia invenerit sana, et non quædam ex illis dissipata. Si autem aliqua ex talibus invenerit dissipata, vœ erit pastoribus. Quod si pastores ipsi dissipati inventi fuerint, quid dicent domino gregis? an a pecore se venatos? Non credetur illis. Incredibitis enim res est, pastorem pati posse aliquid a pecore. Magis vero punientur propter mendacium suum. Scientes ergo, quod valde oportet de iis reddere rationem, etc.

Α ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῖς προβάτοις εὐφρανθῆ. Χαρήσεται δὲ ἐὰν πάντα ὑγιῆ εὐρεθῆ, καὶ μὴ διαπεπτωκότα τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῆ τινα ἐξ αὐτῶν διαπεπτωκότα, οὐαὶ τοῖς ποιμέσιν ἔσται. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιμένες εὐρεθῶσι διαπεπτωκότες, τί ἐροῦσι τῷ δεσπότῃ τοῦ ποιμνίου; ὅτι ἀπὸ τῶν προβάτων διέπεσαν; Οὐ πιστευθήσονται. Ἄπιστον γὰρ πρᾶγμα ἔστι, ποιμένα ὑπὲρ προβάτων παθεῖν τι. Μᾶλλον δὲ κολασθήσονται διὰ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. Εἰδότες οὖν ὅτι λίαν δι' αὐτοῦς ἀποδοῦναι λόγον δεῖ, κ. τ. λ.

CAPUT XXXII.

Consulite ergo vobis (39), dum adhuc turris ædificatur. Dominus habitat in viris amantibus pacem, etenim vera (40) pax chara est; a contentiosis (41) vero et perditis malitia, longe abest. Reddite igitur ei spiritum integrum, sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, idque integrum vis denuo recipere; fullo autem scissum tibi illud reddat; recipies illud? Nonne statim excandescas, et eum convicio prosequeris, dicens: Vestimentum meum (42) integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Nunc propter scissuram quam in eo fecisti, usui (43) esse non potest. Nonne hæc omnia verba dices fulloni, et de scissura quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris (44) quod non illud integrum recipias; quid putas (45) dominum tibi facturum, qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutilem reddidisti (46), ita ut nullo usui (47) esse possit domino suo? Inutilis enim cæpit esse usus ejus, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo propter hoc factum tuum idem faciet? Plane, inquam: omnibus iis, quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, idem faciet (48). Clementiam, inquit, ejus nolite calcare; sed potius honorificate (49) eum quod tam patiens est ad delicta vestra, et non est sicut vos. Agite pœnitentiam; utile (50) enim id est vobis.

ΑΝΤΙΟΧΟΥΣ, homilia 94.

Ut Dominus pacis habitet in omnibus, quo et spiritus integer fiat, sicut illum accepit homo. Si enim aliquis dederit fulloni vestimentum novum et integrum, atque illud velit denuo recipere; fullo autem scissum vestimentum reddat; an recipiet illud? Nonne statim excandescet, et eum convicio prosequetur dicens: Vestimentum integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Si igitur ita dolet aliquis de vestimento, et queritur quod non illud integrum receperit; quid putamus Dominum nobis facturum, qui spiritum integrum accepimus, et illum molestia affecimus, et inutilem reddidimus, non viventes cum honestate; ita ut nullo usui esse possit domino suo? nam usus spiritus a nobis corruptus est.

Β Ὅπως ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης κατοικήσῃ ἐν πᾶσιν, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιὲς γένηται, ὡσπερ αὐτὸ ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰν γὰρ τις κναφεῖ δώσῃ ἱμάτιον καινὸν καὶ ὑγιὲς, καὶ τοῦτο θέλει κομίσασθαι, ὃ δὲ κναφεὺς σχίσας τὸ ἱμάτιον ἀποδώσει, ἄρα λήψεται αὐτό; οὐχὶ μαχήσεται, καὶ ὕβρισει, λέγων αὐτῷ Ἰμάτιόν σοι ὑγιὲς ἔδωκα, διὰ τί αὐτὸ ἔσχισας, καὶ πεποίηκας ἄχρηστον; Εἰ οὖν οὕτως περὶ ἱματίου λυπεῖται τις, καὶ μάχεται, ὅτι οὐκ ἀπέληφεν ὑγιὲς τὸ ἱμάτιον, τί δοκοῦμεν παθεῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὸ πνεῦμα λαβόντες ὑγιὲς, καὶ τοῦτο λυπήσαντες, καὶ ἀχρειώσαντες, μὴ ἐν σεμνότητι πολιτευσάμενοι; καὶ εἰς οὐδέμιναν χρῆσιν δύναται εἶναι τῷ Κυρίῳ ἑαυτοῦ; ἢ γὰρ χρῆσις τοῦ πνεύματος ὑφ' ἡμῶν κατεφθάρη.

CAPUT XXXIII.

Hæc omnia quæ supra scripta sunt, ego pastor nuntius pœnitentiæ ostendi, et locutus sum servis Dei. Si ergo credideritis, et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis (51) in malitia et memoria offensarum, nullus ex hujusmodi peccatoribus vivet (52) Deo. Hæc omnia a me dicenda, dicta sunt vobis (53). Ait mihi ille

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. Remediate ergo vos.
 (40) Lamb. et enim vera. Forte, ei enim vera. Sic et mss. Carm.
 (41) Lamb. litigiosus.
 (42) Lamb. deest, meum.
 (43) Lamb. in usum.
 (44) Ms. Carm. fulloni? Ergo et de scissura quam in vestimento tuo fecerit, si doles tu et quereris, quod non reddidisti: quid putas.
 (45) Lamb. doles et quereris.
 (46) Ita ex Lamb. Fellus in sua edit. Oxon. Ad redempti...

- (47) Lamb. in nullo usu.
 (48) Lamb. Dominum spiritum ejus, propter factum tuum hoc a facie plane, inquam, omnes eos quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, afficiet. Nullo sensu: eoque nomine hanc lectionem a Fello omissam puto.
 (49) Lamb. honorate.
 (50) Lamb. pœnitentiam utilem.
 (51) Lamb. desunt, Sin autem permanseritis.
 (52) Lamb. ex hujusmodi vivit.
 (53) Lamb. me docente vobis dicta.

pastor : Omnia a me interrogasti ? Et dixi : Ita, domine. Quare ergo non interrogasti me, inquit, de forma lapidum in structura repositorum ; ut tibi explicarem (54) formas ? Et dixi : Oblitus sum, domine. Audi nunc ergo, inquit, et de illis. Hi sunt qui nunc mandata hæc (55) audierunt, et ex totis præcordiis egerunt pœnitentiam : cumque vidisset Dominus bonam atque puram (56) pœnitentiam eorum, et posse eos in ea permanere ; jussit priora peccata eorum deleri. Hæ enim formæ peccata (57) eorum erant ; et exæquata sunt, ne apparent.

SIMILITUDO X.

De pœnitentia et eleemosyna.

CAPUT I.

Postquam perscripseram librum hunc, venit nuntius ille qui me tradiderat illi (58) pastori, indomum in qua (59) eram, et consedit supra lectum ; et astitit in dextera ejus ille pastor. Deinde vocavit me, et hæc mihi dixit : Tradidi te, inquit, et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Ita, inquam, domine. Si vis ergo protegi, inquit, ab omni vexatione et ab omni sævitia ; successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem æquitatis ; in mandatis iis ingredi quæ dedit (60) tibi, et poteris dominari omni nequitæ. Custodienti enim tibi mandata illa, subjecta erit omnis cupiditas et dulcedo hujus sæculi ; successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem hujus et modestiam suscipe in te (61) ; et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum, et magnæ potestatis eum præsidem esse, et potentem in officio suo. Huic soli per totum orbem pœnitentiæ potestas tributa est. Potens ne tibi videtur esse ? Sed vos maturitatem hujus et modestiam (62) quam in vos habet, despicitis.

CAPUT II.

Dico ei : Interroga ipsum, domine, ex quo in domo mea est, anne (63) aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim. Et ego, inquit, scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum ; et ideo hæc loquor tecum, ut perseveres ; bene enim hic de te apud me existimavit. Tu autem cæteris hæc verba dices ; ut et illi qui egerunt aut acturi sunt pœnitentiam, eadem quæ tu sentiant ; et hic apud me de iis (64) interpretetur ; et ego apud Dominum. Et ego, inquam, domine, omni homini indico magnalia Dei, spero autem eos omnes qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse pœnitentiam (65), vitam recuperantes. Permane ergo, inquit, in hoc ministerio, et consumma illud. Quicumque autem mandata hujus exsequuntur, habebunt vitam, et hic (66) et apud Dominum magnum honorem. Quicumque vero hujus mandata non servant, fugiunt a vita sua et adversantur illi : et qui mandata ejus non sequuntur (67), mortu se tradunt (68) ; et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata hæc (69), et remedium peccatorum tuorum omnium (70) habebis.

CAPUT III.

Misi autem tibi has virgines (71), ut habitent tecum ; vidi enim eas valde affabiles tibi esse. Hæbebis igitur (72) tu eas adjutrices, quo magis possis hujus mandata servare ; non potest enim fieri, ut sine his virginibus hæc mandata servantur. Vides (73) autem eas libenter esse tecum ; sed et ego præcipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum communda (74) domum tuam : in munda enim domo libenter habitabunt : mundæ sunt enim, atque castæ et industriæ, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habueris (75) domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid iniquationis acciderit, protinus a domo tua recedent ; hæ enim virgines nullam omnino diligunt iniquationem. Dico ei : Spero me, domine, placitarum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper. Et sicut is cui me tradidisti, nihil de me queritur ; ita neque illæ querentur. Ait ad

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Vict. et Carm. *quod explevimus. Lamb. quod explicuimus, formas.*

(55) Lamb. *mea.*

(56) Lamb. *add. esse.*

(57) Lamb. *peccati. Et mox, exæquatæ.*

(58) Lamb. *huic.*

(59) Lamb. *domo in quam.*

(60) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *dedi.*

(61) Lamb. *vitæ.*

(62) Al. *modestiam hujus et verecundiam.*

(63) Lamb. *an. Et mox, aut in quo.*

(64) Lamb. *de his bene.*

(65) Lamb. *qui tam ante peccaverunt, et hæc audiunt, libenter acturi sunt pœnit.*

(66) Lamb. *id est.*

(67) Lamb. *fugant a se vitam, et adversus illum,*

nec mandata ejus sequuntur.

(68) Felli edit. Oxon. *tradent. Sic forte leg. obsequens, erit.*

(69) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *servias mandatis his. Sic et Felli edit. Oxon.*

(70) Lamb. *desunt, tuorum omnium. Omittit quoque tuorum, sed retinet omnium, Felli in sua edit. Oxon.*

(71) Lamb. *turbas virginum.*

(72) Lamb. *deest igitur. Felli autem sic : Hæbebis ergo eas adjutrices.*

(73) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *Video. Hæc lectio magis placuit Fabricio in edit. Hamb.*

(74) Lamb. *emunda.*

(75) Lamb. *habuerint.*

pastorem illum : Video servum Dei velle videre (76) et custodire hæc mandata ; et virgines has munda habitatione collocaturum (77). Hæc cum dixisset, iterum pastori ih̄i me tradidit, et vocavit virgines et dixit eis (78) : Quoniam video vos libenter in domo hujus habitare, commendo eum vobis et domum ejus ; ut a domo ejus non recedatis omnino. Illæ vero libenter hæc verba audierunt.

CAPUT IV.

Ait deinde mihi : Viriliter in ministerio hoc conversare : omni homini indica (79) magnalia Dei ; et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit in vita sua : quicumque vero neglexerit, non vivet et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut non cessent (quicumque recte facere possunt) bona opera exercere : utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodis eripi oportere. Is enim qui eget (80), et in quotidiana vita patitur incommoda ; in magno tormento est ac necessitate (81). Quisquis igitur hujuscemodi animam eripit de necessitate ; magnum gaudium sibi acquirit. Nam is qui hujusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciatur, atque se torquet is (82) qui in vinculis est. Multi enim propter hujusmodi calamitates, cum eas sustinere (83) non possunt, mortem sibi consciscunt (84). Qui novit igitur calamitatem hujusmodi hominis, et non eripit eum ; magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis ejus. Facite igitur opera bona, quicumque accepistis a Domino ; ne dum moramini (85) facere, consummetur structura turris ; propter vos enim intermissum est opus ædificationis ejus. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini. Postquam vero locutus est mecum, surrexit de lecto ; et apprehenso pastore et virginibus, abiit (86). Dixit autem mihi remissurum se pastorem (87) illum, et virgines illas (88) in domum meam (89).

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (76) Fellus aliique conjiciunt legendum, *vivere*.
 (77) Lamb. *collaturum*.
 (78) Lamb. *ad eas*. Sic et Fellus.
 (79) Lamb. *omnino indica*.
 (80) Lamb. *Et his enim quia eget*.
 (81) Lamb. *hac necess*.
 (82) Lamb. *quia*.
 (83) Lamb. *sufferre*.

- (84) Lamb. *adducunt*.
 (85) Bodl. *tardatis*. Lamb. *tardamini*.
 (86) Mss. Angl. *abiit, dicens mihi remansurum pastorem*.
 (87) Ms. Carm. *remansurum pastorem*.
 (88) Lamb. *deest, illas*.
 (89) Mss. Carm. *post meam, addit Amen*. Sic quoque Fellus in edit. Oxon.

APPENDIX AD S. HERMAM

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ SEU POTENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE PRESBYTERO

NOTITIA IN S. PASTOREM.

(Acta sanctorum Bolland., Julii tom. VI, die 27, p. 299.)

1. Sanctum hunc exhibet hodie nobis Martyrologium Romanum his verbis : « Item Romæ, sancti Pastoris presbyteri, cujus nomine titulus exstat in Viminali apud Sanctam Pudentianam. » Baronius in annotationibus ad textum Martyrologii citatum hæc subdit inter alia : « Non tantum in veteri Romano Martyrologio, sed et in antiquis manuscriptis de eo agitur hac die. » At quodnam hic appellat vetus Romanum Martyrologium ? An Bellinianum anni 1498 ? Hoc certum, non agi hoc loco de Romano parvo seu veteri, quod Rosweyduſ edidit : istud enim nec visum a Baronio fuit, neque de S. Pastore meminit uspiam. Imo nec admodum vetus esse Romanum illud, quod in observatione Baroniana citatur, inde licet conjicere, quod annuntiatio S. Pastoris hodierna, ibi, ut asseritur, expressa, veterum mar-

tyrologorum nulli innotuerit. Alium certe ad hunc diem in exemplaribus Hieronymianis, etiam sæpius auctis, de Pastore silentium; tacent ad eundem Beda, Florus, Wandelbertus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus: ut adeo non videatur hac die ante sæculum x S. Pastoris nomen ecclesiasticis cœpisse Fastis ascribi; si tamen etiam tum cœperit: neque enim satis perspecta nobis est ætas sive codicis Vaticani, quem in auctariis Bedæ ac Flori citavimus hodie ante tomum secundum Martii, sive appendicum Usuardi a nobis editi, in quibus hoc die S. Pastoris presbyteri et confessoris memoria celebratur; Florarium vero sanctorum ms., quod eum hodie sic annuntiat, « Romæ, Pastoris presbyteri et confessoris, » medio circiter sæculo xv exaratum est.

2. Sed neque antiqua ista manuscripta novimus, in quibus de S. Pastore agi hac die dicitur; nisi vel auctaria jam laudata intelligantur; vel unum illud manuscriptum, de quo in iisdem adnotationibus Baronius asserit: « Habemus in nostra bibliotheca res gestas sancti Pastoris, seu potius panegyrim, in die natali ejus alicubi in ecclesia legi solitam. Est ejus exordium: *Sanctorum vestigia*, etc. Hoc enim nobis Romæ e bibliotheca Vallicellensi describi rogavimus, quod a tanto viro laudatum esset: sed adeo misere descriptum accepimus, ut mutando nonnunquam aliqua aut addendo compleri per conjecturam sententiæ debeant. Tum vero stylus, fallor, si longam sapit antiquitatem. Ipsa vero hujus panegyricæ orationis materia historiam sancti modice ac raro attingit; neque vel sic tamen satis feliciter. Dispescitur ad usum ecclesiasticum in lectiones novem; quarum duæ priores prologum continent; omni, ut dici solet, et nulli convenientem: tertia hortatur ad imitanda B. Pastoris exempla, docetque, hunc fuisse nobili Romæ prosapia oriundum; deinde apostoli Pauli discipulum, una cum Timotheo; tum ab eodem Apostolo consecratum presbyterum; multa passum sub Antonino imp., eruditum, animarum pastorem sedulum; quod postremum amplificatur enumeratione virtutum ad veri pastoris officium pertinentium, quæ simul omnes Pastori nostro tribuuntur, ne unius quidem facti singularis aut historici facta mentione, usque ad lectionem nonam: de quibus proinde hæc monuisse sufficiat, cum ad Acta illustranda nihil conferant. Nona autem lectio sic habet:

3. « Igitur decet tanti confessoris ac sacerdotis Altissimi præclarum festum cum summa reverentia celebrare, fratres charissimi; per quem Deus multa fecit miracula, ut pro nobis existat intercessor pius: quem pia devotio Paulo apostolo adeo charum et unicum conjunxit, quod in vico, qui dicitur Latericius, ecclesiam sui nominis consecravit. Ille vir beatissimus multa corpora sanctorum clanculo rapuit et sepelivit, fretus consilio et adjutorio SS. virginum Pudentianæ pariter et Praxedis: quarum corpora virginum honorificæ tradidit sepulturæ, et earum vitam decenter con-

scripsit. Totum ergo tempus dum in hoc sæculo vixit beatus Pastor, Deo se dicavit, et incessanter in illius obsequio perseverans, cunctis Romæ Christianis speculum se præbuit, illud adimplens quod Dominus ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. v, 16). Igitur egregius Christi Pastor migravit ad gaudia polorum septimo Kalendas Augusti, sanctorum omnium remuneratione illum ita vocante: *Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv, 21). Cujus corpus conditum est in supra dicto titulo cum aromatibus: ubi usque in hodiernum diem Deus impertitur multa pro suis meritis ac precibus beneficia; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui laus, et honor, et virtus, et potestas cum Patre sanctoque Flamine per infinita sæcula sæculorum. Amen. »

4. Quod hic dicitur S. Paulus apostolus titulum Pastoris consecrasse, id, ipsomet Pastore teste, falsum est; hoc enim S. Pio papæ, non Paulo apostolo, ascribitur in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis. Conditum vero fuisse S. Pastorem in ecclesia tituli sui, ex hac forsitan historia, affirmat etiam Aringhus in *Roma subterranea* tom. II, lib. iv, cap. 43, num. 4; uti et Piazza in *Sanctuario Romano* ad hunc diem xxvi Julii. Videtur ergo aliud esse sancti cujusdam Pastoris, et quidem martyris, corpus, quod cum aliis recens inventum cum inscriptione nominis, Roma Bononiam ad nos translatum fuit anno 1614, die xx Aprilis. Nostri autem Pastoris nescio quid reliquiarum esse in monasterio, seu ecclesia, S. Silvestri de Capite Romæ, asserit Giacchettus in *Historia Italica ecclesiæ ac monasterii ejusdem* cap. 13 ad diem xxvi Julii. Porro ad publicam S. Pastoris nostri venerationem, non item ad hodiernam ejus celebritatem, asserendam facit etiam sigillum illud expressum in Commentario ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis, cum subjectis hisce versiculis:

*Sancte, precor, Pastor, pro nobis esto rogator.
Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sacræ.*

Ea Papebrochius noster ibidem referenda censuit ad sæculum xii. Eodem facit inscriptio vetustissima, quam exhibet Aringhus loco citato, num. 3, in qua fit mentio sacelli sancti hujus nostri Pastoris. Quid, quod et Ado illum hoc nomine beatum agnovit? Sane de nostro agit in elogio SS. Praxedis et sororis ejus die xxi Julii, sic notans: « In titulo vero, quem pater earum Pudens nomine BEATI PASTORIS dedicavit, » etc. Natalem illius tamen sub eo nomine neque hoc loco, neque xxvi ejusdem mensis, ut jam diximus, neque alia ullo die commemorat.

5. Id vero mirum nemini videri debet; cum eorum opinioni adhæserit Ado, qui S. Pastorem cum S. Herma illo confuderint, ejus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, quique auctor esse creditur libri, qui *Paster* inscribitur.

Confusionem hanc aperte prodit in libello *De festi- A*
vitatibus apostolorum, quem Martyrologio ejus
 præfixum habes, pag. 36; ubi ad diem 1x Maii,
 quem S. Hermæ natalem statuit, « Titulus, inquit,
 nomine ipsius, juxta quod baptisterium ex facultatibus
 sanctæ Prædixis est exstructum, et beato Pio,
 discipulo apostolorum, operante studio consecratum,
 venerabiliter ei statutus est. » Eadem hæc est
 ecclesia sive titulus, quem paulo ante Beati Pasto-
 ris nuncupabat: beatum ergo Pastorem cum S. Herma
 eundem facit, eundemque adeo diem utriusque
 natalem; quanquam in natali solum nomen Herma
 diserte exprimat, non Pastoris. Adonis exem-
 plo eosdem sanctos in *Annalibus* ad annum Christi
 159 confudit Baronius; non item diem utriusque
 natalem in Martyrologio aut notis ad illud: cum
 tamen alterum ex altero consequi debeat; ut idem
 sit dies obitus, si sanctus est idem; aut sancti
 diversi, si diversi natales.

6. Nimirum S. Pastoris nomen nusquam vir
 maximus consignatum legerat die 1x Maii; sed
 constanter Hermæ; sicuti nec die xxvi Julii uspiam
 apud martyrologos occurrerat nomen Hermæ, sed
 Pastoris tantummodo; non ausus est ergo in moderno
 Martyrologio concinnando a priorum exemplarium
 consensu ac fide, per usum ipsum Ecclesiæ Romanæ
 haud dubie antiquum firmata, recedere: atque ita
 S. Hermæ natalem a natali S. Pastoris discrevit
 non in ipso Martyrologio solum, sed etiam in adno-
 tationibus ad utrumque natalem adjectis; in quibus
 neque de Pastore meminit die 1x Maii, neque xxvi
 Julii de Herma. Cur igitur eodem argumento non
 est usus in *Annalibus*? Maxime cum ad illud etiam
 aliud accederet, haudquaquam profecto levius, quod
 a S. Pastoris ætate desumitur, qui saltem juxta
 eminentissimum *Annalium* conditorem, annum
 Christi 164 vivendo prætergressus est. Quis vero
 sine evidenti demonstratione credat, S. Hermam,
 qui jam utique maturæ vir ætatis fuisse censendus
 est, cum eum Apostolus per Epistolam ad Romanos
 juberet salutari, solido post Pauli obitum sæculo
 superfuisse? Hæc certe una de causis est, ob
 quas Hermen, S. Pii papæ I, ut est in Catalogo
 Pontificum Bucheriano, fratrem ac S. Pastoris
 æqualem, distinguendum putavit card. Bellarminus,
 eumque secuti deinceps eruditi, a S. Herma Apo-
 stoli discipulo, et libelli, qui *Pastor* appellatur,
 auctore. Denique non videtur ipsi Hermæ nomen
 Pastoris fuisse proprium, sed libro ejus, ut modo
 dicemus: fac tamen, ex libro cognomentum Pasto-
 ris adhæsisse scriptori; an credi tandem poterit
 idem deinde auctor tantopere Pastoris cognomento
 delectatus fuisse, ut proprium Hermæ, quod esset
 ab Apostolo consecratum, abjiceret? Valere hæc
 ratio debet, apud Baronium: quidem, qui epistolam
 probat, exhibetque ad annum 162, solo Pastoris
 nomine inscriptam.

7. Alium ergo S. Pastorem, alium S. Hermam
 fuisse censemus, et hunc illo seniore; tollendam-

que proinde utriusque confusionem, ab Adone pro-
 fectam; quam is forsitan ex ambiguis Eusebii ver-
 bis arripuerit, qui de S. Herma loquens *Hist. eccl.*
lib. III, cap. 3, Οὐ φασιν ὑπάρχειν, inquit, τὸ τοῦ
Πουμένου βιβλίον, *cujus aiunt esse librum Pastoris*;
 unde pronum est colligere, Pastoris non libri no-
 men, sed auctoris esse: sic Ado facile Hermam et
 Pastorem pro eodem acceperit. At enim amphiboliam
 hanc tollere debuerat tum ipsius libri adhuc exstan-
 tis inscriptio, tum S. Hieronymi, eodem prorsus
 modo illum inscribentis, testimonium *lib. De scrip-*
toribus eccles., cap. 10: « Hermam... asserunt
 auctorem esse libri, qui appellatur *Pastor*; » quæ
 proinde genuina censi potest Eusebiani textus
 interpretatio, quam recte secutus est Valesius, cum
 adducta Eusebii verba sic vertit: « Cujus esse
 fertur is liber, qui *Pastor* inscriptus est. » Pastor
 igitur appellatur non Hermas, sed Hermæ liber,
 quod angeli sub habitu pastoritio apparentis reve-
 lationes contineat. Quid igitur S. Pastori cum
 S. Herma commune? Ne nomen quidem: quan-
 quam et hoc pluribus idem esse possit; qui hæc
 sola ratione minime confundi possunt: ut nemini
 hæc in mentem venit B. Pastorem nostrum
 presbyterum, eundem cum illo statuere, de quo
 fit mentio in Actis SS. Marii, Marthæ et filiorum
 ad diem 19x Januarii, pag. 216; tametsi et Romæ is
 fuerit, et beatus Pastor presbyter nuncupetur,
 centum tamen circiter annis nostro junior.

8. Propendit eo insuper idem doctissimus auctor
Annalium, ad annum Christi 159, ut eundem quo-
 que cum sancto Herma et Pastore Hermetem esse
 crederet, S. Pii pontificis Romani fratrem: tametsi
 de illo se fateatur ambigere. Opinioni hujus fun-
 damentum duplex putavit esse; alterum, quod
 voces Hermas et Hermes parum adeo differre viderentur,
 ut nonnunquam eidem viro legerentur
 attributæ; alterum vero, quod apud Anastasium
 Bibliothecarium sub S. Pio papa I de Hermete re-
 feratur: « Hermes librum scripsit, in quo manda-
 tum continetur, quod ei præcepit angelus Domini,
 cum veniret ad eum in habitu pastoris, et præcepit
 ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. »
 Similitudo nominis, et apparitio angeli, sub habitu
 pastoritio librum dictantis, eundem Baronio visa
 sunt scriptorem arguere Hermam et Hermetem,
 atque adeo et Pastorem, quem cum Herma con-
 fundit. Tantum in eo hæsit, quod in Hermæ Pastore
 non agatur de Pascha die Dominica celebrando;
 tum, quod scriptus is fuerit dudum ante tempora
 Pii papæ. Itaque eo tandem delabitur; « ut dicere
 necesse sit (si velimus unum eundemque esse au-
 ctorem) diversos hos inter se fuisse commentarios,
 diversis temporibus scriptos. » Sed quoniam S. Pa-
 stor noster eatenus tantum cum Hermete confun-
 ditur, quatenus ipse Hermes cum S. Herma: nihil
 opus est diremptam jam diu controversiam hic
 denuo suscitare. Eundem non esse S. Hermam et
 hunc Hermetem, ostendit, ut monui, Bellarminus

alique post illum, quos inter consuli possunt Tillemontius tom. II *Monum. eccles.*, pag. 521; Nicolaus le Nourry in *Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum*, dissert. 4, art. 2; Ambrosius Gardese in *historiæ ecclesiasticæ Synopsi* tom. I, part. v, lib. III, dissert. 1, quæst. 1.

9. Quod ad Acta pertinet S. Pastoris, nihil admodum certi superest. Continentur ea præcipue in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis, infra. Scripta sunt ipsius Pastoris nomine (Pastoris, inquam, non Herinæ Pastoris, ut habet Baronius an. 159, n. 8); neque sane recentia sunt; quando et in codicibus mss. perantiquis, iisque bene multis, leguntur; imo jam lecta sunt olim sæculo nono ab Adone, ut in ejus Martyrologio videre est die XIX Maii, XX Junii, XXI Julii in elogiis S. Pudentianæ, S. Novati et S. Praxedis. Cæterum sincera prorsus ea non esse, sed hic illic interpolata, ultro nos ipsi haud obscure in Commentario prævio, et adnotatis confessi sumus; at omni omnino fide indigna reputari debere, nondum nobis persuasit Tillemontius tom. II, nota 5 in S. Pium papam: ut enim minutias præteream, quas ibi congerit, ut voces Actorum aliquas et phrases carpat, tanquam sæculo secundo non usitatas, vel tempori, quo scripta feruntur Acta, nequaquam accommodatas (nam quid illæ, tametsi adulterinas omnes esse demonstraret Tillemontius, quod non facit, Actorum substantiæ usque adeo incommodarent)? ut illas, inquam, omittam, argumenta ejus præcipua, et in totam Actorum illorum fabricam fidemque directa, id nequaquam, quod jactat, evincunt. Quod ut perspicias, Acta ipsa consule: invenies, ea fere contineri duabus epistolis, quarum prior est Pastoris ad Timotheum, altera Timothei ad Pastorem. Utramque suppositam auctoribus inscriptis, imo vero ineptam esse, contendit adversarius.

10. Priorem hoc imprimis telo subverti putat, quod a scopo propositoque Pastoris toto cælo abluat: Christianus enim, inquit, quidam obierat, Novatus nomine, qui facultates suas paulo ante commiserat Pastori nostro, et virgini Praxedi, se mortuo dispensandas. Scribit id Timotheo, Novati defuncti germano, Pastor; eumque consulit, quid de bonis relictis faciendum censeat. Esto sane. Quid tum postea? Hoc autem, inquit, verbo tantum uro postulat Pastor, idque in duobus extremis epistolæ satis longæ versiculis; reliqua vera omnia non eo solum tendunt, ut morbum ac mortem explicent Novati (id quod rationi consonum videri poterat); sed etiam eo, ut in medium proferant quidquid post obitum SS. Pudentianæ et Pudentis Praxedis a biennio gesserat. Quid hæc ad Timotheum; quid ad litteras attinebant, quibus frater de fratris obitu docendus erat? Ita ille. Respondeo, aptissima mihi videri ad rem præsentem quæcunque de S. Praxede Timotheo narrat Pastor; ineptam vero, quæ iis objicitur, Tillemontii crism. Quid enim? Hæredes Novatus Pastorem scripserat et

A Praxedem, externos, ut ponimus, homines, inconsulto ac præterito fratre Timotheo. Res esse poterat obnoxia difficultatibus, nisi cum bona fratris gratia cerneretur hæreditas: hujus igitur assensu hæredibus opus erat. Cedo ergo, quo pacto is ex Timotheo, qui presbyter erat et vir sanctissimus, extundi fortius poterat, quam si tales ei natalibus, vita, virtutibus, rebusque gestis depingerentur hæredes, ut prorsus intelligeret, quidquid iis relictum esset, id ita collocatum videri oportere, quasi in ipsius Dei, ut ita loquar, vel Ecclesiæ manus consignatum esset? Hoc ergo agit Pastor, cum S. Praxedis gesta S. Timotheo explicat, tantoque id agit ad rem suam opportunius, quanto copiosius. De se enim dicere nihil debuit, qui Timotheo dudum esset notissimus; quanquam neque de se, quoad ferebat modestia, tacuit.

11. Leviora sunt quæ subjicit Tillemontius et in eadem intorquet epistolam: Neque hoc, inquit, video, cur Pastor Timotheo narret res ante annum præteritas non solum de S. Pudente et utraque ejus filia (de qua re jam satis, opinor, diximus); sed etiam de fratre ejus Novato: nam si vel in extremis imperii finibus egisset Timotheus, an per annum totum nihil de familia rescivisset? Respondeo, id rarum non esse, ut fratres, etiam parum inter se habitatione distantes, a frequenti litterarum commercio alieni sint. Concedamus his tamen aliquid Tillemontio: sciverit vel ex Novati, vel ex aliorum litteris Timotheus pleraque omnia, quæ frater egisset. Annon sæpe eadem nuntiari possunt a diversis? Annon hic justissima Pastori causa erat eorum saltem refricandi memoriam, quæ Novatum inter et Praxedem intercesserant, unde disceret Timotheus, munificum fratris in illam animum non aliunde extitisse, quam ex sanctissimis officiis divinisque rationibus? Quod addit adversarius, mirum videri, nullam huic epistolæ præmitti urbani æ liberalis officii significationem, nullum prologum, sed ab ipsis statim rebus ordiri sermonem; id vero ne refutatione quidem dignum apparet. Nimirum ea queritur abesse, quæ parerga prorsus fuissent; ea vero abundare contendit, quæ ad rem, quam agebat Pastor, unice faciunt. Urbana est hæc et sufficiens in epistola gravi præfatio: « Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem. » Atque hæc sunt, quibus Pastoris epistolam universim impetit acutus hic censor.

12. Alteram epistolam, quæ Timothei est, his tantum verbis aggreditur: « Litteræ, quibus Pastori respondit Timotheus, nihil etiam eorum habent, quæ quis illi diceret, a quo sibi de fratris obitu renuntiatum esset. » Requirit hic, opinor, lamenta fratris, aut aliquid certe ejusmodi. Sed quæro, unde constet, hæc a Timotheo in eadem epistola non fuisse scripta, tametsi prætermissa hic sint a Pastore, ac studio potius rescissa, quod ad historiam SS. Pudentianæ et Praxedis nihil quidquam conferrent? Id quod etiam in priori epistola fieri ex industria potuit,

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant, et paucula iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enim vero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio de prompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membraneis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5: cum tamen isti lacinie totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam: alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedis habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedis habitavit in titulo *supradicto* afflictæ propter transitum germanæ suæ, etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii

sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

15. Nescio, an puriores sint fontes, unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati. Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Conciliorum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom. II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCULATO TESTE

(Acta SS. Boll., Mall t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90). Pudens, frater noster et amicus (91), apo-

(90) In aliis antiquis mss. et apud Mombrinium hoc exordium collocaatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum; et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum perciperit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an *quare tandem?*] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate Gelasii papæ concinnatum, quando nullus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitandi propter insertam mentionem apostolorum et B.

Pauli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus *Romæ subterraneæ* lib. IV, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: « Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æque ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1188, ejusdem Vaticanae bibliothecæ, cujus eegraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordio: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punici et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutritiv, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) ductus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate fultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus; ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consulissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui-

noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correcta.

(92) Pauli nomen in Pii commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familiæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizarit et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquod alibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco literaliter: magis etiam

tatis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exsultans frequenter, nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultata in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria xiv Kalend. Junii (95).

5. Post ejus mortem virgo Christi Praxedis habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et ministrabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem displicet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ ve-reor ut possit ea ætate usurpata credi; et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec. : « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » aliis: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam *Martyrologio Romano* ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis astiterunt.

virginis Praxedis, petens ut orationibus suis indulgentiam mereretur; qui et vos frequenter beatissimo Pio episcopo, ad altare Domini accessuro, commendabat. Accidit post hæc post annum et dies viginti tres, ut ægritudine detentus Novatus, absens esset a conspectu beatæ virginis Praxedis. Pio itaque episcopo cogitante de omnibus Christianis una cum virgine Praxede, requiritur inter eos et Novatus: de quo cum auditum fuisset quia ægritudine detineretur, contristati sumus omnes.

6. Tunc dicit B. Praxedis ad patrem nostrum sanctum Pium episcopum: « Jubeat sanctitas vestra ut eamus ad eum, si forte visitatione nostra et orationibus vestris salvet eum Dominus. Quod dictum cum placuisset omnibus nobis, et nocte surgentes perrexissemus ad eum; videns vir Dei Novatus nos omnes congregatos ad se venisse, gratias agere cœpit Deo quia meruit a sancto Pio episcopo, et virgine Domini una cum nostra devotione visitari. Et fuimus in domo ejus diebus ac noctibus octo. In quibus diebus placuit ei, ut nobis ac beatæ virgini omnem substantiam suam dereliqueret. Hoc ita ordinato, tertio decimo die migravit ad Dominum. De quo facto litteras hujus textus ad vos direximus, una cum auctoritate beati Pii sedis apostolicæ episcopi et virginis Christi Praxedis; ut quod vobis placuit de substantia germani vestri nos faciatis scire: quatenus ordinatio vestra in omnibus custodiatur. Missa per Eusebium Romanæ Ecclesiæ subdiaconum (98).

Rescripta Timothei presbyteri.

7. « Timotheus presbyter sancto fratri Pastori presbytero, et sanctissimæ sorori Praxedi, in Domino salutem. Famulatum vobis ubicunque nostri indigueritis libentissime exhibentes, oramus sanctitatem vestram, ut et nos humiles commendare dignemini memoriæ sanctorum apostolorum, sanctoque Pio sedis apostolicæ præsuli, et omnibus sanctis. Ego humilis gaudio repletus sum magno, audiens quid mihi scribere dignati estis. Unde noverit sanctitas vestra, meam in hac re pro qua scripsistis votivam esse conscientiam: et quod germano meo placuit, placet et nobis famulis vestris; hoc est, ut

A in arbitrio tuo sit et sanctæ virginis quicquid dereliquit; et secundum quod vobis placuerit dispensare ea, potestatem habeatis. »

Hæc epistola gaudio repleti sumus: et tradidimus eam legendam sancto Pio episcopo. Qua ille lecta gratias egit Deo.

8. Eodem tempore virgo Domini Praxedis accepta potestate rogavit beatum Pium episcopum, ut thermas Novati, quæ jam tunc in usu non erant, ecclesiam consecraret; quia ædificium magnum in eadem et spatiosum esse videbatur. Quod et placuit sancto Pio episcopo, thermasque Novati dedicavit ecclesiam, sub nomine beatæ virginis Potentianæ (99) (in vico Patricius. Dedicavit autem et aliam sub nomine sanctæ virginis Praxedis) infra urbem Romanam, in vico qui appellatur Lateranus, ubi constituit et titulum Romanum; in quo loco consecravit baptisterium sub die iv Idus Maii. Post duos annos facta persecutio magna Christianorum: et multi martyrio coronati sunt. Quo tempore virgo Domini Praxedis multos Christianos occultabat in præfato titulo, quos et cibo pascebat et Dei verbo. Tunc divulgatum est Antonino (100) imperatori, quod conventus fierent Christianorum in titulo Praxedis. Misitque statim et tenuit multos ex illis; inter quos tenuit Simetrium presbyterum cum aliis viginti duobus; et eos sine audientia gladio puniri præcepit. Quorum corpora noctu beata Praxedis collegit, et in cœmeterio Priscillæ sub die vii Kalendas Junii sepelivit (1). Deinde virgo Domini, nimia corporis afflictione constricta, cum intimis suspiriis ad Dominum ingemuit, et ut ex hoc mundo tutius auferri mereretur, oravit. Cujus orationes et lacrymæ pervenerunt ad cœlum. Nam post dies quinquaginta quinque (2) passionis prædictorum sanctorum, die videlicet xii Kalendas Augusti, migravit ad Dominum. Cujus corpus ego Pastor presbyter sepelivi juxta patrem Pudentem, via Salaria, in cœmeterio Priscillæ. * Ubi florent orationes eorum (3) (usque hodie); præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium per æterna sæcula sæculorum. Amen.

(98) Hactenus epistola Pastoris ad Timotheum: D quæ sequuntur deinde ipse etiam Pastor ad posteriorum memoriam adjunxit.

(99) Alia mss. *Praxedis*: sed utramque nominandam fuisse jam docuimus.

(100) Antoninum his intelligimus: eundem qui supra Pium, non vero ejus filium Marcum Aurelium Antoninum (qui ab Eusebio in Chronico et antiquo Catalogo pontificio in Eleutherio etiam Antoninus simpliciter vocatur, et sub quo gravem persecutionem motam esse constat anno ejus 7, Christi 168), et hoc quia nullam mutati imperii vel pontificatus mentionem facit Pastor; quod tamen hic locus exegisset, si post utriusque mutationem mota primum esset persecutio, de qua sermo est.

(1) In mss. Romanis apud Aringhū ita legitur: « Quorum corpora noctu B. Praxedis colligens, sanguinem quoque spongia, quæ hactenus exstat, de pavimento exhauriens, sepelivit juxta patrem suum ac sororem in cœmeterio Priscillæ, sub die vii Kalendas Junias; » quo die memoria eorum celebratur.

(2) Totidem scilicet dies numerantur a 26 Maii ad 21 Julii; ideoque correximus mss. in quibus solum legebantur triginta quatuor.

(3) Si tota clausula ab signo * non est alterius auctoris, quod suspicor; Pastoris certe non est illud, « usque hodie, » longiorem præteriti temporis intercapedinem denotans.

TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM.

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, p. 241, Venetiis 1765, in-fol.)

I.

ORIGENES *homil. xv in Josue. Ex edit. noviss. BB. Paris. 1733, tom. II, pag. 433 C.*

Sed et in aliquo quodam libello, qui appellatur *Testamentum duodecim patriarcharum*, quamvis non habeatur in Canone, talem tamen quemdam sensum invenimus, quod per singulos peccantes singuli *Satanæ* intelligi debeant. *Testam. 1, Ruben cap. 3.*

II.

PROCOPIUS *Comment. in Genes., cap. 38.*

Ille (*Judas*), uxore defuncta, quærebat sobolem. In Testamento (aiunt) attestatur ei Deus, quod diu eam (*Thamarem*), cum adhuc esset virgo, Judas habuerit : luxitque iniquitatem ejus. *Vide Testament. Jude, capp. 10 et 12.*

III.

ANASTASIUS SINAITA *Anagogic. Contemplat. in Hexaemeron lib. vii, ex edit. Biblioth. PP. Lugd. tom. IX, pag. 895, D.*

Unde Hebræi ex libro qui non est reductus in Canonem, qui quidem dicitur *Testamentum protoplastorum*, dicunt quadagesima die ingressum esse Adam in paradiso, sicut etiam videtur cuidam historico chronographo Pyrrhoni, et quibusdam expositoribus.

DISSERTATIO

De libro qui *De duodecim Patriarcharum testamentis* inscribitur.

(D. LE NOUVEAU, *Apparatus ad Biblioth. max., t. I, p. 238.*)

ARTICULUS PRIMUS.

Analysis hujus libri.

In hoc libro exhibentur ultima duodecim patriarcharum, filiorum Jacob, verba, quæ ipsi jamjam morituri ad filios, atque ex eisdem nonnulli, nimirum Ruben et Joseph ad fratres quoque suos habuisse dicuntur. In his autem Ruben major natu, omnium primus testamentum suum a confessione incesti, quod ipse cum Bala, concubina patris sui commiserat, oritur. Tum deinde ostendit quas inde pœnas Deo dederit, et quam ad eluendum seculum suum egerit pœnitentiam. Quamobrem filios suos ad mulierum aspectum vitandum, et fugiendam fornicationem adhortatus, nonnulla de Christo venturo obiter perstringit.

Simeon vero aperit quanta in Joseph fratrem suum exarserit invidia, quantumque idcirco fuerit punitus, ac peccati sui ipsum pœnituerit. Eapropter admonet filios suos, ut ab invidia sedulo caveant, atque in simplicitate cordis, et fraterna charitate

A constantissime perseverent. Denique ex libro Enoch futura eorum peccata, et Christum venturum prænuntiat.

Levi tradit se a Deo duabus donatum fuisse visionibus, quarum prima caelos, in quibus justis præmiis, injusti vero suppliciiis afficiuntur, se vidisse profitetur : in secunda se sacerdotalibus vestibus indutum et sacerdotem in æternum constitutum fuisse declarat. Post hæc ex libro Enoch filiis suis annuntiat in quæ lapsuri essent peccata, pluraque de Christo, ac de eorumdem filiorum suorum dispersione, exilio et captivitate prædicit.

Judas narrat quantum valuerit corporis viribus ac robore, et quam præclara in præliis facinora ediderit. Addit Esau in prælio a Jacob occisum, et B se non solum cum Thamar nuru sua concubuisse, verum uxorem quoque duxisse Chanaanæam : at æ utriusque criminis egisse pœnitentiam. Inde filios commonefacit, ut fugiant ebrietatem et fornicationem, eisque subinde narrat quo pacto angelica visione didicerit, quantum mulieres viris essent noxiæ.

Postremo ipsis quæ peccaturi essent, et futurum A et futuram tribulationem, et Christum fore venturum haud dubitanter asserit.

Postquam Issachar plura de nativitate sua edisseruit, se ita et in simplicitate ambulasse et coluisse agriculturam fatetur; ut nullum unquam peccatum ad mortem admiserit. Quapropter filios suos ad simplicitatem et agriculturam plurimum adhortatur.

Zabulon se etiam non peccasse asserit, et plura de venditione Joseph commentus, ostendit se venditionis illius, et peccati fratrum suorum non fuisse reum. Subdit vero se primum *fecisse scapham navigare in mari*, atque ex variis, quos ipse ceperat, piscibus se egenis stipem erogasse. Quamobrem filios suos excitat ad misericordiam, concordiam, et perfectam inter se charitatem. Tandem futura eorum scelera, et futuram Christi Domini incarnationem, adductis ex libro Enoch pluribus testimoniis, annuntiat.

Dan fatetur se de venditione et morte Joseph, cui manus afferre voluerat, gaudio fuisse perfusum. Idcirco docet filios ab ira esse cavendum, atque ibi nonnulla de mendacio fugiendo leviter attingit. Denique quæ ipsi perpetraturi essent scelera, et fore ut Christus homo fieret, ex libro Enoch vaticinatur.

Nephtali multa quidem de parentibus Balæ fabulatur; ac filios suos deinde monet, ut Deum colant et in bono perseverent. Ex libro autem Enoch, atque ex visionibus suis prædicit fore ut in peccata ipsi prolaberentur, coorirenturque tempestates, ac Christus tandem assumpta humana carne nasceretur.

Gad ubi plura de venditione Joseph commentitia tradidit, confitetur se eum odio habuisse tam implacabili, ut ipsi necem consciscere voluerit, sed de his et poenituisse et luisse poenas. Quocirca filios suos ad odium fugiendum, et fovendam fraternam charitatem incitat, ac nonnullas demum de Christo fundit vaticinationes.

Aser filios suos duas esse vias docet, unam boni, mali alteram; hanc reliquendam, illam carpendam. Testatum deinde facit, se in illa boni via semper ambulasse, atque filios suos ut idem iter ineant, serio commonet. Denique his annuntiat fore ut ipsi peccarent, ac dispersi vagarentur; Christusque postea veniret.

Joseph explicat quo pacto a fratribus suis, qui eum perdere decreverant, sit venditus, et postmodum emptus a Putiphare. Ponit etiam ob oculos quantis artibus, blanditiis, minisque, ante et postquam in carcerem fuisset conjectus, uxor Putiphari castitatem ejus tentaverit: quanta denique suis ipse fratribus etiam post Jacobi mortem impertiverit bona. Filios itaque suos ad sobrietatem, castitatem, longanimitatem, et fraternam dilectionem plurimum excitat, ac tandem ex somniorum visis

Postremo Benjamin hortatur filios suos, ut Josephi, viri sancti, insistant vestigiis, Deum timeant, diligant proximum, præceptis Dei obediant, ac puram et immaculatam conservent suam mentem. Illis autem ipsis ex libro Enoch prædicit futura eorum crimina, Christum venturum, velum templi scindendum, omnes a mortuis excitandos homines, et in judicio universali sistendos. Denique sicut et alii patriarchæ filiis suis mandaverant, ita et ille suis præcipit ut ex Ægypto in Hebron ossa sua, quæ ibi cum patribus suis sepeliantur, asportent et condant in tumulo.

ARTICULUS II.

Demonstratur hunc librum suppositum esse et adulterinum.

Hic liber, nullius auctoris nomine inscriptus, proscribitur ab omnibus, asseriturque eum figmentis, fabulis erroribusque plenum esse, et scaturire mendaciis. Quin imo plura cum sacro Scripturæ textu pugnantia in illoprehendimus.

Primum enim id textui divino adversatur, quod Ruben de suo cum Bala, et Judas cum Thamar incestu fabulantur. Illud item quod de quorundam patriarcharum, Simeonis, verbi gratia, et Zabulonis statuitur ætate. Ea denique quæ Simeon et Levi de pœnis, quas ob Dinæ sororis suæ raptum a Sichimitis repetiere, et quæ Gad de venditione Joseph finxisse legimus.

Præterea omnes fere patriarchæ ibidem inducuntur apocryphum librum Enoch, eumque corruptam citantes. Augustino enim fidem si habeas, codices libri Enoch duplicis generis fuerunt, alii veri et genuini, alii corrupti et adulterati. Atqui auctorem nostrum in hos tantummodo incidisse nemini certe dubium videbitur, qui hæc de hisdem audierit Augustini verba: *Scriptissem quidem nonnulla divinus Enoch, illum septimum ab Adam, negare non possumus, cum hoc in Epistola canonica Judas apostolus dicat. Sed non frustra non sunt in eo canone Scripturarum, qui servabatur in templo Hebræi populi, succedentium diligentia sacerdotum; nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei judicata sunt, nec utrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inveniri... Unde et illa quæ sub ejus nomine proferuntur, et continent istas de gigantibus fabulas, quod non habuerint homines patres, recte a prudentibus non judicantur ipsius esse credenda; sicut multa sub nominibus aliorum prophetarum, et recentiora sub nominibus apostolorum ab hæreticis proferuntur.* Auctor quippe noster istas de gigantibus fabulas, mira fiducia semel atque iterum tanquam verum quid et certum profert et venditat. Hinc ergo et illum corruptus libri Enoch codices citasse, et librum ejus falsam esse et suppositum non obscure colligitur.

ARTICULUS III.

De antiquitate hujus libri, et utrum a quodam Christiano scriptore profectus sit.

Constat itaque opus illud adulterinum esse, et ab ignoto parente, qui nomen suum edere ausus non est, in vulgus emissum. Porro autem illud antiquissimum censeretur debet, si ab Origene, ut quidam arbitrantur, his verbis laudetur¹: *In libello qui appellatur Testamentum duodecim patriarcharum, quamvis non habeatur in canone, talem quemdam sensum invenimus, quod per peccantes singuli Satanæ intelligi debeant.* Et rursus circa initium sæculi sexti a Procopio Gazeo citatur²: *Testamento, aiunt, attestatur ei Deus, quod diu eam, cum adhuc esset virgo, Judas habuerit, luxeritque iniquitatem ejus.* At porro opus tantæ antiquitatis nothum esse et spurium nulli certe mirum videbitur; quandoquidem ab antiquissimis temporibus, ut paulo ante ex Augustino³ vidimus, exstiterunt male feriat scriptorum librorumque corruptores et adulteratores.

Illud autem a Christiano quodam compositum esse ea plane evincunt, quæ singuli fere omnes patriarchæ de Christo venturo, humana carne induendo, et pro hominum salute cruci affigendo prædicant. Cæterum scriptor ille librum hunc non ea solum mente composuit, ut Christum celebraret: sed in primis ut lectores suos ab iis peccatis in quæ patriarchas lapsos esse dicit, omnino deterreret, atque eos ad omnem eorundem patriarcharum commemoratis a se virtutibus dandam operam adhortaretur.

A

ARTICULUS IV.

De hujus libri, Græce primum scripti, codicibus, versione et editionibus.

Hic liber Græce primum scriptus est, atque in bibliotheca Regia duo illius codices Græca manu exarati asservantur. Horum alter pergamineus est ab annis 500 vel 600 descriptus: alter papyraceus priore longe recentior.

Robertus vero a *Grossa Testa*, vulgari lingua *Grokede*, episcopus Lincolnensis, hunc librum circa annum 1242 Latine reddidit. Hujus autem versionis codicem manuscriptum invenimus in bibliotheca Colbertina, sed recenti manu exaratum. Alium quoque ibidem offendimus, in quo fragmenta ejusdem libri sub hoc titulo exhibentur: *Hæc sunt testamenta XII patriarcharum, in quibus sunt apertissimæ atque pulcherrimæ prophetiæ de Christo, quas transtulit magister Robertus, dictus Grossa Testa, vel Grossum caput, Lincolnensis episcopus, de Græco in Latinum.* Post hæc autem Latina illa versio typis excusa est anno 1541, et rursus Parisiis apud Martinum Juvenem anno 1549, atque iterum ibidem anno 1575, 1589 et 1610. Basileæ vero, anno 1550, ac tandem in omnibus Patrum Bibliothecis. Utrum autem liber ille ex typographia Græce prodierit, nobis incompertum. Et certe id scire parum aut nihil interest, cum hujuscemodi libri sigmentis fabulisque anilibus, ac Scripturæ sacræ contrariis oppleti, in lucem nunquam emitti debuerint, vel perpetuis tenebris sint damnandi (1).

GALLANDII

DE EODEM LIBRO DISSERTATIO PROEMIALIS.

(*Vet. Patr. Biblioth., I, Proleg., p. LI.*)

I. *Horum Testamentorum auctor Christianus fuisse, D illaque Græce scripsisse demonstratur.*

Haud mihi profecto incompertum nonnullos existimasse Judæum, non Christianum fuisse horum Testamentorum auctorem; neque illa Græce, sed Hebraice primitus esse perscripta; nullum denique istiusmodi opusculo pretium statuendum: quæ itaque omnia si constant, immerito enim vero illud inter vetusta Ecclesiæ monumenta locaretur. In aliam tamen sententiam alii complures eruditi viri jure abiisse perhibentur. Et primum quidem, Christianum fuisse auctorem multa palam produnt, Warthono (1°) potissimum et Nourrio (2°) notata: adeo namque aperte ac perspicue de Christo loqui-

tur, ut ipsum tantum non digito monstrare noscatur; eaque de sacris Novi Testamenti litteris passim profert, quæ scriptorem Christianorum mysteriis initiatum luculenter evincunt. Hinc itaque minus recte conjecisse videntur e stylo aliisque de causis, Grabius (3) et Sgambatus (4), Hebraico primum idiomate scriptum fuisse opusculum; deinde Græce redditum atque a Christiana manu interpolatum. «Quamvis enim, ut apposite Wolfius (5), scribendi ratio quæ in Græco contextu observatur, multos referat Hebraismos; inde tamen non magis effeceris, Hebraice primum exaratum esse libellum, quam idem de codice Novi Testamenti ad Hebraismum proxime accedente, temere affirmaris.» Cui quidem

¹ Homil. 15, in Josue. ² Comment. in cap. xxxviii Genes. ³ Loco cit.

(1) De hoc aspero nimis D. Nourrii judicio vide quæ adnotat Gallandius, infra, col. 1034. EDIT.

(1°) Warth. Auctar. Hist. dogmat. Jac. Usser., cap. 2, pag. 321 seq.

(2°) Nourr. Appar. ad bibl. PP., tom. I, p. 238.

(3) Grab. Spicil. SS. PP., tom. I, pag. 134.

(4) Sgamb. Archiv. Vet. Test., lib. II, tit. VI, pag. 206 seq.

(5) Wolf. Bibl. Hebr., tom. I, p. 250.

sententiæ de horum Testamentorum Christiano auctore, subscripsisse quoque Joannem Clericum postea intellexi (6).

Oppositæ autem opinioni ansam præbuisse videtur Matthæus Paris, qui de hujusmodi opusculo verba faciens, hæc habet (7) : *Ipsis quoque temporibus (ann. 1242) episcopus Lincolnensis Robertus, vir in Latino et Græco peritissimus, Testamenta duodecim patriarcharum de Græco fidei interpretatione transtulit in Latinum. Quæ per multa tempora incognita et abscondita fuerunt per invidiam Judæorum, propter prophetias de Salvatore in eis contentas. Sed Græci, omnium scriptorum diligentissimi investigatores, primi in notitiam illius scripti devenientes, illud de Hebræo in Græcum transtulerunt, et penes eos usque in nostra tempora reservarunt. Nec tempore beati Hieronymi vel alicujus sancti interpretis ad notitiam Christianorum, machinante Judæorum antiquorum malitia, potuit quomodolibet devenire. Illum igitur gloriosum tractatum, ad robur fidei Christianæ et ad majorem Judæorum confusionem, transtulit plene et evidenter episcopus memoratus de Græco, verbo ad verbum, in Latinum, coadjuvante magistro Nicolao Græco, clerico abbatis Sancti Albani.* Hæc ille. Qui quidem locus paulo aliter immutatus, in nonnullis sive mss. sive editis antiquæ versionis exemplaribus ad calcem habetur, ut videre est ex Thomæ Tenisonii Cantuariensis archiepiscopi notis mss. ad *Historiam Cavei litterariam*, quæ sub finem voluminis II ejusdem *Historiæ* nuper evulgatæ comparent pag. 1. Sed tum Matthæi Paris narrationem quam iisdem pene verbis repetit inferius idem scriptor historicus (8) ad annum 1252, tum quæ in fine quorundam exemplarium ex ipso excerpta verba leguntur, merito ridet Simonius (9), qui et ea deesse in ms. codice Colbertino testatur : ut proinde nihili ducenda sit inscriptio alterius codicis ms. bibliothecæ Bodleianæ a Grabio relata (10), hisque verbis expressa : *Testamenta duodecim patriarcharum filiorum Jacob, secundum translationem Joannis Chrysostomi de Hebræo in Græcum* : satis enim sive ex hactenus dictis, sive ex mox dicendis refellitur.

II. *Ipsius ætas inquiritur, ejusque scriptionis consilium paucis aperitur.*

Quo autem tempore Testamenta hæc scripserit Christianus auctor anonymus, haud ita exploratum habetur, ut ea de re firmi aliquid statui posse videatur. Verum si quæstio admodum implexa ex

(6) Cleric. *Hist. eccl.*, ad ann. 191, § 2, p. 796.

(7) Matth. Par. *Hist. major*, ad ann. 1248, p. 528 edit. Lond. 1686.

(8) *Id. ibid.*, pag. 720 seq.

(9) Simon. *Bibl. crit.*, tom. II, pag. 286 seq.

(10) Grab. *Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 143.

(11) Dodw. *apud Grab. Spicil. SS. PP.*, tom. I, p. 132.

(12) Wolf. *Bibl. Hebr.*, tom. I, p. 250.

(13) Ruchat. *Lettres de trois Pères apostoliques*, tom. I, pagg. 135, 194.

A conjecturis expedienda sit, nos cum Dodwello (11) in primis, Wolfio (12), Ruchato (13) aliisque censemus, sæculo I desinente scriptorem floruisse; qui nimirum Hellenisticum plane stylium adhibuerit, qualis ineunte sæculo II in desuetudinem abiisse comperitur : licet Mazochius V. C. paulo aliter senserit (14). Neque alia præterea desunt argumenta, vel ipso Grabio suggerente (15), quibus sententia hujusmodi magis adhuc confirmari queat. Scilicet, non ante annum æræ vulgaris 52 Testamenta hæc elucubrata fuisse perhibentur, quo Epistolam I ad Thessalonicenses fuisse scriptam existimant viri eruditi, Pearsonius (16), Millius (17), alii : hæc enim in testamento Levi leguntur (18) : Ἐφθασε ἐν ἡ ὀργῇ Κυρίου ἐπ' αὐτούς εἰς τέλος. Venit autem ira Domini super eos in finem : quæ quidem verba contra Judæos prolata, ex laudata Thessalonicensibus inscripta Epistola (19) desumpta fuisse noscuntur. Neque ante annum 64, quo liber Actuum apostolorum fertur a sancto Luca litteris consignatus (20), opusculum illud exarasse auctorem ex iis constat, quibus imaginem apostoli Pauli ex iisdem Actis graphice descriptam exhibet (21), Benjaminum ita loquentem inducens : *Et non amplius vocabor lupus rapax.... Et suscitabitur ex semine meo in extremis temporibus dilectus Domini, audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et dans synagogæ gentium : et usque in consummationem sæculorum erit in synagogis gentium et in principibus eorum, sicut musicum melos in ore omnium : et in libris sanctis erit inscriptus, et opus et sermo ejus : opus quidem, ut optime Grabius, in Actis apostolorum ; sermo autem, tum in iisdem Actis, tum in ipsius Pauli Epistolis : ut proinde post omnes etiam Paulinas Epistolas, id est post annum 67 scripsisse auctor videatur.*

Quinimo post annum 70 Testamenta illa fuisse composita, ea satis produnt quæ de Hierosolymorum excidio, deque calamitatibus in cædis Christi pœnam Judæis inflictis, loquitur auctor his verbis (22) : *Virum renovantem legem in virtute Altissimi, impostorem appellabitis ; et in fine, ut æstimabitis, occidetis eum, nescientes ipsius resurrectionem, innocentem sanguinem in malitia super capita vestra recepturi. Et propter ipsum erunt sancta vestra deserta, usque ad pavementum profanata.* Et paulo ante : *Propter hæc, templum quod utique eligit Dominus, desolabitur in immunditia ; et vos captivi eritis in omnes gentes, et abominatio inter eas ; et*

(14) Mazoch. *Comment. in vet. marm. Kalend.*, vol. I, p. 247 ; et vol. II, p. 536.

(15) Grab. *l. c.*, pagg. 138, 140.

(16) Pears. *Annal. Paul.*, inter ejus opp. posth., pag. 12.

(17) Mill. *Prolegom. ad N. T. Gr.*, § 4.

(18) *Testam. XII Patr.*, cap. 3, § 6.

(19) *I Thess.* II, 16.

(20) Mill. *l. c.* § 118.

(21) *Testam. XII patriarch.*, cap. 11, 12.

(22) *Ibid.* cap. 3, §§ 15 et 16.

accipietis opprobrium et confusionem sempiternam a justo judicio Dei. Hæc quidem alio detorquet Grabius, intersertaque patriarcharum Testamentis a cujusdam Christiani manu sub sæculi i finem vel sub initium insequentis existimat (23) : at virum criticum locis allatis vim inferre, quo suam de Judæo scriptore stabiliat hypothesin, nemo non dixerit qui rem penitius introspeciat : loca enim quæ ad Novum Testamentum spectant, de Christi divinitate deque aliis Christianæ religionis capitibus, si e medio tollantur, concidat opusculum illud necesse est. Quid quod ab una manu omnia in hoc opere perscripta esse vel inde liquet, judice Simonio (24), quod eadem styli ratio ubique spiret, cunctaque uno tenore æquabiliter fluant? Instat insuper idem vir eruditus (25), aliqua in his Testamentis occurrere, quæ ab homine Christiano tradita litteris fuisse, absconna videtur. Haud equidem repugnaverim : at nihil mirum, si more Judaico subinde loquatur scriptor iste Christianus; quem opus suum eo consilio confecisse constat, quo Judæi facilius exciperent quæ de Christo ejusque doctrina passim inculcat.

Verum ne in his diutius immoremur, ad ætatem scriptoris hujus quod atinet, unus adhuc audiendus Caveus. Existimat ille nimirum (26), fieri vix potuisse quin aliquis antiquorum ante Origenem ejus operis meminisset; adeoque sæculo apostolico haud esse ascribendum opinatur. Hunc tamen scrupulom si evelli sibi ex animo postulet, id unum subdimus, ut alia prætereamus, scriptorum ecclesiasticorum monumenta qui duobus primis sæculis florere, maximam partem esse deperdita; nobisque ex eorum operibus, paucis exceptis, aliqua tantum superesse fragmenta : ut propterea, illorum vetustissimorum Patrum silentium immerito nobis objiciatur.

III. *Operis pretium expenditur : ex quo in primis a Grabio deprompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.*

Jam vero pretium operis atque utilitatem exponere præstat, præeunte maxime Grabio qui eo munere rite perfunctus comperitur. Primum itaque omnium observat vir eruditus (27), Jacobum patriarcham aliosque sanctos homines, morti proximom, sive futurorum præsentia sive egregia vitæ bene agendæ monita edidisse : quæ proinde magno in pretio haberi ab audientibus litterisque mandari consæverunt. Hunc igitur morem imitatus auctor noster, non tam animo decipiendi, quam Judæos religione ac disciplina imbuendi studio, in his Te-

stamentis patriarcha : duodecim filios Jacob loquentes inducit; qui jamjam morituri, et futura prænuntiant, et optimis institutis filios ac nepotes erudiant. Prædictiones quidem Messiam potissimum ac statum Synagogæ et Ecclesiæ gentium sub Novo Testamento respiciunt : in historia vero patriarcharum, pluræ de his enarrantur quæ in Genesi aliisque canonicis libris haud occurrunt, sed ex apocryphis desumpta censentur : eorum tamen pleraque neque incongrua veritati, neque fortasse ad sacræ historiæ illustrationem inutilia esse videntur.

Verum magis interest huc afferre insignia pro Christi divinitate testimonia, quæ contra Unitarios ex his Testamentis collecta eidem V. C. alibi sistere placuit. Sicigitur ille (28) : « In Testamento Simeonis hæc legimus verba (29) : Κύριος, ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ, φαινόμενος ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, καὶ σώζων ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδάμ. Dominus, DEUS MAGNUS Israel, apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Et mox (30) : Ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἄνθρωπος, ἔσωσεν αὐτούς. DEUS corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos. Paucisque interjectis (31), Messiam vocat Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, DEUM et hominem.

« In Testamento Levi, patriarcham istum angelus his alloquitur verbis (32) : Διὰ σοῦ καὶ Ἰούδα ὀφθήσεται Κύριος ἐν ἀνθρώποις, σώζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων. Per te et Judam apparebit Dominus in hominibus, salvans in ipsis omne genus hominum. Deinde Levi ait (33), infernum spoliatum iri ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, in passione Altissimi.

« In Testamento Judæ mentio fit (34) παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, adventus DEI justitiæ : ni fallor, ex Jerem. xxiii, 6, et xxxiii, 16. Et paulo post de Messia dicitur (35) : Οὗτος ὁ βλαστὸς Θεοῦ ὑψίστου. Hic est germen DEI altissimi : ex Isaiaë iv, 2.

« In Testamento Zabulon (36) : Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς Κύριος, φῶς δικαιοσύνης — καὶ ἤψεθε Θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου. Et post hæc oritur vobis ipse Dominus, lux justitiæ, ... et videbitis DEUM in forma hominis.

« In Testamento Dan (37) : Οὐκ ἔτι ὑπομενεῖ Ἰερουσαλήμ ἐρήμωσιν, οὐδὲ αἰχμαλωτίζεται Ἰσραὴλ. ἔτι Κύριος ἔσται ἐμμέσῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος, καὶ Ἅγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτούς ἐν ταπεινώσει καὶ πτωχείᾳ. Non amplius sustinebit Hierusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et Sanctus Israel regnans super ipsos in humilitate et paupertate.

(23) Grab. l. c., pagg. 139, 140.

(24) Simon. *Bibl. crit.*, tom. II, p. 228.

(25) Grab. l. c., pag. 135.

(26) Cav. *Hist. litter.*, tom. I, p. 51.

(27) Grab. l. c. pagg. 129, 141.

(28) Grab. *Annot. ad G. Bulli Defens. fid. Nic. sect. II*, cap. 3, pag. 64.

(29) *Testam. XII Patriarch.*, cap. 2, § 6.

(30) *Ibid.* § 6.

(31) *Ibid.* cap. 2, § 7.

(32) *Ibid.* 3, § 2.

(33) *Ibid.* § 4.

(34) *Ibid.* cap. 4, § 22.

(35) *Ibid.* § 24.

(36) *Ibid.* cap. 6, § 9.

(37) *Ibid.* cap. 7, § 5.

« In Testamento Nephthalim (38) : Διὰ τοῦ Ἰουδα ἀκατελεῖ σωτηρία τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακώβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ ὀφθήσεται Θεός, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σῶσαι τὸ γένος Ἰσραὴλ. *Per Judam oriatur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit DEUS, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel.*

« In Testamento Aser (39) : Ὁ Ὑψίστος ἐπισκέψεται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὡς ἄνθρωπος, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συντρίβων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος δι' ὕδατος. Οὕτως ὁσεί τὸν Ἰσραὴλ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἄνδρα ὑποκρινόμενος. *ALTISSIMUS visitabit terram; et ipse veniens ut homo, cum hominibus manducans et bibens, et in silentio conterens caput draconis per aquam. Hic salvabit Israel et omnes gentes, DEUS in virum absconditus.*

« Denique in Testamento Benjamin (40) : Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστησόμεθα, ἕκαστος ἐπὶ σκήπτρον ἡμῶν, προσκυνοῦντες τὸν βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου (ἀνθρωπίνης) ταπεινώσεως. *Tunc et nos resurgemus, unusquisque in sceptrum nostrum, adorantes regem caelorum, qui in terra apparuit in forma hominis (humanæ) humilitatis. Moxque addit Israelitas judicandos, ὅτι παραγενόμενον Θεὸν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν : quoniam advenientem DEUM in carne liberatorem non crediderunt.*

« Ecce Christum, Dominum, Deum, magnum Deum, Altissimum, Sanctum Israel, etc., appellatum. » Hactenus eruditus Grabius : a quo hæc eadem contracta mutuatus est Prudentius Maranus in præstanti opere inscripto : *Divinitas D. N. J. C. manifesta in Scripturis et traditione* (41). Cujus viri doctissimi judicium de horum Testamentorum auctore in medium proferre libet, quo magis illa firmentur quæ de ipsius opere disseruimus. « Hunc scriptorem, inquit, Judæum fuisse declarat plurimus Judaicarum fabularum usus : Christianum vero, nimium apertæ de Christo prædictiones, quam ut ex eventis fictæ non fuerint. Seniores sæculo II nonnulli faciunt, nemo juniorem, quippe cum ab Origene homil. xv in *Joanæ* citatus fuerit. Grabius hunc librum olim a Judæo scriptum ante Christi ortum, et a Christiano sæculo I exeunte aut II ineunte interpolatum putat. Sed hæc eruditi viri opinio levissimis conjecturis nititur. Nihil enim in hoc opere insincrum et interlitum apparet, nihil quod non proposito conducat. Quare non est cur vereamur hæc Testamenta patriarchis supposita, ut germanissimum opus Judæi in Christum creden-

tis citare. » Excerptis deinde productis quæ superius recitavimus, sententiam suam claudit his verbis : « Hæc clariora et expressiora sunt, quam ut detorqueri possint. Quod si assuta et insincera dicent (adversarii), non est quod cum eis litigemus. Sic enim scriptores omnes ecclesiasticos eludere licebit. Nulla enim hic styli varietas, nulla rerum aut verborum discrepantia, nihil non simplex et unius formæ. Videtur autem iste scriptor, consilio ille quidem non malo, sed fraude non laudabili, hæc vaticinia patriarchis subjecisse, ut Judæos suos ad fidem alliceret, et magnum illud nascentis Dei mysterium a quo abhorrebant, in ore duodecim patriarcharum minus eis invisum accideret. » Hæc usque Maranus V. C. Ex quibus liquet nimis abjecte sensisse Nourrium ejus sodalem, virum cætera doctum, cum de his Testamentis illud pronuntiavit : « in lucem nunquam emitti ea debuisse, vel perpetuis tenebris fuisse damnanda (42) » : quo quidem nomine vel ab ipso Simonio notatur (43).

IV. *De variis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolnienſis episcopi versione agitur.*

Hujus operis varia circumferuntur mss. exemplaria Græca, viris eruditissimis laudata, Montfauconio (44) in prinis, Nourrio, Simonio, Warthono II. cc. aliisque. Ms. Cantabrigiensis meminit Fabricius (45), ejusque titulus seu capitulum summaria Græce recitat, nihil tamen ab edito Grabiano diversa. De codicibus autem Anglicanis mox infra, ubi de editione Oxoniensi. Primum vero Græcum exemplar, si fides Matthæo Paris (46), detectum ita fuisse perhibetur. *Magister, inquit, Joannes de Basingstokes, archidiaconus Legriæ, vir in trivio et quadrivio experientissimus, Græcis ac Latinis litteris ad plenum eruditus,.... intimaverat episcopo Lincolnienſi Roberto, quod quando studuit Athenis, viderat et audierat ab peritis Græcorum doctoribus quædam Latine incognita. Inter quæ reperit XII Patriarcharum, filiorum videlicet Jacob, Testamenta : quæ constat esse de substantia bibliothecæ ; sed per invidiam Judæorum dudum fuisse incognita, propter manifestas quæ in eisdem patent, de Christo prophetias. Unde idem episcopus misit in Græciam ; et cum ea habuisset, transtulit de Græco in Latinum sermonem. Hæc ille monachus Anglus, ubi nihil de textu Hebræo, ut alibi, quem etiam superius vidimus enarrantem, ab eodem quidem Lincolnienſi episcopo hæc Testamenta e Græco Latine fuisse reddita, eodjunctante tamen magistro Nicolao Græco, clerico abbatis S. Albani. De utroque interprete distinctius agit Balæus (47).*

(38) *Testam. XII patriarch., cap. 8, § 2.*

(39) *Ibid. cap. 10, § 7.*

(40) *Ibid. cap. 12, § 10.*

(41) *Maran. Divin. D. N. J. C. lib. II, cap. 1, § 4. p. 203.*

(42) *Nourr. Appar. at bibl PP. tom. I, pag. 240.*

(43) *Simon. Bibl. crit., tom. II, p. 225.*

(44) *Montf. Bibl. biblioth., tom. I, pag. 14, 685, etc.*

(45) *Fabric. Cod. pseuq. V. T., tom. II, pag. 84.*

(46) *Matth. Par. Hist. major, ad ann. 1253, p. 720 seq.*

(47) *Bal. Hist. de script. Britann., centur. XIII, p. 33.*

V. De editione Grabiana hic typis expressa.

Hanc autem Roberti antiquam versionem Latinam subinde typis fuisse consignatam norunt eruditi; dignamque in primis existimarunt viri docti quæ in veterum Patrum Bibliothecis locum obtineret. Verum in omnibus editionibus quæ ab ann. 1483 usque ad annum 1677 in vulgus prodierunt, tot tantisque mendis fœdata est antiqua isthæc versio, ut sæpe vix sensum extundere valeas. Quod secum reputans Joannes Ernestus Grabius, collatis editis cum duobus bibliothecæ Bodleianæ mss. codicibus, plurimos sustulit errores, correctis quoque aliis pene innumeris ab interprete ipso commissis. Hanc itaque versionem sic emaculatam, cum textu Græco ad duos codices exacto, alterum Academia Cantabrigiensis, bibliothecæ Bodleianæ alterum, publici juris fecit Oxonii 1698 in volumine I *Spicilegii SS. Patrum*. Exinde vero editionem suam recensens idem vir eruditus, textum Græcum iterum contulit cum duobus mss. collegii Trinitatis Can-

A tabrigiensis. Latinam quoque Roberti Liucolnensis versionem perpetuis emendationibus limavit; aliis quidem quas e duobus mss. bibliothecæ Bodleianæ hauserat et prius ad oras paginarum posuerat, in textum assumptis; aliis vero a se ipso adjunctis: ut ex præfatione ad secundam *Spicilegii Oxoniensem* editionem anni 1714 colligitur.

Priorem Grabianam secutus est Fabricius in *Codice pseudepigrapho Veteris Testamenti*, vol. I, semel iterumque typis excuso Hamburgi ann. 1713-1722, quanquam memoria lapsus aliter alicubi (48) asserat: quod utique, ut cætera omittamus, conpertum flet, secundæ Grabianæ notam p. 224 cum secunda item Fabriciana p. 687 conferenti. No vero posteriorem Oxoniensem, uti par erat, selogimus: editoris adnotationes quæ textui emendandæ inseruiunt, retinuimus: alias longiores contraximus, paucis interim additis quæ auctoris mentem in primis respiciunt.

ΑΙ ΔΙΑΘΗΚΑΙ ΤΩΝ ΙΒ' ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΙΑΚΩΒ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΥΙΟΥΣ ΑΥΤΩΝ.

TESTAMENTA DUODECIM PATRIARCHARUM

FILIORUM JACOB

AD FILIOS SUOS

INTERPRETE ROBERTO LINCOLNIENSI EPISCOPO.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 195.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Διαθήκη Ρουβήμ περι ἔρρωϊων.

Α'. Ἀντίγραφον διαθήκης Ρουβήμ, ὅσα ἐνετελεῖται τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὶν ἀποθανεῖν αὐτόν, ἐν ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Μετὰ ἔτη δύο τῆς τελευταῆς Ἰωσήφ, ἀβρωστοῦντι συνήχθησαν ἐπισκέψασθαι αὐτόν οἱ υἱοὶ καὶ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς: « Τεχνία μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ πορεύο-

(48) Fabric. *Cod. pseud. V. Testam.* tom. II, p. 84.

(49) *In mente. In mente spiritu prægnotico di-*

C

CAPUT I.

Testamentum Ruben, de iis quæ moriturus in mente (49) habuit.

I. Transcriptum testamenti Ruben, quæcunque mandavit filiis suis, priusquam moreretur, in 123 anno vitæ ipsius. Post annos duos mortis Joseph, ad ægrotantem congregati sunt, ut visitarent eum, filii et filii filiorum ejus. Et dixit eis: « Filii mei, ego morior, et vado viam patrum meorum. » Et videns

ctante, habet Robertus episcopus Lincolnensis. GRAB.

illie Judam, et Gad, et Aser, fratres suos, dixit eis : « Erigite me, fratres, ut dicam fratribus meis et filiis meis, quæcunque habeo in corde meo abscondita : jam enim deficio. » Et erectus osculatus est eos, et plorans dixit : « Audite, fratres mei et filii, aures percipite Ruben patrem vestrum (51), quæcunque mando vobis. Ecce, testificor vobis Deum cæli hodie, ut non ambuletis in ignorantia juventutis, et fornicatione in qua effusus sum ego, et inquinavi lectum patris mei Jacob. Dico enim vobis, quoniam percussit me (*Dominus*) plaga magna in illis meis per menses septem; et nisi Jacob pater noster orasset pro me ad Dominum, voluit Dominus occidere me. Eram enim annorum triginta, quando feci hoc malum coram Domino; et septem mensibus infirmatus sum usque ad mortem; et ex proposito animæ meæ septem annis pœnitui coram Domino. Vinum et siceram non bibi, et caro non intravit os meum; et omnem panem desiderii non gustavi lugens pro peccato meo, magnum enim erat. Et ne fiat in Israel ita.

II. « Et nunc audite me, filii, ut manifestem vobis (58), quæ vidi de septem spiritibus erroris in pœnitentia mea. Septem spiritus dati sunt adversus hominem a Beliar; et ipsi sunt caput operam juventutis: et septem spiritus dati sunt ei in creatione, ut sit in eis omne opus hominis. Primus spiritus est vitæ, cum qua consistit creatur. Secundus spiritus est visus, cum quo fit desiderium. Tertius spiritus est auditus, cum quo fit doctrina. Quartus spiritus est olfactus, cum quo est gustus datus in attractionem aeris et spirationis. Quintus spiritus est locutionis, cum qua fit cognitio. Sextus spiritus est gustus, cum quo fit cibatio comestibilium et potabilium, et fortitudo in ipsis creatur; quoniam in cibis substantia est fortitudinis. Septimus spiritus est seminis et coitus, cum quo coingreditur per concupiscentiam voluptatis peccatum. Propter hoc ultimus est creationis, et primus juventutis, quoniam ignorantia plenus est; et ipsa juniorem ducit ut cæcum in foveam, et ut jumentum in præcipitium.

III. « In omnibus his octavus spiritus somni est,

(50) Ἐκλιπὼν γὰρ ἐγὼ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν. Ἰδοὺ γὰρ ἐκλείπω ἀπὸ τοῦ νῦν ἐγώ. GRAB.

(51) Ruben patrem vestrum. Verba Ruben Patris vestri. Prior Grabii editio, apud FABRIC.

(52) Ἐνωτίσασθε. Addendum, καὶ υἱοί. GRAB.

(53) Ὅσα ἐντέλλομαι. Ὅσα ἐγὼ ἐντέλλ. melius. Ibid. apud FABRIC.

(54) Ἐξεχύθη ἐγώ. Hæc conveniunt cum ultimis patriarchæ Jacobi verbis, quæ de Ruben protulit, Gen. XLIX, 4. GRAB.

(55) Ἐπέληξέ με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λαγούσι μου. Ἐξέπληξέ με πληγὴ μεγάλη ἐπὶ τῆς λαγούσι μου. IDEM.

(56) Οἶνον καὶ σίκερα, x. τ. λ. Idem tempore pœnitentiæ suæ fecit Ruben, quod propheta Daniel de semetipso iisdem fere verbis testatur, cap. x, 7

μαὶ ὁδὸν πατέρων μου. » Καὶ ἰδὼν ἐκεῖ Ἰούδαν, καὶ Γάδ, καὶ Ἀσήρ, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς : « Αναστήσατέ με, ἀδελφοί, ὅπως εἴπω τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ τοῖς τέκνοις μου, ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου κρυπτὰ· ἐκλιπὼν γὰρ ἐγὼ εἰμι ἀπὸ τοῦ νῦν (50). » Καὶ ἀναστὰς κατεφιλήσεν αὐτοὺς, καὶ κλαύσας εἶπεν : « Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου, ἐνωτίσασθε (52) Ῥουθὴμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὅσα ἐντέλλομαι (53) ὑμῖν. Καὶ ἰδοὺ ἐπιμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ σήμερον τοῦ μὴ παρευθῆναι ἐν ἀγνοίᾳ νεότητος, καὶ πορνεύειν, ἐν ἧ ἐξεχύθη ἐγώ (54), καὶ ἐμίαναι τὴν κοίτην τοῦ πατρὸς μου Ἰακώβ. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐπέληξέ με πληγὴν μεγάλην ἐν ταῖς λαγούσι μου (55) ἐπὶ μῆνας ἑπτὰ· καὶ εἰ μὴ Ἰακώβ ὁ πατὴρ ἡμῶν προσήγατο περὶ ἐμοῦ πρὸς Κύριον, ἤθελε Κύριος ἀνελεῖν με. Ἡμῖν γὰρ ἐτῶν τριάκοντα, ὅτε ἔπραξα τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου· καὶ ἑπτὰ μῆνας ἐμαλακίσθη ἕως θανάτου· καὶ ἐν προαιρέσει ψυχῆς μου ἑπτὰ ἔτη μετενόησα ἐνώπιον Κυρίου. Οἶνον καὶ σίκερα (56) οὐκ ἔπιον, καὶ κρέας οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου· καὶ πᾶν (57) ἄρτον ἐπιθυμίας οὐκ ἔγευσάμην, κενθῶν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ μου, μεγάλη γὰρ ἦν. Καὶ ὡς μὴ γένηται ἐν τῷ Ἰσραὴλ οὕτως.

B' « Καὶ νῦν ἀκούσατέ μου, τέκνα, ἃ εἶδον περὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων τῆς πλάνης (59) ἐν τῇ μετανοίᾳ μου. Ἐπτὰ πνεύματα ἐδόθη κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Βελιάρ, καὶ αὐτὰ εἰσι κεφαλὴ τῶν ἔργων τοῦ νεωτερισμοῦ· καὶ ἑπτὰ πνεύματα ἐδόθη αὐτῶ ἐπὶ τῆς κτίσεως, τοῦ εἶναι ἐν αὐτοῖς πᾶν ἔργον ἀνθρώπου. Πρῶτον πνεῦμα ζωῆς, μεθ' ἧς ἡ σύστασις (60) κτίζεται. Δεύτερον πνεῦμα δράσεως, μεθ' ἧς γίνεται ἐπιθυμία. Τρίτον πνεῦμα ἀκοῆς, μεθ' ἧς γίνεται διδασκαλία. Τέταρτον πνεῦμα ὁσφρήσεως, μεθ' ἧς ἐστὶν γεύσις δεδομένη εἰς συνολκὴν (61) ἀέρος καὶ πνοῆς. Πέμπτον πνεῦμα λαλιᾶς, μεθ' ἧς γίνεται γνώσις. Ἑκτὸν πνεῦμα γεύσεως, μεθ' ἧς γίνεται βρώσις βρωτῶν καὶ ποτῶν (62), καὶ ἰσχύς ἐν αὐτοῖς κτίζεται· ὅτι ἐν βρώμασιν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις τῆς ἰσχύος. Ἐβδομον πνεῦμα σποράς καὶ συνουσίας, μεθ' ἧς συνεισέρχεται διὰ τῆς φιληθονίας ἡ ἁμαρτία. Διὰ τοῦτο ἔσχατον ἐστὶ τῆς κτίσεως, καὶ πρῶτον τῆς νεότητος, ὅτι ἀγνοίας πεπλήρωται, καὶ αὐτῇ τὸν νεώτερον (63) ὀδηγεῖ ὡς τυφλὸν ἐπὶ βόθρον, καὶ ὡς κτήνος ἐπὶ κρημνόν.

Γ'. « Ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὑγδοῦν πνεῦμα τοῦ ἵππου

3, juxta LXX: Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐγὼ Δανιὴλ ἤμην κενθῶν τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν· ἄρτον ἐπιθυμίας οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. Id.

(57) Πᾶν. Πάντα melius. Id.

(58) Ut manifestem vobis. Omissa sunt. Ibid., apud FABRIC.

(59) Πνευμάτων τῆς πλάνης. Vide quæ de spiritibus erroris, et demonibus vitiorum erudite, ut solet, congessit Cotelerius in Notis ad Herwæ lib. u, mandat. 2. GRAB.

(60) Σύστασις. Κίνησις. Id.

(61) Συνολκὴν. Ὀλκὴν. Id.

(62) Βρωτῶν καὶ ποτῶν. Βρωμάτων τε καὶ πομάτων. Id.

(63) Νεώτερον. Νεωτερισμόν. Id.

ἐστὶ, μεθ' οὗ ἐκτίσθη (64) ἑκστασις φύσεως, καὶ εἰκὼν τοῦ θανάτου. Τούτοις τοῖς πνεύμασι συμμίγνυται τὸ πνεῦμα (65) τῆς πλάνης. Πρῶτον τὸ τῆς πορνείας ἐν τῇ φύσει καὶ ταῖς αἰσθήσεσιν ἔγκειται. Δεύτερον πνεῦμα ἀπληστίας ἐν τῇ γαστρὶ. Τρίτον πνεῦμα μάχης ἐν τῷ ἥπατι καὶ τῇ χολῇ. Τέταρτον πνεῦμα ἀρσεκειας καὶ μαγγανείας, ἵνα διὰ περιεργίας ὕρατος ὀφθῇ. Πέμπτον πνεῦμα ὑπερηφανίας, ἵνα κινήται (66), καὶ μεγαλοφρονῇ. Ἐκτον πνεῦμα ψεύδους, ἐν ἀπωλείᾳ καὶ ζήλῳ τοῦ πλάττειν λόγους, καὶ κρύπτειν λόγους αὐτοῦ ἀπὸ γένους καὶ οἰκειῶν. Ἑβδομον πνεῦμα ἀδικίας, μεθ' ἧς κλοπῆ καὶ γρυπίσματα, ἵνα ποιήσῃ φιληδονίαν καρδίας αὐτοῦ. Ἡ γὰρ ἀδικία συνεργεῖ τοῖς λοιποῖς πνεύμασι διὰ τῆς δολοηψίας. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ πνεῦμα τοῦ ὕπνου, τὸ ὄρθουον πνεῦμα, συνάπτεται πλάνῃ (67) καὶ φαντασίᾳ. Καὶ οὕτως ἀπόλλυται πᾶς νεώτερος, σκοτιζῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ συνιών ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, μήτε ὑπακούων νοουθεσίας πατέρων αὐτοῦ, ὥσπερ καγῶ ἔπαθον ἐν τῷ νεωτερισμῷ μου. Καὶ νῦν, τέκνα, τὴν ἀλήθειαν ἀγαπήσατε, καὶ αὕτη φυλάσσεται ὑμᾶς. Διδάσκω ὑμᾶς, ἀκούσατε Ῥουθῆμ τοῦ πατρὸς ὑμῶν. Μὴ προσέχετε ἐν ἡβῇ γυναικός (68), μηδὲ ἰδιάζετε μετὰ θηλείας ὑπάνδρου, μηδὲ περιεργάζεσθε πρᾶξιν γυναικῶν. Εἰ μὴ γὰρ εἶδον ἐγὼ Βάλλαν λουομένην ἐν σκεπηῷ τόπῳ, οὐκ ἐνέπιπτον εἰς τὴν ἀνομίαν τὴν μεγάλην. Συλλαβοῦσα γὰρ ἡ διάνοιά μου τὴν γυναικειαν γυμνωσιν, οὐκ εἶασέ με ὑπνωσαί, ἕως οὗ ἔπραξα τὸ βδέλυγμα. Ἀπόντος γὰρ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς ἡμῶν πρὸς Ἰσαὰκ τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὄντων ἡμῶν ἐν Γαδὲρ, πλῆσιον Ἐφραθὰ (69) οἶκον Βηθλεὲμ (70), Βάλλα ἦν

A cum quo creata est exstasis naturæ, et imago mortis. His spiritibus commiscetur spiritus erroris. Primus fornicationis in natura et sensibus insidet. Secundus spiritus insatiabilitatis in ventre. Tertius spiritus pugnæ in hepate et bile. Quartus spiritus placentiæ et imposturæ, ut per superfluitatem decorus appareat. Quintus spiritus superbiæ, ut moveatur, et magna sapiat. Sextus spiritus mendacii, in perditione et zelo fingendi sermones, eosque celandi a genere et familiaribus. Septimus spiritus iniustitiæ, cum qua fiunt furtum et distortiones, ut faciat concupiscentiam voluptatis cordis sui. Injustitia enim cooperatur reliquis spiritibus per doli assumptionem. In omnibus his spiritus somni, octavus spiritus, copulatur errore et phantasia. Et ita perit omnis junior, obtenebrans mentem a veritate, et non intelligens legem Dei, neque obediens doctrinæ patrum suorum, quemadmodum et ego passus sum in juventute mea. Et nunc, filii, veritatem diligite, et ipsa custodiet vos. Doceo vos, audite Ruben patrem vestrum. Ne attendatis visioni mulieris, neque in secreto sitis cum femina quæ est sub viro, neque circumscrutemini operationem mulierum. Nisi enim vidissem Ballam balneantem in cooperto loco, non incidissem in iniquitatem magnam. Concipiens enim mens mea muliebrem nuditatem, non sivit me dormire, donec operatus sum abominationem. Absente enim Jacob patre nostro apud Isaac patrem suum, existentibus nobis in Gader, prope Ephrata domus Bethlehem, Balla erat ebria, et dormiens revelata jacebat in cubiculo: et ego ingrediens, et videns nuditatem ipsius, operatus sum impietatem, et derelinquens eam dormientem, egressus sum. Et confestim angelus Dei revelavit patri meo Jacob de impietate mea; et veniens lugebat super me, non amplius tangens eam.

Δ'. «Μὴ οὖν προσέχετε κάλλος γυναικῶν, μηδὲ ἐνωεῖσθε τὰς πράξεις αὐτῶν· ἀλλὰ πορεύεσθε ἐν ἀπλότῃ καρδίας, ἐν φόβῳ Κυρίου, καὶ μοχθοῦντες ἐν ἔργοις, καὶ ἀποπλανώμενοι ἐν γράμμασι, καὶ ἐν τοῖς ποιμνίοις ὑμῶν, ἕως ὁ Κύριος δώῃ ὑμῖν σύζυγον, ἣν αὐτὸς θέλει, ἵνα μὴ πάθητε, ὡς καγῶ. Ἄχρι (72) τελευτῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν οὐκ εἶχον παρῥησίαν ἀτενέσαι εἰς πρόσωπον Ἰακώβ, ἢ λαλήσαι τι τῶν ἀδελφῶν, διὰ τοὺς ὀνειδισμούς. Καὶ ἕως νῦν ἡ συνείδησίς μου συνέχει με περὶ τῆς ἀμαρτίας μου. Καί γε παρεκάλεσέ με ὁ πατήρ μου, ὅτι ἠῤῥατο περὶ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύ-

IV. «Ne igitur attendatis pulchritudini mulierum, neque cogitetis operationes earum; sed ambulate in simplicitate cordis, in timore Domini, et laborantes in operibus, et exercitantes (71) (vosmet) in literis, et in gregibus vestris, donec Dominus det vobis conjugem quam ipse vult, ut non patiamini sicut et ego. Usque ad mortem patris nostri non habebam fiduciam aspiciendi in faciem Jacob, vel loquendi alicui fratrum, propter opprobria. Et usque nunc conscientia mea cruciat me de peccato meo. Et consolatus est me pater meus, quoniam oravit pro me

(64) Ἐκτίσθη. Ἐσκοτίσθη. Id.
 (65) Τὸ πνεῦμα. Τὰ πνεύματα melius. Id.
 (66) Ἴνα κινήται. Καυχᾶται. Id.
 (67) Πλάνη. Ὅ ἐστι πλάνη. Id.
 (68) Ἐν ὄψει γυναικός. Εἰς ὄψιν γυναικειαν. Id.
 (69) Ἐφραθὰ Hæc ex Gen. xxxv, 21, seqq. narratur: Ἐφραθὰ autem mentio sit præcedenti v. 19, ubi Hebræus textus de ea ait: *וַיָּבֹאוּ בְּהֵמָתָם בְּבֵית לְחֵם*. Hæc est Bethlehem. Similiter LXX: *Ἀύτη ἐστὶ Βηθλεέμ*. Sed et Demetrius apud Euseb. lib. ix *Præparat. evang.*, cap. 21, consentit his verbis: *Ἐνθεν παραγενέσθαι εἰς Ἐφραθὰ, ἣν εἶναι Βηθλεέμ*. Indequē ipse Euse-

bius lib. vii *Demonstrationis evangel.*, pag. 347, ex allegato loco Geneseos idem docet. Contra auctor *Testamenti Ruben* in citatis verbis videtur hæc duo distinguere, et Ephratam facere domum in urbe Bethlehem: nisi forte aliquis ad marginem interpretationis gratia ascripserit οἶκον ἀρτου, et prior vox inde in textum irrepserit, quem correcturus postea, sive explanaturus is qui Oxoniensem codicem scripsit, ἐν loco οἶκον po-uit. Id.
 (70) Οἶκον Βηθλεέμ. Ἐν Βηθλεέμ. Id.
 (71) Exercitantes. In Græco errantes. Id.
 (72) Ἄχρι. Ὅτι ἄχρι. Id.

ad Dominum, ut transeat a me ira Domini, sicut ostendit mihi Dominus. Ex eo igitur tempore custoditus sum, et non peccavi. Propter hoc, filii mei, custodite omnia quæcunque mando vobis, et non peccabitis. Perditio enim animæ est fornicatio, dividens a Deo, et appropinquare faciens idolis; quoniam ipsa in errorem ducit intellectum et mentem, et deducit juvenes ad infernum ante tempus (74) ipsorum. Nam multos perdidit fornicatio; quoniam etsi sit aliquis senex, vel nobilis, opprobrium ipsum facit apud Beliar et filios hominum. Quia enim custodivit seipsum Joseph ab omni muliere, et cogitationes purgavit ab omni fornicatione, invenit gratiam coram Domino et hominibus. Etenim multa fecit ei Ægyptia, et magos advocavit, et pharmaca ei obtulit; et non suscepit consilium animæ ejus desiderium perniciosum. Propter hoc Deus patrum meorum eruit cum ab omni visibili et abscondita morte. Si enim non prævaleat fornicatio menti, neque Beliar prævalebit vobis.

V. « Perniciosæ sunt mulieres, filii mei; quoniam non habentes potestatem vel virtutem super hominem, dolose agunt in formis, quomodo eum ad ipsas atrahant; et quem per fortitudinem non possunt vincere, hunc per deceptionem vincunt. Quoniam et de eis dixit mihi angelus Dei, et docuit me, quod mulieres vincuntur a spiritu fornicationis supra hominem, et in corde machinantur adversus homines, et per ornatum errare faciunt primo eorum mentes, et per visum venenum inserunt, et tunc opere captivant: non enim potest mulier hominem cogere. *Fugite ergo fornicationem* ^a, filii mei, et præcipite mulieribus vestris et filiabus ut non ornent capita et visus earum ^b; quoniam omnis mulier dolose agens in his, in punitionem sæculi reservata est. Ita enim seduxerunt Vigiles ante diluvium; et illi assidue videntes eas, affecti sunt desiderio ad invicem, et conceperunt mente operationem, et transfigurati sunt in homines, et in coitu virorum suorum coapparuerunt eis; et illæ desiderantes mente imaginationes eorum, pepererunt gigantes. Apparuerunt enim eis Vigiles usque ad cælum attingentes.

VI. « Custodite igitur vos a fornicatione; et si vultis purgari mente, custodite sensus vestros ab omni femina. Et illis etiam præcipite non communicare cum hominibus, ut et ipsæ purgentur mente.

^a I. Cor. vi, 18. ^b I Tim. ii, 8, 9.

(73) *Tôte oûr.* Tôte êws ênnoïôn. GRAB.

(74) *Ἡ πορνεία.* Ἡ ἀμαρτία, ἡ διὰ τῆς πορνείας. ID.

(74) *Textus Græcus habet: non in tempore, ierus hebraismus, עַד לְךָ,* ut Eccles. vii, 18: *Ne moriaris in tempore non tuo.* DRACH.

(75) *Ὁνειδος αὐτῶν.* Ὁνειδισμὸν ἐαυτῶν. ID.

(76) *τὴν ἐρροίαν.* τῆς ἐννοίας. ID.

(77) *Ὁψίεις αὐτῶν.* Πρὸς ἀπάτην διαβολῆς ad lit. ID.

(78) *Ἐγρήγοροι.* De Egregoris plura ex Georgio

ριον, ἵνα παρέλθῃ ἀπ' ἐμοῦ ἡ ὄργη Κυρίου, ὡς ἐδειξέ μοι Κύριος. Ἀπὸ τότε οὖν (75) παρεφουλάξαμην, καὶ οὐχ ἤμαρτον. Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φυλάξασθε πάντα, ὅσα ἐντέλλομαι ὑμῖν, καὶ οὐ μὴ ἀμαρτήσετε. Ὁλεθρος γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ἡ πορνεία (74), χωρίζουσα θεοῦ, καὶ προσεγγίζουσα τοῖς εἰδώλοις, ὅτι αὐτὴ ἐστὶ πλανῶσα τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ καταγεῖ νεανίσκους εἰς ἄβδῃν οὐκ ἐν καιρῷ αὐτῶν. Καὶ γὰρ πολλοὶς ἀπώλεσεν ἡ πορνεία: ὅτι κἂν ᾗ τις γέρον, ἢ εὐγενής, δνειδος αὐτὸν (75) ποιεῖ παρά τῷ Βελιάρ, καὶ τὰς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐφύλαξεν ἐαυτὸν Ἰωσήφ ἀπὸ πάσης γυναικὸς, καὶ τὰς ἐννοίας ἐκαθάρισεν ἀπὸ πάσης πορνείας, εὗρεν χάριν ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐποίησεν αὐτῷ ἡ Αἴγυπτος, καὶ μάγους παρεκάλεσε, καὶ φάρμακα αὐτῷ προσήνεγκε: καὶ οὐκ ἐδέξατο τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐπιθυμίαν πονηράν. Διὰ τοῦτο ὁ θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρύσατο αὐτὸν ἀπὸ παντὸς ὄρατος καὶ κεκρυμμένου θανάτου. Ἐὰν γὰρ μὴ κατισχύσῃ ἡ πορνεία τὴν ἐννοίαν (76), οὐδὲ ὁ Βελιάρ κατισχύσει ὑμῶν.

Ε'. « Πονηραὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες, τέκνα μου, ὅτι μὴ ἔχουσαι ἐξουσίαν ἢ δύναμιν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον, δολιεύονται ἐν σχήμασι, πῶς αὐτὸν πρὸς αὐτὰς ἐπισπᾶσονται: καὶ ἂν διὰ δυνάμεως οὐκ ἰσχύουσι καταγωνισασθαι, τοῦτον δι' ἀπάτης καταγωνίζονται. Ὅτι καί γε περὶ αὐτῶν εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐβίβαξέ με, ὅτι αἱ γυναῖκες ἡττῶνται τῷ πνεύματι τῆς πορνείας ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐν καρδίᾳ μηχανῶνται κατὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς κοσμησεως πλανῶσιν αὐτῶν πρῶτον τὰς διανοίας, καὶ διὰ τοῦ βλέμματος τὸν ἰδὸν ἐνσπείρουσι, καὶ τότε τῷ ἔργῳ αἰχμαλωτίζουσιν: οὐ γὰρ δύναται γυνὴ ἀνθρώπον βιάσασθαι. Φεύγετε οὖν τὴν πορνείαν, τέκνα μου, καὶ προστάσσετε ταῖς γυναῖξιν ὑμῶν, καὶ ταῖς θυγατέράσιν, ἵνα μὴ κοσμῶνται τὰς κεφαλὰς καὶ τὰς ὄψεις αὐτῶν (77), ὅτι πᾶσα γυνή, δολιευομένη ἐν τοῦτοις, εἰς κόλασιν τοῦ αἰῶνος τετήρηται. Οὕτω γὰρ ἐβείβαν τοὺς Ἐγγρηγόρους πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ: κάκεινα συνεχῶς ὀρώντες αὐτὰς, ἐγένοντο ἐν ἐπιθυμίᾳ ἀλλήλων, καὶ συνέλαβον τῇ διανοίᾳ τὴν πράξιν, καὶ μετεσχηματίζοντο εἰς ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν συνεφαίνοντο αὐταῖς: κάκειναι, ἐπιθυμοῦσαι τῇ διανοίᾳ τὰς φαντασίας αὐτῶν, ἔτεκον D γίγαντας. Ἐφαίνοντο γὰρ αὐταῖς Ἐγγρηγόροι (78) ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντες.

Γ'. « Φυλάξασθε οὖν ἀπὸ τῆς πορνείας: καὶ εἰ θέλετε καθαρεύειν τῇ διανοίᾳ, φυλάξασθε τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ πάσης θηλείας. Κάκειναις δ' ἐντέλασθε μὴ συνδύζειν ἀνθρώποις, ἵνα καὶ αὐταὶ καθαρεύωσι τῇ ἀ-

Syncello describit Grabius hic, in Notis ad tom. I Spicileg. pag. 347, seq., ex eoque Fabricius in Cod. Pseud. Vet. Test. tom. I, pag. 479, seq. De Egregoris item in scripto quodam ψευδεπιγράφῳ Henochi patriarchæ commemoratis, eruditam instituit disquisitionem Jo. Henricus Schulzius cap. 1. Historiæ medicinæ a rerum initio ad annum urbis Romæ DXXXV deductæ, editæ Lipsiæ 1723.

νοῖα. Αἱ γὰρ συνεχεῖς συντυχίαι, κἄν μὴ πραχθῆ τὸ ἄσεβημα, αὐταῖς μὲν εἰσι νόσος ἀνίατος, ὑμῖν δὲ θνεῖδος τοῦ Βελιάρ αἰώνιον· ὅτι ἡ πορνεία οὔτε συν- εἶν οὔτε εὐσέβειαν ἔχει ἐν ἑαυτῇ, καὶ πᾶς ζῆλος κα- τοικεῖ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ζηλώσετε τοὺς υἱοὺς Λευὶ (79), καὶ ζητήσετε ὑψωθῆναι ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε. Ὁ γὰρ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, καὶ ἀποθανεῖσθε θανάτῳ πονηρῷ. Τῷ γὰρ Λευὶ ἔδωκε Κύριος τὴν ἀρχὴν, καὶ τῷ Ἰούδα, μετ' αὐτῶν κάμοι, καὶ Δάν, καὶ Ἰωσήφ, τοῦ εἶναι ἐπὶ ἀρχοντας. Διὰ τοῦτο ἐντέλλομαι ὑμῖν ἀκούειν τῷ Λευὶ, ὅτι αὐτὸς γνώσεται νόμον Κυρίου, καὶ διαστελεῖ εἰς χρίσιν καὶ θυσίας (80) ὑπὲρ παντὸς Ἰσραὴλ, μέχρι τελειώτους χρόνων ἀρχιερέως Χρι- στοῦ, ὃν εἶπε Κύριος. Ὅρκῳ ὑμᾶς τὸν Θεὸν τοῦ οὐ- ρανοῦ ποιῆσαι ἀλήθειαν ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν (82) Λευὶ ἐγγίσατε ἐν ταπεινώσει καρδίας, ἵνα δέξησθε εὐλογίαν ἐκ τοῦ στόματος αὐ- τοῦ. Αὐτὸς γὰρ εὐλογήσει τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰού- δαν· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐξελέξατο Κύριος βασιλεῦσαι πάντων τῶν λαῶν. Καὶ προσκυνήσετε τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθανέεται ἐν πολέμοις ὄρα- τοῖς καὶ ἀοράτοις, καὶ ἔσται ἐν ὑμῖν βασιλεὺς αἰώνων. »

Z'. Καὶ ἀπέθανε Ῥουβὴμ, ἐντειλάμενος ταῦτα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· καὶ ἔθεντο αὐτὸν ἐν σορῷ, ἕως ὅτε ἀνε- νέγκαντες αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἔθαψαν ἐν Χεβρών, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ διπλῷ, ὅπου οἱ πατέρες αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Διαθήκη Συμεών, περὶ φθόνου.

A'. Ἀντίγραφον λόγων Συμεών, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, πρὸ τοῦ θανεῖν αὐτὸν ἐν ρκ' ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔπει ἀπέθανεν Ἰωσήφ. Ἦλθον γὰρ ἐπισκέψασθαι αὐτὸν ἀρρωστοῦντα· καὶ ἐν- ισχύσας ἐκάθισε, καὶ κατεφίλησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς·

B'. « Ἀκούσατε, τέκνα, ἀκούσατε Συμεών τοῦ πα- τρός ὑμῶν, ὅσα ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ ἐγενή- θην ἐξ Ἰακώβ τοῦ πατρός μου υἱὸς δευτέρος, καὶ Λία ἡ μήτηρ μου ἐκάλεσέ με Συμεών, ὅτι ἤκουσε Κύ- ριος τῆς δεήσεως αὐτῆς. Δυνατὸς ἐγενόμην σφόδρα, σὺν ἐδεύσεια πρᾶξιν, οὐδὲ ἐφοβήθην ἀπὸ παντὸς πράγματος. Ἡ γὰρ καρδία μου ἦν σκληρὰ, καὶ τὰ ἥπατά μου ἀκίνητα, καὶ τὰ σπλάγγνα μου ἀσυμπαθῆ· ὅτι καὶ ἡ ἀνδρεία ἀπὸ Ὑψίστου δέδοται τοῖς ἀνθρώ- ποις ἐν ψυχαῖς καὶ ἐν σώμασι. Καὶ ἐν τῷ καιρῷ νεό- τητος ἐζήλωσα τὸν Ἰωσήφ, ὅτι ἠγάπα αὐτὸν ὁ πατήρ ἡμῶν· καὶ ἐστήρισα ἐπ' αὐτὸν τὰ ἥπατά μου τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν, ὅτι ὁ ἀρχὼν τῆς πλάνης, ἀποστείλας τὸ πνεῦμα τοῦ ζήλου, ἐτύφλωσέ μου τὸν νοῦν, μὴ προσ- ἔχειν αὐτῷ ὡς ἀδελφῷ, καὶ μὴ φείσασθαι Ἰακώβ τοῦ πατρός μου. Ἄλλ' ὁ Θεὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πα- τέρων αὐτοῦ, ἀποστείλας τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, αὐτὸν

(79) Ζηλώσετε τοὺς υἱοὺς Λευὶ, etc. Respicit ad rebellionem Dathan, Abiron et Hon, atque pœ- nam iis inflictam, de qua Num. xvi, 1, seqq. GRAB.

(80) Θυσίας. Θυμιάσει. Id.

(81) Dividet iudicia. Discernet in iudicium. Id.

A Continua enim consortia, et si non peracta fuerit impietas, tamen ipsis sunt ægritudo insanabilis, vo- bis vero opprobrium Beliar sempiternum; quoniam fornicatio neque intellectum neque pietatem habet in seipsa, et omnis zelus habitat in desiderio ejus. Propter hoc invidebitis filiis Levi, et quæretis exaltari super eos, sed non poteritis. Deus enim faciet vindictam eorum, et moriemini morte per- niciosa. Levi enim dedit Dominus principatum et Judæ, cum his et mihi et Dan et Joseph, ut essemus principes. Propter hoc mando vobis audire Levi, quoniam ipse noscet legem Domini, et dividet ju- dicia (81) et sacrificia pro omni Israel, usque ad consummationem temporum principis sacerdotum Christi, quem dixit Dominus. Adjuro vos per Deum cœli, ut faciatis veritatem unusquisque proximo suo, et ad Levi appropinquate in humilitate cordis, ut recipiatis benedictionem ex ore ipsius. Ipse enim benedicet Israeli et Judæ; quoniam eum elegit Deus regem (83) super omnes populos. Et adora- bitis semen ipsius (84), quoniam pro vobis morietur in bellis visibilibus et invisibilibus, et erit in vobis rex sæculorum. »

VII. Et mortuus est Ruben, cum præcepisset hæc filiis suis; et posuerunt eum in theca, usque- quo referentes eum ex Ægypto, sepelierunt in Hebron in spelunca duplici, ubi patres ejus (dor- mierunt).

C

CAPUT II.

Testamentum Simeonis, de invidia.

I. Transcriptum verborum Simeon, quæ locutus est filiis suis, antequam inderetur centesimo vicesimo anno vitæ suæ, in quo mortuus est Jo- seph. Venerunt enim visitare ipsum ægrotantem: et enixus sedit in lecto, et osculatus est eos, et dixit eis:

D

II. « Audite, filii, audite Simeonem patrem ve- strum, quæcunque habeo in corde meo. Ego geni- tum sum ex Jacob patre meo filius secundus; et Lia mater mea vocavit me Simeonem, quoniam au- divit Dominus orationem ipsius. Potens effectus sum valde; non formidavi operationem, neque ti- muī ab omni re. Cor enim meum erat durum, et hepata mea immobilia, et viscera mea non compa- tientia; quoniam et fortitudo ab Altissimo datur ho- minibus in animabus et corporibus. Et in tempore juventutis invidi Joseph, quoniam dilexit eum pater noster; et firmavi super eum hepata mea ad occi- dendum eum, quoniam princeps erroris, mittens spiritum zeli, excæcavit mentem meam, ut non at- tenderem ei sicut fratri, nec parcerem Jacob patri meo. Sed Deus ejus et Deus patrum ejus, mit- tens angelum suum, eruit eum ex manibus

(82) Καὶ πρὸς τὸν. Καὶ ἀγάπην ἕκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Id.

(83) Elegit eum Deus regem. In eo elegit Dominus regnare. Id.

(84) Semen ipsius. Ipsum. Id.

meis. Ut enim ego ieram in Sichimis afferre unguentum gregibus, et Ruben in Dothaim ubi erant necessaria nobis et omnis penus, Judas frater meus vendidit eum Ismaelitibus. Et veniens Ruben tristatus est; voluit enim ipsum salvum reducere ad patrem. Ego vero iratus eram Judæ, quoniam viventem ipsum dimisit; et sui menses quinque iratus ei; impedivit autem me Deus, et prohibuit a me operationem manuum, quoniam manus mea dextra semisicca erat per dies septem. Et cognovi, filii, quod propter Joseph hoc mihi accidit; et penitens flevi, et oravi Dominum ut restitueret manum meam, et abstinere ab omni inquinamento et invidia, et ab omni insipientia. Cognovi enim quod perniciosam rem cogitaveram coram Domino et Jacob patre meo, contra Joseph fratrem meum, invidens ei.

III. « Et nunc, filii, custodite vos a spiritibus erroris et invidiæ. Etenim invidia dominatur omni intelligentiæ hominis, et non patitur eum vel comedere, vel bibere, vel facere aliquid boni; sed semper suggerit occidere eum, cui invidetur; et invidiosus semper floret, invidens vero marcescit. Per duos annos dierum in timore Domini punivi animam meam jejuniis; et cognovi quod solutio invidiæ per timorem Dei efficitur. Si quis ad Dominum refugiat, aufugit perniciosus spiritus ab ipso, et efficitur mens levis; et jam compatitur invidioso, et non reprehendit diligentes ipsum, et ita quiescit ab invidia.

IV. « Et interrogabat pater de me, quoniam vidit me tristem, et dicebam: « Hepata mea doleo. » Tristabar enim supra omnes, quoniam ego eram causa venditionis Joseph. Et quando descendimus in Ægyptum, et ligavit me velut exploratorem, cognovi quod juste patiebar, et non sum contristatus. Joseph vero erat vir bonus; et habens Spiritum Dei in seipso, misericors et clemens, non recordatus est facere malum mihi, sed et dilexit me ut alios fratres. Custodite igitur vos, filii mei, ab omni zelo et invidia, et ambulate in simplicitate animæ et in bono corde, cogitantes fratrem patris vestri, ut det et vobis Deus gratiam, et gloriam, et benedictionem super capita vestra, sicut videtis in ipso. Omnibus diebus non exprobravit nos de verbo hoc, sed dilexit nos ut animam suam, et supra filios suos glorificavit nos; et divitias, et pecora, et fructus omnibus nobis largitus est. Et vos ergo, filii mei dilecti, diligit unusquisque fratrem suum in bono corde, et amovete a vobis spiritum invidiæ, quoniam iste agrestem facit animam, et corrumpit corpus, in iram et bellum vertit consilium, et in sanguinem (cædes) exacuit, et in exstasin ducit mentem, et non sinit intellectum in hominibus operari; sed et

(85) Καὶ οὐ καταγινώσκει τῶν ἀγαπῶντων. Συγγινώσκει τοῖς ἀγαπῶσιν. GRAB.

(86) Ἐννοοῦντες τὸν πατρὸς ἀδελφόν ὑμῶν. ΗΛΣ

ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐρρύσατο. Ὡς γὰρ ἐγὼ ἐπορεύθημι ἐν Σιχίμοις, ἐνέγκαι ἀλειμμα τοῖς ποιμνίοις, καὶ Ῥουθὴμ εἰς Δοθαίμ, ὅπου τὰ ἐγγρηζόντα ἦμιν, καὶ πᾶσα ἡ ἀπόθεσις, Ἰούδας ὁ ἀδελφός μου ἐπώλησεν αὐτὸν τοῖς Ἰσμαηλίταις. Καὶ ἐλθὼν Ῥουθὴμ ἐλυπήθη· ἤθελε γὰρ αὐτὸν διασῶσαι πρὸς τὸν πατέρα. Ἐγὼ δὲ ὠργίσθημι τῷ Ἰούδα, ὅτι ζῶντα αὐτὸν ἀπέλυσε· καὶ ἐποίησα μῆνας πέντε ὀργιζόμενος αὐτῷ· καί γε συνεπόδισέ με ὁ Θεός, καὶ ἐκόλυσεν ἀπ' ἐμοῦ δράσιν χειρῶν· ὅτι ἡ χεὶρ μου ἡ δεξιὰ ἡμίτερος ἦν ἐπὶ ἡμέρας ζ'. Καὶ ἔγνω, τέκνα, ὅτι περὶ Ἰωσήφ τοῦτό μοι συνέβη· καὶ μετανοήσας ἔκλαυσα, καὶ ἠδξάμην Κυρίῳ, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν χεῖρά μου, καὶ ἀπόσχωμαι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ φθόνου, καὶ ἀπὸ πάσης ἀπροσῆνης. Ἐγνω γὰρ, ὅτι ποιηρὸν πρᾶγμα ἐνεθυμήθημι ἐνώπιον Κυρίου, καὶ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου, διὰ Ἰωσήφ τὸν ἀδελφόν μου, φθόνος αὐτῷ.

Γ'. « Καὶ νῦν, τέκνα, φυλάξασθε ἀπὸ τῶν πνευμάτων τῆς πλάνης καὶ τοῦ φθόνου. Καὶ γὰρ ὁ φθόνος κυριεύει πάσης τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν οὔτε φαγεῖν, οὔτε πιεῖν, οὔτε ποιῆσαι τι ἀγαθόν· ἀλλὰ πάντοτε ὑποβάλλει ἀνελεῖν τὸν φθονούμενον· καὶ ὁ μὲν φθονούμενος πάντοτε ἀνθεῖ, ὁ δὲ φθονῶν μαραινεται. Δύο ἔτη ἡμερῶν ἐν φόβῳ Κυρίου ἐκάκωσα τὴν ψυχὴν μου ἐν νηστείᾳ· καὶ ἔγνω ὅτι ἡ λύσις τοῦ φθόνου διὰ φόβου Θεοῦ γίνεται. Ἐάν τις ἐπὶ Κύριον καταφεύγῃ, ἀποτρέχει τὸ ποιηρὸν πνεῦμα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ γίνεται ἡ διάνοια κούρη· καὶ λοιπὸν συμπαθεῖ τῷ φθονούμενῳ, καὶ οὐ καταγινώσκει τῶν ἀγαπῶντων (85) αὐτὸν, καὶ οὕτως παύεται τοῦ φθόνου.

Δ'. « Καὶ ἦν ἐρωτῶν ὁ πατήρ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἔωρα με σκυθρωπὸν, καὶ ἔλεγον· « Τὰ ἠπατά μου κακούμαι ἐγὼ. » Ἐπένθουν γὰρ παρὰ πάντας, ὅτι ἐγὼ ἦμην αἷτιος τῆς πράξεως Ἰωσήφ. Καὶ ὅτε κατέβημι εἰς Ἀἴγυπτον, καὶ ἔδυσέ με ὡς καταάσκοπον, ἔγνω ὅτι δικαίως πάσχω, καὶ οὐκ ἐλυπούμην. Ἰωσήφ δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ ἔχων πνεῦμα Θεοῦ ἐν αὐτῷ, ἐσπλαγγχνος καὶ ἐλεήμων, οὐκ ἐμνησικαχῆσέ μοι, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησέ με, ὡς τοὺς ἄλλους ἀδελφούς. Φυλάξασθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ παντὸς ζήλου καὶ φθόνου, καὶ πορευέσθε ἐν ἀπλότῃ ψυχῇ, καὶ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, ἐννοοῦντες τὸν πατρὸς ἀδελφόν ὑμῶν (86), ἵνα δώῃ καὶ ὑμῖν ὁ Θεός χάριν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλογίαν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, καθὼς εἶδετε ἐν αὐτῷ. Πάσας τὰς ἡμέρας οὐκ ὠνεῖδισεν ἡμᾶς περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλὰ ἠγάπησεν ἡμᾶς ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐδόξασεν ἡμᾶς, καὶ πλοῦστον, καὶ πτηνὸν, καὶ καρποὺς ἐχαρίσατο πᾶσιν ἡμῖν. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου ἀγαπητά, ἀγαπήσατε ἕκαστος τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ, καὶ ἀποστήσατε ἀπ' ὑμῶν τὸ πνεῦμα τοῦ φθόνου, ὅτι ἀγριοὶ τοῦτο τὴν ψυχὴν, καὶ φθεῖρει τὸ σῶμα, ὀργὴν καὶ πόλεμον παρέχει τῷ διαβούλιον (87), καὶ εἰς αἵματα παροξύνει, καὶ εἰς ἔκστασιν ἄγει τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἔσθ' τὴν σύνεσιν

omissa sunt in ms. cod. Oxon. Id.

(87) Τὸ διαβούλιον. Τῷ διαβούλιῳ. Id.

ἐν ἀνθρώποις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπνον ἀφαι-
ρει (88), καὶ κλόνον παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ τρόμον τῷ
σώματι· ὅτι καίγε ἐν ὕπνῳ τις ζῆλος κακίας αὐτὸν
φαντάζων κατεσθίει, καὶ πνεύματα πονηροῦ διατα-
ράσσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκθροεῖσθαι τὸ σῶμα
ποιεῖ, καὶ ἐν ταραχῇ διὑπνίζεσθαι τὸν νοῦν, καὶ ὡς
πνεῦμα πονηρὸν καὶ ἰοδόλον ἔχων, οὕτως φαίνεται
τοῖς ἀνθρώποις.

Ε'. « Διὰ τοῦτο Ἰωσήφ ἦν ὠραῖος τῷ εἶδει, καὶ
καλὸς τῇ ὄψει, ὅτι οὐκ ἐνώκησεν ἐν αὐτῷ οὐδὲν πονη-
ρὸν· τὴν γὰρ ταραχὴν τοῦ πνεύματος τὸ πρόσωπον
δηλοῖ. Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαθύνετε τὰς καρδίας
ὑμῶν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ εὐθύνετε τὰς ὁδοὺς ὑμῶν
ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔσεσθε εὐρίσκοντες χάριν
ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ φυλάσσετε τοῦ μὴ
πορνεύειν· ὅτι ἡ πορνεία μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν
κακῶν, χωρίζουσα Θεοῦ, καὶ προσεγγίζουσα τῷ Be-
λιάρ. Ἐώρακα γὰρ ἐν χαρακτῆρι γραφῆς Ἐνώχ,
ὅτι οἱ υἱοὶ ὑμῶν μεθ' ὑμῶν ἐν πορνείᾳ φθαρῆσονται,
καὶ ἐν Λευὶ ἀδικήσουσιν ἐν ῥομφαίᾳ. Ἄλλ' οὐ δυνή-
σονται πρὸς Λευί, ὅτι πόλεμον Κυρίου πολεμήσει, καὶ
νικήσει πᾶσαν παρεμβολὴν ὑμῶν, καὶ ἔσονται ὀλίγι-
στοὶ ἐπιμεριζόμενοι ἐν τῷ Λευὶ καὶ Ἰουδᾶ· καὶ
ἔσται (89) ἐξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ
Ἰακώβ προσέφητευσεν ἐν εὐλογίαις (90).

Ζ'. « Ἴδοὺ προεῖρηκα ὑμῖν πάντα, ὅπως δικαιοῦθῶ
ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τῶν ψυχῶν ὑμῶν. Ἐὰν δὲ ἀφέ-
λητε ἀφ' ὑμῶν τὸν φθόνον, καὶ πᾶσαν σκληροτραχη-
λίαν, ὡς ῥόδον ἀθήσει τὰ ὀστέα (91) μου ἐν Ἰσραὴλ,
καὶ ὡς κρίνον ἢ σὰρξ μου ἐν Ἰακώβ, καὶ ἔσται ἡ
ὄσμη μου ὡς ὄσμη Λιβάνου, καὶ πληθυνθήσονται ὡς
κέδροι ἄγιοι ἐξ ἑμοῦ ἕως αἰῶνος, καὶ οἱ κλάδοι αὐ-
τῶν ἕως εἰς μακρὸν ἔσονται. Τότε ἀπολείται σπέρμα
Χαναάν, καὶ ἐγκατάλειμμα οὐκ ἔσται τῷ Ἀμαλήκ,
καὶ ἀπολοῦνται πάντες οἱ Καππάδοκες, καὶ πάντες
οἱ Χετταῖοι ἐξολοθρευθήσονται. Τότε ἐκλείψει ἡ γῆ
Χάμ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀπολείται. Τότε καταπαύσει

(88) Ἀλλὰ καὶ τὸν ὕπνον ἀφαιρεῖ. Hæc omissa
sunt in ms. cod. Oxon. Ib.

(89) Ἐσται. Oὐκ additum est, quod sensum prorsus
contrarium facit. Vide notam sequentem. Ib.

(90) Ἐν εὐλογίαις. Dum hic de posteris Simeonis
dicitur: Καὶ ἔσονται ὀλίγιστοι, ἐπιμεριζόμενοι
ἐν τῷ Λευὶ καὶ Ἰουδᾶ, alluditur ad vaticinium Ja-
cobi de tribu Simeon. Gen. xlix, 7: Διαμεριῶ αὐ-
τοῦς ἐν Ἰακώβ, καὶ διασπερῶ αὐτοῦς ἐν Ἰσραὴλ.
Quod in Simeone impletum esse patet ex Josue xix,
et I Paralip. iv. Sequentia quod attinet: Καὶ οὐκ
ἔσται ἐξ ὑμῶν εἰς ἡγεμονίαν (uti recte in codice Oxoniensi
legitur), difficilium est conjectare, quibus Ja-
cobi verbis ista intimentur. Dicerem auctorem res-
pexisse hæc Jacobi verba: *Cæui eorum non jun-
gatur gloria mea*, id est in tribu eorum non existat
regnum Israëliticum. si aliquem ex veteribus pro
hæc expositione adducere possem. Verum hi longe
diversum horum verborum sensum tradunt; ideo-
que dicendum, vel citationem benedictionum Jacobi
ad hæc non pertinere, sed ad ea quæ præcesserunt;
vel auctorem Testamenti Levi non allegasse bene-
dictiones Jacobi in canonico libro Genesee descriptas,
sed apocryphum Jacobi testamentum inter διαθήκας τριῶν Πατριαρχῶν, quarum mentionem et
ergo in præfat. ad hæc *Testamenta feci*, et ipse
poster auctor in Testamento Benjamin § x, injecit.
Cæterum si quisquam lectionem codicis Cantabri-

A somnum aufert, et turbationem tribuit animæ, et
tremorem corpori; quoniam et in somno aliquis
zelus malitiæ imaginationi insidens ipsum corrodit,
et spiritibus perniciosis conturbat animam ipsius,
et expavescere corpus facit, et conturbatione exci-
tari mentem; et sicut spiritum perniciosum et ve-
nenum fundentem habens, ita apparet hominibus.

V. « Propterea Joseph erat pulcher facie et deco-
rus aspectu, quoniam non habitavit in ipso quid-
quam perniciosum; conturbationem enim spiritus
facies manifestat. Et nunc, filii mei, benigna facite
corda vestra coram Domino, et rectas facite vias
vestras coram hominibus, et invenietis gratiam co-
ram Deo et hominibus. Et cavete, ne fornicemini;
quoniam fornicatio mater est omnium malorum,
dividens a Deo, et appropinquare faciens ad Beliar.
Vidi enim in caractere scripturæ Enoch, quod filii
vestri vobiscum in fornicatione corrumpentur, et
Levi injustitiam facient in gladio. Sed non præva-
lebunt contra Levi, quoniam bellum Domini bella-
bit, et vincet omne castrum vestrum, et erunt pau-
cissimi divisi in Levi et Juda; et erit e vobis dux,
quemadmodum pater meus Jacob prophetavit in
benedictionibus.

VI. Ecce prædixi vobis omnia, ut justificer a
peccato animarum vestrarum. Si autem auferatis a
vobis invidiam et omnem cervicis duritiem, ut rosa
florebunt ossa mea in Israel, et ut lilium caro mea
in Jacob; et erit odor meus sicut odor Lihani, et
multiplicabuntur ut cedri, sancti ex me usque in sæ-
culum, et rami eorum usque in longitudinem dierum
erunt (92). Tunc peribit semen Chanaan, et resi-
duum non erit Amalech, et peribunt omnes Cappa-
doces, et omnes Cethæi perdentur. Tunc deficiet
terra Cham, et omnis populus peribit. Tunc quiescet
omnis terra a perturbatione, et omnis quæ sub

giensis et Roberti Lincolnensis præferre vellet,
juxta quam Simeon affirmavit, ex posteris ejus
fore ducem; neque hunc sensum ex ultimis Jacobi
verbis, Gen. xlix, elicere, nec facile cum præcedentibus
in Simeonis Testamento verbis conciliare poterit. Ib.

(91) Ὡς ῥόδον ἀθήσει τὰ ὀστέα, x. τ. λ. Respi-
cit fortasse auctor ad Eccli. xlvii, 14: *Τὰ ὀστέα αὐ-
τῶν ἀναθάλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Ossa eorum
(justorum) pullulent de loco suo*. Ubi vir summus
Jacobus Benignus Bossuetus hæc adnotat: « *Ossa
eorum pullulent*, formula bene apprecandi mortuis,
ut patet infra xlix, 12: *Καὶ τῶν δώδεκα προφη-
τῶν τὰ ὀστέα ἀναθάλοι ἐκ τοῦ τόπου αὐτῶν: Et
duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo*.
Quasi diceret: Eorum memoria reforescat. Alludit
autem ad consuetudinem collocandi sepulcra in
amœnis et virentibus locis, puta hortis (IV Reg.
xxi, 18, 20), Christi quoque monumento in horto
quodam posito (Joun. xix, 41). Credo ad commen-
dandam piorum perennem ac semper virentem me-
moriā ac spem resurrectionis: qui horti cum vi-
rescerent, ipsa ossa *de loco suo*, id est de sepulcro
veluti germinare, et suo quodam modo reviviscere
videbantur. Neque aliud inuere videtur hic Si-
meon, ad mentem auctoris horum *Testamentorum*.

(92) Erunt. Id est, latissime se diffundent. GRAB.

cælo est, a bello. Tunc Sem glorificabitur, quando Dominus Deus Magnus Israel apparebit in terra ut homo, et salvabit in ipso Adam. Tunc dabuntur omnes spiritus erroris in conculcationem, et homines regnabunt super perniciosos spiritus. Tunc resurgam in lætitia, et benedicam Altissimo in mirabilibus ipsius; quoniam Deus corpus assumens, et comedens cum hominibus, salvavit eos.

VII. « Et nunc, filioli mei, obedite Levi, et in Juda liberabimini; et ne esseramini super duas tribus has, quoniam ex ipsis orietur vobis salus Dei. Suscitabit enim Dominus ex Levi pontificem, et ex Juda regem, Deum et hominem. Hic salvabit omnes gentes, et genus Israel. Propter hoc omnia mando vobis, ut et vos mandetis filiis vestris, ut custodiant illa in generationes eorum. »

VIII. Et Simëon consummavit sermones, quos mandavit filiis suis, et dormivit cum patribus suis, cum esset centum et viginti annorum. Et posuerunt eum in thecam lignorum non putrescentium, ut reducerent ossa ejus in Hebron. Et reduxerunt ea clam in bello Ægyptiorum. Ossa enim Joseph custodiebant Ægyptii in ærariis regum. Dicebant enim eis incantatores, quod si deportentur ossa Joseph, forent in omni Ægypto tenebræ et caligo et plaga magna valde Ægyptiis, ut cum lucerna quoque non cognoscat unusquisque fratrem suum.

IX. Et steterunt filii Simeon patrem suum secundum legem tristitiæ; et erant in Ægypto usque ad dies exitus eorum ab Ægypto in manu Moysis.

CAPUT III.

Testamentum Levi, de sacerdotio et superbia.

I. Transcriptum verborum Levi, quæcunque disposuit filiis suis, secundum omnia quæ facient, et quæcunque contingent eis usque ad diem judicii. Sanus erat, quando vocavit eos ad seipsum: prævidebat enim quod moriturus erat. Cum autem congregati essent, dixit eis:

II. « Ego Levi in Charran conceptus sum, et natus illic; et post hæc veni cum patre in Sichima. Eram vero junior quasi annorum viginti, quando feci cum Simeone vindictam sororis nostræ Dinæ de Emmor. Ut autem pavimus greges in Abelmæul, Spiritus intellectus Domini venit super me, et videbam omnes homines occultantes viam suam, et quod muros ædificavit sibi ipsi injustitia, et super turre

† Psal. LIV, 11, 12.

(93) *Φαινόμενος ἐπὶ γῆς, ὡς ἄνθρωπος.* Quæ hic et paulo post, de magno Deo in forma hominis super terram apparente et cum hominibus comedente dicuntur, non Judæi, sed Christiani hominis sunt verba. GRAB.

(94) *Ὡς ἄνθρωπος.* Omissa sunt. Id.

(95) *Ἐν. Ἐπὶ.* Id.

(96) *Ἀρχιερέα, καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδα βασιλέα.* Gr.

A πᾶσα ἡ γῆ ἀπὸ ταραχῆς, καὶ πᾶσα ἡ ὕψις οὐρανῶν ἀπὸ πολέμου. Τότε Σῆμ ἐνδοξασθήσεται, ὅτε Κύριος ὁ Θεὸς μέγας τοῦ Ἰσραὴλ φαινόμενος ἐπὶ γῆς (93) ὡς ἄνθρωπος (94), καὶ ὠσζων ἐν αὐτῷ τὸν Ἀδάμ. Τότε δοθήσονται πάντα τὰ πνεύματα τῆς πλάνης εἰς καταπάτησιν, καὶ οἱ ἄνθρωποι βασιλεύσουσι τῶν πονηρῶν πνευμάτων. Τότε ἀναστήσομαι ἐν εὐφροσύνῃ, καὶ εὐλόγησω τὸν Ὑψίστον ἐν (95) τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνεσθίων ἀνθρώποις, ἔσωσεν αὐτούς.

Z'. « Καὶ νῦν, τεκνία μου, ὑπακούετε Λευὶ, καὶ ἐν Ἰουδα λυτρωθήσεσθε· καὶ μὴ ἐπαίρεσθε ἐπὶ τὰς δύο φυλάς ταύτας, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ἀναστήσει γὰρ Κύριος ἐκ τοῦ Λευὶ ἀρχιερέα, καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδα βασιλέα (96), Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Οὗτος σώσει πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸ γένος τῶν Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο πάντα (97) ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἐντελιθῆτε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως φυλάξωσιν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. »

H'. Καὶ συνετέλεσε Συμεὼν ἐντελλόμενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐτῶν ρκ'. Καὶ ἔθνηκαν αὐτὸν ἐν θήκῃ ξύλων ἀσπίτων, τοῦ ἀναγαγεῖν τὰ ὀστέα αὐτοῦ ἐν Χεβρόν. Καὶ ἀνήνεγκαν αὐτὰ ἐν πολέμῳ Αἰγυπτίων κρυφῆ. Τὰ γὰρ ὀστέα Ἰωσήφ ἐφύλαττον οἱ Αἰγύπτιοι ἐν τοῖς ταμείοις (98) τῶν βασιλέων. Ἔλεγον γὰρ αὐτοῖς οἱ ἑπασιδοὶ, ὅτι ἐν ἐξόδῳ ὀστέων Ἰωσήφ ἔσται ἐν πάσῃ τῇ γῇ Αἰγύπτου σκότος, καὶ πληγὴ μεγάλη σφόδρα τοῖς Αἰγυπτίοις, ὥστε μετὰ λύχνου μὴ ἐπιγιγνώσκωσιν ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Θ'. Καὶ ἐκλαυσαν υἱοὶ Συμεὼν τὸν πατέρα αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον τοῦ πένθους· καὶ ἦσαν εἰς Αἴγυπτον ἕως ἡμέρας ἐξόδου αὐτῶν ἀπ' (99) Αἰγύπτου ἐν χειρὶ Μωϋσοῦ (100).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διαθήκη Λευὶ, περὶ ἱερουσύνης καὶ ὑπερηφανίας.

A'. Ἀντίγραφον λόγων Λευὶ, ὅσα διέθετο τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, κατὰ πάντα ἃ ποιήσουςι, καὶ ὅσα συναντήσῃ αὐτοῖς ἕως ἡμέρας κρίσεως. Ὑγιαίνων ἦν, ὅτε ἐκέλευσεν αὐτούς πρὸς ἑαυτὸν· ὤφθη γὰρ αὐτῷ, ὅτι μέλλει ἀποθνήσκειν. Ὅτε δὲ συνήχθησαν, εἶπε πρὸς αὐτούς·

B'. « Ἐγὼ Λευὶ ἐν Χαρρᾶν συνελήφθην, καὶ ἐτέθηκην ἐκεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθον σὺν τῷ πατρὶ εἰς Σίκημα. Ἠμῆν δὲ νεώτερος, ὡσεὶ (1) ἐτῶν κ', ὅτε ἐποίησα μετὰ Συμεὼν τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἀδελφῆς ἡμῶν Δίνας ἀπὸ τοῦ Ἐμμώρ. Ὡς δὲ ἐποιμαίνομεν (2) ἐν Ἀβελμαούλ, πνεῦμα συνέσεως Κυρίου ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἐύρων ἀφανίζοντας τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ ὅτι τείχη ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ ἡ ἀδικία,

ὡς ἀρχιερέα, ὡς βασιλέα. Id.

(97) *Πάντα. Ταῦτα.* Id.

(98) *Ταμείοις. Ταμείοις.* Id.

(99) *Ἀπ'. Ἐξ.* Id.

(100) *Μωϋσοῦ. Γρ. Μωϋσῆ.* Id.

(1) *Ὀσεὶ. Omissum.* Id.

(2) *Ἐποιμαίνομεν. Ἐποίμαινον.* Id.

καὶ ἐπὶ πύργους ἢ ἀνομίᾳ κάθηται· καὶ ἐλυπούμην A
περὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐξάμην Κυρίῳ, περὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ εὐξάμην Κυρίῳ, ὅπως σωθῶ. Τότε ἐπέπεσεν ἐπ' ἐμὲ ὕπνος, καὶ ἐθεασάμην ὄρος ὑψηλόν· τοῦτο ὄρος Ἀσπίδος ἐν Ἀβελμαούλ (3). Καὶ ἰδοὺ ἀνεψήχθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἄγγελος Κυρίου εἶπε πρὸς με· « Λεὺϊ, εἰσελθε. » Καὶ εἰσῆλθον ἐκ τοῦ πρώτου οὐρανοῦ εἰς τὸν δεύτερον, καὶ εἶδον ἐκεῖ ὕδωρ κρεμάμενον ἀνὰ μέσον τοῦτου κάκεινου. Καὶ εἶδον (4) τρίτον οὐρανὸν πολὺ φωτεινότερον παρὰ τοὺς δύο· καὶ γὰρ ὕψος ἦν ἐν αὐτῷ ἄπειρον. Καὶ εἶπον τῷ ἀγγέλῳ· « Διατί οὕτως; » Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος πρὸς με· « Μὴ θαύμαζε ἐπὶ τούτοις, ἄλλους γὰρ τέσσαρας οὐρανοὺς ἔφει φαιδρότερους καὶ ἀσυγκρίτους, ὅταν ἀνέλθῃς ἐκεῖ· ὅτι σὺ ἐγγὺς Κυρίου στήσῃ, καὶ λειτουργὸς αὐτοῦ ἔσῃ, καὶ μυστήρια αὐτοῦ ἐξαγγελεῖς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραὴλ κηρύξεις· καὶ διὰ σοῦ καὶ Ἰούδα ὀφθήσεται Κύριος ἐν ἀνθρώποις, σώζων ἐν αὐτοῖς πᾶν γένος ἀνθρώπων· καὶ ἐκ μερίδος Κυρίου ἡ ζωὴ σου, καὶ αὐτὸς ἔσται σου ἀγρός, ἀμπελῶν, καρποῖ, χρυσοῦ καὶ ἀργύριον.

Γ. « Ἀκουσον οὖν περὶ τῶν ἐπτὰ οὐρανῶν. Ὁ κατώτερος διὰ τοῦτο στυγνότερός ἐστιν, ἐπεὶ οὗτος παρὰ πάσας ἀδικίας ἀνθρώπων. Ὁ δεύτερος ἔχει πῦρ, χιόνα, κρύσταλλον, ἔτοιμα εἰς ἡμέραν προστάγματος Κυρίου, ἐν τῇ δικαιοκρίσει τοῦ Θεοῦ· ἐν αὐτῷ εἰσι πάντα τὰ πνεύματα (5) τῶν ἐπαγωγῶν εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἀνόμων. Ἐν τῷ τρίτῳ εἰσιν αἱ δυνάμεις τῶν παρεμβολῶν, ταχθεῖσαι (6) εἰς ἡμέραν κρίσεως, ποιῆσαι ἐκδίκησιν ἐν τοῖς πνεύμασι τῆς πλάνης καὶ τοῦ Βελιάρ. Οἱ δὲ εἰς τέταρτον ἐπάνω τούτων ἄγιοι εἰσιν· ὅτι ἐν ἀνωτέρῳ πάντων καταλύει ἡ μεγάλη δόξα ἐν Ἁγίῳ ἁγίῳ, ὑπεράνω πάσης ἁγιότητος. Ἐν αὐτῷ (7) οἱ ἄγγελοι εἰσι τοῦ προσώπου Κυρίου, οἱ λειτουργοῦντες καὶ ἐξισλασκόμενοι πρὸς Κύριον ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀγνοίαις τῶν δικαίων. Προσφέρουσι δὲ Κυρίῳ (8) ὁσμὴν εὐωδίας λογικὴν, καὶ ἀνάμακτον προσφορὰν. Ἐν δὲ τῷ ὑποκάτω εἰσιν οἱ ἄγγελοι οἱ φέροντες τὰς ἀποκρίσεις τοῖς ἀγγέλοις τοῦ προσώπου Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ μετ' αὐτόν, εἰσὶ θρόνοι, ἐξουσίαι, ἐν ᾧ αἱ ὕμνοι τῷ Θεῷ προσφέρονται. Ὅταν οὖν ἐπιβλέψῃ ὁ Κύριος (9) ἐφ' ἡμᾶς, πάντες ἡμεῖς σαλευόμεθα· καὶ οἱ οὐρανοί, καὶ ἡ γῆ, καὶ αἱ ἄβυσσοι, ἀπὸ προσώπου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ σαλεύονται (10)· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τούτοις ἀναισθητοῦντες, ἀμαρτάνουσι, καὶ παροργίζουσι τὸν Ὑψίστον.

Δ. « Νῦν οὖν γινώσκατε, ὅτι ποιήσει Κύριος κρίσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτε, τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τοῦ ἡλίου σθενουμένου, καὶ τῶν ὑδάτων ξηρανομένων, καὶ τοῦ πυρὸς καταπτήσσοντος, καὶ πάσης κτίσεως κλονουμένης, καὶ τῶν ἀοράτων

(3) Καὶ ἐλυπούμην . . . ἐν Ἀβελμαούλ. Hæc omnia omissa sunt, procul dubio per incuriam scr. h. e. Ib.

(4) Εἶδον. Ἐτι additum. Ib.

(5) Τὰ πνεύματα. De his Ecclesiastici xxxix, 33.

Ἐστὶ πνεύματα, ἃ εἰς ἐκδίκησιν ἔκτισται. Ib.

(6) Ταχθεῖσαι. Οἱ ταχθέντες. Ib.

(7) Αὐτῷ. Τῷ μετ' αὐτόν. Ib.

(8) Προσφέρουσι δὲ Κυρίῳ. Ita ipse archange-

lulus quitas sedit; et tristatus sum de genere hominum, et oravi Dominum ut salvarer. Tunc cecidit super me somnus, et contemplatus sum montem excelsum: hic est mons Aspidis in Abelmaul. Et ecce aperti sunt caeli, et angelus Dei dixit mihi: « Levi, ingredere. » Et ingrediebar de primo caelo in secundum, et vidi illic aquam suspensam in medio hujus et illius. Et vidi tertium caelum multo lucidius quam duos; etenim altitudo erat in ipso infinita. Et dicebam angelo: « Propter quid ita? » Et dixit angelus mihi: « Ne mireris in his; » alios enim quatuor caelos videbis clariores et incomparabiles, cum ascenderis illic; quoniam tu prope Dominum stabis, et minister ipsius eris, et mysteria ejus annuntiabis hominibus, et de venturo liberare Israel prædicabis; et per te et Judam apparebit Dominus inter homines, salvans in ipsis omne genus hominum; et ex parte Domini erit vita tua; et ipse erit tibi ager, vinea, fructus, aurum et argentum.

III. « Audi ergo de septem caelis: Inferius propterea tristius est, quia istud juxta omnes injustitias hominum est. Secundum habet ignem, nivem, glaciem, parata in diem præcepti Domini, in justo judicio Dei; in ipso sunt omnes spiritus retributionum in vindictam iniquorum. In tertio sunt virtutes castrorum, ordinatae in diem judicii, ad faciendum vindictam in spiritibus erroris et Beliar. In quarto autem superius his sancti sunt; quoniam in supremo omnium habitat magna gloria in Sancto sanctorum, supra omnem sanctitatem. In hoc angeli sunt faciei Dei, ministrantes et propitiantes apud Dominum in omnibus ignorantibus justorum. Offerunt vero Domino odorem suavitatis rationalem, et sine sanguine oblationem. In eo autem quod subtile est, sunt angeli qui ferunt responsiones angelis faciei Domini. In eo vero quod post hoc est, sunt throni et potestates, in quo hymni semper Deo offeruntur. Quando ergo respexerit Dominus super nos, commovemur omnes nos; et caeli, et terra, et abyssi, a facie magnitudinis ejus commoventur: filii autem hominum in his existentes insensibiles peccabunt, et irritabunt Altissimum.

IV. « Nunc ergo cognoscite, quod faciet Dominus judicium super filios hominum, quando petris scissis, et sole extincto, et aquis siccatis, et igne tremente, et omni creatura turbata, et invisibilibus spiritibus liquefactis, et inferno spoliato in passione

lulus Raphael, Tob. xii, 15: Ἐγὼ εἰμι Ῥαφαήλ, εἰς ἐκ τῶν ἐπτὰ ἀγίων ἀγγέλων, οἱ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἀγίων, καὶ εἰσπορεύονται ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου. Confer. S. Joannis Apocalyps. viii, 3, seq. Ib.

(9) Ὅταν οὖν ἐπιβλέψῃ ὁ Κύριος, etc. Respexit ad prophetiam Habacuci iii, 6: Ἐστὴ, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ, ἐπέβλεψε, καὶ διετάκη ἔθνη. Ib.

(10) Σαλεύονται. Σαλευθήσονται. Ib.

Altissimi ⁸, homines non credentes permanebunt in injustitia : propter hoc in punitionem judicabuntur. Audivit igitur Altissimus orationem tuam, ut separaret te ab injustitia, et ut efficereris ei filius, et famulus, et minister faciei ejus. Lumen cognitionis illuminans illuminabis in Jacob, et ut sol eris omni semini Israel, tibi que dabitur benedictio ac omni semini tuo, usquequo visitet Deus omnes gentes in visceribus misericordiae Filii ejus usque in sæculum ⁹. Verumtamen filii tui injicient manus in ipsum, ad crucifigendum ipsum. Et propter hoc datum est tibi consilium et intellectus, ut notum facias filiis tuis de ipso; quoniam qui benedicit ipsi, benedictus erit; qui vero maleficent ipsi, peribunt.

V. « Et aperuit mihi angelus portas cæli; et vidi templum sanctum, et in throno gloriæ Altissimum. Et dixit mihi: « Levi, tibi dedi benedictiones sacerdotii, usquequo veniens habitabo in medio Israel. » Tunc duxit me angelus in terram, et dedit mihi scutum et gladium, et dixit: « Fac vindictam in Sichem pro Dina, et ego ero tecum, quoniam Deus misit me. » Et occidi in tempore illo filios Emmor, sicut scriptum est in tabulis cælorum. Dicebam autem ei: « Oro, Domine, dic mihi nomen tuum, ut invocem te in die tribulationis. » Et dixit: « Ego sum angelus excusans genus Israel, ut non percutiatur in finem ¹⁰, quoniam omnis spiritus perniciosus ei insidiatur. » Et post hæc velut ex somno excitatus, benedixi Altissimo, et angelo excusanti genus Israel, et omnes justos.

VI. « Ubi vero veni ad patrem meum, inveni aspidem æneum, unde etiam nomen monti est Aspis, quoniam prope Gehal est, a dextris Abila: et conservavi sermones hos in corde meo. Ego suasi patri meo et Ruben fratri meo, ut dicerent filiis Emmor, ut circumciderentur; quoniam zelo movebar propter abominationem, quam fecerant in Israel. Et ego interfeci Sichem in primis, et Simeon Emmor. Et postea venientes fratres percusserunt civitatem in ore gladii. Et audivit pater, et iratus est, et contristatus est, quoniam susceperant circumci-

⁸ Coloss. II, 15. ⁹ Luc. I, 78. ¹⁰ Dan. XII, 78.

(11) Ἔως αἰῶνος. Eius αἰῶνα. GRAB.

(11') Ἀποσκολοπίσαι. Leg. ἀνασκολοπίσαι. DRACH.

(12) Παροικήσω. Κατοικήσω. GRAB.

(13) Ἐδωκέ μοι ὄπλον καὶ ῥομφαίαν. Ita quoque Judith in oratione sua cap. IX, vers. 2: Κύριε ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς μου Συμεὼν, ᾧ ἔδωκας ἐν χειρὶ ῥομφαίαν εἰς ἐκδίκησιν ἀλλογενῶν, etc. Id.

(14) Ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν. Ad hunc locum illustrandum exhibet hic Græpius Henr. Dodwelli prolixam æque ac eruditam Dissertationem De tabulis cælorum, quæ in hisce XII patriarcharum Testamentis passim laudantur. Cujus viri sagacissimi sententia statim patet ab initio, his verbis ex-

πνευμάτων τηχομένων, καὶ τοῦ ἔθους σκυλευομένου ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, οἱ ἀνθρώποι ἀπιστοῦντες ἐπιμενοῦσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις· διὰ τοῦτο ἐν κολάσει κριθήσονται. Εἰσήκουσεν οὖν ὁ Ὑψίστος τῆς προσυχῆς σου, τοῦ διελεῖν σε ἀπὸ τῆς ἀδικίας, καὶ γενέσθαι αὐτῷ υἱὸν, καὶ θεράποντα, καὶ λειτουργὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτιεῖς ἐν Ἰακώβ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἔσῃ παντὶ σπέρματι Ἰσραὴλ. Καὶ δοθήσεται σοι εὐλογία, καὶ παντὶ σπέρματι σου, ἕως ἐπισκέψῃται Κύριος πάντα τὰ ἔθνη ἐν σωφρονίᾳ υἱοῦ αὐτοῦ ἕως αἰῶνος (11). Πλὴν οἱ υἱοὶ σου ἐπιβαλοῦσι χεῖρας ἐπ' αὐτόν, τοῦ ἀποσκολοπίσαι (11') αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοται σοι βουλὴ καὶ σύνοσις, τοῦ συνετίσαι τοὺς υἱούς σου περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ εὐλογῶν αὐτὸν εὐλογημένος ἔσται, οἱ δὲ καταρώμενοι αὐτὸν ἀπολοῦνται.

Ε'. « Καὶ ἠνοιξέ μοι ὁ ἄγγελος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶδον τὸν ναὸν τὸν ἅγιον, καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης τὸν Ὑψίστον. Καὶ εἶπέ μοι· « Λευὶ, σοὶ δέδοκα τὰς εὐλογίας τῆς ἱερατείας, ἕως οὗ ἐλθῶν παροικήσω (12) ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ. » Τότε ὁ ἄγγελος ἤγαγέ με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἔδωκέ μοι ὄπλον καὶ ῥομφαίαν (13), καὶ εἶπε· « Ποίησον ἐκδίκησιν ἐν Συχεμ ὑπὲρ Δίνας, καγὼ ἔσομαι μετὰ σοῦ, ὅτι Κύριος ἀπέσταλκέ με. » Καὶ συνετέλεσα ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τοὺς υἱούς Ἐμμώρ, καθὼς γέγραπται ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν (14). Εἶπον δὲ αὐτῷ· « Δόμαί, Κύριε, εἶπέ μοι τὸ ὄνομα σου, ἵνα ἐπικαλώμαι σε ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Καὶ εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄγγελος ὁ παραιτούμενος τὸ γένος Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ πατάξαι αὐτούς εἰς τέλος, ὅτι πᾶν (15) πνεῦμα πορνῆν εἰς αὐτούς προσβάλλει. » Καὶ μετὰ ταῦτα, ὡσπερ (16) ἔξυπνος γενόμενος, εὐλόγησα τὸν Ὑψίστον, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν παραιτούμενον τοῦ γένους τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πάντων τῶν δικαίων.

Γ'. « Καὶ ὡς ἠρχόμην πρὸς τὸν πατέρα μου, εὗρον ἀσπίδα χαλκῆν, διὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἔθους Ἀσπὶς, ὅτι ἐγγὺς Γεβὰλ, ἐκ δεξιῶν Ἀβιλᾶ· καὶ συνετήρων τοὺς λόγους τούτους ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ συνεβούλευσα τῷ πατρί μου καὶ Ρουβὴμ τῷ ἀδελφῷ μου, ἵνα ἐπικωσι τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, τοῦ περιτεμῆναι αὐτούς, ὅτι ἐξήλωσα διὰ τὸ βδέλυγμα, ὃ ἐποίησαν ἐν Ἰσραὴλ. Καγὼ ἀνεῖλον τὸν Συχεμ ἐν πρώτοις, καὶ Συμεὼν τὸν Ἐμμώρ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντες αἱ ἀδελφοὶ ἐπάταξαν τὴν πόλιν ἐν στόματι ῥομφαίας. Καὶ ἤκουσεν ὁ πατὴρ, καὶ ὠργίσθη, καὶ ἐλυπήθη, ὅτι

pressa: « Πλάκες τοῦ οὐρανοῦ, inquit, non aliud opinor, denotant, quam legem in cælis archetypam. Lex enim Mosaica tabulis lapideis a Deo ipso exarata est. Quæ quidem Tabulæ, πλάκες λίθιναι appellantur in sacris litteris, pro sermone apud Helenistas recepto, qua quidem opponuntur πλαξὶ σαρκίνας, Legique cordibus humanis inscriptæ (II Cor. III, 5). » Hæc aliaque plura vir doctus. In aliam autem sententiam hac de re abiit celebris criticus Richardus Simonius in Biblioth. critiq. tom. II, cap. 15, pag. 254, quem consulas vclim.

(15) Πᾶν. Omissum. GRAB.

(16) Ὡσπερ. Omissum. Id.

κατεδέξαντο τὴν περιτομὴν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέθανον· καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ἄλλως ἐποίησεν. Ἡμάρτομεν γάρ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ πεποιθήκαμεν τοῦτο· καί γε ἐμαλακίσθη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Ἄλλ' ἐγὼ εἶδον, ὅτι ἀπόφασις Θεοῦ ἦν εἰς κακὰ ἐπὶ Σίχημα· διότι ἤθελον εἰς τὴν Σάρβαν ποιήσαι, ὃν τρόπον ἐποίησαν Δίαν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν· καὶ Κύριος ἐκώλυεν αὐτούς. Καὶ οὕτως ἐδίωξαν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν, ξένον ὄντα, καὶ κατεπάτησαν (17) τὰ ποιμνία ὠγκωμένα ὄντα ἐπ' αὐτόν· καὶ Ἰεβλαί, τὸν οἰκογενὴ αὐτοῦ, σφόδρα αἰκίσαντο. Καί γε οὕτως ἐπάουσαν πάντας τοὺς ξένους (18), ἐν δυναστείᾳ ἀρπάζοντες τὰς γυναῖκας αὐτῶν, καὶ ξηνηλατοῦντες αὐτούς. Ἐφθασε δὲ ἡ ὀργὴ Κυρίου ἐπ' αὐτούς εἰς τέλος.

Z. « Καὶ εἶπον τῷ πατρί· « Μὴ ὀργίζου, κύριε, ὅτι ἐν σοὶ ἐξουθενώσεται Κύριος τοὺς Χανααναίους, καὶ δώσει τὴν γῆν αὐτῶν σοι, καὶ σπέρματί σου μετὰ σέ. Ἔσται γάρ ἀπὸ σήμερον Σιχημ λεγομένη πόλις ἀσυνέτων· ὅτι ὡσεὶ τις γλευθάσει μωρὸν, οὕτως ἐγλευθάσαμεν αὐτούς· ὅτι καί γε ἀφροσύνην ἔπραξαν ἐν Ἰσραὴλ, μᾶλλον (19) τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν. Καὶ λαβόντες ἐκεῖθεν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, ἀπάροντες (20) ἤλαθον εἰς Βεθῆλ.

H. « Κάκει πάλιν εἶδον πρᾶγμα, ὡσπερ τὸ πρότερον, μετὰ τὸ ποιήσαι ἡμέρας σ' (21). Καὶ εἶδον ἐπτά ἀνθρώπους ἐν ἐσθήτῃ λευκῇ, λέγοντάς μοι· « Ἀναστάς ἐνδύσαι τὴν στολὴν τῆς ἱερατείας, καὶ τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον τῆς συνέσεως, καὶ τὸν ποδῆρην τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πέταλον τῆς πίστεως, καὶ τὴν μίτραν τοῦ σημείου, καὶ τὸ ἐφοῦδ τῆς προφητείας. » Καὶ εἰς ἕκαστος αὐτῶν ἕκαστον βραστάζοντες, ἐπέθηκάν μοι, καὶ εἶπον· Ἀπὸ τοῦ νῦν γίνου εἰς ἱερεῖα Κυρίου, σὺ καὶ σπέρμα σου ἕως αἰῶνος. Καὶ ὁ πρῶτος (22) ἤλειψέ με ἐλαίῳ ἁγίῳ, καὶ ἔδωκε μοι βάδον κρίσεως. Ὁ δεῦτερος ἔλουσέ με ὕδατι καθαρῷ, καὶ ἐψώμισέ ἄρτον (23) καὶ οἶνον, Ἄγια ἁγίων (24), καὶ περιέθηκε μοι στολὴν ἁγίαν καὶ ἔνδοξον. Ὁ τρίτος βύσσινον με περιέβαλεν, ὁμοίαν ἐφοῦδ. Ὁ τέταρτος ζώνην μοι περιέθηκεν, ὁμοίαν πορφύρᾳ. Ὁ πέμπτος κλάδον μοι ἐλαίας ἔδωκε πίστεως. Ὁ ἕκτος στέφανόν μοι τῇ κεφαλῇ περιέθηκεν. Ὁ ἕβδομος διάδημα τῇ κεφαλῇ μοι ἱερατείας περιέθηκε, καὶ ἐπήρωσε τὰς χεῖράς μου θυμιάματος, ὥστε ἱερατεύειν με Κυρίῳ. Ἐἶπαν δὲ πρὸς με· « Λευὴ εἰς τρεῖς ἀρχὰς διαιρεθήσεται τὸ σπέρμα σου, εἰς σημεῖον δόξης Κυρίου ἐπερχομένου· καὶ ὁ πιστεύσας (25) πρῶτος κληρὸς ἔσται, καὶ μέγας ὑπὲρ αὐτὸν οὐ γενήσεται. Ὁ δεῦτερος ἔσται ἐν ἱερωσύνῃ. Ὁ τρίτος, ἐπικληθήσεται

A sionem, et post hoc mortui sunt; et in benedictionibus aliter fecit. Peccavimus enim, quoniam praeter consilium ejus hoc fecimus; et infirmatus est in die illa. Sed ego novi, quod sententia Dei erat in mala super Sichima; quoniam voluerunt Saræ facere, quemadmodum fecerunt Dinæ sorori nostræ: et Dominus prohibuit eos. Et sic persecuti sunt Abraham patrem nostrum, peregrinum existentem, et conculcaverunt greges ejus, turgidos existentes apud ipsum; et Jeblai, in domo ipsius genitum, valde verberaverunt. Et ita faciebant in omnes peregrinos, vi rapientes uxores eorum, et in exsilium impellentes eos. Venit autem ira Domini super eos in finem.

B VII. « Et dicebam patri: « Ne irascaris, domine, quoniam in te ad nihilum rediget Deus Chananæos, et dabit terram ipsorum tibi, et semini tuo post te. » Erit enim ab hoc die Sichem dicta civitas stultorum; quoniam ut quis deridet fatuum, ita derisuntur eos; quoniam insipientiam operati sunt in Israel, inquinantes sororem nostram. Et accipientes illic sororem nostram, auferentes venimus in Bethel.

VIII. « Et ibi rursus videbam rem, quemadmodum prius, postquam feci dies septuaginta. Et vidi septem homines in veste alba, dicentes mihi: « Exurgens, indue stolam sacerdotii, et coronam justitiæ, et rationale intellectus, et poderem veritatis, et petalum fidei, et mitram signi, et ephod prophetiæ. » Et unusquisque ipsorum unumquodque portantes, imposuerunt mihi, et dixerunt: « Ab hoc tempore esto sacerdos Domini, tu et semen tuum usque in sæculum. » Et primus unxit me oleo sancto, et dedit mihi virgam judicii. Secundus lavit me aqua munda, et cibavit (dans) panem et vinum, scilicet Sancta sanctorum, et circumdedit me stola sancta et gloriosa. Tertius byssina me induit, simili ephod. Quartus zonam mihi circumposuit, similem purpuræ. Quintus ranum olivæ mihi dedit pinguedinis. Sextus coronam capiti meo circumposuit. Septimus diadema capiti meo sacerdotii circumposuit, et implevit manus meas thymiamate, ut sacerdotio fungerer Domino. Dixerunt autem mihi: « Levi, in tria principia dividetur semen tuum, in signum gloriæ Domini supervenientis; et qui crediderit, prima sors erit, et major super ipsum non fiet. Secundus erit in sacerdotio. Tertius, ei vocabitur nomen novum, quoniam Rex ex Juda exsur-

Domino, fiebant Sancta sanctorum, cedebantque in usum sacerdotum et levitarum. Neque aliter sane sensisse auctorem Testamentorum puto, dum hic Levi sic loquentem inducit. — Recte consideranti hæc visio potius videtur referri ad christianum et divinum altaris sacramentum sub utraque specie; cujus et hinc quoque primæva fides contra hæreticos Protestantes comprobari potest. DRACH.

[25] Καὶ ὁ πιστεύσας. Καὶ ἐπίστευσα, ita ut πρῶτος novam inchoet periodum. GRAB. — Græca verbo tenus ita sonant: Et qui crediderit, magna sors erit, et magnus super ipsum non fiet: hoc est nemo major ipso.

(17) Κατεπάτησαν. Κατεπόνθησαν, nimis laboribus defatigarunt, sive confecerunt. GRAB.

(18) Πάντας τοὺς ξένους. Πᾶσι τοῖς ξένοις. ID.

(19) Μῖαναι. Μιάναντες Δίαν. ID.

(20) Ἀπάροντες. Ἐπάραντες, ms. Oxon. Sed legendum pulo ἀπάραντες. ID.

(21) Ἡμέρας. Insertæ sunt duæ voces ἡμᾶς ἐκεῖ. ID.

(22) Ὁ πρῶτος. Ἔτι additum. ID.

(23) Ἄρτον. ME. ID.

(24) Ἄγια ἁγίων. Minus placent quæ in hunc locum adnotat Grabius; ea enim in alienum sensum detorta videntur. Τὰ Ἄγια τῶν ἁγίων occurrunt passim in sacris litteris, in primis vero Levit, respondentique iis præcipue, quæ sponte oblata

Altissimi ⁸, homines non credentes permanebunt in injustitia : propter hoc in punitionem judicabuntur. Audivit igitur Altissimus orationem tuam, et separaret te ab injustitia, et ut efficereris ei filius, et famulus, et minister faciei ejus. Lumen cognitionis illuminans illuminabis in Jacob, et ut sol eris omni semini Israel, tibi que dabitur benedictio ac omni semini tuo, usquequo visitet Deus omnes gentes in visceribus misericordiae Filii ejus usque in saeculum ⁹. Verumtamen filii tui injicient manus in ipsum, ad crucifigendum ipsum. Et propter hoc datum est tibi consilium et intellectus, ut notum facias filiis tuis de ipso; quoniam qui benedicit ipsi, benedictus erit; qui vero maleficunt ipsi, peribunt.

V. « Et aperuit mihi angelus portas caeli; et vidi templum sanctum, et in throno gloriae Altissimum. Et dixit mihi: « Levi, tibi dedi benedictiones sacerdotii, usquequo veniens habitabo in medio Israel. » Tunc duxit me angelus in terram, et dedit mihi scutum et gladium, et dixit: « Fac vindictam in Sichem pro Dina, et ego ero tecum, quoniam Deus misit me. » Et occidi in tempore illo filios Emmor, sicut scriptum est in tabulis caelorum. Dicebam autem ei: « Oro, Domine, dic mihi nomen tuum, ut invocem te in die tribulationis. » Et dixit: « Ego sum angelus excusans genus Israel, ut non percutiatur in finem ¹⁰, quoniam omnis spiritus perniciosus ei insidiatur. » Et post haec velut ex somno excitatus, benedixi Altissimo, et angelo excusanti genus Israel, et omnes justos.

VI. « Ubi vero veni ad patrem meum, inveni aspidem aeneum, unde etiam nomen monti est Aspis, quoniam prope Gehal est, a dextris Abila: et conservavi sermones hos in corde meo. Ego suasi patri meo et Ruben fratri meo, ut dicerent filiis Emmor, ut circumciderentur; quoniam zelo movebar propter abominationem, quam fecerant in Israel. Et ego interfeci Sichem in primis, et Simeon Emmor. Et postea venientes fratres percusserunt civitatem in ore gladii. Et audivit pater, et iratus est, et contristatus est, quoniam susceperant circumci-

⁸ Coloss. II, 15. ⁹ Luc. I, 78. ¹⁰ Dan. XII, 78.

(11) Ἔως αἰῶνος. Eis aïwona. GRAB.

(11') Ἀποσκοποῦσαι. Leg. ἀνασκοποῦσαι. DRACH.

(12) Παροικήσω. Κατοικήσω. GRAB.

(13) Ἐδωκέ μοι ὄπλον καὶ ρομφαίαν. Ita quoque Judith in oratione sua cap. IX, vers. 2: Κύριε ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου Συμεὼν, ᾧ ἔδωκας ἐν χειρὶ ρομφαίαν εἰς ἐκδίκησιν ἀλλογενῶν, etc. Id.

(14) Ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν. Ad hunc locum illustrandum exhibet hic Græpius Henr. Dodwelli prolixam æque ac eruditam Dissertationem De tabulis caelorum, quæ in hisce XII patriarcharum Testamentis passim laudantur. Cujus viri sagacissimi sententia statim patet ab initio, his verbis ex-

πνευμάτων τηχομένων, καὶ τοῦ ἕδου σκυλευμένου ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Ὑψίστου, οἱ ἀνθρώποι ἀπίστούνητες ἐπιμενοῦσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις· διὰ τοῦτο ἐν κολάσει κριθήσονται. Εἰσήκουσεν οὖν ὁ Ὑψίστος τῆς προσυχῆς σου, τοῦ διελεῖν σε ἀπὸ τῆς ἀδικίας, καὶ γενέσθαι αὐτῷ υἱὸν, καὶ θεράποντα, καὶ λειτουργὸν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Φῶς γνώσεως φωτεινὸν φωτιεῖς ἐν Ἰακώβ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἔσῃ παντὶ σπέρματι Ἰσραὴλ. Καὶ δοθήσεται σοι εὐλογία, καὶ παντὶ σπέρματι σου, ἕως ἐπισκέψῃται Κύριος πάντα τὰ ἔθνη ἐν σπλάγχνοις υἱοῦ αὐτοῦ ἕως αἰῶνος (11). Πλὴν οἱ υἱοὶ σου ἐπιβαλοῦσι χεῖρας ἐπ' αὐτόν, τοῦ ἀποσκοποῦσαι (11') αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοται σοὶ βουλή καὶ σύνεσις, τοῦ συνετίσαι τοὺς υἱούς σου περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ εὐλογῶν αὐτὸν εὐλογημένος ἔσται, οἱ δὲ καταρώμενοι αὐτὸν ἀπολοῦνται.

Ε'. « Καὶ ἠνοιξέ μοι ὁ ἄγγελος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶδον τὸν ναὸν τὸν ἅγιον, καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης τὸν Ὑψίστον. Καὶ εἶπέ μοι· « Λευὶ, σοὶ δέδοκα τὰς εὐλογίας τῆς ἱερατείας, ἕως οὐ ἐλθῶν παρακῆσω (12) ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ. » Τότε ὁ ἄγγελος ἤγαγέ με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἔδωκέ μοι ὄπλον καὶ ρομφαίαν (13), καὶ εἶπε· « Ποίησον ἐκδίκησιν ἐν Συχεμ ὑπὲρ Δίνας, καγὼ ἔσομαι μετὰ σοῦ, ὅτι Κύριος ἀπέσταλκέ με. » Καὶ συνετέλεσα ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τοὺς υἱούς Ἐμμώρ, καθὼς γέγραπται ἐν ταῖς πλαξὶ τῶν οὐρανῶν (14). Εἶπον δὲ αὐτῷ· « Δέομαι, Κύριε, εἶπέ μοι τὸ ὄνομα σου, ἵνα ἐπικαλώμαι σε ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Καὶ εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄγγελος ὁ παραιοῦμένος τὸς γένος Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ πᾶτάξει αὐτοὺς εἰς τέλος, ὅτι πάν (15) πνεῦμα ποιηρὸν εἰς αὐτοὺς προσβάλλει. » Καὶ μετὰ ταῦτα, ὡσπερ (16) ἔξυπνος γενόμενος, εὐλόγησα τὸν Ὑψίστον, καὶ τὸν ἄγγελον τὸν παραιοῦμενον τοῦ γένους τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πάντων τῶν δικαίων.

Γ'. « Καὶ ὡς ἠρχόμην πρὸς τὸν πατέρα μου, εὗρον ἀσπίδα χαλκῆν, διὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους Ἄσπις, ὅτι ἐγγὺς Γεβὰλ, ἐκ δεξιῶν Ἀβιλᾶ· καὶ συνετίρων τοὺς λόγους τούτους ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἐγὼ συνεβούλευσα τῷ πατρὶ μου καὶ Ρουβὴμ τῷ ἀδελφῷ μου, ἵνα εἴπωσι τοῖς υἱοῖς Ἐμμώρ, τοῦ περιτμηθῆναι αὐτοὺς, ὅτι ἐζήλωσα διὰ τὸ βδέλυγμα, ὃ ἐποίησαν ἐν Ἰσραὴλ. Καγὼ ἀνείλον τὸν Συχεμ ἐν πρώτοις, καὶ Συμεὼν τὸν Ἐμμώρ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπάταξαν τὴν πόλιν ἐν στόματι ρομφαίας. Καὶ ἤκουσεν ὁ πατήρ, καὶ ὠργίσθη, καὶ ἐλυπήθη, ὅτι

pressa: « Πλάκες τοῦ οὐρανοῦ, inquit, non aliud opinor, denotant, quam legem in caelis archetypam. Lex enim Mosaica tabulis lapideis a Deo ipso exarata est. Quæ quidem Tabulæ, πλάκες λίθιναι ἀρpellantur in sacris litteris, pro sermone apud Hellenistas recepto, qua quidem opponuntur πλαξὶ σαρκίνας. Legique cordibus humanis inscriptæ (II Cor. III, 5). » Hæc aliaque plura vir doctus. In aliam autem sententiam hac de re abiit celeberrimus criticus Richardus Simonius in Biblioth. critiq. tom. II, cap. 45, pag. 254, quem consulas velim.

(15) Πᾶρ. Omissum. GRAB.

(16) Ὡσπερ. Omissum. Id.

κατεδίξαντο τὴν περιτομὴν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέθανον· καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ἄλλως ἐποίησεν. Ἡμάρτομεν γάρ, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ πεποιθήκαμεν τοῦτο· καί γε ἐμαλακίσθη ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη. Ἄλλ' ἐγὼ εἶδον, ὅτι ἀπόφασις Θεοῦ ἦν εἰς κακὰ ἐπὶ Σίχημα· διότι ἤθελον εἰς τὴν Σάρραν ποιῆσαι, ὅν τρόπον ἐποίησαν Δίαν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν· καὶ Κύριος ἐκώλυσεν αὐτούς. Καὶ οὕτως ἐδίωξαν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν, ξένον ὄντα, καὶ κατεπάτησαν (17) τὰ ποιμνία ὠγκωμένα ὄντα ἐπ' αὐτόν· καὶ Ἰεζαβὴλ, τὸν οἰκογενῆ αὐτοῦ, σφόδρα αἰχίσαντο. Καί γε οὕτως ἐπόλουν πάντας τοὺς ξένους (18), ἐν δυναστείᾳ ἀρπάζοντες τὰς γυναῖκας αὐτῶν, καὶ ξενηλατοῦντες αὐτούς. Ἐφθασε δὲ ἡ ὀργὴ Κυρίου ἐπ' αὐτούς εἰς τέλος.

Z. « Καὶ εἶπον τῷ πατρί· « Μὴ ὀργίζου, κύριε, ὅτι ἐν σοὶ ἐξουθενώσῃ Κύριος τοὺς Χανααναίους, καὶ δώσει τὴν γῆν αὐτῶν σοι, καὶ σπέρματί σου μετὰ σέ. Ἔσται γὰρ ἀπὸ σήμερον Σίχημ λεγομένη πόλις ἀσυνέτων· ὅτι ὥσπερ τις χλευάσει μωρὸν, οὕτως ἐχλευάσασαμεν αὐτούς· ὅτι καί γε ἀφροσύνην ἐπραξάν ἐν Ἰσραὴλ, μίαναι (19) τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν. Καὶ λαβόντες ἐκεῖθεν τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, ἀπάραντες (20) ἤλθομεν εἰς Βεθὴλ.

H. « Κακεῖ πάλιν εἶδον πρᾶγμα, ὡσπερ τὸ πρότερον, μετὰ τὸ ποιῆσαι ἡμέρας σ' (21). Καὶ εἶδον ἐπτὰ ἀνθρώπους ἐν ἐσθῆτι λευκῇ, λέγοντάς μοι· « Ἀναστὰς ἐνδύσαι τὴν στολὴν τῆς ἱερατείας, καὶ τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον τῆς συνέσεως, καὶ τὸν ποδήρη τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πέταλον τῆς πίστεως, καὶ τὴν μίτραν τοῦ σημείου, καὶ τὸ ἐφὸδ τῆς προφητείας. » Καί τις ἕκαστος αὐτῶν ἕκαστον βασιτάζοντας, ἐπέθηκάν μοι, καὶ εἶπον· Ἀπὸ τοῦ νῦν γίνου εἰς ἱερεῖα Κυρίου, σὺ καὶ σπέρμα σου ἕως αἰῶνος. Καὶ ὁ πρῶτος (22) ἤλειψέ με ἐλαίῳ ἁγίῳ, καὶ ἔδωκέ μοι ῥάβδον κρίσεως. Ὁ δεῦτερος ἔλουσέ με ὕδατι καθαρῷ, καὶ ἐψώμισέ ἄρτον (23) καὶ οἶνον, Ἄγια ἁγίων (24), καὶ περιέθηκέ μοι στολὴν ἁγίαν καὶ ἐνδοξον. Ὁ τρίτος βυσσίνην με περιέβαλεν, ὁμοίαν ἐφοῦδ. Ὁ τέταρτος ζώνην μοι περιέθηκεν, ὁμοίαν πορφύρᾳ. Ὁ πέμπτος κλάδον μοι ἐλαίας ἔδωκε πίστητος. Ὁ ἕκτος στέφανόν μοι τῇ κεφαλῇ περιέθηκεν. Ὁ ἕβδομος διάδημα τῇ κεφαλῇ μοι ἱερατείας περιέθηκε, καὶ ἐπλήρωσε τὰς χεῖράς μου θυμιάματος, ὥστε ἱερατεῦειν με Κυρίῳ. Ἐἴπαν δὲ πρὸς με· « Λεὺτ εἰς τρεῖς ἀρχὰς διαιρεθήσεται τὸ σπέρμα σου, εἰς σημεῖον δόξης Κυρίου ἐπερχομένου· καὶ ὁ πιστεύσας (25) πρῶτος κληρὸς ἔσται, καὶ μέγας ὑπὲρ αὐτῶν οὐ γενήσεται. Ὁ δεῦτερος ἔσται ἐν ἱερωσύνῃ. Ὁ τρίτος, ἐπικληθήσεται

A sionem, et post hoc mortui sunt; et in benedictionibus aliter fecit. Peccavimus enim, quoniam praeter consilium ejus hoc fecimus; et infirmatus est in die illa. Sed ego novi, quod sententia Dei erat in mala super Sichima; quoniam voluerunt Saræ facere, quemadmodum fecerunt Dianæ sorori nostræ: et Dominus prohibuit eos. Et sic persecuti sunt Abraham patrem nostrum, peregrinum existentem, et conculcaverunt greges ejus, turgidos existentes apud ipsum; et Jebelai, in domo ipsius genitum, valde verberaverunt. Et ita faciebant in omnes peregrinos, vi rapientes uxores eorum, et in exsilium impellentes eos. Venit autem ira Domini super eos in finem.

B VII. « Et dicebam patri: « Ne irascaris, domine, quoniam in te ad nihilum rediget Deus Chananaeos, et dabit terram ipsorum tibi, et semini tuo post te. » Erit enim ab hoc die Sichem dicta civitas stultorum; quoniam ut quis deridet fatuum, ita derisiverunt eos; quoniam insipientiam operati sunt in Israhel, inquinantes sororem nostram. Et accipientes illic sororem nostram, auferentes venimus in Bethel.

VIII. « Et ibi rursus videbam rem, quemadmodum prius, postquam feci dies septuaginta. Et vidi septem homines in veste alba, dicentes mihi: « Exurgens, indue stolam sacerdotii, et coronam justitiæ, et rationale intellectus, et poderem veritatis, et petalum fidei, et mitram signi, et ephod prophetiæ. » Et unusquisque ipsorum unumquodque portantes, imposuerunt mihi, et dixerunt: « Ab hoc tempore esto sacerdos Domini, tu et semen tuum usque in sæculum. » Et primus unxit me oleo sancto, et dedit mihi virgam iudicii. Secundus lavit me aqua munda, et cibavit (dans) panem et vinum, scilicet Sancta sanctorum, et circumdedit me stola sancta et gloriosa. Tertius byssina me induit, simili ephod. Quartus zonam mihi circumposuit, similem purpuræ. Quintus ramum olivæ mihi dedit pinguetudinis. Sextus coronam capiti meo circumposuit. Septimus diadema capiti meo sacerdotii circumposuit, et implevit manus meas thymiamate, ut sacerdotio fungerer Domino. Dixerunt autem mihi: « Levi, in tria principia dividetur semen tuum, in signum gloriæ Domini supervenientis; et qui crediderit, prima sors erit, et major super ipsum non fiet. Secundus erit in sacerdotio. Tertius, ei vocabitur nomen novum, quoniam Rex ex Juda exsur-

Domino, fiebant Sancta sanctorum, cedebantque in usum sacerdotum et levitarum. Neque aliter sane sensisse auctorem Testamentorum puto, dum hic Levi sic loquentem inducit. — Recte consideranti hæc visio potius videtur referri ad christianum et divinum altaris sacramentum sub utraque specie; cujus et hinc quoque primæva fides contra hæreticos Protestantes comprobari potest. DRACH.

(25) Καὶ ὁ πιστεύσας. Καὶ ἐπίστευσα, ita ut πρῶτος novam inchoet periodum. GRAB. — Græca verbo tenus ita sonant: *Et qui crediderit, magna sors erit, et magnus super ipsum non fiet*: hoc est nemo major ipso.

(17) Κατεπάτησαν. Κατεπόνθησαν, nimis laboribus defatigarunt, sive confecerunt. GRAB.

(18) Πάντας τοὺς ξένους. Πᾶσι τοῖς ξένοις. ID.

(19) Μίαναι. Μιάναντες Δίαν. ID.

(20) Ἀπάραντες. Ἐπάραντες, ms. Oxon. Sed legendum pulo ἀπάραντες. ID.

(21) Ἡμέρας. Insertæ sunt duæ voces ἡμᾶς ἐκεῖ. ID.

(22) Ὁ πρῶτος. Ἔτι additum. ID.

(23) Ἄρτον. ME. ID.

(24) Ἄγια ἁγίων. Minus placent quæ in hunc locum adnotat Grabius; ea enim in alienum sensum detorta videntur. Τὰ Ἄγια τῶν ἁγίων occurrunt passim in sacris litteris, in primis vero Levit. respondentique iis præcipue, quæ sponte oblata

get, et faciet sacerdotium novum, secundum typum gentium, in omnes gentes. Adventus autem ipsius ineffabilis, ut prophetæ Altissimi ex semine Abraham patris nostri. Omne desiderabile in Israel tibi erit, et semini tuo; et comedetis omne pulchrum visu, et mesam Domini distribuet semen tuum, et ex ipsis erunt pontifices et iudices, et scribæ; quoniam in ore eorum custodietur sanctum. » Et expergefactus intellexi, quoniam hoc simile illius est. Abscondi vero hoc in corde meo, et non annuntiavi hoc cuiquam homini in terra.

IX. « Et post duos dies ascendimus ego et Judas ad Isaac cum patre nostro; et benedixit mihi pater patris mei, secundum sermones visionum mearum quas videram; et non voluit ire nobiscum in Bethel. Ut autem venimus in Bethel, vidit pater meus Jacob in visione de me, quod futurus essem eis sacerdos ad Deum. Et exurgens mane decimavit omnia per me Domino. Et venimus in Hebron ad habitandum; et Isaac vocavit me continuo, ut memoraret mihi legem Domini, sicut monstravit mihi angelus Dei. Et docuit me legem sacerdotii, sacrificiorum, holocaustorum, primitiarum, voluntariorum, salutarium. Singulis diebus docuit me intelligere, et perseverabat in me coram Domino. Et dixit mihi: « Cave, filii, a spiritu fornicationis; hic enim permanebit, et per semen tuum inquinabit sancta. Accipe ergo tibi uxorem, adhuc juvenis existens, maculam non habentem neque inquinatam, neque de genere alienigenarum vel gentium. Et antequam intres in sancta, lavare; et in sacrificando, lavare; et complens sacrificium, rursus lavare. Duodecim arborum semper habentium folia (fructus) offer Domino, ut etiam me Abraham docuit. Et omnis animalis mundi, et volatilis mundi offer sacrificium Domino. Et omnis primi germinis tui et vini offer primitias, sacrificium Domino; et omne sacrificium sale consperges. »

X. « Nunc igitur custodite, quæcunque mando vobis, filii; quoniam quæcunque audivi a patribus meis, annuntiavi vobis. Innocens sum ab omni impietate vestra et transgressionem, quam facietis in consummatione sæculorum in Salvatorem mundi impie facientes, seducentes Israel, et suscitantes ei mala magna a Domino. Et inique facietis cum Israel, ut non sustineat se Jerusalem a facie malitiæ vestræ; sed scindatur velum templi, ut non velet deformitatem vestram. Et dispergemini captivi in gentibus, et eritis in opprobrium, et maledictionem, et conculcationem; domus enim quam eliget Dominus, Jerusalem vocabitur, quemadmodum continet liber Enoch justus.

(26) Ἀφροστὸς, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ. Ἄγαπητή, ὡς προφήτης Ὑψίστου. GRAB.

(27) Φυλαχθήσεται. Ληρθήσεται. Id.

(28) Τὸ. Ἀπό. Id.

(29) Ὑπομνήσαι. Ὑπομνηματίσαι. Id.

αὐτῷ ὄνομα καινόν, ὅτι βασιλεὺς ἐκ τοῦ Ἰούδα ἀναστήσεται, καὶ ποιήσει ἱερατεῖαν νέαν, μετὰ τὸν τύπον τῶν ἐθνῶν, εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἡ δὲ παρουσία αὐτοῦ ἀφραστός, ὡς προφήτου ὑψηλοῦ (26) ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ πατρὸς ἡμῶν. Πᾶν ἐπιθυμητὸν ἐν Ἰσραὴλ σοι ἔσται, καὶ τῷ σπέρματί σου· καὶ ἔσσεθαι πᾶν ὠραῖον ὄρασει, καὶ τὴν τράπεζαν Κυρίου διανεμήσεται τὸ σπέρμα σου, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔσονται ἀρχιερεῖς, κριταί, γραμματεῖς· ὅτι ἐπὶ στόματος αὐτῶν φυλαχθήσεται (27) τὸ ἄγιον. » Καὶ ἐξυπνισθεὶς συνίκα, ὅτι τοῦτο ὁμοιον ἐκεῖνο ἔστι. Καί γε ἐκρυφα τοῦτο ἐν τῇ καρδίᾳ μου, καὶ οὐκ ἀνήγγειλα αὐτὸ παντὶ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τῆς γῆς.

Θ'. « Καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἀνέβην ἐγὼ καὶ Ἰούδας πρὸς Ἰσαὰκ μετὰ τὸν πατέρα ἡμῶν· καὶ εὐλόγησέ με ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς μου, κατὰ τοὺς λόγους τῶν ὁράσεων μου, ὧν εἶδον· καὶ οὐκ ἤθελε πορευθῆναι μεθ' ἡμῶν εἰς Βεθὴλ. Ὡς δὲ ἤλθομεν εἰς Βεθὴλ, εἶκν ὁ πατὴρ μου Ἰακώβ ἐν ὁράματι περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἱερέα πρὸς τὴν Θεόν. Καὶ ἀναστὰς τὸ (28) πρῶτ' ἀπεδεκάτωσε πάντα δι' ἐμοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἤλθομεν εἰς Χεβρὼν, τοῦ καταλύσαι· καὶ Ἰσαὰκ ἐκάλεσε με συνεχῶς τοῦ ὑπομνήσαι (29) με νόμον Κυρίου, καθὼς ἐδειξέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐδάσασκέ με νόμον ἱερουσύνης, θυσιῶν, ὀλοκαυτωμάτων, ἀπαρχῶν, ἐκουσιῶν, σωτηρίων. Καὶ ἦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν συνελθὼν με, καὶ εἰς ἐμὲ ἀσχολούμενος ἦν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ ἔλεγέ μοι· « Πρόσχε, τέκνον (30), ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πυρνείας· τοῦτο γὰρ ἐνδεδεχεῖ, καὶ μέλλει μαινεῖν διὰ τοῦ σπέρματός σου ἅγια. Λάβε οὖν σαυντῶ γυναῖκα, ἔτι νέος ὢν, μὴ ἔχουσαν μῶμον, μηδὲ βεβηλωμένην, μήτε ἀπὸ γένους ἄλλοφύλων ἢ ἐθνῶν. Καὶ πρὸ τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἅγια, λούου· καὶ ἐν τῷ θύειν, νίπτου· καὶ ἀπαρίζων πάλιν τὴν θυσίαν, νίπτου. Δώδεκα δένδρον αἰ ἐχόντων φύλλα ἀνάγαγε τῷ Κυρίῳ, ὡς κάμ' Ἀβραὰμ ἐδίβαξε. Καὶ παντὸς ζώου καθαροῦ, καὶ πετεινοῦ καθαροῦ πρόσφερε θυσίαν τῷ Κυρίῳ. Καὶ παντὸς πρωτογενήματός σου, καὶ οἴνων πρόσφερε ἀπαρχή, θυσίαν τῷ Κυρίῳ· καὶ πᾶσαν θυσίαν ἄλατι ἁλίει. »

Ι'. « Νῦν οὖν φυλάξατε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν, τέκνα· ὅτι ὅσα ἤκουσα παρὰ τῶν πατέρων μου· ἀνήγγειλα ὑμῖν. Ἀθῶς εἰμι ἀπὸ πάσης ἀσεβείας ὑμῶν καὶ παραβάσεως, ἣν ποιήσετε ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου ἀσεβοῦντες, πλανῶντες τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐπεγείροντες αὐτῷ κακὰ μέγαρα παρὰ Κυρίῳ. Καὶ ἀνομήσετε σὺν τῷ Ἰσραὴλ, ὥστε μὴ βαστάσαι Ἱερουσαλήμ ἀπὸ προσώπου πονηρίας ὑμῶν· ἀλλὰ σχίζεται τὸ ἐνδυμα τοῦ ναοῦ, ὥστε μὴ κατακαλύπτειν ἀσχημοσύνην ὑμῶν. Καὶ διασπαρήσθεσθε αἰχμάλωτοι ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔσεσθε εἰς (31) ὄνειδισμὸν, καὶ κατάραν, καὶ καταπάτημα· ὁ γὰρ οἶκος, ὃν ἀν ἐκλέγεται Κύριος, Ἱερουσαλήμ κληθήσεται, καθὼς περιέχει βίβλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου (32).

(30) Τέκνον. Σαυντῶ. Id.

(31) Εἰς. Ἐξεῖ additum. Id.

(32) Βίβλος Ἐνώχ τοῦ δικαίου. Jam supra in Testamento Simeonis § v, citaverat aliqua ex charakteri γραφῆς Ἐνώχ, et jam in Testamento Levi

IA'. « Ὅτε οὖν ἔλαβον γυναῖκα, καὶ ἑτῶν ἡμῶν, ἢ ἄνομα Μέλχα. Καὶ συλλαβούσα ἔτεκε, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσάμ (33)· ὅτι ἐν τῇ γῆ ἡμῶν πάροικοι ἡμῶν· Γηρσάμ γὰρ *παροικία* γράφεται. Εἶδον δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔσται ἐν πρώτῃ τάξει. Καὶ ὁ Καάθ ἐγεννήθη τριακοστῶ πέμπτῳ ἔτει, πρὸς ἀνατολάς ἡλίου. Εἶδον δὲ ἐν ὄραματι, ὅτι μέσος ἐν ὑψηλοῖς Ἰστατο πάσης τῆς συναγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐκάλεσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ Καάθ, ὃ ἔστιν, *ἀρχὴ μεγαλείου*, καὶ *συμβιβασμός*. Καὶ τρίτον ἔτεκε μοι τὸν Μεραρί τεσσαρακοστῶ ἔτει ζωῆς μου. Καὶ ἐπειδὴ ἐδυστόκησεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐκάλεσεν αὐτὸν Μεραρί (34), ὃ ἔστι, *πικρία μου*· ὅτι καλγε αὐτὸς ἀπέθανεν. Ἡ δὲ Ἰοχαβὲδ ἔσδ' ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἰγύπτῳ (35)· ἔνδοξος δὲ ἡμῶν τότε ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν μου.

ΙΒ'. « Καὶ ἔλαβεν ὁ Γηρσάμ γυναῖκα, καὶ ἔτεκεν αὐτῶν τὸν Λομνὶ (36), καὶ Σεμεφ. Καὶ υἱοὶ Καάθ· Ἀβράμ (37), Ἰσαάρ (38), Χεβρών, Ὀζιήλ. Καὶ υἱοὶ Μεραρί· Μολθῆ (39) καὶ Ὀμοισῆ. Καὶ τῶ ἐννενηκοστῶ τετάρτῳ ἔτει μου ἔλαβεν Ἀβράμ τὴν Ἰοχαβὲδ θυγατέρα μου ἑαυτῶ ἐἰς γυναῖκα· ὅτι ἐν μῆδ' ἡμέρᾳ ἐγεννήθησαν αὐτὸς καὶ ἡ θυγάτηρ μου. Ὅκτῳ ἐτῶν ἡμῶν, ὅτε εἰσῆλθον εἰς Χαναάν· καὶ ὀκτωκαίδεκα ἐτῶν, ὅτε ἀπέκτεινα τὸν Συγέμ· καὶ ἔννεκαίδεκα ἔτη ἱεράτευσα (40)· καὶ εἰκοσὶν ὀκτῶ ἐτῶν, ἔλαβον γυναῖκα· καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν, εἰσῆλθον εἰς Αἰγύπτον. Καὶ ἰδοὺ, τέκνα μου ἔστε, τρίτη γενεά. Ἰωσήφ ἑκατοστῶ ὀγδόῳ καὶ δεκάτῳ μου ἔτει ἀπέθανε.

ΙΓ'. « Καὶ νῦν (41), τέκνα μου, ἐντέλλομαι ὑμῖν φωνῶν *solum hoc § x, sed et postea § xiv et xvi, sub titulo γραφῆς et βιβλίου allegat: in Testamento Judæ autem § xviii, in plurali numero βιβλίου Ἐνώχ τοῦ δικαίου quædam adducit. In Zabulon § iii, γραφὴν ὄνομα Ἐνώχ appellat: in Nephthalim § iv, γραφὴν ἀγίαν vocat juxta codicem Cantabrigiensem, quamvis in codice Oxon. vox ἀγίαν sit omissa: denique in Benjamin § ix, λόγους Ἐνώχ τοῦ δικαίου memorat. lb.*

(33) *Γηρσάμ*. Eodem, quo Levi primogenitum filium vocavit nomine, et Moyses pronepos Levi primam prolem appellavit, et ob eandem rationem. Nam uti hoc loco dicitur de filio Levi: Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσάμ· ὅτι ἐν τῇ γῆ ἡμῶν πάροικοι ἡμῶν· ita quoque de filio Mosis scriptum est (*Exod. ii, 22*): Καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Γηρσάμ, λέγων, ὅτι πάροικός εἰμι ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ, uti versio τῶν Ὁ' sonat, qui tamen Gen. xlii, 11 posuerunt Γηρσῶν, non Γηρσάμ, adeo ut utrovis modo recte dicatur. Vitio autem librorum merito attribuit aliam hujus nominis lectionem Origenes tom. VIII *Comment. in Joan. p. 132*: Εἰς τῶν υἱῶν Λευὶ, ὁ πρῶτος, Γεσῶν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀντιγράφων ὀνόμασται, ἀντὶ τοῦ Γηρσῶν, ὁμώνυμος τυγχάνων τῷ πρωτοτόκῳ Μωσῆος, ἑκατέρων διὰ τὴν παροικίαν ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ γεννηθέντων, τοῦ ὀνόματος ἐτοιμῶς κειμένου. Unus filiorum Levi, primus, in pluribus exemplaribus Geson nominatus est pro eo quod est Gerson, ejusdem nominis existens cum primogenito Moysis, nomine apte utrisque imposito, quod geniti fuissent in terra aliena. lb.

(34) *Μεραρί*. Μεραρήν. lb.

(35) Ἡ δὲ Ἰοχαβὲδ ἔσδ' ἔτει ἐτέχθη ἐν Αἰγύπτῳ. Hunc locum nativitalis Jochabedæ assignavit ipse ejus filius Moyses (*Num. xxvi, 59*). Ratione

XI. « Quando igitur accepi uxorem, eram annorum 28, cui nomen erat Melcha. Et concipiens peperit (filium), et vocavit nomen ejus Gersam; quoniam in terra nostra advenæ eramus; Gersam enim *incolatum* significat. Sciebam autem de ipso, quod non erit in primo ordine. Secundo Kaath genitus est, in tricesimo quinto anno, ad orientem solis. Videbam autem in visione, quod medius in excelsis stabat omnis synagogæ. Propter hoc vocavi nomen ejus Kaat, quod est, *principium magnitudinis*, et *instructio*. Et tertio peperit mihi Merari quadragesimo anno vitæ meæ. Et quia difficulter peperit mater ejus, vocavit eum Merari, quod est, *amaritudo mea*; quoniam et ipse mortuus est. Jochabed vero sexagesimo quarto anno nata est in Ægypto: gloriosus vero eram tunc in medio fratrum meorum.

XII. « Et accepit Gersam uxorem, et peperit ei Lomni, et Seinei. Et filii Kaath; Abram, Isaac, Chebron et Oziel. Et filii Merari; Mooli, et Onusi. Et in nonagesimo quarto anno meo, accepit Abram Jochabed filiam meam sibi in uxorem; quoniam in una die nati sunt, ipse et filia mea. Octo annorum eram, quando ingressus sum terram Chanzan; et octodecim annorum, quando interfeci Sichem; et novem decim annorum sacerdotio functus sum; et viginti octo annorum, accepi uxorem; et quadraginta annorum, ingressus sum in Ægyptum. Et ecce, filii mei estis, tertia generatio. Joseph centesimo et decimo octavo anno ætatis meæ mortuus est.

XIII. Et nunc, filii mei, mando vobis ut timeatis temporis autem contrarius quidem est auctori nostro R. Salomo Jarchi, qui eam vult natam *inter muros in ipso ingressu in Ægyptum*: ast antea conceptam, adeoque inter triginta tres animas numerat, quæ cum Jacobo Ægyptum ingressæ dicuntur (*Gen. xlii, 15*). Quam opinionem etiam alii rabbinis placuisse testatur Manasses *Conciliat. quæst. 62, in Genesim*. Verum merito his contradixit Abenezra, urgens hac ratione Jochabedam fuisse centum et triginta annorum, quando Moyses peperit; cum tamen Scriptura miraculi instar referat, Saram nonagenariam peperisse Isaacum. Quapropter existimat ipsum Jacobum inter istos triginta tres numerandum, Jochabedam autem diu post in Ægypto natam esse. Eadem cum Abenezra R. Levi Ben Gerson et Aharhanelem sentire, refert Manasses *D loco citato*. Atque sic etiam noster auctor, qui in super annuum ætatis Levi quo Jochabed nata est, designat, recentioribus rabbinis plane ignotum. lb.

(36) *Λομνί*. Λομνήν. lb.

(37) *Ἀβράμ*. Sive auctor *Testamentorum*, sive scriba in Apographo erravit, dum Ἀβράμ posuit pro Ἀμράμ, commutatis perperam litteris β et μ; sicut et paulo ante Λομνί pro Λοβνί scriptum est. Cæterum de his nominibus posterorum Levi, totaque ejus genealogia lege *Exod. vi, 16, seqq.*, unde auctor noster sua descripsisse videtur. lb.

(38) *Ἰσαάρ*. Ἰσαχάρ. lb.

(39) *Μολθῆ*. Μολθῆ. lb.

(40) *Ἰεράτευσα*. Τῷ Κυρίῳ add. lb.

(41) Καὶ νῦν, x. τ. λ. Hunc locum, sed parum emendate, recitat ex ms. archiepiscopi Cantuariensis, Henricus Whartonus in *Auctario Historiæ dogmaticæ* J. Usserii *De Scripturis et sacris vernaculis*, cap. 2, pag. 322.

Iominum Deum nostrum ex toto corde; et ambulante in simplicitate cordis secundum omnem legem ipsius. Docete autem et vos filios vestros litteras, ut habeant intellectum in omni vita eorum, legentes indesinenter legem Dei; quoniam omnis qui cognoscit legem Dei, honorabitur et non erit peregrinus, quocumque vadit. Amicos quoque multo plures suis genitoribus habebit, et desiderabunt multi hominum servire ei, atque audire legem ex ore ipsius. Facite justitiam, filii mei, in terra, ut inveniat in cœlis; et seminate in animabus vestris bona, ut inveniat ea in vita vestra. Si enim seminetis mala, omnem turbationem et tribulationem metetis. Sapientiam possidete in timore Dei cum studio; quoniam si fiat captivitas, et civitates disperdantur, et regiones, et aurum, et argentum, et omnis possessio pereat, sapientis sapientiam nullus potest auferre, nisi cæcitas impietatis et obcæcatio peccati; quoniam erit ei hæc et apud hostes clara, et in terra aliena patria, et in medio inimicorum invenietur amicus. Si doceat hæc et faciat, sedebit in throno cum rege, sicut et Joseph frater noster.

XIV. « Et nunc, filii, cognovi ex Scriptura Enoch quod in fine impie ageris, in Dominum manus injicientes in omni malitia; et confundentur in vobis fratres vestri, et omnibus gentibus fiet illusio. Et enim pater noster Israel mundus erit ab impietate principum sacerdotum, qui injicient manus suas in Salvatorem mundi. Mundum est cælum supra terram, et vos estis luminaria cœli, ut sol et luna. Quid facient omnes gentes, si vos obtenebrescatis in impietate, et inducatis maledictionem super genus vestrum, super quos (exortum est) lumen mundi, datum in vobis ad illuminationem omnis hominis? hoc volentes extinguere, contraria mandata docentes Dei justificationibus, oblationes Domini latrocina- bimini, et de partibus ipsius furabimini; et antiquam sacrificetis Domino, assumetis electa; et in contemptu comedentes cum meretricibus, in avaritia mandata Domini docebitis; eas quæ sub viris sunt, coinquinabitis; et virgines Jerusalem violabitis; et meretricibus et adulteris copulabimini; filias gentium accipietis in uxores, purificantes eas purificatione iniqua; et efficietur mistio vestra ut Sodomam et Gomorrhæam in impietate, et inflabimini in sacerdotio, adversus homines elati; nec eos solum,

A δεισθαι Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας· καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ κατὰ πάντα τὸν νόμον αὐτοῦ. Διδάξατε δὲ καὶ ὑμεῖς τὰ τέκνα ὑμῶν γράμματα, ἵνα ἔχωσι σύνεσιν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτῶν, ἀναγινώσκοντες ἀδιαλείπτως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· ὅτι πᾶς, ὃς γινώσκει νόμον Θεοῦ, τιμηθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ξένος, ὅπου ὑπάγει. Καί γε πολλοὺς φίλους ὑπὲρ γονεῖς κτήσεται, καὶ ἐπιθυμήσουσι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων δουλεῦσαι αὐτῷ, καὶ ἀκοῦσαι νόμον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ποιήσατε δικαιοσύνην, τέκνα μου, ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα εὕρητε ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ σπεύρατε ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἀγαθὰ, ἵνα εὕρητε αὐτὰ ἐν τῇ ζωῇ ὑμῶν. Ἐὰν γὰρ σπεύρητε κακὰ, πᾶσαν ταραχὴν καὶ θλίψιν θερίσετε. Σοφίαν κτήσασθε ἐν φόβῳ Θεοῦ μετὰ σπουδῆς· ὅτι ἐὰν γένηται αἰχμαλωσία, καὶ πόλεις ὀλοθρευθῶσι, καὶ χώραι, καὶ χρυσός, καὶ ἀργυρός, καὶ πᾶσα κτήσις ἀπολείται, τοῦ σοφοῦ τὴν σοφίαν οὐδεὶς δύναται ἀφελῆσαι, εἰ μὴ τύφλωσις ἀσεβείας καὶ πῆρσις ἀμαρτίας· ὅτι γενήσεται αὐτῷ αὕτη καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις λαμπρὰ, καὶ ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίᾳ πατρις, καὶ ἐν μέσῳ ἐθρῶν εὐρεθήσεται φίλος. Ἐὰν διδάσκη ταῦτα, καὶ πράσῃ, σύνθερος ἔσται βασιλέως, ὡς καὶ Ἰωσήφ ὁ ἀδελφεὸς ἡμῶν.

B **1Δ.** « Καὶ νῦν, τέκνα, ἔγνω ἀπὸ γραφῆς Ἐνὸχ, ὅτι ἐπὶ τέλει ἀσεβήσετε, ἐπὶ Κύριον χεῖρας ἐπιβάλλοντες ἐν πάσῃ κακίᾳ, καὶ αἰσχυνθήσονται ἐφ' ὑμῖν αἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι γενήσεται (42) γλευασμός. Καὶ γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰσραὴλ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἐπιβαλοῦσι τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Καθαρὸς ὁ οὐρανὸς (43) ὑπὲρ τὴν γῆν· καὶ ὑμεῖς οἱ φωστῆρες τοῦ οὐρανοῦ (44), ὡς ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Τί ποιήσουσι πάντα τὰ ἔθνη, ἐὰν ὑμεῖς σκοτισθῆτε ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ ἐπάξῃτε κατάραν ἐπὶ τὸ γένος ὑμῶν, ὑπὲρ ὧν (45) τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸ δοθὲν ἐν ὑμῖν εἰς φωτισμὸν παντὸς ἀνθρώπου; τοῦτο θέλοντες ἀνελεῖν (46), ἐναντίας ἐντολᾶς διδάσκοντες τοῖς τοῦ Θεοῦ δικαίωμασι, τὰς προσφορὰς Κυρίας ληστεύετε· καὶ ἀπὸ τῶν μεριδίων αὐτοῦ (47) κλέψετε, καὶ πρὸ τοῦ θυσιάζαι Κυρίῳ λήψετε τὰ ἐκλεχτά· ἐν καταφρόνησει ἐσθλοντες μετὰ πορνῶν, ἐν πλεονεξίᾳ τὰς ἐντολὰς Κυρίου διδάξετε· τὰς ὑπάνδρους βεβηλώσετε, καὶ παρθένους Ἰερουσαλήμ μισνεῖτε, καὶ πόρναις καὶ μοιχαλίσι συναφθήσεσθε, θυγατέρας ἐθνῶν λήψετε εἰς γυναῖκας, καθαρῶντες αὐτάς καθαρισμῷ παρανόμῳ, καὶ γενήσεται ἡ μετὰ ὑμῶν ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ φυσω-

(42) *Γενήσεται*. Γενήσεσθε, *fetis*, rectius. GRAB.

(43) *Ὁ οὐρανός*. Ὁ ἥλιος.

(44) *Τοῦ οὐρανοῦ*. Τοῦ Ἰσραήλ. Id.

(45) *Ὁρ*. Οὐ. Id.

(46) *Θέλοντες ἀνελεῖν*, etc. Paulo ante dixerat Judæos manus violentas illaturos in Dominum Salvatorem mundi; et jam iterum repetens quod eadem ejus sint facturi, aliud jungit crimen, nempe quod sacrificia Deo haud debite sint oblaturi. Ob utrumque simul Judæos reprehendit quoque Deus per os Malachiæ 1, 13, his notatu dignis verbis: **עָרַבְתִּי מִלְּחָמָה וְיָמָה עִרְבַתְּהָ אֵת הַחֵטְא וְהָיָה כְּיָמֵינוּ**. *Et dixistis, ecce qualis vi-*

litas (sacrificium, de quo prolixus ibi sermo) *et me expire fecistis*. Scio jam in codice Masoretico pro **וְיָמָה** me legi **וְיָמָה illud**, quasi ad sacrificium, non ad Deum referatur. Sed Judæorum doctores **וְיָמָה** transformasse in **וְיָמָה**, ipse R. Salomo Jarchi commentans super hunc locum fatetur: « *Ista*, inquit, est una de dictionibus correctionis scribarum Scripturæ et at: **וְיָמָה עִרְבַתְּהָ**. *Et expire fecistis me*; sed scriptura scribarum pro **וְיָמָה** me, posuit **וְיָמָה ipsam**. » Conf. idem Raschi super *Habac.* 1, 19. Id.— Cf. Masoram ad Ps. cvi, 20. DRACE.

(47) *Αὐτοῦ*. Αὐτῶν. GRAB.

θήσεσθε ἐπὶ τῇ ἱερωσίῳ, κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαί-
ρμενοι· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐντολῶν
τοῦ Θεοῦ φυσιοῦμενοι, καταπαίξετε τὰ ἅγια (48), ἐν
καταφρονήσει γελοιάζοντες.

IE. « Διὰ ταῦτα ὁ ναὸς, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος,
ἐρημος ἔσται ἐν ἀκαθαρσίᾳ, καὶ ὑμεῖς αἰχμάλωτοι
ἔσεσθε (49) εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἔσεσθε βδέλυγμα
ἐν αὐτοῖς, καὶ λήψεσθε ὄνειδος καὶ αἰσχύνῃν αἰώνιον
παρὰ τῆς δικαιοκρασίας τοῦ Θεοῦ· καὶ πάντες οἱ θεω-
ροῦντες ὑμᾶς φεύξονται ἀπ' ὑμῶν. Καὶ εἰ μὴ δι'
Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, τοὺς πατέρας
ἡμῶν, εἰς ἐκ τοῦ σπέρματός μου οὐ μὴ καταλειφθῆ
ἐπὶ τῆς γῆς.

IG. « Καὶ νῦν ἔγνω ἐν βιβλίῳ Ἐνώχ, ὅτι ἐβδο-
μήκοντα ἐβδομάδας πλανηθήσεσθε, καὶ τὴν ἱερωσί-
νην βεδηλώσετε, καὶ τὰς θυσίας μιανεῖτε, καὶ τὸν
νόμον ἀφανίσετε, καὶ λόγους προφητῶν ἐξουδενώσετε,
ἐν διαστροφῇ διώξετε ἀνδρας δικαίους, καὶ εὐσεβεῖς
μισήσετε, ἀληθινῶν λόγους βδελύξεσθε, καὶ ἀνδρα
ἀδικαιοποιοῦντα τὸν νόμον ἐν δυνάμει Ὑψίστου πλά-
νον προσαγορεύσετε, καὶ τέλος, ὡς νομίζετε, ἀπο-
κτενεῖτε αὐτὸν, οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὸ ἀνάστημα, τὸ
ἀθῶν αἷμα ἐν κακίᾳ ἐπὶ κεφαλᾷ ὑμῶν ἀναδεχόμε-
νοι. Καὶ δι' αὐτὸν ἔσται τὰ ἅγια ὑμῶν ἐρημα, ἕως
ἐδάφους μεμιαμμένα· καὶ οὐκ ἔσται τόπος ὑμῶν κα-
θαρὸς, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔσεσθε εἰς κατάραν καὶ
εἰς διασκορπισμὸν, ἕως αὐτὸς πάλιν ἐπισκέψηται,
καὶ οἰκτειρήσας προσδέξηται ὑμᾶς ἐν πίστει καὶ
ὕδατι.

IZ. « Καὶ ὅτι ἤκούσατε περὶ τῶν ὀκτώδεκα ἐβδομάδων,
ἀκούσατε καὶ περὶ τῆς ἱερωσύνης. Καθ' ἕκαστον γὰρ
Ἰωηλαῖον ἔσται ἱερωσύνη. Καὶ ἐν τῷ πρώτῳ Ἰωη-
λαίῳ ὁ πρῶτος χριόμενος εἰς ἱερωσύνην μέγας ἔσται,
καὶ λαλήσει Θεῷ ὡς πατρί· καὶ ἡ ἱερωσύνη αὐτοῦ
πλήρης μετα φόβου Κυρίου· καὶ ἐν ἡμέρᾳ χαρᾶς αὐ-
τοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ κόσμου αὐτὸς ἀναστήσεται. Ἐν τῷ
δευτέρῳ Ἰωηλαίῳ ὁ χριόμενος ἐν πένθει ἀγαπητῶν
συλληφθήσεται, καὶ ἔσται ἡ ἱερωσύνη αὐτοῦ τιμία,
καὶ παρὰ πᾶσι δοξασθήσεται. Ὁ δὲ τρίτος ἱερεὺς ἐν
λύπῃ παραληφθήσεται. Καὶ ὁ τέταρτος ἐν ὀδύνας
ἔσται· ὅτι προσθήσει ἐπ' αὐτὸν ἡ ἀδικία εἰς πλῆθος·
καὶ πᾶς Ἰσραὴλ μισήσουσιν ἕκαστος τὸν πλησίον
αὐτοῦ. Ὁ πέμπτος ἐν σκότει παραληφθήσεται· ὡς-
αὐτως καὶ ὁ ἕκτος, καὶ ὁ ἕβδομος. Ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ
ἔσται μiasμὸς, ὃν οὐ δύναμαι εἰπεῖν, ἐνώπιον Κυρίου
καὶ ἀνθρώπων· ὅτι αὐτοὶ γινώσκονται οἱ ποιοῦντες
αὐτά. Διὰ τοῦτο ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἐν προνομῆ
ἔσονται· καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν ἀφανισθή-
σεται. Καὶ ἐν πέμπτῃ ἐβδομάδι ἐπιστρέψουσιν εἰς
γῆν ἐρημώσεως αὐτῶν, καὶ ἀνακαινοποιήσουσιν οἶκον
Κυρίου. Ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ ἐβδοματικῷ ἤξουσιν ἱερεῖς
εἰδωλολατροῦντες, μάχιμοι, φελάργυροι, ὑπερήφανοι,
ἐκκομοὶ, ἀσελεγεῖς, παιδοφθόροι, κτηνοφθόροι.

IH'. « Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν

(48) Καταπαίξετε τὰ ἅγια. Καταφρονήσετε τῶν
ἁγίων. Ib.

(49) Ὑμεῖς αἰχμάλωτοι ἔσεσθε. Judæorum placi-
is adversa omnino videtur prædictio captivitatis

PATROL. GR. II.

A sed et adversus mandata Dei inflati, illudetis sancta,
in contemptu deridentes.

XV. « Propter hæc templum quod utique eligit
Dominus, desolabitur in immunditia, et vos captivi
eritis in omnes gentes, et abominatio inter eas; et
accipietis opprobrium et confusionem sempiter-
nam a justo judicio Dei; et omnes qui viderint vos,
fugient a vobis. Et nisi esset propter Abraham,
Isaac et Jacob, patres nostros, unus ex semine
meo non relinqueretur in terra.

XVI. « Et nunc cognovi in libro Enoch, quod se-
ptuaginta hebdomadas errabitis, et sacerdotium in-
quinabitis, et sacrificia polluetis, et legem extermi-
nabitis, et sermones prophetarum contemnetis, in
perversitate persequemini viros justos, et pios odio
habebitis, veracium sermones abominabimini, et
virum renovantem legem in virtute Altissimi, im-
postorem appellabitis; et in fine, ut æstimabitis, oc-
cidetis eum, nescientes ipsius resurrectionem, inno-
centem sanguinem in malitia super capita vestra
recepturi. Et propter ipsum erunt sancta vestra de-
serta, usque ad pavementum profanata; et non erit
locus vester mundus, sed in gentibus eritis in ma-
ledictionem et in dispersionem, donec ipse rursus
visitabit, et miserens recipiet vos in fide et aqua.

XVII. « Et quoniam audistis de septuaginta heb-
domadibus, audite etiam de sacerdotio. Secundum
unumquemque enim jubilæum erit sacerdotium. In
primo jubilæo primus unctus in sacerdotium magis
erit, et loquetur Deo ut patri; et sacerdotium ipsius
plenum erit cum timore Domini; et in die gaudi
ipsius in salute mundi ipse resurget. In secundo
jubilæo unctus, in tristitia dilectorum concipietur,
et erit sacerdotium ejus honorabile, et apud omnes
glorificabitur. Tertius vero sacerdos in tristitia as-
sumetur. Et quartus in dolore erit; quoniam appo-
net super ipsum injustitia in multitudinem: et
omnis Israel odio habebit unusquisque proximum
suum. Quintus in tenebris comprehendetur: simili-
liter et sextus et septimus. In septimo vero erit
abominatio, quam non possum dicere, coram Do-
mino et hominibus; quoniam ipsi cognoscent, qui
facient ea. Propter hoc in captivitate et in dire-
ptione erunt; et terra et substantia eorum extermi-
nabitur. Et in quinta hebdomade revertentur in
terram desolationis ipsorum, et renovabunt domum
Domini. In septima vero hebdomade venient sacer-
dotes idololatrantes, bellatores, avari, superbi, ini-
qui, impudici, puerorum corruptores, pecorum cor-
ruptores.

XVIII. « Et postquam facta fuerit vindicta ipso-

atque afflictionis tempore Messia, sub quo omnia
sibi prospera pollicentur. Attamen priscos rabbinos
male genitæ, etiam post adventum Messia, omin-
atos esse, ex traditionibus eorum constat. Id.

rum a Domino, deficiet sacerdotium; et tunc susci-
 tabit Deus sacerdotem novum, cui omnes sermones
 Domini revelabuntur; et ipse faciet iudicium veri-
 tatis in terra in multitudine dierum. Et orietur
 astrum ipsius in caelo, sicut rex, illuminans lumen
 cognitionis in sole diei; et magnificabitur in orbe
 terrarum, usque ad assumptionem ipsius. Ipse re-
 splendet sicut sol in terra, et tollet omnes tene-
 bras quæ sunt sub caelo, et erit pax in omni terra.
 Cæli exsultabunt in diebus ipsius, et terra gaude-
 bit, et nubes lætabuntur, et cognitio Domini fun-
 detur in terra, ut aqua marium; et angeli gloriæ et
 faciei Domini gaudebunt in eo. Cæli aperientur ¹¹,
 et ex templo gloriæ veniet super illum sanctificatio
 cum voce paterna, sicut ab Abraham patre Isaac.
 Et gloria Altissimi super ipsum dicetur, et Spiritus
 intellectus et sanctificationis requiescet super ipsum
 in aqua ¹². Ipse dabit magnificentiam Domini filiis
 suis in veritate in sæculum; et non erit successio
 ipsi in generationes et generationes usque in sæculum.
 Et in sacerdotio ipsius deficiet omne peccatum,
 et iniqui requiescent in malis: iusti vero requie-
 scent in ipso. Et ipse aperiet portas paradisi, sta-
 tuetque (33) minantem gladium adversus Adam, et
 dabit sanctis comedere de ligno vitæ, et spiritus
 sanctificationis erit in eis. Et Beliar ligabitur ab
 ipso, et dabit potestatem filiis suis ad calcandum
 super perniciosos spiritus. Et lætabitur Dominus in
 filiis ejus, et acquiescet Dominus in dilectis ejus
 usque in sæcula. Tunc exsultabit Abraham, et
 Isaac, et Jacob; et ego gaudebo, et omnes sancti
 induentur lætitia.

XIX. « Et nunc, filii mei, omnia audistis: eli-
 gite igitur vobismetipsis vel tenebras vel lucem,
 vel legem Domini vel opera Beliar. » Et respondi-
 mus nos patri, dicentes: « Coram Domino ambu-
 labimus, secundum legem ipsius. » Et dixit pa-
 ter noster: « Testis est Dominus et testes angeli
 ejus, et testis ego et testes vos de sermone oris
 vestri. » Et diximus: « Testes (sumus). » Et sic
 requievit Levi, hæc mandans filiis suis, et extendit
 pedes suos, et appositus est ad patres suos, eum
 vixisset centum et triginta septem annos. Et posue-
 runt eum in theca; et postea sepelierunt eum in
 Hebron, juxta Abraham, et Isaac, et Jacob.

¹¹ Matth. xvii, 5. ¹² Matth. iii, 16, 17; Luc. iii, 22.

(50) *Ἄστρον αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ*. Hisce auctoris
 nostri verbis gemina scripsit S. Ignatius aliique
 Patres, quorum verba recitavit Pearsonus, part. II,
Vindic. Epist. Ignatii, cap. 10. GRAB.

(51) *Καὶ ἐπὶ τῆς*, x. τ. λ. Hic incerta sunt se-
 quentia in Cantab. exemplari, ob eadem verba ini-
 tialia per incuriam scribæ ommissa: Καὶ ἐπὶ τῆς
 ἱερωσύνης αὐτοῦ τὰ ἔθνη πληθυνθήσονται ἐν γνώσει
 ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φωτισθήσονται διὰ χάριτος Κυρίου·
 ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐλαττωθήσεται ἐν ἀγνωσίᾳ, καὶ σκοτισθή-
 σεται ἐν πένθει. Ib.

(52) *Στήσει. Ἀποστήσει. Ib.*

παρὰ Κυρίου, ἐκλείπει ἡ ἱερωσύνη· καὶ τότε ἔγερει
 Κύριος ἱερέα καινόν, ᾧ πάντες οἱ λόγοι Κυρίου ἀπο-
 καλυφθήσονται· καὶ αὐτὸς ποιήσει χρίσιν ἀληθείας
 ἐπὶ τῆς γῆς ἐν πληθείᾳ ἡμερῶν. Καὶ ἀνατελεῖ ἄστρον
 αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ (50), ὡς βασιλεὺς, φωτίζων φῶς
 γνώσεως ἐν ἡλίῳ ἡμέρας· καὶ μεγαλυνοθήσεται ἐν τῇ
 οἰκουμένῃ, ἕως ἀναλήψεως αὐτοῦ. Οὗτος ἀναλάμψει
 ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ γῆ, καὶ ἐξαρεῖ πᾶν σκότος ἐκ τῆς
 ὑπ' οὐρανόν, καὶ ἔσται εἰρήνη ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Οἱ
 οὐρανοὶ ἀγαλλιάσονται ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καὶ ἡ
 γῆ χαρήσεται, καὶ αἱ νεφέλαι εὐφρανθήσονται, καὶ ἡ
 γνώσις Κυρίου ἐκχυθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὕδωρ
 θαλασσῶν· καὶ οἱ ἄγγελοι τῆς δόξης καὶ τοῦ προσ-
 ὄπου Κυρίου χαρήσονται ἐν αὐτῷ. Οἱ οὐρανοὶ ἀνοι-
 γήσονται, καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς δόξης ἔξει ἐπ' αὐτὸν
 ἄγλασμα μετὰ φωνῆς πατρικῆς, ὡς ἀπὸ Ἀβραάμ
 πατρὸς Ἰσαάκ. Καὶ δόξα Ἰψίστου ἐπ' αὐτὸν ῥηθή-
 σεται, καὶ πνεῦμα συνέσεως καὶ ἁγιασμοῦ κατακαί-
 σαι ἐπ' αὐτὸν ἐν τῷ ὕδατι. Αὐτὸς δώσει τὴν μεγαλο-
 σύνην Κυρίου τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ἀληθείᾳ εἰς τὸν
 αἰῶνα· καὶ οὐκ ἔσται διαδοχὴ αὐτῷ εἰς γενεὰς καὶ
 γενεὰς ἕως αἰῶνος. Καὶ ἐπὶ τῆς (51) ἱερωσύνης αὐ-
 τοῦ ἐκλείπει πᾶσα ἁμαρτία, καὶ οἱ ἄνομοι κατακαί-
 σουσιν εἰς κακά· οἱ δὲ δίκαιοι καταπαύσουσιν ἐν
 αὐτῷ. Καί γε αὐτὸς ἀνοίξει τὰς θύρας τοῦ παραδείσου,
 καὶ στήσει (52) τὴν ἀπειλοῦσαν ῥομφαλὴν κατὰ τοῦ
 Ἀδάμ, καὶ δώσει τοῖς ἁγίοις φαγεῖν ἐκ τοῦ ζύλου
 τῆς ζωῆς, καὶ πνεῦμα ἀγιοσύνης ἔσται ἐπ' αὐτοῖς.
 Καὶ ὁ Βελιάρ δεθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ δώσει ἐξου-
 σίαν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ πατεῖν ἐπὶ τὰ πονηρὰ πνεύ-
 ματα. Καὶ εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς τέκνοις
 αὐτοῦ, καὶ εὐδοκήσει Κύριος ἐπὶ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐ-
 τοῦ ἕως τῶν αἰώνων. Τότε ἀγαλλιάσεται Ἀβραάμ,
 καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ· καὶ γὰρ χαρήσομαι, καὶ πάν-
 τες οἱ ἅγιοι ἐνδύσονται εὐφροσύνην (54).

10'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, πάντα ἠκούσατε. Ἐ-
 σθε οὖν ἑαυτοῖς ἢ τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἢ νόμον τοῦ
 Κυρίου ἢ ἔργα τοῦ Βελιάρ. » Καὶ ἀπεκρίθημεν ἡμεῖς
 τῷ πατρὶ, λέγοντες: « Ἐνώπιον Κυρίου πορευοῦμε-
 θα, κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν ὁ πατήρ
 ἡμῶν: « Μάρτυς Κύριος, καὶ μάρτυρες οἱ ἄγγελοι
 αὐτοῦ, καὶ μάρτυς ἐγὼ, καὶ μάρτυρες ὑμεῖς περὶ
 τοῦ λόγου τοῦ στόματος ὑμῶν. » Καὶ εἶπαμεν
 « Μάρτυρες. » Καὶ οὕτως ἐπαύσατο Λευὶ, ἐντελλό-
 μενος τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐξέτεινε τοὺς πόδας αὐ-
 τοῦ, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ζή-
 σας ρλζ' ἔτη. Καὶ ἔθηκαν αὐτὸν ἐν σορῷ· καὶ ὑστε-
 ρον ἐθαψαν αὐτὸν ἐν Χεδρών, ἀνὰ χεῖρα (55) Ἀ-
 βραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ.

(53) *Statuetque. Siare faciet*, habet uterque ma-
 nuscriptus codex in Biblioth. Bodl. Ita quoque C. C.
 C. adeo ut vix dubium sit, Robertum in versione
 sua hunc sensum expressisse, eo quod in Græco
 legeret *στήσει*, uti habet codex Cantabrigiensis. Ve-
 rum hæc *κεαλο*, indeque nata versio, antecedentibus
 pariter ac sequentibus verbis, ipsique rei nature
 repugnat. Optime vero cuncta sibi invicem conso-
 nant, si ex Oxoniensi codice Græco *ρεπονας ἀπο-*
στήσει, abscedere faciet, αποσθῆσι. Ib.

(54) *Εὐφροσύνην. Δικαιοσύνην. Ib.*

(55) *Χεῖρα. Χείρας. Ib.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Διαθήκη Ἰουδα περὶ ἀνδρείας, καὶ φιλαργυρίας, καὶ πορνείας.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Ἰουδα, ὅσα ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτόν. Συναχθέντες ἦλθον πρὸς αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Τέταρτος υἱὸς ἐγενόμην ἐγὼ τῷ πατρὶ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου (56) ὠνόμασέ με Ἰούδαν, λέγουσα· Ἀνομολογοῦμαι τῷ Κυρίῳ, ὅτι δέδωκέ μοι καὶ τέταρτον υἱόν. Ὁξὺς ἤμην καὶ σπουδαῖος ἐν νεότητί μου, καὶ ὑπακούων τῷ πατρὶ κατὰ πάντα λόγον· καὶ εὐλόγουν (57) τὴν μητέρα μου, καὶ τὴν ἀδελφὴν τῆς μητρὸς μου. Καὶ ἐγένετο, ὡς ἠνδρώθην (58), καὶ ὁ πατήρ μου Ἰακώβ ἠβξάτο μοι (59), λέγων· Βασιλεὺς ἐσθι, κατευδοούμετος ἐν πᾶσι.

Β'. « Καὶ ἔδωκέ μοι Κύριος χάριν ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις μου, ἐν τε τῷ ἀγρῷ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ. Ὡς εἶδον (60), ὅτι συνέδραμον τῇ ἐλάφῳ, καὶ πιάσας αὐτήν, ἐποίησα τῷ πατρὶ μου βρῶμα. Τὰς δορκάδας ἐκράτουν διὰ τοῦ δρόμου, καὶ πᾶν, ὃ ἦν ἐν τοῖς πεδίοις, κατελάμβανον. Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρωσα (61)· καὶ λέοντα ἀπέκτεινα, καὶ ἀφειλόμην ἔριφον ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ἄρκτον λαβὼν ἀπὸ τοῦ ποδὸς, ἀπεκίλισα εἰς κρημνόν· καὶ πᾶν θηρίον, εἰ ἐπέστρεφεν ἐπ' ἐμὲ, διέσπων αὐτὸ, ὡς κύων. Ἀγρίῳ χοίρῳ συνέδραμον, καὶ προλαβὼν ἐν τῷ τρέχειν με, κατεσπάραξα αὐτόν. Πάρδαλις ἐν Χεδρών προσεπήδησεν ἐπὶ τὸν κύνα· καὶ πιάσας αὐτήν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς, ἀπηκόντισα αὐτήν, καὶ ἐβράβη ἐν τοῖς ὄροις Γάζης. Βοῦν ἄγριον ἐν χώρᾳ νεμόμενον ἐκράτησα (62) τῶν κεράτων, καὶ ἐν κύκλῳ συσσεισας, καὶ σκοτίσας, ρίψας ἀνεῖλον αὐτόν.

Γ'. « Καὶ ὅτε ἦλθον οἱ δύο βασιλεῖς τῶν Χαναανίων θεωρακιζόμενοι ἐπὶ τὰ ποίμνια, καὶ πολὺς λαὸς μετ' αὐτῶν, κἀγὼ μόνος δραμῶν ἐπὶ τὸν βασιλέα Σοῦρ, συνέσχον (63) αὐτόν, καὶ ἐπὶ τὰς κνημίδας κρούσας, κατέσπασα, καὶ οὕτως ἀνεῖλον αὐτόν. Καὶ τὸν ἕτερον βασιλέα Ταφουὲ, καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου, ἀνεῖλον αὐτόν, καὶ οὕτως πάντα τὸν λαόν (64) διεσκόρπισα. Τὸν Ἀχώρ βασιλέα, ἀνδρα γιγάντων, βάλοντα τόξα ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ἐφ' ἵππου ἀνελάμενος, λίθον ἐξήκοντα λιτρῶν ἀκοντίσας, δέδωκα τῷ ἵππῳ καὶ ἀπέκτεινα αὐτόν. Καὶ πολεμήσας τὸν Ἀχώρ ἐπὶ ὥρας δύο, ἀπέκτεινα αὐτόν, καὶ εἰς δύο μέρη ποιήσας τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ, συνέκοψα τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἐκδύειν με αὐτόν τὸν θώρακα, ἰδοὺ ἄνδρες ὀκτώ, ἑταῖροι αὐτοῦ, ἤρξαντο πολεμεῖν πρὸς με. Ἐνεilahσας οὖν τὴν στολὴν μου ἐν τῇ χειρὶ μου, λίθοις σφενδονήσας αὐτούς, τέσσαρας ἐξ αὐτῶν ἀνεῖλον· οἱ δὲ ἄλλοι ἐφυγον. Καὶ Ἰακώβ ὁ πατήρ ἡμῶν ἀνεῖλε τὸν Βελισᾶ, βασιλέα πάντων τῶν βασιλέων, γίγαντα τῇ ἰσχύϊ, πηχέων δώδεκα. Καὶ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς τρόμος, καὶ ἐπαύσαντο

A

CAPUT IV.

Testamentum Judæ, de fortitudine, et avasilla, et fornicatione.

I. Transcriptum sermonum Judæ, quæcunque locutus est filiis suis, antequam moreretur. Congregati venerunt ad ipsum, et dixit eis : « Quartus filius effectus sum patri meo, et mater mea vocavit me Judam, dicens : « Confiteor Domino, quoniam dedit mihi et quartum filium. » Velox eram et studiosus in juventute mea, et obediens patri meo secundum omne verbum ; et benedicebam matri meæ, et sorori matris meæ. Et factum est, ut effectus sum vir, et pater meus Jacob oravit super me, dicens : « Rex eris, prosperatus in omnibus. »

B

II. « Et dedit mihi Dominus gratiam in omnibus operibus meis, et in agro et in domo. Ut videbam, quod concurrebam cervæ ; et apprehendens ipsam, feci cibum patri meo. Capræsuperebam per cursum, et omne quod erat in campis, capiebam. Equam agrestem capiebam, et apprehendens mansuefecit ; et leonem interfeci, et eripiebam hædum ex ore ejus. Ursum capiens per pedem,olvebam in præcipitium ; et omnem feram, si reversa est in me, dilacerabam eam, ut canis. Porco silvestri concurrebam, et præoccupans in currendo, dilaceravi eum. Pardalis in Hebron insiluit super canem ; et apprehendens eam per caudam, abjiciebam eam, et dirupta est in terminis Gazæ.

C

Bovem silvestrem in regione pastum tenui cornibus, et in circulum volvens et obtenebrans, jaciens occidi eum.

D

III. « Et quando veniebant duo reges Chanaanæorum loricati super greges, et multus populus cum ipsis, et ego solus currens in regem Sur, continui eum et in tibias percutiens, prostravi, et ita occidi eum. Et alium regem Taphue, sedentem in equo occidi, atque ita omnem populum dispersi. Achor regem, virum gigantum, sagittantem ante et retro, in equo apprehendens, lapidem sexaginta librarum contorquens, projeci in equum, et ipsum interfeci. Et expugnans Achor horis duabus, occidi eum, et dissecans clypeum ejus, conscidi pedes ejus. In exuendo autem ejus thoracem, ecce octo viri, amici ejus inceperunt pugnare adversus me. Involvens ergo stolam meam in manu mea, lapidibus e funda percutiens ipsos, quatuor eorum occidi ; cæteri autem fugerunt. Et Jacob pater noster occidit Beelisa, regem omniium regum, gigantem fortitudine, cubitorum duodecim. Et cecidit super ipsos tremor, et cessaverunt pugnare contra nos. Propter hoc securus erat pater meus in præliis, quoniam ego eram cum fratribus meis. Vidit enim in visione de me,

(56) Μήτηρ μου. Αἶα. Id.

(57) Εὐλόγουν. Ἐτίμων. Id.

(58) ἠνδρώθην. ἠδρύνθην. Id.

(59) ἠβξάτο μοι. Ἐπηύξατο. Id.

(60) Ὡς εἶδον. Οἶδα. Id.

(61) Φοράδα ἀγρίαν κατέλαβον, καὶ πιάσας ἡμέρωσα. Desunt. Id.

(62) Ἐκράτησα. Κρατίσας. Id.

(63) Σοῦρ, συνέσχον. Ἄσοῦρ, συνεῖχον. Id.

(64) Αἶσθ. Αὐτῶν. Id.

quod angelus virtutis sequebatur me in omnibus, ut non vincerer.

ἀδελφοῖς μου. Εἶδε γὰρ ἐν ὄραματι περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀγγελος δυνάμεως ἔπεταί μοι ἐν πᾶσι, τοῦ μὴ ἡττάσθαι.

IV. « Et ad austrum factum est nobis praelium majus, quam quod in Sichimis; et instructus in acie cum fratribus meis, persecutus sum mille viros, et occidi ex eis ducentos viros, et quatuor reges. Et ascendi super ipsos in murum, et alios duos reges occidi: et ita liberavimus Hebron, et abduximus omnem regum captivitatem.

V. « Et postero die abivimus in Aretam, civitatem potentem et muratam, et nobis inaccessibleem, mortem minantem. Ego igitur et Gad advenimus ab oriente civitatis; Ruben vero et Levi ab occidente et austro. Et existimantes qui super muros erant, quod nos soli essemus, attracti sunt in nos; et ita latentes fratres mei ex utraque parte paxillis ascenderunt murum, et intraverunt civitatem, ignorantibus ipsis. Et cepimus eam in ore gladii, et refugientes in turrim, incendentes eam, cum ipsis cepimus. Et cum recederemus, viri Thaphue invadebant prædam nostram; et cum accipissent eam cum filiis nostris, congressi sumus cum eis usque ad Thaphue; eosque occidimus, et civitatem incendimus, postquam omnia quæ in ipsa erant, spoliassetus.

VI. « Et ut eram in aquis Chuzeba, ii qui a Jobel, veniebant adversus nos in praelium; et congressi sumus cum eis, ipsosque occidimus, eosque qui a Selon auxiliarii ipsorum erant; et non dedimus eis egressum, ut venirent ad nos. Et qui sunt a Mechir supervenerunt nobis quinto die, ut captivos abducerent, et aggressi eos forti pugna invasimus, quoniam erant multitudine potentes; et occidimus eos, antequam ascenderunt ascensionem. Ut autem venimus ad civitatem eorum, mulieres eorum volebant super nos lapides a vertice montis, in quo erat civitas. Et latitantes ego et Simeon a tergo, apprehendimus excelsa, et totam civitatem perdidimus.

VII. « Et sequenti die dictum est nobis, quod civitates duorum regum cum populo gravi venirent ad nos. Ego igitur et Dan, fugentes nos Amorrbæos, ut auxiliarii venimus in civitatem eorum. Nocte autem profunda venientibus fratribus aperuimus portas, et omnes eos perdidimus, et omnia quæ eorum erant, deprædantes, tres muros eorum prostravimus. Et Thammæ appropinquavimus, ubi erat omne refugium bellantium regum. Tunc injuriam passus iratus sum, et impetum feci in ipsos

(65) Ἐκατέρων. Τῶν μερῶν. GRAB.

(66) Καὶ πυραλαθόντες αὐτήν. Καὶ πρᾶσσοντες αὐτήν. Id.

(67) Ἔως Θαφουέ. Ἐν τῷ Θαφουέ. Id.

(68) Συνήψαμεν αὐτούς. Καὶ συνάψαντες ἐτρέψαμεν αὐτούς. Id.

(69) Αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλείων. Γαδὲς πόλις

Α πολεμοῦντες ἐφ' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀμέριμος ἦν ὁ

πατήρ μου ἐν τοῖς πολέμοις, ὅτι ἐγὼ ἤμην σὺν τοῖς

ἀγγελοι δυνάμεως ἔπεταί μοι ἐν πᾶσι, τοῦ μὴ ἡττάσθαι.

Δ'. « Καὶ κατὰ νότον γέγονεν ἡμῖν πόλεμος μεζζον τοῦ ἐν Σικήμοις· καὶ παραταξάμενος μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, ἐδίωξα χιλίους ἄνδρας, καὶ ἀπέκτεινα ἐξ αὐτῶν διακοσίους ἄνδρας, καὶ τέσσαρας βασιλεῖς. Καὶ ἀνήλθον ἐπ' αὐτούς ἐπὶ τοῦ τείχους, καὶ ἄλλοι δύο βασιλεῖς ἀνεῖλον· καὶ οὕτως ἡλευθερώσαμεν τὴν Χεβρών, καὶ ἐλάβομεν πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν βασιλείων.

Ε'. « Καὶ τῇ ἐξῆς ἀπήλθομεν εἰς Ἀρέταν, πάλιν κραταῖαν καὶ τευχίρη, καὶ ἀπροσέγγιστον ἡμῖν θύνατον ἀπελοιούσαν. Ἐγὼ οὖν καὶ Γὰδ προσήξαμε ἀπὸ ἀνατολῶν τῆς πόλεως· Ρουβὴμ δὲ καὶ Λεὶ ἀπὸ δυσμῶν καὶ νότου. Καὶ νομίζοντες οἱ ἀπὸ τοῦ τείχους, ὅτι ἡμεῖς μόνοι ἐσμὲν, ἐφειλικύσθησαν πρὸς ἡμᾶς· καὶ οὕτως λαθραῖοι οἱ ἀδελφοί μου ἐξ ἐκατέρων (65) πασάλοις ἐπανεθήσαν τῷ τείχει, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἀγνοοῦντων αὐτῶν. Καὶ ἐλάβομεν αὐτήν ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ τοὺς ἐν τῷ πύργῳ καταφυγόντας, ἐμπρήσαντες τὸν πύργον, σὺν αὐτοῖς ἐλάβομεν. Καὶ ἐν τῷ ἀπίεναί ἡμᾶς, ἄνερος θαφουέ ἐπέβαλον τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἡμῶν, καὶ παρεϊδόντες αὐτήν σὺν (66) τοῖς υἱοῖς ἡμῶν, συνήψαμεν πρὸς αὐτούς ἕως θαφουέ (67)· κάκεινους ἀπεκτείνσαμεν, καὶ τὴν πόλιν ἐνεπρήσαμεν, πάντα τὰ ἐν αὐτῇ σκυλεύσαντες.

Σ'. « Καὶ ὡς ἤμην ἐν τοῖς ὕδασι Χουζηβᾶ, οἱ ἀπὸ Ἰωβὴλ ἦλθον πρὸς ἡμᾶς εἰς πόλεμον· καὶ συνήξαμεν αὐτούς (68), κάκεινους ἀπεκτείνσαμεν· καὶ τοὺς ἀπὸ Σηλὼμ συμμάχους αὐτῶν ἀπεκτείνσαμεν καὶ οὐκ ἐδώκαμεν αὐτοῖς διέξοδον, τοῦ εἰσελθεῖν πρὸς ἡμᾶς. Καὶ οἱ ἀπὸ Μεχὶρ ἐπήλθον ἡμῖν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ, λαβεῖν τὴν αἰχμαλωσίαν· καὶ προσάξαντες αὐτοὺς ἐν κρατερᾷ μάχῃ περιγενομένα, ὅτι ἦσαν πλῆθος δυνατοὶ ἐν αὐτοῖς· καὶ ἀπεκτείνσαμεν αὐτούς πρὸ τοῦ ἀναβῆναι τὴν ἀνάβασιν. Ὡς δὲ ἦλθομεν τῇ πάλιν αὐτῶν, αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐκύλιον ἐφ' ἡμᾶς λίθος ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐν ᾗ ἦν ἡ πόλις. Καὶ ὑποκρυβέντες ἐγὼ καὶ Συμεὼν ἐξόπισθεν, ἐπυλαθέμεθα τῶν ὑψηλῶν, καὶ ὄλην τὴν πόλιν ὠλοθρεύσαμεν.

Ζ'. « Καὶ τῇ ἐξῆς ἐβρέθη πρὸς ἡμᾶς, ὅτι αἱ πόλεις τῶν δύο βασιλείων (69) ἐν δακρυ βαρεῖ ἔρχονται (70) πρὸς ἡμᾶς. Ἐγὼ οὖν καὶ Δὰν, προσποισάμενοι Ἀμορραίους, ὡς σύμμαχοι ἦλθομεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Νυκτὶ δὲ βαθεῖα ἐλθοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς (71) ἠνοξάμεν τὰς πύλας (72), καὶ πάντας αὐτούς ὠλοθρεύσαμεν, καὶ πάντα τὰ αὐτῶν προνομεύσαντες, τὰ τρία τεῖχη αὐτῶν καθείλομεν. Καὶ ἐν τῇ θέρμῃ προσήξαμεν, οὗ ἦν πᾶσα ἡ ἀποφυγὴ (73) τῶν πολεμίων βασιλείων. Τότε ὕβριζόμενος ἐθυμώθη.

βασιλείων. Id.

(70) Ἐρχονται. Ἐρχεται. Id.

(71) Ἐλθοῦσι τοῖς ἀδελφοῖς. Ἐλθόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. Id.

(72) Πύλας. Αὐτοῖς. Id.

(73) Ἀποφυγὴ. Ἀποσκευὴ. Id.

καὶ ὤρμησα ἐπ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κορυφὴν· ἀκείνοι ἄσπευδόντων ἐπ' ἐμέ λίθοις καὶ τόξοις· καὶ εἰ μὴ Δὴν ὁ ἀδελφός μου συνεμάχησέ μοι, εἶχόν με ἀνελεῖν. Ἐπῆλθομεν οὖν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ θυμοῦ, καὶ πάντες ἐφυγον· καὶ διελθόντες δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἐδεήθησαν τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐποίησεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν (74), καὶ οὐκ ἐποίησαμεν αὐτοῖς οὐδὲν κακὸν, ἀλλ' ἐποίησαμεν αὐτοὺς ὑποσπόνδους, καὶ ἀπεδώκαμεν αὐτοῖς πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ ὠκοδόμησα ἐγὼ τὴν Θάμναν, καὶ ὁ πατὴρ μου τὴν Ῥαμβαήλ. Εἶκοσι ἐτῶν ἤμην, ὅτε ἐγένετο ὁ πόλεμος οὗτος· καὶ ἦσαν εἰ Χαναανοὶ φοβούμενοί με, καὶ τοὺς ἀδελφούς μου.

Η'. ε. Ἦν δὲ μοι καὶ κτήνη πολλά, καὶ εἶχον ἀρχιποιμένα Ἰραῖν τὸν Ὀδολαμίτην· πρὸς δὲν ἐλθὼν, εἶδον Βάρσαν (75) βασιλέα Ὀδολάμ. Καὶ ἐποίησεν ἡμῖν πτότον· καὶ παρακαλέσας δίδωσί μοι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Βησσοῦ ἐἰς γυναῖκα. Αὕτη ἐτεκέ μοι τὸν Εἴρ (75'), καὶ τὸν Αὐνᾶν (76), καὶ Σιλῶμ· ὧν τοὺς δύο ἀτέκνους ἀνεῖλε Κύριος· ὁ γὰρ Σιλῶμ ἐξῆσε, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὑμεῖς ἐστε.

Θ'. ε. Δεκαοκτὼ ἐτη ἐποίησαμεν εἰρήνην, ὁ πατὴρ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἡσαῦ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν, μετὰ τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς ἐκ Μεσοποταμίας ἀπὸ Λάβαν. Καὶ πληρωθέντων τῶν δεκαοκτῶ ἐτῶν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει τῆς ζωῆς μου, ἐπῆλθεν ἡμῖν Ἡσαῦ, ὁ ἀδελφός τοῦ πατρὸς μου, ἐν λαῷ βαρεῖ καὶ ἰσχυρῷ· καὶ ἐπεσεν (77) ἐν τόξῳ Ἰακώβ (78), καὶ ἤρθη νεκρός ἐν ὄρει Σειρ· καὶ παρελύμενος ἐπάνω Εἰβραμᾶ (80) ἀπέθανεν. Ἡμεῖς δὲ ἐδιώξαμεν ἐπὶ τοὺς υἱούς Ἡσαῦ. Ἦν δὲ τοῦτοις πόλις, καὶ τεῖχος σιδηροῦν, καὶ πύλαι χαλκαῖ· καὶ οὐκ ἔδυνήθημεν εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ, καὶ περικαθίσαντες ἐπολιορκούμεν αὐτούς. Καὶ ὡς οὐκ ἤνοιγον, μετὰ εἰκοσὶν ἡμέρας, ὀρώντων αὐτῶν, προσάγω κλίμακα, καὶ τὴν ἀσπίδα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου· καὶ ἀνῆλθον ἀποδεχόμενος λίθους ἕως ταλάντων τριῶν· καὶ ἀνελθὼν (81) τέσσαρας τοὺς δυνατοὺς ἐξ αὐτῶν. Καὶ τῇ ἐξῆς ἐμβάντες Ῥουβὴμ καὶ Γὰδ ἀνεῖλον ἑτέρους ἕξ (82). Τότε αἰτοῦσιν ἡμᾶς τὰ πρὸς εἰρήνην· καὶ γενόμενοι τῆς βουλῆς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἐδεξάμεθα αὐτοὺς ὑποφόρους. Καὶ ἦσαν διδόντες ἡμῖν πυροῦ κόρους σ', ἐλαίου Βέθ (83) φ', οἴνου μέτρα α φ', ἕως ὅτε κατήλθομεν εἰς Αἴγυπτον.

Ρ'. ε. Μετὰ δὲ ταῦτα Εἴρ ὁ υἱός μου ἄγεται τὴν Θάμαρ ἐκ Μεσοποταμίας, θυγατέρα Ἀράμ. Ἦν δὲ Εἴρ πονηρός, καὶ ἠπόρει περὶ τῆς Θάμαρ, ὅτι οὐκ ἦν ἐκ γῆς Χαναάν. Καὶ ἄγγελος Κυρίου ἀνεῖλεν αὐτὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῇ νυκτὶ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω αὐτὴν, κατὰ πανουργίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἤθελεν εἶχειν τέκνα ἀπ' αὐτῆς· καί γε οὗτος ἀπέθανεν ἐν πονηρίᾳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θαλάμου ἐπεγάμβρευσά

A super verticem : et illi fundis jaciebant super me lapides, et jaculabantur arcubus ; et nisi Dan frater meus suppetias mihi tulisset, interfecissent me. Supervenimus igitur ipsis cum furore, et omnes fugerunt ; et transeuntes per aliam viam deprecabantur patrem meum, et fecit pacem cum eis, et non fecimus eis quidquam mali, sed data fide, recepimus eos in societatem, et reddidimus eis omnes captivos. Et ædificavi ego Thamnam, et pater meus Rambahel. Viginti annorum eram, quando factum est istud bellum ; et Chananæi timuerunt me, et fratres meos.

VIII. ε. Erant autem mihi et pecora multa, et habebam principem pastorum Iran Odolamitem ; ad quem cum veni, vidi Barsan regem Odolam. Et fecit nobis convivium, et deprecans dedit mihi filiam suam Bessue in uxorem. Hæc peperit mihi Her, et Aunan, et Silom ; quorum duos sine filiis occidit Dominus ; Silom enim vixit, et filii ejus vos estis.

IX. ε. Octodecim annis fecimus pacem, pater noster et nos, cum fratre ejus Esau, et filii ejus nobiscum, postquam venimus ex Mesopotamia a Laban. Et impletis octodecim annis, in quadagesimo anno vitæ meæ, supervenit nobis Esau frater patris mei, in populo gravi et forti ; et cecidit in arcu Jacob, et latus est mortuus in montem Seir (79). Nos autem persecuti sumus filios Esau. Erat autem eis civitas, et murus ferreus, et portæ æræ, et non potuimus intrare in eam, obsidentes vero conclusimus eos ; et cum non aperirent, post dies viginti, videntibus eis, adduxi scalam, et clypeum super caput meum ; et ascendi, accipiens lapides usque ad pondus talentorum trium ; et cum ascendissem, occidi quatuor potentes ex ipsis. Et die sequenti intrantes Ruben et Gad occiderunt alios sex. Tunc petiverunt a nobis conditiones pacis ; et ducti consilio patris nostri recepimus eos tributarios. Et dederunt nobis frumenti coros ducentos, et olei Bes quingentos, vini mensuras mille et quingentas, donec descendimus in Ægyptum.

X. ε. Post hoc Her filius meus duxit uxorem Thamar ex Mesopotamia, filiam Aram. Erat autem Her perniciosus, et dubitavit de Thamar, quoniam non erat ex terra Chanaan. Et angelus Domini occidit eum tertia die in nocte, et ipse non cognovit eam, per astutiam matris suæ ; non enim voluit habere filios ex ipsa ; et hic in nequitia mortuus est. In diebus thalami dedi ei virum Aunan ; et iste

(74) Αὐτῶν. Αὐτοῦ. Id.

(75) Βάρσαν. Βαρσαθά. Id.

(75') Septuag. Ἦρ. DRACH.

(76) Αὐνᾶν. Origenes, tom. VIII Comment. in Joannem, p. 152. Τῷ Ἰουδᾷ παρ' ἡμῖν μὲν ὁ δεύτερος Αὐνᾶν εἶναι λέγεται, παρὰ δὲ Ἑβραίοις Ὀνᾶν ἐστὶ. *Judæ secundus (filius) apud nos quidem Aunan esse dicitur, apud Hebræos vero Onan.* GRAB.

(77) Ἐπεσεν. Ἐπαισεν. Id.

(78) Ἰακώβ. Τὸν Ἡσαῦ add. Id.

(79) Montem Seir. Additur in Græco textu, vitiose : *et vadens super Iramna, mortuus est.* Id.

(80) Ἐπάρω Εἰβραμᾶ. Ἐν Ἀνοιράμ. Id.

(81) Ἀνελθὼν. Add. ἀνεῖλον, propter similitudinem vocis præcedentis incuria scribæ omissum. Id.

(82) Ἐξ. Ἐξήκοντα, ms. Coll., Trin., Cantab. Id.

(83) Βέθ. Suspicio legendum βάτους. Βάτος enim est mensura liquidorum, ut docet Joseph. lib. Antiquit. Jud. VIII, cap. 2. Id.

in malitia non cognovit eam, vivens cum ea annum. Et quando minatus sum ei, coivit quidem cum illa, semen vero corruit (85) in terram, secundum mandatum matris suæ; et hic in malitia mortuus est. Volebam autem et Silom dare ei, sed uxor mea Bessue non permisit; malitiosa enim erat in Thamar, quoniam non erat ex filiabus Chanaan, sicut ipsa.

XI. « Et ego sciebam, quod perniciosum erat genus Chanaan, sed consilium juventutis excæcavit cor meum. Et videns eam vinum fundentem, in ebrietate vini deceptus sum, et concidi ad eam. Ipsa, me absente, abiit, et accepit Silom uxorem ex terra Chanaan. At cum cognovissem quid fecerat, maledixi ei in dolore animæ meæ: et ipsa mortua est in malitia filiorum suorum.

XII. « Post hos autem sermones (87), vidua existente Thamar, post duos annos audiens, quod ascendo tondere oves, ornata sponsalibus ornamentis, sedit ante civitatem ad portam. Lex enim Amorhæorum est, nuptam præsidere in fornicatione per septem dies juxta portam. Inebriatus igitur ego in aquis Chozeb, non agnovi eam præ vino; et decepit me pulchritudo ipsius per formam ornatus. Et declinans ad ipsam, dicebam: Ingredior ad te. Et dixit mihi: Quid mihi dabis? Et dedi ei virgam meam, et zonam, et diadema regni: et cum coirem cum illa, concepit. Ignorans autem quid fecit, volui occidere eam; ipsa autem mittens in abscondito pignora, pudore suffudit me. Vocans vero eam, adivi et mysticos sermones, quos locutus sum, dormiens cum ea, in ebrietate mea; et non potui occidere eam, quoniam a Domino erat. Dicebam autem: Ne forte dolo mecum agat, ab alia accipiens pignus. Sed neque appropinquavi ei amplius usque ad mortem meam, quoniam abominationem feci hanc in omni Israel. Et qui erant in civitate, dicebant non esse in civitate desponsatam; quoniam ex alio loco veniens ad breve tempus sedit in porta; et existimavit, quod nullus cognovit me intravisse ad eam. Et post hæc venimus in Ægyptum ad Joseph propter famem. Quadraginta sex annorum eram, et septuaginta tres annos vixi illic.

XIII. « Et nunc quæcunque ego vobis mando, audite filii mei, Judam patrem vestrum, et custodite omnes sermones meos, ad faciendum omnes justificationes Domini, et ad obediendum mandatis Dei. Et non ambuletis post desideria vestra, neque in cogitationibus consiliorum vestrorum, in superbia cordis vestri, et ne gloriemini in operibus fortitudi-

(84) Οὐ γὰρ ἤθελεν ἔχειν τέκνα ἀπ' αὐτῆς· καίγε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ θαλάμου ἐπεγράμμευσεν αὐτῇ τὸν Ἀντάρ· καίγε οὗτος ἐν ποτηρίῳ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ποιήσας σὺν αὐτῇ ἐνιαυτόν. Καὶ ὅτε ἠπειλήσεν αὐτῷ, συνῆλθε μὲν αὐτῇ, διέφθειρε δὲ τὸ σπέρμα ἐπὶ τὴν γῆν, κατὰ τὴν ἐντολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Hæc in Oxoniensi codice male sunt ommissa: exstant vero in eo sequentia: Καίγε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ, quæ in Cantabrigiensi desunt. GRÆB.

Α αὐτῇ τὸν Ἀντάρ· καίγε οὗτος ἐν ποτηρίῳ οὐκ ἔγνω αὐτήν, ποιήσας σὺν αὐτῇ ἐνιαυτόν. Καὶ ὅτε ἠπειλήσεν αὐτῷ, συνῆλθε μὲν αὐτῇ, διέφθειρε δὲ τὸ σπέρμα ἐπὶ τὴν γῆν, μετὰ τὴν ἐντολὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ (84)· καίγε οὗτος ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ. Ἦθελον δὲ καὶ τὸν Σιλὼμ δοῦναι αὐτῇ, ἀλλ' ἡ γυνὴ μου Βησοῦε εἰς ἀφῆκεν· ἐπονηρεύετο γὰρ πρὸς τὴν Θάμαρ, οὗτις οὐκ ἦν ἐκ θυγατέρων Χαναάν, ὡς αὐτῇ.

ΙΑ'. « Κἀγὼ ᾔδειν, ὅτι πονηρὸν τὸ γένος Χαναάν, ἀλλὰ τὸ διαβούλιον τῆς νεότητος (86) ἐτύφλωσε τὴν καρδίαν μου. Καὶ ἰδὼν αὐτὴν οἰνοχοοῦσαν, ἐν μέθῃ οἴνου ἠπατήθην, καὶ συνέπεσα πρὸς αὐτήν. Αὐτῇ, ἀπόντος μου, ἐπαρεύθη, καὶ ἔλαβε τῷ Σιλὼμ γυναῖκα ἐκ γῆς Χαναάν. Γνοὺς δὲ ὁ ἐποίησε, καταραστῆρ, αὐτῇ ἐν ὀδῶνι ψυχῆς μου· καίγε αὐτῇ ἀπέθανεν ἐν ποτηρίῳ υἱὸν αὐτῆς.

ΙΒ'. « Μετὰ δὲ τούτους λόγους τούτους, χηρευοῦσι τῆς Θάμαρ, μετὰ δύο ἔτη ἀκούσασα, ὅτι ἀνέρχομαι κεῖραι τὰ πρόβατα, κοσμηθεῖσα κόσμῳ νυμφικῷ, ἐκάθισεν ἀπέναντι τῇ πόλει πρὸς τὴν πύλιν. Νόμος γὰρ Ἀμορραίων, τὴν γαμοῦσαν προκαθίσαι ἐν ποτηρίῳ ἐπὶ τὰς ἡμέρας παρὰ τὴν πύλιν. Μεθυσοῦντις ἄν ἐγὼ ἐν ὕδασι Χωζῆθ, οὐκ ἐπέγνων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου· καὶ ἠπάτησέ με τὸ κάλλος αὐτῆς διὰ τοῦ σχήματος τῆς κοσμήσεως. Καὶ ἐκκαλίνας πρὸς αὐτήν, εἶπον· « Εἰσέλθω πρὸς σέ. » Καὶ εἶπέ μοι· « Τί μοι δώσεις; » Καὶ ἔδωκα αὐτῇ τὴν βίβλον μου, καὶ τὴν ζώνην, καὶ τὸ διάδημα τῆς βασιλείας· καὶ ὡς συνῆλθον αὐτῇ, συνεληφεν. Ἀγνοῶν δὲ ὁ ἐποίησεν, ἤβησεν αὐτῇ ἀνελεῖν· πέμψασα δὲ ἐν κρυπτῷ τοὺς ἀρραβῶνας, κατήσχυνέ με. Καλέσας δὲ αὐτήν, ἤκουσα καὶ τῶς ἐν μοστηρίῳ λόγους, οὓς, καθεύδων σὺν αὐτῇ, ἐν τῇ μέθῃ μου ἐλάλησα· καὶ οὐκ ἠδυνήθην ἀνελεῖν αὐτήν, ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν. Ἔλεγον γάρ· « Μήποτε ἐν ὀλιότητι ἐποίησε, παρὰ ἄλλης λαβοῦσα τὸν ἀρραβῶνα. Ἄλλ' οὐδὲ ἤγγισα αὐτῇ ἔτι ἕως θανάτου μου, οὗτις βέλγυμα ἐποίησε τοῦτο ἐν παντὶ Ἰσραὴλ. Καίγε οἱ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον, μὴ εἶναι ἐν τῇ πόλει τελισκομένην (88)· ὅτι ἐξ ἄλλου χωρίου ἔλθοῦσα πρὸς βραῖν ἐκάθισεν ἐν τῇ πόλῃ· καὶ ἐνόμιζεν (89), ὅτι οὐδὲς ἔγνω, ὅτι εἰσηλθὼν εἰς αὐτήν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἤλθον εἰς Ἀἴγυπτον πρὸς Ἰωσήφ διὰ τὸν λιμόν· μὲν ἔτι ἦμην, καὶ οὐκ ἔζησα ἐκεῖ ἔτη.

ΙΓ'. « Καὶ νῦν ὅσα ἐγὼ ὑμῖν ἐντέλλομαι, ἀκούσατε· τέκνα μου, Ἰούδα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ φυλάξατε πάντα τοὺς λόγους μου, τοῦ ποιεῖν πάντα τὰ δικαιώματα Κυρίου, καὶ ὑπακούειν ἐντολάς Θεοῦ. Καὶ μὴ πορευέσθε ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν ὑμῶν, μηδὲ ἐνομήσασι διαβουλίαν ὑμῶν, ἐν ὑπερηφανίᾳ καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ καυχᾶσθε ἐν ἔργοις ἰσχύος νεότητος ὑμῶν,

(85) Corruit. In Græco, corrumpit. Id.

(86) Νεότητος. Ψυχῆς καὶ τῆς νεότητος. Id.

(87) Post hos autem sermones. Posthæc. Id.

(88) Πόλει τελισκομένην. Πύλιν τελωνομένην. Id. — Τελισκομένη, non est desponsata, ut redditur in præ Latine, sed scortum. Semel legitur in S. Script. de scorto masculo. Deuter. xiiii, 18. Alex.:

οὐκ ἔσται τελισκόμενος πρὸς πᾶσαν εὐχὴν. DRACB.

(89) Καὶ ἐνόμιζεν. Νομίζων. GRAB.

ἐπι καίγε τοῦτο πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου. Ἐπειδὴ γὰρ καγῶ καυχῆσάμενος, ὅτι ἐν πολέμοις οὐκ ἠπάτησέ με πρόσωπον γυναικὸς εὐμόρφου, ἐνείδισον Ῥουθὴμ τὸν ἀδελφόν μου περὶ Βάλλας γυναικὸς πατρὸς μου· καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ζήλου καὶ τῆς πορνείας παρετάξατο ἐν ἐμοί, ἕως συνέπεσα εἰς Βησσουὴ τὴν Χαναanaίαν, καὶ εἰς Θάμαρ τὴν νυμφευθεῖσαν τοῖς υἱοῖς μου. Καὶ ἔλεγον τῷ πενθερῷ μου· « Συμβουλεύσω τῷ πατρὶ μου, καὶ οὕτως λήψομαι τὴν θυγατέρα σου. » Καὶ ἔδειξέ μοι ἐπ' ὀνόματι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ χρυσοῦ πληθὸς ἀπειρον· ἦν γὰρ βασιλεύς. Καὶ αὕτη κοσμήσας ἐν χρυσῷ καὶ μαργαρίταις, ἐποίησεν ἡμῖν οἶνοχοεῖν ἐν τῷ δείπνῳ, ἐν κάλλει γυναικῶν. Καὶ ὁ οἶνος διέστρεψέ μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἡμαῦρωσε τὴν καρδίαν μου ἢ ἡδονή. Καὶ ἐρασθεὶς αὐτῆς συνέπεσα, καὶ παρέβην ἐντολὴν Κυρίου, καὶ ἐντολὴν πατέρων μου, καὶ ἔλαβον αὐτὴν εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀνταπέδωκέ μοι Κύριος κατὰ τὸ διαβούλιον τῆς καρδίας μου, ὅτι οὐκ εὐφράνθη ἐν τοῖς τέκνοις αὐτῆς.

ΙΔ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ· ὅτι οἶνος διαστρέφει τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐμβάλλει ὄργην (90) ἐπιθυμίας, καὶ ὁδηγεῖ εἰς πλάνην τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ γὰρ πνεῦμα τῆς πορνείας τὸν οἶνον, ὡς διάκονος πρὸς τὰς ἡδονὰς ἔχει τοῦ νοῦς· ὅτι καίγε τὰ δύο ταῦτα ἀφιστάσι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν γὰρ τις πῆλιν οἶνον εἰς μέθην, ἐν διαλογισμοῖς ῥυπαροῖς συνταράσσει τὸν νοῦν εἰς πορνείαν, καὶ ἐκθερμαίνει τὸ σῶμα εἰς μίξιν· καὶ εἰ πάρεστι τὸ τῆς ἐπιθυμίας αἷτιον, πράσσει τὴν ἀμαρτίαν (91), καὶ οὐκ αἰσχύνεται. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ οἶνος, τέκνα μου, ὅτι ὁ μεθύων οὐδὲν αἰδεῖται. Ἴδου γὰρ κάμῃ ἐπλήνθησε, μὴ ἀσχυνθῆναι πληθὸς ἐν τῇ πόλει· ὅτι ἐν ὀφθαλμοῖς πάντων ἐξέκλινα πρὸς τὴν Θάμαρ, καὶ ἐποίησα ἀμαρτίαν μεγάλην, καὶ ἀνεκάλυφα κάλυμμα ἀκαθαρσίας υἱῶν μου. Πῶν οἶνον, οὐκ ἠσχύνθη ἐν τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔλαβον γυναῖκα Χαναanaίαν. Συνέσεως γὰρ χρήζει ὁ πῶν οἶνον, τέκνα μου· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ σύνεσις τῆς οἰνοποσίας, ἵνα ἕως ὅτου ἔχει αἰῶν, πῆλιν· ἐὰν δὲ παρελθῇ τὸν ὄρον τοῦτου, ἐμβάλλει εἰς τὸν νοῦν τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης, καὶ ποιεῖ τὸν μέθυσον αἰσχροβόρῃμονεῖν, καὶ παρανομεῖν, καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι, ἀλλ' ἐγκαυχᾶσθαι τῇ ἀτιμίᾳ, νομίζοντα εἶναι καλόν.

ΙΕ'. « Ὁ πορνεύων, καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας (92), ἐξέρχεται (93), δουλωθεὶς τῇ πορνείᾳ, ὡς καγῶ γυμνωθεὶς. Ἔδωκα γὰρ τὴν ῥάβδον μου, τουτέστι, τὸ στήριγμα τῆς ἐμῆς φυλῆς· καὶ τὴν ζώνην μου, τουτέστι, δύναμιν· καὶ τὸ διάδημα, τουτέστι, τὴν δόξαν τῆς βασιλείας μου. Καίγε μετανοήσας ἐπὶ τοῦτοιο, οἶνον καὶ κρέας οὐκ ἔλαβον ἕως γῆρας, καὶ πάσαν εὐφροσύνην οὐκ εἶδον. Καὶ ἔδειξέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕως τοῦ αἰῶνος, κἂν βασιλεῖ, κἂν πτωχῷ, αἱ γυναῖκες κατακυριεύσουσι, καὶ τοῦ μὲν βασιλέως ἀροῦσι τὴν δόξαν, τοῦ δὲ ἀνδρείου τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ πτωχοῦ τὸ τῆς πτωχείας ἐλάχιστον στήριγμα.

nis juventutis vestrae, quoniam et hoc est perniciosum in oculis Domini. Quia enim et ego gloriatus sum, quod in bellis non decepit me facies mulieris formosae, probro affeci Ruben fratrem meum de Balla uxore patris mei : et spiritus zeli et fornicationis constitit in me, donec incidi in Bessue Chananeam, et in Thamar nuptam filiis meis. Et dicebam socero meo : Persuadeho patri meo, et ita accipiam filiam tuam. Et ostendit mihi nomine filiae suae auri multitudinem infinitam; erat enim rex. Et cum ornasset eam auro et margaritis, fecit nobis vinum effundi in coena, in pulchritudine mulierum. Et vinum pervertit oculos meos, et obscuravit cor meum voluptas. Et desiderans eam concidi, et transgressus sum mandatum Domini et mandatum patrum meorum, et accepi eam in uxorem. Et secundum consilium cordis mei retribuit mihi Dominus, quoniam non lætatus sum in filiis ejus.

XIV. « Et nunc, filii mei, ne inebriemini vino; quoniam vinum avertit intellectum a veritate, et immittit iram desiderii, et ducit in errorem oculos. Spiritus enim fornicationis vinum ut ministrium ad voluptates habet mentis; quoniam et duo hæc auferunt potentiam hominis. Si enim aliquis biberit vinum in ebrietatem, cogitationibus sordidis conturbat intellectum in fornicationem, et accendit corpus ad mistionem; et si adest desiderii causa, operatur peccatum, et non suffunditur pudore. Tale est vinum, filii mei, quoniam ebrius nihil erubescit. Ecce enim et me errare fecit, ut non erubescerem ob multitudinem in civitate; quoniam in oculis omnium declinavi ad Thamar, et feci peccatum magnum, et revelavi velamen immunditiæ filiorum meorum. Cum biberem vinum, non verecundatus sum mandatum Dei, et accepi uxorem Chananeam. Propter quod intellectum opus habet, qui bibit vinum, filii mei; et is est intellectus vini potationis, ut quandiu habet erubescantiam, bibat; si vero transeat terminum hunc, immittit in intellectum spiritum erroris, qui facit ebrium turpia loqui, et iniqua agere, et non verecundari, sed et gloriari in ignominia, existimantem esse bonum.

XV. « Qui fornicatur, et nudatus regno, egreditur, servus effectus fornicationi, sicut et ego nudatus sum. Dedi enim (aliis) virgam meam, hoc est, firmamentum meæ tribus; et zonam meam, hoc est, potentiam; et diadema, hoc est gloriam regni mei. Et pœnitens de his, vinum et carnes non assumpsi usque ad senectutem, et omnem lætiam nescivi. Et ostendit mihi angelus Dei, quod usque in sæculum, et regi, et pauperi, mulieres dominabuntur; et regis quidem tollent gloriam et virilis potentiam, et pauperis paupertatis minimum firmamentum.

μενος οὐκ αἰσθάνεται, καὶ δόξον οὐκ αἰσχύνεται. Κἂν γὰρ τις βασιλεύσῃ, πορνεύων γυμνούμενος. Ιη.
(95) Ἐξέρχεται. Οὐκ. Ιη.

(90) Ὅργην. Suspicio legendum ὄρμην, impetum.
(91) Ἀμαρτίαν. Ἐπιθυμίαν. Ιη.
(92) Καὶ γυμνούμενος τῆς βασιλείας. Ζημιού-

XVI. « Custodite ergo, filii mei, terminum vini. A Sunt enim in eo quatuor spiritus perniciosi; concupiscentiæ, inflammationis, luxuriæ, et turpis lucti. Si bibatis vinum in lætitiâ, cum timore Dei erubescetes, vivetis. Si enim bibatis non erubescetes, et recedat Dei timor, jam efficitur ebrietas, et subintrat inverecundia. Si vero neque omnino bibetis (95), ut non peccetis in verbis contumeliæ, et pugnæ, et calumniæ, et transgressionis mandatorum Dei, et pereatis ante tempus vestrum. Nam mysteria Dei et hominum alienis revelat vinum (ut et ego mandata Dei et mysteria Jacob patris mei revelavi Chananitidi Bessue) quibus vetuit Deus revelare. Sed et belli et conturbationis causa efficitur vinum.

XVII. « Mando igitur vobis, filii mei, ut non diligatis argentum, neque inspicatis in pulchritudinem mulierum; quia et propter argentum et formositatem erravi in Bessue Chananzam. Novi enim, quod propter duo hæc erit genus meum in nequitia; quoniam et sapientes viros filiorum meorum alienabunt, et regnum Judæ minuent, quod dedit mihi Dominus in obedientia patris. Nuiquam enim contristavi verbum patris mei Jacob, quoniam omnia quæ dixit, faciebam. Et Abraham pater patris mei benedixit mihi, ut regnarem in Israel; et Isaac benedixit mihi simili modo. Et ego novi, quod ex me stabit regnum.

XVIII. « Et legi in libris Enoch justî, quanta mala facietis in extremis diebus. Cavete igitur, filii mei, a fornicatione et avaritia; audite Judam patrem vestrum, quoniam ista separant a lege Dei, et excæcant consilium animæ, et superbiam docent, et non patiuntur hominem misericordiam exhibere proximo suo, privant animam ipsius omni bonitate, et continent ipsum in laboribus et doloribus, et amovent somnum ab eo, consumunt carnes ipsius, et sacrificia Dei impediunt, et benedictiones non memorant, et prophetæ loquenti non obediunt, et verbo pietatis offenduntur. Duabus enim passionibus contrariis mandatis Dei serviens, Deo obedire non potest, quoniam excæcaverunt animam ejus, et in die, sicut in nocte ambulat.

XIX. « Filii mei, avaritia ad idola ducit, quoniam in errore per argentum, eos qui non sunt, deos nœinant; et facit habentem eam in exstasin incidere. Propter argentum (98) ego perdidî filios meos; et nisi pœnitentia carnis meæ, et humilitas animæ meæ et orationes Jacob patris mei (obstitissent), sine liberis inoverer. Sed Deus patrum meorum, misericors et clemens, cognovit quod in ignorantia feci. Excæcavit enim me propter erroris, et ignoravi, sicut homo, et sicut caro, in peccatis corruptus. Et co-

(94) *Ei δὲ μηδὲ ὄλωσ πίνετε.* Corrige ex Oxon. cod. *τί δὲ λέγω, μηδ' ὄλωσ πίνετε.* GRAB.

(95) *Si vero neque omnino bibetis. Quid vero dicam? ne omnino bibatis.* Id.

(96) *Ἀπόρον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς.* Ἰακώβ τὸν πατέρα. Id.

(97) *Ὁὐ μεμνηται.* Θεοῦ οὐ μνημονεύει. Id.

IC'. « Φυλάσσετε οὖν, τέκνα μου, τὸν ὄρον τοῦ οἴνου. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῷ τέσσαρα πνεύματα πονηρὰ ἐπιθυμίας, πυρώσεως, ἀσωτίας, ἀσχοκερβείας. Ἐν πίνητε οἶνον ἐν εὐφροσύνῃ, μετὰ φόβου Θεοῦ αἰδομένοι, ζήσεσθε. Ἐάν γὰρ πίνητε μὴ αἰδομένοι, καὶ ἀποστῆ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, λοιπὸν γίνεται μέθη, καὶ παρεισέρχεται ἡ ἀναισχυντία. Εἰ δὲ μηδὲ ὄλωσ πίνετε (94), ἵνα μὴ ἀμάρτητε ἐν λόγοις ὕβρεως, καὶ μάτης, καὶ συκοφαντίας, καὶ παραβάσεως ἐντολῶν Θεοῦ, καὶ ἀπολείψθε οὐκ ἐν καιρῷ ὕμῶν. Καί γε μυστήρια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀλλοτρίοις ἀποκαλύπτει ὁ οἶνος (ὡς καὶ ἐντολὰς Θεοῦ καὶ μυστήρια Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου ἀπεκάλυψα τῇ Χανανίτιδι Βησσουῆ) οἷς εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ ἀποκαλύψαι. Καὶ δὲ πολέμου καὶ ταραχῆς αἰτίας γίνεται ὁ οἶνος.

B IZ'. « Ἐντέλλομαι οὖν ὑμῖν, τέκνα μου, μὴ ἀγαπᾶν ἀργύριον, μηδὲ ἐμβλέπειν εἰς κάλλος γυναικῶν ὅτι καί γε δι' ἀργύριον, καὶ δι' εὐμορφίαν ἐπλανήθη εἰς Βησσουῆ τὴν Χανααναίαν. Ὅτι οἶδα ἐγώ, ὅτι διὰ τὰ δύο ταῦτα ἔσται τὸ γένος μου ἐν πονηρίᾳ· ὅτι καί γε σοφοὺς ἀνδρας τῶν υἱῶν μου ἀλλοιώσουσι, καὶ βασιλείαν Ἰούδα σμικρυνθῆναι ποιήσουσιν, ἣν ἔδωκεν ἡ Κύριος ἐν ὑπακοῇ πατρὸς. Οὐδέποτε γὰρ ἐλύπησε λόγον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς (96) μου, ὅτι πάντα, ὅσα εἶπεν, ἐπόλουν. Καὶ Ἀβραάμ ὁ πατὴρ τοῦ πατρὸς μου εὐλόγησέ με, βασιλεύειν ἐν Ἰσραὴλ· καὶ Ἰσαὰκ εὐλόγησέ με ὁμοίως. Καὶ ἐγώ οἶδα, ὅτι ἐξ ἐμοῦ στήσεται τὸ βασίλειον.

III'. « Καί γε ἔγνω ἐν βιβλίοις Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅσα κακὰ ποιήσετε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Φυλάσθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τῆς πορνείας καὶ τῆς φιλαργυρίας· ἀκούσατε Ἰούδα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ὅτι ταῦτα ἀφιστᾶ νόμου Θεοῦ, καὶ τυφλοὶ τὸ διαβούλιον τῆς ψυχῆς, καὶ ὑπερηφανίαν ἐκδιδάσκει, καὶ οὐκ ἀφήσκει ἀνδρα ἐλεῆσαι τοῦ πλησίον αὐτοῦ, στερίσκει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης ἀγαθωσύνης, καὶ συνέχει αὐτὸν ἐν μόχθοις καὶ πόνοις, καὶ ἀφιστᾶ ὑπνον αὐτοῦ, καταβαπανᾶ σάρκα αὐτοῦ, καὶ θυσίας Θεοῦ ἐμπόδιζει, καὶ εὐλόγησός οὐ μέμνηται (97), καὶ προφήτῃ λαλοῦντι οὐχ ὑπακούει, καὶ λόγῳ εὐσεβείας προσοχίζει. Δυσὶ γὰρ πάθεισιν ἐναντίοις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ δουλεύων, Θεῷ ὑπακούειν οὐ δύναται, ὅτι ἐτύφλωσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἐν νυκτὶ, πορεύεται.

D IO'. « Τέκνα μου, ἡ φιλαργυρία πρὸς εἰδωλα ὄνηται, ὅτι ἐν πᾶσι δι' ἀργυρίου τοὺς μὴ ὄντας θεοὺς ὀνομάζουσι· καὶ ποιεῖ τὸν ἔχοντα αὐτὴν εἰς ἐξοστᾶσιν ἐμπεσεῖν. Δι' ἀργυρίου ἐγὼ ἀπώλεσα τὰ τέκνα μου, καὶ εἰ μὴ ἡ μετάνοια τῆς σαρκὸς μου, καὶ ἡ ταπεινότης τῆς ψυχῆς μου, καὶ αἱ εὐχαὶ Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου, ἀτεκνος εἶχον ἀποθανεῖν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, ὁ οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, συνέγγνω ὅτι ἐν ἀνομίᾳ ἐποίησα. Ἐτύφλωσε γὰρ με ὁ ἄρχων τῆς πλάνης, καὶ ἠγνόησα, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς σὰρξ (99), ἐν ἀμαρ-

(98) *Propter argentum.* Duo verba ista ad præcedentem periodum sunt referenda, si Græcum lectum sequi velimus, in cujus utroque exemplari, iam Oxon. quam Cantab. post δι' ἀργυρίου est punctuam; melius vero, juxta hanc versionem. Id.

(99) *Σὰρξ.* Omissum. Id.

ταίς φθαρταῖς. Καὶ ἐπέγνω τὴν ἑμαυτοῦ ἀσθένειαν, ἅ ἡμῶν ἀκαταμάχητος εἶναι.

Κ'. εἰ Ἐπίγνωτε οὖν (100), τέκνα μου, ὅτι δύο πνεύματα σχολάζουσι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ τῆς πλάνης· καὶ μέσον ἐστὶ τὸ τῆς συνθέσεως τοῦ νοῦς, οὗ ἂν θέλῃ κλίνειν. Καί γε τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ τῆς πλάνης, γέγραπται ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ ἀνθρώπου· καὶ ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν γνωρίζει Κύριος. Καὶ οὐκ ἐστὶ καιρὸς, ἐν ᾧ δυνήσεται λαθεῖν ἀνθρώπων ἔργα, ὅτι ἐν στήθει ὁστέων αὐτὰ ἐγγέγραπται ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαρτυρεῖ πάντα, καὶ κατηγορεῖ πάντων, καὶ ἐμπεπύριστα ὁ ἁμαρτήσας ἐκ τῆς ἰδίας καρδίας, καὶ ἄραι πρόσωπον οὐ δύναται πρὸς τὸν κριτὴν.

ΚΑ'. εἰ Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν Λεβὶ, ἵνα διαμείνητε· καὶ μὴ ἐπαίρεσθε ἐπ' αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆτε. Ἐμοὶ γὰρ ἔδωκε Κύριος τὴν βασιλείαν, κάκειν τὴν ἱερατεῖαν, καὶ ὑπέταξε τὴν βασιλείαν τῇ ἱερουσὴν. Ἐμοὶ ἔδωκε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κάκειν τὰ ἐν οὐρανοῖς. Ὡς ὑπερέχει οὐρανὸς τῆς γῆς, οὕτως ὑπερέχει Θεοῦ ἱερατεῖα τῆς ἐπὶ γῆς βασιλείας (1). Καὶ γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ σὲ ἐξελέξατο Κύριος ἐγγίζειν αὐτῷ, καὶ ἐσθλεῖν τράπεζαν αὐτοῦ, καὶ ἀπαρχὰς ἐντροφημάτων υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἔση αὐτοῖς (2) ὡς ἡ θάλασσα. Ὡστερ γὰρ ἐν αὐτῇ δίκαιοι καὶ ἀδικοὶ χερμάζονται, οἱ μὲν αἰχμαλωτιζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦντες· οὕτως καὶ ἐν σοὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων, οἱ μὲν κινδυνεύουσιν αἰχμαλωτιζόμενοι, οἱ δὲ πλουτοῦσιν ἀρπάζοντες. Ὅτι οἱ βασιλεύοντες ἔσονται, ὡς κῆτή, καταπίνοντες ἀνθρώπους, ὡς ἰχθύας· θυγατέρας καὶ υἱοὺς ἐλευθέρους καταδουλώσουσιν· οἴκους, ἀγροὺς, ποίμνια, χρήματα ἀρπάσουσι· καὶ πολλῶν ἀρχαῖς ἀδίκως κόρακες καὶ ἴβεις χορτάσουσι, καὶ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ κακὸν ἐν πλεονεξίᾳ ὑψούμενοι. Καὶ ἔσονται ὡς καταιγίδες ψευδοπροφήται, καὶ πάνας δικαίους διώξονται.

ΚΒ'. εἰ Ἐπάξει δὲ αὐτοῖς Κύριος διαιρέσεις κατ' ἀλλήλων, καὶ πόλεμοι συνεχεῖς ἔσονται ἐν Ἰσραὴλ, καὶ ἐν ἀλλοφύλοις συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία μου, ἕως τοῦ ἔλθειν τὸ σωτήριον τῷ Ἰσραὴλ, ἕως παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἡσυχάσαι τὸν Ἰακώβ ἐν εἰρήνῃ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ αὐτὸς φυλάξει κράτος βασιλείας μου ἕως τοῦ αἰῶνος. Ὅρκω γὰρ ᾤμωσέ μοι Κύριος, μὴ ἐκλείψειν τὸ βασίλειόν μου ἐκ τοῦ σπέρματός μου, πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τοῦ αἰῶνος.

ΚΓ'. εἰ Πολλὴ δὲ λύπη μοὶ ἐστὶ, τέκνα μου, διὰ τὰς ἀσελγείας καὶ γοητείας, καὶ εἰδωλολατρίας, ἃς ποιήσατε εἰς τὸ βασίλειον, ἐγγαστριμύθοις ἀκολουθοῦντες, κληδόσι (3), καὶ δαίμοσι πλάνης. Τὰς θυγατέρας θυμῶν μουσικὰς καὶ δημοσίας ποιήσατε, καὶ ἐπιμύθησατε ἐν βδελύγμασιν ἐθνῶν· ἀνθ' ὧν ἔξει Κύριος ἐφ' ὑμᾶς λιμὸν, θάνατον καὶ ρομφαίαν, ἐκδικούσαν πολιορκίαν, καὶ κύνας εἰς διασπασμὸν, ἐχθρῶν καὶ φίλων ὀνειδισμούς, ἀπώλειαν καὶ (4) ἀφακελισμὸν

¹ Rom. 11, 14, 15.

(100) Ἐπίγνωτε οὖν. Omissa integra hæc periosus. 10.

(1) Βασιλείας. Βασιλείας, ἂν μὴ δι' ἁμαρτίας ἐκπέση Κυρίου, καὶ κυριευθῆ ὑπὸ ἐπιγείας, addit caphex Oxon.

Agnoscebam tandem mei ipsius infirmitatem, qui existissem me inexpugnabilem esse.

XX. εἰ Cognoscite igitur, filii mei, quod duo spiritus vaeant homini, spiritus veritatis, et spiritus erroris; et medius est spiritus intellectus mentis, cujus est, quo vult inclinare. Et quæ sunt veritatis, et quæ sunt erroris, scripta sunt super pectus hominis ¹⁰, et unumquodque eorum cognoscit Dominus. Et non est tempus, in quo poterunt latere hominum opera; quoniam ea in pectore ossium inscripta sunt coram Domino. Et spiritus veritatis testimonium perhibet de omnibus, et accusat omnia; et adustus est qui peccat ex proprio corde, et levare faciem non potest ad judicem.

XXI. εἰ Et nunc, filii mei, diligite Levi, ut permaneat; et non efferamini super ipsum, ut non disperetis. Mihi enim dedit Dominus regnum, et illi sacerdotium, et subjecit regnum sacerdotio. Mihi dedit quæ in terra; illi vero, quæ sunt in cælis. Ut supereminet cælum terræ, ita supereminet Dei sacerdotium regno quod est in terra. Etenim ipsa supra te elegit Dominus appropinquare ipsi, et comedere mensam ipsius, et primitias deliciarum filiorum Israel: et eris eis ut mare. Quemadmodum enim in mari justus et injustus hiemant, hi quidem captivi facti, hi vero ditati: ita et in te omne genus hominum, hi quidem periclitantur in captivitatem acti, hi vero ditantur rapientes. Quoniam qui regnant erunt sicut cete, deglutientes homines velut pisces: filias et filios liberos in servitum redigent; domos, agros, greges, pecunias rapiunt; et multorum carnibus injuste corvos et ibices saturabunt, et proficient in malum in avaritia exaltati. Et erunt ut procellæ pseudoprophætæ, et omnes justos persequentur.

XXII. εἰ Inducet autem eis Dominus divisiones inter se, et bella continua erunt in Israel, et in alienigenis consummabitur regnum meum, donec veniet salutare Israel, usque ad adventum Dei justitiæ, ut quiescat Jacob in pace, et omnes gentes. Et ipse custodiet potestatem regni mei usque in sæculum. Juramento enim juravit mihi Dominus, non defecturum regnum meum e semine meo, omnibus diebus, usque in sæculum.

XXIII. εἰ Multa autem tristitia mihi est, filii mei, propter impudicitias, et sortilegia, et idololatrias, quas facietis in regnum, ventriloquos sequentes, divinationes et dæmonas erroris. Filias vestras cantatrices et publicas facietis, et immiscebimini abominationibus gentium; pro quibus ducet Dominus super vos famem et pestilentiam, mortem et gladium, ulciscentem obsidionem, et canes in dilanationem, inimicorum et amicorum opprobria,

(2) Καὶ ἔση αὐτοῖς. Add. οὗ δὲ ἔση βασιλεὺς Ἰακώβ. GRAB.

(3) Ἀκολουθοῦντες, κληδόσι. Ἐξακολουθοῦντες, omissa sequenti voce κληδόσι. 10.

(4) Καὶ κύνας εἰς διασπασμὸν, ἐχθρῶν καὶ φί-

Perditionem et tabem oculorum, puerorum occisionem, et uxorū ablationem, possessionum rapinam, terræ desolationem, templi Dei incendium, vestri ipsorum servitutem in gentibus; et excident e vobis eunuchos uxoribus suis, donec revertamini ad Dominum in integra corde, pœnitentes, et ambulantes in omnibus mandatis Dei, et visitet vos Dominus in misericordia, et reducat a captivitate inimicorum vestrorum.

XXIV. « Et post hæc orietur vobis astrum ex Jacob in pace, et exsurget homo ex semine meo, ut sol justitiæ, ambulans cum filiis hominum in mansuetudine et justitia, et quidquam peccati non invenietur in eo. Et aperientur super ipsam cœli, ad effundendum Spiritum, benedictionem Patris sancti: et ipse effundet spiritum gratiæ super vos, et eritis ei filii in veritate, et ambulabitis in præceptis illius primis et ultimis. Hic est germen Dei Altissimi, et hic est fons in vitam omnis carnis. Tunc refulgebit sceptrum regni mei, et a radice vestra nascetur propago; et in eo ascendet virga justitiæ gentibus, ut judicet et salvet omnes invocantes Dominum.

XXV. « Et post hæc resurget Abraham, et Isaac, et Jacob in vitam; et ego, et fratres mei principes, sceptrum vestrum in Israel erimus. Levi primus, secundus ego, tertius Joseph, quartus Benjamin, quintus Simeon, sextus Isachar, et ita deinceps omnes. Et Dominus benedixit Levi; angelus faciei me; virtutes gloriæ Simeon; cœlum Ruben; Isachar terra; mare Zabulon; montes Joseph; tabernaculum Benjamin; luminaria Dan; deliciæ Nephthalim; sol Gad; oliva Aser: et erit unus populus Domini, et lingua una; et non erit amplius spiritus erroris Beliar, quoniam mittetur in ignem in sæculum. Et qui in tristitia mortui sunt, resurgent in gaudio; et qui in paupertate propter Dominum, ditabuntur; et qui in inopia, saturabuntur; et qui in infirmitate, fortificabuntur; et qui propter Dominum mortui sunt, evigilabunt in vita. Et cervi Jacob current in exultatione, et aquilæ Israel volabunt in gaudio; impii vero tristabuntur, et peccatores lugebunt, et omnes populi glorificabunt Dominum in sæcula.

XXVI. « Custodite igitur, filii mei, omnem legem Domini, quoniam spes est omnibus dirigentibus viam ejus. » Et dixit eis: « Centum decem et novem annorum ego morior hodie in oculis vestris. Nemo me sepiat in pretiosa veste, vel ventrem meum

λων ονειδισμούς, ἀπώλειαν καί. Desunt omnia, et loco sequentis vocis σφακελισμόν posita vox λήμην. GRAB.

(5) Ὑπαρχόντων ἀρπαγῆν. Desunt. Id.

(6) Ἀναγάπη. Ἀναγάγη, quæ lectio multo melior est, altera prorsus vitiosa. Neque enim ἀναγάπη usquam alibi legitur; nec sequens ἀπό ad aliquam vocem præcedentem referri potest. Id.

ὀφθαλμῶν, νηπιῶν ἀναίρεσιν, καὶ συμβίων ἀφαίρεσιν, ὑπαρχόντων ἀρπαγῆν (5), γῆς ἐρήμωσιν, καὶ Θεοῦ ἐμπυρισμόν, ὁμῶν αὐτῶν δουλείαν ἐν ἔθνεσι· καὶ ἐκτεμοῦσιν ἐξ ὁμῶν εἰς εὐνοῦχους ταῖς γυναῖκας αὐτῶν, ἕως ἂν ἐπιστρέψῃτε πρὸς Κύριον ἐν τελείᾳ καρδίᾳ, μεταμελούμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπισκέψῃται ὁμᾶς Κύριος ἐν ἐλέει, καὶ ἀναγάπη (6) ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἐχθρῶν ὁμῶν.

ΚΔ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν ἀστρον ἐξ Ἰακώβ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματός μου, ὡς ὁ ἥλιος δικαιοσύνης, συμπορευόμενος τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐν πραότητι καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσα ἁμαρτία οὐχ εὐρεθήσεται ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀνοιγήσονται ἐπ' αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ, ἔχει δὲ Πνεῦμα, εὐλογίαν Πατρὸς ἁγίου· καὶ αὐτὸς ἔχει πνεῦμα χάριτος ἐφ' ὁμᾶς, καὶ ἔσεσθε αὐτῷ εἰς υἱούς ἐν ἀληθείᾳ, καὶ πορευέσθε ἐν προστάγματι αὐτοῦ πρώτοις καὶ ἐσχάτοις (7). Οὗτος ὁ βλαστὸς Θεοῦ ὕψιστου, καὶ αὕτη ἡ πηγὴ εἰς ζωὴν πάσης σαρκός. Τότε ἀναλάμψει (8) σκῆπτρον βασιλείας μου, καὶ ἀπὸ τῆς βίβλης ὁμῶν γενήσεται πυβλῆν· καὶ ἐν αὐτῷ ἀναθήσεται ῥάβδος δικαιοσύνης τοῖς ἔθνεσι, κρῖναι καὶ οἴσει πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους Κύριον.

ΚΕ'. « Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστήσεται Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, εἰς ζωὴν· καὶ ἐγώ, καὶ οἱ ἀδελφοί μου ἑξαρχοί, σκῆπτρον ἡμῶν (9) ἐν Ἰσραὴλ ἐσόμεθα. Αὐτὸς πρῶτος, δεῦτερος ἐγώ, τρίτος Ἰωσήφ, τέταρτος Βενιαμὴν, πέμπτος Συμεὼν, ἕκτος Ἰσχαρ, καὶ οὕτως καθεξῆς πάντες. Καὶ Κύριος εὐλόγησεν τὸν Αὐτὸν· ὁ ἀγγελὸς τοῦ προσώπου ἐμέ· αἱ δυνάμεις τῆς δόξης τῶν Συμεῶν· ὁ οὐρανὸς τῶν Ρουβὴν· τὸν Ἰσχαρ ἡ γῆ· ἡ θάλασσα τῶν Ζαβουλῶν· τὰ ὄρη τῶν Ἰωσήφ· ἡ σκηνὴ τῶν Βενιαμὴν· οἱ φωστῆρες τῶν Δάν· ἡ τρυφὴ τῶν Νεφθαλεὶμ· ὁ ἥλιος τῶν Γάδ· ἡ γάλα τῶν Ἀσῆρ· καὶ ἔσται εἰς λαὸν Κυρίου, καὶ γλώσσα μία· καὶ οὐκ ἔσται ἐτι πνεῦμα πλάνης τοῦ Βελιάρ, ὅτι ἐμβληθήσεται ἐν τῷ πυρὶ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ οἱ ἐν λύπῃ τελευτήσαντες ἀναστήσονται ἐν χαρῇ, καὶ οἱ ἐν πτωχείᾳ διὰ Κύριον, πλουτισθήσονται, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ, χορτασθήσονται, καὶ οἱ ἐν ἀσθενείᾳ, ἰσχύσουσι, καὶ οἱ διὰ Κύριον ἀποθανόντες ἐξυπνήσονται ἐν ζωῇ. Καὶ οἱ ἔλαφοι Ἰακώβ δραμονῶν ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ οἱ ἀετοὶ Ἰσραὴλ πετασθήσονται ἐν χαρῇ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς πενήσονται, καὶ ἁμαρτωλοὶ κλαύσονται, καὶ πάντες οἱ λαοὶ δοξάσουσι Κύριον εἰς αἰῶνας.

ΚΖ'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, πάντα τὸν νόμον Κυρίου, ὅτι ἐλπίς ἐστὶν πᾶσι τοῖς κατευθύνουσι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. » Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς· « ριθ' ἐτῶν ἀποθνήσκω ἐγώ σήμερον ἐν ὀφθαλμοῖς ὁμῶν. Μηδεὶς με ἐνταφιάσῃ πολυτελεῖ ἐσθῆτι, ἢ ἀναβῆρῆσιν τὴν κο-

(7) Καὶ πορευέσθε ἐν προστάγματι αὐτοῦ πρώτοις καὶ ἐσχάτοις. Desunt in Oxoniensi. Pulo vero pro προστάγματι, legendum pluraliter προστάγμασι, ut sequentia verba indicant. Id.

(8) Τότε ἀναλάμψει. Omisssa omnia usque ad δοξάσουσι Κύριον εἰς αἰῶνας, sive usque ad finem sequentis paragraphi. Id.

(9) Ἡμῶν. Lego potius ὁμῶν. Id.

λιαν μου, ὅτι ταῦτα μέλλουσι ποιεῖν οἱ βασιλευόντες. Καὶ ἀναγάγετέ με εἰς Χεβρών μεθ' ὁμῶν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη Ἰούδας· καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς, καὶ ἐθαψάν αὐτὸν ἐν Χεβρών μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Διαθήκη Ἰσαχάρ, περὶ ἀπλότητος.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Ἰσαχάρ. Καλέσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Ἀκούσατε, τέκνα, Ἰσαχάρ τοῦ πατρὸς ὁμῶν, ἐνωτίσασθε ῥήματα ἡγαπημένοι (10) ὑπὸ Κυρίου. Ἐγὼ ἐτέχθην πέμπτος υἱὸς τῷ Ἰακώβ, ἐν μισθῷ τῶν μανδραγόρων. Ἰακώβ (11) γὰρ ἤνεγκε μανδραγόρους (12) ἐκ τοῦ ἀγροῦ, καὶ προαπαντήσασα Ῥαχὴλ ἔλαβεν αὐτούς (13). Ἐκλαίει δὲ Ῥουβὴμ, καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ αὐτοῦ ἐξῆλθε Λία ἡ μήτηρ μου. Ταῦτα δὲ ἦσαν μῆλα εὐώδημα (14), ἃ ἐποίησε ἡ γῆ Ἀράμ ἐν ὄψει ὑποκάτω φάραγγος ὕδατων. Εἶπε δὲ Ῥαχὴλ· « Οὐ δώσω σοι αὐτά, ὅτι ἔσονται μοι ἀντὶ τέκνων. » Ἦσαν δὲ μῆλα δύο. Καὶ εἶπε Λία· « Ἰκανούσθω σοι, ὅτι ἔλαβες τὸν ἄνδρα παρθεναίας μου· μὴ καὶ ταῦτα λήψῃ; » Ἡ δὲ εἶπεν· « Ἰδοὺ, ἔστω σοι Ἰακώβ τὴν νύκτα ταύτην ἀντὶ τῶν μανδραγόρων τοῦ υἱοῦ σου. » Εἶπε δὲ Λία πρὸς αὐτήν· « Μὴ καυχῶ, καὶ μὴ δοξάζου· ἐμὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Ἰακώβ, καὶ γυνὴ νεότητος αὐτοῦ. » Ἡ δὲ Ῥαχὴλ εἶπε· « Τί οὖν; ὅτι ἐμὸ πρῶτον (15) ἤρμωσται, καὶ δι' ἐμὲ ἐδούλευσε τῷ πατρὶ ἡμῶν ἔτη ἰδ'. Τί σοι ποιήσω, ὅτι ἐπλήθυνεν ὁ ὄσλος καὶ ἡ πανουργία τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ ὄσλος προχωρεῖ ἐπὶ τῆς γῆς; Εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἂν ἦς σὺ ὄρωσα πρόσωπον Ἰακώβ· οὐ γὰρ γυνὴ αὐτοῦ εἶ σύ, ἀλλ' ἐν ὄσλῳ ἀντ' ἐμοῦ εἰσῆχθης. Καὶ ἐπλάνησέ με ὁ πατήρ μου, καὶ μεταστήσας με τῇ νυκτὶ ἐκέλην, οὐκ εἰσέ με ἰδεῖν· ὅτι εἰ ἤμην ἐκεῖ, οὐκ ἐγένετο τοῦτο. » Καὶ εἶπε Ῥαχὴλ· « Λάβε ἓνα (16) μανδραγόραν, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐνὸς ἐκμισθῶ (17) σοι αὐτὸν ἐν μιᾷ νυκτὶ. » Καὶ ἔγνω Ἰακώβ τὴν Λίαν, καὶ συλλαβούσά αὐν ἔτεκε· καὶ διὰ τὸν μισθὸν ἐκλήθη Ἰσαχάρ.

Β'. « Τότε ὤφθη τῷ Ἰακώβ ἄγγελος Κυρίου, λέγων, ὅτι δύο τέκνα Ῥαχὴλ τέξεται, ὅτι διέπτυσσε συνουσίαν ἄνδρος, καὶ ἐξελέξατο ἐγκράτειαν. Καὶ εἰ μὴ Λία ἡ μήτηρ μου ἀπέδω ἀντὶ συνουσίας τὰ δύο μῆλα, ὀκτὼ υἱοὺς εἶχε τεκεῖν· διὰ τοῦτο ἐξ ἔτεκε, τοὺς δὲ δύο Ῥαχὴλ, ὅτι ἐν μανδραγόραις ἐπεσκέψατο αὐτήν ὁ Κύριος. Εἶδε γάρ, ὅτι διὰ τέκνα ἤθελε συνεῖναι τῷ Ἰακώβ, καὶ οὐ διὰ φιληδονίαν. Προσθεῖσα γάρ καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέδοτο τὸν Ἰακώβ, ἵνα λάθῃ καὶ τὸν ἄλλον μανδραγόραν (18). Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μανδραγόραις (19) ἐπήκουσε Κύριος τῆς Ῥαχὴλ· ὅτι, καί τις ποθήσασα αὐτοῦς (20), οὐκ ἔφαγεν, ἀλλ' ἀνέθηκεν

(10) Ἠγαπημένοι. Ἠγαπημένου. GRAB.

(11) Ἰακώβ. Ρουβὴμ· et quidem recie, unde et Latinam versionem correxi. Ib.

(12) Μανδραγόρους. Μανδραγόραν. Ib. — Μανδραγόρων εἰ μανδραγόρους, noninum instar simplicium in os desinentium; sed paulo inferius leges μανδραγόρων εἰ μανδραγόραις. In Vet. Test. et apud profanos scriptores solummodo ὁ μανδραγόρας καὶ μανδραγόρης vel ἡ μανδραγόρα invenitur. Unde hoc in loco corrigendum puto: μανδραγοῶν εἰ μανδραγόρας. DRACM.

A rescindat, quoniam hæc facturi sunt regnantes. Et reducite me in Hebron vobiscum. » Et cum hæc dixisset, obdormivit Judas; et fecerunt filii ejus secundum omnia quæ mandavit eis, et sepelierunt eum in Hebron cum patribus suis.

CAPUT V.

Testamentum Isachar, de simplicitate.

I. Transcriptum verborum Isachar. Cum vocasset n.ios suos, dixit eis: « Audite filii Isachar patrem vestrum, auribus percipite verba dilecti a Domino. Ego sum natus quintus filius Jacob, in mercede mandragorarum. Ruben enim attulit mandragoras ex agro, et præobvians Rachel accepit eas. Flevit autem Ruben, et in voce ipsius exivit Lia mater mea. Mandragoræ autem erant mala odorifera, quæ producit terra Aram in excelso sub valle aquarum. Dixit autem Rachel: « Non dabo hæc tibi, quoniam erunt mihi pro filiis. » Erant autem mala duo. Et dixit Lia: « Sufficiat tibi, quoniam accepisti virum virginitalis meæ; num et hæc accipies? » Illa vero dixit: « Ecce, sit Jacob tibi nocte hac pro mandragoris filii tui. » Dixit autem ei Lia: « Ne jactes, et ne glorieris; meus enim est Jacob, et ego uxor juventutis ejus. » Rachel vero dixit: « Quid igitur? quoniam mihi primo copulatus est, et propter me servivit patri nostro annis quatuordecim. Quid tibi faciam, quoniam multiplicatus est dolus et astutia hominum, et dolus procedit in terra? Si autem secus esset, non utique tu videres faciem Jacob; non enim uxor ipsius tu es, sed in dolo pro me inducta es. Et seduxit me pater meus, et transfrens me nocte illa, non permisit me videre; quoniam si fuisset illic, non factum fuisset hoc. » Et dixit Rachel: « Accipe unam mandragoram, et pro una in mercedem do tibi eum in una nocte. » Et cognovit Jacob Liam, et concipiens me peperit; et propter mercedem vocatus sum Isachar.

II. « Tunc apparuit Jacob angelus Domini, dicens, quod duos filios Rachel pariet, quoniam respuit coitum viri, et elegit continentiam. Et nisi Lia mater mea pro coitu reddidisset duo mala, octo filios paritura fuisset; propter hoc sex peperit, duos vero Rachel, quoniam in mandragoris visitavit eam Dominus. Scivit enim, quod propter filios voluit coire cum Jacob, et non propter desiderium voluptatis. Apponens enim et in crastino reddidit Jacob, ut acciperet et aliam mandragoram. Propter hoc in mandragoris exaudivit Dominus Rachel; quoniam et desiderans eas, non comedit, sed

(13) Αὐτούς. Αὐτήν. GRAB.

(14) Ταῦτα δὲ ἦσαν μῆλα εὐώδημα. Αὕτη δὲ ἦν μῆλα εὐοσμία. Ib.

(15) Πρῶτον. Πρότερόν σου. Ib.

(16) Ἐνα. Μίαν. Ib.

(17) Τοῦ ἐνὸς ἐκμισθῶ. Ταύτης ἐκμισθῶσω. Ib.

(18) Τὸν ἄλλον μανδραγόραν. Τὴν ἄλλην μανδραγόραν. Ib.

(19) Τοῖς μανδραγόραις. Ταῖς μανδραγόραις. Ib.

(20) Αὐτούς. Αὐτάς. Sic et paulo post. Ib.

reposuit eas in domo Domini, offerens sacerdoti Altissimi, qui erat in tempore illo.

III. « Quando igitur factus sum vir, filii mei, ambulavi in rectitudine cordis, et factus sum agricola patrum meorum, et fratrum meorum, et attuli fructus ex agris secundum tempus eorum, et benedixit mihi pater meus, videns quod in simplicitate ambulabam. Et non eram perscrutator in actibus meis, neque perniciosus et invidens proximo meo; non oblocutus sum alicui, neque vituperavi vitam hominis ambulans in simplicitate oculorum. Propter hoc triginta annorum accepi mihimet uxorem, quoniam labor devoraverat fortitudinem meam. Et non animadvertēbam voluptatem mulieris, sed per laborem somnus meus circumdedit me, et semper gavisus est in simplicitate mea pater meus. Si quid enim laborabam, omnem fructum et omne primum germen primum per sacerdotem Domino offerebam, deinde patri meo, et tunc ego (24). Et Dominus duplicavit bona in manibus meis. Scivit autem et Jacob, quod Deus cooperatur simplicitati meæ: omni enim pauperi et omni afflicto tribuebam terræ bona in simplicitate cordis.

IV. « Et nunc audite me, filii, et ambulate in simplicitate cordis, quoniam novi in ipsa omne beneplacitum Domini. Simplex aurum non concupiscit, proximum non circumvenit, cibos varios non appetit, vestem diversam non vult, tempora longa sibi non præscribit vivere, sed solum recipit voluntatem Dei; et spiritus erroris nil valebunt adversus eum. Non enim novit recipere pulchritudinem mulieris, ut non in perversione coinquinet mentem suam; non zelus in consiliis ejus superveniet; non invidia liquefacit animam ejus, neque lucrum in insatiabilitate excogitat; sed ambulat in rectitudine vitæ, et omnia videt in simplicitate, non recipiens oculis malignitates ab errore mundi, ut non videat perverse aliquod mandatorum Dei.

V. « Custodite igitur, filii mei, legem Dei, et simplicitatem possidete, et in innocentia ambulate, non nimis curiose scrutantes mandata Domini, et proximi actiones; sed diligite Dominum et proximum, pauperis et infirmi miseremini. Supponite dorsum vestrum ad agrum colendum, et laborandum in operibus terræ, secundum unamquamque agriculturam dona cum gratiarum actione Domino offerentes; quoniam in primis germinibus fructuum terræ benedixit tibi Dominus, sicut benedixit omnibus sanctis, ab Abel usque ad hoc tempus. Non enim datur tibi alia pars, quam pinguedinis terræ, cujus in doloribus sunt fructus; quoniam et pater noster Jacob in benedictionibus terræ et primitiarum fructuum benedixit mihi. Et Levi et Judas

(21) Πονηρός. Φθονερός. GRAB.

(22) Τριάκοντα. Πέντε, add. GRAB.

(23) Ὀπίωσαν. Ὀραν. Id.

(24) Et tunc ego. Hic aliquid deesse videtur. id.

αὐτοὺς ἐν οἴκῳ Κυρίου, προσενέγκασα τῷ ἱερεὶ Ὑψίστου, τῷ ὄντι ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ.

Γ'. « Ὅτε οὖν ἠδρύνθη, τέκνα μου, ἐπορευόμην ἐν εὐθύτητι καρδίας, καὶ ἐγενομένη γεωργίᾳ τῶν πατέρων μου, καὶ τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ ἔφερον καρπὸς τῆς ἀγρῶν κατὰ καιρὸν αὐτῶν, καὶ εὐλόγησέ με ὁ πατήρ μου, βλέπων ὅτι ἐν ἀπλότῃτι πορεύομαι. Καὶ ὅτι ἤμην περίεργος ἐν ταῖς πράξεσί μου, οὐδὲ πονηρὸς (21) καὶ βάσκανος τῷ πλησίον μου· οὐ κατελάλησά τινας, οὐδὲ ἐψέξα βίον ἀνθρώπου, πορευόμενος ἐν ἀπλότῃτι ὀφθαλμῶν. Διὰ τοῦτο τριάκοντα (22) ἐτῶν ἔλαθον ἐμαυτῷ γυναῖκα, ὅτι ὁ κάματος κατήσθη τὴν ἰσχύ μου· καὶ οὐκ ἐνεδούον ἠδονὴν γυναικὸς, ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου ὕπνου μοι περιεγένετο, καὶ πάντοτε ἔχαιρεν ἐπὶ τῇ ἀπλότῃτι μου ὁ πατήρ μου. Β. Ἐπεὶ γὰρ ἔκαμνον, πᾶσαν ὀπίωσαν (23), καὶ πᾶν πρωτογέννημα πρῶτον διὰ τοῦ ἱερέως Κυρίῳ προσέφερον, ἔπειτα τῷ πατρὶ μου, καὶ τότε ἐγώ. Καὶ Κύριος ἐδιπλασίασε τὰ ἀγαθὰ ἐν χερσὶ μου. Ἦδει δὲ καὶ Ἰακώβ, ὅτι ὁ Θεὸς συνεργεῖ τῇ ἀπλότῃτι μου· παντὶ γὰρ πένητι καὶ παντὶ θλιδομένῳ παρεῖχον τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ ἐν ἀπλότῃτι καρδίας.

Δ'. « Καὶ νῦν ἀκούσατέ μου, τέκνα, καὶ πορεύεσθε ἐν ἀπλότῃτι καρδίας, ὅτι εἶδον ἐν αὐτῇ πᾶσαν εὐαρέστησιν Κυρίου. Ὁ ἀπλοὺς χρυσίον οὐκ ἐπιθυμεῖ, τὸν πλησίον οὐ πλεονεκτεῖ, βρωμάτων ποικίλων οὐκ ἐρίεται, ἐσθῆτα διάφορον οὐ θέλει, χρόνους μακροὺς οὐχ ὑπογράφει ζῆν, ἀλλὰ μόνον ἐκδέχεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καί γε τὰ πνεύματα τῆς πλάνης οὐκ (25) ἰσχύσουσι πρὸς αὐτόν. Οὐ γὰρ εἶδεν ἐπιδέξασθαι κάλλος θηλείας, ἵνα μὴ ἐν διαστροφῇ μιάνη τὸν νοῦν αὐτοῦ· οὐ ζῆλος ἐν διαβουλίῳ αὐτοῦ ἐπελευθεύεται· οὐ βασκανία ἐκτῆκει ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδὲ πορισμὸν (26) ἐν ἀπληστία ἐννοεῖ· πορεύεται δὲ ἐν εὐθύτητι ζωῆς (27), καὶ πάντα ὀρᾷ ἐν ἀπλότῃτι, μὴ ἐπιδεχόμενος ὀφθαλμοῖς πονηρίας ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ ἴθι διαστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν (28) τοῦ Κυρίου.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, νόμον Θεοῦ, καὶ τὴν ἀπλότητα κτήσασθε, καὶ ἐν ἀκακίᾳ πορεύεσθε, μὴ περιεργαζόμενοι ἐντολάς Κυρίου, καὶ τοῦ πλησίον τὰς πράξεις· ἀλλ' ἀγαπάτε Κύριον καὶ τὸν πλησίον, πένητα καὶ ἀσθενῆ ἐλεήσατε. Ὑποτίθετε τὸν νῦν ὁμῶν εἰς τὸ γεωργεῖν, καὶ ἐργάζεσθαι ἐν ἐργοῖς γῆς, καθ' ἐκάστην γεωργίαν δῶρα μετ' εὐχαριστίας Κυρίῳ προσφέροντες· ὅτι ἐν πρωτογενήμασι καρπῶν γῆς εὐλόγησέ σε Κύριος, καθὼς εὐλόγησε πάντας τοὺς ἄγιους, ἀπὸ Ἀβελ ἕως τοῦ νῦν. Οὐ γὰρ δέδοται σοι ἄλλη μερίς, ἢ τῆς κίστεως τῆς γῆς, ἥς ἐν πόνοις οἱ καρποὶ· ὅτι καὶ ὁ πατήρ ἡμῶν Ἰακώβ ἐν εὐλογίαις γῆς καὶ ἀπαρχῶν καρπῶν εὐλόγησέ με. Καὶ ὁ Λευὶ καὶ ὁ Ἰούδα ἐδοξάσθησαν παρὰ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Ἰακώβ. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐκλήρωσεν ἐν αὐτοῖς, καὶ τῷ μὲν ἔδωκε

(25) Οὐκ. Οὐδέν. Id.

(26) Πορισμὸν. Περιεσπασμὸν. Id.

(27) Ζωῆς. Ψυχῆς. Id.

(28) Διεστραμμένως τι τῶν ἐντολῶν. Διεστραμμένως τὰς ἐντολάς. Id.

τὴν ἱερατείαν, τῷ δὲ βασιλείαν. Αὐτοῖς ὑπακούσατε, καὶ τῇ ἀπλότῃ τοῦ πατρὸς ὑμῶν περιπατήσατε· ὅτι καὶ τῷ Γὰδ ἐδόθη ἀπολέσαι τὰ πειρατήρια τὰ ἐπερχόμενα Ἰσραὴλ.

Γ'. « Οἶδα δὲ, τέκνα μου, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς καταλείψουσιν οἱ υἱοὶ ἡμῶν (29) τὴν ἀπλότητα, καὶ κολληθήσονται τῇ ἀπλησίᾳ· καὶ ἀφέντες τὴν ἀκακίαν, προστελάσσουσι τῇ κακουρίᾳ, καὶ καταλιπόντες (30) τὰς ἐντολάς Κυρίου, κολληθήσονται τῷ Βελιάρ· καὶ ἀφέντες τὸ γεώργιον, ἐξακολουθήσουσι τοῖς πονηροῖς διαβουλοῖς αὐτῶν, καὶ διασπαρήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ δουλεύσουσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν. Καὶ ὁμεῖς οὖν εἰπάτε ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως, ἐὰν ἀμαρτήσωσι (31), τάχιον ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον· ὅτι ἐλεῆμων ἐστὶ, καὶ ἐξελείται αὐτοὺς, τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν αὐτῶν (32).

Ζ'. « Ραβ' ἐτῶν εἰμι ἐγώ· καὶ οὐκ ἔγνων ἐπ' ἐμὲ ἀμαρτίαν εἰς θάνατον. Πλὴν τῆς γυναικὸς μου, οὐκ ἔγνων ἄλλην· οὐκ ἐπόρνευσα ἐν μετεωρισμῷ ὀφθαλμῶν· οἶνον εἰς ἀποπλάνησιν οὐκ ἔπιον· πᾶν ἐπιθύμημα τοῦ πλησίον οὐκ ἐπόθησα· δόλος οὐκ ἐγένετο ἐν καρδίᾳ μου· ψεῦδος οὐκ ἀνήλθε διὰ τῶν χειλέων μου. Παντὶ ἀνθρώπῳ ὀδυνωμένῳ συνεστέναξα, καὶ πτωχῷ μετέδωκα τὸν ἄρτον μου. Οὐκ ἔφαγον ἄλλο ὄριον οὐκ ἔλυσα, εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν (33). Τὸν Κύριον ἠγάπησα ἐν πάσῃ τῇ ἰσχύϊ μου· ὁμοίως καὶ πάντα ἀνθρώπων ἠγάπησα, ὡς (34) τὰ τέκνα μου. Ταῦτα ποιήσατε καὶ ὁμεῖς, τέκνα μου, καὶ πᾶν πνεῦμα τοῦ Βελιάρ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ πᾶσα πρᾶξις πονηρῶν ἀνθρώπων οὐ κυριεύσει ὑμῶν· καὶ πάντα ἄγριον θῆρα καταδουλώσετε, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ· συμπορευόμενοι τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἀπλότῃ καρδίας. » Καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς, ὅπως ἀνάγωσιν αὐτὸν ἐν Χεθρών, κάκει αὐτὸν θάψωσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ ἐξέτεινε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανεν πέμπτος (35) ἐν γῆρῃ καλῇ, πᾶν μέλος ἔχων ὑγιές, καὶ ἰσχύων ὑπνωσεν ὑπνον αἰώνιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Διαθήκη Ζαβουλὼν, περὶ εὐσπλαγγρίας καὶ ἐλέους.

Α'. Ἀντίγραφον Ζαβουλὼν, ὃ διέθετο τοῖς τέκνοις αὐτοῦ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ (36) καὶ δεκάτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μετὰ δύο ἔτη τοῦ θανάτου Ἰωσήφ. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς· « Αὐκούσατέ μου, υἱοὶ Ζαβου-

(29) Ἡμῶν. Ἡμῶν puto legendum, uti Robertus legisse videtur; licet Oxoniensis pariter ac Cantabrigiensi codex habeat ἡμῶν. Id.

(30) Καταλιπόντες. Καταλιμπάνοντες. Id.

(31) Ἀμαρτήσωσι. Ἀμάρτωσι. Id.

(32) Τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν αὐτῶν. Desunt. Id.

(33) Εὐσέβειαν ἐποίησα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἐμοῦ, καὶ ἀλήθειαν. Εὐσέβειαν ἐποίησα, ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις μου ἀλήθειαν ἐποίησα. Id.

(34) Ὡς. Ἰπέρ. Id.

(35) Πέμπτος. Deest. Id.

(36) Τεσσαρακοστῷ. Τετάρτῳ legendum, licet

A glorificati sunt a Domino in filiis Jacob. Etenim Deus hæreditatem assumpsit ex illis; et huic quidem dedit sacerdotium, huic vero regnum. Eis ergo obedite, et in simplicitate patris vestri ambulate; quoniam et Gad datum est perdere tentationes supervenientes Israel.

VI. « Novi vero, filii mei, quod in extremis temporibus derelinquent filii vestri simplicitatem et adhærebunt avaritiæ; et dimittentes innocentiam, appropinquabunt malignitati; et derelinquentes mandata Dei, adhærebunt Beliar; et dimittentes agriculturam, sequentur perniciosia consilia sua, et dispergentur in gentibus, et servient inimicis suis. Et vos igitur hæc dicite filiis vestris, ut si peccent, velociter revertantur ad Dominum; quoniam misericors est, et eripiet eos, ut revertantur in terram suam.

VII. « Centum viginti duo annorum sum ego; et non cognovi super me peccatum in mortem. Præter uxorem meam, non cognovi aliam; non fornicatus sum in elatione oculorum; vinum in aberrationem non bibi; omne desiderabile proximi non desideravi; dolus non factus est in corde meo; mendacium non ascendit per labia mea. Omni homini dolore cruciato congemui, et pauperi dedi panem meum. Non comedi solus; terminum non solvi; pietatem feci in omnibus diebus meis, et veritatem. Dominum dilexi in tota fortitudine mea; similiter et omnem hominem dilexi, ut filios meos. Hæc et vos faciat, filii mei, et omnis spiritus Beliar fugiet a vobis; et omnis actio perniciosorum hominum non dominabit vobis; et omnem agrestem feram servituti subjicietis, habentes vobiscum Deum cœli; ambulantes cum hominibus in simplicitate cordis. » Et mandavit eis, ut reducant eum in Hebron, et illic eum sepeliant in spelunca cum patribus suis. Et extendit pedes suos, et mortuus est quintus (filius Lia), in senectute bona, omne membrum habens sanum, et potens dormivit somnum perpetuum.

CAPUT VI.

Testamentum Zabulon, de commiseratione et misericordia.

D I. Transcriptum Zabulon, quod disposuit filiis suis centesimo decimo quarto anno vitæ suæ, post duos annos mortis Joseph. Et dixit eis: « Audite me, filii Zabulon, attendite verbis patris vestri. Ego

tam in Oxoniensi, quam Cantabrigiensi codice habetur τεσσαρακοστῷ, quamvis in illo ultima pars hujus vocis deleta sit, quod error chronologicus deprehenderetur. Ruben enim frater natus maximus, eodem quo Zabulon anno, secundo scilicet post mortem Josephi, defunctus dicitur supra *Testam.* I, § 1. Atqui is ibidem mortuus dicitur 125 anno vitæ ipsius. Non igitur Zabulon, frater junior, annum 150 attingere potuit, sed utique 114 anno mortuus est, ut Latini codices, manuscripti pariter ac impressi, habent. Sed in his male 32, pro duobus annis positi sunt. Id.

sum Zabulon, datio bona genitoribus meis. Cum enim genitus essem, valde auctus est pater noster et gregibus et armentis, quando in variis virgibus habuit sortem. Non novi, filii mei, quod peccavi in diebus meis, præterquam mente; neque recordor, quod iniquitatem feci, præter ignorantiam quam feci in Joseph, quoniam celavi cum fratribus meis, ut non dicerem patri meo quod factum erat. Et fleui multum in abscondito: timui enim fratres meos, quoniam conspirabant omnes simul, ut si quis revelaret mysterium, occiderent eum gladio. Verumtamen, quando volebant occidere eum, multa iustificatus sum eis cum lacrymis, ut non facerent iniquitatem hanc.

II. « Venerunt enim Simeon et Gad in Joseph, ut occiderent eum; et cadens super faciem Joseph, dixit eis: « Misere mini mei, fratres mei, misere mini viscerum Jacob patris nostri. Ne injiciatis in me manus vestras, ad effundendum sanguinem innocentem, quoniam non peccavi in vos. Si vero peccavi, in disciplina erudite me; manum autem vestram ne inferatis propter Jacob patrem nostrum. » Ut autem dixit verba hæc, miseratione commotus sum, et incepit flere, et hepata mea resoluta sunt in me, et omnis subsistentia viscerum meorum laxata est super animam meam. Flevit autem et Joseph, et ego cum ipso, et intremuit cor meum, et juncturæ corporis mei expaverunt, et non potui stare. Et videns me flentem cum eo, et illos supervenientes ad occidendum eum, refugit post me, deprecans ipsos. Exurgens autem Ruben dixit: « Fratres, ne occidamus eum, sed projiciamus eum in unum lacuum horum siccorum, quos foderunt patres nostri, et non invenerunt aquam. » Propter hoc enim prohibuit Dominus ascendere aquam in eis, ut fieret protectio Joseph. Et fecit Dominus ita, donec vendiderunt eum Ismaelitibus.

III. « Etenim in pretio Joseph ego non communicavi (42), filii; sed Simeon, et Gad, et alii sex fratres nostri accipientes pretium Joseph, emerunt calceamenta sibi ipsis, et uxoribus suis, et filiis suis, dicentes: « Quoniam pretium sanguinis est fratris nostri hoc, ne comedamus ipsum, sed conculcatione conculcemus ipsum, pro eo quod dixit, se regnaturum super nos; et videamus quid portendant somnia ejus. » Propter hoc in scripturis legis Enoch scriptum est, non volenti suscitare

(37) Υιοὶ Ζαβουλών. Λόγων add. GRAB.

(38) Δόσις ἀγαθῆ. Alludit ad verba matris Liæ, quæ protulisse dicitur, quando eum enixa erat, Genes. xxx, 20: Bonam portionem largitus est mihi Deus: etiam hac vice habitabit maritus meus mecum, eo quod genuerim ei sex filios: et idcirco appellavit nomen ejus Zabulon. Consule interpretes in hunc locum. Id.

(39) Ἐσκέπασα. Ἐδεθαίωσα. Id.

(40) Καὶ ἔκλαιον πολλὰ ἐν κρυφῇ ἐφοβοῦμην τὸν τοῦς. Ἄλλ' ἔκλαιον κρυφῇ ἡμέρας πολλὰς περὶ Ἰωσήφ· καὶ ἐφοβοῦμην τοῦς. Id.

(41) Τῆς τιμῆς. Τὸ τίμημα. Id.

λέων (37), προσέχετε ῥήμασι πατρὸς ὑμῶν. Ἐγώ εἰμι Ζαβουλών, δόσις ἀγαθῆ (38) τοῖς γονεῦσί μου. Ἐν γὰρ τῷ γεννηθῆναι με ἠξήθη ὁ πατήρ ἡμῶν ἕως σφόδρα, καὶ τὰ ποίμνια, καὶ τὰ βουκόλια, ὅτε ἐν ταῖς ποικίλαις βάβδοις εἶχε τὸν κλῆρον. Οὐκ ἔγνω, τέκνα μου, ὅτι ἡμαρτον ἐν ταῖς ἡμέραις, παρεκτός ἐνοίας οὐδὲ μιμησχομαι, ὅτι παρανομίαν ἐποίησα, πλὴν τὴν ἀγνωίαν, ἣν ἐποίησα ἐπὶ Ἰωσήφ, ὅτι ἐσκέπασα (39) ἐπὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου, μὴ εἰπεῖν τῷ πατρὶ μου τὸ γινόμενον. Καὶ ἔκλαιον πολλὰ ἐν κρυφῇ· ἐφοβοῦμην γὰρ τοῦς (40) ἀδελφούς μου, ὅτι συνέθεντο πάντες ὁμοῦ, εἰς ἐξέλιπν τὸ μυστήριον, ἀναιρεθῆναι αὐτὸν μαχαίρῃ. Πλὴν δὲ, ὅτε ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτόν, πολλὰ διεμαρτυρήμην αὐτοῖς μετὰ δακρῶν, τοῦ μὴ ποιῆσαι τὴν ἀνομίαν ταύτην.

B. « Ἦλθον γὰρ Συμεὼν καὶ Γὰδ ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ, τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον Ἰωσήφ, ἔλεγεν αὐτοῖς: « Ἐλεήσατέ με, ἀδελφοί μου, οἰκταρήσατε σπλάγχνα Ἰακώβ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μὴ ἐπαγάγητε ἐπ' ἐμὲ τὰς χεῖρας ὑμῶν, τοῦ ἐκχέαι αἷμα ἀθῶν, ὅτι οὐκ ἡμαρτον εἰς ὑμᾶς. Εἰ δὲ ἡμαρτον, ἐν παιδείᾳ παιδεύσατέ με: τὴν δὲ χεῖρα ὑμῶν μὴ ἐπενέγκατε διὰ Ἰακώβ τὸν πατέρα ἡμῶν. » Ὡς δὲ ἔλεγε τὰ ῥήματα ταῦτα, εἰς οἶκτον ἦλθον ἐγὼ, καὶ ἠρξάμην κλαῖν, καὶ τὰ ἥπατά μου ἐξελύθησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ πᾶσα ἡ ὑπόστασις τῶν σπλάγγων ἐχαυνοῦτο ἐπὶ τὴν ψυχὴν μου. Ἐκλαίει δὲ καὶ Ἰωσήφ, κἀγὼ σὺν αὐτῷ, καὶ ἐδόμει ἡ καρδία μου, καὶ οἱ ἄρμοι τοῦ σώματος μου ἐξέστησαν, καὶ οὐκ ἠδυνάμην στήναι. Καὶ ἰδὼν με συγκλαίοντα αὐτῷ, κἀκείνους ἐπερχομένους ἀνελεῖν αὐτόν, κατέφυγεν ὀπίσω μου, δεόμενος αὐτῶν. Ἄναστās δὲ Ρουθὴμ εἶπεν: « Ἀδελφοί, μὴ ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἀλλὰ ῥίψωμεν αὐτόν εἰς ἓνα τῶν λάκκων τῶν ξηρῶν τούτων, ὧν ὄρυξαν οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οὐκ εὔρον ὕδωρ. » Διὰ γὰρ τοῦτο ἐκώλυσε Κύριος ὕδωρ ἀναδῆναι ἐν αὐταῖς, ἵνα γένηται περιποίησις τῷ Ἰωσήφ. Καὶ ἐποίησε Κύριος οὕτως, ἕως οὗ αὐτὸν τοῖς Ἰσραηλιταῖς ἐπώλησαν.

Γ. « Καὶ γὰρ τῆς τιμῆς (41) τοῦ Ἰωσήφ ἐγὼ οὐκ ἐκοινωνῆσα, τέκνα, ἀλλὰ Συμεὼν, καὶ Γὰδ, καὶ οἱ ἀδελφοί ἐξ (42) ἄλλοι ἡμῶν λαβόντες τὴν τιμὴν τοῦ Ἰωσήφ, ἐπριάσαντο ὑποδήματα ἑαυτοῖς, καὶ ταῖς γυναῖξιν αὐτῶν, καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, εἰπόντες: « Ὅτι τιμὴ αἱματός ἐστιν ἀδελφοῦ ἡμῶν αὕτη, οὐ φαρμάκῃ αὕτην, ἀλλὰ καταπατήσει καταπατήσωμεν αὕτην, ἀθ' ὧν εἶπε βασιλεύειν (44) ἐφ' ἡμᾶς· καὶ ἴδωμεν, τί ἐστι τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ. » Διὰ τοῦτο ἐν γραφῇ νόμου Ἐνώχ γέγραπται: (45) τὸν μὴ θέλοντα σπέρμα

(42) Communicari. Id est nullam partem ejus accepi. Id.

(43) Ἀδελφοί ἐξ. Ἐξ ἀδελφοί. Id.

(44) Βασιλεύειν. Ὅτι βασιλεύσει. Id.

(45) Ἐν γραφῇ νόμου Ἐνώχ γέγραπται. Idem legitur Deuteronomii xxv, 7 seq. ac proinde notanda convenientia inter legem Moysis, et eam quæ Enocho auctori ascripta est. Cæterum quod Christus de circumcissione dixit Joan. vii, 22, eam non ex Moysæ, sed ex patribus esse, id de præcepto quoque suscitandi fratri seminis verum esse colligitur ex Genes. xxxviii, 9; adeoque nec vero est absimile ritum calcei detrahendi et exsperandi in

ἀναστῆσαι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ὑπολυθῆσεσθαι (46) τὸ ὑπόδημα, καὶ ἐμπτύεσθαι εἰς τὸ πρόσωπον. Καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωσήφ οὐκ ἠθέλησαν εἰς (47) ζῶν ἀδελφοῦ αὐτῶν· καὶ Κύριος ὑπέλυσεν αὐτοῖς τὸ ὑπόδημα Ἰωσήφ (48). Καὶ γὰρ ἐλθόντες ἐν Αἰγύπτῳ, ὑπελύθησαν ὑπὸ τῶν παιδῶν Ἰωσήφ, κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραῶ (50). Οὐ μόνον δὲ προσεκύνησαν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐνεπτύσθησαν, παραχρῆμα πεσόντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἠσυχύνθησαν ἔμπροσθεν τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ ταῦτα γὰρ ἤκουσαν οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐποίησamen τῷ Ἰωσήφ.

Δ. « Μετὰ ταῦτα ἔβαλον ἐσθίειν ἐκεῖνοι. Ἐγὼ γὰρ δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας οὐκ ἐγευσάμην, σπλαγγιζόμενος ἐπὶ Ἰωσήφ. Καὶ Ἰούδας οὐ συνέτρωγεν αὐτοῖς· προσεῖχε δὲ τῷ λάκκῳ, ὅτι ἐφοβέτο, μὴ ἀποπηθήσαντες Συμεὼν καὶ Γὰδ ἀνέλωσιν αὐτόν. Καὶ ὁρῶντες κάμῃ μὴ ἐσθίοντα, ἔθεντό με τηρεῖν αὐτόν, ἕως οὗ ἐπράθη. Ἐποίησε δὲ ἐν τῷ λάκκῳ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, καὶ οὕτως ἐπράθη ἄσιτος. Καὶ ἀκούσας Ῥουβὴμ, ὅτι ἐπράθη ἀπόντος αὐτοῦ, περισχιζάμενος ἐθρήνη, λέγων· Πῶς βίβομαι τὸ πρόσωπον Ἰακώβ τοῦ πατρὸς μου; Καὶ λαβὼν τὸ ἀργύριον, κατέδραμε (51) τοῖς ἐμπόροις, καὶ οὐδέν (52) εὔρεν· ἀφέντες γὰρ τὴν ὁδὸν τὴν μεγάλην, ἐπορεύθησαν διὰ τρωγλοκολλητῶν (53) ἐν τῇ συντόμῳ· καὶ οὐκ ἔφαγε Ῥουβὴμ (54) ἄρτον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Προσελθὼν οὖν ὁ Δάν εἶπεν αὐτῷ· «Μὴ κλαίε, μηδὲ πένθει· εὔρον γὰρ τί εἴπωμεν τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἰακώβ. Θύσομεν (55) χίμαρρον αἰγῶν, καὶ ἐμβάψομεν τὸν χιτῶνα Ἰωσήφ, καὶ ἐροῦμεν· Ἐπίγνωθι, εἰ χιτῶν τοῦ υἱοῦ σου ἐστὶν οὗτος (56)· » τὸν γὰρ χιτῶνα τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἐξέδυσαν τὸν Ἰωσήφ ἐν τῷ μέλλειν πιπράσκειν αὐτόν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτόν ἱμάτιον παλαιὸν δούλου. Τὸν δὲ χιτῶνα εἶχε Συμεὼν, καὶ οὐκ ἠθέλεε δοῦναι αὐτόν, θέλων τῇ βρομφαίᾳ αὐτοῦ κατακάψαι αὐτόν, ὀργιζόμενος, ὅτι ἔζησε, καὶ οὐκ ἀνεῖλεν αὐτόν. Ἀναστάντες δὲ κατ' αὐτοῦ πάντες ὁμοῦ, εἶπομεν· « Ὅτι ἐάν μὴ δῶς, ἐροῦμεν, ὅτι σὺ μόνος ἐποίησας τὸ πονηρὸν ἐν Ἰσραὴλ (57). » Καὶ οὕτως δίδωσιν αὐτόν, καὶ ἐποίησαν, καθὼς εἶπεν ὁ Δάν.

Ε. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀναγγέλλω ὑμῖν τοῦ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς Κυρίου, καὶ ποιεῖν ἔλεος ἐπὶ τὸν πλησίον, καὶ εὐσπλαγγίαν ἔχειν πρὸς πάντας, οὐ μόνον εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα. Διὰ γὰρ ταῦτα εὐλόγησέ με Κύριος, καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν μου ἀσθενούντων, ἐγὼ ἄνοσος παρῆλθον· εἶδε γὰρ Κύριος ἐκάστου τὴν προαίρεσιν. Ἔχετε οὖν ἔλεος ἐν τοῖς σπλάγγνοις ὑμῶν, τέκνα μου, ὅτι ὡς ἂν τις ποιήσῃ τῷ πλησίον αὐτοῦ, οὕτως καὶ ὁ faciem ejus, qui fratris nomen propagare recusaverit, jam olim usitatum fuisse; sicut alia exalceatio, qua propinquus alteri suo cedebat, mos antiquus in Israel fuisse dicitur, Ruth. iv, 7. Ib.

(46) Ὑπολυθῆσεσθαι. Ὑποδήσεσθαι male. Ib.

(47) Εἰς. Omissum. Ib.

(48) Ἰωσήφ. Ὁ ἐφόρσεσεν κατὰ Ἰωσήφ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ib.

(49) Portam. Atrium, Josephi scilicet; hoc enim vox πύλων denotat. Ib.—Vide notam sequentem.

(50) Κατὰ τὸν τύπον τοῦ Φαραῶ. Adde ex Oxon.

semen fratri suo, solvendum calceamentum, et conspuendum in faciem. Et fratres Joseph non voluerunt vitam fratris eorum: et Dominus solvit eis calceamentum Joseph. Etenim venientes in Ægyptum, soluti sunt a pueris Joseph ante portam (49), et ita adoraverunt Joseph, secundum typum Pharaonis. Non solum autem adoraverunt eum, sed etiam consputi sunt, confestim procedentes coram eo: et sic confusi sunt coram Ægyptiis. Post hæc enim audierunt Ægyptii omnia mala quæ fecimus Joseph.

IV. « Post hæc apposuerunt illi (fratres) cibum, ut comederent. Ego enim per duos dies et duas noctes non gustavi (cibum), miseratus Joseph. Et Judas non comedit cum eis; intendebat autem in lacum, quoniam timebat, ne resiliens Simeon et Gad interficerent eum. Et videntes me non comedentem, posuerunt me custodire ipsum, quousque venditus est. Fuit autem in lacu tres dies et tres noctes, et ita venditus est impastus. Et audiens Ruben, quod venditus esset absente eo, circumscissus plorabat, dicens: Quomodo videbo faciem Jacob patris mei? Et accipiens argentum cæcurrit ad mercatores, et neminem invenit: dimittentes enim viam magnam, ambulaverunt per asperos sinus in via compendiaria: et non comedit Ruben panem in die illa. Accedens igitur Dan dixit ei: « Ne fleas, neque tristeris; inveni enim quid dicamus patri nostro Jacob. Occidemus hircum caprorum, et tingemus tunicam Joseph, et dicemus: Cognosce, si tunica filii tui sit ista; » tunica enim patris nostri exuerunt Joseph, cum vendituri essent eum, et induerunt eum vestimentum vetus servi. Tunicam vero habet Simeon, et noluit dare eam, volens gladio suo discindere eam, iratus quod viveret, et non occidisset eum. Exsurgentes autem adversus eum omnes simul diximus: « Quod si non des, dicemus, quod tu solus fecisti hoc malum in Israel. » Et ita dedit eam; et fecerunt, sicut dixit Dan.

V. « Et nunc, filii mei, annuntio vobis custodire mandata Domini, et facere misericordiam in proximum, et viscera commiserationis ad omnes habere, non solum ad homines, sed et ad irrationalia. Propter hæc enim benedixit mihi Dominus, et, omnibus fratribus meis ægrotantibus, ego sine ægrotudine evasi; novit enim Dominus uniuscujusque propositum. Habete ergo misericordiam in visceribus vestris, filii mei, quoniam ut aliquis

ἔμπροσθεν τοῦ πύλωνος, καὶ οὕτως προσεκύνησαν τῷ Ἰωσήφ. Ib.

(51) Κατέδραμε. Καὶ καταδραμών. Ib.

(52) Οὐδέν. Forte οὐδένα, quamvis et Oxoniensis codex habeat οὐδέν. Ms. Trin. οὐδένα. Ib.

(53) Τρωγλοκολλητῶν. Τρωγλοδυτῶν. Ib.

(54) Ἐφαγε Ῥουβὴμ. Ἐφαγον, omisso Ῥουβὴμ. Ib.

(55) Θύσομεν. Μαγαίρα add. Ib.

(56) Οὗτος. Add. Καὶ ἐποίησαν οὕτως. Ib.

(57) Ἐν Ἰσραὴλ. Ἐνώπιον Κυρίου. Ib.

faciet proximo suo, ita et Dominus faciet ei. Etenim filii fratrum meorum ægrotabant, moriebantur propter Joseph, quoniam non fecerunt misericordiam in visceribus suis; filii autem mei sine ægritudine custoditi sunt, sicut novistis. Et quando eram in Chanaan, in littore venatus sum venatione piscium Jacob patri meo; et multis suffocatis in mari, ego illæsus permansi.

VI. « Primus ego feci scapham in mari navigare, quoniam Dominus dedit mihi intellectum et sapientiam in ipsa: et demisi lignum post ipsam, et velum extendi in ligno recto, in medio; et in ipsa perambulans littora, piscabar pisces domui patris mei, usquequo venimus in Ægyptum: et ex venatione mea omni homini peregrino miseratus dabam. Si vero erat peregrinus, vel ægrotans, vel senex, coquens pisces, et bene ea (cos) apparans, secundum unuscujusque necessitatem afferebam omnibus, colligens et compatiens. Propter hoc et Dominus multos pisces fecit me venari. Qui enim tribuit proximo, accipit multiplicata a Domino. Quinque annis piscatus sum, omni homini quem videram tribuens, et omni domui patris mei sufficiens. In æstate piscabar; in hieme autem pascabam gregem cum fratribus meis.

VII. « Nunc annuntiabo vobis quæ feci. Videbam afflictum in nuditate hiemis; et ipsius misertus, furatus vestimentum ex domo mea abscondite, dedi afflictio. Et vos igitur, filii mei, ex his quæ tribuit vobis Deus, indifferenter omnium miserentes, misericordiam facite, et tribuite omni homini in bono corde. Si vero non habetis in occasione dare indigenti, compatiamini in visceribus misericordiæ. Novi quod manus mea non invenit in præsens tribuere indigenti, et amplius septem stadiis ambulans cum ipso, flebam; et viscera mea versa sunt super ipsum in compassionem.

VIII. « Et vos igitur, filii mei, habete viscera compassionis in omnem hominem in misericordia, ut et Deus vobis propitius misereatur vestri, quoniam et in extremis diebus Deus mittit misericordiam suam in terram: et ubi invenerit viscera misericordiæ, in ipso habitabit. Quantum enim homo miseretur proximi, tantum Deus ipsius. Quando enim descendimus in Ægyptum, Joseph non recordatus est mali in nos; me vero videns, misertus est. In quem insipientes et vos, immemores malorum efficiamini, filii mei, et diligite vosmet invicem, et ne animadvertatis unusquisque mali-

(58) Τῆ. Γῆ. GRAB.

(59) Θῆρα ἰχθύων. Θῆραν. Id.

(60) Πρῶτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος. Zabulon itaque connumerandus variis heroibus, qui se inventores artis nauticæ fuisse jactarunt, vel ab aliis tales crediti sunt; et addendus iis, quos Polydorus Vergilius lib. III *De inventoribus rerum*, cap. 15, Salmuthus in Pancirolum tit. XI *De Pysidecula nautica*, et Cornelius a Lapide aliique commentatores in *Sapientie Salomonis cap. XIV, v. 1* seqq.

A Κύριος ποιήσει αὐτῷ. Καὶ γὰρ οἱ υἱοὶ τῶν ἀδελφῶν μου ἠσθένουν, ἀπέθνησκον διὰ Ἰωσήφ, οἱ οὐκ ἐποίησαν ἔλεος ἐν σπλάγγνοις αὐτῶν· οἱ δὲ υἱοὶ μου ἄνοσοι διεφυλάχθησαν, ὡς οἴδατε. Καὶ ὅτε ἤμην ἐν τῆ (58) Χαναάν, εἰς παράλιον ἐθήρευον θήρα ἰχθύων (59) Ἰακώβ τῷ πατρὶ μου· καὶ πολλῶν ἀγχομένων ἐν τῆ θαλάσῃ, ἐγὼ ἀβλαβῆς διέμεινα.

Ζ'. « Πρῶτος ἐγὼ ἐποίησα σκάφος (60) ἐπιπλέειν ἐν τῆ θαλάσῃ, ὅτι Κύριος ἔδωκέ μοι σύνεσιν καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ· καὶ καθήκα ξύλον ὀπισθεν αὐτοῦ, καὶ ὀθόνην ἐξέτεινα ἐν ξύλῳ ὀρθῶ ἐν μέσῳ· καὶ ἐν αὐτῷ διαπορευόμενος τοὺς αἰγιαλοὺς, ἤλιεον ἰχθύας οἴκῳ πατρός μου, ἕως ἤλθομεν εἰς Ἀίγυπτον· καὶ ἐκ τῆς θήρας μου παντὶ ἀνθρώπῳ ξένῳ σπλαγγνιζόμενος ἐδίδουν. Εἰ δὲ ἦν ξένος, ἢ νοσῶν, ἢ γηράσας, ἐψήσας τοὺς ἰχθύας, καὶ ποιήσας αὐτὰ ἀγαθῶς, κατὰ τὴν ἑκάστου χρείαν προσέφερον πᾶσι, συνάγων καὶ συμπάσχων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος πολλὴν ἰχθῶν ἐποίησέ με θηρᾶν. Ὁ γὰρ μεταδιδούς τῷ πλησίον λαμβάνει πολλαπλασιασμένα παρὰ Κυρίου. Πέντε ἔτη ἤλιεσα, παντὶ ἀνθρώπῳ, ὃν ἐωράκειν, μεταδιδούς, καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου ἐξαρκῶν. Τὸ θέρος ἤλιεον, καὶ ἐν χειμῶνι ἐποίμαινον μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου.

Z'. « Νῦν ἀναγγελῶ ὑμῖν (61), ἃ ἐποίησα. Ἐίδον θλιβόμενον ἐν γυμνότητι χειμῶνος, καὶ σπλαγγνισθεὶς ἐπ' αὐτόν, κλέψας ἱμάτιον ἐκ τοῦ οἴκου μου κρυφαίως, ἔδωκα τῷ θλιβόμενῳ. Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἐξ ὧν παρέχει ὑμῖν ὁ Θεός, ἀδιακρίτως πᾶσι σπλαγγνιζόμενοι ἐλεεῖτε (62), καὶ παρέχετε παντὶ ἀνθρώπῳ ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε πρὸς καιρὸν δοῦναι τῷ χρῆζοντι, συμπάσχετε ἐν σπλάγγνοις ἐλέους. Οἶδα ὅτι ἡ χεὶρ μου οὐκ εὔρε πρὸς τὸ παρὸν ἐπιδοῦναι τῷ χρῆζοντι, καὶ ἐτι ἐπὶ σταδίους συμπορευόμενος αὐτῷ, ἔκλαιον· καὶ τὰ σπλάγγνα μου ἐτρέφετο (63) ἐπ' αὐτῷ εἰς συμπάθειαν.

H'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἔχετε εὐσπλαγγνίαν κατὰ παντός ἀνθρώπου ἐν ἐλέει, ἵνα καὶ ὁ Κύριος εἰς ὑμᾶς σπλαγγνισθεὶς ἐλεήσῃ ὑμᾶς· ὅτι καίγε ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ὁ Θεός ἀποστέλλει τὸ σπλάγγνον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅπου εὕρῃ σπλάγγνα ἐλέους, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. Ὅσον γὰρ ἀνθρώπος σπλαγγνίζεται εἰς τὸν πλησίον, τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Ὅτε γὰρ κατήλθομεν εἰς Αἴγυπτον, Ἰωσήφ οὐκ ἐμνησικαχῆσεν εἰς ἡμᾶς· ἐμὲ δὲ ἰδὼν, ἐσπλαγγνίσθη. Εἰς ὃν ἐμβλέποντες καὶ ὑμεῖς, ἀμνησικαχοὶ γίνεσθε, τέκνα μου, καὶ ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ μὴ λογιζέσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ (64)

nominarunt. Ex quibus patebit, Zabulone antiquiorem esse artem nauticam, ejusque originem ad Noë saltem referendam esse. Id.

(61) Νῦν ἀναγγελῶ ὑμῖν. Hæc omnia omissa sunt in codice Oxoniensi usque ad ista sequentis paragraphi verba: τοσοῦτον Κύριος εἰς αὐτόν. Id.

(62) Ἐλεεῖτε. Ms. ἐλεάτε. Id.

(63) Ἐτρέφετο. Legendum ἐστρέφετο. Id.

(64) Μὴ λογιζέσθε ἕκαστος κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, etc. Idem monitum Hermæ dabatur

ὅτι τοῦτο χωρίζει ἐνότητα, καὶ πᾶσαν συγγένειαν A
διασκορπίζει, καὶ τὴν ψυχὴν ταρασσει (65). Ὁ γὰρ
μνηστεικὸς σπλάγγνα ἐλέους οὐκ ἔχει.

Θ. « Προσέχετε τὰ ὕδατα (66), ὅτι θαν ἐπὶ τὸ αὐ-
τὸ πορεύεται, λίθους, ἔϋλα, τὴν ἄμμον κατασύρει (67)
ἐὰν δὲ εἰς πολλὰ διαιρεθῆ, ἢ γῆ ἀφανίζει αὐτὰ, καὶ
γίνεται εὐκαταφρόνητα. Καὶ ὑμεῖς, ἐὰν διαιρεθῆτε,
ἔσεσθε οὕτως. Μὴ σχισθῆτε εἰς δύο κεφαλὰς, ὅτι πᾶν
ὃ ἐποίησε Κύριος, κεφαλὴν μίαν ἔχει. Ἐδωκε δύο
ὤμους, πόδας, χεῖρας· ἀλλὰ πάντα τὰ μέλη τῆ μιᾶ
κεφαλῆ ὑπακούει. Ἐγὼν ἐν γραφῇ πατέρων μου,
ὅτι ἐν σιγάταις ἡμέρας ἀποστήσατε ἀπὸ Κυρίου,
καὶ διαιρεθῆσατε ἐν Ἰσραὴλ (68), καὶ δυσὶ βασι-
λεῦσιν ἐξακολουθήσατε, καὶ πᾶν βδέλυγμα ποιήσατε,
καὶ γε πᾶν εἰδωλον προσκυνήσατε, καὶ αἰχμαλωτεύ-
σουσιν ὑμᾶς οἱ ἐχθροὶ ὑμῶν, καὶ καθίσατε (69) ἐν
ἔθνεσι ἐν πάσαις ἀσθενείαις, καὶ θλίψεσι, καὶ ὀδύναϊς
ψυχῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα μνησθήσεσθε Κυρίου, καὶ
μετανοήσατε, καὶ ἐπιστρέψετε ὑμᾶς, ὅτι ἐλεῆμων ἐστὶ
καὶ εὐσπλαγγχὸς, μὴ λογιζόμενος κακίαν τοῖς υἱοῖς
τῶν ἀνθρώπων, διότι σὰρξ εἰσι, καὶ τὰ πνεύματα
τῆς κλάνης ἀπατᾷ αὐτοὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς πράξεσιν
αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύ-
ριος (70), φῶς δικαιοσύνης, καὶ ἰασις καὶ εὐσπλαγ-
χία ἐπὶ ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Αὐτὸς λυτρώσεται πᾶ-
σαν αἰχμαλωσίαν υἱῶν ἀνθρώπου ἐκ τοῦ Βελιάρ, καὶ
πᾶν πνεῦμα κλάνης πατηθήσεται· καὶ ἐπιστρέψει
πάντα τὰ ἔθνη εἰς παραζήλωσιν αὐτοῦ· καὶ ἔψεσθε
θεὸν ἐν σχήματι ἀνθρώπου, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος,
Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ (71). Καὶ πάλιν ἐν πονη-
ρίᾳ λόγων ὑμῶν παροργίσατε αὐτὸν, καὶ ἀποβριθῆ-
σατε ἕως καιροῦ συντελείας.

Γ. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, μὴ λυπείσθε, ὅτι ἀποθνή-
σω ἐγὼ, μηδὲ συμπίπτετε, ὅτι ἀπολείπω ὑμῶν.
Ἄνασθησμαι γὰρ πάλιν ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἠγοῦμε-
νος ἐν μέσῳ υἱῶν αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐν μέ-
σῳ τῆς φυλῆς μου, ὅσοι ἐφύλαξαν νόμον Κυρίου, καὶ
ἐντολὰς Ζαβουλὸν πατρὸς αὐτῶν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἀσε-
βεῖς ἐπάξει Κύριος πῦρ αἰώνιον, καὶ ἀπολέσει αὐτοὺς
ἕως γενεῶν. Ἐγὼ εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου ἀποτρέχω,
ὡς οἱ πατέρες μου· ὑμεῖς δὲ φοβείσθε Κύριον τὸν
θεὸν ὑμῶν, ἐν πάσῃ ἰσχύϊ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς
ζωῆς ὑμῶν. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκοιμήθη ὑπὸν καλῶ,
καὶ ἔθηκον αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐν θήκῃ· ὕστερον δὲ D
ἀναγαγόντες αὐτὸν εἰς Χεβρών, ἔθαψαν μετὰ τῶν πα-
τέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Διαθήκη Δαν, περὶ θυμοῦ καὶ ψεύδους.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Δαν, ὃν εἶπε τοῖς υἱοῖς αὐ-
τοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ. Ἐκατοστῷ εἰ-
κοστῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καλέσας τὴν
Visione II, § 3, his verbis: « Tu autem, Herma,
nonli meminisse injuriarum filiorum tuorum. Memo-
ria enim injuriarum mortem operatur, oblivio vero
eorum vitam æternam. » GRAB.

(65) *Ταρασσει.* Καὶ τὴν ὑπερξὶν ἀφανίζει, addit
codex Oxon. lb.

(66) *Τὰ ὕδατα.* Ἐπί add. lb.

(67) *Κατασύρει.* Καταφέρει. lb.

PATROL. GR. II.

et omnem consanguinitatem dispergit, et animum
perturbat. Memor enim mali viscera misericordiae
non habet.

IX. « Attendite aquis, quoniam cum simul mē-
ventur, lapides, ligna, arenam detrahunt; si vero
in multas dividantur, terra exterminat eas, et sunt
neglectae. Et vos, si dividamini, eritis ita. Ne scin-
damini in duo capita, quia omne quod fecit Deus,
caput unum habet. Dedit duos humeros, pedes,
manus; sed omnia membra uni capiti obediunt.
Novi in scriptura patrum meorum, quod in ultimis
diebus recedatis a Domino, et divisi eritis in Israel,
et duos reges sequemini, et omnem abominationem
facietis, et omne idolum adorabitis, et captivos ab-
ducant vos inimici vestri, et sedebitis in nationibus
in omnibus infirmitatibus, et tribulationibus, et do-
loribus animae. Et post hæc recordabimini Domini,
et respiscetis, et convertet vos, quoniam clemens
est et misericors, non imputans malitiam filiis ho-
minum; quoniam caro sunt, et spiritus erroris se-
ducunt eos in omnibus actionibus suis. Et post
hæc orietur vobis ipse Dominus, lumen justitiæ, et
sanitas et misericordia in pennis ejus. Ipse redimet
omnem captivitatem filiorum hominis a Beliar, et
omnis spiritus erroris concuſcabitur; et convertet
omnes gentes in emulationem ejus; et videbitis
Deum in forma hominis, quem elegerit Dominus;
Jerusalem nomen ei. Et rursus in malitia sermonum
vestrorum ad iracundiam provocabitis eum, et ah-
jecti eritis usque ad tempus consummationis.

X. « Et nunc, filii mei, ne contristemini, quo-
niam morior ego; neque concidatis, quoniam re-
linquo vos. Resurgam enim in medio vestri, velut
dax in medio filiorum suorum, et lator in
medio tribus meæ, quotquot custodierunt legem
Domini, et mandata Zabulon patris eorum. Super
impios vero inducet Dominus ignem æternum, et
perdet eos usque in generationes. Ego in requiem
meam confugio, sicut patres mei: vos autem timete
Dominum Deum vestrum, in omni fortitudine, om-
nibus diebus vitæ vestræ. » Et cum hæc dixisset,
dormivit somno bono, et posuerunt eum filii ejus in
theca; postea vero reducentes eum in Hebron, se-
pelierunt cum patribus ejus.

CAPUT VII.

Testamentum Dan, de ira et mendacio.

I. Transcriptum verborum Dan, quæ dixit filiis
suis in ultimis diebus suis. Centesimo vicesimo
quinto anno vitæ suæ vocans tribum suam, dixit:

(68) *Ἰσραήλ.* Ἰερουσαλήμ. lb.

(69) *Καθίσατε.* Κατωθήσατε. lb.

(70) *Ἀνατελεῖ ὑμῖν αὐτὸς ὁ Κύριος,* etc. Alludit
ad Malachiæ iv, 2. lb.

(71) *Καὶ ἰασις..... Ἰερουσαλήμ ὄνομα αὐτῷ.*
Καὶ ἐπιστρέψετε ἐκ τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ ἔψεσθε Κύριον
ἐν Ἰερουσαλήμ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, habet codex
Oxon. multo concisus. lb.

35

« Audite, filii Dan, sermones meos, attendite ver-
bis oris patris vestri. Probavi in corde meo et in
omni vita mea, quod res bona est et Deo grata,
veritas cum justa actione; et quod perniciosum est
mendacium, et ira, quoniam omnem malitiam ho-
minem edocent. Confiteor vobis hodie, filii mei,
quod in corde meo lætatus sum de morte Joseph,
viri veracis et boni, et gaudebam in venditione Jo-
seph, quoniam supra nos pater eum diligebat. Spi-
ritus enim zeli et elationis dixit mihi: « Et tu es
filius ejus. » Et unus spirituum Beliar cooperaba-
tur mihi, dicens: « Accipe gladium hunc, et cum
eo occide Joseph; et diliget te pater tuus, mortuo
eo. » Hic est spiritus iræ, suadens mihi, ut sicut
pardalis devorat hædum, ita devorarem Joseph. Sed
Deus Jacob patris mei non immisit eum in manus
meas, ut invenirem eum solum; neque permisit
iniquitatem hanc facere, ut (73) solvantur duo sce-
ptra in Israel.

II. « Et nunc, filii mei, ego morior, et in veritate
dico vobis, quod si non custodiatis vosmetipsos a
spiritu mendacii et iræ, et diligatis veritatem et
longanimitatem, disperibitis. Cæcitas est in ira, filii
mei, et nemo iracundus videt faciem in veritate;
quoniam seu pater, sive mater sit, ut hostibus at-
tendit eis; si sit frater, non novit; si propheta Do-
mini, non obedit; si justus, non aspicit; amicum
non cognoscit. Circumponit enim ei spiritus iræ
retia erroris, et excæcat naturales oculos ejus, et
per mendacium obtenebrat mentem ejus, et pro-
prium visionem tribuit ei. In quo autem circumponit
oculos ejus? In odio cordis, et dat ei cor pro-
prium adversus fratrem in invidiam.

III. « Perniciosa est ira, filii mei; etenim ipsi
animæ ipsa sit anima; et corpus quidem iracundi
proprium sibi facit, animæ autem dominatur, et
tribuit corpori potentiam propriam, ut faciat om-
nem iniquitatem; et cum jam operata fuerit anima,
justificat quod operatum est, quia non videt. Pro-
pter hoc qui iratus est, si quidem sit potens, tri-
plicem habet potentiam in ira: unam quidem per
potentiam et auxilium ministrantium; secundam
autem per divitias, persuadens et vincens in inju-
stitia; tertiam naturalem habens corporis, et per
seipsum operans malum. Si autem debilis sit qui
irascitur, duplicem habet potestatem, præter eam
quæ est naturæ; adjuvat enim eis ira semper in in-

(72) *Θυμός, ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδι-
δάσκει. Θυμός πᾶσαν κακίαν ἐκδιδάσκει, omisso ὅτι,
et ἀνθρώπων, sive potius ἀνθρώπων. GRAB.*

(73) *Ut. Ne, potius legendum juxta Græc. Oxon.
Ib. — Hinc loco lux affunditur in not. 3 ad Cle-
mentis Rom. Epist. I, cap. 31. Patrol. Gr. t. I col.
271.*

(74) *Λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραήλ. Μη add.
GRAB.*

(74*) *Quid est hoc ὄρων πρόσωπον, videns fa-*

A *πατριάν αὐτοῦ, εἶπαν: Ἐκούσατε, υἱοὶ Δάν, λόγων
μου, προσέχετε ῥήμασι στόματος πατρὸς ἡμῶν.
Ἐπίερασα ἐν καρδίᾳ μου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου
ὅτι καλὸν καὶ θεῶν εὐάρεστον, ἡ ἀλήθεια μετὰ δικαιο-
πραγίας· καὶ ὅτι πονηρὸν τὸ ψεύδος, καὶ ὁ θυμὸς,
ὅτι πᾶσαν κακίαν ἀνθρώπων ἐκδιδάσκει (72). Ὁμιλο-
γῶ σήμερον ὑμῖν, τέκνα μου, ὅτι ἐν καρδίᾳ μου ἠβό-
μην περὶ τοῦ θανάτου Ἰωσήφ, τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τῇ πράξει Ἰωσήφ,
ὅτι ὑπερ ἡμᾶς ὁ πατὴρ αὐτὸν ἠγάπα. Τὸ γὰρ πνεῦμα
τοῦ ζήλου καὶ τῆς ἀλαζονείας ἔλεγέ μοι: Καὶ γι-
σὺ υἱὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῶν πνευμάτων τοῦ Βελιάρ
συνήργει μοι, λέγον: Λαβὲ τὸ ξίφος τοῦτο, καὶ ἐν
αὐτῷ ἀνελε τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἀγαπήσει σε ὁ πατὴρ
σου, ἀποθανόντος αὐτοῦ. Τοῦτό ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ
θυμοῦ, τὸ πειθὼν με, ἵνα ὡς πάρδαλις ἐκμύξει ἐρι-
φρον, οὕτως ἐκμυζήσω τὸν Ἰωσήφ. Ἄλλ' ὁ θεὸς Ἰακώβ
τοῦ πατρὸς μου οὐκ ἐπέβαλεν αὐτὸν εἰς τὰς χεῖράς
μου, ἵνα εὕρω αὐτὸν μόνον· οὐδὲ εἴλασε τοῦτο τὸ ἀνόμη-
μα ποιῆσαι, ἵνα λυθῶσι δύο σκῆπτρα ἐν Ἰσραήλ (74).*

B' *Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἐγὼ ἀποθνήσκω, καὶ ἐν
ἀληθείᾳ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ φυλάξητε ἑαυτοὺς
ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ θυμοῦ, καὶ
ἀγαπήσητε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀπο-
λεισθε. Τύφλωσίς ἐστιν ἐν τῷ θυμῷ, τέκνα μου, καὶ
οὐκ ἐστὶ τις θυμώδης ὄρων πρόσωπον (74*) ἐν ἀληθείᾳ·
ὅτι κἂν πατὴρ, κἂν μήτηρ ἐστὶν, ὡς πολεμῖοις προσέ-
χει αὐτοῖς· ἐὰν ἢ ἀδελφός, οὐκ οἶδεν· ἐὰν προφήτης
Κυρίου, παρακούει· ἐὰν δίκαιος, οὐ βλέπει· φῶς
οὐ γνωρίζει. Περιβάλλει γὰρ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τοῦ
θυμοῦ τὰ δίκτυα τῆς πλάνης, καὶ τυφλοὶ τοὺς φυσι-
κοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ ψεύδους σκοπῶν
τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἰδίαν ὄρασιν παρέχει αὐ-
τοῦ. Ἐν τίνι δὲ περιβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ;
Ἐν μίσει καρδίας, καὶ δίδωσιν αὐτῷ καρδίαν ἰδίαν
κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς φθόνον.*

Γ'. *Πονηρὸς ὁ θυμὸς, τέκνα μου, καὶ γὰρ αὐτῇ
τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυχὴ (75)· καὶ τὸ μὲν σῶμα
ἰδιοποιεῖται (76) τοῦ θυμώδους, τῆς δὲ ψυχῆς κατακυ-
ριεύει, καὶ παρέχει τῷ σώματι δύναμιν ἰδίαν, ἵνα
ποίησιν πᾶσαν ἀνομίαν· καὶ ἔταν πράξῃ ψυχὴ, δι-
καιοὶ τὸ πραχθὲν, ἐπειδὴ οὐ βλέπει. Διὰ τοῦτο ὁ
θυμούμενος, ἐὰν μὲν ἢ δυνατὸς, τριπλῆν ἔχει δύνα-
μιν ἐν τῷ θυμῷ· μίαν μὲν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ
τῆς βοηθείας (77) τῶν ὑπουργούντων· δευτέραν δὲ
διὰ τοῦ πλοῦτου, παραπειθῶν καὶ νικῶν ἐν ἀδίκῳ·
τρίτην τὴν φυσικὴν ἔχων τοῦ σώματος, καὶ δι' αὐ-
τοῦ ὄρων τὸ κακόν. Ἐὰν δὲ ἀσθενήσῃ ὁ θυμούμενος,
διπλῆν ἔχει τὴν δύναμιν παρὰ τῆς φύσεως· βοηθεῖ
γὰρ αὐτοῖς ὁ θυμὸς πάντοτε ἐν παρανομίᾳ. Τοῦτο τὸ*

*ciem? Hebraice dicitur videre faciem pro familiari-
ter et amice, aut submisse, aliquando adire, vel cum
eo colloqui. Cf. text. Hebr. Gen. xxxii, 21, et Ge-
senii Thesaurum ad vocem וַיִּבֶן n° 1, h. DRACA.*

(75) *Καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ ψυχῇ αὐτὸς γίνεται ψυ-
χὴ ὀμῖσα sunt. GRAB.*

(76) *Ἰδιοποιεῖται. Ἴδιον ποιεῖται. Ib.*

(77) *Διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βοηθείας. Ἄπὸ
βοηθείας. Ib.*

πνεῦμα ἀεὶ μετὰ τοῦ ψεύδους ἐκ δεξιῶν τοῦ Σατανᾶ πορεύεται, ἵνα ἐν ὠμότητι καὶ ψεύδει γίνωνται αἱ πράξεις αὐτοῦ.

Δ'. « Οὐκοῦν συνίετε τὴν δύναμιν τοῦ θυμοῦ, ὅτι ματαία ἐστίν. Ἐν γὰρ λόγῳ παροξύνει (78) πρῶτον· εἶτα ἐν ἔργοις δυνατοὶ τὸν ἐρεθιζόμενον (79), καὶ ἐν ζημίαις πικραῖς (80) ταράσσει τὸ διαβούλιον αὐτοῦ· καὶ οὕτως διεγείρει ἐν θυμῷ μεγάλῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὅτε οὖν λαλεῖ τις καθ' ὑμῶν, ὑμεῖς μὴ κινεῖσθε εἰς θυμόν· καὶ ἐάν τις ἐπαινεῖ ὑμᾶς ὡς ἀγαθοῦς (81), μὴ ἐπαίρεσθε, μήτε μεταβάλλεσθε, μήτε εἰς τέρψιν, μήτε εἰς ἀσιδίαν (82). Πρῶτον γὰρ τέρπει τὴν ἀκοήν, καὶ οὕτως ὀξύνει τὸν νοῦν, νοῆται τὸ ἐρεθισθέν· καὶ τότε θυμωθεὶς νομίζει δικαίως ὀργιζέσθαι. Ἐάν δὲ ζημιᾶ ἢ ἀπολείξ τινὲς περιπέσσητε (83), τέκνα, μὴ θροεῖσθε· ὅτι αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐπιθυμῆσαι ποιεῖ τοῦ ἀπολομένου, ἵνα θυμωθῆ διὰ τοῦ πάθου. Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε (84) ἐκουσίως, μὴ λυπεῖσθε· ἀπὸ γὰρ λύπης ἐγείρεται θυμὸς μετὰ ψεύδους. Ἔστι δὲ διπρόσωπον κακὸν, θυμὸς μετὰ ψεύδους, καὶ συνερῶνται ἀλλήλοις, ἵνα ταράξωσι τὸ διαβούλιον· ταρρασομένης δὲ τῆς ψυχῆς συνεχῶς, ἀφίσταται Κύριος ἀπ' αὐτῆς, καὶ κυριεύει αὐτῆς ὁ Βελιάρ.

Ε'. « Φυλάξατε οὖν, τέκνα μου, τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ τηρήσατε· ἀπόστητε δὲ ἀπὸ θυμοῦ, καὶ μισήσατε τὸ ψεῦδος, ἵνα Κύριος κατοικήσῃ ἐν ὑμῖν. (85) Ἀλήθειαν λαλεῖτε ἵεκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἐμπέσσητε εἰς μῆνιν καὶ παραχάς, ἀλλ' ἔσεσθε ἐν εἰρήνῃ, ἔχοντες τὴν θεοὶν τῆς εἰρήνης, καὶ οὐ μὴ κατισχύση (86) ὑμῶν πόλεμος. Ἀγαπάτε τὸν Κύριον ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ὑμῶν, καὶ ἀλλήλους ἐν ἀληθινῇ καρδίᾳ. Οἶδα γὰρ, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀποστήσεσθε τοῦ Κυρίου, καὶ προσοχιεῖτε τὸν Λευὶ, καὶ πρὸς Ἰούδαν ἀντιτάξεσθε· ἀλλ' οὐ δυνήσεσθε πρὸς αὐτούς. Ἄγγελος γὰρ Κυρίου ὁδηγεῖ ἑκατέρους, ὅτι ἐν αὐτοῖς στήσεται Ἰσραήλ. Καὶ ὡς ἂν ἀποστητε ἀπὸ Κυρίου, ἐν πάσῃ κακίᾳ πορεύεσθε, ποιῶντες βδελύγματα ἔθνῶν, ἐκπορνέοντες ἐν γυναιξίν ἀνόμων, καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ ἐνεργούντων ἐν ὑμῖν τῶν πνευματῶν τῆς πλάνης. Ἀνέγκων γὰρ ἐν βίβλῳ Ἐνώχ τοῦ δικαίου, ὅτι ὁ ἄρχων ὑμῶν ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, καὶ ὅτι πάντα τὰ πνεύματα τῆς πορνείας καὶ τῆς ὑπερφηφάνειας τῷ Λευὶ ὑπακούουσιν, τοῦ παρεδρεῦειν τοῖς υἱοῖς Λευὶ, τοῦ ποιεῖν αὐτούς ἐξαμαρτάνειν ἐνώπιον Κυρίου. Καὶ υἱοὶ μου ἐγγιζόντές εἰσι τῷ Λευὶ, καὶ συνεξαμαρτάνοντες αὐτοῖς ἐν πᾶσι· καὶ υἱοὶ Ἰούδα ἔσονται ἐν πλεονεξίᾳ, ἀρπάζοντες τὰ ἀλλότρια ὡς λέοντες. Διὰ τοῦτο ἀπαχθήσεσθε σὺν αὐτοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, χάσει ἀπολήψεσθε πάσας τὰς πληγὰς Αἰγύπτου, καὶ πάσας πονηρίας τῶν ἔθνῶν· καὶ οὕτως ἐπιστρέψαντες πρὸς Κύριον, ἐλεπήσεσθε, καὶ ἄξει ὑμᾶς εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ, βοῶν ὑμῖν εἰρήνην. Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν ἐκ τῆς

A quitate. Hic spiritus semper cum mendacio a dextris Satanæ ambulat, ut in crudelitate et mendacio fiant actus ejus.

IV. « Quapropter intelligite potentiam iræ, quoniam vana est. In sermone enim exacerbat primum; deinde in operibus fortificat stimulaturn, et in damnis amarum conturbat consilium ejus: et ita exuscitat in ira magna animam ejus. Quando igitur loquitur aliquis adversum vos, ne moveamini in iram; et si quis laudet vos ut bonos, ne elevemini, neque transmutemini vel in delectationem, vel in rigorem vultus. Primum enim delectat auditum, et ita exacuit mentem, ut intelligat quod exprobratum est: et tunc iratus existimat juste irasci. Si in jacturam aut perditionem aliquam incideritis, filii, ne tumultuemini; quoniam hic spiritus concupiscere facit quod perditum est, ut irascatur per desiderium. Si autem jacturam patiemini voluntarie, ne contristemini; a tristitia enim suscitatur ira cum mendacio. Est autem malum duplicem habens faciem, ira cum mendacio, et colloquuntur mutuo, ut conturbent consilium: turbata autem anima continue recedit Dominus ab ipsa, et dominatur ei Beliar.

V. « Custodite ergo, filii mei, mandata Domini, et legem ejus servate; recedite autem ab ira, et odio habete mendacium, ut Dominus habitet in vobis, et fugiat a vobis Beliar. Veritatem loquamini unusquisque ad proximum suum, et non incidetis in iram et turbationes; sed eritis in pace, habentes Deum pacis; et non prævalebit adversum vos bellum. Diligite Dominum in omni vita vestra, et vosmet invicem in veraci corde. Novi enim, quod in ultimis diebus recedetis a Domino, et offendetis Levi, et Judæ resistetis; sed non superabitis eos. Angelus enim Domini ducit utrosque, quoniam in ipsis stabit Israel. Et cum recedetis a Domino, in omni malitia ambulabitis, facientes abominationes gentium, scortantes cum mulieribus iniquorum, et in omni malitia spiritu erroris operantium in vobis. Legi enim in libro Enoch justum, quod princeps vester est Satanæ, et quod omnes spiritus fornicationis et superbiæ Levi obediant, ut insidentur filiis Levi, et faciant eos peccare coram Domino. Et filii mei appropinquant Levi, et simul peccant cum eis in omnibus: et filii Judæ erunt in avaritia, rapientes aliena ut leones. Propter hoc abducemini cum eis in captivitatem, et illic recipietis omnes plagas Ægypti, et omnes pravitates gentium: et ita revertentes ad Dominum misericordiam consequemini, et ducet vos in sanctificationem ejus, clamaus vobis pacem. Et oriatur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini: et ipse faciet adversum Beliar prælium, et ultionem victoriæ dabit terminis ve-

finem hujus paragraphi. Id.

(85) Ἀλήθειαν. Hinc in Oxon. et Cantab. codico clausula deesse videtur. Id.

(86) Καὶ οὐ μὴ κατισχύση. Omnia in Ox. cod. desunt usque ad ista sequentis paragraphi verba: καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι σωτήρ. It.

(78) Παροξύνει. Παροξύνεται. GRAB.

(79) Ἐρεθιζόμενον. Ὀργιζόμενον. Id.

(80) Πικραῖς. Μικραῖς. Id.

(81) Ἀγαθοῦς. Ἄγιους. Id.

(82) Ἀειδίαν. Ἀθιδίαν. Id.

(83) Περιπέσσητε. Περιπέσητε. Id.

(84) Ἐάν δὲ ζημιωθῆτε. Desunt omnia usque ad

stris. Et animas sanctorum captivas liberabit a Beliar, et convertet corda incredula ad Dominum, et dabit invocantibus eum pacem æternam, et requiescent in Eden sancti, et in nova Jerusalem lætabuntur justi, quæ erit in glorificationem Dei usque in sæculum. Et non amplius sustinebit Jerusalem desolationem, neque captivus ducetur Israel; quoniam Dominus erit in medio ejus, cum hominibus conversatus, et sanctus Israel regnans super ipsos in humilitate et paupertate: et qui credit in eum, regnabit in veritate in cælis.

μενος (87), καὶ ἅγιος Ἰσραὴλ βασιλεύων ἐπ' αὐτοὺς ἐν ταπεινώσει καὶ ἐν πτωχείᾳ· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

VI. « Et nunc timete Dominum, filii mei, et attendite vobismetipsis a Satana et spiritibus ejus. Appropinquate autem Deo, et angelo excusanti vos; quoniam hic est mediator Dei et hominum, in pacem Israel. Contra regnum inimici stabit; quapropter studet inimicus subvertere omnes invocantes Dominum. Novit enim, quod in qua die crediderit Israel, consummabitur regnum inimici. Ipse angelus pacis fortificabit Israel, ne incidat in finem malorum. In tempore autem iniquitatis Israel recedat ab eis Dominus, transibit post facientem voluntatem ipsius, quoniam nulli angelorum erit ut ei. Nomen ejus erit in omni loco Israel et in gentibus Salvator. Conservate igitur vosmetipsos, filii mei, ab omni opere pernicioso, et abjicite iram et omne mendacium, et diligite veritatem et longanimitatem, et quæ audivistis a patre vestro, tradite et vos filiis vestris, ut recipiat vos Pater gentium: erit enim verax et longanimis, mansuetus et humilis, et docens per opera legem Dei. Discedite ergo ab omni injustitia, et adhaereite justitiæ legis Domini. Et sepelitte me prope patres meos. »

τῶν ἔργων νόμον Θεοῦ. Ἀπόστητε οὖν ἀπὸ πάσης τοῦ Κυρίου. Καὶ θάψατέ με (89) ἐγγὺς τῶν πατέρων μου. »

VII. Et cum hæc dixisset, osculatus est eos, et dormivit somnum perpetuum. Et sepelierunt eum filii ejus; et post hæc reducerunt ossa ejus prope Abraham, Isaac et Jacob. Quemadmodum vero prophetavit eis Dan, quod legem Dei sui neglecturi essent, et abalienati forent a terra hæreditatis ipsorum, et a genere Israel, et patria ipsorum; ita et factum est.

CAPUT VIII.

Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.

I. Transcriptum testamenti Nephthalim de his, quæ disposuit in tempore finis sui, in anno centesimo tricesimo vitæ suæ. Convenientibus illis suis in septimo mense, quarta die mensis, ipso sano existente. fecit cœnam ipsis et potum magnificum.

(87) Τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος. Sic Baruch, III, 38. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη: Vulg. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Quo sane horum Testamentorum auctorem respexisse nihil dubito.

(88) Ἐρ ἡμέρα. Adde ἦ. GRAB.

A Ἰούδα καὶ Λευὶ τὸ σωτήριον Κυρίου· καὶ αὐτὸς ποιήσει πρὸς τὸν Βελιάρ πόλεμον, καὶ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ νίκους δώσει πέρασιν ὑμῶν. Καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν λάβη ἀπὸ τοῦ Βελιάρ ψυχὰς ἀγίων, καὶ ἐπιστρέψει καρδίας ἀπειθεῖς πρὸς Κύριον, καὶ δώσει τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν εἰρήνην αἰώνιον, καὶ ἀναπαύσονται ἐν Ἐδέμ ἅγιοι, καὶ ἐπὶ τῆς νέας Ἱερουσαλήμ εὐφρανθήσονται δίκαιοι, ἥτις ἔσται εἰς δόξασμα Θεοῦ ἕως τοῦ αἰῶνος. Καὶ οὐκ ἔτι ὑπόμεινε Ἱερουσαλήμ ἐρήμων, οὐδὲ αἰχμαλωτίζεται Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριος ἔσται ἐν μέσῳ αὐτῆς, τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενος καὶ ἐν πτωχείᾳ· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ βασιλεύσει ἐν ἀληθείᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

B Γ'. « Καὶ νῦν φοβήθητε τὸν Κύριον, τέκνα μου, καὶ προσέχετε ἑαυτοῖς ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῶν πνευμάτων αὐτοῦ. Ἐγγίζετε δὲ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ παραιτουμένῳ ὑμᾶς· ὅτι οὗτός ἐστι μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπὶ τῆς εἰρήνης Ἰσραὴλ. Κατέναντι τῆς βασιλείας τοῦ ἔχθρου στήσεται· διὰ τοῦτο σπουδάσει ὁ ἔχθρος ὑποσκελιζεῖν πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸν Κύριον. Οἶδε γὰρ, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ (88) πιστεύσει Ἰσραὴλ, συντελεσθήσεται ἡ βασιλεία τοῦ ἔχθρου. Αὐτὸς ὁ ἀγγελος τῆς εἰρήνης ἐνισχύσει τὸν Ἰσραὴλ, μὴ ἐμπαινεῖν αὐτὸν εἰς τέλος κακῶν. Ἔσται δὲ ἐν καιρῷ ἀνομίας τοῦ Ἰσραὴλ ἀριστάμενος ἀπ' αὐτῶν Κύριος, μεταλεύσεται ὀπισθεν ποιῶντα τὰ θέλημα αὐτοῦ, ὅτι ὁ δὲ τῶν ἀγγέλων ἔσται ὡς αὐτῷ. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔσται ἐν παντὶ τόπῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι, Σωτήρ. Διατηρήσατε οὖν ἑαυτοὺς, τέκνα μου, ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ ἀπορρίψατε τὸν θυμὸν καὶ πᾶν ψεύδος, καὶ ἀγαπήσατε τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, μετάδοτε καὶ ὑμεῖς τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα δέξηται ὑμᾶς ὁ Πατὴρ τῶν ἐθνῶν ἔσται γὰρ ἀληθὴς καὶ μακροθυμος, πρὸς καὶ ταπεινὸς, καὶ ἐκδιέδωκεν διὰ ἀδικίας, καὶ κολλήθητε τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ νόμου μου. »

Z'. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, κατεφθίησεν αὐτοὺς, καὶ ὑπνωσεν ὅσον αἰώνιον. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα ἀνήνεγκαν τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ συναγγυῖς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Πλὴν ὡς ἐπροφήτευσεν αὐτοῖς Δάν, ὅτι ἐπιλάθονται νόμον (90) Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ἀλλοτριωθήσονται γῆς κλήρου αὐτῶν, καὶ γένους Ἰσραὴλ, καὶ πατριᾶς αὐτῶν, οὕτως καὶ γέγονεν (91).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Διαθήκη Νεφθαλεμ, περὶ φυσικῆς ἀγαθότητος.

A'. Ἀντίγραφον διαθήκης Νεφθαλεμ, ὃν διέθετο ἐν καιρῷ τέλους αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρλ' ζωῆς αὐτοῦ (92). Συνελθόντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν ἑβδόμῳ μηνί, τῆς τάρτη (93) τοῦ μηνός, ὑγιαίνοντος αὐτοῦ, ἐποίησε δεῖπνον αὐτοῖς καὶ κῶθονα. Καὶ μετὰ τοῦ ἐξυπνίσαι αὐτοὺς.

(89) Καὶ θάψατέ με. Καὶ ἔσται τὸ γένος μου εἰς σωτηρίαν ἕως τοῦ αἰῶνος, addit cod. Oxon. lb.

(90) Νόμον δεστ. lb.

(91) Οὕτως καὶ γέγονεν. Καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν, omisissis οὕτως καὶ γέγονεν. lb.

(92) Ζωῆς αὐτοῦ. Δευτέρῳ add. in ms. Trin. lb.

(93) Τετάρτη. Mtz. lb.

οὕτως αὐτὸν τὸ πρωτῶν, εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι· « Ἀποθνή-
σκω » καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ. Καὶ εὐλογῶν Κύριον,
ἐκραταίωσεν, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ χθὲς ἀποθανεί-
ται. Ἦρξατο οὖν λέγειν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· « Ἀκούσα-
τε, τέκνα μου, υἱοὶ Νεφθαλεὶμ, ἀκούσατε λόγους πα-
τρὸς ὑμῶν. Ἐγὼ ἐγεννήθην ἀπὸ Βάλλας· καὶ ὅτι ἐν
πανουργίᾳ ἐποίησεν ἡ Ῥαχὴλ, καὶ ἔδωκεν ἀνθ' ἑαυ-
τῆς τὴν Βάλλαν τῷ Ἰακώβ, καὶ ἐπὶ τῶν μηρῶν Ῥαχὴλ
ἔτεκε με· διὰ τοῦτο ἐκλήθην Νεφθαλεὶμ (94). Καὶ
ἠγάπησέ με Ῥαχὴλ, ὅτι ἐπὶ τῶν μηρῶν αὐτῆς ἐγεν-
νήθην· καὶ εἶδει ἀπαλὴν ὄντα κατεφιλεῖ με, λέγουσα·
« Ἴδοιμι ἀδελφόν σου ἐκ τῆς κοιλίας μου κατὰ σέ. »
Ὅθεν καὶ ὁμοίος μοι ἦν ἐν πᾶσιν Ἰωσήφ, κατὰ τὰς
εὐχὰς (95) Ῥαχὴλ. Ἡ δὲ μήτηρ μου ἔστι Βάλλα, θυ-
γάτηρ Ῥουθέου (96), ἀδελφοῦ Δεδόβρας (97), τῆς
τροφοῦ Ῥεβέκκας· ἦτις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐτέθη, ἐν ἧ
καὶ Ῥαχὴλ. Ὁ δὲ Ῥουθέος (98) ἐκ τοῦ γένους
Ἀβραάμ, Χαλδαῖος, θεοσεβῆς, ἐλεύθερος καὶ εὐγενής.
Καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἠγοράσθη ὑπὸ Λάβαν· καὶ ἔδωκεν
αὐτῷ Αἰνᾶν τὴν παιδίσκην αὐτοῦ εἰς γυναῖκα· ἦτις
ἔτεκε θυγατέρα, καὶ ἐκάλεισεν αὐτὴν Ζελφάν, ἐπ'
ὀνόματι τῆς κώμης, ἐν ἧ ἠχμαλωτεύθη (99). Καὶ
ἔξῃς ἔτεκε τὴν Βάλλαν, λέγων· Καινόςπουδός μου
ἡ θυγάτηρ. Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλά-
ζειν (100).

A Et postquam excitatus est a somno mane, dixit il-
lis : « Morior : » et non crediderunt ei. Et benedi-
cens Domino, confirmavit, quod post hesternam
cœnam moreretur. Incœpit igitur dicere filiis suis :
« Audite, filii mei, filii Nephthalim, audite sermones
patris vestri. » Ego natus sum a Balla : et quoniam
astute fecit Rachel, et dedit pro seipsa Ballam Ja-
cob, et super femora Rachel peperit me ; propter
hoc vocatus sum Nephthalim. Et dilexit me Rachel,
quoniam super femora sua natus sum ; et specie
tenerum existentem osculata est me, dicens :
« Videam fratrem tuum ex ventre meo secundum
te. » Unde et similis mei erat in omnibus Joseph,
secundum petitiones Rachel. Mater autem mea est
Ballam, filia Ruthæi, fratris Deborah, nutricis Rebec-
cæ ; quæ Balla in una die nata est, in qua et Ra-
chel. Ruthæus vero ex genere Abraham erat, Chal-
dæus, Deum venerans, liber et nobilis. Et cum esset
captivus, emptus est a Laban ; et dedit ei Enam an-
cillam suam in uxorem ; quæ peperit filiam, et vo-
cavit eam Zelpham, cognomine castelli in quo ca-
ptivus erat. Deinde peperit Ballam, dicens : Noviter
festinans filia mea. Confestim enim nata festinavit
lac sugere.

B' « Καὶ ἐπειδὴ κοῦφος ἦμην τοῖς ποσίν, ὡς ἔλα-
φος, ἔταξέ με ὁ πατήρ μου Ἰακώβ εἰς πᾶσαν ἀποστο-
λὴν καὶ (1) ἀγγελίαν· καὶ γὰρ, ὡς ἔλαφόν με εὐλόγησα.
Καθὼς γὰρ ὁ κεραμεὺς οἶδε τὸ σκεῦος, πόσον χωρεῖ,
καὶ πρὸς αὐτὸν φέρει τὸν πηλόν· οὕτως καὶ ὁ Κύριος
πρὸς ὁμοίωσιν τοῦ πνεύματος ποιεῖ τὸ σῶμα, καὶ
πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος τὸ πνεῦμα ἐντίθησι, καὶ
οὐκ ἔστι λοιπὸν (2) ἔν ἐκ τοῦ ἐνὸς τρίτον τριχός (3)·
σταθμῶν γὰρ καὶ μέτρῳ καὶ κανόνι πᾶσα κτίσις Ὑψί-
στου. Καὶ καθάπερ οἶδεν ὁ κεραμεὺς ἐνὸς ἐκάστου
τὴν χρῆσιν, ὡς ἰκανοῦ· οὕτως καὶ ὁ Κύριος οἶδε τὸ
σῶμα, ἕως τίνος διαρκέσει ἐν ἀγαθῷ, καὶ πότε ἀρχε-
ται ἐν κακῷ. Ὅτι οὐκ ἔστι πᾶν πλάσμα, καὶ πᾶσα
ἐννοία, ἣν οὐκ ἔγνω Κύριος· πάντα γὰρ ἀνθρωπῶν
ἔκτισε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ὡς ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, οὕτω
καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ὁ νοῦς αὐτοῦ, οὕτω καὶ
τὸ ἔργον αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ πρᾶξεις αὐτοῦ, οὕτω καὶ
ἡ πράξις αὐτοῦ· ὡς ἡ καρδία αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ
στόμα αὐτοῦ· ὡς ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ ὕπνος
αὐτοῦ· ὡς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, ἣ
ἐν νόμῳ Κυρίου, ἣ ἐν νόμῳ Βελιάρ. Καὶ ὡς κευρί-
σται ἀνάμεσον φωτὸς καὶ σκότους, ὁράσεως καὶ ἀκοῆς·
οὕτω κευρίσται ἀνάμεσον ἀνδρὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ
ἀνάμεσον γυναικὸς καὶ γυναικὸς· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν,

C II. « Et quia pedibus levis eram, ut cervus, ordi-
navit me pater meus Jacob in omnem inissionem et
annuntiationem ; et ut cervo mihi benedixit. Quem-
admodum enim figulus novit vas, quantum capit, et
ad ipsum fert lutum ; ita et Dominus ad similitu-
dinem spiritus facit corpus, et ad potentiam corpo-
ris spiritum imponit, et non est jam una tertia ex
uno capillo ; pondere enim et mensura et regula ¹⁴,
omnis creatura Altissimi (consistit). Et sicut novit
figulus uniuscujusque usum, quibus rebus sufficere
queat ¹⁵ ; ita et Dominus novit corpus, usquequo
sufficiat in bono, et quando incipit in malo. Quo-
niam non est ulla creatura, nec ulla cogitatio, quam
non cognovit Dominus ¹⁶ ; omnem enim hominem
creavit ad imaginem suam. Sicut fortitudo ejus,
ita et opus ejus ; et sicut mens ejus, ita et opus
ejus ; et sicut prælectio ejus, ita et actus ejus ;
sicut cor ejus, ita et os ejus ; sicut oculus ejus, ita
et somnus ejus ; sicut anima ejus, ita et sermo ejus,
vel in lege Domini, vel in lege Beliar. Et sicut di-
visum est intermedium lucis et tenebrarum, visus
et auditus : ita divisum est intermedium viri et
viri, et intermedium mulieris et mulieris ; et non
est dicendum, quod ulla in re faciei vel similitium

¹⁴ Sap. xi, 21. ¹⁵ Sap. xv, 7. ¹⁶ Hebr. iv, 15.

(94) Ἐκλήθην Νεφθαλεὶμ. Peculiarem rationem nominis Nephthalim assignat auctor noster, diversam ab ea quæ a Moyse, Genes. xxx, 8, traditur, ac proinde haud approbandam. Genuinum autem sensum hujus nominis, et verborum Moysis de eo, dabunt commentatores in citatum locum Gene-
seos. GRAB.

(95) Εὐχὰς. Εὐλογίας. Ib.

(96) Ῥουθέου. Ῥουθαίου. Ib.

(97) Δεδόβρας. Δεβόβρας. Ib.

(98) Ῥουθέος. Ῥουθαίος. Ib.

(99) Ἠχμαλωτεύθη. Ἠχμαλωτίσθη. Ib.

(100) Λέγων· Καινόςπουδός μου ἡ θυγάτηρ. Εὐθύς γὰρ τεχθεῖσα ἔσπευδε θηλάζειν desunt. Ib.

(1) Ἀποστολὴν καὶ οmissa. Ib.

(2) Λοιπόν. Ἐλλείπον. Ib.

(3) Τρίτον τριχός. Omnia omissa usque ad ἡ τῶν ὁμοίων. Ib.

quid præstet (4). Omnia enim in ordine fecit Deus bona : quinque sensus in capite, et collum copulavit capiti, et capillos ad gloriam ¹⁷; deinde cor ad prudentiam, ventrem ad secretionem stomachi ¹⁸, calamum ad sanitatem, hepar ad iram, fel ad amaritudinem, ad risum splenem, renes ad astutiam, lumbos ad virtutem, costas ad positionem, spinam ad fortitudinem, et quæ deinceps. Ita igitur, filii mei, in ordine sitis in bona, in timore Dei ¹⁹, et nihil inordinatum facite in contemptu, neque extra tempus suum. Quoniam si dicas oculo, audire non potest ²⁰: ita neque in tenebris poteritis facere opera lucis.

III. « Ne igitur festinate in avaritia corrumpere actus vestros, vel in sermonibus vanis seducere animas vestras, quoniam tacentes in munditia cordis poteritis voluntatem Dei tenere, et abjicere voluntatem diaboli. Sol et luna et stellæ non mutant ordinem suum ²¹: ita et vos ne mutetis legem Dei in inordinatione actuum vestrorum. Gentes errantes et derelinquentes Dominum, mutaverunt ordinem suum, et secuti sunt lapides et ligna, sequentes spiritus erroris. Vos autem non sic, filii mei, cognoscentes in firmamento, in terra, et in mari, et in omnibus creaturis, Dominum qui fecit hæc omnia, ut non efficiamini sicut Sodoma, quæ immutavit ordinem naturæ suæ ²². Similiter autem et Vigiles immutaverunt ordinem naturæ ipsorum, quibus maledixit Dominus in diluvio, propter ipsos ab habitatione et fructibus ordinans terram inhabitabilem.

¹⁷ I Cor. xi, 7. ¹⁸ Eccle. xii, 3, seq. ¹⁹ I Cor. xiv, 40. ²⁰ I Cor. xii, 16, seq. ²¹ Judic. v, 20; Job xxxviii, 33; Jer. xxxi, 35.; ²² Judæ v, 7.

(4) *Ulla in re faciei vel similibus quid præstet.* Ita sonat antiqua versio Roberti, quam hic loci nefas est emendare. GRAB.

(5) *Ὀμολω.* Hic Græcus textus est corruptus, et unum alterumve verbum deest. Id.

(6) *Πάντα . . . ἐξῆς.* Hæc omnia usque ad καὶ τὰ ἐξῆς, in Oxoniensi codice transposita sunt et sequuntur post μηδὲ δέξω καιροῦ αὐτοῦ. Id.

(7) *Συνάπτει. Συνάξας. Id.*

(8) *Καὶ τρίχας πρὸς δόξαν. Καὶ προσθεὶς αὐτῇ καὶ τρίχας εἰς εὐπρέπειαν καὶ δόξαν. Id.*

(9) *Διάκρισιν στομάχου, κάλαμον. Διάκρισιν, στομάχου κάλαμον. Id.* — Minime placet altera hæc lectio ms. aliter distincta ac ea quam præ se fert textus Græcus a Grabio exhibitus. Optime vero illam se habere puto, quam præ oculis habuisse Robertum, indicat ejus versio. Nimirum κάλαμος, non ad præcedentem vocem στομάχου, sed ad sequentem ὕδρευαν, ut recte legit Grabius, referendus.

(10) *Υψηλῶν. L. ὕψειαν. GRAB.*

(11) *Ἐν τάξει ἐστέ.* Ἔστω πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Id.

(12) *Ἀγαθὰ. Ἀγαθόν. Id.*

(13) *Ὅτι deest. Id.*

(14) *Ποιεῖν. Δυνήσεσθε, add. Id.*

(15) *Ἦτις ἐνήλλαξε τάξιν φύσεως αὐτῆς. Ὀμοίως δὲ desunt. Id.*

(16) *Ἐγγήγορες.* Jam supra horum mentionem fecit auctor in *Testamento Ruben*, § v, per eos intelligens angelos: de quibus ubi utroque loco dixit, ex libro I Enochii et ista quidem parte desumpsit,

ἅτι ἐν τῷ ἐνὶ τοῖς προσώποις, ἢ τῶν ὁμοίων (5). Πάντα (6) γὰρ ἐν τάξει ἐποίησεν ὁ θεὸς κατὰ τὰς πέντε αἰσθήσεις τῇ κεφαλῇ, καὶ τὸν τράχηλον συνέπτει (7) τῇ κεφαλῇ, καὶ τρίχας πρὸς δόξαν (8) εἰς καρδίαν εἰς φρόνησιν, κοιλίαν εἰς διάκρισιν στομάχου, κάλαμον (9) πρὸς ὑψείαν (10), ἦπαρ πρὸς θυμὸν, γόλην πρὸς πικρίαν, εἰς γέλωτα σπλήνα, νεφροὺς εἰς πανουργίαν, ψύας εἰς δύναμιν, πλευρὰς εἰς θήκην, ὄσφυν εἰς ἰσχύον, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως οὖν, τέκνα μου, ἐν τάξει ἐστέ (11) εἰς ἀγαθὰ (12) ἐν φόβῳ θεοῦ, καὶ μηδὲν ἄτακτον ποιεῖτε ἐν καταφρόνησει, μηδὲ ἐξω καιροῦ αὐτοῦ. Οὐ δύναται οὖν, ἅτι (13) ἐν ἐπιγῆ τῷ ὀφθαλμῷ, ἀκούσαι· οὕτως οὐδὲ ἐν σκότει ποιεῖν (14) ἔργα φωτός.

Γ'. « Μὴ οὖν σπουδάζετε ἐν πλεονεξίᾳ διαφθεῖραι τὰς πράξεις ὑμῶν, ἢ ἐν λόγοις κενοῖς ἀπατῆν τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ὅτι σιωπῶντες ἐν καθαρότητι καρδίας ἐνήσεσθε τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ κρατεῖν καὶ ἀπορρίπτειν τὸ θέλημα τοῦ διαβόλου. Ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρεις οὐκ ἀλλοιοῦσι τὰξιν αὐτῶν· οὕτως καὶ ὑμεῖς μὴ ἀλλοιώσητε νόμον θεοῦ ἐν ἀταξίᾳ πράξεων ὑμῶν. Ἐθνη πλανηθέντα, καὶ ἀφέντα τὸν Κύριον ἐβλαβώσαν τὰξιν αὐτῶν, καὶ ἐπηκολούθησαν λίθοις καὶ ἔυλοις ἐξακολούθησαντες πνεύμασι πλάνης. Ὑμεῖς μὴ οὕτως, τέκνα μου, γνόντες ἐν στερεώματι, ἐν γῆ, καὶ θαλάσῃ, καὶ πᾶσι τοῖς δημιουργήμασι, Κύριον τὸν ποιήσαντα τὰ πάντα, ἵνα μὴ γένησθε ὡς Σόδομα, ἣτις ἐνήλλαξε τὰξιν φύσεως αὐτῆς. Ὀμοίως δὲ (15) καὶ οἱ Ἐγγήγορες (16) ἐνήλλαξαν τὰξιν φύσεως αὐτῶν (17), ὡς κατηράσατο Κύριος ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, δι' αὐτοῦ ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόικητον (18).

quam Georgius Syncellus, sæc. viii scriptor, in suam *Chronographiam* pag. 11 seqq., et 24 seqq. optimæ editionis Jacobi Goar, verbo tenus transtulit, amplissimis duobus fragmentis recitatis. Placet autem hic indicare plures, qui hanc pseudo-Enochii sententiam de angelorum cum mulieribus commercio amplexi sunt. Accipe clarissima nomina Judæorum, Philonis lib. *De gigantibus*, et Josephi lib. I *Antiq. Jud.* cap. 4, nec non Christianorum, Justin Martyris *Apol. I* (uti vulgo dicitur), p. 44, A, et *Apol. II* (quæ revera fuit prima), p. 55, D; Athenagore in *Legatione pro Christianis*, p. 27 et seq.; Clementis *Alex. lib. iii Stromat.*, p. 450, D, et lib. v, p. 550, B; Tertulliani lib. *De idololatria*, cap. 9; *De habitu muliebri*, cap. 2; *De cultu feminarum*, cap. 10; *De velandis virginibus*, cap. 7, et lib. v *adversus Marcionem*, cap. 18; Cypriani lib. *De disciplina et habitu virginum*, § 54, etc. Id. — Lectorem suum Grabius hic remittit ad pag. 347 seqq. ubi ex editione Goari emendata et illustrata recitat fragmenta illa duo libri I pseudo-Enochii, quæ posteritati Syncellus servavit. Nos brevitate studentes ea consulto præterimus. Adeat lector, si placet, Grabium l. c. vel Fabricium qui ea ex Grabio descripsit in *Cod. pseudepigr. Vet. Test.* tom. I, pag. 179 seq. Quibus addas velim observata Rich. Simonio *Biblioth. Crit.* tom. II, p. 229 seq.

(17) *Ἐνήλλαξαν τὰξιν φύσεως αὐτῶν.* Omissa. GRAB.

(18) *Δι' αὐτοῦ ἀπὸ κατοικησίας καὶ καρπῶν τάξας τὴν γῆν ἀόικητον.* Desunt. Id.

Δ'. « Ταῦτα λέγω, τέκνα μου, ὅτι ἀνέγνων ἐν Γραφῇ ἁγίᾳ (19) Ἐνώχ, ὅτι καί γε ὑμεῖς ἀποστήσεσθε ἀπὸ Κυρίου, πορευόμενοι κατὰ πᾶσαν πονηρίαν ἐθνῶν, καὶ ποιήσετε κατὰ πᾶσαν ἀνομίαν Σοδόμων. Καὶ ἐπάξει ὑμῖν Κύριος αἰχμαλωσίαν, καὶ δουλεύσετε ἐκεῖ τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, καὶ πάσῃ κακώσει καὶ θλίψει συγκαλυφθήσεσθε (20), ἕως ἀν' ἀναλώσῃ Κύριος πάντα ὑμᾶς. Καὶ μετὰ τὸ ὀλιγωθῆναι ὑμᾶς καὶ σμικρυνθῆναι, ἐπιστρέψετε καὶ ἐπιγνώσεσθε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· καὶ ἐπιστρέψει ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν, κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. Καὶ ἔσται, ὅτ' ἂν ἤξουσιν ἐν γῇ πατρῶν αὐτῶν, πάλιν ἐπιλάθωνται Κυρίου, καὶ ἀσεθήσουσι, καὶ διασπερεῖ αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς, ἄχρι τοῦ ἔλθεῖν τὸ σπλάγγνον Κυρίου, ἀνωρωπος ποιῶν δικαιοσύνην, καὶ ποιῶν. ἔλεος εἰς πάντα τοὺς μακρὰν, καὶ τοὺς ἐγγύς (21).

Ε'. « Ἐν γὰρ ἔτει τεσσαρακοσῶν ζωῆς μου, εἶδον ἐν ὄρεσιν (22) ἐλαίου (23) κατὰ ἀνατολὰς Ἱερουσαλήμ, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστηκαν. Καὶ ἰδοὺ Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ τοῦ πατρός μου λέγει ἡμῖν· « Προσδραμόντες κρατήσατε ἕκαστος κατὰ δύναμιν· καὶ τοῦ πιάσαντος ἔσται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. » Καὶ πάντες ὁμοῦ ἐπεδράμομεν· καὶ ὁ Λευὶ ἐκράτησεν τὸν ἥλιον, καὶ ὁ Ἰούδας φθάσας ἐπίασε τὴν σελήνην· καὶ ὑψώθησαν ἀμφοτέροι σὺν αὐτοῖς. Καὶ θνῶτος τοῦ Λευὶ ὡς ἡλίου, νεανίας τις ἐπιδίδωσιν αὐτῷ βάρια φοινίκων ἰθ', καὶ Ἰούδας ἦν λαμπρὸς, ὡς ἡ σελήνη, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἦσαν ἰθ' ἀκτίνες. Καὶ προσδραμόντες ἀλλήλους ὁ Λευὶ καὶ ὁ Ἰούδας, ἐκράτησαν ἑαυτούς. Καὶ ἰδοὺ ταῦρος ἐπὶ τῆς γῆς, ἔχων δύο κέρατα μεγάλα, καὶ πτέρυγας ἀετοῦ ἐπὶ τοῦ νώτου αὐτοῦ· καὶ θέλοντες αὐτὸν πιάσαι, οὐκ ἠδυνήθημεν. Φθάσας δὲ Ἰωσήφ ἔλαθεν αὐτὸν, καὶ συνῆλθεν αὐτῷ εἰς ὕψος. Καὶ εἶδον (ὅτι ἤμην παρὼν ἐκεῖ) καὶ ἰδοὺ Γραφὴ ἁγία ὤφθη ἡμῖν, λέγουσα· « Ἀσσύριοι, Μῆδοι, Πέρσαι, Ἑλυμαῖοι (24), Γελαχαιοὶ (25), Χαλδαῖοι, Σύροι, κληρονομήσουσιν αἰχμαλωσίαν τὰ ἰθ' σκήπτρα τοῦ Ἰσραήλ. »

Ζ'. « Καὶ πάλιν μετὰ μῆνας ἑπτὰ εἶδον τὸν πατέρα ἡμῶν Ἰακώβ, ἔστηκόντα ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἰαμνέ (26)· καὶ ἡμεῖς οἱ υἱοὶ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ. Καὶ ἰδοὺ πλοῖον ἤρχετο ἀρμενίζον, μεστὸν ταρίχων, ἐκτὸς ναυτῶν καὶ κυβερνήτου· ἐπεγέγραπτο δὲ, τὸ πλοῖον Ἰακώβ. Καὶ λέγει ἡμῖν ὁ πατὴρ ἡμῶν· « Ἐμβῶμεν εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν. » Ὡς δὲ εἰσῆλθομεν, γίνεται χειμῶν σφοδρὸς, καὶ λαλαψ ἀνέμου μεγάλου, καὶ ἐφεπτᾶται (27) ὁ

²² Ephes. ii, 17. ²³ Habac. iii, 11.

(19) Ἅγία. Vox ἁγία non legitur in ms. Cantabr. GRAB.

(20) Συγκαλυφθήσεσθε. Ἀναστροφῆσεσθε. Id.

(21) Καὶ ἔσται. . . . καὶ τοὺς ἐγγύς. Omissa omnia. Id.

(22) Ἐν ὄρεσιν. Add. ἐν ὄνερῳ, ὅτι. Id.

(23) Ἐλαίου. Ἐλαίων. Id.

(24) Ἑλυμαῖοι deest. Id.

(25) Γελαχαιοὶ. Χελκαῖοι. Id.

(26) Ἰαμνέ. Ἰαμνας. Id.—Richardus Simonius, qui hæc Testamenta contulit cum ms. bibliothecæ Regiæ, testatur *Biblioth. crit. tom. II, pag. 231*, codicem exhibere ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἰαμνίας. Sed præstat, inquit, legere Ἰάμνας: sic enim procul dubio legit episcopus Lincolnienſis, cuius versio ita se

IV. « Hæc dico, filii mei, quoniam legi in Scriptura sancta Enoch, quod et vos recedatis a Domino, ambulantes secundum omnem malitiam gentium, et facietis secundum omnem iniquitatem Sodomorum. Et inducet vobis Dominus captivitatem, et servietis illic inimicis vestris, et omni pœna et tribulatione comprehendemini, usquequo consumat Dominus omnes vos. Et postquam pauci effecti fueritis et minorati, revertemini et cognoscetis Dominum Deum vestrum; et convertet vos in terram vestram, secundum multam misericordiam suam. Et erit, cum venerint in terram patrum suorum, rursus obliviscetur Domini, et impie agent, et disperget eos Dominus super faciem universæ terræ, usquequo venerit misericordia Domini, homo faciens justitiam et faciens misericordiam in omnes, qui longe sunt, et qui prope sunt ²².

V. « In anno enim quadragesimo vitæ meæ, vidi in montibus olei versus orientem Jerusalem, quod sol et luna steterunt ²³. Et ecce Isaac pater patris mei dicit nobis: « Accurrentes tenete unusquisque secundum virtutem suam; et apprehendentis erit sol et luna. » Et omnes simul accurrebamus; et Levi tenuit solem, et Judas præveniens apprehendit lunam; et exaltati sunt ambo cum eis. Et cum esset Levi sicut sol, juvenis quidam tradidit ei ramos palmarum duodecim: et Judas erat splendens ut luna, et sub pedibus ejus erant 12 radii. Et accurrentes ad se invicem Judas et Levi, tenuerunt seipsos. Et ecce taurus in terra, habens duo cornua magna, et alas aquilæ in dorso ejus; et volentes apprehendere eum, non potuimus. Præveniens autem Joseph cepit eum, et ascendit cum ipso in excelsum. Et vidi (quoniam aderam illic), et ecce Scriptura sancta apparuit nobis, dicens: « Assyrii, Medi, Persæ, Elymæi, Gelachæi, Chaldæi, Syri, hæreditatem obtinebunt in captivitate 12 scepra Israel. »

VI. « Et rursus post menses septem vidi patrem nostrum Jacob, stantem in mari Jamne; et nos filii ejus cum eo. Et ecce navis venit velificans, plena siccis carnibus, sine nautis et gubernatore: inscribatur autem, *Navis Jacob*. Et dixit nobis pater noster: « Ascendamus in navem nostram. » Ut autem intravimus, facta est tempestas vehemens, et turbo venti magni; et avolat pater noster a nobis,

habet: *In mari Jammæ*. Hinc conjicit vir christiaw τας, hæc Testamenta scripta primum fuisse Chaldaice; vox enim *Jamma* Chaldaica est, idemque sonat quod θαλάσση Græcæ, et mare Latine. At, inquit, si hæc ita se habeant, ταυτολόγος erit auctor noster. Ut quid enim scripserit ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἰάμνας, cum *Jamma* idem sit ac θαλάσση? Quidni vero, inquam ego, Ἰάμνας in textu scripserit auctor; aliusque deinceps hanc vocem exoticam explicaturus, θαλάσση margini adleverit: quod postea glossena in textum irrepserit? Hactenus Simonius. Videsis Bochartum in *Geograph. sacr.* lib. i, cap. 35, pag. 654 seq.

(27) Ἐφεπτᾶται. Lege ἀφίπτται; sed in cod. Oxon. est ἀφίσταται. GRAB.

tenens gubernacula. Et nos tempestate quassati in pelagus ferebamur; et impleta est navis aquis, procellis undique quassata, ita ut contrita esset. Joseph autem in cymba fugit; dividimur autem et nos in tabulis decem. Levi autem et Judas erant insimul. Dispergimur igitur omnes, usque in terminos. Levi autem indutus sacco, pro omnibus nobis deprecabatur Dominum. Ut autem quievit tempestas, scapha attingit terram, velut in pace. Et ecce venit pater noster Jacob, et unanimiter exsultavimus.

VII. « Hæc duo somnia dicebam patri meo; et dixit mihi: « Oportet hæc impleri secundum tempus ipsorum, cum multa Israel sustinuerit. » Tunc dixit pater meus: « Credo, quoniam vivit Joseph: video enim semper, quod Dominus connumerat eum vobiscum. » Et flens dixit: « Vivis, Joseph filii mi, et non te video, et tu non vides Jacob, qui genuit te. » Fecit autem et nos lacrymari in his sermonibus. Et accendebar in visceribus, ut palam facerem, quod venditus esset; sed timui fratres meos.

VIII. « Ecce, filii mei, ostendi vobis tempora extrema, quoniam omnia fiunt in Israel. Et vos igitur mandate filiis vestris, ut uniantur Levi et Judæ. Per Judam enim oriatur salus Israel, et in ipso benedicetur Jacob. Per sceptrum enim ejus apparebit Deus, habitans inter homines in terra, ut salvet genus Israel; et congregabit justos ex gentibus. Si operemini bonum, filii mei, benedicent vobis et homines et angeli; et Deus glorificabitur per vos in gentibus, et diabolus fugiet a vobis, et bestię timebunt vos, et angeli suscipient vos. Sicut enim si quis filium nutriet bene, perpetuo gratus et memor est: ita et in bono opere memoria est apud Deum bona. Qui vero non fecerit bonum, huic maledicunt et angeli et homines, et Deus contumelia afficietur per ipsum in gentibus, et diabolus sibi vindicat hunc tanquam proprium vas, et omnis bestia dominabitur ei, et Dominus odio habebit eum. Etenim mandata legis duplicia sunt, et cum arte implentur. « Tempus enim est coeundi cum uxore sua²⁸, et tempus abstinendi ab ea ad orationem suam²⁹. Et duo mandata sunt, quæ, nisi fiant in ordine suo, peccatum tribuunt. Ita est et in reliquis mandatis. Efficiamini ergo sapientes in Deo et prudentes, scientes ordinem mandatorum ejus, et leges omnis rei, ut Dominus diligat vos. »

IX. Et cum multa talia mandasset eis, precatus est, ut transferant ossa ejus in Hebron, et sepeliant eum cum patribus ejus. Et comedens et bibens in hilaritate animæ, velavit faciem suam, et mortuus

²⁸ Eccle. iii, 5. ²⁹ I Cor. vii, 5.

(28) Πρωῦντα τὸ ὄντα. GRAB
(29) Αὐτὸν ὡς ἴδιον σκεῦος. Αὐτῷ, ὡς ἴδιῳ σκεῦει. ID.

A πατὴρ ἀφ' ἡμῶν, ὁ κρατῶν τοὺς αὐχένας. Καὶ ἡμεῖς χεῖμαζόμενοι ἐπὶ τὸ πλάγος ἐφερόμεθα· καὶ ἐπιλήρῳθη τὸ πλοῖον ὑδάτων, τρικυμiais περιβήρσομενοι, ὥστε καὶ συντριβέσθαι αὐτό. Καὶ Ἰωσήφ ἐπὶ ἀκατίου φεύγει· χωρίζόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σανίδων δέκα. Λευὶ δὲ καὶ Ἰούδας ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό. Διεσπάρμεν οὖν πάντες, ἕως εἰς τὰ πέρατα. Ὁ δὲ Λευὶ περιβαλλόμενος σάκκον, περὶ πάντων ἡμῶν ἐδέετο τοῦ Κυρίου. Ὡς δὲ ἐπαύσατο ὁ χεῖμῶν, τὸ σάφος ἐφθασεν ἐπὶ τῆς γῆν, ὡς ἐν εἰρήνῃ. Καὶ Ἰδοὺ ἦλθεν Ἰακώβ ὁ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁμοθυμαδὸν ἠγαλλιώμεθα.

Z'. « Τὰ δύο ἐνύπνια εἶπον τῷ πατρὶ μου· καὶ εἶπέ μοι: « Δεῖ αὐτὰ πληρωθῆναι κατὰ καιροὺς αὐτῶν, πολλὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὀπομείναντος. » Τότε λέγει ὁ πατὴρ μου: « Πιστεύω, ὅτι ζῆ Ἰωσήφ· ὁρῶ γὰρ πάντα, ὅτι ὁ Κύριος συγκαταριθμεῖ αὐτὸν μετ' ὑμῶν. » Καὶ κλαίων ἔλεγε: « Ζῆς, τέκνον μου Ἰωσήφ, καὶ οὐ βλέπω σε, καὶ οὐχ ὁρῶ Ἰακώβ τὸν γεννήσαντά σε. » Καὶ ἐποίησε καὶ ἡμᾶς δακρῦσαι ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. Καὶ ἐκαίωμην τοῖς σπλάγχθοις ἀναγγεῖλαι ὅτι πέπραται· ἀλλ' ἐφοβούμην τοὺς ἀδελφούς μου.

H'. « Ἰδοὺ, τέκνα μου, ὅπως εἶξα ὑμῖν καιροὺς ἐσχάτους, ὅτι πάντα γενήσεται ἐν Ἰσραὴλ. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἐντεῖλασθε τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ἵνα ἐνωθῆναι τῷ Λευὶ καὶ τῷ Ἰούδῃ. Διὰ γὰρ τοῦ Ἰούδα ἀναταλεῖ σωτηρία τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν αὐτῷ εὐλογηθήσεται Ἰακώβ. Διὰ γὰρ τοῦ σκήπτρου αὐτοῦ ὀφθήσεται θεός, κατοικῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς, σώσει τὸ γένος Ἰσραὴλ· καὶ ἐπισυνάξει δικαίους ἐκ τῶν ἐθνῶν. Ἐὰν ἐργάζεσθε τὸ καλὸν, τέκνα μου, εὐλογησονται ὑμεῖς καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ οἱ ἄγγελοι· καὶ ὁ θεὸς δοξασθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' ὑμῶν, καὶ ὁ διάβολος φεύξεται ἀφ' ὑμῶν, καὶ τὰ θηρία φοβηθήσονται ὑμᾶς, καὶ οἱ ἄγγελοι ἀνθήξονται ὑμῶν. Ὡς ἂν τις τέκνον ἐκθρέψῃ καλῶς, μετὰν ἔχει ἀγαθὴν· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ καλοῦ ἔργου μνήμη παρὰ Θεοῦ ἀγαθῆ. Τὸν δὲ μὴ ποιοῦντα τὸ (28) καλὸν, καταράσσονται καὶ οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὁ θεὸς ἀδοξήσει ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτοῦ, καὶ ὁ διάβολος οἰκειοῦται αὐτὸν ὡς ἴδιον σκεῦος (29), καὶ πᾶν θηρίον κατακυριεύσει αὐτοῦ, καὶ ὁ Κύριος μισήσει αὐτόν. Καὶ γὰρ εἰ ἐνωθῆται τοῦ νόμου διπλαῖ εἰσι, καὶ μετὰ τέχνης πληρῶνται. Καιρὸς γὰρ συνουσίας γυναικὸς αὐτοῦ (30), καὶ καιρὸς ἐγκρατείας εἰς προσευχὴν αὐτοῦ. Καὶ οὗο ἐντολαὶ εἰσι· καὶ εἰ μὴ γίνωνται ἐν τάξει αὐτῶν, ἁμαρτίαν παρέχουσι. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν (31). Γίνεσθε οὖν σοφοὶ ἐν Θεῷ καὶ φρόνιμοι, εἰδότες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ θεσμούς παντὸς πράγματος, ὅπως ἀγαπήσῃ ὑμᾶς ὁ Κύριος. »

Θ'. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐντεῖλαμενος αὐτοῖς, παρέκάλεσεν, ἵνα μετακομίσωσι τὰ ὀστέα αὐτοῦ εἰς Ἰεβρών, καὶ θάψωσιν αὐτὸν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ φαγῶν καὶ πῖων ἐν ἰλαρότητι ψυχῆς, συνεκλήθη

(30) Αὐτοῦ deest. ID.

(31) Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν de sunt. ID.

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε. Καὶ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετείλατο αὐτοῖς Νεφθαλιμ ὁ πατὴρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄.

Διαθήκη Γὰδ, περὶ μίσους.

Α'. Ἀντίγραφον διαθήκης Γὰδ, ἃ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, ἐν ἔτει ρκα' τῆς ζωῆς αὐτοῦ. ε' Ἐβδόμος (33) υἱὸς ἐγενόμην τῷ Ἰακώβ, καὶ ἤμην ἀνδρείος ἐπὶ τῶν ποιμνίων. Ἐγὼ ἐφύλαττον ἐν νυκτὶ τὸ ποιμνιον, καὶ ὅταν ἤρχετο ὁ λύκος, ἢ λέων, ἢ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος (34) ἐπὶ τὴν ποιμνην, κατεδίωκον αὐτὸν, καὶ πιάζων τὸν πόδα αὐτοῦ τῇ χειρὶ μου, καὶ γυρεύων ἐσκότουν, καὶ ἀκοντίζων αὐτὸν ἐπὶ δύο σταδίους, οὕτως ἀνήρουν. Ὁ οὖν Ἰωσήφ ἐπολιμαίνε μεθ' ἡμῶν ὡς ἡμερῶν λ', καὶ ὑπερβῆς ὢν, ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος (35) καὶ ἰπέστρεψεν εἰς Χεθρῶν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἠγάπα αὐτόν. Καὶ εἶπεν Ἰωσήφ τῷ πατρὶ ἡμῶν, ὅτι οἱ υἱοὶ Ζελφᾶς καὶ Βαλλᾶς θύουσι τὰ καλά, καὶ κατεσθίουσιν αὐτὰ γε, παρὰ γνώμην Ἰούδα καὶ Ῥουβήμ. Εἶδε γὰρ ὅτι ἀμνὸν ἐξεδόμην ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἄρκτου, κάκεινεν ἐθανάτωσα, καὶ τὸν ἀμνὸν ἔθουσα, (περὶ οὗ ἔλυπούμην, ὅτι οὐκ ἠδύνατο ζῆν), καὶ ἐφάγομεν αὐτόν· καὶ εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν (36). Καὶ ἐνεκότουν τῷ Ἰωσήφ περὶ τοῦ λόγου τούτου, ἕως ἡμέρας διαπράσεως αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἦν ἐν ἐμοί· καὶ οὐκ ἤθελον, οὔτε δι' ὀφθαλμίων, οὔτε δι' ἀκοῆς ἰδεῖν τὸν Ἰωσήφ. Καὶ κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἠλεγξεν ἡμᾶς, ὅτι ἄνευ Ἰούδα ἐπθίσομεν τὰ θρέμματα· καὶ πάντα, ὅσα ἔλεγε τῷ πατρὶ, ἐπέθετο αὐτῷ.

Β'. Ὁμολογῶ νῦν τὴν ἀμαρτίαν μου, τέκνα, ὅτι πλειστάκις ἤθελον ἀνελεῖν αὐτόν, ὅτι ἕως ψυχῆς ἐμίσησον αὐτόν, καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοί ἡπατα ἐλέους εἰς αὐτόν (37). Καὶ γε διὰ τὰ ἐνύπνια προσεθέμην μίσος, καὶ ἤθελον αὐτόν ἐκλείξαι ἐκ γῆς ζώντων, ὃν τρόπον ἐκλείχει ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς (38). Αἰὸ ἐγὼ καὶ Ἰούδας (39) πεπράχαμεν αὐτόν τοῖς Ἰσραηλίταις λ' χρυσίων (40)· καὶ τὰ δέκα ἀποκρύφαντες, τὰ κ' ἔδειξαμεν τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν. Καὶ οὕτως τῇ πλεονεξίᾳ ἐπληροφόρηθην τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ. Καὶ ὁ θεὸς τῶν πατέρων μου ἐβρῦσατο αὐτὸν τῶν χειρῶν μου, ἵνα μὴ ποιήσω ἀνόμημα ἐν Ἰσραήλ.

(32) *Vicesimo septimo*. Sic exstat in utroque codice Latino. Sed uterque Græcus habet ρκα', adeoque in alterutro est vitium. Difficile autem est dicere, in quo; ac parum refert.—Ita Græbius apud Fabricium.

(33) *Ἐβδόμος*. Ἐννατος habet codex Oxon., sed male, ut ex Genes. xxx constat. Ib.

(34) *Ἡ πάρδαλις, ἢ ἄρκτος*. Desunt. Ib.

(35) *Ἐμαλακίσθη ἀπὸ τοῦ καύματος*. Ἐκαυματίσθη ὑπὸ τοῦ καύσανος, habet Oxoniensis codex. Cui licet quoad priorem vocem præferendus videatur Cantabrigiensis, in quo est ἐμαλακίσθη: quoad posteriorem tamen ipse mihi magis placet. Καύσαν quippe significat formale inorbium, febriem scilicet ardentem, in quam Josephus incidisse dicitur. Ib.

(36) *Εἶπε τῷ πατρὶ ἡμῶν*. Declarat auctor his verbis, qua de re Josephus fratres apud patrem accusaverit: accusasse enim expresse ait Scriptura Genes. xxxvii, 2; sed capita accusationis non desi-

gnat. Et fecerunt filii ejus secundum omnia, quæcunque mandavit eis Nephthalim pater eorum.

CAPUT IX.

Testamentum Gad, de odio.

I. Transcriptum testamenti Gad, quæcunque locutus est filiis suis in anno centesimo vicesimo septimo (32) vitæ suæ, dicens: ε' Septimus filius natus sum Jacob, et eram fortis in gregibus. Ego custodivi in nocte gregem; et quando venit lupus, vel leo, vel pardus, vel ursus super gregem, persequebar enim, et apprehendens pedem ejus manu mea et in gyrum volvens obtenebrabam, et projiciens eum duo stadia, ita interficiebam. Joseph igitur pascebat gregem nobiscum circiter dies triginta; et cum tener esset, infirmatus est ab æstu; et reversus est in Hebron ad patrem suum: et reclinavit eum juxta se, quoniam diligebat eum. Et dixit Joseph patri nostro, quod filii Zelphæ et Balæ mactant bona, et devorant ipsa, insciis Juda et Ruben. Sciebat enim quod agnum eruebam ex ore ursæ, et illam interfeci, et agnum mactavi, (de quo contristabar, quoniam non potuit vivere) et comedebamus ipsum: et dixit patri nostro. Et moleste ferebam istud verbum Joseph, usque in diem venditionis ejus in Ægyptum. Et spiritus odii erat in me; et nolui Joseph aut audire aut videre. Et coram facie nostra redarguit nos, quoniam sine Juda comedimus pecora: et omnia, quæcunque dixit patri, persuasit ei.

II. ε' Confiteor nunc peccatum meum, filii, quod sæpe volui occidere eum, quoniam usque ad animam odio habui eum, et omnino non erant in me viscera misericordiæ erga ipsum. Et propter somnia ipsius concepi odium, et volui ipsum delingere e terra viventium, quemadmodum delingit vitulus herbas a terra. Propter quod ego et Judas vendidimus eum Ismaelitis triginta aureis; et decem abscondentes, viginti ostendimus fratribus nostris. Et ita avaritia animum in cædem ejus obfirmaveram. Deus autem patrum meorum eripuit eum de manibus meis, ut non facerem iniquitatem in Israel.

Unde variæ Rabbiorum conjecturæ. Contrarius est nostro auctori R. Salomo, dum non filios Balæ et Zelphæ, sed Leæ, a Josepho accusatos fingit, et quidem ob devoratam membrum de vivo animante; quod erat contra legem Dei Noæ datam, Gen. ix, 4. Sed nolo hisce incertis immorari. GRAB.

(37) *Καὶ ὅλως οὐκ ἦν ἐν ἐμοί ἡπατα ἐλέους εἰς αὐτόν*. Desunt. Ib.

(38) *Ὅρ τρόπον ἐκλείχει ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἀπὸ τῆς γῆς*. Omissa sunt. Ib. — Alludit ad textum Num. xxii, 4: Νῦν ἐκλείξει ἡ συναγωγὴ αὐτῆ (Ἰσραὴλ) πάντας τοὺς κύκλω ἡμῶν, ὡσεὶ ἐκλείξαι ὁ μόσχος τὰ χλωρὰ ἐκ τοῦ πεδίου. DRACH.

(39) *Ἰούδας*. Συμῶν perperam habet cod. Oxon. GRAB.

(40) *Χρυσίων*. Aureos dicit auctor ex versione Græca τῶν Θ'. Triginta numeratum Latino vulgato Interpret. juxta quasdam editiones; in utroque

III. « Et nunc audite, filii mei, sermones veritatis, ut faciatis justitiam, et omnem legem Altissimi; et ne erretis spiritu odii, quoniam malus est in omnibus actibus hominum. Omne quodcumque fecerit (homo), qui odit abominatur; si faciat legem Domini, non laudat eum; si timeat Dominum, et velit justa, hunc non diligit; veritatem vituperat, dirigenti prospere res suas invidet, obtreccationem amplectitur, arrogantiam amat; quoniam odium excæcavit animam ejus, sicut et ego respiciebam in Joseph.

IV. « Cavete igitur, filii mei, ab odio, quoniam in ipsum Dominum iniquitatem facit. Non enim vult audire verba mandatorum ejus de dilectione proximi, et in Deum peccat. Si enim delinquat frater, statim vult annuntiare omnibus, et festinat ut judicetur pro hoc delicto, et punitus moriatur. Si autem fuerit servus, accusat eum apud dominum ejus, et in omni tribulatione aggreditur eum, si quo modo interficiat eum. Odium enim operatur cum homicidio, et secundum bene operantium profectum, audiens aut videns semper languescit. Quemadmodum enim dilectio etiam mortuos cupit vitæ restituere, et illos qui sunt in sententia mortis, vult a morte revocare: ita odium viventes vult occidere, et eos qui paululum quiddam peccaverint, indignos vita judicat. Spiritus enim odii per pusillanimitatem cooperatur Satanæ in omnibus in mortem hominum: spiritus autem dilectionis in longanimitate cooperatur legi Dei in salutem hominum.

V. « Malum est odium, quoniam permanet continue cum mendacio, loquens adversus veritatem, et parva magna facit, tenebris lucem adhibet, dulce amarum dicit, et calumniam edocet, et bellum, et injuriam, et omnem abundantiam malorum, et veneno diabolico cor implet. Hæc edoctus experientia dico vobis, ut fugiatis odium, et adhareatis dilectioni Domini. Justitia ejicit odium, humilitas occidit odium. Justus enim et humilis erubescit facere injuste, non ab alio reprehensus, sed a proprio corde, quoniam Dominus protegit (49) consilium ejus. Non obtreccat viro, quia timor Altissimi vincit odium. Timens enim non offendit Dominum; non vult omnino, ne cogitatione quidem, injusta facere adversus hominem. Hæc ego ultimo cognovi, posteaquam poenitui de Joseph. Quæ enim autem discedit ab Hebræo textu, qui habet *viginti argenteos*, Gen. xxxvii, 28. GRAB. — Apud Hieronymum tamen in *Quest. Hebræic.* tom. II, p. 540, A, edit. Paris., versio antiqua præ se ferebat, *viginti aureis*. Vulgata autem nova *viginti argenteis*. Hinc ipsemet Hieronymus in *Math.* xxvi, tom. IV, pag. 426, F: « Joseph, ait, non ut multi putant juxta LXX Interpretes, viginti aureis venditus est; sed juxta Hebræicam veritatem, viginti argenteis. » Qua de re Ambrosius lib. *De Joseph*, cap. 3, pag. 488: « Ideo, inquit, alibi viginti, alibi viginti et quinque aureis, alibi triginta invenimus emptum Joseph. — Ita hic quoque diversitas: vel viginti, vel triginta aureorum vel argenteorum, etc. »

(41) « *ὅτι τὸ μίσος. ἐν τῷ Ἰωσήφ.* Omissa. GRAB.

A Γ. « Καὶ νῦν ἀκούσατε, τέκνα μου, λόγους ἀληθείας, τοῦ ποιεῖν δικαιοσύνην, καὶ πάντα νόμον Ἰησοῦ· καὶ μὴ πλανᾶσθε τῷ πνεύματι τοῦ μίσους, ὅτι κακὸν ἐστὶ ἐπὶ πάσαις πράξεσιν ἀνθρώπων. Πᾶν ὃ ἐὰν ποιῇ, ὃ μισῶν βδελύσσεται· ἐὰν ποιῇ νόμον Κυρίου, οὐκ ἐπαινεῖ τούτων· ἐὰν φοβῆται Κύριον, καὶ θέλῃ δίκαια, τούτων οὐκ ἀγαπᾷ· τὴν ἀλήθειαν φέγει, τῷ κατορθοῦντι φθονεῖ, καταλαλᾷ ἀσπάζεται, ὑπερηφανίαν ἀγαπᾷ· ὅτι τὸ μίσος ἐτύφλωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς κατὰ τὸν Ἰωσήφ (41).

Δ'. « Φυλάξαθε οὖν, τέκνα μου, ἀπὸ τοῦ μίσους, ὅτι ἐπ' αὐτὸν τὸν Κύριον ἀνομίαν ποιεῖ. Οὐ γὰρ θέλει ἀκούειν λόγων ἐντολῶν αὐτοῦ περὶ ἀγάπης τῷ πλησίον, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀμαρτάνει. Ἐὰν γὰρ πταίῃ (42) ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, εὐθύς θέλει ἀναγγεῖλαι πᾶσι, καὶ σπεύδει, ἵνα κριθῇ περὶ αὐτοῦ, καὶ κολασθεὶς ἀποθάνῃ. Ἐὰν δὲ δούλος ᾖ, συμβάλλει αὐτὸν πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ θλίψει ἐπιχειρεῖ κατ' αὐτοῦ, εἴ πως θανατώσει αὐτόν (43). Τὸ γὰρ μίσος (44) συνεργεῖ τῷ φόβῳ (45), καὶ κατὰ τῶν ἐπιπραγούντων τὴν προκοπὴν, ἀκούων ἢ ὄρων, πάντως ἀσθενεῖ. Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀγάπη καὶ τοὺς νεκροὺς θέλει ζωοποιῆσαι, καὶ τοὺς ἐν ἀποφάσει θανάτου θέλει ἀνακαλέσασθαι· οὕτως τὸ μίσος τοὺς ζῶντας θέλει ἀποκτεῖναι, καὶ τοὺς ἐν ὀλίγῳ ἀμαρτήσαντας οὐ θέλει ζῆν. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ μίσους διὰ τῆς ὀλιγοψυχίας συνεργεῖ τῷ Σατανᾷ ἐν πᾶσιν εἰς θάνατον τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ἐν μακροθυμίᾳ συνεργεῖ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπων.

Ε'. « Κακὸν τὸ μίσος, ὅτι ἐνδεδεχεῖ συνεχῶς τὸ ψεῦδος, λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὰ μικρὰ μεγάλη ποιεῖ, τὸ σκότος φῶς προσέχει (46), τὸ γλυκὺ πικρὸν λέγει, καὶ συκοφαντίαν ἐκδιδάσκει, καὶ ταπειμὸν, καὶ ὕβριν, καὶ πᾶσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ τοῦ διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ (47). Ταῦτα ἐκ πείρας λέγω ὑμῖν ὅπως φεύξεσθε τὸ μίσος (48), καὶ κολλήθητε τῇ ἀγάπῃ τοῦ Κυρίου. Ἡ δικαιοσύνη ἐβάλλει τὸ μίσος, ἡ ταπεινότης ἀναίρει τὸ μίσος. Ὁ γὰρ δίκαιος καὶ ταπεινὸς αἰδεῖται ποιῆσαι ὄδον, οὐχ ὑπὸ ἄλλου καταγωνισκόμενος, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἰδίας καρδίας, ὅτι Κύριος ἐπισκέπει (50) τὸ διαβόλιον αὐτοῦ. Οὐ καταλαλεῖ ἀνδρὸς (51), ἐπειδὴ ὁ φόβος τοῦ Ἰησοῦ νικᾷ τὸ μίσος. Φοβούμενος γὰρ μὴ προσκρούσει Κυρίῳ οὐ θέλει τὸ καθ' ὄλον (52), οὐδὲ εἰς ἐννοιῶν, ἀδικῆσαι ἀνθρώπων. Ταῦτα ἐγὼ ἔσχετον

(42) Πταίση. Πέση. Ib.

(43) Κατ' αὐτοῦ, εἴ πως θανατώσει αὐτόν. Δι' τῷ, εἴπως θανατωθῇ. Ib.

(44) Τὸ γὰρ μίσος. Ὁ γὰρ φθόνος. Ib.

(45) Φόβῳ. Φθόνῳ, invidia, ms. Trin. Ib.

(46) Τὸ σκότος φῶς προσέχει. Desunt. Ib.

(47) Καὶ πᾶσαν πλεονεξίαν κακῶν, καὶ τοῦ διαβολικοῦ τὴν καρδίαν πληροῖ. Omissa sunf. Ib.

(48) Φεύξεσθε τὸ μίσος. Ἐξώσθε τὸ μίσος τῷ διαβόλου. Ib.

(49) Protegit. Inspicit juxta Ox. Gr. Ib.

(50) Ἐπισκέπει. Ἐπισκοπεῖ rectius. Ib.

(51) Ἀνδρὸς. Ὁσίον add. Ib.

(52) Καθ' ὄλον. Καθόλου. Ib.

εγνω μετὰ τὸ μετανοῆσαι με περὶ τοῦ Ἰωσήφ. Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν ἀληθῆς μετάνοια ἀναιρεῖ τὴν ἀπειθειαν (53), καὶ φυγαδεύει τὸ σκότος, καὶ φωτίζει τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ γνώσιν παρέχει τῇ ψυχῇ, καὶ ὁδηγεῖ τὸ διαβούλιον πρὸς σωτηρίαν, καὶ ἂ οὐκ ἔμαθεν ἀπὸ ἀνθρώπων, οἶδε διὰ τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε (54) γὰρ μοι ὁ Θεὸς νόσον ἥπατος, καὶ εἰ μὴ εὐχαὶ τοῦ πατρὸς μου Ἰακώβ, ὀλίγου διεφώνησεν (56) ἀπ' ἐμοῦ τὸ πνεῦμά μου. Δι' ὧν (57) γὰρ ἄνθρωπος παρανομεῖ, δι' ἐκείνων καὶ κολάζεται. Ἐπεὶ οὖν ἀνέκειτο τὰ ἥπατά μου ἀνηλεῶς κατὰ τοῦ Ἰωσήφ, τῷ ἥπατι πάσχων ἀνηλεῶς, ἐκρινόμην ἐπὶ μῆνας ἕνδεκα, καθ' ὅσον χρόνον ἐνείχον τῷ Ἰωσήφ, ἕως ἵνα παραβῆ (58).

Γ'. « Καὶ νῦν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξάρτατε τὸ μῖσος ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν, ἀγαπώντας ἀλλήλους ἐν ἔργῳ, καὶ λόγῳ, καὶ διανοίᾳ ψυχῆς. Ἐγὼ γὰρ κατὰ πρόσωπον τοῦ πατρὸς ἡμῶν εἰρηνικὰ ἐλάλουν τῷ Ἰωσήφ (59), καὶ ἐξεθλότος μου, τὸ πνεῦμα τοῦ μίσους ἐσκότιζέ μου τὸν νοῦν, καὶ ἐτάρασέ μου τὴν ψυχὴν, τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν. Ἀγαπάτε (60) οὖν ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας· καὶ ἐὰν ἀμάρτη εἰς σέ, εἰπέ αὐτῷ ἐν εἰρήνῃ, ἐξορίσας τὸν ἴν τοῦ μίσους, καὶ ἐν ψυχῇ σου μὴ κρατήσης ὄλον· καὶ ἐὰν ὁμολογήσας μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ· ἐὰν τε ἀρνεῖται, μὴ φιλονεικεῖ αὐτῷ, μήποτε ὀμόσαντος αὐτοῦ, διςσῶς ἀμαρτήσῃς. Μὴ ἀκοῦσῃ ἐν μάχῃ ἀλλότριος μυστήριον ὑμῶν· ἵνα μὴ μισήσας σε ἐχθράνῃ, καὶ μεγάλην ἀμαρτίαν ἐργάσῃται κατὰ σοῦ· ὅτι πολλὰκις δολοφονῆσαι (61), ἢ περιεργάσεται σε ἐν κακίῳ, λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν ἴν. Ἐὰν οὖν ἀρνεῖται, καὶ αἰδεσθῆ ἐλεγχόμενος, ἡσυχασθῆ (62), μὴ ἐξάξῃς αὐτόν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος μετανοεῖ, τοῦ μηκέτι πλημμελεῖσαι εἰς σέ· ἀλλὰ καὶ τιμήσει σε, καὶ φοβηθήσεται, καὶ εἰρηνεύσει. Ἐὰν δὲ ἀναιδής ἐστί, καὶ ἐνίσταται τῇ κακίᾳ, καὶ οὕτως ἄφες αὐτῷ ἀπὸ καρδίας, καὶ ὁδὸς τῷ θεῷ τὴν ἐκδίκησιν.

Ζ'. « Ἐὰν τις ὑπὲρ ὑμᾶς εὐδοῦται, μὴ λυπεῖσθε· ἀλλὰ καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα τελείως εὐδοῦται. Ἦτος γὰρ ὑμῖν συμφέρει οὕτως· καὶ ἐὰν ἐπὶ πλείον ὑβρίζεται, μὴ φθονεῖτε, μνημονεύοντες, ὅτι πᾶσα σὰρξ ἀποθανεῖται. Κυρίῳ δὲ ὑμνον προσφέρετε, τῷ παρέχοντι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα πᾶσιν ἀνθρώποις. D

⁷⁷ II Cor. vii, 10. ⁷⁸ Sap. xi, 17. ⁷⁹ Matth. xviii, 15; Luc. xvii, 3. ⁸⁰ Rom. xii, 19. ⁸¹ Isai. i, 5

(53) Ἀπειθειαν. Ἄγνωσαν. GRAB.

(54) Ἐπήγαγε. Τοὺς ἐπιστρέφοντας δέχεσθαι addit codex Oxon. Quæ alium prorsus sensum faciunt, quasi hæc verba ad Deum essent referenda; sed præfero lectionem Cantabrigiensem. Id.

(55) Desisset in me. Dissonisset a me. Græca vox occurrit. Exod. xxiv, ii; Jos. xiii, 14, etc.

(56) Ὀλίγου διεφώνησεν. Ἐφθασαν, add. in col. Oxon. Id.

(57) Δι' ὧν, κ. τ. λ. Hanc sententiam exscripsit auctor ex Sap. xi, 17, ubi ipsissima pene verba occurrunt: Δι' ὧν τις ἀμαρτάνει, διὰ τούτων κολάζεται. Vulg.: Per quæ quis peccat, per hæc et torquetur.

(58) Καθ' ὅσον χρόνον ἐνείχον τῷ Ἰωσήφ, ἕως ἵνα παραβῆ. DESUNT. GRAB.

(59) Εἰρηνικὰ ἐλάλουν τῷ Ἰωσήφ. Moses, Genes. xxxvii, v. 4, de fratribus Josephi ait: Oderant

A secundum Deum est vera pœnitentia⁷⁷, occidit inobedientiam, et fugat tenebras, et illuminat oculos, et cognitionem tribuit animæ, et ducit consilium ad salutem; et quæ non didicit ab hominibus, novit per pœnitentiam. Induxit enim mihi Deus ægritudinem hepatis; et nisi orationes patris mei Jacob prævenissent, parum abfuit quin desisset in me (55) spiritus meus. Per quæ enim homo peccat, per illa et punitur⁷⁸. Quia igitur disposita erant hepata mea immisericorditer adversus Joseph, in hepate patiens immisericorditer, iudicium pertuli per menses undecim, secundum tempus in quo insidiabar Joseph, usque dum venderetur.

VI. « Et nunc, filii mei, diligite unusquisque fratrem suum, et auferite odium a cordibus vestris, diligentes vosmet invicem in opere, et sermone, et cogitatione animæ. Ego enim coram facie patris nostri pacifica loquebar ad Joseph; et exeunte me, spiritus odii obtenebravit intellectum meum, et turbavit animam meam, ad occidendum eum. Diligite igitur vosmet invicem ex corde; et si peccet in te (aliquis) dic ei in pace⁷⁹, exterminans venenum odii, et in anima tua ne teneas dolum: et si confitens pœniteat, remitte ei; et si negat, ne contendas cum eo, ne quando jurante eo, dupliciter pecces. Ne audiat alienus in contentione secretum vestrum; ne odiens te inimicetur, et magnum peccatum operetur adversus te; quoniam multoties dolo loquetur tecum, vel persecrabitur te in malo, accipiens a te venenum. Si igitur neget, et erubescat redargutus, et quiescat, ne educas eum. Negans enim resipiscit, ut non amplius delinquat in te; sed et honorabit te, et timebit, et pacificus erit. Si vero inverecundus est, et instat malitiæ; et ita remitte ei ex corde, et da Deo vindictam⁸⁰.

VII. « Si quis plus quam vos prosperatur, ne contristemini; sed et orate pro ipso, ut perfecte prospereat. Forte enim vobis expedit ita: et si plus exaltatus fuerit, ne invidetis, recordantes, quod omnis caro morietur. Domino autem hymnum offerite, D tribuenti bona et utilia omnibus hominibus⁸¹. Scrui-

eum, nec poterant quidquam pacifice ad eum loqui. Auctor vero Testamentorum hæc verba non universe intelligi voluit, sed ad colloquia fratrum inter se restrinxit, indeque Gadum coram patre Jacob pacifica cum Josepho verba miscuisse dixit. Id.

(60) Ἀγαπάτε, κ. τ. λ. Omnia usque ad περιεπασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Id.

(61) Δολοφονῆσαι. Legendum puto δολοφονήσει, idque Latine reddendum dolo occidet te. Id quippe significat verbum δολοφονεῖν, non autem dolose loqui, ut Robertus transtulit, legens forte δολοφονεῖν; quam tamen vocem in nullo auctore legisse memini. Accedit, quod cædes per dolum facta antecedentibus magis congruat, quam colloquium dolum: quippe grandis peccati mentio facta erat, quale est utique homicidium. Id.

(62) Ἠσυχασθῆ. Hic inserendum videtur καὶ. Id.

tare judicia Domini, et ita dimittet (64), et quiescet consilium tuum. Si vero et ex malis quis ditatus fuerit, sicut Esau frater patris mei, nolite æmulari; terminum enim Domini suscipietis. Vel enim aufert hæc in malis, vel pœnitentibus dimittit, vel impœnitenti servat in æternum (66) punitionem. Nam pauper, et invidia carens (67), in omnibus Domino gratias agens, ipse apud omnes ditatur, quoniam non habet perniciosam deprædationem (68) hominum. Auferte igitur odium ab animabus vestris, et diligite vosmet invicem in rectitudine cordis.

VIII. « Dicit autem et vos hæc filiis vestris, ut honorent Judam et Levi; quoniam ex eis orietur vobis Dominus, Salvator Israeli. Cognovi enim quod in fine recedent filii vestri ab eis, et in omni pernicie, et malignitate, et corruptione erunt coram Domino. » Et paululum quiescens, rursus dixit eis: « Filii mei, obedite patri vestro, et sepelite me prope patres meos. » Et elevans pedes suos, dormivit in pace. Et post quinque annos redixerunt eum, et posuerunt eum in Hebron cum patribus ipsius.

CAPUT X.

Testamentum Aser, de duabus faciebus malitiæ et virtutis.

I. Transcriptum testamenti Aser, quæ locutus est filiis suis centesimo vicesimo anno (72) vitæ suæ. Adhuc sanus existens, dixit eis: « Audite, filii Aser, patrem vestrum, et omne rectum coram Deo ostendam vobis. Duas vias dedit Dominus filiis hominum, duo consilia, et duos actus, et duo loca, et duos fines. Ideoque omnia duo sunt, unum contra unum. Vitæ duæ, boni et mali; in quibus sunt duo consilia in pectoribus nostris, dijudicantia eas. Si igitur anima velit in bono, [ad bonum ducitur homo] (73), omnis actus ipsius est in justitia; et si peccet, illico respiscit. Justa enim cogitans, et abiciens malitiam, statim evertit malum, et eradicat peccatum. Si vero ad malum declinat consilium, omnis actus ejus est in malitia, et repellens bonum assumit malum; et constitutus sub dominio Beliar, etsi bonum aliquod operetur, in malitiam hoc convertit. Cum enim inceperit quasi bonum faciens, finem actionis ejus in malum opus perducit. Quia thesaurus diaboli veneno perniciosi spiritus impletus est.

II. « Dicit igitur anima ipsius, bonum supra malum esse, et finem rei in malitiam ducit. Est homo,

(63) Κυριω. Forte Κυριου. GRAB.
 (64) Dimittet. Ald. te. Id.
 (65) Ησυχαζει. Forte ησυχασει. Id.
 (66) Æternum sæculum habent codices mss. Id.
 (67) Et invidia carens. Et qui est abundans 62.
 (68) Deprædationem. Distractionem, qualis ex mendicorum importunitate oritur. Id.

Atqui vox ἀφθονος habet quidem hanc significationem; verumtamen propria ejus notio hic magis locum habet, eaque reddenda potius videtur *Invidia carens*, qualis character pauperi optime convenit. Id.
 (68) *Deprædationem. Distractionem*, qualis ex mendicorum importunitate oritur. Id.

« Ἐξέτασον κρίματα Κυρίου (63), καὶ οὕτως καταλείβε: καὶ ἡσυχαζει (65) τὸ διαβούλιόν σου. Ἐάν δὲ καὶ ἐκ κακῶν τις πλουτήσῃ, ὡς Ἡσαὺ ὁ πατράδελφός μου, μὴ ζηλώσητε· ὄρον γὰρ Κυρίου ἐκδέξασθε. Ἡ γὰρ ἀφαιρεῖται αὐτὰ ἐν κακοῖς, ἢ μετανοοῦσιν ἀφίησιν, ἢ ἀμετανοήτῳ τηρεῖ εἰς αἰῶνα τὴν κόλασιν. Ὁ γὰρ πένης, καὶ ἀφθονος, ἐπὶ πᾶσι Κυρίῳ εὐχαριστῶν, αὐτὸς παρὰ πᾶσι πλουτεῖ, ὅτι οὐκ ἔχει τὸν πονηρὸν περισπασμὸν τῶν ἀνθρώπων: Ἐξάρτατε οὖν τὸ μῖσος ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, καὶ ἀγαπήσατε ἀλλήλους ἐν εὐθύτητι καρδίᾳ.»

H. « Εἶπατε δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν, ὅπως τιμήσωσιν Ἰούδαν καὶ Λευί· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν Κύριος, σωτὴρ τῷ Ἰσραὴλ. Ἐγὼν γὰρ ὅτι ἐπὶ τέλει (69) ἀποστήσονται τὰ τέκνα ὑμῶν ἀπὸ αὐτῶν (70), καὶ ἐν πάσῃ πονηρίᾳ, καὶ κακίᾳ, καὶ διαφθορᾷ ἔσονται ἐνώπιον Κυρίου. » Καὶ ὄλιγον ἡσυχασας, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· « Τέκνα μου, ἐπακούσατε τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ θάψατέ με σύνεγγυς τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἐξάρτας τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ. Καὶ μετὰ πέντε ἔτη ἀνήγαγον αὐτὸν, καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς Χεβρών μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ (71).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Διαθήκη Ἀσὴρ, περὶ δύο προσώπων κακίας καὶ ἀρετῆς.

A. Ἀντίγραφον διαθήκης Ἀσὴρ, ἡ ἐλάλησε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἐν ρυξ· ἔτει τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐτι ὑγιᾶντων, εἶπε πρὸς αὐτούς· « Ἀκούσατε, τέκνα Ἀσὴρ, τοῦ πατρὸς ὑμῶν, καὶ πᾶν τὸ εὐθὲς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑποδείξω ὑμῖν. Δύο ὁδοὺς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, δύο διαβουλία, καὶ δύο πράξεις, καὶ δύο τόπους, καὶ δύο τέλη. Διὰ τοῦτο πάντα δύο εἰσίν, ἐν κατέναντι τοῦ ἐνός (73). Ὅδοι δύο, καλοῦ καὶ κακοῦ· ἐν οἷς εἰσι τὰ δύο διαβουλία ἐν στέρνοις ἡμῶν, διακρίνοντα αὐτάς. Ἐάν οὖν ἡ ψυχὴ θέλῃ ἐν καλῷ, πᾶσα πράξις αὐτῆς ἐστὶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀμαρτη, εὐθὺς μετανοεῖ. Δίκαια γὰρ λογισόμενος, καὶ ἀποβρίπτων τὴν πονηρίαν, ἀνατρέπει εὐθὺς τὸ κακόν, καὶ ἐκκρισὶ τὴν ἀμαρτίαν. Ἐάν δὲ ἐν πονηρῷ κλίνῃ τὸ διαβούλιον, πᾶσα πράξις αὐτῆς ἐστὶν ἐν πονηρίᾳ, καὶ ἀπωθούμενος τὸ ἀγαθὸν προσλαμβάνει τὸ κακόν, καὶ κυρευθεὶς ὑπὸ τοῦ Βελιάρ, καὶ ἀγαθόν τι πράξῃ, ἐν πονηρίᾳ αὐτὸ μεταστρέφει. Ὅτε γὰρ ἐνάρξηται ὡς ἀγαθὸν ποιῶν, τὸ τέλος τῆς πράξεως αὐτοῦ εἰς κακὸν ποιεῖν ἀνελαύνει (74). Ἐπειδὴ ὁ θησαυρὸς τοῦ διαβόλου (75) τοῦ πονηροῦ πεπληρωται πνεύματος.

B. « Ἐστὶν οὖν ψυχὴ λέγουσα, φησὶ, τὸ καλὸν ὑπὲρ τοῦ κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τοῦ πράγματος εἰς κακίαν

(69) Τέλει. Τοῦτου habet Oxon. Id.
 (70) Αὐτῶν. Αὐτοῦ. Id.
 (71) Μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. Καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐκεῖ, omissis ultimis. Id.
 (72) Anno. Addenda vox sexto, si Græcum codicem tam Oxon. quam Cantab. sequi velimus; quæ tamen deest in ms. Græc., Coll., Trin., Cantab. Id.
 (73) Ἐν κατέναντι τοῦ ἐνός. Desunt. Id.
 (75) Uncinis inclusa desunt in Græco. Ed. PATR.
 (74) Κακὸν ποιεῖν ἀνελαύνει. Εἰς κακοποίησιν ἐλαύνει. Id.
 (75) Τοῦ διαβόλου. Διαβουλίου. Id.

ἀγει. Ἔστιν ἄνθρωπος (76), ὁστις οὐκ οἰκτεῖρει λειτουργοῦντα αὐτῷ ἐν κακῷ· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπον, ἀλλὰ τὸ ὅλον πονηρὸν ἐστι. Καὶ ἔστιν ἄνθρωπος ἀγαπῶν τὸν πονηροῦσιν, ὡσαύτως ἐστὶν ἐν πονηρίᾳ· ὅτι καὶ ἀποθάνειν αἰρεῖται ἐν κακῷ δι' αὐτόν. Καὶ περὶ τοῦτου φανερόν, ὅτι διπρόσωπὸν ἐστὶ· τὸ δὲ πᾶν, κακῆ πράξις. Καὶ γε ἀγάπη οὕσα, πονηρία ἐστὶ, συγκρουπτοῦσα τὸ κακόν· ὡσπερ ἐστὶ τῷ ὄνόματι ὡς καλῷ, τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως ἔρχεται εἰς κακόν. Ἄλλος κλέπτει, ἀδικεῖ, ἀρπάζει, πλεονεκτεῖ, καὶ ἔλεει τοὺς πτωχοὺς· διπρόσωπον μὲν καὶ τοῦτο, τὴ δὲ ὅλον πονηρὸν ἐστὶν. Ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον παροργίζει τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ὑψίστον ἐπιπορκεῖ, καὶ τὸν πτωχὸν ἔλεει· τὸν ἐντολέα τοῦ νόμου Κυρίου ἀθετεῖ καὶ παροξύνει, καὶ τὸν πένητα ἀναπαύει (77)· τὴν ψυχὴν σπιλοῖ, καὶ τὸ σῶμα λαμπρύνει· πολλοὺς ἀναιρεῖ, καὶ ὀλίγους ἔλεει· καὶ τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶ. Ἄλλος μοιχεύει, πορνεύει, καὶ ἀπέχεται ἐδεσμάτων· καὶ νηστεύων κακοποιεῖ, καὶ τῇ ἰσχυρίᾳ, τῷ πλούτῳ (78), πολλοὺς παρασύρει, καὶ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς κακίας ποιεῖ ἐντολέας. Καὶ τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶ, τὸ δὲ ὅλον κακόν ἐστὶ. Οἱ τοιοῦτοι ὄσιοι (79) εἰσι δασύποδες (80), ὅτι ἐξ ἡμισείας εἰσι καθαροί, τὸ δὲ ἀληθὲς ἀκάθαρτοί εἰσι. Καὶ γὰρ Θεὸς ἐν ταῖς πλατῖ τῶν οὐρανῶν εἶπεν οὕτως.

Γ'. εἰ Ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, μὴ γίνεσθε κατ' αὐτοὺς διπρόσωποι, ἀγαθότητος καὶ κακίας· ἀλλὰ τῇ ἀγαθότητι μόνῃ κολλήθητε, ὅτι ὁ Θεὸς ἀναπαύεται εἰς αὐτήν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ποθοῦσιν αὐτήν· τὴν δὲ κακίαν ἀποδράσατε (81), ἀναιροῦντες τὸν διάβολον ἐν ταῖς ἀγαθαῖς ὑμῶν πράξεσιν· ὅτι οἱ διπρόσωποι οὐ Θεῷ, ἀλλὰ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν δουλεύουσιν, ἵνα τῷ Βελιάρ ἀρέσωσι, καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν ἀνθρώποις.

Δ'. εἰ οἱ γὰρ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, καὶ μονοπρόσωποι, κἄν νομισθῶσι παρὰ τῶν διπρόσωπων ἁμαρτάνειν, δίκαιοι εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Πολλοὶ γὰρ ἀναιροῦντες πονηροὺς, δύο ποιοῦσιν ἔργα, κακὸν διὰ καλοῦ (82), ὅλον δὲ ἐστὶ καλόν· ὅτι τὸ κακὸν ἐκτριζώσας ἀπώλεσεν. Ἔστι τις μισῶν τὸν ἐλεήμονα, καὶ ἀδικῶν (83) τὸν μοιχὸν καὶ ληστεύοντα (84)· καὶ αὐτὸ ἐστὶ διπρόσωπον· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἐστὶν, ὅτι μιμεῖται Κύριον, μὴ προσδεχόμενος τὸ δοκοῦν καλὸν μετὰ τοῦ ἀληθινοῦ κακοῦ. Ἐτερος οὐ θέλει ἀγαθὴν ἡμέραν ἰδεῖν μετὰ ἀσώτων, ἵνα μὴ χράνη τὸ στόμα (85), καὶ μολύνῃ τὴν ψυχὴν· καὶ γε τοῦτο διπρόσωπὸν ἐστὶν, ὅλον δὲ καλόν ἐστὶν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δόροισι καὶ ἐλάφοις ὁμοιοὶ εἰσιν, ὅτι ἐν ἤθει ἀγρίῳ δόροισιν ἀκάθαρτοι· εἶναι· τὸ δὲ πᾶν ἀκάθαροί εἰσιν, ὅτι ἐν ζήλῳ

(76) Ἔστιν ἄνθρωπος... ἀναπαύει. Omnia omissa. GRAB.

(77) Τὸν ἐντολέα... ἀναπαύει. Desunt. Ib.

(78) Τῷ πλούτῳ. Τοῦ πλούτου. Ib.

(79) Ὀσιοί. Interpres legit ὡς σῦες. Ib.

(80) Δασύποδες. Hanc vocem auctor a LXX. Interpretibus mutatus est, qui eam Levit. xi, 6 et Deut. xiv, 7, usurparunt; illic pro *cuniculo*, hic pro *lepore*. Utrumque autem animal mundum ex parte, ex parte immundum apud Iudæos habebatur; mundum quatenus ruminabat quidem, sed immundum quatenus ungulam non findebat: uti contra, sus un-

A qui non miseretur ministrantis ei in malum; et hoc duplicem faciem habet, sed totum perniciosum est. Et est homo diligens malignantem, similiter est in malitia; quoniam et mori desiderat in malo propter ipsum. Et de hoc manifestum, quod duplicis faciei est; totum vero, malus actus est. Et amor existens, malitia est, abscondens malum; sicut est nomine quasi bono, finis vero actus venit in malum. Alius furatur, injuste agit, rapit, avarus existit, et miseretur pauperum; duplicem quidem faciem habet et hoc, totum vero perniciosum est. Qui defraudat proximum, ad iracundiam provocat Deum, et per Altissimum falso dejerat, et pauperis miseretur; præceptorem legi Domini spernit et exacerbatur, et pauperem requiescere facit; animam inquinat, et corpus splendidum reddit; multos occidit, et paucorum miseretur; et hoc quidem duplicis faciei est. Alius adulteratur, et fornicatur, et abstinet a cibis; et jejunans malefacit, et potentia et divitiis multos misere vexat, et ex tumida malitia facit mandata. Et hoc duplicis faciei est, totum autem malum est. Tales ut sues sunt et lepores, quia ex medietate sunt mundi, revera autem sunt immundi. Etenim Deus in tabulis cælorum dixit ita.

III. εἰ Vos igitur, filii mei, ne efficiamini secundum ipsos duplicem habentes faciem, bonitatis et malitiæ; sed bonitati soli adhærete, quoniam Deus requiescit in ipsa, et homines desiderant eam; malitiam autem fugite, occidentes diabolum in bonis vestris actibus; quoniam qui duplicis faciei sunt, non Deo, sed concupiscentiis suis serviunt, ut Beliar placeant, et similibus sibi hominibus.

IV. εἰ Boni enim viri, et qui sunt unius faciei, etsi existimentur ab eis qui duplicis faciei sunt, peccare, justi sunt apud Deum. Multi enim occidentes perniciosos, duo faciunt opera, malum propter bonum, totum vero est bonum; quoniam qui malum eradicavit, perdidit illud. Est aliquis, qui odit misericordem, et injuria afficit adulterum et latrouem; et hoc est duplicis faciei; sed totum opus bonum est, quia imitatur Dominum, non accipiens quod videtur bonum cum vero malo. Aliter non vult diem bonum videre cum luxuriosis, ut non maculet os, et inquinat animam; et hoc duplicis faciei est, totum autem bonum est, quoniam tales capreolis et cervis similes sunt; quoniam in consuetudine agresti videntur immundi esse, ex

gulam quidem findit, sed non ruminat, et ipsa proinde immunda. Talibus itaque animantibus merito ab auctore nostro comparantur homines ex ἡμισείας καθαροί, id est, ex parte boni, et ex parte mali, in quibus mistura est virtutum et vitiorum, uti Tacitus loquitur.

(81) Ἀποδράσατε. Φεύγετε. GRAB.

(82) Κακὸν διὰ καλοῦ. Καλὸν διὰ κακοῦ. Ib.

(83) Ἀδικῶν. Ἀδικῶν. Ib.

(84) Ληστεύοντα. Νηστεύοντα. Ib.

(85) Στόμα. Σῶμα. Ib.

toto autem mundi sunt; quoniam in zelo Dei ambulat, abstinentes ab his a quibus Deus per mandata odio habens prohibet, arcens malum a bono.

V. « Videte igitur, filii, qualiter duo sunt in omnibus, unum contra unum, et unum sub uno absconditur. Vitæ mors succedit, gloriæ ignominia, diei nox, et luci tenebræ; omnia vero sub die sunt, et sub vita quæ justa sunt; propterea et mortem æterna vita præstolatur; et non licet dicere veritatem mendacium, neque justum injustum²²; quoniam omnis veritas sub luce est²³; quemadmodum omnia sub Deo. Hæc omnia probavi in vita mea, et non erravi a veritate Domini; et mandata Altissimi exquisivi, secundum omnem fortitudinem meam ambulans secundum unam faciem in bonum.

VI. « Attendite igitur et vos, filii mei, mandatis Domini, secundum unam faciem sequentes veritatem; quoniam qui duplicis faciei sunt, dupliciter puniuntur. Spiritus erroris odio habete, adversus hominem contententes. Legem Domini custodite, et ne attendite malo, ut bono; sed in vere bonum respicite, et observate illud in omnibus mandatis Domini, ad eum reversi, et in eo quiescentes (quoniam fines hominum ostendunt justitiam eorum), cognoscentes angelos Domini et Satanæ. Quando enim turbata anima abit, torquetur a pernicioso spiritu, cui et servivit in concupiscentiis et operibus perniciosis; si autem quiete in gaudio cognovit angelum pacis, consolabitur eum in vita.

VII. « Ne efficiamini, filii, ut Sodoma quæ ignoravit angelos Domini, et periit usque in sæculum. Novi enim, quod peccabitis, et trademini in manus inimicorum vestrorum; et terra vestra desolabitur, et vos dispergemini in quatuor angulos terræ, et eritis in dispersione despecti, velut aqua inutilis, usquequo Altissimus visitaverit terram; et ipse veniens ut homo, cum hominibus manducans et bibens²⁴, et in silentio conterens caput draconis. Per aquam (95) hic salvabit Israel et omnes gentes, Deus in virum absconditus²⁵. Dicite igitur hæc filiis vestris, ut credant in eum. Legi enim in tabulis cælorum, quod increduli non credetis in eum, et impie agentes im-

²² Isa. v, 20. ²³ Joan. iii, 21. ²⁴ Matth. xi, 19.

(86) Ἀπειργων τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ. Desunt. GRAB.

(87) Τὴν ζωὴν. Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ ἡ μέθη, ἐν τῷ γέλωτι τὸ πένθος, ἐν τῷ γάμῳ ἡ ἀκρασία, add. cod. Oxon. Id.

(88) Καὶ τὸ φῶς τὸ σκότος. Omissa sunt. Id.

(89) Κολάζονται. Ὅτι καὶ πράσσουν τὸ κακὸν, καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουν, add. codex Oxon. Id.

(90) Μισήσατε τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον. Μιμούμενοι, κατὰ τῶν ἀνθρώπων. Id.

(91) Τὸ κακὸν, ὡς καλόν. Τῷ κακῷ, ὡς καλῷ. Id.

(92) Παρακαλέσει. Παρακμυθεῖται. Id.

(93) Ἦτις ἠγγήσῃ τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ

Θεοῦ πορεύονται, ἀπεχόμενοι ὧν καὶ ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἐντολῶν μισῶν ἀπαγορεύει, ἀπειργων τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ (86).

E'. « Ὁρᾶτε οὖν, τέκνα, πῶς δύο εἰσὶν ἐν πᾶσι, ἐν κατέναντι ἐνός, καὶ ἐν ὑπὸ τοῦ ἐνός κέρκρπται. Τὴν ζωὴν (87) ὁ θάνατος διαδέχεται, τὴν δόξαν ἡ ἀτιμία, τὴν ἡμέραν ἡ νύξ, καὶ τὸ φῶς τὸ σκότος (88)· τὰ δὲ πάντα ὑπὸ ἡμέραν εἰσὶ, καὶ ὑπὸ ζωὴν τὰ δίκαια· διὸ καὶ τὸν θάνατον ἡ αἰώνιος ζωὴ ἀναμένει· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν ψεῦδος, οὐδὲ τὸ δίκαιον ἄδικον· ὅτι πᾶσα ἀλήθεια ὑπὸ τοῦ φωτός ἐστι· καθὼς τὰ πάντα ὑπὸ τὸν Θεόν. Ταῦτα πάντα ἐδοκίμασα ἐν τῇ ζωῇ μου, καὶ οὐκ ἐπλανήθην ἀπὸ τῆς ἀληθείας Κυρίου, καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Ὑψίστου ἐξεζήτησα, κατὰ πᾶσαν ἰσχύν μου πορεύομενος μονοπροσώπως εἰς τὸ ἀγαθόν.

G'. « Προσέχετε οὖν καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου, ταῖς ἐντολαῖς Κυρίου, μονοπροσώπως ἀκολουθοῦντες τῇ ἀληθείᾳ· ὅτι οἱ διπροσώποι δισσῶς κολάζονται (89). Τὰ πνεύματα τῆς πλάνης μισήσατε, τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον (90) ἀγνωρίζεμενα. Τὸν νόμον Κυρίου φυλάξατε, καὶ μὴ προσέχετε τὸ κακόν, ὡς καλόν (91)· ἀλλ' εἰς τὸ δυνάτως καλὸν ἀποβλέπετε, καὶ διατηρεῖτε αὐτὸ ἐν πάσαις ἐντολαῖς Κυρίου, εἰς αὐτὸν ἀναστρεφόμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ καταπαύοντες (ὅτι τὰ τέλη τῶν ἀνθρώπων δείκνυσσι τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν), γνωρίζοντες τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ τοῦ Σατανᾶ. Ὅτε γὰρ τεταραγμένη ψυχὴ ἀπέρχεται, βασανίζεται· ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ᾧ καὶ ἐδούλευσεν ἐν ἐπιθυμίαις καὶ ἔργοις πονηροῖς· ἐὰν δὲ ἡσύχως ἐν χαρᾷ ἐγκώρῃσῃ τὸν ἀγγελὸν τῆς εἰρήνης, παρακαλέσει (92) αὐτὸν ἐν ζωῇ.

Z'. « Μὴ γίνεσθε, τέκνα, ὡς Σόδομα, ἧτις ἠγγήσῃ τοὺς ἀγγέλους Κυρίου, καὶ ἀπώλετο ἕως αἰῶνος (93). Οἶδα γὰρ, ὅτι ἀμαρτήσατε, καὶ παραδοθήσατε εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ὑμῶν· καὶ ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημοθήσεται (94), καὶ ὑμεῖς διασκορπισθήσατε εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, καὶ ἔσεσθε ἐν διασπορᾷ ἐξουθενούμενοι, ὡς ὕδωρ ἀχρηστον, ἕως οὗ ὁ Ὑψίστος ἐπισκέψῃται τὴν γῆν, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ὡς ἀνθρώπος, ἐσθίων καὶ πίνων μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ συνέρδων τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος δι' ὕδατος. Οὗτος σώσει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἀνδρα ὑποκρινόμενος (96). Εἰπατε οὖν ταῦτα τοῖς τέκνοις ὑμῶν μὴ ἀπειθεῖν αὐτῷ. Ἀνέγνω γὰρ ἐν ταῖς πλα-

²⁵ Isa. xlv, 15.

ἀπώλετο ἕως αἰῶνος. Desunt. Id.

(94) Ἐρημοθήσεται. Καὶ τὰ ἅγια ὑμῶν καταφθαρήσεται, add. cod. Oxon. Id.

(95) Per aquam. Duæ istæ voces in codice 75, finem præcedentis periodi faciunt, non vero novam inchoant, ut in Græco codice. Id.

(96) Θεὸς εἰς ἀνδρα ὑποκρινόμενος. Desunt. Id. — Warthonus tamen in *Auctar. Histor. dogmat. J. Usserii*, pag. 322, hæc verba legit in ms. archiepisc. Cantuar. eaque sic recitat: Δι' ὕδατος οὗτος σώσει τὸν Ἰσραὴλ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, Θεὸς εἰς ἀνδρα ὑποκρινόμενος. Hinc Roberti versio confirmatur, apud quem duabus istis vocibus, per aquam, nova periculus inchoatur, ut modo monebat Grabius. Neque prætereundum censeo, quod apud Simonium se-

τῶν οὐρανῶν, ὅτι ἀπειθοῦντες ἐπιθήσετε (97) αὐτῷ, καὶ ἀσεβοῦντες ἀσεθήσετε εἰς αὐτὸν, μὴ προσέχοντες τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐντολαῖς ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο διασκορπισθήσεσθε, ὡς Γὰδ καὶ Δάν, οἱ ἀδελφοί μου, οἱ χώρας αὐτῶν ἀγνοήσουσι, καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπισυνάξει ὑμᾶς Κύριος ἐν πίστει δι' ἐλπίδα εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ, διὰ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. »

Η'. Καὶ εἰπὼν αὐτοῖς ταῦτα, ἐνετελιατο αὐτοῖς, λέγων « Θάψατέ με εἰς Χεβρών. » καὶ ἀπέθανεν, ὑπὸν καλῶ κοιμηθείς. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐποίησαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ὡς ἐνετελιατο αὐτοῖς, καὶ ἀναγαγόντες αὐτὸν, θάψαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Διαθήκη Ἰωσήφ, περὶ σωφροσύνης.

Α'. Ἀντίγραφον διαθήκης Ἰωσήφ. Ἐν τῷ μέλλειν αὐτὸν ἀποθνήσκειν, καλέσας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς· « Τέκνα μου καὶ ἀδελφοί, ἀκούσατε Ἰωσήφ, τοῦ ἡγαπημένου ὑπὸ Ἰσραὴλ· ἐνωτίσασθε, υἱοί, πατὴρ ὑμῶν. Ἐγὼ εἶδον ἐν τῇ ζωῇ μου τὸν φθόνον καὶ τὸν θάνατον, καὶ οὐκ ἐπλανήθην ἐν τῇ ἀληθείᾳ Κυρίου. Οἱ ἀδελφοί μου οὗτοι ἐμίσησάν με, καὶ ὁ Κύριος ἡγάπησέ με· αὐτοὶ ἤθελόν με ἀνελεῖν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου ἐφύλαξέ με. Εἰς λάκκον με ἐχάλασαν, καὶ ὁ Ὑψίστος ἀνέγαγέ με. Ἐπράθην εἰς δούλον, καὶ ὁ Κύριος ἤλευθέρωσέ με. Εἰς αἰχμαλωσίαν ἐλήφθην, καὶ ἡ κραταιὰ χεὶρ αὐτοῦ ἐδοθήσέ μοι. Ἐν λιμῷ συνεσχέθην, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος διέθρεψέ με. Μόνος ἤμην, καὶ ὁ Θεὸς παρεκάλεσέ με. Ἐν ἀσθενείᾳ ἤμην, καὶ ὁ Ὑψίστος ἐπεσκέψατό με. Ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσέ με (98)· ἐν δεσμοῖς, καὶ ἔλυσέ με· ἐν διαβολαῖς, καὶ συνηγόρησέ μοι· ἐν λόγοις Αἰγυπτίων πικροῖς, καὶ ἐβρώσατό με· ἐν φθόνοις σὺν δόλοις, καὶ ὑψώσέ με (1).

Β'. « Καὶ οὕτως Φωτιμάρ (2), ὁ ἀρχιμάγειρος (3) Φαραῶ, ἐπίστευσέ μοι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ἡγωνισάμην πρὸς γυναῖκα ἀναίδῃ ἐπειγούσῃ (4) με παρανομεῖν μετ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ (5) τοῦ πατρός μου ἐφύλαξέ με ἐκ φλογὸς καιομένης. Ἐφυλακίσθην, ἐτυπτίσθην, ἐμυκτηρίσθην (6)· καὶ ἔδωκε με Κύριος εἰς οἰκτιρμοὺς ἐνώπιον τοῦ δεσμοφύλακος. Οὐ μὴ γὰρ ἐγκαταλείψει Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν,

currat *Biblioth. crit.* tom. II, p. 232, ms. scilicet *Bibliothecæ Regiæ*, pro Θεός hic exhibere, mendose procul dubio, nulloque plane sensu. Quid enim boni extundes ex hac lectione, εως εἰς ἀνδρα ὑποκρινόμενος, si eam cum præcedentibus conferas? Arguit ibidem ipse Simonius tanquam minus recte Latine reddita ab episcopo Lincolnensi, quæ statim sequuntur: *Dicite*, etc., jure ne autem, an injuria, post emendationem Grabii, viderint eruditi.

(97) *Ἐπιθήσετε*. Ἀπειθήσετε, quæ genuina est lectio. GRAB.

(98) *Ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐχαρίτωσέ με*. Omi-sa sunt. Id.

(99) *Λετίficavit me*. Charum me sibi habuit, sive gratia sua me complexus est. Neque enim derivatur a χαρά, sed a χάρις. Id.

(100) *Protexit me*. Id est, causam meam egit. Id.

(1) *Ἐν διαβολαῖς..... καὶ ὑψώσέ με*. Desunt. Id.

A pie agētis in eum, nou attendentes legē Dei, sed mandatis hominum. Propter hoc dispergemini, ut Gad et Dan, fratres mei, qui regiones eorum ignorabunt, et tribum et linguam eorum. Sed congregabit vos Deus in fide propter spem misericordiæ suæ, propter Abraham, Isaac et Jacob. »

VIII. « Et cum hæc eis dixisset, mandavit eis, dicens : « Sepelite me in Hebron ; » et mortuus est, somno bono dormiens. Et post hæc fecerunt filii ejus, sicut mandaverat eis ; et reducentes eum, sepelierunt eum patribus ejus.

CAPUT XI.

Testamentum Joseph, de castitate.

I. Transcriptum testamenti Joseph. Cum moriturus esset, vocans filios suos et fratres suos, dixit eis : « Filii mei et fratres, audite Joseph, dilectum ab Israel ; auribus percipite, filii, patrem vestrum. Ego vidi in vita mea invidiam et mortem, et non erravi in veritate Domini. Fratres mei isti oderunt me, et Dominus dilexit me : isti voluerunt occidere me, et Deus patrum meorum custodivit me. In lacum me demiserunt, et Altissimus reduxit me. Venditus sum in servum, et Dominus liberum me fecit. In captivitatem assumptus sum, et fortis manus ejus adjovit me. In fame detentus sum, et ipse Dominus nutritivus me. Solus eram, et Deus consolatus est me. In infirmitate eram, et Altissimus visitavit me. In carcere eram, et Salvator lætificavit me (99) ; in vinculis, et solvit me ; in accusationibus, et protexit me (100) ; in verbis Ægyptiorum amaris, et liberavit me ; in invidia cum dolis, et exaltavit me.

II. « Et ita Photimar, princeps coquorum Pharaonis, credidit mihi domum suam. Et luctatus sum contra mulierem inverecundam, sollicitantem me, ut iniqua agerem cum ipsa. Sed Deus Israel patris mei custodivit me a flamma urente. In carcere conjectus, verberibus cæsus, subsannatus sum ; et fecit Dominus, ut misericordia commotus esset erga me custos carceris. Non enim derelinquet Do-

(2) *Καὶ οὕτως Φωτιμάρ*. Ὁ εὐνοῦχος Φαραῶ. Id.

(3) *Ἀρχιμάγειρος*. Vocem hanc auctor iterum accepit ex LXX Interpretum versione Genes. xxxvii, 36. Notanda vero observatio Hieronymi in *Traditionibus Hebraicis* ad hunc locum : « In plerisque locis archimagiros, id est, coquorum principes, pro magistris exercitus Scriptura commemorat ; μαγειρεύειν quippe Græce interpretatur *occidere*. Venditus est igitur Joseph principi exercitus et bellatorum. » Mihi maxime placet Targum Jonathan et Hierosolymitanum, quæ ambo reddiderunt, *κτιστῆρος βτ Principi speculatorum*. Quæ vox occurrit quoque Marc. vi, 27. Id.

(4) *Ἐπειγούσῃ*. Ἐπειγούσης habet codex Oxon. Sed mallet legi *ἐπειγούσαν*. Id.

(5) *Ἰσραὴλ*. Ἰακώβ. Id.

(6) *Ἐτυπτίσθην, ἐμυκτηρίσθην*. Ἐτύφθην, omissio *ἐμυκτηρίσθην*. Id.

minus timentes cum, non in tenebris, nec in vinculis, nec in tribulationibus, nec in necessitatibus. Non enim ut homo confunditur Deus, nec ut filius hominis formidat, neque ut terrenus infirmatur, vel repellitur; in omnibus vero locis præsens est, et in modis differentibus consolatur, in brevi recedens ad probandum animæ consilium. In decem tentationibus probatum me monstravit, et in omnibus hiis longanimis fui; quoniam magna medicina est longanimitas, et multa bona dat sustinentia.

III. « Quoties Ægyptia minata est mihi mortem? quoties pœnis tradens revocavit me mulier, et minata est mihi, cum recusarem rem habere cum ea? Dicebat autem mihi: « Dominaberis mihi et omnibus quæ mea sunt, si tradideris teipsum mihi, et eris sicut dominator nostri. » Ego igitur recordatus sum sermonum patrum patris mei Jacob, et ingrediens in cubile adoravi Dominum, et jejunavi septem annis illis, et apparui Ægyptio quasi in deliciis vivens; quoniam propter Deum jejunantes faciei gratiam accipiunt. Cumque datur mihi vinum, non bibebam; et in triduo jejunio accepi meam dietam, et tribui eam egentibus et infirmis. Et mane evigilavi ad Dominum, et flevi pro Memphitica Ægyptia, quoniam valde indesinenter molesta erat mihi; et noctu intravit ad me, quasi quæ me invisere vellet; et primo quidem, quoniam filius masculus non erat ei, fingebat habere me ut filium. Et oravi ad Dominum, et peperit marem. Usque ad hoc tempus ut filium me amplexa est; et ego ignorabam; denique me ad fornicationem attrahebat. Et intelligens tristatus sum usque ad mortem; et exeunte ipsa redii ad meipsum, et tristabar illius causa per dies multos, quia cognovi dolum ejus et errorem. Et dicebam ei verba Altissimi, si forte averteretur a concupiscentia sua perniciosa.

IV. « Quoties ut viro sancto in verbis blandita est mihi, cum dolo per verba laudans castitatem meam coram marito suo, volens seorsum supplantare me? Glorificavit me ut castum in manifesto, et in abscondito dixit mihi: « Ne timeas virum meum; nam persuasum est ei de castitate tua; adeo ut quamvis dixerit aliquis ei de nobis, non crederet. » Propter hæc omnia in terra jacebam ego sacco indutus, et deprecabar Dominum, ut liberaret me ab Ægyptia. Ut vero nihil valuit, rursus sub prætextu instructionis capiendæ venit ad me, ut disceret verbum Domini; et dixit mihi: « Si vis ut relinquam idola, obtempera mihi; et Ægyptium persuadebo recedere ab idolis, et in lege Domini

οὐκ ἐν σκότει, ἢ δεσμοῖς, ἢ θλίψεσιν, ἢ ἀνάγκαις. Οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐπαισχύνεται ὁ Θεός, οὔτε ὡς ἄνθρωπος (7) δειλιάσῃ, οὔτε ὡς γηγενὴς ἀσθενεῖ, ἢ ἀπαυθεῖται· ἐν παντί δὲ τόποις (8) παρίσταται, καὶ ἐν δικρόφοις τρόποις (9) παρακαλεῖ, ἐν βραγείᾳ ἀφιστάμενος εἰς τὸ δοκιμάσαι τῆς ψυχῆς τὸ διαβούλιον. Ἐν δέκα πειρασμοῖς δοκίμῳ με ἀνέδειξε, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἐμακροθύμησα· ὅτι μέγα φάρμακόν ἐστιν ἡ μακροθυμία, καὶ πολλὰ ἀγαθὰ δίδωσιν ἡ ὑπομονή.

Γ'. « Ποσάκις ἡ Αἰγυπτία ἠπειλησέ μοι θάνατον, ποσάκις τιμωρίαις παραδοῦσα (10) ἀνεκαλλέσαστό με, καὶ ἠπειλησέ μοι μὴ θέλοντι συνελθεῖν αὐτῇ (11); Ἐλεγε δὲ μοι· « Κυριεύσεις μου καὶ πάντων τῶν ἐμῶν, ἐὰν ἐπιθῶς σεαυτὸν εἰς ἐμέ, καὶ ἔσῃ ὡς δεσπότης ἡμῶν. » Ἐγὼ οὖν ἐμμνησκόμην λόγων πατέρων πατρὸς μου Ἰακώβ, καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ταμειῖον, προσηυχόμην Κυρίῳ, καὶ ἐνήστευον ἐν τοῖς ἑπτὰ ἔτεσιν ἐκεῖνοις, καὶ ἐφανόμην τῷ Αἰγυπτίῳ ὡς ἐν τριπῇ διάγῳ· ὅτι οἱ διὰ τὸν Θεὸν νησταύοντες τοῦ προσώπου τὴν χάριν προσλαμβάνουσιν. Ἐὰν δὲ ἐπέβου (12) μοι οἶνον, οὐκ ἔπινον· καὶ τριημερίζων (13) ἐλάμβανόν μου τὴν διαίταν, καὶ ἐδίδουν αὐτὴν πάντῃ καὶ ἀσθενούσιν. Καὶ ὠρθρίζον πρὸς Κύριον, καὶ ἐκλαίον περὶ Μεμφίας (14) τῆς Αἰγυπτίας, ὅτι σφόδρα ἀδύλακτος ἐνώχλει μοι· καὶ ἐν νυκτὶ εἰσῆει πρὸς με, λέγων ἐπισκέψεως· καὶ τὰ μὲν πρῶτα (15) ὅτι τίκων ἀρσενικὸν οὐκ ἦν αὐτῇ, προσεποιεῖτό με ἔχειν ὡς υἱόν. Καὶ τῷ ἑσπέρῳ πρὸς Κύριον, καὶ ἔτεκεν ἄρρεν. Ἔως χρόνου ὡς υἱὸν περιεπτύσσετό με· κατὰ ἡγρόουν· ἔσχατον (16) εἰς πορνείαν με ἐπεικλύσατο (17). Καὶ νοήσας ἐλυπήθη ἕως θανάτου· καὶ ἐξελεύσας αὐτῆς, ἦλθον εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ἐπένοησα περὶ αὐτῆς ἡμέρας πολλὰς, ὅτι ἔγνων τὸν ὄλον αὐτῆς καὶ τὴν πλάνην. Καὶ ἔλεγον αὐτῇ ῥήματα Ὑψίστου, εἰ ἄρα ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς τῆς πορνείας.

Δ'. « Ποσάκις ὡς ἀγίῳ ἀνδρὶ ἐν λόγοις ἐπαλάκευσέ με, μετὰ ὄλου διὰ βημάτων ἐπαινοῦσα τὴν σωφροσύνην μου ἐνώπιον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, βουλομένη καταμόνας ὑποσκελίσαι με (18); Ἐδόξασέ με ὡς σῶφρονά φανερῶς, καὶ ἐν κρυφῇ ἔλεγε μοι· « Μὴ φοβηθῆς τὸν ἄνδρα μου· καὶ γὰρ πέπεισται περὶ τῆς σωφροσύνης σου· ὅτι κἂν εἴπη τις αὐτῷ περὶ ἡμῶν, οὐ μὴ πιστεῦσῃ. » Ἐν τούτοις πᾶσι ἐχαιμακοῖτον ἐγὼ (19), καὶ ἐδόξη μὲν τοῦ Θεοῦ, ὅπως βύσσηται με ἐκ τῆς Αἰγυπτίας. Ὡς δὲ οὐδὲν ἴσχυσα, πάλιν ἐπὶ λόγῳ κατηχήσεως ἤρχετο πρὸς με, μαθεῖν λόγον Κυρίου· καὶ ἔλεγε μοι· « Εἰ θέλεις, ἴνα καταλίπω τὰ εἰδῶλα, συμπελίσθητί (20) μοι· καὶ πᾶν Αἰγύπτιον πείσω ἀποστῆναι τῶν εἰδῶλων, ἐν νόμῳ

(7) Ἄνθρωπος. Υἱὸς ἀνθρώπου habet cod. Oxon. GRAV.

(8) Τόποις. Τούτοις. Ib.

(9) Δικρόφοις τρόποις. Διαφόροις τόποις. Ib.

(10) Παραδοῦσα. Παραδούσαι, subintell. ἠπειλήσε. Ib.

(11) Ἄνεκαλλέσαστό με, καὶ ἠπειλησέ μοι μὴ θέλοντι συνελθεῖν αὐτῇ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐβρύσατό με. Ib.

(12) Ἐπέβου. Ms. ἐπιδίδη. Ib.

(13) Τριημερίζων. Deest. Ib.

(14) Μεμφίας. Omissum est. Ib.

(15) Τὰ μὲν πρῶτα desunt. Ib.

(16) Ἐσχατον. Ὅτι habet cod. Oxon. quæ lectio melior mihi videtur. Ib.

(17) Ἐπεικλύσατο. Ἐπεικλύστο. Ib.

(18) Ποσάκις..... ὑποσκελίσαι με. Desunt. Ib.

(19) Ἐν τούτοις πᾶσι ἐχαιμακοῖτον ἐγὼ. Ἐν σάκκῳ add. Ib.

(20) Συμπελίσθητι. Συγγένου. Ib.

Κυρίου σου πορευόμενοι. » Λέγω (21) δὲ πρὸς αὐτήν· « Οὐκ ἐν ἀκαθαρσίᾳ λέγει (22) Κύριος σεβομένους αὐτὸν, οὐδὲ ἐν τοῖς μοιχεύουσιν εὐδοκεῖ. » Κάκεινη ἐσιώπησε (23) ποθοῦσα ἐκτελέσαι (24) τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς. Κάγῳ προσετίθουν νηστείαν καὶ προσευχὴν, ὅπως ρύσῃται με ὁ Κύριος ἀπ' αὐτῆς.

Ε'. « Πάλιν δὲ ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ λέγει μοι· « Εἰ μοιχεύσαι οὐ θέλεις, ἐγὼ ἀναιρῶ τὸν Αἰγύπτιον, καὶ οὕτως νόμῳ (25) λήψομαι σε εἰς ἄνδρα. » Ἐγὼ οὖν, ὡς ἤκουσα τοῦτο, διέβρῆξα τὴν στολὴν μου, καὶ εἶπον· « Γύναι, αἰδέσθητι τὸν Κύριον, καὶ μὴ ποιήσης τὴν πρᾶξιν ταύτην τὴν πονηρὰν, ἵνα μὴ ἐξολοθρευθῆς· ὅτι καὶ γὰρ ἐγὼ ἐξαγγελῶ τὴν ἐπινοίαν τῆς ἀσεβείας σου πᾶσι. » Φοβηθεῖσα οὖν ἐκείνη, ἤξιου, ἵνα μηδὲν ἀναγγεῖλω τὴν κακίαν αὐτῆς· καὶ ἀνεχώρησε, θέλπουσά (26) με δώροισι, καὶ πέμπουσα πᾶσαν ἀπόλαυσιν υἱῶν ἀνθρώπων.

Γ'. « Καὶ ἀποστέλλει μοι βρῶμα ἐν γοητείᾳ πεφυρμένον. Καὶ ὡς ἦλθεν ὁ εὐνούχος ὁ κομίζων αὐτὸ, ἐνέβλεψα, καὶ εἶδον φοβερὸν ἄνδρα, ἐπιδιδόντα μοι μετὰ τοῦ τρυβλίου μάχαιραν. Καὶ συνῆκα, ὅτι περιεργία αὐτῆ εἰς ἀποπλάνησιν ψυχῆς ἐστὶ. Καὶ, ἐξεληθόντος αὐτοῦ, ἔκλαιον, μῆτε ἐκείνου, μῆτε ἄλλου γενοσάμενος ἐδεσμάτων αὐτῆς. Μετὰ δὲ μίαν ἡμέραν ἐλθοῦσα πρὸς με, ἐπέγνω τὸ βρῶμα, καὶ λέγει πρὸς με· « Τί τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ βρώματος; » Καὶ εἶπον πρὸς αὐτήν· « Ὅτι ἐπλήρωσας αὐτὸ θανάτου. Καὶ πῶς εἶπας, ὅτι οὐκ ἐγγίξω τοῖς εἰδώλοις, ἀλλὰ Κυρίῳ μόνῳ (27); Νῦν οὖν γινώθι, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς μου δι' ἀγγέλου C ἀπεκάλυψε μοι τὴν κακίαν σου, καὶ ἐτήρησα αὐτὸ εἰς ἔλεγχόν σου, εἰ ἄρα ἰδοῦσα αὐτὸ μετανοήσεις. Ἴνα δὲ μάθῃς, ὅτι τῶν ἐν σωφροσύνῃ Θεὸν σεβόντων οὐ κατεπίχθει κακία ἀσεβούντων, λαθὼν ἐνώπιον αὐτῆς ἔφαγον, εἰπών· « Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, καὶ ὁ ἀγγελος Ἀβραάμ ἐσται μετ' ἐμοῦ. » Ἡ δὲ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον εἰς τοὺς πόδας μου, καὶ ἔκλαυσε· καὶ ἀναστήσας αὐτὴν ἐνουθέτησα· καὶ συνέθετο τοῦ μὴ ποιῆσαι ἔτι τὴν ἀσέβειαν ταύτην.

Ζ'. « Ὅτι (28) δὲ ἡ καρδία αὐτῆς ἐνέκεντο εἰς ἐμὲ πρὸς ἀκολασίαν, καὶ (29) στεναζοῦσα προσέπιπεν (30). Ἦν δὲ ὁ Αἰγύπτιος, λέγει πρὸς αὐτήν· « Τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; » Ἡ δὲ εἶπε· « Πόνον καρδίας ἀλόγῳ ἐγὼ, καὶ οἱ στεναγμοὶ τοῦ πνεύματός μου συνέχουσι με. » Καὶ θεράπευσεν αὐτὴν μὴ ἀσεβούσαν. Τότε εἰσεπήδησε πρὸς με, ἔτι ἐξ ὄντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, καὶ λέγει μοι· « Ἀγχομαι, ἢ εἰς φρέαρ, ἢ εἰς κρημὸνν ῥίπτω ἐμαυτὴν, ἂν μὴ συμπεισθῆς (31) μοι. » Καὶ νόησας, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Βελιάρ αὐτῆν (32) ἐνοχλεῖ, προσεξάμενος Κυρίῳ, εἶπον αὐτῇ· « Ἴνα τί ταράσῃ καὶ θορυβῇ, ἐν ἀμαρτίαις τυφλώ-

A Dei tui ambulabimus. » His ergo respondi : « In immunditia non vult Dominus esse venerantes ipsum, neque in adulterantibus bene placitum est ei. » Et illa siluit, desiderans explere concupiscentiam suam. Et ego addidi jejunium et orationem, ut liberaret me Dominus ab ipsa.

V. « Rursus vero alio tempore dicit mihi : « Si adulterare non vis, ego occidam Ægyptium, et ita lege accipiam te in virum. » Ego igitur, ut audivi hoc, scidi stolam meam, et dicebam : « Mulier, reverere Deum, et ne facias hanc perniciosam rem, ut non dispereas ; quoniam et ego annuntiabo cogitationem impietatis tuæ omnibus. » Timens igitur illa, rogabat, ut nulli annuntiarem malitiam ejus ; et recessit, tentans me donis, et mittens mihi omnia, quæ sunt in usum filiorum hominum.

VI. « Et misit mihi cibum incantatione commistum. Et ut venit eunuchus ferens illum, respexi, et vidi virum terribilem, tradentem mihi cum disco gladium. Et inflexi, quod hæc curiosa sedulitas in seductionem esset animæ meæ. Et egresso eo, flebam, neque illum, neque alium ciborum ipsius (mulieris) gustans. Post unum igitur diem ipsa veniens ad me, cognovit cibum, et dixit mihi : « Quid hoc est, quod non comedisti de cibo ? » Et dicebam ei : « Quoniam implesti illum morte. Et quomodo dixisti, quod non appropinquo idolis, sed Domino soli ? Nunc igitur cognosce, quod Deus patris mei per angelum revelavit mihi malitiam tuam, et servavi cibum in redargutionem tui, si forte videns illum pœniteas. Ut vero discas, quod his qui in castitate Dominum venerantur, non prævalet malitia impie agentium, » accipiens coram ipsa comedi, dicens : « Deus patrum meorum, et angelus Abraham, erit mecum. » Illa vero cecidit in faciem ad pedes meos, et flevit : et erigens illam admonui ; et promisit se non esse facturam amplius impietatem hanc.

VII. « Adhuc vero cor ipsius in me exarserat ad adulterium, et ingemisces cecidit. Videns vero eam Ægyptius, dicit ei : « Quid concidit facies tua ? » Illa vero dixit : « Dolore cordis ego doleo, et gemitus spiritus mei constringunt me. Et curabat eam non ægrotantem. Tunc insiluit ad me, adhuc foris existente viro suo, et dicit mihi : « Suffocor, vel in puteum, vel præcipitium projicio neipsam, nisi mihi obtemperaveris. » Et intelligens, quod spiritus Beliar ipsam conturbat, orans Dominum, dixi ei : « Quid turbaris et tumultuaris, in peccatis excæcata ? Memento quod si occidas te-

minæ sunt sorores, ut alii ante me prolixè per exempla docuerunt. Ipse Spiritus S. Babeli una cum idololatria incantationes ascribit et veneficia, Isaïæ xlvii, et Apocalypsis xviii. lb.

(28) Ὅτι. Ἐτι. lb.

(29) Καὶ. Deest in ms. Trin. lb.

(30) Προσέπιπεν. Συνέπιπεν. lb.

(31) Συμπεισθῆς. Συγγένη. lb.

(32) Αὐτήν. Αὐτῇ. lb.

(21) Λέγω. Ἐλεγον. GRAB.

(22) Λέγει. Θέλει, recte legit cod. Oxon. lb.

(23) Ἐσιώπησε. Ἐφίλωνεῖται, quod plane contrarium sonat. lb.

(24) Ἐκτελέσαι. Τελέσαι. lb.

(25) Νόμῳ. Νομίσας. lb.

(26) Θέλπουσα. Lege θέλγουσα. lb.

(27) Κυρίῳ μόνῳ. Ex veneficio idolorum cultum colligit Josephus. Idololatria quippe et magia ge-

ipsam, Sethon, concubina viri tui, rivalis tua, colaphos infringet filiis tuis, et perdet memoriam tuam de terra. » Et dicit mihi : « Num igitur diligis me? sufficit mihi solum, quod protegis vitam meam, et filiorum meorum; et habeo expectationem potiundi desiderio meo. » Et non cognovit, quod propter Deum meum ita dixi, et non propter ipsam. Si enim aliquis passioni succumbat desiderii perniciosi, et huic servus efficiatur, ut et illa; etsi bonum aliquid audierit, in passionem qua vincitur, accipit illud ad desiderium perniciosum.

VIII. « Dico vobis, filii, quod hora erat quasi sexta, quando exivit a me; et ego genu flectens (oravi) ad Dominum totum diem, et totam noctem conjungens, circa diluculum surrexi lacrymans, et petens liberationem ab Ægyptia. In fine igitur apprehendit mea vestimenta, violenter attrahens me ad concubitum. Ut igitur vidi quod insaniens tenuit vestimenta mea, nudus effugi. Illa vero calumniata est me apud virum suum: et injecit me in carcerem qui erat in domo sua Ægyptius; et sequenti die, cum flagellasset me, misit me in carcerem Pharaonis. Et cum vincus jacerem in compedibus, Ægyptia infirmata est dolore, et auscultabat mihi, qualiter hymnis laudabam Dominum in domo tenebrarum, et hilari voce gaudens glorificabam Deum meum solum, quod per (hanc) occasionem amovebar ab Ægyptia.

IX. « Multoties misit ad me, dicens: « Digneris implere desiderium (meum), et liberabo te a vinculis, et eripiam te ex tenebris: » et neque usque ad cogitationes inclinavi ad eam. Diligit enim Deus eum magis, qui in lacu tenebrarum jejunit in castitate, quam eum qui in cellis penuariis opipare luxuriatur. Qui autem in castitate vivit et vult gloriam, et si noverit Altissimus, quod expediat, tribuit ei et hæc, quemadmodum et mihi. Quoties, quamvis infirmata, descendit ad me immature, et audivit vocem mei orantis? intelligens vero ego suspiria ejus, silui. Etenim cum eram in domo ejus, nudavit brachia sua, et pectora, et tibias, ut inciderem in eam: valde enim erat pulchra, maximeque ornata, ut me deciperet. Et Dominus custodivit me a conatibus ejus.

X. « Videte igitur, filii mei, quanta operatur sustinentia, et oratio cum jejunio. Et vos igitur, si sobrietatem et castitatem transeatis in sustinentia et humilitate cordis, Dominus habitabit in vobis, quoniam dilexit sobrietatem. Ubi vero habitat Altissimus, etsi aliquis incidat in invidiam, vel ser-

(35) Ἡ Σηθῶν. Omis. GRAB.

(34) Κολαφίσει, Κονδυλίσει, pugnos impinget. Id.

(35) Ὅτι ἀντιποιῶ. Ἀντιποιήσαι. Id.

(36) Ὁ ἤττάται. Deest. Id.

(37) Τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραῶ. Ita emendo, ex ms. cod. Oxon. pro quibus antehac legebatur iterum: Φυλακὴν ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος. Id.—

τουςα; Μνησθητι ὅτι ἐὰν ἀνέλθῃς σαυτὴν, ἡ Σηθῶν (33), ἡ παλλακὴ τοῦ ἀνδρός σου, ἡ ἀντίζηλός σου, κολαφίσει (34) τὰ τέκνα σου, καὶ ἀπολέσει τὸ μνημόσυόν σου ἀπὸ τῆς γῆς. » Καὶ λέγει πρὸς με: « Εἰ οὖν ἀγαπᾷς με; ἀρκεῖ μοι μόνον, ὅτι ἀντιποιῶ (35) τῆς ζωῆς μου, καὶ τῶν τέκνων μου· καὶ ἔχω προσδοκίαν ἀπολαῦσαι τῆς ἐπιθυμίας μου. » Καὶ οὐκ ἔγω, ὅτι διὰ τὸν Θεόν μου εἶπον οὕτως, καὶ οὐχὶ δι' αὐτήν. Ἐν γὰρ τις πάθει ὑποπέσῃ ἐπιθυμίας πονηρᾶς, καὶ τοῦτω δουλευθῆ, ὡς κάκεινῃ· κἂν ἀγαθὸν τι ἀκούσῃ, εἰς τὸ πάθος ᾧ ἤττάται (36), ἐκλαμβάνει αὐτὸ πρὸς ἐπιθυμίαν πονηράν.

H'. « Λέγω ὑμῖν, τέκνα, ὅτι ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη, ὅτε ἐξῆλθεν ἀπ' ἐμοῦ· καὶ γόνυ κλίνας πρὸς Κύριον ὄλην τὴν ἡμέραν, καὶ ὄλην τὴν νύκτα συνάλας, περὶ τὸν θρόνον ἀνέστην δακρῶν καὶ αἰτῶν λυτρωσιν ἀπὸ τῆς Αἰγυπτίας. Τέλος οὖν ἐπιλαμβάνεται μου τῶν ἱματίων, μετὰ βίας ἐφελκομένη με εἰς συνουσίαν. Ὡς οὖν εἶδον ὅτι μαινομένη κρατεῖ τὰ ἱμάτιά μου, γυμνὸς ἐφυγον. Κάκεινῃ ἐσυκοφάντησέ με πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς· καὶ ἐνέβαί με εἰς φυλακὴν ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ὁ Αἰγύπτιος· καὶ τῇ ἐξῆς μαστίγας με, ἐπεμφέ με εἰς τὴν εἰρκτὴν τοῦ Φαραῶ (37). Ὡς οὖν ἤμην ἐν πέδαις, ἡ Αἰγυπτία ἠσθένει ἀπὸ τῆς λύπης, καὶ ἐπικροατὸ μου, πῶς ὕμνον τὸν Κύριον ἐν οἴκῳ σκότους, καὶ ἐν ἰατρῆ φωνῇ χαίρων ἐδόξαζον τὸν Θεόν μου μόνον, ὅτι διὰ προφάσεως ἀπηλλάγην τῆς Αἰγυπτίας.

Θ'. « Πολλάκις ἐπεμφε πρὸς με, λέγουσα: « Εὐδὲκησον πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ λυτρώσω (38) σε τῶν δεσμῶν, καὶ ἀπαλλάξω σε τοῦ σκότους. » Καὶ οὐδὲ ἕως ἐννοίων ἐκλίνα πρὸς αὐτήν. Ἀγαπᾷ γὰρ ὁ Θεὸς μᾶλλον τὸν ἐν λάκκῳ σκότους νηστεύοντα (39) ἐν σωφροσύνῃ, ἢ τὸν ἐν ταμεῖσις τρυφῶντα (40) μετὰ ἀκολατίας. Ὁ δὲ ἐν σωφροσύνῃ διάγων θέλει καὶ δόξαν, καὶ εἰ οἶδεν ὁ Ὑψίστος, ὅτι συμφέρει, παρέχει αὐτῷ καὶ ταῦτα (41), ὡς κάμοι. Ποσάκις, καίπερ ἀσθενοῦσα, κατήει πρὸς με ἐν ἀωρίᾳ, καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς μου προσευχομένου; συνίων ἔβγῶ τοὺς στεναγμούς αὐτῆς, ἐσιώπων. Καὶ γὰρ ἔβγῳ ἡμην ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, ἐγύμνον τοὺς βραχίονας αὐτῆς, καὶ τὰ στέρνα, καὶ τὰς κνήμας, ἵνα συμπέσω εἰς αὐτήν· πάνυ γὰρ ἦν ὥρατα, μάλιστα κοσμομένη πρὸς ἀπάτησίν μου. Καὶ ὁ Κύριος ἐφύλαξέ με ἀπὸ τῶν ἐγχειρημάτων αὐτῆς.

I. « Ὅρατε οὖν, τέκνα μου, πόσα κατεργάζεται ἡ ὑπομονή, καὶ ἡ προσευχὴ μετὰ νηστείας. Καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἀγνείαν μετέληψῃ ἐν ὑπομονῇ καὶ ταπεινώσει καρδίας, Κύριος καποχήσει ἐν ὑμῖν, ὅτι ἠγάπησε τὴν σωφροσύνην. Ὅπου δὲ κατοικεῖ ὁ Ὑψίστος, κἂν τις περιπέσῃ φθῶν, ἢ

Emendatio minime forte admittenda, si cum iis quæ de Ægyptia statim subduntur, conferatur.

(38) Λυτρώσω. Λύσω. GRAB.

(39) Νηστεύοντα. Πιστεύοντα perperam habet cod. Oxon. Id.

(40) Τρυφῶντα. Βασιλέων add. cod. Oxon. Id.

(41) Ταῦτα. Ταύτην. Id.

δουλεία, ἢ συκοφαντίᾳ (42), Κύριος ὁ ἐν αὐτῷ κατοικῶν, διὰ τὴν σωφροσύνην οὐ μόνον ἐκ τῶν κακῶν ῥύεται, ἀλλὰ καὶ ὑψοί, καὶ δοξάζει αὐτὸν, ὡς καμέ. Πάντως γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἐν ἔργῳ, ἢ ἐν λόγῳ, ἢ ἐν διανοίᾳ συνέρχεται (43). Γινώσκουσιν οἱ ἀδελφοί μου, πῶς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ μου· καὶ οὐχ ὑψούμην ἐν τῇ καρδίᾳ μου· καίπερ νήπιος ὢν, εἶχον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ μου· ἤδειν γάρ, ὅτι τὰ πάντα παρελεύσεται, καὶ ἐμέτρουν ἑμαυτὸν, καὶ ἐτίμουν τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν ἐσιώπων πιπρασχόμενος, μὴ εἰπεῖν τοῖς Ἰσραηλιταῖς τὸ γένος μου, ὅτι υἱὸς εἰμι Ἰακώβ, ἀνδρὸς μεγάλου καὶ δυνατοῦ.

ΙΑ'. « Καὶ ὑμεῖς οὖν ἔχετε ἐν πράξει ὑμῶν τὸν (44) τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τιμᾶτε τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν. Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν νόμον Κυρίου, ἀγαπηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ. Ἐλθὼν οὖν εἰς Ἰνδοκολπίτας μετὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἠρώτων με· κἀγὼ εἶπον, ὅτι δούλος εἰμι ἐξ οἴκου, ἵνα μὴ αἰσχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Λέγει δέ μοι ὁ μείζων αὐτῶν· « Οὐ εἰ δούλος, ὅτι καὶ ἡ ὄψις σου δηλοῖ περὶ σοῦ »· καὶ ἠπειλεῖ μοι ἕως θανάτου. Ἐγὼ δὲ ἔλεγον, ὅτι δούλος αὐτῶν εἰμι. Ὡς δὲ ἤλθομεν εἰς Αἴγυπτον, περὶ ἐμοῦ ἐμάχοντο, τίς προσδοῦς χρυσίον λάβῃ με. Διότι πᾶσιν ἔδοξεν εἶναι με εἰς Αἴγυπτον πρὸς μετάβολον ἐμπορίας αὐτῶν, ἕως ἐπιστρέψωσι φέροντες ἐμπορίαν. Καὶ ὁ Κύριος ἔδωκέ μοι χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ μεταβόλου, καὶ ἐπίστευσέ μοι τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν χειρὶ μου, καὶ ἐπλήθυνεν αὐτὸν ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ· καὶ ἤμην μετ' αὐτοῦ μήνας C τρεῖς, καὶ ἡμέρας πέντε.

ΙΒ'. « Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν παρῆει ἡ Μεμφία (45) γυνὴ τοῦ Πεπεφρί (46) μετὰ δόξης πολλῆς, καὶ ἐπέβαλεν ἐπ' ἐμὲ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῆς· ὅτι εἶπον αὐτῇ οἱ εὐνοῦχοι περὶ ἐμοῦ. Καὶ λέγει τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς περὶ τοῦ μεταβόλου, ὅτι ἐπλούτησεν ἐν χειρὶ νέου τινὸς Ἑβραίου· λέγουσι δὲ, ὅτι καὶ κλοπῇ ἔκλεψαν αὐτὸν ἐκ γῆς Χαναάν. Νῦν οὖν ποιήσον μετ' αὐτοῦ κρίσιν, καὶ ἀφελοῦ τὸν νεανίαν εἰς οἰκονόμον (47) σου· καὶ εὐλογήσει σε ὁ τῶν Ἑβραίων Θεός, ὅτι χάρις ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ.

ΙΓ'. « Ὁ δὲ Πεπεφρίς (48) πεισθεὶς τοῖς λόγοις αὐτῆς, ἐκέλευσεν ἀθῆναι τὸν μετάβολον, καὶ λέγει αὐτῷ· « Τί ταῦτα ἀκούω, ὅτι κλέπτεις ψυχὰς ἐκ γῆς Ἑβραίων (49) εἰς παῖδας μετεμολῶν (51) ; » Πεσὼν οὖν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ὁ μετάβολος, ἐδέετο λέγων· « Δέομαι σου, κύριε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. » Ὁ δὲ ἔφη· « Πόθεν οὖν ὁ παῖς σοι ὁ Ἑβραῖος ; » Καὶ εἶπεν· « Οἱ Ἰσραηλιταὶ παρέθεντό μοι αὐτὸν, ἕως

(42) Ἡ συκοφαντία. Ἡ σκότει, addit cod. Oxon. omissis sequentibus a Κύριος usque σωφροσύνην. GRAB.

(43) Συνέρχεται. Συνέχεται ms. Trin. In.

(44) Πράξει ὑμῶν τὸν. Πάσῃ πράξει ὑμῶν πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν. In.

(45) Μεμφία. Μεμοῖς ἢ ἔλλακπίνη· τοῦ πεντεφρη. In.

(46) Πεπεφρί. Ita is, qui in Hebræo dicitur *Po-
tihar*, vocatur a LXX juxta exemplar Vaticanum,

vitutem, vel calumniam, Dominus qui in ipso habitat, propter castitatem non solum a malis liberat, sed et exultat et glorificat ipsum, sicut et me. Omnino enim homo, vel in opere, vel in verbo, vel in cogitatione continetur. Cognoscunt fratres mei, qualiter dilexit me pater meus: et non exaltatus sum in corde meo; quamvis puer existens, habebam timorem Dei in mente mea. Scivi enim, quod omnia transibunt, et moderabar meipsum, et honorabam fratres meos; et propter timorem eorum silui venditus, ut non dicerem Ismaelitibus genus meum, quod filius essem Jacob, viri magni et potentis.

XI. « Et vos igitur habete in actu vestro Dei timorem, et honorate fratres vestros. Omnis enim qui facit legem Dei, diligetur ab ipso. Veniens igitur ad Indocolpitas cum Ismaelitibus, interrogabant me: et ego dicebam, quod servus essem ex domo, ut non confunderem fratres meos. Dicit vero mihi major eorum: « Non es servus, quoniam et aspectus tuus ostendit de te; » et minatus est mihi usque ad mortem. Ego vero dicebam, quod servus ipsorum essem. Ut autem venimus in Ægyptum, de me decertabant, quis addens thesaurum acciperet me. Ideo placuit omnibus, ut essem in Ægypto apud negotiatorem negotiationis ipsorum, usquequo reverterentur ferentes negotiationem. Et Dominus dedit mihi gratiam in oculis negotiatoris, et credidit mihi domum suam. Et benedixit ei Dominus in manu mea, et implevit eum argento et auro; et eram cum ipso mensibus tribus, et diebus quinque.

XII. « Secundum illud tempus transivit Memphitica mulier Petephri cum gloria multa, et iniecit super me oculos suos; quoniam dixerant ei eunuchi de me. Et dicit viro suo de negotiatore, quod ditatus esset in manu juvenis cujusdam Hebræi: dicunt vero, quod furto furati essent eum de terra Chanaan. Nunc ergo fac cum eo judicium, et aufer juvenem in dispensatorem tuum; et benedicet tibi Deus Hebræorum, quoniam gratia ex caelo est in ipso.

XIII. « Petephris vero persuasus verbis ipsius, jussit adduci negotiatorem, et dicit ei: « Quid hæc audio, quod furaris animas ex terra Hebræorum, in pueris vendendis (50)? » Cadens igitur negotiator in faciem suam, precabatur dicens: « Precor te, domine, non novi quid dicis. » Ille vero ait: « Unde igitur tibi puer Hebræus? » Et dixit: « Ismaelitæ commendaverunt mihi ipsum, usquequo revertan-

nisi quod ἢ loco ἵ habet. In.

(47) Οικονόμον. Οἶκον. In.

(48) Πεπεφρίς. Πεντεφρής. In.

(49) Ἑβραίων. Χαναάν. In.

(50) *In pueris vendendis. In pueros vendens, id est in servos sive famulos. In.*

(51) *Μετεμολῶν. Ἀπεμολῶν rectius legitur in cod. Oxon. Neque enim verbum μετεμολῶν in ullo scriptore legisse memini. In.*

tur. » Et non credidit ei; sed jussit nudum flagellari eum. Sustinente vero eo, dixit Petephris: «Adducatur juvenis.» Et inductus supplicavi principi eunuchorum; tertius enim erat in dignitate apud Pharaonem, princeps omnium eunuchorum, habens uxores, et concubinas, et filios. Et cum me seorsum duxisset, dixit: « Servus es, an liber? » et dicebam: « Servus. » Et dicit mihi: « Cujus es servus? » Et dico ei: « Ismaelitarum. » Et rursus dixit mihi: « Qualiter ipsorum factus es servus? » Et dicebam: « Quoniam ex terra Chanaan einerunt me. » Ille vero non credidit, dicens: « Mentiris; » et nudum jussit me flagellari.

XIV. « Memphitica vero vidit per fenestram me flagellatum, et mittit ad virum suum, dicens: « Injustum est judicium tuum, quoniam et furto abreptum liberum punis, ut injuste agentem. » Ubi autem non commutavi verbum flagellatus, jussit custodiri me, usquequo veniant, ait, domini pueri. Et uxor ejus dicit ei: « Propter quid detines captivum nobilem puerum, quem oportuit magis solvi, et famulari tibi? » Voluit enim me videre in desiderio peccati; et ignorabam de omnibus his. Ille vero dixit Memphiticæ: « Non licet apud Ægyptios, ante ostensionem auferri aliena. » Hoc dixit de negotiatore; et de me, quoniam debui inclusus teneri.

XV. « Post viginti vero et quatuor dies venerunt Ismaelitæ; et quia audiverant, quod Jacob pater meus tristatur de me, dixerunt mihi: « Quid est, quod dixisti teipsum servum esse? et ecce cognovimus, quod filius es viri magni in terra Chanaan; et tristatur de te pater tuus in sacco. » Et rursus volui lacrymari, et continui meipsum, ut non confunderem fratres meos. Et dixi: « Ego istud non novi; servus sum. » Tunc inibant consilium vendendi me, ne invenirent in manibus eorum. Timuerunt enim Jacob, ne faceret in eis vindictam periculi. Auditum est enim, quod magnus esset apud Dominum et homines. Tunc dicit negotiator eis: « Solvite me a judicio Petephri. » Accedentes igitur petebant me, dicentes: « Dic quod argento emptus es a nobis, et ille absolvet nos. »

XVI. « Memphitica vero ostendit viro suo, ut emeret me: » Audio enim, ait, quod vendunt eum. Et misit eunuchum ad Ismaelitas, (et) petiit me in venditionem; et non volens facere cum eis (60),

(52) Ἀχθήτω. Ἀποκριθήτω. GRAB.

(53) Φυλακισθήναι. Φυλαχθήναι. ID.

(54) Ὅτι. Cod. Oxon. hic inserit: Καὶ ὁ παῖς οὖν ὄφειλε. ID.

(55) Πάλιν ἤθελον. Πάνου θέλων. ID.

(56) Ἠγοράσθη. Ἐπράθη, venditus et. ID.

(57) Ἀπέλυσε. Ἀπολύσει. ID.

(58) Ἰσμηλίταις. Statuit auctor noster, Josephum Putiphari ab Ismaelitis venditum esse. Contra R. Salomo Jarchi Josephum vult sæpius venditum, primum Ismaelitis, inde Madianitis, et ab his tandem Putipharo. Verum a partibus nostri aucto-

οὔ ἐπιστρέψωσι. » Καὶ οὐκ ἐπίστευσεν αὐτῷ· ἀλλ' ἐκέλευσε γυμνὸν τύπτεσθαι αὐτόν. Ἐπιμένοντος δὲ αὐτοῦ, λέγει ὁ Πετεφρίς· « Ἀχθήτω (52) ὁ νεανίσκος. » Καὶ εἰσαχθεὶς προσεκύνησα τῷ ἀρχιευνοῦχῳ· τρίτος γάρ ἦν ἐν ἀξίᾳ παρὰ τῷ Φαραῶν, ἀρχὴν πάντων τῶν εὐνοῦχων, ἔχων γυναῖκας, καὶ παλλακὰς, καὶ τέκνα. Καὶ διαχωρίσας με ἀπ' αὐτοῦ, εἶπε· « Δούλος εἶ, ἢ ἐλεύθερος; » καὶ εἶπον· « Δούλος. » Καὶ λέγει πρὸς με· « Τίνος εἶ δούλος; » καὶ λέγω αὐτῷ· « Τῶν Ἰσμηλιτῶν. » Καὶ πάλιν λέγει μοι· « Πῶς αὐτῶν ἐγένου δούλος; » καὶ εἶπον· « Ὅτι ἐκ γῆς Χαναάν ἐπρίαντό με. » Ὁ δὲ ἠπίστησε, λέγων, ὅτι « ψεύδῃ » καὶ γυμνὸν ἐκέλευσε με τύπτεσθαι.

ΙΔ'. « Ἡ δὲ Μέμφις ἔωρα διὰ θυρίδος τυπτομένου μου, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, λέγουσα· « Ἄδικός ἐστιν ἡ κρίσις σου, ὅτι καὶ τὸν κλαπέτα ἐλεύθερον τιμωρεῖς, ὡς ἀδικήσαντα. » Ὡς δὲ οὐκ ἤλλαξα τὸν λόγον τυπτόμενος, ἐκέλευσε φυλακισθῆναι (53) με, ἕως οὗ ἔλθωσι, φησὶν, οἱ κύριοι τοῦ παιδός. Καὶ ἡ γυνὴ λέγει πρὸς αὐτόν· « Διὰ τί συνέχεις τὸν αἰχμάλωτον εὐγενῆ παῖδα, ὃν ἔδει μᾶλλον ἀνετόν εἶναι, καὶ ὑπηρετεῖν σου; » ἤθελε γὰρ με ὄρῃ ἐν πόθῳ ἀμαρτίας· καὶ ἠγνοῦν ἐν πᾶσι τοῖς. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς τὴν Μέμφιν· « Οὐκ ἔστι παρ' Αἰγυπτίους, πρὸ ἀποδείξεως ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια. » Ταῦτα εἶπε πρὸς τὸν μεταβόλου, καὶ πρὸ ἐμοῦ, ὅτι (54) ὄφειλα ἐγκατάκλειστος εἶναι.

ΙΕ'. « Μετὰ δὲ εἴκοσι τέσσαρας ἡμέρας ἦλθον οἱ Ἰσμηλίται· καὶ ἀκούσαντες, ὅτι Ἰακώβ ὁ πατήρ μου πενθεῖ περὶ ἐμοῦ, εἶπασιν πρὸς με· « Τί ὅτι εἶπας σεαυτὸν, ὅτι δούλός εἰμι; καὶ ἰδοὺ ἐγώ μιν, ὅτι υἱός εἰ ἄνδρός μεγάλου ἐν τῇ γῇ Χαναάν, καὶ πενθεῖ περὶ σοῦ ὁ πατήρ σου ἐν σάκκῳ. » Καὶ πάλιν ἤθελον (55) δακρῦσαι, ἐπέσχον ἐμαυτὸν, ἵνα μὴ αἰσχρῶ τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ εἶπον· « Ἐγὼ οὐκ οἶδα· δούλός εἰμι. » Τότε βουλεύονται πωλῆσαι με, ἵνα μὴ εὐρεθῶ ἐν χερσὶν αὐτῶν. Ἐφοδοῦντο γὰρ τὸν Ἰακώβ, ἵνα μὴ ποιήσῃ ἐν αὐτοῖς ἐδίκησιν κινδύνου. Ἠκούσθη γὰρ, ὅτι μέγας ἐστὶ παρὰ Κυρίου καὶ ἀνθρώπων. Τότε λέγει ὁ μεταβόλος αὐτοῖς· « Λύσατέ με ἀπὸ τῆς κρίσεως Πετεφρί. » Προσελθόντας οὖν ἦσαν με, λέγοντες· « Εἰπέ, ὅτι ἐν ἀργυρίῳ ἠγοράσθη (56) ἡμῖν, κάκεινος ἀπέλυσε (57) ἡμᾶς. »

ΙΖ'. « Ἐδήλωσε δὲ ἡ Μέμφις τῷ ἄνδρὶ αὐτῆς, πρίσθαι με· « Ἀκούω γὰρ, φησὶν, ὅτι πωλοῦσιν αὐτόν. » Καὶ ἀπέστειλεν εὐνοῦχον τοῖς Ἰσμηλίταις (58), ἠτεῖτο εἰς πράσιν (59)· καὶ μὴ θελήσας

ris stat Moyses, Genes. xxxix, 4. Raschi autem erravit, dum Ismaelitas et Madianitas ambos, Genes. xxxvii, 28, nominatos, distinctos a se invicem populos fuisse putavit, quos eodem, diversis locis nominibus, appellatos fuisse, ex Judic. viii, 24, bene probavit Abenezra in locum cit. Geneseos. Id.

(59) Ἦτεῖτο εἰς πράσιν. Αἰτουσα με εἰς διάπρασιν. Καλέσας οὖν ὁ ἀρχιμάγειρος τοὺς Ἰσμηλίτας ἤτει με εἰς πράσιν. ID.

(60) Cum eis. Subintellige contractum emptio-nis, ob magnitudinem scilicet pretii, quod Ismaelitis poposcerunt. ID.

πηΐσα· μετ' αὐτῶν, ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνούχος (61) A
πειρασθεὶς αὐτῶν. Δηλοῖ δὲ τῆ δεσποίνῃ, ὅτι πολλὴν
αἰτοῦσι τιμὴν τοῦ παιδός. Ἡ δὲ ἀπέστειλεν ἕτερον
εὐνούχον, λέγουσα· « Ἐὰν καὶ δύο μινὰς χρυσίου
αἰτῶσι, πρόσσεχε (62), μὴ φείσασθε χρυσίου, μόνον
πριάμενος (64) τὸν παῖδα ἀγάγετε. Καὶ δίδει αὐτοῖς
π' χρυσίους (66) ἀντ' ἐμοῦ, ἑκατὸν εἰπὼν τῇ Αἰγυπτίᾳ
δεδοῦσθαι ἀντ' ἐμοῦ. Καὶ ἰδὼν ἐγὼ ἐσιώπησα, ἵνα μὴ
ἐτασθῆ (67) ὁ εὐνούχος.

IZ. « Ὁρᾶτε, τέκνα μου, πόσα ὑπέμεινα, ἵνα μὴ
κατασχύνω τοὺς ἀδελφούς μου. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἀγα-
πάτε ἀλλήλους· ἐν μακροθυμίᾳ συγκρούπετε ἀλλήλων
ἐν ἀλατρώματι. Τέρπεται γὰρ ὁ Θεὸς ἐπὶ ὁμονοίᾳ
ἀδελφῶν, καὶ ἐπὶ προαιρέσει καρδίας εὐδοκίμουσης
εἰς ἀγάπην (69). Καὶ ὅτε ἦλθον οἱ ἀδελφοὶ μου εἰς
Αἴγυπτον, ὡς ἔγνωσαν ὅτι ἀπέστρεψα τὸ ἀργύριον
αὐτοῖς, καὶ οὐκ ὤνειδισα, ἀλλὰ παρεκάλεσα αὐ-
τούς (70), καὶ μετὰ θάνατον Ἰακώβ περισσοτέρως
ἠγάπησα αὐτούς, καὶ πάντα, ὅσα ἐκέλευσεν (71),
ἐκ περισσοῦ ἐποίησα, καὶ ἐθαύμαζον. Οὐκ ἀφῆκα
γὰρ αὐτοῖς (73) θλιθῆναι, ἕως μικροῦ πράγματος.
Καίτε πᾶν, ὃ ἦν ἐν χειρὶ μου, αὐτοῖς δέδωκα. Οἱ
υἱοὶ αὐτῶν, υἱοὶ μου, καὶ οἱ υἱοὶ μου, ὡς δοῦλοι
αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ αὐτῶν, ψυχὴ μου· καὶ πᾶν ἄλ-
γημα αὐτῶν, ἀλγημά μου· καὶ πᾶσα μαλακία αὐ-
τῶν, ἀσθένειά μου. Ἡ γῆ μου, γῆ αὐτῶν· ἡ
βουλὴ μου, βουλὴ αὐτῶν· καὶ οὐκ ὕψωσα ἑμαυτὸν
ἐν αὐτοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ, διὰ τὴν κοσμικὴν δό-
ξαν μου, ἀλλ' ἤμην ἐν αὐτοῖς ὡς εἰς τῶν ἐλαχί-
στων (74).

II. « Ἐάν οὖν καὶ ὑμεῖς πορευθῆτε ἐν ταῖς ἐν-
τολαῖς Κυρίου, τέκνα μου, ὑψώσει ὑμᾶς ἐνταῦθα (75),
καὶ εὐλογήσει ἐν ἀγαθοῖς εἰς αἰῶνας. Καὶ ἐάν θέλῃ
τις κακοποιῆσαι ὑμᾶς, ὑμεῖς ἐν ἀγαθοποιίᾳ εὐχεσθε
ἑπὲρ αὐτοῦ· καὶ ἀπὸ παντὸς κακοῦ λυτρωθήσεσθε
διὰ Κυρίου. Ἰδοῦ (76) γὰρ ὁρᾶτε, ὅτι διὰ τὴν μακρο-
θυμίαν, καὶ θυγατέρα κυρίων μου (77) ἔλαβον εἰς
γυναῖκα· καὶ ἑκατὸν τάλαντά μοι χρυσίου δέδοται
σὺν αὐτῇ· ὅτι Κύριός μοι αὐτὴν ἐδούλευσε (78). Καὶ

⁷⁶ Eccli. xxv, 2.

(61) Ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ εὐνούχος. Ἀνεχώρησεν
ὁ εὐνούχος habet cod. Oxon. omisso δέ, ita ut pe-
riodus non in duo cola distinguatur. Quæ lectio
melior est, præsertim si punctum post αὐτῶν po-
natur, ut in Oxon. pariter et Cantab. codice fa-
ctum. GRÆC.

(62) Πρόσσεχε. Παρέχετε. Ib.

(63) Vide ne parcās auro. Date, nec parcite
auro, etc., juxta Græcum Oxon. Ib.

(64) Πριάμενος. Πριάμενοι. Ib.

(65) Duc ad me. Adducite. Ib.

(66) Δίδει αὐτοῖς π' χρυσίους. Δοὺς αὐτοῖς π'
χρυσίνους. Ib.

(67) Ἐτασθῆ. Αἰκισθῆ, vapulet. Ib.

(68) Exquireretur. Flagris cæderetur, juxta Græc.
Ox. Ib.

(69) Ἀγάπην. Ἀγαθόν. Ib.

(70) Παρεκάλεσα αὐτούς. Καὶ add. Ib.

(71) Ἐκέλευσεν. Ἡθέλησαν. Lege Genes. I, 16
et seq., et hæc bene intelliges. Ib.

(72) Jussit. Scilicet pater Jacob. Sed si Græcum
Oxon. sequamur, loco jussit reponendum voluerunt,
nempe fratres. Ib.

(73) Αὐτοῖς. Αὐτούς. Ib.

(74) Ἡ γῆ μου, τῶν ἐλαχίστων, omissa
sunt. Ib.

(75) Ἐνταῦθα. Deest. Ib.

(76) Ἰδοῦ. Desunt omnia usque ad ἐν πᾶσι τῷ
Ἰακώβ. Ib.

(77) Θυγατέρα κυρίων μου. Ex his verbis patet,
auctorem nostram per Putipharem, cujus filiam
Asenath Josephus in uxorem accepisse dicitur, Ge-
nes. xli, 45, intellexisse ipsum Putipharem, qui
Josephum emerat, adeo ut ex servo gener ejus
factus fuerit. In qua sententia etiam fuit ex Judæis
R. Salomo Jarchi; ex Christianis Hieronymus in
h. l. Ast recentiores commentatores quos legisse
mihi contigit, omnes fere Putipharem socerum Jo-
sephi, a Putiphare domino ejus, diversum fuisse
volunt. Mihi jam non vacat accuratius inquirere,
cujus filia fuerit virgo Asenath uxor Josephi, quia
ad aliam magis necessariam adnotationem me
vocat melioris notæ virgo, B. Maria mater Domini,
cujus Josephus in eadem pagina mentionem facit.
Ib.

(78) Αὐτὴν ἐδούλευσε. Lege αὐτούς ἐδούλωσε. Ib.

dedit mihi, ut florem supra pulchros Israel : et custodivit me usque ad senectutem in robore et in pulchritudine, quoniam ego similis Jacob in omnibus eram.

XIX. « Audite, filii mei, et quæ vidi somnia. Duodecim cervi pascebantur, et novem divisi erant et dispersi in terra : similiter et tres. Et vidi, quod ex Juda nata est virgo, habens stolam byssinam; et ex ipsa prodiit Agnus immaculatus, et a sinistris ejus, ut leo : et omnes bestię impetum fecerunt adversus eum, et vicit eas Agnus, et perdidit eas in conculcationem. Et gaudebant in eo angeli, et homines, et omnis terra. Hæc autem sicut in tempore suo, in ultimis diebus. Vos igitur, filii mei, custodite mandata Domini, et honorate Judam, gratia salvans omnes gentes, et Israel. Regnum enim ejus regnum æternum, quod non commovebitur. Meum vero regnum in vobis consummatur, ut pomorum custodia³⁷, quoniam post messem non apparebit.

XX. « Novi, quod post mortem meam Ægypti tribulabunt vos; sed Deus faciet ultionem vestram, et inducet vos in promissionem patrum vestrorum. Sed comportate ossa mea vobiscum, quoniam reductis ossibus meis, Dominus in luce erit vobiscum, et Beliar in tenebris erit cum Ægyptiis. Et Zelpham matrem vestram reduce, et prope Ballam juxta Hippodromum, proximam Rachel, ponite eam. » Et cum hæc dixisset, extensis pedibus suis, dormivit somnum perpetuum. Et planxerunt eum

³⁷ Psal. LXXVIII, 1.

(79) *Διατρέθησαν καλ.* Desunt. GRAB.

(80) *Τῇ γῆ.* Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Ib.

(81) *Πρωθένος ἐξ αὐτῆς προήλθεν ἀμνός ἀμμος.* Hæc nativitate Messię ex virgine spectare, quilibet videt. Ad redarguendos autem carcos Judæos, qui hanc tanquam absurdam rejiciunt, Turcis eam admittentibus pejores, multum facit illustre dictum Rabbi Berachię, in R. Moysis Hadschan *Bereschith Rabba*, sive *Commentario super Genes. xxxvii, 22* (ubi de ipso Josepho male a fratribus suis tractato agitur) citatum, quod est hujus tenoris : « Dixit Deus sanctus benedictus Israel : Vos dixistis coram me : Pupilli facti sumus sine patre. Redemptor quoque quem ego excitabo ex vobis, sine patre erit, sicut dictum est (*Zachar. vi, 12*) : *Ecce vir, germen nomen ejus, et de sub se germinabit.* Et sic dicit (*Isai. LIII, 3*) : *Et ascendet sicut virgultum coram eo.* Super illo David quoque dicit (*Psal. cx, 5*) : *Ex matrice ante auroram tibi ros juventutis tuæ.* » Ib.

(82) *Εἰς. Αὐτά* add. Ib.

(83) *Αὐτῶ. Αὐτά.* Ib.

(84) *Τυμᾶνε ... τὸν Ἰσραήλ.* Hæc verba ex cod. Cantuar. recitat quoque Whartonus in *Auctario sæpe laudato*. Ubi adnotare præstat, auctorem nostrum, postquam modo dixisset quod ex Juda nata est Virgo (Maria), nunc docere, quod ex Juda et Levi oriatur Agnus Dei. Idemque clarius adhuc superius docuerat, cap. 2, *Testam. Simeon.*, §. 7. Dominum suscitaturum ex Levi Pontificem, et ex Juda Regem, Deum et hominem. Illud etiam inculcat, cap. 3 *Testam. Levi*, § 2 hisce verbis : *Per te (Levi) et Judam apparebit Dominus inter homines, salvans, etc.* Sic et cap. 7 *Testam. Dan*, § 5 : *Orie-*

γε ώραϊότητα ἔδωκέ μοι, ὡς ἄνθος ὑπὲρ ὠραίου Ἰσραήλ· καὶ διεφύλαξέ με ἕως γῆρας ἐν δυνάμει καὶ ἐν κάλλει, ὅτι ἐγὼ ὁμοῖος ἐν πᾶσι τῶ Ἰακώβ.

19. « Ἀκούσατε, τέκνα μου, καὶ ὧν εἶδον ἐν πνιῶν. Δώδεκα εἰλαφοὶ ἐνέμοντο, καὶ οἱ ἐννέα διατρέθησαν· καὶ (79) διεσπάρησαν τῇ γῆ (80)· ὁμοῖος καὶ οἱ τρεῖς. Καὶ εἶδον, ὅτι ἐκ τοῦ Ἰούδα ἐγενήθη παρθένος, ἔχουσα στολὴν βυσσίνην· καὶ ἐξ αὐτῆς προήλθεν Ἄμνός ἀμμος (81), καὶ ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, ὡς λέων· καὶ πάντα τὰ θηρία ὤρμουν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐνίκησεν αὐτὰ ὁ Ἄμνός, καὶ ἀπόλεσεν εἰς (82) καταπάτησιν. Καὶ ἔχαιρον ἐπ' αὐτῶ (83) οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα ἡ γῆ. Ταῦτα δὲ γενήσεται ἐν καιρῶ αὐτῶν, ἐν ἐσχάταις ἡμέραις. Ὑμεῖς δὲ, τέκνα μου, φυλάξατε τὰς ἐντολάς Κυρίου, καὶ τιμᾶτε τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Λευὶ· ὅτι ἐξ αὐτῶν ἀνατελεῖ ὑμῖν ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, χάριτι σώζων πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸν Ἰσραήλ (84). Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρασαλεύσεται. Ἡ δὲ ἐμὴ βασιλεία ἐν ὑμῖν ἐπιτελεῖται, ὡς ὄπωροφυλάκιον (85), ὅτι μετὰ τὸ θέρος οὐ φανήσεται.

K'. « Οἶδα, ὅτι μετὰ τὴν τελευταίην μου οἱ Αἰγύπτιοι θλίψουσιν ὑμᾶς· ἀλλ' ὁ Θεὸς ποιήσει τὴν ἐκδοκῆσιν ὑμῶν (86), καὶ εἰσάξει ὑμᾶς εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἀλλὰ συνανοίσατε τὰ ὅσα μοι μεθ' ὑμῶν, ὅτι ἀναγομένων τῶν ὀστέων μου, Κύριος ἐν φωτὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν (87), καὶ Βελιάρ ἐν σκότει μετὰ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ Ζελφάν τὴν μητέρα ὑμῶν ἀναγάγετε, καὶ ἐγγὺς Βάλλας παρὰ τὸν Ἰπποδρόμον, πλησίον Ῥαχὴλ, θέτε αὐτήν. » Καὶ ταῦτα εἶπὼν, ἐκτεινάς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐκοιμήθη ὑπὸν αἰώνων.

tur vobis ex tribu Juda et Levi salutare Domini. At parum sibi constans, cap. 3 *Testam. Levi*, § 8 rectius ita scribit : *Rex ex Juda exsurget, et faciet sacerdotium novum.* Et cap. 4 *Testam. Judæ*, § 14 : *Exsurget homo ex semine meo, ut sol justitiæ.* Haud me latet quidem plerosque ex antiquis scriptoribus, ex eo quod Maria cognata esset Elisabeth quæ erat de filiabus Aaron, credidisse Mariam fuisse quoque de genere sacerdotali : adeo ut juxta Matthæi genealogiam, e regibus stirpis Davidicę ortus fuerit Jesus; e sacerdotibus vero juxta Lucam. Hanc tamen quæstionem solvit ipsemet Apostolus scribens ad Hebræos VII, 14 : *Manifestum est, inquit, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est.*

(85) *Ὁς ὄπωροφυλάκιον.* Desumpta hæc phrasıs e psalm. LXXVIII, 1 : *Ἐθετο Ἰερουσαλὴμ εἰς ὄπωροφυλάκιον* : *Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.* Id est Hieronymo *Epist. ad Sun.* interprete : « Palatii ipsaque urbe velut in tugurium versa. »

(86) *Ὑμῶν.* Desunt usque ἕτε αὐτήν. Ib.

(87) *Κύριος ἐν φωτὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν.* Introduxit auctor Josephum, deportationi ossium suorum hoc quasi præmium promittentem, quod Deus dux iuvenis eorum in luce sit futurus. Cujus assertionis occasionem cepit, uti conjicio, ex Exodi XIII, ubi versu 19 dicitur : *Tulit quoque Moyses ossa Josephi secum, eo quod adjurasset filios Israel, dicens : Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum.* Et mox vers. 21 additur : *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux itineris esset utroque tempore.* Ib.

Καὶ ἐπένησεν αὐτὸν πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ πᾶσα ἡ Αἴ- A
 γυπτος, πένθος μέγα. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις,
 ὡς ἰδιοῖς μέλεσι, συνέπασχε, καὶ εὐηργέτει, παντὶ
 ἔργῳ, καὶ βουλῇ, καὶ πράγματι παριστάμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Διαθήκη Βενιαμίν, περὶ διανοίας καθαρᾶς.

Α'. Ἀντίγραφον λόγων Βενιαμίν, ὃν διέθετο τοῖς
 υἱοῖς αὐτοῦ, ζήσας ἔτη ρκ' (88). Καὶ φιλήσας αὐτοὺς
 εἶπεν· Ὡς Ἰσαὰκ ἑκατοστῷ ἔτει ἐτέθη τῷ Ἀβραάμ,
 οὕτως καὶ γὼ τῷ Ἰακώβ. Καὶ ἐπειδὴ Ῥαχὴλ τέθνηκε
 γεννησά με, γάλα οὐκ ἔσχον. Βάλλα οὖν τὴν παιδί-
 σκην αὐτῆς ἐθήλασα. Ἡ γὰρ Ῥαχὴλ, μετὰ τὸ τεκεῖν
 αὐτὴν τὸν Ἰωσήφ, δώδεκα ἔτη ἐστεῖρευσε· καὶ προσ-
 ηύξατο Κυρίῳ μετὰ νηστείας δώδεκα ἡμέρας· καὶ
 συλλαβοῦσα ἔτεκέ με. Σφόδρα γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν
 ἠγάπα τὴν Ῥαχὴλ, καὶ ἤσχετο δύο υἱοὺς ἰδεῖν ἀπ' B
 αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη *υἱὸς ἡμερῶν*, ὃ ἐστὶ Βε-
 νιαμίν (89).

Β. «Ὅτε οὖν εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνεγνώ-
 ρισέ με Ἰωσήφ ὁ ἀδελφός μου, λέγει μοι· «Τί εἶπον
 τῷ πατρὶ μου, ὅτε ἐπώλησάν με;» Καὶ εἶπον αὐτῷ,
 ὅτι ἔφυρον τὸν χιτῶνά σου αἵματι, καὶ πέμψαντες
 εἶπον· «Ἐπίγνωθι, εἰ χιτῶν τοῦ υἱοῦ σου ἐστὶν οὗτος.»
 Καὶ λέγει μοι· «Ναὶ ἀδελφέ. Καὶ γὰρ ὅτε ἐλαβόν με
 οἱ Ἰσμαηλίται, εἰς ἕξ αὐτῶν, ἀποδύσας με τὸν χιτῶ-
 να, ἔδωκέ μοι περίζωμα, καὶ φραγελλώσας με, εἶπε
 τρέχειν. Ἐν δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτὸν κρύψαι τὸ ἱμάτιόν
 μου, ὑπήντησεν αὐτῷ λέων, καὶ ἀνεῖλεν αὐτόν. Καὶ
 οὕτως οἱ μέτοχοι φοβηθέντες διαπωλοῦσί με τοῖς ἐταί-
 ροις αὐτῶν.»

Γ. «Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀγαπήσατε τὸν
 Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ φυλάξατε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ,
 μιμούμενοι τὸν ἀγαθὸν καὶ ὁσιὸν ἄνδρα Ἰωσήφ. Καὶ
 ἔστω ἡ διάνοια ὑμῶν εἰς τὸ ἀγαθόν, ὡς καὶ ἐγὼ
 οἶδατε. Ὁ ἔχων τὴν διάνοιαν ἀγαθὴν, πάντα βλέπει
 ὀρθῶς. Φοβεῖσθε Κύριον, καὶ ἀγαπάτε τὸν πλησίον·
 καὶ ἐὰν τὰ πνεύματα τοῦ Βελιάρ εἰς πᾶσαν πονηρίαν
 θλιψέως ἐξαιτήσωνται ὑμᾶς, οὐ μὴ κατακυριεύσῃ
 ὑμῶν πᾶσα πονηρία θλιψέως, ὡς οὐδὲ Ἰωσήφ τοῦ
 ἀδελφοῦ μου. Πόσοι τῶν ἀνθρώπων ἠθέλησαν ἀνελεῖν
 αὐτόν, καὶ ὁ Θεὸς ἐσκέπασεν αὐτόν; Ὁ γὰρ φοβού-
 μενος τὸν Θεόν, καὶ ἀγαπῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὑπὸ
 τοῦ ἀερίου πνεύματος τοῦ Βελιάρ οὐ δύναται πληγῆ-
 ναι, σκεπαζόμενος ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπὸ
 ἐπιβουλῆς ἀνθρώπων, ἢ θηρίων, οὐ δύναται κυριευ- D
 θῆναι, βοηθούμενος ὑπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἀγάπης, ἧς
 ἔχει πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ γὰρ ἐδέθηθη (91) τοῦ πα-
 τρός ἡμῶν Ἰακώβ, ἵνα προσευξῆται περὶ τῶν ἀδελ-

(88) Ρκ'. Cod. Oxon. habet, ρ κ ε'. GRAB.

(89) *Beniaμίν*. Auctor Benjamin interpretatur *filium dierum*, quia a Jacob jam centenario genitus erat; quæ interpretatio confirmari videtur Genes. xliiv, 20, ubi Benjamin vocatur *filius senectutis*. Rejicit tamen eam Hieronymus in *Traditionibus Hebraicis* ad h. l. scribens: «Errant, qui putant Benjamin filium dierum interpretari. Cum enim dextera appelletur Jamin et finiatur in n litteram, dies quidem appellatur et ipsi Jamin, sed in m litteram terminatur. Si jam interpretationem auctoris *Testamenti Benjamin* defendendam susciperem, responderem *Jamin* pro *Jamin* acceptum esse dia-

omnis Israel, et omnis Ægyptus, planetu magno. Etenim et Ægyptiis, ut propriis membris, compas- sus est, et benefecit, omni opere et consilio et re assistens.

CAPUT XII.

Testamentum Benjamin, de mente munda.

I. Transcriptum verborum Benjamin, quæ dis-
 posuit filiis suis, vivens annos centum viginti. Et
 osculans eos, dixit: «Sicut Isaac centesimo anno
 natus est Abraham, ita et ego Jacob. Quia igitur
 Rachel mortua est cum pareret me, lac non habui.
 Ballam igitur ancillam ejus suxi. Rachel enim, post-
 quam peperit Joseph, duodecim annos sterilis fuit;
 et oravit Dominum cum jejuniis duodecim diebus;
 et concipiens peperit me. Valde enim pater noster
 dilexit Rachel, et optavit duos filios videre ex ipsa. B
 Propter hoc vocatus sum *filius dierum*, quod est
 Benjamin.

II. «Quando igitur intravi in Ægyptum, et re-
 cognovit me frater meus Joseph, dixit mihi: «Quid
 dixerunt patri meo, quando vendiderunt me?» Et
 dicebam ei, quod consperserunt tunicam tuam san-
 guine, et mittentes dixerunt: «Cognosce, si tunica
 filii tui est ista.» Et dicit mihi: «Etiam frater.
 Etenim quando accipiebant me Ismaelitæ, unus ex
 eis, exuens me tunicam, dedit mihi perizoma, et
 flagellans me dixit, ut currerem. Cum vero abiret
 ipse, ut absconderet vestimentum meum, occurrit
 ei leo, et occidit eum. Et ita participes timentes
 veidunt me sociis suis.»

III. «Et vos igitur, filii mei, diligite Dominum
 Deum cæli, et custodite mandata ejus, imitantes
 bonum et sanctum virum Joseph. Et sit mens vestra
 in bonum, ut et me nostis. Qui habet mentem bo-
 nam, omnia videt recte. Timete Dominum, et dili-
 gite proximum; et si spiritus Beliar in omnem ma-
 litiam tribulationis sollicitaverint vos, non domina-
 bitur vobis omnis malitia tribulationis, sicut nec
 Joseph fratri meo. Quam multi homines voluerunt
 occidere eum, et Deus protexit eum? Qui enim
 timet Deum, et diligit proximum suum, ab aereo
 spiritu Beliar non potest vulnerari, protectus timore
 Dei; et ab insidiis hominum aut bestiarum non
 potest subjugari, adjutus Domini dilectione quam
 habet erga proximum. Etenim deprecatus sum pa-
 trem nostrum, Jacob, ut oraret pro fratribus nostris,
 ut non imputaret eis Dominus quod excogitave-
 runt malum de ipso. Et ita clamavit Jacob: «O fili

lecto Syriaca, qua Jacobus modo e Syria adveniens bene uti poterat. Sed non est tanti huic rei immorari. Id. — Quod perperam impugnet S. Hier. interpretationem auctoris nostri, patet e textu mere Hebraico cap. xii, vers. ult. libri Danielis, ubi expresse legere est, absque variatione codicum: יִמְיָהוּ דְבַרְחִי. DRACH.

(90) Ὡς καὶ ἐγὼ. Desunt, usque ad Κύριον. GRAB.

(91) Ἐδέθηθη. Statuit auctor noster, ut ex hoc loco patet, mala Josepho a fratribus illata, Jacobo patri tandem detecta esse, quod et Genes. l, vers. 16, claris verbis asseritur, ac proinde a Ramban male negatur.

Joseph, vicisti viscera Jacob patris tui. » Et amplexans eum; per duas horas osculabatur eum, dicens : « Adimplebitur in te propheta cœli de Agno Dei et Salvatore mundi, quod immaculatus pro iniquis tradetur; et qui sine peccato est pro impiis morietur in sanguine Testamenti, in salutem Israel et gentium, et destruet Beliar et ministrantes ei. »

Θανεῖται ἐν αἵματι διαθήκης, ἐπὶ σωτηρίᾳ Ἰσραὴλ ὑπηρετοῦντας αὐτῷ. »

IV. « Videte, filii, boni viri finem; imitami in bona mente misericordiam ipsius, ut et vos coronis gloriæ induamini. Bonus homo non habet tenebrosus oculum; miseretur enim omnibus, etiamsi sint peccatores, quamvis inierint consilia de ipsa mala. Hic benefaciens vincit malum, protectus a bono, justos vero diligit, ut animam suam. Si quis glorificatur, non invidet; si quis ditatur, non zelo movetur; si quis fortis est, hunc laudat; castum credens, laudat; pauperi miseretur; infirmo compatitur; Deum laudat; eum qui habet Dei timorem, protegit; diligenti Deum cooperatur; reprobantem Altissimum, admonens convertit; et habentem gratiam spiritus boni, diligit secundum animam suam.

V. « Si habeatis bonam mentem, filii, et mali homines pacificabuntur vobis; et luxuriosi reverentes vos, convertentur in bonum; et avari non solum recedent a passione, sed quæ superabundant, dabunt afflictis. Si benefaciatis, et immundi spiritus fugient a vobis, et ipsæ bestię timebunt vos. Ubi enim est honorum operum timor (1) in mente, tenebræ fugient ab eo. Si enim injuria afficiat quis sanctum virum, pœnitet; miseretur enim sanctus injurio, et silet. Et si quis animam justam prodat, et justus orans ad modicum humilietur, postea multo clarior apparet, qualis factus est Joseph frater meus.

VI. « Consilium boni viri non est in manu spiritus erroris Beliar. Angelus enim pacis ducit animam ipsius. Non aspicit cum affectu corruptibilia, neque congregat divitias in desiderium voluptatis; non delectatur voluptate, non contristat proximum, non impletur cibo, non errat in elationibus oculorum; Dominus enim pars est ejus. Bonum consilium non recipit gloriæ et dedecoris hominum, et ullum dolum vel mendacium, pugnâ vel contu-

(92) Ὅτε. Ὅτι. GRÆB.

(93) Ἰωσήφ. Χρηστὸν. Ib.

(94) Καταργήσει. Καταλύσει. Ib.

(95) Εἰς Deest. Ib.

(96) Σκεπαζόμενος. Σκεπόμενος. Ib.

(97) Ἐάν τις ἀνδρείος, ἐπαιεῖ τὸν σώφρονα πιστεύων, ὕμνεῖ. Desunt. Ib.

(98) Τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ. Desunt. Ib.

(99) Τὸν ἔχοντα φόβον. Omisssa sunt omnia usque ad finem hujus periodi. Ib.

(100) Τὰ. Τίσιν habet cod. Oxon. quæ vox significat pœnam; adeo ut secundum istam lectionem

φῶν ἡμῶν, ἵνα μὴ λογίσται αὐτοῖς Κύριος, ὅτι (92) ἐνεθυμήθησαν πονηρὸν περὶ αὐτοῦ. Καὶ οὕτως ἴδω Ἰακώβ. « Ὁ τέκνον Ἰωσήφ (93), ἐνίκησας τὰ σπλάγγνα Ἰακώβ τοῦ πατρός σου. » Καὶ περιλαβὼν αὐτὸν, δύο ὥρας κατεφιλει, λέγων. « Πληρωθήσεται ἐπὶ σοὶ προφητεῖα οὐρανοῦ περὶ τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ὅτι ἄμωμος ὑπὲρ ἀνῶμων παραδοθήσεται, καὶ ἀναμάρτητος ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀποκαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ καταργήσει (94) Βελιάρ καὶ τοὺς

Δ'. « Εἶδετε, τέκνα, τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τὸ τέλος· μιμήσασθε ἐν ἀγαθῇ διανοίᾳ τὴν εὐσπλαγγνίαν αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὑμεῖς στεφάνους δόξης φορέσητε. Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος οὐκ ἔχει σκοτεινὸν ὄφθαλμόν· ἐλεῖ γὰρ πάντας, κἂν ὦσιν ἁμαρτωλοὶ, κἂν βουλευόμενοι περὶ αὐτοῦ εἰς (95) κακὰ. Οὗτος ἀγαθοποιῶν κινεῖ τὸ κακόν, σκεπαζόμενος (96) ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ· τοὺς δὲ δικαίους ἀγαπᾷ, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἐάν τις δοξάζηται, οὐ φθονεῖ· ἐάν τις πλουτεῖ, οὐ ζηλοῖ· ἐάν τις ἀνδρείος, ἐπαιεῖ· τὸν σώφρονα πιστεύων, ὕμνεῖ (97)· τὸν πένητα ἐλεεῖ· τῷ ἀσθενεῖ συμπαθεῖ (98)· τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖ· τὸν ἔχοντα φόβον (99) Θεοῦ, ὑπερασπίζει αὐτοῦ· τῷ ἀγαπῶντι τὸν Θεὸν συνεργεῖ· τὸν ἀθετοῦντα τὸν Ὑψιστον, νοθετῶν ἐπιστρέφει· καὶ τὸν ἔχοντα χάριν πνεύματος ἀγαθοῦ, ἀγαπᾷ κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ε'. « Ἐάν ἔχητε ἀγαθὴν διάνοιαν, τέκνα, καὶ οἱ πονηροὶ ἄνθρωποι εἰρηνεύσουσιν ὑμῖν, καὶ οἱ ἄσπαστοι αἰδεσθέντες ὑμᾶς, ἐπιστρέψουσιν εἰς ἀγαθόν, καὶ οἱ πλεονέκται οὐ μόνον ἀποστήσονται τοῦ πάθους, ἀλλὰ καὶ τὰ (100) τῆς πλεονεξίας δώσουσι τοῖς θλιβομένοις. Ἐάν ἦτε ἀγαθοποιῶντες, καὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φεύξεσθε ἀπ' ὑμῶν, καὶ αὐτὰ τὰ θηρία φοβηθήσονται ὑμᾶς. Ὅπου γὰρ ἐν φόβῳ (2) ἀγαθῶν ἔργων εἰς διάνοιαν, τὸ σκότος ἀποδιδράσκει αὐτοῦ (3). Ἐάν γὰρ ὑβρίση τις ἄνδρα δσιον, μετανοεῖ· ἐλεεῖ γὰρ ὁσος τὸν λοιδορον, καὶ σιωπᾷ. Κἂν τις ψυχὴν δικαίαν προδοίῃ, καὶ ὁ δίκαιος προσευχόμενος πρὸς ὀλίγον ταπεινωθῇ, μετ' οὐ πολὺ φαιδρότερος ἀναφαίνεται, ὡς γέγονεν Ἰωσήφ ὁ ἀδελφός μου (4).

Ζ'. « Τὸ διαβούλιον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἔστι ἐν χειρὶ πλάνης πνεύματος Βελιάρ. Ὁ γὰρ ἄγγελος τῆς εἰρήνης ὀδηγεῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οὐχ ὁρᾷ ἐμπαθῶς τοὺς φθαρτοὺς (5), οὐδὲ συνάγει πλοῦτον εἰς φιληθονίαν οὐ τέρπεται ἡδονῇ, οὐ λυπεῖ τὸν πλεῖστον, οὐκ ἐμπιπλάται τροφῆς (6), οὐ πλανᾶται μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν· Κύριος γὰρ ἐστὶ μερὶς αὐτοῦ. Τὸ ἀγαθὸν διαβούλιον οὐκ ἐπιδέγεται δόξης καὶ ἀτιμίας ἀνθρώπων, καὶ πάντα δόλον ἢ ψεύδος (7), μάχην καὶ λοιδορίαν οὐκ οἶε·

hic significetur, avaros, ubi pœnituerint, in pœnam, sive ut voce ecclesiastica utar, satisfactionem, pro pristina habendi cupidine eleemosynas erogare. Ib.

(1) Timor. Lumen, juxta GRÆC. Oxon. Ib.

(2) Φόβος. Φῶς in Oxon. melius. Ib.

(3) Αὐτοῦ. Ἀπ' additum. Ib.

(4) Κἂν τις... ἀδελφός μου. Desunt. Ib.

(5) Τοῖς φθαρτοῖς. Τὰ φθαρτά. Ib.

(6) Τροφῆς. Τρυφῆς. Ib.

(7) Τὸ ἀγαθόν.... ἢ ψεύδος. Desunt. Ib.

Κύριος γὰρ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, καὶ φωτίζει ψυχὴν αὐ-
 τοῦ, καὶ χαίρει πρὸς πάντας ἐν παντὶ καιρῷ. Ἡ
 ἀγαθὴ διάνοια οὐκ ἔχει δύο γλώσσας, εὐλογίας καὶ
 κατάρτας, ὕβρεως καὶ τιμῆς, λύπης καὶ χαρᾶς, ἡσυχίας
 καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας (8), πενίας
 καὶ πλοῦτου· ἀλλὰ μίαν ἔχει περὶ πάντας εἰλικρινῆ καὶ
 καθαρὰν διάθεσιν. Οὐκ ἔχει ὄρασιν, οὐδὲ ἀκοὴν διπλῆν·
 πᾶν γὰρ, ὃ ποιεῖ, ἢ λαλεῖ, ἢ ὀρᾷ, οἶδεν ὅτι Κύριος
 ἐπισκέπτει ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ καθαίρει τὴν διάνοιαν
 αὐτοῦ, πρὸς τὸ μὴ καταγινωσθῆναι ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἀν-
 θρώπων· καὶ τοῦ Βελιάρ δὲ πᾶν ἔργον διπλοῦν ἐστὶ,
 καὶ οὐκ ἔχει ἀπλότητα (9).

Z. ε Διὰ τοῦτο, τέκνα μου, φεύγετε τὴν κακίαν
 τοῦ Βελιάρ, ὅτι μάχαιραν δίδωσι τοῖς πειθομένοις αὐτῇ.
 Ἡ δὲ μάχαιρα ἐπτὰ κακῶν μήτηρ ἐστὶ. Πρῶτον σὺλ-
 λαμβάνει ἡ διάνοια διὰ τοῦ Βελιάρ. Ἔστι δὲ πρῶτον,
 φθόνος· δεύτερον, ἀπώλεια· τρίτον, θλίψις· τέταρτον,
 αἰχμαλωσία· πέμπτον, ἔνδεια· ἕκτον, ταραχὴ· ἕβδο-
 μον, ἐρήμωσις (10). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κάιν ἐπτὰ ἐκ-
 δικίαις παραδίδεται (11) ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ γὰρ
 ἑκατὸν ἔτη μίαν πληγὴν ἐπήγαγεν αὐτῷ ὁ Κύριος.
 Διακοσίων ἐτῶν πάσχει, καὶ ἑννακοσιοστῶ ἔτει ἐρη-
 μοῦται ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ (12) διὰ Ἀβὴλ τὸν δι-
 καιὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἑπτακοσίοις ἔτεσιν (13)
 ὁ Κάιν ἐκρίνετο (14), ὃ δὲ Λαμὲχ ἐν τοῖς ἑβδομηκον-
 τάκις ἐπτὰ· ὅτι ἕως τοῦ αἰῶνος οἱ ὁμοιοῦμενοι τῷ
 Κάιν ἐν φθόνῳ εἰς τὴν μισαδελφίαν, τῇ αὐτῇ κολάσει
 κριθήσονται (15).

H. ε Καὶ ὑμεῖς οὖν, τέκνα μου, ἀποδράσατε τὴν κα-
 κίαν, φθόνον τε καὶ τὴν μισαδελφίαν, καὶ προσκολ-
 ᾶσθε τῇ ἀγαθότητι καὶ τῇ ἀγάπῃ. Ὁ ἔχων διάνοιαν
 καθαρὰν ἐν ἀγάπῃ, οὐκ ὀρᾷ γυναῖκα εἰς πορνείαν·
 οὐ γὰρ ἔχει μiasμόν ἐν τῇ καρδίᾳ, ὅτι ἀναπαύεται
 ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἥλιος οὐ
 μαιίνεται προσέχων ἐπὶ κόπρον καὶ βόρβορον (16),
 ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφότερα φύγει, καὶ ἀπελαύνει τὴν
 δυσωδίαν· οὕτως καὶ ὁ καθαρὸς νοῦς ἐν τοῖς μιά-
 σμασι τῆς γῆς συνεχόμενος, μᾶλλον οἰκοδομεῖ αὐτὸς,
 καὶ (17) οὐ μαιίνεται.

Θ. ε Ὑπονοῶ δὲ καὶ πράξεις ἐν ὑμῖν οὐ καλὰς
 εἶσεσθαι, ἀπὸ λόγων Ἐνώχ τοῦ δικαίου. Πορνεύσετε
 γὰρ πορνείαν Σοδόμων, καὶ ἀπολείσθε ἕως βραχὺ,
 καὶ ἀνανεύσεσθε ἐν γυναιξὶ στρήνους (18), καὶ ἡ βα-
 σιλεία Κυρίου οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν· ὅτι εὐθὺς αὐτὸς
 λήψεται αὐτήν. Πλὴν ἐν μερίδι ὑμῶν γενήσεται ὁ

(8) *Ἡσυχίας καὶ ταραχῆς, ὑποκρίσεως καὶ ἀληθείας.* Desunt. GRAB.

(9) *Ἐπισκέπτει.... ἀπλότητα.* Ἐπισκοπεύει, omiſſis reliquis usque ἀπλότητα. Id.

(10) *Πρῶτον... ἐρήμωσις.* Ὅτε τίκεται πρῶτον φθόνον, δεύτερον ἀπώλειαν, τρίτον θλίψιν, τέταρτον αἰχμαλωσίαν, πέμπτον ἔνδειαν, ἕκτον ταραχὴν, ἕβδομον ἐρήμωσιν. Id.

(11) *Ἐδικίαις παραδίδεται.* Ἀδικίαις παρεδόθη. Id.

(12) *Ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ.* Desunt, et quidem merito. Id.

(13) *Ἐπτακοσίοις ἔτεσιν.* Ἐπτὰ, omisso ἔτεσιν. Id.

(14) *Κάιν ἐκρίνετο.* Cum eis quæ auctor noster dicit, satis conveniunt veterum et recentiorum quo-

A meliam non novit; Dominus enim in eo habitat, et illuminat animam ejus, et gaudet coram omnibus in omni tempore. Bona mens non habet duas linguas, benedictionis et maledictionis, contumeliæ et honoris, tristitiæ et gaudii, quietis et turbationis, simulationis et veritatis, inopiæ et divitiarum; sed unam habet circa omnes sinceram et puram dispositionem. Non habet visum, neque auditum duplicem; in omni enim quod facit, vel loquitur, vel videt, novit quod Deus visitat animam ejus, et purgat animum ejus, ut non reprehendatur a Deo et hominibus; sed omne opus Beliar duplex est, et non habet simplicitatem.

VII. ε Propter hoc, filii mei, fugite malitiam Beliar, quoniam gladium dat obedientibus ei. Gladius B autem septem malorum mater est. Primum concipit mens per Beliar. Est autem primum, invidia; secundum, perditio; tertium, tribulatio; quartum, captivitas; quintum, indigentia; sextum, turbatio; septimum, desolatio, propter hoc et Cain septem vindictis traditur a Deo. Nam secundum centum annos unam plagam induxit ei Dominus. Ducentis annis patitur, et nongentesimo anno desolatur in diluvio propter Abel justum fratrem ejus. In septingentis annis Cain judicabatur, Lamech vero in septuagies septem; quoniam usque in sæculum assimilati Cain in invidia in odium fratrum, eadem punitione judicabuntur.

VIII. ε Et vos igitur, filii mei, fugite malitiam, invidiamque et odium fratrum, et adhærete bonitati et dilectioni. Qui habet mentem puram in dilectione, non videt mulierem in fornicationem: non enim habet iniquationem in corde, quoniam requiescit in eo spiritus Dei. Quemadmodum enim sol non inquinatur attingens stercus vel gurgitem, sed magis ambo siccatur et abigit fetorem; ita et pura mens in iniquationibus terræ detenta magis ædificatur, ipsa vero non inquinatur.

IX. ε Intellego autem et actiones in vobis non bonas fore, a sermonibus Enoch justii. Fornicabimini enim fornicatione Sodomorum, et peribitis usque ad breve (paucos), et renovabitis in mulieribus motus inordinatos, et regnum Domini non erit in vobis; quoniam confestim ille accipiet illud. Verumtamen

rumdam Judæorum sententiæ, de quibus vide Fagium, Cartwrightum, aliosque in Genes. iv, 15. Sed bene Cartwrightus notavit Scripturam loc. cit. aperte loqui de pœna, non ipsi Caino, sed ei qui eum occiderit, infligenda. Grandis quoque est error chronologicus nostri auctoris, diluvium ad annum nongentesimum Caini referentis, dummodo ipsemet ita scripserit; nam voces ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ in Oxoniensi exemplari Græco haud leguntur, ut modo notavi. Id.

(15) *Ὅτι.... κριθήσονται.* Desunt. Id.

(16) *Βόρβορον.* Βόθυνον. Id.

(17) *Οικοδομεῖ αὐτὸς, καὶ.* Οικοδομεῖ, αὐτὸς δέ. Id.

(18) *Καὶ ἀνανεύσεσθε ἐν γυναιξὶ στρήνους.* Desunt. Id.

in parte vestra fiet templum Dei, et gloriosum erit in vobis. Quoniam ipse Dominus accipiet regnum, et duodecim tribus illic congregabuntur, et omnes gentes; usquequo Altissimus mittat salutare suum in visitatione Unigeniti. Et ingreditur in primum templum, et illic Dominus injuria afficietur, et contemnetur, et ligno exaltabitur. Et erit velum templi scissum, et descendet Spiritus Dei super gentes, ut ignis effusus. Et ascendens ex inferno, ascendet a terra in cœlum. Cognovit autem quam fuerit humilis in terra, et quam gloriosus in cœlo.

X. « Quando autem Joseph erat in Ægypto, desiderabam videre speciem ejus, et formam aspectus ejus; et per orationes Jacob patris mei vidi eum, in die vigilans, secundum quod erat omnis species ejus. Cognoscite igitur, filii mei, quod morior. Facite igitur veritatem et justitiam unusquisque cum proximo suo, et judicium in fidei operationem, et legem Domini et mandata ejus custodite. Hæc enim vos pro omni hæreditate doceo. Et vos igitur date hæc filiis vestris in possessionem sempiternam. Hoc enim fecerunt Abraham, Isaac et Jacob. Omnia hæc dederunt nobis hæreditatem, dicentes: « Custodite mandata Dei, usquequo revelet Dominus salutare suum omnibus gentibus. Tunc videbitis Enoch, Noe, et Sem, et Abraham, et Isaac et Jacob resurgentes a dextris in exultatione. Tunc et nos resurgemus, unusquisque in sceptrum nostrum, adorantes Regem cœlorum, qui in terra apparuit in forma humanæ humilitatis. Et quotquot crediderunt ei in terra, congaudebunt ei, quando et omnes resurgent, hi quidem in gloriam, isti vero in ignominiam. Et judicabit Dominus in primis Israel, de ea quæ in ipsum, injustitia, quoniam advenientem Deum in carne liberatorem non crediderunt. Et tunc judicabit omnes gentes, quotquot non crediderunt ei in terra apparenti; et arguet in electis gentium Israel, quemadmodum redarguit Esau in Madinæis, seducantibus ut frater eorum fieret per fornicationem et idololatriam; et abalienati sunt a Deo, excidentes ab hæreditate filiorum, qui non timent Deum (31). Vos autem si ambuletis in sanctificatione secundum

αυτῶς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔνδοξος ἔσται ἐν ὑμῖν (19). Ὅτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν (20), καὶ δώδεκα φυλαὶ ἐκεῖ συν αἰθρήσονται, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἕως οὗ ὁ Ὑψίστος ἀποστείλῃ (21) τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐν ἐπισκοπῇ Μονογενοῦς (22). Καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν πρῶτον ναὸν (23), καὶ ἐκεῖ Κύριος ὀβρισηθήσεται, καὶ ἐξουθενωθήσεται (24), καὶ ἐπὶ ξύλου ὕψωθήσεται. Καὶ ἔσται τὸ ἄπλωμα τοῦ ναοῦ σχιζόμενον, καὶ καταβήσεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη (25), ὡς πῦρ ἐκχυνόμενον. Καὶ ἀνελθὼν ἐκ τοῦ ἄδου ἔσται ἀναβαίνων ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Ἔγνω δὲ, οἷος ἔσται ταπεινὸς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οἷος ἔνδοξος ἐν οὐρανῷ.

I. « Ὅτε δὲ Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ ἦν, ἐπεθύμουν ἰδεῖν τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ· καὶ δι' εὐχῶν τοῦ πατρὸς Ἰακώβ εἶδον αὐτόν ἐν ἡμέρᾳ γρηγορῶν, καθ' ἃ ἦν πᾶσα ἡ ἰδέα αὐτοῦ Γινώσκετε οὖν, τέκνα μου, ὅτι ἀποθήσχω. Ποιήσατε οὖν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰς πιστοποίησιν (26), καὶ τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξατε. Ταῦτα γὰρ ὑμᾶς ἀντὶ πάσης κληρονομίας διδάσκω. Καὶ ὑμεῖς οὖν δότε αὐτὰ τοῖς τέκνοις ὑμῶν εἰς κατάγγραψιν αἰώνιον. Τοῦτο γὰρ ἐποίησαν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Ταῦτα πάντα ἡμᾶς κατεκληρονόμησαν, εἰπόντες· « Φυλάξασθε τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἕως ὅτου ὁ Κύριος ἀποκαλύψῃ τὸ σωτήριον αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Τότε ὄψεσθε Ἐνὼχ, Νῶε, καὶ Σὴμ, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ ἀνισταμένους ἐκ δεξιῶν ἐν ἀγαλλιάσει. (27) Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστήσόμεθα, ἕκαστος ἐπὶ σκήπτρον ἡμῶν, προσκυνῶντες τὸν Βασιλέα τῶν οὐρανῶν, τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα ἐν μορφῇ ἀνθρώπου ταπεινώσεως (28). Καὶ ὅσοι ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς, συγχαρήσονται αὐτῷ, ὅτε (29) καὶ πάντες ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Καὶ κρινεῖ Κύριος ἐν πρώτοις τὸν Ἰσραὴλ, περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀδικίας, ὅτι παραγενόμενον θεῶν ἐν σαρκὶ ἐλευθερωτὴν οὐκ ἐπίστευσαν. Καὶ τότε κρινεῖ πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ ἐπὶ γῆς φανέντι· καὶ ἐλέγξει ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς τῶν ἐθνῶν τὸν Ἰσραὴλ, ὡς περ ἤλεγξε τὸν Ἡσαῦ ἐν τοῖς Μαθηταῖς, τοῖς ἀπατήσασιν (30) ἀδελφῶν αὐτῶν γενέσθαι διὰ τῆς πορνείας, καὶ τῆς εἰδωλολατρίας· καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβουλοῦσας Θεοῦ. Γινόμενοι οὖν, τέκνα, ἐν μερίδι φόβου-

(19) Ὑμῖν. Ὑπὲρ τὸν πρῶτον add. cod. Oxon. GRAB.

(20) Ὅτι αὐτὸς λήψεται αὐτὴν. Desunt. Ib.

(21) Ἀποστείλῃ. Ἀνατελεῖ. Id.

(22) Μονογενοῦς. Προφήτου add. cod. Oxon. Ib.

(23) Πρῶτον ναόν. Vox πρώτος non de tempore, sed loco est explicanda; neque enim auctor templum primum a Salomone conditum hic intelligere potuit, sed ad primam partem templi quæ dicebatur Sanctum, digitum intendisse videtur. Cedam tamen hac expositione, ubi aliam meliorem allatam videro. Ib.

(24) Καὶ ἐξουθενωθήσεται. Desunt in Græco Oxon. Ib.

(25) Καταβήσεται πνεῦμα Θεοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη. Invenit auctor verbo καταβήσεται, fore ut Spiritus sanctus a Synagoga Judæorum auferatur, et datur Ecclesiæ gentium. Ib.

(26) Καὶ κρίμα εἰς πιστοποίησιν. Omissa sunt. Ib.

(27) Τότε καὶ ἡμεῖς ἀναστήσόμεθα.... καὶ πάντες ἀναστήσονται, οἱ μὲν εἰς δόξαν, οἱ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ultima verba desumpta sunt ex Dan. xii, 2, quibus hanc in rem citatis quoque in Midras Tilmim super psalm. xciii, v. 2, idem de resurrectione mortuorum per Messiam docetur quod auctor noster dixit. Verba ibi se habent sequentem in modum: « Futurum est ut nasci faciat (Messias) omnes dormientes in pulvere. Dixit R. Nachman: Dormientes in pulvere sunt mortui, sicut dictum est: Et multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, » etc. Ib.

(28) Ταπεινώσεως. Deest. Ib.

(29) Ὅτε. Τότε ms. Trin. Ib.

(30) Ἀπατήσασιν. Ἀπιστήσασιν habet cod. Oxon. Ib.

(31) Excidentes ab hæreditate filiorum, qui non

μένων τὸν Κύριον· ὁμοίως δὲ ἐὰν πορεύσθε ἐν ἀγα-
σμίῳ κατὰ πρόσωπον Κυρίου, πάλιν κατοικήσετε ἐν
ἐλπίδι ἐν ἐμοί· καὶ συναχθήσεται πρὸς Κύριον πᾶς
Ἰσραὴλ.

IA. « Καὶ οὐκ ἔτι κληθήσομαι λύκος ἀρπαξ, διὰ τὰς
ἀρπαγὰς ὑμῶν, ἀλλ' ἐργάτης Κυρίου, διαδιδὼν τρο-
φήν τοῖς ἐργαζομένοις τὸ ἀγαθόν. Καὶ ἀναστήσεται
ἐκ τοῦ σπέρματός μου ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀγαπητὸς
Κυρίου, ἀκούων τὴν (32) φωνὴν αὐτοῦ, γινώσκων (33)
καινὴν φωτιζὼν πάντα τὰ ἔθνη, φῶς γνώσεως ἐπεμ-
βαίνων (34) ἐν σωτηρίᾳ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἀρπάζων ὡς
λύκος ἀπ' αὐτῶν· καὶ διδοὺς τῇ συναγωγῇ τῶν ἐθνῶν·
καὶ ἕως συντελείας τῶν αἰώνων ἔσται ἐν ταῖς συν-
αγωγαῖς τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀρχουσιν αὐτῶν ὡς
μουσικὸν μέλος ἐν στόματι πάντων· καὶ ἐν βίβλοις
ταῖς ἀγίαις ἔσται ἀναγραφόμενος, καὶ τὸ ἔργον, καὶ
ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ ἔσται ἐκλεκτὸς Θεοῦ ἕως τοῦ αἰῶ-
νος· καὶ δι' αὐτὸν συνέτισέ με Ἰακώβ ὁ πατήρ μου,
λέγων· « Αὐτὸς ἀναπληρώσει τὰ ὑστερήματα τῆς φυ-
λῆς σου. »

IB. Καὶ ὡς ἐπλήρωσε τοὺς λόγους αὐτοῦ, εἶπεν·
« Ἐντέλλομαι ὑμῖν, τέκνα μου, ἀνεγέγκατε τὰ ὀστά
μου ἐξ Αἰγύπτου, καὶ θάψατέ με εἰς Χεβρών ἐγγὺς
τῶν πατέρων μου. » Καὶ ἀπέθανε Βενιαμὴν ἄρκα' ἐτῶν,
ἐν γῆρει καλῷ, καὶ ἐθαψάν αὐτὸν ἐν παραθήκῃ (35).
Καὶ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου (36) τῶν υἱῶν
Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, αὐτοὶ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν,
ἀνήγαγον τὰ ὀστά τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν κρυφῇ, ἐν
τόπῳ λεγομένῳ (37) Χαναάν· καὶ ἐθαψάν αὐτοὺς ἐν
Χεβρών, παρὰ τοὺς πόδας τῶν πατέρων αὐτῶν. Καὶ
αὐτοὶ ἐπέστρεψαν ἐκ γῆς Χαναάν, καὶ ὤκησαν ἐν
Αἰγύπτῳ, ἕως ἡμέρας ἐξόδου αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύ-
πτου.

Τέλος τῶν ἱδ' διαθηκῶν τῶν υἱῶν Ἰακώβ.

timent Deum. « Facti non filii in parte timentium
Dominum, » habet uterque codex ms. adeo ut Ro-
bertus pro οὖν, quod in Græco Oxon. habetur, le-
gisse videatur οὐ (ut legitur in ms. cod. Trin.) cun-
ctaque hæc verba ad præcedentem periodum retule-
rit. Sed in Græco codice Oxon. a voce γενόμενοι
nova incipit periodus, cujus primum colon ita La-
tine est reddendum : Estis itaque, filii, in parte ti-
mentium Dominum. GRAB.

(32) Τῆρ. Ἐπὶ γῆς add. in ms. Trin. Ib.

(33) Γινώσκων. Καὶ ποιῶν εὐδοκίαν θελήματος αὐ-
τοῦ, add. cod. Oxon. Ib.

(34) Ἐπεμβαίνων. Λάμπων. Ib.

(35) Παραθήκη. Παρακαταθήκη. In

A faciem Domini, rursus habitabit in spe in me : et
congregabitur omnis Israel ad Dominum.

XI. « Et non amplius vocabor lupus rapax, pro-
pter rapinas vestras, sed operator Domini, tribuens
cibi operantibus bonum. Et suscitabitur ex se-
mine meo in extremis temporibus dilectus Domini,
audiens vocem ejus, cognitione nova illuminans
omnes gentes, lucem cognitionis accendens Israeli
in salutem, et rapiens ut lupus ab ipsis, et datus Syn-
agogæ gentium ; et usque in consummationem sæ-
culorum erit in synagogis gentium, et in principi-
bus earum sicut musicum melos in ore omnium ; et
in libris sanctis erit inscriptus, et opus, et sermo
ejus ; et erit electus Dei usque in sæculum : et pro-
pter ipsum instruxit me pater meus Jacob, dicens :
« Ipse replebit defectus tribus tuæ. »

XII. Et ut implevit sermones suos, dixit : « Mando
vobis, filii mei, referte ossa mea ex Ægypto, et se-
pelite me in Hebron prope patres meos. » Et mortuus
est Benjamin centum viginti annorum et quinque
in senectute bona ; et posuerunt eum in theca. Et in
nonagesimo primo anno ante exitum filiorum Israel
ex Ægypto, ipsi et fratres eorum reduxerunt ossa
patrum suorum in abscondito, in locum dictum
Chanaan ; et sepeliverunt eos in Hebron, juxta pe-
des patrum suorum. Et ipsi reversi sunt ex terra
Chanaan, et habitaverunt in Ægypto usque ad diem
exitus eorum de terra Ægypti.

(38) Finis Testamentorum XII filiorum Jacob.

(36) Καὶ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ ἔτει τῆς ἐξόδου. Ms.
Trin. ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ πρώτῳ. Hæc autem bene cor-
rexit doctissimus Dn. Dodwellus. Ib. — In *Tabulis*
scilicet *chronologicis*, ad mentem auctoris XII *Testa-*
mentorum exaratis, quas consulat lector, si lubet,
apud ipsum Grabium *Spicil.* tom. I, pagg. 366
seqq. Easdem tabulas contractas exhibet Fabricius
Cod. Pseudepigr. Vet. Test. tom. I, pagg. 749 seqq.

(37) Τόπῳ λεγομένῳ. Τῷ πολέμῳ. Ib.

(38) In codice b2 hæc ad finem sunt ascripta :
Expliciuſ Testamenta XII patriarcharum secundum
translationem domini Roberti Grosseteste, Lincoln.
episcopi. Ib.

Ab an. 75 Abrahami.	RUBENIS.	SIMEONIS.	LEVI.	JUDÆ.	ISSACHAR.	ZABULON.	DAN.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	JOSEPH.	BENJAMIN.
236	76	73	71	68	66	63	67	66	66	65	63	51
237	77	74	72	69	67	66	68	67	67	66	64	52
238	78	75	73	70	68	67	69	68	68	67	65	53
239	79	76	74	71	69	68	70	69	69	68	66	54
240	80	77	75	72	70	69	71	70	70	69	67	55
241	81	78	76	73	71	70	72	71	71	70	68	56
242	82	79	77	74	72	71	73	72	72	71	69	57
243	83	80	78	75	73	72	74	73	73	72	70	58
244	84	81	79	76	74	73	75	74	74	73	71	59
245	85	82	80	77	75	74	76	75	75	74	72	60
246	86	83	81	78	76	75	77	76	76	75	73	61
247	87	84	82	79	77	76	78	77	77	76	74	62
248	88	85	83	80	78	77	79	78	78	77	75	63
249	89	86	84	81	79	78	80	79	79	78	76	64
250	90	87	85	82	80	79	81	80	80	79	77	65
251	91	88	86	83	81	80	82	81	81	80	78	66
252	92	89	87	84	82	81	83	82	82	81	79	67
253	93	90	88	85	83	82	84	83	83	82	80	68
254	94	91	89	86	84	83	85	84	84	83	81	69
255	95	92	90	87	85	84	86	85	85	84	82	70
256	96	93	91	88	86	85	87	86	86	85	83	71
257	97	94	92	89	87	86	88	87	87	86	84	72
258	98	95	93	90	88	87	89	88	88	87	85	73
259	99	96	94 ^a	91	89	88	90	89	89	88	86	74
260	100	97	95	92	90	89	91	90	90	89	87	75
261	101	98	96	93	91	90	92	91	91	90	88	76
262	102	99	97	94	92	91	93	92	92	91	89	77
263	103	100	98	95	93	92	94	93	93	92	90	78
264	104	101	99	96	94	93	95	94	94	93	91	79
265	105	102	100	97	95	94	96	95	95	94	92	80
266	106	103	101	98	96	95	97	96	96	95	93	81
267	107	104	102	99	97	96	98	97	97	96	94	82
268	108	105	103	100	98	97	99	98	98	97	95	83
269	109	106	104	101	99	98	100	99	99	98	96	84
270	110	107	105	102	100	99	101	100	100	99	97	85
271	111	108	106	103	101	100	102	101	101	100	98	86
272	112	109	107	104	102	101	103	102	102	101	99	87
273	113	110	108	105	103	102	104	103	103	102	100	88
274	114	111	109	106	104	103	105	104	104	103	101	89
275	115	112	110	107	105	104	106	105	105	104	102	90
276	116	113	111	108	106	105	107	106	106	105	103	91
277	117	114	112	109	107	106	108	107	107	106	104	92
278	118	115	113	110	108	107	109	108	108	107	105	93
279	119	116	114	111	109	108	110	109	109	108	106	94
280	120	117	115	112	110	109	111	110	110	109	107	95
281	121	118	116	113	111	110	112	111	111	110	108	96
282	122	119	117	114	112	111	113	112	112	111	109	97
283	123	120 ^b	118	115	113	112	114	113	113	112	110.	98
284	124		119	116	114	113	115	114	114	113		99
285	125 ^d		120	117	115	114 ^c	116	115	115	114		100
286			121	118	116		117	116	116	115		101
287			122	119 ^f	117		118	117	117	116		102
288			123		118		119	118	118	117		103
289			124		119		120	119	119	118		104
290			125		120		121	120	120	119		105
291			126		121		122	121	121	120		106
292			127		122 ^e		123	122	122	121		107
293			128				124	123	123	122		108
294			129				125 ^b	124	124	123		109

^a Levi anno XCIV, nupsit Jochabed Amramo. Lev. 12.

^b Simeon mortuus ann. vii. CXX, eodem quo mortuus est Joseph. Sim. 1, 8. Josephi ossa custodiebant Ægyptii, quo nuntius deportarentur in Hebron, cum sepeliretur Simeon. Sim. 1. Hinc etiam constat, eodem anno utrumque mortuum esse, pro hujus auctoris rationibus.

^c Anno Levi CXVIII mortuus Josephus. Lev. 12.

^d Ruben mortuus anno viæ CXXV, post duos annos a morte Josephi. Rub. 1.

^e Zabulon mortuus an. CXIV Lat.; in Græc. ἐκατοστῷ τεσσαρακοστῷ καὶ δεκάτῳ. Inepte, pro ἐκατοστῷ τεσσαρακαίδεκάτῳ. Vicissim rectius in Græc. 2 annis post mortem Josephi, quam in Latino 32. Zab. 1.

^f Judas mortuus anno CXIX. Jud. 12, 26. Post Rubenem. Rub. 1.

^g Issachar mortuus anno ætatis CXXII. Issach. 7.

^h Dan mortuus anno ætatis CXXV. Dan 1. Μὲν ταῦτα ἀνήνεγκαν τὰ ὅσα αὐτοῦ.

Ab an. 75 Abrahami.	LEVI.	NEPHTHAL.	GAD.	ASER.	BENJAMIN.	Ab an. 75 Abrahami.	Ab an. 75 Abrahami.
295	130	125	125 ^a	124	110	311	327
296	131	126		125	111	312	328
297	132	127		126 ^b	112	313	329
298	133	128			113	314	330
299	134	129			114	315	331
300	135	130 ^c			115	316	332
301	136				116	317	333
302	137 ^d				117	318	334
303					118	319	335
304					119	320	336
305					120	321	337
306					121	322	338
307					122	323	339
308					123	324	340 ^f
309					124	325	
310					125 ^g	326	

Situm patriarcharum plerorumque ex anno emortuali Josephi eliciimus. Josephi autem natalem didicimus e natali Benjamin, et quo pacto fuerit cum Jacobi ætate, promissionisque a Deo Abrahamo factæ æra committendus. Hæc invicem collata docent quem situm patriarchæ illi teneant in annis 450 a promissione illa numerandis. Si minus vere, at saltem pro hujus auctoris hypothesebus. Desunt autem, fautor, in aliis patriarchis notæ temporum accuratæ, et in harum defectu ratiociniis indulgendum est, quæ tamen e propriis ejusdem rationibus arcessenda sunt. Sic fuerit necessario Issacharis natalis ad annum aliquem medium inter Judæ Zabulonisque natales referendus. Est autem obscurissimum, quid senserit noster de filiis ancillarum. Sic autem sunt collocandi, ut juniores fuerint Juda, et Josephum tamen omnes ætate superarint. Nam post natum Judam Rachel ancillam marito delit, suo tamen ipsi nomine parituram; cum scilicet Lia parere desiisset. Genes. XXIX, 35. Innuit profecto Liam uno saltem anno partum intermisisse. Itaque illo ipso anno, quem intermisit Lia, primum filium Rachel e Balla susceperit, nempe Danem, et sequenti secundum Nephthalimum. Sic duos habuerit Rachel filios eo spatio quo unicum pepererit Lia Issacharem. Inde gloriatur victam a se in puerperii lucta illa sororem. Mox tamen sororis exemplum æmulata Lia, ipsa quoque Zelpham ancillam marito collocavit; adeo ut ille primus Zelphæ filius Gadus in eundem cum Nephthalimo annum concurrerit, sic tamen, ut fuerit Nephthalimo paulo junior. Referunt ad sequentes annos Aser et Dina, quos Josepho majores fuisse docet textus Geneseos. Nec ullus supererit hiatus inter Judam et Josephum. Sic annum egerit Dina, cum raperetur, XIII, cum Levi frater ageret, pro nostri Auctoris mente, XX. Uno nimirum anno major ætate nubili, pro more Romanorum. Sic incidit mors Gadi in annum Promissionis CCXCV. Annum scilicet ante reliquiarum translationem XLV. Credit enim Auctor, post mortem Josephi, reliquias Josephi, ne transferrentur in Hebronem, ab Ægyptiis fuisse custoditas, propter quoddam, quod comminiscitur, Oraculum: nec inde licuisse Patriarchas alios, qui post illum obierunt, in Hebrone sepelire. Sic legimus in Testamento Simeonis, c. 8. Patriarchas ergo illi superstites thecis reconditos fuisse ait, donec otium esset ab Ægyptiis, quo illos liceret in Hebronem deportare. Sic in Testamento Rubenis, cap. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, usque quo referentes eum ex Ægypto, sepelierunt in Hebron in spelunca duplici, ubi patres ejus dormierunt.* Et in Simeone, cap. 8: *Et posuerunt eum in thecam lignorum, quæ non putrescunt, ut redirent ossa ejus in Hebron.* In Levi c. ult.: *Et posuerunt eum in thecam, et postea sepelierunt eum in Hebron,* etc. Videmus hic unam eandemque operam fuisse in plurium Patriarcharum funeribus procurandis. Itaque hinc intelligenda sunt aliorum Testamentorum loca, in quibus idem innutur, sed obscurius. Tempus docemur in Testamento Benjamin, quo Patriarchas omnes, excepto Josepho, in Hebronem transtulerint Israelitæ: nempe annum fuisse ante exitum filiorum Israel ex Ægypto nonagesimum. Sic enim Codex uterque Græcus. Male ergo codices Latini, qui unum præterea addunt annum. Est enim sane verisimillimum, Robertum Lincolnensem non alio usum esse codice ad versionem suam concinnandam, quam antabrigiensi, vel qui ei admodum similis fuerit. Sed vicissim e Latinis corrigenda Græca: *Καὶ ἐν τῷ 4 ἔταί τῆς ἐξόδου.* Legendum *πρὸ τῆς ἐξόδου.* Annus ille ante Exodum nonagesimus, idem erat a Promissione Abrahamo facta et quadragessimus. Tum ergo translata fuerint, si huic Auctori fides, Patriarcha-

^a Gad mortuus anno æt. CXXV. Gad. 1. At juxta codd. Lat. CXXVII; vixit autem certe, pro nostri auctoris rationibus, post Josephum. Monet enim ille moriens de Zelpha matre, prope Ballam et Rachel sepelienda, Zelphæ, ut videtur, filios, tam Gadum quam Aserum. Imo etiam post Rubenem vixit. Utrumque enim alloquitur moribundus. Rub. 4.

^b Mortuus Aser anno vit. CXXVI Gr. As. 1. Nec enim fidendum exemplari Roberti Lincoln, qua discrepat a cod. Cantabrig. Certe post Josephum et Rubenem vixit, ut ex supra dictis patet.

^c Nephthalim mortuus anno CXXX Græc. Oxon. CXXXII. Ms. Trin. Neph. 4.

^d Levi mortuus anno vitæ CXXXVII. Lev. 19. Exod. VI, 16. Adhuc posteri ejus tertie duntaxat generationis erant, Lev. 12. Nondum ergo nati li-

beri e conjugio Amrami cum Jochabed, pro hujus auctoris hypothesebus. Ne quidem nata Miriam, quæ, cum nasceretur Moses, erat adolescentula.

^e Benjamin mortuus anno vitæ CXXV. Benj. 1, 12. Gr. Oxon. Deest in Latinis codicibus numerus postremus loco tantummodo priori.

^f Anno promissionis 340 Patriarcharum reliquias in Hebronem transtulerunt Israelitæ, præterquam Josephi: Pro hujus nimirum auctoris rationibus. Moses natus est anno Promissionis 350. Nam annum egit 80 anno promissionis 450, quo discessit ex Ægypto. Sic fuerit Amramus annorum 121 cum nasceretur Moses, pro hujus auctoris rationibus. Alia omnia de Amramo Demetrius, et profecto verisimiliora.

rum reliquæ. Reversos enim e Canaan Israelitas habitasse tradit in *Ægypto* usque ad diem exitus eorum. Ita Testamentum ejusdem Benjamin. Tum bello aliquo occupatis *Ægyptiis*, occasionem captasse refert Israelitas, Patriarchas suos ad Hebronem transferendi, opera tamen, ut vel ita *Ægyptios* laterent, clancularia. Ita Test. Simeonis loc. cit.: *Et reducerunt ea clam in bello Ægyptiorum*. Hunc annum cum anno a morte Gadi V committit illius Testamentum. Sic enim habet: *Καὶ μετὰ πέντε ἐτη ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Χεβρών*. Ita sentire ne quidem potuit Auctor. Sic enim natus fuisset post venditum Josephum, quem tamen noster facit Josepho infensissimum. Facile inde constat, deesse numerum majorem. Rescribendum ergo, *Μετὰ τεσσαράκοντα πέντε*, vel, *μετὰ μ' πέντε*. Ita procedunt omnia, pro nostris calculis, rectissime. Obierit enim Dan anno Promissionis 225, qui erat annus ante reliquiarum deportationem XLV. Inde situs ille, quem Gado assignavimus, mirifice confirmatur. Ita ergo sensit noster Auctor, si quid senserit sibi consentaneum. Non tamen proinde pro vero niox habendum est, quod verum ipse crediderit. Id potius colligerem, Chronologiam illam de his temporibus omnem, quæ sacro Textu non nititur, vel e ratiociniis hominum, vel fide mala oriundam esse. Noster certe alia omnia sentit a Demetrio apud Eusebium lib. IX *De præparat. evangel.* c. 21. Quod sane fieri vix potuit, si fuerint utrivis coæva, quæ nescimus, præter sacras litteras, monumenta. Hoc itaque operam dedimus, ut Auctori, qualescunque fuerint, suæ saltem constarent rationes; non autem, ut pro illis fide nostra juberemus. Erit autem ne quidem hoc inutile, ut intelligantur veteres, nostro tamen juniores, si qui forte venerandis Patriarcharum nominibus hallucinati illum secuti fuerint, etiam errantem. Est autem admodum receptus apud nuperos Chronologos error, errorumque aliorum fons, quod ne quidem in veteribus satis accurate distinguant Historica de rebus sibi exploratis Testimonia ab eorundem veterum conjecturis atque ratiociniis. Hæc enim si internoscerentur, non quælibet effata pro Historicis haberent Testimoniis.

ANONYMI

VIRI APOSTOLICI

EPISTOLA AD DIOGNETUM

DISSERTATIO PROŒMIALIS

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, Proleg., LXVIII.)

I. *De Anonymi viri apostolici Epistola ad Diognetum*, A cinnata; cujus tandem exemplar quinque post
cujus editiones enuntiantur. Minus recte Justino
M. ascripta censetur. Idque variis argumentis
evincitur, e scriptoris caractere, temporum nota-
tione ac styli discrimine sumptis.

Dum Epistolæ Ignatianæ prelo committebantur,
mentem subiit cogitatio de insigni Epistolæ ad Dio-
gnetum auctore, qui sæculo I floruisse comperitur.
Verum cum ab Ignatii societate neque Polycarpus ne-
que Papias essent omnino disjungendi, Anonymo de-
mum viro illi apostolico locum dare saltem post sanctum
Hierapolitanum episcopum, opportunum duximus.

Præstantissimam itaque hanc Epistolam primus
Græce in lucem extulit, Latine vertit notisque il-
lustravit Henricus Stephanus anno 1592, quæ deinceps
S. Justini M. operibus addita, prodiit in editionibus
Heidelbergensi 1593, Parisiensibus 1615
et 1636, Coloniensi seu Witebergensi 1686, atque
in nupera Parisiensi 1742, omnium sane luculentis-
sima, opera et studio V. C. Prudentii Marani con-

Quamvis autem eandem Epistolam complures
haud incelebres scriptores, sæculo in primis supe-
riore, S. Justino absque ulla hæsitacione adju-
dicarint; non defuere tamen alii, neque pauci, cum ia-
genio tum doctrina præstantes viri, qui ejus au-
ctorem Justino multo antiquiorem esse existima-
runt. Hos inter primas tenet Tillemontius (1);
quem deinde secuti sunt Nourrius (2), Baraterius (3)
et nuper demum Orsius (4), vir et litteris et digni-
tate conspicuus.

Neque sane levia esse videntur, quæ ad hanc
sententiam astruendam in medium proferuntur ar-
gumenta, e scribentis potissimum caractere, ac
temporum stylique discrimine elicita.

(1) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. II, pag. 493, not. 1,
sur la persécution de Néron.

(2) Nourr. *Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, pag. 445
seqq.

(3) Barat. *Disquis. chron.*, cap. 6, § 4, pag. 76
seq.

(4) Orsi, *Istor. eccl.* lib. II, § 26, tom. I, pag.
378-382.

Et primum quidem satis aperte prodit auctor (5), apostolorum disciplinæ sese addixisse, eorumque extitisse auditorem. Ἀποστόλων γενόμενος μαθητής, γίνομαι διδάσκαλος ἐθνῶν. « Cum fuerim apostolorum discipulus, fio gentium doctor. » Quod sane non nisi admodum improprie de Justino quis dixerit.

Deinde Christianam religionem recens exortam sæpius inculcat noster Anonymus. Alloquens enim Diognetum sub initium Epistolæ (6) : « Video te, inquit, acerrimo studio teneri discendi, quis sit divinus Christianorum cultus, et cur novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cœperit, et non prius... » Τί δὴ ποτε καινὸν τοῦτο γένος ἢ ἐπιτήδευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον. Et mox in eandem sententiam (7) : « Postquam factus fueris, velut ab initio, novus homo, utpote sermonis novi, sicut et ipse confessus es, auditor futurus... » λόγου καινοῦ ἀκροατῆς ἐσόμενος. Nonnullisque interjectis, clarius adhuc idem confirmat his verbis (8) : « Cum superiori tempore Deus nos convicisset, non posse vitam consequi naturam nostram, nunc autem Servatorem ostendisset, qui servare posset ea etiam quæ servari non poterant, etc. » Νῦν τὸν Σωτῆρα δεῖξας, δυνατὸν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα, κ. τ. λ. Et paulo post (9) : « Hic qui semper, hodie Filius habitus, per quem Ecclesia ditatur. » Οὗτος ὁ ἀεὶ, σήμερον ὕψος λογισθεῖς δι' οὐ πλουτίζεται ἡ Ἐκκλησία. Quæ quidem omnia rite perpensa, ætati Justini quadrare vix ac ne vix quidem putaverim.

Quid quod, templo Hierosolymitano adhuc stante, hanc ab se scriptam Epistolam auctor haud obscure declarat? De Judæis namque verba faciens, eosque cum ethnicis conferens et Christianis, hæc habet (10) : « Judæi... qui per sanguinem et nidorem et holocausta, facere se Deo sacrificia putant, nihil mihi differre videntur ab iis, qui sensu carentia eodem honore studiose prosequuntur. » Subditque statim : « At eorum circa cibos meticulousam cautionem et substitutionem circa Sabbata, et jactantiam de circumcissione, et quæ de jejunio ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere non arbitror. » Mox vero : « Communi igitur (gentium) vanitate et impostura, et Judæorum curiositate atque jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde didicisse arbitror. » Ἰουδαῖοι... ἀπέχονται... ἀξιοῦσι... τὴν θρησκείαν προσάγουσι τῷ Θεῷ ταύτην... διαμαρτάνουσι... δοκῶσι. Viden' hic omnia ita efferrī, ut eo tempore quo scribebat Anonymus, cultus Judaicus adhuc vigeret oportuerit? Loquitur enim haud secus ac Clemens Romanus in Epistola I Corinthiis inscri-

pta (11) ; ut proinde argumentum illud quod ex eo Clementino loco ad temporis notationem definiendam superius eruimus (12), idem quoque, ad nostri Anonymi ætatem quod attinet, urgendum videatur : adeoque ipsius Epistola ut maxime Christi anno 69, illiganda, aut ocius etiam fortasse, quod magis placet, ut ex mox dicendis compertum fiet.

Aliud insuper, et meo quidem animo, haud leve indicium suppetit ex eadem Epistola, nemini quod sciam hactenus animadversum, quo conjectura proposita de ipsius auctore viro apostolico magis magisque astruitur. Belli nimirum quod tunc temporis Judæi simul et Græci adversus Christianos gerebant, meminit noster Anonymus hisce verbis (13) : Ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσι. « Adversus eos (Christianos) tanquam alienigenas Judæi bellum gerunt, et Græci eos persequuntur : et osores eorum causam inimicitiarum dicere nequeunt. » Paucisque interpositis (14) : (Οὐχ ὄρας) παραβαλλομένους θηρίους, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κύριον, καὶ μὴ νικωμένους ; Οὐχ ὄρας, ὅσα πλείονες κολάζοντες, τοσοῦτ' ἡμιονάζοντας ἄλλους ; « Non vides obiectos feris ; ut abnegent Dominum, et non vinci? Non vides, quo plures qui suppliciis afficiunt, eo majorem aliorum esse numerum? » Quibus in verbis duo potissimum notanda putaverim. Et primum quidem loquitur auctor de Christianis exjudæis, sive de iis qui postquam exiissent ad Jesum extra castra, improperium ejus portabant, ut phrasi utar Paulina¹ : testatur namque, adversus eos tanquam *alienigenas a Judæis* bellum geri. Scilicet, inquit, qui exagitantur Christiani, *Hebræi sunt, Israelitæ sunt, semen Abrahamæ sunt*², eodemque sanguine sati quo et eorum persecutores Judæi ; qui tamen eos insectantur ac bello lacesunt, perinde ac si *alienigenæ, ἀλλόφυλοι*, essent. Et hoc sane sensu illam auctoris nostri sententiam esse accipiendam, nemo, ut equidem opinor, inficias ierit. Hic jam quæro, quid aliud iis verbis innuisse putandus voster Anonymus, præterquam turbas illas ac seditiones quas ab Ecclesiæ incunabulis adversus fideles ex circumcissione ciebant incessanter Judæi quemadmodum tum ex Actis apostolorum passim³, tum ex Apocalypsi⁴, plane constat ; quas item deinceps nonnunquam excitasse perhibentur, ut ex Ecclesiæ Smyrnenensis epistola in primis liquet (15)? Harum igitur Judaicarum persecutionum αὐτόπτης scriptor ipsemet apostolicus, ea litteris consignavit quæ modo retulimus ; quæque proinde haud equidem intelligo qua ratione Justini temporibus aptari possint.

¹ Hebr. xiii, 13. ² II Cor xi, 22. ³ Act. xiii, 50 ; xiv, 2 ; xviii, 12 ; xxi, xxii, xxiii, xxiv, xxv. ⁴ Apoc. ii, 9 ; iii, 9.

(5) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 11.

(6) *Ibid.*, cap. 1.

(7) *Ibid.*, cap. 2.

(8) *Ibid.*, cap. 9.

(9) *Ibid.*, cap. 11.

(10) *Ibid.*, capp. 3 et 4.

(11) Clem. *Epist. I ad Cor.*, cap. xli.

(12) *Prolegom.*, cap. 1, § 9.

(13) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 5.

(14) *Ibid.*, cap. 7.

(15) Eccl. Smyrn. *Epist. de S. Polycarp. martyr.*, cap. 12, 13, 17.

Alterum vero duobus in locis allatis notatu dignum illud occurrit, quod eodem tempore quo Judæi, Græci quoque adversus Christianos pugnabant; quos et *feris objectos* asserit Epistolæ auctor, et *eo majorem illorum esse numerum* pronuntiat, *quo plures qui eos suppliciiis afficiunt*. Ecquis porro persecutionem Neronianam his characteribus apprime designatam non videat? Primum siquidem eandem persecutionem respiciens Hermas, scriptor alter apostolicus eademque tempestate florens qua scripsisse censetur noster Anonymus, ut superius ostendimus (16), eorum meminit (17) *qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus* feras bestias, flagella, carceres, cruces. Deinde ex Tacito erudimur (18), religionem Christianam sub eodem Nerone quo magis vexatam, eo majora in dies incrementa cepisse. *Repressa, inquit, in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modo per Judæam originem hujus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocita aut pudenda confluant celebranturque*: ut proinde locutus esse de illa ipsa persecutione jure ac merito existimetur Epistolæ auctor.

His demum accedit ejusdem Epistolæ stylus, multo floridior eo et elegantior, quo S. martyr in suis quotquot circumferuntur sinceris operibus usus comperitur. De stylo siquidem Justini summus criticus Photius ita censuit (19): *Ῥητορικαὶς τέχνη οὐκ ἔσχε σπουδὴν ἐπιχρῶσαι τὸ ἔμφυτον αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας κάλλος. Διὸ καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἄλλως ἢντες δυνατοί, καὶ τῆ ἐπιστημονικῶν διασῶζοντες, τῶν ἐκείσθεν οὐκ εἰσὶν ἀποστᾶζοντες ἡδυσμάτων, οὐδὲ τῶ ἐπαγωγῶ καὶ θελκτικῶν τοὺς πολλοὺς τῶν ἀκροατῶν ἐφελκόμενοι.* « Rethorico artificio, inquit, nativam philosophiæ suæ pulchritudinem colorare nihil pensi habuit. Quamobrem etiam ejus oratio, pollens alioqui ac valida, scientificumque servans stylum, rhetorica illa condimenta non spirat, nec illecebris et blandimentis vulgus auditorum attrahit. » Quod sane judicium si quis conferre velit cum illa præstanti elocutione qua utitur auctor Epistolæ, quamvis fortasse reliqua deessent argumenta, illam tamen Justino abjudicandam vel invitus fateatur oportet. Et hac quidem difficultate adeo permotus fuit doctus editor Benedictinus, ut inter certissima S. martyris opera eandem epistolam eo loco haud collocarit, quem alioquin ipsi assignasset, nisi dubitatio pectore infixâ viro clarissimo hæsisset (20).

« Neque vero, ut optime Nourrius (21), inde continuo quis arguat, stylum tanto studio elaboratum, ab summa orationis apostolicæ simplicitate magis abhorrere, quam ut alicui eorum discipulo possit

A attribui. Enimvero post divinos scriptores, a quibus sancto afflante Spiritu edita sunt sacra Scripturarum volumina, ingenio quisque indulsit suo, atque lucubrationes suas stylo alii elegantiori, alii simplici exaravit. Fatendum tamen est, eos sæpius simplicitati studuisse; nec auctor noster absque gravi aliqua causa, fortassis ut veritatem Diogneto facilius persuaderet, his eloquentiæ artificii atque ornamenti usus fuerit. » Hactenus vir eruditus. Qua de re pleraque habes, solertissimo Fabricio scite observata (22).

II. Nonnullis objectionibus occurritur.

Quæ autem huc usque animadvertimus, si cui æquo animo expendere libeat, vix dubito quin eorum sententiam amplectatur, qui hujus epistolæ auctorem Justino M. multo vetustiorē esse definiunt. Nonnullis quidem viris criticis ex iis locis unum vel alterum aliter accipere placet, quo Justino epistolam asserant; sed vim inferre verbis videntur, ut ea sensum illum effundant quem intendunt; cum contra æquabiliter fluant omnia, ubi ad ea referantur tempora quæ ex ipso contextu extudimus. Neque demum quis jure sibi persuadeat Justinum M. aut alium quemvis ipso recentiorē, eam loquendi rationem in tota illa epistola usurpare voluisse, quæ ultimam antiquitatem sapiat, ut viris eruditus recte notatum (23).

At enim auctor, tacito nomine Pauli, antonomastice Apostoli titulo ipsum designat, quo non nisi post priora Ecclesiæ sæcula insignitus fuisse comperitur. *Quam facultatem, (24) inquit, cum perspexisset Apostolus, ὁ Ἀπόστολος... dicit: Cognitio inflat, dilectio autem œdificat.* Atqui ad hanc difficultatem tollendam non eo sane utar effugio, quo extremam Epistolæ partem, ab his verbis *ὁστος ὁ ἀπ' ἀρχῆς* ad finem usque, ab alio fortasse assutam cum Stephano et Sylburgio (25) suspicer. Leve namque admodum illud est quod prætexunt, « Epistolæ auctori rem non fuisse cum Christiano, qui et *ταῦτα τῶν λόγων βάθη* penetrare posset; sed cum Diogneto, Christianæ doctrinæ adhuc rudis. » Siquidem viro illi Christianæ religionis cognoscendæ cupidissimo, pleraque iis affinia quæ sub Epistolæ finem occurrunt, in superioribus proponit auctor: cujusmodi sunt ea, quod Deus non rem creatam miserit, sed proprium Filium; quod sero missus fuerit Filius, quo cognoscerent homines ex peccatis suis se vita indignos esse; quod in alio quam in Christo justificari homo non poterat, etc., ut proinde hujusmodi mysteria edoctus Diognetus, illis quoque ipsam imbuere haud incongruum erat, quæ subdititia grati existimantur.

His itaque missis, illud potius cum viro docto di-

(16) Prolegom. cap. 2, § 4.

(17) Herm. Past., lib. 1, vis. 3, capp. 1 et 3.

(18) Tacit. Annal. lib. xv, cap. 44.

(19) Phot. Bibl., cod. 125.

(20) Maran. Præfat., part. III, cap. 3, § 5, pag. 75.

(21) Nourr. Appar. ad bibl. PP., tom. I, pag. 446.

(22) Fabr. Salut. lux Evang. cap. 9, § 10, pag. 192.

(23) Barat. Disquis. chron. cap. vi, § 4, pag. 76. Orsi Istor. eccl. lib. II, § 26, tom. II, p. 382.

(24) Anon. Epist. ad Diognet. cap. 12.

(25) Steph. in not. et Sylburg. in adnot., pag. 45.

endum putaverim (26) « quod cum in tota Epistola varii occurrant hiatus variæque lacunæ, aliæ breviores, longiores aliæ; propterea non ita certo definiri potest, quænam ibidem desint, quæ aliorum mss. ope poterunt aliquando suppleri. Et vero ibi forsitan abrasa, vel omissa est, aut evanuit vox *Paulus*, quæ omnem procul dubio solvit hujusce difficultatis nodum. » Quibus addas maxime velim, cur demum antonomasia illa uti haud potuerit noster Anonymus? Quod posterioribus Patribus Ecclesiæque scriptoribus sive licuit sive libuit, quidni et viro apostolico? Denique quid obstat quominus ejusmodi loquendi morem ab eo primum invectum reliquos usurpasse putemus? Vere namque ac sapienter Chrysostomus (27) : "Ὅταν Ἀπόστολον εἴπῃς, εὐθέως πάντες αὐτὸν ἐνοοῦσιν· ὡσπερ ὅταν Βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην. « Quando Apostolum dixeris, statim omnibus ille (Paulus) in mentem venit : quemadmodum si Baptistam, statim Joannem intelligunt. » Quid quod *Apostolum* simpliciter nominat Athenagoras *De Resurr.* § XVIII, pag. 53.

III. *Quis ejusdem Epistolæ auctor fuerit, inquiritur. An Clemens Romanus? Fortasse potius Apollo, vir Alexandrinus, eloquens ac disertus : cujus in Actis apostolorum et in Epistolis Paulinis frequens mentio. De Diogneto cui Epistola inscribitur, deque ipsius Epistolæ præstantia, observatio.*

Hæc vero de quibus hactenus edisseruimus, animum alliciunt et quodammodo impellunt ad inquirendum, quisnam sit auctor Epistolæ : quo semel forte detecto, jam dictis lux major accedet. Unus Baraterius Clementem Romanum hanc perscripsisse conjecit (28), eo potissimum nomine, quod ille iis temporibus vitam egisse compertum sit, quibus floruisse perhibetur noster Anonymus. Vereor tamen, ut illud satis firmum ratumque sit quod censuit vir eruditus, epistolam nempe qua de agimus, stylum Paulinum ita referre ut Pauli esse videatur; adeoque Clementem auctorem præ se ferre, cujus stylum cum Paulino magnam habere affinitatem plane constat. At ego, si quid sapio, in eam potius sententiam iverim, Apollo ejus scriptorem esse agnoscendum, de quo hæc Lucas in Actis²⁹ : Ἀπολλῶς... ἀνὴρ λόγιος... δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς Γραφαῖς. Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ ζῶν τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου.... ὅς... συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι.... Εὐτόνωσ γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγγετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνύς διὰ τῶν Γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. *Apollo... vir eloquens... potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, et fer-*

²⁸ Act. xviii, 24-28 ²⁹ I Cor. I, 12 ; III, 4-6.

(26) Nouarr. *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 446.
(27) Chrysost. *Hom. LV in Acta*, opp. nov. edit. tom. IX, pag. 415.

(28) Barat. *Disquis. chron.*, cap. 6, §. 5, pag. 77.

(29) Nil., lib. II, epist. 43, pag. 140.

(30) Anon. *Epist. ad Diognet.*, capp. 7-12.

*vens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt de Domino.... qui... contulit multum his qui crederant... Vehementer enim Judæos redarguebat publice, ostendens per Scripturas esse Christum Jesum. Itaque si tantus vir erat Apollo, cum adhuc solis Christianæ fidei rudimentis esset imbutus, et Joannis baptismate duntaxat intinctus; quantus porro evasisse putandus, postquam deinceps altioribus religionis mysteriis a discipulis Domini, atque in primis ab ipso gentium doctore fuit institutus? De eo sane testatur Apostolus³⁰, Ecclesiam Corinthiacam a se plantatam, illum copioso sapientiæ ac eloquentiæ suæ imbre adeo irrigasse, ut uberrimam segetem referens, schismatis occasio fuerit, Corinthiorum aliis dicitantibus : *Ego quidem sum Pauli*; aliis vero : *Ego autem Apollo*. Quidni ergo luculentissimam scripserit epistolam vir Alexandrinus, eloquens, potens in Scripturis, fervens spiritu et viam Domini edoctus? Quidni vir ille apostolicus, scientia, fide ac pietate præstans; qui *ea diligenter docebat quæ sunt de Domino, per Scripturas ostendens ipsum esse Christum*; qui que erat λόγιος ὁ ποιητής τῶν Χριστοῦ μαθητῶν « eloquens rigator discipulorum Christi » ut S. Nili verba usurpem (29); sublimia illa mysteria de Filio Dei edisseruerit, quæ suavissimo eloquio Diognetum ea in epistola edocet (30)? Apollo enim vero cætera omnia congruunt, quæ modo ex ipsius Epistolæ contextu deprompta illustravimus; illudque potissimum, quod Paulum suppresso nomine *Apostolum* simpliciter appellavit; quem unum scilicet Ephesi conveniens³¹ cum eoque amicissime agens, illius *sollicitudinem omnium Ecclesiarum*³² probe tenebat.*

Neque illud omittas velim ad temporis notationem magis adhuc astruendam virum hunc apostolicum in vivis egisse anno 64 (31), vel potius 65, desinente (32), quo suam scripsit Paulus ad Titum Epistolam : in ea enim dat ipsi mandatum de Apollo Creta Nicopolim præmittendo, ubi hiemare statuerat; ut proinde ineunte anno insequente 66, comitem sese adjunxerit apostolo ipsemet Apollo, adeoque suam Diogneto Epistolam sub idem tempus aut paulo serius inscripserit.

Quis porro fuerit Diognetus ille, plane incomperatum. Neque enim, si quid pretii habeant quæ modo expendimus, fuisse is existimandus quem apud M. Aurelium Antoninum plurimum valuisse testatur Capitolinus (33). Id unum novimus ex Epistolæ auctore (34), illum fuisse virum κράτιστον, præstantissimum, qui magno Christianæ religionis cognoscendæ desiderio flagrabat. Et plures quidem

³¹ I Cor. xvi, 12. ³² II Cor. xi, 27; Tit. III, 13.

(31) Mill. *Prolegom. ad N. T.*, § 122, p. 1;
(32) Pears. *Annal. Paul.*, p. 22, et *Opp. posthum.*, p. 77 seq.

(33) Capitol. *in Antonin. vit.*, cap. 4.

(34) Anon. *Epist. ad Diognet.*, cap. 1.

ejusdem nominis viros illustres exstitisse, ex veterum monumentis perspicuum sit, ut videre est apud Fabricium (35); quibus etiam alii duo addendi cognomines, Archontes Athenienses, cl. Corsinio memorati (36). Sed nullum usquam adhuc detegere licuit, cui tempora et reliqua superius adnotata congruere noscantur.

A Ceterum plurimi ducenda potissimum hæc Epistola, quod ejus auctor quisquis demum fuerit, complura loca omni observatione dignissima proferat, quibus haud pauca Christianæ fidei summa capita tradat, illustret atque confirmet; ut viris doctis, Nourrio in primis (37) et Bullo (38), animadversum.

ANONYMI

VIRI APOSTOLICI

EPISTOLA AD DIOGNETUM,

Ex interpretatione Henrici Stephani, pluribus locis emendata.

(GALLAND., *Vet. Patr. Biblioth.*, I, 320.)

CAP. I. *Occasio Epistolæ. Diogneti quæstiones proponuntur: 1. In quo Deo scilicet fiduciam habentes Christiani, mundum et mortem contemnant. 2. Cur Græcorum et Judæorum sacris abjectis, novam religionem sectentur. 3. Unde ille amor, quo se mutuo prosequuntur. 4. Cur tam sero in orbem terrarum inditum sit hoc institutum.*

Quandoquidem video te, Diognete, vir præstantissime, acerrimo studio teneri discendi quis sit divinus cultus Christianorum, ac valde aperte accurateque percontari de illis, in quo Deo fiduciam collocantes, et quam religionem colentes, et mundum ipsum aspernentur omnes, et mortem contemnant; ac neque eos qui a Græcis dii existimantur, pro diis habeant; neque Judæorum superstitionem observent, et quis sit ille amor quo se mutuo prosequuntur, et cur novum hoc genus aut institutum in consuetudinem venire nunc cœperit, ac non prius; acceptum habeo tuum hoc desiderium, et peto a Deo, qui et loquendi et audiendi nobis facultatem suppeditat, ut ab eo detur, mihi quidem, ita verba facere ut in primis contingat, te, postquam audieris, meliorem evadere; et tibi, ita audire, ut tristitia non afficiatur is qui verba fecerit.

B Ἐπειδὴ ὄρω, κράτιστε Διογνήτε, ὑπερσπουδαῖα (39) σε τὴν θεοσέβειαν τῶν Χριστιανῶν μαθεῖν, καὶ πάνυ σαφῶς καὶ ἐπιμελῶς πυνθανόμενον περὶ αὐτῶν, τίνοι τε Θεῶ πεποιθότες, καὶ πῶς θρησκεύοντες, αὐτὸν τε κόσμον (40) ὑπερῶρῶσι πάντες, καὶ θανάτου καταφρονοῦσι· καὶ οὐτε τοὺς νομιζομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεοὺς λογιζονται, οὐτε τὴν Ἰουδαίων δεισιδαιμονίαν φυλάσσοις· καὶ τίνα τὴν φιλοστοργίαν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τί δὴ ποτε καινὸν τοῦτο γένος ἢ ἐπιτήδευμα εἰσῆλθεν εἰς τὸν βίον νῦν, καὶ οὐ πρότερον· ἀποδέχομαι γὰρ τῆς προθυμίας σὲ ταύτης, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ τὸ λέγειν καὶ τὸ ἀκούειν ἡμῖν χορηγοῦντος, αἰτοῦμαι δοθῆναι, ἐμοὶ μὲν, εἰπεῖν οὕτως ὡς μάλιστα ἂν ἀκούσαι (41) σε βελτίω γενέσθαι· σοὶ τε, οὕτως ἀκούσαι, ὡς μή λυπηθῆναι τὸν εἰπόντα.

CAP. II. *Exponit auctor Epistolæ, cur Christiani simulacra non colant, ut Græci.*

Age igitur, postquam te ipsum a cunctis cogitationibus mentem tuam præoccupantibus purgaveris, et consuetudinem quæ te decepit, tanquam im-

"Ἄγε δὴ, καθάρας σεαυτὸν ἀπὸ πάντων τῶν προκατεχόντων σοῦ τὴν διάνοιαν λογισμῶν, καὶ τὴν ἀπατώσάν σε συνήθειαν ἀποσχευασάμενος, καὶ γ-

(35) Fabric. *Bibl. Gr.*, tom. II, pag. 226.

(36) Corsin. *Fast. Attic.*, vol. III, p. 146, et IV, p. 88.

(37) Nourr. *Appar. ad bibl. PP.*, tom. I, pag. 447.

(38) Bull. *Defens. fid. Nic.*, sect. II, cap. 4, § 8, et sect. III, cap. 2, § 2, pagg. 69, 188.

(39) Ἐπερσπουδαῖα. Ante hanc vocem legebatur ὡς in Beureri exemplari, quod ut prorsus inutile, videtur Stephanus expunxisse.

(40) Αὐτὸν τε κόσμον. Mallet Stephanus αὐτὸν τε τὸν κόσμον. Sed haud scio an operam ludat do-

ctissimus grammaticus, dum in hoc scripto emendando sic versatur, quasi Platonis esset aut Demosthenis opus.

(41) Ἀκούσαι. Legit Stephan. ἀκούσαντα, et paulo post tum ipse tum Sylburgius σοὶ δὲ pro σοὶ τε. Non tamen repugnat illud ἀκούσαι, et miror Stephano displicuisse. *Mihi quidem ita detur loqui, ut audiam in primis meliorem te esse factum.* Similis precatio in exordio Cohortationis Justiniani ad Græcos.

νόμενος, ὡς περ ἐξ ἀρχῆς, καινὸς ἄνθρωπος, ὡς ἂν καὶ λόγου καινοῦ (καθάπερ καὶ αὐτὸς ὠμολόγησας) ἀπροαίτιος ἐσόμενος· ἴδε μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ τῇ φρονήσει, τίνος ὑποστάσεως (42) ἢ τίνος εἶδους τυγχάνουσιν οὓς ἐρεῖτε καὶ νομίζετε θεοὺς. Οὐχ ὁ μὲν τις, λίθος ἐστὶν, ὁμοίος τῷ πατουμένῳ; ὁ δ' ἐστὶ χαλκός, οὐ κρείσσων τῶν εἰς τὴν χρῆσιν ἡμῶν κεχαλκευμένων σκευῶν; ὁ δὲ, ξύλον, ἤδη καὶ σεσηπός; ὁ δὲ, ἄργυρος, χρῆζων ἀνθρώπου τοῦ φυλάξοντος (43), ἵνα μὴ κλαπῆ; ὁ δὲ, σίδηρος, ὑπὸ τοῦ διεφθαρμένου; ὁ δὲ, δοτρακον, οὐδὲν τοῦ κατεσκευασμένου πρὸς τὴν ἀτιμοτάτην ὑπηρεσίαν εὐπρεπέστερον; οὐ φθαρτῆς ὕλης ταῦτα πάντα; οὐχ ὑπὸ σιδήρου καὶ πυρὸς κεχαλκευμένα; οὐχ ὁ μὲν αὐτῶν, λιθοξόος· ὁ δὲ, χαλκεύς· ὁ δὲ, ἀργυροκόπος· ὁ δὲ, κεραμεὺς ἐπλάσεν; οὐ πρὶν (44) ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφήν τούτων ἐκτυπωθῆναι, ἦν ἕκαστος αὐτῶν ἐκάστω ἐτι καὶ νῦν μεταμεμορφωμένος; οὐ τὰ νῦν ἐκ τῆς αὐτῆς ὕλης ὄντα σκευὴ γένοιντο· ἂν, εἰ τύχῃ τῶν αὐτῶν τεχνιτῶν, ὁμοία τοιοῦτοις (45); οὐ ταῦτα πάλιν τὰ νῦν ὑφ' ἡμῶν προσκυνοῦμενα, δύναιτο· ἂν ὑπὸ ἀνθρώπων σκευὴ ὁμοία γενέσθαι τοῖς λοιποῖς; οὐ κωφὰ πάντα; οὐ τυφλά; οὐκ ἄψυχα; οὐκ ἀναίσθητα; οὐκ ἀκίνητα; οὐ πάντα σηπόμενα; οὐ πάντα φθειρόμενα; ταῦτα θεοὺς καλεῖτε, τοῦτοις δουλεύετε, τοῦτοις προσκυνεῖτε· τέλειόν τε (46). . . ἐξομοιούσθε· διὰ τοῦτο μισεῖτε Χριστιανούς, ἔτι τοῦτους οὐχ ἠγνοῦνται θεοὺς. Ὑμεῖς γὰρ οἱ νῦν νομίζοντες καὶ οἰόμενοι, οὐ πολὺ πλείονα αὐτῶν καταφρονεῖτε; οὐ πολὺ μᾶλλον αὐτοὺς χλευάζετε καὶ ὑβρίζετε; τοὺς μὲν λιθίους καὶ δοτρακίους σέβοντες ἀφυλάκτους (47), τοὺς δὲ ἀργυροῦς καὶ χρυσοῦς ἐγχελεῖντες ταῖς νυξί, καὶ ταῖς ἡμέραις φύλακας παρακαθίσαντες, ἵνα μὴ κλαπῶσιν. Αἱς δὲ δοκεῖτε τιμαῖς προσφέρειν, εἰ μὲν αἰσθάνονται, κολάζετε μᾶλλον αὐτούς· εἰ δὲ ἀναίσθητοῦσιν, ἐλέγχοντες, αἵματι καὶ κνίσσαις αὐτοὺς θρησκεύετε· ταῦθ' ἡμῶν τίς ὑπομεινάτω; ταῦτα ἀνασχέσω τίς ἑαυτῷ γενέσθαι; ἀλλὰ ἄνθρωπος μὲν οὐδὲ εἰς ταύτης τῆς κολάσεως ἐκὼν ἀνέξεται (αἰσθησὶν γὰρ ἔχει καὶ λογισμόν)· ὁ δὲ λίθος ἀνέχεται· ἀναίσθητοί γάρ. Οὐκοῦν τὴν αἰσθησὶν (48). ἐλέγχετε. Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ δεδουλωθῆναι Χρι-

A pedimentum aliquod, rejeceris, et factus fueris, velut ab initio, novus homo, utpote sermonis novi (sicut et ipse confessus es) auditor futurus; vide non solum oculis, sed etiam prudentia, cujus sint substantiæ, aut cujus formæ, ii quos vocatis et existimatis deos. Nonne eorum alius quidem est lapis, ei qui calcatur similis? alius autem est æs, nihilo melius quam quæ in usum nostrum fabricata sunt vasa? alius lignum, et quidem etiam putridum? alius, argentum, cui opus est homine custodituro, ne furto auferatur? alius, ferrum rubigine corruptum? alius testa, nihilo speciosior ea quæ ad abjectissimum ministerium facta est? Nonne ex materia corruptioni obnoxia sunt hæc omnia? nonne ferri et ignis ope fabricata? nonne eorum aliud sculptor B lapidum, aliud faber ærarius, aliud argentarius faber, aliud figulus finxit? minimeque in talem formam unumquodque mutatum erat, priusquam arte alicujus horum hæc impressa ei fuisset? Nonne quæ nunc eadem e materia sunt vasa, similia his reddi queant, si eosdem artifices nanciscantur? nonne hæc quæ a vobis adorantur, ab hominibus vasa reliquis similia fieri rursum possint? nonne absurda sunt omnia? nonne cæca? nonne inanima? nonne sensus omnis expertia? nonne immobilia? nonne omnia putrescunt? nonne omnia corrumpuntur? Hæc deos vocatis, his servitis, hæc adoratis; et omnino similes istis reddimini. Idcirco sunt vobis odio Christiani, quoniam hos esse deos non arbitrantur. Atqui vos qui esse deos nunc existimatis, C annon multo magis quam illi contemptui habetis? annon multo magis quam illi, irridetis et injuria afficitis? dum lapideos quidem et testaceos veneramini, custodibus carentes; argenteos autem et aureos includitis noctu, ac interdum custodes apponitis, ne furto auferantur. Et vero illi honoribus quibus vos prosequi eos existimatis, potius supplicio afficitis, si quidem sensu præditi sunt; sin expertes sunt sensus, (hujus rei) convincentes, sanguine et nidoribus eos colitis. Quis vestrum hæc sufferat? quis hæc sibi fieri patietur? sed nullus quidem hominum hoc supplicium nisi invitus, patietur; (sensus enim et ratione est præditus;) at lapis patitur, sensu enim caret. Quamobrem illos sensus expertes

(42) Ὑποστάσεως. Vertit Stephan. *subsistentiæ*; sed melius, opinor, reddidisset, *substantiæ*. Paulo post ἐρεῖτε recte dici contendit, videlicet ab ἐρέω; quo quidem de themate disseruisse se monet in Thesaurο suo.

(43) Φυλάξοντος. Sic posuit Stephanus pro eo quod erat in cod. mss. φυλάξαντος.

(44) Οὐ πρὶν, etc. Sic iotum hunc locum immutat Stephanus: Καὶ οὐ πρὶν, ἢ ταῖς τέχναις τούτων εἰς τὴν μορφήν τούτων ἐκτυπωθῆναι, ἦν ἕκαστος αὐτῶν ἐκάστω εἶδει ὡς καὶ νῦν μεταμεμορφωμένον. Sed prorsus inutile videtur tot voces addere et immutare, ubi unius litteræ emendatio commodam affert sententiam. Nam si legas ἕκαστον pro ἕκαστος, sic locus reddi poterit: *Nonne prius quam horum artibus in has formas effingerentur, unumquodque ab unoquoque artifice variis modis, idque etiam hactenus, immutabatur?* Videbantur simula-

D cra stabilitatem quamdam, utpote diis consecrata, acquisivisse. Quare observat auctor epistolæ hoc beneficium esse artificum, quibus quandiu caruerunt simulacra, tandiu iisdem mutationibus obnoxia fuerunt ac aliæ res eadem ex materia constantes.

(45) Τοιοῦτοις. Stephanus legendum monet τοιοῦτοις. Quod quidem minime necessarium existimaverim.

(46) Τέλειόν τε. In Beureri apographo additur αὐτοῖς; atque ita legit Stephanus. In eodem Beureri exemplari alia manu legebatur τέλειον δέ.

(47) Ἀφυλάκτους. In Beureri apographo ἀφυλάκτους.

(48) Αἰσθησὶν. In Beureri apographo αὐτοῦ ἐλέγχετε. Conjicit Stephanus scriptum fuisse, τὴν αἰσθησὶν οὐκ ἔχειν ἐλέγχετε.

esse convinctis. Ac de eo quod Christiani diis huiusmodi in servitute addicti non sunt, multa quidem et alia habeam quæ dicam; si cui tamen vel hæc ipsa sufficere non videantur, supervacaneum arbitror et plura dicere.

CAP. III. *Negat ipsos etiam Judæos a superstitione immunes esse, dum iis Deum indigere putant, quæ ethnici rebus sensu carentibus donabant.*

Deinceps autem de eo quod non est illis idem cultus divinus qui Judæis, te maxime cupidum esse audiendi puto. Judæi igitur, quamvis abstineant eo de quo verba feci cultu, et Deum unum venerari, Dominumque omnium existimare velint; si tamen eodem quo ii de quibus dictum est modo, cultu illo eum prosequuntur, in errore versabuntur. Nam quæ Græci sensus expertibus et surdis offerentes, dementia dant argumentum; hi dum se Deo præbere ea cogitant, tanquam iis indigenti, stultitiam potius quam cultum divinum merito existiment (id quod faciunt.) Qui enim cælum et terram, atque omnia quæ in iis sunt condidit, et nobis omnibus ea suppeditat quibus indigemus, fieri non possit ut ullo eorum indigeat quæ ipse iis præbet qui se illi dare existimant. At ii qui per sanguinem et nidorem et holocausta facere se illi sacrificia putant, atque his eum honoribus ornare, mihi videntur, dum putant se aliqua præbere ei, qui nullius rei indignus est, nihil differre ab iis qui sensu carentia eodem honore studiose prosequuntur, quæ percipere honorem hunc non possunt.

CAP. IV. *Cætera Judæorum instituta non aptiora ad Deum colendum evincit.*

At eorum circa cibos meticulosam cautionem, et superstitionem circa Sabbata, et jactantiam de circumcissione, et quæ de jejuniis ac noviluniis simulant, quæ ridicula sunt et relatu indigna, te a me discere necesse habere arbitror. Nam eorum quæ a Deo in usum hominum creata sunt, alia quidem tanquam recte creata admittere; alia vero ut inutilia et supervacanea, recusare, quomodo fas est? De Deo autem hoc mentiri, eum vetare aliquid quod honestum sit facere die Sabbati, quomodo impium non sit? jam vero et de carnis imminutione, tanquam electionis testimonium sit,

(49) *Πλάτω*. Hanc vocem addit Beureri apographum, sicque legendum vidit Stephanus ex litteris π et λ, quarum vestigia in cod. mss. supererant.

(50) *Φρονεῖν*. Post hanc vocem aliquid desesse existimat Stephanus, vel figuram esse quæ vocatur ἀνταπόδοτον. Sylburgius addendum putat ὁρθῶς φρονεῖν. Sed nihil desiderabimus si illud ei μέν eodem modo accipiamus, ac *ei καί, etsi, quamvis*, ut in interpretatione emendavimus. Similem habemus verborum constructionem initio Apologiae primæ Justinii. Ibidem pro *εις Θεὸν ἕνα* malunt Stephanus et Sylb. *εἰ*. Sed φρονεῖν hoc loco idem est ac πιστεύειν.

(51) *Εἰκόσ*. Legendum censet Stephanus ὡς εἰκόσ vel εἰκότως Ibidem ἢ pro οὐ legendum conjicit. Sed hæc minime necessaria.

Ἀστιανοὺς τοιοῦτους θεοῖς, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα εἰπεῖν ἔχοιμι· εἰ δὲ τινι μὴ δοκῆι καὶ ταῦτα ἰκανὰ, περισσὸν ἡγοῦμαι καὶ τὰ πλεῖω (49) λέγειν.

Ἐξῆς δὲ, περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ Ἰουδαίους θεοσεβεῖν αὐτοὺς, οἶμαι σε μάλιστα ποθεῖν ἀκούσαι. Ἰουδαῖοι τοίνυν εἰ μὲν ἀπέχονται ταύτης τῆς προειρημένης λατρείας, καὶ εἰς Θεὸν ἕνα τῶν πάντων σέβειν καὶ δεσπότην ἀξιοῦσι φρονεῖν (50)· εἰ δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοτρόπως τὴν θρησκείαν προσάγουσιν αὐτῷ ταύτην, διαμαρτάνουσιν· Ἄ γὰρ τοῖς ἀναισθητοῖς καὶ κωφοῖς προσφέροντες οἱ Ἕλληνες ἀφροσύνης δεῖγμα παρέχουσι, ταῦθ' οὗτοι κατὰ περ προσδεομένων τῷ Θεῷ λογιζόμενοι παρέχουν, μωρίαν εἰκόσ (51) μάλλον ἡγοῦντ' ἂν, οὐ θεοσέβειαν. Ὁ γὰρ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἡμῖν χορηγῶν ὧν προσδεόμεθα, οὐδενὸς ἂν αὐτὸς προσδέοιτο τούτων ὧν τοῖς οἰομένοις διδόναι παρέχει αὐτός. Οἱ δὲ πρὸς αὐτῷ δι' αἵματος καὶ κνίσεως καὶ ὀλοκαυτωμάτων ἐπιτελεῖν οἰόμενοι, καὶ ταύταις ταῖς τιμαῖς αὐτὸν γεραίρειν, οὐδὲν μοι δοκοῦσι διαφέρειν τῶν· εἰς τὰ κωφὰ (52) τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυμένοις φιλοτιμίαν, τῶν μὴ δυναμένων τῆς τιμῆς μεταλαμβάνειν, τὸ δὲ δοκεῖν (53) τινὰ παρέχειν τῷ μηδὲν προσδεομένῳ.

Ἄλλα μὲν τότε περὶ τὰς βρώσεις αὐτῶν φασκεῖς, καὶ τὴν περὶ τὰ Σάββατα δεισιδαιμονίαν, καὶ τὴν τῆς περιτομῆς (54) ἀλαζονείαν, καὶ τὴν τῆς νηστείας καὶ νουμηνίας εἰρωνείαν, καταγέλαστα καὶ οὐδὲν ἀξία λόγου, νομίζω σε χρήζειν παρ' ἐμοῦ μαθεῖν. Τό τε γὰρ τὸν ὕπν τοῦ Θεοῦ κτισθέντων εἰς ἡρῆσιν ἀνθρώπων, ἃ μὲν ὡς καλῶς κτισθέντα παραδέχεται, ἃ δ', ὡς ἀχρηστα καὶ περιεσῶ, παραιτεῖσθαι, πῶς οὐ θέμις (55) ἐστὶ; τὰ δὲ καταψεύδεσθαι Θεοῦ, ὡς κωλύοντος ἐν τῇ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ καλὸν τι ποιεῖν, πῶς οὐκ ἀπειθεῖς; τὸ δὲ καὶ τὴν μείωσιν τῆς σαρκὸς μαρτυ-

(52) *Εἰς τὰ κωφὰ*. Hanc præpositionem addendam monent Stephanus, Beur. et Sylburg. Paulo post legendum, ut iidem monent, ἐνδεικνυμένων εἰ τὰ μὴ δυνάμενα.

(53) *Τὸ δὲ δοκεῖν*. Frustra hic lacunam suspicantur Stephanus et Sylburgius. Satis est legere τῷ δὲ δοκεῖν, vel subaudire κατὰ ante hæc verba, quorum is est sensus: æque stultum esse, rebus sensu carentibus sacrificia offerre, et Deo qui nulla re indiget, putare se aliquid præbere. Ipse Stephanus factior legi posse τῷ δὲ δοκεῖν, hæc verba coniungendo cum præcedentibus.

(54) *τὴν τῆς περιτομῆς*. Stephanus addendum existimat οὐδὲ vel οὐδενὸς ἀξία λόγου οὐ νομίζω.

(55) *Πῶς οὐ θέμις*. Delet οὐ Steph. vel legit ἀπειμιτον.

ριον (56) ἐκλογῆς ἀλαζονεύεσθαι, ὡς διὰ τοῦτο ἐξαιρέτως ἡγαπημένους ὑπὸ Θεοῦ, πῶς οὐ χλεύης ἄξιον; τὸ δὲ παρεδρεύοντας αὐτοὺς ἀστροῖς καὶ σελήνῃ παρατήρησιν τῶν μηνῶν (57) καὶ τῶν ἡμερῶν ποιέσθαι, καὶ τὰς οἰκονομίας Θεοῦ καὶ τὰς τῶν καιρῶν ἀλλαγὰς κατὰ (58)..... πρὸς τὰς αὐτῶν ὁρμάς, ἃς μὲν, εἰς ἑορτάς, ἃς δὲ, εἰς πένθη· τίς ἂν θεοσεβείας καὶ οὐκ ἀφροσύνης πολὺ πλεόν ἡγήσεται τὸ δεῖγμα; τῆς μὲν οὖν κοινῆς εἰκασιότητος καὶ ἀπάτης, καὶ τῆς Ἰουδαίων πολυπραγμοσύνης καὶ ἀλαζονείας ὅτι ὁρθῶς ἀπέχονται Χριστιανοί, ἀρκούντως σε νομίζω μεμαθηκέναι. Τὸ δὲ τῆς ἰδίας ἑαυτῶν θεοσεβείας μυστήριον μὴ προσδοκῆσθαι δύνασθαι παρὰ ἀνθρώπου μαθεῖν.

CAP. V. *Christianorum mores graphice depingit.*

Χριστιανοὶ γὰρ οὔτε γῆ, οὔτε φωνῆ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων. Οὔτε γὰρ ποὺ πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τι νὶ παρηλλαγμένη χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσχοῦσιν· οὐ μὴν ἐπινοίῃ τι καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μαθήματι (59) τοῦτ' (60) αὐτοῖς ἐστὶν εἰρημένον· οὐδὲ δόγματος ἀνθρωπίνου προεστᾶσιν, ὥσπερ ἔνιοι· κατοικοῦντες δὲ πόλεις Ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκκληρώθη, καὶ ἐν τοῖς (61) ἐγγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μέγουσι πάντων, ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένωνσιν ὡς ξένοι. Πᾶσα ξένη, πατρίς ἐστὶν αὐτῶν· καὶ πᾶσα πατρίς, ξένη. Γαμοῦσιν ὡς πάντες· τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ ῥίπτουσι τὰ γεννώμενα. Τράπεζαν κοινὴν παρατίθενται, ἀλλ' (62)..... κοινήν. Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρέθουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὀρισμένοις νόμοις, καὶ τοῖς ἰδίοις βίῳ νικῶσι τοὺς νόμους. Ἄγαπῶσι πάντας, καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἄγνοοῦνται, καὶ κατακρίνονται. Θανατοῦνται, καὶ ζωοποιοῦνται· πτωχεύουσι (63), καὶ πλουτίζουσι πολυλούς. Πάντων ὑστεροῦνται, καὶ ἐν πᾶσι περι-

A gloriari, et tanquam eam ob rem Deus eximio illos amore prosequatur, quomodo subsannatione non sit dignum? Quinetiam eos, (tanquam) assidentes astris et lunæ, observationi mensium et dierum deditos esse, et Dei œconomias ac tempestatum mutationes ad ea accommodare ad quæ mentes suæ propensæ sint, alias quidem ad festos dies, alias vero ad luctus; quis divini cultus et non dementiae multo magis indicium existimabit? Communi igitur vanitate et impostura, et Judæorum curiositate atque jactantia, jure Christianos abstinere, te abunde didicisse existimo. Sed divini cultus illis proprii mysterium ne te ab homine ullo doceri posse speres.

B Christiani enim neque regione, neque sermone, neque politicis vitæ institutis a cæteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias civitates incolunt, neque sermone utuntur qui ab aliorum sermone differat, neque vitæ genus habent quod de re aliqua sibi peculiari sit notabile; neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum: neque alicui dogmati humano patrociantur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Græcas, partim barbaras civitates, prout cujusque sors tulit, et indigenarum instituta sequentes in vestitu victuque, et cæteris quæ ad vitam pertinent, mirabilem et haud dæbie incredibilem suæ politiæ statum oculis nostris proponunt. Patrias proprias habitant; sed tanquam inquilini. Omnia cum aliis communia habent, tanquam cives; et omnia patiuntur, tanquam peregrini. Omnis peregrina regio, patria est eorum; et omnis patria, est peregrina. Uxores ducunt, ut omnes, et liberos procreant; sed non abjiciunt fetus. Mensam communem apponunt; minime vero cubile. In carne sunt; sed non secundum carnem vivunt. In terra degunt; sed in cælo politiam suam habent. Obsequuntur legibus quæ sancitæ sunt, et suo vitæ genere leges superant. Amant omnes, et omnes illos persequuntur. Ignorantur et condemnantur; morte afficiuntur et vivificantur. Mendici sunt, et multos ditant. Rebus omni-

(56) *Μαρτύριον*. In cod. ms. erat tantum *μαρτύρ*, quemadmodum etiam paulo post *χλ*. Utramque vocem explevit Stephanus. legendo *μαρτύριον* et *χλεύης*.

(57) *Μηνῶν*. Sic pro *μ* Stephanus, Beur. et Syll. emendant.

(58) *Κατὰ*. In apographo Beureri erat *καταδιαδιδασκῶν*. Legit Steph. *καταρροθυμίζεω*; ὅτι additum ex Stephano et Beur. Mox Judæorum curiositas intelligenda est: *Curiosum studium varia ad Dei cultum, qualem sibi fingebant pertinentia acervandi*; sic ipse explicat Stephanus.

(59) *Μαθήματι*. lidem legunt *μάθημά τι*, et paulo post εὐρημένον pro εἰρημένον. Non displicet Sylburgio ἡρημένον, *electum*. Legendum crediderim *μάθημα* τοῦτο. Illud *μάθηματι* ortum videtur ex simili casu vocum præcedentium.

(60) *Μαθήματι τοῦτ'*. Legendo *μάθημα* τοῦτο, ut legendum monui, sic reddendus hic locus: *Ne-*

D *que investigatione quadam et hominum curiosorum sollicitudine hæc disciplina ab eis inventa.* MARAN. in *Emendandis*.

(61) *Ἐν τοῖς*. Delet Stephan. præpositionem.

(62) *Ἄλλ'*... Stephanus et Beurerus legunt *ἀλλ'* οὐ κοινήν. Mallet Sylburgius *ἀλλ'* οὐ πάντῃ κοινήν vel *ἀλλ'* ὅσῳ κοινήν. Sed frigida prorsus hæc ejusdem vocis repetitio, et hoc perpolitio scriptore prorsus indigna. Quamobrem, ni fallor, legendum *ἀλλ'* οὐ κοινήν: *mensam communem apponimus, at cubile nequaquam*. Quibus verbis et iniquos ille Christianis rumores repellit, et quantum ab ethnicorum moribus discrepant, demonstrat. Simili prorsus sententia Tertullianus: *Omnia*, inquit Apol. 39, *indiscreta sunt apud nos præter uxores. In isto solo consortium solvimus, in quo solo cæteri homines consortium exercent*.

(63) *Πτωχεύουσι*. Dicere malim de Christianis: *Pauperes sunt et multos ditant, quam, ut reddidit*

bus indigent, et omnia illis redundant. Dedecorantur, et inter dedecora gloria afficiuntur. Eorum fama laceratur, et justitiæ eorum testimonium perhibetur. Maledictis ac conviciis incessuntur, et bonis verbis prosequuntur. Injuria afficiuntur, et honore prosequuntur. Cum se gerant ut probos decet, tanquam improbi puniuntur: dum puniuntur, gaudent tanquam vivificentur. Adversus eos, tanquam alienigenas, Judæi bellum gerunt, et Græci eos persequuntur; et osiores eorum causam inimicitarum dicere nequeunt.

CAP. VI. *Velut animam in corpore, Christianos in mundo versari probat.*

Atque ut semel omnia complectar, quod est in corpore anima, hoc sunt in mundo Christiani. Dispersa est per omnia corporis membra anima; et Christiani per mundi civitates (dispersi sunt.) Habitat quidem in corpore anima, sed non est e corpore: (sic) et Christiani in mundo habitant, sed e mundo non sunt^o. Invisibilis anima in visibili corpore, tanquam in præsidio, constituta est: (sic) et Christiani cognoscuntur, dum in mundo commorantur; sed invisibilis est eorum cultus divinus. Odio prosequitur animam caro, et bellum ei movet nulla affecta injuria, quod voluptatibus frui prohibeatur: odio prosequitur et mundus Christianos, nulla affectus injuria, quoniam voluptatibus repugnant. Anima carnem amat, quæ ipsam odit, et (amat) membra: (sic) etiam Christiani amant osiores. Inclusa quidem est anima corpore, sed ipsa corpus conservat: (sic) et Christiani detinentur quidem in mundo, tanquam in custodia, sed ipsi mundum conservant. Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat: et Christiani illa quæ corruptioni sunt obnoxia tanquam inquilini incolunt, incorruptibilitatem cælestem expectantes. Anima, dum cibo et potu male tractatur, fit melior: et dum Christiani supplicii afficiuntur quotidie, numerus eorum crescit. Deus illos tam insignem tenere locum voluit, quem illi nefas est defugere.

CAP. VII. *Hæc religio a Deo instituta, qui non rem creatam, sed proprium Filium misit ut saltaret homines. Manifesta Filii adventus indicia.*

Non enim terrenum, ut dixi, inventum hoc illis traditum est; neque mortalis est commentatio, quam adeo accurate custodiendam sibi censent; neque humanorum mysteriorum œconomia illis commissa est; sed ipse vere Deus, qui est omnipotens, et omnium conditor, ac invisibilis, e cælis Veritatem et Verbum factum ac incomprehensibile inter homines locavit, et in cordibus eorum firmam habere sedem voluit: non, quemadmodum aliquis conjicere possit, misso hominibus ministro

^o Joan. xvii, 11, 14, 16.

Stephanus, *Mendici sunt.* MARAN. *ibid.* — Hæc scribens auctor epistolæ respexit ad II Cor. vi, 10: ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζονται: quæ verba Vulg. interpretes ita reddidit: *Sicut egentes, multos autem locupletantes.* Sic mox infra præ oculis habuit idem auctor I Cor. iv, 12, λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν: *Maledicimur, et benedicimus.*

σεύουσιν. Ἀτιμοῦνται, καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις ὀξάζονται· βλασφημοῦνται, καὶ δικαιούνται· λοιδοροῦνται, καὶ εὐλογοῦσιν· ὀβριζονται, καὶ τιμῶσιν. Ἀγαθοποιούντες, ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν, ὡς ζωοποιούμενοι. ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἀλλόφυλοι πολεμοῦνται, καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας εἰπεῖν μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν.

Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἶσιν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί. Ἔσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχὴ, καὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὰς τοῦ κόσμου πόλεις. Οἰκεῖ μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχὴ, οὐκ ἐστὶ δὲ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ Χριστιανοὶ ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. Ἄορατος ἡ ψυχὴ ἐν ὄρατῳ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ Χριστιανοὶ γινώσκονται μένοντες (64) ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δὲ αὐτῶν ἡ θεοσέβεια μένει. Μισεῖ τὴν ψυχὴν ἡ σὰρξ, καὶ πολεμεῖ, μηδὲν ἀδικουμένη, διότι ταῖς ἡδοναῖς κωλύεται χρῆσθαι· μισεῖ καὶ Χριστιανούς ὁ κόσμος μηδὲν ἀδικούμενος, ὅτι ταῖς ἡδοναῖς ἀντιτάσσονται. Ἡ ψυχὴ τὴν μισοῦσαν ἀγαπᾷ σὰρκα, καὶ τὰ μέλη· καὶ Χριστιανοὶ τοὺς μισοῦντας ἀγαπῶσιν. Ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι, συνέχει δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα· καὶ Χριστιανοὶ κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρᾷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶ δὲ συνέχουσι (65) τὸν κόσμον. Ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐν θνητῷ σκηνώματι κατοικεῖ· καὶ Χριστιανοὶ παροικοῦσιν ἐν φθαρτοῖς, τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίαν προσδεχόμενοι. Κακουργουμένη σιτίσι καὶ ποτῶν ἡ ψυχὴ, βελτιοῦται· καὶ Χριστιανοὶ κολαζόμενοι καθ' ἡμέραν, πλεονάζουσι μάλλον. Εἰς τοσαύτην αὐτοῦς τάξιν ἔθετο ὁ Θεός, ἣν οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς παρατηρήσασθαι.

Deus illos tam insignem tenere locum voluit, quem

οὐ γὰρ ἐπίγειον, ὡς ἔφη, εὐρημα τοῦτ' αὐτοῖς παρεδόθη· οὐδὲ θνητὴν ἐπίνοιαν φυλάσσειν οὕτως ἀξιοῦσιν ἐπιμελῶς, οἷδὲ ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν μυστηρίων πεπίστευται· ἀλλ' αὐτοῦς ὁ παντοκράτωρ καὶ παντοκτίστης καὶ ἀόρατος Θεός, αὐτοῦς ἀπ' οὐρανῶν τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὸν Λόγον τὸν ἅγιον (66) καὶ ἀπερινόητον ἀνθρώποις ἐνίδρυται, καὶ ἐγκαταστήριξε ταῖς καρδίαις αὐτῶν· οὐ, καθάπερ ἂν τις εἰκάσειεν, ἀνθρώποις ὑπέρτερον τινὰ πέμψας, ἢ ἀγγελον, ἢ ἄρχοντα, ἢ τινὰ τῶν διεπόντων τὰ ἐπίγεια,

(64) *Μέροντες.* Steph. mavult μὲν ὄντες.

(65) *Συνέχουσι.* Eadem habemus in Justini Apol. II, n. 7.

(66) *Τὸν ἅγιον.* Monet Stephanus in cod. ms. vix aliud quam primam hujus vocis litteram apprehendi.

ἦ τινὰ τῶν πεπιστευμένων τὰς ἐν οὐρανοῖς διοική-
σεις, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τεχνίτην καὶ δημιουργὸν τῶν
ἄλων· ᾧ τοὺς οὐρανοὺς ἔκτισεν, ᾧ τὴν θάλασσαν ἰδίοις
ὄροις ἐπέκλεισεν· οὐ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα
φυλάσσει τὰ στοιχεῖα· παρ' οὐ τὰ μέτρα τῶν τῆς
ἡμέρας δρόμων εἰληψε φυλάσσειν (67)· ᾧ πειθαρχεῖ
σελήνη νυκτὶ φαίνειν κελεύοντι· ᾧ πειθαρχεῖ τὰ
ἄστρα, τῷ τῆς σελήνης ἀκολουθοῦντα δρόμῳ· ᾧ
πάντα διατέτακται καὶ διώριστα καὶ ὑποτέτακται,
οὐρανοὶ καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς, γῆ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ,
θάλασσα καὶ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ· πῦρ, ἀήρ, ἄβυσσος·
τὰ ἐν ὕψει, τὰ ἐν βάθει, τὰ ἐν τῷ μεταξῦ. Τοῦτον
πρὸς αὐτοὺς ἀπέστειλεν, ἄρά γε, ὡς ἀνθρώπων ἄν-
τις λογίσαιτο, ἐπὶ τυραννίδι καὶ φόβῳ καὶ κατα-
πλήξει; Οὐ μὲν οὖν, ἀλλ' ἐν ἐπιχειρεῖ, πραυτητι (68)·
ὡς βασιλεὺς πέμπων υἱὸν βασιλέα ἐπεμψεν· ὡς Θεὸν
ἐπεμψεν, ὡς πρὸς ἀνθρώπους ἐπεμψεν, ὡς σώζων
ἐπεμψεν· ὡς πείθων, οὐ βιαζόμενος· βία γὰρ οὐ
πρόσσει τῷ Θεῷ. Ἐπεμψεν ὡς καλῶν, οὐ διωκῶν·
ἐπεμψεν ὡς ἀγαθῶν, οὐ κρίνων. Πέμψει γὰρ αὐτὸν
κρίνοντα, καὶ τίς αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ὑποστήσει-
ται (69);
παρὰβαλλομένους θηρίοις, ἵνα ἀρνήσωνται τὸν Κύ-
ριον, καὶ μὴ νικημένους; Οὐχ ὄραξ, ὅση πλείονες
κολάζοντες (70), τοσοῦτ' ἰσχυρότερον ἄλλους;
Ταῦτα ἀνθρώπου οὐ δοκεῖ (71) τὰ ἔργα, ταῦτα δύ-
ναμις ἐστὶ Θεοῦ· ταῦτα τῆς παρουσίας αὐτοῦ δεί-
γματα.

A aliquo, aut angelo, aut principe, aut aliquo eorum
qui terrena gubernant, aut quopiam eorum quibus
commissa est rerum in cœlis administrandarum
cura; sed ipso opifice et creatore omnium; quo
cœlos condidit, quo mare suis terminis conclusit;
cujus mysteria fideliter ab omnibus elementis ob-
servantur, a quo certa spatia diurnorum cursuum
(sol) observanda accepit, cui paret luna, jubenti
eam lucere nocti: cui astra obtemperant, lunæ
cursum sequenti; a quo omnia disposita sunt, et
suis limitibus circumscripta; et cui sunt supposita
cœli et quæ in cœlis sunt, terra et quæ in terra
sunt, mare et quæ in mari; ignis, aer, abyssus;
quæ in altitudinibus, quæ in profunditatibus, quæ
in medio (locata sunt). Hunc ad eos misit: an, ut
B aliquis hominum cogitare possit, tyrannidis exer-
cendæ et terrorem incutiendi causa? Minime vero;
sed in clementia, in lenitate, tanquam rex mittens
filium regem, misit; tanquam Deum misit, tan-
quam ad homines misit, tanquam servans misit:
tanquam cum obsequentibus agens, non tanquam
violentiam adhibens; violentia enim Deo non inest.
Misit ut vocans, non persequens; misit ut amans, non
judicans; mittet enim eum condemnaturum; et quis
ejus adventum sustinebit? Non vides objectos
feris, ut abneget Dominum, et non vincis? Non
vides, quo plures qui suppliciis afficiunt, tanto
majorem aliorum esse numerum? Hæc non viden-
tar ab homine fieri, hæc sunt Dei potentia, hæc
C adventus ejus sunt indicia.

CAP. VIII. *Quam miser hominum status ante Verbi adventum.*

Τίς γὰρ ὅλως ἀνθρώπων ἠπίστατο τί ποτ' ἐστὶ
Θεός, πρὶν αὐτὸν ἐλθεῖν; Ἡ τοὺς κενούς καὶ λη-
ρώδεις ἐκείνων λόγους ἀποδέχη τῶν ἀξιολογῶν φι-
λοσόφων; ὡς οἱ μὲν πῦρ (72) ἔφασαν εἶναι τὸν Θεὸν
(ὅς μέλλουσι χωρῆσαι αὐτοὶ, τοῦτο καλοῦσι Θεόν)·
οἱ δὲ, ὕδωρ· οἱ δ', ἄλλο τι τῶν στοιχείων τῶν ἐκτι-
σμένων ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ τοί γε εἴ τις τούτων τῶν λόγων
ἀπέδεικτός ἐστι, δύναται' ἂν καὶ τῶν λοιπῶν κτισμά-
των ἐν ἑκάστῳ ὁμοίως ἀποφαίνεσθαι Θεόν. Ἄλλὰ
ταῦτα μὲν τερατεῖα καὶ πλάνη τῶν γοήτων ἐστίν·
ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς οὔτε εἶδεν οὔτε ἐγνώρισεν·
αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν ἐπέδειξεν. Ἐπέδειξε δὲ διὰ πίστεως·

Nam quis ex omnibus hominibus norat quid
esset Deus, priusquam ipse venisset? An vana et
nugacia dicta illorum fide scilicet dignorum philo-
sophorum approbas? quorum aliqui ignem esse
Deum dixerunt (id ad quod profecturi sunt ipsi,
Deum vocantes); alii aquam, alii aliud ex elemen-
tis quæ a Deo sunt creata. Atqui si horum dicto-
rum aliquod approbatione dignum est, possint et
cæterarum rerum quæ sunt creatæ, unamquamque
similiter pronuntiare Deum esse. Verum hi ser-
mones sunt prodigiosa mendacia et imposturæ
D præstigatorum; ac hominum quisquam neque vi-

(67) *Φυλάσσειν*. Post hanc vocem vel post εἰ-
ληψε non dubitat Stephanus quin ἥλιος vel ὁ ἥλιος
a librario omissum fuerit. Στοιχεῖα hoc loco non
quatuor elementa, sed astra intelligi debent, quæ
postea enumerantur, nimirum, sol, luna et stellæ.
Vid. not. in I Theophili librum, num. 44.

(68) *Πραυτητι*. Stephanus observat addendum
esse καὶ.

(69) *ὑποστήσεται*. Perantiqua hæc lacuna; si-
quidem librarius, a quo scriptum exemplar Ste-
phani, ad marginem monet se eam in antiquissimo
codice invenisse. Non pauca deesse putat Stepha-
nus, quibus et præcedens sermo finiebatur, et alius
inchoabatur. Legendum putat οὐχ ὄραξ παραβαλλο-
μένων. Hujus loci sensum explere potest decerpta
ex Justinii dialogo, num. 121 sententia, ubi S. mar-
tyr, ex eo quod inglorio et infirmi et despecto
Christi primo adventu, tantus fuerit illius splendor

et tanta potentia, ut nulla in gente ignoretur et ex
omni genere homines penitentiam agant, concludit
quanta sit futura secundi adventus majestas.

(70) *Κολάζοντες*. Observat Sylburgius non minus
commode dici posse κολάζονται. Quo plures supplicio
afficiuntur.

(71) *Οὐ δοκεῖ*. Delet Stephanus οὐ, et sic resti-
tuendum hunc locum existimat: *Ἡæc videntur ab
hominibus fieri?* Necesse non videtur quidquam
mutare. Hæc quoque in eorum numerum veniunt,
quæ Justinii sententiis gemella sunt; simillima enim
occurrunt *Apol.* II, num. 10.

(72) *Ὅτι μὲν πῦρ*. Nulla erat in Beureri apo-
grapho lacuna, sed Stephanus ait nonnullas litte-
ras in ms. exemplari ante ultimam vocem legi non
potuisse. Quapropter scriptum fuisse putat οἱ μὲν
τινες. Mox Stephanus legit δύνατε' ἂν.

dit ipsum, neque aliquam ipsius notitiam habuit; sed ipse seipsum ostendit. Ostendit autem per fidem, cui soli Deum videre concessum est, nam Dominus et opifex omnium Deus, qui omnia fecit et sue quæque ordine disposuit, non solum hominum amator, sed patiens etiam fuit. Sed hic fuit quidem semper talis, estque, et erit, benignus et bonus, et iræ expers, ac verax, et solus bonus; concepit autem mente aliquid magnum et ineffabile, de quo cum solo Filio communicavit. Quando igitur suum prudens consilium in mysterio retinebat, neglecti nos habere, nullamque nostri curam gerere videbatur; at postquam per dilectum Filium revelavit et patefecit quæ jam inde ab initio erant præparata, omnia simul præbuit nobis: et frui suis beneficiis, et videre. Quæ quisnam nostrum expectavisset? Omnia igitur

ἡ μόνη Θεὸν ἰδεῖν συγκεχώρηται· ὁ γὰρ Δεσπότης καὶ δημιουργὸς τῶν ὄλων Θεὸς, ὁ ποιήσας τὰ πάντα καὶ κατὰ τάξιν διακρίνας, οὐ μόνον φιλόφρων καὶ ἐγένετο; ἀλλὰ καὶ μακροθύμος. Ἄλλ' οὗτος ἦν μὲν ἀεὶ τοιοῦτος, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται, χρηστὸς καὶ ἀγαθὸς (73) καὶ ἀόργητος καὶ ἀληθής· καὶ μόνος ἀγαθὸς ἔστιν· ἐνοήσας δὲ μεγάλην καὶ ἀφραστον ἔνοιαν, ἦν ἐκοινώσατο μόνῳ τῷ παιδί. Ἐν ὅσῳ μὲν οὖν κατεῖχεν ἐν μυστηρίῳ καὶ διετήρει τὴν σοφίαν αὐτοῦ βουλήν, ἀμελεῖν ἡμῶν καὶ ἀφροντιστεῖν ἐδόκει· ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψε (74) διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ παιδὸς, καὶ ἐφανέρωσε τὰ ἐξ ἀρχῆς ἡτοιμασμένα, πάνθ' ἡμᾶς παρέσχεν ἡμῖν, καὶ μετασχεῖν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν (75)..... ἦσαι. Τίς ἂν πώποτε προσεδόκῃεν ἡμῶν; Πάντ' οὖν ἤδει παρ' ἑαυτοῦ σὺν τῷ πατρὶ ἐκονομικῶς.

apud se sciebat una cum Filio, æconomica scientia.

CAP. IX. *Filius sero missus, quia oportebat ut homines ex peccatis suis cognoscerent se vita indignum esse: nec in alio quam in Filio Dei justificari posse.*

Cæterum usque ad superius tempus sivit nos pro libito incertis motibus agitari, dum a voluptatibus et cupiditatibus transversi raperemur; non quidem quod ullo modo peccatis nostris gauderet, sed ea tolerans; neque illud quo injustitia exercebatur tempus approbans, sed mentem justitiæ creans: ut cum eo tempore convicti essemus e propriis operibus, vita esse indigni, nunc Dei benignitas nos ea dignaretur; et cum manifestum fecissemus, non posse ex eo quod in nobis situm est regnum Dei ingredi, per potentiam Dei nobis id posse daretur. Cum autem ad cumulum malitia nostra pervenisset, et plene manifestum factum foret, mercedem peccati esse supplicium, et mors expectaretur: advenissetque tempus a Deo præstitutum ad suam deinceps benignitatem ac potentiam declarandam, et quomodo præ immenso quo homines prosequitur amore, nos odio non habuerit, neque rejecerit, neque improbitatis nostræ memorem se ostenderit, sed patienter eam tulerit ac sustinuerit; ipse peccata nostra suscepit, proprium ipse Filium pretium redemptionis pro vobis dedit, sanctum pro iis qui legem transgressi

Μέχρι μὲν οὖν τοῦ πρόσθεν χρόνου ἔλασεν ἡμᾶς ὡς ἐβουλόμεθα ἀτάκτοις φοραῖς φέρεσθαι, ἡθελῶν καὶ ἐπιθυμίας ἀγομένους· οὐ πάντως ἐφηρόμεν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡμῶν, ἀλλ' ἀνεχόμενος· οὐδὲ τῷ τότε τῆς ἀδικίας καιρῷ συνευδοκῶν, ἀλλὰ τὸν νῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν (76)· ἵνα ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἐλεγχθέντες ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων ἀνάξιοι ζωῆς, νῦν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος ἀξιωθῶμεν· καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς φανερώσαντες ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ δυνατοὶ γενηθῶμεν. Ἐπεὶ δὲ πεπλήρωτο μὲν ἡ ἡμετέρα ἀδικία, καὶ τέλος πεφανερώητο ὅτι ὁ μισθὸς (77)..... κόλασις, καὶ θάνατος προσεδόκατο· ἤλθε δὲ ὁ καιρὸς ὃν Θεὸς προέθετο λοιπὸν φανερῶσαι τὴν ἐαυτοῦ χρηστότητα καὶ δύναμιν, ὡς... ὑπερβαλλούσης (78) φιλοφρονίας μίᾳ ἀγάπῃ..... οὐκ ἐμίσησεν ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπώσατο, οὐδὲ ἐμνησικαχῆσεν. Ἀλλὰ ἐμακροθύμησεν, ἠνέσχεται, λέγων αὐτοῖς (79), τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας ἀνεδέξατο· αὐτοῖς τὸν ἴδιον Υἱὸν ἀπέδωκε λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν, τὸν ἄγιον ὑπὲρ ἀνόμων, τὸν ἀκακὸν ὑπὲρ τῶν κακῶν, τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἀδίκων, τὸν ἀφάρτων ὑπὲρ τῶν φαρτῶν, τὸν ἀθάνατον ὑπὲρ τῶν θνητῶν. Τί γὰρ ἄλλο τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἠδυνήθη καλύψαι;

(73) *Kal ἀγαθός.* Has voces expungendas putat Stephanus, quia mox sequitur καὶ μόνος ἀγαθός, sed, ut observat Sylburgius, nihil mutandum.

(74) *Ἐπεὶ δὲ ἀπεκάλυψε.* E regione horum verborum ascriptum erat ad marginem ms. codicis: Ὅτι ἐκρύπτετο τοσοῦτους χρόνους τὸ μυστήριον τῆς ἀγίας Τριάδος μέχρι τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐν Ἰορδάνῃ.

(75) *Kal ἰδεῖν.* Beurerus legit ἰδεῖν καὶ ποιῆσαι. Melius cum Sylburgio legemus κατανοῆσαι. Ibidem Beureri apographum προσεδόκα, et mox ἐπιθυμίας ἀταλλομένους.

(76) *Ἀλλὰ τὸν νῦν τῆς δικαιοσύνης δημιουργῶν.* Sed mentem justitiæ creans. Id est, præparans illam justitiam, quæ non littera sed spiritu continetur, quæque est justitia Dei (ut ait Apostolus Rom. iii, 22) per fidem Jesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum. MARAN. in Addend.

(77) *Μισθός.* Addit Stephanus τῆς ἀμαρτίας, sed melius in apographo Beureri μισθὸς αὐτῆς nempe injustitiæ, de qua paulo ante locutus est auctor Epistolæ.

(78) *Ἦς.* . . . ὑπερβαλλούσης. Legit Stephanus ὡς ὑπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης φιλοφρονίας καὶ ἀγάπης, melius quam Beureri apographon, ὡς τῆς ὑπερβαλλούσης φιλοφρονίας μίᾳ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐμίσησεν. Libenter legerem ὡς ὑπερβαλλούσης φιλοφρονίας ὅλα ἀγάπη.

(79) *Λέγων.* Videtur hoc verbum additum fuisse ab aliquo existimante verba Isaie citari ex cap. liii. Sed manifestum est non de Filio hic agi, sed de Patre, qui peccata nostra ipse suscepisse dicitur, minus accurate id quidem, sed tamen eo sensu, quod Filium suum pro nobis tradendo, ipse nobis victimam suppeditavit quæ peccata nostra expiantur.

ἐκείνου δικαιοσύνη; ἐν τίνι δικαιοθῆναι (80) δυνατὸν τοὺς ἀνόμους ἡμᾶς καὶ ἀσθεῖς, ἢ ἐν μόνῳ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ; ὡς τῆς γλυκειᾶς ἀνταλλαγῆς, ὡς τῆς ἀνεξιχνιάστου δημιουργίας, ὡς τῶν ἀπροσδοκῆτων ἐπιπραξιῶν! ἵνα ἀνομία μὲν πολλῶν ἐν δικαίῳ ἐν κρυφῇ, δικαιοσύνη δὲ ἐνδὸς πολλοῦς ἀνόμους δικαιοῦσθαι. Ἐλέγξας οὖν ἐν μὲν τῷ πρόσθεν χρόνῳ τὸ ἀδύνατον τῆς ἡμετέρας φύσεως εἰς τὸ τυχεῖν ζωῆς, νῦν δὲ τὸν Σωτῆρα δείξας, δυνατὸν σώζειν καὶ τὰ ἀδύνατα, ἐξ ἀμφοτέρων ἐβουλήθη πιστεῦειν ἡμᾶς τῇ χρηστότητι αὐτοῦ, αὐτὸν ἠγεῖσθαι τροφέα, πατέρα, διδάσκαλον, σύμβουλον, ἰατρὸν, νοῦν, φῶς, τιμὴν, δόξαν, ἰσχύον, ζῶν· περὶ ἐνδύσεως καὶ τροφῆς μὴ μεριμνῶν.

A erant; nihil minus quam malum pro malis, justum pro injustis, corruptionis nequam pro obnoxiiis corruptioni, immortalem pro mortalibus. Quid enim aliud peccata nostra potuit tegere quam ejus justitia? in quo alio nos iniqui et impii justificari possumus quam in solo Dei Filio? O dulcem permutationem! o impervestigabile artificium! o beneficia exspectationem omnem superantia! ut iniquitas quidem multorum in justo uno abscondatur, justitia autem unius faciat ut multi injusti justificentur. Cum igitur superiori tempore (hujus) nos (rei) convicisset, non posse nostram naturam vitam consequi, nunc autem Servatorem ostendisset, qui servare posset ea etiam quæ servari non poterant; utrinque nos benignitati suæ fidem habere voluit, ipsum existimare altorem, parentem, magistrum, consiliarium, medicum, mentem, lucem, honorem, gloriam, robur, vitam: de vestitu et victu sollicitos non esse.

CAP. X. Diogneto ostendit auctor, quot et quanta ad eum ventura sint bona, si fidem suscipiat.

Ταύτην καὶ σὺ τὴν πίστιν ἐὰν ποθῆς (81) καὶ λάθῃς, πρῶτον μὲν ἐπίγνωσιν (82) π. ὁ γὰρ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους ἠγάπησε, δι' οὗς ἐποίησε τὸν κόσμον, οἷς ὑπέταξε πάντα τὰ ἐν οἷς λόγιον ἔδωκεν, οἷς νοῦν· οἷς μόνους (83) πρὸς αὐτὸν ὄρῳ ἐπέτρεψε· οὗς ἐκ τῆς ἰδίας εἰκόνας ἐπλασε· πρὸς οὗς ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· οἷς τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν ἐπιγγεῖλατο, καὶ δώσει τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτόν. Ἐπιγνοῦς δὲ, τίνας οἰεῖ πληρωθῆσεσθαι χαρᾶς; ἢ πῶς ἀγαπήσεις τὸν οὕτως προαγαπήσαντά σε; ἀγαπήσας δὲ, μιμητὴς ἔσῃ αὐτοῦ τῆς χρηστότητος· καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ δύναται μιμητὴς ἀνθρώπος γενέσθαι Θεοῦ. Δύναται, θέλοντος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ τὸ καταδυναστεύειν τῶν πλησίων, οὐδὲ τὸ πλεονεῖν καὶ βιάζεσθαι τοὺς ὑποδυστότους, ὑδαίμονεϊν ἔστιν· οὐδὲ ἐν τούτοις δύναται τις μιμησασθαι Θεόν· ἀλλὰ ταῦτα ἐκτὸς (84) τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. Ἄλλ' ὅστις τὸ τοῦ πλησίων ἀναδέχεται βᾶρος, ὅς ἐν ᾧ κρείσσων ἔστιν, ἕτερον τὸν ἐλαττοῦμενον εὐεργετῆν ἐθέλει, ὅσα παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβὼν ἔχει, ταῦτα ἐπιδομένους χορηγῶν, Θεὸς γίνεται τῶν λαμβανόντων οὕτως μιμητὴς ἔστι Θεοῦ. Τότε θεῶς τυγχάνων ἐπὶ γῆς, ὅτι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς (85) πολιτεύεται· τότε μυστήρια Θεοῦ λαλεῖν ἄρξῃ· τότε τοὺς κολαζομένους ἐπὶ τῷ μὴ θέλειν ἀρνήσασθαι Θεόν, καὶ ἀγαπήσεις καὶ θαυμάσεις· τότε τῆς ἀπάτης τοῦ κόσμου καὶ τῆς πλάνης καταγνώσῃ· ὅταν τὸ ἀληθὲς ἐν οὐρανῷ ζῆν ἐπιγνώσῃ· ὅταν τοῦ δοκοῦντος ἐνθάδε θανάτου καταφρονήσῃς, ὅταν τὸν ὄντως θά-

Hujus etiam tu fidei si desiderio tenearis, et illam accipias, primum quidem cognosces Patrem. Deus enim homines dilexit, propter quos mundum creavit, quibus omnia subjectit quæ in mundo sunt, quibus rationem, quibus mentem dedit, quibus solis ad ipsum oculos attollere permisit, quos ad imaginem suam formavit, ad quos Filium suum unigenitum misit, quibus cæleste regnum promisit, et dabit, quod ipsum dilexerint. Postquam autem illum cognoveris, quanta te impletum iri lætitia existimas? aut quantum diliges eum qui prior te ita dilexerit? Cum autem diligere cœperis, imitator benignitatis ejus eris. Ac ne mireris posse hominem esse imitatore Dei. Potest, eo volente. Non enim imperium in proximos obtinere, neque velle potiore conditione esse quam ii qui sunt infirmiores, neque divitem esse, et vim inferre inferioribus, est beatum esse: neque in his Deum imitari quisquam potest; sed hæc extra ejus majestatem sunt. At qui proximi onus in se recipit; qui quæ in re superior est, alium qui est inferior, beneficio vult afficere: qui quæcunque habet, a Deo accepta, ea indignis suppeditans, Deus sit eorum qui accipiunt; is Dei est imitator. Tunc perspicies, in terra degens, Deum in cælis mundum, velut aliquam rempublicam, gubernare, tum mysteria Dei loqui incipies; tunc eos qui puniuntur quod abnegare Deum nolint et diliges et miraberis; tunc imposturam mundi et errorem damuabis, cum vere in cælo vivere didiceris: cum ejus quæ hic mors esse censeatur, contemptor esse; et mortem, quæ revera cet

(80) *Δικαιοθῆναι*. Satis apte ad Calviniana commenta reddiderat Stephanus, *pro justis haberi*: et paulo post *δικαιοῦσθαι, faciat ut pro justis habeantur*.

(81) *Ποθῆς*. Dubitat Stephanus utrum legatur in ms. *ποθῆς*, an *ποθήσης*.

(82) *Ἐπίγνωσις*. Addit Sylburgius *πατρός* σοι *παρέξει*. Mox Stephanus πάντα τὰ ἐν κόσμῳ vel ἐν τῇ γῆ. Sylburgius ἐν τῇ ὑπ' οὐρανόν.

(83) *Μόνους*. Post hanc vocem erat in ms. codicis littera, quam Stephanus initium esse putat vocis ἄνω

aut ἀπένεξ. Habebat ἄνω apographon Beureri.

(84) Ἄλλὰ ταῦτα ἐκτὸς, κ. τ. λ. Sed hæc extra ejus majestatem sunt. Id est, contraria illius ditissimæ beneficentiæ, quam imitari debemus. MARANUS, in *Emendandis*.

(85) Ἐν οὐρανοῖς. In hac voce librariorum lapsos esse putat Stephanus ob scripturæ similitudinem, et legendum ἐν ἀνθρώποις. Nam brevitatis causa scribi solet ἐν ἀνοῖς pro ἐν ἀνθρώποις.

mors, formidare cœperis, quæ servatur iis qui ad ignem æternum damnabuntur, qui sibi traditos afflicti supplicio ad finem usque. Tunc admirationi tibi erunt qui pro justitia ignem patiuntur; tunc beatos prædicabis, cum ignem illum cognoveris.

CAP. XI. *Quanti sint momenti ea cognoscere, quæ Verbum incarnatum docuit.*

Non facio verba de rebus peregrinis, neque secus quam rationi consentaneum sit, quæro; sed cum apostolorum fuerim discipulus, fio gentium doctor; quæ tradita sunt (mihi), subministro iis qui discipuli fiunt digni veritate. Quis enim recte edoctus, et ab amico Verbo generatus, non studet discere aperte quæ per sermonem clare ostensa sunt discipulis, quibus declaravit sermo conspicuus factus: libere loquens, cum ab incredulis non intelligeretur, sed discipulis enarraret: qui fideles ab eo existimati, cognoverunt Patris mysteria. Cujus rei gratia sermonem misit, ut a mundo conspiceretur: qui a populo contemptus, apostolorum præconio promulgatus, a gentibus est creditus. Hic ab initio erat, qui novus apparuit, et . . . inventus, et semper novus in sanctorum cordibus nascens. Hic qui semper, hodie Filius habitus; per quem Ecclesia datur; et gratia expansa, in sanctis incrementum accipit, præbens mentem, patefaciens mysteria, annuntians tempora, gaudens super fidelibus, quærentibus donans; quibus limites fidei non perfringuntur, neque limites patrum transiliuntur. Deinde metus legis decantatur, et prophetarum gratia cognoscitur, et Evangeliorum fides stabilitur, et apostolorum traditio custoditur, et Ecclesiæ gratia exultat. Quam gratiam molestia non afficiens, cognoscet ea de quibus sermo instruit, per quos vult cum ei libet. Quæcunque enim voluntate jubentis sermonis excitati sumus ad eloquendum, cum labore, ex dilectione eorum quæ revelata sunt nobis sumus vobiscum participes.

CAP. XII. *Vehementer interest hominibus veram scientiam percipere, quæ in Ecclesia non sine vita et charitate comparatur.*

Quæ cum legeritis et audieritis studiose, sciatis quæcunque præbet Deus diligentibus recte; facti paradisi deliciarum, lignum genus omne fructus

(86) Τὸ πῦρ. Ad oram codicis, quo usus est Stephanus ascriptum erat: Καὶ ὧδε ἔγκοπην εἶχε τὸ ἀντίγραφον. Sic emendat Stephanus, τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης τὸ πῦρ θαυμάσεις καὶ μακαρίσεις ὅταν, etc. Legere mallet Sylburgius sine transpositione, τὸ πῦρ τὸ ἐπίγειον καὶ τότε αὐτοὺς μακαρίσεις ὅταν.

(87) Προσφιλεῖ. Sic habebat Beureri apographon: sed quia spatium erat in ms. inter προσφι. et εἰ, addendum putat Sylburgius καὶ ἀληθεῖ.

(88) Προσφιλεῖ γεννηθεῖς. Legi etiam posset προσφιλεῖς γεννηθεῖς. Et Verbo anticus factus. MARAN. in Addend.

(89) Διηγούμενος. Scriptum fuisse putat Stephanus ἐκδιηγούμενος in codice ms.

(90) Ἐγγῶσαν πατρὸς μυστήρια, x. τ. λ. Sic etiam videtur scribi et intelligi posse: ἔγνωσαν πα-

νατον φοβηθῆς, ὅς φυλάσσεται τοῖς κατακριθῶσιν μένοις εἰς πῦρ τὸ αἰώνιον, ὃ τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ μέχρι τέλους κολάσει· τότε τοὺς ὑπομένοντας ὑπὲρ δικαιοσύνης θαυμάσεις τὸ πῦρ (86), τδ... μακαρίσεις ὅταν ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἐπιγῶσας.

Οὐ ξένα ὁμιλῶ, οὐδὲ παραλόγως ζητῶ· ἀλλὰ ἀποστόλων γενόμενος μαθητῆς, γίνομαι διδάσκαλος ἐθνῶν· τὰ παραδοθέντα ἀξίους ὑπηρετῶ γινομένοις ἀληθείας μαθηταῖς· τίς γὰρ ὀρθῶς διδάσκει, καὶ λόγῳ προσφιλεῖ (87) γεννηθεῖς (88), οὐκ ἐπιζητεῖ σαφῶς μαθεῖν τὰ διὰ λόγου δειχθέντα φανερώς μαθηταῖς, οἷς ἐφανέρωσεν ὁ Λόγος φανεῖς παρρησία λαλῶν, ὑπὸ ἀπίστων μὴ νοούμενος, μαθηταῖς δὲ διηγούμενος (89)· οἱ πιστοὶ λογισθέντες ὑπ' αὐτοῦ, ἔγνωσαν Πατρὸς μυστήρια (90). Ὁ χάριν ἀπέστειλε Λόγον, ἵνα κόσμῳ φανῇ· ὅς, ἐπὶ λαοῦ ἀτιμασθεῖς, διὰ ἀποστόλων κηρυχθεῖς, ὑπὸ ἐθνῶν ἐπιστεύθη. Οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ καινὸς φανεῖς (91), καὶ . . . εὐρεθεῖς (92), καὶ πάντοτε νέος ἐν ἁγίων καρδίαις γεννόμενος. Οὗτος ὁ ἀπὸ ἀπὸ, σήμερον Υἱὸς λογισθεῖς· δι' οὗ κλητίζεται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ χάρις ἀπλουμένη, ἐν ἁγίοις πληθύνεται, παρέχουσα νοῦν, φανερούσα μυστήρια, διαγγέλλουσα καιροὺς, χαίρουσα ἐπὶ πιστοῖς, ἐπιζητοῦσι δωρομένη (93)· οἷς ὅρια πίστεως γὰ θραύεται, οὐδὲ ὅρια πατέρων παρορίζεται. Ἐἴτα φόβος νόμου φέβεται, καὶ προφητῶν χάρις γινώσεται, καὶ Εὐαγγελίων πίστις ἰδρυται, καὶ ἀποστόλων παράδοσις φυλάσσεται, καὶ Ἐκκλησίας χάρις σκιρτᾷ. Ἦν χάριν οὐ λυπῶν, ἐπιγνώσῃ ὁ Λόγος ὁμιλεῖ, δι' ὧν βούλεται, ὅτε θέλει. Ὅσα γὰρ θελήματι τοῦ κελεύοντος λόγου ἐκινήθημεν ἐξεπαῖν, μετὰ πόνου, ἐξ ἀγάπης τῶν ἀποκαλυφθέντων ἡμῖν γινόμεθα ὑμῖν κοινωνοί.

Οἷς ἐντυχόντες, καὶ ἀκούσαντες μετὰ σπουδῆς, εἰσαεσθε ὅσα παρέχει ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν ὀρθῶς, οἱ γενόμενοι (94) παράδεισος τρυφῆς, πᾶ-

τρὸς μυστήρια, οὐ χάριν ἀπέστειλε Λόγον: Cognoverunt Patris mysteria, nimirum qua de causa sermonem miserit. MARAN. ibid.

(91) Οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, ὁ καινὸς φανεῖς. Legere malim, οὗτος ὁ ἀπ' ἀρχῆς, καινὸς φανεῖς. Hic qui ab initio erat, novus apparuit. MARAN. ibid.

(92) Εὐρεθεῖς. Legit Stephanus καὶ ἀργαῖος εὐρεθεῖς. Beureri et in tempore inventus, aut aliquid simile, quod naturæ divinæ æternitati opponatur.

(93) Δωρομένη: Verti etiam posset, donata, ut observat Stephanus.

(94) Οἱ γενομένοι. Miror doctissimum interpretem Stephanum reddidisse, qui fuistis, et mox qui produxistis, cum nihil magis sententiæ contrarium esse possit. Hæc enim ad gentiles dicuntur. Non incommode deleteretur articulus ante γενομένοι.

καρπον ξύλον, εύθαλοῦν, ἀνατελιαντες ἐν ἐαυ- A
τοῖς, κοικίλοις καρποῖς κεκοσμημένοι. Ἐν γάρ τού-
τω τῷ χωρίῳ ξύλον γνώσεως καὶ ξύλον ζωῆς πε-
φύτευται· ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως (95) ἀναιρεῖ, ἀλλ'
ἡ παρακοῆ ἀναιρεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄσθημα τὰ γεγραμ-
μένα, ὡς Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ξύλον ζωῆς ἐν μέσῳ πα-
ραδείσου ἐφύτευσε, διὰ γνώσεως ζωῆν ἐπιδεικνύς·
ἢ μὴ καθαρῶς χρησάμενοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς, πλάνη
τοῦ ὄψεως γεγύμνωται. Οὐδὲ γὰρ ζωὴ ἄνευ γνώ-
σεως, οὐδὲ γνώσις ἀσφαλῆς ἄνευ ζωῆς ἀληθοῦς.
Διὸ πλησίον ἐκάτερον πεφύτευται. Ἦν δύναμιν ἐνι-
δῶν ὁ Ἀποστόλος (96), τὴν τε ἄνευ ἀληθείας
προστάγματος εἰς ζωὴν ἀσκουμένην γινῶσιν μεμφο-
μενος, λέγει· Ἡ γνώσις φουσιῶι, ἡ δὲ ἀγάπη οἰ-
κοδομεῖ. Ὁ γὰρ νομιζῶν εἰδέναι τι ἄνευ γνώσεως ἀ-
ληθοῦς καὶ μαρτυρουμένης ὑπὸ τῆς ζωῆς, οὐκ ἔγω, B
ὑπὸ τοῦ ὄψεως (97) πλανᾶται, μὴ ἀγαπήσας (98) τὸ
ζῆν. Ὁ δὲ μετὰ φόβου ἐπιγινούς, καὶ ζωὴν ἐπιζητῶν,
ἐπ' ἐλπίδι φυτεύει, καρπὸν προσδοκῶν. Ἦτω σοὶ καρ-
δία, γινῶσις· ζωὴ δὲ, λόγος ἀληθῆς, χοροῦμενος·
οὗ ξύλον φέρων, καὶ καρπὸν (99). . . ῥῶν, τρυγή-
σεις ἀεὶ τὰ παρὰ Θεῷ ποθοῦμενα· ὧν ὄψις οὐχ
ἄπτεται, οὐδὲ πλάνη συγχρωτίζεται· οὐδὲ Εὐα
φθείρεται (99'), ἀλλὰ παρθένος πιστεύεται, καὶ σω-
τήριον δείκνυται, καὶ ἀπόστολοι συνετίθονται, καὶ τὸ
Κυρίου πάσχα προέρχεται, καὶ κηροὶ (100) συνάγον-
ται, καὶ μετὰ κόσμου ἀρμόζονται· καὶ διδάσκων ἀγίους
ὁ λόγος εὐφραίνεται· δι' οὗ Πατὴρ δοξάζεται. Ὡς ἡ δό-
ξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(95) Ἀλλ' οὐ τὸ τῆς γνώσεως, κ. τ. λ. Sic red-
dendum crediderim : *Verum non cognitionis lignum
occidit, sed inobedientia.* MARAN. in *Emendand.*

(96) Ἦν δύναμιν ἐνιδῶν ὁ Ἀπόστολος. Id est :
cum perspexisset Apostolus quam vim habeat illa
patriusque ligni, nempe cognitionis et vitæ, conjun-
ctio. Obscura Stephani interpretatio : *Quam facul-
tatem cum perspexisset Apostolus.* MARAN. *ibid.*

(97) Ὑπὸ τοῦ ὄψεως. Præmittit καὶ Beurerus.

(98) Μὴ ἀγαπήσας. Ita Beurerus et Sylburgius :
posterior littera hujus vocalæ μὴ legi non potuit in
ms. codice, sed tantum μ. Stephanus reddidit *ob
amorem vitæ.* Mox idem Beurerus ἦτω σὺν σοὶ.

(99) Καὶ καρπὸν. Stephanus et Beurerus καὶ
καρποῦ ἔρων. Melius Sylburgius καὶ καρπὸν
ἐκκληρῶν.

(99') Οὐδὲ Εὐα φθείρεται. Clarius erit inter-
pretatio, si sic reddamus : *Ubi neque Eva corrumpitur.*
MARAN., *ibid.*

(100) Κηροί. Vox corrupta, nec evidentem lecta in
ms. codice. Non sanabitur vulnus, si legamus cum
Sylburgio κηροί. Sed si ponamus χοροί, nihil puto
superfuturum difficultatis. Stephanus vocis sequen-
tes sic reddit, *et cum mundo coaptatur.* Videtur le-
gendum ἀρμόζονται.

C gloria in sæcula. Amen.

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM

ACHAË

EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDREÆ APOSTOLI

VETERUM TESTIMONIA

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, t. I. Venetis, 1763, in-fol., p. 148.)

I.

DAMASUS, *vel quisquis aucter sit*, Carm. IV, *ex edit.* Sarazanii, Romæ 1638.

Andrea, Christi apostole,
Hoc ipso jam vocabulo
Signaris isto nomine,
Decorus idem mystice.

Quem crux ad alta provehit,
Cruce quem beata diligit,
Cui crux amara præparat
Lucis futuræ gaudia.

In te crucis mysterium
Cluit gemello stigmatè,
Dum probra vincis per crucem,
Crucisque pandis sanguinem. *Epist. cap. x.*

II.

HIERONYMUS, *epist. LIX al. CXLVIII ad Marcellam*, num. 5, tom. I, pag. 328, *edit. Veron.* 1734.

In omnibus locis versabatur (Jesus): cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia. *Cap. II, etc.*

III.

GAUDENTIUS Brix., *in serm. habito in Dedicat. eccles.*

Joannes in Sebastena urbe provinciæ Palæstinæ, Thomas apud Iudos, Andreas et Lucas apud Patras Achaïæ civitatem, consummati referuntur. *Cap. XII.*

IV.

PAULINUS NOLANUS, de S. Felice, *Natal. IX, vers. 406, pag. 637, edit. Veron.* 1736.

Heic pater Andreas, heic qui piscator ad Argos
Missus, vaniloquas docuit mutescere linguas:
Qui postquam populos ruptis erroris iniqui
Retibus explicuit, traxitque ad retia Christi,
Thessalicas fuso damnavit sanguine Patras. *Cap. X.*

IDEM, *ibid.*, *Natal. XI, vers. 76-356, pag. 449, 468 et 659.*

Sic Deus et reliquis tribuens pia munera terris,
Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes.
Sic dedit Andream Patris.
. tunc Andream devexit Achivis.

V.

PETRUS CHRYSOLOGUS, *serm. CXXXIII.*

Crucem quam refugerant (Petrus et Andreas), postea conjunctis viribus ardentè invadunt. — Petrus namque crucem, arborem conscendit Andreas. *Cap. X.*

VI.

AUCTOR INCERTUS, *lib.* De vera et falsa poenitentia, cap. 8, num. 22, in *Append. ad tom. VI Opp. S. Augustini*, pag. 236, edit. BB. Paris. 1685.

In hoc desiderio erat Andreas, qui in cruce positus a Domino requirebat: *Tempus est ut commendes terræ corpus meum.* Volebat enim eum plebs de cruce deponere. Ipse autem cœpit Dominum rogare: Ne me permittas, Domine, descendere vivum, sed tempus est ut commendes terræ corpus meum: tandiu enim jam portavi, tandiu super commendatum vigilavi, quod vellem jam ipsa obedientia liberari, et isto gravissimo indumento expoliari. Recordor quantum in portando onerosum, in fovendo infirmum, in coercendo lætum, in domando superbum laboravi. Scis, Domine, quoties a puritate contemplationis me retrahere conabatur, quoties a dulcissimæ quietis somno me excitare contendeat, quantum et quoties dolorem ingerebat. Qui igitur tandiu, Pater benignissime, pugnanti restiti et tua ope superavi, a te pio et justo remuneratore posco, ne mihi ultra commendes, sed depositum reddo. Commenda alii quem illud ultra non impediatur, et resurrecturum servet et reddat, ut et ipsum quoque meritum sui laboris recipiat. Terræ me commenda, ut me amplius vigilare non oporteat, et libere ad te fontem indeficientis gaudii tendere anxiantem me non retrahat, nec impediatur. *Cap. xi.*

VII.

Ex lib. Sacramentorum, inter opp. S. GREGORII M. tom. III, pag. 143, edit. BB. Paris. 1705.

Adest nobis (Pater omnipotens) dies magnifici votiva mysterii, qua venerandus Andreas apostolus germanum se gloriosi apostoli tui Petri, tam prædicatione Christi tui, quam conversatione monstravit: ut id quod libera prædicaverat voce, nec pendens taceret in cruce. *Cap. x.*

Videsis et *Librum Responsalem, sive Antiphonarium, inter opp. ejusdem S. GREGORII M. tom. III, pag. 843.*

VIII.

Ex Missali Gothico apud Mabillonium Liturg. Gallic. lib. III, num. 17, pag. 221, 222.

Dignum et justum est, æquum et justum est, pietati tuæ ineffabiles gratias referre, Omnipotens, sempiternè Deus, et inæstimabili gaudio passionem tuorum prædicare sanctorum, per Christum Dominum nostrum. Qui beato Andreæ in prima vocatione dedit fidem, et in passione donavit victoriam. Acceperat hæc utraque beatus Andreas; ideo habebat et in prædicatione constantiam, et in passione tolerantiam. Qui post iniqua verbera, post carceris septa, alligatus suspendio se purum sacrificium tibi obtulit Deo. Extendit mitissimus brachia ad cœlos, amplectitur crucis vexillum, desigit in oculis ora, Agni cognoscit arcana. Denique dum ad patibulum duceretur, in cruce suspenderetur, carne patiebatur et spiritu loquebatur. Obliviscitur crucis tormenta, dum de cruce Christum præconat. Quantum enim corpus ejus in ligno extendebatur, tantum in lingua ejus Christus exaltabatur: quia pendens in ligno, sociari se ei gratulabatur. Absolvi se non patitur de cruce, ne tepescat certamen in tempore. Turba circumspicit, et lamentatur; demitti a vinculo cupit, quem Reparatoris mentem intelligit. Lazari postulat justum, ne pereat populus hoc delicto. Interea fundit martyr spiritum, possessurus sempiterni Judicis regnum. *Cap. ix, x, xi, xii.*

IX.

VENANTIUS FORTUNATUS, *Carmin. lib. VII, De senatu curiæ cœlestis. Ex Biblioth. Patrum. Paris. tom. VIII, pag. 817, E.*

Culmen apostolicum radianti luce coruscum,
Nobilis Andream mittit Achaia suum.

X.

GREGORIUS TURON., De gloria martyrum, *lib. II, cap. xxxi, pag. 754, edit. Paris. 1699.*

Andreas apostolus magnum miraculum in die solemnitatis suæ profert, hoc est manna in modum farinæ, vel oleum cum odore nectareo, quod de tumulo ejus exundat. — Hæc autem aguntur apud provinciam Achaïam in civitate Patras, in qua beatus apostolus sive martyr, pro Redemptoris nomine crucifixus, præsentem vitam gloriosa morte finivit. *Cap. x.*

XI.

AUCTOR INCERTUS, *lib.* De miraculis B. Andreæ apostoli, cap. xxxvi, in *Append. opp. GREGORII TURON. pag. 1264.*

Post hæc comprehensus beatus apostolus ab Egea proconsule, positus est in carcere, ad quem omnes conveniebant ut audirent verbum salutis. At ille non cessabat prædicare nocte et die verbum Dei. Paucis vero diebus interpositis, eductus de carcere et gravissime cæsus, cruce suspensus est: in qua cum per triduum vivens penderet, non cessabat prædicare Dominum Salvatorem, donec tertia die populis flentibus spiritum exhalaret: quod lectio Passionis etiam ejus plenissime declarat. Cujus beatum corpus Maximilla accipiens, conditum aromatibus recondidit in sepulcro: assidue autem super illum deprecans Dominum, ut ejus beatus apostolus memor esset, exorabat. *Cap. vii, ix, x, xii, xiii.*

Libellus De miraculis sancti Andreæ laudatur in *Chronici Fontanellensis cap. xiv.*

XII.

MENOLOGIUM GRÆCORUM, jussu Basilii imperatoris Græce editum, ad d. xxx Novembris. *Part. I, pag. 221, edit. Urbin. 1727.*

Ἀθλητής τοῦ ἀγίου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου Πέτρου.

Certamen sancti et clarissimi apostoli Andreæ, fratris magni Petri.

Οὗτος ἀδελφὸς γνήσιος ὑπάρχων τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκήρυξεν εἰς πᾶσαν τὴν παράλιον τῆς Βιθυνίας, καὶ τοῦ Πόντου, καὶ τῆς Θράκης, καὶ τῆς Σκυθίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπῆλθεν ἐν Σεβαστουπόλει τῇ μεγάλῃ. — Εἶτα ἀπῆλθεν ἐν Πάτρας τῆς Ἀχαΐας εἰς Πελοπόννησον. Καὶ ἐσταυρώθη ὑπὸ Αἰγέα τοῦ ἀνθυπάτου· καὶ οὕτως ἐτελειώθη.

A Hic germanus magni apostoli Petri, post Ascensionem Domini nostri Jesu Christi, prædicavit in tota maritima ora Bithyniæ, Ponti, Thraciæ et Scythiæ: deinde magnam Sebastopolim lustravit. — Postremo Patras Achaiæ in Peloponnesum migravit, ubi ab Ægea proconsule in crucem sublatus est: atque ita mortem obiit. *Capp.* II, X, XII.

XIII.

ETHERIUS Uxamensis et BEATUS presbyter, *lib.* I, adversus Elipandum archiepiscopum Toletanum. *Ex Bibliotheca Patrum Parisiensi, tom.* IV, *part.* II, *pag.* 526, A.

Agnus iste prædam quam tenebas, excussit, et argumentationes philosophiæ tuæ, simplicitatis suæ innocentia omnino deletit. Iste est Agnus immaculatus, qui quotidie, ut beatus Andreas ait, in altare crucis sanctificatur: *Cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus sint manducatæ a populo, et vere sanguis ejus sit haustus; tamen, ut dixi, integer manet, et immaculatus, et vivus.* *Cap.* VI.

XIV.

FLORUS, in *Auctar. ad Martyrolog. BEDE.* *Ex Actis Sanctorum Bolland. Mart. tom.* II, *pag.* XI.

In Achaia, civitate Patras, passio S. Andreæ apostoli: qui crucifixus pro Christi nomine, suum complevit martyrium. *Cap.* X.

XV.

MILLO, monachus Elnonensis, in *Vita S. Amandi episc. Traject. lib.* I, *cap.* I. *Ex Bolland. Febr. tom.* I, *pag.* 874.

Hinc petit Andreas properando virilis Achaiam,
Ac nomen proprium patrando viriliter implet.

XVI.

WALAFRIDUS STRABO, *Carm. de S. Andrea. Ex Thesaur. Canisii tom.* II, *part.* II, *pag.* 258.

Protinus Andreas compactus voce Tonantis,
Credidit æternum salvantem sæcula regem:
Pendula capturæ contemnens retia spretæ,
Et dicto citius Christi præcepta facessit.
Quis numerare valet populosis oppida turmis
Illius eloquio, quæ fana profana fricabant,
Credula pandentes regi præcordia Christo?
Nempe vicem Domino solvebat calce cruenta,
Dum crucis in patulo suspensus stipite martyr
Ultima mortalis clausit spiracula vitæ,
Purpureas sumens Christo regnante coronas.

XVII.

REHABANUS, in *Martyrol. ad d.* 30 *Nov. Ex Thesaur. Canisii tom.* II, *part.* II, *pag.* 348.

Natale sancti Andreæ apostoli. — Hic prædicavit Scythiam et Achaiam, ibique in civitate Patras cruci suspensus occubuit. *Cap.* X.

XVIII.

USUARDUS, in *Martyrologio ad d.* 30 *Novemb., pag.* 195, *edit. BB. Paris.* 1718.

In civitate Patras provinciæ Achaiæ, natalis sancti Andreæ apostoli, qui etiam apud Scythiam prædicavit. Hic beatissimus ab Ægea proconsule comprehensus, primo in carcere est clausus, ac deinde gravissime cæsus; ad ultimum vero in cruce appensus, biduo inibi supervixit. *Capp.* VIII, IX, X, XII.

XIX.

REMICIUS, monachus ANTISIODORENSIS, *Comment. in psalmum XXI. Exstat in Bibliotheca Patrum Lugdunensi, tom.* XVI.

Quævis hoc sacramentum a pluribus accipiatur, non tamen, ut videtur, in partes est divisum, sed totum singulis est indivisum, Andrea apostolo sic testante: *Agnus, quanquam sacrificatus est, integer perseverat et vivus.* *Cap.* VI.

XX.

JOANNES EUCHAITENSIS, in *Poematibus, pag.* 70, *edit. Ætonæ, 1610.*

Σταυροῦσι τε τρεῖς ἄνδρες ἁμῶς Ἀνδρέαν.
Tres simul viri crucifigunt Andream

XXI.

MARTYROLOGIUM metricum Ecclesiæ Græcæ, ad d. 30 Nov., ex edit. Siberi, Lipsiæ, 1727.

Ἀντίστροφον σταύρωσιν Ἀνδρέας φέρει,
Φανείς ἀληθῶς, οὐ σκωδῶς, ὡν μύστης.
Antistrophæ fixus cruci fuit Andreas,
Sacerdos Christi verus, non umbratilis.

XXII.

LANFRANCUS archiep. Cantuar., *lib. De corpore et sanguine Domini, cap. x, pag. 259, edit. Paris., 1648.*

Est igitur sacramentum et res sacramenti, id est corpus Christi. Christus tamen *resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur* (Rom. vi, 9). Sed sicut dicit Andreas apostolus: *Cum vere in terris carnes ejus sint comestæ, et vere sanguis ejus sit bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cælestibus ad dexteram Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXIII.

WOLFGELMUS abbas Brunwillerensis in *Epistola ad Meginhardum abbatem Gladbacensem*, de sacramento Eucharistiæ contra errores Berengarii. *Exstat apud Mabillonium sæculo vi, Benedict. part. II, pag. 682.*

Hoc autem corpus, post expletam more catholico communionem, sanum et incolume, vivum et integrum se recipit ad Patrem. Sic enim testatur Ecclesia Achaïæ, beatum Andream apostolum dicere: *Postquam omnis populus credentium Agni carnem comederit et sanguinem biberit, Agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus: et cum vere sacrificatus sit, et vere carnes ejus comestæ a populo, et vere sanguis ejus sit bibitus, tamen, ut dixi, et integer permanet, et immaculatus, et vivus.* Cap. VIII.

XXIV.

HO CARNOTENSIS *Serm. De convenientia veteris et novi sacrificii. Ex Biblioth. Patrum Parisiensi, tom. X, pag. 806, A.*

Ecce ad memoriam veniunt verba beati Andree apostoli, quibus assertit et in cælis esse corpus Domini, et de altari posse sumi corpus Domini: *Cujus, inquit, carnes cum sint comestæ in terris a populo, et sanguis ejus bibitus; ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in cælestibus ad dexteram Patris integer perseverat et vivus.* Cap. vi.

XXV.

BERNARDUS abbas Claræ-vall., *Serm. in Vigilia S. Andree apostoli, num. 3, opp. vol. I, pag. 1064, edit. Paris. 1719.*

Andreas homo erat similis nobis, passibilis, et tam vehementi ardore spiritus crucem sitiēbat, tam inamulto a sæculis gaudio tripudiabat, ut cum paratam sibi eminens patibulum conspexisset: *O cruz, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te, ita ut et tu exultans suscipias me.* Et paulo post, num. 4: *Terrendum eum putat Ægeas, crucis supplicium minitans: sed non est ita. Accenditur magis in verbo hoc, et libere clamat: Ego si patibulum crucis expavescerem, crucis gloriam non prædicarem. At ubi paratum sibi lignum intuitus est, ex hoc jam plane totus ignescens applaudebat, et blandiebatur illi amatæ suæ, officiosissime salutabat, devotissime suscipiebat, magnifice attollebat eam, et in ipsius præconio gloriabatur, clamans magis affectione quam voce: Salve, cruz prætiosa, quæ decorem et pulchritudinem de membris Dominicis accepisti! Salve, cruz, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membris ejus tanquam margaritis ornata.* Capp. VIII, X.

IDEM, *serm. I, in festo S. Andree, num. 4, pag. 1065.*

Cum duceretur ipse beatus Andreas ad crucem, populus qui sanctum et justum dolebat injuste damnari, prohibere voluit ne puniretur; sed magis ipse instantissima prece prohibuit eos, ne non coronaretur, imo ne non pateretur. Desiderabat siquidem dissolvi, et cum Christo esse, sed in cruce quam semper amaverat: desiderabat regnum intrare, sed per patibulum. [Quid enim dicit illi amatæ suæ? *Per te, inquit, me recipias, qui per te me redemit.* Cap. VII.

IDEM, *serm. II, num. 3, ibidem, pag. 1069.*

Andreas certe, cum pervenisset beatus Andreas ad locum ubi cruz parata erat, quomodo confortatus sit in Domino; et per Spiritum, quem una cum cæteris apostolis in igneis linguis acceperat, verba vere ignea loqueretur. — Ex abundantia cordis os locutum est; et charitas quæ servebat in corde, quasi seminillas quasdam ardentissimas emittebat in voce. Quid enim beatus Andreas cum sibi paratam, ut dixi, crucem eminus cerneret, loquebatur? *O cruz, inquit, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te; ita ut et tu exultans suscipias me, discipulum ejus qui pependit in te: qui amator tuus semper fui, et desideravi amplecti te.* Cap. X.

IDEM, *in serm. XVI, de diversis, num. 6; ibidem, pag. 1122.*

Nunquid non supra naturam beatus iste Andreas apostolus, cujus solemnitas præ manibus est, transierat, qui dicebat: *O bonu cruz, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata! Securus et gaudens venio ad te.* Cap. X.

XXVI.

GAUFRIDUS abbas, in *Declamat. LVIII, exst. in volum. II Opp. S. BERNARDI, pag. 324, A.*

Gaudium sane non modo in spe gloriæ, sed etiam in tribulationibus. — Hæc virtus ex alto, quæ Andream fecit amplecti crucem. *Cap. x.*

XXVII.

NICOLAUS Claræ-vallensis, *serm. in festo S. ANDRÆ. Exstat in volum. II Opp. S. BERNARDI, pag. 728, A.*

Dominus noster, cujus schola est in terris et cathedra in cælo, ex his omnibus quos elegit et prælegit, Andream elegit apostolum, cujus solemnitatem et vocibus et cordibus inclinamus. O dulcis apostolus, et primitiva vocatio Domini Salvatoris : — cujus passio tanta spiritus devotione distillat, ut mentes audientium adipe et pinguedine replere videatur. Unde non immerito in singularem auctoritatis arenam suscepta est, *quam qui viderunt scripserunt orbi, et ministri fuere sermonis. Cap. 1.*

Hic sermo, quem Mabillonius aliique tribuunt NICOLAO Claræ-vallensi, occurrit etiam inter sermones B. PETRI DAMIANI, estque num. LVIII, tom. II, pag. 438, edit. Paris. 1642.

XXVIII.

PETRUS BLESENSIS, *serm. IV, in festo S. ANDRÆ, pag. 174, edit. Paris. 1657.*

Andreas quasi suæ conditionis oblitus, summopere prædicabat suavitatem et dulcedinem crucis. — Præ nimio ardore fidei et amoris, crucem salutem, et dicit : *Securus et gaudens venio ad te.* Andreas præcipuam reputat voluptatem, si dimittatur in patibulo, donec in eo consummetur : et quod omnem fortitudinem facultatis humanæ transcendit, quasi jam a corpore peregrinans cruciatum in cruce non sentit. — Andreas clamat : *Salve, crux speciosa ! Securus et gaudens ad te venio : suscipe discipulum ejus qui pependit in te magister meus Christus.* — Ardentissime affectat Andreas ascendere crucem : ut intra eam mundum et principem mundi despiciat ; ut inde quasi de eminentissima turre jacula inimici securus excipiat. *Cap. x.*

XXIX.

AUCTOR incertus, *lib. Soliloquiorum animæ ad Deum, cap. xxii. In Append. Opp. S. Augustini, tom. VI, pag. 95.*

Ibat Andreas securus ad crucem et gaudens, quoniam ad viam dulcedinem properabat. *Cap. x.*

XXX.

LUCAS Tudensis, contra Albigenses *lib. III, cap. XXI. Ex Biblioth. Patrum Parisiensi, tom. IV, part. II, pag. 710, B.*

Quamvis multos martyrum legamus in sua passione gaudere, ut legitur de beato apostolo Andrea, qui cum duceretur ad mortem, dicebat : *Securus et gaudens venio ad te ;* hoc de gaudio spiritus intelligendum est, non de gaudio corporeo. *Cap. x.*

XXXI.

THOMAS AQUINAS, *serm. II, de S. Andrea. Ex edit. Romana 1570, tom. XVI, sub finem, pag. 48.*

Septem sunt gradus ascendendi in palmam, id est in crucem. Primus gradus, persecutoris aggressus. Secundus, devota martyrii processio ; de his duobus, in vita sua (S. Andr.). Tertius, devota de cruce prædicatio ; in Legenda, ibi : *O si scires virtutem crucis !* etc. Quartus, carceris toleratio, ibi : *Jussit eum in carcerem detrudi.* Quintus, populorum eum liberare volentium prohibitio, ibi : *Nolite sanctum, etc.* Sextus, funium procellatio, ibi : *Jussit eum funibus cædi.* Septimus, devota ut pati mereretur oratio, ibi : *O beata crux.* — Circa passionem notandum quod passus est desideranter, ibi : *Jam concupiscenti animo præparata ;* confidenter, ibi : *Securus ;* lætanter, ibi : *Gaudens venio ad te ;* constanter, quia nunquam a prædicatione cessabat ; longanimiter, ibi : *Biduo ;* gratanter, gratias agendo ; perseveranter, quia nunquam nisi mortuus descendere voluit. *Capp. II, VII, IX, X, XI, XII.*

XXXII.

BONAVENTURA, *serm. II, de S. Andrea apostolo. Ex ejus Opp. edit. Lugdun. 1668, tom. III, pag. 223, 224.*

Beatus Andreas, sicut ejus Legenda dicit, materialem crucem in corpore passus fuit. — Sic cum crucem ascenderet, hanc humilitatem sanctus apostolus se habere ostendit, cum Ægeæ de cruce sic ait : *Ego crucis Christi servus sum, et crucis tropæum diligere potius debeo quam timere.* — Unde dicitur in Legenda, quod exspoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus. — Quod apostolus dum attendit, mori pro Christo non timuit, sed pleno gaudio cordis ad crucem accessit. Unde videns crucem non timuit, non fugit, non oculos ab ea avertit, sed exclamavit et dixit : *O bona crux, diu desiderata, sollicitè quæsitâ, et ideo concupiscenti animo præparata ! lætus et gaudens venio ad te, ita ut tu gaudens suscipias me, discipulum ejus qui pependit in te.* Salva me, inquit, crux pretiosa, etc. *Capp. IV, X.*

IDEM, *serm. III, ibidem, pag. 225.*

Hac compassione fraterna transfossus apostolus dicebat Ægeæ : *Ego de tuo interitu doleo, non de mea passione conturbor. Meus enim dolor unius diei, vel duorum, vel trium ; sed tuus interitus nec per millia annorum poterit pervenire ad finem.* *Cap. IX.*

XXXIII.

SOPHRONIUS, *ut fertur*, De vitis apostolorum, *cap. 1. Apud Fabricium in Biblioth. Eccles. pag. 224.*

Ἄνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν παρα-
δεδώκασιν, Σκύθαις καὶ Σογδιανοῖς καὶ Σάκκαις ἐκή-
ρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
καὶ ἐν Σεβαστοπόλει ἐκήρυξε τῇ μεγάλῃ, ὅπου ἐστὶν
ἡ παρεμβολὴ Ἀψάρου καὶ Φάσις ὁ ποταμὸς, ἐνθα
οἰκοῦσιν Αἰθίοπες οἱ ἐσωτέροι. Θάπτεται ἐν Πάτραις
τῆς Ἀχαΐας, σταυρῷ παραδοθεὶς ὑπὸ Αἰγέα τοῦ βασι-
λέως Ἐδεσσηνῶν.

Andreas frater hujus (Simonis Petri), ut majores
nostri prodiderunt, Scythiis, et Sogdianis, et Saccis
predicavit Evangelium Domini nostri Jesu Christi,
et in Sebastopoli prædicavit quæ cognominatur
Magna, ubi est irruptio Apsari, et Phasis fluvius :
illic incolunt Æthiopes interiores. Sepultus est au-
tem Patris civitate Achaïæ, cruci suffixus ab Ægea
præfecto Edessenorum.

Eadem ferme habet Anonymus apud OECUMENIUM in *Acta apostol. et Epistolæ Pauli*: apud quem tamen
postrema verba rectius sic s: habent : ὑπὸ Αἰγέα τοῦ ἀνθυπάτου σταυρωθεὶς.

XXXIV.

HIPPOLYTUS, *seu quisquis sit auctor*, De duodecim apostolis. *Apud Combefisium. Auctar. nov. tom. II, pag. 831.*

Ἄνδρέας, Σκύθαις, Θράκαις κηρύξας, ἐσταυρώθη
ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ ἐλάτῃ ὄρει, καὶ θά-
πτεται ἐκεῖ.

Andreas, cum Scythiis ac Thracibus prædicasset,
cruci affixus est Patris in Achaia, rectus in olea
arbore, ibique sepelitur. *Cap. x.*

XXXV.

PSEUDO-DOROTHEUS Tyrius, in Synopsi, etc. *Ex edit. Fabricii De vita et morte Moysis, pag. 471.*

Ἄνδρέας ... ἐτάφη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας σταυ-
ρωθεὶς ὑπὸ Αἰγεάτου.

Andreas ... sepultus est Patris Achaïæ urbe, cum
ab Ægeate in crucem actus fuisset. *Cap. x.*

Quibus addes pseudo-Abdiam in *Histor. apostol. lib. III, num. 59 et seq. pag. 507, edit. J. A. Fabricii in Cod. apocr. Nov. Test. tom. II, et ISIDORUM HISPALENSEM Juniolem, ut perhibent, apud laudatum Fabricium De vita et morte Moysis, pag. 545.*

Consulendus item NICETAS PAPHLAGO, *Orat. in S. ANDREAM, apud Combefisium, tom. I Auctar. noviss., pag. 53.*

XXXVI.

NICERHONUS, *Hist. Eccles. lib. II, cap. XXXIX, pagg. 199 et 200 edit. Paris. 1636.*

Ἄνδρέας ὁ τοῦ κορυφαίου Πέτρου κασίγνητος ...
ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Αἰγαΐατου τῷ σταυρῷ καὶ οὗτος
προσήλωται, ἐγκλημά οἱ ἐπαγαγόντος, ὅτι περὶ τὴν
γαμετὴν αὐτοῦ Μαξιμίλλαν καὶ τὸν ἀδελφὸν Στρατο-
κλέα, Χριστῷ προσάγαγοι, τὴν ἐκείνου βδελυξαμένου
δυσσέβειαν.

Andreas, coryphæi Petri frater, ... a proconsule
Ægeato in crucem quoque est actus : illo ei crimine
objecto, quod conjugem ejus Maximillam fratrem-
que Stratochem, impietatem ejus detestari docuis-
set, et ad Christi fidem adduxisset. *Cap. x.*

XXXVII.

LAURENTIUS JUSTINIANUS, *serm. in festo S. Andræ apostoli, ex edit. Venet. 1606, pag. 294, col. 4.*

Magnanimitatem hujus robustissimi ducis, imperterritam mentem, passionis desiderium, spiritualeque
lumen ipsius, ex sermonibus ejus attende. Cum enim duceretur ut crucis imponeretur patibulo, eandem a
longe prospiciens exclamavit, dicens : *O bona crux, diu desiderata, et jam concupiscenti animo præparata !
securus et gaudens venio ad te, ita ut tu exsultans suscipias me, discipulum ejus qui pependit in te. Salve,
o bona crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex ejus membris tanquam margaritis ornata, accipe me
ab hominibus, et redde me magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te me redemit.* *Cap. x.*

DIONYSIUS quoque CARTHUSIANUS, *serm. I et IV, de laudibus S. Andræ, plura describit ex Epistola presbyterorum et diaconorum Achaïæ.*

GALLANDII PRÆFATIO

In Epistolam Presbyterorum et Diaconorum Achaëæ de martyrio S. Andreæ.

(Vet. Patr. Biblioth., I, Proleg., p. xxxviii.)

SYNOPSIS.

- I. Cur huic Epistolæ inter vetusta Ecclesiæ monumenta locus assignatus.
- II. De variis ejus editionibus, Mombritiona potissimum et Lipomaniana.
- III. De antiqua ejusdem Epistolæ versione.
- IV. Hujus Epistolæ sinceritas variis nominibus agnoscenda videtur. Chrysostomi locus expensus.
- V. Solvitur objectio, ex voce τριᾶδος desumpta, quam fuisse usurpatam tertio, quin et secundo sæculo, evincitur ex Patrum vetustissimis tum Græcis tum Latinis.
- VI. Objectus locus de processione Spiritus sancti expenditur. Eadem phrasim in Græca Dialogorum S. Gregorii versione, ejus auctor Zacharias papa. Samuel Basnagius notatus.
- VII. Quæstio de Ægea memorato in epistola Ecclesiæ Achaicæ discussa. Locus Sophronio ascriptus, vindicatur. Ejus interpres Erasmus defenditur. Duplex Edessa distinguenda; quarum altera recentior Osrhoenica, antiquior altera Macedonica, primitus Ægea dicta: cujus nominis occasione nonnullæ de Ægeæ præconsule, ut fertur, Achaëæ, propositæ conjecturæ.
- VIII. De tempore quo scripta censetur Epistola: simulque varia de Vespasiano persecutore.

I. Quod superius in præfatione generali antiquitatum ecclesiasticarum studiosis recepimus, Acta martyrum nos esse collecturos, pro temporum ratione digerenda; id quidem præstare nunc incipimus, Epistolam encyclicam presbyterorum et diaconorum Achaëæ de S. Andreæ apostoli martyrio, in medium proferentes. Licet enim inter Acta martyrum sincera, virorum eruditorum judicio haud fuerit hactenus hæc Epistola recensita; eam tamen omnino prætermittere religioni habuimus: sive quod ab antiquis temporibus Ecclesiæ catholice sententia, digna fuerit existimata quæ in divinis officiis celebrandis publice usurparetur; quod in primis spectandum erat: sive quod nuper demum in lucem prodierit textus Græcus, quo magis magisque vetustissima versio, Ecclesiæ jamdiu probata, confirmatur: sive quod tandem viri eruditi studio quamvis a catholica communione alieni, eadem Epistola paucis abhinc annis Græce ac Latine in vulgus emissa, velut sincerus sacræ antiquitatis fetus fuerit propugnata. Quod si vero hanc Epistolam minus recte inter Acta martyrum nobis repositam quis arbitretur; illam saltem tanquam vetustum opus ecclesiasticum esse habendam, haud ierit inflicias: adeoque vel eo nomine in nostram bibliothecam jure inferendam existimavimus.

II. Illam autem primus in lucem emisisse comparitur Boninus Mombritionis patricius Mediolanensis, in *Vitis sanctorum*, sub finem sæculi xv typis consignatis; loci enim ac temporis nota nusquam comparet. Quandoquidem vero inter rarissima recensetur opus ejusmodi, duobus in-fol. volumi-

(1) Lipom. *Vit. SS.*, tom. VI, pag. 197, a tergo edit. Venet. 1581, fol. qua utor. Primæ autem editionis, quam etiam præ manibus habeo, sed muticam, quinque priora volumina in-4, prodire iti-

nibus distinctum, haud incongruum putamus, ex eo Epistolæ nostræ initium hic describere, ut quod a reliquis editis, quin et ab ipso Græco exemplari aliquantulum discrepat. Sic autem se habet:

PASSIO BEATI ANDREÆ APOSTOLI.

Diacones ecclesiarum Achaie (sic) scripsimus universis Ecclesiis, quæ sunt in oriente et occidente, et meridie et septentrione in Christi nomine constitutæ: Pax vobis et universis qui credunt in unum eum (I. Deum) et in Trinitatem perfectam: verum Patrem ingentum, et verum Filium unigenitum, et verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre et Filio: et hoc esse unigenitum Filium, quod est et ille qui genuit. Hanc fidem didicimus, etc. Ubi meminerit lector horum verborum, procedentem ex Patre et Filio, de quibus inferius disserendum.

Sæculo postero xvi currente, eandem Epistolam iterum evulgavit Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis, in opere *Vitarum sanctorum priscorum Patrum*; sed alio a Mombritiono exemplari usus, ad Epistolæ initium saltem quod attinet. Estque hujusmodi (1): *Passionem sancti apostoli Andreæ quam oculis nostris vidimus, omnes presbyteri et diacones Ecclesiarum Achaie, scribimus universis Ecclesiis quæ sunt in oriente et occidente, et meridiano et septentrione, in Christi nomine constitutis: Pax vobis et universis qui credunt unum Deum in Trinitatem perfectam,.... verum Spiritum sanctum, procedentem ex Patre, in Filio permanentem, ut ostendatur unus Spiritus esse in Patre et Filio: et hoc esse, etc.* Omnia peue ad Græci contextus amussim.

Eodem sæculo xvi, Laurentius Surius Carthusiadem Venetiis ad signum spei ann. 1551-1556, tria vero posteriora Romæ apud Antonium Bladum, ann. 1558-1560.

nus, in suis collectis undique tam ex mss. codicibus quam ex editis auctoribus, probatis sanctorum Vitæ, ut fert operis inscriptio, atque per anni seriem digestis, editionem Lipomanianam secutus est (2). Eamdem quoque typis deinceps consignavit post medium insequentis sæculi xvii, Andreas du Saussay episcopus Tullensis, in opere haud obvio ita inscripto: *Andreas frater Simonis Petri; seu De gloria S. Andræ apostoli libri xii* (3). Neque tantum Epistolam nostram exhibuit scriptor Gallus, ut reliqui præcedentes editores, sed eam insuper « tam patenter assertam dedit, quam accurate vindicatam adversus varias novatorum argutationes; quas conguessit et auxit Edmundus Aubertius in libro Genevæ anno 1633, Gallice edito, cui titulus est: *Eucharistia veteris Ecclesiæ.* » Sic in fronte operis auctor.

Tum vero sæculi currentis anno 1731, eamdem Epistolam Romæ recudendam curavit Ludovicus Andruzzi Santandrea (4); qui Lipomaniano exemplari præterito, Mombritianum describere maluit: quin et Saussayum plerumque assectatus, « Epistolæ sinceritatem gravissimis testimoniis comprobavit (5). »

Quinque autem hæc recensitis editionibus Latine tantum evulgatis, sexta demum accessit G. L., quæ anno 1749 Caroli Christiani Woog cura et studio Lipsiæ lucem aspexit. Textum Græcum descripsit cl. editor e codice Huntingdoniano 457, bibliothecæ Bodleianæ; cum quo item Grabius *Martyrium S. Theclæ* contulerat, ejusque ope curis secundis perpolverat, ut ex anonymi præfatione ad novam *Spicilegii SS. Patrum Oxoniensem* editionem erudimur. In hoc porro egregio sacræ antiquitatis monumento edendo atque adornando, sedulam operam sibi adhibitam profitetur vir eruditus. Nimirum, ne litteræ quidem apicem mutavit, nisi ubi dicendorum nexus, librarii oscitantia, et recta construendi scribendique ratio id expositularit; ubi vero vocabulum aliquod unius alteriusve litteræ mutatione, adjectione vel detractatione corruptum invenit, suas emendationes in textum intulit, omnes tamen ms. codicis lectiones mendosas subjiciens. Textui Græco novam versionem apposuit, ipsumque notis uberioribus illustravit. Reliqua omittimus recensere, quæ V. C. sive in operis limine, sive in calce reposuit; ea siquidem ad nostrum institutum haud spectant. Hanc itaque Lipsiensem editionem potissimum secuti sumus. Novo interpreti veterem adjecimus, non Mombritianum quidem, sed Lipomanianum, qui profecto

A Græcis pressius inhærere comperitur. Nuperi editoris notas textum in primis respicientes selegimus, prolixioresque contraximus; quibus etiam nonnullas observationes atexuimus, plures fortasse haud contemnendas addituri, si opportunius codicem ms. nobis evolere licuisset, quem sero tandem deteximus. Est autem codex Græcus Bombycinus num. clxxv, 4, sæculo xiv exaratus, inscriptusque: *Heortologia, seu Sermones et homilia in annua festa*; quem nobis suppeditavit locuples Bernardi Nani senatoris quondam amplissimi bibliotheca.

B III. Jam vero ut de antiqua hujus Epistolæ versione verba faciamus, nullus profecto suppetit character satis firmus, quo rite definire possimus, quam dudum fuerit illa confecta. At eam esse vetustiore[m] quam ut vulgò censeatur, quisque arguere valet ex scriptoribus ecclesiasticis, quorum testimonia Epistolæ ipsi præmisimus. Alii enim ex ea vel locum passionis vel genus mortis eruisse haud obscure videntur. Alii vero locum aliquem verbotenus describunt, sive ipsam Actorum historiam excitantes, sive etiam quandoque tacito ejus nomine ad illam respicientes; quod scilicet tanquam certum et exploratum monumentum passim haberetur, ut recte Saussayus (6). Neque tamen inficiari velim, nonnullos ex allatis scriptoribus Græcum potius textum quam veterem ejus interpretem consulere potuisse. Sed, ut ut est, eorum testimonia jam inde a sæculo iv usque ad xv, continuo temporis ordine servato deducta, sive ad versionis antiquitatem sive ad ipsius Epistolæ sinceritatem astruendam, haud parum conferre existimantur.

C IV. De auctoritate autem hujus Epistolæ, varias esse vitorum eruditorum sententias nemo nescit. Alii namque velut supposititiam atque conflictam prorsus rejiciunt; alii vero ejus auctoritatem in dubium revocant; alii denique tanquam sincerum sacræ antiquitatis fetum agnoscunt. Plura sunt enimvero, neque levia, quæ ad infringendam ejus γνησιότητα objici solent. Potiora tamen huc ad examen revocare animus est; eaque potissimum quæ ab aliis vel omnino prætermissa, vel molli brachio discussa noscuntur.

D Primum itaque, an re vera in Achaia et in Patrarum urbe martyrium passus fuerit S. Andreas apostolus, dubitationem movit Florentinus (7); Joannis Chrysostomi nimirum auctoritate permotus, apud quem sic legimus (8): « Petri quidem, et Pauli, et Joannis, et Thomæ manifesta sunt sepulcra;

(5) *Id. ibid.*, pag. 190 seqq.

(6) Sauss. *De glor. S. Andr.*, sub fin. in *Vindic. pag. 23.*

(7) Florent. *Vet. occid. Eccl. marty.*, pag. 117.

(8) Joan. Chrys. in *Epist. ad Hebr.*, hom. 26, § 2, opp. tom. XII, p. 237.

(2) *Sur. Vit. SS.*, tom. VI, pag. 633, Colon. 1618. Hæc est tertia editio Coloniensis, omnium optima; prima enim prodiit ann. 1569, fol.

(3) Saussay, *De gloria S. Andr.*, post pag. 676, Paris. 1656, fol.

(4) Andruz. *Stater. verit.*, pag. 170.

* Editio nostra novam et auctiorem textus Actorum S. Andræ recensionem exhibet quam Lipsiæ nuper ex codicibus mss. evulgavit vir cl. Constantinus Tischendorf; sed cum Græce tantum hæc Acta ediderit, versionem Latine recensio[n]i accommodandam curavimus. Edit. Patr.

aliorum autem cum sint tam multi, nusquam sunt nota. » Hinc vero quis conjectaret, inquit vir eruditus, festum 'Andræ apud Patras fuisse potius ejus prædicationis memoriam, seu episcopatus institutionem aut natale, quam ejusdem martyrii celebritatem in eadem urbe consummati; siquidem Andræ sepulcrum, quod adeo pervulgatum esset in Achaia, vix ignorare potuisset Chrysostomus, qui non longius a Græcia positus, imo Græcorum fuerit patriarcha. Hæc Florentinius, cujus profecto dubitatio si vim aliquam habeat, corrumpit penitus Epistolæ nostræ auctoritas necesse est.

Hanc autem difficultatem quam Tillemontium in primis ac Woogum præterisse mirari subit, facili negotio tolli existimavit Lequienus (9), si dicamus, Andræ cujus corpus a Constantio imperatore fuerat Constantinopolim translatum, propterea mentionem haud fecisse Chrysostomum, quod utique non in urbe regia, sed Antiochiæ habuerit homilias in Epistolam ad Hebræos. Verum minus apposite id conjecisse vir doctus videtur, adeoque viget adhuc objectio. Has enim homilias Constantinopoli habuisse Chrysostomum, cum jam esset episcopus, post Tillemontium (10) Montfauconius evincit (11). Existimamus itaque potius vel locum esse corruptum; vel memoria lapsum sanctum doctorem. Et prior quidem conjectura in eo innititur, quod eadem homiliæ, ἀπὸ σημείων, ex notis eductæ, post obitum demum Chrysostomi fuerint evulgatæ: ἀπὸ σημείων, inquam, seu ex ductibus calami brevioribus, quibus voces et verba tachigraphi describebant, ut norunt eruditi; ex quibus ergo notis plano et vulgari modo litteris traditum opus, in lucem exinde fuit prolatum. His accedit, varia fuisse harum homiliarum exemplaria, in quibus colligendis describendisque alii tunc temporis feliciorum quam Constantinus operam posuisse feruntur; qua de re plura doctissimus Chrysostomi operum editor (12): ut proinde haud absona videatur suspicio, textum allatum librariorum culpa in mendo cubare; eo in primis nomine, quod de Petri quidem et Pauli et Joannis sepulcris dubitet nemo; de Thomæ autem sepulcro non ita certum, ut ad eum locum recte adnotat Montfauconius.

Quod si cui sententia isthæc minus arrideat, memoria hic lapsus S. Patrem opinari fas erit: cujus rei exempla in aliis ejus operibus haud raro deprehendas (13). Quæ quidem conjectatio magis placet. Quomodo enim Andræ apostoli sepulcrum potuit ignorasse Chrysostomus; quem nimirum corporis ejus translationem ex Achaia Constantinopolim a Constantio anno 357 peractam, haud latuisse demum liquet? Sic enim ille (14): « Christi servo-

rum splendida sunt etiam sepulcra, ut quæ urbem præstantissimam ac regiam occuparint; et dies notæ atque clari, qui festi a toto orbe celebrentur... Atque id non Romæ solum fieri quispiam viderit, sed etiam Constantinopoli. Nam et hic quoque Constantinus Magnus filius (Constantius) ita demum ingenti honore se affecturum existimavit, si eum in piscatoris (Andræ) vestibulo conderet; » in vestibulo scilicet ecclesiæ Apostolorum, ubi sanctorum Andræ, Lucae ac Timothei corpora recondita perhibentur. Quo sane respiciens vetusta auctor homiliæ in illud, *In principio erat Verbum*, inter opera ipsius Chrysostomi (15), habitæ ut videtur anno 381, hæc habet: « Trinitas apostolorum (Andræ, Lucae ac Timothei) testis est cœlestis Trinitatis. » Eodem plane sensu atque in eandem sententiam, Gregorius quoque Nazianzenus (16):

Μοῦνον δ' ἄλλος ἔμεινεν ἐμοί, καὶ τῆρας ἀνθρώπων.
Ὁ μοι ἐμῆς τριάδος.

Ac mihi duntaxat mansit dolor atque senectus molesta.

Heu mea trias.

Qui et alibi (17), ad eorumdem sanctorum corporum translationem digitum intendens, eleganter dixit: « Valet, apostoli, præclara colonia certaminis mei magistri. » Quæ cum ita sint, quis ergo rite dixerit ignorasse Chrysostomum, quod Gregorius Nazianzenus, quod Paulinus, quod Hieronymus, quod reliqui antiqui scriptores ecclesiastici, de S. Andræ apostoli corpore, Patris Achaia in urbem regiam translato, litteris tradiderunt? Superest igitur, quod modo dicebamus, ut suspicemur vel mendosum esse locum nobis objectum; vel si navis, memoria lapsus sanctum doctorem, dum ea verba e suggestu proferret.

V. Inter objectiones vero gravioris momenti et potior existimatur, quæ ex voce τριάδος desumitur sub Epistolæ initium occurrente; quam, inquit censor, in vetustissimis ecclesiasticis monumentis vix ac ne vix quidem fortasse invenias; perinde ac si omnia scripta nobis superessent, quæ scriptores apostolici aut ævo apostolico proximi, Papias, Quadratus, Aristides, Agrippa Castor, Aristo Pellæus aliique litteris tradidere. Atqui antiquius est nomen τριάδος, quam ut passim existimetur; tertio enim, quin et secundo Ecclesiæ sæculo usurpatum comperitur; quod sane miror fugisse Sicerum (18). Dionysius Alexandrinus (19): ὅσω μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν Τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιαίρετον· καὶ τὴν Τριάδα πάλιν ἀμείωτον εἰς τὴν μονάδα συγκεφαλαιούμεθα. Sic quidem nos indivisibilem unitatem in Trinitatem dilatamus; et Trinitatem iterum quæ imminui nequit, in unitatem con-

tom. X, p. 625.

(15) Chrys. opp. tom. XII, p. 421.

(16) Greg. Naz. carm. 9, tom. II, p. 79.

(17) Id. orat. 52, tom. I, p. 527.

(18) Svicor., *Thes. eccl.*, tom. II, p. 1288.

(19) Apud Athan., *Epist. de sent. Dionys.*, tom. I, p. 255.

(9) Lequien., *Or. Christ.*, tom. II, p. 954.

(10) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. XI, p. 378.

(11) Montf., *Præfat. ad opp. Chrys.*, tom. XII, p. 5, § 9.

(12) *Ibid.*, § 5 seqq.

(13) Montf., *Præf. ad tom. X*, § 5 et alibi.

(14) Chrys., hom. 26, in *epist. II ad Cor.*, n. 5,

trahimus. Quo insuper vocabulo apud Basilium (20) iterum atque iterum utitur idem Dionysius. Huic episcopo Alexandrino σύγγραφος Gregorius Neocæsariensis (21) : Τριάς τελεία, δόξη καὶ ἀϊδιότητι καὶ βασιλείᾳ, μὴ μεριζομένη, κ. τ. λ. *Trinitas perfecta, quæ gloria et æternitate ac regno non dividitur*, etc. Origenes utroque antiquior (22) : Τάχα γὰρ καὶ τιστῶν μακαρίων δυνάμεων, καὶ ἐπαναθεθηκυῶν, συγκρίσει τῶν πολλῶν γεννητῶν, τὰ κάτω τῆς ἀρχικῆς Τριάδος, λόγον ἔχει ὁλος ὁ ἐνεστώσας αἰῶν ὡς πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν, ὃν λόγον ἔχει ἡ παρ' ἀνθρώπων ἡμέρα πρὸς ὅλον τὸν δυνατὸν ἀνθρώπων ζῆν χρόνον. *Siquidem præsens ætas eandem fortasse rationem habet ad vitam beatarum quarumdam potestatum, quæque genitit compluribus collatæ, superiores his evaserunt quæ infra rerum omnium moderatricem Trinitatem posita sunt; quam humanæ vitæ dies ad totum tempus rationem habet, ad quod hominis vita progredi potest*. Neque hic solum, sed alibi quoque vocem eandem ab eo subinde usurpatam videas (23). Vetustior adhuc Origene Clemens Alexandrinus (24) : Οὐκ ἄλλως ἔγωγε ἐξακούω, ἢ τὴν ἁγίαν Τριάδα μνηύσθαι· τρίτον μὲν γὰρ εἶναι, τὸ ἅγιον Πνεῦμα· τὸν Ἰῶν δὲ, δεύτερον, δι' οὗ πάντα ἐγένετο κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρὸς. *Equidem ista non nisi de sancta Trinitate accipio: et tertii quidem nomine, Spiritum sanctum; secundi vero, Filium intelligo, per quem ex Patris voluntate facta sunt omnia*. Clementinum hunc locum exscripsit item Eusebius (25). His denique accedat Theophilus Antiochenus, qui cæteros ætate anteit (26) : Ὁσαύτως καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι [πρὸ] τῶν φωστῆρων γενοῦνται, τύποι εἰσιν τῆς Τριάδος, τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Λόγου αὐτοῦ, καὶ τῆς Σοφίας αὐτοῦ. *Similiter tres illi dies qui ante luminaria fuerunt, imago sunt Trinitatis; Dei, ejus Verbi, ejusque Sapientie*.

Quid vero prohibet quin Ecclesiæ Græcæ scriptoribus hactenus recensitis, duos etiam Latinorum Patrum vetustissimos adjungamus? Tertullianus (27) : « Custodiatur œconomix sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem et Filium et Spiritum sanctum... Numerum et dispositionem Trinitatis, divisionem præsumunt unitatis : quando unitas ex semetipsa derivans Trinitatem, non destruat ab illa, sed administretur. » Paucisque interjectis : « Trinitas per consortos et connexos gradus a Patre decurrens, et monarchiæ nihil obstreperit, et œconomix statum protegit. » En alterum Ecclesiæ Africanæ lumen, Cyprianus (28) : « In orationibus celebrandis invenimus observasse

(20) Basil. lib. *De Spir. S.*, cap. 29. Opp. tom. III, p. 61, edit. noviss.

(21) Greg. Neoc., *Expos. fid.*, p. 1.

(22) Origen., *Comment. in Matth.*, tom. xv, n. 31, edit. noviss., tom. III, p. 698.

(23) Idem, hom. 9 in *Exod.*, n. 3, hom. 11 in *Num.* n. 8, in *psal.* cxliv, et lib. III, in *Cant. cant.*. Vid. Opp. tom. II, p. 163, 310, 845, et tom. III, p. 84.

(24) Clem. Al., *Strom.*, lib. v, p. 710, edit. Oxon. 1715.

cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captivitate victores, horam tertiam, sextam, nonam; sacramento scilicet Trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari habebat. » Quibus demum addere libet aliud illustre testimonium ex Actis sinceris sanctorum martyrum Fructuosi, Augurii et Eulogii, ævo Cypriani memoriæ traditis. Sic autem se habet (29) : « Similes Ananiæ, Azariæ et Misaeli existiterunt, ut etiam in illis Trinitas divina cerneretur. »

Habes igitur tum Græcos, tum Latinos Ecclesiæ Patres quibus τριάδος vocabulum jam inde a sæculo II desinente, usurpatum comperitur. Quod si adhuc superarent vetustiorum scriptorum monumenta, non ad Theophili solum aut Tertulliani ætatem, sed altius etiam assurgendi nobis fortasse facultas suppeteret, ad antiquiorem ejusdem vocis usum asserendum.

VI. Jam vero ad Græci textus integritatem astruendam, illud quoque objectionis genus expendere interest quod ex verbis sub initium Epistolæ constitutis repetitur, prout exstant in versione Lipomaniana quæ hic exhibetur, ubi de sancti Spiritus professione professio enuntiat. Locum superius § 2 protulimus. Magnus quidem Baronius haudquaquam rem acu tetigisse videtur, dum conjecit in (30) illam versionem Græcismum irrepsisse de Spiritu sancto, *procedente ex Patre et in Filio permanente*; adeoque ei præferendam esse Mombritianæ editionis lectionem, qua effertur Spiritus sanctus *procedere ex Patre et Filio*. Verum hanc in sententiam profecto non descendisset eximius Annalium ecclesiasticorum parens, si oculis lustrare ipsi licuisset duo illa quorum supra memimus Græcæ exemplaria, Huntingdonianum et Naniaum, quæ hoc loci corrupta et vitata, ut asseramus, nulla nobis ratio suppetit. Porro utrumque istud exemplar Lipomanianam lectionem firmat, exhibens Spiritum sanctum, *ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς, καὶ ἐν Ἰῶ διαμένον*. Quod si Mombritianæ lectioni vetustæ exemplaria, eodem Baronio teste, astipulantur, non desunt sane, quibus et Lipomaniana innitatur. Exstat enimvero in nostra bibliotheca (31) insignis codex membranaceus, elegantissime descriptus, atque auro picturisque affabre delineatis exornatus : estque *Breviarium secundum consuetudinem Romanæ curiæ*. In eo autem post medium, ubi incipiunt *festivitates sanctorum*, in festo S. Andræ apostoli sex lectiones habentur, ex Epistola Ecclesiæ Achaiæ verbotenus desumptæ; in quarum prima, lectio Lipomaniana occurrit.

(25) Euseb., *Præp. evang.*, lib. XIII, cap. 13, p. 675.

(26) Theoph., *ad Autol.*, lib. II, § 15.

(27) Tertull. *adv. Prax.*, capp. 2, 3, 8.

(28) Cyp., lib. *De orat. Dom.*, pag. 214, 215, ed. noviss. Paris.

(29) Ruinart., *Acta martyrum*, pag. 192, § 4.

(30) Baron., *ad Martyr.* d. 30 Nov., not. A.

(31) Bibl. PP. *Congr. Orat. Venet.*, plut. V, uqt. E, 2.

Quid quæris? Lectio isthæc sensum sanum omnino et catholicum habet; quippe quæ tametsi Latium de sancti Spiritus processione a Patre et Filio dogma non exprimat; attamen neque Græcorum errorem de Spiritu sancto a solo Patre procedente alio pacto insinuat. Quamobrem Patres Græci complures ejusdem modi aut affini loquendi ratione usi quandoque comperiuntur, quorum testimonia pleraque congressit in suis *Epigraphis* Joannes Veccus (52). Neque aliter Græci orthodoxi recentiores, ut ex Constantini Meliteniote *Orationibus* vel maxime in promptu est colligere (53). Quin et nonnulli Patres Latini locutionem eandem usurpasse noscuntur; ut inter cæteros Gregorius Magnus, qui *Dialogorum* lib. II, cap. 38, juxta Græcam Zachariæ patris versionem sic ait: *Φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει*. Id est, si verbum verbo reddatur: *Manifestum est igitur quod Paracletus Spiritus a Patre procedit, et in Filio permanet*. Quæ est ipsissima Epistolæ Achaicæ sententia, de qua agimus: quod quidem nemini hactenus animadversum.

Neque vero ullo modo audiendus hic est (ut id obiter moneam) Jacobus Basnagius, qui Zachariam pontificem Latine Gregorii I Græce reddentem, decessoris sui sententiam penitus immutasse contendit; quique, quod gravius adhuc est, ipsam etiam, si diis placet, Græcorum contribulium suorum opinionem de sancti Spiritus a solo Patre processione, Gregorio Magno contra ejus mentem adjudicasse asseverat (54). At quis demum de sanctissimo pontifice atque gravissimo, sibi hoc in animum inducat? Illud potius dicendum foret, si re vera Græca ejus versio a Latino Gregorii textu discrepasset, eam a Græcorum aliquo fuisse olim corruptam; præsertim cum eo nomine Joannes diaconus jam dudum conquestus esse noscatur (55). At verisimilior mihi videtur hac de re cl. Lequienii sententia, cujus proinde verba huic operæ pretium duco (56): « Quod spectat, inquit, ad Gregorii locum, qui habetur lib. II *Dialog.* cap. 38, sincerus dicam, magis arridere lectionem quam præfert Græca translatio. Latinus contextus habet: *Cum enim constet, quia Paracletus Spiritus a Patre semper procedat et Filio; cur se Filius recessurum dicit, ut ille veniat qui a Filio nunquam recedit?* Græca vero translatio: *Φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ Παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει. Constat igitur quod Spiritus Paracletus ex Patre procedit, et in Filio manet*. Cum Gregorius mox inferendo sub-

A jungat Spiritum a Filio nunquam recedere; ut consentanea sit illatio, videtur omnino dixisse Spiritum manere in Filio; velut nimirum lib. III *Moral.*, n. 92, ubi loquitur de modo quo Spiritus sanctus in justis habitat, concludendo ait: *Dissimiliter ergo in illo (Filio) manet, a quo per naturam non recedit*. Quocirca dicendo in *Dialogis*, Spiritum ex Patre procedere et in Filio manere, nullatenus disenserit a Vigilio Tapsensi, qui lib. XI *De Trinit.*, hæc omnia complexus fuerat: *Ego credo Filium in Patre, inquit, et Patrem in Filio; Spiritum quoque sanctum Paracletum qui procedit a Patre, et Filii esse et Patris, quia et a Filio procedit*. Et paulo post: *Quod idem Spiritus Filii sit, multis Scripturarum testimoniis probavimus, et quod totus maneat in Filio; et sicut procedit a Deo Patre, ita procedit a Filio, ut tota Trinitas unus credatur Deus*. Hactenus vir doctissimus.

VII. Age nunc, ad unam adhuc digrediamur difficultatem enodandam, super Ægeæ officio ac dignitate institutam: qua demum excussa, de reliquis levioribus lector eruditus judicium ferat. Scribit Sophronius (57), ut fertur, S. Andream cruci fuisse suffixum ὑπὸ τοῦ Αἰγέα τοῦ βασιλέως Ἐδессηνῶν, ἢ Ægeæ præfecto Edessenorum, interprete Erasmo. Scaliger, quantus vir! miratur (58), Ægeam proconsulem Edessenorum regem Sophronio dictum, magisque miratur βασιλέα præfectum reddi ab Erasmo. Blondellus item in omnimodæ antiquitatis indagazione rimator acerrimus, satis fidenter suggillat auctorem, quem etiam aliud agens putasset Pseudo-Dorotheum, dum scribit (59) ipsum nugari, Andream Patris ab Ægea Edessenorum rege (quasi ex ultimo oriente in Achaiam momento transvolaverit) crucifixum. Scaligero adhæsit etiam accuratissimus Tillemontius (40): eoque nomine Woogus insuper eundem Sophronium ridet (41). Cæteros si qui sunt, idem sentientes, præterimus.

Dolet enim viros eruditissimos alia multa cum animo agitantes, illud demum quo de agimus, adeo perfunctorie expendisse. Nimirum, una tantum Edessa Mesopotamiæ urbs, haud longe ab Euphrate sita, ipsis observabatur; ut proinde Sophronium de illa fuisse locutum existimari; neque alterius Edessæ meminere, Macedoniæ regum sepulcris claræ, celebratæque in primis Joanni Cantacuzeno (42). De utraque plura præ cæteris Spanhemius (43), Lequienius (44) et Bayerus (45). Vetustior est autem, saltem nomine tenus, Macedonica Edessa: ex hac enim nuncupata fuit altera

(52) Vecc. apud *Allat. Græc. orth.*, tom. II, pag. 550 et seqq.

(53) Meliten., *ibid.*, p. 78^b seqq.

(54) Basnag., in *Observ. ad Canisii Thes.*, tom. II, part. I, p. 88.

(55) Joan. Diac., *Vit. S. Greg. PP.*, lib. IV, cap. 75.

(56) Lequien., *Dissert. Damasc.* I, § 25, p. 11.

(57) Sophr. apud Fabric. *Bibl. eccles.*, pag. 225.

(58) Scalig. *Animad. in Chron. Euseb.* ad ann. MCCCCLXXIV, pag. 256.

(59) Blond. *Lib. de episc. et presb.* apud Fabr. *De vit. et mort. Moysis*, pag. 496.

(40) Tillem. *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 520, not. I.

(41) Woog. *exercit.* II, pag. 101.

(42) Cantac. *Hist.* lib. I, cap. 54, lib. IV, cap. 19 et alibi.

(43) Spanh. *De præst. numism.* tom. I, cap. 127, 128.

(44) Lequien. *Or. Chr.*, tom. II, pagg. 79, 953.

(45) Bayer. *Hist. Ostroen.*, pag. 15 seqq.

in regione Osrhoenica posita quæ, teste Plinio (46), quondam Antiochia dicebatur, atque a fonte per lucidis undis illic fluente, Callirrhoe: nomenque Edessæ inditum eidem fuisse perhibetur a Macedonibus postquam ab Alexandri M. temporibus sunt illa potiti. Non est igitur cur in ultimum orientem cum Blondello transmigrare cogamur, ut Sophronii Ægeam Edessenorum regem invisamus. Discimus enim ex Tacito (47) Achaïam et Macedoniam imperio proconsulari fuisse subjectas. Hinc itaque mirari haud subit Ægeam, qui fertur proconsul Achaïæ, censi et Edessæ Macedonicæ regem; adeoque ab hac urbe digressum, Patras Achæas perrexisse, ut perhibet Epistola nostra. Proconsulis namque sedes Edessa fortasse fuerit eamque respexerit Sophronius; Ecclesia vero, Achaïca in Epistola, non sedis quidem locum, sed munus quo et in Achaïæ provincia fungebatur proconsul, attenderit.

Neque vero quis putet anxio animo nos esse aut sollicito, quod Ægeam βασιλέα Sophronius appellet. Haud enim una esse hujus vocis significatio comperitur; neque illa demum abutuntur vetusti scriptores, quo regem constanter exprimere velint, ut ex antiquis Lexicographis liquet. Hesychius: Βασιλεῖς, οἱ δικασταί· παρὰ Ἡροδότῳ, οἱ βασιλεῖς παράνομον ἐργαζομένῳ ἐναντιούμενοι. Ad quem locum plura erudite Joannes Alberti (48). Phavorinus item: Βασιλῆας λέγει Ἡσίοδος τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἄρχοντας. Οὕτω γὰρ αὐτοὺς ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ, ὡς Ὀμηρός: Ἄλλ' ἤτοι βασιλῆες Ἀχαιῶν εἰσι καὶ ἄλλοι. Quæ quidem Homeri verba (49) loco de quo agimus, mire quadrare nemo non videt. Eamdem in sententiam Maussacus quoque ad Harpocratonem v. Βασιλική διαδρομή, unum e novem magistratibus Atheniensibus βασιλέα fuisse vocatum, se latius docturum promiserat vv. Θεσμοθέται et Πολέμαρχος, quod tamen sui oblitus, haud præstitit. Hinc ergo liquido apparet immerito argui Erasmus eo nomine, quod βασιλέα Sophronii præfectum reddiderit.

Verum in isto Sophroniano loco enucleando immorari adhuc parumper liceat. Nobis nimirum discutientibus Sophronii verba, deque Macedonica Edessa illa esse accipienda probe intelligentibus, illud etiam Trogi Pompeii apud Justinum (50) oportune succurrit: « Caranus, inquit, cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia responso oraculi jussus quærere, cum in Emathiam venisset, urbem Edessam occupavit. Hanc autem urbem ob memoriam muneris, Ægeas; populum, Ægeatas

vocavit. » Justino concinit Plinius, apud quem occurrit (51): « oppidum Æge, in quo mos sepeliri reges » Macedonum. Edessam itaque habemus in Macedonia sitam, primitusque vocatam Ægeam. Quæ quidem urbs, Vossio monente (52), scriptoribus Græcis dicitur Αγαλ, Αγαλα et Αγεα: unde ἔθνικόν est Αγαιάτης, vel Αγειάτης. Hæc vero dum recolo, variæ mihi subortæ suspiciones. Cum enim noverim proprium proconsulis nomen sub quo passus perhibetur S. Andreas, diversimode apud Ecclesiæ scriptores efferi; aliis namque vocatur Αγεάς (53), aliis vero Αγαιάτης (54): quid demum ea de varietate augurabar dicere lubet. Sophronium nimirum, sive scriptorem vetustiorum quem ipsemet secutus fuerit, nomine proconsulis proprio præterito, hujusmodi verba, ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἐδεσσηῶν, tantummodo litteris primo tradidisse putabam; quem quidem locum ne quis acciperet de Osrhoenica Edessa, vir aliquis eruditus codicis Sophroniani oræ alleverit vetus urbis nomen Αγαλα, indeque formatum gentile Αγαιάτης; quorum unum alterumve postea librarius inductus e textu excidisse conjiciens, adeoque ipsi intendum existimans, excrisperit suoque exemplari inseruerit: atque ita deinceps velut proprium præfecti urbis nomen habitum, a reliquis deinceps scriptoribus fuerit subinde usurpatum; unde tandem in nostræ quoque Epistolæ Achaïcæ exemplaria dimanarit.

At hoc demum est hariolari. Illud potius fortasse dicendum, Ægeam quidem fuisse vocatum qui Edessæ ac Patris præfuerit; verumtamen non ideo statim colligas velim ipsum gente fuisse Græcum, non Romanum; adeoque proconsulis aut consulis munus eidem rite conferri haud potuisse. Romanos enim quandoque ab urbibus et populis nomina usurpasse, neque etiam a cognominibus Græcis sibi asciscendis abhorruisse, viri doctissimi Ursinus (55), Panvinius (56) et Sigonius tradiderunt: ut proinde ab Ægea sive ab Ægeatis, Macedonicorum Edessenorum urbe ac populo, Ægeas item noster appellari potuerit. Si quis vero eum fuisse origine Græcum contendat; quod sane fratris ejus nomen qui Stratocles audit, suadere videtur; haud equidem repugnaverim. Neque enim demum insolens urbium regimen et Græcis tradidisse Romanos, ut e nummis antiquis liquet: e quibus discimus (57) Aristarchum Damonis, Metrodorum Meneclis, Nicostratum Callistrati et Æschionem Lysiæ filios, Patrensiū prælores fuisse. Qui ergo præerat Edessæ noster Ægeas, Patrarum quoque præfectus fuerit, non

(46) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 24.

(47) Tacit. *Annal.*, lib. i, capp. 76, 80.

(48) Alb. *ad Hesych.*, tom. i, pag. 699.

(49) Hom. *Odys.*, A, 594.

(50) Justin. *Hist.*, lib. vii, cap. 1.

(51) Plin. *Hist.*, lib. iv, cap. 9.

(52) Voss. *ad Pomp. Mel.*, lib. ii, cap. 5, pag. 40, edit. 1.

(53) Sophron., apud Fabric. *Bibl. eccles.*, pag.

225, alii.

(54) *Menol. Græc. Basil.*, part. i, pag. 221; Pseudo-Doroth. apud Cang., *Chron. Pasch.*, pag. 455; Niceph. *Hist. eccl.*, lib. ii, cap. 59.

(55) F. Ursin. *De famil. Rom.*, v. *Pinariam gent.*, tom. VII *Theat. Antiq. Rom.*, pag. 1297.

(56) Panv. et Sigon. *De nom. Rom.*, tom. II, *Theat. Antiq. Rom.*, pagg. 976, 1015.

(57) Hard. *Opp. select.*, pag. 152.

dignitate proconsulari, sed consulis titulo insignitus, ut ex nostra Epistola constat; ubi non ἀνοῦπτος, sed ὑπατος tantum vocatur: quo quidem nomine viri primarii et proceres quandoque designantur: hisque passim, maxime urbium et civitatum praefectis, consularis dignitas ab imperatoribus concessa legitur, ut videre est apud Cangium in utroque Glossario (58). At de his hactenus. Caetera enim leviora quae sive ad minuendam Epistolae nostrae auctoritatem, sive ad ejus integritatem evitendam objici solent, consulto praeterimus; ne scilicet minutiora persequi, neve nihil omittere velle videamur: si quis autem ea nosse cupit, nuperum editorem Lipsiensem adeat.

VIII. Quod superest, in tempus inquisituris quo scripta fuit haec Epistola Ecclesiae Achaicae, nobis primum esset definiendum, quo demum anno B. Andreas apostolus martyrium passus censeatur; hoc enim semel explorato, illud etiam levi negotio statui posse intelligitur: siquidem ex eadem Epistola constat ab Achaicae presbyteris et diaconis illam fuisse perscriptam, qui sancti apostoli certamini spectatores interfuisse perhibentur. Verum deficientibus penitus solidioris antiquitatis monumentis, conjecturis tantum rem transigunt criticorum filii. Alii siquidem (59) anno aerae Christianae 66, aut 70 B. Andream passum existimant. Alii vero (60) anno imperii Vespasiani primo, vel saltem ipso adhuc imperante. Alii demum (61) sub Domitiano. Cum autem omnino inexplorata res habeatur, recentioresque pro animi arbitrio huic vel illi sententiae adhaerant; nos itaque, donec in obscuro tramite dux tutior praestet, cunctabundi licet, circa Christi annum 80 cruci affixum S. Andream apostolum martyrium consummasse, adeoque mox fuisse perscriptam circumlatamque Ecclesiae Achaicae Epistolam existimamus.

Mirabitur fortasse quispiam nos vel longius quam par sit B. apostoli vitam protrahere, vel potius ipsum imperio Vespasiani desinente, martyrio sublatum asserere, quem tamen Christianorum persecutorem fuisse nemo dixerit. Ad primum vero quod attinet, objectioni occurrimus magnum Baronium assectati; qui de novissimo lustro, et quidem sub Vespasiano peracto verba faciens (62), locum ex Plinio recitat ex quo plane comperimus, his ipsis temporibus complures ultra centesimum annum vitam duxisse; ut proinde pro monstro haberi nequeat, si ea tempestate nonnulli ex apostolis, ut de Joanne evangelista deque aliquot apostolorum discipulis saltem liquet, longaeva aetate decessisse dicantur: eo in primis nomine, quod divina etiam

A agente dispensatione id accidisse potuerit; ut scilicet Evangelii praedicatione latius pateret in dies, Christianaque fides in animis credentium altiores ageret radices, atque ita demum nascenti Christi Ecclesiae satis consultum foret.

Neque magis urget altera objectio, ab imperio Vespasiani nomini Christiano haud infesto petita. Nullum quidem in Ecclesiam ab eo latum edictum uspiam occurrit, accedente in primis teste locupletissimo Tertulliano (63): « Quales, inquit, leges istae quas adversus nos, soli exsequuntur impii?... quas nullus Vespasianus, quanquam Judaeorum debellator... impressit? » quo sane sensu accipiendus etiam videtur Eusebius, ubi scribit (64) « *Vespasianum μηδὲν καθ' ἡμῶν ἀποπον animo agitasse.* » Hinc tamen haud colligendum arbitror nunquam infenso atque inimico animo in Christianos fuisse Vespasianum, neque ulla omnino injuria eos aliquando affecisse. Contrarium docet Hilarius (65): « *Annc, ait, ... Paulus ... Nerone se, credo, Vespasiano aut Decio patrocinantibus tuebatur, quorum in nos odiis confessio divinae praedicationis effloruit!* » Hilario astipulatur Theodoritus (66): *Τῶν δὲ ἀλλήλων καὶ τελωνῶν καὶ σκηνοβάρου τοὺς νόμους, οὐ Γάιος Ἰσχυσε, οὐ Κλαύδιος καταλύται, οὐ Νέρων ὁ μετ' ἐκείνους· καὶ ταῦτα, δύο τῶν νομοθετῶν τοὺς ἀρίστους κατακοντίσας· καὶ γὰρ τὸν Πέτρον ἐκεῖνος καὶ τὸν Παῦλον ἀνεῖλεν· ἀλλ' οὐ ξυνανεῖλε τοὺς νομοθέτας τοὺς νόμους, οὐκ Οὐεσπασιανὸς, οὐ Τίτος, οὐ Δομητιανὸς, καὶ ταῦτα, πολλοῖς κατ' αὐτῶν, καὶ παντοδαποῖς χρησάμενος μηχανήμασι.* Id est: *Piscatorum autem et publicanorum tentiorumque saloris leges, non Caius, non Claudius dissolvere potuerunt, neque illorum successor Nero: hic enim tametsi duos optimos leges sustulerit; Petrum namque ac Paulum interfici jussit; at certe leges cum legislatoribus haud sustulit. Non Vespasianus, non Titus, non Domitianus; quanquam multis ac omnigenis machinationibus eas oppugnare contenderit.*

Neque demum putes laudatos Patres sibi invicem adversari; convenient enim, ut recte Havercampus (67), si dixeris id quod res est, Ecclesiae persecutores ab Hilario ac Theodorito memoratos, tecte quidem omnes, non vero aperta vi, ut Nero, ut Domitianus, fuisse grassatos. Ad Vespasianum sane quod attinet, magis adhuc in ea sententia confirmor ex Hegesippo; qui apud Eusebium testatur (68), eundem imperatorem « post expugnatam Hierosolymorum civitatem, eos qui a Davide genus ducerent perquiri jussisse, ne quisquam apud Judaeos ex regia stirpe superesset, eaque ex causa gravissimam rursus persecutionem Judaeis illatam fuisse. » Quod

(58) Cang. *Glos. Græc.*, v. Ὑπατοι, et Latin. v. *Hypatus*.

(59) Tillæm. *Mem. eccl.*, tom. I, pag. 595.

(60) Baill. *Vies des Saints*, tom. III, pag. 461; Woog., exercit. II, pag. 109.

(61) Florentin. *Vet. occid. eccl. Martyr.*, pag. 119.

(62) Baron. ad ann. 76, § 2.

(63) Tertull. *Apolog.*, cap. 5.

(64) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. III, cap. 17.

(65) Hilar. lib. *contr. Arian.*, n. 5.

(66) Theodor. *Græc. affect. curat.*, dial. IX, tom. IV, p. 611.

(67) Haverc. *Ad Tertull. Apolog.*, pag. 62, not. 50.

(68) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 12.

quidem iterum atque iterum a Domitiano atque Traiano factitatum scribit idem Eusebius (69). Cum autem persecutio contra Judæos sub his duobus postremis imperatoribus, in Christianos etiam invaserit; quidni porro in Vespasiana quoque id acciderit? In primis vero si attendas, tunc temporis et deinceps, Judæorum nomine fuisse vocatos qui Christiana professione censerentur. Quibus addas maxime velim, Vespasianum propterea de Davidis progenie tollenda cogitasse, ut cum Baronio loquar (70), quia ex Josepho aliisque resciret, oraculis prophetarum fuisse prædictum, ex illius regis familia hominem regnaturum, cujus imperium esset æternum. Hinc ergo sibi suisque prospiciens idem imperator, ex Davidica stirpe prognatos fuit persecutus: adeoque ne apostolis quidem qui ex Judæa erant, quicque Christum regem a prophetis prænuntiatum prædicabant ubique, ipsemet pepercisse putandus.

Quid quod nonnulla in vetustis monumentis supersunt adhuc vestigia, unde conjicere jure liceat, a Vespasiano aliquando in Christianos sævitum? Existat apud Gruterum (71) inscriptio hujusmodi :

IMP. VESPASIANO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT.
III I. COS. VIII. DESIG. VIII I. P. P.
SACRARVM AEDIVM
RESTITVTORI
ET . RITVVM . ANTIQVOR
CONSERVATORI
SODALES . TITII

Huic geminæ ibidem aliæ duæ occurrunt (72). Quarum inscriptionum sententia ut pateat, verbis uter eruditus Walchii (73), probe sciendum est, veteres plurium numinum cultores eam potissimum ob causam de strage cruenta Christianorum gloriosos fuisse, quod illa patriam religionem optime conservari sibi persuadebant: ut, si majorum sacra ab injuria et contemptu defendere eorumque dignitatem tueri quis vellet, id sine Christianorum oppressione eorumque religionis eversione, nullo modo rite fieri posset.... Hæc verò cum ita sint, qui non videat, arbitrator, fore neminem, saxa in quibus propter conservationem antiqui numinum cultus, gratiæ imperatoribus ea tempestate peractæ sunt, ab illis quæ diserte de deletio nomine Christiano loquuntur, quatenus eorum argumentum ac sententiam cogitamus, nulla ratione diversa fuisse; quoniam ipsa hæc profanæ religionis defensio, in oppugnatione Christianæ maxime posita erat. — Quare licet Vespasianus in lapide modo adducto non Christianorum hostis, sed antiquo-

rum rituum conservator fuerit appellatus; attamen tantum abest ut saxum hoc ad Christianos haud respiciat, ut potius ob eandem causam propter quam et Neroni et Diocletiano tropæa posita sunt, ob conservationem nimirum superstitiosi numinum cultus, insculptum illud esse definiam. Hæc aliaque plura in eadem sententiam V. C. Quæ quidem magis magisque confirmat iste sepulcralis lapis, a nostro Aringo evulgatus (74) :

SIC PREMIA SERVAS VESPASIANE DIRE
CIVITAS UBI GLORIE TUE AUTORI
PREMIATUS ES MORTE GAUDENTI LETARE
PROMISIT ISTE DAT KRISTUS OMNIA TIBI
QUI ALIUM PARAVIT THEATRUM IN CELO.

Ubi consulesis eruditum editorem. Neque fortasse alienum erit, aliud in hanc rem testimonium petere ab Actis S. Apollinaris, non illis quidem interpolatis aut confictis, sed iis quæ medio sæculo VII, Maurus archiepiscopus Ravennas laminis argenteis inscribi curavit, ut refert Agnellus (75). Rem enarrat anonymus auctor *Spicilegii Ravennatis historiae* hisce verbis (76) : « Duæ in eodem sepulcro inveniuntur argenteæ laminæ (anno 1175 detectæ).... In prima legebantur ista : ORTUS AB ANTIQVIA BEATUS APOLLINARIS. — HIC FUSTIBUS CÆSUS EST. DIUTIUS SUPER PRUNAS STETIT NUDIS PEDIBUS. EQUULEO APPENSUS, DENUO VERBERATUS, SUPER PLAGAS AQVAM RECEPIT FERVIDAM.... DEFUNCTUS EST SUB VESPASIANO CÆSARE AVGVSTO X KALENDARVM AVGVSTARVM. »

Haud equidem hescio Mamachium V. C. cum apud Hilarium loco superius adducto, tum in his S. Apollinaris Actis, Vespasiani vocabulo Domitianum designatum censere (77); quem quidem persecutorem fuisse, non item Vespasianum constat: eo vel maxime, inquit, quod in antiquis monumentis Domitianus quandoque Vespasianus etiam vocitetur, ut patet ex inscriptione apud Hermolaum Barbarum *Ad Plinii præfat.*, quæ sic se habet : IMP. CÆS. DOMITIANUS. VESP. AVG. GERM. JOVI. VICTORI. Ejusdem item sententiæ sectator fuerat Aringus, titulum sepulcralem moio allatum exponens. Quid loquar? Esto: patris nomen assumpsit suoque addiderit Domitianus, adeoque Domitianus Vespasianus fuerit aliquando appellatus; quod sane tum ex marmoribus, tum ex nummis de Tito etiam liquet. Verum ut rem tandem conficiat vir doctus, vimque auctoritatum atque inscriptionum quas in medium modo protulimus prorsus infringat, monumentum aliquod meo quidem judicio excitet necesse est indubitanter Domitianeum; quo nimirum compertum fiat Domitianum, proprio nomine

(69) Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, capp. 19, 22.

(70) Baron. ad ann. 75, § XI.

(71) Grut. p. CCXLIII, inscript. 5.

(72) *Ibid.* p. CCLIV, inscript. 7, et p. CCLXX, inscript. 2.

(73) Walch. *Explan. persec. Neron.*, cap. 3, § 6, pag. 77 seqq.

(74) Aring. *Rom. subterr.*, l. III, c. 22, p. 102.

(75) Agnell. *Lib. pontif. inter Scriptor. rer. Ital.*, tom. II, part. I, p. 441.

(76) Anon. *Spicil. Ravenn. hist.*, *ibid.*, tom. I, part. II, p. 541. Videsis quæ de Vespasiani jussione refert idem auctor. l. c. pag. 533.

(77) Mamach. *Origin. et antiq. Christ.*, tom. I, p. 121, not. 6.

omisso, Vespasianum simpliciter fuisse vocatum. Interim vero donec id præstet, Vespasianum patrem allatis in locis accipere nobis per ipsum liceat.

Vix dum hæc scripseram, cum elegantem Laurentii Pataroli epistolam legere contigit (78), qua vir eruditus singulare numisma illustrans hujusmodi inscriptione signatum, ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ, Tito Vespasiani filio ipsum asserit. Aliter tamen statuerat doctissimus Harduinus, qui primus idem numisma divulgavit (79); cautiùs vero Frœlichius, vir in re nummaria facile princeps (80). Verum utcumque demum res se habeat, hujusce numismatis auctoritate neque sententiam nostram de Christianorum persecutore Vespasiano everti, neque oppositam Mamachii conjecturam fulciri nemo non videt: siquidem in monumentis quæ attulimus, nullus character nullaque peculiaris nota perhibetur, ut hic sane vox ΝΕΩΤΕΡΟΣ, cujus vi alium a Vespasiano patre agnoscere jure cogamur.

Sed ecce tibi alium obicem, hunc ipsum locum attingentem de quo agimus, hæud sane prætergrediendum. Observat nimirum Florentinius (81), quem deinde secutus est Tillemontius (82), Ægeam proconsulem ita sanctum apostolum fuisse allocutum (85): « Tu es Andreas, qui... suades hominibus superstitiosam illam sectam quam nuper detectam Romani principes exterminari jusserunt? » Unde viro erudito verba illa in numero multitudinis *Romani principes*, Domitianum respicere omnino videntur, qui secundam post Neronem persecutionem movit: cumque hæud verisimile censeat ad tam longævam ætatem pervenisse sanctum apostolum, ut sæculo I exeunte, sub eo imperatore passus existimetur: hinc Epistolæ Ecclesiæ Achaicæ sinceritatem in dubium revocandi occasionem capiat. At isthæc demum objectio tanti non est, ut negotium nobis facessere videatur. Quo enim verbis illis « Romani principes, » sive ut in textu ot ἀρ-

χοντες, sua veritas constet; nihil nos cogit, ut ad Domitiani usque tempus excurramus. Imo vero nihil nos prohibet quin eadem verba sive de Vespasiano ejusque filiis Tito et Domitiano accipiamus; quorum hic usque ab anno 69 imperio Cæsareo exornatus, ille vero ann. 71 imperii collega fuerat renuntiatus; quosque præterea junctim inter persecutores a Theodorito recensitos superius vidimus: sive illa, quod fortasse magis placet, de præfectis in urbe intelligamus, quorum summa erat auctoritas. Qua de re locus exstat insignis apud Clementem Romanum (84), qui Paulum apostolum τῶν ἡγουμένων martyrio sublato memoriam tradidit: licet ex vetustis monumentis eum sub Nerone passum certo constet. Neque aliter S. Cyprianus (85): « Huic, inquit, persecutioni quotidie insistent præfecti in urbe, ut si qui sibi oblati fuerint, animadvertantur, et bona eorum fisco adjudicentur. » Quibus insuper addere libet Dionis verba, digna plane quæ in eandem sententiam pensitentur. Sic autem ille (86): Οὕτω μὲν δὲ τὰ ἢ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ δύο αὐτοκράτορα ἅμα ἐβίωλωσε, Νέρωνι καὶ Ἡλίῳ. Videntur Helium sive summa potestate, sive nominis dignitate Neroni comparatum? Quorsum vero hæc, inquires? Nimirum, ut evincamus, ex Epistolæ nostræ verbis, *Romani principes jusserunt*, minus recte colligi Neronem et Domitianum iis necessario indicatos, cum et præfecti urbis in primis significari posse videantur; qui vel ab uno imperatore de vexandis Christianis latus leges edictis suis executioni mandandas indicerent, vel novas etiam ferendi potestatem sibi emerent, ut de Helio compertum. Cætera præterea quæ alias præsto essent ad sententiam nostram magis magisque astruendam; ne videlicet Tullianum illud nobis jure fortasse quis objiciat (87): « Utilit in re non dubia testibus non necessariis. » Et hæc quidem de Ecclesiæ Achaicæ Epistolæ satis sunt.

EXCERPTUM

Ex Præfatione clarissimi viri Constantini TISCHENDORF.

(Acta apostolorum apocrypha, Lipsiæ 1834, in-8.)

De nova recensione textus Actorum sancti Andreae.

Fluxit editio nostra ex duobus potissimum codicibus Græcis Parisiensibus. Alter (qui nobis est A) Regius est, nunc nationalis, num. 881, sæculi undecimi, fol. 282-291; alter (apud nos est B) Coisliniæ num. 121, anno 1545 scriptus, fol. 37-41.

Huc accedit tertius (nobis est C) codex Baroccianus num. 180, quem ex Woogio, qui eo solo usus est, hausimus. Quanto vero opere codicum nostrorum Parisiensium textus Ozoniensi codici Woogii præstet, nemini

(78) *Diar. crud. Ital.*, tom. XXVIII, pag. 510 seqq.

(79) Harl., *Hist. Aug. inter opp. sel.*, pag. 755.

(80) Frœl. *Quat. tentam. Dissertat. de utilit. rei numm. vet.*, cap. 5, pag. 45.

(81) Florent. *Vetust. occid. Eccl. Martyr.*, pag. 119.

(82) Tillem., *Mém. eccl.*, tom. I, pag. 594.

(83) *Epist. presb. Ach.*, cap. 2.

(84) Clem. R. *Epist. I ad Cor.*, cap. 5.

(85) Cypr. *epist.* 80, pag. 258, edit. Oxon. 1682.

(86) Dio lib. LXIII, pag. 720.

(87) Cic. *De offic.*, lib. II, cap. 2.

potest dubium esse: quod cum de toto libello, tum maxime de ultimis partibus valet, quarum in eo codice imperfectissima ratio est. Qua in re videndum est ne quis fallatur brevitate textus in cod. Barocciano conspicua. Illud enim plerumque in hujus generis scriptis accidit ut a pleniore textu, in quo hæreticæ originis frequentiora vestigia esse solent, ad breviorum procederet catholicorum emendatorum studium. Præterea Woogius Græco suo textui versionem Latinam a se factam addidit, subjectis insuper in fine extremis illis quæ apud Surium leguntur inde a verbis: Et subinde alii et alii ingerentes se, quippe quibus in Græcis suis nihil plane respondere vidisset. Commentarius historicus criticus, quem præposuisti editioni suæ, egregie facit ad cognoscendas atque illustrandas traditiones quæ de Andrea apostolo apud antiquos circumferebantur. Explicavit vero etiam ipsum textum adnotatione uberrima varii generis.

Denique ad editionem nostram adhibuimus Latinum textum a Laur. Surio editum, apud quem legitur in Vitis SS. Colon. 1617, tom. VI, pag. 653 sqq., ad diem 30 mens. Novembris (88); nec non ex Pseudo-Abdiæ historiis contulimus, si quid apte cum Græcis componi poterat. Ibidem præterea plura inde a sectione XXXV (apud Fabric. Cod. apocr. II, p. 502), aliquem cum nostrorum Actuum historiis nexum habent.

(88) Laur. SURIUS (primum prodit opus ejus 1569, quartum 1617) secutus est Alo. LIPOMANNUM in Vitis SS. 1551 sqq. tom. I, p. 1, pag. 367. Editio vero princeps Latini textus debetur BONINO MOMBRIUO in Legendario s. Actis SS. 1474.

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ¹

ACTA ET MARTYRIUM S. ANDRÆ APOSTOLI

(TISCHENDORF, Acta apost. apocr., Lipsiæ 1851, in-8, p. 105.)

Ἄπερ² τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν θεασάμεθα³ πάντες Ἀ οὗ τε⁴ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς⁵ Ἀχαΐας, γεγραφήκαμεν⁶ πάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς⁷ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι καθισταμένας⁸ ἐν τε⁹ τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει, ἄρκτω¹⁰ καὶ μεσημβρίῃ. Εἰρήνη ὑμῖν καὶ πᾶσιν¹¹ τοῖς πιστεύουσιν εἰς ἕνα Θεόν, Τριάδα τέλειαν¹², ἀληθινὸν¹³ Πατέρα ἀγέννητον¹⁴, ἀληθινὸν Υἱὸν μονογενῆ, ἀληθινὸν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένον¹⁵, ὅπως δειχθῆ¹⁶ ἐν Πνεύμα ἁγίῳ τὸ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ¹⁷ ὑπάρχον ἐν θεότητι τιμῇ¹⁸. Ταύτην τὴν πίστιν μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου¹⁹ Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου τοῦ²⁰ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτινος²¹ καὶ τὴν πάθῃσιν²² κατενώπιον ἡμῶν προκειμένην ἐωρακότας²³ καθ' ὅσον δυνάμεις ἔχομεν ἀναγράψασθαι οὐκ ὀκνήσαμεν²⁴.

Quæ oculis nostris vidimus omnes presbyteri et diaconi Ecclesiarum Achaïæ, scripsimus cunctis Ecclesiis in oriente et occidente, in septentrionali et meridionali plaga, in nomine Christi constitutis. Pax vobis et omnibus qui credunt in unum Deum, perfectam Trinitatem, verum Patrem ingentum, verum Filium ingentum, verum Spiritum sanctum procedentem ex Patre, et in Filio permanentem, ut monstretur, unum esse Spiritum sanctum in Patre et Filio in veneranda divinitate. Hanc regulam fidei didicimus a beato Andrea, apostolo Domini nostri Jesu Christi, cujus passionem, quam astantes vidimus, pro posse nostro scriptis recollere non hesitavimus.

VARIE LECTIONES.

¹ Ita A; B: Περιωδοι (sic) καὶ τελειωσις τοῦ ἀγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου. C: Μαρτύριον τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου. D: Passio S. Andree apostoli, per presbyteros et diaconos Ecclesiarum Achaïæ scripta. ² Ἄπερ cum AB; C Ἄ. ³ θεασάμεθα cum AB (item Leone Allatio); C ἴδωμεν. ⁴ οὗ τε cum B; A εἰ τε; C οἱ. ⁵ τῆς: BC om. ⁶ γεγραφήκαμεν cum AB sed B add. καὶ ἀποστέλλωμεν. C γεγράφαμεν. ⁷ B ἀπάσαις. ⁸ ἐκκλησ. ταῖς: B add. οὐσαις. ⁹ ἐν τῷ τοῦ Χρ. ὀν. καθισταμένας: h. l. cum A; BD (in Christi nomine constitutis) post μεσημβρία. C post μεσημβρ. habet ἐν ὀνόματι Χριστοῦ διακειμένας. ¹⁰ ἐν τε: BC om. τε. ¹¹ ἄρκτω: C ἄρκτω, A ἄκτω, B ἀρίκτω. Præterea C præm. καὶ, B καὶ τῇ. ¹² καὶ πᾶσιν cum BCD; A om. καὶ. ¹³ Τριάδα (B εἰς τρ.) τέλ. cum AB. CD τέλειον ἐν Τριάδι, in Trinitate perfectum. ¹⁴ ἀληθινὸν ter: C bis ἀληθῆ, tertio loco ἀληθές. ¹⁵ ἀγέννητον (D ingentum): C γεννητόρα, B μονογενῆ. ¹⁶ τὸ ἐκ usque διαμένον (AC -ων): C ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς καὶ ἐν Υἱῷ διαμ. ¹⁷ B ὅπως δειχθῆ, C ἕνα γνωσθῆ. ¹⁸ τῷ (B εἶσεσθαι, C εἶναι) ἐν τῷ (C om.) Πατρ. καὶ (B add. τῷ) Υἱῷ. ¹⁹ ὑπάρχον (codex-ρων) ἐν θε. τιμ. cum A. BCD καὶ τοῦτον (C τοσοῦτον, D hoc) εἶναι τὸν (B om.) μονογενῆ (B -γενῆ) υἱὸν ὅπερ ἐστὶν ἐκείνος ὁ γεννήσας (D quod est et ille qui genuit); C ὅσον ὁ γεννήσας οἶδεν [Woogemendat εἶη]. ²⁰ μακαρίου: CD ἀγίου. ²¹ B παρὰ τῷ μακαρίῳ Ἀνδρῆ τῷ ἀποστόλῳ τοῦ. ²² οὐτινος: C οὐ. BCD om. καὶ sequens. ²³ πάθῃσιν cum AB (passionem): C μαρτυρίαν. ²⁴ κατενώπ. usque ἐωρακότας cum A: B ἦνπερ κατεν. ἡμ. προκειμένην ἐωράκαμεν: C παρόντες ἴδωμεν: D quam coram positi vidimus. ²⁵ καθ' ὅσον usque ὀκνήσαμεν: B καθ' ὅσον δυνατώμεθα ἐκπληρώσωμεν: C εἶνοι (Woog vertit in annuam commemorationem) καὶ ἀφηγοῦμεθα: D prout possumus (Woog ἐνὸν his expressum putat) explicamus.

Proconsul itaque: Ægeates, Patras civitatem ingressus, cœpit compellere credentes Christo ad sacrificia idolorum. Cui occurrens beatus Andreas dixit: Oportebat ut tu, qui iudex esse hominum comprobaris, iudicem tuum qui est in cœlo cognosceres, et agnitum coleres; et colendo eum qui verus Deus est, ab his qui veri dii non sunt, animam revocares.

Cui Ægeas dixit: Tu es Andreas, qui destruis templa deorum, et suades hominibus illum cultum, quem nuper exortum Romani principes exterminare jusserunt?

Beatus Andreas dixit: Romani principes nunquam cognoverunt veritatem; et hoc pro salute hominum veniens Dei Filius manifeste docuit, ista scilicet idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi; quæ hoc docent homines, unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat: et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabolo ipsi captivi, et adeo eos deludat, ut, quando exierint de corpore, inveniantur deserti et nudi, nihil secum præter peccata portantes.

Ægeates dixit: Ista superflua et vana verba sunt. Jesus enim vester dum talia prædicaret Judæis, illum crucis patibulo affixerunt.

Ὁ ἀνθύπατος τοίνυν Αἰγεάτης εἰς Πάτρας τὴν πόλιν εἰσεληλυθὺς ἤρξατο συνωθεῖν τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν. Ὅτινι ὁ μακάριος Ἀνδρέας προσδραμῶν εἶπεν· Ἐδεῖ σε κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων τὸν κριτὴν σοῦ ἐπιγνώναι τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπιγνόντα σε βεβασθῆναι, σεβόμενον δὲ αὐτὸν θεὸν ὄντα ἀληθινὸν ἀπὸ τούτων τῶν μὴ τυγχανόντων ἀληθινῶν θεῶν ἀπὸ λογισμῶν σου ἀναστεῖλαι.

Πρὸς δὲ ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Σὺ εἶ Ἀνδρέας ὁ καταλύων τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν καὶ ἀναπαίθων τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν θρησκίαν ἣν ἠπερ ἑναγχος φανείσαν οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐξαφανίσαι ἐκέλευσαν;

Ὁ μακάριος Ἀνδρέας εἶπεν· Οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς οὐδέποτε ἐπέγκωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο σαφῶς διδάσκει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν, ταῦτα τὰ εἰδῶλα οὐ μόνον μὴ εἶναι θεοὺς, ἀλλὰ καὶ δαιμόνια αἰσχίστα καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐχθραίνοντα, διδάσκοντα τοὺς ἀνθρώπους προσκρούειν τῷ Θεῷ, ὡς ἐν τῷ προσκρούεσθαι αὐτὸν ἀποστρέφεσθαι καὶ μὴ εἰσακούειν ἐν τῷ οὐν ἀποστρέφεσθαι καὶ μὴ εἰσακούειν ἐγένεθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβόλῳ αἰχμάλωτοι, καὶ ἐπὶ τοσούτον αὐτοὺς διαπαίζοντες ὥστε, ἐξερχομένων τοῦ σώματος, εὑρεθῆναι ἐρήμους καὶ γυμνοὺς, μὴδὲν μετ' ἑαυτῶν πλην τῶν ἀμαρτιῶν βαστάζοντας.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ταῦτα περιττὰ καὶ μάταια ῥήματα τυγχάνουσιν. Ὁ γὰρ ὑμέτερος Ἰησοῦς ἐν τῷ ταῦτα κηρύττειν τοῖς Ἰουδαίοις, τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ αὐτὸν προσήλωσαν.

VARIE LECTIONES.

²⁶ Ὁ ἀνθ. τοίν. Αἰγεάτης usque εἰσεληλυθὺς cum AB; C Αἰγαίας (sed alibi semper Αἰγίας) οὐν ὁ ὑπατος τῆ τῶν Πατρῶν πόλει εἰσελθὼν. D Proconsul itaque Ægeas Patras civitatem ingressus. ²⁷ ἤρξαντο. ²⁸ συνωθεῖν: C κρατεῖν καὶ συνωθ. ²⁹ C τοὺς τῷ Χρ. πιστ. ³⁰ τὴν τ. εἰδῶλ. θρησκίαν cum A: B τὰς τ. εἰδ. θρησκείας: C τὰς θυσίας τ. εἰδ. : D sacrificia idolorum. ³¹ μακάριος: CD ἅγιος. ³² προσδραμῶν: B εἰσδραμῶν, D occurrens, uterque post ὅτινι: C om. ³³ κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων cum CD: B ὡς ἄρχοντα τῶν ἀνθρώπων ἵνα (corrigere ὄντα) καὶ δικαστὴν: A ἄρχοντα ὄντα. ³⁴ τὸν χρ. σοῦ ἐπιγν. usque οὐρανῷ cum A: B τὸν χρ. σοῦ τὸν ὄντα ἐν τῷ οὐρ. ἐπιγνώσκων: C τὸν ἐπουράνιον χρ. σοῦ ἐπιγν. ³⁵ ἐπιγνόντα (codex γινόντα) cum A; B ἐπιγνούς: C ἐγκωστότα. ³⁶ C σέβασθαι. ³⁷ σεβόμενον δὲ cum A; BC καὶ σεβόμενον (B -νος). ³⁸ αὐτὸν: C om. ³⁹ Θεὸν ὄντα ἀληθ. cum A; B ὡς (corrigere ὅς) ἐστὶν θεὸς ἀληθινός: C τὸν ἀληθιν. Θεόν. ⁴⁰ ἀπὸ τούτων usque θεῶν cum AB; C ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἀληθινῶν. ⁴¹ τὸν λογ. τ. ἀναστεῖλαι (B ἀνανεῶσαι) cum ABD (animam revocares): C ἐπιστρέψαι. ⁴² Πρὸς δὲ (B ὅτινι, D καὶ) ὁ Αἰγ. A (Ægeas) εἶπ. cum ABD: C Αἰγίας εἶπεν. ⁴³ B ὁ Ἀνδρέας. ⁴⁴ καταλύων: C καταστρέφων. ⁴⁵ τοὺς να. τ. θε. cum CD (templa deorum): AB τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων. ⁴⁶ ἀναπαίθων: C πλανῶν. ⁴⁷ περὶ τ. θρ. cum A; C πρὸς ἀναίδῃ θρησκείαν; D superstitiosam illam sectam: B καταλιπεῖν τὴν θρησκ. ⁴⁸ ἑναγχος (A -γγῶς) cum AB; C ἀρτίως. ⁴⁹ φανείσαν cum AD (delectam): B θρησκείαν: C om. ⁵⁰ C οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες. ⁵¹ ἐξαφανίσαι (C ἐξαλειφθῆναι) ἐκέλ. cum ABCD; sed B præm. προσέταξαν, τὴν δὲ σήν. ⁵² μακάριος: C ἅγιος; D om. ⁵³ C οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες οὕτως (B οὐδέπω) ἔγνωσαν. ⁵⁴ καὶ τοῦτο usque ἐλθὼν cum A: B καὶ τοῦτο ὅπερ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀνῆλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς διδάσκων: C καὶ ὅτι ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐδίδαξεν, item D sed om. τὴν ἀλήθειαν καὶ. C οὐχὶ μόνον. ⁵⁵ C θεοὺς μὴ εἶναι, B μὴ εἶναι αὐτὰ θεοὺς. ⁵⁶ ἀλλὰ καὶ: BC om. καὶ. ⁵⁷ C δαιμόνια ὀλέθρια, ἐχθραίνοντα (A ἐχθραίν.) τῷ ἀνθρ. γέν. ⁵⁸ διδάσκοντα τ. ἀνθρ. cum A: C οἱ τοιαῦτα διδάσκουσιν τ. ἀνθρ.: B ὅπερ τοῦτο διδάξουσιν (corrigere ὑπ' ὧν τοῦτο διδαχθῶν) αἱ ἀνθρωποι. ⁵⁹ προσκρούειν τῷ Θεῷ cum A: B ὅθεν προσκρούεται θεός: C ὅπως τῷ Θεῷ προσκρούσασθ. ⁶⁰ ὡς (uterque codex ὅς) usque εἰσακούειν cum AB: C ἵνα ἐν τῷ προσκρούεσθαι αὐτοὺς αὐτῷ ἀποστραφῆ καὶ μὴ εἰσακούσῃ. ⁶¹ ἐν τῷ οὐν usque εἰσακούειν cum A (R per incuriam om.): C καὶ ἀποστραφέντος αὐτοῦ καὶ μὴ εἰσακούοντος. ⁶² ἐγένεθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβ. (B τῷ διαβ. αὐτοὶ) αἰχμ. cum AB: C καταγεθῶσιν (Woog emendat καταγεθ.) ὑπὸ τοῦ διαβόλου αἰχμ. ⁶³ διαπαίζοντες (A -ξυνε) cum AB: C ἐμπαίζε (Woog emendat -ξη). ⁶⁴ ὥστε usque γυμνοὺς cum A: BC ἐφ' ὅσον (C ἕως οὗ) ἐκ τοῦ σώματος ἐξέλθουσιν ἐνοχοὶ (C κατακρινέμενοι) καὶ γυμνοί, iidem postea βαστάζοντας. D sic: Ista idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi: quæ hoc docent homines unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat; et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabolo ipsi captivi, et tandem eos deludat quando exierint de corpore exeant rei et nudi, etc. ⁶⁵ Ὁ Αἰγεάτης: CD Αἰγίας. ⁶⁶ B περιττ. καὶ μάτ. εἰσιν ῥήματα, C ὑπέρογκα ῥήμ. καὶ μάτ. εἰσιν. ⁶⁷ ὁ γὰρ (B ἐπεὶ ὁ) ὑμέτ. Ἰησοῦς (A θεός) cum AB(D); C ὁ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑμῶν. ⁶⁸ C κηρύσσειν. ⁶⁹ C (D) οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσήλ.

Ὁ μακάριος ⁷⁰ Ἀνδρέας ἀποκριθεὶς εἶπεν ⁷¹. Ὡ ⁷² εἰ βούλει ἐπιγνῶναι ⁷³ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ποῖα εὐλόγω ⁷⁴ ἀγάπη ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ⁷⁵ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ⁷⁶ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως ⁷⁷ ἡμῶν τοῦτο τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ ⁷⁸ οὐχὶ ἀκουσίως ἀλλ' ἐκουσίως ⁷⁹ ὑπεδέξατο ⁸⁰ ;

Ὁ Αἰγεάτης ⁸¹ εἶπεν· Ὅποτεν παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ μαθητοῦ προδοθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθεὶς τῷ ἡγεμόνι προσήχθη καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν προσηλώθη ⁸², ποίω ⁸³ τρόπον σὺ λέγεις ἐκουσίως αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον ὑποδέξασθαι ⁸⁴ ;

Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶπεν ⁸⁵. Διὰ τοῦτο ἐγὼ ⁸⁶ λέγω ἐκουσίως ⁸⁷ ἐπειδὴ σὺν αὐτῷ ἡμῖν ⁸⁸ ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ· πρὶν γὰρ παραδοθῆναι εἶπεν ἡμῖν ⁸⁹ ὡς οἶα παραδοθήσεται καὶ σταυρωθήσεται ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, καὶ ⁹⁰ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομενον ἔσεσθαι προεῖρηκεν ⁹¹. Πρὸς δὲ ⁹² ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς Πέτρος ⁹³ λέλεχεν ⁹⁴. Ἰλεός σοι ἔσται ⁹⁵, Κύριε· οὐ μὴ γένηται τοῦτο ⁹⁶. Καὶ ἀνανακτῆσας οὕτως ἐφη τῷ Πέτρῳ· Ὑπαγε ὀπίσω μου ⁹⁷, Σατανᾶ, ὅτι ⁹⁸ οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ ⁹⁹.¹⁰⁰ Καὶ ἵνα πληρέστατα ἐξαρτίσει ¹ ὅτι ἐκουσίως ² τὸ πάθος ἀνεδέξατο, ἔλεγεν ἡμῖν ³. Ἐξουσίαν ἔχω θῆναι ⁴ ἐν ψυχῇ μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν ⁵ αὐτήν. Ἐσχάτον δὲ ⁶ ἐν τῷ δειπνῆσαι αὐτὸν ⁷ μετ' ἡμῶν εἶπεν ⁸ ὅτι ⁹. Εἰς ἐξ ὧντων παραδώσει με. Πρὸς ταύτην οὖν τὴν φωνὴν πάντων περιλύπων γεγονότων ¹⁰, ἵνα ἡ ὑπόψια ἀναμφίβολος γένηται ¹¹, ἀπεφῆντο εἰπὼν ¹². Ὥτινι ἐπιδώσω τὸ κλάσμα τοῦ

Beatus Andreas respondit : O si velles scire mysterium crucis, quam rationabili charitate auctor vitæ humani generis pro restauratione nostra hoc crucis patibulum non invite, sed sponte suscepit!

Ægeates dixit : Cum traditus a suo discipulo, et a Judæis tentus præsi ad ductus sit, et ad petitionem Judæorum a militibus præsidis crucifixus : quomodo tu dicis eum sponte crucis suscepisse patibulum?

Sanctus Andreas dixit : Ideo ego dico sponte, quoniam simul cum ipso fui, cum a suo discipulo traderetur; antequam enim traderetur, dixit nobis quod tradendus esset, et crucifigendus pro salute hominum, et die tertia resurrecturum se esse prædixit. Cui frater meus Petrus dixit : Propitius erit tibi, Domine; non fiet istud : et indignatus sic ait Petro : Vade retro, Satana, quia non sapis ea quæ sunt Dei. Et ut plenius demonstraret quod sponte passionem susciperet, dicebat nobis : Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Ad ultimum, dum cœnaret nobiscum, dixit : Unus vestrum me traditurus est; igitur ad istam vocem cum omnes contristaremur, ut suspicio omni dubio vacaret, revelavit, dicens : Cui dederò panis fragmentum de manu mea, ipse est qui tradit me. Cum igitur dedisset uni ex condiscipulis nostris, et futura quasi jam præterita

^a Matth. xx, 17, 18; Marc. x, 32, 33; Luc. xxiii, 31, 32. ^b Matth. xvi, 22, 23; Marc. viii, 33, 33. ^c Joann. x, 17. ^d Matth. xxvi, 2; Marc. xiv, 18; Luc. xxii, 21; Joan. xiii, 21, 26

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ μακάριος : C ἅγιος, D om. ⁷¹ ἀποκριθεὶς (C om.) εἶπεν : B ἀπεκρίνατο. ⁷² Ὡ cum AD; B add. Αἰγεάτα, C ἄνθρωπε. ⁷³ εἰ βούλει ἐπιγν. cum AB. C εἰ ἤθελες εἰδέναι. ⁷⁴ ποῖα (B ὀποῖα) εὐλόγω (D quam rationabili) cum ABD; C ὅν [τρόπον, ut videtur] ἐπιθυμητῇ. ⁷⁵ ὁ ἀρχηγ. τῆς ζωῆς (B om. τ. ζω.) cum AB; C ὁ κτιστὸς D auctor. ⁷⁶ C τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. ⁷⁷ ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως (B ἀνανεώσεως) τῶν cum AB : C ὑπὲρ συστάσεως ἡμετέρας : D pro restauratione nostra. ⁷⁸ B τοῦτο τοῦ σταυροῦ ξύλον, C τούτον τὸν σταυρόν. ⁷⁹ C οὐκ ἄκων (in margine Iovis ἀκούσιος) ἀλλ' ἐκὼν. ⁸⁰ ὑπεδέξατο (cum A; C ἐδέξατο; B προσηλώθη) : B add. ἐγὼ σοι ἐρώ. C ἐπίστευσας ἀν αὐτῷ : sed AD nil add. ⁸¹ Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγεάς. ⁸² Ὅποτεν παρὰ usque προσηλώθη ex A : B Ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσαχθῆναι καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν σταυρωθῆναι : C Τοῦ παραδοθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κρατηθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσερχθῆναι καὶ τῇ αἰτίᾳ τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἡγεμόνος σταυρωθῆναι κελεύσαντος : D Cum traditus asseratur a suo discipulo, etc. ⁸³ ποίω (B ὀποῖω) : C πῶς. ⁸⁴ B ἐκουσίως τῷ τοῦ σταυροῦ αὐτὸν ὑποκείσθαι ξύλον : C αὐτὸν προθέσει (codex προσθέσει) ὑπομείναι σταυρόν. ⁸⁵ Ὁ ἅγ. Ἀνδρ. εἶπεν (B ἀπεκρίνατο) : C nil nisi Ἀνδρέας. ⁸⁶ ἐγὼ cum BCD; A om. ⁸⁷ ἐκουσίως : C αὐτὸν προθέσει. ⁸⁸ ἐπειδὴ σὺν (B ἅμα) α. ἡμῖν : C ὅτι μετ' αὐτοῦ ἡμῖν. ⁸⁹ ἐν τῷ παραδίδοσθ. (B -διδῶναι, corrigere -δοθῆναι) α. π. τοῦ (B τῷ) αὐτοῦ μαθητοῦ (B -τῆ). Πρὶν γὰρ (sic B; A πρὶν ἡ τοιγαροῦν. D et antequam) παραδ. εἶπεν ἡμῖν : C καὶ μέλλω παραδίδοσθαι (codex -διδῶσθαι) ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ σταυρωθῆναι, προεῖπεν ἡμῖν. ⁹⁰ C om. ὡς οἶα παραδ. καὶ σταυρ. ὑπὲρ τ. τ. ἀ. σωτηρίας, καὶ. ⁹¹ τῇ -τρ. ἡμ. ἀναστ. ἔσεσθ. προεῖρηκεν cum B (D) : A ὅτι τῇ τρ. ἡμ. ἀναστήσεται. Ταῦτα πάντα προεῖρηκεν ἡμῖν : C ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας γειρομαι. ⁹² πρὸς δὲ : B ὤφτινι. ⁹³ B om. Πέτρος. ⁹⁴ λέλεχεν cum B; A ἔλεχεν (sic). ⁹⁵ B om. ἔσται. ⁹⁶ B οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. ⁹⁷ C post γειρομαι sic pergit : ὄθεν (codex ὅθεν) τῷ ἀδελφῷ μου Πέτρῳ εἰπόντι Ἰλεός σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀνανακτῆσας εἶπεν Ὅπίσω μου. ⁹⁸ ὅτι : B διότι. ⁹⁹⁻¹⁰⁰ τὰ τοῦ Θεοῦ cum BCD : A add. ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. ¹ ἵνα πληρέστ. (B add. μὴ) ἐξαρτίσει (A add. μοι) cum A; B ἵνα πλ. μὴ ἐξαρτ. : D ut plenius nos instrueret; C πῶς τελείως ἡμᾶς ὑπεστήριξεν. ² ὅτι (B διότι) ἐκουσίως : C εἰ ἄκων. ³ ἔλεγεν ἡμῖν cum ABD : C præm. οὐκ ἄν. ⁴ θῆναι : ita ABC. ⁵ λαβεῖν : C ἄραι. ⁶ ἐσχάτον (B præm. εἰς) δέ, D sa ultimum : C τέλος οὖν. ⁷ ἐν τῷ δ. αὐτόν : C ἐν ὅσῳ ἐδείπνει. ⁸ εἶπεν : B καὶ λέγει. ⁹ BC om. ὅτι. ¹⁰ B καὶ πρὸς ταύτ. τ. φωνὴν πάντες συμπέρλυτοι γεγονότες : C καὶ ταύτῃ τῇ φωνῇ θλιβῆναι πάντας ἐποίησεν. ¹¹ ἵνα ἡ ὑπ. ἀναμφ. γεν. cum A; B ἵνα παμφίλος (sic corrupte) γέν. ἡ ὑπ. : D ne suspensos cogitatio invidaret : C om. ¹² ἀπεφῆν. εἰπὼν cum A; B ἀποτεμῶν ἐφη : C καὶ εἶρηκεν πάλιν.

narraret, docuit se voluntarie tradendum fore; cum non traditorem fugiendo deseruit, sed in locum ubi illum sciebat esse, veniens permansit.

διηγησαμένου¹⁶ ἐδίδαξεν¹⁷ ἑκουσίως ἑαυτὸν¹⁸ παραδοθησόμενον·¹⁹ οὐδὲ γὰρ τὸν προδότην ἀποδράσας ἐγκατέλειπεν²⁰, ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ²¹ αὐτὸν ἐγίνωσκεν εἶναι παραγενόμενος²² διέμενεν²³.

Ægeates dixit : Miror te prudentem virum, istum velle quocumque pacto tueri; sive enim sponte sive invitum, cruci tamen confiteris alicui.

Beatus Andreas dixit : Hoc est, quod dixi, si jam memor es, nempe quod magnum est mysterium crucis; quod si forte volueris audire, resume mecum.

Ægeates dixit : Mysterium non potest dici, sed supplicium.

Beatus Andreas dixit : Ipsum supplicium, mysterium redemptionis humanæ, si patienter audias, comprobabis.

Ægeates dixit : Ego quidem patienter te audiam; sed tu si me obtemperanter non audieris, ipsum crucis mysterium in te ipso excipies.

Beatus Andreas respondit : Ego si crucis patibulum expavescerem, crucis gloriam non prædicarem.

Ægeates dixit : Insanus sermo tuus, quia prædicas crucem non esse supplicium, et per audaciam, pœnam mortis non times.

Sanctus Andreas dixit : Non per audaciam, sed per fidem, pœnam non timeo mortis; mors enim

ἄρτον ἐκ τῆς χειρός μου¹³, αὐτός ἐστιν ὁ παραδοῦός με¹⁴. Ἐν τῷ οὖν ἐπιδοῦναι ἐν τῶν συμμαθητῶν ἡμῶν¹⁵ καὶ τὰ μέλλοντα ὡς ἦδη παρρηχότα

Ἄγιος²⁴ εἶπεν· Θαυμάζω σε, ἄνδρα φρόνιμον ὄντα²⁵, τοῦτον ἐθέλεις σε ἐρεῖσασθαι²⁶ τῷ οὐκ ἔπιπτε²⁷ συμφῶν²⁸· εἰτε γὰρ ἑκουσίως εἰτε ἀκουσίως²⁹, ὅμως καθομολογεῖς αὐτὸν τῷ σταυρῷ προσπαγέτα³⁰.

Ὁ μακάριος³¹ Ἀνδρέας εἶπεν³¹· Τοῦτό ἐστιν ὅπερ λέλεχα, εἰ ἦδη κατέχεις³², ὅτι³³ μέγα ἐστὶν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ³⁴. ὅπερ εἰ θέλεις ὡς εἰκὸς ἀκούσαι, ἐπανάλαβέ μοι³⁵.

Ὁ Ἀγιεάτης εἶπεν· Μυστήριον οὐ δύναται λέγεσθαι, ἀλλὰ κόλασις³⁶.

Ὁ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας εἶπεν· Αὐτὴ ἡ κόλασις³⁸ μυστήριον ἐστὶν τῆς ἀνθρωπίνης ἀνακτήσεως· εἰ σφωτέρως ἀκούσῃ, συνδοκιμάσει³⁹.

Ὁ Ἀγιεάτης εἶπεν· Ἐγὼ μὲν⁴⁰ μακροθύμως⁴¹ ἀκούσωμαι· σὺ δὲ⁴² εἰ μὴ ἐμοὶ πειθαρχῶν⁴³ ὑπακούσῃς⁴⁴, αὐτὸ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον⁴⁵ ἐν σεαυτῷ ἀναδέξει⁴⁶.

Ὁ μακάριος⁴⁷ Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο⁴⁸· Ἐγὼ εἰ⁴⁹ τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ⁵⁰ ἐδεδοίκεν⁵¹. τὴν δόξαν τοῦ σταυροῦ οὐκ ἂν⁵² ἐκῆρυττον.

Ὁ Ἀγιεάτης εἶπεν· Μανιώδης ὁ λόγος⁵³ σου, ὅτι κηρύττεις τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν καὶ διὰ τῆς θρασυτήτος σου τὴν τιμωρίαν οὐ δέδοικας τοῦ θανάτου⁵⁴.

Ὁ ἅγιος⁵⁵ Ἀνδρέας εἶπεν· Οὐχί⁵⁶ διὰ τῆς θρασυτήτος, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως οὐ δέδοικα τοῦ θανάτου⁵⁷

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ᾧ τινι usque ex t̄ης χειρός (B ἐπὶ τῶν χειρῶν) μου : C ὅτι μεθ' οὐ ἐγὼ βάρβω ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χειρὰ μου. ¹⁴ B om. ὁ παραδοῦς με. ¹⁵ ἐν τῷ οὖν (B καὶ ἐν τῷ) ἐπιδο. ἐν (B add. ἐκ) τῶν συμμα. ἡμῶν : C om. ¹⁶ ὡς ἦδη παρρηχ. διηγησ. cum A; B ὡσεὶ παρεσχηκότα ἦδη διηγεῖσθαι; C καθάπερ παρελθόντα εἰπόν. ¹⁷ ἐδίδαξεν (C ἐδειξεν) cum BCD; A præm. σαφώς. ¹⁸ ἑκουσ. αὐτ. (B a. ἐκ.) : C ἑαυτὸν προθέσει. ¹⁹ παραδοθησόμενον cum A; B ἔσεσθαι παραδιδόμενον; C παραδοθέντα. ²⁰ B ὅπουσαν οὐδὲ τὸν προδ. ἀποδιδράσκων ἐνγκατέλειπεν (sic); C οὔτε γὰρ τὸν προδ. ἔφυγεν. ²¹ C ἀλλ' εἰς τὸν τόπον ὅπου. ²² B αὐτ. ἐγνώκει εἶναι παραγενόμενον, C ἐγίνωσκ. αὐτὸν ἐληλυθέναι. ²³ C ἐπέμενεν. ²⁴ Ὁ Ἀγιεάτης : CD Ἀγιεάς. Ita ubique. ²⁵ σε ἄνδρα (A ἄνδρέα) φρ. ὄντα cum (A) BD : C τὸν φρόνιμον ἄνδρα. ²⁶ τοῦτ. ἐθ. σε (B σε θέλειν) ἐρεῖσασθ. (sic B; A ὀρησασθαι) cum AB; D istum velle sectari : C τοῦτον ὄν λέγεις. ²⁷ C ἐν οἴῳ δήποτε. ²⁸ εἰτε γὰρ (B om.) ἐκ. εἰτε ἀκ. : C ἢ ἐκόντα ἢ καὶ με ἐκόντα. ²⁹ B ὅμως τῷ στ. καθομ. αὐτ. προσπαγ. ; C ὅμως δὲ τῷ στ. ὁμολογεῖς προσηλώσθαι. ³⁰ CD om. Ὁ μακάριος. ³¹ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ³² Τοῦτό ἐστ. usque κατέχεις cum A; BD T. ἐστ. ὅπερ καμὲ λελχεῖναι ἦδη κατέχεις (Hoc est quod etiam me dixisse jam retines); C Τοῦτό ἐστιν ὁ προεῖπον. ³³ BC (D; om. ὅτι. ³⁴ C μέγα μυστ. τὸ τοῦ σταυροῦ. ³⁵ ὅπερ usque μοι cum AB (D quod si forte volueris audire, reteneas) : C ὁ ἐάν θελήσῃ (θελήσῃ; Woog θελήσῃ) ἀκούσαι, λέξω. ³⁶ κόλασις : C τιμωρία. ³⁷ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ³⁸ Αὐτὴ (uterque exodex αὐτῆ) ἡ κόλασις (Ipsum supplicium) cum ABD : C Αὐτὴν τὴν τιμωρίαν. ³⁹ μυστήριον usque σφωτέρως (B ὡσπερ) ἀκούσῃ (B -σαι, A -σας) συνδοκ. (A οὖν δοκ.) cum AB : C μυστήριον οὖσαν καὶ ἀνάπλαιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιγινώσκωμεν ἐκ νῦν ἐλθὼς ἀκούσας (Woog emendat ἐπιγινώσκωμεθα, ἐάν νουνεῶς ἀκούσῃ). D mysterium restorationis humanæ, si patienter audias, comprobabis. ⁴⁰ B om. Ἐγὼ μὲν. ⁴¹ μακροθύμως : C νουνεῶς (codex nῦν ἐχώς). ⁴² σὺ δὲ : B ἀλλὰ σὺ. ⁴³ C ἐάν μὴ συγκαιρίως (ita Woog; εἰ δὲ συνεκραστικῶς) ἀκούσῃς. ⁴⁴ B ἐπακούσῃς (sic). ⁴⁵ A αὐτὸ τοῦ στ. τὸ μυστ. ⁴⁶ ἀναδέξει cum AB; C -ξῇ. ⁴⁷ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ⁴⁸ ἀπεκρίν. : C εἶπεν. ⁴⁹ Ἐγὼ εἰ : C ἐγὼ, Woog emendat εἰ (scribe ἐγὼ εἰ). ⁵⁰ C τὸν σταυρὸν. ⁵¹ ἐδεδοίκεν (B -δείκων) : C ἐδειλίον. ⁵² οὐκ ἂν h. l. cum BC; A ante τὴν δόξαν. ⁵³ C Ἀσαφῆς σου λόγος. ⁵⁴ ὅτι κηρύττεις usque δέδ. τ. θαν. cum A (sed ponit τ. ἂν. δέδ.) : B ἐστὶν ὄν κηρύττεις, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν, ὅτι διὰ τῆς θρασυτ. σου τὴν τιμωρ. οὐ δέδεικας τοῦ θανάτου : C κηρύττει σοὶ σταυρὸν κολάσεως, ὅτι διὰ κακοτεχνίας κόλασιν οὐ φοβείσαι θανάτου : D prædicat gloriam supplicii, qui per audaciam pœnam non times mortis. ⁵⁵ Ὁ ἅγιος : CD om. ⁵⁶ Οὐχί : A Οὐ. ⁵⁷ C διὰ κακοτεχνίας; ἀλλὰ διὰ πίστεως οὐ φοβούμαι κόλασιν θανάτου.

την τιμωρίαν ὃ γὰρ τῶν ἀμαρτιῶν θάνατός ἐστιν A ποτηρός⁵⁵. Καὶ⁵⁶ διὰ τοῦτο ἀκούσαι σε βούλωμαι⁵⁶ τὸ τοῦ σταυροῦ⁵⁷ μυστήριον, ἵν'⁵⁸ ἴσως ἐπιγινώσκων πιστεύσης, πιστεύων δὲ εἰς ἀνανέωσιν τῆς σῆς ψυχῆς ἡδωρητοῦν τρόπῳ κατανήσης⁵⁹.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Εἰς ἀνανέωσιν τοῦτο ὅπερ ἀπόλλυσθαι διδάσκεται⁶⁰. Μήτιγε ἡ ψυχὴ μου ἀπόλλυται· ἵνα πρὸς τὴν αὐτῆς⁶¹ με ἀνανέωσιν ποιεῖς⁶² ἔλθειν διὰ τῆς, οὐκ οἶδα ποίας, πίστεως ἧς σὺ εἶπης⁶³.

Ὁ μακάριος⁶⁴ Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο⁶⁵. Τοῦτό ἐστιν ὅπερ σε⁶⁶ μαθεῖν ἐπεθύμουν, ὃ καὶ διδάξας φανερώσω, ὅτι ἐν τῷ ἀπολέσθαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἀνακαινισθήσονται⁶⁷. Ὁ γὰρ πρῶτος ἀνθρώπος διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραβάσεως⁶⁸ τὸν θάνατον⁶⁹ ἐπήγαγεν⁷⁰· καὶ χρεῖα ἦν τοῦτο τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἵνα διὰ τῆς τοῦ ξύλου παθήσεως⁷¹ ὁ θάνατος ἐξωσθῇ⁷² ὃ εἰς τὸν κόσμον εἰσεληλυθὼς καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀμωμότητος γῆς ἐγεγόνει ὁ πρῶτος ἀνθρώπος ὃ διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραδόσεως τὸν θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὼν, ἀνογκαῖον ὑπέτρεγεν ἵνα ἐκ τῆς ἀμωμότητος παρθένου ὃ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τέλειος ἀνθρώπος γεννηθῇ⁷³, ζωὴν αἰώνιον⁷⁴ ἦνπερ ἀπολωλέκεισαν⁷⁵ οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦ Ἀδάμ⁷⁶ αὐτὸς ἀνακαινουργήσῃ⁷⁷ καὶ διὰ τοῦ⁷⁸ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον τῆς ἐπιθυμίας ἀποκλείσῃ⁷⁹· χρυσάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμωμότητος χεῖρας ἐξέτεινεν ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθεισῶν⁸⁰, ὑπὲρ τῆς ἡδυτάτης βρώσεως τοῦ κωλυτικῆς δένδρου χολῆν C donavit. εἰς βρώσιν ἐδέξατο⁸¹, καὶ τὸ θνητὸν τὸ ἡμέτερον⁸² εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξάμενος τὴν αὐτοῦ ἀθανάτου ἡμῶν, ἐδώρησατο⁸³.

A peccatorum, pessima. Et ideo audire te volo crucis mysterium, ut agnitum forsitan credas, et credens ad restaurationem tuæ animæ quocumque modo pertingas.

Ægeates dixit: Restauratur hoc, quod periisse docetur: nunquid anima mea porit, ut ad ejus me restaurationem venire facias per fidem nescio qualem, quam tu asseris?

Beatus Andreas respondit: Hoc est, quod te discere desiderabam, quodque docens demonstrabo animas hominum perditas per mysterium crucis esse reparandas. Primus enim homo per ligni prævaricationem mortem induxit: et necessarium hoc erat generi humano, ut per ligni passionem, mors quæ ingressa fuerat in mundum, pelleretur. Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per ligni prævaricationem mundo mortem intulerat: necessarium fuit, ut de immaculata Virgine nasceretur, perfectus homo, Filius Dei, vitam æternam quam per Adamum perdididerant homines, repararet, ac per lignum crucis lignum concupiscentiæ excluderet; suspensus in cruce immaculatas manus extendit, pro manibus incontinentem extensis; pro suavissimo cibo arboris vitæ, escam fellis accepit; et in se suscipiens mortalitatem nostram, suam nobis immortalitatem

Ægeates dixit: Ista verba illis narrare poteris

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ταῦτα τὰ ῥήματα εἰκένεις
• Psal. xxxiii, 22. ὁ Gen. iii, 19; Rom. v, 12, 14, 17, 21.
VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ὃ γὰρ usque ponioris cum A; BC ὃ γὰρ θάν. τῶν ἀμαρτωλῶν ποτηρός (B add. ἐστίν): D Mors enim justiorum pretiosa est, mors vero peccatorum pessima. ⁵⁶ C om. καί. ⁵⁷ B ἀκουστὸν σοι θέλω ποιῆσαι. ⁵⁸ B βούλωμαι et τὸ μυστ. τοῦ σταυρ. ⁵⁹ ἵν': A om. (sed postea habet et πιστεύσης et κατανήσης); C ὅπως. ⁶⁰ B ἐπιγινώσκων ἴσως πιστ., καὶ πιστεύων εἰς ἀνακαταλάσιν τ. σ. ψ. οὐδὲποτε συμφωνῶν καταντ.: C διορθωσάμενός σε (Woog τε) καὶ πιστεύσας πρὸς οἰκοδομὴν τῆς σ. ψ. οὐφ ἤδηποτε τρόπῳ καταλάσῃς τοῦτο. ⁶¹ C om. Εἰς ἀναν. τ. ὅπ ἀπόλλυσθαι (B ἀπολέσθαι) διδ.: D Restauratur hoc quod periisse docetur. ⁶² αὐτῆς: AB αὐτοῦ. ⁶³ B om. ποιεῖς, et post ἐλθεῖν pergit corrupte τίς οὐκ οἶδα ποίας πίστεως παρασκευάσων ἢ σὺ εἶπης (A ὑφης corrupte). ⁶⁴ C μή γὰρ ἡ ψ. μ. ἀπόλλετο ἵνα πρὸς οἰκοδομῆν αὐτῆς ἐλθεῖν πειρασθῶ διὰ πίστεως ἧς λέγεις; D periit ut ad ejus me restaurationem venire per fidem nescio quam tu asseris. ⁶⁵ Ὁ μακάριος: CD om. ⁶⁶ ἀπεκρ.: C εἶπεν. ⁶⁷ C ὁ εἰρηκέναι σε (Woog σοι): D quod te discere. ⁶⁸ ὃ καὶ διδάξας usque ἀνακαινισθήσονται cum A: B ὥστε ἀπολείσθαι τὰς ψυχὰς πάντων ἀνθρώπων διδάξω, καὶ τὸν ἀναναινίσαι αὐτὰς μέλλοντα διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ σταυροῦ φανερώσω: C ἵνα ἐν τῷ ἀπολωλέκῃς (ita vel κέναι Woog, codex ἀπολελοκῃς) τὰς πάντων ἀνθρώπων ψυχὰς διδάξω δικαίαν τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ ἐφαπλώσω ταύτην: D ut dum perditas animas hominum docuero, istam restaurationem earum per crucis mysterium pandam. ⁶⁹ C διὰ τοῦ ξύλου τῆς παραβ., D per lignum prævaricationis. ⁷⁰ τὸν θάνατον: C om. τόν. ⁷¹ ἐπήγαγεν cum BC; A εἰτήγαγεν; D induxit. ⁷² C καὶ ἀνογκαῖον ἦν ἵνα διὰ τοῦ ξύλου τοῦ πάθους, D et necessarium hoc erat generi humano ut per lignum passionis. ⁷³ B ὁ θάνατος εἰσεληλυθὼς ἐξωσθῆι (codex -σθῆι): C ὁ εἰσελθὼν θάνατος ἐκβλήθη: D mors quæ ingressa fuerat pelleretur. ⁷⁴ καὶ ἐπειδὴ ἐκ... ὃ (B ζς) διὰ τῆς.. τὸν θάν. εἰς τ. κόσμ. (B τῷ κόσμῳ τὸν θάν.) εἰσαγαγὼν (B εἰτήγαγεν), ἀνογκ. ὅπ. ἵνα ἐκ usque γεννηθῇ (B ἀνογκαῖως διὰ τῆς ἀμωμ. παρθ. γεννηθεῖς τέλειος ἀνθρώπος ὃ τοῦ Θε. Υἱὸς ὃ τὸν πρῶτον ἀνθρώπον πεποιθῆς) cum A(B): C καὶ ὅτι ἐξ ἀμωμίου γῆς γέγονεν ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, ἀνογκαῖον ἦν ἐξ ἀμωμίου παρθένου κηθῆναι τὸν τέλειον ἀνθρώπον, ἵνα ὃ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὃ πρῶτον ποιῆσας τὸν ἀνθρώπον: D et quomodo de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessarium fuit ut de immaculata Virgine natus Christus perfectus homo, qui est Dei Filius, qui primam hominem fecerat. ⁷⁵ BC ζω. τὴν αἰώνιον. ⁷⁶ C ἦν ἀπόλλεσαν. ⁷⁷ B ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ οἱ ἄνθρ. ⁷⁸ B ἀνακαινουργεῖσαι, C ἐτοιμάσει, D repararet. ⁷⁹ καὶ διὰ (B ἀπὸ) τού: C εἰθ' οὕτως διὰ τοῦ. ⁸⁰ C ἀποκλείσει, B ἐναποκλείσει. ⁸¹ B χρυσάμενος (sic) ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμ. χεῖρας ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθεισῶν: C ἐκτείνει ἐν τῷ σταυρῷ τὰς ἀκράτων χεῖρας ὑπὲρ χειρῶν ἐκουσίως ἐκτεταμένων. ⁸² ὑπὲρ τῆς... κωλυτ. δένδρου (B ξύλου)... ἐδέξατο (B δέξασθαι) cum AB: C ἀντὶ ἡδυτάτης τροφῆς τροφῆν χολῆς ἔλαβε. ⁸³ R καὶ εἰς ἑαυτὸν δεξάμενος τὸ θανατηφόρον ἡμῶν: C καὶ ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος τὸ θνητὸν ἡμῶν. ⁸⁴ ἐδώρησατο cum A: B προσκομίσει: C ἐχαρίσατο: D repararet... excluderet... paaderet... acciperet... offerret.

qui tibi credent : mihi autem nisi hoc consentias, ut sacrificium diis omnipotentibus offeras, in ipsa cruce quam laudas, te fustigatum affigi praecipiam. σταυρῷ ὅπερ ἐπαινεῖς μαστιχθέντα σε προσπαγῆναι

Beatus Andreas dixit : Omnipotenti Deo qui solus verus est, ego omni die offero hostiam, non straris fumum, nec taurorum mugientium carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum agnum quotidie in altare crucis sacrificans; cuius corpus posteaquam omnis populus credentium manduca-verit, et ejus sanguinem biberit : agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus. Vere igitur sacrificatur, et vere corpus ejus manducatur a populo, et sanguis ejus similiter bibitur; tamen, ut dixi, integer permanet, et immaculatus, et vivus.

Ageates dixit : Quomodo potest hoc fieri ?

Beatus Andreas dixit : Si vis discere, assume formam discipuli, ut possis doceri quod quaeris.

Ageates dixit : Ego a te tormentis exigam hujus rei notitiam.

Beatus Andreas regressit : Miror te hominem prudentem, eo usque insipientiae delapsum esse, ut credas te mihi per tua tormentā persuadere posse ut tibi exponam divina sacrificia. Audisti mysterium crucis, audisti mysterium sacrificii. Si credideris in Christum Filium Dei qui crucifixus est, pandam tibi quo ordine occisus vivat agnus : qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet. ὀλόκληρος καὶ ἀμώμητος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ διαμένων.

ἄφηγεῖσθαι δυνήσῃ οἰτινές σοι πιστεύουσιν. ἐμοὶ δὲ εἰ μὴ τοῦτο συναινέσαι ἔλθῃς ὅπως τοῖς παντοδυνάμοις θεοῖς τὰς θυσίας προσενέγκῃς, ἐν αὐτῷ τῷ προστάξῃ.

Ὁ μακάριος Ἄνδρέας εἶπεν Ἐγὼ τῷ παντοκράτορι Θεῷ τῷ μόνῳ ἀληθινῷ ὑπάρχοντι καθ' ἐκάστην ἡμέραν θυσίαν προσκομίζω, οὐ λιθάνου καρπῶν οὐδὲ μυκωμένων ταύρων τὰς σάρκας οὐδὲ αἵμα τράγων, ἀλλ' ἀμώμων ἀμνὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ σταυροῦ ἱερουργῶν. οὔτινος τὸ σῶμα πᾶς ὁ τῶν πιστῶν λαὸς μεταλαμβάνων καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, ὁ ἱερουργηθεὶς ἀμνὸς μετὰ τοῦτο ὀλόκληρος διαμένει καὶ ζῶν. Ἀληθῶς οὖν ἱερουργεῖται, καὶ ἀληθῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ βιβρώσκειται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ

ὁμοίως πίνεται, ὁμοῦ καθὼς ἔφην ὀλόκληρος διαμένει καὶ ἀμώμητος καὶ ζῶν.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν. Ποίῳ τρόπῳ τοῦτο δύναται γενέσθαι;

Ὁ μακάριος Ἄνδρέας εἶπεν. Εἰ βούλει γυναι, ἀνάλαβε μορφὴν μαθητοῦ ὅπως δυνήσῃ μαθεῖν ὅπερ ἐπέζητεις.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν. Ἐγὼ σε διὰ βασάνων ἀπειτήσω χάριν τῆς τοιαύτης γνώσεως.

Ὁ μακάριος Ἄνδρέας ἀπεφάνητο. Θαυμάσῃ σε ἄνδρα φρόνιμον ἔντα εἰς τὸσοῦτην μωρίαν προσκλινομένου ἵνα δυνήθῃς με διὰ τῶν βασάνων σου πείσαι τὰ θεῖά σοι ἐκφάναι ἱερουργήματα. Ἀχέκωας τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ἀχέκωας τὸ μυστήριον τῆς ἱερουργίας. Εἰ πιστεύεις εἰς Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν σταυρωθέντα, ἐκφάνω σοι πάντως ὅποια τάξει σφαιγιασθεὶς ζῆται ὁ ἀμνὸς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν

VARIAE LECTIONES.

²⁸ ἐκεῖνοις usque πιστεύουσιν : C τοῖς πιστεύουσι σοι δυνήσῃ λαλεῖν. ²⁹ εἰ μὴ τοῦτο (codex το τουτο) συναινέσαι ἔλθῃς ὅπως cum B; D nisi hoc consentias ut : A εἰ μὴ πειθαρχῶν. C εἰ μὴ πειθῇ (codex πειθῇ) ὅπως εἰ pergūt θυσίαν τοῖς παντοκράτορι θεοῖς προσενέγκῃς. ³⁰ C ὧ ἐπαινεῖς ραβδισθέντα σε προσκλινοῦ. ³¹ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ³² B Τῷ παντοκρ. Θεῷ ὅς μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ὑπάρχει ἐγὼ καθ' ἐκ. ἡμ. θ. πρ. : C Τῷ παντοκρ. θ. ἐγὼ πᾶσαν ἡμέραν θυσίαν ζῶσαν ἀναφέρω. ³³ οὐ λιθ. καρπῶν (A καρπῶν), etc. : C οὐχὶ θυμιάματος καρπῶν οὐδὲ ταύρ. μυχ. σάρκας οὐτε τράγων αἷμα. ³⁴ B ἀλλ' ἀμώμητον. ³⁵ καθ' ἐκάστ. (C om.) ἡμ. cum BCD : A om. ³⁶ C ἐν θυσιαστηρίῳ. ³⁷ A τοῦ σταυρ. αὐτοῦ. ³⁸ ἱερουργῶν C Θεῷ ἀναφέρω. ³⁹⁻¹⁰⁰ οὔτινος τὸ σῶμα usque διαμένει καὶ ζῶν cum A : B corrupte οὔτινος τὰς σάρκας ὡς μετὰ τὸ ἀπα. εἰς τὰς τῶν πιστευόντων φάγει καὶ ποιεῖ αὐτοῦ τὸ αἷμα, ὁ ἀμνὸς ὁ ἱερουργ. ζῶν καὶ ὀλόκλ. διαμένει : C οὗ τὰς σάρκας μετὰ τὸν πιστὸν λαὸν φαγεῖν καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνειν, ὁ θυθεὶς (codex τυθεὶς) ἀμνὸς ἀκαίρεος διαμένει καὶ ζῶν. D *cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem biberit, agnus qui sacrificatus est integer perseverat et vivus.* ¹ ἀληθῶς οὖν usque ἀμώμητος καὶ ζῶν (et cum vere sacrificatus sit et vere carnes ejus manducatae sint a populo et vere sanguis ejus sit haustus, tamen ut dixi integer permanet et immaculatus et vivus) cum AD : BC om. ² Ποίῳ τρόπ. : C Πώς. ³ C δύν. τοῦτο, B δυνήσεται τοῦτο. ⁴ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ⁵ εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. ⁶ βούλει cum B; A βούλῃ; C θέλει. ⁷ γυναι cum A : BC εἰδέναί. ⁸ μορφὴν cum B; D *formam*; A τάξιν; C πρόσωπον. ⁹ ὅτ. δυνήσῃ (A -ση) μαθ. cum AB; C ἵνα διδαχθῇ. ¹⁰ ὅπερ (A ὅ) ἐπέζητεις (A -ζήτησας) cum BA; CD ὅπερ ζητεῖς. ¹¹ σε : C παρὰ σου. ¹² διὰ βασάνων cum A; B βασανισμοῖς; C βασάνους (Woog - νος); D tormentis. ¹³ ἀπ. χάριν τ. τ. γν. cum B; C τοῦτο (Woog τουτου) χάριν ἀπ. ; A ἀπ. τῆς τοι. γν. τῆν φανέρωσιν; D *exigam hujus rei notitiam.* ¹⁴ Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. ¹⁵ ἀπεφῆν. cum A; B ἀπεκρίνατο; C εἶπεν. ¹⁶ C ἄνθρωπον ἔντα συνετόν. ¹⁷ εἰς : B πρόσ. ¹⁸ μωρίαν (A τιμωρίαν) προσκ. : C ἀουσιαν ἐξοκειλάντα (codex ἐξωκῆλ). ¹⁹ ἵνα δυν. usque ἱερουργ. cum B; A ἵνα δυν. διὰ βασάνων με ἐκφάναι σοι τὰ θ. ἱερουργ. C τοῦ νομίζειν σε διὰ βασάνων ἐφαπλώσαι τὰς θείας θυσίας; D *ergo in tormentis putas me divina tibi pandere mysteria?* ²⁰ ἀχέκω. τὸ μ. τοῦ σταυροῦ cum AD : BC om. ²¹ C ἔκωσας τὸ μυστ. τῆς θυσίας. ²² εἰ (B pri:m. λειπών, corrige λοιπόν?) πιστ. εἰς Χριστ. (A om. τὸν... σταυρωθέντα cum AB; C ἐν πιστεύσῃ τὸν Χρ. Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν σταυρωθέντα. ²³ σταυρωθέντα : BCD add. ὑπὸ (C add τῶν) Ἰουδαίων ἀληθινῶν (C-θη) Θεῶν εἶναι. ²⁴ ἐκφάνω σοι πάντως cum B; C ἐφαπλώσω σοι; D *pandam tibi* : A (corrupte) nil habet. ²⁵ ὅποια τάξει (A corrupte ὅπως τάξει) : C ὡς τῆς τῆς πῃ. ²⁶ A ὁ ἀμνὸς σφαιγιαζόμενος ὅς μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν ὀλόκλ. καὶ ἀμώμ. διαμένει τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ. B σφαιγιασθεὶς ζῆσει (πίθῃ τό?) ὁ ἀμνὸς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργ. ὀλόκλ. καὶ ἀμώμ. ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλ. διαμένων, C ζῆ ὁ ἀμνὸς ὅς (codex ὁ) μετὰ τὸ τυθῆναι (Woog τυ-

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Καὶ πόσι τρώπῳ ὁ ἀμνὸς ἐν τῇ Α αὐτοῦ βασιλεῖα διαμένει·²⁷ ἐν τῷ σφαγιασθῆναι αὐτὸν καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὡς σὺ ἐφης, βρωθῆναι·²⁸ Ὁ μακάριος²⁹ Ἀνδρέας εἶπεν· Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης σου τῆς καρδίας, μαθεῖν δυνήσῃ·³⁰ εἰ δὲ μὴ πιστεύεις³¹, οὐδέποτε³² σὺ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης καταντήσεις ἀληθείας³³.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ Αἰγεάτης ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ καθειρωθῆναι·³⁴ ἔνθα ὄντος αὐτοῦ κατακλείστω. συνῆλθεν πλῆθος λαοῦ πρὸς αὐτὸν σχεδὸν ἀπὸ πάσης τῆς ἐπαρχίας³⁵ ὥστε τὸν Αἰγεάτην βουλεύσασθαι ἀποκτεῖναι, τὸν δὲ μακάριον Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον τῶν θυρῶν τῆς φυλακῆς συνθλασθέντων λυτρώσασθαι³⁶.

Ὁ δὲ μακάριος³⁷ Ἀνδρέας τοιοῦτοις³⁸ ῥήμασιν³⁹ ἐνουθέτησεν⁴⁰ λέγων· Μὴ θελήσητε τὴν ἡσυχίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς στασιώδη καὶ⁴¹ διαβολικὴν ταραχὴν ἐξεγεῖραι⁴². Ὁ γὰρ Κύριός μου παραδοθεὶς⁴³ μετὰ πάσης μακροθυμίας ἤνεγκεν⁴⁴. Οὐκ ἐφιλονέκησεν, οὐκ ἐκραύησεν⁴⁵, οὐδὲ ἐν ταῖς πλατείαις τις⁴⁶ αὐτοῦ κραυγάζοντος ἀκήκοον⁴⁷. Ἔχετε⁴⁸ οὖν καὶ ὑμεῖς⁴⁹ σωπὴν, ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην⁵⁰, καὶ μὴ τὸ ἐμὸν⁵¹ μαρτύριον ἐμποδίσσητε⁵², μᾶλλον δὲ⁵³ καὶ ὑμᾶς ἑαυτοὺς ὡς ἀθλητὰς τῷ Κυρίῳ προετοιμάσατε⁵⁴, ὅπως τὰς ἀπειλὰς ἀδειλάνθρωπῳ τῇ ψυχῇ⁵⁵ νικήσητε, τοὺς δὲ αἰκισμοὺς διὰ τῆς ὑπομονῆς τοῦ σώματος ὑπερβάλητε⁵⁶. Ἡ γὰρ πρόσκαιρος⁵⁷ αὕτη πτώσις φοβητέα οὐ τυγχάνει· ἐκείνην χρὴ φοβηθῆναι τὴν τέλος μὴ ἔχουσαν. Ὁ τῶν ἀνθρώπων οὖν φόδος⁵⁸ ἔοικώς τινι καπνῷ, ὅστις ἐν ὄσῳ ἀθρόον διεγείρεται, ἀφανίζεται⁵⁹. Καὶ ὀδύνας⁶⁰ ἐκείνας C cito animam eijciunt. Illi autem dolores, æterni sunt; ubi est quotidianus fletus, et mugitus, et lu-

Ægeates dixit: Cum sit occisus, et ab omni populo, ut asseris, devoratus, quomodo agnus integer perseverat in regno suo?

Beatus Andreas dixit: Si credideris ex toto corde tuo, discere poteris; si non credideris, penitus tu nunquam ad imaginem hujus veritatis attinges.

Tunc iratus Ægeates jussit eum in carcerem re-trudi. Ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo populi pene ex tota provincia; ita ut Ægeatem vellent occidere, et beatum Andream apostolum fractis januis carceris liberare.

Quos beatus Andreas his verbis admonuit: Nolite B quietem Domini nostri Jesu Christi in seditiosum et diabolicum tumultum excitare. Nam traditus Domini meus cum omni patientia sustinuit: non contendi, neque clamavi, neque in plateis aliquis eum clamantem audivit. Habete ergo et vos silentium, quietem et pacem: et martyrium meum nolite impedire; sed potius vos ipsos quasi athletas Domini præparate, ut vincatis minas Intrepido animo, plagas autem per tolerantiam corporis superetis. Temporaneum enim hoc exitium non timendum est, sed illud timere oportet quod finem non habet: nam humanus timor fumo similis est; et subito cum excitatus fuerit, evanescit. Et dolores illi sunt formidandi, qui nunquam finiuntur. Isti enim dolores aut leves sunt, et tolerabiles; aut graves sunt, et cito animam eijciunt. Illi autem dolores, æterni sunt; ubi est quotidianus fletus, et mugitus, et lu-

6 Isa. XLII, 2.

VARIE LECTIONES.

θῆναι) καὶ βρωθῆναι ὡς ἀκαίρεος καὶ ἀμωμος ἐν τῇ αὐτ. βασιλ. διαμένει (Woog -vet). D vivat agnus qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet. ²⁷ Καὶ πῶς ἀμνὸς ἐν βασιλείᾳ διαμένει. ²⁸ σφαγ. αὐτὸν usque βρωθῆναι cum B; A εἶναι αὐτὸν σφαγιασθέντα... καθὼς σ... καταβρωθέντα; C σφαγῆναι καὶ παρὰ παντ. τ. λα. καθὼς λέγεις βρωθῆναι. ²⁹ Ὁ μακάριος: C Ὁ ἅγιος: D om. ³⁰ Εἰ, etc., cum B: C Ἐάν πιστεύσεις ἐξ ὅλης καρδίας, δυνήσῃ μαθεῖν: A Εἰ π. ἐξ ὅλ. τ. x. σου, δύνασαι μαθεῖναι. ³¹ πιστεύεις cum A: BC πιστεύσεις (B-της). ³² οὐδέποτε cum AC; B præt. t. καθόλου: D penitus nunquam. ³³ πρὸς... καταντ. ἀληθείας: (B ἄλ. κατ.). C δυνήσῃ καταλαβεῖν πρὸς τελείωσιν τῆς ἀληθείας. D tu ad indaginem (AB imaginem, εἰκόνα) hujus veritatis attinges. ³⁴ C ἐν φυλακῇ φρουρηθῆναι, B πρὸς εἰρκτὴν καθειρωθέντα. ³⁵ B ἐνθα ὄς εἶναι αὐτὸν κατακλείστω ἐληλυθῆναι πρὸς αὐτὸν πλῆθος πολὺ σχεδὸν (ita) ἀπὸ π. τ. ἐπ. C ἐν ἡ κατακλείστω (inerte editum est κατακλείς, τοῦ) αὐτοῦ ὄντος ἦλθε πρ. αὐτ. τὸ πλῆθος πάσης τῆς χώρας: D ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo pene totius provincie. ³⁶ ὥστε τὸν (B add. μὲν) Αἰγ. βουλεύσασθαι: (B-εἰσθαι) ἀποκτ. (B φωνεύειν), τὸν δὲ... τῶν θυρ. τῆς φ. συνθλ. (B θλασθέντων τῶν θυρῶν) λυτρ. cum AB, item D (ita ut Ægeatem vellent occidere, et Andream apost. fractis januis carceris liberare): C ὥστε θελήσαι τὸν Αἰγεάν ἀποκτ. καὶ Ἀνδρ. τὸν ἀπ. τῶν θυρῶν κεκλεισμένων (emenda κεκλασμ. ut jam Woogio videbatur) διασώσαι. ³⁷ μακάριος: CD ἅγιος. ³⁸ τοιοῦτοις: BD τοῦτοις τοῖς. ³⁹ ῥήμασιν: C λόγοις. ⁴⁰ B ἐνουθέτει, C παρεκάθει. ⁴¹ εἰς στασι. καὶ (B om.) διαβ. ταρ. (B om.) cum A(B); C εἰς ἀνασοθὴν (Woog: « forte ἀνασόθη-σιν ») διαβολικὴν; D in seditionem diabolicam. ⁴² C διεγείρει. ⁴³ C καὶ γὰρ ὁ Κύριός παραδοθεὶς, B ἐπέλ οὖν παραδοθεὶς ὁ μακάριος (corrigere κύριός) μου. ⁴⁴ B πᾶσαν μακροθυμίαν παρέσγεν, C πᾶσ. ὑπομονὴν ἐνεδειξάτο. ⁴⁵ C οὐκ ἐκραύεν. ⁴⁶ οὐδὲ (A alid. τις) ἐν τ. πλ. τις (C om.) enim (A)BCD. ⁴⁷ αὐτοῦ κραυγάζ. ἀκήκ. (C ἤκουσεν κράξαντος) cum BCD: A τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσεν. ⁴⁸ ἔχετε: C ἐσχητε. ⁴⁹ CD om. καὶ ὑμεῖς. ⁵⁰ C σωπ. καὶ εἰρ. καὶ ἡσυχ. ⁵¹ B καὶ μὴ μόνον. ⁵² A ἐμποδίσσηται. ⁵³ μᾶλλον δὲ: C ἀλλά, B ἀλλὰ γάρ. ⁵⁴ ὑμᾶς (A ὑμεῖς, C om.) ἐζυτοὺς (B om.) ὡς (C καθάπερ) ἀθλητὰς (A-ταί) τῷ (B αὐτοῦς τῷ) κυρ. προετοιμ. (C ἐτοιμ.). ⁵⁵ BC ὅπως νικήσ. τὰς (C om.) ἀπ. ἀδ. τῇ ψυχ. (C ἐν ἀφοβίᾳ ψυχῆς). ⁵⁶ τοὺς δὲ... ὑπερβάλητε (ita B; A-βέλλητε) cum AB; C τὰς δὲ πληγὰς διὰ τῆς ῥώσεως τοῦ σώμ. ὑπενέγκητε. ⁵⁷ ἡ γὰρ πρόσκ. (B om.) αὕτη (B τοιαύτη) πτ. φοβ. οὐ (AB om.; supplevi) τυγχ. (B ἐστίν) ἐκείνην... ἔχουσαν (B ἐκείνας οὖν, ἐφη, φοβητέος, ὁ θάνατος ὁ τέλος μὴ ἔχων) cum A(B); C εἰ γὰρ ὁ φόδος ἐκφοβεῖ, ἐκείνος ὁ τέλος μὴ ἔχων; D si enim terror timendus est, ille est utique timendus qui finem non habet. ⁵⁸ ὁ τῶν ἀνθρ. οὖν φόδος. cum A: BC ἐπειὶ ὁ ἀνθρώπινος φόδος. ⁵⁹ B ἔοικώς ἐστίν κάπνῳ, ὅστις... αἰθρῆς ἀφανίζεται: C καπνῷ ὁμοίος ἐστίν, καὶ αἰθρῆς (Woog αἰθρῆς) διεγερθεὶς καταπρηνεται. ⁶⁰ καὶ ὀδύνας (x. ἰδ. supplevi) ἐκείνας... ἐχούσας cum A; B καὶ αἰ ὀδύνας φοβητέαι εἰσὶν αἰ οὕτως ὑπάρχονταί, αἰτίνες οὐδέποτε περρατοῦνται; C καὶ ἐάν εἰσι πόνοι, ἐκείνοί εἰσιν οἱ οὕτως ἀργόμενοι: ὡς μὴδέποτε τέλος ἔχειν; D et si dolores timendi sunt, illi sunt formidandi qui sic incipiunt ut nunquam finiantur.

ctus, et sine fine cruciatus; ad quos proconsul A Ægeates ire non timet. Estote ergo magis parati ad hoc, ut per tribulationes temporales ad æternam quietem pertingatis, semperque floreatis et cum Christo regnetis.

ἀνθύπατος Αἰγεάτης ἀπιέναι οὐ δέδοικεν⁶⁸. Γίνεσθε οὖν θλίψεων πρὸς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις κατανήθητε⁶⁹.

Hæc et his similia sancto Andrea apostolo per totam noctem populum admonente, dum lux diei in matutino prorumperet, misit Ægeates, et adduci ad se beatum Andream iussit, ac sedens pro tribunali, dixit: Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum a stultitia, et a Christi tui laude cessare, ut possis nobiscum esse et non amittere gaudia vitæ; stultum est enim, ultro velle ad passionem crucis ire, et pœnis ac flammis se ipsum pessimis destinare. B βλου χαριέντα· μωρία γάρ ἐστιν προθέσει τινά πρὸς τῆ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἔλθειν καὶ ποιναῖς καὶ φλογαῖς αἰσχίσταις ἑαυτὸν παραπέμψαι⁷⁰.

Sanctus Andreas respondit: Gaudia tecum habere potero, si credens Christo dimittas culturas idolorum. Christus enim me misit ad istam provinciam; in qua non parvum populum ei acquisivi.

Ægeates dixit: Ideo te sacrificare compello, ut isti qui per te decepti sunt populi, relinquunt vanitatem tuæ doctrinæ, et ipsi diis offerant grata libamina; nulla enim remansit in Achaia civitas, in qua templa deorum derelicta non sint et deserta. Iñunc ergo per te restituantur culturæ deorum, ut

γὰρ αἱ δόξαι εἰ μὲν κουφότεραι τύχωνιν εἶναι, καὶ ὑπενέγκαι τις αὐτὰς δύναται· εἰ δὲ βαρειαί εἰσιν, ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβάλλουσιν⁷¹. Ἐκεῖναι δὲ αἱ δόξαι αἰώνιοι τυγχάνουσιν, ἐνθα καθημερινοὶ κλαυθμοὶ καὶ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγμοὶ καὶ ἀτελεΰτητος βάσανος⁷², πρὸς δὲ ὁ μᾶλλον ἔτοιμοι⁷³ πρὸς τοῦτο, ὅπως διὰ τῶν ἐπιπέτρων ἀεὶ τε ἐπανθήσητε καὶ Χριστῷ συμβασιλεύσητε⁷⁴.

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοία τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὸν λαὸν νοουθετοῦντας, ἐν τῇ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας⁷⁵ διαυγάσειν, μεταπεμφόμενος ὁ Αἰγεάτης ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν προσέταξεν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος εἶπεν⁷⁶: Ἐλογισάμην σε διὰ τῆς νυκτερινῆς μερίμνης ἐπιστρέψαι τὸν λογισμὸν σου ἀπὸ τῆς μωρίας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκαινοῦ τοῦ Χριστοῦ σου ἐνδοῦναι⁷⁷, ὅπως B δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν εἶναι καὶ μὴ ἀποβάλλεσθαι τὰ τοῦ τῆ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἔλθειν καὶ ποιναῖς καὶ φλογαῖς

Ὁ ἅγιος⁷⁸ Ἀνδρέας ἀπεκρίθη⁷⁹: Τὴν χαρὰν μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσομαι ἐὰν πιστεύσης τῷ Χριστῷ καὶ ἀποβάλῃς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν. Ἀπίστευεν γὰρ με ὁ Χριστὸς εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, εἰς ἣν οὐκ ἐλάχιστον δῆμον τῷ Χριστῷ περιεποιήσαμην⁸⁰.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν: Διὰ γὰρ τοῦτο σπεισάι σε συνωθῶ, ὅπως οὗτοι οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες λαοὶ ἐγκαταλείψουσιν τὴν ματαιότητα τῆς σῆς διδασκαλίας καὶ αὐτοὶ προσκομισῶσιν τοῖς θεοῖς χαριέντας σπονδὰς⁸¹. οὐδὲ γὰρ μία πόλις ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἀχαίᾳ ἐν ἧ⁸² τὰ ἱερὰ αὐτῶν οὐκ ἐγκατελείφθησαν καὶ ἡρήμων-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁸ αὐται γὰρ... ἐκβάλλουσιν cum A. B corruptissime sic: αὐται δὲ αἱ δόξαι ἢ κουφότεραι ἢσιν καὶ ὑπομείνεσθαι δύναται· εἴται βαρφαί ἦσιν καὶ ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβαλοῦσαι. C οὗτοι γὰρ οἱ πόνοι ἐλαφροὶ εἰσι καὶ ὑπομονητικοί· εἰ δεινοί, καὶ τάχιον τὰς ψυχὰς ἐκφέρουσιν. D *isti enim dolores aut leves sunt et tolerantur, aut graves sunt et cito animam eiciunt*. ⁶⁹ ἐκεῖναι δὲ αἱ δόξαι αἰώνιοι (B-ναι) τυγχ. (B εἰσιν) ἐνθα (B add. ἐστίν) καθημ. (B ἡμερούσιος) κλαυθμοὶ (- μὸς B) x. οἰμωγαὶ (B οἰμογαί, i. e. οἰμωγή) x. ὀλολυγμοὶ (B -σμὸς) x. ἀτ. βόσ. cum A(B): C ἐκεῖνοι δὲ αἰώνιοι εἰσιν, ὅπου καθημερινὸς ὀδυρμὸς καὶ οἰμωγαὶ (Woog αἰμωδιά) καὶ ὀλολυγμὸς καὶ ἀτελ. κρίσις: D *illi autem dolores æterni sunt, ubi est quotidianus fletus et paugitus et lucius et sine fine cruciatus*. ⁷⁰ B πρὸς δὲ Αἰγ. ὁ ἀνθ. οὐ δέδοικεν: C Ἐνθα ὁ Αἰγεάτης ὁ μάλλον πορευθῆναι οὐ πτοῖται. ⁷¹ C ἔτοιμοι μᾶλλον. ⁷² ὅπως... ἀναπαύσεις (B χαράς, D gaudia) παρ. cum ABD: C ἴνα δ. τ. προσκαίρων θλ. εἰς τὴν αἰώνιον χαρὰν φθάσητε. ⁷³ ἀεὶ τε ἐπανθήσητε (codex corrupte πενήθησται)... συμβόσ. cum A. B Ἐνθα διὰ παντὸς εὐφρανθήτε, ἀεὶ τε ἐπανθήσητε, ἅμα σὺν Χρ. βασιλεύσητε, C Ἐνθα πάντοτε εὐφρανθήτε, πάντοτε ἐξανθήσητε, ἀεὶ σὺν Χρ. βασιλεύσητε. D *ubi semper lætissimi, semper floreatis semperque cum Christo regnetis*. ⁷⁴ Ταῦτα... ἀποστ. Ἀνδρέου (B Ἀνδρ. τοῦ ἀποστ.)... ἐν τῷ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας (ita B; A τὴν ἡμέραν τῷ φῶς; D *dum lux diei in matutino prorumperet*) διαυγ. cum AB(D): C Ταῦτα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου δι' ὅλης τ. ν. τῷ λαῷ παραινούντος, ἐν τῷ αὐγάσειν πρῶτῃ ἡμέραν. ⁷⁵ μεταπεμφόμενος... εἶπεν cum AB; C D ἀπίστευεν ὁ Αἰγεάτης καὶ ἤγαγεν πρὸς αὐτὸν τὸν ἅγιον Ἀνδρ. καὶ καθίσας, etc. ⁷⁶ Ἐλογισάμην... μωρίας (A add. ἐκεῖνης)... ἐνδοῦναι cum AB. C Δοκῶ διὰ τῆς νυκτὸς ἐσκέψω (Woog ἐπισκέψεως) ἀποστρέψαι τὸν λογισμὸν σου ἐκ τῆς ἀπαιδεύσεως σου καὶ τῆς τοῦ Χρ. σου αἰνέσεως παύσασθαι. D *Existimavi te ipsa nocturna cogitatione revocare animum tuum a stultitia et a Christi tui laude cessare*. ⁷⁷ ὅπως δυνήσῃ (B δυνήθησει) μεθ' ἡμ. εἶν. καὶ (B om. μ. ἢ. ε. καὶ) μὴ ἀποβ. τὰ τοῦ β. χαρ. (hæc corrupta in B τὰ τοῦ β. ἀποκαλέσθαι χαριέντι) μωρία (B μωρὸν) γ. ε. προθέσ. τινά (B τὸ λοιπὸν [codex leipōn] ὡς οὐλέιν) πρὸς. ἔλθειν (B ἐπιέναι).. αἰσχίσταις (codex-στοῖς) ἑαυτ. (B ἑαυτ. αἰσχυντοῖς) παραπ. cum AB. C(D) ὅπως δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν τὰς (codex τὰ) τῆς ζωῆς μὴ καταλείψαι χάριτας. ἀβέλτερον (codex ἀβέλτερον) γὰρ ἐστίν τοῦ λοιποῦ θελῆσαι (D *stultum est enim ultro velle*) εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος πορευθῆναι καὶ πυραῖς καὶ φλογὶ χαλεπαῖς (ita Woog; codex ἐπυραῖς χαλαπαῖς) ἑαυτὸν παραστήσαι (D *et ignibus ac flammis te ipsum pessimis destinare*). ⁷⁸ Ὁ ἅγιος D om. ⁷⁹ B ἀπεκρίνατο. ⁸⁰ B Τὰς χάριτας μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσωμαι εἰ πιστεύσεις τῷ Χρ. μου καὶ... θρησκίαν. ἀπίστ... αὐτὴν ἢ τὴν ἐπαρχ... τῷ Κυρίῳ περιποιήσωμαι: C Χάριτας ἔχειν σὺν σοὶ δυνήσομαι ἐὰν τῷ Χρ. πιστεύων καταλείπεις (-πης Woog) τὸ σόβος τῶν εἰδώλων. ὁ γὰρ Χρ. με ἀπέσταλκεν εἰς ταύτην τὴν χώραν, εἰς ἣν (Woog ἐν ἧ) οὐ μικρὸν λαὸν ἐξεζήτησα τῷ Κυρίῳ: D *Gaudia tecum habere potero si credens Christo dimittas culturas idolorum, Christus enim... ei acquisivi*. ⁸¹ Διὰ τοῦτο σε σπ. συνωθῶ, ὅπως οὗτοι (ex B sumpsit om. A) οἱ διὰ σοῦ νοουθετηθέντες λ. ἐγκαταλείψουσιν διδασκίαν... χαριέντας (ex B sumpsit, om. A) σπ.: C Διὰ γ. τ. σε συνωθῶ θῆσαι ἴνα οὗτοι οἱ ὁ. σ. κληνηθέντες λ. καταλείπωσι τὴν... διδασκίαν. καὶ θῆσωσι τοῖς θεοῖς: D *Ideo te sacrificare compello ut isti qui per te decepti sunt populi relinquunt vanitatem tuæ doctrinæ et ipsi diis offerant grata libamina*. ⁸² οὐδὲ γ. μ. (BC μ. γ.) πολ. (C post Ἀχ. romii) ἀπέμ. (B ἐνέμ., C ἐγκατελείφθη) ἐν (A omi.) τ. Ἀχ. ἐν ἧ (B οὐ ἐν ἧ).

ται⁷⁶. Καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῶσιν τῆ τῶν εἰ-
 δῶλων θρησκία⁷⁷, ὅπως καὶ οἱ θεοί, οἱ κατὰ σοῦ θυ-
 μούμενοι, ἐπὶ τούτῳ ἀρσθέντες⁷⁸ ποιήσωσιν ἵνα καὶ
 εἰς τὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν φίλαν δυνηθῆς
 ἐπανακάμψαι⁷⁹. Εἰ δὲ μὴ γέ⁸⁰, διάφορα ὑπὲρ τῆς
 τῶν θεῶν ἐκδικήσεως ὑπομενεῖς κολαστήρια⁸¹, καὶ μετὰ
 ταῦτα τῷ τοῦ σταυροῦ⁸² ἔξυλψ ᾧ ἔπειαινεις⁸³ ἀναρ-
 τηθεὶς ἐκλείψεις⁸⁴.

Ὁ ἅγιος⁸⁵ Ἀνδρέας εἶπεν⁸⁶. Ἄκουε, υἱὲ τοῦ θα-
 νάτου⁸⁷ καὶ ἄχυρον τοῖς αἰωνίοις ἐτοιμασθὲν ἐμπυ-
 ρισμοῖς⁸⁸, ἐμοῦ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστόλου
 Ἰησοῦ Χριστοῦ⁸⁹. Ἔως τοῦ νῦν μελιχίως μετὰ σοῦ
 συνέτυχον περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πίστεως⁹⁰, ὅπως τῆς
 ἀπολογίας δεκτικὸς, τῆς ἀληθείας ἐκδικῶς ἀποτελε-
 σθεὶς, τὰ μάταια εἰδῶλα καταφρονήσης⁹¹ καὶ Θεὸν
 τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄντα προσκυνήσης⁹². ἐπειδὴν δὲ
 τῆ ἀναιδίᾳ τῆ αὐτῆς μένεεις διατελῶν καὶ ἐμὲ οἶει διὰ
 τῶν ἀπειλῶν σου ἐκφοβεῖν, εἰ τί σοι δοκεῖ ἐν κολα-
 στηρίοις μείζον ὑπάρχειν, προσάγαγέ μοι⁹³. Τοσοῦ-
 τον γὰρ ἔσομαι τῷ ἐμῷ βασιλεῖ εὐαρεστῶν, ὅσον ὑπὲρ
 διακαρτερήσου⁹⁴.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἀνθύπατος Αἰγεάτης ἐκέλευσεν
 τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ ταῖς βασάνοις κακωθῆναι.
 Ἐκταθεὶς οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐπτάκις τρισὶν καὶ
 εὐτόνωσ τυπτηθεὶς, κομφισθεὶς προσήχθη ἔμπροσθεν
 τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου⁹⁵. πρὸς ὃν⁹⁶ διελέχθη οὕτως⁹⁷.
 Ἄκουσόν μου, Ἀνδρέα⁹⁸, καὶ ἀπό^{99, 100} τῆς ἐκχύσεως
 τοῦ αἵματός σου τὸν λογισμὸν σου¹ ἀνάστειλον².
 εἰ δὲ οὐ βούλει μοι ὑπακούσαι, ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ
 ἔξυλψ ποιήσω σε ἀπολέσθαι³.

A et dii qui contra te irati sunt placari possint, et tu-
 eorum amicitiam nostramque possis recuperare.
 Sin alias, diversa pro ultione deorum patieris sup-
 plicia; et post omnia, crucis quam laudasti patibulo
 suspensus deficies.

Sanctus Andreas dixit: Audi, fili mortis, et sti-
 pula æternis parata incendiis, audi me servum Do-
 mini et apostolum Jesu Christi; nunc usque mitius
 tecum egi de veritate fidei, ut rationis capax et ve-
 ritatis defensor effectus, idola vana contemneres, et
 Deum qui in cælis est adorares; sed quia in impu-
 dentia tua perseveras, et putas per minas tuas ter-
 rere me, si quid tibi videtur in suppliciis majus,
 hoc mihi inflige. Tanto enim meo Regi ero ac-
 ceptior, quanto pro confessione nominis ejus in
 tormentis constanter perseveravero.

τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὁμολογίας ἐν ταῖς βασάνοις

Tunc iratus proconsul Ægeates jussit apostolum
 tormentis affligi. Extensus igitur et per septem ter-
 niones militum violenter verberatus, elevatus est at-
 que adductus coram impio Ægeate. Qui dixit illi:
 Audi me, Andrea, et ab effusione sanguinis tui con-
 silium revoca: quod si mihi obtemperare nolueris,
 crucis te faciam interire patibulo.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ τὰ ἱερ. a... ἠρήμωνται (A ἐρήμονται) (B εἰρήμονται cum AB(D): C οὐκ ἀπέυκτα (Woog -κτατα) καὶ
 κατεστραμμένα εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁷ καὶ νῦν... θρησκία (B-σκεία) cum AB(D): C male om. debbat enim
 ita fere scribi (vide quæ modo ex C allata sunt).. εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν ἱερά. καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῆ
 τῶν θεῶν τὸ σέβας. ⁷⁸ ὅπως... οἱ (A om.) x. σ. θυμούμενοι (A θυμώμ.) ἐπὶ τούτῳ (B om.) ἀρσθ. cum AB:
 C ὅπως x. οἱ θε. κατὰ σοῦ ὀργισθέντες. ⁷⁹ ποιήσωσιν... ἐπανακάμψαι cum A: B δυνηθῶσιν καὶ εἰς τὴν
 ἐμὴν φίλαν ἐμμεῖναι, καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν διαμείναι: C εὐμενισθῶσι, καὶ ἐν τῆ ἡμετέρα δυνήσῃ
 φίλα διαμείναι: D placari possint, et in nosira possis amicitia permanere. ⁸⁰ εἰ δὲ μὴ γέ (C om.) cum
 BCD: A εἰ δὲ μὴ βουληθῆς μοι ὑπακούσαι. ⁸¹ διάφορα... ἐκδικ. ὑπομενεῖς (A -μηνής) κολ. (B ὑπομενής
 κολ. ἐκδικ.) cum AB(D): C διαφόρους ὑποστήσῃ ἐκδικήσεως βασάνους. ⁸² C καὶ τέλος ἐν τῷ σταυρῷ.
⁸³ ᾧ (A ὁ, B add. σύνταξ) ἐπαινεις cum ABC; C quam laudasti. ⁸⁴ ἀναρτ. (C κρεμάμενος) ἐκλείψεις (A
 -φοίς): D suspensus deficies. ⁸⁵ Ὁ ἅγιος: D om. ⁸⁶ εἶπεν: BD ἀπεκρίνατο. ⁸⁷ C Ἄκουσον υἱὲ διαβόλου. ⁸⁸ τοῖς
 αἰων. ἐτοιμ. ἐμπυρ. (æternis parata incendiis) cum BD: A τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἐτοιμ.: C ἡτρεπισμένον τῷ αἰωνίῳ
 ἐμπυρισμῷ. ⁸⁹ ἐμοῦ (B ἄκουσον ἐμολ) τοῦ δ. τ. θ. (B τῷ τοῦ Κυρίου δούλῳ) x. ἀποστόλου (B-μρ, A add. τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν) Ἰ. Χρ. cum AB: C ἐμοῦ τοῦ δούλου Χριστοῦ: D audi me servum Domini et apostolum Jesu Christi.
⁹⁰ Ἔως τ. ν. μελιχίως (codex corrupte με σχη. ος) μετὰ... πίστεως cum A: B νῦν ἕως πότε μηλιχίως μετὰ
 σοῦ πέπραχα τῆ ἀκριβείας τῆς πίστεως: C ἕως πότε πρᾶεως μετὰ σοῦ διαλεχθῆσομαι περὶ τῆς πίστεως: D
 punic usque mitius iecum egi censura fidei. ⁹¹ ὅπως... καταφρονήσης cum B: A ἴσος δεκτικῶς (corrigere
 ἴσως δεκτικῶς) τῆς ἀληθείας γενόμενος τῆς ματαιότητος τῶν εἰδῶλων καταφρ.: C καθάπερ, τέλειος τῆς
 ἀληθείας ἐκδικῶς γενόμενος, εἶδει σε καταφρονήσαι τῶν ματαίων εἰδῶλων: D ut rationis capax et veritatis
 defensor effectus idola vana contemneres. ⁹² καὶ Θεὸν... προσκυνήσης cum ABD: C καὶ Θεὸν τὸν ὄντα
 προσκυνήσαι. ⁹³ ἐπειδὴν... καὶ ἐμὲ οἶει (codex οἱ) διὰ... προσάγ. μοι cum A: B ἀλλ' ἐν τῆ ἀναιδίᾳ σου
 διατελῶν ἐμολ εἰ (ἐμὲ? ἐμὲ οἶει?) δύνασθαι τὰς ἀπειλάς σου θειλανδρῖσαι ἐπινοεῖς: εἰ τί οὖν σοι φαίνεται ἐν
 κολαστηρίοις μείζον (codex μείζονα), διαλόγησαι: C ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῆ ἀκαθαρσίᾳ σου ἐπιμένεις καὶ νομί-
 ζεις με τὰς ἀπειλάς σου ποιεῖσθαι, ὁ δοκεῖ σοι πρὸς τιμωρίαν μερμυνησον: D sed quia in impudentia tua
 perdurans me putas minas tuas posse formidare, quidquid tibi videtur in suppliciis majus, excogita.
⁹⁴ τοσοῦτον... ὅσον (codex add. ἐνὶ πλείον) ὑπὲρ... διακαρτ. cum A: B τοσοῦτον γὰρ τῷ ἐμῷ βασιλεῖ ἔσομαι
 δεκτικὸς, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔσομαι διαμείνων εἰς τὰς βασάνους (codex add. ου) ὁμολογητής. C
 τοσοῦτω (Woog τοσοῦτον) γὰρ τῷ ἐ. β. γενήσομαι εὐπρόσδεκτος, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὄν. αὐτ. διαμείνω ἐν βασά-
 νοις ὁμολογητής: D tanto enim meo regi ero acceptior, quanto pro ejus nomine fuero permanens in tormentis
 confessor. ⁹⁵ Τότε ὀργ. ὁ ἀνθ. Αἰγ. (B ὁ Αἰγ. ἀνθ.) ἐκέλ. (B add. ὅπως).. κακωθῆναι (B καχώσει, corrigere καχώσω-
 σιν). ἐκταθεὶς (A ἐκτανθ.) οὖν ὑπὸ στρ. ἔπτ. τρ. (B ὑπὸ ἔπτ. τρισὶν στρατιώταις) x. εὐτ. (B om.) τυπτ.,
 κομφ. (B add. τε καὶ) προσήχθη (B προσαχθεὶς) ἔμπρ. τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου (B ἔμπρ. αὐτοῦ) cum AB: CD
 Τότε ὁ Αἰγεάς ἐκέλευσεν αὐτὸν βασανίσθαι τεταμένον (flagellis cordi extensum: Woog μανυτὶ τετασμένον),
 καὶ ἐν τῷ ἀκαλλαγῆναι ἐπὶ τετραδίοις τοῖς τύπτοντας αὐτόν (Qui cum septem terniones transisset), ἀνέστη
 καὶ ἠνέχθη ἔμπρ. αὐτοῦ. ⁹⁶ πρὸς ὃν: B ὄφτιν. ⁹⁷ διελ. οὕτως cum A: B οὕτως διελάλησεν ὁ ἀνθύπατος: CD
 Αἰγεάς εἶπεν. ⁹⁸ Ἀνδρέα cum BCD: A add. συμβουλευόντός σου. ^{99, 100} ἀπό: C ἐκ. ¹ B τοῦ σοῦ αἵματος.
² τὸν λογ. σου (C om.): B τὴν συμβούλειαν: D consilium. ³ C ἀπότρεψον: B ἀνακάλεσαι: D revoca. ⁴ εἰ

Sanctus Andreas dixit : Ego crucis Christi servus sum, et crucis tropæum optare potius deo, quam timere; tibi autem cruciatus æternus reservatur, quem poteris evadere, si postquam probaveris perseverantiam meam, credideris Christo meo. Ego enim propter tuum interitum angustior : non de mea passione conturbor. Passio enim mea, aut unius diei spatium occupat, aut duorum ut multum : tuus autem cruciatus, per infinita sæcula non accipiet terminum. Unde desine jam miseria tuas augmentare, et ignem æternum tibi metipsi accendere.

Tunc indignatus Ægeates, cruci beatum Andream affligi præcepit.

Ille autem, omnibus relictis, ad crucem venit, eamque sic est voce magna allocutus : Salve, crux, quæ in corpore Christi delicata es, et ex membrum ejus quasi margaritis ornata. Equidem priusquam te ascenderet Dominus meus, timorem magnum terrenum habebas : modo vero cœlesti amore plena erectionis tuæ desiderium excitasti. Didici enim a credentibus, quantas in te gratias habeas, quanta munera præparata. Securus ergo et gaudens venio ad te, ita ut et tu exultans suscipias me, discipulum ejus qui pendit

Ἄγιος Ἀνδρέας εἶπεν· Ἐγὼ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δούλος τυγχάνω ⁶, καὶ μᾶλλον ὤφειλον εὐχασθαι ἐντυχεῖν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ ἢ περ δευλιᾶσαι ⁶· σοὶ δὲ αἰώνιος ἀπόκειται βίβανος, ἢ περ καὶ ἐκφυγεῖν δυνήσεται μετὰ τὸ δοκιμάσαι σε τὴν ὁπομονήν μου, ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ μου ⁷. Ἐγὼ γὰρ περὶ τῆς σῆς ἀπωλείας θλίβομαι, καὶ οὐ περὶ τῆς ἐμῆς παθήσεως συνταράσσομαι ⁸. Ἡ γὰρ πάθησίς μου ἢ μίᾳς ἡμέρας διάστημα καταλαμβάνει ⁹ ἢ δύο τὸ πολὺ ¹⁰· ὁ δὲ σὸς βασανισμὸς ¹¹ εἰς ἀτελετήτους αἰῶνας οὐ καταλείψεται πέρας ¹². Ὅθεν τοῦ λοιποῦ παῦσαι ταῖς ταλαιπωρίαις σου προστιθῶν καὶ τὸ αἰώνιον πῦρ σεαυτῷ ἀνάπτων ¹³.

Τηνικαῦτα οὖν ἀγανακτήσας ὁ Αἰγεάτης τὸν μακάριον Ἀνδρέαν τῷ σταυρῷ προσπαγγῆναι προσέταξεν ¹⁴. Ὁ δὲ ἀπολιπὼν πάντας πρόσεισι τῷ σταυρῷ καὶ φησιν αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς φωνῆς ¹⁵· Χαίροις ὦ σταυρὲ ὁ ἐν τῷ σώματι ¹⁶ τοῦ Χριστοῦ ἐγκαινισθεὶς καὶ ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὡσεὶ μαργαρίταις ¹⁷ κοσμηθεὶς ¹⁸ καὶ μὴν πρὶν ἢ εἰς σὲ ἀνελεθεῖν τὸν Κύριόν μου πλὴν φόβου ἐπιγέιον ἐσχῆρεις ¹⁹, ἀρτίως ²⁰ δὲ πόθον οὐρίων κατέχων ²¹ ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρηται ²². Οἶδα γὰρ ἀπὸ τῶν πιστευόντων πόσας εἰς αὐτὸν χάριτας ἔχεις, πόσα δῶματα προητοιμασμένα ²³. Ἀμέριμος οὐκ αὖ

VARIÆ LECTIONES.

δὲ ... ἀπολεῖσθαι cum A : B ὅπερ εἰ μὴ ποιήσῃς, τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ σε ποιήσασθαι ἀπόλλυσθαι : C εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ σταυρῷ σε ποιῆσω τελειωθῆναι : D *quod si non feceris, crucis te faciam interire patibulo*.
⁶ C Ἐγὼ τῷ σταυρῷ τ. Χρ. δεδοῦλωμαι. ⁶ καὶ μᾶλλον. ... τῷ τροπαίῳ (codex τὸ τροπαίον) ... ἢ περ (codex εἴπερ) δευλιᾶσαι (codex δηλειᾶς) cum A : B καὶ τῷ τροπαίῳ τοῦ στ. εὐχασθαι μᾶλλον. ὤφειλον εἴπερ δευλιᾶσαι (corrige ἢ περ δευλιᾶσαι) : C καὶ τοῦ στ. τὸ τροπαίον μᾶλλον. ἐπιθυμήσῃς ὤφειλον ἢ ποτήσῃς. ⁷ σοὶ δὲ ... τῷ Χρ. μου cum A : B σοὶ (corrige σοὶ) δὲ αἰώνιος βασανισμὸς· ὡς·νι (sic) χρεωστούμενος δυνήσεται ἐκφυγεῖν, εἰ μετὰ τὸ δοκιμάσαι τὴν ὁπομονήν μου πιστεύσεις (codex — σης) τῷ Χριστῷ : C σὲ δὲ αἰώνια κόλασις ἢ κωρωσσημένη ὑποδέξεται, ἐὰν μετὰ δοκιμάσαι σε τὴν ἐμὴν ὁπομονήν καὶ οὕτως μὴ πιστεύσεις τῷ Χρ. : D *tibi autem cruciatus æternus qui debetur, poteris evadere si postquam probaveris perseverantiam meam tibi sic credideris Christo*. ⁸ ἐγὼ γὰρ ... θλίβομαι καὶ οὐ (B δέδικα, οὐ)... συνταράσσομαι. (B ὡν ταρασσ.) cum AB : C Ἐγὼ γὰρ διὰ τὸν σὸν ὄλεθρον φοβοῦμαι : D *ego enim de tuo interitu timeo, non de mea passione conturbor*. ⁹ C om. καταλαμβάνει. ¹⁰ ἢ δύο τὸ πολὺ (A τὸ πλεῖστον) cum AB : C ἢ τὸ πολὺ δύο. ¹¹ C ἢ δὲ σὴ κόλασις. ¹² εἰς ἀτελετήτους ... πέρας cum A : B οὐδὲ χίλια ἔτη δυνήσεται (sic) καταλαμβάνειν (sic) πέρας : C οὐδὲ διὰ χίλιαν ἐτῶν δυνήσεται τελειωθῆναι : D *nec per millia annorum potes pervenire ad finem*. ¹³ ὅθεν ... προστιθῶν (codex προστιθῶν, sic) καὶ ... ἀνάπτων cum A : B ὅθεν πύσσαι λειπῶν τῇ ταλαιπωρίᾳ σου προσθῆσαι (sic) καὶ τὸ ... ἀνάπτει : C ὅθεν πύσσαι λοιπὸν ταῖς ταλαιπωρίαις μὴ (scribe τι?) προσθῆναι καὶ πῦρ σεαυτῷ αἰώνιον ἀνάπτει : D *unde desine jam miseria tuas augmentare, et ignem ipse tu tibi æternum accendere noli*. ¹⁴ Τηνικαῦτα ... ὁ Αἰγεάτης (A ὁ ἀνθύπατος) τὸν ... προσέταξεν cum AB : CD Τότε θυμωθεὶς (D *indignatus*) ὁ Αἰγεάτης τῷ σταυρῷ αὐτὸν προσηλωθῆναι ἐκέλευσεν. Post hæc CD, in quibus τότε θυμωθεὶς etc. ad sectionem nonam trahuntur, sic, pergunt : οὕτως δηλώσας τοῖς κεντηρίοις (sic codex : Woog e vel κεντηρίοις) ἵνα τεθεὶς τὰς γειρας καὶ τοὺς πόδας ὡς εἰς τριπλάσιον ταυνοῦ, ὅπως μὴ πολὺ ἐμπαρεθεὶς (codex ἐμπαρεθεὶς) τάχιον ἐκλείπει (Woog-πη), ἀλλὰ μᾶλλον κριθῆναι μακρὰν κρίσιν. Ἐν τῷ οὖν ἀποφέρειν αὐτὸν τοὺς ὑπηρέτας ἐγένετο συνδρομή, καὶ ἔλεγον· Αἰκαίος ἄνθρωπος καὶ φίλος Θεοῦ τί ἐποίησεν ἵνα ἐπενεχθῆν ἐν τῷ σταυρῷ; Ὁ δὲ ἅγιος Ἀνδρέας παρεκάλει τὸν λαὸν λέγων ἵνα μὴ ἐμποδίσωσιν αὐτῷ χαίρων γὰρ καὶ ἀγαλλώμενος ἐπορεύετο καὶ μὴ παύομενος τῆς διδασκαλίας. (*mandans hoc questionariis ut ligatis pedibus et manibus quasi in equuleo tenderetur, ne clavis affixus cito deficeret sed cruciaretur potius longo cruciatus. Cumque cum carnifices ducerent ut crucifigeretur, concursus factus est populorum clamantium : Justus homo et amicus Dei quid fecit ut ducatur ad crucem? Andreas vero rogabat populum ut non impedirent passionem ejus. Gaudens enim et exultans ibat et a doctrina non cessans.*) Apud Abdiam lib. III, XL. (Fabric. Cod. apocr. I, p. 520 sq.) similitur sic legitur : *Sie proconsul septem eum ternionibus flagellorum cæsum crucifigi præcipit, mandans nominatim questionariis ut ligatis manibus et pedibus et non clavis affixus suspenderetur, quo disto cruciatus deficeret*. ¹⁵ ὁ δὲ ἀπολ. (A ἀπολείπων δὲ) πάντας (A add. ὁ ἀπόστολος) πρόσεισι ... λαμπρᾶς (A om.) φωνῆς cum AB : CD (incipiunt h. l. sectionem 10.) Ὡς δὲ ἦλθεν ὅπου (*ad locum ubi*) ὁ σταυρὸς ἦν ἔτοιμος, ἰδὼν αὐτὸν μακρόθεν ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ (*voce magna dicens*). ¹⁶ ἐν τῷ σώματι : A εἰς τὸ σῶμα (sic). ¹⁷ ὡσεὶ μαργαρίταις (A — ρίτας) cum AB : C καθάπερ μαργαριτῶν. ¹⁸ C κατακοσμηθεὶς. ¹⁹ καὶ μὴν ... ἀνελεθεῖν (B ἀνίεναι) ... ἐσχῆρεις (A — κίς, B — κης) : C πρὸ τοῦ ἀνελεθεῖν ἐν σοὶ τὸν Κύριόν μου φόβον ἐπιγέιχες. ²⁰ B ἀρτίως. ²¹ πόθον οὐρίων κατέχων (C ἐπέχ.) cum AC : B διὰ πόθον οὐρίων κατέχων σε. ²² ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρηται cum A : D *pro voto susciperis* : C ἀντι δόρου (Woog ἀντιδῶρον) κρέμαται (Woog — ασθαι) : B ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρηται εἰς σε. ²³ οἶδα ... προητοιμασμένα cum AB : C ἐγνώσθεις (scribe ἐγνώσθεις?) παρὰ τῶν πιστῶν ὅσας ἔχεις ἐν σοὶ χάριτας, πόσα δῶρα ἔτοιμα; D *sciris enim credentibus quantas*; etc.

χαίρων ἦκω ²⁴ πρὸς σέ, ὅπως καὶ σὺ ἀγαλλιώμενος ²⁵ A in te; quia fidelis mihi semper fuisti, et desideravi amplecti te. O bona crux, quæ decorem et pulchritudinem de membris Domini suscepisti, diu optata, sollicitè desiderata, sine intermissione quaesita, et aliquando jam concupiscenti animo præparata! Suscipe me ab hominibus, et redde me Magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te redemit me.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐστῶς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀτενὲς ὁρῶν εἰς τὸν σταυρὸν ἐξέδυσεν ἑαυτὸν, καὶ δέδωκεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς δημοῖς, τοῖς ἀδελφοῖς παρακελευσάμενος τοῦ ἦκειν τοὺς δημοῖς καὶ ποιεῖν τὰ ἐγκελευσθέντα αὐτοῖς· πόρρω γὰρ εἰστήκεισαν. Οἵτινες προσελθόντες ἐκούφισαν αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ διατείναντες τοῖς σχοινοῖς τὸ σῶμα αὐτοῦ μόνον ἀπέδησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμον δὲ αὐτοῦ τὰς ἀγκύλας ²⁶, ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐσχηκότας παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου· ἀνάσαι γὰρ αὐτὸν ἐβούλετο ἀνηρητημένον, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ζῶντα αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν κρεμάμενον βρωθῆναι ²⁷.

²⁸ Παρισταμένου ²⁹ δὲ ὄχλου πολλοῦ τῶν ἀδελφῶν σχεδὸν ὡσεὶ χιλιάδων εἴκοσι ³⁰, καὶ θεασάμενοι ³¹ τοὺς δημῶν ἀποστατήκτας καὶ μὴ ἐν πεποιθητότατος περὶ τὸν μακάριον ὦν ³² οἱ ἀνακρεμάμενοι πάσχουσιν, προσεδόκουν τι ³³ πάλιν ἀκούσεσθαι παρ' αὐτοῦ· καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐκίνοι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μειδιῶν. Καὶ ὁ Στρατόκλης ἐπίθετο αὐτοῦ· Τί μειδίεις, δούλε τοῦ Θεοῦ, Ἀνδρέα; ὁ γέλωσ σου ἡμᾶς πενθεῖν καὶ κλαίειν ποιεῖ, ὅτι σοῦ στερούμεθα ³⁴. Καὶ ὁ μακάριος Ἀνδρέας αὐτῷ ἀπεκρίνατο· Οὐ ³⁵ μὴ γέλωσ, τέκνον C μου Στρατόκλη, τὴν κενὴν ἐνέδραν τοῦ Αἰγέτου ³⁶, δι' ἧς οἴεται ἡμᾶς ³⁷ τιμωρεῖσθαι; ἀλλότριον αὐτοῦ

Cum hæc dixisset beatus Andreas, stans oculis in crucem defixis, exspoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus; fratres discedere hortatus, ut carnifices venirent facerentque quod jussi fuerant: longe enim steterant. Qui accedentes, levaverunt eum in crucem; et extendentes funibus corpus ejus, pedes ejus tantum ligaverunt, non fregerunt autem ipsius genua: sic enim præceptum fuerat a proconsule, qui eum etiam crucifixum torqueri volebat, et per noctem vivum a canibus devorari.

Astabat autem multitudo magna fratrum, quasi viginti millium, qui cum animalvertissent carnitices abscedere, nihil horum in beatum perpetrantes quæ crucifixi pati solent, aliquid ab ipso rursus audire sperabant; equidem crucifixus caput movebat subridens. Stratocles autem interrogabat eum, dicens: Quid subrides, serve Dei, Andrea? Risus tuus luctum nobis et gemitum parit, quia te orbamur. Cui beatus Andreas respondit: Quomodo non rideam, filii mi Stratocles, malitiam Ægeatis qui nos punire credit? non ab ipso pendemus, neque sumus insidiis ejus obnoxii. Non potest me

VARIE LECTIONES.

²⁴ ἦκω: C ἔρχομαι. ²⁵ ἀγαλλιώμενος (B - λλιῶν: C præm. χαίρων καὶ. ²⁶ C δέξῃ, B ὑποδέξεσε. ²⁷ B τοῦ Χριστοῦ τοῦ κρεμασθ., C τοῦ ἐν σοὶ σταυρωθέντος, D *ejus qui pendit in te.* ²⁸ πιστός μοι ἀεὶ ἐγένου cum A: B ποθητός σου ἀεὶ ἐγένου cum C ἀγαπητός σου (omissum ἀεὶ?) ἐγένου cum D *amator tuus genitui sui.* ²⁹ B ἐπεθ. του περιπλακ. σε. ³⁰ ἀγαθὲ: C μακάριε. ³¹ B ὠραιότητα καὶ εὐπρέπειαν, C μεγαλοπρέπειαν καὶ ὠραιότητα, D *decorem et pulchritudinem.* ³² B ὑποδεξάμενος. ³³ ἐπὶ πολὺ... ἐπιζητούμενε (B ζητούμενε) cum AB (D): C πλειστάκις ἐπιθυμητὲ καὶ ἀγρύπνωσ ἐκζητούμενε. ³⁴ B καὶ ποτε ἦδη ἐπιποθουμένη τῇ ψυχῇ προητοιμασμένη, D *et aliquando jam concupiscenti animo præparata:* C om. ³⁵ ἀπό: C ἐκ. ³⁶ καὶ ἀπόδος με: B om. καὶ, C om. με. ³⁷ λυτρωσάμενος: ita ABCD; sed AB add. χαίροις ὡ σταυρῷ· καὶ γὰρ χαίροις ὄντως (B ὄντος)· εὐ (B σέ) οἶδα· τὸ λοιπὸν οὐκ ἀναπαύομαι (B οἶδα καὶ ἀναπαυσάμενόν σε λειπὸν) καὶ (B ἐκ) πολλοῦ κερμηκῶς (B τετμηκῶτα), πεπηγμένους (B - μένον τε) καὶ ἀναμένον (B - νοντα) με. Ita profusus. ³⁸ Καὶ ταῦτα.... ὁρῶν (B ἑνορῶν).... τοῖς δημοῖς (B add. τοῦτο) τ. ἀδελφ. παρακ. (B παρακ. τ. ἀδ.) τοῦ... τὰ ἐγκελευσθ. αὐτ. (B ἀ ἐκελευσθησαν)· πόρρω (B - ὠθεν) γὰρ... διατείναντες (A διέτειναν) τοῖς (B om.) σχοῖν. cum AB: CD Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτὰ (D *exspoliavit se et vestimenta sua tradidit*) τοῖς ἐτασταῖς (D *carnificibus*)· οἱ δὲ προσελθόντες ἦραν (D *levaverunt*) αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ταῦσαντες τοῖς σχοινοῖς ἄπαν τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὰ ἦν αὐτοῖς κελευσθὲν, ἐκρέμασαν αὐτόν. ³⁹ ταύτην τὴν... ἐβούλετο (B ἠβούλ.)... ἐν τῇ νυκτὶ (B νυκτός) ζ. αὐτόν (B om.) ὡ. κ. κρεμάμενον (B om.) βρωθ. cum AB: CD om. ⁴⁰ Pro tota sectione 11, quemadmodum ex AB exscripsi, CD hæc habent eaque ad sect. 10 trahunt: Προσέδραμεν δὲ ὄχλος ἱκανὸς ὡς εἴκοσι χιλιάδων (*Astantes vero erant turbæ ad viginti millia hominum*), ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ ἀδελφὸς Αἰγέτα τὸννομα Στρατόκλης, καὶ ἐκραξέ (qui simul clamabatur) μετὰ τοῦ λαοῦ· Ἄδικος κρίσις (injusto judicio sanctum virum hoc patit). Ὁ δὲ ἅγιος νύσσων τοὺς λογισμοὺς τῶν πιστῶν (*Sanctus vero Andreas confortabat mentes credentium Christo*) ἐνουθετεῖ (et hortabatur) ὑπομνεῖναι τὸν πρόσκαιρον πειρασμόν (ad tolerantiam temporalem), μηδενὸς εἶναι λέγων ἄξιον τὸ πάθος (collex totum páθος) πρὸς ἀνταρξίαν τῆς αἰωνίου ἀνταποδώσεως (sic; D *docens nihil esse dignum passionis ad æternam remunerationis compensationem*). Apud Abdiam l. l., sectio XXI, sic incipit: *Astante vero turba ingenti, viginti ferme millium hominum, inter quos etiam stabat frater Ægeatis Stratocles.* ⁴¹ Παρισταμένου: B παραστάτος. ⁴² B τ. ἀδελφ. αὐτοῦ ὡσεὶ εἴκ. χιλιάδων, καὶ πρὸς ὃν τάχα τὸν ἀριθμὸν δυνατὸν ἐξαριθμησαί. ⁴³ καὶ θεασάμενοι: B θεασ. δέ. ⁴⁴ ὦν: B ἐξ ὦν. ⁴⁵ τι: A τε. ⁴⁶ B στερικόμεθα (corrigo στερισκ.). ⁴⁷ Οὐ: B om. ⁴⁸ Αἰγέτου: A ἀνθυπάτου. ⁴⁹ ἡμᾶς: B ὑμᾶς.

audire; si enim audire posset, intelligeret, factisque A
discretet supplicia nihil posse in Jesu Christi hominem.

His dictis, sermonem ad omnes astantes convertit: concurrerant enim populi de iniqua sententia Aegaeatis indignabundi: O vos, inquit, qui ne circumstatis, viri, feminae, pueri, senes, liberi, servi, et quicumque me audire vultis, oro vos, qui propter me huc convenistis, omnibus vitae praesentis valedicite, et festinate animam meam suscipere ad caelestia tendentem, universa omnino temporalia contemnite, confirmantes propositum erudentium Christo. Et exhortabatur omnes praedicans quod non sunt condignae passionibus hujus temporalis vitae, si ad retributionem futuram aeternae vitae conferantur ^b.

Populus autem, verba ejus excipiens, non recebat, beatusque Andreas pluribus eos alloqui satagebat, sermonibusque ejus tanta inerat gratia et sublimitas ut, tribus diebus totidemque noctibus praeterlapsis, nullus fatigatus abscesserit. Quarta autem die, admirantes martyris fortitudinem, inflexam voluntatem, miram eloquentiam, exhortationes salutare, animum adeo constantem, prudentem, firmum, sincerumque sermonem, subito in Aegaeatem ira accensi, unanimi impetu proconsulis tribunal omnes invadunt, in quo enim sedentem clamoribus impetunt, dicentes: Qualis est sententia tua, proconsul? male judicasti, scelestum est tuum tribunal. Cujus iniquitatis reus est vir? quid mali fecit? conturbata est civitas, omnes nos affligis. Noli civitatis Caesarianae fieri traditor, condona Achivis virum justum, condona nobis virum Dei cultorem, cave ne virum amicum Dei occidas. Quatriduanus in cruce suspensus vivit; nihil ipse

^b Rom. viii, 18.

ἔσμεν καὶ τῶν ἐπιβουλῶν αὐτοῦ. Οὐκ ἔχει τὸ ἀκούειν ἐπεὶ εἰ ἔχεν, συνῆκεν ⁵⁰ ἂν ὅτι τοῦ Ἰησοῦ ⁵¹ ἄνθρωπος ἀτιμώρητός ἐστιν ⁵², διὰ τῆς κείρας τοῦ μαθῶν ⁵³.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν κοινὸν λόγον τοῖς πᾶσιν διελέχθη ⁵⁴. καὶ γὰρ ἔθνη συνέτρεχον ἀγανακτοῦντα ⁵⁵ ἐπὶ τῇ ἀδίκῃ κρίσει τοῦ Αἰγεάτου ⁵⁶. Ἄνδρες, οἱ παρεστῶτές μοι καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες καὶ πρεσβύτες, δούλοι καὶ ἐλεύθεροι ⁵⁷, καὶ ὅσοι ⁵⁸ μέλλετε ἀκούειν ⁵⁹, δέομαι ὑμῶν, πάντα τὸν βίον τοῦτον ⁶⁰ ἀπολίπτετε ⁶¹, οἱ ἔνεκεν ἐμοῦ συνελθούστας ἐνταῦθα, καὶ σπουδάσατε καταλαβεῖν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀπαγομένην ⁶² πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ πάντων ἀπαξιαπλῶς τῶν προσκαιρῶν καταφρονήσατε ⁶³, ἐπιστηρίζοντες ⁶⁴ τὰς διανοίας τῶν πιστευόντων τῷ Χριστῷ. Καὶ προερέπετο πάντας ⁶⁵ διδάσκων ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τῆς προσκαιροῦ ζωῆς ⁶⁶ αὐτῆς πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀθάμειψιν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

⁶⁷ Οἱ δὲ ὄχλοι ἀκούοντες ⁶⁸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ⁶⁹ οὐκ ἀφίσταντο τοῦ τόπου, καὶ ὁ μακάριος Ἄνδρέας μάλλον προσηύχθη τοῦ λέγειν πρὸς αὐτοὺς πλείονα ἢν εἰρήκει. Τοσαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ὥστε τριῶν νυκθήμερων ἀναλωθῆναι διάστημα ⁷⁰, καὶ οὐδεὶς κάμων ⁷¹ ἐχωρίζετο αὐτοῦ. Ὡς δὲ καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τὸ γενναῖον αὐτοῦ ἐδέξαντο, καὶ τὸ ἀκαμπὲς τῆς διανοίας καὶ τὸ πολὺ τῶν λόγων καὶ τὸ χρηστὸν τῆς προτροπῆς καὶ τὸ εὐσταθὲς τῆς ψυχῆς ⁷² καὶ τὸ σῶφρον τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ἐδραῖον τοῦ νοῦ καὶ τὸ εὐκρινὲς τοῦ λόγου ⁷³, ἀγανακτῆσαντες κατὰ τοῦ Αἰγεάτου ὀρθομαθῶν ἄπαντας ⁷⁴ ἔσπευδον ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ καθιζομένου τοῦ Αἰγεάτου κατεβόουν λέγοντες ⁷⁵. Τίς ἡ κρίσις σου, ἀνθύπατε; κακῶς ἔκρινας, ἀνόσια τὰ δικαστήριά σου ⁷⁶. Τί ἠδίκησεν ὁ ἀνὴρ; τί κακὸν ἐποίησεν ⁷⁷; ἢ πόλις θεορῶθηται πάντας ἡμᾶς λυπεῖς; μὴ προδῆς ἔην Καίσαρος πόλιν. Χάρισαι Ἀχαιοῖς ⁷⁸ ἄνδρα ἱκαίον, χάρισαι ἡμῖν ἄνδρα θεοσεβῆ, μὴ ἀποκτείνης

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ συνῆκεν: B ἀπρηκόη. ⁵¹ τοῦ Ἰησοῦ: B Ἰησοῦς. ⁵² ἐστιν: A ἔσται. ⁵³ διὰ τ. π. τ. μαθῶν: B λειπῶν αὐτῷ γνωρισθῆς (sic). ⁵⁴ B ἀπεκρίνατο κοιν. λόγον, omiss. τ. π. κ. δ. διελέχθη. ⁵⁵ ἀγανακτοῦντα: A ἀκούσαι τά. ⁵⁶ Αἰγεάτου: A ἀνθυπάτου. ⁵⁷ B καὶ δούλοι κ. ἐλεύθ. ⁵⁸ B καὶ πάντες ὅσοι. ⁵⁹ μέλλετε ἀκούειν: A με κλάετε ἀκούειν. ⁶⁰ πάντα τ. β. τοῦτον: B τ. β. ὑμῶν. ⁶¹ ἀπολίπτετε (A-λείπτεται): B-λύπεσθαι. ⁶² ἀπαγομένην: B ἐπιγυμένην. ⁶³ καταφρονήσατε: B πεφεύγετε. ⁶⁴ ἐπιστηρίζ.: B ἐπιπαρατείνεταί. ⁶⁵ B om. πάντας. ⁶⁶ B τὰ παραθύματα (corripit παθήματα) τοῦ καιροῦ ταύτης τῆς ζωῆς. ⁶⁷ Οἱ δὲ ὄχλοι usque κηρύττειν οὐ παύεται: ex AB. Comparanda cum eis sunt quae in CD ineunte sectione XI, sic leguntur: Καὶ ἐν τούτοις ἀπέρχεται πᾶς ὁ λαὸς μετὰ κραυγῆς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Αἰγέα καὶ πάντες ἔλεγον (Interrea vadit... ad domum Aegaei, et omnes pariter clamantes dicebant) Τὸν ἄγιον Ἄνδρέαν, νηφάλιον (codex νιφάλιον), τὸν ἐνάρετον, τὸν καλὸν διδάσκαλον (D aud.rium, modestum, rationabilem), μὴ ἔθνη τοῦτο παθεῖν, ἀλλ' ὀφείλει (non hoc debere pati, sed debere) ἐκ τοῦ σταυροῦ κατενεχθῆναι, διότι δευτέραν ἡμέραν ἔχων ἐν αὐτῷ (in cruce positus) τὴν ἀλθειαν κηρύττων οὐ παύεται. Apud Abdiam l. l. XLI confer haec: *Sequenti igitur die videntes ejus tolerantiam et animi constantiam, denique spiritus prudentiam et mentis robur, venerunt turbæ ad Aegaeatem, ac sedente eo pro tribunali vociferantes dixerunt: Quæ ista vis est tam crudelis sententia, proconsul, ut hominem probum, qui nihil mali commisit, crucis supplicio velis condemnari? Perturbata est tota civitas, et simul cum eo omnes perimus. Quæsumus te ne Caesaris tam celebrem perdas civitatem. Concede nobis hominem justum, redde nobis hominem sanctum, ne interficias hominem Deo charum, ne perdas hominem mansuetum et piwm. Biduo enim suspensus vivit, quæ res miraculo non caret, et, quod plus est, loquitur adhuc et nos sermonibus reficit. Quare reddas nobis hunc virum, ut vivamus; solve pudicum, et omnes patriæ (Patriæ? patria?) erunt in pace.* ⁶⁸ ἀκούοντες: B-σαντες. ⁶⁹ λεγομένων: B εἰρημένων. ⁷⁰ τοσαῦτα usque διάστημα: B (corrupte) καὶ τοσαῦτα ἦν ὡς ἐστὶν τεμείρασθαι τῶς ἀκούοντας τριῶν νυθ. αὐτοῖς ὀμιλῶν. ⁷¹ B οὐδεὶς κάμων ὄλος. ⁷² ψυχῆς: B εὐχῆς. ⁷³ B om. καὶ τὸ εἰλ. τ. λόγου. ⁷⁴ B ἀγανακτ. πρὸς τὸν Αἰγεάτην σὺν ἐνὶ πάντας. ⁷⁵ ἔσπευδον .. κατεβόουν (sic A: B-βων) λέγοντες ex B: A μετὰ σπουδῆς τὸ βῆμα κατέλαβον, ἐκεῖσε αὐτοῦ καθιζομένου, καὶ κατεβ. αὐτῷ λέγοντες. ⁷⁶ B καὶ κακῶς εἰδικασας, ἀδικῶς ἔκρινας, ἀνοσιώτατον τὸ δικαστήριόν σου. ⁷⁷ B τί κακ. ἐποίησεν. ⁷⁸ B Ἀχαιοῖσιν.

ἄνδρα ἐνθρον ῥ. Τέσσαρας ἡμέρας ῖο κρεμάμενος A comedens nos saturavit. Tolle de cruce virum hunc, et omnes sapientiam amplectimur; solve illum, et universa Achaia misericordiam consequetur. Non debet talia pati vir qui in cruce suspensus veritatem prædicare non cessat.

ῖο Ὡς δὲ παρήκουσαν ὁ ἀνθύπατος, τὰ μὲν πρῶτα τῇ χειρὶ τῷ δ'χλῳ διανευῶν τοῦ ἀναχωρεῖν αὐτοῦς, ἐτάλμων τι εἰς αὐτόν, ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὡς δισμῦριοι. Οὗς θεασάμενος ὁ ἀνθύπατος τρόπῳ τινὶ ἐμμανεῖς γεγενημένους, δεδοικῶς μὴ τι δεινὸν πάθῃ, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ βήματος συναπίει σὺν αὐτοῖς, ὑποσχόμενος ἀπολύειν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν. Ἐφῆθασαν οὖν τινες τῷ ἀποστόλῳ δηλοῦντες, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐπὶ τὸν τόπον παραγίνονται ῖο.

Παντὸς οὖν τοῦ δ'χλου ἀγαλλωμένου ὅτι ἤμελλεν ὁ B μακάριος Ἀνδρέας ἀπολυεσθαι, παραγεναμένου τοῦ ἀνθυπάτου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν χαϊρόντων ἅμα τῇ Μαξιμίλλῃ, ὁ μακάριος Ἀνδρέας ταῦτα ἀκούσας εἶπεν τοῖς παρεστώσιν ἀδελφοῖς· Ἄ δεῖ με πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, ἀναλύοντός μου πρὸς Κύριον, ταῦτα καὶ ἐρῶ. Τίνος χάριν πάλιν ἤκεις πρὸς ἡμᾶς, Αἰγεάτα; τίνος ἕνεκεν ἀλλότριος ἡμῶν προσέρχει ἡμῖν; τί τολμήσαι πάλιν θέλων, τί τεχνάσασθαι; εἰπέ. Λῦσαι ἡμᾶς ἤλθες ὡς μετεγνωκῶς; οὐδ' ἂν σοι συνθήσομαι, ὡς ἀληθῶς σου μετεγνωκός. Οὐδ' ἂν σοι πιστεύσω, ἴδιόν μου σαυτὸν λέγοντά σε. Λύεις δὲ, ἀνθύπατε, τὸν δεθέντα; οὐδαμῶς· ἔχω γὰρ ᾧ συνέσομαι εἰς τὸ διηνεκῆς, ἔχω ᾧ συμπολιτεύσομαι εἰς ἀναριθμήτους αἰῶνας· πρὸς ἐκείνῳ ἀπειμι, πρὸς ἐκείνῳ C ἐπιείγομαι, τὸν καὶ σέ μοι γνωρίσαντα, τὸν εἰρηχότα μοι· Μὴ σε ἐκφοβέτω ὁ δεινός ἐκείνος; μὴ σε κρατεῖν νομιζέτω ἐμὸν ὄντα· ἐχθρός σου γὰρ ἐστίν. Τοιγαροῦν ἐπιγνοῦς σε διὰ τοῦ ἐπιτρέψαντός μοι ἀπαλλάτσομαι σου. Εἰ δὲ καὶ βούλει πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἀνεψοθήσεται σοι, καθὼς ὑπεσχόμην σοι, ὁδὸς συγχωρήσεως· εἰ δὲ πρὸς τὸ λῦσαι με μόνον ἐλήλυθας, ἐγὼ τοῦ λοιποῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου ζῶν ἂν τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐ δυνήσομαι. Ἐγὼ γὰρ καὶ οἱ συγγενεῖς μου ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἐπιειγόμεθα, ἐώντες σὲ εἶναι ὅπερ εἰ καὶ ὁ μὴ ἐπίσταται αὐτὸς περὶ σεαυτοῦ. Ἡδὴ γὰρ τὸν βασιλέα μου ὄρω, ἥδη προσκυνῶ, ἥδη ἐνώπιον αὐτοῦ παρίσταμαι, ἔνθα εἰσὶν αἱ τῶν ἀγγέλων ὁμοιοί, ἔνθα αὐτὸς ὁ μόνος αὐτοκράτωρ βασιλεύει, ἔνθα τὸ φῶς ἀνευ νυκτὸς ὑπάρχει, ἔνθα τὰ ἄνθη οὐ D δέποτε μαραίνονται, ἔνθα ὁδύνη οὐδέποτε γινώσκει-

Proconsule autem talia negligente, manique turbæ innuente ut discederet, grassabatur in eum audacia multitudinis; erant enim viginti millia hominum. Quos animadvertens proconsul quasi furore insanientes, timuit ne quid mali pateretur, surgensque e tribunali exivit sequens illos promittensque se beatum Andream liberaturum. Quidam igitur præcurrentes ad apostolum venerunt, causam adventus sui significantes.

Exsultabatur igitur turbæ de futura liberatione beati Andrea; adveniente autem proconsule et omnibus fratribus cum Maximilla gaudentibus, cum hæc audisset beatus Andreas, fratribus astantibus dixit: Quod oportet me illi dicere, abeuntem ad Dominum, hoc dicam. Quamobrem iterum venis ad nos, Ægeates? Ad quid, tu a nobis alienus, ad nos accedis? quid novi ausurus, quid machinaturus? Dic. Venisne solvere nos quasi respiscens? neque sic tibi conciliabor, ceu sincere penitenti; non tibi credere, etiamsi te mihi amicissimum diceres. Num me vinctum solvis, o proconsul? nimis. Habeo enim cum quo ero in perpetuum, habeo cum quo conversabor per infinita sæcula. Ad illum vado, ad illum propro, qui te mihi notum fecit, qui mihi dixit: Nihil te exterreat ferus ille homo; non credat tibi qui meus es, a se vincendum; tibi enim inimicatur. Te igitur per illum cognoscens, tuam potestatem effugio. Si tamen Christo credere velis, patet tibi, sicut jam pollicitus sum, misericordiæ via. Si autem ideo solum venisti ut me solveres, te scire velim me ex hac cruce viventem in corpore tolli non posse. Ego enim et proximi mei ad patriam nostram festinamus, te esse sinentes quod es, circa teipsam cæcutiens. Jam enim regem meum video, jam adoro, jam in conspectu ejus adsum, ubi existunt angelorum chori unanimes, ubi ipse solus supremus Dominator regnat, ubi lux est sine nocte, ubi flores nunquam marcescunt, ubi dolor semper ignoratur, neque ipsam mæroris auditur nomen, ubi lætitia et ex-

VARIÆ LECTIONES.

ῖο ἐνθρον: B ἀκί. μὴ ἀνελεῖς ἄνδρα εὐσεβῆ. ῖο B τέσσαρσιν ἡμέραις. ῖο B om. ἀπὸ τοῦ σταυροῦ usque ἄνδρα. ῖο πᾶσα ἡ: A om. ἡ. ῖο B αὐτῷ τούτῳ παθεῖν. ῖο B κρεμάμενος. Ita plerumque habet. ῖο Ὡς δὲ usque ultima ὅταν οὐ δύνασαι ex AB. ῖο In CD cum prioribus Ὡς δὲ... παραγίνονται confer quæ illa: κηρύττων οὐ παύεται, excipiunt. Sunt autem hæc: Τότε Αἰγεάς φοβηθεὶς τὸν λαὸν ὑπέσχετο κατενεχθεῖν αὐτὸν τοῦ σταυροῦ (codex τῷ σταυρῷ), ἅμα δὲ τοῦ ἀρξασθαι αὐτὸν πορεύεσθαι (sic; viliose). Tunc Ægeates pavescens populum et promittens se eum deponere simul cœpit ire. Apud Abiliam l. l., ineunte sectione XLIII, confer hæc: His commotus proconsul, cum et minus ac tumultum populi metueret, surgens de tribunali Andream solvere cogitabat: profectusque ad locum crucis, læto populo quod famulus Dei liberaretur et frequenti conuiculate, tristiis et facta penitens Andreæ suspenso appropinquabat. Ὡς δὲ... τὰ μὲν πρῶτα (A τ. μ. πρ. post Ὡς δὲ pon.)... τῷ δ'χλῳ (A om. τ. δ.) διαν. τ. ἀναχ. αὐτ. (A διαν. ἀνεχώρησεν τὸν δ'χλον· εἰ. add. θυμοῦ γὰρ πλησθέντες)... εἰς αὐτόν (B add. πρᾶξι)... ὡς (B ὡσεῖ)... γεγενημένους (A γενομένους)... δεινῶν πάθῃ (B δεινότερον πάθῃ), ἀν. ἀπὸ (A om.) τ. β. συναπ. σὺν αὐτ. (A σ. αὐτ. ἐπορεύετο), ὑποσχ. (A add. καθελεῖν ἤθου) ἀπολ. (A add. αὐτοῖς) τὸν... σὺν τινες τῷ (A σὺν τούτῳ αὐτῷ τῷ)... δι' ἣν (A add. ὁ ἀνθύπατος)... παραγίνονται (A γίνονται).

sultatio sempiterna. O beata crux, sine tui amore nemo ad illam patriam pervenit. Sed miseriarum tuarum misereor, o Ægeates, quia tibi instat æterna perniciēs; curre igitur pro te ipso, miserande, donec potes, ne tum velis quando jam non poteris.

Cum autem proconsul ad crucem accedere ausus esset, beatum Andream soluturus, quia tota civitas illum conturbabat, tunc voce magna sanctus Andreas dixit: Ne permittas, Domine, me Andream ligno tuo vinctum, solvi; noli me, mysterii tui participem, impudenti tradere detractori; Jesu Christe, me propter te crucifixum inimicus tuus non solvat: Pater, illum qui cognovit magnitudinem tuam, miser ille non humiliet. Mittentes autem manus ad crucem carnifices, non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerebant se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum: stupebant enim brachia eorum.

Tum beatus Andreas, contestans populum, dixit: Deprecor vos, fratres, ut sinatis me unam Domino meo supplicationem offerre, deinde solvite me. Sic igitur contestanti obtemperans populus, quievit. Tum beatus Andreas, magna voce exclamans, dixit: Non permittas, Domine, famulum tuum ex hac hora a te separari. Tempus enim est ut corpus meum terræ reddatur, me autem ad te venire jubeas. O Domine, vitæ æternæ dispensator, Magister meus quem dilexi, quem in hac cruce consteior, quem novi,

Α. ται οὐδὲ ἠκούσθη ὄνομα λύπης, ἔνθα εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις τέλος οὐκ ἔχουσα. Ὁ σταυρὲ μακάριε, χωρὶς τοῦ σοῦ πόθου εἰς ἐκείνην τὴν χώραν οὐδεὶς εἰσπορεύεται· ἀλλὰ περὶ τῶν σῶν, Αἰγαῖα, ταλαιπωριῶν ὀδυνῶμαι, διότι ἐτοιμὸς σε ἐκδέχεται αἰωνία ἀπώλεια. Δράμε οὖν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἔλειπὲν, ἐν ὧν ἔτι δύνασαι, μὴ πως τότε θελήσῃς ὅταν οὐ δύνασαι 87.

88 Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἐτόλμα τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ προσεγγίσει ὥστε λύσαι τὴν μακάριον Ἀνδρέαν, πάσης τῆς πόλεως θορυβούσης αὐτὸν, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας μετὰ μεγάλης φωνῆς εἶπεν· Τὸν ἐπὶ τοῦ σοῦ ξύλου δεθέντα Ἀνδρέαν μὴ ἐπιτρέψῃς λυθῆναι, δέσποτα· τὸν ἐπὶ τοῦ σοῦ μυστηρίου ὄντα, μὴ ὄψ με ἀναιδεῖ διαβόλῳ. Ἰησοῦ Χριστέ, τὸν ἐπὶ τῆς σῆς χάριτος κρεμασθέντα, ὁ ἀντιδικός σου μὴ λυέτω με· Πάτερ, τὸν ἐργνωκὸτα σου τὸ μέγεθος ὁ μικρὸς ὄσως μὴ κέτι ταπεινούτω. Βάλλοντες οὖν τὰς χεῖρας οἱ δημιοὶ οὐκ ἠδύνατο τὸ παράπαν προσφάσσει αὐτοῦ. Ἄλλοι οὖν καὶ ἄλλοι ἐπετήθειον τοῦ λύσαι αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ὄλως ἠδύνατο προσεγγίσει αὐτῷ· ἐνάρκουν γὰρ οἱ βραχίονες αὐτῶν 88.

Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐνορκωσάμενος τὸν λαὸν εἶπεν· Δυσωπῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἵνα πρῶτον πρὸς τὸν Κύριόν μου μίαν εὐχὴν ποιήσω· εἶθ' οὕτως με λύσαι ἐπιτηθεύσατε. Πᾶς οὖν ὁ λαὸς διὰ τὴν ὄρκον ἠσύχασεν. Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας σὺν μεγίστῃ κραυγῇ εἶπεν· Μὴ παραχωρήσῃς, Κύριε, τὸν σὸν θεράποντα ἐκ ταύτης τῆς ὥρας ἀπὸ σοῦ χωρισθῆναι· καιρὸς γὰρ ἐστὶν ἵνα ἀποδοθῇ τῇ γῆ τὸ σῶμά μου, καὶ με πρὸς σὲ ἔλθειν προστάξεις. Ὁ ζῶν αἰώνιον βίωσις, σὺ ὁ διδάσκαλός μου ὃν ἠγάπησα, ὃν ἐν τούτῳ τῷ

VARIÆ LECTIONES.

87 Παντός οὖν. . . παραγενάμενου (B. .νομένου). . . ἀδελφοίς Ἄ δεῖ. . ἐρῶ (B corrumpit Ἔδει με πρ. α. εἰπόντα ἀναλύσαι ὡ δεῖ ταῦτα ἐρῶ). . . πάλιν (B om.) ἦκες πρ. ἡμ. (B πρ. ἡμ. ἦκ.). . ἀλλότρ. (B ὁ ἀλλότρ.) . . τεχνάσασθ. (B add. τί μεταπέμφασθαι). . λύσαι ἡμ. ἦλθ. ὡς (B λύσας ἡμ. προσήεις) μ. οὐδ' ἄν usque μετηνωχότος (B corrumpit οὐ γὰρ ἀληθῶς Αἰγαῖα ἐπὶ σὺ συνθύσασμαι μεταγνώσῃ οὐδ' ἄν usque λέγοντά σε (πρ.) λύσαι B οὐ γὰρ ἰδίον μοι λέγεις σεαυτὸν, πεπίστευκά σοι)· λύσεις . . δεθέντα (B ἀδ. λύεις τὸν περνεύοντα. ἴσως τὸν ἐλευθερωθέντα;) οὐδαμῶς (B om.): ἔχω usque διηνεκέας (B νόμον ἔχω φ. συνήσασμαι εἰς ἀεί), ἔγω φ. συμπολιτεύσομαι (B -σωμαι) . . ἔχθρ. σ. γὰρ (B om.). . ἐπιγνοῦς (B ἐπέγνω). . ἐπιτρέψαντός μοι (sic de conjectura scripsi. B ἐπιτρέψαντός με, A ἐπιγράφαντός μοι). . πιστεύσαι (B -εἶναι) . . πρὸς τὸ λ. με μ. ἐλήλυθας (B ἐλήλυθ. πρὸς τοῦτο μόνον τοῦ λύσαι με) ἔ. τοῦ λοιποῦ ἔκ. τ. σ. τ. ζῶν (B τὸ λοιπὸν ἐνθέν ζῶν) . . κατενεχθ. (B καθελέσθαι) οὐ δυνήσομαι (B -σωμαι) . . ἡμέτερα (B ἡμῶν) . . ὅπερ εἶ (B ὁ ἦς) . . αὐτός (A om.) . . ὁ μόνος αὐτοκρ. (B μόν. ὁ αὐτ.) . . ὑπάρχει (B ἐστίν) . . εἰσπορεύεται. (B πρόσαιον οὐδὲ εἰσελεύσεται) . . αἰωνία (B -νιος) . . οὖν (B om.) . . ἔτι (A εἶ τι) . . τότε θ. ὅτ. οὐ δύν. (B τῆνικαυτα ἔσθεις ἐθέλειν ἐν τὸ τότε μὴ δύνασθαι σε). Cum posterioribus in CD confer (præcedit porreusethai, cepit ire): θεασάμενος αὐτὸν ὁ ἅγιος (D add. Andreas) εἶπεν· Τί (Quid tu) πρὸς ἡμᾶς Αἰγαῖα ἦλθες; εἰ μεταμεληθεῖς πιστεύσαι (Si vis credere) τῷ Χριστῷ, καθὼς ὑπεσχούμην (codex ὑπέσχοι μοι) ἀνεχωθήσεται σοι ἡ τῆς συγχωρήσεως θύρα (via indulgentiæ). Εἰ δὲ ἐπὶ τούτῳ μόνον (codex μέν) ἦλθες τοῦ λύσαι με, ἐγὼ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου (ego penitus hinc de ista cruce) ζῶν ἐν τούτῳ τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐ θέλω (non potero). Τὸν γὰρ (jam enim) βασιλεία μου θεωρῶ καὶ προσκυνῶ, καὶ λοιπὸν ἐνώπιον αὐτοῦ παρσταμαί. Ἄλλ' ἐκ τῶν σῶν ταλαιπωριῶν πεπόνθημαι, ὅτι ἠτοίμασθαί σοι (quia paratus te expectat) ἡ αἰώνιος ἀπώλεια· δράμε οὖν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ταλαιπώρε, ἕως ἂν δύνῃ, ἵνα μὴ τότε ἄρξαι θελήσῃς (incipias velle) ὅτε οὐ δυνήσῃς (poteris). Pauciora ex Abdia l. l., huc quadrant. Pergit is post appropinquabat sic: Ad quem ille: Quid ad nos, inquit, Ægeas, venisti? nunquid solvere me cupis et penitentia ductus cedere (corrigere credere) desideras? non mihi, crede, persuadebis ut ex ista cruce recedam. 88 Tota sectio 14, ex AB sumpta est. 89 Ὡς οὖν (B Καὶ ὡς) . . Ἀνδρέαν (B om.) . . μετὰ μεγάλης (de conjectura addidi: om. AB) . . τοῦ σοῦ (τ. σ. B om.) ξύλου . . ἐπιτρέψῃς (B -ψεις) λυθῆναι (B add. πάλιν, δέσπ. τὸν ἐπὶ . . ὄντα (B om. τὸν ἐπὶ usque ὄντα) . . ὁ ἀντιδ. σου (A μου) . . βάλλοντες (uterque codex βαλλόντες) . . προσφάσσει (B καθάσασθαι) . . ἄλλ. οὖν x. ἄλλ. (B καὶ ἄλλοι μὲν καὶ ἄλλοι ἐπετήθειον (A ἐπιτήθειον, B ἐπιτηθεύοντες) . . καὶ (B om.) οὐδ. ὄλως (B om.) ἠδ. προσεγγ. (B προσφάσσει) αὐτῷ (B αὐτοῦ)· ἐνάρκουν (B ἐναρκίων) γ. οἱ βρ. αὐτῶν. Ad hæc spectant quæ in CD sic leguntur (post δυνήσῃ, poteris): Βάλλοντες δὲ τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ οὐκ ἠδύνατο φθάσαι αὐτόν. Mittentes autem manus ad crucem carnifices non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerentes se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum. Stupebant enim brachia eorum, quicunque se extendisset ad solvendum eum.

σταυρῷ καθολογῶ, ὃν οἶδα, ὃν ἔχω, δέξαι με, δέσποτα, καὶ καθὼς ἐγὼ ὁμολογῶν ὑπήκουσά σοι, οὕτως ἔσται ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπάκουσόν μου, καὶ πρὶν ἢ τὸ σῶμά μου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆ, προσλαβοῦ με πρὸς σέ, ὅπως διὰ τῆς ἐμῆς ἐξόδου ἢ τῶν πολλῶν μου συγγενῶν σύνοδος πρὸς σέ γένηται, ἀναπαυομένων ἐν τῇ σῇ μεγαλειότητι ⁹⁰.

Ὡς οὖν ταῦτα εἶρηκεν, ὁρῶντων πάντων ἐγένετο χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος· λαμπρῶν γὰρ σφοδρότατη ὡς ἀστραπή ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐξεληούσα κατήγαγεν αὐτὸν, καὶ οὕτως αὐτὸν περιεκύκλωσεν ὥστε τὸ παράπαν ἐκ τῆς τοιαύτης λαμπρότητος μὴ δύνασθαι ὀφθαλμοῦς ἀνθρωπίνους βλέψαι αὐτόν. Διέμεινεν οὖν ἡ αἰγλή ὡς ἡμωρῶν διάστημα. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τὸν Κύριον ἐπὶ πλείον δοξάσαντος, ὑποχωροῦντος τοῦ φωτὸς παρέδωκεν τὸ πνεῦμα, καὶ σὺν αὐτῇ τῇ λαμπρότητι ἔρχετο πρὸς Κύριον ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ αὐτοῦ ⁹¹.

⁹² Μετὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν τοῦ μακαριωτάτου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου ἡ Μαξιμίλλα, δυνατωτάτη οὖσα τῶν ἐπισήμων θηλειῶν καὶ ἐν τοῖς ἐλληνοβόσιν διάγουσα, παρατυχῶς ὡς ἔμαθεν τὸν ἀπόστολον πρὸς Κύριον πορευθέντα, παραγενναμένη προσέκειτο τῷ σταυρῷ ἅμα τῷ Στρατόκλει, μηδὲν ὄλων τῶν παρεστώτων φροντίσασα, καὶ μετ' εὐλαθείας καθεῖλεν τὸ σῶμα τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὀψίας δὲ γενομένης τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ ἐπιμέλειαν προσάγουσα ἐκτέθεικε μετὰ ἀρωμάτων πολυτίμων, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κατέθετο μνήματι. Ἦν γὰρ κεχωρισμένη τοῦ Αἰγεάτου διὰ τὴν θηριώδη αὐτοῦ γνάμην καὶ ἄνομον πολιτείαν, ἐλομένη δὲ βίον σεμνὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ κεκολλημένη, μακαρίως ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς διήγεν ⁹³.

A quem possideo, suscipe me, Domine; et quia ego, confessor tuus tibi obtemperavi, ideo hanc orationem meam exaudi, et antequam corpus meum ab hac cruce deponatur, suscipe me apud te, ut per meum exitum, consanguineis meis, qui multi sunt, via sternatur ad te, sub protectione magnitudinis tuæ quiescentibus.

Et cum hæc dixisset, in conspectu omnium gaudio et exultatione repletus apparuit. Splendor enim nimius sicut fulgur de cælo veniens illuminavit eum, atque ita circumdedit, ut penitus præ ipso splendore oculi cum humani non possent aspicere: permansit autem splendor diuini lux horæ spatio. Cumque ille sic orasset, Dominum valde glorificans, abscedente lumine, emisit spiritum, et cum ipso splendore ad Dominum abiit, inter gratiarum actiones.

Post exitum vero beatissimi Andræ apostoli, Maximilla potentissima inter nobiles feminas, quæ inter eos qui ad martyrem concurrerant permanserat, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem cum Stratocle, circumstantium præsentiam nihil curans, corpusque beatissimi apostoli de cruce cum omni reverentia deposuit. Vespere autem facto, suprema illi officia exhibens sepelivit, cum aromatibus eximiis, et in proprio sepulcro deposuit. Adversata enim Ægeati propter efferatum illius animum et iniquam agendi rationem, Christo autem charitate vehementer ad hærens, vitam quietam et austeram feliciter inter fratres agebat.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ Τότε . . Ἀνδρέας (A add. ὁ ἀπόστολος) ἐνορκισθῆναι . . ἵνα πρῶτον usque ἐπιτηδεύσατε (hæc ex B sunt. A sic: παραχωρήσαι μοι μικρὸν πρότερον μίαν εὐχὴν προσενέγκαι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτηδεύσαι τοῦ λύσαι με). πᾶς οὖν usque ἡσύχασεν (pro his B sic: αὐτοῦ μὲν αὐτοῦ ἐνορκύσαντος (ita) ἠρέμησεν ὁ λαός). τότε . . σὺν (A σὺμ) . . ἵνα παραδοθῆ (B παραθύσω) . . προστάξεις (B πρότταξον) . . αἰών. διδ. (B διδ. αἰών). . μου ὃν ἡγάπησα (B ὃν ἐνθεασάμην, ἢ ἠκολούθησα, ὃν ἐπέγνων), ὃν ἐν τ. τ. σ. καθολογῶ (B καθωμολόγησα, ὃν ἡγάπησα) . . ἔχω (B add. ὃν φιλῶ, σοῦ εἰμι), δέξαι με δέσποτα (B om.), κ. καθ. ἐγὼ ὁ μ. ὑ. π. σ. (B καθ. σὺ ἐνὶ λόγῳ ἐπήκουσα), οὕτως . . ἀπὸ (A ἐκ) τ. σ. καταβῆ (A κατενεβῆ) . . πρὸς σέ (B om. πρ. σ.), . . ἐξόδου (B add. τῆς ἐπὶ σέ) . . μου (A om.) . . γένηται (B ἐπιστρέψει), ἀναπ. (B add. αὐτῶν) ἐν τ. σ. μεγαλειότητι. Ad hæc cf. D qui post *solvendum eum* sic pergit: *Tunc voce magna sanctus Andreas dixit: Ne permittas, Domine Jesu Christe, me famulum tuum qui propter nomen tuum pendeo in cruce solvi; nec permittas eum qui jam per crucem tuam cognovit magnitudinem tuam ab Ægeate homine corruptibili humiliari; sed suscipe me tu, magister meus Christe, quem dilexi, quem cognovi, quem confiteor, quem cernere desidero, in quo sum quod sum. Suscipe, Domine Jesu Christe, spiritum meum in pace; quia jam tempus est ut veniam, desiderans te videre. Suscipe me, Domine Jesu Christe, magister bone, et jube me de ista cruce non deponi, nisi prius spiritum meum susceperis.* In C vero nihil ejusmodi legitur. Apud Abdiam l. I, XLII, (post *recedam*) hæc huc pertinent: *Et cum populus ut solveret hominem juberet, sanctus Andreas exclamavit voce magna et dixit: Ne permittas famulum tuum, Domine Jesu Christe, qui propter nomen tuum pendet in ligno solvi; neque permittas, quæso, Deus misericors, secretis tuis inhærentem (cf. supra) humanis amplius conversationibus tradi. Sed suscipe tu magister me, quem dilexi, quem cognovi, quem retineo, quem videre desidero. in quo sum quod sum. Suscipe exitum meum, Jesu bone et misericors.*

⁹¹ Ὡς οὖν τ. εἶρηκεν (-χει B) . . ὡς ἀστραπή (B om. ὡς ἀστρ.) . . ἐξεληούσα (A ἐλθοῦσα) . . καὶ οὕτως α. περιεχ. (B om. κ. οὗτ. α. πε.) . . διέμεινεν οὖν (B ὡς δὲ διέμεινεν) ἢ . . ταῦτα δὲ usque δοξάσαντος (B om. τα. δὲ usque δοξ.) ὑποχωροῦντος (B -ριζομένου) τ. φωτὸς (A add. ἐκείνου) παρέδωκεν (B præin. δοξάσας ἐπὶ πλείον τὸν Κύριον) τὸ . . ἐπὶ (B σὺν) τῇ εὐχ. αὐτοῦ. Cum istis tantum non conveniunt quæ D post *susceperis* habet: *Et cum hæc dixisset, videntibus sancti splendor nimius, sicut fulgur de cælo veniens, ita circumdedit eum ut penitus præ ipso splendore oculi cum humani non possent aspicere. Cumque permansisset splendor fere dimidiæ horæ spatio, abscedente lumine, emisit spiritum, simul cum ipso lumine pergens ad Dominum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.* C vero brevissime sic pergit: ἐξίστατο ἐκ τῷ φωτὶ πορευόμενος πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἢ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Item Aluicias l. I.: *Et hæc dicens, diuissime Domini clarificans et gaudens, nobis flentibus, reddidit spiritum.* ⁹² Hæc quoque: sectio petita est tota ex codicibus AB. Plura consimilia habet D Latinus; item aliqua Abdæ hystoria; paucissima codex C. ⁹³ Μετὰ . . Μαξιμίλλα (A -μίλη) . . καὶ ἐν (B om.) τοῖς . . ἀποστόλων (B

Quam Aegaeos instantiter sollicitans, ipsam omnium quae possidebat dominam constitutarum pollicitus est. Cum autem illam seducere non valeret, vehementer iratus, etiam contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Caesarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. At vero inter haec machinanda, in conspectu officii sui, media nocte surgens, suis omnino insciis, a diabolo correptus, ab excelsissimo loco praecipitatus est, et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.

Nuntiatum est hoc fratri ejus Stratocli, qui misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quaesivit, dicens: Non mihi permittat Jesus Christus Dominus meus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini ausus est occidere.

Haec autem gesta sunt apud Achaiam-provinciam, civitate Patras, pridie Kalendas Decembris, ubi etiam praestantur ejus beneficia usque in praesentem diem ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

VARIAE LECTIONES.

add. τοῦ Χριστοῦ). . . παραγεναι. (B om.) προσκειτο (B πρόσεισι) ἕμα (B add. οὖν) τῷ . . . παρῆντι. (B add. αὐτῇ) φροντ. καὶ μετ' (B μετὰ πάσης) εὐλ. . . ἀπὸ τ. σταυρ. (B om. ἀ. τ. στ.). ὄψιας δὲ (B καὶ ὄψ.) γενομ. (B γεναμ.). . . προσάγουσα (B προσαγάγουσα) ἐκθδ. μ. ἀρ. πολ. (B ἐκθδ. ἀρώμασιν πλυτίμοις), . . τῷ ἰδίῳ usque μνήματι (B τῷ τόπῳ ἐν ᾧ αὐτοὶ κατεστήσαντο θάπτεισθαι, ἔκει αὐτὸν κατέθεντο). ἦν γὰρ . . . γνώμην (B ψυχὴν) καὶ ἄνομον (B ἄνδιον). . . ἡσυγιον (B ἡρεμον) x. τῆ (B τῆν) . . . ἀγάπῃ (B - πην) κεκολλ. (B κευωρηγμένη). . . διήγεν. Istorum loco D sic habet: *Quaedam vero femina, nomine Maximilla, senatrix, in specu posita, diligens pudicitiam et sanctitatem, statim et cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem, et suorum solatio cum omni reverentia deposuit corpus, et condidit aromatibus, et in loco quo se constituerat sepeliendam, illic eum sepelivit.* Item Abdias l. 1.: *Cujus corpus Maximilla proconsulis uxor accipiens conditum aromatibus celebri in loco sepelivit, et ex illo tempore pudicitiam et castitatem servans, in fide quoque accepta consians permansit.* 95 Ἦν πολλὰ λιπαρήσας . . . μὴ δυν. δὲ (B καὶ μὴ δυν.) αὐτ. πείσ. (B om. α. π.) ὄργισθη (sic uterque) καὶ (A om. . . δῆμου διετ. διαμ. ποιῆσ. δημοσ. (A δῆμου κατηγοροῖαν δημοσ.) καὶ πρ. Καίσ. κατηγ. (A om. x. πρ. K. κατ.) κατὰ τε τ. Μαξιμίλλης (A -μίλλης) . . . λαοῦ (A add. πρὸς Καίσαρα) πέμψαι (A ἀποστελεῖται ἐπηγγελλάτο). . . νυκτὸς (B add. τε) ἄωρια . . . διαλαθῶν (B λαθῶν) . . . ὑπὸ (B καὶ ὑπὸ) . . . κατηνέχθη καὶ (B κατεστέλε) ἐν . . . κυλιόμενος (A - ὠμενος) ἐξέπνευσεν. D sic: *Aegaeos vero iratus contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Caesarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. Sed dum ei dñat, in conspectu officii sui a diabolo arreptus est et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.* Item Abdias l. 1.: *Aegaeos vero maritus illius, arreptus ea nocte a dæmonio, de loco alto se praecipitavit et mortuus est.* Item C (praetergressis illis eis τοὺς αἰῶνας, ἀμήν): *Ὁ οὖν Αἰγέας ληφθεὶς ὑπὸ δαίμονος ἐνώπιον πάντων βαγεὶς ἐξέπνευσεν. ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Στρατόκλης (corrige - κλης) κρατῶν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου διέλαθεν.* 96 Ἀνηγγέθη . . . εἰρηκῶς (B λέγων) αὐτοῖς (B om.). . . βιοθανάτων (uterque βιωθάν) . . . ἀφομαί (B καθάφομαι), ἵνα μὴ (B μὴ πως) μολύνῃ με (A μολύνομαι) . . . ἐτόλμησεν (B add. ὑπὲρ φιλαργυρίας) ἀνελεῖν. Cum istis consentit D hunc in modum: *Nuntiatum est fratri ejus, cui nomen erat Stratocles, et misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quaesivit, dicens: Non mihi permittat Dominus meus Jesus Christus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini ausus fuit pro amore pecuniae occidere.* Cf. Abdias l. 1., qui sic habet: *Stratocles porro frater ejus cum haec audivisset, de bonis proconsulis nihil contingere voluit, dicens: Quae tua sunt, tecum pereant; mihi sufficit Dominus Jesus, quem cognovi per fratrum ejus Andream.* 96 Ταῦτα (B add. δὲ) ἐπαράχθη (-θησαν B) ἐν τῇ usque Πάτρας (B ἐν τῇ Ἀχαΐα τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς πόλεως Πάτρας) . . . Δεκεμβρίων (A -βρίων), ἔπου usque παρέχονται (B ἐν ᾧ γίνονται ἰάματα) . . . σήμερον (B add. ἡμέρας) εἰς δόξα. καὶ usque ᾧ ἡ δόξα (A εἰς δόξα. τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ) εἰς τ. αἰῶν. τ. αἰ. ἀμήν. Exeunt haec acta in D: *Haec autem gesta sunt apud Achaiam provinciam civitate Patras pridie Kalendas Decembris: ubi etiam praestantur gloriosa ejus beneficia usque in praesentem diem. Tantus autem timor invasit omnes ut nullus remaneret qui non crederet Salvatori nostro Deo, qui tunc omnes salvos ferit et ad cognitionem veritatis venire. Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.* C ita habet: *Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέσχευεν ἅπαντας ὥστε μηδένα ἀπομείναι τῶν μὴ πιστευσάντων τῷ Κυρίῳ τῷ θέλοντι πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. Τελεῖται δὲ ἡ ἡμέρα τῆς τελειώσεως αὐτοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ λ', βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Apud Abdiam denique hic actorum finis est: *Est autem passus venerabilis et sanctus Dei Andreas apostolus apud Achaiam in civitate Patris sub Aegaeate proconsule pridie Kalendas Decembris, regnante Domino Jesu Christo, cui sit gloria in saecula saeculorum. Amen.**

INDEX ANALYTICUS

RERUM ET VERBORUM

In S. Clementem Romanum et alios apostolicos Patres quorum scripta hęc tomus II complectitur.

Prior numerus tomum, posterior columnas editionis nostrę significat.

A

Aaron chrismate nactus ad sacerdotium, II, 295, 806.
 Aaron, figura episcoporum, et filii ejus, sacerdotum, II, 806.
 Abel. Istius nominis significatio, ejus et posterorum virtutes, II, 127.
 Abortio severe prohibetur, I, 999.
 Accusationes potius a spiritu invidiæ, quam charitatis procedunt, II, 794.
 Accusator bus omnibus non credendum est, I, 690.
 Quantum sit crimen accusandi falso sacerdotes, II, 792, 795.
 Adultera impreniens dimittatur a viro suo; sed vir non ducat aliam, II, 919.
 Adulterium, crimen horrendum, I, 270, 987.
 Adulterii consecraria, I, 467; II, 171.
 Adventus Christi necessarius erat ad errorem e mundo depellendum, I, 1215. Sine vero propheta, impossibile erat philosophis detegere veritatem, II, 83. *Vide* Jesus Christus.
 Edificatio. Debemus fratribus nostris et ethnicis bono exemplo esse, I, 432, 434.
 Egyptii, Egyptiorum errores circa Divinitatem, I, 1339.
 Emulatio (scilicet invidia). Istius effectus: effert ut Cain occideret Abelem; ut Joseph a fratribus suis venditus fuerit. Invidia perdidit Dathan et Abiron. Davidem alienigenis et etiam Saule reddidit invisum. Invidia fuit causa persecutionum contra Christianos, I, 218. Principium est divisionis inter conjuges, et gentium subversivus, I, 222. Ad mortem æternam ducit, I, 227. Enumerantur effectus invidiæ iterum, II, 1047, 1050.
 Eones. De Eonibus, juxta Simonem Magum, I, 934.
 Equanimitas. Cum equanimitate gaudet Spiritus sanctus, II, 925, 926.
 Evum. Vocatur femina ævum præsens; mas nominatur ævum futurum, II, 87.
 Agapes primum Christianorum. Qualis ordo servandus in agapibus, I, 674.
 Allegorię quædam gentilium, I, 1441.
 Altercationes inter Christianos vitandæ sunt, I, 706, 707.
 Amon tristis exitus, I, 651.
 Anacletus. Anacleti papæ epistolæ, II, 790. Ejusdem duo decreta de accusationibus episcoporum et de eorumdem peregrinatione ad limina SS. Apostolorum Petri et Pauli, II, 817, 818.
 Andreas, unus ex duodecim Apostolis, interrogationem subit, et cum Christi doctrinam abnegare renuit, ad mortem damnatur, et cruci affigitur, II, 1226.
 Anubion philosophus, discipulus Simonis Magi, II, 162.
 Antiochiæ cives primum decepti a Simone Petrum cum gaudio suscipiunt, I, 1432. Plus quam decem millia hominum a S. Petro Antiochiæ baptizantur, I, 1435. Antiochiæ, discipuli Christi primum Christiani appellantur, II, 814. *Vid.* Petrus.
 Apostasia magnum crimen, I, 854, 855, 858.
 Apostolorum doctrina contra primos hereticos plane exponitur, I, 935, 938. Expertes artis dialecticę, simpliciter quæ viderant, quæ audierant, exponebant apostoli, II, 66.
 Appion, Judæorum osor, sit discipulus Simonis Magi, II, 162. Plures libros contra Judæos conscribit, II, 175. Quomodo per allegoriam, ex nominibus, gestis, origine deorum explicabat creationem, II, 195.
 Aqua. Ex antiquis philosophis virtus aquæ, I, 1385. S. Clemens, quod ex aquis omnia provenirent, opinabatur, I, 504. De benedictione aquæ, I, 1126. *Vid.* Baptismus.

Aquila. Quomodo cum fratre Niceta emittit a vidua Syrophœnissa, a Domino sanata, et Simonis sit auditor, II, 91. *Vid.* Clemens.
 Arbitrium liberum. Definitor liberum arbitrium, I, 1293. Homo fruitor libero arbitrio. I, 1353; quod constat ex legibus institutis apud omnes populos, ex agendi modo Dei, qui remunerat virtutem et peccatum punit, I, 1415, 1416. Istiusce veritatis negationis consecraria, I, 1292, 1293, 1294.
 Ascensio Domini. De tempore et modo hujus festi celebrationis, I, 895.
 Aser testamentum, II, 1119. Redarguit homines duplicis faciei; ad operandum recte et in simplicitate bonum hortatur filios, II, 1119, 1122, 1123. Prænuuntiat suorum crimina, captivitatem Israel, adventum Jesu Christi, incredulitatem et ad consummationem sæculi, conversionem Judæorum, II, 1121, 1126. Moritur centesimo vicesimo anno vitæ, II, 1126.
 Astrologia. Astrologorum falsa est et deceptrix scientia, I, 1426, 1427. Constat ex diversis populorum moribus qui non sequuntur illa quæ a constellatione sub qua nati sunt, inspirantur; qui mores suos sub eadem constellatione mutant, qui sub diversa mores antiquos servant, I, 1405, 1408.
 Athenodorus, unus e primis hæreticis, Simoni adhærens, II, 162.
 Aufidianus præses mittitur ad Chersonem; martyrium S. Clementis jubet, II, 595.
 Augurium et divinatio prohibentur, I, 1003.
 Avaritia damnatur in pluribus Scripturæ locis, I, 559
 Effectus avaritiæ, I, 559; II, 1079. De avaro, I, 810.

B

Baptismus necessarius est ad salutem, sive justis, sive injustis, I, 504, 505, 1242, 1244, 1352, 1355. Non differendus est baptismus, I, 950. Martyrio suppletur baptismus, I, 838. Necessaria est ad baptismum præparatio, I, 1768. Quinam sunt admittendi ad baptismum, quinam sunt arcendi, ex S. Paulo, I, 1127, 1130, 1131, 1134. Præparatio proxima ad baptismum, I, 1011, 1014, 1511. De administratione baptismi primis sæculis, I, 493. Baptismus, nec alla sacramenta a mulieribus administrari debent, I, 782, 783, 786, 787; sed a solis episcopis et presbyteris, I, 787. Suscipere baptismum ab hæreticis non licet; baptismus iste nullus est, I, 947 (1). Rebaptizare non licet, I, 947. Baptismi cæremoniæ, I, 798, 1011, 1511; earum significatio, I, 799, 1000. Significatio aquæ in baptismo adhibite, I, 504, 505, 1332, 1405. Aqua baptismi sæpe in veteri lege prænuuntia, II, 755, 758, 759.
 Barnabas. Barnabæ prædicatio, I, 1210, 1211, 1212. S. Barnabæ epistola catholica, II, 727.
 Bassilides, unus e primis hæreticis, I, 926.
 Beneficia, tum naturalia, tum supernaturalia Domini erga nos, I, 350, 351.
 Benjamin testamentum, II, 1142. Hortatur filios ad imitandum castum Joseph; dicit puram mentem nihil mali excogitare, nihil mali concipere, II, 1142, 1143, 1146. Prænuuntiat suorum fornicationes, adventum, passionem mortem, et resurrectionem Filii Dei, Spiritum sanctum descendentem, carnis resurrectionem, iudicium ultimum, II, 1146, 1147. Moritur anno centesimo vicesimo vitæ suæ, II, 1149.
 Benjamin adjutor creator Zacchæo, episcopo Cæsareæ a S. Petro instituto, I, 1312.
 Berenices suscipit Tyri Clementem et duos fratres, qui ad observandum Simonem veniebant, II, 159, 162.

(1) Nondum definita erat ab Ecclesia doctrina opposita.

Bestialitas crimen execrandum, I, 983, 999.
Bonum. Est aliquid intrinsece bonum, I, 1124. Omne bonum venit a Deo, I, 1395.

C

Cæremoniæ. Quomodo celebrabantur tempore S. Clementis sacræ Cæremoniæ, I, 723, 726.

Cain, primus homicida, II, 126, 127. Istius nominis significatio, II, 127.

Calumniator. Calumniatori quænam est imponenda pœna, I, 699. *Id.* Detractio.

Caper erat typus Christi, II, 743, 746, 747.

Caro qui de carne est, carnalia loquitur, carnalia facit, et non est bonum in carne, I, 398. De omni carne utendum est, I, 1014. Sensus spiritualis legum Moysis quibus esus quorundam animalium prohibebatur, II, 731, 754, 755.

Castigatio. Castigationis et disciplinæ fructus, si quis forte in culpam inderit, I, 322, 323, 326.

Castitas. Debemus castum corpus servare, quia vocati sumus in carne, et veniemus in carne, I, 312. Castitas commendatur, I, 505, 506, præsertim uxoris, I, 225; omnibus, 1353, 1354. Cautiones adhibendæ ad servandam castitatem, I, 422, 424, 426, 430, 1370. Castitas servatur jejuniis et orationibus, II, 1150, 1151. Castitatis remuneratio, I, 1370. *Id.* Virginitas.

Catechumeni, quæ scire debent, antequam ad baptismum accederent, I, 1039. Quæ elicere debent, immediate antequam baptizarentur, I, 1039. Conscientiam suam prius emendare debent, I, 1042. Formula renuntiacionis dæmonibus et ascriptionis ad Christum, a catechumenis pronuntianda, I, 1042. Variæ cæremoniæ adhibendæ in baptismo catechumenorum, I, 1043, 1046, 1047. Cum catechumenis, vel cum hæreticis communicatio in cibis non permittebatur, I, 1181, 1182, 1367.

Charitas erga Deum, excellentia charitatis, I, 311, 314. Necessaria est ad salutem, I, 474. Characteres et effectus charitatis erga Deum, I, 310. Qui charitatem Dei habet, servat mandata, I, 310. Fructus charitatis Christi erga nos, I, 311.

Charitas erga proximum in qua consistit: primum ut careat lædere, secundo ut bonum præstet, I, 474. Quæcunque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat, II, 278. Necessaria est ad salutem charitas erga proximum, I, 474. Exempla charitatis desumpta tum e Scriptura sacra, tum ex annalibus gentium, I, 315, 318, 319, 322. Nosmetipsos invicem adjuvemus, I, 283, 467. Commendatur ordo in charitate erga proximum, I, 408. Eleemosynæ pigro, ebrioso, voraci non sunt præbendæ, I, 399. Humanitatem inter et charitatem discrimen, II, 322.

Cerinthus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Certamen. Brevis adhortatio ad certamen spirituale sustinendum, et punitio eorum qui fortiter illud non sustinuerunt, I, 358, 359.

Christiani. Christianorum mores: Non, quoad res humanas, ab alteris sunt distincti, II, 1174. Leges regionis in qua vivunt, observant, omnes amant et ab omnibus abhorrentur, et osoros eorum non possunt indicare causam invidiæ, II, 1174, 1175. Sunt in mundo, ut anima in corpore, II, 1175. A Creatore ipso, a Verbo, a Sapientia educti fuerunt Christiani, II, 1175, 1178. Circumcisioni Judæorum substituitur circumcisio auris et cordis, II, 750, 751.

Claves. Data fuit potestas clavium Petro et successoribus, I, 464.

Clemens. Natus e matre Matthidia, quæ erat de familia Cæsaris, et e patre Faustiano, I, 1359. Quomodo Matthidia, cum duobus suis geminis, ad Athenas missa fuit, I, 1359, 1366. Quomodo pater, ad illos quærendos, relicto Clemente sub procuratoribus, profectus fuit, I, 1359, 1360. Studet Romæ philosophiæ: ejus dubia et fluctuationes, I, 1207, 1208, 1209. Apud se ducit et audit Barnabam, I, 1212. Enavigat in Judæam, I, 1213. Vel juxta aliam versionem appulit Alexandriam ubi Barnabæ occurrit, II, 65. Hic contra philosophos Barnabam protegit, II, 67. Occurrit Barnabæ et Petro, I, 1213. Edocetur a S. Petro, de Deo, de vero propheta, de creatione, de diluvio, de idololatria nascente, de vocatione Abrahami, de Moyse, de veteri lege, de historia populi Dei, de adventu Christi, de electione apostolorum, de prædicatione veritatis, de Judæorum induratione, de unctione sacerdotali, de dupli adventu Jesu Christi, de errore Judæorum, de vita æterna, de salute viventium ante Christum, de disputatione apostolorum cum Judæis, de seditione orta post prædicationem Jacobi Hierosolymæ, et de aliis religionis veritatibus, I, 1214. Clemens conscribit librum de vero propheta, I, 1216. S. Petrus declarat Clementem

semper apud se remansurum, I, 1312. Jubente Petro, Clemens conscribit quæ Petrus Cæsareæ docebat, I, 1311. Quæ isti libri continebant, I, 1314, 1315, 1316. Clemens baptizatur a S. Petro, I, 1355. Cum Sancto Petro proficiscitur Antiochiam, I, 1355, 1356. Juxta aliam versionem, Tyrum proficiscitur, ubi cum Appione disputat, II, 163. Confundit Græcorum opinionem circa Divinitatem; dicit ethnicos exemplis deorum ad supra incitari, et extollit unum Deum remuneratorem virtutis, et criminis vindicem, II, 167... Deinde sequitur S. Petrum gressus dirigentem ad Sidonem, ad Berytum, ad Bybium, ad Tripolim... *Id.* Petrus. Quomodo mater Clementis Matthidia in insula Arado a sancto Petro invenitur; naufragii matris relatio, I, 1561, 1562, 1563. Agnoscuntur quoque fratres S. Clementis, I, 1566, 1567. Quomodo a fluctibus solvi facti sunt; eorum vita et conversio; baptizatur mater S. Clementis, I, 1370. Laodicæa reperitur pater S. Clementis, II, 347. S. Clemens una cum matre et suis fratribus recognoscunt patrem, I, 1419. Clemens cum sancto Petro Antiochiæ suscipitur a civibus, I, 1452. Constituitur Romæ episcopus a S. Petro, II, 375, 378.

De zelo, de charitate S. Clementis, episcopi Romæ, II, 582, 583. Et insidias ponti Sisennius, et vult eo capivum ducere, II, 586, 587. In urbe Roma oritur seditio contra Clementem sub duce Publio Tarquilliano, II, 591. Clemens trans Pontum ablegatur, jubente Trajano et hæc adveniens mille Christianos reperit in marmoris lapidicinis, II, 594. Quomodo hinc vivebant, II, 594, 595. S. Clemens fontem aquæ detegit, II, 595. Invidiam contra se ipsum movet multis conversionibus, II, 595. Audacius præses mittitur ad Chersonem et jubet Clementem in mare projici, II, 595, 598. Miracula quæ ad tumulum S. Clementis fiebant, II, 598.

Cleobius, unus e primis hæreticis, I, 923.

Clerici, omnes sint unius uxoris, I, 956, 958. Clerici in suo ordine stare debent, I, 1150, 1151, 1154, 1155. Crimen et punitio eorum qui superioris gradus functiones usurpant, I, 1151, 1154, 1155. *Id.* Episcopus, Presbyter, Diaconus.

Cœtus infidelium fugiendi, I, 750, 751. Cœtus fidelium cum episcopo commendantur; punitio eorum qui eos negligunt, II, 135.

Communicatio cum scleratis prohibetur, I, 831; cum infidelibus, I, 939, 962.

Communio, necessaria est ad salutem participatio corporis et sanguinis Christi, I, 1242. Cum qua reverentia suscipienda est communio, I, 484. Ad communionem non sunt omnes admittendi, I, 1019.

Communis vita utilis est ad perfectionem, I, 506, 507. Tempore apostolorum omnia erant communia inter fideles, I, 507.

Complexus impudici vitandi sunt, I, 270.

Concordia in ære fratres commendatur, I, 471.

Concupiscentia. Etiam concupiscentia mulieris interdicitur et peccatum imputatur, II, 893, 894, 918.

Conditionum diversitas est necessaria et probat sapientiam Dei, I, 1402, 1403.

Condonatio injuriarum commendatur, I, 715, 718, 996.

Confessio peccatorum Deo jucunda, I, 313.

Confessores non usurpent functiones ecclesiasticas, I, 1119.

Confirmatio. Ad confirmationem recipiendam hortatio, I, 505. Agitur quoque de confirmatione, I, 695, 922.

Conjugatio. Conjugationis doctrina: Ex ista doctrina, mundo inanimi priora meliora sunt, posteriora autem deteriora; hominibus autem, pejora sunt priora, et meliora posteriora; sic S. Petrus probat Simonem deceptorem esse, quia venit prius, se autem esse legatum veri prophetæ, quia postea venit, II, 87, 88, 100.

Consuetudo. Discrimen inter consuetudinem et veritatem, I, 163.

Contemptus. Imprudentia eorum qui ex contemptu peccant, I, 680, 681.

Contentiones devitentur; uxor præsertim cum maritis contentiones deviet, I, 587.

Controversia. Vitent fideles controversias cum infidelibus, I, 706.

Convicia omnibus prohibentur, I, 794.

Cor. Non induremus cor nostrum, sed potius confitemur de peccatis: indurati cordis punitio, I, 314, 315.

Cornelius, discipulus S. Clementis, II, 598.

Cornelius centurio efficit ut Antiochiam fugiat Simon Magus, I, 1447.

Corpus servetur mundum, quia templum est Spiritus sancti, II, 963, 964.

Corruptio. Diversus modus corripiendi et admonendi, I, 615, 616. Ordo servandus in correptionibus ex Scriptura, I, 690, 691.

Creatio. Omnia propter hominem creata sunt, I, 505, 1351. Quomodo Deus potuerit creare eos quos prævidebat peccaturos, I, 1524. Creationis varietas probat potentiam et sapientiam divinam, II, 151, 154. Tota creatio sese extollit contra hominem ingrati animi erga Deum, II, 282, 285.

CruX in veteri lege multas figuræ crucis, et Christi ab ea pendens, II, 759, 762, 763.

Cultus. Deus exigit tum cultum internum, tum cultum externum, I, 534. Quod ingrati sunt, qui non Deo cultum præbent, I, 1351. Cultus idolorum infanda desendaque consecraria, II, 287.

Cupiditas. Duplex est cupiditas, boni et mali, II, 946. Utriusque effectus, II, 947. Cupiditatis bonæ opera faciamus, et malæ opera fugiamus, II, 947, 950.

D

Dæmon. Doctrina singularis circa originem dæmonum, II, 238. Cur dæmones intrare in corpus hominum gaudeant, II, 247, 250.

Dan. Testamentum Dan, II, 1098. Iræ et mendacii effectus assignat, II, 1099, 1102. Prænuuntiat tribus sæcclera, cum tribu Levi et Judæ luctationem, captivitatem Israel et adventum Filii Dei, qui in omni loco regnabit, II, 1102, 1103. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo quinto, II, 1103.

Dapes communes inter fideles commendantur, I, 467. Decimæ. Clerici ex decimis a fidelibus oblati vivere debent, et reliquis pauperibus distribuere, I, 659, 662, 665, 666. De obligatione solvendi decimas, I, 682, 685. De benedictione decimarum, I, 1126.

Deus unus est, ingenitus, creator, iudex, I, 1265, 1267, 1268, 1269, 1270, 1285; II, 375, 378, 379. Quo sensu audienda sunt hæc verba: *Faciamus hominem*, II, 374, 375. Deus est immensus: de immensitate Dei magna descriptio, II, 391, 394. Deus non tantum est bonus, sed ut justus agnosci debet, I, 1299. Plane evolvitur doctrina justitiæ Dei, I, 84, 87; II, 404, 406. Si Deus non esset justus, non esset bonus, I, 1299. Deus est dominus cæli et terræ, I, 1356. Quoniam sensu, illud quod vult Deus, est, I, 1295. Deus solus est adorandus, I, 1537, 1538, 1539. Incommunicabile est nomen Dei, I, 1340, 1341. Nemo in carne potest videre Deum, II, 399. Non indiget laudibus nostris, sed eas exigit ad nos retinendum in bona via, I, 1345; II, 1171. Non statim punit post peccatum, expectans peccatores ad penitentiam, et quia tolleretur liberum arbitrium, I, 1542. Non suggerit menti omnia quæ cogitat, I, 1342. Si quis vult invenire Deum, necesse est ut primum iustitiam quærat, I, 1399. Sine vero propheta, nullus potest cognoscere Deum, I, 1399. Nullum malum de Deo affirmari potest, II, 106, 107. Deus formam habet ex Scripturis, sed non potest comparari cum loco in quo residet, II, 390, 391. Tribus modis Deus quis dicitur, I, 1268, 1269, 1339.

Deorum gentium origo ridicula, I, 1450, 1451. Stultitia eorum qui talibus diis venerationem præbent, I, 1434, 1436. Gentiles adorationem præbebant etiam hominibus, quasi diis, quos mortales cognoscebant, et quorum sepulcra monstrabantur, I, 1474, 1455. Diis gentium persæpe erant homines, tempore vitæ suæ magis dediti, II, 214. Quod si homines falsos deos imitati fuissent, aut regibus temporalibus ea tribuissent quæ diis imputabant, supplicium solvissent, II, 215. Insanus deorum cultus: I, 1455, 1456. Detractionis malitia, II, 815, 816. A detractionibus abstinentum est, et vitandi sunt detractores, II, 816, 817, 915. Detractio cum patientia ferenda est, II, 795, 794.

Diaconus. De ordinatione diaconorum, ex constitutione Philippi, I, 1115. Dignitas diaconi, I, 678. Quales esse debent diaconi, I, 794, 802. Submitantur in omnibus episcopis, I, 678, 679. Diaconorum officium, I, 468, 469, 492, 667, 705, 1126. Resumitur officium diaconorum in ministrando, I, 802. Cum quali zelo officio vacare debent, Jesum Christum imitantes, I, 802, 805.

Diaconissa. De constitutione diaconissæ, ex Bartholomæo, I, 1115. Diaconissæ officium, I, 667, 795, 798, 1126.

Dilatio. Ne differamus conversionem nostram, I, 487, 488, 1347, 1348. Nec senes, nec juvenes conversionem differant, I, 1442, 1443.

Diluvium ad puniendas hominum iniquitates evenit, I, 1320. Systema circa causam et modum corruptionis hominum ante diluvium, II, 231, 234, 235.

Dissensiones vitandæ, I, 468. Qui dissensionibus favet inter fideles, distrahit membra Christi, I, 506. Dissensiones inter fratres sunt causa ruinæ, II, 1098. Punitio hominis dissensionibus laventis, I, 306.

Divitiæ temporales negligamus, ut cælestium curam habeamus, II, 952, 954.

Divortium condemnatur, I, 946, 947.

Doctor. Falsorum doctorum doctrinæ vanitas, I, 406. Falsorum doctorum condemnatio ex Scriptura; iudicium durissimum fiet eis, I, 406.

Doctrina. Necessitas doctrinam Christi ediscendi, I, 495. Ut ediscatur, doctrina Christi, ordo servandus est in quæstionibus, I, 129, 1298. Jesus Christus misit apostolos ad gentes docendas, II, 390. Oportet docere quæ Jesus Christus docuit; sine eorum scientia, nulla charitas, nulla vita, II, 1183, 1186. Evidentia doctrinæ Christi, I, 1216, 1217. Effectus doctrinæ Christi, in hominibus bonæ voluntatis, I, 1335, 1354. Cura ut doctrina tua fidelibus inserviat, I, 408. Qui malas doctrinas docent, duplicem condemnationem patiuntur, I, 343. Juvenius quæ in mala doctrina alitur, corrumpitur, et difficile ad meliores mores redit, II, 170.

Dominus scrutator cordis, I, 258. Sustinet justos, peccatores flagellat, I, 258. Officia dominorum erga famulos et vice versa, I, 825, 1007.

Dominicam diem celebrare debemus, I, 906. De modo istam diem celebrandi, I, 1022. In veteri lege prænuuntiat Sabbatho Dominicam diem substituendam esse, II, 771.

Dositheus, II, 92, 96.

E

Ebrietas vitanda, II, 1078, 1079. Effectus ebrietatis, II, 1078, 1079.

Ecclesia vocatur sponsa Christi, I, 467. Comparatur navi, I, 469, 470, 471. Officia episcoporum, presbyterorum, diaconorum in hacce navi, I, 469, 470, 471. Ecclesia comparatur turri ædificatæ in medio campi, super portam et petram, sex virginibus custodiæ, ab innumerabilibus operariis astructæ, montibus duodecim circumdatæ. Vir excelsus ædificationem dirigit cum alitis viris sublimibus. Significatio turris, petræ et portæ: quæ sunt sex virgines; qui sunt operarii, qui est vir excelsus, sublines inter viros: significatio montium et lapidum juxta colorem et formam, II, 981. Extra Ecclesiam nulla salus obiter potest, II, 222.

Eleemosyna. Commendatur e'eleemosyna, I, 685, 766, 767, 819, 822; II, 915, 1011. Quomodo facienda est eleemosyna, I, 791. Eleemosynarum dispensatio credatur episcopis, I, 686, 671. A quibusdam peccatoribus publicis eleemosynæ non sunt accipiendæ, I, 811, 814, 815, 818, 819. Melius est ecclesiam perire, quam recipere ex talibus dona; dona ista mittantur ad carbones, I, 819, 822. Eleemosynæ remuneratio, I, 766, 767.

Elementa mundi non possunt esse Deus, II, 215.

Ephraim, Chersonis archiepiscopus, miracula ad tumulum S. Clementis patrata testatur, II, 654.

Episcoporum et diaconorum antiquissima institutio, I, 291, 294. Apostoli tradunt ordinem successionis in episcopatu ut vitentur contentiones, I, 298. Cæremoniæ adhibendæ in ordinatione episcoporum, I, 1070, 1071, 1074, 1123. De ordinatione episcoporum ex Anaceto, II, 802. Non ordinantur nisi a tribus episcopis, II, 807. Non ad modicam civitatem episcopus ordinari debet, II, 812. Prima sedes episcoporum erat sedes Romæ, secunda, Alexandria, tertia, Antiochiæ, II, 812. Episcopus debet esse moribus irreprehensibilis, doctus, sermonis peritus, I, 534, 535. Ornari debet omnibus virtutibus Christianis, et sapiens esse administrator, conjux unius uxoris, I, 598, 603. Non sit iracundus, avarus, I, 599. Sit justus, sobrius, clemens, assiduus lector Scripturæ, I, 602, liber ab omnibus curis secularibus, I, 602, 605. Episcopus non debet muneribus corrumpi, I, 608, 610. Laici seditiosis non adhæreat, I, 622. Ut possit peccatores castigare, sine peccato esse debet, I, 627, 628. Non ignoscat facilius peccatori, I, 610, 611. Et tamen misericorditer tractet peccatores, I, 615, 617. Cum qua diligentia debet populum curare, tum justos, tum peccatores, I, 630. Qualitates episcopi enumerantur in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum.

Episcoporum dignitas et potestas, I, 611, 615, 678, 679, 1125. Sunt claves ecclesiæ, I, 478. Episcopi sunt lux mundi, I, 478. Vocantur Thronus Dei, II, 155. Locum tenent duodecim apostolorum, II, 806, 807. Officia episcoporum, I, 470 et in tota prima epistola S. Clementis, I, 634, 635, 638, 639, 652, 663, 665, et passim in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum, I, 1125. Officia episcoporum indicantur, II, 151, 154. Cum quibus cæremoniis celebrare debet episcopus, II, 795, 796. Quales esse debent qui sacrificio intersunt, II, 796, 797. Onus grave episcoporum, I, 606, 651; II, 154. Qualem rationem deposcet a negligentibus episcopis, I, 631, 654. Indigni episcopi puniuntur, I, 1067, 1070. Non accusandi sunt episcopi, sed iudicium eorum Deo relinquendum est.

Bestialitas crimen execrandum, I, 983, 999.
Bonum. Est aliquid intrinsece bonum, I, 1124. Omne bonum venit a Deo, I, 1395.

C

Cæremoniæ. Quomodo celebrabantur tempore S. Clementis sacræ Cæremoniæ, I, 723, 726.

Cain, primus homicida, II, 126, 127. Istius nominis significatio, II, 127.

Calumniator. Calumniatori quænam est imponenda pena, I, 699. *Vid.* Detractio.

Caper erat typus Christi, II, 743, 746, 747.

Caro qui de carne est, carnalia loquitur, carnalia facit, et non est bonum in carne, I, 398. De omni carne utendum est, I, 1011. Sensus spiritualis legum Moysis quibus esus quorundam animalium prohibebatur, II, 731, 734, 735.

Castigatio. Castigationis et disciplinæ fructus, si quis forte in culpam incidit, I, 323, 325, 326.

Castitas. Debemus castum corpus servare, quia vocati sumus in carne, et veniemus in carne, I, 342. Castitas commendatur, I, 505, 506, præsertim uxoris, I, 225; omnibus, 1353, 1354. Cautiones adhibendæ ad servandam castitatem, I, 422, 424, 426, 430, 1370. Castitas servatur jejunio et orationibus, II, 1150, 1151. Castitatis remuneratio, I, 1370. *Vid.* Virginitas.

Catechumeni, quæ scire debent, antequam ad baptismum accederent, I, 1039. Quæ eliscere debent, immediate antequam baptizarentur, I, 1039. Conscientiam suam prius emendare debent, I, 1042. Formula renuntiationis dæmonibus et ascriptionis ad Christum, a catechumenis pronuntianda, I, 1042. Variæ cæremoniæ adhibendæ in baptismate catechumenorum, I, 1043, 1046, 1047. Cum catechumenis, vel cum hæreticis communicatio in cibis non permittebatur, I, 1181, 1182, 1367.

Charitas erga Deum, excellentia charitatis, I, 311, 314. Necessaria est ad salutem, I, 474. Characteres et effectus charitatis erga Deum, I, 310. Qui charitatem Dei habet, servat mandata, I, 310. Fructus charitatis Christi erga nos, I, 311.

Charitas erga proximum in qua consistit: primum ut careat lædere, secundo ut bonum præstet, I, 474. Quæcumque aliquis sibi desiderat bona, alteri indigentibus pariter tribuat, II, 278. Necessaria est ad salutem charitas erga proximum, I, 474. Exempla charitatis desumpta tum e Scriptura sacra, tum ex annalibus gentium, I, 315, 318, 319, 522. Nosmetipsos invicem adjuvemus, I, 283, 467. Commendatur ordo in charitate erga proximum, I, 408. Eleemosynæ pigro, ebrioso, voraci non sunt præbendæ, I, 399. Humanitatem inter et charitatem discrimen, II, 322. **Cerinthus**, unus e primis hæreticis, I, 926.

Certamen. Brevis adhortatio ad certamen spirituale sustinendum, et punitio eorum qui fortiter illud non sustinuerunt, I, 338, 339.

Christiani. Christianorum mores: Non, quoad res humanas, ab alteris sunt distincti, II, 1174. Leges regionis in qua vivunt, observant, omnes amant et ab omnibus abhorrentur, et osoros eorum non possunt indicare causam invidiæ, II, 1174, 1175. Sunt in mundo, ut anima in corpore, II, 1175. A Creatore ipso, a Verbo, a Sapientia educti fuerunt Christiani, II, 1175, 1178. Circumcisioni Judæorum substituitur circumcisio auris et cordis, II, 750, 751.

Claves. Data fuit potestas clavium Petro et successoribus, I, 464.

Clemens. Natus e matre Matthidia, quæ erat de familia Cæsaris, et e patre Faustiano, I, 1359. Quomodo Matthidia, cum duobus suis geminis, ad Athenas missa fuit, I, 1359, 1366. Quomodo pater, ad filios quærendos, relicto Clemente sub procuratoribus, profectus fuit, I, 1359, 1360. Studet Romæ philosophiæ: ejus dubia et fluctuationes, I, 1207, 1208, 1209. Apud se ducit et audit Barnabam, I, 1212. Enavigat in Judæam, I, 1215. Vel juxta aliam versionem appulit Alexandriam ubi Barnabæ occurrit, II, 65. Hic contra philosophos Barnabam protegit, II, 67. Occurrit Barnabæ et Petro, I, 1213. Edocetur a S. Petro, de Deo, de vero propheta, de creatione, de diluvio, de idololatria nascente, de vocatione Abrahami, de Moyse, de veteri lege, de historia populi Dei, de adventu Christi, de electione apostolorum, de prædicatione veritatis, de Judæorum induratione, de unctione sacerdotali, de dupliti adventu Jesu Christi, de errore Judæorum, de vita æterna, de salute vivendum ante Christum, de disputatione apostolorum cum Judæis, de seditione orta post prædicationem Jacobi Hierosolymæ, et de aliis religionis veritatibus, I, 1214. Clemens conscribit librum de vero propheta, I, 1216. S. Petrus declarat Clementem

semper apud se remansurum, I, 1312. Jubente Petro, Clemens conscribit quæ Petrus Cæsareæ docebat, I, 1311. Quæ isti libri continebant, I, 1311, 1313, 1316. Clemens baptizatur a S. Petro, I, 1355. Cum Sancto Petro profectus Antiochiam, I, 1335, 1336. Juxta aliam versionem, Tyrum profectus, ubi cum Applone disputat, II, 165. Confundit Græcorum opinionem circa Divinitatem; dicit ethnicos exemplis deorum ad stupra incitari, et extollit unum Deum remuneratorem virtutis, et criminis vindicem, II, 167... Deinde sequitur S. Petrum gressus dirigentem ad Sidonem, ad Berytum, ad Byblum, ad Tripolim... *Vid.* Petrus. Quomodo mater Clementis Matthidia in insula Arado a sancto Petro inventur; naufragii matris relatio, I, 1561, 1562, 1563. Agnoscuntur quoque fratres S. Clementis, I, 1566, 1567. Quomodo a fluctibus silvi facti sunt; eorum vita et conversio; baptizatur mater S. Clementis, I, 1370. Laodicæ reperitur pater S. Clementis, II, 347. S. Clemens una cum matre et suis fratribus recognoscunt patrem, I, 1419. Clemens cum sancto Petro Antiochiæ suscipitur a civibus, I, 1452. Constituitur Romæ episcopus a S. Petro, II, 575, 578.

De zelo, de charitate S. Clementis, episcopi Romæ, II, 582, 583. Et insidias ponti Sisennis, et vult eum capivum ducere, II, 586, 587. In urbe Roma oritur seditio contra Clementem sub duce Publio Tarquilliano, II, 591. Clemens trans Pontum ablegatur, jubente Trajano et hinc adveniens mille Christianos reperit in marmoris lapidicinis, II, 594. Quomodo hic vivebant, II, 594, 595. S. Clemens fontem aquæ detegit, II, 595. Invidiam contra se ipsum movet multis conversionibus, II, 595. Audacibus præses mittitur ad Chersonem et jubet Clementem in mare projici, II, 595, 598. Miracula quæ ad tumulum S. Clementis fiebant, II, 598.

Cleobius, unus e primis hæreticis, I, 923.

Clerici, omnes sint unius uxoris, I, 956, 958. Clerici in suo ordine stare debent, I, 1150, 1151, 1154, 1155. Crimen et punitio eorum qui superioris gradus funciones usurpant, I, 1151, 1154, 1155. *Vid.* Episcopus, Presbyter, Diaconus.

Cœtus infidelium fugiendi, I, 730, 731. Cœtus fidelium cum episcopo commendantur; punitio eorum qui eos negligunt, II, 435.

Communicatio cum sceleratis prohibetur, I, 831; cum infidelibus, I, 939, 962.

Communio, necessaria est ad salutem participatio corporis et sanguinis Christi, I, 1242. Cum quæ reverentiæ suscipienda est communio, I, 484. Ad communionem non sunt omnes admittendi, I, 1019.

Communis vita utilis est ad perfectionem, I, 506, 507. Tempore apostolorum omnia erant communia inter fideles, I, 507.

Complexus impudici vitandi sunt, I, 270.

Concordia inter fratres commendatur, I, 471.

Concupiscentia. Etiam concupiscentia mulieris interdicatur et peccatum imputatur, II, 893, 894, 918.

Conditionum diversitas est necessaria et probat sapientiam Dei, I, 1402, 1403.

Condonatio injuriarum commendatur, I, 715, 718, 998.

Confessio peccatorum Deo jucunda, I, 315.

Confessores non usurpent funciones ecclesiasticas, I, 1119.

Confirmatio. Ad confirmationem recipiendam hortatio, I, 505. Agitur quoque de confirmatione, I, 695, 922.

Conjugatio. Conjugationis doctrina: Ex ista doctrina, mundo inanimi priora meliora sunt, posteriora autem deteriora; hominibus autem, pejora sunt priora, et meliora posteriora; sic S. Petrus probat Simonem deceptorem esse, quia venit prius, se autem esse legatum veri prophetæ, quia postea venit, II, 87, 88, 100.

Consuetudo. Discrimen inter consuetudinem et veritatem, I, 163.

Contemptus. Imprudentia eorum qui ex contemptu peccant, I, 680, 681.

Contentiones devitentur; uxor præsertim cum marito contentiones devitet, I, 587.

Controversia. Vitent fideles controversias cum infidelibus, I, 706.

Convicia omnibus prohibentur, I, 791.

Cor. Non induremus cor nostrum, sed potius confitemur de peccatis: indurati cordis punitio, I, 314, 315.

Cornelius, discipulus S. Clementis, II, 598.

Cornelius centurio efficit ut Antiochiam fugiat Simon Magus, I, 1447.

Corpus servetur mundum, quia templum est Spiritus sancti, II, 963, 964.

Corruptio. Diversus modus corripiendi et admonendi, I, 615, 616. Ordo servandus in corruptionibus ex Scriptura, I, 690, 691.

Creatio. Omnia propter hominem creata sunt, I, 505, 1531. Quomodo Deus potuerit creare eos quos praevidebat peccaturos, I, 1521. Creationis varietas probat potentiam et sapientiam divinam, II, 151, 154. Tota creatio sese extollit contra hominem ingrati animi erga Deum, II, 282, 283.

Cruz in veteri lege multas figuræ crucis, et Christi ab ea pendentes, II, 759, 762, 765.

Cultus. Deus exigit tum cultum internum, tum cultum externum, I, 334. Quod ingrati sunt, qui non Deo cultum præbent, I, 1531. Cultus idolorum infanda defendaque consecraria, II, 287.

Cupiditas. Duplex est cupiditas, boni et mali, II, 946. Utriusque effectus, II, 947. Cupiditatis bonæ opera faciamus, et malæ opera fugiamus, II, 947, 950.

D

Dæmon. Doctrina singularis circa originem dæmonum, II, 258. Cur dæmones intrare in corpus hominum gaudeant, II, 247, 250.

Dan. Testamentum Dan, II, 1098. Iræ et mendacii effectus assignat, II, 1099, 1102. Prænuntiat tribus sæe scelera, cum tribu Levi et Judæ luctationem, captivitatem Israel et adventum Filii Dei, qui in omni loco regnabit, II, 1102, 1103. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo quinto, II, 1103.

Dapes communes inter fideles commendantur, I, 467.

Decimæ. Clerici ex decimis a fidelibus oblati vivere debent, et reliquias pauperibus distribuere, I, 659, 662, 665, 666. De obligatione solvendi decimas, I, 682, 683. De benedictione decimarum, I, 1126.

Deus unus est, ingenitus, creator, judex, I, 1265, 1267, 1268, 1269, 1270, 1285; II, 375, 378, 379. Quo sensu audienda sunt hæc verba: *Fuimus hominem*, II, 374, 375. Deus est immensus: de immensitate Dei magnifica descriptio, II, 391, 394. Deus non tantum est bonus, sed ut justus agnosci debet, I, 1299. Plane evoluitur doctrina justitiæ Dei, I, 84, 87; II, 404, 406. Si Deus non esset justus, non esset bonus, I, 1299. Deus est dominus cæli et terræ, I, 1536. Quoniam sensus, illud quod vult Deus, est, I, 1295. Deus solus est adorandus, I, 1537, 1538, 1539. Incommunicabile est nomen Dei, I, 1540, 1541. Nemo in carne potest videre Deum, II, 399. Non indiget laudibus nostris, sed eas exigit ad nos retinendam in bona via, I, 1345; II, 1171. Non statim punit post peccatum, expectans peccatores ad penitentiam, et quia tolleret liberum arbitrium, I, 1542. Non suggerit menti omnia quæ cogitat, I, 1542. Si quis vult invenire Deum, necesse est ut primum justitiam quærat, I, 1599. Sine vero propheta, nullus potest cognoscere Deum, I, 1599. Nullum malum de Deo affirmari potest, II, 106, 107. Deus formam habet ex Scripturis, sed non potest comparari cum loco in quo residet, II, 590, 591. Tribus modis Deus quis dicitur, I, 1268, 1269, 1539.

Deorum gentilium origo ridicula, I, 1450, 1451. Stultitia eorum qui talibus diis venerationem præbent, I, 1434, 1436. Gentiles adorationem præbebant etiam hominibus, quasi diis, quos mortales cognoscebant, et quorum sepulcra monstrabantur, I, 1434, 1435. Diis gentium persæpe erant homines, tempore vitæ suæ magiæ dediti, II, 214. Quod si homines falsos deos imitati fuissent, aut regibus temporalibus ea tributis quæ diis imputabant, supplicium solvissent, II, 215. Insanus deorum cultus: I, 1435, 1436. Detractionis malitia, II, 815, 816. A detractionibus abstinendum est, et vitandi sunt detractores, II, 816, 817, 915. Detractio cum patientia ferenda est, II, 795, 794.

Diaconus. De ordinatione diaconorum, ex constitutione Philippi, I, 1115. Dignitas diaconi, I, 678. Quales esse debent diaconi, I, 791, 802. Submittantur in omnibus episcopis, I, 678, 679. Diaconorum officium, I, 468, 469, 492, 667, 705, 1126. Resumitur officium diaconorum in ministrando, I, 802. Cum quali zelo officio vacare debent, Jesum Christum imitantes, I, 802, 803.

Diaconissa. De constitutione diaconissæ, ex Bartholomæo, I, 1115. Diaconissæ officium, I, 667, 795, 798, 1126.

Dilatatio. Ne differamus conversionem nostram, I, 487, 488, 1547, 1548. Nec senes, nec juvenes conversionem differant, I, 1442, 1443.

Diluvium ad puniendas hominum iniquitates evenit, I, 1520. Systema circa causam et modum corruptionis hominum ante diluvium, II, 251, 254, 255.

Dissensiones vitandæ, I, 468. Qui dissensionibus favet inter odoles, distrahit membra Christi, I, 506. Dissensiones inter fratres sunt causa ruinæ, II, 1098. Punitio hominis dissensionibus faventis, I, 506.

Divitiæ temporales negligamus, ut celestium curam habeamus, II, 952, 954.

Divortium condemnatur, I, 946, 947.

Doctor. Falsorum doctorum doctrinæ vanitas, I, 406. Falsorum doctorum condemnatio ex Scriptura; judicium durissimum fiet eis, I, 406.

Doctrina. Necessitas doctrinam Christi ediscendi, I, 495. Ut ediscatur, doctrina Christi, ordo servandus est in questionibus, I, 129, 1298. Jesus Christus misit apostolos ad gentes docendas, II, 590. Oportet docere quæ Jesus Christus docuit; sine eorum scientia, nulla charitas, nulla vita, II, 1183, 1186. Evidentia doctrinæ Christi, I, 1216, 1217. Effectus doctrinæ Christi, in hominibus bonæ voluntatis, I, 1535, 1536. Cura ut doctrina tua fidelibus inserviat, I, 406. Qui malas doctrinas docent, duplicem condemnationem patientur, I, 545. Juventus quæ in mala doctrina alitur, corrumpitur, et difficile ad meliores mores redit, II, 170.

Dominus scrutator cordis, I, 258. Sustinet justos, peccatores flagellat, I, 258. Officia dominorum erga famulos et vice versa, I, 825, 1007.

Dominicam diem celebrare debemus, I, 906. De modo istam diem celebrandi, I, 1022. In veteri lege prænuntiabatur Sabbato Dominicam diem substituendam esse, II, 771.

Dositheus, II, 92, 96.

E

Ebrietas vitanda, II, 1078, 1079. Effectus ebrietatis, II, 1078, 1079.

Ecclesia vocatur sponsa Christi, I, 467. Comparatur navi, I, 469, 470, 471. Officia episcoporum, presbyterorum, diaconorum in hacce navi, I, 469, 470, 471. Ecclesia comparatur turri edificatæ in medio campi, super portam et petram, sex virginibus custodiæ, ab innumerabilibus operariis astructæ, montibus duodecim circumdatæ. Vir excelsus ædificationem dirigit cum aliis viris sublimibus. Significatio turris, petræ et portæ: quæ sunt sex virgines; qui sunt operarii, qui est vir excelsus, sublimis inter viros: significatio montium et lapidum juxta colorem et formam, II, 981. Extra Ecclesiam nulla salus obiteri potest, II, 222.

Elemosyna. Commendatur e' elemosyna, I, 685, 766, 767, 819, 822; II, 915, 1011. Quomodo facienda est elemosyna, I, 791. Elemosynarum dispensatio creditur episcopis, I, 686, 671. A quibusdam peccatoribus publicis elemosynæ non sunt accipiendæ, I, 811, 814, 815, 818, 819. Melius est ecclesiam perire, quam recipere ex talibus dona; dona ista mittantur ad carbonem, I, 819, 822. Elemosynæ remuneratio, I, 766, 767.

Elementa mundi non possunt esse Deus, II, 215.

Ephraim, Chersonis archiepiscopus, miracula ad tumulum S. Clementis patrata testatur, II, 634.

Episcoporum et diaconorum antiquissima institutio, I, 291, 294. Apostoli tradunt ordinem successionis in episcopatu ut vitentur contentiones, I, 298. Cæremonia adhibenda in ordinatione episcoporum, I, 1070, 1071, 1073, 1123. De ordinatione episcoporum ex Anac eto, II, 802. Non ordinentur nisi a tribus episcopis, II, 807. Non ad modicam civitatem episcopus ordinari debet, II, 812. Prima sedes episcoporum erat sedes Romæ, secunda, Alexandria, tertia, Antiochiæ II, 812. Episcopus debet esse moribus irreprehensibilis, doctus, sermonis peritus, I, 591, 595. Ornari debet omnibus virtutibus Christianis, et sapiens esse administrator, conjux unius uxoris, I, 598, 605. Non sit iracundus, avarus, I, 599. Sit justus, sobrius, clemens, assiduus lector Scripturæ, I, 602, liber ab omnibus curis sæcularibus, I, 602, 605. Episcopus non debet muneribus corrumpi, I, 608, 610. Laicis seditiosis non adhæreat, I, 622. Ut possit peccatores castigare, sine peccato esse debet, I, 627, 628. Non ignoscat facilius peccatori, I, 610, 611. Et tamen misericorditer tractet peccatores, I, 615, 617. Cum qua diligentia debet populum curare, tum justos, tum peccatores, I, 630. Qualitates episcopi enumerantur in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum.

Episcoporum dignitas et potestas, I, 611, 615, 678, 679, 1123. Sunt claves ecclesie, I, 478. Episcopi sunt lux mundi, I, 478. Vocantur Thronus Dei, II, 155. Locum tenent duodecim apostolorum, II, 806, 807. Officia episcoporum, I, 470 et in tota prima epistola S. Clementis, I, 634, 635, 638, 639, 652, 663, 665, et passim in toto libro secundo Constitutionum apostolicarum, I, 1123. Officia episcoporum indicantur, II, 151, 154. Cum quibus cæremonis celebrare debet episcopus, II, 793, 796. Quales esse debent qui sacrificio intersunt, II, 796, 797. Onus grave episcoporum, I, 606, 651; II, 154. Qualem rationem deposcet a negligentibus episcopis, I, 634, 654. Indigni episcopi punientur, I, 1067, 1070. Non accusandi sunt episcopi, sed judicium eorum Deo relinquendum est,

II, 803, 814, 805. Quia Deus ut pupillam oculi eos considerat, II, 805.

Ethnicorum vitandum commercium, I, 471, 487. In die iudicii virtutibus suis nos condemnabunt ethnici, I, 500; II, 298. Ethnicis annuntiandum erat verbum Dei, II, 339. Multis prophetiis e veteri lege desumptis, prænuntiabatur ethnicos, non Judæos, hæredes futuros novi fœderis, II, 766. Ethnicorum conversio, prædicta a prophetis, I, 915, 918. Vocatio gentilium figurata, I, 939, 942.

Exemplum sanctorum penitentium in nobis spem inicit, I, 612.

Exhortatio. Quomodo debemus exhortari fratres, I, 418.

Exorcismi. Quomodo exorcismi fieri debent, I, 410.

Exorcistæ non ordinantur, sed simpliciter eliguntur, I, 1122.

F

Facies. Duplicis faciei arguuntur homines, II, 1122, 1125.

Famem experiuntur homines, ut ad artes sese convertant, I, 1402.

Faustinianus, pater S. Clementis edocetur a filiis suis et a Petro, I, 1450. Juxta aliam versionem Simon disputat cum S. Petro coram Faustinianno, et iste convincitur audiens, II, 367. Arte Simonis Magi ejus facies vertitur in faciem Simonis, I, 1446. Antiochiam proficiscitur cum sua uxore, geminis filiis, sub specie Simonis, I, 1450. Antiochia civibus persuadet se esse Simonem et decepto rem, Petrum vero missum fuisse a vero propheta, I, 1451, 1452. Recuperat suam faciem et baptizatur a S. Petro, I, 1453. Faustiniannus, imperator Tiberio, ad Romam pergit, cum uxore sua; hic honoribus cumulatur, et longo tempore pie vivit, II, 575.

Femina, tota seductio, II, 127. Eemixæ doli ad capiendos homines, II, 1043.

Festorum observatio commendatur, I, 835. Quales dies festi observari debent, I, 1154, 1155.

Fides ex Deo venit; libere non per vim infunditur, I, 1420, 1421; II, 227. Ratio firmat fidem, I, 1280. Fides futurorum datur ex his quæ jam gesta sunt, I, 1295. Prædestinatis semper præbet occasionem acquirendæ fidei Deus, I, 1421, 1422. Fides in Deum Patrem, in Deum Filium, necessaria est ad salutem, I, 475. Fides nostra firmatis in Dei promissionibus, I, 345, 346, 1007. Quisnam in fide sit ordo, I, 1215. Methodus testimonii, non inquisitionis adhibenda est in fide, II, 83, 84. Qualis felicitas his qui suscipiunt fidem, II, 1182, 1183.

Filiorum erga parentes officia, I, 1007.

Firmamentum, cur factum fuerit a Deo, I, 1295. Cur resolvendum sit, I, 1295.

Fœdus. Novum fœdus a prophetis prædictum fuerat, II, 758, 759, 742, 745. Fœdus novum nobis est ad salutem, Judæis ad interitum, II, 753, 754, 755, 756, 758.

G

Gad testamentum. Odium suum revocat contra Joseph, II, 1114. Detestatur odium, ejus enumerat effectus, et liberos suos ad fugiendum odium hortatur, II, 1115, 1118, 1119. Prænuntiat salvatoris nativitatem ex Juda. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo septimo, II, 1119. Gamaliel aliquatenus comprimit furorẽ Judæorum adversus apostolos, I, 1241. Secreto inservit apostolis, I, 1243, 1244, 1246.

Generatio. Quid sit in Deo generatio, I, 1286, 1287. Genius. Duo sunt in homine genii, genius æquitatis et genius iniquitatis... Cujuscunque suggestiones, II, 927, 930.

Gigantes, I, 1223. Ex quibus nati, II, 231.

Græcorum, circa originem deorum et formationem hominis, varia systemata, I, 1438, 1459.

Gratiarum actionis formula, I, 1013, 1018; post communionem, I, 1018.

H

Hæresis. Hæreses vitandæ sunt, I, 910; quia, quamvis inter se differentes, una ad eversionem morum tendunt, I, 927, 975, 978. Hærescon quisnam fuerit pater, I, 919, 922, 923. Tempore S. Clementis hæreses, I, 918, 919, 927, 975, 978.

Helena, femina, qua in magis utebatur Simon Magus, II, 95.

Hermas. Hermas, viri apostolici, Pastor, II, 891.

Hesiodus. Hesiodi systema circa creationem mundi, formationem hominis et originem deorum, I, 1457.

Hierarchia ecclesiastica, ut nunc est inter nos, instituta, I, 475, 476; II, 807, 808.

Homicidium. Tria sunt homicidia: proprie dictum; deductio; odium, I, 480.

Homo. Stultæ opiniones philosophorum circa creationem hominis, I, 1429. Hominis structura demonstrat Dei providentiam et sapientiam, I, 1386, 1387. In homine colenda est imago Dei, I, 1541; II, 379. Homo factus ad imaginem Dei debet eum imitari, et ab eo omnia expectare, II, 797, 798, 799. Homo debet agere id ad quod destinatus fuit, et non mutare ordinem divinum, II, 1106, 1107. Homo est parvus in alio mundo, I, 1386. Hominis regeneratio a Christo, II, 742.

Honor. Commendatur honor erga seniores, I, 225.

Hospitalitas. Quomodo colebatur hospitalitas tempore S. Clementis, I, 420, 422. Hospitalitatis fructus: propter hospitalitatem Rahab meretrix servatur, I, 251.

Humilitas delinatio ex Spiritu sancto, I, 255. Commendatur humilitas in præsertim quibus Deus largitur dona, I, 243, 246. Quo maior quis esse videtur, eo humilior, I, 310. Humilitatis exempla in Abrahamo, Moyse, Job, Davide, I, 243, 246, in adventu, in laboribus, in morte Jesu Christi, I, 239, 242.

I

Idololatria. Impietas est idololatria et maxima impietas, I, 854; II, 242. Impotentia idola sunt, I, 1357; II, 1170; quoniam neque æs, neque aqua, neque ignis Deus sunt, I, 803, ergo absurda est, I, 1356; II, 267, 270, 271, 274. Deus permisit ut idololatria fuerit absurda, ut faceret homines ab ea averterentur, I, 1440. Ingrati sunt erga Deum idolorum cultores, I, 1345. Quomodo in idololatriam prolapsi sunt homines, I, 1319. Quomodo post divinum denuo in idololatriam prolapsi sunt homines, II, 245, 246. Astra et ignis fuerunt prima idola, I, 1327, 1328. Apostoli missi sunt ad evertendam idololatriam, I, 1320, 1321. Cultui idolorum dediti fuerunt homines, propter festorum ludos et ebrietates, I, 1320. Insanæ cæremoniæ cultus idolorum, I, 1345. Cultus idolorum prava consecratoria, I, 1343, 1346, 1329.

Idololatria confunditur, I, 505. Idololatriæ variæ punitiones, I, 1319.

Idolothytis abstinendum est, I, 1011.

Ignatius (S.) a S. Petro Antiochiæ episcopus constituitur, II, 814.

Ignorantia quid sit, I, 491. Triplicis generis ignorantia, I, 1416. Effectus ignorantie, I, 494, 1533, 1334. Est fons omnium malorum, I, 1333. Per se pernicioza et causa damnationis, I, 1338. Inter ignorantiam et errorem discrimen, II, 239. Imaginationis phantasie et vanæ fictiones eradicandæ sunt, I, 1278. Omne quod concipitur absolute possibile est, sed non existit semper, I, 1279.

Immortalitas animæ probatur a justitia Dei, I, 1500.

Doctrinæ oppositæ consecratoria sunt omnium perturbatio et morum eversio, I, 1501.

Impietas est unica malorum quæ in mundo eveniant causa, I, 1395, 1394.

Impius. Elementa mundi adversus impios indignanter, I, 1245. Persæpe impii in hoc mundo non puniuntur, quia ad ignem æternum reservantur, I, 1406. Punio impii in impietate morientis, I, 1245.

Infirmities, morbi, mors subita ex intemperantia hominum proveniunt, I, 1405, 1404.

Inimicos diligere debemus, I, 562; eis ignoscere et libenter ferre eorum injurias, quia qui nobis nocet potest sibi ipsi nocet, II, 358, 362. Quomodo Deus condonationem injuriarum remunerat, II, 1138.

Intentio. Ad valorem et imputationem actus requiritur intentio, II, 337.

Involuntarium non con inquinat hominem, sed sola impietas, I, 979, 982.

Ira Dei, quomodo justa est, I, 1444. Iram contra se ipsos concipere debent qui in peccatis et ignorantia diu versati sunt, I, 502. Ira quale est peccatum, II, 1099. Ira consecratoria, II, 1099, 1102. Ira fugat Spiritum sanctum, II, 922.

Irrisor. Arguuntur irrisores, I, 414.

Issachar testamentum, II, 1086. Revocat nativitatæ suæ circumstantias, II, 1086. Dicit se semper in simplicitate vixisse et sine peccato; prænuntiat peccata suæ gentis; simplicem vitam laudat et moritur in anno vitæ suæ centesimo vicesimo secundo, II, 1087, 1090.

J

Jejunium præsertim consistit in abstinentia a malo, et in bonis operibus, II, 957, 958. Jejunium bonis operibus et eleemosyna comitetur, II, 751. Jejunium quadragesimale commendatur, I, 839, 862; in quo consistebat I, 862, 891. Jejunium Paschale commendatur; in quo consistebat, I, 867. De modo illud observandi, I, 890, 891.

Octavo die post Pentecosten, novum commendatur jejunium, I, 902. Jejunium suadet feria quarta et sexta et diversis diebus, I, 904, 1014, 1015. Afferuntur exempla jejunii, I, 902, 903.

Jesus Christus. Cur vocatur Christus, I, 1233, 1234. Consecratio Christi multo melior est quam consecratio Aaronis, I, 1234. Jesus Christus natus et genitus a Patre, I, 1234. Est Messias, quod probatur prophetiis de tempore adventus, de vita, de morte, in illo adimpletis, et miraculis ab ipso factis, I, 886, 1245, 1334, 1375. Jesus Christus cœlum ipsum reddit testimonium, I, 146. Variæ prophetiæ de potestate, de misericordia Jesu Christi, I, 895, 898, 899. A prophetis multis prædicta fuerat passio Jesu Christi, II, 738, 739. Narratur passio Jesu Christi, I, 874, 875, 878, 879. Jesus Christus passus est pro nostra salute, et etiam ut ad exemplum ejus similia patiamur, II, 123. Doctrina Jesu Christi circa veteres scripturas, II, 145, 146, 147. Jesus Christus non citius apparuit, ut homines intelligerent, se non posse consequi veritatem, sine ejus præsidio, II, 1179, 1182.

Joseph testamentum, II, 1126. Revocat vitæ suæ præcipuos eventus, II, 1126. Sollicitationes uxoris Putiphar ad fornicationem, II, 1127, 1130, 1131. Dicit se castitatem servavisse orationibus et jejunio, II, 1150, 1151. Memorat omnia quæ sustinuit ut non confunderet fratres suos, II, 1134, 1135, 1138. Eis ignovit, postquam eos recognovisset, II, 1138. Prænuntiat agnum oriturum esse ex Juda, fortem ut leo, et omnes feras devorantem, agnum gaudium omnis terræ, II, 1159. Prædicat Ægyptiorum persecutionem et moritur, II, 1139.

Josue nomine suo prænuntiabat Christum, II, 765. Judæi, ex prophetiis, post Jesum Christum jam non populus Dei remanere debent, I, 915, 918. Defenda est Judæorum obsecratio et pro eis precandum, I, 883, 886. Judæi a Romanis oppressi, I, 974, 975.

Judæ testamentum, II, 1070. Commemorat fortitudinem suam, prælia quæ sustinuit, matrimonium cum Bessue, e qua suscepit Silom, II, 1070, 1071, 1074. Loquitur de Her, de Aunan, de Thamar, et eorum detestatur scelera, II, 1074, 1075. Deflet incestum suum cum Thamar, II, 1075. Ebricitatis consecraria assignat, II, 1078; avaritiam condemnat, II, 1079. Prænuntiat principatum tribus suæ et Levi sacerdotium, posteriorum abominaciones, II, 1082. Adventum Filii Dei prædicat et doctrinæ ejus propagationem, et moritur centesimo decimo nono anno vitæ suæ, II, 1083, 1086.

Judas qui et Barsabas, ad Ecclesiam Antiochiæ mittitur, I, 943.

Judicium. Quisque ex actibus suis judicabitur, I, 622, 623. In judicis non debet esse acceptio personarum, I, 711, 715. Severi iudicii requiretur ratio, I, 640, 642. Injusti iudicii tristes effectus, I, 639. De iudicis ecclesiasticis, II, 799, 800. Cum qua prudentia ferenda sunt iudicia ecclesiastica, I, 638, 639, 710, 711. Causæ difficiles ad S. Sedem ultimo referendæ sunt, II, 800, 801, 815. Iudicium temerarium prohibetur, I, 489, 687, 690. Iudicii generalis ignoratur tempus, I, 346. Quæ præcedunt iudicium generale, I, 1022, 1025. Iudicii ultimi memoria cupiditates comprimit, I, 1406. Peccant homines, quia iudicium ultimum non timent, II, 451.

Jupiter. Ejus flagitiosa acta, I, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454.

Juramentum prohibetur, I, 838. Formula juramenti pronuntiata ab his qui libros prædicationum apostolorum accipiebant, II, 30.

Justificationem non per nosmetipsos obtinere possumus, sed per fidem et bona opera, I, 271.

Justus in terra sæpe ab injusto non potest secerni, II, 935, 936, sed in venturo sæculo agnoscentur, II, 936, 937, 938.

L

Lectores. De ordinatione lectorum, ex constitutione S. Mathæi, I, 1118.

Levi testamentum: Visio quam habuit de sacerdotio tribus suæ et de principatu Judæ, II, 1054. Ordo septem cœlorum quos vidit Levi, II, 1054. Prænuntiat eisemen suum illuminationem esse Israel usquequid venit Filius Dei; tunc in illum Judæi manus injicient, II, 1055, 1063, 1066. Revocat trucktionem filiorum Emmor, propter Dinnam, II, 1035. Quomodo per visionem Levi consecratus fuit sacerdos, II, 1058, 1059. Prænuntiat impietatem et dispersionem Judæorum, II, 1059. Indicat nepotes, annos sacerdotii, II, 1069. Tribus suæ omnia nefanda prænuntiat, II, 1063, 1066. Prophetat de sacerdotio usque ad adventum Christi, II, 1066; captivitatem Judæorum et eversionem templi prædicat, II, 1066; novi sacerdotii con-

stitutionem per totum orbem, II, 1067. Moritur centesimo tricesimo septimo anno vitæ suæ, II, 1067.

Lex. Legi naturali præcepta positiva, ritus et cæremoniæ addita fuerunt a Deo, ad idololatriam, et impietatem præveniendas, I, 963, 966, 967, 1320. Legi antiquæ Jesus Christus reddidit testimonium, I, 963. Jesus Christus legem antiquam, quoad ritualia et judicialia, abolevit ut perfectionem stabiliret, I, 971, 974. Lex Domini comparatur arbori magnæ quæ legit omnem terram, II, 971, 972, 975, 974, et cujus quisque fidelis accepit ramum; significatio cujusque rami prout redditur, aut viridis, aut aridus, aut scissus, aut integer, aut ferens fructum, aut non ferens, II, 971.... Scientia completa legis resumitur in cognitione Moysis et Jesu Christi, II, 230.

Libri. Cum qua cautione tradendi erant libri prædicationum apostolorum, II, 26, 27; et servandi ab his qui eos acceperant, II, 30. Abstinentum a libris gentilium qui detrahunt a fide, I, 570, 571. Cavendi libri apocryphi, I, 930, 931, 934, 935. Postquam Moyses tradidisset libros legis septuaginta electis, scripta lex recipere potuit quædam falsa contra Deum, II, 103, 106. In libris veteris legis Jesus Christus admittit quædam esse falsa, II, 145.

Liturgia S. Clementis, II, 606....

Loquacitas reprehenditur in uxore Hermæ, II, 898.

Lux. De luce incomprehensibili a Simone Mago amissa, I, 1274, 1272. Absurda est ista doctrina, I, 1274, 1275, 1276, 1277.

M

Magia. Mesraim, filius Cham, post diluvium tradit disciplinam artis magicæ, I, 1326. Sic magia fuit exordium idololatriæ, I, 1325. Magia condemnatur, I, 999. Artis magicæ injustitia, II, 178.

Malum. Est aliquid intrinsece malum, I, 1424. Malum non venit a Deo, I, 1397, nec malæ hominum cogitationes, II, 279. Malum ab homine provenit, I, 1393, 1394, 1395. De origine mali, II, 435, 438. Quomodo Deus in utilitatem vergit malum, I, 1324, 1325. Jesus Christus docuit malum esse diabolium, II, 423. A malis actibus abstinentum est, II, 931, 934, 935.

Mamertinus, præfectus Romæ, vult Clementem inducere ad sacrificandum diis, II, 394.

Manasses rex in Deum peccat; ejus captivitas, conversio et liberatio, I, 642, 643, 646, 647, 650.

Mansuetudo commendatur, II, 1099.

Marcus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Maro ordinatur Tripolis episcopus, I, 1336.

Martyrum dignitas et sanctitas, I, 827, 830. Martyres in honore apud nos sint, I, 854. Ex substantia nostra martyribus subvenire debemus, I, 830. Eis subveniendum est etiam cum periculo vitæ, I, 832, 834.

Matrimonium est legitimum, I, 986. Variæ regulæ circa commercium viri cum femina, I, 986. Juvenes matrimonium contrahant ad vitandam fornicationem, II, 154.

Menander, unus e primis hæreticis, I, 926.

Mendacium essentialiter malum, impossibile Deo, I, 267. Quale sit peccatum mendacium, II, 918.

Mendacii consecraria, II, 1099, 1102.

Meretricis fallaciæ timendæ et vitandæ sunt, I, 575, 578.

Mesraim filius Cham ex quo descendunt Ægyptii, Babylonii, Persæ, II, 245.

Metamorphoseon stultitia, I, 1435.

Methodus. De methodo adhibenda in inquisitione veritatis circa Christum, I, 1264, 1265.

Ministri Ecclesiæ. Adhibendæ sunt cautiones in eligendis ministris Ecclesiæ, I, 487. *Virid.* episcopus, presbyter, diaconus, clericus... Subjiciantur episcopis in omnibus, I, 497. Ecclesiæ ministri fugere debent feminarum frequentationem, I, 486. Variæ dispositiones circa ministros conjugatos, I, 486.

Miracula. Omnes non habent donum miraculorum, I, 1062, 1063, 1066. Propter quam causam Deus concedit donum miraculorum, I, 1062. Non oportet se extollere, ob hoc donum acceptum, I, 1066, 1067, 1070. Modus discernendi vera a falsis miraculis: falsa nulli prosunt, vera hominibus prosunt, I, 1308; II, 100, 102.

Misericordia commendatur, I, 238. Misericordiæ laudes, I, 1027.... Misericordiæ Domini erga peccatores, I, 634, 635, 638. Misericordiæ fructus, II, 1094, 1095.

Missio. Jesus Christus missus a Patre; apostoli missi a Jesu Christo, I, 291.

Modestia commendatur, I, 573, præsertim mulieribus, I, 586, 587.

Morum corruptio impedit quia convertat cor ad veritatem, I, 1298, 1300.

Moyse erat figura Christi, II, 810.

Munditia exterior commendatur, I, 503.

Mundus non est æternus, I, 1376, 1377, ergo demon-

strat Conditoris existentiam, I, 1379. Variæ opiniones philosophorum circa principia mundi, I, 1379. Non potuit formari, occurrentibus atomis, I, 1379. Systemata philosophorum circa structuram mundi, I, 1379, 1380, 1581, 1429.

Munera a pravis non sunt accipienda, I, 779, 782.
Munia ecclesiastica quale sit crimen usurpandi, I, 670, 671, 787.

Mysteria. Ad celebranda sacra mysteria constitutio Joannis, fratris Zebedæi, I, 1091...

N

Naturæ nomen sæpe pro Deo accipitur, I, 1358. Natura falsa prophetissa depingitur, II, 126. Dicitur prophetia ejus feminea, II, 126.

Necessariis contentus vivere debet Christianus, I, 1358. Nephthali testamentum, II, 1103, natus ex Balla quam per fraudem Rachel Jacob imposuit, II, 1106. Dicit omnem hominem a Deo accepisse destinationem a qua non recedere licet, II, 1106, 1107. Prænuñtiat tribus suæ crimina, captivalem, sacerdotium Levi, et principatum Judæ, calamitates quibus probabuntur Judæi, adventum Filii Dei, II, 1110, 1111. Moritur anno vitæ suæ centesimo tricesimo, II, 1111.

Nicæta, frater S. Clementis, emittit a vidua et àt Simonis auditor, II, 91. Vide Aquila et Clemens.

Nicolaitæ. Quenam fuit eorum doctrina, I, 927.

Ninus vel Nemrod arti magicæ deditus, I, 1327.

Noe e diluvio propter justitiam salvus, I, 1320.

Nuptiæ secundæ concedebantur, tertiæ condemnabantur, I, 762, 763.

O

Obedientia. Obediendum est voluntati divinæ, I, 283, 1315. Obedientiæ character quam Deus a nobis exigit, I, 1315. Quia obediverunt Deo, Enoch transfertur ad cælum, Noe conservatur, Abraham vocatur, I, 227, 230. Lot salvus evadit, I, 231. Commendatur obedientia erga episcopos, I, 471, 498; ita ut quisque inimicum habeat qui detrahit episcopo, II, 816; erga sacerdotes, I, 482, 488, 492; erga præpositos temporales, I, 253; erga superiores generalim, I, 477.

Obcæcatio eorum qui anteponunt voluptates mundi, promissionibus Christi, I, 343.

Oblationum constitutio, I, 1019, 1022.

Obtrectatio vitetur, I, 270. Severe redarguuntur obtrectatores, I, 478.

Odium prohibetur, I, 718.

Officium laicorum erga episcopos, I, 634, erga omnes ministros Ecclesiæ, I, 682, 683. De vespertino officio, ex Jacobo, fratre Domini, I, 1138. Olei significatio, et quomodo benedicti debet, I, 1126.

Opera necessaria sunt ad obtinendam benedictionem Dei, I, 271; ad salutem, I, 334, 335, 484, 505, 1259; II, 227, 230. Hortatio ad bona opera facienda, exemplo Dei qui tot et tanta creavit, et exultat in operibus suis, I, 274. Opera faciamus, quia reddit unicuique Deus, juxta opera sua, I, 275; II, 733, 734. Opera nostra bona sunt lux quæ nos in hoc mundo illuminat, et fratres nostros, 382, 384.

Operarii. Quenam sint operariorum messis Domini, I, 416.

Oratio. Ad orandum, oportet esse purus, I, 1010. Quam esse debet oratio fidelium, I, 1015. In orando, non multiloquio utendum est, II, 810. Orandum est sine dubitatione, firma fide, et accipitur quod petitur, II, 933, 938. Orationis variæ formulæ, I, 1023; I, 1035, 1038; I, 1158. Qua hora precandum est, I, 1155, 1158. Pro parentibus infidelibus orandum est, I, 503. Orationis virtus, I, 478.

Ordinatio antiquissimis temporibus usitata, a Jesu Christo instituta, I, 478. Tempore apostolorum, ordinatio fiebat auctione, I, 492. Solis episcopos fieri debet, I, 789, 790, 803, 806. Episcopi ordinantur tribus, aut saltem duobus episcopis, I, 803. Qualitates ordinandorum, I, 1022.

Ornamenta ecclesiastica. Cum qua reverentia habendi sunt vestes, et vasa sacrata, etiam antiqua, I, 485.

Ornatus vitandi sunt ex Scriptura, I, 563, et mulierculis relinquendi, I, 566, 567, quia ad luxuriam trahunt, I, 565. Occasus scandali proximo sunt, I, 563.

Orphanos quomodo considerare debemus, I, 667. Orphanos colligere est opus Deo gratum, I, 807. Curent orphanos episcopi, I, 807.

Orphei systema circa creationem mundi et formationem hominis, I, 1436, 1437.

Otiositas fugienda est; gressus otiositatis sequitur sterilitas, I, 754, 755, 758.

P

Pascha. De modo et tempore celebrationis Paschæ, I, 887, 894.

Parentes. Officia parentum erga filios, I, 825. Educandi sunt et castigandi nati, II, 895, 896. Sæpe pro filiis castigantur patres, II, 970, 971, 972. Quod affectio parentum non debet nos arcere a severitate disciplinæ, I, 1370.

Pastores Ecclesiæ studio Scripturæ et doctrinæ vacare debent, I, 466. Fideles debent pastoribus præbere victum, II, 155, 158. Fugiendi sunt pastores falsi, I, 466. Vide Episcopus, Presbyter.

Paulus persecutor, I, 1246.

Pauperes, quando eleemosynam recipiunt, Creatori gratias agere debent, et orare pro benefactoribus, I, 810, 811. Pauper divitem orationibus adjuvat, II, 953.

Pax. Dominus est Deus pacis, I, 1261, 1262. Evolvitur doctrina pacis a Jesu Christo stabilita, I, 1262, 1263. Quo sensu Christus ad pacem perturbandam venit, I, 1348. Inter fideles pax regnare debet, I, 1342.

Peccatores. Jesus Christus veniat vocandos peccatores, I, 334. Qui convertere volunt ad Dominum adjuvandi sunt peccatores, I, 622, 694. Peccatores, quamvis iterum peccaverint, non sunt arceandi, I, 694. Quomodo ad penitentiam recipiendi sunt peccatores, I, 693, 698, 699. Cum peccatoribus sermonum communicatio non prohibetur, sed tantum actuum, I, 618, 619, 622. Non tamen cum peccatoribus publicis frequentandum est, I, 959, 962.

Peccati originalis consecraria, I, 1519. Fugiendum est peccatum, I, 615, 617.

Pentecostes dies celebrari debet, in honorem Spiritus sancti, super apostolos descendens, I, 889.

Perfectio. Ad perfectionem tendere debemus, I, 1336. Perjurii condemnatio, I, 1002.

Persecutio. Ab injustis semper persecutio, I, 304. Persecutionum commoda, I, 607. Beati estis, quia propter Christum persecutionem patimini, I, 831. Sicut Christus, persecutionem et tormenta pati debemus, I, 834, 835; II, 791, 792. Sub figura magnæ bestie persecutiones apparent. Quid significant quatuor colores, nigrum, sanguinolentum, aureum et album, istius bestie capitis, II, 911, 912.

Petrus mittitur Cæsaream a Jacobo, ut confundat Simonem, I, 1247. Suscipitur a Zacchæo, I, 1247, 1248. Sese præparat ad disputandum cum Simone, I, 1235, 1257, 1258. Disputatio Petri contra Simonem, I, 1259. Mittit discipulos Petrus ad observandum Simonem, I, 1312. Decem millia hominum Cæsareæ baptizati, I, 1314. Tripolim proficiscitur, I, 1314. Tripolim advenit cum suis adiutoribus, et civibus gaudentibus suscipitur, I, 1315, 1316. Populum alloquitur, I, 1319. Antiochiam proficiscitur, I, 1336. In plurimis locis, Petrus sanis infirmos, vexatos a dæmonibus liberat, I, 1296, 1318, 1347, 1445, 1451, 1452, 1453. In insula Arado paralyticum sanat, I, 1364. Laodicæam advenit: quod actum est in ista urbe; sanat filiam hospitii a dæmone vexatam, I, 1420. Demum Antiochiam tangit, I, 1432. Juxta aliam versionem, sic S. Petri ordinantur peregrinationes et prædicationes. Tyrum petit et populum istiusce urbis alloquitur. Liberat quosdam a morbis, in epulis cum Simone contractis, docet veritatem, multos baptizat; Tyri constituit episcopum, et ad Sidonem dirigit gressus, II, 219. Hic eadem facit et Berytum proficiscitur; fugat Simonem hic cum suis commorantem; sanat, docet, baptizat multos, constituit episcopum, adit Byblum, deinde ad Tripolim procedit, vestigia Simonis sequens, II, 223, 226. Deinde pergit ad Antharadum, II, 302. Ex Antharado ad Laodicæam vadit, ubi cum Simone Mago agit disputationem, II, 368. In tota fere disputatione, agit de origine mali, II, 368. Deinde Antiochiam advenit, II, 467. Ex Antiochia, urbibus finitimis peregralis, ad Romam dirigit gressus, ingentique ad veram religionem adducta multitudo, morte sua predicta, constituit episcopum Romæ Clementem, II, 573, 578.

Ultima S. Petri sermo ad populum, II, 578, 579. S. Petrus vocatur fundamentum seu basis Ecclesiæ, II, 34. Ejus jurisdictio et successorum per totum orbem aperte declaratur, II, 35. De primatu S. Petri, et episcoporum Romæ, II, 814.

Philosophorum antiquorum vana et incerta doctrina, I, 1207, 1208, 1209; circa Deum, II, 1178, 1179. Philosophi, vel negando providentiam, vel Dei existentiam, vel ascribendo omnia fato, vel cultum falsorum deorum introducendo, mores sustulerunt, I, 1444. Philosophi non possunt ad virtutem incitare animas, quia doctrinam de remuneratione et de penis non profitentur, I, 1443, 1444. Fabulis circa originem et facta deorum philosophi præbebant fidem, I, 1479. Quod si, ad veram originem rerum legendam, philosophi et

sapientes antiqui, deorum, per allegoriam, supposuerunt originem ridiculam, et immania facta, sunt potius morum eversores, quam sapientes, II, 210, 211.

Phœbus, discipulus S. Clementis, II, 598.

Pietas. In pietate perseverandum est, I, 1010.

Platonis testimonium circa creationem mundi, I, 1381.

Pœna accommodata sit culpæ, I, 710.

Pœnitentia. In omni tempore, Deus vocavit homines ad pœnitentiam, I, 718, 722. Absolutè necessaria est pœnitentia ad salutem, II, 115. Agamus pœnitentiam, dum vivimus, I, 342. De modo pœnitentiæ observato in Ecclesia primitiva, I, 626. Exempla pœnitentiæ, I, 642, 643, 646, 647, 692, 694. Effectus et fructus pœnitentiæ, I, 226, 612, 643, 646, 647, 650. Peccatori relapso pœnitentia difficillima, II, 919. Non uno instanti periclitur pœnitentia, II, 970, 971, 972.

Possessio dæmonis, quomodo evenit, I, 1321, 1322; II, 247. Possessionis variæ species, II, 250, 251. Causa possessionis est infidelitas et peccatum, I, 1332. Quomodo fugantur dæmones, I, 1321, 1322. Non ideo gloriandum est quod a nobis fugantur dæmones, II, 258.

Potentia et sapientiæ divinæ magnifica descriptio et laudes, I, 247.... I, 1026.

Potentiana et Praxes, filia Pudentis et Savinillæ, in castitate et lege divina eruditæ, bona sua erogant pauperibus, II, 1021. Fontem baptismi dedicant, et in hoc fonte, in die sancto Paschæ, baptizantur nonaginta et sex, II, 1022. Migrat Potentiana ad domium sexdecim annos nata, II, 1023. Ejus corpus transfertur in cœmeterio Priscillæ, via Salaria, II, 1022. Reliquum vitæ suæ tempus in pietate transigit Praxes, II, 1022.

Præceptum. Qui diligit Deum præcepta servat, I, 474. Minima præcepta servanda sunt, I, 342. Præcepta Dei non sunt impossibilia, II, 947, 950. Quod si quis ultra præcepta facit quid boni ad perfectionem, ei computabitur, II, 959.

Præsidium spirituale. Nocentes sunt qui negligunt præbere præsidia spiritualia, his quos diligunt, I, 1369.

Præsumptio quale sit vitium, I, 1333.

Presbyteri quomodo ordinantur, ex constitutione Joannis a Domino dilecti, I, 1114, 1115. Presbyteri locum tenent septuaginta duorum discipulorum, II, 807. Presbyteri debent servare castitatem, I, 466; colere omnes virtutes, I, 492; edocere populum, I, 492; administrare sacramenta, I, 466, 467; II, 154. Presbyteri indigni puniuntur, I, 1067.

Principibus obedire oportet, I, 826.

Principium unum est non duplex, I, 1285.

Propheta verus. Omnia nos edocuit circa veritatis agnitionem, I, 1399, 1400. Characteres veri prophetæ, II, 80, 83, 119, 122, 123. Facilis inventu est propheta, II, 85. Quando invenitur, ei credendum est, II, 84. Distinguuntur veri a falsis prophetis, spiritu et operibus, II, 943, 944.

Pseudoprophetae venient ad consummationem sæculi, I, 962. A pseudoprophetis et falsis doctoribus cavendum est, I, 1330; II, 731, 732, 733, 734, 801.

Purgatorium. Oratio pro defunctis commendatur, I, 481. Oratio pro mortuis, I, 1143. In quibus diebus et quomodo oporteat mortuorum facere commemorationem, I, 1146, 1147.

Purificationes externæ commendantur, ut signum purificationis internæ, I, 1333. A purificationibus et observantis vanis Judæorum et paganorum abstinendum est, I, 979, 982, 990.

Q

Quæstio. Abstinendum est a vanis quæstionibus, I, 1299; præsertim circa Deum, I, 1398, 1399.

R

Ratio. Quod sola ratione veritates circa Deum, circa cultum et mores non dignosci possunt, I, 1399, 1400, 1401.

Regni cœlorum possessio acquiritur fide et operibus, I, 382. Duo regna sunt, unum terrestre, alterum cœlestis, II, 430. Qui regi terrestri obediunt, peribunt, qui vero cœlesti, vitam æternam consequentur, II, 430.

Religio. Vana excusatio eorum qui dicunt se tenere parentum religionem, II, 290, 291.

Remuneratio. Ad obtinendam remunerationem vitæ æternæ, devitanda vitia, colendæque virtutes, I, 278.

Resurrectio insinuat die et nocte sibi invicem succedentibus, I, 259; seminatione grani, quod germinat, I, 262; resurrectione quadam avis, quæ vocatur phoenix, I, 263, 843, ex libris sybillæ, I, 843. Probatur Scripturæ

diversis locis, miraculis et ratione, I, 266. Jesus Christus est pignus resurrectionis nostræ, I, 894. Qualitates corporum post resurrectionem, I, 839.

Reverentia erga parentes commendatur, I, 488. Erga episcopos et sacerdotes etiam malos, I, 471, 476, 478, 479, 480. Erga proximum generatim, I, 414.

Ritus Judaici, post Jesu Christi adventum, jam non oblitantur, I, 939, 942, 943.

Ruben testamentum, II, 1038. Deflet peccata et præsertim incestum, fornicationem detestatur, II, 1043. Filiis commendat ut audiant Levi, ut subjiciantur Judæ, cujus principatum prænuntiat, II, 1046. Moritur anno centesimo vicesimo quinto vitæ suæ, II, 1046.

S

Sacerdotes. De ordinatione sacerdotum ex Anacleto, II, 803. Sacerdotes præferre debent scientiam et bonam vitam, I, 471. Debent edocere populos legem Domini, I, 491, 492, corripere fideles, I, 488, adhortari peccatores, I, 625, 626. Sacerdotum laudes, I, 479. Contra sacerdotes non insurgendum est etiam malos, sed potius Deo judicium eorum relinquendum est, II, 815, 816. Vid. Presbyteri.

Sacerdotium. Quomodo sacerdotium in tribu Levi stabilitum fuit, I, 295.

Sacrificia antiquæ legis, jam ante Christum Deo odiosa, abolitæ Jesus Christus ut cor mundum repeteret, I, 967, 970, 971; II, 729, 730. Novæ legis sacrificia a recte ordinatis, et in locis ab episcopis permissis solummodo offerri debent, I, 498. Sine sacerdotibus, nullum sacrificium offeratur, I, 675.

Sadducæi negabant resurrectionem, I, 1237.

Salus. Per Jesum Christum salvi sumus, I, 279, 282. Salutem consequimur per exercitium bonorum operum, I, 335, 338.

Samaritani negabant resurrectionem, I, 1237.

Saturninus, unus e primis hæreticis, I, 926.

Scandalum. Cavendum est ne scandalizent infirmi, vel vita nostra, vel verbis, I, 428, 430. Scandali pœna, I, 478. Quonam sensu audienda sunt verba: Si oculus tuus dexter... I, 1570.

Schismata. Auctorem habent schismata spiritum nequitiæ, I, 918. Fugienda sunt schismata, I, 910, 1006. Auctores schismatum vitentur, I, 915. In Veteri Testamento punitiones schismaticorum, I, 910, 911, 914. Puniantur qui sese insurgunt adversus temporalem potestatem, a fortiori, qui contra ecclesiasticam, I, 911.

Scientiam universalem homo non habet, I, 1427, 1428.

Scripturam sacram oportet legere, I, 570, 571, 574, 575. Non est explicanda juxta sensum uniuscujusque, sed ex traditione, I, 508, 1441, 1442. Sunt in Scripturis quædam obscura, ut, qui ingrati quærunt veritatem, non inveniunt, Scripturæ autem sunt satis claræ hominibus bonæ voluntatis, II, 118, 374. Loca Scripturarum quæ aliquam in Deo imperfectionem supponunt, falsa sunt, II, 139.

Sermones impii severe redarguuntur, I, 478.

Serpentis antiqui seditioes, I, 1338. Persuadet homini ut non quærat veritatem, I, 1338; ut colat plures deos, I, 1341, 1342. Vid. Spiritus immundi, Dæmon.

Servi. Officia servorum erga dominos suos, I, 1007.

Verus servus Dei a malis liberatur, I, 1346, 1347. Cur aliquando servus Dei a Deo probatur, I, 1346. Quod, exemplo Christi, non debemus erubescere fratrum servi esse, I, 1358.

Servitium. Serviamus Deo qui nos populum fecit electionis suæ, I, 270. Servitium Dei præferendum servitio hominum, I, 270.

Silas militatur ab apostolis ad Ecclesiam Antiochiæ regendam, I, 943.

Simeonis testamentum, II, 1346. Punitur a Deo propter invidiam erga Joseph, fratrem suum: detestatur invidiam, II, 1047, 1050. Prædicat filiorum luctationem contra filios Levi, destructionem Chananeorum et aliorum populorum, Christi adventum, et idololatriæ everisionem, Levi sacerdotium, et Judæ principatum, II, 1050, 1051. Moritur anno vitæ suæ centesimo vicesimo, II, 1051.

Simon Magus primus hæreticus, I, 922, 923. Confunditur a sancto Petro, I, 1258. Simon orator, dialectica nutritus, magus, I, 1250; sceleratus, 1251. Ejus vita, errores et crimina, I, 1251....; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 218. Simonis hæresis, I, 1246, 1247, 1303; II, 91, 92, 95, 96, 99, 100. Simonis Magi errores erga Deum. Romam proficiscitur et suorum scelerum officinam in mare projicit, I, 1510. Per provinciam Romanam Simonis prædicatio mendax, I, 1514. Astante Petro,

Simon proficiscitur Syriam, I, 1516. Antiochiæ cives adversus S. Petrum concitat, I, 1446. Juxta aliam versionem sic ordinantur peregrinationes Simonis: Simon Tyri cives adversus Petrum concitat, et Clemens in hæcæ urbe S. Petrum præcedit cum suis geminis fratribus Aquila et Nicæta, II, 158, 159, 162. E Tyro ad Sidonem aufugit, et e Sidone, instante Petro ad Berytum, II, 219. Berytum relinquit cum suis discipulis, fustibus depulsus, II, 225 et ad Tripolim vadit, II, 226. E Tripoli ad Syriam aufugit, II, 227, et ex Antiochia venit ad disputandum cum S. Petro Laodicææ, II, 568. Fugit ad Judæam, II, 467. Ex Antiochia proficisci cogitur, I, 1447 et Judæam tangit, I, 1447. Adversus seipsum vertuntur insidiæ Simonis, I, 1449, 1450.

Simplicitas. Simplicis vitæ laudes, II, 1087, 1090. Sisinnius, amicus Tiberii, a S. Clemente adducitur ad veram religionem, et baptizatur cum tota sua domo, et multis illustrioribus civibus Romæ, II, 390, 391.

Sodomia crimen execrandum, I, 983, 999. Sobrietas commendatur præsertim clericis et omnibus, I, 1147, 1150.

Somnia non sunt certitudinis regula, II, 398, 599. Non soli justii visiones vident, II, 399.

Spiritus sanctus tenet ab Unigenito, quod iste ab Ingenito. Expositio illius processionis, I, 1287, 1288. Duplex spiritus in homine, malus et bonus. Operibus discernendi sunt, II, 946. Ex septem spiritibus homini datus a Creatore ad opus bonum, procedunt ad opus malum septem alii spiritus a Belial dati, II, 1059, 1042.

Spiritus immundi, non sic a Deo creati fuerunt, I, 1597. Deo permittente aliquando prophetant, I, 1323, 1324; quia sæpe cognoscunt quod ignorant homines, I, 1323; II, 254; sed non ideo sunt dii. Tentant homines, I, 1321, 1322, sed nullam habent potestatem in homines, nisi ex eorum consensu, I, 1330; II, 238. Non timendi sunt, sed contemendi, II, 930, 931, 950.

Sponsa. Homo illuminatus doctrina veritatis vocatur sponsa Christi, II, 130.

Suavitas servitii Domini, I, 1445. Subdiaconus. De ordinatione subdiaconorum ex constitutione S. Thomæ, I, 1118. Officium subdiaconorum, I, 1126.

Subjectorum officia erga regem et magistratus, I, 1010. Superbiam vitare debemus et vanam laudem, I, 270, 271.

Symbolum. Ad salutem consequendum, necessaria est fides omnium, qui continentur in Symbolo, articulorum, I, 472, 473.

T

Templum Hierosolymitanum destruendum erat, ut injucundum Deo. Sumus dei templum, II, 774, 775. Ad edificanda templa compellit fideles S. Clemens, I, 489. De structura templorum, I, 723. Templum sunt a fidelibus frequentanda, I, 743, 746, 747, 750.

Tentationes. Deus permittit bonos tentari a malis, I, 1506. Deus hic probat et punit fideles, ut devitentur pœnæ æternæ, II, 287, 363. Insidiæ et tentationes a dæmonibus suggestæ, II, 251.

Testamentum quod fuerat a Moysæ contritum, recuperatum a morte Jesu Christi, II, 767. Testamentum duodecim patriarcharum, II, 1038.

Testes. Quales esse debent, I, 710, 711. Pro testibus non admittendi sunt antea inimici, II, 815.

Theodora, conjux Sisinnii, sancta mulier, mariti conversionem a Domino petit, II, 587.

Theophilus Antiochiæ suscipit S. Petrum, I, 1454.

Timor. Timeamus Deum criminis vindicem, I, 267, 270. Nulla est voluptas quæ non reseretur a timore Dei, I, 1405, 1406. Timoris Domini salutare effectus, II, 593, nos a malo detorquet et ad bonum impellit, II, 930, 931. Rejiciatur vanus timor hominum, et solus Deus timeatur, I, 1336.

Tribulatio. Tribulationum commoda, I, 489. In vera religione quod ad aliquid inserviant, I, 1560.

Tristitia contristat Spiritum: sanctum in nobis habitantem, et nihil boni inspirat, II, 939, 942, 943.

U

Ultio prohibita, I, 562. Ultionem sæpe differt Deus, ad expectandam peccatorum conversionem, I, 1444.

Uxor debet diligere et venerari maritum, I, 578, 579, 986, 987. Ornatus vanos meretricibus relinquat, I, 582, 583. Pretium bonæ uxoris, I, 579, 582. Uxoris pudicæ laudes, II, 539, 542. Uxor mala quam intolerabilis, I, 583.

V

Vacca. Sacrificium vaccæ erat typus Christi, II, 747, 750. Vanitas. Vani sunt qui Deo resistunt, I, 286.

Verbum Dei annuntiandum est, I, 703; sed ab omnibus non est explicandum neque annuntiandum, I, 667, 775. Non ante impios habendum est, ad devitandum profanationem, I, 499. Cum qua reverentia suscipiendum est verbum Dei; colendus est qui annuntiat verbum divinum, I, 1006. Accurrunt omnes populi (ex prophetis) ad audiendum verbum Dei; sed isti soli possunt illud cum fructu audire qui diligunt animam suam, I, 1509, 1517, 1518. Requiritur libertas mentis ad audiendum cum fructu verbum Dei, II, 78. Punientur qui audiunt verbum Dei et non afferunt fructum, I, 1534.

Veritas. Quam nocens est ille qui negligit inquirere veritatem, I, 1305.

Via. Duæ sunt viæ: via vitæ, via mortis, I, 996, 998. Qualis sit via vitæ, I, 998, 999. Qualis sit via mortis, I, 1010; II, 222. Duæ sunt viæ: via lucis, via tenebrarum, II, 775. Via lucis est via boni, II, 778, 779. Via tenebrarum est via mali, II, 779, 927.

Viduas quomodo considerare debemus, I, 667. Quam esse debent viduæ, I, 766, 767, 769. Non sunt admittenda in gradu viduarum juniores, I, 759, 762. Peccat vidua quæ secundum matrimonium contrahit, I, 759. Laudes viduitatis, I, 762. Exaudiuntur preces viduarum, I, 778, 779. Defectus quos viduæ vitare debent, I, 775, 790, 791. Obligaciones viduarum, I, 790.

Vir. Quomodo vir debet agere cum uxore pudica, II, 542. Non temere emitendum est votum virginittatis, I, 390, 826. Excellentia virginittatis, I, 388, 390, 400. Vocatur virginis civitas Dei, luminaria mundi, semen cui benedixit Dominus, I, 400. Jesus Christus prætulit virginittatem aliis statibus, et commendavit ut perfectiorem, I, 392, 394. Bonis operibus vacare debent virginis, I, 382, quia sine operibus bonis ad nihil utilis est virginittas, I, 384, 386. Semper Deum habeat præsentem virgo, I, 388; sit imitatrix Christi, I, 592. Virgines visitent orphanos, viduas, exagittatos a spiritibus malis, et generatim proximum aliquo dolore laboratum, fraternitatem hospitalitatemque colant, I, 408, 410, 412. Virginittas abdicavit istud verbum: *Crescite et multiplicamini*... omnes curas et cogitationes mundi pariter abdicavit, I, 386; concupiscentias carnis a se remove debet, I, 396. Vitare debent virginis frequentationem diversi sexus, dapes, otium, colloquia vana, curiositatem, I, 402, 418, 422, 436, 438, 440, 441. Causa quæ ruinam virginittatis procurat est frequentatio diversi sexus; qui talem frequentationem devitarunt, perseveraverunt; qui neglexerunt hanc cautionem adhibere, virginittatem amiserunt, quod probatur exemplo Joseph, I, 436, 438; Sansonis, I, 438; Davidis, I, 438, 440; Salomonis, I, 442; duorum seniorum qui Susannam constuprare tentarunt, I, 442. Exempla afferuntur ex vita Moysis, Aaron, Josue, prophetarum, Jesu Christi et apostolorum desumpta, qui devitarunt diversi sexus personas, et usque ad finem perseveraverunt, I, 444, 446, 450. Virginittas remunerationi, I, 388, 390, 400.

Voluptarius. Duplex genus voluptariorum: priores ad perniciem destinati, posteriores ad pœnitentiam. Quomodo isti tractantur, II, 964, 965, 966, 967.

Voluptas. Memoria voluptatis longas peccatori infligit pœnas, II, 967, 970.

Z

Zachæus Cæsareæ episcopus ordinatur, I, 1511. Zabuon testamentum, II, 1090. Revocat circumstantiis venditionis Joseph, II, 1091, 1094, 1095. Piscator fuit, II, 1895. Divisiones fugiendas esse dicit, quæ sunt causæ ruinæ. Prænuuntiat suorum scelera et conversionem, adventum Jesu Christi et moritur in vitæ centesimo decimo quarto anno, II, 1098.

Zoroastres artem magicam docet; concrematur, I, 1536, 1527. Ut sidus adoratur, I, 1527; II, 243.

INDEX VERBORUM NOTABILIORUM

Quæ in Clementinis leguntur.

Revocatur Lector ad notas numerales crassiori caractere in textu positas.

A

'Ααρών 66, 350, 405.
 'Αβδρὸς 145.
 'Αβέλ 53, 91, 102, 379.
 'Αβιμέλεχ 349.
 'Αβραάμ 54, 76, 100, 102, 108, 183, 355, 349, 363, 402.
 'Αγγαῖος 45.
 ἀγγαρεύειν 276, 310, 311.
 'Αγγίνιος (?) 143.
 'Αγγίνιος (?) 143 adnot.
 ἀγωγή modus agendi 3, 4, 5, 6, 7.
 ἀγωνιᾶν extravescere 9 adnot., 257, contendere 120.
 ἀγωνίζεσθαι 9.
 'Αδάμ 53, 76, 99, 101, 102, 320, 335, 354, 355, 363, 400.
 ἀδελφογαμεῖν 120 adnot.
 ἀδελφοκοιτεῖν *ibid.*
 ἀδελφοκτονεῖν *ibid.*
 ἀδελφοφθορεῖν 128.
 ἀδημονεῖν 409.
 ἀδιαφώρας 283, 315.
 'Αδμητος 145.
 ἀδρανής (— ἀσθενής) 16.
 ἀδυσώπητος 37.
 'Αδωνις 162.
 ἀθανασία 390.
 ἀθανατοποιός 81.
 'Αθηναῖ 156, 161, 165.
 'Αθηναί 261, 266, 302.
 'Αθηναῖος 122.
 'Αθηνώδωρος ὁ Ἐπικούρειος 122, 154, 173, 179, 316, 408, 411, 414.
 Αἰακός 143.
 Αἰγίνη 143.
 Αἴγυπτος 28, 59, 170, 356.
 Αἰγύπτιοι 66, 136, 170, 198, 200, 222, 223, 305, 392.
 Αἴμων 145.
 Αἰνείας 45.
 αἰτία *per. ob* 14, 79, 87, 112, 175, 204, 209, 247, 344, 362, 376, 385, 390, 392, 406.
 Αἴτην 143 adnot.
 ἀκατάληπτος 34, 342.
 ἀκαταπλήκτως 33.
 ἀκατάσχοπος non observatus 296.
 'Ακρίσιος 143.
 'Ακύλας 45, 57, 62, 119, 183, 255, 281, 285, 289.
 ἀκυροῦν 104.
 ἄλας; ἄλες 9, 16, 122, 173, 252, 287, 289, 303, 315, 395, 410.
 'Αλεξάνδρεια 32, 46, 57.
 'Αλεξανδρεύς 122.
 'Αλέξανδρος 170.
 'Αλιβιάδης 147.
 'Αλκμήνη 143, 146.
 'Αμάλθεια 143.
 ἀμεταμέλητος 103, 104.
 'Αμμηνοί 45 adnot.

'Αμορραῖοι 103.
 'Αμπελος 145.
 ἀμύητος 49, 135, 147.
 'Αμύκλας 145.
 'Αμφιτρίτη 146.
 'Αμφιτρώων 143.
 'Αμφίων 143.
 ἀναγενᾶν 6, 178, 247.
 ἀναγέννησις 6, 253.
 ἀναγνωρισμός 271, 289, 306.
 ἀναίτιος 313.
 'Ανανίας 45.
 ἀνάπαυσις 19, 22, 88, 92, 118, 236, 342.
 ἀναπολεῖν in memoriam revocare 333.
 ἀναρροστεῖν 390.
 ἀνατυπούσθαι 304.
 'Ανδρέας 259.
 ἀνδριὰς πῆλιγος βασιλέως 350.
 ἀνελλιπῶς 96.
 ἀνευδοιάστως 50, 210.
 ἀνεπιστέτως 152.
 ἀνθρωπότης humanum genus 209 390.
 ἀνθρώπων σάρκας ἐσθίοντες 388.
 ἀνθυποφέρει 27.
 'Αννουβίων 122, 154, 173, 179, 305, 306, 406, 409, 410, 411, 414.
 ἀνοικονόμητος 58.
 ἀνομος 4, 211.
 'Αντάραδος 255, 272.
 ἀντεξετάξεσθαι τι certare cum aliquo 122.
 'Αντιόπη 142.
 'Αντιόχεια 254, 271, 306, 316, 406, 407, 408, 412, 414, 415, 416.
 'Αντιοχεύς 415.
 ἀντιπάθειαι 97.
 ἀντίπνοιαι 20.
 ἀντιπυθάνομαι 70.
 'Αντισθένης 147.
 ἀντισυζυγία 95.
 ἀντιτυπία 343.
 'Αντίχριστος 54.
 'Αντωνιος 57.
 ἀνυπερθέτως 288.
 ἀνώτατος 57, 60 adnot. 78, 164, 214, 332, 335, 352, 353.
 ἀνωτάτω 60, 353 adnot.
 ἀνωφελῆτα 30.
 ἀπανοῦργος 34.
 ἀπανοῦργως 32.
 ἀπαξιαπλῶς 251, 279.
 ἀπαραβλήτως 71, 358, 369.
 ἀπαρασκευάστως 32.
 ἀπαρχή 10.
 ἀπασχολεῖν τινά τινος detinere aliquem aliqua re 14, 283.
 ἀπεμπολᾶν 16.
 'Απὶς 222.
 ἀπίστος 20.
 ἀποκύημα 158.
 'Απόλλων 127, 144, 162.

ἀποναρχᾶν 37.
 ἀπασχολεῖν τινα εἰς τι, avocare aliquem ad aliquid 25, 36.
 ἀποτελεσματικός 300.
 'Αππίων 122, 123, 132, 133, 134, 135, 152, 153, 154, 167, 172, 173, 177, 406, 409, 411, 414, 415.
 ἀπρόγνωστος 98.
 ἀπροσδεής 73.
 ἄραδος 265.
 'Αργος 147.
 'Αρης 150, 170.
 'Αριάδνη 146.
 'Αριστιππος 147.
 'Αρκάς 143, 146.
 ἄρπη 128, 155.
 ἀρρενόθηλος 159, 163.
 ἀρρενομιξία 167.
 ἀρρητουργεῖν 128.
 ἀρρητουργία 167.
 'Αρτεμις 162.
 ἄρχων ὁ καθεστὼς ἐν ἡδῆ 236.
 'Ασκληπιός 143 adnot. 145, 170.
 'Αστρα 150.
 ἀστρολόγος 300, 301, 305, 414.
 ἀστυλία 116.
 ἀσχολεῖν 14, 31, 45, 46, 333, 338.
 ἀσχολημα 14.
 ἀσχολαί negotia 13, 242.
 'Ασωπός 143.
 ἄτλας 149.
 'Ατρα 150 adnot. 170.
 'Ατύμνιος 143 adnot.
 αὐθέντης 362.
 αὐτεξούσιος 52, 234, 385, 396, 406.
 αὐτογέννητος 328.
 ἀφελληνίζεσθαι 288 adnot.
 'Αφροδίτη 127, 147, 150, 156, 162, 164, 165, 166, 170.
 'Αχελῷος 143.
 'Αχερουσία λίμνη 150.
 'Αχιλλεύς 145, 165, 170.
 ἀψυστεῖν 91.

B

Βαβυλών 326.
 Βαβυλώνιοι 198, 200.
 Βαλανία 281.
 Βαρνάβας, 32, 36, 38, 39, 46, 47.
 βεβαιούν τι εἰς νοῦν 26.
 Βινιαμὴν 45.
 Βερνίκη 119, 120, 122.
 Βηρύτιος 181.
 Βηρυτός 177, 179, 181.
 βίβλος 181.
 βόθυνος, 5.
 βουκαλεῖσθαι ἐλπίσιν 262.
 Βράγγος 145.
 Βρεταννοί 388.
 βρύχειν ὀδόντας 395.
 Βύβλος 181 adnot.

Γ

Γάβαλα 281.
 Γανυμήδης 144, 146.

Γαρίζιν 58.
γένενα 356.
γένεσις (— εἰμαρμένη) 126, 298,
299, 305, 414.
γενικός 89.
γεννητοὶ γυναικῶν 54, 89, 107.
Γεῦθαι 57 adnot.
Γῆ 155.
γίγαντες 190, 192.
Γεῦθαι 38, 57.
γλίγεσθαι 38, 86, 202, 274.
γνόφος 73, 103.
Γομόβρα 94.
γονυκλινής 77.
γυμητεύειν 21.

Δ

Δαβὶδ 365.
δαιμονῶν 34, 228, 315, 334, 407.
Δανάη 143, 146.
Δαναός 137.
Δάφνις 145.
δεκάδαρχος 221.
δελφίς 146.
Δευκαλίων 53.
δευτερεία 15.
Δημήτηρ 128, 147, 155, 162.
δημιουργεῖν 40, 69, 168, 398.
δημιουργημα 158.
δημιουργία 34, 168.
δημιουργός 73, 99, 101, 127, 218,
236, 311, 332, 335, 337, 341,
352, 353, 361, 363, 364, 365,
366, 369, 371, 386, 387.
δῆθημα τῆς γενέσεως 301.
διάκονοι 10, 14, 18, 20, 115, 118,
254.
διαλεκτικὴ τέχνη 32.
διαμαρτυρία 8.
διατάξεις, liber citatus 15 adnot.
16 adnot. 17 adnot. 19 adnot.
διαφωνεῖν evanescere, exstingui
208, 209, 257, 285 adnot. 285,
304.
διθάλαστος 20.
Δίκη 146.
Διογένης 147.
διοικητής 221.
Διονύσιος citatus 341 adnot.
Διόνυσος 127, 144, 145, 146, 147,
150, 156, 162, 170.
Διοσπόλιτης 122.
διπρόσωπος 65.
διχόνοια 18.
Διώνη 128 adnot.
δοκιμή 78, 79.
δουόμενος ἐλπίζειν 31.
Δοσίθεος 59, 60.
Δρύοψ 145.
δυσίως 66.
δυναστεία 122.
δυσαρβρώτως 134.
δυσέκλυτος 31.
δυσμετάδελτος 129.
δυσσυνειδήσια 84.
δυσσυνειδήτως 29, 69.
Δωδώνη (?) 128, 142.
Δωσίθεος 59 adnot.

Ε

ἐαρινή τροπή 29.
ἐβδομάδος τὸ μυστήριον 342.
ἐβδομήκοντα, αἱ γλώσσαι 356.
ἐβδομήκοντα οἱ 3, 4, 5, 69, 104,
356.
Ἐβραῖοι 10, 32, 181, 229, 253,

356.
ἐγγρονίζειν 111.
εἶδεα 61 adnot.
Εἰλείθια 142.
εἰλεῖσθαι 96.
Εἶμα (?) 145.
εἰμαρμένη 126.
εἰσασωγὴ 40.
ἐκατόνταρχος 221, 407.
ἐκδικεῖν τι propugnare pro aliqua
re 26, 41, 94, 336, 339 360,
361.
ἐκδικησις 356.
εἰσευρίσκειν 82.
ἐκθαβρεύεσθαι 334, 343.
ἐκθράζειν 192, 245, 261.
ἐκκλησία 3, 10, 11, 15, 17, 19, 23,
24, 114, 115, 116, 118, 177,
179, 253, 254, 291, 351.
ἐκνυμφεύειν 144.
ἐκπερινοστεῖν 166.
Ἐκτωρ 170.
ἐλευθεροπρεπεῖα 123.
ἐλευθεροτροπεία 123 adnot.
Ἐλένη 58, 60, 144, 146, 156.
Ἐλιζέρος 45.
Ἐλλάς 146.
Ἐλληνες 48, 124, 125, 130, 132,
190, 198, 235, 241, 309, 313.
ἐλληνικός 35, 57, 123, 128, 318.
Ἐλισσαῖος 45.
Ἐμμανουήλ 327.
ἐμπερίτομος 6.
ἐμπρόθεσμος 85, 87.
ἐνάργεια 357, 345, 346, 352.
ἐναργής 352.
ἐναργώς 63, 345.
ἐνδομοιχεῖν 233, adnot. 242 adnot.
324 adnot.
ἐνδομυεῖν 202, 204, 210, 222, 233,
237, 240, 242, 324.
Ἐνδυμίων 144.
ἐνεργητικός 89.
Ἐνώχ 335, 363.
ἐξεταστικός 42.
ἐξοδεύειν 4.
ἐπαθεῖν 237, 242.
ἐπαναφορά 149.
ἐπακρος 22 adnot.
ἐπαναιρεῖσθαι 7.
ἐπαναχέω 158.
ἐπασιδῆ 97.
ἐπαρχία 255, 407.
ἐπαρχος 226.
ἐπάσκησις 59.
ἐπειγμοὶ inductiones (?) 225.
ἐπιγράφειν τινὰ referre aliquod ad
aliquem 208, 235, 262, ἐπιγρ.
τι 209.
Ἐπίδαυρος 170.
ἐπιδικάζεσθαι τινος appetere ali-
quid 23, 234.
ἐπιθολοῦν 40.
Ἐπικούρειος 316.
Ἐπίκουρος 122, 147, 286.
ἐπιμορφοῦσθαι 144.
ἐπίσκοπος 7, 8, 9, 11, 18, 20, 21,
115, 117, 177, 179, 181, 254,
416.
ἐπίσκοπος ἐπισκόπων 10.
ἐπιτεταμένως 35.
ἐπιφαίνεσθαι τινὰ invisere aliquem
17, 19, 231, 279.
ἐπιγορηγεῖν 86, 220.
ἐπίτα στύλοι 364.
ἐπαρδῆ 405.
Ἐρις 156, 165, 166.

Ἐρμαφρόδιτος 145.
Ἐρμῆς 144, 145, 150, 156, 165,
170.
Ἐρμούπολις 150.
ἐρσαῖος (?) 145.
Ἐρως 139, 140, 141, 142, 148, 151.
Ἐσπερίδες 156, 166.
ἔστως 57, 59, 60, 362, 364.
ἐτεροκλίνα 20.
ἐυρίπτετος 130.
Εὐρύαλη 146.
Εὐρυμέδουσα 143.
Εὐρυσθεύς 145.
Εὐρώπη 143, 146.
εὐσυνειδήσια 343.
εὐσυνειδήτως 68.
εὐφρασία 15.
εὐχρηστεῖν 83, 238.
ἐφαπλοῦν 73, 245.
Ἐφέσιος 268.
ἐφοδιάζειν instruere aliquem 4, 14,
69, 261, 327.

Ζ

Ζάκυνθος 144.
Ζαχαῖος 45, 56, 67, 93, 112, 113,
117, 118, 333, 337.
Ζαχαρίας 45.
Ζεὺς, Διός, Ζῆνα 127, 128, 133,
141, 144, 145, 146, 150, 155,
156, 160, 161, 162, 164, 168,
169, 170, 171.
Ζῆθος 143.
Ζήνων 147.
Ζωροάστρης 198, 199.

Η

Ἡδὴ 142.
Ἡδίας 54.
Ἡλιος 161, 170.
ἡμεροδαπτιστής 58.
Ἡρα 128, 142, 147, 156, 161, 165,
166.
Ἡρακλῆς 128, 143, 145, 146, 166,
170.
Ἡσάλας 365, 366.
Ἡσαῦ 54.
Ἡστόδος 157.
Ἡφαιστος 142, 145, 200.

Θ

Θάλασσα 142.
Θεά 155.
Θεάτρα 130.
Θεῖα 155 adnot.
θεμέλιος 10, 351.
Θέμις 146, 155.
θεοβούλητος 11.
θεογονία Ἡσιόδου 157.
θεολογία 79.
Θέρσης 145.
Θέστιος 144.
Θέτις 156, 164.
Θῆβαι 150.
θολοτικός 162 adnot.
θολωτικός 162.
Θράξη 150, 170.
Θρύλλειν τινὰ 53.
Θρύλλος 36.
Θωμάς 45.

Ι

Ἰακώβ 54, 76, 108, 184, 327, 336,
363, 366, 402.
Ἰάκωβος 3, 6, 9, 24, 253, ἐπίσκο-
πος 3, 9; ἐπίσκοπος ἐπισκόπων
11.
Ἰάμμηνοι 45.

Ψάμνηγον 45 adnot.
Ψαπετός 155.
Ψέα 61, 206, 207, 324, 330, 334, 334.
Ψιολογείσθαι 124.
Ψιδώτης 49, 129, 317.
Ψερεῖς τῶν ἀναθημάτων πολλὰ ὑφαιροῦνται 227.
Ψερεμίας ἐν τοῖς Θρήνοις 356.
Ψερουσαλήμ 58 252.
Ψεροφάντης 20.
Ψησοῦς 3, 10, 11, 55, 106, 108, 122, 184, 185, 336, 337, 346, 351, 353, 356, 361, 364, 365.
Ψιγὴ 20, 158.
Ψιγίθρα 142 adnot.
Ψιον 170.
Ψιμαλία 143 adnot.
Ψόδαγμα 121.
Ψίλων 27, 145.
Ψούδα 105.
Ψουδαία 29, 31, 32, 37, 38, 286, 409, 411, 415.
Ψουδαῖοι 29, 98, 127, 132, 133, 135, 152, 176, 207, 241, 286 adnot., 317, 319, 321, 322, 327, 363, 415.
Ψούστα 55, 119, 120, 286.
Ψυπόλυτος 145.
Ψυαάκ 54, 108, 184, 326, 363.
Ψυγάγγελος 348.
Ψυμαήλ 54.
Ψυδύναμος 383, 386, 387, 403.
Ψυραήλ 109, 322, 356, 366, 367, 402.
Ψυροῦν τι videre aliquid, interesse alicui rei 32, 37, 62, 63, 66, 114, 182, 196, 221, 270, 271 adnot., 301, 318, 376.
Ψυροῖα inspectio 263.
Ψυάνης 58, 59.
Ψυάνας 252.
Ψυάτης 349, 405.
Ψυάτης 45.
Ψυάτης 5, 106.

K
Κάδμος 144.
καθέδρα 3, 5, 11, 12, 22, 23, 24, 87, 111, 113, 117, 249.
Κατὴν 53, 90, 102, 379.
Καῖσαρ 29, 123, 210, 211, 221, 227, 235, 260, 301, 304, 407, 408.
Καισάρεια Στρατωνος 38, 42, 120, 172, 258, 286, 407.
κακοπραξία 17, 18.
κακουγεῖν 51, 277, 278, 280. Κακουχία 66, 203, 259, 276 adnot., 284.
Καλλιστώ 143, 145, 146.
κάνθαρος 248.
κανὼν τῆς συζυγίας 55, 66.
κανὼν προφητικὸς 53.
Κάραϊ 150 adnot., 170.
καρδία, ἡ τοῦ ἄνω καὶ κάτω 341, 342.
Καρκά (?) 150.
Κάρραϊ 150 adnot.
Κασσιόπειρα 143.
Κάστωρ 144, 146.
καταγοητεύειν 120.
κατάθεμα 8.
καταιγίας 97.
κατασιωπᾶν ad silentium redigere 34.
καταστρεφίζειν 145, 149
κατεγνωσμένος 351.

κατενεχυράζειν 194.
κατηχητής 118.
κατηχούντες οἱ 19.
Καυκάσια ὄρη 150.
κεραία 5, 106.
κέρυγμα 4, 51, 252, 253, 255, 351 ;
κηρύγματα 3, 4, 5, 6, 7, 8, 24.
Κινύρας 144.
Κλήμης 10, 11, 13, 16, 19, 21, 24, 25, 38, 40, 45, 46, 55, 62, 65, 70, 73, 74, 77, 79, 119, 123, 135, 154, 183, 256, 258, 269, 270, 280, 281, 296, 303, 309, 406, 412, 415.
Κόϊος 155.
Κόρη 162.
Κορηθίλος 407.
κραναίος 159.
Κρόϊος 155.
Κρόητες 170.
Κρήτη 150.
κρόμμυον 222, 223.
Κρόνιος 143.
Κρόνος 128, 133, 142, 150, 151, 155, 159, 160, 163, 164, 169.
κυνόσουρα 145.
κυοφορεῖν 76, 86, 88.
κυπάρισσος 145.
Κύπρις 142.
Κύπρος 150, 170.
κύνες 389.
κύτος 143.
κῶνωψ 33, 34.

A

Αἰζαρος 45, 404, 405.
λαϊκός 14.
Λατὶς 147.
Λακεδαίμων 146.
Λαμία 144.
λαμπυρίς 159.
Λαοδικεῖα 255, 281, 410, 414, 416.
Λαόνιος 145.
λάχανον 258.
λειποτάκτης, 18, 22.
Λευκή 170.
Λήδα 144, 146, 171.
λήμα 100.
λήμα 26.
λιθοβολεῖν 326.
λιποτακτεῖν 241.
λογιστεύειν 97.
Λυκάων 143.
Λυκούργος 147 adnot.
λύσσα 46, 115, 130, 131, 247.
λυσοῦν 131.
λυσιώδης 226.

M

Μακεδὼν 170.
μάνδρα 117.
Μαρίαμ 350.
Μαροῦνης 182, 186, 254.
ματαιοπονεῖν 27.
Ματθῆδια 260 adnot., 280 adnot., 294 adnot., 303 adnot., 413, adnot.
Ματθῆδια 260, 280, 294, 303, 413.
μαφόριον 310.
μέθυρος 76.
Μεσοποταμία 170.
Μεσραίμ 198 adnot.
Μεστρέμ 198.
μεταδύθμιζεν 4.
μετασύγκρασις 405 adnot.
μετουσία 80, 341, 343.

Μήγρις 128, 142, 150, 156, 161, 169.
Μίθρας 162.
Μίνως 141, 143, 146.
μισοῖουδαῖος 135.
Μιχαίας 45, 399, 403.
Μνημοσύνη 144, 155.
μοναρχία 3, 78, 82, 110, 112, 198, 219, 222, 316, 386.
μοναρχική θρησκεία 181, μοναρχικὸν φρόνημα 153, μοναρχική ψυχὴ 72.
μονοειδής 95.
Μούσαι 144.
Μυρμιδῶν 143.
μυσαρὸς 86, 88, 388.
Μωϋσῆς 3, 76, 103, 104, 107, 108, 245, 327, 392, 402; Μωϋσῆος 5, 6, 66, 69, 87, 104, 105, 117, 185, 249, 354, 392, 401; Μωϋσεῖ 103, 184; Μωϋσῆ 336, 350; Μωϋσεῖα 104, 105, 184, 185, 366.

N

Ναβουχοδονόσορ 105, 339.
ναοί, νεκρῶν ἀνδρῶν μνήματα 218.
ναρχᾶν 4.
ναυάγιον 262, 266, 272, 309.
ναυστολόγοι 20.
ναυτιᾶν 21.
ναυφράγιον 261, 262 adnot. 266, adnot., 272 adnot., 281, 309, adnot.
Νεβρώδ 198, 199.
Νεῖλος 402.
νεκρομαντεῖα 28.
νεκρομαντεῖα 28 adnot.
Νέμεσις 143.
νεομητρία 392,
Νηρεῖς 164.
Νιχτήτης 45, 62, 64, 65, 120, 183, 255, 281, 282, 285, 286.
Νινευίται 252.
νομήν λαβεῖν 15.
νόμιμος 4, 56, 347.
νοσοποῖός 21.
Νυκτεὺς 142.
νύμφη 13, 15, 92, 119, 280.
νυμφίος 15, 92, 280, 292.
Νῶε 76, 198, 355, 363.

Ξ

Ξάων 78, 200, 201, 206, 207, 227.

O

Ὀδρύσης 145.
ὀλκότερος 207; ὀλκότερος 164.
ὀλκότης 170.
ὀλοκαυτωμα 109.
Ὀμηρος 157.
ὀμίλια 11, 20, 23, 24, 42.
ὀμοδιαιτός 175, 194, 307.
ὀμοσθής 3, 37.
ὀμοσθικός 3 adnot.
ὀμοσθικός 174.
ὀμόφυλος 3, 5.
Ὀπώντιοι 170.
ὀπτασία 337, 345, 346.
ὄραματα καὶ ἐνύπνια 345, 368.
ὄρθωσια 254.
ὄρμισθαι ἀπὸ τῶν αὐτῶν 8; ὄρμιθ-
μενος ἐκ παιδείας κοσμητικῆς 33,
128, 129.
ὄρφεύς 145, 157, 159.
ὄσιρις 162, 204.
ὄσιπια (?) 143 adnot.
ὄυρανός 128, 142, 155.
οὐσίαι τέσσαρες 381, 382.
οὐσιωδὺς 374, 378.

ἔφωθεις 66.
ὄχαιοι 222.

Π

παγίδεσμα (— παγίς) 15.
Παλικοί 143 adnot.
παλμός 161.
Παλλάς 161.
πάλλεσθαι 161, 268, 282.
Πάλτος 281.
παμμήτωρ 60.
Πάν 145.
πανδοχείον 256.
παντοπαθής 126, 127, 153.
παράδεισος 99, 320.
παρακαταθήκη 8, 17.
παρακατατίθεσθαι 8.
Παργαῖος (?) 143.
παρεδρία 64.
παρεμβολή castrum 211.
παρεμπελεγμένος 14; παρεμπλέ-
χειν 169.
ς (sidus Virginis) 146.
6, 165.
31.
5.
πάροχος largitor 218.
Παρταῖος (?) 143 adnot.
Πάτριαι (?) 150 adnot., 170 adnot.
Πάτροκλος 170.
Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίουσ ἐπι-
στολῇ 341 adnot.
πεπρησμένος ὄρηγῃ 317.
Πέλοψ 144, 151.
πεπρωμένη 298, 299.
περιβόλαιον 312.
περιέχειν λόγον 393.
περιστήριγμα 165.
περιχαρακοῦν 85.
Πέρσαι 198, 199, 200, 388.
Παρσεύς 143, 145, 146.
Περσεφόνη 128, 144.
Πέτρος 3, 6, 10, 38, 43, 66, 67, 68,
71, 74, 75, 76, 77, 120, 122,
173, 174, 176, 177, 179, 180,
182, 183, 186, 229, 237, 262,
263, 264, 267, 268, 269, 270,
271, 272, 273, 274, 275, 276,
278, 279, 280, 281, 311, 353,
384, 385, 386, 387, 388, 389,
390, 391, 393, 394, 395, 396,
399, 401, 403, 404, 405, 406,
407, 408, 409, 410, 411, 412,
413, 414, 415, 416.
πεῦσις 33.
Πηλεύς 145, 156, 164, 163.
Πλάτων 146 adnot. citatur 313.
πλειστονικής 122, 406.
Πλούτων 127, 144, 150, 155, 160,
163.
πολέμαρχος 93.
πολιτεία vitæ institutio 3, 48, 56,
95, 195, 212, 283, 366.
Πολυδεύκης 144, 146.
πολυθεομανία 78.
πολυγαλία 361.
Πολυξένη 165.
πολυπλασίως 117.
πολύσημος 4.
Πολύφημος 145.
πολυχανθής 159.
πομόλυξ 158.
Πόρτος 261, 262.
Ποσειδών 127, 144, 146, 150, 155,
160, 163.
Ποτνιαῖός 145.
πρεσβύτεροι 9, 10, 15, 17, 20, 21,

115, 118, 177, 179, 181, 185,
253, 254.
προσπαντῶν 35.
προάστεια 182.
προσφαλιζέσθαι 15.
προβολεύς 381.
προεκφῶναι 115.
προεναλείφεσθαι 410.
προεφοδιάζειν 70.
προκαθεζόμενος τῆς ἀληθείας 12,
22.
προκατάλημμα 58 adnot. 5.
προκατάλυμμα 58.
προκατασκοπεῖν 297.
πρόλημμα 196.
Προμηθεύς 153, 165.
προσεκλείειν 78 adnot.
προσεντυποῦν 152.
πρόσκαιρος κόσμος 397.
προσκατορθοῦν 29 adnot.
πρόσρηγμα 20.
πρόφασις occasio, causa, adjumen-
tum, subsidium 16, 83, 90, 112,
174, 198, 201, 203, 244, 252,
290, 291, 292, 372.
προφάσει per, ob 17, 56, 71, 90,
94, 115, 116, 117, 149, 151, 166,
174, 182, 201, 205, 240, 291,
295, 391.
προφήτης ὁ ἀληθής, ὁ τῆς ἀληθείας
18, 41, 42, 47, 49, 54, 83,
84, 85, 88, 92, 107, 177, 178,
187, 195, 214, 243, 276, 311,
337, 358, 412; προφήτης πρό-
γυωσιν ἔχων 275.
πρωρεύς 20, 21.
πρωτεία 15.
πρωτοσύστατος 159.
πρωτότοκος 54.
πύθωνες 207.
Πυριφλεγέθων 27.
Πύρρων 286.

Ρ

Ῥαδάμανθος 141, 143.
Ῥάγηλ 57.
Ῥέα 133, 155, 159, 163.
ῤέμβεσθαι, 18, 240.
Ῥόδιος 170.
Ῥόδος 143.
ῤοπαί 17.
Ῥούβιλος 45.
Ῥωμαῖοι 25, 30, 260, 261, 268,
302.
Ῥώμη 11, 32, 39, 135, 153, 154,
262, 295, 301, 302.

Σ

Σαδδουκαῖοι 106, 108.
Σαμαρεῦς 38, 51, 57, 135.
Σαρπηδών 143.
Σαφρᾶς 45.
Σελεύκεια 302.
Σελήνη 150, 170.
Σεμέλη 144.
σῆθειν θάλασσαν 97.
Σιδών 122, 173, 176, 177, 179, 181.
Σικελία 143.
Σικελός 268.
σιχία 61.
Σίμων (ὁ Σαμαρεῦς) 38, 44, 51, 54,
55, 56, 57, 59, 77, 120, 121, 122,
135, 173, 174, 177, 179, 180, 181,
182, 183, 186, 253, 286, 287,
316, 318, 319, 323, 333, 337,
371, 373, 385, 386, 387, 406,

407, 409, 410, 411, 412, 413,
414, 415, 416.
Σίσυφος 27, 137, 149.
σύλλειν, 29.
σκυλμός 45.
σκύλισις 259.
Σόδομα 94, 99.
Σολομών 251.
σοφία ἡ Θεοῦ 325.
σοφισμός 49.
Σοφονίας 45 adnot.
Σοφονίας 45, 395, 396, 399, 400,
401.
Σπαρταῖος 143 adnot.
σπερματικῶς 350.
σταγών 86, 88, 405.
σταθμίον 17.
στασιάζειν 137.
στενογυρεῖν 21.
στερέωμα 95, 323.
στογασμοί 5, 48, 49, 96, 310, 404.
στῦλοι ἀμπέλινιοι ἐν Ἀρόβῃ 263.
συγκαταβάλλειν 60.
συγκατανοεῖν 40 adnot.
συζυγία 52, 53, 54, 55, 58, 66, 85,
89, 110.
σύζυγος 89.
συλλογισμοί 33, 43.
συναλιζέσθαι 21 adnot.
συναυλιζέσθαι 21.
συνδιαπορεῖν 75, 377.
συνενθυμεῖν 82.
συννευδοκεῖν 13.
Συρία 183, 254, 302.
Συροφονίσις 55.
σύστημα cœtus, conventus 30,
255; σύστημα τῆς Ἐκκλησίας 15.
συζητητικῶς εἶναι 171.
Σωκράτης 146, 146 adnot. 147.
Σωκρατικός 147.

Τ

ταλανίζειν deplorare 27.
Τάνταλος 27, 137, 149.
ταξίαρχος 22.
ταρτάρειος 20.
Τάρταρος 27, 96, 128, 405.
ταῦ 159.
τεθαῤρηκῶτως 84.
τεκνοδόρος 150.
τετραγενής 158.
Τηθύς 155.
Τῆνος 150 adnot.
Τιθέριος 29, 123, 260.
Τιτάνες 156.
Τιτύος 27, 137, 149.
τοίχαρχος 20.
τόμος 42.
τραπεζίτης 76, 106, 112, 368.
τριακοντάς 58.
τρίβων 124, 147.
τριβώνιον 258.
τριχυμία 20.
Τρίπολις 181, 229, 254.
τρισμακάριος 210, 212, 247, 283.
τροπή ἐαριή 29; τροπή φθινοπω-
ρινή 30, τροπαί 97, 246, 400, 401.
Τρώιλος 145.
τυμβωρύχοι 227.
Τύμνατος 145.
Τύρος 119, 134, 154, 173, 176, 183.
τῶν πρὸς τι εἶναι 387.

Υ

Υάκινθος 145.
ὕδροχαιεῖν 213, 229.
Υδροχόος 146.
Υγας 145.

ὀλάσσειν 36.
 Ὑμέναιος 145.
 ὀπαρκετός 390.
 ὀπατικός 221.
 Ὑπερίων 155.
 ὀπέχεσθαι εἰπεῖν idem significans
 ac εἰπεῖν 372, cfr. adnot.
 ὀπόδησις (— ὀπόδημα) 258.
 ὀποδιαβάλλειν 59.
 ὀπόθεσις 10, 41, 42, 43, 125, ad-
 not., 126, 139, 237, 362,; ὀπο-
 θέσεις 26, 27, 41, 49, 167, 234.
 ὀπίνοια 59, 60, 124, 230, 232,
 257, 357.
 ὀπινόστησις 160.
 ὀποπόδιον 109.
 ὀποστάθμη 160, 163, 171.
 ὀποσυλᾶν 58, 92.
 ὀποσχέσθαι 92 adnot.

Φ

Φάνης 159, 163.
 Φαραώ 327, 349.
 Φαρισαῖοι 87, 249, 355.
 Φαυστινιανός 260, 281, 285, 296,
 303, 304, 412.
 Φαυστῖνος 260, 281, 285, 286, 287,

289, 296, 303, 304, 402.
 Φαῦστος 260, 303, 304, 316, 406,
 407, 408, 409, 414.
 Φειδίας 265.
 Φθαέ 200, cfr. tamen adnot.
 φθινοπωρινή τροπή 30.
 φιλανθρωπία 272, 273.
 φιλοκαθεδρεῖν 12.
 φιλοκρινεῖσθαι separatim existere
 381.
 Φιλοκτήτης 145.
 φιλόλογος opp. φιλόσοφος 35, 49,
 cfr. 310.
 φλυαρώδης 4.
 Φογὸρ 104.
 Φοῖβος 146.
 Φοινίκη 110, 119, 254.
 Φοῖνιξ 143.
 Φόρβας 145.
 φουλοκρινεῖσθαι 403.
 Φῶκος 143.
 φωστήρ 75.

X

Χάμ 198.
 Χαναανίτις 119, 120.
 Χανανίτις 55, 119 adnot. 120. ad-
 not.

χάος 157.
 χάρυδεις 21.
 χειροθετεῖν 119.
 χερσεύειν 19, 230.
 χηρικόν 254.
 χιλαργος 221.
 χρηματίζειν 206, 207, 208, 209,
 266, 302.
 χρησιμεύειν prodesse 94, 97, 216,
 238.
 Χριστός 3, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
 20, 22; 12, 57, 58, 88, 111, 114,
 115, 116, 117, 122, 351, 363, 390.
 Χρύσιππος 147.
 Χρῦσος 145.
 Χῶνος 145.

Ψ

Ψευδαπόστολος 332.
 Ψευδοπροφήτης 20.
 Ψωρός 30.

Ω

Ὁκεανός 155.
 Ὁριων 146.
 ὄρσοσκοπεῖν 199.
 ὄρονομεῖν 199 adn.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CLEMENS I PONTIFEX ROMANUS.

CLEMENTINA.

Testimonia veterum de Clementinis. 9
 Dissertatio proœcialis Gallandii de Clementinis 11

HOMILIAE VIGINTI CLEMENTIS ROMANI nunc pri-
 mum integræ.

Monitum ad Lectorem. 19
 Epistola Petri ad Jacobum. 25
 Epistola Clementis ad Jacobum. 31
 Homilia prima. 57
 Homilia II. 78
 Homilia III. 112
 Homilia IV. 158
 Homilia V. 174
 Homilia VI. 195
 Homilia VII. 218
 Homilia VIII. 226
 Homilia IX. 242
 Homilia X. 259
 Homilia XI. 275
 Homilia XII. 303
 Homilia XIII. 330
 Homilia XIV. 346
 Homilia XV. 355
 Homilia XVI. 366
 Homilia XVII. 383
 Homilia XVIII. 403
 Homilia XIX. 422
 Homilia XX. 447

EPITOME CLEMENTIS DE GESTIS S. PETRI. 469

LITURGIA S. CLEMENTIS ROMANI. 603

APPENDIX AD S. CLEMENTEM.

Martyrium S. Clementis papæ Romani. 617
 Ephraïm archiepiscopi Chersonis narratio de miraculo
 quod in puero factum est a S. Clemente martyre. 633

S. BARNABAS APOSTOLUS.

Prolegomena. 647
 Testimonia veterum de S. Barnaba et ejus epistola. 647
 Judicium Cotelerii de epistola S. Barnabæ apostoli. 651
 Dissertatio D. Le Nourry de epistola S. Barnabæ. 673
 Articulus primus. — Analysis epistolæ S. Barnabæ. 673
 Articulus II. — Hanc epistolam eandem esse, quæ ab
 antiquissimis Ecclesiæ Patribus laudatur. 674
 Articulus III. — De auctore hujus epistolæ antiquorum
 scriptorum opiniones. 674
 Articulus IV. — Sententia recentiorum. 675
 Articulus V. — Primum argumentum examinatur. 676
 Articulus VI. — Secundum argumentum expenditur. 677
 Articulus VII. — Tertium argumentum examinatur. 677
 Articulus VIII. — Movnii conjecturæ discutuntur. 678
 Articulus IX. — Quandonam hæc epistola scripta sit. 679
 Articulus X. — Ad quos hæc epistola scripta sit. 680
 Articulus XI. — De hujus epistolæ fortuna, et variis
 ejus editionibus. 681
 Articulus XII. — De notis et observationibus in hanc
 epistolam. 682
 Articulus XIII. — Novæ observationes in hanc episto-
 lam. 683
 Dissertatio Gallandii de eadem epistola. 685
 Caput primum. — Num S. Barnabas auctor sit epistolæ
 quæ sub ejus nomine circumfertur. 685
 CAP. II. — Potiores objectiones diluuntur, eaque po-
 tissimum, qua hujus epistolæ integritas impetitur. 689

CAP. III. — Quo tempore scripta fuerit, inquiritur.	693
CAP. IV. — Quantæ sit auctoritatis, et quanti æstimanda.	698
CAP. V. — Judicium Cl. Mazochii; cujus etiam eruditæ observationes in aliquot ejusdem epistolæ loca, reliquis editoribus præterita, in medium adducuntur.	699
CAP. VI. — De variis ejusdem epistolæ editionibus ac versionibus; in primis vero de Latina vetere, ubi et pauca de cura Gallandii.	702

EPISTOLA CATHOLICA S. BARNABÆ APOSTOLI.

I. — Salutatio Barnabæ ad fratres.	727
II. — Sacrificia Judaica abolita sunt.	729
III. — Jejunia Judæorum non sunt vera nec Deo accepta.	729
IV. — Antichristus ante portas: ergo iuglamus errores judaizantium et opera malæ viæ.	731
V. — Novum fœdus, passione Christi fundatum, est nobis ad salutem, Judæis ad interitum.	733
VI. — Christi passio et novum fœdus jam et prophetis annuntiatur.	737
VII. — Jejunium et caper typus Christi.	743
VIII. — Vacca rubra typus Christi.	747
IX. — De circumcisione auris et cordis, et de circumcissione typica Abrahami.	749
X. — Mandata de cibis, male a Judæis intellecta, Christianis sunt aperta.	751
XI. — Baptismum et crucem Deus jam in Vet. Test. præmonstravit.	753
XII. — Crux Christi sæpe in Vet. Test. annuntiata. — Josue typus Christi.	759
XIII. — Christianos, non Judæos, fœderis divini esse hæredes, jam in Vet. Test. annuntiatum est.	765
XIV. — Testamentum quod Moyses accepit et contrivit, Dominus nobis dedit.	767
XV. — Sabbatum Judæorum non est verum; Deo acceptum Sabbatum.	769
XVI. — Non templum Judæorum, sed spirituale templum Christianorum Deo placuit.	771
XVII. — Epilogus partis primæ.	775
XVIII. — De duabus viis.	775
XIX. — De via lucis.	777
XX. — De via tenebrarum.	779
XXI. — Conclusio admonitoria.	779
Dictum S. Barnabæ apostoli, quod in ejus catholica epistola non reperitur.	781

S. MATTHIAS APOSTOLUS.

Fragmenta.	783
------------	-----

S. BARTHOLOMÆUS APOSTOLUS.

Sententia brevis.	785
-------------------	-----

ANACLETUS PAPA.

Notitia.	787
----------	-----

EPISTOLÆ ET DECRETA.

Epistola prima. — De oppressione Christianorum et de accusatione episcopi, de ordinatione archiepiscoporum et cæterorum, et de primatibus et patriarchis, eorumque ministerio.	789
I. — De iis qui sacerdotes accusant.	791
II. — Ut episcopus Deo sacrificans testes secum habeat.	794
III. — De peregrinis et provincialibus iudicibus.	798
IV. — Ut oppressus iudicio sæcularium appetet iudicium sacerdotum, et de majoribus causis ad sedem apostolicam referendis.	799
Epist. II. — De ordinatione archiepiscoporum et reliquorum episcoporum atque sacerdotum, et de fide cæterisque causis.	801
I. — De ordinationibus episcoporum et omnium clericorum.	803
II. — De accusationibus episcoporum.	803
III. — Quod minus quam a tribus episcopis episcopus non debeat ordinari.	807
IV. — In quibus civitatibus primates, in quibus metropolitani esse debeant.	807
Epist. III. — De patriarchis et primatibus, ac reliquis episcopis; et quod Romana Ecclesia cardo sit et caput omnium ecclesiarum.	810
I. — De bipartito ordine sacerdotum.	812
II. — De constitutione seu ordinatione episcoporum ac presbyterorum.	812

III. — De discretione episcoporum et civitatum.	813
IV. — Ut difficiliores causæ ad sedem apostolicam referantur.	814
V. — Non admittendos ad accusationem sive ad testimonium qui antea inimici fuerunt, et de extremo iudicio.	815

Duo decreta Anacleti papæ.

I. — Quare laici in accusatione episcoporum non audiuntur.	817
II. — Singulis annis apostolorum limina visitent episcopi, qui ordinationibus apostolicis subjacent.	817

SANCTUS HERMAS.

Testimonia veterum de S. Herma.	819
Dissertatio de vita et scriptis S. Hermæ a D. Ie. Nourry.	853
Articulus primus. — Analysis operis S. Hermæ cui titulus: <i>Pastor</i> .	853
Articulus II. — Quis Hermas auctor hujus operis; num sit frater Pii primi, summi pontificis.	855
Articulus III. — Num Hermas fuerit discipulus Pauli apostoli.	857
Articulus IV. — Quo tempore hos libros scripserit.	858
Articulus V. — Num hi libri Græce primum scripti sint.	858
Articulus VI. — Num versio latina sit barbara, et Anastasius illius sit auctor.	859
Articulus VII. — Num sit tantum epitome.	860
Articulus VIII. — De titulo hujusce operis.	860
Articulus IX. — De hujus operis divisione, capitulis et capitum argumentis.	861
Articulus X. — Quid de his libris antiqui Patres senserint.	862
Articulus XI. — Quantæ sint utilitatis.	862
Articulus XII. — Utrum antiqui Patres illos spreverint.	864
Articulus XIII. — Quam temere hi libri a quibusdam recentioribus contemnuntur.	865
Articulus XIV. — Hos libros plenos non esse hæresibus, et primo quidem circa angelum bonum et malum singulis hominibus tributum.	865
Articulus XV. — Hos libros non favere Novatianis.	866
Articulus XVI. — Eosdem libros immerito aliorum quorundam errorum incusari.	868
Articulus XVII. — De variis editionibus et notis in hos libros.	869
Articulus XVIII. — Novæ observationes, ac primo de Christi sanctique Spiritus divinitate.	869
Articulus XIX. — Utrum apostoli mortui prædicaverint nomen Filii Dei iis qui apud inferos erant.	874
Articulus XX. — Utrum <i>Hegrin</i> sit nomen angeli.	875
Articulus XXI. — Num angeli omnia creaverint.	876
Articulus XXII. — Qui doctores et præsides ministeriorum dicantur.	876
Articulus XXIII. — De xerophagiis.	878
Articulus XXIV. — De matrimonii vinculo nunquam solvendo.	878
Articulus XXV. — De libro apocrypho de Haldam et Modal.	879
Judicium Cotelerii de S. Hermæ <i>Pastore</i> .	879
Proœmium Gallandii ad S. Hermam.	883
CAPUT PRIMUM. — Quis cujusve fuerit Hermas. Distinguendus tum ab Herme, Dalmatæ, ut fertur, episcopo, tum ab Hermete pastore, Pii I fratre.	883
CAP. II. — Opus Hermæ <i>Pastor</i> inscriptum. De Græcis ejus laciniis, deque vetere Latina versione.	883
CAP. III. — Quanto in pretio apud Patrum vetustissimos habitum. Valde utile jure existimatum. Hinc immerito a nonnullis reprobatum. Solvuntur aliquot objectiones, ab antiquorum Patrum auctoritate petitæ.	886
CAP. IV. — Quo tempore scripserit Hermas disquiruntur.	889
CAP. V. — Quid operis in ejus <i>Pastorem</i> nunc denovo vulgatum, impensum.	870
De doctrina S. Hermæ, auctore Lumper.	871

SANCTI HERMÆ PASTOR.

LIBER PRIMUS, qui inscribitur *Visiones*.

Visio I. — Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.	891
Visio II. — Rursus de negligentis uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus.	895
Visio III. — De triumphantis Ecclesiæ structura, et veris hominum reproborum ordinibus.	899
Visio IV. — De tentatione et tribulatione hominibus superventura.	899

LIBER SECUNDUS, qui inscribitur *Mandata*.

Proœcium.	915
Mandatum I. — De fide in unum Deum.	915
Mandatum II. — De fugienda obtreccatione, et elemosyna facienda in simplicitate.	915
Mandatum III. — De fugiendo mendacio, et Hermæ pœnitentia ob simulationem.	917
Mandatum IV. — De dimittenda adultera.	917
Mandatum V. — De tristitia cordis, et patientia.	921
Mandatum VI. — De agnoscendis uniuscujusque hominis duobus genis, et utriusque inspirationibus.	925
Mandatum VII. — De timendo Deo, et dæmone non metuendo.	929
Mandatum VIII. — Declinandum est a malo, et facienda bona.	931
Mandatum IX. — Postulandum a Deo assidue, et sine hesitatione.	935
Mandatum X. — De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.	939
Mandatum XI. — Spiritus et prophetas probari ex operibus, et de duplici spiritu.	945
Mandatum XII. — De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolum non metuendum creditibus.	945

LIBER TERTIUS, qui inscribitur *Similitudines*.

Similitudo I. — Nos quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.	951
Similitudo II. — Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur.	953
Similitudo III. — Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.	955
Similitudo IV. — Ut æstate arbores ab aridis fructu et virentibus foliis internoscuntur, sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine differant.	955
Similitudo V. — De vero jejunio, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.	957
Similitudo VI. — De duplici genere hominum voluptuorum, et eorum morte, defectione, et pœnarum duratione.	963
Similitudo VII. — Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.	969
Similitudo VIII. — Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera; omnes autem, pro pœnitentiæ et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.	971
Similitudo IX. — Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.	979
Similitudo X. — De pœnitentia et elemosyna.	1009

APPENDIX AD S. HERMAM.

Acta SS. Pudentianæ seu Pontianæ et Præxedis, auctore S. Pastore presbytero. Notitia in S. Pastorem.	1011
Acta Sanctarum virginum Pudentianæ et Præxedis.	1019

ANONYMI TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM.

Testimonia veterum	1025
Dissertatio D. Le Nourry.	1025
Dissertatio proœmialis Gallandii.	1029
I. — Horum Testamentorum auctor Christianus fuisse, illaque Græcè scripsisse demonstratur.	1029
II. — Ipsius ætas inquiritur, ejusque scriptiois consilium paucis aperitur.	1031
III. — Operis pretium expenditur; ex quo in primis a Grabio deprompta pro vera Christi deitate testimonia describuntur. Hinc sententia de scriptore Christiano iterum confirmatur.	1035
IV. — De variis mss. exemplaribus Græcis, deque antiqua Roberti Lincolnienensis episcopi versione agitur.	1056
V. — De editione Grabiana hic typis expressa.	1057

TESTAMENTA XII PATRIARCHARUM filiorum Jacob ad filios suos, interprete Roberto Lincolnienensi episcopo.

CAPUT PRIMUM. — Testamentum Ruben, de iis quæ mortuus in mente habuit.	1038
CAP. II. — Testamentum Simeonis, de invidia.	1046
CAP. III. — Testamentum Levi, de sacerdote et superbia.	1051
CAP. IV. — Testamentum Judæ, de fortitudine, et avaritia et fornicatione.	1070
CAP. V. — Testamentum Issachar, de simplicitate.	1086
CAP. VI. — Testamentum Zabulon, de commiseratione et misericordia.	1090
CAP. VII. — Testamentum Dan, de ira et mendacio.	1098
CAP. VIII. — Testamentum Nephthalim, de naturali bonitate.	1103
CAP. IX. — Testamentum Gad, de odio.	1114
CAP. X. — Testamentum Aser, de duabus faciebus malitiæ et virtutis.	1119
CAP. XI. — Testamentum Joseph, de castitate.	1126
CAP. XII. — Testamentum Benjamin, de mente munda.	1142
Tabula chronologica Testam. XII patriarcharum.	1151

ANONYMI EPISTOLA AD DIOGNETUM.

Gallandii proœmia. 1159

EPISTOLA AD DIOGNETUM. 1167

PRESBYTERORUM ET DIACONORUM
ACHAÏÆ

EPISTOLA DE MARTYRIO S. ANDREÆ.

Veterum testimonia.	1187
Gallandii Præfatio.	1199
Acta et Martyrium S. Andreæ apostoli.	1217
Addenda.	1277

ADDENDA.

I.

Variæ Lectiones ad *Constitutiones apostolicas*, ex codicibus mss. (1).

In codice bibliothecæ montis Simaitici, sæculi fere decimi tertii, plura leguntur quæ ad *Constitutiones apostolicas* pertinent. Descripsi inde libri VIII caput 32 et quæ sequuntur. Scripturam codicis ita afferam ut quæ a textu Cotelerii quemadmodum recognovit doctissimus Ueltzenius differant, typis cursivis distingam.

ΠΑΡΑΘΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΔΙΑ-
ΤΑΞΙΣ ΚΑΝΟΝΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ.

Οι (plura præcedunt apud Cot. et Ue.) πρώτως προσιδόντες τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τῶν δια-

κόνων προσαγέσθωσαν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τὰς αἰτίας ἐξεταζέσθωσαν οὐ χάριν προσῆλθον τῷ κυριακῷ λόγῳ. Οἱ δὲ προσενέγκαντες μαρτυρεῖτωσαν (Cot. add. αὐτοῖς) ἀκριβῶσαντες τὰ κατ'

(1) Hæc, ut quæ sub numm. H et III sequuntur, ex libro cui titulus: *Anecdota sacra et profana ex Oriente et Occidente allata*. . . Edidit Const. Tischendorf, phil. et theol. Doctor, etc. Lipsiæ 1853, in-4.

αυτούς. Ἐξεταζέσθω δὲ ἀκριβῶς ὁ τρόπος καὶ ὁ βίος, καὶ εἰ δοῦλοι εἰσιν ἢ ἐλεύθεροι. 2. Καὶ ἐὰν ἦ τις δοῦλος, ἐρωτάσθω ὁ δεσπότης αὐτοῦ εἰ μαρτυρεῖ αὐτῷ· εἰ δὲ μὴ, ἀποβαλέσθω, ἕως ἂν ἀξίον ἑαυτὸν ἐπιδείξῃ τῷ δεσπότη· εἰ δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ, προσδεχέσθω. Ἐθνικοῦ οἰκέτης διδασκέσθω εὐαρεστεῖν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημεῖται ὁ λόγος. 3. Εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα ἢ ἢ γυνὴ ἄνδρα, διδασκέσθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς· εἰ δὲ ἄγαμοί εἰσι, μανθανέσθωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν ἐν νόμῳ. Εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ πιστὸς ὢν καὶ εἰδὼς ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφορίζέσθωσαν. 4. Ἐάν (Cot. add. δέ) τις δαίμονα ἔχη, διδασκέσθω μὲν τὴν εὐσέβειαν, μὴ προσδεχέσθω δὲ εἰς κοινωνίαν πρὶν ἂν καθαρῶσθῃ· εἰ δὲ θάνατος καταπελγεῖ, προσδεχέσθω. 5. Εἰ τις πορνοδοσκός, ἢ παυσάσθω (Cot. add. τοῦ) μαστροπεύειν ἢ ἀποβαλέσθω (sequuntur plura apud Cot.). Τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσεῖη (sic) ἄνηρ ἢ γυνὴ ἢ ἥλιος ἢ μονομάχος ἢ σταδιοδρόμος ἢ λουδαιμπερτής (codex-stēs) ἢ ὀλυμπικός ἢ χοραυλὸς ἢ κιθαριστής (sequalia apud Cot.) ἢ αὐλῆσιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ παυσάσθωσαν ἢ ἀποβαλέσθωσαν. 6. Στρατιώτης προσωὶν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις βήφονοις· πειθόμενος προσδεχέσθω, ἀντιλέγων δὲ ἀποβαλέσθω. Ἀρῆτοποιός, κίναυδος, βλάξ, μάχος, ὄχλαργός, ἐπαιδός, λῶταξ, περιάμματα ποιῶν, οἰωνιστής, συμβολοδείκτης, παλμῶν ἐρμηνεύς, φυλαττόμενος ἐν συναντήσει λωδᾶς (sic) ὕψων ἢ ποδῶν ἢ ὀρνίθων ἢ γαλῶν ἢ ἐπιφωνήσεων ἢ παρακροαμάτων συμβολικῶν, χρόνῳ δοκιμαζέσθωσαν· δυσέκνιπτος . . . ἀποβαλέσθωσαν. 7. Παλλαχὴ . . . ἀποβαλέσθω . . . εἰ μὲν δούλη ἐστίν . . . εἰ δὲ ἐλευθέρη, γαμεῖτω . . . ὁ (pro ei) δὲ μὴ, ἀποβαλέσθω. 8. Ἑλληνικοῖς . . . μετατιθέσθω ἢ ἀποβαλέσθω . . . ἱπποδρομικοῖς ἀγῶσιν . . . ἀποβαλέσθω. 9. Ὁ μέλλων . . . εὐνοῖαν (codex ἄνοϊαν) ἔχη (Cot. add. περὶ τὸ πᾶγμα) . . . 10. . . λαϊκὸς εἶη. 11. Πᾶς πιστὸς . . . πρὸ τοῦ τὸ ἔργον χειρὸν ἐπιτελέσαι . . . εἰ δὲ τις λόγος κατηχήσεως γίνεται, προτιμησάτωσαν . . . εὐσεβείας. 12. Πιστὸς ἢ πιστὴ . . . ἐπιστολαῖς διετάξαμεν.

Inscriptum est Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἁγίων ἀποστόλων διάταξις (67).

XXXIII, 1. Ἐγὼ Πέτρος καὶ (Cot. add. ἐγὼ) D

Παῦλ. διατάσσομεν ἐργάζεσθαι τοὺς λαοὺς πέντε ἡμέρας, σάββ. δὲ x. κυρ. σχολαζέτωσαν (Cot. add. ἐν) τῇ ἐκκλησίᾳ . . . δημιουργ. τρόπον ἔχειν . . . 2. Τὴν . . . ὁ συγχωρήσας (Cot. add. ἦ) καὶ ἀναστήσας . . . πνεύματος τὴν δοθεῖσαν . . . ἐν αὐτῇ (Cot. add. τὴν) ἀπροσδόκητον χερὶν τοῖς ἀθρώποις δεδῶσθαι . . . λόγον (Cot. add. Ἰησοῦν Χριστὸν) ἐκ . . . τὴν τῶν ἁγίων θεοφανίαν ἑορτὴν . . . 3. Τὰς ἡμέρας . . . ἤξίωσιν ἀγίου.

XXXIV, 1 (68). Εὐχὰς ἐπιτ. ὀρθρως πρώτη ὄρα, τρίτη τε καὶ ἕκτη x. ἐνν. καὶ ἑσπέρας καὶ ἀλεκτοροφωνίας. Ὁρθρου μὲν (Cot. add. εὐχαριστοῦντες) ὅτι ἐφ. ἡμᾶς (Cot. ὁμῖν, non Ue.) . . . νύκταν . . . ὅτι ἐν αὐτῇ ἀπόφωσιν ἀπὸ Πιλάτου ἔλαβεν ὁ Κύριος . . . ἑσταυρώθη ὁ Χριστός· ἐννάτη (Cot. add. δέ) B ὅτι πάντα ἐκκλίνητο . . . ἐφ' ἑσπέρας δὲ εὐχ. ὅτι ἡμῖν (Cot. ὁμῖν, Ue. om.) ἔδωκεν ἀνάπαυσιν (Cot. add. τῶν) καθημερινῶν . . . τῆς παρουσίας . . . 2. Εἰ μὴ . . . προσεῖναι . . . φευκτέος . . . οὕτως καὶ οἱ ἐναγεῖς μιανούσιν. 3. Εἰ δὲ μήτε ἐν οἴκῳ ἄμα μήτε ἐν ἐκκλ. (Cot. add. συναθροισθῆναι) δυνατόν, ἕκαστος (Cot. add. παρ') ἑαυτῷ ψαλλέτω . . . ἐάν ὦσι (ita recte etiam Ue. contra Cot. εἰσι) φησὶν ὁ Κύριος (item Ue., Cot. om.) . . . 4. . . κατ' οἶκ. προσευχέσθω (ad hoc προσευχ. scriba transiit ad alterum) . . . 5. . . δούλους (ita recte Ue., Cot. δούλοι) . . . ἀποβαλέσθωσαν. Jam sequitur caput XLII, nullo titulo aut nota interposita. Ἐπιτελέσθω (Cot. add. δέ) τρίτα . . . ἐν ψαλμ. (Cot. add. καὶ ἀναγνώσει) καὶ προσευχαῖς . . . καὶ τριακοστὰ . . . C ὕπ. μνείας αὐτῶν διδῶσθω ἐκ τ. ὕπ. αὐτοῖς εἰς ἀν. αὐτῶν.

XLIII, XLIV, 1. Ἐν δὲ ταῖς μνήμας . . . προσύττει γὰρ . . . λέγει γὰρ . . . οἶνον (Cot. add. δέ) μὴ . . . οὐ (Cot. add. μὴ) δύναται . . . μετὰ τὸν Θεὸν . . . οὐχ ἵνα μὴ πίωσιν· ὄλιγος γὰρ οὐχ (ita etiam Ue., Cot. καὶ) . . . μὴ πίωσιν οἶνον εἰς . . . τοῦ μεθύσου. 2. . . τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησ. Χρ. . . εἴρηκε τίτι . . . οὐ τῶν χρονιζ. ἐν οἴκῳ καὶ κατασκοποῦντων π. π. γίν. XLV. . . προστένται . . . ἐφ' ἑαυτοῖς . . . XLVI, 1. Τοῦτο δὲ κοινῇ πᾶσι . . . τῇ αὐτῷ δοθείσῃ τάξει . . . ὁ ἀκούων γὰρ ὁμῶν, φησὶν ὁ Κύριος, ἐμοῦ . . . καὶ D ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, etc.

II.

Variae Lectiones ad Clementis Homilias et Epitomen.

Inter viros doctos constat Clementis Romani quæ feruntur Homiliarum duo tantum hucusque codices inventos esse. Alter est Parisinus, ad finem mutilus, desinens in verba Homil. XIX, 14, ἢ ὅποτε (cf. ed. Dressel. pag. 383, 12). Eo solo nitebatur editio Cotelerii et qui totum ejus de patribus apostolicis opus emendatius repetiit Clerici, item nupera Schwegleri editio. Nuperrime autem alter accessit, Ottobonianus Vaticanus, ab Alberto Dressel inventus, et anno 1853 ad novam homiliarum editionem,

(67) Proximus titulus in tabula (πίναξ) est: περὶ τοῦ φυλάττειν ἕκαστον τάξιν καὶ λειτουργίαν.

(68) Nulla textui inscriptio præposita est.

* Hæc sunt apud nos numerale nota typis grandioribus expressa quæ textui intermiscuntur. EDIT. PATA.

adhibitus. Is et integer est nec raro lectionis bonitate Parisino præstat. Nihilominus multum abest ut his duobus codicibus acquiescendum videatur aut editione Dresselii criticis rationibus jam sit satisfactum. Habent enim critica circa textum Homiliarum Clementinarum studia eo plus gravitatis quo magis nostra ætate intellectum est librum illum Clementis apocryphum in historia primævæ ecclesiæ indaganda maximi faciendum esse. Quæ cum ita sint, magnopere gaudeo codices alios duo a me repertos esse, alterum in Italia, alterum in oriente. Quos quantopere sperandum sit valituros esse, cum ad restituendum textum antiquissimum tum ad historiam ejus libri illustrandam, satis apparebit ex prioribus primæ Homiliæ sectionibus locisque aliquot selectis. Dabimus autem ipsum continuum textum quemadmodum et in orientali et in Italico legitur codice, lectiones Homiliarum ex editionibus Cotelerii et Dresselii unaque Epitomes quæ plerumque dicitur textum, ubi ad comparandum aptus est, sub textu notantes.

Titulus libri in orientali codice hunc in modum scriptus est : Βίος καὶ πολιτεία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Ῥώμης, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου. Ad hæc proprius reliquis libris scriptis accedit scriptura quatuor Epitomes codicum, in quibus est, teste Cotelerio : Βίος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος (μάρτυρος) Κλήμ. ἐπισκ. Ῥώμ. μαθ. τ. ἁγ. ἀποστ. Πέτρ. Satis differunt reliqui tres apud Cotelerium Epitomes codices, quorum unus addita hæc habet : Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή, quæ quidem sola, quod mireris, titulo loco, præmissis duabus epistolis, Homiliarum codices et Parisinus et Vaticanus habent.

Κλήμης Ἰακώβω τῷ κυρίω καὶ ἐπισκόπῳ (1) καὶ ἑπισκόπων ἐπισκόπῳ, διέποντι δὲ τὴν ἐκ (2) Ἱερουσαλήμ ἁγίαν τῶν Χριστιανῶν (3) ἐκκλησίαν καὶ τὰς πανταχῆ Θεοῦ προνοίᾳ ἰδρυθείσας καλῶς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας (4), σὺν τε πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς (orient. λυποῖς) ἀπασιν ἀδελφοῖς· εἰρήνη εἴη πάντοτε.

Γνώριμον ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ (5) Κλήμης Ῥωμαίων πολίτης ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δυνήθεις (6), τῆς ἐννοίας μου ἐκ παιδὸς ἀπασχολούσης (7) τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν εἰς τε ἀθυμίας καὶ πόνους· συνῆν γάρ μοι λογισμὸς, οὐκ οἶδα πῶθεν τὴν ἀρχὴν λαθῶν, περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα (8) θανῶν οὐκ εἰμὶ, καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μου ποτέ (9), τοῦ ἀπείρου χρόνου πάντων τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος· ἔσομαι δὲ οὐκ ὢν, οὐκ ὄντας εἰδῶς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγωνῶς, οὐ γινόμενος (10)· καὶ ἄρα πότε (11) γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα (12) ἦν. Εἰ γὰρ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονεν, καὶ μετὰ (orient. addit τὴν) λύσιν τί ἄρα ἔσται πάλιν,

(1) Καὶ ἐπισκόπῳ· ita etiam Epitome; codd. vero Cot. et Dr. — in inscriptione epistolæ Clementis ad Jacobum — omittunt.

(2) Ita etiam unus cod. Epitomes; textus vero Epit. apud Cot. τῶν τῆν Ἱερ. ἁγ. τῶν Χρ. ἐκκλ. διέποντι. Codd. Cot. et Dr. omittunt ἐν.

(3) Τῶν Χριστιανῶν· ita cum Epitome; cod. vero Cot. Ἑβραίων (absque articulo); cod. Dr. plane omittit, quod idem ex Epitomes codice Cotelerii adnotavit.

(4) Χριστοῦ usque ἐκκλησίας· hæc cum Epitome; in Cot. et Dr. codicibus desunt.

(5) Hæc prorsus conveniunt primis verbis Epitomes; in Homiliis vero initium fit ab Ἐγὼ Κλήμης, omissis prioribus.

(6) Cotel. δεδύνημαι; Dress. notat : « Scripsim cum Otobon. δεδυνημένος, sed obstat καὶ ἑπιτομή præcedens. » Epit. consentit in hac forma δυνήθεις, sed singula verba contra Homiliarum cod. sic collocata habet : δυν. ζῆσαι σωφρόνως. Cæterum ab his inde verbis Epitome discedit ab Homiliarum textu, pergens λογισμὸν τε δεξιόμενος οὐκ οἶδα πῶθεν ἐπεισελθόντα μοι καὶ περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, πόνους τὸ λοιπὸν καὶ ἀθυμίας συνέζων, etc.

(7) Ita uterque codex noster; Cot. et Dr. ἀποσχολούσης.

(8) Sic libri mei; Cot. et Dr. ἄρα.

(9) Hunc libri accentum habent; non μοῦ ποτε.

(10) Ital. om. οὐ γεγων. οὐ γινώμ.

(11) Ita rursus cum libris scripsi; Cot. et Dr. ἄρα ποτε.

Α εἰ μὴ τάχα σιγῆ καὶ λήθη· ἦ καὶ (13) τάχα ἔσται τι δ' οὖν (Ital. τί οὖν) νοῆσαι οὐ δυνατόν. II. Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὁμοία οὐκ οἶδα πῶθεν ἀπαύστως ἐνθυμούμενος (14) ὀδυνηρὰν εἶχον λύπην τοσοῦτον (15) ὡς ὠχριακότα (Ital. ὠχριοκ.) με τῆκεσθαι· καὶ τὸ δεινότατον, εἰ ποτε ἀπόσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελῆ ἐβουλεύσάμην (16), ἀκμαιότερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγίνετο. Καὶ ἤχθόμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδῶς σύνοικον καλὴν ἔχων ἐννοίαν (17), ἀθανασίας ἀγαθῆς (18) αἰτίαν μοι γινομένην (19), ὡς ὕστερον τῆ πείρα ἐπέγνων καὶ Θεῷ τῷ πάντων δεσπότῃ τῷ χαρίστησα· ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς θλιβούσης με ἐννοίας εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζήτησιν καὶ εὔρεσιν ἠναγκάσθη ἐλθεῖν, καὶ τότε ἐταλάνιζον οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνουν (20). III. Ἐκ παιδὸς οὖν ἡλικίας ὢν ἐν τοῖς (21) τοιοῦτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέβαιον εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβὰς· καὶ οὐθὲν ἕτερον ἐύρων ἢ δογμάτων ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ συλλογισμῶν τέχνας καὶ λημμάτων ἐπινοίας (22). Καὶ ποτὲ μὲν (23) ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνα-

(12) Sic uterque noster cum Cotelerio; item Epit. τί ἄρα καὶ ἦν. Contra Dress. τί ἔτος ἦν.

(13) Ἡ καὶ· sic rectissime uterque noster. Cot. om. ἦ; cod. Ottob. καὶ ἦ.

(14) Ita omnes Homiliarum codices, contra Epitome, per cætera satis consonans, διενθυμούμενος.

(15) Ita rursus omnes Homil. codd., contra Epit. ἀπαυστον εἶχον ἀεὶ τὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον.

(16) Consentium Homil. codices; contra Epit. τὴν περὶ τούτων φροντίδα ὡς μάταλον ἐλογισάμην.

(17) Ἀκμαιότερον — ἐννοῦν· in his prorsus conveniunt Homil. et Epit.

(18) Ἀγαθῆς· ita mei cum Cotelerio; Ottob. ἀγαθῆν. Epit. omittit.

(19) Γινομένην· ita orientalis; Italicus cum Cot. γενομένην; Dress. γεννησμένην.

(20) Cum his, in quibus consentiunt Homil. codices, conferre juvat textum Epitomes qui sic habet : ὡς ὕστερον ἔγνων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ Θεῷ τῷ πάντων ἠναγκάσθη ποιητῆ· ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς με πιεζούσης ἐννοίας ἠναγκάσθη εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζήτησιν· καὶ οὐς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνουν, ὕστερον ταλάνιζειν οὐκ ἐπαυσάμην.

(21) Τοῖς· ita uterque meus; Cot. et Dr. omittunt, item Epitome.

(22) Καὶ οὐθὲν — ἐπιτολὰς· rursus in his plena codicum Homil. consensio; Epit. vero sic : ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς τὸ σπουδαζόμενον ἐύρων ἢ δογμ. ἀνασκ. κ. κατασκ. ἐριδὰς τε κ. συλλ. τέχν. καὶ δὴ καὶ λημμ. ἐπιπ.

(23) Ποτὲ μὲν ... ποτὲ δὲ· ita rectissime uter-

τος (orient. addit ἦν) ἢ ψυχῇ, ποτὲ δὲ ὅτι θνητῇ. Καὶ ὅποτε γοῦν (Ital. οὖν) (24) ἐπεκράτει λόγος ὅτι ἀθάνατος ἢ ψυχῇ (25), ἔχαιρον· ὅποτε δὲ ὅτι θνητῇ, ἐλυπούμην· πλείον δὲ ἡθύμου (26) ὅτι οὐδ' ὀπωτέρων (ita Ital., orient. -τερον) τις τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἡδύνατο (27). Πλὴν ἐν ἐνόου (28), ὅτι αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας ψευδεῖς ἢ ἀληθεῖς ὑπολαμβάνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φαίνονται (29). Ἐπιστήσας οὖν ἤδη ποτὲ ὅτι οὐ παρὰ τὰς ἐκδικουμένας ὑποθέσεις ἢ κατάληψις γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας αἱ δόξαι ἀποφαίνονται (30), ἔτι μᾶλλον ἰλιγγίω (Ital. ἡλιγγ.) ἐν τοῖς πράγμασιν. Διὸ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον· οὔτε γὰρ τι βεβαιῶσαι οἶός τε (31) ἤμην, οὔτε τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα ἀποσείσασθαι ἐδυνάμην (32), καίπερ βουλόμενος, ὡς (33) φάσας· εἶπον· ὅτι ἐμαυτῷ πυκνότερον ἡσυχάζειν ἐπιτάσσοντι (34) οὐκ οἶδ' ὅπως (35) λαμβανόντως μεθ' ἡδονῆς ὁ τῶν τοιούτων μοι (36) εἰσῆρχετο λογισμός. IV. Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον [ἐμαυτῷ· Τί ματαιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος, ὅτι εἰ μὲν θανὼν οὐκ εἰμι, νῦν ὄντα μοι λυπεῖσθαι οὐ προσήκεν (37). Διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι εἰς τὴν τότε (38), ὅτε οὐκ ὦν οὐ (orient. praetermittit) λυπηθήσομαι. Εἰ δ' ἄρα (orient. ἄρα) εἰμι, τί νῦν ἐκ περισσοῦ μοι πρόσεστι τὸ λυπεῖσθαι; καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἕτερός με εἰσῆει (orient. εἰσῆιει) λογισμός (39)· ἔλεγον γάρ· Μὴ τί γε (40) τοῦ νῦν με λυπούντος ἐκεῖ χεῖρον παθεῖν ἔχω, μὴ βεδιωκῶς εὔσε- que meus cum Epitome; Cot. ὅτε μὲν et ὅτε δέ, Otob. ὅτε μὲν et ὅτε δέ.

(24) Hæc præstare videntur lectioni vulgatæ : εἰ ποτε οὖν, item lectioni Epitomes καὶ ὅτι μὲν (pergitur λόγος ἐπικρατῶν ἦν).

(25) Ita nostri codd. cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt ἢ ψυχῇ.

(26) In cod. Cotelerii desunt ὅτι θνητῇ usque ἡθύμου. Nostri vero cum Otobon. consentiunt, quorum ad scripturam prope accedit Epitome.

(27) Etiam hæc, quibuscum Epit. consentit, omnino præstant lectioni Cot. et Dr. quæ sic habet : ὅτι οὐδ' ὀπωτέρων εἰς τὸν ἐμὸν βεβ. νοῦν ἡδυνάμην.

(28) "Er ἐνόου· ita adhibita Rufini versione (sed hoc tantum intelligebam) scripsi pro eo quod in meis codd. pariterque a Cot. in Epitome editum est, ἐνενοῦν. In Homil. Cot. et Dr. ediderunt συν- ἐνόου.

(29) Hæc Epitomator sic mutavit ut pro ὑπολαμβ. scriberet ἀποφαίνονται, ac pergeret καὶ οὐχ ὡς ἔχ. αὐταῖ ἐφ' ἑαυτῶν ἀληθείας καταλαμβάνονται, reliqua vero quæ in Homiliis sequuntur : ἐπιστήσας usque ἀποφαίνονται omittet. Quem ad locum cf. Rufini versio.

(30) Ita nostri, in eumdemque modum legendum esse censuit Cotelierius; codd. vero Paris. et Vatic. ἀποφέρονται.

(31) Τε· ita mei cum Parisino; Otobon. τ; idem ὁδὲ τὴν pro οὔτε τῆν.

(32) In his et iis quæ sequuntur ab Homiliarum textu satis differt Epitome.

(33) Ὡς· ita nostri cum Parisino; Otobon. omittit.

(34) Sic uterque noster; Cot. et Dr. ἐπιτάσσοντος. Vide infra ad μοι.

(35) Ita nostri et Otob.; Cot. οἶδά πως.

(36) Μοι· ita nostri et Parisinus; Otob. με.

(37) Ita omnes Homil. codices; Epitome προσήκει.

(38) Ita rursus omnes; Epitome vero τηνικαῦτα pro εἰς τ. τ.

ἄως, καὶ παραδοθήσομαι (41) κατ' ἐνίον φιλοσόφου λόγους Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρταρίω, ὡς Σίωφος ἢ Τιτύος (42) ἢ Ἰξίων ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ἦρου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; πάλιν τε (43) ἀνυπέφερον λέγων· Ἡ ἀδῆλου ὄντος τοῦ πράγματος (44), ἀκινδυνότερόν (45) ἐστὶν μᾶλλον εὐσεβῶς βιώσαι με. Καὶ πάλιν (46) Πῶς δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν εἰς ἀθῆλον ἐλπίδα ἀφορῶν τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονῶν; ἀλλ' οὐδ' ὅτι (47) ποτὲ ἐστὶ δίκαιον καὶ (48) ἀρεσκῶ Θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ ἢ ψυχῇ ἀθάνατος ἢ θνητῇ γινώσκω· οὔτε τις λόγος βέβαιος εὐρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμι. V. Τί οὖν χρῆ ποιεῖν ἢ τοῦτο (49)· εἰς Αἴγυπτον πορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις τε (50) καὶ προφήταις φιλωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὐρῶν χρήμασι πολλοῖς πείσω ὅπως ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην νεκρομαντίαν (51) ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματός τινος πυνθανομένου (52) ἢ δὲ πεῦσις ἐστὶ περὶ τοῦ μαθεῖν εἰ ἀθάνατος ἢ ψυχῇ. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ἀπόκρισις, ὅτι ἀθάνατός ἐστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλήσαι ἢ καὶ ἀκούσαι ἐστὶν (53) μοι γινώμαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδῶν αὐτὴν αὐτάρκη καὶ ἰκανὴν ἀπόφρασιν ἔχω ἐκ τοῦ μόνον φανῆναι ὅτι ἐστὶν· καὶ οὐκέτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἀδῆλα ῥήματα (54). Ὅμως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀντίβαλλόν (55) τιν· συνῆθει φιλοσόφω, ὃς συνεβούλευέ μοι τοῦτο μὴ τολμήσαι (56) κατὰ πολλοὺς τρά-

(39) Hanc Homiliarum lectionem mutavit Epitomator hunc in modum : ἕτερος ἐπεισῆει μοι λογισμός.

(40) Μὴ τί γε· ita nostri cum Otoboniano, assentiente Epitome; Cot. vero Εἰ μὴ.

(41) Ab hoc inde loco Italicum tantum textum exscripsi.

(42) Mirum in modum accentus hujus nominis fluctuat. Secuti sumus Italicum codicem nostrum; Cot. vero edidit Τιτύος, Dress. Τιτύος.

(43) Ita cum Cotelerio; Otobon. codex καὶ πάλιν τε.

(44) Ita fere cum Epitome, nisi quod ὡς pro ἢ habet. Cot. vero et Dr. sic : λέγων Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα· καὶ πάλιν ἔλεγον· Εἰ δὲ ἐστὶν; ἀδῆλου (Cot. οὐ δῆλου) οὖν ὄντος τοῦ πράγματος. ἔλεγον Ἄκινδ.

(45) Ita codex ut passim libri scripti. Cot. et Dr. ἀκινδυνότερον.

(46) Cot. et Dr. omittunt πάλιν. Epit. omittit omnia inter βιώσαι (Epit. βιώναι) με, καὶ εἰ τῶν τοῦ σώματος.

(47) Cot. et Dr. οὐδέ τι.

(48) Ita cum Parisino; Otob. om. καί.

(49) Ita omnino ex auctoritate codicum scribendum est ut non distinguatur post ποιεῖν. Aliter Cot.

(50) Τε Ital. cum Otob. addit; Par. om.

(51) Ita cum Otoboniano et codice Epitomes. Parisinus vero cum plerisque codd. Epitomes νεκρομαντίαν.

(52) Hæc Epitomator sic reddidit : — πείτω πολλοῖς ψυχῆς ἀναπομπῆν... ἐργάσασθαι, ἐμοῦ δῆθεν ὡς περὶ πρ. τιν. πυνθάνεσθαι βουλομένου.

(53) Ita cum Parisino; Otobon. ἐστὶ cum Epitomes codd.

(54) Hæc Epitome sic habet : τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι ὅτι ἀθ. ἐστὶν, ἐστὶ μοι γν. ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἐστὶν· ἰδῶν γὰρ αὐτὴν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰκανὴν ἔξω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πιστότερα ὀφθαλμῶν ὡτα ποιήσομαι.

(55) Ita cum Parisino; Otobon. ἀντιβαλλόν.

(56) Cot. et Dr. τολμᾶν.

πους (57). Ἐίτε γὰρ οὐκ εἰσακούσεται (58) ἡ ψυχὴ τῶν μάγῃ, σὺ τοῖς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας δυσσυνειδήτους βιώσεις· εἰ δὲ ἐπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτους σε βιοῦν οἶμαι τὰ τῆς εὐσεβείας σοι μηκέτι προχωρεῖν, οὐ εἴνεκεν καὶ ἐτόλμησας (59). Ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τῆ λύσει θανόντων σωματῶν σκύλλουσι τὰς ψυχὰς (60). Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ὀκνηρότερος μὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐγχειρῆσαι ἐγενόμην, τῆς δὲ ἀπ' ἀρχῆς μου οὐκ ἐπαυσάμην βουλῆς, ἀλλ' ὡς ἐμποδισθεὶς τῆς ὁρμῆς ἠθύμουν (61). VI. Καὶ ἵνα μὴ σοι τὰ τοιαῦτα μακρῶ διηγήσωμαι (62) λόγῳ, ἐν τοσοῦτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ὄντος μου, φήμη τις ἡρέμα ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα ἤξανε ἐκάστοτε (63), καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ (orient. ἀγαθὴ ἀληθῶς) Θεοῦ (orient. omittit) ἀγγελος διέτρεχεν (64) τὸν κόσμον, His addam e variis locis excerpta hæc.

I, 8. (pag. 31, apud Dress.) in cod. meo orient. hæc scripta sunt: Ταῦτα ἐγὼ λέγων περὶ ἄλλων καὶ ἐμαυτῶ ὁμίλησα (Cot. et Dr. ὠμίλησα) λέγων· Τί ἄλλους μέμφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι (78); ἀλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὁρμήσω, πρότερον ἐν ἐμῶν διαθεῖς βίον (79). Καὶ δὴ οὕτως (80) βουλευσαμένου μου πολὺς ὁ τῆς παρολκῆς ἐγένετο (81) χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δυσεκλύτων ὄντων. Πέρασ γαῦν συννόησας ὠδίποτε (82) τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπιδί ἐμπλοκῶν (83) τοὺς σπεύδοντας ἐνεδρεῖει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅν ποτε εἰσεκλάπην χρόνον ἐλπίσι δονούμενος, καὶ ὅτι οὕτως ἀσκολούμενοι οἱ ἄνθρωποι

(57) Epitomator hæc ita expressit: ὁμοῦ φιλοσόφῳ τινὶ τῶν συνήθων καὶ ταύτην ἐκοινοῦμην τὴν γνώμην· ὁ δὲ συνεβούλευέ μοι μὴ λυσitteλεῖς εἶναι τοῦτο τολμῆσαι δυοῖν ἔνεκα.

(58) Cot. et Dr. addunt φησίν, item Epit. Ἐφη post γάρ.

(59) Ita cum Cot. et Dr., sed Epitome: οὐ ἔνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμας.

(60) Epit. sic: ἐπὶ τοῖς σκ. τὰς ψυχ. μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν.

(61) Hæc Epitomator mutavit sic: -- ὀκνηρ. μὲν ἐπὶ τῷ ἐγχειρήματι ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐνοίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστήναι οὐκ ἠδύναμην.

(62) Διηγήσωμαι· ita cum Italico etiam orientalis meus; Cot. et Dr. διηγήσομαι. Epitome: μακρὸν ἀποστεινῶ λόγον.

(63) Epitome: ἡρέμα, Τιβερίου Καίσαρος τὰ Ῥωμαϊκὰ διέποντος σκῆπτρα, ἑαρος ἤδη ἀρχομένου ἠύξανε ὁπόσαι ἡμέραι.

(64) Ita et Ital. et orient. cum Ottoboniano; Parisinus διήρχετο. Epitome διῆγει.

(65) Σιγῆν στέγειν· ita (et Ital. et orient.) cum Parisino. Videtur ἡ post σιγᾶν excidisse. Ottobon. cum Epit. σιγῆ στέγειν.

(66) Ita Ital. et orient. cum Ottoboniano; Paris. ἐγένετο. Hunc locum Epit. sic expressit: μάλλον δὲ καὶ πλείων ἐκάστης ἡμέρας καὶ μελίων ἐγίνετο.

(67) Hæc: Ἰουδαίους usque ποιεῖν ex orientali codice sunt.

(68) Similiter Cot. προκατορθώσει, Ottob. προκατορθώσει. Epitome: ἡς ἀπολ. μέλλει (alii λέγει), ἔάν τις αὐτῷ ἀρίστην διὰ πάντων ἐπιδείξεται πολ.

(69) Δέ· Ottobon. omittit.

(70) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. θεϊότητος.

(71) Πνέει· Epitome διδάσκει.

(72) Cot. et Dr. ὡς παρὰ Θεοῦ εἰληφώς τὴν ἐξουσίαν. Epitome sic: πολλ. θαυμ. τέρ. τε καὶ σημ. ἐρ-

τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα σιγᾶν [ἡ] στέγειν (65) μὴ δυναμένη. Ἐκάστοτε οὖν πλείων καὶ μελίων ἐγίνετο (66), λέγουσα ὡς τίς ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ ἐξ ἑαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν Ἰουδαίους (67) τὴν τοῦ αἰδίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαύειν λέγει ἔάν τις αὐτῶν προκατορθώσει (68) τὴν πολιτείαν· τοῦ δὲ (69) πιστεύεσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος (70) γέμων ταῦτα πνέει (71), πολλὰ θαυμάσια σημεῖα τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελεύσει μόνῃ, ὡς ἔχων ἐξουσίαν (72)· κωφούς (73) ποιεῖ ἀκούειν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν (74), κυλλοὺς ποιεῖ περιπατεῖν (75), χωλοὺς ἀνορθοῖ (76), πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ (77) ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ λῶμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὃ ἀδυνατεῖ ποιεῖν.

ἀποθήσκομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἔτυχεν ἀφεις εἰς Πόρτον (84) ὁρμησα (85).

Homil. I, 10. fin. (cf. ed. Dress. p. 34.) Εὐκαιρον τοῖς τὸν (86) ὕλιν ἀγνοοῦσι Θεόν. Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐκ (87) συμφωνίας ἄτακτον ἠφίσεσαν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρόν τινα δαιμονῶντα. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, ζήλω οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, εὐσεβεῖ θυμῷ τοῦ λοιποῦ σιγᾶν οὐκ ἐκαρτέρουν, ἀλλὰ μετὰ παρῆρησίας ἐβόων λέγων· Εὐλόγως ὁ Θεὸς ὑμῖν (88) ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίτους προιδῶν, ἐξ ὧν (89) νῦν τοὺς κριτικὸν νοῦν ἔχοντας πληροφορῶν φαίνεται.

γάζεται, ῥήματι μόνῳ κωφούς ἀκούειν ποῦν.

(73) Cot. et Dr. addunt γάρ.

(74) Τυφλ. ἀναβλ. in textu omissa suppleuntur in margine.

(75) Ita cum Parisino; Ottob. om. ποιεῖ περιπ.

(76) Ottobon. ὀρθοῖ.

(77) Cot. et Dr. λεπροὶ ψωροί. Etiam Epitome om. ψωροί.

(78) Epitome sic: ἐν ἴσῳ τῆς ἀμελείας ὧν ἐκείνοις ἐγκλήματι.

(79) Pro his Epitome: καὶ οὐ πρότερον τὸν ἐμῶν διαθεῖς βίον, εἰς Ἰουδαίαν ἀφικνούμαι, μάρτυς τῶν τοιοῦτων αὐτὸς γενησόμενος.

(80) Ita cum Parisino; Ottob. οὕτω.

(81) Cot. et Dr. ἐγενήθη.

(82) In ipso codice est ὠδίποτε. Codd. Parisinus et Ottob. ὁ δὴ ποτε. Jam Davisius coniecit ὠδέ ποτε legendum esse.

(83) Parisinus ἐκπλέκων (Cotelerius coniecit ἐμπλέκων), Ottobon. ἐκπλοκῶν.

(84) Πόρτον cum Ottoboniano; Coteler. Πόντον. Etiam Epitome Πόντον habet, sed ad cum locum jam Clericus Πόρτον coniecerat.

(85) Cot. et Dr. ὁρμησα.

(86) Τόν· ita codex noster pro τῶν in codd. Par. et Ottob. Inter variantes lectiones ad geminum Epitomes locum est τῶν.

(87) Ἐκ, ita cum Epitome; Cot. vero et Dr. ὡς ἐκ.

(88) Ὑμῖν· ita cum Parisino et Epitome; Ottob. ἡμῖν.

(89) Ἐξ ὧν, ita cum Epitome, quæ in iis quæ paulo ante leguntur magnopere ab Homiliis discedit (καθάπερ βάρβαρόν τινα καὶ μινόμενον. Ἐγὼ δ' ο. διαθερμαινόμενοι τὴν ψυχὴν, καὶ ζήλω ... ληφθεὶς, σιγᾶν οὐκ ὑπέμενον etc.), Paris. vero ὡς ἐξ ὧν, item ut videtur Ottob

Ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλήσεως κήρυκες ἐξαπε-
στάλησαν, οὐ γραμματικὴν ἐπαγγελόμενοι τέχνην,
ἀλλὰ (90) ἀπλοῖς καὶ ἀπανούργοις λόγοις (91) τὴν
αὐτοῦ βούλησιν ἐκφραίνοντες, ὡς πάντα (92) νοεῖν τὰ
λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἔξεως τινος φθονεράς, παρ-
εχέειν πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης (93) · πάρεστε
ἑμεῖς πρὸς τὸ (94) μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον ἐπὶ τῇ
ὑμέτερά βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν, etc.

Homil. I, 12. fin. (cf. ed. Dress. pag. 36.) Ἄδικοι
καὶ θεοστουγεῖς καὶ τὸν σῶζοντα λογισμὸν εἰς ἀπι-
στ. . . (95) ἀπασχολούντες (96). Πῶς συγγνώμης τυ-
χεῖν δυνήσασθε, τὸν τὴν θεϊότητα (97) τοῦ Θεοῦ
ἐπαγγελόμενον ὑμῖν εἰπεῖν ὑβρίζοντες, καὶ ταῦτα
ἀνθρώπων [δν] (98) ἐχρῆν, εἰ καὶ μηδὲν ἀληθὲς λέ-
γοντα (99), [διὰ] τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς (1)
ἀποδέξασθαι προαίρεσιν (2).

Homil. I, 14. (cf. ed. Dress. p. 37.) Τάχα δὲ καὶ
συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον (3) ·
αὐτὸς (4) ταῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· Σὺ εἰ μὲν ἱστο-
ρήσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις,
ἐξαυτῆς μοι (cod. με) σύμπλευσον· εἰ δὲ οὐ (5) βού-
λει (6), ἐλθὼν ἐπιστῆς ἡμῖν; ἐγὼ γὰρ αὖριον πορεύ-
σωμαι (7) ἐπὶ τὰ ἑμαυτοῦ. Καὶ δὴ ἀδυσώπητον ἰδὼν
συνῆλθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος, etc.

Homil. I, 17. (cf. ed. Dress. pag. 40.) Καὶ εἰ, τί
ποτέ ἐστιν δίκαιον καὶ ἀρέσκον (8) Θεῷ· καὶ εἰ γέγο-
νεν ὁ κόσμος (9), καὶ διὰ τί γέγονε· καὶ εἰ οὐ λυθή-
σεται, καὶ εἰ λυθήσεται· καὶ εἰ κρείττων ἔσται; ἦ

(90) Cot. et Dr. ἀλλ'.

(91) Λόγοις· ita cum Ottoboniano; apud Cotel. omis-
sum est.

(92) Cot. πάντα ὄντινον τὸν ἀκούσαντα, Dr.
πάνθ' ὄντινασὺν ἀκούσαντα, item Epit. πάντα ὄντι-
νασὺν τὸν ἀκούσαντα.

(93) Ita cum Par. et Ottob. cujus in margine est
βουλόμενοι.

(94) Πρὸς τὸ cum Cotelario; Dr. cum Epit.
πρὸς τῷ.

(95) Cot. et Dr. ἀπιστίαν.

(96) Ita ut supra; Cot. vero et Dr. rursus ἀπο-
σχολούντες.

(97) Ita cum Ottoboniano; Cotel. θεότητα.

(98) Ὁρ in nostro cod. omissum est.

(99) Ita cum Ottoboniano; Cotel. ἀληθεύοντα.
Illud διὰ quod sequitur, nec in nostro nec in reli-
quis codd. legitur.

(1) Cotel. et Dr. πρὸς ὑμᾶς.

(2) Hæc omnia longe aliter Epitome habet:
Extrema sic: ὧ μεγάλης ἀδικίας, ὅτι μέχρι φθόνου
(φόνου) κινδυνεύουσιν εἰ τοῦ Θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα
ὑπὸ τῶν εἰς σπηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

(3) Sic codex noster, addita nota in margine:
γρ. βίον. Cot. et Dr. βίον, sed ex Epit. χρόνον assu-
mendum esse jam Davisius monuerat.

(4) Cot. et Dr. ὁ δὲ pro αὐτός.

(5) Cot. et Dr. μή. Item Epitome XIII.

(6) Ἄ βούλει priore ad βούλει alterum librarius
transilivisse videtur, si videmus textum Cotelarii
et Dresselii. Ibi enim sequitur: τὰ ἄλλα σημεῖα τῆς
οἰκῆσῶς μου καὶ ὧν θέλεις ἐγὼ σοι σήμερον ἐρῶ,
ἵνα ὅτε βούλει.

(7) Ω suprascriptum habet o. Cot. et Dr. πορεύ-
σονται.

(8) Καὶ ἀρέσκον (hoc accentu ipse codex): Cot.
et Dr. ἦ ἀρέσκον (Dr. ἀρεσκ.).

(9) Cot. et Dr. γέγονε κόσμος

(10) Ita cum Ottoboniano; Paris. om. ττ.

Α οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, ταῦτά
τε (10) καὶ τὰ τοῦτοις ἐπόμυνα μαθεῖν ἤθελον (11).
Ὁ δὲ Πέτρος (12) πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· Συντό-
μως σοι, ὦ Κλήμη (13), τὴν τῶν ὄντων γνώσιν πα-
ρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξαυτῆς ἀκουσον. XVIII. Ἡ
τοῦ Θεοῦ βουλή ἐν ἀδελφῷ γέγονε κατὰ πολλοὺς τρόπους
τοῖς ἀνθρώποις (14). Τὰ μὲν πρῶτα διὰ τὸ κρατηθῆ-
ναι αὐτοὺς (15) εἰσαγωγῇ κακῆ, συντροφίᾳ πονηρᾷ,
συνηθείᾳ δεινῇ, ὀμιλίᾳ οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ ὀρθῇ·
καὶ (16) διὰ ταῦτα πλάνη, ἔπειτα (17) ἀφοβία, ἀπι-
στία, πορνεία, φιλαργυρία, κενοδοξία καὶ ἄλλα τοιαῦτα
κακὰ μυρία (18).

Homil. II, 1, (cf. ed. Dress. pag. 45.) Καὶ μαθὼν
τὸν Πέτρον ἐρηγορότα καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεολο-
γίας (19) διαλεγόμενον, οἱ ἦσαν δέκα καὶ ἑξ (20), ὧν
καὶ τὰ ὀνόματα (21) ἐκθῆναι· ἐβουλεύσαμην (22)... καὶ
Λάζαρος ὁ ἱερεὺς, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τετραήμε-
ρον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός (23).

Homil. II, 21 sq. (cf. ed. Dress. p. 57.) Οἱ δὲ τῶν
Θεῶν μαρτυράμενοι μηδὲν ψεύσασθαι ἐξετίθεντο.
Ὡν (24) πρῶτος, ὁ Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως.

Homil. II, 27. (cf. ed. Dress. pag. 62.) Ταῦτα τοῦ
Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη·
Ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφεῖ ἡμῶν Κλήμη (25), τὰ πα-
ραλειφθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομνήσαι (26).

Homil. III, 40. (cf. ed. Dress. p. 100.) Εἰ δὲ ὄψ'
ἑτέρας δυνάμειως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξετα-
στέον (ipse cod. ἐξετασθαῖον, sed καὶ π. σθ. ἐξ. σε-

C (11) Ita cum Epit.; Cot. et Dr. μαθεῖν εἶπον θέλειν.
(12) Nomen Πέτρος apud Cot. et Dr. deest. Cf. va-
riantes lectiones ad Epit. 16 notatas.

(13) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. ὦ Κλήμης.

(14) Τοῖς ἀνθρώποις· ita cum Epitome; Cot. et
Dr. omittunt.

(15) Ita rursus cum Epitome, nisi quod πρῶτα
μὲν pro τὰ μ. pr. habet. Cot. vero et Dr. omittunt
διὰ τὸ κρ. αὐτ. Atque ille quidem pergit εἰσαγωγῇ
κακῆ usque πρόληψις οὐκ ὀρθῆ; in cod. vero Ot-
toboniano pergitur εἰσαγωγῇ κακῇ συντροφίας πο-
νηρᾶς, συνηθείᾳ δεινῇ, ὀμ. οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ
ὀρθῇ.

(16) Καὶ cum Epitome; Cot. et Dr. omittunt.

(17) Ἐπειτα cum Epitome; Cot. et Dr. omit-
tunt.

(18) Cot. et Dr. μυρ. κακά. Epitome vero, post-
quam pro nominativis πλάνη ἀφοβία, etc., dativos
habuit πλάνῃ ἀφοβίᾳ, etc., pergit: καὶ ἄλλοις τοιού-
τοις, ἃ δὴ καθάπερ.

D (19) Ita cum Ottoboniano; Paris. θεοσεβείας,
quod in nostri codicis margine in hunc modum
ascribitur: γρ. καὶ θεοσεβείας. Etiam Epit. 20.
θεοσεβείας tuetur.

(20) Cot. et Dr. omittunt καὶ. Epit. ἐκκαίδεκα τὸν
ἀριθμὸν.

(21) Cot. et Dr. addunt ὡς ἑκαστον (Ottob. ἐκά-
στου) ἐξῆς χρόνου μαθῶν. Tum iidem ἐκθεῖναι.

(22) Pro his Epitome: ὧν καὶ τὰ ὄν. εἰσι ταῦτα.
Ζαχαρίας, etc.

(23) Hæc admodum convenienti cum Epitome 20,
nisi quod ἔ ante Χριστός omittit, Cot. vero et Dr.
ad Λάζαρος nihil addunt præter οἱ ἱερεὺς.

(24) Ὁρ· Cot. et Dr. ὡς. Cæterum ab his Epito-
me satis differt, habet enim οἱ δὲ τ. θ. μ. μηδὲν
παρεκκλῖναι τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετί-
θεντο. καὶ πρῶτος, etc.

(25) Codex Κλήμη. Cot. et Dr. Κλήμη.

(26) Cf. ad hæc Epit. 28.

cunda manu addita sunt), μή τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὄντα ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέλαθεν (27). XLI. Καὶ ὁ Σίμων Ἡρόδηλος εἰ φεύγων ἀπὸ τ. γρ. ... καὶ ὁ Πέτρος· Αὐτός μοι φαίνει (28) τοῦτο ποιῶν· ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται. Ὅθεν ἐγὼ ... (XLI.) Καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο (29)· ὁ πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτόν, etc.

Hom. IV, 21. (cf. ed. Dress. p. 131.) Ὡςπερ γὰρ ὁ λυσσῶν κύων τούτους ἀναιρεῖ ὡςπερ ἂν ψαύση, τῆς ἀφανεστάτης λύσσης μεταδιδούς, οὕτως (30) καὶ τῆς μοιχείας τὸ κρύφιον κακόν (31). XXII. Ἐκεῖνο δὲ πάντες (32) ἴσμεν, ὡς ἐπίπαν ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀνδρας ἀνεπισχέτως δυσχεραίνοντας, πολέμους τε (33) ἐπὶ τούτων (34) ἐγγηγερμένους, καὶ οἰκῶν γενομένας ἀντροπάς, καὶ πλεων ἀλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία (35).

Hom. VII, 1. (cf. ed. Dress. pag. 174.) Τῆ δὲ ἐπαύριον (36) προεληλυθότεῖ τῷ Πέτρῳ ἀπήγτων πλησιόχωροί τε οὐκ ὀλίγοι καὶ αὐτῆς Τύρου πᾶμπολλοὶ (37), καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες· Ὁ Θεός, διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεύατω (38), διὰ σοῦ θεραπεύετω. Ὁ δὲ Πέτρος ἔστη ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσιν ὁρᾶσθαι, καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ οὕτως ἤρξατο (39).

Hom. VII, 12. Κατορθώσας (40) καὶ βαπτίσας ἀπὸ τῶν ἐπομένων αὐτῶν πρεσβυτέρων ἵνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν Βύβλον (41) ἐξήκει. Καὶ γενομένος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὤρ-

μησεν (42), δι' ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς (ipse codex associis) ἐπιμείνας (45) καὶ θεραπεύσας πολλοὺς καὶ ταῖς βίβλους αὐτοῦς ἐνασχέσας, κατ' ἔχθος τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν ἐπορεύετο.

Hom. VIII, 8. (cf. ed. Dress. pag. 186.) Τοῦ δὲ (44) Μαροῦνου εἰς τὴν ὑπαιθρον κεκητευμένον τόπον (45) προάγοντος (46) εἶποντο οἱ ὄχλοι. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑψηλῆς (47) ἐπιστάς, ἅμα τῷ (cod. τὸ) τὸν ὄχλον θεοσεβεῖ ἔθει· προσαγορεύσαι, etc.

Hom. IX, 19. (cf. ed. Dress. pag. 209 sq.) Καὶ (48) τῷ δεδωκότι εὐχαριστήσετε (49), εἰς αἰὲ τῶν ἀπορήτων ἀπολαύοντες (50) ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι (51) ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ (52)· καὶ (53) οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνήσεσθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλων δαιμόνια χαλεπὰ (54) σὺν τοῖς δεινοῖς πάθασιν ἀπελάσετε.

Hom. XI, 25. (cf. ed. Dress. pag. 246.) Ἐλπιδος τυχεῖν δυνήση ποτέ. Ταύτη γὰρ μᾶλλον πλεῖονα ὑφέξεις τὴν (55) κόλασιν, ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. Καλὴ γὰρ ἡ (56) εὐποία ὅπου· ἂν ὡς ὁ Θεός ἐκέλευσεν γίνηται· σὺ δὲ εἰ οὐ θέλεις ὡς ἐκείνῳ ἐφοξεν βαπτισθῆναι, τῷ σὺ θελήματι ὑπηρετῶν ἐχθραίνεις τῇ ἐκείνου βουλή (57).

Hom. XI, 26. (apud Dress. pag. 247.) Ἄμην λέγω ὑμῖν (58), ἐάν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύματος (59), εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (60), οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν

(27) Ita cum Epit. 38 fin. Cot. et Dr. ediderunt ὑπέβαλεν.

(28) Ita codex; Cot. et Dr. φαίνη.

(29) Ita omnes Homiliarum codices; Epitome vero ἡδύνατο.

(30) Οὕτως cum Parisino; Ottob. οὕτω.

(31) Apud Cot. et Dr. post κακόν additur: καὶ ἀγνοῖται· τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάζεται. XXII. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλειφθῶ.

(32) Πάντες cum Ottoboniano, Paris. ἅπαντες.

(33) Τε cum Ottoboniano, Paris. omittit.

(34) Ita cum Parisino; Ottobon. ἐπὶ τούτῳ.

(35) Hæc omnia cum antecessantibus et sequentibus pluribus in Epit. prætermissa sunt. Cf. epit. 51.

(36) Ita cum Epit. 53; Cot. et Dr. sic: Τῆ (Cot. om.) τετάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιδημίας, ὑπὸ τὴν (Ottob. τὸν) ὄρθρον.

(37) Pro his Epitome: καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοί.

(38) Cot. et Dr. ἐλεύετω, item Epitome.

(39) Ab his sic discedit Epitome: στάς οὖν ὁ Πέτρος ... πᾶσι καταφανῆς εἶναι, καὶ προσαγ., etc.

(40) Paris. συνεθίσας, Ottob. συνεσθίσας. Epit. 58. καταρτίσας.

(41) Sic cum Epitome; Cot. et Dr. Βίβλον.

(42) Ita rursus cum Epitome. Cot. et Dr. ὅτι Σιμ. οὐδὲ μίᾳς ἡμέρας αὐτοῖς προσέμεινεν· ἀλλ' εὐθέως εἰς Τρίπ. ὤρμ.

(43) Δι' Paris. et Ottob. omittunt. Epitome sic: αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, et pergit καὶ θερ. τῶν ἐν Βύβλῳ πολλοὺς καὶ τὴν εὐσθείαν αὐτοῦς ἐκδιδάξας.

(44) Δὲ cum Paris. et Epit. 62; Ottob. omittit. Μαροῦνον eodem modo in Epitome editum est; apud Cot. et Dr. Μαροῦνον.

(45) Ita codex noster. Paris. et Ottob. εἰς τὸν (ex Epit. corrigi voluerunt τόπον) ὑπαιθρον κεκητευμένον; Epit. vero εἰς κεκητευμένον τόπον καὶ ὑπαιθρον.

(46) Προάγοντος· Ita cum Ottoboniano; Paris. addit. αὐτόν, quod Epit. præmittit.

(47) Omnino sic; Epitome μετεώρου εἰ στάς.

(48) Καὶ cum Epitome; Cot. et Dr. ἀλλά.

(49) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. εὐχαριστήσατε, additis μετὰ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλεύσας.

(50) Ita cum Epitome; Parisin. βασιλευσύντες, Ottobon. et conjectura Cot. βασιλεύοντες.

(51) Cot. et Dr. præmittunt: ἐν δὲ τῷ παρόντι, ἀενάως ποταμῷ ἢ πηγῇ ἐπαί γε καὶ θαλάσση. Horum nihil cum nostro codice Epitome.

(52) Ita noster cum reliquis. Sed Epitome sic: τῇ μακαρίᾳ τῆς Τριάδος ἐπικλήσει πρότερον, εἰ τις κηλῆς, εἰ τις σπῆλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζει ψυχῆς.

(53) Καὶ· Cot. et Dr. omittunt; Epit. οὕτω γὰρ.

(54) Cot. et Dr. ἀλλ' αὐτοὶ μηκέτι ἀμαρτάνοντες καὶ Θεῷ ἀνενδοιάστως πιστεύοντες τὰ ἄλλων κακὰ πνεύματα καὶ δαιμ. χαλεπὰ. Epitome: ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτέροις ἐνοχλοῦντα δαιμόνια.

(55) Cot. et Dr. omittunt. Habet vero cum nostro codice Epitome, in qua totus locus sic legitur: ἐλπ. ἀγαθῆς τυχεῖν... πλεῖονα μᾶλλον ὑφ. τ. κὸλ. ὅτι καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω καλῶς. οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλὸν, ὃ φασιν, ὅταν μὴ καλῶς, γίνηται (sed in var. lect. afferuntur pro καλοῖς ἔργοις nostris propria.) Cf. Epit. 18.

(56) Cot. et Dr. omittunt, item var. lect. Epitomes

(57) Epit. σὺ δὲ ... ὡς τῷ Θεῷ δοκοῦν βαπτ. τῷ σὺ μᾶλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθρ. πάντως τῆ ἐχ. β.

(58) Ita cum Epitome; Cot. et Dr. ὑμῖν λέγω.

(59) Δι' ὕδ. κ. πνεύματος· Ita cum Epitome Cot. et Dr. ὕδατι ζῶντι.

(60) Cot. et Dr. sic: εἰς ὄνομα Πατρὸς, Υἱοῦ, ἁγίου Πνεύματος, ἡμᾶς verba omnia Epitome omittit, cf. 18 sub linem.

βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ πρόσθε τοῦ ὕδατι (61). A ἀκούσας σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς εἶον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ (cod. λόγοι) ἤττονες (64) τυγχάνουσιν. Ὁ δὲ ἰδὼν με σύνδακρυν, τῶν δακρῶν ἐπύθετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ ἔφη· Τί τοιοῦτον ἤμαρτον ἵνα (65) τοιοῦτον εἴπης λόγον (66);

III.

Fragmenta ex Chronico Georgii monachi, cognomento *Hamartoli*, ex *Clementinis*, ut videtur, hausta.

Apud Fabricium Harlessiumque Bibliothecæ Græcæ tomo XII, legitur « Leonis Allatii diatriba De *Georgiis*, hinc inde contracta, cum notis Fabricii et G. C. Harless. » Ibi pag. 30. de Georgio monacho nomine *Hamartoli* claro hæc scripta sunt : « Chronicon et ipse scripsit ab exordio mundi ad Michaelē Theophili filium (imperio præfuit ab a. C. 841 ad 867), quando ipse vitam agebat, ex variis et diversis chronographis et interpretibus sacris contextum; historia quidem non admodum opulentum, sed ad firmanda fidei capita dissertationibus et sanctorum patrum auctoritatibus longiusculum. Pleraque sunt in eo quæ in Cedreno, Theophane, Glyca aliisque iisdem pene verbis ac sententiis, paucissimis tamen excerptis descripta : ex hoc autem illos veluti e fonte suo, cum posteriores sint, hausisse nemo ambiget. Historiam ad aliorum scriptorum loca obscura et ardua explananda apprime necessariam nos e Græca lingua multis abhinc annis vertimus in Latinam. Quæ utinam aliquando bono reipublicæ litterariæ lucem videat ! » (Nota editorum ad hæc sic habet : « Nec dum, quod dolendum, lucem vidit, neque Allatio neque alio editore, licet manu exarata in variis bibliothecis, ut Cæsarea, apud Lambec. VIII, p. 462. »)

Hæc quo jure dicta et adnotata sint, apparebit ex aliquot ejus chronici exemplis, desumptis ex codice Coisl. 308. sæculi fere decimi (ipse chonici auctor vixit nono sæculo), collato passim cod. Reg. sive Imper. 1706 aliquot sæculis recentiore. Primo loco quæ dabimus, eo gratiora theologis fore spes est cum maximam parem ex *Clementinis* hausta esse appareat. Conferenda autem sunt cum iis quæ Cedrenus utroque a Georgio Hamartolo mutuata habet editionis Parisinæ pag. (205.) 206 seqq. (edit. Bonn. pag. 360 seqq.)

Μετὰ δὲ Κλαύδιον ἐβασίλευσε Νέρων (1706 add. δ), υἱὸς αὐτοῦ, ἔτη ἰδ' (1706 addita habet : ὅς πονηρότατος καὶ λάγνος ὢν τὴν μητέρα καὶ τὴν μηνηστὴν ἀνελῶν εὐνοῦχον ἔφημεν· οὗτος ἀνεῖλε τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, etc.) Ἐφ' οὗ Σίμων ὁ Μάγος ἐλθὼν ἐν Ῥώμῃ καὶ πολλὰ σημεῖα διὰ γοητείας καὶ φαντασίας τινὰς ἐπιτελῶν (1706 ἐκτελῶν) καὶ ἑαυτὸν θεὸν ὀνομάζων. Καὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου τὴν Ῥώμην τότε καταλαβόντος καὶ πρὸς τὸν μάγον ἀπελθόντος, εὔρε κύνα παμμεγέθη δεδεμένον ἀλύσειν ἐν τῷ πύλῳ· ὃν ὁ Σίμων δεσμήσας ἐκώλυεν (1706 ἐκώλυεν) πάντας οὓς οὐκ ἤθελε πρὸς αὐτὸν εἰσιέναι. Καὶ τοῦτο ἦν πρῶτον θαῦμα τῷ (1706 add. Πέτρῳ τῷ) μέλλοντι πρὸς Σίμωνα εἰσερχεσθαι. Ὁ δὲ Πέτρος ἰδὼν τὸν κύνα οὕτω μέγαν καὶ ἀπηγρωμένον, καὶ μαθὼν ὅτι πολλοὺς ἀνεῖλεν ἐπιχειρήσαντας εἰσελθεῖν πρὸς τῆς ἐπιτροπῆς Σίμωνος, κρατήσας ἔλυσεν αὐτὸν λέγων, Ἐἰσελθε πρὸς Σίμωνα καὶ εἰπέ αὐτῷ ἀνθρωπίνῃ φωνῇ· Πέτρος, ὁ δούλος Χριστοῦ, εἰσελθεῖν σε θέλει. Καὶ τοῦ κυνὸς εὐθὺς δρομαίου εἰσελθόντος καὶ οὕτω λαλήσαντος, κατεπλάγησαν οἱ μετὰ Σίμωνος, λέγοντες. Τίς ἐστὶ Πέτρος, καὶ τίς ἡ τοσαύτη δύναμις αὐτοῦ; Πρὸς οὓς φησὶν ὁ Σίμων· Τοῦτο ὁμᾶς μὴ ξενίζέτω· ἔπερ κἀγὼ ποιήσω. Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κύνα,

B καὶ ὡσαύτως προστάξας εἰπεῖν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ τῷ Πέτρῳ εἰσελθεῖν. Καὶ τοῦτο ποιήσας πάλιν ὁ κύων, εἰσήλθε Πέτρος πρὸς Σίμωνα· καὶ συμβαλὼν μετ' αὐτοῦ Σίμων εἰς θαυματουργίας, ἐνίκησε Πέτρος ἰάσεις ποιῶν, καὶ πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν. Καὶ ἦν ἐν τῇ Ῥώμῃ ταραχὴ πολλή (1706 μεγάλη) καὶ σύγχυσις ἕνεκεν Πέτρου καὶ Σίμωνος, ὅτι κατέναντι ἀλλήλων ἐποιοῦν (1706 add. τὰ) θαύματα. Ἐπερ μαθὼν Ἀγρίππας ὁ ἐπαρχος ἀνήγαγε τῷ βασιλεῖ Νέρωνι λέγων· Δύο τινὲς εἰσὶν ἄνδρες ἐν τῇ πόλει θαύματα ποιῶντες ἀπέναντι ἀλλήλων· ὁ μὲν λέγει ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν· ὁ δὲ ἄλλον εἶναι τὸν καὶ (1706 om.) ἑσταυρωμένον Ἰησοῦν, οὗ (1706 om.) καὶ μαθητὴν ἑαυτὸν εἶναι δισχυρίζεται. Οὓς κελύσεις ὁ Νέρων ἀχθῆναι κατενώπιον αὐτοῦ, λέγει πρὸς Σίμωνα· Σὺ εἰ ὃν λέγουσι Χριστὸν; Ὁ δὲ φησὶν· Ἐγὼ εἰμι. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Πέτρον ἐπερωτήσας εἰ ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός· Οὐκ ἐστὶν οὗτος, ἔφη Πέτρος· μὴ γένοιτο· ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον μαθητὴς εἰμι τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναληφθέντος. Ὁ δὲ Νέρων ὡς τερατολόγους ἀμφοτέρους εὐθὺς ἀτίμως ἐκ προσώπου αὐτοῦ θάπτον ἐξήλασεν. Οἱ δὲ διάγοντες ἐν Ῥώμῃ ἐποιοῦν εἰς θαύματα κατέναντι ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Σίμων προστάξας καὶ ἀχθέντος

(61) Cot. et Dr. διὸ πρόσθετε absque τῷ ὕδατι. Epit. διὸ πρόσθετε τῷ βαπτίσματι.

(62) Ita cum Ottobon. et Epit. 68; Parisinus ῥύπου.

(63) Ita fere etiam Epit. 68, nisi quod τὸ ἐξω προ- ἢ ἐξωθεν habet. Cot. vero et Dr. extrema sic ediderunt· ἵνα γένηται καὶ τὰ ἐξω αὐτῶν (Ottobon. αὐτῷ) καθαρά.

(64) Ἥττονες· ita cum cod. Epitomes; Paris. ἤττον; Ottobon. et Epit. ed. ἤττους.

(65) Cot. et Dr. addunt μοι.

(66) Epitome extrema ita habet : σύνδακρυ, ἐπυθάνετο τὴν αἰτίαν. Κἀγὼ πρὸς αὐτὸν· Καὶ τί τοιοῦτον, ἤμαρτον, φημί, ἵνα καὶ τοιοῦτον ἀκούσῃ με λόγον,

μεγάλου ταύρου εἶπεν λόγον εἰς τὸ ὤπιον αὐτοῦ, (1706 A
ματῶ οὖν τῶν ἡμερῶν προστάξαντος τοῦ Σίμωνος
ἀγθῆναι αὐτῷ ταῦρον παμμεγέθη, ἐλάλησεν εἰς τὸ
εὖς αὐτοῦ), καὶ παραχρῆμα (1706 παρευθὺς) τέθνη-
κεν ὁ ταῦρος. Ὁ δὲ Πέτρος εὐξάμενος καὶ ἀναστήσας
αὐτὸν, πάντες μᾶλλον ἐθαύμαζον, λέγοντες· Τὸ ζω-
γονῆσαι ὑπὲρ τοῦ θανατῶσαι μείζον ἐστὶ (1706 add.
τὸ) θαῦμα. Καὶ μέντοι καὶ ἄλλα σημεῖα πολλὰ ἐποίη-
σαν, καὶ λόγους δογματικούς ἐλάλησαν ἀπέναντι ἀλ-
λήλων, οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ πρότε-
ρον, ἅτινα Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος καὶ πάνσοφος τε καὶ
μαθητὴς Πέτρου (1706 καὶ πάνσ. μαθ. Πέτρου) καὶ
συνέκδημος ἐπεξεργαστικώτερον (1706 ἐπεργαστικ.)
διηγησάμενος (1706 διηγούμενος) οὕτως ἔφη.

Τοῦ γὰρ Πέτρου (67) ποτὲ διδάσκοντος ἐπὶ λαοῦ
περὶ τοῦ μόνου Θεοῦ, ὁ Σίμων (1706 Τοῦ μακαρίου
Πέ. τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος τὸν λαὸν σέβεσθαι καὶ
προσκυβεῖν τὸν ἐπὶ πάντων μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ὁ
Σίμ.) ἔξω τοῦ ὄχλου βοή μεγάλη χρησάμενος πρὸς τὸν
Πέτρον εἶπεν· (1706 ἔξω τ. ὄχλ. ἐστὼς ἐβόησε· Τί) Τί
ψευδόμενος ἀπατᾶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην
ὄχλον, πεῖθον αὐτὸν θεοῦς μῆτε νομίζειν μῆτε εἶναι,
καίπερ τῶν παρ' Ἑβραίους βίβλων λεγουσῶν πολλοὺς
θεοῦς εἶναι; Πλὴν οὖν περὶ οὗ ἔφησθε Θεοῦ, δέξας ἐγὼ
μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνώτατον καὶ παντοδύναμον Θεόν,
καθὼ ἀπρόγνωστός ἐστι καὶ ἀτελής καὶ ἐνδεής καὶ
οὐκ ἀγαθός, καὶ πολλοὶς ὑποκείμενος πάθει κατὰ τὴν
ὑμετέραν γραφὴν, ἕτερος πάντως περιλείπεται προ-
γνωστικός, τέλειος, ἀγενετής, ἀγαθός, καὶ παντὸς
πίθους ἀπηλλαγμένος. Ὅν δὲ σὺ φῆς δημιουργὸν καὶ
ὑπέρθεον, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος ὑπάρχει.

Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν (68) . . . θανάτῳ κα-
ταδικάζεται . . . ἐπεὶ μὴ πανταχοῦ βλέπει ἐπὶ τῇ
τῶν Σοδόμων καταστροφῇ, λέγει· Καταβάς ὄψομαι εἰ
κατὰ . . . καὶ τὸ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ . . . μήπως
. . . καὶ φαγὼν ζήσεται εἰς τ. αἰῶνα, ἀγνοῦντος κ.
φθ. ἐστὶ σύμβολον. Ὡσπερ καὶ τὸ Ἐνεθυμήθη . . .
καὶ ἡ Ὑσφράνθη . . . καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομ. μὴ
προειδότες.

Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτόν (1706 πρ. τὸν Σίμω-
να)· Εἰ τυφλός . . . πῶς ἐντελλόμενος ὁ Θεός ἐδείκνυεν
αὐτῷ λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ (69) . . . καὶ ὁ Πέτρος· Πῶς
. . . εἶχον ἀνεωγῆς . . . δῆλον ἐντεῦθεν· εἶδεν
(1706 δῆλον· ἰδοῦσα) . . . καὶ (1706 om.) ὠραῖόν
ἐστὶ τοῦ κατανοεῖσθαι (1706 -νοῆσαι) . . . καὶ ἔδωκε
(1706 add. καὶ) τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς (1706
om. μετ' αὐτ.). Εἰ οὖν . . . γνῶσιν εἶχον καλοῦ τε
καὶ κακοῦ, ὅτιν δὲ (1706 καὶ ὅτι ὄψιν) ἕκαστον (1706
-στα) . . . γνῶσιν ἀδιάφορον παρέσχεν . . . τυφλοῦ
δίεχην (1706 δίε. τυφλ.) . . . καὶ τὸ (1706 τὸν) πᾶν
γνώριμον . . . οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἀδάμ . . . διεγέρθη-
σαν (1706 διηγ.)· τὸ γὰρ· Διηνοίχθ. αὐτῶν οἱ ὀφθαλ-
μοί . . . ἐγγενομένην (1706 ἐγγινομ.) . . . παρευθὺς
γὰρ . . . πλήττεται.

(67) Cf. ad hęc Homil. III, 38.

(68) Incipit h. l. Homil. III, 39. Convenit autem
hęc textus pars tantopere cum Cedreni libro ut ea
tantum exscribere præstet quæ aliquo modo dif-
ferant vel ad corrigendum Homiliarum textum va-
lere videantur.

Καὶ ὁ Σίμων φησὶν· Εἰ πρόγνωσιν εἶχεν (70) . . .
Καὶ ὁ Πέτρος (1706 add. εἶπεν) . . . φησὶ πρὸς τὸν
(1706 φησὶ τῷ) Ἄδρ. Γινώσκων γίνωσκε . . . δουλώ-
σουσιν αὐτῷ (ita etiam 1706) ἔτη γ' (1706 τγ') . . .
ἀποστραφῆσονται ὧδε (71). Οὕτω γὰρ ἀναπεπλήρω-
ται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν. Οὕτω
δὴ καὶ πρὸς Μωϋσέα φησὶν· Ἴδοὺ σὺ κοιμᾶσαι μετὰ
τῶν πατέρων σου, καὶ ἀναστὰς ὁ λαὸς οὗτος ἐκπο-
ρεύσει ὀπίσω θεῶν ἄλλοτριῶν τῆς γῆς εἰς ἣν εἰσπο-
ρεύεται ἐκεῖ, καὶ ἐγκαταλείψουσί με, καὶ διασκεδάσου-
σιν τὴν διαθήκην μου ἣν διεθέμην αὐτοῖς. Καὶ ὀργι-
σθήσομαι θυμῷ καὶ καταλείψω αὐτοὺς καὶ ἀποστρέ-
ψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἔσται καταδρω-
μα, καὶ εὐρήσουσιν αὐτὸν κακὰ πολλά. Οἶδα γὰρ τὴν
πονηρίαν αὐτῶν, ὅσα ποιοῦσιν ὧδε σήμερον πρὸ τοῦ
εἰσαγαγεῖν με αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν ἣν ὤμο-
σα τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι, γῆν ῥέουσαν γάλα
καὶ μέλι. Καὶ φαγόντες καὶ ἐμπλησθέντες ἐγκαταλεί-
ψουσί με. Τί δέ; οὐχὶ καὶ Μωϋσῆς (1706 Μωσ.) . . .
εἰς τὰ ἔθνη πάντα διασπορὰν . . . ὁ δὲ Μωϋσῆς καὶ
οἱ (1706 om.) ἄλλοι . . . προφῆδισαν (1706 προεγί-
νωσκον)· πῶς . . . τὰ ἐσόμενα (1706 τὰ μέλλοντα)
. . . καὶ μὲν (1706 μέντοι) γε καὶ τό· Ἐπέριεζε τ.
Ἄδρ. καὶ τό· Ὑσφράνθη (* ei 1706 ὡσφρ.) καὶ ὅσα
τοιαῦτα, συγκαταβατικῶς (1706 σωματικῶς) διὰ . . .
Μὴ φάγομαι . . . πίομαι; Ὅθεν ὁ ἐξ αὐτοῦ (1706 ἐξ
αὐτ. ὁ) πρὸ τῶν . . . ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρ. ὅτι χρ.
τούτ. πάντων (1706 ἀπάντ.) πρὶν αὐτὸν αἰτήσησθε
(1706 -σασθαι). Καὶ τοῖς (1706 add. μὴ) νομίζουσιν
ὅτι μὴ (1706 om.) πάντα . . . ἀποδώσει (1706 add.
ὕμιν) ἐν . . . διηγόρουεν (1706 -ρουσεν) ὁ Θεὸς ἔλεος
(1706 -ον) θέλει (1706 θέλων) καὶ οὐ θυσίας. (1706
-ian ut videtur) . . . οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν
(nec 1706 add. ὁ) οὐράνιος. Διὰ δὲ τοὺς ἀπατ. (1706
add. καὶ ὑπολαμβάνοντας) πολλοὺς . . . ἵνα γινώ-
σκωσι (1706 -σκουσι) σὲ . . . πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα
(1706 ἐρωτ.) Ποία ἐστὶ πρὸ (corrigere πρώτη?) πάντων
(1706 ἐστ. πρώτη, omisso πάντων) ἐντολή, ἀπεκρί-
θη (1706 ἔφη) Πρώτη πάντων ἐντολή ἐστίν· Ἄκουε
Ἰσραὴλ, Κύριος . . .

Ὁ δὲ Σίμ. συν. ὅτι Πέτρος αὐτὸν (1706 ἑαυτὸν)
συνάγει (1706 add. ἐν) ταῖς γραφαῖς εἰς . . . οὕτως
ἦν ἐξησηκόμενος ἐν ταῖς μαγείαις καὶ μεθοδείαις τοῦ
Σατανᾶ, ὡς (1706 ἐν ταῖς διαβολικαῖς ἐνεργείαις καὶ
D μαγ. κ. μεθ. ὡς) . . . σχεδὸν ἐπὶ ταῖς . . . ἵπτατο
καὶ ἐκ . . . δράκων ἐγένετο καὶ εἰς ἕτερα ζῶα μετε-
μορφουτο· διπρόσωπος ἐγένετο καὶ εἰς (1706 omi.
ἕτερα ζῶα usque κ. εἰς) χρ. μετεβάλλετο· θύρας . . .
ἤνοιγε καὶ σιδηρᾶ (1706 σιδήρων) δεσμά . . . εἰδεῶν
(1706 ἰδεῶν) παριστῶν (1706 παρίστα) . . . φερόμενα
(1706 φέρεσθαι) πρ. ὑπ. ἐποίει· βλέπεσθαι (1706 om.)
. . . τῶν τεθνηκότων . . . πολλοὺς δὲ γόητα . . . πει-
ρωμένους διαλλάξας . . . διαφόρους καὶ δυσάτοις . .
πλεῖστα (1706 add. εἰργάσατο) καθυπουργ. αὐτῷ

(69) Cf. ad hęc Homil. III, 42.

(70) Cf. ad hęc Hom. III, 42.

(71) Sequentia usque dum est Τί δέ; in Cedreno
non leguntur; desunt etiam in cod. Imp. 1706.
Prima: οὕτω... τοῦ νῦν cum Homil. l. i. conve-
niunt. Cætera cf. cum Deuter. 31, 16 - 21.

(1706 αὐτῶν) τῶν δαιμ. εἰργάζετο (1706 om.)· κἀν-
 τεύθεν οὐ μόνον ἑαυτὸν εἰς ἑτέρας μορφάς ἀνθρώ-
 πων τε καὶ ἀλόγων, ὡς ἔφη, μετεσχημάτιζεν, ἀλλὰ
 καὶ οὐς ἤθελεν οὕτως ἐποίει. Καὶ γοῦν . . . περιθελίς
 τῷ μαθητῇ Πέτρῳ Φαύστῳ (1706 Φαύστ. τῷ μαθ.
 Πέ.) . . . πρὸς Πέτρον ἐνώπιον ἡμῶν ἔχων τὴν μορ-
 φὴν Σίμωνος, καὶ (1706 pro ἐνώπιον usque καὶ ha-
 bere ἐδιώκετο) ὑπὸ πάντων ἀποσειόμενος καὶ μισοῦ-
 μενος (1706 om. ἀποσ. κ. μισ.) διὰ τ. ἀν. εἶδαν τοῦ
 Σίμωνος (1706 ἰδέαν ἦν περιέκειτο) ἐμβλέψας (1706
 add. δὲ) ὁ Πέ. . . ἰδὼν (1706 add. τοῦτον) λυπού-
 μενον καὶ δάκρυσι συνεχόμενον ἔφη . . . παραλλαγῇ
 (1706 ὑπαλλαγῇ) . . . γέγονε διὰ κακομηχανίας καὶ
 σατανικῆς ἐπινοίας τοῦ γόητος (1706 om. διὰ usque
 γόητος)· ὑπὸ γὰρ Καίσαρος ζητούμενος . . . ἴνα
 (1706 add. τοῦ) συσχ. κ. ἀναιρ. σου (1706 om.) λυ-
 πην . . . λαοπλάνου (1706 add. καὶ ἐχθροῦ τῆς ἀλη-
 θείας) Σίμωνος . . . ἰδὼν σου (1706 om.) παρέξει
 (1706 add. σοι) τάχιον· ὅπερ δὴ καὶ (1706 add. σὺν
 τῷ λόγῳ) γέγονεν (1706 add. πάντων ἡμῶν θεωροῦν-
 τος). Καὶ ταῦτα μέντοι . . . γεγράφηκεν, ὡς ἔφη,ν,
 Κλήμης ἐν Συρίᾳ (1706 om. ἔ. Συρ.) λεχθῆναι καὶ
 διαπραχθῆναι (1706 add. ἐν Συρ.).

Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ μετὰ τὸ . . . ὡς εἴρηται . . . Σὺ
 ἔφης . . . καὶ ἰδὼν αὐτὸν Πέτρος . . . ἀπέθανεν. Τοῦ
 δὲ μιαινοῦ αὐτοῦ σώματος τεθέντος ἔνθα καὶ πέπτω-
 κεν, ἐκλήθη ὁ τόπος ἔκτοτε Σιμωνίων (1706 ὁ δὲ τό-
 πος ἔκτοτε ὁ δεξιόμενος αὐτοῦ τὸ βέβηλον καὶ παμ-
 μαρον σῶμα ἐκλήθη Σιμωνίων). Περὶ οὗ καὶ ἐν ταῖς
 ἀποστολικαῖς διατάξεσιν (72) ὁ αὐτὸς (1706 ὁ μέγας
 ἀπόστολος) Πέτρος . . . ἐσκόλευσε . . . ἐμπειρίας καὶ
 ἐνεργείας . . . διαστρέφειν τὸν λόγον (1706 λαὸν) τ.
 Θε. συμπαρ. (1706 add. μοι) . . . Ζαχαρίας τοῦ ποτὲ
 τελῶνου κ. Βαρν. (1706 add. καὶ Νικήτα) καὶ Ἀκύλα,
 ἀδελφῶν Κλήμεντος, τ. Ῥωμ. (1706 add. ἐπισκόπου
 τε καὶ πολιτοῦ) . . . διαλεχθεὶς αὐτῷ εἰς τὸν περὶ
 τοῦ Εὐαγγελίου λόγον καὶ τῶν προφ. καὶ . . . ἠττή-
 σας (1706 ἠττήσα) αὐτ. δυν. τοῦ Κυρίου (1706 add.
 ἡμῶν Ἰησ. Χρ.) καὶ εἰς ἀφ. καταβῶν φυγ. κατέ-
 στησα, εἰς τὴν Ἰταλίαν . . . πολλοὺς ἀνατρέπων . . .
 τὰ τε ἔθνη ἐκστάνων (1706 ἐξιστάνων) . . . ἐνεργεῖα
 (1706 -γείας)· ὡς (1706 om.) καὶ ποτε . . . πάντων
 δὲ θαυμαζόντων . . . ὑπὸ δαιμόνων (1706 -ντων) εἰς
 οὐρούς (1706 om.) οὐρανοὺς . . . ἐπιχορηγήσειν (1706
 -γεῖν)· τῶν δὲ δῆμων ἐπευφ. αὐτὸν (1706 om.) . . .
 ἰκέτευσον (1706 -τευσσ) . . . καταρράξει (1706 κατα-
 ράξ.) τὸν λυμαιῶνα (1706 λυμειῶνα) καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν
 δαιμόνων περικόψαι. Καὶ (1706 om.) ἀνετίσας (1706
 add. οὖν) τῷ Σίμ. εἶπον· Εἰ . . . μετὰ ἤχου . . . καὶ
 (1706 om.) τοῦ ὄχλου . . . ὄν (1706 add. ὁ Πέτρος)
 . . . ἀπέσθη (1706 ἀπεσθέσθη) . . . ἡμέραν ἐκείνην
 τοῦ . . . οἱ Ῥωμαῖοι.

Quæ jam sequuntur in chronico Georgii Hamar-
 toli, ea apud Cedrenum non leguntur. Σάββατον
 γὰρ ἦν ἐν τῷ καὶ προσευχῇ καὶ νηστεία τοῖς πιστοῖς.
 Ἔθος γὰρ ἦν τὸ προσεύχεσθαι τὴν ἐκκλησίαν ὑπὲρ

τῶν διδασκάλων ἀγωνιζομένων ἢ θλιβομένων, ὡς ἐν
 ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται ὅτι προσευχῇ
 ἦν ἐκτενῆς γενομένη (1706 γινομ.) ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας
 ὑπὲρ τοῦ Πέτρου. Ὡς οὖν ἐν (1706 om.) ἐκείνῃ τῇ ἡμέ-
 ρᾳ τοῦ σαββάτου γενομένης τῆς Χριστοῦ νίκης καὶ
 τῆς πτώσεως τοῦ ἀντιχρίστου (codex Coisl. ἀνα-
 χρήστου) Σίμωνος, ἐπιφανερῶς (ita 1706; Coisl.
 -ροῖς) σάββασι τὸ μνημόθωνον ἐκτελοῦντες Ῥωμαῖοι
 νηστεύουσι καὶ συνάξεις φαειδράς ποιῶσι, μέχρι νῦν
 τὴν παράδοσιν ἐκείνην φυλάττοντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄλ-
 λαι τινὲς ἐκκλησίαι διάφορα παραφυλάττουσιν ἔθνη, κα-
 θὼς οἱ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας [γραψάμενα;]
 ἀνεγράψαντο. Παρὰ Σκυθίας μὲν γὰρ, φησὶν, αἱ πό-
 λεις πᾶσαι ἐπίσκοπον ἔχουσιν ἓνα καὶ μόνον. Παρὰ
 δὲ Κυπριοὶ καὶ Ἀραβῖν καὶ ἐν ταῖς κώμαις εἰσὶν

ἐπίσκοποι. Ὡς περ οὖν καὶ παρὰ τοῖς ἐν Φρυγίᾳ Ναυα-
 τianoῖς καὶ Μοντανισταῖς καὶ παρὰ μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 Ῥώμης ἑπτὰ μόνον διάκονοι γίνονται· παρὰ δὲ πᾶσι
 τοῖς ἄλλοις ἀδιάφορος ὁ τούτων ἀριθμὸς ἐστίν. Καὶ ἐν
 Ῥώμῃ πάλιν ἅπαξ μὲν (1706 om.) τοῦ ἐνιαυτοῦ λέ-
 γεται τὸ ἀλληλουτία, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ πάσχα ἡμέρᾳ,
 καὶ οὐδεὶς ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκει ποτὲ, οὐδ' αὐτὸς ὁ
 ἐπίσκοπος. Ἐν δὲ Ἀλεξανδρίᾳ διδάσκει μὲν ὁ ἐπί-
 σκοπος ἐπ' ἐκκλησίας, τῶν δὲ Εὐαγγελίων ἀναγνω-
 σκομένων οὐκ ἀνίσταται τοῦ θρόνου. Καὶ τὴν τεσσα-
 ρακοστὴν τῶν νηστεῶν οἱ μὲν ἑβδομάδας ζ' νηστεύ-
 ουσιν, ὡς οἱ (1706 om.) ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ καὶ Λιβύῃ
 καὶ Αἰγύπτῳ καὶ πάσῃ τῇ δύσει καὶ Παλαιστίνῃ· ἐν
 δὲ (1706 add. τῇ) Κωνσταντινουπόλει καὶ περὶ ἄλλων
 Φοινίκης ἑβδομάδας ζ' νηστεύουσιν· ἄλλοι δὲ τρεῖς
 μόνως ἡμέρας ἐν ταῖς ἐξ ἢ ἑπτὰ σποράδην νηστεύου-
 σιν, ἕτεροι δὲ τρεῖς ἑβδομάδας ἐφεξῆς πρὸ τοῦ πάσχα
 συνάπτουσιν· (1706 addit ἄλλοι δὲ δύο, ὡς οἱ τὰ
 Μοντανῶν φρονούντες) ἐν τισὶ δὲ πόλεσι τῆς Αἰγύπτου
 πρὸς ἑσπέραν ἡρισθηκότας τῶν μυστηρίων μετα-
 λαμβάνουσι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Σωκράτης (73) ἰστέ-
 ρησεν ὡς εἰκὸς τότε φυλαττόμενα πάντα· νῦν δὲ
 πλείστη καὶ κατὰ μέρος ἐναλλαγῇ γέγονεν ἐν (1706
 om.) τοῖς εἰρημένοις (1706 om.) ἔθνεσιν.

Ista excipiunt ea quæ apud Cedrenum statim post
 ἐπίσημον ἀγοῦσι Ῥωμαῖοι posita sunt, ad histo-
 riam de Simone Mago et Petro pertinentia. Ὁ
 μέντοι Νέρων ἀκούσας ὅτι πεφόνευται Σίμων ὑπὸ
 Πέτρου, καὶ ἀγανακτήσας, ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρω-
 θῆναι. Ὁ δὲ Πέτρος, παρακαλέσας τὸν ἑπαρχὸν
 ἵνα μὴ δρῆσι σταυρωθῆ ὡς ὁ Κύριος, κατὰ κεφα-
 λῆς ἐσταυρώθη, καθὼς ἠξίωσεν ἐκ πολλῆς μετρη-
 φροσύνης. Μετὰ δὲ γε τὴν Πέτρον τελευτήν ἐν τῷ
 δευτέρῳ ἔτει (1706 om. ἐν τ. δ. ἔ.) καθὼς φησὶν Εὐ-
 σέβιος, Παῦλος ὁ ἀπόστολος κατὰ μὲν τὴν πρώτῃν
 ἀπολογίαν ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας δέσμιος καὶ ἀπο-
 λογησάμενος Νέρωνι ἐπὶ τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγμα-
 τος ἐστάλη (1706 ἀπεστάλη). Κἀντεῦθεν ὡς εἰπεν
 τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις ἐπ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον
 Λουκᾶς περιέγραψε, μέχρις ὅτε (1706 ὅτου) συνῆν
 τῷ Παύλῳ· καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐμαρτύρησεν, οὐ συμ-

(72) Cf. *Constit. apost.* VI, 7, 8, 9.

(73) Nonnulla quæ huc spectant vide apud So-

crat. *Hist. eccl.* v, 22. Sed non ex uno certo Socra-
 tis loco hæc omnia exscripta sunt.

παρῆν αὐτῷ, τοῦ ἀποστόλου σαφῶς καὶ τοῦτο (1706 κ. τ. σαφ.) λέγοντος ὅτι οὐδεὶς μοι ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ συμπαραγένητο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλειπον (1706 -λιπον)· μὴ αὐτοῖς λογισθεῖη. Ἦν (corrigendum videtur, ut apud Cedrenum editum est, τὴν, aut alio modo locus sanandus est) ὁ πρὸς Τιμόθεον δευτέραν ἐπιστολὴν δεσμοῖς κατεχόμενος ἔγραφεν, ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ γενομένην ἀπολογίαν πρὸς Νέρωνα, ὃν καὶ λέοντα διὰ τὸ ἀπάνθρωπον καὶ θηριώδες τοῦ τρόπου καλῶς ὠνόμασε· καὶ τὴν παρὰ πόδας τελείωσιν ἐπάγει φάσκων· Ἐβρύσθη ἐκ στόματος λέοντος. Ἀλλὰ καὶ ῥύσεται με Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, ὅπως φαίνων τὸ παραυτίκα μαρτύριον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προσαγορεύει γραφῇ, λέγων· Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. Ἀπολογησάμενος τοίνυν τὴν πρώτην ἀπολογίαν, καὶ αὖθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν στείλαμενος, εἶτα πάλιν τὸ δεύτερον ἐπιβὰς τῇ Ῥώμῃ δέσμιος, καὶ ὡσαύτως Νέρωνι παραδοθεὶς, τὸν διὰ ξίφους τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ'. Καθ' ἣν ἡμέραν καὶ Πέτρος ἐσταυρώθη, καθάπερ καὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς οἱ εὐαγγελισταί, καὶ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφός. Ὁ οὖν Λουκᾶς ἐπὶ ἐλαίας καρποφόρου σταυρωθεὶς, μὴ εὐρισκομένου ξύλου ξηροῦ πρὸς τὸ γενέσθαι σταυρὸν ἐν τῷ τόπῳ, λαβὼν τις τὸ σῶμα καὶ μεταξὺ πολλῶν μνημείων θάψας ἄθλον ἐποίησε τὸν τάφον. Τῶν δὲ μαθητῶν ἀναζητούντων μετέπειτα καὶ μὴ εὐρισκόντων αὐτοῦ τὸν τάφον διὰ τὸ πλῆθος τῶν μνημείων, καὶ προσευξαμένων αὐτῶν (Coisl. προσευξάμενοι) τῇ νυκτὶ (1706 add. ἐκεῖνη) κουλούρια (1706 κουλούρι.) βρέξας (1706 ἐβρεξεν) ὁ θεὸς ἱατρικὰ ἐπάνω τοῦ τάφου, σύμβολα τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ, δῆλον ἐποίησε τὸν τάφον (1706 pro δῆλον, etc., καὶ ἐκ τούτου τοῦ σημείου γέγονε γινώριμος ὁ τάφος) οὗ τὸ λείψανον Κωνσταντίνος υἱὸς Κωνσταντίνου ἀνακομίσας ἐν Κωνσταντινουπόλει κατέθηκεν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀποστόλων, ὃνπερ ὑποκόδομησεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ μέγας Κωνσταντίνος (hoc accentu). Incidunt hæc extrema in ed. Cedreni Paris. pag. 212; in editionis Bonnensis pag. 373. Quæ verò in codice de Jacobo iusto sequuntur, ea Cedrenus paulo ante (cf. ed. Paris. p. 205 C; ed. Bonn. pag. 360) in rem suam convertit, scriptura sæpe mutata, omnibusque omissis quæ ex Jobi libro alisque afferuntur. Scripta vero sunt in chronico hunc in modum :

Ὁ δὲ γε (1706 μέγας) Ἰάκωβος ἀγνὸς ὑπάρχων ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, οἶνον μὲν καὶ σίκερα οὐκ ἔπειν οὐδὲ ἐμψυχον ἔφαγεν, οὐδὲ βαλανεῖν ἐχρήσατο τὰ δὲ γόνατα αὐτοῦ ἀπεσκληρότα δίκην καμήλου γέγονασιν ἐκ τοῦ ἀεὶ κάμπειν ἐπὶ γόνου καὶ τῷ θεῷ προσκυνεῖν. Ὅθεν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ καὶ θαυμαστῆς πολιτείας ἐκαλεῖτο δίκαιος καὶ ὀβελίας (ita Coisl., ὄβλ. 1706), ὃ ἐστὶ περιοχὴ τοῦ

λαοῦ καὶ δικαιοσύνη. Ὁς (ab hac inde voce cod. 1706 omnia omittit usque verba ἐπεὶ οὖν αἰδέσιμος καὶ σεβάσιμος) γε μεγάλων καὶ θείων ὁράσεων ἀξιούμενος εἰσάκεν ποτε προφανῶς τὸν διάβολον τὴν κατ' αὐτοῦ γενησομένην μανίαν καὶ μαιφονίαν τῶν Ἰουδαίων ἀπειλοῦντα (cod. -λῶν) ἐν ἐξαισίῳ καὶ φοβεροτάτῳ σχήματι, περὶ οὗ φησιν πρὸς τὸν Ἰωδ (74) ὁ θεός· Ἐἰδοῦ δὲ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ ἐπ' ὀσφύϊ· ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρὸς. Ἔστησεν οὖραν ὡς κυπάρισσον, τὰ δὲ νεῦρα συμπλέκεται· αἱ πλευραὶ αὐτοῦ χάλκειαι, ἡ δὲ βραχίς αὐτοῦ σιδηρόχυτος. Τοῦτό ἐστιν ἀρχὴ πλάσματος Κυρίου, πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. Πέποιθεν δὲ ὅτι προσκρούσει Ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ δέξεται αὐτόν. Πᾶν δὲ πλωτὸν συνελθὼν οὐ μὴ ἐνέγκωσι βύρσαν μίαν οὐράς αὐτοῦ, καὶ ἐμ (sic codex) πλοίοις ἀλιέων κεφαλὴν αὐτοῦ. Τίς ἀποκαλύψει πρόσωπον ἐνδύσεως αὐτοῦ; εἰς δὲ πτύξιν θώρακος αὐτοῦ τίς ἂν εἰσέλθοι; πύλας δὲ προσώπου αὐτοῦ τίς ἀνοίξει; κύκλιον ὀδόντων αὐτοῦ φόβος. Τὰ δὲ ἔγκατα αὐτοῦ ἀσπίδες χαλκαῖ· ἐν πταρμῷ αὐτοῦ ἐπιφαύσκειται (descripsi ἐπιφάσκ.) φέγγος· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἶδος ἑωσφόρου, ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύονται λαμπάδες καιόμεναι, καὶ διαριπτοῦνται ἐσχάροι πυρός. Ἐκ μυκτῆρων αὐτοῦ ἐκπορεύεται καπνὸς καμίνου καιομένης, καὶ πυρὶ ἀνθρώπων ἡ ψυχὴ (cod. -χί) αὐτοῦ (75)· φλῆξ δὲ ἐκ στόματος αὐτοῦ ἐξέρχεται. Ἐν δὲ τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ δύναμις· ἐμπροσθεν αὐτοῦ τρέχει ἀπώλεια. Ἔστηκε δὲ ὡς περ ἄκμων ἀνήλατος. Ἐὰν συναντήσωσιν αὐτῷ λόγχοι, οὐθὲν οὐ μὴ ποιήσωσιν· ἡγῆται μὲν γὰρ σιδήρον ἄχυρον, χαλκὸν δὲ ὡς περ ξύλον σαθρόν. Καὶ οὐ μὴ τρώσει αὐτὸν τόξον χάλκειον· ἡγῆται μὲν πετροδόλον χόρτον. Ὡς καλὰ μὲν δὲ λογισθεῖσασιν σφυραῖ· καταγελάξῃ μὲν σεισμοῦ πυρφόρου. Ἡ δὲ στρωμνὴ αὐτοῦ ὀβελίσκοι ὀφεί. Ἠγῆται μὲν τὴν θάλασσαν ὡς περ ἐξάλειπτρον, τὸν δὲ τάρταρον τῆς ἀθύσσου ὡς περ αἰχμάλωτον. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς ὁμοιον αὐτῷ. Οἱ γὰρ δοῦλοι τοῦ θεοῦ ἀγγελοὶ πολλάκις ὀνομάζονται ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διὰ τὸ ἀκούειν αὐτοὺς λόγους παρὰ θεοῦ καὶ ἀναγγέλλειν τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις. Φησὶ γὰρ Ἐσθρας· Ἀπέστειλεν ὁ θεὸς πρὸς αὐτοὺς τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας· αὐτοὶ δὲ ἐξεμυκτῆριζον τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. Ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ προδρόμου λέγει Κύριος· Οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοῦ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγέλόν μου πρὸ προσώπου σου. Καὶ οὐ μόνον ἀγγελοὶ λέγονται οἱ δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ θεοὶ, κατὰ τὸν λέγοντα· Ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ Ἰψίστου πάντες. Ἐπεὶ οὖν (76) αἰδέσιμος καὶ σεβάσιμος καὶ σφόδρα περιβόητος ὑπῆρχεν ὁ ἰσάγγελος Ἰάκωβος, ἰορτῆς γενομένης τοῦ Πάσχα καὶ πολλῶν μυριάδων συνελθόντων ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τούτων ἀνενέγκαντες οἱ ἱερεῖς (in margine γραμματεῖς) ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ διασχεδάσαι βουλόμενοι τὸ κήρυγμα Χριστοῦ, εἶπον

ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀνθρώπου.

(76) Ab his inde rursus cum Coislin. 305 Imper. 1706 facit; item Cedrenus textus rursus conserendus est, cf. ed. Paris. pag. 205. D.

(74) Cf. Job. cap. xl et xli. Textus aronici plura habet digna notatione critica.

(75) Ita codex habet, sed, ut clarum est, vitiose. In textu Vaticano legitur: καιομένης πυρὶ ἀνθρώπων,

μεγάλη τῆ φωνῇ· Ἀξιοῦμέν σε, δίκαιε, εἰπεῖν τῷ λαῷ ἵνα μὴ πλανῶνται ὀπίσω τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα, γινώσκοντές σε δίκαιον ὄντα καὶ ἀπροσωπώληπτον. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη· Τί με ἐπερωτᾶτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ. Οἱ δὲ παράνομοι ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἔκραξαν· Ὡ ὦ (hoc accentu) καὶ ὁ δίκαιος ἐπλανήθη. Καὶ εἶπαν πρὸς ἀλλήλους· Κακῶς ἐποιήσαμεν τοιαύτην μαρτυρίαν καθ' ἑαυτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἰησοῦ παρασχόντες. Καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἀκούσαντες ἐπίστευσαν. Καὶ δὴ μανέντες οἱ ἐξάγιστοι καὶ τοῦτον κατακρημνίσαντες, κλίνας τὰ γόνατα ὑπὲρ αὐτῶν προσήχθητο. Καὶ προσεγγίσας τις τῶν υἱῶν Ριχὰδ καὶ ἀκούσας αὐτοῦ λέγει αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε; Ὁ δίκαιος μᾶλλον ὑπὲρ ὑμῶν (1706 ἡμῶν) εὐχεται. Καὶ δραμῶν τις κναφεὺς ἔδωκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ ξύλου ἐν ᾧ τὰ ἰμάτια ἐκπίεζει (1706 -ζειν εἰωθε), καὶ παραχρῆμα ἐτελεύτησεν ὁ δίκαιος. Θάψαντες δὲ αὐτὸν παρὰ τῷ ναῷ ἀνήγειραν αὐτοῦ τὴν στήλην· μετὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ παρὰ πόδας Ἰερουσαλὴμ πολιορκεῖται. Φησὶ γὰρ Ἰωσήπος· Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίους κατ' ἐκδίχτησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδὴ περ δικαιοτάτον αὐτὸν ὄντα Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. Οἱ (77) τοίνυν Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀνάληψιν ἀπολέμητοι ἔτη μ' διέμειναν, τοῦ Χριστοῦ μακροθυμοῦντος ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ καὶ θεομαχίᾳ αὐτῶν, ὅπως γνωσιμαχῆσαντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πλημμελείᾳ ἰσχυρὰν ποιήσονται τὴν μετάνοιαν. Ὅθεν αὐτοῖς φοβερὰ σημεῖα ἐπαδείκνυε τὴν μέλλουσαν καταλαμβάνειν αὐτοὺς ἄλλωσιν προμηνύοντα. Ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀζύμων ἑορτῇ περὶ ὧραν ἐνάτην τῆς νυχτὸς τοσοῦτον φῶς τὸν ναὸν καὶ τὸν βωμὸν περιελαμβάνεν ὅτι ὧραν μίαν, ὡς δοκεῖν ἡμέραν γενέσθαι. Μετὰ δὲ τούτῳ ἐφάνη ἄστρον ὑπὲρ τὴν πόλιν βομφαῖα παραπλήσιον.

Quæ apud veteres de epistolis Abgari, regis Edesseni, et Christi circumferrebantur, ea a Cedreno relata sunt historia Christi exposita, cf. ed. Paris. pag. 175; ed. Bonn. pag. 308. A quibus cum satis differat textus chronici, etiam hunc ascribere placeat, præmissis iis quæ eadem Cedrenus alio nexu (cf. ed. Paris. pag. 191 D; ed. Bonn. pag. 336) et scriptura passim differente de Tiberii circa Christi honorem studio narrat. Διὸ καὶ Πιλάτος (hoc accentu ipse codex) εἰδὼς αὐτοῦ τὸ φιλάληθες καὶ φιλοδίκαιον τὰ τεράστια Χριστοῦ πάντα καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ δόγματα δι' ἐπιτομῆς ἀνεκονιῶσατο αὐτῷ, καθὼς ἱστορεῖ Τερτυλιανός, ὁ τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων ἐπιστήμων, ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀπολογία, διεξιὼν καὶ ὅτι μετὰ θάνατον ἀνεβίωσε καὶ ἤδη παρὰ πᾶσι θεὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὅτι Τιβερίος καταπλαγεὶς ἀνήγγειλε πάντα ἐπὶ τὴν σύγκλητον. Ἡ δὲ οὐ προσήκατο πειθαρχεῖν, νόμῳ παλαιῷ λέγουσα μὴ πρότερον θεοποιεῖσθαι τινα εἰ μὴ ψήφῳ καὶ δόγματι παρ' αὐτῆς ἐγχειθεῖ. Ὁ δὲ τὸν μὲν νόμον (77) Quæ ab hoc inde loco sequuntur, apud Cedrenum excipiunt eam quam supra vidimus de Luca historiam, desinentem verbis ὁ πατήρ αὐτοῦ μέγας Κωνσταντῖνος.

τούτον ἐδίξαστο, ἐκέλευσε δὲ μηδένα ἔμποδον γίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ τῷ κηρύγματι, καὶ μὲν γε καὶ θάνατον προσηπέλιψε τοῖς κατηγορεῖν τολμῶσι τοῦ κηρύγματος. Οὕτω γοῦν τῇ θεῖᾳ Χριστοῦ δυνάμει ἀθρόως ἡ σύμπασα οἰκουμένη τῆς ἱερᾶς (sic) τοῦ κηρύγματος διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας πεπλήρωται. Ἐξ ὧν Θαδδαίου ἐν Ἐδέσσει τῇ πόλει κηρύσσοντας τὸν λόγον (78), καὶ ὁ ἐκείσε τοπάρχης, Ἄβγαρος τούνομα, δεινῶ πάθει κατεχόμενος καὶ φθειρόμενος, ἀκούσας ἐδ' ὄνομα Χριστοῦ καὶ τὰς δυνάμεις συμφώνως ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένας, ἰκέτης Χριστοῦ διὰ γραμματεφόρου γίνεται, ἀξιώων τῆς νόσου τυχεῖν ἀπαλλαγῆν, γράψας διὰ τινος Ἀνανίου ταχυδρόμου εἰς Ἰερουσαλὴμ τάδε· Ἄβγαρος τοπάρχης, Ἰησοῦ σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν Ἰερουσαλὴμ, χαίρειν. Ἦκουσαί μοι περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν λαμάτων ὡς ἀνευ φαρμάκων καὶ βοτάνων ὑπὸ σοῦ γινομένων. Ὡς γὰρ λόγος, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ποιεῖς καὶ χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ λεπροὺς καθαρίζεις, καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα ἐκβάλλεις, καὶ τοὺς ἐν μακρονομίᾳ βασανιζομένους θεραπεύεις, καὶ νεκροὺς ἐγείρεις. Ἄπερ ἀκούσας, κατὰ νόον ἐθέλην τῶν δύο τὸ ἔτερον· ἦ ὅτι σὺ εἰ ὁ θεὸς ἀπ' οὐρανοῦ καταβῆς, ἡ γῆς ὑπάρχεις τοῦ θεοῦ ποιῶν ταῦτα. Διὰ τοῦτο οὖν γράψας ἀξιώ ἔλθειν πρὸς με (ita codex) καὶ τὸ συνέχον με πάθος θεραπεῦσαι. Καὶ γὰρ ἤκουσα ὅτι καταγογγύζουσιν [σοῦ!] Ἰουδαῖοι καὶ βούλονται σε κακῶσαι· πόλις δὲ μοι μικροτάτη ἐστίν, ἥτις ἐξαρκέσει ἄμφοτέροις. Ὁ δὲ Κύριος ἀναγνοὺς ταῦτα ἀντιγράφει πρὸς αὐτὸν οὕτως· Μακάριος ὁ πιστεύσας ἐν ἐμοί, καὶ μὴ ἑώραξέν με. Περὶ δὲ οὗ ἔγραφας ἔλθειν με πρὸς σέ (ita), ὅθεν ἐστὶ πληρῶσαι πάντα δι' ἃ ἀπεστάλην ἐνεταῦθα, καὶ ἀναληφθῆναι πρὸς τὸν ἀποστειλαντά με. Καὶ οὕτως ἀποστελῶ σοι τινὰ (sic) τῶν μαθητῶν μου, καὶ ἴσεται σοὺ τὸ πάθος, καὶ ζωήν σοι καὶ τοῖς σὺν σοι παρέξει. Ταῦταις οὖν ταῖς ἐπιστολαῖς ἔτι καὶ ταῦτα συνηῆπτο τῇ τῶν Σύρων φωνῇ, Θαδδαίου πράξαντος μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Ὁ τοίνυν Ἄβγαρος ἀκούσας τὴν ἐπιστολὴν Κυρίου μᾶλλον εἰς πόθον καὶ πίστιν ἐξήθη μείζονα, καὶ καὶ ἐν εἰκόνι τὸν Χριστὸν μόνον θεάσασθαι λίαν ἐπιέμενος, ἀποστέλλει ζωγράφον, ὥστε τὸ θεῖον εἶδος ἐκείνου διαγαράξαντα πρὸς αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα. Τοῦ δὲ διαμαρτύωντος (sic) τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσώπου χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτὸς τῷ οἰκίῳ πρὸς ὧπαι ὀδόνην ἐπιθεὶς ἐναπομάττει τὸ ἑαυτοῦ ὄμοιωμα καὶ ἐκπέμπει τῷ ἐρῶντι τὸ ποθοῦμενον. Καὶ μέντοι καὶ πρὸ τούτου πάλιν ἰσθόρηται ὡσαύτως, ὅτι περ τοῦ Κυρίου τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς εὐφυῆ τινὰ ζωγράφον ἐξέπεμψεν, ὃς τὴν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράφας πρὸς αὐτὸν ἤγαγεν. Εἰ δὲ οὐ πάντα κατὰ τὴν Εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀναγέγραπται, οὐ πάντως παρὰ τοῦτο καὶ ἀπίστα. Οὐδὲ γὰρ τᾶλλα σημεῖα ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀθετητέον, πολλὰ γε ὄντα ὡς μηδὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθ' ἐν γραφόμενα.

(78) Hæc rerum conjunctio vulgatæ veterum traditioni parum convenit. Ipsum enim Thaddæum Christum ad Abgarum legasse dicitur.

Aliquot Joannis Henrici Nolte conjecturæ, emendationes, adnotationes in incerti auctoris epistolam, quæ ad Diognetum quendam data est.

Hanc epistolam bis edidit J. Th. C. Otto : prius eam publicavit in tertio Corporis apoletar. Christianor. sæculi secundi volumine a p. 156-207, ed. II. Denuo eam nimis et sæpius sat vulgaribus explanationibus instructam edidit Lips. 1852. De qua editione quid sentiendum sit, uberius explicuimus in Annal. Theolog. Vindobon. vol. VI, fasc. 1, p. 130 seqq.

Col. 1168, l. 21 mala est Steph. coniectura τὸν κόσμον. Cf. Krueger ad Dionys. Halicar. De comp. verb. p. 454 seqq. et Kueh. Gr. Gr. § 454 Anmerk. t. II, p. 129.

l. 27 emenda : ἀποδέχομαι τε; nam γε h. l. nihil significare potest. Et cum ne bruta quidem sonos nihil significantes edere verissime alicubi God. Hermannus dixerit, τε rescribendum est, quod sequenti καὶ respondeat.

ibid. male nonnulli genit. προθ. ab ommissa præpos. ἔνεκα repetunt : tu cf. lexica in v. ἀποδέχομαι.

l. 30 de ὡς cum infinit. constructo cf. Winer p. 376 ed. V. Otto pro ἂν ἀκούσαι σε scripsit τὸν ἀκούσαντα; ἀκούσαντα iam Steph. coniecit. Dein λυπηθῆναι Hoffmannus apud Hefel. Pat. ap. xcii, ed. IV, *pena affici* transfert.

Col. 1169, l. 18 ἕκαστον ita Bæhl., Hefel., Otto. l. 19 Post ἐκάστῳ excidisse ob homœoteleuton ὡς l. l. suspicati sumus; sed non opus est ea particula.

l. 28 τέλειον δ' αὐτοῖς restituere ex codd. Argent. a Cunitzio in Ottonis usum collato.

l. 33 vulgo male ἀργυρέους.

l. 39 scribe : τις cf. Kueh. l. l. II, p. 56.

Pen. οὐκοῦν cf. Kuehneri excurs. III ad Xenoph. Memorabil.

Col. 1172 l. 2 κἂν pro καὶ recte apogr. Beur. et cod. Argent.

l. 12 φρονοῖεν ἂν coniec. Hoffm., sed ἀνταπόδοτον h. l. esse iam vidit Steph. Glossemata esse καὶ post σέβειν et φρονεῖν h. l. diximus; ὡς pro εἰς ante νεὸν coniecit Otto.

l. 26 emendavimus l. l. τῶν τοῖς κωφοῖς τὴν αὐτὴν ἐνδεικνυμένων φ. τῶν μὴ δυναμένων (cf. Winer p. 236 Anmerk. ed. V.) τ. τ. μεταλαμβάνειν, τῶ (ita iam Steph.) δὴ (hoc et Otto) etc.

l. 30 lege ἀλλὰ μὴν τό τε περι . . . οὐδενός (ita cod. Argent.) ἀξιαλόγου, οὐ (quod propter homœoteleuton excidisse iam vidit Stephan.) νομίζω. Quod si cui non placuerit, leget μὴ (quæ est particula interrogativa) loco μὴν et ponet post μαθεῖν signum interrogationis.

l. 38 emendes nobis præeuntibus πῶς οὖν θέμεις ἐστὶ; quod et Ottonem coniecisse videmus.

Col. 1173, l. 20 emendandum est μάθημα τοιούτ', = tam excellens, egregium, præclarum, in quod et van Hengel incidit.

l. 32 verissima est Marani coniectura; perfrigidum et nimis longe quæsitum est quod Ottoni in mentem venit.

Col. 1176, l. 33 πλεονάζουσι de Christianis interne crescentibus, sc. virtutibus, explicat Otto.

l. 43 ἀληθῶς quod post αὐτὸς typographorum incuria ex editionibus excidit, ex codice Argent. Otto in textu recte reposuit.

l. 44 Rectius ἐνίδρυσσε apogr. Beur. et cod. Argent. exhibent.

Col. 1177, l. 15 οὐ μενοῦν rescribas cum Hefeleo.

B l. 19 Quæ typographorum incuria exciderant verba : Ἐπιμψ — διωκῶν, recte nunc in sedem suam restituta sunt. Dein χρινοῦντα recte coniecit Stephanus. Mox πλεονάζοντα, eodem modo, ut supra col. 1176, l. 33, explicare voluit Otto. Infra in initio cap. viii ἀξιοπιστων ironice dictum esse recte viderunt interpretes.

Col. 1180, l. 5 καὶ ἀγαθός (= mitis) καὶ ἀόργ. Hoffmannum coniecisse Hefele ad hl. dixit.

l. 8 loco ἦν Otto velit ταύτην scriptum esse.

l. 23 ἀπαγομένους ex cod. Argent. recte rescripsit Otto, cum et Beur. apogr. ἀταλλομένους habet.

l. 25 τὸν τῶν recte Hefele rescripsit.

C l. 35 scribas nobiscum. . . δύναμιν . . . ὡς (= quoniam) τῆς ὑπεθ. φιλ. μία ἀγάπη (subiectum est verbi ἐμίσησεν, etc.) τοῦ θ. οὐκ ἐμίση. ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπ., οὐδέ ἐμν. (attendas ad 'polysyndeton), ἀλλ' ἐμπαρ., ἡνεσχ., ἐκὼν vel ἐθέλων (cf. Just. Expos. rect. fid. c. 11; codd. et edd. λέγων, male) αὐτὸς (attendas ad subitam subiecti mutationem) τ. ἡ. ἀ. ἀνεδέξατο αὐτὸς (fortasse ex antecedentibus male hic repetitum) τὸν, etc.

Col. 1181 l. 20 ἐπίγνωσιν πατρός (hoc vocab. habent apogr. Beur. et cod. Argent.). Ὁ γὰρ, etc.

l. 23 τὰ ἐν τῇ γῆ, ita præeunte Bochl., qui et ἐν αὐτῷ coniecit, textum constituerunt Otto et Hefele. Mox ex errore typograph. λόγιον loco λόγον in Marani editionem irreperat, quod iure correctum est.

D l. 40 loco ὅσα iam anno 1843, cum primum hanc epistolam legissemus, ὅς, δ emendandum esse vidimus; quam coniecturam nobis præcepit van Hengel, vir nobis carissimus et maxime amicus. Verba ταῦτα ἐπιδ. x. incuria typograph. in edit. Marani ommissa recte in sedem suam restituta sunt.

Col. 1184 l. 2 εἰς τὸ (τὸ habet recte cod. Argent.) πῦρ τὸ αἰώνιον.

l. 4 cum in codice Argent. aliquot vocabuli *πρὸς* A vestigia adhuc appareant, recte Otto τὸ πῦρ τὸ πρόσ-
καιρον in textu collocavit.

l. 21 *καλαιός* et cod. Argent. exhibet.

l. ult. male *ol* deletum voluit Maranus : tu trans-
teras, quippe qui facti sitis. Verba : *παγχ. . . ταυ-
τοῖς* quo modo *ποικίλοις κ. Κεχ.* facti sint ostendunt; quæ duæ sententiæ participales causam ostendunt, ex qua illud *ὀί γεν. . . τρ.* procedat. Loco *τρυσφῆς* Hoffmannum *τρύγης* (= messis) coniecisse refert Hefele.

Col. 1185l. 17 emendationem a nobis l. l. propo-

sitam ὑπὸ τῆ τοῦ recepit in textum Hefele. Denique.

l. 21 *αἰρῶν* quod et nos olim, cum Beur. apog. *ἔρῶν* exhiberet, coniecimus, Otto quoque coniectura assecutus est, quia *ρῶν* in cod. Argent. adhuc superesse et duas tantum litteras ante *ρῶν* evanidas esse ipsi nuntiatum erat.

Hæc pauca, quæ ab honesto et reverendo huic libri editore rogati, ipsi, nonnullis in ipsa editione correctis in eamque additis, imprimenda tradidimus. in præsens sufficiant. Nam quo minus plura eaque uberiora nunc dare possimus, multis aliis negotiis prohibemur.

FINIS TOMI SECUNDI.